

Konstantinos Paparrigopoulos
ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ 1815-1891

DF
757
P2
1925
V.6

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

*Istoria tou
ellenikon ethnous*

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΕΚΔΟΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ ΕΠΙ ΤΗ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΘΝΙΚΩ ΚΑΙ ΚΑΤΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ.,

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

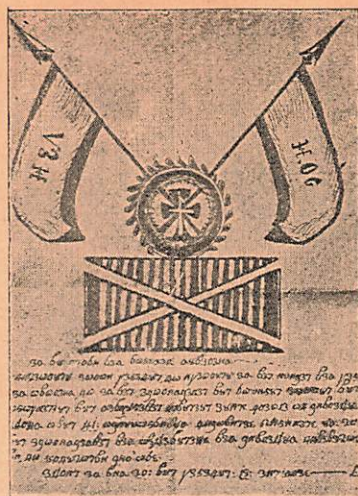
1925

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΥΨΩΝ ΤΗΝ ΣΗΜΑΙΑΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΝ ΙΑΣΙΩ,
(Κατά τὴν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνα τοῦ Ἑσς)

Σύμβολον καὶ χρυπτόγραφημα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ⁽¹⁾

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ - ΤΟ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΙΣ ΚΙΝΗΜΑ - ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη ἐπανάστασις ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως τὸ καθολικώτερον ὅλων τῶν κατὰ τῆς ὁσμανικῆς κυριαρχίας ἐπαναστατικῶν κινημάτων ὅσα ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ ἱστορήσαμεν. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἕνεκα τῆς προαχθείσης διὰ τοῦ χρόνου ὕλικῆς καὶ ἡθικῆς τοῦ ἔθνους δυνάμεως ἀλλὰ καὶ διότι πρότερον οὐδεμία ἐγένετο γενικὴ συνεννόησις καὶ σύμπραξις. Οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται εἶχον ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὰ μεγάλα ὄρμητήρια τοῦ ἔθνικου στόλου· οὐδ' ὑπῆρχεν ἀποχωρῶσα ἢ τε μεταξύ τῶν ἡπειρωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἐστιῶν τοῦ ἀστικού βίου κοινωνία, καὶ ἡ μεταξύ τῶν ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὁρέων,

(¹) Ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἡ ἐκτιθεμένη ἐν τῇ τοῦ Παπαρρηγοπούλου συγγραφῇ, ἔχουσα χαρακτηρὰ μᾶλλον ἐπιλόγου τῆς ἱστορίας τῶν μέχρι τοῦ ἀγῶνος τούτου τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἢ ἱστορίας αὐτοτελοῦς περὶ τοῦ ἀγῶνος, εἶναι μᾶλλον ἐπίτομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγραφείσα κατὰ τὰς τότε εἰς τὸν συγγραφεα γνωστάς πηγάς. Πολλὰ μετὰ τὴν

καὶ μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ κοινοτήτων. Ἐν γένει δὲ πρὸς τὰς κοινότητας δὲν διετέλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐμενῶς οἱ ἀρηίφιλοι τῶν ὁρέων ἄνδρες. Ἡ μὲν πνευματικὴ ἐπίδοσις ἐγένετο μεῖζον ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἢ ἐντός, ὁ δὲ μάχιμος λαὸς ὑπῆρχεν ἐντὸς μᾶλλον ἢ ἐκτὸς, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο συνέβαιναν ἀνωμαλίας τις περὶ τὰς ἀμοιβαίας προαιρέσεις. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεύοντες πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπείχον μὲν, ἔνεκα τῆς παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ θέσεως αὐτῶν, ὑπερέχουσάν τινα ἐν τῷ ἔθνει τάξιν ἄλλᾳ, ἔνεκα αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν θέσεως, δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀναλάβωσι τὴν πρωτοβουλίαν ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἔτι ὀλιγώτερον πρόσφορος πρὸς τοῦτο ἦτο ἡ μόνη ἀληθῶς πανελλήνιος ἀρχή, ἦτοι τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ἐντεῦθεν, ὅσον δεξιῶς καὶ ἂν διωκοῦντο αἱ κοινότητες ἡμῶν, ὅσον καὶ ἂν ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ πόροι, ὅσον τολμηρότεροι καὶ ἂν ἀπέβαινον οἱ ὁρεῖται καὶ οἱ ναῦται, ὅσην ἐπίδοσιν καὶ ἂν ἐλάμβανεν ἡ παιδεία, ἐπειδὴ πάντα ταῦτα ἦσαν ἀσυνάρτητα πρὸς ἄλληλα, οὐδὲν ἦρτον ἀσυνάρτητα ἐγένοντο καὶ ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Νῦν μὲν ἐκινεῖτο μόνῃ ἡ Πελοπόννησος, νῦν δὲ μόνῃ ἡ Στερεά, νῦν δὲ μόναι τινὲς τῶν νήσων, ὥστε αἱ μερικαὶ αὗται ἐκρήξεις εὐχερῶς ἐσβεννύοντο. Ἴνα ὑπάρξῃ πιθανότης ἐπιτυχίας ἔπρεπε νὰ συναρμολογηθῶσι πᾶσαι ἐκεῖναι τοῦ ἔθνους αἱ δυνάμεις καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ γενικὴν διεύθυνσιν. Τοῦτο δὲ ἐπεχείρησεν ἡ *Εταιρεία τῶν Φιλικῶν*, ἣτις ἀληθῶς εἰπεῖν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἡ γενομένη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ συγκροτηθῇ γενικὴ τις κυβέρνησις τοῦ πρότερον κατακερματισμένου ἔθνους.

Πολλοὶ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ, γράφοντες εἰς χρόνους καθ' οὓς ἀλλιστα ἐγνώσθη πῶς προέκυψεν εἰς μέσον καὶ ἐκ τίνων ἀπηρτίσθη ἡ *Εταιρεία*, καὶ ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβεν, ὠμίλησαν μετὰ οἴκτου τινὸς καὶ περιφρονήσεως περὶ αὐτῆς. Τρόντι τῷ 1814, ἐν Ὁδησσῷ, τρεῖς ἄνθρωποι, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος, ἄνθρωποι ἔντιμοι ἀλλ' ἀκατονόμαστοι, ἀπεφάσισαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὸ ἔθνος καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ συστήσωσιν *Εταιρείαν* μυστικὴν σκοποῦσαν νὰ καθυποβάλῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ἀπάσας τοῦ ἔθνους τὰς τάξεις, κληρὸν, φαναριώτας, προεστῶτας, ναυβιάτας, ἀρματολούς, κλέφτας, λογίους, ἐμπόρους, γεωργούς. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἑτῶν ἑξ, ἦτοι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1820, ἐν αὐταῖς ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐκρήξεως, οἱ κινοῦντες τὴν *Εταιρείαν*, καίτοι συμποσωνέντες εἰς ὀκτώ, οὐδένα ἔτι εἶχον συμπαράλαβει μέτοχον τῆς ὑπερτάτης αὐτῶν ἐνεργείας ἐπιφανῇ τοῦ ἔθνους ἄνδρα· διότι, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξύ τοῦ Σκουφᾶ, ἦσαν οἱ κινοῦντες, παρεκτὸς τῶν δύο ἄλλων ἀρχικῶν ἰδρυτῶν, ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς, ὁ Παναγιώτης Α. Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης, ὁ Νικόλαος Ν. Πατισμάδης, ὁ Γεώργιος Λεβέντης καὶ ὁ Α. Κομιζόπουλος. Καὶ ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὗτοὶ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ, πρὸ πάντων μὲν διότι ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς προαιρέσεις τοῦ ἔθνους ἀλλὰ προσέτι διότι ἐπολιτεύθησαν εἰς τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι

συγγραφὴν τῆς ἱστορίας ταύτης ἐξεδόθησαν νέα ἔργα διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἐλληνικὴν καὶ ὑπὸ ἔποψιν εὐρωπαϊκὴν. Αὐτὸς δὲ ὁ Παπαρηγόπουλος, μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ἐξέδωκε τινὰς πραγματείας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἐκ τούτων νοεῖται ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐκτιθεμένη ἱστορία εἶναι ὑπὸ τινὰς ἐπὶ ὅψεως ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀτελής, τινὰ δὲ ἴσως καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀκριβείας χρήζουσι συζητήσεως. Ἀλλ' οἷαδήποτε κατὰ μέρος προσθήκη εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς συμπλήρωσιν τῆς προκειμένης ἱστορίας, ἡ δὲ ῥιζικὴ διασκευὴ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀντιβαίνει εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ ἡμετέρου ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἔργου. Διὰ τοῦτο ὀλίγα τινὰ σχετικῶς μόνον προσεθέσαμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅπερ ἐν τῷ ὅλῳ εἶναι ἀληθῶς ἀξιὸς ἐπίλογος τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Παπαρηγόπουλου, ἐκφράζων τὰς ἰδέας τοῦ ἀνδρὸς περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀγῶνος καὶ περὶ τῆς ὅλης νέας φάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ βίου, τῆς μετὰ τοῦ ἀγῶνος ἀρχομένης.

δὲν ἦσαν ἄμοιροι ἐπιτηδειότητος. Τὸ ἔθνος ἤθελε βεβαίως τὴν ἐπανάστασιν, ἐπόθει ὅμως αὐτὴν ἐπὶ τῷ ὄρει ὅτι θέλει ἔχει ἰσχυρόν τινα ἐπικουρον. Μόνῃ δὲ ἡ Ρωσία ἐλογίζετο τότε ὡς πιθανὴ ἐπικουρος. Οἱ ἰδρυταὶ τῆς *ἐταιρείας* δὲν ἀπετάθησαν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτήν, καὶ ἔπραξαν κατὰ τοῦτο συνετῶς, διότι, ὅπως μετ' ὀλίγον θέλει ἐξηγηθῇ, ἡ Ρωσία ἤθελεν ἀποδοκιμάσει τὰ ἐνεργούμενα καὶ ματαιώσει αὐτὰ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας. Ἄλλ' οἱ ἰδρυταὶ τῆς *ἐταιρείας* ἐπενόησαν νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτρόπους ἀφανοῦς τινος Ἀρχῆς, περὶ ἧς οὐδόλως ἐξηγοῦντο, ἀφίνοντες μόνον νὰ ὑπονοῇται ὅτι ἡ Ἀρχὴ αὕτη ἦτο οὐδεὶς ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ παντοδύναμος τῆς Ρωσίας αὐτοκράτωρ. Τὸ δ' ἔθνος ἔπαθεν ὅτι, πάσχουσι πάντες οἱ θεομῶς τι ἐπιθυμοῦντες, ἐπίστευσεν εὐχερῶς εἰς τὸ μυστηριώδες ἐκεῖνο ἵνδαλμα. Ἐντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἡ *ἐταιρεία* ἐξέτεινε τοὺς πλοκάμους αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ τῶν παριστρίων Ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας· ἐσύστησεν ἀπανταχοῦ ἐφορείας ἐκλεγόμενας ὑπὸ τῶν ἐταίρων καὶ ἐνεργούσας μὲν αὐτοτελῶς, διατελούσας δὲ εἰς συνεχῇ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπερατῆς Ἀρχῆς· καὶ ἐπὶ τέλους περιέλαβε συνεργοὺς τοὺς ἐγκριτωτάτους τοῦ ἔθνους ἄνδρας, τὸν πατριάρχην Γρηγόριον ⁽¹⁾, πολλοὺς ἱεράρχας, τοὺς Ὑψηλάντας, τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροζορδάτον, τὸν Πέτρον Μαυρομικαλὴν καὶ τὸν Μιχαὴλ Σοῦτσον.

Ἀνθιμος Γαζῆς

Εἶναι ἀληθές ὅτι εἰς τὴν δραστηρίαν ταύτην ἐνέργειαν ἀνέμειχθησαν, ὅπως συνήθως συμβαίνει, οὐκ ὀλίγα ἄτοπα. Πολλοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὸ ἱερὸν ἔργον ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, ἄλλοι ἐξήτουν ὑπερόγκους χρηματικὰς χορηγίας καὶ ἄλλοι ἐπολιτεῦοντο ἐπὶ τοσοῦτον ἀπερισκέπτως ὥστε διεκινδύνεον τὴν τύχην ὀλοκλήρου τοῦ ἐπιχειρήματος. Ἄλλ' ἡ *ἐταιρεία* δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ ὡς πρὸς τινὰς εἰς τὰ ἔσχατα, διενεργήσασα τὸν φόνον τοῦ Νικολάου Γαλάτου καὶ βραδύτερον τοῦ Καμαρίνοῦ. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ προέβαιναν ἐπιμόνως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Μὴ ἀρχουμένη εἰς τὸν μέγαν σύνδεσμον ὃν ἀδιαλείπτως ἐπεδίωκε, μηδὲ εἰς τὴν εὐτυχῇ σύμπτωσιν τῶν στασιαστικῶν βουλευμάτων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τῆς Ὑ. Πύλης, ἐπεξήτησε φυσικωτέρους ἐντὸς τοῦ κράτους συμμάχους· ἐσκέφθη ὁρθῶς ὅτι συμφέρει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σύμπραξιν τῶν Σέρβων, οἵτινες κτησάμενοι σχετικὴν τινα αὐτονομίαν ἐπόθουν τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν· καὶ ἡ περὶ τούτου διαπραγματεύσεις διεξήχθη ὑπὸ τοῦ ἐταίρου Γεωργίου Λεβέντη, κατορθώσαντος νὰ πείσῃ τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ἀγωνιστῶν τῆς χώρας ἐκεῖνης Καρὰ-Γεώργιον, ἐξόριστον τότε ὄντα ἐν Βεσσαραβία, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸν μελετώμενον γενικὸν ἀγῶνα. Ὁ Καρὰ-Γεώργιος ἀπῆλθε τφόντι ἐπὶ τούτῳ εἰς Σερβίαν, ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ κατέχοντος τὰ πράγματα

(1) Ὁ πατριάρχης ἦν ἀπλῶς γνώστης τῶν γενομένων, ὃν τὴν περαιτέρω φορὰν δὲν ἠδύνατο νὰ κολύσῃ διὰ τῆς ἡθικῆς αὐτοῦ ροπῆς καὶ πνευματικῆς ἐξουσίας, μὴ δυνάμενος ὅμως ν' ἀναφέρῃ τὰ ὅσα ἐγίνωσκε πρὸς τὴν Πύλην καὶ νὰ προκαλέσῃ φοβεράν καταστροφὴν. Ὁ πατριάρχης δὲν ἦτο συννομότης οὔτε μέλος τῆς *ἐταιρείας*.

αὐτῆς Μιλόση, ἡ δὲ Σερβία προαιρουμένη καὶ τότε, ὅπως πάντοτε βραδύτερον, νὰ ὠφεληται ἐκ τῶν δυσχερειῶν τῆς ὁσμανικῆς κυβερνήσεως, ἵνα αὐξάνῃ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς δι' ὅσον ἐνδέχεται μικροτέρων ἰδίων θυσιῶν, ἐπέμεινεν εἰς τὴν τήρησιν τῆς οὐδετερότητος. Ἀπέτυχε λοιπὸν ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῆς *εἰσαιρέας*, ὅσῳ συνετὴ καὶ ἂν ἦτο. Οὐδὲ ἀρχὴν δ' ἐκτελέσεως ἔλαβεν ἕτερον αὐτῆς σχέδιον, τοῦ νὰ διενεργήσῃ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει τὴν τε πυρπόλησιν τοῦ ὁσμανικοῦ στόλου καὶ τὴν τοῦ σουλτάνου σύλληψιν, ὅπερ εἶναι ἐν τῶν βουλευμάτων ἐκείνων τὰ ὁποῖα εὐδοκιμήσαντα μὲν ἐξυμνοῦνται ὡς ἡρωικά, μὴ εὐδοκωθέντα δὲ καταδικάζονται ὡς παράφρονα.

Καρά - Γεώργης
(κατ' εἰκόνα ἐκ τοῦ φυσικοῦ)

Ἀλλὰ περὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς σκοποῦ ἡ *εἰσαιρέα* ἀνέδειξε συνήθως πρακτικώτερον πνεῦμα. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε νὰ ἀπαιτῇ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης ἐπ' ὀνόματι καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς ὁποίας ἡξίου ἡ *εἰσαιρέα* ὅτι ἐνεργεῖ, καὶ ὅσῳ πολυπληθέστεροι καὶ ἐπισημότεροι ἐγίνοντο οἱ ἐταῖροι τόσῳ ἐπιμονωτέρα ἀπέβαινεν ἡ περὶ τούτου ἀπαίτησις, ὥστε τῷ 1818 οἱ ἰδρυταὶ ἐνόησαν τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιστεγάσωσι τὸ ἀκέφαλον αὐτῶν οἰκοδόμημα ἀναβιβάζοντες εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἄνδρα ἱκανὸν νὰ παράσχωι τὰ πιστὰ εἰς τὸ ἔθνος. Δύο ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου οἱ Ἕλληνες οἵτινες ὡς ἐκ τῶν προσωπιζῶν αὐτῶν σχέσεων πρὸς

τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ τοῦ ἀξιώματος ὅπερ κατεῖχον παρ' αὐτῷ ἠδύναντο νὰ κρατύνωσι τὴν πρότερον ἀμυνδρῶς πως ἐπικρατοῦσαν ἐλπίδα ὅτι τὸ κίνημα ἐνεργεῖται ἐν γνώσει τῆς Ρωσίας καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ὑποστηριχθῇ ὑπ' αὐτῆς ἅμα ἐκτραγέ. Ὁ κερκυραῖος Ἰωάννης Καποδίστριας ἦτο μὲν ὑπουργὸς τοῦ ἰσχυροῦ μονάρχου τῆς Ἀρχτοῦ καὶ μέγα ἐκτίσαστο ἐν Εὐρώπῃ ὄνομα ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου καὶ μετέπειτα, ἀλλότριος ὁμῶς ὢν τῶν πολεμικῶν ἔργων δὲν ἐφαίνετο πρόσφορος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἀγῶνος ὅστις ἔμελλε κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον νὰ διεξαχθῇ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς διαβουλίαις τῶν διεθνῶν διαπραγματεύσεων. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ πρεσβύτερος τῶν πέντε υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου ἐκείνου Ὑψηλάντου, τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν ἥδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν εἰς Ρωσίαν ἀποδημίαν (Κεφ. Η' βιβλ. ΙΔ' τοῦ Ε' τόμου), ἦτο ὑπάσπιστις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, κομπῶς, εὐτράπελος καὶ φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος τὸ δαῖγμα τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας, διότι εἶχεν ἀποβάλει εἰς τοὺς μεγάλους κατὰ Ναπολέοντος πολέμους τὸν δεξιὸν βραχίονα ὥστε τὸ εὐλογώτερον ἐφαίνετο ν' ἀποταθῶσιν εἰς αὐτὸν πρὸ πάντων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν ἦτο ἔτι γνωστὴ ἡ μικρὰ αὐτοῦ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ἀξία. Οὐδὲν ἦττον, εἴτε διότι τινὲς τῶν ἰδρυτῶν ἐγίνωσκον ἔκτοτε κάλλιον τὰ κατ' αὐτὸν εἴτε διότι ὁμολογουμένως ὁ Καποδίστριας ἴσχυε πολὺ μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἀπεφασίσθη νὰ προταθῇ ἡ ἀρχὴ εἰς τὸν πολυμήχανον ὑπουργόν,

"Ανδρες Γραικοί, ὅσοι εὕρισκεσθε εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν!

Ἰδοὺ μετὰ τοσούτων αἰώνων ὀδύνας, ἀπλόνει πάλιν ὁ φοῖνιξ τῆς Ἑλλάδος μεγαλοπρεπῶς τὰς πτέρυγας του καὶ προσκαλεῖ ἐπὶ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ γνήσια καὶ εὐπειθεῖ τέκνα της! Ἰδοὺ ἡ φίλη ἡμῶν Πατρίς Ἑλλὰς ἀνυψώνει μετὰ θριάμβου τὰς προπατορικὰς τῆς σημαίας! Ὁ Μωρέας, ἡ Ἠπειρος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, τὰ Νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπιάσει τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποτιθῇ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Βαρβάρων, καὶ ἐνατενίζουσα εἰς τὸ μόνον νικητήριον ὄπλον τῶν Ὁρθοδόξων, τὸν ἥμιον, λέγω, καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν κράξει μεγαλοφώνως ἐπὶ τὴν προεστειάν μεγίλην καὶ κραταιὰν δυνάμειν, ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νικῶμεν! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας φιλικὰς μας ἐπαρχίας σχηματίζεται σῶμα πολυάριθμον ἀνδρείων οὐρανοπατριωτῶν, διὰ νὰ τρέξῃ εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς φίλης ἡμῶν Πατρίδος. Ὅθεν ὅσοι εὐχονται νὰ ὀνομασθῶσι Σοῦτζοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶναι διασκορπισμένοι εἰς διάφορα Καθολικά, ἢς τρέξουν εἰς τοὺς ὄρμους ἄφρον ἀκούσων ὅτι διαβαίνει τὸ σῶμα τοῦτο, διὰ νὰ συνεισθῶσι μὲ τοῖς συνωμιφοῖς ταν. Ὅσοι, ὅμως, γνήσιοι Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι νὰ πιάσῃ τὰ ὅπλα, καὶ μὲ ὅλον τὸ ἔνθους μένοντιν ἑαυτοὺς, ἢς ἡμεῖς ποῦμεν, ὅτι ὅσοι ἐκ τῶν ταυτοῦτων μεγάλην ἀτίμητον, καὶ ὅτι ἡ Πατρίς θέλει τοὺς θεωρεῖ ὡς υἱοὺς καὶ ἀναξίους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁνόματος!

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Λεξ.

Ἰόσιον. τὴν 24. Φεβρουαρίου: 1821

Ἡ προκήρυξις τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντη κατὰ τὴν εἰς Βλαχίαν εἰσβολὴν αὐτοῦ.

καὶ μόνον ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ στραφῶσι πρὸς τὸν λαμπρὸν ὑπασπιστὴν. Ἐπετροπὴ δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη εἰς τὸν Ἑμμανουὴλ Ξάνθον.

Ὁ Ξάνθος δὲν ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν εἰμὴ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1820, φέρον πρὸς τοῖς ἄλλοις συστατικῇν πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἐπιστολὴν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ γνωρίμου Ἀνθίου Γαζῆ, ὄντος τότε, ὡς προείπομεν, ἑνὸς τῶν 8 *κινούντων τὴν μηχανὴν τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας*. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Καποδίστριας εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐκφέρῃ τὴν περὶ τῶν ἐνεργουμένων γνώμην αὐτοῦ, δημοσίᾳ τε πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς δύο ἐγκρίτους τοῦ ἔθνους ἄνδρας· τὸ μὲν διὰ φυλλάδιου συστήσαντος τὴν ἐν εἰρήνῃ βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς πατρίδος, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔδωκε πρὸς τὸν Βαρδαλάχον καὶ τὸν Νέγρην, τοὺς ζητήσαντας οἴκοθεν νὰ φωτισθῶσι τί φρονοῦσιν ὅτε αὐτοκράτωρ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς παρασκευαζομένης μεγάλης ἐθνικῆς κινήσεως. Εἰς ἀμφοτέρους εἶχεν ἀποκριθῇ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὐδὲν γινώσκει περὶ τῆς *ἐταιρείας*, αὐτὸς δὲ ἀποκρούει πᾶσαν εἰς ταύτην μετοχὴν καὶ ἔξορκίζει τοὺς γράφοντας νὰ ἀποτρέψωσι διὰ παντὸς τρόπον τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν ὀλεθρίων τούτων βουλευμάτων.

Καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δὲν ἐφαίνοντο ἐπιτήδεια νὰ τροπολογήσωσιν οὔτε αἱ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀτομικαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου διαθέσεις οὔτε ἡ ἐντύπωσις ἣν εἶχε προσεξήσει εἰς αὐτὸν ἡ πρὸ μικροῦ τότε ἐκτραγέῖσα ἐν Ἰσπανίᾳ στρατιωτικὴ κατὰ τοῦ Φερδινάνδου Ζ' ἐπανάστασις. Μετὰ τοὺς μακροὺς καὶ ἐναγωνίους πολέμους τοὺς ἐπαγαγόντας τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἀρχαίων τῆς Εὐρώπης καθεστώτων ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος οὐδὲν ἄλλο ἐπτόθει ἢ τὴν ἀσφαλὴ τῶν καθεστώτων τούτων συντήρησιν, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας ἀρξαμένη διατάραξις εἶχεν ἐμβάλει εἰς ἀνησυχίαν αὐτόν. Καθ' ἣν στιγμὴν λοιπὸν ὁ Καποδίστριας, ὡς ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας, ἐβουλευέτο μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν συμμάχων δυνάμεων πῶς νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ἀπὸ δυσμῶν ἀπειλουμένην καταγίδα ἥτο φυσικὸν νὰ μὴ θεωρήσῃ εὐλογον νὰ προτείνῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν προστασίαν ἑτέρας ἀπ' ἀνατολῶν καταγίδος, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτοῦ δοξασίας.

Ἐν τούτοις οὐ μόνον δὲν ἀπήντησεν εἰς τὸν Ξάνθον τοσοῦτον ἀποτόμως ὅσον εἰς τὸν Βαρδαλάχον καὶ εἰς τὸν Νέγρην ἀλλὰ καὶ διηυκόλυνεν ἐν μέρει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς *ἐταιρείας*. Ἀπεποιήθη μὲν διαρρήδην τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, προσέθηκεν ὅμως· «ἐὰν ἐγὼ δὲν ἡμπορῶ τώρα, οἱ διευθύνοντες τὴν ἐταιρείαν δύνανται, ἂν γνωρίζωσι, νὰ μεταχειρισθῶσιν ἄλλα μέσα, καὶ εὐχομαι νὰ τοῖς βοηθήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των». Καί, ὅτε ὁ Ξάνθος ἐτροπὴ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἠθέλησε, πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ τι, νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Καποδιστρίου, οὗτος ἐνίσχυσε μᾶλλον αὐτὸν ἢ ἀπέτρεψεν. Ἐπὶ τέλους δ' ἐρωτήσαντος τοῦ στρατηγοῦ «θέλει ἄρᾳ γε ἡ Ρωσία εἶναι ἐναντία ἢ θέλει βοηθήσῃ ἂν ὅχι διὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, τοὐλάχιστον δι' ὕλικῶν μέσων;», ὁ Καποδίστριας ἀπήντησεν· «ἀρκεῖ ἡ ἐμφάνισις ὀλίγων χιλιάδων ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἡ Ρωσία συνδράμῃ ἐκ τῶν ἐνότων». Ὁ Ὑψηλάντης ἐξέφρασε τότε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τοῦ πράγματος, ἀλλ' ὁ Καποδίστριας ἀπέτρεψεν αὐτὸν παρατηρήσας, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο τοσοῦτον προκατελιμμένος κατὰ πάσης οἰασδήποτε μεταβολῆς τῶν καθεστώ-

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ

(εἰκὼν τοῦ 1818)

των, ἔστω καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς καθεστώτων, ὥστε ἠθέλεν ἀκούσει δυσμενῶς τὰ ἐνεργούμενα. Προσέθηκε μὲν ἐπὶ τέλους ὅτι, ἐὰν συνταχθῇ ὑπόμνημα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὑπόσχεται νὰ το ὑποβάλῃ ἐπ' εὐκαιρίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα, κατόπιν ὁμως οὐδὲ τὸ παρασκευασθὲν ὑπόμνημα κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, βεβαιώσας τὸν Ὑψηλάντην ὅτι εἰδὼς κάλλιστα τὰς παρούσας τοῦ αὐτοκράτορος διαθέσεις δὲν τολμᾷ νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν του τοιαύτας προτάσεις. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, βλέπων ὅτι ἐν τούτοις ὁ ὑπουργὸς δὲν ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ περιελθὼν ἐξ ὅσων ἤκουσεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατ' οὐδέναν μὲν λόγον ἠθέλε νὰ κινήσῃ τὰ πράγματα, κινήθεντα ὁμως ἅπαξ ἔμελλε νὰ τα ὑποστηρίξῃ, ἀπεφάσισεν ὀριστικῶς νὰ δεχθῇ τὴν προσενηχθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, καὶ περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1820 ἀνηγορεύθῃ *γενικὸς ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς*.

Τὰς μετὰ τὸ Καποδιστρίου καὶ Ξάνθου καὶ Ὑψηλάντου προεκτεθείσας διαλέξεις ἱστορήσαμεν κατὰ τὸ *περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Δοκίμιον* τοῦ Ἰωάννου Φιλίμομονος, ὅπερ, ἐὰν ὡς μὴ ὄφελε δὲν ἔμενεν ἀτελές, ἠθέλεν ἀποβῇ τὸ πολυτιμότεον τῶν βοήθημάτων ὅσα ἄχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν περὶ τῆς περιόδου ἐκείνης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδὲν παρατίθησιν ἔγγραφον, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντιου οἴκου σχέσεων τοῦ συγγραφέως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἐξέθηκεν ἀκριβῶς τὴν ἐννοίαν τῶν πραγμάτων, ἂν ὅχι αὐτολεξεί τὰς διαμειφθείσας ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις. Ἰσως εἴπωσιν τινες ὅτι οἱ Ὑψηλάνται εἶχον συμφέρον νὰ παραστήσωσι τὸν γενικὸν ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς παραπεισθέντα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἀλλὰ πῶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γράφων ἐκ Βιέννης τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1828 πρὸς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ζῶντος καὶ εἶπερ ποτὲ ἀκμαζόντος τοῦ Καποδιστρίου, ἐτόλμησε νὰ διαστρέψῃ ἄντικρυς τὴν ἀλήθειαν; Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης συνάγεται ὅτι ὁ κόμης μετέβαλε τῶντι τὴν προτέραν γνώμην καὶ κατὰ τὴν ρητὴν τοῦ Ὑψηλάντου βεβαίωσιν «τὸν συνεβούλευσε νὰ ἐνεργήσῃ μὴ δεικνύων δισταγμὸν τινα περὶ τῆς ἐπιτυχίας». Πολλοὶ ἐμέμφθησαν τὴν τοιαύτην τοῦ Καποδιστρίου διαγωγὴν καὶ κατεδίδασαν αὐτὴν ὡς παλίμβουλον καὶ σχολιὰν καὶ ἀπατηλήν (1). Ἡ περὶ τῶν πολιτικῶν ὁμως ἀνδρῶν κρίσις δέον νὰ στηρίζεται οὐχὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων ἀλλ' εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν ἐξέτασιν. Ὁ Καποδιστριας, πρᾶγματι κατ' ἀρχὰς ὅτι δὲν ἐπέστη ἔτι ἡ ὥρα τοῦ πολεμικοῦ ἀγῶνος καὶ ὅτι ἔδει πρὸ πάντων νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν ὕλικήν καὶ ἠθικὴν ἡμῶν ἐπίδοσιν, συνεμερίζετο κατὰ τοῦτο τὴν γνώμην πολλῶν ἐγκρίτων κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνδρῶν, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Κοραῖ (2). Ἀλλ' ὅτε προσήλθεν ἐνώπιόν του εἰς τῶν κινούντων τὰ τῆς *ἐταιρείας* καὶ παρέστησεν αὐτῷ ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς τὴν ἔκτασιν ἣν ἔλαβε τὸ κίνημα, τὸ πλῆθος τῶν περιπλακέντων ἐν αὐτῷ ἀνθρώπων καὶ συμφερόντων, τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν πολλῶν, τὰς ἐνδείξεις ἃς ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις περὶ τῶν ἐνεργουμένων, ἦτο φυσικὸν νὰ περιέλθῃ

(1) Ἰδ. τὰ περὶ τούτων λεπτομερέστατα ἐκτιθέμενα ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ Συγχρόνῃ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων, τόμ. α' σελ. 101—117.

(2) Ὁ Κοραῖς ἐν τοῖς πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως χρόνοις ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ πολὺν ἔτι χρόνον παιδεύσεως καὶ ἠθικῆς μορφώσεως πρέπει ν' ἀναμίνη ἐλευθερίαν καὶ ἀφοῦ μάλιστα ἀνταλλάξῃ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ἀντὶ ἄλλης ἥττον τυραννικῆς. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν Γάλλων ἐν Ἀνατολῇ γενόμενος αἰφνης θούριος ἐξέδωκε τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα. Βραδύτερον, ἀποτυχὼν ἐν ταῖς ἐλπίσι περὶ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος διὰ δυνάμεως οἰασθήποτε εὐρωπαϊκῆς, ἤλπιζε τὴν ἐλευθέρωσιν ἐκ τῆς προόδου τῶν γραμμάτων καὶ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὑπελόγιζε δὲ ὅτι μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ἡδύνατο νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐπανάστασις παρέχουσα ἐλπίδας ἐπιτυχίας.

εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅπου κατήντησαν τὰ πράγματα, ἀπέβη σχεδὸν ἀδύνατον νὰ περισταλῶσι καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτο ἀλόπειρα ἠδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ συμφορὰς οὐδὲν ἥττον δεινὰς ἢ καὶ αὐτὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἢ ἐκρηξίς. Τούτου τεθέντος, τὸ ζήτημα δὲν ἦτο πλέον ἂν πρέπει νὰ αναριφθῇ ὁ κύβος ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐκβιασθῇ ἢ τῆς Ρωσίας παρέμβασιν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος οὐδεμίαν εἶχε προσωπικὴν διάθεσιν νὰ προκαλέσῃ οἰανδήποτε πραγμάτων περιπλοκὴν, βεβαίως ὅμως ἐγνώριζε τὰ ἐνεργούμενα. Ἀφοῦ πολλοὶ πρόξενοι καὶ προξενικοὶ πράκτορες τῆς Ρωσίας ἦσαν μέλη ἐνεργὰ τῆς *Εταιρείας*, ἀφοῦ ὁ διερχομὲν τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ προξενείου Γ. Λεβέντης, ὅστις ἤγε καὶ ἔφερε τὸ προξενεῖον τοῦτο, ἦτο εἰς τῶν κινούντων τὴν *Εταιρικὴν* μηχανήν, ἀφοῦ ὁ Μιλόσης ἐγίνωσκε τὰ πάντα, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ὁσμανικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρακολουθῇ τὰ γινόμενα, τίς θέλει πιστεῦσαι ὅτι μόνος ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διετέλει ἐν πλήρει αὐτῶν ἀγνοίᾳ; Ἀλλ' οὗτος ἐταλαντεύετο μεταξὺ δύο αἰσθημάτων καὶ δύο συμφορόντων· τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ ταράξῃ τὰ καθεστῶτα, ψυχραίνων, ἂν ὅχι ἄλλο, τοὺς συμμάχους, δι' ὧν εἶχε πράξει τὸ μέγα ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Εὐρώπης, καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ ἀπαρνηθῇ τὴν ἀρχαίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ πολιτικὴν, ἐγκαταλείπων τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠρείδετο κυρίως ἢ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἰσχύς τῆς Ρωσίας. Οὕτω δὲ ἀντιπερισπώμενος δὲν ἠθέλει αὐτὸς νὰ κινήσῃ τὰ πράγματα, ἐὰν ὅμως τὰ πράγματα οἴκοθεν περιεπλέκοντο, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ παρακολουθῇ τὸ ρεῦμα αὐτῶν καὶ πολλάκις ἐξεδήλωσεν, εἰ καὶ ἀορίστως ὅπως οὖν, τὴν τοιαύτην αὐτοῦ διάθεσιν, ὡς ἐξάγεται πάλιν ἐκ τῆς προμνημονευθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ὅθεν, ὅταν ὁ Καποδίστριας ὑπέσχετο εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσίας, ἔλεγε τι τὸ ὁποῖον, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἤκουσεν ἐξερχόμενον τῶν χειλέων τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὕτως ἢ ἄλλως διατυπούμενον, ἐπίστευσεν ὅτι θέλει ἐπαληθεύσει καὶ τὸ ὁποῖον ἐπηλήθευσε τῶντι, ἀρξάμενον ἀπὸ ἀπλῶν παραστάσεων, βαθμὴν δὲ τραχυνθὲν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπὶ τέλους ἐξ ἀνάγκης προεκάλεσε τὴν παρέμβασιν ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Ἦτο ὅμως οὐδὲν ἥττον βέβαιον ὅτι, ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἐξίττει τὴν ἄδειαν ἢ τὴν συναίνεσιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἵνα ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα, δὲν ἠθελε λάβει αὐτὴν ποτέ· καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Καποδίστριας πεισθεὶς ἅπας ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατήντησεν ἀναπόδραστος παρεκώλυεν ἐκ παντὸς τρόπου πᾶσαν προηγουμένην μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ὑψηλάντου συνεννόησιν. Δὲν ἐδέχθη δὲ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν, διότι ἡ περίστασις ἀπῆτει ὁμολογουμένως πολεμικὸν μᾶλλον ἄνδρα ἢ πολιτικόν, οὐχὶ διότι δὲν ἠθέλησε νὰ θυσιάσῃ τὸ μέγα αὐτοῦ ἐν τῷ ῥωσικῷ ἀνακτοβουλίῳ ἀξίωμα. Μήπως μετὰ δύο ἔτη, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα εἰς ἄμεσον πολεμικὴν παρέμβασιν καὶ μικροῦ ἐδέησε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, ἔπειτα ἰδὼν ματαιωθείσας ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ, ἐδίστασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν (1);

Διὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς ἢ *Φιλικῆς Εταιρείας* δὲν διελύθη μὲν ἀλλὰ μετεβίβασε τὴν ἀνωτάτην τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τοῦ ἔθνους χειραγωγίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Καθ' ἣν στιγμὴν δὲ παύει ἡ εὐθύνη αὐτῆς ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν ἣν ἀνέλαβεν, ὅπερ δὲν συνέβη εἰς πολλὰς τῶν μετέπειτα ἑλληνικῶν κυβερνήσεων. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἦτο νὰ διενεργήσῃ τὴν

(1) Ὁ Καποδίστριας δὲν κατέλειπεν ἐπισήμως τὴν ῥωσικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλὰ τῷ 1822, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου διπλωματικῶς, ἐνεργεῖα τούτου παραγκωνισθεὶς ἐν τοῖς συμβουλίῳ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α', ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἄδειαν ἀπουσίας ἀπεριόριστον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Γενεύην, ἔνθα διέτριψε μέχρι τοῦ 1827.

συνεννόησιν καὶ τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ δυνάμεων, ἵνα ἐπαγάγῃ τὴν γενικὴν αὐτῶν ἐπανάστασιν. Καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ τούτου οὐχὶ μὲν δι' ἐκτάκτου τινὸς ἱκανότητος ἀλλὰ διότι ὑπηρετήσεν εὐφυῶς ἀμφοτέρως τοῦ ἔθνους τὰς προαιρέσεις, ἅμα μὲν παρασκευάσασα τὴν ἐπανάστασιν, ἅμα δὲ υποθρέψασα τὴν ἐλπίδα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας. Ἐπὶ τούτῳ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐτέθηκεν ἀντὶ κεφαλῆς τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος μυστηριώδη πέπλον ἐπιτήδειον νὰ παραπείσῃ μικροὺς καὶ μεγάλους, ἔπειτα δέ, ὅτε ἦλθεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ πέπλος οὗτος, ἐπέστησεν ἄνδρα ὅστις ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ ἐνίσχυσε τὴν κοινὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ἔθνος δύνатаι νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσίας.

Ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες χρήσιμοι ὄντες δευτεραγωνισταὶ ἡλιγγίωσιν ἐπὶ τῆς υπερτάτης βαθμίδος καὶ ἐν τούτοις μὴ καταμετροῦντες τὰς ἰδίας δυνάμεις ἀνέρχονται εἰς αὐτήν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἔχουσι πλείονα φιλοδοξίαν ἢ ἀξίαν πραγματικὴν, πλείονα πόθον νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν ἢ ἱκανότητα νὰ τὴν διεξαγάγωσιν καὶ εὐκόλως μὲν ἐλπίζοντες εὐκολώτερον δὲ ἀπελπιζόμενοι φέρουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν τὴν πεπρωμένην σφραγίδα τῆς ἀποτυχίας. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἦσαν ἔτι γνωστά, ὁ δὲ διορισμὸς αὐτοῦ ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς πόθους καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ ἔθνους, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ὑπέκλυφεν ἐν τῷ ἅμα ἐνθουσιωδῶς εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ὁδηγίας. Ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μέχρι τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν καὶ νήσων, ἡ φωνὴ αὐτοῦ διαδοθεῖσα ἠλέκτρισεν ἀπάσας τὰς καρδίας· καί, ὅταν ἔγραψε πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοζοτρώνην, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ εἶναι ἕτοιμος καὶ ἐπιφέρων ὅτι «ὁ ἔνθερος ζήλος καὶ ἡ φυσικὴ γενναιότης του εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ *ἐκεῖ ὅπου πρόπει*», ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι συνεζίνησαν καὶ αὐτὴν τὴν σφόδρα ψυχὴν τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου (1). Ἄλλ' ἢ ὀλίγη τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου δεξιότης καὶ ἡ δεινὴ δυσχέρεια τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβεν ἔμελλον ἀπαραιτήτως νὰ φέρωσιν εἰς μέσον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀτοπήματα πολλὰ. Ἀτυχὴς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκλογὴ τῶν ἀνδρῶν οἵτινες περιεστοίχισαν τὸν γενικὸν ἐπίτροπον, ἄγοντες μᾶλλον καὶ φέροντες αὐτὸν ἢ ὑπ' αὐτοῦ χειραγωγούμενοι· ἀτελὴς καὶ ἡμαρτημένη τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος γνῶσις· οὐδεμία ἢ μικρὰ πρόνοια περὶ αὐξήσεως τοῦ πυρῆνος τῶν ὑφισταμένων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἀντὶ δὲ τούτου δαψιλεῖς διορισμοὶ ἀρχιστρατῆγων, στρατηγῶν καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν· πολλὰ σχέδια καὶ πολλὴ περὶ τὴν παραδοχὴν καὶ ἀπόρριψιν αὐτῶν παλιμβουλία· νέα πρὸς συγκρότησιν ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας καὶ συνθήκης ἀπόπειρα, αὐθις ἀποτυχούσα· διχόνοια μεταξὺ τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐκείνων ἀρχιστρατῆγων· ἐγκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν· περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διήλθον 12 περίπου μῆνες. Ὁ Ὑψηλάντης λαβὼν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπουσίας λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν ἐκ Πετροπόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ 1820 καὶ κατῆλθε διὰ Μόσχας καὶ Κιέβου εἰς Ὁδησσόν, ὅπου οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἡμετέρων ὀλίγην παρέσχον αὐτῷ χρηματικὴν συνδρομὴν, πολλοὺς δ' ἐξέφρασαν δισταγμοὺς περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐπιχειρήματος. Οἱ δισταγμοὶ ἦσαν βεβαίως ἐπιτετραμμένοι, ἀλλ' ἡ ἐγκατάλειψις καὶ αὐτὴ ἡ ἐπὶ μαζὸν ἀναβολὴ τοῦ ἔργου ἀπέβαιναν

(1) Ὅτε ὁ ἐν Ζαζάνωφ τότε διατρίβων Θ. Κολοζοτρώνης (διότι περὶ τούτου ὁ λόγος) ἔλεγεν ὅτι ἦλθεν αὐτῷ ἡ ἀγγελία τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἐπιζήτησεως, ἐφάνη αὐτῷ ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἐπανελάμβανον τὰς λέξεις· «Ἡ σάλπιγξ τῆς πατρίδος καλεῖ ἡμᾶς» καὶ ὅτι «τὸ εὐλογημένον ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐχαράσσετο τυφίνοις γραμμασίς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».

δοσημέραι ἀδύνατος (1). Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ συνέβαινον ἀλλεπάλληλα ἐπαναστατικά κινήματα, τὰ ὁποῖα δὲν συνετέλουν μὲν νὰ εὐκολύνωσι τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ἐπικειμένῃ ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει, ἐκορύφουν ὅμως τὸν ἐρεθισμὸν τῶν πνευμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τῷ 1820 τοὺς Ἰσπανοὺς ἐμιμήθησαν ἀλληλοδιαδόχως οἱ νεωτερισταὶ τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Πεδεμοντίου. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς πολὺ ὁμαλωτέρας περιστάσεις τὰ ἐπαναστατικά κινήματα ἔχουσι πολλὴν μεταδοτικὴν δύναμιν. Πλὴν τούτου ὁ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μηνὸς ἀρξάμενος ἐμφύλιος μεταξὺ τοῦ Μαχμούτ Β' καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀγὼν ἐλογίζετο εὐλόγως παρὰ πάντων ὡς σύμπτωσις εὐτυχῆς, ἥς ἔδει νὰ σπεύσωσι νὰ ὠφεληθῶσιν. Ἐτέρωθεν δὲ ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία ἔλαβεν ἀκριβῆ καταγγελίαν τῶν γινομένων παρ' ἑνὸς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλικῶν, τοῦ προδότου Ἀσημάκη· καὶ πολλὰ τεκμήρια ἐδήλουν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἤρchiσε νὰ παρακολουθῇ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐν ταῖς κυριωτέραις αὐτῶν λεπτομερείαις. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Ὑψηλάντου Ὑπατρος, ἀπερχόμενος πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἐδολοφονήθη ἐν Μακεδονίᾳ. Ἄλλος ἀπεσταλμένος πρὸς τὸν Μιλόσην τῆς Σερβίας, ὁ Ἀριστείδης Παπᾶς, συνελήφθη καὶ ἔδωκε μὲν παράδειγμα φιλοπάτριδος ἀφοσιώσεως, αὐτόχειρ γενόμενος, ἀφοῦ κατέστρεψε τὰ ἔγγραφα ὧν ἦτο κομιστής, ἀλλ' ἡ σύλληψις αὐτοῦ κατέστησεν ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη γινώσκει τὰ τε πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Εἶναι λοιπὸν προδήλον ὅτι ὁ Ὑψηλάντης οὔτε νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἔργου ἡδύνατο οὔτε νὰ ἀναβάλῃ αὐτό. Εἴτε ἐξερρήγνυτο ἡ ἐπανάστασις ἀκέφαλος καὶ ἀσυνάρτητος εἴτε μὴ, ἤθελον ἐπέλθῃ συμφοραί, αἵτινες κατὰ τοῦτο μάλιστα ἔμελλον ν' ἀποβῶσι φοβερώτεραι ὁλῶν ὅσαι πράγματι ἐπῆλθον, ὅτι ἤθελον ἀποβῇ ἄγονοι.

Τὸ κύριον λοιπὸν ζήτημα τὸ ἀπασχολῆσαν τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἐν Ὀδησῶ καὶ ἐν Κισνοβίῳ, ὅπου βραδύτερον μετέβη, δὲν ἦτο ἂν θέλει ἀναβληθῇ ὁ ἀγὼν ἢ θέλει ἀμέσως ἀρχίσει, ἀλλὰ πόθεν θέλουσι προσιμῶσαι εἰς αὐτόν· ἐκ τῶν παριστρίων Ἡγεμονίων ἢ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος; Κακῶς δὲ ἐτέθη, διότι, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν —εὐκόλον δὲ ἦτο νὰ προνοηθῇ—, τὸ κίνημα ἔδει νὰ ἐκτραγῇ ἐκατέρωθεν, ὥστε τὸ πολὺ ἡδύνατο νὰ ἐξετασθῇ ἂν αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ εἰς μέσον ἀπὸ βορρᾶ ἢ ἀπὸ μεσημβρίας. Ἀλλὰ, καθὼς πολλάκις συνέβη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ πράγματα ἀπέβησαν συνετώτερα τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ Ὑψηλάντης ἐταλαντεύθη καὶ ἐπὶ μίαν μάλιστα στιγμὴν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κατέλθῃ διὰ Τεργέστης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειτα ὅμως ἐπαλινώδησε καὶ περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1821 διαπεράσας τὸν Προῦτον εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας.

Τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις γινόμενον τοῦτο κίνημα δὲν ἦτο παράλογον, ὅπως πολλάκις ὑπελήφθη. Βεβαίως αἱ κυριώτεραι τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων ὑπῆρχον ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, ἀλλὰ καὶ αἱ Ἡγεμονίαι, ὅπως εἶχον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς στάδιον ἐνεργείας οὐχὶ ἀτελεσφόρου. Τὸ πνεῦμα τῶν ἀνωτέρων τάξεων δὲν ἦτο τότε ἐν Ρουμανίᾳ πολέμιον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅλη σχεδὸν ἡ διοίκησις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐκεῖ ὁμογενεῖς, ἦσαν πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν. Αὐτὸς τῆς Μολδαβίας ὁ ἡγεμὼν, Μιχαήλ Σοῦτσος, ἦτο εἰς τὰς

(1) Ὁ Ὑψηλάντης ἐσκέπτετο νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ θέσιν αὐτοῦ ἀναλαμβάνων τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ δὲν ἔπραξε τοῦτο προτροπῇ τοῦ Καποδιστρίου, «ἵνα μὴ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπολέσῃ τι τῆς ἠθικῆς γοητείας αὐτῆς». Διὰ τοῦτο ἔλαβεν ἀπλῶς ἄδειαν ἀπουσίας ἵνα μεταβῇ εἰς θερμὰ λουτρά.

διαταγὰς τῆς *ἐταιρείας*. Ἐὰν δὲ περὶ τοῦ μᾶλλον περιεσχεμένου ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσι διαταγμοὶ τινες, ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821 θάνατος αὐτοῦ παρέδωκε καὶ τὴν Βλαχίαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κινήματος. Τοῦρκοι ἐλάχιστοι ὑπῆρχον ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, σπουδαίως δὲ κατεῖχον μόνον τὸ φρούριον τῆς Βραΐλας. Τὰνάπαλιν δὲ αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων συγκεῖμεναι ἐξ ἀρματωλῶν καὶ ἄλλων λογῶν μαχητῶν, Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, καὶ ἔχουσαι ἀρχηγούς ἐμπείρους, δεδοκιμασμένους καὶ πρὸ καιροῦ εἰς τὰ τῆς *ἐταιρείας* μεμνημένους, τὸν Σάββαν, τὸν Γεώργιον Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὰς ἀπετέλουν δύναμιν ἀξιόμαχον ἀλλὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πυρὴν στρατοῦ πολυαριθμοῦ, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἂν ὁ Σάββας ἦτο ἀνὴρ παλίμβουλος, οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί, καὶ μάλιστα ὁ καπετὰν Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος, εἶχον ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ στρατιώτου, τὴν πενθαρχίαν, τὴν τόλμην, τὴν ἀφοσίωσιν. Παρεκτὸς τούτων, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῶν γυμνασίων καὶ τῶν σχολείων τῶν τε Ἡγεμονιῶν καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας ἀφωσιώθη μετ' ἀπαρμιλλοῦ προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα· 500 δὲ λόγιοι ἔφηβοι ἀπετέλεσαν τὸν *ιερόν* ἐκείνον *λόχον*, ὅστις ἔμελλε νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι, ἂν οἱ νεαροὶ αὐτοῦ ὀπλῖται δὲν εἶχον τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἀσκήσιν τῶν ὁρεσιβίων ἀνδρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου, ἦσαν ὅμως οὐδὲν ἥττον πρόθυμοι νὰ πέσωσιν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Συνέδραμον δὲ εἰς τὰς Ἡγεμονίας διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐταίρων καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι, ὥστε ὑπῆρχε πᾶν τὸ ἀπαιτούμενον ἵνα συγκροτηθῇ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας στρατὸς λόγου ἄξιος. Τελευταῖον διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ καπετὰν Γεωργάκη εἰς τῶν ἐγγωρίων στρατιωτικῶν, ὁ Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος, ὅστις εἶχε διακριθῇ ἐν τῷ τελευταίῳ ρωσικῷ πολέμῳ, ὕψωσε μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου τὴν σημαίαν τῆς στάσεως ἐν τῇ μικρᾷ Βλαχίᾳ, καὶ δὲν ἐταύτισε μὲν τὴν σημαίαν του ταύτην μετὰ τῆς ἑλληνικῆς, ἐφαίνετο ἀπ' ἐναντίας πολέμιος τῶν Ἑλλήνων καὶ συνενόηθη μάλιστα μετ' οὐ πολὺ μετὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ δὲν ἐδίστασαν νὰ πληθύνωσι τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος. Ἐξ ὅλων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι, ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἄλλος ἀνθρωπος, ἠδύνατο νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἡγεμονιῶν μεγίστην σπουδαιότητα. Ἀλλὰ διότι δὲν ἦτο ὁ δυστυχὴς οἷος ἔδει νὰ ἀναδειχθῇ, καὶ διότι τούτου ἕνεκα τὸ κίνημα ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ ὅτι δὲν ἀπέβη χρήσιμον εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ὁσμανικὴ κυβέρνησις ἐνισχύθη, ὡς ἔξ αὐτοῦ, εἰς τὰς ὑπονοίας αὐτῆς ὅτι τὸ πρᾶγμα ὑπεκινήθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσε περισπῶσα ἱκανὸν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς μέρος πρὸς βερωᾶν, ἔξ οὗ ἀνεκουφίσθη ἡ ἐπανάστασις τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν. Πλείστον δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπαγάγῃ ἅπαντα ταῦτα τὰ ἀποτελέσματα τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης παρέστη ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ ἴσως μὲν ἄλλος τις ἠθέλεν ἀποβῇ εὐτυχέστερος αὐτοῦ ἐν Ρουμανίᾳ, πιθανώτερον δὲ εἶναι ὅτι αὐτός, οἷος ἦτο, κατερχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλάχιστα ἠθέλεν ὠφελῆσαι τὸν ἐνταῦθα ἀγῶνα.

Εἶναι ἥδη ἄρᾳ γε ἀναγκαῖον νὰ διέλθωμεν διὰ μακρῶν τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην ἱστορίαν; Ὁ Ὑψηλάντης, εἰσελθὼν εἰς Ἰάσιον τῇ 22 Φεβρουαρίου μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ εὐαριθμῶν τινῶν ἄλλων ὁπαδῶν, ἐδημοσίευσεν ἀμέσως προκήρυξιν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἔθνος, ἥτις μακροτάτῃ οὔσα καὶ μεστὴ πομπωδῶν φράσεων μίαν μόνην εἶχε σπουδαίαν περικοπὴν· «Κινηθῆτε, φίλοι, ἔλεγε, καὶ ἐν τῷ ἅμα μία μεγάλη δύναμις θέλει παρασταθῇ προστάτις τῶν ἡμετέρων δικαίων». Ἡ βεβαίως αὕτη κατεκρίθη πολλὰκις ὡς ἀνυπόστατος. Ἄν, καὶ μέχρι τίνος, ἦτο ἀνυπό-

στατος, προϋπεδείξαμεν ἀνωτέρω καὶ θέλομεν ἐξετάσει ἀκριβέστερον μετ' οὐ πολὺ. Ὅπως δὴποτε, τὸ κατ' ἡμᾶς νομιζομεν ὅτι ἦτο ἀπαραίτητος ἵνα ἀναπτέρωσῃ τὰ πνεύματα καὶ συντελέσῃ ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγῶνος ἐν τε ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ ὅτι, ἂν ἔπραξέ τι ὁ Ὑψηλάντης σωτήριοιον, ἦτο τοῦτο, τὸ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ καὶ νὰ ποιήσῃ τοὺς πολεμίους διὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐπολιτεύθη ἀθλίως. Διατρίψας μίαν περίπου ἑβδομάδα ἐν Ἰασίῳ οὐδὲν

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

ἔπραξε πρὸς διοργάνωσιν καὶ αὔξησιν τοῦ στρατοῦ, πολλοὺς δὲ μόνον ἐχειροτόνησε στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς τοῦ ἐπιτελείου· πλὴν τούτου δὲ ἐπεχείρησεν ἐπονειδίστους καταπιέσεις κατὰ τῶν πλουσίων Ἑλλήνων τε καὶ Ρουμάνων, ἐπέτρεψε τὴν ὑπὸ τοῦ τυχοδιώκτου Βασιλείου Καραβιᾶ σφαγὴν τῆς μικρᾶς ἐν Γαλαζίῳ τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἀντήμειψε μάλιστα τὸν ἄνδρα ἐπὶ τῷ κατορθώματι καὶ προεκάλεσε τοιοῦτοτρόπως ὁμοίας σκηνὰς ἐν Ἰασίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Πορευθεὶς ἔπειτα εἰς Φοξάνιον διωργάνωσε τοῦλάχιστον αὐτόθι τὸν ἱερὸν λόχον. Παρέμεινε κατόπιν ἱκανὰς ἡμέρας εἰς Πλοέστιον οὐδὲν πάλιν σπουδαῖον ἐνεργήσας καὶ ἔφθασε τελευταῖον περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἰς Βουκουρέστιον. Πλησίον τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Βλαχίας ἐστάθμευεν ὁ Βλαδιμιρέσκος μετὰ 3000 ἀνδρῶν, ἐντὸς δὲ αὐτῆς ὁ Σάββας μετὰ 1000. Οὐδετέρου αἱ διαθέσεις ἦσαν εἰλιζρινεῖς. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις εἶχε βοηθὸν πιστόν, τὸν καλὸν ἀγαθὸν καπετὰν Γεωργάκη, ἐὰν ὀλίγην ἐπεδείκνυε τόλμην καὶ δραστηριότητα, ἠδύνατο ἢ νὰ προσοικειωθῇ ἀμφοτέροισι ἢ ἀμφοτέροις νὰ καταστήσῃ ἐκποδὼν, παραλαμβάνων τοὺς τετρακισχίλιους ἐκείνους ἄνδρας εἰς τὸν ἴδιον στρατόν. Ἀντὶ τοῦτου ὁμῶς ἐτρόπη εἰς νέας καταπιέσεις, αἵτινες, ὅπως καὶ αἱ προηγουμέναι, συνετέλεσαν μόνον εἰς τὸ νὰ φρυγαδεύσωσι τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν κατοίκων· οὐδεμίαν ἐτήρει ἐν τῷ στρατῷ πειθαρχίαν, ἀφῆκε τὰ πράγματα νὰ παραλύωσιν ὁσμήραι, καί, τὸ παραδοξότερον, ἡσχολήθη περὶ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν θεατρικοῦ θιάσου. Περὶ ταῦτα ἀναλίσκων τὸν χρόνον ἔλαβεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου (1). Τότε ἀπηλπίσθη ἀμέσως

(1) Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἤγγειλε πρὸς τὸν τσάρον τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς· «Μεγαλειότατε! Αἱ γενναῖαι ἐπιβολαὶ (impulsions) τῶν ἐθνῶν ἔρχονται ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἐξ ἐμπνεύσεως πάντως θείας οἱ Ἕλληνες ἐξεγείρονται ἀνδρόοι σήμερον, ἵνα ἀποτινάξωσι τὸν στυγερὸν ζυγὸν τὸν ἀπ' αἰῶνων πιέζοντα αὐτοὺς. Τὰ καθήκοντά μου πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὰ τελευταῖα θελήματα τοῦ πατρὸς μου μοὶ ἐπιβάλλουσιν ἐπιτακτικῶς ν' ἀφιερωθῶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου εἰς ἀγῶνα οὕτω δίκαιον, εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μου. Μεγαλειότατε! Ἀναφοραὶ πλείονες τῶν διακοσίων ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ πλειόνων ἢ ἑξακοσίων χιλιάδων ὀνομάτων τῶν προκρίτων πασῶν τῶν τάξεων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος καλοῦσί με ν' ἀναλάβω τὴν ἀρχηγίαν αὐτῶν ἵνα νικήσω ἢ ν' ἀποθάνω μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτος ὁ ὄρκος ὃν ὠμόσαμεν πάντες καὶ ὃν θὰ δυνηθῶμεν νὰ τηρήσωμεν ἀπαραβίαστον. Καθῆκον νομίζω νὰ ὑποτυπώσω διὰ βραχέων τὸν τρόπον κατ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον ἀφ' οὗ νῦν ὁρμῶνται. Πρὸ τινων ἐτῶν εἰς τὴν μυστικὴν καὶ μόνον σκοπὸν προτιθεμένη τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐσχηματίσθη ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς. Ἡ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς νῦν ἡτῆς καὶ αἱ διακλαδώσεις αὐτῆς ἐκτείνονται σήμερον πανταχοῦ τοῦ κόσμου, ἐνθα ὑπάρχουσιν Ἕλληνες. Ἡ θεία Πρόνοια ἢ προστατεύουσα τοὺς δικαίους ἀγῶνας ἡδύοκῃσε νὰ

καὶ ἤρχισε νὰ υποχωρῇ τῇ 1 Ἀπριλίου πρὸς τὰ Καρπάθια, καταλιπὼν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ περὶ αὐτὸ τὸν Σάββαν καὶ τὸν Βλαδιμιρέσκον ἐλευθέρους νὰ συνεννοῶνται μετὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξύ δὲν ἔμειναν ἀργοί.

Τρεῖς πασάδες, ὁ τῆς Βραΐλας, ὁ τῆς Σιλιστρίας καὶ ὁ τοῦ Βιδινίου, εἰσήλασαν ἐν ἀρχῇ Μαΐου εἰς τὰς Ἡγεμονίας, ὁ μὲν κατὰ τῆς Μολδαβίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς μικρᾶς Βλαχίας. Ὁ Σάββας ταλαντευόμενος ἔτι ἐν τῇ προδοσίᾳ τοῦ ὑπεχώρησεν ἀμέσως ἐκ Βουκουρεστίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος ἐπεχείρησεν ἤδη ὠρισμένας πρὸς τοὺς Τούρκους διαπραγματεύσεις, ἐπαγγελλόμενος νὰ δολοφονήσῃ τὸν τε ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν καπετὰν Γεωργάκη. Ἀλλ' ὁ Ὀλύμπιος μαχητὴς, βεβαιωθείς τὰ ἐνεργούμενα, παρέστη αἰφνης μετὰ 300 μόνον ἀνδρῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, ἤλεγξε τὴν προδοσίαν τοῦ καὶ συλλαβὼν τὸν προδότην ἀπήγαγεν αὐτὸν μεθ' ὅλης τῆς στρατιᾶς τοῦ εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις τὸν μὲν Βλαδιμιρέσκον ἐθανάτωσε, τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ὀπλίτας συμπαρέλαβεν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Καὶ ἐν τῷ ἅμα ἔδωκε τελευταῖον σημεῖα τινὰ ζωῆς ἐκ τοῦ ἐν Τιγοβοιστίῳ στρατοπέδου διατάξας νὰ καταληφθῇ ἰσχυρῶς τὸ περὶ τὴν μονὴν Δραγασσανίου πεδίον. Ἀλλ' ἡ τότε λαμπρῶς ἀποκαλυφθεῖσα προδοσία τοῦ Σάββα, ἡ ἀπειρία ἐνὸς τῶν ἐκ τοῦ προχείρου χειροτονηθέντων στρατηγῶν, τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, καὶ ἡ ραγδαίως ἐπερχομένη τουρκικὴ δύναμις δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἐκτελεσθῇ προσηκόντως τὸ τοσοῦτο βραδέως ἀποφασισθὲν ἐν καὶ μόνον τοῦτο στρατηγικὸν σχέδιον. Ὁ Σάββας ἠττομόλησε μεθ' ὅλης τῆς ἰδίας στρατιᾶς πρὸς τοὺς πολέμιους· ὁ Δούκας ἔξελθὼν ἐκ Τιγοβοιστίου,

ρίψῃ βλέμμα ἐλέου ἐπὶ τὴν δυστυχὴ πατρίδα μου καὶ ἐτύφλωσε τοὺς τυράννους. Καὶ ἔμειναν οὗτοι ἐν πληρεστάτῃ ἀπαθείᾳ, παρ' ὅλας τὰς ἐπανελημμένας καταμηνύσεις καὶ παρ' ὅλον τὸ ἰσχυρὸς ἐκδηλούμενον ἀνεξαρκησίαις πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιτικὴ τοῦ νῦν σουλτάνου, θέλοντος νὰ κατασφύρῃ πάντας τοὺς πασάδες τοὺς ἔχοντας δύναμιν ἐν Ρουμέλῃ, ἐξῆρε τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων πόλεμος ὑπερύψωσε τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ ὀπλαρχογοὶ τῆς Ἠπείρου προσβάλλουσι τὰ στρατεύματα τοῦ σουλτάνου, οἱ Σουλῳται καὶ οἱ Πάργιοι ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἵν' ἀνακηρύξωσι τὴν ἐλευθερίαν· πάντα τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος συνοικίζονται ὑπὸ τῶν ἀτρομήτων ὑπερμάχων τῆς ἐλευθερίας· ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ Αἰγαῖον κινεῖνται· ἡ Κρήτη ἐπανίσταται· ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία σπεύδουσιν εἰς τὰ ὅπλα· ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία ἐξεγείρονται, καὶ οἱ Τούρκοι ὑπὸ τρόμου κατελιγμένοι κεῖνται ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ ἐπὶ ἡφαιστείου ἐτοίμου νὰ κατατῇ αὐτούς. Τοιαύτη, Μεγαλειότατε, ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων σήμερον ἐν Ἑλλάδι. Τολμῶ δὲ νὰ βεβαιώσω τὴν Ὑμ. Α. Μ. ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις θὰ δυνήθῃ νὰ ἐπίσχω τὴν γενναίαν ταύτην ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι πᾶσα ἀντίστασις εἰς τὸν γενικὸν πόθον τοῦ ἔθνους μόνον ἀποτελεσμα εἴξει τὴν διὰ παντὸς καταστροφὴν αὐτοῦ, ἐνῷ διευθύνων τις τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον πρέπει νὰ ἐλπίσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους. Ἐγκαταλείπετε, Μεγαλειότατε, τοὺς Ἑλληνας εἰς ἑαυτούς, ὁπότε διὰ μᾶς λέξεως δύνασθε νὰ ἐλευθερώσῃτε αὐτοὺς τῆς τερατοδεστάτης τῶν τυραννῶν καὶ νὰ σώσῃτε αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φρικαλεοτήτων μαζροῦ καὶ τρομεροῦ ἀγῶνος; Ἡ θεία Πρόνοια θὰ προστατεύσῃ ἀναμφιβόλως τὸν ἡμέτερον τοσοῦτον δίκαιον ἀγῶνα, ὁμοίως δὲ τὰ πάντα λέγουσιν ἡμῖν ὅτι Ὑμᾶς, Μεγαλειότατε, ἡ Πρόνοια αὐτὴ ἐξελέξατο, ἵνα θέσῃτε τέρμα εἰς τὰς μαζρὰς ἡμῶν θλίψεις. Μὴ ἀποροίψητε, Μεγαλειότατε, τὰς παρακλήσεις δέκα ἐκατομμυρίων χριστιανῶν, οἵτινες ἐνεκα τῆς εἰς τὸν θεῖον Λυτρωτὴν πίστεως ἐξεγείρουσι τὸ μῖσος τῶν τυράννων αὐτῶν. Σώσατε, Μεγαλειότατε, σώσατε τὴν πίστιν ταύτην ἐναντίον τῶν διωκτῶν αὐτῆς καὶ ἀπόδοτε ἡμῖν τοὺς ναοὺς ἡμῶν καὶ τοὺς βομούς, ὁπόθεν τὸ θεῖον τοῦ Εὐαγγελίου φῶς ἐκπεμφθὲν ἐφώτισε τὸ μέγα ἔθνος οὗ ἄρχετε. Ἐλευθερώσατε ἡμᾶς, Μεγαλειότατε, καθάρατε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν αἱματηρῶν τούτων τεράτων καὶ ἀξιώσατε νὰ προσθέσῃτε εἰς πάντα τὰ μεγάλα ὀνόματα ἅπερ ἡ εὐρωπαϊκὴ εὐγνωμοσύνη παρέχει Ὑμῖν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐλευθερωτοῦ τῆς Ἑλλάδος». Τίνα ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καὶ πῶς ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα, περὶ τούτου γενήσεται λόγος περαιτέρω.

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ

(Εικὼν Δ. Τσόκου, 1849)

ἵνα σώσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων προσβληθεῖσαν μονὴν τοῦ Νοσέτιου, ἐτρόπη εἰς φυγὴν· πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς ἐν Τιγοβιστίφ· αὐτὸς δ' Ὑψηλάντης ἀπέδρα εἰς Ρίμνικον προσεγγίζων πάντοτε πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, καὶ τῇ 1 Ἰουνίου οἱ Τούρκοι ἐκωρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ ἐγκαταλειφθὲν στραταρχεῖον μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ἐφοδίων καὶ τῶν σκευῶν.

Τὸ κίνημα ἐφάνη τότε καταβληθέν. Οἱ Τούρκοι κατέλαβον καὶ ὠχύρωσαν τὸ

Δραγασάνιον, ὃ δὲ ἡγεμὼν αὐτῶν Καρὰ Ἀχμέτ ἐπέστρεψεν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Βουκουρέστιον. Ἀλλ' ἐν Ριμνίκῳ ὑπῆρχον ἔτι περὶ τὸν Ὑψηλάντην 7.500 ἄνδρες καὶ 4 τηλεβόλα, ὃ δὲ καπετὰν Γεωργάκης, ὅστις δὲν ἀπληπίζετο εὐκόλως, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Δραγασσανίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ 2.000 ἀνδρῶν, τὸ πλεῖστον ἱππέων. Ἐνῶ, ὅμως τὰ πάντα εἶχον διαταχθῇ καὶ ἐνεργηθῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτηδεῖως κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ἰουνίου ἡμέρας, οἱ δὲ Τούρκοι ἠτοιμάζοντο νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὃ Βασίλειος Καραβιάς, παρὰ τὰς τοῦ Ὀλυμπίου παραγγελίας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς πρὸς αὐτὸν εἰδοποιήσεως, ἐπετέθη τῇ 6 μετὰ 500 ἱππέων κατὰ τοῦ χωρίου παραπείσας καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἀπονενοημένον ἐκεῖνο κίνημα μετὰ τοῦ Ἱεροῦ λόγου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ.

Μιχαὴλ Σούτσος, ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας

Κατ' ἀρχὰς οἱ πολέμοι, ὑπολαβόντες ὅτι ἐπέρχεται ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα ἡ ἐλληνικὴ δύναμις καὶ ἐκ τοῦ προτέρου διανοούμενοι νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὑπενέδωκαν. Μετ' ὀλίγον ὅμως νοήσαντες ὅτι ἦσαν διπλάσιοι τῶν ἐπερχομένων καὶ ὅτι τὸ κακῶς διευθυνόμενον πυροβολικὸν οὐδεμιάν ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς ζημίαν ἀνεθάρρουν, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀτάκτως ἐπερχομένους ἱππεῖς καὶ ἔπειτα εὐρέθησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ λόγου. Οἱ νεαροὶ ἐκεῖνοι μαχηταί, οἱ πρῶτοι οὓς ἔφερον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἢ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς παιδείσεως παραγομένη ἐνθουσιώδης πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἐθνικὴν τιμὴν ἀφροσύνης, καίτοι εἰς 500 μόνον ἀριθμούμενοι, δὲν κατέλιπον τὰς τάξεις ἀλλὰ καρτερικῶς ἀντιταχθέντες εἰς τετραπλάσιαν δύναμιν ἔπεσον οἱ πλεῖστοι ἐπαξίως τοῦ ὀνόματος ὅπερ ἔφερε τὸ τάγμα αὐτῶν. Ὁ καπετὰν Γεωργάκης, ἅμα μαθὼν τὴν ὁλεθρίαν τοῦ Καραβιά ἀφροσύνην, ἔδραμε πρὸς τὸν κίνδυνον, μὴ δυνηθεὶς ἀτυχῶς νὰ συνεπαγᾶγῃ εἰμὴ ὀλίγους, διότι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, καταπτοηθὲν ὑπὸ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης εἰδήσεως, διὰ μιᾶς παρέλυσεν· μόλις

δὲ κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ νὰ ἀρπάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ Ἱεροῦ λόχου, νὰ σώσῃ δύο πυροβόλα καὶ 100 περίπου ὑπολειφθέντας ἱερολογίτας καὶ νὰ προστατεύσῃ οὕτω κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν πάγκοινον φυγὴν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δὲν ἐδίστασε πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ ὀριστικῶς· ὁ δὲ Ὀλύμπιος μέχρι τέλους ἐμμείνας πιστὸς εἰς τὸ καθήκον συνώδευσεν αὐτὸν ἕως εἰς τὰ παρακείμενα αὐστριακὰ σύνορα καὶ ἀπεχαιρέτισεν αὐτὸν τῇ 15 μετὰ καρδίας συντετριμμένης· διότι τὸ καθ' ἑαυτὸν δυσπίστως ἔχων πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἐτρόπη μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Φαρμάκη πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει δυνηθῇ νὰ παρυσέλθῃ εἰς τὴν ρωσικὴν χώραν, ἵνα ἐκεῖθεν καταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ὁσμανικὴ κυβέρνησις ἡδυνήθη τότε εὐλόγως νὰ ὑπολάβῃ ὡς παρελθούσαν τὴν μικρὰν ἐκείνην καταιγίδα. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τῶν πλείστων αὐτοῦ ὁπαδῶν εἶχον φύγει ὁ Βλαδιμιρέσκος εἶχε πρὸ καιροῦ θανατωθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Σάββας ἐφονεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοῦ Καρᾶ Ἀχμέτ, ἵνα πληρωθῇ καὶ αὐτὴς τὸ ρητὸν ὅτι ἀγαπᾶται μὲν ἡ προδοσία μισεῖται δὲ ὁ προδότης. Φοβερὰ δ' ἐγένετο τότε ἡ ἔνεκα τῆς προδοσίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐκατόμβη, διότι τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ ἔλαβον καὶ ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἅπαντες οἱ στρατιῶταί του, ἂν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀντέστησαν καὶ πολλοὺς τῶν ἀντιπάλων κατέβαλον πρὶν ἢ πέσωσιν, αἱ δὲ κεφαλὰὶ πάντων ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὐδ' ἔχομεν χρεῖαν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐφονεύθησαν ὥσαύτως καὶ ἅπαντες οἱ μετασχόντες τοῦ κινήματος ὅσοι δὲν ἡδυνήθησαν ἢ νὰ διαβῶσι τὰ σύνορα ἢ νὰ κρυβῶσιν.

Ἀλλ' ἀντήχησαν ἔτι καὶ ἔμελλον νὰ ἀντηχήσωσι πολεμικά τινα ἔργα πέραν τοῦ Ἰστρου, μάταια μὲν πλέον βεβαίως ἐπιτήδεια δὲ τοῦλάχιστον νὰ περικαλύψωσι δι' αἴγλης τινὸς τὴν οἰκτρὰν ἐκείνην ἀποτυχίαν. Ὁ ἐκ Βραΐλας στρατεύσας πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Μολδαβίας Ἰουσούφ πασᾶς δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Γαλάζιον τῇ 2 Μαΐου εἰμὴ ἀφοῦ ἐπὶ μίαν ὅλην ἡμέραν ἀντέστησαν εἰς αὐτὸν καὶ οὐ μικρὰν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν βλάβην εὐάριθμοὶ τινες Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Ἀθανασίου τοῦ Καρπενισιώτου ἀγρόμενοι. Ὁ Ἰουσούφ πασᾶς, ἐπιχειρήσας τριήμερον σφαγὴν καὶ λεηλασίαν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐπέστρεψεν εἰς Βραΐλαν καὶ ἐβράδυνε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Ἰάσιον. Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σούτσος, βλέπων ὅτι εἰς οὐδὲν ἡδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ἡ παρουσία αὐτοῦ, εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς Βεσσαραβίαν. Ὡσαύτως ὁ Γεώργιος Καντακουζηνός, τὸν ὁποῖον ὁ Ὑψηλάντης εἶχε πέμψῃ ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ εἰς Μολδαβίαν, διέβη τὸν Προῦτον ἅμα μαθὼν ἐν ἀρχῇ Ἰουλίου ὅτι οἱ πολέμοι τελευταῖον πλησιάζουσιν. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης, ὅστις εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τῆς περὶ Γαλάζιον μάχης, ὠχυρώθη μετὰ 400 περίπου λογάδων ἀνδρῶν καὶ 8 τηλεβόλων ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου εἰς τὸ παρὰ τὸν Προῦτον κείμενον χωρίον Σκουλένιον, ὅπερ οὗτοι ἐφρόντισαν προηγουμένως νὰ καύσωσιν. Ἐκεῖ προσεβλήθησαν τῇ 17 Ἰουλίου ὑπὸ ἐξακισχιλίων Ὀσμανιδῶν, οἵτινες εἶχον ἐν τῷ μεταξύ καταλάβῃ τὸ Ἰάσιον. Ἐπὶ τῆς ἐτέρας τοῦ ποταμοῦ ὄχθης ἴσταντο παρατεταγμένα ρωσικὰ στρατεύματα, ὧν οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαμηνύσει εἰς τοὺς πολεμίους ὅτι μία μόνον σφαῖρα ἂν ἐπιπτεν ἐπὶ τοῦ ρωσικοῦ ἐδάφους ἤθελε προκαλέσει τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν. Ἐπὶ 8 ὥρας ἀντέστησαν οἱ ἡμέτεροι εἰς πολλαπλασίους ἀντιπάλους, οἵτινες ἐφρόντισαν νὰ μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ρωσικῆς ἀπειλῆς. Καί, ἐνῶ ἐντεῦθεν ἀντήχουν τὰ πυροβόλα καὶ αἱ κραυγαὶ τῶν μαχομένων, εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην οἱ Ρῶσοι, δέσμιοι κρατούμενοι ὑπὸ τῆς ἀδυσωπότητος αὐτῶν πειθαρχίας, μανιωδῶς ἐπευφήμουν εἰς τὴν ἀπηλπισμένην πάλιν τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων ἀνδρῶν. Ἡ νίκη ἦτο ἀδύ-

νατος ἐφρονεύθησαν μὲν 1000 περίπου Ὅσμανίδαι ἀλλ' εἶχον πέσει ἐνταῦτῳ 300 Ἑλληγες καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ ἥρως Ἀθανάσιος. Οἱ περιλιπόμενοι ἐσώθησαν εἰς Βεσσαραβίαν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι, μυρίους τοιούτους μαχητὰς ἐὰν εἶχεν ὁ Ὑψηλάντης, βεβαίως ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ εἰς 40.000 μουσουλμάνους. Ἐπῆρχοντο δ' ἐντοῦτοις ἐκ Βλαχίας ὁ Γεωργάκης καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 πιστῶν ὁπαδῶν, βραδέως ὁπόσωδ' ἰδίῳι παρεκτὸς τῶν ἄλλων δυσχερειῶν ὁ πρῶτος ἀσθενήσας ἐκομίζετο ἐπὶ φορείῳ· καὶ ἐπὶ τέλους δὲν ἠτύχησαν νὰ σωθῶσι. Προδοθέντες ὑπὸ τῶν Ρουμάνων καὶ κυκλωθέντες πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων κατέλαβον ἐν ἀρχῇ τοῦ Σεπτεμβρίου τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ πολιορκηθέντες ὑπὸ πολυαριθμοῦ τουρκικῆς δυνάμεως καὶ προσκληθέντες νὰ συνθηκολογήσωσιν, ὁ μὲν Γεωργάκης, ὅστις κατεῖχε τὸ κωδωνοστάσιον μετὰ 11 ἀνδρῶν, δὲν ἐπέισθη, ἀλλ' ἀνάνιας τῇ 23 Σεπτεμβρίου τὴν πυριτιδαποθήκην ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ καταπεσόντος οἰκοδομήματος τοὺς τε ἐμβολόντας πολεμίους καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συντρόφους αὐτοῦ παρεκτὸς ἐνός, ὡς ἐκ θαύματος τῇ ἀληθείᾳ σωθέντος· ὁ δὲ φίλος καὶ συναγωνιστὴς αὐτοῦ Φαρμάκης, ὅστις ἦτο ἐντὸς τῆς μονῆς, εἶχε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ νομίσαι ὅτι δύναται νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην ὑποχωρήσεως μετὰ τῶν ὀπλῶν ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει τοῦ παρόντος προξένου τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' αἶμα ἐξελητόντος αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀπεδείχθη ὅποια ἦτο τῆς ἐγγυήσεως ἐκείνη ἡ ἀξία. Οἱ μὲν στρατιῶται ἐφρονεύθησαν ἀμέσως, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ εἰς Σιλίστριαν, ὅπου ἐστάλησαν, ὁ δὲ Φαρμάκης, ὃν ἀπήγαγον ὡς τὸ κάλλιστον νίκης αἰσχροῦς τρόπαιον, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ζῶν ἐκλεπισθεὶς ἐρρίφθη πρὸς θῆαν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Γαλατᾶ.

Καὶ τοιοῦτους ἔχων συναθλητὰς ὁ Ὑψηλάντης οὐδὲν ἔπραξεν, ἀλλ' ἔτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν Αὐστροίαν, ἵνα κατακλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μούγκατζ καὶ μετὰ τινα ἔτη εἰς τὸ τῆς Θηρεσιουπόλεως, μέχρις οὗ ἠλευθερώθη μὲν τελευταῖον διὰ μεσολαβήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἀλλὰ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα τοῦ καρδιακοῦ ἐκείνου νοσήματος, ἐξ οὗ ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ κατ' Αὐγουστον τοῦ 1828. Ἀ! βεβαίως, τὰ μαρτύρια ὅσα ὑπέστη κατὰ τὰ ὀκτὼ ταῦτα ἔτη, τὰ ἠθικὰ μάλιστα αὐτοῦ μαρτύρια, ἐκίνησαν εὐλόγως τὸν ἔλεον τοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἡ ἱστορία ὀφείλει νὰ ἀποφανθῇ ὅτι εἰς χεῖρας ἄλλου ἀνθρώπου τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κίνημα ἠδύνατο οὐ μόνον ὡς σπουδαῖος ἀντιπερισπασμὸς νὰ ἀποβῇ χρήσιμον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὅπερ συνέβη, ἀλλὰ παρατεινόμενον, ἂν ὅχι ἄλλο, ἐπὶ τινα χρόνον, νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον νὰ ἐνεργήσῃ τελεσφόρως, καθάπερ οὗτος ἐβουλεύθη νὰ πράξῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας.

Τῷ οὖν οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας μετὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐσκέπτοντο συνηγμένοι εἰς Λάυβαχ περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰβηρικῇ καὶ τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐκραγισῶν στάσεων καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἐν τῇ Εὐρώπῃ τάξεως, ὅτε αἰφνης κατέφθασεν αὐτόθι ἡ ἀγγελία τῆς ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν ἀρξαμένης ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατεθορύβησε πάντας τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ παρήχθη ἀμέσως ἡ ὑπόνοια, ἡ ὑπὸ τῆς προκηρῦξεως τοῦ Ὑψηλάντου ἐνισχυθεῖσα, ὅτι τὸ κίνημα ὑποθάλλεται ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Ὅθεν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδυνήθη νὰ φανῇ ταλαντευόμενος, ἀλλ' ἐδέησε νὰ δώσῃ ὠρισμένας τοῦ ἐναντίου ἀποδείξεις καὶ ἐπὶ τούτῳ διέγραψε μὲν τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διέταξε δὲ τὸν στρατηγὸν τοῦ παρὰ τὸν Προὔτον στρατιωτικοῦ σώματος νὰ τηρήσῃ αὐστηροτάτην οὐδετερότητα, ἐδήλωσεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην

ὅτι εἶναι παντελῶς ἀλλότριος τῶν γινομένων καὶ ἐπὶ πᾶσι δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως (1). Ἀλλ' ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ σύμβουλος αὐτοῦ Γέντζ, οἱ τοσοῦτο σπεύσαντες νὰ θοριαμβεύσωσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ τῶν φρονημάτων αὐτῶν, ἤθελον ἐκ πρώτης ἀρχῆς περιέλθαι εἰς ἐνδοιασμούς τινας ἐὰν δὲν ἀπέδιδον εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἀπὸ 14 Μαρτίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποστολείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῆς τὴν ἔννοιαν ἣν ἐπόθουν μᾶλλον νὰ ἔχῃ ἢ εἶχε πρᾶγματι.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἡ γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεδοκίμαζε μὲν τὸ κίνημα ἀλλὰ διελάμβανεν ἐν τῷ μεταξύ ὅτι «πολλοὶ περιστάσεις δικαιο-λογοῦσι τὴν εὐχὴν τῶν Ἑλλήνων τοῦ νὰ μὴ μένωσιν ἔσαεὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης». Ὡστε, ἂν κατέκρινε τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐξηγέρθη ἡ ἐπανάστασις, καθ' οὐσίαν ἀνεγνώριζε τὸ δίκαιον τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς. Πλὴν τούτου κατωτέρω προσέθετεν· «ἐὰν ὑποδείξετε ἡμῖν τὰ μέσα δι' ὧν δύναται νὰ παύσωσιν αἱ ταραχαί, μὴ παραβιάζομένων τῶν μεταξύ Ρωσίας καὶ Πύλης συνθηκῶν, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θέλει διστάσει νὰ παρεμβῇ ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῇ ὁσμανικῇ κυβερνήσει». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ Ὑψηλάντης ἐκαλεῖτο νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ὅσας ὁ αὐτοκράτωρ ἔλεγεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ ἐπιχειρήσῃ πρὸς θεραπείαν τῶν εὐλόγων τοῦ ἔθνους εὐχῶν· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖτο πρὸ πάντων, ἐννοεῖται, νὰ διατηρήσῃ ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἰδίαν θέσιν καὶ τοῦλάχιστον νὰ μὴ παραδώσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἵνα κατακλεισθῇ εἰς Μούγκατζ. Ἵνα δὲ ἀναβάλλῃ ὅσον ἐνδέχεται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψυχρᾶς ὁπωσδήποτε ἐντυπώσεως ἣν ἔμελλε νὰ προξενήσῃ ἡ διακήρυξις αὕτη εἰς τὰ περὶ τὸν Ὑψηλάντην πλήθη, τὰ ὁποῖα περιέμενον τὴν ἄμεσον ἐμφάνισιν τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, ὁ αὐτοκράτωρ, ἀντὶ νὰ διαβιβᾷ ἀμέσως τὴν ἐπιστολὴν του εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπερ ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, προσέτιμησε τὸν πολὺ μακροχρονιώτερον τρόπον τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς διὰ Κωνσταντινουπόλεως. Τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ἐν μέσῳ

(1) Δι' ἐπιστολῆς τοῦ Καποδιστρίου, ἥς τὸ περιεχόμενον εἶχεν ὡς ἑξῆς· Ἐν αὐτῇ ἐξεφράζετο ἡ θλίψις τοῦ αὐτοκράτορος βλέποντος τὸν Ὑψηλάντην ἀποπλανηθέντα ὑπὸ τοῦ χιμαιριζοῦ πνεύματος τῆς ἡμέρας, ὅπερ παρόρμα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δι' ἐπαναστατικῆς ὁδοῦ πραγματοποιήσεως τοῦ φυσικοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων νὰ βελτιώσωσι τὴν κατὰστασιν αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ συνδέοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς ἔργα ἅπερ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν δύναται νὰ μὴ ἀποδοκιμάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν, καὶ ταῦτα καθ' ἣν στιγμὴν διαπραγματεύσεις ῥονιμώταται εἰς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα περιέβαλλον τὴν γενικὴν εἰρήνην διὰ νέων ἐγγυήσεων καὶ καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ (τοῦ Ὑψηλάντου) ἔμελλον νὰ ἰκανοποιηθῶσιν. Ἀκολούθως ὁ Καποδίστριας ὑπομνήσκων τὸν Ὑψηλάντην περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς βοήθειάς μᾶς μεγάλης Δυνάμεως κηρυχθέντων ἐδήλου σαφῶς (ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ τοιαύτη μεγάλη Δύναμις ὑπενοεῖτο ἡ Ρωσία) ὅτι ἡ Ρωσία ἔμελλε νὰ διατελῇ ἀκίνητος ἀπέναντι τοιοῦτου ἀγῶνος, διότι ἤθελεν εἰσθαι ἀναξιοπρεπὲς διὰ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ὑποσκάπτῃ τὰ θεμέλια τῆς Τουρκίας διὰ τῆς ἐπενειδίστου ἐνεργείας μυστικῆς τινος ἐταιρείας. Ἐδηλοῦτο προσέτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι αὐτὸς τε καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἀπηλλάσσοντο τοῦ λοιποῦ τῆς ρωσικῆς ὑπερσείας καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἡδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπ' ἀνόδον αὐτῶν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδιστρίου ἐπέμφθη τῇ 14/26 Μαρτίου, αὐθημερὸν δὲ καὶ ὁ τοῦ Καποδιστρίου συνάδελφος Νεσελερῶδε κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος διεβίβαζε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὴν συμβουλὴν τοῦ νὰ μὴ προβαίνειν περαιτέρω, ἀλλὰ νὰ ἀπολύσῃ, εἰ τοῦτο ἦτο δυνατόν, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλανηθέντας δυστυχεῖς καί, ἐὰν εἶχε νὰ ἀπευθύνῃ δικαίας τινας ἀπαιτήσεις πρὸς τὴν Πύλην, νὰ πρᾶξῃ τοῦτο διὰ τοῦ βαρόνου Στρογονόφ (πρέσβευς τῆς Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει), λαβόντος ἥδη τὰς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο ὁδηγίας.

τίνων δυσχερῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη ὁ Καποδίστριας νὰ γράψῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρέπει μὲν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἔλυπειτο καιρίως μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος πλείοτερα, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν χρεῖαν νὰ υποθέσωμεν αὐτόν, ὥς ἐρρήθη, ἀποβαλόντα, καθ' ἣν στιγμὴν ἔγραφε καὶ υπέγραφε ταῦτα, πᾶν αἶσθημα τιμῆς καὶ πίστεως, ὥς ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ δόλου καὶ ψεύδους ἐν ᾧ διήγαγε τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Συγχρόνως δὲ ἤρξαντο ἐν Κωνσταντινουπόλει παραστάσεις ἔντονοι περὶ τῶν βιαίων μέσων δι' ὧν ἡ ὁσμανικὴ κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὸ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κίνημα. Ἡ διακοίνωσις, ἣν διεβίβασεν ὁ Ρεῖζ ἐφένδης εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Ρωσίας βαρῶνον Στρογόνοφ ἐν τῇ συνδιαλέξει τῆς 25 Ἀπριλίου, ἡ ἀπάντησις τοῦ πρέσβεως καὶ ἡ ἀπὸ 22 Μαΐου διακοίνωσις αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ὁπόσον ἐτραχύνθησαν ἐκ πρώτης ἀρχῆς αἱ μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων σχέσεις. Ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ὁ πρέσβυς ἐξεδήλου πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἐλπίδα ὅτι «ἡ Ρωσία δὲν θέλει καταναγκασθῇ νὰ υποστηρίξῃ ἐμπρόκτως τὰ συμφέροντα λαοῦ ἀθρόου καὶ καταπιεζομένου». Ἐν δὲ τῇ διακοινώσει τῆς 22 Μαΐου διαλαμβάνετο ὅτι «ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐτὴ δὲν δύναται νὰ συμμερισθῇ τὴν εὐθύνην τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα θέλει συνεπαγάγει ἡ χοῆσις τῆς βίας καὶ ὅτι καθ' ἑαυτὴν θέλει πράξῃ πᾶν τὸ δυνατόν ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν, ὧν ἡ προστασία ἀνετέθη αὐτῇ διὰ πανηγυρικῶν συμβάσεων».

Γεώργιος Ὀλύμπιος

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡ διπλωματικὴ μονομαχία ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρξαμένη μεταξὺ τοῦ Στρογόνοφ καὶ τῆς ὁσμανικῆς κυβερνήσεως περιορίζετο εἰς τὸ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις γενόμενον κίνημα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔλαβε πολὺν μείζονα διαστάσεις. Ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις. Ἡ Ὑ. Πύλη ἐκμανεῖσα ἐπεχείρησε φοβερὰν τῶν χριστιανῶν καταδρομὴν καὶ σφαγὴν, ἀρξαμένη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ὁ ἱερομόντης Γρηγόριος Ε', ἀπηγγονίσθη πρὸ τῆς πύλης τοῦ πατριαρχείου καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ὑπέστη τὰς αἰσχίστας τῶν ὕβρεων· πολλοὶ δὲ ἄλλοι ἱεράρχαι ἐθανατώθησαν ἀλληλοδιαδόχως. Τότε ἀπηγγονίσθη ὁ τραπεζίτης Δημήτριος Παπαρηγόπουλος, ὃν οἱ Πελοποννήσιοι ὠνόμασαν *κόνσολα* τῶν Μωραϊτῶν. Τότε ὅλοι οἱ Φαναριῶται, ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φύγωσιν, ἢ ἐφρονεύθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ἵνα κατόπιν αὐτόθι οἱ πλείστοι φρονευνῶσι· καὶ ὁ θάνατος ἀδιακόπως πολλαπλασιαζόμενος περιέλαβεν ἀπάσας τῶν Ἑλλήνων τῆς βασιλευούσης τὰς τάξεις, ὁ δὲ παροξυνθεὶς ὁσμανικὸς ὄχλος ὁσημέραι ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀντὶ νὰ ἀναχαιτισθῇ ὑπ' αὐτῆς, ἐξεστράτη εἰς τὴν δεινότεραν ἀκολασίαν, καὶ ἐν διαστήματι ἑβδομάδων πολλῶν τὰ στίφη αὐτοῦ καθοδηγούμενα ὑπὸ γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων διέτρεχον τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶχωρὰ τοῦ Βοσπόρου ληστεύοντα καὶ σφάζοντα τοὺς ραγιαδες. Τὰ αὐτὰ δὲ ἀνοσιουργήματα ἐτελέσθησαν καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπηγγονίσθησαν ὁ πρῶην πατριάρχης Κύριλλος καὶ πολλοὶ τῶν προεστώτων· ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ μητροπολίτου (διότι ὁ μητροπολίτης αὐτὸς ἐθανατώθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὅπου διέτριβε) καὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν κατοί-

κων· ἐν Λαρίσῃ ὁ μητροπολίτης καὶ ἄλλοι ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Κῷ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Κύπρῳ, παντοῦ ὅπου δὲν ἴσχυεν ἡ ἐπανάστασις, οἱ Ἕλληνες καθυπεβλήθησαν εἰς μαρτύρια φοβερά. Δὲν θέλομεν ἀρνηθῆ ὅτι τὰ αὐτὰ διέπραττον οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων ἐν ταῖς χώραις ὅσαι ἐπανεστήσαν. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ ἦτο ὅτι παρ' ἡμῖν κυβέρονσι δὲν ὑπῆρχε, λαὸς δὲ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τοσοῦτον δυναστευθεὶς, ἀγαλίνωτος ὢν, ἐξετρόπη εἰς παντοίας ἐκδικήσεις κατὰ τοῦ ἐν χερσὶν ἔτι φέροντος τὰ ὅπλα δυνατοῦ. Ἐν Τουρκίᾳ τὰνάπαλιν, αὕτη ἡ κυβέρονσις οὐ μόνον δὲν ἀνεχαίτισε τὴν ἀκολασίαν τοῦ ὄχλου κατὰ ὑπηκόων ἀόπλων ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας παρώτρυνεν αὐτήν. Τοῦτο ἔνεκεν ἐκίνησεν ἐπὶ τέλους τὴν ἀγανάκτησιν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς Ρωσίας.

Τῇ 4/16 Ἰουνίου ὁ Στρογόνοφ ἔλαβεν ἐκ Πετροπόλεως διαταγὴν νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Ὑ. Πύλιν ὅτι, ἐὰν δὲν παύσῃ πολεμοῦσα οὐχὶ μόνον τοὺς ἐπαναστάτας ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀθρόον, ἐὰν δὲν παύσῃ οὐχὶ φροντίζουσα περὶ τῆς ἰδίας ἀμύνης μόνον καὶ ἀσφαλείας ἀλλὰ προσβάλλουσα αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν, ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τὰς προηγηθείσας παραστάσεις, δὲν θέλει ἐπιχειρήσει πρὸς αὐτὴν νέας δηλώσεις οὐδὲ δώσει νέας συμβουλὰς, ἀποφαίνεται δὲ ἀπὸ τοῦδε «*ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀποβαίνει πολεμία παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄμυναν καὶ ὅτι ἡ Ρωσία θέλει εὐρεθῆ εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ παράσῃ αὐτοῖς οὐ μόνον ἄστυλιν ἀλλὰ καὶ προστασίαν καὶ συνδρομὴν ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ἀπάσης τῆς χριστιανουσύνης*» (1).

[« Δύο διακοινώσεις ἐπεμψεν ἡ ρωσικὴ κυβέρονσις πρὸς τὸν Στρογόνοφ ἀπὸ » 16 Ἰουνίου. Τούτων ἡ μὲν προφορικὴ (note verbale), ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ ἐποιεῖτο μνεΐαν » τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ σεβαστοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐλληνικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει » ἐκκλησίας καὶ τῶν πρώτων ποιμεναρχῶν, ἐξηκολούθει εἰτα ὡς ἐξῆς· « Ἀμα τῇ εἰς » τὴν πρωτεύουσαν ἐπιστροφῇ Αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρησε καθήκον νὰ ἐξετάσῃ » μετὰ προσοχῆς βαθείας τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς, ἅτινα παρουσιάζει ἡ νῦν » κατάστασις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκρύψωμεν ὅτι ἡ προϋοῦσα » πορεία τῶν γεγονότων καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ σφόδρα μοιραίας ταχύτητος δια- » πραττόμενα λάθη προσημαίνουσι τῇ Τουρκίᾳ συνεχῇ τινα καὶ ἀναπόδραστον κατα- » στροφὴν. Ἡ Πύλη, ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, διαδίδει αὐτὸ καί, » ἀντὶ νὰ πατάξῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπαναστάσεως, φαίνεται ἀγωνιζομένη ἵνα ἐξογκώσῃ » αὐτόν· καὶ τέλος, ἀντὶ νὰ δείξῃ εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ταραχῶν » δελεάζουσι καὶ παραπλανῶσιν αὐτό, ἡ Πύλη διὰ τοῦ χαρακτηῖρος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν » ὑπ' αὐτῆς λαμβανομένων μέτρων δείκνυσιν εἰς αὐτὸ ὅτι ἔχει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀπο- » γνώσεως καὶ θανάτου. Δὲν πολεμεῖ πλέον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ τὰ διατα- » γματα τοῦ Μεγάλου Κυρίου ἐξοπλίζουνσι πάντας τοὺς μουσουλμάνους ἐναντίον τοῦ » ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀθρόου. Δὲν φροντίζει πλέον περὶ τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἀσφαλείας » ἑαυτῆς, ἀλλὰ προσβάλλει τὴν ἀληθὴ θρησκείαν, τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ βλέπο- » μεν τὴν Πύλιν διδοῦσαν αὐτὴν ταύτην τὸ σύνθημα τῆς ἀταξίας, ἐπικαλουμένην εἰς » βοήθειαν αὐτῆς τὴν μανίαν φανατισμοῦ τυφλοῦ, ἐπιλανθανομένην πάσης σκέψεως » ὀρθῆς, ἀφαιροῦσαν ἑαυτὴν τὸ δυνατόν τῆς τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν ἄλλων κυβερνήσεων » συνυπαρξέως καὶ παραβιάζουσαν τὰς συνθήκας, αἵτινες ἠγγυῶντο αὐτῇ περὶ τῶν δια- » θέσεων τῶν γειτόνων αὐτῇ δυνάμεων, ὡς ἐὰν ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐλληνικὴ κατέλαβεν » ἐν τοῖς βουλευμασι τῆς Πύλης θέσιν ἐξωθοῦσαν αὐτὴν πρὸς τὸν ὀλεθρον αὐτῆς, ἢ ὡς » ἐὰν ὁ βραχίων τοῦ Παντοδυνάμου ἔσυρεν αὐτὴν ἄκουσαν εἰς τὴν ἄβυσσον, ἣν μάτην » ἠγωνίσθημεν νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τὴν προορατικότητά αὐτῆς. Ἐν ταῖς κρίσεσιν ταύταις » περιστάσεσιν, ἐξακολουθεῖ ἡ ρωσικὴ διακοινώσις, ἡ συνείδησις τοῦ αὐτοκράτορος λέγει

» Αὐτῷ ἐκεῖνο τὸ ὅπερ ὀφείλει βεβαίωτα νὰ εἴπῃ ἡ συνείδησις παντὸς μονάρχου χρι-
 » στιανοῦ καὶ παντὸς φίλου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν αἱ παρεκτροπαὶ αἱ διαπραττόμεναι
 » ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐξακολουθῶσιν· ἐὰν ἐν τοῖς χρότεσιν αὐτῶν ἡ ἡμετέρα ἀγία πίστις
 » καθίσταται καθ' ἐκάστην ἀντικείμενον νέων ὕβρεων· ἐὰν αἱ ὕβρεις αὗται ἀποβλέπωσιν
 » εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, θὰ νοήσῃ ταχέως ἡ Πύλη ὅτι οὔτε
 » ἡ Ρωσία οὔτε ἄλλη τις Δύναμις τῆς Εὐρώπης οὐδεμία θὰ δυνηθῇ νὰ μείνῃ ἀκίνητος θεα-
 » τῆς τῶν βεβηλώσεων τούτων καὶ τῶν ὁμοτήτων. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον χρέος, προστίθῃσιν
 » ἡ διακοίνωσις, κυβερνήσεως δεδουλευμένης διὰ συνθηκῶν εἶναι νὰ συμμορφωθῇ πρὸς
 » τὰ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τούτων καθιερούμενα καὶ διατασσόμενα. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ
 » στέρξωμεν ἐπὶ τὴν διατήρησιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῖς ὅροις τοῖς συμβι-
 » βαζομένοις μετὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καθηκόντων τῆς Α. Α. Μ. Ὀφεί-
 » λομεν δι' ἐσχάτην φρονὴν νὰ ὁμιλήσωμεν τῇ Πύλῃ περὶ τῶν κινδύνων εἰς οὓς ἐκτί-
 » θησιν ἑαυτήν. Ταύτην μόνην τὴν ὑπηρεσίαν δύναται νὰ λάβῃ σήμερον παρ' ἡμῶν. Καὶ
 » μετὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης θέλει εἶσθαι τετελεσμένη ἡ περίοδος τῶν διακηρύξεων
 » καὶ τῶν συμβουλῶν. Τὸ ἡμέτερον διάβημα θὰ καταστήσῃ γνωστὸν τῇ Εὐρώπῃ ἂν τὸ
 » Διβάνιον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ἄπειρα ἅπερ ἐργάσατο κακὰ καὶ ἅπερ
 » δὲν παύεται καθιστῶν βαρύτερα. Ἐὰν ἔχῃ τὴν δύναμιν ταύτην, ἡ Ρωσία ὀφείλει
 » αὐτῇ ἐλικορινῇ σύμπραξιν· ἄλλως ἢ θέσις ἦν ὁ αὐτοκράτωρ θὰ ἴδῃ ἑαυτὸν ἠναγκα-
 » σμένον νὰ λάβῃ εἶναι εὐνόητος. Θέλει λάβῃ τὴν θέσιν τὴν ὑπαγορευμένην Αὐτῷ
 » ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὸ τῆς φιланθρωπίας, τὴν θέσιν δι' ἧς θέλει ὑπερασπίσει
 » ἀποτελεσματικώτατα τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τούτων, τὴν θέσιν τέλος ἐκεῖνην ἐν
 » ᾗ ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν συμμάχων Αὐτοῦ δύναται νὰ ἐργασθῇ τὸ μέγιστον ὑπὲρ τοῦ
 » κόσμου ἀγαθόν».

» Ἡ δευτέρα διακοίνωσις, ἐπίσημος αὕτη, ἔχουσα τύπον τηλεσιγράφου, ἔλεγε τάδε·
 » «Ἐκεῖνο ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ ἐφοβεῖτο τὰ μέγιστα διὰ τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν ἦτο
 » μήπως τὰ μέτρα τὰ λαμβανόμενα ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἐντυπώσωσιν εἰς
 » τὴν ἐπιχείρησιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν χαρακτῆρα νομίμου ἀμύνης ἐναν-
 » τίον τῆς ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας ἣν πρε-
 » σβεύει. Οἱ φόβοι οὗτοι φαίνονται πραγματοποιούμενοι καθ' ὁλοκληρίαν. Πλέον ἢ
 » ἀπαξ αἱ ἐπαρχίαι ἐνθα ἐγένοντο αἱ πρῶται προσβολαὶ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς δυνα-
 » στείας εἶχον καταστῆ θέατρον ὁμοίων ἐπαναστατικῶν ἀποπειρῶν, καὶ ὅμως οὐδέποτε
 » ἡ κυβερνήσις ἡ τουρκικὴ εἶχεν ὀπλίσει ἐναντίον τῶν χωρῶν τούτων τὸ ὅλον τῶν
 » μουσουλμάνων ὑπηκόων αὐτῆς ἐν ὀνόματι τῆς κενδυνεύσεως θρησκείας. Οὐχ ἀπαξ
 » κίνδυνοι οὐχ ἦττον πραγματικοὶ ἢ οἱ νῦν εἶχον ἀπειλήσει τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν, ἐν
 » χρόνοις μάλιστα καθ' οὓς ἑξωτερικοὶ πόλεμοι καθίστων δυσχερῇ τὴν θέσιν αὐτῆς·
 » καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐν Τουρκίᾳ προγραφὴ γενικὴ εἶχεν ἐφαρμοσθῇ καθ' ὁλοκλήρου
 » ἔθλους, οὔτε ἡ θρησκεία ἡ χριστιανικὴ εἶχε παραδοθῇ εἰς τὰς αἵματηροτάτας τῶν
 » ὕβρεων. Ἦτο ἀπαράδειγματίστον (εὐτυχῶς) ὅτι πατριάρχης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
 » κλησίας ὑπέστη τιμωρίαν φρικτὴν ἐν τοῖς τόποις ἐν οἷς ἦσκει τὰ ὕψιστα αὐτοῦ
 » καθήκοντα, καὶ τοῦτο ἐν ἡμέρᾳ ἣν σέβεται πᾶσα ἡ Χριστιανοσύνη καὶ ἀφοῦ
 » ὁ σεβαστὸς οὗτος ποιμενάρχης εἶχε πληρώσει ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τὸ μέ-
 »τρον τῆς νομιμότητος καὶ τῆς ὑπακοῆς (ἐννοεῖ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ὑψηλάντου). Ἡ
 » Εὐρώπη δὲν εἶχεν ἔτι δοκιμάσει τὴν θλίψιν τοῦ νὰ ἴδῃ πάντας τοὺς πνευματικούς
 » καὶ κοσμικοὺς ἀρχηγοὺς λαοῦ χριστιανικοῦ, καὶ μάλιστα τοιοῦτους οἵτινες εἶχον
 » προσενέγκει τὰς ἐπιφανεστάτας ὑπηρεσίας, πίπτοντας ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου,

» βεβηλουμένους τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀναγκαζομένας νὰ φεύ-
 » γωσι τὴν γῆν τῆς δυστυχίας αὐτῶν, τὰς περιουσίας αὐτῶν καταστροφόμενας διὰ
 » πυρὸς καὶ σιδήρου. Δὲν εἶχεν ἰδεῖ πρὸ πάντων, ἀπὸ τετρακοσίων ἐτῶν, πόλεμον
 » κηρυσσόμενον κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ φόνου τῶν λειτουργῶν
 » αὐτοῦ, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν ναῶν καὶ διὰ τῶν ὕβρεων τῶν ἐπιδαψιλευομένων
 » ἐναντίον τοῦ συμβόλου τῆς θείας αὐτοῦ πίστεως. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη θὰ νοήσῃ
 » εὐκόλως τὰ ἐπακόλουθα τοῦ τοιούτου αὐτῆς συστήματος..... θέλει ἰδεῖ ἑαυτήν,
 » παρ' ὅλας τὰς εὐμενεῖς ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, τιθε-
 » μένην ἐν καταστάσει ἐχθρότητος ἐναντίον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ ἀλήθεια αὕτη
 » ἡ ἐξαγγελλομένη ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν εἶναι τοσοῦ-
 » τον ἀναμφήριστος ὥστε ἀνεγνωρίσθη λεληθότως καὶ ὑπὸ τῶν προκατόχων τοῦ νῦν
 » βασιλεύοντος ἐπὶ τῆς Τουρκίας ἡγεμόνων. Ἀρκεῖ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν οἱ
 » Τοῦρκοι ἵνα πεισθῶσι περὶ τούτου. Ἄμα κηρυσσόμενοι χώρας ἐν Εὐρώπῃ οἱ σουλτάνοι
 » οὗτοι ἔδειξαν διὰ τῶν πρώτων πρὸς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις συμβάσεων ὅτι ἐνό-
 » ουν ὅτι, ἵνα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δύνῃται νὰ συνυπάρχῃ μετ' αὐτῶν, ἡ συνύπαρ-
 » ξις αὕτη δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι σύνθημα πολέμου καὶ ὕβρεων ἐναντίον τῆς θρησκείας
 » οὔτε νὰ προμηνύῃ τὴν καταστροφὴν ὁλοκλήρου λαοῦ ἠνωμένου πρὸς ἐκείνας διὰ πάν-
 » των τῶν δεσμῶν οὓς καθιέρωσαν ἡ θρησκεία, τὰ ἥθη καὶ αἱ ἀναμνήσεις. Σήμερον
 » ὑπάρχει τι πλέον; Ἰνα ἡ συνύπαρξις διατελῇ ἀνεκτὴ ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς Εὐρώπης,
 » ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐμπέδωσιν σχέσεων εἰρηνικῶν καὶ φιλικῶν, οἷα ὑφί-
 » στανται μετὰ τῶν πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων καὶ ἄς προσπαθοῦσι πάντες,
 » ἐξ ἀμοιβαίας συμφωνίας, νὰ καταστήσωσιν οἰκειότερας καὶ διαρκεστέρας».

» Κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ρωσικὸν τελεσίγραφον ἐξηκολούθει νὰ λαλῇ ἐν ὀνό-
 » ματι τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ὅτι θρησκεία ἦν πρεσβεύουσιν
 » οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι ἐξετέθη εἰς ὕβρεις, ἃς δὲν δύνανται νὰ λησμονήσωσιν οὗτοι
 » ἄνευ πανηγυρικῆς ἱκανοποιήσεως ὅτι ἡ Πύλη ἠνάγκαζε τὸν χριστιανικὸν κόσμον νὰ
 » ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν ἂν δύναται νὰ μένῃ ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως λαοῦ χρι-
 » στιανικοῦ ἂν δύναται νὰ ὑπομένῃ ὕβρεις συνεχεῖς ἐναντίον τῆς θρησκείας ἂν τέλος
 » δύναται νὰ στέρξῃ τὴν ὑπαρξίν κράτους ἀπειλοῦντος τὴν εἰρήνην, ἣν ἡ Εὐρώπη
 » ἠγόρασε διὰ τσοούτων θυσιῶν. Εἶτα κηρύσσουν ὅτι ἡ Ρωσία ὑπερασπίζουσα
 » μέχρι νῦν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου δὲν ἐπεκαλέσατο τὰ ἰδιαί-
 » τερα δικαιώματα τὰ παρέχόμενα αὐτῇ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ἀπαιτῶνται πάντα τὰ ἀπὸ
 » τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτζίου· Καϊναρτζῆ (1774) μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρε-
 » στίου (1812) διὰ συνθηκῶν ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα αὐτῆς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς
 » Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει καὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν
 » τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐπὶ τούτων στηριζόμενον διετύπου τοὺς ἐξῆς ὅρους, ὧν
 » ἐκ τῆς παραδοχῆς ἐξήρτα τὴν διατήρησιν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν εἰρήνης·

» « 1) Αἱ ἐκκλησίαι αἱ λεηλατηθεῖσαι νὰ τεθῶσιν ἀμέσως εἰς κατάστασιν ἐπιτρέ-
 » πουσιν ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν ἱερὸν αὐτῶν σκοπόν.

» 2) Ἡ Πύλη, ἀποδίδουσα εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τὰ προνόμια αὐτῆς
 » καὶ ἐπιδαψιλεύουσα αὐτῇ τὴν αὐτὴν προστασίαν ἦν καὶ ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐξα-
 » σφαλίζουσα τὸ ἀπαρξίαστον αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι, νὰ προσπαθῇ νὰ παρηγορήσῃ
 » τὴν Εὐρώπην διὰ τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διὰ τὰς
 » βεβηλώσεις αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ·

» 3) Νὰ παρέχῃ ἡ Πύλη μέλλον εἰρηνικὸν καὶ ἥσυχον εἰς τοὺς Ἕλληνας τοὺς

Ο Σιώτατοι Ἠγέμενοι, Προηγέμενοί τε, ἡ Προεσώτες τῶν ἀπανταχῇ Ἱερῶν, ἡ σεβασμίων ἡμετέρων Πατριαρχικῶν, ἡ Σταυροπηγιακῶν Μονασιερῶν, τέχνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν, ἡ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐλπίδι Θεῷ ἐλχαθίδρουσιν ἡμῶν αὐθις ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ οἰκουμενικῇ Καθέδρᾳ ἐλάβομεν παρὰ τῶν Ὀσιωτάτων Πατέρων τινῶν σταυροπηγιακῶν Μονασιερῶν ἐνυπογράφως αὐτῶν ἀναφορὰς, δι' ὧν ἀναφέρουσι τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εὐπείθειαν αὐτῶν, ἡ εὐγνωμοσύνην, ἡ ὑπόσχονται μὲν τὴν δόσιν τῆ διορισθέντος αὐτοῖς ἐτήσις, ἐξαίτηνται δὲ τὴν λύσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμιῶν, τῶν περιεχομένων ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς, ἡ Συνοδικοῖς Σιγίλλοις γράμμασιν, ὡς μὴ δυνάμενοι διατηρῆσαι ἅπαντα ἀπαρატρέπτως τὰ ἐν ἐκείνοις κεφαλαιωδῶς ἐκτεθέντα, διὰ τὸτο γράφοντες, ὡς ἔχοντες βασιλικῶς τε ἡ Ἐκκλησιαστικῶς τὴν προσασίαν, ἐφορίαν τε, ἡ ἐξουσίαν ἐν ὅλοις τοῖς Πατριαρχικοῖς ἡμῶν, ἡ σταυροπηγίοις Μονασιείοις, ἡ μεριμνῶντες κατὰ χρέος ὑπὲρ τῆς εὐσεθείας αὐτῶν, ἡ ἀνέσεως ὑμῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσχεμένων, ἐντελλόμεθα ἡ παραγγέλλομεν ὑμῖν εὐχετικῶς ὅπως ταῦτα πληροφωρέμενοι καλῶς γράψιτε ἀμέσως πρὸς ἡμᾶς ἐλευθέρως, ἡ ἀναγγέλλιτε θαρρύντως τὰς συμβαινέσας Μονασιερικὰς ὑμῶν χρείας, ἡ ὑποθέσεις ἐπὶ τῷ λαμβάνειν τάχιον τὸ προσήκον πέρας, Φανερῶντες διὰ κοινῶν ἐνυπογράφων Μονασιερικῶν ἀναφορῶν τὰς αἰτίας, δι' ἃς ἐκ ἡδυνήθητε διατηρῆσαι τὰ Ἐκκλησιαστικῶς Θεσπισθέντα, ἡ τὸν ἐξ αὐτῶν ἐπικείμενον ὑμῖν Ἐκκλησιαστικὸν δεσμόν, ἵνα Γενηται παρ' ἡμῶν κατ' Ἐκκλησιαστικὴν πρόνοιαν ἡ προσήκον διδρυθῶσις, ἡ ἡ λύσις. ἀμέσως δὲ θέλετε ἐγχειρίσει τὸ διορισθὲν ἐτήσιον ἀνελλιπὲς πρὸς τὸν ἐγχειρίζοντα ὑμῖν πλησίον Ἀρχιερεῖα τὴν παρῶσαν ἐν τύποις ἐγκύκλιον Πατριαρχικὴν ἡμῶν Ἐπιστολὴν, ἡ λήψετε παρ' αὐτῆς τὴν ἀπόδειξιν, ἡ ἐνταλτηριῶδῃ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν γράμματα, ἵνα κατὰ τὴν ἐννοίαν αὐτῶν ἐκλεξάμενοι διορίζετε κοινὸν ἐν ὑμῖν Πνευματικὸν τὸν μᾶλλον ἄξιον, ἡ ἀρετῇ διαπρέποντα, ἡ αὐτὸς κατὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ὁδηγίαν ἐπιτελῇ ἀπαρატρέπτως τὸ μέγα τὸτο ὑπέρβλημα τῆ ἐξαισίς ἱερῆ μυστηρίῃ τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως, Φυλάττιτε δὲ ἡ ὑμεῖς σύμπαντες ὅσα ἀγνὰ, ὅσα δίκαια, ἡ ἀμεμπτα, κατὰ τὸν τύπον τῆ μοναδικῆς ἐπαγγέλματος, ἡ Θεῷ ἀρεσά, ἡ ἡ χάρις ἡ τὸ ἀπείρον ἔλεος εἴη πᾶσιν ὑμῖν.

αωζ. Μαρτίῃς Α'.

Ἐντύπος «Πανταχοῦσα», ἐκτυπωθεῖσα ἐν τῇ Πατριαρχικῇ τυπογραφίᾳ, τὸ ὅποιον ἰδρύθη ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' ἐν Κων. πόλει. Ὑπογραφή αὐτόγραφος τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου: «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης». Μέγεθος φραϊκόν. Ἀνακοινούται ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη.

» τε ἐν ὑποταγῇ μέιναντας καὶ τοὺς ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ ὑποτασσομένους, καὶ νὰ ποιῇ-
» ται διακρίσιν αὐστηράν μεταξὺ τῶν ἐνόχων καὶ τῶν ἀθώων·

» 4) Ἵνα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις κάλλιον διατρανώσῃ τὴν ἀπαραίτητον ταύτην
» ἐν τῷ συστήματι αὐτῆς μεταβολήν, νὰ παρὰσῃ τὰ μέσα εἰς τὴν Ρωσίαν, ἵνα ἐν τῷ
» πνεύματι τῶν συνθη-
» κῶν συντελέσῃ αὕτη
» εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῶν
» Ἑγεμονιῶν τῆς Βλα-
» χίας καὶ τῆς Μολδαν-
» ίας, νὰ προσπαθῇσῃ
» πάσῃ δυνάμει ν' ἀπο-
» καταστήσῃ τὴν τάξιν
» καὶ τὴν δημοσίαν ἡσυ-
» χίαν ἐπὶ βάσεων διαρ-
» κῶν. Ἐνὶ λόγῳ τὸ πα-
» ράδειγμα τῶν ἐπαρ-
» χιῶν τούτων νὰ εἶναι
» τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐπα-
» ναγάγῃ εἰς ὑποταγὴν
» πάντας τοὺς Ἑλληνας
» τοὺς ἀγαπῶντας τὴν
» πατρίδα αὐτῶν».

» Εἰς τὸ τελεσί-
» γραφον τοῦτο ἀπὴν-
» τησεν ἡ Πύλη δι' ἐπι-
» στολῆς τοῦ βεζίρου
» πρὸς τὸν Στρογονόφ.
» Ἐν αὐτῇ ἐλέγετο πρὸς
» τοῖς ἄλλοις ὅτι· «Τὸ
» ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ-
» περ ἐγένετο νῦν αἰ-
» τιον ἀνταρσίας τοσοῦ-
» το μεγάλης καὶ περὶ
» οὗ τοσοῦτος γίνεται

Ἡ θυσία τοῦ Ὀλυμπίου
(Εἰκὼν τοῦ Ἑὸς ἐν ταῖς Στοαῖς (arcaden) τοῦ Μονάχου)

» θόρυβος καὶ τοσοῦτος λόγος, ἀπέλανε γενικῶς πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, ὡς ὑπῆ-
» κοον τῇ Πύλῃ, πλήθους προνομίων μεγάλων πέρα τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου τοῖς ὑπηκόοις
» παρεχομένων. Τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦ γένους, καὶ τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς προκρίτοις Φα-
» ναριώταις ἐπεδαφιλεύοντο τιμαὶ καὶ διακρίσεις· ἀπέλانون δὲ ἐντελοῦς ἐλευθερίας ἐν
» τῇ τροφῇ⁽¹⁾, ταῖς ἐνδυμασίαις, κατοικίαις καὶ ἰδιοκτησίαις ἀπολύτως ὡς αὐτοὶ ἐπεθύ-
» μουν· πᾶσα προστασία καὶ εὐνοία ἐπεδαφιλεύετο αὐτοῖς· οὐδέποτε οὐδ' ἐλαχίστη προσ-
» βολὴ ἐγένετο κατὰ τῆς θρησκείας καὶ κατὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς λατρείας αὐτῶν διὰ
» παραβάσεως τῶν ἀρχαίων θεσμῶν· οὐδείς ἐγένετο νεωτερισμὸς ἐναντίον τῶν ἐκκλη-
» σιῶν αὐτῶν· τοῦναντίον, ἂν κατεστρέφετο ἐκκλησία τις διὰ πυρὸς ἢ κατηρεῖπετο, ἢ
» μακροθυμία τοῦ σουλτάνου, διατεθειμένου πάντοτε ὑπὲρ τῶν αἰτίσεων αὐτῶν, διέ-

(1) Ὅτι δηλονότι ἐπετρέπετο αὐτοῖς καὶ τροφὴ ἀπγορευμένη τῷ Ἰσλάμ (τὸ χοίρειον κρέας).

» τασσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, ὡς ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ μουσουλμανικὸς νόμος· ἄπειρον πλῆθος ἄλλο εὐνοϊκῶν δωρημάτων καὶ παραχωρήσεων ἐπέδρα· φιλεῦετο τῷ ἔθνει τούτῳ ὑπὸ τῆς γενναιοῦτος τοῦ κυριάρχου· ὅλος ὁ κόσμος γινώσκει τοῦτο. Ἀλλὰ τί! Οἱ διεστραμμένοι οὗτοι ἄνθρωποι, ἀντὶ νὰ εὐγνωμονῶσι δι' εὐεργεσίας οὕτω περιφανεῖς, ἀκολουθοῦντες διαβολικαῖς εἰσηγήσεσι μὴ γνύουσι σήμερον πυρὶ διὰ τῆς ἀνταρσίας καὶ τῆς ἀπειθείας ἅπαν τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὅπερ » ὑπῆρξεν ὁ εὐεργέτης».]

Ἀλέξανδρος Α΄
(Ἔργον Δελμπερ)

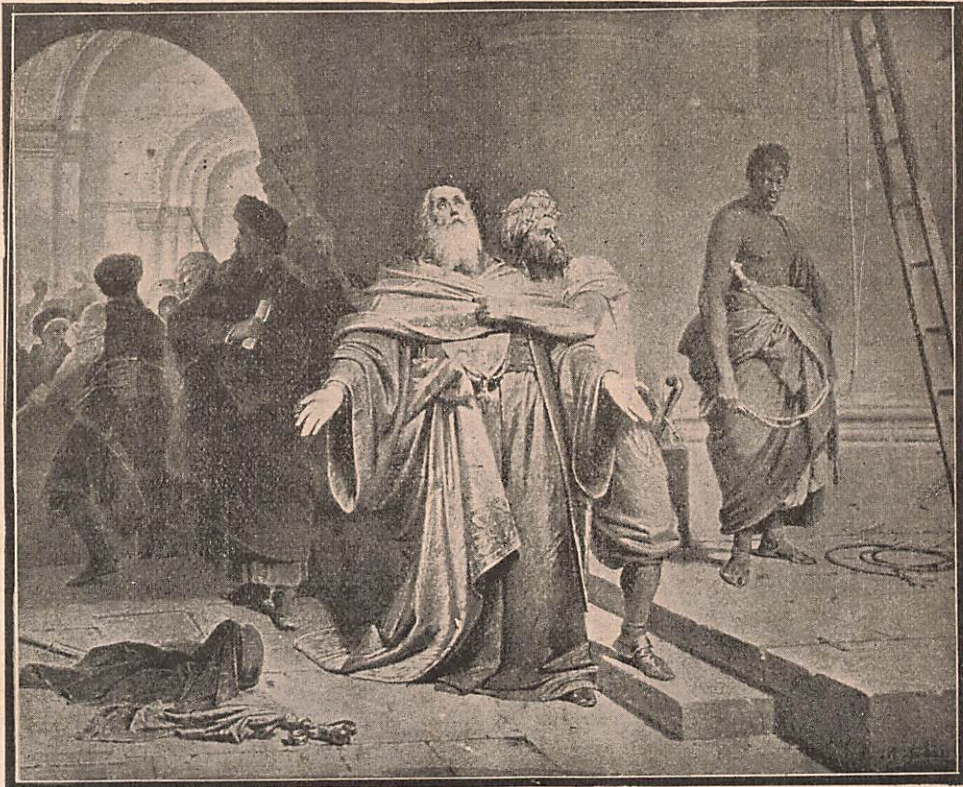
Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις διεβίβασε τὰς ἀποφάνσεις ταύτας εἰς τὰς συμμάχους αὐτῆς Δυνάμεις· καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ διακοίνωσις ἣν ἐπὶ τούτῳ ἔγραψε τῇ 10/22 Ἰουνίου εἰς τὸν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ πρέσβυν της κόμητα Γολόφκιν. Ἐν τῇ διακοινώσει ταύτῃ ἐλέγετο ρητῶς· «Ἀφ' ἐνὸς ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ἐκτείνεται καὶ διαδίδεται, ἐκ δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῶν κορυφοῦται ἡ ἀπελπισία τῶν Ἑλλήνων· ἀφ' ἐτέρου ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἐνδίδει πλέον εἰς τὴν θρησκοληψίαν τοῦ ὄχλου ἀλλ' ἐπιμένει αὐτὴ ἐκτελοῦσα σχέδιον ἀμετάθετον· ἐπισωρεύει τὴν παραβίαν τῶν συνθηκῶν αὐτῆς οὐ μόνον μετὰ τῆς Ρωσίας ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ

θανασίμως προσβάλλει τὴν ἐλευθερίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς θαλασσοπλοΐας καὶ ἐμπορίας... Τὰ πάντα δικαιοῦσιν ἡμᾶς νὰ φοβώμεθα ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἔχει οὔτε τὴν θέλησιν οὔτε τὸν τρόπον νὰ μεταβάλῃ τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο σύστημα... Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει χρέος αὐτοῦ νὰ προσέλθῃ εἰς ἐξηγήσεις ἀκριβεστέρας πρὸς τοὺς συμμάχους, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ὀθμανικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι δυνατόν πλέον νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων... Παρακαλεῖ δὲ τὰς δυνάμεις νὰ πληροφορησώσιν αὐτὸν ἀποκαλύπτως τί σκοποῦσι καὶ τί εὔχονται καὶ πῶς νομίζουν ἐπιτηδεϊότερον νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἀνατολῆς... Ὁ ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἔτοιμος νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὅσα περὶ τούτου ἤθελον ἀποφασίσῃ αἱ σύμμαχοι ἀδελφαί».

Ἐκ τῶν διακοινώσεων τούτων δηλοῦται ὅτι ἡ Ρωσία ἐπενέβη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασεως, συνδέσασα αὐτὴν μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, τῆς παραβιάσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς κατὰ τῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν συμφερόντων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου προσβολῆς· σὺν αἵμα ὅμως οὐδὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ μονομερῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀλλ' ἐπεκαλέ-

σατο τὴν ἐπὶ τούτῳ σύμπραξιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οὔτε ἐν τῇ πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν διακοινώσκει οὔτε ἐν τῇ πρὸς τὸν κόμητα Γολόφκιν ἀναφέρεται ἡ λέξις πόλεμος. Ἐν ἀμφοτέραις διὰ ποικίλων περιστροφῶν ὑποδεικνύεται οὗτος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σαφῶς ὡς ἐπικείμενος· ἐν τῇ τέλει μάλιστα τῆς πρώτης ὁ Στρογόνοφ ἔλεγε ρητῶς ὅτι, ἂν ἡ Ὑ. Πύλη δὲν μεταβάλῃ σύστημα, «ὁ ὑπογεγραμμένος ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι θέλει ἐγκαταλίπει ἀμέσως τὴν Κων-

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἀπαγόμενος εἰς τὴν ἀγχόνην
(Εἰκὼν Ν. Λύτρα)

σταντινούπολιν μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ὑπαλλήλων». Ἀλλ' ὁ ὅρος πόλεμος δὲν ἐξέρχεται ἔτι ἀπροκαλύπτως τῶν χειλέων τοῦ αὐτοκράτορος. Πρώτην δὲ φορὰν μετεχειρίσθη αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν τῆς Αὐστροίας αὐτοκράτορα ἀπὸ 29 Ἰουνίου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἔλεγεν· «Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πόλεμος οὗτος ἤθελεν ἀναγκάως ἀποβλέπει ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης κυριάρχων νομίζω ἔμμαντὸν ὑπόχρεωσιν νὰ συνεννοηθῶ ἐκ προοιμίου μετὰ τῶν συμμάχων μου περὶ τούτου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἤθελον εὐχαριστηθῇ ⁽¹⁾ εἰς τὴν γνῶσιν ἣν ἔχω τῶν προσωπικῶν τῆς Ὑ. Μ. αἰσθημάτων ὡς πρὸς ἐμέ. Δὲν δισιᾶζω δι' αὕτη εἶναι πεπεισμένη περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ἐμῶν προαιρέσεων. Ἦθελον ὅμως ἐπιθυμήσει, ὥστε ἅπασαι αἱ σύμμαχοι δυνάμεις νὰ συμμερισθῶσι τὴν πεποίθησιν ταύτην, καὶ τολμῶ νὰ ἐλπίσω δι' ἡ Ὑ. Α. καὶ Β. Μ.

(1) Τὸ «δὲν ἤθελον εὐχαριστηθῇ» εἶναι ἐνταῦθα ἀνακριβὴς μετάφρασις τοῦ *je ne serais pas content* (=δὲν ἤθελον ἀρκεσθῆ) τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς.

δὲν θέλει διατάσει νὰ ἐγγυηθῇ εἰς αὐτὰς περὶ τῶν διαθέσεών μου, ἐὰν ἡ Πύλη ἤθελε μὲ ἀναγκάσει νὰ καταφύγω εἰς μέτρα τὰ ἐπιβαλλόμενά μοι ὑπὸ τε τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς θέσεως τῆς Ρωσίας, μέτρα ὅμως τὰ ὁποῖα, ἐπαναλαμβάνω, δὲν θέλουσι τείνει ποτέ εἰς ἀποκλειστικὸν σκοπὸν, ἀλλὰ θέλουσιν ἐπιφυλάξει πάντοτε εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις τὸ δικαίωμα νὰ πράξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ὥραίων τούτων χωρῶν ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν συνέσεως προσδοκώμενον ἀγαθόν».

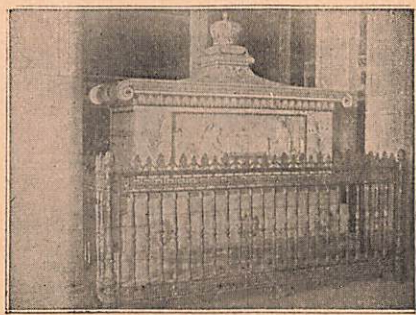
Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς
τοῦ πατριάρχου
Γρηγορίου τοῦ Ε΄

Τρεῖς λοιπὸν μῆνες καὶ ἡμῖς εἶχον μόνον παρῆλθαι ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Καποδίστριας ἔγραψεν ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τὴν λεγομένην ἀποκρίσιν τοῦ ἐλληνικοῦ κινήματος, ὥς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ προϊστάμενοι τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας ἐνόμισαν ὅτι ἡσφαλίσθη τὸ καθεστὼς τῆς Εὐρώπης, καὶ νῦν ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐδήλου ὅτι οἱ στρατοὶ αὐτοῦ εἶναι ἔτοιμοι νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν πρὸς νέαν τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων ρύθμισιν καὶ ἐπεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Αἱ δυνάμεις αὗται, ἥτοι ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία, δὲν εἶχον δώσει εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις αὐτῶν, καθάπερ ἐπεθύμει ἡ Ρωσία, ὁδηγίας ἐντελῶς συμφώνους πρὸς τὰς ἐκ Πετροπόλεως εἰς τὸν Στρώγονωφ σταλείσας· περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ προτρέψωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐντόνως τὴν Ὑψ. Πύλιν νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὸ δλέθριον τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπιτηδεύτερον ν' ἀναρριπίσῃ ἢ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ περαιτέρω δὲν προέβησαν. Ἀπ' ἐναντίας ἡγωνίσθησαν παντὶ σθένει νὰ συμβιβάσωσι καὶ συνδιαλλάξωσι τὸν Στρώγονωφ μετὰ τοῦ Ρεῖτς ἐφέντη. Ἐκ τῶν 4 δυνάμεων αἱ δύο κατ'

ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπισημότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία, δὲν ἐκινουῦντο ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπαραλλάκτως ἀφορμῶν οὕτω πὼς πολιτεύμεναι. Ἡ μὲν Αὐστρία ἐπεθύμει πρὸ πάντων νὰ ἀποτρέψῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξερεθίσῃ μὲν τὰ φιλελευθέρτα τῆς Εὐρώπης πνεύματα νὰ διαταράξῃ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν ἐν Βιέννῃ συνθηκῶν κυρωθεῖσαν τάξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐροβεῖτο τὰς περὶ τὰ πολιτεύματα μεταβολάς, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀνατραπῶσι τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πράγματα, πεποιθυῖα ὅτι ὥς ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ἡ Ρωσία διὰ τε τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων ἤθελε περιποιήσῃ ἐαυτῇ δυνάμεις ἐπικινδύνους εἰς τὰ γενικά εὐρωπαϊκά συμφέροντα. Ἐὰν μάλιστα πιστεύσωμεν τὴν ἐπὶ ταῖς πληροφορίας τοῦ Στρώγονωφ γραφεῖσαν δευτέραν ἀπὸ 10/22 Ἰουνίου ἐπιστολὴν τοῦ κόμητος Νεσελρόδου πρὸς τὸν κόμητα Γολόφκιν, ἐνῷ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κόμης Λύττσοβ δὲν ἔπαυσεν ὑποβάλλων τῇ Πύλῃ τὰς ζοηροτέρας κατὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς παραστάσεις, ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας λόρδος Στράγκφορντ ἐφαίνετο ἀπ' ἐναντίας ἐμψυχῶν τὴν Πύλιν εἰς τὰς ἀκατανοήτους αὐτῆς διαθέσεις καὶ παρέχων αὐτῇ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἀγρία ἐκεῖνη καὶ ἡμαρτημένη πολιτεία ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐγκρισιν καὶ ἴσως τὴν συνδρομὴν τοῦ βρετανικοῦ ὑπουργείου. Ἐτέρωθεν ὁ κόμης Λύττσοβ ἐβεβαίον τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ τῇ 6/18 Αὐγούστου ὅτι ὁ λόρδος Στράγκφορντ, οὐδὲν ἥττον ἢ οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας ὑποκόμης

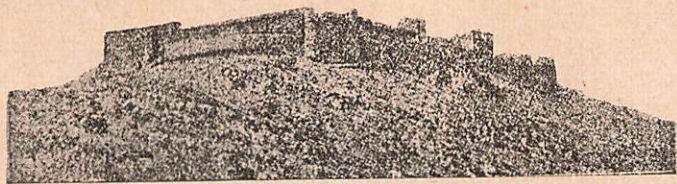

Βιελλᾶ καὶ βαρὼν Μίλτιτς, δὲν ἡδυνήθησαν εἰμὴ νὰ συμβουλευώσῃσι τὸ ὁσμανικὸν ὑπουργεῖον νὰ δώσῃ ὧτα εὐμενοῦς ἀκροάσεως εἰς τὰ συμβουλὰς τὰς ὁποίας ἡ φιλία καὶ τὸ εἰλικρινὲς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους συμφέρον εἶχον ὑπαγορεύσει τῇ αὐτῇ τῆς Βιέννης. Καὶ ὑπάρχει τῶντι διακοίνωσις τοῦ λόρδου Στράγκφορντ ἀπὸ 25 Ἰουλίου (6 Αὐγούστου) πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν συνιστῶσα τὴν μετριοπάθειαν, τὴν μεταξὺ ἀθῶων καὶ ἐνόχων διάκρισιν καὶ τὸν συνδυασμὸν τῆς διατηρήσεως τῶν δικαίων τοῦ κυριαρχοῦ μετὰ τῶν ἰσρῶν καθηκόντων ὅσα ἐπιβάλλει ἡ φιλανθρωπία. Ἀλλ' οἰοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ ποικίλοι χρωματισμοὶ τῶν συμβουλῶν ὅσας ἔδωκαν αἱ δυτικαὶ δυνάμεις οἱ πρέσβεις αὐτῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ προλάβωσι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ρῆξιν· ὁ Στράγκφορντ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 5 Ἰουλίου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βραδύτερον ἐπέτυχεν ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀναβολὴ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν· ἀλλ' εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἔθετο ἔκτοτε τὴν ἀρχὴν τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, ἀρχὴν ἣτις ἔμελλε προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ καρποφορήσῃ παρασύρουσα καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν, οὐδὲ ἡδύνατο νὰ μὴ ἐπικρατήσῃ, ἥρκει νὰ λάβῃ τὸν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενον καιρὸν. Τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου ἔσβυσεν ὡς φλόξ ἀχύρου· ἡ ἐπανάστασις ὅμως τῶν κυρίως ἑλληνικῶν χωρῶν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἔτη ἑπτὰ, καὶ οὐ μόνον τὴν δυτικὴν Εὐρώπην νὰ καταναγκάσῃ εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀνέκαθεν προταθεῖσαν προστασίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ρωσίαν νὰ ὑποχρεώσῃ ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς πλήρους ἡμῶν ἀνεξαρτησίας, ἣτις δὲν περιλαμβάνετο βεβαίως ἐν ταῖς προαιρέσεσιν αὐτῆς τῷ 1821 καὶ κατόπιν μέχρι τοῦ 1829.

Κενοτάφιον Γεωργίου Ε΄
(Μητροπόλις Ἀθηνῶν)

Τὸ φρούριον τοῦ Ἀστράου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ, κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἡμέραν καὶ διὰ τίνων ἐξεργάγῃ κατὰ πρῶτον ἢ ἐν Ἑλλάδι ἐπανάστασις ἐγράφησαν πολλὰ ὑπὸ τοπικῶν φιλοτιμιῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ὅταν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἐπιτήδεια πρὸς τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν, καὶ περὶ τούτου ἐλάβομεν πείραν πικρὰν κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη, αἱ ἐπαναστάσεις ἀρχίζουσιν ἀλλ' ἀποτυγχάνουσιν, ἐνῶ, ὅταν εἶναι προῖόν ὥριμον περιστάσεων προσφόρων, οὐ μόνον ἀρχίζουσιν ἀλλὰ καὶ εὐδοκῶνται. Οὐδεμία δὲ ἴσως ἄλλη ἐπανάστασις ἡξιώθη νὰ ἐκτραγῇ ἐν μέσῳ τοσοῦτον εὐμενῶν αὐτῇ περιπετειῶν ὅσον ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν πόθων τοῦ ἔθνους· ὁ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔρως ἀνέκαθεν ὦν συμφυῆς αὐτῷ εἶχεν ἀποβῆ ζωηρότατος πρὸ μιᾶς περὶ τοῦ ἑκατονταετηρίδος καὶ πεποίθαμεν ὅτι δὲν θέλει ἐκλείψει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἔθνος ἑλληνικὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἄλλ' οἱ πόθοι μόνον δὲν ἀρκοῦσι. Πρὸ ἐτῶν πολλῶν εἶχον οὗτοι καθυποβληθῆ μὲν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ ἡγεμονίαν ἀναρριπισθῆ δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἐλπίδος ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ἦν περὶ τούτου παρήγαγεν ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἀπόστολοι ἀξιοῦντες ὅτι ὁμιλοῦσιν ἐν ὀνόματι μεγάλης δυνάμεως περιέτρεχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξήπτον τὰ πνεύματα ἀπ' ἄκρου αὐτῆς μέχρις ἄκρου. Ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως ἐπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ κοινότερον καλούμενος Παπαφλέσας, ἀνὴρ ἔχων ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ κρατίστου συνωμότου, τὸ πλανᾶσθαι καὶ πλανᾶν, τὸ τολμᾶν καὶ θνήσκεν. Κομιστὴς γενόμενος ἱκανῆς πυρίτιδος καὶ ἄλλων πολεμοφοδίων, πλείονων δὲ ὑποσχέσεων μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσφαλῶν καὶ ἀνυπολογίστου ἐπαναστατικοῦ ἡλεκτρισμοῦ, ἀνῆρπασε τὰ πλήθη πρὸ πάντων διὰ τῆς βεβαιώσεως ὅτι ρωσικὸς στρατὸς ἐπέρχεται πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος· δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκρίτους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, τὸν Ζαΐμην, τὸν Λόντον, τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, ὅτε οὗτοι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου 1821 συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου περὶ τὸ Αἴγιον ἐξήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ρωσικῆς συνδρομῆς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐταλαντεύοντο ἔτι ἀλλ' ὁ Φλέσας καταπείσας τὸν Ν. Σολιώτην νὰ τολμήσῃ τὰς πρώτας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Καλαβρῦτων ἐχθροπραξίας

περιήγαγε τὸν Ἀσημάκην Ζαΐμην καὶ κατόπιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ρεῦμα. Ἡ ἐπαγγελία τῆς ρωσικῆς ἐπικουρίας ὑπῆρξεν ἀπανταχοῦ σχεδὸν ἐν τῶν κυριωτάτων τοῦ κινήματος ἐλατηρίων. Οἱ συνετώτεροι ἔπαυσαν προΐμως νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον μετεχειρίζοντο τὸ θρύλημα ἵνα παρορμησῶσι τοὺς πολλούς. Ὅταν ὀλίγας κατόπιν ἡμέρας, ἐν ἀρχῇ Ἀπριλίου, ὁ Πανουριᾶς συγκαλέσας τοὺς προεστῶτας τῆς Ἀμφίσσης κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν,

Γρηγόριος Αἰκαῖος ἢ Παπαφλέσας

ἐφρόντισε νὰ παρασκευάσῃ ἄνθρωπον, ὅστις ἐλθὼν δρομαῖος ἐκ Γαλαξειδίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἔφθασαν αὐτόθι ρωσικὰ πλοῖα. Καὶ ὅταν ὁ νεώτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀδελφὸς Δημήτριος, σταλείς ὑπ' αὐτοῦ ἵνα - τον ἐκπροσωπήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀπέβη εἰς Ἄστρος κατὰ μῆνα Ἰούνιον, ἐξήχθη δ' ἐκ τοῦ πλοίου κιβώτιον βαρὺ, ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ὅτι εἶναι πλήρες ρωσικῶν χρημάτων. Μετ' οὗ πολὺ δέ, ἐπὶ τῶν διενέξεων τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προεστῶτας, εἰς τῶν περὶ αὐτόν, ὁ Καντιώτης, ἀνέκραξεν· «ἢ ὑπογράφετε εὐθὺς τὸν ὀργανισμόν τοῦ πρίγκιπος ἢ μετ' ὀλίγον ἔρχονται 12.000 Ρῶσοι καὶ τότε βλέπετε ποία τύχη σᾶς περιμένει». Εἰς ὁ ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης ἀπήντησεν· «εἴθε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ρῶσοι καὶ ἂς σκοτώσουν πρῶτον ἐμένα· φθάνει νὰ σωθῇ ἡ πατρίς». Ἡ πλάνη λοιπὸν καὶ

ἡ εὐχὴ κατήντησεν ἐνδημική. Εἰς μάτην ἀπὸ 9/21 Μαρτίου ὁ Στρογγόνοφ διεβίβασεν εἰς ἅπαντα τὰ προξενεῖα τῆς Ρωσίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγκυκλίον διαλαμβάνουσαν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη εἶναι παντελῶς ἀμέτοχος τῶν γινομένων. Εἰς μάτην αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος μετὰ τινας ἡμέρας ἀπεδοκίμαζε τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Στρογγόνοφ διεκοίνου τοῦτο τῇ 4/16 Ἀπριλίου διὰ νέας ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν προξένους τῆς Ρωσίας. Εἰς μάτην τελευταῖον τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπετύγχανεν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις. Τὸ τέχνασμα τῆς *Φιλικῆς Ῥταιρίας* εἶχε ρίψει βαθείας εἰς τὰ σπλάγχχνα τοῦ λαοῦ ρίζας, αἱ δὲ προκαταλήψεις τῶν πολλῶν εὐχερέστερον φύονται ἢ ἐκρίζονται. Αἱ διαψεύσεις ἐκεῖναι, ὅσον ἐπίσημοι καὶ ἂν ἦσαν, ἐβράδυνον νὰ φθάσωσιν ἢ ἔφθανον παραμειορφωμένοι μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ πλήθους στρωμάτων, τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθησεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον πιστεῦον εἰς τὸ μορμολύκειον αὐτοῦ, διότι εἶχεν ἀνάγκην νὰ πιστεύῃ εἰς αὐτό. Ἰδοὺ δὲ ποῖαι εἰδήσεις διεδίδοντο τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πέρυσιν ἐκδοθὲν ἡμερολόγιον τοῦ ἀοιδίου Ἀναστασίου Τσάμαδοῦ. «Ὅτι τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἔμελλεν ὁ ρωσικὸς στόλος νὰ διέλθῃ τὸν Βόσπορον ἢ μὲ τὴν θέλησιν τῶν Τούρκων ἢ μὲ πόλεμον· ὅτι ὁ καπετὰν Πρατελὶκ εἶδεν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν δύο ρωσικὰ καράβια τοῦ πολέμου ἔτοιμα καὶ ὅτι ἐτοιμάζοντο ἄλλα· ὅτι τὸ στράτευμα τοῦ Ὑψηλάντη ἐκυρίευσεν τὸ μέγα Τούρναβον καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, ἐκινεῖτο δὲ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν· ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Ὑψηλάντης ἐμβῆκεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, φωνάζοντας ζήτω

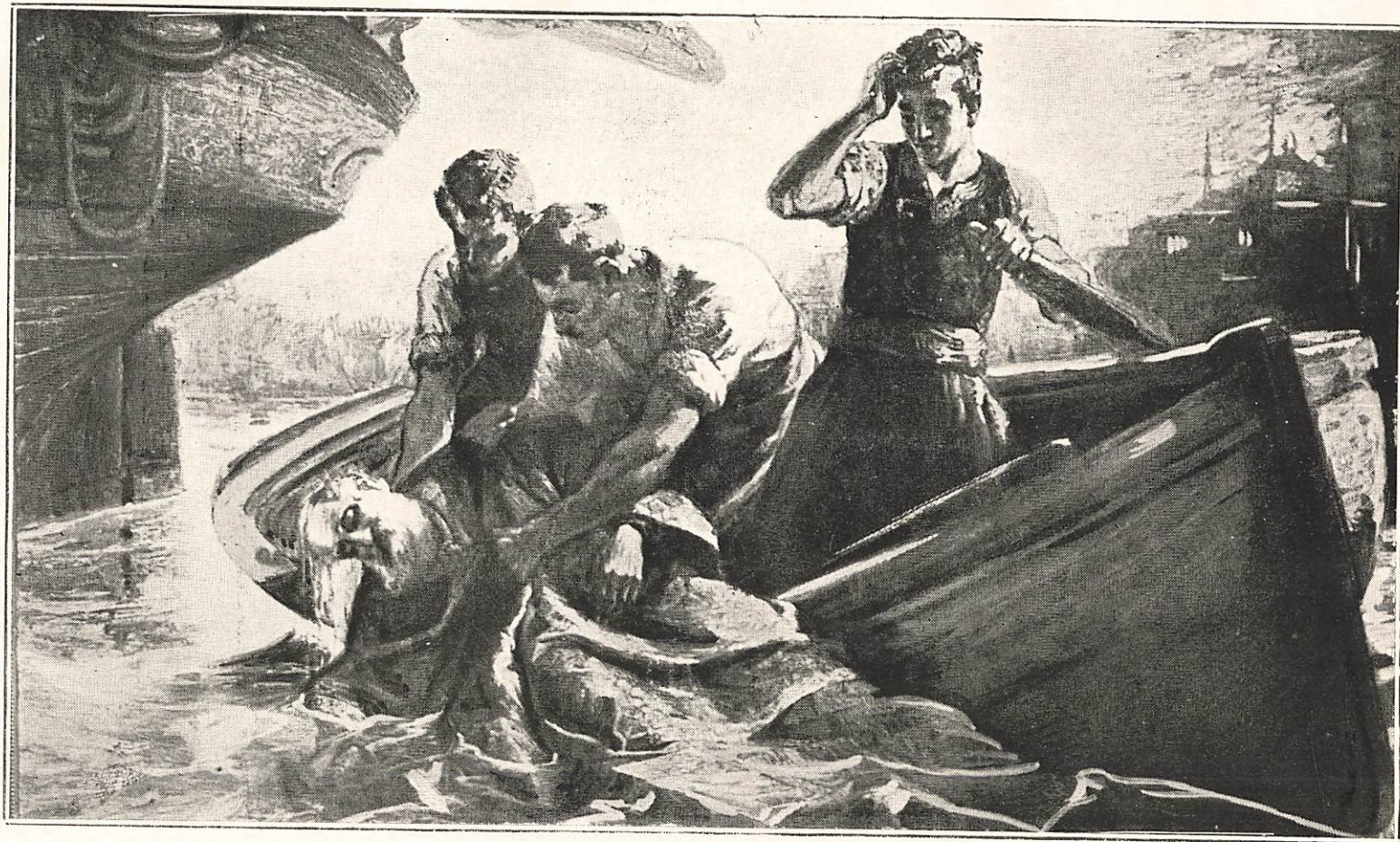

ἡ ἐλευθερία». Καὶ ταῦτα πάντα μέχρι τῶν μέσων Ἰουνίου, ὅτε ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἤδη υποχωρήσει εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ἐδέησεν οἱ ἄνθρωποι νὰ διανοίξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἡ ἐπανάστασις εἶχε τοσοῦτον γενικευθῇ καὶ εὐδοκιμήσει ὥστε ἡ παλινῳδία κατέστη περιττὴ καὶ ἀδύνατος.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καὶ ἠυδοκίμησε δι' ἄλλους προσέτι καὶ πρακτικωτέρους λόγους. Ὁ ἐμφύλιος μεταξὺ Μαχμούτη καὶ Ἀλῆ πασᾶ ἀγὼν προεκάλεσε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἀναχώρησιν εἰς τὸ πεδῖον ἐκεῖνο τῆς μάχης τοῦ Χουρσίτ πασᾶ, ἡ δὲ Πελοπόννησος ἀπαλλαγείσα τοῦ ρέκτου τούτου καὶ ἐμπείρου πολεμίου ἠδυνήθη εὐχερέστερον νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου. Πλὴν τούτου ἡ στάσις τοῦ Ἀλῆ ἀπῆσχόλησε δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1821 τὰς πλείστας τῶν τουρκικῶν δυνάμεων τῆς Ρούμελης· οἱ Σουλῳται ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς δὲν ἐβράδυνε νὰ παρακολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου· ἐὰν δὲ ἡ δυτικὴ ἐδίστασεν ἐπὶ τινα χρόνον, περὶ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ἔτους, ὅτε οἱ Σουλῳται ἤρχισαν παρενοχλοῦντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Χουρσίτη, ἐκινήθησαν πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν μέχρι Μεσολογγίου χῶραι. Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἐμφυλίου τούτου ὁσμανικοῦ ἀγῶνος ἐπιτηδειότατον ἀπέβη πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρώτας αὐτῆς ἐπιτυχίας, καθὰ προσέειπεν, τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου· διότι, καίτοι ἀπέτυχε, προκαλέσαν ὅμως τὰς ἐπικινδύνους τῆς Ρωσίας παραστάσεις ἠνάγκασε τὴν ὁσμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν τὰς περὶ τὸν Ἰστρον φρουράς, τὰς ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα ἐσωρεύνοντο ἐν Βεσσαραβία, νὰ ἐξακολογήσῃ δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατέχουσα τὰς Ἡγεμονίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι συνέπεσον ἀντιπερισπασμοί. Ὁ πασᾶς τῆς Πτολεμαίδος εἶχεν ἐπαναστατήσει· οἱ Δροῦσοι ἐκινεῦντο· οἱ Βαχαβίται ἠπειλοῦν αὐθις τὰς ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδίνην, ὁ δὲ σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὸν σάχην τῆς Περσίας, ἐμβάλλοντα ἀδιακόπως εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Ἀπορον λοιπὸν δὲν εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων περιστάσεων ριπιζομένη ἐξεργάγῃ· καὶ ἄπορον ἤθελεν εἶναι μᾶλλον ἐὰν δὲν ἤρχιζεν ἐν καιρῷ τοσοῦτον εὐθέτω, ἀφοῦ πρὸ αἰώνων οὐδὲν ἄλλο ἐπεξίηται εἰμὴ εὐθετον καιρόν. Τὸ δὲ θαυμαστὸν μόνον εἶναι πῶς ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ διεξαχθῇ. Τὸ ὁσμανικὸν κράτος, ὅσοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ περιστοιχίσαντες αὐτὸ κίνδυνοι, ἦτο μέγα, μάλιστα παραβαλλόμενον πρὸς τὴν μικρὰν γωνίαν τῆς γῆς ἣτις ἐπανεστή· εἶχε κυβέρνησιν, ἥτις, ὅσον πλημμελὴς καὶ ἂν λογισθῇ, ἦτο πάντοτε προτιμότερα τῆς ἐλλείψεως πάσης κυβερνήσεως ἢ δὲ ἐπανάστασις ἤρχισεν οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ διεξήχθη ἄνευ τῆς ἐν πολέμῳ τοσοῦτον ἀπαραίτητου συμπυκνώσεως ἐκείνης καὶ χειραγωγίας τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Πλὴν τούτου ὁ ἀντίπαλος αὐτῆς εἶχεν ὁργανισμόν τινα στρατιωτικόν, οἰκονομικόν, διοικητικόν, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ χωλαίνων, παρῆχεν αὐτῷ ἰσχύν, ἥς ὅλως ἐστερεῖτο καὶ ἐστερήθη τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα. Τελευταῖον τὸ ὁσμανικὸν κράτος εἶχε συμμάχους πεπεισμένους ὅτι ἡ ὑπαρξις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀκεραία μάλιστα ὑπαρξις, ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης. Οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἀναφανδὸν μὲν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ δὲν ἦλθον ἀλλ' εἶχον μυρίους τρόπους νὰ το βοηθήσωσι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταχειρισθῶσιν, οὐ μικρὰ μὲν παρεμβалόντες ἡμῖν κατ' ἀρχὰς κωλύματα ἀναχατίσαντες δ' ἐπὶ ἔτι πολλὰ τὰς πολεμικὰς τῆς Ρωσίας ὁρμάς, ἐνῶ ἡ ἐπανάστασις προεκάλεσε μὲν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὰς ἐπικεικὲς διαθέσεις τινῶν τοῦλάχιστον κυβερνήσεων ἀλλὰ συμμάχους δὲν

ΤΟ ΣΚΗΝΩΜΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε' ΑΝΑΣΥΡΟΜΕΝΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

(Εικὼν Γ. Ροῖλου. — Ἑθνικὴ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν)

ἠτύχησε νὰ εὔρῃ εἰμὴ μετὰ ἔτη πολλά, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἡδύνατο πολλάκις νὰ καταβληθῇ, ἐὰν δὲν περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ ἀκαταδάμαστόν τινα δύναμιν. Ἐτέρωθεν ὁμοῦς ὀφειλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μέχρι τοῦ 1825, ὅτε ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἡ τακτικὴ τῆς Αἰγύπτου στρατιά, ἡ δυσαναλογία τῶν πολεμικῶν πόρων δὲν ὑπῆρξε κατὰ ξηρὰν τοσοῦτο μεγάλη ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Ἡ Τουρκία οἷα ἀπέβη μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις ἃς ἐπεχείρησεν ὁ σουλτὰν Μαχμούτ ἀπὸ τοῦ 1826, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ τί ἦτο τῷ 1821. Ἡ παραλυσία αὐτῆς εἶχε τότε κορυφωθῇ. Οἱ ἐπίσημοι τοῦ ὁσμανικοῦ στρατοῦ ἀριθμοὶ ἀνεβίβαζον μὲν αὐτὸν εἰς 180.000 ἱππέων, 220.000 πεζῶν καὶ 15.000 πυροβολητῶν. Κατεῖχε δὲ ἡ Πύλη ἐν ταῖς κυρίως ἐλληνικαῖς χώραις φρούρια πολλά, τὰ ὅποια, ὅσον εὐάλωτα καὶ ἀνῆδύναντο νὰ λογισθῶσιν ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ, ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς στίφη πολεμικὰ προχείρως συντεταγμένα ἀπροσμάχητον ἀντίστασιν τὴν Χαλκίδα, τὴν Κάρυστον, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸ Ναύπλιον, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν, τὴν Τρίπολιν, ἄλλας τινὰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ φρούρια. Ἀλλά, ἵνα ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ κινητοῦ στρατοῦ, καθ' ὅλα τὰ 50 πρὸ τοῦ 1821 ἔτη ἡ Πύλη οὐδέποτε ἡδυνήθη πράγματι ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς πλείονους τῶν δεκακισμυρίων ἀνδρῶν. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ὤφειλε νὰ φυλάττῃ τὸν Ἰστρον, νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Περσίαν εἰς εἰρήνην, νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ νὰ συντηρῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τὴν δημοσίαν ἐν τῷ κράτει τάξιν θέλομεν ἐννοήσῃ πῶς οὐ μόνον τῷ 1821 οὐδεμίαν ἡδυνήθη νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀξιόλογον στρατιὰν ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ἀφοῦ ἐξέλιπον πολλοὶ τῶν προεκτεθέντων ἀντιπερισπασμῶν, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δὲν ἀπέστειλε καθ' ἡμῶν ποτὲ ἄνδρας πλείονας τοῦ τριτημυρίου τῆς προσημειωθείσης πραγματικῆς αὐτῆς δυνάμεως. Καὶ τῶντι ἡ μεγίστη τῶν ἐκστρατειῶν ὅσας ἐπεχείρησεν, ἡ τοῦ Δράμαλη, μόλις συνεποσοῦτο εἰς 30.000 ἀνδρῶν. Τὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ἐμβαλόντα εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασάν καὶ τὸν Ὁμέρ Βοιῶνην στίφη δὲν περιελάμβανον πλείονας τῶν εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν. Τοσοῦτος δὲ περίπου ἦτο ἢ μικρὸν πλείότερος καὶ ὁ ἐν ἔτει 1823 ἔνθεν μὲν ὑπὸ τὸν Μουσταῖν τῆς Σκόδρας ἦγαγε πολὺ ὀλιγωτέρους, τὸ ἥμισυ σχεδόν. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους δὲν θέλομεν ἀντιπαραθέσει τοὺς 51.000 ἀνδρας ὅσους κατὰ ξηρὰν προηρεῖτο νὰ ὀπλίσῃ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς ἐπιτροπείας τῆς ἐν Ἀστροὶ Β' ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμίσεις τούτων ἠθέλον ἀρκέσει, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν αὐτοῖς περιελαμβάνοντο οὐκ ὀλίγοι κράτιστοι ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, οἱ δὲ ἀντίπαλοι ἦσαν κατ' ἐκείνο τοῦ χρόνου ἄτακτοι ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι, εἶχον τὸν αὐτὸν ὀπλισμόν, τὸν αὐτὸν τοῦ πολεμεῖν τρόπον καὶ πολλάκις προηγουμένως μετρηθέντες πρὸς τοὺς ὀρεσιβίους μαχητάς, ἰδίως τῆς Ρούμελης, καθάπερ ἐν τοῖς προτέροις ἱστορήσαμεν, εἶχον οὐχὶ ἅπαξ τρέψῃ τὰ νῶτα πρὸς αὐτοὺς.

Ὁ σουλτάνος
Μαχμούτ Β

Δὲν πρόκειται νὰ ἐλαττώσωμεν εἰς ὑπερβολὴν τὰς πολλὰς καὶ δεινὰς δυσχερείας πρὸς ἃς ἔμελλον νὰ ἀντιπαλαίσωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μὴ ἐμπίπτωμεν εἰς τὴν ἀντίθετον ὑπερβολήν, ἐὼν θέλωμεν τελευταῖον νὸ μάθωμεν τί ἀληθῶς καὶ ὑπὸ

τίνας ὅρους διεπράχθη ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἵνα διδαχθῶμεν οὕτω τί καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους δύνανται νὰ κατορθωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐὰν δὲν ἐπλανώμεθα ὑπὸ τῆς φιλαυτίας ἡμῶν καὶ τῆς πρὸς τὸν οἰδαίνοντα λόγον ροπῆς, ἐὰν ἐσπουδάξωμεν ἀκριβέστερον τὴν πάτριον ἱστορίαν, δὲν ἠθέλομεν παρασυρθῇ εἰς τοσοῦτον ὀλέθρια ἁμαρτήματα καὶ ἀσύνετα ἐπιχειρήματα κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη. Τῷ 1821 οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἱππικὸν πολυάριθμον καὶ πυροβολικὸν οὐ μικρόν, ἐνῷ ἡμεῖς ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐστερούμεθα πυροβόλων, μέχρι τέλους δὲ ἐλάχιστον ἐκτησάμεθα ἱππικόν. Ἀλλὰ τὸ πυροβολικὸν τῶν πολεμίων ἦτο μέτριον καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ πολὺ ἀνώτερον τοῦ κατὰ μικρόν οὕτως ἢ ἄλλως παρ' ἡμῖν ἀπαρισθέντος. Τὸ δὲ ὄντως ἀξιόλογον αὐτῶν ἱππικὸν ὀλίγον τοῖς ἐχρησίμευσεν ὥς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολέμουν οἱ ἡμέτεροι· συνετέλεσε δὲ ἀπ' ἐναντίας πολλάκις εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ τὴν ἀμηχανίαν αὐτῶν, ὥς ἐκ τῆς δυσκολίας τῆς συντηρήσεώς του, ὅπως συνέβη ἐπὶ Δράμαλῃ. Τὰ φρούρια βεβαίως ἦσαν κώλυμα μέγα· οὔτε φρουρὰς ὅμως ἱκανὰς εἶχον οὔτε ἐφόδια πολέμου οὔτε τροφάς, αὕτη δὲ μάλιστα ἡ τελευταία ἔλλειψις ἀπέβη κρίσιμος ὥς πρὸς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, διότι οἱ Ὀσμανίδαι τῆς ὑπαίθρου χώρας καταφυγόντες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐκείνων κατέστησαν τὴν διατήρησιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀδύνατον. Ἡ Μονεμβασία, τὸ Ναυαρίνον, ἡ Τρίπολις, ὁ Ἀκροκόρινθος, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, παρεδόθησαν δι' ἐνδειαν τροφίμων. Τὰ παράλια φρούρια, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ πλεῖστα, ἠδύναντο νὰ τροφοδοτηθῶσιν ἀπὸ θαλάσσης, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις, ἣν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως μείζων τῆς πεζικῆς. Ἐν ἔτει 1821 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ναυστάθμοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως 4 τρίκροτα, 13 δίκροτα τῶν 74, 7 φρεγάδες, 5 δρόμωνες καὶ τινες πάρωνες (βορίκια). Καὶ πλὴν τούτων ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τὰς ναυτικὰς μοῖρας τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τύνιδος, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὴν ὅντως κολοσσιαίαν ταύτην δύναμιν οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 120 ἕως 150 πάρωνας, ἥτοι τὰ ἐμπορικὰ μὲν ἀλλ' ἐπὶ πολέμῳ κατηρητισμένα σκάφη τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, τὰ ὁποῖα διὰ ποικίλων περιστάσεων τῶν προηγηθέντων 25 ἐνιαυτῶν, ὥσει ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα· ἀλλὰ τὰ σκάφη ταῦτα πολλάκις κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας ἀντιπαλαίσαντα οὔτε εἶχον ποτὲ πολεμήσει οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ πολεμήσωσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τρικρότων καὶ δικρότων· ὥστε κατὰ θάλασσαν ἡ δυσαναλογία ὑπῆρξεν ἀληθῶς φοβερά. Ναὶ μὲν, ὥς καὶ ἄλλοτε εἵπομεν, οἱ ὀσμανικοὶ στόλοι προσελάμβανον τὴν κυριωτάτην αὐτῶν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπηρετούντων ἐλλήνων ναυτικῶν, νῦν δὲ στερηθέντες τῶν ἐπικουρῶν τούτων περιήλθον εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ναυτολογήσωσι κωπηλάτας τοῦ Βοσπόρου καὶ πολλοὺς ξένους τυχοδιώκτας, Γενοαίους, Μελιταίους, Σκλαβόνους, ὁ δ' ἐντεῦθεν ἐπελθὼν κάκιστος τῶν κητῶν ἐκείνων χειρισμὸς ἐπενήργησεν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Πλὴν τούτου αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος, αἵτινες πάντοτε εἶχον δώσει δείγματα δεξιότητος καὶ ἀνδρείας, δὲν προσήρχοντο προθύμως, προθυμότερον δὲ ἀπῆρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ τρία πρώτα ἔτη εἰς τὸν στόλον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Οὐδὲν ἦττον τὸ μέγεθος τῆς ἀντιπάλου δυνάμεως ἦτο τοσοῦτον ὑπέρογκον ὥστε ἡ ἀντιπαράταξις τῶν ἡμετέρων στολίσκων προεκάλεσε πάντοτε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν ἐμπειροτάτων περὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην ἀνδρῶν, τὰ δὲ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα τοῦ ἀγῶνος ἐτιμήθησαν πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ κατὰ ξηράν.

Ἐν γένει ὅμως δυνάμεθα, ἄνευ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ποιήσεως ἡμῶν καὶ οἰήσεως, νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ μαχηταὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξεπλήρωσαν κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ καθήκον αὐτῶν, ἐπαξίως τοῦ ἐπιδιωχθέντος μεγάλου σκοποῦ. Εἶναι δὲ τοῦτου ἕνεκα τοσοῦτον μᾶλλον ἀξιάγαστοι ὅσῳ δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος οὐδέποτε ἐκτησάμεθα κυβερνήσιν πράγματι χειραγωγήσασαν τὰ κοινὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα καὶ τελεσφόρως προνοήσασαν περὶ ὀργάνισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν στρατιωτικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων. Πρὸς συγκρότησιν τοιαύτης κυβερνήσεως οὔτε προὑπῆρχον οὔτε ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως παρήχθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ἄνδρες. Οἱ προεστῶτες εἶχον δεῖξει ἐπιτηδειότητά τινα περὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτήτων καὶ τινες πολλὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλο ὅμως διοικήσεις κοινότητος καὶ ἄλλο κυβερνήσεις

Οἱ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως πολιορκημένοι πολεμισταί

τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἐκ δὲ τῶν ἀνδρῶν ὅσοι προέκυψαν εἰς μέσον διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, εἴτε αὐτόχθονες ὑπῆρξαν οὔτοι εἴτε ἑτερόχθονες, οὐδεὶς ἀνεφάνη τοσοῦτο τῶν ἄλλων ὑπερέχων ὥστε νὰ ὑπαγάγῃ ὑφ' ἑαυτὸν πρόσωπά τε καὶ πράγματα. Ἐντεῦθεν τὰ πολιτεύματα καὶ αἱ κυβερνήσεις τῆς ἐπαναστάσεως οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξαν ἢ συμβιβασμοὶ τινες δευτερευουσῶν φιλαρχιῶν, καθ' οὓς αὗται ἐπέτρεπον μὲν τὴν ἀρχὴν ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θέλει εἶναι ὅσον ἕνεστι μικρὰ ἢ μᾶλλον ψιλὸν ἀρχῆς ὄνομα. Ἀμα δὲ τινες ἐπεχείρησαν νὰ ἐνασκήσωσι πραγματικὴν ἐξουσίαν, προέκυψαν ἐκ τούτου ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἵτινες, συνδυαζόμενοι μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἀπέληξαν εἰς παντελῆ ἀναρχίαν. Ἡ πρώτη πρὸς συμπύκνωσιν τῶν μερικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπευ, ὅστις προθύμως δράξας τὰ ὅπλα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 καὶ προελάσας ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκυρίευσεν τῇ 23 τὰς Καλάμας. Ὁ Πέτρος Μαυρομυχάλης ἵδρυσεν ἀμέσως μετὰ τῶν προεστώτων τὴν λεγομένην *Μεσσηριακὴν Γερουσίαν* καὶ ἐξέδωκε τῇ 28 διακήρυξιν πρὸς

τάς εὐρωπαϊκὰς αὐτὰς ὑπογραφεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τε ὡς ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἄλλων τῆς Γερουσίας ταύτης μελῶν. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως τοῦ ὀνόματος τῆς μεσσηνιακῆς Γερουσίας δηλοῦται ὅτι αὕτη οὐ μόνον τὴν ὅλην Ἑλλάδα ἀλλ' οὐδὲ τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἡξίου νὰ ἐκπροσωπήσῃ. Γενικωτέρα ὅπως οὖν ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξις ἦν τῇ 26 Μαΐου ὑπέγραψαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Καλτεζῶν εἰκοσιεννέα προύχοντες τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἑλούς Ἀνθίμος *ἔχοντες τὴν γνώμην καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν ἀπόντων μελῶν*. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης οἱ εἰρημένοι προύχοντες αὐτόκλητοι ἐπέτρεψαν τὴν διοίκησιν ὅλης τῆς Πελοποννήσου εἰς *Γερουσίαν* συγκεκλιμένην μὲν ἐκ πέντε προεστώτων καὶ τοῦ ἁγίου Βρεσθένης Θεοδωρήτου, προεδρευομένην δὲ ὑπὸ τοῦ *ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας Πειρόμπεϋ Μανρομυχάλη*. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, κομίζων ἔτι γενικωτέρας ἀξιώσεις.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἦτο τότε μόλις 28 ἐτῶν καὶ εἶχε διατελέσει, ὅπως ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, ἐν τῇ στρατιωτικῇ τῆς Ρωσίας ὑπηρεσίᾳ· παρέστη δὲ εἰς μέσον ὡς «διωρισμένος ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ γένους ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν φιλιτάτην Ἑλλάδα πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν». Ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν ἦτο ἐπιτήδειος νὰ δελεάσῃ τοὺς ἀνθρώπους, διότι οὔτε ἰνάστημα, οὔτε ρώμην, οὔτε φωνήν, οὔτε λόγον, οὔτε τρόπον εἶχεν. Ἀλλ' ἐκέκμητο ἰσχύον, ἂν ὅχι λεπτόν, νοῦν· ἦτο ἀτρόμητος, καρτερικὸς καὶ φιλόπατρις ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀνεδείχθη πάντοτε πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἶσθημα τὴν ἰδίαν φιλοτιμίαν, δούς κατὰ τοῦτο παρὰδειγμα τὸ ὅποιον ὀλίγους, ὡς μὴ ὠφελεν, εὔρε μμητὰς παρ' ἡμῖν. Κατ' ἀρχὰς πειθόμενος ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην ἀρχηγοῦ ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς ἐκ τῆς αἵγλης τοῦ ὀνόματος τὸ ὅποιον ἔφερε καὶ τῆς ἐντολῆς ἦν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔλαβεν. Ἀποτυχὼν δὲ διὰ τὴν πεισματώδη τῶν προεστώτων ἀντίπραξιν, καὶ παθὼν πλείστας παρ' αὐτῶν ἀδικίας, καὶ ἰδὼν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας κλυδωνιζομένην, δὲν ἐστασίασε ποτὲ κατὰ τῶν καθεστώτων, οὐδ' ἀπληρίσθη ποτὲ περὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους· διότι, ἂν δὲν ἡδυνήθη νὰ κυβερνήσῃ ἄλλους, ἠπίστατο ὅμως τὸ κυβερνᾶν ἑαυτὸν καὶ ἐγκαταλείψας πᾶσαν περὶ ἀρχῆς ἀξίωσιν παρέμεινε μέχρι τέλους πιστὸς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος πρόμαχος. Οὐ μόνον ἀσθενὲς ὦν τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ καχεκτικὸς τὴν κορὰσιν ἀντέσχε, δι' ἀκαταβλήτου ἡθικῆς δυνάμεως, εἰς τὰς κακουχίας πολέμου διεξαγομένου ἐν μέσῳ μυρίων στερήσεων. Συμπесόντος ποτὲ λόγου περὶ ὑποχωρήσεως ἐκ τινος πεδίου τῆς μάχης, εἶπεν ὅτι *δὲν ἔμπορεῖ νὰ φύγῃ*· ἐπειδὴ δὲ εἷς τῶν συναθλητῶν ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτοῦ ἀνεφώνησεν ὅτι αὐτὸς θέλει τὸν ἐπάρει εἰς τοὺς ὅμους τοῦ τοσοῦτον ἐλαφρὸν ὄντα, ὁ Ὑψηλάντης διὰ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἥτις ἐξήρχετο ἐκ τῆς ρινὸς μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ στόματος, «ναί, ὑπετονθόρυσσε μειδιάσας, ἐλαφρὸν εἶναι τὸ σαρκίον τοῦτο ἀλλ' ἡ καρδιά αὐτοῦ βαρεῖα».

Ἀποβάς κατ' ἀρχὰς εἰς Ὑδραν, τῇ 8 Ἰουνίου, ἀνεγνωρίσθη αὐτόθι τε καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἐνήργησεν ὡς τοιοῦτος. Ἐπειτα δὲ περάσας εἰς Ἀστρος τῇ 19 καὶ τυχὼν πανηγυρικῆς δεξιώσεως ἀνῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὅποιον ἐπολιόρκει τὴν Τρίπολιν καὶ ἐγένετο ὡσαύτως δεκτὸς ὡς γενικὸς πληρεξούσιος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ προσέκρουσε πρὸς τὴν προμνημονευθεῖσαν Γερουσίαν τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ὑψηλάντης ἐξήγησε νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, συμπράττων καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ μετὰ Βουλῆς ἐκλελεγμένης ἐμμέσως ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ Γερουσία, αἰσθανομένη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμείνη εἰς τὴν προτέρα αὐτογνώμονα αὐτῆς συγκρότησιν,

συνήνεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔμμεσον ἐκλογὴν 24 ἀντιπροσώπων, ἐπέμεινεν ὁμως εἰς τὸ νὰ ὀνομάζωνται οὗτοι Γερουσία, ὅχι Βουλὴ. Καὶ τοῦτο μὲν ἦτο δευτέρου λόγου ἄξιον ἀλλ' οἱ προεστῶτες ἐπέμειναν καὶ εἰς ἕτερα πολὺ σπουδαιότερα. «Οἱ ἀποσταλησόμενοι 24 γερουσιασταί, ἔλεγον, ἕνας ἀπὸ κάθε ἐπαρχίαν, μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Πετρόμπευ Μαυρομυχάλῃ, προηγουμένης τῆς ἐνδοξότητός του, κατὰ τὸ ἐν Καλτεζαῖς γενόμενον σύστημα, θέλουν ἐπέχει τὴν Γερουσίαν τοῦ δήμου τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη δὲ ἡ Γερουσία νὰ παρευρίσκεται μετὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς, καὶ συμφώνως νὰ σκέπτονται καὶ μὲ ψήφους νὰ ἀποφασίζωσι καὶ νὰ διοικῶσι τὰ τε πολιτικὰ καὶ τὰ στρατιωτικὰ εἰς τρόπον ὥστε μῆτε ἡ Γερουσία νὰ ἐνεργῇ τι χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πρίγκιπος μῆτε ὁ πρίγκιψ χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ Γερουσία ἠθέλε νὰ ἐπεμβαίνει καὶ εἰς αὐτὴν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων τὴν διεξαγωγὴν, ὅπερ ἠθέλεν εἶναι πάντοτε ὀλέθριον, μάλιστα δὲ ἐπικρατοῦντος πολέμου. Μετὰ τινας διενέξεις ἡ Γερουσία ἐτροπολόγησε κατὰ τοῦτο τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς πρότασιν, ὅτι συνήνεσεν, ἀντὶ νὰ συμπράττῃ ὁλόκληρος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ ἔργον τοῦτο εἰς ἄνδρας τρεῖς, ἢ, καθὼς ἐλέγετο τότε, εἰς τρία ὑποκείμενα ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἀντέτεινε πάλιν, ἰδίως ἐπιμένων εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνάσκησιν τῆς ἀρχιστρατηγίας. Ὅθεν ἐτραχύνθησαν τὰ πράγματα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ Ὑψηλάντης ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ μόλις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις τῶν προεστώτων ἐπέστρεψε τῇ 2 Ἰουλίου, ὅτε ἐπανελήφθησαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν διαπραγματεύσεις. Ἀλλὰ τότε κατίσχυσαν ἐπὶ τέλους οἱ περὶ τὴν Γερουσίαν, διότι συνετάχθη αἴφνης μετ' αὐτῶν ἕτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἔξωθεν, ὅπως καὶ ὁ Ὑψηλάντης, προσελθὼν.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος δὲν ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου, ἀποβὰς εἰς Μεσολόγγιον, ὅπερ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐξελέξατο ἐπιτηδεῖος ὡς τὸ κύριον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ στάδιον. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς εἶχε προηγηθῇ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ὅστις καταπλεύσας εἰς Τήνον καὶ ἔπειτα εἰς Ὑδραν περιῆλθε ἀμέσως εἰς διένεξιν πρὸς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου, διότι οὗτος οὔτε σύμβουλον ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν ἄνθρωπον οὔτε διευθυντὴν νὰ τον διορίσῃ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ μὲν Θεόδωρος Νέγρης, προσελθὼν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τάχιστα κατῆλθεν εἰς δευτερεύουσαν τάξιν καὶ πρωίμως ἐξέλιπε, θανὼν τῇ 22 Νοεμβρίου 1824. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ὁ ἐξοχώτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ὃν παρήγαγεν ἡ ἐπανάστασις, ἐπενεργήσας ὡς οὐδείς ἄλλος εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους διὰ τε τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, οἱ βραδύτερον ἴσοι αὐτοῦ λογισθέντες καὶ μέχρι τινὸς διατελέσαντες, οὐδόλως, διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεδείχθησαν ἐκείνου ἐνάμυλλοι. Ὁ δὲ Ἰωάννης Καποδίστριας προήχθη μὲν ἐν τῇ ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ κατῆλθε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο ἀντίπους τοῦ Ὑψηλάντου αἰμίλος τοὺς τρόπους, εὐφυῆς περὶ τὸ λέγειν, ἐπιτηδεῖος περὶ τὸ γράφειν, δεξιὸς περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, ἡγάπησε καὶ ἐπεξήτησε τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς σχεδὸν τοῦ βίου. Οὐδὲ λέγομεν τοῦτο ἵνα καταμεμφθῶμεν αὐτοῦ. Ἡ φιλαρχία εἶναι πάθος γενναῖον. Ὅχι ἡ ἄγνος καὶ νόθουρος φιλαρχία, ἣν εἶδομεν πολλάκις, καί, ὡς μὴ ὄφελε, βλέπομεν ἔτι λυμαιομένην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ φιλαρχία ἣτις ἡ σφῆξι τὴν πατρίδα ἢ τοῦλάχιστον ὑπηρετεῖ αὐτὴν λυσιτελῶς. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος τῷ μὲν 1822 ἔσωσε τὸ Μεσολόγγιον τῷ δὲ 1824 παρесеκέυασε διὰ προνοίας πολλῆς

καὶ συντόνου ἐνεργείας τὴν ἑνδοξὸν τῆς πόλεως ἐκείνης κατὰ τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη ἄμυναν· τῷ δὲ 1825 ἐρρηφοκινδύνευσεν ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ἐν Σφακτηρίᾳ· δι' ὅλης δὲ τῆς ἐπαναστάσεως διεξήγαγε τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, ἐργασθεὶς μὲν ἐπιτηδεύων εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διάπλυσιν τῆς κοινῆς ἐν τῇ Δύσει γνώμης ὡς οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων συντελέσας εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ τὴν σωτήριον τῶν δυνάμεων ἐπέμβασιν.

Ἄλλ' ἐνῶ τοσοῦτον ἦτο δεξιὸς περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν διεθνῶν τῆς Ἑλλάδος συμφερόντων, εἰς δὲ τὰ πολεμικὰ πράγματα ἔπραττε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ ἄνθρωπος μὴ ὢν ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικός, ὥς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν δὲν εἶχεν εἰμὴ τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς τῶν ἀρετῶν ὅσαι ἀπαιτοῦνται ἵνα εὐδοκιμήσῃ ἐν αὐτῇ ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ· ἦτο εὐφρέατος εἰς τὸ νὰ διαγινώσκῃ τὸ τρωτὸν μέρος ἐκάστου καθεστῶτος ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐξ ἴσου εὐτυχὴς εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς προσηκούσης θεραπείας. Ὅτε ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὑψηλάντου, ὅπως αὕτη εἶχεν ἤδη ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν νήσων καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀποβάσεώς του εἰς Μεσολόγγιον, ἦτοι τὴν 22 Ἰουλίου, ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐγὼ κρέμαμαι ἀπὸ τὰς προσταγὰς τῆς, τὰς ὁποίας θεωρῶ ὡς προσταγὰς τῆς πατρίδος.... Ἄς προστάξῃ, ἄς δώσῃ τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας, καὶ θέλει εὖρε εἰς ἐμὲ δοῦλον πιστὸν τῆς πατρίδος...». Μετ' οὗ πολὺ δὲ πάλιν ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Πρέπει νὰ συστηθῇ εἰς Μεσολόγγιον αὐτὴ ἡ τοπικὴ διοίκησις, ἐξηρημένη πάντοτε ἀπὸ ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· καὶ ἂν ἡ ἐκλαμπρότης τῆς στοχάζεται ὅτι ἡμπορῶ ὁ ἴδιος νὰ χρησιμεύσω εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῆς τῆς διοικήσεως, ἄς μὲ προστάξῃ ὡς λογιζόμενον ἱερὰς τὰς προσταγὰς τῆς καὶ ἄς μοὶ ἀποστείλῃ κανένα συνεργόν». Ἐπειτα κληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ εἰς Τρίκορφα, ὅπου ἦτο τὸ γενικὸν στρατήγιον, προσῆλθε τῇ 14 Αὐγούστου. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἀλλεπάλληλοι αἰτήσεις τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Αἰτωλίας περὶ ἀποστειλῆς αἰτίου τινὸς προσώπου πολιτικοῦ, καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπικαλούμενοι «ἄνθρωπον αἷσιον νὰ διοργανίσῃ πολιτικῶς αὐτάς», ὁ Ὑψηλάντης ἐπέτρεψε τὸ ἔργον εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, προχειρισάμενος αὐτόν «πληρεξούσιον αὐτοῦ». Ὁ Μαυροκορδάτος ἐζήτησε τότε βοηθὸν τὸν Νέγρον· ὁ δὲ Ὑψηλάντης κατ' ἀρχὰς ἀπεποιήθη, κατόπιν ὅμως ἐνδούς εἰς τὰς ἐπιμόνους τοῦ πληρεξουσίου του αἰτήσεις ἐνέδωκε, συμβουλευσας νὰ μὴ μεταχειρισθῇ τὸν ἄνθρωπον εἰμὴ «εἰς μικρὰ μόνον πράγματα, διότι δὲν εἶναι ἀρμόδιος διὰ μέγала». Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ διστάζῃ ἂν ὁ Ὑψηλάντης θέλει κατορθώσῃ νὰ διατηρηθῇ· καὶ ἅμα ἀναχωρήσας ἀπὸ Τρίκορφα παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὁρθὴν συμβουλὴν καὶ ἐπέτρεψε μὲν τὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Νέγρον, μεταβάντα ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἀμφισσαν, ἀνέλαβε δὲ αὐτὸς τὴν ρύθμισιν τῆς δυτικῆς, ἐπιστρέψας εἰς Μεσολόγγιον.

Ἐν τούτοις ἐπὶ τινα εἰσέτι χρόνον δὲν ἀπεκάλυψε πῶς μελετᾷ νὰ πολιτευθῇ ὀριστικῶς, ὅτε αἴφνης, τῇ 27 Ὀκτωβρίου, ἔγραψεν ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν μακράν, δι' ἧς, ἀφοῦ ἀκαίρως ὁπωσοῦν πολλὰ ἐμειψιμοίησε περὶ τῆς προσώρου ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ποικίλων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου σφαλμάτων, ἰδίως ἐλέγξας αὐτόν διότι προχειρίσθη «Ἐπίτροπος τῆς ἀνυπάρχου Ἀρχῆς, ἥτις καὶ ἂν ὑπῆρχε δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα ἐπάνω εἰς ὅλον τὸ ἔθνος», καὶ ὑποδείξας οὕτως ὅτι οὐδ' ὁ Δημήτριος εἶχε τοιοῦτο δικαίωμα, συνεκεφαλαίωσεν ἔπειτα ὡς ἐξῆς τί ἐφρόνει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι· «Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ γίνῃ, θέλει εἶπει ἡ ἐκλαμπρότης τῆς. Τώρα τὸ γένος ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰ ὅπλα· τί νὰ κάμωμεν; Ν' ἀφήσωμεν τὰ

δνόματα ἀρχηγῶν καὶ πληρεξουσίων καὶ ἐπιτρόπων· νὰ ὁργανίσωμεν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐντοπίους, τῶν ὁποίων νὰ γίνωμεν ἡμεῖς ὁδηγοὶ καθ' ὅσον δυνάμεθα· νὰ τὴν συγκεντρώσωμεν εἰς ὀλίγας χεῖρας, ἐνὸς ἢ πρὸς καλέσωμεν κανένα ὑποκείμενον οἷος ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος (ὁ θετὸς υἱὸς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος), ἢ ὁ κόμης Καποδίστριας, ἢ πᾶς τις ἄλλος ἱκανώτερος ἡμῶν». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα. Ὅσα ἔλεγε περὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἦσαν ὀρθότατα. Ὁ Ὑψηλάντης οὔτε δικαίωμα τι εἶχεν «ἐπ' αὐτῷ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος» οὔτε τὴν ἀπαιτούμενην διοικητικὴν ἱκανότητα. Ἀλλ' ὅσα προέτεινεν ὁ Μαυροκορδάτος πρὸς θεραπείαν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων ἦσαν καὶ ἀπεδείχθησαν δυστυχῶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων πλημμελῆ. Τὸ ἔθνος εἶχεν ἀνάγκην ἀρχῆς καὶ δὲν εἶχε καιρὸν νὰ περιμένῃ οὔτε τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον οὔτε τὸν κόμητα Καποδίστριαν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη κατελήφθη οὕτως ἢ ἄλλως ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐγένετο δεκτὴ οὕτως ἢ ἄλλως ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἔθνους ἐξαιρέσει τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες καὶ αὐτοὶ δὲν ἡμφισβήτουν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην εἰμὴ περὶ τῆς ἐλευθέρας ἐνασχίσεως τῆς ἀρχιστρατηγίας, προτείνοντες κατὰ τοῦτο περιορισμούς, οὓς οὐδεὶς εὐσυνείδητος κυβερνήτης ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῇ. Ὅ,τι λοιπὸν πρακτικὸν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἦτο νὰ νομιμοποιηθῇ μὲν ἡ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχὴ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, οὓς ἐξ ἀρχῆς προηρῆτο οὕτως νὰ συγκαλέσῃ καὶ εἶχε πραγματικῶς συγκαλέσει, ὅτε ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ, νὰ ἀναπληρωθῶσι δὲ αἱ περὶ τὴν διοίκησιν ἰδίως ἐλλείψεις αὐτοῦ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν ἱκανωτέρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ πολλὴ εἰς τοῦτο, διότι ὑπὲρ πάντα ἄλλον τότε εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα. Ἀντὶ ὅμως νὰ πράξῃ τοῦτο συντελέσας διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ μετὰ τῶν προεστώτων εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν ψήφισιν πολιτεύματος πολναρχικοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀναρχικοῦ, οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν εἰμὴ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν ἀληθοῦς κυβερνήσεως δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μακρὰν τοῦ νὰ γίνῃ ὁδηγὸς τῶν συμμάχων αὐτοῦ, ὥς ἡλπίζεν, ἀπέβη θῦμα αὐτῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ὥς ἀπλοῦς ἐθελοντής, ὅπως καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Παραπλησίως δὲ ἐπολιτεύθη καὶ ὅτε μετὰ τινα ἔτη ἀνηγορεύθη κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, δηλαδὴ εἰς τῶν ἀνδρῶν οὓς ἔλεγεν ἱκανωτέρους τῷ 1821. Ὁ Κυβερνήτης δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἀναμάρτητος, ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, ἀντὶ νὰ προσπαθῇ νὰ διαφωτίσῃ αὐτόν, παρῶς ἔβλεπεν ἀπ' ἐναντίας τὸν ἄνδρα δι' ἀποτόμου ἀντιπολιτεύσεως· καὶ τότε, ἀντὶ νὰ περιμείνῃ τὴν προσεχῇ τῆς βασιλείας ἀφίξιν, ἔσπευσε νὰ προκαλέσῃ τὴν βιαιάν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κατάλυσιν, ὥς ἐκ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἀναρ-

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος

χία φοβερά, οὐ μικρὸν συντελέσασα εἰς τὸ νὰ ὑπολάβῃ ἡ βασιλεία τὴν Ἑλλάδα ὡς χώραν ἐν ἣ ἡδύνατο νὰ πράξῃ ὅ,τι ἤθελεν. Ἡ βασιλεία περιέπεσε τούτου ἕνεκα ἰδίως εἰς πλεῖστα ὅσα σφάλματα· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, μετριώτερος γενόμενος ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας, ὑπηρετήσεν αὐτὴν ἐπιεικῶς, μάλιστα τῷ 1843 καὶ τῷ 1854· ἀλλὰ περὶ δυσμᾶς βίου, καίτοι δὲν συνέπραξεν ὡς αὐτουργὸς εἰς τὴν τῆς πρώτης βασιλείας κατάλυσιν, εἶδεν ὅμως εὐχαρίστως αὐτὴν πίπτουσαν, ἐλπίζων πάλιν πολλὰ καὶ αἴσια ὑπὲρ

Σφραγὶς τῆς Γερουσίας τῆς
δυτικῆς Ἑλλάδος

τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ νέας ριζικῆς τοῦ καθεστῶτος μεταβολῆς. Τί ἤθελε φρονήσει σήμερον δὲν γνωρίζομεν· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἐλογίζετο ἀγγλόφων, ἐπολιτεύθη ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασι συνήθως ὡς Γάλλος μᾶλλον ἢ ὡς Ἄγγλος, ἐπιζητῶν μὲν τὸ ἀπόλυτον καλὸν διακινδυνεύων δὲ καὶ αὐτὸ τὸ σχετικόν. Ἀληθῆς πραγμάτων διόρθωσις δὲν γίνεται ἄνευ ἐννόμου τάξεως, ἡ δ' ἐννομος τάξις ἀνατρέπεται διὰ τῶν βιαίων μεταβολῶν. Ἡ Ἀγγλία ἀρκομένη κατὰ τὰ τελευταῖα διακόσια ἔτη εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ εἰρηνικὴν τὴν κακῶς κειμένων διόρθωσιν ἀπέβη εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὰ καὶ εὐδαίμων, ἡ δὲ Γαλλία ἐν διαστήματι ὅλης ἑκατονταετηρίδος δις μὲν μοναρχικῶς ὁργανωθείσα δις δὲ συνταγματι-

κῶς καὶ τοῖς δημοκρατικῶς ἄδηλον ἔτι ἂν εὖρε τὸ προσήκον αὐτῇ πολίτευμα.

Μικρὸν ἀφοῦ ἔγραψε τὴν προμνημονευθεῖσαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν ὁ Μαυροκορδάτος προέβη δριστικῶς εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Στερεᾶς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Νέγρου. Καὶ τῇ μὲν 4 Νοεμβρίου ὁ πρῶτος διεξήγαγε τὸν ὁργανισμὸν τῆς *Γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος*, προεδρεύων 32 προεστώτων καὶ καπετάνων τοῦ Βλογοῦ καὶ τοῦ Βραχωρίου, τοῦ Ζυγοῦ, τοῦ Ξηρομέρου, τοῦ Σουλίου, τοῦ Βάλτου, τοῦ Ἀποκούρου, τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου, τῇ δὲ 15 Νοεμβρίου ὁ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισε τὴν *νομικὴν διάταξιν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος ἢ ὁργανισμὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου, Γερουσίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος*, προεδρεύων 70 καὶ ἐνὸς καπετάνων καὶ προεστώτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ταλαντίου, ὁ Βουδουνίτης καὶ ὁ Λοιδωρικίου. Ἐν τοῖς ὁργανισμοῖς αὐτοῖς οὐδεμία ἐγένετο μνεῖα περὶ Ὑψηλάντου ὥστε ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ πράγματι κατελύθη ἐν τῇ Στερεᾷ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαρρυνθέντες καὶ οἱ προεστώτες τῆς Πελοποννήσου, μεθ' ὧν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης ἦσαν εἰς ἀδιάκοπον συνεννόησιν, προέβησαν θαρραλεώτεροι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν. Οὗτος ἀπαυδήσας ἐκ τῶν ἀγόνων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους διαπραγματεύσεων ἐξεκάλεσε τὴν διένεξιν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἔθνους καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἀρχῇ Ὀκτωβρίου προκήρυξιν πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἵνα πέμψωσι τοὺς πληρεξουσίους αὐτῶν. Οἱ πληρεξούσιοι ὅμως οὗτοι ἐξελέχθησαν παραδόξως. Ἐν τῇ Στερεᾷ δὲν ἐνηργήθη ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπαρχίων ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν συνελεύσεων αἵτινες ἐψηφίσαν τὴν Γερουσίαν τῆς δυτικῆς καὶ τὴν Νομικὴν διάταξιν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· ὁ ἔστιν ὑπὸ τῶν προκρίτων αὐτῶν. Ἐν Πελοποννήσῳ διεπράχθη μὲν πρόσχημά τι ἐκλογῆς κατ' ἐπαρχίας ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν προεστώτων δὲν προεχειρίσθησαν ἐγένοντο ἔπειτα δεκτοὶ ἄνευ ἐκλογῆς. Οἱ δὲ πληρεξούσιοι τῶν νήσων προσήλθον μὲν εὐμενῶς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην διακειμένοι μετ' ὀλίγον ὅμως μετέβαλον καὶ οὗτοι γνώμην, ὅχι μόνον ἀκούοντες τὰ αἵσχηστα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀλλὰ καὶ διότι ἡ πελοποννησιακὴ Γερουσία διὰ τοῦ

ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΟΙΒΗ ΤΙΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΔΟΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

3594
 Πρὸς τὸν Κ. Χαρίν Κυριακίδη,
 Μέλος τῆς Βουλῆς τῆς Ἐκτελεστικῆς.

Ἐν Κορίνθῳ, τῇ 17. Μαρτίου. 1822

Κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος, εἰς ἐνέργειαν τοῦ Νόμου ἀπὸ 6. Μαρ. Α 6., Σὰς ἐπιτρέπεται νὰ σολισθῇτε τὸ ἀργυροῦν Νόμισμα, φέρον τῆς Ἐπιδάουρου τὸ Σύμβολον, ὡς Μέλος τῆς Νομοδοτικῆς Συνελεύσεως.

Σπεύδω, Κύριε, νὰ Σὰς γνωστοποιήσω τοῦτο, χαίρων μεγάλως ὅτι φέρετε ἔνδειξιν τῆς ὁπάας ἀπηλευσάτε εὐγνωμοσύνης ἀπὸ τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ.

Ο ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
 ΜΙΝΙΣΤΡΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
 ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΜΙΝΙΣΤΡΩΝ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Γεώργιος Βιλαής

Δίπλωμα ἀπονομῆς τοῦ ἐπὶ τούτῳ ψηφισθέντος παρρησίμου εἰς τοὺς Πληρεξουσίους τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδάουρῳ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως.

Σμίκρυνσις κατὰ 1)8. Ἀνακοινουταὶ ὑπὸ Ι. Βλαχογιάννη.

ἄρθρον κ' τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς ἐψηφισεν ὅτι «ἀναλαμβάνει τὰς ἀποζημιώσεις τῶν ἄχρῃ τοῦδε σημαντικῶν ἐξόδων τῶν νήσων». Ὁμιλήσαμεν πάλιν περὶ πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τρόντι οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου πρὸ πάντων διωργάνωσαν τὴν Γερουσίαν αὐτῶν κατὰ τὸ παραδειγμα τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἐπειτα δὲ διώρισαν καὶ αὐτοὶ οἴκοθεν τοὺς εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἀντιπροσώπους τῆς χερσονήσου. Τούτων δὲ γενομένων, ἐψηφίσθη ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ 1 Ἰανουαρίου 1822, ὑπὸ τῶν παραστατῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς ἐθνικὴν συνέλευσιν, συνηγμένων καὶ προσεδρευομένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τὸ *πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος*.

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίφει περὶ τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν οὔτε τούτου τοῦ πολιτεύματος οὔτε τῶν τροπολογιῶν ὅσας ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸ ἡ ἐν Ἀστρεὶ συγκροτηθεῖσα δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις κατὰ μῆνα μεσοῦντα Ἀπρίλιον τοῦ 1823. Τὰ πολιτεύματα ταῦτα οὐδέποτε σπουδαίως ἐφηρμοσθήσαν καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐφαρμοσθῶσι πράγματι. Ὁ διερχόμενος αὐτὰ ἐπιμελῶς νομίζει μάλιστα ὅτι ἐξ ἀρχῆς συνετάχθησαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴ ἐκτελεσθῶσι ποτέ. Εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, συνετέλεσεν ὁ Ἰταλὸς Βικέντιος Γαλίνας, εἰς ὃν τούτου ἕνεκα ἐπετροάπη νὰ λάβῃ καὶ τὸ νομισματώσιμον τὸ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως ψηφισθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 5 Μαρτίου 1822 νόμου. Ἀλλ' ὁ Γαλίνας δὲν ἡσχολήθη εἰμὴ περὶ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἔργου διασκευὴν καὶ περὶ τινὰς ἀδιαφόρους λεπτομερείας, αἱ δὲ οὐσιώδεις διατάξεις ὑπηρεορεύθησαν ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Νέγρη καὶ τῶν προεστώτων, ἰδίως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ προεστώτων. Οἱ τῆς Στερεᾶς ὀλίγον πάντοτε ἐπενήργησαν εἰς τὰ γενικὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα, οἱ δὲ τῶν νήσων ὁπωσοῦν βραδέως, τῷ 1824 ὅθεν πρωταγωνιστοὶ τῆς τῶν πολιτευμάτων ρυθμίσεως καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξετελέσθησαν κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη ἐγένοντο οἱ τῆς Πελοποννήσου προύχοντες, οἵτινες, συνειδότες ὅτι δὲν δύνανται νὰ κυβερνήσωσι τὴν ὅλην Ἑλλάδα, ἠθέλησαν τοῦλάχιστον νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ πράττωσιν ὅ,τι ἂν βούλωνται ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ.

Ὅτι δὲ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἦτο ἀνεπιτήδειον νὰ παραγάγῃ κυβέρνησιν ὁπωσοῦν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος τούτου, καθίσταται πρόδηλον ἅμα ρίψη τις ἐν βλέμμα ἐπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὴν § κ' τὸ *Ἐκτελεστικὸν* σύγκειται ἐκ 5 μελῶν καὶ κατὰ τὴν § κδ' ἡ διαρκεία αὐτοῦ εἶναι ἐνιαύσιος· ὅ ἐστιν οὔτε ἐνότης ἐνεργείας ἐπετροάπη εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν οὔτε χρόνος ἀποχρῶν. Ὡσὰν δὲ μὴ ἴσκει τοῦτο, ἡ § ρα' ἐκύρου τὴν ὑπαρξίν τῶν Γερουσιῶν καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ πάσης κατὰ μέρος κεντρικῆς τῆς Ἑλλάδος διοικήσεως ὁργανωθείσης πρὸ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους συνελεύσεως· καὶ προσέθετε μὲν ὅτι αἱ Γερουσίαι καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπόκεινται ἐξ ἴσου ἐντελῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς διοικήσεως ἀλλὰ, ἐπεὶ οἱ ὁργανισμοὶ τῶν κατὰ μέρος ἐκείνων διοικήσεων ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ὅλης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀναγκαιῶς ἔμελλε νὰ κορυφωθῇ ἐκ τούτου ἡ πολυαρχία καὶ ἀναρχία. Κατὰ τὴν γ' § τοῦ τμήματος Β' τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ Ἀρείου Πάγου δὲν ἠδύνατο ἡ ἐθνικὴ βουλὴ (καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἄρα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία) νὰ εἰσάγῃ στρατεύματα εἰς τὴν ἀνατολικὴν χέρσον Ἑλλάδα, ἂν δὲν συγκατετίθετο εἰς τοῦτο ὁ Ἀρειὸς Πάγος· τὰνάπαλιν ὅμως ὁ Ἀρειὸς Πάγος ἐδικαιούτο νὰ φέρῃ πανταχόθεν στρατεύματα τόσον ἐνδοθεν ὅσον καὶ ἔξωθεν τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ ἐθνικὴ βουλὴ ὥφειλε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοῦτο ἅμα προβληθὲν εἰς αὐτήν. Κατὰ τὴν § γ' τοῦ τμήματος Δ' τοῦ αὐτοῦ ὁργανισμοῦ ὁ Ἀρειὸς Πάγος ἠδύνατο νὰ ἀντιτείνῃ

πρὸς τὴν ἐθνικὴν βουλὴν περὶ τῆς ποσότητος τῶν δοσιμάτων καὶ περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν. Ἀνάλογον δὲ διάταξιν περιεῖχε καὶ ἡ ιδ' § τοῦ κεφαλαίου Γ' τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τὸ δὲ πρακτικώτερον καὶ σπουδαιότερον πάντων, τὸ κεφάλαιον Δ' τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ἀφῆρει ἀπὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ πᾶσαν περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ἐξουσίαν, ὀρίζον ὅτι ἡ Γερουσία μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ καπετάνων τῆς Πελοποννήσου ἐκλέγουσιν ἓνα ἀρχιστράτηγον καὶ ὅτι οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ καπετάνοι ὑπόκεινται εἰς τὰς διαταγὰς τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Ἡ ἐκ τούτων πάντων προελθοῦσα δεινὴ σύγχυσις ἀνωμολογήθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ ἀπὸ 30 Μαρτίου 1823 ψηφίσματος τῆς ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικῆς συνελέουσας, ἔχοντος ἐπὶ λέξεως ὡς ἑξῆς: «Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις θεωρήσασα τὴν ὑπαρξίν τῶν μερικῶν ὑπαλλήλων διοικήσεων, οἷον Γερουσιῶν, Ἀρείου Πάγου κλπ., ἐπιβλαβῇ διὰ τὸ μέγα προερχόμενον ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον τῆς δημοσίου οἰκονομίας καὶ θεωρήσασα πρόσφορον τὴν παροῦσαν περίστασιν εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτῶν ἐψηφίσατο τάδε: Ὅλαι αἱ μερικαὶ διοικήσεις τῶν τμημάτων τῆς ἐπικρατείας νὰ καταλυθῶσιν εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν διοίκησιν νὰ ἐξαρθῶνται οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλ' ἂν κατὰ τοῦτο ἐσωφρόνησεν ἡ ἐν Ἀστρεὶ συνέλευσις παρήγαγεν ἄφ' ἑτέρου εἰς μέσον νέαν ἀφορμὴν διοικητικῆς παραλυσίας. Κατὰ τὰς §§ κς' καὶ νε' τοῦ ὑπ' αὐτῆς τροπολογηθέντος πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου τὸ *Ἐκτελεστικὸν* εἶχεν, ὅπως καὶ πρότερον, τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τῇ 13 Ἀπριλίου 1823 ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς συνελέουσας ἐκείνης τὸ ἀκόλουθον παράδοξον ἔγγραφον: «Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις θεωρήσασα τὰς §§ κς' καὶ νε' τοῦ σήμερον ἐπικυρωθέντος νόμου τῆς Ἐπιδαύρου» θεωρήσασα ἁρμόδιον μὲν τοιοῦτοτρόπως νὰ ἐμπεριέχωνται αὐτοὶ εἰς τὸν νόμον, ἀναγκαῖον ὅμως καὶ τὰ δύο σώματα τῆς διοικήσεως ἕξ ἴσου νὰ μετέχωσι τοῦ δικαιώματος τῶν εἰρημένων §§, ἀποφασίζει § α' Εἰς τὸ διάστημα τῆς Β' περιόδου τῆς διοικήσεως ὅλοι οἱ ἑπαρχοὶ τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τὰ δύο σώματα, Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικόν. § β' Νὰ μὴ ἀποβάλλεται κανένας τῶν ἐπάρχων εἰμὴ συναινέσει τῶν δύο εἰρημένων σωμάτων. § γ' Τόσον ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ διορισμὸς ὅσον ἡ ἀποβολὴ τῶν ἐπάρχων προβάλλονται ἐκατέρωθεν, πάντοτε ὅμως ἐγγράφως. § δ' Τὸ παρὸν *μυστικὸν* ἔγγραφον τῆς συνελέουσας θέλει διατηρηθῇ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ βουλευτικοῦ σώματος καὶ θέλει ἐνεργηθῇ μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην ἀκριβείαν, *δὲν θέλει ὅμως καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνελέουσας*. Εἶναι περιττὸν νὰ μακροηγορήσωμεν περὶ τῆς διατάξεως ταύτης. Ὑπάρχουσι δημόσιοι λειτουργοὶ οἵτινες ἡμποροῦν εὐλόγως νὰ διορίζωνται τῇ συμπράξει τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, οἷον οἱ ἀνώτεροι δικασταί. Ἀλλ' οὐδέποτε ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τοὺς καθαρῶς διοικητικοὺς λειτουργούς. Καὶ αὕτη δὲ ἡ συνέλευσις ἐκείνη ὥσανεὶ ἐρυθρῶσα ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ ἀπεφάνετο ὅτι θέλει μείνει *μυστικὴ* καὶ δὲν θέλει καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ. Ἐν τούτοις ἡ μὲν διάταξις αὕτη ὑπ' οὐδενὸς τῶν μετέπειτα πολιτευμάτων ἐπανελήφθη οἱ δὲ ὑπαγορεύσαντες αὐτὴν προεστῶτες ἐξέλιπον, αἱ ἑξεις ὅμως καὶ αἱ παραδόσεις τοσοῦτο διετηρήθησαν ὥστε μέχρι τῆς σήμερον οἱ βουλευταὶ ἐπεμβαίνουσιν ἀπροκαλύπτως εἰς τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δίκαια καὶ καθήκοντα. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τοῦτο οὐδεμίαν πραγματικὴν ἐποιήσαμεν ἐν διαστήματι ἐτῶν ἐξήκοντα πρόοδον ἀλλὰ καὶ καθ' ἑτέρα τινα. Τὸ σύνταγμα δὲν ὀρίζει πλέον ὅτι ἡ ἐκτελεστικὴ ἀρχή, ὅ ἐστι τὸ ὑπουργεῖον, εἶναι ἐνιαύσιος· καὶ ὅμως πράγματι τὰ ὑπουργεῖα ἀπέβησαν συνήθως ἐνιαύσια, ὡς πάλαι τὰ ἐκτελεστικά. Τὸ σύνταγμα δὲν ὀρίζει πλέον ὅτι ἡ βουλὴ εἶναι ἐνιαύσιος· ἀπ' ἐναντίας παρατείνει τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ἐπὶ τετραετίαν, παρε-

κατὸς τῆς ὅλως ἐκτάκτου περιστάσεως τῆς διαλύσεως· ἡμεῖς δὲ μεταβαλόντες τὴν ἐξαίρεσιν εἰς κανόνα κατεστήσαμεν καὶ τὴν βουλὴν πολλάκις ἐνιαύσιον, ὥς τὸ πάλαι βουλευτικόν (1). Καθ' ἓν μόνον ἐβελτιώθημεν, ὅτι ἔχομεν τὴν συνείδησιν τῶν τοιούτων ἀτοπημάτων ἣν δὲν εἶχον οἱ πατέρες ἡμῶν. Ὅθεν τὰ ἀτοπήματα ταῦτα δὲν ἀναγράφονται πλέον ἐν τοῖς πολιτεύμασιν, ἀπὸ τινος δὲ χρόνου ἡ κοινὴ γνώμη ἤρchiσε σπουδαίως νὰ μεριμνᾷ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ κατορθωθῇ ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχωσι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σφόδρα πολὺπλοκον καὶ δύσλυτον· μόνος δὲ ὁ χρόνος καὶ ἡ συμπάρεδρος αὐτοῦ πείρα θέλουσι βοηθήσει ἡμᾶς εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἀσφαλέστερον ἢ αἱ θεωρητικαὶ καὶ πρόχειροι συνταγαὶ ἅς ἄνδρες ἄλλως ἀξιότιμοι ἠμποροῦν νὰ γράψωσιν ὁπωσοῦν αὐτογνωμόνως ἐν τοῖς ταμείοις αὐτῶν. Τοῦλάχιστον ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα ἐδίδαξαν ἡμᾶς ἤδη σπουδαῖόν τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐπὶ μακρὸν ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν ἡ δοξασία ὅτι πρωταίτιοι τῆς πλημμελοῦς τῶν πραγμάτων διαχειρίσεως εἶναι οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες καὶ οἱ ὑπέρτατοι θεσμοί. Ἀλλὰ σήμερον ἐπίσθημεν, ὑποθέτω, ὅτι τοῦτο εἶναι ὑπεκφυγὴ τοῦ ζητήματος καὶ οὐχὶ λύσις. Ἐν διαστήματι ἐτῶν 40 δύο μὲν κατελύσαμεν ὑπερτάτους ἄρχοντας δύο δ' ἐψηφίσσαμεν συντάγματα, τὰ δὲ πράγματα πολὺ δὲν ἐβελτιώθησαν. Ἐντεῦθεν, ἐὰν δὲν θέλωμεν ν' ἀμβλυωπώμεν πρὸς τὸ φῶς τῆς μεμαρτυρημένης ἀληθείας, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν κοινοβουλευτικῇ πολιτείᾳ σωφρόνως ὀργανωμένη οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες καὶ οἱ ὑπέρτατοι θεσμοὶ δὲν ἐνεργοῦσιν εἰμὴ ὅπως τὸ ἔθνος θέλει νὰ ἐνεργήσωσιν. Οἴκοθεν οὔτε ἀπολύτως ἀγαθοὶ εἶναι οὔτε πονηροὶ ἀπολύτως, ἀλλ' ὥσπερ τὰ κάτοπτρα ἀπεικονίζουσι τὰ δρῶντα πρόσωπα καὶ τὰ συμβαίνοντα πράγματα. Ἐὰν τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα χωλαίνωσι, δὲν πταίουσιν τὰ κάτοπτρα· μάτην δὲ ἠθέλομεν ἐξακολουθεῖν νὰ θρασυώμεν αὐτὰ προμηθευόμενοι νέα, διότι καὶ τὰ νέα τὰς αὐτὰς θέλουσι παραστήσει εἰκόνας.

Ἀλλὰ τῷ 1822 ἡ πολυαρχία, ἡ προσωρ νότις τῶν ἀρχῶν καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν σύγκρουσις ἦσαν νενομοθετημέναι καὶ ὥς ἐκ τούτου κατέστη ἀδύνατος ἡ συγκρότησις σπουδαίας κυβερνήσεως. Οἱ μᾶλλον φιλότιμοι ἄνδρες τοῦ ἐκτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, βλέποντες ὅτι οὐδὲν ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν πράττουσι, προετίμησαν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης· ἰδίως ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ τοῦ Βουλευτικοῦ πρόεδρος Ὑψηλάντης, οἵτινες συνετέλεσαν τότε εἰς τὴν σωτηρίαν ὁ μὲν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ὁ δὲ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ Δράμαλη, ἐνῶ οἱ πλεῖστοι τῶν συναδέλφων αὐτῶν ἔφευγον ἔξ' Ἀργους προτροπαδῆν. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κινδύνου συνεκροτήθη ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἐτελειώθη κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τὸ πολίτευμα, τὸ νέον *Ἐκτελεστικόν* ἐδιχονόησεν ἀμέσως πρὸς τὸ νέον *Βουλευτικόν*, ἐκάτερον ἐκήρυξε τὸ ἕτερον παράνομον καὶ μετ' οὐ πολὺ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 τὸ *Ἐκτελεστικόν* ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῆς βίας τὸ *Βουλευτικόν*. Τότε τὸ *Βουλευτικόν* κατέφυγεν εἰς Ἐρμιόνην, καί, καθαιρέσαν ἐκεῖθεν τὸ *Ἐκτελεστικόν*, προεχειρίσατο ἕτερον. Ἐντεῦθεν δ' ἐξερράγη ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἠκολούθησε μέχρι τῶν μέσων περὶ τοῦ 1824, ὅτε κατίσχυεν ὀριστικῶς τὸ ἐν Ἐρμιόνη προχειρισθὲν *Ἐκτελεστικόν*. Ἀλλὰ μετὰ τινος μῆνας ἐπανελήφθη ὁ ἐμφύλιος ἀγών. Οἱ συνετέλεσαντες εἰς τὸν θρίαμβον τῆς νέας κυβερνήσεως προσεστῶτες τῆς Πελοποννήσου εὗρον ὅτι αὕτη ἴσχυσε πλέον τοῦ παρ' αὐτῶν νομιζομένου δέοντος. Καὶ κατίσχυσε μὲν πάλιν

(1) Τὴν πάλαι δηλονότι ἐν Ἀθήναις «βουλὴν τῶν τετρακοσίων ἢ πεντακοσίων» τὴν ἐκλεγομένην (κληρουμένην) κατ' ἐνιαυτὸν.

τὸ Ἐκτελεστικόν, ἰδίως διὰ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα εἰσήγαγεν εἰς Πελοπόννησον καὶ διὰ τῶν 300.000 λιρῶν τὰς ὁποίας ἐκ τοῦ πρώτου ἀγγλικοῦ δανείου εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καταναλώσαν πολλοὺς ἐκ τῶν πόρων τούτων εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐκείνους περισπασμοὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ τῷ 1825 εἰς τὸν κατὰ πρῶτον τότε ἐπισκήψαντα τακτικὸν τῆς Αἰγύπτου στρατόν. Ὅλη σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος κατεπατήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τούτου, παρεκτὸς τῆς Μάνης καὶ τοῦ Ναυπλίου. Εἰς τὴν

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Στερεὰν δὲν ἀνθίστατο εἰμὴ τὸ ἡρωικὸν Μεσολόγγιον. Ἡ λεγομένη κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, καίτοι λαβοῦσα τῷ 1825 τὸ δεύτερον δάνειον εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν ὥστε εὐτύχημα βεβαίως ἐνόμισεν ὅτι ἐπέστη ἐν τῷ μεταξὺ ἡ διετὴς προθεσμία ἣν ἡ ἐν Ἀστροὶ συνέλευσις εἶχε προσδιορίσει πρὸς συγκρότησιν νέας τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατέφυγε λοιπὸν τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1825 εἰς τὴν φαντασιώδη ταύτην πανάκειαν, τῇ δὲ 12 Ἰανουαρίου 1826 ἐπανέλαβε τὴν περὶ τούτου διακήρυξιν αὐτῆς προσδιορίσασα τὰ Μέγαρά ὡς τόπον ὅπου ἔδει νὰ προσέλθωσιν οἱ πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ συνήλθον τῶν οἱ πληρεξούσιοι κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον οὐχὶ εἰς Μέγαρά ἀλλ' εἰς Ἐπίδαυρον. Μόλις ὁμως ἀρχίσαντες τὰς ἐργασίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ πλῆθον εἰ-

δήσεις ὀλέθριαι περὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, ὃν διέτρεχε τὸ Μεσολόγγιον. Ὅθεν ὑπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ἀμνηστίας πιεζόμενοι ἐνόησαν ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσωσι συζητοῦντες καὶ ἀνέβαλον τῇ 12 Ἀπριλίου τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως μέχρι Σεπτεμβρίου. Ἐξέδωκαν δὲ αὐθημερὸν δύο ψηφίσματα, ἕξ ὧν διὰ μὲν τοῦ ἐνός, πεισθέντες τελευταῖον «ὅτι ὁ ἐπαπειλούμενος κίνδυνος ἀπαιτεῖ νὰ κινῶνται τὰ πράγματα μὲ τὴν πλέον δυνατὴν ταχύτητα καὶ δραστηριότητα καὶ ὅτι ἡ ταχύτης καὶ ἡ δραστηριότης ἀπαιτεῖ τὴν συγκέντρωσιν τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας εἰς ὀλίγα ἄτομα», ἐνεπιστεύθησαν προσωρινῶς τὴν ὀλικὴν κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰς ἐνδεκαμελὴ ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *διοικητικὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος*· διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου διώρισαν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως* συγκεκριμένην ἐκ 13 μελῶν καὶ ἐπιτετραμμένην δυνάμει τρίτου μυστικοῦ ψηφίσματος «νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικοῦ πρέσβεως κυρίου Κάνιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας συμβιβασμὸν μὲ τὸν πλέον ἐπωφελεῖν τρόπον διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἀνταξίως τῶν μεγάλων του θυσιῶν».

Ἡ νέα *διοικητικὴ ἐπιτροπὴ*, ὅσον δικτατορικὴν ἐξουσίαν καὶ ἂν περιεβλήθη, οὐδὲν σχεδὸν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ λόγου ἄξιον, διότι καιρὸν πλέον δὲν εἶχε νὰ πράξῃ τι. Τὸ Μεσολόγγιον εἶχε πέσει ἀπὸ τῆς 10 Ἀπριλίου. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰσελθοῦσα εἰς Ναύπλιον περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς τούτου δὲν εὗρεν ἐν τῷ ταμείῳ εἰμὴ 16 γροσία· ὃ ἐστίν, ἡ προηγουμένη κυβέρνησις εἶχεν ἐντὸς ἔτους δαπανήσῃ, τὸ πλεῖστον ἐπὶ ματαίῳ, 53.000.000 γροσίων, κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον παρατεθησομένην ἐκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ 1826, ἥτοι περὶ τὰ 29 δραχμῶν ἑκατομμύρια. Τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου κατεῖχοντο ὑπὸ Σουλιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν, ἡ δὲ κυβέρνησις, ἥτις οὐδεμίαν εἶχεν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ἐν τῷ λιμένι θαλασσοπύργον. Ἐν Κορινθίᾳ οἱ προύχοντες ἀντεμάχοντο περὶ κορινθιακῆς σταφίδος· οἱ Σπεισιῶται κατέφυγον εἰς Ὑδραν καὶ οἱ Ὑδραῖοι ἐβουλεύοντο ἂν δὲν πρέπει νὰ πέμψωσι τὰ γυναικόπαιδα εἰς

Ὁ γέρων τὸ παρὸν κύριος Παναγιῶς Ὀρφανὸς ὑπαρχιερεὺς ἡμεῖς γέγραται
αὐτοῦ εἰς Κόρινθον, ὅτι τὰ ἐλθὼν εἰς τὴν μετὰ τοῦ προαποσταλτοῦ τῆς
βουλομένης καὶ εἰς τὴν Δερβένα γραμματεῖα, καὶ τὰ ἐλθὼν εἰς τὴν
βίβλιν καὶ δημοσίῳ γραμματεῖα ὅθεν εἰς ἔφορον καὶ πάντες οἱ κληρικοί
χρεωτοῦν τὸ τοῦ ἐπαρχιερέως, καὶ τὸ ἐλθὼν μετὰ εὐπείθειαν καὶ παραμ-
νίας τοῦ, καὶ τὸ κοινὸν εὐλαζέσθαι καὶ τὴν σφραγίδα καὶ παρὶς
τῇ " " τοῦ 1821 ἡμέρας.

Παναγιώτης Ὀρφανός
ἡμεῖς

Ἐν τῶν πρώτων ἐγγράφων τοῦ Δ. Ὑψηλάντη, ἀφικθέντος εἰς Πελοπόννησον ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821. Αἱ περὶ τὸν Φοῖνικα λέξεις τῆς σφραγίδος
«Σφραγὶς τοῦ Πληρεξουσίου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου». Φυσικὸν μέγεθος. Ἀνακοινεῖται ὑπὸ τοῦ κ. Ι. Βλαχογιάννη.

Κύθηρα. Ἄν ἡ ἐπανάστασις ἡδυνήθη ν' ἀνθέξῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον μέχοι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, τοῦτο ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν κυβερνήσιν καὶ τοὺς βουλευτάς ἀλλ' ὥς πάντοτε εἰς τὴν αὐταπόρησιν κατ' ἰδίαν τινῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς τὰ ἑξωτερικὰ βοηθήματα. Αἱ δὲ καθεστηκυῖαι ἀρχαὶ εἰς μάτην ἠγωνίζοντο νὰ πράξωσι τι. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελέουσας συνεκάλεσε κατὰ τὰ προαποφασισθέντα τοὺς πληρεξουσίους εἰς Πόρον τῇ 2 Αὐγούστου καὶ μὴ προσελθόντας προσεκάλεσεν αὐτοὺς τὸ δεύτερον τῇ 21 Σεπτεμβρίου ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεῖσα πάλιν συνεκάλεσεν αὐτοὺς τῇ 1 Νοεμβρίου εἰς Αἴγιναν. Τῇ 6 Νοεμβρίου ἀπηύθυνεν ὁμοίαν πρόσκλησιν καὶ ἡ Διοικητικὴ ἐπιτροπὴ, ὅτε μετέβη καὶ αὕτῃ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, ἐξελθοῦσα τοῦ δεσποτηρίου ἐν ᾧ διέτριφεν ἐπὶ ἑξ μῆνας, ἦτοι τοῦ ἐν Ναυπλίῳ θαλασσοπύργου. Ἐπανελάβε δὲ τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς ἑξ Αἰγίνης τῇ 28 Δεκεμβρίου. Καὶ τῇ 2 Ἰανουαρίου 1827 τετάρτην ἐξέδοτο προκήρυξιν ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελέουσας. Ἀλλὰ μάταιαι ἀπέβησαν ἐπὶ ὅλους μῆνας αἱ ἐπανειλημμένοι αὐταὶ προκηρύξεις. Ἄν ἱκανοὶ πληρεξούσιοι εἶχον συνέλθει εἰς Αἴγιναν, ἕτεροι οὐδὲν ἦττον πολυάριθμοι ἤθελον νὰ συνεδρεῦσωσιν εἰς Ἑρμιόνην. Εἰς τὰς προηγουμένας ἀφορμὰς τῶν διχονοιῶν προσετέθησαν τότε αἱ διαιρέσεις αἱ προκύψασαι ἐκ τῶν τριῶν σχηματισθέντων ἑξωτερικῶν κοιμμάτων, τοῦ ρωσικοῦ, τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ. Τὰ δύο πρῶτα ἦσαν ὁμολογουμένως ἰσχυρότερα τοῦ τελευταίου ἀλλὰ πρὸς ἄλληλα ἰσόπαλα. Ἐπὶ τέλους ὅμως συνεβιβάσθησαν δι' ἀμοιβαίων τινῶν παραχωρήσεων αἱ δύο μεγαλύτεραι μερίδες, ἃς παρηκολούθησε καὶ ἡ τρίτη. Συμφωνήσασαι δὲ ν' ἀναγορεύωσι Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ἀρχιστράτηγον δὲ καὶ στόλαρχον τοὺς ἄγγλους Ριχάρδον Τζῶρετζ καὶ λόρδον Κόχραν, συνήλθον περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1827 ἑξ Ἑρμιόνης καὶ Αἰγίνης εἰς Τροιζῆνα καὶ ἀπήρτισαν αὐτόθι τὴν τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣτις συνεδριάσασα μέχρι τῆς 7 Μαΐου ἐψήφισε τὸ πολίτευμα κατὰ τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ διαχειρισθῇ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ὁ νέος Κυβερνήτης.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως εὐπρεπέστερον ὅλων τῶν προηγουμένων, συνεπύκνωσεν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς ἑνὸς πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὸν διορισμὸν ὅλων τῶν ἀρχῶν καὶ τὴν κίνησιν τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, ὥρισε δὲ τὴν προθεσμίαν τῆς ἐξουσίας ταύτης εἰς ἑπταετίαν. Συγχρόνως ἐξέτεινε τὴν διάρκειαν τοῦ βουλευτικοῦ σώματος εἰς τριετίαν καὶ καθιέρωσε τὴν δημοσιότητα τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ, ἐνῶ πρότερον αὗται ἐγίνοντο μυστικά. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προῆλθε καλοκαγαθίας ὥστε ἀνεκίρηξε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου πολιτεύματος ἀνεύθυνον καὶ ἀπαραβίαστον. Οἱ μὲν ποθοῦντες τὴν ἄφειν τοῦ Κυβερνήτου ἐψήφισαν ταῦτα πάντα, διότι ἤξευρον ὅτι ὁ Κυβερνήτης δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, ἐὰν αὕτη καθυπεβάλλετο εἰς τὰ ἀναρχικὰ πολιτεύματα τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τοῦ Ἀστρους μετ' ὀλίγων μάλιστα ἡ πείρα ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐδὲ διὰ τοῦ ἐν Τροιζῆνι ψηφισθέντος πολιτεύματος ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ κυβερνηθῇ ἡ Ἑλλάς. Οἱ δὲ ἀναγκασθέντες νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ συνήνεσαν εἰς τὴν ὁλοσχερῇ ἀνατροπὴν τῶν προσφύλων αὐτοῖς προτέρων διατάξεων, διότι ἔβλεπον ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη, ἐσωτερικὴ τε καὶ ἑξωτερικὴ, ἀπῆτει τοῦτο ἀπαραιτήτως. Ὅτι ὅμως ἡ πλειονοψηφία τοῦλάχιστον δὲν ἐσυνετίσθη ἐκ τῶν ἐσχάτων κινδύνων τῆς πατρίδος εἶναι δυστυχῶς βέβαιο. Οἱ κίνδυνοι ἑξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξαν μεγάλοι, ὥστε πρὸ καιροῦ ἔπρεπε ν' ἀναδειχθῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκείνοι συνετώτεροι. Ἐνῶ δὲ κατὰ Μάιον τοῦ 1827 τὰ πράγματα εἶχον περιέλθει ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου πολιτεύματος ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀρχὴ ἐπετράπη εἰς τριμελὴ ἀνικυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν, ἣτις ὤφειλε νὰ κυβερνήσῃ κατὰ τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ις'

ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι κυβερνήσεως, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ ἀρχηγία τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων ἀνετέθη εἰς ἀρχιστράτηγον καὶ στόλαρχον σχεδὸν ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν, οἱ πλεῖστοι διορισμοὶ ἔδει νὰ γίνωνται συναινέσει τῆς βουλῆς, ἡ διάρκεια αὐτῆς περιορίσθη εἰς ἔτος ἓν καὶ πολυειδῶς ἄλλως περιορίσθη ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Ὡσὰν δὲ μὴ ἦρκουν ταῦτα πάντα, ἡ τριανδρία, εἰς ἣν ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους ἔλαχεν ὁ κληρὸς νὰ φέρῃ εἰς σωτήριον λιμένα ἀνὰ μέσον τοσούτων σκοπέλων καὶ τρικυμιῶν τὸ πανταχόθεν καταρρέον σκάφος τῆς πατρίδος, ἀπηρτίσθη ἐκ τῶν ἀπειροτέρων ἀνθρώπων συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἵνα μὴ τι χεῖρον εἴπωμεν.

Ὁ Παλαιὸν Πατρὼν Γερμανὸς
ὑψὼν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας
(Εἰκὼν τοῦ Ἔως ἐν ταῖς Στοιαῖς (Arcaden) τοῦ Μονάχου)

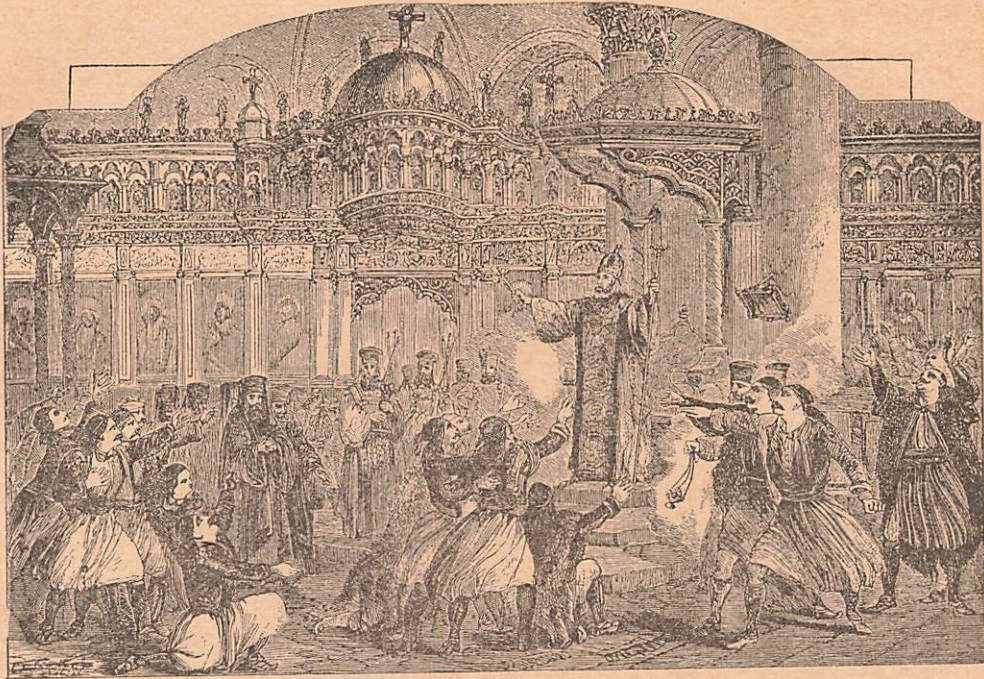
Δι' ὅλης λοιπὸν τῆς ἐπαναστάσεως κυβερνήσιν πραγματικὴν οὐδέποτε ἠτύχησαμεν νὰ λάβωμεν. Τὰ προεκτεθέντα, ἡ κοινὴ παραλυσία, αἱ συγκρούσεις, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἐπὶ τέλους ἡ ἐσχάτη ἀτονία καὶ ἔκλυσις μαρτυροῦσιν ἀποχρώντως περὶ τούτου. Ἀλλ' ἵνα λάβῃ ἡ παρούσα γενεὰ ἀκριβεστέραν τινὰ ἔννοιαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεχειρίζοντο τότε ἰδίως οἱ χρηματικοὶ τοῦ ἔθνους πόροι, οἵτινες ἀπετέλουν, ἢ μᾶλλον ἔπρεπε ν' ἀποτελῶσι, τὰ νεῦρα τοῦ ἱερωτάτου τῶν πολέμων, θέλομεν συνοψίσει ἐνταῦθα τὴν ἐκθεσιν ἣν καθυπέβαλεν εἰς τὴν τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν ἡ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν Ἐπιτροπὴ τῇ 11 Ἀπριλίου 1827. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἥτις εἴχε συστηθῇ δυνάμει τοῦ ἀπὸ 13

Ἀπριλίου 1826 ψηφίσματος τῆς 3ης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως «πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν τῶν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Α' περιόδου μέχρι τοῦ τέλους τῆς Γ' περιόδου», εἰργάσθη δὲ ἐπὶ τούτῳ ὁλόκληρον σχεδὸν ἔτος καὶ ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον ἐν πάσῃ συνειδήσει, «μολονότι παρημελήθη καθ' ὅλα τῆς ἀπὸ τὰ ἀνήκοντα μέρη», συνέκειτο ἐκ 5 μελῶν. Νομίζομεν δὲ δίκαιον νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν τούτων, διότι ἐξ ὅλων τῶν μνημείων τῶν χρόνων ἐκείνων οὐδὲν ἴσως ὑπάρχει διδακτικώτερον καὶ μετὰ πλείονος παρρησίας καταγγέλλον ἀληθείας αἵτινες ἔμελλον νὰ προκαλέσωσι τὴν ὀργὴν ὅλων τῶν ἰσχυρῶν. Ἀπετέλεσαν λοιπὸν τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ὁ Κ. Πολυάδης, ὁ Κ. Τασσίκας, ὁ Μ. Κ. Πάγκαλος, ὁ Χριστόδουλος Οἰκονομίδης, ὁ Ἀθανάσιος Σκανδαλίδης καὶ ἕκ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν ἐξάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

Τὰ ἐθνικὰ κατάστιχα ἦσαν «νοθευμένα καὶ πλήρη ἀπὸ καταχρήσεις, πλαστοπαρ-

τίδας, ἐλλείψεις, λάθη καὶ ἀνωμαλίας». Τὰ ἔξοδα, ὅπως τοῦλάχιστον ἠδύναντο νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῶν οὕτως ἐγόντων βιβλίων, συνεποσώθησαν κατὰ μὲν τὴν Α' περίοδον εἰς 2.138.824 γρόσια, κατὰ δὲ τὴν Β' εἰς 14,933,069 καὶ 11· κατὰ δὲ τὴν Γ' περίοδον εἰς 53.044.894 καὶ 25. Ἐν ὅλοις γρόσια 70.116.787 καὶ 36. Ἐφάπαξ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι, ἐπειδὴ, κατὰ τὴν εἰς τὸ ἀπὸ 30 Ἰανουαρίου 1835 Β. Δ. προσαρτηθεῖσαν διατίμησιν, τὸ δίστηλον εἶχεν ἀξίαν Ἰανουαρίῳ μὲν 1822 γρόσια 7 καὶ 1/2, Σεπτεμβρίῳ δὲ 1826 γρόσια 13, ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀξίας τοῦ διστήλου καθ' ὅλας τὰς τρεῖς περιόδους δύναται νὰ ὑπολο-

Ὁ Γερμανὸς Παλαιὸν Πατρὼν εὐλογῶν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προσφωνῶν αὐτοὺς διὰ τοῦ
«Ἀναστήτω τὸ ἔθνος καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ»
(Κατὰ παλαιὰν λατινὴν εἰκόνα)

γισθῇ εἰς γρόσια 10· ὥστε τὸ προπαρατεθὲν σύνολον τῶν ἐξόδων συνεποσούτο εἰς 37.800.000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν. «Πόσα δὲ εἶναι ἀληθῶς τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς Α', Β' καὶ Γ' περιόδου, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκβῇ ἀπὸ κατὰστρωσιν τοιαύτην τῶν ἐθνικῶν καταστίχων, τὰ ὁποῖα εἶναι τοιαῦτα ὥς νὰ μὴ εἶναι τελείως». Ἄλλ' ἐκ τῶν καταστίχων τούτων, ὅσον νενοθυμένα καὶ ἂν ἦσαν, ἀποκαλύπτειται ἀρκούντως ὅτι, ἐνῶ τὸ ταλαίπωρον ἔθνος ἐν τοιαύτῃ ἀμνηγανίᾳ ὄν, κατέβαλλεν οὐδὲν ἥττον ἐκ τῶν ἐνόντων φόρους ἱκανοὺς καὶ ἀνελάμβανεν ἔτι μείζονας ὑποχρεώσεις, πλείσται ὅσαι τῶν θυσιῶν ἐκείνων εἰς πᾶν ἄλλο ἐχρησίμευον ἢ εἰς τὰς τοῦ πολέμου ἀνάγκας.

Κατὰ τὸν Α' Νόμον τῆς διοικήσεως τῆς Α' περιόδου ἐτυπώθησαν ἐθνικαὶ ὁμολογίαι 17.250 ἐκπροσωποῦσαι ἀξίαν γροσίων 5.000.000. Ἐκ τῶν ὁμολογιῶν τούτων ἐξεδόθησαν μὲν 3.688 γροσίων 1.471.000, εὐρέθησαν δὲ ἀνέκδοτοι μόνον 408 γροσίων 42.100· ὥστε ἔλειπον 13.154 ἀξίας γροσίων 3.486.900, «τὰς ὁποίας οἱ ἐκτελέσαντες τὰ χρεὴ τοῦ ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας Α' καὶ Β' Περιόδου ὀφείλουσι νὰ ἐπιστρέψωσιν ἢ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἔθνος διὰ τὰς αὐτὰς ὁμολογίας». Ἐκ τῶν ἐθνικῶν προσόδων

ἀπ' ἀρχῆς τῆς Α' περιόδου μέχρι τέλους τῆς Γ' καθυστεροῦν 4.471.354 καὶ 30· ἄλλ' ἔπειδὴ πολλῶν ἐπαρχιῶν αἱ πρόσδοι δὲν ὑπῆρχον καταγεγραμμέναι εἰς τὰ ἐθνικὰ κατάστιχα ἀδύνατον ἦτο νὰ γνωσθῇ τίνες ἐκ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἔμενον ὀφειλέται καὶ τίνος ἕκαστος ποσότητος. Ἐν τῷ καθημερινῷ τῆς Β' περιόδου ἀνεφέρετο ὅτι ἐπληρώθησαν εἰς διαφόρους γρόσια 399.098 καὶ 13 δι' ὅσα εἶχον δώσει οὗτοι πρότερον εἰς τὴν Διοίκησιν. Πότε ὅμως τὰ χρήματα ἐδόθησαν ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ ποῦ κατόπιν ἐδαπανήθησαν οὐδόλως ὑπῆρχε σεσημειωμένον ἐν τοῖς καταστίχοις. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ κατάστιχα πολλοὶ ἀνεφαίνοντο ὀφειλέται μεγάλων πρὸς τὸ Δημόσιον ποσοτήτων, ὁ γενικὸς γραμματεὺς καταστρώσας τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1824 γενικὸν τῆς Β' περιόδου ἰσολογισμόν «ἐπίστωσε τὰς παρτίδας αὐτῶν μὲ τὰ γρόσια ταῦτα καὶ ἐχρέωσε τὴν παρτίδα τῶν ἐξόδων ἢ τῶν προσόδων μὲ τὰ αὐτὰ γρόσια, καὶ οὕτω διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐξώφλησεν αὐτούς». Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένα «εἰς ποῖα μέρη ἐδόθησαν ἢ ἐστάλησαν πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ μεγάλης ποσότητος γεννήματα, πολεμεφόδια, ἢ ξυλικὴ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὅσα ἡγοράσθησαν διὰ δημοσίων χρημάτων παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας» καὶ οὔτε βιβλία τῶν ἀποθηκῶν εὗρισκοντο. «Εἰς τὰ κατάστιχα εὗρισκονται καὶ παράνομοι πωλήσεις ἐθνικῶν κτημάτων καὶ ἀνύπαρχτοι πληρωμαὶ αὐτῶν, ὥς ἔπραξε κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ' περιόδου εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀγορασθέντα ἐθνικὰ κτήματα». Ἐν τῷ καθημερινῷ ἦσαν περασμένα εἰς χρέος τοῦ ταμείου γρόσια 485.318 καὶ 21. «Εἰς αὐτὰ δὲ τὰ γρόσια 485.318 καὶ 21 εἶναι προστεθειμένα καὶ ἄλλα γρόσια 485.318 καὶ 21, τὰ ὅποια εἶναι ποσότης διπλῇ». Ἠγοράσθησαν πράγματα ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν πολεμικῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ μὴ χρησιμεύσαντα δὲ ἐπωλήθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου. Ἐν τούτοις ὁ μὲν ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ' περιόδου ἔλαβε τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς τῶν πραγμάτων τούτων, ὁ δὲ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου ἔλαβε τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως αὐτῶν· μόνος ὁ ἀρχικὸς τῶν πραγμάτων κύριος δὲν ἔλαβε μέχρι τέλους τίποτε. Ἀλλ' ἐρχόμεθα εἰς ἔτι σπουδαιότερα εἰ δυνατόν γεγονότα. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένα τὰ πολεμεφόδια ὅσα ἐστάλησαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῆς τῶν ἐθνικῶν δανείων· καὶ ὅμως ἡ ἀξία τῶν πολεμεφοδίων τούτων συνεποσοῦτο εἰς ἑκατομμύρια. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένοι αἱ λείαι οὐδὲ τὰ ἐκ τῶν λειῶν τούτων εἰσπραχθέντα ἐθνικὰ δικαιώματα. «Ἐκ δὲ τῶν συνεισφορῶν αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸ ἔθνος ἀπὸ τοῖς φιλέλληνας καὶ Ἑλλήνας ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους τῆς Γ' περιόδου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἤμπορουν νὰ ἀναβαίνουν εἰς μιλλιόνια γροσίων, δὲν εὗρισκονται περασμένοι εἰς τὰ κατάστιχα εἰμὴ μόνον μερικαὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων γροσίων· τὸ ἴδιον δὲ τρέχει καὶ εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς δοθέντας ἐράνους».

Μὴ δ' εἶπη τις ὅτι καλῶς ἄρα ποιοῦντες οἱ ἰσχυροὶ τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἐπέτρεπον πλείότερον κράτος εἰς τοιαῦτα *Ἐκτελεστικά*, διότι τὰ *Ἐκτελεστικά* οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν *Βουλευτικῶν*, ἐν τοῖς *Βουλευτικοῖς* δὲ παντοδύναμοι ἦσαν οἱ ἰσχυροὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ μήπως καὶ αὐταὶ αἱ ἐθνικαὶ συνελεύσεις ἐφρόντιζον νὰ ἐνεργήσωσι τι πρὸς θεραπείαν τῆς τοιαύτης ἀκολασίας καὶ ἀναρχίας; Ἡ ἐπὶ τῶν *Ἐθνικῶν λογαριασμῶν ἐπιτροπὴ* προοιμιαζομένη εἰς τὴν πρὸς τὴν Γ' ἐθνικὴν συνέλευσιν ἔκθεσιν αὐτῆς ἔλεγεν· «Ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ἡ ἐθνικὴ αὕτη συνέλευσις, εἰς τὸ νὰ ἐπεξεργασθῶσιν οἱ παρελθόντες λογαριασμοί, εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πράγματα ἐκεῖνα ὅσα στερεώνουν ἀληθῶς τὰς ἐπικρατείας... ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ καλῶς ὁ ἀνωτέρω σκοπὸς εἶναι χρεῖα καὶ νὰ δώσῃ ἡ σεβαστὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ὅμμα προσεκτικὸν καὶ ὀξυδερκὲς εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γεννηθείσας ἐπεξεργασίας τῶν ἐθνικῶν τούτων λογαρια-

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αρ. 7%

Γρ. 250:

ΕΘΝΙΚΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ

Χρεωσούνται Γρόσια Διακόσια πενήντα με τέκον έτήσιον όκτω τά έκατόν, διδόμενον κατά εξαμηνίαν, και έξοφλούνται είς έτη τρία Η παρούσα όμολογία είναι δεκτη είς αγοράν έθνικών κτημάτων προτιμάται από μετρητά είναι δεκτη και είς τά συναλλάγματα, κατά τον Νόμον των έκδοθέντα εν Επιδάυρωτην ή. Ιανουαρίου αικε. Αρ. α.

Εν Κορίνθω την 25. Αυγ. 1822.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΥ.

Α. Μανζουροπούλου

Ο Μινίστρος της Οικονομίας
Λαυρέντζος Νόβας

Αρχιγραμματεὺς τῆς
Επικρατείας,

Θ. Νικητῆ

Όμολογία γροσίων 250 εκ των έκδοθεισών από του 1822 και εξής. (Έξεδόθησαν γρ. 100, 250, 500 και 1000) Υπογραφή πρωτότυπος είναι μόνον του Π. Νοταρά, αί δε άλλαι στερεότυποι διά σφραγίδος. Μέγεθος φυσικόν. Ανακοινοῦται υπό Ι. Βλαχογιάννη.

σμῶν, καὶ οὕτω διὰ τούτου νὰ δυνηθῇ νὰ γνωρίσῃ ὅπως οὖν ἀρκετῶς τοὺς τρόπους διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἔθνος πρέπει εἰς τὸ ἕξῃς νὰ ἐμπιστεύεται τὰ δημόσια πράγματα». Λόγοι χρυσοῖ, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις οὐδεμίαν φαίνεται δοῦσα προσοχὴν. Οὐδεμίαν τοῦλάχιστον εὔρομεν ἀναφερομένην ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐνέργειαν, ἂν ὅχι ἄλλο, ἀποδοκιμασίαν τινὰ καὶ κατάκρισιν. Ἀντὶ δὲ τούτων πάντων ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ὑπάρχει μόνον ἀπλῶς σεσημειωμένη ἡ λέξις *ἀνεγνώσθη* !

Ἡ σφραγὶς
τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς
(Κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ βαναροῦ ἀξιωματικοῦ Καϊνμπέργκερ, εὐρισκομένην
ἐν τῷ Στρατιωτικῷ Ἀρχεῖῳ τοῦ Μονάχου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ο ΧΕΡΣΑΙΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821 ΚΑΙ 1822

Ἐὰν ἡ ἐπανάστασις περιέμενε νὰ χειραγωγηθῇ καὶ νὰ συντηρηθῇ ὑπὸ τοιούτων Ἐκτελεστικῶν καὶ τοιούτων Βουλευτικῶν καὶ τοιούτων ὑπουργείων τῆς οἰκονομίας, ἤθελε βεβαίως καταστραφῇ ἐξ ἀρχῆς. Κατωρθώθη δὲ νὰ εὐοδωθῇ ὁπωδήποτε χάρις πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐνεργείας εὐαρίθμων τινῶν ἀνδρῶν, οἵτινες, ἂν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔσχε τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ νὰ δράξῃ κραταιῶς τὰς ἡνίας τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἠδυνήθησαν τοῦλάχιστον νὰ συμπυκνώσωσι μέχρι τινὸς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὰς δυνάμεις τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων καὶ ἀπέβησαν οἱ ἀληθεῖς τοῦ ἀγῶνος κυβερνήται. Τοῦτο συνέβη ἐν Πελοποννήσῳ, τοῦτο ἐν ταῖς νήσοις, τοῦτο ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ τοῦτο περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν διαπραγματεύσεων.

Ὅτε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομιχάλης ἐφαίνετο ὁ ἀνθρωπος ὁ προωρισμένος νὰ χειραγωγῇ τὰ τῆς χερσονήσου πράγματα. Προϊστάτο χώρας καὶ φυλῆς αἵτινες οὐδέποτε ὑπέκυψαν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀείποτε σχεδὸν διετέλεσαν κατ' αὐτῆς στασιάζουσαι. Εἶχε λοιπὸν ὀρμητήριον ἀσφαλὲς καὶ στρατιὰν παρεσκευασμένην. Ἄν κατ' ἑαυτὸν δὲν ἦτο ἀνὴρ μάχιμος, εἶχεν ἀδελφὸν καὶ υἱοὺς ἀναδείξαντας περιφανεῖς πολεμικὰς ἀρετὰς ἐν τῷ ἀγῶνι. Καὶ ὅμως ἤρπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἀνὴρ ὅστις ἀνῆκε μὲν εἰς γενεὰν κλεφτῶν περιώνυμον, εἶχε συναγωνισθῇ μετὰ τοῦ Σταθᾶ περὶ Σκόπελον, εἶχε βουλευθῇ μετὰ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη περὶ

έλληνοτουρκικῆς τινος ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, πράγματι ὅμως οὐδὲν εἶχε κατηγορισμένον ἐφόδιον ἵνα λάβῃ τηλικούτον ἀξίωμα. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦλθε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 εἰς Μάνην ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, ὅπου εἶχε διατελέσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ προαχθῇ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Παρηκολούθησε δὲ ὡς μικρὸς ἔτι καπετάνιος τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς τὴν κατὰ τῶν Καλαμῶν πρώτην ἐκστρατείαν, τὴν ἐπαγαγοῦσαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ταύτης τῇ 23 Μαρτίου. Ἀλλὰ τότε ἐχωρίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἀπῆλθε μετὰ 150 Μανιατῶν εἰς Καρύταιναν, ὅπου εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τῶν Δεληγιανναίων. Ὀλίγον μετὰ τοῦτον ἐνέβαλον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι. Ἦτο δὲ ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 27 εἰς τὸ χωρίον Τετέμπεϊ, μετὰξὺ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος, ὅτε οἱ Τούρκοι τοῦ Φαναρίου καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων ἐπύρροντο ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τῶν τῆς Γόρτυνος καὶ μεταβῶσι πάντες ὁμοῦ εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς μόνος καὶ ἔπειτα τῇ συμπράξει τῶν ὀπλαρχηγῶν Καρυταίνης Πλαπουνταίων ἐπεχείρησε τῇ 28 νὰ διακωλύσῃ τὴν ἐνωσιν τῶν Φαναριτῶν μετὰ τῶν Γορτυνίων καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Φαναρίται κατῴρθωσαν νὰ περάσωσι καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἔπαθον ὅμως ζημίαν οὐ μικράν. Τὴν δὲ ἐπιούσαν καὶ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας κατέφθασαν εἰς τοὺς ἡμετέρους βοήθειαι πολλαὶ ὑπὸ τὸν Ἡλίαν Μαυρομιχάλην, τοὺς Δεληγιανναίους, Κανέλλον καὶ Δημήτριον, τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ ἄλλους, ὥστε συμποσωθέντες ἅπαντες εἰς 6.000 ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει κλεισθέντας γορτυνίους καὶ φαναρίτας Τούρκους. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισε τὸ ἀληθὲς ἱστορικὸν τοῦ Κολοκοτρώνη στάδιον.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄγων τὸ 52 ἔτος τῆς ἡλικίας ἦτο τῶνόντι πεπλασμένος ἵνα ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ὅπως αὕτη εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Τὸ εὐπαγὲς αὐτοῦ σῶμα, ἡ μεγάλη κεφαλὴ, ἡ μακρὰ κόμη, οἱ ἀετώδεις ὀφθαλμοί, τὸ εὐρὺ μέτωπον, ἡ βροντώδης φωνή, τὰ πάντα ἦσαν παρ' αὐτῷ ἐπιτήδεια νὰ καταπλήξωσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τοὺς ρωμαλέους τῆς χερσονήσου ὁρεῖτας. Ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα προτερήματα δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν ἀπροσμάχητον δύναμιν ἣν ἐκτήσατο δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ψυχῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀνὴρ μεγαλοφυΐας, εἶχεν ὅμως τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὀρθότητα πνεύματος, εὐγλωττίαν, στρατηγικὴν δεξιότητα, πανουργίαν καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων οἷα καὶ ὅσα ἀπητοῦντο ἵνα ὑπαγάγῃ τοὺς Μωραῖτας τοῦ 1821 (1). Ἄν ἡ Ἑλλὰς περιοριζέτο εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ Πελοπόννησος ἦτο χώρα ἡπειρωτικὴ, ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε λάβει βεβαίως ἐν αὐτῇ ἢν τάξιν ἐν Σερβίᾳ ὁ Μιλόσης Ὁβρένοβιτς. Ὅπως δὲ ἔχει ἡ Ἑλλὰς, καὶ μάλιστα ὅπως εἶχε τῷ 1821, ὅτε οἱ χαρακτῆρες τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων ἦσαν πολὺ μᾶλλον ἰδιάζοντες ἢ τανῦν, οὔτε ἡδύνατο οὔτε ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ ἀνὴρ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἢ τῶν παραλίων τῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἐθεώρησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἴδιον πλάσμα καὶ κτῆμα (2). Ἐντεῦθεν δὲ οὔτε αὐτὸς ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα οὔτε ἄλλον ἀφῆκε νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Κατ' ἀρχὰς συνετάχθη εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου δὲν ἠξέυρομεν πῶς ἤθελε πολιτευθῇ, ἐὰν ὁ Ὑψηλάντης ἐπετύγχανεν ἀποτυχόντος δὲ τούτου κατεξάνεσθαι μετ' ἀποτόμου τραχύτητος κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν προεστώτων. Ἐπὶ

(1) Οὐχ ἅπασι ὅμως ἔδειξε δείγματα τρανὰ μεγαλοφυΐας στρατιωτικῆς.

(2) Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης εἶχεν ὡς ἀρχὴν ὅτι ἡ Πελοπόννησος πρέπει πρῶτον νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις καὶ ἀφετηρία τῆς τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν ἐλευθερώσεως.

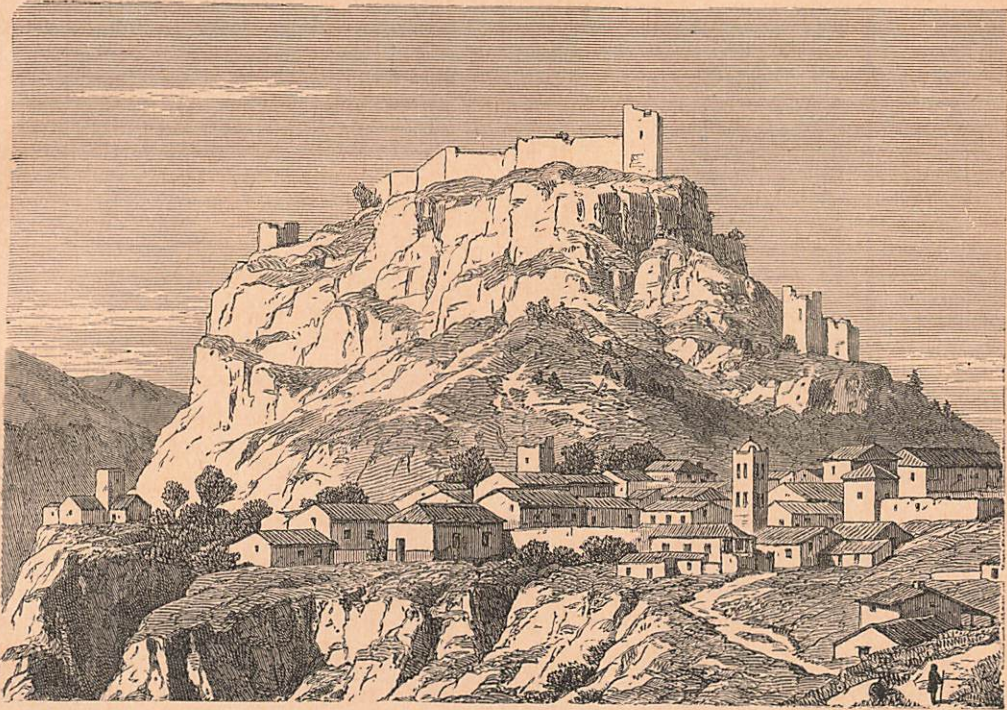
τέλους ὅμως, ὅτε ἐκορυφώθησαν οἱ τῆς πατρίδος κίνδυνοι, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γενναίᾳ ἐκείνῃ ψυχῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας αἰσθημα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὡς οὐδείς ἄλλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ ὡς οὐδείς ἄλλος ὑπηρετήσεν αὐτόν. Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰς περιπετείας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκτῆσατο τὸ μέγα αὐτοῦ ἀξίωμα.

Οἱ ἑξ̄ χιλιάδες ἄνδρες οἵτινες συνέρρουσαν περὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρυταίνης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου, οἱ πλεῖστοι ἄοπλοι ὄντες καὶ ἀνάσκητοι, διελύθησαν ὡς ἱστός ἀράχνης ἀμαχητὶ σχεδὸν ἅμα ἐπῆλθεν ἐπικουρία ἐκ Τριπόλεως πρὸς τοὺς ἀποκεκλεισμένους Τούρκους. Ἀπαντες οἱ ἄλλοι ὅπλαρχηγοὶ κατεπλάγησαν καὶ προέτειναν, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ Παπαφλέσσα ἐξαιρουμένου, τὴν ὑποχώρησιν εἰς Μεσσηνίαν. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησεν ὅτι ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ἄκραν τῆς χερσονήσου καὶ ἀρῆνοντες τὰ ἐνδότερα αὐτῆς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων ἤθελον διακινδυνεύσει τὴν τύχην ὅλου τοῦ κινήματος. Ἡ ἐκ Τριπόλεως ἐλθοῦσα ἐπικουρία δὲν ἠρκέσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ ἀλλὰ συνεπῆγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκείνῃ τῆς Πελοποννήσου ἢ Καρύταινα λοιπὸν ἔμενεν ἐλευθέρᾳ, οἱ διαλυθέντες ἠδύναντο νὰ συγκροτηθῶσιν αὐθις καὶ βαθμυδὸν νὰ ἀσκηθῶσι καὶ νὰ ὀπλισθῶσι κύριος δὲ σκοπὸς ἔδει νὰ προτεθῇ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως, ἣτις δεξαμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὅλου τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ στερουμένη τροφῶν ἠδύνατο νὰ περιζωσθῇ πανταχόθεν καὶ νὰ καταναγκασθῇ εἰς παράδοσιν ἄνευ μεγάλων πολεμικῶν ἔργων. Τούτου δὲ γενομένου ἠσφαλιζέτο ἡ ἐπανάστασις πολὺν μᾶλλον ἢ δι' οἰουδήποτε ἄλλου κατορθώματος περὶ τὰ κράσπεδα τῆς χερσονήσου διαπραχθέντος, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπραχθῇ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐλάλησεν ὅπως γράφομεν ἡμεῖς ἐνταῦθα πρὸς τοὺς κατεπτομένους ὅπλαρχηγούς, οἵτινες ἤξιουν ὅτι μὴδὲν ἔχοντες νὰ γάμωσιν εἰς Καρύταιναν δέον νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης, κυττάζας αὐτοὺς μετ' ἄλγους ψυχῆς «δὲν πάγω πονθενά, ἀνέκραξεν. Ἄν θέλετε σεῖς, τραβάτε ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν αὐτὰ». Καὶ οἱ μὲν ἀνεχώρησαν πάντες, οἰκτίροντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν ἄνδρα τοσοῦτον ὥστε ὁ Παπαφλέσσας εἶπεν εἰς ἕνα τῶν στρατιωτῶν «Βρέ, μείν' ἐσὺ μαζί του γιὰ νὰ μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι». Ὁ δὲ μείνας μόνος, ὀλομόναχος, προσηυχήθη πρὸς τὴν Παναγίαν καὶ ἐμάζευσε πάλιν ἐδῶ κ' ἐκεῖ 300 περίπου ἄνδρας εἰς Πιάναν, χωρίον ἀπέχον 3 περίπου ὥρας ἐκ Τριπόλεως. Ἀλλὰ τῇ 5 Ἀπριλίου, μόλις ἐπεφάνη ἕτερος ἐκ Τριπόλεως τουρκικὸς στρατός, διελύθησαν καὶ πάλιν οἱ νεοσύλλεκτοι. Δὲν κατεβλήθη ὅμως οὐδὲ τότε ὁ ἀδάμαστος ἀνὴρ ἀλλὰ γράφων ἀδιακόπως πανταχοῦ καὶ παριστῶν τὴν ἀνάγκην τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως εἶδε τελευταῖον εὐχαρίστως προσελθόντας πολλοὺς τῆς χερσονήσου ὅπλαρχηγούς καὶ καταλαβόντας εἰς μέγα περὶ τὴν πρωτεύουσαν κύκλον τὸ Πάπαρι, τὴν Βλαχοκερασιάν, τὸ Διάσελον, τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Βέρβена. Τὰ στίφη ταῦτα κατὰ μικρὸν πολλαπλασιασθέντα ἀνηγόρευσαν μὲν ἀρχιστράτηγον τὸν Πέτρον Μαυρομυχάλην ἀπεφάσισαν δὲ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὸ εὖρον τοῦτο στρατόπεδον, δι' οὗ περιεζώσθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἡ Τρίπολις πόρωθεν, συνετηρήθη μέχρι τῶν μέσων Μαΐου, ὅτε μὲν ἀντέχον εἰς τὰς ἐξόδους τῶν Τούρκων ὅτε δὲ περὶ τινα σημεῖα διαλυόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάλιν συγκροτούμενον τότε δὲ ἐδέησε νὰ ὑποστῇ δοκιμασίαν σπουδαιότεραν.

Ὁ Χουρσίτ πασᾶς ἐξέπεμψεν ἐξ Ἰωαννίνων δυνάμεις λόγου ἀξίας πρὸς περιστολὴν

τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶς ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ δαμάσῃ πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπειτα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὃ δὲ Μουσταφάμπευς ἔστάλη κατ' εὐθείαν ἐπὶ τὴν χερσόνησον διὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι κινηθῇ. Ὁ Μουσταφάμπευς κατελθὼν ἀκολούτως εἰς Πάτρας, λεηλατήσας τὴν πόλιν ταύτην, καύσας τὸ Αἶγιον, διασκορπίσας τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον

Ἡ ἀκρόπολις τῆς Καρυταίνης

εἰσῆλθε τῇ 6 Μαΐου εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἡ ἄφιξις αὐτοῦ κατεπτόησε τοὺς πολιορκοῦντας. Ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινεν ἀμέσως νὰ καταληφθῇ ἰσχυρῶς τὸ Βαλτέτσι (Κεφ. Β' βιβλ. Ε' τοῦ Α' τόμου) καὶ εὐτυχῶς ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης ἐξετέλεσε πρῶτος τὸ ἔργον. Μετ' ὀλίγον δὲ συνῆλθον αὐτόθι καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἡ ὅλη δύναμις ἀπληρώθη ἐξ 845 ἀνδρῶν, ἠγείτο δὲ συμπάντων ὁ τοῦ Ἡλίου θεῖος Κυριακούλης καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν μαχητῶν ὁ τοῦ Ἡλίου ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐτῶν 14. Ὁ Κολοκοτρώνης ὠδήγησεν αὐτοὺς πῶς πρέπει νὰ ὀχυρωθῶσι, παρεσκεύασε τὰ ἄλλα σώματα, ἵνα δράμωσιν εἰς βοήθειαν ἐν καιρῷ εὐθέτω καὶ ἀεικίνητος ὢν ἐκοιμᾶτο εἰς Βαλτέτσι, προεγεύετο εἰς Πιάναν καὶ ἐδείπνει εἰς Χρυσοβίτσι. Τρόντι τῇ 12 πρωὶ ὁ Μουσταφάμπευς ἐβάδισε πρὸς τὸ Βαλτέτσι ἄγων 6.500 πεζοὺς, 1500 ἵππεις καὶ 2 πυροβόλα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ρήξῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὸν ἀποκλεισμόν, νὰ προελάσῃ ἐπὶ τὴν Λακωνίαν καὶ δαμάσας αὐτὴν νὰ ἐπαγάγῃ τῆς ὅλης Πελοποννήσου τὴν χεῖρωσιν. Ὁ Κολοκοτρώνης τυχὼν τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς Χρυσοβίτσι, χωρίον ἀπέχον 2 1/2 περίπου ὥρας ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι, δὲν παρευρέθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν διεξήγαγον καρτερικῶς οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην καὶ τὸν Ἡλίαν ὀπισθεν τῶν προχείρων ἐκείνων ὀχυρωμάτων, τὰ ὅποια ἐκαλοῦντο

ταμπούρια. Μετά 3 ὥρας κατέφθασαν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ Πιάναν καὶ ἤρχισαν παρενοχλοῦντες ἔξωθεν τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κυριακούλην ἐνθαρρυνθέντες ἐξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ἑκάτεροι τῶν διαμαχομένων διετήρησαν τὰς οἰκείας θέσεις. Περὶ μέσας νύκτας παρεισέδυσεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς Βαλτέτσι καὶ ἠσπάσθη τοὺς ἀγωνισαμένους, ὅλος καρδία καὶ χαρά (!) καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἄλλοι ὅμως ἱκανοὶ προσῆλθον εἰς τὸ χωρίον

Ὁ Κολοκοτρώνης

διὰ νυκτὸς ἐπικούριοι, ὥστε τὴν ἐπιούσαν, ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, οἱ ἐντὸς τοῦ Βαλτεσίου ἀντὶ ν' ἀμύνονται, ὅπως τὴν προτεραίαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ πῆσαντες αὐτοὺς ἔτρεψαν μετ' οὐ πολὺ εἰς φυγὴν, οἱ δὲ πρῶτοι τραπέντες διωκόμενοι συμπαρέσυραν καὶ τὸ κύριον τοῦ Μουσταφάμπευ σῶμα, ὅστις δὲν ἐσώθη εἰμὴ ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸν ἵππον αὐτοῦ. Εἶχε δὲ διατάξει τὰ πράγματα ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τρόπον ὥστε πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ καὶ τὰ φορητὰ καὶ τὰ πυροβόλα περιέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἔλαβον προσέτι καὶ ἄλλα πολλὰ λάφυρα, διότι οἱ φεύγοντες, ἵνα ἀναγκαιώσωσι τὴν ὁρμὴν τῆς καταδιώ-

ξεως, ἔρριπτον τὰ ἐπίχρυσα καὶ ἐπηρεγρωμένα αὐτῶν ὅπλα. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ διημέρῳ τούτῳ ἀγῶνι ἑκατέρωθεν πεσόντων. Οἱ Τούρκοι πολεμήσαντες ἐν ὑπαίθρῳ ἔπαθον βεβαίως ζημίας πολὺν μείζονας τῶν Ἑλλήνων, ὧν τραυματῖαι καὶ νεκροὶ δὲν ἐγένοντο πολλοί. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ὑπῆρξεν ὅτι ἡ πολιτορχία δὲν διελύθη καὶ ὅτι τὸ θάρος τῶν Ἑλλήνων ἠῤῥησεν. Εὐλόγως ἄρα τὸ ἐν Βαλτεσίῳ τρόπαιον ἐλογίσθη ὡς ὁ θεμέλιος λίθος τῆς πελοποννησιακῆς ἀνεξαρτησίας καὶ δικαίως ἐξυμνήθη ὡς ἐν τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων ἔργων τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ θάρος τῶν ἡμετέρων ἀπέβη τρόντι τοσοῦτον ὡς ἐκ τοῦ κατορθώματος ἐκεῖνου ὥστε, ὅτε μετὰ τινος ἡμέρας, τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18, ὁ Μουσταφάμπευς προσέβαλε δι' ἐξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ δύο πυροβόλων τὰ Δολιανὰ, ὅπου ἵστατο μετὰ ἀνδρῶν 200 ὁ Νικίτας, ὁ ἀνεψιὸς οὗτος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων, ἀντέστη ἐπὶ ὥρας πολλὰς· οἱ ἐν Βερβένοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δράμωσιν ἀμέσως εἰς βοήθειαν, παρακλυθέντες ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατίσχυσαν καὶ ὁρμήσαντες ἐπὶ τὰ Δολιανὰ ἐπήγαγον τὴν γενικὴν τῶν πολέμιων τροπὴν. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς ἀνευφημήθη τὸ πρῶτον ὁ Νικίτας *Τουρκοφάγος*.

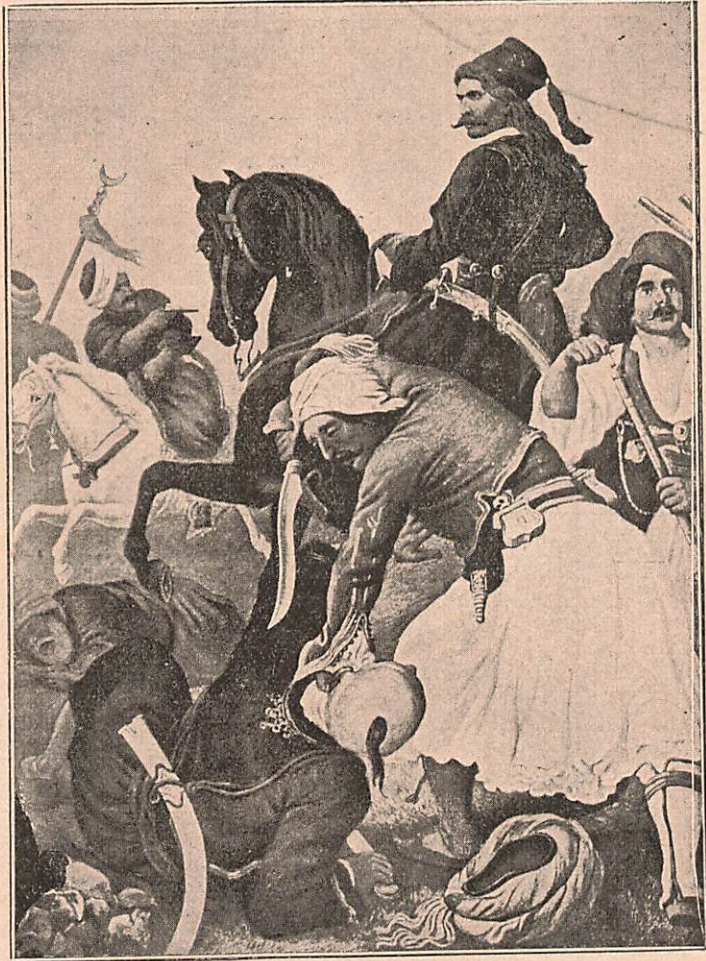
Μετὰ ἓνα περίπου μῆνα ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ἤρχισεν ἡ πρόμνημονευθεῖσα ἔρις αὐτοῦ πρὸς τοὺς προεστώτας. Ὁ Κολοκοτρώνης

(!) Ἡ κατάληψις τοῦ Βαλτεσίου, ὁ κατὰ μικρὸν καὶ λεληθὼς ἐνεργούμενος ἀποκλεισμός τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ δέσμευσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου ἦσαν μεγαλοφρενῆς ἐπίνουαι στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη.

ἐτάχθη μετ' αὐτοῦ. Τὸ πρακτικὸν τοῦ ἀνδρὸς τούτου πνεῦμα κατενόει τοσοῦτο τότε τὴν ἀνάγκην γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως ὥστε, ὅτε μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσῷ νίκην ἔγραψε πρὸς τὸν Μουσταφάμπεὺν νὰ παραδοθῇ, ἔλεγε πρὸ τοῖς ἄλλοις: «καὶ ἂν θέλῃς ἔλα εἰς αἴσθησιν, ἄνθρωπε, καὶ μὴ παίρνῃς εἰς τὸν λαιμόν σου τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι, ὅταν παραδώσουν τὰ ἄρματά τους, θέλει ζήσουν φιλικὰ με ἡμᾶς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ

κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου πριγκίπου μας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου». Καθ' ἃ προὔπεδείξαμεν, δὲν ἐγγνώμεθα ὅτι ἔμελλε νὰ μὴ διαφωνήσῃ μέχρι τέλους πρὸς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὗτος ἠθέληεν ὑπερισχύσει. Ἐνῷ οἱ προύχοντες ἠθέλον πρὸ πάντων νὰ ἄρχωσιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπαρχίαις, ἐνῷ ὁ ὀρίζων τοῦ Ὑψηλάντου περιελάμβανε σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὃ' ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενος Κολοκοτρώνης εἰς οὐδένα ἐνόει νὰ παραχωρήσῃ τὴν τῆς Πελοποννήσου ἀρχήν. Ἀλλὰ τότε ὑπεστήριξε πάσῃ δυνάμει τὸν Ὑψηλάντην καὶ μετ' οὗ πολὺ ἔδωκεν αὐτῷ δεῖγμα ἐξαίρετον τῆς ἐαυτοῦ ἀξίας: διότι τῇ 10 Ἀυγούστου κατετρόπωσε λαμπρῶς τοὺς ἐπὶ συλλογῇ τρωφῶν ἔξελθόντας πολεμίους

Ἡ ἄλωσις τοῦ Λάλα ὑπὸ τῶν Ἑπτανησίων, ἀγομένον
ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ

(Κατὰ τὴν ἐν ταῖς Στοιαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνα τοῦ Ἑως)

εἰς τὴν Γράναν, ἥτοι τὴν τάφρον ἣτις ἐκ προνοίας αὐτοῦ πάλιν εἶχεν ὀρυχθῇ περὶ τὴν ἄκρην τοῦ ὄρους Μαινάλου, τὴν καλουμένην Μύτικαν. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γράνας ὁ ἀποκλεισμὸς ἀπέβη στενώτερος, ὃ δὲ πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου ἔγραψεν ἐν τῷ *στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτσᾶς* τῇ 13 Ἀυγούστου 1821, πρὸς τὸν *γενναϊότατον καπετάνιον Θεοδωράκην Κολοκοτρώνην*, ἐπιστολήν, ἐν εἵδει διαταγῆς τῆς ἡμέρας, ἀνομολογοῦσαν τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ ἀποδίδουσαν αὐτῷ τὴν νίκην.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἐν τῇ Ἡλιδι μεσόγειον χωρίον Λάλα, ὑπὸ γενναίων Ἀλβανῶν

ἀνέκαθεν κατεχόμενον καὶ πολιορκηθὲν ὑπὸ Ἑλλείων καὶ ἄλλων, ἐκενώθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀπελθόντων εἰς Πάτρας· διέπρεψαν δ' ἐν τῷ ἁγῶνι τούτῳ οἱ Ἴόνιοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν. Καὶ ἔπειτα ἀλλεπαλλήλως παρεδόθησαν ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυαρίνον δι' ἔλλειψιν τροφῶν ἢ αὐτὴ δὲ τύχη περιέμενε προδήλως τὴν Τρίπολιν. Εἶχε μὲν εἰσέλθει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ ὁσμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Καρᾶ Ἀλῆν καὶ κίνδυνος ἐντεῦθεν παρήχθη μήπως ἀποβιβάσῃ εἰς τὰ ἀρκτικά τῆς

Ἡ Τρίπολις — Γενικὴ ἄποψις

Πελοποννήσου παρὰ τὴν δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς πρωτεύουσας· τούτου δ' ἐνεκεν ὁ Ὑψηλάντης ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ νὰ δράμῃ μετὰ 2.000 ἀνδρῶν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἀλλ' ὁ Καρᾶ Ἀλῆς οὐδεμίαν ἀπεβίβασε δύναμιν, καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ὑψηλάντου κατελήφθη τελευταῖον, Σεπτεμβρίου φθίνοντος, ἡ Τρίπολις. Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως ταύτης οὐ μόνον πᾶσα ἡ λεία διηρπάγη μηδαμῶς χρησιμεύσασα εἰς τὰς κοινὰς τοῦ

ἔθνους ἀνάγκας ἀλλὰ συνέβη προσέτι σφαγὴ ἀνωφελὴς καὶ ἀνηλεὴς πολλῶν χιλιάδων ὁσμανιδῶν, ὡς βεβαιοῦται. Μόνοι οἱ πλουσιώτατοι καὶ ἐγκριτώτατοι αὐτῶν διεσώθησαν ἀντὶ ἀδρῶν λύτρων ὑπὸ τινων τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἰδίως δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐξησφάλισε τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἀλβανῶν, διακινδυνεύσας μὲν κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἔξοδον αὐτῶν προπέμψας δ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διὰ τοῦ Πλαπούτα, ὅστις ἔλαβε βραδύτερον παρὰ τῶν διασωθέντων, ἀφοῦ ἀφίκοντο εἰς Ἡπειρον, ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, ἐν ᾗ ἐξυμνοῦν τὸν Κολοκοτρώνην ὡς εὐεργέτην. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐξερράγη κατὰ πρῶτον σπουδαίως ἢ μετὰ Κολλοκοτρώνην καὶ προσετώτων ἔρις. Τινὲς ἐκ τούτων ἀγανακτοῦντες διότι ἔβλεπον αὐτὸν προπέμποντα τοὺς Ἀλβανοὺς ἀπερχομένους μετὰ τῶν ἰδίων πραγμάτων καὶ σκευῶν ἠθέλησαν νὰ κινήσωσι τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ ἀνδρός· καὶ ἀποτυχόντες ἐξετράπησαν εἰς ὕβρεις καὶ ἀπειλὰς. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἶπεν ἀταράχως πρὸς τὸν γραμματεῖα αὐτοῦ Φωτάζον· «Τώρα ὁποῦ ὁ ἅγιος Θεὸς ἠθέλησε καὶ μᾶς ἐδυνάμωσε καὶ ἐπήραμε τὴν Τριπολιτῆν, ὡς λέγουσιν ὅτι θέλουν . . . ἡλιπίζαν νὰ κληρονομήσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ μείνουν αὐτοὶ εἰς τὸν τόπον τους, ἀλλ' ἄργά τὸ ἐσυλλογίσθησαν».

Ἐσπευδεν ὁμως πολὺ τοιαῦτα περὶ αὐτῶν λέγων. Ἐδέησε νὰ ἐπέλθωσι κίνδυνοι φοβερώτατοι, ἵνα ἐξασφαλισθῇ τὸ κράτος αὐτοῦ· καὶ ἀφοῦ δ' ἐπανειλημμένως ἀπεδείχθη ὁπόσον ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὑπεροχὴ του πάλιν δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους ἔχων ἐκείνους ἀντιπράττοντας. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως προέτεινε νὰ ὠφεληθῶσιν

1. *Wiederholung*
 2. *Wiederholung*
 3. *Wiederholung*
 4. *Wiederholung*
 5. *Wiederholung*
 6. *Wiederholung*
 7. *Wiederholung*
 8. *Wiederholung*
 9. *Wiederholung*
 10. *Wiederholung*

1. *Verleihen*
 2. *Verleihen*
 3. *Verleihen*
 4. *Verleihen*
 5. *Verleihen*
 6. *Verleihen*
 7. *Verleihen*
 8. *Verleihen*
 9. *Verleihen*
 10. *Verleihen*
 11. *Verleihen*
 12. *Verleihen*
 13. *Verleihen*
 14. *Verleihen*
 15. *Verleihen*
 16. *Verleihen*
 17. *Verleihen*
 18. *Verleihen*
 19. *Verleihen*
 20. *Verleihen*
 21. *Verleihen*
 22. *Verleihen*
 23. *Verleihen*
 24. *Verleihen*
 25. *Verleihen*
 26. *Verleihen*
 27. *Verleihen*
 28. *Verleihen*
 29. *Verleihen*
 30. *Verleihen*
 31. *Verleihen*
 32. *Verleihen*
 33. *Verleihen*
 34. *Verleihen*
 35. *Verleihen*
 36. *Verleihen*
 37. *Verleihen*
 38. *Verleihen*
 39. *Verleihen*
 40. *Verleihen*
 41. *Verleihen*
 42. *Verleihen*
 43. *Verleihen*
 44. *Verleihen*
 45. *Verleihen*
 46. *Verleihen*
 47. *Verleihen*
 48. *Verleihen*
 49. *Verleihen*
 50. *Verleihen*
 51. *Verleihen*
 52. *Verleihen*
 53. *Verleihen*
 54. *Verleihen*
 55. *Verleihen*
 56. *Verleihen*
 57. *Verleihen*
 58. *Verleihen*
 59. *Verleihen*
 60. *Verleihen*
 61. *Verleihen*
 62. *Verleihen*
 63. *Verleihen*
 64. *Verleihen*
 65. *Verleihen*
 66. *Verleihen*
 67. *Verleihen*
 68. *Verleihen*
 69. *Verleihen*
 70. *Verleihen*
 71. *Verleihen*
 72. *Verleihen*
 73. *Verleihen*
 74. *Verleihen*
 75. *Verleihen*
 76. *Verleihen*
 77. *Verleihen*
 78. *Verleihen*
 79. *Verleihen*
 80. *Verleihen*
 81. *Verleihen*
 82. *Verleihen*
 83. *Verleihen*
 84. *Verleihen*
 85. *Verleihen*
 86. *Verleihen*
 87. *Verleihen*
 88. *Verleihen*
 89. *Verleihen*
 90. *Verleihen*
 91. *Verleihen*
 92. *Verleihen*
 93. *Verleihen*
 94. *Verleihen*
 95. *Verleihen*
 96. *Verleihen*
 97. *Verleihen*
 98. *Verleihen*
 99. *Verleihen*
 100. *Verleihen*

1. *Populus nigra*
 2. *Salix alba*
 3. *Salix caprea*
 4. *Salix viminalis*
 5. *Salix purpurea*
 6. *Salix pyramidalis*
 7. *Salix glauca*
 8. *Salix elaeagnifolia*
 9. *Salix purpurea*
 10. *Salix purpurea*
 11. *Salix purpurea*
 12. *Salix purpurea*
 13. *Salix purpurea*
 14. *Salix purpurea*
 15. *Salix purpurea*
 16. *Salix purpurea*
 17. *Salix purpurea*
 18. *Salix purpurea*
 19. *Salix purpurea*
 20. *Salix purpurea*
 21. *Salix purpurea*
 22. *Salix purpurea*
 23. *Salix purpurea*
 24. *Salix purpurea*
 25. *Salix purpurea*
 26. *Salix purpurea*
 27. *Salix purpurea*
 28. *Salix purpurea*
 29. *Salix purpurea*
 30. *Salix purpurea*
 31. *Salix purpurea*
 32. *Salix purpurea*
 33. *Salix purpurea*
 34. *Salix purpurea*
 35. *Salix purpurea*
 36. *Salix purpurea*
 37. *Salix purpurea*
 38. *Salix purpurea*
 39. *Salix purpurea*
 40. *Salix purpurea*
 41. *Salix purpurea*
 42. *Salix purpurea*
 43. *Salix purpurea*
 44. *Salix purpurea*
 45. *Salix purpurea*
 46. *Salix purpurea*
 47. *Salix purpurea*
 48. *Salix purpurea*
 49. *Salix purpurea*
 50. *Salix purpurea*
 51. *Salix purpurea*
 52. *Salix purpurea*
 53. *Salix purpurea*
 54. *Salix purpurea*
 55. *Salix purpurea*
 56. *Salix purpurea*
 57. *Salix purpurea*
 58. *Salix purpurea*
 59. *Salix purpurea*
 60. *Salix purpurea*
 61. *Salix purpurea*
 62. *Salix purpurea*
 63. *Salix purpurea*
 64. *Salix purpurea*
 65. *Salix purpurea*
 66. *Salix purpurea*
 67. *Salix purpurea*
 68. *Salix purpurea*
 69. *Salix purpurea*
 70. *Salix purpurea*
 71. *Salix purpurea*
 72. *Salix purpurea*
 73. *Salix purpurea*
 74. *Salix purpurea*
 75. *Salix purpurea*
 76. *Salix purpurea*
 77. *Salix purpurea*
 78. *Salix purpurea*
 79. *Salix purpurea*
 80. *Salix purpurea*
 81. *Salix purpurea*
 82. *Salix purpurea*
 83. *Salix purpurea*
 84. *Salix purpurea*
 85. *Salix purpurea*
 86. *Salix purpurea*
 87. *Salix purpurea*
 88. *Salix purpurea*
 89. *Salix purpurea*
 90. *Salix purpurea*
 91. *Salix purpurea*
 92. *Salix purpurea*
 93. *Salix purpurea*
 94. *Salix purpurea*
 95. *Salix purpurea*
 96. *Salix purpurea*
 97. *Salix purpurea*
 98. *Salix purpurea*
 99. *Salix purpurea*
 100. *Salix purpurea*

Verleihen
zu 1000 Reichs
Gulden.

Handwritten text in Devanagari script, likely a signature or name, appearing as "महाराज" (Maharaja).

1892

25 Oct

13

ਅੰਤਰਿਕ

Ларинъ А. К.

1821.28.
page 40.
A. S. G. W.

Επιγραφή αὐτῆς.

„Abbaye de St. Ger"

Седьмовъ, 1850. 500

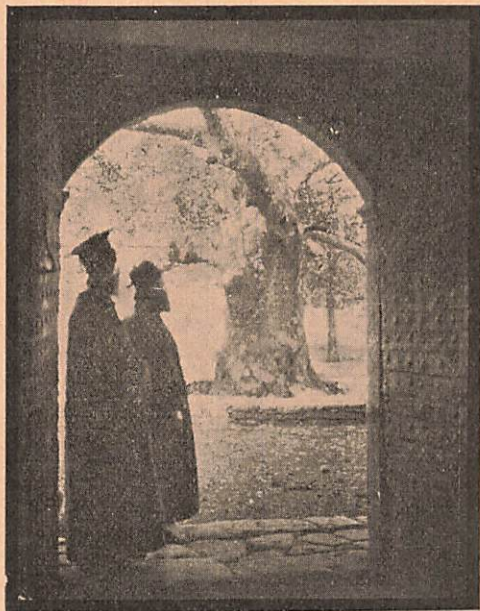

 Charles

Ἡ μόνη σφριζομένη καὶ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ ἡρώος Ἀθανασίου Διακόνου

ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν παραχθέντος τρόμου τῶν πολεμίων, ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν Πατρῶν. Ἄλλ' οἱ προύχοντες τῆς Ἀχαΐας, μὴ θέλοντες νὰ παράσχωσιν αὐτῷ νέαν ἀφορμὴν θριάμβου καὶ κραταιώσεως, ἐδήλωσαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκη τῆς βοηθείας τοῦ Κολοκοτρώνη, μέλλοντες αὐτοὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ ἔργον. Καὶ ἐπεχείρησαν τῶντι νὰ κυριεύσωσι μόνοι τὰς Πάτρας ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διεσκορπίσθησαν τῇδε κακεῖσε ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν ἄλωσιν τοῦ

Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ὁμῶς τροφοδοτηθὲν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ εἰμὴ ἕξ ἐφόδου. Ἀλλὰ τοιοῦτό τι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῇ διὰ τῶν ἀτάκτων ἡμῶν σιμφῶν, τὰ ὁποῖα καρτερικῶς μὲν ἐμάχοντο ὅπισθεν ὀχυρωμάτων ἀνεπιτήδεια δὲ ἦσαν πρὸς τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὰς ἐφόδους. Ὅθεν ὁ Ὑψηλάντης ἀνῆρτησεν ἀπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας εἰς μικρόν τι σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καταρτισθῇ δι' ἐπιμελείας αὐτοῦ εἰς Καλάμας ὑπὸ τοῦ γάλλου ὑπολοχαγοῦ τῶν ἐπιλέκτων Βαλέστα καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ συντεταγμένους ὀλίγους γερμανοὺς φιλέλληνας. Τὸ σῶμα ὁμῶς τοῦτο οὐ μόνον εὐάριθμον ἦτο ἀλλ' οὔτε εἶχε τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τὸ ἀπαραίτητον ἵνα ἀνοιχθῇ ρῆγμα ὥστε ἐδέησε νὰ πλησιάσωσιν εἰς τεῖχιν ἀκέραια καὶ ν' ἀναβῶσιν εἰς αὐτὰ διὰ κλιμάκων. Ἐξώρμησαν οὐδὲν ἥττον οἱ ἀτρόμητοι μαχηταὶ δεκατευθέντες ὁμῶς ὑπὸ καταστρε-

Ἡ ἱστορικὴ πλάτανος τῆς μονῆς Καλαβρύτων, ὑπὸ τὴν σκιάν της ὁποίας συγκεντρωθέντες οἱ ἐπαναστάται ἐκήρυξαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους

πτικοῦ πυρὸς καὶ ἀποβαλόντες νεκροὺς καὶ τραυματίας 50 περίπου φιλέλληνας καὶ τακτικούς, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον Βυρτεμβέργιον ἀρχηγὸν τῶν φιλελλήνων Λίνσιγγ, ἐδέησε νὰ υποχωρήσωσιν. Ἐφεδρεία τακτικῶν οὐδεμία ὑπῆρχεν ἵνα ἐπαναληφθῇ ὁ ἀγών. Ὅθεν ὁ Ὑψηλάντης ἀπῆλθεν ἕξ ἀνάγκης εἰς Ἄργος. Ἔλαβε δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰανουαρίου ἀποζημιώσεις τινα διὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐκείνην, παραδοθέντος εἰς αὐτὸν τοῦ Ἀκροκορίνθου δι' ἑλλειψιν τροφῶν. Ἄλλ' εἶναι θλιβερόν νὰ το εἴπωμεν· τινὲς τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἵνα μὴ προσλάβῃ τὴν τιμὴν ταύτην, προέτρεπον κρυφίως τοὺς Τούρκους νὰ ἐπιμείνωσιν ἀνθιστάμενοι καὶ μὴ ἐπιτυχόντες τοῦ σκοποῦ ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐπισυμβάσης τῷ ἀνδρὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Κολοκοτρώνη, ἵνα παρασπονδήσωσι, καὶ ἔσφαξαν τὴν διὰ συνθηγῶν παραδοθεῖσαν φρουράν. Ἡ παραβίασις αὕτη τῶν συντεθειμένων, ἥς ὁμοία καὶ ἔτι χείρων ἐγένετο προηγουμένως καὶ ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ ἐν Ναυαρίνῳ, ἵνα μὴ ὑπομνήσωμεν τὰς φοβερὰς σκηνὰς τῆς Τριπόλεως, ἡμπορεῖ ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ προαιωνίου μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν καὶ θρησκειῶν πάθους ἀλλὰ νὰ δικαιολογηθῇ δὲν ἐπιτρέπεται. Καὶ δυστυχῶς ἐπανελήφθη πολλὰκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μικρὸν μετ' αὐτὴν συνεπλήρωσεν ἡ πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις τὸ ἔργον αὐτῆς. Τῇ μὲν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τῇ δὲ 15 ἔξεδото

Ὁ Ἀκροκόρινθος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν

τὴν διακήρυξιν ἐκείνην ἥτις γραφεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Νέγρη ὑπογραφεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ὡς προέδρου τῆς συνελεύσεως καὶ ὑπὸ 58 πληρεξουσίων εἶναι τὸ κάλλιστον τῆς συνελεύσεως ταύτης ἔργον καὶ τὸ κάλλιστον ἴσως ἔγγραφον ἐξ ὧσων ποτὲ ἐπὶ 60 ἔτη ἔξεδωκεν ἑλληνικὴ συνέλευσις ἢ κυβέρνησις. Ἐδικαιολόγει τὴν ἐπανάστασιν, διέκρινεν αὐτὴν ἐπιμελῶς ἀπὸ τῶν δημαγωγικῶν καὶ στασιωδῶν κινήματων, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεον τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐξηγεῖ πῶς ἔνεκα τῶν πρώτων τοῦ πολέμου περιπετειῶν παρεκωλύθη ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον ὁ ὀργανισμὸς τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος συντάγματος, καὶ συνεπέρανε τὸν λόγον ἀναφωνοῦσα· «εἶθε ὁ κραταῖος τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, τὴν Ἑλλάδα

ὁλόκληρον πρὸς τὴν ἀρεδρον αὐτοῦ Σοφίαν, ὥστε νὰ γνωρίσωσι τὰληθῆ των ἀμοιβαῖα συμφέροντα· καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες διὰ τῆς προνοίας οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύνεκτον εὐτυχίαν. Εἴθε! Εἴθε!». Εὐλόγως δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἐπανελάμβανε τοσαύτις τὴν εὐχὴν ταύτην, ὥσάν εἶχε τὴν προαίσθησιν ὅτι χρόνος μακρὸς, μακρότατος, ἔμελλε νὰ παρέλθῃ πρὶν ἢ αὕτη ἐκπληρωθῇ. Αὐτὸ τὸ πολίτευμα ἔμελλε νὰ παρεμβάλῃ δυσυπέροβλητα πρὸς τοῦτο κωλύματα. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ διακήρυξις ἐκείνη, ἂν δὲν ἔμελλε νὰ καρποφορήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἦτο βεβαίως ἐπιτηδειοτάτη νὰ προσενήσῃ ἀγαθὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ξένον κόσμον.

Προσέτι τῇ 15 Ἰανουαρίου ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξελέξατο κατὰ τὴν κ' § τοῦ ὀργανικοῦ νόμου προέδρον μὲν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον μέλη δὲ τὸν Ἀθανάσιον Κανακάρην, τὸν Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον (Δεληγιάννην), τὸν Ἰωάννην Ὁρλάνδον καὶ τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην. Αὐθημερὸν δὲ πάλιν τὸ Ἐκτελεστικὸν

διώρισε τὸν Θεόδωρον Νέγρην, ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, μινίστρον τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν μινίστρων· τὸν Ἰωάννην Κωλέττην μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν τῆς οἰκονομίας, τὸν Νόττην Μπότσαρην τοῦ πολέμου· ἐπιτροπὴν ἐκ τριῶν εἰς τὸ μινιστέριον τῶν ναυτικῶν· τὸν Θεόδωρον Βλάσιον μινίστρον τοῦ δικαίου· τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον τῆς ἀστυνομίας. Ποτὲ πληρέστερον μινιστέριον δὲν ἠτύχησε νὰ ἀπολαύσῃ ἡ Ἑλλάς· ἀλλ' ἡ ἐντελεστικότητα αὕτη τῶν κυβερνήσεων οὐδὲν ἔμελλε τῇ ἀληθείᾳ νὰ κυβερνήσῃ. Ἡ προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐλέγετο, ἀπρητίσθη μὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς 22 Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς 31 ἐγκαθιδρύθη εἰς Κόρινθον. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ γράφῃ τὸ ἐκτελεστικὸν πρὸς τὸ βουλευτικόν, τὸ βουλευτικὸν πρὸς τὸ ἐκτελεστικόν, ἀμφότερα δὲ πρὸς τὰς Γερουσίας καὶ τὸν Ἀρειον Πάγον· τὸ ἐκτελεστικὸν πρὸς τοὺς μινίστρον, καὶ ἰδίᾳ πάλιν πρὸς τοὺς μινίστρον

Ὁ Κολοζοτρώνης καὶ τὰ παλληγάρια του
(Εἰκὼν τοῦ Ἑὸς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθη ὁ κυκεὼν, τοῦ ὁποίου τὰ σπέρματα ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ τῷ πολιτεύματι. Τὸ Βουλευτικὸν καὶ ὄχι τὸ Ἐκτελεστικὸν ἀπεφάσιζε ποῦ θέλει γίνεῖ ἐκστρατεία καὶ ποῦ δὲν θέλει γίνεῖ· τὸ Βουλευτικὸν καὶ ὄχι τὸ Ἐκτελεστικὸν διώριζε τοὺς ἐκστρατεύοντας ἀξιωματικούς· καὶ ἐν γένει τοσοῦτον ἐπενέβαιναν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὥστε ἀνεμυγνύετο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ἀστυνομικὰ πράγματα. Αἱ μόναι σπουδαῖαι κυβερνητικαὶ πράξεις αἱ τότε γενόμεναι ἦσαν τὸ δάνειον τῶν 5 ἑκατομμυρίων, περὶ τῆς τύχης τοῦ ὁποίου ὁμιλήσαμεν ἐν τοῖς πρόσθεν, καὶ τὸ περὶ ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, περὶ οὗ θέλομεν ὁμιλῆσαι κατωτέρω. Ἐν τούτοις ἡ κυβερνήσις ἔμεινε κατ' ἀρχὰς ἐντελῶς ἐλευθέρα περὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς, ἀφοῦ καταργηθέντος τοῦ διαρκοῦς καὶ πραγματικοῦ ἀξιώματος τῆς ἀρχιστρατηγίας ὑπὸ τοῦ ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου ψηφίσματος τῆς Ἐθνικῆς

Συνελεύσεως περὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης περιορίσθη εἰς τὴν ἀνώδυνον λειτουργίαν τοῦ προέδρου τοῦ Βουλευτικοῦ· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διωρίσθη νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καί, τούτου μὴ γενομένου, ἐπετράπη τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τούτου ὄφελος, ὅταν αὐτὸ τὸ πολίτευμα παρεκώλυε

Ἡ παρὰ τὸ Παλαμῖδειον στρατοπέδευσις τῶν ἐπαναστατῶν

τὴν κυβέρνησιν νὰ πράξῃ τι, ὁσάκις δὲ ἀπεφάσιζε νὰ πράξῃ «αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ διαταγαὶ τῆς Διοικήσεως ἔμενον ἀνεργητοὶ διὰ τὴν ἑλλειπὴν ἐκτελεστικῆς δυνάμεως», ὥς ἔγραφεν ἐπισήμως τῇ 2 Μαρτίου ὁ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν;

Δὲν ἠξεύρομεν ἂν ὁ Μαυροκορδάτος ἐπίσθη τότε ὅτι καταλύσας πρὸ τινῶν μηνῶν τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει νὰ κατασκευάσῃ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἀναπληρώσας αὐτὸ δι' ἄλλου ἰδίου ἐπὶ τῆς ἅμμου ἔκτισεν· ἀλλ' ἐπολιτεύθη βεβαίως εἰς τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι ἀπηλπίσθη νὰ πράξῃ τι γενναῖον διὰ

τοῦ ἐν Ἐπιδaurῷ πολιτεύματος. Ὁργανώσας ἐκ τοῦ προχείρου τοὺς ὀλίγους τακτικούς ὅσοι εἶχον συγκεντρωθῇ διὰ τῆς προνοίας τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοὺς ὀλίγους φιλέλληνας ὅσοι εἶχον προσέλθει εἰς Κόρινθον ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν ἐν ἀρχῇ Μαΐου, ἵνα δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνεύουσας δυτικῆς Ἑλλάδος, καταλείπων εἰς τοὺς συντρόφους αὐτοῦ τὸ ἔργον τοῦ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀνεπίδεκτον ἐκτελέσεως πολίτευμα καὶ νὰ ἐξέλθωσι τῶν περιπλοκῶν εἰς τὰς ὁποίας μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοὺς ἢ ὑπὸ τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως τοσοῦτο περιφρονηθεῖσα ἀντίπαλος μερίς. Ὁ μὲν Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠνέσχετο μετ' ἀξιοζήλου αὐταρκειᾶς τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχιστρατηγίας καθάριεσιν αὐτοῦ, περιμένων τὴν πρώτην περίστασιν ἵνα ὑπηρετήσῃ ὥς ἀπλοῦς στρατιώτης τὴν πατρίδα· ἀλλὰ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς προεστώτας τὴν ἀνενόητον τῆς ἐξουσίας κατοχὴν. Ἀπελθὼν ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαρτίου ἀπέκλεισεν ἀμέσως τοὺς πολεμίους ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης διὰ μάχης

συγκροτηθείσης περὶ τὴν μονὴν τοῦ Γηροκομείου. Διὰ τοὺς δεινοὺς ὅμως κινδύνους ὑφ' ὧν ἠπειλήθη τότε ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ἱκανοὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὀπλαρχηγῶν ἐδέησε νὰ δράμωσιν αὐτόθι· αὐτὸς ὁ δευτέρος υἱὸς τοῦ Γενναῖος διεπεραιώθη εἰς τὴν ἀντικεῖν παραλίαν. Ὅθεν ἀπέβη ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ τῶν Πατρῶν πολιορκία, ὁ δὲ ἀργὸς μείνας Κολοκοτρώνης ἡτοιμάζετο νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅτε κίνδυνος μέγας ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου κρεμασθεὶς ἔδωκεν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ ἀποδείξῃ δι' ἄλλου εὐγενεστεροῦ τρόπου ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῇ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἰστορήσωμεν τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλι ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν τί συνέβαιναν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τῇ ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδι.

Σφραγὶς τῆς Μαγνησίας

Ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη κατ' ἀρχὰς λαβοῦσα ἑκτασιν μεγάλην. Κατὰ Μάιον τοῦ 1821 ἐξηγέρθη ἡ Χαλκιδικὴ ὑπὸ ἀρχηγὸν καὶ προστάτην τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, μεγαλέμπορον καὶ τραπεζίτην τῶν Σερρῶν. Ἐὰν συγχρόνως ἐκινούντο οἱ Ὀλύμπιοι, τὸ ἐπιχείρημα ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ. Οἱ Ὀλύμπιοι ὅμως ἠπράκτεσαν ἐπὶ ἔτος ὅλον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ τῆς Χαλκιδικῆς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐντὸς τῆς χερσονήσου Παλλήνης (Κασσάνδρας). Ἐκεῖ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου, ἀλλὰ τότε ὁ νέος τῆς Θεσσαλονίκης διοικητὴς Ἀβουλαβὸν πασᾶς αὐτοὺς μὲν κατετρόπωσε κατέπεισε δὲ καὶ τὰς ὀχυρὰς τοῦ ἀγωνύμου ὅρους Ἀθω μονὰς, αἵτινες εἶχον κοινωνήσει τοῦ κινήματος, νὰ παραδοθῶσιν. Αἱ μοναὶ αὗται οὔτε προθυμίαν οὔτε καρτερίαν ἱκανὴν ἔδειξαν καὶ ἐτιμωρήθησαν πικρῶς τούτου ἕνεκα, διότι οὐ μόνον ὁμήρους ἠναγκάσθησαν νὰ δώσωσι καὶ 2 καὶ ἡμισυ ἑκατομμύρια γροσίων νὰ καταβάλωσιν ἀλλὰ τῇ 15 Δεκεμβρίου ἐδέχθησαν προσέτι φρουρὰν τουρκικὴν 3.000 ἀνδρῶν παραμείνανσαν αὐτόθι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, ἥτοι ἐπὶ ἔτη ἑννέα. Κατόπιν ἐορτῆς, ἐν μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1822, ἐπανέστησαν οἱ ἀρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἡ Νιάουσα· ἀλλ' ὁ Ἀβουλαβὸν πασᾶς ἐδάμασε καὶ τοῦτο τὸ κίνημα. Σπονδαῖος ἀγὼν οὐδεὶς οὐδὲ ἐν Θεσσαλίᾳ διεξήχθη. Ἐπανέστη μὲν ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἡ Θεσσαλομαγνησία δι' Ἀνθίμου τοῦ Γαζῆ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Κυριάκον Βασδέκην καὶ Βουλὴν Θεσσαλομαγνησίας αὐτόθι συνεκροτήθη ἀλλ' ἐπελθὼν ἐκ Λαρίσης ἰὸ Μελέκ πασᾶς, σταλεῖς ὑπὸ τοῦ αὐτόθι ἀρχοντος Μαχμουτ πασᾶ τῆς Δράμας, διέλυσε ὥς ἰστὸν ἀράχνης τὸ κίνημα ἐκεῖνο καὶ ἐπυρόπλησε καὶ ἐλεηλάτησε τὰ ἄλλοτε τοσοῦτο πλούσια χωρία τῆς Μαγνησίας.

Ὅθεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1822 ἡ ἐπανάστασις πρὸς τοῦτο τὸ μέρος περιεστάλη ἐντὸς τῆς σήμερον λεγομένης ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐνταῦθα εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου 1821. Ὁ ἀρματολὸς Πανουριάς ἐξηγέρθη πρῶτος πάντων ἐν Ἀμφίσσῃ· τοῦτον παρηκολούθησεν ἀμέσως ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς ἐν Δωριδί· συγχρόνως σχεδὸν ὁ Διάκος ἐν Λεβαδείᾳ καὶ κατόπιν ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης εἰς Βουδουνίτζαν. Ὁ Μήτσος Κοντογιάννης τῆς Ὑπάτης ἐδίστασεν ἐφ' ἱκανόν, ἀλλὰ τελευταῖον ἠνώθη ἐκὼν ἄκων μετὰ τῶν ἄλλων. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Μενιδιάται καὶ οἱ Χασσιῶται τῆς Ἀττικῆς ἐπολιορκήσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐγένοντο δὲ κινήματα τινα καὶ εἰς Εὐβοίαν, ὅπου οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὰ ὀχυρὰ Βουσακίαι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπῆλθον κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὁ Ὁμέρ Βριώνης καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶς, ἀποσπασθέντες μετὰ 9.000 πεζῶν καὶ ἱππέων ἐκ τοῦ περὶ τὰ Ἰωάννινα.

στρατοπέδου τοῦ Χουρσίτ πασᾶ. Ὁ Κοντογιάννης ἔμεινεν ἀμέσως οὐδέτερος, ὁ δὲ Πανουριᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος, ἔχοντες 1.500 ἄνδρας ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβωσι τὰς δύο ὁδοὺς αἰτνες ἦγον ἢ μὲν εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἢ δὲ εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῆς Χαλκομάτας. Ἐν τῷ μέσῳ ἔστη ὁ Διάκος

Ἀθανάσιος Διάκος

(Εἰκὼν τοῦ Ἔσς ἐν ταῖς Στοιαῖς τοῦ Μονάχου)

εἰς Λαμιάσταν καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ Ἀλαμάναν· ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν ὁ μὲν Πανουριᾶς εἰς Χαλκομάταν ὁ δὲ Δυοβουνιώτης εἰς τὴν γέφυραν τοῦ ποταμίου Δύρου. Πρῶτοι προσεβλήθησαν τῇ 22 Ἀπριλίου ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης καὶ μετὰ τινὰ ἀντίστασιν ἐτράπησαν. Μόνος δ' ἔμεινεν ὁ Διάκος καὶ τότε διεπράχθη εἰς Λαμιάσταν καὶ Ἀλαμάναν ἔργον τὸ ὅποιον μάτην ἠθέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ περιγράψωμεν μετὰ τὴν ἐξυμνήσαντα αὐτὸ δημῶδη ποιήσιν. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, καταλιπὼν προῖμῳς τὸν μοναχικὸν βίον, εἶχε ριφθῇ εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἔζησεν ὡς κλέφτης· καὶ ὑπηρέτησεν ἔπειτα τὸν Ἀλῆ πασᾶν καὶ παρήτησεν αὐτὸν κατόπιν ἅμα ἠσθάνθη προσεγγίζουσιν τὴν καταγίδα τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ἔως ἐδῶ δὲν διαφέρει ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ὁ Διάκος ἦτο νέος· ἦτο ὥρατος· ἐπέτειλεν ὡς μετέωρον λαμπρὸν

ἐν τῇ αὐγῇ τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἄφαντος γενόμενος κατέλιπεν ὀπισθεν αὐτοῦ τὴν μνήμην μάρτυρος ἅμα καὶ μαχητοῦ· ὥστε ἀνῆκει εἰς τὴν παράδοσιν ἅμα καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ εἶναι κτῆμα τοῦ λαοῦ μᾶλλον ἢ τῆς ἐπιστήμης. Λέγει δὲ ὁ λαὸς ὅτι, ὅταν ὁ Διάκος ἱστάμενος εἰς Ἀλαμάναν εἶδε πλακώσαντα τὸν Ὀμὲρ Βριώνην,

«Καρδιά, παιδιὰ μου, φώναξε, παιδιὰ, μὴ φοβηθῇτε·
 »Ἀνδρεῖα, ὡσάν Ἕλληνες, ὡσάν Γραικοὶ σταθῇτε». —
 Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν καὶ ἐσκόρπισαν στοὺς λόγκους.
 Ἔμειν' ὁ Διάκος στὴ φωτιά μὲ δεκοχτὼ λεβέντες.
 Τρεῖς ὥρες ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες,
 Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του καὶ ἐγίνηκε κοιμᾶτια
 Καὶ τὸ σπαθὶ του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιά ἐμβῆγεν.
 Ἔκοψε Τούρκους ἀπειρους καὶ ἑφτά μπουλουκιμασῆδες,
 Πλὴν τὸ σπαθὶ του ἔσπασεν ἀπὸ τὴν χούφταν,
 Καὶ ἔπεσε ὁ Διάκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.
 Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπ' ἐμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.

Κι Ὁμέρ Βριώνης μυστικά στὸν δρόμον τὸν ἐρώτα·
 «Γένεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξης,
 »Νὰ προσκυνῶς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης;—
 Κ' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸν τοῦ λέγει·
 «Πᾶτε κ' ἐσεῖς κ' ἡ πίστις σας, μουρτάτες, νὰ χαθῇτε.
 »Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θέλ' ἀπεθάνω...
 »Ἄν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
 »Μόνον πέντ' ἔξι ἡμερῶν ζωὴν νὰ μοῦ χαρίστε,
 »Ὅσον νὰ φθάσ' ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάϊας».
 Σὰν τ' ἄκουσ' ὁ Χαλήλμπεϋς, μὲ δάκρυα φωνάζει·
 «Χίλια πουργιὰ σὰς δίνω ἡγώ, κι ἀκόμα πεντακόσια
 »Τὸν Διάκο νὰ χαλάσετε, τὸν φοβερό τὸν κλέφτη,
 »Ὅτι θὰ σβύσῃ τὴν Τουρκιά καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι».
 Τὸν Διάκο τότε πήρανε καὶ στὸ σουβλί τὸν βάλαν·
 Ὁλόρθον τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε.

Ἐπὶ μίαν μόνην στιγμὴν, ἀναλογισάμενος τὴν νεότητα αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος τῆς περιστοιχίζουσας αὐτὸν ἐαρινῆς φύσεως, ἐμεμψιμοίρησεν εἰπὼν·

Γιὰ δὲς καιρὸ πὺν διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ τάρῃ
 Τώρα π' ἀνθίζουν τὸ κλαριά καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι.

Ἀμέσως δ' ἔπειτα ἀναλαβὼν τὴν ἀδάμαστον αὐτοῦ καρτερίαν καὶ ὡς ἐκμανεῖς ὑπὸ τῆς φιλοπατρίας καὶ κατὰ τοῦ κατὰ τῶν πολεμίων πάθους

Τὴν πίστι τοὺς τοὺς ὕβριζε, τοὺς ἔλεγε μουρτάτες.
 «Ἐμέν' ἂν ἐσουβλίσετε, ἕνας Γραικὸς ἐχάθη»·
 »Ἄς εἶν' καλὰ ὁ Ὀδυσσεὺς κι ὁ καπετὰν Νικήτας.
 »Αὐτοὶ θὰ κάφουν τὴν Τουρκιά καὶ ὅλο σας τὸ Δοβλέτι».

Οὐδ' ἐπεκαλέσθη ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τὴν ὑστίτην αὐτοῦ ὥραν ἐκδίκησιν παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Μετὰ τὴν τροπὴν τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου οἱ πολέμοι διελθόντες τῇ 7 Μαΐου τὰς Θερμοπύλας ἐπεχείρησαν νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Τότε παρέστη εἰς μέσον ὁ Ὀδυσσεὺς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου καὶ γεννηθεὶς ἐν Ἰθάκῃ τῷ 1788 ἦτο συνομήλικος περίπου τοῦ Διάκου. Εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὅπως ὁ φίλος αὐτοῦ ἐκεῖνος, τὸν Ἀλῆ πασάν, ἀλλ' ὅτε ἐξεργράγη ἡ ἐπανάστασις ἦτο εἰς Ἑπτάνησον, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔδραμεν ἀμέσως διὰ Πατρῶν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα αὐτοῦ, τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς Ἀμφισσαν, τὴν ἐπιούσαν οὕτως εἰπεῖν τῆς ἐν Λαμιάσῃ καὶ ἐν Ἀλαμάνῃ καταστροφῆς. Ἐν τῷ ᾧμα συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου κατέλαβε τὸ χάνι τῆς Γραβιάς, ἦτοι τοῦ στενοῦ τοῦ φέροντος πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Καὶ αὐτὸς μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλινθόκτιστον καὶ ἀσθενὲς ἐκεῖνο οἰκοδόμημα μετὰ 120 λογάδων ἐθελοντῶν, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν κατελήφθη ἡ ὁδὸς ἀριστερᾷ μὲν ὑπὸ τοῦ Πανουριᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου δεξιᾷ δὲ ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Σουλιώτου. Ἀλλ' ᾧμα ἐπιφανέντος τὴν πρωίαν τῆς 8 τοῦ Ὁμέρ Βριώνη συνέβη ἐνταῦθα ὅτι πρὸ 14 ἡμερῶν εἰς Θερμοπύλας. Μετὰ τινα ἀντίστασιν οἱ περὶ τοὺς τρεῖς ἐκείνους ὀπλαρχηγοὺς ἐτροπήσαν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη, ὥστε ἅπασα ἡ δύναμις τῶν πολεμίων ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀντέστησαν οἱ περὶ αὐτὸν γενναῖοι μαχηταὶ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐφόδους, φρονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς 300 καὶ διπλασίους τραυματίσαντες. Τὴν δ' ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐπεχείρησαν ἔξοδον καὶ διήλασαν διὰ τῶν πολεμίων μὴ ἀποβαλόντες ἐν ὅλοις εἰμὶ 6 νεκροὺς. Ἄ! διατί νὰ μὴ πέσῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ Ὀδυσσεὺς!

ἐπιζήσας οὐδὲν μὲν μέγα διέπραξεν ἔκτοτε, καίτοι κτησάμενος ὑπεροχὴν ὁμολογούμενην, περιποιήσας δὲ εἰς τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ χαρακτηρὰ ὄντως προδοτικόν, ἐτελεύτησε δέσμιος οἰκτρῶς. Εἰς Γραβιὰν ὅμως ἔσωσε τῶντι τὴν ἐπανάστασιν. Ἀνέωχθη μὲν αὖθις ἡ ὁδὸς ἄλλ' ὁ Ὅμηρ Βριώνης, ὅστις εἶχεν ἐλπίζει νὰ διελάσῃ ἀμαχητὶ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἵνα εἰσέλθῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, συναντήσας τοσοῦτο καρτερικὴν ἀντίστασιν, ἐνόησεν ὅτι ἤθελεν εἶναι παντελῶς ἀσύνετον νὰ προχωρήσῃ ἐν ὅσῳ τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ δὲν ἤθελον ἀσφαλισθῇ· ὅθεν ἀπεφάσισε πρῶτον νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Βοιωτίας, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Ἀττικῆς. Συγχρόνως οἱ Πελοποννήσιοι, αἰσθανόμενοι ὅτι τὸ πᾶν ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἔκτος τοῦ Ἰσθμοῦ ἀγῶνος, ἔπεμψαν αὐτόθι περὶ τὰς ἀρχάς Ἰουνίου ἐπικουρίαν ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν Ἥλιαν καὶ κατόπιν ἐτέραν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ δὲ πολέμοι ἐκυρίευσαν μὲν τὴν Λεβάρειαν προσέλαβον δ' ἐπικουρίαν 2.500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμῆρ πασᾶν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνηγγέλθη ἐτέρα πολὺ μείζων, 8.000 περίπου ἀνδρῶν, κατεροχομένη ἐκ Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Βεϋρὰν πασᾶν, ἄλλ' αὕτη δὲν κατώρθωσε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Ὅμηρ Βριώνη καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶ. Ἄμα ἐγνώσθη ὅτι ὁ Βεϋρὰν πασᾶς ἔφθασεν εἰς Λαμίαν, 1600 περίπου Ἑλληνας ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην, τὸν Πανουριὰν καὶ τὸν Γούραν ἀναπληροῦντα τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις δὲν προσέφθασεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, κατέλαβον τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν, δι' ἧς εὐλόγως προοιῶνισεν ὁ Δουβουνιώτης ὅτι ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Βεϋρὰν πασᾶς. Τῶντι τῇ 26 Αὐγούστου ἐκίνησεν ὁ πασᾶς οὗτος ἐκ Πλατανιάς καὶ πλησιάσας μετὰ δυνάμει τετραπλασίας καὶ πυροβόλων ἐπεχείρησε νὰ διελάσῃ ἐκ παντὸς τρόπου. Ἀλλ' ἐνταῦθα συνεκροτήθη μία τῶν μᾶλλον ἀξιωματικῶν μαχῶν τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ἑαυτὴν τε καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὅποια ἐπήγαγε. Πεισματωδῶς ἐπετέθη ὁ Βεϋρὰν πασᾶς, ἀλλὰ πεισματωδέστερον ἀντέστησαν οἱ ἡμέτεροι, ἀριστεύσαντος τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τοῦ Γούρα. Μετὰ πολὺν χρόνον δὲ σύγκρουσιν ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες εἰς Πλατανίαν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἀπέβαλον 700 φονευθέντας, ἐν οἷς ἓνα πασᾶν καὶ πολλοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, 18 σημαίας, 800 πολεμιστηρίους ἵππους· τοσοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ τρόμος αὐτῶν ὥστε τὴν ἐπιούσαν ὁ Βεϋρὰν πασᾶς ἀπῆλθεν εἰς Λαμίαν καταλιπὼν εἰς Πλατανίαν πᾶσαν σχεδὸν αὐτοῦ τὴν συσκευὴν καὶ κόψας τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ, οὐδὲ ἠκούσθη ἔκτοτε οὐδὲ γνωὶ τὸν εἶναι τί ἀπέγινεν.

Οἱ δὲ ἐν Βοιωτίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἐπεροχομένου εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν Βεϋρὰν πασᾶ ἐπράξαν τι οὔτε τὴν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Ἀττικῇ ἐπανάστασιν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν. Ἐν Εὐβοίᾳ μὲν ὁ Ὅμηρ Βριώνης δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τοῦ Ἀγγελῆ Γωβγίνα ἰσχυρῶς κατέχοντος τὰ Βουσακία, ἐν Ἀττικῇ δὲ διέλυσε μὲν τῇ 19 Ἰουλίου τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως ἄλλ' εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν ἐξηκολούθει ἐνταῦθα ὁ ἀγὼν· ἐπῆλθον δ' ἐν τῇ μετὰξὺ ἡ καταστροφὴ τοῦ Βεϋρὰν πασᾶ καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως, ὁ Ὅμηρ Βριώνης ὑπεχώρησεν εἰς Βοιωτίαν περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, ἐπανελήφθη δὲ ἡ πολιορκία τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἥλιαν Μαυρομιχάλην. Καὶ ἐπὶ τέλους πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος οἱ ἐν Βοιωτίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων, βλέποντες μὲν ὅτι ὁ στρατὸς αὐτῶν οὐσιωδῶς ἐπὶ ἕξ περίπου μῆνας ἡλαττώθη ἔνεκα τοῦ πολέμου, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, οὐδεμίαν δὲ προσδοκῶντες προσεχῇ βοήθειαν, ὑπεχώρησαν διὰ τῆς Ἀταλάντης εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθον εἰς Ἰωάννινα. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη οὕτω παντὸς κατεπείγοντος κινδύνου περιέπεσεν εἰς ἐσωτερικὰς περιπλοκάς ὁλεθρίας. Τότε ὁ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισεν ἐν Ἀμφίσσῃ τὴν *Νομικὴν* ἐκείνην *διάταξιν* τῆς ἀνατολικῆς χέρσου

[illegible][illegible]

Οι Έλληνες κα' πολέμους με' όσους ήνι διωκόμενους Εσπερίαν ήν ήναι κα' ήναι ήν Τροίαν.

Γ. Πόσα παρτίδια τέρπειται ο δαβύς ένα πορτίμιο από τα ρέχαινα, εννοώντας πόσα βί. βονί
 3 τής α' μαθίας. δύο υπερπάρτι με τα ούρασμα βον, δύο ούρανα με τα ούρασμα βον -

Δν. ἀπὸ ἀσχημῶν, παλαμμάτων, συμπεριλαμβανόντων καὶ τὰ μέρη, καὶ ἰατρὰς φοβασίμων, δει-
κτον ἐξ ἀρχῆς, ἐξ ἡς ἐκείνους οὐκ ἔστιν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν ἀσχημῶν, ἀπὸ ἀσχη-
μῶν, καὶ λαβὴν τὸ ἥμισυ

Ε^α ὅσοι τὸν Ἰσθμὸν διελθόντες ἀντοποσφίλῃσι καὶ μένουν ἐν ταῖς πόλεσιν, καὶ τοῖς συγκατοικοῖς ἴδιαι
 στρατὶ καὶ ναυτικῇ. ὅσοι δὲ διελθόντες καὶ ἀποστάθωσιν ἐν ἡσίοι, καὶ τοῖς ἐμβαρμαρῖσι ἢ ὁδοιπόροις
 ἐν ἐνδοσπείρῃσι καραβία, ὅσοι καὶ ποτὶ πικρὰς ῥόχας. ἡ πόσις γὰρ ἔσται φαρμακία καὶ ἀντιβί
 δια καὶ ἰαζόμενον ἐν παλαιᾷ καὶ ὑπὲρ σκληρύνοντα καὶ τοῖς ναύταις ἰσχυρ.

ΤΑΥΤΑ ΕΥΧΕΡΙΣΜΕΝΟΝ ΕΣΤΙΝ ΜΕΛΕΤΗΤΗΝ ΕΒΕΡΕΤΙΝ ΑΠΕΛΕΒΗΛΟΣ ΚΑΙ ΑΠΑΡΑΒΗΛΟΣ. ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΤΕ ΤΑΥΤΑ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΝ ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗΝ, ΕΦΘΑΡΧΟΝΤΕΣ ΕΦΘΑΡΧΙΔΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΟΝΤΕΣ ΕΝ ΜΥΡΡΑΙΝΗΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΚΑΛΕΣΤΗΝ -

in the year. 25th Nov. 1822

Οὐκ αὐτοὶ δὲ ἄλλοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι.

61. Εφοροι ιδιωτων
 οντων μετ' εως της βασιλειας
 των βασιλεων βασιλεων
 2: 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844,

todos los naturales
 y de los indios de
 donde se informen.
 X: y en cada una de las
 Indias de Yucatan
 y de las Indias de
 a los regales

21 Πανυρὶς κληρὶ ἐξαρτοῦ
 22 Ἰ. ἀντοῦσῃ ἡμερῶν
 23 ὑπαρτὸς ἀρτὸς
 24 ὑμῶν ἡμερῶν
 25 ὑμῶν ἡμερῶν
 26 ὑμῶν ἡμερῶν
 27 ὑμῶν ἡμερῶν
 28 ὑμῶν ἡμερῶν
 29 ὑμῶν ἡμερῶν
 30 ὑμῶν ἡμερῶν

ὁ ἀρχιεπίσκοπος
καὶ ἐκείνους -

Συνθήκη παραδόσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

Ἑλλάδος, ἥτις ἔμελλε νὰ αὐξήσῃ μᾶλλον ἢ νὰ καταπαύσῃ τὴν προτέραν ἀναρχίαν. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστασίασε κατὰ τε τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως. Τότε παρακολυθέντος τοῦ Ὀδυσσεὺς νὰ ἐπέλθῃ εἰς ἐμφύχωσιν τῆς ἐν Εὐβοίᾳ ἐπαναστάσεως καὶ στρατεύσαντος ἐπὶ τούτῳ ἐν ἀρχῇ Ἰανουαρίου 1822 ἐξ Ἀττικῆς μόνου τοῦ Ἠλία Μαυρομιχάλη, ἔπεσεν εἰς μικράν τινα συμπλοκὴν πλησίον τῶν Στυρῶν ὁ εὐκλεῆς οὗτος τοῦ Βαλτετσίου πρόμαχος, ὁ τοσοῦτο προΐμως εἰς τὸν τάφον συναπαγαγὼν τὰς ἐλπίδας ὅσας δικαίως ἡ πατρίς εἶχε συλλάβει περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ συνοδευσας αὐτὸν θεῖός του Κυριακούλης ἐσώθη μὲν τότε ἀπῆλθεν ὅμως εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπέπρωτο νὰ ἀποθάνῃ οὐδὲν ἥττον προΐμως καὶ εὐκλεῶς. Καὶ ἡναγκάσθη μὲν τῇ 9 Ἰουλίου νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἡμετέρους ἢ τῶν Ἀθηνῶν ἀκρόπολις ἄλλ' ἢ ἄλλωσις τῆς ἀκροπόλεως δὲν ἀντεστάθμισε τὴν καιρίαν πληγὴν ἣν εἶχεν ὑποστῇ ἡ ἐπανάστασις ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τὴν ἀναρχίαν ἥτις ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἐλευθέραν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ὥς ἐκ τῆς ὁποίας μέγιστος ἐπεκρεμάσθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κίνδυνος.

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος

(Ἡ θεωρουμένη ὡς πιστότερον ἀποδίδουσα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Ἀνδρούτσου εἰκὼν, ἔργον ἀγγίου ἑλλήνου)

Ὁ κίνδυνος οὗτος κατέστη τόσῳ μᾶλλον δεινότερος ὅσῳ ἔτι ἐπισφαλέστερα εἰ δυνατόν ἀπέβησαν τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καίτοι ἡ ἐπανάστασις κατεῖχε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐν μέσῃ Ἠπείρῳ [τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου ὄρη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Δεκεμβρίου 1820 (Κεφ. Η' βιβλ. ΙΑ' τοῦ Ε' τόμου). Οἱ Σουλιῶται ἀπ' ἧς διὰ παραχωρήσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀνέκτησαν τὴν ἰδίαν πατρίδα οὐ μόνον ἐφαίνοντο ὑπὲρ τούτου κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων διαγωνιζόμενοι ἀλλὰ, ὥς φθάντες προείπομεν, συνεμάχησαν ἐπὶ τούτῳ καὶ μετὰ πολλῶν ἀγάδων ἀλβανῶν. Ἡ συμμαχία αὕτη εἶχε μὲν τὰ ἀτοπήματα αὐ-

Λ *Ὀδυσσεὺς εἰ*
18/10:

Ὑπογραφή καὶ σφραγὶς Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου

τῆς, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ εὐλικρινής· καὶ τρώντι μετ' οὐ πολὺ ὁ ἐπισημότερος τῶν συμμάχων ἐκείνων Σιλικτὰρ Πόττας ἠντομόλησε μετὰ 400 ὁπαδῶν του πρὸς τὸν Χουρσίτην τὸν πολιορκοῦντα τὸν Ἀλῆν· εἶχεν ὅμως ἡ συμμαχία καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, διότι διὰ νέας συνθήκης, τῇ 27 Μαΐου 1821 συνομολογηθείσης, ὑπεχρεώθησαν οἱ τσάμηδες ἀγάδες, καὶ ἂν ἤθελον ὑπηρετήσῃ τὸν Χουρσίτην, νὰ μὴ παρενοχλῶσι τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Γλυκῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανάστησαν τελευταῖον καὶ αἱ μεσημβρινιώτεροι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι· πρῶτον τὸ Μεσολόγγιον τῇ 24 Μαΐου

διὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τοῦ Ζυγοῦ Δημητρίου Μακρῆ, καταλαβόντος καὶ τὸ Αἰτωλικόν, ἀμέσως ἔπειτα τὸ Ξηρόμερον διὰ τοῦ Γεωργίου Βαρνακιώτου· ἡ Ναυπακτία διὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σαδῆμα καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν· τὸ Βραχώρι (Ἀγρίνιον) διὰ τοῦ Βλαχοπούλου, προσελθόντων εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Μακρῆ, τοῦ Σαδῆμα καὶ τοῦ Βαρνακιώτου· ἡ Βόνιτσα διὰ τοῦ Γεωργίου Τσόγκα· τὸ Καρπενίσι διὰ τῶν Γιολδασαίων. Ὁ Ἰσμαὶλ πασᾶς Πλιάσας, ὁρμώμενος ἐξ Ἀρτης, ἠγωνίσθη νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη εἰς τὸ στενὸν μὲν τῆς Λαγκάδας ὑπὸ τοῦ Γώγου Βακόλα ἐν τῇ χωρίῳ δὲ Ἀφτί ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ράγκου, τῇ δὲ 3 Ἰουλίου οἱ ἀκαρνανεὶς ὀπλαρχεγοὶ ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς Κομπότι.

Ἀλλ' ἂν ἡ ἐπανάστασις ἠυδοκίμει οὕτως ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ πάντα τὰ κινήματα ὅσα ἐγένοντο πρὸς βορρὰν αὐτῶν καὶ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος ἀπέτυχον. Εἰς τὰ Ἀγραφα ὁ Σταμούλης Γάτσος πολεμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐκ Λαρίσης ἐξεληθόντος Μαχμουτ πασᾶ τῆς Δράμας ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν προτέραν ὑποταγὴν. Αἱ πλούσιαι κωμοπόλεις Καλαρρῦτη καὶ Συράκω μόλις ὑψώσασαι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χουρσίτη ἀποσταλέντος Ἰσμαὶλ Πλιάσα καὶ διηρπάγησαν καὶ εἰς τέφραν πυρὸς μετεβλήθησαν. Τὸ Ἀσπροτόταμον ἐξεγερθὲν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Στορνάρην, τὸν Ἀθανάσιον Μάνδαλον, τὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρου καὶ τοὺς Λιακαταίους, προσεβλήθη ὑπὸ δυνάμεων ἐπελθουσῶν ἐκ Θεσσαλίας ἅμα καὶ ἐξ Ἠπείρου καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Οἱ Παργηνοὶ ἐπιπλεύσαντες ἐκ Κερκύρας ἵνα ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀπέτυχον. Οἱ Χειμαροῖται προσκληθέντες διὰ διακηρύξεως τοῦ Δ. Ὑψηλάντου ἀπὸ 12 Ἰουλίου νὰ κοινωνήσωσι τοῦ ἀγῶνος ἐκώφευσαν. Ὅθεν ἅπαν τὸ βάρος τοῦ κατὰ τὴν Ἠπειρον ἀγῶνος ἐπέπεσεν ἐπὶ τοὺς Σουλιώτας. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, εἰς οὓς προσήλθον κατὰ Ἰούλιον καὶ ἔτεροι 250 ὁμόφυλοι, ἐκ Κερκύρας τότε ἐξεληθόντες μετὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Διαμάντη Ζέρβα, ἠγωνίσθησαν ἐπὶ μῆνας ἑξὲς περίπου πρᾶγματι μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐλληνισμοῦ προφασιζόμενοι δὲ πάντοτε ὅτι ἄλλον σκοπὸν δὲν ἔχουσιν εἰμὴ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄρῳ τούτῳ ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὴν μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν συμμαχίαν· καὶ εἰς πολλὰς μάχας κατετρόπωσαν τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Χουρσίτη· τῇ δὲ 15 καὶ 17 Σεπτεμβρίου λαμπρῶς ἐνίκησαν εἰς Πέντε Πηγάδια, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Δράκου καὶ τοῦ συμμάχου Ἀγῶ Μουχουρδάρη, τὸν Μουσταφᾶ πασᾶν, στρατεύσαντα ἑξ Ἰωαννίνων, ἵνα καταλάβῃ τὴν καιρίαν ἐκείνην θέσιν μετὰ 3.000 ἐκλεκτῶν πεζῶν καὶ 500 ἵππεων. Ἀλλὰ κατὰ Δεκέμβριον ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς ἀπελπισθεὶς νὰ καταβάλλῃ τὴν συμμαχίαν ἐκείνην διὰ τῶν ὅπλων κατέφυγεν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀνέθηκεν αὐτὰς εἰς τὸν τότε ἐκ Βοιωτίας ἐπανελθόντα Ὁμέρ Βριώνην, ἀρχαίας ἔχοντα σχέσεις οὐ μόνον μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς Στερεᾶς. Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην ἐντολὴ κυρίως μὲν ἐσκόπει νὰ ἀποσπᾷ ἀπὸ τῶν Σουλιωτῶν τοὺς Τουρκαλβανούς, εἰ δυνατόν δὲ καὶ τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνανεas, ἀπὸ τοῦ γενικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐπιχειρήματος. Οἱ Ἕλληνες ἐκώφευσαν εἰς τὰς εἰσηγήσεις ταύτας· ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ἀγῶ Μουχουρδάρη πέμψαντες μέχρι Μεσολογγίου ἓνα τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῶν συντρόφων, τὸν Ταχὶρ Ἀμπάζην, ἵνα φωτισθῇ περὶ τῶν τρεχόντων, ἐπέισθησαν πληρέστατα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ «ὅτι οἱ ραγιάδες ὀπλίσθησαν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀλλ' ὑπὲρ ἐαυτῶν καὶ διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν πολεμοῦσι τὴν μωαμεθανικὴν πίστιν». Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσωσι καὶ ἐγκαταλείποντες τὸν τε Ἀλῆ πασᾶν καὶ τοὺς

ἐπαναστάτας Ἑλληνας νὰ συνταχθῶσι μετὰ τοῦ Χουρσίτη. Δὲν ἐπρόδωκαν δὲ τοὺς Σουλιώτας. Καίτοι δυνάμενοι νὰ μεμψιμοιρήσωσι μέχρι τινὸς ὡς περιπλακέντες ὑπ' αὐτῶν εἰς ἀγῶνα τὸν ὁποῖον οὐδόλως προηροῦντο νὰ ἀναλάβωσι, καίτοι κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν ἠδύναντο ἐξ ἐπιβουλῆς νὰ ἐκδικηθῶσιν αὐτοὺς ἀμερόμινους ὄντας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντας τῶν διατρεχόντων, διαθέτοντες μάλιστα ὅλην τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἐπελθοῦσαν στρατιάν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξαν. Ἀλλ' ἐξηγήσαντες ἀπλῶς εἰς αὐτοὺς ὅτι χωρίζονται, διότι ἀνέκαθεν οὐδέποτε κατὰ νοῦν συνέβαλον νὰ πολεμήσωσι πρὸς καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ βασιλείου, ἀφῆκαν αὐτοὺς ἀνενοχλήτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Σούλιον.

Ἡλίας Μαυρομιχάλης

(Ἐκ τῆς πινακοθήκης τῆς οἰκογενείας Κυρ. Π. Μαυρομιχάλη)

Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 1822 μόνοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πρόμαχοι κατ' ὅλην τὴν Ἠπειρὸν ἔμενον οἱ Σουλιῶται. Ἡ παράδοσις τοῦ Ἀλῆ ἐπέκειτο καὶ ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ Χουρσίτης ἔμελλεν ἀμέσως ἔπειτα νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ ἐπιπλέοντος ἐκείνου ναυαγίου τῆς Ἠπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως· πρόδηλον δὲ οὐδὲν ἦττον ὑπῆρχεν ὅτι μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ ἐπανάστασις νὰ συντηρήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ὄχυρόν ἐκεῖνο προπύργιον, πέμπουσα ἀμέσως τὴν ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν ζητηθεῖσαν ἐπικουρίαν. Καὶ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀφοῦ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1821 ἵστατο ὀρθία καὶ ἔνοπλος ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκείνου εἶχε διοργανωθῇ ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ Γερουσία αὐτῆς· ἀφοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1822 κατηρτίσθη κυβέρνησις τῆς ὅλης Ἑλλάδος· ἀφοῦ ἡ Πελοπόννησος ὑπ' οὐδενὸς ἠπειλεῖτο κινδύνου, μετὰ τὴν εἰς Ἠπειρὸν ἐπιστροφὴν τῆς δυνάμεως ἣτις εἶχε σταλῇ ἵνα ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ μὲν Γερουσία τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος οὐδὲν ποτε σπουδαῖον ἔπραξε τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν καὶ τὸ Βουλευτικόν, ἀναλίσκοντα τὴν τελευταίαν σκιὰν τῆς ἐξουσίας ἣν εἶχον περὶ τὰς κατὰ Ὑψηλάντου καὶ Κολοκοτρώνη σκευωρίας, οὔτε τὴν ἀκαιρὸν ἐπανάστασιν οὔτε τὴν ὀλεθρίαν τῆς Χίου καταστροφὴν προέλαβον, περὶ ἧς κατωτέρω θέλομεν εἰπεῖν τινά· ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἐφρόντιζον περὶ Ἠπείρου. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Χουρσίτης, ἅμα ἀπαλλαγείς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐστράτευσε μετὰ 14.000 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ 1000 ἀνδρῶν. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν ὅπως πάντοτε. Ἐκχωρήσαντες περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐκ τῶν ἑξωτερικῶν αὐτῶν θέσεων καὶ συμπυκνωθέντες εἰς Κιάφαν, Ἀβαρῖκον καὶ Χώνιαν ἐκτυπήθησαν μὲν ἐκεῖ τῇ 5 Ἰουνίου ἀλλ' ἀντέστησαν τοσοῦτο καρτερικῶς ὥστε ὁ Χουρσίτης ἀγανακτήσας καὶ ἀποβαλὼν τὴν ὑπομονὴν ἀπῆλθεν εἰς

Λάρισαν, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Ὅμηρ Βριώνην τὰ κατὰ τὴν δύσιν καὶ ἰδίως τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξῆπνησε τελευταῖον τὸ Βουλευτικὸν καὶ τῇ 21 Ἀπριλίου ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα «τὸν γενεράλ Νορμάνν με τοὺς τακτικούς του στρατιώτας», ἀπεφάσισε δηλαδὴ τὸ παραλογώτατον πάντων, διότι, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ τοῦ γενναίου τούτου ἀνδρὸς ἀξία οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ, οὔτε τὰ πράγματα οὔτε τὰ πρόσωπα οὔτε τὴν γλῶσσαν εἰδώς. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος

Ὁ στρατηγὸς Νορμάνν

ὁ Μαυροκορδάτος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτὸς εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Σουλίου. Ἄν ὑπελάμβανε κατ' ἐλάχιστον σπουδαῖον τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, βεβαίως δὲν ἤθελε ποτὲ προβῇ εἰς τοιαύτην ἀπόφασιν, ἐγκαταλείπων τὴν ἐν καιροῖς τοσοῦτο χραισμίμοις γενικὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν καὶ διοικητικῶν τοῦ ἔθνους πραγμάτων. Ἄλλ' ἔβλεπεν ὅτι οὐδὲν διηύθυνε τὸ Βουλευτικὸν ἐκράτει δεσμίας τὰς χεῖρας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, αἱ δὲ Γερουσίαι ἢ οὐδὲν ἔπραττον ἢ ἀπερρόφουν πᾶσαν ἰκμάδα δυνάμεως τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως. Ἰδίως ἡ πελοποννησιακὴ Γερουσία ἐπὶ τοσοῦτον ἐσφτερίζετο ὅλους τοὺς χρηματικούς πόρους τῆς Πελοποννήσου ὥστε τῇ 28 Μαρτίου ὁ μὲν πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἔγραφε πρὸς τὸ Βουλευτικὸν ὅτι ἡ Γερουσία ἐκείνη «ἀρνεῖται τὴν ἀποστολὴν χρημάτων, μολονότι ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει εἰς μετροητά», ὁ δὲ μνίστρος τῆς οἰκονομίας, ὁ καλὸς κάγα-

θὸς Πανοῦτσος Νοταρᾶς, τὰ αὐτὰ μετ' ἀγανακτικῆς καταγγέλλων εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, συνεπέρανεν ὅτι «ἀναγκάζεται κλείσας τὸ μινιστέριον νὰ ἀναχωρήσῃ με πόνον τῆς ψυχῆς ἀσυνείκαστον». Ἰδοὺ διατί ὁ Μαυροκορδάτος ἀπελπισθεὶς προετίμησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἣν κατὰ πρῶτον εἶδε καὶ ὅπου εἶχε πολλοὺς προσωπικοὺς φίλους, ἴσως δυνηθῇ νὰ πράξῃ τι σπουδαιότερον.

Ἐν Κορίνθῳ ὑπῆρχον, ὥς προείπομεν, ὀλίγοι τινὲς τακτικοὶ ὑπὸ τοῦ Βαλέστα ἐπὶ Ὑψηλάντου ὀργανωθέντες. Τὸ τάγμα τοῦτο τὸ δεκαεὺς ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Ναυπλίου ἐφόδου συνέκειτο ἐκ 350 περίπου ἀνδρῶν καὶ διετέλει ἤδη ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Ταρέλλαν, διότι ὁ Βαλέστας εἶχεν ἀπέλθει ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τινων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν εἰς Κρήτην, ὅπου μετ' ὀλίγον ἔπεσε. Πλὴν τούτων ὑπῆρχον ἐν Κορίνθῳ καὶ τινες Ἰόνιοι τακτικῶς ὀργανωμένοι ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν καὶ 300 περίπου φιλέλληνας ἀξιωματικοὶ γερμανοί, γάλλοι, ἰταλοί, πολωνοί, ἐξ ὧν ὅμως μόνον 180 συνήνεσαν νὰ συγκροτήσωσι δύο λόχους. Τοῦ ἐνὸς τῶν λόχων τούτων ἡγεῖτο ὁ πολωνὸς Μιρζεύσκις, μαχητὴς πολὺς καὶ δόκιμος, διαγαγὼν τὸν βίον εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης τῶν δύο ἡμισφαιρίων ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ τὸν Βολιβάρ τοῦ δὲ ἑτέρου ὁ ἑλβετὸς Σεβαλιέ, ἀμφοτέρων δὲ τῶν λόχων διοικητὴς προεχειρίσθη ὁ γενναῖος ἰταλὸς μὲν τὴν καταγωγὴν πολιτογραφηθεὶς δὲ γάλλος Δάννιας. Μετὰ τῆς εὐαρίθμου ταύτης

δυνάμει καὶ τινων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Βότσαρη καὶ τινων Πελοποννησίων ἀπῆλθεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἔχων περὶ ἑαυτὸν ὡς ἐπιτελεῖς ἑλληνας τινας καὶ γάλλους καὶ γερμανοὺς ἀξιωματικούς, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ πρεσβύτες βυρ-

Ἰλιθογραφία τοῦ Σειγιέρ· παριστῶσα ὁμίλον ἀξιωματικῶν διαφόρων ἐθνότητων ἐκ τῶν σπενσάντων εἰς Ἑλλάδα ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς

τεμβέργιος στρατηγὸς Νόρμανν Ehrenfels, ὅστις ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δικαίως ἔφερε τὸ ἐπωνύμιον ἐκεῖνο τοῦ *Βράχου τῆς τιμῆς*. Εἰς Πάτρας ὁ Μαυροκορδάτος ἔμελλε νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλους πελοποννησίους ἐπικούρους, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι προσεδόκα νὰ ἴδῃ πολυαρίθμους περὶ αὐτὸν συρρέοντας μαχητάς. Ἀλλὰ κράτιστον τοῦ αὐτοσχεδιαζομένου τούτου στρατοῦ μέρος ὑπελάμβανε τὸ τακτικόν. Καὶ βεβαίως ἂν εἶχε καιρὸν καὶ χρήματα νὰ καταρτίσῃ αὐτὸ ὅπως οὖν ἀξιόμαχον κατὰ τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἠθέλην ἔχει μέγα δίκαιον. Δυστυχῶς ὁ καιρὸς καὶ τὰ χρήματα εἰς πᾶν ἄλλο εἶχον δαπανηθῇ ἢ εἰς τὰς ἀληθεῖς τοῦ πολέμου ἀνάγκας. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ λαὸς προετίμα τὸ πατροπαράδοτον πολεμικὸν αὐτοῦ σύστημα· οἱ δὲ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται πέριεφρόνουν πολὺ καὶ ὀλίγον τι ἐφθόνουν τὸν φραγκικὸν ἐκεῖνον νεωτερισμόν. Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι, ἀφοῦ δι' ἰδιωτικῶν ἐνεργειῶν κατορθώθη νὰ συγκροτηθῶσι δύο καὶ τρία προϊόντος τοῦ χρόνου τάγματα, ἐὰν ὑπῆρχε κυβέρνησις, ἠδύνατο νὰ καταρτίσῃ δέκα τοῦλάχιστον τοιαῦτα, ἅτινα ἤρκουν ἵνα σώσωσιν τὴν ἐπανάστασιν. Τούτου δὲ μὴ γενομένου ὁ Μαυροκορδάτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς ὅσα ὁ Ὑψηλάντης εἶχε παρασκευάσει ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ὅσα ἔπειτα αὐτομάτως προέκυψαν εἰς μέσον. Εἰς Πάτρας εὔρε 1000 περίπου Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν γενναῖον Κολοκοτρώνην, τὸν Γιατροῦ καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομυχάλην, μεθ' ὧν καὶ διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον. Ἡ ἐπικουρία δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλ' οὐδὲ ἔπρεπε νὰ εἶναι πλειότερα, διότι ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ὥφειλε καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ ἐξ ἰδίων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐὰν ἐδείκνυε τὴν προσήκου-

σαν προθυμίαν, ἥτις ὅμως ἔλειψεν ὥς μὴ ὄφελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Πολλοὶ κατηγόρησαν τὸν Μαυροκορδάτον ὅτι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐσκόρπισε τὰς μικρὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ μετ' αὐτῶν συμπεπνυκωμένων· ἀλλ' οἱ μὲν πρόμαχοι τοῦ Σουλίου, στερούμενοι πάντων, ἐφώναζον νὰ τοῖς σταλῇ ἀμέσως βοήθεια ὁ δὲ Μαυροκορδάτος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ ὅτι τὰ ἀποσπάσματα τὰ ὁποῖα ἐπὶ τούτῳ προεξέπεμπε δὲν θέλουσιν ὑπερναπληρωθῇ ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων μαχητῶν.

Ἔτι ἐκ Μεσολογγίου, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, ἐξαπέστειλε τὸν Κυριακούλην Μαυρομυχάλην μετὰ 500 Μανιατῶν διὰ θαλάσσης εἰς Φανάρι, λιμένα ἀπέχοντα 7 ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα προμηθεύσῃ τροφὰς εἰς τὴν κινδυνεύουσαν ἐκείνην ἀκρόπολιν.

Ἐπειτα ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου τῇ 1 Ἰουνίου προήλασεν ὁποσοῦν βραδέως, ἀλλὰ τοῦτο ἵνα δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς Στερεοελλαδίτας νὰ ἀθροισθῶσιν. Ἐκ τούτων ὅμως δὲν συνέδραμον πολλοί· αἱ δὲ κραυγαὶ τῆς ἀμνηχανίας αἵτινες ἀντήχουν ἐξ Ἡπείρου ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ προεκπέμψῃ αὖθις τὸν Μάρκον Βότσαρην πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διὰ τῶν Πέντε Πηγαδιῶν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου ὁ στρατὸς προσέβη μέχρι τοῦ χωρίου Πέτα, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἄρτης κειμένου. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως οὐ μόνον ὀλίγοι προσήλθον ἐκ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς ἡλαττοῦτο ἀντὶ ν' αὐξάνῃ. Οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Γιατράκον Πελοποννήσιοι, ψυχρανθέντες ἐκ τῆς μικρᾶς τῶν ἐγγυρίων προθυμίας, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Τὸ δὲ οὐδὲν ἦτον δεινόν, ὁ ὀπλαρχηγὸς Ἄρτης Γῶλος Βακόλας, ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκπληρώσας τὸ καθήκον, νῦν ἐταλάντευετο καὶ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀμὶ καὶ τῶν Τούρκων ἦτο σύμμαχος ἐπικίνδυνος μᾶλλον ἢ ὠφέλιμος.

Ἐνῷ δὲ ὁ Κυριακούλης Μαυρομυχάλης προσβληθεὶς εἰς Φανάρι ὑπὸ δυνάμεως ἰσχυρᾶς ἐπιπτεν αὐτόθι, ὁ Μάρκος εὐρὼν τὰ Πέντε Πηγάδια προκατελημμένα καὶ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀπειλούμενον ἐκ τῶν γότων ὑπὸ ἐτέρου τουρκικοῦ σώματος 2.000 ἀνδρῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ, καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ἀνακάμψῃ μόλις μετὰ πεισματώδη μάχην ἐσώθη εἰς Πέτα, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὰς τε τροφὰς ὅσας συναπεκόμιζε καὶ τὰ πολεμφοῦδια. Τῇ δὲ 4 Ἰουλίου, ἐνῷ ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο εἰς Λαγκάδαν φροντίζων περὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν στρατόν, ὁ Ρεσίτ πασᾶς, ὁ μετέπειτα περιώνυμος γενόμενος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Κιουταχῆ, ὁρμήσας ἐξ Ἄρτης μετὰ 6.000 ἀνδρῶν, προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς ἐν Πέτᾳ. Ἐκεῖ ἔπεσον, ἥρωικῶς τῇ ἀληθείᾳ ἀντιπαραταχθέντες, ἅπαντες σχεδὸν οἱ φιλέλληνες· ὁ Ταρέλλας, ὁ Μιρζεύσκις, ὁ Δάννιος, ὁ Ταΐχμανν, ὁ γάλλος Μινιάκ, ἵνα ὀνομάσωμεν τοὺς ἐπιφανεστέρους, διότι ἐξ ὧν μόλις 25 ἠδυνήθησαν λογομαχοῦντες νὰ διελάσωσι μέχρι Λαγκάδας. Ἄπαντες ἤξευρον πρὸ ἡμερῶν τὴν τύχην ἥτις τοὺς περιέμενεν, ἂν καὶ ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν τιμὴ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ φανῶσιν ὅτι ἀπέβαλον πᾶσαν ἐλπίδα. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἀντήλλασσον ἀγραιοῦντες ἐν Πέτᾳ διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἐπὶ τῶν ἐπιζησάντων. «Ἐκ νεότητος ἐπολέμησα, ἔλεγεν ὁ παλαίμαχος Μιρζεύσκις, ἀπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἐν δὲ μόνον ἐκέρδησα ἐκ τούτου, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανὸν κακῶς ἔχουσι τὰ πράγματα. Τώρα ἐν καὶ μόνον ποθῶ, νὰ ἀποθάνω μαχόμενος ἐπὶ τῆς ἡγιασμένης ταύτης γῆς ἢ νὰ ἴδω τὴν ἐλευθερίαν ἀναθάλλουσαν ἐν αὐτῇ ὥς γηραιὸς αὐτῆς πολίτης». Ὁ δὲ Δάννιος προτείνων εἰς αὐτὸν τὴν δεξιάν· «καὶ ἂν οἱ πολέμιοι στήσωσι, προσέθετο, τὰς πολιὰς ἡμῶν κεφαλὰς ἐπὶ τῶν σεραίων αὐτῶν, τὰ λείψανα ἐκεῖνα θέλουσι διδάξαι πῶς θνήσκουσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πίστεως». Ἀλλοίμονον, ἀνεφώνει ὁ γεροναγὸς Φέλδχαννς, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς Τούρκους ὅσοι προσέλθωσιν ἐντὸς τῆς βολῆς τῶν πυροβόλων μου!». Καὶ τφόντι, μόνον ἀφοῦ ἐθέρισαν πλείστους ὅσους πολεμίους, ἀντήλλαξαν τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς ζωῆς. Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη! τὸ αἷμα ἐκεῖνο τῆς χριστιαν-

νικῆς Εὐρώπης δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ· ἡ εὐγενὴς αὐτῇ θυσία ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ πολλὰς ἄλλας θυσίας καὶ ἐπὶ τέλους νὰ στεφανωθῇ διὰ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας καὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσεως τῶν Γάλλων. Μετὰ τὼν φιλελλήνων ἔπεσον εἰς Πέτα καὶ οἱ πλείστοι τῶν τακτικῶν, ἐλάχιστοι δὲ κατώρθωσαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὡσαύτως εἰς Λαγκάδαν μετὰ τοῦ βαρέως τετραυματισμένου Νόρμανν. Ἄπαντα τὰ πολεμεφόνδια, αἱ τροφαί, τὰ πυροβόλα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πᾶσα ἐλπίς περὶ σωτηρίας τοῦ Σουλίου ἀπωλέσθη, ἡ δὲ φρουρὰ αὐτοῦ ἀντέστη μὲν μέχρι Σεπτεμβρίου μηνός, ταύτην ἔτι τὴν ὑπηρεσίαν προσενεγκοῦσα εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι παρεκώλυσε τὸν ἐν Πέτα νικητὴν τοῦ νὰ ὠφεληθῇ ἀμέσως ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς πείνης οἱ Σουλῶται νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη, ἐπιτρέψαντος αὐτοῖς νὰ ὑποχωρήσωσι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Οὐ μόνον ὁ Γῶγος ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν ἀρματολῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Ράγκος ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ ἐπανάστασις ἀπὸ τοῦ Σουλίου κατεκρημνίσθη διὰ μιᾶς εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ τῶν ἄλλων λειψάνων τοῦ Πέτα εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐδέησε νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου προμαχῶνος τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οὕτως εἶχον τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πράγματα ὅτε ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ μεγάλη ὁσμανικὴ δύναμις ἣτις ἔμεινε διαθέσιμος μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ Χουρσίτης, καταλιπὼν χιλιάδας τινὰς ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βριώνην εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, συνεκέντρωσε τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν εἰς Λάρισαν καὶ ἠΰξησεν αὐτὸν διὰ νέων στρατολογιῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε συνεποσώθη οὗτος εἰς 24.000 πεζῶν καὶ 6.000 ἵππεων μετὰ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα διαπραξας δὲν ἠξιώθη νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸς τὴν δύναμιν ἐκείνην ἣτις ὑπῆρξε βεβαίως ἡ ἰσχυροτέρα καὶ λαμπροτέρα ὅλων ὅσας ἡ Τουρκία ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως πρὶν ἢ παραλάβῃ τὴν ἐπικουρίαν τῶν τακτικῶν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ σουλτάνος φρονῶν ὅτι, ἐὰν ὁ γηραιὸς τοῦ Ἀλῆ νικητὴς κατέβαλλε καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἤθελεν ἰσχύσει πέρα τοῦ πρέποντος, ἀνέθηκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς νέας ἐκστρατείας εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ ἄρχοντα Μαχμούτ πασᾶν τῆς Δράμας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταβάλλει τὰ κινήματα τῶν Ἀγρᾶφων, τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ τῆς Θεσσαλομαγνησίας. Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος κοινότερον γενόμενος παρ' ἡμῖν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Δράμαλης, ἐμβαλὼν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, οὐδαμοῦ αὐτῆς συνήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν. Ὁ Ἀρσίου Πάγος εἶχεν ἐξουθενωθῇ διὰ τῆς στάσεως τοῦ Ὀδυσσέως, οἱ δ' ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ὑπέβλεπον τὰς ἀξιώσεις τοῦ πολεμάρχου τούτου, ὥστε οὐδεμία ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀφετηρία ἡνωμένης ἐνεργείας, ὁ δὲ Δράμαλης προελάσας ἀκωλύτως σχεδὸν μέχρι Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς ἐληλάτησεν ἀνηλεῶς ἀμφοτέρως ταύτας τὰς χώρας. Μὴ κατατρίψας δὲ χρόνον περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πρὸ μικροῦ παραδοθείσης εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν προεχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, ὑπ' οὐδενὸς εὗρε κατειλημμένα τὰ δυσπόρθητα τῶν Γερανίων στενὰ καὶ τῇ 5 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσε εἰς Κόρινθον. Ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὑποχωρήσει εἰς Ἄργος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰουνίου καὶ ἔκτοτε, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν βουλευτῶν ἠξίωσαν ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐκστρατεύσωσι διὰ τὸν ἐπικείμενον τῆς πατρίδος κίνδυνον, ἡ τοῦ Βουλευτικοῦ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν. Ἐν τούτοις ὁ μὲν Ἀκροκόρινθος παρεδόθη τῇ 5 Ἰουλίου εἰς τὸν Δράμαλην ἀμαχητί, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ φρουράρχου αὐτοῦ, ὅστις κατὰ παράδοξον τῆς τύχης παιδιὰν ἐκαλεῖτο Ἀχιλλεύς· οἱ δὲ

προεστῶτες οἱ καταλαβόντες τὰ Δερβενάκια, ἤτοι τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κορινθίας εἰς Ἀργολίδα, ἐνόμισαν περιττὸν νὰ μιμηθῶσι τὸν Διάκον· ὥστε ὁ Δράμαλης τῇ 12 ἐστρατοπέδευσε ἀκωλύτως ἐν Ἀργεῖ. Ἄμα ἐπλησίασεν, Ἐκτελεστικὸν καὶ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ μινίστροι κατέφυγον εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας, τὴν μίαν τῶν Κουντουριωτῶν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σπετσιώτου Κολομπότασι· Μανιάται καὶ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν ἀπάγοντες τὰ λάφυρα αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, εἶχε δὲ διαλυθῇ καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον διεπραγματεύετο ἤδη περὶ παραδόσεως. Ὅταν ἀναμνησθῶμεν ὅτι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε συμβῇ ἡ ἐν Πέτρᾳ καταστροφή, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατακλυσθεῖσα πανταχόθεν ὑπὸ πολεμίων καὶ μηδὲ σκιὰν κυβερνήσεως ἔχουσα ἐφαίνετο πνέουσα τὰ λείψια. Ἀλλὰ τότε παρέστη εἰς μέσον ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀντὶ νὰ μιμηθῇ τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν ἧς ἦτο πρόεδρος καὶ νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐντὸς τῶν πλοίων ἔμεινε εἰς τὴν ξηράν· καὶ ἀθροίσας 700 ἄνδρας ἐνίσχυσε τὴν ὀχυρὰν τοῦ Ἀργους ἀκρόπολιν, ἣν εἶχε προκαταλάβει μετὰ τινων συντρόφων ὁ μανιάτης Καραγιάννης, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐκπλύνῃ διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου τὰ ἀνόσια πολλῶν ἐκ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἁμαρτήματα. Ἀνεχαιτίσθη λοιπὸν οὕτως ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Δράμαλη, ὅστις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προελάσῃ εἰς Ἀκαρδίαν, ἀφήνων ὀπισθεν αὐτοῦ τὸ φρουρίον ἐκεῖνο. Καὶ ἐν τούτοις ἐπήρχετο ἐκ Τριπόλεως ὁ Κολοκοτρώνης πλήρης θάρρους καὶ πεποιθήσεως. Ἡ κραταιὰ φωνὴ δι' ἧς ἐγκαίρως ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὄπλα τοὺς Πελοποννησίους ἀντήχησεν εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς χερσονήσου· χιλιάδες μαχητῶν συνέρρεον περὶ αὐτόν· καὶ πῶς νὰ μὴ συρρεύσωσιν; Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἤξευρε νὰ κινή τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὰς ἰσχυροτέρας τῶν προλήψεων. Δὲν ἠρκεῖτο νὰ ὁμιλῇ περὶ πατρίδος, περὶ θρησκείας, περὶ δόξης, ἀλλ' ἐβεβαίον ὅτι ἀγρία, περιστερεὰ καὶ κόρακες προανγγέλλον ἀσφαλῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη· αἱ γυναῖκες ἐφώναζον εἰς τοὺς ἄνδρας τῶν· τρέξατε, εἰδεμὴ ὑπάγομεν ἡμεῖς· ἡ Γερουσία ἐκοῦσα ἄκουσα συνέπρασεν. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Δράμαλης κατελάμβανε τὸ Ἀργος, ὁ Κολοκοτρώνης ἐξεκίνει ἐκ Τριπόλεως μετὰ στρατοῦ πολυαριθμοῦ, ὅστις καθ' ὁδὸν ἐξωγκοῦτο ὡς ποταμὸς δεχόμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν τὰ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενα ρυάκια. Εἰς Ἀχλαδόκαμπον συνήντησε τοὺς ἐξ Ἀργους ἀναβαίνοντας μετὰ τῶν λαφύρων αὐτῶν Μανιάτας καὶ τοὺς ἐφώναξε· «γὰρ ποῦ;» — «Νὰ ξεφορτώσωμεν, ἀπὴντησαν, τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰ πράγματά μας καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφομεν εἰς τὴν μάχην». — «Στοῦ διαβόλου τὴ μάννα, κακαβούλια», ἐβόησεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐξηκολούθησε τὴν κατάβασιν αὐτοῦ. Ἄμα δ' ἐκβαλὼν τῶν ὀρέων κατέλαβε τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐβοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους εἰς τὸ νὰ ἐπιμείνωσιν ἀντιστάμενοι μετ' οὐ πολὺ δὲ διηνόλυνε τὴν βαθμιαίαν καὶ λαθραίαν εἰς τοὺς Μύλους ὑποχώρησιν αὐτῶν, ἅμα ὅτε ἐπέισθη ὅτι ἡ πέραιτέρω κατοχὴ τοῦ φρουρίου ἀπέβη περιττή.

Τφόντι τὰ κατὰ τὸν Δράμαλην ἤρχισαν νὰ ἔχωσιν ἐπισημαῶς, μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀργολίδα εἰσβολὴν αὐτοῦ. Ὁ ὁσμανίδης ἀρχιστράτηγος, εὐχερῶς διελθὼν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ οὐδὲν ἦτον εὐχερῶς περάσας τὰ Δερβενάκια, ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἔχει εἰμὴ νὰ περιαγάγῃ τὰ θριαμβικὰ αὐτοῦ τάγματα καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπομένως οὐδόλως ἐφρόντισε νὰ ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Ἐν Ἀργολίδι δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην, διότι ἡ συγκομιδὴ τοῦ ἔτους ἐκεῖνου ἀπέβη ἑλλιπής, τὰ δὲ ὑπάρχοντα ὀλίγα σιτηρὰ καὶ κρέατα

Ο Μαχμούτ πασᾶς τῆς Δράμας, Δράμαλης, ἔχων 24.000 πεζοὺς καὶ 6.000 ἵππεις ἐμβάλλει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Τὴν 5ην Ἰουλίου στρατοπεδεύει εἰς Κόρινθον.

Τὴν 12ην Ἰουλίου στρατοπεδεύει εἰς Ἄργος.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ καταφεύγει εἰς τὰ πλοῖα.

Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν ἐνισχύει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέρχεται ἐκ Τριπόλεως καὶ καταλαμβάνει τοὺς Μύλους.

Ὁ Δράμαλης ἐνεκεν ἐλλείψεως ἐφοδίων ἀποφασίζει νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅπως ἔξαπατήσῃ τοὺς Ἑλληνας διαδίδει ὅτι θὰ προχωρήσῃ πρὸς Τρίπολιν.

Ὁ Κολοκοτρώνης ἐννοήσας τὸ τέχνασμα ἔδραμε πρὸς τὸ χωρίον Ἀγ. Γεώργιος, τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων.

Τὴν πρωΐαν τῆς 25ης Ἰουλίου οἱ Τοῦρκοι ἔπειψαν τὴν πρώτην μοῖραν πρὸς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἁγίου Σώστη.

Ὁ Κολοκοτρώνης προσβάλλει αὐτοὺς εἰς Δερβενάκια, κατὰ μετώπον, οἱ δὲ Νικήτας, Παπαφλέσσας καὶ Ὑψηλάντης ἐκ τῶν νώτων.

Κατὰ τὴν φονικωτάτην μάχην 3000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας.

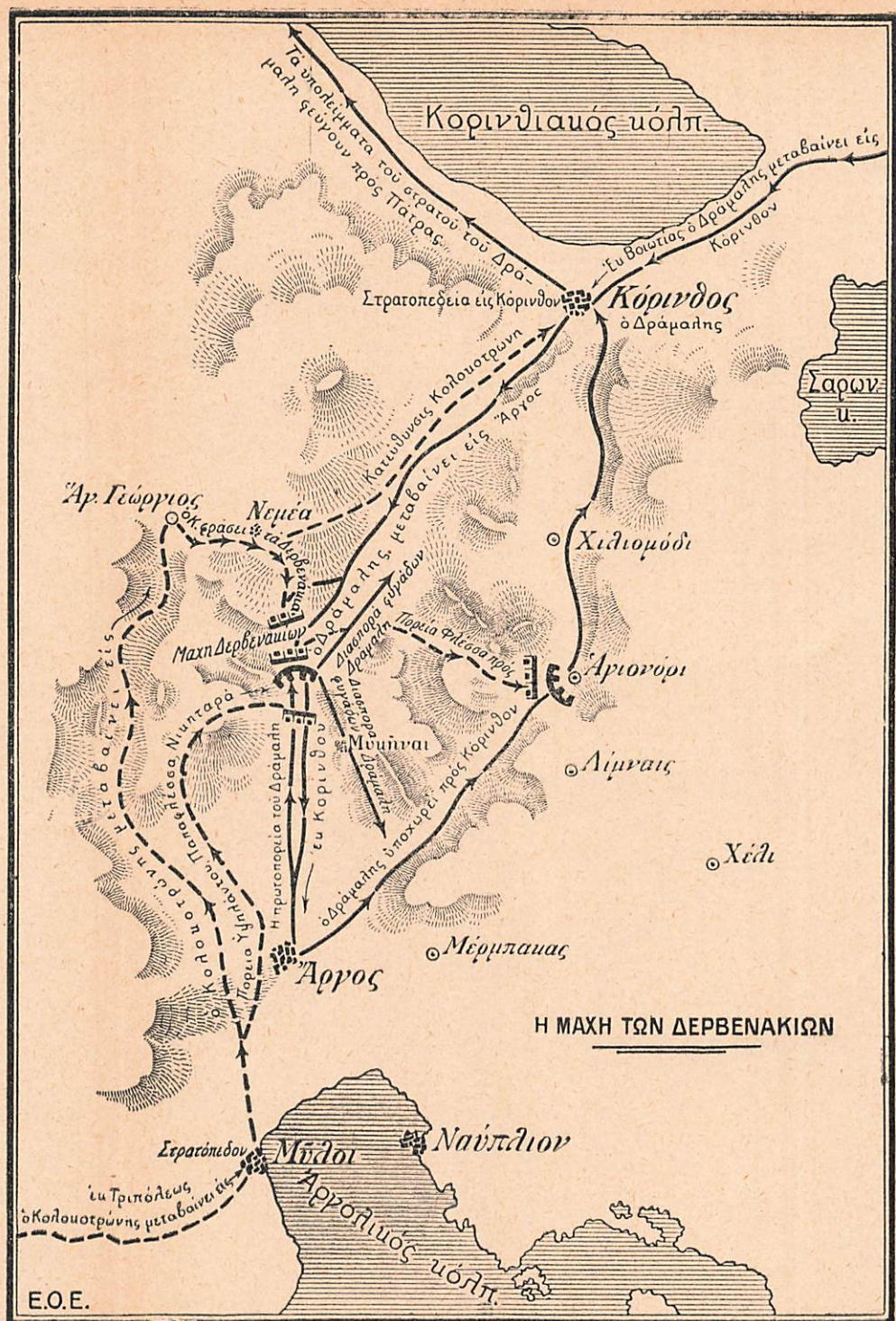
Ὁ Δράμαλης ἀποφασίζει νὰ ὑποχωρήσῃ διὰ τῆς στενωποῦ Ἀγινόρι τὴν 27ην Ἰουλίου.

Ὁ Κολοκοτρώνης πέμπει κατ' αὐτοῦ τὸν Ὑψηλάντην, Νικήταν καὶ Παπαφλέσσαν.

Ὁ Δράμαλης διαφεύγει εἰς Κόρινθον, ὅπου συνεκέντρωσε μόνον 4.000 ἄνδρας, ὅπου κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν.

Εἰς τὴν Ἀκράταν τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ προσβληθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαῖμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πειμεζᾶ καὶ Χαράλαμπους καὶ παθόντα νέαν συμφορὰν, ἐπιβιβάζονται ἐπὶ πλοίων καὶ φεύγουσι.

Σχεδιάσμα στρατηγοῦ Β. Δούσημη.

ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Ὁ ὁσμаниζὸς στόλος, ὅστις ἠδύνατο νὰ παράσχη αὐτῷ τροφάς, παραπλεύσας παρὰ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον δὲν εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς ἢ δὲν ἠθέλεν ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι ἐκ Λαρίσης ὑπὲρ τοῦ ἀπερισκέπτως προελάσαντος ἀντιζήλου αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ πάσχη στερεήσεις δεινὰς· νὰ προχωρήσῃ δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις στρατόπεδον· πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπηρεῖτο καιρὸς, καιρὸν δὲ δὲν εἶχε διὰ τὴν προαγομένην ὁσημέραι τῶν τροφῶν ἔνδειαν, ὥς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐνόσουν τὰ δὲ κτήνη ἐπιπτον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡθέλησε δὲ νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἡμετέρους καὶ ἔπεμψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Μύλοις τὸν χριστιανὸν αὐτοῦ γραμματέα ἐπὶ τῇ προφάσει μὲν τοῦ νὰ προτείνῃ ἀμνηστίαν πράγματι δὲ ἵνα περισπᾷ τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγγέλλων ὅτι μελετᾷ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὅλοι ἠπατήθησαν· μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα καὶ εἶπεν ἐν τῷ συγκροτηθέντι περὶ τούτου πολεμικῷ συμβουλίῳ ὅτι εἰς τὸν Δράμαλιν δὲν μένει ἄλλο εἰμὴ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι ἀπαραίτητον ἦτο νὰ καταληφθῶσι τὰ πρὸς τὴν Κόρινθον στενά. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούσθη, καταλιπὼν εἰς Μύλους τὸ μέγα στρατόπεδον, ἔδραμεν αὐτὸς μετ' ὀλίγων πιστῶν συντρόφων εἰς τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων χωρίον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μὴ προσέχων εἰς τοὺς χλευασμοὺς τοῦ Μαυρομυχάλῃ, ὅστις εἶπε τότε περιφρονητικῶς περὶ αὐτοῦ ὅτι πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης εἰς τὰ βουνά. Ἀλλὰ τῇ 25 Ἰουλίου κατέστη ἀναμφισβήτητον ὅποσον ὀρθὴ ὑπῆρξεν ἡ πρόνοια τοῦ κλέφτου ἐκεῖνου. Τὴν πρωΐαν τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ Τούρκοι ἔπεμψαν τὴν πρώτην αὐτῶν μοῖραν πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ ἁγίου Σώστη. Ὁ Κολοκοτρώνης καταλαβὼν, ὅπως ἠδυνήθη, τὸν χεῖμαρρον τοῦ Δερβενακίου καὶ τὰς παρακειμένας ἀνωφερείας τοῦ ἁγίου Σώστη, ἔπεμψε ζητῶν κατεσπευσμένως ἐπικουρίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πρῶτοι φθάσαντες δελήδες, προσβληθέντες περὶ τὸν χεῖμαρρον καὶ ἀπελπισθέντες νὰ διελάσσωσιν, ἐτράπησαν περὶ τὰ ὑψώματα τοῦ ἁγίου Σώστη, κατόπιν ἤρχοντο οἱ πεζοί, αἱ δὲ ἀποσκευαὶ ἐγκατελείφθησαν. Πεζοὶ καὶ ἱππεῖς ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ ἀναβῶσιν εἰς ἅγιον Σώστην, καὶ ἤδη ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἔξω κινδύνου, ὅτε ὁ Νικητάς, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης φθάσαντες ἐγκαίρως κατέλαβον τὸν λόφον τὸν φράσσοντα χαράδραν τινὰ δι' ἧς ἔμελλον νὰ διέλθωσιν οἱ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Σώστη καταβαίνοντες πολέμοι. Ἐκεῖ συνέβη μάχη φονικωτάτη. Ὀλίγοι τινὲς ἱππεῖς κατώρθωσαν νὰ διαπεράσωσιν εἰς τὸ πρὸς τὴν Κόρινθον χάνι τῆς Κουρτέσας, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς μοῖρας ἐκείνης πολεμούμενον κατὰ μέτωπον μὲν καὶ ἐκ πλαγίου ὑπὸ τοῦ Νικητά, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, ὀπισθεν δὲ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, κατεστράφη ὁλοσχερῶς. Πλείονες τῶν 3.000 νεκρῶν ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας· οἱ ἄλλοι ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς διέφυγον οἱ μὲν εἰς Κόρινθον οἱ δὲ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλ' ἅπαντες κακῶς ἔχοντες. Ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ συρράξει ὁ Νικητάς ἀνευφημῆθη καὶ πάλιν *τοιοκοφάγος*. Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Δράμαλης ἔμεινε καταπεφοβισμένος εἰς Ἀργος, τῇ δὲ 27 ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ μετ' ὅλου τοῦ στρατοῦ οὐχὶ ὅμως ἀπὸ τὰ Δερβενάκια ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἀνατολικώτερον Ἀγινόρι. Ὁ Κολοκοτρώνης, μὴ εἰδὼς ἔτι ποίαν θέλει τραπῇ ὁδόν, αὐτὸς μὲν ἔμεινεν εἰς Δερβενάκια ἔπεμψε δὲ εἰς Ἀγινόρι τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικητὰν καὶ τὸν Ὑψηλάντην. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἐπέπεσον τρόντι κατὰ τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐπελθόντων πολεμίων· καὶ ἂν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος στρατὸς προσέβαλλεν αὐτοὺς κατὰ νότων, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι τῇ 27 ἠθέλε συμ- πληρωθῇ ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἡσυχολήθη, ἅμα ἀναχωρήσαντος ἔξ' Ἀργους τοῦ Δράμαλη, εἰς τὸ νὰ λεηλατήσῃ τὰς παρ' αὐτοῦ αὐτόθι καταλει-

φθείσας ἀποσκευάς, ἐκ τούτου δὲ καὶ προσέτι διότι αὐτοὶ οἱ περὶ τὸν Νικίτην καὶ τὸν Φλέσσαν καὶ τὸν Ὑψηλάντην στρατιῶται ἐπρόστεξαν μᾶλλον εἰς τὴν λαφυραγωγίαν τῶν διερχομένων ἢ εἰς τὴν ἀναγαίτισιν αὐτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε τελευταῖον νὰ διέλθῃ, ἀποβαλὼν μὲν πολλὰς σκευάς, ἡμίονους καὶ καμήλους ἄνδρας δὲ μόνον περὶ τοὺς χιλίους.

Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε ἡ λαμπρὰ τοῦ Δράμαλη ἐπιχείρησις ἡ τοσοῦτο θριαμβικῶς

Ὁ Ἀνδρέας Λόντος ἐξολοθρεύει παρὰ τὴν Βοστίσαν
διὰ λιμοῦ 3000 ἐχθρῶν

(Ἐκ τῶν ἐν ταῖς Στοιαῖς τοῦ Μονάχου, εἰκόνων τοῦ "Εσς)

ἀρξάμενη ἀπέτυχεν οὐκ ἐλάττω. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν δεκατευθέντα ἐκεῖνον στρατὸν ἐντὸς τῆς Κορίνθου, πείσας μὲν τὸν Ὀδυσσεὰ νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος αὐτὸς δὲ περιζώσας πανταχόθεν τοὺς πολεμίους ἐν Πελοποννήσῳ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ὁ Δράμαλης. Τὸ Ναύπλιον μηδεμίαν λαβὼν ἀπὸ θαλάσσης βοήθειαν ἐλικοκτόνει καὶ τῇ 30 Νοεμβρίου παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀκριβῶς ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκ τῶν πολλῶν ὅσαι πρότερον συνομολογηθεῖσαι πᾶσαι δυστυχῶς εἶχον παραβιασθῇ. Τὰ δὲ ἔλεεινά τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη λείψανα, ἐλαττωθέντα ἐν Κορίνθῳ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ εἰς 4.000 ἄνδρας, ἐζήτησαν μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀλλ' εἰς Ἀκράταν περιζωσθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαΐμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χα-

ραλάμπη, καὶ παθόντα πάλιν ἐκεῖ νέας συμφοράς, μόλις ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ πλοίων τὰ ὅποια προσήγαγεν ὁ τῶν Πατρῶν φρούραρχος Ἰουσοῦφ πασᾶς. Τοιαῦτα ἐγένοντο ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ ἔτους 1822, οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου τοῦ ἐπικρεμασθέντος ἐπ' αὐτῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους τούτου σωτηρία ὠρεῖτο πρὸ πάντων εἰς τὸν Κολοκοτρώνην λαὸς καὶ στρατὸς ἀνωμολόγουν τοῦτο, αὐτὴ δὲ ἡ Γερουσία ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐποχὴ καὶ μία τῶν εὐτυχεστέρων τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Ἡμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέβη τὸ πρῶτον πρόσωπον ἀπάσης τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ δυτικῇ Στερεᾷ ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε πάθει τὴν ἐν Πέτρᾳ συμφοράν. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔσφρε μὲν ἔτι τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅμως μετὰ τὸ πρῶτον τῆς Γραβιᾶς κατόρθωμα δι' οὐδενὸς νέου ἔργου ἐλάμπρυνε τὸ ἀξίωμα τοῦτο, οὐ μόνον ἰδίως ἀφῆκε τὸν Δράμαλην νὰ εἰσελάσῃ ἀνενόχλητος εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον μῆνα ὁ Χουρσίτης ἔπεμψε τελευταῖον

εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀποκεκλεισμένων 8.000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Μεχμέτ πασᾶν διὰ Λαμίας καὶ Ἀμφίσσης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἠτήθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ μόλις διασωθεὶς ἐκ τῆς μάχης δὲν ἀνεχαίτισε τὴν περαιτέρω πρόοδον τοῦ ὁσμανίδου στρατηγοῦ εἰμὴ διὰ τῆς υποσχέσεως ὅτι ἤτο ἕτοιμος νὰ προσκυνήσῃ, ἂν λάβῃ τὸ ἀρματολίκι ἀπάσης τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Μεχμέτ πασᾶς ἀπεδέξατο ἢ ἐπροσποιήθη ὅτι ἀποδέχεται τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἠτοκτόνησεν αἴφνης ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ὥστε ὁ ὑποστράτηγος αὐτοῦ ἐνόμισεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λάρισαν.

Εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος ἠτύχησε κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας νὰ παράσῃ τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν οὐχὶ μὲν ἐνάμιλλον τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλι ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ σπουδαιοτάτην. Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρό τινων μηνῶν τοσοῦτον ἀτυχήσας Μαυροκορδάτος. Ὅτε μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Πέτα καὶ τὴν παρὰδοσιν τοῦ Σουλίου πολλοὶ τῶν ἀρματολῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐπροσκύνησαν, καθὰ προείπομεν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐσφόντο προτροπάδην εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὁ δὲ Ὁμέρ Βοιωτῆς καὶ ὁ Κιουνταχῆς κατήλθον περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου μετὰ 11.000 ἀνδρῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ Ἰουσοῦφ πασᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειε τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὁ Μαυροκορδάτος μέινας ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ 600 τὸ πολὺ ἀνδρῶν εἶπεν ὅτι δὲν θέλει ἀπέλθαι ἐν ὄσῳ εἰς καὶ μόνος ἄνθρωπος ὑπάρχει πρόθυμος ν' ἀγωνισθῇ, καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον. Ὁ περὶβολος τῆς πόλεως ἀπῆτει ἐπταπλασίους τοῦλάχιστον τῶν ὑπαρχόντων προμάχους· ἐπὶ τῶν τειχῶν δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ 14 παλαιὰ πυροβόλα, ἐντὸς δὲ αὐτῶν πολεμεφόδια καὶ τροφαὶ μόλις δι' ἓνα μῆνα. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρουν ἀμέσως τὴν ἔφοδον, ἤθελον πιθανώτατα κυριεύσει τὸ οὕτως ἔχον φρούριον· ἀλλὰ κατέτριψαν τὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς εἰς ἀκροβολισμούς, ἔπειτα εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, τὰς ὁποίας οἱ πολιορκούμενοι παρέτεινον ἐπιτηδεύως, ἵνα προφθάσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπικουρία ἣν ἐζήτησαν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῶν νήσων. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου μοῖρα τοῦ ὕδραϊκού στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως διέλυσε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶ, ἐκόμισε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1.000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεϊν, τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Δεληγιάννην, οἱ ἡμέτεροι διεμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βοιωτῆν ὅτι, ἂν θέλῃ τὸ Μεσολόγγιον, ἅς ἔλθῃ νὰ το πάρῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν νὰ πάσχωσιν οἱ πολιορκηταὶ ὅτι πρότερον οἱ πολιορκούμενοι· αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἡλαττώθησαν, ἡ δὲ προσαγωγή νέων ἀπέβη δυσχερὴς, διότι οἱ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κάτοικοι ἤρχισαν τελευταῖον νὰ δίδωσι σημεῖα ζωῆς· ὅθεν ὁ Ὁμέρ Βοιωτῆς ἐδέησε νὰ πράξῃ τι κρίσιμον. Καὶ τῶντι τὴν νύκτα τῆς 25 Δεκεμβρίου ἐπεχείρησεν ἔφοδον ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκκλησιαζόμενοι ἔνεκα τῶν Χριστουγέννων ἤθελον ἐγκαταλείψει τὰ τεῖχη. Ἡ φρουρὰ ὅμως εἰδοποιηθεῖσα περὶ τοῦ βουλευματος· εὐρέθη ἐτοίμη. Ἀφήσασα τὰ ἀλβανικὰ τάγματα νὰ πλησιάσωσι μέχρι βολῆς πιστολίου ἐθέρισεν ἔπειτα αὐτὰ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ὀλίγας δὲ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἡμέρας ἐλύθη ἡ πολιορκία. Ἡ ὑποχώρησις τῶν πολεμίων ἀπέβη αὐτοῖς ὀλεθρία. Καταλιπόντες τὰ πλεῖστα πυροβόλα καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν ἔφθασαν δρομαῖοι εἰς Βραχῶρι. Ἀλλ' ἐκεῖθεν προχωρήσαντες ἔπαθον νέας συμφοράς· 500 ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ πλημμυρήσαντος Ἀχελώου, οἱ δὲ διαπεράσαντες ἀφίκοντο κακῶς ἔχοντες πρῶτον εἰς Καρβασαράν καὶ ἔπειτα εἰς Προβέζαν.

Ἐσώθη λοιπὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς καὶ ἐσώθη πρὸ πάντων διὰ τοῦ Μαυροκορδάτου· ὥστε ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823 δύο ἄνδρες ὑπερεῖχον ὁμολογουμένως ὅλων τῶν λοιπῶν

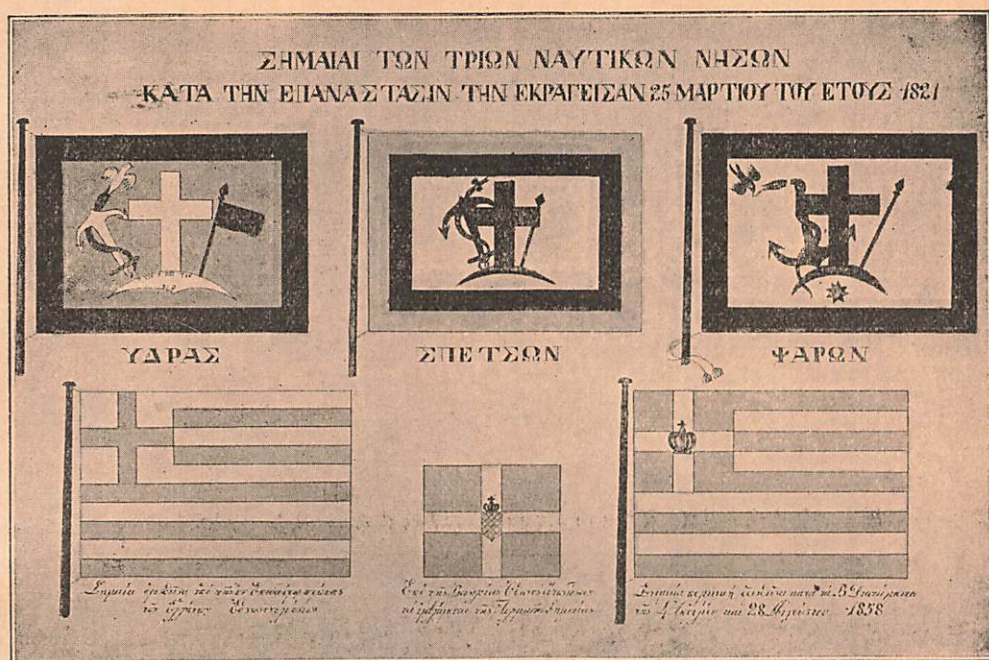

τῇ Ἑλληνικῇ ἡπείρῳ· ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος. Ἄν ἦτο δυνατόν νὰ συμβιβασθῶσι καὶ νὰ συμπράξωσιν, ἴσως κατηρτίζετο κυβέρνησις ὁπωσοῦν ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἄλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῶσιν ὥς ἐκ τῆς διαφόρου αὐτῶν φύσεως καὶ ἀνατροφῆς, ἔτι δὲ μᾶλλον διὰ τὰς ὅλως ἀντιθέτους προαιρέσεις. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε νὰ ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ἐπερειδόμενος κυρίως ἐπὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀδιαφορῶν δὲ περὶ τῆς διοικήσεως τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐπεζήτει ἀπ' ἐναντίας πάντοτε τὴν συγκρότησιν γενικῆς τοῦ ἔθνους κυβερνήσεως, καὶ ἐπειδὴ ἄλλην δύναμιν δὲν εἶχε πρὸς τοῦτο παρὰ τοὺς προσεστώτας, διὰ τούτων ἰδίως ἐδίωκε τὴν τοῦ σκοποῦ ἐκτέλεσιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ἐννοεῖται, ὅτι θέλει αὐτὸς χειραγωγεῖ αὐτοὺς καὶ διευθύνει. Πολυμήχανος δὲ ὢν προσέλαβε τρώντι τότε εἶπερ ἄλλοτέ ποτε προθυμοτάτους συνεργοὺς οὐ μόνον τοὺς πλείστους τῶν προυχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς προσεστώτας τῶν τριῶν μαχίμων νήσων, οἵτινες διὰ θυσιῶν καὶ κατορθωμάτων μεγάλων ἴσχυσαν μετ' οὐ πολὺ ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς.

Ἡ σφραγὶς
τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη

Αἱ σημαίαι τῶν ναυτικῶν νήσων
(Ἐκ τῆς συλλογῆς κ. Γ. Πώπ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821 ΚΑΙ 1822

Εἰς τὰς νήσους συνέβη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις λαβοῦσα κατ' ἀρχάς καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἔκτασιν μεγάλην περιεστᾶλη, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς τὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν Ἑλλάδα νήσους, παρεκτὸς ὅτι ἐν ταῖς νήσοις ἡ περιστολὴ ἀρξαμένη διὰ τῆς ἐν ἔτει 1822 καταστροφῆς τῆς Χίου δὲν συνεπληρώθη εἰμὴ τῷ 1824, ὅτε κατεβλήθη μὲν τὸ κίνημα τῶν Κρητῶν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου κατεστράφησαν δὲ ἢ τε Κάσος καὶ τὰ Ψαρά. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν ἡ ἐπανάστασις διετήρησε τὴν τοσοῦτο προσεγγίζουσιν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν Σάμον, ἣτις ἐπέπρωτο νὰ διασώσῃ μέχρι τέλους αὐτονομίαν τινά, ἂν ὄχι πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν.

Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων νήσων, Κρήτης, Ρόδου καὶ Κύπρου, αἵτινες πᾶσαι κατεῖχοντο ὑπὸ πολυαρίθμων ὀσμανιδῶν ἐπερειδομένων ἐπὶ ἰσχυρῶν φρουρίων, δὲν ἐπανεστή εἰμὴ μόνῃ ἡ Κρήτη. Ἀπορον δὲ θέλει φανῇ πῶς καὶ αὕτη ἐπανεστή, καὶ μάλιστα πῶς κατώρθωσε νὰ παρατείνῃ μέχρι τινὸς τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς, ἅμα ἀντιπαραβάλωμεν τὰ κατὰ τὴν νῆσον ταύτην πρὸς τὴν τῆς Πελοποννήσου κατάστασιν καὶ θέσιν. Οἱ μου-

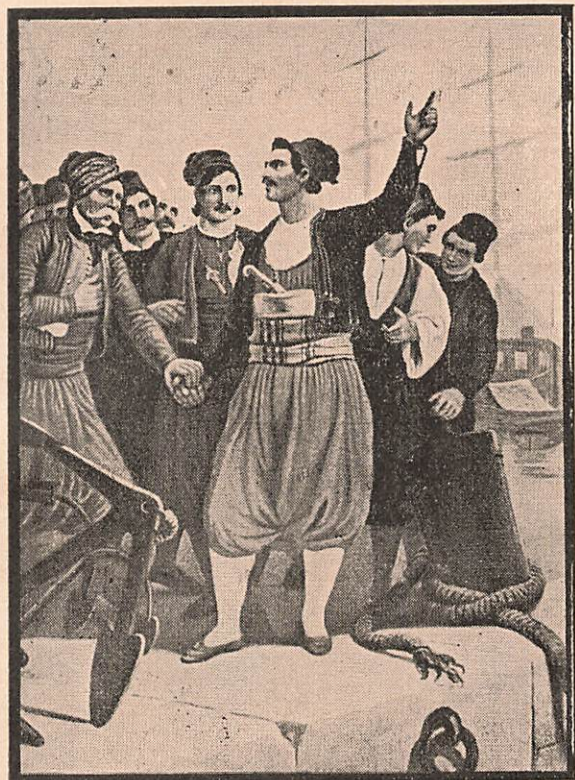

σουλμάνοι τῆς Πελοποννήσου μὴ διακρινόμενοι ἐπὶ ἐξαιρέτῳ ἀνδρείᾳ, παρεκτὸς τῶν Λαλαίων καὶ τῶν Βαρδουνιωτῶν, ἦσαν προσέτι πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν Ἑλλήνων, διότι ὑπελογίζοντο εἰς 12.000 ἄνδρας, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἄνδρες συνεποσούντο, μετὰ τῆς Μάνης, εἰς 30.400. Ὁ δὲ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κρήτης τῷ 1821 ἀνέβαιναν εἰς 25.000 περίπου οἰκογενείας καὶ ἦτο κατ' ἐλάχιστον μικρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀριθμοῦντος περὶ τὰς 28.000 οἰκογενείας· ἦτο δ' ἐπὶ τοσοῦτο μαχιμώτερος ὥστε ἀντιπαρέταξεν 20.000 ἀνδρῶν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι δὲν παρέστησαν ποτὲ πλειότεροι τῶν τρισχιλίων. Πλὴν τούτου ἡ Κρήτη κατείχeto πολὺ ἰσχυρότερον ἢ ἡ Πελοπόννησος, διότι, ἐνῶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ εἰς μόνος πασᾶς, ὅστις καὶ αὐτὸς συνέπεσε νὰ ἀποδημήσῃ, τρεῖς πασάδες ἐπεκράθηον ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῆς Κρήτης, εἰς ἐν Ἡρακλεῖω, εἰς ἐν Κυδωνίᾳ καὶ εἰς ἐν Ρεθύμνῳ. Προσέτι ἡ Πελοπόννησος εἶχε πρὸς βορρᾶν μὲν δύο προμαχῶνας, τὴν δυτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, αἵτινες, ἀν' ὅχι πάντοτε, ἐκ διαλειμμάτων ὅμως ἀνεχαίτισαν τοὺς ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους καταβαίνοντας ὀθωμανικοὺς στρατοὺς, εἶχεν εἰς τὰ δυτικὰ αὐτῆς πλευρὰ τὴν Ἐπτάνησον, ἐκ τῆς ὁποίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ μάλιστα προϊόντος τοῦ χρόνου οὐ μικρὰς ἔλαβεν ἐπικουρίας καὶ συνδρομὰς καὶ πολυειδεῖς ἀνακουφίσεις· εἶχεν ἀπ' ἀνατολῶν τοὺς δύο κυριωτάτους ναυστάθμους τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας. Ἡ δὲ Κρήτη ἦτο μεμονωμένη ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει καὶ πολὺ πλησιεστέρα τῆς ἄλλης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ἧς ὠρμῶντο οἱ στόλοι τῆς Ἀφρικῆς, ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ τοῦ 1824 καὶ οἱ φοβεροὶ τακτικοὶ στρατοί. Ἡ κορητικὴ λοιπὸν ἐπανάστασις ἦτο δυσκολώτατον νὰ διατηρηθῇ οἰκοθεν. Ἀλλὰ περὶ σπουδαίας ὁπωσοῦν πεζικῆς ἐπικουρίας ἐκ τῆς πανταχόθεν κινδυνευούσης ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος λόγος δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ. Τὸ δὲ ναυτικὸν ἡμῶν περιεσπᾶτο ὑπὸ τοσοῦτων ἀναγκῶν καὶ εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοσαύτας δυσχερείας ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ οὔτε τὴν Χίον οὔτε τὴν Κάσσον οὔτε τὰ Ψαρά, καὶ μόλις ἐκάλυψε διὰ τῆς αἰγίδος αὐτοῦ τὴν Σάμον, ἥτις καίτοι γενναίως ἀγωνισθεῖσα δυσκόλως ἐπὶ τέλους ἠθέλε διαφύγει τὴν τύχην τῶν προειρημένων τριῶν νήσων, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔσπευδεν ἐπανειλημμένως εἰς ἐπικουρίαν καὶ δὲν ἠτύχει πάντοτε νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν πολεμίων. Σπουδαίαν ὁπωσοῦν ναυτικὴν ἐπικουρίαν δὲν ἔλαβεν ἡ Κρήτη εἰμὴ παρὰ τῶν γειτόνων αὐτῆς Κασσίων, οἵτινες, σπανίως ἐν τῷ τακτικῷ στόλῳ παρατασσόμενοι ἐσιταγώγησαν ἐν τούτοις ἐκ διαλειμμάτων τὴν μεγάλην ἐκείνην νήσον καὶ ἐπεχείρησαν ἀποκλεισμούς τινας τῆς Ρεθύμνου καὶ τῆς Κυδωνίας. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι οἱ Κάσσιοι, καὶ διότι ἐνήργουν μεμονωμένοι καὶ διότι πρωίμως κατεστράφησαν, δὲν ἦτο ἐφικτὸν νὰ σώσωσι τὴν Κρήτην. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν προειρημένων συνάγεται ὅτι ἡ τύχη τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσῃ ἐπαναστάσεως ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ στόλου, ὅστις ἐνταῦθ' ἀπετέλει ἓνα τῶν κυριωτάτων προμαχόνων τῆς τε Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς. Καί, ἐπειδὴ ὁ στόλος ἀπρητίσθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, εἰς ταύτας δέον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν ἰδιάζουσαν ἡμῶν προσοχὴν.

Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἐπανεστήσαν κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς 1821 ἡμέρας. Οἱ πρόδρομοι τῆς Ὑδρας διστάσαντες ἐπὶ μικρὸν ἠναγκάσθησαν νὰ παρακολουθήσωσι τὸ κοινὸν παράδειγμα ὑπὸ στάσεως τοῦ λαοῦ ἣν ὑπεκίνησε δευτερεύων τις ἀλλὰ τολμηρὸς πλοίαρχος, ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου, ὅστις καθαιρέσας τῇ 30 Μαρτίου τὸν τότε διοικητὴν Νικόλαον Κοκοβίλαν καὶ καταπλῆξας τοὺς προεστῶτας ἀνεγνώρισθη ὑπ' αὐτῶν τὴν ἐπιούσαν ὡς διοικητὴς, ἔχων «μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τέσσαρας συμβούλους

ἐκλελεγμένους ὑπ' αὐτοῦ». Ὁ νέος διοικητὴς προεκήρυξε τότε τὴν ἐπανάστασιν, 16 Ἀπριλίου. Καὶ ἡ μὲν ἐξουσία αὐτοῦ δὲν διήρκεσε πολὺ. Τῇ 12 Μαΐου οἱ πρωτεύοντες πλοίαρχοι Γεώργιος Σαχτούρης, Ἀντώνιος Κριεζῆς καὶ Λάζαρος Παναγιώτας, συμπράττοντες

Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ἐπαναστατεῖ τὴν Ὑδραν
(Εἶδον τοῦ Ἐσς ἐν ταῖς Στοιαῖς τοῦ Μονάχου)

μετὰ τῶν προκρίτων καὶ ὠφελιθέντες ἐκ τῆς ἀπουσίας τῶν πλείστον τοῦ Οἰκονόμου ὁπαδῶν, ἀπελθόντων μετὰ τοῦ ἐκπλεύσαντος στόλου, καθήρεσαν καὶ ἐξώρισαν τὸν ἐφήμερον δικτάτωρα, κατ' ἀρχὰς περιορισθέντα ἐντὸς τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους δολοφονηθέντα ἐνῶ ἀπήρχετο ἐκεῖθεν εἰς Ἀργος. Ἄλλ' ἂν οἱ πρόκριτοι ἀπηλλάγησαν οὕτω τοῦ Οἰκονόμου δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπανάστασιν, πολλοὺ γὰρ δεῖ. Ὁ δισταγμὸς ὃν ἔδειξαν κατ' ἀρχὰς ἐπήγασεν οὐχὶ ἐκ φιλαργυρίας, ὡς ἐρρήθη, καὶ ἐξ ἀδιαφορίας πρὸς τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐκ βαθείας συνειδήσεως, ἣν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους εἶχον τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου ὅπερ προέκειτο νὰ ἀναλάβωσι, καὶ τῆς εὐθύνης ἣν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἔμελλον νὰ φέρωσι περὶ τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Ἄμα δὲ ὁ λαὸς ἀπέδειξεν ὅτι ὀργᾷ πρὸς τὸν ἀγῶ-

να, οἱ πρόκριτοι, καίτοι καθαιρέσαντες τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ, καίτοι ἀναλαβόντες πᾶσαν τὴν προτέραν ἐξουσίαν, δὲν ὠπισθοδρόμησαν ἀλλ' ἐνέμειναν μετὰ πάσης θυσίας καὶ ἐθελουσίας εἰς τὸ ἀπαξ ἀρξάμενον ἐπιχείρημα. Τὰς αὐτὰς ἀρετὰς ἀνέδειξαν ἄλλως ἐξ ἴσου καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι· καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι, κατ' ἰδίαν τε καὶ ἐν κοινῷ, ἐπολιτεύθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπανάστασιν εἰς τρόπον ὅστις παραβαλλόμενος πρὸς τὰ γενόμενα ἐν ταῖς πλείσταῖς τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν ἐξαιρέτως τιμᾷ τὴν μερίδα ταύτην τοῦ ἐλληνισμοῦ. Τίς δὲν ἤκουσε φημιζομένας τὰς μεγάλας αὐτῶν χρηματικὰς θυσίας; Τὰ ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν κυβερνήσεων καὶ βουλῶν ἀναγνωρισθέντα ἐπισήμως ποσὰ ἀναβαίνουν εἰς 18.000.000 νέων δραχμῶν, ἐξ ὧν 9 μὲν ἑκατομμύρια κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Ὑδρας, 5 δὲ περίπου ἑκατομμύρια ὑπὸ τῶν Σπετσῶν καὶ 4.000.000 ὑπὸ τῶν Ψαρῶν. Δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῆς θυσίας ταύτης πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ὅλης ἄλλης Ἑλλάδος κατατεθέντα, διότι πολλοὶ ὑπάρχουσι λογαριασμοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς μὴ ἐκκαθαρισμένοι. Ἄλλ' ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους συνειδήσις δὲν ἐπέβαλεν ἄχρι τοῦδε, μετὰ τοσούτου χρόνου παρέλευσιν, τὴν τῶν λογαριασμῶν ἐκείνων ἐκκαθάρισιν, ὅπως ὑπέλαβε καθήκον αὐτῆς ἱερὸν νὰ πράξῃ ἐγκαίρως ὡς πρὸς τὰς τῶν νήσων ἀπαιτήσεις. Ὅθεν, ἵνα λάβωμεν

ἐννοιάν τινα περὶ τοῦ περιέργου τούτου ζητήματος, γενικὴν μὲν οὐχὶ δὲ ὅλως τῆς ἀληθείας μεμακρυσμένην, ἐπιτρέπεται νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἔθνικῶν λογαριασμῶν ἐπιτροπῆς, ἥς ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς προτέροις. Κατὰ τὴν ἐκθεσιν ταύτην τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων δαπανηθέντων κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους ἦτοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1827, συνεποσοῦτο εἰς 70 περίπου ἑκατομμύρια γροσίων, ἦτοι, ὡς προείπομεν, 37.800.000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν⁽¹⁾. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ συνόλῳ τούτῳ περιλαμβάνονται τὰ ἐκ διαφόρων δανείων εἰσρεύσαντα εἰς τὸ ταμεῖον χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζονται περὶ τὰ 15.300.000, ἔπεται ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι κατέβαλον καθ' ἑαυτὰς ποσὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ ποσοῦ ὅπερ εἰσπράχθη ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἔξαιρέσει τοῦ Αἰγαίου πελάγους, περὶ τῶν προσόδων τοῦ ὁποῖου θέλομεν ὁμολήσει κατωτέρω. Καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ τὰ 22.500.000 τὰ καταβληθέντα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὑπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰσπράχθησαν ἀπὸ πασῶν τῶν κοινωνικῶν αὐτῆς τάξεων καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἔργατικοῦ λαοῦ, ἐνῶ τὰ 18.000.000 τῶν νήσων κατεβλήθησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων, ὃ ἔστιν ὑπὸ τῶν προκρίτων αὐτῶν.

Ἄλλ' οἵαιδὴποτε καὶ ἂν ἀπέβησαν αἱ χρηματικαὶ τῶν τριῶν νήσων θυσίαι ἔτι μᾶλλον ἀξιάγαστος ὑπῆρξεν ἡ ὁμοφροσύνη δι' ἧς αὗται διεξήγαγον τὰ ναυτικά τοῦ ἔθνους πράγματα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ναυτικοὶ ὅμιλοι καὶ μάλιστα οἱ μᾶλλον ἀτίθασοι ὅμιλοι τῆς Ὑδρας ἐστασίασαν πολλάκις, ἀλλ' οἱ πρόκριτοι, παρεκτὸς ἐλαχίστων ἔξαιρέσεων, ὁμοφρόνησαν καὶ κατίσχυσαν τοῦ δυσηνίου πλήθους· ὥστε ἐν γένει εἶπεν αἱ τρεῖς νῆσοι, καθ' ἑαυτὴν τε ἐκάστη καὶ ἐν κοινῷ, ἐπολιτεύθησαν ἐν ὁμονοίᾳ. Ἐκάστη εἶχε τοὺς ἰδίους δημογέροντας, διέποντας ἀνεξαρτήτως τὰ κατ' αὐτήν, ἀλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγίνοντο πάντοτε ἀπὸ κοινῷ. Κοινὰ ἦσαν τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς· θυσίαι, δόξα, παθήματα. Πολλὰς ἡδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἀποδείξεις τῆς ὄντως ἀδελφικῆς αὐτῶν ἐνώσεως, ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς μίαν πασῶν ἐμφαντικωτέραν. Ἐν ἔτει 1826 μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου δεινῶς κατεπλήγη σύμπασα ἡ Ἑλλὰς καὶ γενικὴ πεποίθησις παρήχθη, ὅτι, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς, δὲν ὑπολείπεται εἰς τὸν Ἰβραήμην εἰμὴ νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας. Τότε οἱ Σπετσιῶται ἐνόμισαν ἀπαραίτητον νὰ ἐγκαταλείψωσι χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας τὴν φιλότιμον αὐτῶν νῆσον, ἐπίπεδον οὖσαν καὶ εὐπρόσβλητον, καὶ νὰ μετοικήσωσι πανοικί εἰς Ὑδραν μετὰ τῶν Ψαριανῶν, ἵνα συμπήξωσιν εἰς ἐν ἀπάσας τὰς ναυτικὰς τοῦ ἔθνους δυνάμεις. Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας, προῖσταμένου τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ἅμα μαθόντες τὴν τοιαύτην τῶν προκρίτων Σπετσῶν πρόθεσιν, ἔγραψαν πρὸς αὐτοὺς τῇ 21 Ἀπριλίου τὰδε· «Τὰ ὅσα ζητήματα οἱ ἀπεσταλμένοι σας μᾶς ἐπρότειναν ἀπὸ μέρους σας καὶ τοῦ λαοῦ σας, ὅλα ἐνεκρίθησαν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τὸν λαόν μας ὅλον, τὸν ὁποῖον ἐπροσκαλέσαμεν εἰς συνέλευσιν ἐνώπιον τῶν ἀπεσταλμένων σας, καὶ οὕτως οὗτοι εἶδαν προσωπικῶς καὶ ἤκουσαν μὲ ποίαν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ προθυμίαν εἰλικρινῇ ὑποσχεταί, ὥς καὶ ἡμεῖς ὑποσχόμεθα, νὰ διατηρῇ ἄχρι τέλους τὴν ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν στενὴν ἐνωσιν καὶ ἀδελφικὴν ὁμόνοιαν. Θέλετε ἔχει λοιπὸν τὰ ἀναγκαῖα καταλύματα, ἦτοι κατοικίας εἰς τὸ Καμίνι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας, καὶ χωρὶς νὰ πληρώσετε παραμικρὸν ἐνοίκιον, ὅσον καιρὸν μέινετε ἐδῶ. Ὅσαι διαφοραὶ ὑπάρχουν μεταξὺ συμπολιτῶν μας καὶ συμπολιτῶν σας, ἀλησμονοῦνται καὶ νὰ μὴ ἀναφερθοῦν ὅσον καιρὸν

(1) Τοῦ ὀθωμανικοῦ γροσίου ἡ ἀξία εἶχε πολὺ ἐκπέσει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀξίας.

La nazione Greca, stanca omai di gemere sotto il duro giogo, da cui per più di quattro secoli, è stata obbrobriosamente oppressa: con generale ed unanime impulso, corre alle armi per distruggere le pesanti catene imposte dai barbari Maomettani. Il nome sacro di Libertà echeggia in tutti gli angoli della Grecia, ed ogni cuor greco arde di desiderio di riacquistare questo prezioso dono del Cielo, o di perire nel cimento.

Gli Abitanti dell' Isola d' Iora non vogliono essere i meno audaci in questa nobile gara. Essi affrontando ogni pericolo, per ostilità: e i loro Tiranni, faranno uso dell' unico mezzo che la natura della loro situazione locale gli ha concesso. a tal uopo

Noi Primati componenti il Governo di quest' Isola permettiamo al Capitano Geo. A. Pico del Bregantino Cinese con cannoni 14 ed altri armi sottili inalberando il Vessillo Nazionale Greco di recarsi con questo suo Bastimento ovunque credesse utile e necessario alla causa comune, per agire contro le forze Ottomane (onde di terra che di mare), e rifiutando qualunque atto di lealtà guerra, fino a tanto che la libertà e l'indipendenza della Nazione Greca, sia fermamente ristabilita.

Supplichiamo i Comandanti delle forze marine e terrestri di tutte le Potenze Europee, non solamente di non dare impedimento a luno a questo Bastimento nell'esercizio di lla sua Missione, ma anzi di prestargli tutta que lla assistenza e protezione che compatibili esser possa al loro stato di neutra lita.

Non dobbiamo meno riprometterci dalla generosità de lte Nazioni civilizzate, e sarebbe offenderle se dubitassimo un istante de lla loro sollecita condiscendenza a favore de lla nostra causa, che è la causa de l Umanità: il discendenti de gli Uomini i l lustri che hanno onorato l uman genere con le sub limi loro virtù, che hanno i l luminato i l Mondo, combattono per la libertà contro i loro oppressori, i barbari discendenti de l barbaro Osman, distruttori de lle scienze e de lle arti, e nemici de lla Religion Santa di JBYD C HTO: chi sarà mai tanto crudele che vog lia mo lestarci in questa terribile lotta, o che non faccia dei voti per voi?

Dato nella Cancelleria dell' *Isola d'Isola*
 novemaggio millaotto cento non' uno L. L.

"Dirus rugatus Engas

[illegible]

Εξήχθη εἰς τὴν Καπελλαρίαν ἐν ἡμέρᾳ
22^ῃ 4 μην. 1821

Georgio Tripp
Lancet N^o

Διπλώμα καταδρομῆς, ὑφ' οὗ συνωδεύοντο τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα ἅμα ἐκπλεύσαντα τῆς νήσου εἰς δίωξιν τῶν ὧν. Πολύτιμον καὶ ὑπὸ τυπογραφικῇ ἐποψίν. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ διπλώματος ἡ ἐξῆς ἐντυπος οἰσις. «Ἐντυπώθησαν παρὰ Νικολάου Μπαρώτζη τοῦ Σαλωνίτου πρὸς χρῆσιν τοῦ Γένους». Σμίκρυνσις κατὰ 1/2. οἰνοῦται ὑπὸ I. Βλαχογιάννη.

συνδιατρίβωμεν. Ταχύνετε λοιπόν, ἄδελφοί, τὸν πανοικὶ ἐρχομὸν σας διὰ νὰ γενῇ ὅσον τάχιον ἢ γενικῇ ἐκστρατεία, καὶ αἱ ἐφαμελῖαι σας, ὅταν φθάσουν ἐδῶ, εὐρίσκουν ἑτοιμα καὶ εὐκαιρωμένα τὰ ὁσπίτια τῶν Καμινίων, καὶ τὴν πλεόν ἀδελφικὴν δεξίωσιν εὐρίσκετε ὅλοι ἀπὸ ὅλους μας». Τὴν δὲ ἐπιούσαν ἔγραψαν οἱ Ὑδραῖοι τὰ αὐτὰ εἰς τοὺς Ψαριανούς. Καὶ οἱ μὲν Ψαριανοὶ μετὰ τινας συνδιασκέψεις ἀπεκρίθησαν, τῇ 18 Μαΐου, ὅτι «ἡ μετάβασις τοῦ λαοῦ τῶν ἡτο ἀδύνατος, ἀλλ' εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς ὅποιανδήποτε στιγμὴν μάθουν παρ' αὐτῶν ὅτι εἶναι ἑτοιμοί». Οἱ Σπετσιῶται μετόφησαν τρόντι περὶ τὰ τέλη Μαΐου καὶ ἀρχὰς Ἰουνίου εἰς Ὑδραν καὶ ἔτυχον αὐτόθι τῆς πανηγυρικωτάτης καὶ ἀδελφικωτάτης δεξιώσεως. Κοινὰ λοιπὸν ἦσαν τὰ πάντα μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ὑδρα, ἂν ὅχι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων, ὁμολογουμένως ὅμως κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων καὶ τὸ μέγεθος τῆς καταβολῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἰσοφάριζε μόνη πρὸς τὰς δύο ἄλλας νήσους ἡνωμένας ὁμοῦ, φυσικῶς τῷ λόγῳ ἀπεδόθη σιωπηρῶς προεδρία τις αὐτῇ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς κοινῆς ἐνεργείας. Πάλιν δέ, ἐπειδὴ ἐν Ὑδρᾷ ἐπρώτευνεν ὁ τῶν Κουντουριωτῶν οἶκος, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λάζαρος Κουντουριώτης ἀνωμολογήθη πάντοτε ὡς ὕπατος τῆς νήσου κυβερνήτης· ὥστε τούτου ἔνεκεν ἐπέσχε προέχουσάν τινα τάξιν ἐν τῇ ὅλῃ διοικήσει τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων, εἰ καὶ οὐδέποτε ἀνωμολογήθη ἐπισήμως τὸ τοιοῦτον αὐτοῦ ἀξίωμα.

Λάζαρος Κουντουριώτης

Ἀνεδείχθη δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ τοιοῦτου πρωτείου τῆς ναυτικῆς Ἑλλάδος. Αἱ χρηματικαὶ θυσίαι τοῦ οἴκου τῶν Κουντουριωτῶν συνεποσώθησαν εἰς 2.000.000 περίπου παλαιῶν δραχμῶν (ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἐπίσημον πίνακα 1.941.158), ὃ ἔστιν εἰς τὸ πέμπτον τῶν ὅλων ὑδραϊῶν ἀπαιτήσεων καὶ τὸ δέκατον τῆς ὅλης καταβολῆς τῶν τριῶν νήσων. Ἐκ τῶν ἄλλων πλουσιωτέρων Ὑδραίων οἱ μὲν Τομπαζαῖοι δὲν σημειοῦνται εἰμὴ διὰ 559.170, οἱ δὲ Βουδουραῖοι διὰ 447.814. Ἐκ τῶν Σπετσιωτῶν οἱ Ἀνάργυροι δὲν ἀποζημιοῦνται εἰμὴ ἐπὶ κεφαλαίῳ 609.606· οἱ Μέξαι 510.606· οἱ Μποτασαῖοι 453.530. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν οἱ Κοτσάδες ἐπὶ κεφαλαίου 464.114 καὶ οἱ Ἀποστόλαιοι 431.009. Ἄλλ' αἱ χρηματικαὶ ἐκεῖναι θυσίαι δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἀναδείξωσι τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην ὕπατον κυβερνήτην τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος. Ὁ ἀνὴρ, μόλις ὢν τριακοντούτης ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχεν ἀρετὰς ἐξαίρετους. Ἦτο τρόντι μεγαλόφυχος ὡς ἰδιώτης τε καὶ ὡς δημόσιος ἀνθρώπος· οὐ μόνον ἐσυγχώρησε τὸν φονέα τοῦ πατρὸς του ἀλλὰ καὶ εὐποιοητικὸς πρὸς αὐτὸν ἀνεδείχθη, μίαν μόνην ἐπιβαλὼν αὐτῷ τιμωρίαν τοῦ νὰ μὴ ἐμφανισθῇ ποτὲ ἐνώπιόν του· δι' ἅπαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος, ἐν τοῖς κρισιμωτάτοις τῶν καιρῶν οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸ μέγα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ παράστημα. Δι' ἀνεξαντλήτου εὐροίας λόγου συνδυαζομένης μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως ἦν ἐνέπνεεν ἡ δεδοκιμασμένη αὐτοῦ σύνεσις πλειστάκις ἐχαλιναγώγησε τὰ ἀφηνιάσαντα πλήθη· καὶ ποτε φοβερὰς ἐκτραγείσης συμπλοκῆς μεταξὺ Ὑδραίων καὶ ἐκ Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν συγκεκλιμένης φρουρᾶς τῆς νήσου, παρελθὼν ἀτρόμητος εἰς μέσον καὶ λαλήσας

πρὸς μὲν τοὺς ναύτας ἁλβανιστὶ πρὸς δὲ τοὺς πεζοὺς ἑλληνιστὶ περιήγαγεν αὐτοὺς ἀιμοφύρτους ἔτι ὄντας νὰ ἀσπασθῶσιν ἀλλήλους. Καίπερ ἑτερόφθαλμος ὢν εἶχε θαυμαστὴν ὁξυδερκειαν περὶ τὴν διάγνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων. Εἰς αὐτὸν

Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς νεανικὴν ἡλικίαν

ὀφείλει ἡ Ἑλλάς τὴν εἰς ναύαρχον προχείρισιν καὶ τὴν ἐπὶ ἑξ ὅλα ἔτη ἀδιάσειστον ἐν τῷ ἀξιώματι τούτῳ διατήρησιν τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη. Εἶχε τὴν συνείδησιν τοῦ τί δύναται νὰ πράξῃ, προτέρημα σπανιώτατον παρ' ἡμῖν, οὔτινες νομίζομεν πάντες ὅτι πρὸς πάντα πεφύκαμεν. Εἶχε τὴν συνείδησιν ὅτι, ἂν ἦτο ὁ ἄριστος τῶν ναυτικῶν πραγμάτων κυβερνήτης, δὲν εἴπετο ἐκ τούτου ὅτι ἡδύνατο ἐξ ἴσου ἐπιτηδείως νὰ ἀναλάβῃ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν κυβέρνησιν. Πολλάκις δ' ἐπὶ τούτῳ παρακληθεὶς αἰείποτε ἀπεποιήθη, καὶ μόλις ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐ-

τοῦ Γεώργιον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς τῆς Ἑλλάδος ὑποθέσεις, αὐτὸς ἐπιμόνως ἀποφυγὼν τοὺς σκοπέλους καθ' ὃν ἐκεῖνος συνετρίβη. Μηδ' ὀνομάσῃ τις ἀρνητικὴν τὴν ἀρετὴν ταύτην, διότι δι' αὐτῆς δὲν ἔσωσε μόνον τὴν ἰδίαν ὑπόληψιν, ἔσωσε καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, διατηρήσας μέχρι τέλους τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο πρὸ πάντων ἡ τῆς πατρίδος τύχη καὶ ἣν ἤθελε διακινδυνεύσει, ἐὰν ἀναμυγνυόμενος εἰς ἀλλότρια ἀπέβαλλε τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ ἀπέβη συμφυῆς αὐτῷ ἢ ἐν τῇ τάξει ἐγκατέστησε ὥστε οὐδέποτε ἐπέισθη νὰ ἀποδημήσῃ ἐξ Ὑδρας, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος οὔτε μετὰ. Κυβερνῆται καὶ βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν καὶ ἔτυχον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῆς προσηκούσης εὐλαβοῦς δεξιώσεως, ἀλλ' αὐτὸς οὐδέποτε ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐπίσκεψιν. Ἐνόμιζες ὅτι ἦτο εἷς τῶν βράχων τῆς Ὑδρας, ὅστις καίτοι ἐμυρνωθεὶς ὑπὸ τοῦ Λευκαλίωνος δὲν ἠδυνήθη νὰ μετακινήθῃ χωρὶς νὰ ἐπαγάγῃ δεινὴν αὐτῆς ἀλλοίωσιν⁽¹⁾.

(1) Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, καίπερ οὐδέποτε ἐξερχόμενος τῆς Ὑδρας, ὅμως κατὰ διάνοιαν εὗρίσκετο πανταχοῦ ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου σύμπαντος. Ἐν Ἑλλάδι ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦτο κέντρον κυβερνήσεως πολλῶν ἐνεργητέρων τῆς τοῦ Ναυπλίου. Διὰ τῶν γραμματέων αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' αὐτογράφων ἐπιστολῶν, ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς κατὰ γῆν ὀπλαρχηγούς, ἀμφότεροι δὲ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στόλου. Οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς χώρας εὗρισκομένους προκρίτους, τὸν Μαυροκορδάτον ἐν Λιγοβιτσῷ, τὸν Πετρόμπευ ἐν Μάνῃ καὶ ἐν Καλάμῃς καὶ πρὸς τὸν Παλαιὸν Πατρὸν Γερμανόν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἐν Πίσῃ τῆς Ἱταλίας ἐφησυχάζοντος περιφήμου μητροπολίτου Ἰγνατίου (τοῦ πρῶτον Οὐγγρο-

Ἐκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν ναύαρχον αὐτῆς καὶ τὸν ἀντιναύαρχον, οὐδείς δὲ ὑπῆρχεν ἐπισήμως διωρισμένος ναύαρχος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ δύναμις αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἐμελλε νὰ συνεπαγάγῃ ἀπαραιτήτως τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς τῶν ναυάρχων ἐπὶ τοὺς ἄλλους δύο, διὰ δὲ τοὺς πολλοὺς προεκτεθέντας λόγους ὧν ἕνεκα ἡ Ὑδρα ἐπρώτευε τῶν λοιπῶν δύο νήσων καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ὑπ' οὐδενὸς ἀμφισβητηθεῖσαν ποτὲ μεγαλοφυΐαν τοῦ Μιαούλη ἡ ἀρχηγία πράγματι ἐνησκήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου τῆς Ὑδρας. Ὅσοι δὲ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν ἠθέλησαν βραδύτερον νὰ ἀμφισβητήσωσι τὸ γεγονός τοῦτο, ἀξιοῦντες ὅτι ἑκάστη τῶν τριῶν μοιρῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ναυάρχου ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἐκυβερνᾶτο, οὐ μόνον τὴν ἀλήθειαν ἠδίκησαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν καὶ αὐτὰς τὰς ἰδίας πατρίδας. Ἐν πολέμῳ ἔν γενεῇ, καὶ ἔξαιρέτως ἐν τῷ ναυτικῷ πολέμῳ, ποτὲ δὲν ἠκούσθη νὰ ἄρχωσι σύναμα καὶ ἐξ ἴσου τρεῖς ἡγεμόνες. Ἐν αὐταῖς ταῖς παναρχαίαις Ἀθήναις, ὅπου ἐκ περιτροπῆς καθημέραν μετεβάλλετο ὁ στρατηγός, ὁ τῆς ἡμέρας στρατηγὸς εἶχε τὴν ὑπερτάτην τοῦ ὅλου ἡγεμονίαν, καὶ κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προεξάρχων Μιλιτιάδης ἐλογίσθη σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸ τῆς μάχης ἠμποροῦν νὰ βουλευώνται πολλοὶ καὶ νὰ αποφασίζωσι περὶ τοῦ πρακτέου ἄλλ' ἐν τῇ μάχῃ αὐτῇ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἰδίως ἐν ναυμαχίᾳ εἰς ὁ ἀνυψῶν τὰ σήματα τῶν διαφόρων κινήσεων τοῦ στόλου καὶ μάλιστα ὅταν, ὅπως μετ' ὀλίγον θέλομεν ἐξηγήσει ὅτι συνέβαινε παρ' ἡμῖν, τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπιτηδεΐας τῶν κινήσεων διεξαγωγῆς. Ὄθεν ἡ μεγαλυτέρα ὕβρις τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν κατὰ τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως ἠθέλει εἶναι τὸ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐν ταῖς ναυμαχίαις ἡμῶν οὐδείς ὑπῆρχεν ὁ διευθύνων τὰς γενικὰς τοῦ στόλου κινήσεις. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δριμύτερον τῶν ἄλλων κατεξαστάντες κατὰ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μιαούλη ἀναγκάζονται ἄκοντες νὰ ἀνομολογήσωσιν αὐτήν. Μήπως ἐν τῇ γραφικωτάτῃ εἰκόνι ἦν ἐτεχνούργησεν ὁ Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου, τῆς περὶ τὸν Γέροντα μεγάλης ναυμαχίας, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν καθ' ἣν οἱ ναῦαρχοι καὶ ἀντιναῦαρχοι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν εὐρέθησαν ἐκ τύχης μετὰ τινων ἄλλων πλοίων ἐν τῷ μυχῷ τοῦ

Ἀνδρέας Μιαούλης

βλαχίας) καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ὀνομαστῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ παρ-
επιδημοῦσαν διὰ δάνεια τριμελὴ ἐπιτροπείαν. Πάντες δὲ οἱ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἴτε ἀγαθὸν τι
ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ βουλευόμενοι εἴτε ἐναντίον τῶν παρανομιῶν τῶν ἀρχόντων διαμαρτυρούμενοι πρὸς
αὐτὸν ἀπετείνοντο καὶ οἱ δυστυχεῖς οἱ Κρητες τοῦτου τὴν προστασίαν ἐπεκαλοῦντο. Αὐτὸς δὲ ἦν
ὁ ὑπὲρ τοῦ στόλου, τῶν πυρπολικῶν, τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἐφοδίων τοῦ πολέμου διηνεκῶς φροντί-
ζων καὶ τὸ ἐλλείπον τοῦ δημοσίου ταμείου γεννσίως ἐκ τῶν ἰδίων ἀναπληρῶν καὶ πᾶσαν τὴν πε-
ριουσίαν εἰς τὰ κοινὰ δαπανῶν καὶ ὑπὸ πάντων «**Πατὴρ** τοῦ ἔθνους» προσαγορευόμενος. Ὁ Παλαιῶν
Πατρῶν Γερμανὸς ἐπικαλούμενος τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν πρὸς κατάρταυσιν τοῦ ἐμφυλίου
πολέμου τοῦ 1824 ἔγραφε πρὸς αὐτόν «**Ἡ οἰκογένειά σας λέγεται ἡ πρώτη τοῦ ἔθνους καὶ μέγα**
μέρος τῆς εὐτυχίας τοῦ ἔθνους ἀνάγεται εἰς δόξαν τῆς. Τοιοῦτος ἦν καὶ τοιοῦτος ἔμεινε μέχρι
τέλους τοῦ ἀγῶνος ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης.

κόλπου αποκεχωρισμένοι τοῦ ἄλλου στόλου καὶ ἐν γαλήνῃ εἶχον νὰ ἀγωνισθῶσι κατὰ συμπάσης τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐνῶ ὁ Χοσρέφης παρεκώλυε τὰς ἄλλας μοίρας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν, μήπως αὐτὸς ὁ σπετσιώτης ἱστορικὸς δὲν ἀποδίδει ἅπασαν τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας Ὑδραίων τε καὶ Σπετσιωτῶν εἰς τὸν Μιαούλην καὶ δὲν ἐπιφωνεῖ περὶ αὐτοῦ· «θέτει εἰς ἀνακωχὴν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἀνυποῖ εἰς τὸν μεγάλον ἱστὸν τὴν μεγάλην ταινίαν, τὴν φοινικίδα, τὸ σημεῖον τοῦ πολέμου... διότι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὁμιλήσῃ πλέον ὁ ἀνὴρ παρὰ νὰ πράξῃ..... διατάσσονται δὲ τὰ δέοντα ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, ἐποπτεύοντος ἀπὸ τὸ κέντρον ὅλους τοὺς συναγωνιζομένους»; Ὁ δ' Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος λέγει· «ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πολεμικὰ συμβούλια ἐγίνοντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μιαούλη, ἀτομικῶς μὲν θεωρουμένου ὡς ἐμπείρου, προτιμωμένου δὲ καὶ ἔνεκα τῆς ποδαλγίας του καὶ ἔνεκα τῆς ἡλικίας του». Ἀλλαχοῦ ὁμως ἐξηγεῖ πολὺ εἰλικρινέστερον διατὶ ἀληθῶς προειμᾶτο ὁ Μιαούλης. «Μετὰ τὰ πρῶτα ἔτη, λέγει, κατωρθώθη ὥστε ἐν μὲν τῇ Ὑδρᾷ ἡ ἐκλογή τοῦ ναυάρχου ἔπεσεν εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην, ἀνδρα ἀληθῶς καὶ γενναῖον καὶ νοήμονα, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν προκρίτων ἀνήκοντα, εἰς τὰ Ψαρὰ εἰς τὸν ἔμφρονα πρόκριτον Ἀποστόλην, εἰς δὲ τὰς Σπέτσας εἰς τὸν πλοίαρχον Γεώργιον Ἀνδρουτσουν, ἀνδρα γενναῖον μὲν, τίμιον καὶ σοβαρόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἱκανότητος ἀναλόγου πρὸς τὴν ναυαρχικὴν θέσιν. Ὁφείλεται δὲ ἡ μὴ εὐστοχος αὕτη ἐκλογή αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην δημοτικότητα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου Ἀνδρουτσου, εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν φατριῶν καὶ εἰς τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος». Τίς δὲν βλέπει ἐνταῦθα ὅτι ὁ σπετσιώτης ἱστορικὸς, δεικνύων αὐταπάρνησιν ἀξίαν τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἀνακηρύττει τὴν ἀσύγκριτον τοῦ Μιαούλη ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τοὺς ναυάρχους τῶν δύο ἄλλων νήσων; Βεβαίως αἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος κυβερήσεις, ἂν ὅχι ἄλλο, ἔσχον τοῦλάχιστον τὴν σύνεσιν νὰ μὴ θελήσωσι νὰ προσβάλλωσι τὰς τοπικὰς φιλοτιμίας τῶν δύο ἄλλων νήσων, προχειρίζουσαι τὸν Μιαούλην ἀρχιναύαρχον τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ὁ Μιαούλης δὲν ἐλέγετο πάντοτε εἰμὴ ναύαρχος τῶν Ὑδραίων, καὶ πάντοτε ἔσχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ γράφῃ τὰς ἐκθέσεις αὐτοῦ ὡς ἀπλοῦς τῶν Ὑδραίων ναύαρχος. Ἀλλὰ τί σημαίνει ὅτι δὲν ἦτο διὰ διπλώματος διωρισμένος, ὅτε καθ' ὅλας τὰς ναυμαχίας εἰς ἃς παρευρέθη ἐνήσκει διὰ τῆς βίας τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχήν; Περὶ τούτου δὲ οὐδεμία ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία. Τὸ ἔθνος ὅλον, τὸ σύγχρονον αὐτοῦ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἠσθάνετο ὅτι ἐκ τοῦ στόλου ἐξηρτάτο ἡ τῶν πάντων σωτηρία, αὐτὸν κατ' ἐξοχὴν ἀνεκήρυττε ναύαρχον. Διατρέξατε τὰς ἐφημερίδας τῶν χρόνων ἐκείνων, οὐχὶ τὰς ἐφημερίδας τῆς Ὑδρας, οὐχί, ἂν θέλετε, καὶ τὰς ἄλλας ἐφημερίδας, ἀλλὰ τὰ *Ἑλληνικὰ Χρονικά*, τὰ ὁποῖα ἐγράφοντο ἐν τῷ μέσῳ τῆς φοβερᾶς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ ἐπανειλημμένως σῶθέντος διὰ τῶν ἀγώνων τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, καὶ θέλετε ἴδει τὸν Μιαούλην αἰείποτε ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἔξαιρούμενον καὶ ἐξυμνούμενον. Δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὰς μαρτυρίας τῶν ἀγγλῶν καὶ τῶν γάλλων ναυάρχων καὶ μοιράρχων, οἵτινες ἐν τούτοις, αὐτόπται ὄντες τῶν πραγμάτων καὶ ἐπιτηδεύοντες αὐτῶν κριταί, εἰς τὸν Μιαούλην πάντοτε ἀπέδωκαν τὴν τιμὴν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἄθλων. Ἀλλὰ πῶς νὰ τυφλώσωμεν ἐνώπιον τῶν ἔξαιρετικῶν τιμῶν τὰς ὁποίας ἀπένειμε τῷ ἀνδρὶ τὸ ἀγωνίων καὶ ἀγωνιζόμενον ἔθνος; Τὸ ἔθνος δὲν εἶχε χρήματα, ἵνα βραβεύσῃ ἀποχρώντως τοὺς σωτῆρας αὐτοῦ· δὲν ἐσυνήθισε δὲ ποτὲ νὰ ἀπονέμῃ αὐτοῖς τὰ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει πολὺκροτα ἐπωνύμια. Ἀλλ' ὅταν τὸ Μεσολόγγιον περιζωσθὲν πανταχόθεν, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὑπὸ ὑπερόγκων πολεμίων δυνάμεων, ἵδρυσεν τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ πυροβολοστάσια καὶ ἐβάπτισεν ἕκαστον αὐτῶν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν μεγίστων εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, τρεῖς καὶ μόνους ἐκ τῶν ναυτικῶν ἡμῶν συγκατέλεξε μεταξύ τῶν πολιούχων ἐκείνων ἡρώων, τὸν Μιαούλην, τὸν

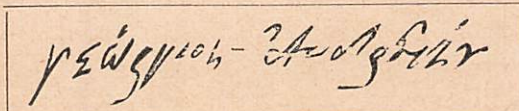
Σαχτούρη, τὸν Κανάρη· ἐξ οὗ καθίσταται πρόδηλον ὅτι οὐ μόνον τὸν Μιαούλην ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀντιναύαρχον τῆς Ὑδρας Σαχτούρη διέκρινεν ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων νήσων ἐκείνον μάλιστα τὸν ἄνδρα ὅστις οὐχὶ ὡς ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς πυρπολητῆς ὑπῆρξεν ὁ φοβερώτατος τῶν κεραυνῶν οὗς κατήρασσεν ἐπὶ τῶν πολεμίων ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἀναμφιβόλως καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Σπεισιωτῶν Γεώργιος Ἀνδρούτσου, καὶ ὁ τῶν Ψαριανῶν ναύαρχος Νικόλαος Ἀποστόλης, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριῶν νήσων πυρποληταὶ ἐξεπλήρωσαν τὸ καθήκον αὐτῶν εἰς μυριάς ναυμαχίας, καὶ δὴ καὶ περὶ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη, ἀπονέμουσα πάντοτε τὸν προσήκοντα εἰς τοὺς προμάχους τούτους τῆς πατρίδος ἔπαινον ἐνόμισεν ὅτι, ἐνῶ πράττει τὸ ἔργον τοῦτο τῆς δικαιοσύνης, ἠθέλε συγχρόνως περιπέσει εἰς ἀδικίαν, ἐὰν δὲν διέκρινεν ἰδιαζόντως ἐκείνους ὅσοι ἠτύχησαν νὰ ἐπιστήσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐξαίρετον τοῦ κόσμου θαυμασμόν. Καὶ ἡ ἱστορία πέποιθεν ὅτι δὲν λανθάνεται καθαγιαζούσα τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς διὰ τῆς ἀποφάνσεως τῶν ἀειμνήστων ἀθλητῶν τῆς μεγαλομάρτυρος πόλεως.

Κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ναύαρχος τῶν Ὑδραίων προεχειρίσθη ὁ Ἰάκωβος Νικολάου Τομπάζης, ἔτι διαρκούσης τῆς δικτατορίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου. Ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ συνετός, ναυτικὸς δὲ ἔμπειρος ἔχων μάλιστα καὶ θεωρητικὰς τινὰς περὶ τὴν ναυπηγικὴν γνώσεις. Ἀλλ' ἐστερεῖτο τοῦ ἀρχικοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἀπαιτεῖτο εἰς τὰς δυσχερεῖς ἐκείνας περιστάσεις καὶ εἶχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ ἀνομολογῇ τοῦτο. Τότε ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐμάντευσε τίς ἐκ τῆς πολυαρίθμου πλειάδος τῶν ἀρειοτόλμων τῆς Ὑδρας πλοιάρχων ἔφερεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ τὴν πεπρωμένην τῆς ἡγεμονίας σφραγίδα. Δὲν ἦτο δὲ εὐκόλος ἡ διάκρισις, διότι ὁ Ἀνδρέας Μιούλης εἶχε δεινὰ τινὰ ἐλαττώματα. Τὰς σκιὰς ταύτας τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐπιφανεστάτου στρατηλάτου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος δὲν θέλω διστάσει νὰ καταδείξω τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ χαρακτῆρός του πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἠφανίσθησαν εἴτε ἀπ' ἧς ἀνέλαβε τὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν εἴτε καὶ πρότερον. Ἵνα δὲ μὴ ἀπατηθῶ καὶ μὴ ἀπατήσω, τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς θέλω παραστήσει ὅπως ἐξήγαγον αὐτὰ ἐκ τῶν ὁμιλιῶν μου μετὰ φιλτάων αὐτῶν, τὰ δὲ προτερήματα ὅπως ἀνομολογοῦνται ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐκ νεότητος οἰνοπότης μέχρι τῆς ἐσχάτης μέθης· καὶ τοῦτο μὲν τὸ πάθος ἀπέβαλεν ἅμα ἐνυμφεύθη τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀλλὰ παρέμεινεν ἥμιστι πρὸς τὸ θεῖον εὐλαβῆς (1) καί, τὸ οὐδὲν ἦττον δεινόν, δὲν ἐπίστευεν ὅτι τὰ

(1) Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Μιαούλης «ἔμεινεν ἥμιστι πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβῆς» ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι «δὲν ἐστηρίχθη (ὁ Μιαούλης) οὔτε κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος», δὲν μοι φαίνονται μετ' ἀκριβείας λεγόμενα. Ἐν τῇ ἀρτίως δημοσιευθέντι Γ' τόμῳ τῶν ἀρχείων Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου 1821-1832 ὑπὸ Ἀντωνίου Λιγνοῦ ἱατροῦ, διευθυντοῦ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Ὑδρας (Τόμ. Γ' 1922) ἐν σελ. 232 εὐρίσκομεν ἐπιστολὴν τοῦ Α. Μιαούλη γεγραμμένην ἀπὸ Βολισσοῦ (τῆς Χίου) τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν τότε ἀρχηγὸν τῆς Κυβερνήσεως (τοῦ Ἐκτελεστικοῦ δηλονότι σώματος) Γεώργιον Κουντουριώτην, ἐν ἣ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις: «Εἰς αὐτὴν (τὴν πρὸς τοὺς προκρίτους Ὑδρας ἐπιστολὴν) τὴν ἑλληνικὴν οὕτως τῶν ἰδικῶν μας γενναϊότητα καὶ τὴν ὁποῖαν παρ' ὅλας του τὰς δοκιμὰς οἱ ἔχθροί ἔλαβον ἦταν καὶ κατασχύνην, δι' ἣν «ὁ ἔφορος τῆς Ἑλλάδος Θεὸς ἐνέπνευσεν εἰς τὰς καρδίας των ἄκραν δειλίαν καὶ φόβον. Ἐπιζῶ δ' ἐντὸς ὀλίγου μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ τῶν θεο. πειθῶν τῆς πατρίδος εὐχῶν νὰ σᾶς χαροποιήσω κ.τ.λ». Ἐν οὐδεμιᾷ σχεδὸν τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Α. Μιαούλη δὲν λείπει ἡ μνεία «τῆς βοηθείας τοῦ τιμίου Σταυροῦ» καὶ τοῦ παναγίου Θεοῦ. Ἐν ἐκθέσει μαζοῦ ἀπὸ Ψαρῶν τῆς 6 Ἰουλίου 1824 πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς

μικρά της Ελλάδος πλοία και τὰ ἀτίθασα αὐτῶν πληρώματα καὶ οἱ ὀλίγοι χρηματικοὶ πόροι θέλουσι δυνηθῇ νὰ κατισχύσωσι τῶν πελωρίων τοῦ πολεμίου δυνάμεων. Ἄλλ' ὁ Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης δὲν ἀπηλπίσθη καὶ ἀφοῦ πολλάκις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τελευταίαν τινὰ καὶ μακροτάτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Τί ἐροῖθι τότε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν οὐδέποτε ἐγνώσθη. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιαούλης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ με-

Ὑπογραφή Γεωργίου Ἀνδρούτσου

γάρου τοῦ Λαζάρου τοῦ Κουντουριώτου ναύαρχος τῶν Ὑδραίων καὶ ἀπεδόθη πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως μετὰ καρτερίας ἥτις, ἐστίν, ὡς μὴ ὄφελε, δὲν ἐστηρίχθη οὐδὲ κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰ-

σθήματος, οὐδέποτε ἔπαισε καθοδηγούμενη ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου τῆς Ελλάδος ἀστέρος. Ὁ Μιαούλης ἦτο ὁ ἀτρομητότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτείνων τὴν ἀρετὴν ταύτην μέχρι τῶν ἐσχάτων μεθορίων τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀφροσύνης. Ἐν τῇ νεότητι ἔχων ιδιόκτητον μέγα καὶ ὠραῖον πλοῖον ἐλοξοδρομεῖ ποτὲ διὰ τὸν ἐναντίον ἄνεμον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Γέρον συμπλωτῆρ παρετήρησεν αὐτῷ ὅτι ὑπάρχει περὶ τὴν Ταρίφην ὕψαλος

Ὑδρας λέγει ὅτι, ἐὰν ἐκτελεσθῶσι τινες προτάσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ ναυτικοῦ, τότε ἡμποροῦμεν μετὰ Θεοῦ νὰ ἐλπίσωμεν ν' ἀποφύγωμεν τὸν ἐπὶ κεφαλὴν μας ὄλεθρον καὶ εἰς κάθε ἐναντίαν (ὁ μὴ γένοιτο, Θεὲ Βασιλεῦ) τοῦ στόλου μας περίστασιν.

Ἐν ἄλλῃ ἐκθέσει πρὸς τοὺς αὐτοὺς προκρίτους ἀπὸ Γέροντα τῆς 30 Αὐγούστου 1824 λέγει· «Ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἔλεος τῆς ἀγαθότητός Του ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν θέλει βραδύνει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδεὶς δύναται ἀντιστῆναι εἰς τὸν δυνατόν βραχίονά Του». Ἐν ἄλλῃ ἐκθέσει πρὸς τοὺς αὐτοὺς προκρίτους ἀπὸ Ψαρῶν ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου 1824 γράφει· «Ἀδελφοί! δότε δόξαν τῷ Ὑψίστῳ τῶν καλῶν δοτῆρι καὶ τῆς Ελλάδος κηδεμόνι Θεῷ, ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ».

Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπὸ Μαραθοζάμπου (9 Ὀκτωβρίου) λέγει ὅτι τὸν «ἐλληνικὸν στόλον ἢ χάρις τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ ἡ γενναιοῦς τῶν Ἑλλήνων διαφυλάττουσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦν». Ἄλλ' ὡς κορωνίδα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας τοῦ Α. Μιαούλη παραθέτομεν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπὸ 6 Αὐγούστου (ἀπὸ Ὑδρας) ἐπιστολῆς αὐτοῦ τήνδε τὴν περικοπήν:

«Ὡς μὴ λείψῃ δέ, παρακαλῶ, καὶ ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης ἀπὸ τοῦ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸ νὰ γίνωσιν αἱ ἀνήκουσαι πρὸς Κύριον πρὸς ἐξυλέωσιν τῆς θείας Αὐτοῦ δικαιοσύνης ἰεσαία διὰ τὰς ἀμαρτίας καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου καὶ ὄλου τοῦ χρηστεπυνόμενου λαοῦ, τὸν ὁποῖον τῷ ἰδίῳ Αὐτοῦ αἵματι ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ νοητοῦ διαβόλου, ὥπως συνοδευούσης τῆς θείας Αὐτοῦ ἀγαθότητος ἐνίσχυθῶσιν ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χάριν Του οἱ βραχίονες τῶν Ἑλλήνων καὶ οὕτω κατατροπώσαντες διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς σημαίας τιμίου Σταυροῦ καὶ τοὺς αἰσθητοὺς ἐχθροὺς τούτους αὐτοὺς μὲν ὑποχρεώσωμεν καὶ ἅπαντας νὰ ὁμολογῶσι καὶ νὰ κηρύττωσι· «Μέγας ὁ Θεὸς καὶ ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν», ἡμεῖς δὲ δοξολογοῦντες νὰ ψάλλωμεν τὸ τοῦ Προφητάναιτος «Ὡς δεξιά Σου, Κύριε, δεδοξασται».

Πάντως ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἶχε καὶ τινὰ ἐλαττώματα ἠθικὰ καὶ ἰδίως τὴν «δίψαν τῆς ἐκδικήσεως» (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φράσιν) καὶ τὴν πεισμονήν. Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφον Γεώργιον Κουντουριώτην (4 Αὐγούστου 1824) ἔγραψεν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης· «Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπέσθη τέλος πάντων διὰ προτροπῆς ὄλων τῶν προκρίτων, κατ' ἐξαιρέσειν δὲ δι' ἐμοῦ, ὅστις τῷ ἔγινε φορτίον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὸν στόλον, πεισθεὶς εἰς τοὺς προτροπτικoὺς λόγους καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν συναδελφον μου. Ταύτην τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν εἶδον ποτὲ εἰς ἄλλον ἄνθρωπον».

Τοιαύτης ἐπιμονῆς ἢ πεισμονῆς σύμπτωμα ἦτο πάντως καὶ τὸ τῆς 31 Ἰουλίου 1830 ὑπὸ τοῦ Α. Ραγκαβῆ «μεγαλοῦργον ἐγκλημα» κληθὲν ἔργον τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη.

εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασιν. Τί πειράζει, ἀπήντησεν ὁ Μιαούλης, καί, εἴτε μὴ πιστεύων τὸν γέροντα εἴτε πεποινθὼς ὅτι θέλει κάμψαι τὸν κίνδυνον, ἐξηκολούθησε πλέων εἰς τὸ ὑποδειχθὲν ὑποῦλον μέρος, μέχρις οὗ συνετρίβη αἴφνης ἡ ναὺς καὶ δεινὴν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ζημίαν, ἣς ἄνευ ἤθελεν ἀποβῆ ὁ πλουσιώτατος τῶν πλοιάρχων τῆς Ὑδρας. Ἄλλ' ὁ ἄκαμπτος αὐτὸς χαρακτηρῆτο ἀπαραίτητος, ἵνα καταπλήξῃ καὶ δαμάσῃ τὰ δυσήνια ναυτικά πλήθη, ὧν ἐμελλενὰ ἄρξῃ. Ἀρχὴν εἶχεν ὅτι ὁ πλοίαρχος δὲν πρέπει νὰ ἀναποδίσῃ ποτέ, ὅσονδήποτε σφοδρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ ἐναντίος ἄνεμος, καὶ πλειστάκις ἔκαμψε τὸν Καφηρέα ἐπικρατοῦντος καταιγιδώδους βορρᾶ, ἐνῷ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ κατέφρευγον εἰς τοὺς παρακειμένους λιμένας. Ἦτο ἀδυσώπητος πρὸς τὴν δειλίαν μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις συνέπεσε νὰ μὴ διακρίνεται ἐπ' ἀνδρείᾳ. «Ἀπαράμιλλος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀναφωνεῖ ὁ δίκαιος σπεισιώτης Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἓν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν· ἡ διαφορά εἰς τὸν παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι ἢ ὄχι. Ἐπὶ τέλους ἦτο εἰς τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν οἵτινες τῶν διαπραττομένων τὴν εὐθύνην εἰς μόνον ἑαυτοὺς ἀναθέτουσι». Τοιοῦτος δὲ ὢν ἐν τοῖς κινδύνοις ἦτο ἐκτὸς αὐτῶν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν ἀνθρώπων. «Ἐπιτυχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ποτὲ δὲν ἐσεμνύετο, ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν· ἀποτυχάνων δὲ πρὸς οὐδὲν ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Ὅλοι οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐσέβοντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι πρὸς ὅλους ἦτο προσηγνὴς ἐν τῇ σφαίρᾳ πάντοτε τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι μήτε τὸν ἠχθαίροντο μήτε τὸν ἐφθόνουν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ».

χάλαρος   2 σιγρί 5/25

Ἀλλὰ τὰ ἐξαίρετα προτερήματα τῶν ναυτικῶν ἡμῶν ὁμίλων καὶ τοῦ ἀνδρὸς ὅστις ἐπέμνωτο νὰ ἄρξῃ αὐτῶν ἐπὶ ἑξ ὅλα ἔτη δὲν ἤθελον ἀρκέσει, ἵνα ἐξηγήσωσι τὰ τε κατορθώματα δι' ὧν ἐκλείσθησαν αἱ τρεῖς νῆσοι καὶ τὰς πικιλίας δυσχερείας πρὸς ἃς ἐδέχθη ἐπὶ τούτῳ νὰ παλαίσωσιν. Ἐν γένει τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ τελειοτάτου, ἡ συγκρότησις καὶ παρασκευὴ εἶναι εὐχερεστέρα τῆς συστάσεως ἀναλόγου ναυτικῆς δυνάμεως· ἰδίως δὲ τὰ ἄτακτα στίφη, ἑξ ὧν συνεκροτοῦντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἡπειρωτικοὶ ἡμῶν στρατοί, ἀπληρτίζοντο καὶ συνετηροῦντο ὁπωσοῦν προχειρότερον ἢ αἱ ναυτικαὶ μοῖραι, αἵτινες, ὅσον μικραὶ καὶ ἂν ἦσαν, παραβαλλόμεναι πρὸς τοὺς στόλους τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀπῆτουν ὥς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θαλασσοῦ ἀγῶνος προμηθείας καὶ δαπάνας πραγματικᾶς, παρεμφερεῖς ἀναλόγως πρὸς τὰς τῶν τακτικῶν καὶ μεγάλων στόλων. Δὲν θέλομεν ὑπομνήσει ὅτι πρὸ πάντων αἱ νῆσοι ἡμῶν ἔδει νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων τὸ πολυτιμότερον τῆς παρουσίας αὐτῶν κεφάλαιον, τὰ πλοῖα αὐτῶν. Ἄλλ' ἵνα τὰ πλοῖα ταῦτα ἐκστρατεύσωσιν, ἀπητοῦντο νέαι παντὸς εἶδους προμήθειαι καὶ χρηματικαὶ καταβολαί. Τὰ πλοῖα ἔδει νὰ καταρτισθῶσιν ὅσον ἐνδέχεται τελειότερον πρὸς ἐκπλουν καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους τῆς θαλασσοπορίας· ἔδει νὰ ἔχῃ ἕκαστον τὰ πυροβόλα αὐτοῦ ὅσον ἔνεστι κάλλιον διηυθετημένα· πᾶσαν τὴν δι' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ἀναγκαίαν προμήθειαν πυρίτιδος καὶ βλημάτων καὶ πλὴν τούτου ἱκανὸν ἀριθμὸν μικρῶν ὅπλων μετὰ τῶν ἐφοδίων αὐτῶν, τελευταῖον δὲ καὶ οὐδὲν ἥττον σπουδαῖον, ἕκαστον πλοῖον ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὰς δι' ἅπασαν τὴν ἐκστρατείαν ἀπαραιτήτους εἰς τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τροφὰς καὶ τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ. Κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τὸν ὑποβληθέντα εἰς τὴν ἐν Ἀστροὶ ἐθνικὴν συνέλευσιν τὰ ἔξοδα πλοίου φέροντος 16

πυροβόλα, ἄνδρας 108, συνεποσοῦντο κατὰ μῆνα ἐν ὅλοις εἰς γρόσια 20.000 περίπου. Κατὰ δὲ τὸ ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1825 ἔγγραφον τοῦ Μινιστερίου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα ἀπητοῦντο κατὰ μῆνα, καὶ μάλιστα τὸν πρῶτον μῆνα τὸν περιλαμβάνοντα τὴν παρασκευὴν, 1000 τάλληρα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐλαττωθέντα τὰ ἔξοδα ταῦτα, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι ἐκ τῶν 150 περίπου αὐτῶν πλοίων

Ἰάκωβος Τομπάζης

ὥπλιζον ἐκ περιτροπῆς 60 περίπου ἐπὶ 6 μῆνας κατ' ἔτος, ὅτι τὰ τε πλοῖα ταῦτα ὅτε δὲν ἐξεστράτευον καὶ τὰ λοιπὰ 90 ἔδει πάντοτε νὰ συντηρῶνται διὰ τινος δαπάνης, ὅτι τελευταῖον οὐκ ὀλίγα πλοῖα ἐντελῶς ὡς πυρπολικά ἠναλώθησαν, τὸ σύνολον τῆς ἐτησίας δαπάνης τῶν νήσων ἀνέβαινεν εἰς πρὸς τὸ ὅποιον δὲν δυνάμεθα μὲν ὀπωσοῦν ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωμεν ἀλλ' ἦτο βεβαίως μέγα. Εἰς τὴν δαπάνην ταύτην δὲν ἐπῆρκεσαν μόναι αἱ τρεῖς νῆσοι· αἱ νῆσοι αὗται εἰσέπραττον πρὸς τὰς χρείας τοῦ στόλου τὰς προσόδους τοῦ Αἰγαίου, ἐλάμβανον ἐκ διαλειμάτων χορηγίας τινὰς ἐκ τοῦ δημο-

σίου ταμείου τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον λόγου ἀξίας· εἶχον τελευταῖον καὶ ἄλλους τινὰς πόρους, οἷον τὰς λείας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ ὑποναυάρχου Κ. Νικοδήμου, μέχρι τοῦ 1824, ἐκ τῶν προσόδων τῶν νήσων τὰ μὲν Ψαρὰ εἶχον λάβει 120.000 γρόσια, αἱ δὲ Σπέτσαι 160.000, ἡ δὲ Ὑδρα 240.000. Κατὰ τὴν ἀπὸ 11 Ἰανουαρίου 1824 διακηρύξιν τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν «ἐκ τῶν τοῦ λήγοντος ἔτους προσόδων τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, τελωνείων, ἐράνων καὶ δασμοῦ, ὅσα κατὰ ξηρὰν ἐσυνάχθησαν, μόνον γρόσια 121.148 καὶ παραδες 30 ἐστάλθησαν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1823. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 1822 ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πρὸ μικροῦ τότε πεσόντος Ἀκροκορίνθου παρεχωρήθησαν εἰς τὰς νήσους τινὰ (πολύτιμοι λίθοι, ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκεύη), ὧν ἡ ἀξία κατὰ μὲν Φιλήμονα ἦτο 800.000 γροσίων, κατὰ δὲ Ὁρλάνδον 213.000 περίπου, πλὴν 35.000 εἰς μετροητὰ δοθέντων. Τῷ 1824 ἐπληρώθησαν εἰς τὰς νήσους ἐκ τῶν τοῦ πρώτου δανείου χρημάτων 94.000 δίστηλα. Αἱ δ' ἐκ τῶν λειῶν εἰσπράξεις τῶν νήσων δὲν ἦσαν βεβαίως πολλαί, διότι πολλαὶ μὲν κατεβάλλοντο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πλείσται δὲ ἰδιοποιοῦντο ὑπὸ τῶν καταδρομέων αὐτῶν. Ὅθεν ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων καταβληθεῖσαι δαπάναι συνεποσώθησαν εἰς 20.000.000 παλαιῶν δραχμῶν. Τὰ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ὡς ἄνω πληρωθέντα εἰς τὰς νήσους ποσά, ἐὰν δὲν εἶναι τὰ μόνα, εἶναι ὅμως πιθανώτατα τὰ σπουδαιότερα· ἐὰν δὲ ἀθροίσωμεν αὐτά, δεχόμενοι ὡς πρὸς τὰ λάφυρα τῆς Κορίνθου τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Φιλήμονος, μόλις θέλομεν φθάσει εἰς 1.400.000 παλαιὰς δραχμὰς, ὃ ἔστιν εἰς τὸ ποσὸν ὅπερ ἀπαιτεῖτο εἰς συντήρησιν 40 μόνον πλοίων ἐπὶ ἕξ μῆνας. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τῶν ἀριθμῶν τούτων δὲν ἀξιοῦμεν νὰ παραστήσωμεν τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, ἥτις δυστυχῶς εἶναι σφόδρα δυσεύρετος, ἀλλὰ μόνον νὰ δώσωμεν γενικὴν τινα ἔννοιαν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν δαπανῶν τῶν νήσων καὶ τῆς ὀλίγης συνδρομῆς ἣν ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α.

Εἰς αἰῶνός ἀριστος ἀμύσσεται περὶ Πάριος.
Ὅμηρ. Ἰλιάδ. Μ. σίχ. 243.

Ἐν Καλαμάτῃ, ἐντεὶ δὲ τῆς ἑλευθερίας (1821)

Ἐκ τῆς ἑσθλῆς Τυπογραφίας.

Ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 18 1 ἐκδοθεῖσα ἡμερίς διὰ τυπογραφείου κομισθέντος ἐκ Τεργέστης, φροντίδι τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, κατελθόντος εἰς Ἑλλάδα κατὰ τὰ μέσα Ἰουνίου τοῦ 1821. Ἡ «Σάλπιγξ» ἐτυπώθη ἐν Καλαμαῖς ὑπὸ τοῦ πρώτου Ἑλλήνος τυπογράφου (ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ Λιδότῳ σπουδάσαντος πρὸ τοῦ 1821, ἰδρύσαντος δὲ τυπογραφεῖον ἐν Κυδωνίας) Ἰω. Τόμπρα. Συντάκτης τῆς «Σάλπιγγος» ἦτο ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης. Φύλλα ἐκδοθέντα ὑπάρχουσι γνωστά τρία, τῆς 1, 5 καὶ 25 Αὐγ. 1821, προσέτι δὲ ἡ προηγηθεῖσα ἀγγελία τῆς ἐκδόσεως.

Τὰ διὰ τοιούτων κόπων καὶ θυσιῶν παρασκευαζόμενα σκάφη ἦσαν ἐν τούτοις τὰ πλεῖστα ἅπλοϊ πάρωνες (βρίκια, ἐκτὸς ὀλίγων τριστήλων καὶ τινων ἡμιολιῶν), ὥπλισμένοι διὰ 10—20 τὸ πολὺ πυροβόλων καὶ τοιαῦτα ὄντα ἔδει ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ πλοίων μεγίστων, φρεγάδων, δικρότων, τρικρότων. Προόηλον ὅτι διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν πυροβόλων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προσβάλλωσιν ἐπιτυχῶς τὰ πλοῖα ἐκεῖνα. Αἱ σφαῖραι αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ διαπεράσωσιν ἀποτελεσματικῶς τὰ παχέα τῶν ἀντιπάλων τεύχη. Ἡ διὰ προσαργαμοῦ (abordage) ἐπίθεσις κατὰ τῶν «κινήτων τούτων βουνῶν», ὅπως ὠνομάζετο ἐν τῶν ὁσμανικῶν πλοίων, ἐφαίνετο οὐδὲν ἦττον ἀκατόρθωτος. Εὐχερῆς δὲν εἶναι ἡ ἀναπήδησις ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ τῶν παρῶνων καταστρώματος εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦ δικρότου καί, ἂν ἐπὶ τέλους ἐπετύγχανεν, ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐνεργηθῇ συγχρόνως διὰ πολλῶν παρῶνων, ἵνα ὑπάρξῃ ἀναλογία τις μεταξὺ τῶν ἐμβαλλόντων πληρωμάτων, ὧν ἕκαστον δὲν ὑπερέβαινε πολὺ τοὺς 100 ἄνδρας, καὶ τοῦ πληρώματος πρὸς ὃ ἔμελλον ν' ἀγωνισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην καὶ τὸ ὅποιον ὑπερέβαινε πολλάκις τοὺς 700 καὶ 800 ἄνδρας· ἀλλὰ δεύτερον, καὶ τούτων πάντων ὑποτεθέντων, δὲν ἦτο βεβαίως συνετὸν νὰ προτιμῆσωσιν οἱ ἡμέτεροι ναυβάται τὸν μόνον τῆς θαλασσίας ἀντιπαρατάξεως ἀγῶνα, καθ' ὃν ἡ κτηνώδης δύναμις ἠμπορεῖ νὰ κατισχύσῃ τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς δεξιότητος. Ὅθεν ἐπὶ ἄλλην ἐτράπησαν ὁδόν. Συναντήσαντες τὸν στόλον τῶν πολεμίων πρὸ πάντων ἐφρόντιζον νὰ ὑπερπλεύσωσι καί, τοῦτο κατορθώσαντες, ἔρριπτον κατ' αὐτῶν τὰ πυρπολικά. Τότε δέ, εἴτε διότι ταῦτα ἐπετύγχανον νὰ κολήσωσιν εἰς μίαν ἢ πλείονας ναῦς εἴτε ὡς ἐκ τοῦ τρόμου ἅπλως τὸν ὅποιον ἐνέπνεον, ἐπήρχετο ἡ τροπὴ τῶν ἐναντίων. Τίς ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἡμετέρους τὸ εὐφρέστατον τοῦτο καὶ τοσοῦτο τελεσφόρον ἀναδειχθὲν μηχανήμα; Μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος οἱ ναύαρχοι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δι' αὐτοῦ κυρίως ἀντηγωνίσθησαν καὶ ἐκλείσθησαν, ἀλλ' οἱ ναυβάται τοῦ 1821 δὲν ἐγίνωσκον οὐδὲ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ γινώσκωσι τὴν ἱστορίαν τῆς ναυτικῆς τέχνης. Ὅτι ἐκ παραδόσεως ἤξευρον εἶναι ὅτι εἰς Τσεσμέν ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχε καταστραφῇ διὰ πυρπολικῶν. Εἰς Τσεσμέν ὅμως ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἠγκυροβολημένος. Κατὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ἠτύχησαν ὥσαύτως οἱ ἡμέτεροι πυρποληταὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν εὐδοκίμως κατὰ τινων σκαφῶν ἐπ' ἄγκυρῶν ἐν λιμέσι σαλευόντων. Ἀλλ' ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ δευτέρου τοῦ πολέμου ἔτους, καθ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι διδασκόμενοι ὑπὸ πολλῶν παθημάτων ἀπέφρευγον ὅσον οἶόν τε νὰ διαμένωσιν εἰς λιμένας, ὅπου ἠδύναντο νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἐδέχθη ὁ στόλος ἡμῶν ν' ἀντιπαραταχθῇ πολλάκις κατὰ τοῦ ὁσμανικοῦ ἐν πελάγει. Ἐν ταύταις δὲ μάλιστα ταῖς ναυμαχίαις ἀνεδείχθη ἡ εὐφυΐα τοῦ Ἕλληνος ναυτικοῦ, ἡ διὰ τοῦ τεχνάσματος τῆς προσἀνεμώσεως καταστήσασα δυνατὴν τὴν ἐν πελάγει χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, καὶ πλὴν τούτου ἡ θαυμαστὴ δεξιότης περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν ἀρμένων, δι' ἧς πρὸ πάντων ἐπετύγχανον τὴν προσανέμωσιν. Ὁ γάλλος Ναύαρχος E. Jurien de la Gravière περιγράφων καὶ ἀποθαυμάζων τὴν περὶ τοῦτο ἐξαίρετον τέχνην τῶν ναυάρχων τοῦ Καρόλου Β' καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐπιφέρει «εἰς ὁμοίας περιστάσεις καὶ μετὰ μέσων ἀναλόγων οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι ἀνέδειξαν τὰ αὐτὰ προτερήματα. Χειρίζοντες (μανουβράροντες) ἠνάγκασαν πολλάκις τοὺς στόλους τῶν πολεμίων νὰ τραπῶσιν, ἢ ἀνεχαίτισαν αὐτούς, ἢ παρεκώλυσαν τὴν πορείαν αὐτῶν, ἢ διέκοψαν τὰς ἐπιχειρήσεις». Καὶ συμπεραίνων τὴν ἀξιόλογον αὐτοῦ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ πραγματείαν λέγει· Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τοῦ νῦν κυοφορουμένου νέου πολεμικοῦ ναυτικοῦ συστήματος, καθ' ὃ οἱ θωρηκτοὶ στόλοι κύριον σκοπὸν θέλουσιν ἔχει νὰ συνοδεύωσι, νὰ προστατεύωσι, νὰ τοποθετῶ-

σιν επιτηδείως καὶ νὰ ἐξακοντίζωσιν ἐν καιρῷ εὐθέτω τὰ νέα πυρπολικά τὰ καλούμενα τορπιλλοβόλα (bateaux torpilles). Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραττον διὰ τῶν στολίσκων αὐτῶν ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ὅτε ἐναντιώχουν πρὸς τοὺς στόλους τοῦ Χοσρέφη καὶ τοῦ Ἰβραήμη. Μεγαλύτερον ἐγκώμιον δὲν ἠδύνατο νὰ γραφῇ περὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ. Καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ προσθέσωμεν ἐν ἔτι τῶν ἡμετέρων προτέρημα. Ἐφ' ὅσον οἱ Εὐρωπαῖοι μετεχειρίζοντο πυρπολικά, ταῦτα ἐκομίζοντο εἰς προσήνεμον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐκεῖθεν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀφίκοντο εἰς τὴν διακρίσιν τοῦ ἀνέμου, ἀναχωρούντων τῶν πληρωμάτων ἐκτὸς βολῆς, ἐνῷ τὰ ἡμέτερα ἐχειρίζοντο καὶ οἰακίζοντο ὑπὸ τῶν πληρωμάτων μέχρι τῆς ἐντελοῦς προσκολλήσεως.

Τὸ προεξετεθὲν στρατηγικὸν σύστημα ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων εὐθύς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἀνεπτύχθη ἐν πελάγει καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιπετείας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος συνετέλεσε μὲν εἰς τὸ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σάμου δὲν ἐφρόντισεν ὅμως νὰ παρακωλύσῃ τὸν ναύαρχον Καρὰ Ἀλὴν ἀπὸ τοῦ νὰ τροφοδοτήσῃ τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης, οὐδὲ προέλαβε τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ στολίσκου τῆς ναυτικῆς αὐτῆς πόλεως, ὥστε ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπέστρεψεν ἐν ἀνέσει εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατὰ Ὀκτώβριον. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ ἡμέτεροι ἐφαίνοντο ψηλαφῶντες μᾶλλον ἢ μεγάλα τολμῶντες. Οἱ δὲ Τούρκοι προετίμων ἔτι νὰ ἀγκυροβολῶσι μᾶλλον ἢ νὰ πελαγοδρομῶσι, καὶ ἐντεῦθεν τῇ 27 Μαΐου 1821 συνέβη ἡ πρώτη μεγάλη αὐτῶν συμφορὰ. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ψαριανὸς Παπανικολῆς ἐπυρπόλησεν εἰς Ἐρεσσὸν τῆς Μυτιλήνης ἐν δίχροτον 74 πυροβόλων, τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει ἐκεῖ ὡς εἰς ἄσυλον ἀσφαλές. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοὺς μὲν ἡμετέρους ἐνεθάρρυνε τοὺς δὲ Ὀσμανίδας κατέπληξεν. Ἀλλὰ τῷ 1822 ἔμελλον νὰ πάθωσιν ἐν λιμένι τε καὶ ἐν πελάγει πολὺ δεινότερα.

Τῇ 24 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ ὀσμανικὸς στόλος ἐξῆλθε πάλιν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐσίτισε μὲν τὴν Μεθώνην ἔπλευσε δὲ πρὸς τὰς Πάτρας ἵνα ἐνδυναμώσῃ τὰ περὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον φρούρια. Τῇ 16 Φεβρουαρίου ἔφθασε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς Μεσολόγγιον, τῇ δὲ 19 ὁ ναυαρχὸν ἦδη Μιαούλης ἀπεφάσισε ἤδη νὰ προσβάλῃ τοὺς πολεμίους. Τῷ 20 συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἀληθὴς μετὰ τὴν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ναυμαχία περὶ Πάτρας. Ἐνταῦθα «ὁ Μιαούλης, προαναχθεὶς τῶν ἄλλων πλοίων, ἱστορεῖ ὁ συνήθως οὐχὶ εὐμενὴς πρὸς αὐτὸν Ὀρλάνδος, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διαβάς κατὰ τὴν οὐρὰν αὐτοῦ μετὰ δύο φρεγατῶν ἐπυρπολεῖ κατ' αὐτῶν ἐκατέρωθεν καὶ ἀντεπυρπολεῖτο ἀπὸ αὐτὰς ἔφθασαν τότε καὶ ἄλλα τινὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, τῆς μᾶλλον ὑπνέμου φρεγάτας ἐθραύσθη ἡ κεραία τῆς γάπιας, αὐτὸς δὲ ὁ Μιαούλης καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτὸν λοιπὰ πλοῖα ἐξῆλθον τοῦ πολέμου ἄνευ σημαντικῆς βλάβης».

Ἄλλ' ἴδωμεν τί λέγει περὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκθεσὶν παραθέτομεν ὅπως ἐγράφη ἐν τῷ μέσῳ οὕτως εἰπεῖν τοῦ πυρός «Φεβρουαρίου 20, ἡμέρα Δευτέρα, ὥρα 4 νὰ ξημερώσῃ. Ἐκαμε σινιάλο ὁ Κομμαντάντες καὶ ἐσηκώθηκαμεν εἰς τὰ πανιὰ πηγαίνοντες κατεπάνω τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πλησιάζοντας ἐσηκώθη ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ πανιὰ κομμάτια 36 καὶ πλησιάζοντας ὁ Ναύαρχος εἰς μίαν φεργάδα ἄρχισε τὸν πόλεμον, ἦτο ἡ ὥρα δύο τῆς ἡμέρας, καὶ πολεμῶν τοῦ ἐχάλασε τὴν γάπια τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ἦτο ὅμως ὅλα τὰ καράβια συναγμένα τὰ ἰδικὰ μας διὰ νὰ ἐμβουν εἰς τὴν λίνιαν, εὐθὺς ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀρχίσαιμε τὸν πόλεμον ἕως ὅπου ἐφθάναν

τὰ μυσδράλια. Ἐρρίξαμε κανόνια 18 εἰς αὐτὴν τὴν μπατάλια, ἦλθεν ὅμως μία σφαῖρα ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, καὶ ἐκτύπησεν εἰς τὸ μεγάλο κατάρτι καὶ ἐπήραμεν δευτέρα βόλτα, ἐπέσαμεν εἰς πόλεμον ὀρίνοντας κανόνια 23, ἦλθε μία σφαῖρα τοῦ ἐχθροῦ μᾶς ἔκοψε τὴν ῥάντα. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐπῆγεν ὁ σύντροφος διὰ νὰ γεμίσῃ τὸ κανόνι τῆς προῦβας, ἐπῆρε φωτιά τὸ κανόνι καὶ ἐπληγώθη· εἰς τὴν τρίτην μπατάγια μᾶς ἔπεσαν τρεῖς φεργάδες πολεμῶντές μας ἕως μίαν ὥραν, ἐρρίξαμεν κανόνια 26, δὲν ἠμπορούσαμεν πλέον νὰ βαστάζωμεν ὅτι μᾶς ἐκατάκοψαν τὰ παταράτσα, μᾶς ἐκατατρώπησαν μὲ τὰ μυσδράλια μία σφαῖρα ἰδιζή μας ἐπῆγε καὶ ἔκοψε τὴν κόντρα μεντζάνα τοῦ φλόκου τοῦ ἐχθροῦ, βλέποντας τὰ ἰδιζά μας νὰ ποδίσουν δὲν ἠμπορούσαμεν εἰμὴ νὰ ποδίσωμεν· ὁ καιρὸς ἦτο φρέσκος, καὶ εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ὁ ἰδιζός μας στόλος σοτταβέντο, ὁ ἐχθρὸς ἦτο σουβράνο· ἐποδίσαμεν ἡμεῖς, ἤρχετο ὁ ἐχθρὸς κυνηγώντας, ὁ δὲ ναύαρχος εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν προσβολὴν ἐβλάφη σπουδαίως εἰς τὴν ἀποσκευήν, ὁ δὲ πόλεμος ἐβάσταξεν ὥρας 5 ὁ 1)2). Ἦτο τὰ ἐχθρικά φεργάδες 7, κουρβέτες 6, βρίκια 19, γολέττα 1, τὰ ἀπολειφθέντα μικρὰ ἔμειναν ἀραγμένα ἀπὸ κάτω εἰς τὴν Πάτρα».

Ἡ ναυμαχία αὕτη εἶναι κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀξιομνημόνευτος, ὅτι πρώτην ταύτην φορὰν οἱ ἡμέτεροι ὑπὸ τοῦ παντόλμου αὐτῶν ἡγέτου παραδειγματιζόμενοι δὲν ἐδίστασαν νὰ παραταχθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Δυστυχῶς οὐδεὶς ξένος ἐγένετο αὐτόπτης τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου· ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τοιοῦτοι ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνες, ἀγῶνες ἀείμνηστοι, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἀτελέσφοροι, ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ μαρτύρων ὧν οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσῃ τὸ ἀξιοπίστον. Ἐπὶ παραδείγματος, ὁ γάλλος πλοίαρχος Brait κυβερνήτης τῆς *Δελφινίδος*, παρευρεθείς εἰς τὰς ναυμαχίας ὡς ἠθλήσε πρὸς τὸν Χοσρέφην ὁ Μιαούλης κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1826 περὶ Μυτιλήνην, ἔγραψεν ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἐκθέσει· «Τῇ ἀληθείᾳ οἱ ἄνδρες οὗτοι ὑπῆρξαν θαυμαστοὶ διερχόμενοι καὶ ἐπανερχόμενοι ἐντὸς ἡμισείας βολῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑφιστάμενοι ἀπτόητοι τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο πῦρ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ, οὐδὲν δὲ ἄλλο κατώρθου εἰμὴ νὰ ἐξακοντίζῃ ἐπ' αὐτοὺς τὸ ὕδωρ τῆς περικειμένης θαλάσσης». Ἄλλ' ἐρχόμεθα εἰς ἔργα οὐδὲν ἦττον γενναῖα καὶ μᾶλλον τελεσφόρα.

Πατανικολῆς

Οἱ Σάμιοι, οἵτινες καὶ πρότερον εἶχον ἀγωνισθῇ νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὴν εἰδαίμονα μὲν ἦκιστα δὲ πρὸς πόλεμον παρεσκευασμένην Χίον, εἶχον τελευταῖον ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ ἀποβάντες εἰς αὐτὴν περὶ τοὺς 2500 τῇ 10 Μαρτίου 1822. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Χίου ὁ ἐν τῷ μεταξύ εἰς ἀρχιναύαρχον προχειρισθείς Καρᾶ Ἀλῆς. Ἐὰν προσέφθανεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος, πιθανώτατα ἐσφζετο ἡ νῆσος. Ἡ ἔγκαιρος ὅμως παρασκευὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο εὐκόλος διὰ ποικίλους λόγους, οὓς προσεξηγήσαμεν. Ὅθεν ὁ Καρᾶ Ἀλῆς προλαβὼν ἀπεβίβασεν 7.000 ἄνδρας καὶ ἀναγκάσας τοὺς Σαμίους νὰ σωθῶσι διὰ τινων ψαριανῶν πλοίων ἐτρόπη ἐπὶ δῆψιν καὶ σφαγὴν φοβερὰν. Πρὸ τῆς καταστροφῆς ταύτης ἡ Χίος ἠρίθμει 100.000 κατοίκων· μετὰ

δὲ τὸν ὄλεθρον ἐξεῖνον δὲν ἔμειναν ἐν αὐτῇ εἰμὴ 30.000 ψυχῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐκλιπόντων 70.000 οἱ 40,000 ἢ ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς ἢ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς ὅλας τὰς ἀγορὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπεφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 56

Ὁ Κανάρης

(Μία τῶν πολλῶν χαλκογραφιῶν αὐτίνες ἐκυκλοφόρησαν ἐν Εὐρώπῃ εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιτύπων μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. Ἔργον Ἀλφόνσου Πλανσόν)

εἶχε φωταγωγητῇ διὰ φανῶν. Εἰς Ψαρά, ὅπου παρεμόνευον οἱ ἡμέτεροι, ταῦτα πάντα ἦσαν γνωστά· πᾶσαι δὲ αἱ περιστάσεις ἦσαν τοσοῦτον ἐπιτήδεια πρὸς ἐπιχείρησιν τολμηροῦ ἔργου ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ ἐκπέμψωσιν εἰς Χίον δύο πυρπολικά, ἐν ψαριανὸν καὶ ἐν ὑδροαῖκον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ Γ. Πιπίνου, προσεκολλήθη μὲν εἰς τὴν ὑπονναρχίδα ἀλλὰ, παρασυρόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀπεσπᾶσθη ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐπλανήθη φλεγόμενον ἐν μέσῳ τῶν ὁσμανικῶν δικρότων εἰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν προσπελάσαν. Τοῦ δὲ ψαριανοῦ ἠγεῖτο ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης, «εἷς ἐκ τῶν γενναιοτέρων ἀνδρῶν ἐξ ὅσων μνημονεῖ ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἱστορία», λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière. Ὁ Κανάρης κατάρθωσε νὰ εἰσάξῃ τὸν πρόβολον ἱστὸν τοῦ εἰς κανονοθυρίδα ἀνεωγμένην τῆς ναυαρχίδος· οὕτω τὸ πυρπολικόν του προσεδέθη ἀσφαλῶς εἰς τὸ ὁσμανικὸν κατάφρακτον κατὰ τὴν ἐπωτίδα, εἰς τοιαύτην θέσιν ὥστε ὁ ἄνεμος ἔμελλε νὰ φέρῃ τὰς φλόγας πρὸς τὸν μέγαν ἱστὸν τοῦ πολεμίου σκάφους. Τότε ὁ Κανάρης ἀνῆψε ἰδίᾳ χειρὶ τὴν θρυαλλίδα καὶ ἐπῆδησεν εἰς τὴν λέμβον ἐν ἣ τὸν περιέμενον οἱ σύντροφοι αὐτοῦ· ἐν ἀκαρεῖ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς κάμινον. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, σπεύδων νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ φλεγόμενον πλοῖόν του, κατέβη ἔντρομος εἰς τὴν παραβεβλημένην τῇ κλίμακι ἄκατον· ἀλλὰ τεμάχιόν τι ἐκ τῆς ἐξαρτίας πεσὼν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν ἐτραυμά-

σκαφῶν. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, σφύζων ἔτι τὸ θάρρος τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐπιτυχῶν αὐτοῦ, ἐξέπλευσε καὶ ἀντιπαρετάχθη. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι διετέλεσαν ἐπιτηρούμενοι καὶ καταπυροβολούμενοι ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἰκανὰ πυρπολικά ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ ἀνέμου οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπέτυχε νὰ καταπλέξῃ πλοῖον ὁσμανικόν. Τότε οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν, καὶ οἱ μὲν Ὀσμανίδαι ἐπανῆλθον εἰς Χίον οἱ δὲ ἡμέτεροι ἠγκυροβόλησαν εἰς Ψαρά. Ἀλλὰ τὴν παῦλαν ταύτην ἔμελλε νὰ διακόψῃ κεραινός. Ἐν Χίῳ τῇ 6 Ἰουνίου οἱ κυριώτατοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ὁσμανικοῦ στόλου ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῇ ναυαρχίδι, διότι λήξαντος τοῦ ραμαζανίου ἡτοιμαζόντο νὰ ἐφορτάσωσι τὸ βαῖράμιον. Ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ, ὁ δὲ στόλος σύμπα

τισε θανασίμως. Οἱ δὲ 2.000 ἄνδρες οἱ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην συνηγμένοι ἐπὶ τῆς ναυ-
αρχίδος ἅπαντες σχεδὸν ἀπωλέσθησαν. Τὰ ἐκπυρούμενα τηλεβόλα βάλλοντα ἅφ' ἑαυτῶν
ἐκ διαλειμμάτων ἀπεμάκρυνον τὰ εἰς βοήθειαν ἐρχόμενα ἐφόλκια αἱ δὲ λέμβοι τῆς
ναυαρχίδος ὑπερέμετρώς πληρούμεναι κατεποντίζοντο ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Ἡ ἐπι-
κρατήσασα ἐν τῷ λιμένι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην σύγχυσις ἐγένετο φοβερά καὶ ἡ κατά-
πληξις ἀπερίγραπτος· ὅθεν αἱ λέμβοι τῶν πυρπολικῶν διῆλθον ἀνενοχλήτως διὰ μέσου
ἅπαντος τοῦ στόλου καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ πορθμοῦ, ὅπου περιέμενον
αὐτὰς οἱ ἑλληνικοὶ πάρωνες, οἵτινες δεξάμενοι τοὺς 32 ἐθελοντάς, σφύους ἐπανελθόντας
ἅπαντας, ἐπανέπλευσαν ἐν θριάμβῳ πρὸς τὰ Ψαρά. Ὁ δὲ ἀντιναύαρχος ἀναλαβὼν τὴν
ἡγεμονίαν τοῦ στόλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ δὲν ἐτόλμησε πλέον οὔτε τὰ
Ψαρά νὰ προσβάλῃ οὔτε τὴν Σάμον, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ διωκόμενος ὑπὸ τοῦ
ἐλληνικοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Τοιοῦτοτρόπως ἐτιμωρήθη ἡ τῆς Χίου κατα-
στροφή.

Καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας νέον ἤρατο τὸ ναυτικὸν ἡμῶν θρίαμβον. Τὸ Ναύπλιον
στενῶς πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλμοκτόνει, καί, ἐπειδὴ, ὡς εἶδομεν, οἱ διὰ τῆς
ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐκπεμφθέντες ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στρατοὶ οἱ μὲν κατεστράφησαν
οἱ δὲ ὑπεχώρησαν, ἀπαραίτητον κατέστη νὰ ἐπισιτισθῇ τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἐκ θαλάσσης.
Τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1822 ἐθεάθη ἐκ τῶν σκοπιῶν τῆς Ὑδρας ὁ ὁσμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν
νέον αὐτοῦ ἀρχιναύαρχον Μεχμέτ πασᾶν· 84 σκάφη, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγα δίκροτα καὶ φρεγά-
δες, ἔπλεον πρὸς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον⁽¹⁾. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰς αὐτὰ
εἰμὴ 60 πάρωνας 10—20 πυροβόλων. Τῆς παρατάξεως ταύτης αὐτόπτης ἐγένετο ὁ ἱπ-
πότης Βιελλᾶ, κυβερνήτης τῆς γαλλικῆς φρεγάδος τὸ *Κρίνον* (*Fleur de Lis*), καὶ ἐπὶ
τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως ἦν περὶ αὐτῆς ἔγραψε πρὸς τὴν ἰδίαν κυβέρνησιν θέλομεν πα-
ραστήσῃ τὰς διαφοροὺς τῆς συμπλοκῆς ταύτης περιπετείας, διότι ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ,
ὅσον γενικὴ καὶ ἂν εἶναι, παρέχει ἔννοιαν καθαρωτέραν τῆς ὅλης σκηνῆς ἀπὸ τὰς ποι-
κίλας λεπτομερείας ἀνθρώπων οἵτινες ἢ ἀνίδεοι ὄντες τῶν ναυτικῶν πραγμάτων ἢ συμ-
φέρον ἔχοντες νὰ ἐξυμνήσωσι τὸν δεῖνα καὶ νὰ ταπεινώσωσι τὸν ἄλλον σκοτίζουσι μάλ-
λον ἢ φωτίζουν τὴν ἀναγνώστην. Τῇ 8 λοιπὸν Σεπτεμβρίου διεκρίνοντο σαφῶς ἀπὸ
τοῦ καταστρώματος τοῦ *Κρίνου* «οἱ δύο στόλοι κατ' οὐλαμοὺς συμπλακέντες καὶ ἐν πυρ-
πολικὸν καταναλισκόμενον» ἐν γένει τὸ θέαμα ἦτο συγκινητικώτατον». Τὸ πυρπολικὸν
ἦτο πάρων καὶ ὑπελήφθη ὡς ἀπλοῦν πολεμικὸν ὑπὸ ἀλγερινῆς φρεγάδος, ἥτις τούτου

(1) Περὶ τοῦ γεγονότος τοῦ Ἀργολικοῦ ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καθηγητὴς Γ. Α. Σωτηρίου
ἐπεμψεν ἡμῖν τότε τὸ σημεῖωμα, ὅπερ ἀσμένως παραθέτομεν ἐνταῦθα.

«Ἡ ἐξίστησις τῆς φερομένης ὡς ναυμαχίας τοῦ Ἀργολικοῦ (Παπαρηγ. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ
Ἔθνους, Ε' τόμ. σελ. 798 κ. ἐ. ἐκδ. Β' 1887 ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τοῦ 1903 σ. 848 κ. ἐ.) δὲν ἐκτί-
θεται συμφώνως πρὸς τὰ μαρτυρούμενα γεγονότα.

«Ὁ ἀείμνηστος ἱστορικὸς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀνακριβὴ ὑπὸ τοῦ Σ. Τριζούπη ἐκθεσιν
τῆς πρὸ τῶν Σπετσῶν ναυμαχίας, ἥτις ἐξήγειρε τὴν γενικὴν διαμαρτυρίαν—καίτοι ὁ Τριζούπης
ἐβασίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ὑδραϊκὰς πηγὰς (πρβλ. Α. Μιαούλη, Βίον Ἀντωνίου Κριεζῆ, ἐν
Ἀθήναις, 1877, σ. 22 κ. ἐ.), δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν ὑπ' ὄψιν (ὡν δικαιοτέρα ἡ τοῦ
Ὁρλάνδου. Ναυτικά, 1869. τόμ. Α' σελ. 301 κ. ἐ.).

«Οὕτω παρέλειψε α') νὰ ἐξάρῃ τὴν γενναϊότητα τοῦ ἄρχοντος τῶν Σπετσῶν Μῆξη καὶ ἄλλων
Σπετσιωτῶν πλοιάρχων ὡς καὶ τὴν ἀποφαστικότητα τοῦ Σπετσιώτου πυρπολητοῦ *Μπότση*, ἐπι-
χειρήσαντος ν' ἀναφλέξῃ τὴν ναυαρχίδα, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς ὑποχωρήσεως
τοῦ τουρκικοῦ στόλου (διευκολύνσις καταλήψεως τοῦ Ναυπλίου—διάσωσις τῶν κυριωτάτων ναυτι-
κῶν βάσεων τοῦ Ἀγῶνος, Ὑδρας καὶ Σπετσῶν)».

ἔνεκα ἐνέβαλεν εἰς αὐτό. Οἱ ἡμέτεροι πρὶν ἢ πηδήσωσιν εἰς τὴν ἐφελκομένην λέμβον ἀνέφλεξαν τὴν θρυαλλίδα καὶ τὸ πῦρ μεταδοθὲν εἰς τὰ ἱστία τῆς φρεγάδος ἐσβέσθη μὲν ἀλλ' ἐπήγαγεν ἐν τούτοις τὸν θάνατον 50 ἀνδρῶν. Τῇ 9 καὶ τῇ 10 οἱ Ὀσμανίδαι ὑποχωρήσαντες εἰς τὸ πέλαγος ἔμειναν ἀργοί· ἀλλὰ τῇ 11 ἐπέπλευσαν αὐθις πρὸς τὸν κόλπον καὶ περὶ δυσμὰς ἡλίου ἡ πρωτοπορεία τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου εἶχεν ἤδη εἰσπλεύσει ἐντὸς αὐτοῦ, κατόπιν δ' αὐτῆς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἠθροίζοντο κατ' οὐλαμούς. Ἐξ δίκροτα, ὑπὲρ τὰς 14 φρεγάδας ἢ δρομώνας, 40 ἢ 50 ἄλλα πολεμικὰ σκάφη ὑπὸ τοῦ πελαγίου ἀνέμου φερόμενα ἔμελλον ἄρᾳ γε νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ λιμοκτονοῦν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἔτεινεν ἱκετικῶς πρὸς αὐτὰ τὰς χεῖρας; Ἐμελλον ἄρᾳ γε νὰ ἐπιτρέψωσι νὰ φράξῃ τὴν προόδον αὐτῶν στολίσκος τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλύτερον πλοῖον ἐπὶ σιτεμπορίᾳ κατεσκευασμένον δὲν ἔφραγεν εἰμὴ 20 πυροβόλα; Ἡ νῦν ἔνεκα τῆς γαλήνης διήλθεν ἡσυχος. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐκ πρωΐας, ἐπειδὴ τὸ *Κρίνον* εὗρεθῇ εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπόστασιν, ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ἔπεμψε τὸν ὑποπλοίαρχον Γραεβ περὶ τὴν 8 ὥραν ἐν συνοδίᾳ ἐνὸς τῶν διεκρινένων τῆς γαλλικῆς πρεσβείας ἵνα χαιρετίσῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα τὸν καπετὰν πασᾶν. Ὁ δὲ ἀποπέμψας πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ μείνας μόνος μετὰ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ «ἔχω εἰς τὸν στόλον μου, εἶπε διὰ φωνῆς θωπευτικωτάτης, αὐστριακὸν πάρων φέροντα τὸν ἀναγκαῖον εἰς τροφодότησιν τοῦ Ναυπλίου σῖτον· δὲν εἶναι ἄρᾳ γε δυνατὸν νὰ τὸν συνοδεύσετε κατὰ βάθος τοῦ κόλπου;» Ὁ Γάλλος ἔδειξε τὴν ἀπορίαν τοῦ ἐπὶ τῇ ἐρωτῇ καὶ «δὲν πιστεύω, εἶπε, τὸν ἀρχηγόν μου διατεθειμένον νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν πλοίου οὐδετέρου». Ὁ καπετὰν πασᾶς ἐπέμενε. Ἐὰν τὸ πλοῖον ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς σημαίας, οὐδεὶς βεβαίως ἤθελε τολμήσει νὰ το προσβάλῃ. Ὁ Γάλλος μὴδὲν προσθεὶς ἀλλὰ χαιρετίσας ἀπλῶς ἀπῆλθεν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην λαμπρότατον τῇ ἀληθείᾳ παρίστατο θέαμα ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ. Τὰ 84 ὀσμανικὰ σκάφη ἐπλήρουν τὴν εἴσοδον αὐτοῦ· πρὸ αὐτῶν ἴστατο ἐντὸς 10 ἢ 12 μύλις μυλίων ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ναυπλίου, ἥς οἱ ὑπέρμαχοι ἐνόμιζον ὅτι ἔχουσιν ἤδη ἐν χερσὶ τὴν προσδοκωμένην βοήθειαν. Ἀριστερᾷ οἱ ἑλληνικοὶ πάρωνες ἀνακωχέοντες ὑπὸ μόνους τοὺς δόλωνας ἀνέμενον σῆμα ἵνα ἀναπετάσωσιν ἅπαντὰ τὰ ἱστία. Γαλήνῃ ἐπεκράτει τότε, ἀφοῦ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἶχε πνεύσει ἀπόγειος ἄνεμος, περὶ δὲ τὴν 10 ὥραν ἤρχισαν νὰ πνέωσιν αἱ πρῶται τοῦ πελαγίου ριπαί. Ἦτο λοιπὸν φυσικώτατον νὰ προσδοκῶσι πάντες ὅτι ὁ πελώριος στόλος οὐριοδορῶν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ἐν θριάμβῳ εἰς Ναύπλιον καὶ διαχύσῃ αὐτόθι τὴν δαψίλειαν. Ἀλλ' αἴφνης οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ *Κρίνου* εἶδον ἔκθαμβοι τοὺς Ὀσμανίδας πλαγιάζοντας πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τροπομένους ὁδὸν ἀντίθετον τῆς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἀγούσης. Ἐνταῦτ' ὁ πάρων ὑπὸ σημαίαν αὐστριακὴν ἀπεσπᾶσθαι ἀπὸ τοῦ στόλου καὶ διελθὼν ἔμπροσθεν τοῦ καπετὰν πασᾶ οὐριοδορῶν πρὸς τὸ βάθος τοῦ κόλπου. Ἀλλ' ὁ πάρων οὗτος δὲν ἐπροχώρησε πολὺ· δύο ἑλληνικὰ σκάφη κρυπτόμενα διὰ τὸ νησίδιον Τολὸν ἀνεφάνησαν αἰφνιδίως· ὁ πάρων κατηυθύνθη πρῶτον πρὸς τὴν γαλλικὴν φρεγάδα, ἥδη καθορμισθεῖσαν εἰς ἅγιον Ἰωάννην, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβε τὸν πλοῦν του, ἔπειτα πάλιν ἐδίστασεν, ἐπὶ τέλους δὲ ἐνέδωκεν ἀνακωχέυσας καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τῇ 13 Σεπτεμβρίου λίαν πρῶι τὸ *Κρίνον* εἶδεν 75 ὀσμανικὰ σκάφη διαδρομεύοντα περὶ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου ἐν ἀταξίᾳ, ἥτις δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐννοήσῃ τις τίνας ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ καπετὰν πασᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἀπαύστως γρηγοροῦντες διέπλεον μετὰ τῶν Σπετσῶν καὶ πελοποννησιακῆς παραλίας. Ἀλλὰ περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 14 τὰ πράγματα διευκρινήθησαν· ὁ καπετὰν πασᾶς ἀπέπλευσεν εἰς Σοῦδαν, τὸν εὐρὺν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Κρήτης ἐγκαταλείπων τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ, ἥτις, ὥς γνωρίζομεν ἤδη, ἀπεφασίσθη

μετ' οὐ πολὺ, παραδοθέντος τοῦ μεγάλου τούτου φρουρίου εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τῇ 30 Νοεμβρίου. Οὐδὲ ὑπῆρξεν ἡ θυσία αὕτη ἡ μόνη ἦν ὑπέστη ὁ νέος καπετὰν πασᾶς. Μετά τινα ἐν Σούδα διατριβὴν ἀναπλεύσας τὸ Αἰγαῖον ἠγκυροβόλησε μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρωάδος, νομίζων ἐαυτὸν ἀσφαλῆ αὐτόθι, διότι οἱ πρόσκοποι του οἱ ἐπιτετραμμένοι νὰ ἐπιτηρώσι τὴν προσέγγισιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου οὐδὲν ἀνήγγελλον αὐτῷ ὑποπτον. Ἀλλὰ τῇ 29 Ὀκτωβρίου τὸ ἑσπέρας δύο πυρπολικά ἐκπλεύσαντα ἐκ Ψαρῶν παρεισέδυσαν μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τοῦ ἐνὸς ἠγεῖτο πάλιν ὁ Κανάρης, ὅστις κολλήσας εἰς τὸ δίκροτον τοῦ ἀντιναύαρχου κατεπυρπολόησεν αὐτὸ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε τοσοῦτο ταχέϊα ὥστε ἐκ τῶν 800 τοῦ πληρώματος ἀνδρῶν ὀλίγοι διεσώθησαν. Τὸ δ' ἕτερον πυρπολικὸν ὑπὸ τοῦ ψαριανοῦ Γ. Βρατσάνου διοικούμενον ἀπέτυχεν. Εἶχε μὲν ἐμβάλει εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀπεσπᾶσθαι ὅμως ἀπ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ρεύματος τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε κρίνει καλῶς ὁ κυβερνήτης τὴν βίαν καὶ τὴν φορὰν. «Μόνος ὁ Κανάρης, λέγει ὁ γάλλος ναύαρχος καὶ ἱστορικός, ἦτο ἐν τῷ εἶδει τούτῳ ἀναμάρτητος· ἥρως ἐπιτήδειος νὰ συγκινήσῃ τὴν καρδίαν τῶν ποιητῶν καὶ ναύτης τὸν ὁποῖον οἱ ναῦται τοῦ κόσμου ὅλου δὲν θέλουσι παῦσαι ἀποθανυμάζοντες. Ἐντὸς 6 μηνῶν κατέστρεψε δύο δίκροτα καὶ 3.000 πολέμιους· τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ καὶ μόνον ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς στόλους αὐτῶν». Ὁ Μεχμέτ πασᾶς ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας ἀπέπλευσε μεθ' ὅλου τοῦ στόλου ἐν τῷ αὐτῇ ἀταξίᾳ ὥστε μόλις μετὰ τινας ἡμέρας εἶδε τὰ πλοῖα αὐτοῦ περιωθέντα ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Εἰς τῶν δρομώνων αὐτοῦ εἶχεν ἐξοκεῖλει εἰς Τένεδον, καὶ ἄλλος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ πληρώματός του ἐφέρετο τῆδε κἀκεῖσε ὡς ναύαγιον ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅτε πλοῖον γαλλικὸν ὀνόματι L' Active σταλὲν εἰς ἀναζήτησις αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς ἐπιμόνοις παρακλήσεσι τοῦ πασᾶ τῆς Σμύρνης κατώρθωσε τελευταῖον μετὰ πέντε ἡμέρας νὰ τον ἀνακαλύψῃ περὶ Τσεσμέν.

Ἡ συνδρομὴ αὕτη δὲν δικαιοὶ ἡμᾶς νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ πολλὰκις ρηθέν, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τὸ γαλλικὸν ναυτικὸν ἀνεδείχθη σχεδὸν σύμμαχον τῶν Τούρκων καὶ ἀντικρὺς πολέμιον πρὸς ἡμᾶς· Εἶδομεν τὴν διαγωγὴν τοῦ κυβερνήτου Βιελλᾶ ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου· ἡ οὐδτερότης αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος. Καθ' ἐν ἔπταισεν οὗτος τῶνόντι. Πρὸ τινος εἶχε συλληφθῇ ἐν Μονεμβασίᾳ πλοῖον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν ὑπηρετοῦν τουρκικὰ συμφέροντα, τὸ δὲ φορτίον αὐτοῦ ἔδημευσθη. Ὁ γάλλος μοίραρχος ἀπήτησε καὶ ἔλαβε τὸ πλοῖον, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπήτησεν ἀποζημιώσιν διὰ τὸ φορτίον 35.000 γρόσια. Ἔως ἐδῶ ἦτο ἐντὸς τοῦ αὐστηροῦ δικαίου. Ἐπειδὴ ὅμως κυβερνήσις ἑλληνικὴ κατὰ Σεπτέμβριον 1822 δὲν ὑπῆρχεν, ὁ μοίραρχος ἐζήτησε τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς Ὑδρας. Ἡ κοινότης ἀπήνητησε φυσικῶς τῷ λόγῳ ὅτι κατ' οὐδὲν ἐνέχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλ' ὁ μοίραρχος ἐπέμεινεν ἀπειλῶν τὴν χρῆσιν τῆς βίας· τὸ δὲ χεῖριστον, ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο τὴν 9ην Σεπτεμβρίου, ὃ ἐστὶ τὴν δευτέραν ἐκτῶν ἑξ ἡμερῶν καθ' ἃς οἱ ἡμέτεροι ἠγωνίζοντο νὰ παρακλώσωσι τὸν ὁσμаниκὸν στόλον τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον, ἐν ὕδρᾳ δὲ φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐπεκράτει φοβερὰ ταραχὴ καὶ ἀμηχανία. Μάτην οἱ Ὑδραῖοι ἐζήτησαν ἀναβολὴν ἕνεκα τοῦ κινδύνου εἰς ὃν εὐρίσκοντο. Ὁ Γάλλος ἐπέμεινε, καὶ ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἐπεχείρησε νὰ παραλάβῃ ἐπισήμους τινὰς τούρκους ὁμήρους οἵτινες ἐφυλάττοντο ἐπὶ τῆς ἡμορίας *Τερψιχόρης*· τοῦ δὲ κυβερνήτου ταύτης ἀποποιηθέντος νὰ τοὺς παραδώσῃ, ὁ ἱπότης Βιελλᾶ ἐπυρροβόλησε κατ' αὐτῆς καὶ αἱ σφαῖραι αὐτοῦ ἔφθασαν μέχρι τῆς παραλίας τῆς Ὑδρας. Τότε οἱ Ὑδραῖοι ἐπλήρωσαν. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀναμφισβήτητον καὶ μαρτυρεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ Baybaud, τοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν

ιπηρεσίαν διατελέσαντος. 'Αλλ' ἂν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἱερότης Βιελλᾶ ἔδειξεν ἄκαιρον καὶ ἀδυσώπητον ἐπιμονὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις ἐπολιτεύθη μετριοπαθέστερον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀπέκλινε κατὰ τι πρὸς ἡμᾶς καὶ πρῶτον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει ἣν διεβίβασεν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ περὶ αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς περὶ τὸν 'Αργολικὸν κόλπον ναυμαχίας.

«Ἡ σμικρότης τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἔγραφεν, ὑπηγόρευεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μεταβάλωσιν εἰς πυρπολικά οὐκ ὀλίγα τῶν πλοίων αὐτῶν. Ἡ ἐπιτυχία μεθ' ἧς μετεχειρίσθησαν τὸ ὅπλον τοῦτο κατὰ τοῦ τελευταίου καπετὰν πασᾶ καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας περιστάσεις κατεπτόησε τοσοῦτο τοὺς Ὁσμανίδας, ὥστε τὰ κατάφρακτα αὐτῶν σκάφη δὲν τολμῶσι νὰ ἀγκυροβολήσωσιν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, ἀλλὰ παρενοχλούμενα νυκτὸς καὶ ἡμέρας δὲν ἠξεύρουσι πῶς νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν εὐκινήτων πλοίων τὰ ὅποια ἀδιακόπως τοὺς παραμονεύουσι. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις μὲ ἀδιαφορίαν τὴν μαγικὴν σχεδὸν δημιουργίαν τῶν στολίσκων τούτων, οἵτινες ἐπιτυγχάνουσι τοσοῦτο θαυμασίως νὰ παραλύωσι τοὺς ὁσμανικοὺς στόλους». Καὶ ὅμως ἑλλήν ἱστορικός, παρεξηγῶν τὴν προεκτεθεῖσαν συνέντευξιν τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ μετὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ, τῆς ὁποίας, εἶναι ἀληθές, δὲν ἐγίνωσκεν οὐδὲ ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ τὰς λεπτομερείας, ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ὁ Γάλλος ἔδωκεν εἰς τὸν καπετὰν πασᾶν «ὅλας ὅσας ἠδύνατο πληροφορίας καὶ συμβουλὰς». Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐνδίδουσα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῆς ναυτικοῦ, θέλοντος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας ἃς παρήγαγεν ὁ πόλεμος τῆς 'Ανατολῆς, δὲν ἀνεγνώρισεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ὅπως καὶ ἡ Αὐστρία, ὅπως καὶ ἡ 'Αγγλία, τὴν ἀπὸ 1 Μαρτίου 1822 πρᾶξιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, δι' ἧς ἐκηρύχθησαν εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ πᾶσαι αἱ παραλίας τῆς Ἠπείρου, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ λιμένες τῶν νήσων Κυκλάδων, Σποράδων καὶ Κρήτης. 'Αλλ' ἐνῷ οἱ αὐστριακοὶ μοίραρχοι καὶ ναύαρχοι ὑπεστήριζον ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν σκάφη μὴ συστελλόμενοι νὰ παραβιάζωσι πραγματικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ εἰς μυριάς ἐκτραχηλιζόμενοι ἀδικίας «ὁ γάλλος κυβερνήτης, λέγει ὁ Jurien de la Gravière, δὲν ἐνόμισε ποτὲ ὅτι δικαιούται νὰ παραβῇ τοὺς κανόνας οὓς, ἀνεξαρκῆτως ὅλων τῶν διεθνῶν συμβάσεων, ἐπιβάλλει ἡ αἰδὸς καὶ ἀπταιστος δικαιοσύνη εἰς τὴν οὐδετέραν θαλασσοπλοίαν. Εἶναι θλιβερόν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἔγραφε τῇ 15 Ἰανουαρίου 1823 πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργόν, ἀλλ' ἔξετάζοντες ἐπιμελῶς τὰ παράπονα τῶν ἡμετέρων εὐρίσκομεν σχεδὸν πάντοτε αὐτοὺς πρῶτους πταίνοντας καὶ προκαλοῦντας κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεις. Πάντοτε δὲ εὐρίσκει τις ἐν ταῖς περὶ τούτου συζητήσεσι τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀγωνιζομένην νὰ ἐμπαίξῃ ἀρχὰς καὶ νόμους». Ἐντεῦθεν καθίσταται πρόδηλον ὅτι ὁ γάλλος ἀξιωματικός, καίτοι ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν ἀποκλεισμόν, ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγότερον καὶ μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἐπροστάτευε τὰ ἐμπορικὰ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ πλοῖα τὰ τὸν ἀποκλεισμόν ἐκείνον παραβιάζοντα.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ 'Αγγλία ἔπραττε πλείοτέρον τι. Ἡ δύναμις αὕτη, καὶ πρὶν ἢ ἀναγνωρίσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, πολλάκις ἐντελῶς ἠδιαφόρησεν εἰς τὰ παθήματα ὅσα ὑφίσταντο τὰ παραβιάζοντα αὐτὸν ἀγγλικά ἐμπορικὰ πλοῖα. «Ἀποκεκλεισμένου ὄντος τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀγγλικὸς πάρων ἐπεχειρήσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα καὶ πυρποληθεὶς ἀπώλεσε τὸν ὑπαρχον αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνοὶ, οἱ συνήθως τοσοῦτον ἱερὰν ὑπολαμβάνοντες τὴν σημαίαν αὐτῶν, μικρὸν ἐθορύβησαν πρὸ τῆς μεγάλης ταύτης ὑποθέσεως ὑπολαβόντες αὐτὴν ἀπλῶς ὡς κερδοσκοπίαν ἀποτυχοῦσαν.» Ταῦτα γράφει περὶ

τῶν Ἀγγλων ὁ γάλλος ναύαρχος, ὅστις βεβαίως δὲν προηρεῖτο νὰ συνηγορήσῃ ἀδίκως ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ ἔπειτα τίς Ἑλλήν δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ ἄγγλου μοιράρχου Ἀμιλτων, ὅστις διετέλεσε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως φίλος ἐπικεικῆς οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ σύμβουλος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁδηγὸς αὐτῆς; Ὁ Ἀμιλτων ὑπηρετεῖ βεβαίως τὰ ἀγγλικά συμφέροντα, ὑπηρετεῖ ὅμως αὐτὰ εἰς τρόπον ἐπιτήδειον νὰ προκαλέσῃ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν μεσολάβησιν. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔπαυσεν ὑποδεικνύων τὰ δέοντα γενέσθαι βοηθῶν λεληθότως, ἀδελφικὰς τηρῶν σχέσεις μετὰ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν καὶ ἰδίως τῶν Ὑδραίων καὶ πρὸ πάντων ἀγωνιζόμενος νὰ παύῃ τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Τῷ 1826 ἐπεκράτησεν ἐπὶ μικρὸν διενεξίς τις μεταξὺ τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας. «Ὁ Ἀμιλτων, λέγει ὁ Ὁρλάνδος, φιλέλλην ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἰδίας συναισθήσεως, ἐλυπήθη μεγάλως καὶ θέλων νὰ συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα ἔφερεν ἐντὸς τῆς φρεγάδας του τοὺς ἐν Πόρῳ καταφυγόντας ὑδραίους προκρίτους καὶ προσκαλέσας ἐντὸς αὐτῆς καὶ τοὺς

Ὁ ναύαρχος Ἀμιλτων

περὶ τοὺς Κουντουριώτας κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ τοὺς συμφιλιώσῃ, παραστήσας αὐτοῖς πόσον ἥτο ἀσύμφορος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ τοιαύτη διαίρεσις, εἰς τὰς παρούσας μάλιστα κρίσιμους περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ Κάνιγγ προσπαθεῖ μεσιτεύων νὰ πράξῃ ὅ,τι καλὸν διὰ τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος». Πάλιν δὲ τῷ 1827 ἡ ἐν Τροιζήνι συνέλευσις ἐπὶ τοῦ μὲν νὰ ἐκλέξῃ κυβερνήτην τὸν Ἰ. Καποδίστριαν ἐδίσταξε δὲ διότι ἤξευρεν ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν τον ἠθέλε, καὶ ἰδίως ὁ Ἀμιλτων ὑπόπτευν αὐτὸν ὡς ἔχοντα ἀρχαίας καὶ παρούσας μετὰ τῆς Ρωσίας σχέσεις. Ἐν τῇ ἀμνηνίᾳ ταύτῃ ἀπῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἵνα λύσῃ τὸ ζήτημα. Ἐχομεν ἀνάγκην κυβερνήτου, εἶπε πρὸς τὸν Ἀμιλτων. Μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἡγεμόνα ἢ βασιλέα; Ὁχι, ἀπήντησεν ὁ Ἀγγλος. — Ἡ δὲ Ρωσία, ἡ Πρωσσία, ἡ Νεάπολις, ἡ Ἰσπανία; — Ὁχι, ὄχι, ὄχι, ἐπανέλαβεν ὁ Ἀμιλτων ζητήσατε νὰ εὑρετε Ἕλληνα. — Ἀλλὰ Ἕλληνα δὲν ἔχομεν ἀξιότερον τοῦ Καποδιστριαίου, ὑπέλαβεν ὁ γέρον πολέμαρχος. Ὁ Ἀμιλτων, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχεν ἐστραμμένον ἄλλαχθὺ τὸ πρόσωπον, τὸν ἐκύτταξε τότε ἀσκαρδαμυκτί. Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως δὲν τα ἔχασεν. Ἡ Ἀγγλία, εἶπεν, εἶναι ἡ σκέπη μας ἔχομεν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἄγγλον ἀρχηγόν, καὶ ἠθέλομεν δεχθῇ καὶ ἄγγλον ἡγεμόνα, ἂν μᾶς ἐδίδετο τοιοῦτος. Ἀλλ' ἀφοῦ, ὡς λέγεis, δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἄγγλον μᾶς χρειάζεται ὁ Καποδίστριας. Λοιπὸν, ἀνεφώνησεν ὁ Ἀμιλτων, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀπλῆς μὲν δυσκαταμαχίτου δ' ἐκείνης λογικῆς, πρὸ πάντων ὅμως ὑπενδίδων εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην, λοιπὸν ἐκλέξατε τὸν Καποδίστριαν ἢ ὅποιον διάβολον θέλετε, διότι ἄλλῶς ἐχάθητε.

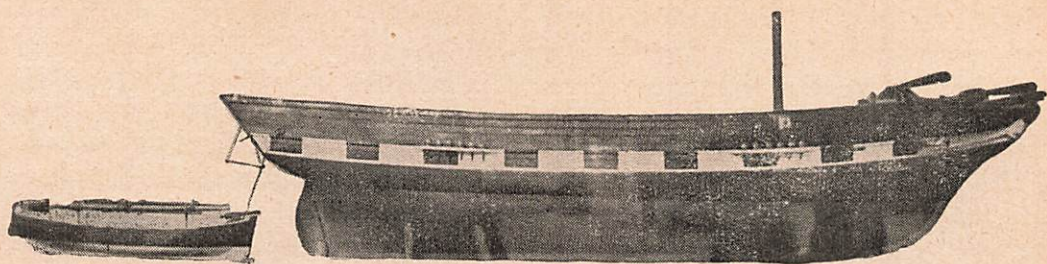

Ἐν τούτοις καὶ αὐτῶν τῶν Γάλλων ὁ φιλελληνισμὸς δὲν ἐπῆλθε κατόπιν ἐορτῆς. Ὅτι ἐκ πρώτης ἀφειρηρίας ἠγάπησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ἐκ πολλῶν γεγονότων, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἀπὸ 18 Σεπτεμβρίου 1821 ἐκθέσεως τοῦ ναυάρχου Ἀλγάν, ἣν πρὸ ὀλίγων μόλις μηνῶν ἐγνωρίσαμεν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν τῆς Γαλλίας ἐξορυχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πολλάκις πρὸ μικροῦ μνημονευθέντος καλοῦ καγαθοῦ τῆς Ἑλλάδος φίλου. «Ἡ εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγάν, δὲν εἶναι δυνατόν πλέον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς κατάστασιν. Πᾶσα εἰρηνopoίησις, πᾶς ἐπὶ τοιαύτης βάσεως συμβιβασμὸς δὲν ἠθελεν ἀποβῆ διαρκής. Εἰς μάτην ἡ Υ. Πύλη ἠθελεν ἐπιδαφιλεύσει τὰς ἐπιεικεῖς αὐτῆς ἐπαγγελίας· καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν εἰλικρινεῖς, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῶσι. Θρησκομανία, δίψα αἵματος καὶ λεηλασία, ἀνία ἐκ τῆς ἀργίας καὶ μάλιστα ἡ ἔντρομος κραυγὴ τοῦ ἡγεμόνος, ἐξήγειραν τὸ τρίτον τῆς Ἀσίας. Οἱ Μουσουλμάνοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ πρὶν ἢ ἀποδέσωσιν αὐτὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐὰν ἐπέπρωτο νὰ καθυποβληθῇ εἰς ὑπακοήν, ἠθελεν ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Τίνα ἐγγύησιν δύναται νὰ παράσχῃ αὐτῷ κυβέρνησις μὴ ὑπάρχουσα, παρεκτὸς ἐὰν δώσωμεν τὸ ὄνομα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν αὐτογνώμονα θέλησιν τοῦ ἐλαχίστου ἀγαθῆς, ἢ μᾶλλον, ὅπως νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, παντὸς ἀνθρώπου φέροντος καβοῦκι; Μετὰ τὴν διαφωτίσασαν αὐτοὺς ἡμῶν τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ὑπολείπεται εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰμὴ καταστροφὴ ἢ ἐλευθερία..... Δὲν διαβουκολοῦμαι ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος. Κρίνω τοὺς Ἕλληνας ἄνευ προκαταλήψεως. Γνωρίζω τὸν βαθμὸν τῆς ἠθικῆς ἐκπτώσεως εἰς ἣν περιέστησαν, οὐδὲ ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ἰσχὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον θέλει εἶναι ἀπαραίτητος ἐνταῦθα, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν δικαιοσύνην· ἀλλ' ὅσονδῆποτε σπουδαῖται καὶ ἂν εἶναι αἱ σκέψεις αὗται δύνανται ἄρα γε νὰ παρακωλύσωσι τὴν πορείαν καὶ τὰ ἀκατάσχετα ἀποτελέσματα τοῦ χρόνου; Θᾶσσον ἢ βράδιον ἀνάγκη νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς. Περὶ τούτου πεποιθυῖα ἡ Εὐρώπη ἂς πράξῃ τὰ δέοντα». Καὶ ταῦτα ἐγράφοντο κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδέησε δὲ νὰ παρέλθωσιν ἑπτὰ ἔτη ἀγώνων φοβερῶν καὶ συμφορῶν ἀνυπολογίστων ἵνα ἐπακούσῃ ἡ Εὐρώπη τῆς τοσοῦτο προνοητικῆς φωνῆς τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἀζρόπρωφον

Τύπος πυρπολικού

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1823 ΚΑΙ 1824. ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ ΤΑΥΤΑ
ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΕΡΓΑ

Τὰ προεκτεθέντα πολεμικά κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γεγονότα τοῦ ἔτους 1822 δὲν ἐπήγαγον οὐσιώδη τινὰ μεταβολὴν εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ ἐνεργείας τῶν πολιτικῶν μερίδων. Τὰ πρόσωπα μετεβλήθησαν ἐν μέρει, τὰ πράγματα ἔμειναν τὰ αὐτά, τροπολογηθέντα μόνον κατὰ τὸν διάφορον χαρακτῆρα τῶν νέων πρωταγωνιστῶν. Ἐπειδὴ ὁ Ὑψηλάντης ἀπέσχε πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας, ἡ ἀρχηγία τῆς μερίδος αὐτοῦ μετεβιβάσθη εἰς τὸν τοσοῦτο διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλι κλεισθέντα Κολοκοτρώνην. Τῆς ἀντιθέτου μερίδος ἀρχηγὸς ἦτο πάντοτε ὁ Μαυροκορδάτος, τοῦ ὁποίου τὸ ἀξίωμα διετηρήθη διὰ τῆς ἐπ' ἐσχάτων τότε ἐπελθούσης σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ ὅστις ἐπέτυχεν ἥδη τὴν ἐπικουρίαν τῶν προεστώτων τῶν νήσων καὶ μάλιστα τῆς Ὑδρας. Καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατὰ τοῦτο διέφερε τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτι περιορίζε τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἐνισχύθη οὐ μικρὸν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ νέοι αὐτοῦ ἐπικουροὶ ἔνεκα τῶν προσφάτων ναυτικῶν κατορθωμάτων ἀναγκάως ἔλαβον ἐπὶ τέλους ὑπερέχουσάν τινα τάξιν ἐν τῇ τῶν πραγμάτων διεξαγωγῇ. Πολλὰ δὲ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ παρέλθῃ νῦν, ὅπως περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822, ἐν εἰρήνῃ ἢ τῶν δύο μερίδων σύγκρουσις. Κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824 ἡ Πελοπόννησος οὐδόλως ὑπὸ τῶν πολεμίων προσεβλήθη, ὥστε δὲν ἐμεσολάβησεν ἑξωτερικὸς τις ἄμεσος αὐτῆς κίνδυνος ἐπιτήδειος νὰ κατευνάσῃ τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Οἱ πρόκριτοι τῶν νήσων ἦσαν πολὺ τολμηρότεροι τῶν τῆς Πελοποννήσου προκρίτων, ὁ Κολοκοτρώνης πολὺ ἀπέιχε τοῦ νὰ ἔχῃ τὴν προῳχότητα καὶ τὴν αὐτάρκειαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ πλὴν τούτου οὐ μόνον δὲν ἐτιμήθη δεόντως ἀλλὰ καὶ προδῆλως ἡδικήθη ὑπὸ τῆς πρώτης Διοικήσεως, ἣτις, καίτοι μηδὲν πράξασα χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, καίτοι ἐλπεινῶς πλαγηθεῖσα τῇδε ἀνέκτισε ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν Ἀργολίδα εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλι μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, ἐνόμισεν ἐν τούτοις εὐλογον νὰ προσβάλῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους πρωταγωνιστήσαντος κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνδρός.

Τφόντι ἀπὸ τῆς 6 Ἰουλίου καθ' ἣν ἡ Διοίκησις, ἦτοι ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ

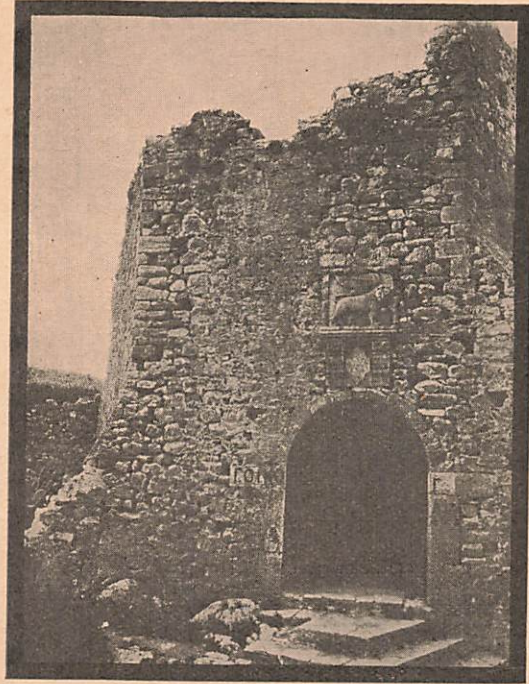
καὶ τὸ ἡρωητριασμένον ἐκτελεστικόν, κατέφυγον διὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλι εἰς τὰς ἡμιολίας τῶν ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν καὶ τοῦ σπετσιώτου Κολομπόταση ἰδοὺ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπίσημον σημείωσιν ἣν διέσωσεν ἡμῖν ὁ πρῶτος τοῦ Βουλευτικοῦ γραμματεὺς Ι. Σκανδαλίδης· «Ἡ Διοίκησις ἔμεινεν εἰς τὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς 6 Ἰουλίου ἕως τὰς 12 Αὐγούστου. Ἀπὸ τὴν 12 Αὐγούστου ἤρξατο ἐξέρχεσθαι εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖ ἐνεργεῖν. Μετὰ 8 ἡμερῶν διατριβὴν εἰς τοὺς Μύλους μετέβη εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καλούμενον. Διέτριψεν ἐκεῖ ἄχρι τῆς 30 Σεπτεμβρίου καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἑρμιόνην, φθάσασα τὴν 1 Ὀκτωβρίου, καὶ διέμεινεν ἄχρι τῆς 6 Φεβρουαρίου». Ἐννοεῖται ὅτι καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ὑπῆρξεν ἐντελὼς ἀθφάτων κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν κατορθωθέντων· ἐξέδωκε μόνον προᾶξιν ἐν Ἑρμιόνῃ τῇ 31 Ἰανουαρίου 1823, δι' ἧς διεκήρυξε «τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πρίγκιπα Α. Μαυροκορδάτον ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους». Καὶ κατὰ τοῦτο μὲν δικαίως ἔπραξεν ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξέδωκε προᾶξιν δι' ἧς ἀνεκήρυξεν «ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως παντὸς τοῦ Γένους» καὶ τὸν Θεόδωρον Νέγγον, ὅστις ὑπηρετήσε μὲν τὸ Γένος ὅπως ἡδυνήθη οὐδὲν ὅμως ἐμεγαλουργήσε τὸ ἐπιτήδειον νὰ κατατάξῃ αὐτὸν εἰς ἴσην σχεδὸν πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον μοῖραν. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσεν ἀλλὰ συνελθὼν πάλιν ἅπαν τὸ Βουλευτικὸν ἐν Ἀστρεὶ κατὰ μῆνα μεσοῦντα Μάρτιον ἀνωμολόγησε «χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην», πρὸς τίνα; πρὸς τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ τοὺς μινίστρον, δηλαδὴ πρὸς ὅλους ὅσοι, καταφυγόντες εἰς τὰς ἡμιολίας, εἶδομεν ἀνωτέρω ποῦ καὶ πῶς ἐπλανήθησαν. Εἰς μόνον τὸν Κολοκοτρώνην οὐδὲν ἐξέδωκεν εὐχαριστήριον· τὸ δὲ εἰ δυνατόν οἰκτρότερον, ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὰ ὁποῖα ἐτηρήθησαν «ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ καπετὰν Νικολάου Μπόταση» μετ' ἀποδοκίμασίας καὶ ἀγανακτήσεώς τινος ὁμιλεῖ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ περὶ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου τοῦ μὴ θελήσαντος νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ τὰς περιπλανήσεις αὐτῆς ἀλλὰ μέιναντος εἰς τὴν ξηρὰν, ἵνα συναγωνισθῇ ὡς στρατιώτης μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἡ Διοίκησις, ἀφοῦ ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ ἐξ Ἑρμιόνης εἰς Ναύπλιον ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου καὶ δὲν ἐγένετο αὐτόθι δεκτὴ ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Δημητρίου Πλαπούτα, ἀπῆλθεν εἰς Ἀστρὸς· ἐκεῖ δὲ συνῆλθον καὶ οἱ πρὸ καιροῦ προσκληθέντες πληρεξούσιοι τῆς Β' ἐθνικῆς συνέλευσεως περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Οἱ πλεῖστοι τῶν πληρεξουσίων τούτων ἦσαν φυσικῶς τῷ λόγῳ προκρίτοι, οἱ δὲ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐλάχιστοι ἴσχυον ἐν αὐτῇ. Ἡ συνέλευσις λοιπὸν ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἐμμεῖνῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, ἀρχὰς αἵτινες, καθὰ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ἐν τοῖς προτέροις, σκοπὸν κύριον πάντοτε εἶχον νὰ ἐγκαταταστήσωσι κυβερνήσιν ὡς οἷόν ἀσθενῇ, ἵνα οἱ προσεστώτες πράττωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν ὅ,τι ἀνβούλωνται. Μήπως ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔγραψε τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1822 ἐκ Μύλων πρὸς τὸν Ἰωάννην Μέξην καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Σπετσιωτῶν προκρίτους «ὅτι οἱ ἄρχοντές μας δὲν παραδειγματίζονται εἰς σὰς νὰ ἐξοδεύουν ἀπὸ τὰ ἰδικὰ των ἀλλὰ σφετερίζονται καὶ τὰ τῆς πατρίδος καὶ πρὸς διαφέντευσίν των στασιάζουν καὶ τὰ ἄρματα, καὶ προξενεῖται ἐκ τούτου ἡ ἐσχάτη δυστυχία, καὶ κινδυνεύομεν νὰ χαθῶμεν»; Ἦλπισαν δὲ οἱ ἄρχοντες οὗτοι ὅτι ὅπως ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου οὕτω καὶ νῦν ἐμελλὸν νὰ καρπωθῶσιν ἀνενοχλήτως ἅπαντα τὰ ὀφέλη τῆς τοιαύτης πολυαρχίας. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ μὴ ἀμφισβητήσῃ τὰς τοιαύτας αὐτῶν ἀξιώσεις καὶ ἔδωκε νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἔτι συνεδρεύουσα.

Ἀπὸ τῆς 18 Ἰανουαρίου ἡ πρῶν Διοίκησις ἀπεφάνητο ὅτι προσφορωτάτη καθέδρα τοῦ κράτους εἶναι τὸ Ναύπλιον. Εἶπομεν ὅμως πρὸ ὀλίγου ὅτι, ὅταν αὕτη ἐν ἀρχῇ

τοῦ Φεβρουαρίου ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτό, ἀπεκωλύθη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα. Ὁ Πλαπούτας ἔξετασθεὶς ὁμολόγησεν ὅτι τοιαύτην ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Συνελθόντων δὲ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους, αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέδωκε τῇ 7 Ἀπριλίου θέσπισμα διαλαμβάνον ὅτι «ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸ Ναύπλιον ἐθνικὸν κτῆμα, διατάττει τὸν στρατηγὸν Θ. Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην συνέλευσιν ἄνευ σμικρᾶς ἀναβολῆς τὸ εἰρημένον Ναύπλιον μὲ τὸ Παλαμῆδι καὶ Βοῦρτζι καὶ ὅλους τοὺς ἐν αὐτοῖς ἐσφραγισμένους καὶ ἀνοικτούς τζεμπεχανέδες καὶ διάφορα ἐργαλεῖα». Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς ὁ Κολοκοτρώνης, καίτοι μὴ συνεδρεῖων ἐν τῇ συνέλεύσει, ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει καὶ ἀπέστειλεν ἀπὸ τὰ Μελιγιότικα τὰ ἐξῆς: «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς παρακαλέσω, χωρὶς ἐνόχλησιν, νὰ ἐπιβαρύνετε 8 συνεδριάζοντάς σας ἀδελφούς, 6 νησιώτας, ἤτοι 2 Ὑδραίους, 3 Πετσώτας καὶ 2 Ψαριανούς καὶ 2 Πελοποννησίους, νὰ λάβουν τὸν κόπον νὰ ἔλθουν ὡς ἐκ τῆς συνελεύσεως νὰ ὁμιλήσω πρὸς τὴν εὐγενίαν των τὴν γνώμην μου ὡς πατριώτης διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, καὶ ἐξαιτῶντάς σας τὴν συγγνώμην μὲν ὡς ὅλον τὸ σέβας».

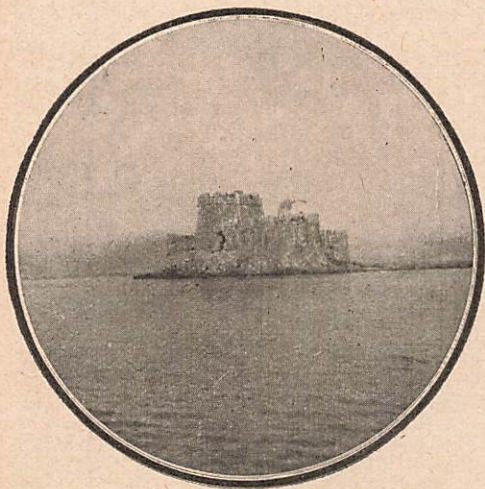

Ἡ πύλη τοῦ Παλαμηδίου

Εἰς ἀπάντησιν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προσεκλήθη νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔστρεψεν ὅλην τὴν ἐνέργειάν του ἐπὶ τῇ ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς, ἀλλὰ ἐκτίμησε καὶ ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ Ναύπλιον ὡς ἐθνικὸν προσέθηκεν ὅμως ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἶναι ἰσχυρότερα τῆς Διοικήσεως, δὲν εἶναι οὐδὲν ἥττον Διοίκησις ὅτι οἱ παραστάται παριστάνουσιν ἕκαστος ἐπαρχίαν ὅχι ὅμως καὶ διοικητικὴν τινα ἀρχήν. Ὅθεν δὲν ἠξέυρει εἰς τίνα νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Παρακαλεῖ διὰ τοῦτο τὴν συνέλευσιν νὰ λάβῃ ὀλίγην ὑπομονὴν ἕως ὅτου νὰ ὀρίσθῃ μὲν τὸ πολίτευμα νὰ συστηθῇ δὲ ἡ Διοίκησις καὶ τότε εὐθὺς διὰ τοῦ μινιστερίου τοῦ πολέμου θέλει τὸ παραδώσει εἰς ὄντινα τὸν διορίσῃ. Τοσοῦτο δὲ τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων κύριος ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἦσαν ἰσχυρότερα τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους ἐξέπροσώπει ἡ συνέλευσις, ὥστε οἱ προεστώτες, καίτοι ἦσαν κύριοι νὰ διορίσωσιν οἵανδήποτε ἤθελον κυβερνήτην, καίτοι ἀπὸ τῆς 29 Μαρτίου ἀπεφάνησαν ὅτι τίτλος ἀρχιστρατήγου εἶτε γενικῶς τῆς Ἑλλάδος εἶτε μερικῶς τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων «εἶναι διόλου ἀπαράδεκτος εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος», ὃ ἔστι κατήγγησε τὸ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὑπέκρυπεν ὅμως εἰς τὴν ἐπιτροπὴν αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου Ἐκτελεστικοῦ. Τὸ Ἐκτελεστικὸν τοῦτο ἀπρητίσθη ἐκ τοῦ Πέτρου Μαυρομυχάλη, προεδρεύσαντος καὶ τῆς ἐθνικῆς

συνελεύσεως, τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπη, τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη, τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ, καὶ κατόπιν ἡ πέμπτη θέσις ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀνδρέας Μεταξᾶς οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εἰμὴ πιστὸς αὐτοῦ ἀκόλουθος ὁ δὲ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης τάχιστα ὁμοφρόνησαν

Ἡ νησίς Βουρτζι

πρὸς αὐτόν, καὶ προσέτι κατέδρα τῆς κυβερνήσεως ὠρίσθη ἡ Τρίπολις, ἐν ἣ καὶ περὶ τὴν ὁποίαν ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο παντοδύναμος, οὗτος ἀπέβη κύριος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἐκτελεστικοῦ προεχειρίσθη ὁ Μαυροκορδάτος, οὗτος ὅμως μετ' οὐ πολὺ οὐ μόνον θέσιν μετέβαλεν ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Τριπόλεως. Τρόντι τὸ Βουλευτικὸν κατ' ἀρχὰς ἐξελέξατο πρόεδρον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην Ὁρλάνδον, ἀλλὰ τῇ 24 Μαΐου προχειρίσθεντος τούτου ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἐγένετο ὁ Μαυροκορδάτος. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις μεταβάλλων ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου τοῦ Ὁρλάνδου εἰς Λονδῖνον ἐπὶ τῇ δια-

πραγματεύσει τοῦ δανείου κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκτελεστικόν, μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο ἐπέμενε προσέτι νὰ διορίσῃ πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ ἰδικὸν του ἀνθρώπον· ἐξετραχηλίσθη δὲ εἰς τοσαύτην κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ὕβριν καὶ ἀπειλὴν ὥστε οὗτος, ἀφοῦ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα χρόνον ἐπιτελὼν τὸ τοῦ γενικοῦ γραμματεῶς ἔργον, ἐπὶ τέλους μὴ νομίζων ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν, ἵνα ἀντλήσῃ ἐκεῖθεν δύναμιν ἱκανὴν νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐν τούτοις τὸ Βουλευτικὸν δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ ἀναγνωρίζῃ αὐτὸν ὡς πρόεδρον καὶ φεῦγον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὴν Τρίπολιν κατήλθεν εἰς Ἀργος· ἀλλ' ἀπὸ τὴν Σκύλλαν ἔπεσεν εἰς τὴν Χάρυβδι.

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἦτο κύριος τοῦ Ναυπλίου, εἴλκυσεν ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ τὸ Ἐκτελεστικόν, διὰ δὲ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐκάλεσεν αὐτόθι καὶ τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε προσλάβει νέαν ἠθικὴν δύναμιν διὰ τελευταίου τινὸς ἀπαντάσματος τῶν κατὰ τοῦ Δράμαλι θριάμβων. Ὁ Ἀκροκόρινθος κατεῖχτο ἔτι ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ τῇ 26 Ὀκτωβρίου ὁ καλὸς κἀγαθὸς Νικήτας ἠνάγκασε τὸ φρούριον τοῦτο νὰ συνθηκολογήσῃ καί, μὴ λησμονήσωμεν νὰ μνημονεύσωμεν σπουδαίου γεγονότος, ὁ Νικήτας ἐτήρησε τὴν συνθήκην καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος. Μετὰ ἓνα δὲ ἀκριβῶς μῆνα ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης ὁρμώμενος ἐκ Ναυπλίου εἰσῆλθεν εἰς Ἀργος καὶ ἐπεχείρησε νὰ ὑπαγάγῃ διὰ τῆς βίας τὸ Βουλευτικόν. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο ἐπιμείναν εἰς τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἐρμιόνην τῇ 30 Νοεμβρίου καὶ κατήγγειλεν ἐκεῖθεν τῇ 3 Δεκεμβρίου τὰ γενόμενα εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας. Συγχρόνως οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας δι' ἐπιστολῆς μὲν πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν κατέκριναν τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ δι' ἐτέρας δὲ πρὸς τὸ Βουλευτικόν ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσιν ὑπερασπίσει ὅλαις ταῖς δυνάμεσι τὰς δικαίας τούτου πράξεις. Μετ' ὀλίγον μάλιστα, τῇ 20 Δεκεμβρίου, καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι διὰ διακηρύξεώς των

πρὸς τὸ πανελλήνιον ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Βουλευτικοῦ κατὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαρρυνθὲν τὸ Βουλευτικὸν ἀπεφήνατο τῇ 6 Ἰανουαρίου 1824 ἔκπτωτον τῆς ἀρχῆς τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ προεχειρίσατο νέα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μέλη, τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην πρόεδρον, τὸν Παναγιώτην Μπότاسιν ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, τὸν Ἀναγνώστην Σπηλιωτάκην καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, ἀντὶ τοῦ ὁποίου, θανόντος μετ' ὀλίγον, διωρίσθη ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅστις ὁμῶς δὲν ἐδέχθη.

Διὰ τοῦ νέου τούτου Ἐκτελεστικοῦ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα μετεβλήθησαν ἀλλὰ μέχρι τινὸς καὶ τὰ πράγματα. Ἐνῷ εἰς τὸ προηγούμενον Ἐκτελεστικὸν ἐπλειονοψήφουν οἱ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸ νέον, καὶ ἂν ἡ κενὴ μείνασα τοῦ πέμπτου ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς, πάλιν οὗτοι ἤθελον μειονοψηφεῖ. Ὑπερίσχυσαν δὲ τὰ δύο ἄλλα τμήματα διὰ τῶν δύο νησιωτῶν καὶ τοῦ Ἡπειρώτου

Ἡ Καρύταινα

Ἰωάννου Κωλέττου συμπράξαντος μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότاسιν περιεποίησαν τῷ νέῳ Ἐκτελεστικῷ ἀξίωμα μέγα διὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν νήσων ἃς ἐξεπροσώπων ὁ δὲ Ἰωάννης Κωλέττης προσήνεγκεν αὐτῷ τὴν ἀπαραίτητον ἐκτελεστικὴν δύναμιν, ἐπιτηδεύσας προσελκύσας εἰς ἑαυτὸν τοὺς τολμηροτάτους τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης. Ἡ στιγμή αὕτη ὑπῆρξεν ἐπίσης κρίσιμος ὅσον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823. Καθὼς τότε, ἂν ὁ Κολοκοτρώνης συνεβιβάζετο μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἴσως ἡδύνατο ν' ἀπαρτισθῇ σπουδαία τις κυβέρνησις ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ νῦν, ἂν ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἴσως ἐπὶ τέλους ἐξεπληροῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη τοῦ ἔθνους ἀνάγκη. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἔσωσεν ἀπαξ λαμπρῶς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τινον χρόνον ἔμελλε καὶ αὖτις νὰ σώσῃ αὐτὴν ὁποσδήποτε, δὲν ἐνόει διατὶ ὤφειλε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς ἄλλον τὴν τῆς χερσονήσου ἀρχήν. Καθὼς λοιπὸν ἐπολέμησεν ἄχρι τοῦδε τοὺς πρωεστῶτας αὐτῆς, τοὺς ἔσωθεν διαμφισβητήσαντας τὴν ἀρχήν του, οὕτως ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς Στερεοελλαδίτας, τοὺς ἐπιζητήσαντας νὰ ἐπιβληθῶσιν ἔξωθεν.

Δὲν ἦτο δ' ἐκ πρώτης ὄψεως εὐκόλον εἰς τὸ νέον Ἐκτελεστικὸν νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον τοῦτον, ὅστις ἐπεριδόμενος κυρίως εἰς τὰς κεντροικὰς τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχίας, ὅπου εἶχε τοὺς πλείστους φίλους καὶ συναθλητάς, κατεῖχε προσέτι διὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ δύο ἰσχυρότατα τῆς ἀνατολικῆς χερσονήσου φρούρια, τὸ Ναύπλιον καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος ἐπόθει τὴν ἐγκαθίδρυσιν κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς ἢ Στερεὰ καὶ αἱ νῆσοι μετ' αὐτῆς συνετάσσοντο· οἱ ἐπισημότεροι τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ὑπῆκουσαν εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἰδίως τοῦ νὰ καταβάλωσι τὸν ἀρχαῖον καὶ φοβερόν τῆς τάξεως αὐτῶν πολέμον· ἡ κοινὴ τοῦ ἔξω κόσμου γνώμη, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει σπουδαίως νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα, ἦτο εὖνους πρὸς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὅθεν ἡ ἐν Ἐρμιόνη συγκροτηθεῖσα κυβέρνησις δὲν

ἐβράδυνε νὰ κατισχύσῃ τῆς προηγουμένης. Τῇ 2 Μαρτίου ἐθέσπισεν ὅτι καθέδρα αὐτῆς ἔσεται τὸ Ναύπλιον· τῇ 7 ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἀπεποιήθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον τοῦτο, ἀνεκηρύχθη ἀποστάτης· ἡ Διοίκησις ἐγκαθιδρύθη προσωρινῶς εἰς Μύλους καὶ συγχρόνως ὥρισεν ὅτι ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ πολιορκία τοῦ Ναυ-

Ἀνδρέας Ζαΐμης

πλίου κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐπιχειρήσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς Τρίπολιν ἀπέτυχεν, ἀντιστάντων τῶν προεστώτων. Ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἔπεμψε διαφόρους ἐπικουρίας εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ πολιορκούμενον υἱόν του, ἀλλ' αἱ ἐπικουρίαι αὐτὰ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων τῆς Διοικήσεως. Συγχρόνως δὲ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 500 ἑστράτευσεν πάλιν κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ πάλιν ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Ἀνδρέας Ζαΐμης ἠτοιμάζετο νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν τὴν Καρυσταῖναν, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ἐπύρχοντο ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ὁ ἄγων τοῦς Ρουμελιώτας Ἰωάννης Νοταρᾶς.

Ὁ Ἀκροκόρινθος εἶχε περιέλθει ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἔμφυλίου τούτου ἀγῶνος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ. Ὄθεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόμισε συνετὸν νὰ ὑποταχθῇ καὶ λαβὼν ἀμνηστίαν ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὁπαδῶν, ἰδίως δὲ τοῦ υἱοῦ του Πάνου, διέταξεν αὐτὸν ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἀμέσως μετέβη ἡ κυβερνήσις.

Ἄλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ πάλαι ἀρχιστρατήγου ἐνόησαν μετ' ὀλίγον ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ νὰ δημιουργήσωσι νέον κυρίαρχον πολὺ ἐκείνου ἰσχυρότερον. Ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον ἐγένετο συμφυὰ πρὸς τοὺς ὑφισταμένους ἀλλοκότους νόμους νέα ἐκλογή Ἐκτελεστικοῦ, ἀνεδείχθησαν πάλιν μέλη αὐτοῦ ὁ Γ. Κουντουριώτης πρόεδρος, ὁ Π. Μπότσης ἀντιπρόεδρος, ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης καὶ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὃ ἔστιν οὐ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἐμειονοψήφισαν αὐτοὺς ἐν τῷ Ἐκτελεστικῷ ἀλλ' οὐδεὶς τῶν προεστώτων ὅσοι τοσοῦτο συνετέλεσαν εἰς τὴν καταστολὴν τοῦ ἔμφυλίου πολέμου περιελήφθη ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἀρχῇ. Ἐν τούτοις ἡ κατοχὴ αὐτῆς ἀπέβη τοσοῦτω μᾶλλον πολὺτιμος ὅσῳ ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶχε συνομολογηθῇ ἐν Λονδίνῳ τῇ 21 Φεβρουαρίου 1824 ἐπὶ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου 800.000 λιγρῶν πρὸς 59 ο)ο ἐπὶ τόκῳ 5 ο)ο καὶ χρεολύτῳ 1 ο)ο. Ἄλλ' ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου ἀφηρέθησαν, ὁ ἐπὶ διετίαν τόκος τοῦ ὀνομαστικοῦ, τὸ ἐπὶ διετίαν χρεόλυτρον, πλὴν τούτου δὲ διάφορα μεσιτικά, προμήθειας, ἔξοδα, ἐπὶ πᾶσιν ἐπληρώθησαν καὶ εἰς πολυμεφόδια 10.000 λίγρᾱ περίπου· δὲν ἦλθον δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα

μετροητά εἰμὴ λίραι 298.726.11 καὶ 9 ἐπληρώθησαν προσέτι καὶ συναλλάγματα ἐξ Ἑλλάδος ἐκδοθέντα 3.858.18, ὥστε τὸ σύνολον τῶν χρημάτων ὅσα ἐκ τοῦ δανείου τούτου ἡ νέα κυβέρνησις διέθεσεν ἐν Ἑλλάδι συνεποσώθη, κατὰ τὸν ἐπισυνημμένον εἰς τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ὁρλάνδου καὶ τοῦ Λουριώτου λογαριασμὸν εἰς λίρας 302.585.99, ἥτοι 8.472.000 περίπου παλαιὰς δραχμᾶς.

Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἐκεῖνους τὸ ποσὸν ἦτο ὑπέρογκον· οὐδ' εἶναι ἄπορον ὅτι ἡ ἀγγελία τῆς ἀλληλοδιαδόχου ἀφίξεως τῶν δόσεων αὐτοῦ ἠϋξήσε τὸν περὶ κατοχῆς τῆς ἐξουσίας πόθον καὶ ὅτι ὁ πόθος οὗτος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀφορμῶν τῆς δυσαρεσκείας ὅσαι ἐπεκράτουν, καθ' ἃ προεῖρηται, ἐν Πελοποννήσῳ ἀπέληξε βαθμηδὸν εἰς δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον. Ὁ Φωτήλας παρητήθη τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, αἱ κεντρικαὶ ἐπαρχίαι ἠρνήθησαν τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ὠφελούμενος ἐκ τούτου προσέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τοὺς παλαιοὺς ἀντιπάλους καὶ ἤδη ἐξεοράγη λαμπρῶς νέος ἐμφύλιος ἀγὼν, ἐν ᾧ ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, ὁ Σισίνης, ὁ Νοταρᾶς. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν υἱῶν του κατὰ τῆς Τριπόλεως, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Λόντος κατὰ τοῦ Ἀεροκορίνθου. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἦτο εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὰ ἔνεκα αὐτῶν δὴ ἐκεῖνων τῶν χρημάτων τοῦ δανείου. Περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου τὴν κρατίστην τῆς Ἑλλάδος πεζικὴν δύναμιν, ἥτοι τὰ ρουμελιωτικὰ στίφη ὑπὸ τὸν Καρατάσον, τὸν Γούραν, τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Δράκον καὶ τὸν Τζαβέλλαν. Ἐκ τούτων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ ρέκτου ἐκεῖνου μέλους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, οἱ μὲν, ἀφοῦ διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀεροκορίνθου, κατετρόπωσαν τὸν Λόντον καὶ τὸν Νοταρᾶν εἰς Κουτζομάδι, ἐπῆλθον κατόπιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ δεινὴν ἀντίστασιν νὰ φύγῃσι πάλιν καὶ ἐκυρίευσαν ἐπὶ τέλους αὐτὰ τὰ Τρίκαλα. Ἐνῷ δὲ οὕτως ἐδαμάζετο ἡ ἀνατολικὴ Πελοπόννησος, ἕτερα ρουμελιωτικὰ στίφη ἀνέβησαν ἀπὸ Βοστίτης εἰς Καλάβρυτα καὶ κατῆλθον ἐκεῖθεν μέχρι Μεσσηνίας διαλύοντα τὰ καταπιέζοντα τοὺς στασιαστὰς τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὰς κεντρικὰς ἐπαρχίας δὲν ἐγένοντο μεγάλαι συμπλοκαί, διότι ὁ ἰσχυρότατος τοῦ Κολοκοτρώνη ὑποστράτηγος Δ. Πλαπούτας ἐτάχθη μετὰ τῆς κυβερνήσεως. Φονευθέντος δὲ περὶ Τρίπολιν τοῦ Πάνου Κολοκοτρώνη εἰς μικράν τινα ἀψιμαχίαν, ὁ πατήρ αὐτοῦ τοσοῦτο κατεβλήθη ὥστε ἐπεκαλέσατο αὐτῇ τὴν ἀμνησίαν

Ἰωάννης Κωλέττης

τῆς κυβερνήσεως καὶ παρεδόθη μάλιστα εἰς αὐτήν. Οἱ πάλοι ἀντίπαλοι καὶ ἐπ' ἐσχάτων σύμμαχοι ἐταπεινώθησαν οὕτως ὁλοσχερῶς. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, οἱ τέσσαρες ἀδελφοὶ Δεληγιανναῖοι, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ Μ. Ἀναστασόπουλος, ὁ Γρίζαλης, ὁ Παπατσώνης, ὁ Α. Κατσαρός, ὁ γέρον Σισίνης μετὰ τοῦ υἱοῦ του Χρυσάνθου καὶ ὁ μόνος μετ'

*Μάριος
Μουστουρίδης*

Μάριος Μπότσαρης
καὶ ἡ ὑπογραφή του

αὐτῶν συνταχθεὶς ῥουμελιώτης Θεόδωρος Γρίβας ἀπήχθησαν τῇ 2 Φεβρουαρίου 1825 εἰς Ὑδραν καὶ ἐφυλακίσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ οἱ δύο Ἀνδρέαι, Ζαΐμης καὶ Λόντος, καὶ ὁ Νικήτας κατῴρθωσαν νὰ διαφύγωσιν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐν ἣ εἶχον προσωπικοὺς τινες φίλους, οἵτινες διέσωσαν αὐτοὺς. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Γούρας, ἐπανελθὼν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1825 ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ προηγούμενου ἔτους εἶχεν ἀπροκαλύπτως ἤδη συμμαχήσει μετὰ τῶν Τούρκων, κατετρόπωσεν αὐτόν, τὸν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ καὶ ἀπήγαγε δέσμιον καὶ παρὰ πάντων περιφρονηθέντα καὶ ἐγκαταλειφθέντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἀνθρωπος οὗτος, ὁ διαψεύσας ἀπάσας τὰς ἐλπίδας ὅσας εὐλόγως ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ περὶ αὐτοῦ ἡ Ἑλλάς ὥς ἐκ τοῦ περὶ Γραβιὰν κατορθώματος, εὐθέτη νεκρὸς τῇ 16 Ἰουλίου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἐξ οὗ ἐπεκράτησεν ἡ φήμη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ καὶ κατακορμημισθεὶς ἐτελεύτησεν.

Οὐδέποτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔλαβε πλείονα ἰσχύος ἐπιφάνειαν. Ἀλλὰ τί ἐγίνετο ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ ἀνὴρ ὅστις ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς πρωτοουργὸς τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων ἀλλοιώσεως; Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1823 εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς κυβερνήσεως τοσοῦτον χρόνον διαρκέσασα ἀπουσία αὐτοῦ συνδέεται μετὰ τῶν πολεμικῶν γεγονότων ὅσα συνέβησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῇ Στερεᾷ. Τῷ ὄντι, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλι ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἐμβάλωσι τῷ 1823 εἰς τὴν Ἑλλάδα δύο στρατοί, ὁ μὲν ἐκ Θεσσαλίας ὁ δὲ ἐξ Ἡπείρου, ἐνούμενοι δὲ περὶ Ναύπακτον νὰ διαπεράσωσιν εἰς Πάτρας, ἐκείθεν ἐπιχειροῦντες τὴν τῆς Πελοποννήσου χεῖρωσιν. Ἐπὶ τούτῳ κατ' Ἀπρίλιον μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἰουσοῦφ πασᾶς Βερζόφτσαλης μετὰ ἱππικῆς τὸ πλείστον δυνάμεως καὶ προῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰουσοῦφ πασᾶς, καίτοι ἀγαθὸς στρατιώτης, ἦτο ὑπέργηρος καὶ προσωπικῶς δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ σουλτάνου ὅθεν οὔτε τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἐξετέλεσεν οὔτε ἄλλο τι γενναῖον ἔπραξεν. Ἀντὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσαν καὶ ἀσφάλισῃ τὴν μετὰ τῆς Ναυπάκτου συγκοινωνίαν, κατηνάλωσε τὸν χρόνον καὶ τὸν στρατὸν περὶ μικρὰς τινας συμπλοκάς ἐν Βοιωτίᾳ, ἐν Ἀττικῇ, ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐπὶ τέλους ἐπέστρεψεν εἰς Λαμίαν ἀπρακτος. Πολὺ σπουδαιότερα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπίθεσις. Ἡ ἐπίθεσις αὕτη ἐπετράπη εἰς τὸν Μουσταῆν,

πασάν τῆς Σκόδρας, κατελθόντα ἐκεῖθεν μετὰ 8.000 γενναίων Μιρδιτών καὶ Γεέγκιδων, καὶ εἰς τὸν Ὁμέρ Βοιώνην τῶν Ἰωαννίνων μετὰ 4.000 ἀνδρῶν Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐβράδυνον νὰ εἰσβάλωσι καὶ κατ' ἀρχάς ἐνήργησαν διηρημένοι ἀπ' ἀλλήλων. Οὐδὲν ἦττον, ὅτε ἐν ἀρχῇ Αὐγούστου ὁ παστῆς τῆς Σκόδρας διελθὼν τὰ Ἀγροφυ κατέλαβε διὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ τὸ Καρπενίσι, ὁ κίνδυνος ἀπέβη μέγας. Καθὼς τῷ 1822, οὕτω καὶ νῦν, ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ σουλιώτης Μάρκος Βότσαρης. Ὁ Μάρκος ὑπῆρξε βεβαίως εἰς τῶν ἡρωικωτάτων καὶ τῶν εὐγενεσιτάτων τύπων τοῦ Ἑλλήνος μαχητοῦ. Δὲν εἶχε τὸ πολυμήχανον τοῦ Κολοκοτρώνη πνεῦμα· δὲν εἶχε τὸ μεγαλεπήβολον πνεῦμα ὅπερ ἀπεκάλυψε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης. Λόγω ἀφοσιώσεως ὅμως καὶ προσωπικῆς ἀνδρείας οὐδεὶς ἦτο αὐτοῦ ἐνάμιλλος. Ἡ χρηστότης ἦτο ἐξωγραφημένη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ καλοκαγαθία ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἦτο ἀρνίον κεκτημένον καρδίαν λέοντος. Οἱ Ἀλβανοὶ ἔλεγον ὅτι, ἂν ἦτο μουσουλμάνος, ἠθέλον πιστεύσει ὅτι ὁ προφήτης Ἀλῆς ἐπανήλθεν εἰς τὴν γῆν. Ἄμα μαθὼν ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ κατέλαβε τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς κήπους τοῦ Καρπενισίου, συνεννοηθεὶς μετὰ εὐαγρίμων τινῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνανῶν, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ αὐτὴν διὰ νυκτὸς διχόθεν, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐκ τοῦ πεδίου οἱ δ' Αἰτωλοὶ, οἱ Ἀκαρνανεὶ καὶ τινεὶ ἄλλοι Σουλιῶται ἐκ τῶν ὀρέων. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξεπλήρωσε τὰ ἀποφασισθέντα, ὀρμήσας τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου μετὰ 350 ἀνδρῶν. Οἱ Σκοδρινοὶ καταληφθέντες κοιμώμενοι καὶ ἐκπλεγέντες ἔρριψαν τὰ ὅπλα καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἄν κατήρχοντο τότε ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἡ καταστροφὴ τῶν πολεμίων ἦθελεν ἀποβῆ ὀλοσχερῆς. Δυστυχῶς, καίτοι ἀκούοντες τὸν πυροβολισμόν, δὲν προσῆλθον ἐκεῖθεν εἰμὴ ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Οὐδὲν ἦττον οἱ Σουλιῶται ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἀφ' ὧν τῶν χαρκαωμάτων, παρεκτὸς μᾶς μάνδρας ἐν ἧ εἶχε πῆξει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Τζελαλεδίμπεϋς, ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Μουσταῆ. Ὁ Μάρκος, καίτοι πληγωθεὶς κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα ἀλλὰ ἐλαφρῶς, ἔδραμε πρὸς τὴν μάνδραν καὶ ἀναρριχηθεὶς εἰς τὸ τεῖ-

Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου

(Εἰκὼν τοῦ Ἑσ ἐν ταῖς Στοιαῖς τοῦ Μονάχου)

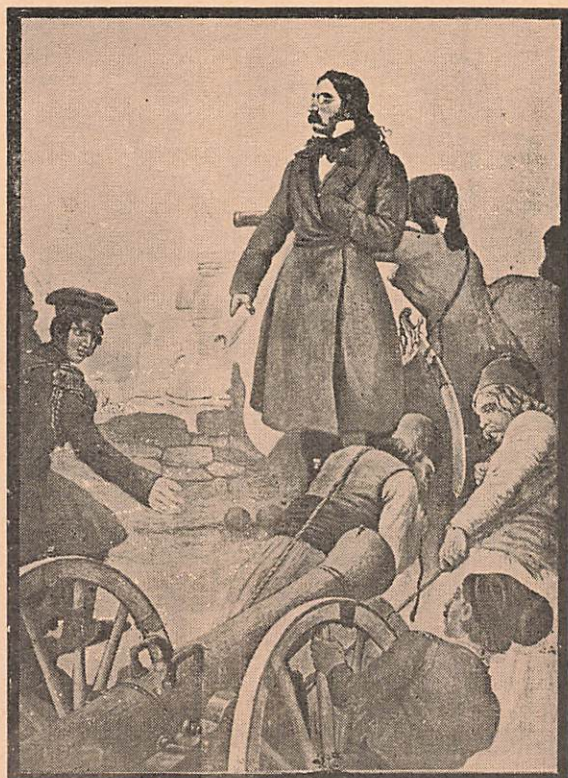
χος κατώπτευσε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἰσέλθῃ· οἱ ἐντὸς δέ, ἅμα ἰδόντες ἐπιφανεῖσαν τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, ἐπυροβόλησαν, καὶ ὁ Μᾶρκος κτυπηθεὶς εἰς τὸ μέτωπον ἔπεσε νεκρός. Οἱ συναθληταὶ αὐτοῦ ἀπαγαγόντες τότε τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπὸ τῆς ἀντιλήθης, μηδενὸς τολμήσαντος νὰ παρενοχλήσῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, καίτοι συναπὴγαγον ἐπὶ ἡμῶν φορτωμένων πλουσιώτατα καὶ πολυάριθμα λάφυρα ὅπλων καὶ πολεμικοῦ ὀπλοῦ. Οἱ πολέμοι ἀπέβαλον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ περὶ τοὺς 800 ἄνδρας. Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς ἀπώλεσεν ἓνα τῶν καλλίστων αὐτῆς προμάχων.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιρδίται ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν παρὰ τὰς ἰτέας τοῦ Καρπενισίου καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπελθόντος τοῦ Μουσταῖ, κατέβησαν πνέοντες ἐκδίκησιν εἰς τὸν κάτω Ζυγὸν τῆς Αἰτωλίας. Εἰς Γουριάν, χωρίον κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελώου, ἠνώθησαν τῇ 17 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ Ὁμέρ πασᾶ. Ἄλλ' οἱ δύο πασάδες δὲν προέβαλον τὸ Μεσολόγγιον εὐρόντες αὐτὸ κάλλιον ὠχυρωμένον ἢ κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος. Ἀφοῦ περὶ ἓνα μῆνα περιορέθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀχελώου μέχρι τοῦ Εὐήνου, ἔστησαν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν εἰς τὰ περιβόλια καὶ τοὺς ἐλαιώνας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἔρριψαν χιλιάδας βομβῶν, αἵτινες ὅμως ὀλίγην ἐπροξένησαν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἤρχισαν νὰ πάσχωσιν ἑλλειψιν τροφῶν καὶ χρημάτων. διάφορα ἑλληνικὰ σώματα διέκοπτον κατὰ νῶτον τὰς συγκοινωνίας αὐτῶν· οἱ δύο ἡγεμόνες δὲν διετέλουν εἰς φιλικὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις· αἱματηραὶ συνέβαινον συγκρούσεις μεταξὺ Τόσκων, Γκέγκιδων καὶ Μιρδιτῶν· ἐπῆλθεν ἡ εἰδησις ὅτι τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατόπεδον τοῦ Βερκόφτσαλη Ἰουσούφ πασᾶ διελύθη. Ὅθεν τῇ 17 Νοεμβρίου οἱ δύο πασάδες ἐνόμισαν συντετὸν νὰ ἀναξεύξωσι καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλον ἐπὶ ματαίῳ τὸ τέταρτον τῆς δυνάμεως ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς κατεσπευσμένως ὁποσοῦν εἰς τὰ ἴδια, ὁ μὲν εἰς Σκόδραν ὁ δὲ εἰς Ἀρσαν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν τελευταίων τῆς ἐκστρατείας ταύτης περιπετειῶν οἱ κάτοικοι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐνεθυμήθησαν τὸν ἄνδρα ὅστις πρὸ διετίας εἶχε σώσει τὸ Μεσολόγγιον· ἐνεθυμήθησαν αὐτὸν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ τότε κυριώτατος αὐτοῦ συναθλητῆς, ὁ Μᾶρκος Βότσαρης, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τοῖς οὖσι· καὶ παρεκάλεσαν τὸν Μαυροκορδάτον ν' ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Ὁ δὲ ἀπῆλθε προθύμως καὶ ἀφίκετο εἰς Μεσολόγγιον τῇ 30 Δεκεμβρίου. Αὕτη τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἀπόφασις ὑπῆρξε μία τῶν ἐντιμοτάτων ἁπαντος τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐπελθοῦσα εἰς τὰ πράγματα τῆς ὅλης ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μεταβολὴ ὑπῆρξεν ἔργον τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Πρόεδρος ὢν τοῦ Βουλευτικοῦ ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ καὶ ν' ἀπαιτήσῃ, ἂν ὅχι τὴν πρώτην, προέχουσαν ὅμως τινὰ τάξιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους τύχης. Καὶ ὅμως καταλιπὼν εἰς ἄλλους τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ ρυθμίσῃ τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἰσως προσεῖδεν ὅτι καὶ νῦν, ὅπως τῷ 1822, δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα λυσιτελέστερον ὥς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὥς κυβερνήτης. Τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον διατρέψας ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἐτακτοποίησε καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτὴν καὶ πρὸ πάντων ἐφρόντισε νὰ ὀχυρώσῃ ὅσον οἷόν τε τὸ Μεσολόγγιον. Ἐν μόνον λάθος ἔπραξε τότε, ὅτι δὲν ἐμάντευσε τὴν ἀξίαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ὅστις μετὰ δύο ἔτη εἰς στιγμὴν κρισιμοτάτην ἐμελλε νὰ ἀποδείξῃ δι' ἔργων λαμπρῶν ὅτι εἶναι ὁ κράτιστος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πολέμαρχος καὶ ἴσως ὁ κράτιστος τῶν κατὰ ξηρὰν ἀναδειχθέντων. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἡ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοργάνωσις περὶ ἣν ἐνησχολήθη ὁ Μαυροκορδάτος· αὐτὸν δὲ τὸ 1824 παρῆλθεν ἡ ἀμυντικὴ ἀμυντικὴ, ἣν τὸ

Μεσολόγγιον ἀντέταξε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτη εἰς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῆς Ροῦμης καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἄμυναν τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ ἐν μέρει ἀνήκει εἰς τὸν Μαυροζορδάτον. Διηκολύνθη δὲ τὸ ἔργον αὐτοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν ἔτει 1824 οὐδεμία ἐγένετο κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος σπουδαία τουρκικὴ ἐπιστράτεια. Μόνον δὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ ἐν ἔαρι τοῦ ἔτους ἐκείνου Ρού-
μελη Βαλεσῆς Δερβίς πασᾶς ἐπε-
χείρησε νὰ ἐμβάλῃ κατὰ Ἰουλίον
μετὰ ἀνδρῶν μυρίων, ἀλλ' ἀπε-
κρούσθη ὑπὸ τῶν καταλαβόντων
τὰ στενὰ ὀπλαρχηγῶν τῶν Σα-
λώνων, τῶν Κραββάρων, τοῦ
Ζυγοῦ, μεθ' ὧν συνετάσσοντο
καὶ τινες Σουλιῶται καὶ Πελο-
ποννήσιοι. Ἡ μᾶλλον ἀξιωμα-
νόμειτος τῶν ἐνταῦθα γενομέ-
νων μαχῶν ἐγένετο ἡ περὶ Ἀμ-
πλιανην (μεταξὺ Σαλώνων καὶ
Γραβιάς), καθ' ἣν ὁ Δῆμος Σκαλ-
τσᾶς, ὁ Κίττος Τζαβέλλας, ὁ
Ἰωάννης Νοταρᾶς καὶ ἄλλοι κα-
τετρόπωσαν τοὺς ἰσχυροὺς, κα-
ταλιπόντας εἰς χειρὰς τῶν ἡμε-
τέρων δύο πυροβόλα, ἑπτὰ ση-
μαίας καὶ πολεμοφόδια. Ὁ Δερ-
βίς πασᾶς παρέμεινεν εἰσέτι ἐπὶ
τρεῖς περίπου μῆνας εἰς τὰς
κοιλάδας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ
Σπερχειοῦ, μηδὲν λόγου ἄξιον
δυνάμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ
ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων
παρενοχλούμενος, μέχρις οὗ τῇ
6 Ὀκτωβρίου ὑπεχώρησεν ἐκείθεν τοῦ Σπερχειοῦ ἀπρακτος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροζορδάτος
ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν τοῦ Μεσολογγίου
(Ἐκ τῶν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνων τοῦ Ἑσ)

Ἡ νέα λοιπὸν κυβέρνησις ἠτύχησε μὲν νὰ ἀναλάβῃ τὰ πράγματα εἰς στιγμήν
καθ' ἣν ἐματαιοῦτο ἡ σπουδαία κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπιχειρήσις τοῦ Μουσταῖ
τῆς Σκόδρας, τοῦ Ὁμέρ Βριώνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἰουσούφ πασᾶ Βερκοφτσάλη,
καθ' ὅλον δὲ τὸ 1824 οὐ μόνον τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτῆς ἀντιπάλους κατέβαλεν ἀλλὰ
καὶ οὐδένα μέγαν ἐξωτερικὸν κίνδυνον ὑπέστη κατὰ ξηράν. Κατὰ θάλασσαν δὲ τῷ μὲν
1823 τὰ πολεμικὰ ἔργα δὲν ἀπέβησαν ἐν γένει πολύκροτα τῷ δὲ 1824 ἡ ἐπανάστασις,
ἀφοῦ ὑπέστη τραύματά τινα ὀδυνηρά, ἔπειτα ἀνεδείχθη νικηφόρος ἐν ταῖς λαμπροτάταις
ὅλου τοῦ ἀγῶνος ναυμαχίαις.

Κατ' ἀρχὰς τῷ 1823 ἡ Υ. Πύλη ἐφάνη ἰδιαζόντως ἐπιμεληθεῖσα τὴν ναυτικὴν
αὐτῆς ἐπιχειρήσιν. Ἀπολέσασα ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐκστρατείαις τρία κατάφρακτα
ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐκθέσῃ τοῦ λοιποῦ τοὺς κακῶς χειριζομένους ἐκείνους ὄγκους εἰς
τοὺς ἀπὸ τῶν πυροπολικῶν κινδύνους καὶ συνεκρότησε τὸν στόλον αὐτῆς ἐκ φρεγάδων

μᾶλλον παρὰ ἐκ διζυρότων. Παρεσχεύασε δὲ εἰς ἔκπλουν 46 σκάφη, ἐξ ὧν ἓν μόνον δίκροτον· μετὰ τούτων ἔμελλον νὰ ἐνωθῶσιν 6 ἄλγερινά, 7 ἐκ Τύνιδος καὶ 4 ἐκ Τριπόλεως, τὸ πλεῖστον φρεγάδες ἢ δρομώνες. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, συγκεῖμενος ἐξ 60 πλοίων, δὲν ἔμελλε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ὁσμανικοῦ εἰμὴ μετὰ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν

Ἡ Κάρυστος καὶ τὸ φρούριόν της

καταστροφὴν τῆς Κᾶσου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια ἵνα καταρτισθῶσι τὰ πληρώματα τοῦ στόλου ὅσον ἐνδέχεται βελτίονα τῶν προτέρων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐσαγηνεύθησαν οὐκ ὀλίγοι εὐρωπαῖοι ναῦται. Προεχειρίσθη δὲ νέος ἀρχιναύαρχος ὁ Χοσρέφ Μεχμέτ πασᾶς, ἀνὴρ λογιζόμενος ἐμπειρότατος

ἂν καὶ τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι τὸ θάρρος αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐφάμιλλον τῆς συνέσεως. Ὁ στόλος αὐτοῦ δὲν ἐξῆλθε τοῦ Βοσπόρου εἰμὴ τῇ 12 Ἀπριλίου καὶ δὲν ἠνῶθη ἐν Τενέδῳ μετὰ τῆς βαρβαρικῆς μοίρας εἰμὴ τῇ 9 Μαΐου. Ὁ γάλλος τοῦ ἔτους τούτου μοίραρχος ἐν τῇ Ἀνατολῇ Δερινύ, ὁ μετέπειτα ἐν Πύλῳ ναυμαχήσας, συνήντησε τῇ 21 περὶ τὴν Μυτιλήνην τὸν στόλον ἐκεῖνον παραλαμβάνοντα στρατεύματα πανταχόθεν τῆς Ἀσίας προσερχόμενα. Ὁ Γάλλος ἔλαβεν ἐκεῖ συνέντευξιν μετὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ, περὶ ἧς ὑπέβαλεν ἔκθεσιν εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ὁ Χοσρέφ πασᾶς, ἀφοῦ ὁμολόγησεν ὅτι αἱ σφαγαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Χίου παρῶξυναν μᾶλλον τὴν ἐπανάστασιν ἢ συνετέλεσαν εἰς περιστολὴν αὐτῆς, προσέθηκεν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν νομίζει συνετὸν νὰ μεταβάλῃ σύστημα. «Οἱ νησιῶται, εἶπε, καὶ μάλιστα οἱ Ὑδραῖοι, γνωρίζουσιν ὅτι διετέλεσα πάντοτε προστάτης αὐτῶν· μόνος δὲ ὁ διορισμός μου ὡς ἀρχιναύαρχου ἀρκεῖ ἵνα ὑποδείξῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ σουλτάνος ἀποκλίνει εἰς ἐπιεικεστέρας διαθέσεις. Ἀφήσωμεν κατὰ μέρος πάσας τὰς περιστροφὰς ἀνωφελοῦς ἐδιμοταξίας. Εἴθετε ἄρᾳ γε διατρεψιμὸς νὰ διαβιβάσετε εἰς τὴν Ὑδραν προτάσεις τινὰς συμβιβασμοῦ;—Ἐπὶ τίνι βάσει;— Τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῶν ὅπλων.—Καὶ τίνα θέλω προτείνει εἰς αὐτοὺς ἐγγύησιν;—Τὸν λόγον μου. Οἱ Ὑδραῖοι μὲ ὀφείλουσι πολλὰ καὶ ἠξεύρουσι ὅτι ἠμποροῦν νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐμέ». Ὁ Δερινύ δὲν ἐνόμισεν εὐπρεπὲς νὰ διαψεύσῃ τὸν πασᾶν ἀλλὰ τῷ παρετήρησεν ὅτι δὲν δικαιούται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παραδοσιν τῶν ὅπλων αὐτῶν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν. Τότε ὁ καπετὰν πασᾶς καταλιπὼν τὰ περὶ Μυτιλήνην ὕδατα ἔπλευσεν ἐπὶ τὸν Καφηρέα καὶ φθάσας τῇ 23 εἰς Κάρυστον ἀπεβίβασεν εἰς αὐτὴν τροφάς, ἐφόδια καὶ ἐπικουρίαν, καὶ

διέλυσεν οὕτω τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ν. Κριεζώτου, Εὐβοέως, ὅστις προσελθὼν ἐξ Ἰωνίας ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἔτει, ὡς ἀπλοῦς δὲ στρατιώτης κατ' ἀρχὰς ταχθεὶς ὑπὸ τὸν Ἀγγελῆν Γωβγίαν, ἔπειτα ἀνεδείχθη διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας αὐτοῦ εἰς τῶν μάλιστα ἀξιωματικῶν δευτερευόντων στρατηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὁ Δερινύ, γράφων τῇ 24 Ἰουνίου πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ὅσα ἐπῆγαγεν ἡ προκειμένη διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς Καρούστου, ἔλεγεν· «Ἐγενόμην μάρτυς τοῦ πρώτου τούτου δείγματος τῆς μετριοπαθείας τοῦ καπετὰν πασᾶ. Αἱ φλόγες 40 πυρποληθέντων χωρίων κατηύγασαν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν *Μήδειαν* καὶ τὸν *Σειληρόν* (τὰ δύο γαλλικὰ πλοῖα). Ἡ αὐτόθι παρουσία ἡμῶν ἐχρησίμευσε τοῦλάχιστον εἰς τὴν σωτηρίαν πολλῶν Ἑλλήνων, οὓς φεύγοντας ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων καὶ κινδυνεύοντας νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης παρελάβομεν καὶ ἐπεριποιήθημεν». Μετ' ἄλλην δὲ ἐπιδρομὴν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, οὐδὲν ἦττον αἱματηρὰν γενομένην, ὁ καπετὰν πασᾶς πορευθεὶς εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ διατρίψας αὐτόθι ἡμέρας τινὰς περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον, ἐπεστίτισε τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, καὶ ἠγκυροβόλησε τῇ 9 Ἰουλίου εἰς Πάτρας. Ἐκεῖ παραμείνας 40 ἡμέρας ἀλλὰ οὐδόλως δυνηθεὶς νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τῆς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπερχομένης ἐκστρατείας τοῦ Μουσταῖ καὶ τοῦ Ὁμέρ Βοιώνη ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Αἰγαῖον, προσβληθεὶς δὲ εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ὑπὸ μικρᾶς τιнос μοίρας Ὑδραίων καὶ Ψαριανῶν καὶ ἔντρομος γενόμενος ἐκ τῶν πυρπολικῶν, καίτοι οὐδὲν ἀπὸ τούτων ἔπαθεν, ἀνέκαμψεν εἰς Ἑλλάσποντον μηδὲν τῇ ἀληθείᾳ γενναῖον πράξας. Ὡσαύτως καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος λυμαινόμενος ὑπὸ τῆς πανώλους δὲν ἐπεχείρησέ τι κατὰ τῆς Κάσσου ἀλλ' ἐπανῆλθεν ὅλως ἀπρακτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τότε ὁ Δερινύ ἔγραψε πάλιν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ· «Αἱ φοβεραὶ λοιπὸν τῶν Τούρκων παρασκευαὶ εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν ἀποτέλεσμα. Ἰδοὺ συμπληροῦται τὸ τρίτον τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτος καὶ οἱ ἠνωμένοι ἀγῶνες τῶν ὁσμανικῶν στόλων καὶ στρατῶν τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Οἱ Τούρκοι ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς δύνανται νὰ καταστρέψωσι τοὺς Ἕλληνας, ὅχι νὰ τοὺς ὑποτάξωσιν. Ἡ ὁσμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ εἰμὴ διὰ τῶν οἰκείων τῇ φύσει αὐτῆς ἐλατηρίων. Συμβουλευόντες αὐτῇ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν τάξιν καὶ ἀπαιτοῦντες μέχρι τινὸς ταῦτα πάντα παρ' αὐτῆς ἠθέλομεν τῇ ἀφαιρέσει τοὺς μόνους τρόπους τῆς ἐνεργείας ὅσους κέκτηται. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἕλληνες, ἀλληλομαχοῦντες ἅμα ἡ τύχη προσμειδιάσῃ πρὸς αὐτοὺς, δὲν ἠμποροῦν νὰ πράξωσι πλεότερα τῶν ὅσα ἔπραξαν. Δὲν θέλουσι καθαιρέσει τὸ ὁσμανικὸν κράτος· ἀνάγκη ἄρα νὰ ὑπάρξωσι παρ' αὐτῷ».

Ἄλλ' ἂν οἱ ἡμέτεροι οὐδὲν μέγα ἔπαθον ἐκ τοῦ ὁσμανικοῦ στόλου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ ἐπῆγαγον πληγὴν τινα εἰς αὐτόν. Δι' ἔλλειψιν πόρων ἢ βραδέως ἢ ὀλίγοι ἐξεστράτευσον, ἢ ἐκστρατεύοντες ἠναγκάζοντο διὰ τὸν αὐτὸν λόγον νὰ ἐπιστρέψωσι παρακαίρως εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τούτοις αἱ ἐνέργειαι τῶν ἐλληνικῶν πλοίων δὲν περιωρίζοντο εἰς τὰς τακτικὰς ἐκείνας ἐκστρατείας. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1823 καὶ ἐφεξῆς τὰ πλοῖα ἡμῶν ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν τουρκικῶν παραλίων καὶ καταδιώξεις τῶν πλοίων ὅσα ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν ἢ παρεβίαζον τοὺς ἀποκλεισμούς ἢ ἐχρησίμευον ὡς σκευαγωγὰ τῶν πολεμίων. Πᾶσαι αὗται αἱ πράξεις εἶναι βεβαίως δεδικαιολογημέναι καὶ συγχρόνως παρεῖχον ἐνασχόλησιν καὶ πόρον ζωῆς εἰς τὰ λιμώττοντα ναυτικά ἡμῶν πλήθη. Ἄλλ' ἂν αἱ λεηλασίαι τουρκικῶν χωρῶν οὐδεμίαν παρῆγον εἰς μέσον δυσχέρειαν ἢ καταδιώξεις τῶν οὐδετέρων πλοίων προσκάλει περιπλοκάς δυσαρέστους μετὰ τῶν ναυάρχων καὶ μοιράρχων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτοὶ οἱ Ἀγγλοι, οἵτινες, ὡς εἶδομεν, δὲν ἦσαν πολὺ ἀυστηροὶ περὶ τὴν προστασίαν τῆς σημαίας

αὐτῶν, ὡσάκις αὕτη παρεβίαζε τοὺς ἡμετέρους ἀποκλεισμούς, οὐδὲν ἤττον ἠνάγκασαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπὸ 27 Μαΐου 1824 διακήρυξιν, δι' ἧς αὕτη εἶχεν ὀρίσει ὅτι τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τῆς Τουρκίας πλοῖα, «ὁποῖαν σημαίαν καὶ ἂν φέρωσι, δὲν θέλουν θεωρηθῇ πλέον ὥς ἀνήκοντα εἰς οὐδέτερον ἔθνος ἀλλ' ὥς ἐχθρικά». Ἡ ἀνάκλησις ὅμως τῆς διακηρύξεως ταύτης δὲν ἔπαυσε τὴν καταδίωξιν, ἣτις ἐπεβάλλετο οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τε τῆς ἀνάγκης τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδεείας τῶν ναυτικῶν ὁμίλων. Ἡ καταδίωξις λοιπὸν ἐξακολουθοῦσα ἐλογίσθη ὡς πειρατεία. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ καιροῦ πολλὰ πλοῖα ἡμῶν δι' αὐτὸν ἐκείνον τὸν λόγον, ὅτι ἐστεροῦντο παντὸς τρόπου νομίμου ἐργασίας καὶ συντηρήσεως, εἶχον ἐκτραπῇ τῳόντι εἰς ἀλλοθελῆς πειρατικὰς πράξεις, ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου τῆς λογιζομένης καὶ τῆς πραγματικῆς πειρατείας, αὕτη ἔλαβε προϊόντος τοῦ χρόνου διαστάσεις φοβεράς, αἵτινες πολὺν προσέτριψαν μῶμον εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς πολλὴν ἐνέβαλον ἀμηχανίαν τοὺς εἰλικρινεστέρους φίλους τῆς Ἑλλάδος. Μήπως αὐτὸς ὁ Ἀμυλτων, ἀπαιτήσας τῷ 1826 τὴν παράδοσιν καταδρομικοῦ πλοίου ζημιώσαντος μὲν τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν εὐρισκομένου δὲ ἐν Ὑδρᾷ, καὶ πυροβοληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, δὲν εὐρέθη εἰς τὴν θλιβεράν ἀνάγκην ν' ἀντιπυροβολήσῃ; Ὡστε συνέβη τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ἡ Ὑδρα, καθ' ἧς τουρκικὴ σφαῖρα δὲν ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ πέσῃ, ἐδέχθη σφαίρας ἀγγλικὰς καθὼς τῷ 1822 εἶχε δεχθῇ καὶ γαλλικὰς σφαίρας. Ἀνάγκη ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ δεινὸς ἐκεῖνος τάραχος ὁ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐπικρατήσας συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταναγκάσῃ τὰς δυνάμεις νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην τοῦ 1827, ἣτις ρητῶς τοῦτο ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτῆς ἀνακηρύττει.

Ἐλθωμεν δὲ εἰς τὰ ναυτικὰ ἀτυχήματα τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1824. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ σουλτάν Μαχμούτης εἶχεν ἀπελπισθῇ τοῦ νὰ καταβάλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν διὰ μόνων τῶν ἰδίων δυνάμεων. Αἱ κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἐκ Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου ὀρμήσασαι πεζικαὶ ἐκστρατεῖαι ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ἄτακτοι αὐτοῦ στρατοὶ οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προελάσωσι μέχρι τῆς Πελοποννήσου ἀλλ' οὐδὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κατώρθωσαν νὰ χειρῶσωσιν. Ἡσθάνετο μὲν πρὸ καιροῦ ὁ σουλτάνος τὴν ἀνάγκην νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τακτικόν, πρὸς τοῦτο ὅμως ἔδει πρὸ πάντων νὰ καταλύσῃ τὸ γενιτσαρικὸν σῶμα, ὅπερ πρὸ αἰῶνος εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλει εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ὑποτρέφῃ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν παραλυσίαν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ ὅλως ἐξαχρειωθὲν τοῦτο δημιούργημα τοῦ Καρᾶ Χαλὴλ Τζεντερελῆ δὲν ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀμαχητί· ὥστε ὁ σουλτάνος ἐνθυμούμενος τὴν τύχην τοῦ Σελίμη προέβαινε πρὸς τοῦτο μετὰ πολλῆς περισκέψεως, ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐνόει ὅτι ἔπρεπε νὰ πράξῃ τι καίριον κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπετάθη πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν, πασᾶν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος δυνάστης εἶχε πρὸ καιροῦ συγκροτήσῃ τακτικὸν στρατόν· ὅσονδῃποτε δὲ καὶ ἂν ὁ Μαχμούτης ἐδυσπίσται πρὸς αὐτόν, ἠναγκασμένος νῦν ἢ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἢ νὰ καταβάλῃ αὐτὴν διὰ πάσης θυσίας, ἔστω καὶ διακινδυνεύων τοῦ νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἤδη τοσοῦτον ἰσχυρὸν ἐκείνον σατράπην, ἀπεφάσισεν ἐκ τῶν δύο κακῶν νὰ προτιμήσῃ τὸ μὴ χεῖρον καὶ ἐπέτρεψε τὸ πασαλίκι τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἔξ ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κοινωνήσῃ τῶν κατ' αὐτοῦ θαλασσίων ἐκστρατειῶν, εἰ καὶ οὐχὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου. Ἀπὸ τοῦ 1822 ὁ σουλτάνος εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν τὰ κατὰ τὴν Κρήτην καὶ ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Χασὰν πασᾶς ἀπεβίβασεν εἰς Σοῦδαν 5.000 Ἀλβανούς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1824 ὁ πολυμήχανος σατράπης, προσλαβὼν τὸ πασαλίκιον

Η ΔΟΞΑ

(Εικὼν Ν. Γκύζη)

« Ὑπῶν Ψαρθῶν τὴν δλόμωσιν ῥάχῃ
» Περχατῶντας ἡ Δόξα μονάχῃ
» Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληγάρια. »

Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

τῆς Πελοποννήσου καὶ φιλοτιμούμενος νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔργον τῶν Φαραώνων, ὅπερ ἐπόθει νὰ ἀνορθώσῃ, ἔκτασιν οἷαν ποτὲ δὲν εἶχε λάβει ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀκμῆς, ἀπεδύθη εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ πάσης θυσίας κατὰ ξηράν τε καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐπὶ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1824 ὁ Χουσεϊμπεῦς σταλεῖς ἐξ Αἰγύπτου εἰς Κρήτην συνεπλήρωσε διὰ σφαγῶν καὶ καταστροφῶν φοβερῶν τὴν χεῖρωσιν τῆς πολυπαθοῦς ταύτης νήσου.

Ἀλλὰ τότε προέκυψαν εἰς μέσον αἱ μεγάλαι τοῦ ἐπιχειρήματος δυσχέρειαι. Μέχρι τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους σπανίως προέβαιεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἐπειδὴ οἱ λιμένες τῆς Κρήτης κατεῖχοντο πάντοτε ὑπὸ τῶν Ὁσμανιδῶν, οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον καταφύγια ἀσφαλῆ ἐν τῇ ἀχανεῖ ἐκείνῃ ἐκτάσει. Ὅθεν δυσκόλως ἠδύναντο νὰ παρακολύσωσι τὴν ἄμεσον μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κρήτης διαπερασίωσιν. Ἀλλὰ μεταξὺ Κρήτης καὶ Πελοποννήσου ὁ στόλος ὁ μετακομίζων τὸν τακτικὸν στρατὸν ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ προσκόψῃ πρὸς τοὺς στολίσκους ἐκείνους οἵτινες κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τοσοῦτον ἐνετοίμησαν τρόμον εἰς τοὺς Ὁσμανίδας.

Αυστυχῶς ἡ ὀλίγη δραστηριότης ἡ ἀναφανείσα εἰς τὰς παρασκευὰς καὶ τὰς κινήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου τῷ 1823 ἐξηκολούθησεν ἐπικρατοῦσα καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824 καὶ εἰς παντελῇ μάλιστα μετεβλήθη ἀδράνεια. Τὰ χρήματα τοῦ πρώτου δαείου δὲν εἶχον ἔτι ἔλθει, οἱ ἰδιωτικοὶ πόροι τῶν τριῶν νήσων ὁσημέραι ἐξηντλοῦντο, τὸ ἐν νέον Ἐκτελεστικὸν ἠσχολεῖτο πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν περιστολὴν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ ἀνταγῶν ἢ εἰς τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ἐπικρεμαμένου μεγάλου ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Ἐντεῦθεν κατὰ τὸ πρῶτον ἐξάμηνον τοῦ ἔτους ἐκείνου οἱ στόλοι ἡμῶν ἔμειναν ἀργοί, παραόξως δὲ ἠνικολύνθη κατ' ἀρχὰς ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου σχεδίου ὅπερ συνεφωνήθη μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἡ διὰ τοῦ ἰλίου πελάγους διαπερασίωσις τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐκρίθη πρὸ πάντων ἀναγκαῖον νὰ ὑποταχθῶσιν αἱ νῆσοι, ἂν ὅχι ὅλαι, τοῦλάχιστον αἱ ἀπωτέρω τῆς Πελοποννήσου εἶμεναι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὠρίσθη ὅτι ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος θέλει ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κάσσου, ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ψαρῶν, ἀμφοτέρω δὲ ἐνωθέντες κατὰ τῆς Σάμου. Καὶ πρώτη προσεβλήθη ἡ Κάσος. Ἡ ἀπόκορημος αὕτη νῆσος ἡ παρακειμένη εἰς τὴν Κρήτην εἶχεν 7.000 περίπου κατοίκους καὶ 15 μὲν πᾶρωνας 40 δὲ μικρότερα πλοῖα. Οἱ Κάσσιοι σπανίως μετέσχον τῶν ἐργασιῶν τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἀλλ' ἐν τῷ διαστήματι τῶν προηγηθέντων τριῶν ἐτῶν δὲν ἔπαυσαν βοηθοῦντες μὲν τὴν ἠγερτικὴν ἐπανάστασιν λυμαινόμενοι δὲ τὰ παράλια τῆς Καραμανίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ δεινῶς δυσφημούμενοι ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς πειραταί. Τὸ ἔργον τῆς

Μεχμέτ Ἀλῆς

καταστροφῆς αὐτῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Χουσεΐμπεϋν, τρεῖς δὲ φρεγάδες καὶ 10 δρόμωνες ἐξέπλευσαν ἐπὶ τούτῳ ἐξ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὸν Ἰσμηλ Γιβραλτάρ, ναύτην τολμηρὸν καὶ ἔμπειρον ἀνατραφέντα ἐν τῇ σχολῇ τῶν πειρατῶν τῆς Βαρβαρίας. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαΐου ἡ νῆσος ἀπεκλείσθη καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇται, τῇ δὲ 7 Ἰουνίου ὁ Χουσεΐμπεϋς ἀπεβίβασε διὰ νυκτὸς 3.000 Ἀλβανοὺς εἰς τὴν πρὸς τὴν Κρήτην νεύουσαν παραλίαν καὶ μὴ συναντήσας ἱκανὴν ἀντίστασιν τοὺς μὲν ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας ἐθανάτωσε τοὺς δὲ νέους καὶ παῖδας, 2.000 τὸν ἀριθμὸν, ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Ἡ δὲ κατὰ τῶν Ψαρῶν ἐπίθεσις ἀνετέθη εἰς τὸν Χοσρέφ πασάν. Τῇ 20 Ἰουνίου ἀπὸ πρωίας ὁ ὀσμανικὸς στόλος προερχόμενος ἐκ Μυτιλήνης καὶ ὑπὸ ἐλαφρᾶς βορείου αὖρας φερόμενος ἔπλεε πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρην τῶν Ψαρῶν. Ὁ στόλος οὗτος συγκεείμενος τότε ἐξ 140 σκαφῶν, ἐν οἷς 2 κατάφρακτα, 5 φρεγάδες καὶ 45 δρόμωνες, πάρωνες, ἡμιολίαι καὶ βάρεις (κανονοφόροι), φέρων δὲ στρατὸν ἀποβατικὸν 14.000 ἀνδρῶν προέβαιναν ἐν μακροτάτῳ στίχῳ, οὗ ἢ τε κεφαλὴ καὶ ἢ οὐρὰ συνέκειντο κατὰ μέγα μέρος ἐξ ἐπικώπων πλοίων παραπεμπομένων ὑπὸ τινων φρεγάδων. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς φάλαγγος ταύτης διεκρίνετο ἡ ναυαρχίς. Ἐὰν προσήρχοντο ἐγκαίρως πᾶσαι αἱ ναυτικαὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, βεβαίως ὁ Χοσρέφης δὲν ἀπεβιβάζετο ποτὲ εἰς Ψαρά. Ἐὰν καὶ αὐτοὶ οἱ Ψαριανοὶ ἐξέπεμπον κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά των ἐπερειδόμενα ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, ὅσον εὐάριθμα καὶ ἂν ἦσαν ταῦτα, πιθανῶς ἤθελον ἀναβάλει τὴν ἀπόβασιν μέχρι τῆς προσελεύσεως τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις τῷντι παρέστη μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ Ψαριανοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι τῆς νήσου πρόμαχοι. Εἶχον προσλάβει χιλίους ὑπομισθίους Θεταλοὺς καὶ Μακεδόνας, οἵτινες φοβούμενοι μήπως διεξαγομένου κατὰ θάλασσαν τοῦ ἀγῶνος ἐγκαταλειφθῶσιν ἐν ἀποτυχίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ἀπήτησαν νὰ μείνωσιν ἠγκυροβολημένα τὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι καὶ αὐτὰ τὰ πηδάλια αὐτῶν, ἀφαιρέθοντα, νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, ὅπερ καὶ ἐγένετο ὥστε κατεδικάσθησαν εἰς ἀργίαν πυρπολικά τε καὶ πολεμικά, ὁ ἀγὼν περιορίσθη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν, τὸ δὲ οὐδὲν ἦπτον ἄτοπον, αἱ ὀλίγαι αὐτῆς δυνάμεις, ἀντὶ νὰ συμπυκνωθῶσιν ἐντὸς ἀσφαλῶς κατοχυρωμένου σημείου, ἐσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους ἀσθενεῖς προμαχῶνας. Τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Χοσρέφη καὶ τῆς ἀμύνης τῶν ἡμετέρων ἔχομεν μάρτυρα αὐτόπτην τὸν κυβερνήτην τοῦ γαλλικοῦ δρόμωνος *Ἰαῖδος* Βιλλενεϋ, ὅστις παρευρέθη εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην σκηνὴν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἡμιολίαν *Ἀμάραντον*. Ἡξεύρομεν ὅτι ἡ παρουσία τῶν γαλλικῶν τούτων πλοίων παρεξηγήθη παρὰ τῶν ἡμετέρων κατὰ τὸ σύννηδες, ἀλλὰ, καθὼς ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κυβερνήτου ἐκείνου ἐπισήμως ἐξάγεται, ἀφοῦ τῇ 18 Ἰουνίου ἔπεμψεν εἰς Ψαρά ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ ἵνα ἀναγγεῖλῃ τὴν ἐπικειμένην ἐπίθεσιν καὶ ἠκούσεν ὅτι θέλουσι μείνει μέχρι τέλους πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρέμεινε περὶ τὴν νῆσον, ἵνα ἐν περιπτώσει συμφορᾶς πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἡ φιλανθρωπία ἐπιτρέπει καὶ ὑπαγορεύει. Ἀνάγκη δὲ νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐκθεσιν ταύτην, διότι δὲν συγχωρεῖται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἄλλα ἔπραττον καὶ ἄλλα ἀνέφερον εἰς τὴν ἰδίαν κυβερνήσιν.

Μετὰ μεσημβρίαν λοιπὸν τῆς 20, ἐπαυμάσαντος τοῦ ἀνέμου, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπλησίασε πρὸς τὸν βόρειον λιμενίσκον τῆς νήσου καὶ τὴν 7 τὸ ἑσπέρας οἱ πάρωνες αὐτοῦ καὶ αἱ βάρεις ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν κανονοστασιῶν τοῦ μέρους τούτου τῆς παραλίας. Οἱ Ἕλληνες ἀπήντησαν, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐξηκολούθησεν ὁ ἀντιπυροβολισμὸς οὗτος διεξαγόμενος ἐκατέρωθεν «ὅπως οὖν τυχαίως». Τὴν ἐπιούσαν

πρωί, γαλήνης επικρατούσης, τὰ κωπήρη ἀπεβίβασαν εἰς διάφορα περὶ τὸν λιμενίσκον σημεῖα στρατὸν πολυάριθμον, ὅστις, ἐπιβοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων εὐχερῶς ἀπώθησε τοὺς εἰσείθιμους μαχητάς, εἰς οὓς ἐπετράπη ἡ ἐπιτήρησις μᾶλλον ἢ ἡ ἄμυνα τῶν περικειμένων βράχων. Ἐπιτιθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ἐρρίφθησαν μίγδην πρὸς τι μικρὸν πυροβολοστάσιον, περὶ ὃ ἤρξατο ἀγὼν πεισματώδης· ἐπὶ ἐν τέταρτον, λέγει ὁ γάλλος κυβερνήτης, ἐβλέπομεν συγχρόνως αἰωρουμένας ἐπὶ τῶν προμαχόνων τὴν τε ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν σημαίαν· τελευταῖον ἠφανίσθη ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἐκυμάτισε μόνη ἡ τουρκικὴ. Τότε οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν τῆς νήσου, καταπυρπολοῦντες τὰ πάντα καθ' ὅσον ὑπεχώρουν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔπνευσε βορειοδυτικὸς ἄνεμος, καὶ ὁ καπετὰν πασᾶς ὠφελούμενος ἐξ αὐτοῦ διέταξε τὰς φρεγάδας καὶ τοὺς δρομῶνας, ὅσοι ἦσαν πλησιέστεροι εἰς τὸν πορθμὸν τῶν Ἀντιψάρων, νὰ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῷ, κάμπτοντες τὴν βόρειον τῆς νήσου ἄκρην. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ καταπεπληγμένον πλῆθος συμπαρέσυρε πρὸς τὸν λιμένα τοὺς ἄνδρας ὅσοι ἠδύναντο εἰσέτι νὰ τοῦ υπερασπίσωσι. Δεκαπέντε ἕως εἴκοσι πάρωνες, οἵτινες καὶ μόνοι εἶχον διασώσει τὰ πηδάλια αὐτῶν, μεστοὶ ἤδη φυγάδων γενόμενοι εἶχον ἀπάρει, καταδιωκόμενοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ κανονοβολούμενοι ὑπὸ τῶν φρεγάδων καὶ τῶν δρομῶνων τῆς πρωτοπορείας. Εἷς τῶν παρώνων, κινδυνεύων ἀπὸ δύο φρεγάδων, ἀνῆψεν ἐπὶ τοῦ κατασρώματος διαφόρους καυστικὰς ὕλας καὶ περιεκαλύφθη οὕτως ὑπὸ καπνοῦ, οἱ δὲ κυβερνῆται τῶν δύο φρεγάδων ὑπολαβόντες αὐτὸν ὡς πυρπολικὸν ἀπετράπησαν ἀμέσως τῆς διώξεως· τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεεν αὐτοῖς ἀπλῇ ἡ ὑπόνοια ὅτι ἔχουσι κατέναντι αὐτῶν ἐμπρηστήριον σκάφος. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν πλοίων τούτων ὀλίγοι σχετικῶς τῶν κατοίκων εὗρον καταφυγὴν· εἰς ἅπαντας τοὺς ἄλλους ἡ θάλασσα ἀπεκλείσθη, διότι ὁ στόλος τοῦ Χοσρέφη, φερόμενος ὑπὸ τοῦ βορρᾶ, κατέλαβε τὸν πορθμὸν τῶν Ἀντιψάρων, ἡ περιεκύκλου τὴν νήσον. Πολυάριθμα πλοίαρια καὶ ἀκάτια ἐζήτουν νὰ διαφύγωσι πανταχόθεν, ἀλλὰ τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῶν ἀνηλεῶς καὶ κατεδίωκον προσέτι αὐτὰ διὰ λέμβων. Τὰ ὕδατα τοῦ λιμένος βαθμηδὸν ἐρυθραίνοντο καὶ ἐντὸς σταδίου ὁ κυβερνήτης τῆς *Ἰσιδος* ἐμέτρησε περὶ τὸν δρόμον αὐτοῦ 30 πτώματα γυναικῶν καὶ παιδῶν. Μόνον τὸ Παλαιόκαστρον ἀνθίστατο ἔτι. Τὸ ἀσθενὲς τοῦτο ὀχύρωμα ἀντεπυροβόλει μετὰ θαυμαστῆς ζωηρότητος τὰς φρεγάδας καὶ τοὺς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιτιθεμένους. Ἐντὸς τοῦ ἀθλίου τούτου περιβόλου εὐαριθμητοὶ τινες Ἕλληνες ἡμύνοντο κατὰ 6.000 καὶ ἐπέκεινα Τούρκων. Ὁ κυβερνήτης τῆς *Ἰσιδος* δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸ θέαμα τοῦτο. Τῇ 22 περὶ τὴν 9 ὥραν τῆς πρωίας ἀπελθὼν πρὸς τὸν καπετὰν πασᾶν, «ἔρχομαι, τοῦ εἶπε, νὰ σᾶς προσφέρω τὴν μεσολάβησίν μου». Συναινέσαντος δὲ τοῦ Χοσρέφη, γάλλος ἀξιωματικὸς ἀπεβιβάσθη ἐν συνοδίᾳ τοῦ ταμίου τοῦ καπετὰν πασᾶ ὡς διερηγνέως, κομίζων προτάσεις ἀναχωχῆς. Τὰ ὁσμανικὰ ὅμως στρατεύματα ἐκμανέντα οὐδένα ἠθέλησαν νὰ ἀκούσωσι λόγον περὶ συμβιβασμοῦ. Καίτοι παθόντα ζημίας δεινὰς εἶχον προσεγγίσει κατὰ μικρὸν τοσοῦτον εἰς τὸ ὀχύρωμα ὥστε περὶ τὴν 6 τῆς ἐσπέρας πολιορκούμενοι καὶ πολιορκηταὶ ἀντηρεθίζοντο ἀμοιβαίως διὰ μυρίων ὕβρεων. Περὶ τὴν 6 καὶ 1/2 φοβερὰ ἀντήχησε κραυγὴ. Οἱ Τούρκοι περικυκλώσαντες πανταχόθεν τὸν λόφον καὶ ἀναβάντες εἰς αὐτὸν ἐπλημμύρησαν τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα. Ἀπὸ τοῦ κατασρώματος τῆς *Ἰσιδος* ἐθεῶντο ἐναγωνίως πᾶσαι τῆς συμπλοκῆς αἱ περιπέτεια. Οἱ γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐξηκολούθουν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου διακρίνοντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ λέγοντες ὅτι, ἐν ὅσῳ τὸ ἄγιον αὐτὸ ράκος κυματίζει ἐπὶ τοῦ πυροβολείου, ὑπάρχει εἰσέτι ἐλπίς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦρκος στρατιώτης ἐξορμᾷ πρὸς αὐτό, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐγγίσῃ τὸ ξυστὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόλις ἐκυ-

μάτιζεν ὑπὸ ἐκπνεούσης αὔρας ἡ σημαία, καὶ ἔκρηξις φρικώδης ἔσεισε καὶ διέσχισε τὸν ἀέρα· τὸ φρούριον, οἱ ὑπερασπίσαντες αὐτὸ ἥρωες, ὁ ἐμβαλὼν εἰς αὐτὸ ἐχθρὸς, τὰ πάντα ἐγένοντο θρύμματα. Οἱ μαχηταὶ οὗτοι ἐτήρησαν τὸν λόγον αὐτῶν· ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἑσπέρας, ἅμα ἐνύκτωσεν, ὁ κυβερνήτης τῆς Ἰσίδος ἐπλησίασε πρὸς τὸν βράχον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴστατο τὸ ἀνατραπὲν ὀχύρωμα, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ διασώσῃ ἐπιζήσαντά τινα θύματα. Ἀλλὰ μάταιαι ἀπέβησαν ἀπασαὶ αὐτοῦ αἱ ἔρευναι, διότι ἡ μανία τῶν Τούρκων οὐδένα ἐλησμόνησε. Τὴν ἐπιούσαν ἐκ πρωίας αἱ λέμβοι αὐτοῦ, ἐξετάσασαι ἐπιμελῶς ἀπασας τὰς ἀποκρήμινους ἀκτὰς τῆς ἀρκτικῆς παραλίας, ἀπέβησαν εὐτυχέστεραι καὶ ἀπήγαγον ὑπὸ τὴν προστατίδα σκέπην τῆς γαλλικῆς σημαίας 156 γυναικόπαιδα καὶ στρατιώτας βαρέως τετραυματισμένους. Ἀλλ' ἡ καταστροφή ἐγένετο φοβερά. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον καταφύγει εἰς Ψαρά, ἐκ Χίου, ἐκ Κυδωνιῶν καὶ ἐκ Σμύρνης, ἀλληλοδιαδόχως τοσοῦτοι ἄνθρωποι ὥστε τῷ 1824 ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου συνεποσοῦτο εἰς 30.000 ψυχάς, ἐν οἷς 7.000 μόνον ἦσαν Ψαριανοί. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων 3.000 διέφυγον τὴν σφαγὴν, ἐκ δὲ τῶν προσφύγων 17.000 ἢ ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν· 100 δὲ μικρὰ καὶ μεγάλα πλοῖα ἔπесον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ καπετὰν πασᾶ. Ἡ Πύλη, μὴ ἀρχεσθεῖσα εἰς τὸν ἀνόσιον τοῦτον θρίαμβον, παρεπονέθη εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν διὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἰσίδος, ἀξιούσα ὅτι οὐδενὶ ἐπετρέπετο ν' ἀναχαίτῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς καὶ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐνόχους τῆς προσηκούσης τιμωρίας. «Συγχαρῆτε ἐκ μέρους μου εἰλικρινέστατα τὸν κύριον Βιλλενεῦ διὰ τὴν καλλίστην αὐτοῦ διαγωγὴν εἰς Ψαρά», ἔγραψεν ὁ κόμης Γκιγεμινὼ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς γαλλικῆς μοίρας· αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις ἣν ὁ πρέσβυς οὗτος ἔδωκεν εἰς τὰς αἰτιάσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (1).

Τί δὲ ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐνῶν κατεστρέφοντο ἡ Κάσος καὶ τὰ Ψαρά; Ἔτι ἀπὸ τῆς 17 Μαΐου, ἥτοι 20 ἡμέρας πρὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν, οἱ Κάσσιοι εἶχον ἀναφερθῇ εἰς τὴν *Σερρατὴν Διοίκησιν* ἐξαιτούμενοι τὴν ἀποστολὴν ναυτι-

(1) Περὶ τῆς ἐπελθούσης εἰς Ψαρά καταστροφῆς ὁ Στρατηγὸς Κάννιγγ, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὰ Ψαρά κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς Ἑλλάδος μετάβασιν αὐτοῦ, λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν τρομερὰν ἐλάβομεν πείραν τοῦ τί ἐστὶ πόλεμος διεξαγόμενος μετ' ἀντιπαθειῶν φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν. Λίαν πρῶτὴ ἡγυροβολήσαμεν πρὸ τῆς φερωνύμου τῇ νήσῳ πόλεως τῶν Ψαρῶν. Αἱ οἰκίαι παρῆσαν δόξῃσιν ἀταράχου ἡσυχίας καὶ τὸ πρῶτον τῆς ὥρας ἐφαίνετο ἐξηγοῦν ἡμῖν τὴν ἔλλειψιν κινήσεως ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ὁ φροντιστὴς τοῦ ναυάρχου ἐξῆλθεν εἰς τὴν παραλίαν ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι εὐρήσει ἀγορὰν πλῆθους ἐπιτηδείων. Φαντάσθητε τὴν ἐκπληξιν αὐτοῦ πρὸ τῆς ἀποκαλυφθείσης αὐτῷ ἀληθείας. Νεκρικὴ σιγὴ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς· οὐδεμία φωνή, οὐδεὶς κρότος βήματος, οὐδεὶς κάτοικος· ἡ πόλις ἦτο ἀληθὲς κέλφος, εὐπρεπὲς τὴν ὄψιν ἀλλ' ἐνδον κενὸν ζῶης. Βραδύτερον ἐξῆλθομεν μετὰ τῶν ὀπλῶν ἡμῶν καὶ ἐπλανήθημεν ἐν ταῖς ἀμπελοῖς χάριν θήρας· εἰς τόπον τινὰ πλησίον τῆς παραλίας κατελήφθημεν ὑπὸ φρικτοῦ θεάματος, τοῦ σωροῦ δηλονότι τῶν ὁσῶν τῶν πολλῶν ἐκείνων οἵτινες εἶχον προτιμῆσαι θάνατον ἐκούσιον ἀντὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὅποτε αἱ κατοικίαι αὐτῶν ἐγίνοντο λεία τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Μητέρες ἐν φρίκῃ καὶ ἀπογνώσει εἶχον σφάζει τὰ τέκνα αὐτῶν ἐπὶ τῆς δειράδος, ρίπτουσαι ὕστερον ἐαυτὰς ἐπὶ τὰ σώματα ἐκείνων, ἀφοῦ ταῦτα εὗρον ἀναπαντικὴν θέσιν ἐνταῦθα. Οὐχὶ ὀλιγότερον φρικτὸν τῆς σκηνῆς ταύτης τοῦ θανάτου ἦτο ἡ ἐμφάνισις δύο ἐπιζώντων τῆς καταστροφῆς ἀνθρώπων ἐρχομένων ἐκ τῶν ἐνδον τῆς νήσου. Καταστάντες οὗτοι τετριμμένοι σχεδὸν σκελετοὶ ὑπὸ φόβου, ἀγωνίας καὶ πείνης, ἀληθεῖς εἰκόνες ἀτέλειδος δυστυχίας, μετ' ὀφθαλμῶν κεκοιλωμένων καὶ πωγῶνων μυσσῶν καὶ κεκαλυμμένοι διὰ ρακῶν κατεσχισμένων, ἀντὶ ἐνδυμάτων, ἐλάλουν ἡμῖν σιωπηλῶς καὶ ἀφώνως τὴν ἱστορίαν τῶν παθημάτων αὐτῶν. ὦ Θεέ! πόσον ἐπόθουν νὰ εἶμαι ὄργανον τῆς θεραπείας τοιούτων συμφορῶν, φέρων τὴν ἀποστολὴν μου, τὴν ἀποβλέπουσαν εἰς εἰρήνην καὶ εἰς ἀπολύτρωσιν, εἰς τέλος ἐπιτυχίας».

κῆς δυνάμεως καὶ πολεμοφροδίων· τὸ δ' Ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἡσχολεῖτο ἔτι εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ἀπεκρίνετο ἐκ Μύλων τῇ 27 ὅτι «ἡ Διοίκησις ὥς κοινὴ μήτηρ δὲν θέλει ἀδιαφορήσει καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας καὶ φθάσαντος τοῦ δανείου θέλει σᾶς οἰκονομήσει ἀναλόγως. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν δὲν ἐκπλεύουσιν ἀκόμη ἐξ αἰτίας ὅπου τὸ ταμεῖον δὲν ἔχει χρήματα νὰ πληρώσῃ τοὺς ναύτας· ἅμα ὅμως φθάσουν τὰ χρήματα καὶ πληρωθῶν οἱ ναῦται θέλουν ἔβγει εὐθύς, ἐπειδὴ εἶναι ἔτοιμοι». Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις εἶχε χρήματα νὰ πληρώσῃ τοὺς στρατοὺς τοὺς διεξάγοντας τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἄφηνε δὲ τὴν Κάσσον νὰ καταστραφῇ. Καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐλήφθη πρόνοιά τις, ἵνα ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος. Τῇ δὲ 22 Ἰουνίου φθάσαντες εἰς Σπέτσας οἱ πρῶτοι τῶν Ψαρῶν φυγάδες ἔφερον τὴν ἀγγελίαν τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου ἐκείνου πρὸς βορρᾶν προμαχῶνος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συμφορὰ αὕτη κατέπληξεν ὥς κεραυνὸς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπὸ περᾶτων αὐτῆς μέχρι περᾶτων. Καὶ τὸ κακὸν δὲν περιορίζετο εἰς τοῦτο μόνον. Οἱ ἔπαρχοι Τήνου, Μυκόνου, Νάξου ἀνήγγελλον ἀλληλοδιαδόχως ὅτι ἐκ τῶν νήσων αἱ μὲν ἐπροσκύνησαν αἱ δὲ ἡτοιμάζοντο νὰ προσκυνήσωσιν. Ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ λεπτοῦ ἐξηρτάτο νήματος, διότι, ἂν δὲν ἐξήρχετο τελευταῖον ὁ στόλος, ὑπετάσσετο μὲν ἡ Σάμος, διεπεραιούντο δὲ ἔκτοτε τὰ τακτικά τῆς Αἰγύπτου στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε ἡ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ οἱ πρὸ μικροῦ τοσοῦτον οἰκτρῶς δεκατεθέντες Ψαριανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐκ τῶν ἰδίων πάλιν ἐπαρκοῦντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀνάγκην. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκστρατεύσωσιν οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας ἔγραψαν τῇ 23 Ἰουνίου ἀξιομνημόνευτον πρὸς τὸ βουλευτικὸν σῶμα διαμαρτυρήσιν·

«Αἱ καταχρήσεις τῶν νόμων καὶ ὅχι ἡ ἔλλειψις πόρων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπροξένησε τὴν γενικὴν ἀνοικονομίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνοικονομίαν δὲν ἐβοηθήθησαν ἐν καιρῷ ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά, μέρη σημαντικώτατα τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως· κινδυνεύει δὲ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὅλον καὶ ἡ νῆσός μας αὕτη κινδυνεύει, ἂν δὲν βοηθηθῇ ἐν συντόμῳ καὶ σημαντικῶς. . . . Στοχασθῆτε ὁπόσας θυσίας ἐκάμαμεν ἄχρι τοῦδε· μὴ φαντασθῆτε ὅτι ἡμποροῦμεν ἔτι νὰ ὑποφέρωμεν. Ἡμεῖς ἐξαντλήσαντες τὸ χρηματικὸν μας ἐρανίσαμεν τώρα ἐσχάτως ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μας πάσης τάξεως διὰ νὰ κινήσωμεν τὰ πλοῖά μας. Ἄς δράμῃ λοιπόν, ἃς συνεισφέρῃ μίαν φορὰν τὸ ἔθνος καὶ ἡ Πελοπόννησος, ὥς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἐλαφρώοντές μας ἀπὸ μερικὰ ἔξοδα». Τὸ βουλευτικὸν σῶμα ἀποκρινόμενον τῇ 25 ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀθλιότητα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ χρήματα πάλιν δὲν ἔστειλε καὶ ἐπεκαλέσατο αὐτὴς τὴν φιλοπατρίαν τῶν νησιωτῶν· «Εἰς ἀπάντησιν τοῦ εὐγενοῦς γραμματός σας ἐκδεδομένου τῇ 23 τοῦ παρόντος, ἀληθείας ἀναντιρρήτου εἶναι τὸ περιεχόμενον τόσῳ τῆς ἡθικῆς διαφθορᾶς ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ἀνοικονομία ὅσῳ καὶ περὶ τῆς θαλασσίου δυνάμεως, χωρὶς τῆς ὁποίας βέβαια Ἑλλὰς δὲν σφίζεται. Τοῦτο προβλέπουσα καὶ ἡ Διοίκησις πάντοτε ἐνασχολεῖται πρὸς ἐνδυνάμωσίν της. Τὰ ἀλλεπάλληλα ὅμως περιστατικά ἐμπόδισαν. . . . Ἀδελφοί, εἴθετε ἀρκετὰ καλοὶ πατριῶται καὶ ἀπείρους θυσίας ἐκάματε· ὁ κίνδυνος γνωρίζετε ὅτι εἶναι μέγας. Ὅθεν τρέξατε μὲ τὴν θαλάσσιον δύναμιν διὰ νὰ προσφθάσωμεν τὰ Ψαρά, νὰ ἐγκαρδιώσωμεν καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος». Καὶ ἐξέπλευσαν τῶν οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι τὴν 24 καὶ 25 ὅπωςδὴποτε ἐξ ἰδίων παρασκευασθέντες καὶ κατηρτυνθήσαν εἰς Ψαρά, διότι ἐλέγετο ὅτι τὸ Παλαιόκαστρον ἀντέχει ἔτι. Ἡ φήμη ἦτο ἀνυπόστατος. Ὅτε ἀφίκοντο, τὰ πάντα ἤδη εἶχον τελειώσει, ὁ δὲ καπετὰν πασᾶς, καταλιπὼν ἐπὶ τῆς νήσου φρουρὰν καὶ ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς μικράν τινα ναυτικὴν μοῖραν ἐξ ἐνὸς πάρωνος καὶ ἱκανῶν βάρων συγκεκλιμένην, εἶχεν ἀπέλθει εἰς Μυτιλήνην. Ὅθεν οἱ ἡμέ-

τεροι περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ καταδιώξωσι, καταστρέψωσι καὶ ἐν μέρει αἰχμαλωτεύσωσι τὴν μοῖραν ἐκείνην, μεθ' ὃ ἐδέησε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια δι' ἑλλειψιν προμηθειῶν.

Ἄν ὁ Χοσρέφης εἶχε μικράν τινα δόσιν δραστηριότητος καὶ ἐπέπιπτεν ἀμέσως κατὰ τῆς Σάμου, ἤθελεν ἐπιτύχει αὐτόθι ἔτι εὐχερέστερον ἢ εἰς Ψαρά. Εὐτυχῶς ἀνέβαλεν ἐπὶ ἓνα μῆνα τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ, ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἠδυνήθη τελευταῖον νὰ ἐπέλθῃ πολυαριθμότερος ἢ ποτὲ καὶ κάλλιον συγκεκροτημένος ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Τῇ 20 Ἰουλίου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν δάνειον, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ἠδύοκῃσεν αὕτη νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς μὲν τὴν Ὑδραν 47.000 δίστηλα, εἰς δὲ τοὺς Σπετσιώτας 32.000, εἰς δὲ τοὺς Ψαριανοὺς 15.000, ἐν ὅλοις 94.000 τάλληρα, ἥτοι, ὥς ἠθέλομεν εἰπεῖ σήμερον, 507.000 δραχμάς. Τότε ἀπῆλθον ἀλληλοδιαδόχως οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι ἐπὶ τὴν Σάμον, ὅπου συγχρόνως σχεδὸν μετ' αὐτῶν κατέπλευσεν ἐκ Μυτιλήνης καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως στόλος, ἵνα διαβιβάσῃ μὲν εἰς τὴν νῆσον ταύτην τὸν ἐπὶ τῆς κατέναντι παραλίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας κατεσκηνωμένον πολυαριθμὸν ὁσμανικὸν στρατὸν συντελέσῃ δὲ ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν ἄλωσιν. Ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ πορθμῷ ἐγένοντο ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου μεταξύ τῶν δύο ἀντιπάλων στόλων συμπλοκαὶ πεισματώδεις, καθ' ἃς οὐ μόνον οἱ πολέμοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαπορθμεύσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν ἀλλ' ἀπέβαλον τὴν τελευταίαν ἡμέραν μίαν φρεγάδα τῶν 54, πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κανάρη, ἓνα ἐκ Τύνιδος πάρωνα πυρποληθέντα ὑπὸ τοῦ ὕδραίου Γεωργίου Βατικιώτου καὶ ἓνα τριπολιτικὸν δρόμωνα πυρποληθέντα ὑπὸ τοῦ σπετσιώτου Λέκα Ματρόζου. Μετὰ τῶν τριῶν τούτων πλοίων ἀπώλεσαν οἱ πολέμοι 100 πυροβόλα καὶ 1000 τοῦλάχιστον ἄνδρας. Τότε ὁ Χοσρέφης ἀπελπισθεὶς νὰ διαπράξῃ τὸ ἔργον μόνος ἐπλευσεν εἰς Κῶν, ἵνα περιμείνῃ ἐκεῖ τὸν προσδοκώμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὁ στόλος οὗτος εἶχε τῷντι ἀναχωρήσει ἐξ Ἀλεξανδρείας τῇ 7 Ἰουλίου καὶ συνέκειτο ἐξ 25 πολεμικῶν πλοίων παραπεμπόντων 8.000 τακτικούς καὶ 1000 ἵππους ἐπὶ 100 φορηγῶν μετακομιζομένους. Τοῦ στόλου ἡρχεν ὁ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ, τὴν δὲ ὑπερτάτην τῆς ὅλης δυνάμεως ἡγεμονίαν εἶχεν ἐπιτρέψει ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς εἰς τὸν πολυθρύλητον θετὸν αὐτοῦ υἱὸν Ἰβραήμ πασᾶν, ἄνδρα γενναῖον, τολμηρὸν καὶ καρτερικόν. Ἐκέκτητο δὲ καὶ ἕτερον πλεονέκτημα ὁ Ἰβραήμ πασᾶς. Γάλλοι ἀξιωματικοὶ εἶχον προοιμνᾶσαι τὸν τακτικὸν αὐτοῦ στρατόν, καὶ νῦν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν συνεξέπλεον μετ' αὐτοῦ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα πεποιθήσις τῶν Εὐρωπαίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προξένων ὥστε, ὅτε εἶδον αὐτὸν ἐκστρατεύσαντα, «ἐντὸς ἑξ μηνῶν, εἶπον, ἀπόλῳεν ἡ Ἑλλάς». Ἡ προφητεία δὲν ἐπληρώθησε καθ' ὁλοκληρίαν. Οἱ ἑξ μῆνες ἔμελλον μάλιστα νὰ παρέλθωσι πρὶν ἢ οὗτος δυνηθῇ νὰ πατήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἐπὶ τέλους ὅμως βέβαιον εἶναι ὅτι κατήγαγε τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Ὁ Ἰβραήμ πασᾶς πεποινθῶς ἰδίως εἰς τὸν περὶ αὐτοῦ στρατὸν οὐδὲν ἄλλο ἠύχετο εἰμῇ νὰ διαπεραιωθῇ. Οἱ ἐτησίαι ὅμως οἱ ἐπικρατοῦντες κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ, παρεκώλυσαν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀνάπλουν αὐτοῦ. Ἴνα ἀναχθῇ ἀπὸ τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας, ἐδέησε νὰ διανείμῃ τὸν στόλον εἰς μικρὰς μοῖρας, εἰς ἃς ἐπέτρεψε νὰ διαδρομήσωσιν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ. Τὸ πέλαγος, τὸ ἀπλούμενον μεταξύ Αἰγύπτου, Κύπρου καὶ Κρήτης, ἐκαλύφθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ὑπὸ πλοίων, μόλις δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἐγένετο ἡ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἔνωσις μεταξύ Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσοῦ. Οἱ δύο στόλοι περιελάμβανον τότε ἐν δίκροτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ Χοσρέφη, 25 φρεγάδας, 25 δρόμοντας, 50 πάρωνας καὶ ἡμιολίας καὶ περὶ τὰ 300 σκευαγωγὰ. Οἱ Ἑλ-

ληνες συνεκεντρώθησαν περὶ τὰς νήσους Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτιμον. Ὁ Μιαούλης, ὅστις, ἀπασχοληθεὶς εἰς ἐτέρας ὑπηρεσίας, δὲν εἶχε παρευρεθῇ εἰς τοὺς περὶ Σάμιον ἀγῶνας, καθ' οὓς ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἀντιναύαρχου Γεωργίου Σαχτούρη, κατέπλευσεν ἤδη τῇ 22 εἰς Πάτιμον καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν. Ὁ φοβερός τῶν πολέμιων στόλος ἔφερε 50.000 ναύτας καὶ στρατιώτας καὶ 2.500 πυροβόλα, οἱ δὲ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 70 σκάφη καὶ 800 πυροβόλα μικρᾶς ἐν γένει ὀλκῆς. Καὶ ὅμως ἐν τοιαύτῃ δυνάμεων δυσαναλογία ἔμελλον νῦν νὰ συγκροτήσωσιν οὐχὶ πλέον ἀπλᾶς συμπλοκὰς ἀλλ' ἀληθεὶς ἐκ παρατάξεως μάχας. «Ἡ ναυτικὴ ἱστορία, λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière, οὐδεμίαν ἴσως παρίστησι σελίδα ἀξιωτέραν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν παντὸς ναυτικοῦ ἀνδρός».

Ὁ κατερχόμενος ἐκ Σάμου πρὸς τὴν Ἀλικαρνασσὸν συναντᾷ ἀριστερᾷ ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς παραλίας τὸν κόλπον τὸν καλούμενον τοῦ Γέροντος, δεξιᾷ δὲ πολυάριθμα νησία, ὧν τὰ κυριώτερα εἰσὶν ἡ Πάτιμος, ἡ Λειψὼ, ἡ Λέρος καὶ ἡ Κάλυμνος. Προχωρῶν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς ἡπείρου Ἀλικαρνασσὸν ἔχει δεξιᾷ, κατέναντι ταύτης κειμένην, τὴν νῆσον Κῶν, ὅπισθεν δὲ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων σημείων πορθμοῦ βυθίζεται ἐν τῇ ἡπείρῳ ὁ κόλπος ὁ καλούμενος τῆς Κῶ. Οἱ ἡμέτεροι, ὡς προείπομεν, συνεκεντρώθησαν περὶ Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτιμον, οἱ δὲ Τούρκοι μεταξὺ Ἀλικαρνασσὸς καὶ Κῶ. Ἐπειδὴ κατ' Αὐγουστον ἐπικρατοῦσιν ἐτησίαι, οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον θέσιν, ἐν ἣ οὐ μόνον τὴν Σάμον προεφύλαττον ἀλλὰ καὶ πιθανότητα εἶχον νὰ εἶναι προσήγεμοι. Ἀποφασίσαντες δὲ νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπῆραν τῇ 24. Ἀπόσπασμα συγκείμενον ἐκ 18 πολεμικῶν καὶ 6 πυρπολικῶν προηγείτο τῆς μεσοπορείας. Οἱ Τούρκοι ἐκπετάσαντες ὡσαύτως τὰ ἱστία παρετάχθησαν εἰς μάχην ἐν τῷ πορθμῷ. Πνέοντος δὲ ἀνέμου λαμπροῦ τὸ κατάφρακτον τοῦ καπετὰν πασᾶ, ποιούμενον τὴν ἀναστροφὴν, ἀπέβαλε τὸν δόλωνα αὐτοῦ καὶ τὴν κεραίαν τοῦ φώσωνος, ὥστε ὁ Χοσρέφης οὐριοδρομήσας ὑπεχώρησεν, ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰς ζημίας του πόρρω πυρός. Ἡ ὀπισθοχώρησις αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐπιτηδεῖα νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν τουρκικὸν στόλον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ ἄνεμος σφοδρότερος γενόμενος ἐνέβαλε μετ' οὐ πολὺ εἰς ἀταξίαν ἅπασαν τὴν μοῖραν τοῦ Χοσρέφη, ἡ δὲ θέα μόνῃ τῶν ἐπερχομένων πυρπολικῶν ἐπὶ τοσοῦτο κατεπτόησε τοὺς Τούρκους ὥστε πολλὰ τῶν πλοίων αὐτῶν, σπεύδοντα ν' ἀποφύγῃσι τὴν ἀπειλήν, συνεκρούσθησαν. Πάντα ταῦτα τὰ κινήματα συνωδεύθησαν ὑπὸ σφοδροτάτου πυρὸς διαρκέσαντος ὥρας πολλὰς ἀλλὰ μὴ προξενήσαντος ἐκατέρωθεν πολλὴν θραῦσιν· τὸ μικρὸν πυρπολικὸν τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀτελέσφορον, τὸ δὲ ὀγκῶδες τῶν Τούρκων «ἐφαίνετο ἐντελὼς ἀνότηον» καὶ ἐπὶ τέλους οἱ παρ' ἀμφοτέροις πεσόντες ἄνδρες δὲν ὑπερέβησαν τοὺς 20. Τὸ δὲ ἑσπέρας οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπῆλθον ζητοῦντες ἀγκυροβόλιον ὅπως ἐπισκευάσωσι τὰς ζημίας ὅσας ἔπαθον. Τῆς ναυμαχίας ταύτης αὐτόπτης ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀγγλικῆς μοίρας Κ. Κλίνφορντ, τοῦ ὁποίου ὅμως ἀτυχῶς δὲν ἔχομεν τὴν ἐκθεσιν.

Τὴν 28 τὸ ἑσπέρας, ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὸν Γέροντα, οἱ δὲ πολέμοι πάντοτε μεταξὺ Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσὸς, οἱ πρόσκοποι ἐκατέρωθεν, συναντηθέντες περὶ Κάλυμνον, ἤρχισαν ἀκροβολιζόμενοι· ἐντεῦθεν ἀμφοτέροι οἱ στόλοι ἀπάραντες τὴν μὲν νύκτα ἐκαίην δὲν συνηντήθησαν τὴν δ' ἐπιοῦσαν πρὸς ἐξημερώθησαν οὐ πολὺ μακρὰν ἀπέχοντες ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ Τούρκοι εὐρέθησαν ἐκ τύχης ἔχοντες πολλὰ πλεονεκτήματα· οὐ μόνον προσήγεμοι ἦσαν, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι κατεῖχοντο ὑπὸ γαλήνης, ἀλλὰ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα 22 ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς πέντε πυρπολικά, εἶχον εἰσπλεύσει ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντος καὶ ἐκρατοῦντο ἐκεῖ δέσμια ὑπὸ

τῆς γαλήνης· ἦσαν δ' ἐν τοῖς πλοίοις αὐτοῖς οἱ πρότιστοι τῶν ἐλλήνων μαχητῶν. Ἐκεῖ ἦτο ὁ Μιαούλης, ἐκεῖ ἦτο ὁ Γ. Σαχτούρης καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Σπετσῶν Ἀνδροῦτσος, καὶ ὁ ἀντιναύαρχος τῆς αὐτῆς νήσου Ἰωάννης Α. Κυριακός, καὶ ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, καὶ ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς καὶ ὁ Ἀνάργυρος

Ὁ Γεώργιος Σαχτούρης κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος

Λεμπέσης. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ στόλος τῶν πολεμίων οὐ μόνον εἶχεν οὐριον τὸν ἄνεμον ἀλλὰ καὶ ἠνωμένος ἦτο, ὁ δὲ ἡμέτερος οὐ μόνον ἀκινήτων διετέλει ἀλλὰ καὶ διηρημένος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ ὁ Ἰβραῆμ πασᾶς τί ὄφειλε νὰ πράξῃ. Ἐκπέμψας τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Γέροντος, φρεγάδας, δρόμοντας καὶ πάρωνας, εὐλόγως ἥλπισεν ὅτι δι' αὐτῶν θέλει συλλάβει ἢ καταστρέψει τοὺς αὐτόθι μανδρουθέντας Ἕλληνας, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, συγκειμένης τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ στόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ πασᾶ ἀγομένης, συνέιχε τὸ μεγαλύτερον τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου μέρος καὶ το παρεκώλυνεν ἀπὸ τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς μονωθείσης αὐτοῦ μοῖρας. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Μιαούλης ἀνεδείχθη

ἀνώτερος ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν νόμολογίαν αὐτοῦ τοῦ σπετσιώτου Ἀναργύρου. Τὸ μὲν διὰ συντόνου ρυμουλκίας τὸ δὲ ὠφελούμενος ἐξ ἐλαφροῦς τινος αὔρας, ἥτις ἤρχισε νὰ πνέῃ, εἰ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς οὐρίας, κατόρθωσε νὰ ἐξελεγχθῇ πᾶσα ἐκείνη ἢ μοῖρα ἐκ τοῦ μυχοῦ ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτο ἀποκεκλεισμένη καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ ἀνετώτερον ὁπωσοῦν κατὰ τοῦ αἰγυπτιικοῦ στόλου, ὅστις, καίτοι τοσοῦτο καθυπέρτερος ὢν, δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ, ἀλλὰ περιορίζετο εἰς τὸ νὰ πυροβολῇ μανιωδῶς. Ἀφ' ἑτέρου αὔρα ἐλαφρὰ ἤρχισε νὰ κινῇ καὶ τὸν περὶ Λειψῶ, Ἀγαθόνησον καὶ Φαρμακοῦσαν πρότερον ἀμυχανοῦντα ἐπίλοιπον ἐλληνικὸν στόλον. Περὶ δὲ τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν, πνεύσαντος ἀνέμου ζωηρότερον ἅμα καὶ οὐριώτερον, ἤρχισεν ὁ στόλος οὗτος νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν μεμονωμένην αὐτοῦ μοῖραν. Ἐνθεν καὶ ἐνθεν παταγώδης ἀντίχει πυροβολισμός, ἀμφοτέραι δὲ τῶν πολεμίων αἱ πτέρυγες συνέιχοντο, ὡς πάντοτε, κυρίως ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν φόβου. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἔμελλε τὸ ὄπλον τοῦτο νὰ περιορισθῇ εἰς ἀπλὴν ἀπειλὴν. Τὰ δύο τιμήματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου κατὰ μικρὸν ἐπλησίαζον, ὁ δὲ Χοσρέφης ἤρχισεν ἤδη νὰ ὑποχωρῇ. Ἀλλ' ὁ ἀγανακτῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀρχικοῦ

Σχεδιάγραμμα επί τη βάσει τών εκδόσεων του ναύαρχου τών Σπետσ

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΓΕΡΟΝΤΑ

— 24 Αύγουστου 1824 —

Σημ. Ἡ ναυμαχία διήρρησεν ἀπὸ τῆς 8^{ης} 30
τῆς πρωΐας μέχρι τῆς 3^{ης} μ.μ

Ε.Θ.Ε.

Γεωργίου Ἀνδρούτσου. Ὑπὸ ναυάρχου Μ. Γούδα

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,"

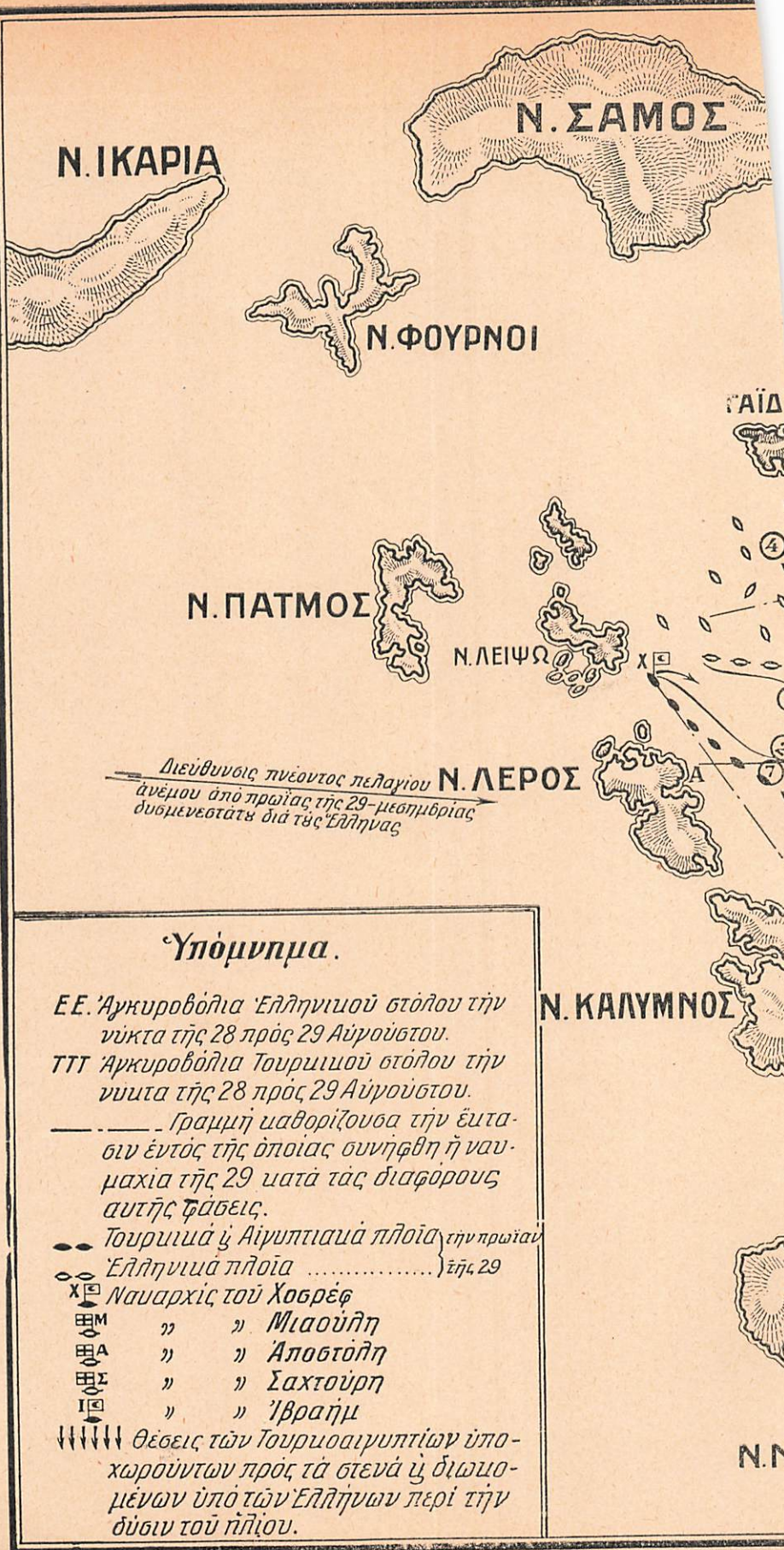

Α' ΦΑΣΙΣ Π. Μ.

- 1) Τὸ δεξιὸν τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐκ ταχυπλόων πλοίων ὑπὸ Εὐρωπαϊκοὺς ἀξιοματικὸς ἀποπειρώμενον νὰ ἀποκόψη τὰ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου ὑπὸ τῆς ἀπνοίας κρατούμενα ἐν διασκορπισμῷ 22 Ἑλληνικά πλοῖα.
- 2) Ἀριστερὸν τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Χοσρέφ ἐπὶ κεφαλῇ προσβάλλον τὰ ἐν διασκορπισμῷ μεταξὺ Λειψοῦς καὶ Φαρμακούσης λοιπὰ Ἑλληνικά πλοῖα.
- 3) 22 Ἑλληνικά πλοῖα (Σαχτούρης, Τομπάξης, Σαχίνης, Γκιώνης, Λαλεχός, Κριεμάδης, Μιαούλης, Τσαμαδός, Λεμπέσης, Σάντος, Κριεζής, Χατζηαναργύρου κλπ.) διεσκορπισμένα ὑπὸ τῆς ἀπνοίας ἐντὸς τοῦ κόλπου, καθ' ὃν τὸ δεξιὸν τῶν Τουρκοαιγυπτίων.
- 4) Τὰ λοιπὰ 70 Ἑλληνικά πλοῖα καὶ ταῦτα ἐν ἀπνοίᾳ διεσκορπισμένα μεταξὺ Λειψοῦς καὶ Φαρμακούσης.
- 5) Παράταξις τῶν ὑπὸ στοιχεῖον 4 πλοίων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀποστόλου εὐθὺς ὡς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπέτρεψε ταύτην ὁ ἄνεμος.
- 6) Παράταξις τῶν ὑπὸ στοιχεῖον 3 πλοίων ἐφ' ὅσον ταῦτα ρυμουλκούμενα ὑπὸ τῶν λέμβων τῶν ἔφθανον εἰς θέσιν ἐπιπνεομένην ἀπὸ τὸν ἄνεμον.

Α-Β ΓΡΑΜΜΗ ΣΥΡΡΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΣΤΟΛΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΣΥΣΤΑΔΗΝ

- 7) Θέσις ἐνθα ὁ Παπανικολῆς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Νικόδημος ἀποπειρῶνται νὰ πυρπολήσωσι τὴν ναυαρχίδα τοῦ Χοσρέφ.
- 8) Θέσις ἐνθα ἐπυρπολήθη αἰγυπτιακὸς πύρων ὑπὸ τῶν Ματρώσοι, Βατικιώτη καὶ Μουσιοῦ.
- 9) Τυνησία φρεγάτα 44 κανονίων πυρποληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑδραίου Γεωργίου Θεοχάρους.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΓΕΡΟΝΤΑ

τῆς 29 Αὐγούστου 1824

αὐτοῦ σχεδίου Ἰβραήμης ἐπέμενε πεισματωδῶς, εἰ καὶ ματαίως, ἐκπέμπων τοὺς κεραυνούς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ μὴ πειθόμενος νὰ ἐγκαταλίπη τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τότε διέταξεν ὁ Μιαούλης νὰ προελάσῃ σπουδαιότερον τὰ πυρπολικά. Οἱ ὕδραῖοι Ι. Ματρώζος καὶ Γ. Βατικιώτης καὶ ὁ σπετσιώτης Λάζαρος Μουσοῦς πυρπολοῦσι πάρωνα αἰγυπτιακὸν πρώτης δυνάμεως καὶ σφύζονται ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ. Ἡ καταστροφή τοῦ πάρωνος τούτου κατεθορύβησε καὶ αὐτοὺς τοὺς Αἰγυπτίους. Ἀπτόητος ὅμως ἐνέμενεν ἐν τῷ κινδύνῳ ὁ τῆς Τύνιδος ναύαρχος ἐπιβαίνων καλλίστης φρεγάδος 44 πυροβόλων καὶ προκαλὼν διὰ τῆς τόλμης αὐτοῦ καὶ τῆς δεξιότητος τὸν θαυμασμὸν ἐκατέρων τῶν μαχομένων. Ὁ Μιαούλης ἐπαναλαμβάνει τὴν διαταγὴν νὰ προελάσῃ τὰ πυρπολικά. Καὶ ἐπὶ ταῦτα ὁ ὕδραῖος Γεώργιος Θεοχάρης. Ἡ φρεγάς διὰ ποικίλων στροφῶν καὶ ἀδιακόπων πυροβολισμῶν ἀγωνίζεται νὰ διαφύγῃ τὰς ἀρπάγας τοῦ θρασέος ἀντιπάλου, ἀλλὰ τελευταῖον ἀρπάζεται καὶ ἐν ἀκαρεῖ καταφλογίζεται. Οἱ 400 ἄνδρες τοῦ πληρώματος αὐτοῦ καὶ οἱ 250 ἄραβες στρατιῶται, ὅσοι εἶχον ἐπιβιβασθῇ ἐπὶ τοῦ σκάφους ἐκείνου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οἱ μὲν ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, οἱ δὲ συνελήφθησαν ζῶντες καὶ μετὰ τῶν τελευταίων τούτων ἦτο καὶ ὁ γενναῖος ναύαρχος καὶ οὐκ ὀλίγοι ἀξιωματικοὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἐκλινε δὲ ὁ ἥλιος περὶ τὴν δύσιν αὐτοῦ καὶ οἱ πολέμοι κατέρυγον ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Κῶ. Οἱ δὲ ἡμέτεροι, ἀραιωθέντος ὅπως τοῦ καπνοῦ, ἤρχισαν ἀναζητούμενοι καὶ ἀριθμούμενοι. «Τρύπια ἦσαν τὰ παντὰ ὅλων, ἴστορεῖ ὁ Ἀνάργυρος, τὰ ἐξάρτια ἐκυμάτιζον εἰς τὸν ἀέρα, αἱ δὲ κεραῖαι μεσοβαστοῦνται· μόλις δὲ τὰ σημεῖα τῶν ναυάρχων φαίνονται τὴν ἀπαρίμνησιν προκαλοῦντα, ὅλοι ἀποκρίνονται, καὶ εἰς τὴν κλῆσιν οὐδεμία ναὺς ἐμπόλεμος τῶν χριστιανῶν ὕστερεῖ. Μόνον τὰ πυρπολικά ἀπεχαιρέτισαν τοὺς συναδέλφους τῶν ἀντὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων θυμάτων τουρκικῶν, ὅσα ἐκείνην τὴν ἡμέραν κατεβρόχθισεν ὁ ἀχανὴς πόντος. Ἀσῖτοι ἦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν, μαῦροι δὲ ὥσαν τὴν πίσσαν ἀπὸ τὴν πυροκο-
αν καὶ τοῦ Ἀρεως τὸν σφαδασμόν. Ναῦται, τριήραρχοι καὶ ναύκληροι κατεκλίθησαν εἰς τὸ δειπνοποιῆσαι, ὅψον δὲ προσεφέρετο ἄρτος καὶ ὀλίγαι ἐλαῖαι εἰς ὅλους· με φαιδρὰ ὅμως τὰ πρόσωπα τούτων ἐγεύοντο, ἐδόξασαν δὲ τὸν Θεὸν τὸν δωρήσαντα εἰς αὐτοὺς τὰ νικητήρια καὶ φεισθέντα τῶν ὑπερμάχων τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως, ἐξ ὧν ὀλίγοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔπαθον τραυματισθέντες, ὀλίγιστοι δὲ νεκροὶ ἔπесον».

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ δύο τῶν πολεμίων ἀρχηγοὶ ἀπελπισθέντες ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ διαπεράσῃ εἰς Κρήτην ἐπανῆλθον εἰς τὸ κατὰ τῆς Σάμου ἀρχαῖον αὐτῶν βούλευμα, καὶ τῇ 1 Σεπτεμβρίου ἐπέπλευσαν ἐπ' αὐτὴν συνεπαγόμενοι 200 περίπου πολεμικά καὶ φορηγὰ πλοῖα μικρά τε καὶ μεγάλα, τὰ ὅποια συμπυκνούμενα ἐνίοτε ἐσημάτιζον ἀληθῶς ἐν τῷ πελάγει κινούμενον δάσος· ἀλλ' εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρας, συναντῶντες ἐκάστοτε τοὺς ἡμετέρους ἀντιπαρατασσομένους εἰς τὴν περὶ τὴν Σάμον θάλασσαν καὶ ἀπειλοῦντας αὐτοὺς διὰ τῶν πυρπολικῶν ὥστε ἐπὶ τέλους οἱ πολέμοι, ἀπελθόντες εἰς Μυτιλήνην, ἐχωρίσθησαν ἐκεῖ περὶ τὴν 20 τοῦ μηνός. Καὶ ὁ μὲν καπετὰν πασῶς ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ πασῶς, εἰς ὃν ὁ ἀρχιναύαρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέλιπε 15 ἐκ τῶν ἰδίων πλοίων, ἤρχισε καταπλέων πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν. Ἀλλὰ διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀπολέσας ἓνα πάρωνα καὶ ἓνα δρόμωνα, διὰ τῶν πυρπολικῶν καταστραφέντας, ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μυτιλήνην, καὶ μόλις τὴν 9 Ὀκτωβρίου ἐπιτυχὸν ἄνεμον οὖριον καὶ διαφυγὸν τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰσέπλευσεν εἰς Κῶν. Ἐκεῖ ὁ Ἰβραήμ πασῶς ἀνεπλήρωσε μὲν τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διὰ 5.000 Αἰγυπτίων ἐξ Ἀλεξανδρείας

προσελθόντων, ἐτιμώρησε δέ τινας τῶν κυβερνητῶν, ὅσους ἐξήλεγε μὴ ἐκπληρώσαντας προσηκόντως τὸ καθήκον. Ἀπηγγόνισεν ἓνα ἐξ αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὸ πλοῖον ἐπυρπολήθη καὶ ὅστις ἐγκατέλιπεν αὐτὸ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. Ἄλλος δὲ ἐπὶ ἀτολμία φωραθεὶς ἐρραβδίσθη ἐπὶ τῆς πρύμνης. Καὶ ἔπειτα ὁ Ἰβραήμης ἐπέμεινε νὰ περάσῃ εἰς Κρήτην. Οἱ δὲ ἡμέτεροι ἠγκυροβολημένοι ὄντες εἰς Λέρον καὶ μαθόντες ὅτι ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Κῶ πρὸς νότον ἔδραμον ἀμέσως τῇ 28 εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ. Καὶ τῇ μὲν 29 συναντήσαντες μεμονωμένον ἐν τῶν σκευαγωγῶν αὐτοῦ (ἰσπανικόν) φέρον ἵππους καὶ στρατιώτας συνέλαβον αὐτὸ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τῇ δὲ 1 Νοεμβρίου συνήντησαν ὁλόκληρον τὸν στόλον, ὑπὸν, 10 μόλις μίλια ἀπέχοντα τοῦ μεγάλου κάστρου τῆς Κρήτης καὶ ἔχοντα κατὰ μέτωπον μὲν τὰ μεγαλύτερα πολεμικά, ὀπισθεν τὰ μικρότερα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὰ σκευαγωγὰ. Τέσσαρα πυρπολικά ἀγωνισθέντα νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τρεῖς φρεγάδας καὶ ἓνα πάρων ἀπέτυχον μὲν ἐπὶ γαγον ὅμως τὴν τροπὴν ὁλοκλήρου τοῦ στόλου. Τὴν δὲ ἐπιούσαν, πνεύσαντος ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἀνέμου σφοδροῦ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος περὶ τὴν Κάσσον εὐρισκόμενος συνέλαβεν ἱκανὰ σκευαγωγὰ διαφόρων σημαίων φέροντα ἵππους, στρατιώτας καὶ παντὸς εἶδους ἀποσκευάς. Ὡς ἐκ τῆς τρικυμίας δὲ ταύτης ὁ ἐχθρικός στόλος διεσπάρη τῇδε καὶ κεῖσε καὶ πολλὰ μὲν τῶν σκευαγωγῶν αὐτοῦ ἐναυάγησαν τὰ δὲ ἄλλα κατέφυγον εἰς Ρόδον, εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξηκολούθει θαλασσοδρομῶν, ὁ Ἰβραήμης ἦτο ἀδύνατον νὰ περάσῃ. Δυστυχῶς τὰ μὲν πληρώματα ἔπασχον δεινὰς στερήσεις τὰ δὲ σκάφη ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας, ἀδιακόπως σχεδὸν ναυμαχοῦντα καὶ ποντοποροῦντα, ὑπέστησαν ζημίας οὐ μικράς. Εἰς μάτην οἱ ναύαρχοι ἔγραφον πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς νὰ πέμψῃ τὰς μισθοδοσίας τῶν πληρωμάτων καὶ νέα πυρπολικά ἢ κυβέρνησις, καίτοι ἔχουσα εἰς χεῖρας τῆς τὰ χρήματα τοῦ πρώτου δανείου, ἐκώφευεν. Ἐνόμισαν δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Μιαούλην ὅτι τοῦ χειμῶνος ἤδη ἐπελθόντος δὲν θέλει θαλασσομαχήσει αὐθις ὁ Ἰβραήμης. Ὅθεν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ δὲν ἤξευρόν τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ ἀντιπάλου αὐτῶν. Ὁ Ἰβραήμης συγκεντρώσας αὐθις εἰς Ρόδον τὰ τε πολεμικά καὶ τὰ σκευαγωγὰ καὶ εὐρὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν κατέπλευσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἀσφαλῶς εἰς Σοῦδαν καὶ ἀπεβίβασεν ἐκεῖ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ.

Σφραγὶς Φιλανθρωπικῆς
Ἑταιρείας (1824—1828)

Γάλλοι απόμαχοι του στρατού του Ναπολέοντος, διδάσκοντες εις τούς Έλληνας
τὸν χειρισμὸν τῶν τηλεβόλων

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜ Η ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ — Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ
Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ νέα αὐτῆς κυβέρνησις ἐφαίνοντο ἐξασφαλίσασαι τὴν τύχην αὐτῶν. Δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 κατὰ ξηρὰν οἱ πολέμοι μίαν μόνην ἐπεχείρησαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκεῖθεν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἄπρακτοι μετὰ τὰς περὶ Ἀμπλιανὴν μάχας. Κατὰ θάλασσαν δὲ ἐτελέσθησαν τὰ λαμπρότατα τῶν ἐλληνικῶν κατορθωμάτων. Οἱ στόλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας κατανανυμαχηθέντες ἐπανειλημμένως ἀπώλεσαν δύο φρεγάδας, δύο δρόμοντας καὶ τρεῖς πάρωνας, ἥτοι 7 πολεμικὰ πλοῖα, πυρποληθέντα μεθ' ὅλων αὐτῶν τῶν πληρωμάτων· ἔτι δὲ ἓνα δρόμωνα ναυαγῆσαντα καὶ 50 σκευαγωγὰ αἰχμαλωτευθέντα, βυθισθέντα ἢ ἄλλως καταστραφέντα· εἰς ναύαρχος καὶ 4.000 στρατιῶται καὶ ναῦται συνελήφθησαν, ἐφρονεύθησαν ἢ κατεποντώθησαν, 500 δὲ περίπου τακτικοὶ ἄραβες ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ναύπλιον, τὴν πρωτεύουσιν τῆς κυβερνήσεως. Ἡ κυβέρνησις αὕτη εἶχε κατισχύσει ἀπάντων τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς ἀντιπάλων. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκρατοῦντο δέσμοι εἰς Ὑδραν ἢ ἐκρύπτοντο εἰς ἀπώτατα ἄστυα. Ὁ ναυτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας Ρενερσὼ ἔγραφε τῇ 3 Δεκεμ-

βρίου 1824 πρὸς τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργόν, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὸ Ναύπλιον καὶ εἶδε τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως, τὰ ἐξῆς: «Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα ὅσα ἐπέτυχον οἱ ἐπαναστάται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπαγίωνσαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς παλιγγενεσίας αὐτῶν». Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο μεστὸς χρηστῶν ἐλπίδων ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 περιορίσθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπῆλθεν ἐν ἀρχῇ Ἰανουαρίου 1825 εἰς Ναύπλιον, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ ἔργα τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς νέας κυβερνήσεως, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων πρὸ καιροῦ ὑπ' αὐτῆς προσεκαλεῖτο. Πρὶν δὲ ἀπέλθῃ τῇ 1/13 Ἰανουαρίου γράφων ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν πιστὸν τοῦ Μεττερνίχου σύμβουλον Γέντζ ἔλεγεν· «Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἵτινες τοιαύτην ἡμῖν ἐπροξένισαν ζημίαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν, μετ' οὐ πολὺ ἐκλείπουσιν διὰ παντός. Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ μάλιστα ἠγωνίσθη νὰ μεταπείσῃ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς διὰ πάσης ἐπικεικίας, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν βίαν. Ὁ ἐντεῦθεν ἐκραγὲς ἀγὼν ἀπέβη βραχύτατος, διότι τὸ ἔθνος ὅλον συνετάσσετο μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ θρίαμβος αὐτῆς ἀπέβη πλήρης, διότι ἐντὸς 20 ἡμερῶν οἱ ἄνθρωποι οἵτινες ἐφραντάζοντο ὅτι θέλουσι καταναγκάσει τὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν ἀπαιτήσεις κατετροπώθησαν. Ἐντεῦθεν κατέστη πασίδηλον ὅτι ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος γνώμη ἐπιθυμεῖ κυβέρνησιν ἰσχυρὰν καὶ ἱκανὴν νὰ καταπαύσῃ ὅλας τὰς καταχρήσεις, ὧν τὸ ἔθνος ἐγένετο θῦμα. Ἐὰν τὰ γενναῖα καὶ ἀμετάτρεπτα μέτρα εἰς τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη νὰ προβῇ ἡ κυβέρνησις συνεπαγάγῃσι βραδύτητά τινα περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἡ ἀναβολὴ αὕτη θέλει χρησιμεύσει τοῦλάχιστον εἰς τὸ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ προοιμίου τὸ μέλλον νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ πνεῦμα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντιπροσώπων δὲν θέλει ἐν τῷ παρόντι νοθευθῇ ὑπὸ τῶν πονηρῶν ὅσοι τοσάκις προήδρευσαν εἰς τὰς ἐκλογὰς ταύτας». Ποτὲ ὁ ἐπιφανὴς ἀνὴρ δὲν διετύπωσε λαμπρότερον τὰς ὑγίεις αὐτοῦ ἀρχάς. Ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν ἔμελλε νὰ ἀποδειχθῇ μᾶλλον ἀριδιήλως ὁπόσον συνήθως ἐπλανᾶτο περὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αἱ θεωρίαι ἐκεῖναι ἠδύναντο νὰ γίνωσι πράγματα.

Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ πιστεῦν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὰ κυβέρνησις πολυμελής, τῆς ὁποίας οἱ κάτοχοι εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐρῶσι πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου αὐτῶν; Τρόντι ὁ Γ. Κουντουριώτης ἔβλεπεν ἀνησυχῶς τὴν ἐξαίρετον ἐπιρροὴν ἣν ἐνήσκει ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἐπὶ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, δι' ὧν κυρίως κατεβλήθησαν οἱ στασιασταί. Πλὴν τούτου, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ πιστεῦν ὅτι ἡ κυβέρνησις αὕτη θέλει καταπαύσει ὅλας τὰς καταχρήσεις ὅσων πρότερον ἐγένετο θῦμα τὸ ἔθνος, ἐνῷ δὲν ἐστηρίζετο εἰμὴ ἐπὶ ἀτάκτων στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου ἐξετραχιλίζοντο εἰς τὰς φοβερωτέρας καταχρήσεις καὶ καταπίσεις καὶ λεηλασίας πανταχοῦ ὅπου ἐστάθμευον ἢ ἀπλῶς διέμενον; Ἡ τάξις καὶ ὁ νόμος οὐδέποτε ἀνορθοῦνται διὰ τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ἀταξίας. Κυβερνήσις ἐπιτελοῦσα μὲν ἐσωτερικῶς τὰ ἀληθῆ αὐτῆς καθήκοντα ἀσφαλίζουσα δὲ ἐξωτερικῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνιδρυθῇ ἐν Ἑλλάδι εἰμὴ ἐὰν ἐστηρίζετο ἐπὶ στρατοῦ τακτικοῦ· στρατὸν δὲ τοιοῦτον οὐ μόνον τὰ προηγούμενα Ἐκτελεστικά δὲν ἐφρόντισαν ὁπωσοῦν σπουδαίως νὰ καταρτίσωσιν ἀλλ' οὐδὲ τὸ Ἐκτελεστικὸν τοῦ 1824, καίτοι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἔτους τούτου ἔλαβεν 8 - 9.000.000 δραχμῶν ἐκ τοῦ πρώτου δανείου. Καὶ οὔτε ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ πράξῃ τι σπουδαῖον περὶ τούτου, ἀφοῦ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ἠδρευνεν ἀνὴρ ὅστις ἦντλε τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀπὸ τῶν ἀτάκτων σιφῶν τῆς Ρούμελης καὶ ἀφοῦ οὐ μόνον οἱ ρουμελιῶται ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πελοποννήσιοι μαχηταὶ δὲν διέκειτο

εὐμενῶς πρὸς τὴν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συγκρότησιν. Ἡ νέα λοιπὸν κυβέρνησις εἶχε τὰ ἐλαττώματα ὅλων τῶν προηγουμένων τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐπιτηδείου ἐκτελεστικοῦ ὄργάνου· ὥστε, καίτοι ἐπὶ μίαν στιγμὴν κατισχύσασα τῶν ἀντιπάλων περιεῖχε τὰ σπέρματα προσεχοῦς ἀναρχίας καὶ πτώσεως. Τί δὲ ἂν ἤθελεν ἀπειληθῇ ὑπὸ μεγάλων ἐξωτερικῶν κινδύνων;

Οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἀπέβησαν τῶντι φοβερώτατοι, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ 1826, ὅξυ-δερχεστέρα δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος πρόνοια καὶ ἀκριβεστέρα τῶν πραγμάτων ἐκτίμησις ἠδύνατο νὰ προῖδῃ τὴν παρασκευαζομένην θύελλαν, ὅσονδῆποτε ἀδρανὴς καὶ ἂν ἀνεδείχθῃ ὁ πόλεμος κατὰ ξηρὰν τῷ 1824, ὅσονδῆποτε λαμπρὰ καὶ ἂν ἀπέβησαν τὰ ναυτικά ἡμῶν κατορθώματα κατὰ τὴν δευτέραν ἐξαμηνίαν τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ σουλτὰν Μαχμουτ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν τῆς Αἰγύπτου τὴν περιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὥς ἐκ τῆς προθυμίας μεθ' ἧς ὁ Μεχμέτ Ἀλὴς ἀνέλαβε τὸ ἔργον, ἦτο προόδηλον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠπειλεῖτο νὰ ἴδῃ ἀποβαίνουσιν εἰς τὰς ἀκτὰς αὐτῆς στρατιωτικὴν δύναμιν ἐντελῶς διάφορον τῶν ἀλβανικῶν καὶ ἀσιανῶν στιφῶν καθ' ὧν ἐπάλαισαν τέσσαρα ἤδη ἔτη κατὰ ξηρὰν οἱ μαχηταὶ ἡμῶν. Τὰ στίφη ταῦτα εἶχον τὸν αὐτὸν ὀπλισμὸν καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὃν καὶ οἱ ἡμέτεροι· νῦν δὲ οἱ ἄτακτοι ἡμῶν ὅμιλοι προσέκειτο νὰ ἀντι-παραταχθῶσι κατὰ στρατοῦ τακτικῶς ὀργανωμένου, τεχνικῶς κατηρτισμένου καὶ ἀγομέ-νου ὑπὸ ἄρχοντος τολμηροτάτου ἅμα καὶ συνετοῦ. Τὰ δὲ πράγματα ἔμελλον δυστυ-χῶς μετ' ὀλίγον νὰ μαρτυρήσωσιν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπεν ἐκ προοιμίου νὰ γνωρίζῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅτι στρατοὶ ἄτακτοι, ὅσον γενναῖοι καὶ ἂν ᾤσιν, ἀδύ-νατον εἶναι νὰ ἀντῆξωσιν εἰς δύναμιν τακτικὴν. Ἀλλὰ θέλουσιν ἴσως εἶπει ὅτι ὁ τακτικὸς στρατὸς τῶν πολεμίων ἔπρεπε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ δὲ ναυμαχίαι τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Σεπτεμβρίου, τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ τοῦ Νοεμβρίου ἀπέδειξαν ὅτι οἱ στολίσκοι ἡμῶν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ παρακωλύσωσι τὴν διαπεραίωσιν ταύτην. Ναί, ἀλλ' εἶχον ἀποδείξει ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἕτερόν τι, ὅτι ὁ Ἰβραῆμ πασᾶς δὲν ὠμοίαζε τοὺς ναυάρχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν παρήτει τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, ὥς ἐκ μόνης τῆς ἐπιφα-νείας τῶν πυρπολικῶν, καί, ἂν ἀπέβαλε πλοῖα τινά, ἐπέμεινεν οὐδὲν ἥττον πεισματωδῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου βουλεύματος, ἐπιμένων δὲ κατώρθου νὰ διαπεραιωθῇ. Κα-θάπερ εἶδομεν, ἀπεβίβασεν ἐπὶ τέλους τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Κρήτην, καὶ δὲν ἦτο ἀπί-θανον ὅτι δι' ὁμοίων θυσιῶν ἠδύνατο νὰ περαιωθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ δὲ δει-νότερον, ἐρχόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔμελλε νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ τρία ἀσφαλῆ ὀρητή-ρια, τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν, τῶν ὁποίων οὐδεμία τῶν προηγουμένων κυβερνήσεων ἐφρόντισε σπουδαίως νὰ προλάβῃ τὸν ἐπισιτισμὸν, ἵνα οὕτως ἐπιτύχῃ τὴν παράδοσιν.

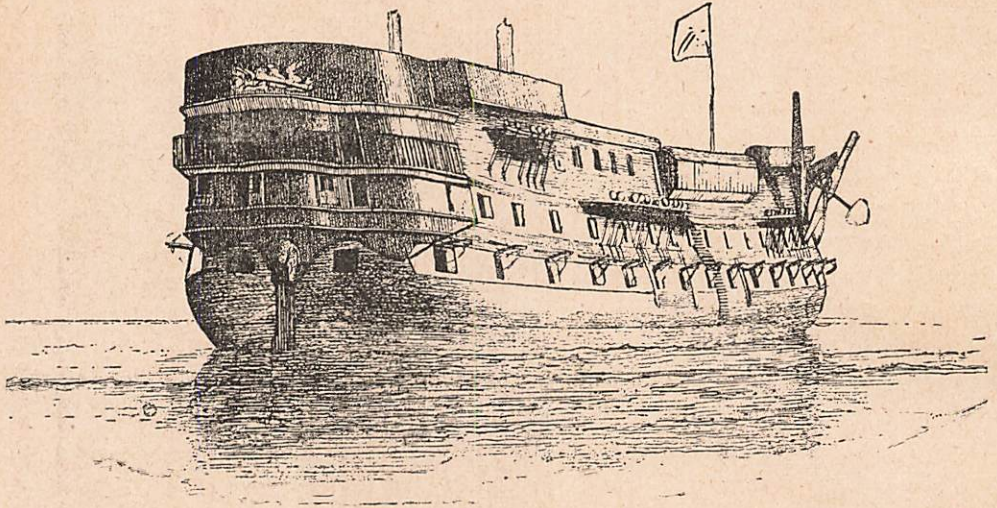

Ἰβραῆμ πασᾶς

Ἀλλὰ τὸ ἔτι θλιβερώτερον ὑπῆρξεν ὅτι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραῆμ πασᾶς ἐκπλεύσας ἐκ Σούδας ἐνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια, μηδενὸς παρακωλύσαντος, καὶ ἀπεβίβασε τῇ 12 εἰς Μεθώνην 4.000 τακτικοῦ πεζικοῦ καὶ 500 ἵππεις. Ἐκπέμψας δὲ ἀμέσως εἰς Κρήτην τὸν στόλον μετεκόμισεν ἐκεῖθεν δευτέραν στρατοῦ μοῖραν, πάλιν μη-δένα παρακωλύοντα συναντήσας, ὥστε τῇ 9 Μαρτίου ἔχων μυρίους πεζοὺς καὶ 1000 ἵπ-πεις ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Πύλου. Πῶς κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς διαπεραιώ-

σεις οὐδὲν συνήντησεν ἑλληνικὸν πλοῖον; «Διότι, λέγει ὁρθῶς ὁ Α. Κ. Ὁρλάνδος, τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον εἶχε σχεδὸν κενωθῆ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων». Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐξαντληθῇ ὅτε μόνος ὁ Γούρας ἐπληρώνετο διὰ 12.000 ἄνδρας, ἐνῶ δὲν εἶχε πράγματι εἰμὴ 3.000; Δὲν θέλομεν ὑπολογίσει τὰ εἰς αὐτὸν πληρωθέντα κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν ὅστις εἶχεν ὑποβληθῇ εἰς τὴν ἐν Ἀστρεὶ συνέλευσιν, καθ' ὃν 12.000 ἄνδρες

Ἡ «Ἀσία»

ἀπῆλθον 600.000 γροσίων κατὰ μῆνα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἥμισυ τούτων ἂν ἐλάμβανεν ὁ Γούρας, ἐπειδὴ ἐπληρώθη τὰ χρήματα ταῦτα ἐπὶ τρεῖς τοῦλάχιστον μῆνας, ἔπεται ὅτι ἐπληρώθησαν χάριν αὐτοῦ καὶ μόνου περὶ τὰς 900.000 γροσίων, ἥτοι 90.000 ταλλήρων, ἥτοι ὅσα περίπου ἡ κυβέρνησις ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τοῦ στόλου, τοῦ κατὰ τὸ δεύτερον ἐξάμηνον τοῦ προηγουμένου ἔτους τοσαῦτα μεγαλουργήσαντος. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Γούρας δὲν ἦτο μόνος, ὥστε ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι δὲν ὑπῆρχον χρήματα, ἵνα παρακωλυθῇ ἡ τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ διαπεραίωσις. Ἄμα ἀναγγεληθείσης ταύτης εἰς Ναύπλιον, ἡ κυβέρνησις ἔδωκε σημεῖά τινα ζῶης. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῆς οἰκτρᾶς ἐκστρατείας τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ὅστις βραδέως ὁπωσοῦν φθάσας εἰς Καλάμας τάχιστα ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον μὴ ἰδὼν κατὰ πρόσωπον τὸν πολέμιον. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος εἰσηλθεν ἐντὸς τῆς κινδυνευούσης Σφακτηρίας, ἐξ ἧς ὡς ἐκ θαύματος διεσώθη τῇ 26 Ἀπριλίου, ὅτε ἔαλω ἡ νῆσος. Πρὸ τούτου ἔτι τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα, δι' ὧν πρὸ μικροῦ εἶχε καταβληθῇ τοσοῦτον εὐχερῶς ἡ ἀνταρσία, ἐμετρήθησαν τῇ 7 Ἀπριλίου εἰς Κρομμύδι πρὸς τὸ τακτικὸν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ καὶ κατατροπωθέντα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Στερεάν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκπλεύσας τελευταῖον δὲν ἠτύχησε νὰ παρεμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν νέων στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκ Κρήτης καὶ Ἀλεξανδρείας τῇ δὲ 19 Ἀπριλίου ἀπεβίβζοντο αὐθις εἰς Μεθώνην 4.000 ἄνδρες, 500 ἡμίονοι καὶ πολεμφορδία καὶ τροφαί. Ἀληθὲς ὅτι μετὰ τινος ἡμέρας, τῇ 30, ὁ Μιαούλης εἰσβαλὼν τολμηρότατα ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Μεθώνης κατεπυρπόλησε μίαν ὥραίαν φρεγάδα, τὴν Ἀσίαν, ἐν Ἀγγλίᾳ κατασκευασθεῖσαν, δύο δρόμοντας καὶ 4 φορτηγά. Ἀλλ' οὐδὲν ἦττον τῇ 11 Μαΐου παρεδόθη τὸ Νεόκαστρον εἰς τὸν Ἰβραήμην ἀσφαλίσαντα οὕτω τὴν κατοχὴν τῆς Μεσσηνίας. Ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι τῇ 20 ὁ περὶ τὸν Γεώργιον Σαχτούρην ἑλληνικὸς στόλος ἀντιπαρατα-

χθεις περὶ Καφηρέα πρὸς τὸν στόλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατώρθου ἐν τῶν λαμπροτάτων ναυτικῶν ἔργων, πυρπολήσας τὴν ναυαρχίδα διὰ τοῦ ὕδραίου Ἰωάννου Ματρώζου καὶ τοῦ σπετσιώτου Λαζάρου Μουσσοῦ, καταστρέψας δὲ δύο δρόμοντας καὶ κυριεύσας 30 φορητὰ καὶ πληθὺς ὀρειχαλκίνων πυροβόλων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀπέτρεψαν τὸν Ἰβραήμην ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κυρίου αὐτοῦ βουλευματος καὶ περὶ τὰ μέσα Μαΐου οὗτος, ἀφοῦ κατωχυρώθη ἐν Μεσσηνίᾳ, ἠτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, ἐνῷ οἱ μὲν ἠττηθέντες Ρουμελιῶται εἶχον ἤδη ἀπέλθῃ εἰς τὰ ἴδια ὃ δὲ κατεπτοημένος τῆς χερσονήσου λαὸς κατεκραύγαζεν ἀπαιτῶν τὴν λύτρωσιν τοῦ ἐν Ὑδρᾷ κρατουμένου Κολοκοτρώνη, παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου ἐλπίζων σωτηρίαν, ὅπως ἐπὶ τοῦ Δράμαλι.

Τότε ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις πευδομένη ὅτι οὐδένα ἄλλον τρόπον εἶχε νὰ ἀντιπαρῇ κατὰ τοῦ ἐκ Μεσσηνίας ἐπερχομένου Ἰβραήμ πασᾶ ἀνεκάλυψε τελευταῖον ὅτι «ἡ σύμπνοια καὶ σύμπραξις ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁμολογουμένως τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὄπλον ἐναντίον τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς πατρίδος», ἐψήφισε τῇ 18 Μαΐου

Αἰγύπτιοι τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰβραήμ
(Παλαιὰ χαλκογραφία)

γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ πραχθῇ δι' ὧν εἶχε στρατῶν καὶ πόρων ἀπέναντι τῶν στρατῶν καὶ τῶν πόρων τοιοῦτου ἀντιπάλου. Ἡ κρατερά, ἡ σεβαστή, ἡ ἀγαπητὴ αὐτοῦ φωνὴ ἀντήχησε πάλιν ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς χερσονήσου καὶ ἐπλήρωσε παραμυθίας καὶ πεποιθήσεως τὰς τεθλιμμένας τῶν κατοίκων αὐτῆς ψυχάς. Οἱ Μωραῖται ἰδόντες τὸν πατέρα αὐτῶν ἐνόμισαν ὅτι ἐλυτρώθησαν. Καὶ δὲν ἐλυτρώθησαν μὲν, πολλοὺ γὰρ δεῖ, ἀλλ' ὁ Γέρος, ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ διακολύσῃ τὴν πρόοδον τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ, ἐμβαλόντος τῇ 11 Ἰουνίου εἰς Τρίπολιν καὶ τῇ 13 εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἂν ἠττήθη ὑπ' αὐτοῦ τῇ 23 εἰς Τρίκορφα, κατώρθωσεν ὅμως δύο τινὰ σωτηριωδέστατα. Διὰ μὲν τῆς καρτερίας αὐτοῦ ἐνεποίησε τοσαύτην εἰς τοὺς Πελοποννησίους ἐθελοδουσίαν ὥστε προετίμησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὰς φοβερωτέρας στερησεις καὶ κακουχίας μᾶλλον ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Ἰβραήμ πασᾶν, ὅστις ἀληθῶς εἶπεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἤρξεν εἰμὴ τῶν σημείων ὅσα πράγματι διὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατεῖχε· δεῦτερον δὲ ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τῆς ἀκαταβλήτου αὐτοῦ δραστηριότητος κατεκόπωσε τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πείσμονος ἐκείνου ἀντιπάλου καὶ πολλάκις περιήγαγεν αὐτὸν εἰς ἀμη-

χανίαν. Ἄλλ' ὅσον σωτήρια καὶ ἂν ὑπῆρξαν τὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἔργα, ἢ μᾶλλον δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ὑπῆρξαν σωτήρια, ἢ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἐταπεινώθη οἰκτρῶς. Ἄπαν τὸ οἰκοδόμημα ὅπερ ἤγειρε πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξοντώσεως τοῦ τῆς Πελοποννήσου πολεμάρχου κατέπεσεν, ἐγεθρόντος καὶ εἴπερ ποτὲ ἰσχυροτέρου ἀποβάντος τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου. Ἄπαν τὸ ὄνειρον τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅτι ἐνιδρύθη τελευταῖον κυβέρνησις ἔχουσα ἰδίαν βούλησιν καὶ δύναμιν καὶ ἄρχουσα διὰ τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ τῆς βουλήσεως ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, διεσκεδάσθη. Ἐνῶ ἡ κυβέρνησις αὕτη ἐκάθητο ὀπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Πελοποννήσου ἦρχον ἀφ' ἑνὸς ὁ Ἰβραήμ πασᾶς, ἀφ' ἑτέρου ὁ Κολοκοτρώνης. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου ὁ Ρεσίτ πασᾶς, ἐμβαλὼν μετὰ ἀνδρῶν δισμυρίων εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὸ σύνθηδες συναντήσας ἀντίστασιν τῶν ὀπλαρχηγῶν αὐτῆς, προήλασε μέχρι Μεσολογγίου, τοῦ ὁποίου ἤρχισε τῇ 5 Μαΐου τὴν τελευταίαν πολιορκίαν. Τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦρχεν ὁ Γούρας, παντοδύναμος αὐτόθι γενόμενος μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἡ πραγματικὴ λοιπὸν ἐξουσία τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δὲν ἐξετείνετο ἐπὶ πολὺ τῆς Ἑλλάδος μέρος. Αἱ νῆσοι, ἀναγκασθεῖσαι πάλιν νὰ ὀπλιζόνται ἐξ ἰδίων ἐξηκολούθουν μὲν παντὶ σθένει ἀγωνιζόμεναι ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἐνδείας τῶν πόρων αὐτῶν μὴ δυνηθεῖσαι νὰ συντηρήσωσιν ἀδιαλείπτως στολίσκους ἱκανοὺς δὲν ἠτύχησαν οὔτε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας νὰ παρακολύσωσιν οὔτε τὸ Μεσολόγγιον ἐπὶ τέλους ἀποχρώντως νὰ τροφοδοτήσωσιν.

Ἐν τούτοις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1825 ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἔλαβεν ἐκ διαλειμμάτων τὰ χρήματα τοῦ δευτέρου δανείου, ὅπερ συνομολογηθὲν τῇ 7 Φεβρουαρίου ἐν Λονδίνῳ, ὅπως καὶ τὸ πρῶτον, συνεποσοῦτο ὀνόματι εἰς 2.000.000 λίρας. Ἀλλὰ συνεφωνήθη πρὸς 55 5)10 τοῖς ἑκατὸν τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου ὥστε ἐπραγματώθησαν μόνον 1.110.000. Ἐπληρώθησαν δὲ ἐκ τοῦ οὕτω μειωθέντος ποσοῦ τόκος δύο ἐτῶν πρὸς 5 % 200.000, χρεόλυτρον ἐνὸς ἔτους πρὸς 1 % 20.000, διάφορα μεσιτικὰ 68.800· πλὴν τούτου εἰς ἑξαγορὰν ὁμολογιῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ δανείου καὶ τοῦ προηγουμένου λίραι 212.220· εἰς διάφορα ἔξοδα καὶ ζημίας 13.700· ἐλογίσθησαν ὡς μένοντα εἰς βάρος τῶν διαπραγματευσαμένων τὸ δάνειον Ὁρλάνδου καὶ Λουριώτου 15.487. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διὰ τὴν κατασκευὴν δύο φρεγᾶδων (ὧν μίαν μόνον ἐπὶ τέλους ἐλάβομεν, τὴν *Ἑλλάδα*) λίραι 156.600· ἔμειναν εἰς Ἀγγλίαν πρὸς κατασκευὴν ἑξ ἀτμοκινήτων (ὧν τρία μόνον ἐλάβομεν, ἐν οἷς ἐν κυρίως χρησιμεύσαν εἰς τὸν πόλεμον, τὴν *Καρτερίαν*) λ. 123.300· ἐδόθησαν εἰς μισθοδοσίαν τοῦ λόρδου Κόχραν 37.000 λ. καὶ εἰς ἀγορὰν πολεμοφοδίων, εἰς ἔξοδα ὀπλισμοῦ, ἱματισμοῦ κλπ. λ. 77.200. Ὅθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐστάλησαν εἰμὴ λίραι 232.700. Ταῦτα κατὰ τὴν ὑπὸ Γ. Σπανιολάκη συνταχθεῖσαν *Περίληψιν τῶν λογαριασμῶν τῶν σχεδιασθέντων παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ δανείου*. Σημειωτέον ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἄνω ποσῶν ὑπερβαίνει τὰς ἐκ τῶν 2.000.000 πραγματωθείσας 1.110.000 κατὰ 47.000 περίπου λίρας, αἵτινες εἰσεπράχθησαν τῷ 1825 ἰδίως πρὸς ἐξόφλησιν διαφόρων λογαριασμῶν τοῦ πρώτου δανείου.

Ἡ ἐν Ναυπλίῳ λοιπὸν κυβέρνησις δὲν ἔλαβεν ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου εἰμὴ 232.700 λίρας. Ἀλλὰ τελευταῖον 232.700 λίραι ἀπετέλουν περὶ τὰ 6 ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὸ δὲ ποσὸν τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ μέχρι τινὸς εἰς τε τοῦ στόλου τὴν συντήρησιν καὶ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα ὅσα ἡ κοινὴ γνώμη τότε ἔλεγε καὶ αἱ ἐφημερίδες ἐπανελάμβανον περὶ τῶν δεινῶν καταχρήσεων εἰς ἃς ἐξώκειλε τὸ λεγόμενον Ὑπουργεῖον τῆς Οἰκονομίας ὡς πρὸς τὴν παραλαβὴν

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ .

ΑΡ. 1

Τὰ πλείω ὀφέλη , τοῖς πλείοσι .

Φρανκλίνος

Μεσολόγιον τῆ 1 Ἰανουαρίου 1824 .

Ἐσωτερικά Εἰδήσεις .

Τὸ δημόσιον εἶναι ἀναμφιδέως περί-
εργον νὰ πληροφορηθῇ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐν
Ἀρχαί Συμβάντων, ὅσων πρὸ μηνῶν εὐρίσ-
κετο τὸ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ
ΣΧΗΜΑ . Ἀκούει, ὅτι οἱ παραστάται τοῦ
ἔθνους, τοὺς ὁποίους τοῦτο σέβεται καὶ ἀγα-
πῶν, καὶ οἱ νόμοι, εὐερισκόμενοι εἰς παρα-
καταθήκην αὐτῶν, ἐκινδύνουνσαν μεγάλως,
καὶ δοκιμάζει ἀνησυχίαν καὶ φόβον ἢ φή-
μη, ἥτις μεγαλύνει τὰ πράγματα, ἀντὶ νὰ
τὸ πληροφορήσῃ; τὸ Παράττει ἔτι μᾶλλον
αὐξάνουσα τὰς ὑποφίας τε . Ἦθελε λοιπὸν
ἀπαγγέλλει μὲ εὐχαρίστησιν εἰς τὸ πρῶτον
φύλλον τῶν ΧΡΟΝΙΚΩΝ, τὴν ἐκθεσιν τῶν
συμβάντων ἐσχάτως εἰς Ἄργος διὰ προσ-
φέρομεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐξῆς περίληψιν διαβό-
ρων ἱσαμμάτων, ἐκ Κρανιδίου, ὅσων ἐπι-
σημῶν, ὅσων καὶ μερικῶν, ἐκ τῆς ὁποίας
θέλει ἰσχυρίσεται καὶ τὰς ἀτίας, αἱτινες πα-
ρεκίνησαν τὸ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΒΟΥΛΕΥΤΙ-
ΚΟΝ νὰ ἐκδόσῃ πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν κα-
τωτέρω προκήρυξιν .

Περὶ τῶν ἐν Ἀρχαί συμβάντων ἀπὸ 26
μέχρι 30 Νοεμβρίου .

Ας οὗ τὸ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΒΟΥΛΕΥΤΙ-
ΚΟΝ ΣΧΗΜΑ ἔκαμιν ἐκπτώτης τῆς ἀξίας
ἐκ τῶν Κρίματων Ἀδελφῶν Μοταξῆν,

διότι, ἄνευ νόμου, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τοῦ ΣΕ-
ΒΑΣΤΟΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ, καὶ ἤ-
φησεν αὐτὸ εἰς ἀπραξίαν, μὴ δυναμένον
κατὰ τὸν νόμον, τῶν δύο μεινάντων μελ-
τὰ ἐνεργῶσι τὰ διοικητικὰ ἔργα . Τὸν Ἰα-
ράλαμπον Περῶκαν, ἐκ τοῦ ἐπιτελείου
τῆς αἰκονομίας, διότι ἄνευ νόμου, καὶ μό-
λιστα, παρὰ νόμους, ἔβαλε μονοπωλεῖον ἁ-
λατος, τὸ ἐποῖον κατήντησεν ἐκ τούτου πεν-
τήκοντα παρὰ τὸν νόμον, καὶ δι' ἄλλα πολι-
τικὰ ἐγκλήματα, καὶ τινὰς τῶν Βαλεντῶν
εὐρεθέντας καὶ τοῖτους ἐνόχους . αὐτοὶ τότε,
ὁμοῦ μὲ ὅσους εἶχον καὶ πρότερον συνεργούς
εἰς τὰς μαφικανείας των, ἐπέδωκαν τινὰς ἀρ-
χιχοὺς τῶν ὁπλων, διὰ νὰ ἐπάγῃσιν εἰς
Ἄργος, νὰ κυριεύσωσι τὰ ἀρχεῖα τοῦ ΒΟΥ-
ΛΕΥΤΙΚΟΤ, καὶ νὰ ἐπιδουλεύωσι τὴν
ζωὴν τινῶν Βαλεντῶν . Οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἦ-
σαν, ὁ Φρουράρχος τοῦ Ναυπλίου, ὁμοῦ μὲ
τὸν ἀδελφὸν τοῦ, φθίσαντα μετὰ ταῦτα, εἰς
Χιλιάρχος, καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ στρατη-
γούς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις ἔχει τὴν μι-
γαλητέραν ὑπόληψιν διὰ τὴν ἀνδρείαν, ἀρι-
στοτέλειαν καὶ ἀγαθότητά τε, ἀλλ' ἐν ταύτῃ
ἔχει καὶ τὴν ἀτυχίαν νὰ γινέται πολλάνης,
διὰ τὴν ἀπλόγητά τοῦ, ἀκεσίως, ὅργανον τῆς
κακίας τῶν ἀνταγῶν καὶ παραχρηστικῶν .
Οὗτοι ἐλθόντες εἰς Ἄργος, τῇ 26 Νοεμβρίου,
μετὰ διακοσίων στρατιωτῶν, ἐπέδωκαν
αἰφνυδῶς ἑνὸς τοῦ εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ
ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΤ, τὸ ὁποῖον ἐτιχε τότε εἰς
συνεδρίαν, καὶ τοὺς ἐπέβη ἀταράχως .

Ἡ δευτέρα μετὰ τὴν «Σάλπιγγα» ἐκδοθεῖσα κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι ἐφημερίς
φροντίζει τοῦ Ἀγγλοῦ φιλέλληρος Στάνωπ, κατελθόντος ἐντολῇ τοῦ Ἀγγλικοῦ Φιλέλλη. Κομιτάτου
εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ λόρδου Βύρνονος. Τὰ ὑπὸ τοῦ ρηθέντος Κομιτάτου ἀποσταλέντα ἀγγλι-
κὰ τυπογραφεῖα ἐνεκα περιπετειῶν καθ' ὁδὸν ἐβράδυναν νὰ φθάσωσι εἰς Μεσολόγιον. Ἐν τῇ με-
ταξὺ ἤρχισεν ἡ δις τῆς ἐβδομάδος ἐκδοσις τῶν «Ἑλλην. Χρονικῶν» ὑπὸ τοῦ φιλέλληρος Ἑλβετοῦ
ιατροῦ Ἰω. Μάγερ, διαμένοντος ἤδη ἐν Μεσολογίῳ, ἐπιμελεῖα δὲ πάντοτε τοῦ Στάνωπ, διὰ τυ-
πογραφείου γαλλικοῦ, κομισθέντος τῇ 18 21 ἐξ Εδρῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου ἀπὸ 1
Ἰανουαρίου 1824, συνεχίσθη δὲ ἡ ἐκδοσις διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ τυπογραφείου ἀπὸ 20 Ἀπριλίου 1824
μέχρι τέλους. Φύλλα ἐν ὅλῳ ἐξεδόθησαν 211 μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς 20 Φεβρ. 1824, ὅτε τὸ τυ-
πογραφεῖον κατεστράφη ὑπὸ πεσοῦσης τουρκικῆς βόμβας, ἐξακολουθοῦσης τῆς πολιορκίας τοῦ
ἡρωικοῦ Μεσολογίου.

καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν χρημάτων ἐκείνων, καταχρήσεων αἵτινες ἄλλως τε ἐπισήμως ἐπιστοποιήθησαν ὑπὸ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν παρεθέσαμεν ἐν τοῖς προέροις (Κεφ. Β' τοῦ παρόντος βιβλίου καὶ τόμου), ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν δύο γεγονότα μαρτυροῦντα ὅποσον ἀσεβῶς καὶ ταχέως ἐγένοντο ἄφαντα τὰ ἱερὰ ταῦτα χρήματα. Ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναυπλίου, ἡ *Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος*, ἣτις πολὺ αἰσίσθητος διέστρεφε τὰ πράγματα καὶ πολλὰκις ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ Μεσολόγγιον πυροβολεῖται *μακρόθεν* μόνον ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, ὅτι οὗτος δὲν ἔχει εἰμὴ 6.000 ἀνδρῶν καὶ ὅτι προσεχῶς διαλύεται ἡ πολιορκία, τῇ 2 Δεκεμβρίου ἀνγγεῖλεν ὅτι «τὸ Μεσολόγγιον εἶναι *καλῶς προμηθευμένον* καὶ ὅλον ἐν προμηθεύεται ἀπὸ ζωοτροφῶν, διότι περὶ τούτου ἐφρόντισεν ἡ διοίκησις ἐν καιρῷ». Τὰ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ἐκδιδόμενα *Ἑλληνικὰ Χρονικά*, τὰ ὁποῖα φιλικώτατα πάντοτε ἐπολιτεύθησαν πρὸς τὴν ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσιν, μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας ἀπεκρίνοντο ὅτι δὲν ἀμφιβάλλουσιν ὅτι τὸ Ναύπλιον εἶναι *καλὰ προμηθευμένον*, ἡ φρουρὰ ὅμως τοῦ Μεσολογγίου οὔτε τοὺς μισθοὺς τῆς οὔτε τὸ σιτηρῆσίον τῆς ἔλαβεν, ἡ δὲ Σεβαστὴ Διοίκησις οὐδεμίαν κατέβαλε φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, ἵνα προμηθεύῃ τὴν ἡρωικὴν πόλιν μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια. Καὶ ἔτος δὲν εἶχε παρέλθει ἀπ' ἧς ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρήματα τοῦ δευτέρου δανείου, ὅτε τῇ 7 Ἀπριλίου 1826 ἡ Γ' ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις ἐψήφισε νὰ ἀνοιχθῇ νέον δάνειον 100.000 ταλλήρων, ἵνα χρησιμεύῃ «διὰ τὸ μέλλον μόνον εἰς τροφὰς καὶ μισθοὺς τοῦ στόλου, εἰς ἐπισκευὴν καὶ τροφὰς διὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὰ ἔξωθεν αὐτοῦ συστηθησόμενα στρατόπεδα», ἐνῷ τὸ Μεσολόγγιον ἔπιπτε πρὶν ἢ ξηρανθῇ ἡ μελάνη δι' ἧς ἐγράφη τὸ ψήφισμα τοῦτο. 100.000 ταλλήρων λοιπὸν ἤρουν ἵνα σωθῇ τὸ προπύργιον ἐκεῖνο, καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβερνήσις ἡ λαβοῦσα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς κατὰ τὸ προλαβὼν δωδεκάμηνον ἑκατομμύριον περίπου ταλλήρων δὲν ἠδυνήθη νὰ οἰκονομήσῃ ἐξ αὐτῶν τὰς 100 ἐκείνας χιλιάδας ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξηρητήθη ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ κυβερνήσις αὕτη ἔμεινεν οὕτω βιοῦσα καὶ πρᾶττουσα ἐν Ναυπλίῳ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1826, ὅτε συνῆλθεν ἡ Γ' ἐθνικὴ συνέλευσις, ἣν πρὸ πολλῶν μηνῶν ἠγωνίζετο νὰ συγκροτήσῃ. Εἰς ποίαν ἀπελπισίαν περιῆλθεν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ πόσον ἠλλοιώθησαν αἱ πρὸ τινων μηνῶν τοσοῦτο λαμπραὶ προσδοκίαι τοῦ Μαυροκορδάτου ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἣν τὸ Ἐκτελεστικὸν ἔγραψε τῇ 11 Ἰουνίου πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπὴν «Τὸ στρατιωτικὸν μας κατήντησεν ὄχι μόνον ἀνοικονόμητον ἀλλὰ καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος. Αἱ καταχρήσεις τὰς ὁποίας κάμνει εἶναι ἀπερίγραπτοι... Αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ κακοήθεια ἐξήντηλσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δανείου χωρὶς νὰ ὠφεληθῇ παντελῶς ἡ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον δὲν ἔχει οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας ν' ἀντιτάξῃ. Ἐὰν δὲν ἐγίνοντο αἱ λείαι τῶν ζωοτροφῶν περὶ ὧν σὰς προέγραψεν ἡ Διοίκησις, δὲν ἠθέλαμεν ἠμπορεῖσαι ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ σχεδὸν νὰ συστήσωμεν στρατόπεδον, μὴ ἔχοντες χρήματα ν' ἀγοράσωμεν τροφὰς. Τὸ Νεόκαστρον ἐχάθη μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὴν κακοήθειαν τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν Πελοποννησίων... Ἀπὸ τὰ αὐτὰ αἷτια καὶ τώρα ἐκυριεύθη

Σφραγίδες τῶν ὑπουργείων
τοῦ Πολέμου
καὶ τῆς Οἰκονομίας

[illegible]

Σφραγίς τῶν Ἀρχαίων

[illegible]

ταξὺ δὲ ἡ Ἑλλάς ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐὰν δὲν διενηργεῖτο συγχρόνως ἡ ἑξωτερικὴ παρέμβασις. Εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς μεσολαβήσεως ταύτης εἶχεν ἀσχοληθῇ πρὸ καιροῦ ὁ Μαυροκορδατός, ἀλλὰ τῷ 1825 εἰργάσθη πρὸς τοῦτο μετὰ ἀξιωματικότητος δραστηριότητος, ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς δημόσιος λειτουργός, οἰκοθεν βουλευόμενος, ἐνεργῶν καὶ τολμῶν.

Περὶ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων καὶ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν τῶν δυνάμεων, ἅμα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διελάβομεν ἐν τοῖς προτέροις. Ἡ Ρωσία ἔθετο ἀμέσως τὸ ζήτημα τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως καὶ προσεκάλεσε τοὺς συμμάχους αὐτῆς νὰ συναινέσωσιν εἰς τοῦτο· οἱ δὲ σύμμαχοι, ὃ ἐστὶν ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία, ἠγωνίσθησαν ν' ἀποτρέψωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ συμβιβάσωσι τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον πρὸς τὴν Ὑ. Πύλν. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατώρθωσαν, διότι ὁ Στρόγονωφ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 5 Ἰουλίου 1821, ἀλλὰ διὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν παραστάσεων καὶ μεσολαβήσεων ἐπέτυχον νὰ ἀναβάλωσι τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἄν αἱ δυνάμεις ἐπέτρεπον τὸν πόλεμον τοῦτον, ἢ ἂν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν γενναιοτητα νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸν καὶ ἄνευ τῆς τῶν συμμάχων του συναινέσεως, ἢ εἰσβολὴ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, συμπίπτουσα πρὸς τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν ἣν κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἥθελε προδήλως περιποιήσῃ εἰς αὐτὴν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἰσχὺν καὶ ἔκτασιν ἀνυπολόγιστον, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦθελον ὑποτεθῇ τὰ ἴδια συμφέροντα ὧν ἕνεκα ἡ Ρωσία ἔμελλε νὰ δρᾷ τὰ ὅπλα. Οὐ μόνον ὅμως ὁ πόλεμος δὲν ἐγένετο ἀλλ' ἐνῶ τῷ 1821 ἡ Ρωσία ἐλάλει περὶ τρώπων ἐπιτηδείων νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐκάλει τὰς δυνάμεις νὰ πράξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ὁραίων τούτων χωρῶν ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν συνέσεως προσδοκώμενον ἀγαθόν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 ἐφάνη πολὺ μετριοτέρα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν Πύλν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε βεβαίως πολὺ ὁ μαλακὸς καὶ ὁποσοῦν παλίμβουλος χαρακτήρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ὅστις εὐχερῶς ἐνέδιδεν εἰς τὴν ἀδιάκοπον πίεσιν τῶν δυτικῶν δυνάμεων καὶ μάλιστα τῆς Αὐστρίας· συνετέλεσεν ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς Πολωνίας κυβερνήτης, διεβεβαίον αὐτὸν ὅτι πολλὸς ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ καὶ ὅτι, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, ἀφευκτος ἦτο ἡ πολωνικὴ ἐπανάστασις. Ἐντεῦθεν ἐχαλαρώθησαν αἱ περὶ Ἀνατολῆς ἀξιώσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἐπεμψεν εἰς Βιέννην ἑκτακτον ἀπεσταλμένον, τὸν ἐν ἐνεργείᾳ μυστικὸν σύμβουλον Τατίσσιεφ, ἐγνωσμένον ὁπαδὸν τῆς εἰρηνοφίλου πολιτικῆς καὶ ἀντίπαλον τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ μὴ παύσαντος νὰ ὑποτρέφῃ τὰς φιλοπολέμους διαθέσεις ἐν τῷ ρωσικῷ ἀνακτοβουλίῳ. Ὁ δὲ Τατίσσιεφ ὑπέβαλε τῇ 2/14 Μαρτίου προφορικὴν διακοίνωσιν (note verbale), δι' ἧς κατὰ πρῶτον ὀρίζουσα ἡ Ρωσία τί ἐνόει ὅτι αἱ δυνάμεις θέλουσιν ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς Ὑ. Πύλης ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἔλεγεν ὅτι «ἡ Πύλη θέλει διατηρήσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ οἰκοῦντος ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις ὅσαι ἐπανεστήσαν καὶ ζητοῦσι τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν». Μετ' οὗ πολὺ ὁ Καποδίστριας βλέπων ματαιουμένας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ προσδοκίας ἔλαβεν ἄδειαν ἀπεριόριστον, ὃ ἐστὶν ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας, ἡ δὲ Ρωσία ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑπενδίδῃ ὑπέβαλεν ἔτι ἐπιεικεστέρας προτάσεις εἰς τὴν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1822 ἐν Οὐνιερῶνι συγκροτηθεῖσαν νέαν σύνοδον, ἐπὶ σκοπῷ μὲν τοῦ νὰ ἀσχοληθῇ κυρίως περὶ τῶν ἰσπανικῶν πραγμάτων, ἐπιληφθεῖσαν δὲ ἐν μέρει καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ συνδιαλέξει ἣτις ἐγένετο αὐτόθι τῇ

28 Ὁκτωβρίου ὁ Τατίσσιεφ ἐδήλωσεν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος ὅτι προτείνει ὡς πρὸς τὴν εἰρηνopoίησιν τῆς Ἑλλάδος «ἢ νὰ συναινέσῃ ἡ Πύλη εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν πληρεξουσίων ὅλων τῶν δυνάμεων διαπραγματεύειν περὶ τῶν ἐγγυήσεων ὅσας θέλουσι λάβει οἱ Ἕλληνες ἐπανερχόμενοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου· ἢ νὰ ἀποδείξῃ διὰ σειρᾶς γεγονότων ὅτι σέβεται τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν καὶ ζητεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ἡσυχίαν ἐπὶ βάσεων ἐπιτηδείων νὰ παρᾶσχωσι τῇ Ρωσίᾳ μὲν τὴν ἐλπίδα διαρκoῦς εἰρήνης, τοῖς δὲ ὁμοθρήσκoις αὐτῆς ἐγγύγνα ἀσφαλείας καὶ εὐημερίας». Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποδεχθῶσι τὰς τοσοῦτο μετριόφρονas ταύτας προτάσεις, ὁ μὲν αὐθημερὸν οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι διὰ δηλώσεων τῇ 14 Νοεμβρίου γενομένων, ἅπαντες δὲ ἐξυμνοῦντες τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τὴν μετριοπάθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτας θέσαντες τὰς βάσεις τῶν παρὰ τῇ Πύλῃ μελλουσῶν ἐνεργειῶν δὲν ἀπεδέχθησαν τοὺς ἀντιπροσώπους οὓς ἔπεμψε πρὸς τὴν σύνοδον ἐκείνην ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐξ Ἑομῶνης τῇ 17 Αὐγούστου, ἐξαιτουμένη τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρχήτου καὶ ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ὑπάρξεως (1).

Ἀλλ' ἡ Ρωσία φθάσασα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1822 εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῶν παραχωρήσεων αὐτῆς ἤρχισε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος νὰ περιοπῇ πάλιν εἰς τὰς προτάσεις τῆς σπουδαιότερόν τινα χαρακτηῖρα. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας καὶ τὰ ναυτικὰ κατορθώματα τοῦ 1822, παρέστησαν εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην τὴν ἐπανάστασιν πολὺ γενναιοτέραν ἢ ὅτι πρότερον ἐλογίζετο, αἱ δὲ φοβεραὶ τῆς Χίου σφαγαὶ κατέστησαν ἔτι ζωηρότερας τὰς ἀνέκαθεν ἐξεγερθείσας ἔνεκα τῶν παθημάτων τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους συμπαθείας. Τὸ δὲ κυριώτερον, ἡ Ρωσία ἔλαβεν εὐλόγους ἀφορμὰς νὰ ὑποπτεύῃ ὅτι ὁ ἀναλαβὼν τότε τὰ πράγματα τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Κάνινγκ ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ φρόνημα περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐντεῦθεν ἐνθαρρυνομένη ἡ Ρωσία καὶ μὴ θέλουσα ν' ἀρπαγῇ ὑπὸ ἄλλου ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρωτοβουλία ὑπέβαλε, κατὰ Ὁκτώβριον τοῦ 1823, διὰ τοῦ αὐτοῦ Τατίσσιεφ σχέδιον (арегу) ὁποσοῦν ὀριστικώτερον τῶν κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος εἰς τὴν ἐν Οὐγγρῶνι σύνοδον γενομένων παρ' αὐτῆς ὅλως ἀσφαλῶν προτάσεων. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ Ρωσία ἐπέστησεν ἤδη τὴν προσοχὴν τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιληφθῇ μετὰ τῆς Πύλης τοῦ ζητήματος τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐπεμβάσεως τῶν συμμάχων ὑπὲρ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἀντιπρό-

(1) Τὴν πρεσβείαν ἀπετελοῦν ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ οἱ ὀλίγον μετ' αὐτὸν ἀποσταλέντες Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Πετρόμπευ Γεωργιάκης Μανρομυχάλης. Ἡ πρεσβεΐα ἔφερεν ἐπιστολάς δύο φερουσᾶς χρονολογίαν 29/10 Σεπτεμβρίου ἀπευθυνομένας ἀπὸ τοῦ **Ἀργους**. Ἡ μία τῶν ἐπιστολῶν ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλεξάνδρου, ἡ δ' ἑτέρα πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν τῇ Συνόδῳ ἡγεμόνας, ἦσαν δ' ἀμφότεραι προῖον τοῦ καλᾶμου τοῦ ἐν τῇ ρωσικῇ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελοῦντος Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου τοῦ 1815 ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἀγῶνας διὰ καλᾶμου ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν δικαίων. Ἀφικόμενος εἰς Ἀγκῶνα ὁ Μεταξᾶς ἀπηύθυνεν ἐντεῦθεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν πάπαν Πίον Ζ' καὶ πρὸς τὸν καρδινάλιον Κουσάλλο παρακαλῶν ἵνα ἐπιτραπῇ τοῖς ἀπεσταλμένοις νὰ μεταβῶσιν εἰς Βερῶνην διὰ τοῦ παπικοῦ κράτους. Ἀλλ' ὁ πάπας Πίος Ζ', παρὰ πάντα τὰ φιλάνθρωπα αὐτοῦ αἰσθήματα, διατελὼν τότε ὑπὸ ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν πίεσιν τῶν αὐστριακῶν, οὔτινες εἶχον καταλάβει στρατιωτικῶς καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ, δὲν ἐπέτρεψε τὸ αἰτούμενον, μὴ μεταβαλὼν τὴν τοιαύτην πολιτείαν μηδὲ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν γενομένης αὐτῷ προτάσεως περὶ ἐνώσεως τῆς Ἑκκλησίας τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς Ἑκκλησίας. Οὕτως ἡ ἐλληνικὴ πρεσβεΐα μηδὲ παρὰ τῷ πάπᾳ τυχοῦσα ἀκροάσεως ἐπέστρεψεν ἀπραγτος.

σωποι αὐτῶν θέλουσιν ἐπιτραπῇ τοῦ νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ λόρδου Στράγκφορντ περὶ τῶν πρακτέων ἵνα πεισθῇ ὁ Σουλτάνος νὰ ἀποδεχθῇ τὴν μεσολάβησιν ταύτην καὶ ἀρχῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Πετροπόλεως καὶ τῆς Βιέννης θέλουσιν ἀποφασίσαι ἀπὸ κοινοῦ τὰ κατὰ τὸν ὀργανισμόν τὸν εἰσακτέον εἰς Πελοπόννησον, εἰς Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους. Ἡ διαίρεσις τῶν χωρῶν τούτων εἰς μεγάλας ἐπαρχίας διοικουμένας ὑπὸ ἡγεμόνων, οἱοί εἰσιν οἱ τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, ἢ ἡ διανομὴ τῆς χώρας μεταξὺ πόλεων διοικουμένων ὑπὸ κοινοτικῶν ἀρχῶν ἢ κατοχῇ τῶν φρουριῶν τῆς Πελοποννήσου, ἡ δύναμις τῶν φρουρῶν, αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς κατοίκους, τὸ ποσὸν τῶν ἀποδοτέων τῇ Πύλῃ εἰσοδημάτων, ὁ τρόπος τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν, οἱ δεσμοὶ δι' ὧν τοῦ λοιποῦ θέλει ἐξαρτᾶται ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, ἰδοὺ τὰ ἀντικείμενα περὶ ὧν δέον νὰ βουλευθῶσι τὰ δύο ἀνακτοβούλια πρὶν ἢ ζητήσωσι τὴν σύμπραξιν τῶν ἄλλων τῆς συμμαχίας μελῶν».

Μετὰ δύο δὲ μῆνας, ἡτοι τῇ 28 Δεκεμβρίου 1823 (9 Ἰανουαρίου 1824), ἡ Ρωσία ὑπέβαλεν ἔτι ὀριστικώτερον ὑπόμνημα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῷ σχεδιάσματι αὐτῆς τεθεισῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο προστείνεται νὰ διαιρεθῇ ἡ Ἑλλάς εἰς τρεῖς ἡγεμονίας, ὧν ἡ μὲν πρώτη νὰ περιλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ δευτέρα τὴν Ὑπείρου καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ τρίτη τὴν Πελοπόννησον, «εἰς ἣν ἡδύνατο νὰ προστεθῇ καὶ ἡ νῆσος Κρήτη». Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἔμελλον νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς κοινοτικὴν διοίκησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προνομίων ὅσα ἐκέκτηντο ἀπ' αἰῶνος. Ἡ Πύλη θέλει διατηρήσῃ τὴν κυριαρχίαν ὅλων τούτων τῶν χωρῶν, ἀλλὰ δὲν θέλει πέμπει εἰς αὐτάς οὔτε πασάδες οὔτε ἄλλους διοικητάς· θέλει λαμβάνει δὲ ἐτήσιον φόρον, προσδιοριστέον ἀπὸ τοῦδε, κατὰ τὴν ἑκτασιν ἐκάστης νήσου ἢ ἡγεμονίας. Ὅλαι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι θέλουσιν ἐκπληροῦνται ὑπὸ ἰθαγενῶν, καὶ ἐν γένει ἡ Πύλη θέλει διάκειται πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Αἶγαϊον πέλαγος ὅπως πρὸς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαβίαν. Αἱ ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι καὶ νῆσοι θέλουσιν ἀπολαμβάνει πλήρη ἐλευθερίαν ἐμπορίου καὶ θέλουσιν ἔχει ἰδίαν σημαίαν. Θέλουσι δὲ ἀντιπροσωπεύονται οὕτως εἰπεῖν παρὰ τῷ σουλτάνῳ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἔχοντος τὰ τῶν ἐθνῶν δίκαια, ὅπως οἱ πράκτορες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας (1). Ἐπὶ πᾶσιν ἡ Πύλη θέλει μὲν ἔχει φρουρὰν εἷς τινα φρούρια ἀλλὰ περὶ τὰ φρούρια ταῦτα θέλει διαγραφῇ ἀκτὶς ἐντὸς τῆς ὁποίας τὰ τουρκικὰ στρατεύματα θέλουσι τροφοδοτοῦνται μὴ δυνάμενα νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς ἐκδρομὰς αὐτῶν εἰς τὰς γείτονας χώρας. Εἰς τὰς περὶ τοῦ ἀκριβεστεροῦ προσδιορισμοῦ τῶν διαφόρων τούτων κεφαλαίων διαπραγματεύσεις μεταξὺ Πύλης καὶ συμμάχων δυνάμεων θέλει λάβει μέρος καὶ πρεσβεία ἑλληνικὴ, ὅπως ἐγένετο τῷ 1812 ὡς πρὸς τὴν Σερβίαν. Τὰ δὲ ὀριστικῶς ἀποφασισθησόμενα θέλουσι τεθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ὅλων τῶν συμμάχων δυνάμεων ἢ ἐκείνων ἐξ αὐτῶν ὅσαι ἠθέλουν ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπὶ ταῖς προτάσεσι αὐταῖς διαπραγματεύσεις ἤρχισαν, διεκόπησαν καὶ ἄλιν προέκειτο ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 νὰ ἐπαναληφθῶσιν, ἡ Ρωσία κατὰ Μάϊον τοῦ ἔτους τούτου ἐδήλωσεν ὅτι «ὡς ἀναγκαίαν βάσιν πάσης περαιτέρω διαπραγματεύσεως θεωρεῖ τὸ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αἱ δυνάμεις ὅτι ὁ μαστίζων τὴν Ἀνατολὴν πόλεμος δέον νὰ τελειώσῃ δι' ἐπεμβάσεως κοινῆς, ἐνεργοῦ καὶ ταχείας» (demande à être terminée par une intervention commune, énergique et prompte).

(1) Λαμβάνοντος δηλαδὴ χαρακτηῖρα ἀρχῆς ἀπολαυούσης τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου τοῦ ἀναγνωρίζομένου τοῖς ἀντιπροσώποις ὑποτελῶν τῇ Πύλῃ χωρῶν.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου εἶχε προβῇ ἡ Ρωσία ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825. Περὶ δὲ τῆς Αὐστρίας δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδεμίαν ἔνοπλον ἐπέμβασιν ἀπεδέχετο καὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν οἰανδήποτε τοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, περιο-

Λουδοβίκος διάδοχος τῆς Βαυαρίας, βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1825

ριζομένην τὸ πολὺ εἰς τὸ νὰ συμβουλευῇ τῇ Ὑ. Πύλῃ ἐπιείκειαν καὶ διάκρισιν μεταξὺ ἀθώων καὶ ἐνόχων. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας ἢ μᾶλλον τοῦ τότε προεξάρχοντος αὐτῆς πρίγκιπος Μέττερνιχ μαρτυρεῖ ὅποσον ἡ μεγίστη εὐφυΐα καὶ δεξιότης εἰς μάτην ἀντιπαλαίουςι πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον τῶν πραγμάτων φορὰν. Καὶ τοῦτο μὲν συμβαίνει πολλάκις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ συνέβη καὶ ἕτερόν τι. Ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ δὲν ἠθέλησε ποτὲ μέχρι τοῦ 1829 νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ματαιοπονεῖ, ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἡττάτο ὑπὸ τῶν πραγμάτων τόσῳ μᾶλλον ἠξίου ὅτι νικηφορεῖ ὥστε ἐπὶ τέλους ἢ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀλληλογραφία αὐτοῦ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ κινήσῃ ἐνίοτε τὸ μειδίαμα τῆς ἱστορίας. Ἐλάβο-

μεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ὅποσον ὀλίγον δίκαιον εἶχον ὅτε ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ καὶ ὁ Πυλάδης αὐτοῦ Γέντζ νὰ θριαμβεύωσιν ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ ἣν ὁ Καποδίστριας ἔγραψεν ἅμα ἐκτραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὰ αὐτὰ ἐπινίκια θέλομεν ἶδει αὐτοὺς ἔχοντας μέχρι τοῦ 1829, καίπερ ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν γινομένων διαψευδομένους. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκῖσκος ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 29 Ἰουνίου (11 Ἰουλίου) 1821 προμνημονευθεῖσαν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ τῆς Ρωσίας αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, καὶ γράφων διὰ μακρῶν ἐκ Σαλτσβούργου τῇ 10/22 Αὐγούστου ἔλεγεν ἐπὶ τέλους ὅτι «ἡ ψυχὴ αὐτοῦ δὲν θέλει ἡσυχάσει, ἐὰν δὲν προᾶξῃ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτρέψῃ τὸν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης πόλεμον». Συγχρόνως δ' ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὸ φιλελληνικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐξεργάγῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Τρόντι οἱ μὲν λόγιοι συνηγόρουν ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, προϋσταμένου τοῦ ἀγαθοῦ Θεοφίλου· ἔρανοι δὲ χρηματικοὶ ἐγίνοντο πολλαχοῦ καὶ ἀνδρῶν στρατολογίαι· τὸ δ' ἔτι σπουδαιότερον καὶ ὀχληρότερον τῇ Αὐστρίᾳ, ἅπαντα ἢ κίνησις αὕτη ἀναφανδὸν ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ βασιλόπαιδος διαδόχου τῆς Βαυαρίας (τοῦ μετέπειτα βασιλέως Λουδοβίκου, πατρὸς δὲ τοῦ πρώτου ἡμῶν βασιλέως Ὁθωνος), καὶ ὑπὸ τοῦ

βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης. Ὅθεν ἐπιτίμησις δοιμυτάτῃ ἀπηνθύνθη πρὸς τοὺς ἐστεμμένους ἐκείνους ἡμῶν φίλους. Ἄλλ' οὔτε ἡ ἐπιτίμησις παρεκώλυσε τοὺς Γερμανοὺς, μεγάλους καὶ μικροὺς, νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πολλὰ οὔτε αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ἡλλοίωσαν οὐσιωδῶς τὰς διαθέσεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ὁ πόλεμος μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης ἀνεστάλη τφόντι· ἡ δὲ Ρωσία τῷ 1822 ἀδιακόπως ὑποχωροῦσα κατήντησεν ἐν Οὐηρῶνι εἰς τὰς ἀνωδύνους ἐκείνας προτάσεις εἰς αἷς τοσοῦτον ἐπεκράτησε πρῶτῃ ἡ Αὐστρία. Ἐπειτα ὅμως πάλιν τῷ 1823 καὶ τῷ 1824 ἡ Ρωσία ἀνακύπτουσα καθυπέβαλε σχέδιον δι' οὗ οὐ μόνον ἀντικρως ἀνετρέποντο τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθεστῶτα ἀλλὰ καὶ ἡ βιαία ἐζητεῖτο ἐπέμβασις, ὃ ἔστιν ὁ πόλεμος. Τότε ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐσοφίσθη νὰ οὐδετερώσῃ τὰς ἐνεργείας τῆς Ρωσίας δι' ἐτέρου ἐπιχειρήματος. Ἐπειδὴ ἡ Ρωσία δὲν ἐπρότεινε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ εἰλικρινέστατα μάλιστα ἔλεγεν ὅτι δὲν ἤθελε ποτὲ συγκατανεύσει εἰς αὐτήν, ὃ ἐν Περουπόλει ἀντιπρόσωπος τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, κόμης Λεβζέλετερν εἶπε ρητῶς εἰς τὰς διαπραγματεῦσεις ἐκείνας ὅτι ἡ αὐλὴ αὐτοῦ οὐδέποτε θέλει συναινέσει εἰς τὴν πρότασιν τοῦ νὰ καταναγκασθῇ διὰ τῆς βίας ἡ θέλησις τῆς Πύλης, ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος δύναται νὰ ἐπαγάγῃ ἀνυπολογίστους συνεπείας καὶ μεταβολάς, καὶ ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν «προτιμᾷ νὰ πηδήσῃ διὰ μιᾶς τὸν χάνδακα καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἣτις ἤθελε προλάβει πολλὰς μεῖζονας συμφοράς». Κατὰ τὴν ἐκθεσιν ἦν περὶ τούτου ὑπέβαλεν εἰς Βιέννην ὁ πρέσβυς οὗτος, ὃ μὲν κόμης Νεσελρόδε, ὃ τῆς Ρωσίας ὑπουργός, ἤκουσε μετ' ἀπορίας τὴν τοιαύτην τοῦ αὐστριακοῦ πρότασιν ὃ δὲ τῆς Γαλλίας πρέσβυς εἶπεν «ὅτι ἀναγνωρίζει ὡς μέγα κακὸν τὴν παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι μόνον προκειμένου μεταξὺ δύο κακῶν, ἔνθεν μὲν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἔνθεν δὲ τῆς ἀναποδράστου ἀνάγκης τοῦ πολέμου, προτιμᾷ, ἵνα ἀποφύγῃ τὰ ἐπικίνδυνα τοῦ πολέμου τούτου ἀποτελέσματα, τὴν ἄλλην ἀνάγκην, ἣτις ἤθελε φέροι εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν αἱ δυνάμεις ἐφοβοῦντο πρὸ πάντων τὸν ρωσικὸν πόλεμον, καθὼς δυνάμενον νὰ συνεπαγάγῃ τὴν ἀνατροπὴν ὁλοκλήρου τῆς Τουρκίας· ἵνα ἀποφύγῃ δὲ τὸ μέγα

Μέττερνιχ

τοῦτο κακόν, ἐφαίνοντο ἔκτοτε προτιμῶσαι τὴν ἄμεσον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀναγνώρισιν. Καὶ ἡ μὲν Γαλλία εἰλικρινῶς ὁ δὲ πρίγκιψ Μέντερνιχ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἡ Ρωσία, ἣτις τότε δὲν ᾔθελε τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην, θέλει ὀπισθοδρομήσει. Δὲν ὀπισθοδρομήσῃ δέ, καὶ τῇ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 ὑπέγραψεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον, δι' οὗ, ὅσον καὶ ἂν υπεβάλλετο ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύλης, ἀνετρέπετο ὅμως οὐσιωδῶς τὸ τῆς Ἀνατολῆς καθεστὸς⁽¹⁾. Οὐδὲν ἦττον ὁ πρίγκιψ Μέντερνιχ διὰ τῆς ἀπὸ 7/19 Μαΐου 1826 ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του βαρῶνον Ὅττενφελς ἐβεβαίον ὅτι τὸ πρωτόκολλον ἐκεῖνο εἶναι «ἔργον ἀσθενέστατον καὶ γελοιωδέστατον, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ θέλει εἶναι *τίποτε* (une œuvre pleine de faiblesse et de ridicule. Le résultat de la besogne sera rien du tout). Καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα ἐβεβαίον ὅτι ὁ Στράτφορντ Κάννινγκ ἀπέτυχεν ἐν Ὑδρᾷ, ἀπέτυχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτι ἐν Λονδίνῳ εἶναι δυσηρεστήμενοι διὰ τὴν ἀκαιρον δημοσίευσιν τοῦ πρωτοκόλλου ὅτι ἐν ἐνὶ λόγῳ ὅλος ὁ κόσμος εἶναι δυσηρεστήμενος, ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς διπλωματικὰς ἀνοησίας, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀνοησίας. Ἀλλὰ τὰ πράγματα προχωροῦσιν ἔτι μᾶλλον. Ὑπογράφεται ἡ ἀπὸ 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) 1827 συνθήκη, δι' ἧς καὶ ἡ Γαλλία ἀπεδέχθη τὸς ἀρχὰς τοῦ ἐν ἔτει 1826 πρωτοκόλλου ἄλλο πρακτικώτερον, αἱ τρεῖς σύμμαχοι δυνάμεις καταστρέφουσι τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον ἐν Πύλῳ ἄλλο ἔτι πρακτικώτερον, ἐπέρχεται ἡ σώτειρα στρατεία τῶν Γάλλων ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον· τὸ δὲ πάντων δεινότερον διὰ τὴν Αὐστροίαν, ἥρχισε τελευταῖον ὁ ἐπὶ τὸσαῦτα ἔτη ἀναβληθεὶς ρωσοτουρκικὸς πόλεμος· ποικίλαι δὲ καὶ ἄλλαι περιστάσεις προαναγγέλλουσι τὴν πλήρη τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν. Ἀλλ' ὁ πρίγκιψ Μέντερνιχ θριαμβεύει πάντοτε καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ αὐτοῦ ἀπὸ 25 Νοεμβρίου (10 Δεκεμβρίου) 1828 πρὸς τὸν βαρῶνον Ὅττενφελς γράφει· «Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισεν ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δὲν θέλουσιν ὑπερβῇ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἡ ἰδέα τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας Ἑλλάδος τινὸς ὀριστικῶς ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ κοινοτικῶν τινῶν θεσμῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Πύλη ἠμπορεῖ νὰ ἀποδεχθῇ ὡς ἐντελῶς δι' αὐτὴν ἀσημάντους, τὸσφ μᾶλλον ὅσφ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐν Πελοποννήσῳ». Ἀλλὰ τρεῖς μόνον παρῆλθον μῆνες μετὰ τοὺς νικητηρίους τούτους παιᾶνας τοῦ πρίγκιπος Μέντερνιχ, καὶ τὸ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου 1829 πρωτόκολλον τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπεφαίνεται ὅτι τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου θέλουσιν ἀπολήγει εἰς τὸν Ἀμβρακικόν μετὰ ἕξ δὲ μῆνας ἡ Ρωσία διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τῆς ἀπὸ 2 14 Σεπτεμβρίου εἰρήνης αὐτῆς μετὰ τῆς Πύλης κατηνάγκαζε ταύτην ν' ἀποδεχθῇ τοὺς ὅρους τοῦ προεξηρημένου πρωτοκόλλου. Τότε δέ, ἀλλὰ τότε μόνον, ἠναγκάσθη ὁ πρίγκιψ Μέντερνιχ νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἡττηθέντα· καὶ πάλιν ὅμως κολάζων τὴν ἦτταν ἐβεβαίον διὰ τῆς ἀπὸ 25 Αὐγούστου (6 Σεπτεμβρίου)

(1) Τοῦτο ἐποίει ὁ *Μέντερνιχος* ἀπλῶς πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ τσάρου, οὗτινος ἐνόει τὴν πρὸς ἐντελὴ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἀποστραφῆν. Ἡ περὶ ἀναγνώρισεως ἀνεξαρτησίας γνώμη τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς πέρα τῆς ἀπειλῆς οὐδὲν περιεῖχε πρακτικῶς λογικόν. Διότι ἡ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου δῆθεν γενησομένη αὕτη ἀναγνώρισις πῶς ἡδύνατο νὰ λάβῃ πολιτικὴν ὑπόστασιν ἄνευ συναιρέσεως τῆς Πύλης, ἡ δὲ Πύλη ἡ μὴ θέλουσα νὰ συζητήσῃ κἂν περὶ αὐτονομίας περιορισμένης πῶς ἡδύνατο ν' ἀναγνώρισῃ ἐντελὴ ἀνεξαρτησίαν χωρὶς ν' ἀναγκασθῇ πρὸς τοῦτο διὰ πολέμου; Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἀναγνώρισις ἀνεξαρτησίας ἡδύνατο μᾶλλον νὰ προκαλέσῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Μέντερνιχος οὐδαμῶς περὶ τούτου ἀνησυχεῖ, διότι ἐνόει ὅτι ἡ πρότασις αὐτοῦ ἦν θνηταγενὴς μόνον προορισμὸν ἔχουσα τὴν ἐκφόβησιν τῆς Ρωσίας καὶ ὑπὸ ταύτης μέλλουσα ν' ἀπορριφθῇ.

ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Λονδίῳ πρέσβυν πρίγκιπα Ἑστερχάζυ ὅτι «ἰδοὺ τελευταῖον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημεῖον ὅπερ αἱ ἐδχαὶ ἡμῶν πρὸ τοσοῦτου χρόνου ἐπεκαλοῦντο· ἰδοὺ ἐγγίζομεν εἰς τὴν ὁριστικὴν λύσιν τῆς ἀνατολικῆς ὑποθέσεως».

Δὲν θέλομεν διμλήσει περὶ τῆς Ρωσίας, ἥτις οὔτε μέγα ἀξίωμα εἶχε τότε οὔτε ἄμεσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ σπουδαῖα συμφέροντα· ὥστε δι' ἀμφοτέρους τούτους τοὺς λόγους ἥκιστα ἐπενήργησεν εἰς τὴν τύχην ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ τῆς Γαλλίας ἡ πολιτικὴ οὐδένα ἔσχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον αὐτοτελῆ καὶ ὁριστικὸν χαρακτῆρα. Ἐφ' ὅσον αἱ δυτικαὶ δυνάμεις ἐνήργουν ἐκ συμφώνου κατὰ τῆς Ρωσίας, παρηκολούθησεν αὐτὰς καὶ ἡ Γαλλία. Τῷ 1824 καὶ τῷ 1825 ὑπέβαλε καὶ αὐτή, ὅπως ἡ Ρωσία, ὅπως ἡ Ἀγγλία, προτάσεις τινὰς μεσολαβήσεως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἔπειτα ὑπενδίδουσα ἔτι εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ πρίγκιπος Μέντερνιχ καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πρὸς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν ἰδιαζουσῶν αὐτῆς σχέσεων ἀφῆκεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ρωσίαν τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἐν ἔτει 1826 ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου. Τότε δὲ μόνον ἐχωρίσθη ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ μετ' οὐ πολὺ μετέσχεν ἐπισήμως καὶ ὁριστικῶς τῆς συνθήκης τοῦ 1827. Ὁ γενναῖος τῆς Γαλλίας φιλελληνισμὸς παρέσχεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν λαμπροτάτας ὑπηρεσίας· ἐταιρεῖται, χρηματικαὶ συνδρομαί, εὐγλωττοὶ ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς συνηγορίαι, τὰ πάντα ἐπεδαφιλευθήσαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους· πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, αἱ τοσοῦτον ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς αὐτῶν πράγμασι, προέτειναν ἀλλήλαις τὴν δεξιὰν ὅταν ὁ λόγος ἦτο περὶ Ἑλλάδος· οἱ Chateaubriand, οἱ La Rochefoucauld, οἱ Noailles, οἱ Fitz James, οἱ Sainte Hilaire, οἱ d'Harcourt, οἱ Dalberg ὁμοφρόνησαν πρὸς τοὺς Laffitte καὶ τοὺς Benjamin Constant· καὶ τὸ οὐδὲν ἦττον ἐπιβάλλον ἡμῖν ἀνεξάλειπτον εὐγνωμοσύνην, πολλοὶ Γάλλοι ἀνέμειξαν εἰς τὰ πεδία καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος τὸ αἷμα αὐτῶν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, καὶ Γάλλος ὑπῆρξεν ὁ μόνος σπουδαῖος τοῦ ἑλληνικοῦ τακτικοῦ ἰδρυτῆς καὶ ὁδηγός, ὁ αἰοιδίμος στρατηγὸς Φαβιέρος. Ἀλλ' ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ἔχουσα ὅπως οὖν ἀντιφατικὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμφέροντα ἀμφοτεροαποτεύετο ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῆς ἐνεργείαις. Ἐνῷ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ναυτικῶν αὐτῆς δυνάμεων τοσοῦτο συμπαθεῖς ἀνεδείκνυντο πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἐνῷ τοσοῦτοι γάλλοι φιλέλληνες προσήρχοντο πρὸς ἡμᾶς, συγχρόνως πολυάριθμοι γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ ναυτικῷ καὶ τῷ πεζῷ στρατῷ τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ, ὠδήγουν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ. Μήπως ἐν αὐτῇ τῇ παραμονῇ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας ὁ ναύαρχος Δερνὺν δὲν ἠναγκάσθη νὰ προσκαλέσῃ τοὺς γάλλους ἀξιωματικούς ὅσοι ὑπῆρέτουν ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ στόλῳ νὰ ἀποσυρθῶσιν, ἵνα μὴ εὐρεθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ πυροβολήσωσι κατὰ τῆς γαλλικῆς σημαίας; Ἐν γένει δὲ ἡ Γαλλία ἐπεξίηται τότε τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς ἅμα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἅμα δὲ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐπιδιώκουσα ταντοχρόνως δύο σκοπούς, οἵτινες, ὅπως εἶχον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὰ πράγματα, ἀντεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, οὐδένα ἐξ αὐτῶν ἡδύνατο καθ' ὁλοκληρίαν νὰ ἐπιτύχῃ. Ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 ὁ ναύαρχος Δερνὺν ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Γαλλίας κόμητα Γκιγεμινὸ ὅτι κατὰ τὴν προσωπικὴν του γνώμην ἀνάγκη ἦτο νὰ χωρισθῇ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς Τουρκίας, ἔστω καὶ διατηρούσης τῆς τελευταίας ταύτης ἐπικυριαρχίαν τινά, ὁ πρέσβυς ἀπεκρίνετο τῇ 27 Νοεμβρίου ὡς ἑξῆς· «Μωρία ἦθελεν εἶναι ἐκ μέρους ἡμῶν ν' ἀνταχθῶμεν εἰς τὰ βουλευματα τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπόληψις ἡμῶν ἀπαιτεῖ νὰ διατηρήσωμεν τὰς φιλικὰς ἡμῶν πρὸς αὐτὸν σχέσεις. Ἄλλως θέλομεν αὐτὴς ἐκτεθῇ εἰς τὸ ν' ἀκούσωμεν αὐτὸν λέγοντα ὅτι γαλλικὴ πολιτικὴ καὶ

ἄλλοπρόσαλλος πολιτικὴ εἶναι συνώνυμα». Μετ' ὀλίγον δὲ θέλομεν ἰδεῖ ὅποσον παλιμ-
βούλως ἐπολιτεύθη ἡ Γαλλία καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ δυνάστη Νε-
μούρ ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Βεβαίως ἀπὸ τοῦ 1827 καὶ ἐφεξῆς ἀνεδείχθη πολυειδῶς
καὶ πολυτρόπως εὐεργετικωτάτη πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ κατὰ τὰ πρῶτα 6 ἔτη διὰ τὴν σφόδρα
διφορούμενην αὐτῆς πολιτείαν αἱ δύο ἄλλαι δυνάμεις, ἡ Ρωσία καὶ μάλιστα ἡ Ἀγγλία,
καθυπεφτότερον αὐτῆς ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ἣν ἤσκησαν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων.

Τφόντι ὅπως ἡ Ρωσία, καὶ μᾶλλον ἢ ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία ἐπολιτεύθη ἀνέ-
καθεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθ' ὥρισμένον τι σύστημα, τὸ ὅποιον, ὅσον καὶ ἂν κατ' ἐπι-
φάνειαν ἐτροπολογήθη πολλάκις, κατ' οὐσίαν ὅμως ἔμενε πάντοτε τὸ αὐτό. Ἐνῶ ἡ Ρω-
σία ἔτεινεν ἀδιαλείπτως εἰς τὸν βαθμιαῖον ἀκρωτηριασμόν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, εἴτε
ἵνα ἰδιοποιηθῇ τινὰς τῶν ἐπαρχιῶν του εἴτε ἵνα ἐξασθενίσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ κατα-
κερματισμοῦ, ἡ Ἀγγλία ἐπρέσβευεν ἀείποτε τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κράτους τούτου.
Τούτου ἕνεκα μετὰ δεινῆς δυσαρεσκείας εἶδεν ἐκτραγεῖσιν τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστα-
σιν· τούτου ἕνεκα ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος αὐτῆς λόρδος Στράγκφορντ
ἐπολιτεύθη πρὸς αὐτὴν τῇ ἀληθείᾳ οὐδὲν ἥττον ἀποτόμως ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐ-
στρίας, ἵσως δὲ καὶ ἀποτομωτέρον τι αὐτοῦ· τούτου ἕνεκα κατὰ τὰ πρῶτα τρία
ἔτη ἀντετάχθη εἰς ὅλας τὰ περὶ τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἐπεμβάσεως προτάσεις καὶ εἰση-
γήσεις τῆς Ρωσίας· τούτου ἕνεκα αἱ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ αὐτῆς ἀρχαὶ ἀνεδείχθησαν
πολεμιώταται εἰς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς προγραφῆς ἣν ἐξέδωκαν τῇ 6/18 Ἰου-
λίου 1821 καθ' ὅλων τῶν Ἰονίων ὅσοι ἔδραμον ἵνα κοινωνήσωσι τοῦ κατὰ τῶν Τούρ-
κων πολέμου μέχρι τῆς περιφήμου ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1823 προκηρύξεως τοῦ σιρ Θωμᾶ
Μαίτλαντ, δι' ἧς ἐστιγματίζε «μίαν ἀπάνθρωπον παραβίαν τῆς Ἰονικῆς γῆς ἀπὸ
μέρους τινῶν ἀρματωμένων πλοίων, τὰ ὅποια φαίνεται νὰ ἦσαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἐνὸς
ὑποκειμένου καλουμένου πρίγκιπ Μαυροκορδάτος»· καὶ τούτου ἕνεκα ἐπὶ πᾶσιν αἱ ἀρχαὶ
τῆς Ἰονίου πολιτείας, ἐνῶ ἐκήρυττον αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ἐδέχοντο μὲν εἰς Ζάκυν-
θον καταφεύγοντα τὸν ὀσμανικὸν στόλον ἀπέκρουον δὲ ἐκ τῶν λιμένων αὐτῶν πᾶν
ἐλληνικὸν πλοῖον καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν λιμένων αὐτῶν ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐκ τῆς περὶ τὰς
νήσους θαλάσσης. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἤρχισεν ὑφισταμένη
κατὰ μικρὸν οὐσιώδεις τροπολογίας. Ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι, καίτοι
ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς μὴ ἀναγνωρίσασα τὸν ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως
ψηφισθέντα ναυτικὸν ἀποκλεισμόν, ἔκλειεν ὅμως τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς προσ-
βολὰς ὅσας ὑφίσταντο τὰ ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ ἐπιχειροῦντα νὰ παρα-
βιάσωσι τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μοίραρχος αὐτῆς Ἀμλτων
ἀπεδείχθη πρωιμώτατος ὁ εἰλικρινέστερος φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, μᾶ-
λιστα δὲ τῶν ναυτικῶν ἡμῶν δυνάμεων. Πλεῖστοι ἐπιφανεῖς Ἀγγλοὶ συνέπραττον
μεθ' ἡμῶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἐν οἷς καὶ εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τοῦ πα-
ρόντος αἰῶνος, ὁ λόρδος Βύρων, ὁ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ἀποθανὼν τῇ 7
Ἀπριλίου 1824. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους 1823, περὶ τὰ τέλη τοῦ ὁποίου
ὁ Μαίτλαντ ὑπέγραφε τὴν προμνημονευθεῖσαν ὑβριστικὴν καθ' ἐνὸς τῶν λειτουργῶν
τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως διακήρυξιν, ἤρξαντο ἐν Λονδίνῳ διαπραγματεύσεις περὶ
συνομολογήσεως τοῦ πρώτου μετὰ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως δανείου, ὅπερ καὶ
συνομολογήθη ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824, μαρτυροῦν πρακτικώτατα τὴν πεποιθήσιν ἣν εἶχε τὸ
ἀγγλικὸν ἔθνος εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ 1823 τὰ γεγονότα ἔλαβον ἔτι χαρακτηριστικώ-

τέραν τροπήν. Πρὸ μικροῦ τότε αὐτοκτονήσαντος τοῦ διέποντος τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς Ἀγγλίας λόρδου Καστελορὴν καὶ ἐπιτραπέντος τὴν διεξαγωγὴν αὐτῶν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ, ὁ νέος ὑπουργὸς ἐπραξεν εὐθὺς πολλὰ ἀνατρέποντα τὸ σύστημα τοῦ προκατόχου. Τῇ 214 Φεβρουαρίου παρήγγελλε τὸν λόρδον Στράγκφορδ νὰ διακοινώσῃ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὰς προτέρας φιλικὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις, ἐὰν ἡ Ὑ.Πύλῃ δὲν ἐκπληρώσῃ τὰς περὶ χριστιανῶν ἐπαγγελίας αὐτῆς, καὶ προσέθετε τὴν ἀπειλὴν ὅτι θέλει καταλάβει γήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου. Δύο λοιπὸν δὲν παρῆλθον ἔτη ἀφ' ἧς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος προέτεινε τὴν ἔνοπλον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἐπέμβασιν, ἣν ἡ Ἀγγλία τοσοῦτον ἐντόνως, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἀπέκρουσε, καὶ νῦν, αὐτὴ ἡ Ἀγγλία ἠπεῖλει ἀπ' εὐθείας τὴν Τουρκίαν δι' ἐνόπλου ἐπεμβάσεως. Ἡ ἀπειλὴ δὲν ἐξετελέσθη. Προδήλως ὅμως ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε σπουδαιότατα τροπολογουμένη. Ὁ λόρδος Στράγκφορδ, αὐτὸς ὁ λόρδος Στράγκφορδ, ἔγραφεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέντερινχ τῇ 19 Ἰουνίου 1824· « πρόκειται νὰ ἐπιληφθῶμεν ἐνὸς τῶν σπουδαιοτέρων καὶ δυσχερεστέρων ζητημάτων ἐξ ὧν ἡ διπλωματία διεπραγματεύθη ποτέ », ἦτοι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Τῇ 25 Αὐγούστου ὁ νέος λόρδος ἀρμοστής τῆς Ἰονίου πολιτείας Φρειδερίκος Ἄδαμ, ἀπαιτῶν τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου διακηρύξεως τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως (δι' ἣς αὕτη εἶχε χαρακτηρίσει ὡς μὴ οὐδέτερα πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ὅσα ἤθελον ὑπηρετεῖ τὴν τουρκικὴν κυβερνήσιν ὡς σκευαγωγὰ), ὁμίλει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὡς περὶ κυβερνήσεως ὑφισταμένης, ἐνῶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐβεβαίον πάντοτε ὅτι « ἀγνοεῖ παντάπασιν ἂν ὑπάρχει προσωρινὴ κυβερνήσις τῆς Ἑλλάδος ». Τῇ 19 Νοεμβρίου αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὁ Γεώργιος Κάννιγγ, ἀπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπὸ 12/24 Αὐγούστου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ διαρρήδην ἀνεγνώριζε τὴν κυβερνήσιν ταύτην. Εἶχον δὲ ἀρχίσει ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐν Πετροπόλει αἱ μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων αὐτῆς Δυνάμεων διαπραγματεύσεις ἐπὶ τοῦ προμνημονευθέντος περὶ ἰδρύσεως ἡγεμονιῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ὑπομνήματος, ὅτε « περιστάσις ὁλεθρία ἅμα καὶ

Ὁ λόρδος Βύρων, φέρων ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν

Στράγκφορδ, ἔγραφεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέντερινχ τῇ 19 Ἰουνίου 1824· « πρόκειται νὰ ἐπιληφθῶμεν ἐνὸς τῶν σπουδαιοτέρων καὶ δυσχερεστέρων ζητημάτων ἐξ ὧν ἡ διπλωματία διεπραγματεύθη ποτέ », ἦτοι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Τῇ 25 Αὐγούστου ὁ νέος λόρδος ἀρμοστής τῆς Ἰονίου πολιτείας Φρειδερίκος Ἄδαμ, ἀπαιτῶν τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου διακηρύξεως τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως (δι' ἣς αὕτη εἶχε χαρακτηρίσει ὡς μὴ οὐδέτερα πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ὅσα ἤθελον ὑπηρετεῖ τὴν τουρκικὴν κυβερνήσιν ὡς σκευαγωγὰ), ὁμίλει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὡς περὶ κυβερνήσεως ὑφισταμένης, ἐνῶ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐβεβαίον πάντοτε ὅτι « ἀγνοεῖ παντάπασιν ἂν ὑπάρχει προσωρινὴ κυβερνήσις τῆς Ἑλλάδος ». Τῇ 19 Νοεμβρίου αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὁ Γεώργιος Κάννιγγ, ἀπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπὸ 12/24 Αὐγούστου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ διαρρήδην ἀνεγνώριζε τὴν κυβερνήσιν ταύτην. Εἶχον δὲ ἀρχίσει ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐν Πετροπόλει αἱ μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων αὐτῆς Δυνάμεων διαπραγματεύσεις ἐπὶ τοῦ προμνημονευθέντος περὶ ἰδρύσεως ἡγεμονιῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ὑπομνήματος, ὅτε « περιστάσις ὁλεθρία ἅμα καὶ

ἀπροσδόκητος μετέβαλεν αἴφνης τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων», καθάπερ ἔλεγεν ὁ πρίγκιψ Μέντερνιχ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐκθέσει ἣν συνέταξε περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. «Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἐξακολουθεῖ ὁ πρίγκιψ, ἥτις κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτι ἐβάδιζε πάντοτε συμφῶνως πρὸς τὰς ἡπειρωτικὰς αὐλὰς· ἥτις καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου (ἦτοι τὴν εἰς τὰ πράγματα ἀνάρρησιν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ) δὲν εἶχεν οὔτε ἀνακαλέσει οὔτε τροπολογίσει οὐσιωδῶς τὰς ὁδηγίας καθ' ἃς ἐνῆργει ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ἥτις τελευταῖον ὑπεχρεώθη ρητῶς νὰ συμπράξῃ εἰς τὰς ἐν Πετροπόλει διαπραγματεύσεις, ἀπεφάνετο εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις ὅτι λόγοι *στηριζόμενοι ἐν μέρει εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς σχέσεις*, ἐν μέρει εἰς τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ παρόντι συνδιαλλαγὴ μετὰ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, παρεκώλυον αὐτὴν τοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ἐκεῖνας». Ἀλλ' ἂν ὁ Κάννιγγ ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων δὲν ἐγκατέλιπε τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα, πολλοῦ γε δεῖ. Τῇ 13/25 Μαρτίου 1825 ἀνεγνώρισεν τοὺς ἐλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε τὰς ἀρχὰς τῆς Ἰονίου πολιτείας νὰ προσφέρωνται πρὸς ἡμᾶς ὡς πρὸς ἐμπόλεμον δύναμιν καὶ ἐπέτρεπεν ὥστε ἡ νῆσος Κάλαιος νὰ δέχεται τοὺς ἑλληνας πρόσφυγας. Τῇ 17/29 Ἀπριλίου ἐπετίμα αὐστηρῶς τὴν διαγωγὴν ἀγγλῶν τινῶν ὑπηκόων καὶ ἰδίως τοῦ προξένου Γρήν, οὔτινες ἐβοήθησαν τοὺς Τούρκους παραβιάζοντες τὸν ἐλληνικὸν ἀποκλεισμόν. Ἐνῶ δὲ διὰ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐν Πετροπόλει διαπραγματεύσεων καὶ διὰ τὸν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθόντα θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου παρέλυσαν αἱ διαπραγματεύσεις ἐκεῖναι, ἐφαίνετο δὲ ὅπως ἐγκαταλειφθεῖσα ἡ Ἑλλάς, ὁ Κάννιγγ ἀρπάσας τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς κοινῆς ἀδρανείας ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν πρωτοβουλίαν νέας ἐπεμβάσεως καὶ πέμψας ἐπὶ τούτῳ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ⁽¹⁾ παρὰ τῷ νέῳ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ἐπιτυχάνει τὴν σύνταξιν τῆς πρώτης σπουδαίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πράξεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἦτοι τοῦ ἀπὸ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 πρωτοκόλλου. Ἀλλ' ὅσον σπουδαία καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ πράξις αὕτη οὐδὲν ὥριζε περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔδει νὰ καταναγκασθῇ ἡ Ὑ. Πύλη εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μεσολαβήσεως τῶν δύο δυνάμεων. Τὸ ἄρθρον 3 ἔλεγε μόνον ὅτι ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τῆς ὁσμανικῆς Πύλης αἱ δυνάμεις θέλουσι μεταχειρισθῇ πᾶσαν τὴν *ἐπιρροήν* αὐτῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς συνδιαλλαγῆς μετὰ τῶν δύο διαμαχομένων. Ἦτο δὲ πρόδηλον ὅτι δι' ἀπλῆς τῆς παρὰ τῇ Πύλῃ *ἐπιρροῆς* αὐτῶν οὐδὲν ἔμελλον νὰ κατορθώσωσιν· ὅθεν ἤρχισαν μετ' ὀλίγον διαπραγματεύσεις, ὧν μετέσχεν ἤδη καὶ ἡ Γαλλία (ἡ ἀποδεξαμένη τὸ πρωτόκολλον διὰ τῆς ἀπὸ 26 Νοεμβρίου (8 Δεκεμβρίου) 1826 διακοινώσεως τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ βαρὼν Δαμὰς πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας λόρδον Γρένβιλλ) περὶ τῶν πρακτικωτέρων πρὸς εἰρηνοποίησιν μέσων, διαπραγματεύσεις ἀπολήξασαι εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφεῖσαν τῇ 6 Ἰουλίου 1827 συνθήκην, ἥς τὸ πρῶτον ἄρθρον ὥριζεν ὅτι θέλει ἀπαιτηθῇ ἀμέσως ἀνακωχὴ ὅπλων μετὰ τῶν δύο διαμαχομένων μερῶν⁽²⁾.

(¹) Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος ἦν ὁ περίφημος ἀγγλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ νικητὴς τοῦ Ναπολέοντος Α' ἐν Οὐατερλώ, *Οὐέλλινγκτον*.

(²) Ἀκριβῶς τὸ κυριώτατον μέρος τῆς συνθήκης τῆς 2/46 Ἰουλίου συνίστατο ἐν τῷ μυστικῷ ἄρθρῳ, ἐν ᾧ καθορίζοντο αἱ ἐπισυνημμένα τῇ συνθήκῃ ὁδηγίαι αἱ δοθησόμεναι εἰς τοὺς ἐν Κων) πόλει πρέσβεις τῶν τριῶν συμμάχων Αὐλῶν καὶ εἰς τοὺς στολάρχους τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ναυτικῶν μοιρῶν τῶν τριῶν δυνάμεων (ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς συνθήκης παράλειψις τῶν λεπτομερειῶν

‘Αλλ’ ἐὰν τὰ δύο μέρη, καὶ ἰδίως ἡ Ὑ. Πύλη, δὲν ἐπείθοντο νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα, τί ἔμελλε γενέσθαι; Περὶ τούτου οὐδ’ ἡ συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου ὥριζε τι, ὁ δὲ ἄγγλος ναύαρχος Κόδριγκτον, ὁ ἐπιτραπείς νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀναχωρῆν ταύτην τῇ συμπράξει τῶν ναυάρχων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, προβλέπων τὴν ἄρνησιν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ, ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν Στράτφορντ Κάννιγγ· «τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐμποδίσῃ μὲν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς ἐχθροπραξίας, νὰ μὴ πράξῃ δὲ τι ἐχθρικὸν πρὸς αὐτούς; Βεβαίως, προσέθετεν, ἡ ἔννοια τῆς τοιαύτης διαταγῆς εἶναι νὰ τοὺς ἀποκλείσω· ἀλλ’ ἐὰν οἱ Τούρκοι ἐπιχειρήσωσι νὰ βιάσωσι τὸν ἀποκλεισμόν τὸ ἐπιχείρημα αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἀναχαιτισθῇ διὰ πυροβόλων;». Τότε ὁ Στράτφορντ Κάννιγγ δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι «τὸ χρέος ὑμῶν εἶναι νὰ ἐπιβάλετε τὴν εἰρήνην εἰς τοὺς διαμαχομένους, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ τηλεφώνου ὑμῶν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα εἶναι δυνατόν, δεύτερον δὲ διὰ τῶν πυροβόλων ὑμῶν, ἐὰν οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι».

Μετὰ τὰς διασαφήσεις ταύτας ὁ αἰοίδιμος ναύαρχος ἐνόησε τί ἔχει νὰ πράξῃ· καί, ἐπειδὴ ὁ Ἰβραήμ πασᾶς ἐπέμενε δυστροπῶν καὶ μὴ πειθόμενος ν’ ἀποδεχθῇ τὴν ἀναχωρῆν, οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀρχηγοῦντος τοῦ Κόδριγκτον, κατέστρεψαν ἐν Πύλῳ, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1827, τὸν τουρκοαἰγυπτιακὸν καὶ ἐξησφάλισαν οὕτω τὴν τύχην τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ, ὁ δούξ Οὐέλλιγκτον, ὁ ἀναλαβὼν περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ 1827 τὴν κυβερνήσιν, ἐχαρρακτήρισε δι’ αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ λόγου τὴν ἐν Πύλῳ ναυμαχίαν ὡς ἀτυχῆς

τούτων ἐγένετο κατ’ ἀκολουθίαν γνωμοδοτήσεως τοῦ νομικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἀγγλικοῦ Στέμματος). Αἱ πρὸς τοὺς πρέσβεις ὁδηγίαι συνωδεύοντο ὑπὸ κοινῆς διακοινώσεως, ἣν ὀφείλει οὗτοι νὰ δώσωσιν ἀπὸ κοινού τῇ Πύλῃ προτείνοντες τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν εἰς τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα, ἀπαιτοῦντες ἀναχωρῆν καὶ παρέχοντες προθεσμίας τεσσάρων ἐβδομάδων πρὸς παραδοχὴν τῶν προτάσεων τούτων. Ἐὰν πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας ταύτης ἡ Τουρκία δὲν παρεδέχετο τὰς προτάσεις τῶν τριῶν δυνάμεων, οἱ πρέσβεις διετάσσοντο ν’ ἀνακοινώσωσι τῇ Πύλῃ τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα ὧν ἔμελλον νὰ ποιήσωσιν αἰσθῆναι πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν προτάσεων αὐτῶν, χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ παύσωσι τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν δυνάμιν ταύτην σχέσεις, καὶ νὰ δώσωσι τῇ Πύλῃ δύο ἐβδομάδων προθεσμίαν ἵνα σκεφθῇ καὶ ἀπαντήσῃ. Ἀλλ’ ἐπιδίδόντες τὴν δευτέραν ταύτην διακοινώσωσιν τῇ Πύλῃ ὀφείλον συγχρόνως νὰ εἰδοποιήσωσι περὶ τοῦ διαβήματος αὐτῶν τούτου τοὺς στολάρχους ἵνα παρασκευασθῶσιν οὗτοι πρὸς λήψιν τῶν ἐν ταῖς ὁδηγίαις αὐτῶν δεικνυομένων μέτρων. Αἱ πρὸς τοὺς ναυάρχους ὁδηγίαι ὑπηγόρευον αὐτοὺς νὰ προτείνωσι τοῖς Ἑλλήσιν ἀναχωρῆν συγχρόνως τῇ ὑπὸ τῶν πρέσβεων ἐπιδόσει τῆς πρώτης πρὸς τὴν Πύλην διακοινώσεως· ἅμα δὲ τῇ ἐπιδόσει τῆς δευτέρας πρὸς τὴν Ὑ. Π. διακοινώσεως οἱ ναυάρχοι ἔδει νὰ ἔλθωσιν εἰς φιλικὰς πρὸς τὰς ἐλληνικὰς ἀρχὰς σχέσεις καὶ νὰ κολύσωσι πᾶσαν κατὰ θάλασσαν διὰ τοῦ τουρκοῦ ἢ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου μεταβίβασιν στρατοῦ καὶ ὀπλων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποφεύγοντες ἐν τούτοις νὰ δώσωσιν εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτὰς χαρακτηριστὰ ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Πύλης, καὶ τότε μόνον προσβάλλοντες τοὺς Τούρκους ὅποτε οὗτοι ἠθελον ζητήσῃ νὰ ἐκβιάσωσι τὸν ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐπιβαλλόμενον αὐτοῖς ἀποκλεισμόν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις διὰ πᾶν ἀπρόοπτον *κατελείπετο εὐρεῖα ἐλευθερία τοῖς στολάρχοις*, ἐφιστᾶτο δὲ ἡ προσοχὴ αὐτῶν κυρίως εἰς τρία τινά:

1) νὰ νοήσωσιν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν τῶν Δυνάμεων·

2) νὰ γινώσκωσιν ἀσφαλῶς τίνων μέσων αἱ δυνάμεις ἐνόουν νὰ ποιήσωσιν αἰσθῆναι·

3) νὰ ἔχωσι πεποίθησιν περὶ τῆς ὑφισταμένης πλήρους συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἐν ἐπιστολῇ δὲ πρὸς τὸν Κόδριγκτον, ὑφ’ ὃν ὡς ἀνώτερον τὸν βαθμὸν (ἀντιναύαρχον) ἐτάχθησαν ὁ γάλλος καὶ ὁ ρώσος στολάρχοι, ὁ τότε ἀντιβασιλεὺς Γουλιέλμος ἔγραφεν ἐν ὑστερογράφῳ· «Ἀγαπητέ μου Κόδριγκτον, μὴ φεισθῆς καὶ ὀλίγης πυρίτιδος, ἐὰν ἡ τιμὴ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτήσῃ τοῦτο».

συμβεβηκός⁽¹⁾. 'Αλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξεργάγη τελευταῖον τῇ 24 'Απριλίου 1828|ὁ πρὸ ἐπτά ἐτῶν κυοφορούμενος ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ κατεβλήθη ὁλοσχερῶς ἡ Πύλη διὰ τῆς ἐν 'Αδριανουπόλει εἰρήνης τῆς 2 (14) Σεπτεμβρίου 1829. Τότε καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ δοῦξ

Ὁ δοῦξ Οὐέλλιγκτων

Οὐέλλιγκτων μετέβαλε γλῶσσαν καὶ φρόνημα. 'Επειδὴ ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ, παύσας πλέον τοῦ νὰ χαριτολογῇ καὶ νὰ θριαμβεύῃ, ἐξέβαλε κραυγὴν ἀπελπισίας καὶ διὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ πρέσβεως αὐτοῦ πρίγκιπος 'Εστερχάζυ ἐπεκαλέσατο τῆς Εὐρώπης συμπάσης καὶ ἰδίως τῆς 'Αγγλίας τὴν σύντονον ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ 'ὀσμανικοῦ κράτους, ἰδοὺ τίνα ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ τῆς 'Αγγλίας κυβερνήτης εἰς τὸν τῆς Αἰστωρίας ἀντιπρόσωπον, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ πρίγκιπος 'Εστερχάζυ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου (12 'Οκτωβρίου) 1829 πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέττερνιχ. «Ὁ δοῦξ Οὐέλλιγκτων παραδέχεται ὡς βάσιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ σκέψεων ὅτι ἡ 'Υ. Πύλη προσεβλήθη θανασίμως καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ ἀγῶνες ἡμῶν τοῦ νὰ ἀναξωογονήσωμεν αὐτὴν θέλουσιν ἀποβῇ ἄκαρποι, ὀφείλομεν δὲ μᾶλλον νὰ σκεφθῶμεν

πῶς θέλομεν ἀντικαταστήσει αὐτὴν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μάτην παρετήρησα αὐτῷ, προσέθετεν ὁ πρίγκιψ 'Εστερχάζυ, ὅτι ἤθελεν εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ ἐνεργήσωμεν ἐκ προκαταλήψεως καὶ ὅτι, ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ 'Υ. Πύλη ἤθελε καταπέσει αὐριον, πάλιν ἔπρεπε νὰ τείνωμεν αὐτῇ χεῖρα ἀρωγὸν σήμερον, ἂν ὅχι δι' ἄλλο, τοῦλάχιστον ἵνα καταστήσωμεν μαλακωτέραν τὴν πτῶσιν αὐτῆς καὶ προλάβωμεν τὰ ἀποτελέσματα τοσοῦτο βιαίου κλονισμοῦ. Αἱ τοιαῦται παραστάσεις μου ὀλίγην ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν· ὁ μὲν λόρδος 'Αβερδην ἐφάνη προσέχων εἰς αὐτὰς πλειότερον ἢ ὁ δοῦξ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ λόρδος 'Αβερδην συμμερίζεται τὰς ἰδέας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ὑπουργείου καὶ δὲν ἀσχολεῖται ἐν τῷ παρόντι εἰμὴ περὶ τῆς παγιώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον καθορᾷ ἤδη τὴν δύναμιν τὴν κεκλημένην νὰ ἀντι-

(¹) Ὁ Κάννιγγ ἐτελεύτησε τῇ 26/7 Αὐγούστου 1827. Ὡς πρωθυπουργὸς διεδέξατο αὐτὸν ὁ τέως ὑπὸ τὸν Γ. Κάννιγγ ὑπουργὸς τῶν ἀποικιῶν ὑποκόμης Γύδεριχ, διατηρήσας ὡς ὑπουργὸν τῶν 'Εξωτερικῶν τὸν ὑπὸ τὸν Γ. Κάννιγγ τὴν θέσιν ταύτην κατέχοντα κόμητα Δουδλεῦ. 'Επὶ τοῦ ὑπουργείου δὲ Γύδεριχ—Δουδλεῦ ἐγένετο καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου (8/20 'Οκτωβρίου 1827). 'Αλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἔπεσε κατὰ 'Ιανουάριον τοῦ 1828 καὶ τότε ἦλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὡς πρωθυπουργὸς ὁ δοῦξ Οὐέλλιγκτων.

καταστροφή το κράτος τοῦ σουλτάνου». Ὅποια πραγμάτων ἀλλοιώσεις μεταξὺ τῶν ἀποκηρύξεων καὶ ὑβριστικῶν διακηρύξεων τοῦ Μαίτλανδ ἐν ἔτει 1821—1823 καὶ τῶν δηλώσεων τούτων τοῦ λόρδου Ἀβερδην καὶ τοῦ δυνκὸς Οὐέλλιγκτων περὶ τὰ τέλη τοῦ 1829 (1)!

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ποικίλαι φάσεις δι' ὧν διήλθεν ἡ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν πολιτικὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ, ὅστις ἠυφραίνετο νὰ φιλοσοφῇ ἐκ διαλειμμάτων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀποτυχιῶν αὐτοῦ, ἰδοὺ πῶς ἐξακρατήριζεν ἐκάστην τῶν δυνάμεων τούτων ἐν τῇ ἀπὸ 18/30 Δεκεμβρίου 1826 ἀπορρήτῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν βαρῶνον Ὅττενφελς· «Ἡ πορεία τῆς Ρωσίας εἶναι ἀμφίβολος, φέρονσα χαρακτηρὰ ὅτε μὲν αὐστηρότης ὅτε δὲ ἄκρας γλυκύτης, ἀλλ' εἶναι πάντοτε ἀσαφής. Ἡ τῆς Ἀγγλίας εἶναι ἀγέρωχος, ἀλαζών καὶ πλήρης ἀδοκήτων τολμημάτων. Ἡ τῆς Γαλλίας ἀπερίσκεπτος, ἀμφίρροπος καὶ συνήθως ἄνω καὶ κάτω καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει ταλαντευομένη· τελευταῖον ἡ τῆς Πρωσίας, δειλὴ καὶ συνεσταλμένη». Τὸ καθ' ἡμᾶς ἀφήνοντες εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου τοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐφρεῖς τού-

(1) Αἱ παροδικῶς ὑπὸ τοῦ Οὐέλλιγκτων καὶ τοῦ Ἀβερδίνου ἐκδηλωθεῖσαι ὑπὲρ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἀναστάσεως μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, σκέψεις ἦσαν οὐχὶ ἐκρήξεις φιλελληνισμοῦ ἀλλὰ σκέψεις πολιτικαὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ κόμματος τῶν Τόρεων, ἐμπνευσθεῖσαι παροδικῶς ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε περιστάσεων. Οἱ Τόρεις δηλονότι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Γ. Πίττ ὡς δόγμα πολιτικῆς πίστεως εἶχον τὴν ἀκεραίαν διατήρησιν τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἡ ἄγαν φιλότορκος αὕτη πολιτικὴ ἔπαθε σοβαρὸν κλονισμόν τῷ 1829 διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν:

Ἔνεκα τῆς ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ρωσικῆς στρατείας τοῦ 1829 ἐπιστεύθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὀριστικὴ πτώσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τότε τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον φρεῖτον πρὸ τῆς ἐνδεχομένης καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἥτις, κατὰ τὴν πολιτικὴν διαθέξιν τοῦ Γ. Πίττ, ἤθελεν εἶσθαι ὁ νεκρώσιμος κώδων τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως ἐν Ἀνατολῇ, ὡς μόνην θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ἀπορίᾳ ἐκείνῃ ἔβλεπε τὴν διὰ τοῦ νεοτεύκτου ἑλληνικοῦ κράτους ἀντικατάστασιν τοῦ πίπτοντος ὀθωμανικοῦ. Τῶν Ρώσων προσεγγιζόντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Οὐέλλιγκτων, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰργάζετο ἐν Λονδίνῳ φιλοτουρκικώτατα ἵνα μὴ τὰ ὄρια τοῦ ἰδρυμένου ὑποτελοῦς τῇ Τουρκικῇ κράτους μηδαμῶς ὑπερβῶσι τὰ ὄρια τοῦ Ἰσθμοῦ, ἵνα μὴ ἡ Τουρκία ἐξασθενήσῃ, ἔγραψε τότε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλον πρεσβευτὴν Στρατφόρδον Κάνινγκ «Ἐάν οἱ Ρῶσοι ἀποχωρήσωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρχοῦμενοι εἰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς· ἄλλως δὲν ὑπάρχει πλέον ζήτημα ἑλληνικόν (τὸ μικρὸν δηλονότι ζήτημα τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος)· πρέπει ἀπλούστατα ν' ἀναστήσωμεν τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου». Ὅτε μετὰ μικρὸν ἠγγέλθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβερνήσιν ὅτι οἱ Ρῶσοι δὲν εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι συνωμολογήθη συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ Οὐέλλιγκτων καὶ ἡ κυβερνήσις αὐτοῦ συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ζάλης ἐπέσχον τὰς περὶ ἀνασυστάσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ὁρμάς, ἀλλὰ δὲν κατέλιπον εὐθὺς τὸ σχέδιον. Τοῦναντίον ἡ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπελθοῦσα παντελὴς φαινόμενη πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξάρκησις τῆς Τουρκίας ἀπὸ τῆς Ρωσίας καὶ ἡ μεγίστη ἠθικὴ ῥοπή ἦν ἐκτίσασθαι ἡ δύναμις αὕτη ἐν τοῖς συμβουλίῳις τῆς Πύλης, ὡς μόνην θεραπείαν τοῦ τοιοῦτου κακοῦ ὑπηγόρευον τῷ Οὐέλλιγκτων καὶ τῷ Ἀβερδίνῳ τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον μεγάλης καὶ ἐλευθεράς Ἑλλάδος, εἰς τοῦτο δὲ κατὰ μέρος ὀφείλεται καὶ ἡ δημιουργία κράτους ἑλληνικοῦ ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ Τουρκία, ἰδίως μετὰ τὸ 1840 κατὰ μικρὸν ἔδωκε σημεῖα νέας ζωῆς καὶ αὐτοτελείας πολιτικῆς ἐγκατελείφθη ἐντελῶς τὸ σχέδιον καὶ ἡ Τουρκικὴ Ἀγγλία (μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν Οὐίγων) ἐπανῆλθε φανατικώτερον εἰς τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, δι' ὃ καὶ διεξήγαγε τὸν μέγαν πόλεμον τοῦ 1854-56, οὗ ἀποτέλεσμα ἦν ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων τοῦ 1856 ἡ δι' εὐρωπαϊκῆς ἐγγυήσεως περιβαλοῦσα τὴν περὶ ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρχὴν καὶ παραδεξαμένη τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν.

τους χαρακτηρισμούς τοὺς ἐν τῷ μέσῳ οὕτως εἰπεῖν τοῦ πυρὸς διαγραφέντας ἡμποροῦμεν νομίζομεν, τὴν σήμερον ἀπρολήπτως κρίνοντες τὰ πράγματα ὅπως ἐν τοῖς πρόσθετον ἀκριβῶς ἐξετελέσθησαν νὰ εἰπωμεν ὅτι τὴν μὲν ἠθικὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως ἔλαβεν ἡ Ρωσία, τὴν δὲ ἐνεργὸν πρωτοβουλίαν ἡ Ἀγγλία, ἡ δὲ Γαλλία δὲν συνετάχθη μετ' αὐτῶν εἰμὴ ἀφοῦ ἐπέισθη ὅτι αἱ δύο αὗται δυνάμεις θέλουσι προβῆ εἰς ἔργα καὶ ἄνευ αὐτῆς. Ἡ Ρωσία πρώτη, ἀπ' αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ 1821, ἐκήρυξεν ὅτι θέλει ἐπεμβῆ, ἐπιχειροῦσα πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Δυστυχῶς, πτοηθεῖσα ὑπὸ τῆς ὁμοφώνου τότε ἀντιπράξεως ὅλων τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὠπισθοδρόμησεν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη καὶ δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον αὐτῆς εἰμὴ τῷ 1828. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ ἡ Ἑλλάς, ὅπως περιῆλθον τὰ πράγματα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1825 καὶ ἐφεξῆς, ἤθελε βεβαίως καταστραφῇ, ἐὰν ἡ Ἀγγλία, μεταβαλοῦσα αἵφνης πρόσωπον, δὲν ἀνελάμβανεν αὐτὴ τὸν ἀγῶνα καὶ δὲν προεκάλει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1826, δι' οὗ αἱ ἀτελεύτητοι προηγουμέναι συζητήσεις καὶ θεωρίαι περιεβλήθησαν κατὰ πρῶτον τὸν τύπον ἐπισήμου πράξεως. Καὶ τῆς μὲν Ρωσίας ἡ πολιτικὴ ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐξ ὅλων ὅσα γνωρίζομεν ἤδη περὶ αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ Ρωσία διετέλεσε πάντοτε συμπαθοῦσα ὁμολογουμένως πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς διὰ τὸ ὁμόθησκον, ἐνταῦτ' δὲ ἐπεξήτησε πάντοτε διὰ τῆς παντοειδοῦς προστασίας ἣν ἀπένεμεν ἀνέκαθεν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας ἐπιρροῆς εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας· ἀλλὰ πάντοτε ὥσαύτως καθυπῆγαγε, φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὰ αἰσθήματα ταῦτα καὶ συμφέροντα εἰς τὰ ἄλλα ἔτι ἰσχυρότερα αἰσθήματα καὶ συμφέροντα ὅσα ἐκ διαλειμμάτων ἠδύναντο νὰ προκύψωσιν εἰς μέσον, οὐδὲ ἐδίστασέ ποτε, καὶ τοῦτο εὐλογώτατα, νὰ ἀναβάλλῃ χάριν αὐτῶν τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνεργείας. Οὕτως ἐπολιτεύθη ἀπὸ τοῦ πολέμου ὅστις ἔληξε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζι, μέχρι τοῦ πολέμου ὅστις ἔληξε διὰ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκης· καὶ οὕτως ἐπολιτεύθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 μέχρι τοῦ ἔτους 1830. Ἄμα ἐκτραγείσης τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἐπεμβῇ· ἀλλ' ἔπειτα, δυσωπουμένη ὑπὸ τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ φοβούμενη ἐσωτερικοὺς ἀντιπερισπασμούς, ἀνέβαλε τὸν πόλεμον μέχρις οὗ τὰ ἄλλα συμφέροντα αὐτῆς τῇ ἐπέτρυσαν νὰ τὸν ἐπιχειρήσῃ. Ἀλλὰ πῶς ἡ Ἀγγλία μετέβαλε πολιτικὴν;

Ἰνα ἐννοήσωμεν καλῶς τὰς διαφοροὺς περιπετείας, αἵτινες βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐτροπολόγησαν τὴν πολιτικὴν ἣν ἠκολούθησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐπαναστάσεως ἔτη, δεόν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη ὑπερμαχήσασα ἀπ' αἰῶνος ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας τὸ κράτος τοῦτο νὰ περιπέσωσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον κυριαρχίαν τῆς Ρωσίας. Ἐπειδὴ δὲ κάτοχοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν οἱ Ὀσμανίδαι, καὶ οὐδεμία πιθανότης ἐφαίνετο ὅτι οἱ χριστιανοὶ αὐτῶν κάτοικοι δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσι πολιτικὸν κράτος ἱκανὸν νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ὁσμανικόν, φυσικώτατον ἦτο νὰ ταυτίξῃ ἡ Ἀγγλία τὸ ζήτημα τῆς ἀκεραιότητος μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν κατοχῆς. Ἀπλῇ ἡ ἐναρξίς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἤρκει ἵνα ἐπαγάγῃ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο ζητημάτων, διότι πολλὰ ἐγένοντο καὶ προηγουμένως ἐλληνικὰ κινήματα τὰ ὅποια οὐδόλως εἶχον ἀποδείξει τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλληνισμοῦ ἰσχύν, καί, πλὴν τούτου, οὐ μόνον πᾶσαι αἱ ἐπαναστατικαὶ τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος ἀπόπειραι ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία ἐπανάστασις ἐκινήθησαν ἢ ἐλογίζοντο κινηθεῖσαι δι' ἐνεργειῶν τῆς Ρωσίας, ὥστε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἐφαίνετο ἀπλοῦν ὄργανον τῶν ρωσικῶν εἰσηγήσεων καὶ συμφερόντων· τοῦτο ἀρκεῖ ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν πολεμίαν τῆς

Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ,

Αρ. 80^η

ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΥΔΡΑΣ.

Υδρα, 19 Δεκεμβρίου 1824.

Παρασκευή.

« Διάταξις γὰρ τῶν ἀπὸ τῶν ἑσῶν ἡγεμόνων ἐστίν, αὐτοὶ καὶ χωρὶς τῆς Νέμεως καὶ Ἀίνας χεῖρας πάντων. »
(Διάτ. Πρωτ. Βουλ. Α. Κατ. Α')

[Ἐκ τῆς ἑφημερίδος τῆς Μάλτας,
15 (3) δεκεμβρίου.]

ΤΡΙΕΣΤΙΟΝ, 15 ὁκτωβρίου.

Ἡ Αὐστριακὴ Διοίκησις διέταξε τὸν Ναύαρχον τῶν Ναυτικῶν τῆς Δυνάμεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν προκήρυξιν τῶν Ἑλλήνων τὴν περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Νὰ μὴ συγχωρῇ εἰς τὰ φέροντα Αὐστριακὴν σημαίαν πλοία νὰ ναυλῶνται διὰ νὰ μετακομίζωσι ζωοτροφίας καὶ πολυμερές διὰ εἰς χρῆσιν τῶν Τούρκων, οὐδὲ νὰ ἐφοδιάζωσι ποσὶς τὰ ἐπὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν εὐρισκόμενα φρούρια.

Ἀπόσπασμα ἰδιαιτέρου γράμματος
ἐκ Τριεστίου, 8 δεκεμβρίου.

Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὴν λιμένα τοῦτον τὸν Ἀδριανὸν Στρατηγὸν, ἔφερεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ γράμματα τῆς 18 τοῦ παρελθόντος. Ἡ Πόρτα ἀνέγγειλεν εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων, ὅτι τὰ ἐκδοθέν-

τα ἀπὸ τὸν Ἰσούρπασσαν διοικητὴν τῶν Πατρῶν ἀνταλλακτικὰ γράμματα εἰς πληρωμὴν διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ ἐκείνο τὸ φρούριον, αὐτὴ δὲν τὰ θεωρεῖ κατ' οὐδέναν τρόπον ὑποχρεωτικὰ δι' αὐτήν. Μέχρι τούτου τὰ ἀνταλλακτικὰ ταῦτα ἐπληρώθησαν ἀπὸ τὸν Κανιστρικὸν Θεσπερὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θέλουν πλέον δέχεσθαι. Ἡ διακέρυξις αὕτη ἐπροξήνησε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἑυρωπαίους.

Γράμματα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῆς 22 νοεμβρίου μαρτυροῦν ὅτι τὰ Τουργικὰ στρατεύματα θέλουν μείνει τοῦτον τὸν χειμῶνα εἰς Μολδοβλαχίαν. Ἀδεται λόγος ὅτι αἱ οἰκογένειαι τῶν δύο αὐθεντῶν ἐφέρθησαν ὡς ἐνέχυρα εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸς τὸν κύριον Ἐκδότην τοῦ Φίλου
τοῦ Νόμου.

Εἰς τὸν Ἀρ. 71^{ον} τῆς ἑφημερίδος
σου παρατηρῶ μίαν ἀνωμαλίαν ἐπιπλη-

Ἡ ἐφημερίς ἐκδοθεῖσα ἐν Ὑδρᾷ ἀπὸ 10 Μαρτίου 1824 μέχρις 27 Μαρτ. 1827 ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Ν. Κιάππε διὰ τιπογραφείου ἐξ ἐφθαρμένων στοιχείων, ἀγνοοῦσιν πόθιν ἀγορασθέντες (ἴσως ἐκ Μάλτας). Τὰ 14 πρῶτα φύλλα ἐτυπώθησαν ἐπὶ πισιστηρίου ἐγγωφίου κατασκευῆς, τὰ δὲ ἐπόμενα ἐπὶ πισιστηρίου δωρηθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις φιλέλληκος τιπογράφου Α. F. Didot. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀριθμοῦ μέχρις 24 Ἀπριλίου 1824 ἡ ἐφημερίς ἐξεδίδετο ἀνευ τοῦ τίτλου «Ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς νήσου Ὑδρας», ἔπειτα δὲ προσετέθη ὁ τίτλος οὗτος ἀπὸ 25 Ἀπριλίου μέχρις 6 Ὀκτωβρίου 1825. ὅτε ἤρξατο ἐν Ναυπλίῳ ἐκδιδόμενον τὸ ἐπίσημον τῆς Κυβερνήσεως ὄργανον, ἡ «Γενικὴ Ἐφημερίς».

Ἀγγλίας πολιτικὴν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀμα ὅμως ἀπὸ τοῦ 1822 ἤρχισε διὰ τῶν πραγμάτων νὰ ἀναφαίνεται ὅτι ἡ ὁσμανικὴ Πύλη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὅτι ἀδιακόπως κατετροποῦτο ὑπ' αὐτῆς, εὖλογον ἦτο νὰ παραχθῶσιν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν Ὁσμανιδῶν τοῦ νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀκεραιότητα τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ ἐλπίδες ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνότης ἐπιτηδαιότερα νὰ ἐκκληρώσῃ τὸ μέγα τοῦτο εὐρωπαϊκὸν συμφέρον. Ἐντεῦθεν προήλθεν ἡ βαθμιαία τροπολογία τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἐγκατέλιπε τὴν θεμελιώδη αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀρχὴν, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκεραιότητος, ἀλλὰ τὴν ἐτροπολόγησε μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἤλπισεν αὐτὴν δυναμένην νὰ συντηρηθῇ δι' ἄλλης ἐθνότητος παρὰ τὴν ὁσμανικὴν, ἤτοι διὰ τῆς ἐλληνικῆς. Ὅτε ὅμως βραδύτερον δὲν εἶδε τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον διαρρυθμισθὲν ὅσον αὕτη ἀπῆτει ταχέως καὶ ἀπταιστως οὐδὲ παρασκευάσαν δυνάμεις πολιτικάς, διοικητικάς καὶ οἰκονομικάς ἐπιτηδεῖας νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφρηταίαι πρὸς τὴν μείζονα αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶδε τὴν Τουρκίαν κατορθώσασαν νὰ συγκροτήσῃ πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ἀξιωμαχούς, ἡ Ἀγγλία ἤρχισε παλινωδοῦσα καὶ ἐπιζητοῦσα μᾶλλον τὴν στήριξιν τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους ἢ τὴν αὔξησιν τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου. Δὲν ἔπαυσε μὲν εὐμενῶς πρὸς ἡμᾶς πολιτευομένη καὶ συμβουλευούσα καὶ παραινοῦσα δὲν ἐδίστασε δέ, ἅμα τῷ 1863 ἤλπιε βελτιονά τινα τῶν πραγμάτων ἡμῶν ρύθμισιν, νὰ ἐπιτρέψῃ μὲν τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου νὰ ἐπιχειρήσῃ δὲ διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν περὶ ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων ἡμῶν πρὸς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν· ἀλλ' ἔπειτα πάλιν δυσπιστήσασα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀξίωσιν τοῦ νὰ ἀναδειχθῇ πρότερον τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, διοικητικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιτήδειον νὰ ἐκκληρώσῃ τὴν προσδοκωμένην παρ' αὐτοῦ μεγάλην ἐντολήν. Ἀλλὰ πῶς ἡ Ἀγγλία, ἐνῷ ἀπῆτει τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀναδιοργάνωσιν, παρε-
νέβαλε τοσαῦτα εἰς αὐτὴν κωλύματα διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Κυβερνήτου καὶ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος; Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔτεινεν εἰς ἡμᾶς χεῖρα ἀρωγὸν εἰμὴ διότι ἐθεώρει τοῦτο συνᾶδον πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικὰ αὐτῆς συμφέροντα. Ἐξ ἀρχῆς ἐδυσπίστησε πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Κυβερνήτου καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἠῤῥῆσεν ἡ δυσπιστία τῆς πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἤθελεν ἴσως περιμένει τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀποχώρησιν διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νέου βασιλέως, ἐὰν παρ' ἡμῶν δὲν διεπράττετο ἡ βίαια αὐτοῦ πτώσις. Πρὸς δὲ τὸν βασιλέα Ὁθωνα πολλάκις εἰλικρινέστατα διεκώινωσεν ὅτι διακινδυνεύει τὸν θρόνον του, διαστρέφων μὲν τὸ πολίτευμα κινῶν δὲ ἐν οὐδέοντι τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτο μέχρι τέλους ἐπεθύμει τὴν διατήρησίν του ὥστε, ἂν ὅχι ὅλην τὴν Ἑπτανήσον, τοῦλάχιστον ὅμως τὰς πέντε νήσους (πλὴν τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν) ἐφάνη ἔκτοτε εὐδιάθετος νὰ παραχωρήσῃ ἅμα ἤθελον ἀκουσθῇ αἱ συμβουλαι αὐτῆς. Οὐδεμία δὲ ἤθελεν ἐπέλθει πιθανώτατα ἀνατροπὴ, ἐὰν ἡμεῖς πάλιν δὲν διενηργοῦμεν αὐτήν. Ὅθεν ἀμφοτέρων τῶν μεταβολῶν ἡμεῖς πρὸ πάντων φέρομεν τὴν ἱστορικὴν εὐθύνην. Ἐπιμένομεν δὲ εἰς τοῦτο, διότι ὑπάρχει ἔτι παρὰ πολλοῖς τῶν ἡμετέρων ροπὴ τις τοῦ αἰτιασθαι ἄλλους ἐπὶ ταῖς ἡμῶν δυσπραγίαις, ροπὴ ἀναξία λαοῦ ὅστις τοσάκις ἐγένετο δημιουργὸς τῆς ἰδίας τύχης. Καὶ μεμνημιοροῦσι λοιπὸν οἱ τοιοῦτοι νῦν μὲν κατὰ τῆς δεινῆς δυνάμεως, νῦν δὲ κατὰ τῆς δεινῆς καὶ νῦν κατὰ τῆς τρίτης, λησμονοῦντες ὅτι ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη δὲν ἐπαύσαμεν λαμβάνοντες παρ' ὅλων τηλικαύτας

Στράτφορντ Κάννιγγ,
 Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν
 Κωνσταντινουπόλει
 1825-1828

εὐεργεσίας, ἀπαράλλaktως ὅπως ἀποδίδουσι τὴν πολιτικὴν ἡμῶν καχεξίαν εἰς μόνους τοὺς ὑπερτάτους ἄρχοντας καὶ εἰς μόνους τοὺς θεμελιώδεις θεσμούς, λησιμονοῦντες ὅτι οὗτοι δὲν ἐπεβλήθησαν εἰς ἡμᾶς, ὅτι δι' ἡμῶν λειτουργοῦσι καὶ ὅτι παρ' ἡμῖν πρὸ πάντων κεῖται νὰ λειτουργήσωσι προσηκόντως. Ἐνόσω ὅμως ἀξιούμεν ὅτι πάντοτε οἱ ἄλλοι πταίουσιν, ἡμεῖς δὲ μόνον εἴμεθα ἀναμάρτητοι, δύσκολον εἶναι νὰ παύσωμεν ἁμαρτάνοντες.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὁ κύριος λόγος δι' ὃν ἡ Ἀγγλία ἐτροπολόγησεν ἐν μέρει ἀπὸ τοῦ 1823 τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πολιτικὸν σύστημα ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ θριαμβικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀγὼν. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι συνετέλεσαν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐκείνην τροπολογίαν καὶ ἄλλα πλεῖστα αἷτια· ὁ προσωπικὸς χαρακτήρ τῶν δύο Κάννιγγ, αἱ εὐγενεῖς προαιρέσεις τοῦ Ἀμιλτων, ὁ ἰσχυρὸς φιλελληνισμὸς ὁ ἐπικρατήσας εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀνωτάτας, ἀπὸ τοῦ λόρδου Ἐρσκιν μέχρι τοῦ λόρδου Βύρωνος. Ἀλλ' ἰσχυρότατοι συνήγοροι καὶ πρόμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐν τοῖς διπλωματικοῖς διαβουλίαις ἐγένοντο οἱ μεγάλοι ἡμῶν ἀθληταὶ κατὰ τε θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν, διὰ τε τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἐνδόξων ἀτυχημάτων. Μὴ λησιμονήσωμεν ἐν τούτοις ὅτι αἱ διπλωματικαὶ τῆς Εὐρώπης ἐνέργειαι διήρκεσαν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη πρὶν ἢ ἀπολήξωσιν εἰς τὴν πραγματικὴν ἐπέμβασιν· ὅτι διήλθον διὰ μυρίων φάσεων καὶ ἀντιφάσεων· ὅτι διεξήγοντο νωθρῶς ὅπως οὐκ ἀνὰ μέσον ποικίλων προκαταλήψεων, παρεξηγήσεων καὶ δισταγμῶν· ὅτι ἐπομένως ἦτο ἀπαραίτητον νὰ διασκεδάζωνται αἱ προκαταλήψεις, νὰ ἐπανορθῶνται αἱ παρεξηγήσεις, νὰ ἐκβιάζωνται οἱ δισταγμοί, ὅτι ἐνὶ λόγῳ ἀπαραίτητον ἦτο νὰ ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν τῶν κατορθωμάτων, τῶν παθημάτων, τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἔθνους ἡ προσήκουσα διπλωματικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια. Καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως ἀνεδείχθη ὅσον ἐνδέχεται ἐπιτηδεῖα καὶ ἀναμφιβόλως ἀσυγκρίτως ἐπιτηδαιοτέρα τῶν τρόπων καθ' οὓς διεξήχθησαν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους αἱ ἐξωτερικαὶ ἡμῶν σχέσεις. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον, ὅστις, δυνάμεθα εἰπεῖν, διετέλεσεν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καίτοι μηδέποτε διορισθεὶς τοιοῦτος ἐπισήμως.

Τὴν σήμερον, ὅτε ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ γεγονότα, εἶναι εὐκόλον μετ' ὀλίγης ἀγαθῆς βουλήσεως νὰ διακρίνωμεν τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ τῷ 1821, ὅτε ἡ Ρωσία μόνη παρίστατο ὡς ἐτοίμη νὰ ἐπέλθῃ εἰς βοήθειαν ἡμῶν, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις αὐτὴν μὲν ἠγωνίζοντο νὰ ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τοῦ πολέμου, πρὸς ἡμᾶς δὲ ἦσαν ψυχρόταται καὶ ἐνίοτε πολέμει μᾶλλον ἢ οὐδέτεραι, τὸ πρακτέον ἦτο σφόδρα δυσδιάκριτον. Ἐν τούτοις ὁ Μαυροκορδάτος ἐνόησεν ἀμέσως ὅτι ἡ Ρωσία, ὅσον ἀγαθὴ καὶ ἂν ὑπετίθετο ἡ ὑπὲρ ἡμῶν προαίρεσις αὐτῆς, δὲν θέλει πολεμήσῃ, ἐν ὅσῳ σύμπασαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἀνεχαίτιζον αὐτήν, ὅτι ἔδει ἄρα νὰ ἐξευμενίσωμεν ἐκ παντὸς τρόπου τὰς δυνάμεις ταύτας ἢ τοῦλάχιστον τινὰς ἐξ αὐτῶν· ὅτι πρὸς τοῦτο ὀφείλομεν πρὸ πάντων νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὰς ἀναρχικὰς ἐταιρείας αἵτινες ἐτάραττον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, ὅτι ἐνταυτῷ δὲν ἦτο ἔργον οὐδὲ τῆς Ρωσίας οὐδ' ἐσκόπει νὰ ὑπηρετήσῃ ὅπωςδήποτε τὰ συμφέροντα τῆς δυνάμεως ταύτης, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ὀσμανίδας ἐν τῇ πολιτικῇ κατοχῇ τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι τελευταῖον τὸ τοιοῦτο, καὶ ἂν δὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ διὰ μᾶς, ἡ παρὰ τὸ ὀσμανικὸν κράτος ὑπαρξὶς αὐτονόμου καὶ ἀνεξαρτήτου μοίρας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους οὐ μόνον δὲν θέλει ἐξασθενίσει

τὸ κράτος ἐκεῖνο ἀλλὰ δύναται νὰ συντελέσῃ καὶ εἰς ἐπίρρωσιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων ἐπολιτεύθη ὁ Μαυροκορδάτος ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους μέχρι τέλους αὐτῆς καὶ ἐπιτηδεῖως ἐκμεταλλευόμενος μέχρι μὲν τοῦ 1825 τὰ μεγάλα κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν κατορθώματα τοῦ ἔθνους δι' ἅπαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος τὰς με-

Ἡ ἀφίξις τοῦ Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
(Ἰδιωτικὴ συλλογὴ Ἑμμ. Τσουδεροῦ)

ταξὺ τῶν δυτικῶν δυνάμεων διαιρέσεις συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐπέμβασιν.

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως διενήργησε νὰ καταργηθῶσι τὰ σύμβολα καὶ τὰ χρώματα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἥτις λογιζομένη πάντοτε ὡς ὄργανον τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐδέησε νὰ θυσιάσθῃ χάριν τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἂν τυχὸν ἡδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον τῆς Ρωσίας, διέκοπτεν οὕτω πάντα πρὸς αὐτὴν δεσμόν. Ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος τῶν Ὑψηλάντων ἡ συνέλευσις παρεδέξατο ὡς σύμβολον μὲν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς ὡς χρώματα δὲ τῆς ἐθνικῆς σημαίας τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν. Πλὴν τούτου ἐν τῇ διακηρύξει ἦν υπέργραψεν ὡς πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἀπεδοκίμασε τὰς *δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἀρχὰς* αἵτινες ἐτάραττον τότε τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἐὰν ὑπάρχῃ δέ τι τὸ δυνάμενον οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ ἀλλὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν κατὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν τοῦ Μαυροκορδάτου, εἶναι ἡ προεκτεθεῖσα ἀνάγκη τῆς διακοπῆς πάσης πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν σχέσεως. Λέγομεν νὰ ἐξηγήσῃ καὶ οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ, διότι ὁ Μαυροκορδάτος δὲν ἐπολέμησε μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑψηλάντου ἀλλὰ καὶ τὸ λογικώτατον πολίτευμα ὅπερ οὗτος ὑπεστήριζεν,

ἐνῶ εἶναι πρόδηλον ὅτι, καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ λογισθῇ ἀπαραίτητος ἡ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης τῶν πραγμάτων διοικήσεως ἀποχώρησις τοῦ πληρεξουσίου τοῦ Γ. ἐπιτρόπου, τοῦτο ἡδύνατο νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ περιέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ψηφίσωμεν τὸ πολυαρχικὸν τῆς Ἐπιδαύρου πολίτευμα. Ἄλλως τε, ἐὰν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι δὲν ἐδίστασαν κατ' ἀρχὰς νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ἐλατήριον τῆς ρωσικῆς συνεννόσεως καὶ ἐπικουρίας, ἵνα ἐμψυχώσωσι τοὺς πολλούς, τάχιστα ἐγκατέλιπον τὸ μηχανήμα

Q - Μαυροκορδάτος

Ἡ ὑπογραφή τοῦ Α. Μαυροκορδάτου

τοῦτο, ἡ δὲ παρατεινομένη ἀπραξία τῆς Ρωσίας, ἐνῶ ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν ἐξηκολούθει, κατέστησε πρόδηλον ὅτι οὐδεμία ὑφίστατο σχέσις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Καὶ ἔπειτα οἱ πολυάριθμοι γάλλοι, γερμανοὶ καὶ ἰταλοὶ φιλέλληνες, οἱ ἐκ πρώτης

ἄφετηρίας περιστοιχίσαντες τὸν Μαυροκορδάτον καὶ οἱ μετ' οὐ πολὺ συμπράξαντες μετ' αὐτοῦ ἐπιφανεῖς Ἕλληνοι, ὁ λόρδος Βύρων, ὁ λόρδος Κάρολος Μουραί, ὁ συνταγματάρχης Στάνωπ, ὁ καλὸς φίλος μας Βλακέρως, ὅπως τὸν ἔλεγεν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ μοίραρχος Ἀμιλτων καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, αὐτόπται τῶν πραγμάτων γενόμενοι, καὶ ἡ ἀλληλογραφοῦντες ἀδιακόπως μετὰ τῆς Εὐρώπης ἢ ἐπανερχόμενοι εἰς αὐτήν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐμποιήσωσι πρωιμώτατα ἀπανταχοῦ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ὁ ἐλληνικὸς ἀγὼν διεξήγετο ἀνεξαρκήτως πάσης ξενικῆς εἰσγηγήσεως.

Πολὺν δυσκολώτερον ἦτο νὰ πεισθῇ ἡ Εὐρώπη περὶ τῆς πολιτικῆς ἀξίας τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ νὰ παύσῃ πρεσβεύουσα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνότης ἐπιτηδεῖα ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ὀσμανίδας ἢ τοὺλάχιστον νὰ συνυπάρξῃ μετ' αὐτῶν πολιτικῶς, μὴ ἐλαττουμένης ὥς ἐκ τούτου τῆς συντηρητικῆς τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς δυνάμεως. Περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ διευκρίνισιν τῶν δυσχερῶν τούτων ζητημάτων ἐνησχολήθη ἐπιμόνως ὁ Μαυροκορδάτος ἐν ἀπάσαις ταῖς ἐπισήμοις καὶ ἡμιεπισήμοις αὐτοῦ ἀλληλογραφίαις. Ἐτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἦτοι τῷ 1820, εἶχε συντάξῃ ὑπόμνημα μακρόν (Coup d'oeil sur la Turquie), τὸ ὁποῖον σταλὲν τότε εἰς τὰς μεγαλυτέρας αὐλὰς τῆς Εὐρώπης ἐδημοσιεῦθη βραδύτερον, τῷ 1867, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Πρόκεσς. Τὰ συμπεράσματα τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἦσαν ὅτι τὸ ὁσμανικὸν κράτος οὐδὲν ἔχει βάρος ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης πλάστιγγι, οὐδεμίαν δὲ δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει καθ' ἣν γενικὴ συμμαχία ἤθελεν ἀπαρτισθῇ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῆς Ρωσίας (ὅπερ ἀπεδείχθη λαμπρῶς τῷ 1854—1856)· ὅτι ἡ πτώσις τοῦ ὁσμανικοῦ κράτους εἶναι οὐ μόνον δυνατὴ ἀλλὰ καὶ ἀφενκτος· ὅτι ὅμως δύναται νὰ ἀναβληθῇ καὶ νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμος μᾶλλον ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις.

Ἄλλ' ἂφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως πραγμάτων ἀνέπτυξε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα ὀριστικώτερον ἔτι καὶ πρακτικώτερον. Ἡ πληθὺς τῶν σχέσεων εἰς τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ περιῆλθεν ὑποφαίνεται ἐν ταῖς ὁδηγίαις ἃς ἔδωκε τῇ 24 Ἰουνίου 1823, ἐκ Τριπόλεως, ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, πρὸς τὴν εἰς Λονδίνον σταλεῖσαν ἐπιτροπὴν (Ἰωάννην Ὁρλάνδον, Ἰωάννην Ζαήμην, Ἀνδρέαν Λουριώτην) ἵνα συνομολογήσῃ τὸ πρῶτον δάνειον. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶχε κατ' αὐτὸν δύο σκοποὺς· οὐ μόνον νὰ παράσχῃ πόρους χρηματικὸν τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνοχοποιήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ ἐκβάσει τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καί, ὡς ρητῶς ἔλεγε, νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐναρξιν ἀμοιβαίων σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν. Τὸ δὲ τελευταῖον τοῦτο ἦτο κατ' αὐτὸν οὐδὲν ἥττον σπου-

δαῖον ἢ τὸ πρῶτον. "Οθεν ἰδιαίτερον περιέλαβεν ἐν ταῖς ὁδηγίαις ἃς ἔδωκε κεφάλαιον *περὶ τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας σχέσεων*. Ἐν αὐταῖς καταφαίνεται ὅτι, ἐνῶ τότε μόνος ἴσως ὁ Μέττερνιχ ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐγνώριζεν ὅπως οὖν θετικῶς τὴν ἐπελθούσαν εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν τροπὴν ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικά πράγματα μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Γ. Κάννιγγ καὶ ἐγνώρισε τοῦτο διὰ κρυφιοτάτης τινὸς ἐκμυστηρεύσεως τοῦ λόρδου Στράγκφορντ, ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο κάλλιστα περὶ τούτου πληροφορημένος καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ ἤλπισεν εἰς τε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δανείου καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἀγγλικῆς ἐπεμβάσεως (1). Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο βέβαιον ἔτι μέχρι τίνος θέλει προχωρήσει ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, αἱ ὁδηγαὶ ἐπέμενον εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἡ Ἑλλάς. «Ὅσον μὲν λοιπὸν περὶ σχέσεων ἐμπορικῶν, καὶ τούτων οὐχὶ ἀποκλειστικῶν, ἔχετε τὴν ἄδειαν νὰ πραγματευθῆτε. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων σχέσεων θέλετε πασχίσει πρῶτον νὰ γνωρίσετε ὁποῖος ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς Ἀγγλίας, πόσον ἢ ἐπιθυμεῖ ἡ ὑποπεύει τὴν ἀνεξαρτησίαν μας, εἰς ποῖα ὅρια φρονεῖ ὅτι θέλομεν σταθῇ καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα κρίνετε ἀναγκαῖα νὰ γνωρίσῃ ἡ ἑλληνικὴ Διοίκησις... Ἐπειδὴ δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ γνωρισθῇ ὅτι πραγματεύεται περὶ ὁποιοῦνδήποτε πολιτικῶν σχέσεων μὲ τὴν Ἀγγλίαν, καθότι τοῦτο δύναται νὰ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἄλλων δυνάμεων, θέλετε φροντίσει, ὅσον τὸ δυνατόν, νὰ γνωρισθῇ ὡς μόνος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς ὁ τοῦ δανείου· εἰς τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ καταβάλετε ὅλην τὴν δυνατὴν προσοχήν». Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἄλλαι μυστικώτεραι ὁδηγαὶ πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν περὶ ἐκλογῆς βασιλέως καὶ ἔκτοτε ἤρχισαν διαλέξεις τῶν ἀπεσταλμένων ἐκείνων μετὰ τοῦ Κάννιγγ περὶ Λεοπόλδου, μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Λεοπόλδου καὶ μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ὡς πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ δοῦκα τοῦ Νεμούρς. Εἶδομεν ὅτι ἔτι ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους ὁ Μαυροκορδάτος ἠθέλε νὰ προτείνῃ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Εὐγένιον, τὸν θετὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος υἱόν, ὅστις δικαίως ἐφημίζετο ἐπὶ τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ στρατιωτικῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ. Καὶ τρόντι τῷ 1823 εἶχε πέμψει πρὸς τὸν πρίγκιπα τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ Ἐδουάρδον Ράινεκ δούκῃ λεπτομερεῖς μυστικὰς ὁδηγίας. Ὁ Ράινεκ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, ὅπου διέμενεν ὁ Εὐγένιος· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ μεταξὺ συμβὰς θάνατος τοῦ πρίγκιπος ἐματαιώσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ἦδη δὲ ὁ Μαυροκορδάτος ἤρχισε διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Λεοπόλδον, διὰ πολλῶν καὶ τοῦτον προτερημάτων διακρινόμενον. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὅλαι αἱ ἀρχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Μαυροκορδάτος ἐστήριζεν ἀπάσας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας, μοναρχία, ἀνεξαρτησία πλήρης, εὐρωπαϊκὸν δάνειον, εὐρωπαϊκὸς στρατός, ὅλαι ἐγένοντο ἐπὶ τέλους δεκταὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Δὲν ἤρκαετο δὲ εἰς τὰς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνεννοήσεις. Ἀναλόγους συνεννοήσεις διεξῆγε μετὰ τῆς Γαλλίας καί, τὸ παραδοξότερον, μετὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀρχαίως εἶχε μετὰ τοῦ Γέντζ σχέσεις, ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἦτο ἐπιτετραμμένος μέχρι τοῦ 1818 τὰ ἔξωτερικὰ πράγματα τῆς Βλαχίας, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ι. Καρατζᾶν. Καὶ διέκοψε μὲν αὐτὰς μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξιν του ἀλλὰ διετήρησεν, ὡς φαίνεται, ἡ τοῦλάχιστον ἐπανελάβε μετὰ παρέλευσιν τινὸς χρόνου ἀλληλογραφίαν τινὰ μετὰ τοῦ ἱππότου Ἀουερσσύλδ

(1) Ἀλλ' ὁ Γ. Κάννιγγ, εὐθύς ὡς ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἔδειξε τάσεις πολιτικὰς ἀποτόμως ἀντιθέτους πρὸς τὰς τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἐχούσας ἐνδείξεις φιλελευθέρου πνεύματος ἢ τοῦλάχιστον πνεύματος ἀντιθέτου πρὸς τὸ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὑφ' οὗ ἐνεπνέετο ὁ Καστελόρηγας, ἐκδηλωθέντος ἰδίως ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νοτίων ἀμερικανικῶν (ἰσπανικῶν) ἀποικιῶν.

γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας ἐν Κερκύρα, διότι, καίτοι εἰδὼς τὴν πολεμίαν τῆς δυνάμεως ταύτην διάθεσιν, εἰδὼς ὅμως ἐνταῦτῳ τὴν στενὴν αὐτῆς οἰκειότητα πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, μάλιστα ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικά πράγματα, ἐνόμισε καθήκον του νὰ πράξῃ ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἵνα ἐπενεργήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ (1). Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1824 λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον ἐκ τινων *εὐχαρίστων κοινοποιήσεων* τοῦ ἱππότου Ἀουερσσίλδ ἐγράφε πρὸς τὸν Γέντζ ἐκ Μεσολογγίου τῇ 5/17 Δεκεμβρίου ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον, διότι θεωροῦμεν αὐτὴν ὡς ἐν τῶν μᾶλλον περινενοημένων ἔργων ὅσα ἐξήλθον ἐκ τοῦ τοσοῦτον ἐπιτηδείου ἐκείνου καλαίου. Πολλοὶ θέλουσιν ἴσως εὑρεῖ σφόδρα παρακεκινδυνευμένα τινὰ τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ περιεχομένων καὶ ἰδίως τὰ περὶ Ρωσίας. Αἱ πολιτικαὶ ὅμως δοξασαί πρέπει νὰ κρίνωνται οὐχὶ ἀπολύτως ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους, τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων πρεσβεύονται. Ὅτι δὲ ὁ ἡμέτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἤξευρε τί καὶ πρὸς τίνα ἔγραφε, δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔλαβεν.

Ὁ Μαυροκορδάτος, ἀφοῦ ὑπέμνησεν ὅτι τέταρτον ἤδη ἔτος ἐνδόξως διεξήχθη ὁ ἀγὼν καὶ προσέθηκεν ὅτι ὑπολαμβάνει ὡς συμπλήρωμα τῶν τελεσθέντων κατορθωμάτων σπουδαιότατον τοῦτο, ὅτι διελύθησαν αἱ πλάναι καὶ αἱ συκοφανταίαι αἱ τοσοῦτον ἀδίκως ἀναμίξασαι τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν μετὰ τῶν Καρβοναρίων, τῶν Ρίξοσπαστῶν, τῶν Κοινοτικῶν καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πρὸ τοσοῦτου χρόνου ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην· ἀφοῦ ἔθηκεν ὡς ἀποδεδειγμένον ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ Τουρκία δὲν εἶναι πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα (καθ' ἣν στιγμὴν ἐγράφετο ἡ ἐπιστολὴ οἱ δυσπιστότεροι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ το ὁμολογήσωσι), προσέθετο: «Τούτου τεθέντος ἔπεται ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος θέλει ἀσφαλισθῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐχερῶς, καθόσον αἱ μεγάλαι χριστιανικαὶ Δυνάμεις θέλουσι πολιτευθῇ πρὸς αὐτὴν ἢ εὐμενῶς ἢ ἀδιαφόρως. Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης λείπεται νὰ ἐξετάσωμεν μέχρι τίνος ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Δὲν δυσκολεύομαι νὰ ἐννοήσω ὅτι συμφέρει εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πιερρυπόλεως νὰ διαιρέσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς πολλὰς ἡγεμονίας ὑποτελεῖς τῇ ὁσμανικῇ Πύλῃ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ δυνατὴ ἡ τοῦ σχεδίου τούτου ἐκτέλεσις ἤθελε συμφέρει τῇ Εὐρώπῃ νὰ παρακωλύσῃ αὐτήν, ἔάν βούλεται νὰ προλάβῃ τὴν ὑπέρμετρον τῆς Ρωσίας ἐπέκτασιν καὶ τοὺς ἐκ τούτου προκύψοντας ἀπαραιτήτως πολέμους. Μία τῶν νομιμωτέρων βάσεων τῆς ἐν Ἑλλάδι γενομένης μεταβολῆς εἶναι ὅτι οὐδέποτε συνωμολογήσαμεν τὴν εἰς τὴν Τουρκίαν ὑποταγήν, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει πρᾶξις ἢ ὑποχρεοῦσα ἡμᾶς εἰς ὑπακοήν, ὅτι ἡ χεῖρως ἡμῶν δὲν ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα εἰμὴ τῆς βίας καὶ ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς βίας δικαιοῦμεθα νὰ ρήξωμεν τὰ δεσμὰ ἡμῶν. Ἀμα ὅμως ἠθέλομεν διὰ δημοσίας τινὸς πράξεως ἀνομολογήσει τὴν ὑποτελείαν ἡμῶν (2), δι' αὐτὸ τοῦτο ἠθέλομεν ἀποβάλλει διὰ παντὸς τὰ δίκαια ἐκείνα

(1) Ἡ στενὴ οἰκειότης μετὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ Ἀγγλίαν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς πράγμασιν ὑφίστατο μόνον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ζῶντος ἔτι τοῦ Καστελρήγου. Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἀνῆλθεν ὁ Γ. Κάννιγγ εἰς τὴν ἐξουσίαν (1822) οὐ μόνον ἡ οἰκειότης αὕτη ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἀλλὰ καὶ πολεμιωτάτῃ πρὸς τὴν Αὐστρίαν κατέστη ἡ πολιτικὴ τοῦ Γ. Κάννιγγ, ὃν ὁ Μεττερνίχος ἐκάλει *Ἰακωβῖνον*, ὡς ἐχθρὸν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

(2) Τὸ τοιοῦτο βεβαίως δὲν συνάδει πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑποταγὴ εἰς τὸ κράτος τὸ ὀθωμανικόν, τὸ ἀνακηρυττόμενον ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὡς ὑπερτάτης ἀρχῆς πολιτικῆς, ὡς *θεόθεν* τεταγμένης ἐφ' ἡμᾶς κραταιᾶς βασιλείας, δὲν συνηγοροῦσι βεβαίως ὑπὲρ τῆς θεωρίας τοῦ Μαυροκορδάτου. Σημειωτέον δὲ ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ βε-

καὶ ἠθέλομεν παρασκευάσει τοσαύτας ἐπαρχίας κατακτητέας ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ὅσαι τυχὸν ἰδρυθῶσιν ὑποτελεῖς ἡγεμονίαι, ἐνῶ θέλει ἀποβῇ δυσκολώτατον εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος. Τὸ δὲ τοιοῦτο τῆς δυνάμεως ἐκείνης βούλευμα εἶναι τοσοῦτον ἀπροκάλυπτον ὥστε δὲν ἤμπορῶ νὰ πεισθῶ ὅτι διέφυγε τὴν δξυδέρκειαν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης ἀνακτοβουλιῶν. Ἄν ἡ ὁσμανικὴ Πύλη ὑπεστηρίχθῃ ὑπ' αὐτῶν ἱκανῶς ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ, ἂν ἐπόθησαν τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους τούτου, δὲν ἐπολιτεύθησαν οὕτως, ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι, εἰμὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἔχωσι προμαχῶνα κατὰ τῆς μελλούσης ἐπεκτάσεως τῆς Ρωσίας. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἰσχυρίσθην ἀπὸ τοῦ 1820, ὅτι δηλαδὴ ἡ Πύλη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἄλλ' ἰδοὺ παρουσιάζεται εὐτυχὴς περίστασις, ἵνα ἡ Πύλη καταστῇ πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκείνον ἐν τῷ μέλλοντι χρησιμωτέρα ἢ ἐν τῷ παρελθόντι. Ὁ ἀπ' αὐτῆς χωρισμὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀντὶ νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν Τουρκίαν, θέλει ἀπ' ἐναντίας συντελέσει εἰς τὸ νὰ ἐπιρρώσῃ αὐτὴν καὶ νὰ κατ' ἀνάγκην ἱκανωτέραν εἰς τὸ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰ κοινῶς ἀποδιδόμενα τῇ αὐτῇ τῆς Ρωσίας φιλόδοξα σχέδια. Ἡ Τουρκία ἡναγκασμένη νὰ φυλάττῃ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος φρούρια ἡλάττωνεν οὕτω τὰς δυνάμεις ὅσας ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς· πλὴν τοῦτου οἱ διεσπαρμένοι εἰς τὰς ἐπαρχίας ἡμῶν Τούρκοι δὲν ἡδύναντο νὰ συντελῶσιν εἰς τοὺς πανδήμους ὀπλισμοὺς ὅσους ὁ σουλτάνος διέτασεν ἐν καιρῷ δεινοῦ κινδύνου. Πᾶσαι αἱ ἀξιόλογοι αὗται δυνάμεις συμπυκνούνται θέλουσι γίνεαι διαθέσιμοι δσάκις τὸ κράτος ἤθελεν ἀπαιτήσῃ τοῦτο. Καὶ ἐνταῦθα δὲ δὲν δύναμαι νὰ ἀποσιωπήσω ἰδέαν, ἣτις, ἀποδεικνύουσα πόσον ἀλλόκοτοι εἶναι αἱ στροφαὶ τῆς πολιτικῆς, ἔρχεται συγχρόνως εἰς ἐπικύρωσιν τοῦ λόγου μου. Τὴν σήμερον εἴμεθα, καὶ εὐλόγως, οἱ δεινότατοι τῶν πολεμίων τῆς Τουρκίας, καὶ ὅμως, ἅμα τὰ σύνορα ἡμῶν προσδιορισθῶσι καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἡμῶν ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας, θέλομεν περιέλθει εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ πολιτευθῶμεν ὡς κράτος ἀνεξάρτητον κατ' ἀντίθετον λόγον τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν αἰσθημάτων καὶ ἀντιπαθειῶν· θέλομεν ὑποχρεωθῇ νὰ ἐπιθυμήσωμεν καὶ νὰ υποστηρίξωμεν μάλιστα τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐπιλοίπου Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, μηδὲν ἔχοντες νὰ φοβηθῶμεν ἐκ τῆς γειτονίας αὐτῆς, τὰ πάντα δὲ δυνάμενοι νὰ υποπτεύσωμεν ἐκ τῆς γειτονίας τῆς Ρωσίας. Φύσει ὄντες τῶν Τούρκων πολέμιοι θέλομεν ἀποβῇ οἱ πιστότατοι αὐτῶν κατὰ τῶν Ρώσων σύμμαχοι, ἐὰν οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νὰ ἐξώσωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτο θέλει ἀποβῇ τὸ πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος σύστημα, ἅμα ἐπιτύχῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίνα εἶναι τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης (τῆς Ρωσίας μόνης ἐξαιρουμένης) τὰ προσκρούοντα πρὸς τὰ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα. Ἰδίως δὲ τὰ τῆς Αὐστρίας φαίνονται κατ' ὅλα πρὸς τὰ ἡμέτερα ταυτιζόμενα, οὐ μόνον ἕνεκα τῶν προεκτεθέντων πλεονεκτημάτων τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὰ μέλλοντα τῆς Ρωσίας βουλευμάτων ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ συμφέροντος τῶν δύο ἐπικρατειῶν. Ἐπειδὴ αὗται δὲν θέλουσι συνορεύει, ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν θέλει ἔχει νὰ φοβηθῇ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Αὐστρίας· διὰ δὲ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου τὰ δύο ἔθνη θέλουσι συνάψαι συναλλαγὰς προχείρους μὲν καὶ ὠφελίμους εἰλικρινεῖς δὲ καὶ διαρκεῖς».

Φρειδερίκος Γέντς

βιασμένη δικαιολογία τῆς ἀπορρίψεως τῆς ὑποτελείας ἣν ἐξ ἀνάγκης ἐπιβαλλομένη, ἀφοῦ κατ' ἐσσήγησιν ἀγγλικὴν ὁ Μαυροκορδάτος προέβη εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν προτάσεων τοῦ ρωσικοῦ ὑπομνήματος.

‘Ο Γέντζ ἀπήντησεν, ἂν ὄχι κατ’ εὐθεϊαν, ἐμμέσως ὁμως διὰ τοῦ ἱππότη τοῦ ‘Αουερσ-σὺλδ. ‘Εν τῇ ἀπαντήσῃ ταύτῃ, ἣτις ἐγράφη τῇ 8 Μαρτίου ἔ. ν. 1825, ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος σύμβουλος τοῦ πρίγκιπος Μέντερινχ, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οἱ ‘Ελλήνες ἠδύναντο τῶντι νὰ νομίσωσιν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐξεγερθῶσι κατὰ κυβερνήσεως ἣτις ἄλλον τρόπον ἐνεργείας δὲν εἶχεν εἰμὴ τὴν τυφλὴν βίαν, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἔσχεν ἕξ ἀρχῆς χαρακτηριστὰ ἴδιον καὶ ἐθνικόν, παντελῶς ἄλλότριον τῆς ἀφροσύνης καὶ μοχθηρίας ἣτις ἐπεχείρησε νὰ ταράξῃ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης τὴν ἔννομον τάξιν, κηρύττει διαπρυσίως ὅτι ὁ ἡμέτερος πολιτικὸς ἀνὴρ μετὰ ἐξαιρέτου διαλεκτικῆς καὶ ὀξυνοίας ἀνέπτυξε τοὺς τε λόγους δι’ οὓς αἱ δυνάμεις ὀφείλουσι (τοῦλάχιστον τινὲς ἕξ αὐτῶν) νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ τὰ πλεονεκτήματα, τὰς ἀντισταθμίσεις, τὰς ἐγγυήσεις, τὰς ὁποίας ἠθέλον εὔρει ἔν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τοιοῦτό τι ἀποφασίζουσαι. ‘Εν μόνον ἀντέταξεν ἐπιχείρημα, ὅτι αἱ δυνάμεις οὐδόλως οὐδαμῶς ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβά-λωσιν εἰς τὴν ὁσμανικὴν Πύλιν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ‘Ελλάδος, τοῦτου δὲ τεθέντος, ἐπειδὴ οἱ μὲν ‘Ελλήνες ἐπιμένουσιν ἀπαιτοῦντες τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν, οἱ δὲ Τούρκοι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ μὴ εἰρηνεύσωσι ποτὲ ἐπὶ τῷ ὄρφι τούτῳ, αἱ δὲ εὐρω-παῖκαὶ δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ ἐπιβάλωσι τὸν νόμον οὔτε εἰς τοὺς μὲν οὔτε εἰς τοὺς δὲ εἰμὴ θυσιάζουσαι τὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ ἴσως τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, «ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσω, ἐπεφώνησεν, ὅτι μόνῃ ἡ θεία Πρόνοια θέλει λύσει τὸ πρόβλημα τοῦτο» (1).

‘Η θεία Πρόνοια ἐπέλυσε τὸ πρόβλημα διὰ τῶν τριῶν δυνάμεων, Ρωσίας, ‘Αγγλίας, Γαλλίας· ἀλλὰ τῷ 1824 καὶ 1825 αἱ δυνάμεις αὗται πολὺ ἀπείχοντο τοῦ νὰ ὁμοφρονῶσιν, ὥστε ἐδέησε νὰ πράξῃ ἡ ‘Ελλὰς πολλά, ἵνα, ἕξ αὐτῶν διῇ τῶν διαφωνιῶν αὐτῶν ὠφελουμένη, καταναγκάσῃ αὐτὰς εἰς κοινὴν ἀπόφασιν καὶ σύμπραξιν. Εἵπομεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἡ Ρωσία εἶχε προτείνει τὴν διανοίην τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς 3 ἢ 4 ἡγεμονίας ὑποτελεῖς τῇ Τουρκίᾳ· ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824 ἡρ-

(1) ‘Η ἐπιστολὴ αὕτη ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Δὲν θὰ συζητήσω ἐνταῦθα, ἔλεγεν, οὔτε περὶ τῆς νομιμότητος (*légitimité*) οὔτε περὶ τοῦ νομοταγοῦς (*loyauté*) τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Θὰ σεβασθῶ μάλιστα ὅσον δύναμαι καὶ τὰς γνώμας τὰς ἐναντιωτάτας πρὸς τὰς ἐμὰς. Θὰ εἴπω λοιπὸν ὅτι ἐννοῶ ὅτι οἱ ‘Ελλήνες ἐπὶ καλῇ τῇ πίστει ἐθεώρουν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐπαναστῶσι κατὰ κυβερνήσεως ἐν ἣ οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπον ἢ τὰ ἀποτελέσματα τυφλῆς δυνάμεως. ‘Η γνώμη αὕτη, εἴτ’ ἀληθὴς εἶναι εἴτε ψευδής, ἔχει θιασώτας ἐν Εὐρώπῃ οὐχὶ ἀπλῶς τοὺς αὐτοκαλουμένους φίλελευθέρους ἀλλὰ καὶ πολλοὺς καλῶς λογιζομένους φίλους τῆς τάξεως καὶ ἐχθροὺς τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν. ‘Ηθέλον ψευσθῇ ἀπέναντι τῆς συνειδήσεώς μου, ἐὰν ἔλεγον ὅτι συμμερίζομαι τὴν τούτων γνώμην. ‘Εν τούτοις παρ’ ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν ἐμῶν ἀρχῶν καὶ χωρὶς νὰ ὑποκριθῶ ἄγνοιαν περὶ τῆς ὅλης ἐπιρροῆς ἣν ἡσχῆσαν ἐπὶ πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὰ κακὰ παραδείγματα τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀναγνωρίζω ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἕξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶχε χαρακτηριστὰ ἴδιον καὶ ἐθνικόν, μὴ ἐπιτρέποντα νὰ γίνηται σύγχυσις αὐτῆς μετὰ τῶν ἐπαναστάσεων αἰτίνες ἐξεργράγησαν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης δωρεὰν ἔνεκα τῆς παραφροσύνης καὶ τοῦ διεστραμμένου πνεύματος μερίδος πολιτικῆς μισητῆς. ‘Ηλπισα ἐπὶ τινὰ χρόνον ὅτι ἠθέλεν εὐρεθῇ τι μέσον νὰ συμβιβάσῃ τις ὅτι δίκαιον ὑπάρχει ἐν ταῖς ἀξιώσεσι τῶν ‘Ελλήνων μετὰ τῆς κατὰ μέρος τοῦλάχιστον διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων δικαιωμάτων τῆς Πύλης. Τὸ εἰς τὴν Ρωσίαν ἀποδιδόμενον σχέδιον εἶχεν ἀναντιρρήτως μεγάλας ἐλλείψεις, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειε συνδυασμοὺς εὐτυχστερέους. ‘Αλλ’ ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἔχῃ ἀληθῶς οὕτως, ὡς μοὶ φαίνεται ὅτι ἔχει σήμερον (τῶν μὲν ‘Ελλήνων ἐπιμενονόντων εἰς ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τῶν δὲ Τούρκων οὐδέποτε βουλευομένων νὰ εἰρηνεύσωσιν ἐπὶ τοιοῦτῳ ὄρφι καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων μὴ δυναμένων νὰ ἐπιβάλωσι νόμον οὐδετέρῳ ἄνευ τῆς θυσίας τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἴσως δὲ καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Εὐρώπης), βλέπω καλῶς ὅτι ἡ Πρόνοια μόνῃ θὰ δυνηθῇ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο».

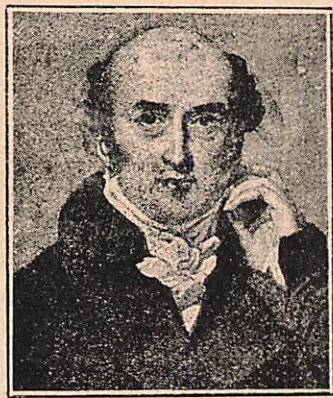

ξαντο ἐν Πετροупόλει διαπραγματεύσεις περὶ τῆς προτάσεως ταύτης μεταξύ Ρωσίας καὶ τῶν 4 αὐτῆς συμμάχων· ὅτι ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἡ Ἀγγλία ἀπεχώρησε τῶν διαπραγματεύσεων τούτων διὰ τε τὰς ἰδίας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς σχέσεις καὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ παρόντι συνδιαλλαγή μετὰ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἐπαναστατῶν. Ὁ Μανροκορδάτος ἦτο τότε εἰς Μεσολόγγιον· αἶμα δὲ πληροφορηθεὶς τὰς τε προτάσεις τῆς Ρωσίας καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κάννιγγ ἔγραψεν ἀμέσως εἰς τὸν προσωρινῶς ἀναπληροῦντα αὐτὸν ὡς γενικὸν γραμματέα τῆς κυβερνήσεως Π. Γ. Ρόδιον νὰ διαβιβάσῃ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν τῆς Ἀγγλίας ὅτι ἡ Ἑλλάς κατ' οὐδένα λόγον δὲν δέχεται τὴν προτεινομένην ὑποτέλειαν, ὅτι δι' ἔργων καὶ θυσιῶν μεγάλων ἀπέδειξεν ὅποσον εἶναι ἀξία τῆς ἀνεξαρτησίας· ὅτι ἡ Βρεταννικὴ αὐτῆς Μεγαλειότης, ἡ τοσοῦτον φιλανθρωποὺς ἐπιδειξαμένη ἀρχὰς πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, δὲν θέλει ἐπιτρέψει βεβαίως ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Ἕλληνες τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας· ὅτι ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς καὶ ἐμπορικῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος συμφέρει εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ὅτι τούτων πάντων ἕνεκεν ἡ Ἑλλάς δικαιούται νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοηθείας καὶ προστασίας παρὰ τοῦ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἀγγλῶν καὶ ἐξαιρέτως παρὰ τῆς Βρεταννικῆς Α. Μεγαλειότητος, ἥς γνωστότατα εἶναι τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα. Τῷ ῥόδιος ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τῇ 12/24 Αὐγούστου ἐκ Ναυπλίου τοιαύτην τινὰ διακοίνωσιν πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγγ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, εἰ καὶ συντεταγμένον οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἡσκημένου καὶ γλαφυροῦ καλάμου τοῦ ἀπόντος γενικοῦ γραμματέως ἀλλὰ ξηρῶς ὁπωσοῦν καὶ σκαιῶς, ἤξιώθη ἐν τούτοις ἀπαντήσεως πολυειδῶς ἀξιωματημονεῦτου, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο τὸ *πρῶτον ἔγγραφο* ὅπερ κυβερνήσεις ἑλληνικὴ ἐλάμβανεν, ὡς τοιαύτη, παρὰ κυβερνήτου μεγάλης δυνάμεως. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Κάννιγγ, γραφεῖσα τῇ 1 Δεκεμβρίου, ἦτο φιλοφρονεστάτη καὶ προοιμιαζομένη ἐδικαιολόγει τὴν μεσολαβήσασαν ἱκανὴν αὐτῆς ἀναβολὴν διὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δὲν ἔφθασεν εἰς χεῖράς του εἰμὴ τῇ 4 Νοεμβρίου. Ὁ Κάννιγγ ἔλεγε ὅτι μεσολαβήσας τῶν δυνάμεων δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τροπολογήσῃ κατὰ τι καὶ μέχρι τινὸς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων· ὅτι, τούτου τεθέντος, τὸ σχέδιον τῆς Ρωσίας τὸ κινήσαν τὴν ἀγανάκτησιν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος (καὶ τὸ ὅποῖον τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὸ διβάνιον) δὲν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς ἀποτρόπαιον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πᾶν σχέδιον εἰρηνοποιήσεως προερχόμενον ἐκ τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετροπόλεως δὲν ἠμπορεῖ εἰμὴ νὰ ὑπαγορευθῇ ὑπὸ φιλικῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαθέσεων· ὅτι ὅμως, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες οὐδαμῶς ἀποδέχονται συμβιβασμὸν τινὰ τὸ δὲ διβάνιον ἀποκρούει πᾶσαν συνδιαλλαγὴν ἣτις δὲν ἤθελεν ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν του, ἡ ἐλπίς ἐπιτυχοῦς μεσολαβήσεως ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀπαράδεκτος. Καθὰ δὲ προσέθετεν, ἐν τῇ μετὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἐπαρχιῶν αὐτῆς ἔριδι ἡ Ἀγγλία οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα· καὶ τὴν αὐτὴν οὐδετερότητα ἐτήρησε καὶ θέλει τηρήσῃ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐπὶ πᾶσιν ὅμως ἔλεγε· «ἐὰν οἱ Ἕλληνες κρίνωσιν εὐλογον θᾶσσον ἢ βράδιον νὰ ἐπικαλεσθῶσιν τὴν μεσολαβήσιν ἡμῶν, θέλομεν προτείνειν αὐτὴν εἰς τὴν Πύλην καὶ ἐν περιπτώσει παραδοχῆς οὐδὲν θέλομεν παραμελήσει ἵνα καταστήσωμεν αὐτὴν τηλεσφόρον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ σύμπραξις δύναται νὰ εὐκολύνῃ τὸν συμβιβασμὸν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καθὼς συμβαίνει συνήθως εἰς τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, περιεῖχε

τὴν ἀλήθειαν ἀλλ' ὄχι πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ μεσολάβησις δὲν ἦδύνατο ν' ἀρχίσῃ εἰμὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποτελείας, παρεκτὸς ἂν ἤρχιζε διὰ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ὃν ἡ Ἀγγλία ὀλιγότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν ἤθελε νὰ ἐπιχειρήσῃ.

Γεώργιος Κάννινγκ, ὑπουργὸς τῶν
Ἑξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας
(1822—1827)
(πρωτοτυπὸς ἀπὸ Φεβρ.—Αὐγ. 1827)

Τὸ ρωσικὸν λοιπὸν σχέδιον καθ' ἑαυτὸ οὐδὲν εἶχε τὸ ἄτοπον· τὸ καίριον ἐλάττωμά του ἦτο ὅτι αἱ ἄλλαι δυνάμεις δὲν ἐπέτρεπον τῇ Ρωσίᾳ νὰ το ἐκτελέσῃ, ἡ δὲ Ρωσία δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσίν του παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἄλλως τὴν σήμερον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἤθελεν εἶναι εὐτύχημα ἐὰν ἐγίνετο δεκτόν, καίτοι διαίρουσιν τὴν Ἑλλάδα εἰς 3 ἡγεμονίας, τὴν Ἡπειρον μετὰ τῆς δυτικῆς Στερεᾶς, τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς, τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῆς Κρήτης, καὶ τὰς αὐτοτελεῖς νήσους· τοῦ Αἰγαίου. Ἀφ' οὗ αἱ δύο ἡγεμονίαι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας δὲν παρεκωλύθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνωθῶσι, διατὶ νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ αὐτὸ ἤθελε συμβῆ καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ ὅτι οὕτω πρὸ καιροῦ ἡ αὐτόνομος Ἑλλάς ἤθελε πρὸς βορρᾶν ἐκτείνεται μέχρις Ὀλύμπου καὶ Κεραυνίων ὁρέων, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἤθελε περιλαμβάνει τὴν Κρήτην; Ἀλλ' ὅτε ὁ Κάννινγκ ἔλεγεν ὅτι ἡ Ἀγγλία

ἀπεχώρησε τῶν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ διαπραγματεύσεων διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι οἱ μὲν Ἑλληνες ἠροῦντο νὰ δεχθῶσι τὴν ὑποτελείαν οἱ δὲ Τοῦρκοι ἠροῦντο νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, δὲν ἔλεγε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Κάννινγκ ἀπεχώρησε πρὸ πάντων, ὡς εἶδομεν, διὰ τὰς ἰδιαζούσας σχέσεις τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ὃ ἐστίν, ἵνα ὁμιλήσωμεν σαφέστερον, διότι ἡ Ἀγγλία, ἥτις δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν της, ἤθελεν αὐτὴ νὰ ἐκτελέσῃ σχέδιον μέχρι τινὸς ἀνάλογον ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως, ἵνα διεξαγάγῃ τὸ ζήτημα προεξάρχουσα αὐτοῦ. Καὶ ὄχι μόνον ἤθελεν ἀλλὰ καὶ το κατόρθωσε. Τοῦτο δὲ μαντεύσας ὁ Μαυροκορδάτος προετίμησε πάντοτε τὴν ἀγγλικὴν ἐπέμβασιν μᾶλλον ἢ τὴν ρωσικὴν, μὴ διστάσας μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀποδεχθῇ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτουμένην ἀρχὴν τῆς ὑποτελείας, ἣν τοσοῦτον ἐκθύμως ἐπολέμησεν ὅτε ὑπὸ τῆς Ρωσίας προετάθη, διότι ἐπεΐθετο ὅτι ἡ Ἀγγλία οὐδὲν εἶχε συμφέρον νὰ ἐπιμείνῃ διὰ παντὸς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην. Μήπως ἐὰν δὲν ἐπῆρχοντο αἱ συμφοραὶ τοῦ 1825, 1826 καὶ 1827 ὁ Κάννινγκ, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον ἐτροπολόγησε κατὰ τὰ 1823 καὶ 1824 τὴν προηγουμένην τῆς Ἀγγλίας πολιτικὴν, βλέπων τὴν Τουρκίαν ἀδυνατοῦσαν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μὴ προκαταλάβῃ αὐτὸν ἄλλος εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος δὲν ἤθελεν εὔρει τρόπον νὰ παραμερίσῃ καὶ τὸν τελευταῖον ἐκείνον τῆς ὑποτελείας φραγμόν; Μήπως ἐπὶ τέλους ἡ μεσολάβησις δὲν ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν;

Δυστυχῶς ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1825 ὁ ἀστὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ἤρχισε νὰ ὠχρᾷ. Οἱ στολίσκοι ἡμῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρακαλύσωσι τὴν διαπεραίωσιν τοῦ Ἰβραήμη, τὰ δὲ κράτιστα τῶν πεζῶν ἡμῶν στρατευμάτων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθῆξωσιν εἰς τὰς λόγχας καὶ τὰ πυροβόλα τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἰβραήμης παρέστη ἐνώπιον τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου. Εἰς ποίαν ἀπελπισίαν περιῆλθε κατὰ τὰς ἡμέρας

ἐκείνας ἡ Κυβέρνησις, τὸ γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀπὸ 11 Ἰουνίου ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπὴν. Καὶ ὁ μὲν Ἰβραήμης, περιορισθεὶς εἰς ἀπλὴν κατασκόπησιν, ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ πρόδηλον ἦτο ὅτι ἄνευ ταχείας τινὸς ἑξωτερικῆς ἐπεμβάσεως ἡ Ἑλλὰς ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Πῶς ὅμως νὰ κατορθωθῇ ἡ ταχὺ αὕτη ἐπέμβασις; Ἡ Ρωσία ἦτο μακρὰν καὶ ἠρκεῖτο εἰς σχέδια καὶ διαπραγματεύσεις. Παρόντες δὲν ἦσαν εἰμὴ οἱ ναυτικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἡ μὲν Ἀγγλία διεκοίνωσεν, ὥς εἶδομεν, ἐσχάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ μεσολαβήσῃ, ἐὰν ζητηθῇ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑποτελείας. Ἡ Γαλλία ἐπηγγέλλετο πολὺν αἰσιώτερον. Αὐτὸς ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας στρατηγὸς Ρυμινιὺς, καὶ ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Γάλλοι εἶχον γράφει πρὸς τὸν γενικὸν γραμματεῖα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἀξιοῦντες ὅτι, ἐὰν ἀνηγορεύετο ὁ δούξ τοῦ Νεμούρς, δευτερότοκος τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας υἱός, ἡσφαλίζετο ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου κατῆλθεν ὁ Ἰβραήμ πασᾶς εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ πολλὴ κατέλαβεν ἀμχανία τοὺς ἐν Ναυπλίῳ, ὁ στρατηγὸς Ρόος, ἀπεσταλμένος τῆς φιλελληνικῆς γαλλικῆς ἐταιρείας, ἐπανέλαβε τὴν πρότασιν ἐκείνην. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γαλλικὴ αὕτη πρότασις ἦτο προτιμότερα τῆς ἀγγλικῆς, διότι ἡ ἀναγόρευσις εὐρωπαίου βασιλέως προϋπέθετεν ἀπαραιτήτως τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν. Ὅθεν τὸ νομοθετικὸν ἐπελήφθη δραστηρίως τοῦ ζητήματος καὶ ἡ πλειονοψηφία αὐτοῦ ἐφαίνετο ἀποκλίνουσα εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ γάλλου ἡγεμονόπαιδος καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου τῆς γαλλικῆς σημαίας. Ἀλλ' ὁ γάλλος ναύαρχος Δερινιὺς, ὅστις συνέπεσε νὰ καταπλεύσῃ τότε εἰς Ναύπλιον καὶ παρεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐπτοημένων ἐκείνων ἀνθρώπων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σημαίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ἐν δνόματι τῆς Γαλλίας ἀναγκωχὴν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰβραήμης, ἀπεποιήθη διαρρήδην νὰ ἀναμιχθῇ. «Τῇ ἀληθείᾳ, κύριε ὑπουργέ, ἔγραφε τῇ 23 Ἰουνίου πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐντρέπομαι σχεδὸν ἀναμνησκόμενος τῶν ὀνείρων τούτων, ἀλλὰ λέγω παρρησίᾳ ὅτι, καὶ ἂν αἱ ὁδηγίαι μου ἤθελον μὲ ἐπιτρέψει νὰ συμπράξω ὅπωςδήποτε εἰς τοιαῦτα σχέδια, ἤθελον νομίσει ὅτι παραβαίνω τὸ καθήκον μου καὶ διακινδυνεύω τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος μου ἐνδίδων ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ εἰς τὰς ματαίας ἐκείνας ἐλπίδας». Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ ναύαρχος τοιαῦτα γράφων, διότι, ὅτε βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 τὸ ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἀρχίσαν νὰ σχηματίζεται γαλλικὸν κόμμα ἔπεμψεν εἰς Παρισίους τὸν Ἀλέξανδρον Ἀξιώτην, ἵνα πληροφορηθῇ ἂν ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις συγκατένευεν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ δουκὸς Νεμούρς καὶ ἂν ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ σωθῇ διὰ τούτου, ὅτε δούξ τῆς Αὐρηλίας καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπήντησαν ὅτι αἱ δυνάμεις δὲν θέλουσι ποτὲ ἐπιτρέψει εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ δώσῃ βασιλέα γάλλον τῇ Ἑλλάδι καὶ ὅτι ἀνάγκη νὰ διοργανώσωσιν οἱ Ἕλληνες τακτικῶς τὸν στρατὸν καὶ νὰ ρυθμίσωσι τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας κόμης Γκιγεμινὼ ἐξήγησεν εὐκρινέστατα τὰς παλμβουλίας ταύτας τῆς κυβερνήσεώς του ἐν ἐπιστολῇ ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν ναύαρχον Δερινιὺν, τῇ 15)27 Δεκεμβρίου 1825. «Νομίζω ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως διὰ τῆς ἀνοχῆς ἣν ἐπεδείξατο ὡς πρὸς τὸ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο βούλευμα ἠθέλησεν ἀπλῶς νὰ οἰκονομήσῃ τὴν δημοτικότητά της εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα». Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ ἐπὶ τῶν ἑξωτερικῶν ὑπουργὸς ἔγραψε πρὸς τὸν πρέσβυν «ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπολαμβάνει ὡς ὀνειροπολήματα ὅλα ταῦτα τὰ σχέδια περὶ ἐκλογῆς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἡ πρεσβεία δὲν ἔχει νὰ προσέξῃ εἰς αὐτά». Ὅπόσον δίκαιον λοιπὸν εἶχεν ὁ Μαυροκορδάτος νὰ καταφέρεται κατὰ τῶν *μεγάλων σχεδίων τοῦ Roche* καὶ τῆς *γαλλικῆς φατρίας* ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπὴν, ἰδίως ἀπὸ 15 Μαΐου καὶ 20 Αὐγούστου καὶ 3 Ὀκτωβρίου!

Ἐνῷ δὲ ἐκ μὲν τῆς Ρωσίας οὐδεμία ἄμεσος συνδρομὴ ἠλπίζετο ἢ δὲ γαλλικὴ ἐπέμβασις ἀπεδεικνύετο χιμαιρική, ὁ Ἀμιλτων ἀπελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς εἰς Κέρκυραν ἐπανήλθεν ἐκεῖθεν ἀμέσως συνεπαγόμενος μὲν 4 φρεγάδας καὶ 3 δρόμωνας,

Βασιλεὺς Γεώργιος Δ΄ τῆς Ἀγγλίας

δίδων δὲ τὴν συμβουλὴν νὰ ζητηθῇ ἡ ἀγγλικὴ ὑπεράσπισις. Ὁ Μαυροκορδάτος μεθ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐνόησεν ὅτι ἄλλη ἐλπίς σωτηρίας δὲν ὑπῆρχεν. Ὅθεν ἐν τῷ ἄμα οἱ ἐπισημότεροι Πελοποννήσιοι, πολιτικοὶ τε καὶ στρατιωτικοὶ, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων, ὁ Α. Μιαούλης, ὁ ἀκμάζων τότε ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Γούρας, καὶ χιλιάδες ἄλλων ἀνθρώπων ὑπέγραψαν τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην προᾶξιν δι' ἧς χρονολογηθείσης τῇ 24 Ἰουλίου 1825 μετὰ τινος αἰτιολογίας ὠρίζετο ὅτι πρῶτον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος θέτει ἐκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, ἀνεξαρτησίας καὶ πολιτικῆς του ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Α. Μ. τοῦ Γεωργίου Δ΄,

δεύτερον ἡ παροῦσα προᾶξις νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Αὐτοῦ Βρετανικῆς Μεγαλειότητος. Κατὰ τῆς πράξεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν Ἑλληνές τινες καὶ ξένοι, ἐν οἷς καὶ ὁ γάλλος στρατηγὸς Ρόσς. Ἐκ τῶν εὐαριθμῶν τούτων διαμαρτυρήσεων αἱ μὲν παρ' Ἑλλήνων γενόμεναι, ἕξ ὧν πολὺκροτος μάλιστα ἀπέβη ἡ τοῦ Δημοτρίου Ὑψηλάντου, δικαιολογοῦνται μέχρι τινός διότι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐνόμιζον ὅτι πρόκειται νὰ πωληθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μὴ εἰδότες τὰ κινήσαντα τὴν προᾶξιν ἐλατήρια καὶ ἀγνοοῦντες ἢ μὴ πιστεύοντες ὅτι δὲν ἐζητήθη ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰμὴ ἵνα λάβῃ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως, καὶ ἐπεμβάσεως κυρίως ὑπ' αὐτῆς διενεργουμένης. Ἀλλ' ὅποσον ἡ διαμαρτυρήσις τῶν Γάλλων ἦτο ἀδικαιολόγητος ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἣτις ἐδόθη μετὰ τινος μηνὸς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀξιώτου. Ὅπως δὲ καὶ ἡ Ἑλλὰς καιρὸν δὲν εἶχε νὰ περιμένῃ. Ἡ ἀπελπισία ἦτο τοσαύτη ὥστε ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅτε ἦλθεν ἡ σειρὰ αὐτοῦ νὰ υπογράψῃ καὶ εἶδε τὸν Κολοκοτρώνην ὑπογραφέντα ἤδη ὡς ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ ξηρὰν ἐλληνικῶν δυνάμεων, στραφεὶς πρὸς αὐτὸν εἶπε· «διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος σὲ υπογράφω καὶ πρόεδρον τῶν κατὰ ξηρὰν βουλευτηρίων καὶ ἀρχηγὸν τῶν κατὰ γῆν δυνάμεων».

Ἡ προᾶξις ἀπεστάλη ἀμέσως εἰς Λονδίνον, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος, ὅστις δὲν ἐδίστασε νὰ τὴν υπογράψῃ, εἰ καὶ εἰς τῶν τελευταίων καὶ ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης, ἀπηύθυνε συγχρόνως σχεδὸν τῇ 8/20 Αὐγούστου ἐπίσημον πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγγ ἐπιστολήν, ἐν ᾗ συμπληρῶν τὸ ἔγγραφον τοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ Ροδίου καὶ ἀποκρινόμενος εἰς τὴν γνωστὴν ἤδη ἀπάντησιν τοῦ Κάννιγγ ἐπανέλαβε τὰ πλεῖστα τῶν ἐπιχειρημάτων ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχε γράψῃ πρὸς τὸν Γέντζ. «Ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη, ἔλεγεν ἀποσιωπῶν τὴν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀμυχανίαν, ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη εἶναι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ ἰδρυθῇ ὁ φραγμὸς ὃν

ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας ρωσικῆς δυνάμεως. Ἄλλοτε τὸ ὁσμανικὸν κράτος ἀπετέλει τὸν φραγμὸν ἐκείνον, ἀλλ' ἡ παρούσα τῶν Ἑλλήνων πάλη κατ' αὐτοῦ ἀπέδειξεν ἀποχωρῶντως ὅτι τὸ ὁσμανικὸν κράτος δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες, εἰ καὶ τοσοῦτον ἔτι εὐαριθμοί, ἀνεδείχθησαν ἱκανοὶ νὰ ἀνθέξωσιν εἰς αὐτό, δηλὸν ὅτι ἡ Πρόνοια ἀνατίθησι τὸ ἔργον εἰς αὐτοὺς καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη δύναται ν' ἀναπauθῇ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου γενομένης. Ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης θέλει συμφωνήσῃ μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ ὁσμανικὴ Πύλη συμπτυνωθεῖσα ἐν Ἀσίᾳ καὶ παύσασα τοῦ νὰ ἐξασθενῇται ὑπὸ τε τῶν ἀδιακόπων στάσεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀπαρατήτου συντηρήσεως στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι (ἥς ἡ ὑποταγὴ οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀποτελεσμα συνθήκης τινὸς ἢ πράξεως οἰασθήποτε δυναμένης νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν) θέλει προσλάβει δύναμιν πλείονα τῆς παρουσίας, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλάς θέλει ἀποβῇ θάσσον ἢ βράδιον ἢ φυσικὴ τῆς Πύλης σύμμαχος, ἅμα ἡ τελευταία αὕτη γνωρίσῃ κάλιον τὰ συμφέροντα αὐτῆς. Ἐντεῦθεν δὲ Ἀγγλία, Πύλη καὶ Ἑλλάς δὲν θέλουσιν ἀποτελεῖ εἰμὴ μίαν οὕτως εἰπεῖν δύναμιν κατέναντι τῆς Ρωσίας, καὶ ὥς ἐκ τῆς ἐνώσεως ταύτης ἡ Ἀγγλία θέλει προσλάβει μείζονα πάσης ἄλλης ἐγγύησιν κατὰ τῶν ἀποπειρῶν ὅσας ἡ Ρωσία καὶ ἄλλη οἰαδήποτε ἐν Εὐρώπῃ δύναμις θέλουσι μετ' οὐ πολὺ βεβαίως ἐπιχειρήσει, ἵνα βλάβῃ τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐμπορίαν ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἐνὶ λόγῳ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτοῦσι τὴν ἐν Ἑλλάδι ἴδρυσιν κράτους ἀνεξαρτήτου καὶ κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς. Ὅσονδήποτε κρίσιμοι καὶ ἂν ἀπέβησαν αἱ περιστάσεις, ὁ Μαυροκορδάτος ἐπέμενε πρὸ πάντων εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Κάννιγγ, γράφων πρὸς τὸν Ἀμυλτων τῇ 19 Ἰουνίου (1 Ἰουλίου), ἐβεβαίουν αὐτὸν ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι τοιοῦτος ὥστε ἄλλοι τὸν παρέστησαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἦσαν συντεταγμένοι καὶ αἱ νέαι ὁδηγίαι ὅσας ἔδωκεν εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπὴν ἣν ἐσύστησε δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Κάννιγγ ἀπὸ 11/23 Ἰουλίου.

Ἡ προεκτεθεῖσα ἀπὸ 24 Ἰουλίου πράξις ἐστάλη εἰς Λονδίνον διὰ τοῦ Δημητρίου Μιαούλη, υἱοῦ τοῦ περικλοῦς ναυάρχου. Ὁ Κάννιγγ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ ἡ πράξις δὲν συνετάχθη ὥς ἐγγραφον κυβερνητικὸν ἀλλ' ὥς αἰτήσεις ἄμεσος τοῦ ἔθνους ἐρμηνευομένη ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων αὐτοῦ ἀνδρῶν, ὁ Κάννιγγ ἀπηύθυνε τὴν ἀπάντησίν του, γραφεῖσαν τῇ 13 Ὀκτωβρίου, πρὸς τοὺς δύο πάντων ἐπιφανεστάτους, τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Διὰ τῆς ἀπαντήσεως δὲ ταύτης ἔλεγεν ὅτι, ἐὰν ἀπεδέχετο ἀπολύτως τὴν πρότασιν τοῦ ἔθνους, ἡ Ἀγγλία ἔπρεπε νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης, ἐνῷ αὕτη οὐδεμίαν ἔδωκεν αὐτῇ δικαίαν ἀφορμὴν πολέμου, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναδεχθῇ ἅπαν τὸ βάρος τοῦ πολέμου τούτου καὶ νὰ ὑποχρεωθῇ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ μὴ καταθέσῃ τὰ ὅπλα εἰμὴ ἀφοῦ ἡ Ἑλλάς κατασταθῇ ἀνεξάρτητος. Τὸ πρᾶγμα, προσέθετεν, εἶναι ἐντελῶς παράλογον. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν εἴμεθα δίκαιοι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τοιαύτη ἀξίωσις ἤθελεν εἶναι ἐκ μέρους ἡμῶν ἀνήκουστος. Ἀλλ' ὁ Κάννιγγ, ὅστις εἶχε προκαλέσει ἐμμέσως τὴν πράξιν καὶ ἤξευρε διατί τὴν εἶχε προκαλέσει, προσέθετεν ὅτι ἡ Ἀγγλία «εὐχαρίστως θέλει δράξῃ πᾶσαν εὐκαιρίαν ἣν ἡ τύχη τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι ἐχθροπραξίαι ἤθελον παράσχει αὐτῇ, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τέλος ὁ πολυαἵμακτος οὗτος ἀγὼν διὰ τῆς μεσολαβήσεώς της καὶ διὰ συνθήκης διατηρούσης ἀπρόσβλητα τὰ συμφέροντα καὶ τὴν τιμὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν». Εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ Κάννιγγ, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνετο μὴ ἀποδε-

χόμενος τὴν αἴτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀπαντήσεώς του, ἀπεδέχετο αὐτὴν διαρρήδην διὰ τοῦ δευτέρου, ἀποφεύγων μόνον νὰ μὴ ἀναλάβῃ καμμίαν ὑποχρέωσιν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας.

Τῷ οὗν προχειρισάμενος ἀμέσως πρέσβυν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀντὶ τοῦ λόρδου

Ναύαρχος Κόχραν

Στράτφορντ, τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνεψιὸν Στράτφορντ Κάννιγγ, παρήγγειλεν αὐτῷ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ διαπραγματευθῇ εἰδικώτερον τὸ ζήτημα μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται ἐγένοντο κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1826 εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ὑδρας πελοποννησιακὴν παραλίαν. Αἱ περιστάσεις τῆς Ἑλλάδος ἦσαν δεινόταται. Ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρὰ εἶχον πρὸ καιροῦ καταστραφῇ. Ἡ Κρήτη εἶχε καθ' ὅλοκληρίαν δαμασθῇ. Οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι ἀνεδείκνυνον μὲν πάντοτε τὴν ἀπαράμιλλον αὐτῶν δεξιότητα καὶ τόλμην ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπεκράτησε παρ' αὐτοῖς ἡ ἰδέα ὅτι διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν πλοίων καὶ πόρων οὐδὲν πλέον

δύνανται καίριον νὰ κατορθώσωσι κατὰ τῶν στόλων τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ ὥστε, καθὼς ὀρθότατα λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière», ἡ Ἑλλάς, ἥτις εἶχε τὸν Μιαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κανάρην, ἄνδρας ναυτικούς οἷους ὀλίγοι παρήγαγον αἰῶνες, κατήντησε νὰ περιμένῃ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ λόρδου Κόχραν», ὅστις, ἀφοῦ ἀπήτησεν ὡς μισθὸν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ ἡμιόλιον ἑκατομμύριον φράγκων καὶ ἔλαβεν ὡς προκαταβολὴν ὑπὲρ τὰς 900.000, οὐδὲν ἐπὶ τέλους λόγου ἄξιον ἔπραξεν. Οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ὑπετάσσοντο, πολλοῦ γε δεῖ, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιταχῶσιν εἰς τὰ τάγματα τοῦ Ἰβραήμη. Ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις εἶχε κατακλεισθῇ ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, τὸ ὁποῖον πολιορκούμενον πρὸ ἑπτὰ μηνῶν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, μεθ' οὗ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου συνέπραττε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στρατός, δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι θέλει ἀνθῆξει πολὺ. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δὲν εἶχομεν εἰμὴ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Μαυροκορδάτος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀμχανίας ταύτης καὶ ὑπὸ τῶν παραστάσεων τοῦ Στράτφορντ Κάννιγγ, ὅτι αἱ πρὸς τὴν Πύλιν διαπραγματεύσεις ἦτο ἀδύνατον ν' ἀρχίσωσιν ἄλλως ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποτελείας, ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ κεφαλαῖῳδες τοῦτο ζήτημα. Τοῦτο δὲν το γινώσκουμεν ἔξ ἑλληνικῆς πηγῆς, διότι δυστυχῶς ἄχρι τοῦδε οὐδὲν παρ' ἡμῖν ἐδημοσιεύθη περὶ τῶν τοσοῦτο σπουδαίων διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν διαλέξεων ἐκείνων. Ἀλλὰ ὁ Γ. Κάννιγγ, ἐν τῇ ἀπὸ 14/26 Σεπτεμβρίου 1826 ἐπιστολῇ αὐτοῦ, πρὸς τὸν κύριον Γ. Temple, ἐπιτετραμμένον τῆς Ἀγγλίας εἰς Βερολίνον, λέγει ρητῶς. Certains chefs Grecs, parlant au nom de leurs compatriotes, ont déclaré à l'ambassadeur du Roi près de la Porte, lors qu'il s'est rendu à Constantinople, qu'ils se

désistaient de leur prétention à une indépendance illimitée. Ἴσως εἴπωσί τινες· ἀλλὰ διατὶ λοιπὸν ὁ Μαυροκορδάτος ὑπελάμβανε τοσοῦτον ὀλεθρίας τὰς περὶ 4 ἡγεμονιῶν προτάσεις τοῦ ρωσικοῦ ἀνακτοβουλίου ἐν ἔτει 1824, νῦν δὲ ἀπεδέχετο τὴν ὑποτέλειαν καὶ μάλιστα ἐπὶ ὁρίων τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἔμελλον νὰ εἶναι πολὺ στενώτερα τῶν ὑπὸ τῆς Ρωσίας προταθέντων; Δὲν θέλομεν εἶπει ὅτι ἐνταῦθα προέκειτο περὶ ἐνὸς ὑποτελοῦς κράτους καὶ οὐχὶ περὶ τεσσάρων, οὐδ' ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ κρισίμῳ περιπετείᾳ ἐν ἣ εὐρέθημεν τῷ 1826 αἱ ὁδηγίαι ἃς διέγραψε μετ' ὀλίγον ἢ ἐν Ἐρμιόνη συνέλευσις ἐπέμειναν ν' ἀπαιτῶσιν ὥστε τὸ ὑποτελὲς κράτος νὰ περιλαμβάνῃ τὴν Πελοπόννησον, τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, τὰς ναυτικὰς καὶ τὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, τὴν Κρήτην καὶ εἰ δυνατὸν « ὅσα ἄλλα μέρη ἔπιασαν ὅπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ ἐσυσσωματώθησαν μετὰ τὴν προσωρινὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν », ἐνῶ ἡ ρωσικὴ πρότασις διήρει τὰς χώρας ταύτας εἰς 4 ἡγεμονίας. Δὲν θέλομεν εἶπει ὅτι ὁ ἀνὴρ, ὑπηρετῶν ἔθνος τοῦ ὁποίου αἱ περιστάσεις τοσοῦτον ἄλλοκότως μετεβάλλοντο καὶ ἰδίως τοσοῦτο παραδόξως ἡλλοιώθησαν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἠδύνατο τῇ ἀληθείᾳ εὐλόγως νὰ τροπολογῇ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ πορείαν, ἀφοῦ αἱ μέγισται τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης τοσοῦτο καὶ τασάκις ἐτροπολόγησαν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἀπαρέγκλιτος εὐστάθεια δὲν εἶναι ἡ πρωτίστη τῆς διπλωματίας ἀρετὴ. Ὁ, τι ὅμως ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία δὲν ἔχει ἔργον μῆτε νὰ δικαιολογῇ ἀπολύτως τινὰ μῆτε ἀπολύτως νὰ καταδικάζῃ. Ἔργον ἔχει νὰ ἐξετάζῃ τὰ πράγματα. Ἐξετάζοντες δὲ τὰ πράγματα εὐρίσκομεν ὅτι τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως, προτεῖνον εἰς τὰς δυνάμεις ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824 τὴν ἴδρυσιν 4 ἡγεμονιῶν, οὐδὲν ἔπραξε μέχρι τοῦ 1828 πρὸς ἐκβίασιν τῆς Πύλης. Ἐὰν ἡ Ρωσία, ἣτις ἠπέλιψε πόλεμον ἀπὸ τοῦ 1821, ἐκίρυσεν αὐτόν, ἔστω καὶ τῷ 1824, ἡ Ρωσία ἠθέλει ἀποβῇ ὁ μέγιστος τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος ἐφ' οἷσιν ἂν ἐνέηγε σκοπῶ. Ἀλλ' ἡ Ρωσία δὲν ἐκίρυσεν τὸν πόλεμον εἰμὴ τῷ 1828· μέχρι δὲ τοῦ 1828 ἡ Ἑλλάς δὲν ἠδύνατο νὰ περιμείνῃ. Ἐκ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἡ μὲν Αὐστρία ἦτο ἀντικρὺς ἡμῖν πολεμία ἡ δὲ Γαλλία ἀδιακόπως ἐταλαντεύετο καὶ ζητῶς μάλιστα ἀπέκρουσε τὴν περὶ μεσολαβήσεως αἴτησιν ἡμῶν τῷ 1825, οὐδὲ μετέσχε τοῦ ἐν ἔτει 1826 συνταχθέντος πρώτου πρωτοκόλλου. Ἐμμεν μόνῃ ἡ Ἀγγλία, ἣτις, ὅσον καὶ ἂν ἀνεδείχθη κατ' ἀρχὰς πολεμία, ἔτεινεν ἡμῖν ἐγκαίρως χεῖρα ἀρωγόν. Τὸ προτέρημα τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπῆρξεν ὅτι ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν ἐνδεχομένην ταύτην τροπὴν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ ὅτι δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸ νὰ ἐξευμενίσῃ, νὰ προσοικειωθῇ, νὰ παρασύρῃ αὐτήν. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς λόγοις δὲν ἐτήρησε πάντοτε τὸ προσήκον πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις μέτρον. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως ἐπέτυχεν τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπεδίωκε· καὶ μόνον ἡ ὀλεθρία τροπὴ ἣν ἔλαβεν ὁ πόλεμος κατὰ τὸ 1826 καὶ 1827 παρεκώλυσε τοῦ νὰ τεθῇ ἕξ ἀρχῆς ὡς βάσις τῆς μεσολαβήσεως ἢ πλήρης ἀνεξαρτησία, ὅπερ δὲν θέλει φανῇ βεβαίως παραδόξον, ἀφοῦ ἡ Αὐστρία ἐν ἔτεσι 1826 καὶ 1827 ἐβεβαίον ἀδιακόπως ὅτι δὲν βλέπει πλέον ποῦ ὑπάρχει ἡ Ἑλλάς ὑπὲρ ἧς σκιαμαχοῦσιν οἱ φίλοι αὐτῆς καὶ προστάται. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὸ σπουδαῖον, τὸ κατεπεῖγον, τὸ σωτήριον ἦτο νὰ ἀρχίσῃ ἡ μεσολαβήσις· διότι ἅπαξ ἀρξαμένη πιθανώτατον ἦτο, ὅπως καὶ συνέβη, νὰ ἀπολήξῃ εἰς τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Στράτηφορδ Κάννιγγ ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀρχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις αὐτοῦ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐπι-

δαύρω Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἥτις 10 μόνον ἡμέρας συνεδριάσασα, ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 16 Ἀπριλίου, καὶ διαλυθεῖσα διὰ τὴν ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐπελθοῦσαν κατὰ πληξιν, διώρισεν, ὥς γνωρίζομεν ἤδη, δύο ἐπιτροπὰς, τὴν μίαν *Διοικητικὴν*, εἰς ἣν ἐπέτρεψε προσωρινῶς τὴν *ὀλικὴν κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων*, καὶ τὴν ἄλλην κληθεῖσαν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως*, εἰς ἣν ἀνέθηκε τὸ ἔργον τοῦ νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ Στράτφορντ Κάννιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ὁσμανικῆς Πύλης συμβιβασμόν. Τὸ δὲ 7 ἄρθρον τῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιτροπὴν, διελάμβανε ρητῶς· «Ἐμπορεῖ ἡ ἐπιτροπὴ νὰ συγκατατεθῇ διὰ τὴν ὑπεροχὴν (δηλ. ἐπικυριαρχίαν) τῆς Πόρτας εἰς τὸ νὰ πληρῶνῃ εἰς αὐτὴν ἡ ἅπαξ μίαν χρηματικὴν ποσότητά εἰς διαφόρους δόσεις ἢ ἓνα ἐτήσιον φόρον». Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἡ διορισθεῖσα πρὸς διεξαγωγὴν τῶν μετὰ τοῦ Στράτφορντ Κάννιγγ διαπραγματεύσεων συνέκειτο ἐκ τῶν κ. κ. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, Ἄρτης Πορφυρίου, Π. Νοταρᾶ, Β. Βουδούρη, Α. Κοπανίτσα, Α. Λόντου, Γ. Μπούκουρη, Γ. Δαρειώτου, Ἐμμανουὴλ Ξένου, Γ. Αἰνιάν, Σ. Καλογεροπούλου, Ν. Ρενιέρη καὶ Ν. Κ. Βελισαρίου. Ὅλος λοιπὸν ὁ κόσμος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ παρεκτὸς τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὑποθέτομεν δὲ ὅτι οὗτος ἀπεκλείσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πανισχύρου τότε Κολοκοτρώνη. Αἱ δύο αὗται φύσεις, ὥς καὶ ἄλλοτε εἵπομεν, ἦσαν ἀσυμβίβαστοι. Ἀλλά, ἂν ἡ εἰκασία ἡμῶν εἶναι ἀληθής, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Ἰβραήμη ἔπραξέ τι ἐντελῶς ἑαυτοῦ ἀνάξιον. Ὅπως δὴ ποτε, ὅτε ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδριάσει τῆς συνελεύσεως προετάρθη καὶ ἐνεκρίθη ἡ ἴδρυσις τῶν δύο ἐπιτροπῶν, συγχρόνως κατὰ τὸ τέταρτον κεφάλαιον τῶν πρακτικῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης· «ἐπροβλήθη νὰ διορισθῶν μέλη καὶ εἰς τὰς δύο ἐπιτροπὰς ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι νὰ ἔχουν τὰς οἰκογενείας των ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἔχωσιν ἀκίνητα κτήματα. Ἐγινε δεκτὴ ἡ πρότασις». Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, ὅστις οὔτε τὴν οἰκογένειάν του εἶχεν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἀκίνητα κτήματα. Ἀλλὰ δὲν ἐλυπήθη βεβαίως πολὺ ὁ αἰοίδιμος ἀνὴρ διότι ἀπεκλείσθη τοῦ δαιμονίου ἐκείνου διπλωματικοῦ συλλόγου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀναθῆις τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Στράτφορντ Κάννιγγ ἤξευρεν ὅτι εἶναι εἰς χεῖρας ἀσφαλεῖς. Καὶ ἔπειτα μήπως δὲν ὑπηρέτησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως τὸ ἔθνος ὥς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὥς δημόσιος λειτουργός; Ἀλλά, ἐπειδὴ ἐσυνήθιζε νὰ γελᾷ συχνάκις, πρέπει νὰ ἐγέλασε πολὺ κατὰ τὸν ἰδιάζοντα ἐκείνον τρόπον ὃν ἐνθυμοῦνται πάντες ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, βλέπων εἰς τίνας ἐπετράπη ἡ ἐπίσημος τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων διεξαγωγὴ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν.

Ἡ ὁσμανικὴ Πύλη ἀπέκρουσεν ἀποτόμως τὰς περὶ μεσολαβήσεως διαπραγματεύσεις τοῦ Στράτφορντ Κάννιγγ· καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε μὲν τὸ Μεσολόγγιον τῇ δὲ 18 Ἀπριλίου ἡ Πύλη ἀπεδέχθη τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρωσίας πρὸς ρύθμισιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1816 ἐκκρεμῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας διαφορῶν, ὁ Ρεῖζ ἀφέντης ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν βαρῶνον Ὅττενφελς ἔλεγε θριαμβικῶς· «Τρία ἦσαν τὰ στηρίγματα εἰς τὰ ὅποια ἤλπιζον οἱ Ἕλληνες, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐκ τούτων ὅμως τὰ μὲν δύο ἀφῆρθέησαν ἐκ μέσου τὸ δὲ τρίτον, ἥτοι ἡ Ἀγγλία, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς ὠφελήσῃ πολὺ εἰς τὸ ἐξῆς». Ἀλλ' ὁ Ρεῖζ ἐφένδης ἠπατήθη, ὅπως ἠπατήθη ὁ πρίγκιψ Μέντερνιχ καὶ ὅπως τοσοῦτοι ἄλλοι. Ἐνῶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφαντάζοντο ὅτι διὰ τῶν τελευταίων πρὸς τὴν Ρωσίαν παραχωρήσεων εἶχεν αὕτη ἐντελῶς ἐξουδετερωθῇ, ἐν Πετροπόλει ὑπεγράφετο διὰ τῶν ἀκοιμήτων ἐνεργειῶν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ τῇ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρωτόκολλον, περὶ οὗ εἵπομεν ἱκανὰ ἐν τοῖς προτέροις. Ἐκεῖ δὲ ἐξηγήσαμεν καὶ πῶς μὲν

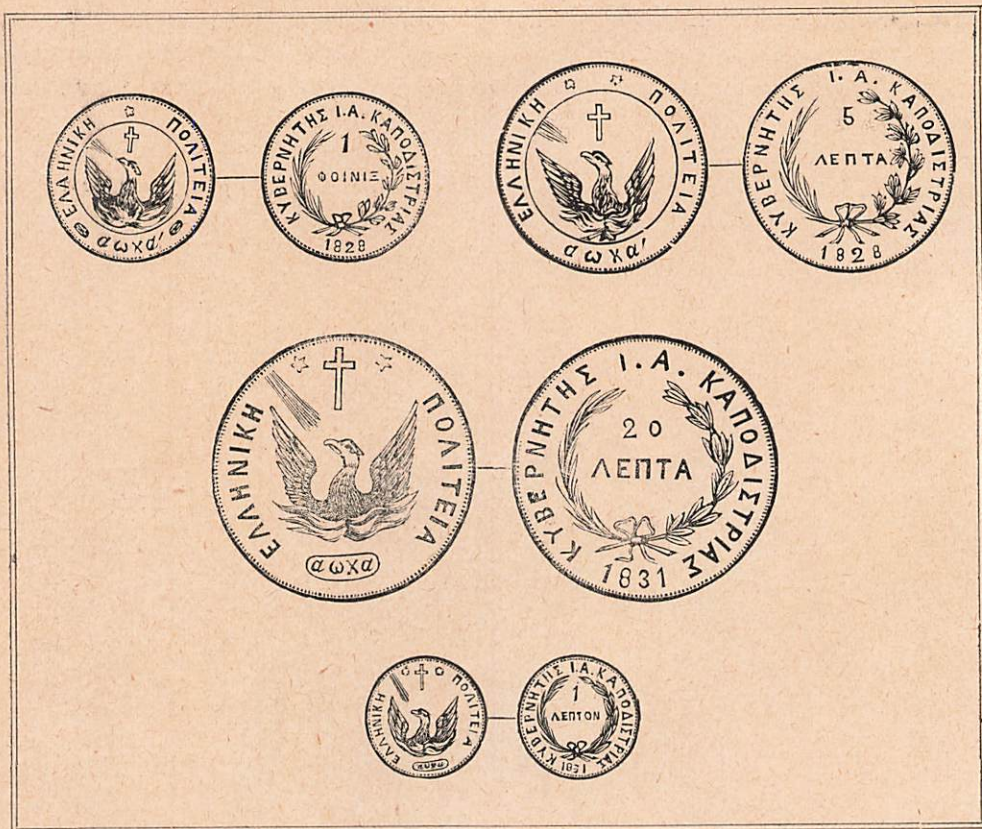

τὸ πρωτόκολλον τοῦτο μετεμορφώθη εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφεῖσαν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1827, εἰς ἣν μετέσχον ἤδη καὶ ἡ Γαλλία, πῶς δὲ ἡ συνθήκη αὕτη ἡρμηνεύθη διὰ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας, ὥς ἐκ τῆς ὁποίας κατὰ πρῶτον ἀνέπνευσεν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν ἀπεριγράπτων συμφορῶν καὶ δοκιμασιῶν ὑφ' ὧν κατετρώχετο ἐπὶ τρία ἀδιakόπως ἔτη.

Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη

Νομίσματα τοῦ Καποδιστρίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΑΙ ΠΕΡΙΠΤΕΤΕΙΑΙ ΤΩΝ ΟΛΕΘΡΙΩΝ ΕΤΩΝ 1825, 1826 ΚΑΙ 1827

Φοβερά τρόντι ὑπῆρξαν τὰ τρία ταῦτα ἔτη. Μέχρι τοῦδε ἐγράψαμεν ἱστορίαν. Ἐφεξῆς ἡ ἐπανάστασις προσλαμβάνει τραγωδίας σχῆμα. Ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1825 ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μὲν δυσανάλογος ἀλλὰ κατὰ ξηράν οἱ πολέμοι εἶχον τὸν αὐτὸν ὅπλισμὸν πρὸς τοὺς ἡμετέρους, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν καὶ ἐν συνόλῳ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιπαρατάξωσι δυνάμεις ὑπερβαλλόντως ἀνωτέρας κατὰ τὸ πλῆθος· κατὰ θάλασσαν δὲ πελώριοι μὲν ἦσαν οἱ ὄγκοι τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀλλὰ, κακῶς κυβερνώμενοι καὶ χειριζόμενοι, κατωρθώθη νὰ καταστρατηγῶνται καὶ ἐν μέρει νὰ καταστρέφονται διὰ τῆς δεξιότητος καὶ τῆς τόλμης τῶν ἡμετέρων. Ἐντεῦθεν δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ ματαιωθῶσιν ἐπὶ τέλους τὰ τῶν Ὁσμανιδῶν ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1827 τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Ἡ ἐπανάστασις ἐπολεμήθη ἔκτοτε ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ καλῶς ὀργανωμένου καὶ κάλλιον ὁδηγούμενου. Ὁ τολμηρὸς, ὁ νοήμων, ὁ ἐπίμονος τοῦ στρατοῦ τούτου ἡγεμὼν ἐπηρείδετο ἐπὶ τῶν δαυηλῶν τῆς Αἰγύπτου πόρων καὶ ἐπὶ στόλου,

ὅστις μὴ πτοούμενος ἤδη ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν⁽¹⁾ καὶ εἰς μηδὲν λογίζομενος τὰς ζημίας ὅσας κατ' ἀρχὰς ἐξ αὐτῶν ἔπαθε δὲν ἔπαυσε διατηρῶν τὴν μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν καὶ μεταβιβάζων ἐπικουρίας, χρήματα, ἐφόδια. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τὸ νὰ καταβάλῃ πᾶσαν ἐκ παρατάξεως ἀντίστασιν ἐν Πελοποννήσῳ ἐβοήθησε τὸν Ρεσίτ πασᾶν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Αὐτὸς οὗτος ὁ Ρεσίτ πασᾶς δὲν ἦτο ἄνθρωπος κοινὸς οὐδὲ ὁμοίᾳζε τοὺς πασάδες ὅσους ὁ σουλτάν Μαχμούτης εἶχε πέμψει προηγουμένως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ναὶ μὲν ἤρχε πάντοτε ἀτάκτων στιφῶν ἀλλὰ ἤξευρε νὰ συντηρῇ, νὰ ἀναπληροῖ, νὰ προμηθεύῃ δι' ἀπάντων τῶν δεόντων τὰ σίφη ἐκεῖνα καὶ πρὸ πάντων ἤξευρε νὰ ὀδηγῇ αὐτὰ ἐπιτηδείως, νὰ μὴ πτοῖται ὑπὸ τῶν ἀτυχιῶν καὶ νὰ ἐπιμένῃ. Ἡ ἐπανάστασις, ἣτις ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἤρξατο τῷ 1821 ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Σουλίου, περιεστάλη τῷ 1827 ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἐντὸς τῶν βράχων τῆς Μάνης καὶ τῆς Ὑδρας. Τότε κατέστη ἀναμφισβήτητον ὁπόσον ἄδικον εἶχον οἱ ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ 1821 πρεσβεύσαντες ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναβληθῇ τὸ ἐπιχειρημα. Ἐὰν ἀνεβάλλετο καὶ ἐδίδετο εἰς τὴν Τουρκίαν καιρὸς νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τακτικὸν καὶ ναυτικὴν δύναμιν ἀτμοκίνητον, ἡ ἐπανάστασις οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀρχίσῃ, μὴ ἔχουσα ν' ἀντιπαρατάξῃ εἰμὴ ἀρματολοὺς καὶ κλέφτας, εἰμὴ πάρωνας ἐπὶ σιτεμπορίᾳ κατεσκευασμένους.

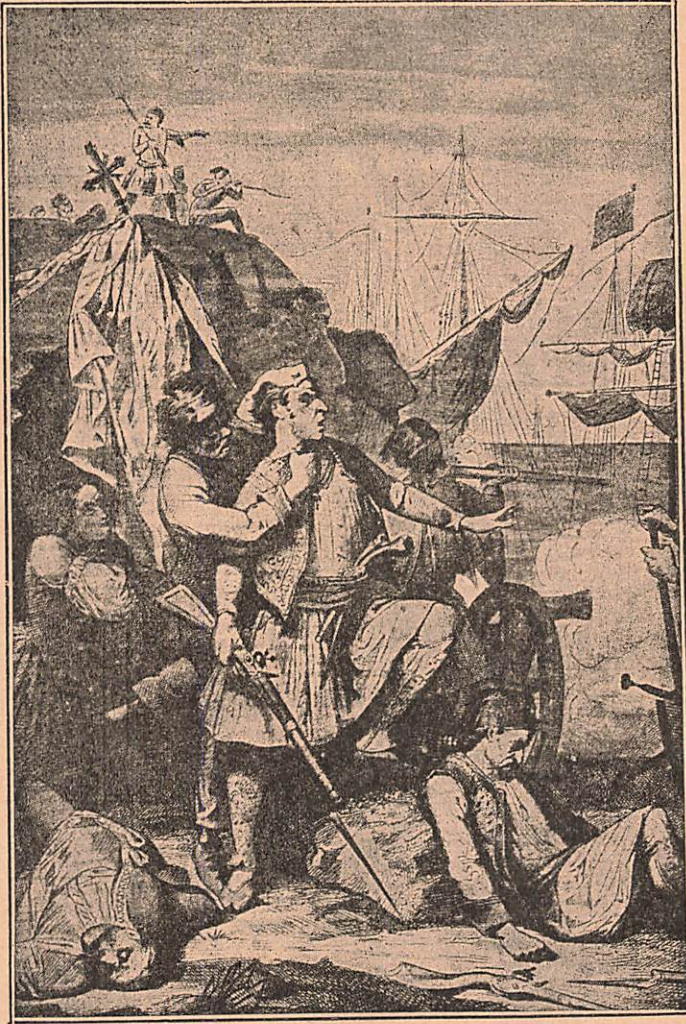
Ὁ κόμης Σανταρόζας, στρατηγὸς καὶ ὑπουργὸς
τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Πεδεμοντίου,
φονευθεὶς ἐν Σφακτηρίᾳ

Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν δοκιμασιῶν αἵτινες ἐπέσκηψαν κατὰ τὰ τρία ἐκεῖνα ἀπαίσια ἔτη τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀνεδείχθη τῇ ἀληθείᾳ ἀξιάγαστον. Δὲν ἀγαπῶ τὰς ὑπερβολὰς αἵτινες εἶναι τὸ ψιμύθιον τῆς ἱστορίας· ἐπὶ τοσοῦτον ὅμως χρόνον συζήσας διανοίᾳ τε καὶ καρδίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μέσου καὶ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ἠμπορῶ, νομίζω, νὰ εἴπω ὅτι, λόγῳ καρτερίας καὶ ἀφοσιώσεως, οὐδέποτε ὑπῆρξε λαμπρότερος ἢ κατὰ τὴν ἀποφράδα ταύτην περίοδος. Ὅχι, οὐδέποτε, οὐδ' ἐπὶ τῶν πολυμνήτων ἐκείνων χρόνων καθ' οὓς ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ἡ δυσαρίθμητος τοῦ Εἰρῆου στρατιά. Ὁ θάνατος τοῦ Λεωνίδου, ἡ ἐθελοθυσία τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ὑπῆρξαν βεβαίως ἔργα μεγάλα, ἀλλ' ἡ κρίσις ἐκείνη δὲν διήρκεσεν εἰμὴ μῆνας τρεῖς, ἐνῶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν ἡ κρίσις, ἡ ὀλεθρία κρίσις, παρετάθη ἐπὶ τρία ὅλα ἔτη. Τρία φρούρια παρεδόθησαν· τὸ Παλαιόκαστρον (τὸ Παλαιὸν Ναυαρίνον), τὸ Νεόκαστρον, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων τῆς μακρᾶς ταύτης ἀγωνίας

(1) Πυρπολικά διέθετε νῦν καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος.

τινὲς ὑπέκνυσαν· ἀλλὰ πάντες μὲν ἐπὶ ἡμιόλιον ἔτος οἱ δὲ πλείονες, οἱ ἀσυγκρίτως πλείονες, μέχρι τέλους ἐνεκαορέθησαν. Γυναῖκες, παῖδες καὶ πρεσβῦται κατέφευγον εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰ σπήλαια, εἰς τὰ τενάγη, ἐπείνων, ἐδίρων, ἐρρίγουν, ἔθνησκον, ἐξηνδρα-

Ὁ θάνατος τοῦ Σανταρόζα, κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν

καὶ εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων φιλελλήνων, ὁ περιώνυμος πεδεμοντινὸς κόμης Σανταρόζας. 200 περίπου ἠχμαλωτεύθησαν, 500 διέφυγον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς διὰ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου πόρον· ὁ Δ. Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐσώθησαν, ὁ μὲν κολυμβῶν ὁ δὲ ἐπὶ λέμβου, ἐνῶ κατέπιπτεν ἐπ' αὐτοὺς βροχὴ πολεμίων σφαιρῶν, εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ, τὸν πολυθρύλητον ἐκεῖνον Ἄρην, ὅστις, καίτοι χηρεύσας τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ διελάσῃ ἀνὰ μέσον 34 σκαφῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, τῶν ὁποίων ἡ διπλὴ καὶ τριπλὴ σειρὰ εἰς μύτιν ἠγωνίσθη νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ. Ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἀπῆλθεν ἐκ Ναυπλίου ὁ Παπαφλέσας πρὸς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὁ Φλέσας ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀλλ' ἐνόμισε περιττὸν νὰ γράφῃ καὶ νὰ υπογράφῃ,

ποδίζοντο, ὑφίσταντο τὰς ὀδυνηροτέρας τῶν δοκιμασιῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπετάσσοντο, δὲν παρεδίδοντο καὶ διήγαγον τὸν βίοντοῦτον ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη. Οἱ μαχηταὶ ἐπῆρχοντο ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀπέλπιδες, ἀπέθνησκον, ἠχμαλωτεύοντο, ἐσφάζοντο ὅπως ἠδύναντο, ἀλλὰ δὲν παρέδιδον τὰ ὅπλα.

Ὀλίγον μετὰ τὴν πρώτην ἀπόβασιν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ εἰς Πελοπόννησον, περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1825, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν Σφακτηριὰν μετὰ 1000 περίπου ἀνδρῶν ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ γέρον Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σταῦρος Σαχίνης, ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, ὁ Δημήτριος Σαχτούρης, καὶ ἐν τῷ ἅμα προσεβλήθησαν αὐτόθι ὑπὸ δυνάμεως ναυτικῆς καὶ πεζικῆς, 350 ἄνδρες ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης, ὁ Τσαμαδός

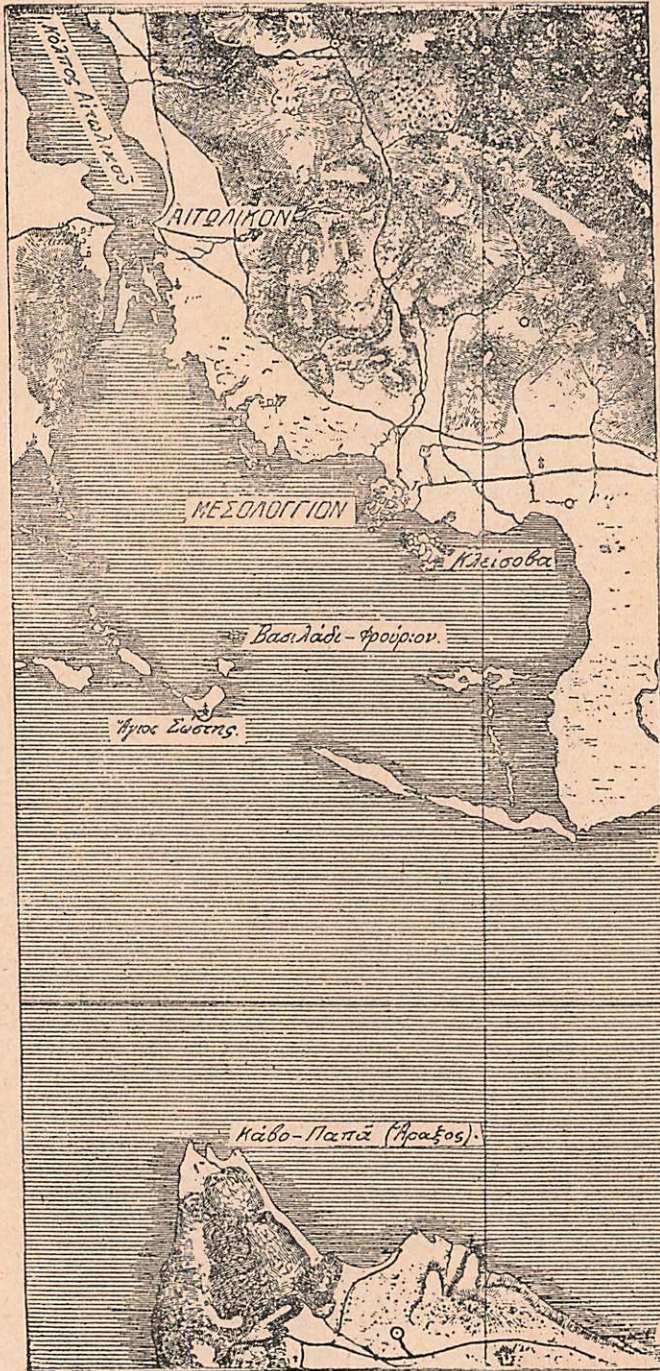

ἐνῶ ἐν Μεσσηνίᾳ ἐτελεῖτο ἀγὼν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ ἀρχαῖος αὐτὸς ἐταιριστὴς ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν οἷς κοχλάζουσι πάντα τὰ πάθη, γενναῖά τε καὶ πονηρά. Ἄν ὁ κατ' ἰδίαν βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀκόλαστος, ἐν τῷ δημοσίῳ ἀνεδείχθη ἀείποτε τοσοῦτον ἀτρόμητος ὥστε προδήλως ἦτο πεπωμένον νὰ μὴ ἐπιζήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δεινῶν ἐκείνων κινδύνων. Διασχίσας τὴν χερσόνησον ὑπῆγε καὶ κατέλαβε μετὰ ἀνδρῶν 1000 ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους Μάλλια τὴν θέσιν τὴν ἔκτοτε περιβόητον γενομένην, τὸ λεγόμενον Μανιάκι. Δυστυχῶς οἱ πλεῖστοι τῶν συντρόφων του τὸν ἐγκατέλιπον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ, ὅτε προσεβλήθη τῇ 20 Μαΐου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰβραήμη ἄγοντος 6000 ἄνδρας. Τὰ τάγματα τοῦ Αἰγυπτίου δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὰ ἀσθενῆ ἑλληνικὰ ταμπούρια· ἀλλ' ἐντὸς αὐτῶν ἐτελέσθη μία τῶν φοβερωτάτων θυσιῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα οἱ Αἰγύπτιοι προέτεινον τὰς λόγχας, οἱ Ἕλληνες κατέφερον τὰ ξίφη· ἡ πάλῃ ὑπῆρξεν ἄνισος, ἄνισος κατὰ τὸ ὄπλον, ἄνισός κατὰ τὸ πλῆθος. Ἕλληνες μὲν ἔπeson πάντες οἱ ἐγκατεργήσαντες 300 τὸν ἀριθμὸν, Αἰγύπτιοι δὲ 600. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Φλέσσα ἀκέφαλος, μετ' ὀλίγον δὲ ἐκ διαταγῆς τοῦ Ἰβραήμη προσήχθη καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ· καὶ λέγουσιν ὅτι ὁ γνώστης ἐκεῖνος τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ μίαν στιγμὴν, στραφείς πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς αὐτοῦ, «τῇ ἀληθείᾳ, εἶπε, γενναῖος ἦτο ὁ ἀνὴρ». Τοιοῦτοτρόπως ἐτελεύτησεν εἰς τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅστις ἤθελε δικαίως ἐπικληθῇ ὁ Βότσαρης καὶ ὁ Διάκος τῆς Πελοποννήσου, ἐὰν εἶχεν ὀλίγον πλείονα χρηστότητα. Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Ἰβραήμης προήλασε πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπαλλαγείς τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ὑδρας δεσμῶν καὶ ἀναγορευθεὶς ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου ἐπρόφθασε νὰ καταλάβῃ διὰ τοῦ υἱοῦ του Γενναίου, τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, τοῦ Πλαπούτα, τοῦ Τσώκρη καὶ τοῦ Κ. Μαυρομυχάλη τὰς παρόδους τὰς ἀγούσας ἐκ Μεσσηνίας πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Περὶ Δραμπάαν ἰδίως, ἣτις κατεῖχeto ὑπὸ τοῦ Γενναίου καὶ τοῦ Δεληγιάννη, ἐγένετο μάχη κρατερὰ τῇ 6 καὶ 7 Ἰουνίου· ἀλλὰ τὸ ἐσπέρας τῆς 7 οἱ πρόμαχοι τῆς θέσεως ἐκείνης μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθεξώσιν εἰς τὰ ὀρεῖνα πυροβόλα καὶ τοὺς ὄλμους ὑπεχώρησαν, ὁ δὲ Ἰβραήμης κατῆλθεν ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἡξεύρομεν ἤδη τὴν ἐν Ναυπλίῳ ἐπικρατήσανσαν τότε κατάπληξιν. Τὸ φρούριον δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλ' ἐκινδύνευον αἱ ἐν Μύλοις ἀποθῆκαι αὐτοῦ. Τότε ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν ταύτην μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη, τοῦ Κ. Μαυρομυχάλη καὶ τινῶν φιλελλήνων, 350 ἐν ὅλοις ἀνδρῶν. Ὁ γάλλος ναύαρχος Δερνιὺ ὁ εὗρεθείς κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐν Ναυπλίῳ παρετήρησεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι μάτην ἐκτίθεται εἰς τηλικούτον κίνδυνον, ὁ δὲ «τὸ καθήκόν μας, ἀπήντησεν, εἶναι ν' ἀποθάνωμεν». Οἱ Αἰγύπτιοι ἐφώρμησαν, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἀντεπεξεληθόντες ξιφῆρεις ἠτύχησαν ν' ἀποκρούσωσιν αὐτοὺς. Ὁ δὲ Ἰβραήμης δὲν ἐπέμεινε. Εἶχε καταβῇ εἰς τὴν Ἀργολίδα ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἴσως προχείρως ὁπωσοῦν κυριεύσει τὸ Ναύπλιον· συναντήσας ὅμως τηλικαύτην ἀντίστασιν ἐν Μύλοις καὶ μὴ συνεπαγαγὼν βαρὺ πυροβολικὸν ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου.

Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρξατο ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ἐνδοξότατον κατὰ ξηρὰν μεγαλουργία τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Τῷ 1824 τὸ φρούριον τῆς πόλεως ταύτης εἶχε λάβει δι' ἐπιμελείας τοῦ Μαυροκορδάτου οὐ μικρὰν βελτίωσιν. Ἡ τάφρος ὠρύχθη βαθύτερα, ὁ μακρὸς περίβολος καταχυρώθη διὰ πύργων καὶ πολυγώνων προτειχισμάτων, ἐτέθησαν δ' ἐπ' αὐτῶν 48 πυροβόλα καὶ 4 ὄλμοι. Τὸ νησίδιον τὸ καλούμενον

Βασιλάδι ἀπετέλει μεταξύ τῆς ἐσωτερικῆς παραλίας καὶ τῆς

Σχεδιογράφημα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν πέριξ

καὶ ὁ Σαχτούρης ἐσπιτοδότησαν τὴν πόλιν, μὴ δυνηθέντος τοῦ ὁσμανικοῦ στόλου νὰ παρακα-

θάλασσης εἰδός τι προτεταγμένου ὄχυρώματος. Ἐκεῖ ἐτοποθετήθησαν 6 πυροβόλα καὶ ἐσωρεύθησαν 2.000 γυναικόπαιδα, ἵνα μὴ βαρύνωσιν ἐπὶ ματαίῳ τὴν φρουράν. Οὐδὲν ἦττον ὑπῆρχον ἔτι ἐν Μεσολογγίῳ 12.000 ψυχαί, ἐξ ὧν 4.000 ἄνδρες, οἱ κράτιστοι μαχηταὶ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ πλὴν τούτων 1.000 περίπου κάτοικοι ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τὸ Μεσολόγγιον ἐπολιορκήθη ὑπὸ μόνου τοῦ Ρεσίτ πασᾶ ἀπὸ δέτοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1826 ὁ ἀγὼν διεξήχθη διὰ τῆς κοινῆς συμπράξεως τοῦ Ρεσίτη καὶ τοῦ Ἰβραήμη. Κατὰ τὴν πρώτην τῆς πολιορκίας περίοδον τρεῖς ἐγένοντο ἔφοδοι καὶ αἱ τρεῖς ἀποκρουσθεῖσαι δύο δὲ ἐξετελέσθησαν ἔξοδοι τῆς φρουρᾶς, ἐξ ὧν εἰς μὲν τὴν πρώτην, 25 Ἰουλίου, 1.000 λογάδες ἄνδρες προελάσαντες ξιφῆρεις ἐξέβαλον τοὺς πολιορκητὰς ἐκ 4 πυροβολείων, μετὰ τρίωρον δὲ αἵ ματηρὰν πάλιν ἐπανήλθον εἰς τὴν πόλιν συνεπαγόμενοι ὅπλα, σημαίας καὶ αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἔξοδον, ἥτις ἐγένετο τῇ 1 Ὀκτωβρίου, πολλὴν ἔπαθον οἱ πολέμιοι ζημίαν. Ἀπαξ δὲ περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ Μιαούλης

λύση αὐτούς. Τῇ 7 Αὐγούστου εἰσῆλθεν ὁ Κίτσος Τζαβέλλας μετὰ τῶν Σουλιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυσε τὸ θάρος τῆς φρουρᾶς. Τῇ δὲ 5 Ὀκτωβρίου ὁ περὶ τὸ Μεσολόγγιον ἐνεργὸς τοῦ Ρεσίτη στρατός, περιορισθεὶς εἰς 3.000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππους, ἐφαίνετο ἠναγκασμένος νὰ παραίτηση τὸ ἔργον· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νοεμβρίου ὁ ὁσμανικὸς καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεβίβασαν εἰς Αἰτωλίαν 8.000 Ἀραβας, κατὰ δὲ τὸν ἀκόλουθον μῆνα προσελθὼν αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐπεχείρησε προπαρασκευάσας πρὸς τὴν νέαν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιαούλης κατῳρῶσε δευτέραν φορὰν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου νὰ εἰσαγάγῃ τροφὰς τινὰς εἰς τὴν πόλιν· καὶ περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1826, τρέψας τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐσιτομέτρησε τρίτον ἤδη τὴν πεινῶσαν φρουράν. Πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ πᾶσα προμήθεια εἶχεν ἐκλείπει· οἱ κάτοικοι, ἀφοῦ κατεβρόχθισαν καμήλους, ἡμιόνους καὶ ὄνους, δὲν ἔχον εἰμὴ ἀπὸ σίτου μὴ ἀλληλεσμένου· πρὸ 15 ἡμερῶν δὲν εἶχον ἴδει ἄρτον καὶ τὰ ἡμερήσια σιτηρέσια εἶχον καταβιβασθῇ εἰς 50 καὶ τελευταῖον εἰς 30 δραῖμα.

Νῦν δὲ ἔλαβον μὲν τροφὰς ἐπὶ μῆνας δύο ἀλλ' ἀπὸ θαλάσσης μικρὰ πλέον ὑπέφωσκεν ἡ ἐλπίς διὰ τὴν παντελῆ χρηματικὴν ἀπορίαν τῶν τε νήσων καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἀπὸ ξηρᾶς δὲ ἡ πολιορκία ἀπέβη εἴτερο ποτὲ δεινότερα. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον 40 πυροβόλα, τὰ ὁποῖα διαιρεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμη εἰς τρία κανονοστάσια ἔρριπτον εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ πάσας τὰς 24 ὥρας 2.000 σφαῖρας ἢ βόμβας. Περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου δύο ἐγένοντο ἀλλεπάλληλοι ἔφοδοι καὶ αἱ δύο ἀπεκρούσθησαν μετὰ φθορᾶς μεγάλης, μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἡ φρουρά, ἐπιχειρήσασα ἔξοδον διὰ νυκτὸς καὶ ἐμβαλοῦσα εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν πολεμίων, ἀπήγαγεν ἀπ' αὐτῶν ὅπλα ἱκανὰ καὶ αἰχμαλώτους. Τότε οἱ πασάδες μετέβαλον σύστημα· ἐξηκολούθουν μὲν κατακεραυνοῦντες τὴν πόλιν ἀλλὰ συγχρόνως, εἰσαγαγόντες εἰς τὴν λίμνην 32 πλοιάρια, κατέλαβον τὸ Βασιλάδιον. Ἐντεῦθεν ἠΰξησεν ὁ κίνδυνος τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ μέγας ἄρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων, Φρειδερίκος Ἀδαμ, ἐπεχείρησε νὰ μεσολαβήσῃ, ἀλλ' οἱ ἀπηλπισμένοι ἐκεῖνοι τῆς Ἑλλάδος πρόμαχοι, ὅσον ἀπηλπισμένοι καὶ ἂν ἦσαν, ἀπέκρουσαν ἀγερῶχος τὴν πρότασιν. Τῇ 25 Μαρτίου οἱ πασάδες ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἓν ἔτι βῆμα πρὸς τὸ φρούριον ἀπὸ τῆς λίμνης. Καὶ πρῶτος ὁ Ρεσίτης μετὰ τῶν Ἀλβανῶν αὐτοῦ ἐφώρμησεν εἰς τὴν Κλείσσοβαν, σύρτιν μᾶλλον ἢ νησιδίον, ἀπέχουσαν μόλις ἓν μίλιον ἐκ Μεσολογγίου, ὠχυρωμένην διὰ 4 μικρῶν πυροβόλων καὶ φρουρουμένην ὑπὸ 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Ὁ Ρεσίτης, ἀποβαλὼν 600 ἄνδρας καὶ ἐπιχειρήσας αὐτοπροσώπως νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἔφοδον, ἐπληρώθη εἰς τὴν κνήμην καὶ ὑπεχώρησεν. Ὁ Ἰβραήμης ἐνέπαιξεν ἀνηλεῶς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ συναδέλφου του καὶ «τώρα βλέπεις, τῷ εἶπε, πῶς οἱ Ἀραβές μου θέλουσι κυριεύσει τὸ ὀχύρωμα τοῦτο». Διέταξε δὲ νὰ προσελάσῃσι δύο τάγματα ὑπὸ τὸν Χουσεΐμπεϋν, τὸν Χουσεΐμπεϋν ἐκεῖνον ὅστις ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, τὴν Κάσσον, τὴν Σφακτηρίαν καὶ πρὸ ὀλίγου τὸ Βασιλάδιον καὶ τὸ Ἀνατολικόν. Ἦτο δυνατόν νὰ μὴ χειρώσῃ τὴν Κλείσσοβαν; Ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἀπέτυχον, ὅπως καὶ οἱ Ἀλβανοί· 800 ἔπεσον, ὁ δὲ Χουσεΐμπεϋς θανασίμως ἐτραυματίσθη διὰ σφαῖρας, ἥτις εὗρεν αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ δίμηνος τροφοδοσία εἶχεν ἔξαντληθῇ. Ὁ Μιαούλης ἐπεφάνη μὲν αὖθις εἰς τὸν ὀρίζοντα ἀλλὰ 57 μὲν φρεγάδες, δρόμωνες καὶ πάρωνες ἀντιπαρετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ἐν πελάγει πολυάριθμοι δὲ βάρεις καὶ ἄλλα ὀπλισμένα πλοιάρια ἔφρασσον ἐπιμελῶς πάντα τὰ στενά. Οἱ θαλασσινοὶ μας ἠγωνίσθησαν ὥς πάντοτε, ἀδύνατον ὅμως ἀπέβη νὰ παρεισδύσωσι. Ραγδαία δὲ βροχὴ πυρὸς κατέπιπτεν ἀδιαλείπτως ἐπὶ τοῦ Μεσολογγίου· καί, τὸ ἔτι δεινότερον, οἱ ἄνθρωποι ἐτρέφοντο μὲ γάττας, ποντικούς, δέσματα, φύκη· οὐδεμία δὲ ὑπῆρχεν ἰατρικὴ θεραπεία. Ἡ μὲν ἐκ τοῦ πολέμου ζημία τῆς φρουρᾶς δὲν ἐγένετο μεγάλη· ὀλίγαι τινὲς ἑκατοστύες ἀνδρῶν εἶχον πέσει,

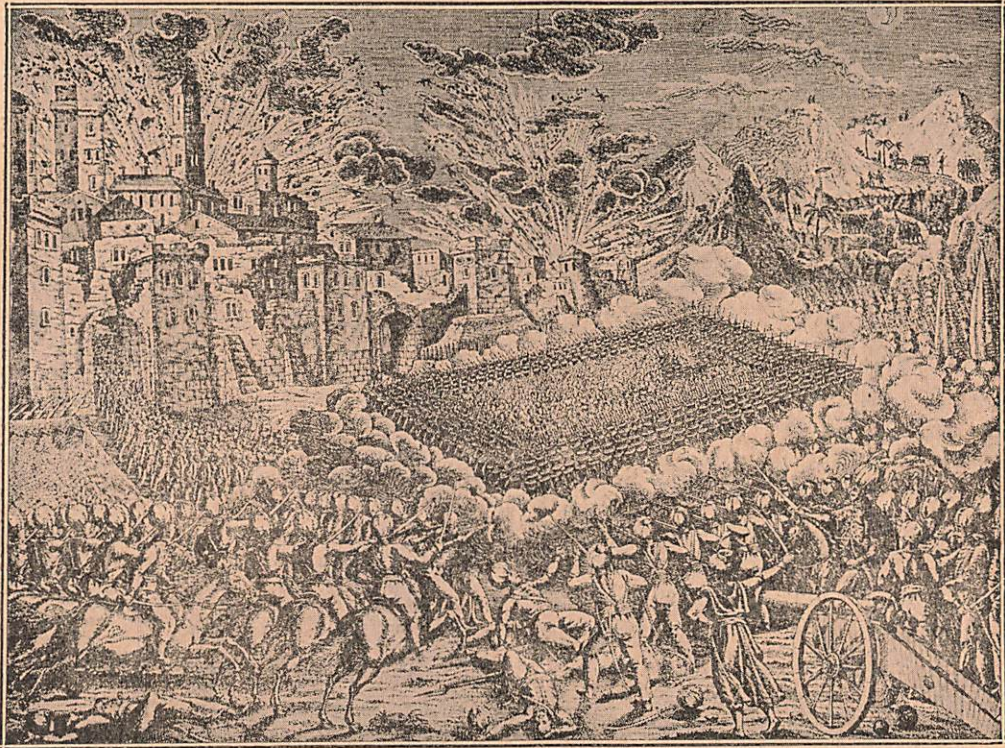
ἐνῶ χιλιάδες Τούρκων κατέκειντο ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ὑπὸ τοὺς προμαχῶνας τῆς πόλεως ἄλλ' ἐκ τῶν 12.000 κατοίκων 3.000 ἐξέλιπον ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν νόσων μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ πυρός. Ἀνώτερος ἄγγλος ἀξιωματικὸς παρευρεθεὶς εἰς τὴν πολιορκίαν ἔλεγε βραδύτερον εἰς τὸν ναύαρχον Δερινιὺ «δὲν ἤξεύρω τί μᾶλλον ἔπρεπε νὰ θαυμάσῃ τις, τὸ πείσμα τῶν ἐφορμώντων ἢ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀμυνομένων». Ἀλλ' ἡ τελευταία ὥρα τοῦ φοβεροῦ τούτου δράματος προσήγγιζεν. «Ἡξεύρετε δέ, ἔλεγε πρὸς τοὺς Γάλλους εἰς τῶν διεσπασμένων τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εὐρισκόμενος, ὁ ἀρμένιος Κωνσταντῖνος, ἤξεύρετε ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν παραδίδονται ποτέ». Καὶ δὲν παρεδόθησαν, ἀλλ' ἐξῆλθον· τὸ πῶς ἐξῆλθον ἤθελεν εἶναι μάταιον νὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ περιγράψωμεν διὰ μακρῶν. Τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου οἱ περιλιπόμενοι 3.000 μαχηταὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν δίοδον, ἐλπίζοντες ἔτι ὅτι οἱ κάτοικοι, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς καταπλήξεως τοῦ ἐχθροῦ, θέλουσι δυνηθῆ νὰ τοὺς παρακολουθήσωσι. Δὲν εὗρον ὅμως τὸν Ἰβραήμην ἀπαράσκευν. Οὐδὲν ἦττον διηρημένοι εἰς τρεῖς στήλας καὶ ἐκβαλόντες κραυγὴν τρομερὰν ἐξώρμησαν ξιφίρεις. Οὔτε τὰ γαταγάνια τῶν Ἀλβανῶν οὔτε αἱ λόγχαι τῶν Ἀράβων ἠδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκατάσχετον ἐκείνην καταιγίδα. Οἱ ἀπαράμυλλοι οὗτοι τῆς ἐλευθερίας πρόμαχοι ἐπῆρσαν δι' ἐνὸς ἄλματος τάφρους, διαδοκίδας (traverses), θωράκια (parapets), ἅπαντα τὸν πολὺπλοκον λαβύρινθον τῶν πολιορκητικῶν γραμμῶν. Ἀλλ' ἐνῶ ἐσάρωνον ἐνώπιόν των τοὺς τελευταίους ἀντιπάλους, ὅσοι ἐπέμενον εἰσέτι ν' ἀνταχθῶσι κατ' αὐτῶν, ἕτερα τάγματα ἐξώθησαν τὰ γυναικόπαιδα ὀπίσω πρὸς τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ἐτελέσθη τότε ἐν τῇ πόλει θυσία μανιώδης. Ἡ ἀπόγνωσις τῶν ἡττηθέντων καὶ ἡ μαγία τῶν νικητῶν συνεπλάκησαν ἐν τελευταίῳ καὶ φρικώδει ἀγῶνι, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ Ἕλληνες ἄλλον τρόπον ἀμύνης μὴ ἔχοντες ἐνέβαλλον πῦρ εἰς τὰ σφζόμενα ἔτι ἐφόδια καὶ ἀνέτρεπον ἐαυτούς τε καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους. Οὕτως ἔπεσεν ἐν τῇ μεγάλῃ πυριταποθήκῃ ὁ ἥρωικὸς Καφάλης· οὕτω γέρον τις, ὅστις καθίσας παρὰ τὴν ὑπόνομον καὶ ἰδὼν ἐαυτὸν περικυκλωθέντα ὑπὸ πολεμίων ἀνετίναξεν αὐτήν. 2.000 οὕτως ἐπυρπολήθησαν ἄνθρωποι, Ἕλληνες καὶ τοῦρκοι· 3.000 δὲ ἐκόπησαν ἑλληνικαὶ κεφαλαὶ καὶ τὰ περισωθέντα γυναικόπαιδα ἐξηνδραποδίσθησαν.

Οἱ δ' ἐξεληθόντες ὑπέστησαν εἰσέτι δεινὰς δοκιμασίας· κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ· ἐνέπεσον εἰς ἐνέδρας ἐπιτηδείως παρασκευασθείσας· καὶ ἀφοῦ διέφυγον ἅπαντας αὐτοὺς τοὺς κινδύνους δὲν εὗρον ἄρτον ἵνα φάγωσι, δὲν εὗρον καλύβην ἵνα ἀναπαινώσιν· ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἦτο ἔρημος· καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον πλανηθέντες εἰς τὰ ὄρη, ὅτε ἐφθασαν τελευταῖον εἰς Σάλωνα, μόλις ἠρίθμουν 1.300 μαχητάς. Κατὰ τὴν ὁλεθρίαν ἐκείνην νύκτα τῆς ἐξόδου καὶ κατόπιν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἀπέθανον ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ χρηστὸς Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, πολιτικὸς τῆς πόλεως διοικητής, οἱ στρατιωτικοὶ Νικόλαος Στορνάρης, Κωνσταντῖνος Σαδήμας, Ἀθανάσιος Ραζῆς, ὁ πλεῖστον συντελέσας εἰς τὴν ἄμυναν μηχανικὸς Μιχαὴλ Κοκκίνης, ὁ φιλέλλην Μάγερ, ὅστις ἔγραψε καὶ ἐξέδιδεν ἐν μέσῳ τοῦ πυρός τὰ *Ἑλληνικά Χρονικά*. Οἱ δὲ ὀνομαστότεροι τῶν περισωθέντων ἦσαν ὁ Νότης Βότσαρης καὶ ὁ Μήτσος Κοντογιάννης, πρεσβῦται ρωμαλεοὶ, δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τηλικαύτας δοκιμασίας· ὁ Δημήτριος Μακρῆς, ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, ὁ Χοῆστος Φωτομάρας· καί, τὸ παραδοξότερον, κατώρθωσαν νὰ διέλθωσι καὶ γυναικῆς τινες καὶ παῖδες.

[« Ἰδοὺ πῶς κρίνει ὁ περίφημος γερμανὸς ἱστορικὸς Γερβίνος περὶ τῆς ἐντυπώσεως ἣν ἐποίησεν ἐν Εὐρώπῃ ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου· «Τὰ μεμονωμένα ταῦτα σημεῖα τόλμης ἡρωικῆς καὶ ἀπολύτου περιφρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον, ἀποτελοῦντα οἷον εἰς συμπλέγματα περὶ τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ

» περὶ τὰς σκοτεινὰς νυκτερινὰς σκηνὰς, ἔνθα δὲν ἔβλεπέ τις εἰμὴ τὴν ἐν δυστυχίᾳ καρ-
 » τερίαν τῶν γενναίων τούτων ἀνδρῶν καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ σκιαγραφίᾳ τέλος ἀπεγνώ-
 » σμένον, παρεῖχον τῷ κόσμῳ καθολικὴν τινα εἰκόνα μεγαλοπρεπῆ τῆς πολιορκίας ταύ-

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ βαναροῦ Λουσσάρερ

» τῆς τῆς παραγωγούσης αἰσθησιν ἐκ τῶν σπανιωτάτων ἐπὶ πάντα τὰ πνεύματα. Ἡ
 » ἐξηυγενισμένη κοινωνία τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι πλέον εἰθισμένη εἰς τὴν ζέσιν ταύτην
 » τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ μίσους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, εἰς τὴν περιφρό-
 » νησιν ἐκείνην πρὸς τὴν ζωὴν, εἰς ἣν ὁ λεπτότερος πολιτισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς κοι-
 » νωνίας ἀποδίδει μεῖζον θέληγτρον καὶ μεῖζονα ἀξίαν· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτι καὶ τοσοῦ-
 » τον ἀπημβλυμένη ὥστε ν' ἀπολέσῃ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλείου τούτου λαῶν ἥττον πο-
 » λιτισμένων, καὶ τῶν ἀρετῶν τούτων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν νεότητα, αἵτινες τοσοῦτο
 » θέλγουσιν ἡμᾶς, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ὅποτε βλέπομεν αὐτὰς ἐν ταῖς νεα-
 » ραῖς γενεαῖς τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἀρχαῖαι σελίδες, αἵτινες ἐν τῇ αἰνιγματικῇ αὐτῶν
 » γλώσσῃ διηγοῦνται ἡμῖν τὴν ἄμυναν τοῦ Σαγούντου (Ζακάνθης) καὶ τῆς Νουμαντίας,
 » εὖρον ἐρμηνεῖαν πλήρη ζωῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ. Ἐννοεῖται λοιπὸν εὐκόλως ὅτι
 » ἐν τε τῇ γειτονίᾳ τῇ ἀμεσωτάτῃ καὶ ἐν ταῖς μάλιστα ἀπομεμαρυσμέναις χώραις πάντα
 » τὰ πνεύματα κατελήφθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς συγκινήσεως αἰφνιδίου καὶ βαθείας ἐπὶ τῇ εἰδή-
 » σει τῆς καταστροφῆς ταύτης. Πανταχοῦ, ἔνθα ἐνεφανίζοντο οἱ ἄνδρες οἱ διεκφυγόντες
 » τὸν θάνατον, Μακροῦς, Τζαβέλλας, Φωτομάρας, ὁ γηραιὸς Νότης Βότσαρης, ἑβδομη-
 » κοντούτης τότε, ἔβλεπον πρὸς αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως, ὥς πρὸς θαύματα ἀνδρείας

» δεικνύοντες αὐτοῖς σεβασμὸν ἄφωνον καὶ ταπεινόν. Ἄλλ' ἅμα ἐγνώσθη ὅτι οἱ δυστυ-
 » χεῖς αἰχμάλωτοι, οἱ τετρωμένοι ἐκ τῆς δυστυχίας, ἐξετίθεντο εἰς τὰς ἀγορὰς πρὸς
 » πώλησιν, ἀφηνυσθήντες τότε, τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτονίᾳ, ἢ φιλανθρωπία ἢ ἰσχυ-
 » ροτάτη, καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἢ βαθυτάτη, αἵτινες ἀκολούθως διεχύθησαν εἰς τὰς πλέον
 » ἀπομεμακρυσμένας χώρας, ὁπότε διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἤρχοντο ν' ἀπαγάγωσιν αὐτοὺς εἰς
 » Αἴγυπτον ὡς δούλους. Ἔδει νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐνθάρρυνσις ἡθικὴ, βοηθή-
 » ματα ὑλικά καὶ ἡ ὑποστήριξις τῆς πολιτικῆς, ἐὰν ἤθελεν ἔτι ἡ Εὐρώπη νὰ ἔλθῃ εἰς
 » βοήθειαν τοῦ λαοῦ τούτου τοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δυστυχῶν αὐτοῦ.
 » Ἡ Ἑλλάς ἔμελλε νὰ εὕρῃ ταῦτα πάντα ἐν ταῖς συμπαθείαις τῶν πλέον ἀπομεμακρυ-
 » σμένων χωρῶν τῆς Δύσεως, ἔνθα εἴπερ ποτὲ ἦσαν προθυμότεροι οἱ ἄνθρωποι εἰς θυ-
 » σίας, διότι ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ ἔλεος ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ὑψίστων ἥρωικῶν κατορ-
 » θωμάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων τῶν ὑπερμάχων τοῦ Μεσολογγίου δὲν εἶχεν ἔξα-
 » φανισθῇ ὡς ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῆς καταπλήξεως καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν
 » δεινῶν τῶν καταπονούντων αὐτοὺς ὥσπερ καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτῶν (τοὺς τοῦ Μεσο-
 » λογγίου)».

« Λέγει δὲ καὶ ὁ ἄλλος γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Μέν-
 » δελσων Βαρθόλδου· «Διὰ τῆς πολιορκίας ταύτης τῆς τοσοῦτον ἀξιωμακροῦς, ὅσον
 » ἡ τῆς Ζακάνθης ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῆς Σαραγόσσης ἐν τοῖς νέοις χρόνοις, διὰ τοῦ
 » ἥρωικοῦ τούτου ἀγῶνος, ὅστις θὰ μείνῃ ἀθάνατος, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν
 » πατρίδα αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ θυσιάσῃ αὐτῇ τὴν ζωὴν, διὰ τῆς ἐνδόξου ταύτης
 » πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀδιάλλακτος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀντίθεσις
 » ἀπεδείχθη ἐν αἵματι τοῖς γράμμασι μεγάλως, καὶ αὐτῇ δὲ τῇ μελλητικῇ καὶ ἐνθου-
 » σιασμοῦ ἐνδεεῖ διπλωματικᾷ κατὰδελον ἐγένετο ὅτι ἔδει τι νὰ γίνῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ,
 » ὅτι ἡ κίνησις δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ καταπαύσῃ καὶ νὰ ταφῇ σιωπηλῶς.»]

Τοιαύτη πτώσις ἰσοφάριζε βεβαίως πρὸς τὴν περιφανεστάτην τῶν νικῶν
 ὁ κόσμος ὅλος, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, συνεινιήθη ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς ἀγγελίας, καὶ οὐδέποτε
 συνέρρευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πλεότερα τρόφιμα καὶ ἐφόδια ὑπὸ τῶν φιλελληνικῶν ἐται-
 ρειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς στελλόμενα. Ἄλλ' οὐδὲν ἦτον ἡ ἐπανάστασις
 κατεβλήθη οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλεῖστον τῆς
 ἀνατολικῆς. Ὅσοι τῶν κατοίκων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον,
 ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ρεσίτην, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχίτου πείνης. Μόνον εἰς
 τὴν μεσημβρινὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος γωνίαν ἐσφύζετο ἔτι ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν,
 φρουρουμένη ὑπὸ τοῦ Γούρα, ὅστις ὅμως κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τῆς ζωῆς αὐτοῦ
 μέρος οὐδὲν γενναῖον ἔπραξεν ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας διὰ πολλῆς ἀργυρολογίας κατεπείξε
 τοὺς κατοίκους τῆς πέριξ χώρας. Τότε παρέστη εἰς μέσον ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης.
 Πολλοὶ παρέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη· ἀληθῶς ὅμως ὀλίγη ὑπῆρξεν
 ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ὁμοιότης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπόθησεν ἐκ νεότητος τὴν ἐθνικὴν
 ἀνεξαρτησίαν, εἰργάσθη πρὸς τοῦτο ἔτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἅμα ἐκτραγείσης
 αὐτῆς ἀνεδείχθη δι' ἀγῶνων ἀτρότων καὶ εὐγενῶν ὁ ὑπάτος τῶν πολεμάρχων τῆς
 Πελοποννήσου, παραμείνας τοιοῦτος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης οὐ
 μόνον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντα τὰ πρῶτα αὐτῆς ἔτη οὐδόλως ἔσχε τὴν
 συνείδησιν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς, διατελέσας πρὸ μὲν τοῦ 1821 ἀπλοῦς κλέφτης
 ἢ τὸ πολὺ μισθοφόρος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔπειτα δὲ μέχρι τοῦ 1826 εἰς τῶν κοινῶν κατε-
 τανέων τῆς Ρούμελης, διακρινόμενος μὲν ἐπ' ἀνδρεία ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αὐθαδεῖα τρόπων

καὶ ἀκολασίᾳ λόγων· συνεννοηθεὶς πολλάκις μετὰ τῶν Τούρκων, ἵνα λάβῃ τὸ ἄρματο-
λίκιον τῶν Ἀγρῶφων, κατηγορηθεὶς μάλιστα καὶ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, εἰ καὶ ἀδίκως
τοῦτο· μὴ διαπρέψας εἰμὶ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ τῆς Πελοποννήσου πολέμῳ, κατὰ δὲ τῶν
πολεμίων μηδὲν μέγα πράξας, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, σφόδρα φιλάσθενος ὢν, ἠναγκάσθη
πολλάκις ἐν τῷ μεταξὺ νὰ διακόψῃ τὸ
στρατιωτικὸν αὐτοῦ στάδιον. Νεώτα-
τον ὄντα ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔστρωσεν αὐ-
τὸν ποτε εἰς τὸν φάλαγγα καὶ τον
ἐρράβδισεν ἀνηλεῶς. Ἀλλ' ἐκτιμῶν
οὐδὲν ἤττον τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ τὸν
ἠρώτησεν ἄλλοτε « τί θέλεις νὰ σὲ κάμω,
μωρὲ Καραϊσκάκη; » Ὁ δὲ θαρρῶν
μὲν ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἰδίαν ἀξίαν ἀλ-
λὰ μὴ λησμονῶν ὅτι ἐλάλει πρὸς δε-
σπότην δύσπιστον, « ἂν μὲ γνωρίζῃς
ἄξιον δι' ἀφέντην, ἀπεκρίθη, κάμε με
ἀφέντην, ἂν μὲ γνωρίζῃς ἄξιον διὰ
χουσμικιάρην (ὑπηρέτην), κάμε με χου-
σμικιάρην· ἂν μὲ γνωρίζῃς ἀνάξιον
τοῦ παντός, ρῖψέ με εἰς τὸν γιालὸν
τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ». Μετα-
σχὼν κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821
τῆς περὶ τὸ Κομπότι μάχης δὲν ἠρ-
κέσθη ν' ἀγωνισθῇ ἐκθύμως ἀλλὰ

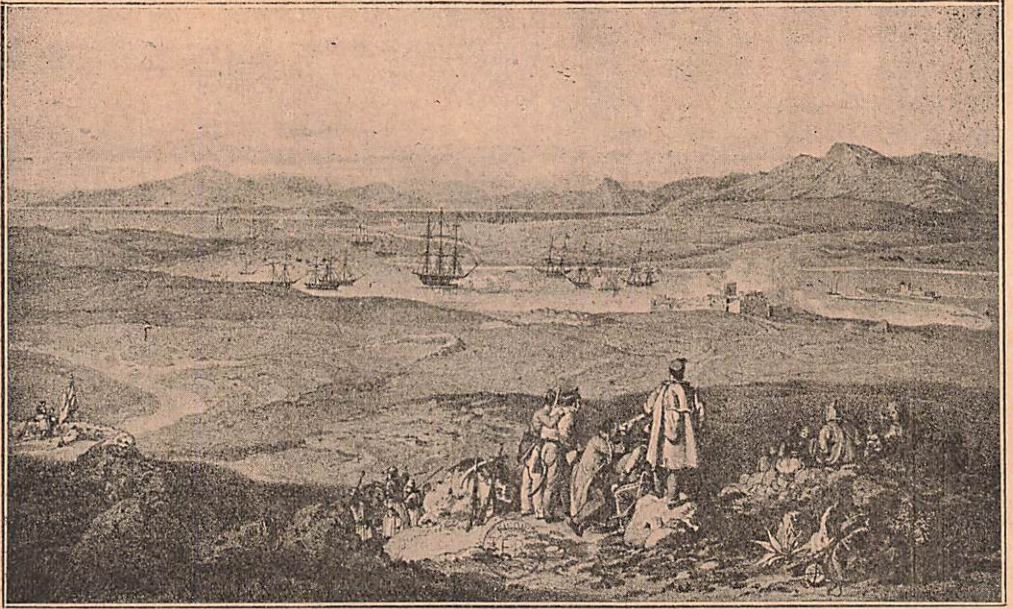
Γεώργιος Καραϊσκάκης

τραπέντων τῶν πολεμίων ἀνέβη εἰς ὕψωμα
καὶ ἤρχισεν ἐκεῖθεν ὑβρίζων αὐτοὺς μεγαλοφώνως. Ἐπειτα δὲ γυμνωθεὶς ἔστρεψε
πρὸς αὐτοὺς τὰ ὀπίσθια. Τότε ὅμως Γκέκας τις κεκρυμμένος ἐκεῖ που πλησίον
πυροβολήσας ἐπλήγωσεν αὐτὸν εἰς τοὺς δύο μηρούς καὶ εἰς ἔτι καιριώτερόν τι
μέρος· πρὸς ἴασιν δὲ τῆς πληγῆς ταύτης ἠναγκάσθη ὁ αἰσχρολόγος καὶ αἰσχρο-
ποὺς πολεμιστὴς νὰ μεταβῇ εἰς Λουτράκι. Ὅτε δὲ τῷ 1824, κατηγορηθεὶς ἐπὶ συνεννο-
ήσει μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βοριώνη, ἐστερήθη τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ
πολεμικοῦ δικαστηρίου, ὅπερ ἐκ στρατηγῶν καὶ χιλιάρχων συνεκρότησεν ἐπὶ τούτῳ
ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν δύναται νὰ κάμῃ ὅ, τι θέλει
ἀτιμωρητὶ καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπαναστάσει ἀρχὴ τις πρὸς τὴν ὁποίαν, ὅσον ἀσθενὴς
καὶ ἂν ἦτο, δὲν τον συνέφερε νὰ διατελῇ πολέμιος. Ὅθεν ἔγραψε τῇ 27 Μαΐου ἀπὸ
Δομνίτσαν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ἀναφοράν, δι' ἧς ἀπολογούμενος ἐπὶ τοῖς γενο-
μένοις ἐξήτει ἐπὶ τέλους συγγνώμην, ὅπως αὐτὸς ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ζητήσῃ. « Ἐμένα,
ἔλεγεν, ἡ κακὴ μου τύχη καὶ ἀρρώστησα ὀπίσω· δὲν ἤξεύρω κίολα ἀπὸ τὰ κρῦα τὰ πολλὰ
ἦταν ἡ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάματε, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃ
ἡ Διοίκησις, καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ σταλθῇ καὶ μία εὐχὴ συγχωρητικὴ παρὰ
τοῦ ἀρχιερέως ». Ἐκτοτε τρόντι ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ συνειδησίην τινα πειθαρχίας, ὑπη-
ρέτησε μετ' οὐ πολὺ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ προσεπάθησε
κατόπιν νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Μεσολογγίου, ἀλλὰ κληνῆρης εὐρεθεὶς
ἔξωθεν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐξόδου δὲν ἠδυνήθη νὰ φανῇ πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν
ἡρωικὴν φρουράν.

Ἀμα ὅμως ἔπεσεν ὁ προμαχὼν ἐκεῖνος καὶ ὁ Ρεσίτης ἐπῆλθεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν

Ἑλλάδα, ἵνα μετ' οὐ πολὺ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἐκορυφώθη ἡ κοινὴ ἀπελπισία, ὁ Καραϊσκάκης ἐγένετο ἄλλος ἄνθρωπος. Ἐνόμιζες ὅτι ἡ ἐκπνέουσα τῆς ἐπαναστάσεως θρυαλλὶς ἀνῆπεν ἐν τῇ ἀμορφώτῳ καὶ πολυμυγεῖ ἐκείνῃ ψυχῇ τὴν

Ἡ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος (νῦν ναὸς Ἀγ. Σπυρίδωνος) ἄμυνα τοῦ Πειραιῶς

φλόγα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς μεγαλοπραγμοσύνης. Ἐλθὼν εἰς Ναύπλιον περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου 1826 συνενοήθη μετὰ τοῦ γέροντος ἀρχηγοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐζήτησε παρὰ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, τῆς κεκλεισμένης εἰς τὸν θαλασσόφυργον, τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Στερεᾶς. Ὅταν ὑπεβλήθη ἡ αἴτησίς του, πρῶτος ὠμίλησεν ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ πρόεδρος τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς. Πάντες ἐνόμιζον ὅτι θέλει καταψηφίσει, διότι πρόσφατος ἦτο ἔτι ἡ μνήμη τῶν καταδρομῶν καὶ τῶν περιφρονήσεων ἃς ὁ οἶκος τοῦ Ζαΐμη ὑπέστη ἐν Κερπινῇ ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Καραϊσκάκη ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ἂν ἐκ γενετῆς ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν προεστώτων, ἐκ τοῦ φρονήματος μετεωρίζετο εἰς τὸν πανελλήνιον ὀρίζοντα καὶ συνεπολιτεύετο μὲν θέσει μετὰ τῶν ὁμοταγῶν ἀλλὰ φύσει ἦτο ἀλλότριος τῶν μικρῶν αὐτῶν παθῶν καὶ συμφερόντων. Ἐν τῷ ἅμα ἀπεφύγματο ὅτι οὐδένα ἄλλον γνωρίζει ἱκανώτερον ἀρχηγὸν τῆς Στερεᾶς· καὶ προσελθόντος τὴν ἐπιούσαν τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸν θαλασσόφυργον προέτεινεν αὐτῷ τὴν δεξιὰν καὶ εἶπεν ὅσα εὐγενὲς ψυχὴ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ. Παρέστη δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην κατὰ τύχην ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συνελεύσεως Βασίλειος Βουδούρης, ὁ ἀγέρωχος Ὑδραῖος, ὅστις ἀποταθεὶς πρὸς τὸν νέον ἀρχηγόν, « δὲν ἔκαμες, τῷ εἶπεν, ὅσον ἔπρεπεν ἕως τῶρα τὸ χρέος σου, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ τὸ κάμῃς εἰς τὸ ἔξῃς». — Ὁ δέ, ὅστις εἶχεν ὁπωσοῦν συγκινηθῇ ἐκ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων τοῦ προέδρου, ἀναλαβὼν τὴν συνήθη παρορησίαν « Ναί, ἀπεκρίθη ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος καὶ ὅταν θέλω, ἄγγελος».

[illegible]

ἀξιωματικῶν καὶ 300 μόνον στρατιώτας, ἀπέκρουσε τὴν ἔφοδον· οἱ δὲ πρότερον λιποτακτήσαντες ἐντραπέντες τότε ἐπανήλθον, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνεκροτήθησαν αὐτῆς εἰς 4 ἢ 5 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἦτο ὅμως πρόδηλον ὅτι διὰ τοσαύτης δυνάμεως καὶ οὕτως ὀλίγον πειθαρχοῦσης ἀδύνατον ἦτο νὰ διαπραχθῇ κρίσιμόν τι κατὰ τοῦ

Φαβιέρος με ἑλληνικὴν περιβολήν

ὁ δόκιμος οὗτος μαχητής, ἀποβάς μετὰ 450 ρουμελιωτῶν καὶ ἰονίων διὰ θαλάσσης, περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισοῦ, τὴν νύκτα τῆς 11 Ὀκτωβρίου, κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῶ αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης ἐπεχείρησεν ἀφ' ἐσπέρας ἀντιπερισπασμὸν ἐκ Πατησίων. Ἡ δ' ἐπὶ τὴν Ρούμελην στρατεία συνήντησε κατ' ἀρχὰς δεινὰς τινὰς δυσχερείας. Οὐ μόνον ὁ Φαβιέρος οὐδόλως ἐπέισθη νὰ συμπράξῃ, ἀπελθὼν μεθ' ὅλου τοῦ τακτικοῦ εἰς Μέθανα ἀλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται, οἱ ἐπ' ἄθλοις πολυκρότοις δικαίως σεμνυνόμενοι, δὲν ἐπεΐθοντο νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἡγεμόνα μηδὲν ἔτι δόντα τεκμήριον ἑξαιρέτου ὑπεροχῆς. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δι' ἀνοχῆς καὶ ἐπιτηδειότητος τῶνόντι ἑξαιρέτου ἠδυνήθη νὰ τοὺς μεταπείσῃ, καί, τῇ 25 Ὀκτωβρίου, καταλιπὼν ἐν Ἐλευσίνι δύναμιν ἱκανὴν νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐπιτρέψας τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς εἰς τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην ἀπῆλθεν αὐτὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ρούμελην μετὰ 2.500 μαχητῶν. Ἡ δύναμις ἦτο μικρά, ἀλλὰ συνέκειτο ἐκ τῶν κρατίστων ἀνδρῶν οὓς εἶχε τότε ἡ Ἑλλὰς καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν παλαιμάχων ὅσοι εἶχον διαπραῖξει τὴν ἐκ τοῦ Μεσολογγίου ἔξοδον. Πλὴν τούτων δὲ ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ καὶ τινες νεώτεροι μαχηταί, ἰδίως οἱ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἑξαιρέτως ἀγαπώμενοι Γαρδικιώτης Γρίβας καὶ Χριστόδουλος Χ. Πέτρος. Ἡ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπουσία αὐτοῦ διήρκεσε 4 περὶπου μῆνας. Ὅταν τῇ 25 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησεν ἐξ Ἐλευσίνος, πᾶσα ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Τούρκους· ὅταν δὲ τῇ 23 Φεβρουαρίου 1827 ἀνέ-

Ρεσίτη. Πλὴν τούτου ἡ φρουρὰ τῆς ἀκροπόλεως ἀπῆται ἐπιμόνως νὰ ἐνισχυθῇ. Δύο ἀπόπειραι γενόμεναι τῇ 12 καὶ τῇ 27 Σεπτεμβρίου, ἵνα παρειαχθῇ εἰς τὸ φρούριον στρατιωτικόν τι σῶμα, ἀπέτυχον, τῇ δὲ 30 ὁ Γούρας περιπολῶν εἰς τὸ ἐξώτατον τοῦ περιτειχίσματος καὶ προσβληθεὶς ὑπὸ πολέμιας σφαίρας ἔπεσε νεκρός. Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε τότε δύο τινὰ πρῶτον μὲν νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀξιόλογόν τινα ἐπικουρίαν ὑπὸ ἡγεμόνα ἱκανὸν ν' ἀναπληρώσῃ τὸν Γούραν καὶ δεύτερον νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς μεγάλην τινὰ ἐπὶ τὴν Ρούμελην στρατείαν, ἵνα ἀναζωπυρήσῃ αὐτόθι τὴν ἐπανάστασιν καὶ παρακωλύσῃ τὰς ἐκεῖθεν ἐρχομένας εἰς τὸν Ρεσίτην ἐπικουρίας καὶ τροφάς.

Νέον φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως ἐξελέξατο, τὸν Κρηζώτην· καὶ τῶνόντι

καμψεν εἰς Ἐλευσίνα, ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἐφαίνετο ὀθωμανικὴ σημαία εἰμὴ ἐντὸς τῶν παραλίων φρουρίων τῆς Βονίτισης, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Εἰς μάτην ὁ Ρεσίτ πασᾶς, ἐξακολουθῶν πεισματωδῶς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἠγωνίσθη συγχρόνως ν' ἀναγκασθῇ τὴν πορείαν τοῦ ἑλληνικοῦ πολεμάρχου διὰ τε τοῦ Ὁμέρ πασᾶ καὶ διὰ νέων λογάδων ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξ Ἀλβανίας προσεκάλεσεν ὑπὸ πολεμάρχους ὀνομαστούς, τὸν Μουσταφάμπεὺν καὶ τὸν Κεχαγιάμπεὺν. Τρεῖς νῆ-
και, ἡ περὶ Ράχo-
βαν, ἡ περὶ Τουρ-
κοχώρι καὶ ἡ περὶ
Δίστομον ἐπε-
σφράγισαν τὸ ἔρ-
γον τοῦ Καραϊ-
σκάκη, καὶ διὰ
τριῶν στεφάνων
ἐκόσμησαν τὴν
κεφαλὴν τῆς πε-
νύσης τὰ λoίσθια
ἐπαναστάσεως.

Ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὸ νότιον μέρος τῶν νέων Ἀθηνῶν

Ὁ Καραϊσκά-
κης καταλιπὼν τὸ
πλεῖστον τῆς δυνά-
μεως περὶ Μεσολόγγιον καὶ εἰς Λεβάδειαν ἐπέστρεψεν εἰς Ἐλευσίνα μετὰ 1000
μόνον περίπου ἀνδρῶν· τοῦτο δὲ διότι ἐν τῷ μεταξύ εἶχον συγκεντρωθῇ περὶ
Ἐλευσίνα καὶ Σαλαμίνα περὶ τοὺς ἑξακισχιλίους· Ἡ μὲν πρώτη ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν
στρατεία τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ κατόπιν ἡ ἐπὶ τὴν Ρούμελην, ὑπῆρξεν ἔργον οὕτως
εἰπεῖν ἀτομικὸν τοῦ ἀνδρός, ὀλίγα λαβόντος βοηθήματα παρὰ τῆς διοικητικῆς
ἐπιτροπῆς, ἐπὶ τοσοῦτον ὀλίγα ὥστε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ πόλλakis ἐκινδύνευσε νὰ
διαλυθῇ δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Καὶ πόθεν ἦτο δυνατόν νὰ πορι-
σθῶσι τὰ ἀναγκαῖα ταῦτα, ἀφοῦ τὰ μὲν ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου ἐλθόντα εἰς τὴν
Ἑλλάδα χρήματα εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐξαντληθῇ ἐκ δὲ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στε-
ρεᾶς ὀβολὸς φόρου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσπραχθῇ; Ἀλλ' ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμε-
ρῶν τοῦ 1826 καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1827 ἔφθασαν ἀλληλοδιαδόχως αἱ δα-
ψιλεῖς χορηγίαι τὰς ὁποίας ἔπεμπον αἱ φιλελληνικαὶ τῆς Εὐρώπης ἐταιρεῖαι· εἴπερ ποτὲ
συγκινηθεῖσαι ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου. Πλὴν τούτου ἀφίκοντο τότε τελευταῖον
καὶ τὰ πολεμεφόδια καὶ τὰ σκάφη (ἡ Ἑλλάς, ἡ Καρτερία) ὅσα εἶχον παραγγελθῇ διὰ τῶν
χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου, ὀλίγα μὲν ὥς πρὸς τὰ ἐπὶ τούτῳ κρατηθέντα καὶ σπα-
ταληθέντα ποσὰ χρησιμώτατα ὅμως δυνάμενα νὰ ἀποβῶσιν ἐν τῇ παντελεῖ ἐκείνῃ ἀμη-
χανίᾳ ἐν ἣ εὐρυσκόμεθα. Ἐπὶ πᾶσιν ἐπέπλευσαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ψυχία τινὰ
τοῦ δανείου, 20.000 περίπου λίραι, διὰ δὲ τῶν ποικίλων τούτων πόρων ἔλαβον πολλὴν
ζωὴν αἱ κατὰ τοῦ Ρεσίτη ἐχθροπραξίαι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Νοεμβρίου
ὁ Φαβιέρος ἐπέτυχεν νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόδια ἱκανά, διερχόμενος μετὰ τοῦ
τακτικοῦ σώματος ἀνὰ μέσον τῶν ἐχθρικών χαρακωμάτων· δεύτερον δὲ κατωρθώθη νὰ
ἀποβῇ ὁπωσοῦν ἀξιόμαχος ὁ ἔξωθεν τοῦ φρουρίου ἐνεργὸς στρατὸς καὶ νὰ λάβῃ δαψιλῇ

ἐφοδία, βαρὺ καὶ ἐλαφρὸν πυροβολικόν, πυρίτιδα, μόλυβδον, σῖτον, ἄλευρον. Ἄλλ' ὁ στρατὸς οὗτος στερούμενος κατ' ἀρχὰς ἡγεμόνος ἐπιτηδεῖον διηρέθη κακῶς εἰς δύο σώματα πόρρωθεν ἀπ' ἀλλήλων ἐνεργοῦντα, τὸ μὲν ἀπὸ Ἑλευσίνος τὸ δὲ ἀπὸ Φαλήρου ἐντεῦθεν ὁ Ρεσίτης ὠφελούμενος ἐπιπεσὼν τῇ 26 Φεβρουαρίου κατὰ τοῦ πρώτου τοῦ προελάσαντος μέχρι τοῦ Καματεροῦ ἠνάγκασεν αὐτὸ μετὰ πολλῆς ζημίας νὰ ὑποχωρήσῃ

Ριχάρδος Τζώρτζ

μέχρι Σαλαμῖνος. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπεσεν ὁ γενναῖος κεφαλὴν Βούρβαχης. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἅμα ἐπιστρέψας, ἔστησε τὸ στρατήγιον αὐτοῦ εἰς Κερασίην, καὶ ἀποκρούσας, τῇ 4 Μαρτίου, μεγάλην τινὰ κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν τοῦ Ρεσίτη ἠγωνίσθη νὰ ἐνωθῇ κατὰ μικρὸν μετὰ τοῦ ἐν Φαλήρῳ στρατοπέδου.

Τούτων δὲ γενομένων ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις, ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τῶν δύο πρότερον διηρημένων, τῆς ἐν Ἑρμιόνη καὶ τῆς ἐν Αἰγίνῃ, προεχειρίσατο τὸν μὲν λόρδον Κόχραν στόλαρχον τὸν δὲ Ριχάρδον Τζώρτζ ἀρχιστράτηγον τῶν

κατὰ ξηρὰν δυνάμεων καὶ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Τῶν μὲν δύο πρώτων ὁ διορισμὸς ἦτο εὐεξήγητος. Ἐτι οἱ ἐν Ἑρμιόνη συνελθόντες πληρεξούσιοι εἶχον γράψαι τῇ 18 Φεβρουαρίου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Στράτφορντ Κάνινγχ, ἡτις ἐχαράκτιζεν αὐτὸν ὡς τὸν μόνον μεσίτην μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας· ἀπεκάλει δὲ τὸν ἄνδρα εὐεργέτην κυρίως δέ, διὰ τῶν προτροπῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀμιλτων, κατορθώθη νὰ ἐνωθῶσιν αἱ δύο ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι συνέλεύσεις εἰς μίαν κοινήν, τὴν ἐν Τροιζῆνι, τῇ 19 Μαρτίου. Ὅθεν ἐννοεῖ ἕκαστος ὅτι ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔποψιν ἡ συνέλευσις, καλῶς ποιούσα, ἀνέθηκε τὴν ὑπερτάτην διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ θάλασσαν καὶ γῆν ἀγῶνος εἰς τοὺς δύο ἐκείνους Βρετανούς. Τοῦ δὲ Καποδιστρίου ἡ ἐκλογὴ δὲν ἦτο βεβαίως ἀρεστὴ τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἄλλ' ἕτερος Ἕλλην πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν ὑπῆρχε, δυνάμενος νὰ ἐκλεχθῇ εἰς τὸ ὕπατον ἐκεῖνο ἀξίωμα· ἡ Ἀγγλία, ἡτις εἶχεν ἀρχίσει νὰ συμπράττῃ μετὰ τῆς Ρωσίας ἀπὸ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ παρεσκεύαζεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην τοῦ 1827, δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν δυνάμιν ταύτην, ἐπιμένουσα εἰς τὸ νὰ ἀποκρούῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς συσταινόμενον ἄνδρα. Ἡ Ρωσία, ἡτις, ἀπὸ τοῦ 1822 οὐδὲν ἔντονον πράξασα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὀλίγους εἶχε τοὺς πρὸς αὐτὴν συμπαθοῦντας παρ' ἡμῖν, ἤρχισε, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρώτου ἐν Πετροπόλει πρωτοκόλλου, νὰ ἀναλαμβάνῃ ἐπιρροὴν τινα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀρχαίων αὐτῆς φίλων τῶν Φιλικῶν. Μυστικὴ ἐταιρεία καλουμένη Φοῖνιξ εἰργάζετο ἀπὸ τινος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ προσφκειώθη αὐτὸν τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Διὰ

ΠΑΙΓΝΙΟΧΑΡΤΑ ΕΚΤΥΠΩΘΕΝΤΑ ΕΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ

ΚΑΙ ΦΕΡΟΝΤΑ ΕΙΚΟΝΑΣ

ΤΩΝ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

(Μουσείον 'Εθνολ. 'Εταιρείας)

τῆς συνδρομῆς λοιπὸν ὄλων τούτων τῶν περιστάσεων ἀνηγάγη ἡ ὑπὲρ τοῦ Καποδιστριαίου ψῆφος τῆς συνελεύσεως καὶ εἶδομεν πῶς ὁ Κολοκοτρώνης κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν πρὸς τοῦτο βεβιασμένην ὁπωσοῦν συναίνεσιν τοῦ Ἀμιλτων.

Οἱ δύο νέοι τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἡγεμόνες προσῆλθον εἰς Πειραιᾶ ἀπὸ

Ἡ ἐν Φαλήρῳ κατὰ τὴν θέσιν Ἀνάλατος πανωλεθρία
(Κατὰ λαϊκὴν λιθογραφίαν)

τῶν πρώτων τοῦ Ἀπριλίου ἡμερῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεδέξατο ἀμφοτέρους μετὰ τῆς ἐνδεχομένης προθυμίας· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ ὁμοφωνία μετὰ τῶν αὐτῶν καὶ αὐτοῦ, πρὸ πάντων διότι οἱ δύο Ἀγγλοὶ ἀπῆλθον ἄμεσον ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, ἵνα ἐκβιασθῇ ἡ ταχεῖα τῆς πολιορκίας διάλυσις, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπρέσβευεν ὁρθῶς ὅτι τὰ ἄτακτα ἑλληνικὰ στρατεύματα εἶναι μᾶλλον ἐπιτήδεια εἰς τὸν ἀπὸ χαρακωμάτων πόλεμον, καὶ ἐπέμενεν ὅτι συμφέρει νὰ προχωρῶσι βαθμηδὸν περιζωννύοντες διὰ νέων πάντοτε χαρακωμάτων τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτη. Ἐντεῦθεν πολλὰι προέκυψαν δυσκολίαι καὶ ἐψυχράνθησαν ὁπωσοῦν αἱ μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν δύο ξένων σχέσεις. «Βλέπω, ἔλεγεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅτι κακὰ θὰ τὰ πᾶμε μὲ τούτους τοὺς Φράγκους· φοβοῦμαι πὼς θὰ μᾶς χάσουν μὲ τὴν ἀβασταγιά τους».

Οὐδὲν ἦττον πολλὰς καταπίνων πικρίας ἀνέδειξεν ὑπομονὴν καὶ ἀνοχὴν ἐντελῶς ἀλλοτριᾶν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε, κατ' ἐμὲ, ἐν τῶν μᾶλλον ἀξιοπαίνων αὐτοῦ προτερημάτων. Ἐπιμένων δέ, ὅσον ἡδύνατο, εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ ἐπέτυχε περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς νὰ ἐκβάλῃ τοὺς πολεμίους ἀφ' ὄλων τῶν ὀχυρωμάτων δι' ὧν ἐχώριζον τὰ δύο ἑλληνικὰ στρατόπεδα, καὶ νὰ ἐνώσῃ οὕτως αὐτὰ ἀπὸ Κερατσίνης μέχρι Φαλήρου. Τότε προέτεινε νὰ καταληφθῇ ὁ Ὠρωπὸς καὶ ὁ Μαραθὼν, ἵνα φραγθῇ οὕτω καὶ ἡ τελευταία δίοδος δι' ἧς ὁ Κιουταχῆς ἡδύνατο νὰ λαμβάνῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια ἐξ Εὐβοίας, διότι ἡ ἄλλη Ρούμελη κατεῖχετο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων· τῆς δὲ περὶ τὴν Ἀτ-

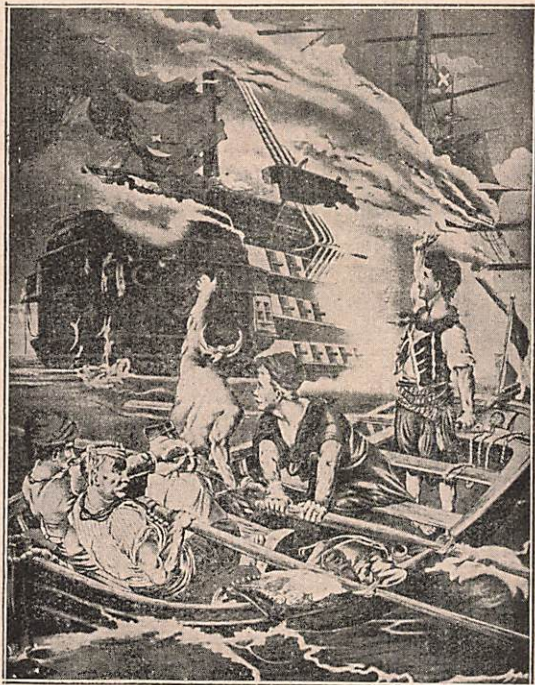
τικὴν θαλάσσης εἵμεθα κύριοι διὰ τῆς «Ἑλλάδος», τῆς «Καρτερίας» καὶ ἄλλων τινῶν πλοίων. Ἄν τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξετελεῖτο, βεβαίως ὁ Ρεσίτης ἠναγκάζετο νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα μετ' οὐ πολὺ, διότι ἤρχισεν ἤδη ὁ στρατὸς αὐτοῦ νὰ πάσῃ πολλὰς στερήσεις. Ἄλλ' οἱ δύο ξένοι στρατηγοὶ ἐπέμενον εἰς τὴν ἄμεσον κατὰ τοῦ Ρεσίτη ἐφοδον, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδῶσῃ. Ἐνῶ ὅμως παρσκευάζετο πρὸς τοῦτο προσπαθῶν νὰ καταστήσῃ τὸ ἐπιχείρημα ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτερον ἐπισφαλές, τῇ 22 Ἀπριλίου, μικρᾷ τινος γενομένης ἐκ τύχης συμπλοκῆς, ὁ Καραϊσκάκης καίτοι νοσῶν, καίτοι ἀθυμῶν, παρέστη εἰς μέσον ἵνα προλάβῃ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, καὶ ἐκεῖ ἐτραυματίσθη καιρίως. Ποτὲ θάνατος ἀνδρὸς δὲν ἀπέδειξεν ὅποια ἦτο ἡ ἀξία αὐτοῦ. Τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 ἐγένετο τελευταῖον ἡ πρὸ τοσοῦτου χρόνου ἀπαιτούμενη ὑπὸ τῶν δύο στρατηγῶν ἐφοδος κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἀπὸ Φαλήρου. Ἀλλὰ τοσοῦτο κακῶς διέταξαν τὰ πράγματα ὥστε ἀντὶ θριάμβου κατήνεγκον κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ὀλεθριωτάτην τῶν πληγῶν ὅσας ὑπέστη αὕτη κατὰ τὰ ἀπαίσια ἐκεῖνα ἔτη. Οἱ ἄνδρες ἡμῶν, διαταχθέντες νὰ προσέλθωσιν ἐπὶ σφαγὴν προφανῇ, ἐβάδισαν ἀπτοήτως πρὸς τὸν θάνατον. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ γενναϊότατοι τῶν Κρητῶν ἔπεσον, 1.500 μαχηταί, οἱ κρᾶτιστοι τῆς Ἑλλάδος· ἐκ τῶν 26 φιλελλήνων οἵτινες παρευρέθησαν εἰς τὸ πυκνότερον τοῦ ἀγῶνος διεσώθησαν 4· ἐκ τῶν 300 τακτικῶν 29. Αὕτη τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἔξοδος καθ' ἑαυτὴν δὲν ἐπήγαγε τοσαύτην μαχητῶν φθοράν. Ἐκεῖ, περὶ Φάληρον, ἐχάσαμεν τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν, τὸν Λάμπρον Βέικον, τὸν Γεώργιον Δράκον, τὸν Γεώργιον Τζαβέλλαν, τὸν Ἀθανάσιον Τούσιαν Βότσαρην, τὸν ταγματάρχην τοῦ τακτικοῦ Ἰγγλέσσην· καὶ ἐκεῖ ἐχάθη πᾶσα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας διελύθη ὁ περιλιπόμενος ἐλληνικὸς στρατὸς καὶ τῇ 24 Μαΐου παρεδόθη μὲν ἡ ἀκρόπολις ὑπέκυψε δὲ αὐθις ἡ Στερεὰ εἰς τὸν ὁσμανικὸν ζυγόν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα ἐν διαστήματι τῶν τριῶν τούτων ἐνιαυτῶν ἀπέβησαν οἷα τὰ χερσαῖα. Οἱ ναυτικοὶ ἡμῶν ἐμάχοντο ὅπως ἄλλοτε, ἐτόλμων πολλάκις τὰ πάντα, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀτελέσφοροι· ἰδίως δὲ οὐδέποτε ἠτύχησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἀδιάκοπον διαπεραίωσιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰβραήμη ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Μετὰ τὰ ἐν Μεθώνῃ καὶ περὶ Καφερέα κατορθώματα συνελήφθη βούλευμα τολμηροτάτον· ἀπεφασίσθη νὰ πυρποληθῇ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. Τῇ 23 Ἰουλίου 1825 ἐξέπλευσαν ἐξ Ὑδρας ἐπὶ τούτῳ δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Τομπάζην τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Κριεζήν, καὶ τρία πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς ὕδραλους Α. Θ. Βῶκον καὶ Ἐμμανουὴλ Μπούτην. Ἡ ἐπιχειρήσις αὕτη, ἥ τις, ἂν ἐπτύγχανεν, ἤθελε μεταβάλλει διὰ μᾶς τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων, ἐκρίθη πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, κατὰ τὰ διάφορα πάθη καὶ συμφέροντα, παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἀληθεστάτη εἶναι ἡ τοῦ γάλλου ναυάρχου καὶ ἱστορικοῦ ἀφήγησις. Ἡ μοῖρα ἡμῶν οὐριοδρομήσασα ἔφθασε τῇ 29 ἔσωθεν τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχον τὴν ἡμέραν ἐκείνην 60 πολεμικὰ τῆς Αἰγύπτου σκάφη καὶ 150 ἐμπορικὰ τῆς Εὐρώπης πλοῖα, ἐν οἷς 25 γαλλικὰ φορτωμένα βάμβακα διὰ τὴν Μασσαλίαν. Περὶ τὴν 6 τῆς ἑσπέρας ὁ Κανάρης προπορευόμενος τῶν ἄλλων πυρπολικῶν καὶ νομίσας περιττὸν νὰ περιμεῖνῃ τοὺς συντρόφους του εἰσῆλθε μόνος εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Μεταχειρισθεὶς στρατήγημα τὸ ὁποῖον οἱ ναυτικοὶ νόμοι δὲν ἀποδοκιμάζουσιν ἀπέκρυψε τὴν ἐθνότητα αὐτοῦ. Ὁ αἰγύπτιος πλοηγὸς ἰδὼν τὴν ρωσικὴν σημαίαν κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ νομί-

σας ὅτι τὸ πλοῖον ἀνήκει εἰς οὐδετέραν δύναμιν προσηλθεν ἀνυπόπτως, τὸ δὲ πυρπολικὸν οἰακίζόμενον ὑπ' αὐτοῦ διεπέρασε τὰς ὑφάλους, ὧν ἡ μακρὰ ἄλυσις φράσσει τὸν λιμένα. Τότε ὁ Κανάρης πλέει εὐθὺ ἐπὶ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον· ἀλλὰ τότε ἡ πελάγία αὖρα ἔπαυσεν, ὁ ἄνεμος μετεβλήθη, τὸ δὲ πυρπολικὸν ἐδέησε νὰ λοξοδρομήσῃ, ἵνα προβῇ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμέ-

νος. Οὐδεὶς στόλος, ἔστω οὗτος καὶ τουρκικὸς, δὲν ἐπιτρέπει ἐν πολέμῳ εἰς πλοῖον ἄγνωστον νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ πρὶν ἢ τὸ ἐξετάσῃ. Ὅθεν λέμβοι ἐστάλησαν ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν φρεγάδων τῆς προφυλακῆς. Ἐνῶ δὲ ἐπέπλεον αἱ λέμβοι, παρατηρήθη ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ πολεμικοῦ γαλλικοῦ πάρωνος, ἡ *Μελίσσα*, τοῦ ναυλοχοῦντος παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος ὅτι ἄνδρες πολλοὶ κατέβαινον ἐν σπουδῇ εἰς τὴν ἐφελκομένην ὑπὸ τοῦ πάρωνος τοῦ Κανάρη ἄκατον. Οὐτε τὰ ὀχυρώματα τοῦ λιμένος οὔτε ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος εἶχον λάβει εἰσέτι ὑπόνοιαν τινα· ἀλλ' εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς *Μελίσσης* τὸ γεγονός ἐκεῖνο ἐφάνη παράδοξον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ γαλλικὸς πάρων ὥς ἐκ τῆς θέσεως ἦν κατεῖχε πρῶτος ἐκινδύνευεν, ἔσπευσε νὰ προφυλαχθῇ κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου· ἔπτυξε τὰς σκιηάς, ἔκρουσε

Ὁ Κανάρης, κατὰ τὴν εἰκόνα Ν. Λύτρα
(Συλλογὴ Φ. Σεργιέρη)

τὸ πολεμικόν, παρεσκεύασε τοὺς ἀρτέμονας, ἐγέμισε τὰ πυροβόλα καὶ ἠτοιμάσθη νὰ ἀποκόψῃ τὴν ἄγκυραν. «Τὸ ὑποπτον πλοῖον, γράφει ὁ πλοίαρχος Ἀργούς, ὁ κυβερνήτης τῆς *Μελίσσης*, ἀπεῖχε τρία περίπου στάδια ἀφ' ἡμῶν, ὅτε αἱ τελευταῖαι ἡμῶν ἀμφιβολίαι διελύθησαν. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐγκαταλειφθεὶς πάρων ἦτο πυρπολικόν. Αἴφνης τῶντι ἀνεφλέχθη καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ δύο πάρωνες, οἱ ἐν τῷ πελάγει μέιναντες, ἀνέστρεψαν ἐπάραντες τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν». Ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ πῦρ διαδίδεται ὀφιοειδῶς διὰ τῶν ἐξαοτίων, οἱ ὄλκοι τῶν κεραιῶν καὶ οἱ πλαγιαστῆρες καίονται, τὰ δὲ λυθέντα ἱστία ἐξαπλοῦνται. Ὁ πάρων ἀντηνεμοῦται, ἀνακρούεται, ἀποκλίνει, ἀναλαμβάνει τὸν πλοῦν αὐτοῦ, ὅτε μὲν πρὸς τοῦτο ὅτε δὲ πρὸς τὸ ἕτερον μέρος κατὰ τὸ φέρον αὐτὸν ἄστατον πνεῦμα καὶ τὴν ὥθησιν τῶν περιλιπομένων ἔτι ἱστίων· διέρχεται δὲ οὕτω ἀνὰ μέσον πολλῶν πολεμικῶν καὶ ἐμπορικῶν σκαφῶν, προσπαύων πρὸς τοῦτο, παρακάμπτων τὸ ἕτερον, πληρῶν πάντα φρίκης. Τελευταῖον αἱ τουρκικαὶ λέμβοι κατορθοῦσι νὰ ρίψωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀρπάγας καὶ ρυμουλκοῦσιν αὐτὸν πρὸς τὴν γείτονα παραλίαν. «Ἐὰν τὸ πυρπολικὸν τοῦτο, γράφει ὁ πλοίαρχος Ἀργούς, ἤθελεν, ὃ μὴ γένοιτο, κολλήσει εἰς τὴν φρεγάδα τῆς προφυλακῆς ὁ στόλος ὅλος ἤθελε περιέλθει εἰς ἀταξίαν, τὰ δύο ἄλλα πυρπολικά ἤθελον προσδράμει

καὶ ἐπιτεθῇ εἰς ἕτερα σκάφη, ἡ δὲ καταστροφή ἤθελεν ἀποβῇ φρικώδης καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων πληρεστάτη· ἀλλ' ἡ *Μέλισσα* παρεκώλυσεν αὐτοὺς ὁπωσοῦν (*mais l'Abeille les a un peu gênés*). Ὁ δὲ ναύαρχος ἱστορικὸς προστίθῃσιν· Ἐδέησε νὰ παρέλθῃ ὥρα ἱκανή, πρὶν ἢ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα συνέλθωσιν ἀπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ταραχῆς. Οὐδὲν ἦττον ὁ Κανάρης ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Πυροβολισμοὶ τινες τοῦ πλοιάρχου Ἀργούε ἐξύπνισαν τὰ πυροβολεῖα τοῦ λιμένος, ὁ δὲ ἀτρόμητος Ψαριανὸς

Καρα-Ἀλὴ πασᾶς

Ὁ ὑπὸ τοῦ Κανάρη μετὰ τῆς
ναυαρχίδος του τορπιλλισθεὶς
ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στόλου

(Βλέπε σελ. 92)

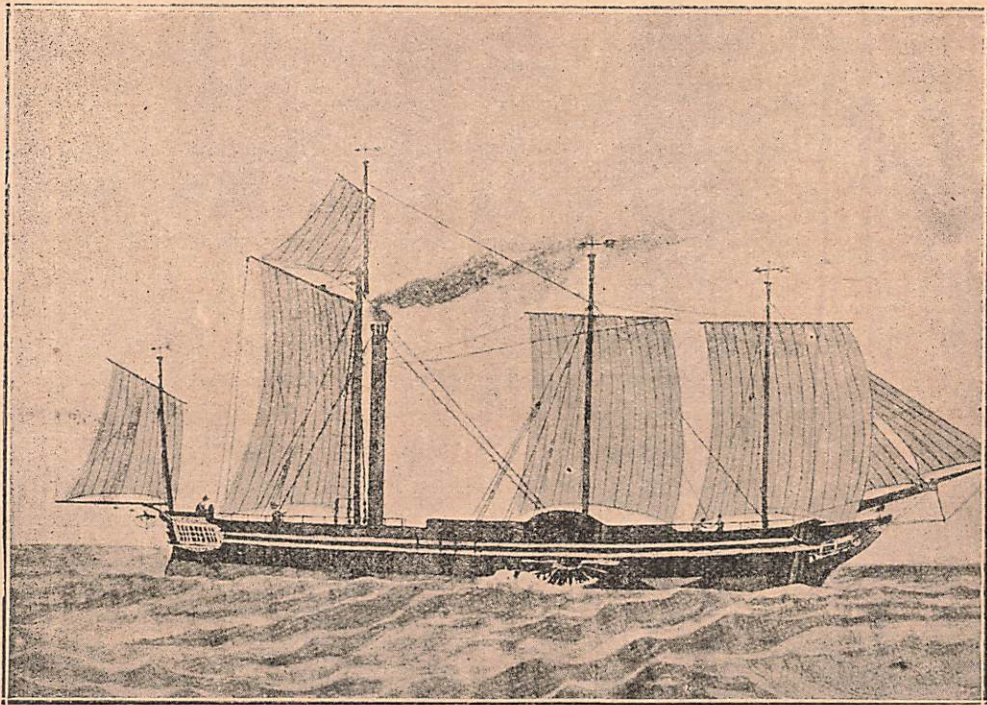
ἠναγκάσθη νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὰ περιμέμοντα ἐν τῷ πελάγει πλοῖα. Ὁ μὲν ναύαρχος Δερινὺ καὶ ὁ πλοίαρχος Λεραῖν ἀπεθαύμασαν αὐτὸν ὡς ἥρωα· ὁ δὲ πλοίαρχος Ἀργούε καὶ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας Δροβετὶ ἐχαράκτηρισαν τὸν ἄνδρα ὡς πειρατὴν, τὸ μὲν διότι ἐπέπλευσεν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ δὲ διότι ἐπιτυχάνων οὐ μόνον ἤθελεν ἐπαγάγει ἀνυπολόγιστον ζημίαν εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον ἀλλὰ καὶ προκαλέσει φοβεράς ἀντεκδικήσεις τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων ἦσαν ἀνυπόστατα. Οἱ διεθνεῖς νόμοι, λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière, δὲν ἀπαγορεύουσι τὸ πλέειν ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι ὑπὸ ἄλλοτρίαν σημαίαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲ προσθέτομεν ὅτι σπουδαῖος ἀντεκδικήσεως κίνδυνος δὲν ὑπῆρχεν· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ πλοίαρχος Ἀργούε τεταγμένος ὡς φρουρὸς τῶν εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἀνηκόντων ἐμπορικῶν πλοίων δυσκόλως ἠδύνατο νὰ πράξῃ

ἄλλο τι παρ' ὅ,τι ἔπραξε. Καὶ ἔπειτα τὸ τόλμημα ἀπέτυχε πρὸ πάντων διὰ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ ἀνέμου μεταβολήν. Ἐὰν ἐπὶ μικρὸν ἔτι ἔπνεε βορρᾶς, τὸ πυρπολικὸν ἤθελεν εὐρεθῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου πολὺ πρὶν ἢ *Μέλισσα* δυνηθῇ νὰ πράξῃ τι πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἔργου.

Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶχεν ἀποσύρει τὴν δεξιάν αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν κατὰ τὰ τρία ταῦτα ἔτη· τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Κανάρη ἀπέτυχε, τὸ Μεσολόγγιον ἔπεσεν, ὁ Καραϊσκάκης ἐφονεύθη. Κατὰ τὸ ἔτος 1826 ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ἔσωσαν καὶ πάλιν τὴν Σάμον ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Χοσρέφη καὶ τοῦ Ταχιο πασᾶ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1826 ἀφίκοντο τελευταῖον καὶ τὰ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου κατασκευασθέντα πλοῖα. Ἡ Ἑλλάς ναυπηγηθεῖσα ἐν Ἀμερικῇ ἦτο τῳόντι φρεγὰς μεγίστη καὶ λαμπροτάτη 64 πυροβόλων, δι' ἣν ὅμως ἐδαπανήθησαν 3.000.000 φράγκων. Ὁ λόρδος Κόχραν, ὁ μετ' ὀλίγον ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τε καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἦτο ἀνὴρ πολυθρύλητος ἐπὶ τοῖς προτέροις κατορθώμασι, τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν πεποίθησις τῆς Ἑλλάδος συμπάσης ὥστε, λέγει ὁ πολλάκις προμνημονευθεὶς γάλλος ναύαρχος, ὁ Μιαούλης ἐκεῖνος, ὅστις ἐν ἄλλοις καιροῖς ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀντίζηλος τοῦ Ruyter καὶ τοῦ Duquesne (περιωνύμων ναυάρχων τῆς Ὁλλανδίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ 17 ἑκατονταετηρίδι), κατήλθε μετ' ἀρχαϊκῆς μετριοφροσύνης ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ναύαρχου εἰς τὴν τοῦ ἀπλοῦ πλοιάρχου, ἵνα ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον παρ' οὗ προσεδόκατο σωτηρία. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος καίπερ ἄρχων τοιαύτης φρεγάδος οὐδὲν τῇ

ἀληθεία, οὐδὲν διέπραξεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀγῶνι τὸ δυνάμενον καὶ πόρρωθεν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν παρῶνων τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν πρότερον κατορθωθέντα. Καὶ δὲν εἶχε μόνον τὴν φρεγάδα· παρεκτὸς τῶν προϋπαρχόντων στολίσκων

Ἡ Καρτερία

(Κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἐθνολογικῷ Μουσείῳ ὁμοίωμα)

εἶχε προσέτι τὴν *Καρτερίαν*, πλοῖον ἀτμοκίνητον, τὸ ὁποῖον πολὺ μὲν ἀπεῖχε τῶν σημερινῶν ἐλικοκινήτων καὶ θωρηκτῶν ἀλλ' ὥς πρῶτον δοκίμιον πολεμικοῦ ἀτμοκινήτου εἶναι βεβαίως πολυειδῶς ἀξιωματικόν. Ἡ *Καρτερία* κατεσκευάσθη ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶχε μηχανὴν 48 ἵππων καὶ ταχύτητα μόλις φθάνουσαν εἰς 5 ἢ 6 μίλια τὴν ὥραν· ὁ ἐλάχιστος ἐναντίος ἄνεμος ἠλάττωνε κατὰ τὸ ἥμισυ τὸν δρόμον τοῦτον, ἡ δὲ κυμαινόμενη θάλασσα κατεβίβαζεν αὐτὸν εἰς τὸ μηδέν. Ἀλλ' ὅμως τοσοῦτο μέγα εἶναι τὸ πλεονέκτημα τοῦ πλῆειν ἐν γαλήνῃ καὶ τοῦ ἀναπλέειν πρὸς ἐναντίον ἄνεμον ὥστε ἔκτοτε ἔπρεπε πάντες νὰ μαντεύσωσιν ὁποῖαν ἀλλοίωσιν ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τοὺς ναυτικούς ἀγῶνας ἡ τελειοποίησις τοῦ πρώτου ἐκείνου δοκιμίου. Καὶ ὅμως ὁ γάλλος ναύαρχος βεβαίῳ ὅτι οὐδὲ ἵχνος τοιοῦτου προαισθήματος δὲν ὑποφαίνεται ἐν τῇ περὶ τοῦ πλοίου τούτου ἐκθέσει ἣν εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ. Ἡ *Καρτερία* ἦτο ὠπλισμένη δι' 8 πυροβόλων τῶν 68 χυθέντων ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ σύστημα τὸ πρὸ μικροῦ τότε ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ γάλλου συνταγματάρχου Παιζάνς· ἠδύνατο δὲ οὕτω νὰ ρίπτῃ κατὰ βούλησιν σφαῖρας στρογγύλας «ψυχρὰς ἢ πεσυρακτωμένας», καὶ ρήκτας βάρους 45 λιτρῶν καὶ κεραμοθήκας περιεχοῦσας μέχρι 500 σιδηρῶν σφαιριδίων. Τὸ δὲ οὐδὲν ἦττον μέγα πλεονέκτημα τῆς *Καρτερίας* ἦτο ὅτι ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος ἀγγλοῦ Ἀστιγγος, περὶ οὗ μετὰ ἑξαερέτου ὑπολήψεως ἐλάλησαν πάντοτε καὶ αὐτοὶ οἱ γάλλοι ἀξιωματικοί. Καὶ ὅμως,

εἰ καὶ ὁ Ἄστιγξ προσήνεγκε βεβαίως τῇ Ἑλλάδι ὑπηρεσίας πολλὴν μείζονα ἢ ὁ Κόχραν, δὲν ἠτύχησεν ὁ ἀνὴρ, ὅσηνδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀξία αὐτοῦ, νὰ ἀνάψῃ πυρκαϊὰς ὁμοίας τῶν ἐν Χίῳ, ἐν Τενέδῳ, ἐν Σάμῳ, περὶ Γέροντα, περὶ Καφηρέα καὶ ἐν Μεθώνῃ ὀλοκαυτωμάτων.

Ἡ Ἑλλὰς καὶ *Καρτερία* συνέδραμον οὐκ ὀλίγον τὰς ἐργασίας τοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου· ἀλλὰ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ ὁ νέος ἡγεμὼν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων δὲν ἐπεχείρησε νὰ παρακολύσῃ τὴν ἔνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ διακόψῃ τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Ἐτόρπη δὲ εἰς παράβολά τινα ἔργα· ἠθέλησε νὰ συλλάβῃ τὸν Ἰβραήμην εἰς τὰ δυτικά τῆς Πελοποννήσου παρὰλια, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἠθέλησε νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἀπέτυχε, καὶ ἐν τῷ μεταξύ, ἐκτὸς τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Αἰγίνης, ἥτις κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν, ἡ πειρατεία κορυφωθείσα κατέβαλε πάσας τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου· εἰς Γραμβοῦσαν τῆς Κρήτης ἰδρῦθη μέγα καὶ ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν ληστῶν ὀρμητήριον καὶ καταγῶγιον, ἡ δὲ θάλασσα κατήντησεν ἀδιάπλευστος. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζίνι συνελεύσεως διορισθεῖσα μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου *ἀντικυβερνητικὴ* ἐπιτροπὴ, ἣν συνεκρότουν ὁ Ἰωαννοῦλης Νάκος, ὁ Ἰωάννης Μ. Μιλαήτης καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, οὔτε πόρους ἔχουσα οὔτε προσωπικὴν τινα ἀξίαν, ἀπέβη εἰ δυνατόν ἔτι ἀσθενεστέρα τῆς κατὰ τὸ 1826 ἐπιτραπέισης τὰ πράγματα *διοικητικῆς ἐπιτροπῆς*. Κατ' ἀρχὰς ἤδρευεν εἰς Ναύπλιον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὸν θαλασσόπυργον, διότι τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου κατεῖχοντο ὑπὸ τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Φωτομάρα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς ταλαιπώρου ταύτης πόλεως ἀδιαλείπτως μὲν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐλθεύοντο ἐκ διαλειμμάτων δὲ καὶ ἐφρονεύοντο. Εἰς μάτην ὁ Ἀμύλων, εἰς μάτην αὐτὸς ὁ Κόδριγκτων ἠγωνίσθησαν διὰ τῶν προτροπῶν αὐτῶν νὰ καταπαύσωσι τοὺς ὀλεθρίους τούτους σπαραγμούς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούοντο, ὁ Κόδριγκτων περιορίσθη νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀντικυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὸν θαλασσόπυργον καὶ νὰ σώσῃ τοῦλάχιστον τὴν ζωὴν τῶν συγκροτούντων αὐτὴν ἀνδρῶν, ἥτις κατὰ τοῦτο εἶχε καταντήσῃ πολῦτιμος, ὅτι μετ' αὐτῶν ἠθέλε λείψει καὶ ἡ τελευταία σκιὰ κυβερνήσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ εἰς τὸ ἐπιθαλάσσιον τοῦ Ναυπλίου φρούριον ἔμεινεν ἡ κυβερνητικὴ αὕτη σκιὰ μέχρι τῶν μέσων Αὐγούστου, ὅτε μετέβη εἰς Αἴγινα. Εἰς αὐτὴν δέ, τὴν οὕτως ἔχουσαν *ἀντικυβερνητικὴν* ἐπιτροπὴν, ἔγραφεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Πελοποννήσου περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους· «Ἐτιμήθην παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου εἰς τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν πελοποννησιακῶν στρατευμάτων ὅχι διὰ νὰ φάγω ἢ νὰ σκοτώσω μόνος μου τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ διὰ νὰ ὀδηγήσω κατ' αὐτοῦ τὰ πελοποννησιακὰ στρατεύματα. Τὰ στρατεύματα αὐτὰ συνίστανται ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἀπὸ πέτρας. Ἀλλὰ τί λέγω; καὶ αἱ πέτραι αὐταὶ ὑποτάσσονται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ μαρτυροῦ. Δύο τώρα περίπου μῆνας δὲν ἔπαυσα καθημέραν οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἐπικαλοῦμαι τὴν πρόνοιαν τῆς κυβερνήσεως κατ' εὐθείαν, καὶ διὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, διὰ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια· ἀλλ' ὄχι μόνον πρόβλεψιν καμμίαν δὲν εἶδον ἀλλ' οὔτε ἀποκρίσεως κἄν ἠξιώθην πρὸς παρηγορίαν μου».

Διότι τῶντιν ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς εἶχεν ὑποταχθῇ καθ' ὀλοκληρίαν, τὸ δὲ Αἶγαϊον εἶχε μεταβληθῇ εἰς μέγα ληστήριον, μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης, ἔχων περὶ ἑαυτὸν τοὺς κρατίστους τῆς χερσονήσου μαχητάς, διέσωζεν ἐν Πελοποννήσῳ μέχρι τινὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1825 ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος ἐξ

Ἀργολίδος, συνήντησεν αὐτὸν εἰς Τρίκορφα ἄγοντα μυρίους ἄνδρας. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐπολέμησεν, ἀλλ' ἀποβαλὼν 400 νεκρούς, ἐν οἷς 14 ὀνομαστοὺς ἀξιωματικούς, καὶ 800 αἰχμαλώτους, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ. Κατὰ τοὺς δύο ἀκολούθους μῆνας ὁ Ἰβραήμης ἐπεχείρησε δεινοτάτην λεηλασίαν καὶ δῆψιν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, τὸν Λάδωνα καὶ τὸν Εὐρώταν χώρας, ὃ δὲ Κολοκοτρῶνης ἀθροίσας πάλιν τὸν στρατὸν περὶ Ἀλωνίσταιναν περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παρακολουθῇ κατὰ πόδας καὶ παρενοχλῇ ἀδιαλείπτως αὐτόν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1825 καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ 1826 ὁ Ἰβραήμης πασᾶς ἀπησχολήθη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν κατὰ Μάιον ἐπετέθη κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἐπειτα ἐστράτευσε πρὸς τὴν Γορτυνίαν, συναντήσας ὅμως ἀντίστασιν εἰς τὰ ἀσφαλῶς καταληφθέντα στενὰ ἐτράπη ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην. Ἐκεῖθεν ἀναπαύσας τὸν στρατὸν ἐπεχείρησε κατὰ τὰ τέλη Ἰουλίου μεγάλην ἐπὶ τὴν Μάνην στρατείαν, ἣν ὅμως ἀπέκρουσαν οἱ κάτοικοι τῆς δυσ-

Ὁ Πετρόμπευς ἐπαναστατῶν τὴν Μεσσηνίαν

προσίτου ἐκείνης χώρας. Τότε ἐλθὼν εἰς Τρίπολιν διέπραξεν ἐν διαστήματι μηνῶν 4 καταστροφὰς φοβερὰς εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἐπαρχίας, τὴν Γορτυνίαν, τὴν Κυνουρίαν, τὴν Λακεδαίμονα, καὶ ἐπετέθη αὖθις ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τῆς Μάνης. Ἐν ἀρχῇ δὲ Νοεμβρίου ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην, ἵνα διαχειμάσῃ. Καὶ ἐπελθόντος τοῦ ἔαρος, 1827, ἐξώρμησε πάλιν, κατ' Ἀργίλιον, ἐπὶ τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ τότε μετέβαλεν ἐπὶ τινα χρόνον σύστημα. Ἀντὶ νὰ ἐκδηρῷ ἀνηλεῶς τὴν χώραν, ἤρχισε νὰ περιποιῇται ὁπωσοῦν τοὺς κατοίκους, νὰ φεῖδεται τῶν σπαρτῶν, νὰ πληρώνῃ ὅσα πρὸς χοίρην τοῦ στρατοῦ ἐλάμβανεν. Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι, πεσόντος τότε τοῦ Καραϊσκάκη, ἐφάνη ἐκλιπύσσα πᾶσα ἐλπίς καὶ ὅτι τρίτον ἤδη ἔτος οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔπασχον ὅσα κάλαμος δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ, δὲν θέλομεν ἀπορήσει ὅτι οὐκ ὀλίγοι ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτῶν ἤρχισαν νὰ ὑποτάσσωνται, δελεαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν τοῦ δορικτήτορος τρόπων. Ἡ στιγμή ὑπῆρξε κρίσιμος, διότι τὸ μόλυσμα διαδιδόμενον ἀπὸ τῶν δυτικῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ πληγὴν καιρίαν εἰς τὴν καὶ ἄλλως πνέουσαν τὰ λοιπὰ ἐπανάστασιν. Τότε ὁ Κολοκοτρῶνης προσήνεγκε τελευταίαν καὶ μεγάλην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδούλευσιν. Ἀδυσώπητος ἐξεγεροθεὶς κατὰ τῆς προδοσίας διέταξε νὰ δράξωσι

τὰ ὅπλα πάντες ἀπὸ 15 μέχρις 60 ἐτῶν, ἠπεύλησε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τοὺς ὑποτασσομένους καὶ βαρὺν κατήνεγκε τὸν πέλεκυν τῆς ἐθνικῆς δικαιοσύνης κατὰ τοῦ ἐπισημοτέρου ἔξ αὐτῶν, τοῦ Ἡλείου Νενέκου. Δὲν ἦτο ἐν τούτοις αἰμοβόρος ὁ ἀνὴρ· καὶ ὅταν τις τῶν γενναίων αὐτοῦ ὑπασπιστῶν, ὁ καπετὰν Βασίλης ὁ Ἀλωνιστιώτης, τῷ παρατήρησεν ὅτι

Ἄστιγξ

ὁ Νενέκος δὲν ἦτο μόνος ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἦσαν ἄξιοι τῆς αὐτῆς τιμωρίας, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ὑπῆρχον περὶ τούτων ἀποχωρῶσαι ἀποδείξεις. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ ὑπασπιστοῦ, « καὶ μένε Βασίλη, τῷ εἶπε, Τοῦρκος εἶσαι; » καὶ ἔκτοτε διετέλεσεν ἐπιλεγόμενος Τουρκοβασίλης ὁ Ἀλωνιστιώτης ἐκεῖνος μαχητής.

Τὸ κακὸν λοιπὸν ἀνεχαιτίσθη. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου κατέφθασεν εἰς Πύλον ἕξ Αἰγύπτου στόλος νέος ἰσχυρὸς, 92 πλοῖα, ἐν οἷς 51 πολεμικά, καὶ ἀπεβίβασαν εἰς Πελοπόννησον ἄφθονα χρήματα, παντὸς εἶδους ἐφόδια, 4.000 τακτικόν. Ἡ παρὰ τα-

σις τῆς ἀπεγνωσμένης ἐκείνης ἀμύνης ἐφαίνετο ἀδύνατος· ὁ δὲ Ἰβραήμης μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τὴν χεῖρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἠτοιμάζετο μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ τελευταίου στόλου νὰ ἐπιπέσῃ καὶ κατὰ τῆς Ὑδρας αὐτῆς. Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουνίου εἶχεν ὑπογραφῇ ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων ἡ συνθήκη ἐκείνη δι' ἧς ὠρίζετο ὅτι θέλει ἀπαιτηθῇ ἄμεσος ὅπλων ἀνακωχὴ μετὰ τῶν διαμαχομένων. Ἡ ἀνακωχὴ ἀνεκοινώθη· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπεδέξαντο αὐτήν, διὰ πράξεως τοῦ ἐπταμελοῦς συμβουλίου, ὃ τοῦ ἦν τότε ἐπιτετραμμένον τὰς μετὰ τῶν ἔθνους καὶ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεις, πράξεως ἐκδοθείσης ἐν Αἰγίνῃ τῇ 21 Αὐγούστου, τῆς ὁποίας ὅμως περιεργον εἶναι ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον δὲν σφύζεται. Ὁ δὲ Ἰβραήμης πασᾶς ἀπεκρίθη ὅτι θέλει ζητήσῃ διαταγὰς ἕξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἴσως ἤθελε περιμένει τὰς διαταγὰς ταύτας ἐν ἀπραξίᾳ, ἐὰν οἱ ἡμέτεροι μανθάνοντες ὅτι ἀπεποιήθη τοῦ νὰ παραδεχθῇ ὀριστικῶς τὴν ἀνακωχὴν δὲν ἐπεχείρουν νέας ἐχθροπραξίας. Τῇ 6 Σεπτεμβρίου ὁ Κόχραν προσέβαλε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν του ἀπετύγχανεν· ἀλλ' ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς Καρτερίας κατέστρεφεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης ἕξ τουρκικοὺς πύργους καὶ 1 ἀλγερινὴν ἡμιολίαν. Οἱ ναύαρχοι φοβηθέντες τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης ἀπήτησαν ἔτι αὐστηρότερον παρὰ τοῦ Ἰβραήμης τὴν παραδοχὴν τῆς ἀνακωχῆς. Ὁ δὲ ὑπέσχετο τελευταῖον ρητῶς καὶ ἐν λόγῳ τιμῆς ὅτι ὁ στόλος του δὲν θέλει ἐξέλθει ἐκ Πύλου ἕως οὗ ἔλθωσιν αἱ ὁδηγαὶ τὰς ὁποίας ἐξήτησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Αἰγύπτου. Ἀλλὰ δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον. Τῇ 19 Σεπτεμβρίου ἀξιόλογος μοῖρα τοῦ ὁσμανικοῦ στόλου συγκειμένη ἐκ πολλῶν φρεγάδων καὶ δρομώνων ἐξέπλευσεν ἐκ Πύλου πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἄστιγγα. Τότε ὁ Κόδριγκτων ἐπελθὼν ἐκ Ζακύνθου μετὰ δύο μόνον πλοίων ἠνάγκασεν αὐτήν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πύλον. Ἀλλὰ τότε ὁ Ἰβραήμης ἀγανακτήσας ἐξαπέστειλε τρία σώματα, τὸ μὲν ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν, τὸ δὲ ἐπὶ τὴν Λακωνικὴν, τὸ δὲ ἐπὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Οἰκίαι, συγκομιδαί, ἀγροτικὰ ἔργα-

λεῖα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, αἱ ἄμπελοι ἐξερριζώθησαν, αἱ συκαὶ καὶ αἱ ἐλαῖαι κατεκόπησαν πρόρριζα. «Ἐὰν ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν Ἰβραήμην νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγραφεν ὁ καλὸς ἀγαθὸς Ἀμιλτων, τὸ τρίτον τῶν κατοίκων θέλει λιμοκτονήσῃ». Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, αἵτινες ὑπέγραψαν πρὸ ὀλίγου τὴν περὶ μεσολαβήσεως συνθήκην, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνεχθῶσι νὰ ἐμπαίζωνται τοιουτοτρόπως. Ἦξεύρομεν δὲ ἤδη τὴν ἐρμηνείαν τῆς συνθήκης, ἣν ἔδωκεν εἰς τὸν Κόδριγκτων ὁ Στράτοφορδ Κάννιγγ. «Ἐάν, τῷ εἶχεν εἰπεῖ, δὲν εἰσακουσθῇ ὁ λόγος σας, μεταχειρισθῆτε τὰ πυροβόλα». Οἱ ναύαρχοι, διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν τοῦ Ἰβραήμη, ἐκήρυξαν αὐτὸν «ἐκτὸς τοῦ νόμου τῶν ἐθνῶν καὶ ἐκτὸς τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν», καὶ ἀπεφάσισαν νὰ εἰσπλεύσωσι, πανστρατιᾷ ἐν Πύλῳ καὶ νὰ προσκαλέσωσι τὸν τουρκοαἰγυπτιακὸν στόλον νὰ διαλυθῇ καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Αἴγυπτον· εἰ δὲ μὴ ὑπακούσῃ, νὰ τον προσβάλωσι. Καὶ εἰσῆλθον τῇ 8 Ὀκτωβρίου προσεζάρχοντος τοῦ Κόδριγκτων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐξήτουν ἔτι νὰ τοποθετηθῶσιν ἤρξαντο οἱ πολέμιοι χειρῶν ἀδίκων· ἀπεκρίθησαν οἱ σύμμαχοι, καὶ ἐντὸς τεσσάρων ὥρων, ἐκ τῶν 120 περιίπου πολεμικῶν καὶ φορητῶν πλοίων, ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος, δὲν ἔμειναν ἐπιπλέοντες εἰμὴ 20 δρόμωνες καὶ πάρωνες.

[«Ἰδοὺ πῶς ὁ Γάλλος ναύαρχος Jurien de la Gravière περιγράφει τὴν ναυμαχίαν ταύτην· «Ὁρθρου βαθέος τῇ 8/20 Ὀκτωβρίου οἱ στόλοι εὗρισκοντο ἐν νηνεμίᾳ εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ λιμένος. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπνευσεν ἄνεμος οὐρίος· τότε δὲ οἱ στόλοι ἐλοξοδρόμησαν καὶ διηυθύνθησαν κατὰ τρεῖς διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων σειρὰς πρὸς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου. Τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἡγεῖτο ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων μετὰ τῆς «Ἀσίας», ταύτῃ δ' εἶποντο τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς «Γένουα» καὶ «Ἀλβιών». Ἡ «Σειρήν», ἣς ἐπέβαινεν ὁ Δεριγνύ, εἶπετο ἀμέσως τῷ ἀγγλικῷ στόλῳ μετὰ τῶν ἐν μιᾷ γραμμῇ ἀκολουθούντων πλοίων «Σκιπίωνος», «Βρεσλανίας» καὶ «Τριαίνης». Αἱ φρεγάται καὶ τὰ μικρότερα πλοῖα ἐτάχθησαν ὑπὸ ἡγεμίᾳ, ὁ δὲ ρωσικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ τεσσάρων τρικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν ἔπλεεν ἐπίσης πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου. Ἡ κυρία δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν κατεῖχε τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λιμένος. Ἐνταῦθα ἦσαν τεταγμένοι δίκην τόξου ἐκτεινόμενου ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ φρουρίου μέχρι τοῦ μυχοῦ τέσσαρες μεγάλαι φρεγάται, δύο τρίκροτα, μία ἔτι φρεγάτα καὶ ἑνὶ τρίκροτον. Ὁ γαλλικὸς στόλος ὤφειλε νὰ ὀρμῇ πρὸς τὰ πλάγια τῶν πρώτων πλοίων, ἅτινα ἀπετέλουν τὴν πρώτην πτέρυγα τῆς τριπλῆς ἡμισελήνου. Τὰ πλοῖα ἐκεῖνα ἦσαν αἰγυπτιακὰ καὶ ὑπετίθετο ὅτι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ γάλλων ἀξιωματικῶν. Ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων ὤφειλε νὰ θέσῃ τὴν «Ἀσίαν» ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ δικρότου τοῦ φέροντος τὴν ναυαρχικὴν σημαίαν, ἡ δὲ «Γένουα» καὶ ἡ «Ἀλβιών» εἶχον διαταχθῇ νὰ πληρώσωσι τὸ μεταξὺ «Ἀσίας» καὶ «Σειρήνος» κενόν, ὁ δὲ ναύαρχος Ἐνδεν μετὰ τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἀγκυροβολήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λιμένος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὐρίσκηται ἀπέναντι τοῦ κέντρου τῆς ἡμισελήνου. Αἱ κορβέται καὶ τὰ βρίκια τιθέμενα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου τῆς «Δαρτιμούνης» πλοιάρχου Φέλλογς εἶχον ἐντολὴν νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ ἐν τοῖς δυσὶν ἄκροις τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως τεταγμένα πυρπολικά.

» Περὶ τὴν 1/2 μ. μ. ὁ ἀγγλὸς ναύαρχος χωρῶν βραδέως παρέκαμψε τὰ φρούρια καὶ τὰ κανονιστάσια τὰ ὑποστηρίζοντα ἐκατέρωθεν τὸ στενὸν στόμιον τοῦ λιμένος. Τὰ φρούρια ἐτήρησαν σιωπὴν. Πρῶνυμν ὑψηλὴ καὶ χρυσοστόλιστος καὶ πορφυρεῶς σημαία κυματίζουσα ἐν τῷ μέσῳ ἱστῷ ἐδείκνυνον τῷ Κόδριγκτῶν τὴν ναυαρχίδα τοῦ Ταχιο πασᾶ. Οὐ μακρὰν ταύτης ἐπὶ τῆς φρεγάτας τοῦ Μωχαρορέμ βέη ἐκυμάτιζεν

» ἡ πρασίνη σημαία μετὰ τῆς ἡμισελήνου καὶ τῶν ἄστρον, ἅτινα ἦσαν τὰ διακριτικὰ
 » σημεῖα τοῦ αἰγυπτίου ναυάρχου. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο σπεύσασα ἡ «Ἀσία» ἠγκυροβό-
 » λησεν ἐν μέσῳ τῶν δύο ναυαρχίδων. Ἡ Γένουα ἠγκυροβόλησεν ὀπισθεν τῆς «Ἀσίας»
 » στρέφουσα τὰ τηλεβόλα αὐτῆς κατὰ τινος τουρκικῆς φρεγάτας. Τὰ πάντα ἦσαν ἔτι
 » ἥσυχα, τὴν δ' ἐπικρατοῦσαν σιωπὴν διέκοπτεν ἐκ διαλειμμάτων ὁ κρότος πιπτούσης
 » ἀγκύρας ἢ ὁ τριγμὸς τῶν σχοινίων. Ἡ «Ἀλβίων» εἶχε διαταχθῆ ν' ἀγκυροβολήσῃ
 » ὀπισθεν τῆς «Ἀσίας», ἐχώρει δὲ βραδέως πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος. Ἡ «Δαρτ-
 » μούθη» μετὰ τῆς «Φιλομήλας» ἔστησαν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἡ δὲ «Σειρὴν»
 » ἀφικομένη πρὸ τοῦ φρουρίου ἀπεσπασθῆ τῆς παρατάξεως καὶ μετὰ σπανίας δεξιότη-
 » τος διολισθίσασα ἐντὸς τῆς πρώτης ἐχθρικῆς ομάδος ἐτάχθη ἀπειλητικῇ ἐν μέσῳ τριῶν
 » αἰγυπτιακῶν φρεγατῶν. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῶν πραγμάτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ
 » ἐπενέγκῃ σύγκρουσιν ταχέϊαν. Ἦδη ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐφαίνετο ἐρεθισμὸς
 » τις. Τὰ τρίκροτα καὶ τὰ δίκροτα ἠσφάλιζον τὰ ἐξάρτια αὐτῶν· τὰ δὲ πυροπολικά ἐφαί-
 » νοντο ἔτοιμα πρὸς ἔκπλουν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ὁ κυβερνήτης τῆς
 » «Δαρτιμούθης» Φέλλογς, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς γειτονίας αἰγυπτιακοῦ πυροπολικοῦ
 » ἐξώπλισε τὸν μέγαν λέμβον του, ἀνύψωσεν ἐπ' αὐτοῦ σημαίαν κήρυκος καὶ διέταξε τὸν
 » ὑποπλοίαρχον Φιτζρόην νὰ προσκαλέσῃ τὸ πυροπολικὸν ν' ἀπομακρυνθῇ. Ἀλλὰ μόλις
 » προσήγγισεν ὁ λέμβος σφαῖρα ἐκ τοῦ πυροπολικοῦ ἔτρωσε καιρίως τὸν ἄγγλον ἀξιωμα-
 » τικόν, πεσόντα αἰμόφυρτον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συντρόφου αὐτοῦ δοκίμου Φόρβες.
 » Εἰς τὴν βάρβαρον ταύτην ἐπίθεσιν ἡ «Δαρτιμούθη» ἀπῆντησε διὰ πυροβολισμοῦ, ὅπως
 » ὑπερασπίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ λέμβου αὐτῆς.

» Τὸ πυροπολικὸν ἐπυροβόλησε τότε καὶ πάλιν πάντες δ' οἱ ἐν τῷ λέμβῳ τῆς
 » «Δαρτιμούθης» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληρώθησαν. Ὅμοιον δέ τι συνέβαινε μετὰ τινι λε-
 » πτᾷ παρὰ τὴν φρεγάταν τοῦ Μωχαρρέμ βέη. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν εἶχεν ἀποστείλει
 » τὸν Ἕλληνα πρῶτά Μιχαήλ, ἵνα προσκαλέσῃ τὸν αἰγύπτιον ναύαρχον νὰ μείνῃ ἐν
 » πάσῃ περιπτώσει οὐδέτερος. Ὁ ἀτυχὴς ἀπεσταλμένος, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολήν
 » αὐτοῦ, κατήρχετο εἰς τὸν λέμβον τῆς «Ἀσίας», ὅτε Τοῦρκός τις προκύψας ἐκ θυρίδος
 » καὶ ἀναγνωρίσας ἐν τῷ ἀπεσταλμένῳ τοῦ ναυάρχου Ἕλληνα ναύτην, ἤρπασε πιστόλιον
 » ἐκ τῆς ζώνης αὐτοῦ καὶ ἐξεκένωσεν αὐτὸ μετὰ φρικτῆς ἀρᾶς κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς ῥαγιά.
 » Τρωθεὶς τὸ στήθος ὁ ἀτυχὴς Μιχαήλ ἔπεσεν ἐντὸς τοῦ λέμβου. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ
 » ὁ Δερνγὺν ὀρθίως ἐπὶ τῆς γαφύρας τῆς «Σειρῆνος» ἰστάμενος προσεκάλειτὴν παραπλεύ-
 » ρως σταθμεύουσαν αἰγυπτιακὴν φρεγάταν «Ἑσμίαν» νὰ μὴ συμμετάσχῃ τῆς μάχης
 » ὑποσχθεὶς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ μὴ πυροβολήσῃ κατ' αὐτῆς. Μάταιαι προσπά-
 » θειαι! Ἡ μάχη ἀπαξ ἀρξαμένη ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ καταστῇ γενικῇ. Τὰς πρώτας
 » σφαῖρας ἔρριπεν ὀθωμανικόν τι πλοῖον τεταγμένον ἐν δευτέρᾳ γραμμῇ ὑπὸ τὴν πρύ-
 » μναν τῆς «Σειρῆνος». Μία σφαῖρα διηυθύνετο κατὰ τῆς «Δαρτιμούθης», ἑτέρα ἔπεσεν
 » ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος καὶ ἐφόνευσεν ἕνα ναύτην. Ἡ «Σειρὴν» ἀπῆντησε διὰ
 » πάντων αὐτῆς τῶν τηλεβόλων· ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἡ «Ἀσία» διηυθύνετο κατὰ τῶν δύο
 » ναυαρχίδων πῦρ τρομερόν.

» Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἦτο ἥκιστα ἐνθαρρυντικῇ. Δύο τρίκροτα
 » καὶ δύο δίκροτα εὐρίσκοντο ἐπὶ τινι χρόνον ἐκτεθειμένα εἰς τὸ πῦρ 61 πολεμικῶν
 » πλοίων. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι αἱ πλεῖστοι τῶν ναυμαχιῶν καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ
 » ὑπὸ νίκης στεφθεῖσαι, συνεκροτήθησαν ἀδεξίως. Καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου δὲν
 » ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν ἐκ τοῦ κανόνος τούτου. Ἀλλ' εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν Ναυαρίνῳ οἱ
 » ἀρχηγοὶ τῶν συμμαχικῶν στόλων ἠθέλουν ἀπλῶς νὰ φοβίσωσιν, οὐχὶ νὰ πολεμήσωσι

» τὸν ἐχθρόν. Εὐθὺς μετὰ τοὺς πρώτους κανονιοβολισμοὺς ἡ μάχη ἐξετάθη ἀπὸ ἄκρον
 » εἰς ἄκρον τοῦ ὄριμου. Πρὸς τὰ δεξιὰ δύο πυρπολικά ἀνέδιδον ἤδη φλόγας. Ἄλλὰ
 » τὸ μὲν ἐν ἑξ αὐτῶν κατέστρεψαν τὰ τηλεβόλα τῆς «Δαρτιμούθης» καὶ τῆς «Σειρήνος»
 » τὸ δὲ ἕτερον ἐβύθισεν ἡ μικρὰ «Φιλομήλα». Ἄχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὰ φρουρία
 » ἐσίγων. Τότε ὅμως ἤρξαντο κανονιοβολοῦντα μανιωδῶς. Πολλὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά
 » πλοῖα δὲν εἶχον ἔτι συμμετάσχει τῆς πάλης· ἐκ τῶν ρωσικῶν δὲ πλοίων οὐδὲ ἓν εἶχε
 » κατορθώσει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν λιμένα. Ἐν τούτοις οἱ δονοῦντες τὴν ἀτμόσφαιραν
 » κανονιοβολισμοὶ ἤρξαντο νὰ ἐπιφέρωσι τὸ σύνηδες ἀποτέλεσμα. Ὁ ἄνεμος ἐκόπαζε
 » μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ ὄρμῳ. Ἡ «Ἀλβίων» καταληφθεῖσα ὑπὸ τῆς νηνεμίας δὲν
 » ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὁρισμένην αὐτῇ θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀγκυροβολήσῃ
 » οὐ μακρὰν τῆς «Γενούας» ἐν μέσῳ πλήθους ἐχθρικῶν πλοίων, μαχομένων καθ' ἑνὸς
 » τρικρότου φέροντος 74 πυροβόλα καὶ δύο φρεγατῶν ἐχουσῶν ἀνὰ 60 πυροβόλα.
 » Ἡ «Τρίαινα» ἦτο τὸ πέμπτον σκάφος τῆς ὑπηνέμου πτέρυγος· ὑπέστη δὲ πρώτη τὸ
 » πῦρ τῶν φρουρίων. Ἀγκυροβολήσασα περὶ τὰς δύο ὥρας καὶ τρία τέταρτα πρὸς νότον
 » τῆς «Σειρήνος» ὑπερήσπισε τὴν ναυαρχίδα κατὰ τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου καὶ παρέσχεν
 » αὐτῇ διὰ πυρὸς ἀκαταμάχητον κατὰ τῶν περίξ πλοίων τὴν μᾶλλον τελεσφόρον συν-
 »δρομήν. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ «Σκιπίων» δεινὸν διέτρεχε κίνδυνον. Τὸ πλοῖον ἐκεῖνο,
 » ὡς ἡ «Τρίαινα», εἶχε καταλάβει θέσιν κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Ἄλλ' ἐνῶ ἀπήντα
 » εὐτόλμως εἰς τὸ πῦρ τοῦ φρουρίου καὶ δύο μεγάλων δικρότων πυρπολικῶν ἐχθρικῶν
 » μετὰ θυμαστῆς διευθυνόμενον ἀταραξίας ἐρρίφθη ὑπὸ τοὺς προτόνους του. Ἐν μιᾷ
 » στιγμῇ οἱ φώσωνες ἀνεφλέχθησαν, τὸ δὲ πῦρ μεταδιδόμενον ἀπὸ ἑξαρκίου εἰς ἑξάρτιον
 » ἔφθασεν ἄχρι τοῦ κατωτέρου κανονιοστασίου. Οἱ πυρποληταὶ κατεβιβρώσκοντο ὑπὸ
 » τῶν φλογῶν ἢ ἐσπαράσσοντο ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν πολεμεφρόδιων. Εἰς ἀξίωμα-
 » τικὸς ἀγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην Μίλιον ὅτι ἀπειλεῖται τὸ ὑπόστρωμα καὶ ἐρωτᾷ ἂν
 » πρέπει νὰ καταποντισθῇ ἡ πυρῖτις. Οὐχί! ἀπαντᾷ ὁ πλοίαρχος, πρέπει νὰ ἐξακολου-
 » θήσῃ τὸ πῦρ! «Ζήτω ὁ βασιλεὺς!» Ἡ κραυγὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται μέχρι τῶν
 » μυγῶν τοῦ πλοίου καὶ τὸ πρὸς στιγμὴν διακοπὴν πῦρ ἄρχεται αὖθις μετὰ μεξονος
 » ζέσεως. Ἐν τούτοις τὸ πλήρωμα προσπαθεῖ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ πυρπολικοῦ καὶ βυθίζει
 » αὐτὸ δι' εὐστόχων κανονιοβολισμῶν. Τότε ὁ «Σκιπίων» πλέει πρὸς τὴν ἀντίθετον
 » ἀκτὴν, παρὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς Σφακτηρίας, καὶ ζητεῖ νέαν θέσιν μάχης. Ἐκεῖ
 » εὐρίσκει τὰς φρεγάτας «Ἀρμίδα», «Τάλβωτ», «Γλάσκωβ» καὶ «Καμβριάν», αἵτινες
 » ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν πρὸς τὴν «Σειρήνα», τὴν «Γένουαν» καὶ τὴν «Ἀλβιόνα» τετα-
 » γμέναι γραμμῇ παρενετέθησαν εὐτυχῶς μεταξὺ τῶν δεινῶς παθόντων ἐκείνων πλοίων
 » καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ἄλλ' αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι φρεγάται
 » κραταιοὺς ἔχουσιν ἀντιπάλους. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ ἄγγλος ναύαρχος καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς.
 » αὐτοῦ περιφερομένου ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰκονίζεται ἡ ἀνησυχία αὐξανομένη.
 » Περὶ τὴν τρίτην τέλος ὥραν φαίνεται εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ὁ ρωσικὸς στόλος.
 » «Δόξα σοι ὁ Θεός!» ἀνακράζει ἐν συγκινήσει ὁ Κοδριγκτών. Καὶ ὄντως τὰ ὀκτῶ
 » ἐκεῖνα σκάφη, τέσσαρα τρίκροτα καὶ τέσσαρα δίκροτα, ἔφθασαν καθ' ἣν στιγμὴν
 » ἡ σύμπραξις ἦτο ἀναγκαιοτάτη. Τὸ πῦρ αὐτῶν ἐπέβαλε σιγὴν εἰς τὰ κανονιοστάσια
 » τῆς νήσου. Ἄλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διερχόμενος ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν φρουρίων καὶ
 » εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μεγάλας ὑπέστη ζημίας. Ἡ ναυ-
 » αρχὴς τοῦ Ἑυδεν «Ἀζῶφ» ἐπιέζετο ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπὸ δύο τουρκικῶν φρε-
 » γατῶν. Γαλλικὴ ναὺς, ἡ «Βρεσλαυία», ἔσπευσεν εἰς βοήθειάν της. Ἡ «Βρεσ-
 » λαυία», εὐρισκομένη ἐν τῇ οὐραγίᾳ τῆς ὑπηνέμου πτέρυγος, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα

» ἐξετέθη εἰς τὸ διασταυρούμενον πῦρ τῶν δύο ἀκτῶν καὶ τὰς ἐκ πλαγίου βολὰς τοῦ
 » κέντρου τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Πυκνὰ νέφη καπνοῦ, ὅθεν ἐξήρχοντο συνεχεῖς
 » ἀστραπαί, ἐξετείνοντο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ λιμένος. Ὁ κυβερνήτης λοιπὸν Λαβρε-
 » τονιὲ μόλις ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὰ συμμαχικὰ σκάφη ἀπὸ τῶν ἐχθρικών, ἐξηκολού-
 » θησεν οὐχ ἥττον τὴν ὁδὸν τοῦ ζητῶν ψηλαφητὶ θέσιν ἀξίαν τοῦ πλοίου του. Αἶφνης

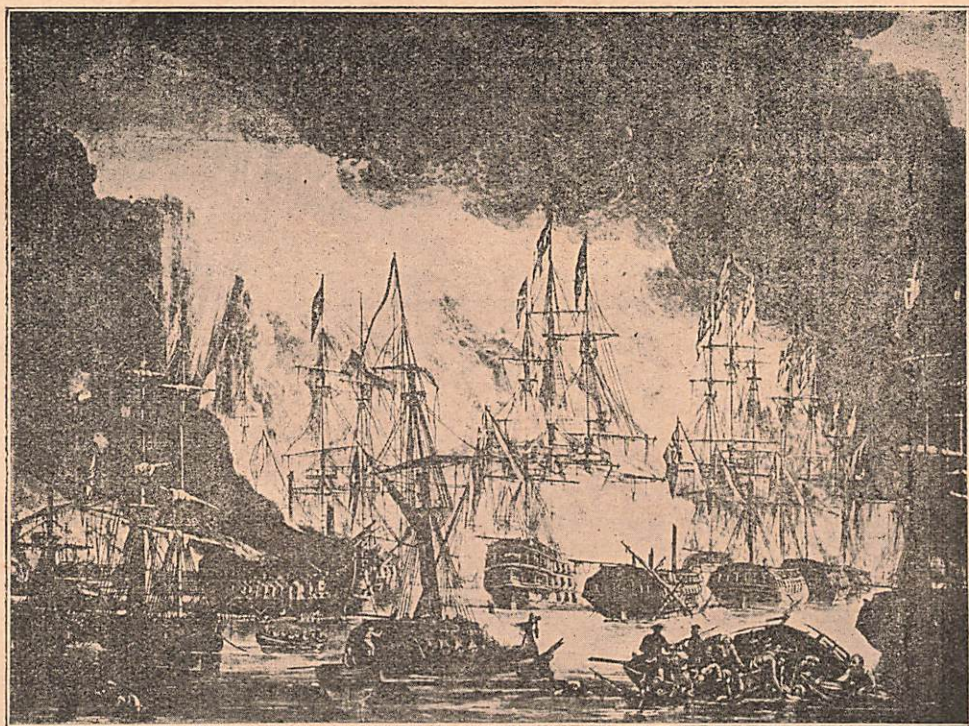
Οἱ τρεῖς ναύαρχοι τοῦ Ναυαρίνου, Δερικινύ, Κόδριγκτον καὶ "Εϋδεν

» φαίνεται ἐγγύτατα πυρπολικόντι, ὅπερ ἡ γαλλικὴ ἡμιολία «'Αλκυὼν» μάτην προσπαθεῖ
 » ν' ἀπομακρύνῃ. Ἡ «Βρεσλαυία» διὰ ταχείας κινήσεως ἀποφεύγει μὲν τὸ πυρπολικόν
 » περιπλέκεται ὅμως εἰς τὰ ἑξάρτια τῆς «'Αλκυῶνος» καὶ παρασύρει τὴν ἡμιολίαν
 » ἐν μέσῳ τῆς μάχης. Μάτην ὁ κυβερνήτης Λαβρετονιὲ προσπαθεῖ ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν
 » δρόμον τοῦ πλοίου. Ν' ἀγκυροβολήσῃ δὲν δύναται, διότι ἡ ἀγκυρά του θὰ ἔπιπτεν
 » ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς «'Αλβιόνος». Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν νὰ μάχεται μετ' ἀνα-
 » πεπταμένων ἱστίων, ὅτε μὲν διευθύνων τὰ πυροβόλα του κατὰ τῶν φρεγατῶν, αἵτινες
 » περικυκλοῦσι τὴν «Σειρῆνα», ὅτε δὲ κατὰ τοῦ συμπλέγματος, ὅπερ κανονιοβολεῖ τὴν
 » «'Ασίαν», τὴν «Γένουαν» καὶ τὴν «'Αλβιόνα». Ἐλευθερωθεῖσα τέλος τῆς ἐπαφῆς
 » τῆς «'Αλκυῶνος» ἡ «Βρεσλαυία» καταλαμβάνει θέσιν μεταξὺ τοῦ «'Αζώφ» καὶ τοῦ
 » τρίτου ὀθωμανικοῦ τρικρότου καὶ ὑφίσταται ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας τὸ πῦρ τούτου καὶ
 » ἄλλων ἐχθρικών φρεγατῶν· κατορθώνει δὲ μόνῃ νὰ καταβάλῃ μὲν τρία τῶν ἐχθρικών
 » πλοίων νὰ συντελέσῃ δὲ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν λοιπῶν δύο. Περὶ τὴν τρίτην ὥραν
 » καὶ ἡμίσειαν ὁ κυβερνήτης Λαβρετονιὲ τραυματίζεται εἰς τὰς κνήμας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ
 » τὴν διοίκησιν τῆς «Βρεσλαυίας» ἀναλαμβάνει ὁ πλοίαρχος Λογγεβίλ.

» Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ μανία τῆς μάχης ἦτο ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῆς ὁρμῇ
 » Ὀγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ πολεμικὰ πλοῖα τεταγμένα εἰς τέσσαρας γραμμὰς καὶ συνω-
 » θύμενα ἐν εὐρείᾳ δεξαμενῇ ἀντήλλασσον ἀπαύστως πυροβολισμούς· ἐκ τῆς ἀπεράν-
 » του δ' ἐκείνης καμίνου διέφευγον πάντοτε πλοῖα ἡμιφλεγῇ, ἐνῶ ἕτερα ἀνετινάσσοντο

» εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τρομεροῦ κρότου. Ὁ λιμὴν τῆς Πύλου, ὁ τὴν πρωΐαν ὁμοίως πρὸς
 » ἥσυχον λιμένα, νῦν ἀφρίζων ἀπὸ τὰς πληττούσας αὐτὸν σφαῖρας, κεκαλυμμένος ὑπὸ
 » συντριμμαίων, ἐφ' ὧν πλέουσι δυστυχεῖς Τοῦρκοι, μετεβλήθη εἰς λιμένα τοῦ Ἄδου,

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

(Εἰκὼν τοῦ Θ. Λῶ, κατὰ σχεδίου γράφημα τοῦ πλοιάρχου λόρδου Ἰγκόστρι. Συλλογὴ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου)

» ἔγθα ἐν μέσῳ κυμάτων πυρὸς πλέουσιν οἱ κολασμένοι. Ὁ πληρῶν τὸν λιμένα τοῦτον
 » ὀθωμανικὸς στόλος ἐξαφανίζεται μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀλλὰ μαχόμενος ἔτι μετὰ σπα-
 » νίας πεισμονῆς. Ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ὥραν ἐμάχετο ἡ «Σειρὴν» εἰς ἀπόστασιν βο-
 » λῆς πιστολίου κατ' αἰγυπτιακοῦ τιнос δικρότου. Τὰ ιστία, τὰ ἐξάρτια, οἱ λέμβοι τῆς
 » γαλλικῆς ναυαρχίδος ἦσαν κατακερματισμένα, ἐξ δὲ σφαῖραι εὔρον αὐτὴν εἰς τὰ
 » ὕφαλα. Αἰφνης ἀκούεται τρομερὰ ἔκρηξις καταπνίγουσα τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων.
 » Ἡ «Σειρὴν» τρέμει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον, ὁ ὀπίσθιος ιστὸς πίπτει καὶ καλύπτει ὑπὸ
 » τὰς πτυχὰς τῶν ιστίων τὸν ναύαρχον, τὸν πλοίαρχον καὶ τινὰ ἐγγὺς ιστάμενον ἀξιω-
 » ματικόν. Τὸ κατάστροφον πληροῦται φλεγόντων συντριμμαίων, ἅτινα φαίνονται πί-
 » πτοντα ἐξ οὐρανοῦ. Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπικρατεῖ ἐπὶ τῆς «Σειρῆνος» γενικὴ σύγχυ-
 » σις. Ἀλλὰ πάραυτα ἀποκαθίσταται ἡ τάξις καὶ οἱ πυροβοληταὶ ἐπανέρχονται εἰς τὰ
 » τηλεβόλα των. Ἐν βλέμμα πληροφορεῖ πάντας ὅτι ἡ φρεγάτα «Ἐσμίνα» ἐγένετο
 » ἄφαντος. Αὕτη εἶχεν ἐκραγῇ μετὰ κρότου! Ἡ «Ἀσία» ὑποβοηθουμένη ἔμπροσθεν
 » μὲν ὑπὸ τῆς «Γενοῦας», ὀπίσθεν δὲ ὑπὸ τῆς «Σειρῆνος», τῆς μᾶς μὲν πλευρᾶς τὰ
 » τηλεβόλα διευθύνει κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς τῆς δ' ἐτέρας κατὰ τῆς αἰγυπτιακῆς ναυ-
 » αρχίδος. Πρῶτον σιγῇ τὸ τρίκροτον τοῦ Ταχίρ πασᾶ. Τὸ ἐκ τῶν κανονιοβολισμῶν

» τῆς «Ἀσίας» ἀποτέλεσμα ἦτο τοσοῦτο φοβερὸν ὥστε, κατὰ τὸν Δεριγνύ, «ἐνόμιζέ τις
 » ὅτι ἔβλεπεν ὁμάδα μεγάλην ξυλουργῶν διαμελιζόντων ἐν σπουδῇ τὴν ὀθωμανικὴν
 » ναυαρχίδα». Δι' ὑπερμεγέθυν ῥηγμάτων ἔβλεπέ τις τὰ ἔνδον τοῦ πλοίου ἐστρωμένα
 » διὰ νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Ἐξ 800 ἀνδρῶν 600 εἶχον καταστῆ ἀπόλεμοι. Περὶ τὴν
 » τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν ὥραν αἱ δύο ναυαρχίδες, μὴ δυνάμεναι πλέον ν' ἀντιστῶσιν,
 » ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας τῶν καὶ ἐξώκειλαν. Ἡ «Ἀσία» καὶ ἡ «Σειρὴν» ἐξεπλήρωσαν ἔκ-
 » τοτε τὴν ἀποστολὴν τῶν· ἄλλο δὲν ὑπελείπετο πλέον ἢ νὰ καταστραφῶσι τὰ πλοῖα τῆς
 » δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, αἱ κορβέτται καὶ τὰ βρίκια. Μία μόνη σιγμὴ ἤρκει πρὸς
 » τοῦτο. Ἄλλ' ὅτε ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχὶς ἠδυνήθη τέλος νὰ διακόψῃ τὸ πῦρ, ὁ Κοδριγ-
 » κτὼν εἶδεν ἐπὶ τίνι θυσίᾳ ἀπηλλάγη τῶν πολεμίων. Πολλῶν τηλεβόλων εἶχον κατα-
 » στραφῇ οἱ ὑποστάται, τινὰ τῶν ιστίων εἶχον κοπῇ, τὸ δὲ σκάφος ἔφερε πολλαχοῦ
 » ἵχνη τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν, αἵτινες εἶχον φονεύσει 19 ἀνδρας καὶ πληγώσῃ 57.
 » Ἔτι μερίζοντας ζημίαις ὑπέστη ἡ «Σειρὴν» ἀπολέσασα ἐν συνόλῳ 66 ἀνδρας.

» Ἐν τούτοις ἡ «Ἀλβιὼν» εἶχε κυριεύσει ἐξ ἐπίπλου ὀθωμανικὴν φρεγάταν.
 » Πρῶτοι ὥρμησαν εἰς ἐπίθεσιν οἱ Ὀθωμανοί, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς
 » τῶν Ἀγγλῶν. Τότε τριάκοντα Ἀγγλοὶ διοικούμενοι ὑφ' ἐνὸς ὑποπλοιάρχου καὶ δύο
 » δοκίμων ὁρμῶν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ καταστρώματος· ἐνῶ δὲ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο ἀπό-
 » σπασμα κατασφάζει τοὺς φεύγοντας Τούρκους καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς ἢ νὰ καταφύγωσιν
 » εἰς τὸ ἐπίστρωμα ἢ νὰ πέσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τῆς τουρκικῆς φρεγάτας, προσ-
 » κεκολλημένης ἔτι οὔσης εἰς τὴν «Ἀλβιόνα», ἐκορήνυται πυρκαϊά. Ἐν διαστήματι πέντε
 » μόνον λεπτῶν τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Εὐτυχῶς ἡ «Ἀλβιὼν»
 » κατ'ὥρθωσε ν' ἀπομακρυνθῇ καὶ τὸ ὀθωμανικὸν σκάφος ἐβυθίσθη εἰς τὴν ἄβυσσον.

» Ἐκ τῶν τριῶν ἀγγλικῶν τρικρότων τὰς δεινότητος ἀπωλείας ὑπέστη ἡ «Γέ-
 » νουα». Ὁ κυβερνήτης αὐτῆς Βάθουρστ ἐτρώθη ἐξ ἀρχῆς τῆς μάχης τοῖς θανασίμως.
 » Ἄλλ' ἐτέζησεν ἑνδεκα ὥρας, ἐπιδείξας ἄχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐν μέσῳ φοβερῶν
 » βασάνων θαυμάσιον ἥρωισμόν. Ἐπὶ τῆς «Γενούας» 26 ἀνδρες ἐφονεύθησαν καὶ 33
 » ἐπληγώθησαν. Ὁ Δεριγνύ ἐθαύμασε τὴν ὀξυδέρκειαν, μεθ' ἧς ὁ πλοίαρχος Βάθουρστ
 » ἐξελέξατο τὴν θέσιν του καὶ τὴν τόλμην μεθ' ἧς ἐβοήθησε τὴν «Ἀσίαν». Ἄλλ' οὐδὲν
 » πλοῖον διήγειρε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ζωηρότερον ἐνθουσιασμόν ἢ ἡ «Ἀρμίδα» διοι-
 » κουμένη ὑπὸ τοῦ γενναίου πλοιάρχου Οὔγωνος, ἀπομάχου τῶν πολέμων τῆς αὐτοκρα-
 » τορίας. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα ἡ «Ἀρμίδα», ἡ μικρὰ ἀγγλικὴ φρεγάτα «Τάλβωτ»
 » ἐπάλασε πρὸ εἴκοσι λεπτῶν κατὰ τριῶν μεγάλων δικρότων. Ἄλλ' ὁ Οὔγων διωλίσθησε
 » μεταξὺ τοῦ «Τάλβωτ» καὶ τῶν πολεμίων πλοίων. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἀπροσδοκίτου καὶ
 » γενναioφρονος ἐκείνης ἐπικουρίας καὶ τοῦ δεξιωτάτου ἐκείνου ἐλιγμοῦ οἱ Ἀγγλοὶ ναῦ-
 » ται κατέλιπον πρὸς στιγμὴν τὰ τηλεβόλα τῶν, ὥρμησαν ἐπὶ τῶν κεραιῶν καὶ ἐχαιρέ-
 » τισαν τὴν «Ἀρμίδα» δι' ἐπευφημιῶν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἡ γαλλικὴ φρεγάτα εἶχεν
 » ἀγκυροβολήσῃ καὶ στραφεῖσα ἐπιτηδείως ἐκάλυπεν ὅλα τὰ μικρὰ ἀγγλικά σκάφη καὶ
 » ἐπροστάτευsen αὐτὰ κατὰ τῶν βολῶν τοῦ κινδυνωδεστάτου τῶν ἐχθρικῶν δικρότων,
 » ὅπερ μετὰ μικρὸν παρεδόθη. Ὁ πλοίαρχος Οὔγων ἀνεπέτασεν ἱπποτικῶς ἐπὶ τοῦ κυ-
 » ριευθέντος σκάφους τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν παρὰ τὴν γαλλικὴν. Μετ' οὐ πολὺ καὶ
 » ἡ δευτέρα φρεγάτα παρεδόθη εἰς τὸ «Τάλβωτ», ἡ δὲ τρίτη ἐβυθίσθη ὑπὸ τὰς σφαίρας
 » τοῦ ρωσικοῦ δικρότου «Ἀλεξάνδρου Νεύσκη». Εἶναι πέμπτη ὥρα τῆς ἑσπέρας. Ἡ
 » μάχη σχεδὸν ἔπαυsen· οἱ δὲ Τούρκοι μόλις ἀπαντῶσι δι' ἀραιῶν κανονιοβολισμῶν εἰς
 » τὸ φοβερὸν πῦρ τῶν συμμάχων. Ἡ πρώτη ἐχθρικὴ γραμμὴ κατεστράφη σχεδὸν ἔντε-
 » λως. Τὰ κυριευθέντα, βυθισθέντα ἢ ἀνατιναχθέντα πλοῖα ἐξώκειλαν εἰς τὴν ἀκτὴν. Ἐκ

» τοῦ φοβεροῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ἔγραφεν ὁ Δεριννύ, σήμερον σφύζονται μόνον
 » 20 περίπου κορβέτται καὶ βρίκια, καὶ τὰ πλοῖα δὲ ταῦτα εἶναι ἐγκαταλελειμμένα. Ἡ
 » ἱστορία δὲν ἀναφέρει παράδειγμα πληρεστέρας καταστροφῆς». Οἱ σύμμαχοι εἶχον ἀν-
 » τιτάξει μόνον 1270 τηλεβόλα κατὰ δισχιλίων, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ βολαὶ τῶν ἦσαν
 » ἐπιτυχεῖς, ἐνῷ τῶν Τούρκων αἱ πλεῖσται σφαῖραι ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπὶ τῶν
 » ὀθωμανικῶν πλοίων ὁ ὄλεθρος ὑπῆρξε τρομερός. Ἡ ὀλικὴ ἀπώλεια τῶν Ὀθωμανῶν
 » ὑπελογίσθη εἰς ἑξακισχιλίους ἄνδρας. Μόνον ἐπὶ τῆς ὀθωμανικῆς καὶ ἐπὶ τῆς αἰγυπτι-
 » ακῆς ναυαρχίδος οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματαῖαι ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν
 » νεκρῶν καὶ τραυματιῶν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀποδεικνύει τὸ δυσανάλογον τῆς πλά-
 » λης. Ἐν συνόλῳ ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 654 ἄνδρες, ἐξ ὧν 272 Ἀγγλοὶ, 184 Γάλλοι,
 » 198 Ρῶσοι. Αἱ τρεῖς ναυαρχίδες ἦσαν τὰ δεινότερον παθόντα πλοῖα. Τὸ πρᾶγμα
 » εἶναι εὐεξήγητον, διότι αἱ ναυαρχίδες προηγοῦντο τῶν στόλων καὶ ὑπέστησαν τὸ πρῶ-
 » τον πῦρ τῶν Τούρκων, τὸ μόνον ἐπίφοβον. Ἡ νύξ ἐξήπλωσε τέλος ἐπὶ τῆς φοβερᾶς
 » ἐκείνης σκηνῆς τὸν μέλανα αὐτῆς πέπλον. Τὸ τηλεβόλον ἐσίγησεν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι
 » ἐπιστὴ ἢ ὥρα τῆς ἡσυχίας. Ὁ ἐχθρὸς συνεπλήρου ἰδίαις χερσὶ τὸ ἔργον τῆς καταστρο-
 » φῆς. Ἐκκενῶν ἀλληλοδιαδόχως τὰ μήπω βυθισθέντα πλοῖα ἔβαλεν αὐτὰ εἰς τὸ πῦρ.
 » Τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐξώκελλον εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἀπετεφροῦντο αὐτόθι. Ἀλλὰ ὁμως πε-
 » ριέφεροντο τῇδε ἀκαεῖσε ὠθούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου πρὸς τὴν ἀριστερὰν ἡμῶν πτέ-
 » ρυγᾶ. Μόνοι αἱ ἀπαίσιαι φλόγες ἄς ἀνέδιδον οἱ πλέοντες ἐκεῖνοι δαυλοί, καὶ οἱ κρότοι
 » τῶν ἐκρήξεων διέκοπτον τὸ σκότος καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ λιμένος. Αἱ τελευταῖαι ἐκεῖναι
 » ὥραι ἐφάνησαν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ κόπου καταβεβλημένους ἡμετέρους ἀξιωματικοὺς αἱ
 » μακρόταται. Ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ πάλη, τὰς δυνάμεις αὐτῶν ὑπεστήριζον αἱ συγκινή-
 » σεις αὐτῆς. Ἀλλ' ὅτε πλέον δὲν ὑπελείπετο ἢ νὰ προφυλαχθῶσι τὰ πλοῖα κατὰ τῶν
 » πυρπολικῶν, νὰ σβεσθῶσι τὰ καπνίζοντα ἐκεῖνα συντρίμματα καὶ ν' ἀπομακρυνθῶσι
 » διὰ τῶν λέμβων ἀπειλητικὰ ναυάγια, πολλοὶ τῶν ἐκπληρωσάντων εὐγενέστατα τὸ κα-
 » θήκόν των διαρκούσης τῆς μάχης κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ κόπου. Τὸ δυσχερέστατον
 » λοιπὸν ἔργον ἔλαχε τότε εἰς νέους τινὰς ἀξιωματικούς, ὧν ἡ φήμη ἤρξατο ἔκτοτε
 » κρατυνομένη.

» Μαθὼν παρ' ἀγγελιαφόρου τὴν σύγκρουσιν ὁ Ἰβραήμ ἔσπευσεν ἐκ τῶν ὁρέων
 » τῆς Μεσσηνίας. Ἀλλ' αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου κατέστησαν αὐτῷ προφανές τὸ
 » μέγεθος τῆς καταστροφῆς. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος δὲν ὑπῆρχε πλέον, τὸν δὲ
 » λιμένα κατεῖχε μόνος ὁ συμμαχικὸς στόλος κατεσχισμένα ἔχων τὰ ἱστία καὶ τεθραυ-
 » σμένα τὰ κατάρτια. Οὕτως ἐπηλήθευσε τὸ ὑπερήφανον λόγιον τοῦ πασᾶ «ὁ στόλος ἡμῶν
 » δύναται νὰ καταστραφῇ, ἀλλ' οὐχὶ νὰ αἰχμαλωτισθῇ». Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ναυμα-
 » χίας μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἔπεμψαν ἐπιστολὴν
 » πρὸς τὸν Ἰβραήμ πασᾶν καὶ Ταχιο πασᾶν καὶ Μωχαρρέμ βέην, ἐν ᾗ ἔλεγον·
 » «Δὲν προτιθέμεθα νὰ προσβάλωμεν τὰ περισωθέντα ὀθωμανικὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἐὰν
 » μία μόνη σφαῖρα ῥιφθῇ ἐπὶ πλοίου ἢ ἐπὶ λέμβου τῶν συμμάχων θὰ καταστρέψωμεν
 » εὐθὺς τὰ λείψανα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, θὰ θεωρήσωμεν δὲ πᾶσαν νέαν ἐχθρο-
 » πραξίαν ὡς ρητὴν κήρυξιν πολέμου, ἥς τὰ ἐπακόλουθα θὰ ὑποστῶσιν ὁ σουλτάνος
 » καὶ οἱ πασάδες. Θέλομεν σαφῇ ἀπάντησιν, ζητοῦμεν δὲ νὰ ἀναπετασθῇ ἐπὶ πάντων
 » τῶν φρουρίων πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ὡς σημεῖον εἰρήνης ἢ λευκῆ σημαίας». Οἱ
 » πασάδες συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ναυάρχων καὶ τῇ ἐπαύριον αὐτὸς
 » ὁ Ταχιο μετέβη εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Κόδριγκτων, ἵνα διὰ συμφωνίας ρητῆς ἐπικυ-
 » ρώσῃ τὴν ἀνακωχήν.

«*Ἡ ἡθικὴ σημασία τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου.* «*Ἡ ἐντύπωσις ἡ ἐμποι-*
 »*θεῖσα ἐν Εὐρώπῃ ἐκ τῆς εἰδήσεως τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ἦτο μεγάλη. Παντα-*
 »*χοῦ τῆς Εὐρώπης, οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ φιλελεύθεροι εἶδον ἐν τῷ γεγονότι τὴν με-*
 »*γάλην δύναμιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν τοῖς βουλευμασι καὶ πράξεσι τῶν ἡγεμόνων*

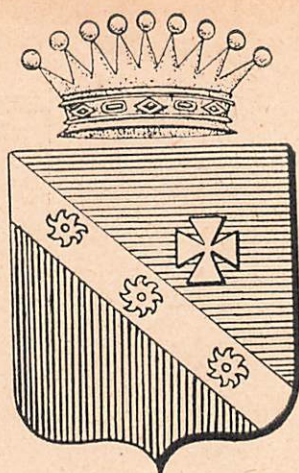

Ἰωάννης Καποδίστριας

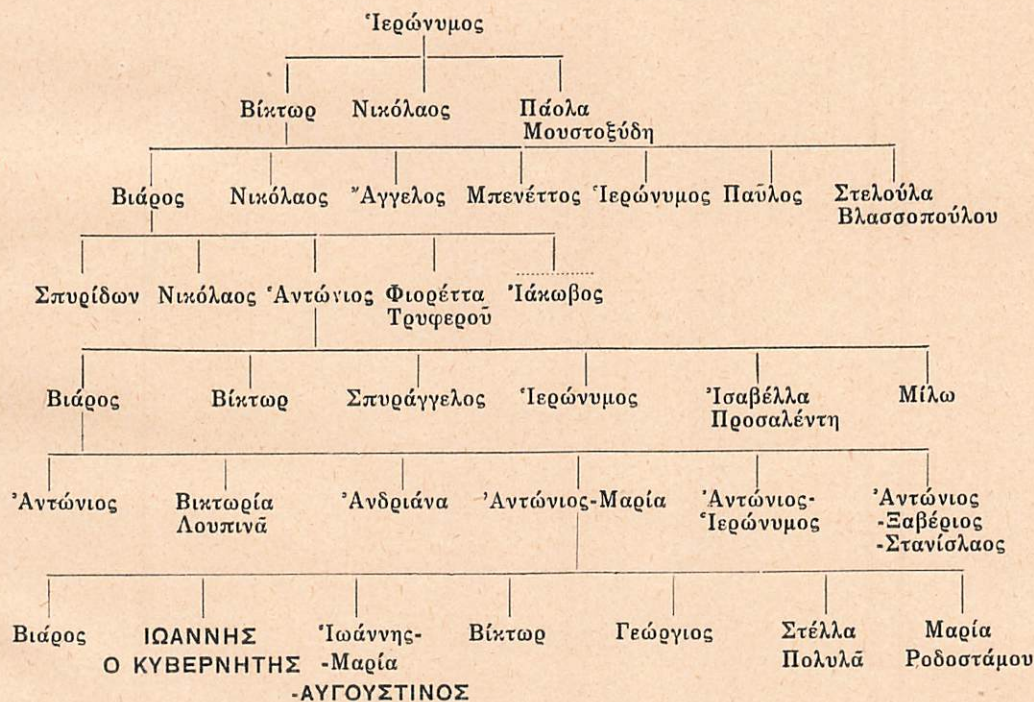
» καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἐθεώρησαν
 » δὲ τὸ γεγονὸς ὡς νίκην τῶν λαῶν
 » ἐναντίον τῶν ἀνακτοβουλίων καὶ τῶν
 » κυβερνήσεων. «*Τὸ δίκτυον τῶν ἐπι-*
 »*βουλῶν καὶ τῶν τεχνασμάτων, λέγει*
 »*ὁ Γερβίνος, τὸ πλεχθὲν ὑπὸ τῶν*
 »*ἀνθρώπων τῶν ἀνακτοβουλίων,*
 »*διερράγη διὰ κτυπήματος σθεναροῦ*
 »*ἀποδεικνύοντος ὅτι πᾶσαι αἱ ζωτι-*
 »*καὶ δυνάμεις καὶ πᾶς χυμὸς ἐν τῷ*
 »*πολιτικῷ σώματι τῆς Εὐρώπης δὲν*
 »*εἶχον ἐξαντληθῇ ἐκ τῆς παραλυ-*
 »*τικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνακτοβουλίου*
 »*τῆς Βιέννης. Πάντες οἱ ἰδόντες τὴν*
 »*ἐποχὴν ἐκείνην γινώσκουσιν ὅτι*
 »*ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος ἡσθάνετο ἑαυ-*
 »*τὸν ἀναγεννώμενον καὶ ἀναπνέοντα*
 »*ἐλευθέρως βλέπων ἑαυτὸν ἡλευθε-*
 »*ρωμένον ἐκ τῆς ἡθικῆς ἐκείνης πιέ-*
 »*σεως, ἥτις ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν ἐπίεξε*
 »*τὴν καρδίαν πάντων. Ἡ κοινὴ*
 »*γνώμη ἐδέξατο μετὰ κραυγῶν χα-*

»*ρᾶς τοὺς φράγκους νικητάς. Εἶχε τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι αἱματοχυ-*
 »*σίαν καὶ εἰς τὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου· τὸ ἔργον τῶν δίκην Δαναΐδων ἐργα-*
 »*ζομένων φιλελλήνων εἶχεν ἀντικατασταθῇ δι' ἀρωγῆς δραστηκωτέρας· ὁ ἐλλήνι-*
 »*κὸς λαὸς εἶχε σωθῇ ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἀφοῦ ἤδη εἶχε φθάσει οὗτος εἰς τὸ χει-*
 »*λος τῆς ἀπωλείας, εἶχε δ' ἀποδειχθῇ τοῖς Τούρκοις ὅτι ἡ διαμαρτύρησις τῆς Εὐρώ-*
 »*πης ἐναντίον τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἦτο λίαν σοβαρά. Ἄνδρες*
 »*ἥρεμοι, μετριοπαθεῖς καὶ ὀξυδερεκεῖς ἐξέφερον ἔτι ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ τὴν εὐέλπιν*
 »*γνώμην ὅτι ἡ μάχη αὕτη ἤθελεν ἔχει τὴν σπουδαιότητα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος,*
 »*ἐὰν τὸ ἔθνος τοῦτο μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτοῦ ἦτο ἱκανὸν νὰ διασπείρῃ τὸν σπόρον*
 »*πολιτισμοῦ νέου εἰς τὰ ἔνδον χωρῶν αἵτινες κατέστησαν ἀπολίτιστοι καὶ ἄγριοι, ἐν*
 »*τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Ἐν τῇ φιλελληνικῇ Γαλλίᾳ ἡγάλ-*
 »*λοντο πρὸ πάντων βλέποντες ὅτι τὸ δημόσιον φρόνημα μετεῖχεν εἰς τοιοῦτον μέγαν*
 »*βαθμὸν τῆς νίκης ταύτης. «Ἡ μάχη τοῦ Ναυαρίνου, ἔγραφεν ὁ Pierre Lebrun, ἦτο*
 »*κατόρθωμα τῶν λαῶν. Ὁ ἀλαλαγμὸς ἐπὶ τῇ νίκῃ, ὁ ἐκπεμπόμενος ἐκ τοῦ Αἰγαίου,*
 »*εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ἀλαλαγμὸς ὃν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας πάντες οἱ λαοὶ ἐδέξαντο*
 »*μετὰ συμπαθείας κοινῆς. Τὸ πυροβόλον τοῦ Ναυαρίνου ἐγένετο ἀρχὴ νέας περιόδου*
 »*καὶ ἀνῆγγελε θριαμβευτικὴν τὴν ἀνάρρησιν τῆς κοινῆς γνώμης τῆς ὑφουμένης*
 »*ὑπεράνω τῶν θρόνων, τὸ πρῶτον ἀληθῶς βασιλίδος διαθετούσης στόλους καὶ πυρο-*
 »*βόλα, διδούσης διαταγὰς τοῖς ναύαρχοις, συναρπαζούσης καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς*

ΟΙΚΟΣΗΜΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

Ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια κατ'ἀγεται ἐκ Δαλματίας καὶ δὴ ἐκ τῆς ὁμωνύμου πρὸς τὴν οἰκογένειαν ταύτην πόλεως. Τὸ πρότερον ὄνομα αὐτῆς ἦτο Βιτόρι, πρῶτος δὲ ὠνομάσθη Καποδίστριας ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὁ Βίκτωρ Βιτόρι, καταφυγὼν τῷ 1373 εἰς Κέρκυραν διὰ πολιτικούς λόγους. Τῷ 1477 ἡ οἰκογένεια ἀναφέρεται ἐν τῇ Χρυσῇ Βίβλῳ τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου, ὡς καθολική. Ὁ κομητικὸς τίτλος ἀπενεμήθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Καρόλου-Ἐμμανουήλ, δυνκὸς τοῦ Πεδεμοντίου καὶ βασιλέως τῆς Κύπρου, τῷ 1689, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας τῷ 1796. Ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια διηρέθη ἐνωρὶς εἰς τέσσαρας καὶ εἶτα εἰς ἑπτὰ κλάδους. Ἐξ αὐτῶν ὁ κλάδος ὁ λαβὼν τὸν κομητικὸν τίτλον εἶνε ὁ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, Κυβερνήτου. Ἀρχηγέτης τοῦ κλάδου τούτου εἶνε ὁ Ἰερώνυμος Καποδίστριας, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βίκτωρος Καποδίστρια, γεννηθέντος τῷ 1555. Τοῦ Ἰερωνύμου τούτου ἐγγονος ἦτο ὁ Βιάρος Καποδίστριας, γεννηθεὶς τῷ 1623, ὁ λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος.

(Κατὰ Εὐγ. Ρ. Ραγκαβῆν)

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

» καὶ ἀναγκαζούσης αὐτοὺς οὕτως εἰπεῖν νὰ ἀναγνωρίζωσι τὰς νίκας καὶ νὰ οἰκτιροῦν
» ποιηθῶσι τὰς δάφνας αὐτῆς. »]

Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία, ὥς πᾶσα μετὰ μακρὰν πίεσιν ἐπελθοῦσα ἔκρηξις, ἔσχεν
ἀνυπολόγιστα ἀποτελέσματα. Ἡ Ὑ.Πύλη οὐδὲ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπέισθη νὰ ἐν-

Ἀρ. 65.

Ὁ Κύριος *Μωνζαυβίος γράφει*
Πληρεξούσιος τῆς *ἐπαρχίας Μαρσινποῦ*
ἔχει τὴν ἄδεια νὰ εἰσόδῃ εἰς τὴν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.

Τῇ 9 Ἰουλίου 1829 ἐν Ἀργεῖ.

Ἡ ἐπὶ τῶν Ἀντιπροσωπικῶν Ἐγγράφων

Ἐξεταστικῇ Ἐπιτροπῇ

Γεωργίου Σοῦλης

Α. Σ. Χαριστάκης

Γ. Μανδρα

Δ. Μανδρα

Μ. Βερνίκος

Φ. Χαριστάκης

Γεώργιος Σοῦλης

Γεώργιος Σοῦλης

Εἰσιτήριο μελῶν Συνελεύσεως τοῦ 1829

δῶση κατ' ἐλάχιστον ὥς πρὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια. Προσκλη-
θεῖσα τῇ 12 Νοεμβρίου ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῶν τριῶν δυνάμεων
νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν Λονδίῳ συνθήκην ἀπεποιήθη ὅθεν οἱ πρέσβεις ἀνεχώρησαν
ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 26. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη, ἰδίως ἐξηγριωμένη κατὰ τῆς Ρωσίας
καὶ ταύτην θεωροῦσα ὡς πρωταίτιον ὅλων τῶν γενομένων, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς
πιστοὺς κατὰ τοῦ μισητοτέρου τῶν ἀπίστων λαῶν (1), ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τελευταῖον τῇ
14 Ἀπριλίου 1828 τὸν πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν ἀπειληθέντα καὶ ἀείποτε ἔκτοτε ἀναβληθέντα πό-

(1) Ἡ Ρωσία ὁ συγγραφεὺς, ὥς φαίνεται, τὸν περίφημον μπεργιανναμέ, τὴν δήλωσιν δη-
λονότι, πρὸς συνετάχθη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1827 ὑπὸ συνόδου στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν καὶ προκρί-
των τῶν μωσικῶν κοινότητων (ἀγιάν) καὶ τιμαριούχων εὐγενῶν συνελθόντων εἰς Κωνσταντινού-
πολιν κατὰ τὴν ἐπιτομήν τῆς Πύλης, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τῆς πολεμικῆς ἀμύνης τοῦ κράτους. Ἡ
δήλωσις αὐτὴ ἐκτελέσθη ν' ἀναγρίψῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν ἀπηνθύν-
ετο μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν χριστιανικῶν ἐν γένει κρατῶν ἀλλ' ἰδίως κατὰ τῆς Ρωσίας, ἣν ἐκήρυττεν ὡς
αἰώνιον ἐχθρὸν τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰσλάμ καὶ κατήγγελλεν ὡς γενομένην αἰτίαν πασῶν τῶν
τελευταίων ταραχῶν, παρατλανήσασαν καὶ τὰς δύο ἐτέρας δυνάμεις καὶ προκαλέσασαν τὴν ναυμαχίαν
τοῦ Ναυαρίνου. Οὕτω δ' ἐξήγειρε καὶ ἐξήπτε τὸ μῖσος τῶν ὑπηκόων κατὰ τῆς Ρωσίας. Εἶναι ἀληθές
ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία τινὰ μέρη τῆς ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐφημερίαις δηλώσεως ἀπεκήρυξεν ὕστερον.

λεμον. Ὁ πόλεμος οὗτος δὲν παρεκώλυσε, ἀπ' ἐναντίας διηυκόλυνε τὰς περαιτέρω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας τῶν δυνάμεων· εἰς ὃ συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι ὀλίγῳ πρότερον ἤτοι τῇ 12 Ἰανουαρίου, ἔφθασεν εἰς Αἴγινα ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτης Ἰωάν-

Ἡ ἀπόβασις τοῦ Μαιζῶνος

νης Καποδίστριας, καὶ ιδρύθη δι' αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἡ πρώτη κυβέρνησις, ἡ ἀξία νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦτο. Αἱ δυνάμεις τῶντι δὲν ἔπαυσαν ἐργαζόμεναι κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἔπειτα δὲ περὶ τῆς ὀριστικῆς ρυθμίσεως τοῦ νέου κράτους. Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 7/19 Ἰουλίου 1828 ἐν Λονδίῳ πρωτοκόλλου ἐπῆλθεν εἰς Πελοπόννησόν γαλλικὴ στρατιὰ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιταχύνη τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ. Ἡ στρατιὰ αὕτη ἀπεβιβάσθη ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζὼν εἰς Πεταλίδι, μεταξὺ Καλαμῶν καὶ Νησίου, περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου, ὃ δὲ Ἰβραήμ πασᾶς ἐξεχώρησεν ἀμαχητὶ ἐκ τῆς χερσονήσου περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Καὶ μετὰ ἑξ. περίπου μῆνας, διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαΐου 1829, ἐκανονίσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ νέου κράτους. Τὰ ὅρια ταῦτα ἀρχόμενα παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου, ἀναβαίνοντα ἐκεῖθεν τὴν Ὅθρυν, παρακολουθοῦντα αὐτὴν μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἀγραφῶν κειμένης, δι' ἧς συνάπτεται τὸ ὅρος ἐκεῖνο μετὰ τῆς Πίνδου· καταβαίνοντα ἔπειτα ἐκ τῆς κορυφῆς ταύτης εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀσπροποτάμου, ἣτις ἔμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν, διερχόμενα κατόπιν τὸ Μακρυνόρος, τοῦ ὁποίου τὸ στενὸν περιλαμβάνετο ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀπέληγον ἐπὶ τέλους εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Προσετέθη δὲ ὅτι ἡ Εὐβοία, αἱ προσκείμεναι τῇ Πελοποννήσῳ νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες θέλουσιν ἀποτελέσει μέρος τοῦ κράτους τούτου. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ὁρίων τὸ προκείμενον πρωτόκολλον ἐπανελάμβανε μὲν τὴν ἐν ταῖς προηγουμέναις πράξεσιν ἀρχήν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ὑ. Πύλης, ὥριζεν ὅμως ὅτι ἡ μοναρχικὴ καὶ διαδοχικὴ τοῦ νέου κράτους

κυβέρνησις θέλει ἐπιτραπῇ εἰς ἡγεμόνα χριστιανὸν μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἡ διάταξις αὕτη προπαρασκευάσασκε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν, διότι ἦτο δύσκολον, τότε μάλιστα, νὰ παραδεχθῇ τὴν εἰς τοὺς Τούρκους ὑποτέλειαν βασιλόπαις εὐρωπαῖος. Μὴ παραλίπωμεν δὲ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ἡ Ρωσία μετὰ πλείστον ζήλου ὑπεστήριξε τὴν ὑπὸ βασιλόπαιδα εὐρωπαῖον ἴδρυσιν τοῦ νέου κράτους, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν εἰς τὸ εἰρημένον πρωτόκολλον συνημμένων δύο ἐκθέσεων τοῦ κόμητος Νεσσελρόδε ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1828 (3 Ἰανουαρίου 1829) καὶ 14/26 Ἰανουαρίου 1829.

Ἡ Ὑ. Πύλη ἐν τούτοις ἐδυσχέραινεν ἔτι νὰ ἀποδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα, ὅτε μετ' οὐ πολὺ ὀλοσχερῶς ὑπὸ τῶν ρωσικῶν ὄπλων καταβληθεῖσα καὶ ἀναγκασθεῖσα νὰ ὑπογράψῃ τῇ 2/14 Σεπτεμβρίου τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην ἀπεφάνητο διὰ τοῦ δεκάτου αὐτῆς ἄρθρου ὅτι ἀποδέχεται πάντα ὅσα αἱ

δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Ὅμοίαν δὲ δήλωσιν εἶχεν ὑπογράψῃ πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ὀλίγας ἡμέρας πρότερον, 28 Αὐγούστου (9 Σεπτεμβρίου). Ἐντεῦθεν ὠφελοῦμεν αἱ τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐξακολουθοῦσαι ἀδιαλείπτως τὰς ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐνεργείας αὐτῶν ἀνηγόρευσαν διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830 πρωτοκόλλου ἡγεμόνα κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῶν Βέλγων) καὶ ἀπεφάνησαν ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποτελέσει κράτος ἐντελῶς ἀνεξάρτητον· ἀλλὰ συγχρόνως προαιρούμεναι νὰ εὐχαριστήσωσι κατὰ τι τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἔνεκα τῆς προθυμίας ἣν ἔδειξε πρὸς τὴν παραδοχὴν τῶν γενομένων περιστειλαν οὐκ ὀλίγον τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια τότε κατεβιβάσθησαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀσπροποτάμου ἀφ' ἐνός, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχιοῦ ἀφ' ἑτέρου, ὃ ἐστὶ διὰ τῆς ὁροθεσίας ταύτης ἔμενον εἰς τὴν Τουρκίαν ἢ Ἀκαρνανίαν, ἢ Βόνιτσαν, ὃ Βάλτος, ὃ Βλοχός, τὰ Ἄγραφα, τὰ Κράββαρα, τὸ Καρπενίσιον καὶ ἡ Ὑπάτη. Τὸ πρωτόκολλον ὅμως τοῦτο δὲν ἦτο πεπωμένον νὰ ἐκτελεσθῇ. Ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος παρητήθη τῇ 9/21 Μαΐου. Τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος ἔμεινεν αὐθις μετέωρον καὶ περιεπλάκη τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, δολοφονηθέντος τοῦ Κυβερνήτου τῇ 27 Σεπτεμβρίου (9 Ὀκτωβρίου) 1831, δεινῇ μετ' οὐ πολὺ ἐπεκράτησεν αὐθις ἐν Ἑλλάδι ἀναρχία τῷ 1832. Οὐδὲν ἦττον αἱ δυνάμεις ἐπιδιώκουσαι ἐπιμόνως τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ὑπέγραψαν τῇ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832 ἐν Λονδίνῳ σύμβασιν δι' ἣς ἀνεβίβασαν τὴν Ἑλλάδα εἰς τάξιν βασιλείου, καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα αὐτῆς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως

Ὁ Ὅθων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ
ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος

τῆς Βαυαρίας Ὁθωνα. Ἐπιχειρήσασαι δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ νέας διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν περὶ τῶν ἀρκτικῶν ὁρίων ἐπέτυχον ἐπέκτασιν αὐτῶν, μείζονα καὶ αὐτῆς τῆς ἐν ἔτει 1829 κανονισθείσης ἐπὶ ἀποζημιώσει 40 ἑκατομμυρίων γροσίων.

Τοιοῦτοτρόπως αἱ τρεῖς κραταιόταται κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἐκάστη μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἄλλῃ σκοπῷ ἐνεργοῦσα, ἐπὶ τέλους ὅμως συμπράξασαι, ἀπήρτισαν τὸ ἔργον τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπανάστασις, ἡ ἀρξαμένη ἐπ' ἐλπίσι μεγάλαις, περιέστη εἰς ἀποτελέσματα μικρά. Ἵνα ὅμως ἐπιτύχωμεν καὶ ταῦτα, πρὸ πάντων δὲ ἵνα καταναγκάσωμεν οὕτως εἰπεῖν τὰς δυνάμεις νὰ ὁμοφωνήσωσιν, ἐδέησε νὰ προηγηθῶσιν ἀφοσιώσεις καὶ θυσίαι, τὰς ὁποίας ἡ ἱστορία θέλει ἀποθανιάξει ἐν ὄσῳ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τιμῶνται τὰ ἱερὰ ὀνόματα τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τ Ε Λ Ο Σ

Λέων, εἰς τὸ προάστειον «Πρόνοια» τοῦ Ναυπλίου,
εἰς μνήμην τῶν ἐν Ἑλλάδι θανόντων τῷ 1833-34
βαυαρῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΟ

ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

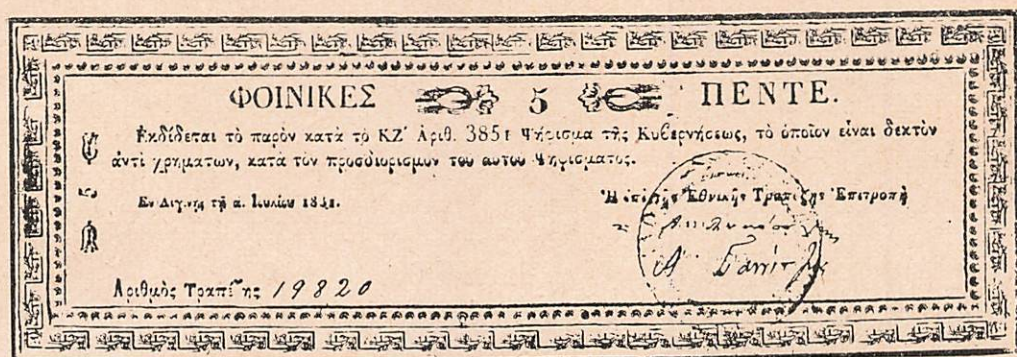
ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΟΥ 1821

ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

(1881)

Χαρτονόμισμα σπανιώτατον, χρώματος ανοικτοῦ κεραμόχρου, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια
(Φυσικὸν μέγεθος· ἐξεδόθησαν ἔτι χαρτονόμισματα τῶν δέκα καὶ εἴκοσι πέντε φοινίκων)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1881 ⁽¹⁾

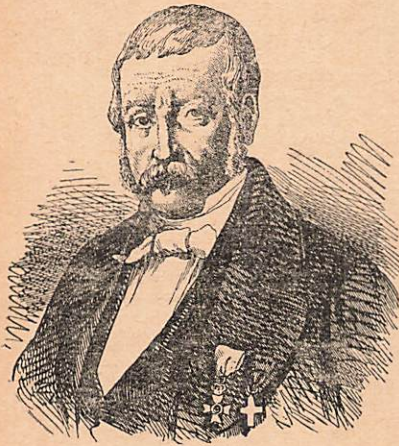
Μετά την ἔνδοξον καὶ ἡρωϊκωτάτην πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐφάνη ἐπὶ στιγμὴν ὁ ἀγὼν πνέων τὰ λoίσθια. Ἡ Πελοπόννησος σχεδὸν ἅπασα πλὴν τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὑδρας εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἱμβριαίμ, ἐκτὸς δυσβάτων τινῶν ὄρεινῶν μερῶν ἐν οἷς ἐξηκολούθει ἔτι ὁ μικρὸς πόλεμος, ὁλόκληρος δὲ ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς μετὰ τοῦ Μεσολογγίου κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μόνον καταφύγιον τῆς ἐλευθερίας ἔμενον αἱ Ἀθῆναι. Ἀκριβῶς κατὰ τῆς θέσεως ταύτης παρσκευάζετο ὁ πορθητὴς τοῦ Μεσολογγίου Ρεσίτ μεθ' ἁπασῶν τῶν τουρκικῶν ἐν Ἑλλάδι στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως κακίστη κατάστασις καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀπεγνωσμένη ἐκ τῆς ἡθικῆς ἐντυπώσεως ἣν παρήγαγεν ἡ πτώσις τοῦ μεγάλου προσηυργίου τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι. Αὕτη ἡ Συνέλευσις ἡ ἐδρεύουσα ἐν Τροιζίνι κατελήφθη ὑπὸ μεγάλης ἡθικῆς ἀθυμίας ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς συμφορᾶς.

Στρατὸς πλέον δὲν ὑπῆρχεν εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος, στρατὸς ὅπως οὖν καλῶς συντεταγμένος, τοῦ δὲ δημοσίου ταμείου τὸ κεφάλαιον δὲν ὑπερέβαινε τὸ ποσὸν δεκάδων τινῶν γροσίων· καὶ ἐπὶ ηὐτοῦ μὲν ἡ τοῦ Μεσολογγίου πτώσις ὥς ἐγνώσθη ἐν τῷ

¹⁾ Ἐπειδὴ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τοὺς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου χρόνους συντομωτάτα ἀφηγεῖται καὶ ἰδίως τοὺς τῆς κυβερνήσεως Καποδιστρια, συνεχίζομεν τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, πληροῦντες μερικὰ κενὰ, ἰδίως ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου μέχρι τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ Ὀθωνος.

πεπολιτισμένῳ κόσμῳ καὶ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα διὰ τῆς ἰσχυροτάτης ἀφυπνίσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς φιλανθρωπίας· ἔκθαμβος μετ' αἰσθήματος ἀναμίκτου θαυμασμοῦ καὶ συμπαθείας ἐμάνθανεν ὁ κόσμος τὰ κατὰ τὸ παραδείγμα τοῦτο τῆς ἐσχάτης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφοσιώσεως καὶ τῆς πρὸς τὸν θάνατον

Γεώργιος Γεννάδιος

ἀπολύτου αὐταπαρνήσεως τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως, κατελαμβάνετο δ' ἅμα ὑπὸ βαθυτάτων αἰσθημάτων συμπαθείας ἀπέναντι τῶν θυμάτων, τῶν γυναικοπαίδων δηλονότι, ὧν πολλὰ μὲν πλήθη ἦγοντο εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ ἀνδραποδισμόν, ὀλίγα δὲ διεσπείροντο ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐν στερήσει τῶν πάντων. Ἐπακόλουθον τῶν τοιούτων ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ ἐπικρατούντων αἰσθημάτων ἦν ἡ πανταχοῦ μὲν ἐνίσχυσις τῶν φιλελληνικῶν συλλόγων, ἴδρυσις δὲ καὶ νέων ἀπὸ Στοκχόλμης μέχρι Καλκούτας, μηδ' αὐτῆς τῆς αὐστριακῆς Βιέννης ἐξαιρουμένης (ἀλλ' οἱ ἐνταῦθα ἰδρυόμενοι σύλλογοι ἐθροοῦντο καὶ ὠνομάζοντο ἀπλῶς φιλανθρωπικοί). Ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἐκδηλώσεις ὑψίστου φιλελληνισμοῦ καὶ φιλανθρωπίας αἱ πορίζουσαι νῦν ἄφθονα κεφάλαια πρὸς συντήρησιν τοῦ

ἀγῶνος βραδέως ἠδύναντο κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον νὰ ἐπιδράσωσιν οἰκονομικῶς ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀγωνιζομένων, ὁπότε οὔτε τηλεγράφος ὑπῆρχεν οὔτε αἱ τραπεζικαὶ καὶ συναλλαγματικαὶ εὐκολίαι πρὸς μεταβίβασιν χρημάτων, ἡ δὲ συγκοινωνία ἐτελεῖτο μόνον δι' ἱστιοφόρων (τῆς ἀτμοπλοίας ἔτι ἐν σπαργάνοις εὗρισκομένης). Ἀλλ' ἐνῷ οὕτω ἐν ἀπογνώσει ἔκειντο τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῆς Τροικῆς ἤκουον ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὴν τοῦ Μεσολογγίου πτώσιν ἐν μέσῳ δεινῆς καταπλήξεως καὶ τρόμου παγετώδους, αἴφνης μετὰ τὴν πρώτην τρομερὰν κατάπληξιν ἀνερωπιίσθη ἡ φλόξ τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς μεγάλης φιλοπατρίας ἣν ἔδειξε νῦν ἡ Συνέλευσις, κατασιγάσασα πάντα τὰ κομματικὰ πάθη καὶ ἐν ἱερᾷ συμποσίᾳ πᾶσαν αὐτῆς τὴν μέριμναν ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῆς πατρίδος στρέψασα.

Ἡ πρωτίστη μέριμνα καὶ φροντίς ἦτο νῦν ἡ διάσωσις τῶν τελευταίων σπινθήρων ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι δι' ἐνισχύσεως τοῦ ἐν Ἀττικῇ ἔτι διαρκούντος ἀγῶνος. Ἐν τῇ ἐσχάτῃ καὶ κρισιμωτάτῃ ταύτῃ στιγμῇ καὶ τὸ Ναύπλιον ἐγένετο κέντρον μεγάλης φιλοπατρίδος ἐνεργείας δι' ἐκουσίων συνδρομῶν τῶν ὁπωσοῦν εὐπορούντων καὶ τοῦ ὀβολοῦ τῶν ἀπόρων· διὰ τοῦ παραδείγματος ἰδίως τοῦ διδασκάλου τοῦ γένους Γ. Γενναδίου, ρίψαντος εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ κράτους τὴν ἐξ ὀλίγων χρυσῶν νομισμάτων περιουσίαν αὐτοῦ, κατορθώθη νὰ συναχθῇ χρηματικὴ τις ποσότης ἐπαρκοῦσα εἰς τὰς πρώτας ἀνάγκας. Ἐσχεδιάσθη δὲ νῦν στρατεία ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐνδεικνυομένου ὀπλαρχηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, δόντος κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δῆγμα φιλοπατρίας ἐναμίλλου πρὸς τὴν τοῦ ὁμοθύμως ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως προέδρου τῆς κυβερνήσεως ἐκλεγέντος Ἀνδρέου Ζαΐμη.

Τὰ περὶ τῆς στρατείας ταύτης τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τὰ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ριχάρδου Τζῶρτζ καὶ τοῦ λόρδου Κόχραν καὶ τῶν ἀτυχῶν ἀποτελεσμάτων τῆς στρατείας ὥς καὶ τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἐξετέθησαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου· ἐκεῖνο ὅπερ ὑπολείπεται νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα εἶναι τὰ τῆς ὑπὸ τῆς Συνε-

λεύσεως ἐλλογῆς τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου καὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ ἀνδρὸς τούτου.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀπὸ τῆς τελευταίας περιόδου ἐπικρατησάσης ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ τοῦ ἀγωνιζομένου ἔθνους πεποιθήσεως ὅτι τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἀγῶνος ἀπῆτει ἵνα τὸ πολίτευμα μεταρρυθμισθῇ ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον καὶ ἀντὶ πολυμελοῦς κυβερνήσεως ἀναλάβῃ τὴν τῶν πραγμάτων διεύθυνσιν εἰς μόνος κυβερνήτης.

Ἡ συνέλευσις ὑπέεικουσα εἰς τὴν γενικὴν ταύτην ἀξίωσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἀπεφάσισε νὰ ἐκλέξῃ κυβερνήτην, καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὅτι ὁ ἐκλεγησόμενος ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος βιούντων, καὶ σημαντικὴν θέσιν ἐν Εὐρώπῃ κατέχων. Μεταξὺ τῶν τοιαύτην σημαντικὴν θέσιν κατεχόντων προεκρίθη ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐπιφανέστατος πάντων ὄν, διατελέσας πρὸ πολλοῦ ἐν ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ ἐν ἐπιφανεστάτῃ πολιτικῇ θέσει (σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλε-

Ι. Γ. Ἐυνάρδος

ξάνδρου Α'), μέγα παραστήσας πρόσωπον ἐν ταῖς μεγάλας ἰδίως ἀπὸ 1814 καὶ ἐντεῦθεν γενομέναις πολιτικαῖς συνεδρίασι καὶ τελεσφόρως ἐργασθεὶς ἐν τῇ συνομολογήσει σπουδαιοτάτων συνθηκῶν μεταξὺ τῶν μεγάλων Δυνάμεων. Καταλιπὼν δὲ τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἔνεκα τῆς διαφωνίας εἰς ἣν περιῆλθε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἀπὸ τοῦ 1822 λόγῳ τῆς φιλαυστριακῆς τάσεως αὐτοῦ, ἔκτοτε ἰδιώτευσεν ἐν Γενεύῃ διατηρῶν τυπικῶς μόνον τὸ ἐπίσημον ἀξίωμα αὐτοῦ(!). Ἐν Γενεύῃ διατρίβων ὑπῆρτει πολυειδῶς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα συνάπτων σχέσεις μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν εὐρωπαϊῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως τοῦ ἐν Γενεύῃ τραπεζίτου Ἐυνάρδου καὶ τῶν διασήμων γερμα-

¹⁾ Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς κερκυραϊκῆς οἰκογενείας μετοικησάσης εἰς Κέρκυραν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἐν Ἰστροῖ πόλεως Capo d'Istria.

Γεννηθεὶς καὶ ἀνατραφεὶς ἐν Κερκύρᾳ, παιδευθεὶς δὲ μετὰ τὴν Κέρκυραν ἐν ἰταλικῶι πανεπιστημίῳ, ἐν οἷς ἐσπούδασε καὶ τὴν ἱατρικὴν, καὶ τυχὼν οὕτω πολυμερεστάτης παιδεύσεως μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον ὑπῆρθέσιν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς αὐτονομηθείσης ἡδῆ (1801) Ἑπτανήσου. Τῆς Ἑπτανήσου ἡ αὐτονομία ἦτο ὡς γνωστὸν ἀποτέλεσμα τῆς ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου τῷ 1797 καταλύσεως τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας καὶ τῆς κατ' ἀκολουθίαν τῆς καταλύσεως ταύτης ὑπὸ τῶν Γάλλων καταλήψεως τῆς τε Κερκύρας καὶ τῶν ἄλλων Ἰονίων νήσων. Τὸ γεγονός τοῦτο προὐκάλεσε συμμαχίαν καὶ σύστασιν μεταξὺ Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Τουρκίας, διατελούσης ἐν πολέμῳ κατὰ τῆς Γαλλίας ἔνεκα τῆς τοῦ Βοναπάρτου ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατείας.

Διὰ τῆς συστάσεως ταύτης κατελύθη ἡ ἐπὶ τὴν Ἑπτανήσον γαλλικὴ κυριαρχία καὶ ἡ Ἑπτανήσος ἅπασα ἐγένετο πολιτεία αὐτόνομος ὑπὸ τὴν ὀνομαστικὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας καὶ τὴν προστασίαν τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἡ προστασία δὲ ἡσκεῖτο κυρίως ὑπὸ τῆς Ρωσίας ὡς δυνάμειος ὁμο-

νών πολιτικῶν ἀνδρῶν Χάνς Γκάιερ (Hans Gaier, περιφήμου Γερμανοῦ ἐν τῇ ἐλβετικῇ πολιτικῇ διατελέσαντος, τότε δὲ περιηγουμένου τὴν Ἑλβετίαν καὶ Γερμανίαν) καὶ τοῦ ἔτι περιφημοτέρου Καρόλου Στάιν (πρώην πρωθυπουργοῦ τῆς Πρωσίας, διατελέσαντος καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ πασῶν τῶν συμμάχων δυνάμεων κατὰ τὰ ἔτη 1813-1815, ἰδρυτοῦ τοῦ ἐν Πρωσίᾳ στρατιωτικοῦ συστήματος τῆς πολιτοφυλακῆς, νῦν ἐφησυχάζοντος ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Νασαυία καὶ ἐντεῦθεν μεταβαίνοντος συχνὰ εἰς τὴν Γενεύην), ἀμφοτέρων ἀνδρῶν λίαν φιλελλήνων καὶ φιλελευθέρων. Ἐν Γενεύῃ ἡ κατοικία τοῦ Καποδιστρίου κατέστη τόπος συνεντεύξεως πολλῶν ἀνδρῶν Εὐρωπαίων καὶ Ἑλλήνων, διετέλει δ' ὁ ἀνὴρ καὶ ἐν συχνῇ ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἀγῶνος, ἰδίως πρὸς τὸν Θ. Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Γ. Καραϊσκάκη, οἵτινες ἦσαν καὶ οἱ πρῶτοι τὸ σχέδιον τῆς ὑποψηφιότητος συλλαβόντες καὶ ἐνεργήσαντες. Διατρίβοντος τοῦ Καποδιστρίου ἐν Γενεύῃ ἐπῆλθεν ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'. Τότε δὲ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πετρούπολιν ἵνα προσφέρῃ τὰ σεβάσματα αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τοῦ μεγάλου αὐτοῦ εὐεργέτου, ὡς ἔλεγε, καὶ τὰ συλλυπητήρια εἰς τὰς χήρας αὐτοκρατείας μητέρα καὶ σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐνόμισεν ὅτι ἔδει νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἀπέναντι τοῦ νέου καὶ νεαροῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Α', πρὸς ὃν, ὅπως πρὸς πάντας τοὺς ἡγεμόνας καὶ κυβερνήτας τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, εἶχεν ὁ ἀνὴρ πολυειδῶς διαβληθῇ ὑπὸ τῆς Μεττερνιχείου πολιτικῆς. Τότε δὲ ἔγραψε τὴν μικρὰν αὐτοῦ πραγματείαν «Τὸ πολιτικόν μου στάδιον (Ma carrière politique)», ἐν εἵδει ἀπολογίας ἅμα καὶ αὐτοβιογραφίας, χρησιμευούσης ἔτι νῦν ὡς σπουδαίας πηγῆς τῆς ἱστορίας τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἔλαβε τὴν ἄδειαν τῶν ἐν Πετρούπολει διὰ τὴν αὐτόσε μετάβασιν, ἐν Βερολίνῳ γενόμενος ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Πετρούπολει ὁ Καποδίστριας ἔτυχεν εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς παρὰ πάσης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Τυχὼν δὲ ἀκροάσεως ἰδιαίτερας παρὰ τῷ Τσάρῳ ἐν Τσάρκοε

δόξου, τῆς Ἀγγλίας μὴ ἐναντιουμένης εἰς τοῦτο. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ρωσικῆς ταύτης προστασίας πολλοὶ Ἑπτανήσιοι ἐλάμβανον ὑπηρεσίας ἰδίως διπλωματικὰς ἐν τῷ ρωσικῷ κράτει, ἐκ τούτων δ' ἐγένετο καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, εἰσελθὼν εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τοῦ 1804 διαμένων ὅμως ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τιμητικὸν ἀπλῶς τίτλον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν συμβούλου (Conseiller de C. llège) ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1807, ὅτε διὰ τῆς ἐν Τιλσιτῷ συνθήκης ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α' παρήγγησεν ὑπὲρ τοῦ Ναπολέοντος τὰ ἐπὶ τὴν προστασίαν τῆς Ἑπτανήσου δικαιώματα αὐτοῦ, ὁ Καποδίστριας ἀπορρίψας τὴν ὑπὸ τῶν ἐκ νέου καταλαβόντων τὰς Ἰονίους νήσους Γάλλων γενομένην αὐτῷ πρότασιν νὰ λάβῃ σπουδαίαν θέσιν ἐν τῇ διοικήσει τῶν νήσων μετέβη εἰς Πετρούπολιν τῷ 1809 καὶ ἔκτοτε μετὰ μικρὰς τινας ὑπηρεσίας αὐλικὰς διορίσθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν μετ' ὀλιγοχρόνιον ὑπηρεσίαν ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ πρεσβείᾳ διορίσθη σύμβουλος πολιτικὸς καὶ διπλωματικὸς ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ τῷ πολεμοῦντι παρὰ τὸν Δανούβιον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ θέσει διατελὼν ἔλαβε σπουδαιότατον μέρος εἰς τὴν κατὰ τὸ 1812 συνομολογηθεῖσαν μετὰ τῇ Ἀγγλίᾳ καὶ Τουρκίᾳ συνθήκῃ τοῦ Βουνκουρεστιου, συνεργάτην ἔχων καὶ τὸν νεαρὸν διπλωματικὸν ὑπάλληλον Στρατφόρδον Κάννιγγ, ὕστερον κτησάμενον ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει. Ἐκτοτε προαχθεὶς ἀπὸ ἀξίωμα εἰς ἀξίωμα ἕνεκα τῆς ἰδιαίτερας εὐνοίας τοῦ Τσάρου, ἐκτιμῶντος λίαν τὴν ἱκανότητα καὶ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, διοργανώσας δὲ αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν νέαν Ἑλβετικὴν Συμπολιτείαν κατ' ἐντολὴν τῶν συμμάχων καὶ τοῦ Τσάρου, μετέσχε σπουδαιότατα τοῦ ἐν Βιέννῃ συνελθόντος τῷ 1815 συνεδρίου, συνέπραξε δὲ καὶ εἰς τὴν δευτέραν συνθήκην τοῦ 1815 ἰδίως εἰς τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας τεθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 εὗρε τὸν Καποδίστριαν ἐν τῇ ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ ὑπουργὸν ἢ σύμβουλον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ἀπεχώρησε δὲ τῆς θέσεως τὸ ἐπόμενον ἔτος 1822, διαφωνήσας πρὸς τὸν Τσάρον ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα πολιτικῇ.

Σέλο παρηγνέθη ὑπὸ τούτου νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀνεπιφυλάκτου ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἀποδοχῆς τῶν διατάξεων τῆς ἐν Λονδίῳ συνομολογηθείσης ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου (24 Ἰουνίου) 1827⁽¹⁾.

Ἀπὸ Πετροπόλεως ὁ Καποδίστριας μετέβη εἰς Λονδίνον, ἔνθα ἔμαθε τὸν κατ' ἀτυχεστάτην σύμπτωσιν τὴν προτεραίαν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ θάνατον τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔνθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κάννιγγ, ὅστις καίπερ ἀνήκων εἰς τὴν μερίδα τῶν Τόρεων ἀπὸ φιλελληνισμὸν ὁπωσδήποτε εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἤρξατο νὰ ἐπικρατῇ ἡ πατροπαράδοτος τῶν Τόρεων φιλοτουρκικὴ πολιτικὴ ὁ Καποδίστριας ἔτυχε ψυχροτάτης ὑποδοχῆς παρὰ τοῖς πολιτικοῖς κύκλοις καὶ κυρίως τοῦ βασιλέως Γεωργίου Δ'. Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀνδρὸς ἵνα ἐπιτύχῃ δάνειον ἢ οἰανδήποτε χρηματικὴν ἀρωγὴν ἐν Λονδίῳ ἀπέτυχον. Ἐν Παρισίοις θερμότερας ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἕνεκα τῆς διατηρουμένης ἔτι ἀκμῆς τοῦ φιλελληνισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνταῦθα ἐνέργειαι περὶ εὐρέσεως χρηματικῶν πόρων δὲν ἐτελεσφόρησαν. Ἐκ Παρισίων μεταβὰς δι' Ἑλβετίας εἰς Ἀγκῶνα τοῦ παπικοῦ κράτους ἀνέμενε τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον ὅπερ ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις παρὰ πᾶσαν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα δυσμένειαν, ἐπιτηδεύουσα νῦν ἰδιαιτέραν προστασίαν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἔμελλε νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἐπιβὰς δὲ ἐπὶ τοῦ λίαν βραδέως πλεύσαντος πλοίου διηυθύνθη πρὸς τὴν Μελίτην καὶ ἐκεῖθεν, ἀφοῦ εἰς τὴν συνοδείαν προσετέθη ἐν γαλλικόν, εἶτα καὶ ἐν ρωσικόν πλοῖον, ἀφίκετο ἐν ἀρχῇ τοῦ 1828 εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ναύπλιον ἐν μέσῳ ἀρρήτου ἀγαλλιάσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λαοῦ.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ αὐτοῦ τῇ ἀφορώσει εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, εἰς ὃ ἐκλήθη κυβερνήτης, ὁ Καποδίστριας προέβη εἰς πολιτειακοὺς νεωτερισμοὺς κατ' οὐσίαν οὐχὶ πολὺ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὰ κοινὰ συμφέροντα ἀλλὰ κατὰ τύπον καὶ θεωρίαν λίαν ἀνωμάλους. Ὁ ἀνὴρ, ὡς ἐρρήθη, ἐξελέγη κυβερνήτης ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζίνι ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἡ συνέλευσις δὲ αὐτὴ πλὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου καὶ τῆς προηγηθείσης τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον ρυθμίσεως τῆς πολιτείας διωργάνωσε τὸ κράτος κατ' οὐσίαν συμφώνως πρὸς τὰς νῦν κοινοβουλευτικὰς ἀρχάς. Διότι πρὸς τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ κυβερνήτου ἡ προέδρου τῆς πολιτείας συνέστησε καὶ δύο ἀρχὰς ἀντιπροσωπευτικὰς τοῦ κυριαρχοῦ λαοῦ (ἡ συνέλευσις αὕτη ἐκίρυσσε τὸ δόγμα τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας, ἀνεκίρυσσε δὲ καὶ τὸ δόγμα ὅτι πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι ἀπορρέουσιν ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ), τὴν τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένης βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τὴν τῆς γερουσίας, ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης ἅμα ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπεχρέωσε τὰς δύο εἰρημένους ἀντιπροσωπευτικὰς ἀρχὰς νὰ καταλύσωσιν αὐταὶ ἑαυτάς. Ἰδρυσσε δὲ

(1) Εὐρωπαῖοι τινες ἱστοριογράφοι καὶ ἰδίως ὁ Μέντελσον Βαρθόλδης ἐν τῇ παραinéσει ταύτῃ τοῦ Τσάρου ἠξίωσαν νὰ δίδωσι τὸ ἀπόρητον σχέδιον τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς νὰ μὴ κατασταθῇ ἡ Ἑλλὰς κράτος ἐντελὸς ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ ὑποτελὲς πάντοτε τῇ Τουρκίᾳ, ἵνα οὕτω ὑπόκειται εἰς ρωσικὴν πολιτικὴν ροπὴν ὅπως αἱ ἡγεμονίαι, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀξίωσις εἶναι ὅλως παράλογος. Ἡ πρὸς τὴν Τουρκίαν ὑποτελεία ἦν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, ἥτις ἦν τότε ἡ μόνη ἄγκυρα σωτηρίας τῇ Ἑλλάδι. Ἡ δὲ Ἑλλὰς μὴ ἀποδεχομένη τὴν συνθήκην εἰργάζετο αὕτη τὸν ὀλεθρον αὐτῆς, ἐφοβέτο δὲ ὁ Τσάρος μὴ ἡ διμαγωγία ἐν Ἑλλάδι προκαλέσῃ διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς συνθήκης καὶ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὸ ἔργον τῶν Δυνάμεων, ὡς ἐγένετο τοῦτο εἰς τὸ 1824-25, ὅτε ἡ εἰρηγῆσει τοῦ Α. Μαυροκορδάτου παρακαίρως γενομένη διαμαρτυρία τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐματαίωσε τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν καὶ παρέτεινεν ἀσκόπως τὸν ἀγῶνα ἐπὶ ἑτὶ ὀλόκληρον, ἐπῆνευγε δὲ τὸν ὀλιζὸν ὀλεθρον τῆς χώρας.

νέον συμβούλιον ἐξ 27 μελῶν, καλούμενον *Πανελλήνιον*, διηρημένον εἰς τρία διάφορα τμήματα ὑπὸ προέδρους καλούμενους *προβούλους*. Τὸ νέον τοῦτο συμβούλιον οὐδεμίαν εἶχεν ιδιότητα ἀντιπροσωπευτικὴν κατ' οὐσίαν οὔτε ἐξουσίαν νομοθετικὴν ἢ ἐκτελεστικὴν, ἀλλ' ἦν ἀπλῶς συμβουλευτικὸν συμβούλιον, εἰς ὃ παρεπέμποντο εἰς διάσκεψιν τυπικὴν τὰ διατάγματα τοῦ προέδρου καὶ ἐπανήρχοντο μετὰ τυπικὴν ἀπλῶς ἐξέτασιν καὶ συναίνεσιν εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κυβερνήτου, ὅφ' οὗ ἐπικυρούμενα διὰ διατάγματος ἐλάμβανον ἰσχὺν νόμου. Ἵνα δὲ συγκεντρώσῃ ἔτι μᾶλλον πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, κατήργησε καὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς περίπου τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τῆς πρώτης συνελέουσας τῆς Ἐπιδιόρυ ὑφιστάμενον συμβούλιον τὸ καλούμενον ὑπουργικὸν (τοῦ *ὑπουργικοῦ*), οὐχὶ ἀνάλογον πρὸς τὸ νῦν ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἀλλ' ἀπλῶς συμβούλιον ὑπηρεσιακὸν διοικητικόν. Ἀντὶ δὲ τούτου συνέστησε τὴν λεγομένην *γραμματεῖαν τοῦ κράτους*, ὑπὸ ἀνώτατον ἀρχηγὸν ἀρχιγραμματέα καλούμενον, καὶ ἥς ἔργον ἦν ἡ διεύθυνσις τοῦ κυβερνητικοῦ γραφείου⁽¹⁾.

Οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι ἐσκόπουν προδήλως τὴν συγκέντρωσιν ἀπάσης τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ πρὸς τί ἀπέβλεπεν ἡ συγκέντρωσις αὕτη, πολλὰ ἐδόθησαν ἐξηγήσεις ὑπὸ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ξένων· καὶ ἄλλοι ἀπέδοσαν τὰ γενόμενα εἰς τὰς αὐταρχικὰς διαθέσεις τοῦ ἀνδρός, ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν εἰς τὸν Τσάρον δῆθεν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ κυβερνήτου ἐὰν μὴ οἱ Ἕλληνες ἐδέχοντο ἀνεπιφυλάκτως τὰς ἀποφάσεις τῆς Λονδινίας συνθήκης τοῦ Ἰουλίου· ἀλλ' ἡ δευτέρα αὕτη ἐξηγήσις εἶναι ὅλως παράλογος, διότι πρὸ τῆς ἀφίξεως ἔτι τοῦ Κυβερνήτου ἡ συνέλευσις εἶχεν ἀνεπιφυλάκτως προσχωρήσει εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, δεξαμένη καὶ τὴν ὑπὸ τούτων προτεινομένην ἀνακωχὴν ἣν ἡ Πύλη δὲν ἐδέξατο. Ἀλλως, ὥς καὶ ἀνωτέρω ἦδη ἐρρήθη, ἀδύνατον καὶ παράλογον ἦτο ἡ ὑφ' οἷα σὸς ποτε ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀπόκρουσις τῆς Λονδινίας ἀποφάσεως ἐξ ἧς ἐξηρτάτο ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀπλουστερά ἐξηγήσις τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης πολιτείας τοῦ Κυβερνήτου εἶναι ἡ ἐξ ἧς ὁ ἀνὴρ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔχων συνείδησιν τῆς τε σπουδαιότητος καὶ τοῦ ἠθικοῦ με-

(1) Πρὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἐπιτελεσθέντων ἐν τῇ πολιτικῇ συστάσει νεωτερισμῶν τὸ ἰσχύον ἀπὸ τοῦ 1827 σύνταγμα τοῦ κράτους ἦν τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζίνι Ἑθνικῆς Συνελεύσεως ψηφισθέν.

Τοῦ συντάγματος συγκεκριμένου ἐξ 150 ἄρθρων, αἱ κυριώταται θεμελιώδεις διατάξεις ἦσαν: 1) Ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ κράτει Ἐκκλησία, ἐπιτροπομένης ἐλευθερίας θρησκευτικῆς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς γνωστὰς θρησκείας. 2) Τὸ ἀδιαίρετον Ἑλληνικὸν κράτος στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. 3) Πάντες οἱ Ἕλληνες πολῖται τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰσὶν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ἐν τοῖς δικαιώμασι καὶ ἐν τοῖς καθήκουσιν, δὲν ὑπάρχει δὲ οὔτ' εὐγένεια, οὔτε τίτλοι εὐγενείας ἐπιτρέπονται, ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ Κυβερνήτου ἔχοντος πρὸς νόμον «Ἐξοχώτατος» καὶ «Ἐξοχώτης (Excellence)». 4) Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. 5) Ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἀσκεῖται διὰ τριῶν ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμένων ἐξουσιῶν, νομοθετικῆς, νομοτελεστικῆς, ἧς ἀρχηγὸς εἶναι ὁ κυβερνήτης, καὶ δικαστικῆς.

Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία διεξάγεται ὑπὸ Βουλῆς ἀντιπροσώπων, κατὰ τρία ἔτη ἐκλεγομένης κατ' ἐπαρχίαν, κατὰ τὸ τρίτον κατ' ἔτος ἀνανεουμένης.

Αἱ τῆς Βουλῆς (ἢ Βουλευτικοῦ) ἀποφάσεις πρέπει ἐντὸς 15 ἡμερῶν νὰ γίνωνται δεκταὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ ν' ἀπορρίπτονται, ἀλλ' ὁ κυβερνήτης δις μόνον δύναται τὴν αὐτὴν πρότασιν τῆς Βουλῆς ν' ἀπορρίψῃ, κατὰ τὴν τρίτην ψήφισιν ὑποχρεωτικῆς οὔσης τῆς παραδοχῆς αὐτῆς. Πᾶσα πρότασις τοῦ κυβερνήτου πρὸς τὴν Βουλὴν τρίς ὑπὸ ταύτης ἀπορριπτομένη ἐγκαταλείπεται ὀριστικῶς. Ἡ Βουλὴ ψηφίζει τὸν προϋπολογισμόν, ἐλέγχει τὰς προσόδους καὶ τὰς δαπάνας τοῦ κράτους. Ὡστε τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα τοῦ Συντάγματος τούτου συνέκειτο ἐκ μιᾶς μόνης Βουλῆς, ὅπως τὸ τοῦ Συντάγματος τοῦ 1864, οὐχὶ δὲ ἐκ δύο ὅπως τὸ τοῦ 1844.

γαλείου τοῦ ἔργου εἰς ὃ ἀπέβλεπε, τοῦ ἔργου δηλονότι τῆς ἐκ τῆς ἀναρχίας ἀπαλλαγῆς καὶ εἰς εὐρυθμον πολιτικὸν βίον εἰσόδου τοῦ λαοῦ, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τῆς μεγάλης εὐθύνης ἣν ἐλάμβανεν ἀπέναντι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀπέναντι τοῦ ἔξω κόσμου, ἐὰν μὴ ἔξετέλει πᾶν ὅ,τι συνέτεινεν εἰς τὸν μέγαν σκοπόν. Ἐντεῦθεν τὴν ἀπόλυτον σχεδὸν δικτατορικὴν ἐξουσίαν ἐθεώρει ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Πάντως, κατὰ τὸν νῦν ἡμέτερον τρόπον τοῦ λογίζεσθαι καὶ κρίνειν περὶ τῶν πολιτειακῶν πραγμάτων, ἡ προᾶξις τοῦ κυβερνήτου ἤθελε κριθῆ ἔκνομος, στηριζομένη ἐπὶ μιᾷ ἐκβιάσεως ἠθικῆς ἣν ἐτέλεσε πρὸς τὰ συμβούλια, ὧν ἡ ὑπαρξίς ἀπέρρεεν ἐκ τῆς αὐτῆς νομίμου ὑπερτάτης ἀρχῆς, τῆς τὴν ἔθνικὴν κυριαρχίαν ἐκπροσωποῦσης Συνελεύσεως, ἐξ ἧς ἀπέρρευσσε καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ ἐξουσία. Εἰ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους αἱ περὶ πολιτειακῆς γονιμότητος θεωρίαι εἶχον ἀρκούντως προαχθῆ, ἐντούτοις εἰς τοὺς ὑπεράγαν συντηρητικούς κύκλους πᾶσαι αἱ θεωρίαι αὗται κατεδικάζοντο ἠθικῶς. Ὁ δὲ Καποδίστριας, τὸν μέχρι τοῦδε πολιτειακὸν αὐτοῦ βίον διαγαγὼν ἐν τοιούτοις πολιτικοῖς κύκλοις, δὲν ἔδιδε σημασίαν εἰς τὴν κατὰ τύπους γονιμότητα («ἡ σωτηρία τοῦ κράτους εἶναι ὑπέρτατος νόμος», *salus patriae lex suprema*), δὲν ἀπέβλεπε δὲ εἰς ἀποφάσεις συνελεύσεων ἐχούσας κῦρος ὑπεράτου νόμου, ἀλλ' εἰς τὰ πράγματα. Ὁ πολὺς λαὸς ἐδέξατο αὐτὸν ὡς σωτήρα· ἐθεώρει λοιπὸν δίκαιον καὶ πρέπον νὰ ἐργασθῇ πρὸς τὴν σωτηρίαν ταύτην μετὰ πάσης τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ εἰς τοὺς τύπους, ὅπως δὲν ἀπέβλεπεν εἰς αὐτοὺς ὁ πολὺς λαὸς ὁ πατέρα αὐτὸν ἀποκαλῶν (*Μπαρμπαγιάν*) καὶ βλέπων θαύματα ἐν τῇ καταπολεμήσει τοῦ κακοῦ καὶ ἐν τῇ προαγωγῇ τοῦ ἀγαθοῦ, θαύματα τελεσθέντα ἐν εἴκοσιν ἡμέραις, ὡς λέγει ὁ Ν. Δραγούμης. Ἐν τῷ ἐλαχίστῳ τούτῳ χρονικῷ διαστήματι ἡ ἀναρχία ἐξέλιπε πανταχοῦ, ἡ δημοσία ἀσφάλεια ἡμπεδώθη, τὸ δημόσιον ταμεῖον ἠρξάτο ἐπαρκεῖν ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ σπουδαιότατον, ἡ δεινῶς λυμαινομένη τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας καὶ κατασχύνουσα τὴν Ἑλλάδα ἀπέναντι τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου πειρατεία ἐπλήγῃ διὰ τῶν κατὰ ταύτης ληφθέντων ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου τελεσφόρων μέτρων, συμπράττοντος τελεσφόρου καὶ τοῦ ναυάρχου Α. Μιαούλη. Ἀλλὰ πλὴν τούτων καὶ θετικῶς εἰργάσθη πρὸς σημαντικὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως διὰ τῆς προστασίας, ἣν ἐπεδαψίλευσεν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς πάσας τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ τὰς ἐργασίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὡς λέγει ὁ Θεόφιλος, ὅτι ἡ ἐντὸς μικροῦ ἐπελθοῦσα μεγάλη βελτίωσις ἦτο ἀποτέλεσμα οὐχὶ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας τοῦ Κυβερνήτου ἀλλὰ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ὅστις μετὰ μακρὰν περίοδον πολέμων καὶ καταστροφῶν, κεκμηκὼς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ὅπλων, ἐδίψα ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν, ἵνα ἐπιδοθῇ ἀκωλύτως εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ εὐημερίας· ἀλλ' ἐπίσης ἀληθὲς εἶναι ὅτι τὴν πεποίθησιν ταύτην εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ ἐνέπνευσεν αὐτῇ ἡ ἐμφάνισις καὶ δραστηριότης τοῦ Κυβερνήτου. Ὁ Καποδίστριας ἦτο τῇ ἀληθείᾳ ὑπόδειγμα ἄνδρὸς μετ' αὐταπαρνήσεως ἐργαζομένου ὑπὲρ τῶν κοινῶν. Ἡ μόνη κατοικία αὐτοῦ ἀπὸ πρωῒας μέχρι βαθείας νυκτὸς ἦτο τὸ κυβερνητικὸν γραφεῖον, ἔνθα ἔγραφον ἡ ὑπηγόρευε διηνεκῶς εἰς τοὺς γραμματεῖς αὐτοῦ τὰ τῆς διοικήσεως ἔγγραφα καὶ ἐμελέτα διαρκῶς τὰ ζητήματα τὰ διοικητικὰ ἐκάστης ἡμέρας, δίδων καὶ ἀκροάσεις εἰς πάντας ἄνευ διακρίσεως κοινωνικῆς θέσεως, ἐπισήμους καὶ ἀνεπισήμους, πλουσίους καὶ πτωχοὺς, καὶ ἐλάμβανε σημειώσεις περὶ πάντων τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ἡ δραστηριότης δὲν περιορίζετο ἐν τῷ κέντρῳ· μέρος σημαντικὸν τοῦ ἔτους ἐδαπάνα καὶ εἰς περιοδείας ἀνὰ πᾶν τὸ κράτος, συνοδευόμενος συνήθως ὑπὸ τοῦ ἀφωσιωμένου φίλου αὐτοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, καὶ ἐν ταῖς περιοδαῖς ταύταις ἐδείκνυε τὴν αὐτὴν ὑπὲρ πάντων προθυμίαν, τὴν αὐτὴν πρὸς πάντας εὐπροσηγορίαν, πάντων δεχόμενος τὰς ἀναφο-

ρὰς καὶ ὑπὲρ πάντων προνοῶν. Ἐν πᾶσι δὲ δεικνύων μεγίστην μέχρι ἀκροτάτης ἐνίστε ὑπερβολῆς χωροῦσαν ἀφιλαγοῦριαν καὶ ἐλευθεριότητα, ἀντικειμένην ἐνίστε καὶ εἰς τὰ πάτρια παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἔθιμα τῆς συντηρητικότητος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Κυβερνήτης

Νεόφυτος Δούκας

καὶ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν ἣν ἴδρυσε τότε ἐγένετο μέτοχος διὰ 50, 000 φράγκων (οὗ κατὰ μίμησιν καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ἔλαβε μετοχὰς 100 χιλ. φράγκων).

Ὁ Κυβερνήτης ἀπέρριψε καὶ τὴν τότε ἐκ πεντήκοντα χιλιάδων φοινικίων ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ψηφισθεῖσαν ἐπιχορήγησιν, εἰπὼν ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διατηρῇ ἄρχοντας μετ' ἐπιχορηγήσεων. Ὁ Κυβερνήτης ἐφρόντιζε πρὸς τούτοις καὶ ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, πρὸ πάντων ὑπὲρ τῆς δημοτικῆς, θεωρῶν ταύτην ἅμα μὲν ὡς βάσιν πάσης ἀνωτέρας ὑγιοῦς παιδεύσεως, ἅμα δὲ καὶ τὸ ἠθικώτερον στοιχεῖον πρὸς μόρφωσιν τοῦ λαοῦ· ἐφρόντισε καὶ περὶ ἀνεγέρσεως δημοτικῶν σχολείων ἐν τοῖς δήμοις μετὰ πάσης ἐπιμελείας ὡς πρὸς τὸ ὑγιεινὸν τῆς θέσεως, αὐτὸς δὲ πρῶτος συνέστησε καὶ μουσεῖον ἐν Αἰγίνῃ. Ἰδρυσε τέλος καὶ ἀνωτέραν σχολήν, εἶδος γυμνα-

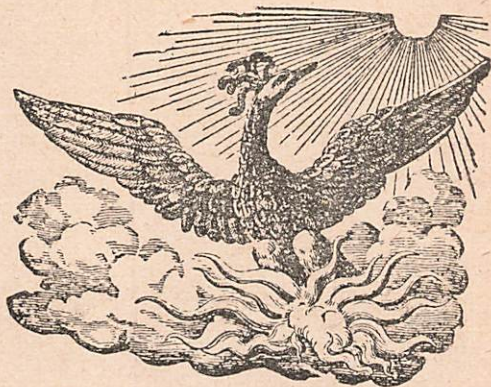
σίου, ἐν Αἰγίνῃ, ἐνθα ἐδίδασκεν ὁ περίφημος ἑλληνιστὴς ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Δούκας καὶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Γεώργιος Γεννάδιος.

Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς ὑπὲρ παντὸς κλάδου τοῦ δημοσίου βίου μερίμνας καὶ καρποφόρους ἐνεργείας τοῦ Κυβερνήτου, δὲν ἔλειπον ἐν τῇ ὅλῃ κυβερνήσει αὐτοῦ καὶ τινα σημεῖα ὁποσοῦν μελανά, δημιουργοῦντα κατὰ μικρὸν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον αὐτοῦ. Παρὰ τῷ πολλῷ λαῷ ἔμενεν πάντοτε ἀγαπητὸς ὁ Καποδίστριας· παρὰ ταῖς ἀνωτέραις ὁμως τάξεσι καὶ ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχωσι δυσαρέσκαια ἐναντίον τῆς συγκεντρώσεως πάσης ἐξουσίας ἐν ταῖς χερσὶν ἐνὸς μόνου ἀνδρός. Ὁ δὲ Κυβερνήτης, παρὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν καθ' ὃν χρόνον ἀπέλυε τὴν Συνέλευσιν, ὅτι ἔμελλε νὰ συγκαλέσῃ αὐτὴν ἐν καιρῷ, οὔτε ταύτην συνεκάλεσεν οὔτε νέας ἐκλογὰς πρὸ παρόδου ἡμολίου ἔτους διέταξεν· ἐνηργήθησαν δὲ αὗται μόλις κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1829.

Ἐπικειμένων δὲ τέλος τῶν ἐκλογῶν ὁ Κυβερνήτης ἐφρόνει ὅτι τὸ ἐκλογικὸν συνέδριον τὸ διευθύνον καὶ ἐπιβλέπον τὰς ἐκλογὰς ἔδει νὰ προσδραυῇται ὑπὸ ἐπιτρόπων τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη γνώμη εὗρεν ἀντίρρησην καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Πανελληνίῳ, οὗ ἡ πλειονότης ἐφρόνει ὅτι ὁ πρόεδρος τῶν τοιούτων συμβουλίων πρέπει νὰ ἐκλέγῃται ὑπὸ τῶν ἐκλογέων αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι ζήτημα προῦκάλεσε διαφορὰν

μεταξὺ Κυβερνήτου καὶ Πανελληνίου. Τὸ συμβούλιον τοῦτο ὑπὸ πνεύματος ἄγαν συντηρητικοῦ φερόμενον ἀνεγνώριζε δικαίωμα ψήφου μόνον εἰς τοὺς *αὐτόχθονας* καὶ κτηματίας, ἐνῷ ὁ Κυβερνήτης ἤθελε ν' ἀναγνώριση τὸ τοιοῦτον δικαίωμα εἰς πάντας τοὺς εἰς Ἑλλάδα ἐλθόντας Ἕλληνας τὴν καταγωγὴν ἀνδρας. Καὶ νῦν ὁ Κυβερνήτης, ἵνα καταπνίξη πᾶσαν ἀντιπολίτευσιν ἐν τῷ Πανελληνίῳ, ἠῤῥησε τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ Συμβουλίου μελῶν διὰ προσθήκης ἐννέα μελῶν καὶ ἠσφάλισεν οὕτως ἑαυτῷ διὰ νέας αὐθαίρετου πράξεως τὴν πλειονοψηφίαν τοῦ Πανελληνίου, διὰ τῆς νέας δὲ ταύτης πλειονοψηφίας ἐπέτυχε καὶ τὴν παρὰ τοῦ Πανελληνίου ἔγκρισιν τοῦ περὶ τῶν αὐτοχθόνων βουλευματος αὐτοῦ. Ἀμφότεραι αἱ πράξεις ἀπεξένωσαν τοῦ Κυβερνήτου ἱκανοὺς τῶν τέως εἰμηνῶς ἐχόντων πρὸς αὐτὸν, παρητήθη δὲ τότε καὶ ὁ τῆς Ἐπικρατείας γραμματεὺς Σπ. Τρικούπης, μὴ θέλων ὥς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ νὰ θεωρῇται συνένοχος πράξεων ἐκνόμων, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε νόμος θετικὸς καθορίζων σαφῶς τὰ τοιαῦτα ζητήματα.

Ἐπικεφαλὶς τῶν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Καποδιστρίου ἐκδιδόμενων διπλωμάτων τοῦ Ἑθνικοῦ Στόλου

Ἄλλ' ὁ Κυβερνήτης μὴ θέλων τὴν ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνδρός, ἴδρυσε τότε πρῶτον «*Γραμματεῖαν* τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν», ἥτοι ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, καὶ *Γραμματέα*, ἥτοι ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, διώρισε τὸν Σπ. Τρικούπην. Καὶ ὑπεχώρησε μὲν ὁ Κυβερνήτης ἐν τῷ ζητήματι τῆς προεδρίας τοῦ ἐκλογικοῦ συμβουλίου εἰς τὴν γνώμην τοῦ Πανελληνίου, ἀλλὰ τὸν διὰ τοῦ βουλευματος ἐκείνου ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν, ἥτοι τὴν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς νίκην, ἐπεδίωξεν ἔπειτα κατ' ἄλλον τρόπον. Κατὰ τὰς παραμονὰς δηλονότι τῶν ἐκλογῶν ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κυβερνήτου ἐδίδασκον τοὺς ἐκλογεῖς ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη συνελεύσεως καὶ ὅτι οἱ ἐκλογεῖς ἔδει νὰ ἐκλεξώσιν ὥς ἀντιπρόσωπον καὶ πληρεξούσιον αὐτῶν τὸν Κυβερνήτην αὐτόν. Πρὸς τὰ τοιαῦτα δὲ διδάγματα συμμορφωθέντες οἱ ἐκλογεῖς τοῦ Ἄργους ἐξέλεξαν ὥς ἀντιπρόσωπον αὐτῶν τὸν Κυβερνήτην. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος δὲν ἀπεδοκίμασε τὸ γενόμενον, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἐπαρχίαι ἐμμήθησαν τὸ τοῦ Ἄργους παράδειγμα (αἱ ἐκλογαὶ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον δὲν διεξήγοντο, ὥς σήμερον, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἢ κατὰ τὰς αὐτὰς πολλὰς ἡμέρας, ἀλλ' ἐν διαστήματι πολλῶν καθ' ἑβδομάδας ἐνίοτε ἀφισταμένων ἀπ' ἀλλήλων ἡμερῶν). Ὅτε δὲ τὸ τοιοῦτον γεγονὸς προὐκάλεσε διαμαρτυρίας ἐκ μέρους πολλῶν προκρίτων ὥς καταστρατήγησις τοῦ νόμου, ὁ Κυβερνήτης συγκαλέσας τὸ Πανελλήνιον ἀπεδοκίμασε τὰ γενόμενα, ὑπεύθυνον δι' αὐτὰ θεωρήσας αὐτὸ τὸ Πανελλήνιον, ἅτε μὴ προσχωρήσαν εἰς τὴν τοῦ Κυβερνήτου γνώμην περὶ διορισμοῦ ἐπιτρόπου τῆς Κυβερνήσεως. Τότε δὲ προσεχώρησε τὸ Πανελλήνιον εἰς τὴν γνώμην τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις νῦν ἀπεκήρυξε τὰς γενομένας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκλογὰς καὶ διέταξε νέας ἐν ταῖς ἐκλεξάσαις αὐτὸν ἐκλογικαῖς περιφερείαις, παρατείνας τὴν τῶν ἐκλογῶν προθεσμίαν ἐπὶ ἓνα μῆνα (μέχρι 15 Ἰουνίου), ἐξέδωκε δὲ καὶ δύο νέας διατάξεις τὴν μὲν ἐπιτρέπουσαν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς Κυβερνήσεως τὴν εἰς τὰς ἐκλογὰς «*χάριν εὐταξίας καὶ νομιμότητος*» ἐπέμβασιν, τὴν δὲ *ἐγκαινίζουσαν* τὸ σύστημα τῆς ἀπ'

εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἀντὶ τοῦ μέχρι τότε ἰσχύοντος συστήματος τῆς διπλῆς δι' ἐκλεκτόρων γινομένης ἐκλογῆς. Καὶ αἱ διατάξεις μὲν αὐταὶ καλῶς νοούμεναι καὶ ἐκτελούμεναι δὲν ἦσαν τοσοῦτον ἄτοποι καὶ ἀδικαιολόγητοι. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης, ἂν μὴ ἐπέτρεψε, τοῦλάχιστον ἠνείχετο ἀνάμειξιν τινα τῶν ὑπαλλήλων εἰς τὰς ἐκλογάς.

Οἱ ὑπάλληλοι οὗτοι προέτρεπον τοὺς ἐκλογεῖς νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν ἐκλεγμένων ὑπ' αὐτῶν πληρεξουσίων (ἐννοεῖται πρὶν ἐκλέξωσιν αὐτοὺς) ἔγγραφον ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἀκολουθῶσιν ἐν πᾶσι τὰς τοῦ Κυβερνήτου εἰσηγήσεις. Ἡ δὲ τοιαύτη πολιτικῶς καὶ ἠθικῶς ἔτι ἄρδην ἀνατρέπουσα τὴν ἐννοίαν ἐκλογῆς βουλευτικῆς καὶ ἀντιπροσωπείας ἐθνικῆς εἰσηγήσεις τῶν ὀργάνων τῆς κυβερνήσεως εἰκότως ἤγειρε πολλὴν ἀγανάκτησιν καὶ προὐκάλεσε τὴν ἀπὸ τῆς θέσεως ἀντιπροσώπου παραίτησιν τοῦ Σ. Τρικούπη, καταγγείλαντος τῷ Κυβερνήτῃ ὡς εἰσηγητὰς τῶν τοιούτων πράξεων αὐτοὺς τοὺς ἐν ταῖς ἐκλογικαῖς περιφερείαις διωρισμένους διοικητὰς ἢ ἐπιτρόπους τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τὸν Σ. Τρικούπην οὐδεὶς ἄλλος τῶν ἐκλεγέντων ἐμιμήθη καὶ οὕτως ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις μετεβλήθη ἐκ τῶν προτέρων εἰς μέγα συμβούλιον κυβερνητικόν. Μόνοι οἱ τῆς Ὑδρας ἀντιπρόσωποι ἐνεφοροῦντο πνεύματος ἀντιπολιτευτικοῦ· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δελεασθέντες ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων, ἃς ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Κυβερνήτης περὶ ἀποζημιώσεων, δικαιοτάτων ἄλλως διὰ τὰς μεγάλας θυσίας εἰς ἃς ὑπεβλήθησαν ἐν τῷ ἀγῶνι καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, καὶ περὶ τῶν ἄλλων νομίμων ἀπαιτήσεων αὐτῶν, ἐσιώπησαν.

Τέλος τῇ 11 Ἰουλίου 1829 τῆς ἐν Ἀργεὶ συνελευούσης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀρξαμένης τῶν ἔργων αὐτῆς, μετὰ λόγον ἀπαγγελθέντα ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, διδόντος εὐθύνην τῶν πεπραγμένων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ μέχρι τότε καὶ δικαιολογούντος τὴν βραδύτητα τῆς συγκλήσεως τῆς Συνελεύσεως, κυριώτατα ἔργα εἶναι:

1) Ἡ εἰς τὸ προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου αὐθαιρέτως διοργανωθὲν πολίτευμα ἐπενεχθεῖσα συντακτικὴ μεταβολὴ διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ Πανελληνίου καὶ ἰδρύσεως τῆς Γερουσίας ἥτοι τῆς ἐπανόδου ὑπ' ἄλλο ὄνομα εἰς τὸ *Βουλευτικόν*, τὸ αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καταργηθέν. Ἀλλ' ἐνῶ τὸ *Βουλευτικόν*, ἥτοι ἡ Βουλὴ, ἦτο συμβούλιον ἐκλεγόμενον ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἢ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τῆς νέας ἔξ ἑίκοσι καὶ ἑπτὰ μελῶν συγκειμένης Γερουσίας τὰ μὲν 21 μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου ἀπὸ καταλόγου ψηφιζομένου ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως δι' ὑποδείξεως ὑφ' ἐκάστου πληρεξουσίου τριῶν ὑποψηφίων, τὰ δὲ ἔξ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, ὥστε κατ' οὐσίαν ἡ Γερουσία ἐξελέγετο ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἦν δημιούργημα αὐτοῦ, αὐτὸ τὸ δῆθεν καταργηθὲν Πανελλήνιον, μεταβαλὼν ὄνομα καὶ ἀπατηλὸν τι χρῆμα ἔξωτερικὸν λαβὼν συμβουλίου ἀπορρέοντος δῆθεν ἀπὸ τῆς Συνελεύσεως. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ νομοτελεστικὸν συμβούλιον τὸ καταργηθὲν αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου ἀνιδρύετο αὖθις ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως μετὰ περιορισμένης ἐξουσίας, ὡς ἦν περιορισμένη καὶ ἡ τῆς Γερουσίας ἐξουσία. 2) Ἡ Συνέλευσις ἐγκρίνουσα τὴν μέχρι νῦν πολιτείαν τοῦ Κυβερνήτου ἐν ταῖς πρὸς τὰς Δυνάμεις περὶ τῆς ἐκτελέσεως τῆς συνθήκης τοῦ Ἰουνίου διαπραγματεύσεσιν, ἔδιδεν αὐτῷ ἐξουσίαν πρὸς ἐξακολουθήσιν τῶν διαπραγματεύσεων ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἐπιφυλάττουσα ἑαυτῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἐγκρίσεως τῶν γενησομένων συμφωνιῶν, καὶ ἐξέδωκε ψήφισμα περὶ διοργανώσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ. 3) Ἐξέδωκε ψήφισμα (ψηφ. ε') περὶ τῶν ἀπορρόνων εἰς τὴν ἀποζημίωσιν, διατιθεμένου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τοῦ δεκάτου τοῦ συνομολογηθησομένου δανείου τῆς ἐκ 200 χιλ. στρεμμάτων ἐθνικῆς γῆς, ἐξαιρουμένων τῶν σταφιδῶνων, ἀμπελώνων καὶ ἐλαιῶνων, καὶ περὶ συστάσεως βιβλίου τοῦ δημοσίου χρέους. 4) Ψήφισμα (ψηφ. ς') περὶ ἐξοφλήσεως

Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,

Πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Με θαθεῖαν λύπην καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς κοινοποιεῖ ἡ Γερουσία πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν θλίβεράν εἰδῆσιν ὅτι ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωάννης Α. Καποδίστριας δὲν ὑπάρχει πλέον εἰς τὴν ζωὴν. Σήμερον τὸ πρωὶ πρὸς τὴν 6 ὥραν ἐνῷ ὁ αἰμνῆστος Κυβερνήτης εἰσήρχετο εἰς τὴν ἱεράν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἐδόλοφονήθη ὑπὸ τῶν ἐθνικοκταράτων καὶ πατροκτόνων Κωνστ. Μαυρομιχάλη καὶ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἔγινεν εὐθὺς παρακάλυμμα τῆς δικαίας ἀγανακτήσεως τοῦ λαοῦ. Τοῦτο τὸ τρομερὸν καὶ ἀνέλπιστον συμβῆν, τὸ ὅποιον δικαίως ῥίπτει τὴν Γερουσίαν μετὰ τῶν συμπολιτῶν τῆς Ἑλλάνων εἰς θαθεῖαν θλίψιν, διότι σήμερον αὐτὴν νὰ λάβῃ πρόχειρα μέτρα πρὸς συντήρησιν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας, καὶ πρὸς ἐξυκολοῦθῆσιν τῆς κυβερνήσεως τῶν πραγμάτων νὰ συστήσῃ μίαν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν προσωρινῶς ἐκ τριῶν μελῶν, σύμφωνα μὲ τὸν § II' τοῦ ὑπ' Ἀρ. Β Ψηφίσματος τῆς ἐν Ἀργεῖ Δ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Μίλη αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς ἀνέμασε κατὰ τὸ ἐκδιδομένον σήμερον Ψήφισμα τοὺς Κυρίους Λύγουστινον Α. Καποδίστριαν, Θεόδωρον Κωλοκοτρώνην, καὶ Ἰωάννην Κωλέττην, καὶ δι' εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν αἰδόμενον Ἀρχηγόν του, Πρόεδρον αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς, τὸν ἀδελφόν του Κύριον Λύγουστινον Ε. Καποδίστριαν. Ἡ Γερουσία χωρὶς ἀναβολῆς θέλει δώσει τὰ καθήκοντα αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἡ Γερουσία προσκαλεῖ τοὺς πολίτας νὰ δείξωσι διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος διὰ τὴν κοινὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν πρὸς τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν, ἥτις σήμερον διορίζεται, τὴν ἀφροσύνην των, τὴν εὐπειθειαν καὶ ὑπακοήν των, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν πατριωτικὸν καὶ τὴν φρόνησιν ὅλων ἐν γένει τῶν πολιτῶν κρίνεται κατ' αὐτὴν τὴν τρομεραιάτην περιστάσειν ἡ κοινὴ ἡσυχία καὶ ἀσφάλεια τῆς πατρίδος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς.

Ἐν Ναυπλίῳ, τὴν 17 Σεπτεμβρίου 1831.

Ὁ Πρόεδρος

Δ ΤΖΑΜΑΔΟΣ.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Γραμματέως, ὁ Συγγραμματοῦς

Α. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ.

Ἡ ἔντυπος ἐγκύκλιος δι' ἧς ἡ Γερουσία ἀνήγγειλε πρὸς τὸν λαὸν τὸν θάνατον τοῦ Καποδίστριας. Σμίκρυνσις κατὰ τὸ 1/4.

κὸν λαόν. Ὁ πόλεμος οὗτος πλὴν τῆς ἀπὸ γενικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως ἐμμέσου ὠφελείας εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν ἄμεσον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ὠφέλειαν, ὅτι τῆς Πύλης ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου μὴ δυναμένης νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐν τῇ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι, ἥ τε Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς,

Νικόλαος Α' τῆς Ρωσίας

αἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γ. Καυαῖσζακὴ καὶ τὴν πτώσιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Πόλεως Ἀθηνῶν εἶχον ἐπικρατήσει τὸ κράτος τῶν Τούρκων, καθ' ὅν νῦν ἐνέχυρον εἰς ἑπ' αὐτοὺς ἀξιόλογον ἐκ Πελοποννήσου ἐπερχόμενον στρατόν. Ἦδη κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1827, μὲν ἐπίσημεις τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τῆς 24 Ἰουνίου ὡς συνθήττοιζεν Συνελεύσεως ἀρχιστρατή- ἐν ᾧ διορισθεὶς Ἀγγλὸς ἐν τῇ ἑλλη- νικῇ ὑπηρεσίᾳ στρατιωτικὸς Ριχάρδος Τζῶρτζ εἶχε μετακινήσει τὸ στρατόπε- δον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ στόλος ἑλληνι- κὸς ἐξ ἑννέα πλοίων ἀπαρτιζόμενος, ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἀγγλον φιλέλληνα Γεώργιον Ἀστιγξ, ἐπεχειρεῖ τὴν ἐκπόρ- θησιν τῶν παραλίων πόλεων. Καὶ τά-

Τὰ πολεμικὰ ἔργα συνεχισθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀστιγξ, κατέληξαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1828 εἰς τὴν κατάληψιν πασῶν τῶν νοτίων ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐκυριεύθη δὲ καὶ ἡ Βόνιτσα (κατὰ Δεκέμβριον 1828), εἶτα (κατὰ Μάρτιον 1829) καὶ τὸ Ἀντίρριον, μετ' ὀλίγον (περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου) παρεδόθη δι' ὁμολογίας καὶ ἡ Ναύπακτος, ἐπικολούθησε δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου, πολιορκουμένου κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, δι' ὁμολογίας παράδοσις (2 Μαΐου), ὥς καὶ ἡ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Τὴν ἄλωσιν ἢ ὀρθότερον τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Κυβερνήτης δικαίως ἐξαίρει ὡς μέγα ἐθνικὸν εὐτυχὲς γεγονός ἐν προκηρύξει αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἑλλη- νικὸν λαόν· ἐτέλεσε δ' ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἔμαθε τοῦτο, ἑορτὴν μετὰ δοξολογίας ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐνδόξως ἐνταῦθα πεσόντων.

Ἡ οὕτω τελεσθεῖσα ἀνάκτησις ἀπάσης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότατον τῶν τοῦ Κυβερνήτου ἔργων, ὑπὸ τῆς τούτου πρωτοβουλίας καὶ τῆς τολμηρᾶς ἐπιμονῆς αὐτοῦ τελεσθέν, ἐνῶ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἢ μὴ θέλουσα τότε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ νέου κράτους ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐπιτυχοῦσα τὸ παρελθὸν ἔτος

τῶν χρεῶν τῶν κοινοτήτων. 5) Ψήφισμα (ψ. ζ') περὶ ἐκκοπῆς νομίσματος μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυβερνήτου. 6) Ψήφισμα (ψ. η') περὶ ἀνεγέρσεως ναοῦ τοῦ Σωτῆρος ὡς εὐχαριστήριον πρὸς τὸν σώσαντα ἐκ τοσοῦτων κινδύνων τὴν Ἑλλάδα Σωτῆρα Χριστὸν καὶ περὶ εὐχαριστιῶν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν τριῶν εὐεργετῶν Δυνάμεων καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκον, ἔτι δὲ ψήφισμα περὶ ἀνεγέρσεως ἀναμνηστικοῦ τῆς ναυμαχίας ἐν Πύλῳ πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὡς καὶ ἐν Πεταλιδίῳ τῶν Γάλλων). 7) Ψήφισμα (ψ. θ') περὶ χορηγίας 180 χιλ. φοινικίων τῷ Κυβερνήτῳ ὥς οὗτος ἀπέρριψε γενναιοφρόνως). 8) Ψήφισμα (ψ. ι') ἀπαγορεύει τὴν ἔξοδον ἀρχαιοτήτων. 9) Ψήφισμα (ψ. ια') περὶ βελτιώσεως τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ περὶ ἰδρύσεως σχολείων καὶ προικοδοτήσεως τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου. Τὸ 12ον ψήφισμα ἐκανόνιζε τὴν τρόπῳ ἔδει νὰ δικάζονται αἱ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ποινικαὶ διαφοραὶ καὶ τὸ 13ον, κηρύττον τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐάντατεν ἴνα ἡ αὕτη Συνέλευσις συνέλθῃ ἐκ νέου ἐν χρόνῳ προσήκοντι, εὐθὺς δὲ παρασκευῇ Κυβερνήτου περατώσῃ τὰς ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀνατεθείσας ἀποστολάς. Ἐκρηγύχθη δὲ ἡ λίσσις μὴ ἐνεργουμένων ἐκλογῶν νέων πρὸς συγκρότησιν Συνελεύσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυβερνήτου ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν.

Μετὰ τὴν προσωρινὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ὁ Κυβερνήτης μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος καὶ ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ὁ Κυβερνήτης μετὰ ἐργασίας καὶ ἰδίως τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐπεδόθη εἰς τὰς κυβερνητικὰς αὐτοῦ πολιτειακὴν σύνταξιν τοῦ κράτους. Συνεκρότησε τὴν Γερουσίαν, διώρισε τοὺς γεροντιστάς κατὰ τὰ ἐψηφισμένα αὐτῷ δικαιώματα καὶ πρὶν παρέλθαι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως τὸ νέον τοῦτο συμβούλιον ὥμοσε τὸν εἰς αὐτὸν εἰκοσὶν ἡμέραι ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς Συνελεύσεως ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σιανίη. Ἀτυχῶς καὶ ἐν τῷ διορισμῷ τῶν μελῶν τῆς Γερουσίας περιέπεσεν ὁ κυβερνήτης εἰς νέα λάθη, ἐκ τῶν εἰκοσίων μελῶν διορίσας ὡς ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν παραιτήσεως οὐ μόνον τῶν ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους τῶν μέχρι τῶν νῦν συμπολιτευομένων. Ὁὕτω δὲ ἡ ἀριθμὸς τῶν δυσμενῶς ἐχόντων πρὸς τὴν τοῦ κράτους πολιτείαν. Ἀλλ' ὁ Κυβερνήτης οὐδὲν λογιζόμενος τὰ τοιαῦτα ἐξηκολούθει μετὰ τῆς αὐτοῦ διαίτησιν διὰ τὰς τοῦ κράτους ἀνάγκας. Εὐτυχῶς δὲ ἡ τῆς εἰσιστάσεως βελτίωσις τῆς θέσεως τῶν προσόδων αὐξήσιν καὶ τακτικὴν εἰσπραξίν, καὶ αἱ ἐξακολουθεῖσιν διευγενναῖαι συνδρομαὶ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου I, τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς αυτοκρατορίας Ἀλεξάνδρας, ἔτι δὲ καὶ αἱ δίκην προκαταβολῶν δόσεις τοῦ συνομολογηθησομένου δανείου, προήγον διαρκῶς τὰ ἔργα τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων καὶ ἐρημώσεων τῶν τελευταίων ἐτῶν ἤρξαντο κατὰ τὰ ἔτη 1828-1829 ἀναθρόσκειν ἐν Πελοποννήσῳ κῶμαι καὶ πόλιν καὶ ἀνεγειρόμεναι πόλεις καταστραφεῖσαι. Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ ἄρδην καταστραφεῖσα Τριπολιτσα ἀνεκτίζετο ἰδιαίτερᾳ φροντίδι τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα συνδεδέθησαν καὶ μετὰ τινων γεγονότων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν γενικωτέρου καὶ ὑψηλοτέρου χαρακτῆρος, ὅτις εὐνοϊκῶν πρὸς τὸ ἀρξάμενον ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως.

Ὡς ἤδη προηγουμένως ἐρρήθη, οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀφίξιν τοῦ Κυβερνήτου, ἐξεργάγη ἐπὶ τέλους ὁ ἀπὸ τοῦ 1821 ἐγκυμονούμενος ρωσικὸς ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμος, σωτηριωδέστατος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐτόνισε καὶ ἔξηρε τὴν τοῦ γεγονότος ἔννοιαν καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐν προκηρῦξει πρὸς τὸν ἑλληνικόν

τῶν χρῆδων τῶν κοινοτήτων. 5) Ψήφισμα (ψ. ζ') περὶ ἐκκοπῆς νομίσματος μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυβερνήτου. 6) Ψήφισμα (ψ. η') περὶ ἀνεγέρσεως ναοῦ τοῦ Σωτῆρος ὡς εὐχαριστήριον πρὸς τὸν σώσαντα ἐκ τοσούτων κινδύνων τὴν Ἑλλάδα Σωτῆρα Χριστὸν καὶ περὶ εὐχαριστιῶν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῶν τριῶν εὐεργετιδῶν Δυνάμεων καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκον, ἔτι δὲ ψήφισμα περὶ ἀνεγέρσεως ἀναμνηστικοῦ τῆς ἐκείνης ναυμαχίας ἐν Πύλῳ πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ὡς καὶ ἐν Πεταλιδίῳ (ἐν τῶν Γάλλων). 7) Ψήφισμα (ψ. θ') περὶ χορηγίας 180 χιλ. φοινικίων τῷ Κυβερνήτῳ ὥπως οὗτος ἀπέρριψε γενναιοφρόνως. 8) Ψήφισμα (ψ. ι') ἀπαγορεῦον τὴν ἐξ ἀλλοτρίων ἐξαγωγὴν ἀρχαιοτήτων. 9) Ψήφισμα (ψ. ια') περὶ βελτιώσεως τῆς θέσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ περὶ ἰδρύσεως σχολείων καὶ προικοδοτήσεως τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου. Τὸ 12ον ψήφισμα ἐκανόνιζε τίνι τρόπῳ ἔδει νὰ δικάζωνται αἱ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ποινικαὶ διαφοραὶ καὶ τὸ 13ον, κηρῦττον τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐάνταπτεν ἵνα ἡ αὐτὴ Συνέλευσις συνέλθῃ ἐκ νέου ἐν χρόνῳ προσήκοντι, εὐθὺς δ' αὖτε παρασκευάσῃ Κυβερνήτους περατώσῃ τὰς ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀνατεθείσας ἀποστολάς. Ἐκρηγῆθη δὲ ἡ λίξη μὴ ἐνεργουμένων ἐκλογῶν νέων πρὸς συγκροτήσιν Συνέλευσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυβερνήτου ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν.

Μετά τὴν προσωρινὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ὁ Κυβερνήτης μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος καὶ ἐργασίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ψηφισθέντων ὡς πρὸς τὴν νέαν πολιτικὴν σύνταξιν τοῦ κράτους. Συνεκρότησε τὴν Γερουσίαν, διώρισε τοὺς γερουσιαστὰς κατὰ τὰ ἐψηφισμένα αὐτῷ δικαιώματα καὶ πρὶν παρέλθαι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν εἰκόσιν ἡμέραι ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς Συνελεύσεως τὸ νέον τοῦτο συμβούλιον ὥμοσε τὸν εὐχόμενον ὅτι ὅσα ὅρκον καὶ ἡρξάτο τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σισίνη. Ἀτυχῶς καὶ ἐν τῷ διορισμῷ τῶν μελῶν τῆς Γερουσίας περιέπεσεν ὁ κυβερνήτης εἰς νέα λάθη, ἐκ τῶν εἰκοσιπέντε μελῶν διορίσας ὅν ἐκ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν παραιτήσεως οὐ μόνον εἰρημένους δύο τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους τῶν μέχρ' ἑξήκοντος οὐ μόνον λιτευομένων· οὕτω δὲ ἠϋξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν δυσμενῶς ἐχόντων πρὸς τὴν τῶν ἀνδρῶν πολιτείαν. Ἄλλ' ὁ Κυβερνήτης οὐδὲν λογίζομενος τὰ τοιαῦτα ἐξηκολούθει μετὰ τῆς ἀνάγκης διὰ τὰς τοῦ κράτους ἀνάγκας. Εὐτυχῶς δὲ ἡ τῆς εἰσιτήσεως βελτίωσις ἐπὶ τὸν ἥλου τῶν προσόδων αὐξῆσιν καὶ τακτικὴν εἰσπραξιν, καὶ αἱ ἐξακολουθεῖς διευγενναίαι συνδρομαὶ τῶν ἡγεμόνων, τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου I', τῆς αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ τῆς αὐτοκρατορίρας Ἀλεξάνδρας, ἔτι δὲ καὶ αἱ δίκην προκαταβολῶν δόσεις τοῦ συνομολογηθησομένου δανείου, προῆγον διαρκῶς τὰ ἔργα τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων καὶ ἐρημώσεων τῶν τελευταίων ἐτῶν ἡρξάντο κατὰ τὰ ἔτη 1828-1829 ἀναρθρώσκειν ἐν Πελοποννήσῳ κῶμαι καὶ πολίχναι καὶ ἀνεγειρόμεναι πόλεις καταστραφεῖσαι. Καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ ἄρδην καταστραφεῖσα Τριπολιτσα ἀνεκτίζετο ἰδιαίτερα φροντίδι τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα συνδεδήθησαν καὶ μετὰ τινων γεγονότων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν γενικωτέρου καὶ ὑψηλοτέρου χαρακτήρος, λίαν εὐνοϊκῶν πρὸς τὸ ἀρξάμενον ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως.

Ὡς ἤδη προηγουμένως ἐρρήθη, οὐ πολὺ μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀφίξιν τοῦ Κυβερνήτου, ἐξεργαγὴ ἐπὶ τέλους ὁ ἀπὸ τοῦ 1821 ἐγκυμονοῦμενος ρωσικὸς ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμος, σωτηριωδέστατος ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐτόνισε καὶ ἐξῆρε τὴν τοῦ γεγονότος ἔννοιαν καὶ ὁ Κυβερνήτης ἐν προκηρύξει πρὸς τὸν ἑλληνι-

κὸν λαόν. Ὁ πόλεμος οὗτος πλὴν τῆς ἀπὸ γενικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως ἐμμέσου ὠφελείας εἶχε τὴν ἰδιαιτέραν ἄμεσον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος ὠφέλειαν, ὅτι τῆς Πύλης ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου μὴ δυναμένης νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις ἐν τῇ ἄνωθεν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδι, ἢ τε Δυτικῇ καὶ ἡ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι,

Νικόλαος Α΄
της Ρωσίας

αἵτινες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γ. Καυαῖσκάκη καὶ τὴν πτώσιν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς πόλεως Ἀθηνῶν εἶχον ἐπικρατήσει τὸ κράτος τῶν Τούρκων, καθ' ὅν νῦν ἐνέχυρον εἰς ἑπαινοῦν ἀξιόλογον ἐκ Πελοποννήσου ἐπερχόμενον στρατόν. Ἦδη κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1827, μὲν ἐπίσημεις τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τῆς 24 Ἰουνίου ὡς συνθήκῃ τῇ Συνελεύσει ἀρχιστρατή- ἐν ᾧ διορισθεὶς Ἀγγλος ἐν τῇ ἑλλη- νικῇ ὑπηρεσίᾳ στρατιωτικὸς Ριχάρδος Τζώρτζ εἶχε μετακινήσει τὸ στρατόπε- δον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ στόλος ἑλληνι- κὸς ἐξ ἑννέα πλοίων ἀπαρτιζόμενος, ὑπὸ τὸν γενναῖον Ἀγγλον φιλέλληνα Γεώργιον Ἀστιγξ, ἐπεχείρει τὴν ἐκπόρ- θησιν τῶν παραλίων πόλεων. Καὶ τά- χιστα μὲν ὁ γενναῖος Ἀγγλὸς ναυτικὸς ἐκαθάρισε τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἀπὸ τῶν αὐτῶν τουρκικῶν πλοίων βυθίσας καὶ ἐν ἐν τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ Αὐστριακὸν πλοῖον τεβίβασε δὲ τὸν στρατὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τοὺς ἐκ Πελοποννήσου σπεύδοντας εἰς τὰς ἰδιαιτέρας πατρίδας αὐτῶν Ρουμελιώτας μαχητὰς εἰς Δραγαμέστον καὶ ἔστησεν ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ Αἰτωλικοῦ λαβὼν τραῦμα θανάσιμον (11 Μαΐου 1828) μετηνέχθη εἰς ἄλλαν πόλιν, ἔνθα ἀπεβίωσε μετ' ὀλίγας ἡμέρας (20 Μαΐου).

Τὰ πολεμικὰ ἔργα συνεχισθέντα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀστιγξ, κατέληξαν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1828 εἰς τὴν κατάληψιν πασῶν τῶν νοτίων ἀκτῶν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἐκυριεύθη δὲ καὶ ἡ Βόνιτσα (κατὰ Δεκέμβριον 1828), εἶτα (κατὰ Μάρτιον 1829) καὶ τὸ Ἀντίρριον, μετ' ὀλίγον (περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου) παρεδόθη δι' ὁμολογίας καὶ ἡ Ναύπακτος, ἐπικολούθησε δὲ καὶ ἡ τοῦ ἡρωϊκοῦ Μεσολογγίου, πολιορκουμένου κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, δι' ὁμολογίας παράδοσις (2 Μαΐου), ὥς καὶ ἡ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Τὴν ἄλωσιν ἢ ὀρθότερον τὴν ἀνάγκησιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ Κυβερνήτης δικαίως ἐξαίρει ὥς μέγα ἐθνικὸν εὐτυχὲς γεγονός ἐν προκηρύξει αὐτοῦ πρὸς τὸν ἑλλη- νικὸν λαόν· ἐτέλεσε δ' ἐν Αἰγίνῃ, ἔνθα ἔμαθε τοῦτο, ἑορτὴν μετὰ δοξολογίας ἐπὶ τῷ εὐτυχεῖ γεγονότι καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐνδόξως ἐνταῦθα πεσόντων.

Ἡ οὕτω τελεσθεῖσα ἀνάγκησιν ἀπάσης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ μέγιστον καὶ ἐνδοξότατον τῶν τοῦ Κυβερνήτου ἔργων, ὑπὸ τῆς τούτου πρωτοβουλίας καὶ τῆς τολμηρᾶς ἐπιμονῆς αὐτοῦ τελεσθέν, ἐνῶ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἢ μὴ θέλουσα τότε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ νέου κράτους ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐπιτυχοῦσα τὸ παρελθὸν ἔτος

διὰ πρωτοκόλλου τῆς ἐν Λονδίνῳ συνδιασκέψεως (τῆς 8/20 Νοεμβρίου 1828) τὸν περιορισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους, ἐξήτει ἐκ παντὸς τρόπου καὶ δι' ἀπειλῶν ἔτι νὰ κωλύσῃ τὴν ἐκτὸς Πελοποννήσου στρατείαν, θεωροῦσα ταύτην ὡς ἀντιπερισπασμὸν ὑπὲρ τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ τὸν Αἴμον ἐναντίον τῶν Τούρκων πολεμούντων Ρώσων, ρωσικοῖς χρήμασιν ἐκτελούμενον.

Ἰκανῶς βραδύτερον τῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι ἤρξαντο τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, ἀλλ' εὐχερῶς καὶ ἐνταῦθα κατελήφθησαν πολλὰ σπουδαῖα μέρη, τὸ Ζεμενόν, ἡ περίφημος μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκά, ἡ Λεβάρδεια, ἡ Σκοριποῦ καὶ ἅπαντα ἡ ἐπαρχία Ἀταλάντης, τὸ φρούριον τῆς Βουδωνίτης καὶ τὸ Τουρκοχωρι, πανταχοῦ τῶν τουρκικῶν φρουρῶν ὑποχωρουσῶν εἰρηνικῶς. Οἱ ἐν Τοπόλια Τούρκοι φρουροὶ ἀντισταθέντες κατέλιπον 20 νεκροὺς καὶ 15 αἰχμαλώτους. Δι' αἵματηρὰς ἐφόδους ἐκυριεύθησαν ὡσαύτως αἱ ὄχυνται θέσεις τῆς Κακῆς Σκάλας (9 Νοεμβρίου 1828), φονευθέντων πολεμίων ὑπὲρ τοὺς 40 καὶ ζωγρηθέντων 15, ἰσαριθμῶν δὲ φονευθέντων Ἑλλήνων.

Ἡ Ὑψηλιανη κατελήφθη δι' ὁμολογίας, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἀμφισσα (17 Νοεμβρίου). Τῆς Ἀμφίσσης ἡ παράδοσις ἐπὶννεγκε καὶ τὴν πασῶν τῶν λοιπῶν μέχρι Λαμίας (μενούσης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων) θέσεων. Οὕτως ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι τὸ ἔτος 1828 ἔληγε διὰ τῆς ἐλευθερώσεως πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Σπερχειοῦ χωρῶν. Ἀπόπειραί τινες τῶν Τούρκων περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἀπὸ Λαμίας καὶ ἀπὸ Καρύστου Εὐβοίας ὁρμουμένων, πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἀπολεσθευσῶν θέσεων, οὐδὲν ἐπὶννεγκον ἀποτελέσμα. Τέλος δὲ τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ρῶσοι ὑπερβάντες ἤδη τὸν Αἴμον καὶ καταλαβόντες τὴν Ἀδριανούπολιν ἐχώρουν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς Ἀρσλάνβης ἐπέμφθη εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν ἵνα περισυλλέξῃ τὰς ἐν ταῖς χώραις ταύταις (ἐν Θήβαις καὶ ἐν Ἀθήναις) ἐναπομεινάσας ἔτι τουρκικὰς φρουράς καὶ ὀδηγήσῃ αὐτὰς εἰς τὴν Θράκην πρὸς ἄμυναν τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν τούτων διὰ Βοιωτίας ἐπιστροφὴν ἐγένετο ἡ περίφημος μάχη τῆς Πέτρας, καθ' ἣν κινδυνεύσας ὁ τοῦρκος ἀρχηγὸς δι' ὁμολογίας μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἠδυνήθη νὰ ἀπέλθῃ ὑπόσπονδος. Τότε δὲ πᾶσα ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς πλὴν τῆς Λαμίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν (ἐνθα ἡ ἀκρόπολις κατεῖχετο ἔτι ὑπὸ ὀλιγαριθμοῦ τουρκικῆς φρουρᾶς) ἠλευθερώθη τελείως πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1829.

Τὰ πολεμικὰ ταῦτα ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἔργα τῶν ἐτῶν 1828 — 1829 καὶ τὰ εὐτυχῇ ἀποτελέσματα αὐτῶν εἶχον καὶ τοῦτο τὸ μέγα ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι, ὅτι διὰ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος ὅπερ ἐδημιούργησαν τῆς διὰ τῶν ὅπλων χαράξεως τῶν νέων ὁρίων ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ μέχρι τοῦ Σικελικοῦ πελάγους, ἔλυσαν προκαταρκτικῶς τὸ ἐν τῇ Λονδινίᾳ συνδιασκέψει μετὰ πολλῆς ἐλθρότητος ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διαπραγματευόμενον ζήτημα τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους. Ἡ συνδιασκεψὶς τὰ ὅρια ταῦτα εἶχε περιορίσει, ὡς ἐρρήθη, τῷ 1828 (διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 8/20 Νοεμβρίου), ἀξιῶσει τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἀλλ' ἡ Ρωσία εἶχε μετ' ἐπιφυλάξεων συγκατατεθῇ εἰς τὰ ὅρια ταῦτα, τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου διαρκοῦντος ἔτι ἀμφιρρόπου. Ἀλλ' ὅτε ὁ πόλεμος τῷ 1829 ἐπανελήφθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας μετὰ μείζονος ρώμης καὶ ἐπιτυχίας, Ρωσία καὶ Γαλλία εἶχον προτείνει καὶ ἐπιτύχει, παρὰ πάσας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, τοῦ καὶ προέδρου τῆς Συνδιασκέψεως, τὴν εὐρυνσιν τῶν ὁρίων μέχρι γραμμῆς ὁροθετικῆς διηκού-

σης ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ Βόλου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης. Ὅτε δὲ ὁ Ρῶσος στρα-
τάρχης Νικόλαος Δεΐβιτς κατ' Αὐγουστον τοῦ 1829, μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑπέρβασιν τοῦ
Αἵμου, ἧς ἔνεκεν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου διὰ τῆς προσωνυμίας Ὑπε-
ραιμίου (Ζαβαλκάνσκι), ἔλαβε ῥητὴν διαταγὴν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἵνα ἐν τῇ μετὰ

Αὐγουστίνος Καποδίστριας

τῆς Πύλης συνομολογηθησο-
μένη συνθήκῃ ἐπιβάλη τὴν
παραδοχὴν τῆς εἰρημένης
γραμμῆς Βόλου—Ἄρτης, ἡ
Πύλη καὶ ὁ Σουλτάνος, οἱ μέ-
χρι τότε οὐδὲ τῆς Πελοποννή-
σου μόνης στέργοντες τὴν αὐ-
τονομίαν, ἔντρομοι γενόμενοι
ἐπὶ τῇ εἰς τὴν Πόλιν προσεγγί-
σει τοῦ νικηφόρου στρατοῦ, διὰ
τοῦ ἄρθρου 10 τῆς συνθήκης
τῆς Ἀδριανουπόλεως (ὅπερ
κατὰ τὸν μέγαν ἄγγλον πολι-
τικὸν ἄνδρα Γουλιέλμον Γλάδ-
στωνα ὑπῆρξε τὸ διεθνὲς συμ-
βόλαιον τῆς πολιτικῆς ὑποστά-
σεως καὶ αὐτοτελείας τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ κράτους), ὑπεχρεώθη-
σαν νὰ δεχθῶσι πᾶσαν περὶ
τῆς Ἑλλάδος ἀπόφασιν τῆς
Λονδινίας συνδιασκέψεως καὶ

εἰδικῶς περὶ τῶν ὁρίων προσεχώρησαν εἰς τὴν περὶ γραμμῆς Ἄρτης-Βόλου ἀξίωσιν τοῦ
νικητοῦ. Ἡ δὲ Λονδινία συνδιάσκεψις ἡ κατὰ νέαν ἀξίωσιν τῆς Ἀγγλίας ἀποφασίσασα τὴν
παντελῆ ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀνεξαρτησίαν τοῦ νέου κράτους ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ τε
πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολεως τοῦ 1826 καὶ τῆς Λονδινίας Συνθήκης τοῦ 1827, δι' ὧν
καθίστατο κράτος ὑποτελὲς τῷ Σουλτάνῳ, καὶ ὡς ἀντάλλαγμα πρὸς τὴν Πύλην διὰ τὴν
ὀδυνηρὰν ταύτην θυσίαν ἐδέχθη τὴν περικοπὴν τῆς νέας γραμμῆς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλ-
λάδι, ὁλοκλήρου τῆς πέραν τοῦ Ἀχελφίου χώρας ἐπανερχομένης ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Σουλ-
τάνου.

Ἡ τοιούτη περικοπὴ τῶν ὁρίων (8/20 Μαρτίου) ἀλγεινотάτην ποιήσασα ἐντύ-
πωσιν ἐν Ἑλλάδι, προκάλεσε, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Κυβερνήτου, τὴν διαμαρτυρίαν τῆς τε
Ἑθνικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς Γερουσίας, ἐπὶ τῇ ἐκείνῃ δὲ καὶ τὴν τοῦ πρίγκιπος Σάξ-Κο-
βούργου Λεοπόλδου, διορισθέντος ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ἡγεμόνος κυριαρχοῦ (prince
souverain) τῆς Ἑλλάδος καὶ δεξαμένου ἐπὶ στιγμὴν, τὴν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος παραίτησιν.
Ἡ παραίτησις δὲ τοῦ πρίγκιπος θεωρηθεῖσα ἐν Ἑλλάδι ὡς ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου προ-
κληθεῖσα ἠῤῥησε τὴν ἐναντίον τούτου ἀντιπολίτευσιν. Ἐντεῦθεν δὲ μεγάλαι προέκυψαν
ἀνωμαλῖαι ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ ὑπὸ πολλῶν καταγγελλόμενος νεποτισμὸς
ἦτοι προτίμησις σιγγενῶν ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις (τὰ μεγάλα ἀξιώματα ἐδίδοντο
εἰς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Βιάρων καὶ Αὐγουστίνον) ἠῤῥησε τὴν παρὰ ταῖς εἰρημέναις
τάξεσι δυσμένειαν, ἥτις ἔτι μᾶλλον ἐπετάθη διὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἧς προϊστάτο

φίλος αὐτοῦ οἰκεῖος, ὁ Γενναῖος, ἐνεργουμένης καταδιώξεως ἐναντίον παντὸς ὑπόπτου ἐπὶ δυσμενείᾳ ἢ ἐπιβουλῇ κατὰ τοῦ Κυβερνήτου θεωρουμένου. Κατηγορήθη πρὸς τούτοις ὁ Κυβερνήτης καὶ ὡς φερόμενος μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς ὁπλαρχηγούς τοῦ ἀγῶνος (ἀλλ' ἢ τοιαύτη κατηγορία ἀπέβλεπε μᾶλλον ὁπλαρχηγούς κατωτέρους, διότι πρὸς τοὺς μεγάλους ὁπλαρχηγούς τοῦ ἀγῶνος τὸν Θ. Κολοκοτρώνην, ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ τὸν Α. Μιαούλην, διετέλει πάντοτε ἐν μεγάλῃ οἰκειότητι). Ὡς οὕτω προκαλουμένη κατὰ τοῦ Κυβερνήτου ἀντιπολιτεύσις ἔλαβε ἐπίτασιν ὅτε ἠγγέλθη ἡ τοῦ Λεοπόλδου παραίτησις ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος κυριάρχου ἡγεμόνος, ἀποδοθεῖσα εἰς τὰς ἐκ μέρους τοῦ Κυβερνήτου πρὸς αὐτὸν πεμφθείσας εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως ἦν παρίστα ἄκρως ζωφερὰ καὶ ἀπεγνωσμένην, ἵνα προκαλέσῃ τὴν ἀπογοήτευσιν τοῦ ἐκλεγέντος ἡγεμόνος. Ὅτε ἡ ἀγγελθεῖσα παραίτησις τοῦ Λεοπόλδου, μεγάλην προκαλέσασα ἀθυμίαν παρὰ τῷ λαῷ, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς συλλογὴν ὑπογραφῶν εἰς ἀναφορὰς πεμφθησομένας εἰς τὸν πρίγκιπα καὶ καθικετεύουσας αὐτὸν ἵνα ἀνακαλέσῃ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, ἔξητῶντο συγχρόνως καὶ ὑπογραφαὶ ὑπὸ τῶν ἀφοσιωμένων τῷ Κυβερνήτῃ δι' ὧν ἔζητειτο ἡ ἐν τῇ ἔξουσίᾳ ἔν ἰσοβιότητι παραμονὴ αὐτοῦ. Ἐλέγετο δὲ ὅτι ἄνθρωποι τῆς ἔξουσίας ἐνῷ παρενέβαλλον προσκόμματα εἰς τὰς πρὸς τὸν Λεοπόλδον ἀναφορὰς, ἐργάζοντο ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν χάριν τοῦ Κυβερνήτου ἀναφορῶν.

Εἰς τὰ γενικὰ ταῦτα αἷτια προστετέθησαν καὶ ἰδιαίτερα τοπικῆς ἢ προσωπικῆς ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὸν Κυβερνήτην, ἅτινα πάντα ὁμοῦ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπενέγκωσι μεγάλην κρίσιν. Ὡς εἴπομεν, ὁ Κυβερνήτης ἐτίμα τὸν Μιαούλην καὶ διέκειτο εὐμενῶς πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ὁ Μιαούλης ἦν Ὑδραῖος, ἡ δὲ Ὑδρα ἡ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα τσαυτάς ὑποστᾶσα θυσίας χάριν τοῦ ἀγῶνος τούτου εἶχε τὴν εὐλογον ἀξίωσιν ἵνα αἱ θυσίαι αὗται ἀμειψθῶσι διὰ τινων ὑπὲρ τῆς ἡρωϊκῆς νήσου κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν εἶχε δὲ δοθῇ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου αὐτοῦ ὑπόσχεσις τοιαύτη πρὸς ἐπιτροπεῖαν νησιωτῶν προσελθοῦσαν πρὸς αὐτόν καὶ ἐκθέσασαν τὰ κατὰ τὴν θέσιν τῆς νήσου, ἀλλ' οὐδὲν ἐπράχθη πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν δοθεισῶν ὑποσχέσεων. Τότε ἡ Ὑδρα κατέστη κέντρον ἀντιπολιτεύσεως ὁργανωμένης ἐναντίον τῆς θέσεως τοῦ Καποδιστρίου, καὶ ἡ νῆσος ἀπετέλεσε κέντρον ἰδιαίτερας κυβερνήσεως, εἰς ἣν προσεχώρησαν καὶ πλείστα νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως ἡ Σῦρος. Τῆς νήσου δὲ ταύτης ἡ ἀπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου ἀποστασία ἀπέβαιναν ἐπιζημιωτάτῃ οἰκονομικῶς εἰς τὸ κράτος τοῦ Κυβερνήτου καθ' ὅσον ἡ ἀπὸ τοῦ τελευταίου χρόνου τοῦ ἀγῶνος ἀρξαμένη τῆς νήσου ταύτης ἐμπορία ἡ ἀπὸ τοῦ χρόνου οὗ ἀφηγούμεθα τὴν ἱστορίαν καταστήσασα αὐτὴν σπουδαιότατον ἐμπορικὸν λιμένα τοῦ κράτους, νῦν διὰ τῆς ἀποστασίας δὲν εἰσέφερε πλέον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰς ὁπωσοῦν πλουσίας τελωνειακὰς προσόδους. Ἀλλ' ἡ ἐν Ὑδρᾷ ἀντιπολιτευτικὴ κίνησις δὲν περιορίζετο εἰς παθητικὴν ἀμυναν· τουναντίον ἐνηργεῖτο ἐνταῦθα καὶ σπουδαία ἐπιθετικὴ ἀντιπολιτεύσις κατὰ τοῦ Κυβερνήτου, ἀφοῦ μετέβησαν εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐπιφανεῖς τινες

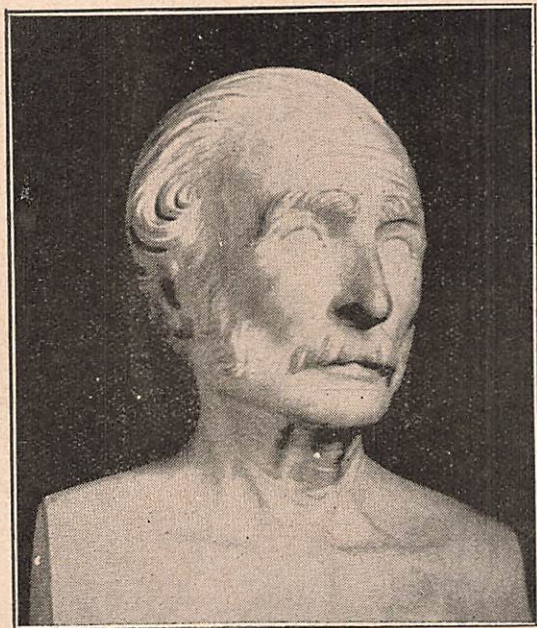

Λεοπόλδος

ὁ ἐκλεγείς ἡγεμὼν Κυρίαρχος τῆς Ἑλλάδος

ἀντιπολιτευόμενοι, ὁ πολιτευτὴς Α. Μαυροκορδάτος καὶ ἄλλοι δυσηρεστημένοι κληρικοί καὶ πολιτικοί· ἐπίκουρος δὲ ἡθικῶς ἰσχυρὸς προσῆλθε τοῖς ἐν Ὑδρᾷ καὶ ὁ ἐν Παρισίοις Ἀδαμάντιος Κοράης, δοσιμέως ψέγων τὴν τοῦ Κυβερνήτου πολιτείαν. Εἰς τὴν Ὑδρᾷ δὲ

Ὁ ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σούτσος

μετέβησαν καὶ ὁ ἔνθους ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σούτσος, διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Κυβερνήτου στίχων πόλεμον κατ' αὐτοῦ κηρύττων, καὶ ὁ νεαρὸς νομομαθὴς Ἀθανάσιος Πολυζωΐδης. Οὗτος ἄρτι ἐπανελθὼν ἐκ Παρισίων, ἔνθα ἐτελειοποίησε τὰς νομικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, καὶ ἐμπεφορημένος τῆς Ἰουλιανῆς ἐπαναστάσεως, ἥς ὑπῆρξε μάρτυς, ἐγένετο συντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Ἀπόλλων» ἐν Ὑδρᾷ ἐκδιδομένης, ἐν ἣ σφοδρότατα ἐγράφοντο ἄρθρα κατὰ τοῦ Κυβερνήτου.

Ὁ Καποδίστριας βλέπων τὸν ἐκ τῆς Ὑδράς κίνδυνον εἰργάζετο δραστηρίως πρὸς πρόληψιν αὐτοῦ, ἐνεργῶν παρὰ σκευὰς μυστικὰς ἐν Πόρῳ πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς νήσου. Τοῦτο γνωστὸν ἐν τῇ νήσῳ προὔκάλεσε μυστικὸν συμβούλιον τῶν εὐπατριδῶν

αὐτῆς, ὅπερ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μιαούλην νὰ καταλάβῃ αἰφνιδιαστικῶς τὸν ναύσταθμον τοῦ Πόρου. Πράγματι δὲ ὁ Μιαούλης ἀπελθὼν ἐξ Ὑδράς μεθ' ἑκατὸν πεντήκοντα γενναίων αὐτοῦ κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὸν ναύσταθμον τοῦ Πόρου ἀφοῦ περιώρισε τὸν διοικητὴν τοῦ στόλου Κ. Κανάρη. Ὁ Κυβερνήτης ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν γενομένων εὐρεθεὶς ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου ἀπετάθη πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν τριῶν Δυνάμεων, οὗτοι δὲ ἀπεφάσισαν νὰ συσσεφθῶσι μετὰ τῶν στολάρχων τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐνεργήσωσι τὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν παράδοσιν τοῦ ναυστάθμου, ἀφοῦ ὁ Μιαούλης ἀπέρριψε πάσας τὰς περὶ παραδόσεως γενομένας αὐτῷ ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἀντιπρέσβειων τῶν Δυνάμεων προσκλήσεις. Ἀλλὰ πρὶν γίνῃ τὸ συμβούλιον τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἀντιπρέσβειων μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στόλου, ὁ ῥῶσος ναύαρχος Ρικάρδος ἔπλευσε μόνος πρὸς τὸν ναύσταθμον καὶ ἀπέκλεισεν αὐτόν, ἐνῶ στρατὸς κυβερνητικὸς κατὰ ξηρὰν ἀφικόμενος πρὸ τοῦ ναυστάθμου ἐπολιόρκει αὐτόν. Ὁ Μιαούλης δὲ βλέπων τὸν ῥῶσον ναύαρχον ἐνεργοῦντα μονομερῶς, ἀποκλείοντα τὸν ναύσταθμον καὶ κωλύοντα πᾶσαν κομιδὴν τροφῶν, ὑποπτεύσας δ' ἐκ τινων κινήσεων τῶν ῥωσικῶν πλοίων ὅτι παρεσκευάζοντο οἱ Ῥῶσοι πρὸς βιαίαν κατάληψιν, ἐν τῇ ὑπερτάτῃ στιγμῇ φόβου καὶ ἀπογνώσεως ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ μᾶλλον τὰ ὑπ' αὐτὸν πλοῖα ἢ νὰ ἴδῃ αὐτὰ καταλαμβανόμενα ὑπὸ Ῥώσων καὶ ἔκαυσε τὴν ὥραίαν φρεγάδα «Ἑλλάδα» ἥς ἐπέβαιναν· εἴτα κατεστράφη καὶ ἡ κορβέτα «Ὑδρα». Ὁ Μιαούλης ἐν μέσῳ μεγάλων κινδύνων διεσώθη φυγὼν μετὰ τῶν ὀλίγων περὶ αὐτὸν μεινάντων Ὑδραίων (διότι καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ναυτῶν οἱ πλείστοι εἶχον ἐγκαταλίπει ἤδη αὐτόν πρὸ τῆς καταστροφῆς). Ταῦτα ἐγένοντο τῇ 1 Αὐγούστου 1831.

Ἡ πράξις τοῦ Μιαούλη δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ πάντως ὡς ἔμπνευσις φιλοπατρίας, καὶ ὡς εἶπε γερμανὸς τις ἱστοριογράφος, οὔτε πράξις ὑδροῦκῆς φιλοπατρίας, ἀλλὰ στιγμιαίως τινὸς ἐκρήξεως ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως καὶ ἀμύνης ὑπερτάτης ἐναντίον βεβαίας φαινομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς καὶ καταστροφῆς. Ὁ Ἀ. Ραγκαβῆς ἐχαρακτήρισε τὴν πράξιν ὡς μεγαλουργὸν κακούργημα· ἐστιγματίσαν δ' αὐτὴν καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ ὁ Κανάρης ὡς προδοσίαν καὶ κακούργημα· ὑπὸ τοιαύτην δὲ ἔννοιαν ὁ Κυβερνήτης ἔκρινεν αὐτὴν ἐν τῇ πρὸς τὸν λαὸν προκηρῦξει. Ἐν Ἑλλάδι ἡ κοινὴ γνώμη ἔνεκα τῶν ἐπικρατούντων σφοδρῶτάτων κομματικῶν παθῶν ἐδιχάσθη ἐν τῇ περὶ τοῦ γεγονότος κρίσει αὐτῆς, τῶν μὲν πρὸς τὸν Κυβερνήτην προσκειμένων, καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ πλεῖστοι, θεωρησάντων αὐτὸ ἔγκλημα ἐναντίον τῆς πατρίδος, τῶν δὲ ἀντιπολιτευομένων ἔργον νομίμου ἀμύνης.

Ἐκτὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος, ἐν Εὐρώπῃ, οἱ προκατελιγμένοι ἐναντίον τοῦ Κυβερνήτου, τοῦ θεωρουμένου ῥώσου σατράπου, φιλελεύθεροι ἐδικαίωσαν μᾶλλον ἢ κατέκριναν τὸν Μιαούλην· καὶ ἐμβρυθεῖς ἱστοριογράφοι οἷον ὁ γερμανὸς Γερβίνος ἀπεφάνησαν γνώμην ὅτι τὸ γεγονὸς οὐδεμίαν ἡδύνατο νὰ προσάψῃ κηλίδα εἰς τὸν ἐγνωσμένον ἀγνὸν βίον τοῦ Μιαούλη, ἀφοῦ οὐδὲν ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ στοιχεῖον ἐμπαθείας ἢ φιλοδοξίας ἰδιοτελοῦς. Ὁ ἴδιος δὲ Μιαούλης, καθ' ἃ εἶπεν αὐτὸς βραδύτερον εἰς τὸν Σ. Τρικούπην, ἐθεώρει τὸ ἔργον αὐτοῦ προῖόν ἐξάψεως ὑπερτάτης καὶ ἐλυπεῖτο ὅτι ἐκείνην τὴν στιγμὴν δὲν εὐρέθη τις παρ' αὐτῷ ἀνὴρ τῆς περσιῆς Τρικούπῃ ἢ Μαυροκορδάτου, ἵνα κρατήσῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

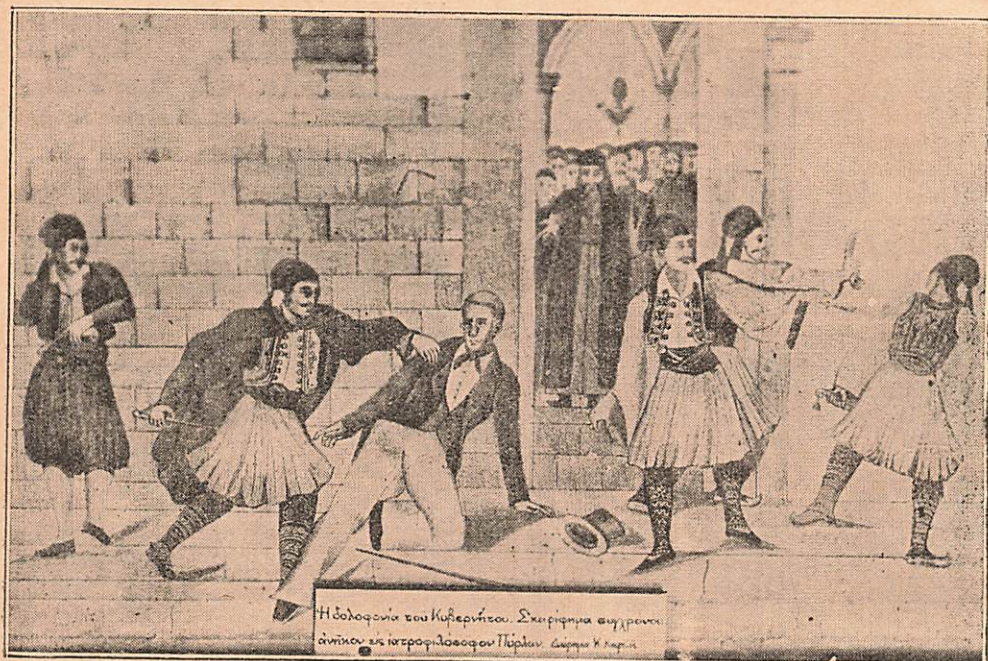

Γεώργιος Μαυρομυχάλης

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τὸ καταστρεπτικὸν οὐδεμίαν ἐπήνεγκε λύσιν εἰς τὴν ὀφισταμένην ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ διαιρέσεων μεγάλῃν κρίσιν. Τὰ μίση μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἐξηκολούθουν σφοδρότερα, ἐξεδηλώθησαν δὲ καὶ συμπτώματα ἐπαναστάσεως καὶ ἐν Μάνῃ (ὅπως πρότερον ἐν Λαμῃ ὑπὸ τὸν Καρατάσσον· ἀλλ' οὗτος τάχιστα καταβλήθεις ὑπὸ τῶν κυβερνητικῶν δυνάμεων εὗρε τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν τῇ εἰς Τουρκίαν φυγῇ). Ὁ Κυβερνήτης, θεωρῶν ὅτι τὰ ἐν Μάνῃ συμπτώματα τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν ἔργον τῶν ἐν Ὑδρᾷ, συνέλαβε πολλοὺς ἐκεῖ ἐπιφανεῖς Μανιάτας ὡς ὑπόπτους καὶ ὡς ὀμήρους, συνελήφθη δὲ τότε καὶ ὁ γηραιὸς ἡρωϊκὸς πρῶν ἀρχῶν τῆς Μάνης Πετρόμπευς, ἀρχηγὸς ἐνδόξου οἰκογενείας ὀλόκληρον ἐκατόμβην ἀνδρῶν θυσιασάσης εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Πετρόμπευς εἶχεν ἀπέλθει ἀπὸ Ναυπλίου εἰς τὴν Μάνην ἵνα εἰρηνεύσῃ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κυβερνήτου πράξας τοῦτο συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τούτου ὑπὸ τοῦ μοιράρχου Κ. Κανάρη ναυλοχοῦντος ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας καὶ ἐπέμφθη εἰς Ναύπλιον, ὅπου ἐτέθη εἰς αὐστηρὰν φυλακὴν. Μάτην ἐγένοντο διαβήματά τινα καὶ μεσιτεῖαι πρὸς ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ. Τότε δὲ ὁ Ρῶσος ναύαρχος Ριζόρδος εὐρεθεῖς ἐν

Μάνη παρεκλήθη συγκινητικώτατα ὑπὸ τῆς σεβασμίας μητρὸς τοῦ Πέτρου, τῆς Ἑκάβης τῆς Πελοποννήσου, ἵνα ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀποφυλακίσεως τοῦ υἱοῦ της, καὶ ἐλθὼν εἰς Ναύπλιον εἰργάσθη πολὺ παρὰ τῷ Κυβερνήτῃ ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Τοῦτο

Ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια (Κατὰ σύγχρονον σκιαγράφημα)

βλέποντες οἱ δύο νεαροὶ Μαυρομυχᾶλοι, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μπέη Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος, προέβησαν εἰς τὸν φόνον τοῦ Κυβερνήτου τῇ εἰκοστῇ ἐβδόμῃ Σεπτεμβρίου, τελεσθέντα κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ καθ' ἣν στιγμὴν εἰσήρχετο ὁ ἀνὴρ εἰς τὸν ναόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη αὐθημερὸν ἐν τῇ φυγῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Κυβερνήτου, ὁ δὲ Γεώργιος, καταφυγὼν εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν καὶ παραδοθεὶς ὑπὸ ταύτης, ἐδικάσθη ὑπὸ στρατοδικεῖον καὶ καταδικασθεὶς εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν ἐθανατώθη διὰ τυφεκισμοῦ.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυβερνήτου ἡ Γερουσία προέβη εἰς σύστασιν προσωρινῆς τριπλῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἀπαρτιζομένης ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ἀποθανόντος Καποδιστριαίου Αὐγουστίνου, τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Ἰ. Κωλέττη, ἀλλ' ἡ τῆς τριανδρίας ταύτης κυβέρνησις ταχέως διελύθη ἔνεκεν ἐλλείψεως ὁμοφωνίας μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ἀνδρῶν. Ὁ Κωλέττης ἀντιπροσωπεύων μεγάλην μερίδα Ρουμελιωτῶν, οἵτινες δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Καποδιστριαίου, ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ εἰς πλήρη περιήλθε διάστασιν καὶ πρὸς τοὺς τέως συνάρχοντας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πάντας τοὺς Ρουμελιώτας μαχητάς. Καὶ ἔμελλεν ἤδη τότε νὰ ἐκραγῇ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν· ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον διὰ Ναυπλίου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἑκτακτος ἀπεσταλμένος πρὸς διευθέτησιν ἀκριβῶς τοῦ περὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ζητήματος μεταβαίνων Στρατφόρος Κάννιγγ, μεσολαβήσας ἐνήργησε τὴν ἀναιμωτὴ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδα (εἰς Περαχώραν) ἀπο-

χώρησιν τῶν Ρουμελιωτῶν. Ἐν Περαιῶρα συνέρρευσαν νῦν οἱ πανταχόθεν πρὸς τὴν κυβερνήσιν ἀντιπολιτευόμενοι καὶ πολλοὶ νέοι πολιτευταὶ καὶ ἵδρυσαν νέαν κυβερνήσιν ρουμελιωτικὴν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Κωλέττου, παρ' ᾧ ὡς γραμματεὺς εἰργάζετο νῦν ὁ λόγιος Δ. Χρηστίδης· εἰς τὸ γραφεῖον δὲ τούτου προσηρτήθη καὶ ὁ τότε ἐξ Εὐρώπης ἑλθὼν εἰς Ἑλλάδα νεαρὸς φαναριώτης Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς. Ταχέως ἠϋξήθη ὁ ἀριθμὸς καὶ τῶν ὁπλιτῶν, οἵτινες πανταχόθεν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος προσήχοντο εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κωλέττου ἵνα ἀγωνισθῶσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν τούτου, τὴν σημαίαν τῶν συνταγματικῶν, διότι τοιαύτην ὀνομασίαν προσέδωσαν οἱ περὶ τὸν Κωλέττην εἰς τὸ κόμμα αὐτῶν ὡς κόμμα συνταγματικὸν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μοναρχίζουσαν μερίδα τὴν περὶ τὸν Αὐγουστίνον Καποδίστριαν καὶ Θ. Κολοκοτρώνην. Ὁ Κωλέττης λα-

Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς

βῶν ἀπόφασιν νῦν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἐβράδυνεν ἐπὶ μικρὸν ἔνεκεν ἀπορίας χρημάτων, διότι οἱ ἀπὸ πολλοῦ μισθοδοσίας στερούμενοι ὁπλίται αὐτοῦ ἠπείλουν ἐξεγερσιν διὰ τὴν καθυστέρησιν τῶν μισθῶν αὐτῶν· πρὸς τὸν ἐν ἀμηχανίᾳ διατελοῦντα Κωλέττην προσήλθε τότε βοηθὸς ὁ ἀπὸ τῆς περιγηγέσεως τῶν νήσων ἐπιστροφῶν γεμῆς φιλέλλην Κάρολος Θεόδωρος. Ὁ λόγιος οὗτος ἐπεσκέπαστο κατὰ τὸν χρόνον τούτον τὴν Ἑλλάδα, οὐχὶ μετ' ἐντολῆς ἐπισήμου τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ τῆς Βασιλικῆς, ἀλλ' ἀπλῶς χάριν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν καὶ πρὸς τούτῳ τῷ σκοπῷ κομίζων ἐπιστολὰς ἐκ μέρους τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὅταν ἔτι ἔζη οὗτος, μετέβη εἰς τὰς νήσους.

Πανταχοῦ ὅπου ἐνεφανίσθη ὁ Θεόδωρος, νομιζόμενος οὐχὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς διδάσκαλος τοῦ βασιλόπαιδος Ὁθωνος, οὗ ἡ ὑποψηφιότης εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον εἶχε διαλαληθῇ ἤδη ἐν Ἑλλάδι, ἐτύγγανε μεγάλου σεβασμοῦ παρὰ τοῦ λαοῦ, ἐρωτώμενος πανταχοῦ «πότε ἔρχεται ὁ ἀφέντης» καὶ λαμβάνων τὴν βεβαίωσιν τῶν πρὸς τὸν Λουδοβίκον καὶ Ὁθωνα αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐνισχύων τὸν βασιλέα Λουδοβίκον διὰ τὴν περὶ τοῦ υἱοῦ του ἀπόφασιν. Ἀκούων δὲ νῦν ὅτε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τῶν νήσων τὰ περὶ τῆς ἐπικειμένης στρατείας τῶν ἐν Περαιῶρα ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, ἔσπευσεν ἐνταῦθα ἰναγκωλύσει δύνατον τὴν στρατείαν ταύτην. Ὁ Κωλέττης ἐδέχθη τιμητικῶς τὸν ἐπιφανῆ Γερμανὸν γινώσκων ὅτι οὗτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ χοήματα, καὶ δανεισάμενος ἀρκετὰ παρ' αὐτοῦ ἐπῆρκεσε προσωρινῶς πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ στρατοῦ.

Ἄλλως πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐνέργειαι τοῦ Ἱεραρχίου παρὰ τῷ Κωλέττῃ καὶ αἱ προσπάθειαι πρὸς τὴν εἰρηνικὴν διευθέτησιν τῶν ἐρίδων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀπέτυχεν. Ἐπεὶ οὖν τέλος καὶ ὁ Θείριος ὅτι καὶ τὸ δίκαιον ἦτο μᾶλλον πρὸς τὸ μέρος τῶν συνταγματικῶν. Οὕτως ἤρξατο νῦν ἡ ἐκστρατεία τῶν Ρουμελιωτῶν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον· ραγδαίως

Κάρολος Θεΐριος

κατῆλθεν ὁ ρουμελιωτικὸς στρατὸς εἰς τὸν Ἴσθμὸν καὶ καταβαλὼν ἐνταῦθα τὸν ἀντικαθέντα αὐτῷ ἀσθενὴ κυβερνητικὸν στρατὸν ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ Ναυπλίου. Ἐμελλε δὲ νῦν πρὸ τῆς πόλεως ταύτης νὰ συγκροτηθῇ μεγάλη αἵματηρὰ μάχη, ὁπότε ὁ Θεΐριος προβὰς εἰς τὸ μεταίχιμον τῶν δύο ἀντιπάλων στρατῶν παρήνεσε τοὺς μαχητὰς ν' ἀποσιῶσι τῆς ἀδελφοκτόνου πάλης, ἀναμνησκὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ λεχθὲν πάλαι ὑπὸ Ρωμαίου αὐτοκράτορος «τοὺς Ἕλληνας ἀπομεμαθηκέναι τὴν ἐλευθερίαν». Ἡ ἐμφάνις τοῦ γηραιοῦ Γερμανοῦ φιλέλληρος ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ ἀμφοτέρω τὰ στρατόπεδα καὶ ἀπεφασίσθη νῦν νὰ λυθῇ εἰρηνικῶς ἡ ἔρις παραιτουμένης τῆς κυβερνή-

σεως τῆς τριανδρίας. Τὴν ἰδίαν νύκτα ὁ Αὐγουστῖνος ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου, φέρων καὶ τὴν σορὸν τοῦ ἀδελφοῦ ἰου, καὶ ἀπεχώρησεν εἰς Κέρκυραν· ἰδρῦθη δὲ νέα κυβερνήσις πολυμελής, ἣς μετεῖχε καὶ ὁ Κωλέττης. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἐπῆλθεν ὀριστικὴ εἰρήνη. Τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα διεχύθησαν νῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὥς εἰς ἐχθρικὴν χώραν, φέροντα καταστροφὴν καὶ ἀρπαγὰς καὶ πνέοντα τρόμον τοῖς κατοίκους ὑπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σημαίαν τοῦ συντάγματος. Καὶ τὸ σύνταγμα κατέστη, ὥς λέγει ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, *σύντριμμα*. Τελεία ἀναρχία ὑπῆρξεν νῦν ἐν Πελοποννήσῳ, ἐκτὸς τῶν χωρῶν ἐκείνων ὅπου ἐπεκράτει ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ τῆς σημαίας τῶν Φιλικῶν (τοῦ Φοίνικος). Πάντως ἡ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐξουσία ἐστερεῖτο τυπικῆς νομιμότητος, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο πατρικὴ καὶ εὐεργετικὴ εἰς τὸν λαόν. Τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν διέλυσε βιαίως αὐτὸς ὁ λεγόμενος στρατὸς διὰ τὴν καθυστέρησιν τῶν μισθῶν. Ἡ δὲ λεγομένη γερούσια ἵνα ἔχῃ ἀσφάλειαν τινά, καταλιποῦσα τὸ Ναύπλιον κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄστρος, ὅπως διατελῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ρωσικῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Ρικόρδου.

Εἰς τὴν οὕτω εἰς τὸ ἔπακρον ἐξικνουμένην ἀναρχίαν ἔθηκε τέρμα ἡ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1832 ἀφικομένη ἀγγελία περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνος ὡς βασιλέως καὶ περὶ τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου τοῦ Μαΐου καὶ ἡ μετ' ὀλίγον διὰ τοῦ Ναυπλίου διάβασις τοῦ Σρατφόρδου Κάννιγγ, ἐπιστρέφοντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀφοῦ προήγαγε τὴν Πύλιν εἰς τὰ ἐν Λονδίῳ ἀποφασισθέντα. Ἡ χαρὰ καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἰδίως ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Ὁθωνος ἐπήνεγκον τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν διαμαχομένων

μερίδων καὶ τὴν εὐταξίαν ἐν τῇ κυβερνήσει, ἐστάλη δὲ τότε εἰς Μόναχον τριμελὲς ἐπιτροπὴ ἀποτελούμενη ἀπὸ τὸν Νότιον Μπότσαρην διὰ τὴν Ρούμελην, Α. Μιαούλην διὰ τὰς νήσους καὶ Δ. Πλαπούταν διὰ τὴν Πελοπόννησον, τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη μὴ ἐπιτρέψαντος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γενναῖον Κολοκοτρώνην νὰ μετάρχη. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀφικθεῖσα εἰς Μόναχον κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου μεγαλοπρεποῦς ἔτυχεν ὑποδοχῆς καὶ μεγάλων τιμῶν ἐκ μέρους τῆς τε βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ λαοῦ σύμπαντος. Μεγάλαι ἐορταὶ ἐτελέσθησαν πρὸς τιμὴν αὐτῆς καὶ αἱ ἡμέραι τῆς ἐν Μονάχῳ διατριβῆς ὀνομάσθησαν ἡμέραι ἑλληνικαὶ καὶ ἡμέραι χαρᾶς καὶ εὐθυμίας. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἀφοῦ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιτροπεία ὥμοσε πανηγυρικῶς τὸν ὅρκον τῆς πίστεως εἰς τὸν νεαρὸν βασιλέα, διωρίσθη δὲ τριμελὲς ἀντιβασιλεία καὶ ἐδόθησαν προκαταβολαὶ τινες τοῦ μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων ἐγγυηθέντος δανείου, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Μονάχου ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρίγκιπος Μαξιμιλιανοῦ διὰ τοῦ Τυρόλου εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα ἀπὸ Βρινδησίου μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν ἀνεχώρησε καὶ ἡ ἐπιτροπεία μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας εἰς Τεργέστην, ἵνα ἐκεῖθεν διὰ πλοίων μεταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ βασιλέως, τῆς Κερκύρας προσδιορισθείσης ὡς τόπου τῆς μετὰ τοῦ βασιλέως συντυχίας. Μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιτροπείας ἐπεβιβάσθη εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ ναυλωθέντα πλοῖα ἐν Τεργέστῃ καὶ ὁ ἐκ 5000 ὀπλιτῶν συγκείμενος βαναρικός στρατὸς, ὁ μέλλον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν τοῦ νέου τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

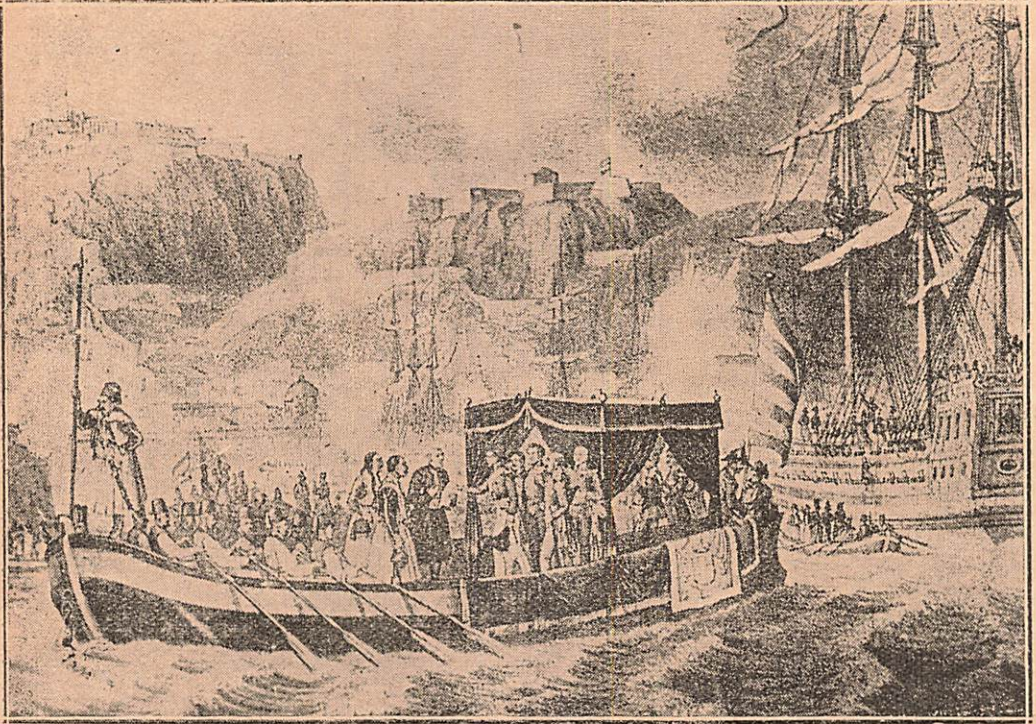

Ὁ Πάπας Γρηγόριος ΙΣΤ'

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ διήρχοντο διὰ τῆς ἄνω καὶ μέσης Ἰταλίας τυγχάνοντες πανταχοῦ τιμῶν. Οὕτως ἀφίκοντο κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐν Ρώμῃ, ἔνθα ἔτυχον θερμοτάτης ὑποδοχῆς καὶ ἐκ μέρους τοῦ πάπα Γρηγορίου ΙΣΤ', καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ἐορτῆς διῆλθον ἐν Ρώμῃ ἐκκλησιαζόμενοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀ. Πέτρου. Ἀπὸ τῆς Ρώμης μετὰ τὰς ἐορτὰς τῶν Χριστουγέννων μετέβησαν Ὁθων καὶ Μαξιμιλιανὸς εἰς Νεάπολιν, φιλοξενηθέντες μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ ἡμέρας. Κατόπιν ἀφίκοντο ἐπὶ τοῦ λίαν εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Φραγκίσκου παραχωρηθέντος ἀτμοπλοίου εἰς Βρινδήσιον, ἔνθα ὁ μὲν Μαξιμιλιανὸς ἀπεχαιρέτισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν δὲ Ὁθωνα παρέλαβεν ἀγγλικὸν πολεμικόν, ἢ «Μήδεια», καὶ μετήγαγεν εἰς Κέρκυραν, ἔνθα ἀποβὰς ὁ βασιλεὺς ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐνθουσιώδους ἐκ μέρους τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἀφοῦ δὲ ὁ ἐνταῦθα ἀφικόμενος στρατὸς μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας καὶ ἐπιτροπείας ἠνώθη μετὰ τῆς συνοδείας τοῦ βασιλέως, ἤρξατο ὁ ἀπόπλους πρὸς τὰ ἑλληνικὰ παράλια, ἀφοῦ μετὰ τῆς φερούσης τὸν βασιλέα ἀγγλικῆς φρεγάτας ἠνώθη γαλλικὸν καὶ ρωσικὸν πολεμικόν. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου ταχυδρομὸς ἀπὸ τῆς Πύλου ἔλθων εἰς τὸ Ναύπλιον ἠγγεilen ὅτι ὁ βασιλικὸς στόλος ἐφάνη ἐν Πύλῳ. Τέλος δὲ τῇ 15ῃ Ἰανουαρίου ὁ στόλος οὗτος εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Ἀλλ' ἐστάθη ἐπὶ δεκαήμερον ὅλον μακρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἵνα ἀποβιβασθῇ πρῶτος ὁ στρατός. Τέλος τῇ 26 Ἰανουαρίου 1833 ἀπεβιβάσθη καὶ ὁ βασιλεὺς πλησίον τῆς Τίρυνθος εἰς τοὺς λεγομένους «Ἀποβάθμους Δαναοῦ», οἱ ἔκτοτε ὀνομάσθησαν «Ἀπόβαθμοὶ Ὁθωνος». Ἐκεῖθεν δὲ ἡ βασιλικὴ συνοδεία, ἧς μετεῖχον πάντες οἱ ἐπίσημοι Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐν πρώτοις δὲ ὑπερηφάνως ἵππον ἐλαίνων μεγαλοπρεπῇ ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, τῶν περὶ λόφων κατεχομένων πάντων

ὑπὸ θεατῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων πανταχόθεν συρρευσάντων, προήλασεν εἰς τὸ Ναύπλιον, ἔνθα ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ ἐγένετο ἡ προσήκουσα δοξολογία, ἀφοῦ πρότερον ἀντηλλάγησαν λόγοι ἐπίσημοι τοῦ προεδρεύοντος τῆς συνόδου Κυριλλου Κορινθίας καὶ τοῦ βασιλέως

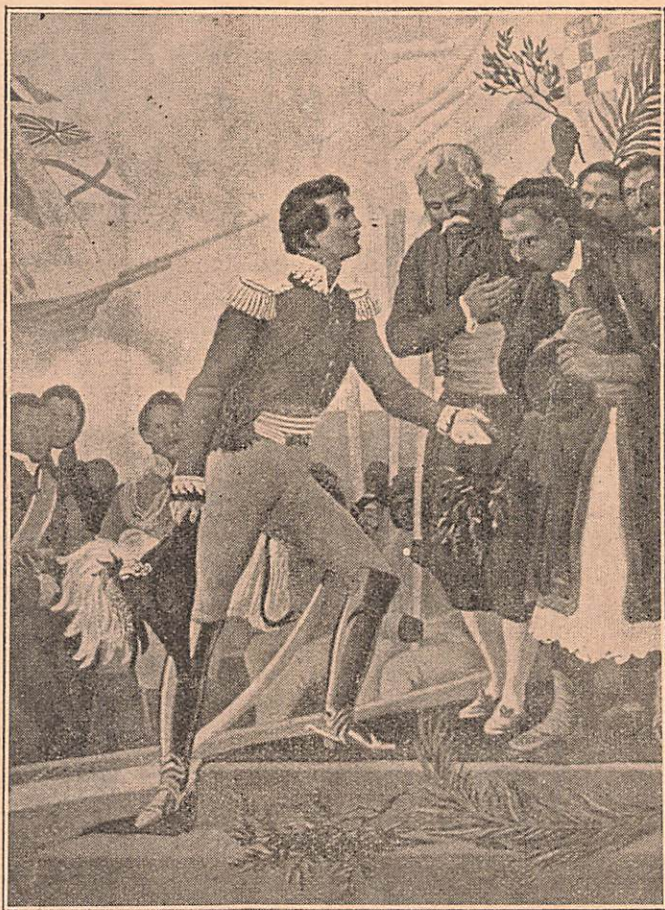
Ὁ Ὅθων ἐν τῇ λέμβῳ δι' ἧς ἀπεβιβάσθη παρὰ τὴν Τίρυνθα

Ὁθωνος ἀντιφωνήσαντος γερμανιστὶ διὰ βραχείας λόγου, ἐν ᾧ ἐξήρε τὸν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν σεβασμὸν καὶ ἀφοσίωσιν αὐτοῦ. Ἦλθον δὲ πρὸς τὸν βασιλέα ἐν τῇ λαμπρῷ ἐστολισμένῃ πύλῃ τῆς πόλεως καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ὧν ὁ ἀρχηγὸς προσφωνῶν τῷ βασιλεὶ παρέδωκεν αὐτῷ τὰς κλείδας τῆς πόλεως. Μικρὸν μετὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν ὁ βασιλεὺς ἀπεχώρησεν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον ὅπου ἦτο ἡ προσωρινὴ διαμονή. Ἡ δὲ ἀντιβασιλεία ἐξέδωκεν εὐθὺς προκήρυξιν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, ἀναμνησκουσα ἐν πρώτοις τὰ ὅσα δεινὰ ἐπάθεν ἡ Ἑλλὰς καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τῷ μακρῷ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν ἡρωϊκῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐπηγγέλλετο τὴν θεραπείαν τῶν κακῶν καὶ παρασκευὴν μέλλοντος εὐδαίμονος διὰ τῆς εἰς τὸ καθήκον ἀφοσιώσεως πάντων καὶ συντόνου ἐργασίας πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἡ ἀντιβασιλεία ὑπισχεῖτο ὅτι ἔμελλε νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν καὶ ἐνέργειαν πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπὸν καὶ ἐπεκαλεῖτο τὴν συνδρομὴν πάντων ἐν τῇ πιστῇ καὶ νομιμόφρονι ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος· ἐν τῇ προκηρῦξει ἐξήρετο ἰδιαιτέρως ὁ σεβασμὸς τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ θέσμια αὐτῆς. Τὴν προκήρυξιν ὑπέγραφον οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς κόμης Ἀρμανσβεργ, Γεώργιος Μάουρερ καὶ Κάρολος Ἀβελ. Ἡ ἀντιβασιλεία δὲ αὕτη ἡ ταῦτα προκηρῦξασα πρὸς τὸν λαὸν ἤρξατο εὐθὺς τοῦ ἔργου αὐτῆς μετὰ πάσης δραστηριότητος.

Τῆς αντιβασιλείας τιμητικὸς πρόεδρος ἦτο ὁ κόμης Ἀρμανσβεργκ, αὐτὸς δὲ καὶ παρίστατο ὡς ἐκπροσωπῶν τὸ κράτος ἐξωτερικῶς τε καὶ ἐσωτερικῶς, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν τὰ

μέλη αὐτῆς ἦσαν ἰσοβάθμια ἐθεωροῦντο δὲ πάντως ὡς νόμιμοι ἀντιπρόσωποι τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου, ὅφ' οὐδω-ρίσθησαν καὶ ἀφ' οὗ ἐξηρτῶντο, διότι ὁ Λουδοβίκος ἐθεωρεῖτο ὑπέρτατος ἄρχων τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὡς πραγματικὸς κηδεμὼν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος μέχρι τῆς τούτου ἐνηλικίωσης. Ἦτο δὲ ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἀρχὴ ὡς καὶ ἡ τοῦ Λουδοβίκου μοναρχία ἀπόλυτος κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τότε ἐν τῇ μοναρχικῇ Εὐρώπῃ, ἰδίως ἐν Ρωσίᾳ καὶ Πρωσίᾳ ἄρχας, καὶ ἐγένοντο ἐμπιστευτικαὶ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν τριῶν Δυνάμεων, προστατῖδων καλουμένων περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐν Ἑλλάδι παρὰ τούτων ἰδρυομένης μοναρχίας. Ἀγγλία δὲ καὶ Γαλλία προέτεινον νὰ

Ἀπόβασις καὶ ὑποδοχὴ τοῦ Ὁθωνος

ἐφαρμοσθῶσιν ἀρχαίτινες συνταγματικαὶ φιλελεύθεροι, ἀλλ' ὁ τσάρος Νικόλαος, ἐκπροσωπῶν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης, διὰ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ κόμητος Νεσελρόδε ἐκήρυξεν ἐμφαντικώτατα ὅτι ὡς μόνην ἀρχὴν καὶ πηγὴν παντὸς νόμου ἐν Ἑλλάδι ἀναγνωρίζει τὸν βασιλέα Ὁθωνα. Οὕτω καθιερώθη ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Ἑλλάδι, μηδεμίαν ἀντίστασιν ἀντιταξάσων τῶν λοιπῶν Δυνάμεων. Πᾶσα λοιπὸν ἐξουσία νομοθετικὴ καὶ ὑπερτάτη δικαστικὴ συνεκεντρώθη ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ βασιλέως, προσωρινῶς δέ, μέχρις ἐνηλικίωσης τοῦ Ὁθωνος, ἐν ταῖς τῆς αντιβασιλείας ἡς τὰ διατάγματα ἦσαν ἢ νομοθετικὰ ἢ νομοτελεστικά. Ἡ οὕτω παντοδύναμος καθισταμένη αντιβασιλεία ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς τοιαύτης ἐξουσίας αὐτῆς ἐν πολλοῖς ἐπωφελέστατα εἰς τὸ κράτος, διὰ τῶν νόμων δὲ αὐτῆς ἔλαβε τὸ κράτος μονιμωτέραν τινὰ ὀργάνωσιν ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἥσκησε δὲ μέχρι τινὸς καὶ ἐξουσίαν συντακτικὴν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, καθορίσασα τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα.

Ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διαχειριζομένης ἀντιβασιλείας ἐλειτούργει τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον. Παρὰ τοῦτο δὲ ἰδρύθη καὶ τὸ συμβούλιον ἐπικρατείας, οὗτινος τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τῶν παρασχόντων μεγάλας ὑπηρεσίας ἐν τῷ ἀγῶνι· ἔργον δὲ τοῦ συμβουλίου τούτου ἦτο ἡ προπαρασκευὴ νόμων μετὰ ψήφου συμβουλευτικῆς. Ἀμφοτέρων δὲ τῶν συμβουλίων πρόεδρος ἦτο αὐτὸς ὁ βασιλεὺς· διὰ τοῦτο οἱ διευθύνοντες τὰ συμβούλια ταῦτα ἐκαλοῦντο ἀπλῶς ἀντιπρόεδροι.

Μετάλλιον Ὁθωνος ὡς βασιλέως μετὰ γερμανικὴν ἐπιγραφὴν (Πρίγκιψ τῆς Βαυαρίας, Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος)

Ὁργανώθη πρὸς τούτοις ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις, ἡ μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος εἶχε περιέλθει εἰς μεγάλην ἀποσύνθεσιν, τῆς μέχρι τότε ἀπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐξαρτήσεως καὶ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν δικαίῳ μόνον καὶ θεωρητικῶς ὑφισταμένης, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καταλυθείσης. Αἱ κατὰ τόπους ἐκκλησίαι τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν οὐδεμίαν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἐπικοινωνίαν μετὰ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, τῆς δὲ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἡ ἐπίβλεψις καὶ διοικήσις περιοριζέτο ἀπλῶς εἰς ἀποστολὴν παραινετικῶν ποιμαντορικῶν ἐπιστολῶν, καί τοῦτο κατ'ἀπαίτησιν καὶ διαταγὴν τῆς Πύλης μόνον ἐγίνετο. Μὴ ὑφισταμένης δὲ ἐν ταῖς ἐπαναστατικαῖς χώραις κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἕκαστος τῶν ζώντων ἀρχιερέων καθίστατο αὐτοκέφαλος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ὅπου δ'ἔρχεον οἱ ἀρχιερατικοὶ θρόνοι οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ καθίσταντο αὐτοκέφαλοι. Ἀτυχῶς δὲ μετὰ τῆς τοιαύτης ἀνωμάλου ἀπέναντι τῆς κυρίαρχου Μεγάλης Ἐκκλησίας θέσεως συνεδέετο παρὰ τισι καὶ ἡ πεπλανημένη γνώμη ὅτι ἡ Ἑλλὰς κυρῆσα τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς πατριάρχην διατελοῦντα ὑπὸ τὸ κράτος καὶ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους σουλτάνου· ἀλλὰ τὴν πλημμελῆ ταύτην γνώμην ὀλίγοι ἦσαν οἱ πρεσβεύοντες τοῦναντίον αἰσθημα ἀφοσιώσεως παρὰ τῷ λαῷ ἐπεκράτει πάντοτε πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Αἱ δὲ διάφοροι ἐθνικαὶ συνελεύσεις ἐξέφραζον τὴν εὐχὴν ἵνα μετὰ ταύτης κανονισθῶσιν ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ τὰ θέσμινα τῆς ἐκκλησίας. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου· ἐπὶ τοῦτο δὲ συνεστάθη καὶ ἐπιτροπὴ κληρικῶν διοικητικῇ προσωρινῶς διοικοῦσα τὰ τῆς ἐκκλησίας, φροντίζουσα δὲ καὶ περὶ τῆς μετὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας συνεννοήσεως.

Ὅτε τὸ 1828, ἀρξάμενου τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, τὸ Οἰκουμένικόν Πατριαρχεῖον κατ' εἰσήγησιν μυστικὴν τῆς Πύλης ἔπεμψεν ἀρχιερεῖς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔτυχον μὲν οὕτω εὐσεβάστου ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τῶν ἐπαρχιῶν ὧς ἐπεσκέψαντο, ἀλλὰ περὶ συνεννοήσεως οὐδένα ἠδύναντο νὰ ποιήσωνται λόγον ἀφοῦ ἡ ἐπίσημος ἀποστολὴ αὐτῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ νουθετήσωσι τὸν λαὸν εἰς ὑποταγὴν πρὸς τὴν Πύλην. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅταν ἀνέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ἡ ἀντιβασιλεία. Ἐν τῇ τριπλῇ ταύτῃ ὑπερτάτῃ ἀρχῇ ἐν ἣ ὁ κόμης Ἀρμανσβεργ ἦν οἶονεϊ πρόεδρος ἰσοτίμων ἀρχόντων, τὴν πραγματικὴν διοίκησιν εἰς τὰ τῆς νομοθεσίας εἶχεν ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Maurer, ἀνὴρ νομικὸς καὶ θεολόγος, ἀκαταπόνητος δ' ἐν τῇ ἐργασίᾳ· καὶ ὁ Μάουρερ ὅπως πάντες οἱ συνετοὶ ἄνδρες ἐφρόνει ὅτι πάσης διοικητικῆς ὁργανώσεως τῆς ἐκκλησίας ἔδει νὰ προηγηθῇ συνεννόησις πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν· ἀλλ' εἶτα μετέβαλε τὸ φρόνημα παραπλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ χρήν γραμματέως ἐν τῇ προσωρινῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικητικῇ ἐπιτροπῇ ἐκτελοῦντος διαβοή-

του ἀρχιμανδρίτου Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Ὁ κληρικὸς οὗτος, ὡς ἀρχιμανδρίτης ἀνήκων εἰς τὸν κλῆρον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐθεωρεῖτο μὲν λόγιος καὶ θεολόγος, ἀλλὰ παιδεύσεως συστηματικῆς ἐστερεῖτο παντελῶς. Ὑπηρετήσας δὲ ὡς ἱερεὺς ἐν τισιν ἐκκλησίαις τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐν Ρουμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ, καὶ ἔνεκα τῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ ἐν εὐρωπαϊκοῖς ὁμίλοις διατριβῆς, ὅτε φαίνεται ἡκροᾶτο διδασκαλίας τινων ἐν πανεπιστημίῳ, οὐδεμίαν μὲν ἐκτίσασατο παιδευσιν καὶ γινῶσιν θεολογικὴν, παρεσύρθη δὲ εἰς δοξασίας προτεσταντικὰς. ἔχων δὲ λόγους ὡς φαίνεται καὶ προσωπικῆς ἔχθρας πρὸς τοὺς ἐν Κων/πόλει, ἐν Ἑλλάδι γενόμενος διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος ἐκήρυττε τὸ καινοφανὲς δόγμα ὅτι διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἐλύετο πᾶς δεσμὸς πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ ὅτι ἡ σύστασις ἰδίας ἐκκλησίας ἐν τῷ κράτει ἦτο δικαίωμα ἀπόλυτον τοῦ βασιλέως, ὅστις κατ' αὐτὸν ἦτο καὶ ὁ μόνος ὑπερτάτος καὶ νόμιμος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας (κατὰ τὰ προτεσταντικὰ διδάγματα). Ὑπὸ τούτου λοιπὸν παραιομένης ὁ Μάουρερ (προτεστάντης ὢν), ἔχων πρὸς τοῦτο συμφωνοῦντα καὶ τὰ μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τὰ μηδὲν γινώσκοντα περὶ κανονικοῦ δικαίου, προέβη εἰς ἴδρυσιν ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτου,

Θεόκλητος Φαρμακίδης

ἀνακηρυσσομένης τῆς ἀνεξαρτησίας ὑπὸ συνόδου δῆθεν ἀρχιερέων. Οἱ ἀρχιερεῖς οἱ ἀντιπροσωποῦντες τὴν συντακτικὴν σύνοδον τῆς ἐκκλησίας ἦσαν, ἐκτὸς τῶν ὀλίγων θρόνους μητροπολιτικοὺς ἢ ἐπισκοπικοὺς κατεχόντων κανονικῶν ἀρχιερέων κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ πανταχόθεν συνελθόντες ἐν Ναυπλίῳ φυγάδες ἐκ Τουρκίας ἀρχιερεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ οὕτω συνελθοῦσα σύνοδος δὲν θὰ ἐτόλμα νὰ προβῇ εἰς τὸ ὑπαγορευόμενον αὐτῇ τόλμημα, ἂν μὴ ὁ ρηθὲς Φαρμακίδης ἐμφανιζόμενος ἡπείλει καὶ ἐπιτακτικῶς ἀπῆτει εἰς τὰ κελεύσματα τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἄμεσον καὶ ἀπόλυτον ὑποταγὴν. Οὕτως ἰδρυθὴ ἐκκλησία τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἀνεξάρτητος πάσης ἄλλης ἐκκλησίας, ἔχουσα ἀνώτατον ἀρχηγὸν καὶ προστάτην τὸν βασιλέα, ἦτοι τὴν κυβέρνησιν, καὶ διοικουμένη ὅπως αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι ὑπὸ συνόδου διαρκοῦς πενταμελοῦς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἀρχαιοτέρου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἱερωσύνης, ἐξαρτωμένη δὲ ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔχοντος δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει εἰς πάσας τὰς διοικητικὰς αὐτῆς πράξεις, διοριζομένου ὅπως καὶ ἐν Ρωσίᾳ καὶ βασιλικῷ ἐπιτρόπου ἐν τῇ συνόδῳ, συνυπογράφοντος πάσας τὰς πράξεις τῆς συνόδου, οὐδεμιᾶς πράξεως ἐχούσης κῆρος ἄνευ τῆς υπογραφῆς αὐτοῦ. (Οἱ προβάντες εἰς τὸ τόλμημα τοῦτο τῆς καθολικῆς τῆς ἐκκλησίας ὑποδουλώσεως εἰς τὴν πολιτείαν ἐδικαιολόγησαν τὴν πράξιν φέροντες τὸ παράδειγμα τῆς Ρωσίας, ἐνθα ἐπίτροπος βασιλικὸς μετεῖχεν εἰς τὰς συνόδους. Ἀλλ' ἐν Ρωσίᾳ ἐγένετο τοῦτο διότι δὲν ὑπῆρχεν ὑπουργεῖον ἐκκλησιαστικῶν κατ' ἀκολουθίαν ἐκρίθη πρόσῃκον ἵνα διὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς πολιτείας παρὰ τῇ συνόδῳ ὑπάρχη τις σύνδεσμος μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς πολιτείας, ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχεν ὁ σύνδεσμος οὗτος διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν). Καὶ τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοι-

κήσεως, ἐγκριθὲν καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων τοῦ 1843-44 καὶ 1863-64, ἔμελλε νὰ ἰσχύῃ μέχρι πρὸς ὀλίγων ἐτῶν, ὅτε τὰ πάντα ἀνετράπησαν ἔν τε τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ τῇ διοικητικῇ τάξει τοῦ κράτους.

Ἡ ἀντιβασιλεία διωργάνωσε καὶ τὰ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, δια-

Γεώργιος Μάουρεο

ρέσασα αὐτὸ διοικητικῶς εἰς νομαρχίας (μετὰ νομαρχιακῶν συμβουλίων) καὶ εἰς δήμους (μετὰ δημοτικῶν συμβουλίων καὶ δημάρχου διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τῶν τριῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ἐκλεγόμενων ὑποψηφίων). Μόνον δὲ τὰ νομαρχιακὰ καὶ ἐπαρχιακὰ συμβούλια ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἀναλόγως δὲ πρὸς τὴν διαίρεσιν ταύτην διωργανώθη καὶ ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις, εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστου νομοῦ ἰδρυομένου ἐνὸς γυμνασίου, ἐλληνικοῦ δὲ σχολαρχείου εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, καὶ δημοτικῶν σχολείων εἰς τοὺς δήμους. Καὶ ἡ μὲν γυμνασιακὴ παίδευσις ὥς καὶ ἡ τῶν ἐλληνικῶν σχολείων ἐτελεῖτο δαπάναις τοῦ κράτους, ἡ δὲ δημοτικὴ δαπάναις τῶν δήμων βοηθοῦντος τοῦ δημοσίου ταμείου τοὺς πενестέρους δήμους. Ὁ ταῦτα δὲ διοργανώσας Γ. Μάουρεο ἐβουλεύετο νὰ θέσῃ καὶ τὴν κορωνίδα εἰς τὰ τῆς παιδεύσεως δι' ἰδρύ-

σεως ὑπερτάτου διδακτηρίου, Πανεπιστημίου δηλονότι, ὡς ἐκλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ὄνομα τοῦτο ἐσηματίσθη κατὰ τὸ πρὸ πολλοῦ παρὰ τοῖς λογίοις τῆς Εὐρώπης καθιερωμένον Universitas τῶν καθολικῶν ἐπιστημονικῶν διδακτηρίων (Universitas scientiarum). Εἶχε δὲ προβῇ ὁ Μάουρεο καὶ εἰς προπαρασκευαστικὰς τοῦ μεγάλου τούτου βουλευμάτος ἐργασίας προσκαλὼν μεγάλους Ἕλληνας καὶ εὐρωπαίους ἐπιστήμονας εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο διδακτήριον. Ἀλλὰ τὸ περὶ πανεπιστημίου βούλευμα τοῦ Μάουρεο καὶ τῆς ἀντιβασιλείας ἀπέτυχεν ἔνεκα τῆς ἀπροσδοκίτου εἰς Μόναχον ἀνακλήσεως τοῦ Μάουρεο.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κυριώτερα ἔργα τῆς ἀντιβασιλείας. Ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἐφρόντισεν αὕτη διαρκούσης μάλιστα τῆς ἀρχῆς τοῦ Μάουρεο.

Ἡ ἀντιβασιλεία ἐφρόντισε καὶ περὶ ταχυτέρας καὶ τακτικῆς συγκοινωνίας τελουμένης δι' ἱστιοφόρων. Ταύτης τὸ κυριώτερον ἔργον ἀπετέλει ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία. Ἐφρόντισε δὲ ἡ ἀντιβασιλεία καὶ περὶ τῆς προαγωγῆς τῆς γεωργίας, ἰδρύσασα καὶ γεωργικὴν σχολὴν ἐν Τίρυνθι, καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων εἰς τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν ἀποβλεπόντων ἔργων· σπουδαιότατον δ' ἔργον εἶναι, ἰδίως τοῦ ἀκαταπονήτου ἀνδρὸς οἷος ἦν ὁ Μάουρεο, ἡ σύνταξις τοῦ ἀστικοῦ κώδικος. Καθόλου δ' εἶπεῖν γονιμωτάτη ὑπῆρξεν ἡ ὅλη ἐργασία τῆς ἀντιβασιλείας, ἐργασία συστηματικῆς διοργανώσεως τοῦ κράτους ὡς πολιτείας εὐνομούμενης, στηριζομένης ἐπὶ θεσμῶν οὐ μόνον συμφώνων πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀπορρεόντων ἐκ τῶν ἀρίστων τότε θεωρουμένων περὶ διοικήσεως ἀρχῶν.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ ΕΚ ΜΟΝΑΧΟΥ

Περατοῦντες τὸ περὶ Ἀντιβασιλείας κεφάλαιον ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν δι' ὀλίγων καὶ τινος ἐπεισοδίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης λίαν χαρακτηριστικοῦ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πνευμάτων κατὰ τὴν μεταβατικὴν ἐκείνην περίοδον. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἶναι ἡ περίφημος δίκη τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη. Ἐν τῇ τεταραγμένῃ ὑπὸ πολιτικῶν παθῶν ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ τῆς εἰρημένης περιόδου, τῆς διὰ τῆς Ἀντιβασιλείας εἰς ἑκτακτον καὶ πειθαρχοῦσαν πολιτειακὴν καὶ διοικητικὴν τάξιν ἀγομένης, ἦν ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχωσι καὶ τινες ἀφορμαὶ δυσαρρεσκείων ἐναντίον τοῦ νέου καθεστώτος, ἰδίως ἐν ταῖς τῶν παλαιῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν τάξεσιν. Ἡ εὐνομίαν καὶ ἡσυχίαν διηρῶσα μεγάλη μερὶς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἡ ὑπὸ τὸ κράτος νόμων ἀσφαλῶν καὶ τάξεως διοικητικῆς σταθερᾶς καὶ νομίμου προθυμὸς ἐργαζομένη νὰ προαγάγῃ ἐπὶ τὸ βέλτιον τὴν ὕλικὴν καὶ ἡθικὴν κατάστασιν ἑαυτῆς τε καὶ τοῦ κράτους, προθυμὸς ἔστεργε τὴν νέαν κατάστασιν· ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ ἄνδρες οἵτινες, διατελοῦντες νῦν ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἐπεθύμουν τὴν ἐν τινι μέτρῳ ὑπὲρ αὐτῶν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων. Οἱ τοιοῦτοι ἀνήκοντες πρὸ πάντων εἰς τὴν πρῶην κυβερνητικὴν ἤτοι Καποδιστριακὴν μερίδα, τὴν ἐπιτηδεύουσαν ἄκραν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ πάτρια, ἰδίως ἐν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, μετὰ δυσαρρεσκείας λίαν φυσικῆς ἀπέβλεπον πρὸς τοὺς ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐνεργηθέντας ἐναντίον τῶν θεσμῶν τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῇ ὁργανώσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως νεωτερισμούς. Οὔτε ἐπαναστάσεις καὶ ἀνατροπὰς οὔτε κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἐπέζητουν οὗτοι, ἀλλ' ἤθελον ἀπλῶς ἵνα τερματισθῇ ταχέως ἡ ὡς ξενοκρατία θεωρουμένη ὑπ' αὐτῶν ἀρχὴ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἀναλάβῃ δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς κηρυσσόμενος ἐνῆλικος πρὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Λονδινίας συμβάσεως τοῦ 1832 τεθεσπισμένα. Ἀλλὰ τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ τὴν ἐπίτευξιν ἐπέζητουν οἱ εἰρημένοι ἄνδρες οὐχὶ διὰ συνωμοσιῶν καὶ ἀνταρσιῶν, ἀλλὰ δι' ἀναφορῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ἄλλ' ἡ πρὸς συλλογὴν ὑπογραφῶν διὰ τοιαύτην ἀναφορὰν κίνησις εἰς ἣν, ὡς φαίνεται, δὲν ἔμεινε ξένος καὶ ὁ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη Κολῖνος, καὶ τινες ἀκριτομυθίαι τοῦ Λ. Πλαπούτα περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ταχείας ἀναλήψεως τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ τερματισμοῦ τῆς πολυανθρώπου κυβερνήσεως, ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Ἀβελ ἀποτελουμένην πλειονότητα τῆς Ἀντιβασιλείας νὰ υποθέσῃ ὅτι εἶχεν ἀπέναντι αὐτῆς συνωμοσίαν μυστικῶς ὀργανωμένην καὶ νὰ προβῇ εὐθὺς εἰς ἐνεργείας προληπτικὰς πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῶν συνωμοτούντων. Οἱ φόβοι τοῦ Μάουρερ καὶ τοῦ Ἀβελ ἦσαν τοσοῦτω μᾶλλον δεδικαιολογημένοι ὅσον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ δύο εἰρημένοι ἀντιβασιλεῖς ἐξετίθεντο καὶ εἰς ἕτερον κίνδυνον παρασκευαζόμενον ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπεργ, ζητούντων νὰ παραμερίσωσι τοὺς δύο ἄνδρας χάριν τῆς συγκεντρώσεως τῆς ὅλης ἀρχῆς εἰς ἓνα καὶ μόνον ἄνδρα, τὸν Ἀρμανσπεργ, ἀναφοραὶ δὲ ἐνηργοῦντο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ὑπῆρχεν ὑπόνοια ὅτι καὶ ἐν τῷ ὑποπτευομένῳ κινήματι τῶν περὶ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην ὑπῆρχε δάκτυλος τοῦ κόμητος ἵνα διευκολυνθῇ ὁ ὑπὸ τούτου ἐπι-

Ἀρμανσπεργ

διωκόμενος σκοπὸς τῆς πανταρχίας. Καὶ δὲν ἀπεδείχθη μὲν σαφῶς οἰαδήποτε συνάρφεια μεταξὺ τῶν δύο ὑποτιθεμένων συνωμοσιῶν, ἀλλ' ἐνδείξεις ὑπάρχον ἱκαναὶ τοιαύτης συναρφείας, ἔξεγείρασαι τὴν ὀργὴν τῆς δυάδος τῶν ἀντιβασιλέων Μάουρερ καὶ Ἀβελ ἐναντίον τῆς ὑποτιθεμένης συνωμοσίας Κολοκοτρώνη καὶ τῶν μετεχόντων ταύτης. Καὶ ὁ

Θεόδωρος Γρίβας

μὲν ἐκ μέρους τῶν διασωτῶν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπεργ κίνδυνος ἀπεσοβήθη ταχέως, ἐκδιωχθέντων ἐκ τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἀντιβασιλείας θέσεων αὐτῶν τῶν στενῶς πρὸς τὸν κόμητα συνδεομένων ὑπαλλήλων· ἀλλ' ἐναντίον τῆς ὑποπτευομένης τοῦ Κολοκοτρώνη συνωμοσίας προέβη ἡ πλειονότης τῆς Ἀντιβασιλείας εἰς ἔκτακτα μέτρα ἀμύνης. Ἐν πρώτοις ἐγένετο μεταρρύθμισις ὑπουργικῇ, τοῦ μὲν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ Σ. Τρικούπη ἀντικατασταθέντος διὰ τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου, γενομένου καὶ προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, τοῦ δὲ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργοῦ Ι. Κωλέττη, κεκηρυγμένου πάντοτε ἐχθροῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, μετατεθέντος εἰς τὸ σπουδαιότατον, τὸ ἐπὶ τῶν

Ἑσωτερικῶν ὑπουργεῖον (τοῦ Μαυροκορδάτου ἀναλαβόντος τὸ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργεῖον). Τούτων γενομένων, συνελήφθησαν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 7 Σεπτεμβρίου (1833) οἱ στρατηγοὶ Θ. Κολοκοτρώνης, Δ. Πλαπούτας καὶ Θ. Γρίβας. Καὶ ὁ μὲν Θ. Κολοκοτρώνης ἐστάλη εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Ἴτς-Καλέ, οἱ δ' ἔτεροι δύο ἐκρατήθησαν ἐν ταῖς κατοικίαις αὐτῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν συλληφθέντων μόνοι ὁ Θ. Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Δ. Πλαπούτας ἔμειναν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ μετὰ ἑπτὰ μῆνας παρεπέμφθησαν εἰς δίκην, τῶν λοιπῶν ἀπολυθέντων διὰ τῆς δοθείσης ὑπὲρ αὐτῶν ἀμνηστίας, λόγῳ μὲν «ἐνεκα τῶν προηγουμένων πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν», πράγματι δὲ διότι ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀντιβασιλείας ἠθέλεε νὰ χρησιμοποιήσῃ τινὰς τούτων ἐναντίον τῆς ἐν Μάνῃ ἐπαναστάσεως (ἴδε περαιτέρω). Ἐναντίον δὲ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Δ. Πλαπούτα ἐξεδόθη τῇ 16 Ἀπριλίου τοῦ ἐπὶόντος ἔτους (1834) κατηγορητήριον καταγγέλλον αὐτοὺς διότι «κατ' Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον τοῦ 1833, πρὸς παράλυσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ προπαρασκευὴν ἐμφυλίου πολέμου, παρεκίνησαν εἰς ληστείαν διαφόρους ἀρχιληστὰς καὶ διότι διὰ τῶν ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου γνωστῶν φίλων αὐτῶν ἐπροσπάθησαν νὰ καταφέρουν εἰς ἐμφύλιον πόλεμον τοὺς ὑπηκόους τῆς Α.Μ. καὶ προδίδοντες τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν ὑπέγραψαν καὶ παρεκίνησαν ἄλλους νὰ ὑπογράψουν παράκλησιν πρὸς ξένην Δύναμιν ἐπὶ σκοπῷ καταργήσεως τῆς Ὑψηλῆς Ἀντιβασιλείας, ἥγουν ἐπὶ σκοπῷ καταργήσεως τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος».

Δ. Πλαπούτας

Μετὰ πάροδον τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου παρεχομένης τοῖς κατηγορουμένοις δεκαήμερου προθεσμίας ἤρξατο ἡ δίκη ἐνώπιον τοῦ κακουργοδικείου ἢ, ὥς ἐκαλεῖτο τότε, ἐγκληματοκοῦ δικαστηρίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀθῶν. Πολυζωΐδου, διεξήχθη δὲ χωρὶς μηδεμίαν νὰ προσαχθῇ ἀπόδειξις τῶν εἰς τοὺς κατηγορουμένους ἀποδιδομένων ἐγκλημάτων, ἐφροντίσαν δὲ οἱ δύο ἀντιβασιλεῖς ὅπως μηδεμία γένηται διαρκούσης τῆς δίκης μνεῖα τῆς ἀποδιδομένης τοῖς περὶ τὸν Ἀρμανσπεργ συνωμοσίας, ἵνα μὴ ἐκτεθῇ οὕτως ἡ τῆς ὅλης Ἀντιβασιλείας ὑπόληψις.

Καὶ τὰ μὲν ἐναντίον τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη κατηγορούμενα ἀπεδείχθησαν ὡς ἀπλᾶι διαδόσεις, ἀφοῦ οὗτος ἐξήγησε καὶ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς βραχείας μετὰ τοῦ κόμητος Νεσελρόδε ἀλληλογραφίας αὐτοῦ ὡς οὐδεμίαν ἐχούσης σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὰ ἐναντίον αὐτοῦ ἐν τῇ προκειμένη προτάσει κατηγορούμενα. Ἡ δὲ κατὰ τοῦ Δ. Πλαπούτα μόνη ὁπωσοῦν σοβαρὰ μαρτυρία ἦτο ἡ ἔγγραφος μαρτυρία τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου δοθεῖσα ἐνώρκως ἐνώπιον τοῦ εἰρηνοδίκου Παλαιῶν Πατρῶν καὶ βεβαιῶσα τὰ ἀνωτέρω περὶ Πλαπούτα λεχθέντα περὶ προτάσεως γενομένης ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Μπενιζέλον περὶ τῆς ἀμέσου ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναλήψεως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς. Αὐτὸς δὲ ὁ νομάρχης Ἀρκαδίας ἦτις κατὰ τὴν καταγγελίαν ἦτο δῆθεν ἡ ἐστία τῶν τεκταινομένων ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν, Ἀναγνώστης Μονορχίδης, ἀνὴρ πολιτευτὴς ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ ἀγώνος, κατέθηκεν εἰς τὸ δικαστήριον ὅτι πάντα τὰ καταγγελλόμενα ἦσαν ἀπλᾶι διαδόσεις καὶ ὅτι αὐτὸς οὐδὲν ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης ἐξετάσεως ἠδυνήθη νὰ ἀνακαλύψῃ. Ἀλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα τὸ δικαστήριον, ἥτοι ἡ πλειονοψηφία τῶν δικαστῶν, τοῦ προέδρου καὶ ἐνὸς ἄλλου τῶν δικαστῶν μειοψηφισάντων, ἐκήρυξεν (25 Μαΐου 1834) ἀμφοτέρους τοὺς κατηγορουμένους ἐνόχους ἐγκλήματος ἐσχάτης προδοσίας καὶ κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, συστήσαν ἅμα αὐτοὺς εἰς τὴν βασιλικὴν χάριν, ἣτις καὶ ἐδόθη εὐθύς, μεταβληθείσης τῆς θανατικῆς ποινῆς εἰς τὴν τῶν εἰκοσαετῶν δεσμῶν. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης ψυχρῶς καὶ γενναίως ἀκούσας τὴν καταδίκην εἶπεν, ὡς λέγουσι, «Κύριε ἐλέησον» μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου». Μετὰ πάροdon ἔτους, ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν ὡς ἐνῆλξε, ἀπένευμεν εὐθύς πλήρη ἀμνηστίαν εἰς τοὺς καταδίκους καὶ ἀποκατέστησεν αὐτοὺς εἰς τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἀξιώματα αὐτῶν. Οὕτως ἔληξεν ἡ ἐναντίον τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, κατ' οὐσίαν δὲ καὶ ἐναντίον τοῦ Ἀρμανσπεργ ἐνεργηθεῖσα δίκη, ἡ ἀπολήξασα εἰς τὴν νίκην τῆς ἐν τῇ Ἀντιβασιλείᾳ δυνάδος τῶν Μάουρερ καὶ Ἀβελ καὶ εἰς τὴν λανθάνουσαν ἠθικὴν ἦταν τοῦ Ἀρμανσπεργ, ἥτις ὅμως ταχέως μετετράπη εἰς νίκην ἔνεκα τῆς μικρὸν μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπελθούσης ἀνακλήσεως τῶν Μάουρερ καὶ Ἀβελ. Τῶν ἀντικαταστησάντων τὰ δύο ἀνακληθέντα μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας ἀνδρῶν Κόβελ καὶ Γράινερ ὄντων πολλῶ ὑποδεστέρων κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν ἄλλην ἱκανότητα, ἡ ὅλη ἐξουσία περὶ ἧλθε νῦν κατ' οὐσίαν εἰς τὸν κόμητα Ἀρμανσπεργ, γενόμενον ἀληθῶς κυβερνήτην τοῦ κράτους μέχρι τῆς ἐνθλικώσεως τοῦ Βασιλέως.

Κόβελ

Οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιόδῳ τῆς Ἀντιβασιλείας τὸ θερμομετρικὸν καὶ δημιουργικόν, συντακτικόν, διοργανωτικὸν καὶ ἀναμορφωτικὸν ἔργον τοῦ Μάουρερ διεδέξατο κυβέρνησις τυπικὴ τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας. Ταύτης δὲ ἔργα ἔχοντα ὁπωσοῦν σπουδαιότητά τινα ἦσαν ἡ κατάπαυσις τῶν ἐν Μάνη ἐπὶ τοῦ Μάουρερ ἤδη ἀρξαμένων ταραχῶν καὶ ἔπειτα ἡ μετάθεσις τῆς ἑδρας τῆς τοῦ κράτους κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας.

Αιτία τῶν ἐν Μάνη ταραχῶν ἦτο, ὅπως ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου, οὕτω καὶ νῦν ἡ ὑπὸ τοῦ Μάουρερ ἐπιχειρηθεῖσα ἀφομοίωσις τῆς μέχρι νῦν ἰδιορρύθμου διοικήσεως τῆς χώρας πρὸς τὸ σύστημα τῆς τοῦ ὅλου κράτους διοικήσεως, νῦν μάλιστα ὥς πρὸς τὰ τῆς

Ὁ ταγματάρχης Φέδεο

ἀπονομῆς τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ τότε ἰσχύοντος ἐν τῇ χώρᾳ ἔθους τῆς αὐτοδικίας καὶ διὰ τῆς εἰς συνήθεις κατοικίας μεταβολῆς τῶν πολλῶν εἰς ἐμφυλίους αἱματηροὺς ἀγῶνας χρησιμεύοντων ἰδιωτικῶν πύργων. Ἄλλ' ὁ βαναρικός στρατὸς ὁ πεμφθεὶς πρὸς καταστολὴν τῆς στάσεως, τοῦ Μάουρερ διατελοῦντος ἔτι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, περιπεσὼν ἔνεκεν ἀγνοίας τῶν τόπων εἰς ἐνέδραν ἡχμαλωτίσθη ὁλόκληρος ὑπὸ μικρᾶς ἐνόπλου ὁμάδος Μανιατῶν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ γεγονός τοῦτο ἔπεισε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀντιβασιλείας πρὸ τῆς πτώσεως ἔτι τοῦ Μάουρερ νὰ ἀπολύσῃ τῶν φυλακῶν τοὺς συγχρόνως τῷ Κολοκοτρώνῃ καὶ Πλαπούτᾳ συλληφθέντας καὶ φυλακι-

σθέντας ὁπλαρχηγούς, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνῃ Γενναίου, καθ' οὗ ὑπῆρχον αἱ βαρύτεραι κατηγορίαι, ἐξαιρουμένοι καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τούτους, ἰδίως τὸν Θ. Γρίβαν, ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν. Ἄλλ' ἡ Μάνη εἰρήνευσε μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μάουρερ διὰ παραχωρήσεως γενικῆς ἀμνηστίας ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μάουρερ καὶ Ἀβελ, ἰδίως διὰ τῆς συνετῆς πολιτείας τοῦ Βαναροῦ ταγματάρχου Φέδεο, ὅστις κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ καὶ λόχους ἐκ Μανιατῶν, δι' ὧν κατεβλήθησαν καὶ τὰ ἐκτὸς Μάνης ἐν Μεσσηνίᾳ ἰδίως ἐκτραγέντα στασιαστικὰ κινήματα. Ταυτοχρόνως δὲ διὰ τῶν ἀποφυλακισθέντων στερεοελλαδῶν ὁπλαρχηγῶν (Κίτσου Τζαβέλλα, Μαιμούρη, Καρατάσσου καὶ Ρούκη) κατεστάλησαν αἱ ἐνιαχοῦ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκτραγεῖσαι ταραχαὶ καὶ τὸ ἐπὶ τὸν ἔτος 1835 ἐν πλήρει γαλήνῃ καὶ εἰρήνῃ ἐσωτερικῇ ἐγένετο ἡ πρὸς τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1834 ἀρξαμένη εἰς Ἀθήνας μετάθεσις τῆς τοῦ βασιλείου ἑδρας.

Ἡ πόλις αὕτη, μετὰ τὴν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1827 κατόπιν πολυμήνου πολιορκίας ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ πασᾶ (Κιουταχῆ) ἄλωσιν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπανελθούσα ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Τούρκων δὲν ἀπηλλάγη τούτου οὐδὲ μετὰ τὴν περίφημον μάχην τῆς Πέτρας (12 Σεπτεμβρίου 1829), ὅτε πᾶσα ἡ ἐντεῦθεν τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ Στερεὰ Ἑλλάς πλὴν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ἔμενεν ἐντελῶς ἐλευθέρα. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ Λονδινία συνδιάσκεψις διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρ.) 1830 καθώρισε τὰ τοῦ νέου κράτους ὅρια μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἔμενεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, τῆς κάτω πόλεως ἀπολαυούσης αὐτονομίας τινὸς κοινοτικῆς, τῶν χριστιανῶν διοικουμένων ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῆς δημογεροντίας, τῆς δὲ μικρᾶς ὡσαύτως τουρκικῆς κοινότητος ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῆς ἀρχηγῶν. Οὕτως εἶχον τὰ

πραγμάτα καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1833, ὅτε ὡς ἔκτακτος βασιλικὸς ἐπίτροπος δι' Ἀττικὴν καὶ Βοιωτίαν ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Νερούλος μετὰ τινων λόγων βαναρικῶν ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Χέρψτ. Τότε ἡ τουρκικὴ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς Τούρκους ἔτι διατελοῦσαν Εὐβοίαν. Μετ' ὀλίγον ἀφίκετο εἰς τὴν πόλιν καὶ ὁ νομάρχης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας διορισθεὶς Μιχαὴλ Σχινᾶς. Ταύτῃ δὲ ἐπηκολούθησεν (11 Μαΐου 1833) ἡ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας ἐπίσκεψις.

Ὁ Βασιλεὺς μετέβη εἰς Ἀθήνας κατὰ γῆν διὰ Μεγάρων καὶ Ἐλευσίνος ὁμοῦ μετὰ τοῦ αὐταδέλφου πρίγκιπος διαδόχου τοῦ βαναρικοῦ θρόνου Μαξιμιλιανοῦ. Οὗτος ἀφοῦ, καθὰ ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, συνώδευσε τῷ βασιλεῖ ἀδελφῷ ἀπὸ Μονάχου μέχρι Βρινδησίου, ἀπεχαιρέτισεν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπιστρέψας δ' ἐπὶ μικρὸν εἰς Γερμανίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, ἵνα μετάσχῃ περίπλου τινὸς δι' ἀτμοπλοίου ἐκτελουμένου ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις ἀπὸ Μεσσήνης μέχρι Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκ ταύτης μέχρι Λιβόρνου. Ἐπιβάς λοιπὸν ὁ πρίγκιψ (ἐν Νεαπόλει) μετὰ 80 ἄλλων περιηγητῶν τοῦ νεαπολιτικοῦ ἀτμοπλοίου «Φραγκῖσκος Α'», αὐτοῦ ἐκείνου ἐφ' οὗ πρὸ πέντε μηνῶν εἶχε συμπλεύσει τῷ αὐταδέλφῳ βασιλεῖ Ὄθωνι ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς Βρινδήσιον, ὅτε τὸ πλοῖον τοῦτο ἀφίκετο εἰς Πάτρας κατέλιπεν αὐτὸ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἵνα ἐπαυέρῃ αὐτὸ ἐν Ναυπλίῳ ἢ ἐν Πειραιεῖ, εἴτα ἐπεσκέφθῃ ἀπὸ Πατρῶν ὁρμώμενος πρῶτον τοὺς Δελφούς, εἴτα δὲ πάλιν διὰ Πατρῶν τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοσίου ἤδη καὶ ἔτι πρότερον ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιτελείου τῆς γαλλικῆς εἰς Πελοπόννησον στρατείας τοῦ 1828 ἐρευνήθεντα χώρον τῆς Ὀλυμπίας, ὁπόθεν κατὰ γῆν ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον. Ἀφοῦ δὲ ἐποιήσατό τινας ἀρχαιολογικὰς ἐκδρομὰς ἐν Ἀργολίδι μετὰ τοῦ Ὁθωνος, ἤθελε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας κατὰ γῆν. Ἐπὶ τῇ ἐνκαιρίᾳ ταύτῃ καὶ ὁ βασιλεὺς Ὁθων συνώδευσε τῷ ἀδελφῷ ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἀντιβασιλείας, ἀφίκετο δὲ ἡ βασιλικὴ συνοδεία εἰς Ἀθήνας τῇ 11 Μαΐου. Καθ' ὁδόν, ἰδίως ἐν Μεγάροις καὶ ἐν Ἐλευσίνι, πλήθη λαοῦ συνέρρεον εἰς τὴν ὁδὸν δι' ἧς διήρχετο ἡ συνοδεία, οἱ δὲ τῶν Ἀθηνῶν οἰκίητορες, ὅσοι δὲν ἔτρεχον μέχρι Δαφνίου ἵνα προῦπαντήσωσι τῷ Βασιλεῖ, κατελάμβανον τοὺς περὶ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως λόφους, ἵνα ἐκ τούτων θεάσωνται τὰ τῆς εἰσόδου τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ, ἐν ἧ ἐυρίσκοντο καὶ ἡ κυρία Ἀρμανσπεργ καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς ἔφιπποι ἐλαύνουσαι, ὅπως ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας, πρὸς τὸ ἐκ τῶν ἐρειπίων νῦν ἀνορθούμενον κλεινὸν ἄστυ.

Ἐν Δαφνίῳ προῦπήντησαν τῇ βασιλικῇ συνοδείᾳ αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως ἡγουμένου τοῦ μητροπολίτου Ἀνθίμου, ἐνταῦθα δὲ προσεφώνησεν αὐτὴν ὁ νομάρχης. Μετ' ὀλιγοῦ χρόνου ἐν Ἀθήναις διατριβήν, καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς ἐποιήσαντό τινας ἐπισκέψεις τῶν ἀρχαίων μνημείων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Λουδοβίκου Ρῶς, καταπλεύσαντος εἰς τὸν Πειραιᾶ τοῦ μνημονευθέντος νεαπολιτικοῦ ἀτμοπλοίου ὁ μὲν πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ οἱ Ἀντιβασιλεῖς ἐπέστρεψαν κατὰ θάλασσαν εἰς Ναύπλιον, ὁ δὲ βασιλεὺς Ὁθων μετέβη ἐπὶ τῆς εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἀγγλικῆς πολεμικῆς φρεγάτας «Μαδαγασκάρη» μετὰ τοῦ διοικητοῦ ταύτης Ἐδμόνδου Λαΐονος εἰς ἐπίσκεψίν τινων νήσων τοῦ Αἰγαίου, θέλων νὰ συναντηθῇ μετὰ τινας ἡμέρας ἐν Σύρῳ πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας

Ὁ πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς
τῆς Βαυαρίας

μέλλοντα νὰ μεταβῶσι αὐτόσε. Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν αὐτῶν Βασιλεὺς καὶ Λαῖονες προὐχώρησαν μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῇ 23 Μαΐου (1834) εἰσῆλθεν ἡ «Μαδαγασκάρη» εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπισημότητος. Τῇ ἐπαύριον ὁ Βασιλεὺς ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἀκτὴν ὡς ἀπλοῦς ἐπιβάτης τοῦ πλοίου ἢ περιηγητής, ὅλος ἄγνωστος καὶ ἀγνώριστος.

Ἀλλὰ περιεργαζόμενος τὰ κατὰ τὴν παραλίαν ἐγνωρίσθη ὑπὸ τινων Ἑλλήνων καὶ ἡ ταχέως ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ διαδοθεῖσα φήμη περὶ τῆς ἐν τῇ πόλει παρουσίας τοῦ Βασιλέως μεγάλην προκαλέσασα, λίαν φυσικὴν, κίνησιν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τῆς πόλεως, μέγαν μὲν παρήγαγεν ἐνθουσιασμόν καὶ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις σεβασμοῦ καὶ δοξολογίας ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῶ καὶ θορυβώδεις ἐπευφημίας καὶ ἄλλας ὡς εἰκὸς ἐορτάς καὶ πανηγύρεις· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ἔτι ἐπισήμους σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν παρήγαγε καὶ δυσαρέσκειαν ἐν τοῖς ἐπισήμοις τουρκικοῖς πολιτικοῖς κύκλοις, καὶ ἀξιώσει τῆς Πύλης ἐπετιμῆθη ἐπισήμως ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ὁ τελέσας τὴν δοξολογίαν μητροπολίτης Σεραφεῖμ καὶ ἐπαύθη τῆς θέσεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιβασιλεία ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἀπροσδοκίτου ταύτης εἰς πόλιν ὀθωμανικὴν ἐπισκέψεως τοῦ Βασιλέως σφόδρα ἐταράχθη. Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἐθεωρήθη ὡς ἀπλοῦν καὶ τυχαῖον ἐπεισόδιον, οὐδεμίαν κεκτημένον σημασίαν, καὶ οὐδεμίαν προὐκάλεσεν ἐπίσημον διαμαρτυρίαν ἐκ μέρους τῆς Πύλης.

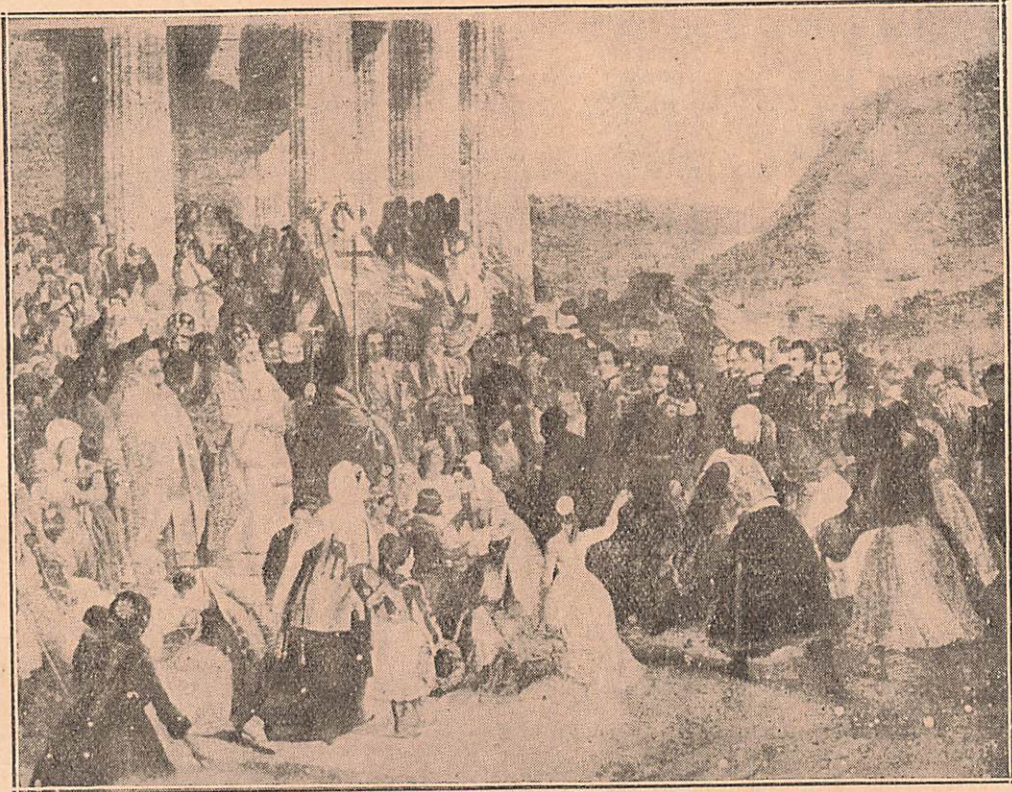
Τὸ σχέδιον τῆς εἰς Σμύρνην ἐπισκέψεως συνελήφθη κατὰ τὸν πλοῦν ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ὑπὸ τοῦ Λαῖονος, ἵνα ὁ Βασιλεὺς συναντηθῇ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τοῦ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστρέφοντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Διὸ καὶ ἀνέμενεν αὐτὸν ἱκανὰς ἡμέρας ἐν Σμύρνῃ, μένων ἐν τῇ ἀγγλικῇ φρεγάτῃ, μεταβαίνων δὲ εἰς δειπνοὺς καὶ χοροὺς καὶ εἰς οἴκους ἀγγλικούς καὶ ἑλληνικούς, οὐδαμῶς δὲ κοινωνῶν πρὸς τουρκικάς ἀρχάς. Τέλος τῇ 5 Ἰουνίου μετὰ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἐπάνοδον τοῦ πρίγκιπος Μαξιμιλιανοῦ ἐπλευσε μετὰ τούτου εἰς Σῦρον, ἣν ἐπεσκέψατο νῦν πρῶτον, ἐνθουσιωδεδεσάτης τυχὼν ἐκ μέρους τῶν κατοίκων ὑποδοχῆς.

Ἀπὸ Σύρου ὁ μὲν Μαξιμιλιανὸς ἐξηκολούθησε τὸν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου «Φραγκίσκος Α΄» πλοῦν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅθεν ἐπέστρεψεν εἰς Γερμανίαν, ὁ δὲ Ὅθων ἐπαυλῆθεν εἰς Ναύπλιον.

Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν πρώτην ταύτην εἰς Ἀθήνας ἐπίσκεψιν ἐπεσκέψατο ὁ Βασιλεὺς τὸ δεύτερον τὴν πόλιν (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1834), ἀφοῦ ἤδη ἐξεδόθη τὸ Διάταγμα τῆς αὐτόσε μεταθέσεως τῆς βασιλικῆς καθέδρας. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν δὲ ταύτην ἐγένοντο ἐνέργειαι πρὸς ἐκλογὴν καταλλήλου θέσεως πρὸς ἀνέγερσιν ἀνακτόρων μελλόντων νὰ ἀποτελέσωσι τὸ κυριώτερον κέντρον τῆς νέας πρωτεύουσας. Μετὰ πολλὰς δὲ διακυμάνσεις περὶ τῆς καταλλήλου θέσεως (μεταξὺ τῆς νῦν πλατείας τῆς Ὁμονοίας, τῆς θέσεως τῆς Ἀγίας Μαρίνης παρὰ τὸ νῦν ἀστεροσκοπεῖον, καὶ αὐτῆς τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τινα ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ', θείου τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν), ἐξελέγη ἡ θέσις ἐν ἣ κεῖνται νῦν τὰ ἀνάκτορα, κτισθέντα ἔτη ὀλόκληρα μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας μετάθεσιν τῆς καθέδρας. Ἡ μετάθεσις αὕτη ἤρξατο πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1834, τῷ δὲ ἐπομένῳ ἔτει (20 Μαΐου 1835) συμπληρωθείσης τῆς ὑπὸ τῆς Λονδινίας συμβάσεως τοῦ 1832 καθορισθείσης ἡλικίας τοῦ Βασιλέως (τοῦ 20οῦ δηλονότι ἔτους αὐτῆς) ἐωρτάσθησαν τὰ ἀνακλητήρια, ἧτοι ἡ ἐορτὴ τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναλήψεως τῆς κυριάρχου βασιλικῆς ἐξουσίας.

Τὰ ἀνακλητήρια ἐωρτάσθησαν μετὰ πάσης δυνατῆς τῇ τότε Ἑλλάδι μεγαλοπρεπείας. Ὁ βασιλεὺς Ὅθων, ἔτη δύο καὶ ἥμισυ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ἀντιβασιλείας ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους διατελέσας, ἔδαπάνησε κατ' ἰδίαν τὸν χρόνον τοῦτον

Ὁ Ὅθων ὑπὸ τοὺς κίονας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς

εἰς διηγεκεῖς μελέτας προπαρασκευαστικὰς εἰς τὸ ἄρχειν, μετὰ πολλῆς σωφροσύνης καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἐπιμελείας ζητῶν νὰ μάθῃ πρὸ πάντων τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἐπισκεψάμενος ἐν ἁλλεπαλλήλοις περιοδείαις πάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ μελετῶν τὰ πάντα καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐν συνοδείᾳ σοφῶν γερμανῶν καθηγητῶν, ἐν οἷς τὴν κυριωτάτην θέσιν εἶχεν ὁ μνημονευθεὶς ἀρχαιολόγος Λ. Ρῶς, μεταβαίνων εἰς τοὺς ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μυθολογίας ἰδιαίτεραι δόξαν κερτημένους τόπους, ἀνελθὼν πεζὸς πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὴν ὑπερτάτην κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ κατελθὼν ταύτης αὐθημερὸν ἐν διαστήματι 7 μόνον ὥρων καὶ κινῶν τῶν θαυμασμὸν τῶν ὁρῶντων τὴν ἀκαταπόνητον ταύτην κίνησιν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ. Παρασκευασθεὶς δὲ ἀρτιώτατα καὶ εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ διοικήσεως τοῦ κράτους ἀνέλαβε τὴν τοῦ κράτους διοίκησιν, ἐκδοὺς προκήρυξιν ἐν ἣ ἀναμνησκὼν τοῖς ὑπηκόοις μετὰ πόσης ἀγάπης πρὸς τὸν λαὸν τὸν ἑλληνικὸν καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν τούτου εὐδαιμονίαν παρέστη ἐν μέσῳ αὐτοῦ, καταλιπὼν γονεῖς καὶ γενέθλιον τόπον καὶ πᾶν ὅ,τι εἶχε προσφιλές, ἵνα ἐκπληρώσῃ ὁλοψύχως τὰ πρὸς τὴν ἐκλεξαμένην αὐτὸν ὡς βασιλέα νέαν πατρίδα, καὶ τὴν ἀγαλλίασιν καὶ ἀγάπην μεθ' ὧν ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀντή-

μειψε τὴν πρὸς τοῦτον ἀγάπην αὐτοῦ ἀπληροῖται τὰ ἔκτοτε ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ θρόνου τελεσθέντα ἀγαθὰ, τονίζων ἅμα ὅτι μεθ' ὅλας τὰς εὐεργεσίας τὰς ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Ὑψίστου ἐπιδαφιλευθείσας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔμενον ἔτι ἀνοικταὶ πολυπληθεῖς πληγαὶ τῶν παρελθόντων χρόνων, καὶ ὅτι παρὰ πάσας τὰς ἔκτοτε τελεσθείσας προόδους «εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ἀνάγκην ἀπειρῶν βελτιώσεων, ἄκρας ἐπιμελείας, ὑπομονῆς ἐναντι πολυειδῶν στερήσεων καὶ συντονιστικῆς σπουδῆς», μέχρις οὗ ἐκλείψωσιν αἱ ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τὴν ὥραϊαν γῆν τῆς Ἑλλάδος κατεργασάσαι ἀπαραδειγμάτιστοι συμφοραί. «Σταθερῶς θέλω διαμένει ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν, ἐξηκολούθει λέγουσα ἡ προκλήρυξις ἀμετατρέπτως θέλω ἔχει τὰ βλέμματά Μου ἐπάνω σας, εἰς τὸ καλὸν σας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν σας. Δὲν θέλει μὲ ἀπαυδίσει μηδὲ κόπος ⁽¹⁾ μηδὲ δυσκολία καμμία ἐν ὑμῖν θέλω ζῆ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν μόνον. Μακρὰν ἀπὸ σᾶς πᾶν πάθος, πᾶσα πρᾶξις αὐθαίρετος· μακρὰν πᾶσα διχόνοια· Ἕλληνες, ὁμονοεῖτε διὰ παντός.»

Ἰδιαίτερος ἐτόνιζεν ἡ προκλήρυξις τὸν μέγαν σεβασμὸν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ περὶ ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτοῦ ἐν τῇ θρησκείᾳ ταύτῃ. «Καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις, ἐλέγετο ἐν τῇ προκλήρυξί, θέλω ἀποδείξει τὸ πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν βαθὺ σέβας Μου, καὶ διὰ τοῦτο θέλω λάβει ὑπὲρ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀπογόνους Μου, ἰδιαίτεραν φροντίδα καὶ πρόνοιαν.» Ὁμοίᾳ ἐμφαντικῇ ὑπόσχεται ἐδίδοτο ὅτι ἔμελλε νὰ ἐπιστήσῃ ὅλην τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας «διὰ νὰ εὕρωσι πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν πατρίδα καὶ δόξαν». Μετὰ τὰς ἐπαγγελίας δὲ τὰς διδομένας καὶ περὶ προαγωγῆς τῆς βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας, περὶ τῆς θεραπείας τῶν ἐλλείψεων τῆς διοικήσεως καὶ τῆς «βελτιώσεως τῶν δημοσίων πόρων καὶ τῆς ταχίστης ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας τῶν εἰσδημάτων καὶ ἐξόδων» καὶ περὶ «τῆς κατὰ τὰ ἐνόντα» δοθησομένης ἀμοιβῆς διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα θυσίας ἐνὸς ἐκάστου, ἐτελεύτα ἡ προκλήρυξις λέγουσα·

«Ἕλληνες! Ἡ πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνη, ἡ πρὸς ὑμᾶς ἀγάπη Μου, εἶναι ἀπεριόριστος· εἰς τὴν ἀγάπην, εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην ὑμῶν εὐρίσκω τὴν μεγίστην μου ἀγαλλίασιν. Τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως εἶναι πολὺπονον, τὸ αἰσθάνομαι. Ἕλληνες, δὲν πρέπει μηδὲ σεῖς νὰ παρασυρθῆτε ἀπὸ ὑπερβολὴν ἐλπίδων. Βαθυμὸν καὶ κατὰ μικρὸν μόνον εἶναι δυνατόν νὰ φθάσητε εἰς τὸ τέρας τῶν εὐχῶν σας, αἱ ὁποῖαι εἶναι καὶ εὐχαὶ ἰδικαί Μου. Μὲ θάρρος ἀναλαμβάνω τὰ χρέη τὰ ὁποῖα ἡ χεὶρ τοῦ Ὑψίστου μ' ἐπέβαλε· μὲ τὴν θείαν ἀντίληψιν καὶ τὴν ὑμετέραν συνδρομὴν θέλω τὰ ἐκπληρώσει. Ἡ δόξα, ἡ εὐδαιμονία σας εἶναι ὁ μόνος Μου σκοπός· ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ θέλει εἶσθαι ἡ μεγίστη Μου ἀνταμοιβή.»

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ Ἀρμανσπεργ, προσφωνῶν τὸν Βασιλέα μετὰ πολλῆς εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἀντιβασιλείας, κατέθηκε τὴν μέχρι τοῦδε ἐξασκουμένην ἐξουσίαν καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὡς ἔλεγε, τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως.

Ὁμοίως δὲ προσεφώνησε τὸν Βασιλέα ἐκ μέρους τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ τοῦτο ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν προεδρεύων Ἰ. Κωλέττης.

Τὰ ἀνακλητήρια τοῦ βασιλέως Ὁθωνος ἐφορτάσθησαν φαιδρῶς καὶ ζωηρῶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οὐ μόνον ἐν τῇ νέᾳ πρωτεύουσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους, μετὰ νέων ἐλπίδων καὶ πόθων ἀτενίζοντος νῦν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς

(1) Τὰ ἐν τῇ προκλήρυξί γραμματικῶς κακῶς ἔχοντα ἦσαν ἔργον τοῦ τότε ἀρεοπαγίτου Μανούσου, ἐκ τοῦ γερμανικοῦ προτύπου ἀδεξιότατα μεταφράσαντος τὴν βασιλικὴν προκλήρυξιν.

ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ ΕΙΣ ΝΑΥΠΛΙΟΝ

(Εικὼν Α. Βέργαν)

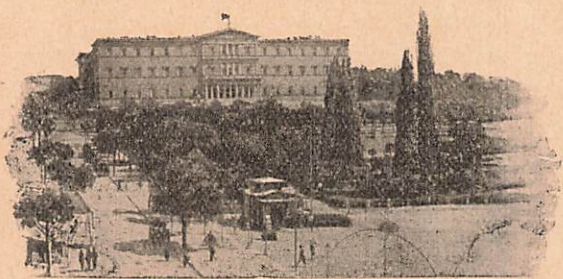
τὸν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ αὐτοῦ θρόνου αὐτεξουσίως νῦν ἰθύνοντα τὰς τύχας αὐτοῦ νεαρὸν φέρελπιν ἡγεμόνα.

Μετὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἀναλήψεως τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς ἔληγεν ὀριστικῶς ἡ περίοδος τῆς τριμεροῦς ἀντιβασιλείας· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τοῦ μέχρι νῦν προϋσταμένου τῆς τρι-
αδικῆς ταύτης ἀρχῆς, τοῦ κόμητος δηλονότι Ἑρμανσπεργ, ἀνηγείρετο μετὰ νέας δυνάμεις
καὶ αἵγλης. Νῦν ὑπέρτατος ἄρχων καὶ κυβερνήτης πραγματικὸς καθίστατο ὁ Βασιλεὺς.
Ἄλλ' ὑπὸ τὸν Βασιλέα ὑπῆρχε πάντοτε κυβέρνησις ἢ ὑπουργεῖον ἢ ὑπουργικὸν συμ-
βούλιον ὑπὸ τὴν ἐκείνου διεύθυνσιν καὶ ὑπεύθυνον πρὸς αὐτὸν, κυβερνῶν τὰ τοῦ κρά-
τους. Τῆς κυβερνήσεως δὲ ταύτης ἀρχηγὸς καθίστατο νῦν οὐχὶ ἀπλῶς ὡς πρωθυπουργὸς
ἀλλ' ὡς ἀρχιγραμματεὺς ἢ ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον *ἀρχικαγκελλάριος*, ἔχων ἴδιον γραφεῖον
κυβερνητικόν, αὐτὸ δηλονότι τὸ βασιλικὸν κυβερνητικὸν γραφεῖον ἢ ὡς ἐκαλεῖτο *ἀνακτο-
βούλιον* κατὰ ἀνέλληνα εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετὰφρασιν τοῦ παρὰ Φράγκοις *cabinet*,
καλούμενον δὲ καὶ *βουλευτήριον* (κατὰ τὴν κυριολεκτικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος ἐκ τοῦ
βουλευέσθαι) μετ' ἰδιαιτέρων γραμματέων καὶ ἀποτελοῦν, ὥσπερ πρότερον ἡ Ἀντιβα-
σιλεία, ἰδίαν τινὰ μεσάζουσαν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ ὑπουρ-
γείου· πᾶν διάταγμα τοῦ Βασιλέως ἵνα ἔχῃ ἰσχὴν καὶ κῦρος ἔδει νὰ φέρῃ καὶ τὴν τοῦ
ἀρχιγραμματέως ὑπογραφὴν, ἐνῶ ἔγγραφον ἐπίσημον ἢ διαταγὴ τις ἀπ' εὐθείας ἀπὸ
τοῦ ἀρχιγραμματέως προσερχομένη ἠδύνατο νὰ μὴ φέρῃ τὴν τοῦ Βασιλέως. Τῆς τοιαύτης
ἐκτάκτως ὑπερόχου ἐν τῇ κυβερνήσει θέσεως τοῦ Ἑρμανσπεργ (οἶαν οὐδ' οἱ προσηγο-
ρίαν ἀρχιγραμματέων, ἢ ὡς καλοῦνται, *chanciers de l'empire*, *Reichkanzler*, φέροντες
ἐν τοῖς μεγάλοις μοναρχικοῖς κράτεσιν, ἰδίως ἐν Αὐστροῖα καὶ ἐν Ρωσίᾳ, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῷ
Γερμανικῷ κράτει ἡγείται τῆς κυβερνήσεως ἔχουσιν, καὶ ὧν ἡ δικαιοδοσία ἐκτείνεται κυρίως
εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς) αἰτία δὲν ἦτο ἡ ἐκτακτος πρὸς αὐτὸν εὐμέ-
νεια τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἄλλως δὲν διέκειτο καὶ λίαν εὐμενῶς πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἡ
παρὰ τῷ Βασιλεῖ ἰσχυρὰ ροπὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἰδίως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν
λόρδου Πάλμερστον, ἐκτιμώντος τὸν Ἑρμανσπεργ ὡς ἄνδρα φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ
φρονημάτων, ὡς καὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι νεωστὶ ὡς πρέσβεως διορισθέντος πρῶν πλοιάρχου⁽¹⁾
τῆς «Μαδαγασκάρης» Λαίονος τοῦ τοσοῦτον στενῶς συνδεδεμένου μετὰ τοῦ Βασιλέως ἀπὸ
τοῦ χρόνου τοῦ ἀπὸ Κερκύρας κατὰ τὸ 1833 εἰς Ναύπλιον πλοῦ αὐτοῦ. Ὁ τε Λαίονος καὶ
ὁ προκατόχος αὐτοῦ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀγγλίας Δῶκινς ἦσαν λίαν στενῶς συνδεδεμένοι
πρὸς τὸν Ἑρμανσπεργ καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ ἰσχυρῶς ὑπεστήριζον τὸν ἄνδρα
παρὰ τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ. Ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ
Βασιλέως ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας προσεδόκα κυβέρνησιν ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴν ὑπὸ τινὰ
τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιλέκτων πολιτικῶν ἀνδρῶν, ὡς τοιοῦτοι δὲ ἐνεδείκνυντο πρὸ πάντων οἱ
Ι. Κωλέττης, Α. Μαυροκορδάτος ἢ Σ. Τρικούπης. Οἱ περὶ τὸν Ἑρμανσπεργ, ἵνα ἀπαλ-
λαγῇ πάσης ἐκ μέρους τῶν ἀνδρῶν τούτων ἀντιδράσεως, τὸν μὲν Μαυροκορδάτον διετή-
ρησαν ἐν τῇ ἐν Γερμανίᾳ παρὰ ταῖς αἰλαις Βερολίνου καὶ Μονάχου θέσει αὐτοῦ, ὅπως
καὶ τὸν Σ. Τρικούπην ἐν Λονδίνῳ, τὸν δὲ ἐπιφοβώτερον Ι. Κωλέττην ἔπειμαν ὡς πρε-

(¹) Τῆς πρὸς τὸν Ὁθωνα καὶ τὸν Ἑρμανσπεργ εὐνοίας τοῦ Πάλμερστον εὐτυχὲς ἀποτέλεσμα
ἦτο ἡ τῷ 1833 ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς βουλῆς προθύμως παρασχεθεῖσα συναίνεσις εἰς τὴν ὑπὸ τῆς
Ἀγγλίας ἐγγύησιν τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων, ἐνῶ ἐν ταῖς γαλλικαῖς
βουλαῖς μετὰ μακρὰς καὶ σφοδρὰς συζητήσεις καὶ ἐπομένως ἀντιρροήσεις ἐπετεύχθη τοῦτο. Ἐννο-
εῖται ὅτι ἐν Ρωσίᾳ οὐδὲν παρενεβλήθη κώλυμα, τῆς ἐγγυήσεως δοθείσης δι' ἀπλοῦ οὐκαζίου τοῦ
Τσάρου.

σβευτήν εἰς Παρισίους. Οὐδείς τῶν ὑπολειπομένων ἔτι μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, οἵτινες πάντες σχεδὸν γενόμενοι σύμβουλοι τῆς ἐπικρατείας διῆγον νῦν βίον εἰρηνικὸν καὶ ἀπραγμόνα ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ, φιλοδοξῶν ἐπὶ κυβερνητικὴν ἀρχὴν παρενέβαλλε τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἀρχιγραμματέως. Εἷς δὲ τῶν ἐνδοξοτάτων τοῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν, ὁ ναύαρχος Ἀνδρέας Μιαούλης, ἐτελεύτησε μικρὸν μετὰ τὰ ἀνακλητήρια τοῦ Βασιλέως ἐν Ἀθήναις, ὅπου εἶχε μεταβῆ μετὰ τὴν αὐτόσε μετάθεσιν τῆς καθέδρας,

Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν

(οἰκοδομηθέντα κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Βαναροῦ Γκαϊρτενερ)

κατατροχόμενος ἀπὸ ἐτῶν ὑπὸ νόσου ἀνιάτου καὶ μὴ δυνηθεὶς διὰ τοῦτο νὰ μετάσχῃ τῆς ἐορτῆς τῶν ἀνακλητηρίων, ἀλλὰ μεγάλα δείγματα εὐνοίας λαβὼν παρὰ τοῦ Βασιλέως αὐτοῦ ἐπισκεψαμένου αὐτὸν παρὰ τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην καὶ περιβαλόντος αὐτὸν διὰ τῶν διασήμεων τοῦ μεγαλοσταύρου τοῦ Σωτῆρος δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου (ἐτελεύτησεν ὁ Μιαούλης τῇ 11 Ἰουνίου 1835).

Ἐπὶ τῆς ἀρχιγραμματείας τοῦ Ἀρμανσπεργ ἦλθον εἰς Ἀθήνας ὁ πατὴρ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄, θερμοτάτης ὡς μέγιστος τῶν φιλελλήνων τυχὼν ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, μῆνας ὀλοκλήρους διατρῆρας ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς πολλοὺς τόπους ἀρχαιολογικοὺς ποιησάμενος ἐκδρομὰς μετὰ τοῦ Ὁθωνος, παραστὰς δὲ καὶ εἰς τὴν λαμπρῶς τελεσθεῖσαν ἐορτὴν τῆς τρίτης ἐπετείου τῶν Ἀποβατηριῶν τῆς 26 Ἰανουαρίου (καθ' ἣν ὁ Ὁθων ἀπέβη εἰς γῆν Ἑλληνικὴν), ἔτι δὲ καὶ εἰς τὴν αὐθημερὸν γενομένην τελετὴν τῆς καταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνακτόρων (1836) μετέσχε μάλιστα βασιλικῶς ἀμφοτέρων τῶν ἐορτῶν.

Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ἀνεχώρησεν ἀπ' Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος τῇ 15 Μαρτίου 1836, ἡμιόλιον δὲ μῆνα ὕστερον ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν ὁ βασιλεὺς Ὁθων κατὰ προηγουμένην μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων συμφωνίαν. Ἀμφότεροι δὲ ἀπέπλευσαν ἐπὶ τοῦ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου κατὰ τὸν εἰς Ἑλλάδα πλοῦν αὐτοῦ τεθέντος ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Μήδεια», ἐπιστρέψαντος εἰς Πειραιᾶ μετὰ τὴν εἰς Τεργέστην ἀπόβασιν τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς Ὁθων ἀπὸ Μονάχου, ἔνθα ἔμενεν ἐπὶ τινα χρόνον παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ, μετέβη εἰς Ὀλδεμβούργον, ἔνθα ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι αὐτοῦ μετὰ τῆς ὡραίας καὶ χαριεστάτης θυγατρὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Αὐγούστου Παύλου, συγγενοῦς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Ρωσίας, Μαρίας Φρειδερίκης Ἀμαλίας (ἀφοῦ ἔνεκα θρησκευτικοῦ κωλύματος ἐματαιώθη τὸ μετὰ τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Ὀλγας σχεδιασθὲν συνοικέσιον, τοῦ αὐτοκράτορος θέντος ὡς ὅρον ἀπόλυτον τοῦ συνοικεσίου τὴν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν μετástασιν τοῦ βασιλέως). Ἡ νῦν βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος γενομένη Ἀμαλία ἦτο γυνὴ ἐκτάκτου πνεύματος, εὐφυΐας, βαθείας ἀντιληπτικότητος, μεγάλων ἰδεῶν καὶ βουλευμάτων καὶ εὐγενοῦς φιλοδοξίας. Γενομένη σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ταχέως ἐνεκολπώθη τὴν ἰδέαν τῆς Ἑλλά-

δος καὶ ἐγένετο τελεία Ἑλληνὶς τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ μάλιστα τὰς ἰδέας τὰς ἑλληνικὰς, ἐνθουσιῶσα ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἰδέας καὶ εἰς ταύτην ἀφοσιωθείσα καὶ ταύτης γενομένη κήρυξ καὶ ἀπόστολος, πιστὴ σύζυγος ἐν τῷ βίῳ καὶ σύντροφος ἐν πᾶσι τοῖς μεγάλοις βουλευμασι τῷ Ὅθωνι γενομένη. Ἐλθοῦσα δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τούτου ἐνθουσιώδους ἔτυχεν ὑποδοχῆς θαυματομένη διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν αὐτῆς.

Ἄλλ' ὁ Ὅθων ἐπιστρέφων εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν εἶχε σύμπλουν μόνον τὴν Ἀμαλίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν νέον πρωθυπουργὸν τοῦ κράτους Ἰγνάτιον Ρουδ-χάρδον. Ἡ πρὸ πολλοῦ ἐναντίον τῆς πανταρχίας τοῦ Ἀρμανσπεργ, μάλιστα δὲ ἐναντίον τῆς ἐν τούτῳ ἐκπροσωπούμενης ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὁσπῆς, ὑφισταμένη ἀντίδρασις τῆς ρωσικῆς καὶ τῆς αὐστρια-

Ἡ βασίλισσα Ἀμαλία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων της μετὰ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος

κῆς πολιτικῆς, ἀδιαφόρου μενούσης τῆς γαλλικῆς, ἐπέτυχε τὴν διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ συμβούλου τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. Ὡς ἀντικαταστάτην δὲ εὔρεν ἡ βαυαρικὴ αὐλὴ οὐχὶ τίνα ἐξ ἐπαγγέλματος πολιτικὸν ἢ διπλωμάτην ἄνδρα μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὸν καὶ ὀνομαστόν, ἀλλ' ἀνώτερόν τινα ὑπᾶλληλον Βαυαρὸν, πρῶην νομάρχην ἐπαρχιακῆς τινος πόλεως, ἄνδρα δεδοκιμασμένης τιμότητος καὶ φιλεργίας, ἀλλὰ παντάπασιν ἀπράγμονα περὶ τὰ πολιτικά, ἀπόνηρον καὶ τῆς ὑψηλῆς πολιτικῆς τέχνης ἀδαῆ, δυνάμενον νὰ ἐργάζεται τιμῶς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. Παραδόξως δὲ ὁ νέος πρῶτος σύμβουλος τοῦ Ὁθωνος εἰσῆλθεν εἰς τὴν τούτου ὑπηρεσίαν ὥς μίσθιος ὑπάλληλος διὰ συμβολαίου προσδιορίζοντος καὶ τὸν χρόνον τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως ἐγίνωσκε τι περὶ τῶν ἐν Μονάχῳ νεωτερισθέντων. Ἀόριστοι μόνον φῆμαι διεδίδοντο περὶ ἐπικειμένης ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως κυβερνητικῆς μεταβολῆς, καταργήσεως τῆς ἀρχιγραμματείας καὶ ἀναθέσεως τῆς προεδρίας τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἰς ἄνδρα Ἕλληνα.

Μόνον δὲ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς τοῦ Βασιλέως ἐπανόδου ἐλέγετο ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε παρ' ἐαντῷ Βαυαρὸν τίνα σύμβουλον, οὐχὶ ἀρχιγραμματέα οὐδὲ πρωθυπουργόν. Ὅτε δὲ τέλος τῇ 2 Φεβρουαρίου (1837) ἠγγέλθη ὅτι τὸ φέρον τὸν Βασιλέα ἀγγλικὸν πλοῖον ὤφθη παρὰ τὴν Αἴγιναν ὁ Ἀρμανσπεργ, καὶ ὁ προστάτης αὐτοῦ Λαίονς ἔσπευσαν εἰς Πειραιᾶ, ὁ δὲ Λαίονς μετέβη καὶ εἰς τὸ πλοῖον φορῶν ἐσθῆτα περιπάτου, κρατῶν δὲ

θάβδον ἐν τῇ χειρὶ πρὸς ἔκφρασιν δυσαρεσκείας, ἅμα δὲ καὶ ἀπειλῆς ἐν περιπτώσει ἀληθεύσεως τῶν περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀρχιγραμματέως θρυλουμένων. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἔμεινεν ἀτάραχος ἀπέναντι τῶν περὶ ἐπαναστάσεως (ἐν περιπτώσει ἀπομακρύνσεως

Ἡ πανηγυρική εἴσοδος Ὁθωνοῦ καὶ Ἀμαλίας εἰς Ἀθήνας [τῷ 1837]

τοῦ Ὑμανσπεργ) ἀπειλητικῶν προορήσεων τοῦ ἀγγλοῦ πρέσβους, καὶ ὁ Ρουδχάρδος ἀνέβη εἰς Ἀθήνας ἐν τῇ συνοδείᾳ τοῦ Βασιλέως οὐχὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς πρωθυπουργός. Ὁ δὲ Ὑμανσπεργ, ὅστις ἵνα στερεώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν αὐτοῦ συχνάκις προσέφερε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ, μὴ γινομένην δεκτὴν, νῦν ἐν Πειραιεὶ ἐκκληκτός ἦκουσε παρὰ τοῦ Βασιλέως ὅτι εἶχεν ἀποφασίσει ἐπὶ τέλους νὰ δεχθῇ τὴν πολλάκις προσενηχθεῖσαν παραίτησιν αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ὑμανσπεργ ἀπογνοὺς ἀπῆλθε μετ' ὀλίγον τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐξετέθη ἀπὸ τοῦδε εἰς φοβεράν ἐκδικήσεως μένεα πνέουσαν ὁργὴν τοῦ Λαΐονος, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τοῦ λόρδου Πάλμερστον, ὅστις ἀπὸ θερμοῦ ὑπερμάχου τοῦ Ὁθωνος καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, οἷος ἦτο μέχρι νῦν, ἐγένετο ἀσπονδότητος καὶ ἀμείλικτος πολέμιος αὐτῶν. Ἡ ὁργὴ τῶν περὶ τὸν Πάλμερστον διὰ τὰ γεγόμενα ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον μεγάλη καὶ σφοδρά, ὅσον κατὰ τὸν χρόνον ἀκριβῶς τοῦτον ὁ λόρδος οὗτος σφοδρὸν ἐν τῇ ἀγγλικῇ βουλῇ διεξῆγεν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ψηφίσεως τῆς τῇ Ἀγγλίᾳ ἀνηκούσης μερίδος τοῦ τρίτου τμήματος τοῦ δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων, διεξῆγε δὲ συγχρόνως καὶ διπλωματικὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν δυστροποῦσαν νὰ ἐγγυηθῇ τὸ τμήμα τοῦτο (ἔνεκεν ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὴν ὅλως ἀγγλίζουσαν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ὑμανσπεργ) αὐτὴν Πετροπόλεως τῆς ἀπαιτούσης ἵνα ἡ Ἑλλὰς πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐγγυήσεως τοῦ τρίτου τμήματος τοῦ δανείου κανονίσῃ ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν κανονικὴν ἀπότισιν τῶν

τόκων καὶ τῶν χρεολυσίων τοῦ ὅλου δανείου. Τῆς εὐνοήτου ταύτης διὰ τὰ ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος τελεσθέντα ὀργῆς τοῦ Πάλμερστον πρῶτον θῦμα ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ ἄλλως ἀθρότατος Ρουδχάρδος.

Ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ θεωροῦσα αὐτὸν ὡς ὄργανον τοῦ σφόδρα μισητοῦ τῷ λόρδῳ Πάλμερστον πρίγκιπος Μεττερνίχου μυρίας ἐναντίον αὐτοῦ ἐξέφερε κατηγορίας, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ὅτι διελθὼν διὰ τῆς Βιέννης παρὰ τοῦ Μεττερνίχου ἔλαβεν ὁδηγίας καὶ συμβουλὰς περὶ τοῦ πῶς δεῖ πολιτεῦσθαι ἐν Ἑλλάδι καὶ ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς διαβήμασι καὶ ἔργοις αὐτοῦ ἐνεπνέετο ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας. Ὁ Λαΐονς δὲ πολυτρόπως ἐξῆλπε τὸ ἐναντίον τοῦ Ρουδχάρδου ὡς ὀργάνου τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς μίσος, ἐνῷ οὐδεμίαν ὁ ἀνὴρ εὗρισκεν ἀντίρροπον εὐμένειαν ἢ ὑποστήριξιν ἐν τῇ ῥωσιζούσῃ καὶ ἐν τῇ γαλλιζούσῃ πολιτικῇ μερίδι. Τὸ δὲ κατὰ τοῦ Ρουδχάρδου μίσος ἐξαπτόμενον διηνεκῶς ὑπὸ μεγάλης μερίδος τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου, πρωτοστατούσης τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Λεβίδου συντασσομένης καὶ ἐκδιδομένης ἐγκρίτου ἐφημερίδος «Ἑλπίς», ἐξετείνετο ἐπὶ πάντας τοὺς Βαναροὺς τοὺς ἐκπροσωποῦντας τὴν τοσοῦτον διηνεκῶς μισητὴν εἰς τὸν λαὸν καθισταμένην ξενοκρατίαν. Ὑπὸ πάντων τούτων ταχέως καταβληθεὶς ὁ νέος πρωθυπουργὸς τὴν τε ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἐξήτησε τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ταχείᾳ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας ἀποχωρήσει καὶ ἀπεχώρησε τῷ αὐτῷ ἔτει τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ, πολὺ πρὸ τῆς λήξεως τῆς διὰ συμβολαίου ταχθείσης τετραετοῦς προθεσμίας τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ. Γενομένης δὲ τῆς παραιτήσεως αὐτοῦ δεκτῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, μετὰ τινα χάριν ἀναφυγῆς γενομένην περιοδεῖαν ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἐτελεύτησεν ἐν Τεργέστῃ ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια (1838).

Ρουδχάρδος

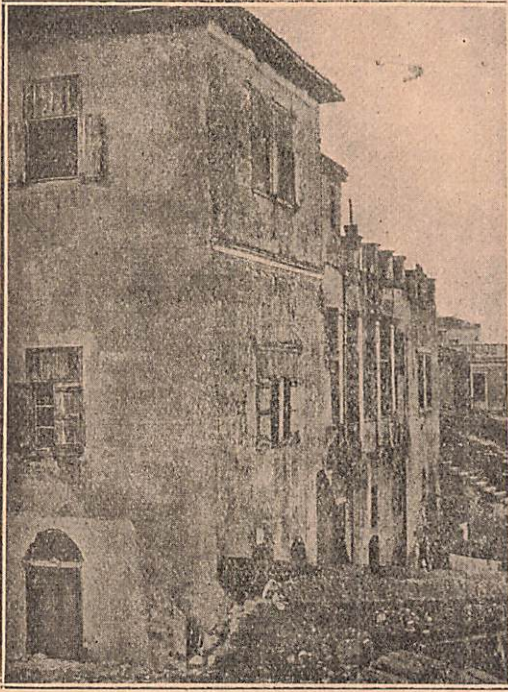
Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τοσοῦτον βραχυχρόνιος ἅμα δὲ καὶ τοσοῦτον πολυτάραχος κυβερνήσις τοῦ Ρουδχάρδου οὐδὲν ἠδύνατο νὰ καταλίπη μνημεῖον διαρκὲς τῆς κυβερνητικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας ἀναμνησκόν τὴν διάβασιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρὸς τούτου συνδέθη ἐν τῶν σπουδαιοτάτων καὶ διαρκεστάτων μνημείων τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τε τῷ ἑλληνικῷ κράτει καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ.

Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶνε τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ ἰδρυθὲν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ρουδχάρδου, τὸ κληθὲν «Πανεπιστήμιον Ὁθωῶν». Ἰδρυσις πανεπιστημίου μετ' ἀκαδημίας ἐπιστημῶν ἦν, ὡς ἐρρήθη, ἐκ τῶν μεγαλεπιβόλων σχεδίων τοῦ μεγαλουργοῦ ἀντιβασιλέως Γ. Μάουρερ, παρασκευάζοντος τὸ ἔργον τοῦτο ὡς ἐπιστέγασμα καὶ

κορωνίδα τῆς ὅλης ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχειρηθείσης διοργανώσεως τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Μάουρερ παρασκευασθὲν σχέδιον τὸ Πανεπιστήμιον ἔμελλε νὰ ὀργανωθῇ κατὰ τὸ σύστημα τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἥτοι μετὰ σχολῶν τεσ-

Τὸ πρῶτον παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως
Πανεπιστήμιον

σάων ἢ πέντε (ἥτοι Φιλοσοφικῆς περιλαμβανούσης ἐν τῇ τετραδί καὶ τὰς Μαθηματικὰς καὶ Φυσικὰς ἐπιστήμας, Θεολογικῆς, Νομικῆς, Ἰατρικῆς καὶ τῆς τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τῇ πεντάδι). Εἶχε δὲ φροντίσει ὁ ἀνὴρ καὶ περὶ τοῦ προγράμματος τῶν διδασκτέων ἐν ἐκάστη σχολῇ μαθημάτων καὶ περὶ τοῦ προσωπικοῦ ἔτι τῶν διδασκόντων, προσκαλῶν ἐπὶ τούτῳ πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ τοὺς ἐπὶ ὑψηλοτέρᾳ παιδείᾳ καὶ ἐπιστημονικῇ φήμῃ διακρινομένους Ἑλληνας διδασκάλους ἢ λογίους καθόλου ἀνδρας καὶ ξένους διασήμους καθηγητὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἰδίως γερμανικῶν πανεπιστημίων, ἀσμένως δεχομένους τὴν κλήσιν, ἅτε ἐλαυνομένους ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς φιλοδοξίας τοῦ διδάξαι ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνη ἥτις ὑπῆρξε παίδευμα καθολικὸν ἀπάσης τῆς νοούσης καὶ αἰσθανομένης ἀνθρωπότητος καὶ ἐν ἣ τὸ πρῶτον ἰδρύθησαν ἐκ-

παιδευτήρια ἥτοι σχολαὶ παρεμφερεῖς πρὸς τὰς νῦν πανεπιστημιακὰς (ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἐν Ναυπλίῳ σχεδιάζοντος τὸ πανεπιστήμιον ἀντιβασιλέως τὸ σχέδιον τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου συνεδέετο μετὰ τοῦ σχεδίου τῆς εἰς Ἀθῆνας μεταθέσεως τῆς πρωτευούσης). Αἱ ἀναμνήσεις τῶν περιωνύμων σχολῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Ρώμῃ ὑπὸ Ἑλλήνων πάλιν τὸ πλεῖστον καταλαμβανομένων καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὴν ρωμαϊκὴν Δύσιν πνευματικῶς καταυγαζουσῶν καθηδρῶν τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας, ἐπλήρουν ἐνθουσιασμοῦ τοὺς πλείστους τῶν ἐν Εὐρώπῃ μεγάλων διδασκάλων τῆς σοφίας καὶ ἀντιπροσώπους τῆς πανεπιστημιακῆς παιδεύσεως. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μεγάλα καὶ μεγαλεπήβολα σχέδια τοῦ Γ. Μάουρερ ἐματαιώθησαν (εὐτυχῶς ἐπὶ χρόνον οὐχὶ μακρὸν) διὰ τῆς ἀποτόμου κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1834 ἐξ Ἑλλάδος ἀνακλήσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἀνδρὸς παντάπασι ξένου πρὸς τὸ πνευματικὸν μεγαλεῖον καὶ τὰ κεδνὰ βουλευμάτα τοῦ ἀνακληθέντος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ συγκεντρῶσας, ὁ οὐδὲ εἰς τὸ γερμανικὸν ἐπιστημονικὸν ἰδεῶδες δυνάμενος νὰ ὑψωθῇ ἀντιβασιλεὺς καὶ εἶτα ἀρχιγραμματεὺς Ἀρμανσπεργ, ἐγκατέλιπε σχεδὸν ὁλοτελῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Γ. Μάουρερ παρασκευασθὲν περὶ ἰδρύσεως πανεπιστημίου σχέδιον. Συντέλεσε δὲ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην καὶ ἡ κατατρήχουσα τότε τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴ νόσος ἢ εἰς κομματικούς λογισμούς

θυσιάζουσα καὶ ἐκκλησίαν καὶ παιδευσιν. Καθ' ὃν λοιπὸν χρόνον διὰ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Γ. Μάουρερ τὸ τούτου περὶ πανεπιστημίου βούλευμα καὶ σχέδιον ἐγκατελείπετο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἥκιστα περὶ ταῦτα πολυπραγμονοῦντος ἐρασιτέχνου

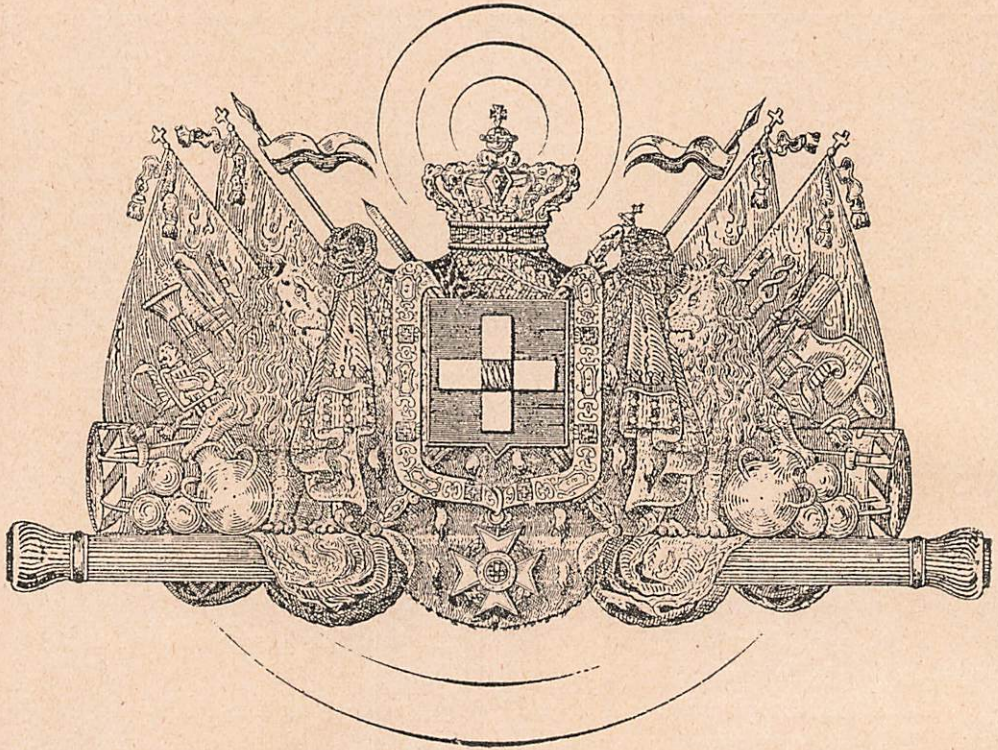
Ὁ βασιλεὺς Ὁθων περιστοιχόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγεννωμένων ἐν Ἑλλάδι Τεχνῶν καὶ Ἐπιστημῶν
(Τοιχογραφία τοῦ βιενναίου ζωγράφου Φάλ, ἐν τῷ προστώφ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου)

πολιτικοῦ Ἄρμανσπεργ, εὐρέθησαν λόγιοι καὶ δὴ ἐκ τῶν ἐπιτηδείων ἐκείνων οὔτινες ἐκ τῶν πρώτων ὕστερον κατέλαβον θέσιν ἐν τῷ ἰδρυθέντι πανεπιστημίῳ, οἷος ἦν καὶ ὁ μέχρι γελοίου παμμαθῆς ὁ ἀπὸ ἀρεοπαγίτου βασιλικὸς ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱ. Συνόδῳ, καὶ εἶτα πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς τῆς *Παιδείας*, εἶτα δὲ τῆς Στατιστικῆς ἢ Πολιτογραφίας ὡς ὠνόμαζε τὸ μάθημα αὐτοῦ, εἶτα δὲ τῆς Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας· εὐρέθησαν λοιπὸν λόγιοι τοῦ εἴδους Μανούση χάριν τοῦ κολακεῦσαι τὸν Ἄρμανσπεργ κηρύσσοντες τὸ περὶ ἰδρύσεως Πανεπιστημίου βούλευμα τοῦ Μάουρερ γελοῖον.

Ἄλλοι δὲ λόγιοι δημοσιογράφοι ἀπλῶς χάριν ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ἐχαρακτήριζον τὸ εἰρημένον βούλευμα ὡς «γελοῖαν ἀγρυπτικὴν ἐπίδειξιν ἀποβλέπουσαν εἰς ἐμπαιγμὸν τῆς ἐπιστημονικῆς παιδευσιν διψώσης ἑλληνικῆς νεολαίας». Καὶ ὅμως τὸ περὶ Πανεπιστημίου βούλευμα ἦτο τοσοῦτο δημοτικόν, ὥστε αὐτὸς ὁ Ἄρμανσπεργ, ἀφοῦ ἐπὶ δύο ἔτη ἡμέλεισε παντελῶς τούτου, τῷ 1836 ἐνήργησε τὴν ἔκδοσιν δύο πολυφύλλων βασιλικῶν διαταγμάτων περιεχόντων τὸν ὄργανισμὸν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν διαταγμάτων τούτων ἐπῆλθεν ἡ πτώσις αὐτοῦ καὶ ἡ ἴδρυσις ἐπραγματοώθη ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ρουδχάρδου, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἄνδρες λόγιοι οἱ οἱ Σπυρίδων Πήλικας, ὁ Γεώργιος Μαυροκορδαῆτος καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἐπιστήμονες νομικοὶ τῶν τότε χρόνων (Δομνάνδος, Προβελέγγιος, Δόσιος, Ἀργυρόπουλος) ἐδίδασκον ἐν τῷ γυμνασίῳ Ἀθηνῶν ἢ κατ' οἶκον δωρεὰν τοὺς προσερχομένους, ἀποτελοῦντες πυρῆνα συλλόγου καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Τέλος πρωθυπουργοῦντος τοῦ Ἱ. Ρουδχάρδου ἐξεδόθη τῇ 22 Ἀπριλίου 1837 Β. διάταγμα περιλαμβάνον ἀτελῆ τινα ὄργανισμὸν τοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὄργανισμοῦ τοῦ ἐπὶ Ἄρμανσπεργ ἐκδοθέντος, οὗ ἐγένετο ἡδη μνεῖα. Τότε δὲ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως χάριν τῆς διοργανώσεως τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ περίφημος φιλόσοφος καὶ φιλόλογος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βιέννης Χριστιανὸς Αὐγουστος Βράνδης (μεθ' οὗ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας τὸ πρῶτον ὡς οἰκοδιδάσκαλος ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Βράνδης ὁ νεαρὸς τότε διδάκτωρ φιλοσοφίας Ἐρνέστος Κούρτιος, ὁ παιδιόθεν ἐνθουσιῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ῥαπισθεὶς ἐν τῷ σχολείῳ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου διὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος θορυβωδῶς ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις αὐτοῦ) ὁ τοσοῦτον ὕστερον περίφημος γενόμενος ὡς ἱστορικὸς καὶ ἀρχαιολόγος,

ὁ γράψας καὶ ἰδίαν περὶ τοπογραφίας Ἀθηνῶν ἀρχαιολογικὴν πραγματείαν). Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ (Βράνδης) διέτριψεν ἐν Ἀθήναις τρία ἔτη ἐργαζόμενος καὶ ὡς ἰδιαίτερος διδάσκαλος τοῦ Βασιλέως, ἔτι δὲ καὶ σύμβουλος ἀνεπίσημος ἐν τοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ζη-

Ἐπισημαλὶς στρατιωτικοῦ ἀπολυτηρίου ἐπὶ Ὅθωνος
(Ἔργον τῆς Βασιλικῆς Λιθογραφίας. Ἀνακοινουῦται ὑπὸ κ. Ι. Βλαχογιάννη)

τήμασι, καὶ ὁ τότε συνταχθεὶς «προσωρινὸς» κληθεὶς ὁργανισμὸς τοῦ Πανεπιστημίου ὑπῆρξεν ἐπὶ τρία τέταρτα αἰῶνος γονιμώτατος εἰς πολλὰ ἀγαθὰ.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ οὕτως ἰδρυθέντος Πανεπιστημίου ἐτελέσθησαν τῇ 3 Μαΐου 1837 μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐκ τῶν ἐνθερμοτάτων διασωτῶν τῆς ἰδέας τοῦ Πανεπιστημίου βασιλέως Ὅθωνος, τοῦ ὄντος καὶ θεωρηθέντος ἀληθοῦς ἰδρυτοῦ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ λαβόντος τὸ ὄνομα Πανεπιστημίου Ὅθωνος. Κατὰ τὴν ρηθεῖσαν ἡμέραν ὁ Βασιλεὺς μετέβη ἔφιππος εἰς τὴν προσωρινῶς πρὸς χρῆσιν τοῦ Πανεπιστημίου ὀρισθεῖσαν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ὑπώρειαν τῆς Ἀκροπόλεως κειμένην οἰκίαν τοῦ Κλεάνθους. Πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, μέρος τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ὁ κληρὸς ὁ ἀνώτερος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικῆς Δανιὴλ, οἱ μέλλοντες φοιτηταὶ καὶ ἀκροαταὶ καὶ ἄπειρον πλῆθος λαοῦ ἐνθουσιωδῶς προσερχόμενον παρευρέθησαν ἐν τῇ ἐπισήμῳ τελετῇ. Μετὰ τὸν συνήθη δ' ἐν σχολικαῖς ἑορταῖς ψαλλόμενον ὕμνον «Εὐλογητὸς εἰ, Χριστὲ ὁ Θεός, κτλ.», τὴν σύντομον εὐχὴν καὶ τὴν προσλαλίαν τοῦ ἀρχιερέως ὠρκίσθησαν πάντες οἱ ἤδη διωρισμένοι καθηγηταί, καὶ τὸ πρωτόκολλον ἐκράτησεν ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ βασιλικῶ διατάγματι τὸ πρῶτον διορισθεὶς πρύτανης Κωνσταντῖνος Σχινᾶς ἐποιήσατο βραχεῖάν τινα καὶ εὐγλωττον προσφώνησιν πρὸς τὸν Βασιλέα, ἔδωκε τὸν λόγον εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ κοσμήτορα (ῖ), ὡς ἐκαλεῖτο τότε

[Handwritten notes:]

11137
G 3 1/2 43

---

off 11137
to 700
1 May

[illegible]

 in der Stadt
 p. 100. 100. 100.
 100. 100. 100.

Ἄφου ὁ βασιλεὺς Ὁθων, πολιορκηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τὴν νύκτα τῆς 2ας πρὸς τὴν 3ην Σεπτεμβρίου 1843, ὑπέγραψε τὸ διάταγμα τῆς συγκαλέσεως Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, μελλούσης νὰ ψηφίσῃ τὸ Σύνταγμα, ὑπεχρεώθη νὰ ὑπογράψῃ κατεπειγόντως ἐπ' αὐτοῦ χάρτον τὸ ἀνωτέρω ἴστορικον ἔγγραφον, προχείρως καὶ μετὰ τινὸν διαγραφῶν συνταθέν, δι' οὗ ὁ βασιλεὺς ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ταπεινώσιν νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς ταπεινώσαντας αὐτόν, εἰς τὸ μέλλον δὲ ὑπεχρεοῦτο ἐμμέσως νὰ μὴ καταδιώξῃ αὐτοὺς.

Εἰς τὸν ἐβρίσασμόν τοῦτον ἀντέστη ὁ Ὅθων πολὺ ἐνεργότερον ἢ κατὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ συσταγματικῆς πολιτεύματος. Σκηναί ἱστορικαί ἐγένοντο ἐν τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐν τῇ Συμβουλίᾳ τῆς Ἐπικρατίας. Ἐπὶ τέλους ὁ Ὅθων, κατιδὼν ὅτι ἀρνούμενος ἤθελεν ἀπολέσει τὸν θρόνον αὐτοῦ, υπέγραψε λίαν τεταραγμένος (βλέπε τὴν ὑπο-

ΑΜΝΗΣΤΙΑ ΘΘΩΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΑΣ ΤΟΥ 1834

σχολάρχην) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς διορισθέντα κληρικὸν Νεόφυτον Βάμβαν, ἀπαγγεῖλαντα τὸν κατάλληλον πανηγυρικὸν λόγον. Μετὰ τὸν σχολάρχην τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἐλάλησαν διὰ βραχέων καὶ οἱ τῶν τριῶν ἄλλων σχολῶν σχολάρχαι, ὁ ἀρχιμανδρίτης Μισαήλ Ἀποστολίδης τῆς Θεολογίας, Γ. Ράλλης τῆς Νομικῆς καὶ Λευκίας τῆς Ἱατρικῆς. Καθ' ὅλην ταύτην τὴν τελετὴν ὁ Βασιλεὺς ἵστατο ὄρθιος ἐπὶ τινος προσωρινῶς κατασκευασθέντος βάνθρου, μετὰ μεγάλης προσοχῆς ἐνωτιζόμενος πάντας τοὺς λόγους· ἰδίως δὲ μεγίστην ἐντύπωσιν ἐποίησε τοῖς παροῦσι τὸ γεγονὸς ὅτι ψαλλομένου τοῦ «Εὐλογητὸς εἶ, Χριστὲ ὁ Θεὸς» καὶ τῶν ἄλλων τροπαρίων δις παρετηρήθη δακρύων (*). Οὕτω λαμπρῶς ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τοῦ Πανεπιστημίου Ὁθωνος, ἐν ἔτος δὲ μετὰ τὴν ἵδρυσιν αὐτοῦ ἤρξαντο ἐνέργειαι πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ μεγάρου τοῦ Πανεπιστημίου δι' ἐπικλήσεως τῆς πρυτανείας πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλλήνας καὶ φιλέλληνας αἰτουμένης τὴν ὑλικὴν αὐτῶν συνδρομὴν πρὸς οἰκοδόμησιν εὐπρεποῦς μεγάρου, συνέστη δὲ καὶ ἐπιτροπεία πρὸς συλλογὴν ἐράνων, ἧς μετεῖχον πλὴν τοῦ πρυτάνεως καὶ τοῦ ἀντιπρυτάνεως καὶ ἄνδρες ἑνδοξοὶ τοῦ ἀγῶνος, οἱ Θ. Κολοκοτρώνης, Γ. Κουντουριώτης, Ἀνδρ. Ζαΐμης, Γ. Γεννάδιος, Ν. Βάμβας, ἔτι δὲ ὁ μνημονευθεὶς ἐπιφανὴς Γερμανὸς φιλόσοφος καὶ φιλόλογος Βράνδης. Αὕτη δὲ διὰ τῆς προκηρῦξεως αὐτῆς συνήγαγε τὸ ἔτος ἐκεῖνο (1839) ἱκανῶς σημαντικὴν ποσότητα χρημάτων, αὐξηθεῖσαν μεγάλως διὰ νέας προκηρῦξεως τοῦ ἐπομένου ἔτους. Συναχθείσης οὕτω τῆς πρὸς περσάσιον τῆς οἰκοδομῆς ὑπολογιζομένης ποσότητος χρημάτων ἤρξατο ἡ ἐργασία τῆς οἰκοδομῆς κατὰ τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Δανοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν σχέδιον. Ἡ κατάθεσις τοῦ θεμελίου λίθου ἐγένετο ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους λαοῦ καὶ παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης, παρισταμένων τῶν ὑπουργῶν, τῆς Ἱ. Συνόδου, τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τῶν καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου προσεφώνησε τὰς Α. Α. Μεγαλειότητας· ὁ ἐπίσκοπος Δανιὴλ ὑλόγησε τὴν ὁμήγουρ· ὁ ἐπίτιμος καθηγητὴς Ἱ. Σοῦτσος ἀπήγγειλε τὸν πανηγυρικόν, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Βασιλεὺς λαβὼν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πρυτάνεως λίθον ἐσκαμμένον ἔρριπεν ἐντὸς αὐτοῦ πάντα τὰ εἶδη τῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κράτους χαραχθέντων ἐλληνικῶν νομισμάτων, ἔτι δὲ καὶ νόμισμα χρυσοῦν ἐκτυπωθὲν τὴν προτεραιάν καὶ φέρον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως μετ' ἐπιγραφῆς κεφαλαίοις γράμμασι γεγραμμένης «Ὁθων Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος», ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου τὰς λέξεις «εἰς μνήμην», καὶ ἐν ἔτι νόμισμα ἀργυροῦν φέρον καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἑνὸς μέρους τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως καὶ πέραν τῆς εἰκόνης τὴν ἐπιγραφὴν (κεφαλαίοις γράμμασιν) *Otto rex Graeciae*, καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τὴν Ἑλλάδα εἰκονιζομένην καὶ πέραν αὐτῆς ἐπιγραφὴν *Graecia redi-vina* (ἡ Ἑλλὰς ἀναβιοῦσα), εἶτα δὲ λαβὼν παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὰ τεκτονικὰ ἐργαλεῖα ἐπέθηκεν ἄσβεστον ἐπὶ τοῦ λίθου, ὃν εὐθὺς ἐκάλυπεν ὁ ἀρχιτέκτων διὰ μαρμαροῦ φρέ-

Κωνσταντῖνος Σχινᾶς,
πρῶτος πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου

(*) Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τῶν πανηγυρικῶν ἐγκαινίων ἤρξατο καὶ ἡ διδασκαλία ἐν ταῖς τέσσαρσι σχολαῖς, εἰ καὶ βραχὺς ὑπελείπετο χρόνος μέχρι τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένου τέρματος (15 Ἰουνίου) τῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας. Καὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ χρονικῷ διαστήματι ἡ γερμανικὴ φιλεργία τῶν καθηγητῶν ἐτέλει θαύματα, ἀφοῦ ὁ Ρῶς ἐν ἀκροατηρίῳ 20 φοιτητῶν κατώρθωσεν ἀπὸ 4 Μαΐου μέχρι 15 Ἰουνίου νὰ ἐξημενέσῃ τοὺς «Ἀχαρνεῖς» καὶ τοὺς «Ἰππεῖς» τοῦ Ἀριστοφάνους.

ροντος τὴν ἐπιγραφὴν (κεφαλαίοις γράμμασιν) «*Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον ἀνεγερθὲν συνδρομῇ Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων τῷ Ζ' ἔτει τῆς βασιλείας Ὁθωνος τοῦ Πρώτου τὴν 20 Ἰουλίου 1839*».

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὰ στρατεύματα παρουσίασαν ὅπλα, ἐρρίφθησαν δὲ 25 κα-
νονιοβολισμοί, παιανίζούσης τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς.

Μετὰ τὸν Βασιλέα ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως
γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, ἥτοι ὑπουργός, εἶτα δὲ καὶ οἱ λοιποὶ γραμματεῖς (ὑπουργοί)
καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἐσφυροκόπουν κατὰ σειρὰν τὸν θεμέ-
λιον λίθον, μεθ' ὃ ὁ Βασιλεὺς εἶπε, πρὸς τὸν Πρύτανιν· «Θέτω μὲ ὑπέρμετρον χαρὰν
τὸν πρῶτον λίθον τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ ἑλληνικὴ νεολαία θέλει διδαχθῇ
εἰς τὸ κατάστημα τοῦτο τὰς ἠθικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐκείνας γνώσεις, αἱ ὁποῖαι μόναι
μορφώνουσαι τὸ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸν ἄνθρωπον ἄξιον
νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ὑψηλὸν τῆς Θείας Προνοίας προορισμόν του. Δὲν θέλει λησμονήσῃ
αὕτη ὅτι ἀπὸ τὸν κόλπον τῆς θέλουν ληφθῇ οἱ ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους θέλουν ἀνατεθῇ
τὰ βαρύτερα καὶ τὰ ὑψηλότερα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καθήκοντα, καὶ οὕτω θέλουν
προσπαθῆσαι νὰ ἀναφανοῦν ἄξιοι καὶ τῶν ἀγώνων τῶν πατέρων των καὶ τῶν προσπα-
θειῶν τὰς ὁποίας οἱ σύγχρονοὶ των ὑπὲρ αὐτῶν καταβάλλουσιν».

Μετὰ τὸν βασιλικὸν τοῦτον λόγον νεύματι τοῦ Βασιλέως ἔληξεν ἡ ἐορτὴ ἡ μέγι-
στον ἐξεγείρασα ἐνθουσιασμόν ἐν τε τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης, τῷ μετ' ἀγαλλιάσεως
μεγάλῃς καὶ ἀρρήτου συγκινήσεως μετασχόντι ἀπ' εὐθείας τῆς ἐορτῆς καὶ ἐν ὅλῳ τῷ
ἑλληνικῷ κόσμῳ τῷ νοερῶς μετέχοντι τῶν περὶ τὸ Πανεπιστήμιον τελουμένων καὶ
νοοῦντι κατὰ βάθος τὴν ὑψηλὴν σημασίαν τοῦ ἔργου⁽¹⁾.

Ἡ τοῦ Πανεπιστημίου ἵδρυσις μέγιστον ἐγένετο ἠθικὸν εὐεργέτημα τῇ ἑλληνι-
κῇ κοινωνίᾳ ὥς πρὸς τὴν μέλλουσαν πνευματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν, ἐπελθὼν
ἐν χρόνῳ καιριωτάτῳ πνευματικῶς καὶ κρισιμωτάτῳ ὥς μέγα ἀλεξιφάρμακον ἐναντίον
ἀρξαμένης ἐν τῷ ἐθνικῷ ὀργανισμῷ πνευματικῆς διαφθορᾶς ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ φιλολο-
γίᾳ, ἀναξωπυροῦσα τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐνδόξων
θησαυρῶν τῆς προγονικῆς ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος εὐκλεοῦς μεγαλουρ-
γίας. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος, ἡ ἐλευθέρᾳ δηλονότι πολιτικῇ ὑπαρξίς καὶ ὁ πολιτικὸς βίος
τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα κυρίως τῆς πνευματικῆς ἐν τῇ σπουδῇ τῶν
ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀναγεννήσεως. Οἱ μεγάλοι ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ ἡγέται τοῦ
ἔθνους, οἱ ἀοίδιμοι Διδάσκαλοι τοῦ Γένους οἱ τοσοῦτον ἰσχυρῶς συμπράξαντες καὶ
συντελέσαντες εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους, κατώρθωσαν τοῦτο πρὸ πάντων διὰ τῆς
ἀγάπης ἣν ἐνέπνευσαν τῇ διδασκομένῃ νεότητι πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, πρὸς τὴν
σπουδὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, ἀφοῦ μόνῃ ἡ σπουδὴ αὕτη,
μόνῃ ἡ ἠθικὴ ἔξαρσις ἡ ἐκ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου τῆς ἀρχαίας γλώσ-
σης προερχομένη καὶ ἡ ἐν τοῖς θαυμασίοις ἀθανάτοις μνημείοις τοῖς ἐν τῇ γλώσσῃ
ταύτῃ γεγραμμένοις παιδεύσις τῆς ψυχῆς ἀπεργάζεται ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς τὴν ἐν
ἐφικτῷ βαθμῇ τῆς ἠθικῆς τελειότητος τελείαν συνείδησιν ἀνθρώπου καὶ δι' Ἑλληνας.

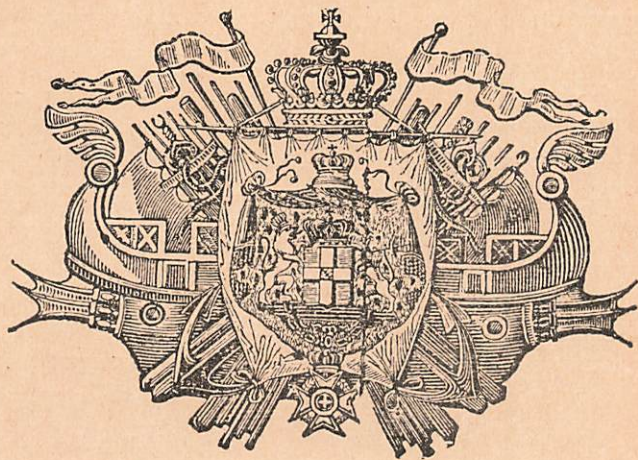
Ἡ ἵδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Ἀθήναις εἶναι τὸ κυριώτατον καὶ μέγιστον
τῶν ἐπὶ τῆς ὀλιγοχρονίου κυβερνήσεως τοῦ Ἰ. Ρουδχάρδου γεγονότων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα

(1) Μέγας ἀρωγὸς εἰς τὸ ἔργον τῆς συμπληρώσεως τῆς τοῦ Πανεπιστημίου οἰκοδομῆς ἦλθε
διὰ γενναιοτάτης δωρεᾶς 25 χιλ. δραχμῶν καὶ ὁ τότε ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Μίλος Ὁβρένοβιτς.

ἔργα κοινωφελῇ τῷ αὐτῷ ἔτει ἐτελέσθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις ἰδρύθη τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον. Ἐν Πελοποννήσῳ δὲ ἐθεμελιώθη ἡ νέα πόλις Σπάρτη παρὰ τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, καὶ ἡ νέα πόλις ὡς κέντρον διοικητικὸν καὶ πολιτικὸν τῆς Λακωνίας ἀντικατέστησε τὸν γαίτονα Βυζαντιακὸν Μιστράν.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ Ἑλλὰς ἔπαθέ τινας συμφορὰς ἀπὸ σεισμῶν καὶ λοιμῶν. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1837 αἱ νῆσοι Αἴγινα, Πόρος, Ὑδρα καὶ ἡ Ἀργολικὴ ἐπαρχία τῶν Μεθάνων ἐπὶ ἑβδομάδας ἐταλαιπωροῦντο ὑπὸ σεισμῶν. Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει ἐπεσκέψατο τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ 1830 μαστίζουσα τὴν Εὐρώπην Ἀσιατικὴ χολέρα, μὴ ἀψαμένη τῆς Ἑλλάδος μῆτε τότε μῆτε κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμο-

Ἐπικεφαλὶς τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ὁθωνος
ἐκδεδομένων διπλωμάτων πλοιαρχίας
(Φυσικὸν μέγεθος. Ἀνακοίνωσις Ἰ. Βλαχογιάννη)

γῆς τῶν περὶ καθάρσεως ἀπὸ τοῦ 1830 ἰσχυουσῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ τὸ 1837 πλοῖον ἐκ Μακεδονικῶν παραλίων ἀφικόμενον μετ' ἐμπορευμάτων γουναρικῶν, διαφυγὸν δὲ τὴν προσοχὴν τῶν ὑγειονομικῶν ἀρχῶν, διὰ τῆς εἰς τὴν νῆσον ἀποβιβάσεως τῶν μεμολυσμένων ἐμπορευμάτων διέδωκε τὴν ἐπάρατον νόσον. Τὸ γεγονός γνωσθὲν ἐν Ἀθήναις προὐκάλεσεν ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως δρακόντεια μέτρα καὶ ἡ φοβερὰ ἐπιδημία ἐξέλιπεν, ἀφοῦ ἐπὶ 4-6 ἑβδομάδας ἐλυμήνατο τὴν γόραν καὶ διακόσια περίπου θύματα ἐξαπέστειλεν εἰς τὸν Ἄδην.

Μετὰ τὴν παραίτησιν καὶ ἀποχώρησιν τοῦ Ἰ. Ρουδχάρδου ὁ βασιλεὺς Ὁθων ἐνόησεν ὅτι εἶχεν ἐπιστῇ πλέον ἡ ὥρα νὰ παραδώσῃ τὴν κυβέρνησιν εἰς χεῖρας ἑλληνικὰς, αὐτὸς ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ συγκεντρῶν ὅλην τὴν ἐξουσίαν καὶ δι' ὑπουργείου ὑπευθύνου πρὸς αὐτὸν νὰ διοικῇ τὸ κράτος, ὃν μὲν αὐτὸς πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀλλ' ὡς πρῶτον σύμβουλον ἔχων ὑπουργόν τινα ἀντιπροσωπεύοντα αὐτὸν καὶ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὁσάκις δὲν μετείχε τούτου προσωπικῶς. Καὶ νῦν μετὰ τῶν μάλλον ἢ ἥττον ἐνδεδειγμένων πρὸς τοιαύτην θέσιν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος ἐξελέξατο τὸν γνωστὸν καὶ ἐπιφανῆ Κωνσταντῖνον (κυρίως Μαυρονικόλαν) Ζωγράφον. Εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βασιλέως συνέστησε τὸν ἄνδρα ἡ τετραετής αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηρεσία ὡς πρέσβεως (πρώτου πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Τουρκίᾳ) καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ συνάψαι σχέσεις ἐπισήμους καὶ κανονικὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἡ σύναψις τοιούτων σχέσεων, καίπερ ἐπιδιωχθεῖσα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τῆς ἀφίξεως ἤδη τοῦ Βασιλέως καὶ κατ' ἐπίσημον τρόπον ζητηθεῖσα διὰ τῆς κατὰ τὸ 1834 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς τοῦ Κ. Ζωγράφου, προσέκρουεν εἰς ἀνυπερβλήτους δυσχερεῖας διὰ τὴν ἀκαμπτον ἄρνησιν τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Β

νὰ συνάψῃ τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον ἢ νὰ δεχθῇ εἰς ἀκρόασιν τὸν πρέσβυν τοῦ κράτους τούτου. Οὕτω δὲ ὁ Ζωγράφος κληθεὶς παρὰ τοῦ Βασιλέως μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ρουδχαρδου εἰς Ἀθήνας ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου οὐδὲν ἄλλο κέρδος εἶχεν ἀπεκομίσει ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπηρεσίας ἢ τὴν πείραν καὶ γνῶσιν τῶν ἐνταῦθα πραγμάτων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα αὐτὰ διηυκόλυνον αὐτῷ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς πείρας ταύτης ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους. Τῷ 1839 (19/1 Ἰουλίου) ὁ σουλτάνος Μαχμουτ Β' ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ἐν μέσῳ νέου μεγάλου πολέμου μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου καθ' ὃν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἔπαθον (κατὰ Ἰούνιον τοῦ ἔτους τούτου) ἤτταν δεινὴν παρὰ τὴν Νίσιβιν (Νεδζίτ) τῆς Μεσοποταμίας, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ μόλις τὸ 16ον τῆς ἡλικίας ἄγων ἔτος πρωτότοκος υἱὸς αὐτοῦ Ἀβδ-ουλ-Μεδζίτ. Ἡ Πύλη κατ' ἀκολουθίαν τῶν γεγονότων τούτων εὗρίσκετο ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ, ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως μόνον προσδοκῶσα τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Τὴν στιγμὴν ταύτην ψυχολογικῶς καταλληλοτάτην ἐπωφεληθὴ ὁ Ζωγράφος ἵνα μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος, διατελὼν ἅμα ὑπουργός, κομίζων καὶ ἐπιστολὴν αὐτόγραφον τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν νέον σουλτάνον συλλυπητήριον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς καὶ συγχαρητήριον ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀνόδῳ τοῦ υἱοῦ. Ὁ νεαρὸς σουλτάνος, ἀμέτοχος ὢν τῆς τοῦ πατρὸς ὁργῆς καὶ μνησικακίας ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, περιστοιχιζόμενος δὲ ὑπὸ ὑπουργῶν μετριοπαθῶν καὶ συνετῶν τῆς νέας εὐρωπαϊκῆς σχολῆς τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Τουρκίας, ἐδέξατο εἰς τυπικὴν ἀκρόασιν τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν καὶ ἐτίμησε μάλιστα αὐτὸν διὰ τοῦ μόνου τότε ὑπάρχοντος τουρκικοῦ παρασήμου *ἱφτιχάρ* (παρασήμου καυχήσεως). Τὴν τοιαύτην τροπὴν τῶν πραγμάτων ἐπωφεληθεὶς ὁ Ζωγράφος συνῆψε πρὸς τὴν Πύλιν (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1840) καὶ τὴν πρώτην μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνθήκην, μεθ' ἧς καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας.

Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη, ἔνεκα τῶν ἐν τοῖς τουρκοῖς παραλείψις ἐπιβαλλομένων τῇ ἑλληνικῇ ναυτιλίᾳ περιορισμῶν καὶ διότι ἡ Πύλη δὲν ἀνεγνώριζεν ὡς Ἕλληνας ὑπηκόους πάντας τοὺς ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ Βασιλείου καταγομένους Ἕλληνας καὶ ἐν τοῖς εἰς τὴν ποινικὴν δικαιοσύνην ἀναφερομένοις ἄρθροις οἱ ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως δὲν ἐτίθεντο ἐν ἴσῃ μοίρᾳ πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, κατεκρίθη σφόδρα ὑπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοσίας γνώμης, διὸ καὶ δὲν ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἡ ἀρνησικυρία δὲ αὕτη ἐπίνεγκε τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ζωγράφου. Ἐννοεῖται ὅτι ὡς εἶχον τότε τὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους, τοῦ Βασιλέως ὄντος προέδρου τῆς κυβερνήσεως, ἡ ἀποχώρησις οἰοδῆποτε ὑπουργοῦ εἶχε προσωπικὸν μόνον χαρακτῆρα, μὴ συνεπάγουσα παραίτησιν ὀλοκλήρου τοῦ ὑπουργείου. Οὕτω δὲ νῦν τὴν τοῦ Ζωγράφου θέσιν κατέλαβε προσωρινῶς ὁ ἐκ τῶν ὑπουργῶν Ἀ. Παῖκος, πρεσβευτὴς δὲ τακτικὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπέμφθη ὁ ἐκ τῶν γεγονότων τῶν ἐτῶν 1831-32 λίαν γνωστὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Περαχώρα κυβερνήσεως τοῦ Ἰ. Κωλέττου λόγιος Δ. Χρηστίδης. Τυπικῆς ὑποδοχῆς ἔτυχε καὶ οὗτος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' ἐξ ἐνὸς ἢ μὴ ἐπικύρωσις τῆς συνθήκης τοῦ Μαρτίου, ἣν οἱ περὶ τὴν Πύλιν ἐνόμιζον ὅτι ἔμελλε νὰ κομίσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν κεκυρωμένην ὁ Ζωγράφος, ἐξ ἄλλου δὲ αἱ ἐν Κρήτῃ, ἐπανερχομένη τότε ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ σουλτάνου, ἐκραγεῖσαι ταραχαὶ ἅς ὁ Ὅθων ἐζήτει νὰ ὑποστηρίξῃ διαβλέπων, ὅπως πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐν πάσῃ τῇ ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου ἐξεγέρσει οἰασθῆποτε χώρας ἑλληνικῆς τὴν ἀρχὴν τῆς πραγματώσεως τῆς Μεγάλης Ἰδέας, διέθεσαν δυσμενῶς τοὺς ἐν τῇ Πύλῃ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νέος πρεσβευτὴς ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἥμιστα εὐμενοῦς οὐδ' ἀνεγνωρίσθη ἐν ἀρχῇ, ὡς φαίνεται, οὐδ' ἐτιμῆθη ὡς

πρεσβευτής. Μόνον δ' ὅτε, ἀνακληθεὶς, ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀθήνας ἵνα λάβῃ θέσιν ἐν τῇ κυβερνήσει, ἡξιώθη ἀκροάσεως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ὅστις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐκάλεσε τὸν Ὅθωνα «φίλον» αὐτοῦ, παρ' οὗ ἡξίου νὰ μὴ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ μεταξὺ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἐν ἣ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ περίφημος ἱστορικός καὶ φιλόσοφος Γκιζῶ, καὶ τῆς ἀγγλικῆς, ἐν ἣ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διετέλει ἔτι ὁ ἐπὶ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου λόρδος Μελβούρνου λόρδος Πάλμερστον, ἐμπιστευτικαὶ περὶ Ἑλλάδος συνεννοήσεις ἀπέληξαν εἰς τὴν ὑπ' ἀμφοτέρων ὑπόδειξιν τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου, ὅντος τότε ἐν Λονδίῳ πρέσβως τῆς Ἑλλάδος, ὡς μέλλοντος πρωθυπουργοῦ. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐπανερχόμενος νῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν Παρισίων παρεκάλεσε τὸν ἐνταῦθα πρεσβευτὴν Ἰ. Κωλέττην ἵνα μετάσχῃ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτηθεομένου ὑπουργείου. Ἀλλ' ὁ Κωλέττης δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Οὕτω δὲ ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας ὁ Ἀ. Μαυροκορδάτος (ἀφοῦ ἔλαβεν ἐν Παρισίοις διαβεβαιώσεις παρὰ τοῦ Γκιζῶ περὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἐκ μέρους τούτου ὑποστηρίξεως) μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ μόχθου συνεκρότησεν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ κατώρθωσε νὰ προσλάβῃ ὡς ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν τῆς ρωσιζούσης πολιτικῆς μερίδος ἀρχηγὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ἀνεκλήθη δὲ τότε, διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Δ. Χρηστίδης. Ἀλλ' οὗτος ἐβράδυνε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, ἀφικόμενος δὲ ὑπεβλήθη ἐν Πειραιεὶ εἰς πολὺν χρόνον κάθαρσιν καθ' ὃ διάστημα χρόνου ἐπῆλθεν ὑπουργικὴ κρίσις καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἕνεκά τινων κατ' αὐτοῦ ἀντενεργειῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐκ τοῦ γαλλίζοντος κόμματος, ἔτι δὲ ἐκ τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν δύο γερμανικῶν κυβερνήσεων, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Τότε δὲ εἰς τὴν ἀντιπροεδρίαν τῆς κυβερνήσεως κληθεὶς ἐδέξατο ταύτην ὁ μόλις ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθατηρίου ἐξεληθὼν Δ. Χρηστίδης. Ταῦτα ἐγένοντο κατ' Αὐγούστου τοῦ 1841 ἀκριβῶς καθ' ἃς περὶ τοῦ ἡμέρας παραιτηθέντος ἐν Λονδίῳ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου Μελβούρνου ἀπεχώρησε τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ λόρδος Πάλμερστον, ἐγένετο δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ λόρδος Ἀβερδίνος (19-31 Αὐγούστου 1841).

Γκιζῶ

ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας

Ὁ Δ. Χρηστίδης ἦν ἐκ τῶν ὑπαρχηγῶν τῆς γαλλιζούσης πολιτικῆς μερίδος τῆς λεγομένης Μοσχομάγκας ἢ Μοσχομαγκιτῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ναπαίους, ἡτοὶ τοὺς τῆς ρωσιζούσης μερίδος, καὶ τοὺς Μπαρλαίους τῆς ἀγγλικῆς (1).

Ὡς θιασώτης δὲ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ἐτύγγανεν ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τοῦ διαδεξαμένου τὸν Λεγκράν νέου πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Πισκατόρου, ὅστις ὡς φιλέλλην εἶχε μετάσχῃ καὶ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος διὰ τε τῶν βραχιόνων καὶ διὰ τοῦ βαλαντίου αὐτοῦ καὶ ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Γκιζῶ λίαν κατάλληλος ν' ἀντιπροσωπεύσῃ

(1) Μοσχομαγκίται ἐκαλοῦντο οἱ Κωλεττινοὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπὸ τοῦ πολλοῦ λαϊκοῦ πλήθους προελεύσεως αὐτῶν. Οἱ ρωσιζόντες ἐκαλοῦντο Ναπαῖοι ἢ Ναπισταὶ εἴτε ἀπὸ Νάπη τινὸς ἀνήκοντος εἰς τὴν μερίδα αὐτῶν, εἴτε διότι τὸ ὄνομα αὐτὸ Νάπη ἐσήμαινεν ἐν Ρωσίᾳ Ρῶσος ἢ Σλαῦος.

Οἱ Μπαρλαῖοι ἔλαβον τὸ ὄνομα ἀπὸ τινος ἐν τῇ Δ' Ἑθνικῇ Συνελεύσει (τῇ τοῦ Ἀργου) λίαν ζηλωτοῦ τῆς ἀγγλιζούσης πολιτικῆς τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου.

τὴν Γαλλίαν ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' εἶχεν ὁ Πισκατόρου ἀπέναντι αὐτοῦ τὸν Ἀγγλον πρεσβευτὴν Λαΐονος, ἀντιπολιτευόμενον πάντοτε πρὸς τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν καὶ πολλὰς παρασκευάζοντα δυσχερείας εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἄλλ' ὁ Χρηστίδης διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας καὶ τοῦ Γκιζῶ αὐτοῦ, ὅστις διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἀγγλον ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν προσωπικῆς αὐτοῦ φιλίας ἐξουδετέρου τὴν ἐκ τοῦ Λαΐονος ἀντίδρασιν, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φρονίμου ἐσωτερικῆς πολιτικῆς κατώρθωσε νὰ δατηρηθῇ ἐν τῇ ἀρχῇ ἐπὶ δύο συναπτὰ ἔτη. Πέμψας δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτὴν τὸν Ἀ. Μαυροκορδάτον, δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ συνάγῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἔνεκα τῆς εἰς τοὺς ἐπαναστάντας Κρητας διδομένης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ὑποστηρίξεως καὶ διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς συνθήκης τοῦ Μαρτίου λίαν παρωργισμένην Πύλιν, ἀλλ' ἠδυνήθη ὅπωςδήποτε, βοηθεῖα καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν προστατίδων Δυνάμεων, νὰ προλάβῃ πᾶσαν ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς ὁργῆς τῆς Πύλης πρὸς ταύτην ἐπικίνδυνον προστριβήν, ἣν προὐκάλει μᾶλλον ἢ προὐλάμβανεν ὁ ἄγαν ζήλος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπου τῆς Πύλης Κωστάκη Μουσούρου (γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σάμου Στεφάνου Βογορίδου⁽¹⁾), ὅστις ὡς χριστιανός, ὅπως καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης εἰσερχομένων Γραικῶν καὶ ἄλλων χριστιανῶν τῆς Τουρκίας, διὰ τοῦ υπερβολικοῦ ζήλου αὐτῶν ὑπὲρ παντὸς τουρκικοῦ καὶ μωαμεθανικοῦ, συνδεομένου πολλάκις μετὰ παραμελήσεως τῶν τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἔθνους ἔθνικων καὶ θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἐζήτουν νὰ ἀσφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κρατούντων καὶ νὰ ἐξουδετερώσιν πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ ἀπιστίας πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς Πύλης.

Μετὰ μεγάλης δὲ συνέσεως ἡ κυβέρνησις Χρηστίδου ἐπραγματοποίησε κατ' οὐσίαν ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Ἀ. Μαυροκορδάτος εἶχε θέσει εἰς τὸν Βασιλέα ὡς ὅρον τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἀναλήψεως τῆς κυβερνήσεως, τὴν εὐρυνσιν δηλονότι τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, οὕτως ὥστε αἱ ταύτης περὶ οἰκονομικῶν τοῦλάχιστον ζητημάτων ἀποφάσεις νὰ ἔχωσι κῦρος νόμου. Τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ ἐπέτυχεν ὁ Χρηστίδης οὐχὶ διὰ νόμων συντακτικῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐκδιδομένων, ἀλλὰ κατὰ τρόπον πρακτικὸν ἀπλούστατον, οὐδὲν ἐκδίδων νομοθετικὸν διάταγμα μὴ ὑποβαλλόμενον πρότερον εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας πρὸς μελέτην καὶ μὴ μελετώμενον, βασανιζόμενον καὶ ἐξονυχιζόμενον ὑπὸ τούτου. Τὰ οὕτω δὲ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Συμβουλίου ὑποβαλλόμενα σχέδια νόμου τὰ καλούμενα ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον *προβουλευματα* μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἔγκρισιν αὐτῶν ἐκτῶντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἰσχὺν νόμου, μὴ ἀπορριπτόμενα ὑπὸ τοῦ Στέμματος. Οὕτω δὲ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας καθίστατο κατ' οὐσίαν Βουλὴ νομοθετική. Καὶ ὅμως ἐν πᾶσι τούτοις τοῖς ἔργοις αὐτῆς ἡ κυβέρνησις Δ. Χρηστίδου ἢ Ἀ. Κριεζῆ (διότι καὶ οὗτος προΐστατο τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὡς ἀντιπρόεδρος, ἦν δὲ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν) δὲν εὗρισκε χάριν παρὰ τῷ Λαΐονος, τῷ συμμαχοῦντι πάντοτε πρὸς τὴν ἀγγλικὴν καλουμένην πολιτικὴν μερίδα καὶ ἐρεθίζοντι αὐτὴν ἐναντίον τῆς γαλλιζούσης κυβερνήσεως. Τὴν ὁρμὴν ταύτην τοῦ φιλεκδικίου καὶ πολεμοχαροῦς πρέσβους προσκαίρως μόνον εἶχε κατευνάσει ὅπως αὐτῶν ὁ διὰ τῶν Ἀθηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρεσβευτῆς μεταβαίνων Στρατφόρδος Κάννιγγ, τὸ πέμπτον νῦν ἐπι-

(1) Ἡ Σάμος μετὰ τὴν πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις διαμαρτυρίαν αὐτῆς διὰ τὸν ἀποκλεισμόν αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἔλαβε (1834) μεσιτείαν τῶν Δυνάμεων αὐτονομίαν ὑπὸ ἡγεμόνα διοριζόμενον καὶ πανόμενον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ὁμοίᾳ διαμαρτυρίᾳ τῆς Κρήτης δὲν ἐτελεσφόρησε.

σκεψάμενος τὰς Ἀθήνας μετὰ τὰ τῶν ἐτῶν 1826, 1828, 1831 καὶ 1833, ἐπισκέψεις, (λίαν τιμητικῆς τυχὼν ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Βασιλέως, εἰς ὃν ἔδωκε καὶ ἐπικαίρους ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένας νουθεσίας καὶ παραινήσεις.)

Σύνθημα τοῦ Λαΐου καὶ τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος ἦτο νῦν ἐν τῇ πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν τούτου κυβέρνησιν νουθεσίᾳ τὸ *Σύνταγμα* ἦτοι ἀντιπροσωπευτικὸν σύστημα κυβερνήσεως τοῦ κράτους. Οἱ περὶ τὸν Λαΐον ζητοῦντες νὰ ἐπιβάλωσι τὸ τοιοῦτον τῷ Βασιλεῖ ἠλπιζον ὅτι οὕτως ἢ θὰ ταπεινώσωσιν αὐτὸν πειδόμενον καὶ ὑποχωροῦντα εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν ἢ θὰ ἀναγκάσωσιν αὐτὸν εἰς παραίτησιν ἵνα μὴ ταπεινωθῇ. Μετὰ τῆς μερίδος ταύτης συνέπραττε καὶ ἡ ὅλως ἀντιθέτους πολιτικὰς ἀρχὰς ἐπιτηδεύουσα τῶν Ναπαίων μερίς, ἀποβλέπουσα μόνον εἰς τὸν διὰ παντὸς τρόπον εἰς παραίτησιν ἐξαναγκασμὸν τοῦ Βασιλέως, ἵνα οὕτως ὁ χρηεὺς θρόνος πληρωθῇ δι' ἡγεμόνος ὀρθοδόξου. Τσάρος καὶ Ρωσικῇ κυβέρνησις ἦσαν ὅλως ξένοι πρὸς

Νικήτας ἢ Νικηταρᾶς ὁ Τουρκοφάγος

τὰς τοιαύτας σκέψεις καὶ φρονήματα τῶν ἐν Ἀθήναις ρωσιζόντων τῶν καὶ *Φιλορθόδοξων* καλουμένων· ἀλλ' ὅθεν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας Ἑλλην τὴν καταγωγὴν Γαβριὴλ Κατακάζης (κυρίως Κατρακάζης), ἀνὴρ εἰς πολιτικὰς ραδιουργίας λίαν ἐπιρροπῆς, ἐνόμιζεν ὅτι προσέφερεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ ὑποθάλπων καὶ ὑποστηρίζων τὰ τοιαῦτα βουλευματα τῶν ρωσιζόντων. Καὶ ἐνῷ ὁ Ἀγγλος πρεσβευτὴς ἐμπαθῶς μὲν λίαν ἀλλ' ὁπωσοῦν γενναίως καὶ φανερῶς ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος, πιέζων τὴν τούτου κυβέρνησιν διὰ τῶν περὶ τῶν τόκων τοῦ δανείου ἐπιμόνων ἀπαιτήσεων, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ συνηντᾶτο μετὰ τοῦ πρέσβους τῆς Ρωσίας, ἧς ἡ κυβέρνησις ὡσαύτως ἀπῆτει τὴν τακτοποίησιν τῆς τοῦ δανείου ὑπηρεσίας, ὁ Γ. Κατακάζης χωρῶν εὐδὴ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ δὲν ἀπηξίου νὰ προκαλῇ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ μυστικὰς ἐταιρείας καὶ συνωμοσίας ἀποβλεπούσας εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὄθωνος. Χάριν τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ συνδεθεῖς στενωτάτα καὶ διὰ κηδεστείας μάλιστα πνευματικῆς πρὸς τὸν παντελῶς μετὰ τὴν ἀμνήστευσιν αὐτοῦ τῆς πολιτικῆς ἀπέχοντα Θ. Κολοκοτρώνην, τὸν τούτου ἀνεψιὸν καὶ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ναπιστῶν παλαίμαχόν ἀγωνιστὴν Νικήταν τὸν Τουρκοφάγον (γενόμενον ἀνάδοχον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ) παρεθάρρυνεν εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς συνωμοσίας σκοποῦσης δῆθεν τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Μακεδονίας. Ὁ Νικήτας, γενναῖος μὲν διατελέσας μαχητὴς τουρκοφάγος, ἀλλ' ὢν ἀπλοϊκὸς καὶ ἥκιστα πολιτικὸς ἀνὴρ, ἐδέξατο προθύμως τὴν τοιαύτην ἀρχηγίαν κληθεὶς ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν *Νικήτας ὁ Μακεδονικός*, ἵνα οὕτως ἀναρριπισθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ. Οἱ συνωμοταὶ παρέστησαν τῷ

ἀφελεῖ ἀνδρὶ ὅτι πρὸς πραγμάτων τοῦ μεγάλου βουλευματος τόλμημά τι ἐναντίον τοῦ Βασιλέως (οὐχὶ διὰ βασιλοκτονίας ἀλλὰ δι' ἐκφοβήσεως καὶ ἐξαναγκασμοῦ εἰς παραίτησιν) ἦν ἀπαραίτητον πρὸς πραγμάτων τοῦ μεγάλου σχεδίου. Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν συνωμοτῶν ἦτο ἡ ἐκφόβησις καὶ τρομοκρατήσις τοῦ Βασιλέως. Ἀλλ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς μελετωμένης ἐκτελέσεως τοῦ τολμήματος (ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης) ἀνεκαλύφθη ἡ συνωμοσία καὶ ὁ Νικήτας συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη, ἵνα δικασθῇ καὶ τι-

Ἰωάννης Μακρυγιάννης

μωρηθῇ ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας πάντες οἱ ἐπίσημοι ἀρχηγοὶ τῶν Ναπιστῶν, οἵτινες μετὰ μεγάλης προφυλάξεως ἐοργάζοντο κρυφίως ὑπὲρ ταύτης καὶ δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένοι, ἀπεκήρυξαν αὐτήν, καὶ ὁ Κατακάζης δὲ ἐφάνη ἀποδοκιμάσας τὸ παρασκευαζόμενον κίνημα.

Οὕτως ἀποκηρυχθείσης τῆς συνωμοσίας, ἵνα μὴ δοθῇ μεγάλη σημασία εἰς τὸ γενόμενον, ὁ Νικήτας κατηγορηθεὶς ἀπλῶς ἐπὶ πλημμελίᾳ ὡς ἐπιχειρήσας τόλμημα ἄφρον ἐν ταῖς Ὀθωμανικαῖς ἐπαρχίαις ἠθωώθη, περιορίσθη δὲ διὰ πειθαρχικῆς τιμωρίας ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος εἰς τὴν Αἴγιναν. Ταῦτα ἐγένοντο τῷ 1839. Ἀπὸ

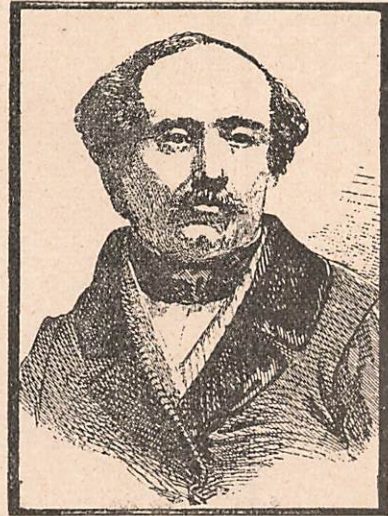
τοῦ χρόνου τούτου ὁ Γ. Κατακάζης ἔτι μᾶλλον στενωῶς συνεδέθη πρὸς τὸν Λαῖον, ὑποστηρίζων τὰ τούτου δι' εἰρηνικῶν ἐνεργειῶν ἐπιδιωκόμενα σχέδια. Ὁ μετ' ὀλίγον διορισθεὶς εἰς Ἀθήνας Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρου, καίπερ ἐπιθυμῶν νὰ ὑποστηρίξῃ ἰσχυρῶς ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν πρέσβεων τὴν γαλλίζουσαν κυβέρνησιν τοῦ Ὀθωνος, ἀλλ' ἔχων ὁδηγίαν παρὰ τοῦ Γκιζῶ νὰ διατελῇ ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸν Ἀγγλον ἰδίως πρεσβευτήν, ἀπεῖχεν ἐπὶ τινὰ χρόνον πάσης ἀντενεργείας πρὸς τὸν Λαῖον. Οὕτω δὲ κατώρθωσεν ἡ Ναπικὴ μερὶς νὰ διοργανώσῃ ἐν ἡσυχίᾳ νέαν συνωμοσίαν, ἣς ἀρχηγοὶ ἦσαν νῦν ἄνδρες πολιτικοὶ ἐπιφανεῖς, ἐν πρώτοις ὁ Ἀ. Λόντος «ὑπὸ φιλαντίας ὑποκνιζόμενος», ὡς λέγει ὁ Ν. Δραγούμης, μεθ' οὗ συνετάχθη ὁ Ἀ. Μεταξᾶς, τρίτος δὲ προσῆλθεν εἰς τὴν συνωμοσίαν ὁ Κ. Ζωγράφος, ὅστις μετὰ τὴν τῷ 1840 ἀποδοκιμασίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνομολογηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκης τῆς ἐπενεγκούσης τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, μείνας ἐφ' ἱκανὸν μακρὰν τῶν πραγμάτων ἐκαρᾶδοκει στιγμὴν κατάλληλον ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν σκηνήν· τοιαύτη δὲ στιγμὴ ἐφάνη αὐτῷ ἡ συνωμοσία ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος. Ἄλλως δὲ ὁ Ζωγράφος ἦν συνδεδεμένος καὶ μετὰ τῶν Ναπιστῶν, οἵτινες βλέποντες καὶ τὴν ἐπὶ 6 ἔτη ἀτεκνίαν τῆς βασιλείσης Ἀμαλίας ἐφοβοῦντο μὴ ἕνεκα ταύτης διάδοχος τοῦ θρόνου καταστῇ τις ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως Καθολικὸς τὸ θρόνσκευμα. Ἀλλ' ἡ τριανδρία τῶν εἰρημένων πολιτικῶν ἀνδρῶν αἰσθανομένη ὅτι συνωμοσία πολιτικαὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχωσιν ἄνευ ἐνόπλου βοηθείας προσηταιρίσθησαν ἵνδρα στρατιωτικὸν ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν, γενναῖον μὲν τὸ φρόνημα, ἀλλὰ λίαν ἀφελὴ καὶ εὐπρόσιτον εἰς πάντα νεωτερισμὸν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ Ἰωάννης Μακρυγιάννης ὁ πρόθυμος πάντοτε εἰς οἰονδήποτε νεωτερισμὸν οὐχὶ ἕνεκα στασιαστικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ διότι ὢν ἀνὴρ κατὰ βάθος φιλόπατρις καὶ ἀχθόμενος ἐπὶ τοῖς κακῶς ἔχουσι κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἀφελὴς ἅμα καὶ εὐπιστος, ἐν πᾶσι τοῖς νεωτεριστικοῖς κινήμασι διέβλεπεν ἀγαθόν τι ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀποδίδων τοῖς ἡγέταις τῶν κινήματων ἀγνότητα αἰσθημάτων οἷαν ἠσθάνετο ἐν ἑαυτῷ. Ἀλλ' ὁ Μακρυγιάννης, ὅστις διέθετεν ἔτι ἱκανοὺς μαχητὰς τῆς παλαιᾶς Σχολῆς, παλληκάρια πιστὰ εἰς αὐτὸν καὶ ὑπήκοα εἰς πᾶν νεῦμα αὐτοῦ, πράκτικῶς διανοούμενος ἐνόει ὅτι δι' ὀλίγων παλληκαρίων

οὐδὲν ἡδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἐναντίον κυβερνήσεως διαθετούσης ὑπὲρ ἑαυτῆς στρατὸν πεζικόν, ἱππικόν, ἔτι δὲ καὶ πυροβολικόν. Διὰ τοῦτο θεωρῶν ἀπαραίτητον συνεννόησιν τινα πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ προσητερίσθη ἐν ἀρχῇ τὸν συνταγματάρχην τοῦ ἱππικοῦ Δ. Καλλέργην, ἀγωνιστὴν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος γενναῖον, ἀλλὰ καὶ ἄνδρα φιλόδοξον καὶ πολυπράγμονα. Διὰ τοῦ Καλλέργη δὲ προσῆλθεν εἰς τὴν συνωμοσίαν καὶ ὁ διοικητὴς τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων Σπυρομήλιος. Τότε οἱ τρεῖς οὗτοι στρατιωτικοὶ ἦλθον εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὸν ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τῆς συνωμοσίας Ἄ. Μεταξᾶν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ Καλλέργη προσελήφθη εἰς τὴν συνωμοσίαν καὶ ὁ διοικητὴς τοῦ ἐν Ἀθήναις τάγματος τοῦ πεζικοῦ συνταγματάρχης Σκαρβέλης. Διὰ τῶν εἰρημένων δὲ ἀξιωματικῶν μέγα πλῆθος ἀξιωματικῶν ἐν πᾶσι τοῖς ὅπλοις ἐμυήθησαν τὰ τοῦ παρασκευαζομένου κινήματος. Προσδιορισθείσης ὥς ὥρας τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος τῆς νυκτὸς τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἐφάνη ὁ Καλλέργης τὴν νύκτα ἐκείνην ἐν τῷ στρατῷ ἐν μέσῳ τῶν μεμυημένων ἀξιωματικῶν, ὑποδεξαμένων αὐτὸν μετὰ φωνῶν «ζήτω τὸ Σύνταγμα». Τότε καὶ ὁ Καλλέργης ἀναφωνήσας «ζήτω τὸ Σύνταγμα» ἀπήγγειλε καὶ μικρὸν τινα λόγον, μεθ' ὃ λαβὼν τὴν ἀρχηγίαν ὁδήγησε τὸν ἐκεῖ συνηγμένον στρατὸν μετὰ μουσικῆς καὶ μετὰ σαλπίγγων καὶ μετὰ σημαῶν κατὰ φάλαγγας πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων, ὅπου εἶχον ἤδη μεταβῆ τὰ παλληκάρια τοῦ Μακρυγιάννη, γενομένου νῦν οἰκοθεν φρουράρχου Ἀθηνῶν, μετ' ὀλίγην δ' ὥραν καὶ ἐπισήμως διορισθέντος (ὑπὸ τοῦ Δ. Καλλέργη) εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ὁ νέος φρούραρχος κατέλαβε νῦν δι' ἀποσπασμάτων στρατοῦ τὰ σπουδαιότερα δημόσια καταστήματα, τὰ ὑπουργεῖα δηλονότι καὶ τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν καὶ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, ἔπεμψε δὲ συγχρόνως ἀγγελιαφόρους εἰς τὰς οἰκίας τῶν συμβούλων τῆς ἐπικρατείας, ἵνα συναχθέντες ἐν τῷ καταστήματι αὐτῶν διασκεφθῶσι περὶ τῆς καταστάσεως. Ἐκ τῶν συμβούλων συνῆλθον ταχέως οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας Μεταξᾶς, Λόντος καὶ Ζωγράφος, μετὰ τούτων δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς Τζώρτζ, ὅστις δὲν μετεῖχε μὲν ἀπ' εὐθείας τῆς συνωμοσίας, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐγίνωσκε τὰ κατ' αὐτήν. Μετ' ὀλίγον δὲ διὰ τῶν συντόνων ἐνεργειῶν τοῦ Μακρυγιάννη συνῆλθον καὶ ἄλλοι ἱκανοὶ σύμβουλοι.

Δημήτριος Καλλέργης

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρὸ τῶν ἀνακτόρων στρατὸς ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἄλλου πλήθους ἠνάγκασαν τὸν Βασιλέα νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ κάτω πάτωμα τῶν ἀνακτόρων (ἀφοῦ οἱ πρότερον ἐξεληθόντες τῶν ἀνακτόρων ἵνα λαλήσωσι πρὸς τὸ πλῆθος ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Βλαχόπουλος καὶ ὁ τοῦ Βασιλέως ὑπασπιστὴς Ἀλέξιος Γρίβας ὁ ἐπονομαζόμενος Γαρδικιώτης, ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπέμφθησαν εἰς τὸν στρατῶνα) ὃ δὲ βασιλεὺς ἐκ τινος τῶν παραθύρων ἰδὼν τὸν Καλλέργην ἠρώτησεν αὐτὸν περὶ τῶν συμβαινόντων. Ἀπαντήσαντος δὲ τούτου ὅτι λαὸς καὶ στρατὸς ἐζήτουν σύνταγμα «Ἄς διαλυθῶσιν, εἶπεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ θέλω φροντίσει περὶ τοῦ αἰτήματος αὐτῶν». Ἀπευθυνόμενος δὲ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν στρατὸν εἶπεν ἐπιτακτικῶς «Ἀπέλθετε εἰς τοὺς σταθμούς σας». Ἀλλ' ὁ Καλλέργης κραῖας τότε μεγαλοφώνως «Προσοχή!»,

κατέπνιξε τὴν φωνὴν τοῦ Βασιλέως, ἵνα μὴ οὕτω φανῇ ὁ στρατὸς παρακούων εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ Βασιλέως. Μετὰ διάλογον δὲ ὀλιγόλεπτον μεταξὺ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Καλλέργη εἰς οὐδεμίαν, ὥς φέρεται, συνεννόησιν ἀπολήξαντα ὁ Βασιλεὺς ἔπεμψεν ἐκ

Ὁ Ὅθων προκύπτων ἐκ τοῦ παραθύρου τὴν νύκτα τῆς 2-3 Σεπτεμβρίου 1843

(Κατὰ σύγχρονον εἰκόνα)

τῶν ἀνακτόρων ἓνα τῶν διαγγελέων αὐτοῦ πρὸς τὸν λοχαγὸν Σχινᾶν νὰ φέρωσι πυροβόλα ἔμπροσθεν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἠνέχθησαν μὲν τὰ πυροβόλα, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ εἰρημένου λοχαγοῦ κραζόντος «ζήτω τὸ Σύνταγμα» προσετέθησαν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν καθ' ὃν χρόνον καὶ οἱ πολλαχοῦ ἀνὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ καὶ περὶ τὰ ἀνάκτορα τεταγμένοι πρὸς παρακώλυσιν τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλήθους χωροφύλακες διαταγῇ τοῦ Καλλέργη προσετέθησαν εἰς τὸν τούτου στρατόν. Τοιαύτης οὔσης τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων περὶ τὰ ἀνάκτορα, οἱ ἐν τῇ καταστάσει αὐτῶν διασκεπτόμενοι σύμβουλοι τῆς Ἐπικρατίας διετέλουν ὑπὸ τὴν πίεσιν ἄλλου πλήθους, τοῦ ἔξωθεν βοοῦντος καὶ θορυβοῦντος πλήθους. Ἐπέμφθη δὲ τότε ὑπὸ τοῦ συνωμότου Ἀ. Μεταξᾶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὸ συμβούλιον, ἔχων ἐντολὴν νὰ ἐκλέξῃ τοὺς νέους ὑπουργούς (τῶν τέως ὑπουργῶν φόβῳ συσχεθέντων καὶ ἐξαφανισθέντων), αὐτοὺς δὴ τοὺς ὑπὸ τοῦ πέμποντος ἀνδρὸς συσταθέντας. Οὕτως ἐξελέγησαν ὑπουργοί· Ἀ. Μεταξᾶς πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, Ρήγας Παλαμίδης τῶν Ἐσωτερικῶν, Ἀ. Λόντος τῶν Στρατιωτικῶν, Κ. Κανάρης τῶν Ναυτικῶν, Μ. Σχινᾶς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας καὶ ἄλλοι ἤττον ἐπιφανεῖς σύμβουλοι εἰς τὰ ἄλλα ὑπουργεῖα. Τὸ οὕτω συγκροτηθὲν καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπουργεῖον ἐνῆργησεν εὐθὺς νὰ πεμφθῇ πρεσβεία ἐκ μέρους τοῦ Συμβουλίου πρὸς τὸν Βασιλέα ἵνα αἰτησῇται παρ' αὐτοῦ

τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Συντάγματος, τὴν ἐκλογὴν Συνελεύσεως Ἐθνικῆς καὶ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ νέου ὑπουργείου. Ἀποφάσει δὲ τοῦ Συμβουλίου συνετάχθη καὶ προκήρυξις ἐκ μέρους τούτου πρὸς τὸν λαόν, δι' ἧς τὴν τε ἡγεσίαν καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ὑπὲρ Συντάγματος κινήματος ἀνελάμβανεν αὐτὸ τὸ Συμβούλιον. Ἡ προκήρυξις ἀναγνωσθεῖσα εἰς ἐπήκοον τῶν ἐν τῇ πλατείᾳ εὐάρεστον ἐγεποίησεν ἐντύπωσιν. Ταυτοχρόνως δὲ μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡ μνημονευθεῖσα πρεσβεία τοῦ Συμβουλίου, προσήλθον δὲ προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ἀντιπρόσωποι τῶν πέντε Μεγάλων Δυνάμεων, ἐν οἷς εὐρίσκετο καὶ ὁ Λάϊος, ἀφοῦ πρότερον συνήλθον ἅπαντες ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας. Ἀλλ' οὗτος πρὶν μηνυθῆ μετὰ τῶν ἄλλων συναδέλφων αὐτοῦ πρέσβων ἐμήνυσεν δι' ἐμπίστου προσώπου τῷ Καλλέργη νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς πρέσβεις τὴν πρὸς τὸν Βασιλέα πρόσδοτον πρὶν κατέλθῃ ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἡ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πεμφθεῖσα πρεσβεία, ἵνα μὴ ὁ Βασιλεὺς παραθαρυνθῇ εἰς ἄρνησιν ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ παρουσίας τῶν πρέσβων, ὧν οὐδεὶς πλὴν τοῦ Λαΐου ἠδύνατο νὰ συστήσῃ αὐτῷ τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος (καὶ τοῦ Κατακλιῆ ἐνδομύχως ἐπιθυμοῦντος οὐχὶ τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος ἀλλὰ τὸν διὰ τῆς αἰτήσεως τοῦ Συντάγματος ἐξαναγκασμὸν τοῦ Βασιλέως εἰς παραίτησιν, μὴ δυναμένου δ' ὅμως νὰ εἴπῃ λέξιν τῷ Βασιλεῖ περὶ Συντάγματος, ὅπερ ἄλλως ἐν τῷ φανερῷ ἀπεδοκίμαζε ζωηρῶς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπολυταρχικωτάτου τῶν ἡγεμόνων Τσάρου). Ἐκ τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας ἠγγειλαν οἱ πρέσβεις (καὶ ὁ Λάϊος!) ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι τὸν Βασιλέα. Ἀλλ' ἐδηλώθη αὐτοῖς ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα πρὶν ἐνδῶσῃ ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν περὶ τοῦ Συντάγματος αἴτησιν. Παρὰ τὴν τοιαύτην δήλωσιν τοῦ Καλλέργη οἱ πρέσβεις ἔσπευσαν εἰς τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ παρὰ τῷ Βασιλεῖ πρεσβεία τοῦ Συμβουλίου μαθοῦσα τὴν παρουσίαν τῶν πρέσβων ἐξηλθεν ἵνα ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Καλλέργη τὴν εἴσοδον τῶν πρέσβων, οὗτος παραθαρυνθεὶς ἐκ τῆς μυστικῶς γενομένης αὐτῷ εἰσηγήσεως τοῦ Λαΐου ἀντίστη ἐπιμόνως καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς εἰσόδου τῶν πρέσβων αἴτησιν, τῆς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πρεσβείας ἀναγκασθεῖσης νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπράκτου πλησίον τοῦ Βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ρωσικὴν πρεσβεῖαν ἀφοῦ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως διὰ τὴν γενομένην αὐτοῖς ἀπαγόρευσιν τῆς εἰς τὸν βασιλέα προσόδου, λαβόντες ὅμως τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Καλλέργη ὅτι οὐδὲν ἔμελλε νὰ πάθῃ τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ Βασιλέως. Τότε ὁ Βασιλεὺς ἀπογνοὺς καὶ περὶ πάσης ἐκ μέρους τῶν πρέσβων βοηθείας ἐδέξατο τὰς τοῦ Συμβουλίου προτάσεις. Τῆς τοιαύτης δηλώσεως ἐκ μέρους τοῦ

Ἀνδρέας Μεταξᾶς

ἀνακτόρων ἡ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πεμφθεῖσα πρεσβεία, ἵνα μὴ ὁ Βασιλεὺς παραθαρυνθῇ εἰς ἄρνησιν ἐκ τῆς παρ' αὐτῷ παρουσίας τῶν πρέσβων, ὧν οὐδεὶς πλὴν τοῦ Λαΐου ἠδύνατο νὰ συστήσῃ αὐτῷ τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος (καὶ τοῦ Κατακλιῆ ἐνδομύχως ἐπιθυμοῦντος οὐχὶ τὴν παραχώρησιν τοῦ Συντάγματος ἀλλὰ τὸν διὰ τῆς αἰτήσεως τοῦ Συντάγματος ἐξαναγκασμὸν τοῦ Βασιλέως εἰς παραίτησιν, μὴ δυναμένου δ' ὅμως νὰ εἴπῃ λέξιν τῷ Βασιλεῖ περὶ Συντάγματος, ὅπερ ἄλλως ἐν τῷ φανερῷ ἀπεδοκίμαζε ζωηρῶς ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπολυταρχικωτάτου τῶν ἡγεμόνων Τσάρου). Ἐκ τῆς Ρωσικῆς πρεσβείας ἠγγειλαν οἱ πρέσβεις (καὶ ὁ Λάϊος!) ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ἴδωσι τὸν Βασιλέα. Ἀλλ' ἐδηλώθη αὐτοῖς ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὰ ἀνάκτορα πρὶν ἐνδῶσῃ ὁ Βασιλεὺς εἰς τὴν περὶ τοῦ Συντάγματος αἴτησιν. Παρὰ τὴν τοιαύτην δήλωσιν τοῦ Καλλέργη οἱ πρέσβεις ἔσπευσαν εἰς τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων. Καὶ ἀφοῦ δὲ ἡ παρὰ τῷ Βασιλεῖ πρεσβεία τοῦ Συμβουλίου μαθοῦσα τὴν παρουσίαν τῶν πρέσβων ἐξηλθεν ἵνα ἐνεργήσῃ παρὰ τῷ Καλλέργη τὴν εἴσοδον τῶν πρέσβων, οὗτος παραθαρυνθεὶς ἐκ τῆς μυστικῶς γενομένης αὐτῷ εἰσηγήσεως τοῦ Λαΐου ἀντίστη ἐπιμόνως καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς εἰσόδου τῶν πρέσβων αἴτησιν, τῆς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας πρεσβείας ἀναγκασθεῖσης νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπράκτου πλησίον τοῦ Βασιλέως. Καὶ οἱ μὲν πρέσβεις ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ρωσικὴν πρεσβεῖαν ἀφοῦ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως διὰ τὴν γενομένην αὐτοῖς ἀπαγόρευσιν τῆς εἰς τὸν βασιλέα προσόδου, λαβόντες ὅμως τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Καλλέργη ὅτι οὐδὲν ἔμελλε νὰ πάθῃ τὸ ἱερὸν πρόσωπον τοῦ Βασιλέως. Τότε ὁ Βασιλεὺς ἀπογνοὺς καὶ περὶ πάσης ἐκ μέρους τῶν πρέσβων βοηθείας ἐδέξατο τὰς τοῦ Συμβουλίου προτάσεις. Τῆς τοιαύτης δηλώσεως ἐκ μέρους τοῦ

Βασιλέως γενομένης, ἡγγέλθη παραχοῆμα τοῖς ἐν τῇ γειτονικῇ οἰκίᾳ ἀντιπροσώποις τῶν Δυνάμεων ὅτι αἱ πύλαι τῶν Ἀνακτόρων ἦσαν ἠνεωγμέναι αὐτοῖς. Ὅτε δὲ οἱ πρέσβεις παρέστησαν πρὸ τοῦ Βασιλέως οὗτος εἶπεν αὐτοῖς ὅτι τοῖς εἶχε γράψει ἵνα συγκα-

Ὁ Σὲρ Ἑσμὼντ Λάϊονς
κυβερνήτης τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας ἣτις μετέφερε
τὸν Ὁθωνα εἰς Ἑλλάδα καὶ εἶτα πρεσβευτὴς
ἐν Ἀθήναις

λέσῃ αὐτοὺς παρ' ἑαυτῷ, ἐπιθυμῶν νὰ ἔξη τὴν γνώμην αὐτῶν ἐν ᾗ εὐρίσκετο δυσχερεῖ θέσει, ἀνεκοίνωσε πρὸς τοὺς πρέσβεις ὅσα εἶχε μάθει περὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συνωμοτῶν ἀταλὴ φρεως τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Χαλκίδος, προσέθηκε δὲ εἰς ταῦτα μετὰ συγκινήσεως ζωηρᾶς· «Ἐγκατέλιπον πάσας μου τὰς προνομίας· δὲν εἶμαι πλέον βασιλεὺς· μοὶ ἐπέβαλον ὑπουργοὺς καὶ σύγκλησιν Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, καὶ σύνταγμα· καὶ ἀφοῦ ὁ στρατὸς ἔπαυσε νὰ ὑπακούῃ ἐμοί, περιέστην εἰς θέσιν νὰ ἐρωτήσω ἑμαυτὸν ἂν ὀφείλον νὰ διατηρήσω τὸ στέμμα ἢ νὰ παραιτηθῶ. Ὡς ἄνθρωπος ἐθεώρουν ἀξιοπρεπεστέραν τὴν παραιτήσιν, ἀλλ' ὡς βασιλεὺς ἀνελογίσθην τὴν ἀναρχίαν ἣν ἐμελλε νὰ συνεπαγάγῃ ἀπαραιτήτως ἢ ἐμὴ παραιτήσις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὑπε-

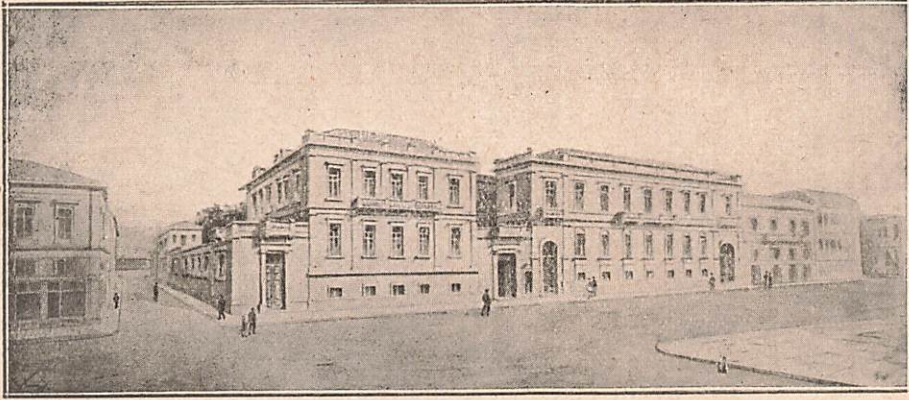
τάγην εἰς τὴν βίαν τῶν περιστάσεων. Ἀλλ' οἱ νέοι ὑπουργοί, οὓς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας μοὶ ἔδωκεν⁽¹⁾, ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἀναλάβωσιν εὐθύνην περὶ τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ν' ἀπομακρύνωσι στρατὸν καὶ λαόν, ὧν ἀκούετε τὰς κραυγὰς, ἐὰν μὴ ὑπογράψω προκήρυξιν εὐχαριστοῦσαν ἐκ μέρους μου τὸ ἔθνος διὰ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ καὶ τὸν στρατὸν διὰ τὴν τηρηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τάξιν καὶ διάταγμα ἀγγέλλον ἀπονομὴν μεταλλίου εἰς πάντας τοὺς λαβόντας μέρος εἰς τὸ κίνημα. Ἀλλ' ὑποχώρησις εἰς τοιαύτην ἀξίωσιν εἶναι ταπεινώσις εἰς ἥνδὲν δύνamai νὰ ὑποβάλω ἑμαυτόν. Τί ὑμεῖς, κύριοι, σκέπτεσθε περὶ τούτων;»

Ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἔλεγε ταῦτα καὶ ἰδίως ἐποιεῖτο λόγον περὶ παραιτήσεως προσήλου τὸ βλέμμα ἐπὶ τὸν Κατακάζην κλίναντα τὴν κεφαλὴν σιωπηλῶς οἶονεϊ πρὸς ἐπιδοκμασίαν τοῦ περὶ παραιτήσεως βουλευματος. Τὸ αὐτὸ ἐποίει καὶ ὁ Ἀγγλος πρεσβευτής. Ἀλλ' ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρου λαλήσας εἶπεν· «Ἀφοῦ ἡ Ὑ. Μεγαλειότης τοσαύτας προσήνεγκε θυσίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἦν εὐκτέον ἵνα χάριν τῆς ἡσυχίας καὶ καὶ τῆς τάξεως στέρξῃ καὶ ταύτην τὴν θυσίαν καὶ ἀναλάβῃ προθύμως καὶ συνετῶς τὸ ἔργον τοῦ συνταγματικοῦ ἡγεμόνος». Τότε ὁ βασιλεὺς ἐνδοὺς ἐπεκοινώνησεν αὐθις τῷ νέφῳ ὑπουργείῳ καὶ ἐξεληθὼν μετὰ τούτου εἰς τὸν ἐξώστην ἀνευφημήθη ζωηρῶς ὑπὸ τοῦ πλήθους διὰ τῶν κραυγῶν «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς! Ζήτω τὸ Σύνταγμα!». Οὕτως ἔληξε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, ἔτι δὲ καὶ διπλωματικῶς, τὸ ζήτημα, ἀφοῦ οἱ τρεῖς ἐκ τῶν

(1) Σημειωτέον ὅτι ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἐδήλωσε τῇ πρεσβείᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὰς αἰτήσεις ταύτης, τὸ νέον ὑπουργεῖον μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐπεκοινώνησε τῷ Βασιλεῖ καὶ ἠτήσατο τὰ ἀνωτέρω λεγόμενα.

πρέσβειων, οἱ τῶν προστατίδων λεγομένων Δυνάμεων, ἐν οἷς τὴν πλειονοψηφίαν εἶχον οἱ δύο τῶν συνωμοτῶν φίλοι, ὁ τῆς Ἀγγλίας ὁ καὶ τῆς Ρωσίας, υπέγραψαν ἔκθεσιν κοινὴν εἰς τὰς τρεῖς Δυνάμεις, ἱστοροῦσαν τὰ γενόμενα ὑπὸ πνεῦμα ἀνταποκρινόμενον μᾶλλον

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος
(Κατὰ σχεδίασμα τοῦ 1847)

εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λαΐωνος καὶ ὑπὸ τοῦ Κατακάζη ἐπιδειχθεῖσαν πολιτικὴν, τοῦ Γάλλου πρέσβειος συνυπογράψαντος, ἵνα μὴ ἀπομακρυνθῇ τῆς ὑπὸ τοῦ Γκιζῶ συσταθείσης αὐτῷ πολιτικῆς τοῦ διατελεῖν πάντοτε ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τοὺς δύο συναδέλφους αὐτοῦ.

Τὰ γεγονότα τῆς τρίτης Σεπτεμβρίου, καίπερ μὴ ὄντα ἀπόρροια τῶν φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίως τῶν ἐπαρχιῶν, εὗρον ἀπήχησιν τινα ἀσθενῆ ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ λαοῦ ὥς νεωτερισμὸς τελεσθεὶς ἄνευ ἐσωτερικῶν κλονισμῶν (δύο μόνον χωροφύλακες φρονευνθέντες καὶ εἰς νεανίας σφοδρῶς κακοποιηθεὶς ἦσαν τὰ θύματα τοῦ ὅλου κινήματος), ὥς εἰρηνικὴ τις μεταπολίτευσις μὴ παρέχουσα μὲν πολλὰς υπερβολικὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀποδοκιμαζομένη ὑπὸ τῶν πολλῶν. Ἄλλ' ἢ ἐν τῷ ἑξωτερικῷ παρὰ ταῖς εὐρωπαϊκαῖς δυνάμεσιν ἐντύπωσις δὲν ἦτο εὐμενὴς πρὸς τοὺς δράστας. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ πρωθυπουργὸς Πήλ σφοδρῶς ἀπεδοκίμασε τὰ γενόμενα· μόνον ὁ μετριοπαθὴς ὑπουργὸς τῶν ἑξωτερικῶν Ἀβερδίνος κατώρθωσε νὰ μετριάσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ νὰ ἀπαντήσῃ ὁπωσοῦν εὐμενῶς εἰς τὴν ἐγκύκλιον τῆς νέας ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὴν ἐξαγγέλλουσαν τὴν ἐν τῷ πολιτικῷ καθεστῶτι τῆς Ἑλλάδος μεταβολήν. Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ὁ φίλος συνάδελφος τοῦ Ἀβερδίνου ὑπουργὸς τῶν ἑξωτερικῶν Γκιζῶ, χωρὶς νὰ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ γενόμενα, παρεδέχθη τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Τοῦναντίον δὲ ἐν Ρωσίᾳ ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος σφοδρότατα ἀπεδοκίμασε τὰ τε γενόμενα καὶ ἰδίως τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ Κατακάζη, καὶ νῦν ὁ ἀνήρ οὗτος ὁ νομίσας ὅτι ἡδύνατο νὰ παῖξῃ τοσοῦτον εὐκόλως τὸ ραδιουργικὸν αὐτοῦ παίγνιον τοῦ ἐν τῷ φανερῷ συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Τσάρου καταδικάζειν πᾶσαν ἐπανάστασιν, ἐν τῷ κρυπτῷ δὲ προκαλεῖν, ὑποκινεῖν καὶ ὑποστηρίξειν αὐτήν, αὐστηροτάτην ἀπέτισε ποινὴν τῆς ραδιούργου αὐτοῦ διπροσωπείας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἅμα μαθὼν τὰ κατὰ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ γενόμενος ἔξω φρενῶν, ἔπαυσεν αὐτὸν ἀμέσως τῆς θέσεως ἣν κατεῖχεν (ἔπαυσε, destitua, οὐχὶ ἀνεκάλεσεν ὅπως ἐπὶ τὸ εὐφημότερον ἔγραψαν τὰ Ναπιστικὰ φύλλα τῶν Ἀθηνῶν). Ἐπὶ μίαν στιγμὴν μάλιστα ἐγένετο καὶ λόγος περὶ τυφεκισμοῦ αὐτοῦ ἢ

ἐξορίας εἰς Σιβηρίαν. Ἐπὶ ἔτη ὁ Κατακάζης ἔμεινεν ἐκτὸς πάσης ὑπηρεσίας, μόνον δὲ βραδύτερον ἐτοποθετήθη ἐν γωνίᾳ τινί, ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, τμήματος τῶν Ἀσιατικῶν ὑποθέσεων ὡς μικρὸς καὶ ἀσήμαντος ὑπάλληλος, ὅπου ὑπηρετήσε μέχρι τοῦ 1868, ὁπότε καὶ ἀπέθανεν ⁽¹⁾. Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, κηρύξας ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν ἡδύνατο νὰ ἔχη διαφέρον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, κατήργησεν ἐν μέρει καὶ τὴν ἐν Ἀθῆναις ρωσικὴν πρεσβείαν, καταλείπων τὴν θέσιν πρέσβεως κενὴν πολλὰ ἔτη καὶ ἀντὶ πρέσβεως διατηρῶν κοινὸν ἐπιτετραμμένον. Ἐκ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων ἡ μὲν τῆς Πρωσίας, ἥς ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος Δ' ἦτο καὶ στενὸς συγγενὴς τοῦ Ὁθωνος καὶ μεγάλως συνεπάθει πρὸς αὐτόν, κατέκρινεν αὐστηρῶς τὰ γενόμενα ἡ δὲ τῆς Αὐστρίας, ἔνθα ὁ πρίγκιψ Μεττερνίχος ἦτο γραμματεὺς, κατεδίκασεν ὡσαύτως ταῦτα, ἀλλὰ καὶ συμμορφοῦτο πρὸς τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Τοιαύτην δὲ πολιτικὴν μετέλθε καὶ ἡ κυβερνήσις Βαυαρίας, ἔνθα ὁ τοῦ Ὁθωνος πατὴρ Λουδοβίκος Α' ἀνεχόμενος τὰ γενόμενα συνεβούλευε μόνον τῷ νῦν ἵνα τὸ ψηφισθησόμενον ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως σύνταγμα μὴ εἶναι φιλελευθρότερον τοῦ Βαυαρικοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πολιτικοῖς κύκλοις ἐπικρατήσασαν γνώμην περὶ τῆς μεταπολιτεύσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843· νῦν δὲ ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινα περὶ τοῦ γεγονότος ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν καὶ καθόλου ἔποψιν ἱστορικὴν ἐξετάζοντες τὸ γεγονός.

Τὰ γεγονότα τῆς 3 Σεπτεμβρίου ὑπὸ ἀκραιφνῶς ἑλληνικὴν ἔποψιν ἀπείχον τοῦ ἔχειν σημασίαν οἷα ἀπεδόθη ἐν τοῖς εὐρωπαϊκοῖς πολιτικοῖς κύκλοις, σημασίαν δηλονότι ἀκραιφνοῦς ἐθνικοῦ κινήματος ἢ ἐπαναστάσεως ἀποβλεπούσης πρὸς κτήσιν συνταγματικῶν θεσμῶν καὶ ἐλευθέρου συνταγματικοῦ βίου. Τοιαύτη τις ἀντίληψις ἦν ὅλως ξένη πρὸς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πολλὰ ἀκούων περὶ φιλελευθέρων συνταγματικῶν θεσμῶν, εἰς πολλὰς ὥς πρὸς τοῦτο ὑποβληθεὶς δοκιμὰς διὰ τῶν ἀπὸ 1822 ἀρξαμένων ἐθνικῶν τακτικῶν συνελεύσεων, δοκιμάσας ἰδίως τὸ περίφημον σύνταγμα ὑπὲρ οὗ ὁ Κωλέττης ἐπεχείρησε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τοῦ 1831-1832, τὸ κατὰ Θ. Κολοκοτρώνη «σύντριμμα», δὲν ἀπέδιδε πολλὴν σημασίαν εἰς θεωρίας συνταγματικὰς ἐξαγγελλομένας αὐτῷ ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν μετ' εἰλικρινοῦς συνειδήσεως ἢ πρὸς δημοκοπίαν ταῦτα ποιούντων. Ἐκεῖνο ὅπερ διακαῶς ἐπεθύμει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καὶ ἐπέτυχεν ἐν μέρει ἐπὶ τε τοῦ Κυβερνήτου καὶ ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ ἐπὶ τοῦ Ὁθωνος πρὸ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1843 ἦν ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία μετὰ τάξεως καὶ ἀσφαλείας δημοσίας, ἐπιτρεπούσης αὐτῷ νὰ ἐργάζεται ὑπὸ τὴν

(1) Φαίνεται ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς ραδιοργάνσεως ἦτο κληρονομικὸν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Κατακάζη. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ πρέσβεως ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς (1872), εἰς τοιαύτας ραδιοργάνσεις ἐνεπλάκη, ἀναμικθεὶς καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὥστε αὐτὸς ὁ πρόεδρος Ὁυσσέις Γράντ παρὰ πάσας τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ Ρωσίας καὶ Ἡνωμένων Πολιτειῶν φιλικωτάτας σχέσεις ἀπήτησε παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως ἐπισήμως, παρὰ τὰ εἰθισμένα ἐν ταῖς πολιτικαῖς σχέσεσι, τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ, μὴ τελεσθείσης δ' ἁμέσως τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως παρὰ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως προέβη αὐτὸς εἰς τὴν παῦσιν ταύτην, διακόψας πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸν καταγγελλόμενον πρεσβευτὴν, καὶ δι' ἐπισήμου διαγγέλματος πρὸς τὴν Γερουσίαν καὶ πρὸς τὸ Συνέδριον τῶν Ἀντιπροσώπων ἐδικαιολόγησε τὴν πράξιν του στιγματίζων τὴν διαγωγὴν τοῦ ρώσου πρέσβεως καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὴν ρωσικὴν κυβερνήσιν νὰ παύσῃ αὐτὸν τῆς θέσεως αὐτοῦ, χωρὶς νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἄλλη ὑπηρεσία. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τοῦ οἴκου Κατακάζη, οἴκου ἑλληνικοῦ τὴν καταγωγὴν, ἐξέλιπε τῆς ἱστορίας.

αίγίδα τοῦ νόμου πρὸς προαγωγὴν τῆς ὕλικῆς αὐτοῦ εὐημερίας καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου. Ἦτο δὲ ἀπηυδηκῶς ἀπὸ ἐπαναστάσεων καὶ ἐμφυλίων ἐρίδων, αἵτινες μετὰ τὸ εὐτυχὲς τέλος τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνος παρηνώχλουν πολυειδῶς τὴν ἀληθῆ ἔννομον ἐλευθερίαν, ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον. Τὸ ὅτι ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ κυβερνήσεως ἐθνικῆς, πεφωτισμένης, ἀπῆλανε δημοτικῶν ἐλευθεριῶν καὶ τάξεως ἐννόμου πολιτικῆς, μετὰ συμβουλίου ἐπικρατείας περιλαμβάνοντος πάντα τὰ ἐνδοξα ὀνόματα τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅτι τὸ συμβούλιον τοῦτο οὐχὶ μὲν νόμῳ καὶ δικαιώματι ἀλλ' ἔργῳ καὶ πράγματι ἐπ' ἐσχάτων μάλιστα εἶχε καταστῆ ἀληθινῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, ἦτο ἀρχοῦσα ἱκανοποιήσις. Τὰ νομαρχιακὰ, ἐπαρχιακὰ καὶ δημοτικὰ συμβούλια ἤρουν πρὸς πλήρωσιν τῶν πρὸς αὐτοδιοίκησιν φυσικῶν εἰς τὸν Ἑλληνα ὁρμῶν καὶ πόθων. Τὰ δὲ πρὸς παρασκευὴν τῆς λεγομένης ἐπαναστάσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου πολιτικά καὶ ἠθικὰ ἐλατήρια ἦσαν πᾶν ἄλλο ἢ ἐλατήρια ἠθικὰ καὶ εἰλικρινῆ, τείνοντα πρὸς κτῆσιν ἀγαθοῦ δικαίου, νομίμου καὶ ὑπάρχοντος.

Ὁ βασιλεὺς Ὁθων

Οὐδεὶς τῶν ὀνομαστῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς τότε Ἑλλάδος ἐξίτει ἢ συνηγόρει ὑπὲρ θεωρητικοῦ συντάγματος. Ὁ Θ. Κολοκοτρῶνης χλευαστικῶς ἐλάλει περὶ τούτου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀντιπρόσωπος θεωρούμενος τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν ἡγέτης τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος Ἀ. Μαυροκορδατός οὐδαμῶς συνηγόρει ὑπὲρ συντάγματος κατ' ἔννοιαν εὐρωπαϊκὴν δι' αὐτὸν σύνταγμα ἦτο ἢ ὑπαρξίς προέδρου κυβερνήσεως πολιτικῶς ὑπευθύνου πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἠθικῶς πρὸς τὸν λαὸν καὶ εὐρυνσις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἰδίως ἐν ζητήμασιν οἰκονομικοῖς. Οἱ ὑπὲρ τοῦ συντάγματος συνωμοτήσαντες πολιτικοὶ ἄνδρες ὥρμωντο κυρίως ὑπὸ ἐλατηρίων ἀτομικῶν.

Τοῦ συντάγματος τὴν σημαίαν ἀνεπέτασεν ἐν Ἑλλάδι ὁ Ἀγγλος πρεσβευτῆς Λαίονς, ὁρμηθεὶς πρὸς τοῦτο ἐκ πνεύματος ἐκδικητικοῦ ἔναντι τοῦ βασιλέως Ὁθωνος διὰ τὴν ἐκ τῆς ἐξουσίας ἀποπομπὴν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπεργ, οὐδένα ποιούμενος λόγον περὶ συντάγματος, εὐνοούτατος δὲ διατελὼν πρὸς τὸ καθεστῶς τῆς πραγματικῆς πανταρχίας τοῦ Ἀρμανσπεργ, τοῦ κυβερνῶντος τὴν Ἑλλάδα αὐταρχικῶς ὑπὸ θεωρητικῶς ἀπολυταρχικὴν μοναρχίαν αὐτὸς δὲ παρέσυρε καὶ τὸν λόρδον Πάλμερστον μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀρμανσπεργ εἰς τὰ ὑπὲρ συντάγματος φρονήματα αὐτοῦ. Ὁ μόνος Ἕλλην πολιτικὸς ὁ ἀποφαινόμενος γνώμην περὶ συντάγματος ἦν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτῆς Σ. Τρικούπης, παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχῶν ὡς ἐπηγγέλλετο ὡς ἀνὴρ πολιτικὸς ἀγγλιζών. Ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτῆς Κωλέττης, οὗ τὸ ὄνομα τοσοῦτον στεγῶς συνεδέθη μετὰ τοῦ συντάγματος ἐν ταῖς ἐμφυλίοις ἐρίσι τῶν ἐτῶν 1830—32 καὶ ὅστις ἐτρομοκράτησε μέρη τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ συντάγματος, δὲν ἐσκέπτετο πλέον περὶ τοιούτων πραγμάτων· τοῦναντίον τὸ κίνημα τοῦ 1843 ἐθεώρησεν ἔργον ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ρα-

διουργίας (ρωσικῆς), καθ' οὗ ἤθελε νὰ ἀμύνεται κρατερῶς ποιούμενος ἔκκλησιν πρὸς τὰ παλληκάρια αὐτοῦ, ὡς ἐδήλου πρὸς τὸν Γάλλον ὑπουργὸν Γκιζῶ. Ὁ ἐν Ἀθήναις ἐπίσημος ἡγέτης τοῦ κινήματος Ἄ. Μεταξᾶς ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μετὰ τοῦ ἑλληνορωσίου πρέσβεως τῆς Ρωσίας Γ. Κατακάζη, τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἀπολυταρχικωτάτου μοναρχικοῦ κόσμου, τοῦ κηρύττοντος ἐν τῷ φανερῷ καὶ ἐξυμνοῦντος τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα καὶ συμπράττοντος ἐν τῷ κρυπτῷ μετὰ τῶν συνωμοτῶν, οὐδὲν ἄλλο δὲ διὰ τῆς συνωμοσίας ζητούντος ἢ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνος χάριν Ὁρθοδόξου ἡγεμόνος κατὰ τὰς περὶ τούτου γνώμας καὶ ἐπιθυμίας τῆς Ναπικῆς μερίδος.

Ἀνδρέας Λόντος

Ὁ δευτερός ἐκ τῶν ἀρχηγῶν Ἄ. Λόντος διὰ τῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν γενομένης αὐτοκτονίας αὐτοῦ τῆς ἀποδοθείσης εἰς τὴν διὰ τὰ πραχθέντα ὑπ' αὐτοῦ μεταμέλειαν καὶ ἀπογοήτευσιν ἔδειξεν ὅτι δὲν ἦτο ὁ ἴδιος ἀρχὼν ἀσφαλῶν καὶ ἐμπέδων καὶ ὅτι ὥρ-

μήθη εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ κινήματος «ἀποκνιζόμενος ὑπὸ φιλοδοξίας στιγμαΐας». Ὁ τρίτος τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν Κ. Ζωγράφος ἐγένετο συνωμότης ἀπὸ δυσαρεσκείας πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀντιδημοτικότητα τὴν μεγάλην εἰς ἣν δικαίως ἢ ἀδίκως εἶχε περιπέσει μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνομολόγησιν τῆς πρώτης πρὸς τὴν Τουρκίαν συνθήκης τῆς μὴ ὑπογραφείσης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ἀπορριφθείσης διὰ τὴν σφοδρὰν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἐναντίον αὐτῆς γενομένην κατακραυγὴν καὶ καταδίκην, ὧν ἕνεκα καὶ ἐπὶ ἔτη ἔμεινε μακρὰν τῆς ἐξουσίας. Τὸ ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐν τῷ ὑπὸ τούτου ἐκλεγέντι ἐπαναστατικῷ ὑπουργείῳ δὲν περιέλαβε καὶ τὸν Ζωγράφον παρὰ πᾶσαν τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ἄ. Μεταξᾶ, μόνον καὶ μόνον διότι ἦτο ἀντιδημοτικώτατος ὁ ἀνὴρ, καὶ τὸ ὅτι ἔκτοτε αὐτὸς οὗτος ἀποχωρήσας τοῦ δημοσίου βίου ἀπεχώρησε καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγκατεβίωσε ἐν τῇ ἁλλοδαπῇ, ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἀνὴρ δὲν ἦτο ἐκ τῶν ἀνευ ἰδιοτελείας καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας ἀγωνιζομένων. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Δ. Καλλέργη τοῦ παρασύραντος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τὴν φρουρὰν τῆς πρωτεύουσας, εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο καὶ ὁ μετὰ πολλὰ ἔτη πολιτικὸς καὶ δὴ ὑπουργικὸς βίος αὐτοῦ, ἦν ὅσον γενναῖος στρατιώτης τοσοῦτον ἐλαφρὸς πολιτικὸς. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸς οὗτος διαλλαγὴς πρὸς τὴν βασιλείαν ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι τὴν περιστολὴν τοῦ Συντάγματος, προσφορὰν μετ' ἀγανακτήσεως ἀπορριφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος, μαρτυρεῖ τὸν βαθμὸν τῆς εἰλικρινείας μεθ' ἧς εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ Συντάγματος. Ὁ μόνος ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843 ἀγνὸς εἰσελθὼν εἰς τὸν κύκλον τῶν συνωμοτῶν καὶ ἀγνὸς ἐξελθὼν ἦτο ὁ τίμιος ἐν πᾶσιν ἀλλὰ καὶ ἀφελὴς στρατηγὸς Μακρυγιάννης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐπαρχίαι δὲν διεμαρτυρήσαν

κατὰ τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ γενομένων, τινὲς μάλιστα καὶ ἐπομένως προσεχώρησαν, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς κατὰ τῆς Βαυαροκρατίας ἀντιπολιτευσέως, καὶ παρὰ τῇ μεγάλῃ μερίδι τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἢ ἐπανάστασις ἐθεωρήθη ὡς γενομένη ἐναντίον τῶν Βαυαρῶν καὶ τῆς ξενοκρατίας, ἐνῶ τῶν Βαυαρῶν ἡ ἀρχὴ εἶχεν ἤδη λήξει κατ' οὐσίαν· καὶ Γερμανοὶ τότε τινὲς εὐρισκόμενοι ἐν Ἑλλάδι ὁμολόγησαν ὅτι ὁ πολὺς ἑλληνικὸς λαὸς ἐθεώρει τὴν ἐπανάστασιν γενομένην κατὰ τῶν Βαυαρῶν.

Παρὰ πάντα ταῦτα, οὐχὶ βεβαίως ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ μεγαλείου τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843 συνηγοροῦντα, πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι τὸ γεγονὸς κατὰ τοῦτο ἦτο εὐλογον καὶ δικαιολογούμενον, ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον, ἐφ' ὅσον τὸ λεγόμενον σύνταγμα ἦτο ὄπλον τῆς δημοκρατίας ἐναντίον τοῦ καθεστώτος, ὄπλον φιλοδοξίας καὶ καινοδοξίας πολιτικῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας πολιτευομένους καὶ ἐφιεμένους ἀρχῆς καὶ ἀξιωματῶν, ὄπλον δὲ καὶ εἰς τὰς χεῖρας ξένων πολιτικῶν τοῦ εἴδους Λάϊους, τοῦ ἀπαιτοῦντος σύνταγμα πρὸς ταπεινώσιν τοῦ βασιλέως, καὶ τιμωρίαν αὐτοῦ, ὡς ἐρρήθη, διὰ τὴν ἀποπομπὴν τοῦ κόμητος Ἀρμανσπεργ. Διὰ τοῦτο, ὡς ἐγράφομεν καὶ εἰς ἄλλην ἡμῶν ἱστορικὴν πραγματείαν (ἴδε «Σύγχρονον Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος», τόμος Β', σ. 476-477), «τὴν καθόλου ἠθικὴν, ἐθνικὴν καὶ ἱστορικὴν σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τῆς μεταπολιτευσέως τῆς 3 Σεπτεμβρίου δὲν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἐν ταῖς ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐναντίον αὐτῆς δηλώσει τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτικῶν κύκλων καὶ τοῦ διηρημένου ἐν ταῖς περὶ αὐτῆς κρίσεσιν εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οὐδ' ἐν τῷ ἐπιτετηδευμένῳ ἐνθουσιασμῷ μεθ' οὗ ἀνέγραψαν τὰ κατ' αὐτὴν ὅ τε ναπιστικὸς καὶ ὁ φιλελεύθερος λεγόμενος τύπος τῶν Ἀθηνῶν, οὐδ' ἐν ταῖς αὐθορμητοῖς καὶ εἰλικρινέσιν, ἀλλ' οὐχὶ ἐκ βάθους τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς προοιούσαις ἐκδηλώσει τῶν δημοτικῶν συμβουλίων, οὐδαμῶς δὲ ἐν τοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρενθύροις ἐγκωμίοις καὶ ἐγκωμιαστικαῖς προσωνυμίαις, μεθ' ὧν ἐξύμουν τὸ γεγονὸς ἐν τῇ Ἑθνικῇ Συνελεύσει οἱ μάλιστα παρένθυρσοι τῶν ζητόρων, ἵνα περισσότερον κακολογήσωσι τὸ παρελθόν. Εἰς τὸν ἐπισταμένως ἐξετάζοντα τὸν ὅλον ἱστορικὸν ἑλληνικὸν βίον καὶ ἐννοοῦντα τὸν καθόλου χαρακτῆρα τῆς πολιτειακῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελιξέως τοῦ βίου τούτου τὸ σύνταγμα ἢ ἡ συνταγματικὴ πολιτεία καὶ οἱ συνταγματικοὶ θεσμοὶ ὡς τύποι πολιτειακοὶ καὶ θεσμοὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ βίου ἔχουσι σπουδαιότητα μᾶλλον ἀρνητικὴν ἢ θετικὴν, καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ ὠφέλιμον ὅπερ παρέχουσι τῇ ἑλληνικῇ πολιτείᾳ καὶ κοινωνίᾳ ἔχει ὡσαύτως χαρακτῆρα ἀρνητικόν. Δὲν εἶναι τι κεφάλαιον γόνιμον εἰς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἔχει τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ἐν τῷ εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς ἀποσόβησιν κακοῦ, καὶ ἐντεῦθεν ἐν τῷ καθίστασθαι ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἐν τῇ καθόλου ἐξελιξί τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολιτειακοῦ βίου.»

Μετὰ τὰ γεγονότα τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 ἐξεδόθη βασιλικὸν διάταγμα περὶ ἐκλογῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐντὸς μηνός, ἀκριβῶς τῇ 3 Ὀκτωβρίου, καὶ τῆς συγκροτήσεως τῆς συνελεύσεως τῇ 1 Νοεμβρίου. Διετάχθησαν δὲ αἱ ἐκλογαὶ νὰ ἐνεργηθῶσι κατὰ τὸν κανονισμὸν τῶν ἐκλογῶν τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1822 καὶ τῆς τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως ἐν Τροιζίνι. Ἐπέμφθησαν καὶ ἀντίγραφα τῶν κανονισμῶν τούτων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς πάντα τὰ ἐκλογικὰ κέντρα. Ἐδόθη δὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἀντιπροσώπους οὐχὶ μόνον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ λεγόμενα σωματεῖα ἦτοι τοὺς ἐν Ἑλλάδι εὐρισκομένους ἐκ τῶν χωρῶν αἵτινες μετασχοῦσαι τῆς ἐπαναστάσεως δὲν περιελήφθησαν ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους (οἷον Κρήτη, Ψαρά, Μακεδονία, Θράκη, Ἡπειρος, Σερβία). Αἱ ἐκλογαὶ ἤρξαντο ἀπὸ τῆς 6 Ὀκτωβρίου καὶ παρετάθησαν μέχρι Νοεμβρίου, καὶ συνήλθον οἱ ἀντιπρόσωποι ἐν Ἀθήναις τῇ 1

Νοεμβρίου. Τῇ δὲ 8 Νοεμβρίου ἐποίησεν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν ὁ Βασιλεὺς διὰ λόγου βασιλικοῦ ἐν ᾧ παρίστα τὸ σύνταγμα ὡς κορωνίδα τῶν φιλελευθέρων θεσμῶν μεθ' ὧν ἤρχισε τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, τὰς δὲ δημοτικὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ νομαρχιακὰ συμ-

Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλός

βούλια καὶ τὸ συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας ὡς ἔργα προπαρασκευαστικά τοῦ συντάγματος. Μετὰ τὸν βασιλικὸν λόγον ἐξελέγη ἐπιτροπεία ἵνα προπαρασκευάσῃ τὴν εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον ἀπάντησιν, ἣτις κατὰ λανθάνοντα ἀνταγωνισμὸν πρὸς τὰ ἐν τῷ βασιλικῷ λόγῳ εἰρημένα ἀπεφαίνετο ὅτι ὁ λαὸς ὁ ἐλληνικὸς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου ἀγῶνος παρεσκεύαζε καὶ τὸ πολίτευμα τὸ συνταγματικὸν διὰ τῶν συνελεύσεων τῶν ἐθνικῶν τῆς Ἐπιδαύρου, Τροιζῆνος καὶ Ἄργους, ἵνα οὕτω λεληθότως διακαιωθῇ καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1843 ὡς ἀπόρροια αὐτοῦ τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου ὃν ἐξίτηι πάντοτε ὁ ἐλληνικὸς λαός. Μετὰ ταῦτα ἐξελέγη ἐπι-

τροπεία ἐκ τῶν λογιωτέρων καὶ νομομαθεστέρων ἀνδρῶν τῆς συνελεύσεως, ἵνα παρασκευασθῇ τὸ σχέδιον τοῦ συντάγματος τοῦ συζητηθησομένου ἐν τῇ συνελεύσει. Πρόεδρος τῆς συνελεύσεως ἐξελέγη ὁ τῶν συνελεύσεων τῆς Τροιζῆνος καὶ Ἄργους πρόεδρος γενόμενος Πανούτσος Νοταρᾶς, ἀντιπρόεδροι οἱ Ἄ. Μαυροκορδάτος, Ἀ. Μεταξᾶς, Ἰ. Κωλέττης καὶ Ἀ. Λόντος⁽¹⁾. Ἡ ἐπιφορτισθεῖσα τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου ἐπιτροπεία προσήγαγε τὸ σχέδιον αὐτῆς μετὰ πολλὰς ἡμέρας (28 Δεκεμβρίου), κατήρτισε δὲ αὐτὸ μετὰ μακρὰν μελέτην τῶν λοιπῶν εὐρωπαϊκῶν συνταγμάτων, ἰδίως τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Βελγίου, ἔτι δὲ καὶ πολλῶν ὑπομνημάτων πεμφθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων πολιτευτῶν μετὰ σχεδίων συντάγματος, ἐν οἷς

(1) Μαυροκορδάτος καὶ Κωλέττης, διατελοῦντες πρέσβεις, ὁ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ δὲ ἐν Παρισίοις, προσεκλήθησαν ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ὑπουργείου νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα μετάσχωσι τῆς νέας κυβερνήσεως. Ἐπέστρεψαν ἀμφότεροι, ὁ μὲν Μαυροκορδάτος ἐπὶ ἀγγλικῷ πλοίῳ, ὁ δὲ Κωλέττης ὡς ἀρχηγὸς τῆς φιλογαλλιστοῦσης μερίδος ἐπὶ κυβερνητικοῦ πλοίου, οἶονεὶ πρὸς πανηγυρικὴν δῆλωσιν τῆς ιδιότητος ἐκατέρων ὡς ἀρχηγῶν τῆς ἀγγλικῆς καὶ γαλλικῆς πολιτικῆς μερίδος, ἀφοῦ ὁ προεδρεύων τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως Ἀ. Μεταξᾶς καὶ ἀρχηγὸς τῆς ρωσιστοῦσης μερίδος ἐθεωρεῖτο ἐκπροσώπων ταύτην παρὰ πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως γενομένην ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως· παρεκλήθησαν δ' ἀμφότεροι νὰ μετάσχωσι καὶ τοῦ ὑπουργείου, ἵνα οὕτω φαίνεται πᾶσα ἡ Ἑλλὰς ἡνωμένη ἐν τῇ νέᾳ τῶν πραγμάτων φάσει. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἀπέσχον τοῦ νὰ λάβουν μέρος ἐνεργὸν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἐδέχθησαν δὲ μόνον νὰ θεωρηθῶσιν ὑπουργοὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου ὡς σύμβουλοι τῆς κυβερνήσεως. Τοῦτο δ' ἔπραξαν καὶ μετὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως.

γνωστότερον εἶναι τὸ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν *Ἰακώβου Ρίζου Νεγρουλοῦ*(¹). Ἦρξαντο δὲ αἱ συζητήσεις ἐν αὐτῇ τῇ Συνελεύσει μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου ἔτους 1844 καὶ παρετάθησαν μέχρι τέλους Μαρτίου. Τὸ οὗτω ἐξ ἑκατὸν περίπου συγκείμενον σύνταγμα ἐν ᾧ ὠρκίσθη ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Συνέλευσίς του κατὰ τὰ κυριώτατα στοιχεῖα αὐτοῦ ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν καὶ εἰς τὴν προηγουμένην συνέλευσιν κεκηρυγμένων ἀρχῶν· εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον ἐκήρυξεν ὡς ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τοῦ κράτους τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν, ἐπιτρεπομένης ἐλευθερίας θρησκευτικῆς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ γνωστὰ θρησκευτά καὶ ἀπαγορευομένου τοῦ προσηλυτισμοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ ἄρθρῳ ἐκήρυξε τὴν δογματικὴν καὶ κανονικὴν ἐνότητα ἥτοι ἐν τῇ τηρήσει τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἐν Κων)πόλει Μεγάλῃς Ἐκκλησίας καὶ πασῶν τῶν ἄλλων αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων ἐκκλησιῶν. Ἐν ταύτῃ δ' ἐκήρυξε καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος τὴν μὴ ἀναγνωρισθεῖσαν ἔτι ὑπὸ οὐδεμιᾶς τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν ὑπὸ συνόδου ἀρχιερέων διοίκησιν. Παρὰ πάσας τὰς ὑπὸ τινων εὐσεβῶν ρητόρων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ πληρεξουσίου Πυλίας Μ. Σχινᾶ γενόμενας νύξεις περὶ στενωτέρας τινὸς προσεγγίσεως πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ περὶ ἀναγνωρίσεως ὑπὸ ταύτης τοῦ ἐν Ἑλλάδι διοικητικοῦ καθεστώτος τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἔμεινε κεχωρισμένη *κανονικῶς* ἀπὸ τοῦ λοιποῦ Ὁρθοδόξου κόσμου, διότι μὴ ἀναγνωριζομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κων)πόλεως, ἀφ' ἧς κανονικῶς ἐξηρτῶντο αἱ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἀποτελοῦσαι ἐπαρχίαι, ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἄλλης Πατριαρχικῆς (Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων) ἢ Συνοδικῆς (Ρωσίας, Καρλοβιτσίου) ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῇ.

Μετὰ τὰ περὶ θρησκείας καὶ ἐκκλησίας ψηφίσματα ἡ Συνέλευσις συνεζήτησε καὶ ἐψηφίσато τὰ περὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας, κηρύξασα τοιαύτην ἐλευθερίαν εἰς πάντα ἄνθρωπον πατοῦντα τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν ἐπὶ τοιαύτην ἐλευθερίαν δικαιώματα, ἀπηγόρευσε δὲ ἀπολύτως τὴν δουλείαν καὶ δουλεμπορείαν. Ἀκολουθῶς προσδιώρισε τὰ δικαιώματα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν διαφόρων πολιτειακῶν ἀρχῶν, γενομένης ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἐκηρύχθη ἀρχηγὸς καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἐπὶ τὸ Πρωτεσταντικώτερον. Ἡ Ἐκτελεστικὴ ἢ Νομοτελεστικὴ ἐξουσία ἐδόθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Βασιλέα, ἡ δὲ Νομοθετικὴ ἐμερίσθη μεταξὺ τοῦ Βασιλέως, ἔχοντος τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπικυροῦν καὶ δημοσιεῖν τοὺς νόμους, ἔπειτα καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ διὰ τῶν ὑπουργῶν προτείνειν σχέδια νομῶν (προβουλευτάτα), καὶ τῶν δύο Νομοθετικῶν Βουλῶν, εἰς ἃς παρεχωρήθη καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ προτείνειν. Ἡ δὲ Δικαστικὴ ἐξουσία ἀπετέλεσε τὴν τρίτην ἀνεξάρτητον ἐξουσίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέλη τῆς Γερουσίας ἐψηφίσθη νὰ διορίζωνται μόνον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἰσοβίως, ἡ δὲ Βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων νὰ ἐκλέγεται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ ψηφοφορίας καθολικῆς. Ἡ περίοδος ἐκάστης βουλῆς καθωρίσθη εἰς ἔτη τρία· τὰ λοιπὰ ἄρθρα τοῦ Συντάγματος ἀφεώρων εἰς τὰς διαφόρους πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας.

Καθόλου εἰπεῖν τὸ σύνταγμα τὸ ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τοῦ 43-44, στηριζόμενον κυρίως ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ συντάγματος (τῆς Ἰουλιανῆς βασιλείας)

(¹) Ὁ Ἰ. Ρίζος καὶ οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ τοῦ ἐκπεσόντος τῇ 3 Σεπτεμβρίου ὑπουργείου οὐδαμῶς κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιτυχούσης ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ δὲν ἐξέθεσαν καὶ ὑποψηφιότητα εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, προβλέποντες ἀποτυχίαν ἢ καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραστῶσιν ἐν τῇ συνέλευσει ταύτῃ.

καὶ τοῦ Βέλγικοῦ, ὡς ἐψηφίσθη ἐν Ἑλλάδι ἦτο κατὰ τύπον τοῦλάχιστον οὐσιωδῶς μοναρχικόν, ἀφοῦ καὶ ἡ εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν ἐκηρύσσεται μὲν ὑπὸ γενικὸν τύπον, ἀλλὰ κυρίως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως εὐθύνην, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν νομοθετικῶν βουλῶν. Ἐντεῦθεν δὲ προήλθεν ἡ μεγάλη παρανόησις ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ συντάγματος μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ὁ βασιλεὺς στηριζόμενος ἐπὶ τῶν περὶ αὐτῆς διατάξεων ἤθελε νὰ ἔχη τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐνῶ τὰ ἐν ταῖς βουλαῖς κόμματα ἐνόμιζον ὅτι κατὰ τὰ ἐν τισι κράτεσιν, ἐν οἷς ἴσχυε τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, εἰωθότα, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῆς κυβερνήσεως. Ἐντεῦθεν πολλὰι προήρχοντο προστριβαὶ μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἐν ταῖς βουλαῖς κομμάτων, πρὸ πάντων ἔνεκα τῆς ὑπὸ τῶν πολιτευομένων ἀγνοίας τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν ἐφεξῆς σαφέστερος γενήσεται λόγος ἐν τοῖς ἰδιαιτέροις κεφαλαίοις τῆς Ἱστορίας ταύτης. Νῦν δὲ περὶ τῶν ἔργων τῆς Συνελεύσεως ποιούμενοι τὸν λόγον, σημειούμεθα ἀπλῶς ὅτι αἱ ἐργασίαι αὐτῆς ἐπερατώθησαν ἐν χρόνῳ σχετικῶς μικρῷ (ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν), καὶ ὁ μικρὸς μάλιστα αὐτὸς χρόνος ἐθεωρήθη μακρότερος τοῦ δέοντος καὶ ἡτιολογήθη διὰ τῆς ἀνάγκης ἣν εἶχεν ἡ πρὸς σύνταξιν ἐκλεγεῖσα ἐπιτροπεία νὰ μελετήσῃ τοὺς συνταγματικούς χάρτας πασῶν τῶν συνταγματικῶν πολιτεύματι χρωμένων χωρῶν. Μετὰ δὲ τὴν περάτωσιν τῆς ἐργασίας τῆς ἐπιτροπείας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων συζήτησιν καὶ ψήφισιν, ἡ Συνέλευσις ἐμελέτησε καὶ τινὰς παρατηρήσεις, ἃς ὁ Βασιλεὺς μελετήσας τὸ κείμενον τοῦ ψηφισθέντος συντάγματος ἐνόμισε πρέπον νὰ ποιήσῃται. Ἡ Συνέλευσις τινὰς τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐνέκρινε καὶ ἐπήνεγκε τὰς δεούσας μεταβολὰς εἰς τὸ κείμενον τοῦ συντάγματος, ἄλλας δ' ἀπέρριψε. Μετὰ τὴν οὕτως ἐπελθοῦσαν περάτωσιν τοῦ συντακτικοῦ ἔργου τῆς Συνελεύσεως ὁ Βασιλεὺς ἐν μεγάλῃ πομπῇ μετέβη εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ ὤμοσε τὸν προσήκοντα ὅρκον εἰς τὸ ψηφισθὲν σύνταγμα, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης (18 Μαρτίου 1844) ἐγένετο ὁ θεμελιώδης νόμος καὶ Καταστατικὸς Χάρτης τοῦ Βασιλείου.

Καὶ νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὴν μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς εἵπομεν, ἡ ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως προταθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας (1) κυβέρνησις ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ προεδρευομένη. Ὁ Ἀ. Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Ἰ. Κωλέττης μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξιν αὐτῶν μετέσχον τοῦ ὑπουργείου κατὰ κοινὴν τῆς δημοσίας γνώμης ἀπαίτησιν, ἀλλὰ μόνον ὡς σύμβουλοι ἢ ὑπουργοὶ ἄνευ χαρτοφυλακίου. Τοῦτο δὲ ἠκολούθησε καὶ ἀφοῦ συνήλθεν ἡ Συνέλευσις. Ἀλλὰ διαρκούσης ἔτι τῆς συνελεύσεως ὁ Ἀ. Μεταξᾶς (περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου 1844) ἔνεκά τινων διαφωνιῶν πρὸς αὐτὴν ἀπεχώρησε τῆς ἐξουσίας καὶ ἀντικατεστάθη προσωρινῶς μέχρι τέλους τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Κ. Κανάρη, τῶν λοιπῶν ὑπουργῶν, πλὴν τοῦ ὡσαύτως ἀποχωρήσαντος Μ. Σχινᾶ, μεινάντων εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν διάλυσιν αὐτῆς, ὅτε ἔμελλε πλέον νὰ συγκροτηθῇ κυβέρνησις νέα, Βασιλέως καὶ τῆς κοινῆς γνώμης ἀξιώσει ἐκλήθησαν εἰς συγκρότησιν κυβερνήσεως οἱ Ἀ. Μαυροκορδάτος καὶ

(1) Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ὅπερ ἐξετέλει νομοθετικὴν καὶ ἐλεγκτικὴν πράξιν (ἀλλὰ μόνον μετὰ ψήφου συμβουλευτικῆς), καθιερώθη μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος καὶ τὴν ἴδρυσιν νέας νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Ἰ. Κωλέττης, ὧν τὴν σύμπραξιν ἐπεθύμουν νῦν καὶ ὑπέθαλπον ὃ τε Ἄγγλος καὶ ὁ Γάλλος πρεσβευτής, τῆς ὑπὸ ἀπλοῦ ἐπιτετραμμένου διευθυνομένης ρωσικῆς πρεσβείας οὐδὲν πραττούσης ὑπὲρ τοῦ Ἀ. Μεταξᾶ. Ἀλλὰ συμφωνία μετὰ τῶν δύο ἀρχηγῶν δὲν ἐπετεύχθη, μὴ θέλοντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μπαρλαίων Μαυροκορδάτου νὰ συγκροτήσῃ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ, ἐγένετό τις ἀπόπειρα συγκροτήσεως ὑπουργείου ἐκ τῆς αὐτῆς ἀγγλιζούσης μερίδος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπαρχηγοῦ τοῦ κόμματος Ἀ. Λόντου, μετέχοντος τῆς κυβερνήσεως ταύτης καὶ τοῦ μετὰ τὸν Ἀ. Μαυροκορδάτον ἰσχυροτάτου ἐν τῷ κόμματι Σ. Τρικούπη, ἀλλὰ μὴ δεξαμένου τούτου τὰ προσερχθέντα ἐν τῇ κυβερνήσει δύο ὑπουργεῖα, τὸ τῶν Ἑξωτερικῶν ἅμα δὲ καὶ τὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας, συνεκρότησεν ἐπὶ τέλους τὴν νέαν κυβέρνησιν αὐτὸς ὁ Ἀ. Μαυροκορδάτος, λαβὼν αὐτὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης μετέσχον ὃ τε Σ. Τρικούπης ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας καὶ οἱ Λόντοι

Σπυρίδων Τρικούπης

ἀμφότεροι ὃ τε Ἀνδρέας Λόντος (τοῦ Αἰγίου) καὶ ὁ Ἀ. Χ. (Χριστοδούλου) Λόντος (τῶν Πατρῶν), ὁ μὲν πρῶτος ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν, ὁ δὲ δεύτερος ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης. Τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἔργον τῆς οὕτω συγκροτηθείσης κυβερνήσεως ἦσαν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διὰ τὴν πρώτην μετὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1844 καὶ κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο ἐκλεχθισομένην βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων. Ἡ ἐκλογικὴ κίνησις καθ' ὅλον τὸ κράτος ἤρξατο εὐθὺς μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς νέας κυβερνήσεως, αἱ δὲ ἐκλογαὶ διενεργήθησαν ἐπὶ δύο μῆνας κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις τελεσθεῖσαι. Διενεργήθησαν δὲ ἐκλογαὶ δι' οὐκ ὀλίγων ἀθεμίτων ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἐπεμβάσεων καὶ ἐν μέσῳ βιαιοτάτων κομματικῶν παθῶν, τῶν ἀθεμίτων δ' ἐπεμβάσεων ὑπεύθυνοι ἐθεωροῦντο ἰδίως ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν Ἀ. Λόντος καὶ αὐτὸς ὁ πρόεδρος Ἀ. Μαυροκορδάτος. Αἱ κυβερνητικαὶ ἐπεμβάσεις αὗται ἦνωσαν ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως Μαυροκορδάτου ἐν συμμαχίᾳ σιωπηλῇ τοὺς Ναπιστάς καὶ τοὺς Μοσχομαγκίτας. Δεινὴ ἠγέρθη νῦν κραυγὴ ἐναντίον τῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διαπραχθεῖσων ἀθεμιτοσυργιῶν. Αὐτὸς ὁ Ἀ. Μαυροκορδάτος, διαπράξας οὐκ ὀλίγα σφάλματα ἐν ταῖς ἐκλογαῖς ἀναιροῦντα ἐν πολλοῖς τὴν περὶ αὐτοῦ τέως ἐπικρατοῦσαν φήμην ὡς ἀνδρὸς ἐμπείρου καὶ συνετοῦ περὶ τὰ πολιτικὰ καὶ πολιτειακὰ πράγματα, οὐ μόνον κατὰ τρόπον ἀτυχέστατον ἐφήρμοσε τὸ λεγόμενον σύστημα τῶν ἐπισήμων ὑποψηφίων, ἥτοι τῆς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς ὑποδείξεως τῶν ἀρεστῶν αὐτῇ ἀνδρῶν, ὅπερ ὅπου μὲν ἰσχύει τὸ σύστημα τὸ κοινοβουλευτικὸν ἐστὶν ὅλως περιττὸν καὶ ἄσκοπον, οἷκοθεν γνωστῶν καὶ φανερῶν ὄντων τῶν τῆς κυβερνήσεως θιασωτῶν, ὅπου δ' ἰσχύει τὸ ἀπλοῦν ἀντιπροσωπευτικὸν μοναρχικὸν σύστημα ὡς πρὸς μὲν τοὺς ἐκλογεῖς εἶναι ἠθικὴ ἐπὶ τούτων ἐκνομος ἐπίδρασις πρὸς ὑφαρπαγὴν τῶν ψήφων, ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν δ' αὐτὴν ἀθέτησις τῶν

θεμελιωδεδεσμένων συνταγματικῶν ἀρχῶν ἐκ μέρους τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας καὶ ἐξουτελισμὸς ταύτης. Μὴ ἀρκουμένη δ' ἡ κυβέρνησις τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς τὸ κεφαλαῖῳδες τοῦτο σφάλμα προσέφυγε καὶ εἰς τὸ ἥδη ἐπὶ κυβερνήτου Καποδιστριαίου καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐφαρμοσθέν τῷ 1829 σύστημα τῶν πολλαπλῶν ἐκλογῶν, ὅπερ εἶχε μὲν καταδείξει τὸν Κυβερνήτην ἐκλεκτὸν τοῦ λαοῦ ἐν 30 ἐκλογικαῖς περιφερείαις, ἀλλ' εἶχε καὶ πολλοὺς τοὺς κατακρίνοντας. Ἄλλ' ὅ,τι ὁ λαὸς τῷ 1829 εἶχε συγχωρήσει τῷ Ἰ. Καποδιστριαίῳ, τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ τῷ 1844 εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Ἀ. Μαυροκορδάτον. Ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τῆς κυβερνητικῆς ἢ μᾶλλον πρωθυπουργικῆς ἀβελτηρίας ὑπῆρξεν ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς προὐκάλεσεν ἢ ἐδέξατο οἰκοθεν προσερχθεῖσαν ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ τοῦ πανεπιστημίου ⁽¹⁾, καὶ ἐκλεγείς οὐχὶ παμψηφεί ἀλλὰ διὰ πλειονοψηφίας 19 ἐναντίον 6 καθηγητικῶν ψήφων (καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸ ἀστειότερον πρωθυπουργὸς τῶν 19 ψήφων ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐπικληθεῖς), ἀπώλεσε πολὺ τῆς τέως αἵγλης καὶ γοιτείας τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Ἀλλὰ παρὰ πάσας τὰς πολλὰς ἐπεμβάσεις αὐτῆς ἡ κυβέρνησις Μαυροκορδάτου ὑπέστη ἤτταν δεινὴν ἐν ταῖς ἐκλογαῖς, ἀφοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ὁ πρὸ 20 μόλις ἔτων (τῷ 1823) τοσοῦτο συντελέσας εἰς τὴν τελεσφόρον ἄμυναν τῆς πόλεως δὲν κατάρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ ἐν ὀλίγαις δὲ μόνον ἐπαρχίαις οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ φίλοι ἐπέτυχον (καὶ ὁ Δ. Καλλέργης, θεὶς ὑποψηφιότητα ἐν Ἀττικῇ, ἀπέτυχεν). Τοῦναντίον δὲ μεγάλη ἦτο ἡ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐπιτυχόντων πλειονοψηφία, καὶ ἡ πλειονοψηφία αὕτη ἠκύρωσεν ἐν ταῖς ἐξελέγξεσι τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τὰς πλείστας τῶν ἐκλογῶν τῆς ὑπουργικῆς μερίδος, καὶ πάσας τὰς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Πανεπιστημίου. (Ἐκ τῶν 120 ἐκλεγέντων βουλευτῶν μόνον οἱ 40 ἔμειναν ἐν τῇ Βουλῇ, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ ἀποκλεισθέντες ἦσαν κυβερνητικοί). Ἡ κυβέρνησις προβλέπουσα τὰ γενησόμενα παρητήθη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς, ἀξιώσει ὡς φαίνεται αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως, θέλοντος νὰ σώσῃ τὸ κύρος τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ καταλίπῃ τὴν τύχην τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν διάθεσιν τῆς βουλευτικῆς πλειονοψηφίας. Ἡ γερούσια ἢ συσταθεῖσα κατὰ τὰς περὶ ταύτης διατάξεις τοῦ συντάγματος (ἄρθρον 70 τοῦ συντάγματος), πρὶν ἔτι λήξωσιν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί, κατηρτίσθη ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ συγκροτήσαντα αὐτήν, τῆς κυβερνήσεως προχωρησάσης ἐνταῦθα μέχρι τοῦ ἐσχάτου ὁρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ συντάγματος καθοριζομένου ἀριθμοῦ 36 γερουσιαστῶν. (Κατὰ τὸ σύνταγμα ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἦν ὁ ἀνώτατος, εἰς ὃν οὐχὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, οὐδ' ἐν ἐνὶ ἔτει, ἀλλ' ἐν χρόνῳ ὑποτιθεμένῳ ἀρκούντως μακρῷ, ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ ὁ ἀριθμὸς διὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀξίων τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως ἀναδεικνυομένων ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις ποιησαμένη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ χρῆσιν τοῦ ἀνωτάτου ἀριθμοῦ ἔκλειε τὰς πύλας τοῦ συμβουλίου εἰς οἰονδήποτε ἀξίον ἄνευ τῆς διὰ θανάτου κενώσεως ἑδρας τινὸς ἐν τῷ συμβουλίῳ) ⁽²⁾. Οὕτω δὲ κατέστη δυνατὸν ἵνα τῇ 7 Σεπτεμβρίου (1847) γίνῃ ἡ ἐναρξίς τῶν ἐργασιῶν τῶν δύο συμβουλίων, ἀφοῦ ἥδη μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Μαυροκορδάτου συνεκροτήθη τὸ συμμαχικὸν ὑπουργεῖον

(1) Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 εἶχε παραχωρήσει καὶ τῷ πανεπιστημίῳ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι ὑπὸ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ ἓνα ἀντιπρόσωπον ἐν τῇ Βουλῇ, εἴτε ἐκ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ τοῦ πανεπιστημίου, εἴτε καὶ ἔξωθεν οἰονδήποτε ἀξίον θεωρούμενον τῆς τοιαύτης τιμῆς.

(2) Ἡ κυβέρνησις κατεκρίθη εὐλόγως διότι καὶ ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ καταλόγῳ πρὸς τοῖς ἐνδόξοις ὀνόμασι Πέτρου Μαυρομυχάλη, Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριωτῶν, Π. Γιατράκου, Ρ. Τζώρτζ, Κ. Βότσαρη, Α. Λυκούργου, Πανούτσου Νοταρά, ὑπῆρχον καὶ πολλὰ ἀφανῆ καὶ ἀσημα, ἔλειπον δὲ τὰ τοῦ Κ. Κανάρη, Πλαπούτα καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν.

Κωλέττου-Μεταξά. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο, καίπερ ὑποστηριζόμενον καὶ ὑπὸ τῶν δύο Λυτικῶν Δυνάμεων καὶ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν, δὲν διήρκεσεν οὐδ' ἐπὶ ἔτος, τῶν δύο ἀρχηγῶν μὴ συμφωνούντων ἀλλήλοις καὶ τοῦ Ἀ. Μεταξά ὑποχρεωθέντος εἰς παραίτησιν κατ' Ἰούλιον ἤδη τοῦ ἐπομένου ἔτους. Τότε δὲ μείναν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ἀμιγὲς Κωλεττικὸν ὑπουργεῖον ἐκυβέρνησεν ἐπὶ δύο ἔτη συναπτά καὶ πλέον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρός.

Ὁ Κωλέττης ἤρξεν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἐπέκεινα κατὰ τύπον ὡς ἀπλοῦς πρωθυπουργός, πράγματι δὲ ὡς δικτάτωρ. Τῆς τοιαύτης αὐτοῦ πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ῥοπῆς αἷτια ἦσαν πρῶτον ἡ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως (ιδίως τοῦ Γκιζῶ) διδομένη ἰσχυρὰ ὑποστήριξις, ἣν ἔτι μᾶλλον ἰσχυρὰν καθίστα ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γάλλου πρέσβεως ἀναφανδὸν διδομένη ὑποστήριξις, ἐνισχυομένη καὶ ὑπὸ τῆς τῶν τριῶν γερμανικῶν πρεσβειῶν (Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας), ἔπειτα δ' ἡ πρὸς τὸν Κωλέττην ἀπεριόριστος εὐνοία καὶ ἐμπιστοσύνη τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ὅστις τοσούτῳ μᾶλλον διετέλει ἐν πᾶσιν ἐν ἀρμονίᾳ πληρεῖ πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν αὐτοῦ, ὅσον εἶχεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν πρὸς αὐτὸν εὐμένειαν τῆς γαλλικῆς αὐτῆς καὶ κυβερνήσεως καὶ ιδίως τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Γκιζῶ, οὗ ταῖς ὁδηγίαις πιστῶς ἀκολουθῶν ὁ ἐν Ἀθήναις Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρου μεγίστην ἐπεδείκνυνεν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν βασιλέα Ὁθωνα καὶ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ, ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ Γάλλου πρέσβεως πρὸς τὸν Βασιλέα ἀφοσίωσις συνέπιπτε πρὸς τὴν τῶν τριῶν ἄλλων πρέσβων, Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας καὶ πρὸς τὴν εὐμενὴ πάντοτε πρὸς τὸν Ὁθωνα ἐπιδεικνυομένην πολιτείαν τοῦ Τσάρου καὶ τῆς αὐτῆς αὐτοῦ, ἀσχέτως πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀπὸ τῶν γεγονότων τοῦ 1843 ἀποχὴν πάσης εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἀναμείξεως· συνέπιπτε δὲ καὶ πρὸς τὴν ἔνεκα προσωπικῆς πρὸς τὸν Γκιζῶ φιλίας τοῦ κόμητος Ἀβερδίνου καὶ τῆς καθόλου μετριοπαθοῦς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν τριῶν ὑπουργείων Πήλ-Ἀβερδίνου, πολιτικῶς ἐξουδετερούσης τὰς ἐναντίον Ὁθωνος καὶ Κωλέττου ἀπαύστους ἐπιβουλὰς τοῦ Λαίονος καὶ τῶν Μπαρλαίων αὐτοῦ. Τοιούτων εὐνοϊκῶν ἔξωθεν τυγχάνων ὁ Ἰ. Κωλέττης περιστάσεων, ἔχων δὲ πλειονοψηφίαν ἰσχυρὰν ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, οὐχὶ δὲ ἐχθρικὴν ἐν τῇ γερουσίᾳ, ἐκυβέρνησεν ἰσχυρῶς ἐπὶ ἔτη τὸ κρᾶτος μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1847 ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ, εἰς πολλὰς μὲν προσκρούων ἐσωτερικὰς τε καὶ ἐξωτερικὰς ἀντιξόους περιστάσεις, ἀλλὰ πάσας ταύτας ὑπερνικῶν διὰ τῆς ὅλως εὐνοϊκωτάτης αὐτῷ καταστάσεως πραγμάτων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη κατάστασις δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη καὶ τινων ἀτοπημάτων ἐν τῇ ὅλῃ πολιτείᾳ τοῦ ἀνδρός καὶ ἐπεισοδίων περιπλεκόντων τὸ κρᾶτος εἰς ὀχληρὰς καὶ ἀσκόπους περιπετείας.

Κυβερνῶντος τοῦ Κωλέττου πᾶσα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ διηυθύνετο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας. Οἱ βασιλικοὶ πρὸς τὰς βουλὰς λόγοι καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀπαντήσεις (ἡ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων) συνετάσσοντο ἐν τῇ γαλλικῇ πρεσβείᾳ (ὑπὸ τοῦ περιφήμου γραμματέως τῆς πρεσβείας ταύτης Καρόλου Θουβενέλ, οὗ ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ νιοῦ αὐτοῦ Θουβενέλ δημοσιευθέντων Ἀπομνημονευμάτων πολλὰ καὶ περίεργα μανθάνομεν ἐκ τῆς τῶν χρόνων ἐκείνων ἱστορίας τοῦ βασιλείου, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς γαλλιστὶ δημοσιευομένης ἡμερησίῃς ἐφημερίδος τῆς κυβερνήσεως «Ταχυδρόμος Ἀθηναίων (Courrier d'Athènes)». Πολλὰς ὁ Κωλέττης εἶχεν ἐναντίον αὐτοῦ ἐχθρικὰς ἐνεργείας ἰδίως ἐσωτερικὰς ἐκ μέρους τῶν νῦν ἐνωθεισῶν πρὸς ἀλλήλας μετὰ τὴν ἐκ τῆς κυβερνήσεως ἀποχώρησιν τοῦ Ἀ. Μεταξά πολιτικῶν μερίδων τῶν Ναπαίων καὶ Μπαρλαίων. Καὶ ἐν μὲν τῇ βουλῇ ἡ κυβέρνησις ἦτο πάντοτε ἰσχυρὰ, ἀλλ' ὁ τύπος, ἰδίως ὁ Ναπικός, ἦν ἀκάθεκτος καὶ ἀχαλίνωτος ἐν τῇ κατὰ τοῦ ὑπουργείου

ἀγρία ἐπιθέσει. Αἱ Ναπικαὶ ἐφημερίδες αἱ καλοῦσαι πρότερον τὰς ἐν τῇ κυβερνήσει ἠνωμένας μερίδας Κωλέττου καὶ Μεταξᾶ «μέγα ἐθνικὸν κόμμα», νῦν τὴν καθ' ἑαυτὸ κυβερνῶσαν τὸ κράτος μερίδα τοῦ Κωλέττου, ἐκάλουν «σπεῖραν Μοσχομαγικτῶν». Ἄλλ' ὁ Κωλέττης δὲν ἔδιδε πολλὴν σημασίαν εἰς τοιαύτας ὕβρεις. Καὶ αὐταὶ δ' αἱ ἅπανστοι πίεςεις Ἀγγλίας ὁμοῦ καὶ Ρωσίας περὶ πληρωμῆς τῶν τόκων καὶ χρεωλυσιῶν τοῦ πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις χρέους εὗρισκον οἷονεὶ ἀντισθήκωμα ἐν τῇ προθύμῳ [καὶ γενναϊόφρονι] ὑπὸ τῆς Γαλλίας προσφερομένη χρηματικῇ ἀρωγῇ. Εἰς τὰς ἀπειλητικὰς δηλώσεις τῶν δύο εἰρημένων Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Ἀγγλίας, περὶ ἐπιβολῆς ἐλέγχου εἰς τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἢ μόνη ἀπάντησις τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἦτο ἡ δι' ἀκριβοῦς ἐκθέσεως τῶν προσόδων καὶ τῶν δαπανῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιζητούμενη ἀπόδειξις τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τῶν ἀξιώσεων τῶν Δυνάμεων καὶ ἡ διδομένη ὑπόσχεσις περὶ τῆς εἰς τὰς Δυνάμεις πληρωμῆς ἐκ τῶν περισσευμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ καθόλου κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ ὁ γενικὸς χαρακτήρ τῆς τοῦ Κωλέττου κυβερνήσεως. Γεγονότα δ' ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἄξια λόγου εἰσὶ τάδε.

Ὁ ἐκ τῶν γνωστῶν Μακεδόνων ὀπλαρχηγῶν Τσάμης Καρατάσος ὁ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰ. Καποδιστρίου ἐπιχειρήσας ἐναντίον τούτου στασιαστικὰ κινήματα ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ταχέως κατασταλέντα, ὧν κατ' ἀκολουθίαν φυγὼν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος καὶ μετὰ τινα χρόνον ἀμνηστευθεὶς καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ 1841 ἐν τῷ τότε Τουρκοαιγυπτιακῷ πολέμῳ ἐνεργήσας ἐπαναστατικὰ ἐν τοῖς μεθορίοις ἐναντίον τῆς Πύλης κινήματα εἰς μὴδὲν ἀπολήξαντα, γενόμενος βραδύτερον (τῷ 1844) ἐπίτιμος ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐν τοιαύτῃ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1846 μετέβη (12 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου) εἰς τὸ γραφεῖον τῆς ἐν Ἀθήναις Ὀθωμανικῆς πρεσβείας πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν διαβατηρίων αὐτοῦ, μέλλον νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἀποπλέοντος αὐστριακοῦ πλοίου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς εὗρίσκετο ἐν τῷ καταλόγῳ ἐκείνων εἰς οὓς δὲν ἐπετρέπετο ὑπὸ τῆς Πύλης ἢ εἰς Τουρκίαν εἰσόδος, εἰς τὴν περὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν διαβατηρίων αἴτησιν ἔλαβεν ἀπάντησιν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γένηται δεκτὴ ἡ αἴτησις αὐτοῦ ἂν μὴ πρότερον ἠρωτᾶτο ἡ Πύλη. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ πρεσβευτὴς Κωστάκης Μουσσοῦρος, ἵνα προλάβῃ πᾶσαν δυσἀρέσκειαν ἐνδεχομένην νὰ προσέλθῃ ἐκ τῆς δοθείσης ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως, ἔσπευσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἵνα δώσῃ αὐτῷ τὰς προσηκούσας ἐξηγήσεις, μὴ εὐρὼν δ' αὐτὸν ἔδωκεν εἰς τὸν γραμματέα τῆς πρεσβείας τὴν ἐντολὴν νὰ εὗρῃ τὸν πρωθυπουργὸν καὶ νὰ δώσῃ αὐτῷ τὰς ὑπὸ τοῦ πρέσβεως μελετωμένας ἐξηγήσεις. Τοῦτο δ' ἐπραξεν ὁ γραμματεὺς (Ἕλλην καὶ οὗτος, Κονεμένος βέης) τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὴν ἐπαύριον (ἡμέραν Κυριακὴν, 13 Ἰανουαρίου) ὁ πρεσβευτὴς λαβὼν πρόσκλησιν ἐκ τοῦ αὐλαρχείου διὰ τὸν τὴν ἐσπέραν ἐκείνην δοθησόμενον ἐν τοῖς ἀνακτόροις χορὸν μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῆς πρεσβευτικῆς αὐτοῦ ἀκολουθίας. Ἄλλ' ὅτε ὁ Βασιλεὺς, φανείς ἐν μέσῳ τῶν κεκλημένων, ἀπέτεινε πρὸς ἕκαστον τῶν ξένων ἀντιπροσώπων τὰς συνήθεις εὐμενεῖς ῥήσεις, στραφείς πρὸς τὸν Μουσσοῦρον εἶπεν· «Ἦλπιζον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἦν ἄξιος σεβασμοῦ μεζζονος τοῦ ὑφ' ὑμῶν δειχθέντος, κύριε, (j'espérais que le roi de Grèce méritait plus de respect que vous n'avez montré, Monsieur), (κατὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μουσσοῦρου ἐν τῇ διακοινώσει αὐτοῦ λεγόμενα, κατὰ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου πρὸς τὸν Γκιζῶ γραφέντα εἶπεν ὁ Βασιλεὺς· «ἐνόμιζον ὅτι ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ ἐγγύησις αὐτοῦ ἦσαν ἄξιοι μεζζονος σεβασμοῦ), καὶ ταῦτα εἰπὼν ἔστρεψε τὰ νῶτα πρὸς τὸν πρε-

σβευτήν, ὅστις ἀκούσας εἶτα τὴν αὐτὴν μορφήν ἐκ μέρους τῆς Βασιλίσσης, συναινέσας τοῦ παρόντος ἐκεῖ Ἀγγλοῦ πρέσβεως, τοῦ δικαίωματι τῆς ἀρχαιότητος προϋσταμένου (doyen) τῶν ἐν Ἀθήναις ξένων ἀντιπροσώπων, κατέλιπεν εὐθὺς τὴν αἵθουσαν τοῦ χοροῦ μετὰ τῆς συζύγου καὶ πάντων τῶν ὑπαλλήλων τῆς πρεσβείας.

Τῇ ἐπαύριον (14 Ἰανουαρίου) ὁ Μουσοῦρος ἀπηύθυνε διακοίνωσιν πρὸς τὸν Κωλέττην μετὰ πολλῆς ἀξιοπρεπείας καὶ μετριοπαθείας συντεταγμένην, ἐν ἣ ἐκθέτων τὰ γενόμενα ἐξέφραζεν ἰδίως τὴν λύπην αὐτοῦ ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν κατέλιπεν οὐδὲ μίαν στιγμὴν ἵνα ἀπολογηθῇ πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως περὶ παραλείψεως τοῦ πρὸς αὐτὸν σεβασμοῦ, ἐξῆρε δὲ τὸ βαθύτατον σέβας ὅπερ ἐδείκνυε πάντοτε πρὸς τὴν Α. Μ. Αὐθιμερὸν καὶ ὁ Κωλέττης ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπηύθυνε διακοίνωσιν πρὸς τὴν Πύλιν διατὰ τοῦ ἐν Κων-

Κωστάκης Μουσοῦρος
πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις

σταντινουπόλει ἐπιτετραμμένου Ἑμμ. Ἀργυροπούλου, μεφομένην τὴν διαγωγὴν τοῦ Μουσούρου μετὰ πολλῆς ὀξύτητος καὶ ἱταμότητος, ἐδήλου δ' ὅτι αὐτὸς ἀνελάμβανεν ὅλην τὴν εὐθύνην τῶν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως λεχθέντων. Ἐκ τωιαύτης ἐξ ὅλως ἀντιθέτων ἐκατέρωθεν ἀπόψεων καὶ γνωμῶν ἀντιλήψεως καὶ κρίσεως τῶν γεγονότων τὸ ἐπεισόδιον μετέστη κατὰ μικρὸν εἰς σοβαρὸν ζήτημα ἀπειλοῦν ρῆξιν τελείαν μετὰ τῶν δύο κυβερνήσεων, ἀφοῦ ὁ Μουσοῦρος κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀπῆλθεν ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πρωτεύουσας διὰ τοῦ ἐπιτήδεος πεμφθέντος αὐτῷ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἀτμοπλοίου, διότι ἡ ἐντὸς τεταγμένης προθεσμίας ζητηθεῖσα κατ' ἐντολὴν τῆς Πύλης ἱκανοποίησις δὲν ἐδόθη αὐτῷ. Ἡ δὲ Πύλη προέβη εὐθὺς εἰς ἀπειλητικὰ διαβήματα, σκοποῦσα νὰ ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς λιμένας αὐτῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐκδιώκουσα τὰ ἐν τούτοις ὑπάρχοντα, νὰ ἐξελάσῃ δὲ πάντας τοὺς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει πολίτας τοῦ βασιλείου. Καὶ δὲν ἐξετέλεσε μὲν εὐθὺς τὰ βουλευόμενα αὐτῆς ταῦτα, μεσολαβούσης ἀνεπισημῶς τῆς διπλωματίας τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων καὶ τῆς Ρωσίας, ἰδιαίτατα δὲ τῆς Γαλλίας, καὶ ἐμάκρυνε τὰς πρὸς ἔκπλουν τῶν πλοίων καὶ ἀναχώρησιν τῶν πολιτῶν προθεσμίας, ἀλλ' ὁ κίνδυνος ρήξεως σοβαρᾶς καὶ πολέμου ἔτι μετὰ τῶν δύο κρατῶν, δυναμένου νὰ μεταστῇ εἰς πόλεμον ἀγγλογαλλικόν, ὑφίστατο ἐπὶ μακρόν. Ἐν τῷ μετὰ δὲ ὁ Κωλέττης, εἰσηγήσει γαλλικῇ, ἐπειράθη νὰ δώσῃ ἄλλοιαν διεύθυνσιν εἰς τὴν τῶν πραγμάτων πορείαν, προκαλέσας ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος πρὸς τὸν Σουλτάνον λίαν φιλόφρονα, ἐν ἣ διαβεβαίον τὸν Ὁθωμανὸν μονάρχην ὅτι «οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀπρηθύνοντο πρὸς μόνον τὸν ἐπιλαθόμενον τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς», ἐποιεῖτο δ' ἐκκλησιν

εἰς τὰ κοινὰ τῶν δύο ἡγεμόνων συμφέροντα ἐν ζητήματι τοῦ πρὸς αὐτοὺς ὀφειλομένου σεβασμοῦ ὥς καὶ εἰς τὰ συμφέροντα τῶν δύο κρατῶν. Ὁ Κωλέττης κατ' εἰσήγησιν τοῦ Γάλλου πρέσβεως ἤθελεν οὕτως νὰ ὑψώσῃ τὸ ζήτημα ἀπὸ κυβερνητικῶν ἀντεγκλήσεων εἰς ἀπ' εὐ-

Ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ Μετζίτ

θείας μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων ἐξηγήσεις, ἵνα οὕτω ἐν τῇ συναισθήσει τῆς μοναρχικῆς ἀλληλεγγύης λύσωσι τὸ ζήτημα ἐξ ὑψηλῆς περιοπῆς ἐξετάζοντες αὐτὸ (ἵνα οὕτω καταδικασθῇ καὶ τιμωρηθῇ ὁ Μουσοῦρος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ὥς μὴ σεβασθεὶς τὸ μοναρχικὸν ἀξίωμα ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος). Θεωρῶν δ' ὁ Κωλέττης τὴν τοιαύτην τοῦ ζητήματος ἀντίληψιν καὶ ἔκφρασιν τὴν ὑποβληθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς διπλωματίας ὥς μεγάλην ἐπιβολὴν ἔκανχίθη καὶ ἐν τῇ Βουλῇ περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης εἰς ὑψηλὰ ἀρχὰς ὑψώσεως τοῦ ζητήματος. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπουργοί, ὄντες λίαν πρακτικοὶ ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν τοιούτων ζητημά-

των, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς προκατόχους αὐτῶν τοῦ 1821 ὑπουργοὺς τοῦ Σουλτάνου, οἵτινες ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρώσου πρέσβεως κόμητος Στρογονόφ ἔλεγον πρὸς αὐτὸν ὅτι οἱ δύο μονάρχαι (Σουλτάνος καὶ Τσάρος) ἠδύναντο εὐκόλως νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλλήλους, μὴ ἀνεχόμενοι ἵνα τρίτος τις ταραξίας (ὁ πρεσβευτής) παρεμβληθῇ μεταξὺ αὐτῶν, φρονοῦντες καὶ λέγοντες ἀκριβῶς ἐκεῖνο ὅπερ καὶ ὑποβολὴν τοῦ Γκιζῶ ἔλεγε νῦν ὁ Κωλέττης, οἱ Τοῦρκοι οὗτοι ὑπουργοὶ ἔδιδον νῦν τῷ Ὁθωνι καὶ Κωλέττῃ μάθημα τοῦ πολιτεύεσθαι τὸν ἡγεμόνα ὅλως ἀντιθέτου πνεύματος. Ὁ ἀγαθὸς σουλτάνος Ἀβδούλ Μετζίτ ἐν τῇ πρὸς τὸν βασιλέα Ὁθωνα ὡσαύτως μετὰ πολλῆς μετριοπαθείας καὶ αξιοπρεπείας συντεταγμένη ἐπιστολῇ, ἀφοῦ διεβεβαίουν αὐτὸν ὅτι ἐκ βάθους καρδίας συνεμερίζετο τὰ περὶ ἡγεμονικῆς αξιοπρεπείας καὶ ἡγεμονικῆς ἀλληλεγγύης αἰσθήματα τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, περὶ τοῦ ἐπεισοδίου ἔλεγε ξηρῶς· «Ὡς πρὸς δὲ τὸ δυσάρεστον γεγονός, ὅπερ ὑπαινίσσεται ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, νομίζω ὅτι καταλληλότερον ἤθελεν εἶναι διὰ τὴν *ἀξιοπρέπειαν* τῶν δύο Στεμμάτων καὶ διὰ τὴν ἐμπέδωσιν τῆς φιλίας ἣν διαβεβαιούμεν ἀλλήλοις νὰ ἀφήσωμεν τὴν λύσιν *τοιούτων ζητημάτων εἰς τὴν φρόνησιν* τῶν ὑπουργῶν ἡμῶν» ὥστε ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος μονάρχης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ὁθωνα· «Τοιαῦτα ζητήματα δὲν πρέπει νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τῶν μεταξὺ τῶν μοναρχῶν προσωπικῶν σχέσεων, ἀλλὰ νὰ λύωνται ἐν τῷ χθαμαλῷ πεδίῳ τῶν μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν συζητήσεων».

Ἀποτυχούσης οὕτω τῆς μεγάλης δῆθεν ἐπιβολῆς τοῦ Κωλέττου, οὗτος ὑποστηριζόμενος πάντοτε ὑπὸ τῆς γαλλικῆς διπλωματίας ἀνέθηκε τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὴν εὐμενῇ πρὸς τὸν Ὁθωνα αὐστριακὴν διπλωματίαν, καὶ ὁ πρίγκιψ Μεττερνίχος ὥς διαι-

τητῆς ὑπεχρέου μὲν τὸν βασιλέα Ὅθωνα νὰ ἐκφράσῃ ἐπισήμως τὴν λύπην αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς νέον πρεσβευτὴν πεμπόμενον ὑπὸ τῆς Πύλης, οὐχὶ εἰς τὸν Μουσσοῦρον. Ἡ Πύλη δὲν ὑπετάγη εἰς τὴν ἐτυμηγορίαν ταύτην, ἐπιμένουσα ἵνα ὁ βασιλεὺς ἐκφράσῃ τὴν λύπην αὐτοῦ εἰς αὐτὸν τὸν Μουσσοῦρον ἐπανερχόμενον εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν προήλθον νέαι βραδύτητες εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος καὶ ἡ μετέωρος κατάστασις ἐβλαπτε πολὺ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα, δίκην ἐφιάλτου ἐπικειμένης πάντοτε τῆς ἐκ Τουρκίας ἐξελάσεως τῶν ἑλλήνων καὶ τοῦ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀποκλεισμοῦ τῶν τουρκικῶν λιμένων. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τελευτήσαντος τοῦ Κωλέττου ὑπὸ ἀνιάτου νόσου (κατ' Αὐγούστου 1847), ἣ τε ὁργὴ τῆς Πύλης (ἣτις μετὰ τὴν ματαίωσιν τῆς τοῦ Μεττερνίχου διαιτησίας εἰς νέας προσέβαινεν ἀπειλὰς) κατηννάσθη ὅπως οὖν, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Κωλέττην ἐκ τοῦ ἰδίου τούτου κόμματος Κ. Τσαβέλλα ἐνδοτικὴν μετερχομένου πολιτικὴν καὶ ἀρέντος κατὰ μέρος τὰς ἀσκόπους τοῦ Κωλέττου πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Ἀλβανῶν ἐναντίον τῆς Πύλης ἐνεργείας. Τότε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ὅθων, ὅστις εἶχε πάλιν νὰ παλαίῃ διηνεκῶς ἐναντίον τῆς ἐχθρικῆς πολιτικῆς τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1846 ἐπανεληθόντος αὐθις εἰς τὴν κυβερνήσιν τῆς Ἀγγλίας ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Πάλμερστον, ἀπετάθη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, εἰς τοῦτον ὡς διαιτητὴν ἀναθέτων τὴν τῆς ἔριδος λύσιν. Ὁ Νικόλαος ἐξέδωκεν ἀπόφασιν συνηγοροῦσαν ὑπὲρ τῆς ἀξιώσεως τῆς Πύλης περὶ ἐπανόδου τοῦ Μουσσοῦρου καὶ τῆς προσωπικῆς τούτου ἐκανοποιήσεως διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐκφράσεως τῆς λύπης τοῦ Βασιλέως. Ὁ Μουσσοῦρος ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ Φεβρουάριον τῷ 1848 καὶ ἔτυχεν ὑποδοχῆς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Τσάρου ὑπαγορευθέντα καὶ ὑπὸ τῶν δύο κυβερνήσεων συμφωνηθέντα, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ ἔτος καὶ πλέον διαρκέσασα Ἑλληνοτουρκικὴ διαφορὰ καὶ ἐπανῆλθε τὸ πρὸ ταύτης καθεστὼς ἐν ταῖς μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων σχέσεσιν, ἐγκύκλιος δὲ τῆς Πύλης πρὸς τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πρὸς πάσας τὰς νομαρχίας διέτατε τὴν ἄρσιν πάντων τῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἔριδος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν πρότερον διαταχθέντων ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει μέτρων.

Ἡ λύσις αὕτη τοῦ ζητήματος ἐπῆλθεν ἱκανὸν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωλέττου, θανόντος ὡς εἵπομεν τῇ 31 Αὐγούστου 1847 μετὰ δεκαπενθήμερον νόσον (νεφρίτιδα), ὑφ' ἧς καὶ πρὸ μηνῶν προσβληθεὶς εἶχεν ἀναλάβει ἐν τῷ μεταξύ. Καὶ ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς, ὅπως ὅλος ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος, ἐγένετο ἀφορμὴ ἵνα ἡ ὅλη πολιτικὴ ἐμφάνισις αὐτοῦ ὑπ' ἄλλων μὲν Ἑλλήνων τε καὶ ξένων (ιδίως Γάλλων, οὐδὲ τοῦ Γκιζῶ ἐξαιρουμένου) ἐξυμνηθῇ καὶ ἐγκωμιασθῇ, ὑπ' ἄλλων δὲ δυσφημηθῇ καὶ ἐν ἐπιγράμμασιν ἔτι σκωπτικωτάτοις ἐκφραλισθῇ καὶ ἀναθεματισθῇ. Ἀλλὰ τὸ κόμμα τὸ Κωλεττικὸν ἢ Μοσχομαγικικὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ διετήρησε τὴν ἐξουσίαν, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ ὑπὸ τῶν βουλῶν, μάλιστα δὲ πάντων ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας καὶ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ἐλαβε δὲ νῦν τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργείου ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργὸς Κίτσος Τσαβέλλας, διατηρῶν καὶ ὡς πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο, τοῦ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου τέως κατεχομένου ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν δοθέντος εἰς τὸν τέως ὑπουργὸν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γλαράκην. Αἱ ἡμέραι τοῦ νέου ὑπουργείου, ἀναλαβόντος τὴν κυβερνήσιν πρὶν ἔτι διευθετηθῇ, ὡς εἴρηται, ἡ ἐκ τῶν Μουσσορικῶν προσελθοῦσα ἑλληνοτουρκικὴ διαφορὰ, ἐσημειώθησαν διὰ πολλῶν νέων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες κληροδοτηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος πρωθυπουργοῦ ἔλαβον μείζονα ἐπίτασιν ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, πλὴν τοῦ διὰ τῆς διαιτησίας τοῦ Τσάρου ὀριστικῶς διευθετηθέντος

Μουσουργικοῦ. Αἱ ζῶντος ἔτι τοῦ Κωλέττου ἐκραγεῖσαι ἐν Ἀχαρνανίᾳ (ὑπὸ τοῦ Θ. Γρίβα) καὶ ἐν Εὐβοίᾳ ὑπὸ τοῦ Ν. Κριεζώτου ταραχαὶ εἶχον κατασταλῆ κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ πρωθυπουργοῦ ἡμέρας. Ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου Τσαβέλλα τὰς κατασταλείσας ἐκείνας στάσεις καὶ ταραχὰς διεδέξαντο ἡ τοῦ συνταγματάρχου Ἰ. Φαρμάκη ἐν Ναυπακτίᾳ καὶ ἡ τῶν ἀντισυνταγματαρχῶν Παπακώστα, Τσαμάλα καὶ Βελέντζα ἐν Φθιώτιδι, ἐνῶ συγχρόνως ἔνεκα τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἐναντίον τῆς Πύλης κινήματος τοῦ ὑπὸ τοῦ Κωλέττου ὑποστηριζομένου Τουρκαλβανοῦ Γκουλέκα, Τουρκαλβανοὶ βέηδες, οἱ μετασχόντες τοῦ κινήματος τούτου, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος ὑπερβάντες τὰ σύνορα ἐξήτουν καταφύγιον ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι, ἡ ληστεία δ' ἐλυμαίνετο τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ τὴν Ἀττικὴν δ' αὐτὴν διέτρεχε μετὰ 28 ληστῶν ὁ πρὸ πολλοῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τοῦ Κωλέττου κυβερνήσεως (1846—47) τρομοκρατῶν αὐτὴν λήσταρχος Μπίμπης. Καὶ οὗτος μὲν ἐφονεύθη ἐπὶ τέλους (περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1847) ὑπὸ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὸν στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ περίπτου χρόνον συνελήφθη ὁ συνταγματάρχης Φαρμάκης μετὰ τοῦ ταγματάρχου Μανρογιάννη καὶ τῶν λοιπῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, οἱ δὲ ἀντισυνταγματάρχαι Παπακώστας καὶ Βελέντζας καὶ ὁ ταγματάρχης Μπαλάτσος καταδιωκόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπερβῶσι τὰ μεθόρια καὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἀλλ' ἡ ληστεία δὲν ἐξέλιπεν οὐδ' ἐγγὺς τῆς πρωτευούσης, ἀφοῦ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μπίμπη ἐλυστεύθη ἐγγὺς τῶν Μεγάρων (τῇ 19 Νοεμβρίου) τὸ γενικὸν ταχυδρομεῖον. Μετ' ὀλίγον δὲ συνέβη ἄλλη τις σοβαρὰ καὶ παράδοξος ληστανταρτικὴ στάσις ἐν αὐταῖς ταῖς Πάτραις, ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς τῆς πόλεως, μαρτυροῦσα τὸ μὲν πόσον ὀλίγον ἀσφαλὲς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διετέλει ἡ δημοσία τάξις καὶ ἡσυχία, τὸ δὲ πόσον ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν κοινωνικὴν εὐρωστίαν τὸ καὶ ὑπὸ τῶν Γάλλων διπλωματῶν μετ' ἐπαίνων διαφημισθὲν ἔργον τῆς Κωλεττικῆς κυβερνήσεως, ἡ διὰ τοῦ συστήματος δηλονότι καὶ τῆς μεθόδου τῆς πρὸς τὰ ἄτακτα στοιχεῖα ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς τούτων μετὰ τῶν ὑγίων κοινωνικῶν τάξεων δῆθεν συναρμογῆς καὶ συσσωματώσεως ἐπιζητουμένη ἐμπέδωσις τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ καὶ πολιτείᾳ ἠθικῆς, πολιτικῆς καὶ ἀστικῆς εὐταξίας καὶ κοσμιότητος. Τὸ γεγονός τοῦτο τὸ μαρτυροῦν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, πόσον πολὺ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετὰ τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν συνεδέοντο καὶ ῥαδιουργίαι ἐπονείδιστοι ἐξωτερικαὶ καὶ ξέναι, εἶναι τὸ ἐν Πάτραις ληστανταρτικὸν ἐπεισόδιον τοῦ Μερεντίνου ἢ Μερενδίτου.

Ὅπλαρχηγός τις οὐχὶ σημαντικὸς ἐκ τῶν πρωτοπαλληκαρίων τοῦ κόμματος τῆς Μοσχομάγκας, τραπεῖς ἐν ἀρχῇ εἰς τὸν ληστρικὸν βίον εἶτα δ' ἀμνηστευθεὶς ἐπὶ Κωλέττου καὶ ἀνταλλάξας ὅπως πολλὰ τῶν παλληκαρίων καὶ πρωτοπαλληκαρίων τῆς Μοσχομάγκας τὸν ληστρικὸν ἀντὶ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου καὶ εἰς λοχαγοῦ βαθμὸν προαχθεὶς εἶχε πεμφθῇ εἰς Πάτρας ὡς λοχαγὸς ἐνὸς λόχου τοῦ ἐκεῖ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Στουρνάραν σταθμεύοντος τάγματος τῶν ὁροφυλάκων. Ἀλλ' ἐν Πάτραις γενόμενος ὁ πρόφην ληστής λοχαγός, μὴ λησμονήσας καὶ μὴ ἀποθήμενος τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον ἐν τῷ νέῳ αὐτοῦ βίῳ καὶ τῇ νέᾳ θέσει, ἴσως δὲ ὑποκινούμενος ὑπὸ κομματικῶν εἰσηγήσεων καὶ ὑπὸ τοῦ Θ. Γρίβα, ἠρξάτο τηρῶν διαγωγὴν παρέχουσαν ὑπονοίᾳ πρὸς τὰς ἐν Πάτραις στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, αἵτινες δὲν ᾔκνησαν ν' ἀναφέρωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὰ κατὰ τὴν ὑποπτον διαγωγὴν τοῦ λοχαγοῦ. Διαδοθέντος δὲ ἐν Πάτραις τοῦ θρύλου περὶ τοῦ σκοποῦ ὃν εἶχεν ἡ κυβέρνησις νὰ διαλύσῃ τὸν λόχον τὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Μερενδίτου καὶ νὰ μεταθέσῃ εἰς

Πάτρας τὸν ἐν Τριπόλει λόχον τῶν ἀκροβολιστῶν, ὁ Μερενδίτης προσαγαγὼν εἰς τὰ στασιαστικὰ αὐτοῦ σχέδια δύο λόχους τοῦ ἐν Πάτραις τάγματος συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ταγματάρχην Στουρνάραν, πολιορκήσας δὲ καὶ κυριεύσας τὸν ἐν τῇ ἄνω πόλει στρατῶνα καὶ γενόμενος κύριος τῆς ὅλης πόλεως ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸ ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἐλήστευσε περὶ τὰς 25 χιλ. δραχμῶν, ἀπήτησε δὲ νὰ παραδοθῶσιν αὐτῷ καὶ ὅλα τὰ ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ καὶ ἐν τῷ τελωνεῖῳ εὐρισκόμενα χρήματα. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως πτοηθέντες ἐκλείσθησαν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν, ἐκλείσθησαν δὲ καὶ τὰ καταστήματα, οἱ δὲ πρόκριτοι τῶν πολιτῶν φοβούμενοι καταστροφὴν γενικὴν τῆς πόλεως ἐξήτησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ληστανταρτῶν. Ἄλλ' ἔνεκα τῶν ὑπερβολικῶν ἀπαιτήσεων τούτου, μολὶς περιορίζοντος νῦν τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ (ἀντὶ τῆς προτέρας τῆς εἰς αὐτὸν παραδόσεως τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τοῦ ταμείου τοῦ τελωνείου) εἰς 50 χιλ. ταλλήρων ἢ 290 χιλ. δραχμῶν περίπου (πλὴν ἐννοεῖται τῶν ἤδη ληστευθεισῶν ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς 25 χιλ. δραχμῶν), περιλαμβανομένων ἐν τῷ ποσῷ τούτῳ καὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἐμπόρων εἰς τὸ δημόσιον ὀφειλομένων χρημάτων, παρεκλήθησαν καὶ οἱ πρόξενοι τῶν ξένων Δυνάμεων νὰ μεσολαβήσωσι χάριν τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἢ τῶν προξένων μεσολάβησις δὲν ἐτελεσφόρησεν. Ὁ Μερενδίτης προσκληθεὶς εἰς τὸ αὐστριακὸν προξενεῖον δὲν προσῆλθε. Τότε δὲ ὁ Ἄγγλος πρόξενος Βοῦδ ἀναλαβὼν αὐτὸς τὰς διαπραγματεύσεις ἔπεισε τὸν λήσταρχον νὰ περιορίσῃ τὰς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου ἀπαιτήσεις εἰς 16 χιλ. ταλλήρα ἤτοι 92.800 περίπου δραχμάς, ὅσαι δηλονότι εὐρίσκοντο ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ, καὶ ἐπιβιβαζόμενος μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου μεταβῆ ὅπου ἤθελεν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁ λήσταρχος καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοῦ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς στάσεως ἐκφυγὼν ἀναπληρωτὴς τοῦ νομάρχου γραμματεὺς τῆς νομαρχίας Ροντόπουλος ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὰς ἐκ τῶν περιχώρων κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως συγκροτηθείσας ἐνόπλους ὁμάδας, δι' ὧν συγκροτήσας μάχην πρὸς τὸ στίφος τοῦ ληστάρχου κατετρόπωσεν αὐτό, φονευθέντων τινῶν ἐκ τοῦ στίφους καὶ συλληφθέντος ἐνός, ἀλλὰ τῶν λοιπῶν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ κατορθωσάντων νὰ διασωθῶσιν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον. Οὕτως ἔλαβε πέρας ἡ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας τρομοκρατήσασα τὰς Πάτρας καὶ οὐκ ὀλίγας ζημίας ἀμέσους τε καὶ ἐμμέσους ἐπενεγοῦσα εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς πολίτας ληστανταρτικὴ στάσις. Ἀλλὰ τὸ ἐπεισόδιον εἶχε καὶ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ ἐπακολουθήματα.

Ὁ μνημονευθεὶς νομαρχεὺς Ροντόπουλος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ἄγγλου προξένου, ἐν ὀνόματι τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως, τὴν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ἀπόδοσιν τῶν ὑπὸ τῶν εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἀγγλικῆς σημαίας εὐρισκομένων ληστῶν ἀρπαγιστῶν 117.800 δραχμῶν τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ὡς καὶ τῶν 32 χιλ. δραχμῶν τοῦ τελωνείου, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰς τὰς ἐλληνικὰς ἀρχὰς παραδόσιν τῶν ληστῶν αὐτῶν. Ἀρνούμενου δὲ τοῦ Ἄγγλου προξένου νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην καὶ ἰσχυριζομένου τὸ ἀπαρabiαστον τῆς μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ληστανταρτῶν συνομολογηθείσης συνθήκης(!), οἱ λοιποὶ πρόξενοι Ρωσίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας, εἰς οὓς ἐγένετο ἔκκλησις ὑπὸ τοῦ νομαρχεύοντος, ἀπεφάσισαν ἵνα αἱ μὲν 32 χιλ. δραχμαὶ τοῦ τελωνείου ἐπιστραφῶσιν εὐθύς, τὸ πλοῖον μεταβιβάζῃ τοὺς ληστὰς εἰς τινα τῶν Ἰονίων νήσων, ἔνθα νὰ κλεισθῶσιν οὗτοι εἰς φρούριον, τὰ δὲ χρήματα νὰ τεθῶσιν ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τῶν Ἑπτανησιακῶν μέχρις οὗ ληφθῇ ὁριστικὴ τις ἀπόφασις ὑπὸ τῶν προξένων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη, εἰς ἣν ἐφαίνετο προσχωρῶν καὶ ὁ Ἄγγλος πρόξενος, δὲν ἐξετελέσθη. Ἡ Ἑπτανησιακὴ γερουσία ἀπηγόρευσε τὴν εἰς οἰανδήποτε τῶν νήσων τῆς Ἰονίου Πολι-

τείας ἀπόβασιν τῶν ληστῶν, οὔτινες οὕτως ἔπλευσαν εἰς Μελίτην, τὸ δὲ ἐκ τῶν ἐν Πάτραις γεγονότων προκῦψαν πολιτικὸν ζήτημα ἔλαβεν εὐρείας διπλωματικὰς διαστάσεις.

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐνδείξεών τινων περὶ μεγάλης συνωμοσίας συνδεομένης μετὰ τοῦ κινήματος τοῦ Μερενδίτου προσέβησαν εἰς συλλήψεις πολυαριθμῶν προσώπων ἐν Πάτραις (ἐνθα συνελήφθη καὶ ὁ γνωστὸς πολιτευτὴς Ἄνδρ. Καλαμογδάρτης) καὶ ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς ἐνεχομένων εἰς τὴν συνωμοσίαν. Καὶ τούτων μὲν οἱ πολλοὶ ταχέως ἀπελύθησαν, εἰ καὶ αἱ περὶ ὑπάρξεως ἐκτεταμένης συνωμοσίας ὑπόνοιαι τῶν ἀρχῶν δὲν διεψεύσθησαν ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ γεγονός τι ἄλλο ἔδωκεν εὐρυτάτας διαστάσεις εἰς τὸ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου παραχθὲν πολιτικὸν καὶ διπλωματικὸν ζήτημα.

Ὁ ἐν Ἀθήναις Ἀγγλὸς πρεσβευτὴς διεβίβασε πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν διαμαρτυρίαν τοῦ Ἀγγλοῦ πλοιάρχου τοῦ μνημονευθέντος ἀγγλικοῦ πλοίου «Σπίτφορ», εἰς ὃ κατέφυγεν ὁ Μερενδίτης μετὰ τῆς ληστανταρτικῆς αὐτοῦ συμμορίας, διότι, ὡς ἔλεγεν, ἐν τῇ κατὰ τὴν προκυμαίαν συγκροτηθείσῃ μεταξὺ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ροντοπούλου καὶ τῶν ληστανταρτῶν μάχῃ αἱ σφαῖραι τῶν μαχομένων στρατιωτῶν αἱ ῥιπτόμεναι ἐναντίον τῶν εἰς τὰς λέμβους τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου προσφευγόντων ληστῶν προσέβαλον τὰς λέμβους καὶ ἐτραυμάτισαν τοὺς Ἀγγλὸνς κωπηλάτας αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἰ. Γλαράκης ἀπηύθυνε τότε μακρὸν ὑπόμνημα πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις πρέσβεις Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Αὐστρίας, τῶν Δυνάμεων δηλαδὴ ὧν οἱ ἐν Πάτραις πρόξενοι ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ Μερενδιτικά, ἐν ᾧ ἐξετίθεντο λεπτομερῶς καὶ ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸ ἐπεισόδιον, ἐπεδοκιμάζοντο δὲ καὶ ἐπρηγοῦντο τὰ ὑπὸ τοῦ Ροντοπούλου παραθέντα. Τὸ ὑπόμνημα ἐκήρυττεν ἐντόνως ὅτι οὗτος εἶχε πᾶν δικαίωμα νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τὰ μεταξὺ τοῦ Ἀγγλοῦ προξένου καὶ τῶν ληστανταρτῶν συμβληθέντα, κατέκρινε δὲ τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀγγλοῦ πλοιάρχου τοῦ «Σπίτφορ», διότι δὲν ἀπέσυρε τὰς λέμβους ἀπὸ τῆς προκυμαίας ἅμα τῇ ἐν τῇ προκυμαίᾳ ἐμφανίσει τῆς ὑπὸ τὸν Ροντόπουλον ἐνόπλου δυνάμεως, ἵνα προστατεύσῃ τοὺς ληστὰς, οἷς ἐπέτρεπε τὴν εἰς τὰς λέμβους προσφυγὴν, ἐνέκρινε δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Ροντοπούλου γενομένην ἀπαίτησιν τοῦ ἐν τῷ ἀγγλικῷ προξενείῳ μέχρι τότε κρατουμένου ποσοῦ. Ἀλλ' ὡς ἐρρήθη ἤδη, τὰ χρήματα δὲν ἀπεδόθησαν, τὸ δ' ἀγγλικὸν πλοῖον ἀπέπλευσε μεθ' ἱκανὰς ἡμέρας (τῇ 14 Δεκεμβρίου) ἐκ Πατρῶν φέρον τοὺς ληστὰς καὶ τὰ χρήματα (τὰ ἐμπιστευθέντα νῦν εἰς τὸν πλοίαρχον) εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ ἐντεῦθεν, μὴ ἐπιτραπίσης ὑπὸ τῆς γερουσίας τῆς εἰς τὸ Ἰονικὸν ἔδαφος ἀποβιβάσεως αὐτῶν, μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Μελίτην κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἀρμοστοῦ. Κατὰ τὸν μέχρι Μελίτης πλοῦν οἱ λησταντάρται ἔτυχον παντοίων περιποιήσεων ἐκ μέρους τοῦ πληρώματος. Ἀλλ' ὁ ἐν Μελίτῃ ναύαρχος Πάρκερ ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τοῦ τε προξένου καὶ τοῦ πλοιάρχου καὶ κατέσχε τὰ ὑπὸ τῶν ληστῶν ἐκβιασθέντα χρήματα, ἵνα διατεθῶσιν ὡς δεῖ κατὰ τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

Ὅτι τὸ γεγονός, ὅπερ καλοῦμεν ἐπεισόδιον Μερενδίτου, δὲν ἦτο ἄμοιρον πολιτικῆς χροιάς καὶ ὡς πρὸς τὴν γένεσιν ἔτι καὶ καταγωγὴν αὐτοῦ, ἀλλ' εἶχε χαρακτηριστικὸν ἐσωτερικὸν τε καὶ ἐξωτερικόν, φαίνεται μαρτυρῶν τοῦτο, ἀρνητικῶς τοῦλάχιστον, αὐτὸς ὁ ἐν πολλοῖς ἀμερόληπτος Ἀγγλὸς ἱστοριογράφος Φίνλεϋ δι' ὧν λέγει «Ὁ Ἀγγλὸς πρεσβευτὴς σὶρ Ἐδμόνδος Λάιονς κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος ὡς ὑποθάλλων τὰς ταραχὰς ταύτας διὰ τῆς γλώσσης ἣν ἐτήρει, καὶ ὡς προσπαθὼν νὰ ῥίψῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς κατάστασιν ἀναρχίας καὶ ἐπιτρέπων τὴν ὑπὸ τὴν βρετανικὴν σημαίαν προ-

στασίαν πράξεως στασιαστικῆς καὶ ληστρικῆς, οἷα ἦν ἡ τοῦ Μερενδίτου. Καὶ ἡ ἐναντίον τῆς βρεττανικῆς κυβερνήσεως ἀγανάκτησις ἡ περιοριζομένη μέχρι νῦν εἰς τὴν Ἀδελφὴν καὶ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, διεδόθη νῦν εἰσέως ἐν τῷ λαῷ. "Οτι ἡ ὑπὸ τοῦ Φίνλεϋ μαρτυρουμένη αὕτη ἀγανάκτησις μεγάλου μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἦν ἀρκούντως εὐλογος καὶ δικαία, ἀνεδείχθη καὶ ἐκ τῆς μετὰ τὸ Μερενδιτικὸν ἐπείσοδιον τηρηθείσης πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ἀκριβέστερον δὲ τῆς τοῦ λόρδου Πάλμερστον, τῆς παρεχούσης διηνεκῶς πράγματα τῇ κυβερνήσει τοῦ Τσαβέλλα καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Ὁ ἐσωτερικὸς νομοθετικὸς βίος τοῦ ὑπουργείου Τσαβέλλα δὲν ὑπῆρξε γόνιμος εἰς σπουδαῖα νομοθετήματα. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ὑποβληθέντων ὑπὸ τούτου εἰς τὰς βουλὰς σχεδίων νόμων ἦσαν τὸ περὶ φόρου τῶν προϊόντων τῆς γῆς ἡ τῶν ἐγκτήτων φόρων, τὸ περὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν ἀποτίσεως τῶν καθυστερουμένων εἰς τὸ δημόσιον χρεῶν κατὰ δόσεις ἐτησίας, τὸ περὶ τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταρρυθμίσεως τοῦ δικαστηρίου τῶν ἐνόρκων καὶ τὸ περὶ διανομῆς ἐνὸς στρέμματος ἐθνικῆς γῆς εἰς ἕκαστον γεωργόν. Ἀλλὰ καὶ στάσεις ἐσωτερικαὶ καὶ πίσεις ἅπανστος ἐκ μέρους τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως διὰ τὸ ζήτημα τῶν πρὸς τὰς Δυνάμεις χρεῶν παρέλκον τὸν βίον τῆς κυβερνήσεως. Ἐπελθούσης δ' ἐν Γαλλίᾳ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1848 τῆς Φεβρουαριανῆς καλουμένης ἐπαναστάσεως, τῆς ἐπενεγκούσης τὴν πτώσιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου Φιλίππου καὶ τοῦ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Γκιζῶ, ἡ ἐντεῦθεν ἐξασθενήσασα ἐν Ἑλλάδι ἀντιπολιτικὴ ὁπλὴ τῆς Γαλλίας ἐπενεγκοῦσα μετὰ τὸν πρῶτον κατὰ τὸ ἄκουσμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας ἐκραγέντα ἐνθουσιασμόν, τὸν προκαλέσαντα στασιαστικὰ κινήματα ἰδίως ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ὀριστικὴ ἀναχώρησις τοῦ Πισκατόρου ἔτι πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1847 ἔδωκαν, ὡς φαίνεται, ἀφορμὰς εἰς τὴν κατὰ Μάρτιον παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Τσαβέλλα (8 Μαρτίου 1848), ὃ διεδέξατο ὑπουργεῖον τοῦ Γ. Κουντουριώτου.

Ὁ Γ. Κουντουριώτης ἀναλαμβάνων τὴν συγκρότησιν ὑπουργείου εἶχε θέσει ὡς ὅρον τῆς πρὸς τοῦτο παραδοχῆς τὴν ἀπονομὴν γενικῆς ἀμνηστίας εἰς τοὺς μετασχόντας τῶν στάσεων τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς ἐκτελῶν τὴν δοθεῖσαν περὶ ἀμνηστίας υπόσχεσιν ἐξήρесе ταύτης τινὰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσεως, οἷον τοὺς Θ. Γρίβαν, Ν. Κριεζώτην, τοὺς διαμένοντας ἔτι ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει (ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Γρίβας, ἐν Προύσῃ ὁ Κριεζώτης, ὅπου εἶχον καταφύγει), ἐπιφυλασσόμενος ν' ἀποφασίσῃ βραδύτερον περὶ τούτων. Ἀλλ' οἱ μετὰ τοῦ Θ. Γρίβα καὶ τοῦ Ν. Κριεζώτου εἰς διηνεκὴ ἐπικοινωνίαν διατελοῦντες φυγάδες ἀξιωματικοὶ Παπακώστας, Κοντογιάννης καὶ Μπαλατσός, μὴ δεξάμενοι τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἀμνηστίαν, ἔνεκα τῆς ἐκ ταύτης γενομένης ἐξαιρέσεως τῶν δύο μνημονευθέντων ὑποστρατῆγων, ἐξηκολούθουν μένοντες ἐν τοῖς τουρκικοῖς μεθορίοις, ἔνθεν ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ ἔδαφος τὸ ἑλληνικόν, ἄγοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ στίφη Τουρκαλβανῶν, ἄγριον ἐμπνέοντα τρόμον εἰς τὰς παραμεθορίους ἐπαρχίας, πολλὰς ἐπιφέροντες καταστροφὰς δι' ἀρπαγῶν καὶ λεηλασιῶν. Ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων τούτων ἐστάλησαν οἱ ἄριστοι τῶν ὀπλαρχηγῶν Μαιούρης, Σκυλτσοδήμος καὶ ἄλλοι μετὰ χιλιάδων τινῶν ὀπλιτῶν καὶ μετὰ πολλὰς συμπλοκάς αἱματηράς, ὧν αἱματηροτάτη ὑπῆρξεν ἡ τῆς 9 Μαΐου περὶ τὴν Ὑπάτην συγκροτηθεῖσα καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ πλείστου τῆς πόλεως ταύτης ἐπενεγκοῦσα μάχη, οἱ ἀντάρται ἠττηθέντες ἀπεχώρησαν αὐθις πέραν τῶν ὁρίων εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἀντάρται ἐπιδρομεῖς ἠττώμενοι εὐρι-

σκον ἄσυλον ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, οἱ ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὰ ἐπαναστατικά αὐτῶν κινήματα πολιτικὴν τινα χροιάν ἀμυδρὰν δίδοντες, καὶ ἀναμόρφωσιν πολιτικὴν καὶ ἡθικὴν εἰς τὸν λαὸν διὰ πρῶτων προκηρύξεων ὑπισχνούμενοι (χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προσβάλλωσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ἄξιωμα τῆς βασιλείας) καὶ σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀπαιτοῦντες, ταγματάρχαι Λύκος ἢ Χελιώτης, Ἀριστείδης Ρένδης ἢ Ρέντης ἐν Κορινθίᾳ, καὶ Γ. Περγάκης ἐν Μεσσηνίᾳ, ὄντες καὶ οὗτοι κατὰ βάθος ἐπαναστάται, ἀφοῦ αἱ προκηρύξεις αὐτῶν οὐδεμίαν εὐρισκὸν ἤχῳ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ καὶ τὰ ἐξ ἑκατοντάδων τινῶν ὀπλιτῶν συγκείμενα στίφη αὐτῶν καταπολεμήθεντα ὑπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Γ. καὶ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀντ. Μαυρομυχάλη, Παν. Νοταρᾶ στρατολογηθέντων σιφῶν, κατετροπώθησαν πανταχοῦ καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἀρχηγῶν, ὡς ὁ Ρέντης, συλληφθέντες ἐφυλακίσθησαν, ἄλλοι δέ, ὡς ὁ Περγάκης, κατέφυγον εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ περὶ τὰ τέλη Μαΐου ὅπως ἡ Στερεὰ Ἑλλάς οὕτω καὶ ἡ Πελοπόννησος ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῶν ἀνταρτικῶν σιφῶν.

Διαρκούντων τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐναντίον τῶν ἀνταρτῶν ἀγώνων, ἐπῆλθε καὶ νέα τις ἀφορμὴ προστριβῆς πρὸς τὸ ὅμορον κράτος, μὴ λαβοῦσα εὐτυχῶς χαρακτῆρα σοβαρὸν ἕνεκα τοῦ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δηλωθέντος ἀπολύτως προσωπικοῦ χαρακτῆρος τοῦ γεγονότος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἦν ἀπόπειρά τις φονικὴ ἐναντίον τοῦ ἄρτι ἐπανελθόντος εἰς Ἀθήνας πρέσβεως τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους Κωστάκη Μουσούρου.

Καθ' ὃν χρόνον συνεκροτήθη τὸ ὑπουργεῖον Γ. Κουντουριώτου, ἡ ἕνεκα τῶν Μουσουρικῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἔρις εἶχε λάβει ὁριστικὸν πέρας διὰ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου τοῦ Κ. Μουσούρου καὶ τῆς συμφωνίας πρὸς τοὺς ὄρους τῆς περὶ ἐπανόδου συμφωνίας γενομένης αὐτῷ ὑποδοχῆς, ἣτις τοσοῦτον ἀδιάφορον κατέλιπε τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ὥστ' εὐλόγως ἠπόρει ὁ Θουβενέλ διατὶ ἡ ἐπίτευξις τοιαύτης λύσεως μάτην καὶ ἀσκόπως τοσοῦτον κατηνάλωσε χρόνον. Καὶ ἤδη ἐγένετο ἐν Ἀθήναις σκέψις περὶ ἀποστολῆς πρέσβεως τακτικοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν (ἐνθα ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ 1843 ἀνακλήσεως καὶ τῆς κατὰ τὸ 1844 παραιτήσεως τοῦ Ἀ. Μαυροκορδάτου οὐδεὶς εἶχε πεμφθῆ διάδοχος αὐτοῦ) πρὸς τελείαν ἀποκατάστασιν τῶν φιλικῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν σχέσεων, ὅτε νέον θλιβερώτατον ἐπεισόδιον Μουσούρου πάλιν παρήγαγε μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν ὀχληρὸν πολιτικὸν ζήτημα. Τῇ 23 Ἀπριλίου 1848 γεγονὸς ἀποπειρας στυγεραῆς δολοφονίας ἐναντίον τοῦ Ὁθωμανοῦ πρέσβεως κατέπληξεν ἀλγεινότατα τὰς Ἀθήνας. Τὸ γεγονὸς ἀφηγοῦνται αἱ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες ὡς ἐξῆς· «Νέος τις, Ἀπόστολος Ναδίρης καλούμενος, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Ἀντιγόνης τῆς Προποντίδος, ἡλικίας 22 περίπου ἐτῶν, διετέλει ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἑλλήνος τὸ γένος (Κονεμένου βέη) γραμματέως τοῦ Μουσούρου ἀφ' οὗ χρόνου ἐπανῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὡν δὲ καὶ φιλομαθὴς καὶ τὰ γράμματα τὰ ἑλληνικὰ κατ' ἰδίαν σπουδάζων (κατὰ Θουβενέλ ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ἵνα σπουδάσῃ ἱατρικὴν), ἀπέλαυε καὶ αὐτοῦ τοῦ πρέσβεως τῆς εὐνοίας καὶ προστασίας. Οὗτος λοιπὸν ὁ Ναδίρης τὴν εἰρημένην ἡμέραν τῆς 23 Ἀπριλίου περὶ τὴν 4 μ. μ. ὥραν, ἀφοῦ διὰ ψευδῶν ἐντολῶν δῆθεν τοῦ πρέσβεως ἀπεμάκρυνε τῆς πρεσβείας τοὺς λοιποὺς ὑπηρετάς, λαβὼν εἰς χεῖρας τὸ πιστόλιον τοῦ μαγείρου τῆς πρεσβείας καὶ καλύπτων αὐτὸ ὑπὸ χαρτίου φερόμενου δῆθεν εἰς ὑπογραφὴν πρὸς τὸν πρεσβευτὴν εὐρισκόμενον ἐν τῷ γραφείῳ μετὰ τῆς συζύγου, ἐπυροβόλησεν ἐναντίον αὐτοῦ ἀναφωνῶν ἅμα «Ζήτω ἡ ἐλευθερία!». Εὐτυχῶς ἡ βολή, ἐμπαγεῖσα εἰς τὸ ὅστούν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ θύματος δὲν διεπέρασε τὸ στήθος. Εἰς τὰς γοεράς κραυγὰς τῆς συζύγου ἔδραμον πολ-

λοι ἔξωθεν, ὅτε ὁ δολοφόνος ἔφρευε δρομαῖος κράζων «Ζήτω ἡ Ἑλλάς ! ἐσκότωσα τὸν τύραννον»· ἀλλ' ἐν τῇ φυγῇ, κρατηθεὶς ὑπὸ τινος τῶν ὑπηρετῶν τῆς πρεσβείας, συνελήφθη ὑπὸ τῶν προσδραμόντων πολιτῶν καὶ χωροφυλάκων καὶ ἐφυλακίσθη, συγχρόνως δὲ ἐπέμφθη καὶ στρατιωτικῇ φρουρᾷ πρὸς φρούρησιν τῆς πρεσβείας. Πᾶσα ἡ πόλις ἐταράχθη ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ στυγεροῦ κακουργήματος, ἐπὶ τῇ πρώτῃ μάλιστα διαδοθείσῃ φήμῃ ὅτι τὸ θῦμα ἐφονεύθη. Ὑπουργοί, πρέσβεις, ἱατροὶ ἔσπευσαν εἰς τὴν πρεσβείαν, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τῶν πολιτῶν πολλαχῶς ἐμαρτύρησε τὴν πρὸς τὸ θῦμα συμπάθειαν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ γεγονότι ἀγανάκτησιν.

Ἀνακρινόμενος ὁ Ναδὶρης κατέθηκεν ὅτι αὐτὸς οἴκοθεν, οὐδενὸς παρορμήσαντος καὶ οὐδένα ἔχων συνένοχον ἢ συνωμότην, ἐτέλεσε τὴν πράξιν καὶ ὅτι ἐλυπεῖτο μάλιστα διότι δὲν ἐπέτυχε τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, πρὸς ὃν ἀπέβλεπεν ἀποφασιστικῶς ὅτε ἡδὴ ἀνεχώρει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ δὲν εἶναι μὲν ἀπίθανον ὅτι ὢν ἀνέκαθεν ἀνισόρροπος καὶ κουφόνους, ἐκ τῶν ὀλίγων γραμμάτων ἅτινα ἐδιδάχθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐκ τῆς φιλομαθείας αὐτοῦ γενόμενος φανατικὸς φιλόπατρις καὶ μίσους ἔμπλεος ἐναντίον τοῦ Μουσούρου διὰ τὴν ἔνεκα τούτου παραχθείσαν πρὸ ἔτους ἑλληνοτουρκικὴν περιήρημον ἔρην, ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἡδὴ εἶχε συλλάβει τὸ φονικὸν σχέδιον καὶ ὅτι ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ προσεκολλήθη εἰς τὸν γραμματέα τῆς πρεσβείας συστάσει τραπεζίτου τινὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἔννοεῖται Ἑλληνας τὸ γένος καὶ τούτου). Ἀλλὰ πιθανώτερον ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡδὴ ἔνεκα τῆς Μουσουρικῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς ἔξεγερθεῖσα φιλοπατρία αὐτοῦ ἔτι μᾶλλον ἐξήφθη φανατικῶς ἐν Ἀθῆναις ἔνεκα τῶν ἀπὸ Γαλλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης ἀγγελλομένων καθ' ἑκάστην περὶ ἐπαναστατικῶν κινήματων ἀγγελμάτων καὶ τῶν ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτοῦ ἀναγινωσκομέναις ἐφημερίσι περὶ τε τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους ἐπαναστάσεων δημοσιευομένων ἄρθρων, συνδεομένων τῶν πάντων ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν Μεγάλῃν Ἰδέαν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἐκέκτητο σπουδαιότητα πολιτικὴν ἐξ ἀπόψεως διεθνοῦς, οὐδ' ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπακολουθήματα τοιαύτης φύσεως, ἀφοῦ ὁ ἔνοχος ἦτο ὑπηρετῆς τῆς πρεσβείας τῆς Ὀθωμανικῆς, ἐκ δὲ τῶν γενομένων ἀνακρίσεων οὐδεμία ἀπεδείχθη ὑφισταμένη συνάφεια τῆς πράξεως πρὸς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, πᾶσα δὲ ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία δεινῶς κατεδίκασε τὴν πράξιν, καὶ ἡ Πύλη δέ, μετὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐκπλήξιν, καθ' ἣν ἔβλεπε τὸ γεγονὸς ὑπὸ εὐρυτέραν πολιτικὴν ὄψιν, ἐνοχοποιούσα τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἐξετίμησεν ἔπειτα τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἔννοιαν, πεισθεῖσα πρὸς τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ τῆς ρωσικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Μουσούρου. Ἀλλ' ὅμως περιπλοκὴ τις διπλωματικὴ μετὰ μικρῶν διπλωματικῶν μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν προστριβῶν δὲν ἔλειπεν ἐν τῷ γεγονότι, ἀφοῦ ἡ μὲν Πύλη ἀπῆτει τὴν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν πρεσβείαν καὶ τὴν ὀθωμανικὴν δικαιοσύνην παράδοσιν τοῦ ἐνόχου, ὡς ὄντος ὑπηκόου Ὀθωμανοῦ καὶ ὑπηρέτου τῆς ὀθωμανικῆς πρεσβείας καὶ ἐπὶ ἐδάφους ὀθωμανικοῦ, ἐν τῇ πρεσβείᾳ δηλονότι, τελέσαντος τὴν πράξιν, ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἠμφισβήτη το ὀρθὸν καὶ δίκαιον τῆς τοιαύτης ἀξιώσεως, ἀντιλέγουσα ὅτι ὁ ἔνοχος συνελήφθη ἔξω τῆς πρεσβείας, ἐπὶ γῆς ἑλληνικῆς, καὶ δὲν ἦτο καταγεγραμμένος μεταξὺ τῶν τῆς πρεσβείας ὑπαλλήλων τῶν ἀπολαυόντων τοῦ προνομίου τῆς ἐτεροδικίας. Τὸ ζήτημα ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔμεινεν ἔκκρεμὸς χωρὶς νὰ ἐπενέγκῃ σοβαρὰν τινα διατάραξιν τῶν ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, μετὰ πολλοὺς δὲ μῆνας ἐλύθη κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς Πύλης, παραδοθέντος τοῦ Ναδίου, διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῆς πρεσβείας, εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρ-

νησιν καὶ καταδικασθέντος ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου εἰς διὰ βίου δεσμά.

Ὁ Μουσοῦρος οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐναντίον αὐτοῦ φονικὴν ἀπόπειραν κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἄλλως εἶχεν ἐπιστρέψει ἁπλῶς χάριν ἱκανοποιήσεως τῆς τε Πύλης καὶ τῆς ἑαυτοῦ προσωπικῆς, ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως γενομένης αὐτῷ προσβολῆς, ἀνε-

Θουβενέλ,
πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας
ἐν Ἀθήναις

κλήθη δ' ἐν πάσῃ τιμῇ ὑπὸ τῆς Πύλης ἣτις ἠθέλησε νὰ προαγάγῃ αὐτόν, ἀμείβουσα τὰς μέχρι τότε ὑπηρεσίας αὐτοῦ, εἰς βαθμὸν πρέσβεως πρώτης τάξεως (ambassadeur) παρὰ τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης· ἀλλὰ καὶ τὰς Ἀθήνας κατέλιπεν ἐν πάσῃ τιμῇ καὶ τάξει, παρουσιάσας τῷ Βασιλεῖ ἐπισήμως ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὰ ἀνακλητήρια αὐτοῦ, ἀνέλαβε δὲ τότε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐν Ἀθήναις πρεσβείας ἐπὶ μικρὸν χρόνον ὃ ἐξ Εὐβοίας καταγόμενος Ὁσμὰν ἐφέντης, ἀνὴρ ἑλληνόγλωσσος καὶ ἄλλως ἀγαθὸς καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων λίαν ἔμπειρος.

Ἔτι πρὸ τοῦ ἔτους 1848, καθ' ὃ κατέλιπε τὰς Ἀθήνας ὁ Μουσοῦρος, εἶχεν ἀνακληθῆ ἅπ' Ἀθηνῶν ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Πισκατόρου, ἀντικατασταθεὶς μετὰ διάλειμμά τι χρονικὸν ὑπὸ τοῦ πρόφην γραμματέως Θουβενέλ, ὅστις ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν διηύθυνε τὴν πρεσβείαν ὥς ἐπιτετραμμένος, διωρίσθη τακτικὸς πρεσβευτής. Ὁ Θουβενέλ ὡς πρεσβευτὴς καὶ διπλωμάτης ἦν ἐπιτηδειότερος, ἀγχινούτερος, κριτικώτερος καὶ μετριοπαθέστερος τοῦ Πισκατόρου, ἀλλὰ δὲν ἦτο ὡς ὁ Πισκατόρου ἐνθουσιώδης φίλος τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἢ ἐντεῦθεν προερχομένητῃ Ἑλλάδι ἠθικὴ ζημία ἐξουδετεροῦτο διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τῆς κηδεμονίας, ὅφ' ἦν διετέλει καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολέττου, τῆς γαλλικῆς πρεσβείας, εἰς ἣν ἀπαλλαγὴν συνετέλεσαν πάντως καὶ αἱ ἐν Γαλλίᾳ ἐπελθοῦσαι μεγάλαι ἐσωτερικαὶ μεταβολαί. Ἄλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ 1845 ἀρξαμένη μεγάλη ἐν Ἑλλάδι πολιτικὴ ροπὴ τῆς Γαλλίας τοσαύτην εἶχε προσλάβει δύναμιν, καὶ αἱ ἐκατέρωθεν ὑποχρεώσεις ἦσαν τοσοῦτο μεγάλαι, ὥστε δὲν ἐβράδυνεν ἡ Γαλλία νὰ λάβῃ αὐτῆς θέσιν προστάτου καὶ κηδεμόνος τῆς Ἑλλάδος, ἀφορμῆς πρὸς τοῦτο δοθείσης ἐκ τοῦ ἀκοιμήτου ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος μίσους τοῦ ἀπὸ 1846 αὐτῆς διὰ τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν εἰσόδου καὶ Ἑλλάδα καὶ Εὐρώπην συνταράττοντος λόρδου τοῦ ἐμπρησμοῦ (Lord Firebrand) κληθέντος Πάλμερστον.

Καθ' ὃν χρόνον ἤρξατο ἡ νέα ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἑλλάδος μεγάλη στρατεία (ἀτεχνῶς ληστοπειρατικὴ) τοῦ λόρδου Πάλμερστον, τὸ ὑπουργεῖον Γ. Κουντουριώτου εἶχεν ἀντικατασταθῇ ἤδη (κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1848) διὰ τοῦ ὑπουργείου Κανάρη, οὗ ἡ ἐπὶ ἔτος καὶ πλέον (μέχρι Δεκεμβρίου 1849) διαρκέσασα ζωὴ ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς οἷχι ἁμοιρος ἀνωμαλιῶν ἐσωτερικῶν, ὧν ἔνεκα ἐπανειλημμένως μεταρρυθμισθὲν εἶχεν ἐπὶ τέλους καταντίσει διὰ τῆς προσλήψεως τοῦ Δ. Χρηστίδου ὑπουργεῖον μᾶλλον μοσχομαγκιτικόν. Ἡ πρὸς τοιαύτην ἐξέλιξιν ἀντίπραξις, ἀντιμαχομένη τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ μερίδα τῶν ἀγγλοφρόνων, ἐπήνεγκεν ἐπὶ τέλους κρίσιν ὑπουργικὴν καὶ ἀποχώρησιν τοῦ ὑπουργείου Κανάρη καὶ συγκρότησιν ὑπουργείου Ἀ. Κριεζῆ, ὑπουργείου φέροντος χροιάν οὐχὶ κομματικὴν ἀλλ' αὐλικήν. Ἀκριβῶς δὲ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ νέου ὑπουργείου ἤρξατο καὶ ἡ στρατεία τοῦ λόρδου Πάλμερστον.

Ἀφορμήν, μᾶλλον δὲ πρόφασιν εἰς τὴν στρατείαν ταύτην, ἔδωκε κυρίως τὸ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1847 γεγονὸς τῆς ὑπὸ μερίδος ὄχλου διαρπαγῆς τῆς οἰκίας τοῦ Πορτογάλου Ἰουδαίου Πατσιφίκου, παριστῶντος ἑαυτὸν ὡς ὑπῆκοον Ἀγγλον καὶ ὑπὸ τοῦ Πάλμερστον ὡς τοιοῦτου ἀναγνωρίζομένου. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας ἐξήτει ἀποζημιώσιν παρὰ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἀνερχομένην εἰς τὸ φανταστικὸν ποσὸν τῶν 887 χιλ. δραχμῶν, κατὰ τὸν μέγαν κατάλογον τῶν ζημιῶν τὸν προσενεχθέντα εἰς τὸν πρεσβευτὴν ὑπὸ τοῦ Πατσιφίκου. Κατὰ τὸν κατάλογον τοῦτον πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς ἐσημειῦτο ἡ ἐπιθαλάμιος κλίνη (lit nuptial) τοῦ πτωχοῦ Ἰουδαίου ὡς ἔχουσα ἀξίαν λιρῶν στερλινῶν 150 (δραχμῶν χρυσῶν τῶν τότε χρόνων 4290), ἐν πύραυνον στρωμάτων (bassinoire) 120 δρχ., δύο ἡθητήρια ἀξίας τεσσαράκοντα δύο δραχμῶν, βιβλιοθήκη περιέχουσα τόμον ἀξίας διακοσίων τεσσαράκοντα δραχμῶν. Τὸ ὅλον τῶν ζημιῶν ἀνῆρχετο εἰς 750 χιλ. (τὸν Δεκέμβριον δὲ τοῦ 1849, ὅτε κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ ὁ στόλος τοῦ Πάγκερ, μετὰ τῶν τόκων εἰς 886,736 δρχ. καὶ 67 λεπτά). Ὅτε ὁ Λαΐονς διεμαρτυρήθη τὸ πρῶτον πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν γενομένην διαρπαγὴν, διέταξεν ἡ κυβέρνησις ἐρεῦνας καὶ ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν αὐτουργῶν τοῦ ἐγκλήματος· ἀλλ' αἱ ἐρευναι αὗται ἀπήτησαν χρόνον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθη ἡ κυβέρνησις ν' ἀπαντήσῃ ταχέως. Ἀλλ' ὁ Λαΐονς διὰ τῆς διακοινώσεως αὐτοῦ (τῆς 2/14 Σεπτεμβρίου) ἀπαιτῶν ἀποζημιώσιν ὑπὲρ τοῦ Πατσιφίκου ἐπισυνῆπτε τῇ διακοινώσει καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἰουδαίου τὰ ἀπαριθμοῦντα τὰς ζημίας αὐτοῦ.

Ἄ. Κριεζῆς

Μετὰ νέαν διακοίνωσιν ἣν ἔδωκεν ὁ Λαΐονς τῇ 19 Σεπτεμβρίου (1 Ὀκτωβρίου) καὶ ἐν ἣ ἐπροιέτο λόγον περὶ νέας προσβολῆς ἐναντίον τῆς οἰκίας τοῦ Πατσιφίκου παντελῶς ἀνυποστάτου, ἐπέδωκε τῇ 10/22 Νοεμβρίου (1847) ἄλλην διακοίνωσιν, ἐν ἣ αὐθαδέστατα καὶ θρασύτατα ἔλεγεν ὅτι ὁ λόρδος Πάλμερστον εἶχε δικάσει καὶ καταδικάσει τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐπεφυλάσσετο νὰ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς αὐτὴν τὸ ποσὸν τῆς πληρωθησομένης ἀποζημιώσεως. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην ἀπαντῶσα εὐθὺς ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀξιοπρεπῶς παρέπεμπε τὸν Ἰουδαῖον εἰς τὰ ἐλληνικὰ δικαστήρια, ἡμφισβήτη δὲ τὴν ἀγγλικὴν ὑπηκοότητα τοῦ Πατσιφίκου, τρεῖς ἐν διαστήματι βραχείας χρόνου ἀλλάξαντος ἐθνικότητα καὶ ὑπηκοότητα, ἀπὸ Πορτογάλου γενομένου Ἰσπανοῦ καὶ ἀπὸ Ἰσπανοῦ Ἀγγλου, τὴν δὲ ἀγγελλομένην διὰ τῆς ἀγγλικῆς διακοινώσεως δικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἀγγλου ὑπουργοῦ ἐθεώρει ὕβριστικὴν τῆς ἐθνικῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Εἰς ταῦτα ὁ Λαΐονς ἀπαντῶν τῇ 25 Ἰανουαρίου (7 Φεβρουαρίου 1848) ἠγγέλλεν ὅτι ὁ λόρδος Πάλμερστον εἶχε προσδιορίσει μετὰ προηγηθεῖσαν γνωμοδότησιν τῶν τοῦ Στέμματος δικηγόρων νέον πρόστιμον τῇ Ἑλλάδι ἐκ 500 λιρ. στερλ. διὰ τὴν (ψευδῇ καὶ ἀνυπόστατον ἀποδειχθεῖσαν) νέαν ἐναντίον τῆς τοῦ Πατσιφίκου οἰκίας προσβολὴν τῆς 18/30 Σεπτεμβρίου. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἔδωκεν εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην τὴν μόνην δικαίαν, λογικὴν καὶ ἀξιοπρεπῆ ἀπάντησιν, παραπέμπουσα τὴν ὅλην ὑπόθεσιν εἰς τὰ ἐλληνικὰ δικαστήρια, ὁ δὲ Λαΐονς ἀνταπαντῶν δι' ἐπιστολῆς ἀπὸ τῆς 8/20 Δεκεμβρίου 1848, ἐπεσύναπτε μάλιστα καὶ ἐκθεσίν τινα τοῦ Πατσιφίκου «πλήρη ὕβρεων καὶ βανανσολογιῶν ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βασιλέως». Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπαντῶν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς ἔλεγεν ὅτι ἐὰν δὲν ἐπιστρέφῃ τὸν ὕβριστικὸν λίβελλον εἰς τὸν πέμψαντα, ποιεῖ τοῦτο μόνον

ἔνεκα τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Μεγάλης Βρετανίας ὑπολήψεως. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην τοῦ Ἑλλήνος ὑπουργοῦ ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς μετὰ πέντε ἑβδομάδας (31 Ἰανουαρίου/12 Φεβρουαρίου) λέγων ἀπλῶς ὅτι ὁ λόρδος Πάλμερστον δὲν ἀνεγνώριζε τὸ κῶρος τῶν λόγων τοῦ Ἑλλήνος ὑπουργοῦ καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ πληρώσῃ ὅ,τι ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς ὁ Πατισίφικος. Εἰς τὴν διακοίνωσιν ταύτην οὐδεμία πλέον ἐδόθη ἀπάντησις μέχρι τοῦ εἰς Πειραιᾶ κατάπλου τοῦ στόλου τοῦ Πάρκερ.

Πάλμερστον

Τῇ 4 Ἰανουαρίου 1850 ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς στόλος ἰσχυρὸς ἀγγλικὸς ὑπὸ τὸν ναύαρχον Πάρκερ· αὐθημερὸν δὲ ἀναβὰς ὁ ναύαρχος εἰς Ἀθήνας ἐπέδωκεν ὁμοῦ μετὰ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἀντικαταστήσαντος τὸν Λαΐονος Ἄγγλου πρέσβεως Οὐαΐς (Wyse) τῷ ὑπουργῷ τῶν ἐξωτερικῶν Ἀ. Λόντῳ τηλεγράφημα τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως περιλαμβάνον τὰς γνωστάς ἀξιώσεις ὑπὲρ τοῦ Πατισίφικου, εἰς αἷς προσετίθετο νῦν καὶ ἄλλη τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἀξιώσεις περὶ τῶν δῆθεν ἐν Πάτραις καὶ ἐν Πύργῳ τῆς Ἡλείας ἐναντίον Ἑπτανησίων τινῶν (Ἑλλήνων, Ἀγγλῶν τὴν ὑπηκοότητα) γενομένων προσβολῶν καὶ κακοποιήσεων, καὶ περὶ τινῶν ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀχαρνᾶς ἐναντίον Ἑπτανησίων γενομένων ληστρικῶν ἐπιθέσεων. Ὁ Οὐαΐς ἔψεξε προφορικῶς Ἑλληνα ὑπουργὸν καὶ κυβερνήτην ὥς μὴ ἀπαντήσαντας εἰς τὴν τελευταίαν περὶ τῶν ἀγγλικῶν ἀξιώσεων διακοίνωσιν τοῦ Λαΐονος, λαμβάνοντος μέρος εἰς τὸν διάλογον καὶ τοῦ Πάρκερ ὑποστηρίζοντος, ἐννοεῖται, τὸν Ἄγγλον πρεσβευτήν. Ὁ Λόντος ἐζήτησε προθεσμίαν βραχεῖαν ἵνα μελετήσῃ τὸ ζήτημα, ἅτε πρὸ μικροῦ μόλις ἀναλαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν (διαδεξάμενος τὸν Γλαράκη).

Ἀλλ' ὁ Οὐαΐς ἀπήντησεν ὅτι οὔτε καιρὸς πλέον οὔτε συζητήσεων ὑπάρχει ἀνάγκη, ἀφοῦ αὗται ἐγένοντο ἐν Λονδίῳ. Ἐξαγαγὼν δὲ τὸ ὥρολόγιον αὐτοῦ εἶπεν· «Αὔριον κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἀναμένω τὴν ἀπάντησιν». Οἱ ὑπουργοὶ συνελθόντες τότε εἰς συμβούλιον ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι τὰς γνώμας νομομαθῶν ἀνδρῶν περὶ τοῦ δικαίου ἢ ἀδίκου τῶν ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων, καὶ πρὸς τοῦτο συνεκάλεσαν τὸν πρόεδρον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὸν πρόεδρον τῶν Ἐφετῶν, καὶ τινὰς ἐγκρίτους δικηγόρους. Τὸ συμβούλιον τῶν νομομαθῶν ἐκήρυξεν ἀδίκους καὶ ἀντικειμένους εἰς τὰ διεθνή νόμιμα τὰς ἀγγλικὰς ἀξιώσεις. Τότε τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συγκαλέσαν καὶ τοὺς προέδρους τῆς ἐβουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῆς γερουσίας, καὶ μετὰ τούτων συσκαφθὲν ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸν Οὐαΐς σύμφωνον πρὸς τὴν γνωμοδότησιν τοῦ συμβουλίου τῶν νομομαθῶν καί, καθ' ἣν περιπτώσιν δὲν πεισθῶσιν ὁ Οὐαΐς καὶ ὁ Πάρκερ, νὰ ἐπικαλεσθῶσιν εὐθὺς τὴν διαιτησίαν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δύο ἐτέρων εὐεργετῶν Δυνάμεων. Τῇ ἐπαύριον περὶ τὰς 2 μ. μ. ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐποιήσατο ἀνακοίνωσιν τροφορικὴν τῷ Ἀγγλῷ πρέσβει σύμφωνον πρὸς τὴν ληφθεῖσαν πρὸς τὰ ἄνω εἰρημένα ἀπόφασιν. Ζητήσαντος δὲ τοῦ Οὐαΐς ἔγγραφον τὴν ἀνακοίνωσιν, ἤξιωσε καὶ ὁ Ἑλλήν ὑπουργὸς νὰ προηγηθῇ τῆς ἐγγράφου ἀπαντήσεως ἔγγραφος ἀξίωσις τοῦ Ἀγγλου πρέσβεως. Οὗτος προσχωρήσας εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ ὑπουργοῦ ἔπεμψε μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἔγγραφον διακοίνωσιν περιλαμβάνουσαν τὰς γενομένας ἀπαιτήσεις καὶ δίδουσαν νέαν προθεσμίαν 24 ὥρῶν πρὸς ἐκτέλεσιν. Συγχρόνως δὲ ὁ Ἀγγλος πρεσβευτὴς ἐμήνυσεν διὰ τοῦ προξένου Γρὴν εἰς πάντας τοὺς ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ Ἀγγλους ὑπηκόους καὶ Ἑπτανησίους ὅτι αὐτὸς μετέβαινεν εἰς τὴν ναυαρχίδα, ἐν ἣ ἔμελλε νὰ μείνῃ μέχρι τέ-

λους τῆς κρίσεως, παρήγγελλε δ' αὐτοῖς νὰ κλεισθῶσιν ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν καὶ νὰ καταγράψωσι τὰ ἐπιπλα. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ γεγονός γνωσθὲν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ σφοδροτάτην παρήγαγε συγκίνησιν ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ καὶ ἡβουλή συνήλθεν οἶκον εἰς συνεδρίαν τὴν ἐπαύριον, καίπερ οὐσαν ἑορτὴν μεγάλην τῶν Ἐπιφανείων (Θεοφανείων). Εἰς ταύτην προσελθὼν ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Ἄ. Λόντος ἀνήγγειλεν ἐπισήμως τὰ γενόμενα καὶ ἡρίθμησε τὰς ἀπαιτήσεις τὰς ἀγγλικὰς, οὕσας ἔξ τὸν ἀριθμόν· 1) ἀποζημιώσιν 800 χιλ. δραχ. ὑπὲρ τοῦ Πατσιφίκου, 2) ἀποζημιώσιν δραχ. 41 χιλ. ὑπὲρ τοῦ Φίνλεϋ, διὰ τὸ ἐν τῷ βασιλικῷ κήπῳ περιληφθὲν ἐκ 2 χιλ. πήχεων συγκείμενον γήπεδον αὐτοῦ, 3) ἀποζημιώσιν 2 χιλ. ταλλήρων ἰσπανικῶν (δρ. 11500) ὑπὲρ πλοίου ἀλιευτικοῦ (Ἑπτανησίου) ληστευθέντος πρὸ ἐτῶν ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Ἀκαρνανίας ἢ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῷου, 4) πρόστιμον λιμῶν στερλινῶν δισχιλίων (δρχ. 56 χιλ.) ὑπὲρ Ἑπτανησίων κακοποιηθέντων ἐν Πάτραις καὶ ἐν Ἡλείᾳ, καταλογισθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν παρὰ τῶν δικηγόρων τοῦ ἀγγλικοῦ Στέμματος, διότι δὲν ἀπῆντησεν ἡ κυβέρνησις αὕτη ἐγκαίρως εἰς τὴν περὶ ἀπαιτήσεως διακρίνωσιν, 5) χρηματικὴν ποινὴν 500 λιμῶν στερλινῶν (14 χιλ. δραχ.) διὰ κακροποίησιν Ἀγγλῶν ναυτῶν ἐν Πάτραις, 6) ἐκχώρησιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τῶν νησιδίων Ὅγου γνάθου (Ἐλαφονήσου) καὶ Οἰνούσων (Σαπιέντζας), ὡς ἀνηκόντων πρότερον εἰς τὴν Ἰόνιον Πολιτείαν. Ἡ βουλή ἀκροασαμένη τῶν ἐξηγήσεων τῆς κυβερνήσεως ὑπεσχέθη πᾶσαν τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τὴν κυβέρνησιν, παραθαρούνουσα αὐτὴν εἰς πολιτικὴν σταθερὰν καὶ ἀνδρικήν, σφύζουσαν τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ Στέμματος καὶ τοῦ κράτους.

Οὐάις,

πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἀθήναις

Ἀὐθημερὸν περὶ τὴν 3 μ. μ., μετὰ τὴν παρέλευσιν δηλονότι τῆς ταχθείσης προθεσμίας, αὐτὸς ὁ Πάρις ἠγγειλε τῇ κυβερνήσει ὅτι ἤρξατο ἤδη ἡ ἐνέργεια τῶν ἐκβιαστικῶν μέτρων καὶ ὅτι εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα δὲν ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ ἢ ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς ἔξοδος, ἀποκλειομένου τοῦ λιμένος τούτου. Οἶονεὶ δίκην ἀπαντήσεως εἰς τὴν βάρβαρον ταύτην διακέρυξιν ἡ κυβέρνησις ἡ ἑλληνικὴ, μετ' ἀξιοπρεπεστάτην καὶ ἠθικῶς ἐντονὸν πρὸς τὸν Ἀγγλὸν πρεσβευτὴν διαμαρτυρίαν, τὸ μὲν ἵνα προλάβῃ πᾶσαν ἀνωφελῆ καὶ ἐπιζήμιον εἰς τὴν σκαιὰν ὑπερτέραν ὕλικὴν βίαν ἀντίστασιν, τὸ δὲ ἵνα προσδώσῃ εἰς τὴν μοιραίαν ταύτην εἰς τὴν βίαν ὑποταγὴν χαρακτηριστὰ ἀξιοπρεποῦς ἠθικῆς διαμαρτυρίας, ἔπεμψεν ἐγκύκλιον πρὸς πᾶσας τὰς κατὰ τὰς παραλίας καὶ τὰς νήσους ἀρχὰς τοῦ κράτους, διαγράφουσιν αὐταῖς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἔδει νὰ προσφέρονται πρὸς τὰς ἀγγλικὰς πιέσεις καὶ ἐκβιάσεις. Συγχρόνως δὲ ἡ κυβέρνησις κατέστησε γνωστὰ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσίας πάντα τὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀγγλοῦ

πρέσβεως καὶ τοῦ ἀντιναυάρχου Πάρκερ διαμοιφθέντα, ἐπισυνάπτουσα εἰς τὰς ἀνακοινώσεις ταύτας καὶ ἀντίγραφα τῶν παρὰ τῶν Ἑγγλῶν πεμφθεισῶν διακοινώσεων καὶ τῶν εἰς ταύτας δοθεισῶν ἐκ μέρους αὐτῆς ἀπαντήσεων. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, ἐκάτερος κατ' ἰδίαν, ἀπηύθυναν πρὸς τὸν Ἑγγλον πρεσβευτὴν ἔντονον διαμαρτυρίαν διὰ τὰ γενόμενα, προσκαλοῦντες αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως προταθεῖσαν διαιτησίαν αὐτῶν. Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ διπλωματικοῖς κύκλοις, τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ λαοῦ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἐξήρθη εἰς τὸ ὑπέρτατον ὕψος συνειδήσεως καὶ συναισθήσεως φιλοτιμίας ἐθνικῆς οὕτω καιρίως τρωθείσης ἐν τοῖς ἱερωτάτοις αὐτῆς. Τὸ ὅλως ἀπροσδόκητον καὶ ἀπότομον, ἔτι δὲ σκαῶς, βαρβάρως καὶ ἀπανθρώπως βίαιον καὶ ἄδικον τῆς ἀγγλικῆς ἐνεργείας ἐξηγείρεν ἠθικὴν ἀγανάκτησιν ἱερὰν ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι τοῦ λαοῦ τῶν δύο πόλεων, εἴτα δὲ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἢ δικαία αὕτη ὀργὴ μὴ χωρισθεῖσα ἀπὸ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως, ὑπηγόρευσε τῷ λαῷ τούτῳ διαγωγὴν ἀξιοπρεπῆ, εἰρηνικῶς ἄλλ' ἐκφραστικώτατα ἐκδηλοῦσαν τὰ πλημυροῦντα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ αἰσθήματα. Καὶ νῦν ὑποκείμενον καὶ σύμβολον ἀπάσης ταύτης τῆς ἠθικῆς ἐξάρσεως ὑπῆρξεν ὁ Βασιλεὺς. Πάντες, καὶ οἱ νοοῦντες καὶ οἱ μὴ νοοῦντες τὴν ἀληθῆ αἰτίαν καὶ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ἀγγλικῆς βιαιότητος καὶ ἀδιοπραγίας, ὀρμεφύτως οὕτως εἰπεῖν καὶ αὐτομάτως ἐνόουν ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν ταπεινώσιν τοῦ Βασιλέως. Ἄλλ' ὁ ἀπεχθέστατος καὶ ἀπανθρωπότατος τρόπος καθ' ὃν ἐνηργεῖτο ἡ ταπεινώσις τοῦ Βασιλέως καὶ παρεσκευάζετο ἡ ἐλπίζομένη ὑπὸ τῶν δραστῶν στάσις καὶ ἐπανάστασις τοῦ λαοῦ, ἐπήνεγκεν ἀποτελέσματα πάντῃ ἀντίθετα πρὸς τὰ προσδοκώμενα. Ἀντὶ στάσεως καὶ ἐπαναστάσεως ὁ λαὸς νῦν εἶπερ ποτὲ συνεπυκνώθη καὶ περισφίγχθη περὶ τὸν θρόνον, καὶ ὁ βασιλεὺς κατέστη εἰδωλον τῆς ἀγάπης καὶ λατρείας τοῦ λαοῦ, διορῶντος τὴν ἐναντίον τῆς ἐθνικῆς ὑποστάσεως, ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας προσβολήν. Καὶ ἐνῶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ στόλου οἱ πολλοὶ τῶν Μπαρλαίων δὲν ἐδίσταζον νὰ προλέγῳσι καὶ νὰ διαλαλῶσι τὰ κατὰ τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ, ἐλπίζοντες ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφανίσεως κομματικὴν δύναμιν, κατεδικάσθησαν νῦν εἰς σιωπὴν καὶ ἀφάνειαν, καὶ αἱ φωναὶ τῶν ὀλίγων *φιλοστερλίγκων* ἦσαν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ὁμοθυμῶς ἐκδηλουμένοις αἰσθήμασι «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡδὴ ἡμερῶν τῆς δεινῆς κρίσεως θερμόταται ἐγένοντο δηλώσεις καὶ διαδηλώσεις πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, ἀγάπης καὶ λατρείας πρὸς τὸν Βασιλέα. Τῇ 8 Ἰανουαρίου, ἡμέρᾳ Κυριακῇ (τῇ ἐπαύριον τῆς ἐνάρξεως τοῦ αποκλεισμοῦ), ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐνεφανίσθη ἐν τῷ συνήθει τόπῳ τοῦ κατὰ Κυριακὴν περιπάτου τῶν Ἀθηναίων, τῷ καλουμένῳ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, ἀνευφημήθη πολλὰκις καὶ ζωηρότατα ὑπὸ μεγάλου πλήθους πολιτῶν, μεταβάντων ἐπίτηδες ἵνα ἴδωσι τὸν βασιλέα, ἐνθουσιῶντων καὶ ἀναρριπτόντων τοὺς πῖλους εἰς τὸν ἄερα. Τὸ πλῆθος τοῦτο συνώδευσεν τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐπάνοδον, ὅτε καὶ πᾶσα ἡ ἄλλη πόλις ἐν ἐπευφημίαις προσέτρεχεν εἰς ὑπάντησιν τῆς Α. Μ., πλεῖστοι δὲ τῶν πολιτῶν μετὰ δακρύων ἠσπάζοντο τὰς χεῖρας Αὐτῆς.

Τὸ αὐτὸ δὲ πλῆθος ἀπὸ τῆς πλατείας τῶν ἀνακτόρων διευνυθὲν εἰς τὰ μέγαλα τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ὡσικῆς πρεσβείας ἀνευφήμει τὴν Γαλλίαν καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, καὶ τὴν Ρωσίαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ἔπειτα δὲ τὸ αὐτὸ ἐποiei καὶ πρὸ τῶν πρεσβειῶν Βαυαρίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Πνεῦμα προθύμου ἐθελοθυσίας κατέλαβεν ἰδίως τὰς ἀνεπτυγμένας τάξεις (πλὴν τῶν φιλοστερλίγκων!). Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ τάγματος τοῦ ἀποτελοῦντος τὴν φρουρὰν τῆς

πρωτευούσης ἐδήλωσαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὅτι κατέλειπον ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τοὺς μισθοὺς αὐτῶν μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐνσηκώσεως κρίσεως, πρὸς ἀνακούφισιν τῶν οἰκονομικῶν δυσχρειών τῶν προερχομένων ἐκ τῶν κινδύνων τοῦ παρόντος. Φοιτῆται δὲ τοῦ πανεπιστημίου δι' ἀναφορὰς αὐτῶν πρὸς τὸν Βασιλέα ἐξητοῦντο τὴν ἄδειαν νὰ συγκροτήσωσι φάλαγγα ἰδίαν πρὸς φρούρησιν τῆς τάξεως καὶ ἡσυχίας ἐν τῇ πόλει, ἐξητοῦντο δ' ἅμα νὰ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς νὰ προσενέγκωσι τῇ Α. Μ. στέφανον δι' ἣν δείκνυσιν εὐστάθειαν ὑπὲρ τῆς τιμῆς τοῦ θρόνου καὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἄλλ' εἰς τὰς εὐγενεῖς ταύτας αἰτήσεις ἐδόθησαν ἀπλῶς εὐχαριστήριοι ἀπαντήσεις ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως. Ὁ λαὸς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἐν αἷς ὑπερεπλεόναζε τὸ φίλαγγλον ἐμπορικὸν στοιχεῖον, ὥς ἐν Πάτραις καὶ ἐν Σύρῳ, συνεμερίσθη ἐν πᾶσι τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης, καὶ αἱ ἀντεθνικαὶ ἐλπίδες ὀλίγων Μπαρλαίων περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐδάφους εἰσβολῆς τῶν φυγᾶδων ἀξιοματικῶν Παπακώστα, Βελέντζα καὶ λοιπῶν, καὶ περὶ βοήθειά τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας ὑπὸ πρόεδρον τὸν Ν. Κριεζώτην (εἰς ὃν ἐνεργεῖα ἀγγλικῇ, ὥς ἀνεγράφη, ἐδόθη ἄδεια ὑπὸ τῆς Πύλης ἵνα ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μεταβῇ εἰς Σμύρνην) ἐψεύθησαν οἰκτρῶς. Καὶ τὰ δραστήρια μέτρα ἅπερ ἐνόμισεν ἡ κυβέρνησις ὅτι ἔδει νὰ λάβῃ διὰ τὰ ἐνδεχόμενα νὰ συμβῶσι, πέμπουσα στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς πιστοὺς εἰς Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἀπεδείχθησαν περιττὰ ἐνεκα τῆς πανταχοῦ τοῦ βασιλείου κρατούσης ἐνθέρμου ἀφοσιώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Οὐαῖς καὶ ὁ Πάρκερ προέβαινον ἀπὸ βίας εἰς βίαν καὶ ἀπὸ ἀδικήματος εἰς ἀδίκημα. Διακοίνωσις τοῦ Οὐαῖς πρὸς τὸν ὑπουργὸν Ἄ. Λόντον ἀπὸ τῆς 7/19 Ἰανουαρίου ἡξίου παρὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὥς ἐρρήθη ἤδη, ν' ἀπαγορεύσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἔξοδον τῶν πολεμικῶν πλοίων. Καὶ ὅμως τὸ γνωστὸν ἀτιμόπλοιον «*Ὁθων*», ἐνῶ μετέβαινεν εἰς Σύρον χάριν ἀναγκῶν κυβερνητικῶν, συνελήφθη κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, εἰ καὶ εἶχεν ἀποπλεύσει τοῦ Πειραιῶς πρὸ τῆς εἰδοποιήσεως τοῦ ἀγγλικοῦ αποκλεισμοῦ. Τὰ κατὰ τὴν βαιοπραγίαν ταύτην ἀγγέλλων ὁ Οὐαῖς μετὰ κυνισμοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνα ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀνεκοίνου αὐτῷ συγχρόνως τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου δοθεῖσαν διαταγὴν ἵνα τὸ πλοῖον «*Ὁθων*» καὶ ἄλλα ἐν τῇ μεταξὺ συλληφθέντα ἑλληνικὰ πλοῖα ἀχθῶσιν εἰς Σαλαμῖνα καὶ κρατηθῶσιν ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἀποτίσεως τῶν ἐν τῇ διακοινώσει τῆς 5 Ἰανουαρίου διαλαμβανομένων ἀπαιτήσεων. Συγχρόνως δὲ λέμβοι τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου παραπλέουσαι τὰς ἀκτὰς τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἡγγέλλον εἰς τὰ ἐκεῖσε καταπλέοντα πλοῖα ὅτι δὲν ἐπετρέπετο αὐτοῖς νὰ ἐξαγάγωσι τὰ φορτία αὐτῶν ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Πρὸς τοιαύτην περὶ τῶν ἀγγλικῶν ληστοπειρατειῶν ἀνακοίνωσιν ὁ Ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπήντα διὰ τῆς ἀξιοπρεποῦς διακοινώσεως· «*Μοὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφράσω ὑμῖν ὅποια αἰσθήματα διήγειρον ἐν τῇ Α. Μ. τῇ Βασιλεῖ καὶ ἐν τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ ἡ ἀνάγνωσις τῆς ὑμετέρας διακοινώσεως, αἰσθήματα ἅτινα θέλει συμεμερίσθῃ ὁλόκληρος ὁ λαός. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀσθενής, κύριε, καὶ δὲν ἀνέμενε ποτὲ τοιαῦτα πλήγματα ἐκ μέρους κυβερνήσεως ἣν ἐσεμνύνετο νὰ συναριθμῇ μετὰ πεποιθήσεως ἐν τοῖς εὐεργέταις αὐτῆς. Ἀπέναντι τοιαύτης Δυνάμεως, ὅποια εἶναι ἐκείνη, ἥς τοῖς προστάγμασιν ὑπακούετε ὑμεῖς, ἡ κυβέρνησις τῆς Α. Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος δὲν δύναται ν' ἀντιτάξῃ ἄλλο τι εἰμὴ τὰ δίκαια αὐτῆς, καὶ διαμαρτυρίαν ἐπίσημον ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πράξεων, αἵτινες γινόμενα ἐναντίον αὐτῆς ἐν μέσῳ πληροστάτης εἰρήνης, πλὴν τῆς κυρίας βλάβης ἣν ἐπιφέρουσιν εἰς τὰ οὐσιωδέστερα συμφέ-*

ροντα αὐτῆς, προβάλλουσιν εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἀνεξαοτησίαν αὐτῆς. Ἐν τοιαύτῃ κρίσει περιστάσει ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ, σθηριζόμενοι μετὰ πεποιεήσεως ἐπὶ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμπαθειῶν ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου, θέλουσι περιμένει μετὰ θλίψεως καὶ μετὰ καρτερίας τὸ τέρμα τῶν δοκιμασιῶν, ὡς κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως τῆς Α. Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος ἔχετε ἔτι προωρισμένας ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος».

Ὁ Ἑλλήν ὑπουργὸς ποιούμενος λόγον περὶ τῶν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων οὐ μόνον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου εὐρίσκειτο ἐν πλήρει ἀληθείᾳ. Ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης ἔτι τότε τηλεγραφικῆς συγκοινωνίας μηδεμιᾶς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης, αἱ ὑπὸ τοῦ ξένου κόσμου ἐπιδεικνυόμεναι συμπάθειαι περιορίζοντο ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τινας ἡμέρας ἐν τοῖς διπλωματικοῖς κύκλοις Ἀθηνῶν. Ἐν τοῖς κύκλοις δὲ τούτοις, πλὴν τῶν κυρίως διπλωματικῶν ἐνεργειῶν καὶ διαμαρτυριῶν, εἰς ὧς συγχῶς προέβαινον οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας, Ρωσίας, Αὐστρίας, ἐν μέρει δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν Ἀθήναις πρεσβεῖαι, ἰδιαιτέρως οἱ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας πρέσβεις, βλέποντες ὅτι διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἐνεργουμένου αποκλεισμοῦ ἡ κυβέρνησις ἢ ἑλληνικὴ ἔστερεῖτο πάσης κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίας πρὸς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἰδίως πρὸς τὰς νήσους, ἔθεσαν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς κυβερνήσεως ταύτης τὰ ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτῶν εὐρισκόμενα πλοῖα.

Συγχρόνως τὸ ἑλληνικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξέδωκεν (τῇ 10 Ἰανουαρίου) μακρὰν ἐκθεσιν ἀναλυτικὴν τῆς ἱστορίας τῶν ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων, διαφωτίζουσαν καὶ χαρακτηρίζουσαν τὴν ὅλην κίνησιν καὶ πορείαν τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας καὶ ἰδίως τοῦ ἐπιβούλου καὶ δολίου τρόπου καθ' ὃν ἐπολιτεύετο ὁ λόρδος Πάλμερστον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μεγάλη ἠθικὴ ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ ἀγγλικῇ ληστοπειοιτικῇ ἐνεργείᾳ διεδόθη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοὺς ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικοὺς καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς κύκλους (ἐννοεῖται τοὺς μὴ ἀγγλικούς).

Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων (πλὴν, ἐννοεῖται, τοῦ τῆς Ἀγγλίας), συνελθόντες ἐν συμβουλίᾳ ἐπεδοκίμασαν τὴν πολιτείαν τῶν ἐν Ἀθήναις πρεσβέων· κατεξάνεστη δὲ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ ἐν μέρει, ὁ τύπος (ἰδίως ὁ γαλλικὸς καὶ ὁ γερμανικὸς καὶ αὐταὶ αἱ ἐν Τουρκίᾳ ἐκδιδόμεναι γαλλόφωνοι ἐφημερίδες).

Οὐ μόνον δ' ἐν τῷ τύπῳ ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς ταῖς εὐρωπαϊκαῖς σφοδρότατα κατεδικάσθη ἡ πολιτικὴ τοῦ Πάλμερστον. Ἐν τῇ γαλλικῇ ἐθνικῇ συνέλευσει ὁ μέλος ταύτης ἐκλεγείς πρόφην πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις Πισκατόρου ὕψωσεν ὡς θερμὸς συνήγορος τῆς Ἑλλάδος ἰσχυροτάτην φωνὴν ὑπὲρ τῶν δικαίων αὐτῆς. Ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων, ὁ λόρδος Στάνλεϋ, υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τόρεων κόμητος Δέρβυ, διὰ μακροῦ καυστικωτάτου λόγου ἐστιγματίσας τὰς τοῦ Πάλμερστον ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας. Καὶ οἱ ἐν τῇ Βουλῇ δὲ τῶν Κοινοτήτων ἐπιφανεῖς ρήτορες ὕψωσαν ἐπίσης τὴν φωνὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον.

Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις μετὰ τὰς ἐντονωτάτας ἐν τῇ ἐθνικῇ συνέλευσει διαμαρτυρίας τοῦ Πισκατόρου, ζητοῦντος ἐξηγήσεις περὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, ἔπεμψεν εἰς Λονδὶνον ἐπὶ ἐκτάκτῳ ἀποστολῇ ἓνα τῶν ἐξοχωτάτων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, τὸν μετ' ὀλίγον ὑπουργὸν γενόμενον τῶν Ἐξωτερικῶν Drouyn de Lhuys, ἵνα ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐνεργειῶν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου.

Ὁ Πάλμερστον πανταχόθεν πιεζόμενος ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης πρὸς εὐσημιον ὑποχώρησιν.

Τότε δέ, συμπράττοντος ἀνεπισήμως καὶ τοῦ ἐν Λονδίῳ Ρώσου πρέσβευος, ἀπεφασίσθη ἵνα ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις προσφέρουσα τῇ Ἀγγλίᾳ τὰς φιλικὰς αὐτῆς ὑπηρεσίας παρασκευάσῃ σχέδιον λύσεως τῆς ἔριδος. Τὸ σχέδιον τοῦτο παρασκευασθὲν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐνεκρίθη καὶ ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Λουδοβίκου Ναπολέοντος. Συγχρόνως δὲ ὁ Πάλμερστον διεβίβασε διαταγὴν τῷ Οὐάϊς καὶ τῷ Πάρκερ περὶ ἀναστολῆς τῶν ἐχθρικῶν πράξεων τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου⁽¹⁾. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς παραδοχὴν τῆς μεσολαβήσεως αὐτῆς, εἰς ἣν προσεχώρησεν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἡ ἐλληνικὴ, ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας ὡς ἔτακτον διπλωματικὸν πράκτορα τὸν πρότερον ἐν Λαπλάτῃ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς πρεσβευτὴν βαρὼν Γκρὼ (Gros), ἵνα ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς μεσολαβήσεως. Ὁ Γκρὼ, συνεργαζόμενος αὐτῷ καὶ τοῦ Θουβενέλ, ἐν χρόνῳ βραχεῖ ἠδυνήθη νὰ ἐλέγξῃ πάσας τὰς ἀγγλικὰς χρηματικὰς ἀξιώσεις· ἀλλ' ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῶν τοιούτων ἀπαιτήσεων, ἥτοι τῆς ποσότητος τῶν εὐλογοφανῶν ἀξιώσεων, προσέκρουεν οὐχὶ εἰς λογιστικὰς δυσχερείας, ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς τὴν κακὴν πίστιν τοῦ Πατσίφικου, τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Ἀγγλοῦ στολάρχου εἰς τὸ νὰ κρατήσῃ ὡς ἐνέχυρον τὰ συλληφθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἑκατὸν περίπου μεγάλα καὶ μικρὰ πλοῖα, ἔχοντα ἀξίαν ἀπείρως μείζονα τῶν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐλεγκτοῦ καθοριζομένων ὡς εὐλόγων ὀφειλημάτων.

Ἡ τοιαύτη δὲ διαγωγὴ τοῦ Ἀγγλοῦ στολάρχου, ἐμμέσως δὲ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, παροργίζουσα τὴν μετὰ ζώηροτάτου ἐνδιαφέροντος παρακολουθοῦσαν τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων ῥωσικὴν διπλωματίαν, ἠνάγκαζεν αὐτὴν ἵνα προβῇ εἰς διαμαρτυρίας ἐπὶ διαμαρτυριῶν. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ καὶ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις, ἥς ἦτο ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τῆς καὶ ὑπ' ἀλλήλου τοῦ Πατσίφικου, παρέστη μάρτυς τῶν πολλῶν κακοπιστιῶν αὐτοῦ. Αἱ πορτογαλικαὶ διακοινώσεις ἀπέδειξαν ἐκ περισσοῦ καὶ τὸν τυχοδιω-

Λουὺν ντέ Λουῖ,
ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν
τῆς Γαλλίας

(1) Ἡ τοιαύτη μεταστροφὴ τοῦ λόρδου Πάλμερστον δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα ἀπλῶς τῆς γαλλικῆς μεσολαβήσεως, ἣν αὐτὸς ὁ κόμης Ἀβερδίνος ἐν τῇ βουλῇ τῶν λόρδων συνέστησεν ἰσχυρῶς καὶ ἐμφαντικώτατα εἰς τὴν κυβέρνησιν ὡς «μέλλουσαν ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὴν ἀπὸ θέσεως ἄκρως δυσχεροῦς», ὡς ἔλεγεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπειλητικῆς θέσεως ἣν ἔλαβεν ἡ Ρωσία ἀπέναντι τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐκδηλωθείσης ἰδίως διὰ τῆς ἐντονωτάτης ἀπὸ 7 Φεβρουαρίου διακοινώσεως τοῦ κόμητος Νεσσελρόδε, ἐν ᾗ ἔλεγεν οὗτος πρὸς τοὺς ἄλλους· «Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις μετὰ τὰς πρὸ μικροῦ δοθείσας αὐτῇ φιλικωτάτας διαβεβαιώσεις ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν πρὸς ἱκανοποίησιν ὑπηρεσιῶν ἢ προστατευομένων ἐν ἀγνοίᾳ τῶν δύο Δυνάμεων». Ἰδίως δὲ περὶ τοῦ ζητήματος τῶν νησιδίων ἐλέγετο ἐν τῇ διακοινώσει·

«Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις διακηρύττει ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ θίξῃ σπιθαμὴν γῆς ἐλληνικῆς ἀνευ συναινέσεως τῆς Ρωσίας καὶ τῆς συμμάχου Γαλλίας». Ἡ διακοινώσις ἐτελεύτα διὰ τῆς ἐξῆς ἐμφαντικῆς ῥήσεως· «Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἐντέλλεται τῷ πρέσβει αὐτῆς ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν σοβαρὰς παρατηρήσεις, προσκαλὼν αὐτὴν λίαν σοβαρῶς νὰ σπεύσῃ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν πραγμάτων, τὴν οἷτε ἀναγκαίαν οὐτ' οὐδαμῶς δικαιολογουμένην». Διαρκούντος δὲ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ ὁ Τσάρς ἔπεμψε τὸν ἐκ τῶν λειψάνων τῆς ναυμαχίας τῆς Πύλου ὑπασπιστὴν αὐτοῦ ὑποναύαρχον Ποντιάκ εἰς τὰς Ἀθήνας ἵνα ἐμμενύσῃ θάρρος εἰς τὸν Ὀθωμάν.

κτικὸν βίον καὶ χαρακτηῖρα τοῦ Πατσιφίκου, ἀπεδείχθη δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἐγγράφων ὅτι ὁ τυχοδιώκτης οὗτος πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἶχε προτείνει τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει συμβιβασμὸν, ἐν ᾧ ἤρκετο εἰς ὀλίκον ποσὸν 12 χιλ. δραχμῶν! Ὁ λόρδος Πάλμερστον, εἰς ὃν κατὰ βᾶθος ἐλάχιστα μὲν ἔμελε περὶ τοῦ Ἰουδαίου, κυρίως δὲ ἡ τοῦ Ὅθωνος ταπεινώσεις, ἀφοῦ εἶδε πάσας τὰς διὰ τινων φιλοστεργλίκων Μπαρλαίων γενομένας πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦλάχιστον τοῦ ὑπουργείου διὰ Μπαρλαίων ἀποπείρας ἀποτυγχανούσας, προέβη εἰς νέον τι τόλμημα κακοπιστίας ἐνδεικτικόν, ἐλαττώσας μὲν σημαντικῶς τὸ ποσὸν τῆς ζητουμένης ἀποζημιώσεως ἀλλὰ διατάξας ἅμα (περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου) τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἰς πάσας τὰς παραλίας τοῦ βασιλείου ἐν περιπτώσει μὴ ἀμέσου ἀποτίσεως τοῦ ἡλαττωμένου ποσοῦ. Ὅτε τὸ ἀπειλητικὸν τοῦτο ἐγγράφον ἐπεδόθη τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει, βουλὴ καὶ γερούσια (15 Ἀπριλίου 1850), ἐκατέρα χωριστὰ εἰς συνεδρίαν, ἐψήφισαν τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν νέων ἀγγλικῶν ἀπαιτήσεων πίστωσιν τῶν 330 χιλ. δραχμῶν, ὧν μόνον αἱ 180 χιλιάδες ἐδόθησαν εὐθὺς εἰς τὸν Οὐάϊς (αἱ λοιπαὶ 150 χιλιάδες ἔμειναν ὡς ἐνέχυρον μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἐκκαθαρίσεως τῶν λογαριασμῶν τοῦ Πατσιφίκου). Τούτων γενομένων εὐθὺς ἦρθη ὁ ἀποκλεισμὸς καὶ ὁ μέχρι τότε ἐν τῇ ναυαρχίδι τοῦ Πάρκερ μένων Οὐάϊς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις μέγαρον τῆς πρεσβείας, ἡλευθερώθησαν δὲ τὰ κρατούμενα πλοῖα.

Οὕτως ἐπερατοῦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα ὕλικῶς καὶ πραγματικῶς τὸ οἰκτρὸν ἐπεισὸδιον τοῦ Πάρκερ καὶ Πατσιφίκου. Ἀλλ' ὁ Πάλμερστον, ὁ ἐπινοήσας τὴν τοιαύτην λύσιν μόνον ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ἐνέδιδεν εἰς πίεσιν γαλλορωσικὴν, δὲν ἀπηλλάγη τῆς ἔνεκα τοῦ νέου τολμήματος νέας ταπεινώσεως.

Ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Ἀθήναις λύσις ἔθιγε καιρῶς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν δύο ἐτέρων Δυνάμεων, ἡ δ' ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἐν Ἀθήναις τελεσθέντων ἐγερεθεῖσα μεγάλη δυσαρέσκεια ἐν τοῖς γαλλικοῖς καὶ ρωσικοῖς πολιτικοῖς κύκλοις ἔδιδε νέαν φάσιν εἰς τὸ ζήτημα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐξηγέρθη πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ ἐναντίον τοῦ Πάλμερστον. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκλονήθη σοβαρῶς ἡ θέσις οὐ μόνον τοῦ Πάλμερστον, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ ὑπουργείου Ἰ. Ρῶσσελ, οὗ ἀπετέλει μέλος ὁ Πάλμερστον ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν· ἐσώθη δὲ τὸ ὑπουργεῖον μόνον διὰ πλειονοψηφίας 21 ψήφων, καὶ τοῦτο συνδρομῇ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἥτις δὲν ἤτο ἐτόιμη ἵνα διαδεχθῇ τὴν πίπτουσαν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ σοβαρότητα μεῖζονα ἔλαβον τὰ πράγματα ὅτε ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἀνεκλήθη ἀπὸ Λονδίνου διὰ διακοινώσεως ἐν ἣ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλέγετο ὅτι «αἱ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν» καὶ ὅτι ἔνεκα τούτου ἡ γαλλικὴ μεσολάβησις ἔληξεν εἰς ἀποτέλεσμα ἀλλόκοτον» καὶ ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις «διέψευσε τὰς περὶ συνεννοήσεως ἐλπίδας τῆς Γαλλίας» καὶ ὅτι «τὰ γενόμενα ἐγένοντο κατ' ἀκολουθίαν παραβιάσεως τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως».

Ὁ Ρῶσος ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς ὡς καὶ ὁ Γάλλος ἐπιτετραμμένος καὶ ὁ Βαυαρὸς πρεσβευτὴς προσκληθέντες δὲν μετέβησαν εἰς τὸ ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τῆς βασιλείσεως Βικτωρίας συνήθως ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν διδόμενον δεῖπνον, δηλώσαντες εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὅτι τοῦτο ποιοῦσιν ἔνεκα τῆς τοῦ Πάλμερστον πολιτικῆς. Ὁ ἀγγλικὸς καὶ ὁ γαλλικὸς τύπος (1) δὲν εἴρισκον λέξεις ἵνα στιγ-

(1) Τὸ ἐγκριτὸν παρισινὸν περιοδικὸν «Ἐπιθεώρησις τῶν δύο Κόσμων (Revue des deux Mondes)» ἔγραφε πρὸς τοῖς ἄλλοις· «Βλέπομεν γράτος ἀδύνατον καὶ ἀπροσάτευτον προσβαλλόμενον βαναύσως ὑπὸ στόλου καταπληκτικοῦ. Καὶ διατί; Διὰ τὴν οἰκτροτάτην τῶν ὑποθέσεων, διὰ τὰς

ματίσωσι δεόντως τὴν πράξιν τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς δὲ ταῖς ἀγγλικαῖς σφοδρότατοι ἀπηγγέλθησαν λόγοι ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον.

Ὁ ἔξ Ἰουδαίων καταγόμενος Βενιαμὴν Δισραέλης, ἔγκριτον μέλος τῆς βουλῆς, ἐμέμψατο τὴν κυβερνήσιν ἐπὶ ἑλλείψει εὐθύτητος καὶ εἰλικρινείας. Σφοδρότατα δ' ἐλάλησεν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων ὁ λόρδος Στάνλεϋ, εἰπὼν ὅτι «ἡ διαγωγή τῆς κυβερνήσεως ὑπῆρξεν ἀπρεπής, ἄδικος, βάρβαρος», χαρακτηρίσας τὰς τελευταίας τοῦ Πάλμερστον πράξεις «ἀπερισκέπτους, παρακαίρους» καὶ ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἵνα σώσῃ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον δημιουργηθείσης καταστάσεως· ὑπέβαλε δὲ πρότασιν ἀποδοκιμασίας τῆς πολιτικῆς ταύτης, γενομένην δεκτὴν διὰ πλειονοψηφίας 37 ψήφων. Τὸ πλῆγμα ἦτο δεινόν· ἀλλ' ὁ Πάλμερστον δὲν παρητήθη. Καὶ τότε ἐτέθη ἐν τῇ Ἀνω Βουλῇ τὸ ζήτημα ἂν ἦτο ὑποχρεωμένος εἰς παραίτησιν ὁ λόρδος Πάλμερστον ἢ ὁλόκληρον τὸ ὑπουργεῖον Ἰ. Ρῶσσελ, ἐπεκράτησε δ' ἡ γνώμη ἵνα γίνῃ ἔκκλησις εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, ἧς ἐνώπιον ὁ λόρδος Πάλμερστον ἐν δυσὶ συνεδρίαις ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους λαλῶν ἀπελογεῖτο ὑπὲρ τῆς ὅλης πολιτικῆς αὐτοῦ. Γενομένης δὲ ψηφοφορίας (16/28 Ἰουνίου) περὶ τῆς ὅλης πολιτικῆς τοῦ Πάλμερστον, ἐδικαιώθη αὕτη διὰ ψήφων 310 ἐναντίον 264, ἤτοι διὰ πλειονοψηφίας 46 ψήφων. Οὐχ ἦττον ἢ ἦττα ἦν ἔπαθεν ὁ Πάλμερστον ἐν τῇ Ἀνω Βουλῇ συνετέλεσε σφόδρα εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος. Διότι ὁ Πάλμερστον εὐθὺς μετὰ τὴν ἦτταν ἐκείνην κατέφυγε τεταπεινωμένος εἰς νέαν μεσολάβησιν τῆς Γαλλίας προσάγων νέον σχέδιον λύσεως ἀκυροῦν τὰ γενόμενα ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ἀπριλίου. Γενομένου δὲ δεκτοῦ ὑπὸ τῆς Γαλλίας τοῦ νέου σχεδίου, σιωπηλῇ συναινέσει καὶ τῆς Ρωσίας, ὁ Δρουὲν ντὲ Λουὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ, καὶ τοῦ νέου σχεδίου ἡ ἐπίσημος καὶ ὀριστικὴ ὑπογραφή μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος ἐγένετο, πρὸς ἱκανοποίησιν Γαλλίας τε καὶ Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις, ἐν αὐτῷ τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὑπεγράφη δ' ἡ σύμβασις (τῇ 6 Ἰουλίου 1850) ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις πρέσβων τῶν δύο Δυνάμεων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Λόντου ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὡς ποσὸν τῆς δοθησομένης ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἀποζημιώσεως ἐδέχετο περίπου τὸ τῆς 15 Ἀπριλίου, 180 χιλ. δηλονότι, τῶν λοιπῶν 150 χιλ. τοῦ Πατσιφίκου παραπεμπομένων εἰς νέον ἔλεγχον· ἀλλ' ἡ μεγίστη σπουδαιότης ἦν ἡ περιποιουμένη τῇ Ἑλλάδι ἠθικὴ ἱκανοποίησις καὶ ὠφέλεια. Οὕτως ἔληξεν τέλει Ἰουλίου τοῦ 1850 τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου ἀρξάμενον οἰκτρὸν ἐπείσοδιον Πατσιφίκου καὶ Πάρκερ.

Καθ' ὃν χρόνον ἀκριβῶς ἡ Ἑλλὰς διὰ τῆς συμβάσεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπηλλάσσετο τοῦ δεινοῦ ἑξωτερικοῦ ὕλικου ἐφιάλτου τῆς ἐπονειδίστου βίας, ἐφάνη ἀπαλασ-

παρανόμους καὶ γελοίας ἀξιώσεις Ἰουδαίου τινὸς Πατσιφίκου. Ποῦ εἶνε τὸ δίκαιον τῶν Ἐθνῶν, εἰδὼς ἡ Ἀγγλία ἀποδίδῃ αὐτῇ εἰς ἑαυτὴν τὴν δικαιοσύνην ἀνευ προηγουμένης ἐξηγήσεως καὶ εἰδοποιήσεως; Ὅλος ὁ κόσμος, καὶ ἰσχυροὶ καὶ ἀδύνατοι, προσεβλήθη ἐκ τοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος κατενεχθέντος πλήγματος. Τοῦ λοιποῦ οἱ Ἀγγλοι ὑπήκοοι, ἀλλ' ἀπατώμεθα, οἱ ὑπήκοοι τοῦ λόρδου Πάλμερστον δὲν θὰ δύνανται νὰ διαμένωσιν ἐν Ρωσίᾳ ἢ ἐν Αὐστρίᾳ μὴ παραιτούμενοι τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν (εἰς τοιαύτην τινὰ ἀπειλὴν εἶχε προβῇ ὁ Νεσσσελρόδε ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ περιφύμφ διακοινώσει τῆς 7 Φεβρουαρίου, ἔτι δὲ πρὸ αὐτοῦ (τῷ 1849) ὁ αὐστριακὸς πρωθυπουργὸς πρίγκιψ Σβάρτσεμπεργ καταδικάζων τὴν τότε ἐν τοῖς ἰταλικοῖς πράγμασιν πολιτικὴν τοῦ Πάλμερστον).

Ἡ δὲ «Ἐφημερὶς τῶν Συζητήσεων (Journal des Débats)» τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν τοῦ λόρδου Πάλμερστον κατεδίκασεν ἐν ὀνόματι τῶν ὑψίστων ἀρχῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, θεωροῦσα αὐτὴν «σύμπτωμα τῆς ἐπικρατοῦσης ἐν Εὐρώπῃ ἠθικῆς ἀναρχίας».

σομένη ἐπὶ μικρὸν καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἠθικοῦ ἐφιάλτου τῆς ἀπὸ τοῦ 1833 νομιμοποιηθείσης ἐν τῇ διουκίᾳ τῆς Ἑκκλησίας ἠθικῆς ἀναρχίας.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἑκκλησία, ἀφ' ἧς ἐξηρτῶντο νομίμως καὶ κανονικῶς αἱ τῷ 1833 σιμωνικῶς, δι' ἐπεμβάσεως αὐθαιρέτου δηλονότι τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἀποσπασθεῖσαι καὶ ἰδίαν ἀνεξάρτητον δῆθεν Ἑκκλησίαν, ἀλλὰ πολιτικῶς εἰς τὸ κράτος ὑπόδουλον Ἑκκλησίαν ἀποτελοῦσαι ἐπαρχίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, δὲν πρόεβη μὲν ἔνεκεν ὑφίστων λόγων ἀνοχῆς εἰς ἐπίσημον ἀποκλήρυξιν τῆς νέας Ἑκκλησίας, ἀλλὰ καὶ εἰς οὐδεμίαν ἦλθε πρὸς ταύτην συνάφειαν καὶ ἐπικοινωνίαν. Ὡσαύτως δ' ἀπέφυγον πᾶσαν ἐπικοινωνίαν πρὸς ταύτην καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ὁρθόδοξοι Ἑκκλησίαι, θεωροῦσαι τὴν νέαν Ἑκκλησίαν νομίμως καὶ κανονικῶς μὴ ὑφισταμένην, ἐφ' ὅσον ἡ Μεγάλη Ἑκκλησία δὲν ἐπικοινωνῶναι πρὸς ταύτην. Ἐντεῦθεν τὸ Βασίλειον ἐκκλησιαστικῶς διετέλει ἐν τελείᾳ ἀπομονώσει ἐν τῷ ὁρθοδόξῳ χριστιανικῷ κόσμῳ, ἄσχετον καὶ ἀκοινωνήτον πρὸς τοῦτον.

Τὴν τοιαύτην θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς ἀνώμαλον κατάστασιν μὴ ἀνεχομένη ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ εὐσεβοῦς ὁρθοδόξου λαοῦ τοῦ βασιλείου, ἀπὸ πολλοῦ πιέζουσα τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὑπεχρέωσε τέλος τῷ 1850 τὴν κυβέρνησιν Ἀ. Κριεζῆ-Λόντου ἵνα δι' ἀναφορᾶς εὐσεβάστου (τῇ 30 Μαΐου 1850) ὑπογεγραμμένης ὑφ' ἀπαντος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον αἰτήσῃται τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δῆθεν ὑπὸ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ἀνακηρυχθέντος αὐτοκεφάλου τῆς Ἑκκλησίας τοῦ Βασιλείου. Τὴν αὐτὴν δ' αἴτησιν ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Μεγάλην Ἑκκλησίαν καὶ ἡ λεγομένη Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὴν κατὰ τύπον οὐχὶ ἐν τάξει γενομένην αἴτησιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀποβλέπον μᾶλλον εἰς τὴν οὐσίαν, (εἰς τὴν αἰτουμένην δηλονότι πνευματικὴν συνάφειαν μεταξὺ τοῦ Ὁρθοδόξου λαοῦ τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Μεγάλης Ἑκκλησίας), ἐδέξατο εὐμενῶς, οὐδεμίαν δίδον προσοχὴν καὶ οὐδεμίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν τῆς ἀγνώστου αὐτῷ τῆς ἀγνώστου Ἑκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἀπλῶς δὲ μόνον ἐν τῇ ἀποφάσει αὐτοῦ ποιησάμενον λόγον περὶ τοῦ εὐσεβοῦς κλήρου καὶ λαοῦ τοῦ Βασιλείου. Τὴν οὐσίαν δὲ τῆς αἰτήσεως τῆς κυβερνήσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐξετέλεσεν ἡ Μεγάλη Ἑκκλησία οὐχὶ ἀναγνωρίζουσα τὴν ἔργῳ ὑφισταμένην Ἑκκλησίαν τοῦ Βασιλείου, ἀλλ' αὐτὴ διὰ συνόδου ἐκκλησιαστικῆς μεγάλης τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων καὶ τῶν Συνοδικῶν ἀρχιερέων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, συνερχομένων ἀπάντων εἰς συνεδρίαν ἐπανειλημμένης ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Δ', πρόεβη κυριαρχικῶς δικαίωματι εἰς ἴδρυσιν Ἑκκλησίας τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ὅρους ὑπ' αὐτῆς τεθέντας καὶ κανονισθέντας, ὧν ὁ σπουδαιότατος ἦν ὅτι ἡ τὴν ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν τῆς νέας Ἑκκλησίας ἀποτελοῦσα Ἱερὰ Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων ἔμελλε νὰ λειτουργῇ ὅλως ἐλευθέρᾳ καὶ ἀνεξάρτητος, ἀποκλειομένης πάσης ἀναμιξεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑκκλησίας. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς Μεγάλης Συνόδου ἐξεδόθη ἐν Ἱερῷ Τόμῳ ἀποτελοῦντι τὸ σύνταγμα καὶ θεμελιώδη νόμον τῆς Ἑκκλησίας τοῦ Βασιλείου. Τοῦ Ἱεροῦ Τόμου δ' ἡ ἀναγγελία ἡ ἐπίσημος ἐγένετο ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐν τῷ μεγάλῳ Συνοδικῷ μετὰ λαμπρᾶς καὶ μεγαλοπρεποῦς ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς τῇ 29 Ἰουνίου, ἑορτῇ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, καὶ ἡ εἰς Ἑλλάδα ἐπιστολὴ ἀναγνώσθη ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἔχαιρετίσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετὰ μεγάλης καὶ ἱερᾶς θρησκευτικῆς κατανύξεως καὶ ἠθικῆς ἀνακουφίσεως ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἠθικῆς ἀθυμίας καὶ θλίψεως. Ἀλλ' ὑπῆρξαν καὶ ἀσεβεῖς τινες κύκλοι, ἡγουμένου τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου (τοῦ δημοσιεύσαντος τότε τὸν «Ἀντίτομον» αὐτοῦ, βιβλίον

κενὸν πάσης γνώσεως ὑγιoῦς θεολογικῆς, μεστὸν δὲ φληναφημάτων καὶ ὕβρεων καὶ λοιδοριῶν ἀσεβῶν καὶ βαναύσων ἐναντίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας). Ὑπὸ τὴν ροπὴν δὲ καὶ ἐπίδρασιν τῶν τοιοῦτων κύκλων ὁ μετὰ δύο ἔτη ὑποβλήθεις εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ψηφισθεὶς ὑπὸ ταύτης καταστατικὸς νόμος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βασιλείου ἐξέκλινε πολὺ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ Ἱεροῦ Τόμου. Ὁ ἐν Ἑλλάδι δὲ διὰ τῶν περὶ τὸν Φαρμακίδην πολεμίων συνταχθεὶς καὶ νομοθετηθεὶς τῷ 1852 καταστατικὸς χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου κατέλυε τὸν Ἱερὸν Τόμον τὸν ἐκδοθέντα συγκαταβατικῶς ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῷ 1850, ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον ἡ μεγάλη ὁρθόδοξος τοῦ Βορρᾶ Δύναμις εἰς μέγαν ὑπεδύετο πόλεμον χάριν τῆς ὑπὸ τῆς Τουρκίας ὑποσκαπτομένης αὐτοτελείας καὶ αὐτονομίας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ναπολέον Βοναπάρτης,
πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας

Λόγιός τις Γάλλος, καλούμενος Βορέ, ἐπισκεψάμενος τοὺς Ἁγίους Τόπους τῷ 1851, ἐδημοσίευσεν περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου ἐν τοῖς τόποις τούτοις γενομένων ἐναντίον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπερβασίῶν, διὰ τοῦ δήθεν ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων σφετερισμοῦ πολλῶν ἱερῶν ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις εἰς Καθολικοὺς ἀνηκόντων σεβασμάτων. Τὰ ὑπὸ τοῦ Βορέ δημοσιευθέντα, καίπερ ἀναρθεθέντα ὑπὸ τοῦ πρώην Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου, ἀνδρὸς σοφωτάτου καὶ περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐντριβεστάτου, διατελοῦντα δ' ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπαναληφθείσας μεταξὺ τῶν δύο κλήρων ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔριδας, συνεκίνησαν τὴν κοινὴν γνώμην τῶν Καθολικῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας, ἐνθα ὁ τότε πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὁ πρὸς ἀνίδρυσιν τῆς τῷ 1814 καὶ 1815 καταλυθείσης αὐτοκρατορίας τοῦ οἴκου τῶν Βοναπαρτῶν ἐργαζόμενος Λουδοβίκος Ναπολέον (ἀνεψιὸς τοῦ Ναπολέοντος Α'), ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἦτο λίαν συντελεστικὸν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ φιλοδόξου αὐτοῦ σκοποῦ ἢ διὰ τῆς ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ὑποστηρίξεως τῶν ἀξιώσεων τῶν Καθολικῶν προσέλκυσις τῆς εὐμενείας τοῦ πανισχύρου τότε ἐν Γαλλίᾳ Καθολικοῦ κλήρου. Καὶ διὰ τοῦτο, διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας ἐζήτησε παρὰ τῆς Πύλης τὴν εἰς τοὺς Καθολικοὺς ἀπόδοσιν ἢ παράδοσιν προσκυνημάτων τινῶν ἀνηκόντων πρότερον, ὥς ἡξίουσαν οἱ Καθολικοὶ, εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Πύλη προθύμως ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην δι' ἐκδόσεως διατάγματος σουλτανικοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο προὐκάλεσε τὴν ἔντονον διαμαρτυρίαν τοῦ ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις Ὁρθοδόξου ἑλληνικοῦ κλήρου καὶ τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως. Ἐπιστολὴ δὲ αὐτόγραφος τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Σουλτάνον ἀπῆτει τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν γενομένων. Ὁ Σουλτάνος συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἀξίωσιν τοῦ Τσάρου καὶ ἐξέδωκε νέον διάταγμα, ἐλαττοῦν σημαντικῶς τὰς εἰς τοὺς Λατίνους γενομένας παραχωρήσεις. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Τσάρος Νικόλαος ἐπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὥς ἔκτακτον ἀπεσταλμένον ἓνα τῶν ἀνωτάτων λειτουργῶν τοῦ κράτους αὐτοῦ, τὸν στρατηγὸν καὶ ναύαρχον πρίγκιπα Ἀλέξανδρον Μενδζικώφ, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ Σουλτάνου

καὶ τῆς Πύλης οὐ μόνον τὴν διὰ νέων διαταγμάτων αὐτοκρατορικῶν τελείαν καὶ δο-
στικὴν ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν Ἁγίων Τόπων, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἐντελῆ ἀπὸ τῆς Πύλης ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ διοι-

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν Κριμαίᾳ συμμαχικῶν στρατῶν Κανρομπέρ καὶ Σαιντ-Ἀρνώ,
Γάλλοι, Ὁμέρ πασᾶς, Τούρκος, καὶ λόρδος Ράγκλαν, Ἀγγλος

κήσει τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Πύλη τὴν περὶ τῶν Ἁγίων Τόπων ἀξίωσιν ἐδέξατο εὐθὺς,
ἀλλ' εἰς τὴν περὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Πατριαρχοῦ ἀξίωσιν ἀντέτεινεν ἀντιρροήσεις αἵτινες,
ὑποστηρικθεῖσαι φανερώς καὶ κρυφίως καὶ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας, ἐπήνεγκον
τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὴν ἀπρακτον εἰς τὰ ἴδια ἐπιστροφὴν τοῦ Μενδζικώφ. Τότε ἡ Ρω-
σία κατέλαβε στρατιωτικῶς εὐθὺς τὰς δύο παραδανουβίους Ἡγεμονίας ὡς ἐνέχυρον μέ-
χρι τῆς ἐκτελέσεως τῶν διὰ τοῦ Μενδζικώφ προταθεισῶν ἀξιώσεων. Ἀλλ' ἡ προᾶξι αὐ-
τῇ ἐνθεν μὲν ἐξήγειρε τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν, προτιμώντων
τὸν πόλεμον τῆς εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρωσίας ὑποχωρήσεως, ἐνθεν δὲ τὴν ἀντίπραξιν
τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων (Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας). Ἐκ τούτων δὲ παραθαρρυνθεῖσα
ἡ Πύλη ἀπήτησε (κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1853) διὰ τηλεσιγράφου παρὰ τῆς Ρωσίας τὴν
ἐντὸς προθεσμίας ὀλίγων ἡμερῶν ἐκκένωσιν τῶν ὑπ' αὐτῆς κατεχομένων Ἡγεμονιῶν.
Τῆς Ρωσίας δὲ μὴ ἐνδούσης εἰς τὸ τουρκικὸν τηλεσίγραφον ἐκήρυξεν ἡ Πύλη τὸν πό-
λεμον. Καὶ ἐνῶ ἤρξαντο ἤδη αἱ μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων ἐχθρότητες παρὰ τὸν Δα-
νούβιον, στόλος Ἀγγλῶν καὶ Γάλλων ἐπλευσεν εἰς τὸν Βόσπορον πρὸς ἄμυναν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον μοῖρα τοῦ Ρωσικοῦ στόλου τῆς Σεβαστουπό-
λεως ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ναχίμωφ κατέστρεψε μοῖραν τοῦ τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὴν

Σινώπην, οἱ εἰρημένονι στόλοι ἔπλευσαν εἰς τὸν Εὐξείνον ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰ τουρκικὰ παράλια ἐναντίον τοῦ Ρωσικοῦ στόλου. Ἡ Ρωσία ἐθεώρησε τοῦτο πρᾶξιν ἐχθρικὴν καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ἐν Παρισίοις καὶ Λονδίῳ πρέσβεις αὐτῆς, εἰς ὃ ἀπῆντησαν αἱ δύο Δυνάμεις διὰ κηρύξεως πολέμου, ἀφοῦ πρότερον ἔπεμψαν τελεσίγραφον μὴ γενόμενον δεκτὸν ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Καὶ νῦν αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις ἔπεμψαν ἐπικουρικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὴν Βάρναν ἐναντίον τοῦ παρὰ τὸν Δανούβιον ρωσικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τῆς Αὐστρίας καταλαβούσης στρατιωτικῶς τὰς Ἡγεμονίας συναινέσει τῆς τε Πύλης καὶ τῆς Ρωσίας, ἥτις ἀνεκάλεσε νῦν τὰ ἐκεῖ στρατεύματα αὐτῆς, τὸ θέατρον τοῦ πολέμου μετέστη εἰς τὴν Κριμαίαν, καὶ ἰδίως εἰς τὸν ὀχυρώτατον ἐνταῦθα πολεμικὸν λιμένα Σεβαστουπόλεως, καὶ ὠνομάσθη ὁ πόλεμος Κριμαϊκός, διήρκεσε δὲ μέχρι τέλους περιήπου τοῦ 1855, ἀφοῦ κατ' Αὐγούστον ἤδη τοῦ ἔτους τούτου οἱ σύμμαχοι ἐκυρίευσαν τὴν Σεβαστούπολιν, καὶ ἔληξε κατὰ Μάρτιον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1856 διὰ τῆς περὶ εἰρήνης συνθήκης τῶν Παρισίων. Ἀλλ' ἡμῖν διαφέρων ἔχουσιν ἐνταῦθα οὐχὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἱστορίας τοῦ πολέμου τούτου, ἀλλ' ἡ διαρκούντος τοῦ πολέμου τούτου ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, εἰς ἣν καὶ μεταβαίνομεν.

Ἀρξαμένου τοῦ πολέμου μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας μεγάλη συγκίνησις κατέλαβε τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι καὶ μέγας ἠγέρθη ἐνθουσιασμός ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ λαοῦ, μεγάλαι δ' ἐλπίδες συνεδέθησαν μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐλπίζομένης νίκης τῶν ρωσικῶν ὀπλων.

Ὁ βασιλεὺς Ὀθων καὶ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία ἐρωτοστάτουν ἐν τῷ πολεμικῷ ὄργασμῳ τῷ καταλαβόντι τὸν λαὸν ὅλον, πλὴν τῶν ὀλίγων φιλοστεργλίκων Μπαρλαίων καὶ τινων Μοσχομαγκιτῶν. Ἡ ἐξέγερσις δ' αὕτη ἐξεδηλώθη καὶ δι' ἐπαναστάσεων ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ. Τῇ 8 Ἰανουαρίου 1854 ἠγγέλθη εἰς Ἀθήνας ἀπὸ τοῦ Ἄργους τοῦ Ἀμφιλοχικοῦ ὅτι ἐξεργαγὴ ἐπανάστασις ἐν τῇ νοτίᾳ Ἡπείρῳ καὶ ὅτι ἐγένοντο δύο συγκρούσεις ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἀρτης (ἐν τῇ κόμῃ Σκουλικαργιᾷ καὶ ἐν τῇ θέσει Παλαιοπαναγιᾷ), καθ' ἧς ὑπεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ὅτι οἱ ἐπαναστάται ὕψωσαν σημαίαν κυανὴν ὑπὸ λευκοῦ σταυροῦ διατεταμένην, φέρουσιν ἐπιγραφὴν ἐντὸς τοῦ σταυροῦ «ἐν τούτῳ νίκα», καὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ σταυροῦ «ἐλευθερία ἢ θάνατος». Μετὰ δέκα δὲ περιήπου ἡμέρας ἀφίκετο ἡ μεγίστην συγκίνησιν ἐμποιήσασα εἴδησις ὅτι Ἑλλήν ἀξιωματικὸς ἐκ τῶν ταγμάτων τῆς ὀροφυλακῆς, φέρων ἐνδοξότατον ὄνομα, συνδεόμενον ἰδίως μετὰ τῆς Ἡπείρου, ὁ τοῦ μεγάλου ἥρωος Γεωργίου Καραϊσκάκη υἱὸς Δημήτριος Καραϊσκάκης, ἐξῆλθε τῶν ἑλληνικῶν πρὸς τὴν Ἡπειρον ὁρίων μετὰ πολλῶν ὀπλιτῶν καὶ ὅτι ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἠῤῥησε τὸ πλῆθος τῶν ἐπαναστατῶν, προσερχομένων πανταχόθεν νέων ὀπλιτῶν εἰς τὸν φανέντα ἀρχηγὸν καὶ ὀρμιζομένων ἐν ὑπαίθρῳ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ἡ ἐπανάστασις διεδόθη τάχιστα καθ' ἅπαν τὸ διαμέρισμα τοῦ Ραδοβιτοῖου, Τζουμέρκας, Σουλίου, Λήμερι καὶ Λάκκου, καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ στίφη συγκρούμενα πρὸς τὰ ἄτακτα τῶν Τουρκαλβανῶν στίφη κατετρόπον αὐτά, φονευομένων καὶ τῶν ἀρχηγῶν βέηδων. Τῶν μικρῶν τούτων ἐπιτυχιῶν καὶ μάλιστα τῆς ἐπὶ εὐρείαν ἔκτασιν διαδόσεως τῆς ἐπαναστάσεως οἱ θρόλοι ἐξήγειρον ἐν τῷ Βασιλείῳ ἀκατάσχετον ἐνθουσιασμόν καὶ προυκάλουν ἐνθουσιώδη ἄρθρα ἐν τῷ τύπῳ, πρωτοστατούντος τοῦ καθηγητοῦ Ν. Βάμβα, κηρύττοντος τὰ νῦν γινόμενα ὡς συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1821 ἀρξαμένων ἀγώνων τῆς νέας μετὰ τὰ Μηδικὰ περιόδου τῶν πρὸς βαρβάρους καὶ ἐναντίον τῆς Ἀσίας πολέμων τοῦ Ἑλληνικοῦ (1).

(1) Τὸ πρῶτον ἄρθρον (ἴδε «Αἰὼνα» τῆς 27 Ἰανουαρίου) τοῦ ἀνδρὸς ἐτελεύτα οὕτως: «Ἐ-

Πανταχόθεν τοῦ βασιλείου συνέρρεον νῦν οἱ ἐθελονταί, καὶ ἰδίως ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπουργείων ἐκκενουμένων ἐνταῦθα τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν, πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἀγῶνος. Οὕτω δὲ πᾶσα ἡ ὑπαιθρος χώρα τῆς νοτίας Ἑπείρου ἐκαθαρίσθη ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου ἀπὸ τουρκικῶν καὶ τουρκαλβανικῶν στιφῶν ἀτάκτων, (τακτικοῦ στρατοῦ μὴ ὑπάρχοντος τότε ἐν τῇ χώρᾳ) καὶ νῦν τόποι ἀνακαλοῦντες

Δημήτριος Γρίβας

εἰς τὴν μνήμην μεγάλα γεγονότα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, Πέτα, Κομπότι, ἀνέλαβον αὐτὴς ζωὴν πολεμικὴν ὡς στρατόπεδα στρατιωτικῶς ὀργανωμένων ἐπαναστατικῶν ταγμάτων. Ἐντὸς μικροῦ δέ, ἀφοῦ προσχώρησεν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν πόλεμον καὶ ὁ Δημήτριος Γρίβας, ἡ ἀξιολογωτάτη πόλις τῆς νοτίας Ἑπείρου Ἀρτα περιεζώσθη πανταχόθεν καὶ κατελήφθη μετὰ πεισματώδη μάχην, τοῦ φρουρίου μόνου μείναντος εἰς τὰς χεῖρας τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς. Μετ' ὀλίγον ἡ ἐπανάστασις προὐχώρησεν εἰς τὴν βόρειον Ἑπείρον, καὶ μετὰ τὴν παρὰ τὰ Πέντε Πηγὰδια ἦτταν τῶν Τούρκων περιῆλθεν εἰς κίνδυνον αὐτὴ ἡ πρωτεύουσα τῆς ὅλης Ἑπείρου Ἰωάννινα. Οὕτω πρὶν ἔτι λήξῃ ὁ πρῶ-

τος μὴν τῆς ἐπαναστάσεως (Ἰανουάριος), πᾶσα ἡ ὑπαιθρος Ἑπείρος προσεχώρησεν εἰς αὐτὴν καὶ πανταχοῦ, ἐκτὸς τῶν ὀχυρῶν πόλεων, ἠκούοντο κλαγγαὶ ὅπλων πολεμιστῶν μετὰ προκηρύξεων ἐπαναστατικῶν· μόνον δὲ τὸ ἐν Πέτᾳ στρατόπεδον τοῦ Δ. Καραϊσκάκη εἶχε τρισχιλίους περίπου πολεμιστάς.

Ἡ ἐπαναστατικὴ ὁρμὴ ἐγένετο ἔτι μείζων κατὰ τὸν Φεβρουάριον, ὅτε μάλιστα ὁ πόλεμος ἤρξατο μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, καὶ ἡ ἐπίσημος Ρωσία ἐκηρύχθη σχεδὸν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων. Ἡ Ἑπειρωτικὴ ἐπανάστασις, ἐνῶ ἐλάμβανεν ἐξωτερικὸν ὄγκον διηγεκῶς μείζονα, συρρεόντων διαρκῶς νέων ἐθελοντῶν (ἀφοῦ ἐκ Ζακύνθου, παρὰ τὰς αὐστηροτάτας ἐπιτηρήσεις καὶ τὰς ἀπηνῶς ἐπιβαλλομένας τιμωρίας τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν χάριν τῶν συμμάχων Τούρκων, προσῆλθον χίλιοι ἐθελονταί), προσελάμβανε καὶ ἐσωτερικὴν δύναμιν συνοχῆς, ὀργανώσεως, πειθαρχίας καὶ ἠθικοῦ φρονήματος, ὅτε ἔσπευδον εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ (ὁ γραμματεὺς τοῦ Βασιλείου ταγματάρχης Φραῖζερ, ὁ σύνταγματάρχης Σ. Στράτος, οἱ ὑποστράτηγοι Ι. Ράγκος, Ν. Ζέρβας, ὁ ἀντιστράτηγος Κ. Τσαβέλλας, παραιτούμενοι πάντες τὰς ἐν τῷ ἐλληνικῷ στρατῷ θέσεις αὐτῶν), ὧν αἱ προκη-

νωσον πάντας, Θεέ, καὶ κραταίωσον τὸν Μέγαν Νικόλαον, ἵνα δοξασθῇ τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ». Τὸ δεύτερον ἄρθρον (13 Φεβρουαρίου) τοῦ Ν. Βάμβα ἐτελεύτα διὰ τῶν ρημάτων: «Ἕλληνες! Ἐξεργάγη ὁ δεύτερος πόλεμος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας παντὸς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους: ὑψώθη ἡ σημαία τοῦ τιμίου Σταυροῦ φέρουσα τὸ σύνθημα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος». Δράμετε ταχέως, ὡς αἰτοί πολεμεῖτε ὡς λέοντες μετὰ φρονήσεως καὶ ὁμονοίας. Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ πίστις θέλει στέφει τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν μὲ Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Δίκαιος ὁ Θεός». Τὸ τρίτον ἄρθρον ἦν ἐρμηνεῖα τοῦ «Ἀναστήτω ὁ Θεός καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ Αὐτοῦ», καὶ ἐτελεύτα (τῇ 6 Μαρτίου) «Ὁ δίκαιος Θεός, ὁ μέγας Θεός τῶν Χριστιανῶν εἶναι μεθ' ἡμῶν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Θεοῦ, διότι πολεμοῦμεν ὑπὲρ τῆς πίστεως τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν παρὰ τῆς θείας Αὐτοῦ σοφίας καὶ δυνάμεως, καὶ ὑπὲρ τῆς θεοδότου ἐλευθερίας».

ρῦξεις, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Καραϊσκάκη, ἦσαν μεστὰι ρήσεων καὶ φρονημάτων ἐμπνεόντων δύναμιν ἠθικὴν, μένος πολεμικὸν καὶ ἐνθουσιασμὸν ἱερὸν⁽¹⁾.

Οὕτως ἐνισχυθεῖσα λαμπρῶς ἡ ἐπανάστασις ὑπερέβη περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου τὰ ὅρια τῆς Ἡπείρου καὶ διεδόθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὸ διαμέρισμα Τρικκάλων, ὑπὸ τοὺς ὑπολοχαγοὺς Τσακόπουλον, Κόρακαν, Στουρνάραν καὶ Καραμήτσαν. Περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐξαπλωθῇ ἀπὸ Ραδοβιτίου καὶ Ἀγοράφων εἰς πᾶσαν τὴν Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἔνθα ἐν τῷ διαμερίσματι Βόλου ἀνὴρ εὐπατριδῆς καὶ φιλόπατρις, ὁ Ἰ. Φιλάρετος, ἄπασαν τὴν μεγάλην περιουσίαν αὐτοῦ ἐθυσίασεν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἐνώσεως ἀγῶνα. Συγχρόνως δ' ἔσπευδον εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν ἐξ Ἑλλάδος ὡς ὀπλαρχηγοὶ ἀξιωματικοὶ καὶ βουλευταὶ ἔτι, πρὸ πάντων οἱ ἐξ Ἡπείρου βοιωταί, μεθ' ἑκατοντάδων ὀπλιτῶν, τοῦ Καρβασαρά καὶ τῆς Λαμίας κατασταθέντων οἰονεὶ στρατοπέδων καὶ στρατηγείων, ἅμα δὲ καὶ ὀρμητηρίων. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, μὴ δυναμένη ν' ἀποσπάσῃ δύναμιν ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δανούβιον καὶ τὸν Καύκασον μαχομένων στρατευμάτων αὐτῆς καὶ ἀφιεμένη εἰς τὰς ὀλίγας διεσπαρμένας ἀνὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον φρουρὰς τῶν ὀχυρῶν πόλεων καὶ τοὺς ἀτάκτους Τουρκαλβανοὺς τῆς ὑπαίθρου χώρας καὶ τὰς 3-4 χιλιάδας ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας διὰ Βόλου καὶ Πρεβέζης πεμπομένων εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος πολεμιστῶν, οὐδὲν σπουδαῖον ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ ἐναντίον τῆς διηνεκῶς ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς, εἰς βραχίονας καὶ ἐνθουσιασμόν, κραταιουμένης ἐπαναστάσεως. Αὕτη προσεκτᾶτο καὶ ἠθικὴν πολιτικὴν δύναμιν, γνωστῆς γενομένης τῆς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου (ἀπὸ 9/21 Φεβρουαρίου) πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ προκηρύξεως, τῆς τελευτώσεως εἰς τὰ ἐμφαντικώτατα ρήματα «Προοστρέχοντες εἰς τὰ ὄπλα ὑπὲρ τῶν κα-

Παναγιώτης Σούτσος

(1) Ἡ ἀπὸ τοῦ περὶ τὴν Ἄρταν στρατοπέδου προκήρυξις τοῦ Δ. Καραϊσκάκη (τῆς 30 Ἰανουαρίου 1854) ἔλεγεν· «Ἕλληνες! Ἀποθνήσκων ὁ πατήρ μου ἔκραξε· λυτροῦτε τὰς Ἀθήνας!, ἀφίε δ' ὡς μόνην κληρονομίαν εἰς ἐμὲ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἐξέπνευσε. Λαβὼν τὸ κληροδόχημα τοῦ πατρὸς καὶ τὰς μὲν Ἀθήνας εὐρὼν ἐλευθέρας, τὴν δὲ γῆν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ δούλην, ἔδραμον πρὸς ὑμᾶς, ὦ λαὲ τῆς Ἡπείρου, καὶ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ὕψωσα μεθ' ὑμῶν. Ἕλληνες! Ὁ δευτέρως τουρκικὸς πόλεμος ἄρχεται ἡ πυρκαῖα ἡ ἐπαναστατικὴ ἦναψε, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πίστεως ἐπιφοιτᾷ καὶ αὐξάνει τὰς φλόγας τῆς πυρκαϊᾶς. Ἴδου ἡ Ἐπτάνησος ὡς ἐπτακέφαλος δράκων συρρίζει, ἡ Ἡπειρος κινεῖται, ἡ Θεσσαλία σείεται, ἡ Μακεδονία σαλεύει, ἡ Θράκη περιμένει ἡ δ' αὐτόνομος Ἑλλάς ὡς Αἴνι· σφενδονίζει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς φλογεροὺς μύδρους, τοὺς στρατηγούς αὐτῆς. Θαρρεῖτε λοιπὸν, θαρρεῖτε! Κατὰ τὸν πρῶτον τουρκικὸν πόλεμον οἱ Ἕλληνες μὲ πενήτην χιλιάδα στρατοῦ ἐνίκησαμεν πεντακισίας χιλιάδας στρατοῦ τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Σήμερον αὐτόνομοι Ἕλληνες, Ἡπειρώται, Θεσσαλοὶ, Μακεδόνες καὶ Θράκες, ἐξ ἑκατομμυρίου, πολεμοῦμεν ἀδύνατον βασιλεῖον πολεμούμενον κατὰ τὸν Δούναβιν ὑπὸ πολυαριθμῶν καὶ φοβερῶν στρατῶν... Πρὸς τὰ ἐμπροσθεν! Τὸν Σταυρὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, τὴν μάχαιραν εἰς τὴν ἄλλην, προβαίνωμεν καὶ μεταλλάζωμεν πᾶσαν ἡμέραν καὶ σταθμὸν ἓνα. Πρὸς τὰ ἐμπροσθεν! Ἡ κληρονομία τῶν Ἑλλήνων συζητεῖται κατὰ τὴν Ἐπτάλοφον· παραστήσωμεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους ἡμεῖς οἱ κληρονόμοι τὰ ἔγγραφα ἡμῶν κεχαραγμένα διὰ σπάθης καὶ γεγραμμένα δι' αἵματος. Ἡ ἐνότης τοῦ Γένους ἔστω τὸ σύνθημα ἡμῶν! Ἡ ἐλευθερία ἡ θάνατος! ἔστω ἡ φωνὴ τῶν δέκα ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Βουλγάρων (οἱ ἄνδρες τοῦ 1854 ἐφαντάζοντο ἔτι τὸ δυνατόν ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας περιλαμβάνουσας Σέρβους καὶ Βουλγάρους) εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ τεσσάρων ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀσίαν.»

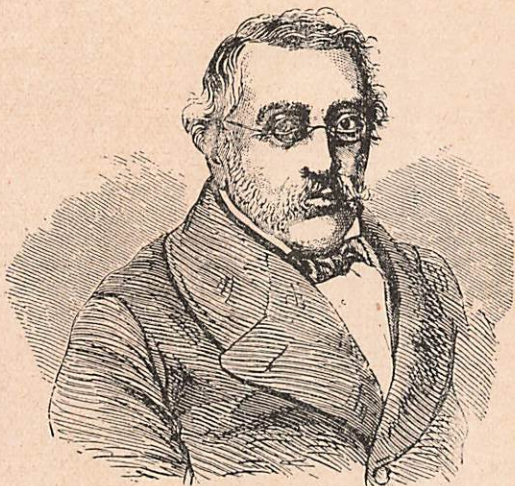
ταπιεζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν πρεσβευόντων τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀνακράζομεν Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ! ». Ἐν μέσῳ τοῦ γενικοῦ ἀκατασθέντος ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἐγεγρόντος ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς ταύτης προκηρύξεως καὶ τῶν καθ' ἑκάστην δημοσιευομένων ἐν ταῖς ἡμερίσι φλογερῶν ἄρθρων τοῦ Ν. Βάμβα καὶ τῶν θουρίων παιάνων τῶν ποιητῶν Παναγιώτου Σούτσου καὶ Σοφοκλέους Καρύδη καὶ τῶν πολλῶν ἐνθουσιωδῶν λόγων καὶ ἐπιταρίων ἔτι τοῦ Π. Σούτσου. Τὰ πολλαχού τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀγωνιζόμενα τάγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ συμπλοκαῖς κατενίκησαν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα καὶ πᾶσαν τὴν ὑπαιθρον χώραν Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ὑπέταξαν, ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου 1854, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπαναστάσεως. Διὰ τοῦτο ἡ Πύλη, ἐννοήσασα τὸ δυσχερὲς τῆς διὰ τῶν ὅπλων βίᾳ καταστολῆς τῆς ἐπαναστάσεως, προσέφυγεν εἰς μέτρον πολιτικόν, πέμψασα εἰς τὰς ἐπαναστάσας χώρας τὸν Φουὰτ ἐφέντην ὡς ἔκτακτον ἐπίτροπον. Ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι τοῦ Φουὰτ ἐλαχίστην ἢ οὐδεμίαν ἔσχον ροπὴν ἐπὶ τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος. Καὶ τὰ πράγματα μοιραίως ἔληξαν εἰς τὴν διακοπὴν τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας σχέσεων, ἀφοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις Τοῦρκος ἐπιτετραμμένος Νεσοῦτ βεῦς μετὰ τινος ἀπαρδέκτους ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βασιλέως ἀπαιτήσεις κατέλιπε τὰς Ἀθήνας. (περὶ τὰ μέσα Μαρτίου), κατέλιπε δὲ τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ἐνταῦθα Ἑλλήνων πρεσβευτὴς Ἀ. Μεταξᾶς. Ἀλλ' ἡ τῇ διακοπῇ ταύτῃ τῶν σχέσεων ἐπακολουθήσασα ξενικὴ ἐπὶ τῇ τοῦ Πειραιῶς καὶ τὰ παρομαρτοῦντα ταύτῃ γεγονότα ταχέως ἐπὶνεγκον τὸ τέλος τῆς ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπαναστάσεως.

Ἀπὸ τῆς διακοπῆς τῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεων ἡ τῶν πρεσβευῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας πολιτεία κατέστη ἐπιδεικτικῶς δυσμενής. Ὁ εἰς Πειραιᾶ ἀρικόμενος τότε γαλλικὸς στόλος δὲν ἐχαιρέτησε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, δίκην στόλου ληστοπειραικοῦ. Καὶ κατὰ τὴν ἐθνικὴν δ' ἐορτὴν τῆς 25 Μαρτίου οἱ δύο πρεσβεῖς ἔλαμπον διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτῶν, παρόντων τῶν λοιπῶν πρέσβων (Ρωσσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ Βαυαρίας). Ἐν ταῖς ἐχθρικαῖς νῦν ἐπιδείξεσι τὰ πρωτεῖα εἶχεν ἡ Γαλλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ὑπελείπετο. Ἐννέα χιλιάδες ὅπλων, ἀγορασθέντων ἐν Γαλλίᾳ ἀντὶ 200 χιλ. φρ. πρὸς λογαριασμὸν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κατὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα μεταφορὰν κατεσχέθησαν ἐν Μεσσίτῃ ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν. Περὶ δὲ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἐκάτερος τῶν δύο πρέσβων δι' ἰδιαιτέρας διακοινώσεως ἐπετίμα καὶ ἡτέλει τὸ ὑπουργεῖον, ἀπῆτει δὲ τὴν ἀποπομπὴν αὐτοῦ καὶ συγκρότησιν νέου ὑπουργείου ἐξ ἀνδρῶν γνωστῶν διὰ τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν εἰς τὸ ἀγγλικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν κόμμα.

Ἀγγλικά δὲ καὶ γαλλικὰ πλοῖα δὲν ἐστάθμευον μόνον ἐν Πειραιεῖ, καταπιέζοντα τὸν λαὸν τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὰς Σπέτσας, Χαλκίδα, Ναύπλιον καὶ Πάτρας, τὰ δὲ πληρώματα τῶν πλοίων τούτων ἐξερχόμενα ἠνώχλουν καὶ ἠρέθιζον πολυειδῶς τὸν λαόν. Καὶ οὐ μόνον ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς οἰαδήποτε ὀπλοφορία, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς ἑλληνικοῖς πλοίοις, ἅτινα συχνῶς καὶ τακτικῶς ἐπισκεπτόμενοι οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν ξένων πολεμικῶν ἡρευνῶν αὐστηρῶς, εὐρίσκετό τι χρήσιμον εἰς πολεμικὰς ἀνάγκας, ἐρρίπτετο εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ αὐτῶν τῶν διὰ τὴν ὑγείαν τῶν κατοίκων προωρισμένων φαρμάκων μὴ ἐξαιρουμένων. Τέλος ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἐχθρικῶν τούτων πράξεων, τῶν πρὸς καθαιρέσιν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν στρατὸν ἰδίως παροτρύνσεων, καὶ τῶν διηνεκῶν ἀπειλῶν καὶ ἐπιμόνων ἀξιώσεων περὶ μεταβολῆς ὑπουργεῖου καὶ ἐπισήμου ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως ἀποδοκιμασίας καὶ ἀποκηρύξεως τῆς ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐπα-

ναστάσεως, ὁ Βασιλεὺς, ὅστις ἄγρουπνος καὶ ἄπνος, ἄοκνος, κάθιδρος τὸ πρόσωπον καὶ ἡλλοιωμένος τὴν ὄψιν, μετὰ σπανίου σθένους ἡθικοῦ τὴν τε ἐπανάστασιν ὑπεστήριξε καὶ οὔτε τὴν τῶν ὑπουργῶν οἰκιοθελῇ παραίτησιν ἐδέχετο οὔτε τοὺς ὑπαλλήλους ὧν τὴν κεφαλὴν ἀπῆτουν ἐπὶ πίνακι οἱ πρέσβεις ἔπαυεν⁽¹⁾, ὑποστηριζόμενος ἐν τῷ χαλεπῷ τούτῳ ἀγῶνι καὶ ὑπὸ τῆς μεγαλόφρονος καὶ μεγαθύμου Βασιλίσσης, ἧς ὁ ὑπέρολαμπρος ἑλληνικὸς χαρακτήρ φαινώσ ἔλαμπεν ἐν ταῖς ἀγωνιώδεσιν ἐκείναις στιγμαῖς, καταβληθεὶς ἡθικῶς ἐκ τῶν παθημάτων τοῦ λαοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἐνδώσῃ, ἀφοῦ οἱ δύο πρέσβεις ἔδοσαν (29 Ἀπριλίου) τελεσίγραφον ἀπαιτοῦν τὴν ἐντὸς 15 ἡμερῶν ἐκτέλεσιν τῶν αἰτημάτων αὐτῶν, ἅτινα ἦσαν ἀντικατάστασις τοῦ ὑπουργείου, ἐπίσημος ἀποδοκιμασία τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως καὶ ἀποκήρυξις αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ ὑπόσχεσις περὶ καταπολεμήσεως αὐτῆς. Ἐν περιπτώσει μὴ ἐκτελέσεως τῶν ἀξιώσεων τούτων, ἠπειλεῖτο ἡ καθ'αἰρεσις αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεὺς, πίνων μέχρι τρυγὸς τὸ ποτήριον, ὑπεσχέθη καὶ ἐξετέλεσε πάντα ταῦτα, ἡ δ' ἀποδοχή τῶν ἀπαιτήσεων ἐδηλώθη τοῖς πρέσβεσι δι' ἀπαντήσεως εἰς τὸ τελεσίγραφον κατὰ σχέδιον συνταχθὲν ὑπ' αὐτῶν τῶν πρέσβεων. Οὕτω δὲ τῇ 14 Μαΐου, ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἔληγεν ἡ ὑπὸ τοῦ τελεσιγράφου ταχθεῖσα προθεσμία, τῇ 4 μ. μ. ὁ Βασιλεὺς ἐποιήσατο τὴν ὑπ' ἀμοτέρων τῶν πρέσβεων ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ἀποδοκιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο ὑπουργικὴ μεταβολή, διωρίσθησαν δὲ νέοι ὑπουργοὶ προταθέντες ὑπ' αὐτῶν τῶν πρέσβεων, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος Ἀ. Μαυροκορδάτου γενομένου πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τῆς γαλλιζούσης Δ. Καλλέργη ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, (αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἀδόξου ἥρωος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1843, ὅστις ἔκτοτε εἰς ἀφάνειαν περιπεσὼν καὶ ἐν Εὐρώπῃ πλανώμενος καὶ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος συνδεόμενος, πρὶν ἀνέλθῃ οὗτος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, εἶτα δὲ μετ' αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, νῦν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Γαλλίας ἐπέστρεφεν ὡς δικτάτωρ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπιβαλὼν ἀσεβῶς καὶ οὗτος τῷ Βασιλεῖ ἀπαιτήσεις ταπεινωτικὰς ὡς ὅρον τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ζητῶν τὴν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Βασιλέως ἀπόλυσιν τεσσάρων αὐτοῦ ὑπασιπστῶν, ἀνδρῶν ἐπιφανεστάτων οἰκῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, τῶν Ἰ. Κολοκοτρώνη, Ἰ. Γούρα, Ἀ. Γρίβα Γαρδικιώτη, Σπύρου Μήλιου). Καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος τὴν παρὰ τῷ Ναπολέοντι θέσιν αὐτοῦ ἐχρησιμοποίει ἵνα διὰ τῆς κατοχῆς καὶ ξενοκρατίας, ἧς ὑπῆρξε συντελεστής, ἐπιβληθῇ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ Βασιλεῖ, προηγηθεὶς μάλιστα τῆς ξένης κα-

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος

(¹) Δικαιολογῶν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ πολιτείαν πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς ἔλεγε· «Γνωρίζω ὅτι ἐκθέτω τὸν θρόνον μου, ἀλλὰ χωρὶς θυσίας τὰ μεγάλα ἔργα δὲν κατορθώνονται. Ἡ ὑπόθεσις τὴν ὁποίαν ὑπερασπιζόμεθα εἶναι ἱερὰ. Εἶμαι καὶ ὁ μόνος χριστιανὸς βασιλεὺς τῆς Ἀνατολῆς. Χρεωστῶ λοιπὸν νὰ τὴν ὑπερασπισθῶ».

τοχῆς, ὡς προάγγελος ταύτης ἐλθὼν καὶ ἡθικῶς προπαρασκευάζων αὐτήν. Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τῆς νέας κυβερνήσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ ἡ ἐντελής καταπάυσις αὐτοῦ, εἴτα δ' ἡ ὑπὸ τοῦ Καλλέργη ἀγρία καταδιώξις πάντων τῶν πιστῶν τῷ Βασιλεῖ ἀνδρῶν, Ἑλλήνων τε καὶ ξένων (ἐν οἷς ἰδίως τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης Γεωργίου Σταύρου καὶ τῶν ἐπιφανῶν δημοσιογράφων Ἰ. Φιλίμονος καὶ Κ. Λεβίδου). Ἀλλ' ὁ ὕψ' Ἑλληνος ὑπουργοῦ ἀγρίος καταδιωγμὸς ἐπιφανῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο τὸ μέγιστον τῶν κακῶν τῆς ξενικῆς εἰσβολῆς. Ἡ κατοχὴ ἐπὶ νενεγκε μεθ' ἑαυτῆς τὴν βοροτολιγὸν ἐκείνην νόσον, ἀφ' ἧς μόνη σχεδὸν τῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν ἡ Ἑλλὰς μέχρι τοῦ 1854 ἔμμενεν ἀπρόσβλητος, ἔνεκα τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν περὶ καθάρσεως ὑγιεινομικῶν διατάξεων τοῦ κυβερνήτου Ἰ. Καποδιστρίου. Ἡ νόσος ἐνέσκηψε δεινὴ εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐντεῦθεν εἰς Ἀθήνας διὰ τῶν Γάλλων στρατιωτῶν, τῶν Γάλλων ἀποκρουσάντων τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως προταθεῖσαν ὑγιεινομικὴν γραμμὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἣν οἱ Ἀγγλοὶ ἐδέξαντο. Ἐπὶ πέντε μῆνας ἡ πρωτεύουσα διετέλει ὑπὸ τὰς πληγὰς τῆς μάστιγος ταύτης, ἥτις ἀπεδεκάτισε δεινῶς τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως ταύτης, ἐκ τῶν τρισμυρίων αὐτῆς κατοίκων πέμψασα εἰς τὸν Ἀδὴν τρεῖς χιλιάδας⁽¹⁾.

Κατὰ τὰς θλιβερὰς ἐκεῖνας ἡμέρας μόνος κύριος ἐν τῷ κράτει ἦν ὁ Καλλέργης, οὗ ἀπέναντι οὔτε Βασιλεὺς, οὔτε πρωθυπουργός, οὔτε νόμος εἶχον ἰσχύν.

Τέλος ὅτε αἱ ὑπερβασίαι τοῦ ἀνδρὸς ἔλαβον χαρακτῆρα καὶ ἡθικῆς ἀνομίας καὶ ἀταξίας, Βασιλεὺς καὶ Βασίλισσα, τέως καρτερικῶς ὑπομείναντες τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀτασθαλίας, ἀπήτησαν καὶ ἐνῆργησαν εὐσταθῶς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἐξωφορικῶς ἐπηρμένου ἀλαζόνοιο δικτάτορος, ἐπικαλεσάμενοι καὶ τῶν φίλων ξένων ἡγεμονικῶν αὐλῶν τὴν συνδρομὴν⁽²⁾. Ἀλλ' ἡ οὕτως ἐπιτευχθεῖσα (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1855) ἐκ τῆς ἐξουσίας πτώσις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν παρέσυρεν εἰς παραίτησιν ὁλόκληρον

(1) Οἰκτρὸν θέαμα παρίστα τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας (λέγει ὁ ἐπιζήσας τῇ φοβερᾷ ἐπιδημίᾳ πολιτευτὴς Ν. Δραγούμης) ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καθόσον διὰ τὸ καινοφανὲς τῆς νόσου καὶ τὴν πρόδρομον αὐτῆς τρομερὰν φήμην μέγας ἀριθμὸς κατοίκων ἐφυγεν ἐκ τῆς πρωτεύουσας, τινὲς δὲ καὶ τοὺς φιλότατους τῶν οἰκείων παλαίοντας πρὸς τὸν θάνατον ἐγκατέλιπον ἄνευ παραμυθίας, ἵνα ζητήσωσι δι' ἑαυτοὺς ζώην. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἄλλο δὲν ἔβλεπες εἰμὴ ὄχηματα καὶ ὑποζύγια μετακομίζοντα εἰς τοὺς ἀγροὺς σωροὺς ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδιῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ αἱ ὁδοὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρήμους, τὰ ἐργαστήρια ἐκλείσθησαν, ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ἐξέψυξε πᾶσα φωνή... Πάντα φρικαλέα... Τὴν πρωτὰν μόνον, ἐνίστε δὲ καὶ τὴν ἐσπέραν, προσέβαλλεν εἰς τὰς ἀκοὰς ὡς γόος βαθὺς ὁ πένθιμος τριγμὸς τῶν φορεῶν, ἅτινα βαρέως καὶ βραδέως ἐλαυνόμενα μετεκόμιζον σωροὺς ἀσαβανώτων, πολλάκις δὲ καὶ ὀλογύμων νεκρῶν πρὸς λάκκους. Ἐνίστε δὲ ἔβλεπες καὶ ῥακενδύτην γέροντα ἱερέα ὅστις κρατῶν σταυρὸν καὶ μόλις κινῶν τὰ χεῖλη ἐπορεύετο μακρὰν πρὸ τοῦ φορείου. Νόμους, ἀστυνομίαν, νοσοκομεῖα, ἰατροὺς, πάντα καὶ πάντας εἶχε παραλῦσει ὁ φόβος καὶ ὁ θάνατος· ὑπουργοὶ δὲ καὶ νομάρχης καὶ πολλοὶ τῶν δημοσίων λειτουργῶν, καταλιπόντες αὐτογνωμόνως τὰς θέσεις, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ νήσους, *ἀμειφθέντες μάλιστα ἐπὶ παραβάσει τοῦ καθήκοντος διὰ παρασήμερον ὑπὸ προσυποληπτούσης ἐξουσίας*· οὐδ' ὁ θάνατος ἀφοπλίζει τὰ πάθη. Εἰς τὴν μεγάλην ἀγορὰν, εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, εἰς τὰς ὁδοὺς Ἐρμού καὶ Αἰόλου, ὅπου πρὸ μικροῦ ἔθαλλεν ἡ ζωή, οὐδὲ πνοὴ ἤκούετο, καὶ *μόνοι οἱ βασιλεῖς ὡς καὶ δύο τῶν ἐταίρων* τῆς ἐπὶ τῶν χολεριῶντων δεκαπενταμελοῦς ἐπιτροπῆς διασχίζοντες καθ' ἑκάστην τὴν πόλιν παρεμυθοῦντο καὶ ἐνεθάρρουνον τοὺς δυσέλπιδας.

(2) Ἡ τοῦ Καλλέργη ὑπερβασία ἡ κατακριθεῖσα ἰσχυρῶς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατεδικάσθη καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς κατεδίκασεν αὐτὴν ἐπισημότατα ἐν τῷ ἐναρκτηρίῳ λόγῳ, χαρακτηρίσας αὐτὴν ὡς *γεγονὸς ἀπτόμενον τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς βασιλείας, ὑποχρεῶσαν* τὸν Βασιλέα ἵνα χρώμενος τῷ συνταγματικῷ αὐτοῦ δικαιώματι, τροποποιήσῃ τὸ ὑπουργεῖον.

τὸ ὑπουργεῖον, ἀντικαταστήσαντος τὸν παραιτηθέντα πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Ἄ. Μαυροκορδάτου τοῦ ἐκ τῶν γερονσιαστῶν Δημητρίου Βούλγαρη, ἀνδρὸς ἀπαι δεύτου κατὰ βάθος καὶ φιλάρχου, ἀλλὰ χαρακτῆρος εὐθέος καὶ ἀξιοπρεποῦς, μὴ ἀποκλείοντος καὶ αὐθαιρεσίας τινὰς καὶ ὑπερβασίας αὐταρχικὰς ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐξουσίας.

Εὐτύχημα διὰ τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη ἦτο ὅτι τὸ πεσὸν ὑπουργεῖον Ἄ. Μαυροκορδάτου εἶχεν ἐξομαλύνει ἤδη ὀριστικῶς τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεις, συνομολογηθεῖσας μάλιστα ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν δύο Δυτικῶν Δυνάμεων καὶ συνθήκης φιλίας καὶ ἐμπορίας μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, τῆς περιφήμου συνθήκης τοῦ Κάνλιτζα. Ἡ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1854 μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σχέσεων ἐπελθούσα κατάστασις δὲν ἦτο μὲν ἐμπόλεμος, ἔνεκα τῆς τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ὑπὲρ τῆς Τουρκίας παρεμβάσεως καὶ τῆς κατοχῆς τοῦ Πειραιῶς, ἀλλ' ὅπως δὴ ποτε ἐχθρική καὶ βλαπτική τῶν ἐμπορικῶν ἰδίως συμφερόντων, ἀφοῦ τὰ τουρκικὰ παράλια ἦσαν ἀποκεκλεισμένα εἰς τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν. Ἀλλὰ τὴν ἐντεῦθεν προερχομένην ζημίαν ἤρξατο νὰ μετριάξῃ ὅπως οὖν πρὸ τοῦ τέλους ἔτι τοῦ 1854 ἡ μεσιτεία τῶν εἰρημένων Δυνάμεων δοθεῖσα ὑπὸ τῆς Πύλης ἄδεια τοῦ ἐκπλου τῶν ἐν τοῖς τουρκικοῖς λιμέσι μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων ἀποκλεισθέντων ἑλληνικῶν πλοίων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1855 νέαι παρεσχέθησαν ὠφέλεια εἰς τὰ τοιαῦτα πλοῖα. Κατὰ τὸ ἔαρ δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπέμφθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρόεδρος ὑπουργὸς (ministre résident) ἡ ἀντιπροσβευτὴς ὁ Ἀνδρέας Κουντουριώτης, ὅστις καὶ συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασᾶ ἐν τῷ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὁχθῆς τοῦ Βοσπόρου (ἐν τῷ προαστείῳ Κάνλιτζα) θερινῷ μεγάρῳ τούτου τὴν φερώνυμον τοῦ εἰρημένου προαστείου συνθήκην, τὴν ἀποτελοῦσαν μέχρι τοῦ πολέμου τοῦ 1897 τὸν χάρτην τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Μετὰ τὴν συνομολόγησιν δὲ τῆς συνθήκης ταύτης συνήφθησαν σχέσεις ὁμαλαὶ καὶ τακτικαὶ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, τοῦ μὲν Ἄ. Κουντουριώτου διορισθέντος τακτικοῦ πρέσβεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς δὲ τὰς Ἀθήνας πεμφθέντος ὡς πρέσβεως τοῦ Χαλὶλ βέϋ. Μετὰ τὴν συνθήκην δὲ τοῦ Κάνλιτζα συνωμολογήθη τῷ ἐπομένῳ ἔτει, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν διορισθέντος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, καὶ ἡ περὶ καταδιώξεως τῆς ληστείας μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν σύμβασις.

Φουὰτ πασᾶς

Σπουδαῖον γέγονος ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη εἶναι ἡ λήξις τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῶν κατεχόντων αὐτὸν ξενικῶν στρατευμάτων. Ἡ κατοχὴ αὕτη ἡ γενομένη τῷ 1854 ἔνεκα τῆς ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπαναστάσεως ἔδει νὰ παύσῃ εὐθὺς ὡς κατεστάλλῃ τὸ ἴδιον ἔτος (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1854) ἡ ἐπανάστασις ἐκεῖνη. Ἀλλὰ δὲν ἐγένετο οὕτω, διότι αἱ δύο Δυνάμεις τῆς κατοχῆς κύριον σκοπὸν διὰ ταύτης εἶχον νὰ καταστήσωσι τὸν Πειραιᾶ σταθμὸν συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν χωρῶν αὐτῶν καὶ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο διήρκεσεν ἡ κατοχὴ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὸ τέλος. Μόνον δ' ὅτε ὁ τῷ 1856 διορισθεὶς

Ρώσος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας πρίγκιψ Ἀλέξανδρος Γορτσακόφ διὰ περιφήμου διακοινώσεως διεμαρτυρήθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1856) κατὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς κατοχῆς, καὶ ἀφοῦ τὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά στρατεύματα μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης καὶ αὐτὸς ὁ ἐν τῷ Εὐξείνῳ ἀγγλικὸς στόλος ἐπέστρεψαν οἴκαδε, ἀνεκλήθη ἐκ Πειραιῶς καὶ ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς καὶ ἀπηλλάγη ἡ Ἑλλὰς τῆς ἐπονειδίστου ξενοκρατίας (κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1857).

Ἀλέξανδρος Γορτσακόφ

Οἱ κυριώτατοι ὅροι οἱ ἐπιβληθέντες εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπὸ τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων, οὓς ὑπεστήριξε καὶ ἡ Αὐστρία, πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου καὶ συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἦσαν· α') ἡ ὑπὸ πασῶν τῶν Δυνάμεων ἀναγνώρισις καὶ ἐγγύησις τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, β') ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ Εὐξείνου, ἡ ἀπαγόρευσις δηλονότι ναυτικοῦ στόλου πολεμικοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ, ὅστις νὰ μένῃ ἄλλως ἀνοικτὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν ἀπάντων τῶν λαῶν, γ') ἀντικατάστασις τῆς

ἐπὶ τῶν δύο παραδανουβίων ἡγεμονιῶν (Βλαχίας καὶ Μολδαβίας) ρωσικῆς προστασίας διὰ τῆς ἐγγυήσεως καὶ προστασίας πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δ') βελτίωσις τῆς θέσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου. Ἐν τῇ Παρισινῇ δὲ συνθήκῃ τῆς εἰρήνης τῆς 18/30 Μαρτίου 1856 πάντες οἱ ὅροι οὗτοι ὑπεγράφησαν ὑπὸ τῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων, ἐν αἷς κατετάχθησαν πλὴν τῶν μετεχουσῶν τοῦ πολέμου καὶ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία, ἔτι δὲ καὶ τὸ μικρὸν Πεδεμόντιον ἕνεκα τῆς μικρᾶς ἐπικουρίας (10 χιλιάδων ἀνδρῶν), ἣν προσήνεγκεν εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Ρωσίας πολεμίους Δυνάμεις. Ὁ περὶ Χριστιανῶν ὅρος δὲν ἐτέθη ἐν τῇ συνθήκῃ, τῆς Πύλης ἀρνούμενης νὰ δεχθῇ τοιαύτην διὰ συνθήκης ἐπιβαλλομένην ὑποχρέωσιν ὥς ἄγουσαν εἰς διηνεκὴ ἀνάμειν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, κοινὴ γνώμη ἀπῆτει ἵνα μετὰ τόσας εἰς αἷμα καὶ χοῖμα ἰσχύας χάριν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους γίνῃ τι καὶ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τοῦ κράτους τούτου, ἡ Πύλη μετὰ μυστικὴν συνεννόησιν πρὸς τὰς πρεσβείας τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἐξέδωκε νομοθετικὸν αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, τὸ καλούμενον *Χάττι Χουμαγιουν* ἥτοι Διάταγμα τῆς Μεγαλειότητος, οὗ τὸ περιεχόμενον συνετάχθη τὸ πλεῖστον κατ' εἰσήγησιν τῶν ἐν Πέραν πρέσβειων τῶν συμμάχων καὶ δι' οὗ καθιεροῦτο ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ χάριτος μόνον, ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία πρὸς τοὺς Χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Τοῦ διατάγματος δὲ τούτου, ἀνακοινωθέντος καὶ εἰς τὰς Μεγάλας εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἐγένετο μνεῖα εὐφημος καὶ ἐν τῇ συνθήκῃ τῆς 18/30 Μαρτίου, μετὰ τῆς προσθήκης ὅτι τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει εἰς οἰανδήποτε Δύναμιν ἢ καὶ εἰς ἀπάσας ὁμοῦ οἰανδήποτε ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὸ Χάττι Χουμαγιουν ἐνεκαίνισέ τινας μεταρρυθμίσεις διοικητικὰς ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλὰ μόνον διοικητικὰς καὶ ταύτας ἐπιπολαίους. Εἰσῆχθη ἀπλῶς εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ὁ εὐρωπαϊκὸς ἐμπορικὸς καὶ ποινικὸς κώδιξ. Κατὰ τὰ ἄλλα, τὰ πράγματα ἔμειναν ὥς ἦσαν πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου. Ἐξ ἄλλου δὲ ἡ ἔκδοσις τοῦ Χάττι Χουμαγιουν καὶ ἡ διὰ τούτου ἐξαγγελλομένη ἰσοπολιτεία τῶν Χριστιανῶν ἐξῆψε πολλοῦ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους τὸν μουσουλμανικὸν φανατισμὸν, οὗ ἀποτέλεσμα ἦσαν σφαγαὶ Χριστιανῶν ἐν

Ἀραβία καὶ ἐν Συρίᾳ, τραγικωτάτας λαβοῦσαι διαστάσεις ἰδίως ἐν Λιβάνῳ καὶ Ἀντι-
βάνῳ καὶ ἐν Δαμασκῷ καὶ προκαλέσασαι ἐπέμβασιν εὐρωπαϊκὴν καὶ ὑπὸ γαλλικοῦ στρατοῦ
κατοχὴν τῆς Συρίας καὶ τιμωρίαν τῶν ἐνόχων, ἔτι δὲ διοικητικὴν τινα βελτίωσιν ἐν Λιβάνῳ,
ἐγγυηθεῖσαν ὑπὸ τῶν Μεγά-
λων Δυνάμεων. Καθόλου δὲ
ἡ θέσις τῶν Χριστιανῶν ἤχι-
στα ἐβελτιώθη διὰ τῶν ἐπὶ
χάρτου τουρκικῶν μεταρρυθ-
μίσεων. Μόνον δ' ἡ ἀπὸ τοῦ
χρόνου τούτου ἀρξαμένη μεί-
ζων μεταξὺ Τουρκίας καὶ Εὐ-
ρώπης ἐπικοινωνία, διὰ τῆς
γενικῆς ἐπιδράσεως τοῦ εὐρω-
παϊκοῦ πολιτισμοῦ συνετέ-
λεσεν ὅπως οὖν εἰς τὴν ὕλι-
κὴν εὐημερίαν τῶν Χριστι-
ανῶν.

Σίμων Σίνας

Ἡ τὸν μέγαν πόλεμον τῶν
τριῶν ἐτῶν 1853-56 διαδεξα-
μένη νέα τριετὴς περίοδος
1856-59 ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλ-
λάδα περίοδος μεγάλης ὕλικῆς
τε καὶ πνευματικῆς ἐπιδόσεως.

Ἔργα σπουδαῖα δημοσίας ὠφελείας, κατασκευὴ ὁδῶν ἐνιαχοῦ τοῦ κράτους, εἴρυνσις τοῦ
πορθμοῦ τοῦ Εὐδρίπου, τηλεγραφικὴ σύνδεσις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, εἶτα δὲ Πειραιῶς-
Σύρου-Χίου-Κωνσταντινουπόλεως-Εὐρώπης, ἴδρυσις τῆς Ἐθνικῆς Ἀτμοπλοικῆς Ἑταιρείας,
σύμβασις πρὸς τὴν ρωσικὴν Ἀτμοπλοίαν τοῦ Εὐξείνου, ἴδρυσις ναυπηγείου ἐν Σύρῳ,
καρποφόρος λειτουργία τῶν ἐν τῇ νήσῳ δύο βυρσοδεψείων, περιορισμὸς τῆς τοσοῦτον
ἐπὶ τῆς ξενοκρατίας αὐξηθείσης ληστείας, πληροῦσι τὴν περίοδον ταύτην. Μετὰ τούτων
δὲ τῶν πρὸς ὕλικὴν εὐημερίαν ἀποβλεπόντων ἔργων συνεδέετο καὶ ἡ μεγάλη πρὸς καλ-
λιεργίαν τῶν γραμμάτων ροπή, μεθ' ἧς πάλιν ἤνοῦντο ἔργα συνδυάζοντα φιλανθρωπίαν
καὶ ἡμέρωσιν καὶ πολιτισμὸν μετὰ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Τῷ 1855 πρωτοβουλία
εὐγενῶν τινῶν δεσποινῶν τῆς πρωτευούσης συνέστη ἀδελφότης πρὸς ἴδρυσιν ὀρφανο-
τροφείου κορασίδων, τεθέντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας καὶ κληθέν-
τος Ἀμαλειοῦ. Ταυτοχρόνως ἰδρύετο διὰ Β. Διατάγματος ὀρφανοτροφεῖον ἀρρένων, φε-
ρόνυμον τῶν χορηγῶν Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χαδζή-Κώστα. Μικρὸν ὕστερον ὁ ἐν
Πετροπόλει πλούσιος ὁμογενὴς Κ. Κοντογιάννης προσέφερεν 80 χιλ. ρουβλίων πρὸς
ἴδρυσιν βρεφοκόμειον ἐν Ἀθήναις, ἰδρυθέντος εὐθὺς μετ' ὀλίγον. Ἄλλος δὲ βαθύπλου-
τος ὁμογενὴς ἐν Πετροπόλει, ὁ Κ. Δ. Βερναρδάκης, προσέφερε 200 χιλ. ρουβλίων πρὸς
ἴδρυσιν μεγάλου μουσείου ἐν τῇ πόλει, οἰκοδομηθέντος μετὰ πολλὰ ἔτη συνδρομῇ χρη-
ματικῇ καὶ τοῦ δημοσίου. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ὁ ἐν Βιέννῃ πλουσιώ-
τατος Ἕλλην τραπεζίτης, ὁ ἐκ Μακεδονίας καταγόμενος Σίμων Σίνας, μέγα χρηματικὸν
ποσὸν προσήνεγκε πρὸς ἀνέγερσιν μεγάρου Ἀκαδημίας, ὑπερδιπλασιασθὲν δὲ μέχρι
τῆς περατώσεως τοῦ ἔργου. Τῷ 1857 ὁ Ἡπειρώτης ἱατρὸς χειρουργὸς Εὐαγγέλης Ζάπ-

πας (Μαχάων ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ ἀγῶνι τοῦ 1854), μετὰ τὸ ἀτυχὲς τέλος τοῦ ἀγῶνος μεταβὰς εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ ἐνταῦθα μέγα κτησάμενος ὄνομα, ἐξέπληξε τὸ Ἑλληνικὸν διὰ μεγάλης δωρεᾶς χάριν πρωτοτύπου φιλαρχαίου μεγάλου σκοποῦ, τῆς τελέσεως Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης εἶναι καὶ τὸ νῦν μέγα κόσμημα τῆς πόλεως ἀποτελοῦν μεγαλοπρεπὲς Ζάππειον καλούμενον μέγαρον, μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸ μεγάλου χειμερινοῦ κήπου. Ὁ μέγας χορηγὸς ἔβηκεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰ χρήματα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ἣτις καὶ τελεσθεῖσα μετ' ὀλίγον ἀνήγειρεν ἐκ τοῦ σωροῦ τῶν χωμάτων ἐν τῶν ἀξιολογωτάτων νῦν ἀρχαιολογικῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν ρηθείσαν τριετὴ περίοδον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάστασις τοῦ βασιλείου ἦτο λίαν εὐχάριστος ὑπὸ ἔποσιν εὐνομίας καὶ τάξεως. Οὔτε στάσεις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἢ ἐν τοῖς μεθορίοις, οὔτε πολιτικαὶ κομματικαὶ διαμάχαι ἐτάραττον τὴν ἐν τάξει, ἡσυχίᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ προόδον καὶ κανονικὴν λειτουργίαν τῶν θεσμῶν τοῦ δημοσίου βίου. Ἡ τῆς βασιλείας δημοτικότης, αὐξηθεῖσα μεγάλως διαρκούσης τῆς κατοχῆς ἕνεκα τῆς τηρηθείσης ὑπ' αὐτῆς ἀξιοπρεποῦς καρτερίας, διετηρεῖτο ἀκμαία καὶ μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς κατοχῆς. Καὶ ἡ τῷ 1858 τελεσθεῖσα εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεως καὶ εἰς γῆν ἑλληνικὴν ἀποβάσεως τοῦ Ὁθωνος ἐωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς ἐν Ἀθήναις, συρρευσάντων εἰς Ἀθήνας ἀντιπροσώπων πανταχόθεν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἀπέδειξαν δ' αἱ ἐορταὶ αὗται καὶ τὴν διεθνῇ ἔντιμον θέσιν ἣν ἐκτήσατο τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον καὶ ἐν τῇ χορείᾳ τῶν κρατῶν, ἀφοῦ πάντα σχεδὸν τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ μάλιστα οἱ ἡγεμονικοὶ οἴκοι Ρωσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας, Βαυαρίας δι' ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων ἐτίμησαν τὴν ἐορτήν. Προσῆλθε δ' εἰς αὐτὴν καὶ ὁ τοῦ Βασιλέως νεώτατος ἀδελφὸς πρίγκιψ Ἀδόλφερτος, οὐ μόνον ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρῶτον βασιλέως Λουδοβίκου Α', ἀλλὰ καὶ ὡς διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου λαμπρὰν ποιήσας ἐντύπωσιν ἰδίως ἕνεκα τῆς εὐσεβείας ἣν ἔδειξεν ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τελεταῖς, μεταβὰς δ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς διάδοχος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, ἐφιλοξενήθη ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ καὶ ἐν ιδιότητι ταύτῃ τοῦ διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου πολυειδῶς ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἀτυχῶς τὴν ἐκ πολλῶν ἀπόψεων λαμπρὰν ταύτην ἐσωτερικῶς καὶ ἑξωτερικῶς κατάστασιν τοῦ βασιλείου ἤρξαντο νὰ ταράττωσιν ἀπὸ τοῦ 1859 τὰ ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότα διὰ τῆς ὁλεθρίας αὐτῶν ἐπὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ βασιλείου ἐπιδράσεως.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1859 προκλητικὴν ἔλαβε θέσιν ὁ Ναπολέων ὁ Γ' ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, ἀφοῦ πρότερον συνῆψε συμμαχίαν ἐπιθετικὴν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου σκοποῦσαν τὴν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας ἐλευθέρωσιν τῆς Λομβαρδίας καὶ τῆς Βενετίας δοθησομένων εἰς τὸ Πεδεμόντιον ἢ βασίλειον Σαρδηνίας ἀντὶ ἀνταλλαγμάτων ἐκ μέρους τοῦ βασιλείου τούτου, διδομένων εἰς τὴν Γαλλίαν τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Νικαίας. Ἡ Αὐστρία οὐδαμῶς φοβηθεῖσα ἐκ τῶν εἰρημνέων ἀπειλῶν ἀπήτησε διὰ τελεσιγράφου παρὰ τοῦ Πεδεμοντίου τὴν παῦσιν πάσης πολεμικῆς παρασκευῆς, μὴ γενομένης δὲ δεκτῆς τῆς ἀπαιτήσεως προέβη εὐθὺς εἰς ἐχθρικὰς ἐνεργείας. Τότε δὲ καὶ ἡ Γαλλία ἐκίρηνε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, καὶ μετ' ὀλίγον ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Ναπολέων ἡγούμενος τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Μετὰ μάχας κρατερὰς ἢ συμμαχικῆς τῶν Γάλλων καὶ τοῦ Πεδεμοντίου στρατιᾶς ἐνίκησε τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσάν τῆς Λομβαρδίας Μεδιόλανον, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ προχωρήσῃ μέχρι Βενετίας, καὶ ἐν συνεντεύξει μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Ἰωσήφ συνωμολογήθη

[illegible]

οὗς πολλάκις ἐξηγησάμεθα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τοῦ τε βασιλείου καὶ τῆς πέραν τῶν τότε ὁρίων ἐκτεινομένης μεγάλης Ἑλλάδος, ἀείποτε βαρέως φέρων τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὸν καθεστὼς καὶ ἐν τοῖς ἀγνωτέροις, εὐρύτεροις, βαθυτέροις καὶ ὑψηλοτέροις πολιτικοῖς αὐτοῦ διανοήμασι, βουλεύμασι καὶ αἰσθήμασιν ἐκ τῆς Μεγάλης αὐτοῦ Ἐθνικῆς Ἰδέας ἐμπνεόμενος, κατελαμβάνετο συχνῶς ὑπὸ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ ὁσάκις οὐχὶ ἔβλεπεν, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι ἔβλεπε σημεῖα προσεγγίσεως εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς Μεγάλης Ἰδέας, εἰς τὸ τέρας τῶν πόθων καὶ τῶν ὀνείρων αὐτοῦ. Καὶ νῦν ἡ ἐκ τῶν λομβαρδικῶν πεδίων τῆς Ἀνω Ἰταλίας, ἔνθα ὁ Ναπολέων Γ' μετὰ τῶν Πεδεμοντιακῶν ἐπολέμει ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, ἐκπεμπομένη κλαγγὴ τῶν ὅπλων ἤχει εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ ὥσπερ σάλπιγξ καλοῦσα τοὺς Ἕλληνας εἰς νέον ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ποῦ δ' ἐστηρίζοντο αἱ κουφόνοι αὗται ἐλπίδες; Ὁ πόλεμος ὁ ἐν Ἰταλίᾳ, ἐφρόνουν καὶ ἔλεγον αἱ ἐξημιμέναι κεφαλαί, θὰ λάβῃ ἐν τάχει διαστάσεις μεγάλου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐν ᾧ ἡ Ἑλλάς, προσηκόντως παρασκευαζομένη εἰς πόλεμον, τασσομένη μετὰ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἑτέρας μερίδος τῶν πολεμούντων δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὰ ἐθνικὰ αὐτῆς δίκαια. Ὁ Ναπολέων Γ', ἔλεγον οὗτοι, ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνότητων, τῆς ἐθνικῆς δηλονότι ἐλευθερίας τῶν λαῶν πολεμῶν ἐν Ἰταλίᾳ, δὲν δύναται νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ὅμοιον πόλεμον ἐν Ἀνατολῇ. Δὲν ἠδύναντο τὰ ἐξημιμένα ταῦτα πνεύματα νὰ ὑποτάξωσιν ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὸ αἶσθημα εἰς τὴν ψυχρὰν σκέψιν καὶ νὰ διανοηθῶσι κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀπλουστάτης λογικῆς ὅτι ὁ Ναπολέων Γ', ὁ πρὸ μικροῦ διεξαγαγὼν μέγαν καὶ φοβερὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς μεγάλης Ὁρθοδόξου Δυνάμεως τοῦ Βορρᾶ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας καὶ καταλαβὼν τὸν Πειραιᾶ διὰ στόλου καὶ στρατοῦ καὶ καταδυναστεύσας τοσοῦτον ἀγένην τῆς Ἑλλάδος, ἵνα διὰ τῆς βίας κατασταλῇ ὁ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐθνικώτατος ὑπὲρ ἐλευθερίας ἑλληνικὸς ἀγὼν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐμφανισθῇ ἐν Ἀνατολῇ προστάτης τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Τοιαῦται στοιχειωδέσταται λογικαὶ σκέψεις καὶ διανοήματα διέφυγον τὴν διάνοιαν πρὸ πάντων τῆς ὑπὸ στιγμιαίας ἐξεγέρσεως αἰσθημάτων πλανομένης νεότητος. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτο τὸ μέγα κακόν. Ἀλλὰ τὰ ἄθῳα ταῦτα αἰσθήματα τῆς νεότητος, πρὸ πάντων τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν τῶν γυμνασίων μαθητῶν, συνεμερίζοντο καὶ πολλοὶ πεπαιδευμένοι, ἰδίως δημοσιογράφοι, χάριν πολιτικῆς κερδοσκοπίας, καὶ δὴ καὶ πολιτευταὶ ἀντιπολιτευόμενοι ἅπλως ἀπὸ πνεύματος καὶ σκοποῦ ἀντιπολιτευτικοῦ. Οὐ μόνον ὁ ἄλλοπρόσαλλος καὶ ἐλαφρόνους Δ. Καλλέργης, ἀλλὰ καὶ οἱ Κ. Κανάρης, Δ. Βούλγαρης, Ἀ. Μεταξᾶς, Δ. Χρηστίδης, Ἰ. Φιλήμων, Γ. Θ. Κολοκοτρώνης καὶ αὐτὸς ὁ Ἀ. Μαυροκορδάτος ἐπωφελοῦντο τὴν φυσικῶς ἢ τεχνητῶς ἐξεγειρομένην παρὰ τῷ λαῷ συγκίνησιν πρὸς ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως, πιστεύοντες ἢ μᾶλλον ἐπιτηδεύοντες ὅτι ἐπίστευον ὅτι ἐκ τοῦ Σαρδογαλλικοῦ πολέμου, ἐπεκτεινομένου εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ πολιτικῶς ἡ Ἑλλάς, καὶ καταδικάζοντες τὴν κυβερνήσιν ὡς μὴ προβαίνουσαν δραστηρίως εἰς πολεμικὰς παρασκευάς. Μέγας θόρυβος ἐγένετο ἐν ταῖς στήλαις τῶν ἐφημερίδων τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐπὶ ταῖς ἀγγελλομέναις σαρδογαλλικαῖς νίκαις, ταῖς διὰ παραρτημάτων τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐφημερίδων διαλαλουμέναις ἀνὰ τὰς ὁδοὺς. Εἰκόνες τοῦ Ναπολέοντος Γ', ἄνθρακιν ἐστεμμέναι, περιεφέροντο ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ἀνηρτῶντο ἐν τοῖς καφενείοις, ἐκκλησίαι δὲ ἐναντίον τῶν αὐστηρῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων τῆς Ἱ. Συνόδου ἐπολιορκοῦντο ἵνα ψαλῶσιν ἐν αὐταῖς δοξολογίαι ἐπὶ ταῖς σαρδογαλλικαῖς νίκαις, καὶ αἱ ὑπὸ μεμονωμένων τινῶν τυχοδιωκτῶν ἱερέων ἐν ἐξοκκλησίαις ἐκφερόμεναι εὐχαὶ ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Ἰταλῶν καὶ Γάλλων παρεβάλλοντο ἀσεβῶς ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων τῆς ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὰς ὑπὲρ ἐλευθερίας εὐχὰς τοῦ κλήρου τοῦ 1821 καὶ δὴ τοῦ

Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν (!). Καὶ τὸ μωρὸν παράδειγμα τῶν Ἀθηνῶν εὗρισκε μιμητὰς καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν, ἰδίως ἐν Πάτραις, ὅπου ὑπῆρχε καὶ Ἰταλῶν παροικία μικρά. Καὶ ταῦτα καθ' ὃν χρόνον αὐτὴ ἡ γαλλικὴ διπλωματία οὐ μόνον ἀπεδοκίμαζε ταῦτα, ὡς ἐκήρυττεν ὁ ὑπουργὸς Ραγκαβῆς ἐν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπειλὰς ἔτι προέβαινε περὶ ἀποκλεισμοῦ ἐν περιπτώσει ἐλαχίστου κινήματος. Πρὸς ἐπίμετρον δὲ τῆς μωρίας, αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς διεβάλλετο ὡς μετερχόμενος πολιτικὴν φιλαυστριακὴν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, οὐδεμίαν δ' εὗρισκον ἡχῶ ἐν τοῖς ὡσὶ τῶν εἰς τοιαύτας διαβολὰς προσφευγόντων αἱ συνετώταται ἐν τῇ Βουλῇ ἀπαγγελθεῖσαι βασιλικαὶ ῥήσεις· «Ἡ κυβερνήσις μου ἀείποτε θέλει βαδίσαι τὴν ὁδόν, ἣν διαγράφουσιν τὰ μεγάλα συμφέροντα καὶ ἡ τιμὴ τῆς Πατρίδος». Διότι τοῖς ἀρχηγοῖς τῆς ἀντιπολιτεύσεως δὲν ἔμελε τοσοῦτον οὔτε παρασκευῶν πολεμικῶν, πολλοῦ γε δεῖ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν νικῶν τῶν γαλλικῶν, ὅσον τῆς πτώσεως τοῦ ὑπουργείου καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν καταλήψεως τῆς ἐξουσίας. Ἐπειδὴ δ' ὁ Βασιλεὺς ἀντὶ νὰ ῥίπῃ τὸ ὑπουργεῖον μετερνούμηνεν ἁπλῶς αὐτό, εἰσαγαγὼν τινες ἄνδρας κεκρυμμένους θιασώτας τῆς Μεγάλης Ἰδέας, αἱ κατὰ τοῦ Βασιλέως διαβολαὶ δὲν εὗρισκον τέλος, καίπερ σφοδρῶς καταπολεμούμεναι καὶ ἀμειλίκτως πατασσόμεναι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ καλάμου τοῦ συντάκτου τῆς «Ἐλπίδος» Κωνσταντίνου Λεβίδου. Οὕτω δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος, ἡ ἀπὸ τοῦ 1854 μέχρι 1859 ἀνελθοῦσα εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δημοτικότητος, νῦν ἤρξατο ἐκπίπτουσα ἐν τῇ συνειδήσει πολλῶν εἴτε ἀκουσίως πλανωμένων εἴτε ἐν γνώσει νεωτερισμοὺς ζητούντων. Ἡ κατ' Ἰούλιον τοῦ 1859 συνομολογηθεῖσα εἰρήνη τῆς Βιλλαφράγκας, ἡ περατώσασα τὸν πόλεμον τρεῖς μόλις μῆνας μετὰ τὴν κήρυξιν αὐτοῦ, θεῖσα τέρμα εἰς πάσας τὰς φαντασιώδεις ὑποθέσεις περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀνέστειλεν ὁπωσοῦν τὴν ὁρμὴν τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἀλλὰ τὰ ἐπακολούθησαντα τῇ εἰρήνῃ ταύτῃ μεγάλα ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότα, διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Γαριβάλδου καὶ τῆς ἐπελθούσης πολιτικῆς ἐνώσεως τῆς Ἰταλίας, νέους διήνοιγον ὀρίζοντας νέων προσδοκιῶν ἐν Ἰταλίᾳ· παρὰ τοῖς περὶ τὸν Καβούρ, μετὰ τὰ ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα τοῦ 1859 καὶ 1860, ὧν κατ' ἀκολουθίαν ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ἐκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1861), καὶ ἐν τισιν ἀνεπισήμοις πολιτικοῖς κύκλοις ἰταλικοῖς, ἰδίως τοῖς περὶ τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουήλ, ἐπεκράτει ἡ πρόθεσις τῆς διὰ νέου πολέμου ἐναντίον τῆς Αὐστρίας προσκλήσεως τῆς Βενετίας. Οἱ αὐλικοὶ δ' οὗτοι κύκλοι τὰς περὶ ἐπιτυχίας τοῦ νέου πολέμου ἐλπίδας ἐστῆριζον ἐπὶ σχεδίων ἐπαναστάσεως τῶν σλαβικῶν λαῶν τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας διὰ συγχρόνου ἐναντίον τῆς Πύλης ἐπαναστάσεως τῶν σλαβικῶν καὶ ἑλληνικῶν λαῶν τῆς Τουρκίας, τοῦ Γαριβάλδου ἐμφανιζομένου ἐν Δαλματία ἢ ἄλλοθι πού τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Ἀδρίου. Ὁ κατὰ τὸ 1861 ἀρξάμενος ἐναντίον τοῦ Μαυροβουνίου πόλεμος τῆς Πύλης καὶ αἱ σερβικαὶ πολεμικαὶ παρασκευαὶ ἐθεωροῦντο συντελεστικαὶ πρὸς τὸ μελετώμενον σχέδιον. Ἦδη μόνη ἡ ἐν Τουρκίᾳ ἐξέγερσις τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ἐθεωρεῖτο μέγας ἀντιπερισπασμὸς ἐναντίον τῆς Αὐστρίας. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς Ὁθων δὲν ἦτο ἀμήνητος εἰς τὰ σχέδια ταῦτα καὶ διετέλει ἐν μυστικαῖς διαπραγματεύσεσι πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Τουρίνου, ἀναμένων τὸ σύνθημα ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Γαριβάλδου ἢ ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ σερβικοῦ. Ἀλλ' οὐδέτερον τούτων ἐγένετο. Ἐκ περισσοῦ δὲ ὁ Ὁθων ἐξετέθη εἰς νέαν δυσμένειαν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ μάλιστα τοῦ λόρδου Πάλμερστον, μὴ δεξάμενος τὴν γενομένην αὐτῷ πρότασιν περὶ ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῷ ὄρφ τοῦ ὑποχρεωθῆναι εἰς μὴδὲν μὴδέποτε νὰ προβῇ κίνημα ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Ὁ βασιλεὺς Ὁθων δὲν ἠδύνατο ἀπολύτως νὰ

δεσμευθῇ διὰ τοιαύτης υποσχέσεως καθ' ὃν χρόνον ὑπῆρχον ἀπατηλαὶ πάντως, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ὑπῆρχον, ἐλπίδες περὶ γενικῆς ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Τουρκίας. Ὡς δὲ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς, ἦτο μὲν καὶ ἡ ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου μέγα συμφέρον ἐθνικόν· ἀλλ' οἱ Ἑπτανήσιοι ὑπέκειντο εἰς κρᾶτος ὁπωσδήποτε χριστιανικὸν καὶ πεπολιτισμένον, ἐνῶ ἡ τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας θέσις ἀπῆτει τὴν ταχυτέραν καὶ ἁμεσωτέραν ὑπὲρ τούτων ἐνέργειαν. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ δυσμένεια δὲν ἦτο ἡ μόνη αἰτία τῆς ἀρξαμένης ἤδη κλονίσεως, καὶ τῆς τῷ 1862 συντελεσθείσης ἀνατροπῆς τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνος. Πλεῖστα ἦσαν τὰ προπαρασκευάσαντα τὴν τοιαύτην καταστροφὴν αἰτία.

Ἡ τοῦ Ὁθωνος βασιλεία ἀπὸ ἐτῶν ἤδη πολλῶν κατεπολεμεῖτο ὑπὸ δύο ἐπιμόνων πολεμίων. Τούτων ὁ μὲν ἦτο ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς πτώσεως τοῦ ὑπὸ ταύτης λίαν εὐνοουμένου κόμητος Ἀρμανσπεργ, καὶ μάλιστα ὁ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Πάλμερστον, ὁ οὐδέποτε παύσας ἔκτοτε τὸν κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἀμείλικτον πόλεμον. Ὁ δεύτερος πολέμιος ἦν ἡ ἐν Ἑλλάδι ρωσίζουσα μερὶς ἡ φιλορθόδοξος καλουμένη, ἣτις ἐξήτει τὴν πτώσιν τοῦ Ὁθωνος ἵνα ὁ Καθολικὸς τὴν θρησκείαν βασιλεὺς ἀντικατασταθῇ δι' Ὁρθόδοξον, εἰ δυνατόν Ῥώσον, χωρὶς ἡ Ῥωσία, ἥτοι ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις (πλὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐξ Ἑλλήνων καταγομένου Ῥώσου πρέσβεως Γ. Κατακάζη) νὰ συμμερισθῇ τὰ τοιαῦτα βουλευματα. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1843 ἦτο ἔργον κυρίως τῆς μερίδος ταύτης, ζητούσης δι' αὐτῆς ν' ἀναγκάσῃ εἰς παραίτησιν τὸν Βασιλέα. Ἡ Γαλλία τῶν Ὁρλεανιδῶν διέκειτο εὐμενέστατα πρὸς τὸν Ὁθωνα· ἀλλ' ὅτε ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον, αὐτοκράτωρ γενόμενος, ἐπεχείρησε τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον, ὁ δὲ Ὁθων ἐφαίνετο συμμαχῶν τῷ Τσάρῳ διὰ τῆς υποστηρίξεως ἣν παρεῖχε τῇ Ἑπειροθεσσαλικῇ ἐπαναστάσει, διετέθη δυσμενέστατα πρὸς αὐτόν, ἡ δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς, καθ' ὃν χρόνον οἱ δύο πολέμιοι τοῦ Ὁθωνος ἠνώθησαν ἐν τῷ κατὰ τῆς Ῥωσίας πολέμῳ, ἀπέβλεπεν ἐπίσης εἰς τὴν τοῦ Ὁθωνος καθάρισιν, ὅπως καὶ ὁ τῷ 1850 ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου γενόμενος ἀποκλεισμὸς πρὸς τοῦτον ἀπέβλεπε τὸν σκοπόν. Ἀλλ' ἡ πιστὴ ἀφοσίωσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτοῦ καὶ ἡ τοῦτου καρτερικὴ ἐν ταῖς προσβολαῖς ἀντοχὴ ἔσωσαν τὸν θρόνον, ἀφοῦ μάλιστα ἡ μὲν τῶν ρωσίζόντων μερὶς ἐταπεινώθη τότε καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν, ἡ δὲ τοῦ Καλλέργη ἀπόπειρα πρὸς καθάρισιν τοῦ Βασιλέως οὐδένα εὖρε συνήγορον. Ἡ ἀπόπειρα εἰς ἣν προέβησαν τῷ 1856 ὁ Πάλμερστον καὶ ὁ Γάλλος ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀντιπρόσωπος καὶ πρόεδρος τούτου Βαλέβσκις, ἵνα λάβωσιν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Συνεδρίου πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατούσης διῆθεν ἀναρχίας, ὅπως οὕτως εὐρωπαϊκῇ διῆθεν ἐντολῇ καθαιρέσωσι τὸν Ὁθωνα, ἀπέτυχε καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ῥωσίας ὁμοῦ καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας, μαντευσάντων τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ζητουμένης ἐντολῆς. Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν ἔξωθεν πολεμίων ἀπεθάρρυνε καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς πολεμίους, οἵτινες μετὰ τὴν πτώσιν μάλιστα τοῦ Δ. Καλλέργη ἀπέβαλον πᾶσαν ἐλπίδα περὶ τῆς εὐχεροῦς ἐπιτεύξεως τοῦ σκοποῦ αὐτῶν.

Ἀλλ' οἱ ἐσωτερικοὶ πολέμιοι ἐγκαταλιπόντες νῦν τὸν κατὰ μέτωπον πρὸς τὸν Ὁθωνα ἀγῶνα ἐστράφησαν ἐναντίον τοῦ οἴκου τοῦ Ὁθωνος, ζητοῦντες νὰ στερήσωσι τοῦτον τοῦ ἐπὶ τὸν ἑλληνικὸν θρόνον κληρονομικοῦ δικαιώματος, ὅπλον πρόχειρον εὐρίσκοντες ἐν τῷ πολέμῳ αὐτῶν τὸ περὶ διαδοχῆς καὶ κληρονομίας τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνος ζήτημα.

Κατὰ τὸ 40 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 διάδοχος τοῦ Ὁθωνος ἔδει νὰ ᾖ Ὁρθόδοξος, αὐτὴν δὲ τὴν διάταξιν ἐπεκύρωσε καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν τριῶν ἐγγυητριῶν

Δυνάμεων διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ συνελθούσης τῇ 1850 συνδιασκέψεως καὶ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν. Ἀλλὰ τοῦ Ὁθωνος, ἀτέκνου μείναντος, διάδοχος ἦν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς Λονδινίου συνθήκης τοῦ 1832 ὁ πρεσβύτετος τῶν μετ' αὐτὸν ἀδελφῶν Λουϊτπόλδος, τούτου δὲ παραιτουμένου τὸ δικαίωμα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τούτων παραιτουμένων ὁ τοῦ Λουϊτπόλδου νεώτερος ἀδελφὸς Ἀδάλβερος. Καὶ νῦν οἱ λεγόμενοι φιλορθόδοξοι ἢ πολιτικῶς Ναπαῖοι ἢ Ναπισταὶ ἤξιουν ἵνα ὀρισθῇ, τίς ἐκ τῶν εἰρημένων πριγκίπων ἔμελλε νὰ κληρονομήσῃ τὸν θρόνον, ἵνα ἔλθῃ οὗτος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεταστῇ ἐπισήμως εἰς τὴν Ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν. Τέλος ὁ πρίγκιψ Ἀδάλβερος ἡμιεπισήμως ἐδήλωσεν ὅτι ἐδέχετο τὴν διαδοχὴν, καίπερ ἔχων σύζυγον πριγκίπισσαν Ἰσπανίδα τὸν ἐκ ταύτης τεχθέντα υἱὸν ὀνόμασεν ὁ Ἀδάλβερος Κωσταντῖνον, πρὸς μείζονα βεβαίωσιν ὅτι ἡ αὐτὸς ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐπιτροπευόμενος ἐν τῇ ἀνηλικιότητι υἱὸς Κωνσταντῖνος ἔμελλε νὰ καταστῇ διάδοχος τοῦ Ὁθωνος, μεθιστάμενος κατὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνοδὸν εἰς τὴν πίστιν τῶν ὑπηκόων. Τὸν ὅρον τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου ἔθετον οἱ Βαυαροὶ πρίγκιπες μέχρι τινὸς εὐλόγως, διότι δὲν ἤθελον ἀπὸ τοῦδε ἀλλαξοπιστοῦντες νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὰς διηνεκῶς ἀπειλούσας τὸν θρόνον τοῦτον περιπετείας καί, καθ' ἣν περιπτῶσιν ἤθελε καταλυθῇ ὁ θρόνος οὗτος ἢ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἢ ὑπὸ ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως, ἐξέλθωσι τοῦ ἀγῶνος ἡττημένοι, μόνον κέρδος φέροντες τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτοῖς ἀλλαξοπιστίαν. Πρὸς τὴν βουλὴν δὲ ταύτην αὐτῶν ἐπεκαλοῦντο καὶ τὴν μόνην ὀρθὴν ἐρμηνείαν τοῦ 40 ἄρθρου τοῦ Συντάγματος, καθ' ἣν διάδοχος σημαίνει τὸν διαδεχόμενον, οὐχὶ τὸν διαδεχόμενον. (Τοιαύτην δὲ ἐρμηνείαν ἔδωκε καὶ ἡ Λονδινία συνδιάσκεψις τοῦ 1852, ἀποδοῦσα τὸ διάδοχος διὰ τοῦ successeur. Τοιαύτη δ' ἦν ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος διάδοχος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, σπανιωτάτης οὔσης τῆς ἐτέρας χρήσεως, τῆς τοῦ μέλλοντος. Πλημμελῶς δὲ παρ' ἡμῖν ἐπεκράτησεν ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος προκειμένου περὶ τοῦ μέλλοντος ἢ ἐπιδόξου διαδόχου). Ἐνῶ δὲ οἱ Ναπαῖοι δημοσιογράφοι τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοιοῦτον ἐλίπεδον κατεβίβαζον τὸ τῆς διαδοχῆς ζήτημα, ἄλλα ἐπαίζοντο παίγνια ἐν ἄλλοις παρασκηνίοις. Κατὰ τὸ 1859, ὅτε μεγάλη συγκίνησις κατεῖχε τὰ πνεύματα ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, ἐπιτήδειοί τινες κερδοσκόποι ἔτρεχον εἰς τὸ Τουρῖνον, ἵνα σιτίζωνται ὑπὸ τῆς αὐλῆς τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ διὰ τὰς περὶ συνδρομῆς πρὸς τὸν Γαριβάλδην καὶ τὸν ἰταλικὸν ἀγῶνα ἐν τῇ Ἀνατολῇ δι' ἐπαναστάσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων ἀτελεσφορήτους ὑποσχέσεις. Οἱ τοιοῦτοι δὲ θιασῶται τοῦ ἰταλικοῦ προσηλυτισμοῦ, ὧν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἦν ἐν Ἀθήναις ὁ Παῦλος Λάμπρος, ἐπινόησαν τότε καὶ τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον ὑποψηφιότητος τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας πρίγκιπος Ἀμαδαίου. Προσῆγαγον δ' οὗτοι εἰς τὸ σχέδιον αὐτῶν καὶ πολλοὺς ἐπιφανεῖς Ἑπτανήσιους, θεωροῦντας τὸν Ὁθωνα ἐμποδῶν ἱστάμενον εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὑψηλότερῳ πολιτικῷ χώρῳ ἐφάνησαν νῦν ὑποψήφιοι τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς.

Εἰς τούτων ἦν ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μεγάλης δουκίσσης Μαρίας Νικολαΐβνας ἑγγονος Εὐγένιος πρίγκιψ Λαΐχτεμβεργ, ἑγγονος δὲ καὶ τοῦ περιφημοῦ Εὐγενίου Βωαρναῖ, προγονοῦ τοῦ Ναπολέοντος Α' ἅτε υἱοῦ τῆς αὐτοκρατορίδας Ἰωσηφίνης ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς συζύγου ὑποκόμητος Βωαρναῖ, λαβόντος τῇ 1817 τὸ δουκάτον Λαΐχτεμβεργ (τούτου ὁ δευτερότοκος υἱὸς Μαξιμιλιανὸς Εὐγένιος Ἰωσήφ Ναπολέων δούξ Λαΐχτεμβεργ εἰσελθὼν εἰς τὴν ὁρωσικὴν ὑπηρεσίαν συνῆψε γάμον τῇ 1839 μετὰ τῆς εἰρημένης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου Μαρίας, ἐκ τοῦ γάμου δὲ τούτου ὡς δευτερότοκος ἐγεννήθη ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος (τῇ 1847), ἀνατραφεὶς ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ

πίστει τῆς μητρὸς αὐτοῦ. Τοῦτον λοιπὸν τὸν πρίγκιπα, ὅστις πρὸς τὸ εἶναι Ὁρθόδοξος εἶχε καὶ τὸ ἄλλο πλεονέκτημα ὅτι ἦτο συγγενὴς καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ' (τούτου ἡ μήτηρ βασίλισσα Ὁρτενσία ἦν ἀδελφὴ τοῦ Εὐγενίου Βωαρναῖ, ὥστε ὁ Ναπολέων Γ' ἦν πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ πατρὸς τοῦ νεαροῦ πρίγκιπος Εὐγενίου, καὶ ἀσμένως θὰ ἐπεδοκίμαζε τὴν τούτου ὑποψηφιότητα) ἡ ρωσίζουσα μερὶς εἶχεν ἀπὸ τοῦ 1852 ὡς ἴδιον αὐτῆς ὑποψήφιον. Τῷ ἔτει ἐκεῖνῳ ἐπεσκέψατο τὰς Ἀθήνας ὁ τῆς Βασιλίσσης Βικτωρίας δευτερότοκος υἱὸς πρίγκιψ Ἀλφρέδος, δούξ Ἐδιμβούργου (κατὰ τρία ἔτη πρεσβύτερος τοῦ Εὐγενίου) ὡς ἀπλοῦς μαθητευόμενος ἐν τῷ στόλῳ τῆς Μεσογείου, καὶ ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς παρὰ τε τῆς αὐλῆς καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτον δὲ οἱ τῆς ἀγγλιζούσης μερίδος ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου προέτεινον ὡς ὑποψήφιον τοῦ Ὁθωνος. Οὔτε οἱ φιλορθόδοξοι οὔτε οἱ ἀγγλίζοντες διὰ τῶν εἰρημένων ὑποψηφίων αὐτῶν ἠπείλουν ἀπ' εὐθείας τὸν

Πρίγκιψ τοῦ Λάιχτεμβεργ

θρόνον τοῦ Ὁθωνος διὰ βιαίων κινήματων ἢ ἐπαναστάσεων, ἀλλ' ἀπέβλεπον ἀπλῶς εἰς τὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὁθωνος γενησόμενα· μόνον οἱ τοῦ Ἰταλοῦ πρίγκιπος διασῶνται, ὄντες οὗτοι μᾶλλον συνωμόται ἢ μερὶς πολιτικῇ, ἐτεκταίνοντο κινήματα ἐπαναστατικά, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσιν ἐφ' ὅσον κατὰ τὰς προσδοκίας αὐτῶν δὲν ἐγίνετο ἰταλικόν τι κίνημα ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις τῆς Τουρκίας ἢ δὲν ἐνεφανίζετο ὁ Γαριβάλδης. Τοιούτου δὲ ἐνδεχομένου μὴ ὄντος πιθανοῦ, καὶ ὁ ἐντεῦθεν κίνδυνος τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνος ἦν ἐκλελοιπὸς κατὰ τὰ ἔτη 1860-62. Διότι μετὰ τὸ τέλος τοῦ Σαρδογαλλικοῦ πολέμου τοῦ 1859, ὅτε ἐξέλιπε πᾶς φόβος δυσαρεσκείας ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας διὰ πολιτικὴν ἀπ' εὐθείας ἐναντίον τῆς Δυνάμεως ταύτης ἐργαζομένην, ὁ Ὁθων διετέλει εἰς ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεις πρὸς τὸν Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ περὶ γενικῆς τινος ἐνεργείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐναντίον τῆς Πύλης. Οἱ τοῦ Ὁθωνος ὑπολογισμοὶ ἦσαν πλημμελεῖς, διότι ἡ ἰταλικὴ αὐλὴ τὴν τοιαύτην κίνησιν ἐσχεδίαζε μὲν ὡς ἀντιπερισπασμὸν ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καθ' ἣν περίπτωσιν ἠθέλεν ἐπιτεθῆ ἑναντίον τῆς Δυνάμεως ταύτης διὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς Βενετίας. Ἀλλ' ὁ Ὁθων ἐφρόνει ὅτι ἐν τῇ μεθ' ὧν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κοινῇ κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπιθέσει δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐνεργῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας.

Ὅτε ὁ Πάλεμρστον διὰ τοῦ Σπ. Τριζούπη ἐποιεῖτο τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν περὶ Ἑπτανήσου πρότασιν, ὁ Ὁθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἤγοντο καὶ ἐφέροντο ὑπὸ παλιμπλάγκτων ἐλπίδων περὶ ἐπικειμένης μεγάλης πολιτικῆς κρίσεως, μελλούσης νὰ ἐπενέγκῃ μεγάλας μετοβολὰς καὶ νὰ προοδοποιήσῃ τὴν πραγμάτων τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Ὁ τῷ 1860 τὸν φονευθέντα θεῖον αὐτοῦ Λαυρέντιο διαδεξάμενος ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου Νικόλαος περιῆλθε τῷ 1862 εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, διότι ὑπεστήριζε τοὺς ἐπαναστάτας ἐναντίον αὐτῆς ὁμοφύλους Χριστιανοὺς τῆς Ἐρζεγοβίνης. Ἡ ὁμόφυλος

Σερβία παρεσκευάσθη τότε εἰς ὑποστήριξιν τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ μυστικαὶ συνεννοήσεις διεξήγοντο μεταξύ τῶν αὐτῶν καὶ τῶν πολιτικῶν κύκλων Σερβίας καὶ Ἀθηνῶν περὶ συγχρόνου ἐξεγέρσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ συνασπισμοῦ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν Ἑλλάδος, Μαυροβουνίου καὶ Σερβίας. Ἀληθῶς δὲ οἱ Σέρβοι εἶχον λάβει ἐχθρικὴν στάσιν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἀλλὰ τὴν μὲν Σέρβων καὶ Τούρκων σύγκρουσιν προέλαβεν ἡ εὐρωπαϊκὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπέμβασις, τὸ δὲ Μαυροβούνιον, ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, μετὰ ἡρωϊκωτάτην ἀμυναν ἐναντίον τῶν πολλαπλασίων στρατιῶν τοῦ Ὁμέρ πασᾶ, ὑπέκλυψεν εἰς τοὺς ἐπιβληθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ νικητοῦ τραχεῖς ὅρους εἰρήνης, διετήρησεν ὅμως τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ.

Νιζόλαος, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου

Ἡ τοιαύτη σκληρὰ διάψευσις τῶν ἐλπίδων τοῦ Ὁθῶνος, ἐξ ὧν τῆς πραγματώσεως ἐξηρτᾶτο καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς διηνεκῶς μᾶλλον ἐπισκιαζομένης αἴγλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καθίστα τὸν θρόνον αὐτοῦ διηνεκῶς μᾶλλον κλονούμενον. Αἱ μετὰ κουφότητος πολιτικῆς ὑπ' αὐτοῦ νῦν συλληφθεῖσαι ἐκ τῆς φαινομένης ἀνακινήσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος ἐλπίδες, ὅπως αἱ μετὰ μεΐζονος κουφότητος πολιτικῆς συνδεθεῖσαι ὑπὸ μεγάλου πλήθους Ἑλλήνων μεγάλοι ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως περὶ τῆς διὰ τοῦ Γαριβάλδη πολιτικῆς ἀναμορφώσεως προσδοκίαι, δὲν εἶχον οὐδ' ἡδύνατο νὰ ἔχωσιν ὑπόστασιν οὐδεμίαν ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἡ μόνη Δύναμις, παρ' ἧς οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἡδύνατο νὰ ἐλπίσωσι μεταβολὴν τινὰ τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος, μετὰ πόλεμον μέγαν ἀνυχεῖ, ἡσυχολεῖτο ἀνενδότως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν περισυλλογὴν καὶ τὴν λύσιν χαλεπῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ζητημάτων, ἀποφεύγουσα ἐπιμελῶς πᾶσαν ἀνάμixin σοβαρὰν εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς· αἱ δὲ δύο Λυτικαὶ Δυνάμεις, αἱ διέπουνσαι ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ τὰ τῆς Ἀνατολῆς, πρὸ μικροῦ ἔτι τοσαύτας καταναλώσασαι εἰς αἷμα καὶ χρῆμα δυνάμεις ὑπὲρ τοῦ καθεστῶτος τοῦ 1856, οὐδὲ νὰ διανοηθῶσιν ἡδύνατο περὶ ἀλλοιώσεως τοῦ καθεστῶτος ἐκεῖνον· τοιαῦται ἐλπίδες ἐν τῇ συλλήψει αὐτῶν καταδικασμέναι εἰς διάψευσιν οὐδὲν ἕτερον ἡδύνατο νὰ ἔχωσιν ἀποτέλεσμα ἢ τὴν ἀπογοήτευσιν τὴν ἠθικὴν. Ἀλλ' εἰς ἔθνος οἷον τὸ ἐλληνικόν, ὑπὸ πόθων ἐθνικοῦ μέλλοντος ἀείποτε κατεχόμενον, ἡ ἀπογοήτευσις δὲν μένει ἐν τῇ παθητικῇ ἡρεμίᾳ τοῦναντίον ἐμποιεῖ ἀγανάκτησιν καὶ ζητεῖ θύματα, καὶ ζητεῖ ταῦτα εἰκότως ἐν τοῖς διευθύνουσι τὴν πολιτείαν κύκλοις, καὶ δὴ ἐν τῷ τὴν ὑπάτην διευθύνουσιν τῆς πολιτείας ἔχοντι, ἥτοι τῷ Βασιλεῖ. Ἐναντίον λοιπὸν τοῦ βασιλικοῦ θρόνου συνώμνυε νῦν καὶ αὐτὴ ἡ ἔνεκα διαψευθευσῶν κουφονόων ἐλπίδων καὶ προσδοκιῶν ἀδίκως ἀλλ' εἰλικρινῶς καὶ ἐπὶ καλῇ πίστει ἀγανακτοῦσα μερίς, ἥτοι δ' αὕτη πρὸ πάντων ἡ τῆς σπουδαζούσης νεότητος καὶ αἱ ἐπὶ τὴν τοιαύτην ἄδικον ἀλλ' εἰλικρινῇ ἀγανάκτησιν τῆς νεότητος κερδοσκοποῦσαι κομματικαὶ διαίρεσεις, μετὰ τούτων δ' ἀμφοτέρων καὶ ἡ ξένη πολιτικὴ. Ἡ ἐκ τοιούτων πολλαπλῶν πρὸς τὸ καθεστῶς εἰλικρινῶν ἢ προσποιοιτῶν δυσαρεσκειῶν φυσικῶς καὶ ἐν μέρει τεχνητῶς ἐπιπρεαζομένη κοινὴ γνώμη, ἐξεγειρομένη φανερῶς ἢ λεληθότως ἐναντίον τοῦ θρόνου εἶχε καὶ τινὰς εὐλόγους ἢ τοῦ-

λάχιστον εὐλογοφανεῖς ἀφορμὰς ἐξεγέρσεως. Τῶν ἀφορμῶν τούτων ἡ πρώτη ἦτο ὅτι ὁ ἄτεκνος βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἔτι δεῖξει τὸν μέλλοντα διάδοχον αὐτοῦ. Δευτέρα ἀφορμὴ ἦτο ὅτι δὲν ἐφρόντιζε περὶ καθολικῆς στρατιωτικῆς παρασκευῆς τοῦ λαοῦ διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς ἢ ἐθνοφυλακῆς, καὶ τρίτον, ὅτι ἐνοθεύετο τὸ Σύνταγμα ἐν τῇ λειτουργίᾳ αὐτοῦ δι' αὐθαιρέτων ἐπεμβάσεων τοῦ Στέμματος. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται αἰτιάσεις ἦσαν μᾶλλον εὐλογοφανεῖς ἢ κατ' οὐσίαν εὐλογοί. Διότι τὸ μὲν ζήτημα τῆς διαδοχῆς εἶχε λυθῇ κατ' οὐσίαν διὰ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκιπος Ἀδαλβέρτου. Τὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἢ κυβερνήσεως ἔλκε διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ στρατοῦ καὶ τῶν ἐφεδρειῶν, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ ἀμέσου ὀπλισμοῦ παντὸς στρατευσίμου πολίτου δυναμένου νὰ ὑποθάλη τὰς ἐπαναστατικὰς ὁρμὰς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἡ τοιαύτη αἰτίασις ἦν ὡς πρὸς τὸν Ὅθωνα οὐχὶ δικαία, διότι ἅπαξ μόνον ἐν εἴκοσι περίπτου ἔτεσιν ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ νομιματάτου τούτου δικαιώματος. Αἱ δὲ κατὰ τὰς ἐκλογὰς διαπραχθεῖσαι παρανομίαι ἐβάρυνον τὸ διαδεξάμενον τὸ τοῦ Βούλγαρη ὑπουργεῖον Ἀ. Μιαούλη. Καὶ ὅμως διὰ τῶν τοιούτων αἰτιάσεων καὶ ἀφορμῶν ἡ παθητικὴ πολιτικὴ ἀπογοήτευσις, ἡ προερχομένη ἐκ διαψεύσεως ἐλπίδων ἐθνικῶν μὴ πραγματοποιουμένων, μετεβάλλετο εἰς ἐνεργὸν πολιτικὴν ἀντίδρασιν, ἐν ἣ τὸ ἐμφανέστερον ἀλλὰ καὶ εἰλικρινέστερον καὶ ἐν τῇ εἰλικρινείᾳ καὶ ἀθρότῃ τὸ ὀρμητικώτερον καὶ πολιτικῶς λεληθὸς ἐγκληματικώτερον πρόσωπον παρίστανεν ἡ νεότης, καὶ δὴ ἡ τῶν σπουδαζόντων νέων. Καὶ τοῦ τὴν νεότητα καταλαβόντος τότε κακῶς νοουμένου αἰσθήματος ζήλου, προθυμίας καὶ αὐταπαρνήσεως ἔργον ὑπῆρξεν ἡ τῇ 6 Σεπτεμβρίου (1861) γενομένη ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ γυμνασίου Ἀριστείδου Δοσίου ἐναντίον τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας ἀπόπειρα, τιμωρηθεῖσα μὲν διὰ τῆς εἰς ἰσόβιον εἰρκτὴν καταδίκης τοῦ ἐγκληματίου, ἀλλ' ἐν τῇ τιμωρίᾳ αὐτῇ προκαλέσασα τὴν τῶν πολλῶν ὑπὲρ τοῦ ἐγκληματίου συμπάθειαν. Καὶ ἐξῆγγειρε μὲν τὸ γεγονὸς παρὰ τοῖς ὅπως οὖν συντηρητικωτέροις κύκλοις καὶ τινι ἀντίδρασιν ἡθικὴν ὑπὲρ τῆς βασιλείας, μετὰ δειγμάτων νομιμόφρονος ἀφοσιώσεως ἀλλ' ἡ ἀντίδρασις αὕτη ὑπῆρξεν ἀσθενὴς καὶ παροδική, ἐνῶ τοῦναντίον ἡ κατὰ τοῦ θρόνου ἀντιπολιτεία ἐν μὲν τῷ τύπῳ προσέβαινε μέχρι τῆς δυσφήμου προσωπομίας «τύραννος» (περὶ Ὅθωνος) καὶ «ῥαῖνα» (περὶ Ἀμαλίας), ἐν ταῖς βουλαῖς δ' εὗρισκε σφοδροτάτους ἀγορητάς, ἐν μὲν τῇ βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων τοὺς περὶ τὸν Ἐ. Δεληγιώργην καὶ Θρασ. Ζαΐμην βουλευτάς, ἐν δὲ τῇ γερούσιᾳ τὸν Δ. Βούλγαρην. Ὁ Ὑδραῖος οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ, θεωρούμενος καὶ ἀγωνιστής, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡδὴ ἐτῶν τοῦ ἀγῶνος μετέχων ὑπουργεῖου, εἶχε κληθῇ εἰς τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως τῷ 1856, ὑπὸ τοῦτον δὲ διηύθυνε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Ἀ. Ραγκαβῆς. Ἀλλὰ τῷ 1857, θέλων νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ ὑπουργεῖον ἐπὶ τὸ αὐταρχικώτερον καὶ διὰ τοῦτο παραιτηθεῖς, ἵνα ἀνασηματίσῃ τὸ ὑπουργεῖον κατὰ βούλησιν, ἀλλ' ἀποτυχὼν ἀπροσδοκῆτως καὶ ἀποτόμως γενομένης δεκτῆς τῆς παραιτήσεως, ὦν δ' ἀνὴρ λίαν φιλόδοξος καὶ συγχρόνως βίαιος καὶ ἀρχικός, διατηρῶν ἐν τῷ βίῳ τὰς ἑξεις καὶ τὰ ἥθη τῶν ὑπερηφάνων *προεσίων* ἢ δημογερόντων τῆς Ὑδρας, καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ δ' ἔτι περιβολῇ φέρον τὴν βυζαντιακὴν ἑλληνικὴν στολὴν καὶ ἐντεῦθεν προσωνυμούμενος *Τσουμπές*, ἦτο πολιτικὸς δυνατώτατος καὶ ἐν Ὑδρᾷ καὶ ἐκτὸς ταύτης καὶ εὐκόλως δυνάμενος νὰ καταστή διὰ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ φύσεως πυρὴν ἰσχυρᾶς πολιτικῆς μερίδος, πρὸ πάντων ἀντιπολιτευτικῆς. Ὡν δ' ἄμοιρος μὲν παιδεύσεως, ἀλλ' ἔχων νοῦν φυσικόν καὶ δύναμιν λόγου οὐχὶ ἀπὸ ῥητορικῆς δεινότητος καὶ εὐγλωττίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐπιτακτικοῦ τοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἡθους προερχομένην, ἅμα δὲ καὶ φιλεκδικιώτατος, ἦτο ἐπικινδυνότατος ἐν τῇ γερούσιᾳ πολέμος, ἐκπροσώπων τὴν ἐνταῦθα ἀντιπολίτευσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μετριοπαθέστε-

ΒΑΒΕΡΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Τὸ ἐνδεχόμενον νομοσχέδιον θίγει εἰσαχθὲν, ὡς ἔχει, εἰς τὴν Βουλὴν
τὴν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκείνων ἐδωκεριμῶν καὶ οἰκονομικῶν
ἐννοιῶν καὶ ὑποστηρικτῶν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν συζήτησιν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 7 Οὐλαβρίου 1861.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως.

Ἡ Βασιλισσα.

Ἀμαλία

Ἐγγραφον ἐκ τῶν κατὰ κανόνα ἀπαραιτήτων, συνοδευόντων τὰ ὑποβαλλόμενα πρὸς τὴν Βουλὴν νομοσχέδια.
Ἐπιστολὴ καλλιγραφημένη καὶ διὰ μεταξωτῆς ταινίας ἐρραμμένη. Περίεργος εἶναι ἡ στερεότυπος
φράσις ἢ παραγγέλλουσα πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ νομοσχεδίου κατὰ τὴν ἐν τῇ
Βουλῇ συζήτησιν. Ἐν τῷ παρόντι ἐγγράφῳ ἡ Βασιλισσα Ἀμαλία ὑπέγραψεν ὡς ἀντιβασίλισσα,
ἀπόντος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ βασιλέως.

ρος δοκῶν ὑποναύαρχος Κ. Κανάρης ἦν ἐκ τῶν κατὰ βάθος δυσηρεστημένων, ἅτε μὴ προαχθεὶς εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀντιναυάρχου καθ' ὃν χρόνον τοιαύτη τιμὴ ἐδίδετο εἰς τὸν Ἀ. Κριεζῆν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἐν Ἑλλάδι τύπου καὶ τῶν βουλῶν, πολέμιος δεινὸς τοῦ Ὅθωνος ἦτο καὶ τὸ ἔξω, ἰδίως τὸ ἐν Τουρκίᾳ, Ἑλληνικόν, ἀφ' οἷαςδὴποτε μεταβολῆς δυναστικοῦ καθεστῶτος προσδοκῶν τὴν προαγωγὴν τῶν ἐθνικῶν πόθων, ἐν τῷ Ὅθωνι δὲ βλέπον στασιμότητα καὶ ἀδράνειαν. Πολλοὶ πολλὰχόθεν ἐκ τοῦ ἔξω Ἑλληνικοῦ, ἰδίως ἐκ τῶν ἐν ταῖς παραδανουβίοις Ἡγεμονίαις ἑλληνικῶν κοινοτήτων, ἀπηυθύνοντο ἀντιπολιτευτικαὶ δηλώσεις καὶ ἀναφοραὶ εἰς τὸν Βούλγαρον καὶ παρεῖχον ἀφορμὴν καὶ ὕλην ἐπιθέσεως εἰς τὴν ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἀντιπολιτευτικὴν ἐνέργειαν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ὁ Ὅθων διενόηθη τέλος ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀπὸ τοῦ 1857 μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Δ. Βούλγαρη εἰς τὴν πρωθυπουργίαν κληθέντα καὶ διὰ πολλὰς αὐθαιρεσίας, ἰδίως [διὰ τὰς εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῶν ἐτῶν 1859 καὶ 1861 ἐπεμβάσεις αὐτοῦ, σφόδρα καταλαλούμενον Δ. Μιαούλην, υἱὸν τοῦ μεγάλου Ἀνδρέου Μιαούλη, καλέσῃ δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν δημοτικώτατον τότε διατελοῦντα ὑποναύαρχον Κωνσταντῖνον Κανάρη. Ἀλλ' οἱ ὅροι, οὓς προέβαλεν οὗτος (αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος, διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς αὐλῆς πάντων τῶν ἰδιαιτέρων συμβούλων, πολιτοφυλακὴν ἢ ἐθνοφυλακὴν κατὰ τὸ σερβικὸν σύστημα, ἥτοι τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις ἄσκησιν σύμπαντος τοῦ φέρειν ὅπλα δυναμένου λαοῦ), δὲν ἔτυχον τῆς τοῦ βασιλέως ἐγκρίσεως. Ἡ ἀποτυχία τῆς τοῦ Κ. Κανάρη εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀνόδου εἶχεν ὥς ἄμεσον ἐπακόλουθον τὴν ἐκρηξὶν στρατιωτικῆς ἐπανάστασεως ἐν Ναυπλίῳ.

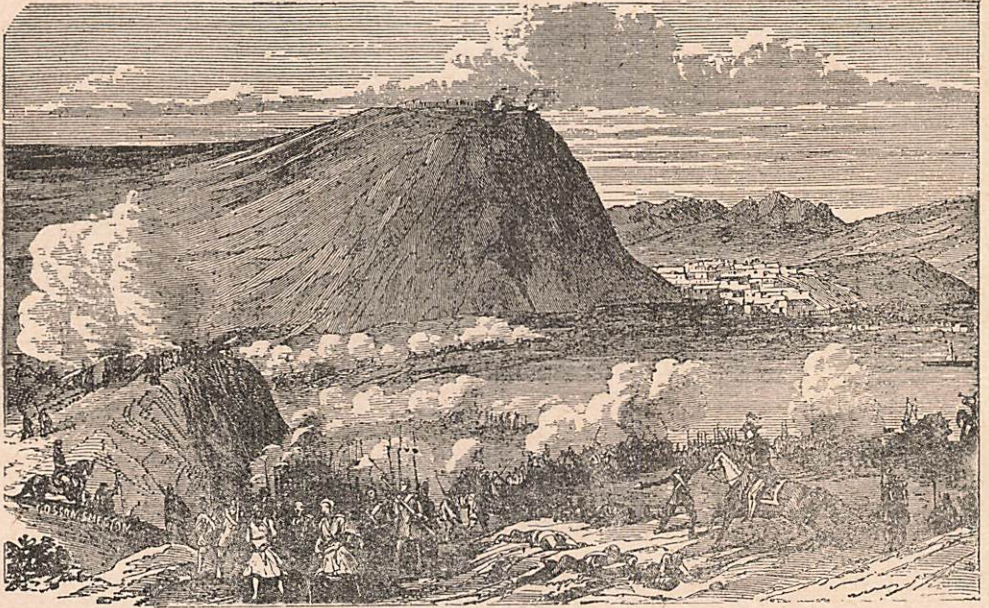

Κ. Κανάρης

Ἡ φρουρὰ τοῦ Ναυπλίου στασίασας τῇ 1 Φεβρουαρίου 1862 ἀπῆτει (2 Φεβρουαρίου) συγκρότησιν ὑπουργείου φιλελευθέρου καὶ σύγκλησιν οὐχὶ νέας Βουλῆς, ἀλλ' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως. Ἦτο δ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀποτέλεσμα εὐρείας συνωμοσίας διαδεδομένης καθ' ἅπαν τὸ κράτος. Διὰ τῆς συγκαλουμένης δ' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως οἱ μὲν τῶν συνωμοτούντων ἐξήτουν αὐτὴν τὴν ἔξωσιν τοῦ Βασιλέως καὶ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας αὐτοῦ, ἵνα κληθῇ εἰς τὸν θρόνον βασιλεὺς Ὁρθόδοξος· ἦσαν δ' οὗτοι οἱ φιλορθόδοξοι ἢ ρωσίζοντες, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς κατοχῆς τοῦ 1854 ἕως 1858 ἢ εἰς κόμματα ξενίζοντα (ἀγγλικόν, γαλλικόν, ρωσικόν) διαίρεσις εἶχε σχεδὸν ἐκλίπει· οἱ δὲ ἐξήτουν ἀπλῶς τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὅθωνος καὶ τὴν καθιέρωσιν πολιτεύματος μᾶλλον φιλελευθέρου (οὐχὶ δημοκρατικοῦ). Οὐδεμία τῶν τριῶν Μεγάλων Δυνάμεων οὔτε προὔκάλεσεν οὔτε ὑπεστήριξε τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ Ἀγγλία τοῦ λόρδου Πάλμερστον (διατελοῦντος ἔτι τότε πρωθυπουργοῦ), ἡ ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἐπιβουλευούσα τῷ Ὅθωνι καὶ τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ, οὐ μόνον οὐδαμῶς προὔκάλεσεν ἢ ὑπεστήριξε τὸ κίνημα, ἀλλὰ καὶ αὐστηρῶς διὰ τοῦ ἡμιεπισήμου κυβερνητικοῦ τύπου ἀπεδοκίμασε καὶ κατεδίκασεν αὐτό. Διότι οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ κίνημα ἐθεώρουν καθαρῶς ῥωσικόν, ῥωσικῇ ἐνεργείᾳ ἐκτραγέν. Ἐντεῦθεν τὸ κίνη-

μα καὶ ἐν Ἑλλάδι δὲν εὗρε πολλὴν συμπάθειαν παρὰ τῷ λαῷ. Ἀμφότεραι δ' αἱ Βουλαι, Ἱερὰ Σύνοδος καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως. Διαδηλώσεις τινὲς τῆς νεότητος ἐν τισι τόποις καὶ ἰδίως ἐν Ἀθήναις ταχέως κατεπαύθησαν, ἐκλεί-

Ἡ κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἐπανάστασις ἐν Ναυπλίῳ (ἐκ λαϊκῆς εἰκόνης τῆς ἐποχῆς)

σθη δὲ καὶ τὸ Πανεπιστήμιον. Οὕτως ἡ ἀπομονωθείσα στρατιωτικὴ στάσις κατεβλήθη ἐντὸς δύο μηνῶν διὰ τοῦ τακτικοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ τοῦ σταλέντος ἐναντίον τῶν στασιαστῶν ὑπὸ τὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀξιότατον φιλέλληνα στρατηγὸν Χάν, περιορίσαντα ταχέως τοὺς στασιαστὰς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου καὶ ἐξαναγκάσαντα αὐτοὺς (8 Ἀπριλίου 1862) εἰς τὴν τούτου παράδοσιν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα καὶ εἴτα διεσκορπίσθησαν εἰς Σμύρνην καὶ εἰς ἄλλας παραλίους πόλεις τῆς Τουρκίας. Πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς μένοντας ἀρχηγούς προσηνέχθη ὁ Ὁθων μετὰ συνετῆς ἐπεικειᾶς ἀπονείμας ἀμνηστίαν, ἧς ἐξηροῦντο μόνοι οἱ μεμαρτυρημένοι ἔνοχοι· ἀντικατέστησε δὲ καὶ τὸ ὑπουργεῖον Δ. Μιαούλη, τὸ κληθὲν ὕστερον «ὑπουργεῖον αἵματος», διὰ τοῦ φιλελευθέρου ὑπουργείου τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη. Καὶ οὕτω μὲν ἔληξαν αἱ ἐν Ἑλλάδι ταραχαί. Ἀλλὰ νῦν ἡ ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος ἀντιπολιτεία ἐνισχύθη ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Οἱ εἰς τὰς ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικὰς κοινότητας καὶ εἰς ἄλλας ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἀποικίας μεταβάντες φυγάδες ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως ἀνέφλεξαν πανταχοῦ τὸ κατὰ τοῦ Βασιλέως μῖσος, ὅπερ καὶ ἐν Ἑλλάδι μὴ ἐκλιπὸν εὗρισκε τροφήν ἐν τοῖς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ πεμπομένοις χρήμασι καὶ ἐν τῇ μετὰ ζέσεως νῦν ἐνεργουμένῃ καθ' ἅπασαν τὴν χώραν ὑπὸ τῶν ἀρχῆθεν συνωμοτῶν καὶ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν φυγόντων ἀντιδράσει. Οὕτω τὸ ἐπακολουθῆσαν τῇ στάσει θέρους τοῦ 1862, ὅτε ὁ Ὁθων καὶ ἡ Ἀμαλία ἐτρέφοντο ἔτι ὑπ' ἐλπίδων ἕνεκα τοῦ οὐπω λήξαντος μαυροβουνιωτικοῦ καὶ τοῦ προσδοκίμου δοκοῦντος σερβικοῦ πολέμου, νέους ἐνεκυμῶναι ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου κινδύνους, οἵτινες καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τὸ φθινόπωρον μετὰ πάσης ὁρμῆς καὶ νὰ ἀνα-

τρέψωσι τὸν ἤδη κλονούμενον θρόνον καὶ τὴν δυναστείαν τοῦ Ὁθωνος. Τὸ νέον ὑπουργεῖον, παρὰ πᾶσαν τὴν καλὴν θέλησιν αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιμετωμίῃ τὴν δημιουργηθεῖσαν ἐκ τῆς καθ' ὅλον τὸ βασιλεῖον διαδεδομένης καὶ συστηματικῶς ὀργανωμένης συνωμοσίας, ἐνόμισε δ' ὅτι περιοδεῖα τις τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης εἰς τὰς ἐπαρχίας ἠθελεν ἐμπεδώσει πανταχοῦ τὴν τάξιν καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ συμβουλευσῇ τοιαύτην περιοδεῖαν τῷ Βασιλεῖ ἢ καὶ σχεδιασθεῖσαν ὑπὸ τούτου νὰ συστήσῃ. Οὕτω δ' ἀπὸ τῆς 1 Ὀκτωβρίου (1862) ἤρξατο ἡ μοιραία Ὁθωνος καὶ Ἀμαλίας ἀναχώρησις ἐξ Ἀθηνῶν, ἃς οὐδέποτε πλέον ἔμελλον νὰ ἐπανίδωσιν οὗτοι.

Στρατηγὸς Χάν

Ἡ βασιλικὴ περιοδεῖα ἤρξατο ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου· ὅτε δ' ἡ βασιλικὴ συνοδεία εὗρίσκετο ἤδη ἐν Μεσσηνίᾳ, τῇ 6 Ὀκτωβρίου ὁ γηραιὸς ἥρως τοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τῶν συνωμοσιῶν καὶ στάσεων ἱστορικὸς ἥρως Θεόδωρος Γρίβας ἤρε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Βονίτῃ. Τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ ἀπέστη τὸ Μεσολόγγιον, τῇ δὲ μεθεπομένη (8 Ὀκτωβρ.) αἱ Πάτραι, ὅπου ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας ἦτο ὁ Μπενιζέλος Ροῦφος, προσεχώρησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ δύο ἡμέρας, τῇ 10 Ὀκτωβρίου, ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγῃ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, δόντος τὸ σύνθημα τοῦ συνταγματάρχου Παπαδιαμαντοπούλου. Οἱ πρῶτοι ἐπαναστατήσαντες ἦσαν οἱ σκαπανεῖς καὶ οἱ τοῦ ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ στρατιῶται. Ἐνῷ δ' οἱ κυρίως ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας Δ. Βούλγαρης, Θ. Ζαΐμης καὶ ἄλλοι, ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῆς ἀπὸ Μεσολογγίου καὶ Πατρῶν εἰς

τὴν πρωτεύουσαν ἐγγιζούσης ἐπαναστάσεως φόβῳ καὶ τρόμῳ συνεχόμενοι ἐκρύπτοντο ἐν κρυφίοις τόποις, οἱ ὑπουργοί, καὶ μάλιστα ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σπυρομήλιος, ἔδειξαν ἀδράνειαν παρὰ ἄδοξον καὶ ἀδεξιότητα καταπληκτικὴν, οὐδεμίαν ἀντιτάσσοντες δύναμιν στρατιωτικὴν ἐκ τῶν ἔτι πιστῶν μενουσῶν, καὶ μετ' ἀπαθείας ἔβλεπον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ἣν προσεχώρουν νῦν καὶ πολῖται πάσης τάξεως προστρέχοντες εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος καθ' ὃν χρόνον πάντα τὰ τμήματα τοῦ στρατοῦ ἠδελφοῦντο πρὸς ἄλληλα. Ὁ ἐκ τῶν πολιτικῶν συνωμοτῶν τὴν μείζονα δεῖξας τόλμην καὶ ἐνέργειαν ἦν ὁ Ἐπαμεινώνδας Δελγιώργης, οὗτος δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην, σπεύσας εἰς τὸν

Μπενιζέλος Ροῦφος

στρατῶνα τοῦ πυροβολικοῦ, ἐπὶ τινος πυροβόλου στηρίξας χάρτου τεμάχιον συνέταξε πρωτόκολλον δι' οὗ δικαιώματι ἐπαναστατικῷ ἐκηρύσσετο ἔκπτωτος ὁ Ὁθων καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ, ἀπεφασίζετο δ' ἡ σύγκλησις Συνελεύσεως Ἐθνικῆς. Αἱματοχυσία μεγάλη δὲν ἐγένετο, εἰ καὶ ἱκανὴ ἐγένετο κατανάλωσις πυρίτιδος. Ἐν Πειραιεὶ ἐφρονεῦθη ὁ φρούραρχος, διότι προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν στασιαστῶν ν' ἀναφωνήσῃ «κάτω ὁ βασιλεὺς» ἀπήντησε «ζήτω ὁ βασιλεὺς». Τὰ ἀνάκτορα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πλήθους, ἀλλὰ δὲν ἐληλατήθησαν, ὅπως δὲν ἐληλατήθησαν αἱ οἰκίαι τῶν Γερμανῶν, ὡς ψευδῶς ἀνε-

γράφη υπό τινων Γερμανῶν ιστοριογράφων. Ταῦτα ἐγένοντο κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτωβρίου, ὅτε οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Βασιλέως συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν πάσῃ ἀδρανεῖα καὶ ἀδιαφορίᾳ ἀπέβλεπον πρὸς τὰ γινόμενα. Ὑποφωσκούσης δὲ τῆς

Ἐπαμ. Δεληγιώργης

στάσεως Ἐ. Δεληγιώργης.

11 Ὀκτωβρίου ἡ ἐπανάστασις εἶχε γίνει ἐντελῶς κυρία τῆς πόλεως, καὶ τότε οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐξεληθόντες μετέβησαν μετὰ πολλοῦ πλήθους εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Πανεπιστημίου αἰθούσῃ ἐσχηματίσθη ἐπαναστατικὴ «Προσωρινὴ Κυβέρνησις», ἀντικαθιστῶσα τὴν καταλυθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἦν δ' αὕτη τριανδρία Δ. Βούλγαρη ὡς προέδρου (ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἀντιβασιλέως καλουμένου), Κ. Κανάρη, Μπενιζέλου Ρούφου, αὕτη δὲ διώρισε καὶ τὸ νέον ὀκταμελὲς ὑπουργεῖον, τοῦ ὑπὸ Γ. Κολοκοτρώνην οἰκοθεν καταλυθέντος, τοῦ δ' ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας διαιρεθέντος εἰς δύο χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων ὑπουργεῖα ἵνα λάβῃ ὑπουργεῖον καὶ ὁ ἐκ τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπανα-

Καὶ τοιοῦτο μὲν πέρας ἔλαβεν ἡ πρώτη καὶ δξυτάτη φάσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀθήναις. Τῇ αὐτῇ δ' ἡμέρᾳ τῆς ἐν Ἀθήναις συγκροτήσεως τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ὥφθη ἐν ταῖς μεταξὺ Σαλαμῖνος καὶ Πειραιῶς ὕδασις ἡ ὠραία κορβέττα «Ἀμαλία», δι' ἧς ἐποιεῖτο τὴν περιοδεῖαν αὐτῆς ἡ βασιλικὴ συνοδεία, ἡ πανταχοῦ ἕως τότε ἐν τῇ περιοδεῖᾳ αὐτῆς πανηγυρικῆς τυγχάνουσα ὑποδοχῆς. Αὕτη κατὰ τὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας μαθοῦσα τὴν ἐν Βονίτῃ καὶ Μεσολογίῳ στάσιν ἐπέσπευσε τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπάνοδον. Ἀλλ' ὅτε ἐγνώσθη ἐν Ἀθήναις ἡ ἐπάνοδος, οἱ ἐνταῦθα πρέσβεις ἔσπευσαν εἰς συνάντησιν τοῦ Βασιλέως ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ τοῦ προσωρισμένου παρὰ τὴν Σαλαμῖνα. Ἐνταῦθα οἱ πρέσβεις συνεβούλευσαν τῷ Βασιλεῖ νὰ μὴ ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου, ἵνα μὴ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἀλλ' εὐρισκόμενος ἤδη ἀπέναντι γεγονότων τετελεσμένων ἀπέλθῃ τῆς Ἑλλάδος· ὁ Ἀγγλος μάλιστα πρεσβευτῆς (Σκάρλετ) προσήνεγκεν αὐτῷ πρὸς ἀναχώρησιν τὸ ἐν Πειραιεὶ σταθμεῦον ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον «Σκύλλα». Ὁ βασιλεὺς Ὄθων συσκεφθεὶς ἐπὶ τούτῳ μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῶν πιστῶν μενόντων ἐκ τῆς συνοδείας αὐτοῦ, ἐναντίον τῆς ἐμφαντικώταται καὶ ἐπιμονώταται ἐκδηλωθείσης γνώμης καὶ ἀξιώσεως τῆς Βασιλίσσης ἵνα ἐπιστρέψας εἰς Πελοπόννησον καλέσῃ τὸν λαὸν εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς ἔνοπλον ἀντί-

Δ. Βούλγαρης

στασιν, προϋτίμησε ν' ἀπέλθῃ, μὴ θέλων νὰ προκαλέσῃ ἀδελφοκτόνον πόλεμον καὶ αἱματοχυσίαν ἀνωφελῆ, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἀπηυδηκῶς ἐκ τῶν πολλῶν μέχρι νῦν γενομένων ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ στάσεων. Διὰ τοῦτο δ' ἐδέξατο καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ πρέσβεως γενομένην προσφορὰν τοῦ πλοίου, εἰς ὃ μετέβη μετὰ τῆς Βασιλίσσης καὶ πάντων τῶν ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἐθελησάντων νὰ μείνωσι παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἐν οἷς καὶ ὁ γενναῖος πλοίαρχος τῆς «Ἀμαλίας» Παλάσκας. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως δ' αὐτοῦ ἡ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, δημοσιευθεῖσαν διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων Κερκύρας καὶ Τεργέστης καὶ ἔχουσαν ὧδε: «Ἕλληνες! Πεισισμένοι ὅτι μετὰ τὰ τελευταῖα συμβάντα ἅτινα ἔλαβον χώραν εἰς διάφορα μέρη τοῦ βασιλείου, ἰδίως εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἡ περαιτέρω ἐν Ἑλλάδι διαμονή μου κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡδύνατο νὰ φέρῃ τοὺς κατοίκους αὐτῆς εἰς ταραχὰς αἱματηρὰς καὶ δυσκόλους νὰ καταβληθῶσιν, ἀπεφάσισα ν' ἀναχωρήσω τοῦ τόπου τούτου τὸν ὁποῖον ἠγάπησα καὶ εἰσέτι ἀγαπῶ, καὶ πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ ὁποίου ἀπὸ τριακονταετίας σχεδὸν οὔτε φροντίδων οὔτε κόπων ἐφείσθην· ἀποφεύγων πᾶσαν ἐπίδειξιν, εἶχον πρὸ ὀφθαλμοῦ μόνον τ' ἀληθῆ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα, καὶ πάσαις δυνάμεσι προσεπάθισα νὰ προαγάγω τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν, ἐπιστήσας ἰδίως τὴν προσοχὴν μου εἰς τὴν ἀμερόληπτον τῆς δικαιοσύνης ἀπονομήν. Ὅσάκις δ' ἐπρόκειτο περὶ τῶν κατὰ τοῦ προσώπου μου ἐγκλημάτων ἐδειξα πάντοτε μεγίστην ἐπιείκειαν καὶ λήθην τῶν πεπραγμένων. Ἐπιστρέφων εἰς τὴν γῆν τῆς γεννήσεώς μου λυποῦμαι ἀναλογιζόμενος τὰς συμφορὰς ὑφ' ὧν ἔπαπαιεῖται ἡ προσφιλὴς μου Ἑλλὰς ἐκ τῆς νέας πλοκῆς τῶν πραγμάτων, καὶ παρακαλῶ τὸν εὖσπλαχνον Θεὸν ν' ἀπονέμῃ πάντοτε τὴν χάριν του εἰς τὰς τύχας τῆς Ἑλλάδος. Ἐξεδόθη ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Σαλαμῖνος, τῇ 12/24 Ὀκτωβρίου 1862. Ὅθων».

Ὅθων καὶ Ἀμαλία ἐν γεροντικῇ ἡλικίᾳ

Ἡ βασιλικὴ συνοδεία μετέβη εἰς Μόναχον διὰ Τεργέστης, καὶ μετὰ βραχείαν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ διαμονὴν ἐγκατεστάθη ἐν Βαμβέργῃ, ἔνθα ἐπέζησεν ὁ Ὅθων πέντε περίπου ἔτη τῇ ἐξ Ἑλλάδος ἐξορίᾳ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ θεραπείας τὸ πλεῖστον ἑλληνικῆς καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν (ὥπως καὶ ἡ Ἀμαλία) ἔχων γλῶσσαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Εἰ καὶ οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ οἶκος καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ μέχρι σήμερον παρητήσαντο τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος δικαιώματα αὐτῶν, ὁ ἀγαθὸς ἀλλ' ἀτυχὴς Βασιλεὺς, καίπερ θερμότατον πάντοτε τρέφων διαφέρον πρὸς τὰς περαιτέρω τύχας τῆς Ἑλλάδος, ἀπέσχε πάσης, καὶ τῆς ἐλαχίστης ἔτι καὶ ἐμμεσωτάτης, ἀναμίξεως εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, παρακολουθῶν μετὰ συμπαιθείας τὰς τύχας τῆς χώρας καὶ τοῦ λαοῦ, οὗ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἔτη, καὶ εὐχόμενος καὶ ποιῶν πᾶν ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτοῦ,

ιδίως ὥς πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν πόθων (εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ κρητικῷ ἀγῶνος τοῦ 1866-69 ἐπιτροπείαν ἔπεμψεν ἐκ τῶν πρώτων 30 χιλ. φρ. ἐκ τῆς μετρίας αὐτοῦ ἐκ τῆς βαυαρικῆς αὐλῆς ἐπιχορηγήσεως), ἐτελεύτησε δὲ τῇ 14/26 Ἰουλίου

Ὁ Ὀθων νεκρός

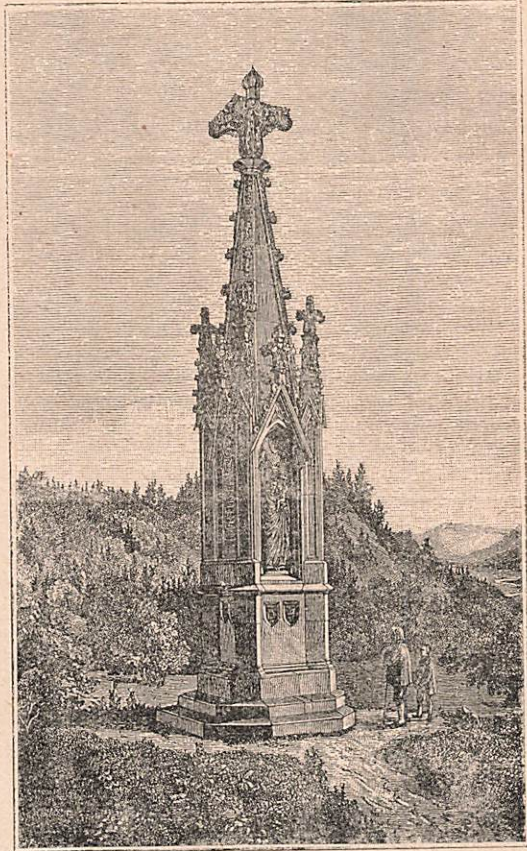
1867, τῷ 52 ἔτει τῆς ἡλικίας, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κρητικῷ ἀγῶνος, μετὰ τῆς χαρᾶς τῆς τότε ἐλπιζομένης ὑφ' ὅλου τοῦ Ἑθνους καὶ λίαν προσεχοῦς θεωρουμένης, ἀλλὰ μὴ πραγματοποιθείσης ἐλευθερώσεως τῆς Κρήτης. Ὁ νεκρὸς αὐτοῦ περιβεβλημένος τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ στολὴν, κατὰ παραγγελίαν αὐτοῦ πρὸ τοῦ θανάτου γενομένην, μετηνέχθη εἰς Μόναχον καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγ. Γαστανοῦ, ἔνθα ὁ τάφος οὗτος εἶναι νῦν προσκυνητήριον τῶν εἰς Μόναχον μεταβαίνοντων Ἑλλήνων. Ὁκτὼ ἔτη ἐπέζησε τῇ τοῦ Ὀθωνος τελευτῇ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία (θανοῦσα τῇ 8/20 Μαΐου 1875), διατηρήσασα μέχρι τέλους τὴν ἑλληνικὴν αὐτῆς ὑπὸ Ἑλληνίδων δεσποινῶν καὶ δεσποινίδων θεραπείαν καὶ τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.

Μετὰ τὴν ἥσυχον καὶ εἰρηνικὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀθωνος, ἡ ἐπανάστασις ἔλαβεν ἐν Ἑλλάδι τὴν ὀμαλὴν αὐτῆς πορείαν ἐξελίξεως· ἀντίδρασις σπουδαία οὐδαμοῦ τοῦ κράτους ἐφάνη. Αἱ ἐνιαχοῦ τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἐν Μάνη ὑπὲρ τοῦ ἔξωσθέντος Βασιλέως διαδηλώσεις αἵτινες, ἂν ὁ Ὀθων μετέβαινεν αὐτόσε, ὥς ἡξίου ἡ Ἀμαλία, ἠδύναντο νὰ λάβωσιν εὐρυτάτας καὶ κινδυνωδεστάτας διαστάσεις καὶ χαρακτῆρα ἐμφυλίου πολέμου, ταχέως κατέπαυσαν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀθωνος. Ἐτερος κίνδυνος σοβαρώτατος ἐμφυλίου πολέμου ἐξ αὐτῆς τῆς κοιτίδος τῆς ἐπαναστάσεως, ἐξ Ἀκαρνανίας ἀπολυθείς, ἀπεσοβήθη ἐν τῇ γενέσει αὐτοῦ ὑπὸ τῆς καλῆς τύχης τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχηγῶν. Ὁ ἐν Βονίτῃ πρωτοεργὸς τῆς ἐπαναστάσεως Θεόδωρος Γρίβας, βλέπων ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις συνωμόται ἐδρέποντο αὐτοὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ σπαρέντας καρπούς, ἀμνημονοῦντες ὅλως αὐτοῦ, παρεσκευάσθη εὐθύς εἰς στρατείαν ἐναντίον αὐτῶν, τρόμον ἐμποιῶν τοῖς ἄρχουσιν

τούτοις. Ἐνῶ δ' οὗτοι ἐξήτουν παντὶ τρόπῳ νὰ ἐξευμενίσωσι τὸν ἄνδρα, δημιουργοῦντες ἀξιώματα στρατιωτικά ἀνύπαρκτα ἐν πολλοῖς καὶ ἀναγορεύοντες αὐτὸν *στραταρχὴν* (!), αἶφνης ἠγγέλθη ὁ ἐν Μεσολογγίῳ ἀπροσδοκίτως ἐπελθὼν θάνατος αὐτοῦ. Καὶ πάντως μὲν πιθανώτατον ὅτι ὁ θάνατος τοῦ γηραιοῦ ὀπλαρχηγοῦ (θανόντος κατὰ τὸ 65 ἔτος τῆς ἡλικίας) ἦν ἀποτέλεσμα τῶν μόχθων τῆς στρατείας καὶ τῶν πολλῶν ἠθικῶν συγκινήσεων τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλ' ἦν ὁ θάνατος τοσοῦτον ἀπροσδόκητος καὶ τοσοῦτον ἐπικαιρος διὰ τὸ συμφέρον τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ὥστε δὲν ἔλειπον καὶ καχύποπτοι ὑποθέσεις περὶ τοῦ μὴ ὅλως φυσικοῦ τοῦ γεγονότος. Ὅπως δὴποτε ὅμως διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Θ. Γρίβα ἡ ἐν Ἀθήναις κυβέρνησις καὶ κινδύνου ἀπηλλάγη σοβαροῦ καὶ εἰς ὀμαλωτέραν, ἐξ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀπόψεως, διηύθυνεν ὁδὸν τὴν τῆς ἐπαναστάσεως πορείαν.

Ἐξωτερικῶς ἡ ἐπανάστασις οὐδεμίαν ἠγειρε διαμαρτυρίαν, εἰς οὐδεμίαν προσέκρουσεν ἀντίδρασιν. Ἐκ τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων ἡ Ρωσία δὲν εἶδε μὲν μετ' ὅμματος εὐμενοῦς τὴν ἐπανάστασιν θριαμβεύουσιν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ οὐδαμῶς διεμαρτυρήθη, ἀφοῦ μάλιστα οἱ ἐν Ἑλλάδι φίλοι τῆς Ρωσίας πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμουν τὴν ἀνατροπὴν τοῦ θρόνου τοῦ Ὄθωνος, ἵνα ἀνέλθῃ εἰς τοῦτον ὁ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Β' ἐκ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ ἀνεψιὸς μέγας δούξ Εὐγένιος Λαΐχτενβεργ, Ὁρθόδοξος τὸ θρησκεύμα. Ἡ Γαλλία ὡσαύτως μετ' ἀδιαφορίας ἀπέβλεπεν εἰς τὰ γενόμενα, ἀφοῦ ὁ Ὄθων δὲν ἦτο πρόσωπον λίαν ἀρεστὸν τῷ Ναπολέοντι Γ'. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν συνέβη τι νῦν ἰδιὸν τε καὶ παράδοξον. Ἡ Ἀγγλία αὕτη

Ἡ παρὰ τὴν λίμνην Tegernsee

«Στήλη τοῦ Ὄθωνος»

Επὶ τῶν πλευρῶν αὐτῆς αἱ κάτωθι ἐπιγραφαὶ γερμανιστί·

Βασιλεὺς Λουδοβίκου
ὁ δευτερότοκος υἱὸς
Ὄθων

ἀπεσπᾶσθη ἐνταῦθα ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης
μεταβαίνων εἰς Ἑλλάδα
ὡς βασιλεὺς καὶ σωτὴρ αὐτῆς
τῇ 6 Δεκεμβρίου 1832

Οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Rosenheim
καὶ ἐξ ὅλων τῶν νομῶν τῆς Βαυαρίας
συμπονοῦσαι γυναῖκες
διαίονισαν ἐνταῦθα τὴν συμπάθειάν των
καὶ τὴν τῆς βασιλείσεως των μητρικὴν στοργὴν
τῇ 1 Ἰουνίου 1835

Ἡ βασίλισσα τῆς Βαυαρίας Θερεσία
ἔχυσεν ἐνταῦθα
διὰ τὸν προσφιλέστατον αὐτῆς υἱὸν
Ὄθωνα

πικρὰ δάκρυα ἀποχωρισμοῦ.
Εἶθε νὰ γίνωσι ταῦτα δάκρυα χαρᾶς

καὶ μάλιστα ὁ πρωθυπουργὸς αὐτῆς Πάλμερστον, ἐνῶ πρὸ τοσούτου χρόνου εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τοῦ Ὁθωνος καὶ πρὸ πολλοῦ εἰργάζετο ἵνα καταστήσῃ ἀφόρητον τὴν θέσιν τοῦ ἀτυχοῦς Βασιλέως καὶ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παραίτησιν, ἀπὸ τῆς ἐν Ναυπλίῳ στάσεως τοῦ Φεβρουαρίου μεταβαλοῦσα πολιτικὴν ἐκηρύσσετο θερμὴ ὑπέρμαχος τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι δυναστείας τῶν Βιττελσβάχων· τοῦτο δ' ἐποίει διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ναυπλίου ἦτο ἔργον τῆς ἐν Ἑλλάδι φιλορρώσου μεριδος, ἥτις ἀπὸ ἐτῶν εἶχε κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ εἰρημένου μεγάλου δουκὸς Λάιχτεμβεργ εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον καὶ παρῆναι τῷ Ὁθωνι νὰ κηρύξῃ διάδοχον αὐτοῦ τὸν εἰρημένον ἡγεμονόπαιδα. Ἡ δ' ἀγγλικὴ κυβέρνησις οὐδαμῶς ἀνεχομένη νὰ γίνηται λόγος περὶ τοιούτου ἐνδεχομένου, ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ὁθωνος ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ λαβοῦσα εἰδήσεις ἀμυδρὰς περὶ τῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γρίβαν ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος τεκταινομένων, εἶχε πέμψει πολεμικὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας, ἵνα πατάξῃ οἰονδήποτε ἐντεῦθεν ἐκρηγνύμενον ἐπαναστατικὸν κίνημα· αὐτὸς δ' ὁ διοικητὴς τοῦ πολεμικοῦ εἶχε δηλώσει τῷ Ὁθωνι τὸν σκοπὸν τοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα παράλια περίπλου τοῦ πλοίου, ὑπισχνόμενος τῷ Βασιλεῖ πᾶσαν συνδρομὴν ἐναντίον παντὸς ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι κινήματος. Ἀλλ' ὁ Ὁθων, ὑπόπτως ἔχων πρὸς τὴν ἀγγλικὴν ταύτην δωρεάν, δὲν ἐπωφελήθη αὐτήν, σκοπῶν μετὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ περιοδείαν νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ εἰρηνύσῃ πανταχοῦ τὰ πνεύματα. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς ὁ Ὁθων καθηρέθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ἡ ἐπ' ἐσχάτων τοσούτον ὑπερμαχοῦσα τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνος, ἀπαξ ἀνατραπέντος τούτου ἔτεινεν εὐθὺς χεῖρα φιλικωτάτην πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, οὐ μόνον ἐπιδοκιμάζουσα ταύτην διὰ τοῦ τύπου τοῦ ἀγγλικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνουμένη καὶ τὴν τῆς Ἑπτανήσου ἔνωσιν ἂν μὴ ἡ ἐπανάστασις παρεξέτρεπετο τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἡσυχίας καὶ ἐνέμενεν ἐν τῷ συστήματι τῷ μοναρχικῷ.

Οὕτω προσεφέρετο νῦν ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ πρὸς τὴν ἐπανάστασιν, ἵνα μὴ ἡ Ρωσία καὶ ἡ ὥσφζουσα ἐν Ἑλλάδι μερὶς ἐπωφεληθῶσι τὴν ἐπανάστασιν ταύτην πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνάρρησιν τοῦ Ὁρθοδόξου ἡγεμονόπαιδος δουκὸς Λάιχτεμβεργ, ὑπὲρ οὗ ἐδήλου διαφέρον καὶ ἡ Γαλλία ὡς συγγενοῦς καὶ πρὸς τὸν Ναπολέοντειον αὐτοκρατορικὸν οἶκον. Ἡ προσωρινὴ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις, ἐννοήσασα τὰ μυστήρια τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐκηρύχθη εὐθὺς ὑπὲρ τῆς μοναρχίας καὶ δὴ μονάρχου ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Ἀγγλίας πρίγκιπος Ἀλφρέδου (δουκὸς Ἐδιμβούργου), τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας. Καὶ νῦν τὸ πλεῖστον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν τε τῷ βασιλείῳ καὶ ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἀμέσως ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ Ἀγγλοῦ βασιλόπαιδος, αὐτὴ δ' ἡ κυβέρνησις προλαμβάνουσα τὸ ἔργον τῆς Συντακτικῆς Συνελεύσεως, ἥς ἡ ἐκλογή ἐκηρύχθη ἤδη, καὶ μειοῦσα τὰ κυριαρχικὰ ταύτης δικαιώματα (δυναμένης καὶ δημοκρατικὸν πολίτευμα νὰ ἰδρύσῃ), διεξήγαγε δημοψήφισμα καθ' ὅλον τὸ κράτος καὶ ἐν ταῖς ἑξὼ ἑλληνικαῖς ἀποικίαις πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ νέου βασιλέως· τοιοῦτος δ' ὑπεδείχθη διὰ μεγίστης πλειοψηφίας ὁ πρίγκιψ Ἀλφρέδος, τοῦ δουκὸς Λάιχτεμβεργ λαβόντος ἀναλόγως πολλῶ ὀλιγωτέρας ψήφους. Οὕτως δ' ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις εὐρεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος οὐδ' ἠδύνατο κἄν νὰ συζητήσῃ τὸ ζήτημα μοναρχίας ἢ δημοκρατίας, ἀλλ' ἐπεκύρωσεν ἀπλούστατα τὸ ἔργον τοῦ δημοψηφίσματος. Οὕτως ἐδριάμβευsen ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ἥτις καὶ ἄλλως ὑψώθη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους διὰ τῆς ἐπισήμου ὑποχρεώσεως ἣν ἔδωκε περὶ ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἂν οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐκλέξει

Η ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΑΓΗΣΟΥ

ΨΗΦΙΖΕΙ

Ἐγένετο ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ. Κερκύρα, τῇ κγ'. Σεπτεμβρίου τοῦ Σωτηρίου ἔτους αὔξγ'.

[illegible]

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,,

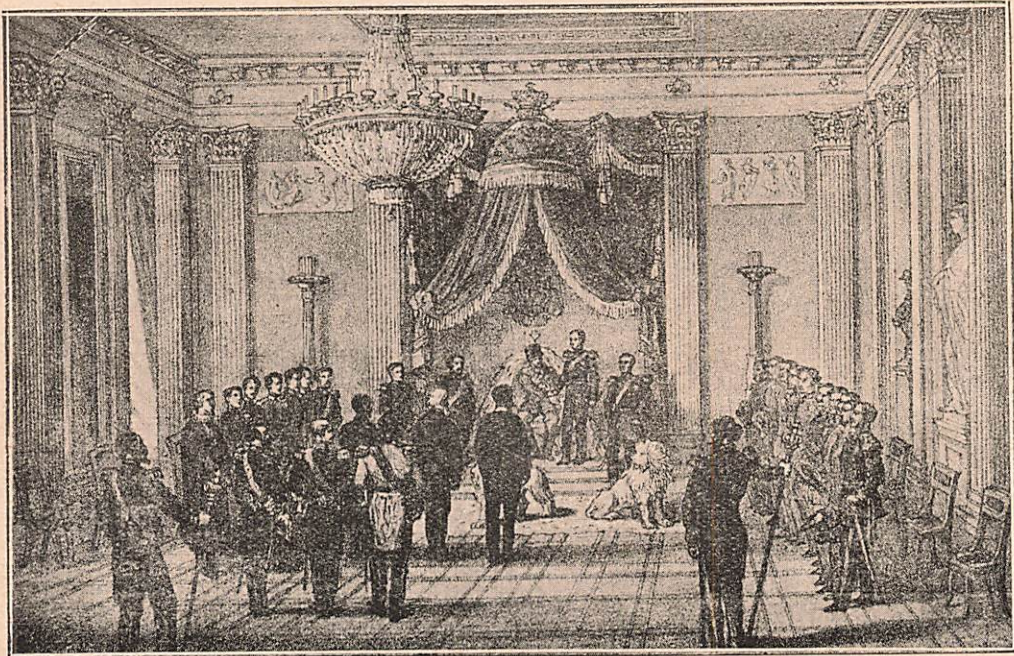
βασιλέα ἀρεστὸν τῇ βασιλείᾳ τῆς Ἀγγλίας, πέμψασα ἐπὶ τούτῳ καὶ ἑκτακὸν ἐπίτροπον τὸν σὲρ Ἑρρίκον Ἑλλιοτ εἰς Ἑλλάδα, ὅστις ἐνθουσιωδεστάτης, ὥς εἰκός, τυχὼν ὑποδοχῆς ἐν Ἀθήναις ἐπισημότατα ἐκήρυξε τὰς περὶ ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπαγγελίας. Ἀλλ' ἡ διενεργηθεῖσα ἐκλογὴ τοῦ Ἀλφρέδου προὔκάλεσε διαμαρτυρίαν τῶν δύο ἐτέρων προστατίδων καλουμένων Δυνάμεων, Ρωσίας ὁμοῦ καὶ Γαλλίας, αἵτινες στηριζόμεναι ἐπὶ τῆς συνθήκης τοῦ 1830 τῆς ἀποκλειούσης ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου τὰ μέλη τῶν βασιλικῶν οἰκῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἡμφισβήτησαν τὴν ἐξ ἀπόψεως διεθνoῦς νομιμότητα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀγγλοῦ πρίγκιπος. Ἡ Ἀγγλία συνήνεσε τότε εἰς τὴν μὴ παραδοχὴν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἀλφρέδου, ἀλλ' ἀπῆλθει συγχρόνως ν' ἀποκλεισθῇ τῆς ὑποψηφιότητος καὶ ὁ Λάιχτεμβεργ. Ἡ Ρωσία, μετὰ τινὰς ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν ἰσχὴν τῶν διατάξεων τῆς συνθήκης τοῦ 1830 προκειμένου περὶ τῆς συγγενείας τοῦ Λάιχτεμβεργ πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῆς Ρωσίας, συνήνεσεν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Λάιχτεμβεργ. Ἀποκλεισθέντων δ' οὕτω τοῦ τε Ἀγγλοῦ καὶ τοῦ Ρώσου ἡγεμονοπαίδων, ἡ Ἀγγλία ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς εὐρέσεως ἡγεμόνος εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον, καὶ μετὰ πολλὰς πρὸς διαφόρους ἡγεμονικοὺς οἴκους διαπραγματεύσεις ἡ ἐκλογὴ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ λόρδου Πάλμερστον ἔπесεν ἐπὶ τὸν πρίγκιπα Γουλιέλμον Γεώργιον τῆς Δανίας, ἐκ πλαγίου κλάδου τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Δανίας, υἱὸν τοῦ ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὡς νομίμου μέλλοντος διαδόχου τοῦ δανικοῦ θρόνου ἀναγνωρισθέντος πρίγκιπος Χριστιανοῦ Χολστάιν-Σόνδερβουργ-Γλυξβούργου. Τῆς ἀγγλικῆς περὶ ὑποψηφιότητος προτάσεως γενομένης δεκτῆς κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Φρειδερίκου Ζ' καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ πρίγκιπος (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1863), ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις κατ' εἰσήγησιν ἀγγλικὴν ἀνεκήρυσεν ὁμοφώνως τὸν εἰρημένον πρίγκιπα Γουλιέλμον Γεώργιον «Συνταγματικὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων», ἐξελέξατο δ' ἐπιτροπεῖαν τριῶν ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, Κ. Κανάρη, Θ. Ζαΐμη καὶ Α. Γρίβα (υἱοῦ τοῦ Θ. Γρίβα), ἵνα μεταβᾷσα εἰς Κοπενάγην προσενέγκῃ τὸ στέμμα τὸ ἑλληνικὸν εἰς τὸν Δανὸν πρίγκιπα. Ἡ ἐπιτροπεῖα μεταβᾷσα εἰς τὴν δανικὴν πρωτεύουσιν ἔτυχε τιμητικῆς ὑποδοχῆς παρὰ τῆς αὐλῆς καὶ παρὰ τοῦ λαοῦ, ἰδίως δ' ὁ Κανάρης ἐγένετο ὑποκείμενον θαυμασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καὶ ὕμνων πολλῶν ἐν ταῖς στήλαις τοῦ ἐγχωρίου τύπου· ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ εὐθὺς τὴν ἀνατεθεισάν αὐτῇ ἐντολήν. Διότι ἡ δανικὴ αὐλὴ δεξαμένη κατ' ἀρχὴν τὴν ὑποψηφιότητα προέτεινεν ἱκανοὺς ὄρους ἐν ταῖς λεπτομερείαις, πρὸ πάντων τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου, τὴν αὔξησιν τῆς εἰς τὸν Ὀθωνα δεδομένης, μόλις ἀνερχομένης εἰς ἑκατομμύριον δραχμ., ἐπιχορηγήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸν μάλιστα δυσεκτέλεστον ὅρον ἵνα ὁ οἶκος Βίττελσβαχ παραιτήσῃται τὰ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου δικαιώματα αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν αἱ διαπραγματεύσεις παρετάθησαν μέχρις Ἰουνίου. Καὶ ὁ μὲν περὶ ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ὅρος ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τὴν Παρισινήν συνθήκην τοῦ 1815 ὑπογραψαῶν Δυνάμεων, παρὰ πάσας τὰς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐγερθεῖσας ἀντιρρήσεις, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ περὶ αὐξήσεως τῆς ἐπιχορηγήσεως, ἀφοῦ καὶ αἱ

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος κατὰ τὴν ἐποχὴν
τῆς ἐκλογῆς του εἰς τὸν θρόνον
τῆς Ἑλλάδος

Ίόνιοι νῆσοι ἔμελλον νὰ λάβωσι τὸ ἀνήκον αὐταῖς μέρος εἰς τὴν ἐπιχορήγησιν, ὑπεσχέθησαν δὲ καὶ αἱ τρεῖς αὐλαὶ νὰ καταλείπωσιν ἐνιαυσίως ὑπὲρ τοῦ βασιλέως μικρόν τι μέρος (10 χιλ. λίρ. στερλ.) ἐκάστη τῆς εἰς αὐτὰς διδομένης ἐτησίως ἀπέναντι τοῦ δανείου

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ προσφέρει τὸ στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα Γεώργιον τῆς Δανίας

τῶν 60 ἑκατ. χρηματικῆς ποσότητος. Ἄλλ' ὁ ὅρος περὶ παραιτήσεως τοῦ Βιτελσβαχικοῦ οἴκου ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου δικαιωμάτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ, ἀντὶ δὲ τῆς τοιαύτης παραιτήσεως ἀνέλαβον αὐταὶ αἱ τρεῖς Δυνάμεις νὰ καταργήσωσι τὰ δικαιώματα ταῦτα. Οὕτω προεξομαλυνθεισῶν τῶν δυσχερειῶν, οἱ ἐν Λονδίῳ κατ' Ἰούνιον συνελθόντες ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων (οἱ πρόεσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἰωάννου Ρῶσσελ) διὰ τριῶν συνεδριῶν καὶ πρωτοκόλλων ἔλυσαν τὸ ὅλον ζήτημα· καὶ τῆς δανικῆς δ' αὐλῆς ἀρκεσθείσης εἰς τὰ γενόμενα, ὁ Κανάρης ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Συνελεύσεως προσήνεγκε τὸ στέμμα εἰς τὸν Γεώργιον ἐν μεγάλῃ καὶ λαμπρᾷ τελετῇ, εἰς ἣν ἐπικολούθησαν αἱ συνήθεις ἐφορταί. Μετὰ ταῦτα ἡ μὲν ἐπιτροπεὶα ἐπέστρεψεν εὐθὺς οἴκαδε, ὁ δὲ νεαρὸς Βασιλεὺς, ὁ τὸ 18 τῆς ἡλικίας ἄγων τότε ἔτος, ἐνήλικος κηρυχθεὶς, ἀφοῦ ἔμεινεν ἔτι μέχρι τοῦ φθινοπώρου ἐν Κοπενάγῃ, ἀνεχώρησε κατὰ Σεπτέμβριον ἀπὸ τῆς Δανίας καί, ἀφοῦ ἐπεσκέψατο τὴν αὐλὴν Πετροπόλεως, εἶτα δὲ καὶ τὴν τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων καὶ ἐν πάσαις ταύταις, ιδίως ἐν Πετροπόλει καὶ ἐν Λονδίῳ, συμπαθητικωτάτης ἔτυχεν ὑποδοχῆς, ἀφίκετο περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνθουσιωδῶς γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ἐναγωνίως προσδοκῶντος αὐτὸν ἑλληνικοῦ λαοῦ (1).

(1) Ὡς σύμβουλος ἰδιαίτερος ἀλλ' ἰδιωτικὸς ἐπέμφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1863 ὑπὸ τῆς δανικῆς αὐλῆς ἀνὴρ Δανός, πολιτικὸς πολυμαθέστατος, ἐμπειροτάτος δὲ καὶ περὶ τὰ τῆς διοικήσεως καὶ κυβερνήτης ἐν Δανίᾳ ἀναδειχθεὶς, ὁ Γουλιέλμος Σπόνεκ. Ὁ ἀνὴρ ἦν λίαν χρήσιμος τῷ βασιλεὶ Γεωρ-

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Βασιλεὺς κατήρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἰόνιος Βουλὴ ἐκίρυντε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν, καὶ Ἰόνιοι πληρεξούσιοι ἐκλεγέντες μετέβαινον εἰς τὴν Ἑθνικὴν Συνέλευσιν, ἵνα μετέχωσι τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, τῆς τε συντακτικῆς καὶ τῆς νομοθετικῆς. Ἡ συντακτικὴ ἐργασία τῆς Συνελεύσεως, παρασκευασθεῖσα ὑπὸ πολυμελοῦς ἐπιτροπείας, βραδέως συνεζητήθη ἐν τῇ ὁλομελείᾳ τῆς Συνελεύσεως, κατέληξε δ' εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νέου Συντάγματος, εἰς ὃ ὥμοσε καὶ ὁ νέος Βασιλεὺς πανηγυρικῶς. Αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τοῦ νέου Συντάγματος ἦσαν ἡ ἀνακήρυξις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ἐκκλησίας τοῦ κράτους, μετὰ τῆς καὶ ἐν τῷ προηγουμένῳ Συντάγματι καθιερωμένης ἀρχῆς τῆς ἀνεξίτηλότητος, ἡ ἐπίσημος ἀνακήρυξις τῆς τοῦ λαοῦ κυριαρχίας καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἐκπορεύσεως καὶ ἐπὶ ταύτης ἐδραιώσεως πασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν, καὶ διατάξεις ἀσφαλέστερον ἐγγυόμεναι τὴν προσωπικὴν τῶν πολιτῶν ἐλευθερίαν, Βουλὴ ἀντιπροσώπων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπ' εὐθείας δι' ἀπλῆς ἐκλογῆς ἐκλεγομένη κατὰ τετραετίαν (παρεχομένου τῷ Στέμματι τοῦ ἀπεριορίστου δικαιώματος τῆς διαλύσεως) καὶ κατάργησις τῆς Γερουσίας. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν ἄθικτον τὸ Σύνταγμα ἐπὶ 10 ἔτη, μεθ' ὧν τὴν πάροδον ἐπετρέπετο ἡ τῶν μὴ οὐσιωδῶν ὅρων μεταβολὴ ὑπὸ Βουλῆς ἀναθεωρητικῆς, ἐχούσης διπλάσιον τοῦ τῆς τακτικῆς Βουλῆς ἀριθμὸν βουλευτῶν, ἐργαζομένης δὲ κατ' ἰδιαιτέρας ἐν τῷ Συντάγματι ἀναγραφόμενας διατάξεις. Τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τοῦ Συντάγματος ἡ Συνέλευσις ἀνέθηκεν εἰς τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐξεπόνησε δ' ἡ Συνέλευσις, πρὶν κηρῦξιν τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς (κατὰ Ὀκτώβριον 1864), καὶ νέον νόμον περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδίως τοῦ δημάρχου, ἐκλεγομένου διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατὰ δὲ τὸν νόμον τοῦτον ἐγένοντο βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ τῆς πρώτης ἐπὶ τῆς νέας βασιλείας Βουλῆς κατὰ τὸ 1865, ἀφοῦ κατὰ Μάιον τοῦ προηγουμένου ἔτους (1864) ἐτελέσθη ἐπισημότατα καὶ ἡ ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, μεταβάλλοντος τοῦ βασιλέως εἰς Κέρκυραν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους καὶ παραλαβόντος ἐν πάσῃ πανηγυρικῇ ἐπισημότητι παρὰ τῶν ἀγγλικῶν ἀρχῶν τὴν ἀρχὴν καὶ κυριότητα τῶν νήσων.

Ἐπὶ τοιούτοις οἰωνοῖς ἦρξατο ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου Α' (1).

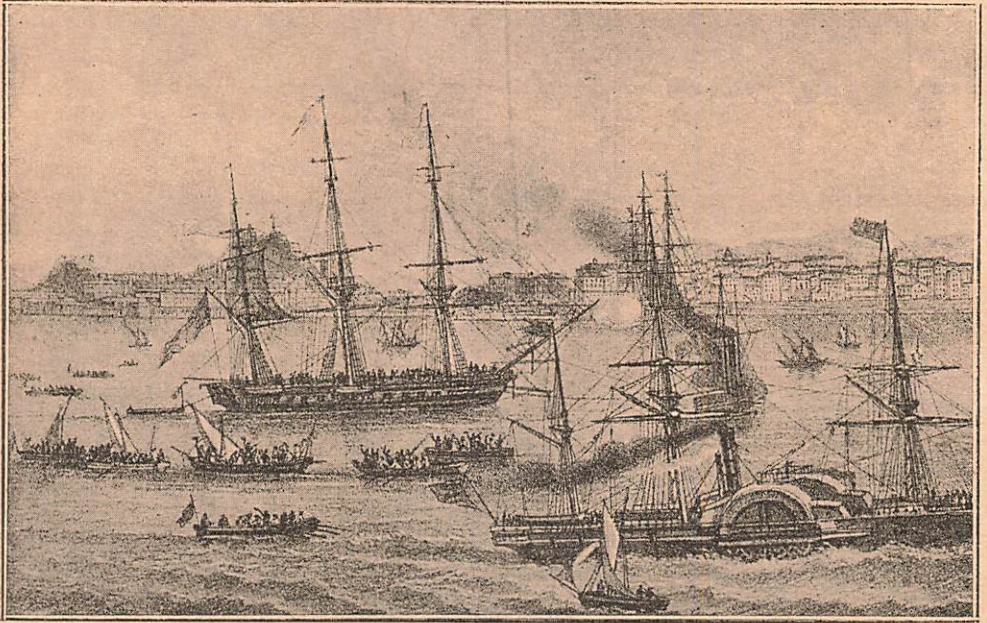
Γουλιέλμος Σπόνεξ

γὰρ ἄλλ' ἢ θέσις αὐτοῦ ἦτο λίαν ἀνώμαλος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ αὐτῇ, ὥς οὐδεμίαν ἐπίσημον θέσιν ὑπεύθυνον κατέχοντος καὶ ὅμως θεωρουμένου ὑπὸ τῶν ἀντιπολιτευομένων τῇ καθεστηκυίᾳ κυβερνήσει ὡς ραδιοῦργουόντος ἐν τῇ αὐτῇ καὶ ἄλλως δὲ λίαν ἀγερώχου καὶ ὑπερόπτου ἐμφανιόμενου. Διὰ τῶν ἐναντίων αὐτοῦ ἐντόνων φωνῶν τοῦ Δεληγεώργη καὶ τῶν δημαγωγικῶν διαδηλώσεων αὐτοῦ, δύο ἔτη μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀφίξιν ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὴν χώραν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ οἰκαδε, ἔνθα καὶ ἐτελεύτησε μετὰ τινα ἔτη (1869).

(1) Ἡ πολυπόθητος ἔνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τοῦ βασιλείου, ἡ καθαγιάσις τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας ταύτης, τελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς 10 Ὀκτωβρίου, ἐν τῇ λαμπρᾷ αὐτῆς εἰκόνι ἐδέξατο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ τινες κηλίδας ἠθικάς. Ἡ πρώτη τούτων ἦν ἡ τῷ 1866 εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν τοῦ βασιλείου γενομένη ὑποταγὴ καὶ προσάρτησις τῆς Ἑπτανησιακῆς Ἐκκλησίας, τῆς τέως ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς κυριαρχίας ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης

Ἡ Ἐθνικὴ Συντακτικὴ Συνέλευσις, ὡς ἐρρήθη ἤδη, διελύθη ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 64, ἀφοῦ ἐψήφισε καὶ τὸν νέον περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν νόμον, καθ' ὃν ἐμελ-

Πρώτη ἀφίξις ἐλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Κέρκυραν

λον νὰ διεξαχθῶσι καὶ νῦν αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαί. Ὑπουργεῖον ὅπερ ἡ Ἐθνικὴ Συν-

Ἐκκλησίᾳς ἐξαρτομένης, καὶ πολλὰ ὑπὸ τὴν ταύτης αἰγίδα ὀρθοτομησάσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ θαυμαστοὺς ἀναδειξάσης λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας ἄνδρας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ διαπρέψαντας (Ἡλίαν Μηνιάτην, Εὐγένιον Βούλγαρην, Νικηφόρον Θεοτόκην καὶ ἄλλων μεγαλοπρεπῇ χορείᾳ σοφῶν θεολόγων ἀνδρῶν), νῦν δ' εἰς τὴν αὐτὴν ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν θέσιν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου καταδικαζομένης. Ἡ δευτέρα εἶναι ὅτι ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις κατήργησε νῦν ἐν φωτοβόλον ἐν τῇ ἐλληνικῇ Ἀνατολῇ συμπᾶσιν κέντρον, τὴν Ἰόνιον καλουμένην Ἀκαδήμειαν τῆς Κερκύρας, ἐστὶν παιδεύσεως γραμμάτων ἐλληνικῶν, μεγάλῃν παραγαγοῦσαν καὶ ἀναδείξασαν χορείαν ἀνδρῶν σοφῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Γένους. Ἡ Ἀκαδήμεια αὕτη ἦν ἴδρυμα τοῦ μεγάλου καὶ μοναδικοῦ φιλέλληνης Ἀγγλου κόμητος Γκιλφόρδου, μεγάλου ἐραστοῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας, καὶ θαυμαστοῦ παντὸς ὅ,τι ἐλληνικοῦ, περιηγησαμένου πάσας τὰς χώρας ἐν αἷς ἐλαλεῖτο ἡ γλῶσσα ἢ ἑλληνικὴ, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ ἀγάπην καὶ σεβασμὸν ἄπειρον καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἐλληνικὴν Ὀρθοδοξίαν ἐμπνευσθέντος, ἦν ἐπὶ τέλους καὶ ἡσπάσατο. Ὁ Γκιλφορδ ἴδρυσεν καὶ ἐπρόειπεν τὴν Ἰόνιον Ἀκαδήμειαν, τὴν προσεγεγοῦσαν τοσαύτας ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς 10 Ὀκτωβρίου κατήργησαν τὸ μέγα τοῦτο φυτώριον καὶ ἐμβιωτήριον τῆς ἐλληνικῆς σοφίας, ἔσβησαν δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ μεγάλου εὐεργέτου ἱδρυτοῦ (θανόντος τῷ 1827 κατὰ τὸ 61 ἔτος τῆς ζωῆς αὐτοῦ, πρὶν εὐτυχίῃ νὰ ἴδῃ τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς ἀγωνιζομένης ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλλάδος). Ἡ Ἀκαδήμεια κατηργήθη διότι δὴθεν ὑπῆρχε Πανεπιστήμιον ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἡθικὸς οὗτος καὶ πνευματικὸς παραλογισμὸς ἀπέβη λίαν ἐπιζήμιος διὰ τὴν καθόλου ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ἦν ἐστέργησε πολυτίμου πνευματικοῦ κέντρου, ἰδίως δὲ εἰς τὴν τῆς Ἐπτανήσου πνευματικὴν ζωὴν, ἡ ὁποία ὡς παράδοσις τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς ἐλληνικῆς ιδέας κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

ἐλευσις κατέλιπεν ὅπισθεν αὐτῆς ἦν τὸ ὑπουργεῖον Κανάρη - Κουμουνδοῦρου, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ προέδρου Κ. Κανάρη, ἔχοντος τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, κυριώτατον πρόσωπον ἦν ὁ Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος, ὢν ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς δυαρχίας ταύτης τὸ οἶονεῖ συμμαχικὸν τοῦτο ὑπουργεῖον δὲν ἐπέζησε πολὺ τῆς διαλύσεως τῆς Συνελεύσεως, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους (1865) παραιτηθέντος τοῦ Κανάρη ὁ Κουμουνδοῦρος ἀνέλαβε καὶ τὴν προεδρίαν τοῦ ὑπουργείου· οὗτος δὲ διεξήγαγε κατ' Ἀπρίλιον τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τῆς πρώτης περιόδου, αἵτινες κατὰ τὰς ὁμολογίας καὶ αὐτῶν τῶν ἀντιθέτων διεξήχθησαν μεθ' ἱκανῆς τάξεως καὶ ἐλευθερίας, ἐκλεγέντων πάντων τῶν ἐπισήμων προσώπων τῆς διαλυθείσης Ἐθνοσυνελεύσεως, Δ. Βούλγαρη, Ἐ. Δεληγεώργη, Δ. Χρηστίδου, Σωτηροπούλου καὶ ἄλλων ἐπισήμων ἀνδρῶν.

Γεώργιος Α' κατὰ τὴν ἔλευσίν του εἰς Ἑλλάδα

Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἐκλογῶν καὶ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ μετὰ ταύτας μέχρι τῆς ἐνάξεως τῆς πρώτης συνόδου τῆς βουλευτικῆς περιόδου πολλὰς ἡ Κυβέρνησις ἐπάλαιεν ἀνωμαλίας. Ἡ διαλυθεῖσα Συνέλευσις κατέλιπεν ὅπισθεν αὐτῆς πολλὰς φιλοδοξίας μὴ ἱκανοποιηθείσας, πολλὰ πολιτικὰ καὶ δὴ καὶ κομματικὰ πάθη. Ἐγίνετο δὲ λόγος καὶ περὶ συνωμοσιῶν ἐναντίον τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ ἀπογοητεύσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς μελλούσης παραιτήσεως αὐτοῦ.

Καὶ τούτων μὲν τῶν φημῶν αἱ πολλαὶ ἦσαν ψευδεῖς ἀφοῦ διαρκουσῶν τῶν ἐκλογῶν ὁ Βασιλεὺς εὗρισκετο ἐν περιοδείᾳ. Ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχέ τις βάσις εἰς τὰ διαδιδόμενα ἔμαρτύρουν αἱ τε ἐμπιστευτικαὶ καὶ ἐπίσημοι πρὸς τὰς ἐπαρχιακὰς ἀρχὰς ἐγκύκλιοι τῆς κυβερνήσεως, ἐφιστῶσαι τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰ διαδιδόμενα καὶ διατάττουσαι αὐταῖς νὰ συμπράττωσι μετὰ τῶν δικαστικῶν ἀρχῶν πρὸς καταστολὴν οἰουδῆποτε ἀτακτήματος. Τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους 1865 διήλθεν ἐν μέσῳ τοιούτων ἀνησυχητικῶν φημῶν καὶ διαδόσεων· εὐτύχημα ὅμως μέγα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο ὅτι τὸ κράτος ἔμεινεν ἀλύμαντον ἀπὸ τῆς βροτολογιοῦ χολέρας, ἥτις κατὰ τὸ θέρος τοῦτο φοβερὰν ἔφερε

θραῦσιν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, χιλιάδας μὲν ἐν Σμύρῃ, μυριάδας δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει πέμψασα εἰς τὸν Ἄδην.

Γκίλφορντ

Τὸ εὐτύχημα τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν αὐστηρῶν ὑγειονομικῶν διατάξεων, αἵτινες καθιερωθεῖσαι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδιστρίου διεφύλαξαν τὴν Ἑλλάδα πάντοτε ἀπὸ τῶν μασματικῶν ἐπιδημικῶν νόσων, ἐξαιρουμένου μόνον τοῦ ἔτους 1854, ὅτε ἡ ξενικὴ ἐκείνη γαλλικὴ κατοχὴ μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῆς ἐφιλοδώρησεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ τὴν τρομερὰν νόσον μετὰ τῶν μυριάδων θυμάτων αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ καχεξία ἡ κατατρώχουσα τὴν Ἑλλάδα ἐδηλώθη δεινῶς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν βουλευτικῶν ἐργασιῶν, ὅποτε τὸ μὴ ἔτι ἀκριβῶς νοούμενον καὶ ἐνεργούμενον κοινοβουλευτικὸν σύστημα τοῦ κυβερνᾶν ἔδωκεν εἰς τὴν φαύλην κομματικὴν φιλαρχίαν στάδιον εὐρύτατον, ἐν ᾧ

συχνότεραι ἦσαν αἱ ὑπουργικαὶ μεταβολαί, τῆς βασιλείας οὐδένα δυναμένης ν' ἀντιτάξῃ φραγμὸν ἔνεκα τῆς ἀκολάστου βουλευτοκρατίας καὶ τοῦ κράτους περιερχομένου εἰς τὴν διάκρισιν μιᾶς μόνης Βουλῆς.

Ἡ τοῦ κακοῦ τούτου ἐπίτασις ἐξήγειρε σφοδρὰν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους κατακραυγὴν ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ καὶ ἰδίως ἐν τῷ ἀγγλικῷ. Καὶ ἤδη ἐγένετο λόγος σοβαρὸς περὶ τῆς ἀμέσου παραιτήσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς εἰς Δανίαν ἐπιστροφῆς, ἀγγλικαὶ δ' ἐφημερίδες συντηρητικαὶ ἀπήτην τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰονίων νήσων.

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῆς ἀνεμοζάλης ταύτης ἡ εὐμενὴς δήλωσις τῆς Ρωσίας (ἣτις καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος προΐδουσα τὰ γενησόμενα εἶχε προτείνει εἰς τὰς δύο ἐτέρας Προστάτιδας Δυνάμεις νὰ ἐπέμβωσιν ἀπὸ κοινοῦ ἵνα περιορίσωσι τὸ ἄγαν φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν τοῦ νέου Συντάγματος καὶ ἐνισχύσωσι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν εἰσακουσθῇ) περὶ ἐπιδράσεως μᾶλλον ἠθικῆς καὶ ἡ τοῦ Ἀγγλοῦ πρέσβεως Ἐρσκιν πρόθυμος ἠθικὴ μεσολάβησις προέλαβον τὸν κίνδυνον τῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐπήνεγκον παροδικὴν τινα ἀνακωχὴν τῶν κομματικῶν διενέξεων διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ὑπουργείου μικτοῦ ἀπὸ Κουμουνδουρικῶν καὶ Βουλγαρικῶν βουλευτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου, κομματάρχου ἄνευ ὁμάδος βουλευτικῆς. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο τῆς ἀνοχῆς ἐκυβέρνησε μετ' ἀνεκτῆς ἡσυχίας μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1866, ὅτε παραιτηθέντος τοῦ ὑπουργείου αὐτοῦ ὁ Βασιλεὺς ἄνευ συμμετοχῆς τῆς τότε μὴ συνεδριάζουσας Βουλῆς συνεκρότησεν ὑπουργεῖον νέον διὰ συμπράξεως Βούλγαρη καὶ Δεληγεώργη, ἐν ᾧ ὑπὸ τὸν Δ. Βούλγαρην ὡς πρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ὁ Ἐ. Δεληγεώργης ἔλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ Δ. Χρηστίδης τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

Ὡς κύριον ἔργον τὸ νέον ὑπουργεῖον ἔθηκεν ἑαυτῷ τὴν βελτίωσιν τῶν λῖαν κακῶς ἐχόντων οἰκονομικῶν καὶ προέβη εἰς αὐστηροτάτας οἰκονομίας διὰ καταργήσεως πολλῶν θέσεων ὑπαλληλικῶν. Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἐπῆλθεν ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, ἣτις νέαν ὅλως παρήγαγε κατάστασιν πραγμάτων καὶ νέαν ἔδωκε διεύ-

θυσιν εἰς τὴν καθόλου πολιτικὴν πορείαν τοῦ κράτους καὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐπανάστασις Κρήτης προήλθεν ἐκ τῆς συνήθως ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ νήσῳ ἐνδημικῆς κατασταθείσης διοικητικῆς καχεξίας. Ἡ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων μὴ πιστὴ τήρησις τῶν κατὰ τὸ 1858 δοθεισῶν τῇ νήσῳ κοινοτικῶν τινων αὐτονόμων θεσμῶν ἔδωκεν ἀφορμὴν τοῖς Χριστιανοῖς νὰ ζητήσωσι τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἐμπέδωσιν τῶν θεσμῶν τούτων, ἀλλ' ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἀπέρριψε πάσας ταύτας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης πολιτείας ὑπῆρξε τὸ κήρυγμα τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς ὃ συνετέλεσαν πολλὰ αἷτια τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς ἑξωτερικῆς πολιτικῆς.

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους τούτου εἶχε διεξαχθῇ μετὰ τὴν Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας μέγας πόλεμος ἀπολήξας εἰς τὴν διὰ ὀσφδαίων πρῶσσιων νικῶν ἔξωσιν τῆς Αὐστρίας ἀπὸ τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας καὶ τὴν συγκρότησιν νέας Ὁμοσπονδίας τῆς Βορείου Γερμανίας ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Τὸ γεγονός τοῦτο μετὰ μεγίστης δυσαρεσκείας ἰδοῦσα ἡ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐζήτει ὑπὲρ τῆς Γαλλίας ὡς ἀντιστάθισμα τῆς πρῶσσι- κῆς μεγεθύνσεως τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν παραχώρησιν γερμανικῶν διαμερισμάτων παρὰ τὸν Ῥήνον. Τῆς ἀξιώσεως ἀπορριφθείσης ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, ἡ Γαλλία ἐμέλλεν εὐθὺς νὰ δρᾷξῃται τῶν ὅπλων. Ἵνα δ' ἔχῃ ἀντιπερισπασμὸν τινα καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐναντίον τῆς Ρωσίας, εἰργάσθη διὰ τοῦ ἐν Κρήτῃ γενικοῦ προξένου Ἰερσὲ εἰς τὴν ματαίωσιν τῆς εἰρηνικῆς λύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐ. Δελιγεώργης παρώτρυνε τοὺς Κρητάς εἰς ἔνοπλον διαμαρτυρίαν. Λέγεται πρὸς τούτοις ὅτι ἡ Γαλλία ἐκώλυσε τὴν εἰρηνικὴν λύσιν σκοποῦσα νὰ μεταβιβάσῃ τὴν νῆσον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἵνα διὰ τῆς Αἰγύπτου ἀσφαλίσῃ τὰ ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Σουεῦς συμφέροντα αὐτῆς. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, τάχιστα μετετράπη ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ, καὶ εὐθὺς ὅτε οἱ Κρητὲς ἐπανε- στησαν ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν κατὰ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Τοῦτο δ' ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ταχέως ἐπελθούσης μεταβολῆς εἰς τὴν ὅλην πολιτικὴν τῆς Γαλλίας.

Ὅτε ὁ Βίσμαρκ ἀποτόμως ἀπέρριψε τὴν περὶ Μογοντιάκου (Mainz) ἀξίωσιν τῆς Γαλλίας καὶ προὐκάλεσε τὴν παραίτησιν τοῦ φιλοπολέμου Δρουὲν ντε Λουῖ, ὁ Ναπολεὼν ἀντικαταστήσας αὐτὸν διὰ τοῦ ἐν Κων)πόλει πρέσβεως μαρκησιῦ Μουτιέ, ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ εἰρηνικὴν πολιτικὴν, ἵνα ἀνετώτερον παρασκευασθῇ στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς εἰς τὸν μελετώμενον πόλεμον. Ἐντεῦθεν δ' ἤρξατο μετερχομένη ἐν Ἀνατολῇ πολιτικὴν ὅλως συντηρητικὴν καὶ φιλότουρκον, καὶ ὁ μαρκήσιος Μουτιέ διελη- θὼν δι' Ἀθηνῶν κατὰ τὴν εἰς Παρισίους μετάβασιν εἰς σοβαρὰς προέβη παραστάσεις πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, συνιστῶν ἐντόνως εἰρηνικὴν πολιτικὴν.

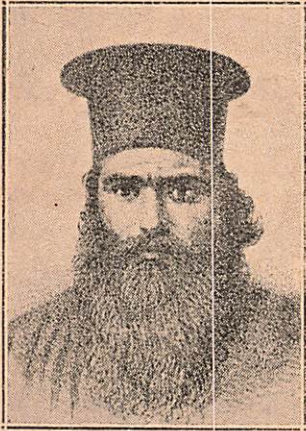
Ἐν τῷ μετὰ τὴν ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν Κρητῶν, ἡ συγκροτηθεῖσα περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου, ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης, ἐκήρυξε τὴν προσάρτησιν τῆς νήσου εἰς τὸ βα- σίλειον τῆς Ἑλλάδος, καὶ καταλύσασα τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ Βασιλέα τῆς νήσου ἐκήρυξε τὸν Γεώργιον Α' τῆς Ἑλλάδος.

Πάνος Κορωναῖος

Τὸ κήρυγμα τοῦτο μέγαν ἡγειρεν ἐνθουσιασμόν ἐν ὅλῳ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ ἐν τῷ φιλελληνικῷ κόσμῳ. Ἐξ Ἑλλάδος συνέρρεον νῦν πολυπληθεῖς ἐθελονταὶ ἐν οἷς καὶ

Γαβριήλ, ἡγούμενος τοῦ Ἀρκαδίου

στρατιωτικοὶ ἀνώτεροι, καὶ οἱ συνταγματάρχαι Πάνος Κορωναῖος καὶ Χαλαράμπης Ζυμπρακάκης. Ἦλθον δὲ πολλοὶ ἐθελονταὶ καὶ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας Γαριβαλδῖνοί, καὶ αὐτὸς δ' ὁ Γαριβάλδης ἐλέγετο ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν νῆσον. Συνιστῶντο δὲ καὶ ἐπιτροπεῖαι φιλοκρητικαὶ οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σύρῳ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικαῖς ἀποικίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν Παρισίοις, ἐν Γενεύῃ, ἐν πολλαῖς ἰταλिकाῖς πόλεσι καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ, χάριν συλλογῆς καὶ εἰς Κρήτην ἀποστολῆς χρημάτων καὶ ἄλλων ἐφοδίων.

Ἡ ἐν Σύρῳ δ' ἐπιτροπεῖα ἔστειλε συνεχῶς πολεμφοδία καὶ τροφὰς εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ ἐκήρυξε μὲν ἡ Τουρκία ἐν ἀποκλεισμῷ ὅλην τὴν νῆσον ἐκτὸς τριῶν πόλεων παραλίων, ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπεύσεως τῆς Σύρου πεμπόμενα πλοῖα τῆς Ἀτμοπλοικῆς Ἑταιρείας «Πανελλήνιον» καὶ «Υδρα» διέ-

σχιζον ἀφόβως τὸν ἀποκλεισμόν καὶ προσήγγιζον εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν τὸ πλεῖστον κατεχόμενα παράλια τῆς νήσου, φεύγοντα τὴν καταδίωξιν τοῦ πολυαρίθμου τὴν νῆσον ἀποκλείοντος τουρκικοῦ στόλου. Συγχρόνως δὲ καὶ ἐν τῇ νήσῳ ἐν ταῖς πρώταις μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων συμπλοκαῖς οἱ ἐπαναστάται ἤρροντο νίκας, τάγματα δ' ὁλόκληρα αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ περικυκλωθέντα ἡχμαλωτίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν.

Τῆς νήσου διοικητὴς διωρίσθη ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ τὴν νῆσον ἐπὶ πολλὰ ἔτη διοικήσας καὶ ἄριστα τὰ κατ' αὐτὴν γινώσκων Ἀλβανὸς Μουσταφᾶ-πασᾶς, ἐπικαλούμενος Κυριτλῆς ἦτοι Κρητικὸς, ὅστις καὶ προέτεινε παραχωρήσεις εἰς τοὺς ἐπαναστάτας χάριν ὑποταγῆς, ἀπορριφθείσας ὑπὸ τούτων.

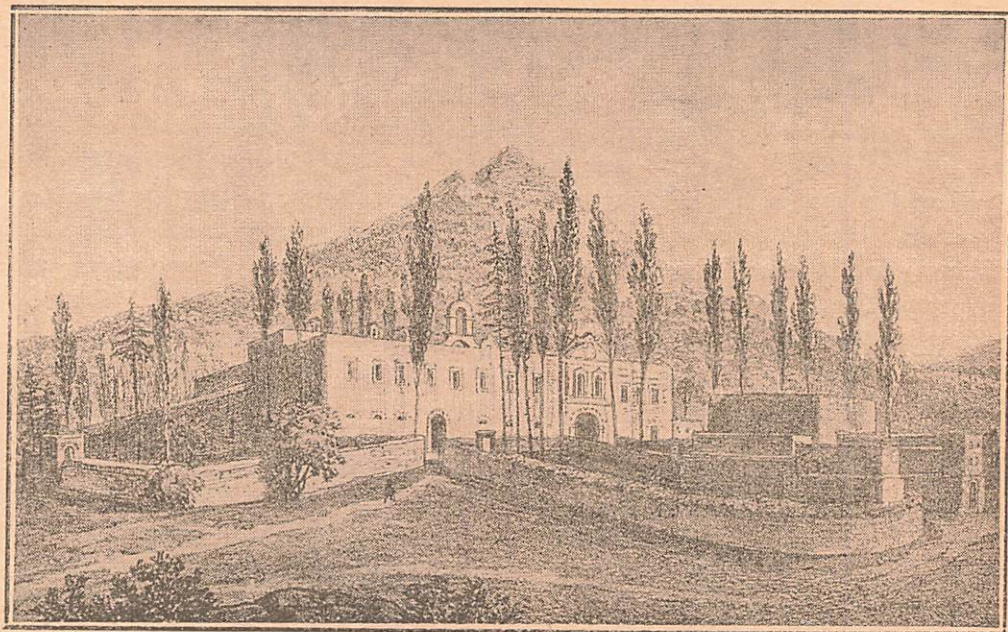
Τὰς πολλὰς ἀποτυχίας τῶν Τούρκων ἐμετρίασεν ὀλίγον ἡ κατὰ τὴν 12 Ὀκτωβρίου συγκροτηθεῖσα ἐν Βαφῇ τοῦ Ἀποκορώνου μάχη, καθ' ἣν οἱ Κρητῆς καὶ οἱ ἐθελονταὶ πολεμήσαντες κατὰ πενταπλασίονι τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἀπώλεσαν δεκαπέντε φονευθέντας μαχητάς, ἐν οἷς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Πραΐδης, Βαρνάβας καὶ Ἑσλιγκ, συνελήφθησαν δ' αἰχμάλωτοι οἱ ἀξιωματικοὶ Μάνος, Βαρόδης, Βούλγαρης, οἵτινες θορυβωδῶς ἐπέμφθησαν εἰς Κων(σταντι)ν.

Τὸ αὐτύχημα τοῦτο ἐν τούτοις οὔτε τῶν Κρητῶν τὸ φρόνημα κατέβαλε, οὔτε τὸ τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, οὔτε τοῦ φιλελληνισμοῦ τὸν ἐνθουσιασμόν ἠλάττωσε· τὸ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου γεγονός ἐν τῇ Μονῇ Ἀρκαδίου εἰς τὰ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνῃ ἔτι μᾶλλον ὕψωσε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ταύτῃ Μονῇ τῇ κτισθείσῃ κατὰ παράδοσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου καὶ διατηρηθείσῃ ἐπὶ τοὺς καθόλου ἔκτοτε αἰῶνας εἶχον συγκεντρωθῆ ἱκανοὶ ἐπαναστάται μετὰ τῶν καλογήρων μοναχῶν τῆς Μονῆς, ὀπλισμένων καὶ τούτων. Οἱ Τοῦρκοι περιζώσαντες τὴν Μονὴν καὶ ζητήσαντες τὴν ἀνευ ὅρων παράδοσιν καὶ μὴ ἐπιτυχόντες, ἤρξαντο κανονιοβολοῦντες τὰ τεῖχη τῆς Μονῆς καὶ διὰ τῶν ρημάτων τῶν οὕτω ἐπιφερομένων ἤρξαντο ἐφοδον εἰς τὴν αὐλήν. Οἱ ἐπαναστάται οἵτινες καὶ πρότε-

ρον ἀπὸ τῶν πύργων τῆς Μονῆς ἔφερον μεγάλην θραῦσιν εἰς τοὺς πολιορκητὰς πυροβολοῦντες, δὲν ἔπαυσαν τὴν ἀμυναν καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς. Ὅτε δ' ἔμελλον νὰ εἰσβάλωσι καὶ εἰς τὰ οἰκήματα τῆς Μονῆς, τὰ ἐντὸς εὗρισκόμενα γυναικόπαιδα καθὼς καὶ πολλοὶ

Ἡ μονὴ Ἀρκαδίου

τῶν μοναχῶν, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐπροτίμησαν τὸν θάνατον καὶ ὁ ἡγούμενος Γαβριὴλ κατελθὼν εἰς τὰ ὑπόγεια ἔθηκε πῦρ εἰς τὰ εὗρισκόμενα ἐκεῖ φορτία πυρίτιδος· καὶ οὕτω πάντες οἱ ἐν τῇ Μονῇ, ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν δεκάδων γυναικοπαίδων ἑλαφρῶς τραυματισθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων, ἐγένοντο ὁλοκαύτωμα πυρός, ἡ δὲ Μονὴ σωρὸς ἐρειπίων.

Τὸ γεγονός ἀκουσθὲν ἐξήγειρε μέγαν θαυμασμόν ὑπὲρ τῶν θυμάτων καὶ μέγαν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῶν Κρητῶν. Ἐκτοτε δ' ἤρξατο καὶ διπλωματικὴ τις ἐνέργεια ὁπωσοῦν ἰσχυρὰ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ, ἡ τοσοῦτον δυσμενὴς μέχρι τότε φανεῖσα πρὸς τὸν ἀγῶνα, ἤρξατο εὐμενέστερον πρὸς αὐτὸν διακειμένη, καὶ ἦτο μὲν τοῦτο ἀποτέλεσμα καὶ τῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ γνώμῃ ἀπληχίσεως τῆς κρητικῆς αὐτοθυσίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῆς ὅλης ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ⁽¹⁾.

(¹) Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀκριβῶς, ὅτε μέγας βεξύρης ἦν ὁ Ρουσδὴ πασσᾶς Μουτερδζίμ (διερμηνεύς, ὡς ἀπὸ διερμηνέως προαχθεὶς εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα), ὅστις ὅπως καὶ ὁ σουλτάνος ἤθελον νὰ διακόψωσι τὰς διπλωματικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὁ τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διατελὼν Ἀαλὴ πασσᾶς μέχρι παραιτήσεως ἀντετάχθη κατὰ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ τῶν Δυνάμεων ἐπῆλθε (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1866) ὑπουργικὴ μεταβολή, δι' ἧς ὁ Ἀαλὴ διαωρίσθη μέγας βεξύρης, προσελήφθη δ' εἰς τὴν κυβερνήσιν ὁ Φουὰτ πασσᾶς ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ Ναπολέων Γ' παρασκευαζόμενος σοβαρῶς εἰς πόλεμον ἐναντίον τῆς Πρωσίας ἐζήτηε συμμαχίαν μετὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς πνεύσεως ἐκδίκησιν ἐναντίον τῆς Πρωσίας διὰ τὸ πάθημα τῆς Σαδόβας καὶ τὴν ἐκ τῆς Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας ἔξωσιν αὐτῆς. Καὶ ἦτο μὲν βέβαιος περὶ τῆς τοιαύτης συμμαχίας, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διεύθυνσις τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς ἀνετέθη εἰς τὸν πρόφην Σάξωνα ὑπουργὸν κόμητα Beust (τὸ κάρφος τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Βίσμαρκ), ἀλλ' ἵνα ἡ αὐстроγαλλικὴ αὐτὴ συμμαχία κατορθώσῃ τι σπουδαῖον ἔδει νὰ ἐξουδετερωθῇ ἐκ τῶν προτέρων πᾶς ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας ἀντιπερισπασμός. Διὰ τοῦτο δέ, καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐστριακὸς ὑπουργὸς δι' ἐγκυκλίου διακοινώσεως αὐτοῦ πρὸς τὰς συνυπογραψάσας τὴν Παρισινήν συνθήκην Δυνάμεις προέτεινε μερικὴν ἀναθεώρησιν τῆς Παρισινής συνθήκης τοῦ 56, ἵνα τροποποιηθῶσι τινὲς διὰ τὴν Ρωσίαν ταπεινωτικοὶ ὅροι τῆς συνθήκης ταύτης, αὐτὸς δὲ Ναπολέων ἐδήλου τῷ ἐν Παρισίοις Ρώσῳ πρεσβευτῇ ὅτι ἀσμένως θὰ ἤρχετο εἰς συνεννόησιν πρὸς τὴν Ρωσίαν διὰ τὰ ἀνατολικά πράγματα. Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ρώσος ὑπουργὸς πρίγκιψ Γορτσάκωφ ἀσμένως δεξάμενος τὴν πρότασιν ὡς πρῶτον ὅρον τῆς συνεννόησεως ἔθηκε τὴν εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον προσάρτησιν τῆς νήσου Κρήτης. Ἐκτοτε δ' ἤρξαντο διαπραγματεύσεις μετὰξὺ τῶν δύο κρατῶν περὶ κοινού διαβήματος πρὸς τὴν Πύλιν. Μετέσχον δὲ τῶν συνεννοήσεων τούτων καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, ἡ μὲν Πρωσία χάριν τῆς Ρωσίας, ἡ δ' Ἰταλία χάριν τῆς Γαλλίας. Μόνῃ ἡ Ἀγγλία ἀπέκρουσεν ἀποτόμως πᾶσαν συμμετοχὴν εἰς τὸ διάβημα.

Ἐν τούτοις αἱ τέσσαρες ἄλλαι Δυνάμεις ἐπέδωσαν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1867 ταῦτόσημον διακοινώσιν, δι' ἧς προετίνατο κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ναπολέοντος νὰ ἐρωτηθῇ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ὁ κρητικὸς λαὸς ἐὰν θέλῃ νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον. Ἄλλ' ὁ τότε Τοῦρκος ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασᾶς, ἀπαντῶν εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν τεσσάρων πρέσβων, ἀφοῦ ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν καὶ ἔκπληξιν αὐτοῦ διότι αἱ αὐταὶ Δυνάμεις, αἱ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν δόγμα εὐρωπαϊκῆς τάξεως καὶ συμφέροντος κηρύττειν τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, νῦν διὰ τῆς ὑπ' αὐτῶν γενομένης προτάσεως ζητοῦσι πράγματα ἀθετοῦντα τὸ δόγμα τοῦτο καὶ παρασκευάζοντα κινδύνους εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτὴν τοῦ κράτους, εἶπε· «Δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀρμόδιος ν' ἀποφαίνωμαι γνώμην περὶ τοῦ κατὰ πόσον εἶναι συμφέρον τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ (διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας) οἰουδήποτε λαοῦ ἀποφασίζεῖν περὶ τῆς τύχης οἰουδήποτε κράτους· ἀλλ' αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος εἰσὶν ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὸ τοιοῦτον σύστημα καὶ δὲν δύναται ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις νὰ παραδεχθῇ αὐτὸ κἂν ἔτι ἐπανάστασις νικηφόρος ἤθελε κρούσει τὰς πύλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως»· ἐκήρυξε δ' ἐν τέλει ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς ἐμφαντικώτατα ὅτι μόνον μία νέα μάχη Ναυαρίνου ἠδύνατο ν' ἀφαιρέσῃ τὴν Κρήτην (ἐν ἧ' κατὰ τὸν Φουὰτ ὤκουν τότε 120 χιλ. μωαμεθανῶν ἔναντι 200 χιλ. χριστιανῶν) ἀπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. «Ἀλλὰ καὶ τότε, προσετίθει, ἀφοῦ αἱ τέσσαρες Δυνάμεις καταστρέψωσι τὸν στόλον καὶ τὸν ἐν τῇ νήσῳ στρατὸν ἡμῶν, πρέπει νὰ λογαριασθῶσι καὶ μετὰ τῶν 120 χιλιάδων Ὀθωμανῶν τῆς νήσου, τῶν οὐδέποτε ἐκουσίως ὑποταχθισομένων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων». Ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς εἶπεν ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Αὐστριακὸν πρεσβευτὴν· «Ἄν αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσιζαν νὰ διαμελίσωσι τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, εἰσὶν ἐλεύθεροι νὰ πράξωσι τοῦτο, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ δυνηθῶσι ν' ἀναγκάσωσι τὴν Πύλιν νὰ προβῇ αὐτὴ ἡ ἰδία εἰς τοιαύτην αὐτοκτονίαν». Ἐκεῖνο ὅπερ παρεθάρρυνε τὴν Πύλιν εἰς τοιαύτας πρὸς τὰς τέσσαρας Δυνάμεις ὑπερηφάνους ἀπαντήσεις ἦτο πρὸ πάντων ἡ πολιτικὴ ἣν ἡσπάζετο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἥτις οὐ μόνον ἀποτόμως ἀπέρριψε τὴν ὑπὸ τῆς γαλ-

λικῆς κυβερνήσεως γενομένην αὐτῇ περὶ συμμετοχῆς εἰς τὸ διάβημα τῶν λοιπῶν Δυνάμεων πρόσκλησιν, ἀλλὰ καὶ ἐμφαντικῶς κατέκρινε τὸ διάβημα τοῦτο ἔν τε τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων δι' αὐτοῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ κόμητος Δέρβυ (τοῦ περιφήμου Ἑγγλου μεταφραστοῦ τοῦ Ὀμήρου), δορυφόροι ψέξαντος τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος ὡς προκαλεσάσης καὶ ὑποστηρίζουσιν τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐπανάστασιν, καὶ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδου Στάνλεϋ, ἀμφοτέρων κηρυχθέντων λίαν ἐμφαντικῶς ἐναντίον πάσης εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας ἀναμίξεως· (ἔτι πρότερον ὁ λόρδος Στάνλεϋ εἶχε κηρύξει εἰς τὸ ρωσικὸν ἀνακτοβούλιον ὅτι ἡ Πύλη εἶχε τὸ αὐτὸ δικαίωμα ἐν Κρήτῃ πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως ὅπερ ἐν Πολωνίᾳ ἡ Ρωσία, καταπνίξασα αἱματηρῶς τὴν πολωνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1863, καὶ ἡ Ἀγγλία ἐν τῇ Ἰνδιῇ, καταπνίξασα αἱματηρότατα τὴν Ἰνδικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1857). Θερμοτάτας δ' εὐχαριστίας ἐξέφρασεν ἡ Πύλη διὰ τοῦ Φουὰτ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν μὴ σύμπραξιν αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, ἐν ἣ ἦσαν σύμφωνοι οἱ τε *συντηρητικοὶ* (Τόρροι) καὶ οἱ *Οὐτῆγοι* (φιλελεύθεροι), ἤνεγκε τὸ πρῶτον ρῆγμα εἰς τὴν διπλωματικὴν ἐπέμβασιν καὶ εἰς τὴν διὰ ταύτης ἐλπιζομένην λύσιν, τὴν τοσαύτας ἐξεγείρασαν ἐλπίδας ἐν τε τῷ ἑλληνικῷ καὶ τῷ φιλελληνικῷ κόσμῳ περὶ τῆς αἰσίας ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος. Οὐχ ἦττον αἱ τέσσαρες Δυνάμεις καὶ μετὰ τὴν ἀπολύτως ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τῆς Πύλης δὲν ἔπαυσαν τὰ παρ' αὐτῇ διαβήματα αὐτῶν, ὑποστηρίζουσαι τὰς ἐν τῇ ταυτοσίμῳ διακοινώσει τοῦ Μαρτίου προτάσεις, καὶ λαμβάνουσαι τὰς αὐτὰς ἀρνητικὰς ἀπαντήσεις. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῆς Πύλης, ἢν ἄλλως αἱ τέσσαρες Δυνάμεις οὐδαμῶς ἠπειλοῦν διὰ τρόπον καταναγκαστικοῦ, πλὴν τῆς Πρωσσίας ἣτις καὶ αὐτὴ μόνον διὰ τοῦ ἡμιεπισήμου κυβερνητικοῦ τύπου ἐπέσειεν ἀπειλὰς ἐν τοιούτῳ πνεύματι, ὑπεχρέωσε τὸν Ναπολέοντα Γ' νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν περὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας πρότασιν κατὰ τρόπον περισσότερον φειδόμενον τῆς φιλοτιμίας καὶ ἀξιοπροσπείας τῆς Πύλης καὶ νὰ προτείνῃ (κατ' Ἰούνιον τοῦ 1867) ἀντὶ ἀμέσου ἐπερωτήσεως τῆς γνώμης τοῦ κρητικοῦ λαοῦ τὴν συγκρότησιν ἐπιτροπείας διεθνούς ἀπὸ ἐκτάκτων ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων μετὰ προσέδρου ὑπὸ τῆς Πύλης αὐτῆς διοριζομένου, ἣτις μεταβάσῃ εἰς τὴν νήσον νὰ ἐξετάσῃ τὰ κατὰ τὴν κατάστασιν καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς, ἔτι δὲ καὶ τὰ φρονήματα τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ πρότασις αὕτη, ὡς νοεῖ πᾶς τις, κατ' οὐσίαν ἦτο ἐναντία πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνώσεως. Καὶ ὅμως Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες δὲν ἔδιδον τοιαύτην εἰς αὐτὴν σημασίαν, φρονοῦντες ὅτι ἡ πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν πάνδημος ἐκδήλωσις τοῦ περὶ ἐνώσεως πόθου ἤθελεν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐνωσιν. Ἡ Ἀγγλία οὐδὲ νῦν συμμετέσχε τοῦ ὑπὸ τῶν ἄλλων πρέσβων γενομένου διὰ διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων διαβήματος, δοῦσα ἰδιαίτερον διακοίνωσιν προτρέπουσαν τὴν Πύλην εἰς παραχωρήσεις τινὰς ἀπλῶς διοικητικὰς. Ὁ δὲ Φουὰτ ἀπαντῶν εἰς τὴν νέαν διακοίνωσιν ἐν πρώτοις διεμαρτύρετο ἐναντίον τῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων δοθεισαῖς ταυτοσίμοις διακοινώσεσι γενομένων αἰτιάσεων ὅτι ἡ Πύλη παρενόησε τὰς ἀγαθὰς τῶν Δυνάμεων ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις, ἐνῶ αἱ Δυνάμεις καὶ καθήκον εἶχον

Λόρδος Στάνλεϋ Δέρμπυ

καὶ δικαίωμα νὰ παραινώσι τῇ Πύλῃ τὰ καλὰ καὶ ἀληθῆ συμφέροντα αὐτῆς. Εἰς ταῦτα ἀναφερόμενος ὁ Φουὰτ ἔλεγεν ὅτι ἡ Πύλῃ καὶ ἐννοεῖ καὶ ἀναγνωρίζει τὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις τῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι τὸ πρῶτον καθήκον πάσης κυβερνήσεως εἶναι νὰ

Ἀβδουλ-Ἀζίζ

φροντίξῃ πρὸ παντὸς περὶ τῶν ἀπαραιτήτων ὄρων τῆς ἰδίας αὐτῆς ὑπάρξεως. Ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν δὲ τῆς νέας προτάσεως, ὁ Τοῦρκος ὑπουργὸς δὲν ἀπέριπτε μὲν κατ' ἀρχὴν τὴν περὶ διεθνοῦς ἐπιτροπείας πρότασιν, ἀλλὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἐξήρτα ἐκ δύο ὄρων, πρῶτον τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπὶ τῆς νήσου κυριαρχίας τῆς Πύλης, καὶ δεύτερον τῆς ἐκ τῆς νήσου ἀπομακρύνσεως τῶν ἐξακισχιλίων τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἐθελοντῶν τῶν πιεζόντων τὸν κρητικὸν λαὸν καὶ μὴ ἐπιτρεπόντων αὐτῷ νὰ ἐκδηλώσῃ ἐπισήμως τὸ φρόνημα αὐτοῦ.

Τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἔδωκεν ὁ Φουὰτ εἰς τοὺς τέσσαρας πρέσβεις ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐπέβαινε τοῦ πλοίου ἵνα ὁμοῦ μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ σουλτάνου Ἀβδουλ-Ἀζίζ μεταβῇ εἰς τὴν τότε γενομένην ἐν Παρισίοις παγκόσμιον ἐκθεσιν.

Εἰς τὴν ἐκθεσιν ταύτην ὁ Ναπολέων Γ' εἶχε καλέσει πάντας τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, οἵτινες προθύμως μετέβησαν, ἰδίως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος Β' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α'. Ὁ σουλτάνος δὲν προσεκλήθη, οὐχὶ περιφρονήσεως ἕνεκεν, ἀλλὰ διότι ἐθεωρεῖτο ἀδύνατος ἢ εἰς Παρισίους, πόλιν πρωτεύουσαν κράτους χριστιανικοῦ, μετάβαις τοῦ Χαλίφου, τοῦ ὑπερτάτου ἀρχηγοῦ σύμπαντος τοῦ ἰσλαμικοῦ κόσμου, εἰς ὃν δὲν ἐπιτρέπεται καὶ νὰ πατήσῃ ἔδαφος μὴ μωαμεθανικόν, ἀλλὰ κατακτώμενον διὰ τοῦ ξίφους καὶ ὑποτασσόμενον εἰς αὐτόν. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν τῇ εἰς Παρισίους μεταβάσει τοῦ τσάρου βλέποντες ὀλέθρια διὰ τὴν Τουρκίαν βουλευόμενα ἐκ τῆς μεταξὺ Ναπολέοντος Γ' καὶ Ἀλεξάνδρου Β' συνεννοήσεως, ἀντίρροπον ἐναντίον τῆς τοῦ τσάρου εἰς Παρισίους μεταβάσεως ἐξήγησαν ἐν ὁμοίᾳ ἐπισκέψει τοῦ σουλτάνου εἰς Παρισίους. Καὶ ἐν μεγάλῳ συμβουλίῳ, οὗ μετέσχε καὶ ὁ ἠνώτατος θρησκευτικὸς τοῦ κράτους λειτουργός (Σεῖχ-οὐλ-ἰσλάμ) ἀπεφασίσθη ἡ ἐπίσκεψις. Ἀνακοινωθείσης δὲ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ σουλτάνου τῷ Ναπολέοντι Γ' εὐμενῶς ἐγένετο δεκτὴ, καὶ τότε ἀπῆλθεν ὁ σουλτάνος ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Παρισίους ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ἐπισημότητι, ἀπεδείχθη δ' εὐθύς ὅτι οἱ Τοῦρκοι πολιτικοὶ ἄνδρες εἶχον καλῶς ὑπολογῆσαι ἅπασαν τὴν σημασίαν τοῦ τοιοῦτου ταξιδίου. Ἀμα γνωσθείσης τῆς ἀποφάσεως τοῦ σουλτάνου περὶ μεταβάσεως εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐξήγησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μεταβῇ ἀπὸ Παρισίων καὶ εἰς Ἀγγλίαν, καὶ ἤδη ὁ ἀγγλικὸς τύπος, ὅπως μερὶς καὶ τοῦ γαλλικοῦ καὶ ὁ λοιπὸς φιλότουρκος χρήμασι διαφθειρόμενος ὑπὸ τῆς Πύλης εὐρωπαϊκὸς τύπος ἤρξαντο πλέκοντες ἐγκώμια περὶ τοῦ φιλοπροόδου πνεύματος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ προσφέρωσι θυμιάματα κολακευτικωτάτων φιλοφρονήσεων πρὸς τὸν εὐρωπαϊζόντα σουλτάνον, τὸν διὰ τῆς εἰς Εὐρώπην ἐπισκέψεως διαλλάττοντα τὸν ἀσιατικὸν καὶ μωαμεθανικὸν

κόσμον πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν καὶ χριστιανικόν. Μεγαλοπρεπεῖς ἑορταὶ ἐδόθησαν ἐν Παρισίοις πρὸς τιμὴν τοῦ σουλτάνου, ἔτι δὲ μεγαλοπρεπέστεραι ἐν Λονδίῳ. Μάτην ἐν μέσῳ τῶν ἑορτῶν τούτων ἠγωνίσθη ὁ Ναπολέων Γ' νὰ πείσῃ τὸν σουλτάνον νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν περὶ διεθνoῦς ἐπιτροπείας ἐν Κρήτῃ πρότασιν. Ὁ σουλτάνος παρέπεμπε τὸ ζήτημα εἰς τὸν Φουάτ, οὗτος δ' ἀντέλεγεν ὅτι οὐδεμία ἀπόφασις ἡδύνατο νὰ ληφθῇ πρὶν ἢ ὑπόθεσις ἐξετασθῇ ἐν Διβανίῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀλλ' ἐν Λονδίῳ ὁ σουλτάνος ὑπεσχέθη εἰς τὴν βασίλισσαν ὅτι ἔμελλε νὰ δώσῃ ἰδιαίτερον σύνταγμα εἰς τὴν Κρήτην. Ἀπ' Ἀγγλίας ὁ σουλτάνος μετέβη εἰς Βέλγιον καὶ ἐντεῦθεν διερχόμενος διὰ τῶν παραρρηγίων χωρῶν τῆς Πρωσσίας, ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Αἰστριάν, ἔλαβε βραχυτάτην συνέντευξιν καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ἐβολιδοσκόπησε δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ τὰς διαθέσεις τῆς αὐτῆς τῆς Πετροπούλεως περὶ ἐπισκέψεως αὐτοῦ εἰς Πετρούπολιν, ἀλλὰ μὴ εὐρὼν ταύτας εὐμενεῖς μετέβη ἀπὸ Γερμανίας εἰς Βιέννην, μὴ ἐπισκεψάμενος καὶ τὴν αὐτὴν τῆς Φλωρεντίας, καὶ ἀπὸ Βιέννης, ἔνθα ὁσαύτως τιμητικῆς ἔτυχεν ὑποδοχῆς, ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (κατ' Αὐγούστον τοῦ 1867) μεθ' ὕμνων διθυραμβικῶν καὶ ἐγκωμίων παρενθύρσων ἐξυμνούμενος καὶ ἀνευφημούμενος ὡς ποθητὸς καὶ «ποθούμενος» οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου τοῦ Βυζαντίου, καὶ δεχόμενος τὰς κολακευτικὰς προσορῆσεις ἐπὶ τῷ ὧς εὖ παρέστη ἐπισήμως ἐν ὀνόματι τοῦ ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἀπὸ τοῦ 1862 ἐγκατασταθέντων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐθνικοῦ Συμβουλίου.

Μετὰ τῶν γεγονότων τούτων λήγει ἡ πρώτη μετὰ τοσούτων ἐλπίδων συνδεθεῖσα περίοδος τοῦ πολιτικοῦ καὶ διπλωματικοῦ μέρους τῆς ἱστορίας τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος. Ἰδωμεν νῦν τὰ ἐν Ἑλλάδι αὐτῇ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον τελεσθέντα.

Ὡς ἐρρήθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως συνέπραξεν ἡ κυβερνήσις Δ. Βουλγαρη, ἀλλὰ συνέπραξεν ἀδρανῶς. Διότι μόνος ὁ Ἐ. Δεληγεώργης ἦν ὁ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τούτῳ εἰς τὴν ἔκρηξιν ταύτην συμπράξας. Ἡ τοιαύτη πολιτεία τοῦ Δεληγεώργη ἐφάνη τοσοῦτο μᾶλλον παράδοξος ὅσῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦν ὁ μόνος μέχρι τότε κεκηρυγμένος θιασώτης πολιτικῆς ἐξωτερικῆς λίαν συντηρητικῆς, τῆς ἐν εἰρήνῃ προόδου καὶ εἰλικρινῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Τουρκίαν, χάριν τῆς εὐμερείας τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικοῦ ἐκ τῆς τριαύτης δὲ πολιτικῆς ἐξήρτα τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ λεγομένου ζητήματος, διὸ καὶ ἡ πολιτικὴ αὕτη τοῦ Δεληγεώργη ἐκαλεῖτο σκωπτικῶς «σαβάνωμα τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος». Πῶς λοιπὸν ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν τῷ πρώτῳ ἔτι σταδίῳ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ δράσεως ἀντίθετον ὅλως μετῆλθε πολιτείαν ἐν τῷ κρητικῷ ζητήματι; Ἡ μόνη ἐξηγήσις εἶναι ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐθεώρει τὸ κρητικὸν ζήτημα ἄσχετον πρὸς τὸ ὅλον ἀνατολικὸν ζήτημα, ὡς ζήτημα ὅλως τοπικόν, δυνάμενον νὰ λυθῇ δι' ἀπλῆς τοπικῆς ἐπαναστάσεως καὶ περιορισμένης εἰρηνικῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, ὡς ζήτημα ἀπλῆς καιροσκοπίας πολιτικῆς ὑπὸ τῆς ἐν Εὐρώπῃ καταστάσεως τῶν πραγμάτων ὑπαγορευομένης. Ἡ δὲ κατὰ θέρος τοῦ 1866 δημιουργηθεῖσα μετὰ τὸν αὐστροπρωσικὸν πόλεμον κατάστασις, ὁ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐπικείμενος φανεὶς μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος καὶ ἡ ἐν Κρήτῃ αὐτῇ πολιτικὴ ἐνέργεια τῆς Γαλλίας, ὠθοῦσης τὰ πράγματα εἰς ἐπανάστασιν, ἐφάνησαν τῷ ἀνδρὶ ὡς ἐπικαιρὸς καὶ εὐθετος στιγμὴ πρὸς τὴν κατὰ τὰς ἰδέας αὐτοῦ ζητουμένην λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ Δεληγεώργης, ἐνῶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν μέσῳ τοῦ διὰ τὸν κρητικὸν ἀγῶνα θορύβου, ἄλλοι πολίτευται συνεκρότουν ἐπιτροπείας μυστικὰς πρὸς ἐξέγερσιν ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐφαίνοντο δὲ τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ συμ-

πτώματα ἐν Ἀγραφοῖς καὶ ἐν Ραδοβιτσίῳ, αὐτὸς διὰ τῶν ἐφημερίδων αὐτοῦ αὐστηρῶς κατεδίδκαζε τὰ τοιαῦτα κινήματα καὶ ἀπῆτει τὸν περιορισμὸν πάσης προσοχῆς καὶ ἐνεργείας τῶν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸν κρητικὸν καὶ μόνον εἰς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα. Καὶ ὁ πρωθυπουργὸς δὲ Βούλγαρης δὲν ἐφαίνετο ἄγαν πρόθυμος εἰς πολιτικὴν φιλο-

Χ. Τρικούπης

πόλεμον, πολλῷ δ' ὀλιγώτερον τοιαύτην πολιτικὴν ἡσπάζετο ὁ τὰς οἰκονομίας ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτοῦ γράφων καὶ διὰ τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς ἀναστατῶν τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους Δ. Χρηστίδης. Ἐντεῦθεν τὸ ὑπουργεῖον Δ. Βούλγαρη ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀδράνειαν, πᾶσα δ' ἡ κίνησις καὶ ἐνεργεῖα ἐν συνεννοήσῃ μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σύρῳ κρητικῶν ἐπιτροπῶν ἐγένετο ὑπὸ τῆς ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον ἀντιπολιτεύσεως, καὶ αὐτὸς δ' ὁ μόνος ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἀνὴρ ἐνεργείας, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, Κρῆς τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα, Χ. Ζυμβρακάκης ἐνήργει διὰ μυστικῆς συνεννοήσεως μετὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως. (Καὶ ἡ πολιτικὴ δὲ καὶ διπλωματικὴ ἐνεργεῖα τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἦν λίαν ἀσθενὴς ἐν τῷ ὅλῳ.

Ἄμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη διὰ μακροῦ ὑπομνήματος ἐξιστοροῦντος τὴν ἐν Κρήτῃ ἀνώμαλον κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ βασιλείου ἐξητεῖτο παρὰ τῶν Δυνάμεων λύσιν ἐξαλείφουσαν ριζικῶς τὸ αἷτιον τοῦ κακοῦ ἄλλ' αἱ Δυνάμεις, πλὴν τῆς Ρωσίας οὐδ' ἠξίωσαν ἀπαντήσεως τὸ ὑπόμνημα. Ὁ Δ. Βούλγαρης ἐντόνως ἐλάλησε πρὸς τὸν ὑπουργὸν Μοντιὲ κατὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν διάβασιν τούτου, πρὸς τοῖς ἄλλοις καλέσαντος τὴν Ἑλλάδα κατὰ προτοτύπον τινὰ ἀντίληψιν καὶ φράσιν «*μέγα μηδενικὸν* πλήρες ζωῆς»). Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου ἤρξατο ἡ δευτέρα σύνοδος τῆς Βουλῆς τῆς α' περιόδου. Εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς συνόδου ταύτης ἡ ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον ἔνεκα τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος ἰσχυρῶς συνταχθεῖσα ἀντιπολίτευσις, καταδικάζουσα τὴν τῆς κυβερνήσεως ἀσθενῆ πολιτικὴν, ἐπήνεγκε τὴν πτῶσιν τοῦ ὑπουργείου Βούλγαρη, ἐκλήθη δὲ νῦν εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ Ἀ. Κουμουνδοῦρος καὶ συνεκρότησε τὸ ἰσχυρότατον ποτε ἀπὸ τοῦ 1844 συγκροτηθὲν ὑπουργεῖον, ἐν ᾧ ὑπὸ Ἀ. Κουμουνδοῦρον, πρόεδρον καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἔλαβε, νῦν πρῶτον μετασχὼν τῆς κυβερνήσεως, ὁ τέως γραμματεὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ Λονδίνου ὑπὸ πρεσβευτὴν τὸν πατέρα αὐτοῦ Σ. Τρικούπην Χ. Τρικούπη, πληρεξούσιος Λονδίνου ἀποσταλὲς εἰς τὴν Ἑθνικὴν Συνέλευσιν τοῦ 1863-64 καὶ ἐνεργότατον λαβὼν μέρος διπλωματικὸν ἐν ταῖς μετὰ τῆς Ἀγγλίας περὶ ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου διαπραγματεύσεσι, τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ὁ βουλευτὴς Ζακύνθου Κ. Λομβάρδος, ὁ τοσοῦτον ἐπ' ἐσχάτων ἐνεργὸν λαβὼν μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐνώσεως ἀγῶνα τῶν Ἑπτανησίων καὶ ἐκπροσωπῶν κατ' ἐξοχὴν τὴν δημοτικὴν μερίδα τοῦ ἑπτανησιακοῦ λαοῦ, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Δ. Βότσαρης, τὸ τῶν Ναυτικῶν ὁ Δ. Γρίβας, τὸ τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Εὐθύμιος Κεχαγιᾶς καὶ τὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας ὁ Χ. Χρηστίδης. Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο εἶχε καὶ τὸ ἄλλο πλεονέκτημα ὅτι, ἐξαιρουμένων τῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους νήσων, πᾶσαι αἱ ἄλλαι χώραι τοῦ βασιλείου ἀντεπροσωπεύοντο ἐν αὐτῷ ἐπὶ ἴση καὶ ὁμοίᾳ, ἡ μὲν Πελοπόννησος διὰ τῶν Κουμουνδοῦρου καὶ Χρηστοπούλου, ἡ Ἑπτανήσος διὰ τοῦ Κ. Λομβάρδου, ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς διὰ τῶν Δ. Βότσαρη καὶ Δ. Γρίβα καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς διὰ τοῦ Ε. Κεχαγιᾶ (βουλευτοῦ Παργασίδος). Τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἐν τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ πρὸ τῆς Βουλῆς

ἐποιήσατο μακρὸν καὶ συγκινητικὸν λόγον περὶ τῶν κρητικῶν, κηροῦτον ὅτι ἐμελλε νὰ διατηρῇ οὐδετερότητα ἀπέναντι τῆς Πύλης, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀδιάφορον πρὸς τὰ πολλὰ θύματα τοῦ ἀγῶνος γυναικόπαιδα, ἅτινα διὰ τῶν πλοίων τῶν εὐεργετῶν Δυνάμεων μετήγοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν διαφόρων παραλίων τῆς Κρήτης, φεύγοντα τὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν αἰχμαλωσίας καὶ ἀτιμώσεις (παραδόξως πρῶτος περισώσας καὶ εἰς Πειραιᾶ μεταγαγὼν γυναικόπαιδα Κρητῶν ἦτο ὁ Ἄγγλος διοικητὴς τοῦ περὶ τὴν Κρήτην ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ φιλάνθρωπος Πήμ, ἀλλ' ἔνεκα τῆς πράξεως αὐτοῦ ταύτης ἐπαύθη τῆς θέσεως αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως Δέρβυ-Στάνλεϋ πρὸς διαπίστωσιν τῆς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας τηρουμένης αὐστηραῆς καὶ ὁμῶς φιλοτοῦρκου οὐδετερότητος. Τότε δ' ἤρξαντο καὶ τὰ ὑπὸ τὸν φιλέλληνα ὑποναύαρχον Βοντάκωφ πολεμικὰ ἐκπληροῦντα τὸ φιλάνθρωπον ἔργον καὶ ἐξηκολούθησαν αὐτὸ μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος, βραδύτερον δέ, ὅτε ἤρξατο ἡ ἐπισήμῃ πρωτοβουλία

Κ. Λομβάρδος

τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ Πύλῃ διπλωματικὴ ἐνέργεια, καὶ τὰ γαλλικὰ πλοῖα). Καὶ ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ αὐτῇ τῆς ὑπὲρ τῶν προσφύγων μερίμνης ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον περὶ δανείου 28 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, τοῦ πρώτου δημοσίου δανείου τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ τῶν 60 ἑκατομμυρίων τῶν τριῶν Δυνάμεων. Τὸ δάνειον ἐξεδόθη ἐπὶ ὅροις λίαν συμφέρουσι τοῖς δανεισταῖς καὶ βραδέως ἐκαλύφθη ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ χρηματιστικῶν ἑλληνικῶν κύκλων. Οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔπεμπον μὲν προθύμως εἰς τὰς ὑπὲρ Κρήτης ἰδρυμένας ἐπιτροπείας, ἀλλὰ δυσκόλως ἐνεπίστευον τὰ χρήματα αὐτῶν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ⁽¹⁾. Αὕτη οὐχ ἦτον ἡ κυβέρνησις ἐπὶ ἥκει κατὰ τὸ δυνατόν καὶ εἰς τὴν διατροφὴν τῶν προσφύγων καὶ εἰς τὰς ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῆς ἀπαιτουμένας χορηγίας, προέβη δὲ καὶ εἰς παρασκευὰς καὶ προμηθείας πολεμικὰς πέμποντα ὅπλα καὶ ἄλλα ἐφόδια πολέμου εἰς Κρήτην, παραγγέλλουσα δὲ καὶ πολεμικὰ πλοῖα ἐν τοῖς ἀγγλικῶν ναυπηγείοις (ὧν τὸ ἐν, ὁ «Βασιλεὺς Γεώργιος», βραδύτερον δὲ παρηγγέλθη καὶ τὸ ἡμιθωρηκτὸν «Βασιλίσσα Ὀλγα» εἰς τὸ ἐν Τεργέστη ναυπηγεῖον Τονέλλο, ἀλλ' οὐδέτερον τῶν πλοίων τούτων ἐγένετο δυνατόν νὰ παραδοθῇ πρὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπαναστάσεως). Ἡ κυβέρνησις Κουμουνδούρου ἀποκατέστησε καὶ τὰς καταργηθείσας παρὰ ταῖς Μεγάλαις Δυνάμεσι πρεσβείας, διωρίσασα παρ' αὐταῖς πρέσβεις (ἐν Λονδίνῳ τὸν Βραΐλαν Ἀρμένην, ἐν Παρισίοις τὸν Θ. Π. Δηλιγιάννην, ἐν Πετροπόλει τὸν Ἀ. Μεταξᾶν, ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ τὸν Γ. Ὑψηλάντην, ἐν Φλωρεντίᾳ τὸν Ἀ. Κουντουριώτην καὶ ἐν Οὐασιγκτῶνι τὸν Δ. Καλλέργη) καὶ ὅπως οὖν γεναιότερον καὶ ἐντονώτερον ὑπεστήριξε τὰ δίκαια τῶν Κρητῶν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ Χαριλάου Τρικούπη. Τὸ πᾶν ἐν τούτοις ἐξηροῦτο ἐκ τῆς πορείας τῶν μεταξὺ τῶν

(1) Ἡ τοῦ Λονδίνου ἑλληνικὴ ἀποικία διὰ συνεισφορῶν αὐτῆς ἠγόρασε καὶ ἔπεμψε εἰς τὴν Ἑλλάδα (εἰς τὴν Σῶρον δηλονότι) πλοῖον καταδρομικὸν ἐξαίρετον, ὀνομασθὲν ἐνταῦθα «Ἀρχάδιον» πρὸς τιμὴν τῆς ἐν Κρήτῃ ἡρωϊκῆς ἱερᾶς μονῆς Ἀρχαδίου, περὶ ἧς ἐγένετο ἤδη λόγος. Τὸ «Ἀρχάδιον» τολμηρότατα διασχίζον τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς νήσου ἐτροφοδοτεῖ διαρκῶς τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ μετὰ πολὺμηνον τελεσφοροτάτην ὑπηρεσίαν τὸ «Ἀρχάδι» καταδιωχθὲν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ πολεμικοῦ «Ἰζεν-τίν» ἠναγκάσθη νὰ ἐξοκελῇ καὶ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοῦ πληρώματος διασωθέντος. Ἐκτοτε τὴν ὑπηρεσίαν τῆς τροφοδοτήσεως τῆς ἐπαναστάσεως ἐξετέλει τὸ ἐν Λονδίνῳ ἀγορασθὲν καταδρομικὸν «Ἐνωσις».

Μεγάλων Δυνάμεων συνεννοήσεων καὶ τῶν τούτων παρὰ τῇ Πύλῃ ἐνεργειῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὗται καίπερ ἐντόνως ὁπωσοῦν διεξαγόμεναι προσέκρουν εἰς ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν τῆς Πύλης, κυρίως διὰ τὴν συστηματικὴν ἔχθραν ἣν ἐτήρει ἡ Ἀγγλία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος. Αἱ ἐλπίδες αἱ συνδεθεῖσαι πρὸ πάντων μετὰ τῆς εἰς

Βράϊλας Ἀρμένης

Παρισίους χάριν ἐπισκέψεως τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως μεταβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἀπέβησαν ἄφροῦνται, τῆς μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατόρων συνεντεύξεως ἐπεκταθείσης εἰς εὐρύτερα καὶ γενικώτερα ζητήματα καὶ εἰς οὐδεμίαν ἀποληξάσης συμφωνίαν.

Καὶ εἰργάσθη μὲν ἡ Ρωσία νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα καὶ διὰ μονομεροῦς ἐνεργείας παρὰ τῇ Πύλῃ, ἀλλ' οὐδὲν οὐδ' οὕτω κατώρθωσεν. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος κατ' Αὐγούστον τοῦ 1867 μετέβη πρὸς βραχὺν παραθερισμὸν εἰς τὴν Λεβάδειαν τῆς Κριμαίας, ὃ δὲ σουλτάνος κατὰ τὸ σῆμα ἐπεμψε πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ ἐγγὺς τῶν μεθορίων ἀφικομένου ἐπισήμου

ξένου ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον αὐτὸν τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Φουὰτ πασσᾶν. Ὁ ὑπουργὸς οὗτος τοῦ σουλτάνου πολλῶν ἔτυχε τιμῶν παρὰ τοῦ τσάρου, ἀλλ' οὐ μόνον ἀπέφυγεν ἐπιμελῶς πᾶσαν συνεννόησιν πολιτικὴν, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς τὰς ἐχθρικὰς πρὸς τὴν Ρωσίαν βιενναίας ἐφημερίδας, οἷα ἦτο πρὸ πάντων ὁ «Νέος Ἑλεύθερος Τύπος», ἀφορμὴν καὶ ὑπόθεσιν ἐχθρικῶν κατὰ τῆς Ρωσίας διαδόσεων, ὅτι δηθὲν ὁ τσάρος ἐπειράθη νὰ σαγηνέυσῃ τὸν Τούρκον ἀπεσταλμένον διὰ προτάσεων περὶ συμμαχίας μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης, προτάσεων μὴ τυχουσῶν ἀποδοχῆς παρὰ τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ. Καὶ διεψεύσθησαν μὲν ἐντόνως ἀπὸ Πετροπόλεως τὰ ἀναγραφέντα, ἀλλ' ὁ φιλότουρκος εὐρωπαϊκὸς τύπος ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν νὰ διαβάλλῃ τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν καὶ τὸ ὑπὲρ Κρήτης διαφέρον τῆς Ρωσίας νὰ παραστήσῃ ἀπλῶς ὡς ἀποβλέπον εἰς τὴν δι' ἐνώσεως τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τῆς Ρωσίας κατάλυσιν τοῦ κυριωτάτου ὅρου τῆς Παρισινής συνθήκης, τοῦ περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας. Ἐν τῷ μεταξὺ νέον τι γεγονὸς ἐχαλάρωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν ρωσογαλλικὴν συνεννόησιν ἦτο δὲ τοῦτο ἡ ἐν Σαλτσβούργῳ (περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου) συνέντευξις τοῦ Ναπολέοντος Γ' μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Φραγκίσκου, δι' ἧς ἡ στενωτέρᾳ μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν Γαλλίας καὶ Αὐστρίας προσέγγις καὶ ἡ πρὸς γενικώτερον σκοπὸν ἀποβλέπουσα συμμαχία ἐξήλειφον ἐκ τοῦ προγράμματος αὐτῆς τὸν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀποχωρισμὸν τῆς Κρήτης. Τελευταῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε τὸ ἔργον τῆς διὰ προσωπικῆς ἐνεργείας αὐτοῦ λύσεως τοῦ ζητήματος. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρῶσος ἀντιπρόσωπος, ὅστις ἀκριβῶς ἐν τῷ κρητικῷ ἀγῶνι καὶ χάριν τούτου προήχθη εἰς βαθμὸν πρέσβεως πρώτης τάξεως, ἵνα λαλήσῃ μετὰ μεζονος κύρους καὶ τόνου πρὸς τὴν Πύλιν, μεταβὰς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λεβάδειαν ἵνα προσφέρῃ τὰ σέβη αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοῦ κυρίαρχον ἔλαβε παρὰ τούτου ἐντολὴν ἵνα ἐν ὀνόματι τοῦ τσάρου ζητήσῃ παρὰ τοῦ σουλτάνου ἐν ἐπισήμῳ παρ' αὐτῷ ἀκροάσει τὴν εἰς Ἑλλάδα παραχώρησιν τῆς Κρήτης. Ἀλλ' ὁ σουλτάνος Ἀζίζ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐλάλησε πρὸς τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν ἐν γλώσσῃ ἐμφαντικωτάτῃ καὶ σθεναρωτάτῃ περὶ τοῦ ἀδυνάτου τοιαύτης τινὸς πράξεως, ποιούμενος ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἡγεμονικὴν συνείδησιν τοῦ τσάρου καὶ οἶονεὶ τὴν τούτου ἐπικαλούμενος μαρτυρίαν ὑπὲρ τοῦ πόσον δύσκολον εἶναι εἰς ἡγεμόνα, ἀνελθόντα εἰς τὸν θρόνον μεθ' ὅρκου μηδὲ

σπιθαμὴν νὰ θυσιάσῃ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀναληφθέντος, νὰ παραιτήσῃ ἐκουσίως τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ μίαν κτῆσιν τοσοῦτο πολύτιμον ὥς ἡ Κρήτη. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο προηγήθη τῆς κατακλείδος τῆς διπλωματικῆς ἱστορίας τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, ἐγκαταλειφθέντος ἀπὸ τότε ὑπὸ τῆς Ρωσίας τῆς τύχην αὐτοῦ. Ὁ πρίγκιψ Γορτσάκωφ τοῦ μὲν ἐν Πετροπόλει Ἕλληνος πρέσβεως τὴν προσοχὴν ἐπέστησεν ἐπὶ τὴν ἀνυπέροβλητον ἀντίστασιν τῆς Πύλης εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς νήσου, παραινῶν ἅμα τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἵνα ἐπωφελομένη τὴν τότε εἰς Κρήτην μετὰβασιν τοῦ μεγάλου βεζύρου Ἀαλὴ πασσᾶ συστήσῃ τοῖς ἐπαναστάταις συμβιβασμὸν τινα μετὰ τῆς Πύλης ἐπὶ τῇ βάσει αὐτονομίας τῆς νήσου· εἰς δὲ τὸν Γάλλον πρεσβευτὴν ἐρωτήσαντα αὐτὸν περὶ τοῦ περαιτέρω ἐκ μέρους τῶν τεσσάρων Δυνάμεων πρακτέου, ἀφοῦ ἡ μὲν Πύλη ἀντιτάσσει τοσοῦτο πείσμονα ἀντίστασιν εἰς τὰ μέχρι νῦν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων προτεινόμενα, μετὰ δὲ τῶν Δυνάμεων δὲν ὑπάρχει συμφωνία περὶ οἵαδήποτε καταναγκαστικῆς ἐναντίον τῆς Πύλης ἐνεργείας, προέτεινεν ἁπλῶς ἵνα αἱ Δυνάμεις προβῶσιν εἰς διακήρυξιν κοινὴν ὅτι ἔμελλον τοῦ λοιποῦ ν' ἀπέχωσιπάσης παραιnéσεως πρὸς τὴν Πύλην, καθιστῶσαι αὐτὴν ὑπεύθυνον δι' ὅ,τι ἔμελλε τοῦ λοιποῦ νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς πορείας. Γαλλία, Πρωσσία καὶ Ἰταλία δεξάμεναι, τῆς Αὐστρίας μὴ προσχωρησάσης, τὴν ρωσικὴν πρότασιν προέβησαν (περὶ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου 1867) εἰς τοιαύτην διακήρυξιν. Ἡ Πύλη ἐν ἀρχῇ ἐφάνη πως ταρσασομένη ἐπὶ τῷ τοιούτῳ διαβήματι τῶν τεσσάρων Δυνάμεων, ἀλλὰ ταχέως συνῆλθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως εὐθὺς ὥς ἐμβαθύνασα εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ἐνόησε τὴν κενότητα αὐτῆς, οὔσης κατ' οὐσίαν διακηρύξεως εὐσχήμου ὑποχωρήσεως καὶ παύσεως τῆς περαιτέρω διὰ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος ἐνοχλήσεως τῆς Πύλης. Τὴν ὅλην δὲ κενότητα τῆς διακηρύξεως ἀπέδειξεν εὐθὺς ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, δηλώσασα τῇ Πύλῃ ὅτι ἔμελλε καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ διατελῇ φίλη πρὸς τὴν Πύλην. Ταῦτα δ' ἐποίηε ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ καθ' ὃν χρόνον ἡ γαλλικὴ αὐλὴ ἐξένιζεν ἐπιδεικτικῶς τὸν (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1867) εἰς Παρισίους χάριν τῆς Ἐκθέσεως μεταβάνα αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν συνοδευόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως αὐτοῦ κόμητος Βάυστ, ὅστις ἔλαβεν οὕτω νέαν ἀφορμὴν ἐπιδείξεως τῶν φιλοτουρκικῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων, μελετῶν καὶ προτείνων νέαν συνθήκην ἐξασφαλίζουσαν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας καὶ ἐπὶ τούτῳ μεταβάς ἐκ Παρισίων εἰς Λονδῖνον, ἵνα συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως περὶ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ λόρδος Στάνλεϋ ἐθεώρησε περιττὴν πᾶσαν νέαν συνθήκην, ἀρκούσης πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ὑπουργοῦ ζητούμενον τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων.

Φραγκίσκος Ἰωσήφ
αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας

Καὶ δυσηρέστησε μὲν ἡ τοιαύτη πολιτεία τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως σφόδρα τῇ Ρωσίᾳ, καὶ τραχύτατα ἐδημοσιεύθησαν ἄρθρα ἐν ταῖς κυβερνητικαῖς ρωσικαῖς ἐφημερίσι

καὶ ἰδίως ἐν τῷ «Ρώσῳ Ἀπομάχῳ» καὶ αἱ μετὰ Περουπόλεως καὶ Παρισίων σχέσεις ἱκανῶς ἐταράχθησαν. Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἵνα δεῖξῃ τὴν κακοπιστίαν τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ἐδημοσίευσεν τὰ μετὰ αὐτῆς καὶ τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήμα-

Ἐμὲρ πασσᾶς

τος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος ἀνταλλαγέντα ἔγγραφα, ἐπὶ μίαν στιγμὴν δ' ἐθεωρήθη (περὶ τὰ τέλη τοῦ 1867) ὁ πόλεμος ἐπικείμενος, καὶ αἱ ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες ἠπεύλουν εἰσπλουν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰς τὸν Εὐξείνιον ἄλλ' ἐν μεγάλῳ συμβουλίῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τσάρου, μόνος ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς στρατηγὸς Ἰγνάτιεφ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ πολέμου, πάντες δ' οἱ ἄλλοι μετὰ τοῦ Γορτσακώφ, καὶ ἰδίως ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς βαρὼν Βρουνάβ, ἐναντίον αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν γνώμην δὲ ταύτην προσεχώρησε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ. Καὶ πόλεμος μὲν δὲν ἐγένετο· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ Γαλλία καὶ ὁ Ναπολέων βαρεῖαν ἀπέτισαν μετ' οὐ πολὺ τὴν ποινὴν τῆς πρὸς τὴν Ρωσίαν χάριν τῆς Αὐστρίας κακοπιστίας. Ὅτε μετὰ δύο ἔτη ἡ Γαλλία πάσχοιεν τὰς δεινότητας ὑπὸ τῆς ἠνωμένης

Γερμανίας ἥτις ἐπεκαλεῖτο τὰς συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις τῆς Αὐστρίας, αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ ἕνεκα τοῦ ἐκ Ρωσίας ἀπειλητικοῦ νεο, ἐτοιμῆς οὖσης νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τῆς Αὐστρίας κινουμένης ἐναντίον τῆς Γερμανίας. Ταῦτα ἐγένοντο κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1867, μετὰ τῆς ἔκτοτε δ' ἀρξαμένης εἰρηνικῆς πολιτικῆς ἐξέλιπον καὶ αἱ τελευταῖον ἐκ τῶν περὶ πολέμου φημῶν ἀναρριπισθεῖσαι ἐλπίδες περὶ τῆς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς πόθους λύσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ μετὰ δ' ἐπῆλθον σπουδαῖα τινα γεγονότα καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Τουρκίᾳ ἕνεκα τοῦ κρητικοῦ ζητήματος.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ πρίγκιψ Γορτσακώφ, ἀπογνὸς περὶ τῆς διὰ διπλωματικῆς ὁδοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος λύσεως τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, παρῇναι τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ εἰρηνικῆς λύσεως δι' αὐτονομίσεως τῆς νήσου, ἡ Πύλη αὐτὴ ἐπεμψεν εἰς Κρήτην αὐτὸν τὸν μέγαν βεζύρην Ἀαλῇ πασσᾶν ἵνα εἰρηνεύσῃ τὴν νήσον. Τοῦτο δὲν ἦτο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν διάβημα τῆς Πύλης. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς Κυριτλῆς εἶχεν ἐν τῷ κρηύγματι τῷ ἐκδοθέντι ὑπ' αὐτοῦ ἅμα τῇ εἰς Κρήτην ἀφίξει ὑποσχεθῇ τὴν ἐκ μέρους τῆς Πύλης παραδοχὴν τῶν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως αἰτημάτων τῶν νησιωτῶν, ἀλλ' ὥς εἴπομεν οὐδεμίαν εἰς τὰς τοιαύτας ὑποσχέσεις ἔδωκαν προσοχὴν οἱ Κρήτες. Διαρκούντος δὲ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὰς πρώτας ἡδὴ ἡμέρας τοῦ ἔτους 1867 ἡ Πύλη ἐπεμψεν ἰδιαίτερον ἐπίτροπον ἑκτακτον εἰς Κρήτην, τὸν Σερβιὸ ἐφέντην, ὅπως ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους χριστιανούς καὶ μωαμεθανούς, 15 ἑκατέρου ἔθνους, ἵνα μεταβάντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκθέσωσι τὰς ἀνάγκας τῆς νήσου καὶ διασκεφθῶσι μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Πύλης περὶ τῶν ἐπενεκτέων εἰς τὴν διοίκησιν

τῆς νήσου μεταρρυθμίσεων. Καὶ εὐρέθησαν μὲν χριστιανοὶ (ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐννοεῖται), οἵτινες μετέβησαν εἰς τὴν Πύλῃν καὶ παρουσιάσθησαν μάλιστα εἰς τὸν σουλτάνον, εὐμενέστατα δεξάμενον αὐτούς, ἐπεσκέψαντο δὲ καὶ τὸν πατριάρχην (Γρηγόριον Σ') καὶ παρηνέθησαν ὑπ' αὐτοῦ νὰ παύσωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ μετὰ τινων ἡμερῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ διαμονὴν ἐπέστρεψαν οἵκαδε οὐδὲν πράξαντες. Ἡ ἀποτυχία αὕτη συνέπιπτε περίπου μετὰ τοῦ χρόνου τῆς ἀρξαιμένης τῶν πέντε Δυνάμεων ἐπεμβάσεως, ὅτε ἡ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς σοβαρωτέρας καὶ ἀποτελεσματικωτέρας ἐνεργείας πρὸς καταστολὴν τοῦ ἀγῶνος, ἀνακαλέσασα τὸν Μουσταφᾶ πασσᾶν καὶ πέμψασα τὸν ἀρχαῖον ἐξωμότην Κροάτην στρατηγὸν Ὁμέρ πασσᾶν (πρότερον Κάρολον Λάτας) τὸν διακριθέντα ἐν τῷ κατὰ τῶν Μαυροβουνίων πολέμῳ τῷ 1852 καὶ 1862, μετασχόντα δὲ καὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου εὐδοκίμως. Ἀλλ' αἱ τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ ἐναντίον τῶν τε δυτικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν Σφακίων (κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον τοῦ 1867) καὶ ἐναντίον τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν (κατ' Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους) ἐπῆνεγκον μὲν πολλὰς καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεις τῆς νήσου καὶ σφαγὰς καὶ πνιγμοὺς ἐν σπηλαίοις λαβυρινθώδεσι γυναιοκοπαίδων, τοῦθ' ὅπερ προὐκάλεσεν ἀποστολὰς πλοίων πολεμικῶν ἐκ μέρους πασῶν τῶν μεγάλων Δυνάμεων (ἐξαιρουμένης τῆς Ἀγγλίας) πρὸς διάσωσιν τῶν γυναιοκοπαίδων, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐσημείωσεν ἐπιτυχίαν σημαντικὴν, τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν ἐθελοντῶν γενναίως ἀμυνομένων, ἰδίως ἐν Σφακίοις καὶ ἐν Λασηθίῳ. Ἡ Πύλη τότε (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1867) νέαν ἔτεμεν ὁδὸν πορείας, ἀνακαλέσασα τὸν Ὁμέρ πασσᾶν καὶ πέμψασα ὡς διαλλακτὴν τὸν Ἀαλῆ πασσᾶν μετὰ πολλῶν χρημάτων καὶ ἀπολύτου ἐξουσίας, παρασχοῦσα συγχρόνως καὶ μηνιαίαν ἀνακωχὴν ὀπλων, ἥς διαρκούσης ἐπετρέπετο τοῖς ἐπαναστάταις νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἔνοπλοι εἰς τὰς πόλεις. Ὁ Ἀαλῆ πασσᾶς ἄμα ἀφικόμενος εἰς Κρήτην ἐξέδωκε προκήρυξιν ἑλληνιστί, ὑπισχνουμένην πλήρη ἀμνηστείαν τοῖς ἐπαναστάταις καὶ προτείνουσαν πολλὰς βελτιώσεις διοικητικὰς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ἔτι τοῦ Ἀαλῆ πασσᾶ ἡ Πύλη εἶχε δηλώσει ἀνεπισήμως εἰς τοὺς πρέσβεις ὅτι ἦτο πρόθυμος εἰς εὐρυτάτας παραχωρήσεις οὐκ ἀπεχούσας τῆς αὐτονομίας. Ἐρρήθη ὅτι ὁ Ἀαλῆς ἐν Κρήτῃ ἐφάνη πρόθυμος εἰς πᾶσαν παραχώρησιν πλην τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως, καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν εἰς ἡγεμονίαν ὑποτελεῖ μετὰστασιν τῆς νήσου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται ἀκριβῶς εἰρημένον. Ἐν διακοινώσει πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴν, καταχωρισθεὶς ἐν τῇ Κιτρίνῃ (διπλωματικῇ) Βίβλῳ τῆς Γαλλίας, ἀποκρούει ὁ Φουὰτ ἐντόνως τὴν περὶ ἡγεμονίας πρότασιν, λέγων ὅτι τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἀσφαλὲς διάβημα πρὸς τὴν ἑνωσίν. Ἀλλ' ἦτο, ὡς φαίνεται, πρόθυμος ὁ Ἀαλῆς εἰς παραχώρησιν εὐρείας διοικητικῆς αὐτονομίας, κατεχομένων μόνον τῶν φρουρῶν ὑπὸ φρουρῶν ὁθωμανικῶν. Ὅπωςδὴποτε οἱ Κοῆτες πρὶν ἀπορρίψωσι τὰς περὶ αὐτονομίας προτάσεις τοῦ Ἀαλῆ ἀπετάθησαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβένησιν ἐρωτῶντες, ἂν θὰ δυνηθῇ αὕτη νὰ διατηρήσῃ χρηματικῶς τὴν ἐπανάστασιν. Τῆς κυβερνήσεως Κουμουνδούρου δούσης ἀπάντησιν καταφατικὴν μετὰ τινος μετριασμοῦ τῶν ζητουμένων χρηματικῶν χορηγιῶν, γενικὴ συνέλευσις συγκροτηθεῖσα ἐν Ὀμαλῷ τοῦ Ἀποκορώνου ἀπέρριψε πάσας τὰς προσφορὰς τοῦ Ἀαλῆ καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἔμενεν ἀκλόνητος ἐν τῷ περὶ ἐνώσεως κηρύγματι τοῦ παρελθόντος ἔτους. Οὕτω δ' ἐξηκολούθησεν ἡ ἐπανάστασις, ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, μετ' ἐλπίδων ἔτι ἀκμαίων ἐκ μέρους τοῦ πολλοῦ

Ἀαλῆ πασσᾶς

ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου μετὰ προβλέψεως καταστροφῆς τελικῆς διὰ τοὺς βαθύτερον καὶ ψυχρότερον τὴν ὅλην κατάστασιν βλέποντας καὶ κρίνοντας ὀλίγους.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος καὶ ἡ βασίλισσα Ὀλγα
κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν γάμων των (1867)

Πάντως καὶ ἡ κυβερνήσις ἡ ἐλληνικὴ καὶ ὁ τότε προϋστάμενος αὐτῆς Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος διέβλεπον καὶ αὐτοὶ τὸ μοιραῖον τέλος οὐχὶ ἐν αἰσιοδοξίᾳ ἀπολύτω, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπωφελήθησαν πρεπόντως τὰς περιστάσεις ἵνα προλάβωσι τὴν καταστροφὴν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν πολλὰ, ἐξηγοῦντα ἂν μὴ δικαιολογοῦντα τὴν πολιτείαν τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἡ πρὸς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα συμπάθεια διετηρεῖτο ἔτι ἀκμαία καὶ παρὰ μεγάλη μοῖρα τοῦ ἐλληνικοῦ, ἀκμαϊότερα δὲ παρὰ τῷ φιλελληνικῷ κόσμῳ καὶ ἰδίως ἐν τῇ Βορείᾳ Ἀμερικῇ, ὁπόθεν χορήματα, τροφαὶ καὶ φάρμακα ἐστέλ-

λοντο ἀφθονώτατα, καὶ ἄνδρες θερμότατα φιλέλληνες, μάλιστα ὁ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπαναστάσει ἐκεῖθεν ἐλθὼν καὶ πολλὰ εὐεργετήσας τὴν Ἑλλάδα Δρ. Howes, ἐλθὼν νῦν μεθ' ἀπάσης τῆς οἰκογένειάς αὐτοῦ μυριοτρόπως εὐηργέτησε τοὺς τε ἀγωνιζομένους ὁπλίτας καὶ τὸ ὅπλον πλῆθος τῶν γυναικοπαίδων. Μυρία δὲ ἄλλα τεκμήρια τοῦ ἀμερικανικοῦ φιλελληνισμοῦ ἐνεψύχουν ἔτι τὸ φρόνημα τῶν ὑπερμάχων τῆς κρητικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις «ἄτιμος καὶ ἀντεθνικὴ» ἀντιπολίτευσις, ὡς ὠνόμασεν αὐτὴν ἡ ἐν Τεργέστη ἐκδιδομένη «Κλειώ», ἡσύχαζε ἢ ἄφηνεν ἥσυχον τὴν κυβέρνησιν; Αὕτη ἐν παντὶ ἔργῳ τῆς κυβερνήσεως διέβλεπεν ἀποτυχίαν καὶ προὔλεγεν ἀπαίσιαν. Ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος, ὁ πρὸ δύο ἐτῶν τολμήσας ν' ἀποτρέψῃ τοὺς Κρητὰς τοῦ τότε ἤδη μελετωμένου ὑπὸ τούτων ἐπαναστατικοῦ κινήματος, δὲν εἶχε τῷ 1867 τὴν τόλμην ἣν ἔδειξε μετὰ δεκατέσσαρα ἔτη ἐν τῷ Ἑπηρεοθεσσαλικῷ ζητήματι, οὐχὶ μόνον τὴν τόλμην ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρετὴν, θυσιάσας χάριν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ σαφέστατα καὶ διαβλεπομένου καὶ

νοούμενου ἀληθοῦς συμφέροντος τῆς πατρίδος τὴν ἐφήμερον δημοτικότητα εἰς τὴν ὑπερτέραν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος. Ὅτε δ' ἐν μέσῳ τῆς ἀνωτέρω σκιαγραφηθείσης καταστάσεως ἐπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου 1867) μετὰ τῆς βασιλίσσης Ὑλγας ἀπὸ Πετροπόλεως, ἔνθα εἰχον τελεσθῇ οἱ γάμοι αὐτοῦ, σμῆνῃ ἀντιπολιτευομένων, πρὸ πάντων τῶν περὶ τὸν Δ. Βούλγαρον, διετραγώδουν πρὸς αὐτὸν τὴν κατάστασιν τοῦ κράτους ὑπὸ ζοφερώτατα χρώματα, ἐνῷ ὁ γηραιὸς ἀπόμαχος πολιτευτὴς Χρηστίδης ἐπλήρου καθ' ἑκάστην τὰς στήλας τοῦ ὁργάνου αὐτοῦ «Ἐθνοφύλαξ» διὰ περιγραφῶν ἀπηνεστάτων, ἐν αἷς ἡ ληστεία ἐφαίνετο ἄρχουσα τῆς Ἑλλάδος, τὸ δημόσιον ταμεῖον λεηλατούμενον, τὰ οἰκονομικὰ φερόμενα εἰς τελείαν καταστροφὴν καὶ χρεωκοπίαν. Μόνος ὁ Δεληγεώργης καίπερ ἀντιπολιτευόμενος καὶ οὗτος σφοδρῶς ἐφαίνετο ἀπαθέστερον κρίνων τὰ πράγματα καὶ κατακρίνων πᾶσαν ὑπουργικὴν μεταβολήν, ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παραμονῆς τοῦ Κου-

Θρ. Ζαΐμης

μουνδούρου (ὅστις διὰ τινος διαφυγούσης τὰ χεῖλη αὐτοῦ φράσεως περὶ πυρὸς καὶ σιδήρου ⁽¹⁾) παρεστάθη ὡς ἀπειλῶν τὴν Εὐρώπην δι' ἀναστατώσεως ἐν Ἀνατολῇ) προσδοκῶν τὴν δι' ἐπεμβάσεως εὐρωπαϊκῆς καταστροφὴν τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, καταστροφὴν πολλῇ ἐντιμότεραν, ὡς ἔγραψεν ἡ ἐφημερὶς αὐτοῦ «Μέλλον», τῆς διὰ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ Δ. Βούλγαρον μεθ' ὀλόκληρον ἔτος παρασκευασθείσης. Πάντες οἱ ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ὑπουργείου ἐπιφανεῖς πολιτευταί, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ πάντοτε μετριοπαθοῦς Θ. Ζαΐμη ἐξαιρουμένου, συνεστράτευον παρὰ τῷ Βασιλεῖ ἐναντίον τοῦ ὑπουργείου Κουμουνδούρου. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἐμαίνετο ἰδίως κατὰ τῆς συμμορίας τῶν 97, ὡς ἀπεκάλει τὴν πιστὴν εἰς τὸν Κουμουνδούρον μέινασαν πλειονοψηφίαν τῶν 97 (ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν 150 βουλευτῶν), ἥς ἔνεκεν ἡ δευτέρα σύνοδος τοῦ 1867 ἀπέναντι τῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους φοικώδους εἰκόνης ὑπουργικῆς ἀναρχίας, ὅτε καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ἐπιπτον ὑπουργεῖα, καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταύτην, παρίστα εἰκόνα σεμνότητος κοινοβουλευτικῆς διὰ τῆς διαρκοῦς ὑποστηρίξεως ἣν παρεῖχεν εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ τοῦτο ἔνεκα τοῦ τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος ὅλον τοσοῦτον ἀπασχολοῦντος μεγάλου ἐθνικοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος. Ἄλλ' εἰς τὸν ἀντεθνικὸν τοῦτον χαρακτηρισμὸν τῆς πλειονοψηφίας τῶν 97 προσέβλεπον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ὡς δῆθεν κηδόμενοι τῆς βασιλείας, ὅτι διὰ τῆς διαρκοῦς ταύτης ὑποστηρίξεως δημιουργεῖται βουλευτικὴ δικτατορία προσβάλλουσα τὰ δικαιώματα τῆς βασιλείας. Ταῦτα ἔλεγον οἱ περὶ τὸν Δ. Βούλγαρον, οἱ ἀνατρέψαντες τὸν θρόνον τοῦ Ὁθωνος διότι διέλυσε νομιμώτατα μίαν βουλὴν!! Ἦθελον λοιπὸν οἱ αὐτόκλητοι οὗτοι ὑπέρμαχοι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας νὰ πανθῇ ἡ κυβέρνησις καὶ νὰ δια-

(1) Ὁ Κουμουνδούρος δικαιολογῶν ἐν τῇ Βουλῇ τὰς ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου γενομένας δαπάνας ἐθεώρει ἄκαιρον τὰς περὶ τούτων μικρολογίας, καθ' ὃν χρόνον, ἔλεγε, τὰ μεγάλα ζητήματα λύονται διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα ἡ ἀντιπολίτευσις παραστήσῃ αὐτὸν ὡς ἀπειλοῦντα πόλεμον.

λυθῇ ἡ μόλις εἰς τὸ δεύτερον ἔτος εἰς δευτέραν σύνοδον τῆς περιοδου αὐτῆς εἰσελθοῦσα Βουλὴ, ἵνα ἐμπεδωθῇ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία. Ὁ δὲ βασιλεὺς Γεώργιος ὁ ἐν τῇ Εὐρώπῃ λαβὼν πεποιθήσιν ὅτι τὸ κρητικὸν ζήτημα εἶναι ἀδύνατον νὰ λυθῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω παράτασις τοῦ ἀγῶνος πλὴν τῆς ματαίας αἱματοχυσίας

Πέτρος Δελιγιάννης

καὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς νήσου οὐδὲν ἄλλο ἡδύνατο νὰ πορίσῃ ἀγαθόν, ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπέδειξε καὶ συνέστησε τῷ ὑπουργεῖῳ μεταβολὴν τινὰ ἐν τῇ μέρῃ νῦν πολιτικῇ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κουμουνδούρος καὶ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ ἔμειναν ἀνένδοτοι, ἀφοῦ ἄλλως ἦτο βέβαιον ὅτι καὶ αὕτῃ ἡ ἀντιπολίτευσις ἤθελε κατεξαναστῇ ἐναντίον αὐτῶν κατηγοροῦσα αὐτοὺς ἐπὶ προδοσίᾳ. Καὶ παρητήθη μὲν τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς μὴ καλέσας εὐθὺς τὴν ἀντιπολίτευσιν συνεκρότησεν ὑπουργεῖον μὴ κοινοβουλευτικὸν ἀπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου Μωραΐτην καὶ ἄλλων μὴ βουλευτῶν, ἐν οἷς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διορίσθη ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῆς Πέτρος Δελιγιάννης. Σκοπὸς τοῦ βασιλέως ἦτο νῦν, καθ' ἣν πιθανὴν καὶ βεβαίαν περίπτωσιν τὸ νέον ὑπουργεῖον δὲν ἤθελεν ἔχει πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, νὰ ἐνεργήσῃ νέας βουλευτικὰς ἐκλογὰς διὰ τοῦ ἀρχοῦ ὑπουργείου. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οἱ ἀποτελοῦντες τὸ νέον ὑπουργεῖον δὲν ἤθελον ν' ἀναλάβωσι τοιαύτας εὐθύνas καὶ διὰ τοῦτο παρητήθησαν, πλὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τοῦ τῶν Στρατιωτικῶν (Σπύρου Μήλιου). Τότε δ' ὁ Βασιλεὺς ὑπεχρεώθη νὰ καλέσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιπολιτεύσεως θεωρούμενον Δ. Βούλγαρη, οὗτος δὲ χωρὶς νὰ παραστῇ εἰς τὴν Βουλὴν αὐθημερὸν τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ διέλυσεν τὴν Βουλὴν, διατάξας νὰ κολλήσωσιν ἀντίγραφον τοῦ διατάγματος ἐπ' αὐτῆς τῆς θύρας τοῦ βουλευτηρίου, ἐξαγγελίας δὲ εἰς τὸν λαὸν τῆς πρωτευούσης τὸ γεγονὸς διὰ τυμπανοκρουσίας θορυβῶδους ἐν ταῖς ὁδοῖς. Προέβη δ' εὐθὺς ὁ πρωθυπουργὸς καὶ εἰς τὴν ἀναστάσιν τῆς διοικητικῆς ὑπαλληλίας καθ' ὅλον τὸ κράτος, ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν νίκην ἐν ταῖς ἐκλογαῖς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ προέβη καὶ εἰς ἀνάδειξιν ἐπισήμων ὑποψηφίων ἐναντίον τοῦ πνεύματος τοῦ νέου Συντάγματος.

Διεξήχθησαν δὲ αἱ ἐκλογαὶ (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου τῷ 1865 ἐνεργηθείσας) μετὰ πολλῶν βιαιοτήτων, ἀποκλεισμοῦ ἐκλογέων, καλπονοθεύσεων καὶ πλαστογραφιῶν ἀναμνησκουσῶν τὰς τοῦ 1844 καὶ 1862 καὶ ὑπερτερουσῶν τούτων ἐγένοντο δ' αἱ μέγιστα ἀθεμιτουργία ἰδίως ἐν ταῖς ἐκλογικαῖς περιφερείαις τοῦ Κουμουνδούρου καὶ τῶν ἐπιφανῶν τῶν τοῦ τούτου κόμματος. Καὶ διὰ πασῶν τούτων τῶν ἀθεμιτουργιῶν ἐνίκησεν ἡ κυβέρνησις δι' ὀλίγων ψήφων. Μεθ' ὁμοίων παρανομιῶν ἐτελέσθησαν καὶ αἱ τῶν ἐκλογῶν ἐξελέξεις. Ἀντὶ νὰ γίνωνται αὗται ὑπὸ τῶν τημάτων τῆς Βουλῆς, ἰδρύθη δωδεκαμελὴς ἐπιτροπεῖα βουλευτῶν ἐλεγκτῶν, ἀπάντων Βουλγαρικῶν, οἵτινες συνερχόμενοι καθ' ἑκάστην νύκτα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Δ. Βούλγαρη καθώριζον τοὺς ἀποβλητέους καὶ ὑπέβαλλον τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὴν ὀλομέλειαν τῆς λεγομένης Βουλῆς, ἥτις ὑπὸ τὸ κράτος φόβου καὶ τρόμου διατελοῦσα συνεμορφοῦτο ἐν πᾶσι πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἐπιτροπείας. Οὕτω δὲ μόνον κατορθώθη ἵνα κατὰ τι αὐξηθῇ ἡ δύναμις τῆς πλειονοψηφίας.

Ἐν τῷ κρητικῷ ζήτηματι ἡ κυβέρνησις Δ. Βούλγαρη, παρὰ τὴν δοθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς ἐν τῷ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν κηρύγματι περὶ «βοηθείας» δοθησομένης εἰς τὸν «πάσχοντα ἀδελφικὸν λαόν», ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατεδίωξε τὸν ἀγῶνα, ἐλαττώσασα ση-

μαντικῶς τὰς χρηματικὰς χορηγίας, καταδιώξασα ἀπηνῶς τοὺς ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν ἐκλεγέντας διὰ τὴν Βουλὴν ἀντιπροσώπους καὶ μὴ ἐπιτρέψασα αὐτοῖς νὰ πατήσωσι τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐξήτησεν ἵνα τὰ εἰς Ἑλλάδα καταφυγόντα κρητικὰ γυναικόπαιδα τὰ κακῶς τροφοδοτούμενα ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐπιστρέψωσιν ἐλευθέρως, ναυλώσασα ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀτιμόπλοια μεγάλα τῆς γαλλικῆς Ἑταιρείας Διαπορθμεύσεων καὶ πέμψασα αὐτὰ εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας εἰς Πειραιᾶ, Ναύπλιον καὶ ἀλλαχόσε, ἡ δὲ κυβέρνησις Βούλγαρη κατέφυγεν εἰς τὰς ξένας πρεσβείας, ἰδίως εἰς τὴν γαλλικὴν, ἐπικαλουμένη πείσιν ἐκ μέρους αὐτῶν ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν, καθὰ αὐτὸς ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Γάλλον φιλέλληνα Φλουράνς, τὸν ἐλθόντα εἰς Κρήτην καὶ πολιτογραφηθέντα ἐνταῦθα, εἶτα δ' ἐξελαθέντα ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου εἶχεν ἔλθει χάριν τῶν υποθέσεων τῆς Κρήτης, κοινῇ συμφωνίᾳ τοῦ Γάλλου πρέσβεως καὶ τοῦ Δ. Βούλγαρη, πρὸς δυσαρέσκειαν αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος Γ'. Λόγῳ μὴ ἀποτίσεως τῶν συμφωνηθεισῶν ἐν προθεσίαις δόσεων τῶν ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου παραγγελθέντων θωρηκτῶν πολεμικῶν πλοίων ἐκωλύθη ἡ ἔγκαιρος τούτων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξις. Αἱ παρανομίαι τοῦ Βούλγαρη ἐξήγγειρον πανταχοῦ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἐναντίον αὐτοῦ. Αὐτὸς ὁ «Αἰὼν» ὁ ὑψώσας αὐτὸν ἐν ἀρχῇ τῆς κυβερνήσεως μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ἑωσοῦ ἐπιτύχη ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ θέσιν βουλευτοῦ, μετὰ τὴν ταύτης ἐπίτευξιν ἤρξατο σφοδρῶς κατακρίνων τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ μετὰ πάθους καὶ πόνου πατριωτικοῦ ἐνδομύχου ἰσχυροῦ στιγματίζων τὴν πολιτικὴν ταύτην ἦτο ὁ γηραιὸς παλαίμαχος δημοσιογράφος Κωνσταντῖνος Λεβίδης, ὁ ἀποθανὼν ἀκριβῶς ἐν μέσῳ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος.

Πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ ἀναρίθμητα εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Βούλγαρη ἐν τῇ ἐνιαντὸν διαρκεσάσῃ πρωθυπουργίᾳ αὐτοῦ διαπραχθέντα ἀνομήματα. Ἀλλὰ δύο καὶ μεγάλα ἐν τοῖς πολλοῖς τούτοις ἔτι πλέον ἐμαρτύρησαν τὸ αὐθαίρετον τῆς ὑπ' αὐτὸν κυβερνήσεως. Τὸ πρῶτον τούτων ἦν ὅτι ἀφοῦ διὰ παρανομιῶν κατεπολέμησε καὶ ἐματαίωσε τὴν ἐν Μεσσήνῃ ἐκλογὴν τοῦ Κουμουνδούρου, ἡμπόδισεν ἐκ νέου ταύτην ὅτε ὁ Κουμουνδοῦρος μετὰ μεσολαβήσαντά ἱκανὸν χρόνον ἔθιγεν αὐθις ὑποψηφίότητα ἐν τῇ ἰδιαίτερᾳ αὐτοῦ πατρίδι Οἰτύλῳ τῆς Μάνης, προκειμένης ἐκλογῆς ἀναπληρωματικῆς (κατ' Ἰούλιον τοῦ 1868), πράττων τοῦτο συμφωνότατα πρὸς τὸ σύνταγμα τὸ καθορίζον ὅτι πρέπει νὰ θέσῃ τις κάλπην ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῆς γεννήσεως ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῆς πολιτογραφήσεως. Ἡ πράξις ἦτο συνταγματικῶς νομιμωτάτη, ὥς ἐμαρτύρησεν αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς δωδεκαμελοῦς ἐξελεγκτικῆς ἐκ βουλευτῶν ἐπιτροπείας Γεώργιος Ἰακωβάτος, ἐμφαντικῶτα δηλώσας τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ τῆς Βουλῆς. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις Βούλγαρη, φρονούσα ἢ ἐπιτηδεύουσα ὅτι ἐφρόνει ὅτι ἀπαξ ποιησάμενος χρῆσιν τοῦ δικαίωματος τῆς κάλπης ἐν μᾶ τῶν δύο περιφερειῶν δὲν δύναται νὰ θέσῃ κάλπην ἐν τῇ ἐτέρᾳ, ἀπέλυσεν ἐναντίον τοῦ τόπου τῆς ψηφοφορίας σμῆνος χωροφυλάκων καὶ ἄλλων ἐνόπλων, ἵνα ἀνατρέψωσι τὴν κάλπην τοῦ Κουμουνδούρου. Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὴν κάλπην φίλοι φρουροὶ τοῦ Κουμουνδούρου ἀντέστησαν εἰς τὴν βίαν ταύτην, ἀφοῦ τέλος ἀνετράπη ἡ κάλπη, ἐξεδόθη διὰ τινος εἰσαγγελέως ἐνταλμα συλλήψεως ἐναντίον τοῦ Κουμουνδούρου αὐτοῦ καὶ τῶν φίλων αὐτοῦ.

Καὶ τούτων μὲν τινες συλληφθέντες ἐφυλακίσθησαν, ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῆς Οἰτύλου εἰς τὸν ὀχυρὸν οἰκογενειακὸν αὐτοῦ πύργον Ζαρνάταν, πολιτοκούμενος μὲν ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῆς ἐκπεμφθείσης ἐναντίον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ φρουρούμενος ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν γενναίων Μανιατῶν αὐτοῦ. Μῆνας διήρκεσεν ἡ κατάστασις αὕτη (ἀπὸ Ἰουλίου μέχρις Ὀκτωβρίου). Ἐν τῷ μεταξύ δ' οἱ ἄλλοι

συλληφθέντες και πρωτοδικώς καταδικασθέντες ήθωθήσαν δια βουλεύματος του έφετείου. Τότε δέ μήπω ισχυούσης τής υπό του νέου Συντάγματος καθιερωθείσης ισοβιότητος ή μονιμότητος των έφετών, επαύθησαν ούτοι υπό τής κυβερνήσεως. Τέλος δ' εκδοθέντος βουλεύματος έναντίον του Κουμουνδούρου άπλως εις πλημμελειοδικειον παραπεμπτικού, κατέλιπεν ούτος τό άσυλον αυτού και επέστρεψεν εις Αθήνας, έν αγαλλιάσει γενόμενος δεκτός υπό των φίλων αυτού, γενομένης δέ τής δίκης μετά την πτώσιν του Βούλγαρη, έντελώς άθωωθείς ανέλαβε την έν τη πολιτεία ως άρχηγού μεγάλου κόμματος θέσιν αυτού.

Το δεύτερον μέγα ήθικόν, έθνικόν και πολιτικόν σφάλμα του Α. Βούλγαρη ήν ο τρόπος καθ' όν έπειράθη ν' άπαλλαγή του όχληρου εις αυτόν κρητικού ζητήματος, θέτων τέρμα εις τόν κρητικόν άγώνα. Διαρκούντος του θέρους ο άγών ούτος έγκαταλειφθείς υπό τής έλληνικής κυβερνήσεως έκκλινε προς την δύσιν αυτού, έγκαταλειφθείς δέ και υπό τής φιλελληνικής Ευρώπης έξη μόνον έν τη φιλελληνική Αμερικη, ένθα ο φιλέλλην στρατηγός Σάξ μετά μακρόν ύμνον τής Κρήτης, έν ό έπεκαλείτο και τας ψυχάς των έν τη μονή Αρκαδίου ολοκαύτωμα έαυτάς προσενεγκουσών «άγίων» γυναικών, προέτεινε την υπό τής Μεγάλης Δημοκρατίας αναγνώρισιν τής κρητικής ανεξαρτησίας. Βραδύτερον ο Σάξ προέτεινε την εις την Ελλάδα δωρεάν προσφοράν δύο θωρηκτών (monitors) άμερικανικών, ο δέ περίφημος πρόεδρος τής άμερικανικής Γερουσίας Σόμνερ υπέβαλεν έν τη Γερουσία πρότασιν, προκαλούσαν την Πύλην εις παραχώρησιν αυτονομίας εις Κρήτην. Η πρότασις γενομένη δεκτή διεβιβάσθη εις την Πύλην, αλλά δέν έτελεσφόρησεν.

Αλλ' όσφ πλέον προσήγγιζε ο άγών προς τό μοιραϊόν αυτού τέλος, τοσοϋτον ή ήθική αγανάκτησις του έλληνικού λαού και ή όργη και ή κατάρα ηύξάνετο. Και έν μέσφ τής γενικής άπογνώσεως μόνη έλπίς, άλλ' έλπίς άπλως «εϋσεβής», υπελείπετο ή προσεχής εις την έξουσίαν άνοδος του φιλέλληρος Γουλιέλμου Γλάδστωνος έν Αγγλία και ή άγγελθεισα ως προέδρου τής Αμερικανικής Δημοκρατίας έκλογή του φιλέλληρος Οδυσσέως Γράντ. Αλλ' ο μέν Γλάδστων άνελθών εις την έξουσίαν καθ' ήν στιγμήν έπνεε τά λοισθια ή επανάστασις, έδεσμεύετο υπό τής πολιτικής του προκατόχου ύπουργείου, έν Αμερικη δ' επεκράτει τό δόγμα του Μονρόε τό μη επιτρέπον ενεργόν άνάμειξιν εις τά ευρωπαϊκά πράγματα. Τότε ο Βούλγαρης ενήργησε την συγκρότησιν σώματος μισθοφόρων έθελοντών, μελλόντων νά μεταβώσιν εις Κρήτην προς άναξωογόνησιν τής επαναστάσεως. Έδόθη δ' έντολή τοις ήγουμένοις του σώματος νά διελάσωσι τας κυριώτερας όδους τής πόλεως, ιδίως την του Πανεπιστημίου, όπου ή Όθωμανική πρεσβεία, και παρελαύνοντες πρό του μεγάρου τής πρεσβείας νά προβώσιν εις διαδηλώσεις υπέρ τής Κρήτης ύβριστικάς προς τό Όθωμανικόν κράτος και την πρεσβείαν. Τούτων τελεσθέντων ο πρεσβευτής Ιωάννης Φωτιάδης, Έλλην τό γένος, επί θυγατρί γαμβρός του τεθνεώτος τφ 1860 ήγεμόνος τής Σάμου Στεφάνου Βογορίδου και σύγγαμβρος του περιφήμου έν Λονδίφ πρέσβεως Κωστάκη Μουσούρου (του κατά τό έτος 1867 ότε ο σουλτάνος επεσκέψατο την άγγλικήν πρωτεύουσαν προαχθέντος εις βαθμόν μουσίρου και βεζύρου), άνεκοίνωσεν εϋθύς τά γερόμενα και θεωρών την θέσιν αυτού άφόρητον υπηγόρευσεν αυτός τη κυβερνήσει τό δέον πραχθηναι. Ήν δέ τούτο ή άμεσος διακοπή των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών μεθ' όλων των άπαραιτήτων επακολουθημάτων αυτής, ήτοι άποκλεισμός των έλληνικών πλοίων από των τουρκικών λιμένων και έξέλασις των έν Τουρκία Έλλήνων ύπηκόων. Προσέθηκε δέ ο Ι. Φωτιάδης

ὅτι οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, εἰς οὓς ἀνεκοίνωσε τὰ γεγονότα καὶ τὰς περὶ τοῦ πρακτέου γνώμας αὐτοῦ, ἐπεδοκίμασαν πληρέστατα ταύτας. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις (καὶ δὴ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ μέγας βεζύρης Ἀαλῆ πασᾶς, ὅστις ἀφοῦ ἔδωκεν εἰς τὴν Κρήτην μίαν ἡμιαιτόνόμον διοίκησιν ἐπὶ χαρτοῦ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔδωκε τῷ σουλτάνῳ μακρὸν ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐπετίθετο λαύρως ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κεκαλυμμένῳ δὲ τῷ τρόπῳ καὶ ἐναντίον τῆς Ρωσίας), ἥτις καὶ ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως παρωτρύνετο εἰς σοβαρόν τι διάβημα ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἐπεδοκίμασε πληρέστατα τὰς τοῦ πρέσβεως αὐτῆς προτάσεις καὶ διέταξεν αὐτῷ νὰ ἐπιδώσῃ τελεσίγραφον αὐστηρὸν τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει. Ἀληθῶς δὲ τὸ τελεσίγραφον τὸ ἐπιδωθὲν τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου ἐμέμφετο ὑβριστικώτατα τὴν ὅλην ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ κρητικῇ ἐπαναστάσει διαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, κατηγοροῦσα αὐτὴν πρὸς τοὺς ἄλλοις ὅτι οἱ πολλὰς ὥς ἐθελονταὶ εἰς τὴν Κρήτην πεμφθέντες ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἦσαν ληστὰι ἐξαχθέντες ἐκ τῶν δεσμοτηρίων καὶ σταλέντες αὐτόθι (τὸν τουρκικὸν τοῦτον ἰσχυρισμὸν ἐβεβαίωσεν ἐμφαντικώτατα ὁ Ἀγγλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Κλάρενδον), ἀπῆτει δὲ ὁ Τούρκος πρεσβευτὴς τὴν ἐντὸς ὥρισμένης βραχείας προθεσμίας παραδοχὴν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως α') τὴν ἐντελῆ κατάπαυσιν τῶν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν λιμένων εἰς Κρήτην ἀποστολῶν πειρατικῶν πλοίων (οὕτως ἐχαρακτήριζε τὴν «Ἐνωσιν» καὶ τὴν «Κρήτην») μετ' ἐθελοντῶν καὶ πολεμεφοδίων, β') τὴν αὐστηρὰν ἀπαγόρευσιν πάσης εἰς Κρήτην ἀποστολῆς ἐθελοντῶν καὶ ὅπλων, γ') ἐγγύησιν ὅτι τοῦ λοιποῦ ἔμελλε νὰ συμμορφωθῇ ἐν τῇ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτείᾳ αὐτῆς πρὸς τὰ διεθνή νόμιμα καὶ πρὸς τὰς μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν συνθήκας. Τῆς εἰς τὸ ὑβριστικὸν τελεσίγραφον ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Π. Δεληγιάννη δοθείσης ἀπαντήσεως, ἀξιοπρεποῦς μὲν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἀπορριπτύσης τὰς τουρκικὰς ἀπαιτήσεις ἢ μᾶλλον ἀμφισβητούσης τὸ εὐλογον καὶ δίκαιον αὐτῶν, θεωρηθείσης, ὥς ἦν ἀληθές, μὴ ἱκανοποιητικῆς, ὁ Ἰ. Φωτιάδης κατέλιπε τὰς Ἀθήνας μετ' ὅλου τοῦ προσωπικοῦ τῆς πρεσβείας, μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετάχθισαν δὲ πάντες οἱ ἐν Ἑλλάδι Ὀθωμανοὶ πρόξενοι νὰ καταλίπωσι τὰς θέσεις αὐτῶν ἐπιστρέφοντες εἰς Τουρκίαν. Ὁ σουλτάνος καὶ ἡ Πύλη τιμητικῶς ἐδέξαντο τὸν Φωτιάδην, ὁ σουλτάνος μάλιστα καὶ ἤμειψε αὐτὸν διὰ δώρων, ἐπέστρεψε δ' εἰς Ἀθήνας αἱ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλην πρεσβευτὴς Ἰωάννης Δεληγιάννης, ἀφοῦ δίκην ἀρθίου βέλους ἔδωκεν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν διακοίνωσιν οὐχὶ μὲν πλήρη ὕβρεων, ὥς ἦν ἡ τοῦ Φωτιάδου, ἀλλὰ πλήρη μομφῶν διὰ τὴν ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ ἐπικρατοῦσαν ἀνομίαν καὶ βαρβαρότητα. Μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφίξιν τοῦ Φωτιάδου ἤρξαντο ἐφαρμοζόμεναι ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ αἱ ἐν τῷ τελεσιγράφῳ τοῦ Φωτιάδου ἀγγελεῖσαι ἀπειλαί, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος ἔνεκα τῆς ἐπισήμου μεσιτείας κυβερνήσεων καὶ πρεσβειῶν ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Συγχρόνως δ' ἡ Πύλη ἠῤῥησε σημαντικῶς καὶ τὰς παρὰ τὰς ἐθόρια στρατιωτικὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἀρχηγὸν αὐτῶν διορίσασα τὸν Ὠμερ πασᾶν, ἐπέταξε δὲ τὰ τοῦ πολεμικοῦ στόλου διὰ τὸν ἐνδεχόμενον πόλεμον.

Τί δ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐποίει ἀπέναντι τῶν τουρκικῶν παρασκευῶν; Ὁ Δ. Βούλγαρης προσποιοῦμενος νῦν τὸν φιλοπόλεμον⁽¹⁾ προέβαινε καὶ αὐτὸς εἰς τινὰς μικρὰς

(1) Ὁ ἐν Ἀθήναις τότε πρόξενος τῆς Β. Ἀμερικῆς Στήλιαν, ἀνὴρ φιλέλλην καὶ πρὸ πάντων ἄλλος ἀγκραιφνὴς τῶν Κρητῶν, ἰσχυρίσθη ὅτι ὅλος οὗτος ὁ θόρυβος διακοπῆς σχέσεων καὶ πολεμικῶν ἐπιδείξεων ἦτο συμφωνία σκηνοθετηθεῖσα διὰ μυστικῆς συνεννοήσεως μεταξὺ Βούλγαρη καὶ τῆς Πύλης.

παρασκευάς, ἀνοίγων στρατολογικὰ γραφεῖα ἐν μέσαις Ἀθήναις πρὸς ἀπαρτισμὸν δῆθεν ἐθελοντικοῦ στρατοῦ, διαπραγματευόμενος περὶ ἀγορᾶς δύο μικρῶν ποταμίων θωρηκτῶν τοῦ συστήματος *monitor* (ἀλλὰ καὶ ταῦτα προλαβοῦσα ἠγόρασεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις), ἐκδίδων καὶ τοιχοκολλῶν προκηρύξεις εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, φερούσας τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἰδρύνων ἄγλημα μόνον κατ' ὄνομα ὑφιστάμενον, αἰτούμενος τὴν ἐκουσίαν χρηματικὴν συνδρομὴν τοῦ λαοῦ, ἀπαλλοτριῶν μοναστηριακὰ κτήματα καὶ προκαλῶν ἔριδας πρὸς τοὺς καλογήρους, ζητῶν δάνεια παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἀποκρουόμενος (ὁ διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Γεώργιος Σταύρου ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐκινδύνευον καὶ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα ἐκ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κυβερνήσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας τὴν ἐπέμβασιν ἐναντίον τῆς αὐθάδους πολιτείας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Βαλασσοπούλου), εἶτα δ' ἐκβιάσας τὸν δανεισμὸν 30 ἑκατομμυρίων δραχμῶν, τὸ πλεῖστον εἰς τραπεζιτικὰ χαρτονομίσματα, καὶ ὡς ἀντάλλαγμα συναινέσας εἰς καταναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζικῶν χαρτονομισμάτων. Διεβουκόλει δ' ἐκ περισσοῦ ἡ κυβέρνησις τὴν κοινὴν γνώμην διὰ ψευδῶν διαδόσεων περὶ ταχείας ἀφίξεως τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Τεργέστη κατασκευαζομένων θωρηκτῶν, ὧν αἱ ἐργασίαι μάλιστα εἶχον διακοπὴν διότι ὁ Βούλγαρος δὲν ἔπεμπε, ὥς εἴπομεν, τὰς συμπεφωνημένας χρηματικὰς δόσεις. Ἐν τῇ κρισίμῳ ταύτῃ θέσει τῶν πραγμάτων, ὅτε πόλεμος μὲν σοβαρὸς ἐπιθετικὸς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας δὲν ἦπείλειτο, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργηθεῖσα ἀπλῶς ἐχθρικὴ ἀπέναντι τοῦ βασιλείου στάσις τοῦ κράτους ἐνεκυμόνει πολλοὺς ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις κινδύνους τῇ Ἑλλάδι, μόνῃ ἡ νεότης, καὶ ἰδίως ἡ ἀκαδημαϊκὴ, ἐνεφορεῖτο ἐνθουσιασμοῦ τινος καὶ φιλοπολέμου ζέσεως, καὶ λόγοι ὑπὸ φοιτητῶν ἀπηγγέλλοντο ἀναμνηνίσκοντες τὴν νεότητα τοῦ Αἰσχυλείου ἐμβατήριου « Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων.... νῦν ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών », ἀλλὰ τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ μεταξὺ ἐλπίδων καὶ φόβου περὶ τοῦ μέλλοντος κυμαίνόμενον μετ' ἀγωνίας παρηκολούθει τὴν τῶν πραγμάτων ἐξέλιξιν. Οὐχ' ἦτον μείζων ἐπεκράτει ἐνθουσιασμός ἢ φόβος, ἡ δὲ πρᾶξις τοῦ Κουμουνδούρου προθύμῳ ἐπιδειξαμένου ἠθικὴν σύμπραξιν πρὸς τὴν κυβέρνησιν Βούλγαρη εἰς τὸν ἐπιστάντα ἐθνικὸν ἀγῶνα ἀγαθωτάτην εἶχεν ἐπιδρασιν ἐπὶ τὰ πνεύματα ὥς πρὸς τὰς ἐλπίδας καὶ προσδοκίας αὐτοῦ. Αἱ ἐλπίδες μάλιστα αὗται ἀνεροπίσθησαν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἕως ὅτου ἠγγέλθη ὅτι ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἐν Παρισίοις συνδιάσκεψις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῶν ὑπογραφασῶν τὴν Παρισινήν συνθήκην, διότι οἱ πολλοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι συνδιάσκεψιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων μὴ ἐπιλαμβανομένην ῥιζικῆς τινος λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἥτοι τῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως τῆς νήσου, τινῶν δ' αἱ προσδοκίαι ἐχώρουν καὶ μέχρι Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου. Καὶ ἀφοῦ δ' ἐγένετο γνωστὸν ὅτι βάσις τῶν διασκέψεων ἔμελλε ληφθῇ αὐτὸ τὸ τουρκικὸν τελεσίγραφον, καὶ ἡ ἐπίσημος ἐφημερίς τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐβεβαίωσε ταῦτα γράψασα ὅτι ἡ συνδιάσκεψις ἔμελλε νὰ φροντίσῃ ἀπλῶς περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐν τῷ τουρκικῷ τελεσιγραφῷ διατυπωμένων ἀξιώσεων ἢ φαντασία τῶν πολλῶν ἐπενόει μεγεθύνσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ πέραν τῆς Κρήτης ἔτι. Τὰς χμαιορικὰς δὲ ταύτας ἐλπίδας ὑπέτρεφε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς τύπος, ἐξαιρουμένου τοῦ « Αἰῶνος », ὅστις μόνος ἐξέθετε τὰ πράγματα ψυχρῶς καὶ σχεδὸν ἀπαισιοδόξως, κινῶ τὴν ὁργὴν καὶ τὰ σκώμματα πολλῶν καὶ χαιρεκάκως σχεδὸν συλλέγων πάντα τὰ περὶ Ἑλλάδος ἐχθρικά ἢ ἀπαισιόδοξα ἄρθρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου.

Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἔξηξιν ἡ Ρωσία, μετὰ φόβου βλέπουσα οὐ μόνον πρὸς τὸ ἐνδεχόμενον πολέμου, ἀλλὰ καὶ

πρὸς αὐτὴν τὴν ἔκρυθμον, μεστὴν παντοίων κινδύνων, κατάστασιν εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, καὶ μὴ δυναμένη μήτε διὰ πολέμου, μήτε διὰ πολεμικῶν ἐπιδείξεων, οὐδ' ἰσχυρᾶς καὶ ἐντόνου πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς ἐνεργείας παρὰ τῇ Πύλῃ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος, ἐξίτηι καταφύγιον ἐν εὐρωπαϊκῇ συνδιασκέψει, δυναμένη νὰ παρασκευάσῃ τοῦλάχιστον ἀξιοπρεπῇ ὑποχώρησιν τῇ Ἑλλάδι, ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῆς ἀπαραιτήτου ἀνάγκης καὶ φορᾶς τῶν πραγμάτων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις ἀπετάθη εἰς τὴν γαλλικὴν, ὑποστηριζομένη, ὥς φαίνεται, καὶ ὑπὸ τῆς λιαν φιλικῆς τότε πρὸς αὐτὴν Προσσίας, ἀνεπισήμως πραξάσης τὸ ἔργον τοῦτο (1).

Μεταξὺ τῶν προσκεκλημένων ἦτο καὶ ἡ Τουρκία, καίπερ μὴ συναριθμουμένη ταῖς Μεγάλαις Δυναμέσιν, ἀλλ' οὔσα Δύναμις συνυπογράψασα τὴν Παρισινὴν συνθήκην. Ἄλλ' ἡ τῆς Τουρκίας πρόσκλησις νέον παρήγαγε ζήτημα. Ἡ Πύλη δὲν ἤθελε νὰ μετὰσχῃ τῆς συνδιασκέψεως εἰμὴ ἐπὶ τῷ ὄρω οὐ μόνον τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἀναγνωρίσεως τῆς ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας αὐτῆς, ὥς ἐξ ἀρχῆς ἐθρυλήθη καὶ ἐγράφη, ἀλλὰ τῆς μὴ συζητήσεως μηδενὸς ἄλλου ζητήματος πλὴν τῶν ἐν τῷ τελεσιγράφῳ αὐτῆς διατυπωθέντων ὄρων. Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀξιώσεις ἐγένοντο εὐθὺς δεκταὶ ὑπὸ τῶν μελλουσῶν νὰ συνέλθωσιν εἰς συνδιάσκεψιν Δυνάμεων. Ἀλλὰ νῦν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤγειρεν ἀξιώσεις νὰ μετὰσχῃ τῆς Συνδιασκέψεως. Ἄλλ' ἡ Τουρκία διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς ἐνδεχομένης παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἐθεόρει ὑπόδικον κριθησομένην ὑπὸ συμβουλίου εὐρωπαϊκοῦ, ἐκήρυξεν ὅτι δὲν ἔμελλε νὰ συμμετάσχῃ τῆς διασκέψεως ἂν μετεῖχε ταύτης ἡ Ἑλλάς ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς αὐτήν. Τότε ἡ γαλλικὴ διπλωματία, ἀκριβέστερον ὁ Ναπολέων, ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ διευθετήσῃ τὴν νέαν ἔριν διὰ τῆς εἰσόδου τῆς Ἑλλάδος μετὰ ψήφου οὐχὶ ἀποφασιστικῆς (vote décisif) ὅπως αἱ τῶν ἄλλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἀπλῶς συμβουλευτικῆς (vote consultatif) ὅπερ ἔθετε κατ' οὐσίαν τὴν Ἑλλάδα εἰς θέσιν κρινομένης καὶ ἀπολογουμένης. Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχετο κατ' οὐδένα τρόπον τοιοῦτον δικαίωμα εἰσόδου. Ὁ ὑπουργὸς μάλιστα τῶν Ἐξωτερικῶν Π. Δεληγιάννης ἀκούσας ὅτι ὁ τότε ἐν Νικαίᾳ ἔνεκα τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ διατρίβων Τοῦρκος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους ἵνα ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐξίτηι νὰ μεταβῇ καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἐν ἰσοτιμίᾳ πρὸς τὸν Τοῦρκον συνάδελφον (εἰ καὶ πλὴν τοῦ προέδρου κόμητος Λαβαλέτ οὐδεὶς τῶν ἄλλων Δυνάμεων παρέστη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλ' ἦσαν ἅπαντες πρέσβεις), εἰρωνικῶς χαρακτηριζόμενος διὰ τοῦτο ὑπὸ

(1) Ἡ παρισινὴ ἐφημερὶς «Διπλωματικὸς Μνῆμων» ἔγραψεν ὅτι ἡ περὶ συνδιασκέψεως πρότασις ἐγένετο ὑπὸ τῆς Προσσίας. Ἡ τοιαύτη ἀναγραφὴ ἦτο πλημμελής. Αὐτὴ ἡ «Επίσημος Ἐφημερὶς τῆς γαλλικῆς αὐτοκρατορίας» ἠγγεῖλε τὰ κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς συνδιασκέψεως ὥς ἐξῆς: «Εὐθὺς ὥς ἐπῆλθεν ἡ ρῆξις τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ρωσία ἀναφερομένη εἰς τὰς ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς 2 (14 Ἀπριλίου) ἐκδηλωθείσας εἰρηνικὰς εὐχὰς (ἐννοεῖ τὸ περὶ τοῦ λουξεμβουργικοῦ ζητήματος τοῦ 1867 πρωτοκόλλον), ἐδήλωσε τὴν γνώμην ὑπὲρ μεσολαβήσεως τινος φιλικῆς τῶν υπογραψασῶν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων Δυνάμεων, συνηγμένων ἐν συνδιασκέψει. Ἡ κυβέρνησις τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεγνώρισε τὸ πρόσφορον τῆς τοιαύτης προτάσεως, συνέστησεν εἰς τὰς Ἀλλὰς πάσας ὅπως τὴν ἀποδεχθῶσι, συμφωνήσασα μετ' αὐτῶν ἵνα ἡ συνδιάσκεψις ἔχῃ θέμα μοναδικόν καὶ ὀρισμένον τὸ νὰ ἐξετάσῃ τίνι τρόπῳ δύνανται νὰ ἐκτελεσθῶσιν αἱ ὑπὸ τοῦ τελεσιγράφου τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως διατυπωθεῖσαι πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀξιώσεις.» Αὐτὰ δὲ ταῦτα ἐκήρυξε περὶ τῆς ρωσικῆς πρωτοβουλίας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας καὶ πρόεδρος τῆς Συνδιασκέψεως ἐν τε τῇ Συνδιασκέψει καὶ ἐν ἐγκυκλίῳ πρὸς τοὺς νομάρχας.

Ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς Ἀθήναις ἡ ἐφημερὶς «Παλιγγενεσία» ὥς ἀντιπολιτευομένη ἐφημερὶς ὑπηνίξατο ὅτι ἡ Ρωσία προέβη εἰς τὸ διάβημα κατ' αἰτησιν τῆς κυβερνήσεως Βουλγαρίας.

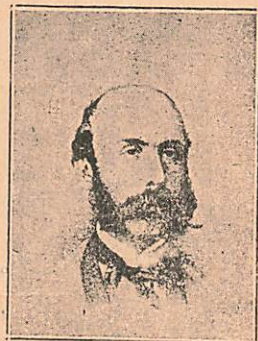
τῶν ἀντιπολιτευομένων ὡς ἐπιθυμῶν νὰ παραστήσῃ πρόσωπον Καβούρ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν μὴ συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος ἀνεῖ ἰσοτιμίας πρὸς τὴν Τουρκίαν ἀπῆται καὶ ὁ ἑλληνικὸς τύπος, προτιμότεραν θεωρῶν τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸ ὁμόφωνον κέλευσμα τῆς Εὐρώπης ἢ τὴν ἀκρόασιν κατηγορητηρίου ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ὡς δικαστοῦ. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος ἔμενεν ἐκκρεμὲς μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριῶν, ὅτε αὐτὸς ὁ Πρόεδρος κατ' ἀπόφασιν τῆς Συνδιασκέψεως ἐκάλεσε τὸν Ραγκαβῆν νὰ μετᾶσχῃ τῶν συνεδριῶν τῆς Συνδιασκέψεως, ἀλλ' ὁ Ἕλλην πρεσβευτὴς ἔδωκεν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἀξιοπρεπῆ ἀρνητικὴν ἀπάντησιν. Τότε δ' ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς καὶ πληρεξούσιος ἐν τῇ Συνδιασκέψει βαρῶνος Στάκελβεργ ἐδήλωσεν ὅτι ἀντὶ τοῦ Ἑλλήνος ἀντιπροσώπου αὐτὸς ἔμελλε νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὅπου τοῦτο ἐνεδείκνυτο.

Ἀληθῶς δ' ὁ Ρῶσος πρεσβευτὴς συνηγόρησεν ὅσον ἡδύνατο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀντειπὼν ἰδίως εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἀντιπροσώπου, πρέσβεως ἐν Παρισίοις Δζεμάλ πασσᾶ, γινόμενον χαρακτηρισμὸν τῶν εἰς Κρήτην στελλομένων ἑλληνικῶν πλοίων ὡς *πειρατικῶν*, ἐνῶ ἦσαν ἀπλῶς καταδρομικά (croiseurs). Τοῦναντίον ὁ Ἰταλὸς ἀντιπρόσωπος ἱππότης Νίγκρας τραχέως ἐλάλει πάντοτε περὶ Ἑλλάδος. Τέλος ἡ Συνδιάσκεψις μετὰ δέκα ἡμερῶν περὶπου διάρκειαν καὶ 6 συνεδρίας συνέταξε τὴν ἀπόφασιν καὶ τὸ πρωτόκολλον αὐτῆς, ἐν ᾧ ἐλέγετο μετὰ τινος φειδοῦς τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς Ἑλλάδος ὅτι «ἡ Ἑλλάς παρασυρθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ αὐτῆς προέβη ἐναντίον τῶν τοῦ σουλτάνου κτήσεων εἰς πράξεις ἀντιβαινούσας εἰς τὰ μετὰ τῶν ἐθνῶν ἰσχύοντα νόμιμα, παρηνεῖτο δ' αὕτη ἐν τοῖς κυριωτάτοις ὅροις ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ν' ἀπέχῃ τοῦ λοιποῦ τοιούτων πράξεων ἀντικειμένων εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ μηδεμίαν προσβολὴν εἰς τὰς κτήσεις τοῦ σουλτάνου διὰ πλοίων καταδρομικῶν καὶ δι' ἐθελοντῶν ἐξ Ἑλλάδος πεμπομένων ἢ δι' ἀποστολῆς ὀπλῶν καὶ πολεμοφοδίων». Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἢ τὸ πρωτόκολλον ἐπέμφθη εὐθὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἐν τῷ γαλλικῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνωτέρου ὑπαλλήλου κόμητος Βαλέβσκη, υἱοῦ τοῦ κόμητος Βαλέβσκη τοῦ προεδρεύσαντος τοῦ συνεδρίου τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1856, κομίζοντος καὶ ἐπιστολὴν τοῦ προέδρου Λαβαλὲτ πρὸς τὸν Ἕλληνα πρωθυπουργὸν ἐξηγοῦσαν ἐκάστην τῶν ληφθεισῶν ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ἀποφάσεων ὡς μὴ θίγουσαν μηδαμῶς μῆτε τὴν ἀξιοπρέπειαν μῆτε τὰ οὐσιώδη συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ συμβουλευούσαν τὴν παραδοχὴν αὐτῶν.

Ἀφικομένου τοῦ Βαλέβσκη εἰς Ἀθήνας (25 Ἰανουαρίου 1869), τὸ ὑπουργεῖον Δ. Βούλγαρη, γνωστοῦ ὄντος ἐκ τῶν προτέρων τοῦ περιεχομένου τοῦ πρωτοκόλλου, ἐδήλωσε τῷ Βασιλεῖ ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ δεχθῇ αὐτὸ καὶ ἔδωκε τὴν παραίτησιν αὐτοῦ χωρὶς νὰ προκληθῇ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Οὗτος, καίπερ φρονῶν ὅτι ἔδει νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀναπότρεπτον ἀνάγκην τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος διὰ θερμῶν τηλεγραφημάτων αὐτοῦ προέτρεπεν αὐτὸν εἰς τοῦτο, ὡς μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου τρόπου ἀποτροπῆς τῆς κρίσεως (pour conjurer la crise), ὡς δ' ἐλέχθη καὶ φαίνεται πιθανώτατον, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Βασιλέως βασιλεὺς τῆς Δανίας καὶ ὁ πρίγκιψ τῆς Οὐαλλίας, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ Βασιλέως, τὰς αὐτὰς ἔδωσαν κατεπειγούσας παραινέσεις. Τότε δ' ὁ Βασιλεὺς διὰ τηλεγραφήματος αὐτοῦ πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Συνδιασκέψεως κόμητα Λαβαλὲτ ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας παράτασιν τῆς ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως ταχθείσης πρὸς ἀπάντησιν προθεσμίας. Ἀφοῦ δ' ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῷ πάντας τοὺς πρῶην πρωθυπουργοὺς (πλὴν τοῦ Κουμουνδούρου περὶ οὗ εἶπον οἱ αὐλοκόλακες ὅτι ὢν ἔτι ὑπόδικος δὲν ἔπρεπε νὰ κληθῇ) καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς πολιτευτάς, ἐν οἷς καὶ τὸν

Θ. Ζαΐμην καὶ Δ. Χρηστίδην, τὸν ἀποβληθέντα ἐκ τῆς Βουλῆς τοῦ Δ. Βούλγαρη, ἐξή-
τησε τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Φαίνεται δ' ὅτι πάντες, τοῦλάχιστον οἱ
πλείστοι, ἀπεφάνησαν γνώμην περὶ ὑποταγῆς εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Συνδιασκέψεως (τοῦ
Ἐ. Δεληγεώργη κατακρίναντος μὲν τὴν μέχρι νῦν πολιτικὴν πορείαν τοῦ ὑπουργείου, ἀλλὰ
μὴ ἀποφηναμένου γνώμην σαφῆ περὶ τοῦ πρακτέου). Τότε
δ' ὁ Βασιλεὺς ἀνέθηκε τὴν συγκρότησιν ὑπουργείου εἰς
τὸν Θ. Ζαΐμην, ὅστις καὶ συνεκρότησεν αὐτὸ λαβὼν ὡς
ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν Θ. Π. Δεληγιάννην. Τὸ
νέον ὑπουργεῖον διὰ τοῦ Θ. Π. Δεληγιάννη ἐδήλωσε τὴν
ὑποταγὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς
Συνδιασκέψεως, ἥτις συνελθοῦσα τότε ὑπὸ τὴν προεδρίαν
τοῦ Λαβαλὲτ ἐκήρυξεν ὅτι ἀποδεξαμένης τῆς Ἑλλάδος τὰς
ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως ἐκπληροῦται τὸ ἔργον τῆς
Συνδιασκέψεως, αὐτοδικαίως ἴδ' ἐπαναλαμβάνονται αἱ με-
ταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διακεκομμέναί σγέσεις, ἐκή-
ρυξε δὲ καὶ τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις
ἀσμένως ἐδέξατο τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνδιασκέψεως, ἐξέ-
φρασε μάλιστα διὰ τοῦ Ἀαλῆ πασσᾶ τὴν εὐαρέσκειαν καὶ
τὰς εὐχαριστίας αὐτῆς ἐπὶ τοῖς γενομένοις. Ἐν Ἑλλάδι δὲ τὸ νέον ὑπουργεῖον Θ.
Ζαΐμη διὰ προκηρύξεως πρὸς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἐξέθηκε τὰ γενόμενα καὶ ἐδικαιο-
λόγησε τὴν πολιτείαν αὐτοῦ. Ἡ Πύλη ἔπεμψε νῦν εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς ἄθικτον διατή-
ρησιν τῆς ἀξιοπρεπείας αὐτῆς ὡς πρεσβευτὴν αὐτὸν τοῦτον τὸν Ἰ. Φωτιάδην, τὸν ἐπι-
δόντα τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει τὸ ὕβριστικὸν τελεσίγραφον. Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις
δὲν ἔπεμψεν ἐκ νέου εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν πρεσβευτὴν τὸν ἐπιδόντα τῇ Πύλῃ τὴν
πάρθιον αὐτοῦ ὕβριστικὴν ἀποχαιρετιστήριον διακοίνωσιν, ἐπέμφθη δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέ-
ξανδρος Ραγκαβῆς, τέως πρεσβευτὴς ἐν Οὐασινγκτῶνι (ἐνθα εἶχεν ἀντικαταστήσει ἀπὸ
τοῦ 1867 τὸν εἰς Οὐασινγκτῶνα ὡς πρεσβευτὴν πεμφθέντα, ἀλλὰ πρὶν μεταβῆ εἰς τὴν
θέσιν αὐτοῦ ἐν Παρισίοις τελευτήσαντα, Δ. Καλλέργην).

Θ. Π. Δεληγιάννης

Τοιοῦτον τέλος πολιτικὸν καὶ διπλωματικὸν ἔλαβε τὸ ζήτημα τὸ κρητικόν. Ὀλί-
γας δ' ἡμέρας πρότερον εἶχε λήξει καὶ τὸ πολεμικὸν μέρος τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς
τελείας ἀπομονώσεως τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὁ ἐπὶ
δύο ἔτη οὐδὲν κατορθώσας πλὴν τῆς συλλήψεως τοῦ «Ἀρκαδίου» εἶχε ταχθῇ τῷ 1868
ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ εἰς τουρκικὴν ὑπηρεσίαν προσληφθέντος ἁγγλοῦ ναυτικοῦ Χό-
βαρτ, λαβόντος βαθμὸν πασσᾶ καὶ ἀξίωμα ναυάρχου ὑπὸ τὸ ὄνομα Χόβαρτ πασσᾶς. Ὁ
ἁγγλότουρκος πασσᾶς καταδιώκων τὰς μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ «Ἀρκαδίου» τροφοδοτού-
σας τὴν ἐπανάστασιν «Ἐνωσιν» καὶ «Κρήτην» εἶχεν ἀναγκάσει τὴν «Ἐνωσιν» ν' ἀντι-
πυροβολήσῃ ἐναντίον τῆς πυροβολούσης αὐτὴν ναυαρχίδος τοῦ Χόβαρτ πασσᾶ, ὅστις μι-
κροῦ δεῖν μάλιστα ἐκινδύνευε τὴν ζωὴν ἀπὸ τῶν σφαιρῶν τῆς «Ἐνώσεως». Τότε (περὶ τὰς
ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1869) εἰσέπλευσεν ὁ Χόβαρτ ἐντὸς τοῦ λιμένος Σύρου μετὰ δύο με-
γάλων πλοίων καὶ ἀπήτησε τὴν εἰς αὐτὸν παράδοσιν τῆς «Ἐνώσεως», ἣν ἐκάλει πλοῖον
πειρατικόν, μετ' ὀλίγον δ' εἰσέπλευσαν καὶ ἄλλα πλοῖα ὀθωμανικὰ πολεμικά, καὶ ὁ ἀριθ-
μὸς τῶν ἀποκλειόντων τὸν λιμένα τῆς νήσου τουρκικῶν πλοίων ἀνῆλθεν εἰς ὀκτώ. Με-
τὰ πολλὰς ἀπειλὰς καὶ διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ νομάρχου Δρακοπούλου, μεσολαβη-
σάντων καὶ τῶν ἐν τῇ νήσῳ προξένων, συγκατένευσεν ὁ τοῦ Χόβαρτ ὑποναύαρχος Ἰσ-

μαίηλ πασσᾶς ἵνα ἡ «Ἐνωσις» πλεύσῃ ὑπὸ τὴν φρουρὰν ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἵνα δικασθῇ. Ἀφοῦ δ' ὁ Χόβαρτ ἔδωκε καταγγελίαν ἐναντίον τοῦ πλοίου

Ὁ στόλος τοῦ Χόβαρτ πρὸ τῆς Σύρου

ὡς πειρατικοῦ, κατεσχέθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος εἰσαγγελέως καὶ παρεπέμφθη εἰς δίκην. Ἡ αὕτη καταγγελία ἐγένετο καὶ ἐναντίον τῆς «Κρήτης».

Οἱ δὲ τῆς Κρήτης ἐν τοῖς ὅρεσιν ἔτι ἀντέχοντες μαχηταί, στερηθέντες νῦν πάσης βοηθείας, διεσκορπίσθησαν, τινὲς δὲ τούτων, ἐν οἷς καὶ τρία μέλη τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς νήσου τῆς κυβερνώσης ταύτην μέχρι νῦν, κυκλωθέντες ὑπὸ Τούρκων ἐφονεύθησαν. Ὡσαύτως δ' οἱ τελευταῖοι ἐθελονταὶ οἱ πεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Δ. Βούλγαρη εἰς τὴν νήσον, ἀφοῦ ἐπλανήθησαν ἐπὶ τινα χρόνον πεινῶντες καὶ διψῶντες, δι' ὁμολογίας πρὸς τὰς τουρκικὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς ἤχθησαν ἐπὶ τουρκικῶν πλοίων ὑπόσπονδοι εἰς τὰς ἑλληνικὰς παραλίας. Οὕτω δ' ἐπερατώθη καὶ τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολεμικὸν μέρος τῆς ὑπερδιετοῦς ἐπαναστάσεως, ἀτυχοῦς μὲν ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν, ἀλλ' ἐνδοξοτάτης ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις καὶ ἀνδραγαθίμασι, πρὸ πάντων δ' ἐν τῇ ἀκλονήτῳ πίστει εἰς τὸ ἰδεῶδες μεγαλεῖον τῆς πατρίδος καὶ εἰς τὴν Μεγάλην ταύτης Ἰδέαν.

Ἡ μεγάλη καὶ ἀνέκαθεν ἐν τε τῇ προϊστορικῇ καὶ τῇ ἱστορικῇ Ἑλλάδι μεγαλουργὸς αὕτη καὶ μεγαλόψυχος καὶ ἀκραιφνὴς ἑλληνικὴ νῆσος, ἡ μεθ' ὑψηλοῦ μετώπου ἐπιπλεύσασα τοῦ πελάγους τῶν συμφορῶν, ὑπερήφανον πάντοτε φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἐθνικῆς δόξης, διὰ τοῦ ὑπερδιετοῦς αὐτῆς νέου μεγάλου ἀγῶνος προσήνεγκε τῇ ἱερᾷ Ἰδέᾳ μεγίστην ὑπηρεσίαν ὅτι ἐξήγειρεν αὐτῆς ἐκ τοῦ ἡθικοῦ ληθαργίου καὶ τῆς πολιτικῆς ἀκαταστασίας τὸ νυστάζον πανελλήνιον ἐθνικὸν φρόνημα καὶ αἴσθημα, καὶ διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὃν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἐπέκεινα, ἀγωνιζομένη ἐναντίον ὀλοκλήρου τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου τῆς ἀχανοῦς ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας, ἤγειρε καὶ τῶν ἐλπίδων ἃς ἐνέπνευσεν, ἔδειξε τῷ ὅλῳ γένει τῶν Ἑλλήνων τὴν δι' ἐπαναλήψεως τῶν ἀγῶνων τοῦ 1821 μόνην διανοιγομένην ὁδὸν τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Ἡ μεγάλη κρητικὴ ἐπανάστασις τῶν ἐτῶν 1866—69 ἔπασσε μὲν παροδικῶς αἰμόφυρτος, ἀλλ' ἔπασεν ἵνα ταχέως ἀνορθωθῇ καὶ καταστῇ ὀρητήριον, ἀφορμὴ καὶ σημαιοφόρος πάντων τῶν ἔκτοτε ἀγῶνων τοῦ 1877—78, τοῦ 1897 καὶ τοῦ 1912. Καὶ περὶ τῆς τοιαύτης Κρήτης δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Μέγας Περικλῆς εἶπε

περὶ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, ἐπὶ τὸ κρητικώτερον μεταποιῶν τις τοῦτο, ὅτι, πᾶσαν μὲν γῆν καὶ θάλασσαν ἑλληνικὴν τῷ ἑαυτῆς ἐσβατὸν τῇ ἑαυτῆς τόλμῃ ἐποίησε, καὶ πανταχοῦ ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν αἶδια μνημεῖα κατέλιπεν⁽¹⁾.

Ἡ Ἑλλάς, ἡ διὰ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος ἐπὶ μικρὸν μετεωρισθεῖσα εἰς ὀρίζοντας αἰθροὺς ὑψηλοὺς τῆς ἐθνικῆς ἰδέας καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πεζότητά τοῦ συνήθους πολιτικοῦ καὶ ψευδοκοινοβουλευτικοῦ αὐτῆς βίου. Ὁ Θ. Ζαΐμης, καθ' ὃν χρόνον ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν μετὰ τὴν ἐκ Παρισίων πεμφθεῖσαν δικαστικὴν ἐτυμηγορίαν, εἶχε λάβει ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ Ἀ. Κουμουνδούρου περὶ πολιτικῆς ὑποστηρίξεως ἐπὶ τῷ ὄρῳ τῆς διαλύσεως τῆς τοῦ Βουλγαρῆς Βουλῆς, τοῦτον δὲ τὸν ὅρον ὑπέβαλε καὶ ὁ Θ. Ζαΐμης τῷ Βασιλεῖ διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀνατιθεμένης αὐτῷ ἀρχῆς, ὅρον εἰς ὃν ἐκὼν ἄκων συνήνεσεν ὁ Βασιλεὺς. Οὕτω δὲ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1869, πρὶν ἔτι παρέλθῃ ἔτος ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς, διελύθη ἡ Βουλὴ τοῦ 1868 καὶ ἐξελέγη νέα Βουλὴ ἄνευ ἐπεμβάσεων οὔτε θεμιτῶν ἢ ἀθεμίτων⁽²⁾ καὶ ἐπισήμων ὑποψηφιοτήτων. Ἡ πλειονοψηφία τῆς νέας βουλῆς προσέχειτο τῇ κυβερνήσει Ζαΐμη, ἀλλ' ἐξελέγησαν καὶ οὐκ ὀλίγοι φίλοι τοῦ Ἀ. Κουμουνδούρου. Ὁ Δ. Βουλγαρῆς ἐξελέγη μετ' ὀλιγίστων ὁπαδῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπάτησεν εἰς τὸ βουλευτήριον, θεωρῶν τὴν διάλυσιν τῆς ἑαυτοῦ Βουλῆς οὐχὶ νομίμως γενομένην. Ἐξελέγη δὲ καὶ καὶ ὁ Ἐ. Δεληγεώργης, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐν τῇ αὐτῇ ἐκλογικῇ περιφερείᾳ (Μεσολογγίου) ὁ Χ. Τρικούπης.

Μετὰ τῆς πλειονοψηφίας ταύτης ὁ Ζαΐμης διήνυσεν ὁλόκληρον ἔτος καὶ μὴνάς τινας ἀθορύβως καὶ ἀταράχως, ἐν ἀρχῇ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κουμουνδούρου, βραδύτερον δὲ ἀσθενῶς πολεμούμενος παρ' αὐτοῦ. Ἐπесе δὲ κατ' Ἰούνιον τοῦ 1870 οὐχὶ ἔνεκα λόγου ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ἀλλ' ἔνεκα τῆς λυπηρᾶς κατ' Ἀπρίλιον συμβάσεως θρασυτάτης ληστείας τοῦ Μαραθῶνος, ἔνθα οἱ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐνδόξου πεδίου μεταβάντες Ἀγγλοι, ἐν οἷς εὐρίσκοντο καὶ ὁ λόρδος Μουγκάστερ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ, καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας Ἑρμπερτ καὶ ὁ τῆς ἰταλικῆς, καὶ ὁ Ἀγγλὸς δικηγόρος τῆς Λαυριακῆς Ἑταιρείας Ροῦ-Σερπιέρη, περιέπεσαν (τὴν Μεγάλην Δευτέραν) εἰς χεῖρας τῆς μεγάλης ληστρικῆς συμμορίας τῶν Ἀρβανιταίων, οἵτινες ἀπαγαγόντες εἰς Ὠρωπὸν τοὺς αἰχμαλωτισθέντας (ἀφοῦ ἀπέλυσαν τὰς γυναῖκας) συνῆψαν ὥς

(1) Κατ' Ἰούλιον τοῦ ἔτους τῶν ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀτυχημάτων τῆς Ἑλλάδος φῶς παραμυθητικὸν εἰς τὸν ἐθνικὸν ἱστορικὸν ὀρίζοντα ἔλαμψε διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου (γεννηθέντος τῇ 20 Ἰουλίου 1868) καὶ λαβόντος κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνθουσιώτους ἐπὶ τῷ γεγονότι ἑλληνικοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης καὶ κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο ἐπαγγελίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Δ. Βουλγαρῆ τοῦ ὀνόμα *Κωνσταντῖνος*. Τὸ νεογνὸν ἐβαπτίσθη νάμασιν Ἰορδανίων λείθρων, κομισθέντων ἐπίτηδες ἐκ Παλαιστίνης πρὸς ἐπαγγελίαν καὶ βεβαίωσιν τῆς δοθησομένης αὐτῷ αὐστηρᾶς ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀνατροφῆς. Πάντες οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ σουλτάνος αὐτὸς συνεχάρησαν τῷ βασιλεῖ Γεωργίῳ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου.

(2) Ὁ Δ. Βουλγαρῆς ἐν τῷ περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς καὶ νέων ἐκλογῶν κηρύγματι τοῦ 1868 ἔλεγεν· «ἡμεῖς μὲν (οἱ ὑπουργοί), θὰ ἀπόσχομεν πάσης ἀθεμιτοῦς ἐπεμβάσεως», ἐναντίον δὲ τῶν ἀντιπολιτευομένων ἡγγέλλε τὸ διάτοῦ βραχίονος τοῦ νόμου ἰσχυρὸν πλῆγμα. Ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ ἀθεμιτῶν ἐπεμβάσεων ὑπενόετο ὅτι δὲν ἔμελλε ν' ἀπέχη τῶν θεμιτῶν ἐπεμβάσεων, ὁ Ζαΐμης οἶονεὶ κατὰ τὰς ἐμφαντικῶς καὶ τὰς ἐλαστικωτάτας θεμιτὰς ἐπεμβάσεις ἐκήρυττεν ἀποχὴν ἀπὸ ἐπεμβάσεων θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμιτῶν.

δύναμις επίσημος διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις πρέσβεις Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας δι' ἐπιστολῶν. Ἡ κυβέρνησις ἐντολῇ τοῦ Βασιλέως ἠτοίμασεν εὐθὺς διὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τὰς ζητηθείσας ὑπὸ ληστῶν πολλὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων· ἀλλ' οὗτοι θρασύτεροι γένόμενοι ἐξήτουν νῦν καὶ ἀπονομὴν ἀμνηστίας, ἵνα τὰ ληφθησόμενα χρήματα

Γουλιέλμος Γλάδστον

καταναλίσκωσιν ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις. Ἀλλὰ τοῦ νέου Συντάγματος μὴ ἐπιτρέποντος ἀμνηστίαν, ἀλλὰ μόνον χάριν μετὰ δίκην καὶ καταδίκην, περιῆλθον τὰ πράγματα εἰς μεγάλην δυσχερείαν. Μάτην ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προσέτεινε τοῖς λησταῖς νὰ παραλάβῃ αὐτοὺς διὰ πλοίου πολεμικοῦ καὶ μεταγάγῃ αὐτοὺς ἐλευθέρους εἰς Μελίτην. Μάτην ὁ Ἄγγλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν λόρδος Κλάρενδον ἐπέμεινε παρὰ τῇ κυβερνήσει ν' ἀπονεύμῃ ἀμνηστίαν ἀφοῦ, ἔλεγε, τοιαύτη ἀμνηστία εἴχεε δοθῇ εἰς ληστὰς ἐξαχθέντας ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου καὶ πεμφθέντας εἰς Κρήτην (ὡς ἰσχυρίζετο καὶ ὁ Φωτιάδης). Ἡ ἀδεξία ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως διεξαγωγῇ τοῦ ὅλου ζητήματος (1),

συνεργοῦντος εἰς τὴν ἀδεξιότητα ταύτην καὶ τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως Ἐρσκιν, ἐπὶνενγκε τὴν φοβερὰν ἐν Δήλεσι σφαγὴν τῶν αἰχμαλώτων (τῇ ἡμέρᾳ αὐτῇ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς). Τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μαραθῶνος εὐρεθέντα μετεκομίσθησαν εἰς Ἀθήνας, καὶ κηδευθέντα ἐνταῦθα ἐν μέσῳ μεγάλου καὶ εἰλικρινοῦς πένθους τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ(2) ἐστάλησαν εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν. Ἡ φρικώδης καταστροφή ἀπέλυσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος τὰς φοβερωτάτας κατακραυγὰς ἐν τε τῷ τύπῳ καὶ ἐν ταῖς Βουλαῖς ταῖς ἀγγλικαῖς ἐν αἷς ἐζητεῖτο ἡ διακοπὴ πάσης σχέσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πλείστῳ ἄλλῳ εὐρωπαϊκῷ τύπῳ, ἰδίως τῷ αὐστριακῷ, σφοδρότατα ἐδημοσιεύθησαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἄρθρα, ὃ δὲ ἀρχιγραμματεὺς Βέιστ ἀσμένως ἐπελήφθη τῆς περιστάσεως ἵνα προσενέγκῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν ἐνδεχομένην κατοχὴν τῆς Ἑλλάδος. Εὐρέθη δὲ τότε ἐν τῇ προεδρίᾳ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πρωθυπουργὸς φιλέλληνας οἷος ὁ Γλάδστον καὶ ὑπουργὸς ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν οἷος ὁ λόρδος Γράμβιλλ, υἱὸς τοῦ μεγάλου φιλέλληρος ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως λόρδου Γράμβιλλ, ἵνα μετριάσωσι τὸν φοβερὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐξάφαλμον καὶ σμικρύνωσι τὴν εὐθύνην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀποστρέψωσι τὴν ξένην κατοχὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μέγας φιλέλληνας Γλάδστον ἐκίρυσεν ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων ὅτι πᾶν μέτρον ληφθησόμενον ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος πρέπει ν' ἀποβλέπῃ οὐχὶ εἰς ἐκδίκησιν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τῶν ληστῶν οἱ πλεῖστοι ἐφρονεύθησαν ἐν τῇ σφαγῇ τῶν αἰχμαλώτων, οἱ δὲ συλληφθέντες καταδικασθέντες ἀπεκεφαλίσθησαν, τῆς δίκης καὶ τῆς τιμωρίας ἐπεκταθείσης καὶ εἰς τοὺς πρὸ τοῦ γεγονότος συλληφθέντας καὶ φυλακισμένους ὁπαδούς τῆς συμμορίας. Ἡ ἑλληνικὴ Βουλὴ δὲ ἠναγκάσθη νὰ ψηφίσῃ τὴν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀπαιτήσιν τοῦ Ἄγγλου πρέσβεως ὁρισθεῖσαν διὰ τὴν πτωχὴν οἰκογένειαν

(1) Ἡ ἀδεξιότης αὕτη ἐδείχθη ἐν τινι ἐσπευσμένῃ πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν προφορικῇ δηλώσει τοῦ Θ. Ζαΐμη ὅτι ἄνθρωποι ἀντιπολιτευόμενοι πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὠδήγησαν τοὺς ληστὰς. Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς ἐτήλεγράφησεν εὐθὺς περὶ συνενοχῆς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὅπερ σφοδρὰν προῦκάλεσεν ἐκ μέρους τῆς μερίδος τοῦ τε Βούλγαρη καὶ τοῦ Κουμουνδούρου διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῶν ἀποδιδωμένων εἰς τὸν πρωθυπουργὸν δηλώσεων.

(2) Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Βίνερ ἐγράφη ὅτι ἐφρονεύθη οὐχὶ ὑπὸ ληστῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλλήνων ληστῶν.

τοῦ Λούδ ἀποζημίωσιν 10 χιλιάδων λιρῶν ἀγγλικῶν. Ἐκτοτε κατεδιώχθη ἀπηνῶς ἡ ληστεία ἐν Ἑλλάδι, ἐψηφίσθησαν δ' οἱ δρακόντριοι ἐναντίον τῆς ληστείας νόμοι.

Τὸ Ὁρώπιον ἄγος ἐπὶνεγκε καὶ τὴν πᾶσιν τοῦ ὑπουργείου Ζαΐμη, προσκληθέντος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως αὐθορμήτως εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ *ἐλαχίστην μειονότητα ἐν τῇ Βουλῇ ἔχοντος Δεληγεώργη*. Αἱ μόναι ἄξιαί λόγου πράξεις τοῦ ὑπουργείου Δεληγεώργη, ὅπερ ἀνετόραπῃ ὑπὸ τῶν κομμάτων Κουμουνδούρου καὶ Ζαΐμη εὐθὺς ὡς συνήλθεν ἡ Βουλὴ κατὰ Νοέμβριον, θεωρηθὲν ὡς μὴ κοινοβουλευτικόν, ἦσαν ἡ προσχώρησις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καταρτισθέντα σύνδεσμον τῶν οὐδετέρων ἐν τῷ τῇ 7 Ἰουλίου ἀρξαμένῳ γαλλογερμανικῷ πολέμῳ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπελευθύναν ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασιν τῆς 23/4 Σεπτεμβρίου καὶ ἰδρυσιν ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως. Συνελθούσης δὲ τῆς Βουλῆς κατὰ Νοέμβριον καὶ πεσοῦσης τῆς κυβερνήσεως Δεληγεώργη, ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Κουμουνδούρος ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ Θ. Ζαΐμη μὴ θέλοντος νὰ ἐπανέλθῃ εὐθὺς εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ὁ Κουμουνδούρος ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἔτος, ἐν ἐσωτερικῇ ὁμαλότητι διελθὼν ἅπασαν τὴν σύνοδον τοῦ 1870—71, παλαίων δὲ μόνον πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἰταλογαλλικῆς εταιρείας τοῦ Λαυρίου, σφετεριζομένης, ὡς ἰσχυρίζετο ἡ κυβέρνησις, περιουσίαν τοῦ κράτους. Ἀρξαμένης κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1871 νέας συνόδου τῆς Βουλῆς, τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Κουμουνδούρου καταπολεμηθὲν ὑπὸ τοῦ Ζαΐμη ἔπεσεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Ζαΐμης δὲν ἠδυνήθη νὰ στηριχθῇ ἐπὶ πλειονοψηφίας ἀσφαλοῦς καὶ ἔπεσε. Τότε δ' ἐπῆλθεν ἀκαταστασία κυβερνητικὴ ὁμοία περίπου τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ 1865 ἕως οὗ ἡ εἰς Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν (κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1872) γενομένη ἐπίσκεψις τῶν γονέων τοῦ Βασιλέως μετὰ τῆς νεωτάτης θυγατρὸς αὐτῶν Θήρας ἐνέπνευσε τῷ βασιλεῖ Χριστιανῷ τὴν σκέψιν τοῦ σχηματισμοῦ ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως συμμαχικῆς διὰ τῆς ἐνώσεως Βουλγαρῆ καὶ Κουμουνδούρου. Τὸ οὕτω σχηματισθὲν δικέφαλον ὑπουργεῖον (τοῦ Κουμουνδούρου ὄντος καὶ καλουμένου εἰρωνικῶς πρωθυπουργοῦ ἄνευ χαρτοφυλακίου), ἐν ᾧ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Δ. Βούλγαρη τὰ λοιπὰ ὑπουργεῖα διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων, διήρκεσε μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1872 ὅτε, ἀπολέσαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Βασιλέως, παρητήθη, ἐκλήθη δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως αὐτογνομόνως, ὅπως πρὸ δύο ἔτων, ὁ Ἐ. Δεληγεώργης πρὸς ὃν ὁ Βασιλεὺς ἰδιαιτέραν ἐφαίνετο τρέφων εὐνοίαν καὶ ἐμπιστοσύνην, ἀκριβῶς διότι ὁ Δεληγεώργης ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τοῦ κύρους τοῦ βασιλικοῦ καὶ ἐναντίον τῆς βουλευτικῆς ἀκαταστασίας. Ὁ Δεληγεώργης, ὁ πρότερον ἐπαναστάτης καὶ δημοκρατικός, ὁ ἐκ τῶν πρωτοεργῶν τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1862, νῦν καταδικάσας τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἦτοι τὴν βουλευτοκρατίαν, καθ' ἣς ἐκίρυσσε τὸν πόλεμον, νῦν ἐπηγγέλλετο τὸν βασιλικώτατον ἄμα καὶ δημοκρατικώτατον. «Λαὸς καὶ Βασιλεὺς» ἦτο νῦν τὸ λόγιον τοῦ ἐμβλήματος αὐτοῦ. Διὰ τῆς εὐνοίας δὲ τοῦ Βασιλέως κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ παρὰ πᾶσαν τὴν σμικρότητα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑποστηριζόντων αὐτόν.

Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ ὁ Δεληγεώργης ἐπάλαιε κυρίως ἐν τῷ Λαυριακῷ ζήτηματι πρὸς τὰς υπερφιλάλους ἀξιώσεις τῆς ἰταλογαλλικῆς εταιρείας, τὰς ὑποστηριζόμενας καὶ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ὧν ἡ δευτέρα, ἡ ἰταλική, μικροῦ δεῖν καὶ διέκοπτε τὰς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν σχέσεις· κατώρθωσεν ὅμως ἐπὶ τέλους νὰ δώσῃ μίαν λύσιν εὐπρεπῇ διὰ τῆς ἰδρύσεως ἑλληνικῆς μεταλλουργικῆς εταιρείας Λαυρίου, ἣτις ἠγόρασε τὰ ἐπὶ τὰ ἀμφισβητούμενα μεταλλεῖα δικαιώματα τῆς ξέ-

νης εταιρείας καὶ ἔδωκε τέρμα εἰς τὸ ὀχληρὸν ζήτημα. Ἀλλὰ τὸ ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐ. Δεληγεώργη ἦτο ἡ στενωτάτη προσέγγις πρὸς τὴν Τουρκίαν, πρὸς τὸν σκοπὸν ὕλικῃς, ἠθικῃς καὶ πνευματικῃς προόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ διὰ τῶν εἰρηνικῶν καὶ φιλικωτάτων πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεων, πέμψας πρὸς τοῦτο καὶ πρεσβευτὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄνδρα ἐμπνέοντα ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Πύλην, τὸν Εὐστάθιον Σίμον (μετὰ τὴν ματαίωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κουμουνδούρου τῷ 1870 βουλευθέντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Πύλης μὴ γενομένου δεκτοῦ, διορισμοῦ τοῦ Χ. Τρικούπη, ἔνεκα τῆς ἐν τῷ κρητικῷ ὡς ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν πολιτείας αὐτοῦ), τοῦ ἀπὸ τοῦ 1869 ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ μετετεθέντος εἰς Παρισίους· ἐκόσμησε δὲ καὶ τὰ στήθη τοῦ σουλτάνου διὰ τοῦ Μεγαλοσταύρου τοῦ Σωτήρος ἀδαμαντοποικίλου, μεθ' ὃ καὶ ὁ σουλτάνος ἐτίμησε τὸν Βασιλέα διὰ τῆς μεγάλης ταινίας τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντος παρashingμου Ὁσμανιέ. Καὶ ταῦτα μὲν πάντα ἦσαν βεβαίως πολὺ καλῶς λελογισμένα καὶ ὠφέλιμα. Ἀλλ' ὁ Δεληγεώργης τὴν πρὸς τὴν Τουρκίαν προσέγγισιν συνέδεσε καὶ μετ' ἐπιδεικτικῆς ἔχθρας πρὸς τοὺς σλαυικοὺς λαοὺς, ὑπέθαλψε δὲ καὶ τὴν ἐν μερίδι τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου, ιδίως τοῦ ἐν Τουρκίᾳ, ἔθρικὴν πρὸς τὴν Ρωσίαν στάσιν, ὑπεστήριξε δὲ ἠθικῶς τὴν ἐν τῷ κλήρῳ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας μερίδα τὴν ζητοῦσαν σχίσμα πρὸς τοὺς Βουλγάρους, γενόμενος ἐν μέρει αἴτιος τοῦ σχίσματος. Τὸ λίαν τρωτὸν μέρος τῆς τοῦ Δεληγεώργη τοιαύτης ἀντιπολιτικῆς πολιτικῆς ἦν ὅτι αὐτὸς ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι Ἑλληνισμὸς καὶ Πανσλαβισμὸς καὶ ἡ ὀπισθεν τούτου ἱσταμένη Ρωσία οὐδεμίαν ἐκτεκμηνητο δύναμιν μεγάλην πολιτικὴν, καθ' ὃν χρόνον ἡ τῆς Γαλλίας ἦτα καὶ ἡ τῆς Γερμανίας ἀυξηθεῖσα δύναμις ἐπέρρωσαν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον λίαν τὴν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Εὐρώπῃ θέσιν καὶ δύναμιν τῆς Ρωσίας. Ἡ δὲ μετ' ὀλίγον τῷ 1875 ἀρξαμένη ἀπὸ Ἑρζεγοβίνης κίνησις τῶν νοτίων Σλαύων ἀπέληξεν εἰς τὸν σερβοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1876, καὶ εἰς τὸν ρωσικὸν πόλεμον τοῦ 1877, δι' ὧν τοσαύτη ἐπὶ ἡλθε μεταβολὴ πραγμάτων ἐν τῇ καθόλου Ἀνατολῇ. Ὁ Κουμουνδούρος ἀντιπολιτευόμενος πρὸς τὸν Δεληγεώργην, ιδίως ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ, πρόγραμμα ταύτης εἶχε τὴν διατήρησιν εἰρηνικῶν φιλικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διαρκῶς παρεχομένη ἠθικὴ ὑποστήριξις πρὸς τὸν Δεληγεώργην, οὗ ἡ κομματικὴ δύναμις οὐδὲ διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργηθειῶν (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1873) βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἠδύνηθη καὶ ἐκραταιώθη, ἥνωσε τοὺς ἄλλους κομματάρχας, Κουμουνδοῦρον, Ζαΐμην, Τρικούπην⁽¹⁾ καὶ Βούλγαρην εἰς κοινὸν ἐναντίον τοῦ Δεληγεώργη πόλεμον καὶ ἐπὶ νενεκε τὴν πτῶσιν αὐτοῦ, μεθ' ὃ ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Δ. Βούλγαρης. Καὶ ἡ νέα πρωθυπουργία τοῦ Δ. Βούλγαρη, ὅπως ἡ τοῦ 1868, ἦτο μεστὴ αὐθαιρεσιῶν, παρανομιῶν, ἀλλὰ κατέστη ιδίως διαβόητος ἔνεκα τοῦ ἐγκλήματος τῆς σιμωνίας τῆς διαπραχθείσης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, ὅστις ἦν ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεὶς Βαλασσόπουλος, καὶ τοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Νικολοπούλου, ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ, διορισάντων ἀρχιερεῖς εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ δωροδοκιῶν. Ἀλλ' ὁ Βούλγαρης καὶ ἄλλην προὐκάλεσε κρίσιν ἐσωτερικὴν ἐπικίνδυνον, βουλευσάμενος νὰ τροποποιήσῃ τὸ Σύνταγμα διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δι-

⁽¹⁾ Ὁ Χ. Τρικούπης μετ' ἄλλων τινῶν ἐπιφανῶν τοῦ Κουμουνδουρικοῦ κόμματος, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ βουλευτὴς Ζακύνθου Λομβάρδος, ἀποσχισθέντες τῷ 1871 ἀπὸ τοῦ Κουμουνδούρου ἔνεκα τῆς τούτου, ἐνεργείας τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ, μετὰ τοῦ Βούλγαρη ἐνώσεως, ἴδρυσαν ἴδιον κόμμα ὑπὸ Λομβάρδον καὶ Τρικούπην, καλούμενον ἐν ἀρχῇ Ἐκλεκτικόν, εἶτα δὲ Τρικουπικόν, τοῦ Τρικούπη κατισταθέντος ὀριστικοῦ ἀρχηγοῦ.

καιωμάτων τῆς Βουλῆς καὶ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Γερουσίας. Ἦθελε δὲ νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο οὐχὶ τοῦλάχιστον διὰ πολιτικῆς γενναίας, ἐκφράζων ἐν τῇ Βουλῇ τὰς γνώμας αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ συνωμοσιῶν καὶ στάσεων φαύλων ἀνθρώπων. Διέπραξε δ' ὁ Βούλγαρης καὶ ἄλλας παρανόμους καὶ ἀντισυνταγματικὰς πράξεις ἐν τῇ συγκροτήσει τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεγείσης νέας Βουλῆς (1874), αἵτινες ἐξήγειρον σφόδρα τὴν δημοσίαν γνώμην ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυσαν ἠθικῶς τὴν ἐναντίον αὐτοῦ συστάσαν ἔνωσιν πάντων τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων. Κουμουνδοῦρος, Ζαΐμης, Δεληγεώργης, Τρικούπης, ἔδωσαν ἀλλήλοις τὰς χεῖρας πρὸς καταπολέμησιν τοῦ τυράννου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐφαίνετο σιωπηλῶς ἐπιδοκιμάζων τὰς περὶ περιορισμοῦ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν βουλὰς τοῦ Βούλγαρη, ὃν ἐθεώρει ἄνδρα πολιτικὸν γενναῖον, ἢ ἐναντίον τοῦ Βούλγαρη ἀντιπολίτευσις ἐλάμβανε καὶ χαρακτῆρα ἀντιβασιλικόν. Ὁ Τρικούπης μάλιστα ἐν ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ ἐφημερίδι «Καιροὶ» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «τίς πταίει;» ὑπὴνίσσετο φανερώς ὅτι ἀπάσης τῆς πολιτικῆς κακοπραγίας καὶ ἀκαταστασίας αἴτιος ἦν ὁ βασιλεὺς, διὸ καὶ συλληφθεὶς φυλακίσθη ἐπὶ 24 ὥρας. Ὁγκουμένον δὲ καθ' ἑκάστην ἔτι πλεον τοῦ ἀντιπολιτευτικοῦ ρεύματος, καὶ ἀπειλοῦντος νὰ μεταστῇ εἰς ἐπαναστατικόν, ἐβουλεύσατο ἐπὶ στιγμὴν ὁ Βασιλεὺς νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ μάλιστα τὴν παραίτησιν ἐφ' ἅπαντα τὰ τέκνα αὐτοῦ, ὃν οὐδὲν εἶχε φθάσει ἔτι εἰς ἐνηλικιότητα. Ὁ δὲ συντάκτης τοῦ «Αἰῶνος» Τιμολέων Φιλήμων εἶχεν ἤδη ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος οὗτος ἀπεσοβήθη ἐνεργείαις τῶν πρεσβειῶν τῶν εὐεργετῶν Δυνάμεων, ιδίως τῆς πρεσβείας τῆς ἀγγλικῆς, ἥς μεσιτεία ἐκλήθη εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτὸς ὁ πρὸ μικροῦ φυλακισθεὶς διὰ τὰ ἐναντίον τοῦ Βασιλέως γραφέντα Χαρίλαος Τρικούπης. Οὗτος δεξιόμενος τὴν ἐντολήν νὰ συγκροτήσῃ ὑπουργεῖον καὶ συγκροτήσας τοῦτο, ἐν σιωπηλῇ ἐπιδοκιμασίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν κομματάρχων, περιέλαβεν εἰς αὐτὸ τοὺς ὀνομαστοτέρους τοῦ ὀλιγαρχικοῦ αὐτοῦ κόμματος, ἐν οἷς τὸν Κ. Λομβάρδον (κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1875). Ἔργον ἄμεσον τοῦ νέου ὑπουργείου ὑπῆρξεν ἡ διάλυσις τῆς τοῦ Βούλγαρη βουλῆς καὶ νέαι ἐκλογαὶ βουλευτικαί, διεξαχθεῖσαι μετὰ παραδειγματικῆς τάξεως καὶ ἐλευθερίας. Ὁ Τρικούπης καὶ οἱ ἐπιφανεῖς τοῦ κόμματος αὐτοῦ ἐξελέγησαν, ἀλλ' οὐδεμίαν ὥς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐκέρδισε νέαν δύναμιν, τοῦναντίον δὲ μεγάλῃν προσέλαβε δύναμιν ἠθικὴν τὸ κόμμα αὐτοῦ, βαπτισθὲν ἐν ἀγῶνι ἐκλογικῷ μετὰ τιμῆς καὶ εὐθύτητος. Ὁ Χ. Τρικούπης ἐκπληρώσας τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἔντιμον ἀποστολὴν κατέθηκεν εὐθὺς τὴν ἐξουσίαν ἅτε μὴ ἔχων πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἐκλήθη δ' εἰς τὴν κυβέρνησιν ὁ ἔχων τὰς πλείονας ψήφους ἐν τῇ Βουλῇ Κουμουνδοῦρος, ἐπινευόντων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν.

Ἡ πρώτη πράξις τοῦ νέου ὑπουργείου Κουμουνδοῦρου ἦν ἡ εἰς εἰδικὸν δικαστήριον ἐπὶ ἐγκλήματι σιμωνίας παραπομπὴ τῶν ἐπὶ σιμωνίᾳ κατηγορουμένων δύο ὑπουργῶν, οἵτινες κατεδικάσθησαν εἰς 1-2 ἔτων φυλακὴν, ἀποδεχθέντος τοῦ ἐγκλήματος αὐτῶν, εἶτα δὲ ἡ εἰς εἰδικὸν ὡσαύτως δικαστήριον παραπομπὴ τοῦ ὅλου ὑπουργείου Δ. Βούλγαρη, οὗ ἀπεδείχθησαν ὡσαύτως αἱ πολλαὶ ἀθεμιτοῦργαὶ καὶ ἀνεγνώρισε μὲν τὸ δικαστήριον τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ καταγγελλόμενα καὶ ἐστιγματίσεν ἠθικῶς τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, δὲν κατεδίκασεν ὅμως αὐτό, ἔτι μὴ ὑπαρχούσης ποινικῆς ρήτρας σαφοῦς διὰ τὰ καταγγελλόμενα. Ἡ διπλὴ αὕτη καταδίκη τοῦ Δ. Βούλγαρη, ἡ μὲν ποινικὴ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ, ἡ δὲ ἠθικὴ τοῦ ὅλου ὑπουργείου, ἐπιπίπτουσα κυρίως καὶ καιρίως ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κατήνεγκε τραῦμα τελικὸν εἰς τὸ αὐταρχικὸν μὲν καὶ σατραπικὸν ἀλλὰ καὶ ὑπερήφανον καὶ φιλότιμον ἦθος αὐτοῦ, καὶ παρεσκεύασεν εὐθὺς μὲν τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ θάνατον, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν φυσικόν.

Οὕτως ἐξέλιπεν ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς πολιτικῆς εἰς τύπος ἑκτακτος διὰ τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς τῆς ἀρχιότητος, τῆς ἐξωτερικῆς σατραπικῆς μεγαλοπρεπείας, καὶ διὰ τὰ ἡθικὰ ἐλαττώματα, ἀνὴρ τῆς γενεᾶς τῶν ἀγωνιστῶν, ὑπουργός, σύμβουλος ἐπικρατείας,

Κόμης Ἀνδράσου

γερουσιαστής, πρωθυπουργός, συνωμότης, ἐπαναστάτης, ἀνατροπεὺς τοῦ θρόνου τοῦ Ὁθωνος, ἀντιβασιλεὺς, σατραπικὸς πρωθυπουργὸς αὐθις ἐπὶ πολλὰς περιόδους, ἀδόξως ἐν ἰδιωτικῷ βίῳ τελευτήσας. Βραδύτερον λείψανά τινα τοῦ μεγάλου κόμματος Βούλγαρη ἐπειράθησαν νὰ συνταχθῶσιν εἰς κόμμα ὑπὸ τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ ἀνδρὸς Γεώργιον, διορισθέντα ἅπαξ καὶ ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, ἀλλὰ ταχέως ἐκλιπόντα ἐκ τοῦ βίου, ὅπως καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Σπυρίδων. Τὸ ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου ἔμεινεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ μέχρι τέλους τοῦ 1875 καὶ κατὰ τὸ 1876, ἐπασχολούμενον οὐχὶ τοσοῦτον ὑπὸ ἐσωτερικῶν ὅσον ὑπὸ ἐξωτερικῶν ζητημάτων σοβαρῶν. Καθ' ὃν περίπου χρόνον τῷ 1875 ἀνελάμβανε τὴν κυβέρνησιν ὁ Κουμουνδοῦρος, ἤρξατο ἡ ἐπανάστασις ἐν Ἑρζεγοβίνῃ, ἐπεκαθεῖσα ἐντὸς σμι-

κροῦ καὶ εἰς τὴν Βοσνίαν, καὶ διαρκῶς ὑποστηριζομένη ὑπὸ τε τῶν ὁμογενῶν Σλαύων τῶν ὁμόρων αὐστριακῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ὑπὸ τῶν σλανικῶν καὶ πανσλανιστικῶν συλλόγων τῆς Ρωσίας, καὶ προκαλοῦσα τὴν προσοχὴν τῶν αὐτοκρατοριῶν Αὐστρίας καὶ Ρωσίας, αἵτινες συνδεόμεναι ἀμφοτέραι διὰ στενῆς πολιτικῆς φιλίας πρὸς τὴν Γερμανίαν συνεδέθησαν καὶ πρὸς ἀλλήλας, φιλικῶς συνεννοούμεναι περὶ εἰρηνικῆς λύσεως παντὸς ζητήματος ἀναφυομένου ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ὑπὸ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ παραχώρησιν περιορισμένου αὐτονόμου θεσμοῦ εἰς τὰς ἐπαναστάσας ἐπαρχίας καταβληθεῖσαι προσπάθειαι διὰ τε τῆς περιφήμου διακονώσεως τοῦ αὐστριακοῦ ὑπουργοῦ κόμητος Ἀνδράσου καὶ διὰ τοῦ ὑπομνήματος τοῦ πρίγκιπος Γορτσάκωφ ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ, καὶ τὸ θέρος τοῦ 1876 Σερβία καὶ Μαυροβούνιον συμμαχοῦσαι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας· καὶ οἱ μὲν Μαυροβούνιοι ἐφάνησαν νικηταὶ μέχρι τέλους, πολλὰς κυριεύσαντες σπουδαίας θέσεις ἐν τε τῇ Ἑρζεγοβίνῃ καὶ ἐν τῇ ἄνω Ἀλβανίᾳ, οἱ δὲ Σέρβοι, μετὰ γενναίαν ἄμυναν ἐπὶ ἑξ. περίπου μῆνας, ὑπέκνυσαν εἰς τὸν ὑπέρτερον ὄγκον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ προελάσαντος μέχρι τῶν προθύρων τῆς πρωτεύουσας Βελιγραδίου· ἀλλ' οἱ τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσελάσωσιν εἰς τὴν σερβικὴν πρωτεύουσαν, ἐπισχούσης τὴν πορείαν αὐτῶν τῆς ἀπὸ Κριμαίας ἐκπεμφθείσης φωνῆς τοῦ Τσάρου, ἀπαιτήσαντος διὰ τηλεσιγράφου πρὸς τὴν Πύλῃν τὴν ἐντὸς 48 ὥρῶν κατάπαυσιν τῆς περαιτέρω πορείας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ (περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου 1876). Ἡ Πύλη οὐ μόνον ὑπέκνυσεν εἰς τὸ κέλευσμα τοῦ Τσάρου, ἀλλ' ἤρξατο εὐθὺς καὶ διαπραγματεύσεων περὶ εἰρήνης, ἥτις καὶ συνωμολογήθη μετ' ὀλίγον ἄνευ οὐδεμιᾶς περικοπῆς ἐδάφους σερβικοῦ ἢ χρηματικῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἀπολύτως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ἡρξάντο δὲ διαπραγματεύσεις καὶ πρὸς

τὸ Μαυροβούνιον περὶ εἰρήνης, ἀλλ' αὕτη ἐματαιώθη μεσολαβηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος κηρυχθέντος ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας πολέμου.

Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος δὲν εἶχεν ἀφορμὴν τὴν Ἑρζεγοβίνην ἢ τὴν Σερβίαν ἢ τὸ Μαυροβούνιον, ἀλλὰ τὴν Βουλγαρίαν. Αἱ βουλγαρικαὶ ἐπαναστατικαὶ ἐταιρεῖαι αἱ λεγόμεναι κομιτᾶτα ἀπὸ πολλοῦ ἐργάζοντό δι' ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν ταῖς δυσχωρίαις τοῦ Αἴμου. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ σερβοτουρκικοῦ πολέμου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1876 τὰ κινήματα ταῦτα ὀργανώθησαν ἐν ταῖς νοτίαις πρὸς τὴν Θράκην ὑπορείαις τοῦ Αἴμου, ἐπὶ ἐδάφους θρακικοῦ, ἵνα μαρτυρηθῇ ὁ βουλγαρικὸς χαρακτήρ τῆς Θράκης, ἐφ' ἣν οἱ Βούλγαροι ἤγειρον ἀξιώσεις ἐθνικὰς. Ἀλλὰ τὰ κινήματα ταῦτα, λίαν ἀσθενῶς ἐκρηγνύμενα, εὐχερῶς κατεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων διαπραχθείσας ἐναντίον εἰρηνικῶν τουρκικῶν πληθυσμῶν ὁμότητα καὶ σφαγὰς ἀνταπέδωκαν νῦν δι' ὁμοτάτων σφαγῶν καὶ θηριωδῶν πράξεων ἐναντίον γυναικῶν καὶ παιδῶν, πληρώσαντες πτωμάτων ὀλοκλήρους ἐκτάσεις ἐδάφους. Αὗται ἀνακαλυφθεῖσαι ὑπ' Ἀγγλῶν ἀνταποκριτῶν ἀγγλικῶν ἐφημερίδων καὶ γνωστὰι γενόμεναι ἐξήγειραν φρίκην ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῆτει αὐστηρὰν ἱκανοποίησιν διὰ τὰς διαπραχθείσας ἀκατανομάστους βαρβαρότητας τῶν Τούρκων. Τότε ἐξηγέρθη ὁ μέγας φιλόανθρωπος πολιτικὸς ἀνὴρ τῆς Ἀγγλίας Γλάδστον, ὅστις διατελὼν τότε μακρὰν τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ τῶν πολιτικῶν εὐθυνῶν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ καὶ παρρησίᾳ ἐστιγμάτισε τὰς τουρκικὰς ὁμότητας, ἀξίων τὴν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐξέλασιν τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἡ φωνὴ τοῦ Γλάδστονος μεγάλην ἐξήγειρε συγκίνησιν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ αὐτῇ, ἐνθα περιώρισε τὴν ὑπὲρ τῶν Τούρκων πάντοτε κινουμένην καὶ ἀγορεύουσαν γλῶσσαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Δισραέλη, παρεθάρρυνε δὲ τὴν Ρωσίαν ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς Τουρκίας καὶ παρὰ τῆς Εὐρώπης μετὰ γλώσσης σθεναρᾶς καὶ πολεμοχαροῦς τὴν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπαλλαγὴν τῶν Βουλγάρων. Ὁ αὐτὸς δὲ Γλάδστον διὰ μακροτάτων ἄρθρων ἐν τῇ ἐγκρίτῳ ἀγγλικῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ Ἐδιμβούργου» ὑπερήσπισεν εὐγλωττότατα καὶ τὰ ἐθνικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Αἱ μεγάλαι Δυνάμεις συνεφώνησαν τότε νὰ συνέλθωσιν εἰς Συνδιάσκεψιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἣτις καὶ συγκροτηθεῖσα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ 1876 καὶ τὰς πρῶτας τοῦ 1877, ἐξεπόνησεν ὀργάνωσιν αὐτονόμου πολιτείας Βουλγαροθρακικῆς, διαιρουμένης εἰς ἀνατολικὴν μετὰ πρωτευούσης τῆς Σόφιας καὶ δυτικὴν μετὰ πρωτευούσης τῆς Φιλιππουπόλεως. Τῆς Τουρκίας μὴ δεξαμένης τὸ τῆς Συνδιασκέψεως σχέδιον, ἰδίως τὸ τῆς κατοχῆς τῶν αὐτονομηθησομένων χωρῶν ἐπὶ τινὰ χρόνον ὑπὸ στρατοῦ εὐρωπαϊκοῦ (βελγικοῦ), ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1877), ὃν καὶ διεξήγαγεν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἐν ἀρχῇ προσκρούουσα εἰς ἀτυχήματα οὐκ ὀλίγα ἔνεκα τῆς σθεναρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀμύνης τῆς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου πολεμοῦσης Τουρκίας. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ὁ πολλαχῶς ἐνισχυθεὶς ὁωσικὸς στρατὸς δι' ἐρρωμένης ἐπιθετικῆς πορείας ἐν Ἀσίᾳ μὲν προήλασεν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ἀρμενικοῦ ὄροπεδίου καταλαβὼν τὰ ὀχυρώτατα ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ φρούρια, τὰ μὲν ἐξ ἐφόδου (Κάρς, Ἀρδαχάν), τὰ δὲ δι' ὁμολογίας παραδιδόμενα (Ἐρζερούμ, Βατούμ), ἐν Εὐρώπῃ δὲ κατέλαβεν τὰς μεταξὺ Δανουβίου καὶ Αἴμου ὀχυρὰς θέσεις, ἰδίως δὲ τὴν πεισματωδέστατα ἀμυνομένην Πλεύναν, καὶ ἐν μέσῳ χειμῶνος ὑπερβὰς τὸν Αἶμον ἠνάγκασε τὴν Πύλην νὰ ζητήσῃ ἀναχωρῆν, ἣτις καὶ παρεχωρήθη μεθ' ὑπογραφῆς τῶν προκαταρκτικῶν ὅρων εἰρήνης, δι' ὧν ἡ Πύλη συνήνει εἰς τὴν ἴδρυσιν ὑποτελοῦς αὐτῇ βουλγαρικοῦ κράτους ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ Δανουβίου μέχρι Χαλκιδικῆς καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης,

παρέδιδε δ' εἰς τοὺς Ρώσους ἀμαχητὶ πάσας τὰς ἀπὸ τῶν ὑπορειῶν τοῦ Αἵμου μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀχυρὰς θέσεις, ἰδίως τὰ φοβερὰ δυσπρόθητα ὀχυρώματα τῆς μεταξὺ Σηλυβρίας καὶ Δέρκων ἀμυντικῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζης, τοῦ «μεγάλου τείχους» τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας συνωμο-

Στρατηγὸς Ἰγνάτιεφ

λογήθη καὶ ὀριστικὴ εἰρήνη ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Ρώσων κατεχομένῳ, ὥραν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέχοντι, προαστείῳ Ἀγίῳ Στεφάνῳ. Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπεκυροῦντο πάντα τὰ ἐν τοῖς προκαταρκτικοῖς ὅροις συνωμολογηθέντα, οὕτω δ' ὁλόκληρος ἡ Μακεδονία ἐξαιρουμένης μόνης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τὸ ἥμισυ περιῖπου τῆς Θράκης ἐδίδοντο εἰς τὴν ἰδρυομένην ὑποτελεῖ βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν, ἐμεγεθύνετο δὲ καὶ ἡ Σερβία, μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Μακεδονίας ἐκτεινομένη, ὥσαύτως δὲ καὶ τὸ Μαυροβούνιον, αὐξανόμενόν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον καὶ πρὸς δυσμὰς πρὸς τὴν θάλασσαν· συγχρόνως ἐπεβάλλετο εἰς τὴν Πύλῃν ἡ αὐστηρὰ ἐφαρμογὴ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου τῆς Κρήτης μετὰ τῶν τελευταίων ἀπαιτήσεων τῶν νησιωτῶν, παρεχωρεῖτο δὲ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν

Ἡπειρον διοικητικὴ ἡμιαυτονομία ὁμοία τῇ τῆς Κρήτης, ὀργανωθησομένη ὑπὸ συμβουλίου ἐγγχωρίου καὶ ἐπικυρωθησομένη ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐποπτεία καὶ τῆς Ρωσίας, ὁλόκληρα δὲ διαμερίσματα ἐν Ἀσίᾳ προσηρτῶντο εἰς τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις τῆς Ρωσίας. Περὶ Ἑλλάδος οὐδεὶς ἐγένετο λόγος ἐν τῇ συνθήκῃ, κατὰ ρητὴν τοῦ Τσαροῦ διαταγὴν πρὸς τὸν ὑπαγορεύοντα τὴν συνθήκην στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ «Μηδεμίαν σπιθαμὴν γῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος!». Καὶ τοιαύτη μὲν ἦτο ἡ περιβόητος συνθήκη εἰρήνης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Τί δ' ἐγένετο νῦν ἐν Ἑλλάδι;

Ἐν Ἑλλάδι, ὥς ἐρρήθη, ἡ τοῦ Κουμουνδούρου κυβέρνησις ἐξηκολούθει ὑφισταμένη μέχρι τῶν τελευταίων περιῖπου ἡμερῶν τοῦ ἔτους 1876. Ἀλλ' ἡ καθόλου κατάστασις τῶν πραγμάτων, οἱ ἐν Ἀνατολῇ ἐγκυμονοῦμενοι νέοι πόλεμοι καὶ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Σερβίας, καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνερχομένη χάριν τῆς Βουλγαρίας συνδιάσκεψις τῶν Δυνάμεων, καὶ ὁ ἐκ Ρωσίας ἀπειλούμενος πόλεμος ἐν περιπτώσει μὴ ἐπιτυχίας τῆς Συνδιασκέψεως διετήρουν τὴν κοινὴν γνώμην ἐν μεγάλῃ συγκινήσει καὶ πολεμικῷ ὀργασμῷ, ὑποτρεφομένων καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἡπείρῳ ἐπαναστατικῶν κινήσεων τῶν ὑποστηριζομένων ὑπὸ τοῦ συλλόγου τῆς τότε ἰδρυθείσης «Ἐθνικῆς Αἰῶνης» εἰς ἡν συνέρρεον χρήματα πανταχόθεν τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἀπῆτει δ' αὖτε πρὸ πάντων ἵνα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων, ἀφέντες κατὰ μέρος πάσας τὰς κομματικὰς διαφορὰς καὶ διαμάχας, ἐνωθῶσιν εἰς μίαν κυβέρνησιν πανελλήνιον οὕτως εἰπεῖν, φροντίζουσιν σοβαρῶς περὶ ἀμύνης τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, τοῦτο δὲ ἤθελε καὶ αὐτὸς ὁ Κουμουνδούρος, πρόεδρος τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως προτείνων τὸν ἀπὸ τοῦ 1865 ἐφησυχάζοντα ἐν προαστείῳ τινὶ τῶν Ἀθηνῶν γηραιὸν ναύαρχον Κ. Κανάρην. Καὶ νῦν συνελθόντες πάντες οἱ ἀρχηγοὶ (πλήν, ἐννοεῖται, τοῦ ἀποσυναγώγου θεωρουμένου Λ. Βούλγαρη) καὶ ὁ Κανάρης αὐτὸς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἐ. Δεληγεώργη συνεφώνησαν περὶ συγκροτήσεως κυβερνήσεως ὁμαδικῆς ἢ συμμαχικῆς ἢ συγχωνευτικῆς, ὅπως ἐλέγοντο αἱ τοιαῦται συμμαχικαὶ κυβερνήσεις ἐπὶ Ὀθωνος, κληθείσης ἔκτοτε οἰκουμένης, διὰ τῆς ὀνομασίας ταύτης χαρακτηρισθείσης ὑπὸ τοῦ Θ. Ζαΐμη τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως κατὰ

τοὺς ὄρους *Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κ. λ.*⁽¹⁾. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ τοιοῦτου ὑπουργείου καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ἐδείχθη ὁ ναύρχος Κανάρης, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν ὁ Ἀ. Κουμουνδοῦρος, ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν ὁ Χ. Τρικούπης, τῆς Δικαιοσύνης ὁ Θ. Ζαΐμης, τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Χ. Ζυμβρακάκης, τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Ἐ. Δεληγεώργης καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὁ μὴ διατελέσας ἔτι πρωθυπουργὸς (καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ μὴ ἐγκριθεὶς ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὄργων πρὸς πρωθυπουργίαν καὶ ἔχων περὶ ἑαυτὸν μικρὰν ὁμάδα πολιτικῶν φίλων, αὐξηθέντων μετ'ὀλίγον εἰς ἑννέα) Θ. Δεληγιάννης. Ἡ συγκρότησις οἰκουμενικῆς κυβερνήσεως ἀνεκούφισεν ἐπὶ τινα χρόνον τὰς ἀγωνίας τοῦ λαοῦ, πολλὰ ἐλπίζοντος ἐκ τῆς τοιαύτης κυβερνήσεως. Καὶ αὕτη δ' ἡ κυβέρνησις εἰργάζετο κατὰ τὸ ἐνὸν ὑπὲρ παρασκευῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἀλλὰ προσέκρουεν

Κ. Κανάρης (εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν)

εἰς πολλὰς δυσχερείας ἑξωτερικάς. Ἀρξαμένου τοῦ ρωσικοῦ πολέμου, ἐνῶ ἡ Ρωσία ἐπίσεν ἰσχυρῶς τὴν κυβέρνησιν, μάλιστα μετὰ τὰς ἐν Πλεύρᾳ ἀποτυχίας τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, εἰς ἀντιπερισπασμὸν τινα ὑπὲρ τῆς Ρωσίας δι' ἐπιδείξεως πολεμικῆς πρὸς τὰ μεθόρια, καὶ ὁ Τσάρος αὐτὸς δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα τοιαύτην ἐξήτει βοήθειαν, Βασιλεὺς δὲ καὶ Κουμουνδοῦρος καὶ Κανάρης ἐκηρύσσοντο ὑπὲρ τοιαύτης ἐνεργείας, οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ ἔνεκα τῆς ὑπὸ τῆς φιλοτοῦρκου ἀγγλικῆς κυβερνήσεως τοῦ Δισδραέλη γενομένης ἀντιθέτου πίεσεως οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεθύμουν, ἀπὸ δὲ τοῦ κατὰ τὸ θέρος βεβελθόντος θανάτου τοῦ Κανάρη, ἐκλιπούσης καὶ πάσης κεντρικῆς διευθύνσεως καὶ ἐκάστου τῶν ὑπουργῶν διευθύνοντος τὸ ἑαυτοῦ τμήμα αὐταρχικῶς, τῆς βουλῆς δ' ἐν ὀλομελείᾳ σιωπηρῶς ὑποστηριζούσης τὴν ἀκέφαλον κυβέρνησιν, οὐδεμία ἦτο δυνατόν νὰ γένηται σπουδαία ἐνέργεια. Πλὴν τούτων ἡ Πύλη καὶ πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ μετὰ τὴν τούτου κήρυξιν, μετὰ σπανίας ἐνεργοῦσα δραστηριότητος πολεμικῆς καὶ 800—900 χιλιάδας ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ παρατάξασα, ἤθελεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐξ Ἑλλάδος ἀντιπερισπασμοῦ, πέμπουσα στόλον εἰς τὸν Πειραιᾶ «ἵνα ἐξαλείψῃ τὸ κακὸν ἐκ τῆς ρίζης», ὡς ἔλεγεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν βολιδόσκοποῦσα τὰς διαθέσεις αὐτῆς. Ἡ Ἀγγλία ἀπέτρεψε τὴν Πύλην τοῦ μελετωμένου διαβήματος, ἀναλαμβάνουσα αὐτὴ νὰ κωλύσῃ τὸν ἐξ Ἑλλάδος κίνδυνον. Τοιαύτην δὲ λαβοῦσα ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις υποχρέωσιν πρὸς τὴν Πύλην, σφόδρα ἐπίεξε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἵνα μένῃ ἀπολύτως οὐδετέρα. Ἐθῆκε δὲ ἡ Ἀγγλία τὴν κυβέρνησιν καὶ πρὸ τοῦ ἐξῆς οἶονεὶ διλήμματος· «Εἰ μὲν, εἶπε, νικήσῃ ἡ Ρωσία, ἡ εἰρήνη δὲν θὰ συνομο-

(1) Ὁ Θ. Ζαΐμης, ἀπλῶς ἀποφαινόμενος πρὸς δημοσιογράφον τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, εἶχεν εἰπεῖ ἐκ τυχαίας στιγμιαίας ἐμπνεύσεως· «Κἄν ἔτι μὴ συγκροτηθῇ οἰκουμενικὸν ὑπουργεῖον, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων θὰ συμπράξωσιν ἐν ὁμοίᾳ καὶ ὁμοφωνίᾳ».

λογηθῇ ὑπὸ ταύτης, ἀλλ' ὅφ' ἀπάσης τῆς Εὐρώπης τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐν εὐρωπαϊκῷ συνεδρίῳ, ὅτε ἡ Ἀγγλία θὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἑλληνικὰς ἀξιώσεις ὥσῃ ἦτο ἡ Ἑλλάς ἐμπόλεμος, εἰ δὲ νικήσῃ ἡ Τουρκία, δὲν θὰ ἀφεθῇ ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν ταύτης ὡς νικητρίας διάκρισιν». Οὕτως ἡ Ἑλλάς ἔμεινεν οὐδετέρω μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, ἐνήργησε δ' ἡ Ἀγγλία διὰ τῶν πρακτόρων αὐτῆς ἵνα καὶ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἡπείρῳ ἐπαναστάσεις καταπαύσων, ὑπισχνουμένη ὅτι ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς εἰρήνης θὰ θεωρήσῃ τὰς ἐπαναστάσεις ὡς ὑφισταμένας ἔτι. Ἀλλ' ὅτε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1878 ἐγνώσθησαν τὰ κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ἡ σφοδρὰ ἱερὰ ἀγανάκτησις καὶ ὀργὴ ἡ καταλαβοῦσα τὸν λαὸν ἐξέσπασεν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῆς Οἰκουμενικῆς. Αὐθόρμητος ὁ λαὸς νῦν ἄνευ οἰασδήποτε κομματικῆς ἐνεργείας καὶ βλέψεως ὥρμησεν ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ὑπουργῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Κουμουνδούρου, ὑβρίζων, λιθοβολῶν, ραβδίζων τοὺς ἀνθισταμένους, πυροβολῶν καὶ πυροβολούμενος καὶ φοβερὰν ἀπειλῶν αἱματοχυσίαν. Οὐ μόνον δ' ἐν ταῖς οἰκίαις ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς

Ἀλέξ. Κουμουνδούρος

ἠπειλοῦντο οἱ ὑπουργοί, μόλις δ' ἐσώθησαν ἐκ τοῦ κινδύνου οἱ ὁμοῦ ἐν ταῖς ὁδοῖς βαδίζοντες Κουμουνδούρος καὶ Ζαΐμης. Κοπᾶσαντος εἴτα ὀλίγον τοῦ θορύβου συνῆλθεν ἡ μέχρι νῦν ἐξ ἀνάγκης ἀναυδος κατασταθεῖσα Βουλὴ καὶ ἐν ταύτῃ ὁ τὴν ἐπονείδιστον πτώσιν πεσοῦσαν Οἰκουμενικὴν διαδεξάμενος Ἀ. Κουμουνδούρος μεθ' ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Θ. Δηλιγιάννη, ἀφοῦ διετραγώδησε πρὸς τὴν Βουλὴν τὰ συμβάντα ἐκήρυξεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην ἀπλῶς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως ἵνα ἐνεργήσῃ ἐξωτερικῶς καὶ μετ' ὀλίγον διέταξε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας ὁ παρὰ τὰ μεθόρια προχείρως συγκροτηθεὶς ἐκ 5—6 χιλιάδων ὁπλιτῶν στρατός, ὅστις καὶ προελάσας μέχρι Δομοκοῦ περιέζωσε τὸ φρούριον τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ὀλίγων ὥρῳ στρατεία ταύτῃ ἐφάνησαν πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις πολεμικῆς παρασκευῆς. Ἐξ ἄλλου ἡ διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης ὀλίγον ἐλαφρυνθεῖσα Τουρκία ἠδυνήθη νὰ πέμψῃ εὐθὺς τάγματα ὁλόκληρα εἰς τὸν Βόλον, ἀπειλοῦντα νὰ εἰσβάλωσιν ἐνταῦθεν εἰς τὰς ἑλλαδικὰς χώρας. Καὶ νῦν ἠναγκάσθη ὁ Θ. Δηλιγιάννης νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν πρεσβειῶν ἵνα ἀαλλαγῇ τῆς ἀμηχάνου θέσεως. Οἱ πρέσβεις, ἰδίως ὁ τῆς Ἀγγλίας, συνεβούλευσαν τὴν ἄμεσον ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ τῆς εἰσβολῆς, ἐπαναλαμβάνοντες (ὁ Ἀγγλος δηλονότι πρεσβευτῆς) ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔμελλε νὰ θεωρηθῇ ὅπωςδήποτε ἐμπόλεμος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ συνομολογήσει τῆς νέας ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας μελετωμένης πανευρωπαϊκῆς συνθήκης. Οὕτω δὲ τάχιστα ἔληξεν ἡ μεγάλη ἀναίμακτος καὶ ἄδακρυς στρατεία τοῦ Δομοκοῦ, καὶ ὁ στρατὸς ὁ ἑλληνικὸς κατέλαβε τὰς ἐντὸς τῶν ὁρίων θέσεις αὐτοῦ, παρασχὼν ἀφορμὴν τῷ νέῳ Τούρκῳ πρωθυπουργῷ ν' ἀγγεῖλῃ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Βουλὴν ὅτι ὀλίγα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ πεμφθέντα εἰς Βόλον ἤρκεσαν ἵνα τραπῇ εἰς φυγὴν ὁ ἐπιδρομὴν εἰς Θεσσαλίαν ἑλληνικὸς στρατός.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΞΗΓΩΝ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἡ παραδοῦσα τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Τσάρου, ἥ, ὡς ἔγραφεν ὁ «Νέος Ἐλευθέρος Τύπος» τῆς Βιέννης, ἡ καθιστῶσα τὸν μέλλοντα κατὰ τύπον καὶ ὄνομα ὑποτελὴ τῷ σουλτάνῳ *ισποδάρον*, ἦτοι ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας, κατ' οὐσίαν κυρίαρχον τοῦ σουλτάνου, καὶ ὀνθμίζοντα καὶ διευθύνοντα ἀπὸ Σόφιας τὴν πολιτικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἦτο ἀρεστὴ οὔτε τῇ Αὐστρίᾳ οὔτε τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἡ μὲν Αὐστρία διετέλει ἐν ἀναμονῇ, καιροσκοποῦσα ἰδίως ἐπὶ τὴν πορείαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐν Ἀγγλίᾳ δὲ ἡ κυβερνήσις Δισραέλη (νῦν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου γενομένου λόρδου Βήκονσφηλδ) -Σώλσβουρου, ἀφοῦ διὰ τῆς περιφήμου ἐγκυκλίου διακοινώσεως τῆς 20/1 Ἀπριλίου διεμαρτυρήθη ἐναντίον τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, καὶ ἐν τῇ διαμαρτυρίᾳ ταύτῃ ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως τὸ ἀδίκημα τὸ γενόμενον εἰς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν Μακεδονίας καὶ Θράκης διὰ τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἠξίωσε παρὰ τῆς Ρωσίας νὰ ὑποβάλλῃ τὴν συνθήκην ταύτην εἰς συνέδριον εὐρωπαϊκόν. Ἡ Ρωσία ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς Εὐρώπης μόνον τὰ ἄρθρα τὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα, οὐχὶ δ' ἅπασαν τὴν συνθήκην. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς νὰ ἀναγνωρίσῃ ἡ Ρωσία τὸ ὑπερτάτον κύρος τῆς Εὐρώπης ἐφ' ὅλην τὴν συνθήκην. Ἐκ τῆς τοιαύτης διαφωνίας ἐνετάθησαν λίαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων σχέσεις καὶ ἦν ὁ πόλεμος προσδόκιμος ἐν ἐγγυτάτῳ χρόνῳ, συντασσομένης καὶ τῆς Αὐστρίας τῇ Ἀγγλίᾳ. Παρασκευαί δὲ πολεμικαὶ ἐκατέρωθεν μεγάλαι ἐτελοῦντο μετὰ πολλῆς ζέσεως. Ὁ ἐν τῇ Μεσογείῳ ἀγγλικὸς στόλος ἠϋξάνετο τεραστίως, στρατεύματα δ' ἀγγλοῖνδικὰ μεταπεμπόμενα ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ ἐστρατοπέδευον ἐν Μελίτῃ.

Λόρδος Βήκονσφηλδ

Ἐν μέσῳ τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων ἡ διὰ τοῦ πολέμου οἰκονομικῶς ἀρκοῦντως καταπονηθεῖσα Ρωσία πρῶτῃ ὑπεχώρησε καὶ ἀποταθεῖσα πρὸς τὴν γερμανικὴν κυβερνήσιν ἐζήτησε τὴν μεσιτείαν ταύτης σύγκλησιν συνεδρίου. Τὸ συνέδριον τοῦτο, οὗ ἡ σύγκλησις ἦτο ἡ ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτουμένη ἀναγνώρισις τοῦ ὑπερτάτου κύρους τῆς Εὐρώπης, συνήλθε (καὶ μετὰ τινὰς ἰδιαιτέρας μυστικὰς μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας συνεννοήσεις) κατ' Ἰούλιον 1878 ἐν Βερολίῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ, ἐγένοντο δὲ δεκτοὶ ἐν αὐτῷ καὶ ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Θ. Δεληγιάννης καὶ ὁ ἐν Βερολίῳ πρεσβευτὴς Ἀ. Ραγκαβῆς, ἐλάλησαν δ' ἀμφοτέρω περὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς προσαρτήσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἀφοῦ δ' ἐκάτερος τῶν ἀντιπροσώπων ἀνέγνω τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ, ἐξήλθον τοῦ συνεδρίου ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως πρὸς τὰ προτεινόμενα ἢ συζητήσεως τούτων. Οὕτω δ' ἐξεπληροῦτο κατὰ σοφιστικωτάτην καὶ κακοπιστοτάτην ἀπόφασιν ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα δοθεῖσα ἀγγλι-

κὴ ὑπόσχεσις. Εἰς τὴν διαμαρτυρίαν δὲ τῶν ἀντιπροσώπων ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐκέρδαιεν ἢ Ἑλλάς, μετὰ κυνισμοῦ ἀπήντα ὁ Ἄγγλος ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργός· «ἐπὶ τέλους, δὲν ἐπολεμήσατε ἵνα ἔχητε ἀξιώσεις ἐδαφικῶν παραχωρήσεων» (!). Ὁ Δισραήλης δὲ μετὰ σοφιστείας ἡθικῆς συνεβούλευσε τοῖς Ἑλλήσιν ἀντιπροσώποις ἀντὶ νὰ ζητήσωσιν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν νὰ ζητήσωσι τὴν προστασίαν τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Τῆς παραινέσεως ταύτης τὸ κενὸν ἐννοεῖται οἰκοθεν, προκειμένου περὶ πλατωνικῶν ἀποφάσεων ἢ εὐχῶν περὶ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας, τοιαύτην δὲ πρὸς τὸ Συνέδριον εὐχὴν καὶ παράκλησιν καὶ προστασίαν ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης ἐνόει ὁ Δισραήλης καὶ οὐχὶ τὴν ὑπὸ τινων Ἑλλήνων πλημμελῶς ἐρμηνευομένην προστασίαν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος⁽¹⁾.

Οὕτω κατ' οὐσίαν τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα ἐξέπνεε καὶ ἀπέθνησκεν ὡς θνησιγενὲς βλάστημα πρὶν ἔλθῃ εἰς πραγματικότητα, καὶ δίκην πομφόλυγος διεροήγγυντο πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ Συνεδρίου ἐλπίδες, τῆς Ἑλλάδος παραπεμπομένης διὰ τὸ μέλλον αὐτῆς εἰς αὐτὸ τὸ ἀχανὲς μέλλον, κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δισραήλη μετὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐπάνοδον ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Λόρδων ἀπαγγελθεῖσαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα παραίνεσιν· «Μάθε νὰ περιμένῃς». Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε αἷτια μᾶλλον τυχαῖα καὶ μικρὰ ἔδωσαν τῷ ἑλληνικῷ ζητήματι ὑπόστασιν καὶ ζωὴν.

Πρωθυπουργὸς τότε ἐν Γαλλίᾳ καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὡς ἤδη ἐρρήθη, ἦτο ὁ Βάδδινγκτον, πρόεδρος δὲ τῆς Βουλῆς ὁ περιώνυμος Λέων Γαμβέττας. Ὁ Βάδδινγκτον ἀπῆλθεν ἐκ Παρισίων μετ' ἀποφάσεως νὰ μὴ περιπλέξῃ τὴν Γαλλίαν εἰς ζητήματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ μὴ ἀπ' εὐθείας ἀπτόμενα τῶν γαλλικῶν συμφερόντων. Ἀλλ' ὁ Γαμβέττας, ὡς ἀνὴρ φιλελευθέρος καὶ φιλέλλην, παρακαλούμενος δὲ διηνεκῶς, ὡς λέγεται, ὑπὸ τοῦ στενοῦ φίλου αὐτοῦ Ἑλληνος ἱατροῦ Μεταξᾶ, ἐπέμενε παρὰ τῷ Γάλλῳ ὑπουργῷ ἵνα γίνῃ τι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐλθὼν ὁ Βάδδινγκτον εἰς τὸ Βερολῖνον ἔτι μᾶλλον ἐξ ὧν εἶδε καὶ ἐνόησεν ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνακινήσῃ οἰονδήποτε μὴ γαλλικὸν ζήτημα. Καὶ ὅμως διηνεκῶς παρωτρύνετο τηλεγραφικῶς ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ὁ Γαμβέττας εἰς τὰς συχνὰς ἐπικλήσεις τοῦ Μεταξᾶ ἀπήντα λακωνικῶς «confiance». Τέλος ἐπέισθη ὁ Γάλλος ὑπουργὸς καὶ ἐνεργήσας παρ' ἐκάστῳ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων κατώρθωσεν ἵνα ἐν τῷ 14 πρωτοκόλλῳ τοῦ Συνεδρίου τεθῇ *πρόσκλησις* τοῦ Συνεδρίου πρὸς τὰς κυβερνήσεις Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ διορθώσεως τῶν ὁρίων, ὡς καταλληλοτάτης μεθορίου γραμμῆς *κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Συνεδρίου* λαμβανομένης τῆς διηκούσης ἐν Θεσσαλίᾳ μὲν

(1) Εἰς τοιαύτην πλημμελῆ ἐρμηνείαν περιέπεσε καὶ ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, κατηγορήσας ὕστερον ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς τὴν κυβέρνησιν Κουμουνδούρου ὡς προτιμήσασαν ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις ἀντὶ τοῦ δικαιοῦματος τοῦ προστατεύειν τοὺς Ἕλληνας τῆς Τουρκίας. Καὶ πῶς ἡδύνατο ἢ Ἑλλάς νὰ ἀσπῇ τὴν τοιαύτην προστασίαν ἄνευ τῆς πρὸς ταύτην ἀναγκαίας πολιτικῆς, στρατιωτικῆς καὶ οἰκονομικῆς δυνάμεως; Τὸ κατ' οὐσίαν μηδαμινὸν τῶν παραινέσεων τοῦ Δισραήλη ἀπέδειξε μετ' ὀλίγον διὰ πιζρᾶς εἰρωνείας ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πληρεξούσιος ἐν τῷ συνεδρίῳ Βάδδινγκτον, δι' ὧν εἶπεν ἔξω τοῦ Συνεδρίου εἰς τοὺς Ἕλληνας πληρεξούσιους τοὺς ἀξιῶντας νὰ δοθῇ τῇ Ἑλλάδι δικαίωμα ὁμοιοντῶν εἰς τὴν Αὐστρίαν δοθέντι δικαίωματι τοῦ κατέχειν στρατιωτικῶς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, τῆς Τουρκίας ἵνα ἀποκαταστήσωσιν ἐν αὐταῖς ἐν χρόνῳ ὁρισμένῃ ἢ ὁριστῶ τὴν τάξιν, ὅπως ἡ Αὐστρία ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἐρζεγοβίνῃ. Ὁ Γάλλος ἀντιπρόσωπος ἀπήντησεν αὐτοῖς ἀπλούστατα· «Ἡ Αὐστρία ἵνα κατέχῃ τὰς ἐπαρχίας παρῆταξεν ἀπὸ τοῦδε εἰς τὰ σύνορα αὐτῶν 80 χιλ. στρατοῦ· ἂν ἔχητε καὶ ὑμεῖς νῦν 80 χιλ. στρατοῦ, σπεύσατε νὰ καταλάβητε τὰς χώρας ἃς ἀξιούτε, χωρὶς νὰ ἐρωτήσητε μηδὲν καὶ χωρὶς νὰ περιμένητε τίποτε ἀπὸ τὸ Συνέδριον!»

διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Πηνειοῦ, ἐν Ἑπιείρῳ δὲ τῆς τοῦ Θυάμιδος (Καλαμᾶ), ἐλέγετο δὲ ἐν τῷ εἰρημένῳ πρωτοκόλλῳ ὅτι καθ' ἣν περιίπτωσιν δὲν θά ἦτο δυνατόν νὰ συνεννοηθῶσιν ἡδύναντο νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσιτείαν τῶν ὑπογραφουσῶν τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου Δυνάμεων. Ἀλλ' ὁ Γάλλος ὑπουργός, εἴτε οἴκοθεν φοβούμενος μὴ ἡ πρότασις αὐτοῦ ταφῇ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, εἴτε ὑπὸ τοῦ Γαμβέττα παρορμώμενος, εἰργάσθη παρὰ τοῖς ἀντιπροσώποις ἵνα ἡ πρότασις αὐτοῦ καταχωρισθῇ καὶ ἐν τῷ κειμένῳ αὐτῷ τῆς συνθήκης ὡς ἄρθρον ἀκροτελεύτιον (en acte final). Πολὺ πρὸς τοῦτο ἐμόχθησεν ὁ «δύστηνος» Βάδδινγκτον, ἱκετεύων σχεδὸν ἕκαστον τῶν πληρεξουσίων, ἰδιαιτέρως λεγόντων πρὸς ἀλλήλους· «ποιήσωμεν αὐτὴν τὴν χάριν εἰς τὸν δύστηνον (πτωχὸν) Βάδδινγκτον (pour le pauvre monsieur Waddington)», ὡς ἐτηλεγράφει εἰς τοὺς «Καιροὺς» τοῦ Λονδίνου ὁ ἐν Παρισίοις περιήγημος ἀνταποκριτὴς αὐτῶν Βλῶβιτς. Τέλος, εὐδοκησάντων πάντων (τῶν Ἀγγλων μετ' ὀπισθοβουλίας, καὶ αὐτῶν τῶν Τούρκων μὴ διδόντων σπουδαίαν σημασίαν εἰς τὴν πρότασιν ἕνεκα τοῦ τρόπου καθ' ὃν διετυπώθη· ἦν δὲ πρῶτος Τοῦρκος, πληρεξούσιος ὁ Ἕλλην Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς), τὸ 46 ἄρθρον τῆς συνθήκης διελάμβανεν, ὅτι ἐὰν Τουρκία καὶ Ἑλλὰς μὴ δυνηθῶσι νὰ συμφωνήσωσι περὶ διορθώσεως τῶν ὁρίων αὐτῶν κατὰ τὰ ἐν τῷ 14 πρωτοκόλλῳ λεγόμενα, δύνανται νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσιτείαν τῶν ὑπογραψασῶν τὴν συνθήκην ταύτην Δυνάμεων.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἦτο λίαν χλιαρόν, ἡ δ' ἐκτέλεσις αὐτοῦ καὶ ὡς ὑποχρεωτικὴ ἡδύνато νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ὡς μὴ ὑποχρεωτικὴ. Τοιαύτην δ' ἐρμηνείαν δοῦσα ἡ Τουρκία δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς οὐδεμίαν διαπραγματεύσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν μακρῷ ὑπομνήματι ὁ ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν ὑπουργὸς Σαφφὲρ πασᾶς ἀπέρριπτε πᾶσαν ἰδέαν μεταρρυθμίσεως ὁρίων, καὶ τὴν Ἑλλάδα συνεβούλευε νὰ ζητήσῃ ἐπέκτασιν ὁρίων ἐπὶ τὴν περιβάλλουσαν τὴν χώραν θάλασσαν. Εἰς τὴν πρότασιν δὲ τῆς Ἑλλάδος περὶ ἐνάρξεως διαπραγματεύσεων συμφώνως πρὸς τὸ πρωτόκολλον καὶ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν ἡ Πύλη. Τότε δ' ἡ Ἑλλὰς, ἀφοῦ μάτην ἀνέμεινεν ἀπάντησιν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, ἀπετάθη πρὸς τὰς Δυνάμεις κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης καὶ ἐπεκατέσματο τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν. Μετὰ πολλὰς ἀνεπισήμους ἐκ μέρους τῶν Δυνάμεων ἐνεργείας ἐπεμψε τέλος ἡ Πύλη ἀντιπροσώπους εἰς τὰ μεθόρια ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ μεταρρυθμίσεως ὁρίων. Ἀλλ' ἡ μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπεσταλμένων συνέντευξις τούτων ἐν Κερκύρᾳ, εἴτα δ' ἐν Πρεβέζῃ, εἰς οὐδὲν ἀπέβη, τῶν Τούρκων περιοριζόντων τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐλληνικῶν ὁρίων εἰς ἐλάχιστόν τι περὶ τὸν Δομοκὸν τρίγωνον, τοῦ ὑπουργοῦ μάλιστα τῶν Ἑξωτερικῶν Καραθεοδωρῇ μετ' ἀπορίας διαμαρτυρομένου ἐναντίον πάσης ἐπικατάσεως πρὸς τὸν Βόλον, ὅστις ὅπως καὶ ἡ Πρέβεζα ἦσαν αἱ ἀναγκαϊόταται ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἑπιείρῳ φυσικαὶ ἔξοδοι τῆς Τουρκίας. Τέλος τὸ ἐπόμενον ἔτος (1879), ἐνεργείᾳ πάλιν τῶν Δυνάμεων καὶ ἰδίως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλου πρέσβεως Φουρνιέ, ὅτε ὑπουργὸς τῶν Ἑξωτερικῶν ἐγένετο ὁ Ἕλλην Σάββας πασᾶς, ἐπέμφθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρεσβευτὴς Βοράλας Ἀρμένης ἵνα μετὰ τοῦ πρέσβεως Ἀ. Κουντουριώτου καὶ στρατιωτικῶν ἀκολούθων ἐκθέσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὰς ἐλληνικὰς ἀξιώσεις. Ἀληθῶς δὲ ἡ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας διετύπωσε τὰ τῆς προσηκούσης μεθορίου γραμμῆς, ἐκτείνασα ταύτην μέχρι Σερβίων τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς οὐδεμιᾶς ἔτυχεν ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, εἰπόντων ἀπλῶς ὅτι ἡ ἐκθεσις ἐγένετο μόνον χάριν τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων. Ἀποτυχούσης δὲ καὶ ταύτης τῆς ἀποπείρας πρὸς συνεννόησιν, ἀπεφασίσθη μεταξὺ τῶν Δυνάμεων ἵνα ἐπιτροπεΐα εὐρω-

παϊκή τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐπὶ τόπου ὑποδείξῃ τὴν κατάλληλον γραμμὴν. Ἀλλὰ τὴν συγκρότησιν καὶ μετάβασιν τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ἐκώλυεν ὁ Ἕλλησ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μαρκήσιος Σώλσβουρν, ἐξαρτῶν τὴν μετάβασιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς συναινεσεως καὶ ἀδείας τῆς Πύλης. Παρενέβαλλε δ' ὁ Ἕλλησ ὑπουργὸς καὶ ἄλλα προσκόμματα εἰς τὴν πρόοδον τῶν διαπραγματεύσεων, ἀξιῶν ἐκ τῶν προτέρων ἵνα ἐπιβληθῇ τῇ Ἑλλάδι ἡ ὑποχρέωσις ὅπως ἐν τῷ προσαρτηθησομένῳ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς νέῳ ἐδάφει ἰσχύῃ ἀπόλυτος θρησκευτικὴ ἐλευθερία, καὶ δικαιολογῶν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ ἀξίωσιν ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐν ταῖς ὑπὸ προτεσταντῶν διευθυνομέναις σχολαῖς, καὶ μάλιστα παρθεναγωγείοις, ἀνηρτᾶτο ἡ εἰκὼν τῆς Παρθένου πρὸς προσκύνησιν, προκαλῶν δὲ συζητήσεις πρὸς τὴν Ρωσίαν, μὴ δεχομένην τοιαύτην ἀξίωσιν. Οὕτως, ἔνεκα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου κατηναλώθη ἅπαν τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1878 μέχρι Μαρτίου 1880 διετὲς περίπου χρονικὸν διάστημα εἰς λόγους καὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἀτέρμονας διαπραγματεύσεις, ὧν ἔνεκα τὸ ζήτημα κατέστη ἀνιαρὸν καὶ ἀπογοητευτικὸν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι, ἔνθα ὀλίγοι πλέον ἦσαν οἱ ἐλπίζοντες λύσιν οἰανδῆποτε ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως Χ. Τρικούπης δὲν ἐδίσταζε νὰ κηρύττῃ ὅτι δὲν ὑπῆρχε ζήτημα ἑλληνικόν, καὶ ἔφεγε τὰς τοῦ Κουμουνδούρου μικρὰς στρατιωτικὰς παρασκευάς. Ὅτε δὲ κοινοβουλευτικῶς πεσόντος τοῦ ὑπουργείου Κουμουνδούρου ἦλθεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Τρικούπης, πρῶτον ἔργον αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ δημοκρατικὴ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Κουμουνδούρου ἐκποίησις τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων τοῦ στρατοῦ καὶ πάντων τῶν πρὸς ἐπιστροφάτευσιν ἐφοδίων, ἅτε μὴ ὑπάρχοντος ζητήματος ἐπεκτάσεως ὁρίων καὶ καταλήψεως στρατιωτικῶς νέας χώρας.

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ φαινομένη καὶ κηρυσσομένη ὥρα τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος καὶ τῆς ὀριστικῆς ταφῆς τῶν περὶ ἐνώσεως Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου ἐλπίδων, γεγονὸς τι τυχαῖον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ μᾶλλον δεξιὰ Κυρίου ἀόρατος ἡλλοίωσε τὰ πάντα. Τότε ὡς ἀπὸ Θεοῦ ἐνεφανίσθη ἡ εὐγενὴς φυσιογνωμία τοῦ Γουλιέλμου Γλάδστωνος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος πρὸ πολλοῦ ἀποχωρήσας τοῦ ἐνεργοῦ πολιτικοῦ βίου, παρατησάμενος δὲ καὶ τὴν ἐπίσημον ἀρχηγίαν τοῦ τῶν Οὐίγων κόμματος, ὡς ἰδιώτης ἀνεύθυνος συνεχίνει ἀπὸ τινος χρόνου τὸν πολιτικὸν κόσμον δι' ὅσων ἔλεγε καὶ ἔγραφεν ἐπικρίνων τὴν πολιτικὴν τοῦ Δισραέλη, ἤλεγχε δὲ καὶ κυβερνήσεις καὶ ἡγεμόνας καὶ αὐτοκράτορας ἔτι (τὸν τῆς Αὐστρίας), συνηγορῶν ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, πᾶσα δὲ ἡ περὶ αὐτὸν χορεία τῶν τοῦ κόμματος ἐπιφανῶν, ἐν οἷς ὁ λόρδος Γράμβιλ, ὁ Δίλκε, ὁ Ἀρκουρ, ὁ Ρόσμπερν, ὁ Μωνδύλλας, ἦσαν μέλη φιλελληνικοῦ συλλόγου ἰδρυθέντος τότε ἐν Λονδίνῳ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων. Ἀκριβῶς δὲ καθ' ὃν χρόνον ἐφαίνετο πνέον τὰ λοιίσθια τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, ὁ ἐκ τῶν φαινομένων μεγάλων πολιτικῶν αὐτοῦ ἐπιτυχιῶν ἑωσφορικῶς ἐπηρμένος καὶ ἐκ τῶν εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἀφγανικοῦ πολέμου τοῦ 1879 νέαν κτησάμενος αἴγλην ψευδῇ ἰουδαῖος πρωθυπουργὸς Βενιαμὶν Δισραέλης (λόρδος Βήκονσφηλδ) διέλυε τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσῃ τὴν θέσιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ κόμματος αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἐκλογικῷ ἀγῶνι ἰσχυρὸν μέρος ἔλαβε τότε ὁ Γλάδστων διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως λόγων, καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης κατήγαγε θρίαμβον μοναδικὸν καὶ ἀπροσδόκητον, ἀνελθὼν δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐπελάβετο εὐθὺς τῆς λύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἐνεργήσας παρὰ τῇ γερμανικῇ κυβερνήσει σύγκλησιν συνδιασκέψεως ἐν Βερολίνῳ (χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου δοὺς ἐξηγήσεις ἱκανοποι-

Λωναί Βαδινκτόν Χοενλόε Κόρτι Μονϋ Σαίν-Βαλλιέ Ντεπερέ Μπύχερ Όλστάν Μπούς Έ. Βίσμαρκ Σαδουλλάχ Ρώσελ Σώλοβαρν Μεχμέτ Άλή πασάς
 Καρόλυ Γορτσάκωφ Βήγονσφηλδ Ράδοβιτς Ούμπριλ Άνδράσσ Ό. Βίσμαρκ Σουβάλωφ Φόν Μπύλωφ Καραθεοδωρής

ητικὰς καὶ διὰ τινὰς ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, συμμάχου τῆς Γερμανίας, προσβλητικὰς ἐκφράσεις αὐτοῦ). Ἡ συνδιάσκεψις αὕτη καθώρισε τὰ νέα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ὅρια δι' εὐρείας ἐξηγήσεως τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Βερολίνου, ἐν Θεσσαλίᾳ μὲν ἐκτείνασα τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, ἐν Ἡπείρῳ δὲ πέραν τοῦ ῥοῦ τοῦ Θυάμιδος, περιλαβοῦσα ἐντὸς αὐτῶν οὐ μόνον τὰ Ἰωάννινα ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ζαγορίου. Ἡ Πύλη, εἰς ἣν ἀνεκοινώθη ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἐνδοτικωτέρα γενομένη νῦν ἠξίωσε τὴν ἐκ τῶν νέων ὁρίων ἐξαίρεσιν τῆς Λαρίσης καὶ τοῦ Μετσόβου (διὰ λόγους, ὡς ἔλεγε, στρατηγικούς) καὶ τῶν Ἰωαννίνων (διὰ λόγους φυλετικούς, ὡς τοῦ διαμερίσματος ὄντος ἀλβανικοῦ καὶ οὐχὶ ἑλληνικοῦ), συναινοῦσα εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῶν ἄλλων (πλὴν τῆς Πρεβέζης). Ἡ Τουρκία ἐν ταῖς ἀξιώσεσι ταύταις ὑπεστηρίχθη μυστικῶς καὶ φανερῶς ὑπὸ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἡ δὲ Γαλλία, ἥς τὴν συμμαχικὴν συνδρομὴν ἐξήτει νῦν ἡ Ἀγγλία (τῆς Ρωσίας τηρούσης ἀπλῶς εὐμενῆ οὐδετερότητα), μετὰ τὴν συνδιάσκεψιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ Βερολίνου ἐκήρυττε τὸ ἔργον αὐτῆς τετελεσμένον, καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Γάλλος πρεσβευτὴς Δεμονὲ ἐκήρυξεν ὅτι ἡ Γαλλία διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς νέας Βερολινίου ἀποφάσεως δὲν ἔμελλε νὰ δαπανήσῃ οὐδὲ ἐν σαντίμῳ. Τότε ἡ Ἀγγλία ἀπομονωθείσα ἐνήργησε τὴν σύγκλησιν νέας συνδιασκέψεως τῶν Δυνάμεων (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1881), ἥτις ἐξέδωκεν ὡς ὑπερτάτην τελεσίδικον ἀπόφασιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὸν καθορισμὸν τῶν νέων ὁρίων, δι' οὗ ἅπασα ἡ Θεσσαλία, πλὴν τοῦ διαμερίσματος Ἐλασσόνης, καὶ ἐν Ἡπείρῳ τὸ διαμέρισμα τῆς Ἀρτης ἐδίδοντο τῇ Ἑλλάδι. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀνακοινωθείσαν τῇ Πύλῃ ἐδέξατο αὕτη μετὰ τινων ἐπιφυλάξεων καὶ ἀξιώσεων ἀπορριφθεῖσων ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως, ἐν Ἑλλάδι δὲ ὁ πάλιν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀνελθὼν εἰς τὴν ἐξουσίαν Κουμουνοῦρος, παρὰ πάσας τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Τρικούπη καὶ τινων δημαγωγῶν, ἀξιούντων πόλεμον διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Ἰωαννίνων, ἐδέξατο τὴν λύσιν ταύτην, ὑψίστην οὕτω προσφέρων ὑπηρεσίαν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ δούς ἀφορμὴν τῷ μεγάλῳ φιλέλληνι Γλάδστωνι νὰ εἴπῃ τὴν χρυσοῖς γραμμασι γραπτέαν εἰς τὸν ἀνδριάντα τούτου ρῆσιν· «Οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ μου ἠσθάνθην χαρὰν μεῖζονα τῆς ἐπὶ τῇ ἀναιμάκτῳ ἐνώσει τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος». Τὸ ἔργον δὲ τῆς ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν μέγαν φιλέλληνα καὶ φιλόανθρωπον ἀνέλαβε προθύμως καὶ ὁτρηρῶς αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπερ ἀποταθὲν πρὸς τὸ Πανελλήνιον ἠτήσατο τὴν διὰ τῆς συνδρομῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων, μεγάλων καὶ μικρῶν, πλουσίων καὶ ἐνδεῶν, ἀνέγερσιν ἀνδριάντος τοῦ ἀνδρός, φανέντος, ὡς ἔλεγε πρυτανικὴ προκήρυξις, «λέγειν καὶ πράσσειν δυνατωτάτου». Διὰ τῶν χρημάτων τούτων κατεσκευάσθη ἀνδριὰς Γλάδστωνος, ἰδρυθεὶς πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Πανεπιστημίου, πρὸς διαιώνισιν τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Πανελληνίου πρὸς τὸν μέγαν ἄνδρα καὶ πρὸς ἠθικὴν ἐποικοδόμησιν εὐγενοῦς ἀκαδημαϊκῆς νεότητος. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεκένωσαν τὰς ἐπιδικασθείσας θέσεις καὶ οἱ Ἕλληνες κατέλαβον ταύτας πρὶν ἔτι λήξῃ τὸ 1881.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οὕτως ἐξικόμενοι μετὰ τὴν ἀφήγησιν καὶ παράστασιν τετρακισχιλιοτοῦς περίπου ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ παρόντος, ἰδόντες ποικίλον ἐν τῇ ἐνότητι τὸ παρελθόν, καὶ εὐρισκόμενοι πρὸ νέας περιόδου ἐξελίξεων τοῦ ἀχανοῦς μέλλοντος, ἔχομεν ἱκανὰ σημεῖα φωτεινὰ ἐκ τοῦ διασωθέντος παρελθόντος

ἵνα, ὥς ἐφόδια ταῦτα παραλαβόντες, οὐχὶ μὲν ἄνευ τινὸς δέους, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐλπίδων, ὥς λαὸς καὶ γένος ἑλληνικὸν εἰσέλθωμεν εἰς τὸ στάδιον νέων ἀγώνων ἱστορικῶν ὑπὲρ διατηρήσεως τῶν μέχρι νῦν κεκτημένων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τὸ τελειότερον ἀναπτύξεως καὶ προαγωγῆς αὐτῶν. Καὶ πυκνὴ μὲν ἔτι ὁμίχλη ἐν πλείστοις σημείοις καὶ κεφαλαίοις τοῦ βίου τοῦ ἑθνικοῦ περικαλύπτει τὸν ἱστορικὸν ὁρίζοντα ἡμῶν, νυκτὶ μᾶλλον ἐοικότα, «ἦν πυρὰ μὲν οὐδεμία τό γε νῦν κατισχύει φωτίζειν, οὔτε ἄστρον ἔκλαμπροι φλόγες καταυγάζειν ὑπομένουσι», μέγας δ' ἐστὶν ὁ κίνδυνος ὁ ἐκ τοῦ κράτους τοῦ ὕλισμοῦ ἀπειλῶν τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· ἀλλὰ δὲν ἐκλείπουσιν ἔτι ἐν τῷ ἑλληνικῷ γένει αἱ πάτριαι ἀρεταὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης, τῆς πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ φιλοσοφεῖν μεγάλῃς ἢ μικρᾷς ὁρμῆς, καὶ τῆς μετ' ἀφοσιώσεως πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη, ἐν μέσῳ μυρίων ἀντιξῶων περιστάσεων, καὶ ὑπὸ τῆς τύχης καὶ ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀδυναμίας παραγομένων, διευθύνσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βίου.

Δὲν ἐξέλιπε δ' ἔτι εὐτυχῶς ἐν τῷ ὕγει καὶ γνησίῳ τμήματι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἡ ζωογόνος πίστις πρὸς τὴν ἠθικὴν τάξιν τοῦ κόσμου καὶ τὴν πανσοφίαν καὶ δικαιοσύνην Ἐκείνου «ὃς κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατάρχει καὶ λύχνον σβεννύμενον οὐκ ἀποσβέσει».

Τ Ε Λ Ο Σ

Ἡ Ἑθνικὴ Πίστις
(Ἔργον Δ. Μπισσινῆ)

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
536	Σύνοδος Κ)πόλεως 537 Ἐγκαίνια τῆς Ἀγ. Σοφίας (ἡτισθείσης τῷ 532—7 ὑπὸ τῶν ἀρχιεπ. Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου) 540 Ὁ Βελισσάριος κυριεύει τὴν Ράβενναν. Ὁ βασιλ. τῶν Περσῶν Χοσρόης καταλαμβάνει τὴν Συρίαν, Σλάβοι ἐξακολουθοῦν εἰσβάλλοντες εἰς τὰς ἑλλην. χώρας, Οὔννοι εἰς τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ πλησιάζουν πρὸς τὴν Κ)πολιν, ἐνθα τῷ 542—546 ἐπικρατεῖ φοβερός λοιμός 543 Διάταγμα τῶν τριῶν Κεφαλαίων 547 Ἐγκαίνια τοῦ Ἀγ. Βιταλίου τῆς Ραβέννης, 549 τοῦ ἐκεῖ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου 548 Θάνατος τῆς Θεοδώρας. Ὁ συναξαριστὴς Κύριλλος. Κοσμάς ὁ Ἰνδικοπλεύστης.
552	Σλαβικὰ στρατεύματα ἀπειλοῦν τὴν Θεσσαλονικὴν 553 Ε' Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος (Κων)πόλεως). Οἱ ἱστοριογράφοι Προκόπιος καὶ Πέτρος ὁ Πατρικίος 559 Οὔννοι ἐμφανίζονται πρὸς τῆς Κων)πόλεως, ἥτις σφίζεται ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου 562 Συνθήκη μετὰ τῆς Περσίας. Ὁ χρονογράφος Μαλάλας.
565—578	Αὐτοκράτωρ Ἰουστίνος Β', ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Λογγοβάρδων (568) ἀπόλλυται τὸ ἥμισυ τῆς Ἰταλίας 572 Ἐκρήγνυται νέος πόλεμος πρὸς τοὺς Πέρσας.
578—682	Αὐτοκράτωρ Τιβέριος Β'. Ἀγαθίας ὁ ἐπιγραμματοποιὸς, Ἰωάννης Μόσχος ὁ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, Ἀγαθίας ὁ ἱστορικὸς 579 Θάνατος Χοσρόου τοῦ Μεγάλου 581 Κατάληψις Σιρμιού ὑπὸ Ἀβάρων 582 Δημιουργία τῶν ἐξαρχιῶν Ἀφρικῆς καὶ Ραβέννης. Ὁ ἱατρὸς Ἀλέξανδρος ὁ ἐκ Τράλλεων.
582—602	Αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος 585 Ἐγκαίνια τοῦ Ἀγ. Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης 588 Ἀβάρες καὶ Σλάβοι εἰς Πελοπόννησον 591 Εἰρήνη πρὸς τοὺς Πέρσας 597 Πολιορκία Κων)πόλεως ὑπὸ Ἀβάρων. Ὁ ἱστορικὸς Εὐάγγελος 601 Νίκαι τοῦ Πρίσκου κατὰ τῶν Ἀβάρων. Ὁ συγγραφεὺς Γεώργιος ὁ Κύπριος 602 Ἀνταρσία τοῦ Φωκά, ὅστις διατάσσει τὴν θανάτωσιν τοῦ Μαυρικίου.
602—610	Αὐτοκράτωρ Φωκάς. Τρομοκρατία. 608 Οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες τὴν Συρίαν προχωροῦν μέχρι Χαλκηδόνης 610 Ἐπανάστασις τοῦ Ἡρακλείου ἀνατρέπει τὸν Φωκᾶν.
610—641	Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος. Ὁ συγγραφεὺς Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, ὁ ποιητὴς Γεώργιος ὁ Πισίδης. Τὸ μυθιστόρημα Βαρθολαὶ καὶ Ἰωασαφὰν τοῦ Ἰωάννου 615 Ἀλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀπαγωγή τοῦ Τιμίου Σταυροῦ εἰς Κτησιφῶντα 617 Κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν 619 Ἀβάρες πρὸς τῆς Κων)πόλεως 622 Ἐπίθεσις τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Περσῶν 626 Ἀβάρες καὶ Πέρσαι προσβάλλουν τὴν Κων)πολιν. Ὁ «ἀκάθιστος ὕμνος» τοῦ πατριάρχου Σεργίου.
627	Νικηφόρος μάχη τῆς Νινευῆς. Πρώτην φορὰν ἀναγράφεται εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν πρωτόκολλον ἡ ἑλληνικὴ προσωνυμία «πιστὸς ἐν Θεῷ βασιλεὺς», ἀναγνωρίζεται δὲ ἡ ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους 628 Νίκη πρὸς τῆς Κτησιφῶντος 629 Ἐπαναφορά τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ ὕψωσις αὐτοῦ (14 Σεπτ.) ἐν Ἱερουσαλὴμ συνθήκη εἰρήνης πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἐγκατάστασις Κροατῶν καὶ Σέρβων εἰς τὸ Ἰλλυρικόν 631—649 Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχείας. Τὸ Πασχάλιον χρονικόν 632 Οἱ Ἀραβες προσβάλλοντες τὴν Κύπρον κυριεύουν τὸ Κίτιον. Σωφρόνιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων, Λεόντιος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κύπρῳ Νεαπόλεως 636 Ἀτυχὴς μάχη παρὰ τὸν ποταμὸν Ἱερομίακα 637 Παράδοσις τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν Ὁμάρ 638 Ὁ Ἡράκλειος δημοσιεύει τὴν «Ἐκθεσιν» περὶ τῶν Μονοθελιτῶν. Οἱ Ἀραβες καταλαμβάνουν τὴν Ἀντιόχειαν καὶ 640—2 τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον.
641	Αὐτοκράτορες Κωνσταντίνος Γ' (ἀποθανὼν τῷ αὐτῷ ἔτει) καὶ Ἡρακλεωνᾶς. Ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κόνστας Β' (641—668). Ὁ ἱατρὸς Παῦλος ὁ Αἰγινήτης 648 Δημοσίευσις τοῦ «Τύπου», δι' οὗ ἀπαγορεύεται συζητήσεις περὶ μιᾶς ἢ δύο θελήσεων Χριστοῦ 649 Οἱ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
421	Ἡ Ἀθηναῖς βαπτισθεῖσα (Εὐδοκία) ὑπανδρεῖται τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον 425 Ἰδρυσις πανεπιστημίου ἐν Κ)πόλει. Ἀνέγερσις τῆς Βασιλικῆς (Ἑσκι τλουμά) εἰς Θεσσαλονίκην 426 Ὁ Θεοδόσιος καταδικάζει τὴν εἰδωλολατρεῖαν 429 Τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μετακομίζεται ἐκ τοῦ Παρθενῶνος εἰς Κ)πολιν 429—438 Ἐκπόνησις τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος 431 Οἰκουμένη Σύνοδος τῆς Ἐφέσου καταδικάζει τὸν Νεστόριον.
438	Σεισμός καταρρίπτει μέρος τῶν τειχῶν τῆς Κ)πόλεως 441 Ἐπιδρομή τῶν ὑπὸ τὸν Ἀτίλλαν Οὐννων, μεθ' ὧν κλείεται τῷ 443 συνθήκη ὑπὸ βαρυνάτους ὅρους 444 Πλήμνυρα καὶ σεισμός κυρίως ἐν Βιθυνίᾳ 446 Διμὸς καὶ λοιμὸς ἐν Κ)πόλει καὶ ταῖς ἐπαρχίαις. Ἀκμὴ τοῦ φιλοσ. Πρόκλου (410—485. Ὁ φιλόσ. Ἱεροκλῆς.
447	Ὁ Ἀτίλλας προχωρεῖ λεηλατῶν μέχρι Θεσσαλίας, παραχωρεῖται δὲ εἰς τοὺς Οὐννους χώρα ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως 449 Σύνοδος Ἐφέσου (ἡ λεγ. ληστρικὴ) 450 Τὸν θανόντα Θεοδοσίον διαδέχεται ὁ Μαρκιανός (450—7), ὅστις καταργεῖ τὸν εἰς τοὺς Οὐννους φόρον. Οἱ ἱατροὶ Ἀέτιος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Τραλλιανός. Ὁ λεξικογρ. Ἡσύχιος 451 Ἡ Δ' Οἰκουμένη Σύνοδος (τῆς Χαλκηδόνος) καταδικάζει τὸν Εὐτυχιανισμόν.
454—474	Αὐτοκρ. Λέων ὁ Μέγας. Ἀπ' αὐτοῦ οἱ αὐτοκράτορες στέφονται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου 458 Σεισμός καταστρέφει ἐν μέρει τὴν Ἀντιόχειαν 460 καὶ 472 Ἐτεροὶ σεισμοί 461 Μεγάλῃ πυρκαϊᾷ Κ)πόλεως 468 Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Βασίλειον κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδήλων πειρατῶν ἀποτυγχάνει οὐκ ὀλίγως 473 Ὁ Γότθος Θεοδόριχος, στρατηγὸς ἐν Θράκῃ, κυριεύσας τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπιβάλλει τὰς ἀπαιτήσεις του.
474—491	Αὐτοκρ. Ζήνων ὁ Ἰσαυρός. Ἀνατραπεῖς διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῆς πενθερᾶς του Βηρήνης, ἥτις ἀνηγόρευσε τὸν ἀδελφόν της Βασίλειον, ἀποκαθίσταται τῷ 477 πάλιν 482 Τὸ Ἐνωτικὸν τοῦ πατριάρχου Ἀκακίου ἐξασφαλίζει μὲν τὴν εἰρήνην τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, προκαλεῖ δὲ τὸ πρῶτον σχίσμα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως. Ὁ λεξικογράφος Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Ὁ χριστιαν. σοφιστὴς Αἰνεῖας. Ὁ ἱστοριογράφος Ζώσιμος 484 Ἐπανάστασις τοῦ Ἰλλου, ἥτις τῷ 488 καταπνίγεται.
491—518	Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος. Καταβάλλει τοὺς Ἰσαύρους καὶ πολεμεῖ κατὰ τῶν εἰσβαλλόντων ὁλονὲν Σλάβων, κατασκευάζει δὲ τῷ 502 τὰ μακρὰ τεῖχη τῆς Κ)πόλεως. Ὁ ὕμνηδὸς Ρωμανός 502—6 Πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν, καθ' ὃν ἀπόλλνται καὶ ἐξαγοράζεται πάλιν ἡ Ἀμιδα (Διαρμπεκίρ). Ὁ οἷτωρ Προκόπιος ὁ Γαζαῖος 514 Στάσις τοῦ Βιταλιανοῦ, ἀρχηγοῦ τῶν Γότθων, λήγει διὰ συμβιβασμοῦ, κατὰ νέαν δ' ἐξέγερσιν (515) ὁ Βιταλιανὸς κατατροπώνεται ἐν ναυμαχίᾳ.
518—527	Αὐτοκράτωρ Ἰουστίνος. Ἀποκαθιστᾷ τῷ 519 τὴν θρησκευτικὴν ἑνώσιν πρὸς τὴν Ρώμην. Συμμεῶν ὁ νέος Στυλῆτης. Γεώργιος ὁ Χοιροβοσκός.
527—565	Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὁ κυβερνήσας πραγματικῶς ἤδη ἐπὶ Ἰουστίνου, σύζυγον δ' ἔχων τὴν Θεοδώραν. Ὁ ποιητὴς Μουσαῖος (;), ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος, οἱ ἱστορικοὶ Εὐνάπιος καὶ Ἰωάννης ὁ Λυδός 529 Ἐκδοσις τοῦ Ἰουστινιανείου κώδικος. Παῦσις τῶν ἐν Ἀθήναις σχολῶν 531 Λοιμὸς εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας 532 Στάσις τοῦ «Νίκα» καταπνίγεται ὑπὸ τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου. Συνθήκη εἰρήνης πρὸς τοὺς Πέρσας 533—534 Ὁ Βελισσάριος νικήσας τοὺς Βανδήλους τῆς Ἀφρικῆς καταλαμβάνει τὰς ἐκεῖ κτήσεις των 533 Ἐκδοσις τῶν Πανδεκτῶν καὶ τῶν Εἰσηγήσεων 535 Ἐκδοσις τῶν Νεαρῶν. Ὁ Βελισσάριος νικήσας τοὺς Ὀστρογότθους καταλαμβάνει Σικελίαν, Νεάπολιν καὶ Ρώμην. Ὁ Συνέκδημος τοῦ Ἱεροκλέους.

Ε' BYZANTΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
330	Ὁ Κωνσταντῖνος τελεῖ τὴν 11 Μαΐου τὰ ἐγκαίνια τοῦ Βυζαντίου ὡς νέας πρωτεύουσας τοῦ κράτους, ὀνομάζων αὐτὴν Κωνσταντινούπολιν, τῷ δὲ 337 (21 Μαΐου) ἀποθνήσκει ἐν Δρεπάνῳ τῆς Βιθυνίας, δεχθεὶς ὀλίγον πρὶν τὸν χριστιανισμόν. Ἐκ τῶν διαδεχθέντων αὐτὸν υἱὸν Κωνσταντῖνος ὁ Β' φονεύεται 340, ὁ Κώνστας 350, ὁ δὲ Κωνσταντῖος νικήσας 351 παρὰ τὴν Μοῦρσαν τὸν ἀντίπαλον Μαγνέντιον γίνεται μόνος αὐτοκράτωρ (353). Ὁ ποιητὴς Κόϊντος Σμυρναῖος 350—360 (;) Ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.
355	Ὡς συνάρχων καλεῖται ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κωνσταντίου Ἰουλιανὸς (γενν. 331) ἐξ Ἀθηνῶν, ἔνθα καταγίνεται εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Εἰσβαλόντος τοῦ Σαπώρη, βασιλέως τῆς Περσίας, εἰς τὸ Βυζαντικὸν κράτος κηρύσσεται ὁ Ἰουλιανὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλατίας αἰγιστος καὶ βαδίζει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὸν ὅποιον ἀποθανόντα διαδέχεται (361). Οἱ ῥήτορες Λιβάνιος (314—393), Θεμίστιος (320—390) καὶ Ἰεῖριος (315—;). Ὁ μυθιστορ. Ἀχιλλεὺς Τάτιος, ὁ φιλόσοφος Σαλούστιος, ὁ ἱατρὸς Ὁρειβάσιος.
363	Ὁ Ἰουλιανὸς ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Περσῶν πέραν τοῦ Εὐφράτου πληγώνεται ἐν συμπλοκῇ καὶ ἀποθνήσκει, ὁ δὲ διάδοχός του Ἰοβιανὸς τῷ 364. Ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον Οὐάλεντινιανὸς παραχωρεῖ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὸν συνάρχοντα καὶ ἀδελφόν του Οὐάλεντα (364—378). Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νύσσης, Ἐπιφάνιος ἐπίσκ. Κωνσταντίας (Κύπρου) 373 Θάνατος Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου. Στοβαῖος συγγραφεὺς τῆς Ἀνθολογίας 375 Μέγας σεισμὸς ἐν Ἑλλάδι 376 Συνθήκη εἰρήνης πρὸς τὸν Σαπώρη.
378	Οἱ Βησιγότθοι τῆς Θράκης ἐπαναστατήσαντες νικοῦν τὸν Οὐάλεντα, ὅστις κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἀποθνήσκει 379 Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως Γρατιανὸς ἀνακηρύττει αὐτοκρ. τῆς Ἀνατολῆς τὸν Θεοδοσίον. Θάνατος Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, διοργανωτοῦ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Οἱ Βησιγότθοι ἐγκαθίστανται ἐν Μοισία, 50 χιλ. κατατάσσονται εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Βυζαντίου 381 Οἰκουμένη ἡ Σύνοδος ἐν Κων. πόλει 390 Στάσις τῆς Θεσσαλονίκης καταπνίγεται ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου καὶ θανατώνονται 7000 ἄνθρωποι. Θάνατος Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ, ὑπάρχοντος πατριάρχου Κ. πόλεως.
393	Κατάργησις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ὁ χρυσελεφάντινος Ζεὺς τοῦ Φειδίου μετακομίζεται εἰς Κ. πόλιν 395 Ὁ Θεοδοσίος γενόμενος μονοκράτωρ ἀποθνήσκει μετ' ὀλίγον. Οἱ μαθηματικοὶ Πάππος καὶ Θεών. Ὁ ποιητὴς Νόννος (;)
395	Νέα διανομὴ τοῦ κράτους μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Θεοδοσίου Ἀρχαδίον (Ἀνατ.) καὶ Ὀνωρίου (Δύσεως). Οἱ Γότθοι ὑπὸ τὸν Ἀλάρικον λεηλατοῦν τὰ περὶ τὴν Κ. πόλιν καὶ εἰσβαλόντες εἰς Ἑλλάδα καταστρέφουν τὴν Ἐλευσίνα, νικῶνται δὲ (396) παρὰ τὴν Φολὸν ὑπὸ τοῦ Στελίκωνος, πρωθυπουργοῦ τοῦ Δυτ. κράτους. Ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Παλλὰδᾶς. Νεμέσιος ἐπίσκοπος Ἐμέσης 399 Ἐξέγερσις τῶν ἐν Φρυγίᾳ ἐγκατεστημένων Ὀσιρογότθων καὶ Γρανθογγῶν, οἱ ὅποιοι τῷ 400 καταβάλλονται.
404	Καθαίρεσις τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις ἀποθνήσκει εἰς Κόμανα (407). Ὁ ἐπίσκοπος Συνέσιος 408 Τὸν ἀποθανόντα Ἀρχαδίον διαδέχεται Θεοδοσίος ὁ μικρὸς, ὑπὸ κηδεμονίαν τοῦ Ἀνθεμίου, ὅστις νικᾷ τοὺς εἰσβαλόντας Οὐννους καὶ Σκίρους 412 Κύριλλος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας 414 Τὸν Ἀνθέμιον διαδέχεται ἡ ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος Πουλχερία, ἀνακηρυχθεῖσα ἀγούστα 415 Φονεύεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ φιλόσοφος Ὑπατία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	διαφρυνθίμζει τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς εἰς εἶδος πανεπιστημίου. Ὁ χριστ. φιλόσοφ. Ἀριστείδης καὶ ὁ ἱερομάρτυς Ἰουστίνος. Ὁ ποιητὴς Ὀππιανός. Ἡ ρωδιανὸς ὁ Τεχνικός καὶ οἱ λεξικογράφοι Ἀρποκρατίων καὶ Πολυδεύκης. Ὁ ρήτωρ Ἑρμογένης. Ὁ μυθιστορ. Λόγγος. Οἱ χριστ. συγγραφ. Ἀθηναγόρας, Εἰρηναῖος, Θεόφιλος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Ὁ περιηγητὴς Παυσανίας καὶ ὁ φιλόσοφος Σέξτος ὁ Ἐμπειρικός.
198	Τὸ Βυζάντιον, ὑποστηρίξαν τὸν Πεσκέννιον Νίγρον ὑποβάλλεται ὑπὸ τοῦ αὐτοκρ. Σεπτημίου Σεβήρου εἰς τριετὴ πολιορκίαν, καθ' ἣν καταστρέφονται τὰ τείχη. Τατιανὸς ὁ Σύριος. Οἱ συγγραφεῖς Κάσσιος Δίων, Διογένης Λαέρτιος, Κλαύδιος Αἰλιανός.
215—230	Οἱ Φιλόστρατοι. Ἀμμόνιος ὁ Σακκάς. Ὁ διδάσκ. Ἐκκλ. Ὡριγένης 244 Ὁ φιλόσ. Πλωτῖνος (204—270) ἐγκαθίσταται ἐν Ρώμῃ. Ὁ πατὴρ Ἐκκλησίας Ἰππόλυτος 249 Ἐπὶ Δεκίου αὐτοκρ. εἰσβάλλουν οἱ Γότθοι εἰς τὰς ἑλλήν. χώρας, φονεύεται δὲ ὁ αὐτοκράτωρ (251) ἐν μάχῃ παρὰ τὴν Φιλιππούπολιν. Γεώργιος ὁ Θαυματουργός.
253	Οἱ Γότθοι πολιορκοῦν τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεριανὸς περιβάλλει τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ φερωνόμου τείχους, τὸ ὁποῖον συμπληρώνεται ἔπειτα ἐπὶ Γαλλιανοῦ. Ἀποκρουσθέντες ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ οἱ Γότθοι κυριεύουν τὴν Τραπεζοῦντα (περὶ τὸ 259) καὶ εἰσδύουν εἰς τὰ ΒΔ. τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ συγγραφεῖς Ἡρωδιανὸς καὶ Δογγίνος 262 Οἱ Γότθοι λεηλατήσαντες Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ φθάσαντες μέχρις Ἀχαιῶς, ἀποκρούονται ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ, καταστρέφουν δὲ (263) τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Ὁ φιλόσοφ. Πορφύριος.
267	Ἦτα τῶν Γότθων (Ἑρούλων) παρὰ τὴν Χρυσούπολιν. Καταλαμβάνουσιν αἰφνης τὰς Ἀθήνας, κατατροπώνονται ὅμως ὑπὸ τοῦ Ποπλίου Δεξιππου συναγείραντος τοὺς πολίτας 270 Οἱ Γότθοι λαμβάνουν παρὰ τοῦ Αὐρηλιανοῦ τὴν Δακίαν πρὸς ἐγκατάστασιν καὶ ἐπέρχεται εἰρήνη. Ὁ μυθιστορ. Ἡλιόδωρος.
286	Ὁ αὐτοκρ. Διοκλητιανός· ἐκλέγει ἔδραν του καὶ πρωτεύουσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους τὴν Νικομήδειαν (293), ἀνακηρύττει συνάρχοντα καίσαρα τοῦ κράτους τούτου τὸν Γαλέριον καὶ ἀναδιοργανώνει ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ φιλόσοφος Ἰάμβλιχος 303—5 Φανατικός διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Τὸν Διοκλητιανὸν καὶ τὸν συνάρχοντα Μαξιμιανὸν διαδέχονται ὁ Γαλέριος καὶ ὁ Κωνσταντῖος (305). Μεθόδιος ἐπίσκοπος Ὀλύμπου (Λυκίας).
312	Ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου Κωνσταντῖνος (γενν. 274) νικᾷ τὸν αὐτοκράτορα Μιξέντιον ἐν Ρώμῃ καὶ κηρύττει ἐν Μεδιολάνῳ ἀνεξίτηρσκειαν διὰ τοὺς χριστιανούς (313), λαμβάνει δὲ παρὰ τοῦ αὐτοκρ. Λικινίου μέγα μέρος τοῦ Ἀνατολ. κράτους (314). Ὁ Εὐσέβιος (265—340) ἐπίσκοπος Καισαρείας 321 Τοπικὴ Σύνοδος τῆς Ἀλεξανδρείας καταδικάζει τὸν Ἀρειανισμόν.
323	Ὁ Κωνσταντῖνος νικήσας τὸν Λικίνιον παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Χρυσούπολιν γίνεται κύριος ἅπαντος τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους 325 Ἡ Α' Οἰκουμένη Σύνοδος (τῆς Νικαίας) ψηφίζει τὸ πρῶτον σύμβουλον τῆς πίστεως καὶ καταδικάζει τὸν Ἀρειανισμόν 327 Ἡ ἀγ. Ἐλένη ἀνακαλύπτει ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν, ἀποθνήσκει δὲ 328. Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος (295—373).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ μ. Χ.	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
14	Ὁ διάδοχος τοῦ Αὐγούστου Τιβέριος διαφοροτρόπως εὐεργετῇ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν (Ἑλλάδα).
17, 23, 29	Σεισμοὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μ. Ἀσίᾳ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας 18—19 Ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα ὁ Γερμανικός, ὅστις δολοφονεῖται ἐν Συρίᾳ 37 Ὁ διάδοχος τοῦ Τιβερίου Καλιγόλας ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν Ἑλλήνων θείκην λατρείαν, ἀρπάζει δὲ πλείστα ἀγάλματα ἐκ τῆς χώρας. Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Φίλων ὁ φιλόσοφος.
44	Ἐπὶ Κλαυδίου αὐτοκρ (41—54) ἐπιστρέφονται πολλὰ ἐξ Ἑλλάδος ἀρπαγέντα ἀγάλματα ὡς καὶ παῖδες ἀπαχθέντες.
45—58	Περιοδεῖαι τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ τὴν Κύπρον, Μ. Ἀσίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα 50 εἰς Κύπρον, Παμφυλίαν, Γαλατίαν, 52—54 εἰς Μακεδονίαν, Φιλίππους, Θεσσαλονίκην, Βέροιαν, Ἀθήνας (ἐνθα κηρύττει τὸ Εὐαγγέλιον πρὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου τῷ 53) καὶ Κόρινθον 53—58 εἰς Ἐφεσον, Τρωάδα, Μακεδονίαν, Κόρινθον καὶ Ἰωνίαν. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. 46 Ἀναδύει παρὰ τὴν Θήραν ἡ νησίς Θεία καὶ ἐξαφανίζεται ἔπειτα πάλιν.
54—68	Αὐτοκρατορία Νέρωνος. Ἀρπαγὴ ἀγαλμάτων ἐκ Δελφῶν, Ὀλυμπίας κ. ἄ. Περιοδεῖα Νέρωνος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δρέποντος δάφνας εἰς ἀγωνίσματα. Πρὸς ἀμοιβὴν δίδει ἀσυδοσίαν, κηρύττει (67) ἐν Κορίνθῳ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερίαν καὶ ἀρχίζει τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ ἱστοριογράφος Ἰώσηπος. Ὁ ἱατρὸς Διοσκορίδης.
74	Ὁ αὐτοκρ. Βεσπασιανὸς ἀνακαλεῖ τὴν ἀσυδοσίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἀκμή Πλουτάρχου (46—120). Ὁ φιλόσ. Ἐπίκτητος 98—117 Αὐτοκρατορία Τραϊανοῦ, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα. Πλίνιος ὁ νεώτερος διοικητὴς τῆς Βιθυνίας. Θάνατος τοῦ μάρτυρος Ἰγνατίου. Ἱδρύσας τοῦ μνημείου τοῦ Φιλοπάππου ἐν Ἀθήναις (114—6). Ὁ ποιητὴς Βάβριος. Ὁ σοφιστὴς Δίων ὁ Χρυσόστομος. Οἱ ἱατροὶ Σωρανὸς καὶ Ἀρεταῖος.
117—138	Αὐτοκρατορία Ἀδριανοῦ. Οὗτος ἀνακηρυχθεὶς (112) ἄρχων ἐπὶ νύμφος τῶν Ἀθηνῶν περιηγεῖται εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ (125) τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας, διαμένει δὲ μακρὸν χρόνον ἐν Ἀθήναις, εἰς ἃς ἐπανερχεται καὶ τῷ 129. Διὰ παντὸς ἀφειδῶς ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δ' ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα κτείνει ναὸν Ἑρας καὶ Διὸς Πανελληνίου, γυμνάσιον, στοὰν μετὰ βιβλιοθήκης, ὕδραγωγεῖον κ. ἄ., ἀποπερατώνει δὲ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ δημιουργεῖ νέον τμήμα τῆς πόλεως, χωριζόμενον ἀπὸ τῆς λοιπῆς διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ ὀνομαζομένης πύλης. Ἀκμή τοῦ Ἀρριανοῦ, τοῦ φιλοσ. Φαβωρίνου καὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου (συγγρ. τῆς Βιβλιοθήκης).
138—179	Ὁ πλούσιος σοφιστὴς (ρήτωρ) Τ. Κ. Ἀττικὸς Ἡρόδης (γεν. 103 ἐν Μαραθῶνι) κτίζει μεταξὺ ἄλλων ἐν Ἀθήναις τὸ Στάδιον καὶ τὸ Ὁδεῖον (τῆς Ρηγίλλης), ἐν Ὀλυμπίᾳ ὕδραγωγεῖον καὶ ἐξέδραν, ἐν Κορίνθῳ κρήνην, ἐπισκευάζει τὸ ἐν Δελφοῖς στάδιον κ. ἄ. Ὁ χριστιανὸς συγγραφεὺς Ἑρμᾶς.
155	Φοβερός σεισμὸς καταστρέφει κυρίως τὴν Κῶ καὶ τὴν Ρόδον, ὡς καὶ τὴν Σικυώνα, εἰς ἃς ἔρχεται ἀρωγὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀντωνῖος ὁ Εὐσεβὴς (138—161), ὅστις κανονίζει καὶ τὰ τοῦ ἐν Ἑλλάδι κληρονομικοῦ δικαίου. Ὁ ἱστοριογρ. Ἀππιανός, ὁ ἐπιστολογράφος Ἀλκίφρων.
155—190	Ἀκμή τοῦ σοφιστοῦ Ἀριστείδου. Ὁ ἄστρον. Πτολεμαῖος. Ὁ Λουκιανός. Οἱ γραμμ. Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος καὶ Ἡφαιστῖαν. Οἱ ἐπίσκοποι Πολύκαρπος (Σμύρνης) καὶ Παπῖας (Ἱεραπόλεως). 165 Ὁ ἱατρὸς Γαληνὸς (130—201) ἐγκαθίσταται ἐν Ρώμῃ 167 Μέγας λοιμὸς ἐν Ἑλλάδι καὶ κυρίως ἐν Ἀθήναις, ἃς ἐπισκέπτεται ὁ αὐτοκρ. Μάρκος Αὐρήλιος (161—180) τῷ 176 καὶ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
120	Τὸν δολοφονηθέντα Μιθριδάτην Ε', βασιλέα τοῦ Πόντου, διαδέχεται ὁ υἱὸς του Μιθριδάτης Ζ' Εὐπάτωρ καὶ προάγει τὸ βασίλειόν του εἰς μεγίστην ἀκμὴν 107—83 Ἡ Κύπρος ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ τὸν βασιλέα Πτολεμαῖον Λάθυρον 109 Ὁ φιλόσ. καὶ ἱστοριογρ. Ποσειδώνιος.
87	Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος (—84). Σφάζονται ἅπαντες οἱ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν Ρωμαῖοι Πλείσται πόλεις τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἀσπάζονται τὰ τοῦ Μιθριδάτου. Οἱ ἐν Δήλῳ Ρωμαῖοι φονεύονται ὑπὸ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ. Ποντικὰ στρατεύματα καὶ αἰαλαμβάνουν τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα.
87—84	Ὁ Σύλλας διέρχεται νικηφόρος τὴν Ἑλλάδα καὶ πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ Ἀρχελάου, στρατηγοῦ τοῦ Μιθριδάτου, 86—5 κυριεύει καὶ τιμωρεῖ τὰς Ἀθήνας σκληρῶς, καταστρέφει δὲ τὸν Πειραιᾶ καὶ νικᾷ τὸν Ἀρχελαὸν ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Ὀρχομενῷ, τέλος μεταβάς εἰς Ἀσίαν ἀναγκάζει τὸν Μιθριδάτην νὰ κλείσῃ συνθήκην εἰρήνης ἐν Δαρδάνῳ τῆς Τρωάδος (84) 85—65 Διαμονὴ ἐν Ἀθήναις Πομπαιίου τοῦ Ἀττικοῦ. Ἀκμὴ τοῦ πολυῖστορος Ἀλεξάνδρου.
83	Ὁ Σύλλας ἐπιστρέφων εἰς Ρώμην ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Αἰδηψόν, ἐνθα κάμνει χρῆσιν τῶν ἱερατικῶν ὑδάτων.
83—81	Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος 79 Ἡ Λέσβος τιμωρεῖται σὺστηρῶς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων διὰ τὴν σφαγὴν τὴν γενομένην κατὰ τὸν Α' πόλεμον. Ὁ Κικέρων ἐρχεται εἰς Ἀθήνας καὶ μεταβαίνει (77) εἰς Ρόδον, ἐνθα Ἀπολλώνιος ὁ Μόλων ἀνακαλινίζει τὴν ρητορικὴν σχολὴν 74 Δυνάμει διαθήκης Νικομήδους Γ' ἡ Βιθυνία περιέρχεται εἰς τὴν Ρώμην.
74—63	Γ' Μιθριδατικὸς πόλεμος 69 Ὁ Λούκιλλος νικᾷ τὸν γαμβρὸν τοῦ Μιθριδάτου Τιγράνην. Ὁ ἀνθύπατος Μέτελλος καταστρέφει τὴν Κρήτην, ἣτις ὑποκύπτει (67) εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ρώμης. Ὁ γραμματικὸς Αἰδύμος 67 Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐξοντοῦται ἡ πειρατεία τοῦ Αἰγίου πελάγους ὑπὸ τοῦ Πομπηίου, ὅστις κατατροπώνει (66) τὸν Μιθριδάτην παρὰ τὸν Δύκον ποτ. 63 Ὁ Μιθριδάτης εὐρίσκει οἰκιοθελῶς τὸν θάνατον διὰ τῆς χειρὸς δούλου ἐν Παντικαπαίῳ.
58	Οἱ Ρωμαῖοι ὑποτάσσουν τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἀποτελεῖ τμήμα τῆς ἐπαρχίας Κιλικίας 49—8 Πόλεμος μετὰ Κεῖσαρος καὶ Πομπηίου, ὅστις νικᾷ μὲν παρὰ τὸ Δυρράχιον, ἡττάται δὲ παρὰ τὴν Φάρσαλον. Αἱ Ἀθηναὶ παραδίδονται εἰς τὸν Κεῖσαρα, ὅστις φεῖδεται αὐτῶν, ἐξανδραποδίζει ὅμως τὰ Μέγαρα 47 Ἡ Αἴγυπτος ὑπάγεται ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικυριαρχίαν.
44	Ὁ Καῖσαρ ἀνιδρύνει τὴν Κόρινθον, ἣτις ἐπὶ Αὐγούστου γίνεται ἔδρα ἀνθυπάτου τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας (Ἑλλάδος). Ὁ δολοφόνος τοῦ Καίσαρος Βρούτος μεταβαίνει εἰς Ἀθήνας, ἐνθα εὐρίσκεται καὶ ὁ Ὁράτιος 43 Ὁ Βρούτος καὶ ὁ Κάσιος, ὁ δρώσας τὴν Ρόδον, νικῶνται παρὰ τοὺς Φίλιππους ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ὀκταβιανοῦ 42—1 Ὁ Ἀντώνιος ἐπισκέπτεται ὡς φιλέλλην τὰς Ἀθήνας, εἰτα τὴν Ἐφεσον καὶ τὴν Ρόδον καὶ περιοδεύει ἀνὰ τὴν Μ. Ἀσίαν.
32—31	Παραχειμάσας ἐν Πάτραις ὁ Ἀντώνιος, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας πλεῖι πρὸς συνάντησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἡττάται δὲ τῇ 2 Σεπτεμβρ. 31 ἐν Ἀκτίῳ καὶ φεύγει εἰς Αἴγυπτον, ἐνθα αὐτοκτονεῖ (30). Ὁ Ὀκταβιανὸς (Αὔγουστος) ἰδρύει παρὰ τὸ Ἀκίον τὴν Νικόπολιν.
29	Περιγραφή τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (67 π. Χ.—19 μ. Χ.) 27 Ἡ Κύπρος γίνεται ἰδίᾳ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία 24 Μέγας σεισμός ἐν Ἑλλάδι 24—21 Ὁ Αὔγουστος ἐπισκέπτεται τὴν φίλην του Σπάρτην, ἐνθα εὖνοει κυρίως καὶ τὸν «δυνάστην» Εὐρυκλέα, τὰς δὲ Ἀθήνας τῷ 19, ὅτε εὐρίσκεται ἐκεῖ καὶ ὁ Βιργίλιος. Οἱ ἱστοριογρ. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
193	Οἱ Ῥωμαῖοι κηρύσσουν τὸν πόλεμον πρὸς τὸν Ἀντίοχον Γ' 192 Ὁ Νάβις κυριεύει τὸ Γύθειον, ἡττᾶται δ' ἐν Σελλασίᾳ ὑπὸ τοῦ Φιλοποίμενος καὶ φονεύεται. Ὁ Ἀντίοχος ἐκστρατεύει εἰς τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα, ἀλλὰ 191—190 ἡττᾶται μετὰ τῶν Αἰτωλῶν παρὰ τὰς Θερμοπύλας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὑποστὰς δὲ καὶ ἄλλας ἡττας κατὰ θάλασσαν κατατροπώνεται παρὰ τὴν Μαγνησίαν (τὴν πρὸς Σιπύλῳ) ὑπὸ τοῦ Λευκίου Σκυπίωνος. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας ὑποτάσσονται οἰκιοθελῶς εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ Περγαμηνή σχολὴ γλυπτικῆς: Ἀπολλώνιος καὶ Γαυρίσκος 189 Ἐν συνθήκῃ εἰρήνης ἀναγνωρίζουν οἱ Αἰτωλοὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ῥώμης.
188	Ὁ Φιλοποίμην κυριεύει τὴν Σπάρτην καὶ καταργεῖ τὴν Λυκούργειον πολιτείαν, 184 νικᾷ τοὺς ἀποστατήσαντας ὀλιγαρχικοὺς τῶν Μεσσηνίων, πληρωθεὶς δὲ αἰχμαλωτίζεται καὶ φονεύεται. Ὁ διάδοχός του Λυκόρτας καταπνίγεται τὴν ἀνταρσίαν 183 Ὁ Ἀννίβας καταφυγὼν εἰς Βιθυνίαν παρὰ τὸν βασ. Προυσίαν καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκτονεῖ διὰ δηλητηρίου. 180 Ὁ Ἀρίσταρχος γίνεται διευθυντὴς τῆς βιβλιοθ. Ἀλεξανδρείας, προτιμηθεὶς τοῦ ἀντιπάλου του Κράτητος.
178	Τὸν ἀποθανόντα Φίλιππον Ε' διαδέχεται ὁ υἱός του Περσεύς. Ὁ περιγητὴς Πολέμων. 172 Ὁ Περσεύς διαβληθεὶς ἐν Ῥώμῃ ἐκδιώκει τοὺς σταλέντας πρὸς αὐτὸν πρεσβευτὰς τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐκρήγγνται ὁ Γ' Μακεδονικὸς πόλεμος (171). Νίκη Περσέως ἐν Καλλινίκῳ 169 Οἱ Ῥωμαῖοι διελάσαντες διὰ τῶν παρὰ τὸν Ὀλυμπον διόδων ὑπὸ τὸν Αἰμ. Παῦλον κατατροπώνουν καὶ αἰχμαλωτίζουν τὸν Περσέα παρὰ τὴν Πύδναν (168), ἣ δὲ Μακεδονία κυριευθεῖσα διανέμεται εἰς ὁμοσπονδίας· ἔπειτα ὑποτάσσεται καὶ ἡ Ἡπειρος.
167	Οἱ ἀντιρρωμαῖκοι πατριῶται τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ἀπάγονται εἰς Ἰταλίαν (Τυρρηνίαν), ὁ ἱστοριογράφος Πολύβιος (210—127) εἰς Ῥώμην. Ὁ Περσεύς ἀποθνήσκει εἰς Ἀλβαν τοῦ Λατίου 155 Ὁ Καρνεάδης (213—129) γίνεται ἀρχηγὸς τῆς Νέας Ἀκαδημείας, Διογένης ὁ τῆς Στοᾶς καὶ Κριτόλαος ὁ τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς. Ἀκμάζουν οἱ γραμματικοὶ Ἀπολλόδορος καὶ Διονύσιος ὁ Θοράξ 150 Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων Ἀχαιῶν οἱ ἐπιζήσαντες 300 ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ἑλλάδα.
149—148	Ὁ Ψευδοφίλιππος (Ἀνδρίσκος) κυριεύσας Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν κατατροπώνεται ὑπὸ τοῦ Μετέλλου, μεθ' ὃ ἡ Μακεδονία γίνεται ρωμαϊκὴ ἐπαρχία 142 Στάσις αὐτῆς ὑπὸ τὸν· δῆθεν υἱὸν τοῦ Περσέως Ἀλέξανδρον καταπνίγεται.
148—147	Εἰς πόλεμον μετὰ τὴν Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ Σπάρτης ἀναμειχθέντες οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν Μέτελλον νικοῦν παρὰ τὴν Σκάρφειαν τοὺς Ἀχαιοὺς. Ὁ δὲ Μόμμιος νικήσας αὐτοὺς πάλιν ἐν Λευκοπέτρῳ παρὰ τὴν Κόρινθον κυριεύει (146) τὴν Κόρινθον καὶ τὴν καταστρέφει. Ἑλλάς καὶ Μακεδονία γίνονται φόρου ὑποτελεῖς εἰς τὴν Ῥώμην, ἀνατίθεται δὲ ἡ διοίκησις εἰς Ῥωμαῖον ἐπίτροπον.

Δ' ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

145—	Πατριωτικὴ δρᾶσις τοῦ Πολυβίου ἐν Ἑλλάδι καὶ Ῥώμῃ. Ἡ Δῆλος κηρυχθεῖσα ἐλεύθερον ἐπίνειον ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀκμάζει, κυρίως διὰ τῆς σωματεμπορίας τῶν δούλων 133 Ἐπανάστασις τῶν δούλων ἐν Δήλῳ κἀ. Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου δυνάμει διαθήκης Ἀττάλου Γ' περιέρχεται εἰς τὴν Ῥώμην, ἣ δὲ πόλις Πέργαμος ὀρίζεται πρωτεύουσα τῆς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας Ἀσίας. Οἱ ποιεῖται Βίων καὶ Μόσχος. Ὁ ἀστρονόμος Ἰπάρχος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
247	Πτολεμαῖος Γ' Εὐεργέτης βασιλεὺς Αἰγύπτου (-221). Σέλευκος Β' (Καλλίνικος) μέγας βασιλεὺς Ἀσίας (-225). Πόλεμοι μεταξύ Σελευκιδῶν καὶ Λαγιδῶν (-223) 244 Ἀγίς Δ' βασιλεὺς Σπάρτης καταγινόμενος εἰς μεταρρουμίσεις φονεύεται (241) 242 Ὁ Ἄρατος κυριεῖ τὴν Κόρινθον.
240	Ἀτταλος Α' βασιλεὺς Περγάμου (-197) 239 Δημήτριος, ἔγγονος τοῦ Πολιορκητοῦ, βασιλ. Μακεδονίας, πολεμεῖ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, τῶν Δαρδανῶν καὶ τῶν Ἰλλυριῶν, ἀποθνήσκει δὲ τῷ 229 235 Κλεομένης Γ' βασιλεὺς Σπάρτης (-219). Ἐρατοσθένης διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας 232 Ὁ Χρύσιππος σχολάρχης τῆς Στοᾶς. Ὁ φιλόσοφος Ἀντίγονος Καρύστιος, ὁ μαθηματικὸς Ἀπολλώνιος.
229-228	Ὁ Ἀτταλος Α' κατατροπώνει τοὺς Γαλάτας. Ἀντίγονος Δώσων βασιλ. Μακεδονίας (-220). Ἀποστασία Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ συνεννόησις αὐτῶν μετὰ τῆς Ρώμης. Ἀκμὴ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας 228 Ἡ Κέρκυρα παραχωρεῖται ὑπὸ τῆς βασιλείας τῆς Ἰλλυρίας Τεύτας εἰς τοὺς Ρωμαίους.
227	Ἀρχεταὶ πόλεμος μεταξύ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ Σπάρτης, τῆς ὁποίας ὁ Κλεομένης Γ' μεταρρουμίζει τὴν πολιτείαν 222 Ἀντίοχος Γ' (Μέγας) μέγας βασιλεὺς τῆς Ἀσίας (-187). Μάχη τῆς Σελλασίας, καθ' ἣν οἱ Σπαρτιῆται ἡττῶνται ὑπὸ τῶν ἡνωμένων Ἀχαιῶν καὶ Μακεδόνων.
221	Πτολεμαῖος Δ' Φιλοπάτωρ βασιλεὺς Αἰγύπτου (-205) 220 Φίλιππος Ε' βασιλ. Μακεδονίας (-179) 220-217 Πόλεμος μεταξύ Ἀχαιῶν καὶ Αἰτωλῶν 219 Θάνατος Κλεομένου Γ' ἐν Αἰγύπτῳ. Διαδέχεται αὐτὸν ὁ Λυκοῦργος ὁ καὶ τελευταῖος βασιλ. Σπάρτης (-211) 217 Φίλιππος Ε' καὶ οἱ σύμμαχοί του Ἀχαιοὶ κλείουν ἐν Ναυπάκτῳ συνθήκην εἰρήνης μετὰ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.
215	Συμμαχία Φιλίππου Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων (Α' Μακεδονικὸς πόλεμος). Ἀνεπιτυχὴς ἐκστρατεία Φιλίππου κατὰ τῶν Ἰλλυρικῶν ἀκτῶν καὶ δήωσις Μεσσηνίας 213 Θάνατος Ἀράτου, ὃν διαδέχεται ὁ Φιλοποίμην ὡς στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας 212 Ἀλωσις Συρακουσῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καὶ θάνατος Ἀρχιμήδους (γενν. 287).
211	Συμμαχία Ρωμαίων καὶ Αἰτωλῶν, εἰς ἣν προσέρχονται ἔπειτα καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιῆται (ὑπὸ τὸν τύραννον αὐτῶν Μαχανίδα) 208 Ὁ Φιλοποίμην νικᾷ τὸν Μαχανίδα ἐν Μαντινείᾳ, φονεύει δ' αὐτὸν ἐν ἐτέρᾳ μάχῃ (207).
207	Νάβις τύραννος Σπάρτης 206 Συνθήκη εἰρήνης Φιλίππου Ε' καὶ Αἰτωλῶν 205 Ἐτέρα Φιλίππου καὶ Ρωμαίων. Ἐπίθεσις Φιλίππου κατὰ τῶν Κυκλάδων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς Πτολεμαῖον Ε' τῆς Αἰγύπτου.
200	Πόλεμος μεταξύ Φιλίππου καὶ Ρωμαίων (Β' Μακεδονικὸς). Οἱ τοὶ εἰσβάλλουν εἰς Μακεδονίαν (199) καὶ Θεσσαλίαν (198). Συμμαχία τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μετὰ τῆς Ρώμης Ὁ μαθηματ. Ἀπολλώνιος ὁ Περγαῖος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 197 Ἦττα Φιλίππου παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλᾶς. Ὁ βασιλεὺς Ἀτταλος Α' ἀφιερώνει πολλὰ ἀγάλματα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' ἐκρηξιν ἡφισιστικὴν ἀναδύει παρὰ τὴν Θήραν ἡ Παλαιὰ Καμημένη (ἢ Ἰερά).
196	Συνθήκη εἰρήνης Μακεδονίας καὶ Ρώμης. Ὁ Ρωμαῖος Φλαμίνιος κηρύττει τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Κόρινθος γίνεται πρωτεύουσα τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας 195 Ὁ Φλαμίνιος κατατροπώνει τὸν Νάβιν ἐν αὐτῇ τῇ Σπάρτῃ. Τὸν ἀποθάνοντα Ἐρατοσθένην διαδέχεται ὡς διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας ὁ Ἀριστοφάνης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
315—311	Πόλεμος μεταξύ Ἀντιγόνου καὶ τῶν ἄλλων Διαδόχων. Ὁ κωμφοδοπιὸς Μένανδρος (342—290) 311—305 Πόλεμος Ἀγαθοκλέους, ἡγεμόνος τῶν Συρακουσῶν, πρὸς τοὺς Καρχηδονίους 308 Ὁ Ζήνων (340—270) ἰδρύει ἐν Ἀθήναις τὴν Στωϊκὴν σχολήν 307 Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας Ὁ μαθηματικὸς Εὐκλείδης.
306	Πόλεμος μεταξύ Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐν Κύπρῳ πόλεων ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πτολεμαίου. Οἱ Διάδοχοι κηρύττουν ἑαυτοὺς βασιλεῖς. Ὁ φιλόσοφος Ἐπίκουρος ἐν Ἀθήναις.
305—304	Ὁ Δημήτριος πολιορκεῖ ματαίως τὴν Ρόδον. Οἱ ἱατροὶ Ἡρόφιλος καὶ Ἑρασίστρατος 301 Ἥττα καὶ θάνατος τοῦ Ἀντιόχου ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἰψου. Οἱ ποιεῖται Φιλίππας, Ἀσκληπιάδης, Ποσειδίππος. Ὁ ἐρευνητὴς Πυθέας. Ἀρχαὶ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.
297	Θάνατος Κασσάνδρου. Λαχάρης τύραννος Ἀθηνῶν. Πύρρος βασιλεὺς Ἠπείρου. 294—3 Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς προσβάλλει τὰς Ἀθήνας καὶ γίνεται βασιλεὺς Μακεδονίας.
285	Ὁ Πτολεμαῖος Β' Φιλάδελφος βασιλεὺς Αἰγύπτου (—277). Παρ' αὐτῷ ἀκμάζουν οἱ ποιηταὶ Καλλίμαχος καὶ Θεόκριτος ὁ Ζηνόδοτος διευθυντὴς τῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας. Ὁ ἱστοριογράφος Μανέθω. Ὁ μηχανικὸς Κτησίβιος 283 Ἰδρυαῖς τοῦ βασιλείου Περγᾶμου. Θάνατος Δημητρίου. Ὁ Ἀντίγονος Γονατὴς υἱὸς αὐτοῦ διατηρεῖται ἐν Ἑλλάδι ὡς ἐπίτροπος τῶν κτήσεών του.
282	Λυσίμαχος, βασιλεὺς Θράκης, πίπτει ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κουροπεδίου, ἡττηθεὶς ὑπὸ Σελεύκου 281 Ἀντίοχος Α' (Σωτήρ) μέγας βασιλεὺς Ἀσίας (—261). Ὁ Ἀρίσταρχος κάμνει ἀστρονομικὰ παρατηρήσεις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ὁ ποιητὴς Ἀράτος 280 Ἰδρυαῖς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ὁ Πύρρος εἰσβάλλει εἰς Ἰταλίαν. Ὁ ποιητὴς Ἡρό(ν)δας.
279	Οἱ Κέλται (Γαλάται) εἰσβάλλουν εἰς Μακεδονίαν καὶ προχωροῦν μαχόμενοι εἰς Ἑλλάδα (μάχη ἐν Θερμοπύλαις 278) ἔπειτα μεταβάλλουν εἰς Μ. Ἀσίαν (277) ἐγκαθίστανται εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσαν Γαλατίαν. Ἀκμὴ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας.
277	Ἀντίγονος ὁ Γονατὴς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας (—239) 275 Ὁ Πύρρος νικήσας ἐπανειλημμένως τοὺς Ρωμαίους ἡττᾶται ἐν Βενεβέντῳ (274) καὶ ἐπιστρέψας εἰς Ἠπειρὸν φονεύεται ἐν Ἀργεῖ (272).
271	Ἰέρων Β βασιλεὺς Συρακουσῶν (—215). Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὸν Τάραντα. Ὁ κωμφοδοπιὸς Ἀπολλόδωρος 266 Πόλεμος Σελευκιδῶν καὶ Ἀντιγονιδῶν πρὸς τοὺς Λαγίδας, οἱ ὅποιοι ἡττῶνται (265) παρὰ τὴν Κῶ 263—2 Χρῆμωνίδειος πόλεμος ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατὴς κατατροπώνει τοὺς Ἀθηναίους καὶ Σπαρτιάτας καὶ κυριεύει τὰς Ἀθήνας 263 Εὐμένης Α' βασιλεὺς Περγᾶμου (—240).
261	Ἀντίοχος Β' (Θεός) μέγας βασιλεὺς Ἀσίας (—247). Θανάτος τοῦ Ζήνωνος ὁ Κλεάνθης γίνεται ἀρχηγὸς τῆς Στωϊκῆς σχολῆς. Οἱ ποιεῖται Λυκόφρων καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος 251 Ὁ Ἀράτος ἀπελευθερώνει τὴν Σικυῶνα ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους καὶ γίνεται στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας (245).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
356—346	Φωκικός ἱερὸς πόλεμος. Ὁ Φίλιππος ὡς ἐντολοδόχος τῶν Ἀμφικτιόνων καταστρέφει τὴν Φωκίδα, ἐμποδίζεται δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰ διέλθῃ διὰ τῶν Θερμοπυλῶν 351 Ὁ α' Φιλιππικός λόγος τοῦ Δημοσθένους 348 Ὁ Φίλιππος καταστρέφει τὴν Ὀλυνθον 347 Θάνατος τοῦ Πλάτωνος, ὃν διαδέχεται ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ὁ Σπεύσιππος. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀπέρχεται τῶν Ἀθηνῶν καὶ γίνεται (343) διδάσκαλος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου 346 Συνθήκη Φιλίππου καὶ Ἀθηναίων. Ὁ ρήτωρ Αἰσχίνης (390—314).
342—1	Ὁ Φίλιππος ὑποτάσσει τὴν Θράκην 339—8 Ἱερὸς πόλεμος κατὰ τῆς Ἀμφισσης. Κατάληψις Ἐλατείας ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ὁ Τιμολέων κατατροπώνει τοὺς Καρχηδονίους παρὰ τὸν Κριμισὸν ποτ. Ὁ Ξενοκρῆτης γίνεται σχολάρχης τῆς Ἀκαδημείας.
338—7	Ὁ Φίλιππος νικήσας παρὰ τὴν Χαιρώνειαν κηρύσσεται ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν, ἀλλὰ φονεύεται (336), διαδέχεται δὲ αὐτὸν Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας. Ὁ κυνικός φιλόσοφος Διογένης. Ὁ γλύπτης Λύσιππος, οἱ ζωγράφοι Ἀπελλῆς καὶ Πρωτογένης 335 Αἱ Θῆβαι ἐπαναστατήσασα κατὰ τῶν Μακεδόνων καταστρέφονται. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγκαθίσταται ἐν τῷ Λυκείῳ Ἀθηνῶν 338—326 Ὁ Λυκοῦργος (396 - 324) διοικεῖ τὰ οἰκονομικὰ τῶν Ἀθηνῶν.
334	Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἀσίαν καὶ νίκη αὐτοῦ παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμόν. 333 Νίκη αὐτοῦ ἐν Ἰσοῦ. Αἱ πόλεις τῆς Κύπρου ἀναγνωρίζουν αὐτὸν ὡς κυρίαρχον 332 Πολιορκία Τύρου καὶ ἱδρυσις τῆς Ἀλεξανδρείας 331 Νίκη ἐν Ἀρβήλοις.
330	Θάνατος Δαρείου καὶ τέλος τῆς Περσικῆς μοναρχίας. Ὁ βασιλεὺς Σπάρτης Ἅγις Β' ἐπαναστατήσας ἡττᾶται ἐν Μεγαλοπόλει καὶ πίπτει ἐν τῇ μάχῃ. Ὁ λόγος τοῦ Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους 327 Ἐκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἰνδίας 324 Ὁ Αἰσχίνης μεταβάς εἰς Ρόδον ἰδρύει ρητορικὴν σχολήν, ἣτις κατόπιν φημίζεται μεγάλως. Οἱ λόγοι τοῦ Δεινάρχου καὶ τοῦ Ὑπερείδου κατὰ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ Ἀρπάλου καὶ καταδίκη Δημοσθένεους καὶ Δημάδου. Ὁ κωμωδοποιὸς Φιλίμων.
323	Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Βαβυλῶνι. Ἰδρυσις τῶν διαφόρων κρατῶν τῶν Διαδόχων. Ὁ Ἐπίκουρος ἔρχεται εἰς Ἀθήνας. Ὁ ἱστοριογράφος Βηρωσσός.

Γ' ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

323—319	Ὁ Ἀντίπατρος ἐπίτροπος αὐτοκράτωρ ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Πτολεμαῖος λαμβάνει ὡς μερίδιόν του τὴν Αἴγυπτον, ἧς βασιλεύει (ἀπὸ τὸ 306) μέχρι τοῦ 285. 323—2 Λαμιακὸς πόλεμος. Ἡ μάχη τῆς Κραννῶνος ἀσφαλίζει τὴν ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίαν τῆς Μακεδονίας. Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐν Ἀθήναις. Θάνατος Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου 323 Ὁ Ἀριστοτέλης ἀποθνήσκει ἐν Χαλκίδι, διαδέχεται δὲ αὐτὸν ἐν τῷ Λυκείῳ ὁ Θεόφραστος, οὗ ἀντίπαλος ἦτο ὁ Ἀριστόξενος 321 Θάνατος τοῦ Κρατεροῦ καὶ δολοφονία τοῦ Περδίκκου. Ὁ Σέλευκος (Νικάτωρ) λαμβάνει τὴν Βαβυλῶνα 319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου, ὃν διαδέχεται ὁ Πολυσπέρχων. Ὁ Δημάδης θανατώνεται ἐν Πέλλῃ.
318	Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Φωκίων, ἀδίκως καταδικασθεὶς, πίνει τὸ κώνειον. Ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν ἀνατίθεται ἐπὶ δεκαετίαν εἰς Δημήτριον τὸν Φαληρέα. Ἀκμὴ τοῦ φιλοσ. καὶ φυσιοδίφου Θεοφράστου. Ὁ ἱστοριογρ. Τίμαιος 316 Ὁ Κάσσανδρος κυριεύει τὴν Μακεδονίαν δι' αὐτόν, ἰδρύει δὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
401	Ἀνάβασις Κύρου τοῦ νεωτέρου εἰς Περσίαν καὶ θάνατος αὐτοῦ παρὰ τὰ Κούναξα. Ἐπιστροφή τῶν Μυρίων ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα (431—355;) εἰς Τροπέζοντα 400—394 Πόλεμος Σπάρτης πρὸς τοὺς Πέρσας ὑπὸ τὸν Θίμβρωνα, Δερκυλλίδα καὶ Ἀγησίλαον βασιλεῖα Σπάρτης. 399 Ὁ Σωκράτης καταδικασθεὶς πίνει τὸ κώνειον 397 Ὁ Διονύσιος τῶν Συρακουσῶν κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Καρχηδονίων.
396—395	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησίλαου εἰς Λεδιάν καὶ Φρυγίαν 395—4 Συμμαχία Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ κατὰ τῆς Σπάρτης. Μάχη ἐν Ἀλιάρτω, καθ' ἣν ἡττῶνται οἱ Σπαρτιάται καὶ φονεύεται ὁ Λύσανδρος.
394—386	Κορινθιακὸς πόλεμος. 394 Ὁ Ἀθηναῖος Κόνων καταστρέφει τὸν στόλον τῶν Σπαρτιῶν παρὰ τὴν Κνίδον. Ὁ Ἀγησίλαος νικᾷ παρὰ τὴν Κορώνειαν. (393) Ἀνοικοδόμησις τῶν μακρῶν τειχῶν ὑπὸ Κόνωνος 393—369 Ἀμύντας Β' βασιλεὺς Μακεδονίας. Ἰσοκράτης διδάσκαλος ρητορικῆς. Ἀντισθένης ἰδρυτὴς τῆς Κυνικῆς σχολῆς.
390	Νίκα Ἰφικράτους κατὰ τῶν Σπαρτιῶν 389 Ἐπιτυχὴς θαλασσία ἐκστρατεία τοῦ Θρασυβούλου. Ὁ ρήτωρ καὶ λογογράφος Ἰσαῖος (—353).
387	Ἀνταλκίδειος εἰρήνη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Ὁ Πλάτων ἀρχίζει τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὴν Ἀκαδημίαν 382 Ὁ Σπαρτιάτης Φοιβίδας καταλαμβάνει τὴν Καδμεΐαν τῶν Θηβῶν. Οἱ γλύπται Σκόπιος καὶ Πραξιτέλης, οἱ ζωγράφοι Τιμάνθης, Ζεξίς καὶ Παρράσιος.
379—378	Ὁ Πελοπίδας ἐκβάλλει τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῆς Καδρείας. Συμμαχία Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων. 378—7 Νέα συμμαχία τῶν παραθαλασσίων πόλεων ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ στρατηγοὶ Ἀθηνῶν Ἰφικράτης, Χαβρίας, Τιμόθεος. 376—5 Νίκη Χαβρίου παρὰ τὴν Νάξον, νικηφόρος ἐκστρατεία Τιμοθέου περὶ τὴν Πελοπόννησον. Οἱ Θηβαῖοι καταστρέφουν τὰς Πλαταιάς. Ὁ Ἰάσων τῶν Φερῶν γίνεται ταγὸς τῆς Θεσσαλίας.
371	Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατατροπώνει τοὺς Σπαρτιάτας παρὰ τὰ Λεῖκτρα. Ἡγεμονία Θηβῶν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ γλύπτης Κηφισοδοτος, ὁ φιλόσοφος Εὐδόξος 370 Ἱδρυσις Μεγαλοπόλεως, ἀνοικοδόμησις Μαντινείας. Ἐκστρατεία Ἐπαμεινώνδου καὶ Πελοπίδου εἰς Πελοπόννησον.
369—366	Ἱδρυσις Μεσσήνης. Ἐκστρατεία Βοιωτῶν εἰς Πελοπόννησον καὶ Πελοπίδου εἰς Θεσσαλίαν 368 Νίκη Σπαρτιῶν κατὰ τῶν Ἀρκάδων παρὰ τὴν Μιδεάν 367 Ὁ Πελοπίδας αἰχμαλωτισθεὶς εἰς Θεσσαλίαν ἀπελευθεροῦται ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Θάνατος Διονυσίου τυράννου Συρακουσῶν 365 Ὁ Τιμόθεος κυριεύει τὴν Σάμον.
364	Ὁ Πελοπίδας νικᾷ Ἀλέξανδρον τὸν Φερῶν παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς, ἀλλ' ἀποθνήσκει μαχόμενος. Ἐκστρατεία Ἐπαμεινώνδου ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δίκη Δημοσθένους (383—322) κατ' Ἀφόβου 362 Μάχη τῆς Μαντινείας, ἐν ἣ ὁ Ἐπαμεινώνδας νικήσας ἀποθνήσκει ἐκ τῶν τραυμάτων του.
359	Φίλιππος Β' βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας 357—5 Συμμαχικὸς πόλεμος, καταλήξας εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν πολλῶν νήσων ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Διαμάχη τούτων καὶ Φιλίππου περὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. Οἱ ζωγράφοι Εὐφράνωρ καὶ Ἀριστείδης.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
481—404	Πελοποννησιακός πόλεμος 431 Οἱ Θηβαῖοι προσβάλλουν ματαίως τὰς Πλαταιάς. Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰσβάλλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Παράστασις τῆς Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου (484—406). Ὁ γλύπτης Πολύκλειτος 430 Ἐκρήγνυται λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 429 Ὁ Περικλῆς, καταδικασθεὶς, μετ' ὀλίγον ἐκλέγεται πάλιν στρατηγός. Ἐκπύρθησις τῆς Ποτιδαίας.
429	Βοιωτοὶ καὶ Σπαρτιάται πολιορκοῦν τὰς Πλαταιάς. Νικαὶ Φορμίωνος. Θάνατος τοῦ Περικλέους. Ἀκμὴ τοῦ Ἱπποκράτους (460—377;) 428—7 Ἀποστασία Μυτιλήνης, ἣτις κυριεύεται πάλιν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων Καταστροφὴ Πλαταιῶν. Ἐμφύλιος σπαραγμός ἐν Κερκύρᾳ. Ἐπιτυχὴς ἐκστρατεία Δημοσθένους εἰς Ἀκαρνανίαν. Θάνατος Ἀναξαγόρου εἰς Λάμπσακον 425 Νικαὶ Ἀθηναίων ἐν Πύλῳ καὶ Σφακτηρίᾳ (Κλέων).
424	Ἦττα Ἀθηναίων ἐν Δηλίῳ. Ὁ Σπαρτιάτης Βρασίδας κυριεύει τὴν Ἀμφίπολιν, ἣν μὴ προφθάσας νὰ σῶσῃ ὁ Θουκυδίδης ἐξορίζεται 422 Ἦττα Ἀθηναίων παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ θάνατος τῶν στρατηγῶν Βρασίδα καὶ Κλέωνος 421 Νικίειος εἰρήνη. Παράστασις τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἀριστοφάνους (450—385;).
420	Συμμαχία Ἀθηναίων, Ἀργείων, Μαντινέων καὶ Ἡλείων. Ὁ ἱστοριογρ. Ἑλλάνικος, ὁ φιλόσ. Δημοκρίτος 418 Μάχη τῆς Μαντινείας καὶ ἦττα τῶν Ἀργείων 416 Οἱ Ἀθηναῖοι κυριεύουν τὴν Μῆλον. Δραματικὴ νίκη τοῦ Ἀγάθωνος (Συμπέσιον Πλάτωνος).
415	Δίκη τῶν Ἑρμοκοπιδῶν. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Συρακούσας. Ἀνάκλησις ἐκείθεν τοῦ Ἀλκιβιάδου. Οἱ γλύπται Σρογγυλίων, Ἀγοράκριτος καὶ Ἀλκαμένης. Ὁ ρήτωρ Ἀἰδοκίδης.
413	Οἱ Σπαρτιάται καταλαμβάνουν τὴν Δεκέλειαν. Β' ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Συρακούσας, ἔνθα (9 Σεπτ.) ἐντὸς τοῦ λιμένος καταστρέφονται αἱ δυνάμεις τῶν 413—399 Ἀρχέλαος βασιλεὺς Μακεδονίας 412 Ἀποστασία τῶν πλείστων Ἰώνων ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης, μεταβάς εἰς Σπάρτην, ἐκείθεν καταφεύγει πρὸς τὸν Πέρσῃν Τισσαφέρνην.
411	Βραχυρόνιος ὀλιγορχικὴ βουλὴ τῶν 400. Ὁ Ἀλκιβιάδης πάλιν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου καὶ στρατοῦ. Νίκη Ἀθηναίων κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ Κυνὸς Σῆμα ὑπὸ Θρασύβουλον καὶ Θράσυλλον, εἴτα ἔτερα παρὰ τὴν Ἄβυδον ὑπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ ρήτωρ Ἀντιφῶν καταδικάζεται εἰς θάνατον. Ὁ Εὐαγόρας, ἡγεμὼν τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμίνας, ἐπανακτᾷ τὴν πάτριον βασιλείαν, ἀλλὰ μένει φόρου ὑποτελὲς εἰς τοὺς Πέρσας.
410	Ὁ Ἀλκιβιάδης νικᾷ παρὰ τὸ Κύζικον καὶ κυριεύει (409) τὸ Βυζάντιον. Ὁ πολυῖστωρ Ἰππίας 408 Οἱ Καρχηδόνιοι καταστρέφουν τὴν Σελινοῦντα καὶ τὴν Ἰμέραν. Ρυμοτομία τῆς νέας πόλεως Ρόδου ὑπὸ τοῦ Ἱπποδάμου.
407	Ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος Λύσανδρος νικᾷ παρὰ τὸ Νότιον. Ὁ Ἀλκιβιάδης στερηθεὶς τῆς ἀρχῆς του μεταβαίνει εἰς Μ. Ἀσίαν, ἔνθα φονεύεται (404). Ὁ Πλάτων (427—347) προσέρχεται πρὸς τὸν Σωκράτην (469—399).
406	Νίκη Ἀθηναίων παρὰ τὰς Ἀργινούσας. Δικαστικὸς φόνος τῶν νικηφόρων στρατηγῶν. Διονύσιος Α' τύραννος Συρακουσῶν. Θάνατος Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους 405 Ἦττα Ἀθηναίων παρὰ τοὺς Αἰγὸς Ποταμούς. Συνθήκη εἰρήνης τοῦ τυράννου Διονυσίου καὶ τῶν Καρχηδονίων. Ὁ κομωδοποιὸς Πλάτων.
404	Ὁ Λύσανδρος καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας. Κατεδαφίζονται τὰ μακρὰ τεῖχη. Οἱ 30 τύραννοι. Ὁ Θρασύβουλος ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Φυλὴν. Ὁ Μιλήσιος Τιμόθεος μεταρρυθμιστὴς τῆς μουσικῆς. 403 Ὁ Θρασύβουλος καταλαβὼν τὸν Πειραιᾶ κατανικᾷ τοὺς τυράννους παρὰ τὴν Μουνιχίαν. Γενικὴ ἀμνηστία ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλείδου. Λόγος τοῦ Λυσίου (444—380;) κατ' Ἐρατοσθένους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
476—445	Ἐκστρατεία Κίμωνος ἀνά τὸ Αἰγαῖον πέλαγος 474 Ὁ Ἴερων κατανικᾷ παρὰ τὴν Κύμην (τῆς κάτω Ἰταλίας) τοὺς Τυρρηνοὺς ἐν κρατερᾷ ναυμαχίᾳ. Ἀκμὴ τοῦ ποιητοῦ Βοκχυλίδου (507—430). 472—1 Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔξοστρακίζεται καὶ μεταβαίνει εἰς Ἄργος 469 Ἡ Νάξος ἀποστατήσασα τῶν Ἀθηνῶν κυριεύεται ὑπὸ τοῦ Κίμωνος, 468 ἐπίσης ἡ Σκύρος. Νίκη Κίμωνος κατὰ Περσῶν παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα. Πρώτη νίκη τοῦ δραμ. ποιητοῦ Σοφοκλέους.
466	Θανάτωσις τοῦ Πausaniou ἐν Σπάρτῃ. Θάνατος Ἰέρωνος 465 Ἀποστασία Θάσου, ἣτις ὑποτάσσεται (463) 464 Σεισμός ἐν Λακωνίᾳ Ἐκρήγνυται ὁ Γ' Μεσσηνιακὸς πόλεμος 462 Ρῆξις μετὰ τὴν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, ἣτις δὲν ἐδέχθη τὰς ἀθηναϊκὰς ἐπικουρίας. Μείωσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου ὑπὸ Ἐφιάλτου καὶ Περικλέους. Συμμαχία Ἀθηνῶν καὶ Ἀργεῶν. Οἱ Ἀργεῖοι καταστρέφουν τὴν Τίρυνθα καὶ τὰς Μυκήνας. Ὁ φιλόσ. Ἀναξαγόρας ἐγκαθίσταται ἐν Ἀθήναις.
460	Οἱ Ἀθηναῖοι κυριεύουν τὴν Ναύπακτον 459 Συμμαχία Μεγάρων καὶ Ἀθηνῶν. Ἐκστρατεία Ἀθηναίων εἰς Αἴγυπτον. Οἱ Σπαρτιάται κυριεύουν τὴν Ἰθώμην, οἱ Μεσσήνιοι ἐγκαθίστανται ἐν Ναυπάκτῳ Ἐκρήγνυται ὁ Α' Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Θάνατος Θεμιστοκλέους ἐν Μαγνησίᾳ.
457	Οἱ Σπαρτιάται ἐκστρατεύσαντες εἰς Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα νικοῦν τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τὴν Τάναγραν, ἡττῶνται δὲ παρὰ τὰ Οἰνόφυτα. 457—6 Οἱ Ἀθηναῖοι κυριεύουν τὴν Αἴγινα. Συμπλήρωσις τῶν μακρῶν τειχῶν τῶν Ἀθηνῶν.
456—445	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀθηναίου Τολμίδου ἀνά τὸν Κορινθιακὸν κόλπον 454—413 Περδικῆας Β' βασιλεὺς Μακεδονίας 454 Οἰκτρὸν τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας 454—3 Τὸ ταμεῖον τῆς περὶ Δῆλον συμμαχίας μεταφέρεται εἰς Ἀθήνας.
451—450	Τριακονταετῆς σπονδαὶ μετὰ τὴν Ἄργεον καὶ Σπάρτης 450—49 Πενταετῆς σπονδαὶ μετὰ τὴν Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων. Ὁ κωμωδοποιὸς Κρατίνος, ὁ φιλόσοφος Λευκίππος 449—8 Θάνατος τοῦ Κίμωνος κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου τῆς Κύπρου, ὁ στρατὸς νικᾷ τοὺς Πέρσας ἐκεῖ παρὰ τὴν Σαλαμίνα. Ἐπικράτης Περικλέους 448 Συνθήκη εἰρήνης Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.
447—446	Οἱ ὑπὸ τὸν Τολμίδην Ἀθηναῖοι ἡττῶνται ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν φυγάδων παρὰ τὴν Κορώνειαν ἀπώλεια τῆς Βοιωτίας καὶ Μεγαρίδος. Οἱ Ἀθηναῖοι πᾶν κληρουχίας εἰς Εὐβοίαν, Χερσόνησον κλπ. Οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰκτίνος καὶ Καλλικράτης ἀρχίζουν τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Παρθενῶνος.
446—445	Τριακονταετῆς σπονδαὶ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων. Ρυμτομία τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ τοῦ Ἱπποδάμου. Ὁ καλλιτέχνης Φειδίας (500—430). Ὁ ἱστοριογράφος Ἡρόδοτος (500—424). Ἀκμὴ Σοφοκλέους (496—406) 444—29 Διοίκησις Περικλέους, ἐκλεγομένου κατ' ἔτος στρατηγοῦ 444 Ἰδρυσις Θουρίου τῆς κάτω Ἰταλίας. Ὁ φιλόσοφος Ἐμπεδοκλῆς 440 Κατασκευή τοῦ τρίτου μακροῦ τείχους Ἀθηνῶν.
440—439	Πόλεμος μετὰ τὴν Ἀθηνῶν καὶ Σάμου. Κατάληψις Σάμου καὶ Βυζαντίου 438 Ἀποπεράτωσις τοῦ Παρθενῶνος 436—32 Κατασκευή τῶν Προπυλαίων.
436	Ἐπανάστασις τῆς Ἐπιδάμνου 435—4 Ἀρχὴ πολέμου μετὰ τὴν Κερκυράς καὶ Κορίνθου 433 Νίκη Κερκυραίων παρὰ τὰ Σύβοτα 432 Ἡ ἀποστατήσασα Ποιθῶνα πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Μεγάρεις ἀποκλείονται τῶν ἀγορῶν Ἀθηνῶν καὶ συμμάχων. Κατηγορίαι ἐναντίον Ἀσπασίας, Φειδίου καὶ Ἀναξαγόρου. Οἱ σοφισταὶ Πρωταγόρας καὶ Προδίκος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
525	Ἡ Κύπρος καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Περσῶν 524 Πτώσις τοῦ Λυγδάμιδος 522 Ὁ ποιητὴς Θέογνις 520 Κλεομένης Α' βασιλεὺς Σπάρτης. Ὁ πρεσβύτερος Μιλτιάδης εἰς τὴν Θερρακικὴν χερσόνησον.
514	Ὁ Ἰπαρχος φονεύεται ὑπὸ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος 513 Ὁ Ἰππίας νικᾷ τοὺς ὑπὸ τὸν Κλεισθένη παρὰ τὸ Λειψύδριον.
512	Οἱ Πέρσαι κυριεύουσιν τὴν Μακεδονίαν 511 Οἱ Κροτωνιάται καταστρέφουσιν τὴν Σύβοριν.
510	Κατάργησις τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν ὑπὸ τοῦ Σπυρτιάτου Κλεομένης βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Κλεισθένης καὶ τοῦ Ἰσαγόρου 508 Ὁ Κλεισθένης μεταρρυθμίζει τὴν Σολώνειον πολιτείαν 507 Ὁ Κλεομένης προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰσαγόρου εἰς βοήθειαν ἀναγκάζεται εἰς παρόδοσιν 506 Ὁ Κλεισθένης κατατροπώνει τοὺς Θηβαίους καὶ Χαλκιδεῖς. Γενικὴ ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Πελοπόννησον 504 Ὁ γλύπτης Ἐνδοῖος.

Β' ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

500 499	Ἐκστρατεία τοῦ Ἀρισταγόρου κατὰ τῆς Νάξου. Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων ὑπὸ τὸν Ἰστιαῖον καὶ τὸν Ἀρισταγόραν. Ὁ γεωγράφος Ἑκαταῖος. Οἱ γλύπται Κάναχος καὶ Ἀγελάδας 498 Καταστροφή τῶν Σάρδεων. Ἦττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Ἐφεσον. Ἀκμή Πινδάρου (522—448) καὶ Αἰσχύλου (525—456). Ὁ φιλόσοφος Ἡράκλειτος.
495	Ἦττα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου παρὰ τὴν Λάδην 494 Καταστροφή τῆς Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν.
493	Ὁ Θεμιστοκλῆς ἄρχων ἐπώνυμος: ἔναρξις ὀχυρώσεως τοῦ Πειραιῶς 492 Πρώτη ἐκστρατεία Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ ἑσωτερικοῦ τῆς Μακεδονίας, ὁ στόλος τῶν καταστρέφεται παρὰ τὸν Ἄθω 490 Β' ἐκστρατεία Περσῶν ὑπὸ Δάτιν καὶ Ἀρταφέρνην. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη (Μιλτιάδης) τὴν 12 Σεπτεμβρίου. Ὁ Γέλων γίνεται τύραννος τῆς Γέλας. Ὁ φιλόσοφος Παρμενίδης.
489	Ἀτυχὴς ἐκστρατεία Μιλτιάδου κατὰ Πάρου καὶ θάνατος αὐτοῦ ἐν τῇ φυλακῇ 488 Λεωνίδας βασιλεὺς Σπάρτης. Θήρων ἡγεμὼν Ἀκράγαντος 487 Πόλεμος μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Αἰγίνης 485 Ὁ Γέλων κυριεύσας τὰς Συρακούσας ἰδρύει κράτος ἐν τῇ Ἀνατολ. Σικελίᾳ 482 Ὁ Ἀριστείδης ἐξοστρακίζεται.
480	Γ' ἐκστρατεία Περσῶν (ὑπὸ τὸν Ξέρξην) κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ναυμαχία πλησίον τοῦ Ἀρτεμισίου. Μάχη Θερμοπυλῶν (Λεωνίδας) καὶ κρατερὰ νίκη ἐν ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Σαλαμίνα (Εὐρυβιάδης καὶ Θεμιστοκλῆς). Νίκη Γέλωνος καὶ ἑήρωνος κατὰ τῶν Καρχηδονίων παρὰ τὴν Ἱμέραν.
479	Νῆikai ἐν Πλαταιαῖς (Παυσανίας, Ἀριστείδης) καὶ παρὰ τὴν Μυκάλην (Λεωτυχίδης, Ξάνθιππος) 478 Κατάληψις Σηστοῦ ὑπὸ Ξανθίππου. Τείχιαις Ἀθηνῶν ὑπὸ Θεμιστοκλέους. Κυρίευσις μεγάλου μέρους τῆς Κύπρου ὑπὸ Παυσανίου. Συμμαχία τῶν νήσων καὶ παραλίων πόλεων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων περὶ τὴν Δῆλον ὡς κέντρον, διοργανωθεῖσα ὑπὸ Ἀριστείδου. Οἱ γλύπται Μύρων, Κρίτιος καὶ Νησιώτης 477 Ὁ Παυσανίας κυριεύσας τὸ Βυζάντιον ἀρχίζει διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἰέρων Α' βασιλεὺς Συρακουσῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
700	Ἀρχεται ἡ ἐξελληνισις τῆς Χαλκιδικῆς 700—650 Ἐχθροπραξίαι μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας περὶ τοῦ Ληλαντίου πεδίου 684 Οἱ Ρόδιοι ἰδρύουν τὴν Γέλαν.
682	Οἱ ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις γίνονται ἐτήσιοι 670 Ὁ ποιητὴς Ἀρχίλοχος.
668	Νίκη Ἀργείων κατὰ Σπορτιατῶν ἐν Ὑσιαῖς, ἀσφαλίσασα εἰς τοὺς Ἀργείους τὴν κτῆσιν τῆς Κυνουρίας.
665	Τυραννὶς τῶν Ὀρθαγοριδῶν ἐν Σικυῶνι 664 Ναυμαχία Κορινθίων καὶ Κερκυραίων 660 Ζάλευκος νομοθέτης τῶν Ἐπιξεφυρίων Λοκρῶν.
658	Ἰδρυσις τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ Μεγαρέων 655 Τυραννὶς τοῦ Κυψέλου ἐν Κορίνθῳ.
645—628	Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος : Ἀριστομένης καὶ αἱ μάχαι περὶ τὴν Εἵραν. Ὁ ποιητὴς Τυρταῖος 640 Ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης (Ἀμοργίνος) 640 Θεαγέννης τύραννος Μεγάρων.
632	Στάσις τοῦ Κύλωνος ἐν Ἀθήναις (Κυλώνειον ἄγος), ἐξορία τῶν Ἀλκμεωνιδῶν.
625—585	Περίαςδρος τύραννος Κορίνθου 621 Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις.
600	Ἀκμή Σαλφοῦς, Ἀλκαίου, Πιπτακοῦ (Μιτυλήνης), Ἀρίωνος. Ἀρχαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ γλυπτικὴ ἐν Σελινούντι καὶ Ἀθήναις. Ἰδρυσις Μασσαλίας ὑπὸ Φωκαέων.
600—590	Α' Ἰερὸς πόλεμος : Ἀθηναὶ καὶ Σικινῶν καταστρέφουν Κρίσαν καὶ Κίρραν 596—565 Κλεισθένης τύραννος Σικυῶνος.
594—583	Σόλων ἄρχων ἐν Ἀθήναις : σεισάχθεια, νομοθεσία 590—589 Πόλεμος Ἀμφικτιόνων κατὰ Κρίσης (Β' Ἰερὸς) 585 Ἀκμή Θάλητος φιλοσόφου.
580—570	Μεταρρῦθμισις Χεΐλωνος ἐν Σπάρτῃ. Ὁ ποιητὴς Ἀλκμάν 570 Οἱ Ἀθηναῖοι καταλαμβάνουν τὴν Σαλαμίνα 569 Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἀμσισ κυριεῖ τὴν Κύπρον 569 Ὁ φιλόσοφος Ἀναξίμανδρος.
563—560	Ὁ Κροῖσος ὑποτάσσει τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἀσίας 560 Πεισίστρατος τύραννος Ἀθηνῶν 548—540 Κύρος βασιλεὺς τῶν Περσῶν κυριεῖ τὴν Λυδίαν καὶ ὑποβάλλει τὴν Ἰωνίαν εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν του 544 Οἱ Φωκαεῖς ἐκβληθέντες μεταναστεύουν εἰς Κορσικὴν.
548—547	Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς ἀποτεφροῦται 540—520 Οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ Αἰγίνης 540—498 Ἀμύντας Α' βασιλεὺς Μακεδονίας. Οἱ ποιηταὶ Φωκυλίδης καὶ Ἰππώναξ. Ὁ φιλόσοφος Ἀναξίμενης.
537	Λύγδαμις τύραννος Νάξου, Πολυκράτης τύραννος Σάμου 536 Ὁ καλλιτέχνης Θεόδωρος 532 Ὁ Πυθαγόρας (γενν. 580) ἐγκαθίσταται εἰς Κρότωνα 530 Ὁ Ξενοκράτης ἰδρυτὴς τῆς Ἑλεατικῆς σχολῆς.
528—527	Θάνατος Πεισιστράτου, ὃν διαδέχονται οἱ υἱοὶ Ἰππίας καὶ Ἰπαρχος. Οἱ ποιηταὶ Σιμωνίδης καὶ Ἀνακρέων. Ἐπίσημος ἐκδοσις τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Α' ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
2800	Πολιτισμός τοῦ Αἰγαίου πελάγους 2000 Παλαιότερα ανάκτορα Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ (Κᾶρες) 1400 Καταστροφή τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ. Ἀχαιοὶ (Ἕλληνες) κατέρχονται ἀπὸ Βορρᾶ εἰς Ἑλλάδα. Ἱερατικὴ ποίησις.
1300	Νεώτερα ἀνάκτορα Κνωσοῦ (Μίνως). Συνοικισμός Ἀθηνῶν (Θησεύς). Τὸ κράτος τῶν Ἀχαιῶν περιλαμβάνει τὴν κυρίως Ἑλλάδα, Πελοπόννησον (Ἀχαϊκὸν Ἄργος), Ἰονίους νήσους (Ὀδυσσεύς), νήσους τοῦ Αἰγαίου, Κρήτην (Ἴδομενεύς), Ρόδον (Τλαπιτόλεμος), Λέσβον, Παμφυλίαν (ὡς τιμάριον ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Χετταίων) καὶ τμήματα Κύπρου.
1200	Τρωϊκὸς πόλεμος 1150 Ὅμηρος.
1100	Νεαὶ μεταναστεύσεις. Κάθοδος τῶν Δωριέων εἰς Πελοπόννησον. Καταστροφὴ γεωτέρων ἀνακτόρων Κνωσοῦ ὑπ' αὐτῶν. 1068 Θάνατος τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Κόδρου καὶ κατάργησις τῆς βασιλείας. Αἰολικαί, Ἴωνικαὶ καὶ Δωρικαὶ ἀποικίαι εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς πλησίον νήσους.
820	Νομοθεσίᾳ Λυκούργου ἐν Σπάρτῃ. 800 Οἱ Σπαρτιᾶται κυριεύουν τὰς Ἀμύκλας. Ἀκμὴ τῆς Δελφικῆς ἀμφικτιονίας.
776	Ἐναρξίς τῆς ἀριθμήσεως τῶν Ὀλυμπιάδων 770 Οἱ Σπαρτιᾶται καταλαμβάνουν τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καὶ τὴν πόλιν Ἐλος. Ὁ ποιητὴς Ἡσίοδος.
770 - 740	Φεΐδων βασιλεὺς τοῦ Ἄργους 752 Δεκαετεῖς ἄρχοντες ἐν Ἀθήναις 745 Ἀρχὴ τυραννίδος τῶν Βακχιαδῶν ἐν Κορίνθῳ.
743—724	Πρώτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος: Ἀριστόδημος, καὶ αἱ περὶ τὴν Ἰθώμην μάχαι 734 Οἱ Κορίνθιοι ἰδρύουν τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς Συρακούσας 707 Οἱ Σπαρτιᾶται ἰδρύουν τὸν Τάραντα.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ ἔτη 1855—1859	σελ. 295
Τὰ ἐν Ἰταλίᾳ γεγονότα τοῦ 1859 καὶ ἡ Ἑλλάς	296
Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ Ὁθωνος	300
Ὁ πρίγκιψ Ἀδαλβέρτος τῆς Βαυαρίας—Ὁ πρίγκιψ Λαίχτεμπεργ	301
Τὰ ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὰ ἔτη 1860-1862—Αἱ κατὰ τοῦ Ὁθω- νος αἰτιάσεις	305
Ἡ ἐν Ναυπλίῳ στρατιωτικὴ στάσις	305
Ἡ ἐπανάστασις 10—11 Ὀκτωβρίου 1862	307
Ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλέως καὶ ὀριστικὴ ἐξ Ἑλλάδος ἀναχώρησις	308
Οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ ἐξορίᾳ—Θάνατος αὐτῶν	309
Τὰ ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὁθωνος	310
Ἡ ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως	311
Ἐκλογὴ νέου βασιλέως	312
Ἐκλογὴ τοῦ Γουλιέλμου Γεωργίου τῆς Δανίας ὡς βασιλέως	313
Ἐνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος—Σύνταγμα τοῦ 1864	315
Τὰ μετὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1864—Κυβερνητικαὶ μεταβολαὶ	316
Ὑπουργεῖα Μπ. Ρούφου καὶ Βούλγαρη—Δεληγεώρῃ	318
Κρητικὴ ἐπανάστασις (1866-1869)	319
Διπλωματικαὶ ἐνέργειαι τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν Κρήτην	322
Ὁ σουλτάνος Ἀβδούλ-Ἀζιζ ἐν Παρισίοις	324
Πτώσις τοῦ Ὑπουργείου Βούλγαρη—Ὑπουργεῖον Ἀ. Κουμουνδούρου	325
Νέαι εὐρωπαϊκαὶ ἐνέργειαι διὰ τὸ κρητικὸν ζήτημα	328
Ὁ μέγας βεζίρης Ἀαλῆ-Πασᾶς ἐν Κρήτῃ	330
Δεινὴ θέσις τοῦ ὑπουργείου Κουμουνδούρου	332
Πτώσις Κουμουνδούρου — Ὑπουργ. Βούλγαρη-Διάλυσις Βουλῆς—Ἐκλογαί	334
Ὑπουργεῖον Δ. Βούλγαρη—Καταδίωξις Κουμουνδούρου	335
Ἡ τελευταία φάσις τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος	336
Ἡ συνδιάσκεψις τῶν Παρισίων τοῦ 1868	338
Τὰ κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῶν Παρισίων τοῦ 1868	339
Ἡ συνδιάσκεψις τῶν Παρισίων τοῦ 1868—Παραίτησις ὑπουργ. Βούλγαρη	340
Τὸ τέλος τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος	341
Τὰ ἐπὶ κυβερνήσεως Ζαΐμη—Τὸ Ὠρώπειον ἄγος—Αἱ σφαγαὶ τοῦ Δήλεσι	343
Παραίτησις Ζαΐμη—Τὰ μετὰ ταύτην ὑπουργεῖα	345
Ὑπουργ. Κουμουνδούρου—Δίκαι ἐναντίον τῶν μελῶν ὑπουργ. Βούλγαρη	347
Πόλεμος Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου κατὰ τῆς Τουρκίας	348
Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τῶν ἐτῶν 1877-78—Ἡ συνθήκη Ἀγίου Στεφάνου	349
Ὑπουργεῖον οἰκουμενικὸν ὑπὸ τὸν Κανάρην	350
Θάνατος Κανάρη	351
Ὑπουργεῖον Α. Κουμουνδούρου—Εἰσβολὴ Θεσσαλίας	352
Ἀγγλορωσικὴ διένεξις—Συνέδριον καὶ συνθήκη Βερολίνου	353
Συνέδριον καὶ συνθήκη Βερολίνου	354
Ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα ἐλληνοτουρκικῆς συνεννοήσεως	355
Κυβερνήσις Γλάδστωνος—Εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις	356
Ἐπίλογος	357

Δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου	σελ. 215
Τὰ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου	216
Ἐκλογή τοῦ Ὁθωνος	218
Ἐλευσις τοῦ Ὁθωνος	219
Χαρακτήρ τῆς πολιτείας—Ἀντιβασιλεία	221
Συμβούλιον Ἐπικρατείας—Ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις	222
Διοργάνωσις τῆς πολιτικῆς διοικήσεως	224
Ἡ δίκη τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη	225
Ταραχαὶ ἐν Μάνῃ—Αἱ Ἀθηναὶ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους	228
Τὰ ἀνακλητήρια	231
Ἀρχιγραμματεία	233
Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ἐν Ἀθήναις—Γάμοι τοῦ βασιλέως Ὁθωνος	234
Ὁ νέος πρωθυπουργός	235
Πτώσις τοῦ Ρουδχάρδου—Ἰδρυσις τοῦ πανεπιστημίου Ὁθωνος	237
Ἡθικὴ ἐπίδρασις τοῦ πανεπιστημίου ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον	242
Σεισμοὶ καὶ χολέρα—Τὰ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ρουδχάρδου	243
Κυβέρνησις Κ. Ζωγράφου—Πρεσβεία Δ. Χρηστίδου	244
Ὑπουργεῖον Ἀ. Μαυροκορδάτου—Ὑπουργεῖον Δ. Χρηστίδου	245
Συνωμοσία τοῦ 1839 καὶ μεταπολίτευσις τῆς 3 Σ/βρίου 1843	247
Τὰ ἀποτελέσματα τῶν γεγονότων τῆς μεταπολιτεύσεως	253
Ἡ μεταπολίτευσις τοῦ 1843 ὑπὸ καθόλου ἔποσιν	254
Ἐθνικὴ συντακτικὴ συνέλευσις 1843—1844	257
Τὰ ἀπὸ τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1843 κυβερνήσαντα ὑπουργεῖα	260
Ὑπουργεῖον Κωλέττου	263
Τὰ Μουσουργικά	264
Θάνατος τοῦ Κωλέττου—Οἱ διάδοχοι αὐτοῦ	267
Ταραχαὶ καὶ ληστεῖαι	268
Τὸ ληστανταρτικὸν ἐπεισόδιον τοῦ Μερενδίτου	269
Ἀγγλοελληνικὴ διπλωματικὴ ἔρις ἔνεκα τῶν Μερενδιτικῶν	270
Ὑπουργεῖα Τσαβέλλα καὶ Κουντουριώτου	271
Νέον ἐπεισόδιον Μουσουργικόν (1848)	272
Ὁ Θουβενέλ πρεσβευτὴς—Ὑπουργεῖα Κ. Κανάρη καὶ Ἀ. Κριεζῆ	274
Τὰ τοῦ Ἰουδαίου Πατσιφίκου	275
Ὁ ναύρχος Πάρκερ ἐν Πειραιεὶ καὶ Ἀθήναις	276
Ἐκβιαστικὰ μέτρα τῆς Ἀγγλίας—Ἡ στάσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους	277
Ἡ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἐντύπωσις—Γαλλικὴ μεσολάβησις	280
Ἡ λύσις τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ Πατσιφίκου	282
Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα—Ὁ ἱερὸς τόμος	283
Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος	285
Ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος—Ἐπανάστασις Ἡπείρου	287
Ἐπέκτασις τῆς ἐπαναστάσεως—Ἑλληνοτουρκικαὶ προστριβαὶ	288
Ἀγγλογαλλικὴ πίσις ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος	290
Ὑπουργεῖον Ἀ. Μαυροκορδάτου—Χολέρα ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ	291
Ὑπουργεῖον Βούλγαρη—Τὸ τέλος τῆς κατοχῆς καὶ τῆς ξενοκρατίας—Τὰ τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικοῦ Γένους μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου	294

Πολιτική τῶν Δυνάμεων—Ρωσία μέχρι τοῦ 1825	σελ. 131
» » » —Αὐστρία—Μέττερνιχ	134
» » » —Γαλλία	137
» » » —Ἀγγλία	138
Ἐκτίμησις τῆς πολιτικῆς ιδίως τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας	143
Ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως.—Μαυροκορδάτος.—Ἀρχαὶ αὐτοῦ	146
Αἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐνέργειαι τοῦ Μαυροκορδάτου	148
Περιοριστὰ μετὰ τοῦ Γέντζ ἀλληλογραφία τοῦ Μαυροκορδάτου	149
Αἱ παρὰ τῇ ἀγγλικῇ κυβερνήσει ἐνέργειαι τοῦ Μαυροκορδάτου	152
Πολιτεία τοῦ Κάννιγγ	153
Δεινότηται περὶ τὰ μέσα τοῦ 1825 περιπέττειται τῆς Ἑλλάδος	154
Ἡ προᾶξις δι' ἧς τὸ ἔθνος ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλίας	156
Ἀπάντησις τοῦ Κάννιγγ.—Αἱ περὶ μεσολοβήσεως ἐνέργειαι τοῦ	157
Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Γ' Συνέλευσις δέχεται τὴν ἐπικυριαρχίαν	159

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Αἱ περιπέττειται τῶν ὁλεθρίων ἐτῶν 1825, 1826 καὶ 1827

Γενικὴ ἄποψις τῆς περιόδου ταύτης—Καρτερία τοῦ ἔθνους	σελ. 162
Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ—Σφακτηρία—Μανιάκι—Δραμπάλα—Μύλοι	164
Ἡ περιπυστος πολιορκία καὶ ἄλωσις τοῦ Μεσολογγίου	165
Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀμηχανίᾳ παρέστη εἰς μέσον ὁ Καραϊσκάκης	170
Ἀεὶμνηστα πολεμικὰ ἔργα τοῦ Καραϊσκάκη	173
Κόχραν καὶ Τζώρτζ—Διαφωνίαι πρὸς τὸν Καραϊσκάκην	176
Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη—Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία	177
Ἀπόπειρα πυρπολήσεως τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ στόλου	178
Τὰ πολεμικὰ σκάφη «Ἑλλὰς» καὶ «Καρτερία»	180
Πειρατεία—Μόλις ὁ Κολοκοτρώνης ἀντέχει ἔτι ἐν Πελοποννήσῳ	182
Πρώτῃ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων—Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία	184
Ἡ Ρωσία κηρύττει τὸν πόλεμον—Οἱ Γάλλοι ἐν Πελοποννήσῳ	193
Ἡ Πύλη ἀναγνωρίζει τελευταῖον τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος	195

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1831

Τὰ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου	σελ. 199
Ἰωάννης Καποδίστριας	200
Κυβερνητικαὶ πράξεις τοῦ Καποδιστρίου	203
Ἐκλογαὶ πληρεξουσίων διὰ τὴν ἐν Ἀργεὶ Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν	206
Τὰ μετὰ τὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἀργους	209
Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τῶν ἐτῶν 1828—1829	210
Τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους	211
Παραίτησις Λεοπόλδου—Ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Κυβερνήτου	212
Καταστροφή τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὑπὸ Ἀ. Μιαούλη	214

Μακεδονία—Θεσσαλία—'Αλαμάνα—Διάκος	σελ. 61
'Οδυσσεὺς ἐν Γραβιᾷ—Μάχη Βασιλικῶν—Γούρας—Δεινὴ ἀναρχία	63
Δυτικὴ 'Ελλάς—Οἱ πρόμαχοι τῆς 'Ηπείρου Σουλιῶται	65
'Η Κυβέρνησις οὐδὲν πράττει ὑπὲρ τῶν Σουλιωτῶν—Μαυροκορδάτος	67
Στρατὸς Μαυροκορδάτου—Καταστροφὴ ἐν Πέτα — Πτώσις Σουλίου	68
'Εκστρατεία τοῦ Δράμαλη	71
Τὸ Μεσολόγγιον σφύζεται ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

'Ο ναυτικὸς ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1821 καὶ 1822

Γενικὴ ἄποψις τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νήσων	σελ. 77
'Υδρα, Σπέτσαι, Ψαρά—Χρηματικαὶ αὐτῶν θυσίαι	79
'Αξιόγαστος τῶν τριῶν νήσων ὁμοφροσύνη	80
Χαρακτὴρ τοῦ 'Ανδρέου Μιαούλη	85
Δυσχέρειαι πρὸς παρασκευὴν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως	87
Πῶς οἱ στολίσκοι ἡμῶν ἀντετάχθησαν εἰς πελώρια σκάφη	89
Ναυτικὰ ἔργα τοῦ 1821 καὶ τῶν πρώτων δύο μηνῶν τοῦ 1822	90
Καταστροφὴ Χίου—Πυρπόλησις ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη	91
Ναυμαχία τοῦ 'Αργολικοῦ κόλπου—Νέον τοῦ Κανάρη κατόρθωμα	93
Πολιτεία τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως	95
'Αξιοσημεῖωτος ἐκθεσις τοῦ Γάλλου ναυάρχου 'Αλγάν	98

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

*'Ο ἐμφύλιος πόλεμος τῶν ἐτῶν 1823 καὶ 1824—Τὰ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα
κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πολεμικὰ ἔργα*

Προμηνύματα ἐμφυλίου πολέμου—Πάντες κατὰ Κολοκοτρώνη	σελ. 99
'Εμφύλιος πόλεμος—'Ο Κολοκοτρώνης ἡττηθεὶς ἀμνηστεῖται	102
Νέος ἐμφύλιος ἀγὼν—'Ο Κολοκοτρώνης ἡττηθεὶς φυλακίζεται	104
'Εκστρατεία τοῦ Μουσταῆ τῆς Σκόδρας—Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη	106
'Ο Μαυροκορδάτος ἐν Μεσολογγίῳ—'Ηττα Δεσβίς πασᾶ εἰς 'Αμπλιανην	108
Ναυτικὰ ἔργα τοῦ 1823—Χοσρὲφ—De Rigny—'Αρχαὶ πειρατείας	109
Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ 'Αλῆ—Καταστροφὴ τῆς Κάσου	112
'Αλωσις καὶ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν	114
'Ολέθριος πολιτεία τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως	116
Τὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 1824 μεγάλα ναυτικὰ ἔργα	118
'Η μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος	119
Νικηφόροι ναυμαχίαι κατὰ Σεπτέμβριον καὶ 'Οκτώβριον	121

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

*'Η ἀπόβασις τοῦ 'Ιβραήμη εἰς τὴν Πελοπόννησον—'Η πολιτικὴ τῶν Δυνά-
μεων—'Η διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως*

Πράγματι ἡ Κυβέρνησις ἀσθενής, οἱ δὲ κίνδυνοι φοβερώτατοι	σελ. 124
'Απόβασις τοῦ 'Ιβραήμ πασᾶ εἰς Μεσσηνίαν	125
'Ο Κολοκοτρώνης διορίζεται Γ. 'Αρχηγὸς Πελοποννήσου	127
'Αδράνεια καὶ μάταιαι μεψιμοιρίαι τῆς Κυβερνήσεως	128

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΤΟΜΩ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

*Ἡ μεγάλη ἐπανάστασις καὶ ἡ πρώτη πολιτικὴ ἀποκατάστασις
τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Φιλικὴ Ἑταιρεία — Τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κίνημα — Πρώτη πολιτικὴ τῆς Ρωσίας

Φιλικὴ Ἑταιρεία	σελ. 5
Ἰωάννης Καποδίστριας—Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	8
Ἀ. Ὑψηλάντης, Γεν. Ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς	12
Τὸ ἐν Ἡγεμονίαις κίνημα δὲν ἦτο παράλογον	13
Ἀδέξιος διεξαγωγή τοῦ κινήματος—Ὑποχώρησις Ὑψηλάντου	14
Ἀθ. Καρπενισιώτης—Γεώργιος Ὀλύμπιος—Φαρμάκης	18
Ὁ Ἀλέξανδρος Α΄ προτείνει ἔνοπλον ἐπέμβασιν	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἐναρξις τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως—Τὰ πολιτεύματα τῆς ἐπαναστάσεως

Ποικίλοι λόγοι δι' οὓς ἐγενικεύθη ἡ ἐπανάστασις	σελ. 30
Σύγκρισις τῶν δυνάμεων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Τουρκίας	32
Πρῶτα τοπικὰ πολιτεύματα—Δ. Ὑψηλάντης	35
» » » —Ἀλέξ. Μανροκορδάτος	37
Τὰ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἐν Ἀστροὶ ψηφισθέντα γενικὰ πολιτεύματα	41
Ὁλέθρια ἀποτελέσματα τῶν πολυαρχικῶν πολιτευμάτων	43
Ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις τῶν χρόνων ἐκείνων	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ὁ χειρσαῖος ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1821 καὶ 1822

Πελοπόννησος—Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	σελ. 50
Ὁρθὴ ἀντίληψις τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη	52
Βαλτέτσι—Μαυρομυχάλοι—Κολοκοτρώνης—Δολιανά—Νικήτας	53
Ἀλωσις Λάλα, Μονεμβασίας, Ναυαρίνου καὶ Τριπόλεως	54
Ματαίᾳ πολιορκία Ναυπλίου—Ἀλωσις Ἀκροκορίνθου	56
Ἀρίστη διακρήρυξις τῆς Συνελεύσεως—Κυβερνητικὴ παραλυσία	58

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ (1878)

	Σελ.	ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	Σελ.
πτου.	132	Ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς Διογένης αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀλπ-Ἀρσλάν . . .	4
Ἡ βασιλοῦς Ἄννα ἀναχωρεῖ ἐκ Κων)- πόλεως εἰς Ῥωσίαν ἐν ἔτει 988 ὅπως νυμφευθῇ τὸν ἡγεμόνα Βλαδίμιρον Α΄ . . .	164	Κάλυμμα Εὐαγγελίου τοῦ Θ' αἰῶνος . . .	36
Ἡ ἐπίδρασις τῆς Βυζαντινῆς τέχνης ἐν Ἰσπανίᾳ. Τὸ τέμενος τῆς Κορδοῦης . . .	212	Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ὑπαγορεύουσα τὴν Ἀλεξιάδα . . .	52
Ἡ παρὰ τὰς Ἀθήνας μονὴ Δαφνίου . . .	228	Εἰς ἐκ τῶν σταυροφόρων κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ . . .	68
Βυζαντινὴ τέχνη ἐν Ἰταλίᾳ. Τὰ μωσαϊκά τῆς Ραβέννης ἐκ τοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἀπολλιναρίου	260	Βυζαντινὴ χαλκινὴ εἰκὼν	84
Βυζαντινὴ τέχνη ἐν Ἰταλίᾳ	276	Βυζαντινὸν τρίπτυχον τοῦ Γ' αἰῶνος . . .	164
		Πανομοιότυπον Βυζαντινοῦ χειρογράφου . . .	244

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
	Σελ.		Σελ.
Ἡ Λυτικὴ Αὐτοκρατορία ἐπὶ Ὀθωνος Α΄ . . .	128	Κράτος καὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Σελτζουκιδῶν . . .	13
Ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τοῦ 888 μέχρι τοῦ 1018 . . .	174	Χάρτης τῆς Α' σταυροφορίας	92
		Τὸ Λατινικὸν Βασίλειον τῶν Ἱεροσολύμων . . .	115
		Σταυροφορίαι Α' καὶ Δ'	225

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
	Σελ.		Σελ.
Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Θ' αἰῶνος . . .	36	κῆς Αὐτοκρατορίας	244
Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου. Μακεδονικὴ δυναστεία	100		
Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν θάνατον Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου . . .	116	ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
Κάτοψις καὶ μωσαϊκὸς διάκοσμος τῆς παρὰ τὰς Ἀθήνας μονῆς Δαφνίου . . .	228	Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου. Δοῦκαι, Κομνηνοί, Ἀγγελοὶ	116
Ἡ κατὰ θέματα διαίρεσις τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας		Χάρτης Κωνσταντινουπόλεως	204
		Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸ 1190 καὶ ὁ Ἑλληναςμὸς κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατοχὴν τῆς Κων)λέως . . .	212

ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
	Σελ.		Σελ.
Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς Ψηφιδωτὰ τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου ἐκ τῶν χρόνων Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ	δ'	αἰῶνος ἐκ τοῦ μεταβληθέντος εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν Ἐρεχθεῖου . . .	3
Ἐπιστύλιον βυζαντινοῦ τέμπλου ἐκ παλαιοχριστιανικῶν γλυπτῶν προερχομένων ἐκ τοῦ ἡρειπωμένου ναοῦ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης	ε'	Ἀργυρὰ μονογράμματα Ὡραίας Πύλης Ἀγ. Σοφίας	4
Ἡ Ὡραία Πύλη τῆς Ἀγίας Σοφίας . . .	1	Ἐπιγραφή τοῦ ὑπερθύρου τῆς ἐν Νάξῳ ἐκκλησίας τῶν Φράρων	13
Μαρμάρινον βυζαντινὸν τέμπλον . . .	2	Σφραγὶς Βονιφατίου τοῦ Μομφερατικοῦ μετὰ τῆς εἰκόνος τῆς Θεσσαλονίκης . . .	16
		Νόμισμα Μιχαὴλ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου . . .	18
		Ὁ τάφος τοῦ Ἐρρίκου Δανδόλου ἐν Ἀγία Σοφίᾳ	20
		Μολυβδόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Ἐρ-	

	Σελ.
γίου Λουκά ἐν Φωκίδι	5
'Αλέξιος Κομνηνός καὶ 'Ισαάκιος Κομνη- νός	6
Βυζαντινὸν ἀνάγλυφον τοῦ Ι' ἢ ΙΑ' αἰῶ- νος παριστάνον τὸν Ἡρακλέα παλαίοντα πρὸς τὸν Λέοντα τῆς Νεμέας	8
'Ο 'Ισαάκιος Κομνηνός σπαθηφορῶν ἐπὶ νομίσματος	9
'Ο 'Ισαάκιος Κομνηνός	12
Νόμισμα Ρωμανοῦ Δ' Διογένης	16
Ρωμανὸς Δ' καὶ Εὐδοκία	19
Νόμισμα Μιχαὴλ Ζ' Δούκα	23
Τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας δωρηθὲν τῷ 1074 ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ Ζ' Δούκα πρὸς τὸν βασιλέα Γεῖζαντῆς Οὐγγαρίας ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει του εἰς τὸν θρόνον	24
Νικηφόρος Βοτανειάτης	25
Μαρία, σύζυγος Νικηφόρου Βοτανειάτου	26
Μολυβδόβουλλον 'Αλεξίου Κομνηνοῦ	30
'Επιστόλιον τῆς μονῆς Δαφνίου	31
Μολυβδόβουλλον 'Αλεξίου Α' Κομνηνοῦ	33
'Ο Πάπας Γρηγόριος Ζ'	39
Νορμαννικὸν πλοῖον	42
Νορμαννοὶ πολεμισταὶ	49
Νόμισμα 'Αλεξίου Κομνηνοῦ	50
Εὐλινος πολιορκητικὸς πύργος	52
'Αλέξιος Κομνηνός	54
Νομίσματα τῶν Δανισμενδῶν	59
Σφραγὶς 'Εδουάρδου τοῦ 'Εξομολογητοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας	60
'Ο Πάπας εὐλογεῖ τοὺς σταυροφόρους πρὸς τῆς ἀναχωρήσεώς των	61
'Αλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν σταυ- ροφόρων	63
Οὐρβανὸς δ Β'	69
Γοδοφρέδος τῆς Βουλωνίας δούξ τῆς κάτω Λοθαριγγίας	73
Σφραγὶς τοῦ Ραμούνδου, κόμητος τῆς Τολώσσης	78
Τὸ τεῖχος τῆς Ἀντιοχείας	81
Τὸ τεῖχος τῶν Ἱεροσολύμων	83
'Επεισόδια μαχῶν τῶν σταυροφόρων πρὸς τοὺς μουσουλμάνους	98
'Επεισόδια κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τῶν σταυροφόρων	103
Τὸ στέμμα τοῦ Βλαδимиρου Β'	105
'Ο τάφος Γοδοφρέδου τῆς Βουλωνίας	112
'Ελεφάντινον ἀνάγλυφον τοῦ ΙΒ' αἰῶνος	113
Μολυβδόβουλλον Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ	119
'Αγαλμα Κορράδου Γ' ἐν Βαμβέργῃ	124
Ρογῆρος Β'	127
Τὸ παλαιὸν φρούριον τῆς Κερκύρας	129
Φρειδερίκος Α' τῆς Γερμανίας	135
Νόμισμα τοῦ Σαλλαδίνου	139

	Σελ.
Μανουὴλ Κομνηνός, ἡ δευτέρα αὐτοῦ σύζυγος Μαρία ἡ ἐξ Ἀντιοχείας καὶ ὁ υἱὸς αὐτῶν Ἀλέξιος	145
Σταυρὸς βυζαντινὸς σωζόμενος ἐν μονῇ 'Ιβηρίας	148
Νόμισμα Μανουὴλ Κομνηνοῦ	151
Ψηφιδωτὰ τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου	152
Σκηνὴ πολιορκίας κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα	163
Τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης	169
'Επιγραφὴ τῶν παραθαλασσίων τειχῶν Θεσσαλονίκης	172
'Η πύλη τοῦ 'Αξιοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ	174
'Εσωτερικὸν ἐκκλησίας 'Αγίου Δημητρί- ου ἐν Θεσσαλονίκῃ	176
Οἰκόσημα Λουζινιάν	183
Τὸ νορμαννικὸν φρούριον τῆς Φαλκονά- ρας ἐν Σικελίᾳ	184
Μωσαϊκὸν κόσμημα ἐν τῇ 'Αγίᾳ Σοφίᾳ	190
'Η ἐκκλησία τοῦ 'Αγίου Τάφου κτισθεῖ- σα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου	191
'Η πύλη Δαυὶδ	192
Φίλιππος Αὐγούστος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας	195
Χρυσόβουλλον αυτοκράτορος Φρειδερί- κου Βαρβαρόσσα	201
'Ερρίκος Στ' αυτοκράτωρ τῆς Γερμανίας	203
Τὰ τεῖχη τῆς Τραπεζοῦντος	211
Μολυβδόβουλλον Μιχαὴλ Ἀχομινάτου	215
Μολυβδόβουλλον Λέοντος Σγουροῦ	217
'Ιννοκέντιος Ι'	218
Σφραγὶς τῶν Ναϊτῶν	219
Φρούριον τῶν σταυροφόρων ἐν Τριπόλει τῆς Συρίας	220
Νόμισμα τῆς Ἑνετίας ἐπὶ τοῦ δόγου 'Ερ- ρίκου Δανδόλου	223
'Η ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων	236
Δισκοπότηρον τιμαλφές ἐν τῷ ναῷ τοῦ 'Αγ. Μάρκου, πιθανώτατα ἐκ τῶν τοῦ τῆς 'Αγ. Σοφίας	240
Αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ δρώσεις ἐν Κων/πόλει Οἱ τέσσαρες χαλκοὶ ἵπποι τοῦ ἱπποδρό- μου Κων/πόλεως	242
Κυρία εἰσόδος ναοῦ 'Αγίου Μάρκου 'Ε- νετίας μετὰ τῶν ἐκ Κων/πόλεως με- ταφερθέντων χαλκίνων ἵππων	243
Σφραγὶς τοῦ αυτοκράτορος Βαλδουίνου	244
'Εξακέραιος σταυρὸς τοῦ προπυλαίου τοῦ νάρθηκος τῆς Ἀγίας Σοφίας	249
Ψηφιδωτὸν τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας Σο- φίας ἐν Θεσσαλονίκῃ	250
Μολυβδόβουλλον μεγάλου διερμηνευτοῦ τῶν Βαριάγων	253
Κιονόκρανον τῶν μεγάλων κίωνων τῆς 'Αγίας Σοφίας	256

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Βυζαντινὰ χρυσόβουλλα	4

	Σελ.
'Η βάπτισις τοῦ Βογόριδος (864) ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Γ'	52
Τὸ χριστιανικὸν ἀνάγλυφον τῆς Περιβλέ-	

Σελ.	
13	Συμπόσιον ἐν τοῖς ἀνακτόροις . . . . .
16	Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐν ἐπισήμῳ ἀμ- φιέσει . . . . .
19	Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ . . . . .
21	Ὁ Ἰππόδρομος τῆς Κων)πόλεως οἷος ἐσφύετο μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος . . . . .
22	Σφραγὶς τῶν Βενέτων . . . . .
32	Σφραγὶς ἡ μολυβδόβουλλον Παρακοιμω- μένου . . . . .
37	Σφραγίδες Κοιμητηρίων . . . . .
38	Σφραγὶς κριτοῦ τοῦ θέματος Χαρσιανοῦ . . . . .
39	Σφραγὶς κριτοῦ τοῦ θέματος Στρουμόνος . . . . .
40	Σφραγὶς «Κατεπάνω» τῆς Ἰταλίας . . . . .
40	Σφραγὶς στρατηγοῦ τῆς Καλαβρίας . . . . .
41	Σφραγὶς κριτοῦ τοῦ Φοσσάτου . . . . .
42	Βαριάτος . . . . .
43	Σφραγὶς στρατηγοῦ τοῦ Αἰγαίου . . . . .
49	Ξένα νομίσματα φέροντα τὸν βυζαντινὸν τύπον . . . . .
50	Ξένα νομίσματα φέροντα τὸν βυζαντινὸν τύπον . . . . .
52	Κόσμημα κόγχης τῆς Ἀγίας Σοφίας . . . . .
53	Μεσημβρινὴ ὄψις ἀμβωνος τῆς Ἀγίας Σοφίας . . . . .
56	Ο Βασίλειος Α' ἐπὶ νομίσματος ἐν με- γεθύνσει . . . . .
60	Ἐλεφαντίνων λευκανοφυλάκιον τῶν χρό- νων Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, παρι- στάνον πιθανῶς τοὺς κατὰ τῶν Ἀρά- βων ἀγῶνας τοῦ αὐτοκράτορος . . . . .
62	Νόμισμα τοῦ Βασιλείου Α' . . . . .
65	Σφραγὶς Κοσμά κοιμητηριαρίου Μεσημ- βρίας . . . . .
66	Τσάρος τῶν Βουλγάρων . . . . .
69	Ρῶσοι πολεμισταὶ ἐντὸς μονοξύλου . . . . .
72	Νόμισμα χρυσοῦν Κωνσταντίνου Πορφυ- ρογενήτου καὶ Ρωμανοῦ Δεκατηνοῦ . . . . .
73	Ἡ καταστροφὴ τῶν Ρώσων πρὸς τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ τοῦ Πατριζίου Θεο- φάνους . . . . .
77	Ρῶσοι κληνηγοὶ . . . . .
80	Νόμισμα χαλκοῦν Κωνσταντίνου Πορφυ- ρογενήτου καὶ Ρωμανοῦ Δεκατηνοῦ . . . . .
82	Ἀνάκτορον Κωνσταντίνου Πορφυρογεν- νήτου . . . . .
86	Σκηπτρον βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος . . . . .
89	Κωνσταντίνος ὁ Πορφυρογενήτης φέρων στολὴν βασιλέως τοῦ Ἰουδα . . . . .
91	Περίστροφον ὀρεινὸν τέχνης βυζαντινῆς . . . . .
92	Ἀνάγλυφος μαρμαρίνη πλάξ τοῦ Ἀγιά- ματος τῆς μονῆς τῆς Λαύρας, ἐν ἧ ἁγίῳ Ὁρει, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου ἐπὶ Νικηφόρου Φωκά . . . . .
94	Νόμισμα Ρωμανοῦ Β' . . . . .
97	Μολυβδόβουλλον μέλους τῆς οἰογενείας τῶν Ἀνεμάδων, ἀπογόνου τοῦ ἑμίρου Ἀβδουλ-Ἀζίζ . . . . .
98	Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Χαλεπίου . . . . .
100	Τὸ μόνον ὑπάρχον νόμισμα τῆς Θεοφα- νοῦς . . . . .
102	Δύο νομίσματα τοῦ Νικηφόρου Φωκά . . . . .
103	Νικηφόρος Φωκάς . . . . .
	Νόμισμα ἀραβικὸν κοπὲν ἐν Ταρσῷ τῷ ἔτει 354 ἀπὸ Ἑγείρας, ἥτοι τῷ 965 μ. Χ., δηλ. τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς καταλήψε-

Σελ.	
104	ως τῆς πόλεως ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά . . . . .
105	Μολυβδόβουλλον «Κατεπάνω» τῆς Κύπρου μετὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ Νικη- φόρου Φωκά . . . . .
107	Ρῶσοι διώκοντες Βουλγάρους . . . . .
110	Νικηφόρος Φωκάς ὡς εἰκονίζεται ἐπὶ νο- μίσματος . . . . .
113	Νόμισμα Νικηφόρου Φωκά . . . . .
114	Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἔξωθεν τοῦ μεγάλου τείχους Κων)πόλεως . . . . .
117	Νόμισμα ἀργυροῦν τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΒ', κοπὲν πρὸ τοῦ 962 καὶ φέρον μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ . . . . .
117	Νόμισμα ἀργυροῦν τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΒ' κοπὲν μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Ὁθω- νος Α' . . . . .
119	Νόμισμα τῆς Χερσῶνος ἐπ' ὀνόματι Νι- κηφόρου Φωκά, φέρον μονογράμματα τὴν λέξιν «Νικηφόρος» καὶ «δεσπότης» . . . . .
122	Ἀνδριάς τοῦ Ὁθωνος Α' ἐν τῇ καθεδρι- κῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Μαγδεμβούργου . . . . .
133	Νόμισμα τοῦ Νικηφόρου Φωκά ἐφ' οὗ εἰκονίζεται καὶ ὁ ἕτερος τῶν μικρῶν αὐτοκρατόρων Βασίλειος . . . . .
134	Ἐγκριτοὶ Ρῶσοι . . . . .
137	Μιλιαρίσιον Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκὴς ἀναρριχᾶται εἰς τὸν ἐξώστην τῶν ἀνακτόρων πρὸς συ- νάντησιν τῆς αὐτοκρατορίας Θεοφα- νοῦς . . . . .
140	Σταυροθήκη ἐν σχήματι κάλυκος ἀνήκου- σα εἰς τὸν πρόεδρον καὶ παρακοιμώ- μενον Βασίλειον . . . . .
142	Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς σταυροθήκης . . . . .
146	Ἀργυροῦν νόμισμα Ἰωάννου Τσιμισκῆ . . . . .
147	Μολυβδόβουλλον Θεοδώρου πατριάρχου Ἀντιοχείας . . . . .
148	Ρῶσοι πολεμισταὶ κατὰ τὸν Ι αἰῶνα Μαρμαρίνον ἀνάγλυφον τοῦ Ι' αἰῶνος ἐν Πραισθλαύᾳ . . . . .
151	Κιονόχρονα τοῦ Ι' αἰῶνος ἐν Πραισθλαύᾳ . . . . .
153	Παράδοσις βουλγαρικῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσων . . . . .
156	Ἡ συνάντησις Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Σβιατοσλάου . . . . .
158	Ὁθων καὶ Θεοφάνης, (ἀνάγλυφοι χρυσαῖ παραστάσεις ἐπὶ τοῦ καλῆματος Εὐ- αγγελίου ἀποκειμένου ἐν τῷ δουκιῳ μεγάλῳ τῆς Γόδας) . . . . .
161	Ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς Ἀναζάρβου . . . . .
166	Χαλκοῦν νόμισμα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Τσιμισκῆ . . . . .
167	Μάχη Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων . . . . .
168	Ὁ στρατὸς ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν Βάρδαν Σκληρὸν . . . . .
166	Ὁ Βάρδας Φωκάς πληγώνει τὸν Βάρδαν Σκληρὸν . . . . .
171	Ὁ Κωνσταντῖνος Σκληρὸς στέλλεται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του πρὸς τὸν καλῆν . . . . .
172	Ἑλληνικὸν δίπλωμα «Κατεπάνω» τῆς Ἰταλίας . . . . .
176	Νόμισμα τοῦ Βλαδμίρου . . . . .
177	Ὁ Σκληρὸς κατατροπώνει τοὺς Πέρσας . . . . .
178	Ὁ Σκληρὸς ὁδηγεῖται χειραγωγούμενος πρὸς τὸν βασιλέα . . . . .
185	

	Σελ.
Σπανιώτατον ἀργυροῦν νόμισμα τοῦ βασι- λέως Δαυὶδ τῆς Ἰβηρίας	186
Τσάρος βούλγαρος μετὰ τῆς οἰκογενείας του	188
Εἰκὼν ἐκ τοῦ περιφήμου Μηνολογίου τοῦ βασιλέως Βασιλείου Β'. Ὁ Μιχαὴλ κα- τανικὸν τοὺς δαίμονας	191
Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων ἀποθνήσκει ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν τυφλωθέντων στρατιω- τῶν του	194
Σφραγὶς Κωνσταντίνου Διογένης πρωτο- προέδρου, ἀνθυπάτου, πατριζίου καὶ «Κατεπάνω» τῆς Θεσσαλονίκης	196
Ἡ μάχη τῆς Σεταίνης. Οἱ Βούλγαροι φεύ- γουν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Βασιλείου	197
Τὸ φρούριον τῆς Ἀχρίδος	199
Χρυσὸν νόμισμα κοπὲν ὑπὸ Σέρμου ἢ Ζέρμου, τοῦ βουλγάρου ἡγεμόνος τοῦ Σιρμίου τοῦ δολοφονηθέντος ὑπὸ Κων- σταντίνου Διογένης	204
Ἐρεΐτια τῆς ἀρμενικῆς πόλεως Ἀνίου	205
Νόμισμα Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου	210
Ἐπιγραφή τῆς πύλης τῆς Σηλυμβρίας τοῦ μεγάλου τείχους τῆς Κων/πόλεως	211
Μολυβδόβουλλον Νικηφόρου πρωτοβεστι- αρίου Κωνσταντίνου τοῦ Η'.	212
Χρυσὸν νόμισμα Κωνσταντίνου Η'	212
Ὁ γάμος τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ	213
Ρωμανὸς Γ' Ἀργυρὸς	214
Νόμισμα Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ	215
Ὁ πνιγμὸς τοῦ Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ ἐν τῷ βαλανεῖω	216
Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγὼν	218
Μολυβδόβουλλον τοῦ εὐνούχου Ἰωάννου τοῦ ὀφθανοτρόφου	219
Σφραγὶς Γεωργίου Μανιάκη	220
Μολυβδόβουλλα α) προνοητοῦ τῆς Βουλ- γαρίας μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Β', β') Ἰωάννου Τριακονταφύλλου, γ') Κωνσταντίνου Διογένης, δ) ἕτερον τοῦ αὐτοῦ με- τὰ τοὺς τίτλους «ἀνθυπάτου, πατριζίου καὶ δουκὸς Βουλγαρίας»	223
Ὁ ἐν Ἐνετίᾳ λέων τοῦ Πειραιῶς	225
Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης	226
» » » » »	227
Μιχαὴλ ὁ Ε' ὁμιλεῖ πρὸς τὸ πλῆθος	229
Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος	231
Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ὡς εἰκονίζε- ται εἰς πλάκα ἐπὶ τοῦ στέμματος	233
Ἡ Ζωή, ὡς εἰκονίζεται εἰς πλάκα ἐπὶ τοῦ στέμματος Κωνσταντίνου τοῦ Μο- νομάχου	234
Ἡ Θεοδώρα, ὡς εἰκονίζεται εἰς πλάκα ἐπὶ τοῦ στέμματος Κωνσταντίνου τοῦ Μο- νομάχου	235
Γιαροσλάβ	236
Τρία νομίσματα Κωνσταντίνου τοῦ Μονο- μάχου	238
Ὁ Στέφανος Λειχούδης ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν	240
Πετσενέγοι	242
Ἡ Ζωή	245
Ἡ Θεοδώρα	246

	Σελ.
Μιχαὴλ Στρατιωτικὸς	247
Νόμισμα Μιχαὴλ Στρατιωτικοῦ	248
Νόμισμα Ἰσαακίου Κομνηνοῦ	249
Ἀνάγλυφον ἐκ τῆς παρὰ τὰς Ἀθήνας μονῆς Ἰωάννου τοῦ Κυρηναίου τῶν Φιλο- σόφων, κτισθείσης κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα	250
Εὐαγγέλιον τοῦ Ι' αἰῶνος	251
Ἡ κρύπτη τῆς ἐν Φωκίδι μονῆς Ἀγίου Λουκά, κτισθείσης περὶ τὸ 1000 μ. Χ.	255
Ἡ Παναγία τοῦ Ὁρχομενοῦ (Σκριποῦς) κτισθεῖσα τῷ 873 μ.Χ.	257
Ἡ παρὰ τὰς Ἀθήνας μονὴ τοῦ Δαφνί- ου κτισθεῖσα κατὰ τὸν πρῶτον τέταρ- τον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος	260
Ὁ Χριστὸς. Ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ πα- ριστώντος τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου	262
Ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου. Ψηφιδωτὸν ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου	264
Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἐν Ἀθήναις, κτισθεῖσα τὸν ΙΑ' αἰῶνα	266
Ἡ ἐκκλησία Παναγίας τῆς Γοργοεπηκό- ου (μικρὰς Μητροπόλεως) ἐν Ἀθήναις κτισθεῖσα τὸν ΙΑ' αἰῶνα	268
Ἁγιος Ἀθανάσιος ὁ Λαυριώτης, κτίτωρ τῆς Μονῆς τῆς Λαύρας ἐν Ἀγίῳ Ὁρει, σύγχρονος Νικηφόρου Φωκά	271
Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐν Ἀχρίδι τῆς Μακεδονίας ΙΑ' αἰῶνος	274
Ἡ Παναγία. Ἐκ τοῦ θαυμασίου βυζαν- τιακοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐν τῇ μητροπόλει Κιέβου τοῦ παριστάν- τος τὸν Εὐαγγελισμὸν	277
Εἰκὼν ἐκ τοῦ Λειτουργικοῦ Βασιλείου τοῦ Α', παριστάσα τὸ ὄραμα τοῦ Ἰε- ζεκιλ. Ἔργον τέχνης τοῦ Θ' αἰῶνος	279
Λειτουργικὸν τοῦ Ι' αἰῶνος. Εἰκὼν ἀλλη- γορικῇ παριστάσῃ τὴν Νύκτα καὶ τὴν Αὐγὴν συνοδευούσας τὸν προφήτην Ἠσαΐαν	280
Ὁ Πάπας Λέων Θ'.	282
Σταυροθήκη τοῦ Θ' αἰῶνος	286
Ψηφιδωτὸν παρὰ τὴν θύραν τοῦ ἐξωνάρ- θου τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου ἐν Ἀγίῳ Ὁρει	289
Ὁ Ἁγιος Γεώργιος (Ἐσμαγδωμένον χρυ- σοῦν ἐγκόλπιον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος)	290
Κερατίνη σάλπιγξ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος	291
Βυζαντινοὶ ἱππεῖς καταδιώκοντες ἔχθρους (Εἰκὼν ἐκ χειρογράφου τοῦ Ι' ἢ ΙΑ' αἰ- ῶνος)	295
Νόμισμα τῶν Ἀρμενίων βασιλέων, τύπου βυζαντιακοῦ	300
Ἀρμενικὴ ἐσμαγδωμένη εἰκὼν τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' αἰῶνος	301
Βυζαντιακὸν ἐλεφαντουργημα τοῦ Ι' αἰ- ῶνος, ἐφ' οὗ παρίστανται στρατιῶται φέροντες στολὰς βυζαντινῶν στρατιω- τῶν τῶν τότε χρόνων	306

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Διάγραμμα τοῦ τέμπλου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀ-

Χριστιανικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ εἰς χρι- στιανικὸν ναὸν κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μετα- τραπέντος Παρθενῶνος	Σελ.
Χειρόγραφον ὁμιλιῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμα- σκηνοῦ ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου εὐ- ρισκομένου ἐν Ἱεροσολύμοις	44
Αὐτόγραφον Νικήτα	48
Κιονόκρανον τοῦ Στ' αἰῶνος (Μονὴ τῆς Λαύρας ἐν Ἀγίῳ Ὄρει)	54
Ὁ θάνατος τοῦ Ἰσαὰκ (ἐλεφάντινον ἀνά- γλυφον IB' αἰῶνος)	61
Ὁ Ἀρτάβασδος ὡς βασιλεὺς (εἰκὼν ἐκ νομίσματος)	62
Κωνσταντῖνος Ε' (εἰκὼν ἐκ νομίσματος). Ἐπίσκοπος (εἰκὼν βυζαντινοῦ χειρογρά- φου).	64
Κιονόκρανον τοῦ Η' αἰῶνος ἐν Στάρα Ζαγορά τῆς Βουλγαρίας	69
Ἡ Μονὴ τῆς Λαύρας ἐν Ἀγίῳ Ὄρει	79
Μεταφορὰ ἁγίων λευφάνων (ἐλεφαντουρ- γικὴ Στ' ἐκ/δος)	81
Ἐρεΐτια ὑδροαγωγείου Οὐάλεντος	85
Βυζαντικὰ ἀνάγλυφα τοῦ Ζ' καὶ Η' αἰ- ῶνος ἐν Στάρα-Ζαγορά τῆς Βουλγα- ρίας	90
Σύμπλεγμα ἀνθέων καὶ καρπῶν ὑπὲρ τὸ "Ἅγιον Βῆμα τῆς Ἀγίας Σοφίας"	95
Διάζωμα καὶ κορωνίς τοῦ νάρθηκος τῆς Ἀγίας Σοφίας	99
Νόμισμα Εἰρήνης καὶ Κωνσταντίνου Στ' » τοῦ Κωνσταντίνου μόνου	104
Ὁ Παῦλος εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Δαμασκοῦ	105
Ὁ ἅγιος Δημήτριος καὶ προσκυνητῆς	110
Ἡ Ἐκατομυλιανή, ναὸς ἐν Πάρῳ τοῦ 700 μ. Χ.	113
Κάρολος ὁ Μέγας	114
Ὑπογραφή Καρόλου τοῦ Μεγάλου	119
Πανομοιότυπος σελὶς Εὐαγγελίου γρα- φέντος ὑπὸ βασιλείσης Μαρίας	125
Ἡ Εἰρήνῃ μόνῃ ἐπὶ νομίσματος	129
Ἐπιτραχήλιον τοῦ Θ' αἰῶνος	130
Νόμισμα τοῦ Ἀαρὸν-ἀλ-Ρασίδ	133
Νόμισμα Λέοντος Γ'	137
Βυζαντικὸν ἀνάγλυφον ἐν Δρενὸβῳ Βουλγαρίας	140
Ἀραβικὸν κράνος	143
Ἡ μονὴ τοῦ Στουδίου	151
Ὁ Πάπας Λέων Γ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ Μέγας πρὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου	152
Πήλινον ἔκτυπον ὁμοίωμα τοῦ Ἀγ. Ἀν- δρέου, Ε' αἰῶνος	156
Ὁ Κροῦμμος	159
Νόμισμα τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σταυρακίου	170
Νόμισμα τοῦ Σταυρακίου	173
	176
	177

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Νικηφόρου φερομένη πρὸς τὸν Κροῦμμον	Σελ.
Ἡ καθεδρικὴ ἐκκλησία τοῦ Ἀκουισ- γράνου	178
Εἰκὼν ἐκ Μεσημβρίας μετ' ἑλληνικὴν ἐπι- γραφήν	184
Σφραγὶς διευθυντοῦ τοῦ «Σκρινίου τῶν Βαββάρων» κλπ.	186
Βασιλεὺς κοιμώμενος κλπ.	189
Βυζαντινὴ αὐτοκράτειρα (Εἰκὼν παρι- στῶσα τὴν ἁγίαν Ἑλένην ἐνδεδυμέ- νην ὡς αἱ αὐτοκράτειραι τοῦ Θ' αἰῶ- νος)	193
Ἡ Χρυσὴ Πύλη τῆς Κ)πόλεως	196
Θωρακεῖον τῆς Φιάλης τῆς Μεγίστης τοῦ Ἀγίου Ὁρους	197
Μωσαϊκὰ Ἀγίου Δημητρίου Θεσφίνης	198
Νόμισμα Λέοντος Ε'	199
Σφραγίδες Κοιμερζίων	201
Ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Σεργίου καὶ Βάχχου ἐν Κωνσταντινουπόλει	205
Εἰκονοκλάται καταστρέφοντες ἱερὰν εἰ- κόνα	207
Ἡ σαρκοφάγος τῆς ἁγίας Θεοδώρας ἐν Ἀρτῇ	213
Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Θεοδώρας ἐν Ἀρτῇ Μιχαὴλ Β' (νόμισμα)	222
Τὸ παρὰ τὴν Προποντίδα τμήμα τοῦ μεγ. τείχους τῆς Κων)πόλεως	223
Λουδοβίκος Α' ὁ Εὐσεβὴς	225
Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Θεοφίλου	232
Σφραγὶς στρατηγοῦ θέματος Χερσῶνος	238
Σφραγὶς πρωτοδημάρχου τῶν φατριῶν	243
Βυζαντινοὶ ἱππεῖς προσβάλλοντες φρούρια Νόμισμα Θεοφίλου	247
Κόσμημα φατνώματος τόξων ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ	253
Μωσαϊκὸς ὀκτακέρατος σταυρὸς ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ	254
Χειροτονία ἐπισκόπου	266
Νόμισμα Μιχαὴλ Γ'	267
Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου	270
Ὁ πατριάρχης Φώτιος	277
Ὁ πάπας Νικόλαος Α' καὶ ὁ αὐτοκρά- τωρ Λουδοβίκος Β'	280
Λουθάριος Α'	285
Τὸ στέμμα τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Δύσεως, τὸ λεγόμενον Καρόλου τοῦ Μεγάλου	293
Ρωσικὰ τροχαντήρια	297
Δακτύλιος Βασιλείου Μακεδόνης ὡς παρα- κοιμωμένου	299
Ἡ σύζυγος τοῦ Βασιλείου Εὐδοκία μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς Λέοντος καὶ Ἀλεξάν- δρου	304
Βυζαντιακὸν ὕφασμα	306
	309
	311

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν μέσῳ τῆς ἀκολουθίας

αὐτοῦ . . . . .
Ἡ Θεοδώρα ἐν μέσῳ τῆς ἀκολουθίας

Σελ.

δ'

	Σελ.
τοῦ Χριστοῦ	62
Ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς στρατιώτης	64
Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπὶ ψηφιδωτῶν Ραβέννης	75
Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐν Ραβέννῃ ναοῦ τοῦ ἁγίου Βιταλίου	78
Ἱπποδρόμος Κ' πόλεως ἐπὶ ὑφάσματος	81
Τὸ αὐτοκρατορικὸν κάθισμα ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ	83
Ἀγωνίσματα ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ	86
Ἡ Θεοδώρα διευθύνει τὴν ἀντίστασιν κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «Νίκαια»	89
Ὁ κίων καὶ ὁ γιγάντειος ἀνδριάς τοῦ Ἰουστινιανοῦ	91
Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ Βελισάριος	93
Ἡ πολιορκία τῆς Ρώμης ὑπὸ Οὐισιγότθων	99
Μετάλλιον κοπὲν ἐπὶ τῇ ἀνακτῇ τῆς Ἀφρικτῆς	102
Ἡ Ἁγία Σοφία (ἐξωτερικὴ ἀποψις)	122
Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγ. Σοφίας	127
Ἡ Β. Α. πλευρὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας	128
Μολυβδόβουλλον τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας	131
Εἰκὼν ἁγίου ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ	132
Βυζαντινοὶ οἰκοδόμοι	133
Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	136
Μωσαϊκὴ διακόσμησις τῶν ἐφῶν παραθύρων τῆς Ἀγίας Σοφίας	140
Κιονόκρανον τῆς Ἀγίας Σοφίας	141
Κοσμήματα κορωνίδος τῆς Ἀγίας Σοφίας	142
Πάπας Γρηγόριος ὁ Μέγας	144
Μαρμάρινον ἀνάγλυφον τοῦ Στ' αἰῶνος εὐρεθὲν παρὰ τὴν Σινώπην παριστάον τὸν Ἅγιον Πέτρον	147
Σφραγὶς πατριαρχοῦ Κ' πόλεως	150
Ψηφιδωτὴ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ	152
Νόμισμα Ἰουστίνου Β' καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Σοφίας	154
Εἰκὼν ἱεράρχου τοῦ νοτίου θυριδωτοῦ τοίχου τῆς Ἀγ. Σοφίας	154
Εἰκὼν ἱεράρχου τοῦ νοτίου θυριδωτοῦ τοίχου τῆς Ἀγίας Σοφίας	155
Ὁ περίφημος σταυρὸς τοῦ Ἰουστίνου Β' σταλεὶς εἰς Ρώμην καὶ εὐρισκόμενος ἐν Βατικανῷ	159
Χειρογράφον βασιλέως Μαυρικίου ἐπὶ παπύρου (600 μ. Χ.)	161
Νόμισμα Μαυρικίου	164
» Ὁρμισδα	169
Ὁ Φωκᾶς ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ	170
Ὁ αὐτοκράτωρ Φωκᾶς	171
Κιονόκρανον τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου	172
Ἐπιστέλλον κόσμημα βυζαντινοῦ χειρογράφου	173
Ἀργυροὺς δίσκους τῆς Στ' ἑκατονταετηρίδος	175
Λινοὺς χιτὼν τῆς Στ' ἑκατονταετηρίδος	178
Χοσρόης ἑφιππος	181
Νόμισμα Χοσρόου	182

	Σελ.
Ἄλωσις Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Περσῶν	183
Ὁ Ἡράκλειος	193
Κρυστάλλινον κύπελλον φέρον εἰκόνα τοῦ Χοσρόου	199
Νόμισμα Σιρόου	203
Μετάλλιον ἐπὶ ταῖς νίκαις τοῦ Ἡρακλείου	204
Ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ	207
Ἀραβικὴ εἰκὼν παριστώσα τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ θείου λόγου πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ	209
Νόμισμα τοῦ ἄραβος στρατηγοῦ Καλὲδ	218
Ψηφιδωτὸν τοῦ Στ' ἢ Ζ' αἰῶνος ἐν Ἀγ. Δημητρίῳ Θεσσαλονίκης	223
Ἐνώτιον τοῦ Στ' ἢ Ζ' αἰῶνος	227
Ἐπιστύλιον ἐκ Δαμασκοῦ	228
Νόμισμα τοῦ Κωνσταντοῦ	229
Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος	235
Μέγα τεῖχος Κων'πόλεως, ὁρῶμενον ἀπὸ Ἐπαυργίου	238
Τὸ παλάτιον τοῦ Ἐβδόμου	240
Ἀραβικὴ χειροβολίς ἐξ ὁπτῆς γῆς πληρουμένη ἐκρηκτικῆς ὕλης καὶ ἐκτοξευομένη	241
Πλοῖον μεταφέρειν ὕγρον πῦρ	242
Νόμισμα τοῦ Μωαμᾶ	244
Ἐσωτερικὸν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναοῦ Ἀγίου Δημητρίου πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1916	245
Ἀραβικὸς στρατὸς	259
Πιθανὴ ἐξωτερικὴ βάσις θόλου Ἀγίας Σοφίας	267
Χάλκινον νόμισμα Ἀβδαλμελίκ	268
Νόμισμα Ἰουστινιανοῦ Β'	270
Πύλη τῶν τευχῶν τῆς Νικαίας	273
Λέων ὁ Γ' καταστρέφει τὸν ἀραβικὸν στόλον	278
Κιονόκρανον τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναοῦ Ἀγ. Δημητρίου	281

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Διάζωμα ναοῦ τοῦ Ζ' αἰῶνος	5
Βασιλεὺς θηρεῖον λέοντας	6
Νορμανδικὸν πλοῖον εὐρεθὲν ἐν Σλέσβιχ	9
Βυζαντινὸν πορφυροβαφεὲς ὕφασμα	11
Ἡ Πεντηκοστὴ (μικρογραφία ἐν Εὐαγγελίῳ Στ' αἰῶνος)	20
Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου (ψηφιδωτὸν ἐν Παλέστρῳ)	27
Ψηφιδωτὸν τοῦ Η' αἰῶνος μετ' ἐπιγραφῆς ἐκ τῆς ἀριδὸς τῆς Ἀγίας Εὐφρόνης Κων'πόλεως	29
Κίονες καὶ ἐπιστύλιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Σεργίου ἐν Κων'πόλει	30
Λέων Γ' (εἰκὼν ἐκ νομίσματος)	33
Ψηφιδωτὸν τῶν κτιθῶν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐν Θ)νίκῃ	37
Χριστιανικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ εἰς χριστιανικὸν ναὸν κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μετατραπέντος Παρθενῶνος	42

	Σελ.		Σελ.
Παλλάς Ἀθηνᾶ—Νάρκισσος	56	τακόμβης	104
Τὰ ἐρείπια τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ὁ- λυμπίου Διὸς	88	Ὁ Κωνσταντῖνος χαράσσει τὰ ὅρια τῆς νέας πρωτεύουσας	136
Γραφικὸς διάκοσμος Παλμυριακῆς κα-		Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας	152

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Ἡ Μακεδονία κατὰ τὴν ἀνάορσιν καὶ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου	45
Ἡ ἐν Ἰσῶ μάχη	84
Τύρος	87
Βακτριανὴ καὶ Σογδιανὴ	106
Βορειοδυτικὴ Ἰνδία	108
Διανομὴ τῶν Σατραπειῶν	145
Τὰ ἐλληνικὰ κράτη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ	

Σελ.

Γ' π. Χ. αἰῶνος	226

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Χάρτης χαρακτηριστικὸς τῶν πλεονεκτη- μάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως	127

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Ἡ ἐν Γρανιῶ μάχη	68
Ἡ ἐν Γαγγαμήλοις μάχη	84
Χάρτης κράτους Μ. Ἀλεξάνδρου	132
» Αἰτωλικῆς ἢ Ἀχαϊκῆς Συμπολι-	

Σελ.

τείας	276

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Χάρτης τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν	248

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Τὸ λεγόμενον στέμμα Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου	δ'
Παραπετάσματα τῆς Ραβέννης (7' αἰῶνος) Μωσαϊκὸν Ἀγίας Σοφίας	ε'
Κιονόκρανον Ἀγίας Σοφίας	1
Τὸ μέγα Α. Μ. τεῖχος τῆς Κων/πόλεως. Ἡ λατορεία τῶν Μάγων	5 11
Ἐχίνος Θεοδοσιανοῦ κιονοκράνου	19
Σύλλινος σύνδεσμος κεντρικοῦ τόξου Ἀ- γίας Σοφίας	20
Νόμισμα Λέοντος Β' καὶ Ζήνωνος	22
» Ζήνωνος	23

Σελ.

Τεμάχιον ἄμβωνος τοῦ Ε' αἰῶνος ἐν Θεσ- σαλονίκῃ	25
Πανηγυρισμὸς αὐτοκράτορος	29
Ἡ Θεοτόκος	34
Τὸ ἐν Ραβέννῃ ἀνάκτορον τοῦ Θεοδορί- χου	40
Ὁ Ἀναστάσιος ἐπὶ νομίσματος	43
Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνακτοροῦ τῆς Ραβέν- νης	45
Τὸ μέγα Β. Α. τεῖχος τῆς Κων/πόλεως	47
Ἡ Βυζαντιακὴ τέχνη τοῦ Ε' αἰῶνος	51
» » » 5' αἰῶνος	57
Θεοδοσιανὸν κιονόκρανον	61
Αὐτοκράτωρ γονυπετῶν πρὸ τοῦ θρόνου	

	Σελ.
Ἀνάγλυφον τοῦ Δ' αἰῶνος παριστάνον τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ	85
Χριστιανικὴ τοιχογραφία ρωμαϊκῆς κατακόμβης	87
Ὁ ἀπόστολος Παῦλος κηρύσσων ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου	89
Χριστιανικὴ παράστασις ἑλλ. τέχνης ἐν κατακόμβῃ. Ὁρφεὺς, ἐπεισόδια Γραφῶν	92
Αἰθούσα τοῦ ἐν Λουκoteρία ἀνατόρου	94
Διοκλητιανὸς	98
Εἰδωλοκρατικὴ γελοιογραφία κ.τ.λ.	99
Προτομή Κωνσταντίνου	100
Μαξιμιανὸς	101
Κωνσταντῖος ὁ Χλωρός	102
Τὸ Λάβαρον	103
Σαρκοφάγος τῆς Κωνσταντίας, ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου	104
Νόμισμα Κωνσταντίνου	109
Λύχνοι χριστιανικοὶ	113
Χριστιανικὴ τοιχογραφία ἐν Ρώμῃ	114
Ἀγιογραφία κατακόμβης ρωμαϊκῆς	115
Αὐτόγραφοι ὑπογραφαὶ τῶν μετασχόντων τῆς ἐν Νίκαιᾳ Συνόδου πατέρων	118
Νόμισμα καίσαρος Κρίσπου	121
Ἡ Φαῦστα ἐπὶ νομίσματος	122
Ἡ Ἑλένη » »	123
Ἡ εὐρεσις τοῦ Σταυροῦ	124
Ὁ ἐν Κων/πόλει γίων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου	130
Κωνσταντῖνος καὶ Ἑλένη	135
Ἀθανάσιος ὁ Μέγας	138
Ἡ σαρκοφάγος τῆς Ἑλένης	143
Νόμισμα τῆς Κων/πόλεως	152
Μωσαϊκὸν Ε' αἰῶνος	153
Κωνσταντῖνος ἐπὶ χρυσοῦ μεταλλίου	154
Κωνσταντῖνος ἐπὶ χρυσοῦ μεταλλίου (τὸ ὀπισθότυπον αὐτοῦ).	155
Χρυσὸν μεταλλίον τοῦ Κωνσταντίνου	156
Ὁ Ἰουλιανὸς συζητῶν πρὸς χριστιανὸς θεολόγους	159
Νόμισμα τοῦ Ἰουλιανοῦ	166
Ἡ ἐν Δελφοῖς Κασταλία πηγὴ	168

	Σελ.
Ὁ Ἰουλιανὸς θύων τοῖς εἰδώλοις	173
Ἰουλιανὸς	175
Ὁ Ἰουλιανὸς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἑλένη	178
Πέρσης ἱππεὺς	181
Μετάλλιον τοῦ Οὐάλεντος	186
Οὐαλεντινιανὸς Α', Οὐάλης καὶ Οὐαλεντινιανὸς Β' ἐπὶ μεταλλίῳ	188
Νίκαι τοῦ Θεοδοσίου (ἀνάγλυφον)	189
Β' Οἰκουμένην Σύνδοδος	192
Βάσις τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ Κ/πόλεως	193
Εὐαγγελιστὴς ὡς καλλιγράφος	196
Ὁ ὁλὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καταστρέφων τὸ Σεράπειον	198
Ἀργυρὰ ἀσπίς κατασκευασθεῖσα ἐπὶ τῇ δεκαετηρίδι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου	201
Ὁ Ἀμβρόσιος ἐμποδίζων τὸν Θεοδοσίον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν	202
Εἰσβολὴ Οὐννων	204
Ὁ Στελίχων καὶ ἡ σύζυγός του	209
Τὸ ἐμπροσθότυπον χρυσοῦ μεταλλίου τοῦ Ὀνωρίου	214
Τὸ ὀπισθότυπον χρυσοῦ μεταλλίου τοῦ Ὀνωρίου	215
Ὁ Ὀνώριος φέρων τὰ ἐμβλήματα τῆς νίκης ἐν στολῇ στρατηγοῦ	219
Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	228
» » κηρύσσων	232
Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι	234
Χρυσὸν μεταλλίον Θεοδοσίου	238
Κυμάτιον (Ε' ἑκατονταετηρίδος μ. Χ.)	239
Εἰσβολὴ τοῦ Ἀττίλα	248
Ὁ Μαρκιανὸς φερόμενος ἐπὶ τῶν ἀσπίδων τοῦ στρατοῦ ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ	251
Νόμισμα τοῦ Λέοντος Α'	254
Κίων Μαρκιανοῦ ἐν Κων/πόλει	257
Μαυσωλεῖον τοῦ Θεοδορίου ἐν Ραβέννῃ	261
Κιονόκρανον τῆς ἐν Θεσ/νίκῃ ἐκκλησίας τοῦ Ἀγ. Δημητρίου	266

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Ὁ Δημοσθένης ἀγορεύων	δ'
Μακεδονικὴ φάλαγξ	4
Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους	20
Κεφαλὴ Ἑφῆβου Ἀντικυθέρων	36
Ὁ γάμος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Σούσις	100
Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου	116
Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης	164
Λαοκόων	180
Ὁ Ἀτταλὸς νικηφόρος προσφέρει θυσίαν τῇ Ἀθηνᾷ	196
Ἡ Ἀκρόπολις τῆς Περγάμου	212

	Σελ.
Κεφαλὴ Ἑρμοῦ Ἀνδρῶν	228
Ἡ σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	244
Ἀναπαράστασις τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου	260
Ἡ ἀρχαία Κορίνθος (ἀναπαράστασις)	292
Ἄλωσις Κορίνθου ὑπὸ Μομμίου	308

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Οἱ πρόκριτοι Ἀχαιοὶ μεταφέρονται εἰς Ρώμην	8
Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Ἀδριανοῦ	40

	Σελ.
δαίου	140
Σέλευκος	143
Νόμισμα τοῦ Ἀριαράθου	154
» τῶν Αἰτωλῶν	157
Διπλοῦς στατήρ κοπεῖς ἐν Ταρσῷ ὑπὸ Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου	158
Φωκίων	167
Ἡ Ὀλυμπιάς ἐπὶ μεταγενεστέρου νομί- σματος	168
Χάλκινον νόμισμα φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Κασσάνδρου	169
Μάχιμος ἐλέφας	174
Ἡ ἐξέδρα τῶν ἀνακτόρων Περσεπό- λεως	176
Δημήτριος ὁ Ἀντιγόνου	183
Νόμισμα τοῦ Ἀγαθοκλέους	184
Μένανδρος	187
Ἀντίγονος καὶ Δημήτριος βασιλεῖς (νο- μίσματα)	195
Πτολεμαῖος, Λυσίμαχος, Κάσσανδρος, Σέλευκος βασιλεῖς (νομίσματα)	197
Ὁ περιφημὸς ναυτικὸς κώδιξ τῆς Ρόδου	200
Κροισφόρος	203
Νόμισμα Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου	210
Ἡ πόλις τῆς Μεσσηνίας ὡς εἶχε τὸ πάλαι Μεσσηνίας δυτικὰ τεῖχη	214
Νόμισμα Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ	215
Γαλάτης πληρόμενος	218
Διαδουμένος	222
Ζωφόρος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐν Περγάμῳ Πύργος	223
Ναὸς ἐν Ἐγέσῃ	225
Θάνατος Ἀρχιμήδους	228
Ὁ τάφος τοῦ Ἀρχιμήδους	232
Προυσίας Α'	234
Φαργάνης Α'	235
Νόμισμα Λαοδιζεῖας—Συννάδων	236
Γαλάτης πληρωμένος	237
Γαλάτης φονεύσας τὴν σύζυγόν του καὶ αὐτοκτονῶν διὰ ν' ἀποφυγῇ τὴν αἰχμα- λωσίαν	239
Ἐρείπια τοῦ μεγάλου ναοῦ ἐν Ἡλιου- πόλει Συρίας	240
Νόμισμα Σελεύκου Α'	241
Εὐκρατίδας, βασιλεὺς τῆς Βακτριανῆς (νόμισμα)	242
Νόμισμα Πτολεμαίου Β'	246
Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη ἐπὶ λίθου Ἄγαλμα τῆς Ἰσιδος, ἑλλ. τέχνης	248
Τεμάχια πατύρου τοῦ Σερατείου, περιέ- χοντος 44 στίχους Εὐριπίδου	250
Ἡλιακὸν ὁρολόγιον κατασκευασθὲν ὑπὸ Θεμισταγόρου κ.τ.λ.	255
Νομίσματα Κυπριακὰ κοπέντα ἐπὶ Πτο- λεμαίων	261
Νομίσματα Πύργου	262
Ὁ Δημήτριος ἐπὶ νομίσματος	264
Νομίσματα τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας Κλεομένης Γ' ὁ Λεωνίδου	265
Φίλιππος ὁ Ἀντιγόνου, βασιλεὺς τῆς Μα- κεδονίας	267
Ἡ σφαγὴ τῶν Νιοβιδῶν	287
Νόμισμα Ἀντιόχου Γ'	290
Πτολεμαῖος Δ' καὶ Ε' (νόμισμα)	292
Ἄγαλμα παριστάνον τὴν Βιθυνίαν ὑπό-	293

	Σελ.
δουλον εἰς Ρωμαίους	294
Εὐμένης Β'	294
Τίτος Κοϊντίος Φλαμίνιος	295
Νομίσματα Γενθίου	298
Ὁ Περσεὺς ἐπὶ νομίσματος.—Ὁ Περ- σεὺς καὶ τὰ τέκνα του (μετάλλιον)	299
Προυσίας Β' (νόμισμα)	300
Καταστροφή τῆς Κορίνθου ὑπὸ Μομμίου	302
Λεγόμενον ἀνάγλυφον Πολυβίου	305
Σίμων Μακκαβαῖος, ἀρχιερεὺς	308
Ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἱερουσαλήμ	309
Νόμισμα Δημητρίου Α' βασιλέως τῆς Συρίας	311
Νικομήδης Β' καὶ Νικομήδης Γ' (νομί- σματα)	312
Κρατὴρ ἐξ Εὐπατορίας, ἑλλ. πόλεως τοῦ Βοσπόρου, ἐποχῆς Μιθριδάτου	313
Ἐλπίς (ἐγγράρακτος λίθος)	316

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Ὁ ἐν Φιγαλείᾳ ναὸς τοῦ Ἐπιζουρίου Ἀπόλλωνος	5
Ρωμαϊκαὶ νῆες	7
Νόμισμα Μιθριδάτου	10
Δακτυλιόλιθος παριστάνων τὸν Μιθρι- δάτην	13
Σύλλας	16
Ἐρείπια τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκληπείου Ἀνάγλυφον τῶν Ἀθηναίων παριστάνον τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν κόρην του Υγίαν κλπ.	23
Μᾶρκος Ἀντώνιος	24
Ἰούλιος Καῖσαρ	25
Κλεοπάτρα	26
Ὁκταῖος Αὐγουστος	27
Τιβέριος	29
Ὁ Νέρων νικητὴς εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς ἀγῶνας	34
Νόμισμα ἀναμνηστικὸν τῆς ἀνὰ τὴν Ἑλ- λάδα περιουσίας τοῦ Νέρονος	38
Οὐεσπασιανὸς	39
Ἀδριανὸς	40
Τραϊανὸς	46
Μνημεῖον Φιλοπάππου ἐν Ἀθήναις	49
Ἀγορὰ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις	50
Ἡ Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις	51
Ἐπίγραμμα ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἀδρια- νοῦ εἰς τὰ Ἑλευσίνια	52
Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς	54
Θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἐν Ἀθή- ναις	55
Νόμισμα ἀναμνηστικὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι πε- ριουσίας τοῦ Ἀδριανοῦ	56
Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἐρωτος τοῦ Πραξιτέλους	58
Ὁ Γαλιηνὸς (χαλκοὺν μετάλλιον)	61
Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐαλεριανὸς πρὸ τοῦ βα- σιλέως Σαπῶρ	72
Ἡ Ζηνοβία (νόμισμα)	81
Πύλη τῶν ἀνακτόρων Ζηνοβίας	82
Σαρχοφάγος τῶν ρωμαϊκῶν Πατρῶν	83
Ἀψὶς Μ. Κωνσταντινίου ἐν Ρώμῃ	84

	Σελ.		Σελ.
Ἑλλ. ἀποικίαι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος		τητα	234
καὶ τῆς Σικελίας	123	Πύλος καὶ Σφακτηρία	247
Ὁ Κόσμος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον	132	Τὸ κράτος τοῦ Διονυσίου	348
Αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεὺς καὶ τὰ μακρὰ		Τοπογραφικὸς πῖναξ τῶν ἀρχαίων Θη-	
τείχη	161	βῶν	352
Κάτοψις Παρθενῶνος	183	Τοπ. χάρτης τῆς ἐν Δελφείοις μάχης	365
Γλυπτὸς διάκοσμος Παρθενῶνος	184	Ἀριανὰ, Σημιτιζαὶ καὶ Χαμιτιζαὶ γλῶσ-	
Χάρτης τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν ἀρχαί-		σαι	412

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Σχέδιον ἀνακτόρου Κνωσοῦ	λς'
Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸ 433 π. Χ.	96

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Χάρτης τῶν κρατῶν Ἀθηνῶν καὶ Σπάρ-	
της κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ Πελοποννη-	
σιακοῦ πολέμου	208
Χάρτης τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου	320
Χάρτης πορείας τῶν Μυρρίων	336
Μάχη ἐν Μαντινείᾳ	384

ΤΟΜΟΣ Β'

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Ὁ Ἀλέξανδρος ὁρμῇ κατὰ τοῦ Δαρείου	δ'
Ἀλέξανδρος	17
Ἀρματοδρομία	1
Νομίσματα τῶν πρὸ Φιλίππου βασιλέων	
τῆς Μακεδονίας. Ἀλέξανδρου Α',	
Περδίκκα Β', Ἀρχελαίου καὶ Ἀε-	
ρόπου	4
Νομίσματα τῶν πρὸ Φιλίππου βασιλέων	
τῆς Μακεδονίας, Πανσάνιου, Ἀμύν-	
τα Β', Περδίκκα Γ'—Νόμισμα Ἀμφι-	
πολιτῶν	5
Φίλιππος	14
Κανσία	16
Μακεδὼν ὀπλίτης	17
Ἀριστοτέλης	22
Ἐρεμία τῆς Σπάρτης	24
Κεφαλὴ τοῦ ἐν τῷ Βατικανῷ ἀγάλματος	
τοῦ Δημοσθένους	33
Ὁλνμυτιὰς (χρυσὸν μετάλλιον Γ' π. Χ.	
αἰῶνος)	40
Νόμισμα Φιλίππου	49
Ἀνάγλυφον ἐκ τῆς σαρκοφάγου τοῦ Ἀλε-	
ξάνδρου	51
Ἀλέξανδρος μελέμφιος	52
Ἀλέξανδρος εἰς νεανίαν ἡλικίαν	55

Σελ.

Νομίσματα τῶν Κελτῶν	56
» χρυσᾷ Ἀλεξάνδρου	58
Ἀλέξανδρος καὶ Διογένης	61
Ὁ Ἀλέξανδρος (μεγέθυνσις νομίσματος)	63
Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς	64
Ἀλέξανδρος (ἐξ ἀγάλματος εὐρεθέντος	
ἐν Μαγνησίᾳ)	68
Νόμισμα σατραπῶν Σπιθριδάτου με ἐπι-	
γραφὴν ἐλληνιστὴν	71
Ἀργυροὺν τετραδράχμιον Ἀλεξάνδρου	75
Νόμισμα τῆς Ἐφέσου κοπέν ἐπὶ Ἀλεξάν-	
δρου	76
Ἡ Ἀφροδίτη τῶν Τράλλεων	77
Νόμισμα τῆς Τρωσοῦ	80
» τῆς Μαλλοῦ	81
» τῆς Γάζης	89
Ζεὺς Ἀμμων	91
Σαρδόνις ἐγγράμματος	92
Ἀνάγλυφον παριστῶν τὴν ἐν Γαργαμύ-	
λοις μάχην	100
Ἀρμαϊζὸν νόμισμα τοῦ Ἀλεξάνδρου	111
Ἀλέξανδρος θνήσκων	114
Νόμισμα κοπέν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὸν	
θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	130
Ὁ περιπλοκὸς μαϊάνδρος τῶν τοιχογρα-	
φιῶν.	137
Χάλκινα νομίσματα τοῦ Φιλίππου Ἀρρι-	

	Σελ.		Σελ.
λέως	411	θρος.	444
Νόμισμα ἐξ ἡλέκτρον τοῦ λυδίου Γύγου	428	Κυπριακὸν νόμισμα	445
Φοινικισκὸν νόμισμα τῆς Κύπρου	431	Ἡ νίκη τοῦ Ραμέσεως Γ' κατὰ Δαναῶν	
Ἀργυροῦν νόμισμα τῆς Κρητικῆς Γόρτυ-		κλπ.	454
νος	436	Φοινικισκὸν ὀβελισκὸν ἀγγεῖον	462
Ἀρχαιοτάτον ἀγγεῖον εὐρεθὲν ἐν Θήρῃ.	439	Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποτυφλοῖ τὸν Πολύφημον	463
Ἀστάρτη	441	Ἀλφάβητος αἰγυπτιακός, φοινικισκός καὶ	
«Γύλαμις ὁ Βαβυλώνιος Ἡρακλῆς»	443	ἑλληνισκός	468
Ὁ Ἡρακλῆς ἀπάγων τοὺς βόας τοῦ		Κυπριακῇ ἐπιγραφῇ	470
Γηγυρόνου καὶ ὁ τριζέφαλος κύων Ὀρ-		Παιδίων καὶ λαγῶς (ἀγγεῖον)	475

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	
	Σελ.		Σελ.
Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος	ιβ'	Ἡ Ἀρτεμις τῆς Ἐφέσου	δ'
Διάδρομος τῶν ταμείων τῆς Κνωσοῦ	ξη'	Ἀναπαράστασις τῆς Ὀλυμπίας	64
Προμηθεὺς ζωογονῶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ ποιη-		Τὰ προπύλαια τοῦ ναοῦ τῆς Ἐλευσίως	80
θὲν ὁμοίωμα ἀνθρώπου	ρπ'	Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Παρθενῶνος (ἀνα-	
Πρόδρομος τῆς Θέμιδος τῇ νύφ' αὐτῆς		παράστασις)	96
Προμηθεὺς	16	Β. Δ. πλευρὰ τοῦ Παρθενῶνος (ἐν Ἀθή-	
Ἡ Ἀνδρομάχη αἰχμάλωτος	32	νας	128
Ὁ Ὀλυμπος	48	Ὁ ἐν Σουνίῳ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος	144
Ἀφροδίτη—Ψυχὴ	64	Ὁ Πειραιεὺς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα	160
Ἀφροδίτη καλλιπυγος—Νηρηΐς ἐπὶ θα-		Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν	
λασίου τέρατος	80	ἀρχαιότητα	176
Ἀφροδίτη τῆς Μήλου	112	Κεφαλὴ ἀγαλματίου Ἀθηνᾶς παρθένου	192
Ὁ Ἀπόλλων τοῦ Belvédère	128	Ἡ ἀγορὰ ἐν Ἀθήναις (ἀναπαράστασις)	224
Ἄσπης ἀναπαυόμενος	144	Σελίς IV παπύρου τοῦ Βοστανικοῦ Μου-	
Ἡ Πύλη τῶν Λεόντων ἐν Μυζήναις	160	σεῖου περιέχοντος τὴν Ἀριστοτέλους	
Μυκηναϊκὴ τέχνη (ἀγγεῖα, ξίφη κ.λ.π.)	169	Πολιτεῖαν Ἀθηναίων	272
Ἀγῶνες δρόμου ἐν Ὀλυμπίᾳ	176	Ἡ ναυμαχία ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς	288
Ὁ Διαγόρας θριαμβευτικῶς φερόμενος ὑ-		θάλαττα! θάλαττα! (Οἱ στρατιῶται τοῦ	
πὸ τῶν υἱῶν του	192	Ξενοφῶντος βλέποντες τὸν Πόντον.)	304
Ὁ Σόλων δοκίμῳ τοὺς Ἀθηναίους	224	Τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος	352
Ὁ Σόλων παρὰ τῷ Κροίσῳ	256	Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐν τῇ μάχῃ	
Θέατρον Διονύσου (ἐν Ἀθήναις)	272	τῆς Μαντινείας	368
Τὸ θέατρον τῆς Ἑλλην. πόλεως Ταυρο-		Ὁ Δισοβόλος τοῦ Μύρωνος	416
μενίου ἐν Σικελίᾳ	288		
Ἡ Ἑλλ. ἀποικία Μασσαλίας 900 π. Χ.	304		

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		Σελ.	
	Σελ.		Σελ.
Ἡ προέλευσις καὶ ἡ κατανομή τῶν Ἑλλη-		Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Μαραθῶν	
νικῶν φυλῶν	7	μάχης	35
Αἱ Φοινικικαὶ ἀποικίαι	113	Τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου καὶ	
		Ξέρξου	51
		Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐκστρατείας	
		τοῦ Δαρείου, τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δά-	
		τιδος καὶ Ἀρταφέρνηος καὶ τῆς τοῦ	
		Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος	59
		Τοπογραφικὸς χάρτης τῶν ἐν Θερμοπύ-	
		λαις μαχῶν	75
		Τοπ. χάρτης τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας	95
		» » » Πλαταιαῖς μάχης	112
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ			
	Σελ.		
Κράτη Λυδῶν, Μήδων καὶ Βαβυλωνίων	2		

	Σελ.
Ἀναπαράστασις τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς	176
Γονία θησαυροῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ	178
Χρυσοὺν νόμισμα τῶν Πισατῶν	179
Παγκρατιασταὶ	179
Ὁ Πέλοψ ἀπάγων τὴν Ἱπποδάμειαν	181
Λυκοῦργος	182
Ὁ Λυκοῦργος ἐπὶ νομίσματος	183
Νόμισμα Σπάρτης (Γερόντων)	185
» » (Ἐφόρων)	186
Νομίσματα Σπαρτιατῶν	187
Ἐφηβοὶ γυμναζόμενοι	190
» »	191
Σπαρτιατικὴ τέχνη	196
Νομίσματα Κυθηρίων—Ἠλειων	198
Παναρχαδικὴ δραχμὴ	203
Νομίσματα Ἀρχαδικῶν πόλεων Φενεοῦ, Μαντινείας, Τεγέας	203
Λάρισα Ἀργους	204
Δίδραχμον Ἀργους	205
Χρυσοὺν νόμισμα Σικυωνίων	207
Παλαιότατον νόμισμα τῆς Κορίνθου	210
Ἀργυροὺν νόμισμα τῶν Μεγάρων	214
Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἔχει σήμερον	215
Ἀθηναϊκὸν νόμισμα φέρον ἐκτὸς τῆς γλαυκῆς καὶ τέττιγα, σύμβολον τοῦ Κέρκροτος καὶ τῶν αὐτοχθόνων	217
Ἀθηνᾶ καὶ Ἀθηναϊκὸς λαὸς προσωποποιούμενος	226
Σόλων—Σόλων ἐπὶ νομίσματος	227
Ὁ Ἄρειος Πάγος	230
Αἱ Μοῦσαι	236
Πίναξ τῶν κυριωτέρων Ἀθηναϊκῶν νομισμάτων τοῦ Ε' καὶ Στ' αἰῶνος	240
Πίναξ τῶν κυριωτέρων Ἀθηναϊκῶν νομισμάτων τοῦ Ε' καὶ Στ' αἰῶνος	243
Ἀριέρωμα Πεισιστράτου ἀνακαλυφθὲν τῇ 1877 ἐπὶ δεξιᾷ ὁθῆς Ἰλισοῦ	270
Ναὸς Ὀλυμπίου Διὸς (ἐν Ἀθήναις)	271
Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων	273
Ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων	277
» »	278
Ἀμφορεὺς Κλαζομένιος Στ' ἑκατοντ. π. Χ.	285
Ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος ἐν Ποσειδονίᾳ τῆς Μ. Ἑλλάδος	286
Νόμισμα Πανευβοϊκῶν	287
Νομίσματα Εὐβοϊκῶν πόλεων Ἐρετρίας, Χαλκίδος καὶ Καρύστου	287
Νόμισμα Νάξου	288
Ἡ ἐν Δήλῳ στοὰ τῶν λεόντων—Νόμισμα Σάμου	289
Σφαριτικὸν τετραδραχμον Λέσβου	290
Νομίσματα Ἐφέσου, Φωκαίας, Σμύρνης	291
Νόμισμα Τέω	293
Δίδραχμον τῶν Ἀβδήρων. — Δραχμὴ τῆς Μασσαλίας	294
Νομίσματα Κνωσοῦ, Γόρτυνος καὶ Κυδωνίας	295
Νομίσματα Κυρήνης	296
Ἀρχεσίλαος ὁ Δ', τελευταῖος βασιλεὺς Κυρήνης	297
Νομίσματα Συκελιῶν πόλεων Νάξου, Συρακουσῶν, Καμαρίνης καὶ Κατάνης	299
Ναὸς Ποσειδῶνος ἐν Ποσειδονίᾳ	300

	Σελ.
ΒΔ. πλευρὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος ἐν Ποσειδονίᾳ	301
Νομίσματα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (Ρηγίου, Κύμης, Τάραντος, Μεταποντίου, Θουρίου καὶ Κρότωνος)	302
Νόμισμα Συβάρεως	303
Νόμισμα Μασσαλίας	305
Νομίσματα Ἀκάνθου, Ἀπολλωνίας	307
Νόμισμα Βυζαντίου	310
Νομίσματα Τραπεζοῦντος, Σινώπης	311
Νομίσματα Παντικαπαίου	312
Κοσμήματα εὐρεθέντα ἐν Ὀλβίᾳ	313
Ἀργυροὺν ἀγγεῖον ἐξ ἑλλ. ἀποικίας τῆς νοτίου Γαλλίας εὐρεθὲν ἐν Ἀλεσίᾳ τῆς κεντρικῆς Γαλλίας	315
Ὁ ἐν Ἀθήναις Κεραμεικὸς	316

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Νομίσματα Σάμου, Χίου, Μιλήτου, Πριήνης καὶ Λέσβου	1
Ὁ τάφος τοῦ Κύρου παρὰ τὰς Πασαργάδας	5
Διπλοὺς Δαρεικὸς	6
Σκύθαι ἐπὶ ἑλλην. ἀγγεῖον ἐξ ἡλέκτρον	10
Νόμισμα Σιγείου	13
Ὁρομάσδης ὁ θεὸς τῶν Περσῶν	15
Κυλινδρικὴ σφραγὶς τοῦ Δαρείου	17
Ὁ Δαρεῖος ἐπὶ περσικοῦ ἀναγλύφου	21
Τύποι ἑλληνικῶν ἀγγείων	22
Ἀρχαιοτάτον νόμισμα Αἰγινήτων	25
Ὁ ναὸς τῆς Ἀφαίας ἐν Αἰγίνῃ	26
Ὁ Δαρεῖος ἐπὶ τοῦ θρόνου τού	27
Μιλτιάδης	29
Ἀθηναῖος ὀπλίτης, ὁ κοινῶς λεγόμενος Μαραθωνομάχος	38
Ὁ τύμβος τῶν Μαραθωνομάχων	46
Φοινικικὴ πεντηκόντορος	56
Πέρσαι αἰχμοφόροι	62
Μέρος ἀθηναϊκῆς τριήρους	65
Ἑλλήν πελταστής	69
Ἑλληνικοὶ θώρακες	72
Θεμιστοκλῆς	81
Νομίσματα Πλαταιῶν—Θεσπιῶν	83
Νόμισμα Ἀλεξάνδρου Α' βασιλέως τῆς Μακεδονίας	86
Ἐρεπία τοῦ τάφου τοῦ Λεωνίδου παρὰ τὴν Σπάρτην	87
Νόμισμα Σαλαμῖνος	89
Περσικὴ τριήρης ἐπιπερσικοῦ νομίσματος	94
Φοινικικὴ τριήρης ἐπὶ φοινικικοῦ νομίσματος τῆς ἐποχῆς τοῦ Ξέρξου	97
Ἀθηναϊκά νομίσματα πρὸς τιμὴν τοῦ Θεμιστοκλέους	99
Προπύλαια τῶν ἐν Περσεπόλει ἀνακτόρων τοῦ Ξέρξου	100
Νόμισμα Ἀνδρου	101
Ὁ ἐν Δελφοῖς θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων	102
Περσικά νομίσματα	106
Πέρσης ἱππεὺς θωρακοφόρος	108
Νόμισμα Ἀλεξάνδρου Α' τῆς Μακεδονίας	109
Τεγεάτης ὀπλίτης	114

Σελ.		Σελ.
19	Ἄρπυια	81
20	Ἡ Μήδεια πρὸ τῆς σφαγῆς τῶν τέκνων	82
21	Οἰδίπους καὶ Σφιγξ	83
22	Ὁ Ἀμφιάραος ἀποχαιρετῶν τὴν οἰκογένειάν του	84
23	Μίνως καὶ Πασιφάη κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Μινωταύρου	86
24	Ὁ Γανυμήδης καὶ ὁ ἀέτωρ τοῦ Διὸς	89
25	Ἡ Ἀφροδίτη παραπεῖθει τὴν Ἑλένην	90
25	Μίνως (νόμισμα Γόρτυνος)	91
26	Ὁδυσσεὺς (νόμισμα Ἰθάκης)	93
27	Ἡ πολιορκία τοῦ Ἰλίου	94
28	Ἡ ἀπαγωγή τῆς Βρισηίδος	100
29	Ὁ Ἀντίλοχος ἀγγέλλει εἰς τὸν Ἀχιλλεῦα τὸν θάνατον τοῦ Πατρόκλου	103
29	Ὁ Αἴας μονομαχεῖ πρὸς τὸν Ἔκτορα	107
30	Μονομαχία Ἀχιλλέως καὶ Ἐκτορος	109
31	Ὁ Πριάμος φέρων δῶρα προσέρχεται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἐκτορος	116
32	Ὁ ἀγὼν περὶ τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀχιλλέως	117
32	Ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἐπαίτης εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἴλιον	121
33	Ὁ θάνατος τοῦ Πριάμου καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῆς Κασσάνδρας	122
34	Ἰλίου πέρσις	123
35	Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ κύνων αὐτοῦ Ἄργος	124
37	Σύνδοξ τῶν θεῶν ἐν Ἐλευσίῃ	125
38	Καθαρισμὸς μυομένου εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια	126
39	Μῦθις εἰς τὰ Βακχικὰ μυστήρια	128
41	Ὁ Θάνατος καὶ ὁ ὕπνος θάπτοντες πολέμιστον	129
44	Ὁ Ἐκτορ ἀποχαιρετῶν τὴν Ἀνδρομάχην, ὁ Πάρις καὶ ἡ Ἑλένη	130
48	Ὁ Φοῖβος καὶ ἡ Ἑλλή φεύγουν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Νεφέλης	131
51	Ἡ Σκύλλα ἀρπάζει σύντροφον τοῦ Ὀδυσσεὺς	132
52	Ἡ Ἀθηνᾶ συμβουλευούσα τὸν Κάδμον	134
57	Ἀζοπολις τῆς Τίρυνθος	135
58	Στοιὰ τῆς Τίρυνθος	136
60	Ἀττικὸν κύπελλον τῆς Στ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ.	137
61	Σαρκοφάγος ἐκ Κλαζομενῶν τῆς Στ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ.	138
63	Ὁμηρος	139
64	Ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ὀμήρου	141
65	Δωδεκάθεον	143
66	Ζεὺς	144
67	Ὁ Ζεὺς προστατεύει διὰ τοῦ ὕετοῦ τὴν Ἀλκμήνην	145
70	Ὁ Ἀπόλλων προστατεύει τὸν Ὀρέστην προσφέρων χοιριδίον ὡς ἐξιλαστήριον θῆμα πρὸς τὰς Ἐρινύδας, ἐνῶ ἡ Κλυταιμνήστρα ἀφωπνίζει αὐτὰς κ.τ.λ.	146
71	Ψυχοστασία	149
73	Ὁ Χάρων καὶ ὁ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς	151
74	Σκηνὴ θυσίας	153
75	Ἀνδροποθυσία. Ὁ Ἀχιλλεὺς σφάζει Τρωὰς ἐπὶ τῆς πυρᾶς τοῦ Πατρόκλου	154
79	Ὁ Ὀδυσσεὺς ναυτηγός	157
	Ὁ Ὀδυσσεὺς κλείων τὸ στόμα τῆς ἀγνωρισάσης αὐτὸν τροφῆς Εὐρυκλείας	165
	ἵνα μὴ ἀποκαλυφθῇ κ.τ.λ. Εὐμαιος	166
	Ἡ Ναυσικάα πλύνουσα βλέπει τὸν Ὀδυσσεῦα	167
	Ὁμιλητὴς Μυκηναϊκῆς ἀγορᾶς	168
	Ἀγαμέμνων, Νέστορ καὶ Θερσίτης	169
	Θέμις καὶ Αἰγέυς	171
	Ὁ περὶ φόνου νόμος τοῦ Δράκοντος	172
	Συνθήκη συμμαχίας Ἡλείων καὶ ἀγνώστου λαοῦ	173
	Πηνελόπη	175
	Γαμήλιος πομπή	176
	Ὁ Τηλέμαχος λαμβάνων δῶρα παρὰ τοῦ Νέστορος	177
	Ὁ Ἄδης	178
	Ὁ Ἥλιος ἐπὶ τοῦ δίφρου του κ.τ.λ.	179
	Ὁ Ἄτλας φέρων τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων πρὸς τὸν Ἡρακλέα βασιτάζοντα τὸν Κόσμον	180
	Οἱ Μῆνες	181
	Κύπελλον Φοινικικὸν κλπ.	182
	Θήρα ταύρων	183
	Νομίσματα Αἰνιάνων-Υπατέων Αἰνιάνων	184
	Νομίσματα Φερῶν, Φαρσάλων, Σκοτούσης Λαρίσης	185
	Νομίσματα Κρανῶνος, Ἀτρακος, Τριζικής καὶ Ἡρακλείας	186
	Νομίσματα Πανθεσσαλικά	187
	Νομίσματα Δελφικῆς Ἀμφικτυονίας	188
	Τρημιώβολον Περγαίων	189
	Νόμισμα Ὀπουντίων Λοκρῶν	190
	Νομίσματα Ἀμφίσσης Φωκείων	191
	Θυσία	192
	Ὁ ἐν Δελφοῖς ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος	193
	Τὸ θέατρον τῶν Δελφῶν	194
	Ἡ ἐν Δελφοῖς Σφιγξ τῆς Νάξου	195
	Νομίσματα Δελφῶν	196
	» Παιμβοιωτικά	197
	» Θηβῶν	198
	» Ὀρχομενοῦ	199
	» Βοιωτικῶν πόλεων Ἀλιάρτου, Τανάγρας, Θεσπιῶν	200
	Νόμισμα Πλαταιῶν	201
	Ὁ Ἀχελῷος προσωποποιούμενος ἐπὶ νομίσματος	202
	Ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς Καλυδῶνος	203
	Νομίσματα Μολοσσῶν	204
	Νόμισμα Ἀθαμάνων	205
	Πανηπειρωτικά νομίσματα—Νόμισμα Ἀλεξάνδρου Α'	206
	Ὁ Ἀκροκόρινθος καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος	207
	Ζεὺς καὶ Ἀθηνᾶ ἐπὶ νομίσματος	208
	Ἀγὼν δρόμου	209
	Δωριεὺς ὀπλίτης	210
	Οἱ Διόσκουροι καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν Τινδάρως καὶ Λήδα	211
	Νομίσματα Μεσσηνίων	212
	Νομίσματα Λακεδαιμονίων	213
	Νόμισμα Ἀργείων	214
	Νόμισμα Σικανίων	215
	Ἀναπαράστασις τριήρους	216
	Τὸ νόμισμα τοῦ Φειδῶνος	217
	Ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ παλαίστρα	218
	Ἡ Ἄλτις τῆς Ὀλυμπίας (ἀναπαράστασις)	219
	Ἀρματοδρομία	220

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝΤΟΣ & ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΧΑΡΤΩΝ & ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.		Σελ.
Ἀνατολικὸν αἶτωμα ναοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἀγὼν Πέλοπος πρὸς Οἰνόμαον.	ε΄	Τοιχογραφία ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι τῆς Κρήτης (Γαλῆ καὶ πτηνόν).	ρζ΄
Ζωφόρος ἐκ Παλαιοκάστρου Σητείας.	θ΄	Τοιχογραφία ἐν Κνωσῷ (Τὸ ἄλμα ἐπὶ τῆς ῥάχεως ταύρου).	ρκα΄
Κεφαλὰ ἐκ τῆς σαρκοφαγοῦ τῆς λεγομένης τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.	κ΄	Αἰθουσα τῶν ἀνακτόρων τῆς Φαιστοῦ.	ρκβ΄
Κλειώ, ἡ μοῦσα τῆς Ἱστορίας.	κβ΄	Σαρκοφάγος εὐρεθεῖσα ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι Κρήτης.	ρκε΄
Τίρυνς. Κόσμημα ὀρθοστάτου.	κγ΄	Ἡ αἰθουσα τοῦ θρόνου ἐν Κνωσῷ.	ρκη΄
Κρητικοὶ τύποι τῶν περιόδων Β΄ καὶ Γ΄ τῆς μεσομινωϊκῆς ἐποχῆς.	κγ΄	Νόμισμα τῆς Τενέδου.	ρκθ΄
Τοιχογραφία Κνωσοῦ, ἡ παριστῶσα τὴν λεγομένην «Παρισινήν».	κγ΄	Ὁ ἀριστερὰ τῆς Γοργούρας λέων, ἐκ τοῦ ἐν Κερκύρα ναοῦ.	ρλα΄
Ὁ ἐν Φρυγίᾳ τάφος τοῦ βασιλέως Μίδα.	κδ΄	Λυκόσουρα. Ἐρεμία ἱεροῦ τῆς Δεσποίνης.	ρλβ΄
Ἐρεμία τοῦ Ἰλίου.	κδ΄	Μήδεια, ἐπὶ ἀρχαίου ἀγγείου.	ρλε΄
Ἀγγεῖα εὐρεθέντα ἐν Τροίᾳ.	κε΄	Τίρυνς. Τὸ δάπεδον τοῦ μικροῦ Μεγάρου.	ρμα΄
Κέφτι εἰκονιζόμενος ἐπὶ Αἰγυπτιακοῦ τάφου.	ος΄	Τοιχογραφία Τίρυνθος. Κύνες καὶ κάπρος.	ρμδ΄
Κέφτι φέροντες τοὺς φόρους.	οη΄	Τοιχογραφία Τίρυνθος. Νεανίας λογχοφόρος.	ρμε΄
Εἰκὼν ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Σάνμου.	οθ΄	Γενικὴ ἀποψὲς τῆς Δωδώνης.	ρμς΄
Χετταϊκὸς σφραγιστὴρ.	πδ΄	Ποσειδῶν (ἀγαλμάτιον ἐκ Δωδώνης).	ρμη΄
Χετταϊκὴ ἀρχόπολις.	πε΄	Δίσκος ἐκ Δωδώνης μεταγενεστέρως ἐποχῆς.	ρμθ΄
Αἱ Χετταϊκαὶ σφίγγες τοῦ Οὐγιού.	πς΄	Χρυσοὺν Μυκηναϊκὸν κύπελλον.	ρν΄
Ὁ Ψευδοσέσωστρις.	πς΄	Εἶφος χρυσοκόλλητον εὐρεθὲν ἐν Μυκῇ.	ρνα΄
Ὁ δικέφαλος αἰτὸς τῶν Χετταίων.	πη΄	Χρυσοὺν προσωπεῖον ἐκ Μυκηνῶν.	ρνβ΄
Χετταϊκὴ ἐπιγραφή εὐρεθεῖσα εἰς τὰ ἔρεμια τῆς Πτερίδας.	πθ΄	Χετταϊκὸν ἀνάγλυφον μετὰ Χετταϊκῆς ἐπιγραφῆς.	ρνγ΄
Χετταῖοι πολεμισταὶ (ἀνάγλυφον).	ηβ΄	Ὁ λόφος τῆς Τροίας (ἀποψὲς ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Σιμόεντος).	ρνε΄
Κυβέλη-Νιόβη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Σιπύλου.	ργ΄	Ἡ Πύλη τῶν Λεόντων ἐν Μυκῇ.	1
Ἡ παρὰ τὴν Μαγνησίαν Κυβέλη-Νιόβη.	ρε΄	Μάχη Ἑλλήνων καὶ Ἀμαζόνων.	2
Ἀναπαράστασις τοῦ ναοῦ τῆς Γοργούρας ἐν Κερκύρα.	ρς΄	Ἡ Ρέα δίδει εἰς τὸν Κρόνον πέτραν ἐσπαργανωμένην, ἀντὶ τοῦ βρέφους Διὸς.	2
Ἀνθρωπομορφοὶ κάλπαι ἐκ Τροίας.	ριβ΄	Τιτανομαχία.	3
Στοιὰ τῆς Τίρυνθος.	ριγ΄	Προμηθεὺς.	4
Κνωσός. Νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ φεγγίτου τῶν ἀνακτόρων.	ριδ΄	Προμηθεὺς καὶ Ἀτλας.	5
Κεφαλὴ ταύρου εὐρεθεῖσα ἐν Κνωσῷ.	ριε΄	Ραδάμανθις, Μίνως καὶ Αἰακός.	10
Αἱ λεγόμεναι Θεαὶ τῶν Ὀφειων καὶ ἄλλα ἀντικείμενα λατρείας.	ρις΄	Βελλεροφόντης καὶ Χίμαιρα.	11
Ἀσπίς ἐκ τοῦ Ἰδαίου ἀντροῦ.	ρις΄	Θησεὺς καὶ Μινώταυρος (τοιχογραφία).	12
Οἱ περρωτοὶ ἰχθύες τῆς Φυλακοπῆς (τοιχογραφία).	ριθ΄	Θησεὺς καὶ Μινώταυρος (ἐλλ. ἀγγεῖον).	13
Ὁ δακτύλιος τοῦ Νέστορος.	ριθ΄	Ἀγγεῖα παριστῶντα τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους.	15
		Ἡ Ἀργώ ἐπὶ νομίσματος τῆς Μαγνησίας.	17
		Ὁ Φινεύς ἰκέτευον τοὺς Θεοὺς.	18

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1866	Ἐπανάστασις τῆς Κρήτης (—1868) ὑπὸ τοὺς πρωταγωνιστὰς Ζυμπρακάκη, Κορωναῖον, Κόρακαν. Ἦττα εἰς Βαφέ. Ἡρωϊκὴ ἀμυνα εἰς τὴν μονὴν Ἀρκαδίου (Νοέμβριος). Πρωθυπουργὸς Δ. Βούλγαρης. Ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Σπ. Βασιλειάδου. Ὁ «Φίλιππος» τοῦ Ἀ. Ἀντωνιάδου. Ὁ Κ. Κόντος ἰδρύει ἐν Ὀλλανδίᾳ τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν». Τὸ περιοδικὸν τοῦ «Ἐλλην. Φιλολογικοῦ Συλλόγου» εἰς Κων/πολιν. Καθ' ἡφαιστειώδη ἐκρηξίν πενταπλασιάζεται ἡ παρὰ τὴν Θήραν Νέα Καϊμένη καὶ ἀναδύονται αἱ νησίδες Γεώργιος καὶ Ἀφρόδεσσα, αἵτινες ἔπειτα ἐνώνονται μετὰ τῆς Νέας Καϊμένης. Τὸ «Ἀρκαδίον» τοῦ Γεωργ. Παράσχου, αἱ «Ποιήσεις» τοῦ Δημ. Παπαρηγόπουλου. Οἰκοδόμησις Ἑθνικοῦ Μουσείου (—1869). Καθ. Πανετ. Ἀ. Χρηστομάνος χημείας.
1867	Πρωθυπουργὸς Ἀ. Μωραϊτίνης. Ἀντιβασιλεία τοῦ Ἰωάννου, θεοῦ τοῦ βασιλέως. (15 Ὀκτωβρίου) Γάμος βασιλέως Γεωργίου καὶ Ὀλγας. Ὁ ναύαρχος Χόβαρτ πασᾶς ἀποκλείει τὴν ἐλληνικὴν «Ἐνωση» εἰς τὸν λιμένα Ἑρμουπόλεως. 1868 Πρωθυπ. Δ. Βούλγαρης. Διακοπὴ σχέσεων Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἐνεκα ὑποστηρίξεως τῆς κορητικῆς ἐπανάστασεως. Ὁ «Ὀργανιστὸς Χάρτης» τῆς Κρήτης. Ὁ Ἀγγ. Βλάχος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς. Ὁ γλύπτης Δρόσος. Ἡ «Νεοελλην. Φιλολογία» τοῦ Κ. Σάθα. (21 Ἰουλ.) Γεννᾶται ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος. 1869 Κατ' Ἰανουάριον σύσκεψις τῶν Δυναμῶν φέρει τέλος εἰς τὸ κορητικὸν ζήτημα. Πρωθυπουργ. Θ. Ζαΐμης. Καθηγ. Πανετ. Κ. Κόντος καὶ Γ. Μιστριώτης ἑλλην. φιλολ. Οἱ «Παράλληλοι Βίοι» τοῦ Ἀ. Γούδα (—1876).
1870	Κατὰ Μάρτιον ληστροικὸν ἐπεισόδιον εἰς Ἀθήλας. Πρωθυπουργοὶ Ἐπαμ. Δεληγεώργης καὶ Ἀ. Κουμουνδούρος. Τὰ πρῶτα ποιήματα Ἀ. Προβελεγγίου. Τὸ «Ἀθηναῖον» τῶν Ἐ. Καστόρη καὶ Στ. Κουμανούδη (—1881). 1872 Ἐκδοσις τῆς Μεσαιωνικῆς Βιβλιοθήκης. ὑπὸ Κ. Σάθα (—1894). Δ. Βάλβης πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου (—1885). 1873 Ἐξέγερσις λόγῳ τῶν «Λαυρεωτικῶν». Ἰδρύεται ἡ «Ἐφημερίς» ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Δημ. Κορομηλά καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Λάμπρου. 1874 Ὁ ἐθνικὸς ζωγράφος Ν. Γύζης. Τὸ «Τίς πταίει» τοῦ Χ. Τριζούτη, ὅστις σχηματίζει Ἀπριλ. 1875 «διαβατικὸν ὑπουργεῖον» (—Ὀκτωβρ.) Ἡφαιστειώδης ἐκρηξίς ἐν Θήρᾳ. Ὁ «Ὀρκος» τοῦ Γ. Μαζοροῦ. Ἰδρύσις τοῦ «Ἀσμοδαίου» ὑπὸ Θεμ. Ἀννίνου κ. ἄ. 1876 Ἀνασκαφὴ Λαωδώνης ὑπὸ Κ. Καραπάνου. 1877 Τὴν 8 Ἀπριλίου ἐπίσημος τελετὴ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Κοραῆ εἰς Ἀθήνας. Πρωθυπουργὸς Κ. Κανάρης. Ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης ἀρχίζει τὴν δημοσίευσιν ἔργων περὶ Κυκλάδων. 1878 Στρατιωτικὰ σώματα εἰσβάλλουν εἰς Ἠπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἀποσύρονται ὁμως τῇ συμβουλῇ τῶν προστατίδων Δυνάμεων. Ἡ περὶ Κρήτης σύμβασις τῆς Χαλέπας. 1879 Ὁ «Λονκῆς Λάρας» τοῦ Δ. Βιζέλα. Πρωθυπουργὸς Χ. Τριζούτης.
1881	Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Βερολίνου ἐπιδιμάζει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν μέχρις Ὀλύμπου καὶ τὴν Ἠπειρον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Καλαμᾶ, παραδίδεται ὁμως μόνον ἡ Θεσσαλία καὶ μικρὸν τμήμα τῆς Ἠπείρου. Ἡ «Ἐφημ. ἑλλην. καὶ γαλλ. Νομοθεσίας» τοῦ Σ. Μπαλάνου, ὁ «Ἐσπερος» τοῦ Ἰω. Πεοβάνογλου (ἐν Λειψίᾳ), ἡ «Ἐκκλησ. Ἱστορία» τοῦ Ἀ. Διομήδους Κυριακοῦ. Ἀρχονται ἀνασκαφαὶ Ἐπιδαύρου ὑπὸ Π. Καββαδίου. 1882 Κατ' Ἀπρίλιον ἀρχεται ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἡ ἑλλην. μετάφρασις τοῦ Δάντου ὑπὸ Κ. Μουσούρου. Ἰδρύσις τῆς Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἐταιρείας ὑπὸ Ν. Πολίτου κ. ἄ.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1853	Σεισμός εις τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Ὁ Μ. Ρενιέρης ὑπεύθ. συντάκτης τοῦ «Spectateur d' Orient». Ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως» τοῦ Σπ. Τριούπη. 1854 Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος προκαλεῖ εἰσβολὰς ἑλλήν. σωμάτων εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, ἐξ ὧν ἐπέρχεται διακοπὴ σχέσεων μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας καὶ ἐπέμβασις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Πρωθυπουργὸς Ἀ. Μανροκορδάτος. Κατὰ Μάρτιον ἀποκλεισμός τοῦ Πειραιῶς· γαλλικὸς στρατὸς ἀποβιβάζεται καὶ μένει μέχρι 15 Φεβρουαρίου 1857, μεταδούς καὶ τὴν χολέραν εἰς Πειραιᾶ καὶ Ἀθήνας. Ἐκδοσις τῶν «Ἑλληνικῶν» τοῦ Ἰ. Ρίζου Ραγκαβῆ. Ὁ «Ἰπότης» τοῦ Ἀχ. Παράσχου. Ἡ «Νεοελλ. Φιλολογία» τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου Βρετοῦ (—1857).
1855	Ἀ. Βουλγαρης, πρωθυπουργός. Ἰδρύσις Ἀμαλείου ὀρφανοτροφείου. Ὁ «Θάνατος Βλέκας» τοῦ Π. Καλλιγᾶ, ἡ «Ἡρώς τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως» τοῦ Στεφ. Ξένου. Τὰ «Κυπριακά» τοῦ Ἀ. Σακελλαρίου. Τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος· τοῦ Ἀ. Ραγκαβῆ. Καθηγητὴς πανεπιστημίου Μ. Ποτλῆς ἐκκλησιαστ. δικαίου. 1856 Καταδίκη τῶν «Μυστηρίων τῆς Κεφαλλονιάς» τοῦ Ἀ. Λασκαράτου. Ὁ λόγιος Θ. Λιβαδάς ἐγκαθίσταται ἐν Τεργέστῃ ὡς διευθυντὴς ἑλλην. σχολῆς. Ἐκδοσις ἔργων περὶ Ἡπείρου κ.λ. ἐπὶ Π. Ἀραβαντινοῦ. Ἰδρύσις ὀρφανοτροφείου Χατζηχώστα. Τὰ «Ποήματα» τοῦ Ἰουλ. Τυτάλδου. 1857 Ἀ. Μιαούλης πρωθυπουργός. Τὸ «Τίρι-λίρι» τοῦ Θ. Ὁρφανίδου. Αἱ «Βυζαντιναὶ Μελέται» τοῦ Ζαμπελίου. 1858 Ὁ Γλάδστον κατέρχεται εἰς Ἑπτάνησον ἵνα κατευνάσῃ τὴν πρὸς τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος κίνησιν, ἀλλ' ἀποτυγχάνει. Ὁ Κωνστ. Λομβάρδος. Οἱ «Στεναγμοί» τοῦ Ἀθ. Μανούση. Ἡ «Μαρία Δοξαπατοῇ» τοῦ Δημ. Βερναρδάκη.
1859	Ἀρχεται ἡ οἰκοδόμησις τοῦ Πολυτεχνείου ἐπὶ Λ. Κανταντζόγλου, ὡς καὶ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ σχέδιον τοῦ Θ. Χάνσεν (—1885). Τὰ «ΠΑΪΓΝΙΑ καὶ Στιχογραφήματα» τοῦ Ἡ. Τανταλίδου. 1860 Ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα» τοῦ Ἐ. Ροῖδου, ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. Ἐθνους» τοῦ Κ. Παπαροηγοπούλου (—1874). 1861 Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μισαήλ Ἀποστολίδης (—1862). Ὁ Μ. Παπαδόπουλος Βρετὸς ἰδρύει τὸ «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον». Τὰ «Δράματα καὶ Λυρικά» τοῦ Ἀ. Ζωηροῦ. Στρατιωτικὴ συννομοσία καὶ ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἀμαλίας (6 Σεπτεμβρίου).
1862	Τὴν 1 Φεβρουαρίου ἐκρήγνυται ἀνταρσία τῆς φρουρᾶς Ναυπλίου, μεταδιδομένη καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ Ναῦπλιον κυριεύεται διὰ πολιορκίας. Γενν. Κολοκοτρώνης πρωθυπουργός. Τὴν 7 Ὀκτωβρίου κατ' ἀπουσίαν τῶν Βασιλέων ἐξ Ἀθηνῶν ἐκρήγνυται νέα ἐπανάστασις εἰς Βόνιτσαν, Μεσολόγγιον, Πάτρας καὶ Ἀθήνας καὶ σχηματίζεται προσωρινὴ κυβερνήσις. Οἱ Βασιλεῖς ἐπανακάμπτοντες (12 Ὀκτωβρίου) δὲν γίνονται πλέον δεκτοὶ καὶ ἀτέρχονται εἰς Βαναρσίαν. Πρωθυπουργός Ἀ. Βουλγαρης. Τὴν 10 Δεκεμβρίου συνέρχεται Β' Ἐθνικὴ Συνέλευσις.

Θ'—ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α'

1863	Κατὰ Φεβρουάριον ταραχαὶ ἐν Ἀθήναις, καταλήγουσαι κατ' Ἰούνιον εἰς μάχας. Ἐν τῷ μεταξύ ἐκλέγεται (18 Μαρτίου) βασιλεὺς ὁ πρίγκιψ Γουλιέλμος Γεώργιος τῆς Δανίας, ὅστις δέχεται τὸ ὄνομα Γεώργιος Α' (καὶ ἀφικνεῖται εἰς Ἀθήνας τὴν 18 Ὀκτωβρίου). Τὴν 23 Σεπτεμβρίου ψηφίζεται ἡ προσάρτησις τῆς ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας παραχωρηθείσης Ἑπτανήσου. Πρωθυπουργός Ζ. Βάλβης καὶ ἔπειτα ἀλληλοδιαδόχως Δ. Κυριακοῦ καὶ Β. Ροῦφος. Ἰδρύσις Πτωχοκομείου Ἀθηνῶν. Βραχύχρονοι διάφοροι κυβερνήσεις. Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Π. Εὐστρατιάδης. 1864 16 Νοεμβρίου ψηφίζεται νέον Σύνταγμα. 1865 Πρωθυπουργοὶ ἀλληλοδιαδόχως: Ἀ. Κουμουνδούρος, Ἐπ. Δελιγεωργης, Β. Ροῦφος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	πούλου, Πλαπούτα) καὶ ἐπανάστασις Μάνης. 31 Μαρτίου Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατὰ Δεκέμβριον μεταφέρεται ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας, τὴν νέαν πρωτεύουσαν. 1834 (—38) οἰκοδομὴ τῶν βασιλ. Ἀνακτόρων 1835 29 Ἰουν. Ἐνηλικίωσις Ὁθωνος Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος Α' ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα. Ἰδρυσις τοῦ Ἀρσακείου 1836 10 Νοεμβρίου τελοῦνται οἱ γάμοι Ὁθωνος καὶ Ἀμαλίας. Ὁ Γ. Κουντουριώτης πρωθυπουργός.
1837	Ἰδρυσις τῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρείας. Ὁ «Καραϊσκάκης» τοῦ Παν. Σούτσου. Ἰδρυσις τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Καθηγηταί: Θεολογικῆς Σχολῆς Μ. Ἀποστολίδης, Θ. Φαρμακίδης, Κ. Κοντογόννης, Νομικῆς Σχολῆς, Γ. Ράλλης (ἐμπ. δικον.), Ἰω. Σοῦτσος (πολ. δικον.), Γ. Μαυροκορδάτος (γαλλ. δ.), Π. Ἀγυροπούλος (διοικ. δ.), Γ. Φέδερ (πολ. δικον.), Αἰ. Ἐρτσου (ῥωμ. δ.), Ἰατρ. Σχολῆς, Α. Πάλλης (ιατροδικ.), Ἰω. Ὀλύμπιος (χειρ. παθ.), Ἰω. Βούρος (εἰδ. παθ.), Α. Δευκίας (ιστορ. ιατρ.), Δ. Μαυροκορδάτος (ἀνατ. καὶ φυσιολ.), Ε. Τράϊμπερ (χειρ.), Ἰω. Νικολαΐδης Λεβαδεύς (ὕγιειν.), Φίλος. Σχολῆς, Κ. Σχινᾶς (ιστορ.), Θ. Μανούσης (πολιτειογραφ.), Ν. Βάμβας (φιλοσ.), Γ. Γεννάδιος (ἑλλην. φιλολ.), Κ. Νέγρης (μαθηματ.) Κ. Δομνάνδος (φυσ. ιστ.), Γ. Βούρος (μαθημ.), Δ. Ρός (ἀρχαιολ.), Ε. Οὐλερίκος (λατιν. φιλ.), Δ. Φάρος (βοταν.), Ε. Λάνδερερ (χημείας). Ἰδρυσις τοῦ Πολυτεχνείου. Λοιμός εἰς Πόρον. Τὰ «Διάφορα Πουήματα» τοῦ Α. Ραγκαβῆ. Ὁ Κ. Π. Μάκης ἀρχίζει τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀρχαιολογ. Ἐφημερίδος. Σπ. Πήληκας καθηγ. ῥωμ. δικ. 1838 Ἐπίσκεψις Ὁθωνος εἰς Σμύρνην, ἔνθα ἰδρύεται τὸ πρῶτον Μουσεῖον καὶ ἡ ἐφημ. «Ἀμάλθεια» 1839 Θεμελιώσις τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ «Λύρα» τοῦ Ι. Καραδρέτσα. Ὁ «Τιμολέων» τοῦ Ἰω. Ζαμπελίου.
1841	Ἡ Κρήτη ἐκχωρεῖται πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπανάστασις δὲ μερικὴ ἐκεῖ ὑπὸ Χαιρέτην καὶ Βασιλογεώργην ταχέως καταβάλλεται. Ὁ Α. Μαυροκορδάτος πρωθυπουργός. Ἰδρυσις τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης ὑπὸ Γεωργίου Σταύρου. Φιλολογικαὶ μελέται Μ. Μινωίδου εἰς Ἄγιον Ὁρος. 1842 ἄρχεται ἡ κατασκευὴ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν δαπάναις Γ. Σίνα. Τὰ Antiquités helléniques τοῦ Α. Ραγκαβῆ (- 1855). Ὁ «Καραϊσκάκης» τοῦ Παν. Σούτσου 1843 Ὁ «Ἑλληνομνήμων» τοῦ Α. Μουστοξύδη (-1853). Π Καλλιγᾶς καθ. ῥωμ. δ., Κ. Μαυρογιάννης καθ. κλινικῆς παθ., Κ. Ἀσώπιος καθ. ἑλλην. γραμμ.
1843	3 Σεπτεμβρίου Στρατιωτικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ Καλλέργην καὶ Μακρυγιάννην, ἥτις καταλήγει εἰς ἔκδοσιν συνταγματικοῦ χάρτου (19 Φεβρουαρίου 1844) καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν βαναρικών στρατευμάτων. Α. Μεταξᾶς πρωθυπουργός. 1844 (Φεβρ.) Α. Μαυροκορδάτος, (Αὐγ.) Ἰω. Κωλέττης πρωθυπουργός, Α. Ραγκαβῆς καθ. ἀρχαιολ. 1845 Π. Παπαρηγόπουλος καθ. ῥωμ. δ., 1846 ἔκδοσις τῆς «Πείρας» τοῦ Ν. Ἰωαννίδου (- 4866). Γ. Οἰκονομίδης καθ. ῥωμ. δ., Ν. Σαρῖπολος καθ. συνταγμ. δ. Διαφορὰ μετὰ τῶν Ἑλλᾶδος καὶ Τουρκίας ἐξ αἰτίας τοῦ Καρατάσου, εἰς ὃν ὁ πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας Μουσοῦρος ἠγγήθη τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ διαβατηρίου. Θάνατος Κωλέττη. Γ. Κουντουριώτης πρωθυπουργός, ἔπειτα Κ. Κανάκης. Ἡ «Ἀπλὴ γλώσσα» τοῦ Γ. Τερτσέτη.
1848	Ἀνταρσία τῶν χωρικών ἐν Κεφαλληνίᾳ. Τὰ «Ἱστορικά Ἀπομνημονεύματα Ζακύνθου ὑπὸ Α. Χιώτου 1849 Ὁ Ν. Δραγούμης μετ' ἄλλων ἰδρύει τὴν «Πανδώραν» (- 1872). Πρόεδρος Ἀρείου Πάγου Γ. Ράλλης Ἐκδοσις Ρωμαϊκοῦ Δικαίου ὑπὸ Π. Καλλιγᾶ. Ἀντ. Κριετῆς πρωθυπουργός. 2850 Ὁ «Βότσαρης» τοῦ Α. Ζαλοκώστα. Διαφοραὶ μετὰ τῶν Ἑλλᾶδος καὶ Ἀγγλίας, τὰ τοῦ Ἰσραηλίου Πατριάρχου κ. ἄ. Ἀποκλεισμός τοῦ Πειραιῶς ὑπὸ ἀγγλικῷ στόλῳ. Ἀναγνώρισις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμ. Πατριάρχου 1851 Τὸ «Μεσολόγιον» τοῦ Γ. Ζαλοκώστα βραβεύεται. Κ. Παπαρηγόπουλος καθ. ιστορ. 1852 ἔκδοσις τοῦ Συντάγματος τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων ὑπὸ Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ (-1859).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	Μαΐου) ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῖτος εἰς τὸ χάνι τῆς Γραβιάς. (6 Ἰουνίου) ὁ Κανάρης καταστρέφει τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα. (9 Ἰουνίου) κυρίευσις τῆς Ἀκροπόλεως. (4 Ἰουλίου) ἦττα παρὰ τὸ Πέτα. (25—27 Ἰουλίου) καταστροφή τοῦ Δράμαλι εἰς τὰ Δερβενάκια ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. (30 Νοεμβρίου) κυρίευσις Ναυπλίου. (Νοέμβριος) α' πολιορκία Μεσολογγίου.
1823	Β' Ἐθνικὴ συνέλευσις εἰς Ἄστρος. Ὁ Ἐμμ. Τομπάξης ὁρμοστὴς Κρήτης, ἔνθα ὁ Χουσεῖν-μπέης καταπνίγει τὴν ἀντίστασιν. (9 Αὐγούστου) ἀτυχὴς μάχη τοῦ Καρπενησίου, καθ' ἣν πίπτει ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ Βύρων ἀφικνεῖται εἰς Κεφαλληνίαν. Ἀνακατάληψις Κορίνθου. Διγασμὸς τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως εἰς Κρανίδιον καὶ Τρίπολιν. (23 Δεκ.) ἀφίξις Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον.
1824	(Ἰανουάριος) ἔκδοσις τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» ἐν Μεσολογγίῳ. (7 Ἀπριλίου) θάνατος Βύρωνος. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου ἔρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ. Καταστροφή Κάσου καὶ Ψαρῶν. Ὁ «Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ Δ. Σολωμοῦ. Ἡ «Λύρα» τοῦ Α. Κάλβου.
1825	Ὁ Ἰμπραήμ εἰς Μεθώνην. Ἄλωσις Ναυαρίνου (ἤρωες Σανταρόζας καὶ Τσαμαδός). Μάχις εἰς Μανιάκι (Παπαφλέσσας), Μακρυπλάγι (Κολοκοτρώνης), Μύλους (Υψηλάντης). Κατάληψις Τριπολιτσᾶς ὑπὸ Ἰμπραήμ. Β' πολιορκία Μεσολογγίου. Γ. Καραϊσκάκης. Θανάτωσις Ὀδυσ. Ἀνδρουῖτου.
1826	(10 Ἀπριλίου) ἡρωϊκὴ ἔξοδος Μεσολογγίου καὶ ἄλωσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων (3 Αὐγούστου) ἄλωσις Ἀθηνῶν. Εἰς τὴν ἀνθισταμένην ἀκόμη Ἀκρόπολιν ἀνέρχεται (Δεκέμβριος) ὁ Φαβιέρος.
1827	Ὁ Γόρδων εἰς Μουνιχίαν. Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς Τροιζήνα. Ἐκλογὴ ὡς κυβερνήτου Ἑλλάδος τοῦ Ἰω. Καποδιστρίου. Μάταιαι ἀπώπειραι τοῦ ναυάρχου Κόχραν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Τζώρτζ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν. (22 Ἀπριλίου) μάχη Φαλήρου καὶ θάνατος Καραϊσκάκη, (24 Μαΐου) παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως. Σύμβασις Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας πρὸς τερματισμὸν τοῦ πολέμου. (8 Ὀκτωβρίου) καταστροφή τοῦ αἰγυπτ. στόλου εἰς Ναυαρίνον.
1828	Ὁ ποιητὴς Δ. Σολωμὸς ἐγκαθίσταται εἰς Κέρκυραν. (Ἰανουάριος) ἀφίξις τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου. Τὸ «Πανελλήνιον». Ὁ Βιδυρὸς Καποδιστρίου. Ἀναρσία Ἀλβανῶν στρατ. εἰς Κορώνην κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ, τοῦ ὁποίου τὰ τελευταῖα στρατεύματα διώκονται ὑπὸ τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ Μαϊζῶνος ἐκ Πελοπον. Ἐπιστημ. ἀποστ. Γάλλων σοφῶν ἀρχίζει τὴν μελέτην τῆς χώρας.
1829	Ὁ Τζώρτζ ἀνακαταλαμβάνει τὸ Μεσολόγγιον. (11 Ἰουλίου) Δ' Ἐθν. Συνέλευσις εἰς Ἀργος. (12 Σεπτεμβρίου) Ὑψηλάντης καὶ Κριεζώτης κατατροπώνουν τουρκικὸν σῶμα εἰς Πέτραν 1830 Ἐπανάστασις εἰς Μάνην κατὰ τοῦ Κυβερνήτου. Ἐν Σμύρῃ ἐκτυποῦται τὸ πρῶτον βιβλίον «Ὁ Φίλος τῶν Νέων» 1831 (Ἰανουάριος) ἀντικαποδιστριακὴ προσωρινὴ κυβερνήσις. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Γ. Γεννάδιος. (1 Αὐγούστου) Ὁ Μιαούλης, ἵνα μὴ παραδοθῇ ὁ ἑλλην. στόλος εἰς τοὺς Ρώσους, τὸν καταστρέφει εἰς Πόρον. (27 Σεπτεμβρίου) δολοφονία Ἰω. Καποδιστρίου. Ὁ Αἰγυπτίνος Καποδιστρίου ὀρίζεται προεστὸς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς εἰς Ἀργος Ἐθν. Συνελεύσεως, ἑτέρα δὲ Συνέλευσις ἀνταπολιτευομένων συνέχεται εἰς Περαχώραν ὑπὸ τὸν Κωλέττην 1832. Τῇ συναινέσει Ἑλλάδος, Βαυαρίας καὶ προστατῶν Δυνάμεων ὀρίζεται βασιλεὺς Ἑλλάδος ὁ Βαυαρὸς βασιλόπαις Ὁθων, ὅστις καὶ ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τῆς Ἐθν. Συνελεύσεως ἐν Ναυπλίῳ.
1833	(25 Ἰανουαρίου) εἰσοδος τοῦ Ὁθωνος, τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ βαυαρικοῦ στρατοῦ εἰς Ναύπλιον. (25 Μαρτίου) θάνατος Ἀδαμ. Κοραῆ. Τὸ «Πανόραμα τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Ἀλ. Σούτσου. Νεόφυτος Μεταξᾶς ἐπίσκοπος Ἀττικῆς καὶ ἔπειτα πρῶτος μητροπολίτης Ἀθηνῶν (—1861). Ὁ Σπ. Τρικούπης πρωθυπουργός. 1834 Συνωμοσία κατὰ τῆς Ἀντιβασιλείας (Κολοκοτρώνη, Κολλιο-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	βαγ κατά τοῦ Ἀλῆ, ὅστις συλλαβὼν αὐτὸν φονεῖει ἀπανθρώπως. Ὁ Κολοκοτρώνης βοηθεῖ τὸν Ἀλῆ-Φαρμάκην τῆς Λάλας κατὰ τοῦ Βελλῆ. Ἀγγλικά πλοῖα ἀποκλείουν ἐπανειλημμένως λιμένας τῆς Ἑπτανήσου. Ἰδρυεὶς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας εἰς Κέρκυραν.
1809	Ὁ Καποδίστριας εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσίας. Τὸ «Ἑλληνικὸν λεξικὸν» τοῦ Α. Γαζῆ (—1816). Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος φιλόλογος καὶ ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ ἐν Σμύρνῃ. Οἱ Ἀγγλοὶ καταλαμβάνουν τὴν Ἐπιάνησον ἐξαιρέσει τῆς Κερκύρας, ἥτις ἀντίσταται ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δονζελῶ. Ὁ Βύρων ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος (τῷ 1811 τὴν Κων)πολιν). 1811 Ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» τοῦ Α. Γαζῆ. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης βέης τῆς Μάνης. Τὰ «Ἐρωτικά καὶ Βακχικά» τοῦ Α. Χριστοποῦλου. Ἡ «Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας» τοῦ Χ. Περραιβοῦ 1812 Ἰδρύεται ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλομούσων (ἥς πρόεδρος γίνεται τῷ 1814 ὁ Καποδίστριας). Καταστροφή τοῦ Γαρδικίου ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ὁ Πουκεβίλ γενικὸς πρόξενος Γαλλίας ἐν Πάτραις (τὰ περὶ Ἑλλάδος ἔργα του δημοσιεύονται 1805—35) 1813 Ἰδρυεὶς γυμνασίου ἐν Κυθωνίαις 1814 Ἡ Πάργα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Ὁ ἱατρὸς καὶ ποιητὴς Ἰωάννης Βιλαράς (1771—1823). Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουττός ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακίης τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Ἡ Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν ἐν Ὁδησσῷ (Ν. Σκουφᾶς, Ἀθ. Τσακάλωφ, Ἑμμ. Σάνθος). Παράδοσις τῆς Κερκύρας εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς. Ἐν Σμύρνῃ ἰδρύεται τὸ «Φιλολογικὸν Γυμνάσιον», ἐν τῷ ᾧ ποιεῖ διδάσκουν ὁ Κ. Οἰκονόμου καὶ ὁ Κούμας. Ὁ ἰνδολόγος Δημήτριος Γαλανός. Τὰ «Κοραϊστικά» τοῦ Ἰακ. Ρίζου Νερουλοῦ.
1815	Διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων αἱ Ἰόνιοι νῆσοι κηρύσσονται ἡνωμένοι πολιτεία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Π. Προσαλέντης διευθυντὴς σχολῆς καλῶν τεχνῶν ἐν Κερκύρᾳ. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ὁ Νεόφυτος Δούκας σχολάρχης ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὁ Κ. Κοκκινάκης καὶ ἔπειτα ὁ Θ. Φαρμακίδης ἐκδίδουν τὸν «Λόγιον Ἑρμῆν». Ὁ ποιητὴς Γουζέλης 1818 Ὁ «Τιμολέων» τοῦ Ἰωάννου Ζαμπελίου 1818—9 Πώλησις τῆς Πάργας ὑπὸ τῶν Ἀγγλων εἰς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν οἱ κάτοικοι γίνονται δεκτοὶ ὡς πολῖται εἰς Κέρκυραν 1820 Ἡ Πύλη κηρύσσει τὸν Ἀλῆ-πασᾶν προδότην, ἡ δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεία χρησιμεύει εἰς τοὺς Ἕλληνας πρὸς προπαρασκευὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ Δεκέμβριον μέγας σεισμός ἐν Πελοποννήσῳ. Οἱ Σουλῶται πείθονται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ λόγιος Κωνσταντῖνος Κούμας. Ὁ ποιητὴς Οὔγος Φώσκολος. Οἱ φιλόλογοι Ἀνθιμος Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Νεόφυτος Δούκας.

Η' ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α'

1821	Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης προσεταιρισθεὶς τὸν ἡγεμόνα Μολδαβίας Μιχ. Σοῦτσον καὶ διαβάς τὸν Προῦθον (23 Φεβρ.) εἰσβάλλει εἰς τὸ Ἴασιον καὶ κηρύσσει τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ἑλλάδος. Τῇ 23 Μαρτίου ὁ ἀρχιεπίσκοπ. Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ἄνδρ. Ζαΐμης καὶ ὁ Ἄνδρ. Λόντος κηρύσσουν τὴν ἐπανάστασιν ἐν Πελοποννήσῳ. (28 Μαρτίου) προσωρινὴ κυβέρνησις ἐν Καλάμαις. (10 Ἀπριλίου) ἀπαγχονισμός τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἐν Κων)πόλει. (6 Ἰουνίου) καταστροφή τοῦ Ἱεροῦ Λόχου καὶ τῶν ἑλλήν. στρατευμάτων ἐν Δραγατσανίῳ. Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ Ἀλέξιος Μαυροκορδάτος εἰς Ἑλλάδα. (26 Σεπτεμβρίου) ἔλωσις τῆς Τριπόλεως ὑπὸ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη. Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἑθνικοῦ Γεώρ. Γεννάδιος, Νεόφυτος Βάμβας καὶ Κωνστ. Οἰκονόμος. Ὁ ἱστοριοδίφης Ἄνδρ. Μουστοξύδης.
1822	(1 Ἰαν.) Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, εἴτα προσωρινὸν πολίτευμα Ἑλλάδος. Ἀλωςὶς Κορίνθου. Φόνος τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. (Μάρτιος) καταστροφή Χίου. (8

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	κυραν. 1723 Ἡ σχολή Ἰωαννίνων μεταρρυθμίζεται ὑπὸ Βασιλοπούλου 1733 Ἰδρυσις (Εὐαγγελικῆς) σχολῆς ἐν Σμύρνῃ. 1750 Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης γίνεται σχολάρχης εἰς Κοζάνην καὶ 1753 σχολάρχης τῆς Ἀθωνιάδος ἀκαδημίας εἰς Βατοπέδιον 1759—60 Λοιμὸς ἐν Ἑλλάδι 1760 Ὁ καθηγητὴς Νικηφόρος Θεοτόκης εἰς Κέρκυραν. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἔθνους Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης. Ὁ ποιητὴς Καισάριος Δαπόντης 1762 Τυπογραφεῖον ἐν Σμύρνῃ (:) 1764 Ἰδρυσις σχολείου εἰς Δημητσάναν. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἔθνους Παναγ. Παλαμῆς.
1766	Ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὸ τὸν Γρηγόριον Παπαδόπουλον, κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὁρλώφ 1770 Τὰ ἑλληνικὰ καὶ ρωσικὰ στρατεύματα ἠττῶνται παρὰ τὴν Τρίπολιν καὶ τὰς Πάτρας. Ὁ Ἀνδρουτσὸς νικᾷ παρὰ τὴν Βοστίτσαν, ὁ ρωσικὸς στόλος παρὰ τὸν Τσεσμέ. Οἱ Σφακιῶται, ἐπαναστατήσαντες ὑπὸ τὸν Δασκαλογιάννην, τέλος ὑποταχθέντες τιμωροῦνται ἀνηλεῶς 1772 Ὁ κλέφτης Μητρομάρας πίπτει μαχόμενος 1774 Συνθήκη τοῦ Κουτσούκ-Καϊναρτζί, δι' ἧς οἱ χριστιανοὶ τῆς Τουρκίας τίθενται οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσίας. Ἡ ναυτιλία τῶν νησιωτῶν ἀρχεταὶ ἀναπτυσσομένη 1774—98 Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, παρ' αὐτῷ ὁ Ρήγας Φεραῖος 1777 Ὁ βοεβόδας Ἀθηνῶν Χασεκὴ βέης κατατροπώνει παρὰ τὸ Χαλάνδρι 3500 Ἀλβανοὺς λεηλατούντας τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀνεγείρει 1778 νέα τεῖχη τῆς πόλεως. Ὁ Γεώργιος Ζαβίρας ἱστοριογράφος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ὁ λεξικογράφος Γεώργιος Βενδότης 1779 Ὁ Ἰωάννης Κολοκοτρώνης μετὰ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξαφανίζει παρὰ τὴν Τρίπολιν τοὺς Ἀλβανοὺς τοὺς τρομοκρατήσαντας ἐπὶ ἔτη τὴν Πελοπόννησον 1781—4 Λοιμὸς θερίζει τὴν Πελοπόννησον 1787 Οἱ Ὑμνοι τοῦ Ρήγα Φεραίου.
1788	Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς γίνεται κύριος τῶν Ἰωαννίνων, ἔπειτα δὲ καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀχαρνανίας. Οἱ Σουλῶται παρακινοῦνται ὑπὸ τῆς Ρωσίας εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς Τουρκίας 1789 καὶ 1792 Πανόλης εἰς Ἀθήνας. Ὁ ἀρματολὸς Ἀνδρουτσὸς. Ὁ κλέφτης Λάμπρ. Κατσώνης ἠττᾶται παρὰ τὴν Ἄνδρον (1790) καὶ εἰς τὸ Πόρτο Κάλγιο (1792) 1792 Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ματαίως ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Σουλίου. Ὁ Τζανέτος Γρηγοράκης βέης Μάνης 1794—1827 Ἐκδοσις Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπὸ Ἀδαμαντίου Κοραῆ (1748—1835) 1795 Ἀκμὴ τῆς σχολῆς τοῦ Βουκουρεστίου ὑπὸ τὸν Λάμπρον Φωτιάδην. Ὁ φιλόλογος Παναγιώτης Κωδρικᾶς 1796 Α Ὁ Ρήγας Φεραῖος εἰς Βιέννην.
1797	Κατάληψις Κερκύρας ὑπὸ Γάλλων. Ἡ κατ' Ὀκτώβριον συνθήκη τοῦ Κάμπου-Φορμίου παραχωρεῖ τὴν Ἐπτανήσον εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Δῆμος καὶ Νικόλαος Στεφανόπουλοι ἀποστέλλονται ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς Μάνην 1797 Γρηγόριος Ε' γίνεται τὸ α' Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. 1798 Ὁ Ρήγας Φεραῖος συλληφθεὶς εἰς Τεργέστην καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν πασάν τοῦ Βελιγραδίου φονεύεται. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς κυριεύει τὴν Πρέβεζαν. Ρῶσοι καὶ Τούρκοι ἡνωμένοι κυριεύουν Κύθηρα, Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν καὶ (τέλει Φεβρουαρίου 1799) Κέρκυραν. 1799 Ὁ κλέφτης Ζαχαρίας αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τὸν Τούρκων φονεύεται 1800 Ἡ Ἐπτανήσος γίνεται δημοκρατία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύλης· πρόεδρος Σπυρίδων Θεοτόκης, γραμματεὺς Γερουσίας Ἰωάννης Καποδίστριας.
1801	Νεαὶ ἐπιθέσεις τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν Σουλιωτῶν καταλήγουν εἰς παράδοσιν τούτων (1803) Ὁ μοναχὸς Σαμουήλ. Αὐτοθυσία τῶν Σουλιωτιστῶν εἰς Ζάλογγον. Ἡ «Ἐταιρεία τῶν Φίλων» εἰς Κέρκυραν. Συντάσσεται τὸ «Ἑλληνικὸν Θέατρον» τοῦ Γ. Ζαβίρα 1804—9 Διαμονὴ ἐν Ἀνατολῇ τοῦ Ἀγγλου Λήκ, οὗ τὰ περὶ Ἑλλάδος ἔργα δημοσιεύονται 1821—59 1805 Ἐκστρατεία ἀρματολῶν ὑπὸ τὸν Νικοτσάραν εἰς βοήθειαν τῶν Σέρβων 1807 Ἡ Ἐπτανήσος παραχωρεῖται ὑπὸ τῆς Ρωσίας εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Βελῆς διορίζεται πασᾶς Μωρέως, ὁ ἕτερος Μουχτάρ πασᾶς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἡ Σχίαθος κέντρον Ἑλλήνων πειρατῶν, εἰς οὓς προσέρχονται καὶ ὁ Νικοτσάρας καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης 1808 Ἐπανάστασις τῶν ἀρματολῶν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τὸν Εὐθ. Βλαχά-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1576—78	Ἀλληλογραφία μεταξὺ Μαρτίνου Κρουσίου τῆς Τυβίγγης καὶ Ἑλλήνων 1579 Τὸ δουκάτον τοῦ Αἰγαίου γίνεται τουρκικὸν σαντζάκιον 1583 Θεόδωρος Ζυγομαλάς σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Κων/πόλεως 1585 Ἐπανάστασις Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ὑπὸ Θεόδωρον Μπούαν καὶ 1586 Ὁ ζωγράφος Β. Κορένσιος ἐγκαθίσταται ἐν Νεαπόλει 1590 Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ Μάξιμος Μαργούνιος. Ὁ θαλασσοπόρος Ἰωάννης Φωκάς. Ὁ φιλόλογος Αἰμίλιος Πόρτος 1593 Πανῶλης ἐν Κρήτῃ 1595 Ἰσπανῶν ἀποτεφρωσάντων τὰς Πάτρας ἐξορίζονται οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μέγας σεισμός καὶ λιπὸς ἐν Κρήτῃ. Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Χορτάσης. Ὁ ζωγράφος Κυριακὸς Θεωτοκόπουλος εἰς Ἰσπανίαν 1603—25 Στόλος τῶν Ἰωαννιτῶν τῆς Μελῆτης λεηλατεῖ ἐπανελημμένως τὰς ἐλληνικὰς παραλίας. Ὁ λόγιος Γεώργιος Κορένσιος. Ὁ πολυίστωρ Λέων ὁ Ἀλλάτιος (—1669) 1612 14 καὶ 20—28 Οἰκουμ. πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις 1626 Ὁ Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ Μελέτιος Συρῆτος 1627 Ὁ Νικόδημος Μεταξᾶς συνιστᾷ ἐν Κων/πόλει ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον 1630 Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μητροφάνης Κριτόπουλος. Ὁ «Χρονογράφος» τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Δωροθέου 1641 Ὁ λόγιος Λεον. Φιλαράς πρᾶκτωρ τοῦ δουκὸς Νεβέρ τοῦ σχεδιάσαντος ἀνακατάληψιν τῆς Κων/πόλεως.
1645	Τουρκοβενετικὸς πόλεμος ἐκρήγνυται περὶ Κρήτης. Κυριεύονται ὑπὸ τῶν Τούρκων τὰ Χανιά καὶ 1646 τὸ Ρέθυμνον. Ὁ ἱατρός καὶ ποιητὴς Ἀθανάσιος Σκληρός 1647 Τὸ Ἡράκλειον πολιορκούμενον ἐπὶ δύο ἔτη ἀνδίσταται ἀνδρείως. Νίκαι Βενετῶν παρὰ τὸ Πόρτο Ράφτη τῆς Ἀττικῆς καὶ 1656 ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ 1666 Τὸ Ἡράκλειον κυριευθὲν καταστρέφεται ὑπὸ τῶν Τούρκων 1669 Ἡ Κρήτη παραχωρεῖται εἰς τὴν Τουρκίαν 1670 Ὑποτάσσονται οἱ Μανιάται, ἐκπατρίζονται δ' οἱ Στεφανόπουλοι εἰς Κορσικὴν.
1672	Περιγραφή Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ ἱησουΐτου Μπαμπέν 1673 Ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος Μέγας διερμηνεύς 1675 Ἀνακαίνισις τῆς σχολῆς Ἰωαννίνων 1676 Ὁ Σπὼν ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας. Ὁ Δοσίθεος Νοταρᾶς, πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἰδρύει ἐν Ἰασίῳ ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον 1681 Ἡ «Τέχνη ρητορικὴ» τοῦ Φρ. Σκούφου 1684 Πόλεμος εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατὰ τῆς Τουρκίας, ὑπὸ γενικὸν ναύαρχον τὸν Φραγκίσκον Μοροζίνην. Ἰδρύσας ἐλληνικῆς σχολῆς (εἰτα ἀκαδημίας) εἰς Μόσχαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Λειχουδῶν 1685—87 Κατάληψις Ἰονίων νήσων καὶ Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων 1687 (26 Σεπτεμβρίου) Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος κατὰ πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Μεγάλη ἐπιδημία εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος —1688. Ματαίᾳ ἐπίθεσις τοῦ Μοροζίνη κατὰ τῆς Εὐβοίας 1688 Πατριάρχης Κων/πόλεως Καλλίνικος κατὰ τρεῖς περιόδους μέχρι 1702) 1692 Πολιορκία Χανίων ὑπὸ τοῦ βενετοῦ Μοτσενίγου ἀποτυγχάνει.
1694	Ἡ Χίος καταλαμβάνεται προσκαιρῶς ὑπὸ τοῦ βενετοῦ Ζήνωνος 1694 Δράσις τοῦ Διμπεράκη, τὸ κατ' ἀρχὰς τῇ ἐντολῇ τῆς Βενετίας, ἐν τῇ Βορ. Δυτικῇ Ἑλλάδι· εἰτα ληστὴς γενόμενος συλλαμβάνεται καὶ ἀποθνήσκει ἐν ἰταλικῇ φυλακῇ 1699 Συνθήκη τοῦ Κάρολβιτς, καθ' ἣν ἡ Βενετία κρατεῖ Αἴγιναν, Πελοπόννησον καὶ Λευκάδα. Ὁ ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς 1702 Ὁ Παρθένιος ἰδρύει ἐν Λαρίσῃ γυμνάσιον («Μουσεῖον») 1703 Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος. Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρύσανθος Νοταρᾶς 1707 Καθ' ἡφαιστειώδη ἐκρηξιν ἀναδύει παρὰ τὴν Θήραν ἡ Νέα Καμμένη Ἐν Σμύρνῃ ἰδρύεται ἐλληνικὴ σχολὴ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Δ. Ρυσίου πάππου τοῦ Κораῆ.
1714	Νέος τουρκοβενετικὸς πόλεμος. Οἱ Τούρκοι κυριεύουν Κόρινθον καὶ Ναύπλιον, ὧν τοὺς κατοίκους ἀνδραποδίζουν, Μεθώνην, Μονεμβασίαν, Λευκάδα καὶ 1715 Ὁ Γεώργιος Σωτήρας ἰδρύει ἐν Ἀθήναις φροντιστήριον. Ἀπὸ τοῦ 1715 ἐκλέγονται ἡγεμόνες Μολδαβίας καὶ Βλαχίας ἐκ τῶν Φαναριωτῶν 1716 Πολιορκία Κερκύρας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποκρούεται ὑπὸ τοῦ Σουλεμβούργου, ὅστις κυριεύει Βουθρωτὸν καὶ Λευκάδα 1718 Διὰ συνθήκης εἰρήνης ἡ Βενετία κρατεῖ μόνον τὰς Ἰονίους νήσους, Βουθρωτὸν, Πάργαν, Πρέβεζαν καὶ Βόνιτσαν. Κατ' Ὀκτώβριον μεγάλη ἐκρηξίς πυριτιδαποθήκης εἰς Κέρ.

Ζ' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1454	Γεώργιος Σχολάριος αναγνωρίζεται πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως υπό του Μωάμεθ. Έπανάστασις τῶν Ἀλβανῶν τῆς Πελοποννήσου καταβάλλεται 1456 Ὁ στρατηγὸς Ὀμάρ καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας 1457 Μεγάλη ἡφαιστειώδης ἐκρηξίς εἰς τὴν Παλαιάν Καμμένην τῆς Θήρας 1458 Αὐτοκρ. Τραπεζούντος Δαυὶδ, σφετεριστῆς τοῦ θρόνου, καθαιρεῖται (1462) ὑπὸ τῶν Τούρκων. Διοικητὴς τῆς νέας τουρκικῆς ἐπαρχίας τοῦ Μωρέα διορίζεται ὁ Ὀμάρ. Ὁ Μωάμεθ ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας ἐπὶ 4 ἡμέρας, ἔπειτα δὲ τὴν Χαλκίδα 1459 Ἀδελφοκτόνος πόλεμος ἐν Πελοποννήσῳ μεταξὺ τῶν δεσποτῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Οἱ ἱστοριογράφοι Γεώργιος Φραντζῆς, Γεώργιος Βουστρῶνης, Χαλκοκονδύλης, Δούκας, Κριτόβουλος 1460 Β' ἐκστρατεία τοῦ Μωάμεθ εἰς Πελοπόννησον. Ὑποτάσσεται ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος καὶ καταλύεται ἡ ἑλληνικὴ κυριαρχία τοῦ Μιστρά, ὁ δὲ Θωμᾶς Παλαιολόγος ὕστερον ἐγκαταλείπει τὴν Ἑλλάδα, συναποφέρων τὴν κάραν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου. Ἡ Μονεμβασία ἀνθίσταται καὶ γίνεται κτήμα τοῦ πάπα τῆς Ρώμης. Ὁ Μωάμεθ ἐπισκέπτεται πάλιν τὰς Ἀθήνας καὶ ἐκμηδενίζει πᾶν ἔχνος τοῦ δουκάτου 1462 Κατὰληψις τῆς Τραπεζούντος καὶ τῆς Λέσβου.
1463—79	Τουρκοβενετικὸς πόλεμος 1466 Ὁ Βενετὸς Καππέλλος καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας, ὁ Μιστράς πολιορκεῖται ματαίως ὑπὸ τῶν Βενετῶν 1470 Πολιορκία καὶ ἄλλως Χαλκίδος ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ παρὰδοσις τῆς λοιπῆς Εὐβοίας 1471 Ὁ φιλόσοφος Δημήτριος Χαλκοκονδύλης εἰς Ἱταλίαν 1472 Ὁ Βενετὸς Μοισενίγος καταστρέφει τὴν Σμύρνην 1479 Ἡ συνθήκη εἰρήνης παρὰχωρεῖ εἰς τὴν Βενετιάν Ναύπακτον, Ναύπλιον, Μονεμβασίαν, Κορώνην, Μεθώνην, Ναυαρίνον. Ἡ κομιτεία Κεφαλληνίας καταργεῖται, ὁ δὲ τελευταῖος κόμης Λεονάρδος Τόκκος μεταβαίνει εἰς Νεάπολιν.
1480	Ἐπίθεσις τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ρόδου, κτήσεως τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἐπανάστασις Μανιατῶν καὶ Σλάβων ὑπὸ τὸν Κροκόδειλον Κλαδᾶν ἀποτυγχάνει 1485 Ἡ Ζάκυνθος πωλεῖται εἰς τὴν Βενετίαν 1489 Ματαία ἐπανάστασις τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου. Ἡ Αἰκατερίνη Κορνάρου, χήρα τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς Κύπρου, μεταβιβάζει τὴν νῆσον εἰς τὴν Βενετίαν 1498—9 Φοβερός λοιμὸς τῆς Ρόδου, ὃν περιγράφει ὁ Ἐμμανουὴλ Γεωργιλλᾶς 1499 Νέος τουρκοβενετικὸς πόλεμος, δι' οὗ ἡ Βενετία ἀποβάλλει Ναύπακτον, Μεθώνην, Ναυαρίνον καὶ Κορώνην, κρατεῖ δὲ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν (1503). Οἱ φιλόλογοι Μάρκος Μουσσοῦρος καὶ Ἰάνος Λάσκαρις ἐγκαθίστανται ἐν Ἱταλίᾳ. Ἐκδοσις τοῦ Μεγάλου Ἑτυμολογικοῦ ὑπὸ Ζαχαρίου Καλλιέργου.
1522	Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπὴς κυριεύει τὴν Ρόδον. Μέγας λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 1528 Σεισμὸς καὶ λοιμὸς εἰς Ζάκυνθον 1532 Τῆς Κορώνης κυριευθείσης ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ κάτοικοι φεύγουν εἰς Νεάπολιν 1534 Νέος λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 1537 Ματαία πολιορκία τῆς Κερκύρας ὑπὸ τοῦ Χαϊρεδδίν Βαγεβρόσσα, ὅστις καταστρέφει τὴν Αἴγιναν καὶ ἄλλας νήσους 1540 Συνθήκη εἰρήνης: Πελοπόννησος καὶ αἱ νῆσοι, πλὴν τῶν ἡμιαυτονομῶν Νάξου καὶ Ἀνδρόν, περιέρχονται εἰς τὴν Τουρκίαν 1550 Βιτζέντιος Κορνάρους ποιητῆς τοῦ Ἑρωτοκρίτου 1554—58 Ἐπίμονος λοιμὸς ἐν Ἀθήναις 1562 Ὁ φιλόσοφος Φραγκίσκος Πόρτος ἐν Γενεύῃ.
1535	Ὁ σουλτάνος Σελὶμ Γ' παραδίδει τὸ δουκάτον τοῦ Αἰγαίου (Νάξου) εἰς τὸν Ἰσραηλίτην Ἰωσήφ Νάξιν (Νάσιν) 1566 Λεηλασία Χίου ὑπὸ τοῦ Πιαλῆ πασᾶ καὶ ὀριστικὴ κατὰληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων 1570 Καθ' ἡφαιστειώδῃ ἐκρηξίν καταβυθίζεται ἡ νοτία παραλία τῆς Θήρας καὶ σχηματίζεται ἡ Μικρὰ Καμμένη 1570—71 Κυρίευσις Λευκωσίας καὶ Ἀμμοχώστου ὑπὸ τῶν Τούρκων 1571 Ὁ τουρκικὸς στόλος καταστρέφεται παρὰ τὴν Ναύπακτον ὑπὸ τῶν ἠνωμένων χριστιανικῶν στόλων τοῦ Ἰωάννου τῆς Αὐστρίας 1572—95 (μετὰ διακοπῶν) Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰερεμίας Β' 1573 Δυναμίει συνθήκη Βενετίας καὶ Τουρκίας ἅπασα ἡ Ἑλλάς μετὰ τῆς Κύπρου περιέρχεται εἰς τοὺς Τούρκους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1402	Ἦττα τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μογγόλων Τιμούρ παρὰ τὴν Ἀγκυραν καὶ καταστροφή τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντώνιος Ἀτσαϊώλης γίνεται κύριος Ἀθηνῶν καὶ Ἀκροπόλεως 1403 Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἀνακαταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην 1407—43 Δεσπότης Μιστρά Θεόδωρος Β', παρ' ὃ ζῇ ὁ φιλόσοφος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων (—1452) 1412—25 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀλέξιος Α' 1415 Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ἐκστρατεύσας εἰς Μιστρὰν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος Τσεντουριώνη Ζαχαρία (1404—32) ἐπικυρίαρχος 1416 Ἀνδραποδισμὸς πλείστων κατοίκων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τουρκ. στόλου 1419 Οἱ Βενετοὶ ὑποστηρίζοντες ἀνταρσίαν τοῦ Τσεντουριώνη κυριεύουν τὴν Μονεμβασίαν 1422 Πολιορκία Κωνπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποκρούεται ἀνδρείως. Ὁ συγγραφεὺς Ἰωάννης Καναβούτζης, ὁ χρονογράφος Μαχαιρᾶς 1422—3 Λοιμὸς ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Ἀθῆναις 1423 Ἡ Θεσσαλία πωλεῖται ὑπὸ τοῦ βασιλοπαιδὸς Ἀνδρονίκου εἰς τὴν Βενετίαν. Ἐκστρατεία Τούρκων ὑπὸ τὸν Τουραχάν εἰς Πελοπόννησον.
1425—48	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἰωάννης Η'. Οὗτος κλείει ἐπονείδιστον εἰρήνην πρὸς τοὺς Τούρκους, πλέει δὲ 1427 μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Κωνσταντίνου εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ὁ Κωνσταντῖνος κυριεύει Γλαρέντσαν καὶ Πάτρας. Τὸ δουκάτον τοῦ Αἰγαίου γίνεται φόρου ὑποτελὲς εἰς τοὺς Τούρκους 1428—48 Δεσπότης Μιστρά ὁ αὐτὸς Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶτα διαδέχεται τὸν Ἰωάννην ὡς αὐτοκράτωρ Βυζαντίου 1430 Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἐπιτιθέμενοι δὲ 1431 κατὰ τῆς Κερκύρας ἀποκρούονται. Οἱ Βενετοὶ ληλατοῦν τὴν ἀποικίαν τῶν Γενουατῶν Χίων.
1429—53	Ἐγκαθίστανται ἐν Ἰταλίᾳ οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι Θεόδωρος Γαζῆς, Γεώργιος Τραπεζοῦντιος, Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, Κωνσταντῖνος Λάσκαρις, Λαόνικος Χαλκοκονδύλης κἄ.
1432—49	Θωμᾶς ὁ Παλαιολόγος δεσπότης Ἀχαΐας, ἔπειτα μετὰ τοῦ ὀδελφοῦ του Δημητρίου δεσπότης Μιστρά (—1460) 1432 Οἱ Γενουαῖται ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Κερκύρας 1435 Οἱ Τοῦρκοι καταλαμβάνουν τὰς Θήβας 1435—49 Περιοδεῖται Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα 1437 Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης μεταβαίνει εἰς Ἰταλίαν (εἰς τὴν σύνοδον Φλωρεντίας) πρὸς τεματισμὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος, δὲν δύναται δὲ αὐτὸν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸν λαόν του. Ὁ συγγραφεὺς Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός καὶ ὁ ἀδελφός του μητροπολίτης Ἐφέσου Μᾶρκος, ἐχθρὸς τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ Βησσαρίων ἐνθερμος ὁπαδὸς αὐτῆς 1440 Ὁ βαρῶνος Πάρου Κρουσίνος Σομμαρίπας γίνεται καὶ βαρῶνος Ἀνδρου.
1444	Μάχη τῆς Βάρνης καὶ καταστροφή τῶν ἠνωμένων χριστιανικῶν στρατῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ συγγραφεὺς Γεώργιος ὁ Κωδινός 1446 Εἰσβολὴ Τούρκων εἰς Πελοπόννησον, ἥτις γίνεται φόρου ὑποτελὲς εἰς αὐτοὺς. Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης Δ' (Καλοῖωάννης) —1458.
1448—53	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος (Δραγάσης) 1451 Ἡ Βενετία ἀποκτᾷ τὴν Αἰνιναν, ἐξ ἧς μεταχομίζεται ἡ κἀρα τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς Βενετίαν, 1453 καὶ τὰς Βορείους Σποράδας 1452 Νέα ἐκστρατεία τοῦ Τουραχάν εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ἡττᾶται παρὰ τὰ Δερβενάκια ὑπὸ τοῦ Ματθαίου Ἀσάνα.
1453	Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῶν Τούρκων Μωάμεθ (29 Μαΐου) καὶ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1348	Ο Μανουήλ Καντακουζηνός ιδρύει ἐν Μιστράῳ ἑλληνικὸν δεσποτᾶτον 1349—90 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀλέξιος Γ'. Ο πρωτεύων συγγραφεὺς τῶν Ἡσυχαστῶν Γρηγόριος Παλαμᾶς 1351 Ο Στέφανος Δουσάν πολιορκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην 1354—75 Ο πατριάρχης Κων)πόλεως Φιλόθεος 1354 ΟΙ Τοῦρκοι εἰς Καλλιόπολιν, ἔπειτα εἰς Λιδυμοῖτειχον καὶ Τυρολόην (1357) 1355 Ο Στέφανος Δουσάν κυριεύσας Ἀδριανούπολιν καὶ Θράκην ἀποθνήσκει αἰφνιδίως. Ἡ Λέσβος ὑπάγεται εἰς τοὺς Γενουάτας Γκατελούζους.
1357	Ο αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' γίνεται μονοκράτωρ. Ο Λεονάρδος Τόκκος κόμης Κεφαλληνίας, εἶτα δούξ. Νικόλαος Καβάσιλας ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης 1358 Ο Νικόλαος Ἀτσαϊώλης κύριος Κορίνθου καὶ Ἀκροκορίνθου. Ἡ Ἡπειρος διανέμεται μεταξὺ Σέρβων καὶ Ἀλβανῶν 1361 Ο Μουράτ Α' καταλαμβάνει τὴν Θράκην. Ο ἐν Θήβαις Ρογήρος Λιούρια, ἐπίτροπος τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν, προσκαλεῖ εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Βενετῶν τοὺς Τούρκους· οὔτοι καταλαμβάνουν (1363) τὰς Θήβας, ἀλλ' ὁ στόλος τῶν καταστρέφεται ὑπὸ τῶν ἠνωμένων Φράγκων καὶ Ἑλλήνων παρὰ τὰ Μέγαρα 1363 Μεγάλη ἐπανάστασις τῆς Κρήτης κατὰ τῆς Βενετίας 1364 Ο Ροβέρτος τοῦ Τάραντος τελευταῖος ἡγεμὼν Ἀχαΐας.
1365	Ἡ Ἀδριανούπολις γίνεται πρωτεύουσα τῶν Τούρκων 1369 Ο αὐτοκρ. Ἰωάννης ματαίως ζητεῖ εἰς τὴν Δύσιν (Ἀβινιῶνα) βοήθειαν 1371 ΟΙ Τοῦρκοι κατασυντρίβουν Σέρβους καὶ Βουλγάρους παρὰ τὸν Ἔβρον 1372 ΟΙ Γενουάται κυριεύουν τὴν Ἀμμόχωστον τῆς Κύπρου, μένουσι δὲ κύριοι αὐτῆς μέχρι τοῦ 1494 1373 Ο Ἰωάννης Ε' γίνεται ὑποτελεὴς τῶν Τούρκων. Κατάληψις Μεγάρων ὑπὸ Νερίου Ἀτσαϊώλη 1374 Ἡ Ἰωάννα Α', βασίλισσα Νεαπόλεως, γίνεται ἡγεμονίς, «ἡγεμόνη», Ἀχαΐας, ἐνεχυριάζει δ' αὐτὴν τῷ 1377 εἰς τοὺς Ἰωαννίτας ἱππότεας.
1376—79	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Δ', μεθ' ὃν πάλιν Ἰωάννης Ε'. 1379—91 ΟΙ Ναβαρραῖοι (Ἰσπανοὶ μισθωτοὶ) εἰσβάλλουν εἰς Πελοπόννησον, Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν, ἔνθα ἀνθίσταται ἡ Ἀκρόπολις ὑπὸ τὸν φρουραρχον Μπελάμπρε καὶ τὸν συμβολαιογράφον Ρέντην 1380—83 Δεσπότης Μιστρά Ματθαῖος ὁ Καντακουζηνός. Ἐγκατάστασις πολλῶν Ἀλβανῶν ἐν Ἀττικῇ 1383—1407 Δεσπότης Μιστρά Θεόδωρος Α' ὁ Παλαιολόγος 1383 Ο Φραγκίσκος Κρίσπος καταλαμβάνει τὸ δουκάτον τοῦ Αἰγαίου, 1385 ὁ Νέριος Ἀτσαϊώλης τὰς Ἀθήνας καὶ 1387 τὴν Ἀκρόπολιν 1386 Ἡ Κέρκυρα παραδίδεται ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὴν Βενετίαν.
1386—1408	Δεσπότης Ἡπείρου Ἡσαΐ Βουονδελμόντης 1388 ΟΙ Βενετοὶ ἀγοράζουν τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον 1389 Διὰ τῆς μάχης τοῦ Κοσσυφοπεδίου καταστρέφεται ἡ Σερβία ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1390	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ἰωάννης Ζ', υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου Δ'. Ο σουλτάνος Βαγιαζίτ ἐπιβάλλει τὴν μερικὴν κατεδάφισιν τῶν τειχῶν τῆς Κων)πόλεως. 1390—1412 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουήλ Γ'.
1391—1425	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου καὶ συγγραφεὺς Μανουήλ Β'. Τουρκικὰ στίφη λεηλατοῦν τὴν Πελοπόννησον καὶ Ἀττικὴν 1391 Ἀλωσις Φιλαδελφείας ὑπὸ τῶν Τούρκων, 1393 ἡ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Θεσσαλίας καὶ 1394 ἡ τῶν Σαλόνων. Ο Νέριος Ἀτσαϊώλης ἀναγνωρίζεται δούξ Ἀθηνῶν, φόρου ὑποτελεῆς τοῦ Βαγιαζίτ, ἀποθανόντος δὲ αὐτοῦ αἱ Ἀθηναὶ γίνονται κτήσις τῶν Βενετῶν (—1402), οὔτινες κυριεύουν καὶ τὸ Ἄργος 1395 Ἡ Κόρινθος καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ δεσπότη Μιστρά Θεοδώρου Α' 1396 Ο Βαγιαζίτ πολιορκεῖ τὴν Κων)πολιν καὶ ἐν τῷ μεταξὺ κατατροπώνει τὰς ἠνωμένας δυνάμεις τῆς Δύσεως παρὰ τὴν Νικόπολιν. Ο Μιστράς γίνεται ὑποτελεὴς τῶν Τούρκων 1397—9 Ο Γάλλος στρατάρχης Μπουσικὸς ὑπερασπίζει τὴν εὐσφόρως τὴν Κων)πολιν 1400 Ο δεσπότης Μιστρά πωλεῖ Μιστράν, Καλάβρυτα καὶ Κόρινθον εἰς τοὺς Ἰωαννίτας.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1282—1328	Αυτοκράτωρ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Β', ἀπὸ 1295—1320 μετὰ τοῦ υἱοῦ του Μιχαὴλ Θ' 1283 Οἱ Σέρβοι κυριεύουν τὴν Δυτ. Μακεδονίαν 1283—89 Πατριάρχης Κων)πόλεως Γρηγόριος (ὡς συγγραφεὺς Γεώργιος) ὁ Κύπριος. Ὁ φιλόσοφος Νικηφόρος Χοῦμνος. Ὁ λόγιος Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς (ἢ Γλυκᾶς) 1287 Γουίδιον Β δούξ Ἀθηνῶν καὶ «φρουρὸς Θεσσαλίας» 1289 Ἰσαβέλλα Βιλλαρδουίνη ἡγεμονὶς Ἀχαΐας (μετὰ Φλωρεντίου τοῦ Ἀννονικίου, ἀπὸ δὲ τοῦ 1301 μετὰ Φιλίππου τοῦ Σαβοῦκου). Ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Ἑλλήνων ἐν Θεσσαλίᾳ 1290 Ὁ φιλόλογος Μάξιμος Πλανούδης 1292 Ὁ Ἀραγώνιος Ρογήρος Λιούρα λεηλατεῖ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου 1296 Οἱ Βενετοὶ προκαλοῦν φοβερὰν πειρατείαν κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.
1297—1330	Αυτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀλέξιος Β' 1301 Ἦττα τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ ὑπὸ τῶν Ὀσμάνων παρὰ τὸ Βαφαῖον. Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης ἀρχηγὸς τῶν Ἑσυχαστῶν ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὄρει. Οἱ φιλόλογοι Μανουὴλ ὁ Μοσχόπουλος, Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος, Θεόδωρος ὁ Μετοχίτης. Ἐκδοσις ἑλληνικῆ τῶν Ἀσιζῶν τῶν βασιλείων Ἱερουσαλὴμ καὶ Κύπρου.
1302—11	Ἡ Καταλανικὴ Ἑταιρεία εἰσελθοῦσα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους λεηλατεῖ εἰτα τὰς ἑλλήν. χώρας. Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Μονῆς τῆς Χώρας ἐν Κων)πόλει. 1304 Μέγας σεισμὸς εἰς Πελοπόννησον, ἣν πρὸς τούτοις λεηλατεῖ ὁ Ρογήρος Λιούρα 1307 Φίλιππος Α', ἡγεμὼν Τάραντος γίνεται καὶ ἡγεμὼν Ἀχαΐας. 1309 Οἱ Ἰωαννῖται καταλαμβάνουν τὴν Ρόδον, ἐξ ἧς ἐκδιώκουν τοὺς Τούρκους πειρατὰς. Βάλθερος Βοιέντιος, δούξ Ἀθηνῶν 1311 Οἱ Καταλάνοι ἐκμηδενίζουν (15 Μαρτίου) τὸν στρατὸν τῶν Φράγκων ἱπποτῶν παρὰ τὸν βοιωτικὸν Κηφισόν (;), διορίζουν δὲ δοῦκα Ἀθηνῶν τὸν Ρογήρον Δελώρ, ὃν διαδέχεται (1312) ὁ Μαμφρέδος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Φρειδερίκου Β', διοικῶν τὸ δουκάτον δι' ἀντιπροσώπων. Ὁ φιλόλογος Δημήτριος ὁ Τρικλίνιος, οἱ διδάσκαλοι Ἰωάννης ὁ Πεδιάσιμος καὶ Γεώργιος ὁ Λακατηνός, ὁ χρονογράφος Ἐφραίμ 1318 Καὶ τὸ δεσποτᾶτον Νέων Πατρῶν περιέρχεται εἰς τοὺς Καταλάνους. Τὸ «Χρονικὸν τοῦ Μωρέως». Πρῶτὴ ἐμφάνισις Ἀλβανῶν εἰς Θεσσαλίαν.
1325—28	Ἑσωτερικὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο Ἀνδρονίκων, τοῦ πάππου (αὐτοκρ.) καὶ τοῦ ἐγγόνου. Ὁ ποιητὴς Κωνσταντῖνος Ἑρμονιακός 1326 Ἀλωσις Προύσης ὑπὸ Τούρκων. Ὁ ἡγεμὼν Ἀχαΐας Ἰωάννης ὁ Γαβινάιος μεταβιβάζει τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν (αὐτοκράτειραν) Αἰκατερίνην τὴν Βαλεσιανήν, ἥτις ἔπειτα διαμένει ἐπὶ δύο ἔτη ἐν Πάτραις.
1328—41	Αυτοκράτωρ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ', ἐπικρατήσας τοῦ πάππου του καταλαμβάνει τὴν Ἠπειρον. Ὁ πολυτίτωρ Γρηγόρας 1329 Ἀλωσις Νικαίας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀπόκανκος ἀφαίρει ἀπὸ τῶν Γενοואτῶν τὴν Χίον. Ὁ ποιητὴς Μανουὴλ Φιλῆς.
1330	Αυτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουὴλ, ἀνθ' οὗ βασιλεύει ὁ θεῖός του Βασίλειος —1340, εἰτα δὲ ἡ μήτηρ του Εἰρήνη 1331—55 Στέφανος ὁ Δουσάν βασιλεὺς τῆς Σερβίας 1332 Αυτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουὴλ Β', ἔπειτα Βασίλειος Α' (—1340) 1336 Ἀνακατάληψις τῆς Λέσβου 1337 Κυρίευσις τῆς Νικομηδείας ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι τῷ 1338 προχωροῦν μέχρι τοῦ Βοσπόρου 1340—1 Αυτοκράτειρα Τραπεζοῦντος Εἰρήνη, εἰτα 1341 Ἄννα.
1341—76	Αυτοκράτωρ Βυζαντίου ὁ θεολόγος Ἰωάννης Ε'. Ἐπανάστασις Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις κατέχει τὸν θρόνον —1355 ὁπότε μεταβὰς εἰς μὴνὴν συγγράφει τὴν ἱστορίαν του 1341 (1344)—49 Αυτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μιχαὴλ 1341—51 Ἐρις τῶν Ἑσυχαστῶν 1342—49 Ἐπανάστασις τῶν Ζηλωτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ 1343 Κυρίευσις καὶ λεηλασία Νάξου καὶ ἄλλων νήσων ὑπὸ Τούρκων πειρατῶν 1345 Πανώλης εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ Εὐρώπην 1346 Στέφανος ὁ Δουσάν ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ρωμαίων. Ροβέρτος ὁ Ἀνδριανός ἡγεμὼν Ἀχαΐας (—1364) 1347 Κατάληψις Χίου ὑπὸ Γενοואτῶν καὶ ἐγκατάστασις ἐκεῖ τῶν Ἰουστινιάνων. Πυρπόλησις τῆς βενετικῆς καὶ τῆς ἰουδαϊκῆς συνοικίας τῆς Χαλκίδος. Ὁ συγγραφεὺς Δημήτριος ὁ Κυδωνῆς.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	τζουκίδας. Ὁ Βιλλαρδουίνος καταλαμβάνει Ναύπλιον καὶ Ἄργος. 1214 Ἡ Κέρκυρα καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ δεσπότη τοῦ Ἡπείρου Μιχαὴλ Ἀγγελῶ, ὃν διαδέχεται ὡς δεσπότης Θεόδωρος Δούκας ὁ Ἀγγελῶς (1230).
1217	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Πέτρος Κουρτεναί, ὃν κατατροπωθέντα ἐν μάχῃ ὑπὸ τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ ἀποθανόντα ἐκ τῶν πληγῶν διαδέχεται ἡ χήρα του Ἰολάνθη (—1219) 1218 Γοδοφρέδος Β' ἡγεμὼν Ἀχαΐας.
1221—28	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Ροβέρτος, υἱὸς τοῦ Πέτρου 1222 Ἀνακατάληψις Θεσσαλονίκης ὑπὸ Θεοδώρου Δούκα, δεσπότη τοῦ Ἡπείρου, ὅστις στέφεται αὐτοκράτωρ 1222—54 Αὐτοκράτωρ Νικαίας Ἰωάννης Γ' ὁ Βατάσης 1222—35 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἀνδρόνικος 1222—40 Γερμανὸς Β' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 1225 Γουῆδων Α' Μέγας Κύρ Ἀθηνῶν.
1228—61	Αὐτοκράτωρ Βυζαντίου Βαλδουίνος Β' 1229—37 Συμβασιλεὺς αὐτοῦ Ἰωάννης Βριέννιος, πρῶτον βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων 1229 Ἀποστασία Κρήτης ἀπὸ τῆς Βεετίας 1230 Ὁ αὐτοκράτωρ Θεσσαλονίκης Θεόδωρος ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Βουλγάρων ἡττᾶται καὶ αἰχμαλωτίζεται. Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ ὡς δεσπότης Ἡπείρου Μανουὴλ ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ καὶ διατηρεῖται μέχρι τοῦ 1240 1235—8 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης Α' 1235—6 Ἐπίθεσις Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Βατάσην καὶ Βουλγάρων (ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Ἀσάν) κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τινὰς ἐπιτυχίας ναυαγεῖ 1238—63 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Μανουὴλ Α' 1244 Τὸ κράτος τῆς Θεσσαλονίκης γίνεται ὑποτελὲς τῇ τῆς Νικαίας 1246 Ὁ αὐτοκράτωρ Νικαίας Βατάσης κυριεύει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ Βουλγαρίας. Ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος, ἡγεμὼν Ἀχαΐας, κυριεύει τὴν Μονεμβασίαν (1248), κτίζει τὸν Μιστράν καὶ ὑποτάσσει τοὺς Μελιγγούς. Ὁ μέγας λογοθέτης Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης 1250 Ἰδρυαὶς ναοῦ Παναγίας Παντανάσσης (Μεγ. Μοναστηρίου) ἐν Ἀθήναις.
1254—58	Αὐτοκράτωρ Νικαίας Θεόδωρος Β' ὁ Λάσκαρις. Γίνεται ἐπικυρίαρχος τοῦ δεσποτάτου Ἡπείρου καὶ νικᾷ (1255) τοὺς Βουλγάρους εἰς τὴν δίοδον Ροῦπελ. Ὁ φιλόσοφος Νικηφόρος ὁ Βλεμμύδης 1258—9 Αὐτοκράτωρ Νικαίας Ἰωάννης Δ' ὁ Λάσκαρις 1259—61 Αὐτοκρ. Νικαίας Μιχαὴλ Η' ὁ Παλαίολόγος. Νικᾷ τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου καὶ τοὺς Φράγκους παρὰ τὴν Πελαγονίαν, ἐνθα αἰχμαλωτίζεται ὁ Γουλ. Βιλλαρδουίνος. Ἡ Κέρκυρα παραχωρεῖται εἰς Μαμφρέδον, βασιλεῖα τῶν Λύο Σικελιῶν 1260 Γουῆδων Α' κηρύσσεται δούξ Ἀθηνῶν.
1261	Ὁ Μιχαὴλ Η' τῆς Νικαίας παραχωρεῖ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Νυμφαίου σποινδαῖα προνόμια εἰς τοὺς Γενουάτας, ἀνακαταλαμβάνει δὲ διὰ τοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοποῦλου τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ βασιλεύει ὡς αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Η' μέχρι τοῦ 1282. Μετ' ἄλλων νήσων καὶ ἡ Χίος περιέρχεται πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον κράτος 1262 Οἱ Βυζαντινοὶ ἐγκαθίστανται ἐκ νέου εἰς Πελοπόννησον, ἐνθα Μονεμβασία, Μιστράς καὶ Μίνη παραχωροῦνται εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου.
1263—66	Αὐτοκρ. Τραπεζοῦντος Ἀνδρόνικος Β' 1263 Μάχη ἐν Μακρουπλάγι Φράγκων καὶ Τούρκων κατὰ Ἑλλήνων καὶ πρώτη ἐγκατάστασις Τούρκων ἐν Πελοποννήσῳ 1265 Οἱ Βούλγαροι λεηλατοῦν τὴν Θράκην 1266—80 Αὐτοκρ. Τραπεζοῦντος Γεώργιος Α' 1267 Κάρολος Α' ὁ Ἀνδεγαυικὸς καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, 1262 παράλκ' Ἰονίου πελάγους καὶ Ἀλβανίαν καὶ γίνεται 1278 ἡγεμὼν Ἀχαΐας 1271 Σχηματίζεται ἴδιον δεσποτᾶτον Νέων Πατρῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Α' Ἀγγελῶν. Ὁ ποιητὴς Μανουὴλ ὁ Ὀλόβολος 1280—97 Αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος Ἰωάννης Β'. Γουλιέλμος δούξ Ἀθηνῶν καὶ βάσιλος Ἀχαΐας 1281 Τὰ ἀνδεγαυικά στρατεύματα ἡττῶνται παρὰ τὸ Βεράτιον ὑπὸ Ἑλλήνων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1185—99	Αυτοκράτωρ 'Ισαάκιος Β' ὁ Ἀγγελος 1185 Μάχη παρὰ τὴν Μοσυνόπολιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς νικᾷ τοὺς Νορμαννοὺς 1187 Ὁ Σαλαδδίνος σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου κυριεύει τὴν Ἱερουσαλήμ 1189 Φρειδερίκος ὁ Βαρβαρόσσας ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἀνατολὴν μετὰ διαμονὴν ἐν Φιλιππουπόλει μεταβαίνει τῷ 1190 εἰς Μ. Ἀσίαν, κυριεύει τὸ Ἰκόνιον, ἀλλὰ πνίγεται ἐν τῷ Καλυκάδῳ ποταμῷ τῆς Κιλικίας. Ὁ Ἰσαάκιος ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν Βέροισαν 1191 Οἱ Βυζαντινοὶ ἀνακτῶνται τὴν Κέρκυραν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος Α' κυριεύσας τὴν Κύπρον δίδει αὐτὴν φέουδον εἰς Γουτδωνα τὸν Λουσινιάνον, εἰς ὃν ἔπονται ἔπειτα ἄλλοι 17 τῆς νήσου βασιλεῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ οἴκου 1194 Ὁ Ματθαῖος Ὁρσίνης γίνεται κόμης Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου.
1195—1203	Αυτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ', ἐκθρονίσας τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον. Ὁ τούτου υἱὸς Ἀλέξιος δραπετεύσας ἐκ Κων/πόλεως ζητεῖ βοήθειαν εἰς τὴν δυτ. Εὐρώπην καὶ ἐτοιμάζεται οὕτως ἡ Δ Σταυροφορία. Γρηγόριος ὁ μητροπολίτης Κορίνθου 1197—1207 Ὁ τσάρος τῆς Βουλγαρίας Ἰωαννίτσας (Καλογιάννης) 1198 Μεγάλη πυρκαϊὰ Κων/πόλεως, ἣν περιγράφει Κωνσταντίνος ὁ Στιλβῆς 1202 Λέων ὁ Σγουρός, ἄρχων Ναυπλίου, καταλαμβάνει Ἄργος καὶ Κόρινθον ἐξστρατεία δὲ αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν ματαιοῦται ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Μιχαὴλ Ἀχομινάτου 1203 Οἱ Σταυροφόροι ἐπιλαμβάνονται τῆς πολιορκίας τῆς Κων/πόλεως, ὁ Ἀλέξιος Γ' δραπετεύει.
1203—04	Αυτοκράτωρ Ἰσαάκιος Β' (τὸ δεύτερον), συμβασιλεὺς δ' αὐτοῦ ὁ υἱὸς του Ἀλέξιος Δ'. Δι' ἐπαναστάσεως ἀνέρχεται 1204 εἰς τὸν θρόνον Ἀλέξιος Ε' ὁ Μούρτζουφλος. Ἀρνήσις νέων πληρωμῶν ἐπιφέρει τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ Ἰδρυσιν Φραγκικοῦ κράτους.

ΣΤ' ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΜΕΧΡΙΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ (1453)

1204—05	Αυτοκράτωρ Βυζαντίου ἐκλέγεται ὁ κόμης Φλάνδρας Βαλδουῖνος, βασιλεὺς Θεσσαλονίκης ὁ μαρκίων Μομφερράτου Βονιφάτιος. Ἡ Βενετία λαμβάνει νήσους καὶ ἐπίνεια, ἀγοράζει δὲ τὴν Κρήτην. Ὁ Βονιφάτιος εἰσελαύνει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Λέων Σγουρός ἀνθίσταται ἐν Κορίνθῳ. Ἰδρυσις τῶν μαρκιωνειῶν Βοδονίτσης καὶ Σαλώνων. Ὁ Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος καταλαμβάνει τὰ Δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἰδρύει τὸ δεσποτᾶτον Ἡπείρου, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς τὴν αυτοκρατορίαν Τραπεζοῦντος (βασιλ.—1222) 1205 Ὁθων Δελαρὸς μέγας κύρ' Ἀθηνῶν. Γουλιέλμος Σαμπλῆτης ἡγεμὼν Ἀχαΐας. Οἱ Λατίνοι ἡττῶνται παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐξαφανίζεται δὲ ὁ Βαλδουῖνος.
1206—16	Αυτοκράτωρ Βυζαντίου Ἐρρίκος, κόμης Φλάνδρας. Μεθώνη, Κορώνη καὶ Κέρκυρα καταλαμβάνονται ὑπὸ τῶν Βενετῶν 1206—22 Αυτοκράτωρ Νικαίας Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις 1207 Ὁ τσάρος τῆς Βουλγαρίας Καλογιάννης λεηλατήσας τὴν Μακεδονίαν ἀποθνήσκει πρὸ τῆς πολιορκουμένης Θεσσαλονίκης. Ὁ Μάρκος Σανούδος ἰδρύει τὸ δουκάτον τοῦ Αἰγαίου (Νάξου).
1207—22	Βασιλεὺς Θεσσαλονίκης Δημήτριος 1208 Ὁ Λέων Σγουρός ἀποστερηθεὶς τὰς κτήσεις του αὐτοκτονεῖ 1210 Ὁ Γοδοφρέδος Α' Βιλλαρδουῖνος, ἡγεμὼν Ἀχαΐας, κυριεύει τὴν Κόρινθον 1211 Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις νικᾷ τοὺς Σελ-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
1078—81	Αυτοκράτωρ Νικηφόρος Γ' ὁ Βοτανιάτης. Νυμφεύεται τὴν σύζυγον τοῦ προκατόχου Μαρίαν. Ὁ στρατηγὸς Ἀλέξιος Κομνηνὸς νικᾷ τοὺς Ἀτάρτας Βρύνιον καὶ Βασιλάην. Οἱ Τούρκοι ἐν Νικαίᾳ ὑποστηρίζοντες ὡς αυτοκράτορα τὸν Ν. Μελισσηνὸν καταλαμβάνουν τὴν Χρυσούπολιν 1081 Ἰδρυσις Ἀγ. Σωτήρος Κων/πόλεως. Λοιμὸς εἰς Μακεδονίαν. Παραίτησις τοῦ αυτοκράτορος.
1081—1118	Αυτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός. Οἱ θεολόγοι καὶ συγγραφεῖς Εὐθύμιος Ζιγανηνός καὶ Ἰωάννης πατριάρχης Ἀντιοχείας. Ἰωάννης ὁ Ἰταλὸς «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων». Ὁ ποιητὴς Φίλιππος ὁ Μονότροπος 1081—4 Εἰσβολὴ τῶν ὑπὸ Ροβέρτον Γυισκάρδον Νορμαννῶν εἰς Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν, ἔνθα ἡ Λάρισα ἀνδίσταται ἀποτελεσματικῶς 1082 Συνθήκη μετὰ τῆς Βενετίας, ἣτις ὑποστηρίξασα τὸν αυτοκράτορα ἐναντίον τῶν Νορμαννῶν λαμβάνει σπουδαῖα προνόμια 1091 Ἦττα τῶν Πατινακῶν (Πετσενέγων) εἰς τὸ Λεβούνιον τῆς Θράκης, 1094 τῶν Κομάνων παρὰ τὸ Ταυροκόμουν (Ἀδριανούπολεως) 1096 Οἱ Σταυροφόροι ἐν Κων/πόλει 1097 Ἀλώσις τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Μάχη Δορυλαίου. Κυρίευσις Ἀντιοχείας (1098) καὶ Ἱερουσαλὴμ (1099). Τὸ δράμα «Χριστὸς πάσχω» 1107—8 Πόλεμος πρὸς τὸν ἐγκατασταθέντα εἰς Ἀντιόχειαν Βοημοῦδον. Ὁ ἀρχίατρος καὶ ποιητὴς Νικόλαος ὁ Καλλικλῆς 1116 Νέα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Ἀλωσης τοῦ Φιλομηλίου. Συνθήκη μετὰ τῶν Πισατῶν λεηλατησάντων κυρίως τὰς Ἰονίους νήσους. Συμφέρουσα συνθήκη πρὸς τοὺς Τούρκους (1117).
1118—43	Αυτοκράτωρ Ἰωάννης Β' ὁ Κομνηνός, ματαιώσας τὴν ἐναντίον του συνωμοσίαν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀλεξίου Ἄννης (ποιητρίας καὶ συγγραφέως) καὶ τῆς μητρὸς τῆς Εἰρήνης 1119 Κυρίευσις τῆς Λαοδικείας ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος. Ὁ στρατηγὸς καὶ συγγραφεὺς Νικηφόρος Βρύνιος. Ὁ «Σπανέας» τοῦ Ἀλεξίου, υἱοῦ τοῦ αυτοκράτορος 1120 Οἱ Βενετοὶ πολιορκοῦν ματαιῶς τὴν Κέρκυραν 1123 Ἦττα τῶν Πατινακῶν 1124—6 Οἱ Βενετοὶ λεηλατοῦν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ καταστρέφουν τὴν Μεθώνην, φωλεὰν πειρατῶν (1125). Εἰς τὴν Χίον ἐγκαθίσταται ὁ βενετικὸς οἶκος Μικιελή 1126 Οἱ Βενετοὶ καταλαμβάνουν τὴν Κεφαλληνίαν 1137—42 Ὁ αυτοκράτωρ ἐκστρατεύει εἰς Κιλικίαν καὶ Συρίαν καὶ ἀποθνήσκει ἐν Κιλικίᾳ (1143).
1143—80	Αυτοκράτωρ Μανουὴλ Α' ὁ Κομνηνός. Ὁ θεολογ. συγγραφεὺς Νικόλαος, ἐπίσκοπος Μεθώνης. Ὁ εἰδικὸς τοῦ αυτοκράτορος «γραμματικὸς» Ἰωάννης ὁ Κίνναμος. Ὁ φιλόσοφος καὶ ρήτωρ Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός. Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος (Πτωχοπρόδρομος) 1147 Ἡ Β' Σταυροφορίᾳ 1147—49 Πόλεμος πρὸς τοὺς Νορμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι γίνονται δεκτοὶ ἐν Κερκύρᾳ, ἀποκροῦνται ἐν Μονεμβασίᾳ, λεηλατοῦν τὴν Εὐβοίαν καὶ Ἀττικὴν, διαρπαῖζον τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον, παραδίδεται δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἀροκορινθὸς 1150 Ἰδρυσις ναοῦ Ταξιαρχῶν Ἀθηνῶν 1151 Οἱ Βυζαντινοὶ πρὸς στιγμὴν καταλαμβάνουν τὴν Ἀγκῶνα 1152—4 Πόλεμος πρὸς τοὺς Οὐγγυροὺς. Οἱ φιλόσοφοι Ἰσαάκιος καὶ Ἰωάννης Τζέτζης. Οἱ χρονογράφοι Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Μανασσῆς 1158 Ἐκστρατεία τοῦ Μανουὴλ εἰς Συρίαν 1168 Κατάκτησις τῆς Δαλματίας. Ὁ συγγραφεὺς Μιχαὴλ ὁ Γλυκᾶς 1171 Διάρρηξις τῶν μετὰ τῆς Βενετίας σχέσεων 1174 Εὐστάθιος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης 1175—1204 Μιχαὴλ Ἀκομινάτος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν 1176 Ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σελτζουκίδου Κιλικίᾳ Ἀρσλάν Β'. Ἀτυχὴς μάχη παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον τῆς Φρυγίας, ἀλλὰ 1177 μεταβολὴ πρὸς συμφέρουσαν εἰρήνην.
1180—83	Αυτοκράτωρ Ἀλέξιος Β' ὁ Κομνηνός, ὑπὸ κηδεμονίαν τῆς βασιλομήτορος Μαρίας καὶ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ Ἀλεξίου. Ὁ μέγας λογοθέτης Νικητῆς Ἀκομινάτος 1182 Ἐξέγερσις Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τοῦ λατινικοῦ στοιχείου τῆς Κων/πόλεως καὶ περὶ χρόνων μετὰ φοβεράς αἱματοχυσίας.
1183—85	Αυτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Α' ὁ Κομνηνός 1184 Στραγγαλίζεται ὁ Ἀλέξιος. Ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνός ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν αυτοκράτορα τῆς Κύπρου, ἀλλ' ἐκθρονίζεται τῷ 1191 ὑπὸ Ριχάρδου, βασιλ. τῆς Ἀγγλίας 1185 Ἀλωσης Θεσσαλονίκης ὑπὸ Νορμαννῶν καὶ φόνος πλείστον κατοίκων. Ὁ ποιητὴς Εὐστάθιος (ἢ Εὐμάθιος) ὁ Μακρεμβολίτης. Ὁ Ἀνδρόνικος φονεύεται ὑπὸ τοῦ ὄχλου.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	Σπερχειόν 1000—14 Νέος πόλεμος πρὸς Βουλγάρους. Κατάληψις Μακεδονίας καὶ μερῶν Βουλγαρίας παρὰ τὸν Δούναβιν 1014 Ἡττα Βουλγάρων παρὰ τὰς Σέρρας· μετ' ὀλίγον ἀποθνήσκει ὁ Σαμουήλ.
1016	Πρώτη ἐμφάνισις Νορμαννῶν εἰς τὴν Ν. Ἰταλίαν. Αὐτοὺς κατατροπώνει ὁ κατεπώνυμο Βοϊάννης παρὰ τὰς Κάννας καὶ ἰδρύει τὸ φρούριον Τροίας 1018 Ὑποταγὴ τῆς Βουλγαρίας. Ὁ Βασίλειος διέρχεται τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ἐπισκέπτεται τὰς Ἀθήνας, ἵνα προσκυνήσῃ εἰς τὸν Παρθενῶνα, ναὸν τῆς Θεοτόκου, διὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Βουλγάρων. Πρώτη εἰσβολὴ Ἀλβανῶν εἰς Ἑλλάδα 1021—2 Προσάρτησις τῆς Ἀρμενίας. 1025—28 Μονοκρατία Κωνσταντίνου Η' μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του Βασιλείου Β'.
1028—50	Συμβασιλεία τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ζωῆς μετὰ τῶν ἀλληλοδιαδόχων συζύγων τῆς. Ὁ ποιητὴς Χριστοφόρος ὁ Μυτιληναῖος 1028—34 Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Γ' ὁ Ἀργυρὸς 1032 Κατάληψις τῆς Ἐδέσσης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Ληλασάει Σαρακηνῶν κατὰ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ λοιμὸς ἐκεῖ 1033—43 Χάραλδος Σαρδράδε ἀρχηγὸς τῶν Βαράγγων σωματοφυλάκων ἐν Κων/πόλει.
1034—41	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγών 1038 Ἐπιτυχία τοῦ Γεωργίου Μανιάκη ἐν Κάτω Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ 1040 Ἐξέγερσις τῆς δυτ. Βουλγαρίας ὑπὸ Πέτρον, ἀπόγονον τοῦ Σαμουήλ. Ἡ Θεσσαλονικὴ ἀνθίσταται τελεσφόρως, προστάτην θεωροῦσα τὸν Ἀγ. Δημήτριον. Βαράγγοι ὑπὸ τὸν Χάραλδον ἐρχονται εἰς Ἀθήνας. 1041—42 Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης. Ἐκθρονίζεται δι' ἐπαναστάσεως τῆς πρωτευούσης. Μετὰ βραχείαν κοινὴν βασιλείαν Ζωῆς καὶ Θεοδώρας ἡ Ζωὴ ἐκλέγει σύζυγον Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον.
1042—54	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Θ'. Ὁ μάγιστρος Συμεὼν Σήθ. Ὁ ποιητὴς Ἰωάννης ὁ Μαυρόπουλος (εὐχαΐτης). Ὁ Μανιάκης νικᾷ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Νορμαννοὺς παρὰ τὴν Μονόπολιν (1042), ἀγανακτῆσας δὲ διὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου ἐκστρατεύει τῷ 1043 κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἀποθνήσκει καθ' ὁδόν 1044 Ἰδρυσίς τοῦ Ἀγ. Νικοδήμου Ἀθηνῶν 1045 Ἡ Ἀρμενία ὑποτάσσεται. Ἰδρυσίς τῆς Νομικῆς Σχολῆς Κων/πόλεως Ὁ ρήτωρ Ἰωάννης ὁ Δοξοπατρὴς 1047 Ἀνταρσία τοῦ Ἀρμενίου Λ. Τορνικίου ἀποτυγχάνει 1048—51 Πόλεμος πρὸς τοὺς Πατζινάκας καταλήγει εἰς συμφέρονσαν εἰρήνην 1050 Ἀνακταίσις Ἀγ. Θεοδώρων καὶ ἀνέγερσις Παναγίας Καπνικαεῶς Ἀθηνῶν 1054 Ὁ πατριάρχης Κηρουλαρίος διαρρηγνύει ὁριστικῶς τὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ρώμης. Λοιμὸς εἰς Κων/πολιν (—1055). 1054—56 Μονοκρατία τῆς Θεοδώρας. Ὑποδεικνύει ὡς διάδοχόν της Μιχαὴλ τῶν Στρατιωτικόν, ὅστις ὁμως τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκθρονίζεται.
1057—59	Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Α' ὁ Κομνηνός. Ἀνελθὼν ἐπὶ τοῦ θρόνου βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κηρουλαρίου, παραιτεῖται πάλιν ταχέως 1059—67 Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Γ' ὁ Δούκας, ἔχων σύζυγον τὴν λογιαν Εὐδοκίαν τὴν Μακρεμβολίτισσαν 1060 Οἱ Νορμαννοὶ κυριεύουν τὴν ὀχυρὰν Τροίαν τῆς Κάτω Ἰταλίας 1064 Ἀλωσίς τοῦ Ἀνίου ὑπὸ τῶν Τούρκων Σελδζουκιδῶν. Ἰωάννης Ξιφιλίνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (—1075). Ὁ ἱστορικὸς Μιχαὴλ ὁ Ἀτταλειάτης.
1068—72	Αὐτοκράτωρ Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης. Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος. Ὁ χρονογράφος Ἰωάννης Σκυλίτης 1071 Ἀλωσίς τῆς Βάρεως ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν καὶ ὁριστικὴ ἀπώλεια τῆς Βυζαντιακῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν μάχην παρὰ τὸ Μαντζικέρτ, αἰχμαλωτίζεται ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Ἀρπ. Ἀρσλάν καὶ ἀποβάλλει οὕτω τὸν θρόνον. ἀπολυθεὶς δ' εἶτα τυφλοῦτας ὑπὸ ἀντιπάλαν καὶ ἀποθνήσκει.
1071—78	Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Ζ' ὁ Δούκας (Παραπινάκης), προγονὸς τοῦ Ρωμανοῦ· πρωθυπουργὸς εἶναι ὁ «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων» Ψελλός (1018—1079). Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Νορμαννῶν μισθοφόρων Οὐρσέλιος 1076 Λοιμὸς εἰς Κων/πολιν 1077 Ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος ὁ Βοτανιάτης ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ στρατοῦ αὐτοκράτωρ καὶ καθαιρεῖται ὁ Μιχαήλ.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
886—912	Αυτοκράτωρ Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός, γνωστὸς καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς. Ἀναγκάζει τὸν πατριάρχην Φώτιον νὰ παραιτηθῇ. Λέων ὁ Φιλόσοφος 887—893 Δημοσίευσιν τῶν «Βασιλικῶν» 893 Διάρρηξις σχέσεων μεταξὺ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Βουλγάρου τσάρου Συμεών (893—927). Εἰσβολὴ Οὐγγρων εἰς Βουλγαρίαν ἀναγκάζει τοῦτον νὰ υποχωρήσῃ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας Ἀρέθας 902 Καταστροφὴ τῆς Δημητριάδος ὑπὸ Μουσουλμάνων πειρατῶν. Κατάληψις τοῦ Ταυρομενίου ὑπὸ Ἀράβων καὶ ἀπώλεια τῆς Σικελίας 904 Ἡ Θεσσαλονίκη λεηλατεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Λέοντος τοῦ Τριπολίτου 907 Οἱ Ρῶσοι ἀπειλοῦν τὴν Κων/πολιν 909—911 Ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν πειρατῶν καταλήγει εἰς ἥτταν τῶν Βυζαντινῶν 912—913 Αυτοκράτωρ Ἀλέξανδρος, ἀδελφὸς τοῦ Λέοντος.
913—959	Αυτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος, διαπρέφας κυρίως ὡς συγγραφεύς. Κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα αὐτοῦ διευθύνει τὰ τοῦ κράτους ὁ πατριάρχης Νικόλαος 915 Νίκη τῶν Βυζαντινῶν παρὰ τὸν Γαβριλιάνον ποταμὸν κατὰ τῶν Ἀράβων ἐξασφαλίζει πάλιν τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνων ἐν Ἰταλίᾳ 917 Οἱ Βούλγαροι νικοῦν παρὰ τὴν Ἀγγίλιον 919—944 Συμβασιλεία Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. Αποστασία Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα 920—942 Νικηφόροι ἑκστρατεῖαι (ἐν Ἀσίᾳ κ.ά.) Ἰωάννου Κουρκοῦ καὶ Βάρδα Φωκά 921 Ἀνάγκωσις καὶ ἐπικύρωσις τοῦ «Τόμου τῆς Ἑνώσεως» 924 Ὁ τσάρος Συμεὼν τῶν Βουλγάρων πρὸ τῆς Κων/πόλεως 927 Θάνατος αὐτοῦ. Μέγας λοιμὸς εἰς τὰς ἐπαρχίας 928 Ἡ Θεοδοσιούπολις (Ἐρζερούμ) ἀνακαταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ 934 ἡ Μελιτηνή. Ὁ ποιητὴς Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος. Ὁ λεξικογράφος Σουΐδας 941 Ἀπόκρουσις Ρώσων πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως 942 Κτίσις μονῆς Ἀγ. Λουκά παρὰ τὴν Στεῖριν 944 Ἐπιτυχὴς πολιτοχρῖα τῆς Ἐδέσσης. Ἐκθρόνισις Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ ὑπὸ τῶν υἱῶν του 949 Ἐπίσκεψις τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου καὶ ἱστοριογράφου Λιουτπράνδου εἰς Κων/πολιν. Κτίσις μονῆς Δαφνίου 957—8 Ἀνακατάληψις τῆς Ἀμίδας (Διαρμπεκίρ) καὶ τῶν Σαμοσάτων. Ἐπίσκεψις τῆς τσαρῖνας Ὀλγας τῶν Ρώσων εἰς Κων/πολιν, ἐνθα βαπτίζεται. Ὁ πατριάρχης Πολύευκτος (—970)
959—963	Αυτοκράτωρ Ρωμανὸς Β', ἔχων σύζυγον τὴν φίλαρχον Ἀναστασίαν (Θεοφανώ) 961 Ἀνακατάληψις Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά 962 Ὁ ὁσιος Ἀθανάσιος ἰδρύει τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Λαύραν.
963—969	Αυτοκράτωρ Νικηφόρος Β' Φωκάς. Νυμφεύεται τὴν χήραν αὐτοκράτειρα Θεοφανώ καὶ προσλαμβάνει καίσαρα τὸν πατέρα του Βάρδα Φωκά. Ὁ ποιητὴς Θεοδόσιος 965 Κατάκτησις Κιλικίας (Ταρσοῦ κ.λπ.) 967 Ἐπανάληψις πολέμου πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ συμμαχία μετὰ τῶν Ρώσων τοῦ Κιέβου, οἱ ὅποιοι τῷ 968 εἰσβάλλουν εἰς Βουλγαρίαν. Ἀνακατάληψις Ἀντιοχείας 969 Συνωμοσία Θεοφανοῦς καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ δολοφονία τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ποιητὴς Ἰωάννης ὁ Κυριώτης ἢ Γεωμέτρης.
969—976	Αυτοκράτωρ Ἰωάννης Α' ὁ Τσιμισκῆς. Ὁ ἡγεμὼν Κιέβου Σβιατοσλάβος λεηλατήσας τὴν Φιλιπούπολιν ἡττάται τῷ 970 παρὰ τὴν Ἀρχαδιούπολιν (Λουλέ-Μπουργάς) καὶ ὑποτάσσεται (971). Ἡ ἀνατολικὴ Βουλγαρία προσαρτᾶται εἰς τὸ Βυζαντιανὸν κράτος. Γάμος Τσιμισκῆ καὶ Θεοδώρας, θυγατρὸς Κωνσταντίνου Ζ'. Ὁ ἱστοριογράφος Λέων ὁ Διάκονος 974 Ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Συρίαν καὶ κατάληψις Δαμασκοῦ καὶ Βηρυτοῦ.
976	Αυτοκράτωρ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (—1025) καὶ Κωνσταντῖνος Η' (—1028), διοικητὴς τοῦ Κράτους ὁ υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου (—985) 976—9 Ἐπανάστασις τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, καταλαβόντος τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἀπειλήσαντος τὴν Κων/πολιν, καταπνίγεται ὑπὸ τοῦ Βάρδα Φωκά 977—986 Ὁ τσάρος Βουλγαρίας Σαμουήλ καταλαμβάνει Μακεδανίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ εἰσχωρεῖ εἰς Πελοπόννησον, ἡττῶνται δὲ οἱ Βυζαντινοὶ εἰς τὰ στενὰ τῆς Πύλης Τραϊανοῦ 987—9 Ἀνταρσία Βάρδα Φωκά καὶ Βάρδα Σκληροῦ. Ὁ Φωκάς ἡττηθεὶς παρὰ τὴν Χρυσούπολιν φονεύεται μαχόμενος ἐν Ἀβύδῳ (989), ὁ Σκληρὸς ὑποτάσσεται 995 Ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Συρίαν, ἐνθα κυριεύει τὸ Χαλέπιον κ.ά. 996 Ἡττα Βουλγάρων παρὰ τὸν

Σελ.	Σελ.		
ρίκου Α'	22	Τὸ φρούριον τῶν Καλαμῶν	116
Οἰκόσημον Κρίσπων	25	Γλαρόντζα (Ἡλείας) Φραγκοβυζαντινὸς νάος	120
Τὸ κάστρον τῆς Βοδονίτισης κατὰ τὸν Μπυσῶν	26	Τὸ Ἀγγελόκαστρον τῆς Κερκύρας	121
Πύργος τοῦ φρουρίου τῶν Θηβῶν	29	Ἀποψις Μυστρά	123
Τὸ κάστρον τῆς Καρυταίνης	34	Ἐρείπια Μυστρά	124
Τὸ φρούριον τοῦ Γερακίου	35	Τὸ κάστρον Ἀπαλίσῃ ἐν Νάξῳ	126
Τὸ φρούριον τοῦ Πασαβᾶ	36	Τὸ κάστρον τῆς Ἀγίας Μαρίνης ἐν Κέῳ	127
Νόμισμα τῶν Φράγκων τῆς Κύπρου	39	Στολὴ τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν	128
Θεόδωρος Λάσκαρις	42	Νόμισμα σελδζουκίδου ἐμίρου τῆς Ἐ- φέσου	133
Χαλκοῦν νόμισμα Μιχαὴλ δεσπότη τοῦ Ἡ- πεύρου	43	Τὸ κάστρον Καρυταίνης	135
Νόμισμα Ἀλεξίου Β' Κομνηνοῦ αὐτοκρά- τορος Τραπεζοῦντος	44	Ο' Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος εὐλογοῦμε- νος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ	139
Φραγκοβυζαντινὸν μαρμάρινον ἀνάγλυ- φον τόξον	46	Τοξότης τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων	143
Ἰάκωβος Τίεπλος, δόγης τῆς Ἑνετίας	47	Τὸ φραγκικὸν κάστρον τῶν Σαλῶνων	144
Σφραγὶς Θεοδώρου Λασκάρεως	48	Τεῖχος τῆς Χαλκίδος	149
Νόμισμα τῶν Γαβαλάδων αὐθεντῶν τῆς Ρόδου	50	Ο' μέγας λογοθέτης Θεόδωρος Μετοχίτης ἐν στολῇ, προσέφεραν τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν ἐκκλησίαν εἰς τὸν Χριστὸν	155
Νόμισμα Ἰωάννου Β' Ἀσάν	53	Ο' πύργος Σανταμέρη τῶν Θηβῶν	161
Νόμισμα τοῦ Τσιγγισχάν	55	Τὸ κάστρον τῶν Σαλῶνων	162
Νόμισμα Θεοδώρου Β' Δούκα Λασκά- ρεως	58	Σφραγὶς Λουδοβίκου τοῦ βουργουνδικοῦ	164
Ἰννοκέντιος Γ'	59	Τὰ εἰρεπία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Ἀνδραβίδας	165
Φρειδερίκος Β' τῆς Γερμανίας φέρων τὰ ἐμβλήματα τῶν σταυροφόρων	60	Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐν Ἀν- δραβίδα	166
Ο' ἱστορικὸς Γεώργιος Παχυμέρης	61	Ο' φραγκικὸς πύργος τοῦ Μπεζᾶ πλησίον τοῦ Ἀχμέταγα ἐν Εὐβοίᾳ	167
Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος	64	Τὸ κάστρον τῆς Καρύστου κατὰ τὸν Μπυσῶν	168
Νόμισμα Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου	65	Μεσαιωνικὴ γέφυρα Χαλκίδος	170
Οἰκόσημα Φράγκων ἐν Ἑλλάδι	66	Νόμισμα Ἰωάννου Β' σεβαστοκράτορος τῆς Θεσσαλίας	171
Ἡ μεγάλη στοὰ τοῦ κάστρου τοῦ Χλο- μουτσίου	69	Οἰκόσημον τῶν Μελισσηνῶν	172
Τορνέζιον	70	Ἡ ἔξωσις τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Βουεννίου ἐκ Φλωρεντίας	173
Σφραγὶς Ὀθωνος Λαρόσιλ, δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν	77	Ἐρείπια τῆς φραγκικῆς γεφυρας τῆς Κω- παίδος	174
Νόμισμα Γουίδωνος Λαρόσιλ	77	Ἀνάγλυφος πλάξ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος	175
Ἡ εἰρήνη τοῦ κάστρου τοῦ Χλομουτσίου	80	Συμβούλιον τῶν ἀρχηγῶν τῶν γενιτσά- ρων (1357)	176
Ἡ Μονεμβασία κατὰ παλαιὰν χαλκογρα- φίαν	81	Γενίτσαρος	179
Τὸ δυτικὸν τεῖχος τῆς Μονεμβασίας	82	Τὸ παιδομάζωμα	182
Ἡ παλαιὰ Ἐλισσοπὴ εἰς Νίκλιν	85	Πύλη τῆς Νικαίας	186
Τὸ κάστρον τῆς Μαίνης	87	Νομίσματα Ἀνδρέου καὶ Δομνίκου δυ- ναστῶν τῆς Φωκαίας	199
Τὸ κάστρον τῶν Σαλῶνων	89	Ἀνάγλυφος ἐνετικὸς λέων τῶν τειχῶν τῆς Χαλκίδος	201
Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐν Σαλῶνις φραγκι- κῆς Ἐκκλησίας	91	Νόμισμα τοῦ Στεφάνου Δουσάν	203
Τὸ κάστρον τοῦ Ζητουίνου (Λαμίας)	92	Τάφος τοῦ Νικολάου Ἀκκαϊοῦ ὀλῆ ἐν τῇ μονῇ Τσερτόζας παρὰ τὴν Φλωρεντίαν	204
Τὸ ἐν Εὐβοίᾳ κάστρον τῶν Φύλλων	93	Τάφος τοῦ Ἀκκαϊοῦ ὀλῆ πατρὸς τοῦ μεγά- λου στρατοπεδάρχου Νικολάου, ἐν τῇ μονῇ Τσερτόζας	206
Τὸ κάστρον τῆς Λέσβου	95	Ο' τελευταῖος τάφος τῶν Βουλγάρων Ἰ- βάν Σπίσμαν Γ' (1365—1393)	209
Τὸ οἰκὸσημον τοῦ δουκικοῦ οἴκου Κου- νῆ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ κάστρου Ἀσ- στυπαλαίας	96	Ο' σουλτάνος Μουράτ ὁ Α'	211
Σφραγὶς Λατίνου ἐπισκόπου τῆς Ἀν- δρου	98	Βαγιαζήτ ὁ Α'	216
Ο' Παντοκράτωρ, ἐκκλησία τοῦ ΙΒ' αἰ- ῶνος ἐν Κ)πόλει, νῦν Ζεϊρέκ Τζαμί	99	Μέρος τῶν τειχῶν τοῦ Μυστρά	227
Μιχαὴλ Παλαιολόγος	100	Ἡ λεγομένη καταλανικὴ εἰκὼν τῆς Πα- ναγίας τῶν Ἀθηνῶν	229
Ο' πάπας Κλήμης Δ'	103	Ραϊνέριος Α' ἡγεμὼν τῶν Ἀθηνῶν	230
Ο' Πατριάρχης Ἰωάννης Βέγκος	105	Ἀντόνιος Ἀκκαϊοῦ ὀλῆς	233
Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος	108	Σφραγὶς Θεοδώρου Α Παλαιολόγου δε-	
Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυινὸς ἐπὶ νομίσματος	113		
Διαπιστευτήριον γράμμα ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας διὰ τὸν πρεσβευτὴν αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἀνδρονίκῳ Β' τῷ Παλαιολόγῳ	114		

	Σελ.
σπότου Μυστρά	234
Μανουήλ Παλαιολόγος	236
Σφραγίς Θεοδώρου Β' δεσπότης Πελοποννήσου	242
Τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς Μονεμβασίας	246
Ἑλληνικὴ ὑπογραφή τῆς Φραγκίσκης Ἀγκιαϊούλης, συζύγου Καρόλου Α' Τόκκου	248
Ἰωάννης Β' Παλαιολόγος	250
Ὁ ἐκ Κ) πόλεως ἀπόπλους Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου	259
Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐν Φερράρα καὶ δεξιῶσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πάπα	265
Μετάλλιον τοῦ Βίκτωρος Πισάνου παριστάνον Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον	268
Ἰωάννης Παλαιολόγος	272
Ὁ τάφος τοῦ πατριάρχου Ἰωσήφ ἐν Φλωρεντία	273
Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὄρου τῆς ἐνώσεως ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας	275
Ὁ ἐξ Ἑνετίας εἰς Κ) πολὺν ἀπόπλους Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου	276
Ἀνάγλυφος πλάξ ἐκ βυζαντινῆς σαρκοφάγου τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων	278
Τὸ ἐν τῇ ὀπλοθήκῃ τοῦ Τουρίνου εὐρισκόμενον καὶ λεγόμενον ξίφος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου	279
Δύο μετάλλια παριστῶντα τὸν Μωάμεθ Κωνσταντίνος Παλαιολόγου	282
Σφραγίς καὶ ὑπογραφή Ματθαίου Ἀσάν ἐπὶ ἐγγράφῳ ἐν τῷ ἀρχαιοφυλακίῳ τῆς Μοδένης	285
Ἐρεῖπια τοῦ Μυστρά	287
Νέριος Β' Ἀγκιαϊούλης	289
Σκεντέρμπεης	293
Σφραγίς Δημητρίου Παλαιολόγου ἐπὶ ἐγγράφῳ ἐν τῷ ἀρχαιοφυλακίῳ τῆς Μοδένης	298
Οἰκίστημον τῶν Παλαιολόγων. Σταυρὸς χρυσοῦς ἐπὶ ἐρυθροῦ πεδίου καὶ τέσσαρα Β	300
Τὸ φρούριον Ρούμελη Χισσάρ, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου	305
Κωνσταντίνος Παλαιολόγος	309
Σφραγίς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἐν τῷ ἀρχαιοφυλακίῳ τῆς Μοδένης	312
Ὁρειγάλεινον τηλεβόλον τοῦ Μωάμεθ καὶ τομὴ αὐτοῦ	315
Τὸ μέγα τεῖχος τῆς Κων)πόλεως	319
Ὁ παρὰ τὴν Προποντίδα μαρμάρινος πύργος τοῦ μεγάλου τεύχους	323
Ἡ πολιορκία τῆς Κων)πόλεως	326
»	329
Ὁ Μωάμεθ, βλέπων τὴν ἡττὰν τοῦ στόλου αὐτοῦ, ὁρμᾷ εἰς τὴν θάλασσαν	330
Ὁ Μωάμεθ ἐπιστατεῖ εἰς τὴν διαβίβασιν τοῦ στόλου του διὰ διόλκου	333
Τεμάχιον τῆς ὑποτιθεμένης ἀλύσεως τοῦ Κερατίου	338
Τὸ μέγα ῥήγμα τοῦ μεγάλου τεύχους τῆς Κων)πόλεως	343
Ἡ πολιορκία τῆς Κων)πόλεως. Λιτανεία ἐν τῇ πόλει	345
Ὁ Κωνσταντίνος (Παλαιολόγος) καὶ ὁ	

	Σελ.
θάνατος	347
Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως	350
Ὁ Κωνσταντίνος (Παλαιολόγος) νεκρὸς	363
Ἡ σφαγὴ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ	364
Εἰσόδος τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν	366
Ὁ ὑποτιθέμενος τάφος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου	367
Ἀραβικὴ ἐπιγραφή ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου τῆς Ἀγίας Σοφίας	377
Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος, βυζαντινὴ εἰκὼν ἸΓ' αἰῶνος	378

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Τούρκοι καὶ Χριστιανοί. (Εἰκὼν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος)	5
Θηραταί	6
Μία τὸν πολλῶν εἰκόνων τοῦ Μεσαίωνα παριστῶσα τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως καὶ τὴν ἐμπομπείαν ἐν τῇ Δύσει ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ἀλύσεως	8
Χαλκοῦν μετάλλιον τοῦ Φλωρεντινοῦ χαράκτου Βερθόλδου Τζοβάνι	11
Ἐπίτιλος βυζαντινοῦ χειρογράφου	12
Μωάμεθ ὁ Β'. (Εἰκὼν τοῦ Μπελλίνι)	19
Μανουήλ Χρυσολωρᾶς	23
Βησσαρίων	25
Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος	32
Ἰάνος Λάσκαρις	34
Βυζαντινὰ Εὐαγγέλια	39
Κάλυμμα Εὐαγγελίου ἀφιερωθὲν τῷ 1438 εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν	40
Ὁ ναὸς τῆς Παμμακαρίστου, νῦν Φετῆ Τζαμί ἐν Κων)πόλει	41
Σελήμ ὁ Α'	47
Μωάμεθ ὁ Β' καὶ Γεννάδιος	50
Χλαῖνις αὐτοκρατορικῆς δαλματικῆς	56
Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β'	58
Ἀντίγραφα ὑπογραφῶν Ἱερεμίου Β' τοῦ πρωτονοταρίου τῆς ἐν Κιέβῳ Μητροπόλεως καὶ ἐξ ῥώσων ἀρχιερέων ἐκ σιγίλλιου	61
Κύριλλος ὁ Λούκαρις	64
Γουσταῦος Ἀδόλφος, βασιλεὺς τῆς Σουηδίας	66
Ὁρφεὺς (Τοιχογραφία ἐξ Ἀγίου Καλλίστου)	72
Μουράτ Γ'	76
Βαγιαζήτ Β'	79
Σαμουήλ Α'	81
Ὁ ἐν Μυστρά ναὸς τῆς Παντανάσσης	82
Βυζαντινὸν κιονόχρῳνον	83
Ἐπίδρασις τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδοξίας ἐπὶ τῶν Σλαύων τῆς Δαλματίας	85
Εὐλόγητος σταυρὸς, ἔργον τοῦ 1654	87
Ἐπίτιλος Εὐαγγελίου ἡγεμόνος Οὐγγροβλαχίας	89
Σερμπάν βόδας Καντακουζηνός, αὐθέντης Βλαχίας	
Ἀκρόασις πρεσβείας ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ	

	Σελ.
Σουλτάνου	95
Ἡ πολιουργία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων	101
Νικόλαος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ Ἀλε- ξάνδρου Μαυροκορδάτου, μέγας διερ- μηνεὺς καὶ εἰτα ἡγεμὼν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας	105
Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, ἐπανειλημ- μένως ἡγεμονεύσας τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας	107
Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, πατὴρ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ πάππος τοῦ ἀρχη- γοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Ἀλεξάν- δρου Ὑψηλάντου, ἡγεμὼν τῆς Μολ- δαβίας καὶ τῆς Βλαχίας	110
Ἐμβλημα τῆς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας Ὁ Παρθενὼν καὶ τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπό- λεως τζαμίον	113 114
Τὰ Ἀμπελάκια	120
Ἡ Μακρινίτσα	123
Ἡ Συράκω	124
Ἰωάννινα	125
Ἡ ἐν Ἀθήναις μονὴ τῶν Καπουκίνων καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους	127
Τὸ ἐν Ἀθήναις τουρκικὸν τέμενος	128
Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν ἸΖ' αἰῶνα πρὸ τῆς κατὰστροφῆς τοῦ Παρθενῶνς	129
Ὁ Μοροζίνης βομβαρδίζων τὸν Παρθε- νῶνα	131
Σφραγὶς ἀγνώστου Ἐπαναστατικῆς Ἐπι- τροπῆς πιθανῶς ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ	133
Ὅπλα κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν	134
Τὰ βουνὰ τοῦ Ζαλόγγου εἰς τὸ Σοῦλι	145
Ὑδρα	151
Σφραγὶς Ἐπαναστάσεως κοινότητος Ἀ- θηναίων	155
Ἡ Ἀκρόπολις κατὰ τὸ 1687	156
Εἰκὼν χειρόγραφος ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου	159

	Σελ.
Διονύσιος Σολωμὸς	162
Τὰ Ἰωάννινα. Τὸ φρούριον μετὰ τῆς λίμνης	165
Ἀδαμάντιος Κοραῆς	169
Τὸ λάβαρον τῆς Πάργας μεταφερθὲν ὑπὸ τῶν Παργηνῶν εἰς Κέρκυραν	170
Σφραγὶς Ἐφορίας τῆς Σπάρτης 1826	17
Ἀπὸ τὰ ναυτικά τρόπαια τῆς Ἐπαναστά- σεως	172
Ἡ Κορώνη κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν	175
Κάρολος Ζ' ἢ Η' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας	177
Ἀνδρέας Δόρις	178
Πάπας Πίος Ε' ἐπὶ μεταλλίου ἀναμνη- στικοῦ τῆς ναυμαχίας Ναυπάκτου	179
Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς	180
Ὁ σουλτάνος Σουλεϊμάν ὁ Β'	183
Ὁ λιμὴν τῆς Σούδας κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν	184
Ἡλίας Μηνιάτης	186
Ἀνδριάς τοῦ Σχουλεμβουργίου ἐν Κερ- κύρᾳ	189
Ὁ Μέγας Πέτρος	192
Ἡ καταστροφή τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Τσεσμέν	198
Ἰωσήφ ὁ Β'	204
Αἰκατερίνη ἡ Β'	205
Λάμπρος Κατσώνης	208
Ρήγας Φεραίος	212
Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριάς τοῦ Ρήγα Φε- ραίου	213
Θυρεὸς τῆς Ἰονίου Πολιτείας ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας	214
Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας	215
Σελήμ ὁ Γ'	219
Ὁ λιμὴν τῆς Πάργας	223
Γενικὴ ἀποψὶς Πάργας	224
Ἀλῆ Πασᾶς	225
Ἡ Βλαχέραινα τῆς Πάργας	229

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Ἡ Ἀγία Σοφία κατὰ τὴν ὑπὸ Μιχαὴλ Παλαιολόγου ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταν- τινουπόλεως	74
Οἱ πορφυροὶ κίονες τῆς Ἀγίας Σοφίας (Κ)πόλεως	122
Ὁρισμὸς τοῦ Δεσπότης Δημητρίου Πα- λαιολόγου τοῦ ἔτους 1462	250
Ὑπογραφή τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιο- λόγου	298

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

	Σελ.
Ρωσικὴ πρεσβεΐα ὑποδέχεται τὴν πρὸς τέλεσιν τῶν γάμων τῆς μετὰ τοῦ με- γάλου δουκὸς Ἰωάννου Γ' μεταβαί- νουσαν ἡγεμονίδα Σοφίαν Παλαιολό- λου (1472)	36
Ἡ πρώτη ἐλληνικὴ «Ἐφημερίς»	108
Ἀνδρέας Παλαιολόγος, υἱὸς τοῦ Θωμᾶ	148
Ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου	180
Ὁ ναύαρχος Ὁρλώφ. Ἡ προκήρυξις αὐ- τοῦ	196
Ἡ ναυμαχία τῆς Καρπάθου	208

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

	Σελ.
Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Τιμούρ ἢ Ταμερλάν	224
Διάγραμμα τῆς (Κων)πόλεως κατὰ τὸ 1420	235
Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἐπὶ Μουράτ Β'	255

Σελ.

Δοξίμιον ἀναπαραστάσεως τοῦ μεγάλου τείχους μετὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης καὶ τῆς Στρατιωτικῆς	341

Σελ.	ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	Σελ.
Θέσις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς πολιορκίας	349	Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πτώσε- ως τῆς Κων)πόλεως 38
		Παράταξις τῶν στόλων κατὰ τὴν ναυμα- χίαν τῆς Ναυπάκτου 181

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ	Σελ.	ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ	Σελ.
Οἱ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορες	8	Οἱ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1600	68
Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Τραπεζούντος	26	Οἱ πατριάρχαι Κων)πόλεως (1601-1685)	116
Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰ ἔτη 1214 καὶ 1278	218	Οἱ πατριάρχαι Κων)πόλεως (1686-1821)	212
Οἱ πατριάρχαι Κων)πόλεως (327—1450)	314	Οἱ πατριάρχαι Κων)πόλεως (1821-1884)	228
Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου. Οἶκος Παλαιολόγων	362		

ΤΟΜΟΣ ΣΤ'

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Σελ.	Σελ.
‘Ο Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὑψὼν τὴν σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Ἰασίῳ Σύμβολον καὶ χρυστογράφημα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας	‘Η σφραγὶς τῆς Πελοποννησιακῆς γερουσίας . . . . .
5	49
Ἀνθίμος Γαζῆς	Τὸ χάνι τῆς Γραβιάς . . . . .
7	50
Καρὰ-Γεώργης	‘Η ἀκρόπολις τῆς Καρυταίνης . . . . .
8	53
Ἀθανάσιος Τσακάλωφ	‘Ο Κολοκοτρώνης . . . . .
9	54
Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	‘Η ἀλώσις τοῦ Λάλα ὑπὸ τῶν Ἑπτανήσιων . . . . .
15	55
Μιχαὴλ Σούτσος	‘Η Τρίπολις . . . . .
17	56
Γεώργιος Ὀλύμπιος	‘Η ἱστορικὴ πλάτανος τῆς μονῆς Καλαβρύτων . . . . .
21	57
‘Η θυσία τοῦ Ὀλυμπίου	‘Ο Ἀκροκόρινθος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν
25	58
Ἀλέξανδρος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας	‘Ο Κολοκοτρώνης καὶ τὰ παλληκάρια του.
26	59
‘Ο πατριάρχης Γρηγόριος ἀπαγόμενος εἰς τὴν ἀγχόνην	‘Η παρὰ τὸ Παλαμῆδιον στρατοπέδευσις τῶν Ἐπαναστατῶν . . . . .
27	60
‘Ο ἐν Ἀθήναις ἀνδριᾶς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'	Σφραγὶς τῆς Μαγνησίας . . . . .
28	61
Κενοτάφιον Γρηγορίου Ε'	Ἀθανάσιος Διάκος . . . . .
29	62
Τὸ φρούριον τοῦ Ἀστρους	Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦσος . . . . .
30	65
Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσας	Ὑπογραφή καὶ σφραγὶς Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῦτσου . . . . .
31	65
‘Ο σουλτάνος Μαχμούτ Β'	Ἡλίας Μαυρομιχάλης . . . . .
33	67
Οἱ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως πολιορκημένοι πολέμισται	‘Ο στρατηγὸς Νορμάνν . . . . .
35	68
Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος	Λιθογραφία τοῦ Σεγιέρο παριστώσα ὁμιλον ἀξιωματικῶν διαφόρων ἐθνοτήτων ἐκ τῶν σπευσάντων εἰς Ἑλλάδα ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς . . . . .
39	69
Σφραγὶς τῆς Γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος	‘Ο Ἀνδρέας Λόντος ἐξολοθῆναι παρὰ τὴν Βοστίτσαν διὰ λ 75000 ἐχθρῶν . . . . .
40	74
Δημήτριος Ὑψηλάντης	Ἡ σφραγὶς τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη
44	76
‘Ο Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψὼν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας	Αἱ σημαῖαι τῶν ναυτικῶν νήσων . . . . .
46	77
‘Ο Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς εὐλογῶν τοὺς ἐπαναστάτας κλπ.	
47	

Σελ.

‘Ο ‘Αντώνιος Οικονόμου επαναστατεί τὴν Ὑδραν	79
Λάζαρος Κουντουριώτης	81
‘Ανδρέας Μιαούλης εἰς νεανικὴν ἡλικίαν	82
‘Ανδρέας Μιαούλης	83
Ὑπογραφή Γεωργίου ‘Ανδρούτσου	86
Ὑπογραφή Λαζάρου Κουντουριώτου	87
Ἰάκωβος Τομπάζης	88
Παπανικολής	91
‘Ο Κανάρης	92
‘Ο ναύαρχος ‘Αμιλτων	97
‘Ακρόπρωρον	98
Τύπος πυροπολικῷ	99
‘Η Πύλη τοῦ Παλαμυδεῖου	101
‘Η νησίς Βουρτζι	102
‘Η Ασούταινα	103
‘Ανδρέας Ζαΐμης	104
Ἰωάννης Κωλέττης	105
Μάρκος Μπότσαρης καὶ ἡ ὑπογραφή του	106
‘Ο θάνατος τοῦ Μάρκου	107
‘Ο ‘Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν τοῦ Μεσολογγίου	109
‘Η Κάροστος καὶ τὸ φρούριόν της	110
Μεχμέτ ‘Αλής	113
‘Ο Γεώργιος Σαχτούρης κατὰ τὴν ναυμα- χίαν τοῦ Γέροντος	120
Σφραγὶς φιλανθρωπικῆς Ἐταιρείας (1824 —1828)	122
Γάλλοι ἀπόμυχοι τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπο- λέοντος διδάσκοντες εἰς τοὺς Ἕλλη- νας τὸν χειρισμὸν τῶν τηλεβόλων	123
Ἰβραήμ πασάς	125
‘Η «‘Ασία» (τουρκικὴ φρεγάς, πυροπολη- θεῖσα ὑπὸ Μιαούλην ἐν τῷ λιμένι τῆς Μεθώνης)	126
Αἰγύπτιοι τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰβ- ραήμ	127
Σφραγίδες τῶν ὑπουργείων τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Οἰκονομίας	129
Σφραγὶς τῶν Ἀρχάδων	130
Λουδοβίκος διάδοχος τῆς Βαυαρίας, βα- σιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1825	134
Μέττερνιχ	135
‘Ο λόρδος Βύρων φέρων ἑλληνικὴν ἐν- δυμασίαν	139
‘Ο δούξ Οὐέλλινγκτον	142
Στράτφορντ Κάννινγκ, πορσεβευτὴς τῆς Ἀγ- γλίας ἐν Κιπλί (1825—1828)	145
‘Η ἀφιξὶς τοῦ Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον	147
‘Η ὑπογραφή τοῦ Α. Μαυροκορδάτου	148
Φρειδερίκος Γέντς	151
Γεώργιος Κάννινγκ, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτε- ρικῶν τῆς Ἀγγλίας (1822—1827)	154
Βασιλεὺς Γεώργιος Δ’ τῆς Ἀγγλίας	156
Νάυαρχος Κόχραν	158
‘Ο ἐν Ἀθήναις ἀνδριᾶς τοῦ Θ. Κολοκο- τρώνη	161
Νομίσματα τοῦ Καποδιστρίου	162
‘Ο κόμης Σανταρόζας, στρατηγὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Πε- δεμοντίου, φρονευνθεὶς ἐν Σφακτηρίᾳ	163
‘Ο θάνατος τοῦ Σανταρόζα, κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν	164
‘Η ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου	169
Γεώργιος Καραϊσκάκης	171

Σελ.

‘Η παρὰ τὴν μονὴν (σήμερον ναὸν) τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος ἄμυνα τοῦ Πειραιῶς	172
‘Ο Φαβιέρος μετ’ ἑλληνικὴν περιβολὴν	174
‘Η Ἀκρόπολις καὶ τὸ νότιον μέρος τῶν νέων Ἀθηνῶν	175
Ριχάρδος Τζωρτζ	176
‘Η ἐν Φαλήρῳ κατὰ τὴν θέσιν Ἀνάτολως πανωλεθρία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ	177
‘Ο Κανάρης, κατὰ τὴν εἰκόνα Ν. Λύτρα	179
‘Ο Καρα-Ἀλὴ πασάς, ὁ ὑπὸ τοῦ Κανάρη μετὰ τῆς ναυμαχίας του τορπιλλισθεὶς ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στόλου	180
‘Η «Καρτερία»	181
‘Ο Πετρόμπεης επαναστατῶν τὴν Μεση- νίαν	183
‘Αστυγὴς	184
Οἱ τρεῖς ναύαρχοι τοῦ Ναυαρίνου, Δεριγ- νύ, Κόδριγκτον καὶ Εὐδεν	188
‘Η ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου	189
Ἰωάννης Καποδίστριας	192
Εἰσιτήριοι μελῶν Συνελεύσεως τοῦ 1829	193
‘Η ἀπόβασις τοῦ Μαΐζωνος εἰς Πελοπόν- νησον	194
‘Ο Ὄθων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος	195
Λέων, εἰς τὸ προάστειον Προνοῖα τοῦ Ναυ- πλίου, εἰς μνήμην τῶν ἐν Ἑλλάδι θα- νόντων τῷ 1833—1834 βαυαρῶν ἀξιω- ματικῶν καὶ στρατιωτῶν	196
Χαρτονόμισμα σπανιώτατον, χρῶματος κεραμόχρου, ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ Καποδί- στρια	199
Γεώργιος Γεννάδιος	200
Ι. Γ. Εὐνάρδος	201
Νεόφυτος Δούκας	206
Ἐπισκεφαλὶς τῶν ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Καποδιστρίου ἐκδιδομένων διπλωμά- των τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου	207
Νικόλαος Α’ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας	210
Αὐγουστίνος Καποδίστριας	212
Λεοπόλδος δ’ ἐκλεγείς Ἡγεμὼν Κυρίαρχος τῆς Ἑλλάδος	213
‘Ο ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σούτσος	214
Γεώργιος Μαυρομυχάλης	215
‘Η δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου Καποδί- στρια	216
Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς	217
Κάρολος Θείρισος	218
‘Ο Πάπας Γρηγόριος ΙΣ’	219
‘Ο Ὄθων ἐν τῇ λέμβῳ δι’ ἧς ἀπεβιβάσθη παρὰ τὴν Τίρυνθα	220
Ἀπόβασις καὶ ὑποδοχὴ τοῦ Ὁθωνος	221
Μετάλλιον Ὁθωνος ὡς βασιλεὺς, μετ’ ἑρ- μανικὴν ἐπιγραφήν	222
Θεόκλητος Φαρμακίδης	223
Γεώργιος Μάουρερ	224
Ἀρμανσπεργ	225
Θεόδωρος Γαίβας	226
Δ. Πλαπούτας	226
Κόβελ	227
‘Ο ταγματάρχης Φέδερ	228
‘Ο πρίγκιψ Μαξιμιλιανὸς τῆς Βαυαρίας	229
‘Ο Ὄθων ὑπὸ τοὺς κίονας τοῦ Ὀλυμ- πίου Διὸς	231
Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν	234

	Σελ.
'Η βασίλισσα 'Αμαλία κατά την εποχήν τῶν γάμων της μετὰ τοῦ βασιλέως 'Οθωνος	235
'Η πανηγυρική εἰσόδος 'Οθωνος καὶ 'Αμαλίας εἰς 'Αθήνας τῇ 1835	236
Ρουδχαρδος	237
Τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον	238
'Ο βασιλεὺς 'Οθων περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ἀναγεννωμένων ἐν 'Ελλάδι Τεχνῶν καὶ 'Επιστημῶν	239
'Επικεφαλὴς στρατιωτικοῦ ἀπολυτηρίου ἐπὶ 'Οθωνος	240
Κωνσταντῖνος Σχινάς, πρῶτος πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου	241
'Επικεφαλὴς τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας 'Οθωνος ἐκδεδομένων διπλωμάτων πλοιαρχίας	243
Γκιζώ, ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς Γαλλίας	245
Νικητὰς ἢ Νικηταρᾶς ὁ Τουρκοφάγος	247
'Ιωάννης Μακρυγιάννης	248
Δημήτριος Καλλέργης	249
'Ο 'Οθων προκύπτων ἐκ τοῦ παραθύρου τὴν νύκτα τῆς 2—3 Σεπτεμβρίου 1843	250
'Ανδρέας Μεταξάς	251
'Ο Σερ 'Εσμοντ Λάιονς, κυβερνήτης τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας ἣτις μετέφερε τὸν 'Οθωνα εἰς 'Ελλάδα, καὶ εἶτα πρεσβευτὴς ἐν 'Αθήναις	252
'Η 'Εθνικὴ Τράπεζα τῆς 'Ελλάδος	253
'Ο βασιλεὺς 'Οθων	255
'Ανδρέας Δόντος	256
'Ιάκωβος Ρίζος Νερουλὸς	258
Σπυρίδων Τριζούτης	261
Κωστάκης Μουσσοῦρος, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν 'Αθήναις	265
'Ο σουλτάνος 'Αβδουλ Μετζήτ	266
Θουβενέλ, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν 'Αθήναις	274
Α. Κριεζῆς	275
Πάμερστον	276
Οὐάις, πρεσβευτὴς τῆς 'Αγγλίας ἐν 'Αθήναις	277
Δρουέν ντε Λουῆ, ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς Γαλλίας	281
Ναπολέον Βοναπάρτης, πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας	285
Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν Κριμαίᾳ συμμαχικῶν στρατῶν Κανρομπέρ καὶ Σαίντ 'Αρνά (Γάλλοι), 'Ομέρ πασᾶς (Τούρκος), καὶ λόρδος Ράγκλαν ('Αγγλος)	286
Δημήτριος Γαίβας	288
Παναγιώτης Σοῦτσος	289
'Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος	291

	Σελ.
Φουὰτ πασᾶς	293
'Αλέξανδρος Γορτσάκωφ	294
Σίμων Σίνας	295
Πρίγκηψ τοῦ Λάϊχτενμπεργ	302
Νικόλαος, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου	303
Κ. Κανάρης	305
'Η κατὰ τοῦ 'Οθωνος ἐπανάστασις ἐν Ναυπλίῳ	306
Στρατηγὸς Χάν	307
Μπενιζέλος Ρούφος	307
'Επαμ. Δεληγεώργης	308
Δ. Βούλγαρης	308
'Οθων καὶ 'Αμαλία ἐν γεροντικῇ ἡλικίᾳ	309
'Ο 'Οθων νεκρὸς	310
'Η παρὰ τὴν λίμνην Tegernsee «Στήλη τοῦ 'Οθωνος»	311
'Ο βασιλεὺς Γεώργιος κατὰ τὴν εποχὴν τῆς ἐκλογῆς του εἰς τὸν θρόνον τῆς 'Ελλάδος	313
'Η ἑλληνικὴ ἐπιτροπὴ προσφέρει τὸ στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα Γεώργιον τῆς Δανίας	314
Γουλιέλμος Σπόνεξ	315
Πρώτῃ ἀφίξις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Κέρκυραν	316
Γεώργιος Α' κατὰ τὴν ἔλευσίν του εἰς τὴν 'Ελλάδα	317
Γκίλφορδ	318
Πάνος Κορωναῖος	319
Γαβριήλ, ἡγούμενος τοῦ 'Αρχαδίου	320
'Η μονὴ 'Αρχαδίου	321
Λόρδος Στάνλεϋ Δέρμπυ	323
'Αβδουλ 'Αζίζ	324
Χ. Τριζούτης	326
Κ. Λομβάρδος	327
Βραίλας 'Αρμένης	328
Φραγκίσκος 'Ιωσήφ, αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας	329
'Ομέρ πασᾶς	330
'Ααλή πασᾶς	331
'Ο βασιλεὺς Γεώργιος καὶ ἡ βασίλισσα 'Ολγα κατὰ τὴν εποχὴν τῶν γάμων των	332
Θρ. Ζαΐμης	333
Πέτρος Δεληγιάννης	334
Θ. Π. Δεληγιάννης	341
'Ο στόλος τοῦ Χόβαρτ πρὸ τῆς Σύρου	342
Γουλιέλμος Γλάδστων	344
Κόμης 'Ανδράς	348
Στρατηγὸς 'Ινγάτιεφ	350
Κ. Κανάρης εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν	351
'Αλ. Κουμουνδοῦρος	35
Λόρδος Βήκονσφιλδ	353
'Η 'Εθνικὴ Πίστις	358

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

	Σελ.
Προκήρυξις Α. 'Υψηλάντη κατὰ τὴν εἰς Βλαχίαν εἰσβολὴν αὐτοῦ	8
'Ο ὄρκος τῶν Φιλικῶν	16
Πανταγούσα Γρηγορίου Ε'	24
Τὸ σκῆνωμα Γρηγορίου Ε' ἀνασυρόμε-	

	Σελ.
νον ἐκ τῆς θαλάσσης	32
Δίπλωμα ἀπονομῆς παρασήμου εἰς τοὺς πληρεξουσίου τῆς Α' ἐν 'Επιδαύρῳ 'Εθνικῆς Συνελεύσεως	40

Σελ.	Σελ.		
*Εγγραφο Λ. Ὑψηλάντου	44	*Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεία παρουσιά- ζεται ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ὁθωνος	216
*Ὁμολογία Ἐθνικοῦ Δανείου 1823. . . .	48	*Ἀναχώρησις τοῦ Ὁθωνος ἐκ Μονάχου	224
Αὐτόγραφος ἐπιστολὴ Ἀθανασίου Διάκου	56	Εἰσόδος τοῦ Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον . .	232
Πρωτόκολλον καὶ Συνθήκη παραδόσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν	64	*Ἀμνηστία τοῦ Ὁθωνος πρὸς τοὺς ἐπα- ναστάτας τοῦ 1834	240
Δίπλωμα καταδρομῆς ὑδραϊκοῦ πλοίου .	80	Διάταγμα ὑποβληθὲν τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν εἰς τὸν Ὁθωνα καὶ ὑ- πογραφέν ὑπ' αὐτοῦ, δι' οὗ παρεχω- ρεῖτο σύνταγμα εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν	248
*Ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐπανά- στασιν τοῦ 1821 ἐκδοθεῖσα ἐφημερίς «Σάλπιγξ Ἑλληνική»	88	*Εγγραφο τῆς βασιλείσεως Ἀμαλίας, ὡς ἀντιβασιλείσεως, συνοδεῦον ὑποβαλλό- μενον τῇ Βουλῇ νομοσχέδιον	304
*Ἡ ναυμαχία τῆς Μεθώνης	96	Τὸ ἐνωτικὸν ψήφισμα τῆς Βουλῆς τῆς Ἑπτανήσου τοῦ 1863	312
*Ἡ «Δόξα» τοῦ Γκύζη	112	Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερο- λίνου	356
*Ἡ δευτέρα ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἐπανά- στασιν ἐκδοθεῖσα ἐφημερίς «Ἑλλη- νικὰ Χρονικά»	128		
*Ὁ «Φίλος τοῦ Νόμου», ἐφημερίς ἐκδο- θεῖσα ἐν Ὑδρᾷ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν	144		
Παγινιόχαρτα φέροντα τὰς εἰκόνας ἐπι- φανῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος	176		
*Ἐγκύκλιος δι' ἧς ἡ Γερουσία ἀνήγγειλε τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστρίου	208		

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΝΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Σχεδιάγραμμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν πέριξ	Σελ. 166

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

	Σελ.		Σελ.
*Ἡ μάχη τῶν Δερβενακίων	72	Οἰκογενειακὸν δένδρον τῆς δυναστείας τῶν Βιττελσβάχων	256
*Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα τῆς 24 Αὐγούστου 1824	120	*Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ ἔτος 1864	320
*Ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα τῆς 29 Αὐγούστου 1824	120	Γενεαλογικὸν δένδρον Γεωργίου Α'	336
Γενεαλογικὸν δένδρον Ἰωάννου Καποδιστρίου	192	Διάγραμμα ἐξηγοῦν τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγίου Στεφάνου	352
*Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ ἔτος 1832	196	Χάρτης τῆς Τουρκίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου (1878)	358

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

Τὸ παρὸν Ἀναλυτικὸν Εὐρετήριον κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου ἐγένετο τῇ ἡμετέρᾳ μερίμνῃ ὅπως εὐκολυνθῇ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς.

Δι' ἐκάστην παραπομπὴν δίδεται ὁ τόμος, τὸ μέρος τοῦ τόμου καὶ ἡ σελίς. Ὁ τόμος σημειοῦται διὰ κεφαλαίων γραμμάτων, Α (πρῶτος), Β (δεύτερος), Γ (τρίτος), Δ (τέταρτος), Ε (πέμπτος), Στ (ἕκτος), τὸ δὲ μέρος ἐκάστου τόμου διὰ μικρῶν γραμμάτων, α (πρῶτον), β (δεύτερον). Αἱ σελίδες ὀρίζονται δι' ἀριθμῶν. Οὕτως, Αβ 125 σημαίνει σελ. 125 τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ πρώτου τόμου, Εα 83 σημαίνει σελ. 83 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ πέμπτου τόμου, καὶ οὕτω καθέξης. Ἐξαιρετικῶς διὰ τὸν Στ' τόμον σημειοῦται μόνον ὁ τόμος καὶ ὄχι τὸ μέρος, καθότι ἡ ἀρίθμησης τῶν σελίδων ἐξακολουθεῖ ἡ αὐτὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἡ Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ ὅλον ἔργον, εὐρισκομένη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου τόμου, σημειοῦται ἀπλῶς Εἰσ., χωρὶς παραπομπὴν εἰς τὸν τόμον, ἡ δὲ ἀρίθμησης τῶν σελίδων γίνεται δι' ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Ὅταν γίνονται ἀλλεπάλληλοι παραπομπαὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόμον καὶ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, μόνον εἰς τὴν πρώτην σημειοῦται τόμος καὶ μέρος, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς μόνον αἱ σελίδες, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεων περιττῶν.

Ἐλήφθη πρόνοια ὅπως τὸ Εὐρετήριον συνταχθῇ κατὰ τὴν σειρὰν τῶν τόμων, ὡς αἱ ὁμογενήματα εἰς ἀναφέρονται πρῶτον, ὁ κανὼν οὗτος δὲν τηρεῖται. Ἰδίᾳ ἡ Εἰσαγωγὴ ἀναφέρεται ἐνίοτε εἰς γεγονότα τὰ ὅποια κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἔπονται τῶν ἐκτιθεμένων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Ὁ ἀναγνώστης δέον ὅθεν νὰ προσέξῃ εἰς ποῖον τόμον γίνεται ἡ παραπομπή.

Αἱ εἰκόνες σημειοῦνται διὰ τοῦ (εἰκ.).

Τὸ Εὐρετήριον δὲν χρησιμεύει μόνον διὰ τὰ κύρια ὀνόματα, ἀλλ' ἀναφέρεται καὶ εἰς πᾶν ὅ, τι περιέχεται εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», νόμους, ἔθιμα, διατάγματα, αἰρέσεις κλπ.

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,

Ἀαλῆ πασάς, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶτα μέγας βεζίρης, Στ' 321· μετάβασις αὐτοῦ εἰς Κρήτην, 329, 330· προκήρυξις πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, 331 (εἰκ.)· τελεσίγραφον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, 337.

Ἀαρὼν-ἄλ-Ρασίδ, καλὶφης, Γ' β' 108· ἐπιβάλλει δεινούς ὅρους εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος, 112· προσβάλλει τὴν Κύπρον, 134· ὁ «δίκαιος», 143· νόμισμα, 143 (εἰκ.)· πόλεμος πρὸς Νικηφόρον Α', 155-157· θάνατος αὐτοῦ, 175.

Ἀαρὼν, υἱὸς τοῦ Βουλγάρου βοεβόδα Σίσμαν, φονεύεται ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ, Δα 173.

Ἀαρὼν, υἱὸς τοῦ τελευταίου Βουλγάρου βασιλέως Ἰωάννου, στρατηγὸς Μηδίας, Δα 240, 248.

Ἀβαντες, ἀρχαῖοτατος λαὸς τῆς Εὐβοίας, Δα 23, 27 καὶ ἐπ., 57, 217.

Ἀβάρες, φυλὴ Σκυθικὴ· πρώτη αὐτῶν ἐν Ἀνατολῇ ἐμφάνισις, Γα 152-153· ζητεῖται ἡ βοήθεια αὐτῶν κατὰ τῶν Σλαύων, 154· μεγάλη κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους ἐπιδρομή, 156· συνθήκη πρὸς τὸν Ἡράκλειον, 177, 180· συμμαχία πρὸς τοὺς Πέρσας κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους, 190· πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 191· διάλυσις τῆς πολιορκίας, 192· ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Σλαύων πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης, 246.

Ἀβαρῆκον, ἐν τῶν τεσσάρων χωρίων τῶν Σουλιωτῶν, Εβ 145.

Ἀββοτ Γεώργιος, ἀρχιεπίσκοπος Κανταβρυγίας· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Λούκαριν, Εβ 67.

Ἀβδαλμελίκ, καλὶφης, εἰρηνεὺς πρὸς Ἰουστινιανὸν Β', Γα 256-257· κόπτει τὸ πρῶτον μαμεθανικὸν νόμισμα, 258, 263

(εἰκ.)· νίκη αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β', 259-260· καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, 263· θάνατος αὐτοῦ, 268.

Ἀβδῆρα, ἀποικία τῶν Τηίων ἐν Θράκῃ, Αα 294, 307, Βα 66· νόμισμα, 294 (εἰκ.).

Ἀβδουλ Ἀζίζ, σουλτάνος, Στ, 324 (εἰκ.), 328.

Ἀβδουλ Ἀζίζ, ἐμίρης τῆς Κρήτης κατὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά, Δα 95, 96.

Ἀβδουλ Μεδζίτ, σουλτάνος, Στ' 244· ἡ πρὸς τὸν Ὀθῶνα ἀλληλογραφία αὐτοῦ ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐπεισοδίου Μουσούρου, 265-266.

Ἀβελ Κάρολος, μέλος τῆς ἀντιβασιλείας ἐπὶ Ὀθῶνος, Στ' 220· ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀρμανσεργ καὶ ἀνάκλησις,

225-227.

Ἀβερδίνος, λόρδος, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, Στ' 245· φιλικὴ αὐτοῦ πολιτικὴ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, 253.

Ἀβησσυνία, σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος, Γα 140-141· νομίσματα κατὰ τὸν Βυζαντινὸν τύπον, Δα 49 (εἰκ.).

Ἀβιοι, λαὸς παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.

Ἀβού-Ἀλῆ-Χασάν, Ἄραψ διοικητῆς Ἀρμενίας, ἡττάται ὑπὸ Βασιλείου Β', Δα 187.

Ἀβουβέκε, ὁ πρῶτος καλῆρης, Γα 215.

Ἀβού Κασέμ, Σελδζουκίδης ἄρχων Νικαίας, Δβ 58.

Ἀβουλαβέρ, ναύαρχος Ἄραψ, νικᾷ τὸν Κώνσταντα παρὰ τὴν Λυκίαν, Γα 230.

Ἀβούλ-Ἀφάρ, Ἄραψ δυνάστης τῆς Σικελίας, Δα 219.

Ἀβουλίτης, σατράπης Σουσιανῆς ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, τιμωρεῖται διὰ θανάτου, Βα 111.

Ἀβουλεβάρ, ἡγεμὼν Τιβίου καὶ Περασμενίας, συμπτράττει πρὸς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοῦ Κατηζίου, Δα 238· ἡττάται ὑπὸ τοῦ Κατακαλὸν Κεχαυμένου, 239· εἰρηνεύει, 242.

Ἀβουλφαράγιος, Ἄραψ ἱστορικός, Γα 143.

Ἀβουσαῖδ, ὁ ἐπονομασθεὶς βασιλεὺς τοῦ διανοητικοῦ κόσμου, Δβ 14.

Ἀβουσαῖδ Μεχεμέχ, Μωαμεθανὸς θεολόγος, Δβ 14.

Ἀβού-Ταγλάβ, Ἄραψ στρατηγός, νικᾷ τοὺς Ἕλληνας περὶ Μαρτυρόπολιν, Δα 164.

Ἀβού-Χάφς, Ἄραψ δυνάστης τῆς Σικελίας, Δα 219.

Ἀβού Χάφς Ὁμάρ Α', πρῶτος Ἄραψ δυνάστης Κρήτης, Γβ 234-235.

Ἀβρώνυχος, Ἀθηναῖος πλοίαρχος, Αβ 81, 133.

Ἀβυδος, Αβ 54, 190, Βα 66.

Ἀγάθη, Ἑλληνικὸν χτίσμα ἐν Γαλιτία, Αα 206.

Ἀγαθίας, χρονογράφος Βυζαντίου, Γα 105, 107, 111· ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, 112-113.

Ἀγαθοκλῆς, ὁ Λυσιμάχου, νικᾷ τὸν Δημήτριον, Βα 217· φονεύεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, 218.

Ἀγαθοκλῆς, τύραννος Συρακουσίων, Βα 183· νόμισμα 184 (εἰκ.).

Ἀγάθων, τραγικὸς ποιητής, Βα 5.

Ἀγάθων, στρατηγὸς Μακεδῶν, Βα 72.

Ἀγάθωνες νῆσος, Βα 251.

Ἀγαλλιανός, στρατηγὸς τῶν Ἑλλαδικῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Κοσμά, Γ β 39.

Ἀγαμέμνων, βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, Αα 14, 24 καὶ ἐπ., 33, 45, 84 (εἰκ.)· ὁ θάναξ, 110.

Ἀγάπιος, ὁ Ἀσκληπιάδης, ἐθνικὸς φιλόσοφος τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα 35, 39.

Ἀγαρίστη, θυγάτηρ τοῦ Σικωνίου Κλεισθένους, Αα 177· οἱ μνηστήρες αὐτῆς, 208.

Ἀγαρίστη, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀλκμαϊωνιδῶν, μήτηρ τοῦ Περικλέους, Αβ 31.

Ἀγγεῖα, τύπος Ἑλληνικῶν, Αβ, 22 (εἰκ.), 130.

Ἀγγελος Ἀλέξιος· δύο αὐτοκράτορες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, βλ. Ἀλέξιος Γ' καὶ Ἀλέξιος Δ'.

Ἀγγελος Ἀνδρόνικος, στρατηγός, Δβ 141, 159.

Ἀγγελος Δημήτριος, βλ. Δημήτριος Ἀγγελος.

Ἀγγελος Θεόδωρος, δεσπότης Ἑλλάδος, βλ. Θεόδωρος Α' Ἀγγελος Κομνηνός.

Ἀγγελος Ἰσαάκιος, αὐτοκράτωρ, βλ. Ἰσαάκιος Β'.

Ἀγγελος Ἰωάννης Β', βλ. Ἰωάννης Β' Ἀγγελος.

Ἀγγελος Ἰωάννης, στρατηγός, Δβ 141.

Ἀγγελος Ἰωάννης, υἱὸς Θεοδώρου Α', βλ. Ἰωάννης Ἀγγελος.

Ἀγγελος Κωνσταντῖνος, ὁ μετονομασθεὶς Μιχαήλ Β', δεσπότης Ἡπείρου, βλ. Μιχαήλ.

Ἀγγελος Κωνσταντῖνος, δεσπότης Νέων Πατρῶν, βλ. Κωνσταντῖνος Ἀγγελος.

Ἀγγελος Μανουήλ, υἱὸς Ἰσαακίου Β', συμπτράττει πρὸς Βονιφάτιον τὸν Μομφερρατικόν,

Εα 17· ἐξορίζεται ὑπὸ τοῦ πατρικοῦ του, 23.

Ἀγγελος Μιχαήλ, δεσπότης Ἡπείρου, βλ. Μιχαήλ.

Ἀγγλία· οἱ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἄγῳνες αὐτῆς καὶ ἡ ἔμμεσος ἀνάμιξις εἰς τὰ ἑλληνικά ζητήματα, Εβ 215-218· κατὰληψις τῆς Ἑπτανήσου, 219· πώλησις τῆς Πάργας εἰς τὸν Ἀλῆν, 224-225· στάσις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 28· ἀναγνώρισις τοῦ κηρυχθέντος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τῷ 1822 ἀποκλεισμοῦ, Στ 96· στάσις τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 28· μεταβολὴ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, 138-143· ἐκτίμησις τῆς πολιτικῆς αὐτῆς 143-146· τὸ ἐπείσοδιον Μερντίτου 272-273· τὸ ἐπείσοδιον Πατσιφίκου, 275-276· ἀποκλεισμός τοῦ Πειραιῶς, 278-282· Κριμαϊκὸς πόλεμος, 286-287· πολιτικὴ εἰς τὸ Κρητικὸν ζήτημα, 321-324· πολιτεία κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, 352· κατὰ τὴν ἐν Βερολίῳ διάσκεψιν, 353-357.

Ἀγέλαος, ὁ Ναυπάκτιος, συμβουλεύει τὸν ἐνέωσιν τῶν Ἑλλήνων, Βα 286, 287-288.

Ἀγίνωρ, βασιλεὺς τῆς Φοινίκης, πατὴρ τοῦ Κάδμου, Αα 14, Αβ 435.

Ἀγῆσανδρος πρεσβευτῆς Σπαρτιάτης, Αβ 225.

Ἀγῆσίλαος Β', ὁ Ἀρχιδάμου, ὁ μέγας βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 184, Αβ 316· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 319· χαρακτὴρ αὐτοῦ, 319-320· ἐκστρατεία αὐτοῦ εἰς Ἀσίαν, 322-325· νικᾷ τοὺς Πέρσας παρὰ τὸν Πακτωλόν, 326· ἀνακαλεῖται εἰς τὴν Σπάρτην, 327· κρίσεις περὶ τῆς εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείας, 328-329· ἡ περὶ Κορώνειαν μάχη, 330-333· συμβουλεύει τὴν διατήρησιν τῆς καταληφθείσης ὑπὸ τοῦ Φοιβίδου Καδμείας, 346· ἀρνεῖται νὰ μετέσχη τῆς κατὰ Θηβῶν ἐκστρατείας, 353· στρατεύει εἰς Βοιωτίαν, 359, ἡ στάσις αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ συνέλευσιν τῶν πρέσβεων τῶν Ἑλλήνων, 363-364· ἀπαλλάσσει τῆς τιμωρίας τοὺς φυγάδας τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης, 369· σφᾷζει τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ Ἑταμειώδου, 379· μάχη ἐν Μαντι-

- νεία, 380-383· ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον καὶ θάνατος, 386.
- Ἀγροίλαος**, θεῖος τοῦ Ἀγίδος Γ', ἀντιτίθεται εἰς τὴν πολιτικὰν μεταρρύθμισιν, Βα 281.
- Ἀγροίπολις**, ὁ Πανσανίου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αβ 327.
- Ἀγία Σοφία**, μεγαλεῖον τοῦ ναοῦ Γα ιε'-ιστ'· ὁ πρῶτος ναός, ἀνεγερθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίνου, Γα 123· ἀνακτίζεται ὑπὸ Κωνσταντίνου καὶ Θεοδοσίου Β', 123-124· πρωτεύουσα ἐκκλησία, 124· ἐξ ὑπαρχῆς ἀνέγερσις ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, 124-130· ἡ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενομένη Λατινικὴ λειτουργία, Εα 313· ἡ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ σφαγὴ, 364 (εἰκ.) — 365· εἰσοδος τοῦ Μωάμεθ καὶ μεταβολὴ τῆς ἐκκλησίας εἰς τζαμίον, 366, Εβ 76. Εἰκόνας, Γα ιε', Γα 1, Γα 20, 62, 122, 127, 128, 131, 132, 133, 140, 141, 142, 152, 154, 155, 267, Γβ 194, 195, 266, 267, Δα 52, 53, Δβ 184, 236, 249, 256, Εα 4, 377.
- Ἀγία Σοφία** Θεσσαλονίκης, ψηφιδωτόν, Δ β 250 (εἰκ.)· δήμευσις τῶν κτημάτων τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων, Εα 33.
- Ἀγιάτις**, σύζυγος Ἀγίδος Γ', εἰτα Κλεομένους Γ', βασιλέων τῆς Σπάρτης καὶ συνεργάτις αὐτῶν εἰς τὴν πολιτικὰν ἀναμόρφωσιν, Βα 282.
- Ἄγιον Ὄρος**, βλ. Ἀθῶς.
- Ἅγιος Δημήτριος**, ναὸς ἐν Θεσσαλονικίᾳ· εἰκόνες Ββ 265, Γα 172, 223, 245, 281, Γβ 37, 119, 199, Δβ 174.
- Ἀγιοστεφανῖται**, ἰσχυρὸς οἶκος ἐν Κρήτῃ ἡγήθεις τῆς κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἐπαναστάσεως τῷ 1212, Εα 40.
- Ἄγιον Στεφάνου** συνθήκη, Στ 350.
- Ἄγρις Β'**, υἱὸς Ἀρχιδάμου Α', βασιλεὺς τῆς Σπάρτης (426-397 π. Χ.), Αβ 278, 279, 297· καταβάλλει τοὺς Ἥλείους, 317· θάνατος αὐτοῦ 319.
- Ἄγρις Β'**, υἱὸς Ἀρχιδάμου Γ', βασιλεὺς τῆς Σπάρτης (338-330 π. Χ.)· φονεύεται ἐν μάχῃ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον παρὰ τὴν Μεγάλην Πόλιν, Βα 102.
- Ἄγρις Γ'**, υἱὸς Εὐδαμίδα, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης (244-241 π. Χ.)· ἐπιχειρεῖ πολιτικὰν ἀναμόρφωσιν, Αα 182, Βα 281· θανάτωσις αὐτοῦ, Βα 281.
- Ἄγρις**, ποιητὴς Ἀργεῖος, Βα 108.
- Ἀγκυρα**, πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Γαλατίας, Βα 239· καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Μουράτ Α', Εα 208.
- Ἀγνή**, ἡ μετονομασθεῖσα Ἀννα, σύζυγος Ἀλεξίου Β', βλ. Ἀννα.
- Ἀγωνίδης**, Ἀθηναῖος, κατήγορος τῶν ἐπὶ ὀλιγαρχίας ἀρχόντων, Βα 165.
- Ἀγορά**, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους Αα 82, 83 (εἰκ.) 84, ἐν Σπάρτῃ, Αα 182.
- Ἀγραφιῶτης**, πολέμαρχος τῆς Δολοπίας, Δβ 214.
- Ἀγριᾶνες**, φυλὴ Παιονική, Βα 18, 56.
- Ἀγρίνιον**, ἐπαναστατεῖ κατὰ τῶν Τούρκων, Στ 66.
- Ἀγχιάλος**, πόλις, Ββ 127, Γα 156, 158, 159, Δα 65.
- Ἀγχίσης**, πατὴρ τοῦ Αἰνείου, Αα 22.
- Ἀγῶνες**, Πανελλήνιοι (δρα ἐπίσης Ἰσθμία, Νέμεα, Ὀλύμπια, Πύθια) Αα 118, 126, 134, 135, 313-314) δρόμου, Αα 154 (εἰκ.)· προστάτης αὐτῶν, Αα 6· περιοδονίκαι, Αα 313· ἀποκλεισμός τῶν βαρβάρων, Αα 313· ἀρματοδρομία, Βα 1 (εἰκ.).
- Ἀδελβέρτος**, ἀδελφὸς τοῦ Ὁθωνος, ἀφικνεῖται εἰς Ἑλλάδα, Στ 296· δέχεται τὴν διαδοχὴν εἰς τὸν θρόνον, 301.
- Ἀδελβέρτος**, υἱὸς Βερεγγαρίου Β', καταφεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δα 122, 127.
- Ἀδαλγίς**, Λομβαρδὸς ἡγεμὼν, καταφεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν, Γβ 111· μετονομάζεται Θεόδοτος, 130· στέλλεται εἰς Ἰταλίαν, 132.
- Ἀδαμ** Φρειδεरिकος, ἀρμοστής τῆς Ἐπτανήσου, Στ 139.
- Ἀδανα**, πόλις τῆς Κιλικίας, κατὰληψις ὑπὸ Νικηφόρου Β', Δα 105.
- Ἀδεῖμαντος**, ναύαρχος Κορινθίων, Αβ 72, 80, 89, 90.
- Ἀδεμάρ**, ἀρχιερεὺς τοῦ Πουῦ, πρῶτος ἐπίσκοπος γενόμενος σταυροφόρος, Δβ 69.
- Ἄδης**, Αα 73· παρ' Ὀμήρου, Αα 100 (εἰκ.), 105· Ἄδης Ζεύς, Βα 259.
- Ἄδμητος**, βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, Αα 146.
- Ἄδραστος**, βασιλεὺς τοῦ Ἀργεῖος, Αα 20, 21, 207, Αβ 458.
- Ἀδριανίς**, φυλὴ ἐν Ἀθήναις, Ββ 53.
- Ἀδριανός**, Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, Ββ 39· ζητεῖ τὸ ἀξίωμα ἐπ' αὐτοῦ ἀρχόντος τῶν Ἀθηναίων, 40, 50· προτομή, 46 (εἰκ.)· δωρεαὶ πρὸς τὰς Ἀθήνας, 50-51· ἀγορὰ ἐν Ἀθήναις, 51 (εἰκ.)· ἀψίς, 52 (εἰκ.)· μῆσις εἰς τὰ Ἑλευσίνια, 54 (εἰκ.).
- Ἀδριανός**, ὁ Τύριος, σοφιστής, Ββ 45-46, 58.
- Ἀδριανὸς Α'**, πάπας Ρώμης· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Γβ 117-118.
- Ἀδριανὸς Β'**, πάπας ἀναθεματίζει τὸν Φώτιον, Δα 254.
- Ἀδριανὸς Γ'**, πάπας· φιλικὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Φώτιον πολιτεία, Δα 269.
- Ἀδριανούπολις**, καθίσταται πρωτεύουσα τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, Εα 208.
- Ἀδρίας**, Αα 107, 119.
- Ἀέθλιος**, προστάτης τῶν ἀγώνων, Αα 6.
- Ἀείμνητος**, στρατηγὸς τῶν Πλαταιέων ἐν Μαραθῶνι, Αβ 40.
- Ἀείμνητος**, Σπαρτιάτης, φονεὺς τὸν Μαρδόνιον, Αβ 113.
- Ἀέροπος**, Τημενίδης, Βα 4.
- Ἀέροπος Α'**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 4.
- Ἀέροπος Β'**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 6· νόμισμα, Βα 5, (εἰκ.).
- Ἀέτιος**, εὐνοῦχος, πρωτοσπαθάρχιος ἐπὶ Εἰρήνης, Γβ 141· παντοδυναμία αὐτοῦ, 146.
- Ἀέτιος**, στρατηγὸς τῶν ἀνατολικῶν ἐπὶ Θεοφίλου, Γβ 255, 256· φονεύεται διὰ βασάνων ἐν Βαγδατίῳ, 257.
- Ἀξεδίν**, Σουλτάνος Ἰκονίου, ἐληνηνεῖ πρὸς τὸν Μανουὴλ Α', Δβ 134· νέος πόλεμος κατὰ Μανουὴλ καὶ ἔττα τῶν Ἑλλήνων, 141.
- Ἄζωτος**, πόλις ἐλληνικὴ τῆς Ἰ-

- ουδαίας, Ββ 76-77.
- Ἀθαλάριχος**, νόθος υἱὸς Ἡρακλείου, Γα 224.
- Ἀθαμᾶνες**, φυλὴ τῆς Ἡπείρου, Αα 144, νόμισμα, 145 (εἰκ.).
- Ἀθάμας**, υἱὸς τοῦ Αἰδίου, Αα 1C, 14, 95.
- Ἀθανάσιος**, ὁ Μέγας, Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἡ πρώτη αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ ἀντίδρασις, Ββ 112-117· ἐκλέγεται ἐπίσκοπος, 137, εἰκόν, 138· ἐξορία αὐτοῦ, 138-144· δις ἐπανέρχεται εἰς Αἴγυπτον καὶ δις ἐξορίζεται, 155-157· ἐπανέρχεται εἰς Ἀλεξάνδρειαν, 172· τελευταία ἐξορία, ἐπιστροφή καὶ θάνατος, 173-174· κρίσεις περὶ τοῦ ἀνδρός, 174-176· ὁ «κατὰ Ἑλλήνων» λόγος αὐτοῦ, Γα 14.
- Ἀθανάσιος Β'**, πατριάρχης ἐπὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἀντιτιθέμενος εἰς τὴν ἑνωσιν, Εα 301.
- Ἀθανάσιος Γ'**, ὁ Πατελλάριος, πατριάρχης, λατινίζει, Εβ 79.
- Ἀθανάτιο**, Πέρσαι ἐπίλεκτοι στρατιῶται, Αβ 54.
- Ἀθάνατοι**, ἴλη ἐπιλέκτων ἱππέων, ὁργανωθείσα ὑπὸ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, Δα 150, 151.
- Ἀθηνᾶ**, θεὰ, Αα 4, 13, 41, 65· σχέσις πρὸς Αἰγυπτίαν θεάν Νεῖθ, Αα 51· Αἰγυπτιακὴ φυσιογνωμία ἐπὶ νομισμάτων, Αα 52· συμβουλευεὶ τὸν Κάδμον, Αα 52 (εἰκ.)· ναοί, Αα 113, 138, 312, Αβ 114· ἀνάγλυφα, Αα, 226 (εἰκ.)· Λημνία, Αβ 224 (εἰκ.).
- Ἀθηναγόρας**, Χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.
- Ἀθῆναι**, βλ. ἐπίσης Ἀκρόπολις, Μαραθῶν, Σαλαμίς, Μυκάλῃ, Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
- Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Τροίας, Αα 23, νόμος τοῦ Δράκοντος, 88, 89 (εἰκ.), 111, 136, 153, 233 καὶ ἐπ. νόμισμα φέρον γλαυκὰ καὶ τέττιγα, 227, (εἰκ.)· τὸ πρὸ τοῦ Δράκοντος πολίτευμα, 227· «Πολιτεία Ἀθηνῶν», 228· αἱ πρώται φυλαί, 229· χουσα νομίσματα, 240 (εἰκ.)· ἀργυρὰ νομίσματα, 243 (εἰκ.)· πολιτικὰ μερίδες, 245· πολίτευμα τοῦ Σόλωνα, 247· πολιτικοὶ ἀγῶνες, 267· τυραννὶς Πεισιστράτου, 269-274· πολιτικὴ ὥριμότης, 274· αἱ δέκα φυλαί, 275· ὀριστικὴ κατάλυσις τῆς δημοκρατίας, 280-285·

αἱ Ἀθῆναι κυριαρχοῦσιν Εὐβοίας καὶ Κυκλάδων, 288.

Παροχή βοήθειας πρὸς τοὺς Ἰωνᾶς, Αβ 14· ἐκστρατεία τῶν Περσῶν, 26-47· πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν, 28-30· ναυπήγησις στόλου, 65· παραχώρησις τῆς στρατηγίας εἰς τὴν Σπάρτην, 67· κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, 87· ἀπόρριψις προτάσεων τοῦ Μαρδονίου, 104· ὁχύρωσις Ἀθηνῶν, 133 καὶ ἐπ. ναυτικὴ ἡγεμονία, 136· Κράτος Ἀθηναίων, Αβ 149-154· πόλεμοι πρὸς τοὺς Πέρσας, 151-157· ἀκμὴ, 158-191· ἥττα ἐν Τανάγρα, 163· ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον, 164-165· συνθήκη πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, 165-175· νέα τοῦ πολιτεύματος ῥυθμίσις, 175-179· δραματικὴ ποιήσις, 179-180· δημόσια ἔργα 181-189· ἑκτασις τοῦ κράτους, 189-192· πρώτοι ἀκρωτηριασμοί, 193-196· ἡ κατάστασις μετὰ τὴν Νικίειον εἰρήνην, 263· συμμαχία πρὸς τοὺς Ἀργεῖους, 267· ἡ ἐπὶ Σικελίαν στρατεία, 272-275· ἐπανάληψις τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Σπάρτην, 275· τροπολογίαι τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ τὸ διγαρχικώτερον, 279-285· κατάλυσις τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ναυμαχίαν καὶ ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν, 297-300.

Χαρακτὴρ τῆς τυραννίας τῶν τριάκοντα, 303-304· τὰ θύματα τῆς τυραννίας, 305-306· κατάλυσις τῆς ἀρχῆς τῶν τριάκοντα, 306-307· μετοχὴ τῶν Ἀθηνῶν εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Σπάρτης, 327· ἀνόρθωσις τῶν τειχῶν ὑπὸ Κόνωνος, 334· φαινομενικὴ ἀκμὴ καὶ ἠθικὴ παρακμὴ, 335· συμμαχία πρὸς τὰς Θήβας, 353· ἡ δευτέρα δημοσπονδία ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, 353-354· μέρος τῆς συνθήκης, 354 (εἰκ.)· αὔξησις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως, 359· σύναψις εἰρήνης πρὸς τὴν Σπάρτην, 363-364· αὔξησις τῆς δυνάμεως ἐν Μακεδονίᾳ, 376· πτώσις τῆς δευτέρας ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων ἡγεμονίας, 386-387.

Σχέσεις πρὸς τὸν Φίλιππον, Βα 11· παρακμὴ, 24· πόλεμος πρὸς τὸν Φίλιππον, 25-36· Λαμιακὸς πόλεμος καὶ εἰρήνη, 149-152· μετατροπὴ τοῦ πολιτεύματος, 152· αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ τῶν διαδόχων, 186· ἀπελευθέρωσις ὑπὸ τοῦ Δημητρίου 189-190· ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Δημητρίου, 215· ἡγεμονία κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Γαλάτας ἀγῶνα, 222· ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς φρουράς, 281· αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους, 291-301. Ββ 5· ἀνάμειξις εἰς τὸν πρῶτον Μιθριδατικὸν πόλεμον, 10 καὶ ἐπ. ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Σύλλα, 16-18· ἐπὶ Αὐγούστου, 31· σγέσεις πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, 33· μειώσεις τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων τῆς πόλεως ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου, 67· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Γότθων, 69-70· ἀπελευθέρωσις ὑπὸ Δεξιππου, 72· νέα ἐπιδρομὴ καὶ καταστροφὴ τῆς πόλεως, 73-74· ἡ πόλις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ. 158-161· εἰσόδος τοῦ Ἀλαρίχου εἰς τὴν πόλιν, 207· ἡ περὶ Ἀθηνῶν ἐπιστολὴ τοῦ Συνεσίου, 207-208.

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα μ. Χ., Γα 233-234· ἀπὸ τοῦ Η' μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, Δα 202· ἡ Ρουνικὴ ἐπιγραφὴ περὶ στάσεως τῶν Ἀθηνῶν, 224-227· ἀκμὴ τῶν ἐκπαδευτηρίων τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, Δβ 144· ἡ πόλις κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνα, 205-212· προνόμια αὐτῆς, 212-214.

Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Φραγκοκρατίας, Εα 84-86· κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Καταλανῶν, 163· ὑπὸ τῶν Ἀκκαιοῦσολων, 230· κατάληψις ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ, 233· κοινωνικὴ ὁργάνωσις κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, Εβ 126· κοινότης, 127· ἡ παιδεία ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα 128-130· εἰκόνες τῶν Τουρκοκρατημένων Ἀθηνῶν, 127, 128, 129, 155· ἄλωσις τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μοροζίνι καὶ τῶν Ἑνετῶν καὶ καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶν, 131 (εἰκ.). 132· ἀνάκτησις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τυραννία τοῦ Χασσεκῆ, 132· Ἐταιρεία Φιλομούσων, πρόδρομος τῆς Φιλικῆς, 132-133· σφραγὶς τῆς Κοινότητος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, 154 (εἰκ.).

Ἄλωσις τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Στ 65· πολιορκία ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, 173 καὶ ἐπ. κατάληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀπελευθέρωσις, 228-229· πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, 229-230.

Ἀθήναιοι, ἱστορικὸς ἐκ Ναν-

- κράτιδος, συγγραφεὺς τῶν «Δειπνοσοφιστῶν», Ββ 11, 80.
- Ἀθηναῖς**, αὐτοκράτειρα, βλέπε Εὐδοκία.
- Ἀθηνίων**, σοφιστής, ἀπεσταλμένος τοῦ Μιθριδάτου εἰς Ἀθήνας, Ββ 12· θανάτωσις αὐτοῦ ὑπὸ Σύλλα, 18.
- Ἀθηνόδωρος**, ὁ ὑποκριτής, Βα 93.
- Ἀθηνόδωρος**, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἰσαύρων ἐπὶ Ἀναστασίου Α', Γα 43.
- Ἀθηνόδωρος**, Ἰσαυρὸς, ἀξιωματικὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α', Γα 103.
- Ἀθίγγανοι**, ὄνομα καὶ καταγωγὴ αὐτῶν, Εα 238-239.
- Ἀθως**, ὄρος· Πελασγικά πολιῖματα, 58· Ἀθῶς παρ' Ὀμήρῳ, Α 104· καταστροφὴ τῶν Περσῶν ἐν τρικυμίας, Αβ 23· τομὴ αὐτοῦ ὑπὸ Ξέρξου, 53· αἱ μοναὶ ἐπὶ Φραγκοκρατίας, Εα 30-31· ὑποταγὴ τῆς μοναχικῆς πολιτείας εἰς τοὺς Τούρκους, 253.
- Αἶα**, μητροπολις τῶν Κόλχων, Αα 17, 101.
- Αἰαίη**, ἡ νῆσος τῆς Κίρκης, Αα 100.
- Αἰάκης**, δεσπότης τῆς Σάμου, Αβ 10, 11, 19, 20.
- Αἰακίδαι**, γένος, Αα 146, Αβ 144, Βα 3, 146, 228.
- Αἰακίδης**, βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου, Βα 168, 169, 179, 228.
- Αἰακός**, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγίνης, Αα 10· εἰκὼν ἐπὶ ἀγγείου 10.
- Αἰαντίδης**, ὁ Ἰππόκλου, Αα 273.
- Αἶας**, ὁ Ὀϊλέως, Αα 23, 29, 33· ἐπὶ νομίσματος, 126 (εἰκ.).
- Αἶας**, ὁ Τελαμώνιος, Αα 28, 29, (εἰκ.), 32, 88.
- Αἰγαῖον πέλαγος**, Αα 107, 119· «ἡμετέρα θάλασσα», 287· αἱ νῆσοι, 287-288· θέμα τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, Αα 29· σφραγίς στρατηγοῦ, 43 (εἰκ.).
- Αἰαῖος πολιτισμός**, Εἰς. ρη', ρμ'.
- Αἰγεύς**, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν, Αα 86 (εἰκ.).
- Αἰγυαλεῖς**, φυλὴ ἐν Σικυῶνι, Αα 167.
- Αἰγυαλεῖς**, ὁ Ἀδράστου, Αα 21.
- Αἰγυαλός**, πόλις Παφλαγονικῆ παρ' Ὀμήρῳ, Αα 102.
- Αἰγυκορεῖς**, μία τῶν ἀρχαίων Ἀθηναϊκῶν φυλῶν, Αα 229.
- Αἰγυνα**· πρῶτος βασιλεὺς αὐτῆς Αα 10· παρ' Ὀμήρῳ, 104· δίδει γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τὸν Δαρεῖον, Αβ 23· νόμισμα, 25 (εἰκ.)· ναὸς Ἀφαιάς, 26 (εἰκ.)· πόλεμοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 23, 61, 65, 159, 163· μετέχει τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου, 66-100· καταλαμβάνεται ὑπὸ Ἀθηναίων κληρούχων, 235· ἄφρις τοῦ Καποδιστρίου, Στ 203· ἱδρυσίς μουσείου 206.
- Αἰγυον**, πόλις τῆς Ἀχαΐκῆς ὁμοσπονδίας, Βα 270, 284· βλέπε καὶ Βοστίταις.
- Αἰγὸς ποταμοί**, ναυμαχία ἐν—, Αβ 296.
- Αἰγούσα**, νῆσος παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.
- Αἰγυπτος**, ἀδελφὸς Δαναοῦ, Αα 14.
- Αἰγυπτος**· ἡ κατ' αὐτῆς ἐπίθεσις τῶν Χετταίων, Εἰς. ρνα· σχέσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, Αα 14, 51, 52, 312, Αβ 2· ἐπίσκεψις τῶν Ἀργοναυτῶν, Αα 18· ἀποικίαι ἐν ταῖς νήσοις καὶ τῇ Ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι, Αα 59· ὑπεροχὴ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς, 97· ὄνομα τοῦ Νεῖλου παρ' Ὀμήρῳ, 100, 102· ὑποταγὴ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν, Αβ 5· καταγωγὴ τῶν Αἰγυπτίων, 430· σχέσεις Αἰγυπτίων καὶ Φοινίκων, 436· κατάληψις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, Βα 91· σατραπεία Πτολεμαίου, 143· ἡ Αἰγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων, 249-264· Ἑλληνιστὶ πόλεις, 250-251· Ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, Ββ 28· κατάκτησις ὑπὸ τῶν Ἀράβων Γα 221-223.
- Ἀἰν**, Τοῦρκος ἄρχων μέρους τῆς Λυδίας, Εα 133, 136.
- Αἰήτης**, βασιλεὺς Κολχίδος, Αα 16 καὶ ἐπ., 49, 100.
- Αἰθαλία**, νῆσος, ἡ νῦν Ἐλβα, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Συρακουσίων, Αβ 127.
- Αἰθαλίδης**, υἱὸς Ἐρμοῦ, Αα 11.
- Αἰθήρ**, υἱὸς Ἐρέβους καὶ Νυκτός, Αα 1.
- Αἰθίοπες**, Αἰθιοπία, Αα 100 καὶ ἐπ' Ἡσιόδῳ, Αα 106· ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους, Βα 264.
- Αἰθιοπικά**, ἡ τὰ κατὰ Θεογένην καὶ Χαρίκλειαν, μυθιστόρημα Ἡλιοδώρου τῆς Τρίκκης, Γα 12.
- Αἰθιοπῆς**, ἔπος, Αβ 469.
- Αἶθρα**, Αα 93.
- Αἰκατερίνη** Κουρτεναῖν Βαλουᾶ, νυμφεύεται Φίλιππον τὸν Ἀνδεγαυικόν, Εα 129· κυβερνᾷ δι' ἐπιτρόπων τὴν Πελοπόννησον, 200.
- Αἰκατερίνη Β'**, αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, καλεῖ τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐξέγερσιν, Εβ 194· συνάπτει εἰρήνην πρὸς τὴν Τουρκίαν, 200· μελετᾷ τὴν ἱδρυσιν Ἑλληνικοῦ κράτους, 204-206 εἰκὼν 205.
- Αἴλιος Ἀριστείδης**, σοφιστής, Ββ 56, 58.
- Αἰμιλιανός**, στρατηγὸς Ρωμαῖος, νικᾷ τοὺς Γότθους, Ββ 68.
- Αἰνείας**, ὁ Ἀγγίσου, Τρώς, Αα 22, 28, 33· ἡ γνώμη περὶ παραμονῆς τῶν ἀπογόνων αὐτοῦ ἐν Λαρδανίᾳ, Εἰς. ρνε· ὁ Αἰνείας ὡς κτίστης τῆς Ρώμης, ρνσ'.
- Αἰνείας**, ὁ ἱστορικός, Βα 15.
- Αἰνείας**, ὁ Γαζαῖος, Γα 22.
- Αἰνιᾶνες**, φυλὴ Ἑλληνικὴ, Αα 24, 57, 121, Αβ 62· νομίσματα, Αα 121 (εἰκ.)· ὑποταγὴ εἰς τὸν Ξέρξην, Αβ 68.
- Αἶνος**, πόλις ἐν Θράκῃ, Αα 104 307.
- Αἶνος**, πόλις Ἑλληνίς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.
- Αἶνος**, πόλις Ἑλληνίς ἐν Μεσοποταμίᾳ, Βα 245.
- Αἰολεῖς**, Αα 6, 56, 216 καὶ ἐπ' ἀποικίαι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, 289· ὀνόματα τῶν πόλεων, 290.
- Αἰόλος**, βασιλεὺς τῆς Θεσσαλίας, γενάρχης τῶν Αἰολέων, Αα 6· τέκνα αὐτοῦ, 10.
- Αἰόλου** νῆσος, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.
- Αἰρέσεις**, βλέπε ὀνόματα αὐτῶν· πληθὸς καὶ ἀκμὴ αὐτῶν, Γα 33-35.
- Αἶρουλοι**, βαρβαρικὴ φυλὴ, σύμμαχος τοῦ Ἀνατολικοῦ Κράτους, Γα 104, 110.

- Αἰσούμη**, πόλις Θρακική παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.
- Αἰσχίνης**, ὁ ρήτωρ, περὶ τοῦ Περσικοῦ κινδύνου, Βα ζ'. πρεσβευτής, Βα 31-32, 35-36· λόγος κατὰ Κτησιφῶντος, 103· εἰκόν, Αβ 408.
- Αἰσχίνης**, τύραννος Σικυῶνος, Αα 209.
- Αἰσχίνης** ὁ Νόθωνος, Ἐρετριεύς, Αβ 27.
- Αἰσχύλος**, ὁ τραγικός, Αα 69, 312, Αβ 152, 178 (εἰκ.), 179.
- Αἴσων**, πατὴρ Ἰάσωνος, Αα 16.
- Αἰτωλία**, Αἰτωλοί, Αα 57, 143· παρ' Ὀμήρῳ, Αα 103· ὥμοφαγία, 144· μετοχὴ εἰς τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν, 153· μετοχὴ εἰς Λαμιακὸν πόλεμον, Βα 149, 152, 159· νόμισμα, 157 (εἰκ.)· ἀνεξάρτητος ὑπὸ τοὺς διαδόχους, 185· συμπολιτεία, 226· ἀνάπτυξις αὐτῆς, 266-269· νομίματα συμπολιτείας, 269 (εἰκ.)· νέα ἐλέγτας, 281· πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν Φίλιππον, 287· συμμαχία πρὸς τοὺς Ρωμαίους καὶ νέος πρὸς Φίλιππον πόλεμος, 288· κατὰ τῶν Ρωμαίων, 293-295· αὐτονομία ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, Αβ 6· περιέχεται εἰς χεῖρας Φράγκων, Εα 116.
- Αἰχμάλωτοι**, συμπεριφορὰ πρὸς —, Αα 80· θυσίαι, 96.
- μεγέρεσι**, Πέρσαι στρατιᾶται, Αβ 54, 62 (εἰκ.).
- Αἰών**, ἐφημερίς τοῦ Ι. Φιλήμονος, Στ 335, 338, 347.
- Ἀκαδημία** Ἰόνιος, Στ 316.
- Ἀκάθιστος Ὕμνος**, ὁ ποιηθεὶς ἐπὶ τῇ λύσει τῆς πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, Γα 193-195.
- Ἀκάσιος**, πατριάρχης, Γα 24, 26.
- Ἀκάσιος**, ἀρκετοτρόφος Κύπριος, πατὴρ τῆς αὐτοκρατορίας Θεοδώρου, Γα 65.
- Ἀκάμης**, ἄρχων τῶν Σλαύων τῆς Βελγητίας ἐν Θεσσαλίᾳ, Γβ 141.
- Ἀκανθος**, ἀποικία Ἀνδρίων ἐν Χαλκιδικῇ, Αα 307· νόμισμα, 307 (εἰκ.)· ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης κατὰ τῶν Ὀλυνθίων, Αβ 346.
- Ἀκαρναντες**, Ἀκαρνανία, Αα 103, 107, 144· σύμμαχοι Φιλίππου κατὰ Ρωμαίων, Βα 291-292· αὐτόνομοι ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, Ββ 6· Ἀκαρνάνων Θυρραίων, νόμισμα, Αα 143 (εἰκ.).
- Ἀκέφαλοι**, οἱ ἄκροι μονοφυσῖται, Γα 43.
- Ἀκτογκόρ**, Σελδζουκίδης στρατηγός, ἀρχὼν Χαλεπίου, Δβ 36.
- Ἀκισώριος**, ἡγεμὼν τῶν Γαλατῶν, Βα 221.
- Ἀκκισιούλαι**, Φλωρεντίνη οἰκογένεια, λαβοῦσα τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηναίων, Εα 154, 175· ἡ δύναμις αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ, 225· εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, φέρουσα τὸ οἰκόσημον, 229.
- Ἀκκισιούλης** Νικόλαος, βαρῶνος Καρινθίας, Εα 201, 204, τάφος αὐτοῦ, 204 (εἰκ.).
- Ἀκκισιούλης** Ραϊνέριος Α', καταλαμβάνει τὰ Μέγαρα, Εα 228· δούξ τῶν Ἀθηναίων, 230· εἰκὼν, 230.
- Ἀκκισιούλα** Φραγκίσκα, νυμφεύεται τὸν Κάρολον Α' Τόκκον, Εα 231· Ἑλληνικὴ ὑπογραφή αὐτῆς, 248 (εἰκ.)· λαμβάνει τὸν τίτλον βασιλίσσης, 247.
- Ἀκκισιούλης** Ἀντώνιος, ἡγεμὼν Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, Εα 233· καθίσταται ὑποτελὴς τοῦ Μωάμεθ Α', 237· πολιτεία αὐτοῦ, 250· εἰκὼν 233.
- Ἀκκισιούλης** Νέριος ἢ Ραϊνέριος Β', καθίσταται ὑποτελὴς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Εα 288· εἰκὼν, 289.
- Ἀκοβα**, βαρωνία ἐν Ἀρκαδίᾳ, Εα 34.
- Ἀκοίμητοι**, οἱ ἄκροι ὀρθόδοξοι, Γα 43.
- Ἀκομινᾶτος** Χωνιάτης, βλέπε Χωνιάτης.
- Ἀκουιλῖνος**, στρατηγὸς πεσὼν ἐν τῇ πρώτῃ κατὰ Βουλγάρων μάχῃ, Γα 107.
- Ἀκράγας**, Ἑλληνὶς πόλις ἐν Σικελίᾳ, Αα 176, 299, Αβ 124, 127, 270 (εἰκ.), 271· νόμισμα Αβ 124 (εἰκ.).
- Ἀκραι**, Ἑλληνικὴ πόλις ἐν Σικελίᾳ, Αα 299.
- Ἀκραφίαι**, πόλις Βοιωτικῇ, Αα 137.
- Ἀκρίτας** Διγενῆς Βασίλειος, Βυζαντινὸς ἥρωας, βλέπε Διγενῆς.
- Ἀκροκεραυνία** ὄρη, Αα 119, 298.
- Ἀκροκόρινθος**, ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, Αα 146, 149 (εἰκ.), Βα 266, 279, 283, 284· ἄλωσις τοῦ φρουρίου ὑπὸ τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου, Στ 57· ὡς εἶχε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, 58 (εἰκ.)· παραδίδεται εἰς τὸν Δράμαλιν, 71· ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Νικητῆ, 102.
- Ἀκρόπολις** Ἀθηναίων (βλ. ἐπίσης Ἀθηναίαι καὶ Παρθενῶν), Αα 215 (εἰκ.), Αβ 181 καὶ ἐπ., 186 (εἰκ.), 187 (εἰκ.)· τὸ ἐπ' αὐτῆς τζαμίον, Εβ 114 (εἰκὼν τοῦ 1751)· κατὰ τὸ 1687, Εβ 155 (εἰκ.)· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Στ 65· πολιορκία ὑπὸ τοῦ Κιουταχλή, 173 καὶ ἐπ.· ἄλωσις αὐτῆς καὶ μεταβάσεις εἰς τοὺς Ἑλληνας, 228-229.
- Ἀκροπολίτης** Γεώργιος, χρονογράφος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, Εα 57, 62, 99.
- Ἀκτίου** ναυμαχία, Ββ 28.
- Ἀκύφας**, πόλις τῆς Δωρίδος, Αα 127.
- Ἀλαδίν**, τρεῖς Σελδζουκίδαὶ σουλτάνοι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο, Εα 130.
- Ἀλαδίν**, Τοῦρκος ἡγεμὼν Καραμανίας, Εα 135.
- Ἀλαδίν**, ἀδελφὸς καὶ βεζίρης τοῦ Οὐρχάν, Εα 177.
- Ἀλαλία** ἢ Κάλαις, ἀποικία τῶν Φωκαέων ἐν Κύρῳ, Αα 305· Ἀλαλίας ναυμαχία, Αα 305, Αβ 126.
- Ἀλαλκομεναί**, πόλις Βοιωτικῇ, Αα 136.
- Ἀλαμάνας** μάχη, Στ 62-63.
- Ἀλάριχος**, ἡγεμὼν τῶν Οὐσιγότθων, λεηλατεῖ τὴν Θράκην, Ββ 204· εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἑλλάδα, 205-207· εἰσέρχεται εἰς τὰς Ἀθήνας, 207· εἰσόδος αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον, 208· συνδιαλλαγή αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀρκαδίον καὶ ἐπιδρομὴ εἰς Ἰταλίαν, 209.
- Ἀλβανοί**, καταγωγή αὐτῶν, Δα 298· συνεργασία αὐτῶν πρὸς τὸ Ἀνατολικὸν Κράτος, Δβ 55-56· πρώτη ἐθνικὴ ἐμφάνισις αὐτῶν, Εα 25· ἐποικήσεις εἰς Θεσσαλίαν, 170· Ἀλβανικὸν κράτος ὑπὸ τὸν Κάρολον Τό-

- πιαν, 203' ἐποίκησις εἰς Πελοπόννησον, 227, 233' ἀλβανικοὶ ἡγεμονικοὶ οἰκοὶ καὶ ἀγῶνες αὐτῶν, 231-232' μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξισλαμισθέντων, Εβ 16-18' ἐπιδίδονται εἰς σφαγὰς καὶ δηλώσεις ἐν Πελοποννήσῳ, 200' καταστροφὴ αὐτῶν, 201.
- Ἀλδουῖνος, στρατηγὸς Γουλιέλμου Β', καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον, Δβ 163' τὴν Θεσσαλονίκην, 174' αἰχμαλωτίζεται, 185.
- Ἀλεμάν Γουλιέλμος, βαρῶνος Πατρῶν, Εα 32, 33.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Αἰγύπτῳ· κτίσις αὐτῆς, Βα 91' πρωτεύουσα τοῦ πολεμαϊκοῦ κράτους, 258' Μουσεῖον, 260' Βιβλιοθήκη, 261' Φάρος, 262' κατὰληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 221-222' προσωρινὴ ἀνάκτισις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 229' παρακμὴ, 229.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀρείοις, τὸ σημερινὸν Χερὰτ, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀραχώτοις, τὸ σημερινὸν Κανδαχάρ, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ παρὰ τὸν Ἰνδόν, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 109.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Κανκασῳ, τὸ σημερινὸν Καρούλ, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Σόγδοις, πρωτεύουσα τῶν Σόγδων, Βα 110.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ παρὰ τῷ Ταννὰδ, ἡ Ἐσχάτη, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ὠρείταις, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 110.
- Ἀλέξανδρος, ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ἀρνεῖται νὰ κοινωνήσῃ τὸν Ἀρειον, Ββ 145.
- Ἀλέξανδρος, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀντιδρᾷ κατὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου, Ββ 113-117' θάνατος αὐτοῦ, 136.
- Ἀλέξανδρος υἱὸς Βασιλείου τοῦ μακεδόνος, Δα 62' συμβασιλεὺς Κωνσταντίνου Ζ', 71.
- Ἀλέξανδρος ἡ Πάρις, ἰδὲ Πάρις.
- Ἀλέξανδρος Α', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Δβ 104, 109' Βα 4' νομίσματα, Δβ 86, 109 (εἰκ.)' Βα 4 (εἰκ.).
- Ἀλέξανδρος Β', ὁ Ἀμύντου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἰσβάλλει εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ καταλαμβάνει τὴν Λάρισαν, Δβ 373' ἐκδιώκεται ὑπὸ Πελοπίδου, 374' δολοφονεῖται, Βα 7.
- Ἀλέξανδρος, τύραννος Φερῶν, Δβ 373' ἡττάται ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, 374' συλλαμβάνει τὸν Πελοπίδαν καὶ καθίσταται ἡγεμὸν τῆς Θεσσαλίας, 376' νόμισμα, 376 (εἰκ.)' καταβάλλεται ὑπὸ τῶν Θηβαίων, 377' δολοφονία αὐτοῦ, 388.
- Ἀλέξανδρος βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου, Βα 41-42' νόμισμα, Αα 146 (εἰκ.)' φρονεῖται κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Λευκανοὺς πόλεμον, Βα 230.
- Ἀλέξανδρος Α', βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 310.
- Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, ἀντίληψις αὐτοῦ περὶ τῆς ἐλληνικότητος τοῦ ἔργου του, Βα ε' γέννησις, Βα 13' διένεξις πρὸς τὸν Φίλιππον, Βα 41-42' ἀνατροπὴ Βα 51' μελλέφηρος, Βα 52' (εἰκ.)' ἐν Χαιρωνείᾳ, Βα 52' βασιλεύς, Βα 53' στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, Βα 54' νεανίας, Βα 55 (εἰκ.)' στρατεῖται κατὰ Τριβαλλῶν, Γετῶν, Παϊόνων καὶ Ἑλλυρῶν Βα 56' στάσις, ἄλωσις καὶ κατασκαφὴ τῶν Θηβῶν, Βα 57' στρατεία ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, 63 καὶ ἐπ. δυνάμεις, 66-67' ἡ ἐν Γρανικῷ μάχῃ, 72 καὶ ἐπ. ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλληνικότητος τοῦ ἔργου του 75' εἰς Γόρδιον, 77' μάχῃ περὶ Ἰσόν, 83-86 (χάρτης ἐν σ. 84)' προτάσεις Λαρείου, 86' ἄλωσις Τύρου, 88' Ἰουδαίων ὑποταγὴ, 89-90' κατὰληψις Αἰγύπτου καὶ κτίσις Ἀλεξανδρείας, 91' μάχῃ ἐν Γαυγαμήλοις, 93-99' ἄλωσις Βαβυλῶνος καὶ Σούσων, 100' διώξις Λαρείου, 101' φόνος Λαρείου, 103' κατὰληψις Μηδίας, Γεδρωσίας, Βακτριανῆς, Σογδιανῆς, 104-106' φόνος, Παρμενίωνος καὶ Φιλώτα, 105' φόνος Κλείου 107' κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς, 109' γάμοι, 108, 111' πολιτικὴ 111-113' ἀσθένεια καὶ θάνατος, 115' κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου, 115 καὶ ἐπ. παραδόσεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν περὶ Ἀλεξάνδρου, 130-135' ἀνακρίσεις διὰ δόχου, 137-140' σαρκοφάγος, Εἰσ. ζ.' (εἰκ.)' εἰκόνες καὶ προτομαί, Βα ιστ', 52, 55, 61, 63, 68, 92, 114. νομίσματα Βα 58, 75, 111, 130, 158.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Ἀλεξάνδρου καὶ Ρωξάνης, Βα 147, 158' 159' περιορίζεται εἰς Ἀμφίπολιν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, 169' φόνος αὐτοῦ, 181.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Λυσιμάχου, Βα 217, 219.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Πολυστέροντος, καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας, Βα 165' στρατηγὸς Πελοποννήσου, 178' φόνος αὐτοῦ, 179.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Κασσάνδρου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 215.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Πύρρου, βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου, Βα 265.
- Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Νικαίας, καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, Δα 89.
- Ἀλέξανδρος Β', πάπας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, στέλλει ἀποκριτάριον εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δβ 35.
- Ἀλέξανδρος Γ', πάπας, Δβ 135.
- Ἀλέξανδρος Στ', πάπας ματαιώνει τὸ σχέδιον Καρόλου Η' περὶ ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 177.
- Ἀλέξανδρος Α', αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, Στ 9-11' ἀποδοκιμαζέται τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, 15, 19' προτάσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλην καὶ ἀπειλητικαὶ διακοινώσεις, 21-26' προτάσις αὐτοῦ περὶ ἐνόπλου ἐπεμβάσεως, 26-28' μεταβολὴ τῆς πολιτικῆς του ἔναντι τῆς Τουρκίας, 131' θάνατος αὐτοῦ 140' εἰκῶν, 26.
- Ἀλέξανδρος Β', αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας' ἐπέμβασις αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, Στ 328-330' συστάσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, 340.
- Ἀλέξιος Α', ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, Δβ 16, 26' στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, 27' καταβάλλει τὰς στάσεις Βουεννίου καὶ Βασιλακίου, 27-28' μολυβδόβουλλον, 30 (εἰκ.), 33 (εἰκ.)' στάσις αὐτοῦ, 29-30' Κατάστασις τοῦ κράτους κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ

- ανάληψιν τῆς ἀρχῆς, 31-36· ἐκστρατεία τῶν Νορμαννῶν καὶ κατάληψις τῆς Κερκύρας, 41-45· πολιτικά ἐνέργειαι κατὰ Νορμαννῶν καὶ πάντα, 45-47· ἐπιζήμιοι παραχωρήσεις πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, 47-48· οἰκονομικὴ τοῦ κράτους κατάστασις, 48-49· νόμισμα, 50 (εἰκ.)· ἤττα περὶ τὸ Δυρράχιον, 52-55· νίκη αὐτοῦ περὶ Λάρισαν, 56· ἀποχώρησις τῶν Νορμαννῶν ἐξ Ἑλλάδος, 57· ἡ φερομένη ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ροβέρτον τῆς Φλάνδρας, 60-67· ἡ ἀφίξις τῶν πρώτων σταυροφόρων, 69-78· ἄλλοις τῆς Νικαίας, 79-80· συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς σταυροφόρους, 80-90· πόλεμος κατὰ τοῦ Βοημούνδου καὶ τελικὴ νίκη περὶ τὸ Δυρράχιον, 90-99· πολιτεία τοῦ Ἀλεξίου ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα, 105-108· θάνατος Ἀλεξίου καὶ κρίσεις περὶ αὐτοῦ, 108-112.
- Ἀλέξιος Β΄**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ· διαδέχεται τὸν Μαγνηλᾶ Α΄, ὑπὸ ἐπιτροπείαν, Δβ 152· ἐπίτροπος αὐτοῦ ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, 159· ὑπογράφει τὴν καταδίκην τῆς μητρὸς του, 160-161· καθαιρεῖται καὶ φονεύεται, 161.
- Ἀλέξιος Γ΄**, ὁ Ἀγγελος-Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, ἐκθρονίζεται καὶ τυφλώνει τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον, Δβ 200· πλήρης παραλυσία τοῦ κράτους, 201-203, 214-216· τετάρτη σταυροφορία, 221-224· ἐκθρονισμός αὐτοῦ, 225-227· θάνατος αὐτοῦ, Σα 17.
- Ἀλέξιος Δ΄**, ὁ Ἀγγελος αὐτοκράτωρ· ζητεῖ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα κατὰ τοῦ Ἀγγέλου Γ΄, Δβ 221· συνθήκη αὐτοῦ πρὸς τοὺς σταυροφόρους, 223· συμβασιλεὺς τοῦ Ἰσαακίου Β΄, 227· ἄκρα τοῦ κράτους ἀθλιότης, 228-229· κήρυξις τοῦ πολέμου ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, 229· καθαιρέσεις καὶ φόνος αὐτοῦ, 230.
- Ἀλέξιος Ε΄** Δούκας, ὁ Μούρτζουφλος, αὐτοκράτωρ· ἀγὼν αὐτοῦ κατὰ τῶν σταυροφόρων, Δβ 229· ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ 230· πόλεμος πρὸς τοὺς σταυροφόρους καὶ ἄλλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 231-233· ἐγκαταλείπει τὴν πόλιν, 234· συλλαμβάνεται καὶ θανατοῦται ὑπὸ τῶν Φράγκων, Εα 17.
- Ἀλέξιος Α΄**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ Τραπεζούντος· ἴδρυσις τοῦ κράτους δι' ἐπαρχίων τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, Δβ 203· ἔκτασις τοῦ κράτους, Εα 16.
- Ἀλέξιος**, ὁ Ψευδαλέξιος, στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β΄, Δβ 197.
- Ἀλέξιος**, ὁ Κανσαλώνης, στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β΄, Δβ 197.
- Ἀλέξιος**, ὁ Μουσσελέμ, ἐπιθεωρητὴς τοῦ στρατοῦ ἐπὶ Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, Γβ 134, 136.
- Ἀλέξιος**, πατριάρχης, εὐλογεῖ τὸν γάμον τῆς Ζωῆς μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Δ΄, φονέως τοῦ πρώτου συζύγου τῆς, Δα 216· ἐξασφαλίζει τὸν θρόνον του, 218· ἐξορίζεται ὑπὸ Μιχαὴλ Ε΄, 229.
- Ἀλενάδαι**, δυνάσται τῆς Λαρίσης, Δα 123 καὶ ἐπ. ἐξωθοῦσι τὸν Ξέρξην κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Δβ 50· συμπράττουσι πρὸς τοὺς Πέρσας, 68-69, 111, 136· καλοῦσι τὸν Φίλιππον, 394, Βα 25.
- Ἀληκτώ**, Ἑρινύς, Αα 69.
- Ἀλῆ πασᾶς**, ὁ πρῶτος μέγας βεζίρης, υἱὸς τοῦ Χαϊρεδίν ἡ Χαλὴλ Τσεντερελῆ, Εα 211· δωροδοκεῖται ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, 217.
- Ἀλῆ πασᾶς Τεπελενλῆς**· ἀγὼν αὐτοῦ κατὰ τῶν Σουλτῶν, Εβ 217-219· ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀρματολῶν, 219· ἐξοντώνει τοὺς ὀπλαρχηγούς Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς, 221· ἀγοράζει παρὰ τῶν Ἀγγλων τὴν Πάργαν, 224-225· ἀπόλυτος κύριος τῆς μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ χώρας, 225· παραδίδεται, 227· (εἰκ.) 225· ἐπίδρασις τῆς ἐπαναστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων, Στ 13, 32.
- Ἀλήτης**, ἡρακλείδης, καταλαμβάνει τὰ Μέγαρα, Αα 169, 209.
- Ἀλῆ Φαρμάκης**· συνεννόησις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη περὶ κοινῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων, Εβ 223.
- Ἀλίσκος**, πόλις βοιωτικὴ, Αα 137· νόμισμα, 138 (εἰκ.).
- Ἀλίζωνες**, πανάρχαιοι λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰσ. ρε'-ρστ', Αα 101.
- Ἀλικαρνασός**, ἀποικία δωρι-
- κή, Αα 292, Αβ 190, Βα 76-77, 182.
- Ἀλισχέρ**, τοῦρκος ἡγεμὼν τοῦ Κέρμαν, πολιορκεῖ τὴν Φιλαδέλφειαν, Εα 135.
- Ἀλκαῖος**, ποιητὴς λέσβιος, Αα 118, 290, 291, 312· περὶ Σπάρτης, Αα 194.
- Ἀλκαμένης**, ὁ Τηλέκλου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 197.
- Ἀλκέντας**, βασιλεὺς τῶν Μολοσῶν, Βα 228.
- Ἀλκηστis**, σύζυγος Ἀδμήτου, Αα 92.
- Ἀλκαῖος**, ποιητὴς λέσβιος, Αα 194, 291, 292.
- Ἀλκέντας**, ἀδελφὸς Πεοδίκκου τοῦ ἐπιμελητοῦ, Βα 155, 159, 161.
- Ἀλκέντας**, βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου, ἀδελφὸς Αἰακίδου, Βα 181.
- Ἀλκέντας Α΄**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 3.
- Ἀλκέντας Β΄**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 4.
- Ἀλκίας**, ἡλῆος, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 80.
- Ἀλκιβιάδης**, καταγωγὴ καὶ χαρακτὴρ αὐτοῦ, Αβ 264-268· συνιστᾷ τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν, 271· στρατηγός, 272· δίκη τῶν Ἑρμοκοπιδῶν, 272-274· ἐν Σπάρτῃ, 274, 279· φυγὰς παρὰ Τισσαφέρνη, 279· μετὰ κληρῶν αὐτοῦ, 284· ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ, 287-288· δυσμένεια τῶν Ἀθηναίων κατ' αὐτοῦ, 289-290· συμβουλεύει τοὺς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων, 296· φόνος αὐτοῦ, 314· εἰκόνες, 265, 284.
- Ἀλκίνοος**, βασιλεὺς Φαιάκων, Αα 78, 79, 113.
- Ἀλκμαίων**, ὁ Ἀμφιαράου, α 21.
- Ἀλκμαίων**, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, Αα 134, 267, 312, Αβ 31.
- Ἀλκμαίων**, ὕστατος ἰσόβιος ἄρχων τῶν Ἀθηναίων, Αα 227.
- Ἀλκμαιωνίδαι**, πλούσιοι οἴκος ἐν Ἀθήναις, Αα 176, 235, 245, 269, 270, 272, 273, Αβ 31, 204.
- Ἀλκμάν**, ποιητὴς, Αα 312.
- Ἀλκμήνη**, σύζυγος Ἀμφιτρυόνης, Αα 11, 67 (εἰκ.), 93.

- πιαν, 203' ἐποίησις εἰς Πελοπόννησον, 227, 233' ἀλβανικοὶ ἡγεμονικοὶ οἰκοὶ καὶ ἀγῶνες αὐτῶν, 231-232' μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξισλαμισθέντων, Εβ 16-18' ἐπιδίδονται εἰς σφαγὰς καὶ δηώσεις ἐν Πελοποννήσῳ, 200' καταστροφὴ αὐτῶν, 201.
- Ἀλδοῦνος, στρατηγὸς Γουλιέλμου Β', καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον, Δβ 163' τὴν Θεσσαλονίκην, 174' αἰχμαλωτίζεται, 185.
- Ἀλεμὰν Γουλιέλμος, βαρῶνος Πατρῶν, Εα 32, 33.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Αἰγύπτῳ· κτίσις αὐτῆς, Βα 91' πρωτεύουσα τοῦ πολεμιαίου κράτους, 258' Μουσεῖον, 260' Βιβλιοθήκη, 261' Φάρος, 262' κατὰληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 221-222' προσωρινὴ ἀνάκτισις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 229' παρακμὴ, 229.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀρείοις, τὸ σημερινὸν Χερὰτ, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ἀραχώτοις, τὸ σημερινὸν Κανδαγάρ, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ παρὰ τὸν Ἰνδόν, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 109.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Καννάσῳ, τὸ σημερινὸν Καβούλ, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Σόγδοις, πρωτεύουσα τῶν Σόγδων, Βα 110.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ παρὰ τῷ Τανάϊδ', ἡ Ἐσχάτη, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 104.
- Ἀλεξάνδρεια ἡ ἐν Ὠρείταις, κτίσμα Ἀλεξάνδρου, Βα 110.
- Ἀλέξανδρος, ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, ἀρνείται νά κοινωνήσῃ τὸν Ἀρείον, Ββ 145.
- Ἀλέξανδρος, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀντιδρῶν κατὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου, Ββ 113-117' θάνατος αὐτοῦ, 136.
- Ἀλέξανδρος υἱὸς Βασιλείου τοῦ μακεδόνος, Δα 62' συμβασιλεὺς Κωνσταντίνου Ζ', 71.
- Ἀλέξανδρος ἡ Πάρις, ἰδὲ Πάρις.
- Ἀλέξανδρος Α', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Αβ 104, 109' Βα 4' νομίσματα, Αβ 86, 109 (εἰκ.)' Βα 4 (εἰκ.).
- Ἀλέξανδρος Β', ὁ Ἀμύντου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἰσβάλλει εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ καταλαμβάνει τὴν Λάρισαν, Αβ 373' ἐκδιώκεται ὑπὸ Πελοπίδου, 374' δολοφονεῖται, Βα 7.
- Ἀλέξανδρος, τύραννος Φερῶν, Αβ 373' ἡττάται ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, 374' συλλαμβάνει τὸν Πελοπίδαν καὶ καθίσταται ἡγεμὼν τῆς Θεσσαλίας, 376' νόμισμα, 376 (εἰκ.)' καταβάλλεται ὑπὸ τῶν Θηβαίων, 377' δολοφονία αὐτοῦ, 388.
- Ἀλέξανδρος βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου, Βα 41-42' νόμισμα, Αα 146 (εἰκ.)' φονεῖται κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Λευκανοὺς πόλεμον, Βα 230.
- Ἀλέξανδρος Α', βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 310.
- Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, ἀντίληψις αὐτοῦ περὶ τῆς ἐλληνικότητος τοῦ ἔργου του, Βα ε' γέννησις, Βα 13' διένεξις πρὸς τὸν Φίλιππον, Βα 41-42' ἀνατροπὴ Βα 51' μελλέφηρος, Βα 52' (εἰκ.)' ἐν Χαιρωνείᾳ, Βα 52 βασιλεύει, Βα 53' στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, Βα 54' νεανίας, Βα 55 (εἰκ.)' στρατεῖται κατὰ Τριβαλλῶν, Γετών, Παιόνων καὶ Ἰλλυριῶν Βα 56' στάσις, ἄλωσις καὶ κατασκαφὴ τῶν Θηβῶν, Βα 57' στρατεία ἐπὶ τῇ Ἀσίᾳ, 63 καὶ ἐπ. δυνάμεις, 66-67' ἡ ἐν Γρανικῷ μάχῃ, 72 καὶ ἐπ. ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλληνικότητος τοῦ ἔργου του 75' εἰς Γόρδιον, 77 μάχῃ περὶ Ἰσόν, 83-86 (χάρτης ἐν σ. 84)' προτάσεις Λαρείου, 86' ἄλωσις Τύρου, 88' Ἰουδαίον ὑποταγὴ, 89-90' κατὰληψις Αἰγύπτου καὶ κτίσις Ἀλεξανδρείας, 91' μάχῃ ἐν Γαυγαμήλοις, 93-99' ἄλωσις Βαβυλῶνος καὶ Σούσαν, 100' δόωσις Λαρείου, 101' φόνος Λαρείου, 103' κατὰληψις Μηδίας, Γεδρωσίας, Βακτριανῆς, Σογδιανῆς, 104-106' φόνος, Παρμενίωνος καὶ Φιλώτα, 105' φόνος Κλείτου 107' κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς, 109' γάμοι, 108, 111' πολιτικὴ 111-113' ἀσθένεια καὶ θάνατος, 115' κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου, 115 καὶ ἐπ. παραδόσεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν περὶ Ἀλεξάνδρου, 130-135' ἀναζηρῶντες διάδοχοι, 137-140' σαρκοφάγος, Εἰσ. κ. (εἰκ.)' εἰκόνες καὶ προτομαί, Βα ιστ', 52, 55, 61, 63, 68, 92, 114. νομίσματα Βα 58, 75, 111, 130, 158.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Ἀλεξάνδρου καὶ Ρωξάνης, Βα 147, 158' 159' περιορίζεται εἰς Ἀμφίπολιν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, 169' φόνος αὐτοῦ, 181.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Λυσιμάχου, Βα 217, 219.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Πολυπεργοντος, καταλαμβάνει τὰς Ἀθήνας, Βα 165' στρατηγὸς Πελοποννήσου, 178' φόνος αὐτοῦ, 179.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Κασσάνδρου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 215.
- Ἀλέξανδρος, υἱὸς Πύρρου, βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου, Βα 265.
- Ἀλέξανδρος, μητροπολίτης Νικαίας, καθηγητὴς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, Δα 89.
- Ἀλέξανδρος Β', πάπας κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, στέλλει ἀποκριτάριον εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δβ 35.
- Ἀλέξανδρος Γ', πάπας, Δβ 135.
- Ἀλέξανδρος Στ', πάπας ματαιώνει τὸ σχέδιον Καρόλου Η' περὶ ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 177.
- Ἀλέξανδρος Α', αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, Στ 9-11' ἀποδοκιμαζέται τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, 15, 19' προτάσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλην καὶ ἀπειλητικαὶ διακοινώσεις, 21-26' προτάσεις αὐτοῦ περὶ ἐνόπλου ἐπεμβάσεως, 26-28' μεταβολὴ τῆς πολιτικῆς του ἔναντι τῆς Τουρκίας, 131' θάνατος αὐτοῦ 140' εἰκόν, 26.
- Ἀλέξανδρος Β', αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας' ἐπέμβσεις αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, Στ 328-330' συστάσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, 340.
- Ἀλέξιος Α', ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, Δβ 16, 26' στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, 27' καταβάλλει τὰς στάσεις Βουεννίου καὶ Βασιλακίου, 27-28' μολυβδόβουλλον, 30 (εἰκ.), 33 (εἰκ.)' στάσις αὐτοῦ, 29-30' Κατάστασις τοῦ κράτους κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ

- ανάληψιν τῆς ἀρχῆς, 31-36· ἐκστρατεία τῶν Νορμαννῶν καὶ κατάληψις τῆς Κερκύρας, 41-45· πολιτικά ἐνέργειαι κατὰ Νορμαννῶν καὶ πάντα, 45-47· ἐπιζήμιοι παραχωρήσεις πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, 47-48· οἰκονομικὴ τοῦ κράτους κατάστασις, 48-49· νόμισμα, 50 (εἰκ.)· ἥττα περὶ τὸ Δυρράχιον, 52-55· νίκη αὐτοῦ περὶ Λάρισαν, 56· ἀποχώρησις τῶν Νορμαννῶν ἐξ Ἑλλάδος, 57· ἡ φερομένη ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ροβέρτον τῆς Φλάνδρας, 60-67· ἡ ἀφίξις τῶν πρώτων σταυροφόρων, 69-78· ἄλωσις τῆς Νικαίας, 79-80· συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς σταυροφόρους, 80-90· πόλεμος κατὰ τοῦ Βοημούνδου καὶ τελικὴ νίκη περὶ τὸ Δυρράχιον, 90-99· πολιτεία τοῦ Ἀλεξίου ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα, 105-108· θάνατος Ἀλεξίου καὶ κρίσεις περὶ αὐτοῦ, 108-112.
- Ἀλέξιος Β'**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ· διαδέχεται τὸν Μανουὴλ Α', ὑπὸ ἐπιτροπείαν, Δβ 152· ἐπιτροπὸς αὐτοῦ ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, 159· ὑπογράφει τὴν καταδίκην τῆς μητρὸς του, 160-161· καθαιρεῖται καὶ φονεῖται, 161.
- Ἀλέξιος Γ'**, ὁ Ἀγγελος-Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, ἐκθρονίζει καὶ τυφλώνει τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον, Δβ 200· πλήρης παραλυσία τοῦ κράτους, 201-203, 214-216· τετάρτη σταυροφορία, 221-224· ἐκθρονισμός αὐτοῦ, 225-227· θάνατος αὐτοῦ, Σα 17.
- Ἀλέξιος Δ'**, ὁ Ἀγγελος αὐτοκράτωρ· ζητεῖ τὴν προστασίαν τοῦ πάπα κατὰ τοῦ Ἀγγέλου Γ', Δβ 221· συνθήκη αὐτοῦ πρὸς τοὺς σταυροφόρους, 223· συμβασιλεὺς τοῦ Ἰσαακίου Β', 227· ἄκρα τοῦ κράτους ἀθλιότης, 228-229· κήρυξις τοῦ πολέμου ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, 229· καθαιρέσεις καὶ φόνος αὐτοῦ, 230.
- Ἀλέξιος Ε'** Δούκας, ὁ Μούρτζουφλος, αὐτοκράτωρ· ἀγὼν αὐτοῦ κατὰ τῶν σταυροφόρων, Δβ 229· ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ 230· πόλεμος πρὸς τοὺς σταυροφόρους καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 231-233· ἐγκαταλείπει τὴν πόλιν, 234· συλλαμβάνεται καὶ θανατοῦται ὑπὸ τῶν Φράγκων, Εα 17.
- Ἀλέξιος Α'**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ Τραπεζοῦντος· ἴδρυσις τοῦ κράτους δι' ἐπαρχίων τῆς ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, Δβ 203· ἑκτασις τοῦ κράτους, Εα 16.
- Ἀλέξιος**, ὁ Ψευδαλέξιος, στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β', Δβ 197.
- Ἀλέξιος**, ὁ Κανσαλώνης, στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β', Δβ 197.
- Ἀλέξιος**, ὁ Μουσέλεμ, ἐπιθεωρητὴς τοῦ στρατοῦ ἐπὶ Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, Γβ 134, 136.
- Ἀλέξιος**, πατριάρχης, εὐλογεῖ τὸν γάμον τῆς Ζωῆς μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Δ', φονέως τοῦ πρώτου συζύγου τῆς, Δα 216· ἐξασφαλίζει τὸν θρόνον του, 218· ἐξορίζεται ὑπὸ Μιχαὴλ Ε', 229.
- Ἀλενάδαι**, δυνάσται τῆς Λαρίσης, Δα 123 καὶ ἐπ. ἐξωθοῦσι τὸν Ξέρξην κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Δβ 50· συμπράττουσι πρὸς τοὺς Πέρσας, 68-69, 111, 136· καλοῦσι τὸν Φίλιππον, 394, Βα 25.
- Ἀληκτώ**, Ἑρινύς, Δα 69.
- Ἀλῆ πασᾶς**, ὁ πρῶτος μέγας βεζίρης, υἱὸς τοῦ Χαϊρεδίν ἡ Χαλήλ Τσεντερελή, Εα 211· δωροδοκεῖται ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, 217.
- Ἀλῆ πασᾶς Τεπελενλής**· ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ τῶν Σουλτῶν, Εβ 217-219· ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ τῶν ἄρματολῶν, 219· ἐξοντώνει τοὺς ὀπλαρχηγούς Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς, 221· ἀγοράζει παρὰ τῶν Ἀγγλῶν τὴν Πάργαν, 224-225· ἀπόλυτος κύριος τῆς μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ χώρας, 225· παραδίδεται, 227· (εἰκ.) 225· ἐπίδρασις τῆς ἐπαναστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς τύχης τῶν Ἑλλήνων, Στ 13, 32.
- Ἀλήτης**, ἡρακλείδης, καταλαμβάνει τὰ Μέγαρα, Αα 169, 209.
- Ἀλῆ Φαρμάκης**· συνεννόησις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη περὶ κοινῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων, Εβ 223.
- Ἀλίστος**, πόλις βοιωτικὴ, Αα 137· νόμισμα, 138 (εἰκ.).
- Ἀλίζωνες**, πανάρχαιος λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰσ. ρε'-ρστ', Αα 101.
- Ἀλικαρνασός**, ἀποικία δωρι-
- κή, Αα 292, Δβ 190, Βα 76-77, 182.
- Ἀλιοχέρ**, τοῦρκος ἡγεμὼν τοῦ Κέρμαν, πολιορκεῖ τὴν Φιλαδέλφειαν, Εα 135.
- Ἀλκαῖος**, ποιητὴς λέσβιος, Αα 118, 290, 291, 312· περὶ Σπάρτης, Αα 194.
- Ἀλκαμένης**, ὁ Τηλέκλου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 197.
- Ἀλκέντας**, βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, Βα 228.
- Ἀλκηστις**, σύζυγος Ἀδμήτου, Αα 92.
- Ἀλκαῖος**, ποιητὴς λέσβιος, Αα 194, 291, 292.
- Ἀλκέντας**, ἀδελφὸς Περγάμου τοῦ ἐπιμελητοῦ, Βα 155, 159, 161.
- Ἀλκέντας**, βασιλεὺς τῆς Ἠλείου, ἀδελφὸς Αἰακίδου, Βα 181.
- Ἀλκέντας Α'**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 3.
- Ἀλκέντας Β'**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 4.
- Ἀλκίας**, ἡλείος, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 80.
- Ἀλκιβιάδης**, καταγωγή καὶ χαρακτὴρ αὐτοῦ, Δβ 264-268· συνιστᾷ τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν, 271· στρατηγός, 272· δίκη τῶν Ἑρμοκοπιδῶν, 272-274· ἐν Σπάρτῃ, 274, 279· φυγὰς παρὰ Τισσαφέρνη, 279· μετὰ κλησίς αὐτοῦ, 284· ἡγεμὼν αὐτοκράτωρ, 287-288· δυσμένεια τῶν Ἀθηναίων κατ' αὐτοῦ, 289-290· συμβουλεύει τοὺς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων, 296· φόνος αὐτοῦ, 314· εἰκόνες, 265, 284.
- Ἀλκίνοος**, βασιλεὺς Φαιάκων, Αα 78, 79, 113.
- Ἀλκμαίων**, ὁ Ἀμφιαράου, Αα 21.
- Ἀλκμαίων**, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, Αα 134, 267, 312, Δβ 31.
- Ἀλκμαίων**, ὕστατος ἰσόβιος ἀρχὼν τῶν Ἀθηναίων, Αα 227.
- Ἀλκμαιωνίδαι**, πλούσιος οἶκος ἐν Ἀθήναις, Αα 176, 235, 245, 269, 270, 272, 273, Δβ 31, 204.
- Ἀλκμάν**, ποιητὴς, Αα 312.
- Ἀλκμήνη**, σύζυγος Ἀμφιτρυωνος, Αα 11, 67 (εἰκ.), 93.

- Ἀλκυόνη**, θυγάτηρ Αἰόλου, Αα 10.
- Ἀλλαγμα**, πόλις ἑλληνίς ἐν Μεσοποταμίᾳ, Βα 245.
- Ἀλλακασεύς**, στρατηγὸς τοῦ θε-
ματος Ἑλλάδος, ἡττάται ὑπὸ
τῶν Βουλγάρων παρὰ τὰς Θή-
βας, Δα 223.
- Ἀλμαμούν**, καλίφης, Γβ 229·
πόλεμοι πρὸς τὸν Θεόφιλον,
248· ἡ πρεσβεία Ἰωάννου τοῦ
Γραμματικοῦ, 248-250· θάνα-
τος αὐτοῦ, 250.
- Ἀλμογάβαροι**, ἰσπανικὸν στρα-
τιωτικὸν σῶμα, Εα 144, 147.
- Ἀλουσιάνος**, Βούλγαρος ἐκ τοῦ
βασιλικοῦ γένους, συνεργεῖ εἰς
τὴν καταστολὴν τῆς ἐπανάστα-
σεως τῆς Βουλγαρίας, Δα 224.
- Ἀλπ· Ἀρσλάν**, σουλτάνος τῶν
σελτζουκιδῶν Τούρκων, Δβ
14· οἱ πόλεμοι αὐτοῦ κατὰ τοῦ
κράτους, 15-19· αἰχμαλωτίζει
τὸν Ρωμανόν, Δ', 19· θάνατος
αὐτοῦ, 20.
- Ἀλπηγνός**, ἡ πρώτη πόλις τῶν
Λοκρῶν, Αβ 70.
- Ἀλνάττης**, βασιλεὺς τῶν Λυ-
δῶν, Αα 312.
- Ἀλύβη**, ἡ χώρα τῶν Ἀλιζώνων
παρ' Ὀμήρῳ, Αα 101.
- Ἀλύπιος**, πατρίκιος, πενθερὸς
Κωνσταντίνου Η', Δα 212.
- Ἀλφάβητος**, Αβ 467-470· ἁλ-
φάβητος Ἑλλήνων, Αἰγυπτίων
καὶ Φοινίκων, 468 (πίναξ)· βλέ-
πε καὶ Γράμματα.
- Ἀλφεός**, Σπαρτιάτης, ἀνδραγα-
θήσας ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 77.
- Ἀλφειός**, ποταμός, Αα 147, 148,
150.
- Ἀλφόνσος**, νόθος υἱὸς Φρειδε-
ρίκου τοῦ Ἀραγωνικοῦ, Εα
147· ἐπίτροπος τοῦ σουκάνου
τῶν Ἀθηναίων, 168· πόλεμος
αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς 168-
169, 173· θάνατος αὐτοῦ, 201.
- Ἀλφρέδος**, δούξ τοῦ Ἐδιμβούρ-
γου, προτείνεται ὡς διάδοχος
τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου, Στ
302· ὑποψήφιος βασιλεὺς μετὰ
τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὀθωνος, ὑπο-
δεικνύεται διὰ μεγάλης πλειο-
ψηφίας κατὰ τὸ δημοψήφισμα,
312· διαμαρτυρία Γαλλίας καὶ
Ρωσίας διὰ τὴν ἐκλογὴν του,
313.
- Ἀλωπός**, Θεόδωρος, πρόεδρος,
Δα 248, Δβ 8.
- Ἀμαδαῖος**, πρίγκιψ ἰταλός,
προτείνεται ὡς βασιλεὺς τῆς
Ἑλλάδος, Στ 302.
- Ἀμαζόνες**, Εἰς. ο'. οα' αἱ περὶ
αὐτῶν παραδόσεις, ρλστ' ἐκ-
στρατεία αὐτῶν μέχρις Ἀθη-
νῶν, ρλζ', Αα 101.
- Ἀμαλάριχος**, βασιλεὺς τῶν Ἱε-
ροσολύμων, νυμφεύεται τὴν
Μαρίαν Κομνηνὴν, Δβ 136·
ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον 138
-139.
- Ἀμαλία**, πρώτη βασίλισσα τῆς
Ἑλλάδος, Στ 234· χαρακτηρ
αὐτῆς, 235· ἡ ἀτεκνία αὐτῆς
ἐνισχύει τὴν ἀντιπολίτευσιν,
28· πρωτοστατεῖ εἰς τὸν φι-
λοπόλεμον ὀργασμὸν κατὰ τὸν
Κοιματικόν, 287, 291· ἡ κατ'
αὐτῆς δολοφονικὴ ἀπόπειρα,
304· ἐξορία αὐτῆς καὶ θάνατος,
308-310· εἰκόνες 235, 309.
- Ἀμαλασούνθα**, θυγάτηρ Θεω-
δερίκου, βασίλισσα τῆς Ἰταλί-
ας, Γα 96-97.
- Ἀμασις**, βασιλεὺς τῆς Αἰγύ-
πτου· σχέσεις πρὸς τοὺς Ἑλ-
ληνας, α, 312· β, 2, 9.
- Ἀμαστοίς**, ἀνεμῖα Δαρείου τοῦ
Κοδομανοῦ, σύζυγος Κρατε-
ροῦ, εἰτα Διονυσίου, δυνάστου
Ἡρακλείας, εἰτα Λυσιμάχου,
Βα 213, 218.
- Ἀμαστοίς**, πόλις ἑλληνίς τοῦ
Πόντου, Βα 237· κατὰ τὸν Α',
αἶωνα μ.Χ., Ββ 127.
- Ἀμβλαδα**, ἀποικία Λακεδαιμο-
νίων ἐν Πισιδίᾳ, Βα 243.
- Ἀμβρακία**, πόλις Ἡπειρωτικῆ,
Αα 146, 210, 298, Αβ 85, 107,
Βα 229.
- Ἀμβρόσιος**, ἐπίσκοπος Μεδιολά-
νων, Ββ 200· ἐμποδίζει ὁ Θε-
οδὸς τὸν τὸν Α' νὰ εἰσέλθῃ εἰς
τὴν ἐκκλησίαν, 201-202 (εἰκ.).
- Ἀμβρόσιος**, ἐπίσκοπος Εὐβοίας,
μετέχει τῆς ἐπανάστασεως τοῦ
1684, Εβ 186.
- Ἀμεινίας**, ὁ ἀλληνεύς, ἀδελ-
φὸς τοῦ Ἰσχύλου, τριήραρχος
ἐν Σαλαμῖνι, αβ 96, 97, 98,
101.
- Ἀμεινίας**, ὁ στρατηγὸς τῶν Ρο-
δίων, Βα 205.
- Ἀμίλκας**, στρατηγὸς τῶν Καρ-
χηδονίων, φονεύεται ἐν τῷ
πολέμῳ πρὸς τὸν Γέλωνα, Αβ
126.
- Ἀμιλτων**, ναύαρχος ἁγγλός·
πολιτεία αὐτοῦ ἔναντι τῶν
Ἑλλήνων, Στ 97 (εἰκ.).· συμ-
βουλεύει νὰ ζητηθῇ ἀγγλικὴ
ἐπέμβασις, 156· εὐχεται ἐπέμ-
βασιν τῶν Δυνάμεων, 185.
- Ἀμισός**, πόλις ἑλληνίς τοῦ
Πόντου, Βα 237· ὑφίστατο ὡς
πόλις ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Δ'
αἶωνα μ.Χ., Ββ 127.
- Ἀμιτροχάτης**, υἱὸς Σανδροκρό-
του, βασιλεὺς τῆς Ἰνδικῆς,
Βα 226.
- Ἀμώνιος**, φιλόσοφος τῆς Α'
ἐκατ. μ.Χ., Αβ 142.
- Ἀμμόνιος**, φιλόσοφος τῆς Ε'
ἐκατ. Μ.Χ., Γα 35.
- Ἀμοιρούτης** Γεώργιος, πρω-
τοβεστιάριος τῆς αὐτοκρατορί-
ας Τραπεζούντος καὶ ἱατροφι-
λόσοφος, ἀσπάζεται τὸν Ἰσλα-
μισμὸν, Εβ 22· ἡ πολιτεία αὐ-
τοῦ, 23-25.
- Ἀμομφάρετος**, σπαρτιάτης λο-
χαγός, Αβ 110-111, 115.
- Ἀμόνιον**, πόλις τῆς Φρυγίας·
κατάληψις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἀρ-
βῶν καὶ ἀνάγκησις ὑπὸ τῶν
Ἑλλήνων, Γα 232· κατάληψις
αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Μοτασέμ, 254-
259.
- Ἀμπελάκια**, κοινότης ἐν Θεσ-
σαλίᾳ· πλοῦτος καὶ ὀργάνωσις
αὐτῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Εβ
120-122· εἰκόν, 120.
- Ἀμοσῶν**, ἄραβ στρατηγός, κα-
ταλαμβάνει τὴν ἐν Παλαι-
στίνῃ Γάζαν, Γα 215· κατα-
λαμβάνει τὴν Αἴγυπτον, 221-
223.
- Ἀμυδῶν**, πόλις παρὰ τὸν Ἀ-
ξιόν, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.
- Ἀμύνκις**, πόλις, Αα 113, 165,
188, 197.
- Ἀμύντας Α'**, βασιλεὺς τῆς Μα-
κεδονίας, Αβ 12, Βα 3.
- Ἀμύντας**, ὁ Φιλίππου, ἀπαιτη-
τῆς τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου,
Βα 4.
- Ἀμύντας Β'**, βασιλεὺς τῆς Μα-
κεδονίας, Αβ 345· ζητεῖ τὴν
βοήθειαν τῆς Σπάρτης κατὰ
τῶν Ὀλυνθίων, 346· ἀνακτᾷ
τὰς προσχωρησάσας εἰς τὴν Ὀ-
λυνθιακὴν ὁμοσπονδίαν πόλεις,
347, Βα 6-7· νομίσματα, Αβ
346 (εἰκ.), Βα 5 (εἰκ.).
- Ἀμύντας**, ὁ Πεοδίκκου, ἀπαι-
τητῆς τοῦ μακεδονικοῦ θρό-
νου, Βα 53.
- Ἀμύντας**, στρατηγός Ἀλεξάν-

- δρου, Βα 72, 73, 83· σατράπης Σογδιανῆς, 146.
- Ἀμυρταῖος**, ἡγεμὼν αἰγύπτιος, Αβ 165, 174.
- Ἀμφιάραος**, Αα 16, 20, 21, 22 (εἰκ.).
- Ἀμφικτυονίαι**, θρησκευτικαὶ σύνοδοι (διὰ τὴν δελφικὴν βλ. λέξι), Αα 8, 90· αἱ κυριώτεραι αὐτῶν, 124· ἀρχολογία, 167 καὶ ἐπ. ἡ τῆς Καλαυρίας, 170.
- Ἀμφικτύων**, ἀδελφὸς τοῦ Ἑλληνος, Αα 6, 8· ἱερὸν, 125.
- Ἀμφίλοχος**, ὁ Ἀμφιαράου, Αα 21.
- Ἀμφίμαχος**, μακεδὼν σατράπης Μεσοποταμίας, Βα 171.
- Ἀμφίπολις**, πόλις ἐν Θράκῃ, Αβ 257-259, 261, Βα 11, 66· νομίματα, Αβ 260 (εἰκ.), Βα 5 (εἰκ.).
- Ἀμφίπολις**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Μεσοποταμίᾳ, Βα 245.
- Ἀμφισσα**, Ἀμφισσεῖς, Αα 127· νόμισμα, 128· διὰ τὰ ἐπὶ Φραγκοκρατίας, βλέπε Σάλωνα.
- Ἀμφιτρώων**, πατὴρ τοῦ Ἡρακλέους, Αα 11.
- Ἀναγνωσταρᾶς**, Στ 51.
- Ἀνάχαρβος**, φρούριον τῆς Κιλικίας· κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νικηφόρου Β', Δα 105· ἐρείπια, 166 (εἰκ.).
- Ἀνακες**, ἐπίθετον Διοσκούρων, Αα 11.
- Ἀνάκτορα** Ἀθηνῶν· ἐκλογὴ τῆς θέσεως αὐτῶν, Στ 230· κατὰ θέσεις τοῦ θεμελίου λίθου, 234 (εἰκ.).
- Ἀναγνωστόπουλος** Παναγιώτης Α., Φιλικός, Στ 6.
- Ἀναΐτις**, ἀσιατικὴ θεὰ, Εἰς. ρλ', Βα 256.
- Ἀνακρέων**, ὁ τῆμος ποιητής, Αα 272, 312.
- Ἀνακτόριον**, χορινθιακὴ ἀποικία, Αα 298, Αβ 107.
- Ἀναξαγόρας**, φιλόσοφος, Αα 39, Αβ 145, 199, 221· κατηγορία ἐπὶ ἀσεβείᾳ, 222.
- Ἀνάξανδρος**, ὁ κατὰ Πλούταρχον στρατηγὸς τῶν Θηβαίων ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 78.
- Ἀνάχαρχος**, φιλόσοφος ἀβδηρίτης, φίλος Ἀλεξάνδρου, Βα 108.
- Ἀναξίλαος**, τύραννος τοῦ Ρηγίου, Αβ 124, 126.
- Ἀναξιμένης**, ρήτωρ, Βα θ'.
- Ἀνάργυροι**, οἶκος ἐκ Σπετσῶν· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος θυσίαι αὐτῶν, Στ 81.
- Ἀνάργυρος**, ζαμπίτης Σπετσῶν, Εβ 154.
- Ἀνάστασία**, ὁρχηστρίς, ἀδελφὴ τῆς αὐτοκρατειρας Θεοδώρας, Γα 65.
- Ἀναστασία**, σύζυγος Κωνσταντίνου Πωγωνάτου, μαστιγοῦται ὑπὸ τοῦ εὐνούχου Στεφάνου, Γα 262.
- Ἀναστάσιος**, αὐτοκράτωρ, ὁ Δίκωρος, Γα 41· νυμφεύεται τὴν Ἀριάδνην, 42· νόμισμα, 43 (εἰκ.)· θρησκευτικὰ ζητήματα, 44-46· βελτίωσις τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ φορολογικοῦ συστήματος, 46-49· πόλεμος πρὸς τοὺς Πέρσας, 47· θάνατος, 62· ἡ ἐξαγορὰ τῶν αἰχμάλωτων τῶν Βουλγάρων, 107.
- Ἀναστάσιος Β'**, αὐτοκράτωρ, χαρακτηρ αὐτοῦ, Γα 272· μετὰ αὐτοῦ διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 272-274· ἐκθρόνισις αὐτοῦ, 274· ἐπιχειρεῖ ἀνάγκησιν τῆς ἀρχῆς καὶ φονεῖται ὑπὸ τοῦ Λεοντος Γ', 280-281.
- Ἀναστάσιος**, θετὸς υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ, στασιαστοῦ κατὰ Μιχαὴλ Β', Γβ 231· φόνος αὐτοῦ, 234.
- Ἀναστάσιος**, ὁ εἰκονομάχος πατριάρχης, Γβ 42, 74.
- Ἀναστάσιος**, ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν, Δα 203.
- Ἀναστασόπουλος Μ.**, φυλακίζεται μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 106.
- Ἀνατολικῶν** θέμα, Γβ 89, Δα 29.
- Ἀνατόλιος**, πατριάρχης, στέφει τὸν Λέοντα Α', Ββ 254.
- Ἀναυρος**, ποταμὸς, Αα 16.
- Ἀνάχαρσις**, σκύθης φιλόσοφος, Αα 310.
- Ἀνδεγαυινὸς Κάρολος Α'**, βασιλεὺς Σικελίας καὶ κάτω Ἰταλίας, λαμβάνει τὴν ἐπικυριαρχίαν Ἀχαΐας καὶ Ἠπείρου, Εα 85· καθίσταται κύριος Ἀλβανίας καὶ Κερκύρας, 10· δύναμις αὐτοῦ, 106· χάνει τὴν Σικελίαν, 107· κυβερεῖ τὴν Ἀλβανίαν δι' ἐπιτρόπου, 106· ἐπίσης τὴν Πελοπόννησον, 111· θάνατος αὐτοῦ, 111· νόμισμα 113 (εἰκ.).
- Ἀνδεγαυινὸς Κάρολος Β'**, βασιλεὺς Σικελίας, αἰχμάλωτος τῶν Ἀραγωνίων, Εα 111· ἐλευθεροῦται, 113· ὁρίζει ἀρχοντα τῆς Πελοποννήσου Φλωρεντίνον τὸν Ἐννεγαυινόν, 114.
- Ἀνδεγαυινὸς Φίλιππος**, υἱὸς Καρόλου Α', Εα 88.
- Ἀνδεγαυινὸς Φίλιππος Α'**, υἱὸς Καρόλου Β', νυμφεύεται τὴν Θαιμά, θυγατέρα τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου, Εα 115· ἐπιχειρεῖ ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἑλλάδα, 121· νυμφεύεται εἰς δεύτερον γάμον τὴν Αἰκατερίνην Κουρτεναίν, 129.
- Ἀνδεγαυινὸς Ροβέρτος**, βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, βουλευεταί τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, Εα 165-167.
- Ἀνδεγαυινὸς Φίλιππος Β'**, Εα 226.
- Ἀνδεγαυινὸς Οὐγών**, Εα 226.
- Ἀνδεγαυινὸς Ὅθων**, παρσχωρεῖ τὰ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου δικαιώματά του εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, Εα 226.
- Ἀνδραβίδα**, πρωτεύουσα τῆς φραγκικῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου, Εα 34· ἐρείπια ναοῦ, 165 (εἰκ.), 166 (εἰκ.).
- Ἀνδράσιν** κόμης, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας· προσπάθειαι αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλην πρὸς παραχώρησιν αὐτονομίας εἰς τὴν Βοσνίαν ἀποτυγχάνει, Στ 348 (εἰκ.).
- Ἀνδρέας** ἡ Ὁρθαγόρας, τύραννος Σικυωνος, Αα 207.
- Ἀνδρέας**, στρατηγός, ἀνακτᾷ τὸ Ἀμόριον ἀπὸ τῶν Ἀράβων, Βα 232· ἐμποδίζει τὴν ἀναχώρησιν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, 233.
- Ἀνδρέας**, μοναχός, ὁ Καλυβίτης, ἀντιδρᾷ εἰς τὴν μεταρρυθμίσειν καὶ φονεῖται, Γβ 80 81.
- Ἀνδρῆσκος** ἡ Ψευδοφίλιππος, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἡττάται ὑπὸ τοῦ Μετέλλου, Βα 3· 1.
- Ἀνδροκλείδας**, θηβαῖος πρόσφυς ἐν Ἀθήναις, Αβ 352.
- Ἀνδρομάχη**, σύζυγος Ἐκτορος, Αα 32, 44 (εἰκ.), 92.
- Ἀνδρόμαχος**, ἀρχηγὸς Ἑλλή-

- νων ἱππέων ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96.
- Ἀνδρόνικος Α΄**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ· χαρακτηρ καὶ νεανικός αὐτοῦ βίος, Δβ 153-159· ἀρπάζει τὴν ἀρχήν, 159-163· φονεῖ τὴν Μαρίαν Κομνηνὴν καὶ τὸν Ἀλέξιον Β΄, 161· κατοργήματα αὐτοῦ, 161-162· πτώσις καὶ οἰκτρὸς θάνατος αὐτοῦ, 177-183.
- Ἀνδρόνικος Β΄**, ὁ Παλαιολόγος, αὐτοκράτωρ, Εα 99· εἰκόνας, 108, 139· ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξομαλύνῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, 108-111· παραχωρήσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, τοὺς Γενοαίους καὶ τοὺς Καταλωνίους, 113· εἰρηνεύει πρὸς τὸν Φλωρεντίνον Ἑννεγαυικόν, 114· πόλεμος πρὸς τὴν Ἑνετίαν, 126· χαρακτηρ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ Ἀνδρονίκου, 138· ἡ καθόλου πολιτεία αὐτοῦ, 141-143· πρόσληψις Καταλανῶν μισθοφόρων, 145-150· οἰκτρὰ τοῦ κράτους κατάστασις, 150-153· ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς ἀσχολεῖται εἰς ἐπισκευὰς ναῶν, 154· στάσις τοῦ νέου Ἀνδρονίκου, 157· ὁ Ἀνδρόνικος Γ΄ στέφεται συμβασιλεὺς, 158· ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 159· θάνατος Ἀνδρονίκου Β΄, 169.
- Ἀνδρόνικος Γ΄**, ὁ Παλαιολόγος, αὐτοκράτωρ· ἄθλιος αὐτοῦ χαρακτηρ, Εα 154· στασιάζει κατὰ τοῦ πατρὸς του, 157· συμβασιλεὺς τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄, 157-158· μόνος αὐτοκράτωρ, 159-160· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ γάνει τὴν Νίκαιαν, 186· συμμαχία αὐτοῦ πρὸς μοαμεθανοὺς δυνάστας, 191· θρησκευτικαὶ ἐριδές, 191-193· θάνατος Ἀνδρονίκου Γ΄, 194.
- Ἀνδρόνικος Δ΄**, Παλαιολόγος, ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ πατρὸς του Ἰωάννου Ε΄, Εα 212· ἀναρρεῖται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Α΄, 213· πολιτεία αὐτοῦ ἔναντι τοῦ πατρὸς του, 216-217.
- Ἀνδρόνικος**, ὁλύμπιος, σύμβουλος Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου, Βα 179.
- Ἀνδρόνικος**, ἐπαρχος Κυρηναϊκῆς, καθαιρεῖται ἐνεργείαις τοῦ Συνεσίου, Ββ 220-221.
- Ἀνδρόνικος**, ὁ λυδὸς, στρατηγός, Δα 169· οἱ παῖδες αὐτοῦ δημοῦσι τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, 171.
- Ἄνδρος**, νῆσος, Αβ 99, 100, 101, 189· Βα 183· ὑπὸ τοὺς Φράγκους Εα 24· νόμισμα, Αβ 101 (εἰκ.)· σφραγὶς λατίνου ἐπισκόπου, Εα 98· τάσσεται πρὸς τὴν νέαν ἀθηναϊκὴν ὁμοσπονδίαν, 347.
- Ἀνδροῦσα**, πρωτεύουσα τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς ναυμαχικῆς ἐταιρείας, Εα 229.
- Ἀνδροῦττος**, ἄρματολός, ἐπιβαίνει τοῦ στόλου τοῦ Κατῶνι μετὰ 500 κλεφτῶν, Εβ 207· σύλληψις καὶ θάνατος αὐτοῦ, 210.
- Ἀνδροῦττος** Ἀναστάσιος, πρόκριτος σπετσιώτης, Στ 84.
- Ἀνδροῦττος** Γεώργιος, ναύαρχος ἐκ Σπετσῶν, Στ 84· ὑπογραφὴ αὐτοῦ, 86· κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος, 120.
- Ἀνδροῦττος** Ὀδυσσεύς, νίκη αὐτοῦ εἰς Γραβίαν, Στ 63-64· εἰκόν, 65· σφραγίς, 65 (εἰκ.)· στασιάζει κατὰ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως, 65· καταλαμβάνει τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος καὶ κλείει τὸν δρόμον εἰς τὸν Δράμαλιν, 74· ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ, 75· ἀνταρσία, σύλληψις αὐτοῦ καὶ θάνατος, 106.
- Ἀνεμᾶς**, ἐπωνυμία τῶν ἐκχριστιανισθέντων ἀπογόνων τοῦ ἐμίρου Ἀβδοῦλ Ἀζίζ, Δα 96· μολυσδρόβουλλον, 97 (εἰκ.)· ὁ πρῶτος τῶν Ἀνεμάδων, βασιλικὸς σωματοφύλαξ, 96· φονεῖται παρὰ τὸ Δορύστολον, 156.
- Ἀνεμᾶς** Μιχαήλ, Δα, 97.
- Ἀνζοῦ**, βλέπε Ἀνδευανικός.
- Ἀνθεια** ἡ Εὐανθία, νεώτερον ὄνομα τῶν Τράλλων, Βα 243.
- Ἀνθέμιος**, βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ζητεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ Λέοντος Α΄ κατὰ τῶν Βανδύλων, Ββ 258.
- Ἀνθέμιος**, ὁ τραλλιανός, ἀρχιτέκτων τῆς Ἀγίας Σοφίας, Γα 124-130.
- Ἀνθέμιος**, ἐπαρχος Κωνσταντινουπόλεως, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐπὶ ἀνηλικότῃτος Θεοδοσίου Β΄, Ββ 240.
- Ἀνθεμουσία**, ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας, Βα 245.
- Ἀνθεμουσία**, ἐπαρχία τῆς Μεσοποταμίας, Βα 245.
- Ἀνθεμουσίας**, πόλις ἐλληνίς τῆς Μεσοποταμίας, Βα 245.
- Ἀνθηδών**, πόλις βοιωτικὴ, Αα 126, 137.
- Ἀνθηδών**, πόλις ἐλληνίς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.
- Ἀνθηδών**, πόλις ἐλληνίς τῆς Ἰουδαίας, Ββ 76-77.
- Ἀνθήλη**, κόμη, ἔδρα δελφικοῦ συνεδρίου, Αα 125, Αβ 70.
- Ἀνθιμος**, ἐπίσκοπος Ἑλούς, Στ 36.
- Ἀνθιμος**, μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὑποδέχεται τὸν Ὀθωνα, Στ 229.
- Ἀνθιμος** Γαζῆς, ἀρχιμανδρίτης, διευθυντὴς τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», Φιλικός, Στ 6· εἰκόν, 7· ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Καποδίστριαν, 8· ἐξεγείρει τοὺς Θετταλομάγνητας, 61.
- Ἀνθιμος**, υἱὸς Κωνσταντίνου Ε΄, Γβ 106, 109-137, 141.
- Ἀνθιμος**, στρατηγὸς βούλγαρος, νικᾷ τὸν στρατηγὸν Ἀλ-λακασέα περὶ Θήβας, Δα 223.
- Ἀνθοῦσα**, θυγάτηρ Κωνσταντίνου Ε΄, Γβ 94.
- Ἀνθωπος**, πλάσις αὐτοῦ κατὰ τὴν μυθολογίαν, Αα 3, 68· γέννη καθ' Ἡσίοδον, 68· ἀνθρωποι καὶ θεοί, 69· θυσίαι ἀνθρώπων, 74, 75 (εἰκ.), 96.
- Ἀνιον**, πόλις καὶ χώρα ἐν Ἀρμενίᾳ, παραδίδεται εἰς τὸν Βασίλειον Β΄, Δα 205-206· ἐρεῖ-
πια, 205 (εἰκ.).
- Ἄννα**, ἡ χῆρα, παραχωρεῖ τὴν οἰκίαν αὐτῆς εἰς τὸν Ἰουστινιανόν, Γα 125-126.
- Ἄννα**, ἀδελφὴ Βασιλείου Β΄ καὶ σύζυγος Βλαδιμίρου, Δα 177· ὁ γάμος αὐτῆς κατὰ τὸ ρωσικὸν χρονικόν, 181-185.
- Ἄννα**, Δαλασσηνή, βλέπε Δαλασσηνή.
- Ἄννα**, Κομνηνὴ, βλέπε Κομνηνὴ.
- Ἄννα**, πρότερον Ἀγνή, θυγάτηρ Λουδοβίκου Ζ΄, σύζυγος Ἀλεξίου Β΄, Δβ 152· συζεύγνυται εἰς δευτέρον γάμον τὸν Ἀνδρόνικον Α΄, 161· παλλακὴ τοῦ Θεοδώρου Βρανᾶ, 184· δέχεται τὰ σεβάσματα τῶν σταυροφόρων, 227.
- Ἄννα**, σύζυγος Νικηφόρου Α΄,

- δεσπότης τῆς Ἠλείου, Εα 121, 122 πόλεμος αὐτῆς κατὰ Φιλίππου τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ, 124.
- Ἄννα**, σύζυγος Ἀνδρονίκου Γ' καὶ ἐπίτροπος Ἰωάννου Ε', Εα 194, 196.
- Ἀννιβανός**, ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ββ 121, 133, 146· σφάζεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, 151.
- Ἀννιβανός**, υἱὸς Ἀννιβανίου, ἀδελφοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καθίσταται ἡγεμὼν Πόντου καὶ Ἀρμενίας, Ββ 146· σφάζεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, 151.
- Ἀννίβας**, ὁ στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων, Βα 287.
- Ἀνουαρή**, μουσουλμάνος ποιητής, Δβ 14.
- Ἀνται**, σλανιζὴ φυλὴ· εἰσβολὴ αὐτῶν εἰς Θράκην καὶ πανωλεθρία, Γα 108-109.
- Ἀνταλκίδας**, σπαρτιάτης, στέλλεται εἰς Ἀσίαν ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν σύναψιν εἰρήνης, Δβ 340· δευτέρα αὐτοῦ εἰς Ἀσίαν ἀποστολὴ, 341· ἡ «Ἀνταλκίδειος» εἰρήνη, 342· στέλλεται ἐκ τρίτου εἰς Περσίαν ὅπως ζητήσῃ ἐπέμβασιν, ἀλλ' ἀποτυγχάνει, 362.
- Ἀντανδρός**, ἀδελφὸς Ἀγαθοκλέους, τυράννου Συρακουσίων, Βα 183.
- Ἀντεία**, Αα 93.
- Ἀντάραδος**, ὁ ἐπὶ τῆς φοινικικῆς παραλίας λιμὴν τῆς Ἀράβου, Γα 264.
- Ἀντήνωρ**, Αα 33, 113.
- Ἀντιβασιλεία**, ἐπὶ Ὁθωνος, Στ 221-230.
- Ἀντιγένης**, ἡγεμὼν τῶν ὑπασιστών ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, εἰς αὐτοκρατορίας Σουσιανῆς, Βα 159, 174· θάνατος ὑπὸ Ἀντιγόνου, 175.
- Ἀντιγόνη**, πόλις ἐν Βιθυνίᾳ, ἡ κατόπιν Νίκαια, Βα 237.
- Ἀντιγόνη**, πρὸς τῷ Δασκυλείῳ, ἑτέρα πόλις ἐν Βιθυνίᾳ, Βα 237.
- Ἀντιγόνη** ἡ κυζικηνή, ἑτέρα πόλις ἐν Βιθυνίᾳ, Βα 237.
- Ἀντιγονιάς**, φυλὴ ἀθηναϊκὴ ἀπὸ τοῦ 307 π.Χ., Βα 190.
- Ἀντίγονος**, ὁ Φιλίππου, σατράπης Μεγάλης Φρυγίας ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, εἰτα καὶ Παμφυλίας, Βα 142, 144, 153, 159· ἀγῶνες πρὸς Εὐμένην, 159-176· κύριος τῆς Ἀσίας, 176· ἀγῶνες πρὸς Κάσσανδρον, Πτολεμαῖον, Λυσίμαχον, 178-181· νομίσματα, 195· βασιλεὺς, 196· ἀτυχὴς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατεία 197-198· ἀγὼν κατὰ Κασσάνδρου, Λυσίμαχου, Πτολεμαίου καὶ Σελεύκου, 209-211· θάνατος, 211.
- Ἀντίγονος Γονατᾶς**, υἱὸς Δημητρίου Πολιορκητοῦ, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 217· νόμισμα, 218· ἐλευθερώνει τὴν Μακεδονίαν, 223· μάχεται ἐν Ἀργεὶ πρὸς τὸν Πύρρον, 265· ἀσφαλίζει τὴν ἀρχήν, 266.
- Ἀντίγονος Δώσων**, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Μακεδονίᾳ, Βα 281· σύμμαχος τῶν Ἀχαιῶν κατὰ Κλεομένους, 283-285· θάνατος αὐτοῦ, 285.
- Ἀντίκλεια**, μήτηρ Ὀδυσσέως, Αα 71, 92.
- Ἀντίλοχος**, ὁ Νέστορος, Αα 23, 29 (εἰκ.), 45.
- Ἀντίνοος**, εἷς τῶν μνηστήρων, Αα 89.
- Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Κραγίῳ**, Βα 243.
- Ἀντιόχεια ἡ πρὸς Σάρῳ**, πόλις τῆς Κιλικίας, Βα 243.
- Ἀντιόχεια Κιλικίας**, Βα 243.
- Ἀντιόχεια ἡ πρὸς Πισιδίᾳ**, Βα 239.
- Ἀντιόχεια ἡ πρὸς Εὐφράτην**, πόλις τῆς ἄνω Συρίας, Βα 245.
- Ἀντιόχεια**, ἑλληνικὴ πόλις ἐν Μηδίᾳ, Βα 249.
- Ἀντιόχεια ἡ ἐν τῇ Μαργιανῇ**, Βα 249.
- Ἀντιόχεια ἡ ἐν Σκυθίᾳ**, Βα 249.
- Ἀντιόχεια Χοσρόου**, πόλις ἐν Περσίᾳ, οἰκισθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων Ἀντιοχείας τῆς ἐπὶ Δάφνῃ, Γα 106.
- Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ**, πρωτεύουσα τῆς Συρίας, Βα ἡ· πλοῦτος αὐτῆς, 244· καταστροφὴ αὐτῆς ὑπὸ Χοσρόου, Γα 106· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 218· ἀνάκτησις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Δα 116· ἄλωσις ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, Δβ 80-83· τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, 81 (εἰκ.).
- Ἀντιόχεια**, ὄνομα δύο πόλεων τῆς Κοίλης Συρίας, Βα 245.
- Ἀντιόχεια ἡ πρὸς Μαιάνδρῳ**, Βα 243.
- Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ τῷ Ταύρῳ**, πόλις τῆς ἄνω Συρίας, Βα 245.
- Ἀντιόχεια**, νεώτερον ὄνομα τῶν Τράλλεων, Βα 243.
- Ἀντιόχεια Πιερίας**, πόλις τῆς Συρίας, Βα 244.
- Ἀντιόχεια Μυρδονική**, πρότερον Νίσιρις, πόλις τῆς Μεσοποταμίας, Βα 245.
- Ἀντίοχος Α' Σωτήρ**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 220, 244, 247, 249, 254, 256, 292.
- Ἀντίοχος Β' Θεός**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 247, 249, 292.
- Ἀντίοχος Γ' Μέγας**, ἔκτος Σελευκίδης βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 248· συνθήκη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, 252· σύμμαχος Φιλίππου, ἐγκαταλείπει αὐτόν, 291-293· νόμισμα, 292 (εἰκ.). πόλεμος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, 293-294· ἐπαχθὴς εἰρήνη, 295.
- Ἀντίοχος Δ' Ἐπιφανής**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 308.
- Ἀντίοχος Ε' Εὐπάτωρ**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 310.
- Ἀντίοχος Ζ' Φιλοπάτωρ**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 256.
- Ἀντίοχος Η' Γρυπός**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 253.
- Ἀντίοχος ΙΑ'**, βασιλεὺς τῆς Συρίας, ἡττάται ὑπὸ Πομπηίου, Βα 311.
- Ἀντίοχος**, κυβερνήτης τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου, ἡττάται περὶ Ἐφεσον, Αβ 289.
- Ἀντίοχος**, ἀνθύπατος τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Ἀρχαδίου, Ββ 205.
- Ἀντίοχος**, εὐνοῦχος, παιδεύων Θεοδοσίον Β', Ββ 239, 240.
- Ἀντίοχος**, αὐλικὸς εὐνοῦχος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Γα 190.
- Ἀντίοχου σωλήν**, ἑλληνικὸν ἴδρυμα παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, Βα 251.
- Ἀντίπατρος**, φιλόσοφος ταρασεύς, Βα ἡ'.
- Ἀντίπατρος**, στρατηγὸς Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, Βα 32,

- 59· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Μακεδονίᾳ, 66, 100· νικᾷ τοὺς Σπαρτιάτας παρὰ τὴν Μεγάλην Πόλιν, 102· περιορισμὸς τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, 145-146· ἀξιοὶ τὴν παράδοσιν τοῦ Ἀρπάλου, 148· ἡττᾶται περὶ Λαμίας, 149· νικᾷ τοὺς Ἀθηναίους περὶ Κραννῶνα, 151· ἀγὼν πρὸς Περδίκκαν, 154-158· ἐπιμελητὴς αὐτοκράτορος, 158-159· θάνατος, 162.
- Ἀντίπατρος**, ὁ Κασσάνδρου, φονεῖ τὴν μητέρα του, Βα 215.
- Ἀντίπατρος**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, Βα 221.
- Ἀντίπατρος**, ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας, ὑποτελεῖ εἰς τοὺς Ρωμαίους, Ββ 76.
- Ἀντίπολις**, ἐλληνικὴ πόλις ἐν Γαλατίᾳ, Αα 306.
- Ἀντίρριον**, θυσιά, Λοκρῶν ἐν —, Αα 127-143.
- Ἀντισθένης**, ναύαρχος Ἀντιόχου, Βα 193.
- Ἀντίφιλος**, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν λαμιακὸν πόλεμον, Βα 150.
- Ἀντιφίλου λιμὴν**, ἐλληνικὸν ἴδιον ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, Βα 251.
- Ἀντιφος**, ὁμηρικὸς ἦρως, Αα 24.
- Ἀντιφῶν**, Ἀθηναῖος, ὀλιγαρχικός, Αβ 282, 285.
- Ἀντωνίνα**, σύζυγος Βελισαρίου· ἀνατροφή καὶ χαρακτήρ, Γα 98-99.
- Ἀντωνῖνος** ὁ Εὐσεβὴς, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 56.
- Ἀντώνιος**, ἐπίσκοπος Συλαίου, ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως Γβ 208· ἀφορισμὸς αὐτοῦ, 210· καθίσταται πατριάρχης, 229.
- Ἀντώνιος Α'**, ὁ Στουδίτης, πατριάρχης, Δα 165.
- Ἀντώνιος Β'**, ὁ Κανλέας, πατριάρχης, Δα 270-271.
- Ἀντώνιος**, ὁ Πάχης, εὐνοῦχος, ἐπίσκοπος Νικομηδείας, Δα 217.
- Ἀντώνιος**, μητροπολίτης Ἡρακλείας, κηρύσσεται κατὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, Εα 275, 277.
- Ἀντώνιος Μάρκος**, ὁ νεώτερος, μέλος τῆς ρωμαϊκῆς τριανδρίας, Ββ 27· ἡττᾶται ὑπὸ Ὄκτανου, 28.
- Ἀνώνυμος**, χρονογράφος τῆς βασιλείας Λέοντος Ε', Γβ 198, 201.
- Ἀξίοχος**, ἀδελφὸς τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἑλλάδος Ἀντιόχου, Ββ 205.
- Ἀξιώματα** ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Δα 22· κουροπαλάτης καὶ παρακοιμώμενος, 22-23· βασιλεοπάτωρ, 23· διορισμὸς καὶ ὁργαί, 23-25· μάγιστρος, 25· λογοθέται, ἐπαρχοί, κοιαῖστοι, 26-29· στρατιῶται θεμάτων, 29, 32-33· ἀρχηγοὶ στρατοῦ καὶ στόλου, 30, 41 καὶ ἐπ. ἕτεροι στρατιωτικοὶ ἄρχοντες, 33-34· πολιτικοὶ ἄρχοντες τῶν θεμάτων, 34.
- Ἀξούχ**, τοῦρκος μέγας δομέστικος καὶ φίλος Ἰωάννου Β', Δβ 119, 121, 129.
- Ἀξυλος**, ἡ φιλοξενία αὐτοῦ, Αα 95.
- Ἀοιδοί**, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 112.
- Ἀορσοί**, λαὸς κατοικῶν παρὰ τὸν Τάναϊν, Βα 255.
- Ἀπάμεια**, πόλις ἐλληνικὴ ἐν Βιθυνίᾳ, Βα 237.
- Ἀπάμεια ἢ Κιβωτός**, πόλις ἐλληνικὴ ἐν Φρυγίᾳ, Βα 239.
- Ἀπάμεια**, πρότερον Πέλλα, πόλις ἐλληνικὴ τῆς Συρίας, Βα 244, 254.
- Ἀπάμεια**, πόλις ἐλληνικὴ ἐν Μεσοποταμίᾳ, Βα 245.
- Ἀπάμεια**, πόλις ἐλληνικὴ ἐν Μηδίᾳ, Βα 249.
- Ἀπάμη**, σύζυγος Σελεύκου Α', Βα 239.
- Ἀπελλῆς**, ὁ περιώνυμος ζωγράφος, Βα 242.
- Ἀπελλικῶν**, περιπατητικὸς φιλόσοφος, στρατηγὸς κατὰ Ρωμαίων, Ββ 14.
- Ἀποικίαι** Ἑλλήνων, Αα 168 καὶ ἐπ., 287-315· αἱ πρῶται ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, 290· αἰολικαί, ἰωνικαί, δωρικαί, 289-294· αἱ ἐν Ἀφρικῇ, 295-297· αἱ ἐν κάτω Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ, 298-304, Αβ 123 (χάρτης), 124-128· αἱ ἐν Ἰβηρίᾳ, Αα 306· αἱ ἐν Γαλατίᾳ, 306, 315 (εἰκ.)· αἱ ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, 308· αἱ τῶν Κορινθίων, 298, 307· αἱ τῶν Χαλκιδικέων, 298, 307· αἱ τῶν Μεγαρέων, 298· αἱ τῶν Φοινικέων, 305, 306· αἱ τῶν Ἑσπεριέων, 307· αἱ τῶν Σαμίων, Μιλησίων καὶ Μεγαρέων, 308.
- Ἀπόκανκος**, Βασίλειος στρατηγὸς Κορινθίου, Δα 173.
- Ἀπόκανχος**, μέγας δούξ, ἀντιδρᾷ εἰς τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, Εα 195· δολοφονία αὐτοῦ, 197.
- Ἀποκλεισμός** τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας διὰ τὸ ἐπεισόδιον Πατισφίκου, Στ 277.
- Ἀπόκοπος**, ἐλληνικὸν ποίημα, Εβ 160.
- Ἀπολλόδωρος** Ἀλεξανδρεὺς, Αα 44.
- Ἀπολλόδωρος**, βουλευτὴς Ἀθηναῖος, Βα 29.
- Ἀπόλλων**, θεότης πελασγικῇ, Εἰς, ρλα' ἐνότης αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν Διόνυσον, ρλγ' θεότης ἐλληνικῇ, Αα 11, 26, 65, 70· ναοὶ (βλ. καὶ Δελφοί), 112, 130 (εἰκ.), Ββ 5 (εἰκ.), Ἀμυκλαῖος, Αα 188· Τριόπιος, 292.
- Ἀπόλλων**, ἐφημερίς τῆς Ὑδρας, ἀντιπολιτευομένη τὸν Καποδίστριαν, Στ 214.
- Ἀπολλωνία**, χορινθιακὴ ἀποικία ἐν Ἰλλυρίᾳ, Αα 298· νόμισμα, 307 (εἰκ.).
- Ἀπολλωνία** ἡ ἐν τῇ Χαλκιδικῇ· ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν Ὀλυνθίων, Αβ 346.
- Ἀπολλωνία**, πόλις ἐλληνικὴ ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.
- Ἀπολλώνιος**, ἱστορικός, Βα 262.
- Ἀπολλώνιος** ὁ τυανεύς, πυθαγόρειος φιλόσοφος, Ββ 38, 39, 48.
- Ἀπολλωνίς**, πόλις τοῦ περγαμηνοῦ βασιλείου, Βα 242.
- Ἀπολλωνίς**, σταθμὸς ἐν Αἰγύπτῳ, Βα 251.
- Ἀπολλῶς**, Ἰουδαῖος ἐξ Ἀλεξανδρείας, χριστιανός, κηρύττει ἐν Κορινθίῳ, Ββ 91.
- Ἀπολλῶς**, χριστιανός φιλόσοφος, Γα 10.
- Ἀποστόλαι**, οἶκος τῶν Ψαρῶν· οἰκονομικαὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγώνος θυσιά, Στ 81.
- Ἀποστόλης**, ναύαρχος τῶν Ψαριανῶν, ΣΤ 84.
- Ἀποστολίδης** Μισαήλ, πρῶτος καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν

- τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Στ 241.
- Ἀποχάρις**, βλέπε Ἀβου-Χάρς-Όμάρ.
- Ἀππιανός**, ἱστορικός συγγραφεύς, Ββ 79.
- Ἀπρίης**, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Αα 296.
- Ἀραβες**, δέχονται τὸν Ἰσλαμισμόν, Γα 208-212· αἱ πρῶται πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν ἐχθροπραξίαι, 215· κατὰληψις τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, 215-223· χάρις τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιθέσεως, 216· αἰτία τῶν νικῶν, 218-221· χάρις τῶν προόδων ἐντός 25 ἐτῶν, 230· ἐμφύλιοι πόλεμοι μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ὁθμᾶν καὶ ἐπικράτησις τοῦ Μωαβιά, 231· πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 236-244· εἰρήνη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, 249-251· στρατός, 259 (εἰκ.)· ἦτται ἐν Συρίᾳ, 264-265· κατὰληψις τῆς Ἰσπανίας, 268· δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 276-281· διάσπασις τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους, Γβ 15-16· τὰ ἀραβικά κράτη, 15 (χάρις), 39-40· ναυτική ἦττα ἐν Κεραμέᾳ, 68· ἐπανεπιλημμένοι ἦτται ἐπὶ Λέοντος Δ', 108· ἐπὶ Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας ἐπιβάλλον δεινοὺς ὄρους εἰς τὸ κράτος, 112· κύριοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπὶ Εἰρήνης, 141-142· κράνος, 156 (εἰκ.)· πόλεμοι πρὸς Νικηφόρον Α', 155-157· καταλαμβάνουσι Κρήτην καὶ Σικελίαν, 234-236· καθίστανται κύριοι ἄλλων τμημάτων τοῦ κράτους ἐπὶ Μιχαὴλ Γ', 283· νόμισμα κατὰ τὸν βυζαντινὸν τύπον, Δα 50 (εἰκ.)· τὰ ἀραβικά κράτη κατὰ τὴν I ἐκατονταετηρίδα, 51· νίκαι τοῦ Κοιροκούα κατὰ τῶν Ἀράβων, 78· νίκαι τῶν Ἀράβων ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ', 84· κατὰληψις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά, 94-96· ἀποβάλλουσι τὴν Ταρσόν, τὴν λοιπὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Κύπρον, 105· τὴν Ἀντιόχειαν, 116· νίκαι Ἰωάννου Α' κατὰ τῶν Ἀράβων, 163-167· ἐκστρατεία Βασιλείου Β' κατὰ τῶν ἐμιπῶν Ἀρμενίας καὶ Συρίας, 187· νίκαι τοῦ Μανιάκη κατὰ τῶν Ἀράβων, 214-219· οἱ Ἀραβες καθίστανται κύριοι τῆς Σικελίας, 220-221.
- Ἀραβία**, Αα 102· ἑλληνικά ἱερύματα Βα 251· διὰ τὰ ἀφορῶντα τὸ ἀραβικὸν ἔθνος βλέπε Ἀραβες.
- Ἀραγωνία**, βασιλεῖον ἐν Ἰσπανίᾳ· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, Εα 107· διαπιστευτήριον, 114 (εἰκ.).
- Ἀραδος**, νήσος παρὰ τὴν Συρίαν, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 229-230.
- Ἀρακος**, ναύαρχος λακεδαιμόνιος, Αβ 295.
- Ἀρατος**, σικυνώνιος, στρατηγὸς τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, Βα 271· χαρακτηριστὸ αὐτοῦ, 279-280· ἦττα περὶ Μεγάλῃν Πόλιν, 283· ἦττα ἐν τῷ κατὰ τὸν Αἰτωλὼν πολέμῳ, 287· θάνατος 288.
- Ἀραχωσία**, τὸ νῦν Ἀφγανιστάν· κατὰληψις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 103· σατραπεία ὑπὸ Σιβύρτιον, 146.
- Ἀρβηλα**, ἰδὲ Γαυγάμηλα.
- Ἀργαῖος**, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 3.
- Ἀργαῖος**, ἀπαιτητὴς τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας, Βα 7, 11.
- Ἀργεία**, ὄρα Ἀργολίδς.
- Ἀργεῖοι**, ὄνομα κοινὸν τῶν Ἑλλήνων, Αα 7, 2α, 28, 91.
- Ἀργινούσαι**, νῆσοι παρὰ τὴν Λέσβον· ναυμαχία περὶ —, Αβ 291· καταδίξις τῶν στρατηγῶν, 292-295.
- Ἀργκούς**, γάλλος πλοίαρχος· ἀφήγησις αὐτοῦ τῶν κατὰ τὴν ἀπόπειραν νηροπολήσεως τοῦ γαλλικοῦ στόλου, Στ 179-180.
- Ἀργοβάστης**, φράγκος στρατηγός, φονεὺς τὸν Οὐαλεντιανὸν καὶ φονεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, Ββ 203.
- Ἀργολίς**, Αα 147· γεωγραφία, 148, 166.
- Ἀργοναῦται**, Αα 14· ἐρμηνεία τοῦ μύθου, 47· ὁ πλοῦς αὐτῶν κατὰ τὰς παραδόσεις, Αβ 457.
- Ἀργος**, πόλις· τὸ κυριώτατον κράτος τῶν Ἀχαιῶν, Εἰς, ρμδ'—ρν', Αα 10, 14, 20, 23, 52, 103, 111, 149, 153· νομίσματα, 167 (εἰκ.), 171 (εἰκ.), 205 (εἰκ.)· πολιτικὴ παρακμὴ, 178 καὶ ἐπ. Λάρισα Ἀργους, 204 (εἰκ.)· πόλεμος πρὸς τὴν Σπάρτην, 204, Αβ 25· προεδρία τῶν Νεμέων, Αα 205· ἀπραξία κατὰ τὸν περσικὸν πόλεμον, Αβ 68· συνεννόησις πρὸς τὸν Μαγδόνιον, 106· συμμαχία πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 158, 267· συμμετοχὴ εἰς τὸν κορινθιακὸν πόλεμον, 327· ἐπανάστασις κατὰ τῆς Σπάρτης, Βα 284· λεηλασία τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Γότθων, Ββ 70· νέα ὑπὸ τῶν Γότθων λεηλασία 208· ὑπὸ τοὺς Φράγκους, Εα 38· δῆμις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, 234· ἄλωσις καὶ σφαγὴ τῆς φρουρᾶς, Εβ 175.
- Ἀργος ἀμφιλοχικόν**, Αβ 245.
- Ἀργος ἀχαϊκόν**, παρ' Ὀμήρῳ, πιθανῶς ἡ Πελοπόννησος, Αα 106.
- Ἀργος ἴασον**, παρ' Ὀμήρῳ, πιθανῶς Ἀργος ἰωνικόν, Α, α, 216, 217.
- Ἀργος ὄρεστικόν**, Βα 3.
- Ἀργος**, υἱὸς Φριξίου, Αα 16.
- Ἀργος**, κύων Ὀδυσσεῶς, Αα 35 (εἰκ.).
- Ἀργυρόπουλοι**, εἰς τῶν πρωτευόντων ἐν Κρήτῃ οἴκων, Δα 300.
- Ἀργυρόπουλος** Ἰωάννης, μετέχει συννομοσίας κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἐν Κρήτῃ, Εβ 183.
- Ἀργυρόπουλος** Ἰωάννης, ἑλλήνων λόγιος, διδάσας ἐν Φλωρεντίᾳ γραμματολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, Εβ 18· βίος αὐτοῦ, 25-26· εἰκῶν, 32.
- Ἀργυρόπουλος** Ἐμμ., πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Στ 265.
- Ἀργυρὸς Βασίλειος**, στρατηγὸς Μηδίας, Δα 196· κατεπάνω Ἰταλίας, 208.
- Ἀργυρὸς Μαριανός**, στρατηγός, συμποράττει εἰς τὴν καθάρσιν Ρωμανοῦ Α', Δα 80· νικᾷ τοὺς Ἀραβας ἐν Σικελίᾳ, 84.
- Ἀργυρὸς Πόθος**, στρατηγός, νικᾷ τοὺς Μαγάρους, Δα 85.
- Ἀργώ**, πλοῖον, Αα 16, 50· ἐπὶ νομίσματος, 17 (εἰκ.).
- Ἀρδαβούρ**, υἱὸς τοῦ Ἀσπαρ, Ββ 254· φονεῖται κατὰ διαταγὴν τοῦ Λέοντος Α', 259.
- Ἀρεθούσα**, ἑλληνικὸν ἱδρυμα ἐν Ἀραβίᾳ, Βα 251.
- Ἀρειος**, Ἀρειανοί· πρώτη ἐμφάνισις τῆς αἵρέσεως, Ββ 112· διὰδοσις τῆς αἵρέσεως, 113-117· ἡ ἐν Νιζαΐᾳ σύνοδος καταδικάζει τὸν Ἀρειον, 117-120· ἀνά-

- κλήσις τοῦ Ἀρείου, 135-137· ἐνέργειαι αὐτοῦ, 137-144· θάνατος, 145· θρίαμβος τοῦ Ἀρειανισμοῦ, 154-155, 172· ὁριστικὸς θρίαμβος τῆς Ὀρθοδοξίας, 190-191.
- * **Ἀρειος Πάγος**, Λα 88, 230 (εἰκ.), 231 καὶ ἐπ., 253, 278, Αβ 176.
- * **Ἀρειος Πάγος**, Γερουσία τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, Στ 40-42.
- * **Ἀρείων**, ἵππος τοῦ Ἀδράστου, Λα 21.
- * **Ἀρέτας**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96, 97.
- * **Ἀρετος**, σωματοφύλαξ Ἀλεξάνδρου, Βα 74.
- * **Ἀρεύς**, ὁ Ἀκροτάτου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Βα 265.
- * **Ἀρης**, θεότης ποντικῇ ἢ χαλκιδικῇ, Εἰσ. ρκδ', ρκθ'· θεότης ἑλληνικῇ, Λα 11, 16, 65· υἱοὶ αὐτοῦ, 11.
- * **Ἀριαβίγνης**, ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου, φονεῦται ἐν Σαλαμῖνι, Αβ 97.
- * **Ἀριάδνη**, θυγάτηρ Λέοντος Α' καὶ σύζυγος Ζήνωνος, Γα 21-22, 38, 41.
- * **Ἀριαι φυλαί**, Εἰσ. λα', μ'· μεταναστεύσεις αὐτῶν, μα'· κοινὴ αὐτῶν γλῶσσα, μβ'· πολιτισμὸς καὶ γλωσσικὰ μνημεῖα, μγ', Αβ 411-413· κλάδοι αὐτῶν, 412 (πίν.).
- * **Ἀριανίτης** Δαυὶδ, στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, Λα 190, 196· στρατηγὸς αὐτοκράτορος Σκοπίων, 199· πιθανὴ ἄλβανικὴ καταγωγή αὐτοῦ, 201.
- * **Ἀριανίτης** Κομνηνός, ἡγεμὼν τῶν Ἀλβανῶν· ἀγωνες αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 292-293.
- * **Ἀριανίτης** Κωνσταντῖνος, στρατηγός, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Πετσηνέγων, Λα 243.
- * **Ἀριαράθεια**, πόλις ἑλληνικῆς τῆς Καππαδοκίας Βα 238.
- * **Ἀριαράθης Β'**, βασιλεὺς τῆς πρὸς τῷ Πόντῳ Καππαδοκίας, Βα 143· ἡττᾶται καὶ φονεῖται ὑπὸ Περδίκκου, 153· νόμισμα, 154.
- * **Ἀριαράθης Γ'**, βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, Βα 212.
- * **Ἀριαράθης Ε'**, βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, ὁ Φιλοπάτωρ, Βα θ', 238.
- * **Ἀριαράθης Ζ', Η', Θ'**, βασι-
- λεῖς τῆς Καππαδοκίας, φονευθέντες ὑπὸ Μιθριδάτου Στ', Ββ 10.
- * **Ἀριμασποί**, μυθικὸς λαὸς τῆς μέσης Ἀσίας, Λα 309.
- * **Ἀρίμνηστος**, πλαταιεύς, Αβ 113.
- * **Ἀρίμων**, ἡ γῆ τῶν——, Λα 100 καὶ ἐπ.
- * **Ἀριοβαρζάνης**, σατραπὴς Ἀσσυρίου, Αβ 341.
- * **Ἀριοβαρζάνης**, ὁ Φιλοπάτωρ, βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας, ἀνικοδομεῖ τὸ ἐν Ἀθήναις Ὡδεῖον, Ββ 21.
- * **Ἀρισταγόρας**, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Μιλήτῳ, Αβ 12· ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Νάξου, 13· ἐπαναστατεῖ τὴν Ἰωνίαν, 13-16.
- * **Ἀρισταγόρας**, δεσπότης τῆς ἐν Ἀσίᾳ Κύμης, Αβ 11.
- * **Ἀριστάρχης** Σταυράκης, μέγας διερχομὲν τῆς Πύλης, Εβ 107.
- * **Ἀρίσταρχος**, μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος σάμιος, Βα ια'.
- * **Ἀρίσταρχος**, κριτικὸς ἀλεξανδρεὺς, Βα 262.
- * **Ἀρίσταρχος**, ἀθηναῖος, ὀλιγαρχικός, Αβ 285.
- * **Ἀριστέας**, προκοννήσιος, ἐξερευνητὴς τῆς μέσης Ἀσίας καὶ συγγραφεὺς, Λα 309.
- * **Ἀριστείδης** Λυσισμάχου, ὁ Δίκαιος, Αβ 32· χαρακτὴρ αὐτοῦ, 33-34· ἀντίθεσις πρὸς Θεμιστοκλέα, 61-64· ὁστρακισμὸς, 64· ἀνάγκη 85· κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, 93-99· πρεσβευτὴς εἰς Σπάρτην, 133· ναυαρχος, 136· θάνατος, 142.
- * **Ἀριστείδης**, ὁ χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.
- * **Ἀρίστιππος**, ὁ κυρηναῖος φιλόσοφος, Λα 296.
- * **Ἀριστόβουλος**, ὁ Ἀριστοβούλου, στρατηγὸς καὶ ἱστορικὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, Βα 70.
- * **Ἀριστόβουλος**, ἡγεμὼν τῆς Ἰουδαίας, Βα 311.
- * **Ἀριστίων**, ἡ Ἀθηνίων, βλέπε Ἀθηνίων.
- * **Ἀριστογείτων**, Λα 273 (εἰκ.).
- * **Ἀριστόδωμος**, ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλειδῶν, Λα 153, 154.
- * **Ἀριστόδωμος**, ὁ τρέσας ἐν Θερμοπύλαις, Λα 193, Αβ 78, 118.
- * **Ἀριστόδωμος**, βασιλεὺς τῆς Μεσσηνίας, Λα 199.
- * **Ἀριστόδωμος**, μιλῆσιος, φίλος Ἀντιγόνου, Βα 178, 195.
- * **Ἀριστόδωμος**, ἐπίτροπος τοῦ ἀνγλίκου σπαρτιάτου βασιλέως Ἀγησιπόλειδος, Αβ 327· νικᾷ περὶ Κόρινθον τοὺς Ἀθηναίους, Θηβαίους, Εὐβοεῖς καὶ Κορινθίους, 328.
- * **Ἀριστοκράτης**, εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀθηναίου δήμου καταδικασθέντων νικητῶν ἐν Ἀργινοῦσαις, Αβ 292.
- * **Ἀριστόμαχος**, τύραννος τῶν Ἀργείων, Βα 281.
- * **Ἀριστομένης**, ἥρωες μεσσηνίος, Λα 199.
- * **Ἀριστονίκη**, Πυθία, Αβ 66.
- * **Ἀριστόνικος**, μαραθῶνιός, εἷς τῶν ἡγετῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, Βα 151, 152.
- * **Ἀριστόνικος**, περγαμηνός, ἀνθίσταται εἰς τοὺς Ῥωμαίους, Βα 312.
- * **Ἀριστόνους**, πελλαῖος, σωματοφύλαξ Ἀλεξάνδρου, Βα 139.
- * **Ἀριστος**, στρατηγὸς τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἀντιτάσσεται εἰς τοὺς Βουλγάρους, Γα 107.
- * **Ἀριστοτέλης**, ὁ φιλόσοφος, Λα 140, 144· «Ἀθηναίων Πολιτεία», 228, Αβ 281· περὶ τῆς ἐλλείψεως πολιτικῆς ἐνότητος παρ' Ἑλλήσι, 316· εἰκὼν, Βα 22.
- * **Ἀριστοτέλης**, στρατηγὸς ἀργεῖος, Βα 284.
- * **Ἀριστοφάνης**, ὁ κωμικὸς ποιητής, Αβ 189, 198, 251 (εἰκ.).
- * **Ἀριστοφάνης**, ὁ βυζάντιος, Βα 262.
- * **Ἀρίσταν**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αβ 25, 26.
- * **Ἀρίστων**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96.
- * **Ἀριστανίς**, σταθμός, ἐν Αἰγύπτῳ, Βα 251.
- * **Ἀριχίς**, δούξ τοῦ Βενεέντου, ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς Εἰρήνης κατὰ τοῦ Καρόλου, Γβ 130-131· θάνατος αὐτοῦ, 132.
- * **Ἀρίων**, ποιητής, Αα 112.
- * «**Ἀρκάδι**», πλοῖον χρησιμοποιοῦν διὰ τὸν ἀνεφοδιασμόν τῶν χρητῶν ἐπαναστατῶν, Στ 327.

- σύλληψις αὐτοῦ, 341.
- Ἀρκαδία**, πρῶτος βασιλεὺς, Αα 10· πόλεμος κατὰ τῶν Θηβῶν, 21· γεωγραφία καὶ πόλεις, 147, 150, 203· νομίσματα, 203 (εἰκ.)· πόλεμοι κατὰ τῆς Σπάρτης, 204· συγκρότησις ἀρκαδικῆς δημοσπονδίας, Αβ 370· κατατρόφωσις τῶν Ἀρκαδῶν ὑπὸ Ἀρχιδάμου, 375· ἐπὶ τῶν διαδόχων, Βα 185· βλ. καὶ ὀνόματα πόλεων.
- Ἀρκάδιος**, αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, Ββ 203· καθίσταται ὄργανον τοῦ Εὐτροπίου, 205· διατάσσει τὴν κατεδάφισιν τῶν ναῶν τῶν ἐθνικῶν, 206· συνδιαλλάσσεται πρὸς τὸν Ἀλάριχον, 209· θάνατος αὐτοῦ, 210.
- Ἀρκαδίον** μονή· πολιορκία καὶ ἀνατίναξις αὐτῆς, Στ 320-321 (εἰκ.).
- Ἀρκάθιος**, υἱὸς Μιθριδάτου Στ', Ββ 12, 19.
- Ἀρκεσίλαος**, βοιωτὸς μαχητῆς, Αα 24.
- Ἀρκεσίλαος Β', Γ' καὶ Δ'**, βασιλεῖς τῆς Κυρήνης, Αα 296, 297 (εἰκ.).
- Ἀκρίσιος**, βασιλεὺς τοῦ Ἀργους, Αα 11.
- Ἀρκολέων** Μιχαήλ, ἀρχηγὸς ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ κατὰ τῶν Ἑνετῶν, Εα 97.
- Ἀρμανσπεργ**, μέλος τῆς ἀντιβασιλείας ἐπὶ Ὄθωνος, Στ 220· ἡ κίνησις ὑπὲρ τῆς εἰς μόνον αὐτὸν ἀναθέσεως τῆς ἀρχῆς, 225-226· ἀρχιγραμματεὺς, 233· ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ, 235· εἰκόν, 225.
- Ἀρμᾶτος**, στρατηγὸς Βασιλίσκου καὶ ἐραστῆς Ζηνωνίδος, Γα 22.
- Ἀρματολοί** ἱδρυσις τοῦ σώματος, Εβ 134· ἀναλαμβάνουν τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, 135· πολιτεία αὐτῶν, 136.
- Ἀρμένιοι** τὰ περὶ αὐτῶν μυθολογούμενα, Εἰσ. ιδ'· συγγένεια πρὸς τοὺς Ἕλληνας, νε'ξ', ρμστ'.
- Ἀρμενία**, σατραπεία, Βα 146· πόλεις ἑλληνικαὶ καὶ σχέσεις πρὸς Ἑλληνισμὸν, 247· ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν Σελευκιδῶν, 313· ἱστορία τῆς Ἀρμενίας μέχρι τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, Ββ 248-249· θέσις τῶν Ἀρμενίων ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Γα 235· ἀρμενικὸν νόμισμα κατὰ τὸν τύπον τῶν Βυζαντινῶν, Δα 300 (εἰκ.)· ἀρμενικὴ εἰκὼν μεθ' ἑλληνικῆς ἐπιγραφῆς, 301 (εἰκ.)· ἀρμενικὸν κράτος τῆς Κιλικίας, Αβ 115.
- Ἀρμενιανόν**, θέμα, Δα 29.
- Ἀρμόδιος**, ὁ τυραννοκτόνος, Αα 273· αἶμα, 273 (εἰκ.).
- Ἀρμοκύδης**, στρατηγὸς τῶν Φωκέων, Αβ 107.
- Ἀρμονία**, θυγάτηρ Ἀρεως, Αα 14, 42.
- Ἀρπάδ**, ἡγεμὼν τῶν Μαγιάρων, Δα 66.
- Ἀρπαλος**, σατράπης τῆς Βαβυλώνης ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, Βα 109, 111· ἐπιχειροῖ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων, δολοφονεῖται, 147-148.
- Ἀρπίνος**, κόμης Λυκαονικῶν, ἐλευθεροῦται ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐνεργείᾳ Ἀλεξίου Α', Αβ 89.
- Ἀρπινιαι**, πτερωτὰ τέρατα, Αα 16 καὶ ἐπ. 19 (εἰκ.), 65.
- Ἀρραβαῖος**, ὁ Ἀερόπου, μακεδὼν συνωμότης κατὰ Φιλίππου, Βα 53.
- Ἀρριανός**, ἱστορικός, Βα 70, Ββ 46, Ββ 79.
- Ἀρριδαῖος**, ἐτεροθαλὴς ἀδελφὸς Φιλίππου, φρονευνθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, Βα 10.
- Ἀρριδαῖος Φίλιππος**, νόθος υἱὸς Φιλίππου, διάδοχος Ἀλεξάνδρου, Βα 138, 158, 159· νομίσματα, 140 (εἰκ.)· θανατοῦται ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος, 169.
- Ἀρριδαῖος**, σατράπης τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίας, Βα 158, 163.
- Ἀρρύβας**, βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, Αα 146, Βα 228.
- Ἀρσάκης**, βασιλεὺς τῆς δυτικῆς Ἀρμενίας, Ββ 249.
- Ἀρσάκης**, βασιλεὺς τῶν Πάρθων, Βα 248.
- Ἀρσακίδαί**, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων γένος, Βα 249.
- Ἀρσάκιος**, ἐπίσκοπος Γαλατίας· ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ, Ββ 168.
- Ἀρσαμένης**, πέρσης στρατηγὸς τοῦ ἱππικοῦ ἐν Γρανικῷ, Βα 73.
- Ἀρσάμης**, σατράπης τῆς Κιλικίας ἐπὶ Λαρείου Κοδομανοῦ, Βα 80.
- Ἀρσάφιος**, πρέσβυς Νικηφόρου Α' πρὸς τὸν Πιπτινον, Γβ 183-184.
- Ἀρσένιος**, ὁ ἅγιος, μητροπολίτης Κερκύρας, Δα 304.
- Ἀρσένιος**, πατριάρχης, ἐπίτροπος Ἰωάννου Β' Λασκάρεως, Εα 60, 100· ἀφορίζει τὸν αὐτοκράτορα, 102.
- Ἀρσὴν**, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, Βα 64.
- Ἀρσινόη**, θυγάτηρ Πτολεμαίου καὶ σύζυγος Λυσιμάχου, Βα 213, 218· σύζυγος τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Πτολεμαίου Κεραννοῦ, 220· εἶτα τοῦ ἐτέρου ἀδελφοῦ τῆς Πτολεμαίου Β', 220· ἐπὶ νομίσματος, 250 (εἰκ.)· ἐπὶ ἐγγράφου λίθου 255· (εἰκ.).
- Ἀρσινόη** θυγάτηρ Λυσιμάχου, σύζυγος Πτολεμαίου, Β', Βα 217-218.
- Ἀρσινόη**, πόλις τοῦ περγαμηνοῦ βασιλείου, ἡ παλαιὰ Ἐφεσος, Βα 242.
- Ἀρσινόη**, πόλις τῆς Λυκίας, Βα 243.
- Ἀρσινόη**, πόλις τῆς Κιλικίας, Βα 243.
- Ἀρσινόη**, πόλις ἑλληνίς τῆς Κυρηναϊκῆς, Βα 250.
- Ἀρσινόη**, πόλις ἑλληνίς τῆς Αἰγύπτου, Βα 251.
- Ἀρσινόη**, ὄνομα δύο ἑλληνικῶν ἱδρυμάτων παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν.
- Ἀρσίτης**, σατράπης τῆς Φρυγίας, Βα 71, 73, 75.
- Ἀρσλάμβης**, ἡττάται ἐν Πέτρας, Στ 211.
- Ἀρτα**, κυριεύεται ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, Αβ 56· κυριεύεται τῷ 1854 ὑπὸ ἑλλήνων ἐπαναστατῶν, Στ 284.
- Ἀρτάβαζος**, στρατηγὸς πέρσης, Αβ 100, 107, 109, 113, 115, 135.
- Ἀρτάβανος**, ἀδελφὸς τοῦ Λαρείου, Αβ 50, 55, 88.
- Ἀρτάβανος Δ'**, βασιλεὺς τῶν Πάρθων, Ββ 80.
- Ἀρτάβασδος**, στρατηγὸς τῶν ἀρμενικῶν ταγμάτων, Γα 274· στάσις, ἡττα καὶ τῷ τῷ αὐτοῦ, Γβ 63-65.

- * Αστεροπαῖος**, ἡγεμὼν Παιόνων, Αα 25.
- * Αστήρ**, τοξότης ὀλύνθιος τραυματίσας τὸν Φίλιππον, Βα 30.
- * Αστιγέ**, ἄγγλος πλοίαρχος τῆς «Καρτερίας», Στ 181, 184 (εἰκ.)· καταστρέφει ἐπὶ τουρκικὰ πλοῖα, 184· κατορθώματα αὐτοῦ καὶ θάνατος, 210.
- * Αστρονομικαὶ γνώσεις** τῶν πρώτων Ἑλλήνων, Αα 107 καὶ ἐπ.
- * Ἀστρος**, τὸ φρούριον, Στ 30 (εἰκ.), 31· ἡ συνέλευσις καὶ τὸ πολίτευμα, 40-42.
- * Ἀστυόχος**, ναύαρχος σπαρτιάτης, Αβ 279.
- * Ασσωπόδωρος**, ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ τῶν Θηβαίων ἐν Πλαταιαῖς, Αβ 114.
- * Ασσωπός**, ποταμός, Αα 20, 137, Αβ 70, 72, 106, 108· ὄριον Θηβῶν καὶ Πλαταιῶν, Αα 142.
- * Αταλάριχος**, γότθος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, Γα 96-97.
- * Ἀτη**, Αα 41, 95.
- * Ατιζύης**, ἐπιφανὴς πέρσης, φονευθεὶς ἐν Γρανιῶν Βα 71, 75.
- * Ἀτλαντίς**, νῆσος μυθική, Αα 106, 306.
- * Ἀτλας**, Αα 4, 5 (εἰκ.), 99, 105, 107 (εἰκ.).
- * Ἀτσοσα**, σύζυγος τοῦ Δαρείου Αβ 50.
- * Ἀτραξ**, πόλις θεσσαλική, Αα, 121· νόμισμα, 123 (εἰκ.).
- * Ἀτρεὺς**, υἱὸς τοῦ Πέλοπος, βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν, Αα 14, 95, Αβ 453.
- * Ἀτριος**, ἡγεμὼν τῶν Τυρρηνῶν, ἐπώνυμος τῆς Ἀδριατικῆς, Α, α, 106.
- * Ἀτροπατηνή**, ἡ βόρειος Μηδία, βασιλεῖον ἀπὸ Ἀτροπάτου, Βα 146, 227.
- * Ἀτροπάτης**, στρατηγὸς πέρσης κατὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις μάχην, Βα 94· πενθερὸς τοῦ Περδίκκα καὶ σατραπὴς μεγάλης Μηδίας, 146.
- * Ἀτταγῖνος**, ὁ Φρύωνος, ἔγχριτος Θηβαῖος, Αβ 106, 117.
- * Ἀττάλεια**, ὄνομα δύο ἑλληνικῶν πόλεων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Βα 241.
- * Ἀτταλειάτης**, χρονογράφος, Δβ 251-252.
- * Ἀτταλειώτης**, ἀρχὼν Μαγνησίας, καλεῖ τοὺς Καταλανοὺς, Εα 146.
- * Ἀτταλος**, στρατηγὸς Φιλίππου, Βα 41· φόνος αὐτοῦ, Βα 53.
- * Ἀτταλος**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96, 159.
- * Ἀτταλος Α'**, βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου, Βα 240· σύμμαχος τῶν Αἰτωλῶν, 288· σύμμαχος τῆς Ρώμης κατὰ Φιλίππου, 289-291.
- * Ἀτταλος Β'**, βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου, Βα 240.
- * Ἀτταλος Γ'**, βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου, Βα 240· καταλείπει τὸ κράτος αὐτοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους, 312.
- * Ἀττική**, βλ. καὶ Ἀθῆναι· πρῶτος βασιλεὺς Ἐρεχθεύς, Αα 10· γεωγραφία, 215· ἀφάρτης, Αβ 234· ἐπαναστάσεις τῶν δούλων, Ββ 11.
- * Ἀττίλας**, βασιλεὺς τῶν Οὐννων· ἡ κατὰ τοῦ κράτους ἐπιδρομὴ αὐτοῦ, Ββ 249-250· εἰκὼν, 248.
- * Αὔγαρος**, βασιλεὺς τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἐδέσσης, κάτοχος εἰκόνης τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, Γβ 274.
- * Αὔγουστινος**, Αα 36.
- * Αὔγουστος**, Ὁκταῖος, Ββ 27· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι τῶν Ἑλλήνων, 28· ἀγαλμα, 29 (εἰκ.).
- * Αὐλῖς**, τόπος συναθροίσεως διὰ τὴν κατὰ Τροίας στρατείαν, Αα 25.
- * Αὐρηλιανός**, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, κατατροπώνει τοὺς Γότθους, Ββ, 75· νικᾷ καὶ αἰχμαλωτίζει τὴν Ζηνοβίαν, 82· δίδωκε τοὺς χριστιανούς, 97.
- * Αὐρήλιος**, Ὁρέστης, ἰδὲ Ὁρέστης.
- * Αὐστρία**, στάσις τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 28· ἀναγνώρισις τοῦ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κηρυχθέντος τῷ 1882 ἀποκλεισμοῦ, 96· ἡ πολιτικὴ αὐτῆς ἐναντι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, 134 καὶ ἐπ. πολιτικὴ αὐτῆς κατὰ τὸ ἐπεισόδιον Πατισφίκου, 283· ὁ ἰταλικὸς πόλεμος, 296· ἥττα αὐτῆς καὶ
- ἔξωσις ἐκ τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας, 319.
- * Αὐτοδικία**, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, Αα 88.
- * Αὐτοκλῆς**, πρέσβυς ἀθηναῖος κατὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ συνέλευσιν, Αβ 362.
- * Αὐτοκράτορες** (βλέπε καὶ ὀνόματα αὐτοκρατόρων, ἀξιώσεις, ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ρώμης, Γα 28· παραγυρισμός, 29 (εἰκ.)· σχέσις πρὸς ἐκκλησίαν, 30-35· καθήκοντα καὶ δικαιώματα, Δα 6-9· σχέσις πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, 9-11· στολή, 11 (εἰκ.), Γβ 193 (εἰκ.)· προσηγορίαι 11-13· προσαγόρευσις ξένων ἡγεμόνων, 13· διαδοχὴ τοῦ θρόνου, 14· ἀναγόμενοι, 15-23· στολὴ αὐτοκρατορίας Γβ 196, Δα 16 (εἰκ.)· αὐλὴ, 22· τίτλοι διδόμενοι ὑπὸ τῶν ξένων εἰς τὸν αὐτοκράτορα, 51· σκήπτρον, Δα 86 (εἰκ.).
- * Αὐτόλυνκος**, πάππος τοῦ Ὀδυσσεύς, Αα 96.
- * Αὐτόνοος**, ἥρως δελφός, Αβ 86.
- * Αφειρίαν**, ἀρχὼν ἀθηναῖος, Αβ 152.
- * Αφροδίτη**, θεά, Αα 4, 17, 22, 65· παρατεῖθαι τὴν Ἑλένην, 25 (εἰκ.)· τῆς Κνίδου, Αβ 334· Τράλλεων, Βα 77 (εἰκ.)· προσομοιοῦται πρὸς τὴν συριακὴν Ἀσαρτιν, Βα 256.
- * Αφτίκειος**, ἐμίρης Λαμασκοῦ, ὑποτάσσεται εἰς τὸν Ἰωάννην Α', Δα 165.
- * Ἀχαῖα**, Πελοποννήσου, Αα 147· ἀρχαῖα ὁμοσπονδία, ἀνάπτυξις αὐτῆς, Βα 266-281· πόλεμος πρὸς τὴν Σπάρτην, 282 καὶ ἐπ. πόλεμος πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς, 287· συμμάχια πρὸς τοὺς Ρωμαίους κατὰ Φιλίππου, 291· ἡ συμπολιτεία περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, 297· μεταφορὰ χιλίων πολιτῶν εἰς Ρώμην, 300· ἀτυχὴς πρὸς Ρωμαίους πόλεμος, 301-303.
- * Ἀχαῖα**, Φθιώτιδος, Αα 121, Αβ 68.
- * Ἀχαῖα**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Ἀρρεῖᾳ, Βα 249.
- * Ἀχαῖα**, ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ὡς ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, Ββ 34, 39.
- * Ἀχαῖς**, ὄνομα τῆς Φθίας, Εἰσ. ρμς.
- * Ἀχαιμένης**, υἱὸς τοῦ Δαρείου, σατραπὴς Αἰγύπτου, Αβ 50, 79.

Ἀχαιμενίδαι, βασιλείον γένος ἐν Περσίᾳ, Αβ 5.

Ἀχαιοί, φυλὴ ἑλληνικὴ καὶ ὄνομα κοινὸν τῶν Ἑλλήνων, Εἰσ. ριστ-ρη', Αα 6, 7, 11, 25, 56, 91, 121, 125, 151, 154, 289· πρώτη αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφάνις, Αβ 452· παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος, 455, 458.

Ἀχαιός, υἱὸς τοῦ Ξούθου, Αα 6, 10, 11.

Ἀχαΐς, πόλις ἑλληνικὴ ἐν Μηδίᾳ, Βα 249.

Ἀχελῷος, ποταμός, Αα 143· ἐπὶ νομίσματος, 143 (εἰκ.)· σχέσις πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀχιλλεύου, 161.

Ἀχιλλεύς, Αα 25, 28, 29 (εἰκ.), 3 (εἰκ.), 31 (εἰκ.), 45, 69, 72, 94, 96· ἀνθρωποθυσία, 74-75 (εἰκ.)· ἀσπίς, 77, 113· σχέσις τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ τοῦ Ἀχελῷου, 161.

Ἀχιλλεύς, φρούραρχος Ἀκροκορίνθου, παραδίδει τὸ φρούριον εἰς τὸν Δράμαλην. Στ 71.

Ἀχρίς, πόλις καὶ φρούριον τῆς Μακεδονίας· ἄλλοις ὑπὸ Βασιλείου Β', Αα 196· τὸ φρούριον 199 (εἰκ.).

Ἀψίμαρος, στρατηγὸς τῶν Κιβρυραιοτῶν, αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα Τιβέριος, Γα 264· ἰδὲ Τιβέριος.

Βαάνης, αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος ἐπὶ Βασιλείου Α', πρὸς Φοτιανοὺς παραίνεσις αὐτοῦ, Αα 255.

Βαβυλών, Βαβυλωνία· κατάκτησις ὑπὸ τῶν Περσῶν, Αβ 5· θρησκευτικαὶ δοξασίαι, 440· κατάληψις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 100· σατραπεία ὑπὸ Ἀρχόντα, 146· ὑπὸ Σέλευκον, 159· χάρις, Αβ 2.

Βαριαζήτ Α', σουλτάνος, υἱὸς Μουράτ Α', Εα 183, 209· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν, 213· πολιορκεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν 214· νίκη αὐτοῦ ἐν Νιζοπόλει, 216 (εἰκ.)· ἐπετείνει τὸ κράτος αὐτοῦ μέχρις Εὐφράτου καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, 219· ἐπιδρομὴ τοῦ Ταμερλάνου, μάχη ἐν Ἀγκύρᾳ καὶ τὴν σὺλληψιν τοῦ Βαριαζήτ, 220-223· θάνατος αὐτοῦ, 224, εἰκῶν, 216.

Βαριαζήτ Β', σουλτάνος, Εβ 76 (εἰκ.).

Βαγί-Σεϊάν, σελδζουκίδης, ἄρχων Ἀντιοχείας, Δβ 36.

Βαγκός, Ζάρδαρις, ἄλβανὸς ἡγεμονίσκος, Εα 247.

Βαγώας, πέρσης στρατηγὸς τοῦ Ὡχου, Βα 64.

Βάδδ-γκτων, ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας εἰς τὸ βερολίνιον συνέδριον, Στ 354-355.

Βαϊανός, χαγάνος τῶν Ἀβάρων, Γα 153.

Βακόλας, Γῶγος, νικᾷ τὸν Ἰσμαήλ Πιάσαν, Στ 66· συνθηκολογεῖ, 71.

Βακτάριος, στρατηγὸς τοῦ Ἀρταβάσδου, ἀποκεφαλίζεται, Γβ 65.

Βάντρα, πόλις τῆς Βακτριανῆς, Βα 108.

Βακτριανή, χώρα τῆς μέσης Ἀσίας· κατάκτησις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Εα 106· χάρις, Βα 106· σατραπεία ὑπὸ Ἀμύνταν, 146.

Βακχιάδαι, οἶκος καὶ σωματεῖον ἐν Κορίνθῳ, Αα 138, 209, Βα 3.

Βακχικοί, Αα 36 καὶ ἐπ.

Βάλακρος, στρατηγὸς μακεδόνων, Βα 96.

Βαλάμηρος, ἐπιφανὴς γότθος, Ββ 260.

Βαλάντης, Λέων, εἷς τῶν κατὰ Νικηφόρου Β' συνωμοτῶν, πρῶτος τραυματίζει αὐτόν, Αα 141· καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ Τιμιμαχίᾳ εἰς ἐξορίαν, 146.

Βαλαρέσσος Μαρίνος, ἐνετός, δοῦξ Δυρραχίου, Εα 25.

Βαλασσόπουλος, ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τῆς κυβερνήσεως Βουλγαρίᾳ, Στ 338.

Βαλαωρίτης Μόσχος, ἀρματολός, Εβ 188.

Βαλαωρίτης Χρήστος, ἀρματολός, Εβ 186.

Βαλδουίνος, αὐτοκράτωρ λατίνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως· μετέχει τῆς τετάρτης σταυροφορίας ὡς κόμης Φλανδρίας, Δβ 219· συνθήκη διανομῆς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 232· ἐκλέγεται αὐτοκράτωρ. 244· σφογίς, 244 (εἰκ.)· πόλεμος πρὸς τὸν Βοιφάτιον καὶ συμβασίς πρὸς αὐτόν, Εα 13-14· θάνατος αὐτοῦ ἐν μάχῃ

πρὸς τοὺς Βουλγάρους, 19-20.

Βαλδουίνος Β', λατίνος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐσχάτη ἀθλιότης τοῦ φραγκικοῦ κράτους, Εα 51-53· κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ φυγὴ αὐτοῦ, 64-65· παρέχει εἰς τὸν Κάρολον Ἀνδεγαυικὸν τὸν τίτλον ἐπικυριαρχοῦ Ἀχαΐας καὶ Ἠπείρου, 88.

Βαλδουίνος Βουιλλῶνος, σταυροφόρος, Δβ 69· δολοφονεῖ τὸν διοικητὴν Ἐδέσσης καὶ καταλαμβάνει τὴν πόλιν, 80· στέφει αὐτοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, 86· διαδέχεται τὸν Γοδοφρέδον, 104.

Βαλδουίνος, κόμης Ἐννεγαύης, σταυροφόρος Δβ 83.

Βαλδουίνος, ὁ ἐκ Βούργης, σταυροφόρος, Δβ 91.

Βαλδουίνος Γ', βασιλεὺς Ἱεροσολύμων, ταπεινότης πρὸς τοῦ Μανουήλ Α', Δβ 134.

Βαλδουίνος Δ', βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων, Δβ 189.

Βαλέστας, γάλλος ὑπολοχαγός, ἀρχηγὸς γερμανῶν φιλελλήνων, Στ 57· φονεῖται ἐν Κρήτῃ, 68.

Βαλέφσκη κόμης, ἀπεσταλμένος τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἀθήνας, Στ 340.

Βαλίος, ἵππος τοῦ Πηλέως, Αα 24.

Βαλλῆς Ἀναστάσιος, ὕδραϊος, κυβερνήτης καταδρομικοῦ, Εβ 220.

Βαλτεσιόν μάχη, Στ 53-54.

Βάμβας Νεόφυτος, πρῶτος κομήτωρ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου, Στ 241, 287.

Βάνδηλοι, ἔθνος γερμανικόν, ἐγκατασταθὲν ἐν Ἀφρικῇ, Ββ 257· ὁ κατ' αὐτῶν πόλεμος τοῦ Λέοντος Α', 258· σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, Γα 69· πόλεμος καὶ κατάληψις τῆς χώρας αὐτῶν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, 92-96.

Βαρθάκης, κυβερνήτης Ψαριαβοῦ· καταδρομικὸν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770 καὶ εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος, Εβ 200.

Βάρβαρος, ἀρχικὴ καὶ μεταγενεστέρᾳ σημασία τῆς λέξεως, Αα 97, 98, 164, 312· κατὰ τὴν ἐπίσημον γλῶσσαν ἐν τῇ ἀνατολικῇ κράτει, Δβ 454· διὰ τὰς εἰσβολὰς, βλ. τὰ ὀνόματα

των λαών.

Βαρβαρόσσης, τούρκος ναύαρχος, καταγωγής ελληνικής, Εβ 16.

Βαρβάρων, επιδρομαί γενικά αίτια αυτών, Ββ 64-67· βλέπε τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων βαρβαρικών φύλων.

Βαρβάτης, ἀρχηγὸς τῶν κερκυραίων ἐθελοντῶν κατὰ τὸν ἄγωνα τοῦ 1684 κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 186.

Βαρδαλάχος, ἐπιχειρεῖ νὰ μάθῃ τὰς σκέψεις τοῦ Καποδιστρίου, Στ 9.

Βαρδάνιος, στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν, στασιάζει κατὰ Νικηφόρου Α', Γβ 153-154, 190.

Βαρδάνιος, ὁ Ἀνεμᾶς, στρατηγὸς Νικηφόρου Α', Γβ 172.

Βαρδαριῶται, ἀποικία Περσῶν παρὰ τὸν Ἀξίον, Δβ 53.

Βάρδας, ἀδελφὸς τῆς αυτοκρατορίας Θεοδώρας, Γβ 244· χαρακτηρὸς αὐτοῦ, 267· ἐπιβουλευεταὶ τὴν Θεοδώραν, 279· καθίσταται κουροπαλάτης, 282-283· ἐπιβάλλει πατριάρχην τὸν Φώτιον, 288-291· συμπληροῖ τὴν σχολὴν τῆς Μαγναύρας, 302-303· δολοφονία αὐτοῦ, 306.

Βάρδας, ὁ Πλατυπόδης, στρατηγὸς Πελοποννήσου, ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ κράτους, Δα 79.

Βάρδας Σκληρός, μάγιστρος, στέλλεται ὑπὸ Ἰωάννου Α' κατὰ τῶν Ρώσων, Δα 147· νικᾷ αὐτούς, 148· καταβάλλει τὴν στάσιν τοῦ Βάρδα Φωκά, 149· μετέχει τῆς πολιορκίας τοῦ Δορυστόλου, 154· τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς Ρώσους, 157· ἀφαιρεῖται ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀρχή, 168· ἐπαναστατεῖ, 169 (εἰκ.)· νικᾷ τοὺς βασιλικούς, 170· ἡττᾶται, 171· ἡγεῖται τοῦ στρατοῦ τοῦ καλίκου καὶ καταβάλλει στάσιν τῶν Περσῶν, 178 (εἰκ.)· στασιάζει κατὰ Βασιλείου Β', 179· ὑποτάσσεται, 185· ὀδηγεῖται πρὸς τοῦ Βασιλείου, Β' 185 (εἰκ.).

Βάρδας Φωκάς, νικᾷ τοὺς Ρώσους, Δα 74· χαρακτηρὸς αὐτοῦ, 83· οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, 83-84· καταφεύγει εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ὅπως σωθῇ ἀπὸ τοῦ Βρίγγα, 101· καίσαρ, 104· θάνατος αὐτοῦ, 137.

Βάρδας Φωκάς, υἱὸς τοῦ Λέον

τος, στρατηγὸς Χαλδείας, Δα 143· ἐπαναστατεῖ κατὰ Ἰωάννου Α', 148· ἡττᾶται, 149· καταβάλλει τὸν στασιαστὴν Βάρδαν Σκληρόν, 170-171· στασιάζει κατὰ Βασιλείου Β', 178-179· αἰφνίδιος θάνατος αὐτοῦ, 185.

Βάρδυλλες, ἡγεμόν τῶν Ἰλλυριῶν, Βα 7.

Βαριάγοι, κατ' ἀρχὰς μόνον οἱ Σκανδιναβοί, εἴτα πάντες οἱ ξένοι μισθοφόροι στρατιῶται τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 41, 42 (εἰκ.), Δβ 253-254· σφραγίς, 253 (εἰκ.).

Βάρκη, ἑλληνικὴ πόλις ἐν Ἀφρικῇ, Δα 297, Αβ 5· μετονομάζεται Πτολεμαῖς, Βα 250.

Βαρκιάρøk, Σελδζούκος, σουλτάνος, υἱὸς τοῦ Μαλεκσάχ, Δβ 82.

Βαρλαάμ, μοναχὸς, προκαλεῖ μακρὰς συζητήσεις περὶ τοῦ ἀκτίστου φωτός, Εα 192-195.

Βαρνανιώτης Γιώργης, ἀρματολός, Εβ 139, Στ 66, 71.

Βαρότζης Ἰάκωβος Α', κύριος Σαντορίνης, Εα 24.

Βαροῦχαι, εἰς τῶν πρωτευόντων ἐν Κρήτῃ οἰκῶν, Δα 300.

Βαρσίνη, σύζυγος Μέμνονος, ἐρωμένη Ἀλεξάνδρου, Βα 138, 182.

Βασδέκης Θεόδωρος, ὀπλαρχηγὸς Μαγνησίας, Στ 61.

Βασιλάκιος Νικηφόρος, μάγιστρος, Δβ 18, 24· στασιάζει καὶ ἡττᾶται ὑπὸ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, 28.

Βασιλείδης, κοιαιστὼρ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Γα 88.

Βασιλείος Α', ὁ μακεδὼν, αὐτοκράτωρ· εὐνοούμενος τοῦ Μιχαήλ Γ', Γβ 305· ἀναγορεύεται συμβασιλεύς, 307· δολοφονεῖ τὸν Μιχαήλ, 310· χαρακτηρὸς αὐτοῦ, Δα 53· νομοθετικὰ μέτρα, 54· ἐπὶ νομίσματος, 56 (εἰκ.)· ἀνοργάνωσις τῶν στρατοῦ, 56-57· νικᾷ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, 59-61· θάνατος αὐτοῦ καὶ τελευταῖαι κρίσεις, 61-63· νόμισμα, 62 (εἰκ.)· αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Πάπαν, 252 καὶ ἐπ.

Βασιλείος Β', ὁ Βουλγαροκτόνος, αὐτοκράτωρ, Δα 98· ἀναγόρευσις αὐτοῦ, 99· ἐπὶ νομίσματος, 133 (εἰκ.)· στρατεὺς

κατὰ τῶν Βουλγάρων, 175· νίκη κατὰ Ὀθωνος Β' καὶ ἐξασφάλις τῆς κάτω Ἰταλίας, 177· καταστολή τῶν στάσεων Βάρδα Φωκά καὶ Βάρδα Σκληροῦ, 178-179, 185· νυμφεὺς τὴν ἀδελφήν του Ἀναν πρὸς τὸν Βλαδίμηρον, 177, 181-185· καταλαμβάνει τὴν Ἰβηρίαν, 186· ἐκστρατεῖα κατὰ τῶν Ἀράβων, 187· ὁ μέγας κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμος, 188-202· ἐπιβάλλει τὸν φόρον «ἀλληλέγγυον», 192· καταργεῖ τὴν περὶ μονῶν νεαρὰν τὸν Νικηφόρον Φωκά, 192-193· λαμβάνει παρὰ τοῦ Συναχρεῖμι τὴν Μηδίαν, 196· ὁ Βασιλεὺς κατὰ τὴν μάχην τῆς Σεταίνης, 197 (εἰκ.)· οἱ θρίαμβοι ἐν Ἀθήναις καὶ Κωνσταντινουπόλει, 202-204· ὑποταγὴ Σιρμίου καὶ Ἀρμενίας, 204-206· μέγα ἀξίωμα τοῦ κράτους ἐν τῷ κόσμῳ, 206· θάνατος, 209-210· νόμισμα, 210 (εἰκ.).

Βασιλείος, ὁ Μέγας· ἡ ἐν Ἀθήναις διατριβὴ αὐτοῦ, Ββ 164· σπουδαὶ αὐτοῦ, 177· ἀρχιερεὺς Καίσαρειας, 180-184· θάνατος, 195.

Βασιλείος, σικελιώτης, ἀναγορεύεται βασιλεὺς τῆς Σικελίας, Γα 280.

Βασιλείος, υἱὸς τοῦ Λέοντος Ε', Γβ 227.

Βασιλείος, πατρίκιος, πρεσβευτὴς τοῦ Θεοφίλου πρὸς τὸν Μωτασέμ, Γβ 256-257.

Βασιλείος, φιλὸς ὀνόματι ἐπίσκοπος Κρήτης, διορίζεται ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, Γβ 275.

Βασιλείος, εὐνοῦχος, νόθος υἱὸς Ρωμανοῦ Α', παραδυναστεύων τῆς συγγλήτου, Δα 81, 93· βοηθεῖ τὸν Νικηφόρον νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν, 101· πρόεδρος τῆς συγγλήτου, 104· σπαιροθήρη, 142 (εἰκ.)· συντάσσεται πρὸς τὸν Ἰωάννην Α', 143· μετέχει τῆς κατὰ τὸν Ρώσον ἐκστρατείας, 150· δηλητηριάζει τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην, 166· διαχειριστὴς τῆς ἀρχῆς, 168· καθαιρεῖται ὑπὸ Βασιλείου Β' καὶ ἐξορίζεται, 178.

Βασιλείος, ὁ Πετεινός, βλέπε Πετεινός.

Βασιλείος, ὁ Ἐξαμιλίτης, στρατηγὸς Κιβυρραιωτῶν, κατατροπώνει τοὺς Ἀραβας, Δα 84.

Βασιλείος, ὁ ἀναχωρητὴς, πα-

- τριάρχης, Δα 146· εξορίζεται, 165.
- Βασίλειος**, ὁ Σκληρός, πατριάρχης, Δα 212.
- Βασίλειος**, ἱατρός, αἰρεσιάρχης, καταδικάζεται εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, Δβ 105.
- Βασίλειος**, ὁ Καματηρός, πατριάρχης, ὄργανον Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, Δβ 161· καθαιρέσεις αὐτοῦ, 198.
- Βασιλεῖς**, οἱ πρῶτοι ἱστορούμενοι, Αα 10· δικαιώματα καὶ καθήκοντα παρ' Ἑλλήσιν, 76, 83 καὶ ἑπ., 183· ὑπέρτατος βασιλεὺς, 78· τέμενος βασιλέως, 78· κληρονομικοί, 79· πρὸ τῆς ἀγορᾶς, 84· κατάλογοι, 118· διατήρησις τοῦ ἀξιώματος ἐν Ἡπείρῳ, 145· διπλὴ βασιλεία ἐν Σπάρτῃ, 154, 182, 183· μετὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν, 206· βλ. καὶ ὀνόματα βασιλέων· περὶ Βυζαντινῶν, βλ. αὐτοκράτορες.
- Βασιλέοπολις**, πόλις ἐν Σικελίᾳ, κτισθεῖσα πρὸς τιμὴν Βασιλείου Α', Δα 61.
- Βασιλικῖνος**, ἐρέτης, εὐνοοῦμενος Μιχαὴλ Γ', Γβ 310.
- Βασιλικῶν μάχη**, Στ 64.
- Βασιλίσκος**, γυναικάδελφος τοῦ Λέοντος Α', ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βανδύλων, Ββ 258.
- Βασιλίσκος**, βασιλεὺς, Γα 22· προστατεύει τοὺς Μονοφυσίτας, 22· ἐγκύκλιος, 23· ἀντεγκύκλιος, 24.
- Βασιλίσκος**, υἱὸς Ἀρμάτου, ἀναγορεύεται Καίσαρ, εἴτα κατατάσσεται ἀναγνώστης, Γα 22-23.
- Βασιλόπουλος** Κολλίνος, καροστηγός, πρωτοβεστιάριος τῆς ἡγεμονίας Ἀχαΐας, Εα 79.
- Βάσσης** Μαυροβουνιώτης, Στ 174.
- Βατάτσης** Βασίλειος, δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως, φρονεῖται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Βλαχουβουλγάρους, Δβ 199.
- Βατάτσης** Ἀνδρόνικος, ἀνεψιὸς Μανουὴλ Α', πίπτει ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Τούρκους, Δβ 141.
- Βατάτσης** Ἰωάννης, στρατηγός, στασιάζει κατὰ Κωνσταντίνου Θ', Δα 238.
- Βατάτσης** Ἰωάννης, αὐτοκράτωρ Νικαίας, βλέπε Ἰωάννης Γ' Βατάτσης.
- Βατάτσης** Ἰωάννης Κομνηνός, στασιάζει κατ' Ἀνδρονίκου Α', Δβ 176.
- Βατικιώτης** Γεώργιος, πυρπολητὴς ὕδρατος, καταστρέφει δύο τουρκικοὺς πάρωνας, Στ 118, 121.
- Βάτις**, εὐνοῦχος, φρούραρχος Γάζης, ἐπὶ Λαρεῖου Κοδομανοῦ, Βα 90.
- Βάτναι**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Μεσοποταμίᾳ, Εα 245.
- Βαττιάδαι**, βασιλεῖον γένος τῆς Κυρήνης, Δα 296.
- Βάττος**, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Κυρήνης, Αα 296.
- Βαφέ**, μάχη, Στ 320.
- Βαφειό**, κύπελλον εὑρεθὲν ἐν Βαφειῷ, Αα 117 (εἰκ.).
- Βέικος** Λάμπρος, φονεύεται ἐν Φαλήρῳ, Στ 178.
- Βέικος** Ἰωάννης, πατριάρχης, βλέπε Ἰωάννης Εἰκότος.
- Βέλας**, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, προστατεύμενος τοῦ Μανουὴλ Α', Δβ 131· καταλαμβάνει τὴν περὶ τὴν Ναϊσὸν χώραν, 176.
- Βελέντζας**, ἀντισυνταγματάρχης ἐπὶ Ὄθωνος, στασιάζει, Στ 268.
- Βέλιγιος**, ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν κατὰ τὴν εἰς Μακεδονίαν εἰσβολήν, Βα 221.
- Βελῆς**, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ, παῖς Πελοποννήσου, Εβ 219· μετατίθεται εἰς Τρίκαλα, 225· ὑποτάσσεται εἰς τὸν σουλτάνον, 227.
- Βελιγοστή**, βαρωνία ἐν Ἀρκαδίᾳ, Εα 35.
- Βελισάριος**, ὁ στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ Γα 66· νικᾷ τοὺς Πέρσας, 70· κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, 89-92· νικᾷ τοὺς Βανδύλους, 92-96· καταλαμβάνει τὴν Σικελίαν, 97· καταλαμβάνει τὴν Ἰταλίαν, 98-99· νικᾷ τὸν Χοσρόην, 106· νικᾷ τὸν Ζαβεργάν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 111-112· δίδει αὐτοῦ καὶ ἀβφωσις, 119· ὁ μῦθος περὶ τυφλώσεως αὐτοῦ, 119-120.
- Βέλκερ**, συγγραφεὺς, Αα 52.
- Βελλεροφόντης**, φονεύει τὴν Χίμαιραν, Αα 12· ἐξημερία τοῦ μύθου, 43· ἐπὶ νομίσματος, 11 (εἰκ.).
- Βεμπηξιώτης**, στρατηγὸς ἐπὶ Ἀλεξίου Α', νικᾷ τοὺς Πιτσενέγους Δβ 60.
- Βένδης**, θρησκὴ θεότης, Εἰσ. ρλ'.
- Βένετοι**, ἄνθρωποι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Γα 81, 83· κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, 87· κατὰ τὴν ἀναγόρευσιν Ἰουστινινοῦ, Δα 19-20· σφραγίς, 22 (εἰκ.)· κατὰ τὴν ὑποδοχὴν Νικηφόρου Φωκά, 102.
- Βενετανάκης** Παναγιώταρος, κλέφτης, φονεύεται, ἀρνηθεὶς νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Τούρκους, Εβ 202.
- Βενιαμὴν** Τουδέλας, βλέπε Τουδέλας.
- Βενιζέλοι** Γιάννης καὶ Δημήτριος, πρόκριτοι ἀθηναῖοι, Εβ 127.
- Βεργάριος Β'**, βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, Δα 117.
- Βερενίκη**, σύζυγος Πτολεμαίου Α', ἐπὶ νομίσματος, Βα 250 (εἰκ.).
- Βερενίκη**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Κυρηναϊκῇ, ἡ πρότερον Ἑσπερίς, Βα 250.
- Βερενίκη**, ὄνομα τριῶν ἑλληνικῶν ἱδρυμάτων, παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, Βα 251.
- Βέρθα**, θυγάτηρ Οὐγώνος καὶ μνηστὴ Ρωμανοῦ Β', Δα 79· θάνατος αὐτῆς, 92.
- Βέρθα**, ἡ μετονομασθεῖσα Εἰρήνη, σύζυγος Μανουὴλ Α', βλέπε Εἰρήνη.
- Βεριβόης**, στρατηγὸς Χίου, νικᾷ τὸν ἀραβικὸν στόλον, Δα 212.
- Βερκόφτσαλης**, Ἰουσοῦφ πασῶς, Στ 106.
- Βερναρδάκης** Κ. Δ., ἰδρυτὴς μουσείου ἐν Ἀθήναις, Στ 295.
- Βέροια**, πόλις ἑλληνὶς τῆς ἁνω Συρίας, Βα 244.
- Βερολίνου** συνέδριον καὶ συνθήκη, Στ 353-357.
- Βερσαέντης**, πατράτης τῆς Ἀραχωσίας, κατὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλῳ μαχὴν, Βα 94.
- Βερτράνδος**, κόμης Τριπόλεως, Δβ 104.
- Βερώνης** σύνδοδος, βλ. Οὐρηῶνος.
- Βεϋρὰν** πα. ἄς, ἡττᾶται εἰς Βασιλικὰ, Στ 64.
- Βήκονσφηλδ**, πρωθυπουργὸς

- τῆς Ἀγγλίας· μομφή αὐτοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως Ρώσ-
σελ διὰ τὸ ἐπιεσθῶν Παται-
φίκου, Στ 283· φιλότουρκος
πολιτικῇ αὐτοῦ, 349· διαμαρ-
τυρία κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ
Ἀγ. Στεφάνου, 253 (εἰκ.)·
συμβουλεύει τὴν Ἑλλάδα νὰ
ζητήσῃ τὴν προστασίαν τῶν
Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας, 354.
- Βηρίνα**, σύζυγος Λέοντος Α',
Ββ 258, Γα 21-22· φυλακίζεται,
38.
- Βησσαρίων**, ἀρχιεπίσκοπος Νι-
καίας, μετέχει τῆς ἐν Φλωρεν-
τίας συνόδου, Εα 260· ἡγείται
τῆς μερίδος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως
τῶν ἐκκλησιῶν, 277· βίος αὐ-
τοῦ, Εβ 20-21· εἰκόν, 25.
- Βησσοί**, ἱερεῖς θράκας καὶ θρα-
κικῇ φυλῇ, Εἰσ. μθ'.
- Βήσσοι**, σατράπεις τῆς Βακτρι-
ανῆς, κατὰ τὴν ἐν Γαυγαμήλοις
μαχ., Βα 94, 96, 99, φονεῖν
τὸν Δαρεῖον, 103· δίκη καὶ
θάνατος αὐτοῦ, 106.
- Βιανδράτε** Ὁβέρτος, λομβαρ-
δός, μεγιστάν τοῦ βασιλείου
Θεσσαλονίκης, Εα 26, 28, 29,
44.
- Βίας**, πρηνεὶς, εἰς τῶν ἐπτὰ
σοφῶν, Αα 211.
- Βίας**, κληρονομικὸς σπαρτάης
Βιδυνίας, Βα 236.
- Βιελλᾶ**, κυβερνήτης τῆς γαλλι-
κῆς φρεγάδος «Κρίκος», περὶ
τῶν ναυτικῶν ὀνήμεων Ἑλλή-
νων καὶ Τούρκων κατὰ τὴν
ἐπαναστάσιν, Στ 93-94.
- Βιελλᾶ**, ὑποκόμης, πρέσβης τῆς
Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπό-
λει, Στ 29.
- Βιδυνία**, χώρα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ,
ἐξελληνισθὺς αὐτῇ, Βα 236-
237· ἀγαλμα, 294 (εἰκ.)· οὐσι-
αστικὴ ὑποταγὴ εἰς τοὺς Ρω-
μαίους, 295· ρωμαϊκὴ ἐπαρ-
χία, 312.
- Βίκτωρ** Ἐμμανουήλ, βασιλεὺς
τοῦ Πεδεμοντίου καὶ εἶτα τῆς
Ἰταλίας, Στ 297, 299, 301.
- Βίκτωρ Γ'**, πάπας· ἐπιστολὴ
αὐτοῦ πρὸς Ἀλέξιον Α', Δβ 67.
- Βιλλαρὲτ** Φάλλκων, μέγας μάγ-
ιστρος τῶν Ἰωαννιτῶν, κατα-
λαμβάνει τὴν Ρόδον, Εα 128.
- Βιλλεαρδουῖνος** Γοδοφρέδος,
μετέχει τῆς δ' σταυροφορίας,
Δβ 219.
- Βιλλεαρδουῖνος** Γοδοφρέδος,
δύο ἡγεμόνες τῆς Ἀχαΐας, ἰδὲ
Γοδοφρέδος Α' καὶ Β'.
- Βιλλενεῦ**, γάλλος πλοίαρχος· ἡ
περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ψαρῶν
ἐκθesis αὐτοῦ, Στ 114-116.
- Βιταλιανός**, γότθος, κόμης τῶν
φοιδεράτων, στασιάζει κατ' Ἀ-
ναστασίου, Γα 45· κατατροποῦ-
ται, 46.
- Βιτσέντζος** Κορνάρος, συγγρα-
φεὺς τοῦ Ἐρωτοκριτοῦ, Εβ
160.
- Βλαδιμιρέσκος** Θεόδωρος, Βλά-
χος ὀπλαρχηγός, Στ 14, 15·
συνεννοεῖται πρὸς τοὺς Τούρ-
κοις καὶ φονεῖται ὑπὸ τοῦ
Ψηφλάντου, 16.
- Βλαδίμιρος**, ἡγεμὼν τῶν Ρώ-
σων, νυμφεύεται τὴν ἑλληνίδα
Ἀνναν καὶ δέχεται τὸν Χρι-
στιανισμόν, Αα, 177· νόμισμα,
177 (εἰκ.)· ὁ γάμος μετὰ τῆς
Ἀννης κατὰ τὸ ρωσικὸν χρο-
νικόν, 181-185.
- Βλαδίμιρος**, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος
τῶν Ρώσων Γιαροσλάβ, ἐπέρ-
χεται κατὰ τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως, Αα 233· κατατροποῦ-
ται, 233-234.
- Βλαδίμιρος Β'**, μέγας δούξ τῆς
Ρωσίας, Δβ 110· τὸ στέμμα
αὐτοῦ, 105 (εἰκ.)·
- Βλαδίμιρος**, ἡγεμὼν τῶν Βουλ-
γάρων, Αα 65.
- Βλαδισλάβος**, βασιλεὺς Πολωνίας
καὶ Οὐγγαρίας ἀντιπάσεται εἰς
τὸν Μουράτ Β', Εα 280· φονεύ-
εται περὶ Βάρναν, 283.
- Βλαδισλαῦος**, ὁ καὶ Ἰωάννης,
ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Αα
195, 196, 197· φονεῖται παρὰ
Δυρράχιον, 198.
- Βλαντῆς** Σπυρίδων, κυθῆριος,
διδάσκαλος ἐν Ἐνετίᾳ, Εβ 164.
- Βλάσιος** Θεόδωρος, μινίστρος
τοῦ Δικαίου, Στ 59.
- Βλαστοί**, εἰς τῶν πρωτευόντων
ἐν Κρήτῃ οἴκων, Αα 300, Δβ
148· ἐπίσης ἐν Κωνσταντινου-
πόλει κατὰ τὴν 17ην ἑκατοντα-
ετηρίδα, Εβ 93.
- Βλαστός** Σήφης, παρασκευάζει
ἐπαναστάσιν ἐν Κρήτῃ κατὰ
τῶν Ἐνετῶν, Εβ 183.
- Βλαχάβας**, παπᾶ-Εὐθύμιος, ἀρ-
ματολὸς Χασίων, ἐπιβράζειν
τοῦ στολοῦ τοῦ Σταθὰ ὡς ἀρ-
χηγὸς μοίρας, Εβ 220· καλεῖ
τοὺς καπεταναίους εἰς σύνοδον,
- συλλαμβάνεται καὶ φονεῖται,
221.
- Βλάχοι**, κυριώτατοι αὐτῶν κα-
τοικίαι νοτίως τοῦ Ἰστροῦ καὶ
προέλευσις αὐτῶν, Αα 296·
ἐπαναστάσις αὐτῶν ἀπὸ κοινοῦ
πρὸς τοὺς Βουλγάρους, Δβ 186,
199, 202· μετέχονσι τῆς κατὰ
τῶν Τούρκων συμμαχίης, Εα
282· εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον με-
θίστανται πρὸς τοὺς Γούρκους,
292.
- Βλαχόπουλος**, ὀπλαρχηγός Ἀ-
ργυνίου, Στ 66.
- Βλάχος** Γεράσιμος, Κοῆς, ἀπει-
θῶν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν αὐτο-
κράτορα τῆς Ρωσίας ὑπὲρ τῶν
Ἑλλήνων, Εβ 193.
- Βλαχοχώρια** τῆς Ἠπείρου· αἱ
κοινοτικαὶ ὁμοσπονδίαὶ αὐτῶν,
Εβ 123.
- Βλεμμίδης** Νικηφόρος, διδά-
σκαλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, Εα 57.
- Βόγδανος**, βούλγαρος στρατη-
γός, συνεννοεῖται πρὸς τὸν Βα-
σίλειον Β', Αα 198.
- Βόγης**, πέρος στρατηγός, Αβ
151· νόμισμα αὐτοῦ 152 (εἰκ.).
- Βογομίλοι**, αἵρεσις ἐν Βουλγα-
ρίᾳ, περιστέλλεται ὑπὸ Ἀλε-
ξίου Α', Δβ 105.
- Βογορίδης** Στέφανος, ἡγεμὼν
τῆς Σάμου, Στ 246, 336.
- Βόγορις**, ἡγεμὼν τῶν Βουλγά-
ρων, ζητεῖ παρὰ τοῦ κράτους
τὴν πληρωμὴν φόρου, Γβ 276·
δέχεται τὸν Χριστιανισμόν, με-
τονομαζόμενος Μιχαήλ, 298,
Αα 65.
- Βόγορις**, υἱὸς Πέτρου, ἡγεμὼνος
τῶν Βουλγάρων, βλεπε Βορίς.
- Βόγορις Β'**, ἡγεμὼν τῶν Βουλ-
γάρων, βλεπε Βορίς Β'.
- Βοδῖνος**, ἡγεμὼν τῶν Σέρβων,
σύμμαχος τοῦ Ἀλεξίου Α' κα-
τὰ τῶν Νορμαννῶν, Δβ 53· ἐγ-
καταλείπει τὴν τάξιν ἐν τῇ μά-
χῃ, 54.
- Βοδονίτης** μαρκιωνία, Εα 26·
φρούριον, 26 (εἰκ.).
- Βοήθιος**, ρωμαῖος συγγραφεὺς,
Εα 140.
- Βοημούνδος**, υἱὸς Ροβέρτου
Γυσκάδου· ἀτυχῆς αὐτοῦ ἐκ-
στρατεία κατὰ τῆς Κερκύρας
Δβ 45· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἐνε-
τῶν, 50· ἡττᾶται ὑπὸ Ἀλεξίου
Α' περὶ Λάρισαν, 56· μετέχει
τῆς Α' σταυροφορίας, 69· χα-
ρακτὴρ καὶ σκοποὶ αὐτοῦ, 76-

- 77· κατακρατεῖ τὴν Ἀντιόχειαν, παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ ἰδρύει ἡγεμονίαν, 83-84· νέει παραβιάσεις τῶν συνθηκῶν, 89· πόλεμος αὐτοῦ πρὸς Ἀλέξιον Α', ἥττα καὶ θάνατος, 90-99.
- Βοημοῦνδος Β'**, κόμης τῆς Ἀντιοχείας, Δβ 114.
- Βοδέρικος**, φρούραρχος Θεσσαλονίκης, φονεύεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, Ββ 200.
- Βοῖος**, πόλις τῆς Δωρίδος, Αα 127.
- Βοιωάννης**, κατεπάνω τῆς κάτω Ἰταλίας, αἰχμαλωτεύεται ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, Δα 221.
- Βοιωτία**, ὅρα καὶ Θῆβαι· οἰκίζεται ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν, Αα 34· παρ' Ὀμήρῳ, 103· οἱ Βοιωτοὶ ἐκδιώκονται ἐκ Θεσσαλίας, 121· νομίσματα, 135, 136, 137, 138, 141 (εἰκ.)· πόλεις καὶ πολιτεύματα, 135 καὶ ἐπ' ἡ κατὰ τῶν Βοιωτῶν καταφορά, 140-141· Παμβουώτια καὶ Βοιωτάρχα, 138· ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἀθηναίων, 283· ὑποταγὴ εἰς τὸν Ξέρξην, Αβ 68· ὑπὸ τοῖς διαδόχοις, Βα 185· εἰσόδος εἰς τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, Βα 268.
- Βοιωτικὸς πόλεμος**, Αβ 327-330· βλέπε καὶ Κορινθιακός.
- Βοναπάρτης**, βλέπε Ναπολέον.
- Βόνιτσα**, Στ 66.
- Βονιφάτιος**, ὁ Μομφερρατικός, ὑπάτος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, Αβ 219· συνθήκη διανομῆς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 232· συζεύγνυται τὴν χήραν Ἰσααζίου Β', 243· λαμβάνει τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, Εα 13-14· σφραγίς, 16· κύριος ὁλοκλήρου τῆς Στερεᾶς, 17· φόνος αὐτοῦ, 22.
- Βονιφάτιος Β'**, πάπας, Γα 146.
- Βονιφάτιος**, ἄρχων Καρύστου, Εα 168-169.
- Βορέ**, γάλλος λόγιος, γράψας περὶ Ἀγίων Τόπων, Στ 285.
- Βορέας**, ἐρᾶται τῶν ἵππων Λαοδάνου, Αα 22.
- Βορίλος**, σλαῦος, σύμβουλος Νικηφόρου Γ', Δβ 26, 28.
- Βορίς Α'** ἢ Βόγορις, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, βλέπε Βόγορις.
- Βορίς**, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Πέτρου, αἰχμάλωτος τῶν Ρώσων, Δα 107, 151· αἰχμάλωτος τῶν Ἑλλήνων, 152· καταθέτει τὸ στέμμι καὶ λαμβάνει τὸ ἄξιωμα μαγίστρου, 158· δραπετεύει καὶ φονεύεται, 173.
- Βορίς Β'**, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Εα 23, 41.
- Βορυσθενίς**, πόλις, βλ. Ὀλβία.
- Βοσνία**· ἐπανάστασις τοῦ 1875, Στ 348.
- Βόσπορος** Κιμμέριος, ὅρα Κιμμέριος Βόσπορος.
- Βοστίτσα**, βλέπε καὶ Αἴγιον· βαρονία ὑπὸ τὸν Δελύλλην, Εα 34· καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ναυαράϊων, 229.
- Βοτανιάτης** Νικηφόρος, βλέπε Νικηφόρος Γ'.
- Βοτανιάτης** Θεοφύλακτος, στρατηγός, νικᾷ τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸ Κλειδίον, Δα 193· φονεύεται, 195.
- Βότσαρης Δ.**, ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεως Κουμουνδούρου, Στ 326· μέλος τῆς οἰκουμ. κυβερνήσεως, 351.
- Βότσαρης** Μάρκος, βλ. Μπότσαρης.
- Βότσαρης** Νότης, πρόεδρος ἐπιτροπῆς τῶν Σουλτανῶν μετὰ τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ Σουλίου, Εβ 227.
- Βούας** Πέτρος, ἀποκρούει τοὺς Τούρκους, Εβ 28-29· μετέχει τοῦ ἀγώνος τοῦ 1463 κατὰ τῶν Τούρκων, 175.
- Βούας** Μερκούριος, ἀρχηγὸς τῶν «στρατιωτῶν», Εβ 30.
- Βονιανός**, κατεπάνω τῆς Ἰταλίας, νικᾷ τοὺς Νορμαννίους, Δα 209· ἀνακαλεῖται ὑπὸ Κωνσταντίνου Η', 212.
- Βονδουραῖοι**, οἶκος ἐξ ὕδρας· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγώνος θυσίαι, Στ 81.
- Βονελλαρίων**, θέμα, Γβ 89, Δα 29.
- Βονκεφάλα**, κτίσμα Ἀλεξάνδρου ἐν Ἰνδιῇ, Βα 109 (ιδὲ χάρτην ἐν σ. 108).
- Βονκουρεστίου** συνθήκη τοῦ 1812 μετὰ τὴν Τουρκίαν καὶ Ρωσίαν· ὅροι αὐτῆς, Εβ 222-223.
- Βούλγαρης** Γεώργιος, διοικητὴς τῆς Ὑδρας, Εβ 154-155· ἀντίκειται εἰς τὴν ἰδέαν μεταναστεύσεως τῶν Ὑδραίων εἰς Ἑπτανήσον, 220.
- Βούλγαρης** Γεώργιος, ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν, Στ 348.
- Βούλγαρης** Δημήτριος, διορίζεται τὸ πρῶτον πρωθυπουργός, Στ 293· ἡ πρὸς τὴν Τουρκίαν συνθήκη τοῦ Κάνλιτσα, 293· παραιτήσις αὐτοῦ καὶ ἐχθρότης κατὰ τοῦ Ὁθωνος, 304, 307· πρόεδρος τῆς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, 308 (εἰκ.)· πρωθυπουργὸς τὸ δεύτερον, 318· παραιτήσις αὐτοῦ, 326· ὄξεια ἀντιπολιτευσις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου, 333· πρωθυπουργὸς τὸ τρίτον, διεξάγει σκανδαλωδῶς τὰς ἐκλογάς, 334· πολιτεία αὐτοῦ ἐν τῇ κρητικῇ ζητήματι, 334-336· φιλοπόλεμος ἐνέργειαι αὐτοῦ, 337· παραιτήσις αὐτοῦ, 340· ἀρνεῖται ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ κύρος τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1866, 343· συμπρωθυπουργὸς πρὸς τὸν Κουμουνδούρον, 345· ἐκ νέου πρωθυπουργός, 346· παραπομπὴ εἰς δικὴν καὶ θάνατος, 347.
- Βούλγαρης** Σπυριδών, Στ 348.
- Βούλγαρις** Εὐγένιος, μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους, Εβ 165, 166.
- Βούλγαροι**· πρώτη ἐμφάνισις αὐτῶν, Γα 107· πρώτη ἐντεῦθεν τοῦ Ἰστροῦ ἐγκατάστασις, 251-252· κατατρόπως αὐτῶν ὑπὸ Ἰουστινιανῶ Β', 257· λαμβάνουσι μοῖραν τῆς Θράκης, 268· κατατροποῦνται ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε', Γβ 81-84, 97-101· νικῶσι τὸν Κωνσταντίνον ΣΤ', 136· νέοι πόλεμοι καὶ φόνος Νικηφόρου, 174-177· αἱ περὶ εὐνήνης προτάσεις τοῦ Κρούμου, 186· νέος πόλεμος καὶ ἥττα Μιχαὴλ Α', 187-195· νομίσματα κατὰ τὸν βυζαντινὸν τύπον, Δα 49, 204 (εἰκ.)· καταστάσις κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, 64-65· τσάρος, 66 (εἰκ.)· ὁ Σαμουὴλ κινεῖ πόλεμον κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 66· πρῶτος «βασίλεις» τῶν Βουλγάρων, 67· κατάλυσις τῆς πέραν τοῦ Ἰστροῦ βουλγαρικῆς κυριαρχίας, 73· ἀπάντησις Νικηφόρου Β' εἰς τὴν αἴτησιν φόρων, 106· κατάληψις τῆς Βουλγαρίας ὑπὸ τοῦ Σβιατοσλάου, 105, 147· ἡ Βουλγαρία ἐπαρχία τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 158-160· ἐπανάστασις, 172-173· τὸ βουλγαρικὸν κράτος, 174 (χάρτης)· ἡ μεγάλη παρὰ

- τὸν Σπερχεὶὸν ἤττα 188· τσάρος, 188 (εἰκ.). ὁ πρὸς τὸν Βασίλειον Β' μέγας πόλεμος, 189-202· ἐπανάστασις, 222-224· τὸ ζήτημα τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀπόφασις τῶν πέντε πατριαρχῶν, 258-259· ἀναλογία βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ κρᾷ, 295· ἐπανάστασις καὶ ἰδρυσις κράτους ὑπὸ τὸν Καλοϊωάννην, 186, 199, 202· πόλεμος κατὰ τῶν Φράγκων, Εα 20-22 ῥυθμιζαί, ἐπὶ Ἀσάν, τῶν τυχῶν τοῦ κράτους Θεσσαλονίκης, 53-54· ὑποταγὴ τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Τούρκων, 214-215· ἐπανάστασις τοῦ 1876 καὶ σφαγαί, Στ 349· τὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, 350.
- Βουλευτικόν**, κατὰ τὰ πολιτεύματα Ἐπιδάφρου καὶ Ἀστρους, Στ 41· διενέξεις πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν, 43.
- Βουλή**, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 78 τῶν πεντακοσίων, ἐν Ἀθήναις, 278 καὶ ἐπ.
- Βούλις**, πόλις φωκιζή, Αα 137.
- Βούλις**, εὐπορος Σπαρτιάτης, Αα 194.
- Βουονδελμόντης** Ἡσαῦ, ἡγεμὼν Ἰωαννίνων, Εα 232.
- Βούρα**, πόλις τῆς Ἀχαΐας, καταστρέφεται τῷ 372 π. Χ. ὑπὸ σεισμοῦ, Αβ 362.
- Βούρβαχης**, ἀγωνιστὴς κεφαλὴν, φονεύεται κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου, Στ 176.
- Βούρτζης** Μιχαήλ, ταξίαρχος, καταλαμβάνει τὴν Ἀντιόχειαν, Αα 116· εἰς τῶν συνωμοτῶν κατὰ Νικηφόρου Φωκά, 139· διορίζεται μάγιστρος καὶ στρατηγὸς Ἀντιοχείας, 168· συνεννοεῖται πρὸς τὸν Σκληρόν, 169· ἐγκαταλείπει αὐτόν, 170.
- Βούρτζι**, νησίς καὶ φρούριον, παρὰ τὸ Ναύπλιον, Στ 101 102 (εἰκ.).
- Βουτάδαι**, γένος ἀθηναϊκόν, Αα 229.
- Βουτζαράς** Δοξαπατρῆς, βλέπε Δοξαπατρῆς.
- Βουτουμίτης**, στρατηγὸς ἐπὶ Ἀλεξίου Α', ἀρχηγὸς τῶν τουρκοκόπων, νικρεῖ τὴν Νίκαιαν, Αβ 79· στρατεία κατὰ τοῦ Βοημιόνδου, 90.
- Βούφφα** Ἀμεδαῖος, λομβαρδός, μεγιστὰν τοῦ βασιλείου Θεσσαλονίκης, Εα 26, 29.
- Βράγκοβιτς** Γεώργιος, ἡγεμὼν τῶν Σέρβων, Εα 250· ἐξαγοράζει τινὰς τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ αἰχμαλωτισθέντων Ἑλλήνων, 253· συμμαχεῖ πρὸς τοὺς Οὐγγρους κατὰ τῶν Τούρκων, 281· ἀπέχει τοῦ δευτέρου κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου, 282· ἀπέχει καὶ τοῦ τρίτου πολέμου, 291.
- Βράιλας** Ἀρμένης Πέτρος, πρεσβευτὴς ἐν Λονδίῳ, Στ 327, 328 (εἰκ.), 355.
- Βρανᾶς** Ἀλέξιος, νικᾷ κατὰ κράτος τοὺς Σικελούς, Αβ 184-185· ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν, 186· νικᾷ τοὺς Βουλγάρους, 186· ἐπιχειρεῖ ἐκ νέου νὰ ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν, 187· φονεύεται, 188.
- Βρανᾶς** Γεώργιος, νικᾷ τοὺς Οὐγγρους, Αβ 137.
- Βρανᾶς** Δημήτριος, ναύαρχος Μανουὴλ Κομνηνοῦ, Αβ 122.
- Βρανᾶς** Θεόδωρος, ἐπιλεγόμενος Κομνηνός, καίσαρ ἑραστής τῆς βασιλίδος Ἀννης, Αβ 184· συνωμοτεῖ κατὰ Ἰσαακίου Β', 200· ἰδρύει κράτος Ἀδριανουπόλεως καὶ Διδυμοτείχου, Εα 21, 79.
- Βρανᾶς** Μαρινός, στρατηγός, στασιάζει κατὰ Κωνσταντίνου Θ', Αα 238.
- Βρανᾶς** Νικόλαος, στρατηγός Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Αβ 52, 59.
- Βρανᾶς** ἢ Βρανῆλος, πρότερον Χάμζας, ἀνεμὶός τοῦ Σκεντέρμπεῦ, Εα 295, 296.
- Βράνδης** Χ. Α., καθηγητὴς αὐστριακός, καλεῖται πρὸς ὀργάνωσιν τοῦ πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Στ 239-240.
- Βρασίδης**, στρατηγὸς σπαρτιάτης, Αβ 248· χαλατῆρ αὐτοῦ, 255-256· ἐν Μακεδονίᾳ, 257· νίκη καὶ θάνατος αὐτοῦ περὶ Ἀμφίπολιν, 259· σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς Λυσάνδρον, 288.
- Βρατσάνος** Γ., πυρπολητὴς φαρανός, Στ 95.
- Βραχύλλης**, βοιωτὸς, διοικητὴς Σπάρτης, Βα 285.
- Βρένθη**, πόλις τῆς Ἀρκαδίας, Αα 148.
- Βρέννος**, ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, Βα 221· φονεύεται παρὰ τοὺς Δελφούς, 223.
- Βρέντιοι**, ἰθαγενὲς φυλὴ τῆς κάτω Ἰταλίας, Βα 230.
- Βρέντιος** Σούρρας, στρατηγὸς ρωμαῖος, Ββ 15.
- Βρίγγας** Ἰωσήφ, βλέπε Ἰωσήφ.
- Βρίγες**, μακεδονικὸν ὄνομα τῶν Φρυγῶν, βλέπε Φρύγες.
- Βρισεύς**, Αα 26.
- Βρισίης**, Αα 26, 28 (εἰκ.).
- Βρίσων**, στρατηγὸς μακεδόν ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96.
- Βριώνης** Ὀμέρ, στρατηγὸς τοῦ Ἀλῆ, προδίδει αὐτόν, Εβ 227· στέλλεται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, 61· μάχη παρὰ τὴν Ἀλαμάναν, 62· ἐν Γραβιᾷ, 63-64· ἀποτυγχάνει πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, 75· στέλλεται ἐκ νέου κατὰ τῆς Ἑλλάδος, 107, 108.
- Βροζάρδοι**, τρεῖς ἀδελφοί, φρουροῦσι τὴν πόλιν Πολύανδρον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 324.
- Βρουόερος**, ὀλλανδὸς συγγραφεύς, περὶ μύθων, Αα 40.
- Βροῦτος** οἱ Ἕλληνες συντάσσονται μετ' αὐτοῦ, Ββ 27.
- Βρυνάντιος**, Αα 39.
- Βρυνένιος** Νικηφόρος, στρατηγός, Αα 244· μετέχει τῆς στάσεως κατὰ Μιχαὴλ Στ', 246· συλλαμβάνεται καὶ τυφλοῦται, 247.
- Βρυνένιος** Νικηφόρος, μάγιστρος, Αβ 18· στασιάζει κατὰ Μιχαὴλ Ζ', 25· ἀποκορρεῖ τὸν συμβιβασμὸν πρὸς τὸν Βοτανειάτην, 27· ἡττᾶται καὶ αἰχμαλωτίζεται, 28.
- Βρυνένιος** Νικηφόρος, υἱὸς τοῦ μαγίστρου, σύζυγος Ἀννης Κομνηνῆς, Αβ 109.
- Βρυνένιος**, φράγκος, κοντόσταυλος Ἀπουλίας καὶ Καλβρίας ἐπὶ Ροβέρτου Γυσκάδου, Αβ 56· αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ Ἀλεξίου Α', 57.
- Βρυνένιος** Ἰωάννης, φράγκος βασιλεὺς Ἱεροσολύμων, Εα 51.
- Βρυνένιος** Οὐγων, φράγκος δυνάστης Καρυταίνης, Εα 118.
- Βρυνένιος** Οὐάλτερος, δούξ Ἀθηνῶν, βλέπε Οὐάλτερος Α'.
- Βυζάντιον** ὁ περὶ τῆς κτίσεως αὐτοῦ μῦθος, Εἰς. μὴ παρα-

- γωγῇ τοῦ ὀνόματος, μθ' ἀποι-
κία Μεγαρέων, Αα 170, 308· νό-
μισμα 310 (εἰκ.)· κυριεύεται ὑπὸ
τῶν Περγασίων, Αβ 12· ἐλευθε-
ροῦται ὑπὸ Πανσανίου, 135·
κυριεύεται ὑπὸ Λυσάνδρου,
297· ἀποστασία ἀπὸ τῶν Ἀθη-
ναίων, 387· ἡ ἐπιτηδεύα θέσις
τῆς πόλεως, Ββ 125· ἀνόρθω-
σις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Σεβήρου,
127· ἐκλέγεται ὡς πρωτεύουσα
ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, 128·
διὰ τὰ λοιπὰ βλέπε Κωνσταν-
τινούπολις.
- Βύρων** λόρδος Νόελ, κατέρχεται
εἰς Ἑλλάδα, Στ 138, 139 (εἰκ.),
147 (εἰκ.).
- Βῶκος** Ἀνδρέας Μιαούλης, βλέ-
πε Μιαούλης.
- Βῶκος** Α. Θ., πυρπολητής, Στ
178.
- Βῶνος**, μάγιστρος ἐπὶ Ἡρα-
κλείου, Γα 182, 191, 192, 203.
- Γαβαλάδες**, εἷς τῶν πρωτευόν-
των ἐν Κρήτῃ οἴκων, Δα 300,
Δβ 148· αὐθένται τῆς Ρόδου,
νόμισμα αὐτῶν, Εα 50 (εἰκ.).
- Γαβαλᾶς** Γεώργιος, μετέχει συ-
νωμοσίας κατὰ τὸν Ἑνετῶν ἐν
Κρήτῃ, Εβ 183.
- Γαβρᾶς** Γαηγόριος, δούξ Χαλ-
δίας, Δβ 147.
- Γαβρᾶς** Θεόδωρος, εἷς τῶν πρω-
τευόντων ἐν Τραπεζοῦντι, Δβ
147.
- Γαβρᾶς** Θεόδωρος Β', κύριος Ἀ-
μισσῶ, Δβ 147, Εα 15.
- Γαβρᾶς** Κωνσταντίνος, κύριος
Τραπεζοῦντος, Δβ 147.
- Γαβρᾶς** Κωνσταντίνος, στρατη-
γὸς τοῦ στασιαστοῦ Βέρδα
Σκληροῦ, Δα 170.
- Γαβρᾶς** Μιχαήλ, κύριος Τραπε-
ζοῦντος καὶ στρατηγός, Δβ 147.
- Γαβρᾶς** Μιχαήλ, πρόκριτος ἐν
Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸν
ΙΣΤ' αἰῶνα, Εβ 88.
- Γαβριήλ**, ὁ καὶ Ρωμανός, ἡγε-
μὼν τῶν Βουλγάρων, υἱὸς τοῦ
Σαμουήλ, Δα 188, 193· διαδέ-
χεται τὸν πατέρα του, 195· δο-
λοφονεῖται, 195.
- Γαβριήλ**, ἡγούμενος Ἀρχαδίου,
ἀνατινάσσει τὴν μονήν, Στ 320
(εἰκ.), 321.
- Γαβριηλόπουλος**, ἐπίτροπος τοῦ
ἀνηλίκου Κωνσταντίνου Ζ', Δα
71.
- Γάδαρα**, πόλις ἑλληνίς ἐν Συ-
ρίᾳ, Βα 245.
- Γάδεира**, φοινικικὴ ἀποικία ἐν
Ἰβηρίᾳ, Αα 306.
- Γάζα**, πόλις τῶν Φιλισταίων· ἁ-
λωσις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα
89-91· νόμισμα, 89 (εἰκ.)· ἑλ-
ληνικὸς χαρακτήρ τῆς πόλεως
ἐπὶ Ρωμαίων, Ββ 77.
- Γαζῆς** Ἀνθίμος, βλ. Ἀνθίμος.
- Γαζῆς** Θεόδωρος, ἔλλην λόγιος,
πρῶτος πρύτανης τοῦ ἐν Φεθ-
ράρᾳ πανεπιστημίου, Εβ 18, 19.
- Γαζναυιδῶν** κράτος, ἐν Περσίᾳ,
Δα 239.
- Γαῖα**, μυθολογικὴ θεότης, Αα
1 καὶ ἐπ., 69· ἡ λατρεία αὐτῆς
παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν,
Αβ 418.
- Γαῖνᾶς**, γότθος στρατηγός, φε-
ρεῖ τὸν Ρουφίνον, Ββ 205·
συνεννοεῖται πρὸς τὸν Γότθον
Τριβίγγιλδον κατὰ τοῦ Κράτους,
210· φόνος αὐτοῦ, 210.
- Γάιος** Ἰούλιος, ὁ Εὐρυκλέους,
Ββ 33.
- Γαῖτα**, σύζυγος Ροβέρτου Γυ-
σκάροδου, μάγεται ἡρωικῶς
Ἀνδρράχιον, Δβ 55.]
- Γαλάται**, εἰσβολὴ αὐτῶν εἰς
Θράκην, Μακεδονίαν καὶ Ἰλ-
λυρίαν, Βα 221· καταλαμβάνου-
ν τὰς Θερμοπύλας καὶ ἡτ-
τῶνται εἰς Δελφούς, 223· εἰκό-
νες, 221, 240, 241· εἰσβολὴ
αὐτῶν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, Γα
2-3.
- Γαλατία**, Αα 106.
- Γαλατία** ἡ ἐν Ἀσίᾳ, ἰδὲ Γαλλο-
γραικία.
- Γαλάτης** Νικόλαος, Φιλικός· φό-
νος αὐτοῦ, Στ 7.
- Γαλέριος**, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος,
προβαίνει εἰς διωγμὸν τῶν χρι-
στιανῶν, Ββ 97-98· δυσμένεια
αὐτοῦ πρὸς τὸν Κωνσταντίνον,
99· θάνατος αὐτοῦ, 101.
- Γαληνός**, ὁ μέγιστος τῶν ἱατρῶν
τῆς ἀρχαιότητος, Ββ 80.
- Γαλίνας** Βικέντιος, ἰταλός, βο-
ηθεὶ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πολι-
τεύματος τῆς Ἐπιδάουρου, Στ
41.
- Γαλλία**· στάσις τῆς γαλλικῆς κυ-
βερνήσεως κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς
ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Στ
28, 95-98· γάλλοι ἀξιοματικοὶ
διδάσκοντες εἰς τοὺς Ἑλληνας
- τὸν χειρισμὸν τῶν τηλεβόλων,
123 (εἰκ.)· ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλ-
λίας ἐναντι τῆς προτάσεως περὶ
ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος,
137· στάσις τῆς Γαλλίας εἰς τὸ
ζήτημα Πατισφίκου, 280-282·
κρημαϊκὸς πόλεμος, 285-287·
πολιτικὴ κατὰ τὴν κρητικὴν
ἐπανάστασιν, 319, 321.
- Γαλλιηνός**, αὐτοκράτωρ ρωμαῖ-
ος, Ββ 69· ἡ ἐπὶ τῆς βασιλείας
αὐτοῦ μεγάλη τῶν Γότθων ἐπι-
δρομή, 70· μετάλλιον, 72 (εἰκ.)·
ἀποστασία Αὐριόλου, 72· δολο-
φονία τοῦ Γαλλιηνοῦ, 73.
- Γαλλογραικία** ἡ Γαλατία ἑλ-
ληνικὴ, Βα 227, Γα 3, Εα 9·
ἐξελληνισμὸς αὐτῆς, Γα 239.
- Γάλλος**, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος,
συνθηκολογεῖ πρὸς τοὺς Γότ-
θους, Ββ 68.
- Γάλλος**, υἱὸς τοῦ Ἰουλίου Κων-
σταντίνου, ἀδελφοῦ τοῦ Με-
γάλου Κωνσταντίνου, Ββ 152·
ἀποκεφαλίζεται κατὰ διαταγὴν
τοῦ Κωνσταντίνου, 158.
- Γαμβέττας** Λέων· αἱ ὑπὲρ τῆς
Ἑλλάδος προσπάθειαι αὐτοῦ,
Στ 354.
- Γαμέρ**, βλ. Κιμέριοι.
- Γάμος** κατὰ τοὺς ὁμηρικὸς
χρόνους, Αα, 92, 93 (εἰκ.)· ἱε-
ρεῶν, Γα 260-261· κατὰ τὴν
ἐκλογὴν νόμων, Γβ 54-56.
- Γανυμήδης**, Αα 22, 24 (εἰκ.).
- Γαρδικιώτης**, βλ. Γρίβας Γαρ-
δικιώτης.
- Γαριβάλδης** Ἰωσήφ, Στ 297,
299, 301, 320.
- Γασμουῖλοι**, φράγκοι ἐξ Ἑλληνί-
δων, Εα 9.
- Γάτσος** Σταμούλης, ὀπλαρχη-
γός, Στ 66.
- Γανάνης** Τημενίδης, Βα 3.
- Γανγαμήλων** μάχη, Βα 94-99·
ἀνάγλυφον, Βα 100 (εἰκ.).
- Γεδρωσία**, χώρα τῆς μέσης Ἀ-
σίας, Αβ 7· κατὰκτησις ὑπὸ Ἀ-
λεξάνδρου, Βα 103· σατραπεία
ὑπὸ Σιθύρτιον, 146.
- Γεῖδ**, υἱὸς τοῦ καλῖφου Μωα-
υῖ, ἀρχηγὸς κατὰ τὴν πολιορ-
κίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
Γα 242.
- Γεῖζας**, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρῖ-
ας, Δβ 136.
- Γέλα**, ἑλληνίς πόλις ἐν Σικελίᾳ,

- Αα 299· νόμισμα, Αβ 124 (εικ.).
- Γελάνωρ**, βασιλεὺς Ἀργους, Αα 14.
- Γελόντες**, μία τῶν ἀρχαιοτάτων ἀθηναϊκῶν φυλῶν, Αα 229.
- Γελίμερ**, βασιλεὺς τῶν Βανδήλων, ἡττάται καὶ αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ Βελισαρίου, Γα 92-96.
- Γέλων**, τύραννος τῆς Γέλας καὶ τῶν Συρακουσῶν, Αα 304· πόλεμος κατὰ τῶν Καρχηδονίων, Αβ 68, 124-128· νόμισμα, Αβ 128 (εικ.).
- Γεμιστὸς Ἀνδρόνικος**, ἄρχων Βρύσσης, Εα 285.
- Γεμιστὸς Γεώργιος**, ὑποβάλλει πρὸς τοὺς Μανουὴλ καὶ Θεόδωρον Παλαιολόγους τὸ σχέδιόν του κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, Εα 7· χαρακτὴρ καὶ βίος αὐτοῦ, 239-241· ὁποῖον τὸ σύστημα αὐτοῦ, 241-244· θρησκευτικὰ αὐτοῦ ἀντιλήψεις, 244-245· μετέχει τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, 262.
- Γεμιστὸς Δημήτριος**, ἄρχων Φαναρίου, Εα 285.
- Γένζων**, υἱὸς τοῦ Γιζερίχου, βασιλεὺς τῶν Βανδήλων, Ββ 259.
- Γένθιος**, βασιλεὺς τῆς Ἰλλυρίας, Βα 297· νομίσματα, 298 (εικ.)· κατατροποῦνται ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, 298.
- Γενίτσαροι**, τουρκικὸν σῶμα ἐκ χριστιανοπαίδων· συμβόλιον αὐτῶν, 176 (εικ.)· ἴδρυσις τοῦ σώματος καὶ οργανισμὸς, 178-181· ἴδρυσις σώματος «γιαντισάρων» ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίας, 267· ἀνάπτυξις τοῦ γενιταρικοῦ τάγματος καὶ τὸ παιδομάζωμα, Εβ 12-14· κατάργησις τοῦ παιδομαζώματος, 14, 91.
- Γεννάδιος**, πατριάρχης· ὡς λαϊκός, Γεώργιος Σχολάριος, μετέχει τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, Εα 262· κηρύσσεται κατ' ὀρχάς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, 275· καθίσταται ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, 313· ἐκλέγεται πατριάρχης, τῇ ἐπιταγῇ τοῦ Μωάμεθ, Εβ 46· εἰκὼν, 50.
- Γεννάδιος Γεώργιος**, διδάσκαλος τοῦ Γένους, Εβ 166· δίδει τὸ παράδειγμα διὰ τὴν συλλογὴν ἐγγράφων, Στ 200· εἰκὼν, 206.
- Γεννατᾶς**, διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας ἐπὶ Καποδιστρίου, Στ 213.
- Γένονα**, ἰταλικὴ δημοκρατία, βοηθεῖ τὸν Βοημοῦνδον κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Αβ 91· παροχὴ προνομίων ὑπὸ Μανουὴλ Α', 132· προσπάθεια καταλήψεως τῆς Κρήτης, Εα 40, 41· παροχὴ προνομίων ὑπὸ Μιχαὴλ Η', 63-64· ἡ πρὸς τὴν πολιορκουμένην Κωνσταντινούπολιν βοήθεια, 312.
- Γέντζ**, σύμβουλος τοῦ Μετερνίκου· ἡ μετὰ τοῦ Ἄλ. Μαυροκορδάτου ἀλληλογραφία αὐτοῦ, Στ 124, 149-152· εἰκὼν 151.
- Γεπίδαι**, βαρβαρικὸν ἔθνος, καταλαμβάνει τὴν Δακίαν, Ββ 260, Γα 104· καθυπὸταξις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, 153.
- Γερακάρης** Λιβέριος, βέης τῆς Μάνης, Εβ 147· πολιτεία αὐτοῦ καὶ θάνατος, 187-188.
- Γεράκι**, φραγκικὸν φρούριον ἐν Τσακωνίᾳ, Εα 35 (εικ.).
- Γεράνεια** ὄρη, Αα 136.
- Γέραςα**, πόλις ἑλληνικῆς τῆς Κοίλης Συρίας, Βα 245.
- Γερβάσιος**, ὁ δεῦτερος λατίνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Εα 43.
- Γερμανικός**, ἀνεψιὸς καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ Κλαυδίου, Ββ 35.
- Γερμανός**, ἀνεψιὸς καὶ στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ Α'· χαρακτὴρ αὐτοῦ, Γα 108· νίκη αὐτῶν Ἀντων, 109· οἱ Σλαῦοι φεύγουν πρὸ αὐτοῦ, 111· θάνατος αὐτοῦ, 119.
- Γερμανός**, ὁ Δωροθέου, στρατηγὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, νικᾷ τοὺς Οὐννους, Γα 112.
- Γερμανός**, πατριάρχης, ἀρνεῖται τὴν ὑπογραφὴν τοῦ κατὰ τῶν εἰκόνων διατάγματος, Γβ 9-40.
- Γερμανός**, σλαῦος, σύμβουλος Νικηφόρου Γ', Δβ 26, 28.
- Γερμανός**, πατριάρχης ἐπὶ Μιχαὴλ Η', Εα 100.
- Γερμανός**, μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, Στ 30· κηρύττει τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, 46 (εικ.), 47 (εικ.).
- Γεροδήμας** Σταθᾶς, ὑψώνει τῷ 1770 ἐν Βάλτῳ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, Εβ 195· συνθηκολογεῖ, 196.
- Γερόντιος**, φρούραρχος Θερόπουλων, Ββ 205· ἀφήνει ἐλευθερίαν τὴν ὁδὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἀλάρικον, 206.
- Γερντος** ναυμαχία, Στ 119-122.
- Γερουσία**, μεσσηνιακὴ, Στ 35· δυτικῆς Ἑλλάδος, 40 (εικ.), 41· ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, 40· πελοποννησιακὴ, 49 (εικ.).
- Γέσιος**, ἐθνικὸς φιλόσοφος τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα, 35, 39.
- Γέται**, φυλὴ οἰκοῦσα πέραν τοῦ Ἰστροῦ, Βα 56.
- Γέφυρα**, πόλις ἑλληνικῆς τῆς Συρίας, Βα 244.
- Γεωγραφία** τοῦ Ὁμήρου, Αα 99 καὶ ἐπ., τοῦ Ἡσιόδου, 105 καὶ ἐπ.· αἱ δευτερεύουσαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, 117 καὶ ἐπ.
- Γεωργία**, γεωργοί, προστασία αὐτῶν ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Γα 55.
- Γεώργιος Α'**, βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων· ἡ ἐκλογή αὐτοῦ, Στ 313· ἡ προσφορὰ τοῦ στέμματος, 314 (εικ.)· αἱ πρῶται πολιτικαὶ δυσχέρειαι, 316-318· ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, 319· γάμος αὐτοῦ, 333.
- Γεώργιος**, ἡγεμὼν τῆς βορείου Ἰβηρίας ἢ Ἀβασγίας, Δα 186· κατατροποῦνται ὑπὸ Βασιλείου Β', 204-205.
- Γεώργιος Β'**, ἡγεμὼν τῆς Ἰβηρίας, Δβ 204.
- Γεώργιος Γ'**, ἡγεμὼν τῆς Ἰβηρίας, Δβ 205.
- Γεώργιος Δ'**, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, Στ 156 (εικ.).
- Γεώργιος**, ὁ Μαρτίνου, καππαδόκης, στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ Α', Γα 103.
- Γεώργιος**, πατριάρχης, ἐπὶ Ἡρακλείου, Γα 192.
- Γεώργιος**, ὁ ἀρμένιος, στρατηγὸς τοῦ Ἡρακλείου, Γα 197.
- Γεώργιος**, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Γα 220.
- Γεώργιος**, ὁ Πισίδης, διάκονος καὶ ποιητής, Γα 225.
- Γεώργιος**, ὁ Βούρραφος, στρατηγὸς ἑπαναστατεῖ κατὰ Φιλίππου, Γα 272.

- Γεώργιος**, ὁ μοναχός, χρονογράφος, Γβ 198.
- Γεώργιος**, ὁ παφλαγών, ἀδελφὸς Μιχαὴλ Δ', πρωτοβεστιάριος, Δα 217· ἐξορίζεται ὑπὸ τῆς Ζωῆς, 228.
- Γεώργιος**, ὁ ἀντιοχεύς, Ἕλληναύαρχος Ρογέρου Β' ἐπέχεται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Δβ 126.
- Γεώργιος**, Τόπιας, ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας, ἀνθίσταται εἰς τοὺς Τούρκους, Εα 232· παραχωρεῖ τὸ Δυρράχιον εἰς τοὺς Ἑνετούς, 246.
- Γεώργιος** Βράγκοβιτς, βλέπε Βράγκοβιτς.
- Γήβων**, θανατοῦται ὡς λέγων ἑαυτὸν υἱὸν τῆς αὐτοκρατείας Θεοδοῦρας, Γβ 284.
- Γηρύννης**, Αα 65.
- Γιαροσλάβ**, ἡγεμὼν τῶν Ρώσων, ἐκπέμπει στόλον καὶ στρατὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Δα 233· εἰκὼν αὐτοῦ, 236.
- Γιβραλτάρ**, Ἰσμαὴλ, ναύαρχος Αἰγύπτου, Στ 114, 118.
- Γίδος** Ἀλέξιος, δομέστικος τῶν Ἀνατολικῶν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Α', Δβ 166· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βλαχοβουλγάρων, 199.
- Γιζέριχος**, βασιλεὺς τῶν Βανδύλων, ἐπιχειρεῖ ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Ββ 257· νικᾷ τὸν Βασίλειον, 258.
- Γίζης**, ὄνομα οἰκογενείας, κυρίας τῆς Τήνου, Μυκῶνου, Σκῆρου, Σκιάθου καὶ Σκοπέλου, Εα 24, 94-95.
- Γίζης**, Βαρθολομαῖος Α', ἄρχων Τήνου, ὑποτελὴς τῆς Ἑνετίας, Εα 113· πόλεμος πρὸς τὸν Μάρκον Β' Σανούτον, 126.
- Γίζης** Φίλιππος, δυνάστης τῶν Σποράδων, ἀπάγεται ἀιχμάλωτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Εα 95.
- Γιολδασαῖοι**, οἰκογένεια κλεφτῶν τοῦ Καρπενισίου, Στ 66.
- Γιόνμας** Μάνος, ἰωαννίτης, ἰδρύει ἱεροσπουδαστήριον, Εβ 165.
- Γιουσούφ πασᾶς**, στρατηγὸς ἑλληνικῆς καταγωγῆς, πορθητὴς τῶν Χανίων, Εα 185.
- Γισέλα**, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Πιπίνου, Γβ 92-93.
- Γκαριασεδὶν** Καίχοσροῦ, βλέπε Καίχοσροῦ.
- Γκάιερ**, γερμανοελβετὸς φιλέλληνα, φίλος τοῦ Καποδιστριαίου, Στ 202.
- Γκέρλαχ** Στέφανος, λουθηρανὸς θεολόγος σταλεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, Εβ 63.
- Γκιζῶ**, ὑπουργὸς τῶν Ἑξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, Στ 245 (εἰκ.), 263, 271.
- Γκίκαϊ**, μεγάλη ἑλληνικὴ οἰκογένεια, ἐκβλαχισθεῖσα, Εβ 107· ὁκτὼ ἡγεμόνες, 108.
- Γκίκας** Γρηγόριος, μέγας διερχομῆνός, Εβ 107.
- Γκίλφορντ** λόρδος, ιδρυτὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, Στ 316, 318 (εἰκ.).
- Γκουλέκας**, τουρκαλβανός· ἀντιτουρκικὸν κίνημα αὐτοῦ, Στ 268.
- Γκορό**, διπλωμάτης γάλλος, μεσολαβεῖ εἰς τὸ ζήτημα Πασιφίκου, Στ 281.
- Γλαβριών**, ὕπατος ρωμαῖος, νικᾷ τὸν Ἀντίοχον ἐν Θερμοπύλαις, Βα 293-294.
- Γλάδστον** Γουλιέλμος, ἄγγλος πολιτικός, Στ 336· ὡς πρωθυπουργός, ἀποτρέπει κατοχὴν τῆς Ἑλλάδος, 344· συνηγορία αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, 349· θερμοτάτη συνηγορία αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων καὶ ἐπέμβασις εἰς τὴν ἑλληνοτουρκικὴν διαφορὰν, 356.
- Γλαράκης**, ὑπουργός ἐπὶ Ὀθωνος, Στ 267.
- Γλαρέντζα**, πόλις ἐν Ἡλιδι, ὅπου τὸ φραγκικὸν νομισματοκοπεῖον, Εα 70, 111, 119, 120 (εἰκ)· δίδεται προῖξ εἰς τὸν Κωνσταντίνον Παλαιολόγον, 250.
- Γλανκίας**, βασιλεὺς τῶν Ταυλαντιῶν, Βα 56, 181, 228.
- Γλαῦκος**, ἄρχων Λυκίων, Αα 25· ἀνταλλάσσει ὅπλα πρὸς Διομήδην, 95.
- Γλαῦκος**, χῖος ἐφευρέτης, Αα 293.
- Γλυκᾶς** Μιχαὴλ, χρονογράφος, Γα 49, 119.
- Γλυκέρα**, ἑορμμένη τοῦ Πραξιτέλους, Ββ 60.
- Γλυκὺς** Ἰωάννης, λογοθέτης τοῦ
- δροῦ καὶ κατόπιν πατριάρχης, Εα 140.
- Γλυπτική**, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 113.
- Γλωσσαὶ** ἄριαναί, σημιτικαὶ καὶ χαμιτικαὶ, Αβ 411-413· πίναξ, 412· ἰδὲ καὶ Ἀριαι, Σημιτικαὶ· ἐπίσης ἄλλας γλώσσας εἰς οἰκείας θέσεις.
- Γογγύλης** Κωνσταντῖνος, στρατηγὸς ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ', Δα 94.
- Γοδοφρέδος** τῆς Βουλβωνος, σταυροφόρος, Δβ 69· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, 72· εἰκὼν, 73· συνθήκη πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α', 73-74· ἐνδείξεις εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α', 74· βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων, 85-86· τάφος αὐτοῦ, 112 (εἰκ.).
- Γοδοφρέδος Α'** Βιλλεαρδουίνος, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας· ἐπιχειρεῖ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, Εα 18· ἀναγνωρίζεται ἡγεμὼν, 26· πολιτεία αὐτοῦ, 33· ἡ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσις τῶν ὑπηκόων του, 37· θάνατος αὐτοῦ, 69.
- Γοδοφρέδος Β'**, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, Εα 69· δυνάμεις αὐτοῦ, 80-81· ὑπέρτατος κυρίαρχος Αἰγαίου καὶ Εὐβοίας, 81.
- Γολόφκιν**, πρέσβυς τῆς Ρωσίας ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ 1821, Στ 26, 27.
- Γομέρ**, βλ. Κιμμέριοι.
- Γονισιᾶτης** Γεώργιος, στρατηγός, ἐμπίπτει εἰς ἐνέδραν τῶν Βουλγάρων καὶ φονεύεται, Δα 196.
- Γόννοι**, πόλις θεσσαλική, Αα 121.
- Γοργίας**, στρατηγὸς Πεοδίκκου τοῦ ἐπιμελητοῦ, Βα 156.
- Γοργίας**, λεοντίνος, σοφιστής, Ββ 43.
- Γοργίδας**, θηβαῖος, Αα 141.
- Γορρολέων**, πολέμαρχος σπαρτιάτης, ἡττᾶται περὶ Τεγύρας ὑπὸ τῶν Θηβαίων καὶ φονεύεται, Αβ 361.
- Γοργόνες**, Αα 65.
- Γορροῦς** ναός· ἀναπαράστασις, Εἰς· ρη', (εἰκ.)· ὁ λέων, ρλα' (εἰκ.).
- Γοργώ**, σύζυγος τοῦ Λεωνίδου Αβ 71.

Γορτσάκωφ, πρίγκιψ Ἀλέξανδρος, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. Στ 294 (εἰκ.). ἡ διαμαρτυρία του διὰ τὴν κατοχὴν τοῦ Πειραιῶς, 294· προτείνει τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, 322· συμβουλαὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, 329· κηρύσσεται κατὰ τοῦ πολέμου πρὸς Τουρκίαν καὶ Ἀγγλίαν, 330· ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς παραχώρησιν αὐτονομίας εἰς τὴν Βοσνιοερζεγοβίνην, 348.

Γόρτυν, πόλις τῆς Κρήτης, Αα 294· κτίσμα τῶν Φοινίκων, Αβ 433· νομίσματα, Αα 25 (εἰκ.), 295 (εἰκ.), Αβ 436 (εἰκ.).

Γόρτυς, πόλις ἀρκαδική, Αα 148.

Γοτθογαῖκοι, ἐξελληνισθέντες Γότθοι, Γα 3, Εα 9.

Γότθοι· πρῶται αὐτῶν κατοικίαι. Ββ 65· πρώτη αὐτῶν ἐπιδρομὴ εἰς τὴν Ἀνατολήν, 67· νικῶσι τοὺς Ρωμαίους περὶ Φιλιπποπόλιν, 68· δευτέρα ἐπιδρομὴ καὶ κατάληψις τῶν Ἀθηνῶν, 69-70· ἐκδιώξις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Δεξίππου, 72· νέα ἐπιδρομὴ καὶ καταστροφὴ αὐτῶν, 73-74· εἰσέρχονται ὡς φίλοι εἰς τὸ Κράτος ἐπὶ Οὐάλεντος, ἀλλ' ἐπιδίδονται εἰς λεηλασίας, 187· καθίστανται «φειδεράτοι» λαμβάνοντες κατοικίας ἐντὸς τοῦ κράτους, 188-189· μεγάλη ἐπιδρομὴ ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον κατὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, 206-209· σφαγὴ ἑπτακισχιλίων Γότθων ἐν Κωνσταντινουπόλει, 210· στάσις Γότθων καὶ νέα σφαγὴ, 259· βλ. καὶ Ἀσπαρ, Θεοδέρχης, Θεοδεμιούνδος, Ἀταλάριχος, Οὐίτιγς, Τωτίλας.

Γουίδων, βουργούνδιος, περιηγητής, περὶ τῶν Ἀθηνῶν, Δα 203.

Γουίδων, νορμαννός, ἀνεμὶς Βοημιούνδου, ἡττάται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καντακουζηνοῦ, Δβ 94.

Γουίδων, ὁ Λουζινιάν, βασιλεὺς τῶν Τεροσολύμων, ἡττάται καὶ αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ Σαλαδδίν, Δβ 189.

Γουίδων Λαρόσης, ὄνομα δύο δουκῶν τῶν Ἀθηνῶν· βλέπε Λαρόσης.

Γουλιανὸς Κωνσταντίνος, μέγας λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Εβ 93.

Γουλιέλμος, βασιλεὺς Σικελίας·

προτείνει εἰρήνην εἰς τὸν Μανουήλ Α', Δβ 131.

Γουλιέλμος Β', βασιλεὺς τῆς Σικελίας· ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 162-175· οἰκτρὸν τῆς ἐκστρατείας τέλος, 185.

Γουλιέλμος Σαμπλίτης, βλέπε Σαμπλίτης.

Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου, Εα 61-62· κυριεύει τὴν Μονεμβασίαν, 82-83· παραχωρεῖ εἰς τὸν Μιχαήλ Η' τὴν Μονεμβασίαν, τὸν Μυστράν καὶ τὴν Μαΐνην, 86-87· θάνατος αὐτοῦ, 88.

Γουλιέλμος, ὁ Μομφερρατικός, ἀπαιτητὴς τοῦ θρόνου τῆς Θεσσαλονίκης, Εα 47-49.

Γουλιέλμος, λομβαρδὸς βαρῶνος, ἡγεμὼν Λαρίσης καὶ Ἀλμυροῦ, Εα 26.

Γουλιέλμος, ἄρχων τῆς Βελγισσῆς, Εα 84.

Γουλιέλμος, υἱὸς Φρειδερίκου τοῦ Ἀρραγωνικοῦ, δοῦξ Ἀθηνῶν, Εα 168.

Γουνεύς, ἡγεμὼν τῶν Αἰνιάνων, καθ' Ὁμηρον, Αα 24.

Γούρας Ἰωάννης, διακρίνεται κατὰ τὴν μάχην τῶν Βασιλικῶν, Στ 64· μετέχει τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, 105· συλλαμβάνει καὶ φυλακίζει τὸν Ἀνδρουτσον, 106· λαμβάνει μέγала ποσὰ ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, 126· φονεύεται, 174.

Γουσταῖδος Ἀδόλφος, βασιλεὺς τῆς Σουηδίας· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Λούκαριν, Εβ 69· εἰκῶν, 66.

Γραῖοι, λαὸς μακεδονικός, Εἰσ. ογ'-οδ'.

Γραβιάς χάνι, Στ 50 (εἰκ.)· μάχη, 63-64.

Γραδένιγος Ἀγγελος, δοῦξ τῆς Κρήτης, Εα 97.

Γραδένιγος Μάρκος, ἄρχων τῶν Ἐνετῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου, Εα 64-65.

Γραικοί· φυλὴ ἑλληνική παρ' Ἀριστοτέλει. Εἰσ. ογ'· ὄνομα γενικὸν τῶν Ἑλλήνων, Εἰσ. οε', Αβ 414-415.

Γράινερ, ἀντιβασιλεὺς ἐπὶ Ὁθωνος, Στ 227.

Γράμβιλλ λόρδος, ἀποτρέπει κατοχὴν τῆς Ἑλλάδος, Στ 344.

Γράμματα, παρ' Ὁμήρῳ, Αα 114· φωνητικά, 114· κύτριά Αβ 470.

Γραμματικός Ἰωάννης, ὑπερμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 206, 207, 208, 240-242· στέλεται προσβευτὴς πρὸς τὸν καλὴν Ἀλφραμόν, 248-250· χειροτονεῖται πατριάρχης, 260· καθαίρεσις αὐτοῦ 271-273· ἐξορία καὶ παθήματα αὐτοῦ, 275.

Γρανικοῦ μάχη, Βα 72' καὶ ἐπ.

Γράντ Ἰωάννης, μηχανικός γεωμάνος, ἀρχηγὸς σώματος τῆς ἀμύνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν πολιορκίαν, Εα 325· ματαιώνει τὰς ἀποπειράς πρὸς ἀνάτιναξιν τοῦ τείχους, 339-340.

Γράντ Ὀδυσσεύς, πρόεδρος τῆς ἀμερικανικῆς συμπολιτείας, Στ 336.

Γρατιανός, αὐτοκράτωρ, καλεῖ συνάρχοντα τὸν Θεοδόσιον, Ββ 188· θάνατος αὐτοῦ, 190.

Γραβίνας Ἰωάννης, ἡγεμὼν Ἀχαΐας, Εα 165, 172.

Γραφή, ὄρα Γράμματα.

Γρηγοῤῥας, ἑξαρχος Ἀφρικῆς, θεὸς τοῦ Ἡρακλείου, Γα 173.

Γρηγοῤῥας Νικηφόρος, χρονολόγος, Γα 107, Εα 48, 140, 158· ἀναμνησθῆναι εἰς τὴν περὶ ἡσυχαστῶν συζήτησιν, 193.

Γρηγόριος, ὁ ναζιανζηνός· ἡ ἐν Ἀθῆναις διατριβὴ αὐτοῦ, Ββ 164, 177· βίος αὐτοῦ, 184-186· ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, 191· παραίτησις αὐτοῦ, 193-195· θάνατος αὐτοῦ καὶ τελευταῖαι κρίσεις, 195-197.

Γρηγόριος Γ', ὁ Μελισσηνός, πατριάρχης, ὁπαδὸς τῆς ἐνώσεως, καθαιρεῖται, Εα 301· μνημονεύεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ περὶ ἐνώσεως ὅρου, 313.

Γρηγόριος Ε', πατριάρχης, συνιστᾷ τυπογραφεῖον καὶ συνιστᾷ τὴν διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, Εβ 78· διετέλει ἐν γνώσει τῶν ἐνεργειῶν τῶν Φιλικῶν, Στ 7· ἀφορισμὸς τῶν ἐπαναστατῶν ὑπ' αὐτοῦ

- 15' απαγχονισμὸς αὐτοῦ, 21' εἰκόνες 27, 28, 29.
- Γεργόριος ΣΤ'**, πατριάρχης, συνιστᾷ τὴν κατάπαυσιν τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 331.
- Γεργόριος Α'**, πάπας, ὁ Μέγας, ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Μαυρίκιον, Γα 144, εἰκὼν, 144.
- Γεργόριος Β'**, πάπας, ἀντιτίθεται εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν, Γβ 37' προκαλεῖ ἐπανάστασιν ἐν τῇ κυρίῳς Ἑλλάδι, 38-39' καταδικάζει τὸν Λέοντα Γ' ὡς αἰρετικόν, 43.
- Γεργόριος Γ'**, πάπας, ἀντιτίθεται εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν καὶ τὸν Λέοντα Γ', Γβ 49' κατάλυσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, 49-50.
- Γεργόριος Ζ'**, πάπας, Δβ 35' μετετῆκε ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἀνατολῆς, 37-44' εἰκὼν, 39.
- Γεργόριος Ι'**, πάπας, καλεῖ τὸν Μιχαὴλ Η' εἰς τὴν ἐν Λυδῶν σύνοδον, Εα 103.
- Γεργόριος ΙΣΤ'**, πάπας, ὑποδέχεται τὸν βασιλεῖα Ὁθωνά, Στ 219 (εἰκ.).
- Γεργόριος**, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἀντικαθιστᾷ τὸν Μ. Ἀθανάσιον, Ββ 156.
- Γεργόριος**, διοικητὴς τῆς Ἀφρικῆς, κηρύττει αὐτὸν ἀνεξάρτητον καὶ πίπτει ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Ἀραβίαις, Γα 229.
- Γεργόριος**, ἐπίσκοπος Συρακουσῶν, Γβ 287' χειροτονεῖ τὸν Φώτιον, 290' καθαιρεῖται ὑπὸ τοῦ πάπα, 297.
- Γεργόριος**, υἱὸς τοῦ Λέοντος Ε', Γβ 227.
- Γεργόριος**, ἀνεψιὸς τοῦ Λέοντος Ε', ἐξορίζεται εἰς Σκυθρον, Γβ 227' συντάσσεται πρὸς τὸν στασιαστὴν Θωμᾶν, 230' χωρίζεται ἀπὸ τοῦ Θωμᾶ καὶ φρονεῖται ὑπ' αὐτοῦ, 233.
- Γεργόριος**, καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, Δα 89.
- Γρίβας** Γαρθιζιώτης Ἀλέξιος, ὑπάσπιστής τοῦ Ὁθωνος, Στ 249.
- Γρίβας** Γκίνης, φρονεῖται μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 180.
- Γρίβας** Δημήτριος, ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν Ἡπειρωτικὴν ἐπανάστασιν, Στ 288 (εἰκ.) μέλος τῆς προσενεγκούσης εἰς τὸν Γεώργιον Α' τὸ στέμμα ἐπιτροπῆς, 313' ὑπουργός, 226.]
- Γρίβας** Θεόδωρος, συνεργάζεται μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ φυλακίζεται μετ' αὐτοῦ, Στ 106' σύλληψις αὐτοῦ καὶ καταδίκη, 226-227' ἀποφυλάκισις αὐτοῦ, 228' προκαλεῖ ταραχὰς ἐν Ἀχαρνῇ, 268' φυγὰς ἐν Τουρκίᾳ, 271' ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ Ὁθωνος, 206' παρασσεύεται εἰς στρατείαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, 310' θάνατος αὐτοῦ, 311' εἰκὼν, 226.
- Γρίβας** Θεόδωρος Μπούας, ἀρματολὸς Βονίτης καὶ Λούρου κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἐκατονταετηρίδα, Εβ 134' ἐπαναστατεῖ κατὰ τῶν Τούρκων, 179-180.
- Γρίβας** Χρήστος, ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως τῷ 1770 ἐν Βονίτῃ καὶ Ξερομερῇ, Εβ 195' φονεῖται παρὰ τὸ Ἀγγελόκαστρον, 196.
- Γρίβας** Τσεῖλος, φρονεῖται τῷ 1771 μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 196.
- Γρίζαλης**, φυλακίζεται μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 106.
- Γρότε** Γεώργιος, ἄγγλος συγγραφεύς, Αα 37 καὶ ἐπ., 53, 57 καὶ ἐπ., 114, Αβ 52, Βα ζ'.
- Γρύλλος**, ὁ Ξενοφώντας, φρονεῖται ἐν Μαντινείᾳ, Αβ 380.
- Γρύλλος**, φίλος τοῦ Μιχαὴλ Γ', μετέχει τῶν ὁργίων αὐτοῦ, Γβ 281, 282.
- Γύαρος**, νησίς, τί ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς Ρωμαίους, Ββ 33.
- Γύλιππος**, στρατηγὸς σπαρτιάτης, νικᾷ τοὺς Ἀθηναίους ἐν Σικελίᾳ, Αβ 274.
- Γύλις**, πολέμαρχος σπαρτιάτης, Αβ 331.
- Γυνή**, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, Αα 80 καὶ ἐπ. θέσις αὐτῆς ἐν τῷ οἴκῳ, 92.
- Γωβρίνας** Ἀγγελῆς, ὀπλαρχηγὸς τῆς Εὐβοίας, Στ 64, 111.
- Δαβίδ**, βλ. Δαυίδ.
- Δαγοβέρτος**, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, πρέσβεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἡράκλειον, Γα 238.
- Δαιμονογιάννη**, οἶκος προγεύων ἐν Μονεμβασίᾳ, Δβ 145, Εα 19.
- Δαιμονογιάννης** Γεώργιος, μέγας στρατοπεδάρχης τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μωρέως ἐπὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Εα 285, Εβ 29.
- Δαιμονογιάννης** Ἰωάννης Σοφινός, μεσάζων ἢ πρωθυπουργὸς τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μωρέως, Εα 285, Εβ 29.
- Δαιμονογιάννης** Νικόλαος, εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἐπανάστασεως ἐν Κρήτῃ κατὰ τῶν Ἑγετῶν, Εα 97.
- Δαιωμβουσῶν**, μέγας μάγιστρος τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου, Εβ 85.
- Δαλασσηνὴ** Ἄννα, μήτηρ τοῦ Ἀλεξίου Α', Κορινθίου, Δβ 32.
- Δαλασσηνὸς** Δαμιανός, στρατηγός, ἡττάται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Δβ 24.
- Δαλασσηνὸς** Κωνσταντίνος, ἐξορίζεται ὑπὸ τοῦ Ὁρφανοτρόφου, Δα 217.
- Δαλμάτης** Ἰωάννης, Εα 362.
- Δαλματία**, ἐπανάστασις αὐτῆς ἐπὶ Μιχαὴλ Β', Γβ 236-237' θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 29' λύτρωσις ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν, 57' σχέσεις τῶν σλαύων κατοίκων πρὸς τὸ κράτος, 58.
- Δαλμάτιος**, υἱὸς Ἀννιβαλιανοῦ, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καθίσταται ἡγεμὼν Θράκης, Μακεδονίας καὶ Ἠλυρίας, Ββ 146' σφάζεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, 151.
- Δαλμάτιος**, ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ββ 121, 133' σφάζεται ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, 151.
- Δαλταβάν**, μέγας βεζίρης, Εβ 104.
- Δαμαρέτη**, σύζυγος τοῦ Γέλωνος, Αβ 127-128.
- Δαμασίθνημος**, βασιλεὺς τῶν Καλυδναιῶν, φρονεῖται ἐν Σαλαμῖνι, Αβ 98.
- Δαμασκηνὸς** Ἰωάννης, μοναχὸς καταγωγῇ καὶ ἀνατροφῇ αὐτοῦ, Γβ 43-45' ἀντίδρασις αὐτοῦ κατὰ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, 45-49' χειρόγραφον τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ, 48 (εἰκ.).
- Δαμάσκιος**, ἐθνικὸς φιλόσοφος τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα 35.

- Δαμάσκιος**, ἑτερος φιλόσοφος· ἀποδημία αὐτοῦ πρὸς Χοσρόην, Γα 133.
- Δαμασκός**, πόλις ἐν Συρίᾳ, Βα 245· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 215-216.
- Δάμασος Α΄**, πάπας ἐπὶ Θεοδοσίου Α΄, Ββ 190.
- Δαμάτ Χασάν** πασάς, μέγας βεζίρης ἑλληνικῆς καταγωγῆς, Εβ 16.
- Δαμιανός**, πατρίκιος, φίλος Κωνσταντίνου ΣΤ΄, Γβ 132.
- Δαμιανός**, παρακοιμώμενος Μιχαήλ Γ΄, Γβ 305.
- Δαμιανός**, ἀρνησθήσας, ναύαρχος τοῦ ἐμίρου Κορήτης, Δα 67.
- Δαμοκλείδας**, εἰς τῶν ἐλευθερωτῶν τῶν Θηβῶν, Αβ 356.
- Δαμόκριτος**, στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, Βα 301.
- Δαμόνικος**, ἀντιοχεύς, στρατηγὸς· φονεῦται κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Βανδήλους πόλεμον, Ββ 258.
- Δάμων**, διδάσκαλος τῆς μουσικῆς καὶ φιλόσοφος, Αα 236, Αβ 145, 221.
- Δάν**, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, Εα 291.
- Δανάη**, μήτηρ Περσέως, Αα 11.
- Δαναΐδες**, Αα 14.
- Δαναῖς**, ἔπος, Αβ 469.
- Δαναοί**, παλαιότατον ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, Αα 7, 10, 25, 91· ἀναφέρονται ἐπὶ ἱερογλυφικοῦ κειμένου. Εἰς. ρνβ΄, Αβ 454· νίκη τοῦ Ραμέσεως κατὰ Δαναῶν, Αβ 454 (εἰκ.).
- Δαναός**, οἰκιστὴς τοῦ Ἄργους, Αα 10, 14, 52, Αβ 445.
- Δάνδολος** Ἑρρίκος, δόγης, βουλεύεται τὴν κατάλυσιν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 217· συνθήκη πρὸς τοὺς σταυροφόρους, 219· νόμισμα, 220 (εἰκ.)· συνθήκη πρὸς τὸν Μαλέκ Ἀδελ, 220· στρατεία κατὰ τῆς Ζάρας, 222-223· κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 226· νέα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 230-242· κύριος τοῦ τεταρτημορίου καὶ ὀγδόου τοῦ κράτους, Εα 14· θάνατος αὐτοῦ, 20· τάφος, 20 (εἰκ.).
- Δάνδολος** Ρινιέρης, υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου, καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, Εα 23.
- Δάνδολος** Μαρίνος, κύριος τῆς Ἀνδρου, Εα 24.
- Δανηλῆς**, πλουσία χήρα ἐκ Πατρῶν· δῶρα αὐτῆς πρὸς τὸν Βασίλειον Α΄, Γβ 305.
- Δανιήλ**, ὁ Σινωπίτης, στέλλεται πρέσβυς πρὸς τὸν καλὶφην Οὐαλίδ, Γα 272.
- Δανιήλ**, ἐπίσκοπος Ἀττικῆς, κατὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ πανεπιστημίου, Στ 240.
- Δανισμένδαι**, μοιμεθανικὴ δυναστεία τῆς Μελιτηνῆς· νομίματα αὐτῶν φέροντα ἑλληνικοὺς χαρακτῆρας, Δα 50, Δβ 59· κατατροποῦνται ὑπὸ τῶν σελδζουκιδῶν Τούρκων, Δβ 13.
- Δάννις**, φιλέλλην Ἰταλός, Στ 68, 70.
- Δαπόντες** Καيسάριος, χρονογράφος, Εα 183· περὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ «σεΐτάνογλου», Εβ 88-89· περὶ τῆς Ρωξάνδρας Μαυροκορδάτου, 99.
- Δαργάμ**, στρατηγὸς ἐν Αἰγύπτῳ, Δβ 138.
- Δαργαμηρός**, ἡ Δραγομῖρ, πορσευτὴς τοῦ Κρούμιου, Γβ 186, Δα 64.
- Δαργεντάλ**, βλέπε Φερριόλ.
- Δαρδανία**, Αα 22.
- Δάρδανοι**, Αα 22· ὄρα καὶ Τροία.
- Δάρδανος**, υἱὸς τοῦ Διός, Αα 22, 32.
- Δαρεῖτος** ὁ Α΄, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, Αα 284, 314· νομίματα, Αβ 6 (εἰκ.), 8· ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν, Αβ 10, 59 (χάρτης)· σφραγίς, Αβ 17 (εἰκ.)· ἀνάγλυφον, Αβ 21 (εἰκ.)· θρόνος, Αβ 27 (εἰκ.)· πρώτη ἀτυχὴς ἐκστρατεία, Αβ 23· δευτέρα ἀτυχὴς ἐκστρατεία, Αβ 26· θάνατος, Αβ 50· τὸ περσικὸν κράτος ἐπὶ, Αβ 51 (χάρτης).
- Δαρεῖτος**, ὁ Β΄, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, Αβ 276, 314.
- Δαρεῖτος** ὁ Κοδομανός, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, Αβ 60, Βα 64 (εἰκ.)· μάχη περὶ Ἰσσόν, Βα 78-86· προτάσεις πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, 86-88· μάχη ἐν Γαυγαμήλοις, 93-99· φυγὴ καὶ θάνατος 99-103.
- Δασκαλογιάννης**, κηρύττει τῷ 1770 τὴν ἐπανάστασιν ἐν Κρήτῃ, Εβ 195· συλλαμβάνεται καὶ φονεύεται, 199.
- Δᾶτις**, στρατηγὸς τοῦ Δαρείου, στέλλεται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Αβ 26-28, 34-42, 51, 59 (χάρτης).
- Δανίδ**, ὁ ἀπὸ Ἀγριδῶν, στρατηγὸς Σάμιου, νικᾷ τὸν ῥῶσον Χρυσόχειρα περὶ Λήμνον, Δα 206.
- Δανίδ**, ἡγεμὼν τῆς Ἰβηρίας, βοηθεῖ τὸν Βάρδαν Σκληρόν, Δα 171· καταλείπει τὸ κράτος αὐτοῦ διὰ διαθήκης εἰς τὸν Βασίλειον Β΄, 186.
- Δανίδ Β΄**, ἡγεμὼν τῆς Γεωργίας, στέλλει Γεωργιανούς νέους εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐκπαίδευσιν, Δβ 144.
- Δανίδ**, υἱὸς τοῦ βουλγάρου βοεβόδα Σίσμαν, Δα 173.
- Δανιδ** Ἀριανίτης, πατρίκιος, Δα 190.
- Δανιδ** Κομνηνός, στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, Δβ 164-166.
- Δανιδ** Νεστορίτης, στρατηγὸς βούλγαρος, Δα 193.
- Δάφνη**, προάστειον τῆς Ἀντιοχείας, Βα 244.
- Δαρνίου** μονή, ἐν Ἀττικῇ, Εα 89· δι' εἰκόνας βλέπε Τέχνη βυζαντινὴ.
- Δαρνομήλης** Εὐστάθιος, στρατηγὸς Βασιλείου Β΄, Δα 189· ἄρχων Ἀγριδῶν, 199· τυφλώνει καὶ συλλαμβάνει τὸν Ἰβράτην, 200· στρατηγὸς Δυρραχίου, 201· μαστιγοῦται κατὰ διαταγὴν Ρωμανοῦ Γ΄, 213.
- Δαρνοῦς**, Αα 126.
- Δεβρυγέρ** Οὐγών, δυνάστης Καρταίνης, Εα 34.
- Δεβρυγέρ** Γοδοφρέδος, δυνάστης Καρταίνης, Εα 84· ὁ Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος περιορίζει τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, 85-86.
- Δεινοκράτης**, ὁ γλύπτης, Βα 70.
- Δεινοκράτης**, στρατηγὸς τῶν Φωκίων, Αβ 406.
- Δεινομάχη**, μήτηρ τοῦ Ἀλκιβιάδου, Αβ 31, 264.
- Δεῖνον**, πολέμαρχος σπαρτιάτης, φονεύεται ἐν Λεύκτροις, Αβ 367.
- Δεσιδαιμονίαι** τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Αα 128.
- Δεκάμνηχος**, μακεδὼν, φονεὺς

- τοῦ Ἀρχελάου, Βα 5.
- Δέκιος**, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ· πᾶσι μαχόμενος κατὰ τῶν Γότθων, Ββ 68· οἱ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ αὐτοῦ, 97.
- Δελαδέτσιμας** Ἀγγελος, εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῶν κεφαλλήνων ἐθελοντῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1684, Εβ 186.
- Δελαρός**, βλέπε Λαρόσης.
- Δελεάνος** Πέτρος, δοῦλος, λέγει ἑαυτὸν ἔγγονον τοῦ Σαμουὴλ, Δα 222· ἀρχηγὸς τῆς ἐπανάστασως τῶν Βουλγάρων, 222-224.
- Δεληγεώργης** Ἐπαμεινώνδας· ἡ κατὰ τοῦ Ὀθωνος ἀντιπολιτευσίς αὐτοῦ, Στ 304· συντάσσει τὸ πρωτόκολλον περὶ ἐκθρονίσεως τοῦ Ὀθωνος, 307· ὑπουργός, 308· (εἰκ.)· ὑπουργὸς τῆς δευτέρας κυβερνήσεως Βουλγαρίας, 318· πολιτεία αὐτοῦ εἰς τὸ κοινὸν ζήτημα, 319, 325· ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα κυβερνήσις αὐτοῦ, 345· λαυρεϊακὸν ζήτημα, 345-346· στενὴ πρὸς τὴν Τουρκίαν προσέγγις, 346· διενέργεια ἐκλογῶν καὶ πῶσις, 346· μέλος τῆς οἰκουμένης κυβερνήσεως, 351.
- Δεληγιανναῖοι**, πρόκριτοι τῆς Καρυαΐνης, Στ 51· φυλάξις αὐτῶν, 106.
- Δεληγιάννης** Ἀναγνώστης, μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Στ 58· φυλάξις αὐτοῦ, 106.
- Δεληγιάννης** Ἰωάννης, πρεσβυτὴς ἐν Κων/πόλει· διαζόωνσις πρὸς τὴν Πύλιν ἐπὶ τῇ διαζοπῇ τῶν σχέσεων, Στ 337.
- Δεληγιάννης** Πέτρος, πρεσβυτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει, διορίζεται ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, Στ 334 (εἰκ.)· ἀπάντησις αὐτοῦ εἰς τὸ τουρκικὸν τηλεεἶγρον, 337· ζητεῖ ἰσοτιμίαν πρὸς τὸν τοῦρκον ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Διάσκεψιν τῶν Παρισίων, 339.
- Δελίλλης**, βλέπε Σαρπινῦ.
- Δελφικὴ** ἀμφικτυονία, Αα 8· φῦλα μετέχοντα αὐτῆς, 125· νομίματα, 125 (εἰκ.)· τιμωρεῖ τοὺς Κιρραίους, 134· καθίσταται ὄργανον τῶν Ὁθωμανῶν, Αβ 390· ἐκδίδει ἀπόφασιν κατὰ τῶν Φωκέων, 406.
- Δελφινᾶς** Καλοκυρός, πατριζίος στρατηγὸς τοῦ στασιαστοῦ Βάρδα Φωκᾶ, Δα 179.
- Δελφῖνος** Δομένικος, ἐνετὸς δοῦξ Κρήτης, Εα 96.
- Δελφῶν** μαγείων, Αα 8, 15, 19, 112, 128· διαταγῇ τοῦ μαγείων ἰδρύνονται ἀποικίαι, 129· παγκόσμιον ἱερὸν, 130 (εἰκ.)· πυρπολήσις τοῦ ναοῦ καὶ ἀνοικοδόμησις αὐτοῦ, 130, 274· θέατρον, 131 (εἰκ.)· θησαυροί, 130-131· ἐφορεία, 132. Σφιγξ τῆς Νάξου, 132 (εἰκ.)· ὁ Ἀμασις συμβάλλει εἰς τὴν ἀνέγερσιν, 312· Ἀθηναίων θησαυρός, Αβ 102· νομίματα, Αα 134 (εἰκ.)· χρησμοί, 297, Αβ 66, 391, Βα 61, Ββ 167· τρίπους, ἀφιέρωμα τῶν ἐν Πλαταιαῖς νικητῶν, Αβ 115-116, 117 (εἰκ.), Γα 82· ἡ Ἱερὰ Ὀδός, Αβ 385 (εἰκ.)· ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, 389 (εἰκ.)· κατάληψις τῶν Δελφῶν ὑπὸ τῶν Φωκέων καὶ σύλησις τῶν ἱερῶν χρημάτων, 390-392· χορὸς νυμφῶν ἐν Δελφοῖς, 391 (εἰκ.)· ὁ ἡνίοχος τῶν Δελφῶν, 392 (εἰκ.)· τὸ ἀκανθόστηλον, 393 (εἰκ.)· ἀφιέρωμα τῶν Ναξίων, 394 (εἰκ.)· ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν, Βα 223· ὁ Νέρων καταλύει τὸ μαγεῖον, Ββ 37· χρησμὸς πρὸς Ἰουλιανόν, 167· ἡ Κασταλία, 168 (εἰκ.).
- Δένδρις**, γελοτοπιὸς τῆς αὐλῆς τοῦ Θεοφίλου, Γβ 253.
- Δενελλῦ** Ἰωάννης, βαρὼνος τοῦ Πασσαβᾶ, Εα 35.
- Δεξιλεω** μνημεῖον, Αβ 332 (εἰκ.).
- Δέξιππος**, ἱστοριογράφος καὶ ἄρχων Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Γότθων, Ββ 70· λόγος αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 71· ἐκδιώκει τοὺς ἐπιδρομεῖς, 72· τιμαὶ πρὸς τὸν Δέξιππον, 72-73.
- Δερβενακίων** μάχη, Στ 72-74.
- Δερβίς** πασᾶς, Ρούμελη βαλεσῆς, ἡττάται περὶ Ἀμπλιανην, Στ 109.
- Δέρβυ** κόμης, πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, κηρύσσεται κατὰ τὴν κοινὴν ἐπανάστασιν ἐναντίον τῆς ἐπεμβάσεως, Στ 323.
- Δέρδας**, ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας, Αβ 210.
- Δερινῦ**, γάλλος ναύαρχος· συνέντευξις αὐτοῦ πρὸς τὸν Χοσ-
- ρὲφ πασᾶν, Στ 110· ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου, 185 (εἰκ.), 188.
- Δερκυλλίδας**, στρατηγὸς σπαρτιάτης· στέλλεται εἰς βοήθειαν τῶν Ἰώνων, Αβ 321· εἰσπνέει πρὸς τὸν Τισσαφέρην καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Φαρναβάζου, 322· ἄρμοστής Ἀβύδου, 333.
- Δερμοκαϊτῆς** Ἀνδρόνικος, δεσπότης, γαμβρὸς καὶ στρατηγὸς Θεοδώρου Λασκάρους, Εα 42.
- Δερμοκαϊτῆς** Μιχαήλ, στρατηγὸς Δυρραχίου, Δα 222.
- Δερμοκαϊτῆς** Παλαιολόγος Δημήτριος, φεοδάρχης ἐν Πελοποννήσῳ, Εα 285.
- Δεροζιέρ** Γωτιέ, ἄρχων Ἀκωβας ἐν Ἀρκαδίᾳ, Εα 34.
- Δεσλὼρ** Ρογέρος, βλέπε Ρογέρος.
- Δέσποινα**, ὄνομα τῆς μεγάλης θρησκοπελαστικῆς θεᾶς, Εἰσ. ρλ', ρλα'.
- Δευκαλίων**, Αα 5, 6.
- Δευκαλιωνίδαι**, εὐπατριδαὶ ἐν Δελφοῖς, Αα 132.
- Δεφλὼρ** Ρογέρος, βλέπε Ρογέρος, ἀρχηγὸς τῶν Καταλανῶν.
- Δηιδάμεια**, θυγάτηρ Αἰακίδου καὶ σύζυγος Δημητρίου Πολιορκητοῦ, Βα 209, 228.
- Δήμαχος**, πρέσβυς ἐν Ἰνδικῇ, Βα 226.
- Δηίφοβος**, υἱὸς τοῦ Πριάμου, Αα 33.
- Δηίων**, υἱὸς τοῦ Αἰόλου Αα 10.
- Δήλεσι**, σφαγὴ περηνγητῶν ὑπὸ ληστῶν, Στ 343-345.
- Δηλιγιάννης** Θ. Π., διορίζεται πρεσβυτὴς ἐν Παρισίοις, Στ 327· ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, 341 (εἰκ.)· μέλος τῆς οἰκουμ. κυβερνήσεως, 351· ὑπουργὸς τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη, 352· ἀντιπρόσωπος εἰς τὸ συνέδριον Βερολίνου, 353.
- Δήλιον**, λιμὴν τῆς Ταναγρακίης· ἡ παρὰ τὸ — μεγάλη ἤττα τῶν Ἀθηναίων, Αβ 258.
- Δῆλος**, νῆσος, Αα 104, 271, 287· ἡ πανήγυρις, 288· ἡ στοὰ τῶν λεόντων, 289 (εἰκ.)· σύνοδος, Αβ 136· μέγα ἐμπορεῖον, Βα 312, Ββ 9· καταστροφὴ, Ββ 14-15.
- Δημαγωγοί**, ἐν Ἀθήναις, Αβ

249-254.

Δημάδης, ρήτωρ αθηναῖος, Βα 57, 103, 147, 162.

Δημάρατος, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 283, 284, Αβ 14· ἐκπίπτει τῆς ἀρχῆς, 25-26· συνεκστρατεύει μετὰ τοῦ Ξέρξου, 60, 79.

Δημάρατος, ὁ χορίνθιος, Βα ζ', Βα 74, 101.

Δημέας, υἱὸς Δημάδου τοῦ ρήτορος, Βα 162.

Δήμητρα, Αα, 2.65· Ἀμφικτυονίς Αα 125.

Δημητριάς, φυλὴ ἀθηναϊκὴ προστεθεῖσα εἰς τὰς δέκα ἄλλας πρὸς τιμὴν Δημητρίου, Βα 190.

Δημητριάς, πόλις ἐλληνίς ἐν Βακτριανῇ, Βα 249.

Δημήτριος, συγγραφεὺς τοῦ Τρωικοῦ διακόσμου, Βα θ'.

Δημήτριος, ὁ Ἀντιγόνου, Βα 154, 175· ἡττᾶται παρὰ τὴν Γάζαν, 179· νικᾷ περὶ Μυῦντα, 180· ἀποκρούει τὸν Πτολεμαῖον ἐκ Κιλικίας, 182· ἀγαλμάτων, 183 (εἰκ.)· χαρὰ αὐτοῦ, 188· ἀπελευθεροῖ τὰς Ἀθήνας, 189-190· πολιορκεῖ τὴν Σαλαμίνα 192· ναυτικὴ νίκη ἐπὶ Πτολεμαίου, 193-195· νομίσματα, 195 (εἰκ.), 210 (εἰκ.)· βασιλεὺς, 196· πολιορκία Ρόδου, 198-208· ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος κατὰ Κασσάνδρου, 208-209· κατὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην, 210-211· θαλασσοκράτωρ, 212· συζεύγνυται τὴν Πτολεμαῖδα, 213· ἡ κατ' αὐτοῦ συμμάχια, 215· κύριος τῆς Μακεδονίας, 215· τελευταία πτώσις αὐτοῦ, 216· ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν καὶ θάνατος, 217.

Δημήτριος, ὁ φαληρεὺς, Βα 165, 168· ἀνατροφή, 186· κυβερνήτης Ἀθηνῶν, 187-189.

Δημήτριος, Ἕλληνα βασιλεὺς τῆς δυτικῆς Ἰνδικῆς, Βα 248.

Δημήτριος, ὁ Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 280.

Δημήτριος, ὁ φάριος, Βα 286, 287.

Δημήτριος Α', βασιλεὺς τῆς Συρίας, ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς Ἰουδαίους, Βα 310· νόμισμα, 311 (εἰκ.).

Δημήτριος Ἀγγελος, ὁ τελευ-

ταῖος δεσπότης Θεσσαλονίκης, Ελ 54.

Δημήτριος, δευτέρως λατίνως βασιλεὺς Θεσσαλονίκης, Ελ 22.

Δημήτριος, πρῶτος ἡγεμὼν τῶν Ἀλβανῶν, Ελ 25.

Δημόδοκος, αἰοῖδός παρ' Ὀμήρω, Αα 112.

Δημοκίδης, κροτωνιάτης, ἱατρὸς τοῦ Δαρείου, Α', Αβ 8, 44.

Δημόκριτος, ὁ χρονολόγος, Αα 44.

Δημόκριτος, νάξιος, τριήραρχος ἐν Σαλαμῖνι, Αβ 96.

Δῆμος, δικαίωμα αὐτοῦ, Αα 79 καὶ ἐπ. ἀγοραί, 82· ἐν Σπάρτῃ 181· ἐν Ἀθήναις, 214· ἐν Κωνσταντινουπόλει, Γα 81-84, Δα 7.

Δημοσθένης, ὁ Δημοσθένους, ρήτωρ καταγωγῇ, ἀνατροφή καὶ ἀσκήσις αὐτοῦ, Αβ 395-399· πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα, 399· καταρτίζει συμμαχίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, 407· ὁμολογεῖ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ἀθηναίων πρὸ τοῦ Φιλίππου, Βα 26· διαπραγματεύεται εἰρήνην, 31, 32· νέοι αὐτοῦ κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀγῶνες 35-39· ὑποκινεῖ στάσιν ἐν Ἀθήναις, 53-54, 57· ὁ Ἀλέξανδρος ἤρπει τὴν παράδοσιν αὐτοῦ, 60· ὁ περὶ στεφάνου λόγος, 103· καταδίκη καὶ φυγὴ, 148-151· θάνατος, 152-153. Τὸ ἐν τῷ Βατικανῷ ἄγαλμα τοῦ Δημοσθένους, Αβ 398 (εἰκ.)· ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος, Βα 33 (εἰκ.)· ἀπόσπασμα κώδικος τοῦ Δημοσθένους, Αβ 401 (εἰκ.).

Δημοσθένης, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 245-248, 274.

Δημοσθένης, στρατηγὸς τῆς Καισαρείας, Βα ια'· σώζει τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν Περσῶν, Ββ 81.

Δημόφιλος, ἀρειανὸς ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Ββ 191.

Δημόναξ, νομοθέτης τῆς Κυρήνης, Αα 203, 297.

Διαγόρας, ὀλυμπιονίκης, ῥόδιος, καὶ οἱ ὀλυμπιονίκαί υἱοὶ αὐτοῦ, Αα 176.

Δίαιος, στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, Βα 301-303.

Διάδοχοι Ἀλεξάνδρου, Βα 137 καὶ ἐπ. ὅρα καὶ ὀνόματα διαδόχων. Χάρτης διανομῆς τῶν

σατραπειῶν, εἰς. 145. Χάρτης τῶν κρατῶν τῶν διαδόχων κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα π. Χ., 226.

Διαδοχοῦπολις, ἑλληνικὴ πόλις ἐν Συρίᾳ, Βα 247.

Διακονίτης, ἀρχηγὸς τῶν Πανλιανιτῶν εἰς τὴν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν τῆς Σικελίας ἐκστρατείαν, Δα 61.

Διάκος Ἀθανάσιος, ἐξεγείρει τὴν Λεβάνειαν κατὰ τῶν Τούρκων, Στ 61· χαρὰ αὐτοῦ, 62· θάνατος εἰς Ἀλαμάναν, 63· δημοτικὸν ποίημα, 62-63· εἰκόν, 62.

Διακρίοι, πολιτικὴ μερίς ἐν Ἀθήναις, Αα 245, 267 καὶ ἐπ.

Διγενῆς Βασίλειος, Ἀκρίτας, ἔπος, Γα 247, Γβ 51-52.

Διδασκόμενος ἡ Φιλόπατρις, διάλογος γραφεὶς τὴν Γ' ἑκατονηταετηρίδα, Γα ιβ', Δα 131-136.

Διγνέκης, σπαρτιάτης, ἀνδραγαθὴς ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 77.

Διδύραμβος, θεσπιεύς, ἀνδραγαθὴς ἐν Θερμοπύλαις. Αβ 77.

Δικαῖος, ἀρχιμανδρίτης, βλ. Παπαφλέσσας.

Δικαιοσύνη, ἀπονομή αὐτῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Αα 76 καὶ ἐπ., 86 καὶ ἐπ. Ἰουστινιάνειος νομοθεσία, Γα ιδ', 71-80· νέον ἀστικὸν δίκαιον· ἐπὶ Λέοντος Γ', Γβ 53-58· ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης ἐν Πελοποννησῇ ἐπὶ Φράγκων, Εα 71-75.

Δικταία, κρητικὴ θεότης. Εἰς. ρλ'.

Διογένης, ὁ κυνικὸς φιλόσοφος, Βα 61 (εἰκ.).

Διογένης, ὁ μακεδὼν στρατηγὸς καὶ φρουράρχος Ἀττικῆς, Βα 281.

Διογένης, ὁ Φοῖνις, φιλόσοφος, Γα 133.

Διογένης ὁ Λαέρτιος, Ββ 80.

Διογένης, ὁ πατρίκιος Γα 43.

Διογένης, στρατηγὸς Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Γβ 132.

Διογένης Ρωμανός, βλεπε Ρωμανός Δ'.

Διογένης Κωνσταντῖνος, στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, Δα 195·

- σφραγίς, 196 (εἰκ.). φυλακίζεται ὑπὸ Ρωμανοῦ Γ' 213· αὐτοκτονεῖ, 215.
- Διόδοτος**, ἱστορικός, Βα 70.
- Διόδοτος Α'**, ἰδὲ Θεόδοτος.
- Διόδοτος Τρύφων**, ὁ «ἐπὶ τῶν πραγμάτων» ἐν Συρίᾳ, Βα 253.
- Διόδωρος** ὁ σικελιώτης, Αα 132, Αβ 133, Βα 70, Ββ 46.
- Διοκλῆς**, κορίνθιος ὀλυμπιονίκης, Αα 138.
- Διοκλητιανός**, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, προβαίνει εἰς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν, Ββ 97· προσλαμβάνει συνάρχοντας, 99· εἰκόν, 98.
- Διομέδων**, ναύαρχος ἀθηναῖος, Αβ 291· καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς θάνατον, 292-295.
- Διομήδης**, Αα 21, 23, 26 καὶ ἐπ. ἀποδημία αὐτοῦ, 33, 45, 94, 95.
- Δίον**, πόλις τῆς Λυκίας, Βα 243.
- Διονύσιος**, ναύαρχος τῶν Φωκαέων, Αβ 18, 19.
- Διονύσιος**, ζωγράφος κολοφώνιος, Αβ 199.
- Διονύσιος**, μακεδών, φρούραρχος Μουνιχίας, Βα 189.
- Διονύσιος**, τύραννος τῶν Συρακουσῶν, Αβ 300.
- Διονύσιος**, τύραννος τῆς ἐν Συρίᾳ Τριπόλεως, Βα 254.
- Διονύσιος**, τύραννος Συρακουσίων, ὁ πρεσβύτερος, καθίσταται κύριος τῆς Σικελίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας, Αβ 347· τὸ κράτος αὐτοῦ, 348 (χάρτης)· ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ θεωρία αὐτοῦ, 350· θάνατος αὐτοῦ, 388.
- Διονύσιος**, τύραννος Συρακουσίων ὁ νεώτερος, πείθεται νὰ παραιτηθῇ τῆς τυραννίας, Αβ 388.
- Διονύσιος**, ὁ ἀλικαρνασσεύς ἐπὶ Δημοσθένους, Αβ 398, Ββ 46, 79.
- Διονύσιος**, τραγῳδὸς ταρσεύς, Βα 7.
- Διονύσιος**, δυνάστης τῆς ἐν Πόντῳ Ἡρακλείας, Βα 218.
- Διονύσιος**, πρεσβευτὴς Πτολεμαίου Β' ἐν Ἰνδικῇ, Βα 226.
- Διονύσιος**, ἀρχιεπίσκοπος Σάρδεων, μετέχει τῆς ἐν Φλωρεν-
- τίᾳ συνόδου, Εα 260.
- Διονύσιος**, μητροπολίτης Φιλίππουπόλεως, αὐξάνει τὸν καταβαλλόμενον εἰς τὴν Πύλῃν φόρον ἵνα προκαλέσῃ καθάρσει τοῦ πατριάρχου Συμεών, Εβ 75.
- Διονυσόπολις**, ἑλληνὶς πόλις ἐν Φρυγίᾳ, Βα 239· ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ., Ββ 127.
- Διόνυσος**, Αα 31. 65· αἱ ὁργανιστικαὶ τελεταὶ αὐτοῦ, Εἰς. ρλγ'.
- Διόσκορος**, ἰατρός, ἀδελφὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀνθεμίου, Γα 124.
- Διόσκορος**, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, μονοφυσίτης, Ββ 245.
- Διοσκουριάς**, ἑλληνὶς πόλις ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, Αα 308· ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ.Χ., Ββ 127.
- Διόσκουροι**, Αα 11, 46, 157 (εἰκ.)· ἐπὶ νομισμάτων, 166 (εἰκ.), 187 (εἰκ.).
- Διότιμος**, εἰς τῶν ἡγετῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος ἐν Ἀθήναις, Βα 60.
- Διπλοβατάτζαι**, ἐπιφανῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκογένεια κατὰ τὴν ΙΖ' ἐκαντονταετηρίδα, Εβ 93.
- Δισραέλης**, βλ. Βήσκονσφηλδ.
- Δίστομον**, νίκη τοῦ Καραϊσκάκη περὶ—, Στ 175.
- Δίων**, κάσσιος, ἱστορικός, Ββ 36, 37, 38, 79.
- Δίων Χρυσόστομος**, περὶ τρωικοῦ πολέμου, Αα 45· περὶ φιλοσόφων, Ββ 44· καταγωγή αὐτοῦ, 80.
- Δοβρομήρ**, βούλγαρος φρούραρχος Βεροίας, παραδίδει τὴν πόλιν εἰς Βασίλειον Β', Δα 189.
- Δοκειανός** Θεόδωρος, ἀνεψιὸς Ἰσαακίου Α', Δβ 11.
- Δοκειανός** Μιχαήλ, κατεπάνω τῆς κάτω Ἰταλίας· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Νορμανῶν, Δα 221.
- Δοκιμία**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Φρυγίᾳ, Βα 238.
- Δόλοπες**, φυλὴ ἑλληνικὴ, Αα 121, Αβ 68, 152.
- Δολφῖνος**, ἐνετός, ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 325.
- Δομιτιανός**, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ· ζητεῖ τὸ ἀξίωμα ἐπώνυμου ἀρχοντος τῶν Ἀθηνῶν, Ββ 40· ἐπιτρέπει εἰς τοὺς σοφιστὰς τὴν εἰς Ρώμην ἐπιστροφὴν, 49· προβαίνει εἰς διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν, Ββ 97.
- Δομνάνδος**, λόγιος, Στ 239.
- Δοξαπατρῆς** Βουτζαράς, μάχεται κατὰ τῶν Φράγκων εἰς Σκόρτα, Εα 19.
- Δοξαράς** Παναγιώτης, ζωγράφος, Εβ 162.
- Δόξας**, ἀρχων Καλαβρύτων, ἀνθίσταται εἰς τοὺς Τούρκους, Εβ 28.
- Δόρις** Ἀνδρέας, ναύαρχος τοῦ Καρόλου Ε', καταλαμβάνει τὰς Πάτρας καὶ προκαλεῖ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς Τουρκίας, Εβ 177-178.
- Δορίσκος**, πεδῖον καὶ φρούριον ἐν Θράκῃ, Αβ 55, 57, 137.
- Δόρκις**, σπαρτιάτης στρατηγός, Αβ 136.
- Δόρκων**, ὁ πολεμικὸς ἵππος τοῦ Ἡρακλείου, Γα 196.
- Δοσίθεος**, πατριάρχης, Δβ 198-199.
- Δόσιος**, λόγιος, Στ 239.
- Δόσιος** Ἀρ., ἡ κατὰ τῆς Ἀμαλίας δολοφονικὴ ἀποπειρά αὐτοῦ, Στ 304.
- Δούγκας** Στέφανος, λόγιος, Εβ 166.
- Δούγκας** Κωνσταντῖνος, βλέπε Κωνσταντῖνος Γ'.
- Δούγκας** Μιχαήλ, βλέπε Μιχαήλ Ζ'.
- Δούγκας** Ἰωάννης, ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Γ', καῖσαρ, Δβ 12, 15, 20, 23, 30.
- Δούγκας** Ἀνδρόνικος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Γ', Δβ 12.
- Δούγκας**, Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Γ', Δβ 12, 25, 29· συμβασιλεὺς Ἀλεξίου Α', 32· φονεύεται παρὰ τὸ Δυργάχιον, 54.
- Δούγκας** Ἀνδρόνικος, υἱὸς τοῦ καῖσαρος Ἰωάννου, Δβ 15· προδίδει τὸν Ρωμανὸν Δ', 18, 20.
- Δούγκας** Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ καῖσαρος Ἰωάννου, Δβ 15, 20.
- Δούγκας** Ἰωάννης, στρατηγὸς Μανουὴλ Α', νικᾷ τοὺς Νορ-

- μαννούς, Δβ 131.
- Δούκας**, Ἰωάννης, Λογοθέτης τοῦ δρόμου ἐπὶ Ἰσαακίου Β', Δβ 191.
- Δούκα** Ἀλέξιος, ὁ Μούρτζουφλος, αὐτοκράτωρ, βλέπε Ἀλέξιος Ε'.
- Δούκα** Θεόδωρος, Δβ 234.
- Δούκας** Βατάτσης Ἰωάννης, αὐτοκράτωρ Νικαίας, βλέπε Ἰωάννης Α'.
- Δούκας** Κωνσταντῖνος, προχειρίζεται στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου, Στ' 16' τρέπεται εἰς φυγὴν, 17.
- Δούκας** Νεόφυτος, διδάσκαλος τῆς ἐν Αἰγίνῃ, ἀνωτέρας σχολῆς, Στ 206 (εἰκ.).
- Δούκας**, ὁ χρονογράφος, Εα 276, 303' 313.
- Δούκονορθ**, ἄγγλος ναύαρχος, παραβιάζει τῷ 1807 τὰ Δαρδανέλλια καὶ ἐμφανίζεται πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εβ 216.
- Δουλίχιον**, Αα 23.
- Δούλοι**, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς κυρίους καὶ ὑπηρεσίαι, Αα 80' παρὰ Θεσσαλοῖς, Αα 121.
- Δούρα**, πόλις ἑλληνίς ἐν Μεσσοποταμίᾳ, Βα 245.
- Δούρις**, χρονολόγος, Αα 44.
- Δούρις**, κεραμεύς· ἔργον αὐτοῦ, Αβ 411 (εἰκ.).
- Δουσάν** Στέφανος, βασιλεὺς τῶν Σέρβων, καταλαμβάνει πλείστας ἑλληνικὰς χώρας καὶ λαμβάνει τὸν τίτλον αὐτοκράτορος τῆς Ρωμανίας, Εα 196, 202-203' νόμισμα, 203 (εἰκ.).
- Δραγάσης** Κωνσταντῖνος, σέρβος ἡγεμὼν, πάππος πρὸς μητρὸς Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, Εα 284.
- Δραγασσανίου** μάχη, Στ 17.
- Δραγριανή**, ἡ νῦν Σεϊστάν· κατὰ κτήσεις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 103' σατραπεία ὑπὸ Στασάνορα, 146.
- Δραγόμουζ**, βούλγαρος φρούραρχος Στρουμπίτζης, παραδίδεται εἰς τὸν Βασίλειον Β', Αα 198.
- Δρακοντίδης**, εἷς τῶν ἐν Ἀθῆναις τριάκοντα, Αβ 299.
- Δρακοντόπουλοι** Μανουὴλ καὶ Κωνσταντῖνος, ἡγοῦνται τῆς κορητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1228 κατὰ τὸν Ἐνετὼν, Εα 97.
- Δράκος** Πούλιος, ἄρματολὸς τῆς Ἡπείρου, Εβ 134' καταλαμβάνει τὴν Ἀρταν, 179.
- Δρακούλης**, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ἡττάται ὑπὸ τῶν Τούρκων Εα 249' μετέχει τῆς κατὰ τὸν Τούρκων συμμαχίας, 282' συλλαμβάνει τὸν Οὐνούδην, 291' ἀποκεφαλίζεται, 291.
- Δράκων**, νομοθέτης ἀθηναῖος, Αα 88 καὶ ἐπ., 89 (εἰκ.), 233 καὶ ἐπ.
- Δράμαλης** Μαχμούτ πασῶς, καταβάλλει τὰ κινήματα Ἀγράφων, Ἀσπροποτάμου καὶ Μαγνησίας, Στ 66' στέλλεται πρὸς καταστολὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, 71' ἔπαι αὐτοῦ εἰς Δερβενάκια καὶ εἰς Μύλους, 73' ἀποκλεισμός αὐτοῦ εἰς Κόρινθον καὶ θάνατος, 74.
- Δραξάν**, βούλγαρος φρούραρχος Βοδενῶν, Δα 190.
- Δριμυτικὸς** Νικόλαος, ποιητῆς τοῦ εἰδυλλίου «Εὐμορφη Βοσκοπούλα», Εβ 160.
- Δρόκτων**, ὑποστράτηγος ἐπὶ Μαυρικίου, Γα 157.
- Δρομυχαίτης**, στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου ΣΤ', Βα θ', Ββ 17.
- Δρουέν** δὲ **Δουή**, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, Στ 280-283' (εἰκ.), 281.
- Δρουπίς**, Αα 34' μετονομασία εἰς Δωρίδα, 156.
- Δρύπετις**, θυγάτηρ Δαρείου Κοδομανοῦ, σύζυγος, Ἡφαιστίωνος, Βα 147.
- Δύμαι**, πόλις τῆς Ἀχαΐας, Βα 270' μάχη, 283.
- Δυμανᾶται** ἢ Δυμᾶνες, φυλὴ ἐν ἐκίστῃ τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου, Αα 167, 184.
- Δύμας**, ἀρχηγὸς τῶν Δωριέων, κατὰ τὴν καθόδον τῶν Ἡρακλειδῶν, Αα 153, 157.
- Δυννατοί**, οἱ πλούσιοι ἐν τῇ ἀνατ. κρᾷτι· νομοθετήματα κατὰ τῆς πλεονεξίας αὐτῶν, Γα 55, ἀποτελοῦν τὴν κυβερνήσιν τῆς Χερσῶνος, Γβ 11' νομοθέτημα Βασιλείου Β', Δα 187.
- Δυοβουνιώτης** Ἰωάννης, Στ 61, 62, 64.
- Δυρράχιον**, θέμα, Δα 29' παραδίδεται εἰς τοὺς Ἕλληνας, 189' πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, Δβ 50-56' δευτέρα ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν ἄλωσις, 163' κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, Εα 23.
- Δυτικῆς** Ἑλλάδος γερούσια, Στ 40-41' σφραγίς, 40 (εἰκ.).
- Δωδώνη**, τὸ μαντεῖον, Εἰς. ν', ρμζ (εἰκ.)· ἡ φηγός, ρμθ' (εἰκ.), Αα 16' παρ' Ὀμήρῳ, 104, 129, 145.
- Δῶκινς**, ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἑλλάδι, Στ 233.
- Δωριεῖς**, Αα 6' οἰκιστὰι Δωρίδος, 34' εἰσβολὴ εἰς Πελοπόννησον καὶ κατάληψις αὐτῆς, 34, 35, 127, 153 καὶ ἐπ. (δρα καὶ Ἡρακλειδῶν καθόδος)· μία τῶν γεφυραιωδῶν φυλῶν, 56' διώκονται ἐκ Θεσσαλίας, 121, 143, 151· Δόριοι τεθμοί, 156' δωριστὶ ζῆν, 157' δωρικὸς ὕμνος, 157' δωρίς ἐσθῆς, 157' γένεσις τοῦ ὀνόματος, 158' νεώτεροι γνῶμαι περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Πελοποννήσου, 158' ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑλληνες, παρ' Ὀμήρῳ, 161 καὶ ἐπ. ἀποικία ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, 290 καὶ ἐπ.
- Δωρόθεος**, ἐπίσκοπος Χρυσόπολεως, στέλλεται πρέσβυς πρὸς τοὺς Ἀραβας, Γβ 141.
- Δωρίς**, Αα 34, 127, 156.
- Δῶρος**, Αα 6, 10.
- Ἐβριωνῖται**, χριστιανικὴ αἵρεσις Ἰουδαΐζουσα, Ββ 123.
- Ἐβρενός**, στρατηγὸς τοῦ Μουράτ Α', Εα 208, 209' διέρχεται τὸν Ἰσθμὸν καὶ δροῖ τὴν Πελοπόννησον, 233-234.
- Ἐγεστα**, πόλις ἐν Σικελίᾳ, Αβ 124, 271' ναός, Βα 233 (εἰκ.).
- Ἐδεσσα**, ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, Βα 2, 31' καὶ ἐπ.
- Ἐδεσσα**, ἡ πόλις ἑλληνίς ἐν Μεσσοποταμίᾳ, Βα 243' ταπεινώσις τοῦ ἐμίρου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κορκοῦά, Δα 78' κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Βαλδουίνου διὰ προδοσίας, Δβ 80.
- Ἐδνα**, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 92.
- Ἐδονάρδος**, ὁ Ἐξομολογητής, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας· σφραγίς αὐτοῦ φέρουσα ἑλληνιστὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, Δβ 60.

Ἐδρσιῇ, ἄραφ γεωγράφος, περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 142.

Ἐξερίται, φυλὴ σλανική οἰκοῦσα τὰς πλευρὰς τοῦ Ταϊγέτου, Γβ 283· ἐπανάστασις αὐτῶν ἐπὶ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, Δα 78-80.

Ἐθνική "Αμυνα", σωματεῖον πατριωτικῶν δρᾶσαν τῷ 1876-1878, Στ 350.

Ἐθνικὴ Τράπεζα· ἴδρσις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, Στ 206· χαρτονομίσμα, 199 (εἰκ.)· παλαιὸν σχεδιάσμα, 253 (εἰκ.).

Εἰκασία, ἡ ἄλλως Κασσιανή, Γβ 242-243.

Εἰκονομαχία, χαρακτὴρ καὶ σημασία αὐτῆς, Γα ια'· ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Δύσεως, ιγ'.

Εἰκονομάχοι βασιλεῖς, βλέπε ὀνόματα βασιλέων καὶ Ἐκκλησία.

Εἰλωτες, Αα 187· παραγωγή τοῦ ὀνόματος, 188· θέσις καὶ ἔργα αὐτῶν, 189.

Εἰοῦπ, εἷς τῶν βοηθῶν τοῦ προφήτου καὶ ὁ παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν τάφος αὐτοῦ, Γα 239.

Εἶρα, ὄρος, Αα 150· ὁ περὶ αὐτὴν διεξαχθεὶς δευτέρως μεσηνιακὸς πόλεμος, 199.

Εἰρήνη, ἡ ἀθηναία, σύζυγος Λέοντος Δ', Γβ 93· πιστὴ εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τῆς λατρείας τύπους, 94, 105· ὁ Λέων διακόπτει τὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις, 109· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς, 109· νόμισμα, 110 (εἰκ.)· εὐνοεῖ τοὺς φίλους τῶν εἰκόνων, 110 καὶ ἐπ. σύγκλησις τῆς Ζ' οἰκουμένης συνόδου, 117-128· διαλύει τὰς πρὸς τὸν Κάρολον σχέσεις, 130-132· ματαιώνει ἀπόπειραν ἀνατροπῆς αὐτῆς, 132-133· ἀποκηρύσσεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, 134· ἀνακαλεῖται εἰς τὴν ἀρχήν, 135· ἐπὶ νομίσματος, 137 (εἰκ.)· τυφλώνει τὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου Στ', 139-140· τὸ κράτος περιέρχεται εἰς παράλυσιν, 141-143· περιποιήσεις πρὸς τοὺς μοναχοὺς καὶ τὸν ὄχλον, 146-148· προτάσεις γάμου μετὰ τοῦ Καρόλου, 148· καθαιρεῖται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, 148-149· κρίσεις, 149-151.

Εἰρήνη, θυγάτηρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Χαζάρων καὶ σύζυγος

Κωνσταντίνου Ε'. Γβ 94.

Εἰρήνη, σύζυγος Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, Δβ 32· προσπαθεῖ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν γαμβρόν τῆς Βουέννιον ἀντὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Ἰωάννου, 109.

Εἰρήνη, ἡ πρότερον Βέρθα, σύζυγος Μανουὴλ Κομνηνοῦ, γυναικαδέλφη Κορράδου Γ', Δβ 122· καυχᾶται διὰ τὴν ἀνδρείαν τοῦ συζύγου αὐτῆς, 129.

Εἰρήνη, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Φιλίππου τῆς Γερμανίας, θυγάτηρ Ἰσακίου Β', Δβ 216.

Εἰρήνη, σύζυγος Ἀσάν καὶ θυγάτηρ Θεοδώρου Α' Ἀγγέλου, Εα 54.

Ἐκάβη, Αα 22 καὶ ἐπ., 92.

Ἐκαταῖος, ἱστοριογράφος, Αα 118, 292· ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰώνων, Αβ 12.

Ἐκάτη, ἔφορος τῶν τοκετῶν, Αα 65.

Ἐκατόγχειρες, υἱοὶ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς, Αα 1, 2, 65.

Ἐκατόπολις, πόλις ἑλληνίδς τῆς Μηδίας, Βα 249.

Ἐκατόμυλος, πόλις ἑλληνίδς τῆς Ὑρκανίας, Βα 249.

Ἐκβάτανα, πόλις τῆς Μηδίας, Βα 103, 104· μετονομάζονται Ἐπιράνεια, 249.

Ἐκδίκησις, προσωπική, ἀντίληψις κατὰ τοὺς ὁμηρικὺς χρόνους, Αα 87· αὐτοδικία, 88.

Ἐκηβόλος, Τύριος, διοικητὴς Πενταπόλεως, Γα 65.

Ἐκθεσις, Ἡρακλείου, προσπάθεια συνδιαλλαγῆς πρὸς τοὺς αἰρετικούς, Γα 32, 220.

Ἐκκλησία· πρώτη διάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν, Γα 26 καὶ ἐπ. σχέσεις πρὸς βασιλείαν, 33 καὶ ἐπ. νέα αἷτια διαστάσεως, 143-151· κανονισμὸς τῆς ἰσότητος πάπα καὶ πατριάρχου ὑπὸ τῆς «πενθέκτης» συνόδου, 61· μοναχικὸς βίος κατὰ τοὺς πρώτους μ. Χ. αἰῶνας, Γβ 17-19· ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς λατρείας πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως, 19-24· τὰ προηγθέντα τῆς μεταρρυθμίσεως, 24-27· οἱ ἀντιμεταρρυθμισταί, 27-29· ἡ μεταρρυθμίσις, 29-38, 40-50, 72-81, 88· ἡ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἐκκλησία, 38· κατάρχησις τῶν μονῶν ὑπὸ Κωνσταντίνου

Ε', 88-92· ἐπικράτησις τῶν ἀντιμεταρρυθμιστικῶν ἐπὶ Εἰρήνης, 110-117· Ζ' Σύνοδος καὶ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων· 117-126· σχέσεις πρὸς τὴν πολιτείαν, 159-166· παντοδυναμία τῶν μοναχῶν ἐπὶ Μιχαὴλ Α', 181-183· σχέσεις πρὸς τοὺς Φράγκους, 184· νέα τῶν εἰκόνων καθαιρέσεις ἐπὶ Λέοντος Ε', 206-216· εἰκονοκλάσται, 213 (εἰκ.)· ἐπίδρασις τῆς μεταρρυθμίσεως ἐπὶ τῶν πνευμάτων, 216-220· τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ἐπὶ Μιχαὴλ Β', 227, 237-240· ἐπὶ Θεοφίλου 260-266· ἡ ἐπὶ τῆς Θεοδώρας μεταβολή, 268-273· Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, 273-274· διωγμὸς τῶν ὁπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως, 275-276· ἡ μεταξὺ Φωτίου καὶ πάπα Νικολάου διάστασις, 294-302· ἐκκλησία καὶ βασιλεὺς, Δα 9-11· διατάξεις Νικηταροῦ Β' περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, 108-111· αἱ σχέσεις, τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Δυτικὴν μεχρὶ τῆς πτώσεως τοῦ Φωτίου, 250-270· αἱ μετέπειτα σχέσεις, 270-283· ἡ ρῆξις μεταξὺ τῶν ἐκκλησιῶν, 283-291· πλεονεξία πολλῶν ἀρχιερέων, 304· αἱ σχέσεις τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, Δβ 5· νέα διατύπωσις τῶν ἀξιώσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Ἀλεξίου Α', 106-108· ἐπὶ Μανουὴλ Α' ἡ συνεννόησις ἀποδεικνύεται ἀδύνατος, 134-136· ἡ τετάρτη σταυροφορία καὶ ἡ ἐνωσις, 221-231· κατὰληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ ἐκλογή λατίνου πατριάρχου, 244-245· ὁ κληρὸς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ Φράγκων, Εα 71· ἡ ἐν Λυδῶν σύνοδος ἀποφασίζει τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν πάπα, 102-104· ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου, 104-105, 108-111· ἡ περὶ «πιστοῦ» φωτὸς συζήτησις, 192· ἡ ἐν Φλωρεντίας σύνοδος καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ περὶ ἐνώσεως ὅρου, 254-275· ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, 260-264· ἡ προκληθεῖσα κατὰ τῆς ἐνώσεως ἀντίδρασις, 275-279, 313-314· ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, Εβ 44-82· διοίκησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ σχέσεις πρὸς τὴν Μεγάλαν Ἐκκλησίαν ἐπὶ Ὀθωνος, Στ 222 καὶ ἐπ.· κηρύσσεται ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, 250· ἀναγνώρισις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκ-

- κλησίας ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου, 285.
- Ἐκκλησίαι** δῆμον· πόθεν προέκυψαν, Αα 83· ὅρα καὶ Ἀγορά ἐν Σπάρτῃ, 182.
- Ἐκτελεστικόν**, κατὰ τὰ πολιτεύματα Ἐπιδαύρου καὶ Ἀστρους, Στ 41· διενέξεις πρὸς τὸ Βουλευτικόν, 43· ἐκλογή τῶν μελῶν αὐτοῦ, 58· ἐκλογή νέου Ἐκτελεστικοῦ, 101.
- Ἐκτωρ**, ὁ Πριάμου, Αα 22 καὶ ἐπ., 29 (εἰκ.), 30 (εἰκ.), 31 (εἰκ.). 45, 128.
- Ἐκτωρ**, ὁ Παρμενίωνος, Βα 105.
- Ἐλαιούσα**, ἑλληνὶς πόλις ἐν Κιλικίᾳ, Βα 243.
- Ἐλαφόνησος**, ἀξίωσις τῆς Ἀγχιᾶς περὶ παραχωρήσεως αὐτῆς, Στ 277.
- Ἐλέα**, ἀποικία τῶν Φωκαέων ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 294.
- Ἐλένη**, ἡ σύζυγος Μενελάου, Αα 23 καὶ ἐπ.· παραπειθόμενη ὑπὸ Ἀφροδίτης, 25 (εἰκ.), 30, 32, 44 (εἰκ.), 45, 46, 81, 92· ἀναλαμβάνει τὸ πρότερον ἀξίωμα, 93.
- Ἐλένη**, μήτηρ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, Ββ 99· ἡ ἀγανάκτησις αὐτῆς διὰ τὸν φρόνιμον τοῦ Κρίσπου, 122· ἀπέρχεται εἰς Παλαιστίνην, 122-123· ἐπὶ νομίσματος, 123 (εἰκ.)· θάνατος αὐτῆς, 123· ἡ εὐρεσις τοῦ Σταυροῦ, 124 (εἰκ.)· σαρκοφάγος, 143 (εἰκ.).
- Ἐλένη**, θυγάτηρ Ρωμανοῦ Α' καὶ σύζυγος Κωνσταντίνου Ζ', Δα 80, 81, 93.
- Ἐλένη**, ἀνεψιά Ρωμανοῦ Γ', νυμφεύεται τὸν Παγκράτιον ἡγεμόνα Ἀβασγίας, Δα 215, 221.
- Ἐλένη**, θυγάτηρ Ροβέρτου Γυσκάδου καὶ μηστὴρ Κωνσταντίνου Δούκα, Αβ 38.
- Ἐλεούσα**, Αα 147· ὅρα καὶ Σπέτσαι.
- Ἐλέπολις**, ἐπινοεῖται ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου, Βα 192.
- Ἐλευθέρια**, ἀγὼν πενταετηρικός ἐν Πλαταιαῖς, ἀναμνηστικός τῆς μάχης, Αβ 118.
- Ἐλευθερολακόνων κοινόν**, Ββ 29, 31.
- Ἐλευθερόπολις**, ἑλληνίζουσα

πόλις τῆς Ἰουδαίας, Ββ 77.

Ἐλευσίνα μυστήρια, Αα 36 καὶ ἐπ., 38 (εἰκ.)· μῆσις Δημητρίου Πολιορκητοῦ, Βα 209.

Ἐλευσίς, βλ. καὶ Ἐλευσίνα, Αα 36. Αβ 107· σύνοδος θεῶν, Αα 37 (εἰκ.)· ἀνάκτησις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 307.

Ἐλέφαντες πολεμιστῆριοι, οἱ πρῶτοι ἐν Εὐρώπῃ· Βα 159· οἱ πρῶτοι ἐν Ἀττικῇ, 168· ἐπὶ δακτυλιολίθου, 174 (εἰκ.).

Ἐλεφάντωρ, στρατηγὸς τῶν Ἀβάντων, Αα 23.

Ἐλική, πόλις τῆς Ἀχαΐας, καταποντίζεται ἐκ σεισμοῦ τῷ 372 π. Χ., Αβ 361.

Ἐλικρανόν, πόλις τῆς Ἠπείρου, Αα 145.

Ἐλικών, ὄρος ὑπὸ Θερμάκων καθιερωθὲν ταῖς Μούσαις, Εἰσ. ρλδ', Αα 136, 137, 143.

Ἐλισσαῖοι, χριστιανικὴ αἵρεσις Ἰουδαϊζουσα, Ββ 123.

Ἐλισσαῖος, σοφὸς Ἕλληνα διδάσκαλος τῆς θυγατρὸς Καρόλου τοῦ Μεγάλου, Γβ 111.

Ἐλλάνικος, ἱστοριογράφος λέσβιος, Αα 118, 192.

Ἐλλανοκράτης, θεσσαλός, φονεὺς τοῦ Ἀρχελάου, Βα 5.

Ἐλλάς, πόλις παρ' Ὀμήρῳ, Αα 103.

Ἐλλάς, ἡ περὶ τὴν Δωδώνην χώρα, Εἰσ. ν' κατ' Ἀριστοτέλην, Αα 144, 157.

Ἐλλάς, θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 29.

Ἐλλάς Μεγάλη, ὅρα Μεγάλη Ἑλλάς.

Ἐλλάς, πλοῖον κατασκευασθὲν ἐν Ἀμερικῇ ἐκ τῶν χρημάτων δανείου τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 175, 180, 182· πυροπολεῖται ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, 214.

Ἐλλάς—Ἑλληνες· ἡ ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐπίδρασις τοῦ περιβάλλοντος, Εἰσ. λδ'-λζ'· φυσικός καὶ γεωγραφικός τῆς Ἑλλάδος σχηματισμός, λζ'-λθ'· ἡ προϊστορικὴ Ἑλλάς, λθ'· ὀνόματα ἐπὶ σφηνοειδῶν ἐπιγραφῶν, οβ'· ὀνόματα Ἑλλήνων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, οβ'· τὰ παρὰ Λατίνοις ὀνόματα, ογ'· τὰ ἐπὶ αἰγυπτιακῶν ἐπιγραφῶν, οε'· πρῶ-

τῇ τῶν Ἑλλήνων πατρίς, ρμ'.

Καταγωγή τῶν Ἑλλήνων, Αα 1, 6 καὶ ἐπ., 157 καὶ ἐπ' ἑλληνικαὶ φυλαί, 6, 7 (χάρτης), 11, 25· μεταναστεύσεις μετὰ τρωϊκὸν πόλεμον, 32 καὶ ἐπ' ἀρχὴ ἱστορίας, 53· γλῶσσα καὶ συγκρίσις αὐτῆς πρὸς ἀσιατικὰς καὶ εὐρωπαϊκάς γλώσσας, 54 καὶ ἐπ' καταγωγή κατὰ τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην καὶ ὁδοὶ δι' ὧν ἤλθον οἱ Ἕλληνες εἰς Ἑλλάδα, 55· συγγένεια πρὸς ἰταλικὰς φυλάς, 56· κεφαλαιώδεις ἑλληνικαὶ φυλαί, 56· φυλαὶ ἀναφερόμεναι ὑπὸ Ὀμήρου, 57· κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις, 62· πρῶτα ἐπη, 62· θρησκεία, 65· πολιτεύματα, 75 καὶ ἐπ' ναυτιλία, 107· ἀστρονομικαὶ γνώσεις, 107 καὶ ἐπ' γεωμετρία, 108· ἐμπορία, 109· ὅρια χώρας ἐκπαλαι κατοικουμένης ὑπὸ Ἑλλήνων, 119· προλήψεις, 128· φυλαὶ Ἠπείρου, 144 καὶ ἐπ.· Ἕλληνες οἱ Δωριεῖς παρ' Ὀμήρῳ, 161· τὸ Αἰγαῖον ἑλληνικὴ θάλασσα, 287· ἀποικία, 287-310· ἠθικὴ ἐνότης, 310-314. Αβ 24· πολιτικὰ ἐρείσματα, Αα 314· ψήφισμα περὶ ἐνώσεως, Αβ 199· ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, 301· ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῆς ἐλλείψεως πολιτικῆς ἐνότητος, 316· ἡ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν στρατεία τοῦ Ἀγησιλάου, 322-329· ὁ βοιωτικὸς καὶ κορινθιακὸς πόλεμος, 327-340· ἡ ἀνταλκίδειος συνθήκη, 341-342· ἡ σημασία αὐτῆς, 343-344· ἡγεμονία Θηβῶν, 360-384· ἐξάντησις τῆς χώρας, 385-389· ἱερὸς πόλεμος, 389-408· σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἄλλας φυλάς, 413-462.

Ὁ ἑλληνισμός καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου, Βα ε'. ἑλληνισμοῦ μεταβολὴ ἐν Ἀσίᾳ, Βα ι' ἑλληνισμοῦ μακεδονικός, Βα ι. Γα στ'-ζ'. ἑλληνικότης τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλεξάνδρου, Βα 75, 102· ἐξάπλωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ, 115 καὶ ἐπ. ἀναγνώρισις τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τῶν διαδόχων, 180-188· ὁ ἑλληνισμός ἐπὶ τῶν διαδόχων, 225· ἐν Ἠπείρῳ, 227· ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, 233· ἐξελληνισμός τῶν ἀσιατικῶν κρατῶν, 236· κτίσματα ἑλληνικὰ ἐπὶ διαδόχων, 239-252· ἀντίθεσις πρὸς τὸν ὅρον «ἐθνικός», 252· ἀδιάλειπτοι ἐμφύλιοι πόλεμοι, 280-289· πρῶται ἐπεμβάσεις τῶν Ρωμαίων, 286· ἀνακλήσεις τῆς ἐλευθερίας καὶ οὐσιαστικὴ ὑποταγή, 291-296.

κατάστασις κατὰ τὴν β' ἑκατονταετηρίδα π. Χ., 300-301' πάλιν πρὸς τὸν ἰουδαϊσμὸν ἐν Ἀνατολῇ, 307' τελεία ὑποταγή ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, 314' διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, 315' ὁ ἑλληνισμὸς ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, Ββ 5-64' ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Συρίᾳ καὶ Ἰουδαίᾳ, 76' ἐν τῇ λοιπῇ Ἀνατολῇ, 79' ὁ χριστιανισμὸς ἑλληνισμός, 85 καὶ ἐπ. ἀκμὴ τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, 153' ἐπιζράτης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, 210-211' κατάρχαις τοῦ ἑλληνισμοῦ, 243.

Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἀντιλήψεις ἱστορικῶν περὶ τῆς διαρκείας τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, Γα ε'. μεσαιωνικὸς ἑλληνισμός, Γα στ'-ζ'. ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος ἔναρτος τοῦ ἀρχαίου, Γα ιζ'. βαθμιαία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπιζράτης, ιθ'. ἐπιδράσεις τῆς λατινικῆς, Γα ιθ'-κ'. ὀνόματα τοῦ ἔθνους καὶ σημασία τοῦ ὀνόματος Ἑλλήνων, Γα κα', Γα 14' βαθμιαίως τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἐξελληνισμός, Γα 1-20' ἑλληνικὴ ἐπὶ τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας ἐπιδράσεις, 73 καὶ ἐπ. ἑλληνισμὸς ἐν Σικελίᾳ καὶ κάτω Ἰταλίᾳ κατὰ τὴν στ' ἑκατονταετηρίδα μ. Χ., 97' ἡ δοξασία περὶ ἐξοντώσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, βλ. Φαλλμεράνδου ὑποχώρησις τοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὰ βόρεια ἐπὶ Ἡρακλείου, 177-179' ἐξελληνισμὸς τῆς διοικήσεως, 255.

Ἐκτασις τοῦ κράτους κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡ' ἑκατονταετηρίδος, Γβ 5' ἡ κυρίως Ἑλλάς κατὰ τὴν η' καὶ θ' ἑκατονταετηρίδα, 10-11' ἐξελληνισμὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, 12-14' ἐπανάστασις τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατὰ τοῦ Λέοντος, Γβ 39' κατάλυσις τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, 49-50' ἡθικαὶ καὶ ὕλιναι τοῦ κράτους δυνάμεις, Δα 291-293' βαθμιαία ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, Δα 293-295' ἀναλογία τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σλαβικοῦ πληθυσμοῦ, 295' ὁ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνισμός, 300' ἐθνικὴ καὶ ἡθικὴ ἀλλοίωσις, 302' ἐλάττωσις τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, Δβ 118-120' ἐπιτολὴ τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, 246-248, Εα 5-8' γλώσσα τοῦ

νέου ἑλληνισμοῦ, Εα 8-12' ἡθικὴ κρίσις κατὰ τὸν ιγ' καὶ ιδ' αἰῶνα, 137-141' κατάλυσις τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, 310-363' ἡ ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης ἐπιδράσεις τῆς καταλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας, Εβ 6' ἀθροοὶ ἐξισλαμισμοὶ Ἑλλήνων (βλέπε καὶ Γενίτσαροι), Εβ 12-18' ἀποδημιαὶ λογίων καὶ προυχόντων, 18-40' ἐθνολογικὴ κατάσταση ἐπὶ τουρκοκρατίας, 41' γλώσσα 42' ἐξελληνισμὸς Τούρκων καὶ Φράγκων, 43' Βλάχων, Ἀλβανῶν καὶ Σλαβῶν, 44' εἰσόδος Ἑλλήνων εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν 83' ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα εἰς τὴν τουρκικὴν διπλωματικὴν ἀλληλογραφίαν, 84-86' ἀνάληψις ἀξιοματῶν ὑπὸ Ἑλλήνων, 92' μεγάλοι διερχόμενοι καὶ ἡγεμόνες Ἕλληνας, 93-111' ὁργάνωσις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, 114-133' στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ δυνάμεις τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ, 134-154' διανοητικὸς βίος, 155-171' ἐνοπλιοὶ ἐξεγέρσεις κατὰ τῶν Τούρκων, 172-190' τὰ βλήματα τῶν Ἑλλήνων στρέφονται πρὸς τὴν Ρωσίαν, 190-194' ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770 καὶ κρίσεις περὶ αὐτῆς, 194-203' προμηνύματα τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, 205-229' ἡ σημασία τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ 1821, Στ 5' ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, 6-13' τὸ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κίνημα, 14-18' αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγαί, 21-22' ἀπειλητικαὶ τῆς Ρωσίας διακινήσεις πρὸς τὴν Πύλιν, 22-26' ἡ στάσις τῶν Δυναμῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, 26-29' τὸ κίνημα ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, 30' αἱ δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν, 33-34' τοπικὰ πολιτεύματα, 35-41' τὰ ἐν Ἐπιδάφυγ καὶ Ἀστρεὶ ψηφισθέντα πολιτεύματα, 41-42' οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες τῶν πρώτων δύο ἐτῶν τῆς ἐπαναστάσεως, 77-98' οἱ ἐμφύλιοι τῶν ἐτῶν 1823-24 πόλεμοι, 99-106' ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία τοῦ Ἰβραήμ, 118' αἱ πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐνέργειαι, 132' ἡ πολιτικὴ τῶν Δυναμῶν, 132-146' ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως, 146-154' ζητεῖται ἡ ἀγγλικὴ ὑπεράσπισις, 156' ἡ ἐπικυριαρχία γίνεται δεκτὴ, 159' ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογίου, 166-177' περιπέτεται τῆς ἐπαναστάσεως, 171-184' ἐπέμ-

βασίς τῶν Δυναμῶν καὶ ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία, 184-193' κήρυξις τοῦ πολέμου ὑπὸ τῆς Ρωσίας κατὰ τῆς Τουρκίας, 193 καὶ ἐπ. αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῶν ὁρίων, 194' Ἰωάννης Καποδίστριας κυβερνήτης, 194-215' Ὄθων βασιλεὺς, 217-312' ἡ ἀγγλογαλλικὴ κατοχή, 287-292' Γεώργιος Α' βασιλεὺς, 313' ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις, 319-343' ἡ σφαγὴ τοῦ Δήλεσι, 343-347' ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ ἡ Ἑλλάς, 349-352' ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, 353' ἡ ἔνωσις τῆς Θεσσαλίας, 357.

Ἑλλη, Αα 14, 48 (εἰκ.).

Ἑλλην, ἀρχηγέτης Ἑλλήνων, Αα 4' γενεαλογία αὐτοῦ, 6, 11.

Ἑλληνικά Χρονικά, ἐφημερίς ἐκδιδομένη ἐν Μεσολογίῳ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, Στ 84, 129.

Ἑλληνικὸν πῦρ, Γα ιστ' χορησμοποίησις αὐτοῦ, Γα 241-242.

Ἑλληνόπολις, πόλις τοῦ Περγαμηνῶ βασιλείου, Βα 241.

Ἑλλήσποντος, Αα 15, 48, 287' ζευξίς ὑπὸ Ξέρξου, Αβ 52-55.

Ἑλλιοτ σὲρ Ἑρρίκος, ἑκτακτος ἐπίτροπος τῆς Ἀγγλίας εἰς Ἑλλάδα ὑποδοχὴ αὐτοῦ, Στ 313.

Ἑλλοί, οἱ ἱερεῖς τοῦ Δωδωναίου Διὸς καὶ φυλὴ οἰκοῦσα παρὰ τὴν Δωδώνην, Εἰσ. ρμ', Αα 161.

Ἑλλοπία, χώρα τῆς Ἠπείρου, πιθανῶς κοιτὶς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, Εἰσ. ν', Αα 161.

Ἑλλώτια, φορταὶ τῆς Ἑλλωτίδος, Εἰσ. ρηδ'.

Ἑλλωτίς, κρητικὴ θεότης, Εἰσ. ρηδ'.

Ἑλος, πόλις ἐν τῇ Λακωνικῇ, Αα 165, 188, 198.

Ἑλπίδιος, στρατηγὸς Σικελίας, στασιάζει κατὰ τῆς Εἰρήνης, Γβ 112.

Ἑλπινίκη, ἀδελφὴ Κίμωνος, Αβ 144, 205.

Ἑλπίς, Αα 5' ἐγγράφατος λίθος, Βα 316 (εἰκ.).

Ἑλπίς, ἐφημερίς τοῦ Κ. Λεβίδου, ἀντιπολιτευθεῖσα τὴν Βαυαροκρατίαν, Στ 237.

Ἑλνμοι, φυλὴ σικελικὴ, Αβ

124.

Ἐλφινιστων, ἄγγλος, ναύαρχος τοῦ ρωσικοῦ στόλου, Εβ 197· μετέχει τῆς ναυμαχίας τοῦ Τσεσιμέ, 198· ἐμβάλλει εἰς τὸν Ἑλλησποντον, 199.

Ἐμπορία, παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν Αα 109 καὶ ἐπ. ἔκτασις αὐτῆς· μέχρι τῆς Κίνας, 309· κανονιστικὰ διατάγματα τῆς διὰ ξένων πλοίων ἐμπορίας ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Δα 207-208, Δβ 254-255.

Ἐμπορία, ἀποικία ἑλληνικὴ ἐν Ἰβηρίᾳ, Αα 306.

Ἐνετία· τῇ αἰτίσει τοῦ Ἰωάννου Α' ἀπαγορεύει διὰ θανάτου τὴν μεταφορὰν τῶν πρὸς πόλεμον ἐπιτηδεύων εἰς τοὺς Ἀραβας, Δα 16· σχέσεις υποτελείας πρὸς τὸ κράτος κατὰ τὸν Ἰ' αἰῶνα, 186, 207· παραχωρήσεις Ἀλεξίου Α' πρὸς τὴν Ἐνετίαν, Δβ 47-48· πόλεμος πρὸς τὸν Ἰωάννην Β', 114· βοήθεια τοῦ Μανουὴλ Α' πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Κερκύρας, 128· πόλεμος πρὸς τὸν Μανουὴλ, 139-140· συνθήκη πρὸς τοὺς σταυροφόρους, 219· νόμισμα, 220 (εἰκ.)· ἐξασφάλισις προνομίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, 220· συνθήκη διανομῆς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 230-232· ἡ Ἐνετία λαμβάνει τὴν Κρήτην, Πελοπόννησον, νήσου, Ἡπειρον καὶ τὸ ἡμισυ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 14· κατάληψις Δυρραχίου, Κερκύρας, Μεθώνης, Κορώνης, 23-24· ἐγκατάστασις ὑποτελῶν εἰς τὰς Κυκλάδας, 24· κατάληψις Κρήτης, 40· παραχωρήσεις τοῦ Ἀνδρονίκου Β', 113· πολιτεία αὐτῆς ἐν Ἀνατολῇ, 129· καταλαμβάνει Μονεμβασίαν, Δυρράχιον, καὶ Ναύπακτον, 246, 247· ἀσθενὲς βοήθεια πρὸς τὴν πολιορκουμένην Κωνσταντινούπολιν, 311-312· συμπεριφορὰ ἐναντι τῶν ὑποτεταγμένων Ἑλλήνων, Εβ 50· σχέσεις πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, Εβ 51-53· ἡ ἐν Ἐνετίᾳ ἑλληνικὴ κοινότης, 164· εὐεργεσίαι αὐτῆς πρὸς τὸ ὅλον ἔθνος, 165-166· ἡ Ἐνετία καλεῖ τῷ 1463 εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου, 175· καλεῖ πάλιν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ὅπλα τῷ 1499, 177· ἀπώλεια τῆς Κρήτης, 183-184· κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου, 185.

Ἐνετοί, λαὸς ἀσιατικὸς παρ'

Ὀμήρῳ, Αα 102, 103.

Ἐννεγανικὸς Φλωρέντιος, βλέπε Φλωρέντιος.

Ἐντέντζας Βερεγγάριος, ἀρχηγὸς μισθοφόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Εα 147, 148, 149.

Ἐνώσεις, πλοῖον τροφοδοτοῦν τοὺς κρητὰς ἐπαναστάτας· καταδιώκεται ὑπὸ τοῦ Χόβαρτ, Στ 341-342.

Ἐνωτικὸν Ζήνωνος, κείμενον αὐτοῦ, Γα 24.

Ἐξακιονίτης Νικηφόρος, πατριάρχης, στρατηγός, Δα 101.

Ἐξηκεστίδης, πατὴρ τοῦ Σόλωνος, Αα 236.

Ἐξισλαμισμοί, βλέπε καὶ Γενίτσαροι· τὸ παιδομάζωμα, Εβ 12-14· προτίμησις πρὸς τοὺς ἐξωμότας κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἀξιομάτων, 15-16· ἐξισλαμισμοὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ πείσεων, 16-18· κατάργησις τοῦ παιδομαζώματος, 91.

Ἐξκούβιτα, τμήμα τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Δα 41· σφραγίδες εὐρεθεῖσαι, Δβ 253.

Ἐπαμεινώνδας, στρατηγὸςθηβαῖος· τὸ ἔργον αὐτοῦ, Αβ 356· καταγωγὴ καὶ χαρακτὴρ, 357-358· πρᾶξις τῶν Θηβαίων κατὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ συνέλευσιν, 362· ἀγέρωχος αὐτοῦ στάσις, 363-364· νίκη αὐτοῦ ἐν Λεύκτροις, 365-368· πρώτη εἰς Πελοπόννησον εἰσβολή, 370· δετέρα καὶ τρίτη αὐτοῦ εἰσβολὴ εἰς Πελοπόννησον, 374· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ἐν Θήβαις, 375· ἀνακηρύσσεται στρατηγὸς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του, 376· πεῖθει τοὺς Θηβαίους εἰς κατασκευὴν στόλου, 377· τελευταία στρατεία εἰς Πελοπόννησον, 378· μάχη ἐν Μαντινείᾳ, 378-383· τελευταῖαι κρίσεις περὶ τοῦ ἀνδρός, 383-384· νόμισμα Θηβαίων φέρον τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπαμεινώνδου, 384 (εἰκ.).

Ἐπειοί, λαὸς τῆς Ἡλίδος, Αα 90, 151, 165.

Ἐπειός, ὁ Πανοπέως, Αα 32.

Ἐπιβολή, φόρος ἐν τῷ ἀνάτ. κράτει, Γα 52, 54.

Ἐπίγονοι, Αα 21.

Ἐπίδαμος, κορινθιακὴ ἀποικία ἐν Ἰλλυρίᾳ, Αα 132, 298, Αβ 207· νόμισμα 207 (εἰκ.).

Ἐπίδαυρος, Αα 136, 167, 168, 210, Αβ 72, 85, 107, 159, Βα 283, 305.

Ἐπιδάουρον συνέλευσις, Στ 41· διακήρυξις, 58.

Ἐπικνημίδιοι Λοκροί, Αα 127.

Ἐπίκτητος, Ἱεραπολίτης, φιλόσοφος, Ββ 46.

Ἐπιμενίδης, ὁ κρητὴς, καθαίρει τὰς Ἀθήνας, Αα 246.

Ἐπιμηθέυς, ἀδελφὸς τοῦ Προμηθέως, Αα 4-6.

Ἐπίστροφος, ἡγεμὼν τῶν φοινικῶν πόλεων, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 24.

Ἐπιφάνεια, μήτηρ τοῦ Ἡρακλείου, Γα 173.

Ἐπιφάνεια, πόλις ἑλληνὶς ἐν Κιλικίᾳ, Βα 243.

Ἐπιφάνεια, πόλις ἑλληνὶς ἐν Συρίᾳ, Βα 245.

Ἐπιφάνεια, πόλις ἑλληνὶς ἐν Ἀρμενίᾳ, Βα 247.

Ἐπιφάνεια, πόλις ἑλληνὶς ἐν Βιθυνίᾳ, Βα 237.

Ἐπιφάνεια, ἡ πρὸς Εὐφράτη, πόλις ἑλληνὶς ἐν Ἀνω Συρίᾳ, Ββ 245.

Ἐπιφάνεια, ἡ πρότερον Ἐκβάτανα, Βα 249.

Ἐπιφάνιος, διδάσκαλος ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 159.

Ἐπιφάνιος, πατριάρχης, Γα 93.

Ἐπιφάνιος, ὁ θεῖος, Γβ 47.

Ἐπιφάνιος, Ἡγούμενος, ἰδρύει τῷ 1647 δύο ἑλληνικὰς σχολὰς, Εβ 165.

Ἔπος, ὄρα Ποίησις, Ὀμηρος, Ὀδύσεια, Ἰλιάς, Δαναΐς.

Ἐπτάνησος, βλ. καὶ τὰ ὀνόματα τῶν νήσων· κατάληψις ὑπὸ τῶν Γάλλων, Εβ 210· ἡ πρώτη αὐτόνομος ἑλληνικὴ πολιτεία, 214· θυρεὸς, 214 (εἰκ.)· παραχώρησις τῶν νήσων εἰς τὴν Γαλλίαν, 219· οἱ Ἀγγλοὶ καταλαμβάνουσι τὰς νήσους, 223· ὁ Ὄθων ἀποκρούει τὴν ὑπὸ ὀρους ἑνώσιν τῆς Ἐπτανήσου, 299-300· ἡ ἀπόφασις περὶ ἐνώσεως, 313· ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐνώσεως, 315, 316 (εἰκ.).

Ἐρασινίδης, εἰς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου καταδικασθέντων νικητῶν ἐν Ἀργινούσαις, Αβ 292-295.

- Ἐρατοσθένης**, ὁ ἀλεξανδρινὸς χρονολόγος, Αα 44.
- Ερβαῖος**, ἀρχιεπίσκοπος Καπύης, συνεννοεῖται μετὰ τοῦ Ἀλεξίου Α' κατὰ τῶν Νορμαννῶν, Δβ 45.
- Ἔργα** τέχνης, ὅρα Τέχνη, Γλυπτική κλπ.
- Ἐργάδεις**, μία τῶν ἀρχαιοτάτων ἀθηναϊκῶν φυλῶν, Αα 229.
- Ερεβος**, θεότης, Αα 1, 69, 102.
- Ερεμβοί**, λαὸς οἰκῶν παρὰ τὴν Μεσόγειον, κατὰ τὸν Ὅμηρον, Αα 101, 102.
- Ερέτρια**, πόλις τῆς Εὐβοίας, Αα 269, Αβ 85, 189· νόμισμα, Αα 287 (εἰκ.)· βοήθεια πρὸς τοὺς Ἰωνας, Αβ 15· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Περσῶν, 27-28.
- Ερεχθεύς**, Αα 6, 10.
- Ερζεγοβίνη**· ἐπανάστασις τοῦ 1875, Στ 348.
- Εριγύσιος**, μυτιληναῖος, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 67, 144.
- Ερινεός**, πόλις τῆς Λαυρίδος, Αα 127.
- Ερινύες**, ἐκπρόσωποι τῆς ἠθικῆς βασάνου, Αα 69 καὶ ἐπ., 70 (εἰκ.), 95.
- Ερις**, θεότης, Αα 41, Αβ 261 (εἰκ.).
- Εριφύλη**, Αα 92.
- Εριφύλη**, ποίημα τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη, Εβ 160.
- Εριχθόνιος**, ὁ Λαρδάνου, Αα 22.
- Ερμαγόρας**, σοφιστὴς ρόδιος, Ββ 25.
- Ερμαναρίχ**, βάρβαρος υἱὸς τοῦ Ἀσπαρ, Ββ 254, 259.
- Ερμαννος**, γερμανὸς συγγραφεύς, Αα 36 καὶ ἐπ.
- Ερμᾶννος**, ἀνεψιὸς τοῦ Ροβέρτου Γουσκάρδου, συνεννοεῖται πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α', Δβ 45.
- Ερμείας**, ὁ Φοῖνιξ φιλόσοφος, Γα 133.
- Ερμηγεῖται** μύθων, Αα 35 καὶ ἐπ.
- Ερμῆς**, θεός, Αα 4, 11, 13, 65, 71 (εἰκ.), 73 (εἰκ.).
- Ερμιόνη**, πόλις, Αα 136, 149, Αβ 85, 107, Βα 283.
- Ερμιππος**, κωμικὸς ποιητὴς ἀθηναῖος, Αβ 220.
- Ερμόδωρος**, ὁ συντελέσας εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ρωμαϊκῆς δωδεκαδέλτου, Γα 71.
- Ερμοκράτης**, ὁ Ἑρμωνος, ῥήτωρ συρακούσιος, Αβ 271, 274.
- Ερμόλαος**, εἰς τῶν περὶ τὸν Ἀλέξανδρον παίδων, Βα 109.
- Ερμόλυνκος**, ὁ Εὐθύνου, ἀθηναῖος παγκρατιαστής, Αβ 120.
- Ερμων**, ὁ μεγαρεὺς, πλοίαρχος, Αβ 291.
- Ερμπερτ**, γραμματεὺς τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας, σφάζεται ὑπὸ λησῶν εἰς Δήλεσι, Στ 343-344.
- Ερμύνημος**, βλέπε Χαριτώνυμος.
- Ερρίκος Α'**, λατίνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως· ἐπιχειρεῖ τὴν κατάκτησιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εα 14· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς, 20· στέφεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ, 21· μολυβδόβουλλον, 21 (εἰκ.)· εἰσέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, 28· κανονίζει τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, 30-33· πόλεμος κατὰ τοῦ Λασκάρεως, 40-41· θάνατος αὐτοῦ 41.
- Ερρίκος Β'**, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἐπιχειρεῖ κατάληψιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κήσεων τοῦ κράτους, Δα 209.
- Ερρίκος Δ'**, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, Δβ 40· ταπεινοῦται ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου Ζ', 41· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α', 46.
- Ερρίκος Ε'**, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, αἰχμαλωτίζει τὸν πάπαν Πασχάλην, Δβ 106.
- Ερρίκος Στ'**, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἀξιοὶ νὰ λάβῃ τὴν Ἥπειρον καὶ Μακεδονίαν, Δβ 201-202· (εἰκ.), 201.
- Ερσκιν**, ἀγγλὸς πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις, Στ 318, 344.
- Ερτογρούλ**, πατὴρ τοῦ Ὁσμάν, ἀρχηγέτου τῶν ὀσμανιδῶν Τούρκων, Εα 131.
- Ερυνθῖνοι**, λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ὁ Ὅμηρος περὶ αὐτῶν, Αα 102.
- Ερυνθραῖ**, πόλις ἰωνική, Αα 291, Αβ 189.
- Ερυνθραῖος**, ἐθνικὸς φιλόσο-
- φος τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα 35.
- Ερύθριος**, ἐπαρχὸς Κωνσταντινουπόλεως, Γα 21.
- Ερυνθῶ** ἢ Ροτρούνδη, θυγάτηρ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, Γβ 111, 131.
- Ερύμανθος**, ὄρος, Αα 146.
- Ερυξ**, πόλις τῆς φυλῆς τῶν Ἑλύμων, ἐν Σικελίᾳ, Αβ 124.
- Ερυξίας**, τελευταῖος δεκαετὴς ἄρχων ἐν Ἀθήναις, Αα 227.
- Ἐρως**, ἔργον τοῦ Πραξιτέλους· τύχαι αὐτοῦ, Ββ 60, 61 (εἰκ.).
- Ἐρωτικὸς Θεόφιλος**, ὁ ἐπαρχὸς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ', Δα 89.
- Ἐρωτικὸς Θεόφιλος**, ὁ στρατηγὸς Σερβίας ἐπὶ Μιχαὴλ Δ'· ἠττᾶται ὑπὸ τοῦ Στεφάνου, ἡγεμόνος τῶν Σέρβων, Δα 222· στασιάζει ἐν Κύπρῳ καὶ αἰχμαλωτίζεται, 233.
- Ἐρωτόκριτος**, Εβ 159-160· εἰκὼν χειρόγραφος, 159.
- Ἐσμάν** ἢ Ὁσμάν, ἐμίρης Ταρσοῦ, ἐπέρχεται κατὰ τῆς Εὐβοίας, Δα 59-60.
- Ἐσπερίδων** κήποι, παρ' Ἡσιόδῳ, Αα 106· μῆλα, 107 (εἰκ.).
- Ἐσπερίς**, πόλις ἐν Κυθηναϊκῇ, εἶτα ὀνομασθεῖσα Βερενίκη, Βα 250.
- Ἐστανὸλ** Βερεγγάριος, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν, Εα 167.
- Ἐστερχάζυ** πρίγκιψ, πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἐν Λονδίνῳ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, Στ 142.
- Ἐστία**, Αα 2, 65.
- Ἐταιρεία**, τμήμα τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν τῷ ἀνατολικῷ κρᾷτει, Δα 41· Χριστόφορος, υἱὸς Ρωμανοῦ Α', ἑταιρειάρχης, Δα 72· ἄλλοι ἑταιρειάρχαι, Δβ 253.
- Ἐταιρεία** καταλανική, βλέπε Καταλανική.
- Ἐταιρεία** ναυαρκική, βλέπε Ναυαρκική.
- Ἐταιρεία** φιλομούσων, βλέπε Φιλομούσων.
- Ἐταιρεία** Φιλική, βλέπε Φιλική.
- Ἐταῖροι**, μακεδονικὸν στρατιωτικὸν σῶμα, Βα 19.

- Ἐτεοκλῆς**, υἱὸς Οἰδίποδος, Αα 20 καὶ ἐπ.
- Ἐτεόκρητες** ἢ γνήσιοι Κοῤῥητες, Εἰσ. ρι', Αβ 433.
- Ἐτεόνικος**, ναύαρχος λακεδαιμόνιος, Αβ 292, 297.
- Ἐτροῦσκοι**, βλέπε Τυρρηνοί.
- Ἐπιγικεν** κόμης, πληρεξούσιος τῆς Αὐστρίας κατὰ τὴν διάσχεψιν τοῦ Κάρολιτς, Εβ 102.
- Εὐάγγελος**, ἐπιστάτης Περίκλειους, Αβ 145.
- Εὐαγόρας**, ὁ σατράπης Ἀσίας, Βα 176.
- Εὐαγόρας**, βασιλεὺς τῆς ἐν Κύπῳ Σαλαμῖνος, βοηθεῖ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, Αβ 323· μόνος ἀνθίσταται πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ φονεύεται, 344· νόμισμα, 344 (εἰκ.).
- Εὐάγριος**, ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικός, Γα 44, 158, 160.
- Εὐαίνετος**, σπαρτιάτης στρατηγός, Αβ 62.
- Εὐαλκίδης**, στρατηγὸς τῶν Ἐρετριέων, Αβ 15.
- Εὐανθία** ἢ Ἀνθεια, νεώτερον ὄνομα τῶν Τράλλων, Βα 243.
- Εὐβοία**, Αα 23, 104· πόλεις, 288· νομίσματα, 287 (εἰκ.)· εὐβοϊκὸν τάλαντον, 288· ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 194-195, Βα 29· ὑπὸ τὴν Ἑνετίαν, Εα 24-27, 39, 92-94, 125-126· φρούρια, 93 (εἰκ.), 149, 167 (εἰκ.), 168 (εἰκ.), 170 (εἰκ.), 201 (εἰκ.)· ἐπανάστασις κατὰ τῶν Τούρκων, Στ 64.
- Εὐβοία**, νύμφη, ἐπὶ νομίσματος, Αα 287 (εἰκ.).
- Εὐγενικός** Μᾶρκος, βλέπε Μᾶρκος.
- Εὐγένιος Δ'**, πάπας· ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος, Εα 256-258· ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδος διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, 258-275· ἐπιχειρεῖ νὰ συναγείρη τοὺς χριστιανούς κατὰ τῶν Τούρκων, 279.
- Εὐγένιος**, πρίγκιψ Βοαρναί, προτείνεται ὑπὸ τοῦ Μαυροζορδάτου ὡς ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος, Στ 39.
- Εὐγένιος**, δούξ τοῦ Λάιχτεμπεργ, ὑποψήφιος διάδοχος τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου, Στ 301-302 (εἰκ.), 312· ἀποκλεισμός αὐτοῦ, 313.
- Εὐγραφία**, δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐχθρὰ τοῦ Χρυσοστόμου, Ββ 235.
- Εὐδαίμων**, ἑπαρχὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Γα 87.
- Εὐδαμίδας**, στρατηγὸς σπαρτιάτης, στέλλεται κατὰ τῆς Ὀλύμπου, Αβ 346.
- Εὐδεν**, ναύαρχος ὁδὸς κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, Στ 185' (εἰκ.), 188.
- Εὐδημος**, μακεδὼν σατράπης Ἰνδικῆς, Βα 171, 175.
- Εὐδοκία**, ἡ πρότερον Ἀθηναῖς, σύζυγος Θεοδοσίου Β', Ββ 241· λόγος αὐτῆς πρὸς τοὺς Ἀντιοχεῖς, 242· ἀποχώρησις αὐτῆς εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ θάνατος, 243.
- Εὐδοκία**, ἡ πρώτη σύζυγος Ἡρακλείου, Γα 223.
- Εὐδοκία**, ἡ Δεκαπολίτισσα, σύζυγος Μιχαὴλ Γ', Γβ 279, 304.
- Εὐδοκία** Ἰγγερῖνη, σύζυγος Βασιλείου Α'· ἐρωμένη Μιχαὴλ Γ', Γβ 279· νυμφεύεται τὸν Βασίλειον, 306 (εἰκ.), 309.
- Εὐδοκία**, ἡ Μελισσηνή, τρίτη σύζυγος Κωνσταντίνου Ε', Γβ 89, 94.
- Εὐδοκία**, θυγάτηρ Κωνσταντίνου Η', γίνεται μοναχή, Δα 212.
- Εὐδοκία**, σύζυγος Κωνσταντίνου Γ', ἡ σοφολογιωτάτη, Αβ 11· λαμβάνει δεύτερον σύζυγον τὸν Ρωμανὸν Δ', 12-13, 15, 16, 19 (εἰκ.)· προδίδει τὸν σύζυγόν της, 20.
- Εὐδοκία**, θυγάτηρ Ἀλεξίου Γ', φεύγει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετ' Ἀλεξίου Ε', Αβ 234.
- Εὐδόκιμος** ἢ Εὐδόσιος, υἱὸς Κωνσταντίνου Ε', Γβ 106, 109, 137, 141.
- Εὐδοξία**, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρχαδίου, Ββ 204· θάνατος αὐτῆς, 210· ἡ κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐχθρότης αὐτῆς, 235-237.
- Εὐήμερος**, ἐρμηνευτὴς μύθων, Αα 35 καὶ ἐπ., 43.
- Εὐήμερος**, φίλος τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ συνεργάτης αὐτοῦ, Ββ 165.
- Εὐηνος**, ποταμός, Αα 143.
- Εὐθιππος**, ὁ ἀναφύστιος, φίλος τοῦ Κίμωνος, Αβ 163.
- Εὐθύδημία**, πόλις ἐλληνίς τῆς Βακτριανῆς, Βα 249.
- Εὐθύδημος**, ῥήτωρ ἐν Μυλάσοις, Βα θ'.
- Εὐθύδημος**, Ἕλληνα βασιλεὺς τῆς Βακτριανῆς, Βα 248.
- Εὐθύμιος**, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Δα 275, 276.
- Εὐθύμιος**, μητροπολίτης Σάρδεων, ἀντιτίθεται πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν, Γβ 209.
- Εὐθύμιος**, σπαθάριος, αὐτομολεῖ πρὸς τοὺς Βουλγάρους, Γβ 174.
- Εὐκλείδης**, ἀδελφὸς τοῦ Κλεομένου Γ', βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Βα 283, 285.
- Εὐκράτης**, νευρορράφος καὶ δημαγωγὸς ἐν Ἀθήναις, Αβ 251.
- Εὐκράτης**, ἀδελφὸς Νικίου, θανατοῦται ὑπὸ τῶν Τριάκοντα, 304.
- Εὐκράτης**, εἰς τῶν ἡγετῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, Βα 151, 152.
- Εὐκρατίδας Α' καὶ Β'**, Ἕλληνες βασιλεῖς τῆς Βακτριανῆς, νῦν Βουχαρίας, Βα 248· νόμισμα, 248 (εἰκ.).
- Εὐκρατιδία**, πόλις ἐλληνίς τῆς Βακτριανῆς, Βα 249.
- Εὐλάμπιος**, ὁ φρύξ, φιλόσοφος· ἀποδημῶν αὐτοῦ πρὸς Χοσρόην, Γα 133.
- Εὐλογία**, ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, Εα 104.
- Εὐλόγιος**, φιλόσοφος, Εβ 262.
- Εὐμαιος**, δούλος Ὀδυσσεως, Αα 80, 81 (εἰκ.), 82.
- Εὐμένεια**, πόλις ἐλληνίς τῆς Φρυγίας, Βα 239.
- Εὐμένεια**, πόλις ἐλληνίς τῆς Ὑρκανίας, Βα 249.
- Εὐμένης**, ἀθηναῖος τριήραρχος ἐν Σαλαμῖνι, Αβ 101.
- Εὐμένης**, καρδιανός, ἀρχιγραμματεὺς Ἀλεξάνδρου, Βα 70, 141· σατράπης Καπαδοκίας καὶ Παφλαγονίας, 144, 153· ἀγὼν πρὸς Κρατερόν, 154-157· καταδίχη εἰς θάνατον, 158, 159· ἀγῶνες πρὸς Ἀντίγονον καὶ θάνατος, 159-176.
- Εὐμένης Α'**, βασιλεὺς τῆς Πε-

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
	Ἀραβες καταλαμβάνουν τὴν Κύπρον 654 τὴν Ρόδον, ἐκ τῆς ὁποίας ἀρπάζουν πολλὰ ἀγάλματα 655 Καταστροφή βυζαντιακοῦ στόλου εἰς τὰ ὕδατα τῆς Λυκίας 664 Οἱ Ἀραβες καταλαμβάνουν τὴν Σμύρνην καὶ 668 τὴν Χαλκηδόνα. Ὁ Κώνστας μεταβὰς εἰς Συρακοῦσας δολοφονεῖται ἐκεῖ ἐν βαλανεῖῳ.
668—685	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πρωγάτος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντοῦ συμβασιλεῖς ἀναγορεύει τοὺς ἀδελφοὺς του Ἡράκλειον καὶ Τιβέριον. Ἀπὸ τοῦ 673 κατ' ἔτος προσβάλλουν οἱ Ἀραβες τὴν Κων/πολιν, ἀποκροῦνται δὲ διὰ τοῦ ὕψους πυρός. Ἀραβικὸς στόλος καταστρέφεται παρὰ τὴν Παμφυλίαν 675—681 Ἡ Θεσσαλονίκη προσβάλλεται τετράκις ὑπὸ τῶν Σλάβων 679 Ἐγκαθίστανται οἱ Βούλγαροι πρὸς Ν. τοῦ Δουνάβως 680—1 Ἡ ΣΤ' Οἰκουμένη συνόδος (Κων)πόλεως) καταδικάζει τοὺς Μονοθελίτας.
685—695	Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Ρινότμητος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου 691 Σύνοδος, καλουμένη «Πενθέκτη» ἢ «ἡ ἐν τῷ Τρούλλῳ» τῆς Κων)πόλεως 692 Ἡττα Ἀράβων παρὰ τὴν Σεβαστούπολιν τῆς Κιλικίας 695—717 Εἰκοσαετὴς περίοδος ἀναρχίας (6 αὐτοκρατόρων) 695—8 Αὐτοκράτωρ Λεόντιος 697—8 Ἀλωσις τῆς Καρχηδόνας καὶ ἀπώλεια τῆς Ἀφρικῆς 698—705 Αὐτοκράτωρ Τιβέριος Γ' 701 Οἱ Ἀραβες καταλαμβάνουν τὴν Μοφουεσίαν 705 11 Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς (τὸ δεύτερον), ἐνθρονισθεὶς ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Σλάβων 708 Ἀνεπιτυχὴς ἐκστρατεία κατὰ τῶν Βουλγάρων, εἴτα δὲ κατὰ τῶν ἐν Ραβέννῃ καὶ Χερσῶνι ἐπαναστατῶν (710) 711—13 Αὐτοκράτωρ Φίλιππικός (Βαρδάνης, τὴν καταγωγὴν Ἀρμένιος) 712 Οἱ Βούλγαροι πλησιάζουν πρὸς τὴν Κων)πολιν 712—17 Πρόοδοι Ἀράβων ἐν Μ. Ἀσίᾳ 713—15 Αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος Β' 715—17 Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Γ', ἀντὶ τοῦ ὁποίου οἱ σπουδαιότεροι σωματάρχαι ἐκλέγουν τὸν στρατηγὸν Λέοντα.
717—741	Αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρὸς προσλαμβάνει ὡς συνάρχοντα τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον 717—18 Οἱ Ἀραβες καταλαμβάνουν τὴν Πέργαμον, πολιορκία δὲ τῆς Κ)πόλεως ἀποκροῦται ἀνδρείως 726 Διάταγμα κατὰ τῆς εἰκονολατρίας. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς διαπρεπέστατος ὑπέρμαχος τῆς εἰκονολατρίας. Μεγάλῃ ἡφαιστειώδους ἔκρηξις εἰς Θήραν. Οἱ ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι ὁπαδοὶ τῆς εἰκονολατρίας ἐκστρατεύουν διὰ στόλου κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀποκροῦνται δὲ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυρός 740 Ἡττα τῶν Ἀράβων παρὰ τὸ Ἀκροῖνόν. Δημοσίευσίς τῆς «Ἐκλογῆς τῶν Νόμων».
741—775	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ε' ὁ ἐπικαλούμενος Κοπρώνυμος, υἱὸς τοῦ Λέοντος 746 Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καταλαμβάνει τὴν Κύπρον 746—7 Λοιμὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἐξάπλωσις τοῦ σλαβικοῦ στοιχείου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ δὴ ἀνὰ τὸν Ταύγετον 747—8 Πανώλης βουβωνικὴ εἰς Κωνσταντινούπολιν κ.ά. 751 Κατὰληψις τῆς Ραβέννης ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων 754 Ἡ ὑπὸ τοῦ Πιπίνου, βασιλ. τῶν Φράγκων, δωρεὰ πρὸς τὸν πάπαν τῆς Ρώμης ἐπιφέρει τὴν ἀπώλειαν τῆς βυζαντιακῆς Ἰταλίας. Σύνοδος τῆς Ἱερειας κατὰ τῶν μοναχῶν 755 Ἐπιτυχὴς πόλεμος πρὸς τοὺς Βουλγάρους. 758 Ἐξέγερσις Σλάβων ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καταστέλλεται 759 Οἱ Βούλγαροι νικοῦν παρὰ τὴν Βερέγαν, ἀλλ' ἡττῶνται παρὰ τὰς Μαρκέλλας καὶ 762 παρὰ τὴν Ἀγχιάλον, δέχονται δὲ 764 τὴν εἰρήνην 765 Διωγμὸς τῶν εἰκονολατρῶν 769 Γάμος τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης 772 Ἐπανάληψις τοῦ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου.
775—780	Αὐτοκράτωρ Λέων Δ' υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου, ἔχων σύζυγον Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν 778 Ἐκστρατεία εἰς Συρίαν καὶ νίκη παρὰ τὴν Γερμανίειαν.
780—797	Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ΣΤ', κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς Εἰρήνης τῆς ὑποστηριζούσης τὴν εἰκονολατρίαν 782 Οἱ Μογγόλοι προχωροῦν μέχρι τῆς Χρυσουπόλεως, ἔνθα συνάπτεται 783 ταπεινωτικὴ συνθήκη εἰρήνης 787 Οἰκουμένη συνόδος (ὑπὲρ τῶν εἰκόνων) ἐπὶ πατριάρχῳ Ταρσίου 790 Ἡ Εἰρήνη ἀναγκάζεται νὰ παραιτηθῇ προσωρινῶς τῆς ἀρχῆς. Ὁ χρονόγραφος Σύγκελλος 792 Ἡ Εἰρήνη πάλιν συμβασιλεύουσα.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ	ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ
797—802	Αυτοκράτειρα Ειρήνη, ἐκθρονίσασα καὶ τυφλώσασα τὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ'. Τὴν διοίκησιν κατέχει κατ' ἀρχὰς ὁ εὐνοῦχος Στανυράκιος καὶ ὕστερον ὁ Ἀέτιος. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Ὁ χαλίφης τοῦ Βαγδαίου Ἀρὸν Ἀλ-Ρασίτ ἐπαναλαμβάνει τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους ἐπιθέσεις καὶ ἐπιβάλλει πληρωμὴν φόρου. Ἰδρυσίς τῆς Παναγίας Γοργοεικίδου (Ἀγ. Ἐλευθερίου) ἐν Ἀθήναις 802 Ἡ Εἰρήνη ἐκθρονίζεται ὑπὸ τῶν μεγιστάνων.
802—811	Αυτοκράτωρ Νικηφόρος Α', πρῶτον λογοθέτης. Ὁ πατριάρχης Νικηφόρος (806—815) ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων 806 Οἱ Ἀραβες λεηλατοῦν Ρόδον καὶ Κύπρον 807 Ἐπανάστασις τῶν Σλάβων τῆς Πελοποννήσου, ὧν ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Πατρῶν ἀποκρούεται, ὡς λέγεται, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου 809 Ἐπιδρομὴ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Κροῦμου. Αὐστηρὰ μέτρα ἐναντίον τῶν Στουδιτῶν μοναχῶν, ὁπαδῶν τῶν εἰκόνων 811 Φόνος τοῦ αυτοκράτορος ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὸν Κροῦμον, ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων.
811—813	Αυτοκράτωρ Μιχαὴλ Α' ὁ Ραγκαβὴς, ὁπαδὸς τῶν Στουδιτῶν. Ὁ χρονογράφος Θεοφάνης ὁ Ὁμολογητὴς 813 Ὁ Κροῦμος πρὸ τῆς Κων/πόλεως.
813—820	Αυτοκράτωρ Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, ἐνθρονισθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἀδριανούπολις κυριεύεται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων 815 Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπικυρώνει τὰς εἰκονομαχικὰς ἀποφάσεις τοῦ 754 717 Νίκη κατὰ Βουλγάρων περὶ τὴν Μεσημβρίαν 820 Δολοφονεῖται ὁ Λέων διὰ συνωμοσίας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μιχαήλ.
820—829	Αυτοκράτωρ Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλός 822—3 Ὁ ἐπαναστατήσας στρατηγὸς Θωμᾶς ἐπιτίθεται δις κατὰ τῆς Κων/πόλεως καὶ συλληφθεὶς θανατώνεται 824 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὴν Κρήτην. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἀποθνήσκει ἐξόριστος 827 Οἱ Ἀραβες ἐγκαθίστανται ἐν Σικελίᾳ.
829—842	Αυτοκράτωρ Θεόφιλος, υἱὸς τοῦ Μιχαήλ. Ἡ ποιήτρια Κασία (Κασσιανή) 831 Οἱ Ἀραβες τῆς Ἀφρικῆς κυριεύουν τὸ Παλέριον 832 Διάταγμα αυτοκρατορικὸν κατὰ τῆς εἰκονολατρείας. Ὁ πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς (826—42) 837 Οἱ Βυζαντινοὶ καταλαμβάνουν πάλιν τὰ Σαμόσατα, οἱ δὲ Ἀραβες 838 τὸ Ἀμόριον καὶ 842 τὴν Μεσσηνίαν τῆς Σικελίας.
842—867	Αυτοκράτωρ Μιχαὴλ Γ' (ὁ Μέθυσος), τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς βασιλομήτορος Θεοδώρας, ἐχούσης σύμβουλον τὸν ἀδελφόν τῆς Βάρδαν. Ὁ χρονογράφος Μοναχός 843 Σύνοδος τῆς Κων/πόλεως ἀναστηλώνει τὰς εἰκόνας (Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας) 850 Ὁ καίσαρ Βάρδας ἀνασυνιστᾷ τὴν σχολὴν τῆς Κων/πόλεως. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν Σλάβων τῆς Πελοποννήσου 852 Νέα ἐπιθέσεις Βουλγάρων 857 Καθαίρεσις τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου καὶ ἐνθρόνισις τοῦ Φωτίου (πατριάρχου 857—886, πλὴν τῶν ἐτῶν 867—877) 860 Πρώτη ἐμφάνισις Ρώσων πρὸς τῆς Κων/πόλεως 861 Σύνοδος Κων/πόλεως «πρώτη καὶ δευτέρα» 863 Ἀποστολὴ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου πρὸς τοὺς Μοραβούς (ὁ Κύριλλος ἀποθνήσκει 868, ὁ Μεθόδιος 885) 864—5 Ἐπιθέσεις τῶν Ρώσων κατὰ τῆς Κων/πόλεως. Δολοφονηθέντος τοῦ Βάρδα ἀναγορεύεται καίσαρ καὶ συμβασιλεὺς ὁ Μακεδὼν ἱπποκόμος Βασίλειος 867 Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου κατὰ τῆς Ρώμης. Ὁ Μιχαὴλ δολοφονεῖται ὑπὸ τῶν μισοφόρων τοῦ Βασιλείου.
867—886	Αυτοκράτωρ Βασίλειος Α' (Μακεδών). Ὁ ἐκκλησιαστικὸς οἷτος Νικήτας Δαυίδ 869 Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ρώμῃ 870 Δημοσίευσις τοῦ «Προχείρου Νόμου» 875 Ἀνακατάληψις τῆς Βάρδης (Ἰταλίας) ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Νικήτα Ὁρούφα, ὅστις κατόπιν καταστρέφει στόλον τῶν Ἀράβων ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ καὶ ἕτερον παρὰ τὴν Κόρινθον, διαβιβάσας ἐν μιᾷ νυκτὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ (διόλου) 878—9 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὰς Συρακούσας. Ἐπιτυχεὶς ἐξστρατεία τῶν Βυζαντινῶν εἰς Καππαδοκίαν καὶ Κιλικίαν 880 Οἱ Ἕλληνες καταλαμβάνουν τὸν Τάραντα καὶ 885 τὴν Καλαβρίαν 884 Δημοσίευσις τῆς νομικῆς «Ἐπαναγωγῆς».

- φία τὸ κάτοπτρον, Ββ 38.
- Δαιστρυγόνες**, χώρα αὐτῶν παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.
- Δακεδαίμονιοι**, Δακεδαίμων, ὄρα Σπάρτη.
- Δακεδαίμονιος**, ὁ Κίμωνος, στρατηγός, Αβ 209, 219.
- Δακραιμονία**, μεσαιωνικὸν ὄνομα τῆς Δακεδαίμονος, Εα 35.
- Δακτάντιος**, Αα 36.
- Δακωνική**, πρῶτος βασιλεὺς αὐτῆς, Αα 10· βασιλεὺς γένος, Αα 11· γεωγραφία, Αα 150, 165· νομίσματα, 166-168· οἱ κάτοικοι δέχονται τὸν Χριστιανισμόν, Δα 59.
- Δάλα**, χωρίον ἀλβανικὸν ἐν Ἰλιδί, Στ 55· κατάληψις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 55 (εἰκ.), 56.
- Δαλασαχίν**, στρατηγὸς τοῦ Μουράτ Α', Εα 208.
- Δάμαχος**, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 272-274.
- Δάμια**, περιώνυμος ἐταῖρα, ἐρρωμένη Δημητρίου Πολιορκητοῦ, Βα 197, 209.
- Δαμία**, Βα 149· διὰ τὰ ἐπὶ Φραγκοκρατίας, βλέπε Ζητοῦνι.
- Δαμιακὸς πόλεμος**, Βα 149-151.
- Δαμπαρδᾶς** Ἀνδρόνικος, στρατηγός, νικᾷ τοὺς Οὐγγρούς, Δβ 137.
- Δάμπρος**, ἀθηναῖος διδάσκαλος τῆς μουσικῆς, Αα 236.
- Δάμπων**, αἰγινήτης στρατηγὸς ἐν Πλαταιαῖς, Αβ 115.
- Δάμψακος**, πόλις, Αβ 296, Βα θ'.
- Δανίκη**, ἀδελφὴ Κλείτου, ἡ ἀναθρέψασα τὸν Ἀλέξανδρον, Βα 107.
- Δαντοῦλφος**, ναύαρχος λομβαρδὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἀλεξίου Α', νικᾷ τοὺς Πισάτας, Δβ 90.
- Δαοδάμας**, δεσπότης Φωκαίας, Αβ 11.
- Δαοδάμων**, ὁ Ἐτεοκλέους, Αα 21.
- Δαοδίκεια**, ἡ ἐν Φρυγίᾳ, Βα η', 238.
- Δαοδίκεια ἡ πρὸς Δύκω**, ἐτέρα πόλις ἐν Φρυγίᾳ, Βα 239· νόμισμα, 239 (εἰκ.).
- Δαοδίκεια**, ἡ ἐν Πόντῳ, Βα 237.
- Δαοδίκεια**, μεγάλη πόλις ἑλληνὶς ἐν Συρίᾳ, Βα 244, 254.
- Δαοδίκεια ἡ πρὸς Λιβάνω**, πόλις ἑλληνὶς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.
- Δαοδίκεια**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Περσίῃ, Βα 249.
- Δαοδίκεια**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Μηδίᾳ, Βα 249.
- Δαοδίκη**, φίλη τοῦ Πολυγνώτου, Αβ 144.
- Δαοκόων**, Αα 32, 33.
- Δαομέδων**, ὁ Ἴλου, Αα 22.
- Δαομέδων**, ὁ Λαρίχου, μυτιληναῖος, σατράπης τῆς ἐντὸς τοῦ Εὐφράτου Συρίας, Βα 144.
- Δαπίθαι**, Αα 24.
- Δαρδατύρης**, Θεοφάνης, στρατηγὸς Κοῆτης ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', Γβ 91.
- Δάρισα**, σύζυγος Ποσειδῶνος, Αα 11.
- Δάρισα**, ἡ Λάρισσα, πόλις ἐν Θεσσαλίᾳ, Αα 121 καὶ ἐπ.· νόμισμα, Αα 122 (εἰκ.).
- Δάρισα**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Συρίᾳ, Βα 245, 254.
- Δαρύσης** Ὁθων, μέγας Κύρ τῶν Ἀθηνῶν· μετέχει τῆς τετάρτης σταυροφορίας, Δβ 219· λαμβάνει τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς Θήβας, Εα 17, 26· σφραγίς, 77 (εἰκ.).
- Δαρύσης** Γουίδων Α', μέγας Κύρ τῶν Ἀθηνῶν, Εα 84· ἡττάται ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου 85· καθίσταται δούξ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου, 86-87· θάνατος αὐτοῦ, 89.
- Δαρύσης**, Γουίδων Β', δούξ Ἀθηνῶν· στρατὸς αὐτοῦ, Εα 76· νόμισμα, 77 (εἰκ.)· νυμφεύεται Ματθίλδην τὴν Ἐννεγαυιζήν, 118· ἡ λαμπρότης τῆς αὐτῆς αὐτοῦ, 119· ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἡγεμόνος Μεγαλοβλαχίας ἀσφαλίζει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, 122· θάνατος αὐτοῦ, 125.
- Δαρύσης** Γουίδων Β', δούξ Ἀθηνῶν· στρατὸς αὐτοῦ, Εα 76· νόμισμα, 77 (εἰκ.)· νυμφεύεται Ματθίλδην τὴν Ἐννεγαυιζήν, 118· ἡ λαμπρότης τῆς αὐτῆς αὐτοῦ, 119· ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἡγεμόνος Μεγαλοβλαχίας ἀσφαλίζει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, 122· θάνατος αὐτοῦ, 125.
- Δαρύσης** Ἰωάννης, δούξ Ἀθηνῶν, Εα 89· βοηθεῖ τὸν Ἰωάννην, δεσπότην Νέων Πατρῶν, 90-92· αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 93· θάνατος αὐτοῦ, 94.
- Δαρύσης** Ἰωάννης, δούξ Ἀθηνῶν, Εα 89· βοηθεῖ τὸν Ἰωάννην, δεσπότην Νέων Πατρῶν, 90-92· αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 93· θάνατος αὐτοῦ, 94.
- Δαυόσης** Ἰάκωβος, διοικητὴς Ναυπλίου, Εα 93.
- Δαυόσης** Γουλιέλμος Α', δούξ τῶν Ἀθηνῶν, Εα 94· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Πελοποννήσῳ, 111.
- Δαυόση** Ἑλένη, ἐπίτροπος τοῦ υἱοῦ τῆς Γουίδωνος Β', Εα 111, 118.
- Δαρχέρος**, γάλλος ἱστορικός, Αα 58.
- Δασθένης**, στρατηγὸς κοῆς εἰς τὸν κατὰ Ρωμαίων πόλεμον, Ββ 24-25.
- Δάσκαρις** Θεόδωρος, αυτοκράτωρ, βλέπε Θεόδωρος.
- Δάσκαρις** Θεόδωρος Β', αυτοκράτωρ, βλέπε Θεόδωρος Β'.
- Δάσκαρις** Ἰωάννης, αυτοκράτωρ, βλέπε Ἰωάννης Β' Δάσκαρις.
- Δάσκαρις**, Κωνσταντῖνος, ἀδελφὸς καὶ στρατηγὸς Θεοδώρου Α', Εα 42, 48.
- Δάσκαρις** Ἀλέξιος, ἀδελφὸς Θεοδώρου Α', Εα 50.
- Δάσκαρις**, Ἰσαάκιος, ἀδελφὸς Θεοδώρου Α', Εα 50.
- Δάσκαρις** Ἀθανάσιος, πρέσβυς Δημητρίου Παλαιολόγου εἰς Φλωρεντίαν, Εα 285.
- Δάσκαρις** Ἀλέξιος, διοικητὴς Πατρῶν, Εα 285.
- Δάσκαρις** Κωνσταντῖνος, διδάξας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Μεδιολάνῳ καὶ Μεσσήνῃ, Εβ 26.
- Δάσκαρις** Ἰωάννης ἢ Ἰάνος, Ἕλλην λόγιος καὶ διπλωμάτης, διδάξας ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ Ρώμῃ, πρεσβευτὴς τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Γαλλίας, Εβ 18, 26.
- Δάσκαρις** Θεόδωρος καὶ Δάσκαρις Δημήτριος, ἀκολουθοῦν εἰς Ρωσίαν τὴν Σοφίαν Παλαιολόγου, Εβ 31.
- Δᾶσος**, ἐρμινεὺς διθυραμβοποιός, Αα 272.
- Δατῖνοι**, λαός, Αα 106.
- Δατῖνος**, βασιλεὺς τῶν Τυρρηνῶν, Αα 106.
- Δατρεία** (ὄρα καὶ θεοί), Αα 114· σύμβολα λατρείας, 114.
- Δατρεμουί** Ὁδεβέρτος, κύριος Καλαβρύτων, Εα 34.

- πόλεως, Δα 89.
- Κωνσταντίνος**, υἱὸς Βασίλειου Α', Δα 62-63.
- Κωνσταντίνος**, υἱὸς Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, Δα 72, 81.
- Κωνσταντίνος** ὁ παρακοιμώμενος, Δα 71.
- Κωνσταντίνος** Φωκᾶς, στρατηγὸς Σελευκείας, Δα 83.
- Κωνσταντίνος** Σκληρὸς, ἀδελφὸς Βάρδα, ἀνδραγαθεῖ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Ρώσους μάχῃ. Δα 148 μετέχει τῆς στάσεως τοῦ Βάρδα. 170' στέλλεται πρὸς τὸν καλίφην, 171, 172 (εἰκ.).
- Κωνσταντίνος** Διογένης, βλέπε Διογένης.
- Κωνσταντίνος**, ὁ θρᾷξ, ἀξιωματικὸς ἐπὶ Ίουστινιανοῦ Α', Γα 103.
- Κωνσταντίνος**, ὁ παφλαγών, ἀδελφὸς Μιχαὴλ Δ', δούξ Ἀντιοχείας, Δα 217' ἐξορίζεται ὑπὸ τῆς Ζωῆς, 228.
- Κωνσταντίνος**, βασιλικὸς θησαυροφύλαξ, ἀναγορεύει βασιλέα τὸν Ἰσαάκιον Β', Δβ 227' τάσσεται πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ε', 230.
- Κωνσταντίνος**, μέγας δούξ τῆς Ρωσίας, προτείνεται ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης Β' ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος, Εβ 204-206' ὡς κυβερνήτης Πολωνίας ἐμποδίζει τῷ 1822 ἐπέμβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, Στ 131.
- Κωνσταντίνος**, υἱὸς τοῦ Ἀδαλβέρτου, ἀδελφοῦ τοῦ Ὁθωνος' εἰς τῶν φερομένων διαδόχων τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου, Στ 301.
- Κωνσταντίνος Α'**, πατριάρχης, ὁ ἀπὸ Σιναίου, Στ 285.
- Κωνσταντίνος**, διάδοχος τῆς Ἑλλάδος' γέννησις αὐτοῦ, Στ 343.
- Κωνσταντινούπολις** ἡ ἐπιτηδεῖα θέσις αὐτῆς, Ββ 125' χάρις δεικνύων τὴν θέσιν τῆς πόλεως ἐν τῷ τότε γνωστῷ κόσμῳ, 127' κτίσις καὶ ἐγκαίνια τῆς πόλεως, 128-132' νόμισμα, 152 (εἰκ.)' τὸ πανδιδασκῆριον, 243' τὸ μέγα τεῖχος, Γα 5 (εἰκ.), 47-48, 238 (εἰκ.), Γβ 52, 232 (εἰκ.), Εα 319, 323, 341, 343' πολιορκία ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, Γα 191-195' πρώτη πολιορκία ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 236-244' τὸ παλάτιον τοῦ Ἐβδόμου, 240 (εἰκ.)' δευτέρα πολιορκία ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 276-281' σπουδαιότης τῆς θέσεως καὶ χάρις, Γα 4-5' πλοῦτος, 57' τὸ μέγιστον τοῦ κόσμου ἐμπορεῖον, Γβ 7-10' ἡ βιβλιοθήκη, 36' Χρυσὴ Πύλη, 197 (εἰκ.)' κτίσματα τοῦ Θεοφίλου, 251-253' σχολὴ τῆς Μαγναύρας, 302' ἵπποδρόμος, Δα 21 (εἰκ.)' πολιορκίαι ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, ἄλωσης καὶ δῆ-
 ωσις, Δβ 226-242' ἀνάκτησις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Εα 64-65' ἡ πρώτη ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκία, 214' διάγραμμα τῆς πόλεως κατὰ τὸ 1420, Εα 235' ἡ δευτέρα τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκία ἐπὶ Μουράτ Β', Εα 2-8' ἡ τρίτη ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκία καὶ ἄλωσης, Εα 310-363' λεηλασία τῆς πόλεως, 363' ἡ ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης ἐπιδράσις τῆς ἀλώσεως, Εβ 6' καταστροφὴ χειρογράφων, 7' ἡ προκληθεῖσα ἐκ τῆς ἀλώσεως ἐντύπωσις ἐν Εὐρώπῃ, 7-8 (εἰκ.)' εἰκόνας τῆς πολιορκίας, Εα 326, 329, 330, 333, 338, 343, 345, 347, 349, 350' διὰ τὰ ἀφωρῶντα τὸ κράτος βλέπε τὰς λέξεις Ἑλλάς, Ἑλληνες καὶ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων.
- Κωνσταντινουπόλεως** θρῆνος, βλέπε Θρῆνος.
- Κωνσταντίνος**, ὁ Χλωρὸς, συνάρχων τοῦ Διοκλητιανοῦ, Ββ 99' θάνατος αὐτοῦ, 100' εἰκὼν, 102.
- Κωνσταντίνος**, υἱὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καθίσταται ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡγεμὼν τῆς Ἀνατολῆς, Ββ 146' σφάζει τοὺς θεῖους καὶ τοὺς ἐξεδέλφους αὐτοῦ, 151' μόνος κύριος τοῦ κράτους, 152' ἡ πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι χριστιανῶν καὶ ἐθνικῶν, 153-155' μέταλλον ἐκ λάθους σημειούμενον τοῦ Κωνσταντίνου, 156 (εἰκ.)' ἡ πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι ὀρθοδόξων καὶ ἀρειανῶν, 155-157' θάνατος αὐτοῦ, 165.
- Κωνσταντίνος**, θετὸς υἱὸς τοῦ στασιαστοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ, Γβ 230' φόνος αὐτοῦ, 231.
- Κώνστας**, αὐτοκράτωρ, υἱὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ββ 121' καθίσταται ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡγεμὼν Ἰταλίας, Ἰλλυρίας καὶ Ἀφρικῆς, 146' δολοφονία αὐτοῦ, 152.
- Κώνστας**, ὁ ἑγγονος τοῦ Ἡρακλείου, στέφεται αὐτοκράτωρ, Γα 228' νόμισμα, 229' ἦτα αὐτοῦ ἐν ναυμαχίᾳ πρὸς τοὺς Ἀράβας, 230' στρατεία αὐτοῦ κατὰ Σκλαβήνων, 231' ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν πρὸς τοὺς Ἀράβας, 231-232' σύλληψις τοῦ πάπα Μαρτίνου καὶ ἀναχώρησις εἰς Ἰταλίαν, 232' δολοφονία αὐτοῦ, 234-235.
- Κῶπαι** πόλις βοιωτικῇ καταποντισθεῖσα, Αα 137.
- Κῶς**, νῆσος, Αα 24, Βα 242.
- Λαβαλέτ**, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, πρόεδρος τῆς συνδιασκεψέως τῶν Παρισίων τοῦ 1869, Στ 339, 340, 341.
- Λάβαρον**, παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος, Εἰσ. ρκη'.
- Λάβαρον**, ἡ πρώτη χριστιανικὴ σημαία, Ββ 103-105' εἰκὼν, 103.
- Λάβρυς**, θρακοπελασγικὸν σύμβολον, Εἰσ. ρκστ' ἡ πρὸς τὸν Λαβύρινθον καὶ τὸ Λάβαρον σχέσις, ρκζ', ρκη'.
- Λαβύνητος**, βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων, Αβ 2.
- Λαβύρινθος** παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος καὶ σχέσις πρὸς τὴν Λάβρυν, Εἰσ. ρκζ', ρκη' ἐπὶ νομίματος, Αα 295 (εἰκ.).
- Λαγίδαι**, ἐλληνικὴ δυναστεία τῆς Αἰγύπτου βλ. ὀνόματα βασιλέων' πολίτευμα, Βα 257-259' θησαυροὶ, 263' κτήσεις, 264.
- Λάδη**, νησίς παρὰ τὴν Μίλητον, Αβ 17' ἡ παρ' αὐτὴν ναυμαχία, 18-19.
- Λαδισλάος**, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, Δβ 136-137.
- Λαέρτης**, πατὴρ τοῦ Ὀδυσσεως, εἰς τῶν Ἀργοναυτῶν, Αα 16, 23, 79, 92.
- Λάζαρος**, βασιλεὺς τῆς Σερβίας, ὑποτελὴς Μουράτ Α', Εα 208' αἰχμαλωτίζεται κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου, 209-210.
- Λαιμοκοπία**, φρούριον, βλέπε Ρούμελι Χιζάρ.
- Λάιος**, βασιλεὺς Θηβῶν, Αα 19.
- Λαῖς**, ἐταῖρα, ἀφιερῶν τῇ Πα-

136· νίκαι τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τῶν Γότθων καὶ Σαρματῶν, 139· βάπτισις αὐτοῦ 147· θάνατος, 148· τελευταῖαι κρίσεις, 148-152· μετάλλια 154 (εἰκ.), 155 (εἰκ.).

Κωνσταντῖνος Β', αὐτοκράτωρ, υἱὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ββ 121· καθίσταται ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡγεμὼν Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας, Ββ 146· θάνατος αὐτοῦ, 152.

Κωνσταντῖνος Γ', υἱὸς τοῦ Ἡρακλείου, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς, Γα 182· ὑποδέχεται τὸν πατέρα του νικητὴν, 202-203· στέλλεται κατὰ τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ κατατροποῦνται, 218· τρίμηνος βασιλεία αὐτοῦ καὶ θάνατος, 228.

Κωνσταντῖνος Δ', ὁ Παγωνάτος, καταβάλλει τὴν στάσιν τοῦ Μιζιζίου καὶ ρινοκοπεῖ τοὺς ἀδελφούς του, Γα 235· ἐπὶ νομίσματος, 235 (εἰκ.)· διαλύει τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 236-244· ἐνδοξος πρὸς τοὺς Ἀραβας εἰρήνην, 249-251· συγκαλεῖ τὴν ἐκτὴν Οἰκουμένην Σύνοδον, 253· ἐπιχειρεῖ διωκτικὴν μεταρρυθμίσιν, 254· θάνατος αὐτοῦ, 256.

Κωνσταντῖνος Ε', ὁ Κοπρώνυμος, αὐτοκράτωρ· ἀζοκονοεῖ τὸν πατέρα του Λέοντα εἰς τὴν κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατεῖαν, Γβ 50· διαδέχεται τὸν πατέρα του, 62· στάσις Ἀρταβάσδου, 63· λαμπραὶ κατὰ τῶν Ἀράβων ἐπιτυχίαι, 68· μέγας λοιμὸς, 68-69· ἐπὶ νομίσματος, 69 (εἰκ.)· ἐπιλαμβάνεται τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ ἔργου, 70· συγκαλεῖ Οἰκουμένην Σύνοδον, 74-81· σειρά νικῶν κατὰ Σλαύων καὶ Βουλγάρων, 82-84· ἀντίδρασις κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, 84-88· κατάργησις τῶν μοναστηρίων, 88-92· ἐσωτερικὴ διοίκησις, 95-97· νέαι νίκαι κατὰ Βουλγάρων, 97-101· θάνατος καὶ τελευταῖαι περὶ αὐτοῦ κρίσεις 101-104.

Κωνσταντῖνος ΣΤ', αὐτοκράτωρ, στέφεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Λέοντος Δ', Γβ 106-107· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 109· νομίσματα, 110 (εἰκ.), 113 (εἰκ.)· νυμφεύεται, 131· ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρπάσῃ ἀπὸ τῆς μητρὸς του τὴν ἐξουσίαν, 132-133· ἀναλαμβάνει μόνος τὴν ἀρχὴν, 134· ἀσκοποὶ ἐκστρα-

τεῖται κατὰ Βουλγάρων καὶ Ἀράβων, 135· ἀνάκλησις τῆς Εἰρήνης εἰς τὴν ἀρχὴν, 135-136· ἄδοξος ἦττα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, 136· ἀποπέμπτει τὴν σύζυγόν του Μαρίαν καὶ νυμφεύεται τὴν Θεοδότην, 137· συλλαμβάνεται καὶ τυφλοῦται, διαταγῇ τῆς μητρὸς του, 139-140.

Κωνσταντῖνος Ζ', ὁ Πορφυρογέννητος, αὐτοκράτωρ, Δα 71· ὀρίζει συμβασιλεύα Ρωμανὸν τὸν Λεκαπηνόν, 72· νομίσματα 72 (εἰκ.), 80 (εἰκ.), 137 (εἰκ.)· θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ κράτει, 72, 80· μόνος βασιλεύς, 81· ἀνάκτορον, 82· βάπτισις τῆς ρωσίδος Ὀλγας, 86-88· εἰκόν, 89· προαγωγή τῆς παιδείας, 89· συγγραφαὶ τοῦ Κωνσταντίνου, 89-91· θάνατος, 92.

Κωνσταντῖνος Η', αὐτοκράτωρ, ἀναγόρευσις αὐτοῦ, Δα 99· νομίσματα, 210 (εἰκ.), 212 (εἰκ.)· χαρακτὴρ αὐτοῦ, 211· δυσμένεια πρὸς τοὺς καλοὺς στρατηγούς, 212· θάνατος αὐτοῦ, 212.

Κωνσταντῖνος Θ', ὁ Μονομάχος, αὐτοκράτωρ· νυμφεύεται τὴν Ζωήν, Δα 231· εἰκὼν ἐπὶ χειρογράφου, 231· στάσις Μανιάκη, 232-233· ἐπὶ πλακῶς τοῦ οὐγγρικοῦ στέμματος, 233 (εἰκ.)· ἀπόκρουσις τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ρωσικοῦ στόλου, 233-235· ἡ κατ' αὐτοῦ δυσἀρεσκεία, 235· κολακεύει τὸν ὄχλον 236· νομίσματα, 238 (εἰκ.)· στάσις Τορνικίου, 238· πόλεμοι πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Πέρσας, 240-243· θάνατος αὐτοῦ, 244.

Κωνσταντῖνος Ι', ὁ Δούκας, αὐτοκράτωρ· παραδίδεται εἰς τὴν μερίδα τῶν λογίων, Δβ 11· τὰ ἐνσκήψαντα κατὰ τοῦ κράτους δεινά, 11-12.

Κωνσταντῖνος ΙΑ', Παλαιολόγος, παρεπωνυμούμενος Δραγάσης, αὐτοκράτωρ· νυμφεύεται τὴν ἀνεψιάν του Καρόλου Τόκκου καὶ λαμβάνει προῖκα τὴν Γλαρέντζαν, Εα 250· κυριεύει τὰς Πάτρας, 250· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, 258· τὸ ξίφος αὐτοῦ, 279 (εἰκ.), 280 (εἰκ.)· τὸ παρεπώνυμον αὐτοῦ, 283-284· πολιτεία αὐτοῦ ὡς δεσπότης Μωρέως, 286· ἐπεκτείνει τὸ κράτος μέχρι Θεσσαλίας, 287-288· πόλεμος πρὸς τὸν Μου-

ράτ, 289-290· διαδέχεται τὸν Ἰωάννην Β', αὐτοκράτορα, 29· ὁ δεύτερος γάμος τοῦ Κωνσταντίνου, 298· πρεσβεία εἰς Ἱβηρίαν πρὸς ἀναζήτησιν ἐτέρας συζύγου, 298· δὲν ἠθέλησε νὰ στεφθῇ, 299· ἡ ἔκτασις τοῦ κράτους αὐτοῦ, 299-300· οἰκὸσημον τῶν Παλαιολόγων, 300 (εἰκ.)· ἀπειλή αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μωάμεθ, 303, ἀνεγερσις φρουρίου ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, 304-305· ἀποφασίζει τὴν σύναξιν τρίτου γάμου, 306· πρεσβεία πρὸς τὸν Μωάμεθ καὶ ἀπειλητικὴ ἀπάντησις αὐτοῦ, 306-307· νέα πρεσβεία πρὸς τὸν Μωάμεθ, 308· οἰκτρὰ κατάστασις τῶν τοῦ κράτους κατὰ τὴν κηρυξίν τοῦ πολέμου, 310· δέχεται τὸν περὶ ἐνώσεως ὄρον, 313· ἐναρξίς τῆς πολιορκίας, 319· δυνάμεις τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, 319-328, αἱ περιπέτειαι τῆς πολιορκίας, 328-344· ἡ τελευταία γενικὴ ἐφοδος ἀποφασίζεται διὰ τὴν 29 Μαΐου, 345· ὁ αὐτοκράτωρ ἐνθαρρύνει τοὺς συμμαχητάς, 346· ἡ μεγάλη ἐφοδος ἀρχικῶς ἀποκρούεται, 347-350· τραυματισμὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ὑποχώρησις, 350-351· ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως, 351-362· ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου, 362-363· ἀναγνώρισις καὶ ταφὴ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ, 366-367· εἰκόνες, 283, 3, 9, 347, 363· ὁ τάφος αὐτοῦ, 367 (εἰκ.)· σφραγίς, 312 (εἰκ.).

Κωνσταντῖνος Ἀγγελος, δεσπότης Νέων Πατρῶν ἢ Μεγαλοβλαχίας, Εα 120.

Κωνσταντῖνος, αὐτόμολος πρὸς τοὺς Βουλγάρους, γαμβρὸς τοῦ Κρούμου, Γβ 201.

Κωνσταντῖνος, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Εα 64.

Κωνσταντῖνος, ὁ Λειχοῦδης, πατριάρχης, βλέπε Λειχοῦδης.

Κωνσταντῖνος, εἰκονομάχος ἐπίσκοπος Συλαίου, προχειρίζεται πατριάρχης, Γβ 77-78· συνωμοτήσας διαπομπεύεται καὶ καρατομεῖται, 86-87.

Κωνσταντῖνος, ὁ Ποδοπάγουρος, συνωμοτεῖ κατὰ Κωνσταντίνου Ε', Γβ 86.

Κωνσταντῖνος, πρωτοσπαθάριος, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινου-

Κησιφών, πόλις ἑλληνίς τῆς Συρίας, Βα 247.

Κυβέλη, θεὰ ἀσιατική, Εἰσ. ργ' (εἰκ.), ρδ', ρε' (εἰκ.), ρλ' διάδοσις τῆς λατρείας αὐτῆς, Αβ 442.

Κυδωνία, πόλις τῆς Κρήτης, Αα 294· νόμισμα, 295 (εἰκ.).

Κύζικος, Μιλήσιον ἀποικία ἐν τῇ Προποντίδι, Αα 308· νίκη τῶν Ἀθηναίων περὶ —, Αβ 287· καταστροφή τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Γότθων, Ββ 70· ἄλλοις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 236.

Κύθηρα, νῆσος, Αα 150, 188, 198, 287, Αβ 255· Κυθηροδί- και, Αα 188· νόμισμα, 198(εἰκ.).

Κύθνος, ἀποικία Δρυόπων, Αα 288· μετέχει τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν, Αβ 85.

Κυκλάδες, Αα 104, 287-288.

Κύκλωπες, υἱοὶ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς, Αα 1, 2, 83, 95· χώρα αὐτῶν παρ' Ὀμήρῳ, 104.

Κυλλήνη, Αα 146.

Κύλων, ὁ ἀθηναῖος, Αα 235.

Κύλων, δημαγωγὸς ἐν Κρότω- νι, Αα 304.

Κύμη, αἰολικὴ πόλις τῆς Μι- κρᾶς Ἀσίας, Αα 290, 298· κτίζει τὴν ἐν Ἰταλίᾳ Κύμη, 298· γενικωτέρα σημασία τῆς κτίσεως τῆς ἀποικίας, Εἰσ. ρονστ' παλαιότατον κτίσμα τῶν Ἀμαζόνων, ρλζ'.

Κύμη, πόλις τῆς Μεγάλης Ἑλ- λάδος, Εἰσ. ρονστ', Αα 298· νόμισμα, Αα 302 (εἰκ.)· ἄλλοι- σις, 304· συμμαχία πρὸς τὸν Γέλωνα, Αβ 126.

Κυνάνη, νόθος θυγάτηρ Φιλίπ- που καὶ σύζυγος Ἀμύντου, Βα 154.

Κυνέγειρος, ὁ Εὐφροῖωνος, ἀ- δελφὸς τοῦ Αἰσχύλου, Αβ 41.

Κυνὸς κεφαλαί, μάχηπαρὰ —, Βα 291.

Κυνουρία, ἔριδες Ἀργεῶν καὶ Σπάρτης περὶ αὐτῆς, Αα 150.

Κύπρος, κατ' ἀρχὰς κτήσεις τῶν Φοινίκων, Αα 295· καταλαμ- βάνεται ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, 312· ἐπαναστατεῖ κατὰ τῶν Περσῶν, Αβ 15· ἐλευθεροῦται ὑπὸ Πausaniou, 135· ὑπὸ τοὺς Πτολεμαίους, Βα 264· ρωμαί- κῃ ἐπαρχίᾳ, 314· λεηλασία ὑ- πὸ τῶν Ἀράβων, Γα 229· ἢ

περὶ φόρων τῆς νήσου συμ- φωνία πρὸς τοὺς Ἀράβας, 257· μεταφορὰ τῶν κατοίκων εἰς Ἰουστινιανούπολιν, 258· θέμα, Δα 29· ἀνάκτησις ὑπὸ Νικηῖτα Χαλκούτση, 105· μολυβδόβουλ- λον, 105 (εἰκ.)· κατάληψις ὑπὸ Ριχάρδου καὶ πώλησις εἰς τοὺς Λουζινιάν, Δβ 175-176· νόμισμα φραγκικόν, Εα 39 (εἰκ.)· κατάληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 11.

Κυρήνη, ἑλληνὴ πόλις ἐν Ἀ- φρικῇ, Αα 203, 295-297, 312· νομίσματα, 296 (εἰκ.)· κυρη- ναϊκὴ φιλοσοφία, 296· ὑπὸ τοὺς Πέρσας, Αβ 5· ὑπὸ τὸν Πτολεμαῖον, Βα 154, 183-184· ἱστορία τῆς Κυρήνης μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος μ. Χ., 212-213, 220-222.

Κυριακός, ναύαρχος Βασιλείου Β', Αα 185.

Κυριακὸς Ἰωάννης, ἀντιναύαρ- χος τῶν Σπετσῶν, Στ 120.

Κύριλλος ὁ Λούκαρις, βλέπε Λούκαρις.

Κύριλλος ὁ Κονταρῆς, πατριάρ- χης· μαρτυρικὸς θάνατος αὐ- τοῦ, Εβ 74.

Κύριλλος, ἐπίσκοπος Κορινθίας, προσφωνεῖ τὸν Ὁθωνα, Στ 220.

Κύριλλος, πατριάρχης Ἀλεξαν- δρείας, Ββ 245, Γα 9-10.

Κύριλλος Ζ', πατριάρχης, φo- νεύεται κατὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, Εβ 78, Στ 21.

Κύρνος ἢ Κορσική, νῆσος· ἀ- ποικισμὸς Φωκαέων, Αα 305.

Κῦρος, ὁ βασιλεὺς τῶν Περ- σῶν, Αα 205· καταλύει τὸ βα- σίλειον τῶν Λυδῶν καὶ ὑπο- τάσσει τὰς ἑλληνικὰς ἀποι- κίας, 294, Αβ 4· θάνατος αὐ- τοῦ, 5· τάφος, 5 (εἰκ.).

Κῦρος, ὁ νεώτερος, μελετᾷ κα- τάληψιν τῆς ἀρχῆς ἐν Περσίᾳ, Αβ 314· φονεύεται περὶ τὰ Κούναξα, 315.

Κῦρος, ἐπαρχος Κωνσταντινου- πόλεως, οἰκοδομεῖ μέγα τεῖχος, Βα 47, Ββ 242.

Κῦρος, πατριάρχης Ἀλεξανδρεί- ας, ἐπιτυγχάνει τὴν συνεννόη- σιν πρὸς πολλοὺς μονοφυσίτας, Γα 220· ἐπιχειρεῖ ν' ἀποτρέψῃ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἀράβων, 222.

Κύτωρος, πόλις παφλαγονικὴ

παρ' Ὀμήρῳ, Αα 102· ὑφί- στατο ὡς πόλις ἑλληνίς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.

Κύψελος, τύραννος τῆς Κορίν- θου, Αα 209· οἶκος τῶν Κυ- ψελιδῶν, 208.

Κχανεράν, βεξίρης τοῦ σελδ- ζουκικοῦ Κράτους, Δβ 14.

Κῶς, στρατηγὸς τῶν Μυτιλη- ναίων, Αβ 11, 12.

Κωλέττης Ἰωάννης, διορίζεται ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μινίστρος τῶν Ἑσωτερικῶν, Στ 59· ὀρίζε- ται μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 103, 104, 105(εἰκ.), 124· ἡ μεγά- λη ἐπιβολὴ αὐτοῦ, 130· ἀπειλεῖ ἐμφύλιον πόλεμον, 216· ὑποπο- γὰς ἐπὶ τῆς ἀντιβασίλειας, 226· πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις 233· ἀντιπρόεδρος τῆς Ἀ' Ἐθνου- νευλευσεως, 258· πρωθυπουργός, 263· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτευ- σις, 264· τὸ ἐπείσοδιον Μου- σοῦρου, 264· θάνατος, 267.

Κωνσταντᾶς Γρηγόριος, ἱερο- μόναχος, Εβ 206.

Κωνσταντία, ἀδελφὴ τοῦ Με- γάλου Κωνσταντίνου, Ββ 102· σαρκοφάγος αὐτῆς, 104 (εἰκ.)· γάμος αὐτῆς πρὸς τὸν Λικίνι- ον, 106.

Κωνσταντία, θυγάτηρ καὶ κλη- ρονόμος Βοημοῦνδου Β', κό- μμητος Ἀντιοχείας, Δβ 114-115.

Κωνσταντῖνος, ὁ Μέγας, αὐτο- κράτωρ, Ββ 99· ἀνακηρύσσεται Αὐγουστος ὑπὸ τὸν στρατοῦ, 100· ἡ πρὸς τοὺς Χριστιανούς εὐμένεια αὐτοῦ, 101· νυμφεύε- ται τὴν Φαῦσταν, 101· πόλεμος αὐτοῦ κατὰ τοῦ Μαζέντιου, 102· τὸ ὄραμα αὐτοῦ, 103· εἰκόνες 100, 135· κατατροπώνει καὶ φo- νεύει τὸν Μαζέντιον, 115· θρη- σκευτικὸν αὐτοῦ σύστημα, 105-107· κατατροπώνει τὸν Λικί- νιον, 107-109· νόμισμα, 109· (εἰκ.)· μόνος κύριος τοῦ κρά- τους, 109-111· ἀντίδρασις τοῦ πολυθεϊσμοῦ κατὰ τοῦ Χριστι- ανισμοῦ, 111· ἀνάμειξις τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὰς θρησκευ- τικὰς διενέξεις, 116· συγκαλεῖ σύνοδον ἐν Νικαίᾳ, 117-119· οἰχογενειακὴ τραγωδία, 120-122· ἀποφασίζει τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσας εἰς τὴν Ἀνατολήν, 124-128· κτίζει τὴν Κωνσταν- τινούπολιν, 129-132· ὁ κίων τοῦ Κωνσταντίνου, 130 (εἰκ.)· μεταρρυθμίσις τοῦ πολιτευ- ματος, 132-134· παροχὴ συγ- γνῶμης πρὸς τὸν Ἀρειον, 135,

Κρανών, πόλις Ἡπειρωτική, Αα 145.

Κραταῖος, θεσσαλός, φρονεὺς τοῦ Ἀρχελαίου, Βα 5.

Κρατερός, στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν, ἡττάται ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, Γβ 235.

Κρατερός, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 69, 72, 83, 95, 104, 105, 112, 113, 146, 150, 154· ἀγὼν πρὸς Εὐμένην καὶ θάνατος, 155· 156.

Κράτης, ὕδραυλικὸς χαλκιδεὺς, Βα ι'.

Κρατισίκλεια, σύζυγος Λεωνίδου τοῦ Κλεωνύμου καὶ μήτηρ Κλεομένους Γ', Βα 282.

Κρατησίπολις, σύζυγος Ἀλεξάνδρου τοῦ Πολυσπέρχοντος, Βα 179, 182, 189.

Κρατησιππίδας, ναύαρχος λακεδαιμόνιος, Αβ 289.

Κράτος, Αα 41.

Κρεβατᾶς, προϊστάμενος Λακεδαιμόνος κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα, Εα 166.

Κρέουσα, θυγάτηρ Ἐρεχθίδος, Αα 6, 10, 93.

Κρεσφόντης, ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλειδῶν, Αα 153.

Κρεῦξερως, γερμανὸς συγγραφεὺς, Αα 36 καὶ ἐπ.

Κρέων, βασιλεὺς Θηβῶν, Αα 19.

Κρέων, ὁ πρῶτος ἐνιαύσιος ἀρχὼν ἐν Ἀθήναις, Αα 227.

Κροθεύς, υἱὸς Αἰόλου, Αα 10, 16.

Κρηνίτης, στρατηγός, πίπτει μαχόμενος κατὰ τῶν Βουλγάρων, Δα 66.

Κρηνίτης, ὁ Ἀροτράς, πρωτοσπαθάριος, στρατηγὸς Πελοποννήσου, Δα 79.

Κρηστών, πόλις πελασγική, Αα 58.

Κρήνη· τύποι τῆς μεσομινωικῆς ἐποχῆς· Εἰς. γγ' (εἰκ.)· ἀρχαιοτάτη τέχνη, θ' (εἰκ.)· νσ' (εἰκ.)· ριδ' (εἰκ.)· ριε' (εἰκ.)· ρια' καὶ ἐπ., ριστ' (εἰκ.)· πολιτισμός, ρθ'· ριε' (εἰκ.)· ρκ' (εἰκ.)· ρχα' (εἰκ.)· ρκβ' (εἰκ.)· ρκε' (εἰκ.)· ρκη' (εἰκ.)· πρῶτοι βασιλεῖς, Αα 10· νομίσματα, 25 (εἰκ.)· 295 (εἰκ.)· ὁμοίότης θεσμῶν πρὸς τοὺς τῆς Σπάρτης, 294· ἀπραξία εἰς τὸν κα-

τὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, Αβ 68· ἡ ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἀρχαιοτάτῃ θαλασσοκρατία, 449-450· ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, Βα 313· ἀτυχὴς κατὰ Ρωμαίων ἀγὼν, Ββ 24-25· κατὰκτησις τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γβ 234-235· ἀνάκτησις ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά, Δα 93-96· ἐξελληνισμός, Δα 300· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ ἀποικισμὸς ἐνετικῶν οἰκογενειῶν, Εα 40· ἐπαναστάσεις κατὰ τῆς Ἑνετίας, 40, 96-98, 205· κατάληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 96· ἥρωικοι κατὰ τῶν ξένων κυριάρχων ἀγῶνες, 183-185· μόνη ἐκ τῶν μεγάλων νήσων ἡ Κρήνη μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Στ 77-78· ἡ μεγάλη ἐπανάστασις 1866-1869, 319-327· αἱ ἐνέργειαι τῶν Δυναμῶν, 328-330· τέλος τοῦ ἀγῶνος, 341-343.

«**Κρήνη**», πλοῖον τροφοδοτοῦν τοὺς κρήτας ἐπαναστάτας, Στ' 341-342.

Κρητικός Ἰωάννης, στρατηγὸς Πελοποννήσου ἐπὶ Βασιλείου Α', Δα 61.

Κριεζῆς Ἀντώνιος, πλοίαρχος ὑδραῖος, εἶτα ναύαρχος, Στ 79, 120, 178· ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν, 246· πρωθυπουργός, 274· τὸ ἐπαισώδιον Πασιφίκου, 275· ἀναγνώρισις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, 284-285· ἐξαναγκάζεται εἰς παραίτησιν, 291· εἰκὼν, 275.

Κριεζώτης Ν., ὄπλαρχηγὸς τῆς Εὐβοίας, Στ 110 φρουραρχος τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν, 174· προκαλεῖ ταραχὰς ἐν Εὐβοίᾳ, 268· φυγὰς ἐν Τουρκίᾳ, 271· λόγος περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ προέδρου ἑλληνικῆς δημοκρατίας, 279.

Κριμαϊκὸς πόλεμος, Στ 285-287· ἡ ἐν Ἑλλάδι συγκίνησις καὶ ἡ κατοχή, 287-94· οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης, 294.

Κρῆς, ὁ Πολυκρίτου, αἰγινίτης, Αβ 25, 26.

Κρίσπαι, οἰκονόμεια ἄρξασα τῆς Νάξου, Εα 24· οἰκόσημον, 25.

Κρίσπης Φραγκίσκος Α', δούξ τῆς Νάξου, Εα 230.

Κρίσπος, ἡ Πρίσκος, γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φωκά, Γα 172, 173, 174.

Κρίσπος, υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, Ββ 108· κατατροπώνει τὸν στόλον τοῦ Λικινίου, 109· ἡ κατ' αὐτοῦ ἐχθρότης τῆς Φαύστας, 121· νόμισμα, 121 (εἰκ.)· θανάτωσις αὐτοῦ, 122.

Κρίσσα, πόλις φωκικὴ, Αα 133.

Κριτίας, εἰς τῶν τριάκοντα τυράννων, Αβ 304· καταδικάζει τὸν Θηραμένην εἰς θάνατον, 305· φόνος αὐτοῦ, 307.

Κριτόβουλος, ἱατρὸς τοῦ Φιλίππου, Βα 30.

Κριτόβουλος, ὁ λήμνιος, ἱστορικός· περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ Μουράτ Β', Εα 252· περὶ τοῦ μεγάλου τηλεβόλου τοῦ Μωάμεθ, 316.

Κριτόλαος, στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, Βα 301.

Κροῖσος, βασιλεὺς τῆς Λυδίας, ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, Αα 205, 294, Αβ 4· συναντάται πρὸς τὸν Σόλωνα, Αα 264· ὑποτάσσει τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας, 293· νικάται ὑπὸ τοῦ Κύρου, 294, Αβ 4· εὖνοια πρὸς τοὺς Ἕλληνας, Αα 312.

Κρόνος Αα 2 (εἰκ.), 40, 42, 69.

Κρότων, πόλις ἑλληνίς ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 175· ἀθληταί, Αα 175, 304· νόμισμα, 302 (εἰκ.)· τεῖχη, 303· σχολὴ Πυθαγόρου, 304.

Κροῦμμος, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Γβ 172, 173 (εἰκ.)· πόλεμοι κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 174-177· κατασκευάζει ποτῆριον ἐκ τοῦ κρανίου τοῦ Νικηφόρου Α', 178, 179 (εἰκ.)· προτείνει εἰρήνην, 184-186· νῆκαι κατὰ Μιχαὴλ Α', 187-195· ἐμφανίζεται πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 200· ἐπιβουλή τοῦ Λέοντος Ε' κατ' αὐτοῦ, 201· ὁλοσχερὴς αὐτοῦ περὶ Μεσημβριάν ἥττα, 202-204.

Κρῶμνα, πόλις παφλαγονική, Αα 102.

Κτενᾶς, ἱερεὺς, λαμβάνει τὸν βαθμὸν πρωτοσπαθαρίου, Αα 306.

Κτησίας, ἑλλην ἱατρὸς ἐν τῇ αὐτῇ Ἀρταξέρξου Β'· ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐπιρροή, Αβ 323.

Κτησίας, ἱατρὸς καὶ ἱστοριογράφος, Αβ 44, 60.

Κτησιφῶν, πρεσβευτὴς τῶν Ἀθηναίων, Βα 31.

χώρησις αὐτοῦ, 123-125.

Κορράδος, κοντόσταυλος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, αἰχμάλωτος ἐν Αἰγύπτῳ, ἐλευθεροῦται ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀλεξίου Α', Δβ 89.

Κορράδος, ὁ Μομφερρατικός, νυμφεύεται τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἰσαακίου Β', Δβ 187· καταστέλλει τὴν στάσιν τοῦ Βρανά, 188.

Κορωναῖος Πάνος, συνταγματάρχης, μετέχει τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, Στ 320· εἰκὼν, 319.

Κορωνεῖα, πόλις βοιωτικῆ, Αα 137.

Κορωνεῖας μάχη, Αβ 194.

Κορώνη, πόλις μεσσηνιακῆ, Αα 165, Εα 24, 94, Εβ 175 (εἰκ.), 177.

Κορωνίς, θυγάτηρ Φλεγύου, Αα 93.

Κοσμάς, ὁ βασιλεὺς ὃν οἱ Ἕλλαδικοὶ ἀντέταξαν εἰς τὸν Λέοντα Γ', Γβ 39.

Κοσμάς, μοναχὸς σοφός, διδάσκαλος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Γβ 44.

Κοσμάς, ἐπίσκοπος Ἐπιφανείας, ἀσπάζεται τὴν μεταρρυθμίσειν, Γβ 80.

Κοσμάς, ἔμπορος, ἔχων τὸ μονοπώλιον τοῦ βουλγαρικῡ ἐμπορίου, Δα 65-66.

Κοσμογονία κατὰ ἑλληνικὴν μυθολογίαν, Αα 1 καὶ ἑπ.

Κοσσαῖοι, ἔθνος τῆς Ἀσίας, ἀποσφαγὲν ἡβηδὸν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 113.

Κοσσυφοπέδιον μάχη, Εα 209-210· δευτέρα μάχη, 292.

Κοτσάδες, οἶκος ἐκ Ψαρῶν· οἰκονομικαὶ θυσίαι ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, Στ 81.

Κόττυς, θρησκικὴ θεότης, Εἰσ. ρλ'.

Κότυς, ἡγεμὼν τῶν Ὀδρουσῶν, σύμμαχος τοῦ Περσέως, Βα 298.

Κοτύωρα, ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνίς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.

Κούβρατος, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, σύμμαχος τοῦ Ἡρακλείου, Γα 251.

Κουιρίνης Ἰωάννης Α', κύ-

ριος Ἀστυπалаίας, Εα 24· οἰκόσημον, 96 (εἰκ.).

Κουιρίνης Παῦλος, δούξ τῆς Κρήτης, συνθηκολογεῖ πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας, Εα 96.

Κουλέων, ἀρχηγὸς τῶν Πανλιανιτῶν εἰς τὸν στρατὸν Ἀλεξίου Α', Δβ 52.

Κούμας Κωνσταντῖνος, λόγιος, Εβ 166.

Κουμουνοῦρος Ἀλέξανδρος, ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν τῆς κυβερνήσεως Κανάρη, εἴτα πρωθυπουργός, Στ 317· τὸ δευτερον πρωθυπουργός, 326· παρωθεῖτοὺς Κρήτας εἰς ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων τῆς Πύλης, 331· δεινὴ θέσις τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, 332-333· παραιτήσις, 334· καταδιώξις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη, 334-336· παρέχει βοήθειαν εἰς τὴν κυβέρνησιν Βούλγαρη, 338· δὲν καλεῖται εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ Στέμματος, 341· σχηματίζει τὴν τρίτην αὐτοῦ κυβέρνησιν, 345· συνεργάζεται πρὸς τὸν Βούλγαρη, 345· ἀναλαμβάνει μόνος τὴν ἀρχὴν, 347· μέλος τῆς οἴκουμ. κυβερνήσεως, 351· ἡ κατ' αὐτοῦ μῆνις τοῦ λαοῦ, 352· σχηματίζει κυβέρνησιν, 352· πτώσις αὐτοῦ, 356· ἀναλαμβάνει ἐκ νέου τὴν ἀρχὴν, 357· εἰκὼν, 352.

Κούναξ, πόλις τῆς Βαβυλωνίας· μάχη περὶ τὰ—, Αβ 315, Βα 63.

Κουντουριώτης Ἀνδρέας, δολοφονία αὐτοῦ, Εβ 154.

Κουντουριώτης Λάζαρος, Εβ 153, 154· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος θυσίαι αὐτοῦ, Στ 80, 81 (εἰκ.)· χαρὰ τῇ αὐτοῦ, 82· ἀναδεικνύει ναύαρχον τὸν Μιαούλην, 85-86· ὑπογραφή αὐτοῦ 87.

Κουντουριώτης Γεώργιος, Εβ 153, Στ 82· ὀρίζεται πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 103· 104, 124· πρωθυπουργός, 271-274.

Κουντουριώτης Ἀνδρέας, πρεσβευτὴς ἐν Κων·πόλει, Στ 293· ἐν Φλωρεντίᾳ 327· πρεσβευτὴς ἐκ δευτέρου ἐν Κων·πόλει, 355.

Κούριον, ὄρος, Αα 143.

Κουρκούας, Θεόφιλος, ἀδελφός καὶ συνεργάτης τοῦ Ἰωάννου, Δα 78· ὁ οἶκος αὐτοῦ, 144.

Κουρκούας Ἰωάννης, υἱὸς Ρω-

μανοῦ, δομέστικος τῶν σχολῶν, νικᾷ τοὺς Ρώσους, Δα 74· νῖ-
και αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἀράβων, 77-78· παύεται ὑπὸ Ρωμανοῦ καὶ ἐπαναδιορίζεται ὑπὸ Κωνσταντίνου Ζ', 81· ὁ οἶκος αὐτοῦ, 144.

Κουρκούας Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ δευτέρου Ρωμανοῦ, στρατηγός ἐπὶ Ἰωάννου Α', Δα 144, 149, 154, 155.

Κουρκούας Μιχαὴλ Β', πατριάρχης, Δα 144.

Κουρκούας Ρωμανός, δομέστικος τῶν Ἰκανάτων, συνωμότης κατὰ Βασιλείου Α', Δα 144.

Κουρκούας Ρωμανός, υἱὸς καὶ συνεργάτης τοῦ Ἰωάννου, Δα 78· προτρέπει τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν νὰ ἀναλάβῃ τὸ στέμμα, 101.

Κουρκούας Ρωμανός, υἱὸς τοῦ δευτέρου Ἰωάννου, πατρίκιος, Δα 144, 212.

Κούρμας, ἀρματολὸς Παρνασσίδος, Εβ 186, 187.

Κουρτίκιος, στρατηγός, πίπτει μαχόμενος κατὰ τῶν Βουλγάρων, Δα 66.

Κουρτίκιος, ναύαρχος τοῦ στασιαστοῦ Βάρδα Σκληροῦ, ἡττᾶται περὶ Φώκαιαν, Δα 170.

Κούρτιος, Ἑρνέστος, ἱστορικὸς γερμανός· ὁ φιλελληνισμὸς αὐτοῦ, Στ 239.

Κουτούβαλης Ἰωάννης, ἀρχηγὸς ζακυνθίων ἐθελοντῶν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1684 κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 186.

Κουτούζωφ, στρατηγός ρώσος, νικᾷ τοὺς Τούρκους, Εα 222.

Κουτρούλης Ἰωάννης, ἱππότης πελοποννησίος, Εα 79, 238.

Κουτσομύτης Ἰωάννης, στρατηγὸς τοῦ θέματος Νικοπόλεως, φονεύεται ὑπὸ τῶν κατοίκων, Δα 223.

Κόχραν, λόρδος, ναύαρχος, Στ 158 (εἰκ.)· στόλαρχος τῆς ἐπαναστάσεως, 176· παράβολα ἐγχειρήματα αὐτοῦ, 182.

Κρακράς, βούλγαρος φρούραρχος Περνίκου, Δα 191, 197· παραδίδεται εἰς τὸν Βασίλειον Β', 198.

Κραννών, πόλις θεσσαλικῆ, Αα 121· νόμισμα, 123 (εἰκ.)· μάχη περὶ —, Βα 151.

[illegible]

Κολοκοζώνης Κολίνας, υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, περὶ τῆς ἀντιπολιτευόμενης κατὰ τῆς ἀντι-
 βασιλείας, 2275.
 Κολοκοζώνης Πάρος, υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, 2102, 1047 φθὸς αὐτοῦ, 105.
 Κολοφῶν, πόλις ἰωνική, Ἀν 291, Βα 242.
 Κολχίς, πόλις, Ἀν 15, 47, 51, Κολωνία, θέτι, Ἀν 29.
 Κομάροι, τοιγὰ καὶ φησὶ τῆς ἐθάρνης ἐπαναστάσεως αὐτῶν κατὰ τοὺς Κόρατος, Ἀβ 59-60.
 Κομηνίολος, στρατηγὸς ἐπὶ Μαντικίου, νικῶν τοὺς Σκαύτους, 156.
 Κομηνάς, καὶ βληντῆς τῆς ἐλπί-
 νικῆς φησὶ λόγιος ἐν τῇ ἐλπί-
 τῆς Μαντινέας, 1302.
 Κομνίστοισι Α, φησὶ καὶ 26.
 Κομισαδότης, ἄβας, φθὸς τοῦ ἀνδραγαθίου, Ἀβ 55-56.
 Κομνίω, δόχτυσις, ἀβασίη τῆς αυτοκρατορίας Θεοδώρου, 15.
 Κομνηνὸν σφαιρίδες, 13205 (ἐκ.).
 Κόμμος, αυτοκρατορὸς ὁ-
 μίτος, 66.
 Κομνός Νικόλαος, ἀρχιεπὶς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐβλαδίου κα-
 τὰ τὸν ἄλφω τοῦ 1684 κατὰ τὸν Τόδοκον, 186.
 Κομνηνὴ Ἀννα, θυγάτηρ Ἀλε-
 ξίου Α, συγγενεὴς τῆς Ἀλε-
 ξίου Δ 29. περὶ τὸν ἐκ-
 στανδοφόδον, 62, 78, 95. 7-
 101.
 Κομνηνὴ Ἀννα, υἱὸς τοῦ
 θυγάτηρ Μιχαήλ Β, δεσπότης
 τῆς Ἡπείρου, 86.
 Κομνηνὴ Βασίλισσα, υἱὸς Μι-
 χαήλ Παῖδα, Ἀβ 147. ἐθάρ-
 νη Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, 134.
 Κομνηνὴ Θεοδώρα, υἱὸς τοῦ
 Βασιλείου, 134.
 Κομνηνὴ Μανδία, θυγάτηρ Ἰω-
 ἄννου Κομνηνοῦ, υἱὸς τοῦ

[illegible]

Κλαύδιος, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, Ββ 35· κατατροπώνει τοὺς Γότθους, Ββ 74· θάνατος αὐτοῦ, 75.

Κλαύδιος, χιλιάρχος ρωμαῖος, στέλλεται πρὸς φυλάξιν τῶν Θερμοπυλῶν ἀπὸ τῶν Γότθων, Ββ 68.

Κλανιέρος, γάλλος συγγραφεύς, περὶ τῶν μύθων, Αα 43, 58.

Κλέανδρος, τύραννος τῆς Γέλας, Αβ 124.

Κλέανδρος, μακεδὼν, ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96.

Κλέαρχος, σπαρτιάτης ἀρμοστής Βυζαντίου, στρατεύει μετὰ Κύρου τοῦ νεωτέρου κατ' Ἀρταξέρξου, Αβ 314-315.

Κλειγένης, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Αβ 292.

Κλειδίον, κλεισώρεια καὶ φρούριον ἐν Μακεδονίᾳ, ἄλωσις ὑπὸ Βασιλείου Β', Δα 193.

Κλεινίας, ὁ πατὴρ τοῦ Ἀλκιβιάδου, Αβ 31, 264.

Κλεισθένης, τύραννος Σικωνίων, Αα 134· νικητὴς Πυθικοῦ ἀγῶνος, 135· καλεῖ μνηστήρας τῆς Ἀγαρίστης, 177, 208.

Κλεισθένης, ὁ Μεγακλέους, Ἀλκιμαωνίδης, Δα 209· ἐνισχύει τὸ πολωνεῖον πολίτευμα, 274 καὶ ἐπ. Αβ 31.

Κλείταρχος, Αα 44.

Κλεῖτος, ἡγεμὼν τῶν Ἰλλυριῶν, Βα 56.

Κλεῖτος, ὁ Δρωπίδου, σφύζει τὸν Ἀλέξανδρον ἐν Γρανικῷ, Βα 74· φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ, Βα 107.

Κλεῖτος, ναύαρχος μακεδὼν, Βα 150, 163.

Κλείτωρ, πόλις τῆς Ἀρκαδίας, Αα 148.

Κλειώ, Μοῦσα τῆς Ἱστορίας, Εἰσ. κβ' (εἰκ.).

Κλεόδαμος, μηχανικός, στέλλεται ὑπὸ τοῦ Γαλλικνοῦ πρὸς ὀχύρωσιν τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, Ββ 69, 70.

Κλεόμβροτος, ἀδελφὸς τοῦ Λεωνίδου, ἐπίτροπος τῆς βασιλείας, Αβ 83.

Κλεόμβροτος, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, στρατεύει κατὰ τῶν

Θηβῶν, Αβ 352· νέα αὐτοῦ στρατεία κατὰ τῶν Θηβῶν, 359· ἐμποδίζει τὴν κατάληψιν τῆς Φωκίδος ὑπὸ τῶν Θηβαίων, 361· τρίτη αὐτοῦ στρατεία κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ φόνος ἐν Δεύκτροις, 364-368.

Κλεομένης Α', βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 157, 181, 274, 282 καὶ ἐπ.· ἀρνεῖται βοήθειαν πρὸς τοὺς Ἰωνας, Αβ 14, 24, 25· θάνατος αὐτοῦ, 61.

Κλεομένης Γ', βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐπιχειρεῖ πολιτικὴν ἀναμόρφωσιν, Αα 182· χαρακτηρ αὐτοῦ, Βα 282· πόλεμος πρὸς τὴν ἀρχαίαν συμπολιτείαν, 282-284· διατάσσει τὰ τῆς νέας καταστάσεως, 283· ἐπὶ νομίσματος, 284 (εἰκ.)· κατατροποῦται ὑπὸ Ἀντιγόνου, 284· αὐτοκτονεῖ, 285.

Κλεοπάτρα, μία τῶν συζύγων τοῦ Φιλίππου, Βα 41, 53.

Κλεοπάτρα, θυγάτηρ Φιλίππου καὶ Ὀλυμπιάδος καὶ σύζυγος Ἀλεξάνδρου, βασιλέως τῆς Ἡπείρου, Βα 42, 154, 159· φόνος αὐτῆς, 184.

Κλεοπάτρα, βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου, Ββ 27· (εἰκ.).

Κλεοφῶν, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Αβ 287, 292· θανάτωσις αὐτοῦ, 298.

Κλέφται, πρώτη ἐμφάνισις αὐτῶν, Εβ 134· πολιτεία αὐτῶν, 138-140· βίος αὐτῶν, ἀσκήσεις καὶ φρονήματα, 140-143· βοηθοῦσι τὸν Χασάν Τζεζάρη κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀλβανῶν, 202.

Κλέων, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Αβ 234, 251-255.

Κλεωναί, πόλις τῆς ἀρχαίας συμπολιτείας, Βα 271, 283.

Κλεώνυμος, ὁ Κλεομβρότου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης· ἐκστρατεία αὐτοῦ εἰς Σικελίαν, Βα 230.

Κλεώνυμος, τύραννος Φλιασίων, Βα 281.

Κλεώνυμος, ὁ Σφοδρίου, φονεύεται ἐν Δεύκτροις, Αβ 367.

Κλήμης, ὁ ἀλεξανδρεὺς, Γα 13.

Κλήμης Δ', πάπας· διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Εα 102· εἰκόν, 103.

Κλήμης Ε', πάπας, ὑπόσχεται

ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς τοὺς ἐκστρατεύοντας κατὰ τῶν Ἑλλήνων, Εα 142.

Κληρονομία, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, Αα 93.

Κληρονόμοι, Γιαννάκης καὶ Γεώργιος, διερχομένης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐστριακῆς πρεσβείας, Εβ 99.

Κλοκοτινίτσα, ἡττα Θεοδώρου Α' Ἀγγέλου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Εα 53.

Κλονίος, ὁμηρικὸς ἦρως, Αα 24.

Κλυμένη, σύζυγος Ἰαπετοῦ, Αα 4.

Κλυταιμνήστρα, Αα 33, 45, 70 (εἰκ.). 92, 93.

Κνημῖς, ὄρος, Αα 126, 127.

Κνίδος, ἀποικία δωρική, Αα 292· ὁ ἐν Δελφοῖς θησαυρὸς, 132 (εἰκ.).

Κνίδου Ἀφροδίτη, Αβ 334 (εἰκ.)· ναὸς ἐν Πειραιεῖ, 335.

Κνίδου ναυμαχία, Αβ 333.

Κνωσός, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, Εἰσ. ριε'· τοιχογραφίαι, νστ' (εἰκ.)· ρχα' (εἰκ.)· ἀνάκτορα, ριδ'· ρκη'· κεφαλὴ ταύρου, ριε' (εἰκ.)· αἱ θεαὶ τῶν ὄψεων, ριστ' (εἰκ.)· νόμισμα, Αα 295 (εἰκ.).

Κόβελ, ἀντιβασιλεὺς ἐπὶ Ὀθω- νῶν, Στ 227 (εἰκ.).

Κόδριγκτον, ναύαρχος ἄγγλος, Στ 141, 182· ἀναγκάζει τουρκικὰ πλοῖα νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Πύλον, 184· καταστρέφει τὸν τουρκοαγρυπτικὸν στόλον ἐν Πύλῳ, 185· εἰκόν, 188.

Κοδρίδαι, γένος ἀθηναϊκόν, Αα 227 καὶ ἐπ. 236.

Κόδρος, τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, Αα 227.

Κοζαρίδης Καλογιάννης, πρῶτος ἐστὼς Καρταίνης ἐπὶ φεαγ- κοκρατίας, Εα 79.

Κοῖνος, στρατηγὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, Ἰσθφ καὶ Ἀρβήλοις, Βα 72, ρβ, 95, 98, 104.

Κοινότητες· ἡ ὁρ. ανωσις αὐτῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἡ καταγωγὴ τοῦ δι

Κοίντος, Μάρκος Φίλιππος, πρέσβυς τῶν ρωμαίων πρὸς τὸν Περσέα, Βα 297.

- τόν κατά τῶν Περσῶν πόλεμον, Αβ 68· πόλεμος πρὸς Κορινθίους, Αβ 207· νομίσματα, Αβ 208 (εἰκ.)· δέχεται Ρωμαϊκὴν προστασίαν, Βα 286· κατὰ τὴν ΙΒ' ἑκατονταετηρίδα, Γβ 14· κατάληψις ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, Δβ 45· ἐπανάστασις καὶ ἀνακατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ροβέρτου, 57· κατάληψις ὑπὸ Ρογέρου Β', 126· ἀνάκτησις ὑπὸ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, 128-130. Τὸ παλαιὸν φρούριον, 129· (εἰκ.)· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Εα 23· προσπάθεια ἐξενετισμοῦ, 24-25· ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ, δεσπότη τοῦ Ἡπείρου, 25· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, 231· ἥρωικὴ κατὰ τῶν Τούρκων ἄμυνα τῶν κατοίκων, Εβ 189-190· συμμετοχὴ Κερκυραίων εἰς τὰς ἐπανάστασεις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1684 καὶ 1770, 186-196.
- Κέρμαν**, τοῦρκος ἄρχων βορείου Φρυγίας, Εα 133.
- Κέσε Μιχαήλ**, αἰχμάλωτος τοῦ Ὄσμάν, καθίσταται φίλος καὶ σύμβουλος αὐτοῦ, Εα 132· διαπραγματεύεται τὴν παράδοσιν τῆς Προύσης, 135.
- Κεφαλληνία**, Αα 298, Αβ 107, 164· παρ' Ὀμήρου, Αα 104· νόμισμα, Αβ 164 (εἰκ.)· μετέχει τῆς αἰτωλικῆς συμπολιτείας, Βα 268· θέμα, Δα 29· ἐπιδρομὴ Σαρακηνῶν, 60-61· κατάληψις ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, Δβ 58· ὀριστικὴ ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Μαργαριτίνῃ κατάληψις, 185· σάματα Κεφαλλήνων συμμετέχουν εἰς τὰς ἐλληνικὰς τοῦ 1684 καὶ τοῦ 1770 ἐπανάστασεις, Εβ 186, 196.
- Κέφτι**, αἰγυπτιακὸν ὄνομα τῶν Φοινίκων, Εἰς, σε'· εἰκόνες Κέφτι ἐπὶ τάφων, οστ', οη', οθ'.
- Κεχαγιάμπεϋς**, ἀρχηγὸς λογάσαν Ἀλβανῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, Στ' 175.
- Κεχαγιάμπεϋς** Εὐθύμιος, ὑπουργὸς τῆς κυβερνήσεως Κουμουνοδούρου, Στ' 326.
- Κέως**, Αβ 72, 85, 189, Εα 24, 127 (εἰκ.).
- Κηρουλάριος**, Μιχαήλ, ἀρχηγὸς συναμοσίας κατὰ τοῦ ὀρφανοτρόφου Ἰωάννου, Δα 224· προχειρίζεται πατριάρχης, 232· στέφει τὸν Ἰσαάκιον Α', 249· χαρακτὴρ καὶ πολιτεία αὐτοῦ ἐναντὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, 283-286· ἀντίθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσαάκιον Α', Δβ 9· ἐξορία καὶ θάνατος αὐτοῦ, 10.
- Κήρυκες**, ἔργα αὐτῶν, Αα 82 καὶ ἐπ'· τάξις κληρονομικῇ, 90.
- Κηρισόδωρος**, ἱππάρχος τῶν Ἀθηναίων, φονεύεται περὶ τὴν Μαντίνειαν, Αβ 380.
- Κιατίπογλου**, δυνάστης Σμύρνης· τὸ κράτος αὐτοῦ καταλύεται ὑπὸ Μαχμούτ Β', Εβ 226.
- Κιάφα**, ἐν τῶν τεσσάρων χωρίων τῶν Σουλωτῶν, Εβ 145.
- Κιβύρα**, Λακεδαιμονίων ἀποικία ἐν Πισιδίᾳ, Βα 243.
- Κιβυρραιωτῶν**, θέμα, Γα 264· στρατιωτικὴ δύναμις, Γβ 13, Δα 29.
- Κιθαιρών**, ὄρος, Αα 19, 127, 143, Αβ 359, 360 (εἰκ.).
- Κίονες**, λαὸς ὀμηρικὸς, Αα 104.
- Κίλικες**, Κιλικία· Εἰς· ἡ'· ἑλληνικὰ ἐν Κιλικίᾳ ἰδρύματα, Βα 243· κατάληψις ὑπὸ τῶν περσικῶν, Ββ 22-24.
- Κίλλης**, στρατηγὸς Πτολεμαίου Α', Βα 180.
- Κιμμέριοι**, Εἰς· οβ', ἡδ'—ἡγ', Αα 101, 105.
- Κιμμέριος Βόσπορος**, Αα 294· ἄγγειον, Αα 52 (εἰκ.).
- Κίμων**, ὁ πατὴρ Μιλτιάδου, Αα 272.
- Κίμων**, ὁ Μιλτιάδου, στρατηγός, Αβ 50, 85, 135-136· νεανικὸς βίος, 143· δακτυλιόλιθος, 145 (εἰκ.)· στρατηγός, 151-157· ἐξοστρακισμὸς, 157· ἀνάκλησις, 163· θάνατος, 165· συνθήκη κιμώνειος, 165-174.
- Κινάδων**, σπαρτιάτης, ἐπιχειρεῖ ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος τοῦ Λυκούργου, Αβ 320· σύλληψις καὶ θανάτωσις αὐτοῦ, 321.
- Κινέας**, ὁ Γόνιος, ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν, Αα 123, 274.
- Κινέας**, ὁ Ἡπειρώτης, Βα 231.
- Κίνναμος** Ἰωάννης, συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ Κομνηνῶν, Αβ 118, 128· περὶ τῆς ταπεινώσεως τοῦ Ρενάλδου πρὸ τοῦ Μανουὴλ, 133.
- Κινύρας**, μυθικὸς βασιλεὺς Κύπρου, Αα 110.
- Κίος**, ἄλωσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων· καὶ δῆωσις, Ββ 69.
- Κιοσὲ Μεχμέτ** πασᾶς, στέλλεται κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, Στ' 53, 61.
- Κιουπριλῆ**, οἶκος δώσας εἰς τὴν Τουρκίαν πέντε μεγάλους βεζίρας, Εβ 91· ἡ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἐπείκεια αὐτοῦ, 91-92.
- Κιουπριλῆ** Μουσταφᾶ, μέγας βεζίρης, βελτιώνει τὴν θέσιν τῶν χριστιανῶν, Εβ 92· διορίζει βέυν τῆς Μάνης, 147.
- Κιουπριλῆ** Μεχμέτ, μέγας βεζίρης, φονεύει 30.000 Τούρκους καὶ ἀπαγχονίζει τὸν πατριάρχην Παρθένιον, Εβ 94.
- Κιουπριλῆ** Ἀχμέτ, μέγας βεζίρης, Εβ 94-97.
- Κιουπριλῆ** Χουσεῖν, μέγας βεζίρης, Εβ 104.
- Κιουταχῆς**, νικᾷ τοὺς φιλέλληνας εἰς Πέτα, Στ' 70· εἰσβολὴ αὐτοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, 128· πολιορκεῖ τὸ Μεσολόγιον, 166· πολιορκεῖ τὴν Ἀκρόπολιν, 173.
- Κιουτσούκ Καϊναρτζή**, συνθήκη· τὸ περὶ ἐλευθεροπλοίας ἄρθρον αὐτῆς εὖνοι τὸ ἐλληνικὸν ναυτικόν, Εβ 149· οἱ ἄλλοι ὅροι τῆς συνθήκης, 200-201.
- Κίρκη** καὶ νῆσος αὐτῆς, Αα 100, 101, 105· (ὄρα καὶ Αἰαίη).
- Κίρρα**, πόλις τῆς Φωκίδος, Αα 133, 134, 208.
- Κιτίτιον**, πόλις τῆς Δωριδος, Αα 127.
- Κίτιον**, πόλις τῆς Κύπρου, Αα 295, Αβ 165.
- Κλαδάδες**, προύχοντες τῆς Πελοποννήσου, καταφεύγουν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, Εβ 29.
- Κλαδᾶς** Δημήτριος, ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτῶν, Εβ 30.
- Κλαδᾶς** Κορκόδειλος, ἀρχηγὸς τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑνετίας ἀρματολῶν, καταλαμβάνει τὴν Μάνην, Εβ 176.
- Κλάδοι**, εἰς τῶν προτευνόντων ἐν Κρήτῃ οἰκῶν, Δα 300, Δβ 148.
- Κλαζομεναί**, πόλις ἰωνικῇ, Αα 291· σαρχοφάγος, 61 (εἰκ.)· ἀμφορεὺς, 285 (εἰκ.).
- Κλάρεδον**, ὑπουργὸς τῶν Ἑξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, Στ' 337.

- ρος· οἱ Ἕλληνες συνάσσονται μετ' αὐτοῦ, Ββ 27.
- Κάσος**, παροχή βοηθείας πρὸς τὴν Κρήτην, Στ 78· καταστροφὴ τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, 113.
- Κασσωπαῖοι**, φυλὴ τῆς Ἡπείρου, Αα 144· πόλις αὐτῶν Κασσώπη, 145.
- Κασσωτίς**, πηγὴ ἐν τῷ ἱερῷ τῶν Δελφῶν, Αα 131.
- Κασταλία**, κρήνη ἐν Δελφοῖς, Αα 131.
- Καστελρήγ**, ὑπουργὸς τῶν Ἑξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, αὐτοκτονεῖ, Στ 139.
- Καστορία**, κατοχὴ ὑπὸ τῶν Νορμανῶν, Αβ 56· ἀνάκτησις τῆς πόλεως ὑπὸ Ἀλεξίου Α', 57.
- Κάστος**, στρατηγὸς τοῦ Μαυρικίου· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, Γα 156.
- Καστρικία**, δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐχθρὰ τοῦ Χρυσοστόμου, Ββ 235.
- Καστριώτης** Γεώργιος, ὁ ἄλλος Σκεντέρμπεϋς, ἡγεμὼν τῶν Ἀλβανῶν, Εα 282, 291· λαμπροὶ αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνες, 292-296· εἰκόν, 293.
- Κάστωρ**, Αα 11, 16.
- Κατακάξης** Γαβριήλ, πρέσβυς τῆς Ρωσίας ἐν Ἀθήναις· μηχανορραφίαι αὐτοῦ, Στ 247· ἀποδοκιμάζεται ὑπὸ τοῦ τοῦ αρου, 253.
- Κατακαλὼν**, στρατηγὸς Λέοντος ΣΤ', ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Δα 67.
- Κατακαλὼν** Κεκαυμένος, βλέπε Κεκαυμένος.
- Κατάκνυας**, στρατηγὸς τοῦ θέματος Ὀρβικίων ἐπὶ Μιχαήλ Β', Γβ 231, 233.
- Καταλανικὴ** εἰσαγγεῖα, Εα 7, 144· εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 145· ἀντὶ βοηθείας παρέχει πράγματα, 146-147· δῆμις τῆς Θράκης, 148· ἀδόδος εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, 149-152, 160· καθίσταται κυρία τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, 161-163· πόλεμος τῆς εἰσαγγεῖας πρὸς τὴν Ἑνετίαν, 168-169· ἡ εἰσαγγεῖα καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλίαν, 170.
- Καταλούσιος** ἡ Κατελούσιος Φραγκίσκος, Εα 199, 207.
- Καταλούσιος** Δωρῖνος Α', ἡγεμὼν τῆς Λέσβου, πενθερὸς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Εα 298.
- Καταναῖοι**, γενουατικὸς οἶκος ἄρξας τῆς Νικαίας, Εα 199· νομίματα, 199 (εἰκ.).
- Καταναῖος** Μαυρίκιος, γενουαῖος, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 325.
- Κατάνη**, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Σικελίᾳ, Αα 298· νόμισμα, 299 (εἰκ.).
- Κατάνης** Θωμᾶς, κερκυραῖος, διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.
- Κατάονες**, βλέπε Χεταῖοι.
- Κατεπάνω** θεμάτων, Δα 32· σφραγίς, 40 (εἰκ.)· τῆς Ἰταλίας, 176 (εἰκ.), 177.
- Κατξενελλενενβόγεν** Βερθόλδος, γερμανὸς, κύριος Βελεστίνου, Εα 26, 28, 29.
- Κατοχὴ** τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἀγγλογάλλων, Στ 290.
- Κατρακάξης**, βλ. Κατακάξης.
- Κατσαντώνης**, ὁ διάσημος κλέφτης, συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καὶ φονεύεται, Εβ 223.
- Κατσαρὸς Α'**, φυλακίζεται μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 106.
- Κατσώνης** Λάμπρος· καταγωγὴ καὶ στάδιον αὐτοῦ, Εβ 206· ἀποκρούει προτάσεις τῆς Πύλης, 207· ἡ περὶ Καφηρέα ναυμαχία, 208· θάνατος αὐτοῦ, 210· εἰκόν, 208.
- Καύαρος**, γαλάτης βασιλεὺς ἐν Θράκῃ, Βα 223.
- Κανκάνος**, στρατηγὸς βούλγαρος, καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον, Δα 223.
- Καύκασος**, ὄρος, Αα 17.
- Καύκωνες**, λαὸς παρ' Ὀμήρῳ, Αα 103.
- Καυλωνία**, πόλις ἑλληνίς ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 299.
- Κανσία**, μακεδονικὸς στρατιωτικὸς πῖλος, Βα 16 (εἰκ.), 17.
- Καράτοι**, εἰς τῶν πρωτεύοντων ἐν Κρήτῃ οἰκῶν, Δα 300.
- Κάφτι**, βλ. Κέφτι.
- Καψάλης**, ὁ μεσολογγίτης, Στ 168.
- Καφοκαλύβας** Μανουήλ, εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ, ἀνασκοποῦνται ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Εα 206.
- Κεγένης**, Πετρενέγος, εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ κράτους καὶ ἀναγορεύεται πατριάρχης, Δα 241· φυλακίζεται, 242.
- Κεδίκ** Ἀχμέτ πασᾶς, μέγας βεζίρης τοῦ Μωάμεθ Β', Εβ 15.
- Κεδρηνός**, χρονολόγος, Γα 107.
- Κεκαυμένος** Κατακαλὼν, ὁ μέγας στρατηγός· ὡς φρούραρχος Μεσσηνίας, σφύζει τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν Ἀράβων, Δα 220· νικᾷ περὶ Βάρναν τοὺς Ρώσους, 235· νικᾷ τὸν ἡγεμόνα τοῦ Γιβρίου, 238· τραυματίζεται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Πετρενέγους, 243· μετέχει τῆς στάσεως κατὰ Μιχαήλ ΣΤ', 246· διορίζεται κορυφαλάτης, 249.
- Κεκαυμένος** Μιχαήλ, ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Νορμαννοῦ Γουίδωνος, Δβ 94.
- Κέκρωρ**, Αα 14, 51, 52, 59.
- Κελένδερις**, πόλις ἐν Κιλικίᾳ, Αβ 190.
- Κελεστίνος**, πάπας, ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν Γ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, Ββ 245.
- Κελιδξὲ Ἀρσλάν**, σελδζουκίδης ἡγεμὼν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Δβ 59· ἡττᾶται αὐτοῦ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, 78-80.
- Κελιδξὲ Ἀρσλάν Β'**, σελδζουκίδης ἡγεμὼν, Δβ 201.
- Κένταυροι**, Αα 25, 65.
- Κεραμέα**, λιμὴν τῆς Κύπρου· ναυτικὸν ἐν — τρόπαιον κατὰ τῶν Ἀράβων, Γβ 68.
- Κερασσοῦς**, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, Αα 308, Βα 237· ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικῆς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.
- Κεραύνεια**, ὄρη, Αα 119, 143.
- Κερβογά**, στρατηγὸς τοῦ σελδζουκικοῦ κράτους, ἐπὶ τῆς α' σταυροφορίας, Δβ 82.
- Κερέθριος**, ἡγεμὼν τῶν Γαλατῶν, Βα 221.
- Κερησσός**, κόμη, ἐν Βοιωτίᾳ, Αα 138.
- Κέρυννα**, κτίσις τῆς πόλεως, Αα 169, 298· κατέχεται ὑπὸ τῆς Κορίνθου, 210· ἀπραξία εἰς

Καρατηγός Νιζηφόρος, στρατηγός Ναυπλίου, καταναυμαγεί ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀραβας, Λα 213.

Καρασμάνογλου Χουσεΐν, δυνάστης Ἀτταλείας· τὸ κράτος αὐτοῦ καταλύεται ὑπὸ Μαχμούτ Β', Εβ 226.

Καρασῆ, τοῦρκος ἄρχων Μυσίας, Εα 133, 136.

Καρατάσος, ὁπλαρχηγός, Στ 105· ἐπανάστασις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ φυγή, 215· καταβάλλει στάσιν ἐν τῇ Στερεᾷ, 228· τὸ ἐπεισόδιον πρὸς τὴν Τουρκίαν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ διαβατηρίου αὐτοῦ, 264.

Καρατζᾶ, ἀρχηγός τῆς πρωτοπορείας Μωάμεθ Α', ὑποτάσσει τὰς παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν πόλεις, Εα 318.

Καρατζᾶς Γεώργιος, ὁ ἐξ ἀποκριτῶν, Εβ 106.

Καρατζᾶς Ἰωάννης, διερμηνεύς τοῦ τουρκικοῦ στόλου, Εβ 108.

Καρα-Χαλήλ Τσεντερελῆς, βλέπε Χαλήλ Τσεντερελῆς.

Καρβέας, ἀρχηγός τῶν Παυλιαντῶν, ὁδηγεῖ αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ἀραβας, Γβ 277· φόνος αὐτοῦ, 303.

Κάρδαμος, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Γβ 135· νικᾷ τὸν Κωνσταντῖνον ΣΤ', 136.

Καρδία, ἀποικία τῶν Μιλησίων, Αα 308, Βα 183.

Καρδία, φρούριον ἐν Μακεδονίᾳ, κτισθὲν ὑπὸ Βασιλείου Β', Δα 195.

Κᾶρες, φυλὴ θρακικὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰδ. ξη', Αα 97, 103, Αβ 424, 427, 430· συμμετοχὴ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰωάνων, Αβ 15· σατραπεία Ἀσάνδρου, Βα 145.

Καρίνας Σεκουῦδος, Ἕλληνας φιλόσοφος, ἀπάγει εἰς Ρώμην τὰ ἐν Ἑλλάδι ἀγάλματα, Ββ 61.

Κάρλοβιτς συνθήκη, Εβ 102· αἱ περὶ τῆς εἰρήνης συζητήσεις Μαυροκορδάτου καὶ Σολίζ, 103.

Καρμανία, σατραπεία, Βα 146.

Κάρνεια, πανήγυρις ἐν Σπάρτῃ καὶ κατάλογος νικητῶν ἀγώνων, Αα 118.

Κάρολος, ὁ Μέγας, αὐτοκρά-

τωρ τῆς Δύσεως· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν αὐτοκρατείαν Εἰρήνην, Γβ 111· διακοπὴ αὐτῶν, 130· στέφεται αὐτοκράτωρ, 144-145, προτάσεις γάμου αὐτοῦ πρὸς τὴν Εἰρήνην, 148· σχέσεις πρὸς τὸν Νικηφόρον Α', 153· εἰκόνες, 129, 163· ὑπογραφή, 130· ζητεῖ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος, 183-184.

Κάρολος Τόπιας, βασιλεὺς Ἀλβανίας, Εα 203· ἀνθίσταται εἰς τοὺς Τούρκους, 232.

Κάρολος, ὁ Βαλουᾶ, ἀποβλέπει εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 150.

Κάρολος, ὁ Ἀνδεγαυικὸς ἢ Ἀνζού, βλέπε Ἀνδεγαυικὸς.

Κάρολος Α' καὶ **Β'** Τόκκοι, βλέπε Τόκκος Κάρολος Α' καὶ Β'.

Κάρολος Η', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, σχεδιάζει ἐπιθεσιν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ συνεννοεῖται πρὸς τοὺς Ἑλληνας, Εβ 176· σκληρὰ ἐκδίκησις τοῦ Βαγιαζήτ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, 177· (εἰκ.), 177.

Κάρολος Β', τοῦ Νεβέρ, βλέπε Νεβέρ.

Κάρπαθος, Αα 24, 287.

Καρπενσιόου μάχη, Στ 107.

Καρπενσιώτης Ἀθανάσιος, φονεῖται εἰς Σκουλένιον τῆς Μολδαβίας, Στ 18-19.

«**Καρτερία**», πλοῖον κατασκευασθὲν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκ τῶν χρημάτων δανείου τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, Στ 175, 180, 181 (εἰκ.), 182· καταστρέφει ἑπτὰ τουρκικὰ πλοῖα, 184.

Κάρτσερι Ραυάνο, ἄρχων Εὐβοίας, ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς Ἑνετίας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἑρρίκου, Εα 26, 29.

Καρνάτιδες, Αβ 192 (εἰκ.), 201 (εἰκ.).

Καρνοφύλλης, μέγας λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Εβ 93.

Καρυστινός Θεόδωρος, ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 338.

Κάρνιστος, πόλις τῆς Εὐβοίας, Αα 288· νόμισμα, 287 (εἰκ.)· κατάληψις ὑπὸ τῶν Περσῶν, Αβ 27· πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀ-

θηναίους, 52· ἐπὶ φραγκοκρατίας, βλ. Εὐβοία· πολιορκία ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Στ 110 (εἰκ.).

Καρυταῖνα, πόλις ἐν Ἀρκαδίᾳ· βαρωνία, Εα 34· κάστρον, 34 (εἰκ.), 135, Στ 53 (εἰκ.)· πολιορκία τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 51-52· ἐκστρατεία τοῦ Ζαΐμη κατὰ τῆς Καρυταίνης, 103 (εἰκ.), 104.

Καρχηδών, Αα 296, 303· πόλεμος πρὸς τοὺς ἐν Κύρῳ Φωκαεῖς, 305· πόλεμος πρὸς τὸν Γέλονα, Αβ 68, 124-128· ἀποικίαι ἐν Σικελίᾳ, 124· νομίσματα, 125 (εἰκ.)· πόλεμος πρὸς Ἀγαθοκλέα, Βα 183-184· ἄλλοις ὑπὸ Βελισαρίου, Γα 94-95· μετάλλιον ἐπὶ τῇ ἀνακτῇ, 102 (εἰκ.)· ἀτυχὴς ἀπόπειρα τῶν Ἀράβων πρὸς ἄλωσιν αὐτῆς, 258· ἄλωσις αὐτῆς ὑπὸ Χασάν, 263.

Κάσαμβος, ὁ Ἀριστοκράτης, αἰγινήτης, Αβ 26.

Κασῆς Ἀνδρέας, ἀρῆναι τῷ 1751 μέγα κληροδότημα ὑπὲρ τῆς παιδείας, Εβ 165.

Κασάνος Δομετιανός, σύμβουλος τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Γαβριήλ, Δα 195.

Κασάνος, ἀδελφὸς τοῦ Δομετιανοῦ, πρέσβυς τοῦ Βλαδισλάβου πρὸς τὸν Βασίλειον Β', Δα 196.

Κασμέναι, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Σικελίᾳ, Αα 298.

Κασσάνδρα, θυγάτηρ τοῦ Πριάμου, μάντις, Εἰδ. ρλδ', Αα 33.

Κασσάνδρεια, κτίσμα Κασσάνδρου ἐπὶ τῆς χερσονήσου Παλλήνης, νῦν Κασσάνδρα, Βα 169, 220.

Κάσανδρος, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 67, 69.

Κάσανδρος, ὁ Ἀντιπάτρον, Βα 113· ἡγεμὼν τῶν παίδων ἐπὶ Ἀρριδαίου, 143· χιλίαρχος, 159· φονεὺς τὸν Δημάδην, 162· ἀγῶνες πρὸς τὸν Πολυστέρχοντα, 163-169· νόμισμα, 169· δύναμις αὐτοῦ, 178· ἀγῶνες πρὸς τὸν Ἀντίγονον, 178-181· βασιλεὺς, Αα 36, Βα 196· νόμισμα, 197 (εἰκ.)· νέοι πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀγῶνες, 209, 212· θάνατος αὐτοῦ, 215.

Κασσιανή, βλέπε Εἰκασία.

Κάσσιος, ὁ φρονεὺς τοῦ Καίσα-

- πρώτου ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρωτοκόλλου, 140-141, 160-161· εἰκόν. 154.
- Κάννιγκ** Στράτφορντ, πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Στ 145 (εἰκ.), 158, 159, 185· προλαμβάνει ἐμφύλιον πόλεμον ἐν Ἑλλάδι, 216· πέμπτη εἰς Ἑλλάδα ἐπίσκεψις αὐτοῦ, 246.
- Κανώνου** ψήφισμα, ἀθηναϊκόν, διατάσσει ἰδιαιτέρην δίκην δι' ἕκαστον κατηγορούμενον ἐπὶ δημοσίῳ ἀδικήματι, Αβ 293.
- Καντακουζηνή** Ἑλένη, σύζυγος Δαυὶδ Κομνηνοῦ, τοῦ τελευταίου αυτοκράτορος τῆς Τραπεζούντης· ἥρωισμός αὐτῆς, Εβ 25.
- Καντακουζηνός** Γεώργιος, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου ἐν Μολδαυίᾳ, Στ 18.
- Καντακουζηνός** Ἰωάννης, αυτοκράτωρ, βλέπε Ἰωάννης ΣΤ'.
- Καντακουζηνός** Μανουὴλ, στρατηγὸς Πελοποννήσου, Εα 204· θάνατος αὐτοῦ, 227.
- Καντακουζηνός**, στρατηγὸς Ἀλεξίου Α', Δβ 91· νικᾷ τὸν Νορμαντὸν Γουίδωνα, 94.
- Καντακουζηνός** Ἰωάννης, στρατηγὸς Μανουὴλ Α', διατρέπει εἰς τὸν κατὰ τῶν Σέρβων πόλεμον, Δβ 131· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, 186.
- Καντακουζηνός** Ἰωάννης, κύριος Μεθώνης, Εα 18.
- Καντακουζηνός** Μιχαὴλ, κύριος Μεθώνης, Εα 18.
- Καντακουζηνός** Ματθαῖος, υἱὸς Ἰωάννου ΣΤ', Εα 198, 199· δεσπότης Μυστρά, 227.
- Καντακουζηνός** Δημήτριος, υἱὸς τοῦ Ματθαίου, Εα 227.
- Καντακουζηνός** Ἰωάννης, διοικητὴς Κορίνθου, Εα 285.
- Καντακουζηνός** Ἀντώνιος, πρόκριτος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ΙΣΤ' ἑκατ., Εβ 88.
- Καντακουζηνός** Μιχαὴλ, πλουσιότατος Ἕλλην, φίλος τοῦ βεξίρου Σόκολη, ὁ ἐπικληθεὶς «σεΐτανογλου», Εβ 88-89.
- Καντακουζηνός** Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ Μιχαὴλ, τουρκεύει διὰ τὴν ἀποφύγην τὸν θάνατον, Εβ 90.
- Καντακουζηνός** Κωνσταντῖνος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου, μέγας ποστέλνικος ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, Εβ 90.
- Καντακουζηνός** Σερμπάν βόδας, αὐθέντης Βλαχίας, Εβ 90· εἰκόν, 89.
- Καντακουζηνός** Στέφανος, ἡγεμὼν Βλαχίας, Εβ 107.
- Καντακουζηνός** Δημητράσκος, ἡγεμὼν Μολδαβίας, Εβ 107.
- Καπανεύς**, εἰς τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, Αα 20.
- Καπετανάκης**, πρόκριτος ἀθηναῖος, Εβ 127.
- Καπετανάκης** Γρηγοράκης Τζανέμπευς, φρονεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ προδοσίας, Εβ 202.
- Καποδίστριας** Αὐγουστῖνος, ἀδελφὸς τοῦ κυβερνήτου, Στ 212 (εἰκ.)· μέλος τῆς τριμελοῦς ἐπιτροπῆς μετὰ τὸν φόνον τοῦ κυβερνήτου, 216· ἀποχωρεῖ εἰς Κέρκυραν, 218.
- Καποδίστριας** Βιάρος, ἀδελφὸς τοῦ κυβερνήτου, Στ 212.
- Καποδίστριας** Ἰωάννης· ἀναγορεῖται πρόεδρος τῆς ἐν Ἀθῆναις ἐταιρείας τῶν Φιλομουσίων, Εβ 133· ἀξίωμα αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ, Στ 8· ἀποποιεῖται τὴν ἀρχὴν τῆς Φιλικῆς, 9· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι τῶν ἐνεργειῶν τῶν Φιλικῶν, 10-11· ἐπιστολὴ αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, 20-21· ἀποτυχούσης τῆς φιλοπολέμου πολιτικῆς του, λαμβάνει ἀδειαν ἀπουσίας, 132· νομίσματα, 162 (εἰκ.)· ἐκλέγεται κυβερνήτης, 176· ἀφίξεις αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα, 194· χαρτονομίσμα, 199 (εἰκ.)· αἰτία τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, 201· κυβερνητικαὶ πράξεις αὐτοῦ, 203-212· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις, 212· εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν προστίθεται ὁ Μιαούλης, 213· ἐπανάστασις τοῦ Μιαούλη καὶ πυρπόλησις τοῦ στόλου, 214· φόνος τοῦ Καποδιστρίου, 216· τὰ ὑπ' αὐτοῦ θεσπισθέντα περὶ ὕγειονομικῶν διατάξεων σφύζουσι τὴν Ἑλλάδα, 243· εἰκόν, 192.
- Καππαδόκαι** ἢ Σύριοι, Εἰσ. ξδ'.
- Καππαδόκης** Ἰωάννης, ἑπαρχος τῆς αὐλῆς ἐπὶ Ἰουστινιανού, Γα 84, 94.
- Καππαδοκία**, χώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, σατραπεία Εὐμένους, Βα 144· ὁ ἐν αὐτῇ Ἑλληνισμός, 238· θέμα, Δα 29.
- Κάπυς**, Αα 22.
- Καρα** Ἀλῆς, τοῦρκος ναύαρχος, Στ 56· καταστρέφει τὴν Χίον, 91-92· ἀνατίναξις τῆς ναυαρχίδος καὶ θάνατος αὐτοῦ, 92· εἰκόν, 180.
- Καραβιάς** Βασίλειος, ὁπλαρχηγός, καταλαμβάνει τὸ Γαλαζιον καὶ σφάζει τὴν τουρκικὴν φρουράν, Στ 15· ἐπιτίθεται προῶρος κατὰ τὴν μάχην τοῦ Δραγασσανίου, 17.
- Καρα-Γεώργης**, σέρβος ἀγωνιστής· συνεννοήσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Φιλικούς, Στ 7· εἰκόν, 8.
- Καραγιαννης**, φρούραρχος Ἀργους, Στ 72.
- Καραθεοδωρῆς** Ἀλέξανδρος, πρῶτος πληρεξούσιος τῆς Τουρκίας εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, Στ 355.
- Καραϊσκάκης** Γεώργιος, ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς· σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ, Εβ 224· κατὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως, Στ 105, 108· χαρὰ κτῆρ αὐτοῦ, 170-172· ἡ περὶ τὸ Χαϊδάρι μάχη, 173· ἡ συνάντησις του μὲ τὸν Κιουταλὴν, 173· μεταφέρει εἰς Κερασίν τὸ στρατηγεῖόν του, 176· διαφωνία αὐτοῦ πρὸς τὸν Τζωρτζ καὶ τὸν Κόχραν, 177· φόνος αὐτοῦ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φαλήρου, 177 (εἰκ.), 178· εἰκόν, 171.
- Καραϊσκάκης** Δημήτριος, υἱὸς τοῦ Γεωργίου, ἀρχηγὸς ἐπαναστατικοῦ σώματος ἐν Ἠπείρῳ, Στ 287-289.
- Καρακάλλας**, αυτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 67.
- Καρακίτσος**, ἀρματολὸς τοῦ Καρπενισίου, Εβ 138.
- Καραμάν**, τοῦρκος ἡγεμὼν Ἰωνίου, Εα 133.
- Κάραμβις**, ἄκρα παφλαγον· Αα 102.
- Κάρανος**, ἀργεῖος, δυνάστης Ἐδέσσης, Βα 3.
- Καραντηνός** Θεόδωρος, τὸν στόαρχος, καταναυμαγροῦ Βάρδα λον τοῦ σασιασίου Σκληροῦ, Δα 170.
- Καραντηνός** Κωνσταντῖνος, διορί· ζεται δοῦξ Ἀντι

- των Ἀγγλογάλλων, 291· ἀπομάκρυναι αὐτοῦ, 292· πρεσβευτὴς ἐν Οὐασινγκτόνι, 327· θάνατος αὐτοῦ, 341.
- Καλλέργης** Λέων, ἀρχηγὸς κρητικῆς ἐπαναστάσεως, φονεύεται ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Εα 206.
- Καλλιάρχης** Νικόλαος, διδάσκαλος ἐν Ἑνετία, Εβ 164.
- Καλλίας**, πρεσβυς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ συνέλευσιν, Αβ 362.
- Καλλίας**, στρατηγὸς τῶν Φωκέων, Αβ 406.
- Καλλίας**, ὁ Ἱππονίκου, πρεσβυτὴς τῶν Ἀθηναίων εἰς Σούσα, Αρ 167 καὶ ἐπ.
- Καλλίβιος**, σπαρτιάτης, ἀρμοστής Ἀθηῶν, Αβ 304.
- Καλλικράτης**, σπαρτιάτης, Αβ 112, 115.
- Καλλικράτης**, ὁ καλλιτέχνης, Αβ 181.
- Καλλικράτης**, προδότης ἀχαιῶς, Βα 300.
- Καλλικρατίδας**, ναύαρχος λακεδαιμόνιος· χαρακτήρ αὐτοῦ, Αβ 290· νίκη περὶ Μυτιλήνῃν, 291· ἦτα περὶ Ἀργινούσας καὶ θάνατος, 291.
- Καλλιμάχαι**, μεγάλη οἰκογένεια μολδαυική, ἐξελληνισθεῖσα, Εβ 107· τρεῖς Καλλιμάχαι ἡγεμόνες, 108.
- Καλλιμάχης** Ἰωάννης, μέγας διερμηνεύς, Εβ 107· ἀποκεφαλίζεται, 195.
- Καλλιμάχης** Σκαρλάτος, ἡγεμὼν Μολδαυίας, Εβ 215.
- Καλλιμάχος**, ὁ ἀφιδναῖος, πολέμαρχος, Αβ 34, 36, 37, 40, 41.
- Καλλιμάχος**, ὁ ἱστορικός, Αα 44.
- Καλλιμέδων** ὁ Καραβός, ἀθηναῖος, Βα 152, 165.
- καλλινίκος**, μηχανικός, ἐφευρέτης τοῦ ἐλληνικοῦ πυρός, Γα τοῦ· ἀξία καὶ χρησιμοποίησις Αβ πυρός, Γα 241-242.
- Καλλιστράτος**, πατριάρχης ἐπὶ Ἱουστινιανῶν Β', Γα 261, 267.
- Καλλιπία**, ποιητὴς, Αα 312.
- Καλλιπίας** τοῦ π. ἀθηναῖος, ὁ εἰσηγὴς τῶν ἐν προβουλευμάτων κατὰ τῶν, Αβ 293· Ἀργινούσας νικηεῖς δίκην, 293· εἰσαγωγή αὐτοῦ 5.
- Καλλιόπη**, πόλις ἐλληνίς ἐν Παρθικῇ, Βα 249.
- Κάλλιπος**, ὁ Μοιροζέους, ἀθηναῖος στρατηγὸς κατὰ τῶν Γαλατῶν, Βα 220.
- Καλλισθένης**, φιλόσοφος καὶ ἱστορικός, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, Αα 53· ἀρνείται νὰ προσκυνήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον, Βα 108· θανατοῦται ὑπ' αὐτοῦ, 109.
- Κάλλιστος**, ἔλλην, στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων, ἀναγκάζει εἰς ὑποχώρησιν τοὺς Πέρσας, Ββ 80.
- Κάλλιστος** Ἀνδρόνικος, λόγιος ἐκ Θεσσαλονίκης, διδάξας ἐν Ρώμῃ, Φλωρεντία καὶ Φερράρῃ, Εβ 26.
- Καλλίστρατος**, ἀθηναῖος δημηγόρος καὶ στρατηγός· ὁ πρὸς αὐτὸν χρησμός τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, Αα 133· ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοίρας, Αβ 353, 354· πρῶτος κατὰ τὴν ἐν Σπάρτῃ συνέλευσιν, 362.
- Καλλιφῶν**, ἀθηναῖος, πείθει τὸν Σύλλαν νὰ παύσῃ τὴν σφαγὴν τῶν Ἀθηναίων, Ββ 18.
- Καλογερόπουλος** Σπ., Στ 160.
- Καλοκῆρης**, πατριῖος, πρῶτος παρὰ τῷ Ὄβριτοσλαύ, Δα 106-107, 151.
- Καλομαρία**, ἀδελφὴ τῆς αυτοκρατορίδας Θεοδώρας, Γβ 286.
- Καλομόδιος**, κολλυβιστής, Δβ 202.
- Καλονίσσιος Ταῦρος**, σοφιστής ἐκ Βηρυτοῦ, Ββ 51.
- Καλοπούζος** Ἰωάννης, ὑφώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Λεβαδείᾳ, Εβ 195-197.
- Καλτεζῶν** μονή· ἡ ἐν αὐτῇ σύνοδος τῶν πελοποννησίων προυχόντων, Στ 36.
- Καλυνδῶν**, πόλις αἰτωλική, Αα 143· ἐρείπια, 144 (εἰκ.).
- Καλόκη**, θυγάτηρ Αἰόλου, Αα 10.
- Καλυψώ**, θεά, Αα 5, 105.
- Καλώννμος**, ἀλεξανδρεὺς, ἀρχηγὸς τοῦ στόλου κατὰ τὸν βαλδελικὸν πόλεμον, Γα 93.
- Καμάρινα**, ἐλληνικὴ ἀποικία ἐν Σικελίᾳ, Αα 298· νόμισμα, Αα 299 (εἰκ.)· καταστροφή τῆς πόλεως, Αβ 125.
- Καμαρινός**, Φιλικός· φόνος αὐτοῦ, Στ 7.
- Καμβούνια**, ὄρη, Αα 119.
- Καμβύσης**, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, Αα 314, Αβ 5.
- Κάμειρος**, πόλις τῆς Ρόδου, Αα 292, Αβ 189.
- Καμπαράνος**, ἐπιφανὴς βούλγαρος, Γβ 98.
- Καμυτζης** Μανουήλ, στρατηγὸς ἐπὶ Ἀνδρονίκου Α', Δβ 166· προσφέρει τὴν περιουσίαν του διὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Βρανᾶ, 187· ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν ἡγεμόνα Πελαγονίας, 202.
- Καναβός** Νικόλαος, στέφεται αυτοκράτωρ καὶ φονεύεται ὑπὸ Ἀλεξίου Ε', Δβ 230.
- Κανακῆς** Ἀθανάσιος, μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Στ 58.
- Κανακή**, θυγάτηρ Αἰόλου, Αα 10.
- Κανάρης** Κωνσταντῖνος, καταστρέφει τὴν ναυαρχίδα τοῦ Καρα-Ἀλή, Στ 92 (εἰκ.), 93· τρέπει εἰς φυγὴν τὸν στόλον τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, 95· πυρπολεῖ τουρκικὴν φρεγάδα, 118· ἀπώπεια αὐτοῦ πρὸς πυρπόλησιν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, 178-179 (εἰκ.)· τίθεται εἰς περιορισμὸν ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, 214· ἵππουργός, 250· πρωθυπουργός, 260· ἐκ δευτέρου πρωθυπουργός, 274· δυσσεβεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὁθωνος, 305 (εἰκ.)· οἱ ὄροι αὐτοῦ διὰ τὸν σχηματισμὸν κυβερνήσεως ἀπορρίπτονται, 305· μέλος τῆς τριμελοῦς κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, 308· μέλος τῆς προσηνεγκούσης τὸ στέμμα εἰς τὸν Γεώργιον Α' ἐπιτροπῇ· 313· πρωθυπουργός, 317· πρόεδρος οἰκον. κυβερνήσεως, 350· θάνατος αὐτοῦ, 351 (εἰκ.).
- Κανίτζα**, συνθήκη μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, Στ 293.
- Κάννιγκ** Γεώργιος, ὑπουργός τῶν ἐξωτερικῶν καὶ εἰς πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας, Στ 132· ἀναγνωρίζει τὴν ἐλληνικὴν κυβερνήσιν, 139· ἀναγνωρίζει τὸν ἀποκλεισμόν, 140· θάνατος αὐτοῦ, 141· ἔγγραφον αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν, 153· ἀπάντησις εἰς τὴν περὶ βοηθείας αἰτήσιν, 157· συμβουλαι αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, 158· ὑπογραφή τοῦ

ποννήσου καταφεύγουσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 154· γενέσεις ὀνόματος, 164· καταγωγή, 216 καὶ ἐπ'· πόλεις καὶ γλώσσα, 226· ἀποικίαι ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ, 289· ἀριθμησις τῶν πόλεων, 291· ὑποταγὴ αὐτῶν ὑπὸ τῶν Περσῶν, Ἀβ' 4· ἐπανάστασις, 13-16· συμμετοχὴ τῶν Ἰωνῶν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατείαν, 26· ἐν Μυκάλλῃ, οἱ Ἰῶνες ἐγκαταλείπουσι τοὺς Πέρσας, 120· ζητοῦσι τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης κατὰ τοῦ Τισσαφέρνη, 321· ἡ Σπάρτη διαπραγματεύεται πρὸς τοὺς Πέρσας περὶ αὐτονομίας τῶν ἰωνικῶν πόλεων, 340· διὰ τῆς ἀνταλκιδείου συνθήκης, οἱ Ἰῶνες ὑποτάσσονται εἰς τοὺς Πέρσας, 341-342· ἡ τύχη τῶν Ἰωνῶν, 343.

Ἰώσηπος, ἱστορικός, ἰουδαῖος ἐξελληνισθεὶς, Ββ' 46, 79.

Ἰωσήφ, ἱερεὺς, ζήτημα ἄρσεως τοῦ κατ' αὐτοῦ ἀφορισμοῦ, Γβ' 159 καὶ ἐπ'· καθαιρέσεις αὐτοῦ, 182.

Ἰωσήφ, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης· ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ Νικηφόρου πατριάρχου, Γβ' 160-161.

Ἰωσήφ, ὁ Βρίγγας, πατρικίος, Δα' 81· παραδυναστεύων τῆς συγκλήτου, 93, 94, 97· ἐπιβουλεύεται τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, 98-101· ἐξορία αὐτοῦ, 104.

Ἰωσήφ, πατριάρχης ἐπὶ Μιχαὴλ Η', Εα' 103.

Ἰωσήφ, πατριάρχης, συνοδεύει τὸν Ἰωάννην Ζ' εἰς Φλωρεντίαν, Εα' 260, 265, 266, 271· θάνατος αὐτοῦ, 273· ταφος ἐν Φλωρεντίᾳ, 273 (εἰκ.).

Ἰωσήφ Β', αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ἡ περὶ ἰδρύσεως ἐλληνικοῦ κράτους ἀλληλογράφια αὐτοῦ πρὸς τὴν Αἰκατερίνην Β', Εβ' 204· εἰκὼν 204.

Ἰωσήφ, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης, μινίστρος τῶν Ὀρησκευτικῶν, Στ' 59.

Ἰωσήφ Γενέσιος, χρονογράφος, Γβ' 198, 201, 205.

Ἰωσήφ, ἐπίσκοπος Ρωγῶν, φονεύεται ἐν Μεσολογγίῳ, Στ' 168.

Καβαλλάρης Παναγιώτης, πρόκριτος ἀθηναῖος, Εβ' 127.

Καβαλλάριος Μιχαὴλ, στρατη-

γός, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Φράγκων περὶ Φάρσαλον, Εα' 94.

Καβάσιλας Ἀλέξανδρος, ἀρχηγὸς τῶν Θεσσαλῶν εἰς τὸν στρατὸν Ἀλεξίου Α', Δβ' 52.

Καβάσιλας Ἀλέξιος, βοηθεῖ τὸν Νικηφόρον Β' καὶ τὴν Αἰκατερίνην Βαλουᾶ, Εα' 202.

Καβάσιλας Νικηφόρος, στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, καταναυμαχεῖ τὸν ῥῶσον Χρυσόχειρα περὶ Λήμνον, Δα' 206.

Καδμεΐα, Καδμεῖοι, βλέπε Θῆβαι.

Κάδμος, οἰκιστὴς Θηβῶν, Δα' 14, 15, 19, 42· ἐριμνεΐα μύθου Σφιγγὸς ὑπὸ Παλαιφάτου, 42-52 (εἰκ.), 59· παραγωγή τοῦ ὀνόματος, 59· ἀνοσιουργήματα, 95· ἡ παράδοσις, 435.

Κάδμος, λογογράφος μυλήσιος, Δα' 118, 292.

Καθαρός Μιχαὴλ, νόθος υἱὸς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Β', Εα' 154.

«Καιροί», ἐφημερίδες, δημοσιεύει τὸ ἀρθρον «Τίς πταίει» τοῦ Χ. Τριζούτη, Στ' 347.

Κάιρον, κτίσις τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ἀμροῦ, Γα' 229.

Καῖσαρ, πόλεμος αὐτοῦ πρὸς Πομπήιον, Ββ' 26.

Καισάρεια, πρωτεύουσα τῆς Καππαδοκίας, σφίζεται ἀπὸ τῶν Περσῶν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δημοσθένους, Ββ' 80.

Καίσιος, ἀρνησίδητος χριστιανός, ναύαρχος τῶν Ἀράβων, Γα' 236.

Καῖχοσροῦ Α' Γκαγιασεδίν, σελδζουκίδης ἡγεμὼν Ἰκονίου, Δβ' 201· φονεύεται ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Λασκάρους, 41.

Καῖχοσροῦ Β', Γκαγιασεδίν, σελδζουκίδης ἡγεμὼν Ἰκονίου, καθίσταται ὑποτελής τῶν Μογγόλων, Εα' 130.

Κακίκιος, ἡγεμὼν τοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ Ἀνίου, παραδίδει τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ τιμᾶται μάγιστρος, Δα' 237-238.

Κακοβούλια, καπετανᾶτον τῆς Μάνης, Εβ' 146.

Κακόριζος, στρατηγός, ἐκβάλλει τῆς Κύπρου τοὺς Ἀράβας, Γα' 229.

Καλάβρυτα, βαρωνία ὑπὸ τὸν

Λατρεμούι, Εα' 34.

Κάλαις, Αα' 16 καὶ ἐπ.

Καλάμαι, πρωτεύουσα τῆς Μεσσηνίας, Εα' 117· κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τῆς ναυαρκτικῆς εταιρείας, 229.

Καλαπόδιος, εὐνοῦχος, παιδαγωγὸς Θεοδοσίου Β', Ββ' 240.

Κάλαρις, ἀποικία τῶν Φακαέων ἐν Κύρῳ, πόλεμος πρὸς Τυρρηνοὺς καὶ Καρχηδονίους, Αα' 305.

Καλαρρότη, κόμη τῆς Ἠπείρου, ἔδρα κοινοτικῆς ὁμοσπονδίας, Εβ' 123.

Καλαυρίας, ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, Αα' 124, 136.

Καλέδ, στρατηγὸς ἄραβ, καταλαμβάνει τὴν Δαμασκόν, Γα' 215-216· νικᾷ τὸν Μανουὴλ παρὰ τὸν Ἀαρμόν, 217· νόμισμα αὐτοῦ μετ' ἐλληνικὰς ἐπιγραφάς, 218.

Καλέτεροι, εἰς τῶν πρωτευόντων ἐν Κρήτῃ οἰκῶν, Δα' 300.

Καλίφαι, διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ, βλέπε Ἀβουβέζο, Ὁμάο, Ὁθμάν, Μωσιᾶ, Ἀβδαλμελίκ, Οὐαλίδ, Σουλεϊμάν, Ὁμάο Β', Ἰσάμ, Σουλεϊμάν υἱὸς Ἰσάμ, Μαχαδῆς, Ἀαρούν.

Κάλλας, στρατηγὸς Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, Βα' 66, 67, 69, 72.

Κάλλατις, ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικῇ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ' 127.

Καλλέργαι, εἰς τῶν πρωτευόντων ἐν Κρήτῃ οἰκῶν, Δα' 300, Δβ' 149.

Καλλέργης Ἀλέξιος, ἡγεῖται ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Ἑνετῶν, Εα' 205.

Καλλέργης Ἀλέξιος, ἑγγονος τοῦ προηγουμένου, πιστὸς τῶν Ἑνετῶν φίλος, Εα' 205· νικᾷ τοὺς κρητας ἐπαναστάτας, 206.

Καλλέργης Βάρδας, μετέχει ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Ἑνετῶν καὶ φονεύεται, Εα' 206.

Καλλέργης Δημήτριος, συνταγματάρχης, ἀρχηγὸς τῆς στάσεως τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, Στ' 249 (εἰκ.)· ὡς ὑπουργὸς προσφέρεται νὰ περιστείλῃ τὸ σύνταγμα, 256· ἀποτυγχάνει ὡς ὑποψήφιος πληρεξούσιος, 262· ἐπιβάλλεται ὡς ὑπουργὸς ὑπὸ

- εἶτα ἀπλῶς δεσπότης Θεσσαλονίκης, Εα 54.
- Ἰωάννης**, ἐπονομασθεὶς Ἄγγελος Κομνηνός, δεσπότης Ἡπείρου, φονεὺς τὸν ἀδελφόν του Νικόλαον, Εα 171.
- Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος**, φιλόσοφος τῆς Στ' ἑκατ. μ. Χ., Γα 13.
- Ἰωάννης**, πατριάρχης ἐπὶ Ἰουστίνου Α', Γα 69.
- Ἰωάννης Α'**, πάπας, Γα 69.
- Ἰωάννης Καππαδόκης**, ἑπαρχος τῆς αὐλῆς ἐπὶ Ἰουστινιανού, Γα 84, 94, 119.
- Ἰωάννης**, ὁ Κυρτός, στρατηγός ἐπὶ Ἀναστασίου Α', Γα 43.
- Ἰωάννης**, ὁ ἑπαρχος Ἰλλυρίας ἐπὶ Ἀναστασίου Α', Γα 107.
- Ἰωάννης**, ὁ ἀρμένιος, στρατηγός ἐπὶ Ἰουστινιανού Α', Γα 103.
- Ἰωάννης**, ὁ ἀντιοχεύς, χρονογράφος, Γα 105.
- Ἰωάννης**, ὁ Τσέσης, βλέπε Τσέσης.
- Ἰωάννης**, ὁ σκύθης, στρατηγός Ζήνωνος, Γα 39, 43.
- Ἰωάννης Δ'**, ὁ Νηστευτής, πατριάρχης, πρῶτος λαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ οἰκουμενικοῦ, Γα 145.
- Ἰωάννης**, ὁ Μυστάκων, στρατηγός, κατατροπώνει τοὺς Ἀβάρους, Γα 157.
- Ἰωάννης Δ'**, πάπας, ἀποκρούει τὴν ἑνωσιν πρὸς τοὺς μονοφυσίτας, Γα 220.
- Ἰωάννης** Πιτσικαύτης, ἰδὲ Πιτσικαύτης.
- Ἰωάννης**, πατρίκιος, στέλλεται ὑπὸ τοῦ Λεοντίου εἰς Ἀφρικήν κατὰ τὸν Ἀράβων, Γα 263· φονεῖται ἐν Κρήτῃ, 264.
- Ἰωάννης**, ὁ δαμασκηνός, βλέπε Δαμασκηνός.
- Ἰωάννης**, λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ ἐπὶ Εἰρήνης, ἐκστρατεύει εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, Γβ 132.
- Ἰωάννης** ὁ Ἀπλάκης, στρατηγός Μιχαὴλ Α', πίπτει κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Βουλγάρους πόλεμον, Γβ 190, 191, 193, 194.
- Ἰωάννης**, πατρίκιος, σύμβουλος τοῦ πρωτοβεστιάριου Λέοντος, Δα 169.
- Ἰωάννης**, πατρίκιος, στρατηγός Χαλδίας, αἰχμάλωτος τοῦ Σαμουὴλ ἐπὶ 22 ἔτη, Δα 198.
- Ἰωάννης**, ὁ Ὀρφανοτρόφος, ἐυνούχος, ἀδελφός Μιχαὴλ Δ', Δα 216· πραγματικὸς διαχειριστὴς τῆς ἐξουσίας, 217· πολυβδόβουλλον, 219 (εἰκ.)· προκαλεῖ διὰ τῆς ἀπληστίας του ἐπανάστασιν τῆς Βουλγαρίας, 222· ἐξορίζεται ὑπὸ τῆς Ζωῆς, 228· κεῖρεται μοναχός, 230· θάνατος αὐτοῦ, 231.
- Ἰωάννης**, ὁ καὶ Βλαδισλαῦς, βλέπε Βλαδισλαῦς.
- Ἰωάννης Η'**, πάπας, ἀναγνωρίζει τὸν Φώτιον, Δα 262· εἶτα ἀναθεματίζει αὐτόν, 264.
- Ἰωάννης Ι'**, πάπας, Δα 278.
- Ἰωάννης ΙΑ'**, πάπας· σκανδαλώδης διαγωγή αὐτοῦ, Δα 280-281.
- Ἰωάννης ΚΑ'**, πάπας, Εα 105.
- Ἰωάννης Βρυέννιος**, βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων, ἐπιμελητὴς τῆς ἀρχῆς τοῦ λατινικοῦ κράτους Κωνσταντινιπόλεως, Εα 51.
- Ἰωάννης**, Ἰωαννῖσης, ὁ Καλοϊωάννης, ὁ Βλάχος, ἡγεῖται ἐπαναστάσεως τῶν Βλαχοβουλγάρων, Δβ 186· ἀναγνωρίζεται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου Γ', 202· διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν πάπαν καὶ στέψης, 217-218· καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης εἰς βοήθειαν, Εα 20· πόλεμος κατὰ τὸν Φράγκων 21· θάνατος αὐτοῦ, 23.
- Ἰωάννης**, Ἀσάν, βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, συμμαχεῖ πρὸς τὸν Βατάσσην κατὰ τὸν Φράγκων Εα 51· νόμισμα, 53 (εἰκ.)· νικᾷ καὶ αἰχμαλωτίζει τὸν Θεόδωρον Α' Ἀγγελον, 53· θάνατος αὐτοῦ, 54.
- Ἰωάννης Βέκκος**, πατριάρχης ὑπέρμαχος τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, Εα 104-105· εἰκὼν, 105.
- Ἰωάννης** ὁ Ξιφιλίνος, πατριάρχης, βλέπε Ξιφιλίνος.
- Ἰωάννης** ὁ Καματηρός, πατριάρχης, ἀναγνωρίζει τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα, Δβ 229.
- Ἰωάννης ΙΒ'**, πάπας, στέφει αὐτοκράτορα τὸν Ὁθωνα Α', Δα 117· νομίσματα, 117· καθαιρεῖται διὰ τὸν ἀνήθικον βίον του, 123, 281.
- Ἰωάννης**, ὁ ἐκ Πούτσης, ὁ ἐπιτετραμμένος τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους ἐπὶ Ἰωάννου Β', Δβ 118.
- Ἰωάννης**, κόμης Κεφαλληνίας, φονεὺς Φερδινάνδον τὸν ἀρραγωνικόν, Εα 161· δηλητηριάζει Λουδοβίκον τὸν βουργουνδικόν, 162.
- Ἰωάννης** Οὐρεὺς Δούκας Παλαιολόγος, δεσπότης Μεγαλοβλαχίας, διαβιοὶ εἰς τὰ Μετέωρα, Εα 232.
- Ἰωάννης Γ'**, μέγας δούξ τῆς Ρωσίας, Εβ 31.
- Ἰωάννης** ὁ αὐστριακός, ναύαρχος, νικᾷ παρὰ τὴν Ναύπακτον τὸν τουρκικόν στόλον, Εβ 178· μετᾷλλον, 180 (εἰκ.).
- Ἰωαννίκιος Β'**, πατριάρχης, Γα 164.
- Ἰωάννινα**, κυριεύονται ὑπὸ τῶν Νορμαντῶν, Δβ 56· ὑπὸ Ἀνδρονίκου Γ', Εα 202· ὑπὸ τῶν Τούρκων 253-254· ἀκμὴ τῆς πόλεως, Εβ 124· εἰκόνας 125, 165· τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς πόλεως, 165-166· πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ Πασόμπεϋ καὶ Χουρσίτ, 226-227.
- Ἰωαννῖσης**, βλέπε Ἰωάννης ἡ Ἰωαννῖσης.
- Ἰωαννῖται**, κληρικιστοστρατιωτικὸν τάγμα, καταλαμβάνουσι τὴν Ρόδον, Εα 128-129· στολή, 128 (εἰκ.)· προσορρινῶς καταλαμβάνουσι Κόρινθον καὶ Καλάβρυτα, 237· καλοῦσιν ἐκ Μελίτης τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπανάστασιν, Εβ 180.
- Ἰωάσαφ Α'**, πατριάρχης, ἀποκρίεται διαταγῇ τοῦ Μωάμεθ, Εβ 73.
- Ἰώβ**, πατριάρχης Ἀντιοχείας, στέφει τὸν στασιαστὴν Θωμᾶν, Γβ 230.
- Ἰωβανεσίκης**, ἄρχων τοῦ ἐν Ἀρμενίᾳ Ἀνίου, παραδίδει τὴν χώραν του εἰς τὸν Βασίλειον Β', Δα 205-206.
- Ἰωβιανός**, αὐτοκράτωρ, εἰρηνεύει πρὸς τοὺς Πέρσας, Ββ 172.
- Ἰωλκός**, βασιλεὺς γένος αὐτῆς, Δα 11, 16, 47, 136.
- Ἰων**, υἱὸς Ξοῦθου, Δα 6, 10.
- Ἰων**, ποιητὴς χῖος, Αβ 203.
- Ἰωνες**, Δα 6, 56, 125· ἐκ Πελο-

Ἰταλία ἀπελευθερωτικὸς πόλεμος, Στ 296-297· ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐν Ἑλλάδι, 298.

Ἰταλογραῖκοί, βλέπε Πελασγοί.

Ἰταλοπελασγοί, βλέπε Πελασγοί.

Ἰφικλος, πατὴρ Πρωτεσίλαου, Αα 92.

Ἰφικράτης, στρατηγὸς ἀθηναῖος, ὀργανώνει τὸ σῶμα τῶν πελταστῶν, Αβ 336· περὶ Κόρινθον καταστρέφει ὁλόκληρον μύραν Σπαρτιατῶν, 337-339· ἀσφαλίζει τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς Βόσπορον καὶ Ἑλλήσποντον, 341· ἐπιχειρεῖ νὰ διαζωλύσῃ τὴν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ διάβασιν τῶν Θηβαίων, 373.

Ἰφίτος, Αα 24.

Ἰχναί, πόλις ἐλληνίς ἐν Μεσοποταμίᾳ, Βα 245.

Ἰψου μάχη, Βα 210-211.

Ἰώ, ἡ Ἰνάχου· ἡ ἀπαγωγή αὐτῆς ὑπὸ Φοινίκων πρώτη καθ' Ἡρόδοτον αἰτία ἐχθρῶς Ἑλλήνων καὶ Ἀσιατῶν, εἰς. ρνζ'.

Ἰωάννης Α' Τιμιμοῦ, αυτοκράτωρ, Δα 101· μάστιγος καὶ δομειστικῶν τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, 104· ὑπὸ δυσμένειαν, 138· ἐραστὴς τῆς Θεοφανούς, 139, 140 (εἰκ.)· φονεὺς τῶν Νικηφόρον Φωκῆν, 141· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 142· καταγωγὴ αὐτοῦ, 144· νόμισμα, 146 (εἰκ.), 167 (εἰκ.)· ἐκλέγει πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀντιοχείας, 146· παρασκευάζεται δι' ἐκστρατείας κατὰ τὸν Ρώσον, 147· νυμφεύεται τὴν Θεοδώραν, 150· νικᾷ τοὺς Ρώσους παρὰ τὴν Πραισθλαῦαν, 150-152· νικᾷ εἰς Δορύστολον, 153-157· σύναψις εἰρήνης καὶ θριαμβευτικὴ ἐπιστροφή, 157-158· ἡ Βουλγαρία ἐπαρχία τοῦ κράτους, 159· σύναψις συνθήκης πρὸς τὸν Ὁθωνα Α', 160-162· νίκα κατὰ τὸν Ἀράβων, 162-166· δηλητηρίασις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ προέδρου Βασιλείου, 167.

Ἰωάννης Β', Κομνηνός, ὁ Καλοῖωάννης, αυτοκράτωρ, Αβ 109· ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ, 113· οἱ πρῶτοι πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμοι, 113· ἀτυχὴς πόλεμος πρὸς Ἑνετοὺς, 114· πόλεμοι αὐτοῦ πρὸς Τούρκους, Ἀρμενίους καὶ Φράγκους, 115-117· κρίσεις περὶ τῆς βασιλείας τοῦ

Ἰωάννου, 117-120· μοιυδδόβουλλον, 119 (εἰκ.)· θάνατος αὐτοῦ, 120.

Ἰωάννης Β', Παλαιολόγος, διὰ τὸν οὗτω σημειούμενον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ Παπαρρηγοπούλου αυτοκράτορα βλέπε Ἰωάννης Ζ'.

Ἰωάννης Γ' Βατάτσης, αυτοκράτωρ Νικαίας, διαδέχεται τὸν Θεόδωρον Δάσκαριν· χαρακτὴρ αὐτοῦ, Εα 48· νικᾷ τοὺς Φράγκους καὶ καταλύει τὸ ἀσιατικὸν κράτος αὐτῶν, 50· καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην, 54· ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ σχέσεις πρὸς τὸν πάπαν καὶ τὸν αυτοκράτορα τῆς Γερμανίας, 56-57· θάνατος αὐτοῦ, 58.

Ἰωάννης Δ' Δάσκαρις, αυτοκράτωρ Νικαίας· ἀναλαμβάνει ὀκταετής τὸν θρόνον, Εα 60· τυφλοῦται ὑπὸ Μιχαὴλ Η', 100.

Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος, αυτοκράτωρ, Εα 194· ὁ Καντακουζηνός ὀρίζεται συμβασιλεύς, 195· ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἀνάμιξις Σέρβων καὶ Τούρκων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους, 196-200· γάνει τὸν θρόνον, 198· ἀνακτᾷ τὴν ἀρχὴν, 199· μένει μόνος αυτοκράτωρ 199-200· ἀθλία κατάστασις τοῦ κράτους, 207· δὲν μετέχει τῆς κατὰ τὸν Τούρκων συμμαχίας, 208· μεταβαίνει εἰς Ρώμην καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἀρχὴν τοῦ πάπα, 212· φυλακίζεται ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ Α', 213· ἀκολουθεῖ τὸν Βαγιαζήτ εἰς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Φιλαδελφείας, 214· θάνατος αὐτοῦ, 214.

Ἰωάννης ΣΤ', ὁ Καντακουζηνός, αυτοκράτωρ· εἷς τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἸΑ' αἰῶνος, Εα 140· προτρέπει τὸν νέον Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον νὰ στασιάσῃ κατὰ τοῦ πάππου του, 155-156· δρᾷσις αὐτοῦ κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, 157-160· δολοφονεῖ τὸν Συργιάνην, 191· χαρακτὴρ αὐτοῦ 194· ἀναζηρῶσεται βασιλεύς, 195· ἐμφύλιος πόλεμος καὶ συμμαχία πρὸς Σέρβους καὶ Τούρκους 196-200· δίδει τὴν θυγατέρα του σύζυγον εἰς τὸν Οὐργάν, 197· καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντινούπολιν, 197· ἐπικυροῖ τὰ προνόμια τῶν Γενουαίων, 198· παραιτεῖται τῆς ἀρχῆς, 199.

Ἰωάννης Ζ', σημειούμενος ἐν

τῇ ἱστορίᾳ ὡς Ἰωάννης Β', καθὼ δευτέρος τοῦ ὀνόματος, τοῦτον τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων, αυτοκράτωρ, Εα 248· παραδίδει εἰς τὸν Μουράτ Β' τὰς πόλεις τῆς Θράκης καὶ καθίσταται ὑποτελής, 249· προτομή, 250· μελετᾷ ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν ἵνα ἐπιτύχῃ βοήθειαν τῆς Δύσεως, 254-256· ἀναχώρησις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, 258· ἀνάγκη παριστάνον τὴν ἀναχώρησιν, 259 (εἰκ.)· ἡ ἐν Φερράρα δεξιῶσις ὑπὸ τοῦ πάπα, 265 (εἰκ.)· μετὰ τὸν παρυστάνον τὸν Ἰωάννην, 268 (εἰκ.)· ἡ σύνοδος καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ ὅρου τῆς ἐνώσεως, 266-275· ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὅρου, 275 (εἰκ.)· ὁ ἐξ Ἑνετίας ἀπόπλους, 276 (εἰκ.)· ἀπέχει πάσης ἀνάμιξεως εἰς τὰς κατὰ τὸν Τούρκων συμμαχίας, 280-282· θάνατος αὐτοῦ, 297· εἰκών, 272.

Ἰωάννης Α', δεσπότης Νέων Πατρῶν, νόθος υἱὸς Μιχαὴλ Β', Εα 89· πόλεμος αὐτοῦ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, 90· ἀσφαλίζει τὸ κράτος αὐτοῦ, 94· δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, 104· πόλεμος κατ' Ἀνδρόνικον Β', 115.

Ἰωάννης Β' Ἀγγελος Κομνηνός, δεσπότης Μεγαλοβλαχίας, Εα 121· παραλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὴν καταλανικὴν ἑταιρείαν, 160· νόμισμα, 171 (εἰκ.).

Ἰωάννης, Εὐαγγελιστής, Ββ 97.

Ἰωάννης Χρυσόστομος, καταγωγὴ καὶ ἀνατροφή αὐτοῦ, Ββ 223-226· ἡ ρητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, 226-230· ἀρχιερεὺς Κωνσταντινουπόλεως, 231· πολιτεία καὶ χαρακτὴρ αὐτοῦ, 231-235· ἡ κατ' αὐτοῦ ἐχθρότης τῆς Εὐδοξίας καὶ ἡ ἑξορία αὐτοῦ, 235· ἐξέγερας τοῦ λαοῦ καὶ σφαγαί, 236· πρόσκαιρος τοῦ Χρυσόστομου θριαμβος, νέα ἑξορία καὶ θάνατος, 236-237· μεταφορά τῶν λειψάνων αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, 238· εἰκόνες, 229, 231.

Ἰωάννης, ὁ Γραμματικὸς, βλέπε Γραμματικὸς.

Ἰωάννης, ὑποστράτηγος, φονεὺς κατὰ τὸν πρῶτον πρὸς τοὺς Βανδύλους πόλεμον, Ββ 259.

Ἰωάννης Ἀγγελος, υἱὸς Θεοδώρου Α', αυτοκράτωρ καὶ

- ἀκολουθεῖ τοὺς Πέρσας κατὰ τῆς Ἑλλάδος, 26· θάνατος αὐτοῦ, 42.
- Ἱπποδάμεια**, Αα 181 (εἰκ.).
- Ἱππόδαμος**, φυσικὸς καὶ ἀρχιτέκτων μιλῆσις, Αβ 199.
- Ἱππόδρομος**, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀγῶνες, Γα 80-84· εἰκόνες, 81, 83, 86.
- Ἱπποκλείδης**, ὁ Τισάνδρου, ἀθηναῖος, μνηστήρ τῆς σικυωνίας Ἀγαρίστης, Αα 208 καὶ ἐπ.
- Ἱπποκλος**, τύραννος Λαμψάκου, Αα 273, Αβ 11.
- Ἱπποκράτης**, ὁ τύραννος τῆς Γέλας, Αβ 125.
- Ἱπποκράτης**, ὁ Μεγακλέους, Ἀλκμαιωνίδης, Αβ 31.
- Ἱπποκράτης**, ἱατρὸς κῶος, Αβ 137 (εἰκ.).
- Ἱππομέδων**, εἷς τῶν ἐπτά ἐπὶ Θήβας, Αα 20.
- Ἱππόνικος**, ἀθηναῖος πεσὼν εἰς Δήλιον, πενθερὸς Ἀλκιβιάδου, Αβ 264, 265.
- Ἱππος**, πόλις ἑλληνίς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ Βα 245.
- Ἱππόστρατος**, στρατηγὸς Ἀντιγόνου, Βα 176.
- Ἰρανικὴ** γλῶσσα, σύγκρισις αὐτῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, Αα 55.
- Ἰρις**, Αα 65.
- Ἰσα**, υἱὸς Βασιλεῦς Α', Εα 235.
- Ἰσαάκιος Α'**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, στρατηγὸς ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' καὶ Μιχαὴλ ΣΤ' Αα 244· ἀρχηγὸς στάσεως, 246· στέφεται αὐτοκράτωρ, 249· νομίσματα, 249 (εἰκ.), Δβ 9 (εἰκ.)· πολιτεία αὐτοῦ, Δβ 9· παρατήρησις, 10· ἐπὶ χειρογράφου, 11 (εἰκ.).
- Ἰσαάκιος Β'**, ὁ Ἀγγελος, αὐτοκράτωρ· στάσις αὐτοῦ ἐν Προύσῃ, Δβ 176· καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 178· ὀλεθρία διοικήσεις, 186-188· αἱ πρὸς τοὺς σταυροφόρους διενέξεις, 191· συνεννοήσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Σαλαδδῖν, 192· ἡ τρίτῃ σταυροφορίᾳ, 194-197· ἥττα αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Βλαχοβουλγάρων, 199· ἐκθρόνισις καὶ τύφλωσις αὐτοῦ, 200· ἐκ νέου ἀναγόρευσις αὐτοῦ, 227· ἀθλιότης τοῦ κράτους, 228-229· καθάρσεις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ θάνατος, 230.
- Ἰσαάκιος**, Κομνηνὸς Δούκας, στασιάζει καὶ καταλαμβάνει τὴν Κύπρον, Δβ 175· νικᾷ τὸν στόλον τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, 186· δηλητηρίασις αὐτοῦ, 201.
- Ἰσαβέλλα**, θυγάτηρ Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου καὶ σύζυγος Φιλίππου Ἀνδεγαυικοῦ, Εα 88· νυμφεύεται εἰς δευτέρον γάμον Φλωρέντιον τὸν Ἐννεγαυικόν, 114· ἀναλαμβάνει μόνη τὴν ἀρχὴν ἐν Πελοποννήσῃ, 118· λαμβάνει εἰς τρίτον γάμον Φίλιππον τὸν Σαβανδικόν, 119.
- Ἰσαγόρας**, ὁ Τισάνδρου, ἡγέτης τῶν εὐπατριδῶν ἐν Ἀθήναις, Αα, 274, 282.
- Ἰσαῖος** διδάσκαλος τοῦ Δημοσθένους, Αβ 396.
- Ἰσάκ πασᾶς**, μέγας βεζίρης τοῦ Μωάμεθ Β', ἁλβανικῆς καταγωγῆς, Εβ 15.
- Ἰσάμ**, καλὶφης, Γβ 50.
- Ἰσαυροὶ**, φυλὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἀμυναν κατὰ τῶν βαρβάρων, Ββ 256· ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς αὐτῶν Ζήνων, 256· ὁ δεῦτερος ἀρχηγὸς Ζήνων, νυμφεύεται τὴν Ἀριδνὴν, 256· σφαγὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, Γα 22· στασιάζουσιν καὶ κατατροποῦνται, 43· ἡ Ἰσαυρικὴ καταγωγὴ τοῦ Λέοντος Γ', Γβ 58.
- Ἰσδεγέρθης**, βασιλεὺς τῶν Περόσων· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ κράτος, Ββ 239.
- Ἰσθμια**, ἀγῶνες, Αα 135, 210, 313, Ββ 36, 41.
- Ἰσίδωρος**, φιλόσοφος, Γα 35.
- Ἰσίδωρος** ὁ μιλῆσις, ὁ μέγας ἀρχιτέκτων, Γα 124-130.
- Ἰσίδωρος**, ὁ νεώτερος, ἀρχιτέκτων, Γα 144.
- Ἰσίδωρος**, ὁ γαζαῖος, φιλόσοφος, Γα 133.
- Ἰσίδωρος**, μητροπολίτης Ρωσίας· μετέχει τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδῳ, Εα 261· κηρύσσεται ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, 277· γενόμενος καρδινάλιος, στέλλεται ὑπὸ τοῦ πάπα εἰς Κωνσταντινούπολιν, 312· λειτουργεῖ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ, 313· ὑπερασπίζει τὸ τμήμα
- Βλαχερνῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν, 324· αἰχμαλωτίζεται καὶ πωλεῖται ὡς δοῦλος, 364· βίος αὐτοῦ, Εβ 18, 22.
- Ἰσις**, αἰγυπτία θεὰ· ταυτισμὸς πρὸς Δήμητραν, Βα 259· διάδοσις τῆς λατρείας, 260 (εἰκ.).
- Ἰσκος**, ἀρματολόγος ἀπὸ τὴν Δούνιτσαν, Εβ 139.
- Ἰσλαμισμός**, βλέπε Μωάμεθ, Ἀραβες, Τούρκοι καὶ τὰ ὀνόματα καλιφῶν καὶ σουλτάνων· ἐναρξίς τῆς ἐπιθέσεως, Γα 216 (χάρτης)· αὔξησης τῆς δυνάμεως ἐντὸς 25 ἐτῶν, 230 (χάρτης).
- Ἰσμαήλ** πασᾶς, ὑποναύαρχος τοῦ Χόβαρτ, Στ 341.
- Ἰσμαήλ** πασᾶς Πλιάσας, ἡττάται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Στ 66.
- Ἰσμενίας**, θηβαῖτες, πρωταγωνιστεῖ εἰς τὸν κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμον, Αβ 328· θανατοῦται ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, 346.
- Ἰσοδίκη**, ἡ σύζυγος τοῦ Κίμωνος, Αβ 31, 143-145.
- Ἰσοκράσιος**, φιλόσοφος, κοιναῖσι πορὶ ἐπὶ Λέοντος Α', Ββ 262.
- Ἰσοκράτης**, ῥήτωρ ἀθηναῖος περὶ τῆς ἀνταλκιδείου συνθήκης, Αβ 342· ἡ συναναστροφή αὐτοῦ πρὸς τὸν Δημοσθένην, 396· εἰκὼν 343· διὰ τοῦ «πανηγυρικοῦ» αὐτοῦ καταγγέλλει τοὺς Σπαρτιάτας ὡς προδότας τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, Αβ 351.
- Ἰσοῦ** μάχη, Βα 83-86· χάρτης 84.
- Ἰσιμία**, ἡ Ὠρεός, πόλις τῆς Εὐβοίας, Αβ 69, 82.
- Ἰστιαῖος**, δεσπότης Μιλήτου, Αβ 11-17.
- Ἱστορία**· ἡ μοῦσα τῆς ἱστορίας Κλειώ, Εἰσ. κβ' (εἰκ.)· ἡ ἐννοία τῆς ἱστορίας, κγ'· κστ'· διαίρεσις τῆς ἱστορίας, κστ'· κεφάλαια τῆς ἱστορικῆς ἰδιοφυσίας, κζ'· ἡ ἀνθρωπίνη φυλή, κη'· κθ'· ἡ κατα γλώσσας διαίρεσις τῶν λαῶν, κθ'.
- Ἱστρόπολις**, ἡ Ἱστρούπολις, Ββ 127, Αα 65.
- Ἱστρος**, ποταμός, Αα 106, 119, Αβ 10.
- Ἰταλία**, παρ' Ἡσιόδου, Αα 106· ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, 298-304, Βα 230-235· νομίσματα, Αα 302· Ἰταλιῶται, 303.

- Αβ 159.
- Ἰναχος**, πρῶτος βασιλεὺς Ἀργους, Αα 10.
- Ἰνδική**, κατάκτησις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 109· χάρις, Βα 108· σχέσεις πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἐπὶ διαδόχων, 226-227.
- Ἰνδικὴ θάλασσα**, περιήγησις, Αα 36· διάπλους ὑπὸ Νεάρχου Βα 110.
- Ἰνδος** ἢ Ἰνδης, στρατηγὸς τῶν Ἰσαύρων ἐπὶ Ἀναστασίου Α', Γα 43.
- Ἰννοκέντιος**, στρατηγὸς πεσὼν ἐν τῇ πρώτῃ κατὰ Βουλγάρων μάχῃ Γα 107.
- Ἰννοκέντιος Γ'**, πάπας, ἀποφασίζει τὴν τετάρτην σταυροφορίαν, Δβ 216-218· εἰκὼν, 217· πολιτεία αὐτοῦ, 220-223, 244· ἐπιστολὴ αὐτοῦ περὶ Ἀθηνῶν, Εα 31· εἰκὼν, 59· ἡ περὶ σταυροφορίας κατὰ τῶν Ἑλλήνων προκήρυξις αὐτοῦ, 141-142.
- Ἰννοκέντιος Δ'**, πάπας, Εα 105.
- Ἰνώ**, σύζυγος Ἀθάμαντος, Αα 15.
- Ἰοκάστη**, Αα 19, 92.
- Ἰολάντα**, σύζυγος τοῦ λατίνου αὐτοκράτορος Πέτρου Κουρτεναίν, Αα 46.
- Ἰόλαος**, φίλος Ἡρακλέους, Αα 94.
- Ἰοσελῆνος**, γάλλος σταυροφόρος, Δβ 91.
- Ἰουβέντιος**, ρωμαῖος στρατηγός, ἡττάται ὑπὸ Ἀνδρίσκου, Βα 301.
- Ἰουδαϊσμός**, πάλιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἑλληνισμόν, Βα 307 καὶ ἐπ' ἐπανάστασις Μακκαβαίων, 308, 310-311· ἑξελληνισμὸς τῶν βασιλέων, 311· ἡ ἐπὶ Ρωμαίων νέα πάλιν ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ, Ββ 76-79· ἔξωσις τῶν Ἰουδαίων ἐξ Ἰταλίας, 90· Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Δα 299· ἐγκύκλιος τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους, ἀπαγορεύουσα τὴν κακοποίησιν τῶν Ἰουδαίων, Εβ 53.
- Ἰουλιανός**, ὁ παραβάτης, αὐτοκράτωρ, Ββ 152, 157· αἱ Ἀθῆναι δοῖνται κατοικία αὐτοῦ, 158· συζήτησις αὐτοῦ πρὸς χριστιανούς θεολόγους, 159 (εἰκ.)· ἀνατροπὴ καὶ αἷτια τῆς πλάνης αὐτοῦ, 161-164· ἡ ἐν Ἀθῆναις διαμονὴ αὐτοῦ, 164· καῖσαρ καὶ κυβερνήτης Γαλατίας, 165· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 165· νόμισμα, 166 (εἰκ.)· ἀπόπειρα αὐτοῦ πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος, 166-167· χρησμός τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, 167· πολιτεία αὐτοῦ πρὸς τοὺς χριστιανούς, 168· ἡ κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατεία αὐτοῦ, 170· θάνατος αὐτοῦ, 171· θυσιά εἰς τὰ εἶδωλα, 173 (εἰκ.)· ἀγάλμα, 175 (εἰκ.)· ἐγγάρακτος λίθος, 178 (εἰκ.).
- Ἰούλιος Κωνσταντίνος**, ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ββ 121.
- Ἰούλιος**, ὁ ἄττικός, πατὴρ τοῦ Ἡρώδου, εὐρίσκει θησαυρόν, Ββ 53· κληροδότῃα αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 54.
- Ἰούλιος ἀφρικανός**, ὁ χρονολόγος, Αα 53.
- Ἰούλιος Καῖσαρ**, βλ. Καῖσαρ.
- Ἰουσοῦφ πασᾶς**, τῆς Βραΐλας, ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου, Στ 16· καταλαμβάνει τὸ Γαλάζιον, 18.
- Ἰουσοῦφ πασᾶς**, φρούραρχος Πατρῶν, σφῆζει τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη, Στ 74· ἀποκλείει διὰ θαλάσσης τὸ Μεσολόγγιον, 75.
- Ἰουστινιάναι**, γενονατικὴ οἰκγένεια, κυρία τῆς Χίου, Εα 207.
- Ἰουστινιάνειος** νομοθεσία, Γα ιδ', 71-80.
- Ἰουστινιάνης** Πέτρος, κατακτᾷ τὴν Σέρφον, Εα 24.
- Ἰουστινιανὸς Α'**, Γα 63· χαρακτὴρ αὐτοῦ, 64· νυμφεῖται τὴν Θεοδώραν, 65-66· πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν, 70· νομοθετικὸν ἔργον, Γα ιδ', Γα 71-80· στάσις τοῦ Νίκα, 84-92· βανδηλικὸς πόλεμος, 92-96· κατάληψις Σικελίας καὶ Ἰταλίας, 97-99· ἔκτασις τοῦ κράτους, 101· στρατός, 103-106· νέος πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμος, 106· ζηλοτυπία κατὰ Βελισαρίου, 110-111· μεγάλοι φουσι καὶ συμφοραὶ καθ' ἅπαν τὸ κράτος, 113-115· τὰ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπὸ τοῦ Προκοπίου γραφέντα, 116-119· ὁ μῦθος περὶ τυφλώσεως τοῦ Βελισαρίου, 119-120· κτίσματα Ἰουστινιανου, 120-123· ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, 124-130· νόμοι κατὰ τῶν ἐτεροδόξων, 132· πολιτεία εἰς τὸ
- θρησκευτικὸν ζήτημα καὶ Ε' Οἰκουμένην Σύνοδος, 135-138· θάνατος αὐτοῦ καὶ τελευταῖαι κρίσεις, 138-140· εἰσαγωγὴ τῆς μετᾶξης, 140-141.
- Ἰουστινιανὸς Β'**, αὐτοκράτωρ υἱὸς τοῦ Παγωνάτου, Γα 256· εἰρήνη πρὸς τοὺς Ἀραβας, 257· νέος πόλεμος, 258· ἡττα παρὰ Σεβαστοπόλιν, 260· συγκαλεῖ τὴν ἐν Τροῦλλω «πενθέκτην» σύνοδον 260-261· πτώσις αὐτοῦ, 261-263· ρινοτομία καὶ ἐξορία, 263· ἡ ἐν Χερσῶνι διαμονὴ του, 265· λαμβάνει σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ χαγάνου τῶν Χαζάρων 266· ἀνακτᾷ τὸν θρόνον 266· ἀγριότητες αὐτοῦ, 267· δίδει εἰς τοὺς Βουλγάρους μοῖραν τῆς Θράκης, 268· ἐκθρόνισις καὶ θανάτωσις αὐτοῦ, 269-270· νόμισμα, 270 (εἰκ.).
- Ἰουστινιανός**, στρατηγὸς ἐπὶ Ἰουστίνου καὶ Τιβερίου, νικᾷ Χοσρόην τὸν μέγαν, Γα 169.
- Ἰουστινιανὸς Ἰωάννης**, ἀρχηγὸς γενονατικῶν σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 312· τραυματισμὸς αὐτοῦ, 350.
- Ἰουστινιανούπολις**, κτίσμα Ἰουστινιανου Β' οἰκισθὲν ὑπὸ τῶν Κυπρίων, Γα 258.
- Ἰουστίνος Α'**, αὐτοκράτωρ, Γα 62, 65· ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ καταπαύουν αἱ εἰσβολαὶ τῶν Βουλγάρων, 108.
- Ἰουστίνος Β'**, αὐτοκράτωρ, Γα 142, 143· διαπραγματεύσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀραβας, 153· νόμισμα, 154 (εἰκ.)· σταυρὸς Ἰουστίνου, 159 (εἰκ.)· ἀτυχὴς πρὸς τὸν Χοσρόην πόλεμος, 168· θάνατος, 169.
- Ἰουστίνος**, ὁ μάρτυς, χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.
- Ἰππαρέτη**, ἡ Ἰπποκρίτου, σύζυγος Ἀλκιβιάδου, Αβ 264, 266.
- Ἰππαρχος**, ὁ Χάρμων, Κόλλυτεύς, ὁ πρῶτος ὀστρακισθεὶς, Αα 281, Αβ 63.
- Ἰππαρχος**, ὁ Πεισιστράτου, Αα 44, 272· φόνος αὐτοῦ 273.
- Ἰππημολγοί**, λαὸς σκυθικὸς, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 106.
- Ἰππίας**, ὁ Πεισιστράτου, Αα 44, 272· ἐκδίωξις αὐτοῦ ἐξ Ἀθηνῶν, 273· μετάβασις εἰς Σπάρτην, 284· ζητεῖ τὴν προστασίαν τῶν Περσῶν, Αβ 12.

- τυφλοῦται καὶ συλλαμβάνεται
ὑπὸ τοῦ Λαφνομήλη, 200.
- Ἰβράτζης** Μανουήλ, πιθανῶς
υἱὸς τοῦ βουλγάρου στρατηγοῦ,
εἰς τῶν ἀρχηγῶν βουλγαρικῆς
ἐπαναστάσεως, Δα 223· αἰχμα-
λωτίζεται, 224.
- Ἰβηρία**, χώρα παρὰ τὸν Καύκασον· ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς λαμβάνει
τὸν τίτλον κουροπαλάτου, Δα
79· ἡγεμὼν Δαυὶδ, 171· νόμισμα
φέρον τὸν τίτλον κουροπαλά-
του, 186 (εἰκ.)· καταλείπεται διὰ
διαθήκης εἰς τὸν αὐτοκράτορα
Βασίλειον Β', 186.
- Ἰβηρικὴ**, χερσονήσος· κατάλη-
ψις τοῦ νοτίου μέρους ὑπὸ τοῦ
στρατοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Γα
101.
- Ἰβρος**, ὁ ἐδεσσηνός, Γα 137.
- Ἰβραήμ Ἰνάλ**, σελδζουκίδης, νι-
κᾷ τοὺς Ἕλληνας περὶ τὸ φρού-
ριον Καπετροῦ, Δα 240-241.
- Ἰβραήμ πασᾶς**, μέγας βεζίρης
ἐπὶ Σουλεϊμάν Α', ἐλληνικῆς
καταγωγῆς, Εα 185, Εβ 15.
- Ἰβραήμ πασᾶς**, υἱὸς τοῦ Με-
χμέτ Ἀλῆ, στέλλεται κατὰ τῆς
Ἑλλάδος, Στ 118· ἦτα τοῦ
στόλου αὐτοῦ παρὰ τὸν Γέρον-
τα, 121-122· ἀπόβασις αὐτοῦ
εἰς Πελοπόννησον, 125 (εἰκ.)·
στρατιωτὰς τοῦ Ἰβραήμ, 127
(εἰκ.)· οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ
τῶν Ἑλλήνων, 162-163· μετέ-
χει τῆς πολιορκίας τοῦ Με-
σολογγίου, 166-168· κατα-
κυριεύει τὴν Πελοπόννησον,
182-184· δέχεται ἀναχωρῆν
ἀλλὰ παραβιάζει αὐτήν, 184·
καταστροφὴ τοῦ στόλου αὐτοῦ
ἐν Πύλῳ, 185 καὶ ἐπ.
- Ἰγνάτιος**, πρεσβυτέρης τῆς Ρω-
σίας ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἡ
πρὸς αὐτὸν περὶ Κρήτης ἀπάν-
τησις τοῦ σουλτάνου, 328·
κηρύσσεται ὑπὲρ τοῦ πολέμου,
330· ὑπαγορεύει τὴν συνθήκην
τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, 350
(εἰκ.).
- Ἰγνάτιος**, πατριάρχης, ὁ πρό-
τερον Νιζήτας· υἱὸς Μιχαὴλ Α',
Γβ 197, 281· ἀρνείται νὰ κείρῃ
μοναχὴν τὴν Θεοδώραν, 284·
ἐξορίζεται ὑπὸ τοῦ Βάρδα,
284· πῶς ἐγένετο ἡ ἐκλογὴ
αὐτοῦ, 287· ἀρνείται νὰ ὑπο-
βάλῃ παραίτησιν, 288-292· κα-
θαίρεται ὑπὸ Συνόδου, 293·
ἀναβιβάζεται εἰς τὸν θρόνον
ὑπὸ Βασιλείου Α', Δα 54, 250-
260· θάνατος αὐτοῦ, 261.
- Ἰγνάτιος**, ἀρχιεπίσκοπος Ἀρ-
της, Εβ 227.
- Ἰγρό**, ἄρχων τῶν Ρώσων, ἐπι-
χειρεῖ ἐπιθέσιν κατὰ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως, Δα 73· κατα-
στροφὴ τοῦ στόλου αὐτοῦ, 73
(εἰκ.), 74.
- Ἰδαῖοι** Δάκτυλοι, ἱερεῖς τῆς μη-
τρὸς τῶν θεῶν, Εἰσ. ρια'.
- Ἰδας**, Αα 16.
- Ἰδη**, ὁρος Τροίας, Αα 22, 26.
- Ἰδμων**, υἱὸς Ἀπόλλωνος, Αα
11, 16, 17.
- Ἰδομενεύς**, Αα 24, 94.
- Ἰερεμίας Β'**, πατριάρχης, ἀλ-
ληλογραφεῖ πρὸς τὸν δόγην Ι.
Νταπόντε, Εβ 52-53· ἀναγο-
ρεῖται πατριάρχην Ρωσίας τὸν
μητροπολίτην Μόσχας, 58,
εἰκὼν 58.
- Ἰερόθεος**, ἐπίσκοπος Θηβῶν,
μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ
1684, Εβ 186.
- Ἰεροὶ πόλεμοι**· ὁ πρῶτος, Αα
134· ὁ δεῦτερος, Αβ 193-194· ὁ
τρίτος, 391-406· ὁ τέταρτος,
407-408, Βα 25-37.
- Ἰερομνήμονες**, Αα 125.
- Ἰερομνήμων** Πάνος, εὐεργέτης
σχολῶν, Εβ 165.
- Ἰερόπολις**, ἐλληνίς πόλις τῆς
ἀνω Συρίας, Βα 245.
- Ἰερός λόχος**, οἱ ἀποτελέσαντες
αὐτὸν, Στ 14· καθαρτισμὸς
αὐτοῦ, 15· ἐξολόθρευσις αὐτοῦ
ἐν Δραγασσανίῳ, 17.
- Ἰεροσόλυμα**, ἀνεγερσις πόλεως
ἐπὶ τῶν ἐρείπιοις τῆς παλαιᾶς,
Ββ 123· παράδοσις εἰς τοὺς
Ἀραβας, Γα 217· τὸ τεῖχος,
Δβ 83 (εἰκ.)· ἄλωσις ὑπὸ τῶν
σταυροφόρων, 84-85· φραγκι-
κὸν κράτος, 85-86, 115 (χάρ-
της).
- Ἰερόσ**, πρόξενος τῆς Γαλλίας·
ἐν Κύπρῳ τῷ 1866, Στ 319.
- Ἰέρων Α'**, βασιλεὺς τῶν Συρα-
κουσῶν, Αα 176· νίκη κατὰ
τῶν Τυρηνῶν, Αβ 126· ἀφιέ-
ρωμα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, Αβ
127.
- Ἰέρων Β'**, βασιλεὺς τῶν Συ-
ρακουσῶν, Βα 233, 263.
- Ἰέρων**, εὐεργέτης τῆς Λαοδι-
κείας, Βα η'.
- Ἰερώνυμος**, καρδιανός, συγ-
γραφεύς, Βα 70, 79.
- Ἰεσδεγέρθης**, ὁ τελευταῖος Ἰασ-
σανίδης βασιλεὺς τῆς Περσίας,
Γα 215.
- Ἰησουῖται**, καθολικὸν ἱερατι-
κὸν τάγμα· ἐγκατάστασις αὐ-
τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ
αἱ κατὰ τοῦ πατριαρχείου μη-
χανορραφαί, Εβ 67 καὶ ἐπ., 77.
- Ἰθάκη**, Αα 23, 298· νόμισμα,
26 (εἰκ.)· βασιλεῖς, 78· ἀντίλη-
ψις περὶ ὑποχρεώσεων πρὸς
συμμάχους, 89· παρ' Ὀμήρῳ,
104· τμήμα τῆς δεσποτείας
τῆς Ἡπείρου, Εα 89· συμμε-
τοχὴ Ἰθακησίων εἰς τὴν ἐλ-
ληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1684,
Εβ 186.
- Ἰθαμίτης**, ναύαρχος πέρσης
Αβ 120.
- Ἰθώμη**, ὄρος, Αα 150· ὁ περὶ
τὴν — διεξαχθεὶς πρῶτος
μεσσηνιακὸς πόλεμος 198, 199·
κατάληψις ὑπὸ τῶν εἰλωτῶν
καὶ ἐπανάλωσις, Αβ 155-156·
Ἰθωμάτας· Ζεὺς, Αα 132, 165
(εἰκ.).
- Ἰκανᾶτοι**, σῶμα τῆς αυτοκρα-
τορικῆς φρουράς ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει, Γβ 175.
- Ἰκέτης**, θέσις αὐτοῦ καὶ ἱερό-
της, Αα 95.
- Ἰκμωρ**, ῥῶσος ἄρχων, πίπτει
παρὰ τὸ Δορύστολον, Δα 156.
- Ἰκτίνος**, ὁ μέγας καλλιτέχνης,
Αβ 181.
- Ἰλδέριχος**, βασιλεὺς τῶν ἐν
Ἀφρικῇ Βανδήλων, Γα 69, 93.
- Ἰλιάς**, Αα 62 καὶ ἐπ., 111.
- Ἰλιον**, ὄρα Τροία.
- Ἰλλος**, στρατηγός, Γα 22, 23, 35,
37-39.
- Ἰλλυρικὴ** φυλὴ, Αα 56, Βα 11.
- Ἰλλυριοί**, φυλὴ τῆς ἐλληνι-
κῆς χερσονήσου, Εἰσ. μζ'.
- Ἰλλος** ὁ Τρωός, Αα. 22.
- Ἰμβρος**, νῆσος· Αβ 12, 19. Βα
151.
- Ἰμέρα**, ἐλληνικὴ ἀποικία ἐν
Σικελίᾳ, Αα 299. Αβ 124.
- Ἰμεραῖος** φαληρεὺς, εἰς τῶν
ἡγετῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἀντι-
μακεδονικῆς μερίδος, Βα 151,
152, 186.
- Ἰμέριος**, πατρίκιος φίλος Μι-
χαὴλ Γ', Γβ 279.
- Ἰνάρως**, δεσπότης τῶν Λιβύων,

Θήβη, ἄσιατικὴ ἢ Θῆβαι, Αα 26.

Θήρα, τὸ κύπελλον τοῦ Βαφειοῦ, Αα 117 (εἰκ.).

Θήρα, πόλις ἑλληνίς ἐν τῇ Βακτριανῇ, Βα 249.

Θήρα, νῆσος, ὁ βίος τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς νήσου κατοίκων, Αβ 433· ἀρχαιότατον ἀγγεῖον ἀνακαλυφθὲν ἐν Θήρᾳ· 439· ἡ μεγάλη ἐκρηξις τοῦ 720, Γβ 39.

Θηραμένης, ὁ Ἄγωνος, τρίτοραρχος ἀθηναῖος, εἶτα εἰς τῶν Τριάκοντα, Αβ 282· εἰς τῶν κατηγόρων τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικητῶν, 292-295· πρεσβευτῆς παρὰ τῷ Λυσάνδρῳ, 298· τύραννος· 304· καταδικαζόμενος αὐτοῦ εἰς θάνατον, 305.

Θήρων, τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος, Αα 176, Αβ 127.

Θησαυροί, Αα 112, 113· Κνιδίων ἐν Δελφοῖς, 132 (εἰκ.).

Θησεύς, κατορθώματα αὐτοῦ, Αα 13· τοιχογραφία Πομπηίας, 12 (εἰκ.)· ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἀγγείου, 12 (εἰκ.)· 16, 94.

Θῆτες, θέσις καὶ ἔργα αὐτῶν, Αα 81 καὶ ἐπ.

Θίβα, Ἀμαζών, εἰς. ρλε'.

Θίμβρων, στρατηγὸς σπαρτιάτης, στέλλεται εἰς βοήθειαν τῶν Ἰώνων. Αβ 321· φονεύεται ἐν μάχῃ παρὰ τὴν Ἐφεσον, 341.

Θίσβη, κόμη ἐν Βοιωτίᾳ, Αα 138.

Θόας, ἥρως αἰτωλός, Αα 24.

Θουβενέλ, γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς πρεσβείας, Στ 263· προάγεται εἰς πρεσβευτὴν, 274 (εἰκ.).

Θούδιππος, ἀθηναῖος, καταδικασθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ, Βα 166.

Θουκυδίδης συγγραφεὺς, περὶ τρωικοῦ πολέμου, Αα 43 καὶ ἐπ.· περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, 154· περὶ εἰλώτων, 189· ἐξορία καὶ ἔργον αὐτοῦ, Αβ 257 (εἰκ.)· 285-286.

Θουκυδίδης, ὁ Μελησίου, ρήτωρ καὶ στρατηγός, Αβ 196-198.

Θούριοι, ἑλληνικὴ πόλις ἐν Ἰταλίᾳ· νόμισμα, Αα 302 (εἰκ.)· δέχεται ρωμαϊκὴν φρουράν, Βα 230.

Θράκες, παναρχαία φυλὴ τῆς

ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰς. μη'· σχεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, μη'·να'· χῶραι κατοικοῦνται ὑπ' αὐτῶν, νβ'. ρλδ'· παναρχαία τῆς Θράκης πρὸς τὴν Ἑλλάδα οἰκειότης, Αα 56· παρ' Ὀμήρῳ, 104· κατάκτησις ὑπὸ τῶν Περσῶν. Αβ, 12· ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν καὶ Γαλατικὸν βασίλειον, Βα 221-223· δῆμοις τῆς χώρας ὑπὸ τῶν Γότθων κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐπιδρομὴν, Ββ 67· νέα εἰσβολὴ Γότθων, 187· ἐγκατάστασις αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ, 189· θέμα, Αα 29· δεινὴ τῆς χώρας δῆμοις ὑπὸ τῶν Καταλανῶν, Εα 148-149· νέα δῆμοις ὑπὸ τῶν Τούρκων, 152-153.

Θρακησίων, θέμα, Γβ 89, Δα 29.

Θρακίδαι, οἱ κυβερνῶντες τὰ θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα τῶν Δελφῶν· φόνος αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Φιλομήλου, Αβ 391, 421.

Θρασύβουλος, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν Ἀθηναίων, Αα 142, Αβ 284, 285, 289, 292· κατακτείνει τὴν ἀρχὴν τῶν Τριάκοντα, 306-307· δολοφονία αὐτοῦ, 341.

Θρασύβουλος, ἀδελφὸς τοῦ Γέλωνος, Αβ 127. 271.

Θρασυδαῖος, Ἀλευάδης, Αβ 111.

Θρασύλλος, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 284, 285, 290· καταδικάζεται ὑπὸ τοῦ δήμου εἰς θάνατον, 292-295.

Θρηῖνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποιῆμα γραφένον μετὰ τὴν ἄλωσην, Εβ 172-175.

Θρινακία, νῆσος παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.

Θυάτειρα, πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Βα 242.

Θυσίαι, παρ' ἀρχαίοις, Αα 73, 74. (εἰκ.)· ἀνθρωποθυσίαι, 74, 75 (εἰκ.), 129 (εἰκ.).

Θωμαῖσταί, αἵρεσις χριστιανικὴ ἐν Ἰνδικῇ, Γα 254.

Θωμάς, πλούσιος κάτοικος Λυκανδοῦ, Γβ 12-13.

Θωμάς Στρομογκούρτ, βλέπε Στρομογκούρτ.

Θωμάς, στρατηγὸς ἐπὶ Μιχαήλ Α' καὶ Μιχαήλ Β', Γβ 190, 199· στάσις αὐτοῦ 229-234· φόνος αὐτοῦ, 234.

Θωμάς, υἱὸς Νιζηφόρου δεσπότη τοῦ Ἡπείρου, Εα 115· λαμβάνει τὸν θρόνον, 121· συμμαχεῖ πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Β' κατὰ Φιλίππου Ἀνδευανικοῦ, 170· δολοφονεῖται, 171.

Θωμάς Πρελιούλοβιτς, σέρβος ἡγεμὼν Ἰωαννίνων, Εα 231.

Θώραξ, Αβ 72 (εἰκ.).

Θώραξ, Ἀλευάδης, Αβ 111.

Θώραξ, λαρισαῖος, σωματοφύλαξ Ἀντιγόνου, Βα 211.

Ἰαβγού, ἀνεμῖος τοῦ Σελδζούκ, Δα 239.

Ἰακούβ, υἱὸς τοῦ Μουράτ Α', Εα 209.

Ἰακωβάτος Γεώργιος, Στ 335.

Ἰάκωβος, ἱατρὸς τοῦ Λέοντος Α', Ββ 262.

Ἰάκωβος Βαραδαῖος καὶ Ἰακωβίται, Γα 221, 222.

Ἰάκωβος Β', βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας· διαπιστευτήριον τοῦ πρεσβευτοῦ τοῦ παρὰ τῷ Ἀνδρονίκῳ Β', Εα 114 (εἰκ.)· στάσις τοῦ ναυάρχου τοῦ Λούρια, 116.

Ἰάλμενος, Αα 11.

Ἰαλυσός, πόλις τῆς Ρόδου, Αα 292, Αβ 189.

Ἰαξάργης, ποταμὸς τῆς μέσης Ἀσίας, Βα 106.

Ἰαπετός, εἰς τῶν Τιτάνων, Αα 4.

Ἰάπυγες, φυλὴ τῆς νοτίου Ἰταλίας, Εἰς. μδ'.

Ἰαρμοῦκ, ὁ ἑλληνιστὴς Ἱερομιάς, ποταμὸς τῆς Συρίας· ἦτα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Ἀράβων παρὰ τὸν —, Γα 217.

Ἰασίτης Μιχαήλ, στρατηγός Ἰβηρίας, Δα 237, 238.

Ἰάσων, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀργοναυτῶν, Αα 16 καὶ ἐπ., 49· βλέπε καὶ ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, Αα 95.

Ἰάσων, δυνάστης Φερῶν, Αβ 369· δολοφονία αὐτοῦ, 373.

Ἰάσων, ὁ τραλλιανὸς ὑποκριτής, Βα 249.

Ἰβάγκο βογιάρρος βούλγαρος, ἡγεμὼν Φιλίππουπόλεως, Αβ 202.

Ἰβάτζης, εἰς τῶν δοκιμωτέρων βουλγάρων στρατηγῶν, Δα 196·

(εἰκ.)· θάνατος αὐτοῦ. 265.

Θεόφιλος, πατρίκιος, κατατροπώνει τὸν στασιαστὴν Ἑλπίδιον, Γβ 112.

Θεόφιλος, στρατηγὸς τῶν Κιβυρραιωτῶν, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ στόλου τοῦ Ἀαροῦν, αἰχμαλωτίζεται καὶ φονεύεται, Γβ 134.

Θεόφιλος, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Ββ 215, 218· ἡ κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἐχθρότης αὐτοῦ, 235.

Θεόφιλος, ὁ Ἐρωτικός, βλέπε Ἐρωτικός.

Θεόφοβος, ἐκχριστιανισθεὶς ἡγεμὼν τοῦ Χορασάν καὶ στρατηγὸς τοῦ Θεοφίλου, Γβ 248, 254, 255, 265.

Θεόφραστος, φιλόσοφος· ἀπέρχεται τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν δισχιδίων μαθητῶν του, Αβ 57.

Θεοφύλακτος, αἰγύπτιος χρονογράφος, περὶ τοῦ ἀβαριχοῦ πολέμου, Γα 156, 157.

Θεοφύλακτος, υἱὸς Μιχαὴλ Α', Γβ 197.

Θεοφύλακτος, υἱὸς Ρωμανοῦ Α', ἀναγορεύεται πατριάρχης ἐν ἡλικίᾳ 16 ἐτῶν, Δα 80, 280-281.

Θεοφύλακτος, ἀθηναῖος, πρωτοσπαθᾶριος, πρέσβυς Ρωμανοῦ Γ' πρὸς τὸν ἐμίρην Χαλεπίου, Δα 215.

Θεοχάρης, Γεώργιος, ὕδραϊος πυρπολητής, Στ 121.

Θέρμα, πόλις αἰτωλική, Αα 144.

Θερμοπύλαι, πῶς εἶχον τῷ πάλαι, Αβ 68-71· ἡ μάγ 74-79 (χάρτης ἐν σ. 75)· ἐπιγραμματα, 82· ὄχυρσις τοῦ στενοῦ ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, Γα 121.

Θέρσανδρος, ὁ Πολυνεῖζους, Αα 21.

Θέρσανδρος, ἐγκριτος ὀρχομένιος, Αβ 106.

Θεράσιτης, αἰτωλὸς ἡγεμὼν, Αα 84 (εἰκ.) καὶ ἐπ.

Θεσπιαί, πόλις τῆς Βοιωτίας· νομίσματα, Αα 138 (εἰκ.), Αβ 83 (εἰκ.)· ἀρνοῦνται ὑποταγὴν εἰς τὸν Ξέρξην, Αβ 68· μετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, 71, 76, 108· ἀνοικισμός, 155· οἱ κάτοικοι διώκονται ἐκ τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ἑπαμεινώνου, 369.

Θεσπρωτία, Θεσπρωτοὶ παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104-144, 145.

Θεσσαλία, οἰκίζεται ὑπὸ Θεσσαλῶν, Αα 34· γεωγραφία, ἱστορία, πόλεις, 119 καὶ ἐπ. Θεσσαλοὶ ὀνομαστότατοι ἱππεῖς, 122· στρατός, 124· νομίσματα πανθεσσαλικά, 124 (εἰκ.)· πόλεων θεσσαλικῶν, 122 (εἰκ.), 123 (εἰκ.)· ἐπὶ πολλοὶ οἱ Θεσσαλοὶ δὲν ἐθεωροῦντο ἀνήκοντες εἰς τὸν ἐλληνικὸν κόσμον, 141· κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς Πέρσας, Αβ 68-69· συμμαχία πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 158· εἰσβολὴ Γότθων, Ββ 187· κατάληψις ὑπὸ τῆς καταλανικῆς ἐταιρείας καὶ ἐποιήσεις Ἀλβανῶν, Εα 170· κοινοτικὴ ὀργάνωσις, Εβ 117· ἐπαναστάσεις, Στ 289· ἐνωσις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, 357.

Θεσσαλονίκη, θυγάτηρ Φιλίππου τοῦ μακεδόνο, Βα 169, 192· φονεύεται ὑπὸ τοῦ υἱοῦ της, 215.

Θεσσαλονίκη, πόλις· στάσις τῶν δῆμων ἐπὶ Θεοδοσίου καὶ ἀνηλεῆς αὐτῶν τιμωρία, Ββ 200· κατὰ τὴν Η' ἑκατονταετηρίδα μ. Χ., Γβ 10· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Δα 67-68· πολιορκία καὶ ἄλωσις ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, Αβ 164-175· εἰκόνες, 169, 170, 172, 174· βασιλείον, ἰδὲ Θεσσαλονίκης· ἐκπορθεῖται ὑπὸ Στεφάνου Δουσάν, Εα 203· παραδίδεται ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τοὺς Ἑνετούς, 249· πολιορκία τῆς πόλεως ὑπὸ Μουράτ Β', ἄλωσις καὶ δῆλωσις αὐτῆς, 251-253.

Θεσσαλονίκης, θέμα, Δα 29.

Θεσσαλονίκης, βασιλεῖον λατινικόν, ἴδρυσις αὐτοῦ, Εα 13-14· τέλος βασιλείας Βονιφατίου, 22· κατάλυσις ὑπὸ Θεοδώρου, δεσπότην Ἑλλάδος, 49.

Θεσσαλονίκης, αὐτοκρατορία ἐλληνική· ἴδρυσις αὐτῆς ὑπὸ Θεοδώρου Α', Αα 49· κατάλυσις ὑπὸ Ἰωάννου Βατάτση, 54.

Θεσσαλός, ὁ Πεισιστράτου, Αα 272.

Θεσσαλός, ὁ Κίμωνος, Αβ 274.

Θεσσαλός, ὁ ὑποκριτής, Βα 93.

Θέτις, Αα 25, 40, 121.

Θενδάτος, γότθος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, Γα 97.

Θενδέμιος, εἰς τῶν ἡγεμόνων

τῶν ἐν Πανονίᾳ Γότθων, Ββ 260· συνθηκαὶ πρὸς Λέοντα Α', 261.

Θευδεμοῦνδος, ἀδελφὸς Θευδερίχου, Γα 41.

Θευδέριχος, υἱὸς Τριαρίου, ἐπιφανὴς γότθος, Ββ 260· ὑπατος στρατηγὸς ἐπὶ Λέοντος Α' καὶ ἡγεμὼν τῶν Γότθων, Ββ 260· συμμαχεῖ πρὸς Θευδέριχον τὸν Θευδεμίρου, Γα 40.

Θευδέριχος, υἱὸς Θευδεμίρου, ὁμηρος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ββ 260· ἡγεμὼν τῶν ἐν Πανονίᾳ Γότθων, Γα 39· ἀνάκτορον, 40 (εἰκ.)· εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἑλλάδα, 41, στρέφεται πρὸς τὴν Ἰταλίαν 41, 96.

Θευδέριχος, ἐπίσκοπος Μογοντιᾶκου, πρέσβυς Ὀθωνος Α' πρὸς Ἰωάννην Α', Δα 161.

Θέων, μαθηματικὸς ἀλεξανδρεὺς, πατὴρ τῆς Ὑπατίας, Γα 9.

Θήβη, σύζυγος τοῦ τυράννου Φερῶν Ἀλεξάνδρου, Αβ 388.

Θῆβαι, πόλις τῆς Βοιωτίας· ὄνομα αὐτῶν, εἰς. οἰκ.· κτίσις, Αα 14· πόλεμος τὸν ἐπτά, 19· τῶν ἐπιγόνων, 21· παραγωγή τοῦ ὀνόματος 59· νομίσματα 136 (εἰκ.)· πολίτευμα Φιλόλαου, 138· ἱπποτροφία, 140· πολιτεία ἔναντι τῶν βοιωτικῶν πόλεων, 142· γῆ καὶ ὕδωρ εἰς τὸν Δαρείον, Αβ 23· οἱ Θηβαῖοι ἐν Θερμοπύλαις παραδίδονται, 76-78· ἐκπτώσις, 155· ἐκστρατεία κατὰ τῶν Πλαταιῶν, 228· συμμετοχὴ εἰς τὸν κορινθιακὸν πόλεμον, 327· κατάληψις τῶν Θηβῶν ὑπὸ τῆς Σπάρτης, 346· τοπογραφικὸς πῖναξ τῶν Θηβῶν 352· ἀπελευθέρωσις τῆς πόλεως, 352· νομίσματα, 354 (εἰκ.), 355 (εἰκ.), 374 (εἰκ.)· χαρakter τῶν Θηβαίων, 355-356· ὁ κατὰ τῆς Σπάρτης πόλεμος (βλέπε καὶ Ἑπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας) 357-384· σύναψις ἐιρήνης, 385· σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν, 386· τὰ περὶ ἀρχαίων Θηβῶν ποιήματα, 458· ἄλωσις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ κατασκαφὴ, Βα 57· ἐπὶ τῶν διαδόχων, 185· ἡ πόλις κατὰ τὸν Η' αἰῶνα μ.Χ., Γβ 10-11· κατάληψις ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν καὶ λεηλασία, Αβ 126-127· ὑπὸ τοὺς Φράγκους 17, 26, 29 (εἰκ.), 161 (εἰκ.).

Θῆβαι, πόλις τῆς Αἰγύπτου· ὄνομα αὐτῶν, εἰς. οἰκ., Αα 102.

Θεόδωρος, ὁ Μοψουεστίας, διδάσκαλος τοῦ Νεστορίου, Γα 137.

Θεόδωρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἡρακλείου, Γα 173, 190· κατατρόπωνε τὸν περσιτὸν στρατὸν, 195· ἠττάται ὑπὸ τοῦ Ἄραβος Καλέδ, 215· ἐλέγχει τὸν Ἡρακλείον διὰ τὴν πρὸς τὴν Μαρκίναν ἀδυναμίαν του, 224.

Θεόδωρος, υἱὸς Θεοδώρου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἡρακλείου, οἰνοτομεῖται καὶ ἐξορίζεται, Γα 224.

Θεόδωρος, ὁ Στουδίτης, ἀφορίζει τὸν Κωνσταντῖνον ΣΤ', Γβ 138· ἀνακαλεῖται ἐκ τῆς ἐξορίας, 147· ἀγὼν αὐτοῦ κατὰ Νικηφόρου, πατριάρχου, 159-166· συζητήσας αὐτοῦ πρὸς τὸν Λέοντα Ε', 209· σφοδρὰ αὐτοῦ ἀντίθεσις πρὸς τὴν μεταρρυθμίσιν, 210-214· ἐπαναφέρεται εἰς τὴν ἡγουμενίαν ὑπὸ Μιχαήλ Β', 228· ἐνέργειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων, 237-238· θάνατος αὐτοῦ, 240.

Θεόδωρος, ὁ Κουφαρᾶς, μοναχός, αἰχμάλωτος παρὰ τοῖς Βουλγάροις, Γβ 276, 298.

Θεόδωρος, στρατηγὸς Σικελίας, ἐπὶ Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, ἐκστρατεύει εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, Γβ 132.

Θεόδωρος, ὁ Καμουλιανός, πατριῖος, φίλος Κωνσταντίνου ΣΤ', Γβ 132.

Θεόδωρος, ὁ Σαλιβαρᾶς, πατριῖος, Γβ 175.

Θεόδωρος, ὁ Μετοχίτης, βλέπε Μετοχίτης.

Θεόδωρος, ὁ ταρσεύς, ἐπίσκοπος Κανταβριγίας, Γα 256.

Θεόδωρος, παιδαγωγὸς καὶ σύμβουλος Κωνσταντίνου Ζ', Δα 71, 72.

Θεόδωρος, πατριάρχης Ἀντιοχείας, ἐκλεγείς ὑπὸ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, Δα 146· μολυβδόβουλλον, 147· συμβουλεύει τὴν μεταφορὰν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Παυλιανιτῶν εἰς Εὐρώπην, 159.

Θεόδωρος, ὁ Σανταβαρηνός, ἐπίσκοπος Εὐχαΐτων, ἐξορίζεται εἰς Ἀθήνας, Δα 202· ἡ πρὸς τὸν Φώτιον φιλία αὐτοῦ, Δα 270.

Θεόδωρος, ὁ Κρίθινος, ἀρχιεπίσκοπος Σικελίας, Γβ 264.

Θεόδωρος, μοναχός, ὑπέρμαχος

τῶν εἰκόνων· τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, Γβ 262.

Θεόδωρος, καθηγητὴς τῆς γεωμετρίας ἐν τῇ σχολῇ τῆς Μαγναύρας, Γβ 302.

Θεόδωρος, ὑπηρέτης τῆς Θεοδώρας, διορισθεὶς ὑπ' αὐτῆς δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, Δα 244, 248.

Θεόδωρος, δικιχητὴς Ἐδέσσης, ἐπὶ Ἀλεξίου Α', δολοφονεῖται ὑπὸ τοῦ σταυροφόρου Βαλδουίνου, Δβ 80.

Θεόδωρος, ὁ Βαλασιμῶν, πατριάρχης Ἀντιοχείας, Δβ 198-199.

Θεοί, ἰδὲ ὀνόματα θεῶν ἀθάνατοι καὶ ἀνθρωπομορφοί, Δα 41· δωδεκάθεον, μικρότεροι θεοί, θεῖαι δυνάμεις, 65· οἱ ἐξ Ἀνατολῆς νέοι θεοί, Δβ 440-448.

Θεόκριτος, βουκολικὸς ποιητής, Βα 235, 262.

Θεοκτίστη, μήτηρ τῆς αὐτοκρατειρας Θεοδώρας, Γβ 244· ὑπέρμαχος τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, 263.

Θεόκτιστος, ὁ Βουένιος, πρωτοσπαθᾶριος, ὑποτάσσει τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Σλαῦους, Γβ 283.

Θεόκτιστος, μέγας λογοθέτης, Γβ 267, 269· ὑπέρμαχος τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων, 271-273· διχόνοια αὐτοῦ πρὸς τὸν Μανουήλ, 279, 282· δολοφονία αὐτοῦ, 282.

Θεόκτιστος, μάγιστρος, Γβ 177· βοηθεῖ τὸν Μιχαὴλ Τραυλὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, 223.

Θεόκτιστος, πρωτοσπαθᾶριος, στρατηγὸς Ἀντιοχείας, νικᾷ τοὺς Ἀραβας, Δα 214-215.

Θεομήτωρ, σάμιος, τριήραρχος ἐν Σαλαμῖνι, Δβ 97.

Θεόπομπος, ὁ ἱστορικός, Αα 53.

Θεόπομπος, πολέμαρχος σπαρτιάτης, ἠττάται καὶ φονεύεται περὶ Τεγύρας, Αβ 361.

Θεόπομπος, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 198, 203.

Θεοσκόπολις Κυριακὸς ἡ Θεοτοκόπουλος Δομένικος, μέγας ζωγράφος, Εβ 161.

Θεοτόκης Νικηφόρος, μέγας τοῦ Γένους διδάσκαλος, Εβ

166.

Θεοφάνης, ἱστορικός, μυτιλιναῖος, Ββ 25.

Θεοφάνης, ὁ Μονώτιος, μάγιστρος, προδίδει τὸν Κωνσταντῖνον Ε', Γβ 63.

Θεοφάνης, μοναχός, ὑπέρμαχος τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, τιμωρεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, Γβ 262· χειροτονεῖται μητροπολίτης Νικαίας, 263, 274.

Θεοφάνης, πατριῖος, καταστρέφει πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν ρωσικὸν στόλον, Δα 74.

Θεοφάνης, ὁ ὁμολογητὴς, ἱστορικός· ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Γα ιη', 107, 119· βίος καὶ πολιτεία αὐτοῦ, Γβ 34-36· τέλος τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ, 197-198· τὰ περὶ διωγμοῦ αὐτοῦ, 215.

Θεοφάνης Λαρδατύρης, βλέπε Λαρδατύρης.

Θεοφανώ, αὐτοκράτειρα ἀθηναία, σύζυγος Σταυρακίου, Γβ 177· λαμβάνει τὸ μοναχικὸν σχῆμα, 178.

Θεοφανώ, σύζυγος Ρωμανοῦ Β', Δα 93, 98, 99· νυμφεύεται τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, 104· ἐπιβουλὴ αὐτῆς κατὰ Νικηφόρου, 137-140· ἐξορίζεται ὑπὸ τοῦ Τσιμισκῆ εἰς Πρώτην, 146· μεταβαίνει λάθρα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐξορίζεται πάλιν, 149-150.

Θεοφανώ, θυγάτηρ Ρωμανοῦ Β' καὶ Θεοφανοῦς, Δα 116· ὁ Ὀθων Α' ζητεῖ αὐτὴν ὡς σύζυγον τοῦ υἱοῦ του, 117, 121-131· γάμος αὐτῆς πρὸς Ὀθωνα Β', 161· χαρακτήρ καὶ βίος αὐτῆς, 162· εἰκὼν, 161.

Θεοφιλόπουλος Γεώργιος, διοικητὴς τῶν ἐν Ἀσίᾳ κτήσεων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, Εα 42.

Θεόφιλος, αὐτοκράτωρ, τιμωρεῖ τοὺς φονεῖς Λέοντος Ε', Γβ 224-240-241· ὁ γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς Θεοφανοῦς, 242-245· ἡ ἐκλογὴ τῆς Θεοδώρας, 243 (εἰκ.)· χαρακτήρ αὐτοῦ, 244-246· οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἡ πρὸς τὸν καλίφην πρεσβεία, 248-250· κτίσματα αὐτοῦ, 251-253· νέοι κατὰ τῶν Ἀράβων πόλεμοι, 253-259· ἀπαγορεύει τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, 260· νόμισμα, 263 (εἰκ.)· θάνατος αὐτοῦ, 265.

Θεόγνωστος, ἀρχιμανδρίτης, ἀπεσταλμένος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου πρὸς τὸν πάπαν Νιζόλαν, Γβ 296, 297.

Θεοδήγιος, καθηγητὴς τῆς σχολῆς τῆς Μαγναύρας, Γβ 302.

Θεοδοσία, σύζυγος Λέοντος Ε', Γβ 216, 238.

Θεοδοσία, ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνὶς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.

Θεοδόσιος, στρατηγός, πατὴρ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, Ββ 188.

Θεοδόσιος, ὁ Μέγας, αὐτοκράτωρ, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Γρατιανοῦ ὡς συνάρχων, Ββ 188· αἰνᾷ αὐτοῦ, ἀνάγλυφον, 189 (εἰκ.)· ὀρίζει τὴν Ὁρθοδοξίαν ὡς μόνον θρησκεία τῶν ἐθνικῶν αὐτοῦ, 190-191· συγκαλεῖ τὴν Β' οἰκουμένην σύνοδον, 191-194· ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου, 193 (εἰκ.)· στάσις τῶν δήμων Θεσσαλονίκης καὶ ἀπηνῆς τιμωρία αὐτῶν, 200· ὁ Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων ἀπαγορεύει αὐτῷ τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, 201-202 (εἰκ.)· ἀσπίς, 201 (εἰκ.)· φονεὺς τὸν Μάξιμον, 202· ἀποκαθιστᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, 203· θάνατος αὐτοῦ, 203· μετάλλιον, 238 (εἰκ.).

Θεοδόσιος Β' ὁ Μικρὸς, αὐτοκράτωρ, Ββ 238· ἀνάληψις τῆς ἀρχῆς ὑπ' αὐτοῦ, 239· ἀνατροφή, 240· νυμφεύεται τὴν Ἀθηναίδα, 241-242· θάνατος αὐτοῦ, 245.

Θεοδόσιος, μέγας λογοθέτης Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 262· συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ καίεται, 263.

Θεοδόσιος, υἱὸς τοῦ Λέοντος Ε', Γβ 227.

Θεοδόσιος Γ', εἰσπράκτωρ τῶν φόρων, ἀναγορεῖται ἄκων βασιλεὺς, Γα 273.

Θεοδόσιος, ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου, υἱὸς τοῦ Ἀψιμάρου, προεδρεύει τῆς ἐν Ἱερεῖᾳ συνόδου, Γβ 74.

Θεοδόσιος, πατριάρχης, ἀρνεῖται νὰ καταστή ὄργανον τοῦ Ἀνδρονίκου Α', Δβ 161.

Θεοδότη, θαλαμηπόλος Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, δευτέρα σύζυγος Κωνσταντίνου ΣΤ', Γβ 137-139.

Θεόδοτος Α' καὶ Β', Ἕλληνες βασιλεῖς τῆς Βακτριανῆς, νῦν Βουχαρίας, Βα 248.

Θεόδοτος, ὁ Μελισσηνός, πατριάρχης· ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 206-208· χειροτονεῖται πατριάρχης, 210· θάνατος αὐτοῦ, 229.

Θεόδοτος, ὁ ἄλλως Ἀδαλγίς, βλ. Ἀδαλγίς.

Θεοδώρα, ἡ σύζυγος Ἰουστινιανοῦ· ἀνατροφή καὶ χαρακτὴρ αὐτῆς Γα 65-66· κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, 89 (εἰκ.), 90· γγώμαι αὐτῆς διὰ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, 136.

Θεοδώρα, αὐτοκράτειρα, θυγάτηρ Κωνσταντίνου Η', Δα 212· ἐβάλλεται τῶν ἀνακτόρων ὑπὸ Ρωμανοῦ Γ', 213· κεῖρεται μοναχῇ, 215· ὁ λαὸς ἀποκαθιστᾷ αὐτὴν εἰς τὴν ἀρχὴν, 230· ὡς εἰκονίζεται ἐπὶ πλακὸς τοῦ στέμματος τοῦ Μονομάχου, 235 (εἰκ.)· μόνη αὐτοκράτειρα, 244· εἰκὼν ἐπὶ χειρογράφου, 246· θάνατος αὐτῆς, 245.

Θεοδώρα, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, Γβ 243· ἡ ἐκλογὴ αὐτῆς, 243 (εἰκ.)· ὑπέρμαχος τῆς λατρείας τῶν εἰκόνων, 263· πραγματικὴ κυρία τῆς ἀρχῆς, 267· ἡ ἐπ' αὐτῆς ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων, 268-274· ἄγριος διωγμὸς τῶν Πανλιανιτῶν, 276-277· παραιτεῖται τῆς ἀρχῆς, 282· κεῖρεται μοναχῇ, 283.

Θεοδώρα, θυγάτηρ Κωνσταντίνου Ζ', σύζυγος Ἰωάννου Α', Δα 150.

Θεοδώρα, ρωμαία, ἐρωμένη καὶ προστάτις παπῶν, Δα 273.

Θεοδώρα, ἡ νεώτερα, θυγάτηρ τῆς προηγούμενης, ἐρωμένη καὶ προστάτις τοῦ πάπα Ἰωάννου Γ', Δα 273, 278.

Θεοδώρα, χήρα Βαλδουίνου Γ' τῶν Ἱεροσολύμων, ἐρωμένη Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, Δβ 156.

Θεοδώρα, ἀδελφὴ τοῦ Ἰσαακίου Β' καὶ σύζυγος Κορράδου τοῦ Μομφερρατικοῦ, Δβ 187.

Θεοδώρα, σύζυγος Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου, Εα 61, 109.

Θεοδωρητος, ὁ καππαδόκης, στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ Α', Γα 103.

Θεοδωρητος, ὁ Κύρου, Γα 137.

Θεοδώρητος, ἐπίσκοπος Βρεσθένης, Στ 36.

Θεοδωροκάνος, στρατηγὸς καὶ φρούραρχος Φιλιππουπόλεως ἐπὶ Βασιλείου Β', Δα 189, 190.

Θεοδωροκάνος Γεώργιος, στρατηγὸς Σάμου, νικᾷ τοὺς Ἀράβας, Δα 212.

Θεόδωρος Α', ὁ Λάσκαρις, αὐτοκράτωρ, Δβ 216· ἡρωικὴ κατὰ τῶν στανροφόρων ἀμυνα, 226· ἀναγορεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτωρ, 234· διατετασσεται εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑποχωρῶν πρὸ τῶν στανροφόρων, 235· κατ' ἀρχὰς λαμβάνει τὸν τίτλον δεσπότη, Εα 15· στέφεται αὐτοκράτωρ, 16· ἐκδιώκει τοὺς Λατίνους ἐξ Ἀσίας, 30· φονεὺς ἰδιοχείρως τὸν σουλτάνον Καίχορσου, 41· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Φράγκων, 42· εἰκὼν, 42· σιγμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων, 43· νόμισμα, 48 (εἰκ.)· θάνατος αὐτοῦ, 48.

Θεόδωρος Β' Λούκας Λάσκαρις, αὐτοκράτωρ Νιζαίας, διάδοχος Ἰωάννου Α'· χαρακτὴρ αὐτοῦ, Εα 58-59· νόμισμα, 58 (εἰκ.)· θάνατος αὐτοῦ, 59.

Θεόδωρος Α', ὁ Ἀγγελος-Κομνηνός, δεσπότης Ἑλλάδος, ἀδελφὸς Μιχαὴλ Α', διοικητὴς τῆς Κορίνθου, Εα 30· πολεμεῖται ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ, 37-38· διαδέχεται τὸν Μιχαὴλ Α' καὶ ἐπεκτείνει τὸ κράτος, 43· κυριεῖται τὸ Δυρράχιον καὶ φονεὺς τὸν λατίνον αὐτοκράτορα Πέτρον Κουρτεναῖν, 46· καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην καὶ στέφεται αὐτοκράτωρ, 49· νικᾶται καὶ σιγμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, 53· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου, 54.

Θεόδωρος Α', ὁ Παλαιολόγος, δεσπότης Μωρέας, Εα 218, 227· καθίσταται ὑποτέλης τῶν Τούρκων, 234· σφραγίς, 234 (εἰκ.)· παραχωρεῖ Κορίνθον καὶ Καλάβρυτα εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, 237· θάνατος αὐτοῦ, 238.

Θεόδωρος Β', ὁ Παλαιολόγος, δεσπότης Μωρέας, Εα 238· σφραγίς, 242 (εἰκ.).

Θεόδωρος Α', πάπας, καταδικάζει τὸν πατριάρχην Παῦλον, Γα 232.

Θεόδωρος, σάμιος, ἐφευρέτης. Λα 293.

- έλληνικῆς ἱστορίας, Αα 53· ἡ κάθοδος, 31, 35, 143· μάχαι καὶ κατάληψις τῆς Πελοποννήσου, 153· διανομὴ τῆς χώρας, 153· καὶ ἐπ.· ἐρμηνεία, 154 καὶ ἐπ.· νεώτεραι γνώμαι, 158· κατάληψις τῶν Μεγάρων, 211.
- Ἡράκλειος**, ἑξαρχός, Ἀφρικῆς ἐπὶ Φωκά, πατὴρ Ἡρακλείου τοῦ αὐτοκράτορος, Γα 172· νικάει αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, 173.
- Ἡράκλειος** αὐτοκράτωρ, Γα 172· χαρακτηρ αὐτοῦ, 173· συνθήκη πρὸς τοὺς Ἀβάρας, 177, 180· στρατεία ἐπὶ τοὺς Πέρσας, 180· ἡ πρώτη νίκη αὐτοῦ, 185· δευτέρα στρατεία ἐπὶ τοὺς Πέρσας, 186· νέαι νικαὶ αὐτοῦ, 187-190· ἀγάλημα, 193(εἰκ.)· εἰσβολὴ εἰς τὴν Περσίαν, 195· οἱ εὐρεθέντες εἰς Δασταγέθ θησαυροί, 197· σύναψις εἰρήνης πρὸς τοὺς Πέρσας, 198· ἐπιστολὴ αὐτοῦ, 199-200· θοῖαμβος αὐτοῦ, 203· μετὰλλιον ἐπὶ ταῖς νίκαις, 204 (εἰκ.)· κοιτικὴ τῶν στρατειῶν, 203-205· ἀγῶνες πρὸς ἐπίρροσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματος, 205· ὕψωσις τοῦ σταυροῦ, 207· ἐμφάνισις τοῦ Μωάμεθ, 208· αἱ πρῶται πρὸς τοὺς Ἀράβας ἐχθροπραξίαι, 215· ἀπώλεια Συρίας, 216-218· αἰτία τοῦ θοῖαμβου τῶν Ἀράβων, 218-221· ἀπόπειρα ἐξαλείφωσ τῶν αἰρέσεων, 220· ἀπώλεια Αἰγύπτου, 221-223· θάνατος τοῦ Ἡρακλείου, 222-223· τελευταῖαι περὶ αὐτοῦ κρίσεις, 223-227.
- Ἡράκλειος**, στρατηγός, ἀδελφός τοῦ Ἀψιμάρου, νικᾷ κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ἀράβας, Γα 264-265· ἀπαγχονισμός αὐτοῦ, 267.
- Ἡρακλεώτης**, ἀρχηγός σώματος Ζακυνθίων κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.
- Ἡρακλεών**, ὁ «ἐπὶ τῶν πραγμάτων» ἐν Συρίᾳ, φρονεὺς Ἀντίοχου Η', Βα 253.
- Ἡρακλεωνᾶς**, υἱὸς Ἡρακλείου καὶ Μαρίνης, Γα 224· οἰνοκοπεῖται, 228· θάνατος αὐτοῦ, 229.
- Ἡρακλῆς**, Αα 5, 10, 11, 13, 15 (εἰκ.), 16, 60 (εἰκ.), 65 (εἰκ.), 94, 95, 107 (εἰκ.), 153, 306, 307· αἱ στῆλαι, 306· ὁ Μελικάρῳ τῶν Φοινίκων, Αβ 443· τὸ κατὰ Γηρυόνου κατόρθωμα, 444 (εἰκ.)· ὁ Τύριος Ἡρακλῆς, 445 (εἰκ.).
- Ἡρακλῆς**, νόθος υἱὸς Ἀλεξάνδρου ἐκ Βαρσίνης, Βα 138, 139, 182.
- Ἡριπίδας**, σύμβουλος τοῦ Ἀγησιλάου, Αβ 325.
- Ἡρόδοτος** ἱστορικός, Αα 44, 58, 118, Αβ 131 (εἰκ.), 199· περὶ τῶν αἰτίων ἐχθρότητος Ἑλλήνων καὶ Ἀσιατῶν, Εἰσ. ονζ'· περὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, Αα 161· περὶ Ἰώνων, Αα 226· περὶ τῆς Ξέρξου ἐκστρατείας, Αβ 53 καὶ ἐπ.· βίος Ἡροδότου, 131-132· ὁ κόσμος αὐτοῦ, 132 (χάρτης).
- Ἡρομένης**, μακεδὼν συνομότης κατὰ Φιλίππου, Βα 53.
- Ἡροφίλη**, Σίβυλλα, Εἰσ. ρλδ'.
- Ἡρώδης**, βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας, ἐλληνίζει, Βα 311· σχέσεις πρὸς τὴν Σπάρτην, Ββ 33· ἐπ' αὐτοῦ προάγεται ὁ ἐλληνισμός ἐν Ἰουδαίᾳ, 76-77· θάνατος αὐτοῦ, 78.
- Ἡρώδης** ὁ ἀπικτός, φιλόσοφος, εὐεργέτης τῶν Ἀθηνῶν, Ββ 44-45, 51· ἀνατροπὴ αὐτοῦ, 54· ὕπατος ἐν Ρώμῃ, 55· ἔργα, 55· θέατρον, 56 (εἰκ.).
- Ἡρωδιανός**, ἱστορικός συγγραφεύς, Ββ 79.
- Ἡσιόδος**, περὶ ἀνθρώπου πλάσεως, Αα 3· περὶ μύθων, 39 καὶ ἐπ.· περὶ Ἀργοναυτῶν, 48· ποιήματα, 63· γέννη ἀνθρώπων, 68· δίκη Ἡσιόδου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πέρσου, 77· γεωγραφία, 105 καὶ ἐπ.· διδασκτικὴ ποιήσις, 111.
- Ἡσυχασταί**, οἱ πιστεύοντες τὸ ἄκτιστον τοῦ θεοῦ φωτὸς, Εα 192.
- Ἡφαιστίων**, στρατηγός καὶ φίλος Μ. Ἀλεξάνδρου, Βα 69, 91, 98, 104, 105, 110· θάνατος, 112· 113· ἐκφορὰ, 115.
- Ἡφαιστος**, θεός, Αα 4, 17, 31· σχέσις πρὸς αἰγύπτιον θεὸν Φθᾶ, 51, 65.
- Ἡώς**, θεά, Αα 31, 105.
- Θάλασσα**, Αα 3.
- Θαλῆς**, ὁ μιλῆσιος, εἷς τῶν ἐπτά σοφῶν, Αα 210, 292, 293.
- Θάμας**, ἡ μεγάλη, βασίλισσα τῆς Γεωργίας, Αβ 203-205.
- Θάμας**, ἡ θυγάτηρ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, Αβ 204.
- Θάμας**, σύζυγος Φιλίππου Ἀνδεγαυικοῦ, θυγάτηρ Νικηφόρου δεσπότης τῆς Ἡπείρου, λαμβάνει προίκα τὴν Αἰτωλίαν, Εα 115· διαζεύγνυται, 129.
- Θάμυρις**, αἰοδὸς θοῤῥᾶς, Εἰσ. ν'.
- Θάνατος**, Αα, 41 (εἰκ.)· ζωὴ μετὰ θάνατον παρ' ἀρχαίους, 71· τιμωρία μετὰ θάνατον, 73.
- Θάσος**, νῆσος, κατοχὴ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Φοινίκων, Αα 110· κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 307· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 154· νόμισμα, 155 (εἰκ.).
- Θεαγένης**, νικητὴς εἰς ἀγῶνας, Αα 13.
- Θεαγένης**, τύραννος τῶν Μεγάρων, Αα 211, 235.
- Θεανῶν**, σύζυγος Ἀντήνορος, Αα 113.
- Θεαρίδης**, ἀδελφός Διονυσίου, τοῦ τυράννου Συρακουσῶν, Αβ 350.
- Θερίσιος**, φιλέλλην, προβαίνει εἰς ἐράνους ἐν Γερμανίᾳ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, Στ 134· ἐπίσχεψις αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα, 217· προλαμβάνει ἐμφύλιον πόλεμον, 218 (εἰκ.).
- Θέκλα**, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, Γβ 263, 264· ψιλῶ τῷ ὀνόματι αὐτοκράτειρα, 267· κτερίζεται μοναχῇ, 284.
- Θέματα** τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Αα 29.
- Θέμις**, ἡ περὶ αὐτῆς ἀντίληψις κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, Αα 85 καὶ ἐπ., 86 (εἰκ.).
- Θεμισταγόρας**, κατασκευαστὴς ἡλιακοῦ ὥρολογίου, Βα 262 (εἰκ.).
- Θεμιστοκλῆς**, ὁ Νικοκλέους· χαρακτηρ αὐτοῦ, Αβ 32-34· ἀντίθεσις πρὸς τὸν Ἀριστείδην, 61-64· ναύαρχος, 88-102· νομίματα πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, 99· τευχίζει τὰς Ἀθήνας, 132· ἔξοστρακισμός καὶ θάνατος, 138-142· δοστρακον, 140 (εἰκ.)· νόμισμα, 141 (εἰκ.).
- Θεμισώιον**, πόλις ἑλληνὶς ἐν Φρυγίᾳ, Βα 239.
- Θεογνῆς**, ποιητὴς μεγαρέυς, Αα 211 καὶ ἐπ., 312.

199, 221.

Ζήνων, ὁ Ἰσαυρος, αὐτοκράτωρ ἀρχηγὸς τῶν Ἰσαυρῶν, Ββ 259· στέφεται ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Γα 20· νομίσματα, 22 (εἰκ.), 23 (εἰκ.)· ἐξορίζεται, ἀλλ' ἐπανερχεται, 21-23· «ἐνωτικόν», 24· ἀγῶνες πρὸς τοὺς Γότθους, 40-41· θάνατος, 41.

Ζηνωνίς, σύζυγος Βασιλίσκου, Γα 22.

Ζήτης, Αα 16 καὶ ἐπ.

Ζητοῦνι, ἡ Λαμία, δίδεται ὡς προῖξ εἰς τὸν φράγκον Γουλιέλμον, δυνάστην Λεβαδείας, Εα 91· φρούριον, 92 (εἰκ.).

Ζιάνης Πιέτρος, δόγης τῆς Ἑνετίας, Εα 23.

Ζιποίτης, σατράπης τῆς Βιθυνίας, Βα θ', 236.

Ζιποίτιον, πόλις ἑλληνίς τῆς Βιθυνίας, Βα 237.

Ζουριέν δὲ λὰ Γραβιέρ, γάλλος ναύαρχος καὶ ἱστορικός, περὶ τοῦ ἑλλ. ναυτικοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, Στ 92, 95, 96, 178-280· περιγραφή τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου, 185.

Ζυγομαλᾶς Θεοδόσιος, συγγραφεὺς ἱστορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εβ 163.

Ζυγός, καπετανάτος τῆς Μάνης, Εβ 146.

Ζυμπρακάκης Χαράλαμπος, συνταγματάρχης, μετέχει τῆς μεγάλης κρητικῆς ἐπανάστασεως, Στ 320· ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, 326.

Ζωγράφος Κωνσταντῖνος, πρῶτος πρέσβυς ἐν Κωνσταντινὺ πόλει, δὲν γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, Στ 243· ὀρίζεται ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, 244· μετέχει τῆς κατὰ τοῦ Ὀθωνος ἀντιπολιτευσσεως, 248, 249· ἐλατήρια αὐτοῦ, 256.

Ζωή, αὐτοκράτειρα, θυγάτηρ Κωνσταντίνου Η', νυμφεύεται τὸν Ῥωμανὸν Ἀγνυρόν, Αα 212, 213 (εἰκ.)· ἐρωτεύεται τὸν Μιχαὴλ Παφλαγόνα, 216· δεύτερος αὐτῆς γάμος, 217· μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ Δ' ἐξορίζει τὸν ὀρφανοτρόφον Ἰωάννην καὶ υἱοθετεῖ τὸν Μιχαὴλ Ε' 228· περιορίζεται ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Ε' εἰς Προίγκηπον, 229· ὁ λαὸς ἀποκαθιστᾷ τὴν Ζωὴν εἰς τὴν ἀρχήν, 230· ὡς

εἰκονίζεται ἐπὶ πλακὸς τοῦ στέμματος τοῦ Μονομάχου, 234 (εἰκ.)· ἐπὶ χειρογράφου, 245 (εἰκ.)· θάνατος αὐτῆς, 244.

Ζωή Ζαούτσα, ἐρωμένη Λέοντος Στ', Δα 66· σύζυγος αὐτοῦ, 273.

Ζωή, ἡ Καρβωνοφίνα, τετάρτη σύζυγος Λέοντος ΣΤ' τοῦ σοφοῦ, Γβ 34, Δα 63, 71· συζήτησις περὶ τετραγαμίας ἐξ ἀφορμῆς τοῦ γάμου αὐτῆς, 273-275.

Ζωναράς, ἱστορικός, ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Γα 107· περὶ Βελισαρίου 119.

Ζώσιμος, ὁ ἱστορικός, Ββ 171, 205, 207.

Ζώσιμος, ὁ φιλόσοφος, Γα 39.

Ἡβη, Αα 65.

Ἡγεμών, ποιητὴς θάσιος, Αβ 265.

Ἡγήμων, ἀθηναῖος ἄρχων κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ, Βα 165.

Ἡγησικλῆς, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 203.

Ἡγίσσιππος, ἀλικαρνασσεύς, ναύαρχος Δημητρίου Πολιορκητοῦ, Βα 193.

Ἡγησίστρατος, νόθος υἱὸς Πεισιστράτου, Αα 271.

Ἡεῖον, ναύαρχος ἀθηναῖος κατὰ τὸν λαμακὸν πόλεμον, Βα 150.

Ἡθική, κατὰ τοὺς ὁμηρικὸς χρόνους, Αα 90 καὶ ἐπ.· ἠθικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων, 96· ἠθικαὶ ἀντιλήψεις, 96· ἠθικὴ κατάστασις ἐπὶ Ἡσιόδου, 97.

Ἡϊών, πόλις ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος, Αβ 137, 151, 154· νομίσματα 152 (εἰκ.).

Ἡλεκτρώων, πατὴρ Ἀλκιμήνης, Αα 11.

Ἡλιαδὼν οἶκος, Αα 26.

Ἡλιαία, δικαστήριον ἐν Ἀθήναις, Αβ 177.

Ἡλίας, σπαθάριος, ἐπανασταεὶς κατὰ Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 270.

Ἡλίας, πατριάρχης Ἱεροσολύμων· περὶ ἰσότητος τῶν πέντε κεφαλῶν τῆς Ἐκκλησίας, Δα 254.

Ἡλιόδωρος, ὁ ἐξ Ἑμέσσης, ἐπίσκοπος Τρίκκης, συγγραφεὺς

τῶν «Αἰθιοπικῶν», Γα 12.

Ἡλιόδωρος, ὁ «ἐπὶ τῶν πραγμάτων» ἐν Συρίᾳ, Βα 253.

Ἡλιος, Αα 3, 103 (εἰκ.)· βόες, 104-105.

Ἡλις, Αα 14, 89, 147, 150· συνθήκη, 90 (εἰκ.)· παρ' Ὀμήρῳ, 103· κατάληψις ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, 153· ἐπεκτασις τῆς κυριαρχίας, 198· πολιτεύμα, 198· νομίσματα, Αα 198 (εἰκ.), Αβ 317 (εἰκ.)· οἱ Ἡλεῖοι ἡττώνται ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, Αβ 317· εἰσόδος εἰς τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, Βα 268.

Ἡλίτζης, βούλγαρος φρούραρχος Μογλενῶν, Δα 195.

Ἡμαθία, πόλις τῆς Παιονίας, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104.

Ἡμέρα, θυγάτηρ Ἑρέβους καὶ Νυκτός, Αα 1.

Ἡμέριος, ναύαρχος, ἐπιχειρεῖ ἐπιδρομὴν κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ Σαρακηνῶν, Δα 67· νικάται ὑπὸ τοῦ τριτολῆτου Λέοντος, 68.

Ἡμεροσκοπεῖον, ἀποικία ἑλληνικὴ ἐν Ἰβηρίᾳ, Αα 306.

Ἡπειρος, βλ. καὶ Πύρρος, Αα 34, 119. Φυλαί, 144· ἑλληνικοὶ χαρακτὴρ καὶ ἑλληνῶν νημοὶ πόλεις, 145· νομίσματα, 145 (εἰκ.), 146 (εἰκ.)· διατήρησις τῆς βασιλείας, 145, Βα 227-228· ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας, 228· παρακμή, 265· ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων ὑπὸ Παύλου Αἰμιλίου, 299· δεσποτὰτον Ἡπειροῦ, Αβ 248, Εα 5-19, 43-49, 54-62, 202· ὀργάνωσις τῶν κοινοτήτων ἐπὶ τουρκοκρατίας, Εβ 123-124· ἐπανάστασις τοῦ 1854, Στ 287.

Ἡρα, Αα 2, 17, 19, 42, 65· ναὸς ἐν Σάμῳ, 118, Αβ 10, ἐν Ἀκράγαντι, 270 (εἰκ.).

Ἡραία, πόλις ἀρκαδική, Αα 148.

Ἡραΐσκος, ἐθνικὸς φιλόσοφος τῆς Ε' ἑκατ. μ.Χ., Γα 35, 39.

Ἡράκλεια, πόλις Ἡπειρωτικῆ, Αα 145.

Ἡράκλεια, πόλις ἑλληνίς ἐν Πόντῳ, Βα 237, Ββ 127.

Ἡράκλεια Πιερίας, πόλις ἑλληνίς τῆς ἄνω Συρίας, Βα 244.

Ἡράκλεια, ἑτεροὶ δύο πόλεις ἑλληνίδες τῆς ἄνω Συρίας, Βα 245.

Ἡρακλειδῶν κάθοδος, ἀρχὴ τῆς

Ευφορίων, δραματικός ποιητής, διευθυντής της ἐν Ἀντιοχείᾳ βιβλιοθήκης, Βα 256.

Ευφρόνιος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, Ββ 139.

Ευφροσύνη, θυγάτηρ Κωνσταντίνου Στ', μοναχή, νυμφεύεται τὸν Μιχαὴλ Β', Γβ 240· ἀναζητεῖ νύμφην διὰ τὸν προγονὸν αὐτῆς Θεόφιλον, 242· ἀπέρχεται εἰς μονήν, 243.

Ευφροσύνη, ἡ Δούκαινα, σύζυγος Ἀλεξίου Γ' Δβ 200, 234, Εα 17.

Εὐχίται, οἱ πιστεύοντες τὸ ἄκτιστον τοῦ θεοῦ φῶς, Εα 192.

Ἐφεσος, κτίσμα τῶν Ἀμαζόνων, Εἰσ. ρλζ'· πόλις Ἰωνική, Αα 118· ὁ ἐν αὐτῇ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, 118· νομίσματα, 291' (εἰκ.), Βα 76· μάχη, Δβ 15'· ὁ ναὸς, Αβ 319 (εἰκ.)· πύλη, 325 (εἰκ.)· κέντρον τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἀγησιλάου, 322-325· καταλυρπὸλῆσις τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν Γότθων, Ββ 73.

Ἐφιάλτης, μαλιεύς, προδότης, Αβ 74.

Ἐφιάλτης, ὁ Σοφωνίδου, ἀθηναῖος, Αβ 175.

Ἐφιάλτης, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Βα 57, 60.

Ἐφοροι, ἐξουσία αὐτῶν ἐν Σπάρτῃ, Αα 183.

Ἐφορος, Αα 44· περὶ εἰλώτων, 188.

Ἐφύρα, πόλις Θεσπρωτῶν, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104, 145.

Ἐφφτερ, συγγραφεὺς, Αα 52.

Ἐχινάδες Αα 23· παρ' Ὀμήρῳ, 104.

Ἐχίων, υἱὸς Ἑρμοῦ, Αα 11.

Ζαβεργάν, ἡγεμὼν τῶν Κατρηγοῦρων Οὐννων· εἰσβολὴ αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος καὶ ἦτα πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Γα 110-112.

Ζαγανός, πασᾶς, γυναικάδελφος καὶ στρατηγὸς τοῦ Μωάμεθ Β', Εα 320, 342, 343.

Ζάγκλη, παλαιὸν ὄνομα τῆς Μεσσηνίας, Αα 298, Αβ 124.

Ζαγόρια, ἐπαρχία τῆς Ἡπείρου καὶ ὁμοσπονδία χωρίων, Εβ 123.

Ζαῖμαι, ἐπιφανὲς οἰκογένεια τῶν Καλαβρύτων, Εβ 125.

Ζαῖμης Ἀνδρέας, μετέχει τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Τούρκων εἰς Ἀκρόταν, Στ 74· μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 102, 104 (εἰκ.), 105.

Ζαῖμης Ἀσημάκης, πρόκριτος Καλαβρύτων, Στ 30, 31, 74.

Ζαῖμης Θρασύβουλος· ἡ κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ, Στ 304, 307· μέλος τῆς προσενεγκούσης τὸ στέμμα εἰς τὸν Γεώργιον Α' ἐπιτροπῆς, 313· ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Κουμουνδούρου, 333 (εἰκ.)· σχηματίζει κυβερνήσιν, 341· διενεργεῖ ἐκλογάς, 343· ἡ σφαγὴ τοῦ Δήλεσι, 343-344· πτώσις τῆς κυβερνήσεως, 345· μέλος τῆς οἰκ. κυβερνήσεως, 351.

Ζάκανθα ἡ Σάγοντον, ἐλληνικὴ ἀποικία, ἐν Ἰβηρίᾳ, Αα, 306.

Ζάκυνθος, νῆσος, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 104, 298· σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, Αβ 164· νόμισμα, 164 (εἰκ.)· ἐπιδρομὴ τῶν Βανδύλων, Ββ 257· ἐπιδρομὴ τῶν Σαρακηνῶν, Αα 61· κτήμα τοῦ Μαργαριτοῦνη, Δβ 185· συμμετοχὴ Ζακυνθίων εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν τῷ 1684, Εβ 186· ἐπίσης εἰς τὴν τοῦ 1770 ἐπανάστασιν, 196.

Ζάλευκος, νομοθέτης τῶν ἐπιξεφυριῶν Λοκρῶν, Αα 299.

Ζαλόγκου βουνα, Εβ 145 (εἰκ.)· ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγκου, 218.

Ζαούτσα Ζωή, βλέπε Ζωή.

Ζαούτσας Στυλιανός, βασιλεοπάτωρ, Αα 25, 66.

Ζάππας Εὐαγγέλης, ἰδρυτὴς τοῦ Ζαπτείου, Στ 296.

Ζαρίτσης, βούλγαρος στρατηγός, παραδίδεται εἰς τὸν Βασίλειον Β', Αα 199.

Ζαρνάτα, κατετανάτων τῆς Μάνης, Εβ 146.

Ζασσῆ, πλουσία οἰκογένεια ἐν Τσακωνίᾳ καὶ Καλαβρύτοις, Εα 117· Ζασσῆς Ἰάκωβος, 117.

Ζαχαρία, οἶκος γενονατικός, κυριαρχήσας Φωκαίας, Χίου, Σάμου καὶ Κῶ, Εα 95.

Ζαχαρίας Βενέδικτος Α', δυνάστης Φωκαίας, Εα 126.

Ζαχαρίας Κεντουριώνης Α', ἀρ-

χων τοῦ Λαμαλά, Εα 200· καθίσταται ἀρχηγὸς τῆς ναυαρχικῆς ἐταιρείας, 237· κατατροποῦται ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου, 250.

Ζαχαρίας, ἐπίσκοπος, ἀπεσταλμένος τοῦ πάπα Νικολάου, Γβ 293, 296, 297.

Ζαχαριάς, διάσημος κλέφτης ἐν Πελοποννήσῳ, Εβ 141.

Ζεγγί Ἑμαδεδδίν, σελδζουκίδης σουλτάνος Συρίας, Δβ 122.

Ζένος Μαρίνος, ἐκλέγεται ἀρχὼν τῶν ἐν τῷ λατινικῷ κράτει Ἑνετῶν, Εα 23· ὡς δοῦξ Κρήτης ἡττάται ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, 97.

Ζένος Πέτρος, δοῦξ Κρήτης, ἡττάται ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, Εα 97.

Ζέρβας Διαμάντης, ὀπλαρχηγὸς σουλιώτης, Στ 66.

Ζέρβας Ν. ὑποστράτηγος, μετέχει τῆς Ἡπειρωτικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1854, Στ 288.

Ζεῦγμα, πόλις ἐλληνίς ἐν Συρίᾳ, Βα 245.

Ζεῦγμινον, νίκη τῶν στρατηγῶν Μανουὴλ Α', κατὰ τῶν Οὐγγρων περὶ—, Αβ 137.

Ζεῦξίς, ζωγράφος, Αα 53.

Ζεὺς, θεὸς τῆς κρητικῆς, Εἰσ. ρκδ'· Ζεὺς Ἀστέριος, Στράτιος, Λαβρανδεὺς, ρκδ'-ρκστ', γέννησις τοῦ Διὸς, Αα 2 (εἰκ.)· Ζεὺς Προμανθεὺς, 9· ἔρωτες τοῦ Διὸς, 11, 14, 32· Ζεὺς Τριφώλιος, 36· θεὸς τοῦ αἵθερος, 41, 42, 65, 66 (εἰκ.), 67 (εἰκ.)· πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε, 69· ὁργὴ Διὸς, 77· ναὸς Ὀλυμπίου ἐν Ἀθήναις, Αα 118, 270, 271 (εἰκ.), Εβ 28· ὁ Σύλλας μεταφέρει τοὺς ζιονας τοῦ ναοῦ εἰς Ῥώμην, Βα 60· Ζεὺς Ἰθωμάτας, Αα 132, 165 (εἰκ.)· μαντεῖον ἐν Δωδώνῃ, 145· τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄγαλμα, 177· ἡ λατρεία τοῦ Διὸς, Αβ 417· Ζεὺς Ἀμμων, Εα 91· Ζεὺς Ἀδης Βα 259.

Ζήδρος ἡ Ζήτρος, ἀρματολὸς τῆς Ἑλασσόνης, Εβ 138, 142.

Ζηνοβία, βασίλισσα τῆς Παλμύρας, Ββ 70· νόμισμα αὐτῆς μεθ' ἐλληνικῆς ἐπιγραφῆς, 82 (εἰκ.)· πόλεμος αὐτῆς κατὰ τῶν Ρωμαίων, 82· ἐρεῖλια τοῦ ἀνακτόρου αὐτῆς, 83 (εἰκ.).

Ζήνων, ὁ φιλόσοφος, Αβ 145,

- γάμου, Βα 240.
- Εὐμένης Β'**, βασιλεὺς τῆς Περγάμου, Βα 240, 294 (εἰκ.). ταπεινώσεις ἐν Ρώμῃ, 294-295· κατηγορίαι αὐτοῦ κατὰ Περσέως, 298· τιμωρία αὐτοῦ, 299.
- Εὐμενίδες**, ὄρα 'Ερινέες.
- Εὐμηλος**, ὀμηρικὸς ἥρωας, Αα 24.
- Εὐμολπίδαι**, γένος ἀθηναϊκόν, Αα 229.
- Εὐνάπιος**, ἱστορικός, Ββ 158, 159, 205.
- Ἐννάρδος Ι. Γ.**, ἑλβετὸς τραπεζίτης φιλέλλην, Στ 201 (εἰκ.).
- Εὐνόμιος**, ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου, Ββ 178.
- Εὐνομος**, ἀθηναῖος, ἐνθαρρύνει τὸν Δημοσθένην κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ σταδίου του, Αβ 397.
- Εὐξεινος Πόντος**, Αα 15, 48, 99, 107.
- Εὐδοδος**, ἐπίσκοπος, Ββ 168.
- Εὐπατορία**, πρόκτισμα τῆς Ἀμμοῦ Βα 237.
- Εὐπατορία**, πόλις ἐλληνὶς ἐν Πόντῳ, Βα 237.
- Εὐπατορία**, ὑφίστατο ὡς πόλις ἐλληνὶς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.
- Εὐπατορία**, πόλις ἐλληνὶς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, Βα 313 (εἰκ.).
- Εὐπολις**, κωμικὸς, περὶ Ἀλκιβιάδου, Αβ 264.
- Εὐπράξιος**, στρατηγὸς τῆς Σικελίας ἐπὶ Βασιλείου Α', Δα 61.
- Εὐριπίδης**, Αα 52, Αβ 179 (εἰκ.), 181 (εἰκ.), 198, Βα 5.
- Εὐρύαλος**, ὁ Μηκιστέως, Αα 21.
- Εὐρύαναξ**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αβ 111.
- Εὐρυβιάδης**, ναύαρχος σπαρτιάτης, Αβ 71, 72, 76, 84, 89, 99, 102.
- Εὐρυδίκη**, βασίλισσα τῆς Μακεδονίας, καλεῖ εἰς βοήθειαν τὸν Ἰφικράτη, Αβ 374, Βα 7.
- Εὐρυδίκη**, θυγάτηρ Ἀμύντου καὶ Κυνάνης, σύζυγος Φιλίππου Ἀρριδιαίου, Βα 154, 158, 168· θανατοῦται ὑπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος, 169.
- Εὐρυδίκη**, [ἀθηναία, σύζυγος Ὀφέλλα, εἴτα Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου, Βα 191.
- Εὐρυδίκη**, θυγάτηρ Λυσιμάχου καὶ σύζυγος Ἀντιπάτρου τοῦ Κασσάνδρου, Βα 215, 217.
- Εὐρύκλεια**, τροφὸς Ὀδυσσέως, Αα 81 (εἰκ.), 92.
- Εὐρυκλῆς**, ὁ Λαχάρους, ἡγεμὼν τῶν Λακεδαιμονίων, Ββ 32-33.
- Εὐρύλοχος**, ὁ στρατηγὸς τῶν Θεσσαλῶν, Αα, 134.
- Εὐρύμαχος**, εἷς τῶν ἐν Ἰθάκῃ ἡγήτορων, Αα, 78.
- Εὐρυμέδων**, ποταμὸς, μάχη, Αβ 152-153.
- Εὐρυμέδων**, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 245.
- Εὐρυμεναί**, πόλις τῆς Ἠπείρου, Αα 145.
- Εὐρυπτόλεμος**, ὁ Μεγακλέους, Ἀλκιμαιωνίδης, Αβ 31.
- Εὐρύπυλος**, ὀμηρικὸς ἥρωας, Αα 24.
- Εὐρύπυλος**, Ἀλευάδης, Αβ 111.
- Εὐρυσθένης**, ὁ Ἀριστοδήμου, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 154.
- Εὐρυσθένης**, ἀποδιώκει τοὺς υἱοὺς Ἡρακλέους, Αα 153.
- Εὐρυτος**, υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ, Αα 11.
- Εὐρυτος**, σπαρτιάτης, διακριθεὶς ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 78.
- Εὐρώπη**, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου· ἡ καθ' Ἡρόδοτον ἀρπαγὴ αὐτῆς, Εἰς. ρνζ', ὁ μῦθος, Αβ 435.
- Εὐρωπὸς**, πόλις ἐν Μακεδονίᾳ Βα 245.
- Εὐρωπὸς**, πόλις ἐλληνὶς ἐν Μεσσοποταμίᾳ, Βα 245.
- Εὐρωπὸς**, πόλις ἐλληνὶς ἐν Μηδίᾳ, Βα 249.
- Εὐρώτας**, ποταμὸς, Αα 148.
- Εὐσέβεια ἡ πρὸς τῷ Ταύρῳ**, πόλις ἐλληνὶς ἐν Καππαδοκίᾳ, Βα 238.
- Εὐσέβεια ἡ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ**, ἄλλως Μάζακα, πόλις ἐλληνὶς ἐν Καππαδοκίᾳ, Βα 238.
- Εὐσεβία**, σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου, Ββ 158, 165.
- Εὐσέβιος**, ἐπίσκοπος Νικομηδείας, ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου, Ββ 116· ἐνεργεαὶ αὐτοῦ, 139.
- Εὐσέβιος** ὁ Παμφίλου, ἐπίσκοπος, συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, Ββ 103· ὁπαδὸς τοῦ Ἀρείου, 116· ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντίνου, 129.
- Εὐστάθιος**, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, καθαιρεῖται ἐνεργεαῖς τῶν Ἀρειανῶν, Ββ 139.
- Εὐστάθιος**, ἀρχιερεὺς Θεσσαλονίκης, ἱστορικὸς ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Γα ιη' περιγραφή τῆς ὑπὸ τῶν Νορμανῶν ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης, Δβ 164-173.
- Εὐστάθιος**, ὑπέρτης Κωνσταντίνου Η', διορίζεται μέγας ἐταρειάρχης, Αα 211.
- Εὐστάθιος**, Βουιλλῶνος, στανροφόρος, Δβ 69, Εα 23, 46.
- Εὐτρόπιος**, εὐνοῦχος, ἰσχυρὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀρκαδίου, Ββ 204, 205· ραδιουργία, πῶσις καὶ θάνατος αὐτοῦ, 210· ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος τοῦ Χρυσόστομου, 231.
- Εὐτυχῆς**, αἰρεσιάρχης ἰδρυτῆς τοῦ μονοφυσισμοῦ· κήρυγμα αὐτοῦ, Ββ 245· καταδίκη ὑπὸ τῆς δ' συνόδου, Βα 246· ἐγκύκλιος Βασιλείου, Γα 23-26· διάδοσις αἰρέσεως, 24· προσπάθειαι συμβιβασμοῦ, 24, 32, 137, 220-221· συνεννόησις πρὸς τοὺς Ἀραβας ἐν Αἰγύπτῳ, 221· αἱ χώραι ἐν αἷς ἐπεκράτουν οἱ μονοφυσῖται, 253.
- Εὐτυχίδης**, ἑλλήν τεχνίτης, Βα 256.
- Εὐτυχιανός**, λογοθέτης, ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 208.
- Εὐτυχίδης**, τεχνίτης ἑλλήν, Βα 256.
- Εὐτύχιος**, πατριάρχης, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α', Γα 119.
- Εὐφημία**, σύζυγος Ἰουστίνου Α', Γα 63, 65.
- Εὐφήμιος**, ἐπιφανὴς συρακοῦσιος, ἀνακηρύσσεται ἡγεμὼν τῆς Σικελίας ἐπὶ Μιχαὴλ Β', Γβ 236.
- Εὐφῆμιος**, πατριάρχης, καθαιρεῖται, Γα 43, 44.
- Εὐφῆμος** υἱὸς Ποσειδῶνος, Αα 17.
- Εὐφορβος**, ἐρετριεύς, προδότης, Αβ 28.

Δάυβαχ, συνέδριον τοῦ —, Στ 19.

Δάνους Ἐδμόνδος, κυβερνήτης τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας «Μαδαγασκάρης», Στ 229· διορίζεται πρεσβευτὴς ἐν Ἑλλάδι, 233· ἢ κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἐχθρότης αὐτοῦ, 235-237· ἀντίδρασις κατὰ τῆς κυβερνήσεως Χρηστίδου, 246· πολιτεία αὐτοῦ κατὰ τὴν στάσιν τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, 251· αἱ διακονώσεις αὐτοῦ διὰ τὸ ἐπεισόδιον Πατισφίου, 275· ἀντικατάστασις αὐτοῦ, 276· εἰκόν, 252.

Δαῦραι παραγωγή τοῦ ὀνόματος, Εἰσ. ρκη'.

Δαυρειανὸν ζήτημα, Στ 345-346.

Δαύρειον, μεταλλεῖα, Αβ 64· ἐπανάστασις τῶν δούλων, Ββ 11.

Δαῦσος, εὐνοῦχος, διδάσκαλος Θεοδοσίου Β', Ββ 240.

Δαχανοδράκαν Μιχαὴλ, στρατηγὸς τοῦ θέματος Θρακησίων ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 89· νικᾷ ἐπανειλημμένους τοὺς Ἀραβας, 108· ἢ ἐξουσία αὐτοῦ περιορίζεται ὑπὸ τῆς Εὐρήνης, 111-112· ὁ στρατὸς ἀνακηρύσσει αὐτὸν ἀρχηγόν, 134· θάνατος αὐτοῦ ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Βουλγάρους, 136.

Δαχάρης, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Βα 214-215.

Δαχούρης Γεώργιος, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγγελοκάστρῳ, Εβ 195-196.

Δεάρχος, υἱὸς Ἀθάμαντος, Αα 15.

Δεβάδεια, πόλις τῆς Βοιωτίας, Αα 137, 140· ὀργάνωσις καὶ ἀκμὴ τῆς κοινότητος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Εβ 125.

Δέβεδος, πόλις ἰωνική, Αα 291.

Δεβέντης Γεώργιος, Φιλικός, Στ 6· διεξάγει συνεννόησιν πρὸς τὸν Καρα-Γεώργην, 7· διευθύνει τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ ρωσικὸν προξενεῖον, 11.

Δεβίδης Κωνσταντίνος, δημοσιογράφος, Στ 237, 292, 299, 335.

Δεγκράν, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Ἑλλάδι, Στ 245.

Δειδεκέρκης Οὐάλτερος, διοικητὴς Κορίνθου ἐπὶ Φλωρεντίου, πιέζει τοὺς Ἕλληνας κατοίκους, Εα 117.

Δειχοῦδης Κωνσταντίνος, παραδυναστεύων Κωνσταντίνου Θ', Αα 238-239, 248, Αβ 8· προχειρίζεται πατριάρχης, Αβ 10· θάνατος αὐτοῦ, 12.

Δειχοῦδης Στέφανος, στρατηγὸς Μηδίας, νικᾷται ὑπὸ τῶν σελδζουκιδῶν Τούρκων, Αα 240 (εἰκ.).

Δέλεγες, πανάρχιος λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰσ. ξη', Αα 57, Αβ 427.

Δελεγίς, τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς Μιλήτου, Εἰσ. ξη'.

Δέλεξ, πρῶτος βασιλεὺς Λακωνικῆς, Αα 10.

Δεμπέσης Ἀνάργυρος, πλοίαρχος, Στ 120.

Δεονάρδος, λατίνος ἐπίσκοπος Μυτιλήνης, μεταβαίνει εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης Κωνσταντινουπόλεως, Εα 312.

Δεοννᾶτος, εἰς τῶν ἐταίρων Ἀλεξάνδρου, Βα 86, 139, 142· σατοράπης μικρᾶς Φρυγίας, 145, 150, 155.

Δεοντία, θυγάτηρ Λέοντος Α', σύζυγος Μαρκιανοῦ, Γα 21.

Δεοντιάδης, στρατηγὸς Θηβαίων, Αβ 78· καλεῖ εἰς τὴν πόλιν τοὺς Σπαρτιάτας, Αβ 346· φονεύεται ὑπὸ συνωμοτῶν, 352.

Δεοντῖνοι, Ἕλληνις πόλις ἐν Σικελίᾳ, Αα 298, Αβ 125, 271.

Δεόντιος, πατριζιος, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Ζήνωνος, Γα 38.

Δεόντιος, φιλόσοφος, πατὴρ τῆς Ἀθηναΐδος ἢ Εὐδοκίας, Ββ 241.

Δεόντιος, ἡγούμενος τῆς μονῆς Στουδίου, ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 216.

Δεόντιος, στρατηγὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 256, 257· ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ, 262-263· ἐκθρονίζεται καὶ ρινοκοπεῖται, 264· φονεύεται ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β', 266.

Δεοντίσκος, υἱὸς Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, Βα 195.

Δεοπόλδος, δούξ τοῦ Σάξ-Κοβούργου, ὑποψήφιος ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος· αἱ πρῶται συνεννοήσεις πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, Στ 149· ἀναγόμενος αὐτοῦ ὡς ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, 195· παραίτησις αὐτοῦ, 212· εἰκόν, 213.

Δεπενιώτης, συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καὶ φονεύεται, Εβ 224.

Δέσβος, νῆσος, ὑποκύπτει εἰς τὸν Ἀχιλλέα, Αα 24· νομίσματα, Αα 290 (εἰκ.), Αβ 1· σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, 189· ἐπὶ Ἐνετῶν, Εα 95· φρούριον, 95 (εἰκ.)· δίδεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς τοὺς Γενουαίους, 199.

Δέσσης, ποιητής, Αα 292.

Δευκανοί, ἰθαγενὲς φυλὴ τῆς γάτῳ Ἰταλίας· πόλεμος πρὸς Ἕλληνίδας πόλεις, Βα 230.

Δευκάς, Αα 210, 298· παρ' Ὀμήρῳ, Αα 105· μετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, Αβ 85, 107.

Δευκάς, πόλις Ἕλληνις ἐν τῇ ἄνω Συρίᾳ, Βα 245.

Δευκάς, πόλις Ἕλληνις ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.

Δευκίας, πρῶτος καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Στ 241.

Δεύκιος, ὕπατος ρωμαῖος, Βα 290.

Δεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, βλέπε Παῦλος Αἰμίλιος.

Δεύκιος Μόμμιος, βλέπε Μόμμιος.

Δεῦκτρα, κόμη βοιωτική, Αα 138.

Δεῦκτρων μάχη, Αβ 365-368· χάρτης, 365.

Δεωκράτης, ὁ Στροΐβου, ἀθηναῖος στρατηγός, Αβ 159.

Δεωκύδης ὁ Φεΐδωνος, ἀργεῖος, Αα 207.

Δέων, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 203.

Δέων Α', αὐτοκράτωρ Ββ 254· νόμισμα, 254 (εἰκ.)· χαρακτηριστὴρ αὐτοῦ, 255· ὁ κατὰ τῶν Βανδύλων πόλεμος αὐτοῦ, 258· κρίσις περὶ τοῦ Λέοντος, 262· θάνατος αὐτοῦ, 263.

Δέων Β', ὁ Μικρός, Γα 21· νόμισμα, 22 (εἰκ.).

Δέων Γ', αὐτοκράτωρ ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν, Γα 274-275· καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 275· πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 276-279· ἢ καταστροφὴ τοῦ ἀραβικοῦ στόλου, 278 (εἰκ.)· ἢ σημασία τῆς ἑλληνι-

- κῆς νίκης, 279-280· ἡ ἀπῆχη-
σις αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ, 280· ἡ
κατάστασις τοῦ κράτους πρὸ
τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 5-24·
φρονήματα καὶ πολιτεία τοῦ
Λέοντος, 30-34· ἐπὶ νομίσμα-
τος, 33 (εἰκ.)· ἡ μεταρρύθμισις,
36-38, 40-50· ἐπανάστασις τῆς
κυρίως Ἑλλάδος, 39-40· νίκη
κατὰ τῶν Ἀράβων, 40· νέαι
κατὰ τῶν εἰκόνων διατάξεις,
κατάλοιπαι τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα
ἐν Ἑλλάδι, 49-50· νικᾷ τοὺς
Ἀραβας ἐν Ἀκροῖνῳ, 50· ἐκ-
λογή τῶν νόμων καὶ νέος γεωρ-
γικός νόμος, 53-58· θάνατος
καὶ κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου
αὐτοῦ, 58-61· νόμισμα, 151
(εἰκ.).
- Λέων Δ',** αὐτοκράτωρ, υἱὸς
Κωνσταντίνου Ε', Γβ 92· συ-
ζεύγνυται τὴν ἀθηναίαν Εἰρή-
νην, 93· χαρακτηρ αὐτοῦ, 105·
ἐνέργειαι τῶν ἀντιμεταρρυθμι-
στών, 106-107· πόλεμος κατὰ
τῶν Ἀράβων, 108· θάνατος
τοῦ Λέοντος 109.
- Λέων Ε',** ὁ ἀρμένιος, αὐτοκρά-
τωρ, Γβ 190, 191, 194· ἀνακη-
ρύσσεται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ
στρατοῦ, 195· συμπεριφορὰ
αὐτοῦ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Α' καὶ
τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, 196-197·
νόμισμα, 201 (εἰκ.)· λαμτρά
αὐτοῦ νίκη περὶ Μεσημβρίαν
κατὰ τῶν Βουλγάρων, 202-204·
ἀνόρθωσις τῆς διοικήσεως,
204-206· προβαίνει εἰς νέαν
τῶν εἰσόνων καθάρσιν, 206-
220· γόνος αὐτοῦ, 221-225.
- Λέων ΣΤ',** ὁ Σοφός, αὐτοκρά-
τωρ, υἱὸς Βασιλείου Α' τοῦ
μακεδόνα, Δα 62· ἀνατροπὴ
αὐτοῦ, 63· ἀτυχὴς κατὰ τῶν
Βουλγάρων πόλεμος, 67-68· ἐ-
πιδρομὴ Ρώσων, 69-71· θάνα-
τος Λέοντος, 72· τὸ περὶ τετρα-
γαμίας ζήτημα, 274-278.
- Λέων Γ',** πάπας· στέφει αὐτοῦ
πρὸς Κάρολον τὸν Μέγαν, Γβ
144· στέφει αὐτὸν αὐτοκράτο-
ρα, 145· εἰκόν, 163· στέφει
αὐτοῦ πρὸς Νικηφόρον Α',
165, 166.
- Λέων Δ',** πάπας, Γβ 287.
- Λέων Ζ',** πάπας, Δα 281.
- Λέων Θ',** πάπας, Δα 272, 282
(εἰκ.)· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι
τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας,
283-286.
- Λέων,** φιλόσοφος καὶ μαθημα-
τικός ἐπὶ Θεοφίλου, Γβ 250-
251, 275· διευθυντὴς τῆς σχο-
λῆς τῆς Μαγναύρας, 302.
- Λέων ὁ Κάτωρ,** γραμματεὺς,
Γβ 307.
- Λέων, στρατηγὸς ἐπὶ Ἀρχαδίου,**
Ββ 210.
- Λέων, ὁ Κουλούκης,** νόθος υἱὸς
Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντος, Γβ
89.
- Λέων, ὁ Κουτσοδάκτυλος,** Γβ
90.
- Λέων, ὁ Ἀποστύπτης,** στρατη-
γὸς ἐπὶ Βασιλείου Α', βοηθεῖ
εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Καλα-
βρίας, Δα 61.
- Λέων ἀδελφὸς τοῦ εὐνοῦχου Ἀ-**
ετίου, μονοστράτηγος Μακεδο-
νίας καὶ Θράκης, Γβ 146.
- Λέων, ὁ Ἀγέλαστος,** πρωτο-
σπαθάριος, Δα 79.
- Λέων Τριπολίτης,** ναύαρχος τοῦ
Ἐμίρου τῆς Κρήτης, κυριεύει
τὴν Σάμον, Δα 67· καταλαμβάνει
τὴν Θεσσαλονίκην, 68.
- Λέων, στρατηγὸς ἐπὶ Λέοντος**
ΣΤ', ἀναλαμβάνει τὴν ὑπερά-
σπισιν τῆς Θεσσαλονίκης, Δα
68.
- Λέων, ὁ Φωκᾶς,** υἱὸς Νικηφό-
ρου, στρατηγός, Δα 71, 72, 82,
- Λέων, ὁ Φωκᾶς,** υἱὸς Βάρδα,
στρατηγός, Δα 82, 101· κουρο-
παλάτης καὶ μάγιστρος, 104· ἡ
πλεονεξία αὐτοῦ, 114· ἐξορίζε-
ται εἰς Λέσβον, 143· ὑποκινεῖ
εἰς στάσιν κατὰ Ἰωάννου Α',
148-149· στασιάζει ἐκ νέου, συλ-
λαμβάνεται καὶ τυφλοῦται, 154-
155.
- Λέων, πατρικίος,** δρουγγάριος
τοῦ πλοῖμου, συλλαμβάνει τοὺς
Φωκάδες, Δα 155.
- Λέων, ὁ πρωτοβεστιάριος,** στέλ-
λεται κατὰ τοῦ στασιαστοῦ
Βάρδα Σκληροῦ, Δα 169, 170.
- Λέων, ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν** κατὰ
τὸν ΙΑ' αἰῶνα, Δα 203.
- Λέων, ἡγεμὼν τῶν ἐν Κιλικίᾳ**
Ἀρμενίων, Δβ 115.
- Λεωνίδας, ὁ Ἀναξανδρίδου,** βα-
σιλεὺς τῆς Σπάρτης, μάχεται
καὶ πίπτει ἐν Θερμοπύλαις, Αβ
71-79· τάφος, Αβ 87 (εἰκ.).
- Λεωνίδας, ὁ Κλεωνύμου,** βασι-
λεὺς τῆς Σπάρτης, ἀντιτίθεται
εἰς τὴν πολιτευαὴν μεταρρύ-
θμισιν, Βα 281.
- Λεωσθένης,** ἡγέτης τῆς ἀντι-
μακεδονικῆς μερίδος ἐν Ἀθή-
ναις, Βα 148· θάνατος αὐτοῦ,
149.
- Λεωτυχίδης, ὁ Ἀρχιδάμου,** ἀ-
ποκλείεται τῆς ἀρχῆς ἐνε-
ργείᾳ τοῦ Λυσάνδρου, Αβ 319.
- Λεωτυχίδης, βασιλεὺς τῆς Σπάρ-**
της, Αβ 25-26, 61, 103, 119·
136.
- Λήδα, μήτηρ τῶν Διοσκοῦρων,**
Αα 157 (εἰκ.).
- Λήτος, Αα 24.**
- Λῆμνος, νῆσος, Αα 16·** πανάρ-
χαιοι κάτοικοι, 97· κατάκτησις
ὑπὸ τῶν Περσῶν, Αβ 12· ἐξελ-
ληνισμός, 20· ἀφαίρεσις ἀπὸ
τῶν Ἀθηναίων, Βα 151· κατά-
ληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Δα
67· κατάληψις ὑπὸ τῶν Φράγ-
κων, Εα 24· ἀνάκτησις ὑπὸ τῶν
Ἑλλήνων, 95· δίδεται εἰς τὴν
Καταλωνίαν, 310.
- Λιακαταῖοι, οἰκογένεια κλεφτῶν**
τοῦ Ἀσπροποτάμου, Στ 66.
- Λιβαδάριος, στρατηγὸς Λυδίας**
ἐπὶ Ἀνδρόνικου Β', Εα 142·
προχειρίζεται μέγας στρατοπε-
δάρχης, 143.
- Λιβάνιος, σοφιστής, Ββ 200.**
- Λιβέριος, στρατηγὸς τοῦ Ἰου-**
στινιανου, καταλαμβάνει τὴν
νότιον Ἰσπανίαν, Γα 101.
- Λιβίνης, ἀρματολὸς τοῦ Καρ-**
πενισίου, Εβ 140, 186.
- Λιβύη, Αα 100 καὶ ἐπ., 106.**
- Λίβυς, ἀδελφὸς τοῦ Λυσάνδρου,**
ναύαρχος, Αβ 307.
- Λίγυες, παρ' Ἡσιόδω, Αα 106.**
- Λικάριος, ἱππότης καρυστηνός,**
Εα 93.
- Λικίνιος Φλάβιος, ρωμῆος αὐ-**
τοκράτωρ, Ββ 101· νυμφεύεται
τὴν Κωνσταντίαν, 106· πόλε-
μος αὐτοῦ πρὸς τὸν Κωνσταν-
τῖνον, 106-109.
- Λίνδος, πόλις τῆς Ρόδου,**
292, Αβ 189.
- Λίνσιγκ, βυρτεμβέργιος φιλέ-**
λην, φρονευνθεὶς πρὸ τοῦ Ναυ-
πλίου, Στ 57.
- Λιουτπράνδος, ἐπίσκοπος Κρε-**
μόνης, βλέπε Λουιπράνδος.
- Λιπάρα, ἀποικία ἑλληνικὴ ἐν τῇ**
ἑσπέρῳ νήσῳ, Αα 306.
- Λισαρίτης, εἰς τῶν ἀρχόντων**
Ἰβηρίας, ἡττάται ὑπὸ τῶν σελ-

- δξουκιδῶν, Δα 240-241.
- Δοβέρδος** Ἀγάπιος, κεφαλὴν, διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εἰβ 164.
- Δογγιβαρδία**, θέμα, Δα 29.
- Δογγίνος**, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος, Γα 37, 38, 41, 42.
- Δογγίνος**, σύρος, ῥήτωρ καὶ πολιτικός, Ββ 46.
- Δογγίνος**, ῥήτωρ καὶ φιλόσοφος, σύμβουλος τῆς Ζηνοβίας, Ββ 70, 82-83.
- Δογγίνος**, στρατηγός, συντάσσεται πρὸς τὸν στασιαστὴν Ἀρτάβασδον, Γβ 63.
- Δογογράφοι**, τῆς Στ' ἑκατ. π.Χ. Αα 118.
- Δογοθέτης** Ἰωάννης, μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Στ 58.
- Δοθάριος Α'**, αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, Γβ 297 (εἰκ.), 298.
- Δοκροί**, Αα 103, Αβ 68· εἴσδος εἰς τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, Βα 268· Δοκροὶ Ὀπούντιοι, Αα 126 (εἰκ.), 127, Αβ 71, 87· Δοκροὶ Ἐπινημίδιοι, Αα 127· Δοκροὶ Ὀζόλοι ἢ Ἐσπέριοι, Αα 127, 143.
- Δοκροὶ Ἐπιξεφύριοι**, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 299.
- Δολιανός**, ἐφέσιος σοφιστὴς ἐν Ἀθήναις, Ββ 39, 51, 58.
- Δομβαρδοί**, ἔθνος γερμανικόν, κατοικήσαν τὴν Δομβαρδίαν, Γα 100-101· ταπεινοῦνται ὑπὸ Πιπίνου καὶ Καρόλου, Γβ 111· νόμισμα κατὰ τὸν βυζαντινὸν τύπον, Δα 49.
- Δομβάρδος** Κωνσταντῖνος, τὸ πρῶτον ὑπουργὸς τῷ 1866, Στ 326· ὑπουργὸς τῆς πρώτης κυβερνήσεως Τριζούπη, 347· εἰκὼν, 327.
- Δόντοι**, ἐπιφανὲς οἰκογένεια τῶν Καλαβρύτων, Εἰβ 125.
- Δόντος** Ἀνδρέας, Στ 30, 74 (εἰκ.), 250, 256 (εἰκ.), 261.
- Δόντος** Α. Χ., Στ 261· στάσις αὐτοῦ ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Πατισαίικου, 278-282.
- Δόντος** Νικόλαος, Στ 103, 105.
- Δορδανός**, ναύαρχος ἐνετός, κατατροπώνει τὸν τουρκικὸν στόλον, Εα 237.
- Δορδανός** Ἰάκωβος, ναύαρχος ἐνετός, διατάσσεται νὰ βοηθήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 311.
- Δόριας** Ρογέρος, κυβερνήτης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐν ὀνόματι τοῦ ἀραγωνικοῦ οἴκου καὶ τῆς καταλανικῆς ἐταιρείας, Εα 227· καλεῖ τοὺς Τούρκους εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Ἑνετῶν, 228.
- Δουόδουον**, πόλις ἐν Γαλατίᾳ· αἱ ἐν αὐτῷ ἑλληνικαὶ σχολαί, Βα 234.
- Δουδοβίκος Α'**, ὁ Εὐσεβής, αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, Γβ 238 (εἰκ.)· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, 238-239.
- Δουδοβίκος Β'**, αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ Μιχαὴλ Γ', Γβ 250, 293 (εἰκ.)· 298· σχέσεις αὐτοῦ, πρὸς Βασίλειον Α', Δα 58· ἀξιώσεις αὐτοῦ, 252.
- Δουδοβίκος Ζ'**, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας μετέχει τῆς δευτέρας σταυροφορίας, Δβ 123· ἀποτυχία αὐτοῦ, 125· συνηγορεῖ πρὸς τὸν Μανουὴλ ὑπὲρ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου, 135.
- Δουδοβίκος Θ'**, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, καθίσταται κριτὴς τῶν ἐν Ἑλλάδι Φράγκων, Εα 85.
- Δουδοβίκος** βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, πατὴρ τοῦ Ὁθωνος, Στ 134· ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, 234· συμβουλαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὁθωνα, 254.
- Δουδοβίκος** τῶν Βλεσσῶν, μετέχει τῆς δ' σταυροφορίας, Δβ 219· συνθήκη διανομῆς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους 232.
- Δουδοβίκος** ὁ Βουργουνδικός, νυμφεύεται Ματθίλδην τὴν Ἑννεγαυικὴν καὶ λαμβάνει κυριαρχικά ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας διακωμάτα, Εα 164· σφραγίς, 164 (εἰκ.).
- Δουζινιάν**, κύριοι τῆς Κύπρου, Δβ 176· οἰκὸσημα αὐτῶν, 176 (εἰκ.)· παρέχουσιν ἄστυλιν εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, Εα 128.
- Δούθηρος**, Εἰβ 63.
- Δουιπόλδος**, ἀδελφὸς τοῦ Ὁθωνος, παραιτεῖται τῆς διαδοχῆς, Στ 301.
- Δουιπράνδος**, ἐπίσκοπος Κρεμόνης· χαράττηρ αὐτοῦ, Δα 117· πρώτη αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβεία, 118-121· δευτέρα πρεσβεία, 117, 121-131.
- Δούκαρις**, Κύριλλος, πατριάρχης, Εἰβ 61· ὄξεια ἀντίθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸν καθολικισμὸν καὶ συνεργασία πρὸς τοὺς πρεσβυτάς τῶν προτεσταντικῶν κρατῶν, 67-68· σχέσεις πρὸς τὸν Γουσταῖον Ἀδόλφον, 69· θανάτωσις αὐτοῦ, 69· εἰκὼν, 64· ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυσις τοῦ πρώτου τυπογραφείου, 77.
- Δουκᾶς** Νοταρᾶς, βλέπε Νοταρᾶς Λουκᾶς.
- Δουκιανός**, συγγραφεὺς σαμοσατεύς, Βα ιβ', 245· περὶ σοφιστῶν, Ββ 46, 47.
- Δούκουλλος**, ρωμαῖος στρατηγός, Ββ 17, 20, 25.
- Δούριας** Ρογέρος, ναύαρχος τῆς Ἀραγωνίας, τρέπεται εἰς τὴν πειρατείαν, Εα 116.
- Δουριώτης** Ἀνδρέας, Στ 148.
- Δουσοί**, προοιμηρικὴ πόλις, Αα 111.
- Δύδαμεις**, ὁ συρακούσιος, ὀλυμπιονίκης, Αα 175.
- Δύδαμεις**, τύραννος τῶν Ναξίων, Αα 269, 270, Αβ 12.
- Δύγκοι**, εἰς τῶν πρωτεύοντων ἐν Κρήτῃ οἴκων, Δα 300, Αβ 148.
- Δυγκεύς**, υἱὸς Αἰγύπτου, Αα 14, 16.
- Δυδιάδης** ἢ Δυσιάδης, τύραννος τῆς Μεγάλης Πόλεως, Βα 281.
- Δυδοί**, φυλὴ θρακικὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰσ. ξξ', Αα 102, 293· χάρις τῆς Δυδιάς, Αβ 2· βασίλειον, 428· νόμισμα, 428 (εἰκ.).
- Δυναδός**, πόλις τῆς Ἀρμενίας, Γα 12-13· θέμα, Γα 29.
- Δυκάνθης**, δούξ Πισιδίας καὶ Λυκαονίας ἐπὶ Μιχαὴλ ΣΤ', Δα 247, 248.
- Δυκάονες**, βλ. Λύκιοι.
- Λύκια**, κοινὴ τῶν Ἀρκαδίων θυσία, Αα 203.
- Λυκία**, ἑλληνικὰ ἰδρύματα ἐν —, Βα 243.
- Λυκιαρδόπουλος** Σπυρίδων, ἀρχηγὸς τῶν Κεφαλλήων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εἰβ 196.
- Λυκίδης**, ἀθηναῖος βουλευτής, λιθοβολεῖται, Αβ 105.
- Λύκιοι**, σύμμαχοι τῶν Τρῶων,

- Εἰσ. ξθ', Αα 25· παρ' Ὀμήρω, Αα 101, 103· καταγωγή αὐτῶν, Αβ 425-426.
- Ανκίσκος**, στρατηγὸς Κασσάνδρου τοῦ Ἀντιπάτρου, Βα 181.
- Ανκίσκος**, δημαγωγὸς Ἀθηναῖος, Αβ 264.
- Ανκόποδες**, μισθοφόροι τοῦ Πεισιστράτου, Αα 272.
- Ανκόρτας**, ἀχαιὸς στρατηγὸς καὶ πολιτικός, πατὴρ τοῦ Πολυβίου, Βα 268, 280, 300, 301, 304.
- Αύκος**, ταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, στασιαστής, Στ 272.
- Ανκόσουρα**, ἡ πρώτη πόλις, Εἰσ. ρλα', ρλβ' (εἰκ.), Αβ 417.
- Ανκοῦργος**, ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης. Αα 129· ἡ περὶ αὐτοῦ γνῶμη τοῦ Πλουτάρχου, 180· τὸ πολίτευμα αὐτοῦ, 180 καὶ ἐπ' ἐπὶ νομίματος, 182 (εἰκ.).
- Ανκοῦργος**, ὁ Ἀριστολαΐδου, Ἀθηναῖος, Αα 267, 269.
- Ανκοῦργος**, ὁ ρήτωρ, Βα 57, 60.
- Ανκοῦργος**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν Κλεομένη, Βα 289.
- Ανκόφων**, ταγὸς τῶν Φερῶν, Αβ 388· καλεῖ τοὺς Φωκεῖς εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, 394, Βα 25.
- Ανκώρεια**, πόλις Αα 111.
- Ανρρησός**, πόλις, Αα 26.
- Ανσαρόνας**, πάριος, ἐχθρὸς τοῦ Μιλτιάδου, Αβ 48.
- Ανσάνδα**, θυγάτηρ Πτολεμαίου, σύζυγος Ἀγαθοκλέους τοῦ Λυσίμαχου, Βα 218, 219.
- Αύσανδρος**, ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακόν· χαρακτηριστὴρ αὐτοῦ, Αβ 288· νίκη περὶ Ἐφεσον, 289· οἱ σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ζητοῦσι τὸν ἐπαναδιορισμὸν τοῦ, 295· νίκη ἐν Αἰγῶν ποταμοῖς, 296· κατάλυσις τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων, 297· θριαμβευτικὴ αὐτοῦ ἐπιστροφή εἰς Σπάρτην, 301· στέλλεται πρὸς βοήθειαν τῶν τριάκοντα τυράνων, 307· μελετᾷ ἀνατροπὴν τῶν καθεστῶτων ἐν Σπάρτῃ, 318· ἀποκλείει τῆς ἀρχῆς τὸν Λεωτυχίδην, 319· ἀπομαζύνεται τῆς διευθύνσεως τῶν πραγμάτων ὑπὸ Ἀγησίλαου, 324· θάνατος κατὰ τὴν περὶ Ἀλίκρον μάχην, 328.
- Αυσανίας** ἢ Αυσίμαχος, βασιλεὺς τῆς ἐν Συρίᾳ Χαλκίδος, Βα 254.
- Αυσίας**, εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ δήμου καταδικασθέντων νικητῶν ἐν Ἀργινοῦσαις, Αβ 292.
- Αυσίας**, ὁ ρήτωρ, ἐν λόγῳ αὐτοῦ καταδεικνύει τοὺς ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Διονυσίου κινδύνους τῆς Ἑλλάδος, Αβ 349· εἰκόν, 350· χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ, 397.
- Αυσιάς**, πόλις ἑλληνίς ἐν Φρυγίᾳ, Βα 234.
- Αυσιάς**, πόλις ἑλληνίς ἐν Συρίᾳ, Βα 245, 254.
- Αυσικλῆς**, προβατοπώλης καὶ δημαγωγὸς ἐν Ἀθήναις, Αβ 251.
- Αυσιμάχεια**, κτίσμα Αυσιμάχου ἐν Θράκῃ, Βα 183, 219.
- Αυσιμάχεια**, πόλις τοῦ περγαμηνοῦ βασιλείου, Βα 241.
- Αυσίμαχος**, ὁ Ἀριστείδου, Αβ 143.
- Αυσίμαχος**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 69· σατραπὴς Θράκης, 145, 150· δύναμις αὐτοῦ, 177-178· ἀγῶνες πρὸς Ἀντίγονον, 178-181· βασιλεὺς, 196· νόμισμα, 197 (εἰκ.)· νέοι πρὸς Ἀντίγονον ἀγῶνες, 210-211· λαμβάνει τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, 212· πόλεμος κατὰ Δημητρίου, 216· οἰκιακαὶ διυσυχία, 217-218· θάνατος, 219.
- Αυσίμαχος**, βασιλεὺς τῆς ἐν Συρίᾳ Χαλκίδος, Βα 254.
- Αύσιππος**, ἀνδριαντοποιός, Βα 75, Γα 82.
- Αύτζωβ**, πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Στ 28.
- Αωρῆς**, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Λοιδωρικῷ, Εβ 195, 197.
- Αωτοφάγοι**, Αα 102 καὶ ἐπ.
- Μᾶ**, Ἀσιατικὴ θεά, Εἰσ. ρλ'.
- Μάγερ**, γερμανὸς φιλέλλην, συντάκτης τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν», Στ 168.
- Μαγιάροι**, φυλὴ σύμμαχος τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους κατὰ τῶν Βουλγάρων, Δα 66· ἐπιδρομαὶ αὐτῶν κατὰ τοῦ κράτους, 84-85· διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ παρ' αὐτοῖς, 85· βλ. καὶ Οὐγγαρία, Οὐγγροί.
- Μαγκαφᾶς** Θεόδωρος, ὁ Μωροθεόδορος· στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β', Δβ 188-189· δεσπότης Φιλαδελφείας. Εα 15.
- Μαгнаύτας** σχολή ἐν Κωνσταντινουπόλει, Γβ 302.
- Μαγνέντιος**, ἡγεμὼν τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Κωνσταντίνου Α', δολοφονεῖ αὐτὸν, Ββ 152.
- Μάγνης**, Αα 10, 161.
- Μαγνησία**, Μάγνητες, Αα 17, 121· νομίσματα 17 (εἰκ.) Αβ 127 (εἰκ.), 141 (εἰκ.)· ὑποταγὴ εἰς τὸν Ξέρξην, β 68· ἐξέγερσις κατὰ τῶν Τούρκων, Στ 61· σφραγίς, 61 (εἰκ.).
- «**Μαδανασκάκη**», ἀγγλινὸν πολεμινόν, δι' οὗ ὁ Ὀθων ἐπεσκέφθη τὴν Σμύρνην, Στ 230.
- Μαδεμοχόνια**, κοί ὁπτες τῆς Χαλκιδικῆς· ὀργανώσεις αὐτῶν, Εβ 119.
- Μαζαῶς**, στρατηγὸς πέρσης, Βα 94, 98.
- Μίζακα** ἢ Εὐσέβεια ἡ ἑπειτα Καισάρεια, πόλις ἑλληνίς ἐν Καππαδοκίᾳ, Βα 238.
- Μαζάκης**, σατραπὴς Αἰγύπτου ἐπὶ Δαρείου Κοδομανοῦ, Βα 91.
- Μαϊάνδρος**, τύραννος τῆς Σάμου, Αβ 10.
- Μαιζόν**, γάλλος στρατάρχης, στέλλεται μετὰ στρατοῦ εἰς Ἑλλάδα, 194 (εἰκ.).
- Μαινάκη**, ἀποικία ἑλληνίς ἐν Ἰβηρίᾳ, Αα 306.
- Μαῖονες**, φλὴ συγγενῆς τῶν Φρυγῶν Εἰσ. ξξ'· ἡ χώρα Μαϊονία, Αα 102.
- Μαῖονμας**, στρατηγὸς τῶν Ἀράβων· ἡττάται ὑπὸ Μαριανοῦ, Γα 269.
- Μαίτλανδ** σερ Θωμᾶς, πρῶτος ἀγγλὸς ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων, Στ 138, 143.
- Μάκαρ**, οἰκιστὴς Λέσβου, Αα 26.
- Μακάριος**, ἐπίσκοπος Λαρίσης, μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1684, Εβ 186.
- Μακάριος**, ἐπίσκοπος Κορίνθου, μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, Εβ 195.
- Μακάρων νῆσοι**, Αα 306.

- Μακεδονία**, βλ. καὶ Φίλιππος, Ἀλέξανδρος, Ἀντίπατρος, Κάσσανδρος, Φίλιππος Δημητρίου, Ἀντίγονος Γονατᾶς, Περσεύς, Σύγκρισις τῆς γλώσσης πρὸς τὰς ἑλληνοπελασγικάς, Εἰς, ξγ'-ξε'· συγγένεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα, Αα 56, 161, 307, Αβ 401, Βα ε' παρ' Ἡσιόδου, Αα 106· φόρον ὑποτελῆς εἰς τοὺς Πέρσας, Αβ 12, 51· νομίσματα, Αα 210 (εἰκ.), Βα 4 (εἰκ.), Βα 5 (εἰκ.).
- Μακεδονικὸς ἑλληνισμός, βλ. καὶ Ἑλλάς, Βα 1 καὶ ἐπ'· διαίρεσις καὶ γλώσσα, 2· οἱ μέχοι Φιλίππου βασιλεῖς, 3-9· πολίτευμα, 10· στρατός, 13-21 (εἰκ. ἐν σ. 16, 17)· ἐπὶ Φιλίππου, 45 (χάρτης)· ἔκτασις ἐπὶ Ἀντιγόνου Γονατᾶ, 227· ἐξάντλησις ἐκ τῶν πολέμων, Βα 264· ὑπαγωγή ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, 2 8-302· εἰσβολὴ Γότθων, Ββ 187· θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Αα 29· διὰ τὰς λοιπὰς εἰσβολὰς βλ. ὀνόματα φυλῶν καὶ βασιλέων.
- Μακεδόνιος**, πατριάρχης, καθαιρεῖται, Γα 44, 45,
- Μακεδών**, ἐπώνυμος ἥρωος τῶν Μακεδόνων, Αα 106, 161.
- Μακκαβαῖοι**, Ματθαίας, Ἰούδας, Ἰωνάθαν, Σίμων, Βα 308 (εἰκ.)· ἐπανάστασις κατ' Ἀντιόχου, 310· Ἰωάννης, Ὑρκανός, Ἀριστόβουλος, Ἀλέξανδρος, Ἰανναῖος, 311· σχέσεις πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, Ββ 31· αἱ εἰσβολαὶ Ἀριστοβούλου Β' καὶ Ὑρκανοῦ Β' φέρουσι τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους, 76.
- Μακαλὸς** Δημήτριος, πρόκριτος ἀθηναῖος, Εβ 127.
- Μακρὰ Τείχη**, Αβ 133-135 (εἰκ. ἐν σελ. 134), 160-162 (χάρτης ἐν σελ. 161).
- Μακροβόλιτης** Ἰωάννης, ἀρχηγὸς συνωμοσίας κατὰ τοῦ ὀφθαλμοτροφῶν Ἰωάννου, Αα 224.
- Μακρῆς**, ἀρχηγὸς σώματος Ζακυνθίων κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.
- Μακρῆς Δημήτριος**, ὄπλαρχηγὸς τοῦ Ζυγοῦ, Στ 66.
- Μακρυγιάννης** Ἰωάννης, ὄπλαρχηγός, ὑποκνητὴς τῆς στάσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου Στ 248, 249· ἐλατήρια αὐτοῦ, 256· εἰκὼν, 248.
- Μακώλαι**, συγγραφεὺς, Αα 52.
- Μαλακηνὸς** Ἰωάννης, κατηγορεῖται ὡς συνενοούμενος πρὸς τοὺς Βουλγάρους, Αα 189.
- Μαλάλας**, χρονογράφος, Γα 107, 118, 119.
- Μαλάμος**, ἀρματολὸς τῆς Ἡπείρου, Εβ 134· καταλαμβάνει τὴν Ἀρταν, 179-180.
- Μαλαξὸς** Μανουήλ, λόγιος, Εβ 163.
- Μαλατέστα** Πανδούλου οἰκόσημα, Εα 66.
- Μαλέα** ἄκρα, Αα 119, 147.
- Μαλεῖνος** Εὐστάθιος, στρατηγός, Αα 177-178· ὑποδέχεται τὸν Βασίλειον Β', 187.
- Μαλέκ**· Ἀδελφός τοῦ Σαλαδδίν, καταβάλλει τὰ λύτρα χριστιανῶν αἰχμαλώτων, Δβ 190· συνθήκη πρὸς τὴν Ἑνετίαν, 220.
- Μαλεκσάχ**, σουλτάνος τῶν Σελδζουκιδῶν, υἱὸς τοῦ Ἀλπ-Ἀρολάν, Δβ 20· κατακερματίζει τὸ κράτος αὐτοῦ, 22-23, 36.
- Μαλεκσάχ Β'**, βλέπε Σαῖσας.
- Μαλιεῖς**, φυλὴ, Αα 121, 143, Αβ 68.
- Μαλλός**, ἀποικία τῶν Ἀργείων ἐν Κιλικίᾳ· καταλαμβάνεται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 81· νόμισμα Βα 81 (εἰκ.).
- Μάμιζα**, ἀδελφὴ τοῦ Σκεντέρμπεϋ, Εα 295.
- Μαμορᾶς** Μιχαλάκης, ἱατρός, μέγας λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Εβ 93.
- Μάμουκας**, διερχομῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, Εβ 100.
- Μαμούν**, καλὶφης, βλέπε Ἀλμαμούν.
- Μαμουρῆς**, ὄπλαρχηγός, Στ 228, 271.
- Μαμφρέδος**, βασιλεὺς τῆς Σικελίας, Εα 61· ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἡττάται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 62.
- Μαμφρέδος**, υἱὸς Φρειδερίκου τοῦ Ἀραγωνικοῦ, δούξ Ἀθηνῶν, Εα 167.
- Μαμωνάδος**, οἶκος πρωτεύων ἐν Μονεμβασίᾳ, Δβ 145, Εα 19.
- Μαμωνᾶς** Γρηγορᾶς Δημήτριος, κύριος τοῦ φρουρίου Προϊνίκου ἐν Πελοποννήσῳ, Εα 285.
- Μάνδαλος** Ἀθανάσιος, ὄπλαρχηγός Στ 66.
- Μανδροκλῆς**, σάμιος, ἀρχιτέκτων τοῦ Δαρείου, Αβ 10, 44.
- Μανέθων**, αἰγύπτιος ἀρχιερεὺς καὶ συγγραφεὺς, Βα 259.
- Μάνη**, Μανιάται· ὁ Φαλλμεράνερ περὶ Μανιατῶν, Γα 257, Αα 48· ὁργάνωσις τῆς Μάνης, Εβ 146-147· ἐξεγέρσεις κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1684, 186· νέα ἐξεγέρσεις τῷ 1770, τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρώσων, 195· ἐξεγέρσεις ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας, Στ 227-228.
- Μάνης**, στρατηγὸς τοῦ θέματος Βουκελλαρίων, ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 89.
- Μανιάκης** Γεώργιος, ὁ μέγας στρατηγός· νικᾷ τοὺς Ἀραβας, καὶ διορίζεται κατεπάνω τῆς κάτω Μηδίας· Αα 214· κατατρόπωνει τοὺς Ἀραβας τῆς Σικελίας, 219· σφραγίς, 220 (εἰκ.)· ἀπάγεται δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν, 220· διορίζεται στρατηγὸς Ἰταλίας ὑπὸ τῆς Ζωῆς καὶ παύεται ὑπὸ Κωνσταντίνου Θ', 232· στασιάζει, 232-233· πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ φονεύεται 233.
- Μανιχαῖοι**, αἵρεσις, Γα 31, Εα 239.
- Μανουήλ Α'**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, Δβ 114· χαρακτὴρ αὐτοῦ, 120· συζεύγνυται τὴν γερμανίδα Βέρθαν ἢ Εἰρήνην, 122· δευτέρα σταυροφορία καὶ πολιτικὴ τοῦ Μανουήλ, 123-125· ἐπιδρομὴ τῶν Νορμαννῶν, 126-130· κατατρόπως Δαλματῶν, Οὐγγρων, Σέρβων καὶ Πετασενέγων, 131· ἐκστρατεία κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Νορμαννῶν, 131-132· παροχὴ προνομίων εἰς τοὺς Γενοῦτας, 132· κατὰκτησις τῆς Κιλικίας, 133· ταπεινώσις τοῦ δουκὸς Ἀντιοχείας, 133· θριαμβευτικὴ εἰς Ἀντιόχειαν εἰσόδος τοῦ Μανουήλ, 134· πολιτεία αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπαν, 134-136· νικαὶ κατὰ τῶν Οὐγγρων καὶ θριαμβοὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, 137· ἀτυχὴς ἐπὶ Αἴγυπτον ἐκστρατεία, 138· ἀτυχὴς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς οἰκίσ, 139· ἀτυχὴς πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγῶν, 140-141· θάνατος τοῦ Μανουήλ, 141· κρίσεις περὶ αὐτοῦ, 142-151· εἰκὼν, 145· νόμισμα, 151 (εἰκ.)· αἱ δύο σύζυγοι αὐτοῦ, 152.
- Μανουήλ Β'**, Παλαιολόγος, υἱ-

ὁς Ἰωάννου Ε', αὐτοκράτωρ, Εα 212· πόλεμος αὐτοῦ πρὸς τὸν Βαγιαζήτ Α' καὶ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 214· ἀναγκάζεται νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, 217· φεύγει πρὸς τὸν ἀδελφὸν του δεσπότην Θεόδωρον, 218· τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ, κατὰ Χαλκοκονδύλην καὶ κατὰ Φραντζήν, 218-221· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 236· ἀδράνεια αὐτοῦ, 237· πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μουράτ Β', 248· θάνατος Μανουήλ, 249· εἰκὼν, 236.

Μανουήλ Α' "Αγγελος, δεσπότης Ἑλλάδος, Εα 53.

Μανουήλ, ἀρμένιος, στρατηγὸς τοῦ Ἡρακλείου, ἡττάται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 217.

Μανουήλ, πρωτοστράτηγος ἐπὶ Μιχαὴλ Α', καθίσταται πατριῆς καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενίων, Γβ 199-200· φεύγει πρὸς τοὺς Ἀράβας, 248· ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν, 250.

Μανουήλ, μάγιστρος, θεὸς τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρου, Γβ 267, 269· ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων, 270-273· διχόνοια αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόκτιστον, 279, 282.

Μανουήλ, πατριῆς, πίπτει μαχόμενος ἐν Σικελίᾳ, Δα 115-116.

Μαντίας, ναύαρχος ἀθηναῖος, Βα 11.

Μαντική παρὰ τοῖς πρῶτοις Ἑλλήνων, Αα 128· μαντεῖα ἐν Ἑλλάδι, 129 καὶ ἐπ.

Μαντινεῖα, πόλις ἀρκαδική, Αα 203, 204, Αβ 71· διοικισμὸς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, 344· ἀνάγλυφον τοῦ Πραξιτέλους ἐν Μαντινεῖᾳ, 270· κατὰ τὰς τῆς σπαρτιατικῆς τυραννίας, 370· ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων ὑπὸ Ἀντιγόνου, Βα 284· νόμισμα, Αα 203 (εἰκ.).

Μαξέντιος, ἀνακηρύσσεται Αὐγουστος ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, Ββ 101· πόλεμος αὐτοῦ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, 102· φόνος αὐτοῦ, 105.

Μαξιμιανός, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 99· ἐπιβουλεύεται τὴν ζωὴν τοῦ Κωνσταντίνου, 101· εἰκὼν, 101.

Μαξιμιλιανός, ἀδελφὸς τοῦ Ὁθωνος, Στ 219· ἐπίσκεψις αὐ-

τοῦ εἰς Ἑλλάδα, 229 ((εἰκ.).

Μαξιμίνος, καίσαρ, Ββ 100· ἡττάται ὑπὸ τοῦ Λικινίου καὶ αὐτοκτονεῖ, 106.

Μάξιμος, διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, Ββ 167.

Μάξιμος φρονεῖν τὸν Γρατιανὸν καὶ ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ, Ββ 190· θανατοῦται ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, 202.

Μάξιμος ἀπεσταλμένος τοῦ Τραϊανοῦ εἰς Ἑλλάδα, Ββ 50.

Μάξιμος, ὁ χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.

Μάξιμος, πατριάρχης, ἀλληλογραφεῖ πρὸς τὸν δόγην Ἰωάννην Μοσενίγον, Εβ 51· πολιτεία αὐτοῦ, 73.

Μάουρερ Γεώργιος, μέλος τῆς ἀντιβασιλείας ἐπὶ Ὁθωνος, Στ 220· πολιτεία αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, 222· ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀρμάνσπεργ, 225-226· ἀνάκλησις, 227· εἰκὼν, 224.

Μαραθῶν, Αα 270· ἀπόβασις τῶν Περσῶν, Αβ 28· ἡ μάχη, 34-47 (χάρτης ἐν σελ. 35)· τύμβος, 46 (εἰκ.).

Μαραθωνομάχος, ἀνάγλυφον, Αβ 38 (εἰκ.)· τύμβος, 46 (εἰκ.).

Μαράκανδα, ἡ σημερινὴ Σαμαρκάνδα, πρωτεύουσα τῆς Σογδιανῆς, Βα 107.

Μαργαρίτα, ἡ οὐγγαρικὴ, σύζυγος Ἰσαακίου Β', Δβ 227, 235· λαμβάνει δευτέρον σύζυγον τὸν Βονιφάτιον Μομφερρατικόν, Εα 16· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ βασιλείῳ Θεσσαλονίκης, 23, 28.

Μαργαρίτα, θυγάτηρ Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου, Εα 164.

Μαργαριτάνης, ναύαρχος Γουλιέλμου Β', στέλλεται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Δβ 164· κύριος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, 185· καταστρέφει τὸν στόλον τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, 186.

Μαρθαῖται, ὅποιοι ἦσαν οὗτοι, Γα 245-249· εἰσβολὴ αὐτῶν εἰς τὸν Δίβανον, 249· ἀνάκλησις αὐτῶν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β', αἰτία συμφορῶν, 257.

Μαρδόνιος, πέρας στρατηγός, πρώτη ἀτυχὴς ἐκστρατεία αὐτοῦ, Αβ 23· παρῳδεῖ τὸν Ξέρξην εἰς πόλεμον, 50· προτάσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους,

104· ἐπιχειρεῖ ἐξόντωσιν τῶν Φωκέων, 106· ἦττο ἐν Πλαταιαῖς καὶ θάνατος, 107-115.

Μαρδόντης, πέρας στρατηγός, πίπτει ἐν Μυκάλη, Αβ 126.

Μαρία, ἀδελφὴ τοῦ Ἡρακλείου καὶ μήτηρ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρτίνας, Γα 173, 224.

Μαρία, σύζυγος Κωνσταντίνου ΣΤ', Γβ 131· χειρόγραφον αὐτῆς, 133 (εἰκ.)· ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, 137.

Μαρία, σύζυγος Ἰωάννου, τοῦ καὶ Βλαδισλαῦ, ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων, παραδίδεται εἰς τὸν Βασίλειον Β', Δα 198, 199· λαμβάνει τὸ ἀξίωμα ζωστῆς, 201· ἐξορίζεται ὑπὸ Ρωμανοῦ Γ', 213.

Μαρία, σύζυγος Μιχαὴλ Ζ', εἴτα Νικηφόρου Γ', Δβ 25-26· (εἰκ.)· 26· ἐξεργεῖται τῶν βασιλείων, 32.

Μαρία Κομνηνή, ἰδὲ Κομνηνή.

Μαρία, θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, Γβ 242, 264· κτερεῖται μοναχῇ, 284.

Μαρία ἡ Ξένη, ἡ δευτέρα σύζυγος Μανουὴλ Κομνηνοῦ, Δβ 152· σκανδαλώδης διαγωγή αὐτῆς, 153· φυλακίζεται ὑπὸ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ καὶ ἀπαγχονίζεται, 160-161.

Μαρία, ἡ σύζυγος τοῦ Μουράτ Β', Εα 298.

Μαριάμ, βασίλισσα τῶν Ἀβασγῶν, διαπραγματεύεται εἰρήνην πρὸς τὸ κράτος, Δα 215, 221.

Μαριανός, στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ Β', νικᾷ τοὺς Ἀράβας, Γα 269.

Μαριανός, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Α', Γβ 306.

Μαριανός, ὁ Ἀργυρός, βλέπε Ἀργυρός.

Μαρίνος, πατὴρ τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας, Γβ 244.

Μαρίνος, ἐθνικὸς φιλόσοφος τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα 35.

Μαρίνος, ὕπατος, εἰς τῶν συντακτῶν τῆς ἐκλογῆς νόμων, Γβ 54.

Μαρίνος, πάπας· ἀντίθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Φώτιον, Δα 269.

Μαρίνος Ζένος, βλέπε Ζένος.

Μαρκελλίνος, ὁ βιογράφος τοῦ

- λεως, Γα 237· βίος καὶ πολιτεία αὐτοῦ, Γβ 34-36· ἐκλογή αὐτοῦ ὡς πατριάρχου, 158· ἀγῶνες τῶν μοναχῶν κατ' αὐτοῦ, 158-166· συμβουλεύει ἐξευμενισμόν τοῦ κλήρου, 182· ἀντιτίθεται εἰς τὴν μεταρρύθμισιν, 208-209· παραίτησις αὐτοῦ, 210-212· ἡ ἐναντι αὐτοῦ πολιτεία Μιχαὴλ Β', 228-229· θάνατος αὐτοῦ, 240.
- Νικηφόρος**, πατριζίος, καθηγητὴς τῆς γεωμετρίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, Δα 89.
- Νικηφόρος**, θαλαμηπόλος Κωνσταντίνου Η', διορίζεται πρωτοβεστιάριος, Δα 211.
- Νικηφόρος** Οὐρανός, βλέπε Οὐρανός.
- Νικηφόρος** Ξυφίας, βλέπε Ξυφίας.
- Νικηφόρος**, εὐνοῦχος, ὑπηρετὴς Κωνσταντίνου Θ', διορίζεται στρατηγὸς κατὰ τῶν Πετсенέγων καὶ ἡττᾶται, Δα 243.
- Νικηφόρος**, ὁ Νικηφορίτης, εὐνοῦχος, μέγας λογοθέτης ἐπὶ Μιχαὴλ Ζ', Δβ 22.
- Νικηφόρος**, παρακοιμώμενος Ἀνδρονίκου Α', Δβ 166.
- Νικίας**, στρατηγὸς καὶ πολιτικός ἀθηναῖος, Αβ 250-254· Νικίειος εἰρήνη, 259-261· στρατηγὸς ἐν Σικελίᾳ, 271-275.
- Νίκλι**, βαρωνία ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ φρούριον, Εα 35· ἡ ἐπισκοπή, 85 (εἰκ.).
- Νικόδημος** Κ., ὑποναύαρχος, Στ 88.
- Νικολῆς**, ὁ Εὐαγόρου, βασιλεὺς τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμίνας, Αβ 344.
- Νικολῆς**, ἄρχων ἀθηναῖος, κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ, Βα 165.
- Νικολῆς**, τύραννος τῆς Σικανῶνος, ἐκβλήθεις ὑπὸ τοῦ Ἀράτου, Βα 271.
- Νικοκρέων**, ὁ βασιλεὺς τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμίνας, Βα 93, 260.
- Νικόλαος Α'**, ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου, Στ 302, 303 (εἰκ.).
- Νικόλαος Α'**, αυτοκράτωρ τῆς Ρωσίας· ἐπεμβαίνει ὑπὲρ τοῦ Ὑψηλάντου παρὰ τῇ Αὐστροίᾳ, Στ 19· διαδέχεται τὸν Ἀλέξανδρον Α', 140· ἀποδοκιμάζει τὸν ἐν Ἀθῆναις πρεσβευτὴν αὐτοῦ, 253· διαιτητὴς εἰς τὸ ἐπεισόδιον Μουσούρου, 267· ἀξιοῖ τὴν ἀπόδοσιν τῶν Ἀγίων Τόπων εἰς τοὺς Ὀρθόδοξους, 285· χρηματικὸς πόλεμος, 287· ἡ προκήρυξις τοῦ τσάρου, 289, εἰκῶν, 210.
- Νικόλαος**, πατριάρχης ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ περὶ κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, Γα 160, Δβ 105.
- Νικόλαος**, εὐνοῦχος, πατριζίος, ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ Ἰωάννου Α', Δα 147, 163.
- Νικόλαος**, θαλαμηπόλος Κωνσταντίνου Η', διορίζεται δομέστικος τῶν σχολῶν, Δα 211.
- Νικόλαος Α'**, πάπας, στέλλει ἀντιπροσώπους εἰς Ρώμην καὶ ζητεῖ δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, Γβ 293 εἰκῶν, 293· ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολή τοῦ Φωτίου, 296· καθαιρεῖ τὸν Φώτιον διὰ συνόδου, 297, Δα 250.
- Νικόλαος**, ἱστορικὸς συγγραφεύς, ὁ Δαμασκηνός, Ββ 79.
- Νικόλαος**, ὁ Μυστικός, πατριάρχης ἡ στάσις αὐτοῦ εἰς τὸ περὶ τετραγαμίας ζήτημα, Δα 274-278· ἡ σύλληψις καὶ ἐξορία αὐτοῦ, 275· ἡ ἐκ δευτέρου ἀνοδος εἰς τὸν θρόνον, 276.
- Νικόλαος Γ'**, πάπας, ἀξιοῖ ὅπως οἱ Ἕλληνες δεχθῶν τοὺς ἐξωτερικοὺς τῆς λατρείας τῶν Λυτικῶν τύπους, Εα 105.
- Νικόλαος**, κόμης Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας, ἀναγορεύεται δεσπότης Ρωμανίας, Εα 171.
- Νικόλαος Ε'**, πάπας, στέλλει βοήθειαν πενήτηκοντα ἀνδρῶν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, Εα 312.
- Νικολιτσᾶς**, βούλγαρος στρατηγός, αἰχμαλωτίζεται καὶ δραπετεύει, Δα 189, 190, 201.
- Νικόμαχος**, μαθηματικὸς ἐκ Γεράων, Ββ 80.
- Νικομήδεια**, πρωτεύουσα τῆς Βιθυνίας, Βα 236, 237, Ββ 69· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εα 186.
- Νικομήδειον**, πόλις ἑλληνίς ἐν Βιθυνίᾳ, Βα 237.
- Νικομήδης**, ἐπίτροπος τῆς βασιλείας ἐν Σπάρτῃ, Αβ 162.
- Νικομήδης Α'**, βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, Βα 223, 236, 237.
- Νικομήδης Β'**, βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, Βα 312 (εἰκ.).
- Νικομήδης Γ'**, βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, κληροδοτεῖ τὸ κράτος τοῦ εἰς τοὺς Ρωμαίους, Βα 312 (εἰκ.).
- Νικόπολις**, ἑλληνίς πόλις ἐν Συρίᾳ, Βα 245.
- Νικόπολις**, κτίσμα Ὁκταβίου παρὰ τὸ Ἀκτιον, Ββ 28, 30· θέμα, Δα 29.
- Νικόπολις**, ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ ἡ παρ' αὐτὴν μάχη, Εα 215.
- Νικόστρατος**, στρατηγός, πίπτει ἐν τῇ πρώτῃ κατὰ Βουλγάρων μάχῃ, Γα 107.
- Νικοτσάρας**, διάσημος ἄρματολός, Εβ 137, 142· ἐπιχειρεῖ ἐκστρατεῖαν εἰς Σερβίαν, ἀλλ' ἀποτυγχάνει, Εβ 219· ἀντιναύαρχος τοῦ στόλου τοῦ Σταθά, 220.
- Νικούσης** Παναγιώτης, μέγας διερχομένος τῆς Πύλης, Εβ 93· τὸ στάδιον αὐτοῦ, 94· αἱ ὑπηρεταί αὐτοῦ πρὸς τὴν Πύλιν καὶ τὴν Αὐστροίαν, 95-96· εὐπατριδὴς τῆς Γενούης, 96· διαπραγματεύεται τὴν παράδοσιν τοῦ Χ νδακος, 96· ἐπιτυγχάνει παραχώρησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου εἰς τὸν Ἕλληνα, 97· θάνατος αὐτοῦ καὶ τελευταῖαι κρίσεις 98.
- Νίκων**, ὁ ὄσιος, Δα 173.
- Νινίλικος**, στρατηγός τῶν Ἰσαυρῶν ἐπὶ Ἀναστασίου Α', Γα 43.
- Νιόβη**, μνημεῖον, Εἰς. ργ' (εἰκ.), ρε' (εἰκ.).
- Νιοβιδῶν** σφαγή, Βα 290 (εἰκ.).
- Νίσιβις**, πόλις τῆς Μεσοποταμίας, εἰτα ὀνομασθεῖσα Ἀντιόχεια μυγδονική, Βα 245.
- Νιφάτης**, πέσης στρατηγός πεσὼν ἐν Γρανικῷ, Βα 71, 75.
- Νοαντέλ**, πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Εβ 96· περιοδεῖα αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους, 97· λογομαχία αὐτοῦ πρὸς τὸν μέγαν βεζύρη, 100· ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ἀθήνα, 130.
- Νογαῖοι**, τουρκομάνοι, κατακτοῦσι τὴν Συρίαν, Δβ 36.
- Νόθοι**, τὰ ἐπὶ τῆς κληρονομίας

- 154· εἶτα σύζυγος Λυσιμάχου, 217.
- Νίκαια**, πόλις τῆς Βιθυνίας, Βα 237, λεηλασία καὶ πυρπόλησις τῆς πόλεως ὑπὸ φύλων βαρβαρικῶν, Ββ 69· ἄλλοις ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εα 186· πύλη, 186 (εἰκ.)· αὐτοκρατορία Νικαίας, βλέπε Θεόδωρος Α' Λάσκαρις καὶ λοιπὰ ὀνόματα αὐτοκρατόρων.
- Νίκαια**, πόλις ἑλληνίς ἐν τῇ Λιγυστικῇ, Αα 306, 307.
- Νίκαια**, πόλις ἑλληνίς ἐν Κύρῳ, Αα 307, Αβ 126.
- Νίκαια**, πόλις ἑλληνίς ἐν Ἀρμενίᾳ, Βα 247.
- Νίκαια**, πόλις ἐν Ἰνδικῇ, τίσιμα Ἀλεξάνδρου, Βα 109 (ἰδὲ χάρι-
την ἐν σ. 108).
- Νικάνωρ**, ὁ Πιρμενίανος στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ καὶ Γαυγαμήλοις. Βα 72, 76, 95, 105· φρουραρχὸς Μουνιχίας, 163, 165, 168.
- Νικαρχος**, πρόπαππος τοῦ Πλουτάρχου, Ββ 28.
- Νικάτωρις**, πόλις ἑλληνίς τῆς ἁνῶ Συρίας, Βα 245.
- Νικηότατος**, ὁ Νικίου, θανατοῦται ὑπὸ τῶν τριάκοντα, Εβ 304.
- Νικήτας**, ὁ Τουρκοφάγος, Στ 51· νίκη αὐτοῦ εἰς Δολιανὰ, 54· συμμετοχὴ εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων, 73· καταλαμβάνει τὸν Ἀκροκόρινθον, ἀνάμειξίς αὐτοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν, 247· σύλληψις αὐτοῦ, 249· εἰκῶν, 247.
- Νικήτας**, κοιαιστὼρ καὶ εἰς τῶν συντακτικῶν τῆς ἐκλογῆς νόμου, Γβ 54· χειρόγραφον, 54 (εἰκ.).
- Νικήτας**, υἱὸς Ἀρταβάσδου, μετέχει τῆς στάσεως τοῦ πατρὸς του, Γβ 63-64· τυφλοῦται ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε', 65.
- Νικήτας**, εἰκονομάχος πατριάρχης, Γβ 87, 89.
- Νικήτας**, υἱὸς Μιχαὴλ Α', ἀρχηγὸς τῶν Ἰκανάτων, μετονομάζεται Ἰγνάτιος, Γβ 197· βλ. Ἰγνάτιος, πατριάρχης.
- Νικήτας**, πατριάρχης, ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς ἐπὶ Εἰρήνης, Γβ 142.
- Νικήτας**, νωβελίσσιμος, υἱὸς Κωνσταντίνου Ε', Γβ 106, 109, 137, 141.
- Νικήτας**, στρατηγὸς ἐπὶ Λέοντος ΣΤ', ἀναλαμβάνει τὴν ὑπερασπίσιν τῆς Θεσσαλονίκης, Δα 68.
- Νικήτας**, ὁ παφλαγών, δοῦξ Ἀντιοχείας, Δα 217.
- Νικήτας** Σκληρός, πατριάρχης, Δα 147.
- Νικήτας**, ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν κατὰ τὸ Θ' αἰῶνα, Δα 203.
- Νικήτας**, δοῦξ Ἰβηρίας, Δα 211.
- Νικήτας**, στρατηγὸς Ἀντιοχείας, Δα 214.
- Νικήτας**, ὑπέρθετος τῆς Θεοδώρου, διορισθεὶς λογοθέτης τοῦ δρόμου, Δα 244-247.
- Νικήτας**, ὁ Χωνιάτης, βλέπε Χωνιάτης.
- Νικήτας**, ὁ Μουντάνης, πατριάρχης ἐπὶ Ἰσαακίου Β', Δβ 198.
- Νικητής**, δικαιώματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἡττημένου, κατὰ τοὺς ἀρχαίους, Αα 95.
- Νικηφόρος Α'**, ὁ Λογοθέτης, αὐτοκράτωρ, Γβ 148· πρεσβεία πρὸς τὸν Κάρολον, 153· πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀραβας, 155-157· ἄγωνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς μοναχοὺς, 158-166· ἀνοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, 166-167· φορολογικαὶ μεταρρυθμίσεις, 167-170· περιστολὴ τῶν Σλαβῶν τῆς Ἑλλάδος, 167, 170-172· στρατεία κατὰ τῶν Βουλγάρων, 174· νόμισμα, 176 (εἰκ.)· νέα κατὰ τῶν Βουλγάρων στρατεία καὶ νίκη αὐτοῦ, 176· φόνος τοῦ Νικηφόρου, 177· κρίσεις περὶ αὐτοῦ, 178-180.
- Νικηφόρος Β'** Φωκᾶς, αὐτοκράτωρ ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ' διορίζεται στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν, Δα 83· καταλαμβάνει τὴν Κρήτην, 94-96· ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν, 98-99· στρατηγὸς αὐτοκράτωρ, 100· ἀναγορευεῖται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, 101· ἡ ὑποδοχὴ ἐν Κωνσταντινὶ πόλει, 102· νομίσματα, 102 (εἰκ.)· 113 (εἰκ.), 133 (εἰκ.)· σύζυγος τῆς Θεοφανοῦς, 104· κυριεύει τὴν Ταρσὸν καὶ τὴν λοιπὴν Κιλικίαν, 105· ἐκδιώκει τοὺς πρέσβεις τῶν Βουλγάρων, 106· ὑποκινεῖ κατὰ τῶν Βουλγάρων τοὺς Ρώσους, 106-107· πόλεμος κατὰ Βουλγάρων καὶ Ρώσων, 107· διατάξεις περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, 108-111· ἐπὶ νομίσματος, 110 (εἰκ.)· εὐνοια πρὸς τὸν
- στρατὸν, 111· αἱ προκληθεῖσαι δυσარέσκειαι, 110-115· ἀτυχῆς ἐπὶ Σικελίαν ἐκστρατεία, 115-116· ἀνάκτησις τῆς Ἀντιοχείας, 116· ἡ πρεσβεία Ὁθωνος Α' πρὸς Νικηφόρον, 117, 121-131· φόνος τοῦ Νικηφόρου, 137-141· τελευταῖαι κρίσεις, 141· ὁ νεκρὸς αὐτοῦ περιυβρίζεται, 143.
- Νικηφόρος Γ'**, ὁ Βοτανειάτης, αὐτοκράτωρ μετέχει τῆς στάσεως κατὰ Μιχαὴλ ΣΙ', Δα 247· καταστέλλει ἐξέγερσιν τῶν Βουλγάρων, Δβ 24· καταλαμβάνει τὸν θρόνον, 25· παρακμὴ τοῦ κράτους, 26· σωτηρία αὐτοῦ ὑπὸ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, 26-28· παραιτεῖται, 30.
- Νικηφόρος Α'**, δεσπότης Ἡπείρου, Εα 89· δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἑνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, 104· καθίσταται ὑποτελὴς τοῦ Ἀνδευανικοῦ οἴκου, 113· πόλεμος αὐτοῦ καὶ τῶν Φράγκων πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Β', 115· θάνατος αὐτοῦ, 120.
- Νικηφόρος Β'**, δεσπότης Ἡπείρου, παραδίδεται εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Γ', Εα 202· θάνατος αὐτοῦ ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, 203.
- Νικηφόρος**, υἱὸς Ἀρταβάσδου, μετέχει τῆς στάσεως τοῦ πατρὸς του, Γβ 63· τυφλοῦται ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε', 65.
- Νικηφόρος**, καῖσαρ, υἱὸς Κωνσταντίνου Ε', Γβ 106· συνωμοτεῖ καὶ ἐξορίζεται, 107· κείρεται μοναχός, διαταγὴ τῆς Εἰρήνης, 109-110· τυφλοῦται, 137· ἐξορίζεται εἰς Πάνορμον, 141.
- Νικηφόρος Φωκᾶς**, στρατηγὸς νικάει αὐτοῦ ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ, Δα 61, 66, 82.
- Νικηφόρος Φωκᾶς**, αὐτοκράτωρ, βλέπε Νικηφόρος Β'.
- Νικηφόρος Φωκᾶς**, ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος, πατριάρχης, Δα 143· συνεννοεῖται πρὸς τὸν στασιαστὴν ἀδελφόν του Βάρδα, 148-149· στασιάζει ἐκ νέου, συλλαμβάνεται καὶ τυφλοῦται, 154-155.
- Νικηφόρος Φωκᾶς**, υἱὸς τοῦ νεωτέρου Βάρδα, στασιάζει κατὰ Βασιλείου Β', Δα 205.
- Νικηφόρος**, πατριάρχης καὶ ιστορικὸς περὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπό-

- πολέων Γ', Στ 281· χρηματικός πόλεμος, 285-287· ὁ ἰταλικὸς πόλεμος, 297· προκαλεῖ ματαίωσιν εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ χρητικοῦ ζητήματος, 319· αἱ περὶ ἐπεμβάσεως προτάσεις αὐτοῦ, 322, 323· συνάντησις αὐτοῦ πρὸς τὸν Φρ. Ἰωσήφ, 328.
- Ναρσής**, εὐνοῦχος, στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ, νικᾷ τὸν Γότθον Τωτλαν, Γα 100 ἀνακτᾷ τὴν Ἰταλίαν, 101.
- Νάσαρ**, ναύαρχος τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, νικᾷ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ ἀνακτᾷ τὴν Καλαβρίαν, Δα 61·
- Ναυαγαριόζος** Φιλόκαλος, κύριος Λήμνου, Εα 24.
- Ναυαγαριόζος** Παῦλος, μέγας δούξ Λήμνου, ἀπάγεται αἰχμάλωτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Εα 95.
- Ναυαρικὴ** Ἐταιρεία, Εα 7, 226· καταλαμβάνει τὴν Λεβάντιαν καὶ μέρος τῆς Πελοποννήσου, 229· καθίσταται ὑποτελὴς τῶν Τούρκων, 234.
- Ναυαρίνον**, ἀναφέρεται εἰς τὰ «Χρονικά τοῦ Μωρέως», Εα 112· φρούριον τῶν Ναυαράϊων, 229.
- Ναυαρίνον** ναυμαχία, Στ 185 καὶ ἐπ'· οἱ ναύαρχοι, 188(εἰκ.)· ἡ ναυμαχία, 189(εἰκ.)· ἡ ἡθικὴ σημασία τῆς ναυμαχίας, 192.
- Ναυκράτιος**, ὁ Στουδίτης, Γβ 240.
- Ναύκρατις**, ἀποικία τῶν Μιλησίων ἐν Αἰγύπτῳ, Αα 311.
- Ναύπακτος**, Αα 153, 165, Εα 116, 247, Στ 66.
- Ναυπάκτου** ναυμαχία· καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Αὐστριακοῦ, Εβ 178· εἰκόνες, 179, 180, 181.
- Ναυπλία** ἢ Ναύπλιον, Αα 136, 149, 166, Εα 38· ματαία πολιορκία τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 57· παράδοσις αὐτῆς εἰς τὸν Κολοκοτρώνη, 74· ἀφίξεις τοῦ Ὁθωνος, 219· στάσις τῆς φρουράς, 305-306(εἰκ.).
- Ναύπλιος**, υἱὸς Ποσειδῶνος, Αα 11.
- Ναυσικάα**, θυγάτηρ Ἀλκινόου, Αα 81, 82(εἰκ.) 92-93.
- Ναυτιλία**, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτά-
- τους χρόνους, Αα 107.
- Νεάρχος**, ναύαρχος Ἀλεξάνδρου, Βα 70, 110, 138, 144, 171, 175, 179.
- Νεβέρ**, υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας, αἰχμαλωτίζεται κατὰ τὴν ἐν Νικοπόλει μάχην, Εα 215.
- Νεβέρ**, Κάρολος Β', δούξ τοῦ —, καλεῖ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐξέγερσιν, ὡς ἀπόγονος τῶν Παλαιολόγων, Εβ 181.
- Νέγρης** Θεόδωρος, ἐπιχειρεῖ νὰ μάθῃ τὰς σκέψεις τοῦ Καποδιστριαίου, Στ 9· διένεξι· αὐτοῦ πρὸς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, 37· βοηθὸς τοῦ Μαυροκορδάτου, 38 συντάσσει τὴν διακήρυξιν τῆς Ἐπιδάουρου, 58· ὁρίζεται ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, 59·
- Νέδα**, ποταμὸς ὁρίζων τὴν Μεσσηνίαν, Αα 150.
- Νεζάμ-ἔλ-Μούλκ**, βεζίρης τοῦ σιληζουκικοῦ κράτους, ἐργασθεὶς διὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, Δβ 14-15.
- Νεῖβουρὸς**, ἱστορικός, Αα 58.
- Νεῖθ**, αἰγυπτία θεὰ σχέσις αὐτῆς πρὸς Ἀθηνᾶν, Αα 51.
- Νεῖλος**, ποταμός, Αα 17, 100, 106.
- Νεκτανεβός**, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Βα 64.
- Νεκτάριος**, πατριάρχης, δι' ὁδοῦ Γοηγορίου τοῦ Ἀσιανζηνοῦ, Ββ 231.
- Νέμεα**, ἀγῶνες πανελλήνιοι, Αα 135, 205, 312, Ββ 36, 41.
- Νεμέα**, Αα 149.
- Νεμόνρ** δούξ, ὑποψήφιος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, Στ 155.
- Νενέκος**, πρόκριτος ἡλείος, φρονεῖται ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 184.
- Νεοπτόλεμος**, ὁ Ἀχιλλέως, Αα 32.
- Νεοπτόλεμος**, ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν, Βα 13, 228.
- Νεοπτόλεμος**, ἀρχιυπασιπστής Ἀλεξάνδρου, εἶτα σατράπης Ἀρμενίας, Βα 146, 155, 156, 157.
- Νερούας** (ἄλλως Νέρβα), αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 53.
- Νέρων**, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ· χαρακτηριστὴρ αὐτοῦ, Ββ 35· μετέ-
- χει τῶν ἀγώνων, 36· ἀνακηρύσσει ἐλευθερίαν τὴν Ἑλλάδα, 36· κορυφαία ματα αὐτοῦ, 37· νικητὴ, 8(εἰκ.)· ἐπιχειρεῖ τομὴν τοῦ Ἰσθμοῦ, 33· νόμισμα ἀναμνηστικόν, 39(εἰκ.)· κα ἡγορεῖ τοῦ χριστιανούς ὡς πυρπολῆσαντας τὴν Ρώμην καὶ προβαίνει εἰς διωγμὸν αὐτῶν, 96.
- Νεσελῶδ νόης**· ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Γολόφιν, ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1821, Στ 28· πολιτικὴ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπαύτασιν, 135· πολιτεία αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐπεισόδιον Πατισφίκου, 281, 283.
- Νεσσέτ** β' ἡς, πρέσβυς τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις, Στ 290.
- Νεστόριος**, αἰοεσιάρχης, κήρυγμα αὐτοῦ, Εβ 244· καταδίκη ὑπὸ τῆς γ' συνόδου, 245· ἐξορί· Νεσσόριου, 245· καταδίκη ὑπὸ τῆς Δ' συνόδου, καταδίωξις Νεστοριανῶν ἐπὶ Ζήωνος, Γα 32· καταδίκη τῶν Νεστοριανῶν ὑπὸ τῆς Ε' συνόδου, 137· σύμψηξις τῶν Νεστοριανῶν πρὸς τοὺς Πέρσας, 190.
- Νέστωρ**, β' ἰσλιεὺς τῆς Πύλου· ὁ λεγόμενος κροαιστὴρ δακτύλις αὐτοῦ, Εἰς. ριζ', ριθ' (εἰκ.), Αα 16, 23, 27 καὶ ἐπ., 84(εἰκ.), 89, 96.
- Νέστωρ**, φιλόσοφος ταρσεύς, Βα η'.
- Νέστωρ**, ὁῶςος ἱστορικός, Δα 69, 74, 156.
- Νέστωρ**, στρατηγὸς τῶν παριστινῶν, Δβ 24.
- Νεστορίτης** Δανὶδ, βούλγαρος στρατηγός, νικᾶται εἰς τὸ Κλειδίον, Δα 193· παραδίδεται, 199.
- Νεφέλη**, θεὰ, Αα 14, 48(εἰκ.).
- Νηλεῖδαι**, καταλαμβάνουν τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀθήναις, Αα 289.
- Νηλεύς**, Αα 11, 16, 92.
- Νηλεύς**, ὁ Σκήψιος, κάτοχος μεγάλης βιβλιοθήκης, Ββ 14.
- Νηρεύς**, Αα 24.
- Νηρηίδες**, Αα 40.
- Νίργας** κόμης, ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν διάσκεψιν Παρισίων, Στ 340.
- Νίνα**, στάσις τοῦ —, Γα 84-92.
- Νίκαια**, θυγάτηρ Ἀντιπάρου καὶ σύζυγος Περδίκκου, Βα

- δος, συγγραφεύς, Αα 39, 47, 58.
- Μυρίων**, Ἀνάβασις καὶ Κάθοδος, Αβ 314-316.
- Μύρκινος**, πόλις παρὰ τὸν Στρυμόνα, Αβ 12.
- Μυρμιδόνες**, πρῶτοι Ἕλληνες, Αα 6· στρατεία ἐπὶ Τροίαν, 24, 57.
- Μύρων**, τύραννος Σικυῶνος, Αα 207.
- Μυρωνίδης**, ἀθηναῖος στρατηγός, Αβ 160, 163.
- Μυσοί**, σύμμαχοι Τρώων, Αα 25· χώρα αὐτῶν, 104.
- Μυστήρια**, Αα 36 καὶ ἐπ., 38 (εἰκ.), 39 (εἰκ.).
- Μυστράς** ἢ Μιστράς ἢ Μυζηθράς, φρούριον τῶν Φράγκων ἐν Λακωνικῇ· παραχωρεῖται εἰς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον, Εα 87· εἰκόνες, 123, 124, 227, 287· οἱ κάτοικοι ἐκδιώκουν τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Ἰωαννιτῶν, 237· ὁ ναὸς τῆς Παντανάσσης, Εβ 81 (εἰκ.).
- Μωάμεθ**, ὁ προφήτης, ἐμφάνις καὶ κήρυγμα αὐτοῦ, Γα 208· ἡ ἀποκάλυψις τοῦ θείου λόγου, 209 (εἰκ.)· ὁ μωαμεθανισμὸς θρησκειμα ἐνεργητικόν, 212· πρῶται ἐνθροοναξία πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν, 215· διὰ τὰ ἀφορῶντα τοὺς Ἀραβας καὶ τοὺς Τούρκους, βλέπε εἰς τὰς οἰκείας λέξεις.
- Μωάμεθ Α'**, σουλτάνος, Εα 235· φιλικαὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Μανουὴλ Β', Εα 237· θάνατος αὐτοῦ, 248.
- Μωάμεθ Β'**, ὁ Κατακτητῆς, σουλτάνος· ἀναλαμβάνει τετραδεκάετης τὴν ἀρχήν, Εα 281· δύο μετάλλια, 282 (εἰκ.)· ἀναλαμβάνει ὀριστικῶς τὴν ἀρχήν, 297· εἰρηνικὴ ἐν ἀρχῇ πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι τῶν Ἑλλήνων, 301· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπειλὴ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, 303· προμηνύματα πολέμου κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, 304· κήρυξις τοῦ πολέμου, 310· παρασκευαὶ τοῦ Μωάμεθ, 314· ὀρεγάλκιονον τηλεβόλον αὐτοῦ, 315 (εἰκ.)· δυνάμεις αὐτοῦ, 319-322· υπερεωλκήσις τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Κεράτιον, 331-335· ὁ Μωάμεθ ὀρμᾷ εἰς τὴν θάλασσαν, 330· (εἰκ.)· ἐπιστατεῖ εἰς τὴν νεώλκισιν, 333 (εἰκ.)· ἀπόκρουσις ἐφόδων ὑπὸ τῶν πο-
- λιορχουμένων, 837-340· προτείνει πρὸς τὸν Κωνσταντίνον νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, 340-342· ἡ τελευταία ἐφοδος, 343-350· ἄλωσις τῆς πόλεως, 351-363· λεηλασία τῆς πόλεως, 363· εἴσοδος αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, 365· εἴσοδος εἰς Ἀγίαν Σοφίαν, 366 (εἰκ.)· οἱ τελευταῖοι υπερασπισταὶ καταβάλλονται, 375· μετάλλιον τοῦ Μωάμεθ, Εα 11 (εἰκ.)· εἰκόν, Εβ 19· προσπάθεια αὐτοῦ ὅπως προλάβῃ τὴν ἐξοδὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸ τὴν Ἑσπερίαν, Εβ 27· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι τοῦ Πατριαρχείου, 44-49· κατάληψις τῆς Χαλκίδος, 175.
- Μωάμεθ**, στρατηγὸς τοῦ Ἀδβελμαλίκ, νικᾷ τὸν Ἰουστινιανὸν Β', Γα 260.
- Μωανιᾶ**, διοικητῆς Συρίας, εἶτα καλὶφης, λεηλατεῖ τὴν Κύπρον, Γα 229· καταλαμβάνει τὴν νήσον Ἀραδον, παρὰ τὴν Συρίαν, 230· βουλευεται τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀποτυγχάνει, 230-231· πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 236-244· νόμισμα 244 (εἰκ.)· εἰρήνη πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, 249-251· θάνατος αὐτοῦ, 256.
- Μωρέας**, ὄνομα τῆς Πελοποννήσου, Δβ 142, Εα 66-69.
- Μωραϊτίνης** Ἀριστείδης, πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, διορίζεται πρωθυπουργός, Στ 334.
- Μωσλεμᾶς**, ἀδελφὸς τοῦ καλὶφου Οὐαλίδ, κυριεύει τὰ Τύανα, Γα 269· ἡγεῖται τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως 276-279.
- Μωῦσῆς**, υἱὸς τοῦ βουλγάρου βοεβόδα Σίσιμαν, πίπτει παρὰ τὰς Σέρρας, Δα 173.
- Μωχαρρέμεβς**, αἰγύπτιος ναύαρχος κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, Στ 185.
- Νάβις**, τύραννος τῆς Σπάρτης, Βα 289, 291· ἦττα καὶ θάνατος αὐτοῦ, 297.
- Ναδὶρης** Ἀπόστολος, πειρᾶται νὰ δολοφονήσῃ τὸν Κωνσταντίνον Μουσοῦρον, Στ 272-273.
- Ναζωρηνοί**, χριστιανικὴ αἵρεσις ἰουδαϊκούσα, Ββ 123, 169, Γα 31.
- Ναῖται**, τάγμα ἐκκλησιαστικόν, ἀγοράζει καὶ μεταπωλεῖ τὴν Κύπρον, Δβ 175· σφραγίς, 218 (εἰκ.).
- Νάκος** Ἰωαννοῦλης, μέλος τῆς ἀντικυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, Στ 182.
- Νάκος** Λάμπρος, μινίστρος τῆς ἀστυνομίας, Στ 59.
- Νάκρασσα**, πόλις τοῦ περγαμηνου βασιλείου, Βα 242.
- Ναμπίτης**, ἀρχηγὸς τῶν Βαριάγων, Δβ 53.
- Νάξος**, νῆσος, Αα 287, 288· ἡ ἐν Δελφοῖς Σφίγξ, 132 (εἰκ.)· νόμισμα, 288 (εἰκ.)· ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Νάξου καὶ κατάληψις αὐτῆς, Αβ 13, 27· συμμετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, 85· ἀποστασία καὶ πόλεμος κατὰ τῶν Ἀθηναίων, 152· εἴσοδος εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ὁμοσπονδίαν, 347· ἄλωσις ὑπὸ τοῦ ἐνεστού Μάρκου Σανούτου, Εα 24· τὸ φρούριον Ἀπαλίρη, 126 (εἰκ.).
- Νάξος**, ἀποικία Χαλκιδέων ἐν Σικελίᾳ, Αα 298· νόμισμα, 299 (εἰκ.).
- Ναοί**, παρ' Ὁμήρῳ, Αα 112· Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς καὶ Τροίᾳ, 112, 312· Ἀθηνᾶς ἐν Τροίᾳ, 113· ναοὶ μετὰ τὴν Στ' ἐκατ., 118· Ἰωνίας, 114· Διμητρός ἐν Σουνίῳ, 182· Ἀθηνᾶς ἐν Σουνίῳ, 182· Νεμέσως ἐν Ραμνούντι, 182· Ἦρας ἐν Ἀκράγαντι, 271 (εἰκ.)· Ἀπόλλωνος ἐν Φιγαλείᾳ, 5 (εἰκ.)· καταστροφὴ ναῶν ὑπὸ τῶν πειρατῶν τῆς Κιλικίας, Ββ 22· λεηλασία ναῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων 60-62· καταπυρπόλησις τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ὑπὸ τῶν Γότθων, 73· διὰ τοὺς ἐπισημοτέρους χριστιανικοὺς ναοὺς βλ. ὀνόματα αὐτῶν.
- Ναπαῖτοι**, ἡ ρωσίζουσα μερίς ἐν Ἑλλάδι, Στ 245, 247, 263.
- Ναπολέων** Βοναπάρτης, ὁ Μέγας· ἐνεργεῖ ὑπὲρ ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων, Εβ 210-211· συνεννοήσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ρήγγαν Φεραῖον, 213· ἐξωθεῖ τὸν Ἀλὴν πασάν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, 219.
- Ναπολέων** Βοναπάρτης, πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ εἶτα αὐτοκράτωρ Να-

Μολοσσοί, φυλή τῆς Ἡπείρου, Αα 144· νόμισμα, 145 (εἰκ.)· βασιλεῖς αὐτῶν, Βα 228.

Μόμμιος, ρωμαῖος ὕπατος, νικᾷ τοὺς Ἀχαιοὺς, Βα 302· καταστρέφει τὴν Κόρινθον, 303.

Μομφερρατικός, ἰδὲ Ραϊνέριος, Κορράδος, Βονιφάτιος, Γουλιέλμος.

Μοναί· ἀπαγόρευσις ἀφιερώσεως κτημάτων, Γα 56, Δα 80· ἡ κατὰ τῆς ἀφιερώσεως κτημάτων καὶ ἀνεγέρσεως μονῶν νεαρά Νικηφόρου Β', Δα 108-111.

Μοναρχίδης Ἀναστάσιος, πρόεδρος τῆς Γερουσίας τῆς Ἑλλάδος· κοτζάμπασης Ψαρῶν, Εβ 153.

Μοναρχίδης Ἀριστείδης, νομάρχης καὶ πολιτευτής, Στ 227.

Μοναστρᾶς, στρατηγὸς Ἀλεξίου Α', ἀνακτᾷ ἀπὸ τῶν σταυροφόρων τὴν Κιλικίαν, Δβ 91.

Μοναστρᾶς, στρατηγὸς τοῦ βουλγάρου βασιλέως Ἰωάννου, δολοφονεῖ αὐτόν, Εα 23.

Μοναχοὶ καὶ μοναχικὸς βίος, βλέπε Ἐκκλησία.

Μονεμβασία, χειρόγραφον περὶ τῆς κτίσεως αὐτῆς, Γα 162, Γβ 69· τότε τὸ πρῶτον ἀναφέρεται τὸ ὄνομα, Γβ 68· αὐτοτέλεια αὐτῆς, Δβ 145· ἄλωσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων, Εα 82-83· εἰκόνες, 81, 82· ἡ πόλις περιέχεται εἰς τὸν Μιχαήλ Η', 87· λεηλατεῖται ὑπὸ πειρατῶν, 116· παροχὴ προνομίων, 116· καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, 246.

Μονοθελῆται, αἵρεσις, Γα 232, 253.

Μονοίκος, ἡ Μονοίκου λιμὴν, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Γαλατίᾳ, Αα 306.

Μονομαχᾶτος Γεώργιος, στρατηγὸς Ἰλίου, Δβ 49.

Μονοφυσίται, βλέπε Εὐτυχής.

Μόνς Ματθαῖος, βαρὼνς Βελιγιοτῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ, Εα 35.

Μόργητες, ἀρχαία φυλὴ τῆς Ἰταλίας, Αα 300.

Μοροζίνης Θωμᾶς, ἐνετὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Δβ 244, Εα 23· πολιτεία αὐτοῦ, καὶ θάνατος, 27-28.

Μοροζίνης Νικόλαος, βαίλος τῆς Ἑνετίας ἐν Χαλκίδι, ὑπερα-

σπίζει τὴν πόλιν, Εα 93-94.

Μοροζίνης Μαρίνος, ἐνετὸς δούξ Κρήτης, Εα 97.

Μοροζίνης Ἰερώνυμος, κυβερνήτης ἐνετικῆς γαλέρας, μεταφέρει τροφὰς εἰς τὴν πολιορκουμένην Κωνσταντινούπολιν, Εα 311.

Μορτάγων, ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων, προσφέρει βοήθειαν εἰς τὸν Μιχαήλ Β', Γβ 233.

Μοσενίγος Ἰωάννης, δόγης τῆς Ἑνετίας· ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Μαξίμου, Εβ 51.

Μοσενίγος Νικόλαος, ἐνετὸς, ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 325.

Μοσχομάγκα, ἡ γαλλίζουσα πολιτικὴ μερίς ἐν Ἑλλάδι, Στ 245.

Μοσχόπολις, καταστροφή αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1771, Εβ 196.

Μόσχος Ἰωάννης, λόγιος, Εβ 43.

Μόσχος Στέφανος, ἱερεὺς καὶ διδασκαλὸς ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.

Μοτασσέμ, καλὶφης, Γβ 218, 250· καλεῖ εἰς Βαγδάτιον τὸν μαθηματικὸν Λέοντα, 251· πόλεμοι αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόφιλον, 253-259.

Μοτῆ, καρχηδόνιον ἐμπορεῖον ἐν Σικελίᾳ, Αβ 124, 125 (εἰκ.).

Μουαμέδ, ἀρνησίδης σκοπὸς χριστιανῶς, ναύαρχος τῶν Ἀράβων, Γα 236.

Μουγκάστερ, λόρδος καὶ λαῖδη, συλλαμβάνονται ὑπὸ ληστῶν καὶ σφάζονται εἰς Δήλεσι, Στ 343-344.

Μουζάλων Γεώργιος, πρωτοβεστιάριος, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Νικαίᾳ, φονεύεται ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, Εα 60.

Μουζάλων, ἐταιρειάρχης, κατατροποῦται ὑπὸ τοῦ Ὄσμάν, Εα 134.

Μουνάτ, πασᾶς Ναυπάκτου, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλή, Εβ 219· ὑποτάσσεται εἰς τὸν σουλτάνον, 227.

Μοῦνδον, στρατηγὸς τῶν Ἰλλυριῶν, κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, Γα 90-92.

Μουντάνερ, ἰσπανὸς χρονογράφος καὶ διαχειριστῆς τῆς

καταλανικῆς ἐταιρείας, Γα 58, Εα 118, 148, 150.

Μούραι Κάρολος, ἀγγλὸς φιλέλλη, Στ 148.

Μουράτ Α', σουλτάνος, υἱὸς Οὐρχάν, Εα 183· λαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 200· καταλαμβάνει τὴν ἐν Γαλατίᾳ Ἀγκυραν, τὸ Διδυμότειχον, τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, 207· κυριεύει τὰ Βιτώλια καὶ τὴν Σόφιαν, 209· φονεύεται κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπέδιου, 209-210· ἦτο τελείως ἀγράμματος, 210· εἰκὼν, 211.

Μουράτ Β', σουλτάνος, υἱὸς Μωάμεθ Α', πολιορκεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εα 248· κυριεύει τὴν Θεσσαλονίκην, 251-253· κυριεύει διὰ τοῦ Σινάν τὰ Ἰωάννινα, 253· τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτος ἐπὶ Μουράτ, 255 (ἑστὴ)· ἡτταί τῶν στρατῶν αὐτοῦ περὶ Ἐρμανστατ, Εασάγ καὶ Νίσσαν, 280-281· συναφί· εἰρήνης· πρὸς τοὺς Οὐγγυροὺς καὶ τοὺς Σέρβους καὶ νέος πόλεμος, 281-282· παραιτεῖται ὑπὲρ τοῦ Μωάμεθ Β', 281· νικᾷ τοὺς Οὐγγυροὺς περὶ Βάρναν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 283· πόλεμος πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, δεσπότην Μωρέως, 289-290· νίκη αὐτοῦ εἰς Κοσσυφοπέδιον, 292· ἀγωνεῖ αὐτὸς κατὰ τοῦ Σκενέρμπεῦ, 295· θάνατος τοῦ Μουράτ, 296.

Μουράτ Γ', σουλτάνος, ἐμπαίζει τὰς κατ' αὐτοῦ παλικὰς βούλ-λας, Εβ 72· εἰκὼν, 72.

Μουρμούρης Ἰωάννης, πρωτοβεστιάριος ἐν τῷ δουκάτῳ Ἀχαΐας, Εα 200.

Μουρούζαι, ἐσχέχον ἑλληνικὸς οἶκος· δύο Μουρούζαι ἡγεμόνες, Εβ 108.

Μουρούζης Νικόλαος, ἡγεμὼν Βλαχίας, Εβ 108.

Μουρούζης Ἀλέξανδρος, ἡγεμὼν Μολδαβίας· ὡς πληρεξούσιος κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ἐν Σιστοβίῳ καὶ Ἰασίῳ, Εβ 106· ὑποστηρίζει τὴν ἔξοδον τῆς Τουρκίας εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, 215.

Μουρούζης, Δημήτριος, διαπραγματευθεὶς τὴν συνθήκην τοῦ ἰουκουρεστίου, φονεύεται κατὰ διαταγὴν τῆς Πύλης, Εβ 222.

(εἰκ.), ἐπὶ νομίσματος, 295(εἰκ.).
Μιρζεύσκης, φιλέλλην πολωνός, Στ 68, 70.

Μιστράς, βλέπε Μυστράς.

Μισώ, γάλλος ιστορικός, περὶ τῶν σταυροφοριῶν, Δβ 64, 70, 86, 88, 116.

Μιχαήλ Α΄, ὁ Κουροπαλάτης, αὐτοκράτωρ, Γβ 177· χαρακτηρ αὐτοῦ, 181 παραδίδεται εἰς τὴν μοναχικὴν φατοίαν, 182-184· ἀναγνωρίζει τὸν Κάρολον, 184· ἀτυχεῖς πρὸς τοὺς Βουλγάρους πόλεμοι, 186-195· ἐκθρόνισις αὐτοῦ, 196.

Μιχαήλ Β΄, ὁ Τραυλός, αὐτοκράτωρ, 190, 195· ἐπὶ Λέοντος Ε΄ καθίσταται πατριάρχης καὶ ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουράς, 199· φρονεῖ τὸν Λέοντα Ε΄ καὶ καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 221-225· νόμισμα, 225· (εἰκ.)· καταγωγὴ καὶ χαρακτηρ αὐτοῦ, 225-227· ἡ μεγάλη στάσις τοῦ Θωμᾶ, 229-234· ἀπολεία Κρήτης, Σικελίας καὶ Δαλματίας, 235-237· τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, 227, 237-240· θάνατος αὐτοῦ, 240.

Μιχαήλ Γ΄, αὐτοκράτωρ, Γβ 273· ὁ ἐπ' αὐτοῦ διωγμὸς τῶν Παυλιανῶν, 276· νόμισμα, 277 (εἰκ.)· ὀλεθρία αὐτοῦ ἀνατροφή, 277-282· διατάσσει νὰ καρῇ μοναχὴ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, 284· ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, 294· ἡ πρὸς τὸν Πάπαν ὕβριστικὴ ἐπιστολὴ αὐτοῦ, 297· παραχωρεῖ μοίρας τῆς Θράκης εἰς τοὺς Βουλγάρους, 299· ἀναγορεύει συμβασιλέα τὸν Βασίλειον, 307· φονεύεται ὑπ' αὐτοῦ, 309-312.

Μιχαήλ Δ΄, ὁ Παφλαγών, αὐτοκράτωρ, σύζυγος τῆς Ζωῆς· πνίγει τὸν Ρωμανὸν Γ΄, Δα 216· εἰκὼν, 218· τὸ κράτος ἀποβάλλει τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Σερβίαν, 219-222· θάνατος αὐτοῦ, 228.

Μιχαήλ Ε΄, ὁ Καλαφάτης, αὐτοκράτωρ· καίσαρ ἐπὶ Μιχαήλ Δ΄, Αα 217· υἱοθετεῖται ὑπὸ τῆς Ζωῆς καὶ στέφεται αὐτοκράτωρ, 228· εἰκόνες ἐπὶ χειρογράφου, 227, 229· περιορίζει τὴν Ζωὴν, ἀλλ' ὁ λαὸς ἐξεγείρεται καὶ καθαιρεῖ αὐτόν, 229· 230· ἐξορίζεται εἰς Χίον, 231.

Μιχαήλ ΣΤ΄, ὁ Στρατιωτικὸς, αὐτοκράτωρ, Δα 245· εἰκὼν, 247· περιφρονεῖ τοὺς παλαιούς στρατηγούς, 246· στάσις Κο-

μνηνοῦ, 246· παραίτησις τοῦ Μιχαήλ, 249· νόμισμα, 248 (εἰκ.).

Μιχαήλ Ζ΄, ὁ Δούκας, ἐπικληθεὶς Παραπινάσιος, αὐτοκράτωρ, Δβ 12, 20· ἄθλιος χαρακτηρ αὐτοῦ, 22· νόμισμα, 23 (εἰκ.)· στέμμα προσφερόν ἐν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασίλεα Γεῖζαν, 24 (εἰκ.). ἐκθρονίζεται ὑπὸ Νικηφόρου Βοτανειάτου, 25.

Μιχαήλ Η΄, Παλαιολόγος, αὐτοκράτωρ· ἀκολουθεῖ τὸν πατέρα του Ἀνδρόνικον εἰς Θεσσαλονίκην, Εα 54· κατηγορεῖται ὡς ἀποβλέπων εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, 59· στέφεται αὐτοκράτωρ, 61· νίκη τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν Φράγκων καὶ ὁ διάλογος αὐτοῦ πρὸς τοὺς φράγκους πρέσβεις, 62-63· παραχωρήσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Γενοῦαίους, 63-64· εἰκὼν, 64· κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, 64-65· νόμισμα, 65 (εἰκ.)· συνθήκη αὐτοῦ πρὸς τὸν Γουλιέλμον καὶ κατάληψις τῆς Μάνης, 87· πόλεμοι ἐν Ἑλλάδι, 89-94· ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰσόδος αὐτοῦ, 99· εἰκὼν, 100· ἡ κατάστασις τοῦ κράτους, 100-101· παραχωρήσεις πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, 102· ὀλέθρια πρὸς τὸν Πάπαν παραχωρήσεις, 102-104· ἡ ἐγεγνηθεῖσα ἀντίδρασις, 105· θάνατος αὐτοῦ, 105.

Μιχαήλ Θ΄, Παλαιολόγος· αὐτοκράτωρ· συμβασιλεύς Ἀνδρόνικου Β΄, Εα 145, ἡττάται ὑπὸ τῶν Καταλανῶν, 148· ἡττάται ὑπὸ τῶν τούρκων μισθοφόρων, 152· θάνατος αὐτοῦ, 154.

Μιχαήλ Α΄, Ἀγγελος, δεσπότης Ἡπείρου· στασιάζει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α΄ καὶ καταφεύγει πρὸς τοὺς Τούρκους, Δβ 203· «αὐθέντης ὅλης τῆς Ἑλλάδος», 248· ἑκτασις τοῦ κράτους αὐτοῦ, Εα 5-6· πολιτεία αὐτοῦ, 17-19· νόμισμα 18 (εἰκ.)· συνθήκη πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, 25· κύριος Κορίνθου, Ναυπλίου καὶ Ἀργούς, 29-30· πόλεμος αὐτοῦ κατὰ τῶν Φράγκων, 41· νόμισμα, 42 (εἰκ.)· δολοφονία αὐτοῦ, 42.

Μιχαήλ Β΄, Ἀγγελοῦ, νόθος υἱὸς Μιχαήλ Α΄, δεσπότης Ἡπείρου, ἐπονομασθεὶς καὶ Κομνηνὸς Δούκας, Εα 54· συμμαχία αὐτοῦ πρὸς Φρειδερίκον Β΄, 56· ἀτυχὴς αὐτοῦ πρὸς τὸν Μιχαήλ Η΄ πόλεμος, 62· νέοι πό-

λεμοὶ καὶ ὑποταγὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίαν, 89.

Μιχαήλ Β΄, ὁ Κουροζούας, πατριάρχης, Δα 144.

Μιχαήλ, ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, Δα 203.

Μιχαήλ, στρατηγὸς Δυρραχίου, ἡττάται ὑπὸ τῶν Σέρβων, Δα 232.

Μιχαήλ Δ΄, ὁ Αὐτοριανός, πατριάρχης ἑδρεύων ἐν Νικαίᾳ, Εα 10.

Μιχαήλ, ὁ Κηρουλάριος, πατριάρχης, βλέπε Κηρουλάριος.

Μιχαήλ, ὁ Οὐρανός, δοῦξ Ἀντιοχείας, Δα 245.

Μιχαήλ, βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων, ἀναγκάζεται νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν Ἰωάννην Α΄ Βατάτσην, Εα 54.

Μιχαήλ Λαχανοδράκων, βλέπε Λαχανοδράκων.

Μιχαήλ Μελισσηνός, βλέπε Μελισσηνός.

Μιχαήλ Ἀχομινάτος, ὁ Χωνιάτης, βλέπε Χωνιάτης.

Μιχαήλος, ἡγεμὼν τῶν Σέρβων, σύμμαχος Κωνσταντίνου Θ΄, τιμᾶται πρωτοβεστιάριος, Δα 244.

Μιχαλόγλου, ἐπιφανὴς τουρκικὴ οἰκογένεια, καταγομένη ἀπὸ τοῦ ἐξισλαμισθῆτος Μιχαήλ Κέσε, Εα 1-2· κληρονομικοὶ ἡγεμόες τοῦ Ἀζιντζί, 183.

Μησιγκλῆς, καλλιτέχνης, Αβ 182.

Μνησίφιλος, ἀθηναῖος, Αβ 88.

Μνήστρα, ἐρωμένη Κίμωνος, Αβ 144.

Μογγόλοι, εἰσβοῦν αὐτῶν εἰς τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, Ελ 55· ἐπικυρίαρχοι τοῦ σελδζουκικοῦ κράτους, 130.

Μογγός, υἱὸς Ἀνδρόνικου τοῦ λυδοῦ, ὑποτάσσει τοὺς ἐν τῇ Ταυρικῇ Χαζάρους, Δα 196.

Μόγλενα, φρούριον ἄλλοις αὐτοῦ ὑπὸ Βασιλείου Β΄, Δα 195.

Μοισροκλῆς, εἰς τῶν ἡγετῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος ἐν Ἀθήναις, Βα 60.

Μοκανκᾶς, Ἰακωβίτης, διαπραγματεύεται πρὸς τὸν ἄραβα Ἀμρουῦ, Γα 222.

ως, Αα 29, 94.

Μητίσχος, ῥήτωρ καὶ ἀρχιτέκτων ἀθηναῖος, Αβ 220.

Μητροδόωρος, τύραννος Προκοννήσου, Αβ 11.

Μητροδόωρος, γραμματικός, ἀδελφὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀνθεμίου, Γα 124.

Μητρομάρας, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Μεγαρίδι, Εβ 195, 197· ἀναλαμβάνει ἐκ νέου ἐπίθεσιν, πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας καὶ φονεύεται, 199.

Μητρόπολις, πόλις θεσσαλική, Αα 121.

Μητροφάνης, στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου ΣΤ', Βα θ', Ββ 12, 15.

Μητροφάνης, μητροπολίτης Σμύρνης, περὶ ἰσότητος τῶν πέντε κεφαλῶν τῆς Ἐκκλησίας, Δα 254.

Μητροφάνης Γ', πατριάρχης, ἐκδίδει ἐγκύκλιον ἀπαγορεύουσαν τὴν κακοποιήσιν τῶν Ἰουδαίων, Εβ 53.

Μητροφάνης, ἀρχιεπίσκοπος Σμύρνης, Γβ 276.

Μητσάκης, πρῶτος διεορμηνεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ρωσικῆς πρεσβείας, Εβ 148.

Μιαούλης Ἀνδρέας, ναύαρχος, Εβ 220· ἐκλογή αὐτοῦ ὡς ναυάρχου, Στ 83-85· χαρακτηρὶ αὐτοῦ, 85-87· νίκη αὐτοῦ περὶ Πάτρας, 90· καταναυμαχεῖ τοὺς Τουρκοαιγυπτίους παρὰ τὸν Γέροντα, 120-122· τάσσεται πρὸς τοὺς ἀντιπολιτευομένους τὸν Καποδίστριαν, 213· ἐπαναστατεῖ καὶ καίει τὸν στόλον, 214· μέλος τῆς σταλείσης εἰς Μόναχον ἐπιτροπῆς, 219· θάνατος αὐτοῦ, 234· εἰκόνας, 82, 83.

Μιαούλης Δ', υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου, πρωτοπυργός, Στ 305.

Μιγδών, σπαρτιάτης, ἀρχηγὸς τῶν ἐξ Ἀσίας στρατιωτῶν τοῦ Ἀγησιλάου, Αβ 325.

Μιδάνος, ἀρχηγὸς τῶν γερκυραίων ἐθελοντῶν κατὰ τὸν ἄγωνα τοῦ 1684 κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 186.

Μίδας, βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, Βα 239· ὁ τάφος αὐτοῦ, Εἰς. ξα' (εἰκ.).

Μιζίζιος, ἀξιωματικὸς ἀρμένιος· στασιάζει ἀλλὰ καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ Πωγωνάτου, Γα 235.

Μιθρήνης, φρούραρχος τῶν Σάρδεων ἐπὶ Δαρείου Κοδομανοῦ, Βα 76.

Μιθριδάτης, πέρσης στρατηγὸς φονεὺς ἐν Γρανικῷ, Βα 71, 74.

Μιθριδάτης Γ', βασιλεὺς τοῦ Πόντου, καταλαμβάνει τὴν Ἀμαστρον, Βα 237.

Μιθριδάτης Δ', βασιλεὺς τοῦ Πόντου, Βα 238.

Μιθριδάτης ΣΤ', βασιλεὺς τοῦ Πόντου, Βα 238, 312· κύριος τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου, 313· νόμισμα, Ββ 10 (εἰκ.)· κινεῖ πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων, Ββ 10· ἐπὶ δακτυλιοῦ αὐτοῦ, 13 (εἰκ.)· εἰρήνη, 20· δευτέρος πόλεμος κατὰ Ρωμαίων, 25.

Μιθροβαρζάνης, σατράπης τῆς Καπαδοκίας, φονεὺς ἐν Γρανικῷ, Βα 74.

Μιθροβαρζάνης, ἄρχων τῆς Ἀρμενίας ἐπὶ διαδόχων, Βα 212.

Μικιέλης Δομένικος, δόγης τῆς Ἑνετίας, πόλεμος αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Αβ 114.

Μικιέλης Βιτάλης, δόγης τῆς Ἑνετίας, πόλεμος κατὰ τοῦ Μανουὴλ Α', Αβ 139.

Μικιέλης Δομένικος, κατακτᾷ τὴν Κέα, Εα 24.

Μικίων, ναύαρχος μακεδόν, Βα 150.

Μίκος Ἀπόστολος, διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.

Μίκων, ζωγράφος ἀθηναῖος, Αβ 199.

Μιλαήτης Ἰωάννης, μέλος τῆς ἀντικυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, Στ 182.

Μιληγγοί, σλαβικὴ φυλὴ οἰκοῦσα τὰς πλευρὰς τοῦ Ταῦγέτου, Γβ 283· ἐπαναστασις αὐτῶν, Δα 78-80.

Μίλητος, κτίσμα τῶν Λελέγων, ἀποικισθὲν ὑπὸ Κρητῶν, Εἰς. ξη'· ἰωνικὴ ἀποικία, Αα 291· ἀποικία αὐτῆς, 292, 308-309· συναλλαγὰς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, 309· νόμισμα, Αβ 1 (εἰκ.)· ἀκμή, 12· ἐπανά-

στασις κατὰ τῶν Περσῶν, 13-16· «Μιλήτου ἄλωσις», ἔργον Φρυγίου, 22· ἄλωσις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 76.

Μιλιούτιν, βλέπε Στέφανος.

Μίλιτιτς, βαρῶνος, πρέσβυς τῆς Πρωσσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Στ 29.

Μίλος Κοβίλοβιτς, σέρβος εὐπατριδῆς, φονεὺς τὸν Μουράτ Α', Εα 209-210.

Μιλόσης, ἡγεμὼν τῆς Σερβίας, φονεὺς τὸν Καρα-Γεώργιον, Στ 8· γινώσκει τὰς ἐνεργείας τῶν Φιλικῶν, 11· φόνος τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπεσταλμένου τῶν Φιλικῶν, 13.

Μιλτιάδης, ὁ Κυψέλου, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αα 271, 312.

Μιλτιάδης, ὁ Κίμωνος, δεσπότης τῆς Θρακικῆς χερσονήσου καὶ στρατηγὸς ἐν Μαραθῶνι, Αα 271· παρακολουθεῖ τὸν Δαρεῖον κατὰ τῶν Σκυθῶν, Αβ 11· ἐγκαταλείπει τὴν Θράκην, 12· εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν, 30· νίκη ἐν Μαραθῶνι, 36-42· ἐκστρατεία ἐπὶ Πάρον, 47· καταδίκη καὶ θάνατος, 48· χαρακτηρισμός, 48-50.

Μίλων, ὁ Διοτίμου, ὀλυμπιονίκης, Αα 175.

Μίνδαρος, ναύαρχος σπαρτιάτης, φονεὺς περὶ Κύζικον, Αβ 287.

Μινερβίνη, πρώτη σύζυγος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ββ 121.

Μινιάκ, φιλέλλην γάλλος, φονεύεται ἐν Πέτρᾳ, Στ 70.

Μινότος Ἰερώνυμος, βαίλος ἐνετὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν πολιορκίαν, Εα 324· αἰχμαλωτίζεται, 364.

Μινούκιος, συγγραφεὺς, Αα 36.

Μινύαι, Αα 47 καὶ ἐπ'· ἐν τῶν ἐπιφανεστάτων ἐθνῶν τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς, 136· ὀδραυνικὰ ἔργα, 136· ὁ Κούρτιος περὶ Μινυῶν, 219· ἔτεροι περὶ Μινυῶν πληροφορίαι, 446.

Μίνως, βασιλεὺς τῆς Κρήτης· ὁ περὶ αὐτὸν μῦθος, Εἰς. ραγ'· ὁρδ', Αα 10 (εἰκ.), 23 (εἰκ.), Αβ 435· ἐπὶ νομίσματος, Αα 25· δικαστὴς ἐν Ἄδου, 72.

Μινώταυρος, τοιχογραφία Πομπηίας, Αα 12 (εἰκ.)· ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἀγγείου, 13 (εἰκ.), 23

Μενοίτιος, Αα 4.

Μεντεσχέ, τούρκος ἄρχων τῆς Καρίας, Εα 133, 136.

Μέντης, βασιλεὺς τῶν Ταφίων, Αα 110.

Μέντωρ, ρόδιος, σατράπης, Βα 64.

Μένυλλος, μακεδὼν φρούραρχος Μουνιχίας, Βα 152, 163.

Μένων, ὁ φαρσάλιος, Αα 123.

Μέξαι, πρὸνχοντες τῆς Πελοποννήσου, καταφεύγουν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, Εβ 29· ἐπίσης οἶκος ἐκ Σπετωδῶν· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος θυσίαι αὐτοῦ, Στ 81.

Μερενδίτης, ὄπλαρχηγός· τὸ προκλήθην ὑπ' αὐτοῦ ληστανταριστὶκὸν ἐπεισόδιον, Στ 268-270· ἡ ἔρις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, 270-271.

Μεσάλας, ἀνθύπατος Ἀχαιῶς ἐπὶ Δεκίου, Ββ 68.

Μεσαρέα, ὄνομα τῆς Ἀρκαδίας κατὰ τὸν Μεσαίωνα, Εα 34, 35.

Μεσημβρία, πόλις ἐλληνίς τῆς Βουλγαρίας, Δα 65· εἰκὼν, Γβ 186.

Μεσημβρίας μάχη, ὁλοσχερῆς τῶν Βουλγάρων ἡττα, Γβ 202-204.

Μεσόγειος θάλασσα, ὀνόματα αὐτῆς, Αα 99.

Μεσολόγγιον· ὑψώνας τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, Στ 65· ἡ πολιορκία καὶ ἄλωσις, 165-170· σχεδιογράφημα, 166· ἡ ἔξοδος, 169 (εἰκ.)· ἡ ἐντύπωσις ἐν Εὐρώπῃ, 168-170· ἀνάγκη τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Μιαούλη τῷ 1829, 210.

Μεσονύκτης Θεοδόσιος, ὁ πρῶτος ἀνελθὼν τὸ τεῖχος τῆς πολιορκουμένης Πραισθλαύας, Δα 152· μετέχει τῆς στάσεως τοῦ Βάρδα Φωκά, 185.

Μεσοποταμία· ἐξελληνισμὸς αὐτῆς, Βα 245· θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 29.

Μεσσήνη, πόλις τῆς Πελοποννήσου, τίσις αὐτῆς ὑπὸ Ἑπαμεινώνδου, Αβ 372· κυριεύεται ὑπὸ Δημητρίου, Βα 214 (εἰκ.).

Μεσσήνη, ἀποικία Χαλκιδέων ἐν Σικελίᾳ, Αα 298.

Μεσσηνία, πόλεμος κατὰ Θηβῶν, Αα 21, 147, 154· νομίματα, 165(εἰκ.)· πόλεμοι κατὰ

Σπάρτης, οἱ μεσσηνιακοί, 198 καὶ ἐπ'· εἴσοδος εἰς τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, Βα 268.

Μεσσηνιακὴ Γερουσία, τὸ πρῶτον ἀντιπροσωπευτικὸν σῶμα κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν, Στ 35.

Μεταξα, εἰσαγωγή αὐτῆς εἰς τὴν Ἀνατολήν, Γα 140-141.

Μεταξᾶς Νικηδόημος, μοναχός, ἰδρύει ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πρῶτον τυπογραφεῖον, Εβ 77.

Μεταξᾶς Ἰωάννης Βαπτιστής, ἀρχηγὸς κεφαλλήνων καὶ ἰθακησίων ἐθελοντῶν κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Ἑνετίας κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1684, Εβ 186.

Μεταξᾶς Ἰωάννης καὶ Μεταξᾶς Σπυριδων, ἀρχηγοὶ σώματος Κεφαλλήνων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.

Μεταξᾶς Ἀνδρέας, καταλαμβάνει τὸ Λάλα, Στ 55 (εἰκ.), 56· μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 102· μέλος ἐπιτροπῆς σταλείσης πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, 132· ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, 245· μετέχει τῆς ἀντιπολιτευσεως, 258· παραιτεῖται τῆς πρωθυπουργίας, 260· νέα ἀνοδος εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ παραίτησις, 262-263· πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀνακαλεῖται, 290· πρεσβευτὴς ἐν Πετρούπολει, 327· εἰκὼν, 251.

Μεταξᾶς Κωνσταντῖνος, συνεργεῖ εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Λάλα, Στ 56.

Μεταπόντιον πόλις ἐλληνίς ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 299, 304· νόμισμα, 302 (εἰκ.).

Μεταρρύθμισις, βλέπε Ἐκκλησία.

Μετέλλα, σύζυγος τοῦ Σύλλα, Ββ 18.

Μέτελλος, ὁ μακεδονικός, ρωμαῖος στρατηγός, νικᾷ τὸν Ἀνδρίσκον, Βα 301.

Μέτελλος, ὁ κρητικός, ρωμαῖος στρατηγός, ὑποτάσσει τὴν Κρήτην, Ββ 24-25.

Μετζίμπεϋς, ἀρχιπλοκάμος τοῦ Μουράτ Β', ἡττάται ὑπὸ τοῦ Οἰνιάδου, Εα 280.

Μετοχίτης Θεόδωρος, μέγας λογοθέτης, Εα 138· ὁ ἐπικηδεὺς αὐτοῦ, 139· εἰκὼν, 155· ἐξορίζεται, 159.

Μέττερνιχ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας, Στ 20-21· πολιτεία αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, 134, 135 (εἰκ.), 136· χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν Δυνάμεων, 143· διατητῆς διὰ τὸ ἐπεισόδιον Μουσούρου, 266.

Μέτων ἀστρονόμος, Αβ 198· ἀποτρέπει τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας 272.

Μεχμέτ πασᾶς, νικᾷ τὸν Ὀδυσσέα Ἀνδρουτσόν, Στ 75.

Μεχμέτ πασᾶς, ἀρχιναύαρχος τούρκος, Στ 93· ἀδλία αὐτοῦ φυγὴ πρὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, 94-95.

Μεχμέτ Ἀλῆς, πασᾶς τῆς Αἰγύπτου· συγροτεῖ τακτικὸν στρατόν, Στ 112, 113 (εἰκ.)· παρέχει βοήθειαν εἰς τὸν σουλτάνον κατὰ τῶν Ἑλλήνων, 113· πόλεμος καὶ νίκαι κατὰ τοῦ σουλτάνου, 244.

Μεχμέτ Ρούμ, βλέπε Ρούμ Μεχμέτ.

Μήδεια, θυγάτηρ τοῦ Αἰήτου, Εἰς, ολε' (εἰκ.), ρλστ', Αα 17 καὶ ἐπ., 20 (εἰκ.), 95.

«**Μήδεια**», ἀγγλικὸν πολεμικόν, τοῦ ὁποίου ἐπέβη ὁ Ὄθων ἐρχόμενος εἰς Ἑλλάδα, Στ 219.

Μηδία, μηδικοὶ πόλεμοι, βλ. Περσία· ἐλληνικαὶ πόλεις κτισθεῖσαι ἐπὶ Σελευκιδῶν, Βα 249.

Μήδιος, ναύαρχος ἀθηναῖος ὑπὸ Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν, Βα 193.

Μήλιος Σπύρος, βλ. Σπυρομήλιος.

Μηλιώνης Χρήστος, ἀρματολὸς τῆς Ἀκαρνανίας, Εβ 137.

Μήλος, νῆσος, καταστρέφεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 269· οἱ Καταλανοὶ ἀπάγουν 700 αἰχμαλώτους, Εα 169.

Μηναῶς, πατριάρχης, Γα 145.

Μήνης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι, Αα 108, 109 (εἰκ.).

Μηνιατῆς Ἡλίας, μέγας ἱεροκήρυξ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, Εβ 161, 185, 186· εἰκὼν, 186.

Μηριόνης, φίλος τοῦ Ἰδομενέ-

- Μεθόδιος**, πατριάρχης· ὑπέρμαχος τῶν εἰκόνων ἐπὶ Θεοφίλου. Γβ 261· ἐνέργειαι αὐτοῦ ἐπὶ Θεοδώρου, 271· ἐκλέγεται πατριάρχης, 272-273· ἡ κατ' αὐτοῦ συκοφαντία, 276.
- Μεθύδριον**, πόλις τῆς Ἀρχαδίας, Αα 148.
- Μεθύνη**, ἀποικία Ἐρετριέων ἐν Πιερίᾳ, Αα 307, Βα 13.
- Μεθύνη**, πόλις ἑλληνίς ἐν Περσίδι, Βα 249.
- Μεθύνη**, πόλις τῆς Πελοποννησου, κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Εα 24, 94· κατάληψις ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 177.
- Μεῦ παῖς**, ναύαρχος· ἡ κατὰ τῆς Ρόδου ἐπιθεσις αὐτοῦ ἀποκρούεται Εβ 11,
- Μειδίας**, πείθει τὸν Σύλλαν νὰ παύσῃ τὴν σφαγὴν τῶν Ἀθηναίων, Ββ 18.
- Μεῦτάνης**, Πάνος, ἀρματολὸς ἐκ Κατούνης, Εβ 186-187, 189.
- Μέλ**, πρόκριτος Βάριος, στασιάζει κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 208· ὁδηγεῖ τοὺς Νορμαννοὺς κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεων, 209.
- Μελάγχθων** Φίλιππος, φίλος τοῦ Λυσίμαχου, διαβιβάζει πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα τὴν ὁμολογίαν τῶν Λουθηρανῶν, Εβ 63.
- Μελάνθιος**, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, Αβ 14.
- Μελάνθιος**, ποιητής, Αβ 144.
- Μελάνιππος**, Αα 21.
- Μελέαργος**, εἷς τῶν Ἀργοναυτῶν, Αα 16.
- Μελέαργος**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, Ἰσσῷ καὶ Γαυγαμήλοις, Βα 72, 83, 91, 138· φόνος αὐτοῦ, 142.
- Μελέαργος**, υἱὸς Πτολεμαίου, ἀναγορεύεται βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐκδιώκεται κατόπιν, Βα 221.
- Μελέαργου Χάραξ**, πόλις ἑλληνίς ἐν Συρίᾳ, Βα 245.
- Μελένικον**, φρούριον ἄλλοις αὐτοῦ ὑπὸ Βασιλείου Β', Δα 195.
- Μελετιανοί**, χριστιανικὴ αἵρεσις, Ββ 140, 141.
- Μελέτιος**, ὁ Πηγᾶς, πατριάρχης Εβ 65, 66.
- Μελέτιος Β'**, πατριάρχης, στρεβλῶνται καὶ ἐξορίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 194.
- Μελήσιππος** προσβυτηνῆς σπαρτιάτης, Αβ 225, 233.
- Μελικέρτης**, υἱὸς τοῦ Ἀθάμαντος, Αα 15.
- Μελίσσα**, σύζυγος Περιάνδρου, Αα 210.
- «Μελίσσα»**, γαλλικὸν πολεμικόν, σφίξει τὴν αἰγυπτιακὸν στόλον ἀπὸ τοῦ Κανάρη, Στ 179-180.
- Μελισσηνοί**, ἐξέχων οἶκος ἐν Κωνσταντινουπόλει, Γβ 206· ἐπίσης ἐν Κρήτῃ, Δα 300, Αβ 146, 148, 149· ἐπίσης ἐν Μεσσηνίᾳ, Δβ 214· οἰκόσημον, Εα 172 (εἰκ.).
- Μελισσηνὸς Μιχαήλ**, στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν, ὑπέμαρξ τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 89, 206.
- Μελισσηνὸς** Θεόδοτος, υἱὸς τοῦ Μιχαήλ, ἀξιωματικὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουράς, ὑπέμαρξ τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 206-207· πατριάρχης, βλέπε Θεόδοτος.
- Μελισσηνὸς** Λέων, μάγιστρος ἐπὶ Βασιλείου Β', Δα 175· στασιάζει καὶ αἰχμαλωτίζεται, 185.
- Μελισσηνὸς** Θεόγνωστος, ἀδελφός τοῦ Λέοντος, μετέχει τῆς στάσεως τοῦ Βάρδα Φωκά, Δα 185.
- Μελισσηνὸς** Νικηφόρος· αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων, Αβ 17· στασιάζει κατὰ Νικηφόρου Γ' καὶ συμμαχεῖ πρὸς τοῦ Τούρκου, 28, 30· δέχεται παρὰ τοῦ Ἀλεξίου Α' τὸ ἀξίωμα τοῦ Καίσαρος, 31, 52.
- Μελισσηνὸς** Θεόδωρος, δεσπότης Μεσσηνίας, Αβ 214.
- Μελισσηνὸς** Θεόδωρος, ἡγεῖται τῷ 1218 ἐπαναστάσεως τῶν Κρητῶν κατὰ τῆς Ἑνετίας, Εα 96.
- Μελισσηνὸς** Μιχαήλ, εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1223-1230 κατὰ τῶν Ἑνετῶν, Εα 97.
- Μελισσηνὸς** Ἰωάννης, εἷς τῶν ἀρχηγῶν συννομοσίας ἐν Κρήτῃ κατὰ τῶν Ἑνετῶν, Εβ 183.
- Μελίσσος**, ὁ Ἰθαγένους, φιλόσοφος καὶ στρατηγὸς σάμιος, Αβ 204.
- Μελιτηνή**, πόλις τῆς Ἀρμενίας· ὁ ἐμίρης αὐτῆς, Δα 78.
- Μελκίται**, οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείᾳ, Γα 221.
- «Μέλλον»**, ἐφημερίς, ὄργανον τοῦ Ἐπ. Δεληγεώργη, Στ 333.
- Μέλλων**, θηβαῖος· ἐκ τῶν καταλυσάντων τὴν τυραννίδα, Αα 141, Αβ 352.
- Μέμμος**, Τριβούνος, δόγης τῆς Ἑνετίας, πέμπει τὸν υἱὸν του εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δα 186.
- Μέμμος** Μαυρίκιος, ἐνετός, Δα 186.
- Μέμνων**, ρόδιος, στρατηγὸς Δαρείου τοῦ Κοδομανοῦ, Βα στ', Βα 66, 71, 73, 76, 78.
- Μέμνων**, υἱὸς τῆς Ἡοῦς, Αα 31.
- Μέμνων**, νόθος υἱὸς Καρόλου Α' Τόκκου, καλεῖ τὸν Μουράτ εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ Καρόλου Β', Εα 253-254.
- Μεναλκίδας**, σπαρτιάτης, στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, Βα 301.
- Μένανδρος**, σατραπὴς Λυδίας Βα 145.
- Μένανδρος**, κομμοδοποιός, Βα 187 (εἰκ.), 190.
- Μένανδρος**, ἑλλήν βασιλεὺς τῆς Βακτριανῆς, νῦν Βουχαρίας, Βα 248.
- Μένανδρος**, χρονολογῶν βυζαντινός, Γα 142, 153, 154, 155.
- Μενδζικῶφ**, πρίγκιψ Ἀλέξανδρος, ἐκτακτὸς ἀπεσταλμένος τοῦ τσάρου Νικολαου Β' εἰς Κωνσταντινούπολιν, Στ 285-286.
- Μενεκλείδας**, ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τοῦ Ἐλαμεινῶδου ἀντιπολιτεῦσεως ἐν Θήβαις, Αβ 377.
- Μενέλαος**, ὁ Ἀτρεΰς, Αα 22 καὶ ἐπ., 110.
- Μενέλαος**, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου, φονευθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, Βα 10.
- Μενέλαος**, ἀδελφὸς Πτολεμαίου, Βα 192-195.
- Μενεσθεύς**, Αα 23, 28.
- Μενίδας**, ἀρχηγὸς τῶν ἐλλήνων ἱππέων ἐν Γαυγαμήλοις, Βα 96, 98.
- Μένιππος**, ρήτωρ στρατονομικός, Βα θ'.
- Μενοικεύς**, ὁ Κρέοντος, Αα 20.

104· εικών, 104· τὸ ὑπὲρ τῆς παιδείας ἐνδιαφέρον αὐτοῦ, 111.

Μαυροκορδάτος Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, τρίτος πληρεξούσιος κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις ἐν Πασσάροβις, Εβ 106.

Μαυροκορδάτος Κωνσταντῖνος, ἡγεμὼν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, Εβ 107 (εἰκ.).

Μαυροκορδάτος Γεώργιος, λόγιος, Στ 239.

Μαυροκορδάτος Ἀλέξανδρος· μυεῖται εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, Στ 7· ἀφίξει αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα καὶ χαρκτήρ, 37· ἐνέργειαι αὐτοῦ, 38-41· ἐκλέγεται πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 58· ὀργανώσεις στρατοῦ, 68-70· ἤτα εἰς Πέτα, 70-71· σφῆζει τὸ Μεσολόγγιον, 75· αἱ ἀντιλήψεις αὐτοῦ περὶ ἀνάγκης ἐνιαίας κυβερνήσεως, 75-76· ἡ κατ' αὐτοῦ ἐχθρότης τοῦ Κολοκοτρώνη, 102· ὀργανώνει ἐκ νέου τὸ Μεσολόγγιον δι' αἵμυναν, 108· ἡ περὶ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Γέντζ, 124· ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα, 146-149· ὑπογραφὴ, 148· ἀλληλογραφία αὐτοῦ μετὰ τοῦ Γέντζ, 149-152· ἐνέργειαι αὐτοῦ παρὰ τῇ ἀγγλικῇ κυβερνήσει, 152-153· ἡ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ, 214· πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, 226· πρεσβευτὴς ἐν Γερμανίᾳ, 233· πρωθυπουργὸς ἐπὶ Ὄθωνος, 245· πρεσβευτὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει, 246· ἀντιπρόεδρος τῆς πρώτης ἐθνοσυνελεύσεως 258· πρωθυπουργὸς τὸ δεύτερον, 261· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις, 262· ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ὡς πρωθυπουργός, 291· παραίτεται, 293, εἰκόνες, 39, 109, 291.

Μαυροκορδάτος Ρωξάνδρα· ἡ παιδεία αὐτῆς, Εβ 99· θάνατος αὐτῆς· ἐν τῇ φυλακῇ, 102.

Μαυρομιχαλαῖοι, ἡγεμονικὴ οἰκογένεια τῆς Μάνης, Εβ 147.

Μαυρομιχάλης Ἰωάννης, ἐγκαταλ. ἵπεται ὑπὸ τῶν Ρώσων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770 καὶ φονεύεται ἐν Μελιπύργῳ, Εβ 197.

Μαυρομιχάλης Ἡλίας, Στ 51· καταλαμβάνει τὸ Βαλτέτσι, 53· στέλλεται εἰς τὴν Στερεάν, 64·

πολιορκεῖ τὴν Ἀκρόπολιν, 64· φονεύεται ἐν Εὐβοίᾳ 65· εἰκόν, 67.

Μαυρομιχάλης Ἰωάννης, Στ' 53.

Μαυρομιχάλης Κυριακούλης, Στ 53, 54, 64, 65. 69, 70.

Μαυρομιχάλης Γεώργιος, υἱὸς τοῦ Πέτρου, μέλος τῆς ἀντικυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς. Στ 182· φονεῖ τὸν Καποδίστριαν καὶ τουφεκίζεται, 216· εἰκόν, 215.

Μαυρομιχάλης Πέτρος, βέης τῆς Μινης, μυεῖται εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, Στ 7· κυριεύει τὰς Καλ. μας καὶ συγκαλεῖ τὴν μεσσηνιακὴν Γερουσίαν, 35· ἡ θέσις αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, 50· πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 101· σύλληψις αὐτοῦ κατὰ διαταγὴν τοῦ Καποδιστρίου, 215· εἰκόν, 183.

Μαυρομιχάλης Κωνσταντῖνος, δολοφονεῖ τὸν Καποδίστριαν καὶ φονεύεται, Στ 216.

Μαῦρος, ἐπίσκοπος Ἀμάλφης, ληγάτος τοῦ πάπα παρ' Ἀλεξίου Α', Δβ 98.

Μαυροδῆδες, ἐπιφανὲς οἶκος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, Εβ 93.

Μαχαδῆς, καλῆρης, ἡττᾶται παρὰ τὸ Δορύλαιον, Γβ 108.

Μαχανίδας, τύρηνος τῆς Σάρδεως, φονεύεται ὑπὸ Φιλοποίμενος, Βα 289.

Μαχάων, ἡτῆρ, Αα 24.

Μαχμούτ Β' σουλτάνος, Εβ 221· κηρύττει ἔνοχον προδοσίαν τὸν Ἀλὴν τῶν Ἰωαννίνων, 226· αἱ μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ ἐν Τουρκίᾳ, Στ 33· εἰκόν, 33· ζητεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, 113· ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἑλλάδος, 243· θάνατος αὐτοῦ, 244.

Μαχμούτ Ρουμί, μέγας βεζίρης ἑλληνικῆς καταγωγῆς, Εα 185, Εβ 15· βίος αὐτοῦ, Εβ 21-22.

Μαχμούτ, πασᾶς τῆς Δράμας, βλ. Δράμαλης.

Μεγάβαζος, στρατηγὸς τοῦ Δαρείου, Αβ 12-13.

Μεγαβάτης, ἀρχιναύαρχος τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου, Αβ 13, 73.

Μέγαιρα, Ἐρινός, Αα 69.

Μεγακλέων, ἀβδηρῆτης, Αβ 61.

Μεγακλῆς, ὁ Ἀλκμαίωνος, Ἀθηναῖος, μνηστήρ τῆς Ἀγαρίστης, Αα 208 καὶ ἐπ.· ἄρχων ἐπώνυμος, 235· ἀρχηγὸς τῶν Παράλων, 267, 269.

Μεγακλῆς, ὁ Ἱπποκράτους, Ἀλκμαϊωνίδης, Αβ 31.

Μεγακλῆς, ὁ Κλεισθένης, Ἀλκμαϊωνίδης, Αβ 31.

Μεγάλη Ἑλλάς, Αα 298 καὶ ἐπ. βλ. καὶ ὀνόματα τῶν πόλεων.

Μεγάλη Πόλις τῆς Ἀρκαδίας· ἰδρύσας καὶ τεῖχισις ὑπὸ Ἐλαμεινώνδου, Αβ 572· ἐρείπια, 373 (εἰκ.)· μάχη Βα 102· πολιτορχία, 168· ἐπὶ τῶν διαδόχων, 185· εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀρχαίαν συμπολιτείαν, 281· νίκη Κλεομένους κατ' Ἀράτου καὶ κατασκαφὴ τῆς πόλεως, 283-284· ἐρήμωσις ἐπὶ Ρωμαίων, Ββ 31.

Μέγαρα, βλ. καὶ Πελοποννησιακὸς πόλεμος· ὁ κατὰ Θηβῶν πόλεμος, Αα 21· ἄλλως ὑπὸ τῶν Κορινθίων, 169· ἀπελευθέρωσις καὶ ἀκμή, 211· Θεογένης τύραννος, 211· ποιήματα Θεόγνιδος, 211· νομίσματα, 214 (εἰκ.). Αβ 206 (εἰκ.)· ἀποικίαι ἐν Σικελίᾳ, Αα 298· ἐν Προποντίδι, 308· μετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, Αβ 72, 85, 101· συμμάχια πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 158· ἐπαναστάσις, 195· ἀποκλεισμός ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, 206· κατάλυσις τῆς ὀλιγαρχίας, 370· ἐπὶ τῶν διαδόχων, Βα 185, 189.

Μέγαρα, πόλις ἑλληνίς ἐν Συρίᾳ, Βα 245.

Μεγαρεῖς Ὑβλαῖοι, βλ. Ὑβλα.

Μεγασθένης, πρέσβυς ἐν Ἰνδικῇ, Βα 226.

Μέγης, βασιλεὺς Δουλικίου, Αα 23.

Μεγιστίας, μάντις, ἀκαρνάν, φονεύεται ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 76· ἐπίγραμμα Σιμωνίδου, 82.

Μέδονσα, Αα 13.

Μέδων, ὁ Κόδρου, πρῶτος ἰσθμῶς ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν, Αα 227.

Μεθόδιος, βαπτίζει τὸν βασιλεῖα τῆς Βουλγαρίας Βόγορην, Γβ 298.

Θουκυδίδου, Αβ 218.

Μαρκελλίνος, ὁ χρονογράφος, Γα 107.

Μαρκελλίνος ἐπίσκοπος Γαγγηρῶν, συμπράττει πρὸς τὸν Ἀρτάβασδον, Γβ 64.

Μαρκεσίνα, γερμανὶς ἐρωμένη τοῦ Ἰωάννου Α' Βατάτση, Εα 57.

Μαρκιανός, αὐτοκράτωρ γάμος αὐτοῦ πρὸς τὴν Πουλχερίαν, Ββ 245· εἰκόν, 251· ἡ κατάστασις τοῦ κράτους, 250-253· πολιτεία τοῦ Μαρκιανοῦ, 253· θάνατος αὐτοῦ, 254· ὁ κίων, 257 (εἰκ.).

Μαρκιανός, ρωμαῖος στρατηγός, Ββ 72.

Μαρκιανός, θρᾷξ, σύζυγος καὶ συνάρχων Πουλχερίας, Ββ 253.

Μαρκιανός, σύζυγος Λεοντίας, θυγατρὸς Λέοντος Α', Γα 21, 23.

Μαρκιανούπολις, πρωτεύουσα τῆς κάτω Μοισίας, Ββ 67.

Μάρκος Ἀντώνιος, στρατηγὸς ρωμαῖος, ἡττάται ἐν Κρήτῃ, Ββ 24, 25 (εἰκ.).

Μάρκος Ἀντώνιος, ὁ νεώτερος, βλέπε Ἀντώνιος.

Μάρκος, ἐπίσκοπος Ἀρεθουαίου, σφίζεται ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ, Ββ 168.

Μάρκος Εὐγενικός, ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου, μετέχει τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, Εα 260· ἀρνείται τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὁμοῦ τῆς ἐνώσεως, 275· ἡγήτης τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, 277.

Μάρκος Σανοῦτος, βλέπε Σανοῦτος.

Μάρκος Ἀδρήλιος, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ καὶ φιλόσοφος, προάγει τὰς ἐν Ἀθήναις σχολὰς, Ββ 56-58.

Μάρκος Βότσαρης, βλέπε Βότσαρης.

Μαροκία, θυγάτηρ Θεοδώρου, ἐρωμένη καὶ προστάτις πατρῶν, ἐξλέξασα τέσσαρας αὐτῶν, μήτηρ Ἰωάννου ΙΑ' καὶ μάμμη ΙΒ', Δα 273, 281.

Μαροῦλα, ἡρώς ἐκ Λήμνου, σφίζει τὴν νῆσον ἀπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 182.

Μαροῦλλα, θυγάτηρ καὶ κληρονόμος Βονιφατίου, αὐθέντου

Καρύστου, Εα 168.

Μαρούτσηδες Λάμπρος καὶ Σίμων, ἰδρύουσι σχολὰς ἐν Ἰωαννίνοις, Εβ 165.

Μάρση, δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐχθρὰ τοῦ Χρυσσοστόμου, Ββ 235.

Μαρούσας, ἱστορικός καὶ ναύαρχος, Βα 70, 193.

Μαρτίνα, ἀνεψιὰ καὶ σύζυγος τοῦ Ἡρακλείου, Γα 173, 174, 223· ἡ κατ' αὐτῆς ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ, 224· καθαιρέσεις καὶ ρινοκοπία, 228· θάνατος, 229.

Μαρτίνος, στρατηγὸς ἐπὶ Μαυριζίου, νικᾷ τοὺς Ἀβαρὰς, Γα 156.

Μαρτίνος Α', πάπας, ἀναθεματίζει τὸν «Τύπον» τοῦ Κωνσταντος, συλλαμβάνεται καὶ ἐξορίζεται, Γα 232.

Μαρτίνος Δ', πάπας, ἀφορίζει τὸν Μιχαὴλ Η', Εα 105.

Μάρων, σπαρτιάτης, ἀνδραγαθίσας ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 77.

Μάρων, ἀντιοχεύς, ἰδρυτὴς τοῦ Μουσείου, Βα 256.

Μαρώνεια, ἀποικία τῶν Χίων ἐν Θράκῃ, Αα 307, Βα 66.

Μαρώνεια, πόλις ἑλληνὶς ἐν Συρίᾳ, Βα 245.

Μασίστιος, ἀρχηγὸς τοῦ ἱπποκοῦ τοῦ Μαρδονίου, Αβ 108.

Μασσαλία, ἀποικία τῶν Φωκαέων, Αα 294· ἱστορία τῆς ἀποικίας, Αα 305-307, Βα 233· νομίσματα, Αα 294 (εἰκ.), 305 (εἰκ.)· ἀποικία, Αα 306· καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, Βα 233-234.

Μασσούδ, σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, Δβ 104.

Μαστροθεόδωρος Στέφανος, Εα 228.

Ματθίλδη ἡ Ἑννεγαυική, σύζυγος Γουίδωνος Β', δουκὸς Ἀθηνῶν, Εα 118· λαμβάνει εἰς δεύτερον γάμον Λουδοβίκον τὸν Βουργουνδικόν, 164· κάθειρξις καὶ θάνατος αὐτῆς, 165.

Ματρόζος Ι, πλοίαρχος σπετσιώτης, Στ 121· πυρπολεῖ τουρκικὸν δρόμονα περὶ Καφηρέα, 127.

Ματρόζος Λέκας, πυρπολητὴς σπετσιώτης, καταστρέφει τουρκικὸν δρόμονα, Στ 118.

Μαυρίκιος, αὐτοκράτωρ, Γα 142. ἀπαγορεύει τὴν εἰς τὴν ἱερωσὴν ἐξοδὸν δημοσίων λειτουργῶν καὶ στρατιωτῶν, 143· ἐπιδρομὴ τῶν Ἀβάρων, 156· χειρόγραφον, 161 (εἰκ.)· νόμισμα, 164 (εἰκ.)· ὡς στρατηγός, ἐπὶ Τιβερίου, κατανικᾷ τοὺς Πέρσας, 169· βοηθεῖ Χοσρόην τὸν νέον κατὰ τῶν στασιαστῶν, 169-170· καθαιρέσεις καὶ φόνος αὐτοῦ, 170-171.

Μαυροβούνιον πόλεμος πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνεννοήσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα, Στ 302-303· ὁ πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμος τοῦ 1876, 348.

Μαυρογένηδες, ἐπιφανὲς ἑλληνικὸς οἶκος, Εβ 108.

Μαυρογένης Στέφανος καὶ Μαυρογένης Νικόλαος, διερχομένους τοῦ τουρκικοῦ στόλου, Εβ 108· ὁ Νικόλαος καθίσταται ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, 109· ἀρχιστρατηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, 110· προστατεύει τοὺς Ψαριανούς, 111.

Μαυρογιάννης, ταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, στασιάζει, Στ 268.

Μαυροζῶμαι, μία τῶν πρωτευουσῶν ἐν Πελοποννήσῳ οἰκογενειῶν, Δβ 147, 165.

Μαυροζώμης Ἰωάννης, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης, Δβ 165.

Μαυροζώμης Μανουὴλ, γαμβρὸς τοῦ σουλτάνου Καῖχορῳ, Δβ 166· δεσπότης τῆς περὶ τὸν Μαϊάνδρον χώρας, Εα 15.

Μαυροκατακαλὼν, στρατηγός, νικᾷ τοὺς Πετсенέγους, Δβ 60.

Μαυροκατακαλὼν, ναύαρχος Ἀλεξίου Α', Δβ 95.

Μαυροκορδάτοι, ἐπιφανὲς οἰκογένεια ἐν Κωνσταντινουπόλει, Εβ 93· τρεῖς ἡγεμόνες, 108.

Μαυροκορδάτος Ἀλέξανδρος, μέγας διερχομένης τῆς Πύλης, Εβ 99· τὸ στάδιον αὐτοῦ, 100· φυλακίζεται, 101· διαπραγματεύεται τὴν εἰρήνην ἐν δνόματι τῆς Τουρκίας, 102· «ἐξ ἀπορητῶν» καὶ πρίγκιψ, 104· παρὰ αἰτίῃς καὶ θάνατος αὐτοῦ, 105-106.

Μαυροκορδάτος Νικόλαος, μέγας διερχομένης καὶ ἡγεμὼν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας· διαδέχεται τὸν πατέρα του, Εβ

ὁς Ἰωάννου Ε', αυτοκράτωρ, Εα 212· πόλεμος αὐτοῦ πρὸς τὸν Βαγιαζήτ Α' καὶ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 214· ἀναγκάζεται νὰ παραδῶσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν Ἰωάννην Παλαιολόγον, 217· φεύγει πρὸς τὸν ἀδελφόν του δεσπότην Θεόδωρον, 218· τὰ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ, κατὰ Χαλκοκονδυλὴν καὶ κατὰ Φραντζήν, 218-221· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν, 236· ἀδράνεια αὐτοῦ, 237· πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μουράτ Β', 248· θάνατος Μανουήλ, 249· εἰκὼν, 236.

Μανουήλ Α' Ἀγγελος, δεσπότης Ἑλλάδος, Εα 53.

Μανουήλ, ἀρμένιος, στρατηγὸς τοῦ Ἡρακλείου, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 217.

Μανουήλ, πρωτοστράτωρ ἐπὶ Μιχαὴλ Α', καθίσταται πατριῆς καὶ στρατηγὸς τῶν Ἀρμενίων, Γβ 199-200· φεύγει πρὸς τοὺς Ἀραβας, 248· ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν, 250.

Μανουήλ, μάγιστρος, θεῖος τῆς αυτοκρατορίας Θεοδώρας, Γβ 267, 269· ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων, 270-273· διχόνοια αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόκτιστον, 279, 282.

Μανουήλ, πατριῆς, πίπτει μαχόμενος ἐν Σικελίᾳ, Δα 115-116.

Μαντίας, ναύαρχος ἀθηναῖος, Βα 11.

Μαντική παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν, Αα 128· μαντεία ἐν Ἑλλάδι, 129 καὶ ἐπ.

Μαντινεία, πόλις ἀρκαδική, Αα 203, 204, Αβ 71· διοικισμὸς τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, 344· ἀνάγλυφον τοῦ Πραξιτέλους ἐν Μαντινείᾳ, 270· κατὰ τὰς τῆς σπαρτιατικῆς τυραννίας, 370· ἐξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων ὑπὸ Ἀντιφόνου, Βα 284· νόμισμα, Αα 203 (εἰκ.).

Μαξέντιος, ἀνακηρύσσεται Αὐγουστος ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, Ββ 101· πόλεμος αὐτοῦ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, 102· φόνος αὐτοῦ, 105.

Μαξιμιανός, αυτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 99· ἐπιβουλεύεται τὴν ζωὴν τοῦ Κωνσταντίνου, 101· εἰκὼν, 101.

Μαξιμιλιανός, ἀδελφὸς τοῦ Ὁθωνος, Στ 219· ἐπίσκεψις αὐ-

τοῦ εἰς Ἑλλάδα, 229 (εἰκ.).

Μαξιμῖνος, καίσαρ, Ββ 100· ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Λικινίου καὶ αυτοκτονεῖ, 106.

Μάξιμος, διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, Ββ 167.

Μάξιμος φονεὺς τὸν Γρατιανὸν καὶ ἀνακηρύσσεται αυτοκράτωρ, Ββ 190· θανατοῦται ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, 202.

Μάξιμος ἀπεσταλμένος τοῦ Τριανου εἰς Ἑλλάδα, Ββ 50.

Μάξιμος, ὁ χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.

Μάξιμος, πατριάρχης, ἀλληλογραφεῖ πρὸς τὸν δόγην Ἰωάννην Μοσενίγον, Εβ 51· πολιτεία αὐτοῦ, 73.

Μάουρε Γεώργιος, μέλος τῆς ἀντιβασιλείας ἐπὶ Ὁθωνος, Στ 220· πολιτεία αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, 222· ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀρμανσπεργ, 225-226· ἀνάκλησις, 227· εἰκὼν, 224.

Μαραθὼν, Αα 270· ἀπόβασις τῶν Περσῶν, Αβ 28· ἡ μάχη, 34-47 (χάρτης ἐν σελ. 35)· τύμβος, 46 (εἰκ.).

Μαραθωνομάχος, ἀνάγλυφον, Αβ 38 (εἰκ.)· τύμβος, 46 (εἰκ.).

Μαράκανδα, ἡ σημερινὴ Σαμαρκάνδα, πρωτεύουσα τῆς Σογδιανῆς, Βα 107.

Μαργαρίτα, ἡ οὐγγαρικὴ, σύζυγος Ἰσαακίου Β', Δβ 227, 235· λαμβάνει δευτέρον σύζυγον τὸν Βονιφάτιον Μομφερρατικόν, Εα 16· ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν τῷ βασιλείῳ Θεσσαλονίκης, 23, 28.

Μαργαρίτα, θυγάτηρ Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου, Εα 164.

Μαργαριτάνης, ναύαρχος Γουλιέλμου Β', στέλλεται κατὰ τῆς Ἑλλάδος, Δβ 164· κύριος Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου, 185· καταστρέφει τὸν στόλον τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, 186.

Μαρδαῖται, ὅποιοι ἦσαν οὗτοι, Γα 245-249· εἰσβολὴ αὐτῶν εἰς τὸν Λίβανον, 249· ἀνάκλησις αὐτῶν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β', αἰτία συμφορῶν, 257.

Μαρδόνιος, πέρσης στρατηγός, πρώτη ἀτυχὴς ἐκστρατεία αὐτοῦ, Αβ 23· παρωθεῖ τὸν Ξέρξην εἰς πόλεμον, 50· προτάσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους,

104· ἐπιχειρεῖ ἐξόντωσιν τῶν Φωκέων, 106· ἦτο ἐν Πλαταιαῖς καὶ θάνατος, 107-115.

Μαρδόντης, πέρσης στρατηγός, πίπτει ἐν Μυκάλῃ, Αβ 126.

Μαρία, ἀδελφὴ τοῦ Ἡρακλείου καὶ μήτηρ τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρτίας, Γα 173, 224.

Μαρία, σύζυγος Κωνσταντίνου ΣΤ', Γβ 131· χειρογράφων αὐτῆς, 133 (εἰκ.)· ἀναγκάζεται νὰ λάβῃ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, 137.

Μαρία, σύζυγος Ἰωάννου, τοῦ καὶ Βλαδισλαίου, ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων, παραδίδεται εἰς τὸν Βασίλειον Β', Δα 198, 199· λαμβάνει τὸ ἀξίωμα ζωστῆς, 201· ἐξορίζεται ὑπὸ Ρωμανοῦ Γ', 213.

Μαρία, σύζυγος Μιχαὴλ Ζ', εἴτα Νικηφόρου Γ', Δβ 25-26· (εἰκ.)· 26· ἐξεργεῖται τῶν βασιλείων, 32.

Μαρία Κομνηνὴ, ἰδὲ Κομνηνὴ.

Μαρία, θυγάτηρ τοῦ αυτοκράτορος Θεοφίλου, Γβ 242, 261· κείρεται μοναχὴ, 284.

Μαρία ἡ Ξένη, ἡ δευτέρα σύζυγος Μανουὴλ Κομνηνοῦ, Δβ 152· σκανδαλώδης διαγωγή αὐτῆς, 153· φυλακίζεται ὑπὸ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ καὶ ἀπαγχονίζεται, 160-161.

Μαρία, ἡ σύζυγος τοῦ Μουράτ Β', Εα 298.

Μαριάμ, βασίλισσα τῶν Ἀβασγῶν, διαπραγματεύεται εἰρήνην πρὸς τὸ κράτος, Δα 215, 221.

Μαριανός, στρατηγὸς Ἰουστινιανοῦ Β', νικᾷ τοὺς Ἀραβας, Γα 269.

Μαριανός, ἀδελφὸς τοῦ Βασίλειου Α', Γβ 306.

Μαριανός, ὁ Ἀργυρός, βλέπε Ἀργυρός.

Μαρῖνος, πατὴρ τῆς αυτοκρατορίας Θεοδώρας, Γβ 244.

Μαρῖνος, ἐθνικὸς φιλόσοφος τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα 35.

Μαρῖνος, ὑπάτος, εἷς τῶν συντακτῶν τῆς ἐκλογῆς νόμων, Γβ 54.

Μαρῖνος, πάπας· ἀντίθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Φώτιον, Δα 269.

Μαρῖνος Ζένος, βλέπε Ζένος.

Μαρκελλῖνος, ὁ βιογράφος τοῦ

- Μακεδονία**, βλ. καὶ Φίλιππος, Ἀλέξανδρος, Ἀντίπατρος, Κάσσανδρος, Φίλιππος Δημητρίου, Ἀντίγονος Γονατᾶς, Περσεύς.
Σύγκρισις τῆς γλώσσης πρὸς τὰς ἑλληνοπελασγικὰς, Εἰς, ξγ'-ξε'· συγγένεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα, Αα 56, 161, 307, Αβ 401, Βα ε' παρ' Ἡσιόδου, Αα 106· φόρου ὑποτελῆς εἰς τοὺς Πέρσας, Αβ 12, 51· νομισματα, Αα 210 (εἰκ.), Βα 4 (εἰκ.), Βα 5 (εἰκ.).
Μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς, βλ. καὶ Ἑλλάς, Βα 1 καὶ ἐπ'· διαίρεσις καὶ γλῶσσα, 2· οἱ μέγχοι Φιλίππου βασιλεῖς, 3-9· πολίτευμα, 10· στρατός, 13-21 (εἰκ. ἐν σ. 16, 17)· ἐπὶ Φιλίππου, 45 (χάρτης)· ἐκτασις ἐπὶ Ἀντιγόνου Γονατᾶ, 227· ἐξάντλησις ἐν τῶν πόλεμον, Βα 264· ὑπαγωγή ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, 2 8-302· εἰσβολὴ Γότθων, Ββ 187· θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 29· διὰ τὰς λοιπὰς εἰσβολὰς βλ. ὀνόματα φυλῶν καὶ βασιλέων.
- Μακεδόνιος**, πατριάρχης, καθαιρεῖται, Γα 44, 45.
- Μακεδών**, ἐπώνυμος ἥρωος τῶν Μακεδόνων, Αα 106, 161.
- Μακκαβαῖοι**, Ματθαίας, Ἰούδας, Ἰωνάθαν, Σίμων, Βα 308 (εἰκ.)· ἐπανάστασις κατ' Ἀντιόχου, 310· Ἰωάννης, Ὑρκανός, Ἀριστόβουλος, Ἀλέξανδρος, Ἰανναῖος, 311· σχέσεις πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, Ββ 31· αἱ ἔριδες Ἀριστοβούλου Β' καὶ Ὑρκανοῦ Β' φέρουσι τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους, 76.
- Μακαλὸς** Δημήτριος, πρόκριτος ἀθηναῖος, Εβ 127.
- Μακρὰ Τεῖχη**, Αβ 133-135 (εἰκ. ἐν σελ. 134), 160-162 (χάρτης ἐν σελ. 161).
- Μακρεμβολίτης** Ἰωάννης, ἀρχηγὸς συνωμοσίας κατὰ τοῦ ὀρφανοτρόφου Ἰωάννου, Δα 224.
- Μακρῆς**, ἀρχηγὸς σώματος Ζακυνθίων κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.
- Μακρῆς Δημήτριος**, ὀπλαρχηγὸς τοῦ Ζυγοῦ, Στ 66.
- Μακρυγιάννης** Ἰωάννης, ὀπλαρχηγός, ὑποκνητὴς τῆς στάσεως τῆς 3 Σεπτεμβρίου Στ 248, 249· εἰκόνες αὐτοῦ, 256· εἰκὼν, 248.
- Μακώλαιν**, συγγραφεὺς, Αα 52.
- Μαλακηνὸς** Ἰωάννης, κατηγορεῖται ὡς συνενοούμενος πρὸς τοὺς Βουλγάρους, Δα 189.
- Μαλάλας**, χρονογράφος, Γα 107, 118, 119.
- Μαλάμος**, ἀρματολὸς τῆς Ἡπείρου, Εβ 134· καταλαμβάνει τὴν Ἄρταν, 179-180.
- Μαλαξὸς** Μανουήλ, λόγιος, Εβ 163.
- Μαλατέστα** Πανδούφου οἰκόσημα, Εα 66.
- Μαλέα** ἄκρα, Αα 119, 147.
- Μαλεῖνος** Εὐστάθιος, στρατηγός, Δα 177-178· ὑποδέχεται τὸν Ρασσίλειον Β', 187.
- Μαλέκ**· Ἀδελφός τοῦ Σαλαδδίν, καταβάλλει τὰ λύτρα χριστιανῶν αἰχμαλώτων, Δβ 190· συνθήκη πρὸς τὴν Ἑνετίαν, 220.
- Μαλεκσάχ**, σουλτάνος τῶν Σελδζουκιδῶν, υἱὸς τοῦ Ἀλπ-Ἀρολάν, Δβ 20· κατακερματίζει τὸ κράτος αὐτοῦ, 22 23, 36.
- Μαλεκσάχ Β'**, βλέπε Σαῖσσας.
- Μαλιεῖς**, φυλὴ, Αα 121, 143, Αβ 68.
- Μαλλός**, ἀποικία τῶν Ἀργείων ἐν Κιλικίᾳ· καταλαμβάνεται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 81· νόμισμα Βα 81 (εἰκ.).
- Μάμιζα**, ἀδελφὴ τοῦ Σκεντέρμπεῦ, Εα 295.
- Μαμορᾶς** Μιχαλάκης, ἱατρός, μέγας λογοθέτης τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Εβ 93.
- Μάμουκας**, διερχομένης τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, Εβ 100.
- Μαμούν**, καλὴς, βλέπε Ἀλμαμούν.
- Μαμούρης**, ὀπλαρχηγός, Στ 228, 271.
- Μαμφρέδος**, βασιλεὺς τῆς Σικελίας, Εα 61· ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 62.
- Μαμφρέδος**, υἱὸς Φρειδερίκου τοῦ Ἀραγωνικοῦ, δούξ Ἀθηνῶν, Εα 167.
- Μαμωνάδες**, οἶκος πρωτεύων ἐν Μονεμβασίᾳ, Δβ 145, Εα 19.
- Μαμωνᾶς** Γρηγορᾶς Δημήτριος, κύριος τοῦ φρουρίου Ποινίκου ἐν Πελοποννήσῳ, Εα 285.
- Μάνδαλος** Ἀθανάσιος, ὀπλαρχηγός, Στ 66.
- Μανδροκλῆς**, σάμιος, ἀρχιτέκτων τοῦ Δαρείου, Αβ 10, 44.
- Μανέθων**, αἰγύπτιος ἀρχιερεὺς καὶ συγγραφεὺς, Βα 259.
- Μάνη**, Μανιάται· ὁ Φαλλμεράνεο περὶ Μανιατῶν, Γα 257, Δα 48· δογάνωσις τῆς Μάνης, Εβ 146-147· ἐξέγερσις κατὰ τῶν Τούρκων τῇ 1684, 186· νέα ἐξέγερσις τῇ 1770, τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρώσων, 195· ἐξέγερσις ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας, Στ 227-228.
- Μάνης**, στρατηγός τοῦ θέματος Βουκελλαρίων, ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 89.
- Μανίκης** Γεώργιος, ὁ μέγας στρατηγός· νικᾷ τοὺς Ἀραβας, καὶ διορίζεται κατεπάνω τῆς κάτω Μηδίας, Δα 214· κατατροπώνει τοὺς Ἀραβας τῇ Σικελίας, 219· σφραγίς, 220 (εἰκ.)· ἀπάγεται δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν, 220· διορίζεται στρατηγός Ἰταλίας ὑπὸ τῆς Ζωῆς καὶ παύεται ὑπὸ Κωνσταντίνου Θ', 232· στασιάζει, 232-233· πίπτει ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ φονεύεται, 233.
- Μανικαῖοι**, αἵρεσις, Γα 31, Εα 239.
- Μανουήλ Α'**, ὁ Κομνηνός, αὐτοκράτωρ, Δβ 114· χαρακτηρὸς αὐτοῦ, 120· συζεύγνυται τὴν γερμανίδα Βέρθαν ἡ Εἰρήνην, 122· δευτέρα σταυροφορία καὶ πολιτικὴ τοῦ Μανουήλ, 123-125· ἐπιδρομὴ τῶν Νορμανδῶν, 126-130· κατατρόπως Δαλματῶν, Οὐγγρων, Σέρβων καὶ Πετσενέγων, 131· ἐκστρατεία κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Νορμανδῶν, 131-132· παροχὴ προνομίων εἰς τοὺς Γενοῦτας, 132· κατάκτησις τῆς Κιλικίας, 133· ταπεινώσις τοῦ δυνκὸς Ἀντιοχείας, 133· θριαμβευτικὴ εἰς Ἀντιόχειαν εἰσόδος τοῦ Μανουήλ, 134· πολιτεία αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπαν, 134-136· νικᾷ κατὰ τῶν Οὐγγρων καὶ θρίαμβος ἐν Κωνσταντινουπόλει, 137· ἀτυχὴς ἐπὶ Αἴγυπτον ἐκστρατεία, 138· ἀτυχὴς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς σῆξις, 139· ἀτυχὴς πρὸς τοὺς Τούρκους ἀγών, 140-141· θάνατος τοῦ Μανουήλ, 141· κρίσεις περὶ αὐτοῦ, 142-151· εἰκὼν, 145· νόμισμα, 151 (εἰκ.)· αἱ δύο σύζυγοι αὐτοῦ, 152.
- Μανουήλ Β'**, Παλαιολόγος, υἱ.

- Εἰς. ξθ', Αα 25· παρ' Ὁμήρω, Αα 101, 103· καταγωγή αὐτῶν, Αβ 425-426.
- Λυκίσκος**, στρατηγὸς Κασσάνδρου τοῦ Ἀντιπάτρου, Βα 181.
- Λυκίσκος**, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Αβ 264.
- Λυκόποδες**, μισθοφόροι τοῦ Πεισιστράτου, Αα 272.
- Λυκόρτας**, ἀχαιὸς στρατηγὸς καὶ πολιτικός, πατὴρ τοῦ Πολυβίου, Βα 268, 280, 300, 301, 304.
- Λύκος**, ταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, στασιαστής, Στ 272.
- Λυκόσουρα**, ἡ πρώτη πόλις, Εἰς. ρλα', ρλβ' (εἰκ.), Αβ 417.
- Λυκοῦργος**, ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης, Αα 129· ἡ περὶ αὐτοῦ γνώμη τοῦ Πλουτάρχου, 180· τὸ πολίτευμα αὐτοῦ, 180 καὶ ἐπ' ἐπὶ νομίσματος, 182 (εἰκ.).
- Λυκοῦργος**, ὁ Ἀριστολαΐδου, ἀθηναῖος, Αα 267, 269.
- Λυκοῦργος**, ὁ ρήτωρ, Βα 57, 60.
- Λυκοῦργος**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν Κλεομένη, Βα 289.
- Λυκοφρων**, ταγὸς τῶν Φερῶν, Αβ 388· καλεῖ τοὺς Φωκεῖς εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, 394, Βα 25.
- Λυκώρεια**, πόλις Αα 111.
- Λυρνησός**, πόλις, Αα 26.
- Λυσάργος**, πάριος, ἐχθρὸς τοῦ Μιλτιάδου, Αβ 48.
- Λυσάνδρα**, θυγάτηρ Πτολεμαίου, σύζυγος Ἀγαθοκλέους τοῦ Λυσιμαχου, Βα 218, 219.
- Λύσανδρος**, ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακόν· χαρακτηρ αὐτοῦ, Αβ 288· νίκη περὶ Ἐφεσον, 289· οἱ σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ζητοῦσι τὸν ἐπαναδιορισμόν του, 296· νίκη ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, 295· κατάλυσις τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν, 297· θριαμβευτικὴ αὐτοῦ ἐπιστροφή εἰς Σπάρτην, 301· στέλλεται πρὸς βοήθειαν τῶν τριάκοντα τυράνων, 307· μελετᾷ ἀνατροπὴν τῶν καθεστῶτων ἐν Σπάρτῃ, 318· ἀποκλείει τῆς ἀρχῆς τὸν Λεωτυχίδην, 319· ἀπομαζύνεται τῆς διευθύνσεως τῶν πραγμάτων ὑπὸ Ἀγησιλάου, 324· θάνατος κατὰ τὴν περὶ Ἀλίκρον μάχην, 328.
- Λυσανίας** ἢ Λυσίμαχος, βασιλεὺς τῆς ἐν Συρίᾳ Χαλκίδος, Βα 254.
- Λυσίας**, εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου καταδικασθέντων νικητῶν ἐν Ἀργινούσαις, Αβ 292.
- Λυσίας**, ὁ ρήτωρ, ἐν λόγῳ αὐτοῦ καταδεικνύει τοὺς ἀπὸ τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Διονυσίου κινδύνους τῆς Ἑλλάδος, Αβ 349· εἰκὼν, 350· χαρακτηρισμὸς αὐτοῦ, 397.
- Λυσίας**, πόλις ἑλληνίς ἐν Φρυγίᾳ, Βα 23*.
- Λυσιάς**, πόλις ἑλληνίς ἐν Συρίᾳ, Βα 245, 254.
- Λυσικλῆς**, προβατοπώλης καὶ δημαγωγὸς ἐν Ἀθήναις, Αβ 251.
- Λυσιμάχεια**, κτίσμα Λυσιμάχου ἐν Θράκῃ, Βα 183, 219.
- Λυσιμάχεια**, πόλις τοῦ περγαμηνοῦ βασιλείου, Βα 241.
- Λυσίμαχος**, ὁ Ἀριστείδου, Αβ 143.
- Λυσίμαχος**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 69· σατράπης Θράκης, 145, 150· δύναμις αὐτοῦ, 177-178· ἀγῶνες πρὸς Ἀντίγονον, 178-181· βασιλεὺς, 196· νόμισμα, 197 (εἰκ.)· νέοι πρὸς Ἀντίγονον ἀγῶνες, 210-211· λαμβάνει τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, 212· πόλεμος κατὰ Δημητρίου, 216· οἰκιακαὶ δυστυχίαι, 217-218· θάνατος, 219.
- Λυσίμαχος**, βασιλεὺς τῆς ἐν Συρίᾳ Χαλκίδος, Βα 254.
- Λύσιππος**, ἀνδριαντοποιός, Βα 75, Γα 82.
- Λύτζωβ**, πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Στ 28.
- Λωρῆς**, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Λοιδωρικίῳ, Εβ 195, 197.
- Λωτοφάγοι**, Αα 102 καὶ ἐπ.
- Μᾶ**, ἀσιατικὴ θεά, εἰς. ρλ'.
- Μάγερ**, γερμανὸς φιλέλλην, συντάκτης τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν», Στ 168.
- Μαγιάροι**, φυλὴ σύμμαχος τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους κατὰ τῶν Βουλγάρων, Αα 66· ἐπιδρομαὶ αὐτῶν κατὰ τοῦ κράτους, 84-85· διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ παρ' αὐτοῖς, 85· βλ. καὶ Οὐγγαρία, Οὐγγροι.
- Μαγκαφᾶς** Θεόδωρος, ὁ Μωροθεόδωρος, στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β', Δβ 188-189· δεσπότης Φιλαδελφείας, Εα 15.
- Μαгнаύτας** σχολή ἐν Κωνσταντινουπόλει, Γβ 302.
- Μαγνέντος**, ἡγεμὼν τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Κωνσταντίνου Α', δολοφονεῖ ἑνὸς, Ββ 152.
- Μάγνης**, Αα 10, 161.
- Μαγνησία**, Μάγνητες, Αα 17, 121· νομίσματα 17 (εἰκ.) Αβ 127 (εἰκ.), 141 (εἰκ.)· ὑποταγὴ εἰς τὸν Ξέρξην, Αβ 68· ἐξεγερσις κατὰ τῶν Ἰούρκαν, Στ 61· σφραγίς, 61 (εἰκ.).
- «**Μαδανασκάκη**», ἀγγλινὸν πολεμινόν, δι' οὗ ὁ Ὀθων ἐπεσκέφθη τὴν Σμύρνην, Στ 230.
- Μαδεμοχόνια**, κοί ὁπτητες τῆς Χαλκιδικῆς· ὁργανώσεις αὐτῶν, Εβ 119.
- Μαζαῶς**, στρατηγὸς πέρσης, Βα 94, 98.
- Μάζακα** ἢ Εὐσέβεια ἡ ἔπειτα Καισάρεια, πόλις ἑλληνίς ἐν Καππαδοκίᾳ, Βα 238.
- Μαζάκης**, σατράπης Αἰγύπτου ἐπὶ Δαρείου Κοδομανοῦ, Βα 91.
- Μαϊάνδρος**, τύραννος τῆς Σάμου, Αβ 10.
- Μαῖζον**, γάλλος στρατάρχης, στέλλεται μετὰ στρατοῦ εἰς Ἑλλάδα, 194 (εἰκ.).
- Μαινάκη**, ἀποικία ἑλληνίς ἐν Ἰβηρίᾳ, Αα 306.
- Μαῖονες**, φλὴ συγγενῆς τῶν Φρυγῶν Εἰς. ξς'· ἡ χώρα Μαϊονία, Αα 102.
- Μαῖουμᾶς**, στρατηγὸς τῶν Ἀράβων· ἡττᾶται ὑπὸ Μαριανοῦ, Γα 269.
- Μαίτλανδ** σερὸ Θωμᾶς, πρῶτος ἀγγλὸς ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων, Στ 138, 143.
- Μάκαρ**, οἰκιστὴς Λέσβου, Αα 26.
- Μακάριος**, ἐπίσκοπος Λαρίσης, μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1684, Εβ 186.
- Μακάριος**, ἐπίσκοπος Κορίνθου, μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, Εβ 195.
- Μακάρων νῆσοι**, Αα 306.

- δξουκιδῶν, Δα 240-241.
- Δοβέρδος** Ἀγάπιος, κεφαλλήν, διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.
- Δογγοβαρδία**, θέμα, Δα 29.
- Δογγίνος**, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ζήνωνος, Γα 37, 38, 41, 42.
- Δογγίνος**, σύρος, ῥήτωρ καὶ πολιτικός, Ββ 46.
- Δογγίνος**, ῥήτωρ καὶ φιλόσοφος, σύμβουλος τῆς Ζηνοβίας, Ββ 70, 82-83.
- Δογγίνος**, στρατηγός, συντάσσεται πρὸς τὸν στασιαστὴν Ἀρτάβασδον, Γβ 63.
- Δογογράφοι**, τῆς Στ' ἑκατ. π.Χ. Αα 118.
- Δογοθέτης** Ἰωάννης, μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Στ 58.
- Δοθάριος Α'**, αὐτοκράτωρ τῆς Λύσεως, Γβ 297 (εἰκ.), 298.
- Δοκροί**, Αα 103, Αβ 68· εἰσόδος εἰς τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, Βα 268· Δοκροὶ Ὀπύντιοι, Αα 126 (εἰκ.), 127, Αβ 71, 87· Δοκροὶ Ἐπικνημίδιοι, Αα 127· Δοκροὶ Ὀζόλαιοι ἢ Ἐσπέραιοι, Αα 127, 143.
- Δοκροὶ Ἐπιζεφύριοι**, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 299.
- Δολιανός**, ἐφέσιμος σοφιστὴς ἐν Ἀθήναις, Ββ 39, 51, 58.
- Δομβαρδοί**, ἔθνος γερμανικόν, κατοικῆσαν τὴν Δομβαρδίαν, Γα 100-101· ταπεινοῦται ὑπὸ Πιτίνου καὶ Καρόλου, Γβ 111· νόμισμα κατὰ τὸν βυζαντινὸν τύπον, Δα 49.
- Δομβάρδος** Κωνσταντῖνος, τὸ πρῶτον ὑπουργὸς τῷ 1866, Στ 326· ὑπουργὸς τῆς πρώτης κυβερνήσεως Τρικοῦπη, 347· εἰκὼν, 327.
- Δόντοι**, ἐπιφανὲς οἰκογένεια τῶν Καλαβρῶτων, Εβ 125.
- Δόντος** Ἀνδρέας, Στ 30, 74 (εἰκ.), 250, 256 (εἰκ.), 261.
- Δόντος Α. Χ.**, Στ 261· στάσις αὐτοῦ ὡς ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Πατισφίκου, 278-282.
- Δόντος Νικόλαος**, Στ 103, 105.
- Δορδανός**, ναύαρχος ἐνετός, καταροπώνει τὸν τουρκικὸν στόλον, Εα 237.
- Δορδανός** Ἰάκωβος, ναύαρχος ἐνετός, διατάσσεται νὰ βοηθήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 311.
- Δόριος** Ρογέρος, κυβερνήτης Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐν ὀνόματι τοῦ ἀραγωνικοῦ οἴκου καὶ τῆς καταλανικῆς ἐταιρείας, Εα 227· καλεῖ τοὺς Τούρκους εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Ἑνετῶν, 228.
- Δούδουνον**, πόλις ἐν Γαλιτιά· αἱ ἐν αὐτῷ ἑλληνικαὶ σχολαί, Βα 234.
- Δουδοβίκος Α'**, ὁ Εὐσεβής, αὐτοκράτωρ τῆς Λύσεως, Γβ 238 (εἰκ.)· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, 238-239.
- Δουδοβίκος Β'**, αὐτοκράτωρ τῆς Λύσεως, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ Μιχαῆλ Γ'. Γβ 250, 293 (εἰκ.)· 298· σχέσεις αὐτοῦ, πρὸς Βασίλειον Α', Δα 58· ἀξιώσεις αὐτοῦ, 252.
- Δουδοβίκος Ζ'**, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας μετέχει τῆς δευτέρας σταυροφορίας, Αβ 123· ἀποτυχία αὐτοῦ, 125· συνηγορεῖ πρὸς τὸν Μανουὴλ ὑπὲρ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου, 135.
- Δουδοβίκος Θ'**, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, καθίσταται κοιτῆς τῶν ἐν Ἑλλάδι Φράγκων, Εα 85.
- Δουδοβίκος** βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας, πατὴρ τοῦ Ὁθωνος, Στ 134· ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, 234· συμβουλαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὁθωνα, 254.
- Δουδοβίκος** τῶν Βλεσσῶν, μετέχει τῆς δ' σταυροφορίας, Αβ 219· συνθήκη διανομῆς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους 232.
- Δουδοβίκος** ὁ Βουργουνδικός, νυμφεύεται Ματθίλδην τὴν Ἑννεγκινικὴν καὶ λαμβάνει κυριαρχικὰ ἐπὶ τῆς Ἀχαΐας δικαιώματα, Εα 164· σφραγίς, 164 (εἰκ.).
- Δουζινιάν**, κύριοι τῆς Κύπρου, Αβ 176· οἰκόσημα αὐτῶν, 176 (εἰκ.)· παρέχουσιν ἄσυλον εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, Εα 128.
- Δούθηρος**, Εβ 63.
- Δουιτπλόδος**, ἀδελφὸς τοῦ Ὁθωνος, παραιτεῖται τῆς διαδοχῆς, Στ 301.
- Δουιτπράνδος**, ἐπίσκοπος Κρεμόνης· χαράσσει αὐτοῦ, Δα 117· πρώτη αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβεία, 118-121· δευτέρα πρεσβεία, 117, 121-131.
- Δούκαρις**, Κύριλλος, πατριάρχης, Εβ 61· ὀξεία ἀντίθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸν καθολικισμόν καὶ συνεργασία πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τῶν προτεσταντικῶν κρατῶν, 67-68· σχέσεις πρὸς τὸν Γουσταῖον Ἀδόλφον, 69· θανάτωσις αὐτοῦ, 69· εἰκὼν, 64· ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρύσις τοῦ πρώτου τυπογραφείου, 77.
- Δουκᾶς** Νοταρᾶς, βλέπε Νοταρᾶς Δουκᾶς.
- Δουκιανός**, συγγραφεὺς σαμοσατεύς, Βα 1β', 245· περὶ σοφιστῶν, Ββ 46, 47.
- Δούκουλλος**, ρωμαῖος στρατηγός, Ββ 17, 20, 25.
- Δούριος** Ρογέρος, ναύαρχος τῆς Ἀραγωνίας, τρέπεται εἰς τὴν πειρατείαν, Εα 116.
- Δουριώτης** Ἀνδρέας, Στ 148.
- Δουσοί**, προσημερικὴ πόλις, Αα 111.
- Δύδαμεις**, ὁ συρακούσιος, ὀλυμπιονίκης, Αα 175.
- Δύδαμεις**, τύραννος τῶν Ναξίων, Αα 269, 270, Αβ 12.
- Δύγηνοι**, εἰς τῶν πρωτεύοντων ἐν Κρήτῃ οἴκων, Δα 300, Αβ 148.
- Δυγκεύς**, υἱὸς Αἰγύπτου, Αα 14, 16.
- Δυδιάδης** ἡ Λυσιάδης, τύραννος τῆς Μεγάλης Πόλεως, Βα 281.
- Δυδοί**, φυλὴ θρακικὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰσ. ξξ'. Αα 102, 293· χάρις τῆς Δυδιάδης, Αβ 2· βασίλειον, 428· νόμισμα, 428 (εἰκ.).
- Δυκανδός**, πόλις τῆς Ἀρμενίας, Γα 12-13· θέμα, Γα 29.
- Δυκάνθης**, δούξ Πισιδίας καὶ Λυκαονίας ἐπὶ Μιχαῆλ ΣΤ', Δα 247, 248.
- Δυκάονες**, βλ. Λύκιοι.
- Δύκια**, κοινὴ τῶν Ἀρχάδων θυσία, Αα 203.
- Δυκία**, ἑλληνικὰ ἱδρύματα ἐν —, Βα 243.
- Δυκιαρδόπουλος** Σπυρίδων, ἀρχηγὸς τῶν Κεφαλλήων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.
- Δυκίδης**, ἀθηναῖος βουλευτὴς, λιθοβολεῖται, Αβ 105.
- Δύκιοι**, σύμμαχοι τῶν Τρῶων,

- κῆς νίκης, 279-280· ἡ ἀπὸ κῆς αὐτῆς ἐν Εὐρώπῃ, 280· ἡ κατάστασις τοῦ κράτους πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 5-24· φρονήματα καὶ πολιτεία τοῦ Λέοντος, 30-34· ἐπὶ νομίσματος, 33 (εἰκ.)· ἡ μεταρρυθμίσις, 36-38, 40-50· ἐπανάστασις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, 39-40· νίκη κατὰ τῶν Ἀράβων, 40· νέαι κατὰ τῶν εἰκόνων διατάξεις, κατάλυσις τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα ἐν Ἑλλάδι, 49-50· νικᾷ τοὺς Ἀραβας ἐν Ἀκροῖνῳ, 50· ἐκλογὴ τῶν νόμων καὶ νέος γεωργικὸς νόμος, 53-58· θάνατος καὶ κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, 58-61· νόμισμα, 151 (εἰκ.).
- Λέων Δ'**, αὐτοκράτωρ, υἱὸς Κωνσταντίνου Ε', Γβ 92· συζητῶνται τὴν ἀθηναίαν Εἰρήνην, 93· χαρακτηρ αὐτοῦ, 105· ἐνέργειαι τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν, 106-107· πόλεμος κατὰ τῶν Ἀράβων, 108· θάνατος τοῦ Λέοντος 109.
- Λέων Ε'**, ὁ ἀρμένιος, αὐτοκράτωρ, Γβ 190, 191, 194· ἀνακηρύσσεται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, 195· συμπεριφορὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Α' καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, 196-197· νόμισμα, 201 (εἰκ.)· λαμπρὰ αὐτοῦ νίκη περὶ Μεσημβρίαν κατὰ τῶν Βουλγάρων, 202-204· ἀνόρθωσις τῆς διοικήσεως, 204-206· προβαίνει εἰς νέαν τῶν εἰδόνων καθάρσιν, 206-220· γόνος αὐτοῦ, 221-225.
- Λέων ΣΤ'**, ὁ Σοφός, αὐτοκράτωρ, υἱὸς Βασιλείου Α' τοῦ μακεδόνος, Δα 62· ἀνατροπὴ αὐτοῦ, 63· ἀτυχὴς κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμος, 67-68· ἐπιδρομὴ Ρώσων, 69-71· θάνατος Λέοντος, 72· τὸ περὶ τετραγαμίας ζήτημα, 274-278.
- Λέων Γ'**, πάπας· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς Κάρολον τὸν Μέγαν, Γβ 144· στέφει αὐτὸν αὐτοκράτορα, 145· εἰκόν, 163· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς Νικηφόρον Α', 165, 166.
- Λέων Δ'**, πάπας, Γβ 287.
- Λέων Ζ'**, πάπας, Δα 281.
- Λέων Θ'**, πάπας, Δα 272, 282 (εἰκ.)· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, 283-286.
- Λέων**, φιλόσοφος καὶ μαθηματικὸς ἐπὶ Θεοφίλου, Γβ 250-251, 275· διευθυντὴς τῆς σχολῆς τῆς Μαγναύρας, 302.
- Λέων**, ὁ Κάστωρ, γραμματεὺς, Γβ 307.
- Λέων**, στρατηγὸς ἐπὶ Ἀρχαδίου, Ββ 210.
- Λέων**, ὁ Κουλούκης, νόθος υἱὸς Μιχαὴλ Λαχανοδράκοντος, Γβ 89.
- Λέων**, ὁ Κουτσοδάκτυλος, Γβ 90.
- Λέων**, ὁ Ἀποστόλης, στρατηγὸς ἐπὶ Βασιλείου Α', βοηθεῖ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Καλαβρίας, Δα 61.
- Λέων** ἀδελφὸς τοῦ εὐνούχου Ἀετίου, μονοστράτηγος Μακεδονίας καὶ Θράκης, Γβ 146.
- Λέων**, ὁ Ἀγέλαστος, πρωτοσπαθάριος, Δα 79.
- Λέων** Τριπολίτης, ναύαρχος τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης, κυριεῖται τὴν Σάμον, Δα 67· καταλαμβάνει τὴν Θεσσαλονίκην, 68.
- Λέων**, στρατηγὸς ἐπὶ Λέοντος ΣΤ', ἀναλαμβάνει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Θεσσαλονίκης, Δα 68.
- Λέων**, ὁ Φωκᾶς, υἱὸς Νικηφόρου, στρατηγός, Δα 71, 72, 82.
- Λέων**, ὁ Φωκᾶς, υἱὸς Βάρδα, στρατηγός, Δα 82, 101· κουροπαλάτης καὶ μάγιστρος, 104· ἡ πλεονεξία αὐτοῦ, 114· ἔξοριζε εἰς Λέσβον, 143· ὑποκινεῖ εἰς στάσιν κατὰ Ἰωάννου Α', 148-149· στασιάζει ἐκ νέου, συλλαμβάνεται καὶ τυφλοῦται, 154-155.
- Λέων**, πατρίκιος, δρουγγάριος τοῦ πλοῖμου, συλλαμβάνει τοὺς Φωκάδες, Δα 155.
- Λέων**, ὁ πρωτοβεστιαριος, στέλλεται κατὰ τοῦ στασιαστοῦ Βάρδα Σκληροῦ, Δα 169, 170.
- Λέων**, ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, Δα 203.
- Λέων**, ἡγεμὼν τῶν ἐν Κιλικίᾳ Ἀρμενίων, Δβ 115.
- Λεωνίδας**, ὁ Ἀναξανδρίδου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, μάχεται καὶ πύττει ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 71-79· τάφος, Αβ 87 (εἰκ.).
- Λεωνίδας**, ὁ Κλεωνύμου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἀντιτίθεται εἰς τὴν πολιτειακὴν μεταρρύθμισιν, Βα 281.
- Λεωσθένης**, ἡγέτης τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος ἐν Ἀθήναις, Βα 148· θάνατος αὐτοῦ, 149.
- Λεωτυχίδης**, ὁ Ἀρχιδάμου, ἀποκλείεται τῆς ἀρχῆς ἐνεργείᾳ τοῦ Λυσάνδρου, Αβ 319.
- Λεωτυχίδης**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αβ 25-26, 61, 103, 119· 136.
- Λήδα**, μήτηρ τῶν Διοσκούρων, Αα 157 (εἰκ.).
- Λήϊτος**, Αα 24.
- Λῆμνος**, νῆσος, Αα 16· πανάρχαιοι κάτοικοι, 97· κατάκτησις ὑπὸ τῶν Περσῶν, Αβ 12· ἐξελθνησιμὸς, 20· ἀφαίρεσις ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, Βα 151· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Δα 67· κατάληψις ὑπὸ τῶν Φράγκων, Εα 24· ἀνάκτησις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 95· δίδεται εἰς τὴν Καταλωνίαν, 310.
- Λιακαταῖοι**, οἰκογένεια κλεφτῶν τοῦ Ἀσπροποτάμου, Στ 66.
- Λιβανιός**, στρατηγὸς Λυδίας ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β', Εα 142· προχειρίζεται μέγας στρατοπεδάρχης, 143.
- Λιβάνιος**, σοφιστής, Ββ 200.
- Λιβέριος**, στρατηγὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καταλαμβάνει τὴν νότιον Ἰσπανίαν, Γα 101.
- Λιβίνης**, ἀρματολὸς τοῦ Καρπενισίου, Εβ 140, 186.
- Λιβύη**, Αα 100 καὶ ἐπ., 106.
- Λίβυς**, ἀδελφὸς τοῦ Λυσάνδρου, ναύαρχος, Αβ 307.
- Λίγνες**, παρ' Ἡσιόδω, Αα 106.
- Λικάριος**, ἱππότης καρυστινός, Εα 93.
- Λικίνιος** Φλάβιος, ρωμιοῦς αὐτοκράτωρ, Ββ 101· νυμφεύεται τὴν Κωνσταντίαν, 106· πόλεμος αὐτοῦ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, 106-109.
- Λίνδος**, πόλις τῆς Ρόδου, 292, Αβ 189.
- Λίνσιγκ**, βυρτεμβέργιος φιλέλλη, φονευθεὶς πρὸ τοῦ Ναυπλίου, Στ 57.
- Λιουτπράνδος**, ἐπίσκοπος Κρεμόνης, βλέπε Λουιπράνδος.
- Λιπάρα**, ἀποικία ἑλληνίς ἐν τῇ ὁμωνύμῳ νήσῳ, Αα 306.
- Λισαρίτης**, εἰς τῶν ἀρχόντων Ἰβηρίας, ἡττάται ὑπὸ τῶν σελ-

- Δάυβαχ**, συνέδριον τοῦ —, Στ 19.
- Δάουος** Ἐδμόνδος, κυβερνήτης τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας «Μαδαγασκάρης», Στ 229· διορίζεται πρεσβευτὴς ἐν Ἑλλάδι, 233· ἡ κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἐχθρότης αὐτοῦ, 235-237· ἀντίδρασις κατὰ τῆς κυβερνήσεως Χρηστίδου, 246· πολιτεία αὐτοῦ κατὰ τὴν στάσιν τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, 251· αἱ διακοινώσεις αὐτοῦ διὰ τὸ ἐπεισόδιον Πατισφίτου, 275· ἀντικατάστασις αὐτοῦ, 276· εἰκὼν, 252.
- Δαῦραι** παραγωγή τοῦ ὀνόματος, Εἰς. ρκη'.
- Δαυρειᾶκὸν** ζήτημα, Στ 345-346.
- Δαύρειον**, μεταλλεῖα, Αβ 64· ἐπαναστάσις τῶν δούλων, Ββ 11.
- Δαῦσος**, εὐνοῦχος, διδάσκαλος Θεοδοσίου Β', Ββ 240.
- Δαχανοδράκων** Μιχαήλ, στρατηγὸς τοῦ θέματος Θρακησίων ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε', ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 89· νικᾷ ἐπανειλημμένους τοὺς Ἀραβας, 108· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ περιορίζεται ὑπὸ τῆς Εἰρήνης, 111-112· ὁ στρατὸς ἀναζητοῦσιν αὐτὸν ἀρχηγόν, 134· θάνατος αὐτοῦ ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Βουλγάρους, 136.
- Δαχάρης**, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Βα 214-215.
- Δαχούρης** Γεώργιος, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγγελοκάστρῳ, Εβ 195-196.
- Δεάρχος**, υἱὸς Ἀθάμαντος, Αα 15.
- Δεβάδεια**, πόλις τῆς Βοιωτίας, Αα 137, 140· ὀργάνωσις καὶ ἀκμὴ τῆς κοινότητος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Εβ 125.
- Δέβδος**, πόλις ἰωνικὴ, Αα 291.
- Δεβέντης** Γεώργιος, Φιλικός, Στ 6· διεξάγει συνεννόησιν πρὸς τὸν Καρα-Γεώργην, 7· διεκδικεῖ τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ ρωσικὸν προξενεῖον, 11.
- Δεβίδης** Κωνσταντῖνος, δημοσιογράφος, Στ 237, 292, 299, 335.
- Δεγκράν**, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Ἑλλάδι, Στ 245.
- Δειδεκέρκης** Οὐάλτερρος, διοικητὴς Κορίνθου ἐπὶ Φλωρεντίου, πιέζει τοὺς Ἕλληνας κατοίκους, Εα 117.
- Δεικούδης** Κωνσταντῖνος, παραδυναστεύων Κωνσταντίνου Θ', Αα 238-239, 248, Αβ 8· προεργίζεται πατριάρχης, Αβ 10· θάνατος αὐτοῦ, 12.
- Δεικούδης** Στέφανος, στρατηγὸς Μηδίας, νικᾷται ὑπὸ τῶν σελδζουκιδῶν Τούρκων, Αα 240 (εἰκ.).
- Δέλεγες**, πανάρχαιος λαὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰς. ξη', Αα 57, Αβ 427.
- Δελγίς**, τὸ πρῶτον ὄνομα τῆς Μιλήτου, Εἰς. ξη'.
- Δέλεξ**, πρῶτος βασιλεὺς Λακωνικῆς, Αα 10.
- Δεμπέσης** Ἀναργυρος, πλοίαρχος, Στ 120.
- Δεονάρδος**, λατίνος ἐπίσκοπος Μυτιλήνης, μεταβαίνει εἰς βοήθειαν τῆς πολιορκουμένης Κωνσταντινουπόλεως, Εα 312.
- Δεοννᾶτος**, εἷς τῶν ἐταίρων Ἀλεξάνδρου, Βα 86, 139, 142· σατραπὴς μικρᾶς Φρυγίας, 145, 150, 155.
- Δεοντία**, θυγάτηρ Λέοντος Α', σύζυγος Μαρκιανοῦ, Γα 21.
- Δεοντιάδης**, στρατηγὸς Θηβαίων, Αβ 78· καλεῖ εἰς τὴν πόλιν τοὺς Σπαρτιάτας, Αβ 346· φρονεῖται ὑπὸ συνωμοτῶν, 352.
- Δεοντῖνοι**, Ἕλληνις πόλις ἐν Σικελίᾳ, Αα 298, Αβ 125, 271.
- Δεόντιος**, πατρικίος, ὁ ἀντίπαλος τοῦ Ζήνωνος, Γα 38.
- Δεόντιος**, φιλόσοφος, πατὴρ τῆς Ἀθηναίδος ἢ Εὐδοκίας, Ββ 241.
- Δεόντιος**, ἡγούμενος τῆς μονῆς Στοδίου, ὑπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 216.
- Δεόντιος**, στρατηγὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 256, 257· ἀναγορεύεται αὐτοκράτωρ, 262-263· ἐκθρονίζεται καὶ ρινοζοπεῖται, 264· φρονεῖται ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β', 266.
- Δεοντίσκος**, υἱὸς Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, Βα 195.
- Δεοπόλδος**, δούξ τοῦ Σάξ-Κοβούργου, ὑποψήφιος ἡγεμὼν τῆς Ἑλλάδος· αἱ πρῶται συνεννοήσεις πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, Στ 149· ἀναγορεύσις αὐτοῦ ὡς ἡγεμὸνος τῆς Ἑλλάδος, 195· παραίτησις αὐτοῦ, 212· εἰκὼν, 213.
- Δεπενιώτης**, συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ καὶ φονεύεται, Εβ 224.
- Δέσβος**, νήσος, ὑποκύπτει εἰς τὸν Ἀχιλλέα, Αα 24· νομίσματα, Αα 290 (εἰκ.), Αβ 1· σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, 189· ἐπὶ Ἐνετῶν, Εα 95· φρούριον, 95 (εἰκ.)· δίδεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς τοὺς Γενουαίους, 199.
- Δέσσης**, ποιητής, Αα 292.
- Δευκανοί**, ἰθαγενὲς φυλὴ τῆς κάτω Ἰταλίας· πόλεμοι πρὸς Ἕλληνας πόλεις, Βα 230.
- Δευκάς**, Αα 210, 298· παρ' Ὁμήρῳ, Αα 105· μετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, Αβ 85, 107.
- Δευκάς**, πόλις Ἕλληνις ἐν τῇ ἄνω Συρίᾳ, Βα 245.
- Δευκάς**, πόλις Ἕλληνις ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.
- Δευκίας**, πρῶτος καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Στ 241.
- Δεύκιος**, ὕπατος ρωμαῖος, Βα 290.
- Δεύκιος** Αἰμίλιος Παῦλος, βλέπε Παῦλος Αἰμίλιος.
- Δεύκιος** Μόμμος, βλέπε Μόμμος.
- Δεῦκτρα**, κόμη βοιωτικὴ, Αα 138.
- Δεῦκτρων** μάχη, Αβ 365-368· χάρις, 365.
- Δεωκράτης**, ὁ Στρούβου, ἀθηναῖος στρατηγός, Αβ 159.
- Δεωκύδης** ὁ Φεῖδωνος, ἀργεῖος, Αα 207.
- Δέων**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 203.
- Δέων Α'**, αὐτοκράτωρ· Ββ 254· νόμισμα, 254 (εἰκ.)· χαρὰ τῇ αὐτοῦ, 255· ὁ κατὰ τῶν Βανδύλων πόλεμος αὐτοῦ, 258· κρίσεις περὶ τοῦ Λέοντος, 262· θάνατος αὐτοῦ, 263.
- Δέων Β'**, ὁ Μικρός, Γα 21· νόμισμα, 22 (εἰκ.).
- Δέων Γ'**, αὐτοκράτωρ· ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν, Γα 274-275· καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 275· πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 276-279· ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀραβικοῦ στόλου, 278 (εἰκ.)· ἡ σημασία τῆς ἑλληνι-

- παρά την Ἐρυθράν, Βα 251.
- Πεῖων** ὄρος, Αα 126, 137.
- Πυγμαῖοι**, λαὸς παρ' Ὀμήρω, Αα 102 καὶ ἐπ.
- Πύδνα**, πόλις ἐν Μακεδονίᾳ, Βα 13' ἥττα τοῦ Περγέως ἐν —, 298.
- Πυθαγόρας**, ὁ σάμιος φιλόσοφος, Αα 292' ἢ ἐν Κρότωνι σχολή, 304.
- Πυθαγόρας**, τύραννος Σελινούντος, Αβ. 124.
- Πυθαγόρας**, ναύαρχος σπαρτιάτης, στέλλεται εἰς βοήθειαν Κύρου τοῦ νεωτέρου, Αβ 315.
- Πυθίας**, θαλασσοπόρος μασσαλιώτης, Βα 233.
- Πύθης**, ὁ Ἰσχενοῦ, αἰγινήτης, Αβ 73.
- Πύθια**, ἀγῶνες, Αα 126, 134, 135. 312, Ββ 36. 41.
- Πυθία**, Αα 130-131' ἢ πρώτη, Αα 131' Ἀριστονίκη, Αβ 66.
- Πυθόδωρος**, δαδούχος τῶν Ἐλευσινίων, Βα 209.
- Πυθοκλείδης**, διδάσκαλος τῆς μουσικῆς καὶ φιλόσοφος, Αα 236, Αβ 145, 221.
- Πυθοκλῆς**, ἀθηναῖος καταδικασθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ, Βα 166.
- Πυθόλαος**, ταγὸς τῶν Φερῶν, Αβ 388.
- Πύθων**, ὁ Ἀγνήνορος, σατράπης τῆς περὶ τὸν κάτω Ἰνδὸν χώρας ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, Βα 110, 146' σατράπης Βαβυλωνίας, 177' σύμβουλος Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου, 179.
- Πύθων**, ὁ Κρατεῖ, σατράπης μικρᾶς Μηδίας, Βα 146, 147' ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ, 158' στρατηγὸς τῶν ἄνω σατραπειῶν, 169' φρυγὰς παρὰ Σελεύκω, 170, 176.
- Πυλαγόραι**, Αα 125.
- Πυλάδης**, φίλος Ὀρέστου, Αα 94.
- Πυλαῖαι**, Αα 125.
- Πύλος**, Αα 23, 47, 289' ἴδρυσις τοῦ βασιλείου, 16' πόλεμος πρὸς τοὺς Ἡλείους, 89' κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 245-254' χάρις, 247' κατάληψις ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ, Στ 125-126' ἢ ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου καταστροφή τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου, 185 καὶ ἐπ' εἰκόν, 189' ἢ ἡθικὴ σημασία τῆς ναυμαχίας, 192' ἀρχαιολογικαὶ ἀνασκαφαί, Εἰς. ριζ'.
- Πύργος**, πόλις ἑλληνίς τῆς Βουλγαρίας, Δα 65.
- Πυρπολικά**· χρησιμοποίησις αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, Στ 89-91' ἢ ἀνατίναξις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος παρὰ τὴν Χίον, 92' τύπος πυρπολίου οὗ, 99 (εἰκ.)· καταστροφή τῶν υρρικῶν πλοίων παρὰ τὴν Σάμον, 118' κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος, 121.
- Πύρρα**, σύζυγος Δευκαλίωνος, Αα 6.
- Πύρρος**, ὁ Αἰακίδου, βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου, Αα 146, Βα 181, 2' 8' ὁμηρος Δημητρίου παρὰ Πτολεμαίω, 213' εἰσβάλλει εἰς Μακεδονίαν, 215. 216' εἰς νες, 228, 267 (κατὰ λάθος, ἄλλως ἀναφερομένη)· χαρακτηρ. 229' ἐκστρατεία εἰς κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν. 231 223' νομίματα, 265 (εἰκ.)· νέει ἐκστρατεία καὶ θάνατος, 265.
- Πύρρος**, πατριάρχης· καθαιρεῖται ὑπὸ τοῦ δήμου Κωνσταντινουπόλεως, Γα 228.
- Πύρος**, ἡγεμὼν Ἰνδός, ἥττάται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 109 ἢ μιανεξάρτητος, 146.
- Ραγκαβῆς** Ἀλέξανδρος, προσλαμβάνεται ὡς γραμματεὺς τοῦ Κωλέττη, Στ 217 (εἰκ.) ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, 293' πρεσβευτὴς εἰς Παρισίους, 340' εἰς Οὐασινγκτόνα, εἰτα εἰς Κωνσταντινοῦπολιν, 341' πρεσβευτὴς εἰς Βερολίνον καὶ ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Διάσκεψιν, 353.
- Ράγκος** Ἰωάννης, νικᾷ τὸν Ἰσμαῖλ Πλιάσαν, Στ 66' συνθηκολογεῖ, 71.
- Ραβδοῦχος**, στρατηγὸς Δυρραχίου, Δα 61.
- Ραδάμανθυς**, κριτὴς ἐν Ἄδου, Αα 10 (εἰκ.), 77.
- Ραδηνός** Ἰωάννης, ναύαρχος, συντρίβει τὴν θαλασσίαν δύναμιν τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, Δα 78.
- Ραδινός** Κωνσταντῖνος, ἐκλεγείς αὐτοκράτωρ, προτιμᾷ τὸ μοναχικὸν σχῆμα, Δβ 230.
- Ραδομήρ** Γαβριήλ Ρωμανός, βλ. Γαβριήλ.
- Ράδουλ**, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, Εβ 99.
- Ραζάτης**, πέρσης στρατηγός, Γα 195' ἥττα καὶ φόνος αὐτοῦ ἐν τῇ παρὰ Ζάβατον μάχῃ πρὸς Ἡράκλειον, 196.
- Ραζῆς** Ἀθανάσιος, Στ 168.
- Ραΐκτωρ**, μοναχὸς· ἐκ Κρότωνος, ὑποκρίνεται τὸ πρόσωπον τοῦ Μιχαήλ Ζ', Δβ 39-40.
- Ραιμούνδος**, κόμης Πικτανίας, λαμβάνει τὴν κομητείαν Ἀντιοχείας, Δβ 15' ἥττάται ὑπὸ Μανουὴ Κομνηνοῦ καὶ ὀμνύει πίστιν, 122.
- Ραιμούνδος**, κόμης τῆς Τολώσης· σταυροφόρος. Δβ 69' προτείνει κατάλυσιν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 78' σφραγίς αὐτοῦ, 79 (εἰκ.)· ἢ Ἄννα Κομνηνὴ πρὶ αὐτοῦ, 79.
- Ραινένιος**, υἱὸς τοῦ μαρκίονος τοῦ Μομφερρατικοῦ, γαμβρὸς Μανουὴλ Α', Δβ 152.
- Ρακοβ'τζας** Μιχαήλ, ὁ μόνος Βλάχος μέγας διερχομενός, Εβ 107.
- Ράλληδης**, οἶκος ἐμφανὲς τῆς Πελοποννήσου, Εβ 27, 28' Δημήτριος καὶ Θωμᾶς, ἄρχοντες τῆς χερσονήσου, 28' Μανίλιος, φραγεύσας, ἀρχιεπίσκοπος Μομφερρατίας, 27. 28' Μιχαήλ, 28, Εβ 175' Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἄρχων Ἀρχαδίας, 31.
- Ράλλης** Γ., πρῶτος καθηγητὴς τῆς νομικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Στ 241.
- Ραμαντάναι**, ἐπιφανὲς ἑλληνικὸς οἶκος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ΙΖ' ἐκατονταετηρίδα, Εβ 91.
- Ράμφιος**, πρεσβευτὴς σπαρτιάτης, Αβ 225.
- Ραοὺλ**, ὁ ἐπιλεγόμενος Δυκοφόρος, πρέσβυς Ροβέρτου Γυσκάδου, Δβ 44.
- Ραυέννα**, καταλαμβάνεται ὑπὸ Βελισαρίου, Γα 99' καταλαμβάνεται ὑπὸ Λέοντος Γ', Γβ 40' εἰκόν, Γα ἐ, 45.
- Ραφαήλ Α'**, πατριάρχης μέθυσος καὶ ἀμαθὴς, ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, Εβ 73.
- Ραφία**, πόλις τῆς Ἰουδαίας, Ββ 77.
- Ράχοβα**, νίκη τοῦ Καραϊσκάκη περὶ —, Στ 175.

Πρόβος, αυτοκράτωρ ρωμαῖος, ἐγκαθιστᾷ Γ. τῆου· εἰς τὴν Θράκην καὶ Φράγκους παρὰ τὸν Εὐξείνιον, Ββ 75.

Πρόβος, χαιρετίζεται ὁ ὕγουστος κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «Νίκας», Γα 88.

Προθοήνωρ, Αα 24.

Πρόθοος, ὁμηρικὸς ἦρως, Αα 24.

Προθύτης, θηβαῖος ἀρχηγὸς τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, Βα 58.

Πρόξ, κατὰ τοὺς ὁμηρικὸν χρόνους, Αα 92.

Προκακιάνης Ἀντώνιος, ἑλληνα διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.

Προκίδας Ἰωάννης, προκαλεῖ ἐπαναστάσιν κατὰ τὸν Γάλλον ἐν Σικελίᾳ, Εα 107.

Προκλῆς, ὁ Ἀριστοδήμου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 154.

Προκλῆς, τύραννος τῆς Ἐπιδάουρου, Αα 210.

Πρόκλος, ὁ φιλόσοφος καὶ χημικός, ἐπινοεῖ ὕλην κατακάυσασαν τὸν στόλον τοῦ Βιταλιανού, Γα 12, 46.

Πρόκλος, ὁ ἐπικληθεὶς μέγας, πλατωνικὸς φιλόσοφος, Γα 35, 37.

Προκοπία, σύζυγος Μιχαὴλ Α', Γβ 179, 181, 185, 190, 195.

Προκόπιος, ὁ ἱστορικὸς τῆς ΣΤ' ἑκατονταετηρίδος· ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Γα τή· βίος καὶ συγγράμματα, Γα 66-69· γραμματεὺς τοῦ Βελισαρίου, 70· περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Οὐννων, 109· περὶ τῆς σλανικῆς εἰσβολῆς, 110· περὶ τοῦ μεγάλου λοιμοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, 114· ὑπερβολαὶ αὐτοῦ, 116-119· περὶ τῶν Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, 120.

Προκόπιος, πρωτοβεστιάριος, Δα 61.

Προλήψεις τῶν Ἑλλήνων, Αα 128 καὶ ἐπ.

Προμανθεύς (Ζεύς), σχέσις πρὸς Προμηθεά, Αα 9.

Πρόμαχος, ὁ Παρθενοπαίου, Αα 21.

Προμηθεύς, Αα 3, 4 (εἰκ.), 5 (εἰκ.)· ἐξηγήσεις μύθου, 4, 5, 17, 65 (εἰκ.), 68.

Προτεστάνται, αἱ πρῶται αὐτῶν πρὸς τὰ πατριαρχεῖα σχέσεις, Εα 63, 64.

Προῦσα, ἄλλωσις αὐτῆς καὶ δήωσις ὑπὸ τῶν βαρβάρων, Ββ 69.

Προουσίας Α', βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, Βα 236 (εἰκ.), 237, 312.

Προουσίας Β', βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, Βα 295· ἐπὶ νομίματος, 300 (εἰκ.)· ταπεινοῦται πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου, 299, 312.

Προουσίας, ἡ νῦν Προῦσα, Βα 237.

Προχύτας, βλέπε Προκίδας.

Πρυτάνεις, ἐν Ἀθήναις, Αα 279 καὶ ἐπ.

Πρώιος Δωρόθεος, λόγιος, Εβ 166.

Πρωσία· στάσις τῆς πρωσιακῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 28· νίκη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προστριβαὶ πρὸς τὴν Γαλλίαν, 319.

Πρωταγόρας, φιλόσοφος ἀβδηρίτης, Αβ 145, 199, 221.

Πρωτεσίλαος, ὁμηρικὸς ἦρως, Αα 24, 92· φόνος αὐτοῦ Αα 25, 28· θυσία Ἀλεξάνδρου, Βα 66.

Πρωτεύων Ἰωάννης, στρατηγὸς Πελοποννήσου, Δα 28.

Πρωτεύων Νικηφόρος, ἄρχων Βουλγαρίας, ὀρίζεται ὑπὸ Κωνσταντίνου Θ' διαδόχου αὐτοῦ· ὁ λαὸς περιορίζει αὐτὸν εἰς μονήν, Δα 244.

Πρωτογένεια, θυγάτηρ Δευκαλίωνος, Αα 6.

Πρωτόμαχος, στρατηγὸς Ἀθηναῖος, εἰς τῶν ἐν Ἀργινούσαις ναικτῶν, Αβ 292.

Πτολεμαῖοι, βλέπε Λαγίδαι.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀλωρίτης, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Μακεδονίᾳ, Αβ 374· φονεῖται ὑπὸ τοῦ Περδίκκου, 376, Εα 7.

Πτολεμαῖος, ὁ ἀνεψιὸς Ἀντιγόνου, Βα 160, 178-180· θάνατος αὐτοῦ, 182.

Πτολεμαῖος Κλαύδιος, ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, Ββ 79.

Πτολεμαῖος, ὁ Φιλίππου, ἱλάρχης ἐν Γρανικῷ, Βα 73.

Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, στρατη-

γὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 70, 73, 77, 83, 107, 138· σατραπὴς Αἰγύπτου, 143· ἀποστασία, 154-159· ἀπέχει τῶν ἄγωνων τῶν ἄλλων σατραπῶν, 163· δύναμις αὐτοῦ, 171· ἄγωνες πρὸς Ἀντίγονον, 178-181· ἄγων ἀπελευθερώσεως τῶν ἑλληνίδων πόλεων, 182-184· ναυτικὴ ἡττα περὶ Κύπρου, 193-195· βασιλεὺς, 196· νόμισμα, 197 (εἰκ.)· ἄγων πρὸς Ἀντίγονον, 210-211· πόλεμος κατὰ Δημητρίου 216· θάνατος αὐτοῦ, 219· ἐπὶ νομίματος, 250 (εἰκ.).

Πτολεμαῖος, ὁ Σελεύκου, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 79-

Πτολεμαῖος Β', ὁ Φιλάδελφος, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Βα 220, 250, 263· νόμισμα 250 (εἰκ.)· ἐπὶ ἐγκαράκτου λίθου, 255 (εἰκ.)· ἱερυτῆς τοῦ μουσείου, 260.

Πτολεμαῖος Γ', ὁ Εὐεργέτης, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Βα 250, 284, 285.

Πτολεμαῖος Δ', ὁ Φιλοπάτωρ, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Βα 285, 292· νόμισμα, 293 (εἰκ.).

Πτολεμαῖος Ε', ὁ Επιφανής, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Βα 293· νόμισμα, 293 (εἰκ.)· πολιτεύεται ὡς ὑποτελής τῆς Ρώμης, 295.

Πτολεμαῖος ΙΒ', ὁ Διόνυσος, Βα 314.

Πτολεμαῖος, ὁ Κεραυνός, διώκεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Βα 218· φονεῖται τὸν Σέλευκον καὶ ἀναγορεύεται βασιλεὺς Θράκης καὶ Μακεδονίας, 219· νυμφεύεται τὴν ἀδελφὴν του Ἀρσινόην, 220· φονεῖται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Γαλάτας, 221.

Πτολεμαῖος, ὁ γεωγράφος, Βα 251.

Πτολεμαῖς, θυγάτηρ Πτολεμαίου καὶ σύζυγος Δημητρίου, Βα 213.

Πτολεμαῖς, πρότερον Βάρκη, ἑλληνὶς πόλις ἐν Κυρηναίᾳ, Βα 250.

Πτολεμαῖς, μεγάλη ἑλληνὶς πόλις ἐν Αἰγύπτῳ, Βα 251.

Πτολεμαῖς, πόλις τῆς Λυκίας, Βα 243.

Πτολεμαῖς, πόλις καὶ φρούριον τῆς Κοίλης Συρίας, Βα 245.

Πτολεμαῖς, ἑλληνικὸν ἱδρυμα

- τούς δημηρικούς χρόνους, Αα 89.
- Πολυάδης** Κ., μέλος της επιτροπής του 1827 ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν, Στ 46.
- Πολύβιος**, ὁ ἱστορικός, Αα 52, Βα 268· μεταφέρεται εἰς Ρώμην, 300· χαρακτηριστὴ καὶ ἔργον αὐτοῦ, 304· ἀνάγλυφον, 305 (εἰκ.)· ἡ περὶ Δημοσθένους κρίσις αὐτοῦ, Αβ 402.
- Πόλυβος**, βασιλεὺς Κορίνθου, Αα 19.
- Πολύβοτος**, πόλις ἑλληνίς ἐν Φρυγίᾳ, Βα 238.
- Πολύγνωτος**, ζωγράφος θάσιος, Αβ 144, 199.
- Πολυδάμας**, ὁ τρώς, Αα 128.
- Πολυδάμας**, ὁ φαρσάλιος, Αα 123, Αβ 369.
- Πολυδεύκης**, Αα 11, 16.
- Πολύδωρος**, ὁ Ἀλκαμένους, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 198.
- Πολύδωρος**, τύραννος Φερῶν, Αβ 373.
- Πολύευκτος**, ρήτωρ ἀθηναῖος, εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, Βα 60.
- Πολύευκτος**, πατριάρχης, Αα 100, 101, 104, 145, 146, 281.
- Πολύζηλος**, ἀδελφὸς τοῦ Γέλωνος, Αβ 127.
- Πολυζωίδης** Ἀθανάσιος, τάσσεται πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Καποδιστριαίου ἀντιπολίτευσιν, Στ 214.
- Πολυκάστη**, θυγάτηρ Νέστορος, Αα 92.
- Πολύκλειτος**, ὁ γλύπτης, Αβ 191 (εἰκ.).
- Πολύκλειτος**, ὁ λαρισταῖος μηχανικός, Βα 1, Βα 254.
- Πολύκλειτος**, ναύαρχος Πτολεμαίου Α', Βα 178.
- Πολυκράτης**, τύραννος Σάμου, Αα 214, 294, Αβ 8-10.
- Πολύκριτος**, ὁ Κρίου, αἰγινήτης, τμήσαρχος ἐν Σαλαμῖνι, Αβ 98, 101.
- Πολυνηκίης**, υἱὸς Οἰδίποδος, Αα 20 καὶ ἐπ.
- Πολυποίτης**, δημηρικός ἥρως, Αα 24.
- Πολυσπέρχων**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 95, 142, 159· ἐπιμελητὴς τῶν βασιλείων, 162· ἀγῶνες πρὸς Κάσανδρον καὶ Ἀντίγονον, 163· φονεὺς Ἡρακλέα, τὸν υἱὸν Ἀλεξάνδρου, 182.
- Πολύφρων**, τύραννος Φερῶν, Αβ 373.
- Πομπήιος**, ὁ μέγας ρωμαῖος στρατηγός, πέμπεται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Κιλικίας, Ββ 23-24· στρατηγὸς κατὰ τὸν δευτέρον Μιθριδατικόν, 25· πόλεμος πρὸς Καίσαρα, 26· καταλύει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν, 75· καταλύει τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἰουδαίων, 76.
- Πομπόνιος** εὐπατρίδης ρωμαῖος, φίλος τῶν Ἀθηνῶν, Ββ 21.
- Πόντος**, υἱὸς Γαίας, Αα 1.
- Πόντος**, αἱ περὶ τὸν Εὐξείνιον χῶραι, Αα 99· ἐλληνίζοντες βασιλεῖς καὶ ἑλληνικὰ κτίσματα, Βα 237-238· ἀγῶνες Μιθριδάτου κατὰ Ρωμαίων, 311-312· αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.
- Πόντος Ἑλλης**, ἰδὲ Ἑλλήσποντος.
- Πορφύριος**, ὁ νεοπλατωνικός, Γα 13.
- Πορφυρίτας** Γιαννάκης, διερμηνεὺς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐστριακῆς πρεσβείας, Εβ 99.
- Ποσειδῶν**, θεὸς τῆς θαλάσσης, Εἰσ. ρμῆ' (εἰκ.)· Αα 2, 11, 16, 22, 40, 41, 65, 120, Αβ 73.
- Ποσειδωνία**, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 299· ναοί, Αα 286, 300, 301 (εἰκ.)· ἄλλωσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν φυλῶν, 304.
- Ποσειδώνιος**, σπαρτιάτης διακριθεὶς ἐν Πλαταιαῖς, Αβ 115.
- Ποσειδώνιος**, σοφιστὴς ρόδιος, Ββ 25.
- Ποσειδώνιος**, ἀστρονόμος, Ββ 80.
- Ποτίδαια**, ἀποικία Κορινθίων, Αα 307, Αβ 103, 107, 210, 238, Βα 12· νόμισμα, Αβ 242 (εἰκ.).
- Πούλιος** Δράκος, βλέπε Δράκος.
- Πουλχερία**, ἀναγορεύεται Αὐγούστα, Ββ 240· νυμφεύει τὸν Θεοδόσιον Β', 241-242· ἀγτίθεσις αὐτῆς πρὸς τὴν Εὐδοκίαν, 243· νυμφεύεται τὸν Μαρκιανόν, 245· ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος, 248· ἡ κατάστασις τοῦ κράτους, 250-253.
- Πουπάκης**, δορυφόρος τοῦ Ἀξούχ, ἀνδραγαθεῖ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας, Αβ 129.
- Πραισθλαύα**, πρωτεύουσα τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους· ἄλλωσις ὑπὸ Σβιατοσλαύου, Αα 107· ἔργα τέχνης, 151, 153 (εἰκ.)· ἄλλωσις ὑπὸ Ἰωάννου Τσιμισκῆ 151-152· ἄλλωσις ὑπὸ Βασιλείου Β', 189.
- Πραιτεξτάτος**, ἀνθύπατος Ἀχαΐας ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ, Ββ 172.
- Πραξιτέλης**, ὁ μέγας γλύπτης· τύχαι τοῦ ἔργου αὐτοῦ Ἐρωτος, Ββ 60· ἡ κεφαλὴ τοῦ ἔργου, 61 (εἰκ.).
- Πρασιαί**, πόλις, Αα 136.
- Πράσινοι**, δημὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Γα 22, 81, 83· στάσις τοῦ «Νίκα» 84-92· κατὰ τὴν ὑποδοχὴν Νικηφόρου Φωκά, Αα 102.
- Πρελιούβοβιτς**, βλέπε Θωμᾶς.
- Πρεμαρίνης** Ρουγέρος, ναύαρχος ἐνετὸς, καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, Εα 23.
- Πρέσπα**, πόλις τῆς Μακεδονίας, πρωτεύουσα τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Σαμουήλ, Αα 173.
- Πρίamos**, βασιλεὺς Τροίας, Αα 22 καὶ ἐπ., 30, 31 (εἰκ.)· θάνατος αὐτοῦ, 33 (εἰκ.), 45.
- Πριγκήπιος**, ἀξιωματικὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α', Γα 103.
- Πριήγη**, ἰωνικὴ πόλις, Αα 291· νόμισμα, Αβ 1 (εἰκ.).
- Πρικοσίρης** Νικόλαος, ἡγέτης ἐπαναστάσεως τῶν Κοητῶν, ἀνασκοποῦνται ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Εα 206.
- Πρισκος**, στρατηγὸς ἐπὶ Μαυρικίου, Γα 157.
- Πρίσκος** ἢ Κρίσπος, γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φωκά, Γα 172, 175.
- Πρίσκος**, ρήτωρ, σοφιστὴς καὶ συγγραφεὺς Βυζαντινῆς ἱστορίας, Ββ 251.
- Προιυρέσιος**, διδάσκαλος ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 159.
- Προβατᾶς** Γεώργιος, ευνούχος, ἡττάται ὑπὸ Στεφάνου τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σέρβων, Αα 222.
- Προβελέγγιος** λόγιος, Στ 239.

- γύπτου, Βα 91.
- Πηνειός**, ποταμός, Αα 120.
- Πηνέλεως**, Αα 23.
- Πηνελόπη**, σύζυγος Ὀδυσσεώς, Αα 81, 91 (εἰκ.), 92, 93.
- Πηρώ**, θυγάτηρ Νηλέως, Αα 92.
- Πιερία**, παρ' Ὀμήρω, Αα 104.
- Πιλᾶτος**, Λέων ἢ Λεόντιος, ἑλλην λόγιος, δι' ἀσκαλὸς τοῦ Πετράρχου, Εβ 18.
- Πίνδαρος**, ποιητής, Αα 123, 140, 176, 312, Βα 59.
- Πίνδος**, ὄρος, Αα 119, 127.
- Πίνδος**, πόλις τῆς Δωριδος, Αα 127.
- Πίος Ε'**, πάπας· μετάλλιον, Εβ 179 (εἰκ.).
- Πιπῖνος Γ.**, πυρπόλητής, Στ 92.
- Πιπῖνος**, ὁ μικρός, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, Γβ 74· δέχεται ἑλληνικὴν πρεσβείαν, 78-79· νέαι διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείαν, 92-93.
- Πῖσα**, πόλις ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ Πισαῖτις ἡ περὶ αὐτὴν χώρα, Αα 151, 172, 178· νόμισμα, 179 (εἰκ.).
- Πῖσα**, πόλις ἐν Ἰταλίᾳ πέμπτου στόλου πρὸς βοήθειαν τοῦ Βοημούνδου κατὰ Ἀλεξίου Α', Δβ 90· προνόμια δοθέντα ὑπὸ Ἀλεξίου Α', 101.
- Πισιδία**, ἑλληνικὰ ἰδρύματα ἐν —, Βα 243.
- Πισκατόρι**, πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας ἐν Ἑλλάδι, Στ 245, 263, 271, 274, 280.
- Πισσοῦθνης**, σατράπης τῶν Σάρδεων, Αβ 203.
- Πιτσικαύτης** Ἰωάννης, πατριάρχης πρεσβευτῆς παρὰ τῷ καλφίῳ Μωαϊᾷ, Γα 249.
- Πιττακός**, ὁ μυτιληναῖος, εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν, Αα 211, 290, 291.
- Πιτυοῦσα**, Αα 147· βλ. καὶ Σπέτσαι.
- Πίχλερ**, γερμανός, ἱστορήσας κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν Ἑκκλησιῶν, Γα 30· περὶ τῆς σημασίας τοῦ τίτλου Οἰκουμενικός, 145 καὶ ἐπ.
- Πλαγκταὶ** πέτραι (βλ. καὶ Συμ-
- πληγάδες), παρ' Ὀμήρω, Αα 104.
- Πλακία**, πόλις πελασγική, Αα 58.
- Πλανούδης** Μάξιμος· λόγιος καὶ πολιτικός τοῦ ἸΔ' αἰῶνος, Εα 140.
- Πλαπονταῖοι**, ὀπλαρχηγοὶ Καρυταίνης, Στ 51.
- Πλαπούτας** Δημήτριος, ἐμποδίζει τὴν Δοικησιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς Ναύπλιον, Στ 100· βοηθεῖ τὴν κυβερνήσιν κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, 105· μέλος τῆς εἰς Μόναχον σταλείσης ἐπιτροπῆς, Στ 219· ἀ-τιπολιτεύεται τὴν ἀντιβασιλείαν, 225· σύλληψις αὐτοῦ, 226· εἰκῶν, 226.
- Πλάς**, γερμανός συγγραφεὺς, παρὰ ἀργοναυτῶν, Αα 51.
- Πλαταιαί**, Αα 137· νομίσματα, 141 (εἰκ.)· Αβ 83 (εἰκ.)· παραδίδονται εἰς τὰς Ἀθήνας, Αα 142· μετέχουν τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης, Αβ 37, 40, 46· ἀρνοῦνται ὑποταγὴν εἰς τὸν Ξέρξην, 68· μάχη, 107-115 (χάρτης ἐν σ. 112)· ἀπονομὴ τιμῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 118· ἐπίθεσις τῶν Θηβαίων, 228· ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως, 344.
- Πλάτων**, Αα 52· γνώμη αὐτοῦ περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἑρακλειδῶν, 154.
- Πλάτων**, ἡγούμενος τῆς μονῆς Σακκουδίωνος, καταδικάζει τὴν πολιτείαν Κωνσταντίνου ΣΤ', Γβ, 138· ἀποφυλακίζεται ὑπὸ τῆς Εἰρήνης, 147· γῶνες αὐτοῦ κατὰ Νικηφόρου, πατριάρχου, 158-164.
- Πλεισταρχος**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, υἱὸς τοῦ Λεωνίδου, Αβ 83, 106.
- Πλεισταρχος**, ἀδελφὸς Κασσάνδρου, Βα 210· λαμβάνει τὴν Κιλικίαν, 212· ἐκδιώκεται ὑπὸ Δημητρίου, 213.
- Πλειστήσις**, κῶος, ἀρχικυβερνήτης τοῦ στόλου Δημητρίου Πολιορκητοῦ, Βα 193.
- Πλειστονάξ**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αβ 195, 259.
- Πλειστός**, πο· ἀμός, Αα 133.
- Πλευρίας**, βασιλεὺς τῶν Ἰλλυριῶν, Βα 41.
- Πλευρών**, αἰτωλικὴ πόλις, Αα 143.
- Πλήθων**, βλέπε Γεμιστός.
- Πλίνιος** ὁ νεώτερος, συγγραφεὺς καὶ ὑπουργὸς τοῦ Τραϊανου· ὁδηγία αὐτοῦ πρὸς Μάξιμον, Ββ 49.
- Πλούταρχος**, Αα 41· περὶ θεῶν, Ββ 85.
- Πλουτώ**, ὠκεανίς, Αα 14.
- Πλούτων**, ὁ θεὸς τοῦ Ἄδου, Αα 2, 13, 65.
- Πλωτῖνος**, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, Ββ 80.
- Πνυταγόρας** ὁ Εὐαγόρου, δολοφονεῖται μετὰ τοῦ πατρὸς του· βασιλεὺς τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμῖνος, Αβ 344.
- Ποδαλείριος**, ἱητὴρ, Αα 24.
- Ποίησις**, παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν, Αα 111· μετὰ τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, 117 καὶ ἐπ.
- Πόλεις**, πῶς ἐκτίζοντο, Αα 111· αἱ δευτερεύουσαι τῆς Ἑλλάδος, 117 καὶ ἐπ.· Θεσσαλίας, 121· Δωριδος, 127· Φωκίδος, 133· Βοιωτίας, 137 καὶ ἐπ.· Ἠπείρου, 145· Ἀργολίδος, 149· Μεσσηνίας, 165· Λακωνικῆς, 165· Ἀρκαδίας, 148, 203· ἰωνικαὶ ἐν Ἀσίᾳ, 226· ἑλληνικαὶ ἐν τῇ πέραν τῆς Ἰωνίας Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, Βα 235-250.
- Πόλεμος** καὶ πολεμικὴ τέχνη, παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν, Αα 110· πολεμικὴ βιομηχανία, 111· πῶτος Ἰερὸς, 134.
- Πολέμων**, στρατηγὸς μακεδῶν, ἀδελφὸς Ἀμύντου, Βα 159, 161.
- Πολέμων**, σοφιστὴς λαοδικεύς, Ββ 44, 45.
- Πολεμόνιον**, πόλις ἑλληνίς ἐν Πόντῳ, Βα 237.
- Πολιορκία**, παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν, Αα 111· πολιορκητικαὶ μηχαναί, Βα 192, 201-206· κριός, 203 (εἰκ.)· ἐύλιννοι πολιορκητικοὶ πύργοι, Αβ 51, 52 (εἰκ.).
- Πόλλις**, ναύαρχος σπαρτιάτης, ἡττάται ὑπὸ τοῦ Χαβρίου, Αβ 359.
- Πολυβιάδης**, στρατηγὸς σπαρτιάτης, ἀναγκάζει τοὺς Ὀλυνθίους νὰ ζητήσουν εἰρήνην Αβ 347.
- Πολιτεῖται**, σχέσεις αὐτῶν κατὰ

- Περίλαος**, στρατηγός σικυώνιος, πίπτει ἐν Μυκάλη, Αβ 120.
- Περιμήδη**, θυγάτηρ Αἰόλου, Αα 10.
- Πέρινθος**, Σαμίων ἀποικία ἐν τῇ Προποντίδι, Αα 308.
- Περιοδονίκαι**, Αα 312.
- Περουλός** Δημήτριος, πρόκριτος ἀθηναῖος, Εβ 127.
- Περραιβοί**, φυλὴ ἑλληνική, Αα 24, 57, 121· νόμισμα, Αα 126 (εἰκ.)· ὑποταγὴ εἰς τὸν Ξέρξην, Αβ 68.
- Περραιβός** Χριστοφόρος, συνεργάζεται πρὸς τὸν Ρήγαν Φεραῖον, Εβ 213· μεταφέρει ἐπιστολὴν τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς Σουλιώτας, 227.
- Περράκης Γ'**, ταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, στασιαστής, Στ 272.
- Περσέπολις**, μία τῶν πρωτευουσῶν τῆς Περσίας, Βα 100, 176 (εἰκ.).
- Περσέυς**, Αα 11· φονεῦει τὴν Μέδουσάν, 13.
- Περσεύς**, ὁ Φιλίππου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 297· ἦττα καὶ θάνατος, 298· ἐπὶ νομίσματος καὶ μεταλλίου, 299 (εἰκ.).
- Περσεφόνη**, Αα 65.
- Περσία**, Αα 205· ἴδρους καὶ αὐθιγὰς τοῦ κράτους, Αα 294-314, Αβ 2-3· χάρις, Αβ 2· ὑποταγὴ Ἰωνῶν καὶ Αἰολέων, Αβ 4· νομίσματα, 6 (εἰκ.), 106 (εἰκ.)· 127 (εἰκ.)· διοίκησις, Αβ, 6· ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν 10, 59 (χάρις)· ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος, 23, 26 καὶ ἐπ., 50 καὶ ἐπ.· ἀνάμιξις τῶν Περσῶν εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, 327-340· ὁ μέγας βασιλεὺς καθίσταται διαιτητὴς τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, 341· πρὸ τῆς ἐκστρατείας Ἀλεξάνδρου, Βα 63 καὶ ἐπ.· καθυπόταξις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, 100· σατραπεία ὑπὸ Πευκέστην, 146· ἀγῶνες πρὸς τὴν Ρώμην καὶ τὸ ἀνατολικὸν κράτος, Ββ 69-81, 152, 170-171· πέρσις ἱππεύς, 181 (εἰκ.)· κατάλυσις τοῦ κράτους τῶν Σασσανιδῶν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, Γα 215· τὸ ζωροαστρικὸν θρησκειον, Γβ 71.
- Πεσκένιος** Νίγρος, ἀπαιτητὴς τοῦ ρωμαϊκοῦ θρόνου, Ββ 66.
- Πεσσινοῦς**, πόλις τῆς ἐν Ἀσίᾳ Γαλιτίας, Βα 239.
- Πέτα μάχη**, Στ 70.
- Πτεινὸς** Βασίλειος, στρατηγός, συμπράττει εἰς τὴν καθάρσειν Ρωμανοῦ Α', Δα 80, 81.
- Πετήνης**, πέρσις στρατηγός φονεὺς κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, Βα 71, 75.
- Πετμεζάδες**, Βασίλειος, Ἀντωνίος, Γεωργάκης, Καλαβруτινοί, φονεύονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 202.
- Πετμεζᾶς**, πρόκριτος ἐκ Καλαβρύτων, Στ 74.
- Πετραλεῖφαι**, τέσσαρες φράγχοι ἀδελφοί, εἰς τὴν ὕπηρεσίαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 128-129.
- Πέτρας μάχη**, Στ 211.
- Πέτρος**, ἀπόστολος, θανατοῦται ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, Ββ 97.
- Πέτρος**, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Θεοδοσίου Α', Ββ 190, 199.
- Πέτρος**, ὁ ἀναγνώστης τῆς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Γα 10.
- Πέτρος**, ὁ μογγός, μονοφυσίτης πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, Γα 26, 34.
- Πέτρος** ὁ γναφεὺς μονοφυσίτης πατριάρχης Ἀντιοχείας, Γα 26.
- Πέτρος**, μάγιστρος, φίλος Κωνσταντίνου ΣΤ', Γβ 132-133.
- Πέτρος**, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, υἱὸς τοῦ Συμεῶν, Δα 106· θάνατος αὐτοῦ, 107.
- Πέτρος**, εὐνοῦχος, στρατοπεδάρχης, πολιορκεῖ τὴν Ἀντιόχειαν, Δα 116· στέλλεται ὑπὸ Ἰωάννου Α' κατὰ τῶν Ρώσων, 147, 154· διορίζεται στρατηλάτης τῆς Ἀνατολῆς, 168· ἡττάται ὑπὸ Βάρδα Σκληροῦ, 169· φονεύεται, 170.
- Πέτρος**, ὁ ἐρημίτης, ὁ πρῶτος κηρύξ τῆς πρώτης σταυροφορίας, Δβ 61, 62, 67.
- Πέτρος**, ὁ Βλάχος, ἡγείται ἐπαναστάσεως τῶν Βουλγαροβλάχων, Δβ 186· δολοφονία αὐτοῦ, 202.
- Πέτρος**, βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας, συμμαχεῖ πρὸς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον κατὰ τῶν Ἀνδεγαυῶν, Εα 107.
- Πέτρος** Κουρτεναῖν, λατίνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως· ἄμα τῇ ἀφίξει του εἰς Ἀνατολὴν φονεύεται, Εα 46.
- Πέτρος** Λιόσας, ἄλβανὸς ἡγεμὼν Ἀχελῷου καὶ Ἀγγελοκάστρου, Εα 231.
- Πέτρος** ὁ Μέγας, αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, προκήρυξις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, Εβ 191-193· (εἰκ.) 192.
- Πετρωνᾶς**, ἀδελφὸς τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας, Γβ 244· τιμωρεῖται δι' ἀδικίαν διαπραχθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, 245· ἀποκτείνει μοναχὴν τὴν Θεοδώραν, 284· νικᾷ τοὺς Παυλιανίτας, 303.
- Πετρωνᾶς**, μηχανικὸς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Δα 68.
- Πετούσας**, στρατηγός τοῦ Ἀλεξίου Α', Δβ 92.
- Πετσενέγοι** ἢ Πατινάκοι, φυλὴ τουρκική, κατοικοῦσα βορείως τοῦ Δουνάβεως· συμμαχία πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος κατὰ τῶν Βουλγάρων, Δα 66, 73· κατὰ τῶν Μαγάρων, 84· εἰσβολὴ εἰς τὸ κράτος, αἰχμαλωσία καὶ ἀποικισμὸς αὐτῶν εἰς Βουλγαρίαν, 241-242· ἐπανάστασις αὐτῶν, 243-244· νέα ἐπανάστασις αὐτῶν, Δβ 59-60.
- Πευκέστης**, σατραπὴς Περσίδος, Βα 146, 170, 174-176.
- Πήγασος**, Αα 13· κατὰ τὴν ἐρμηνείαν Παλαιφάτου, 43.
- Πηγονίτης** Νικίτας, πατριάρχης, νικᾷ τοὺς Ἀρσάβας καὶ προσελαύνει μέχρι Βαβυλῶνος, Δα 215.
- Πήδασσος**, πόλις, Αα 26.
- Πήλ**, πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας, Στ 253.
- Πηλεύς**, Αα 16, 25, 40, 95, 121.
- Πήλικας** Σπυρίδων, λόγιος καὶ πολιτικός, Στ 239.
- Πίος Ζ'**, πάπας, ἀρνείται εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπιτροπὴν νὰ διαβῇ διὰ τῶν χωρῶν του, Στ 132.
- Πήλιον**, ὄρος, Αα 119 καὶ ἐπ.· ὀργάνωσις τῶν χωριῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Εβ 122-123 (εἰκ.).
- Πήλιος Γούσης**, σουλιώτης πρόδότης, Εβ 218.
- Πήλλιον**, πόλις τῶν Ἰλλυριῶν, Βα 56, 58.
- Πηλούσιον**, φρούριον τῆς Αἰ-

μάζει τὸν τίτλον «Οἰκουμενικός», Γα 146.

Πελαγοί, Εἰς. μα' Ἰταλοπελασγοί, καὶ Ἑλληνοπελασγοί, μδ', με' πελασγικός πολιτισμός ἡδ' ὁ πνευματικός πελασγικός βίος, ρλγ'-ρλστ' σύγκρισις πελασγικοῦ καὶ ἀχαικοῦ πολιτισμοῦ, ρν' ἔθνη πελασγικά ἐπὶ Ἡροδότου, Αα 57, 58' γλώσσα αὐτῶν, 59' πρῶτοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι, Αβ 415.

Πελαγός, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἀρκαδίας, Αα 10, 11.

Πέλειαι, προφήτιδες παρὰ Πελασγοῖς, Εἰς. ρλδ'.

Πελεκάνος, χωρίον τῆς Βιθυνίας, ὅπου ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἤττηθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εα 186.

Πέλκυσ ἡ λάβρος, σύμβολον θρακοπελασγικόν, Εἰς. ρκστ'-ρκθ'.

Πελίας, υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος, βασιλεὺς τῆς Ἰωλκοῦ, Αα 11, 16, 50, 92.

Πέλλα, πρωτεύουσα πόλις τῆς Μακεδονίας· συντάσσεται μετὰ τῶν Ὀλυνθίων, Αβ 345.

Πέλλα, πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, Βα 20.

Πέλλα, εἴτα Ἀπάμεια, πόλις τῆς ἄνω Συρίας, Βα 244.

Πέλλα, πόλις τῆς Κοίλης Συρίας, Βα 245.

Πέλλιννα, πόλις θεσσαλική, Αα 121.

Πελοπίδας, βοιωτάρχης, Αβ 352' ἔργον αὐτοῦ καὶ χαράκτηρ, 358-359' νικᾷ τοὺς Σπαρτιάτας περὶ Τεγύρας, 360-361' υποτάσσει τὴν Θεσσαλίαν, 374' εἰσβάλλει εἰς Μακεδονίαν καὶ λαμβάνει δῆμρον Φίλιππον τὸν Ἀμύντου, 374-375' στέλλεται εἰς Σούδα, πρὸςβευτὴς πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, 375-376' φυλακίζεται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου, 376' φρονεῖται κατὰ τὴν ἐν Κυνὸς Κεφαλαίᾳ μάχην, 377.

Πελοποννησιακὸς πόλεμος· προσοίμια, Αβ 193' τριακονταεῖς σπονδαί, 195' ἡ κατάστασις πρὸ τοῦ πολέμου, 196-206' ἀφορμαί, 207-210' συζήτησις καὶ ἀποφασίς περὶ πολέμου, 211-216' αἱ ἀμφοτέρωθεν δυνάμεις, 129-132' ἐναρξίς τῶν ἐχθροπραξιῶν, 228' πολιορ-

κία τῶν Ἀθηνῶν, 236' κατάληψις τῆς Πύλου, 245-254' προτάσεις τῶν Σπαρτιατῶν περὶ εἰρήνης, 252' ἤτται τῶν Ἀθηναίων ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, 256-259' Νικίειος εἰρήνη, 259-261' ἐπισηφελὴς βάσις αὐτῆς, 262-263' συμμαχία Ἀθηναίων πρὸς Ἀργεῖους, 267' ἡ ἐπὶ Σικελίαν στρατεία, 272-275' γενέσεις τοῦ πολέμου, 276' συμμαχία Σπάρτης πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, 276-277' νίκαι Ἀθηναίων εἰς Κυνὸς σῆμα, Σηστόν καὶ Κύζικον 285-287' νίκη τῶν Ἀθηναίων, εἰς Ἀργινοῦσας, 291-292' καταστροφή τῶν Ἀθηναίων ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, 296' ὁλοσχερῆς κατάλυσις τοῦ κράτους αὐτῶν, 297' ἄλωσις τῶν Ἀθηνῶν, 298' τέλος τοῦ πολέμου καὶ κρίσεις περὶ αὐτοῦ, 299-300.

Πελοπόννησος, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 103 καὶ ἐπ., 106, 146' κατάληψις αὐτῆς ὑπὸ Δωριέων καὶ Ἡρακλειδῶν καὶ διανομὴ τῶν χωρῶν, Αα 153 καὶ ἐπ.' σπαρτιατικὴ ἡγεμονία, 179' διὰ τὰ μετέπειτα βλ. ὀνόματα πόλεων καὶ Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

Θέμα, Δα 29' ὑποκύπτει εἰς τοὺς Φράγκους ὑπὸ ὄρου, Εα 6' διοικήσεως αὐτῆς, 33-34, 65-89' ἡ κατάστασις αὐτῆς κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, καθ' ἃ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Γεμιστοῦ συνάγεται 241-243' ὁ ἑλληνισμὸς ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, 285' ὀργάνωσις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, Εβ 117' ἡ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπανάστασις τοῦ 1463, 175' αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1499 καὶ τοῦ 1532, 177' ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1571, 179' ἡ μεγάλη ἐπανάστασις τοῦ 1770, 194-200' σφαγαὶ καὶ δηλώσεις μετὰ τὴν εἰρήνευσιν πρὸς τὴν Ρωσίαν, 201.

Πέλωψ, Εἰς. ε' (εἰκ.) Αα 14, 181 (εἰκ.), Αβ 453.

Πέλται πόλις ἑλληνίς ἐν Φρυγίᾳ Βα 238.

Πελώδης λιμὴν, πόλις τῆς Ἡπειροῦ, Αα 145.

Πενθεύς, ὁ περὶ αὐτοῦ μῦθος, Αβ 448.

Πεντάπολις, νεώτερον ὄνομα τῆς Κυρήνης· βλέπε Κυρήνη.

Πέντε Πηγάδια· νίκη τῶν Σουλιωτῶν, Στ 66' ἡ μάχη τοῦ

1854, Στ 288.

Πέργαμος ἡ δαρδανική, ἡ Πέργαμον Αα 22, Αβ 54.

Πέργαμος ἡ Πέργαμον, πρωτεύουσα τοῦ περγαμηνοῦ βασιλείου, Βα 239' ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, 240-241' ναὸς τοῦ Διὸς, 227 (εἰκ.)· ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, 312.

Περδίκκας, Τημενίδης, πρόγονος τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, Βα 3.

Περδίκκας Α', βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 3.

Περδίκκας Β', ὁ Ἀλεξάνδρου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Αβ 210, Βα 4' νομίσματα, Αβ 210 (εἰκ.), Βα 4 (εἰκ.)· βοηθεῖ τὰς ἐν Χαλκιδικῇ ἑλληνικάς ἀποικίας κατὰ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 345.

Περδίκκας Γ', ὁ Ἀμύντου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας· παραδίδεται ὑπὸ τῆς μητρὸς του εἰς τοὺς Ἀθηναίους, Αβ 374' δολοφονεῖ τὸν ἐπίτροπον Πτολεμαῖον καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν. 376' θάνατος αὐτοῦ, 393, Βα 7.

Περδίκκας, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 68, 72, 83, 95, 107, 115' ἐπιμελητὴς αὐτοκρατορῶν, 138-142, 153-154' θάνατος αὐτοῦ, 157-158.

Περιάνδρος, τύραννος τῆς Κορίνθου, Αα 210.

Περιήρης, υἱὸς Αἰόλου, Αα 10.

Περικλῆς, ὁ Ξανθίππου, ὁ μέγας Ἀθηναῖος, Αβ 31, 143' ἔρωτες, 145, 220-223' ἀντίθεσις πρὸς Κίμωνα, 145-146' κρίσεις, 146-149' προτομή, 148 (εἰκ.)· ρύθμισις τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηναίων, 175-179' δημόσια ἔργα, 181-189' ἐκστρατεία κατὰ τῆς Εὐβοίας, 194' πολιτικὴ ἐπικράτης, 196-198' ψήφισμα περὶ ἐνώσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, 199' ἐκστρατεία κατὰ τῆς Σάμου, 203' λόγοι, 204-206, 235-236, 239-240' αἵτησις τῶν Σπαρτιατῶν περὶ ἑξουρίας, 219-225' ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ποτιδαίας, Αβ 238' θάνατος, Αβ 240.

Περικλῆς, ὁ Περικλέους καὶ Ἀσπασίας, εἰς τῶν καταδικασθέντων νικητῶν ἐν Ἀργινοῦσας, Αβ 292-295.

Περικλύμενος, ἀργοναύτης, Αα 16, 21.

Πατριάρχης, εὐπατρίδης πέρας, ἡνίοχος τοῦ Ξέρξου, Αβ 54.

Πατούσας Γεώργιος, διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.

Πατούσας Ἰωάννης, ἀθηναῖος, διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.

Πάτραι, πόλις τῆς ἀρχαίας συμπολιτείας, Βα 270· εὐνοία Αἰγυπτίου, Ββ 29· κατὰ τὴν Η' ἑκατονταετηρίδα μ. Χ., Γβ 10· πολιτοχρῆμα ὑπὸ τῶν Σλαβῶν, 170· ὑπὸ τοὺς Φράγκους, Εα 32, 33· κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, 250.

Πατριάρχαι, βλ. καὶ ὀνόματα πατριαρχῶν· ἡ ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσις, Δα 9-11· πολιτεία Τούρκων ἐναντι τῶν πατριαρχείων, Εβ 44-50· σχέσεις πρὸς τὴν Ἑνετίαν, 50-53· σχέσεις πρὸς τὴν Ρωσίαν, 54-61· σχέσεις πρὸς τοὺς προτεστάντας, 62-69· θανάτωσις πατριαρχῶν, 69· παραβιάσεις τῶν προνομίων ὑπὸ τῆς Πύλης, 71-74· παραβιάσεις ἐξ ὑπαιτιότητος τῶν πατριαρχῶν, 75· ὁ ναὸς τῆς Παμμακαρίστου, ὅπου τὸ πατριαρχεῖον κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα, 76, 41 (εἰκ.)· μεταφορὰ τοῦ πατριαρχείου εἰς Διπλοφανάριον, 77· αἱ περὶ ἐκπαιδεύσεως φροντίδες πατριαρχῶν τινῶν, 77-78.

Πατρίκιος, μάγιστρος, ἐραστὴς τῆς Βηρίνης, Γα 21-22.

Πατρίκιος, βάρβαρος, ἀναγορεῖται καῖσαρ, Ββ 254· τραυματισμὸς αὐτοῦ, 259.

Πάτροκλος, Αα 28, θάνατος αὐτοῦ, 29 (εἰκ.)· κηδεία, 31· ψυχὴ Πατρόκλου, 72, 94.

Πατσιμάδης Νικόλαος Ν., Φιλικός, Στ 6.

Πασιφίκος, πορτογάλλος ἰουδαῖος· τὸ προκλήθην ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐπεισθὶον πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, Στ 275-284.

Παυλιανῖται· ἐπίδρασις αὐτῶν εἰς τὴν Δύσιν, Γα ιδ'· θρησκέυμα αὐτῶν καὶ μετοικισμὸς αὐτῶν εἰς Θράκην, Γβ 71-74· ἐκ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ μεινόντων, ἑκατοντακισχίλιοι φρονέονται, Γβ 276· οἱ λοιποὶ ὑπὸ Καρβέαν φεύγουσι πρὸς τοὺς Ἀραβίαι, 277· νῆαι κατ' αὐτῶν, Δα 59· συνεργασία πρὸς τὸν στρατὸν τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, 61·

νέα μετοικεσία εἰς Θράκην, 159-160· ἐπανάστασις οὐτῶν καὶ συμμαχία πρὸς τοὺς Πετσενέγους ἐπὶ Ἀλεξίου Α', Δβ 59-60.

Πανλῖνος, μάγιστρος, εὐνοούμενος τῆς Εὐδοκίας, Ββ 242.

Παῦλος, ὁ ἀπόστολος· ἑλληνικὴ αὐτοῦ ἀνατροφή, Ββ 87· τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, 89 (εἰκ.)· ἡ ἐν Ἑλλάδι διαμονὴ αὐτοῦ, 90-91· αἱ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολαὶ αὐτοῦ, 91-92· θανάτωσις αὐτοῦ, 97.

Παῦλος, λατῖνος διάκονος καὶ ἱστορικός, Γα 143.

Παῦλος, πατριαρχὴς, συντάκτης τοῦ «Τύπου» τοῦ Κωνσταντίνου, Γα 232.

Παῦλος, ὁ κύπριος, ἀντιμεταρρυθμιστὴς πατριαρχὴς, Γβ 109, 113.

Παῦλος Αἰμίλιος, ρωμαῖος στρατηγός, νικητὴς τοῦ Περσέως, Βα 298· ἐξανδραποδίζει τοὺς Ἑπειρώτας, 299· μετάλλιον, 299 (εἰκ.).

Πανσανίας, ὁ περιηγητής, Αα 41, 114, Ββ 80.

Πανσανίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 6-7· νόμισμα, Βα 5.

Πανσανίας, φονεὺς τοῦ Φιλίππου, Βα 43.

Πανσανίας, στρατηγὸς μακεδόν, Βα 76.

Πανσανίας, ὁ Κλεομβρότου, ἐπίτροπος τῆς βασιλείας ἐν Σπάρτῃ, Αβ 106· ἀρχιστρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων, 106-116, 135· ἐπιβουλεύεται τὴν Ἑλλάδα, Αβ 135-137.

Πανσανίας, ὁ Πλειστοάνακτος, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αβ 297· στέλλεται κατὰ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 307· καταδικάζεται εἰς θάνατον ὡς ἀνάνδρος καὶ φεύγει εἰς Τεγέαν, 327.

Πανσανίας, ἀπαιτητὴς τοῦ θρόνου ἐν Μακεδονίᾳ, καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ Ἰφικράτους, Αβ 374.

Παφλαγονία, Αα 102, Βα 79, 80· σατρατεία Εὐμένους, 144· θέμα, Δα 29.

Παχυμέρης Γεώργιος, ἱστορικός, Εα 59, 61 (εἰκ.), 64, 136, 152.

Παχώμιος Β', πατριαρχὴς, ἐξαγοράζει διὰ δωροδοκίας τὸν

θρόνον, Εβ 75.

Πεδεμόντιον· συμμετέχει εἰς τὸν Κοιμαϊκὸν καὶ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων, Στ 294· ὁ κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμος, 296.

Πεδιαδίτης Βασίλειος, εὐνοῦχος, στρατηγός, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐν Σικελίᾳ, Δα 240.

Πεδιάσιμος Λέων, συνωμοτεῖ κατὰ Νικηφόρου Φωκά μετὰ Τσιμισχῆ, Δα 139.

Πεδεῖς, πολιτικὴ μερίς ἐν Ἀττικῇ, Αα 245, 267 καὶ ἐπ.

Πέξαρος Ἰωάννης Δημητριάδης, λόγιος, Εβ 166.

Πειραιεύς, βλ. Ἀθῆναι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Αβ 134 (εἰκ.). 161 (χάρτης).

Πειρατεία, κατὰ τοὺς ὁμηρικὸς χρόνους, Αα 96· μετὰ τὸν Ὀμηρον, 97, Αβ 19· κατάδιωξις, 137· «Πειρατικὸς πόλεμος», Ββ 22-24· κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα, Εα 95, 96, 115.

Πειρίθους, φίλος τοῦ Θησέως, Αα 24, 94.

Πείσανδρος, ποιητής, Αα 292.

Πείσανδρος, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 279-280, 282, 285.

Πείσανδρος, ναύαρχος σπαρτιάτης, ἡττᾶται περὶ Κνίδου, Αβ 333.

Πεισιδίκη, θυγάτηρ Αἰόλου, Αα 10.

Πεισικράτης, βασιλεὺς τῶν Σολίων, Βα 93.

Πεισιστρατίδαι, τύραννοι τῶν Ἀθηναίων, βλ. καὶ Ἰππάρχος, Ἰππίας, Θεσσαλός, Αα 272, Αβ 50, 87· φόνος Ἰππάρχου, Αα 273· ἐξωσις ἐξ Ἀθηναίων, 274.

Πεισίστρατος, τύραννος Ἀθηναίων, Αα 44· συναρμολογεῖ τὰ ποιήματα Ὀμήρου, Αα 114, 178, 267-271· ἀρχηγὸς τῶν Διακρίων, 267 καὶ ἐπ.· καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν, 268· ἐξορίζεται, 269· ἀνακτᾷ τὴν ἀρχὴν, 270· ἔργα αὐτοῦ Αα 270, 271· ἀφιέρωμα, 270. (εἰκ.).

Πείσων, διοικητὴς Συρίας, ὑβρίζει τοὺς Ἀθηναίους, Ββ 35.

Πελάγιος Α', πάπας, δέχεται τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῆς Ε' Συνόδου, Γα 138.

Πελάγιος Β', πάπας, ἀποδοκι-

- Πανουριᾶς**, ἐξεγείρει εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ἀμφισσαν, Στ 31, 61· τρέπεται εἰς Χαλκομάταν, 62· μετέγει τῆς εἰς Βασιλικὰ νίκης, 64.
- Πάνταϊνος**, χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.
- Παντικάπαιον**, ἑλληνὶς πόλις ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, Αα 308, Βα 313, Ββ 127· νομίσματα, Αα 312 (εἰκ.).
- Παπαγιαννόπουλος** Ἀναγνώστης, βλέπε Δεληγιάννης.
- Παπαδιαμαντόπουλος**, Ἰωάννης· φρούραρχος Μεσολογγίου, φονεύεται κατὰ τὴν ἐξοδον, Στ 168.
- Παπαδιαμαντόπουλος**, συνταγματάρχης, δίδει τὸ σύνθημα τῆς κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἐπανάστασεως ἐν Ἀθήναις, Στ 307.
- Παπαδόπουλος** Στέφανος· διδάσκαλος ἐν Ἑνετίᾳ, Εβ 164.
- Παπᾶζωλης** Γεώργιος, ἑλλην ἀξιωματικὸς ἐν Ρωσίᾳ, στέλλεται εἰς Ἑλλάδα διπλῶς προκαλεσθὶ ἐξεγερσιν, Εβ 194.
- Πάπαι**, βλ. καὶ ὀνόματα παπῶν ἀξιώσεις κοσμικῆς κυριαρχίας, Γα 28-29· ἀξιώσεις πρωτείων, 143· ἀντιροήσεις διὰ τὸν τίτλον «Οἰκουμενικός», 145-150· σύλληψις· δίκη καὶ ἐξορία τοῦ πάπα Μαρίνου Α'· 23· ἀντίδρασις κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λέοντος Γ', Γβ 37-43, 49· κατάλυσις τῆς ἀρχῆς τῶν παπῶν ἐν Ἑλλάδι, 49-50· δήμευσις τῶν πατριολίων ὑπὸ Λέοντος, 52· ἀντίθεσις αὐτῶν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν· Δα 258-272· ἡ «πορνοκρατία», 273· αἱ σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Φωτίου, 274-283· ἡ οἰκὸς μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, 283-290· αἱ προβληθεῖσαι ὑπὸ τοῦ πάπα Πασχάλιον Β' ἀξιώσεις, Δβ 106-108· ὁ Μιχαὴλ Η' δέχεται τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Εα 102-04· ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντίδρασις 104-105, 108-111· ἡ ἐν Βασιλείᾳ κατὰ τῶν Οὐσαιτῶν σύνοδος, 256-258· ἡ ἐν Φλωρεντίας σύνοδος καὶ ἡ ὑπογραφὴ τοῦ ὁρου τῆς ἐνώσεως, 259-275.
- Παπακώστας**, ἀντισυνταγματάρχης, στασιάζει, Στ 268, 271.
- Παπανικολῆς**, πυρπολητὴς Ψαριανός, καταστρέφει τουρκικὸν δίκροτον, Στ 90, 91 (εἰκ.).
- Παπαρηγόπουλος** Δημήτριος, τραπεζίτης, ἀπάγχονίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων, Στ 21.
- Παπᾶς** Ἀριστείδης, ἀπεσταλμένος τῶν Φιλικῶν πρὸς τὸν Μιλόσην, συλλαμβάνεται καὶ αὐτοκτονεῖ, Στ 13.
- Παπᾶς** Ἐμμανουήλ, ἀρχηγὸς τῆς Χαλκιδικῆς, Στ 61.
- Παπατσόνης**, φυλακίζεται μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 106.
- Παπαφλέσας** ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, κηρύττει ἐν Πελοποννήσῳ τὴν ἐπικειμένην ἐπανάστασιν, Στ 30, (εἰκ.) 31· ἐμπαίζει τὸν Κολοκοτρώνην, 52· συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων, 73· ἡρωικὸν θάνατος εἰς Μανιάκι, 165.
- Παρακοιμώμενος**, ἀξίωμα αὐλικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, Δα 22-23· σφραγίς, 32 (εἰκ.).
- Πάραλοι**, πολιτικὴ μερίς ἐν Ἀττικῇ, Αα 245, 267 καὶ ἐπ.
- Πάραλος**, ὁ Περικλέους, Αβ 221.
- Παραπινάκιος**, βλέπε Μιχαὴλ Ζ'.
- Παρασουλιῶται**, βλέπε Σούλι.
- Πάργα**, πόλις τῆς Ἠπείρου αὐτόνομος, Εβ 218· καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ, 224· οἱ Πάργιοι φεύγουν εἰς τὴν Ἐπτανήσον, 224-225· τὸ λάβαρον τῆς Πάργας, 170 (εἰκ.)· ματαία ἀποπειρά τῶν Παργινῶν πρὸς ἀνάγκησιν τῆς πόλεως τῶν, Στ 66· εἰκόνες, Εβ 223, 224.
- Πάρδος**, πρωτοσπαθάρης, φονεύεται ὑπὸ τοῦ Μανιάκη, Δα 232.
- Παρθένιος Β'**, πατριάρχης· σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ θανάτωσις ἐνεργείας τῶν καθολικῶν, Εβ 69, 74.
- Παρθένιος Γ'**, πατριάρχης· μαρτυρικὸς θάνατος αὐτοῦ, Εβ 74.
- Παρθένιος**, μητροπολίτης Πατρῶν, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίον τῆς ἐπαναστάσεως, Εβ 195.
- Παρθένιος**, ποταμὸς τῆς Παφλαγονίας, Αα 102.
- Παρθενόπαϊος** Αα 20.
- Παρθενών**, Αβ 182 καὶ ἐπ.· εἰκόνες, Αβ 158, 182, 183, 184, 185· τὸ παρὰ τὸν Παρθενῶνα τζαμίον τῷ 1751, Εβ 114 (εἰκ.)· καταστροφὴ ὑπὸ τοῦ Μοροζίνι, Εβ 131 (εἰκ.).
- Πάρθοι**, καταγωγὴ αὐτῶν, Βα 248· ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν Σελευκιδῶν, 248-249.
- Παρθυνηοί**, τὸ νῦν Χωρασάν· κατάκτησις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 103· σατρατεία ὑπὸ Στάγγορα, 146.
- Πάρις**, Αα 22 καὶ ἐπ., 44 (εἰκ.), 45.
- Παρισίων** συνθήκη, μετὰ τὸν κρηματικὸν πόλεμον, Στ 294.
- Πάρκερ**, νομάρχος ἄγγλος κατὰ τὸ ἐπαισώδιον Μερενδίου, Στ 270· ἐφαρμόζει ἐκβιαστικά μέτρα κατὰ τὸ ἐπαισώδιον Πατισφίκου, 276-282.
- Παρμενίων**, στρατηγὸς μακεδόν, Βα 13, 41, 61, 66, 67, 72, 77, 81, 83, 86, 98· φόνος αὐτοῦ, 105.
- Παρνασσός**, ὄρος, Αα 127, 143· καθοιστωμένος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὰς Μούσας, 132.
- Πάρνης**, ὄρος, Αα 127.
- Πάρος**, νῆσος, Αβ 47, 189· ἐκστρατεία Μιλητιάδου, Αβ 47.
- Παρτεσιπάτιο** Ἰουστινιανός, δόγης τῆς Ἑνετίας, Δα 207.
- Παρύσατις**, σύζυγος τοῦ Δαρείου Β', βασιλέως τῶν Περσῶν, βοήθει τὸν δευτερότοκον υἱὸν αὐτῆς Κύρον νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν, Αβ 314.
- Παρύσατις**, θυγάτηρ Ὁγού, σύζυγος Ἀλεξάνδρου, Βα 111.
- Πασιφάη**, Αα 23 (εἰκ.).
- Πασόμπεϋς** Ἰσμαήλ, στρατεύει κατὰ τοῦ Ἀλῆ τῶν Ἰωαννίνων, Εβ 226· ἀντικαθίσταται, 227.
- Πασαβᾶς**, φραγκικὸν φρούριον ἐν Μάνη, Εα 35· τὸ φρούριον, 36 (εἰκ.).
- Πασιλλᾶς**, ἐπίσκοπος Πέργης, προεδρεύει τῆς ἐν Ἱερεΐᾳ συνόδου, Γβ 75.
- Πασχάλιος Α'**, πάπας, Γβ 214.
- Πασχάλιος Β'**, πάπας, Δβ 89, 105, 106.
- Πάταλα**, πόλις Ἰνδικῆ, ναύσταθμος Ἀλεξάνδρου, Βα 110 (ἰδὲ χάρτην ἐν σελ. 108).

- τοκράτορες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ-
το· βλ. Ἰωάννης Ε' καὶ Ζ'.
- Παλαιολόγος** Ἰωάννης, στρα-
τηγὸς Μιχαὴλ Η', ἡττάται ὑπὸ
τῶν Φράγκων κατὰ ξηρὰν καὶ
νικᾷ αὐτὸν κατὰ θάλασσαν,
Εα 91, 93.
- Παλαιολόγος** Ἰωάννης, υἱὸς
Ἀνδρονίκου Δ', ἐπιβάτης τοῦ
θρόνου, Εα 217-218· ἐξορίζε-
ται εἰς Λήμνον, 236.
- Παλαιολόγος** Ἰωάννης, πρό-
κριτος Ἀθηνῶν, Εβ 127.
- Παλαιολόγος** Κωνσταντῖνος, αὐ-
τοκράτωρ, β. Κωνσταντῖνος ΙΑ'.
- Παλαιολόγος** Κωνσταντῖνος, υἱ-
ὸς Ἀνδρονίκου Β', Εα 154,
157.
- Παλαιολόγος** Κωνσταντῖνος ἀρ-
χηγὸς τῶν «στρατιωτῶν», Εβ 30.
- Παλαιολόγος** Κωνσταντῖνος
Πορφυρογέννητος, φυλακίζε-
ται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀν-
δρονίκου Β', Εα 142.
- Παλαιολόγος** Μανουὴλ, αὐτο-
κράτωρ, βλ. Μανουὴλ Β'.
- Παλαιολόγος** Μανουὴλ, υἱὸς
Μιχαὴλ Θ', φρονεῖται ὑπὸ τῶν
φρουρῶν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀν-
δρονίκου Γ', Εα 154.
- Παλαιολόγος** Μιχαὴλ· δύο αὐ-
τοκράτορες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ-
το· βλ. Μιχαὴλ Η' καὶ Θ'.
- Παλαιολόγος** Μιχαὴλ, στρατη-
γὸς ἐπὶ Μανουὴλ Α', Δβ 131.
- Παλαιολόγος** Νικόλαος ἢ Μα-
νουὴλ, φρούραρχος Μονεμβα-
σίας, ἀποκροῦει τοὺς Τούρ-
κους, Εβ 28.
- Παλαιολόγος** Νικηφόρος, ὑπέρ-
τιμος, Δβ 15, 28, 30· φρονεῖ-
ται παρὰ τὸ Δυσγράχιον, 54.
- Παλαιολόγος** Νικηφόρος, ἀρ-
χηγὸς σώματος κατὰ τὴν πο-
λιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως, Εα 325.
- Παλαιολόγος** Σταμάτης, πρό-
κριτος Ἀθηνῶν, Εβ 127.
- Παλαιολόγος** Φιλῆς, νικᾷ κατὰ
κράτος ἐν Θράκῃ τοὺς Τούρ-
κους, Εα 153.
- Παλαιολόγου** Σοφία, βλ. Σοφία.
- Παλαιστίνη**· ἡ περὶ αὐτῆς συν-
θήκη Χετταίων καὶ Αἰγυπτίων,
Εἰς, ονα'· ἐπὶ Σελευκιδῶν, Βα
453· ἡ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους
πολιτεία τῶν Ῥωμαίων, Ββ
75-76· ὁ ἐν Παλαιστίνῃ Ἑλ-
ληνισμός, 76-78.
- Παλαίφατος**, ἐρημνευτὴς μύ-
θων, Αα 42 καὶ ἐπ.
- Παλαμᾶς**, ἀρχηγὸς τῶν ἡσυχ-
στῶν, Εα 193.
- Παλαμᾶς** Παναγιώτης, διδά-
σκαλος, κατηχεῖται ὑπὸ τοῦ
Πατάζωλη εἰς τὴν ιδεάν ἐξε-
γέρσεως κατὰ τῆς Τουρκίας,
Εβ 194.
- Παλαμήδης** Ρήγας, Στ 250.
- Παλαμήδι**, φρούριον τοῦ Ναυ-
πλίου, Στ 101 (εἰκ.).
- Παλάσκας**, πλοίαρχος τῆς θα-
λαμηγοῦ Ἀμαλίας, Στ 309.
- Παλλαβιτσίνη** Γουίδων, μαρ-
κίων Βοδονίτης, Εα 26, 2θ.
- Παλλαβιτσίνη** Ἰσαβέλλα, μαρ-
κionis, Εα 89.
- Παλλαβιτσίνη** Οὐβερτίνος, μαρ-
κίων Βοδονίτης, μετέχει τῆς
κατὰ τοῦ Γουλιέλμου συμμα-
χίας, Εα 84, 89.
- Παλλαδᾶς**, ἐπιγραμματοποιὸς
Ἀλεξανδρεὺς, Γα 39.
- Παλλάδιον** Ἰλίου, Αα 32.
- Παλληκάρια**, πρώτη σημασία
τῆς λέξεως, Γα κα'· ἡ λέξις
ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ
Πασχαλίου χρονικοῦ, Γα 191.
- Παλλήνη**, μία τῶν γλωσσῶν
τῆς Χαλκιδικῆς, Αβ 103.
- Πάλμερστον**, ὑπουργὸς τῶν
Ἑξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, Στ
233· ἡ κατὰ τοῦ Ὁθωνος ἐ-
χθρότης, 236-237· ὑποδεικνύει
ὡς πρωθυπουργὸν τὸν Μαυρο-
κορδάτον, 245· ἡ πρὸς τὴν
κυβέρνησιν Τζαβέλλα ἐχθρό-
της αὐτοῦ, 271· τὸ ἐπείσοδιον
Πατσιφίκου, 274-282· περιά-
γεται εἰς θέσιν δυσχερῆ ἐκ τοῦ
ἐπείσοδου, 282-283· προσφέ-
ρει ὑπὸ ὄρους τὴν Ἐπτάνησον
εἰς τὸν Ὁθωνα, 299· ὑποδει-
κνύει τὸν πρίγκιπα Γουλιέλ-
μον Γεώργιον τῆς Δανίας ὡς
βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, 313· εἰ-
κόν, 276.
- Παλμύρα**, πόλις ἐν τῷ μέσῳ
τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου ἐξελη-
νισθεῖσα· ἀμνη αὐτῆς, Ββ 81-
82· ἐρείπια, 83 (εἰκ.).
- Παμμένης**, θηβαῖος, Αα 141.
- Παμπρέπιος**, ἐθνικὸς φιλόσο-
φος τῆς Ε' ἐκατ. μ. Χ., Γα 35,
37-39.
- Πάμφυλοι**, φυλὴ ἐν ἐκάστῃ τῶν
πόλεων τῆς Πελοποννήσου, Αα
167, 184.
- Πάμφυλος**, ἀρχηγὸς τῶν Δω-
ριέων κατὰ τὴν καθόδον τῶν
Ἡρακλειδῶν, Αα 153, 157.
- Πάν**, θεὸς, ἔφορος τῶν ποιμέ-
νων, Αβ 45.
- Παναγιώταρος**, διάσημος κλέ-
φτης τῆς Πελοποννήσου, Εβ
141.
- Παναγιώτας** Λάζαρος, πρόκρι-
τος ὕδρατος, Στ 79.
- Παναθήναια**, Αα 270, 277 (εἰκ.)
278 (εἰκ.).
- Πάναινος**, ζωγράφος ἀθηναῖος,
Αβ 199.
- Παναίτιος**, ὁ Σωσιμένους, τριή-
ραρχος τήνιος Αβ, 94.
- Παναίτιος**, τύραννος τῶν Λεον-
τίνων, Αβ 125.
- Πανάρης**, στρατηγὸς κρής, συν-
θηκολογεῖ πρὸς τοὺς Ῥωμαί-
ους, Ββ 25.
- Πανᾶς** Γρηγόριος, εἷς τῶν ἀρ-
χηγῶν τῶν Κεφαλλήνων κατὰ
τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ
196.
- Πανᾶς** Σπύρος, ἀρχηγὸς σώμα-
τος Ἑπτανήσιων κατὰ τὴν ἐ-
πανάστασιν, Στ 68.
- Πανδοῦλφος** ἡγεμὼν Βενενέν-
του, πρέσβυς Ἰωάννου Α' πρὸς
Ὁθωνα Β', Δα 160.
- Πανδώρα**, γυνὴ τοῦ Προμηθέ-
ως, Αα 4, 5, 40.
- «Πανελλήνιον»**, σῶμα συμβου-
λευτικὸν ἐπὶ Καποδιστρίου, Στ
204, 206, 207.
- «Πανελλήνιον»**, πλοῖον χρησι-
μοποιηθὲν πρὸς ἀνεφοδιασμόν
τῶν κρητῶν ἐπανάστα. ὤν, Στ
320.
- Πανεπιστήμιον** Ἀθηνῶν· ἡ
πρώτη περὶ ιδρύσεως αὐτοῦ
ιδέα, Στ 224· ἰδρυσις αὐτοῦ,
237· ὁργάνωσις, 238· τὰ ἐγκαί-
νια, 239-243· εἰκόνες, 238, 239.
- Πάνορμος**, πόλις τῆς Ἡπείρου,
Αα 145.
- Πάνορμος**, καρχηδόνιον ἐμπο-
ρεῖον ἐν Σικελίᾳ, Αβ 124, 125
(εἰκ.).
- Πάνος** Γ., ζαμπίτης Σπετσῶν,
Εβ 154.
- Πανονκουμίτης**, ἀρχηγὸς τῶν
Φράγκων εἰς τὸν στρατὸν Ἀ-
λεξίου Α', Δβ 53.

- Οὐννάδης** Ἰωάννης, στρατηγὸς οὐγγρὸς, νικᾷ κατὰ κράτος τοὺς Τούρκους εἰς Ἑρμανστατ, Βασάγ καὶ Νίσσαν, Εα 280-281· ἦττα αὐτοῦ περὶ Βάρναν, 283· γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς, 291· προδίδεται ὑπὸ τῶν Βλάχων καὶ ἡττᾶται εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον, 292· λαμβάνει τὴν Μεσημβρίαν ὡς ἀμοιβὴν βοηθείας πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, ἀλλὰ βοήθειαν δὲν παρέχει, 310.
- Οὐδόλιος** Φρ. Αὔγουστος, γερμανὸς συγγραφεὺς, Αα 114.
- Οὐραλαλταϊκαί** γλῶσσαι, Εἰσ. λα'.
- Οὐρανός**, υἱὸς Γαίας, Αα 1, 2, 3, 40, 42, 69· ἡ λατρεία αὐτοῦ παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν, Αβ 418.
- Οὐρανὸς** Νικηφόρος, πρέσβυς πρὸς τὸν καλῖφην, Δα 171· νικᾷ τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸν Σπερχειόν, 188· κατατροπώνει τοὺς Ἀραβας, 190.
- Οὐρανὸς Β'**, πάπας, Δβ 66· καλεῖ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Παλαιστίνης, 68-69 (εἰκ.).
- Οὐρβανὸς Δ'**, πάπας, διαπραγματεύσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Μιχαήλ Η', Εα 102.
- Οὐρβανὸς Ε'**, πάπας, καταρτίζει συμμαχίαν κατὰ τοῦ Μουράτ Α', Εα 208.
- Οὐρβανός**, οὐγγρὸς, κατασκευάζει μέγα τηλεβόλον διὰ τὸν Μωάμεθ Β', Εα 315.
- Οὐρσέολος** Πέτρος, δόγης τῆς Ἑνετίας, πέμπει τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δα 186.
- Οὐρσέολος** Ἰωάννης, υἱὸς τοῦ δόγου τῆς Ἑνετίας, νυμφεύεται τὴν Μαρίαν Ἀργυροῦ, Δα 186.
- Οὐρσος**, βασιλεὺς τῆς Σερβίας, καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον, Εα 171.
- Οὐρχάν**, υἱὸς τοῦ Ὁσμάν, κυριεύει τὴν Προῦσαν, Εα 134-135· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν, 176-177· σύστασις τοῦ γενιτσάρκου σώματος, 178-181· γενικὸς ἡγετὴς τοῦ Ὁσμάν, 181-185· κυριεύει Νικομήδειαν καὶ Νίκαιαν, 186· λαμβάνει σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ, 197· ἐπιβαίνει εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους καὶ καταλαμβάνει τὴν Καλλίπολιν, 198· θάνατος αὐτοῦ, 199.
- Οὐρχάν**, ἡγεμονόπαις τοῦρκος καταφυγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὁ Μωάμεθ δέχεται νὰ πληρώσῃ τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ, Εα 301· ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἀπειλεῖ τὸν Μωάμεθ δι' ἀπολύσεως τοῦ Οὐρχάν, 303· μετέχει τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως κατὰ τοῦ Μωάμεθ, 325· αἰχμαλωτίζεται καὶ φονεύεται, 364.
- Οὐρῶς** Συμεών, βλέπε Συμεών.
- Οὐρῶς** Ἰωάννης, βλέπε Ἰωάννης.
- Ὀφέλλας**, διοικητὴς Κυρήνης, ἐπαναστατεῖ κατὰ Πτολεμαίου, Βα 182· φο εὐτεταί ὑπὸ Ἀγαθοκλέους, 184.
- Ὀψικίον** θέμα, ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ· μεταφορὰ Σλαύων εἰς τὸ θέμα ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 258, Δα 29.
- Παγανός**, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, ταπεινοῦται πρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ε', Γβ 83-84.
- Παγασαί**, λιμὴν τῶν Φερῶν, Βα 26.
- Παγαιτικός**, κόλπος, Αα 119, 121.
- Πάγκαλος** Μ. Κ., Στ 46.
- Παγκράτιος**, κυνικὸς φιλόσοφος, Ββ 40.
- Παγκράτιος**, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀβασγίας Γεωργίου, στέλλεται ὁμηρος εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δα 205· νυμφεύεται τὴν Ἑλένην, ἀνεψίαν Ρωμανοῦ Γ', 215· ἐπιχειρεῖ ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς Ἱηρίας, 221.
- Παγκαία**, χώρα ἀνύπαρκτος ἀναφερομένη ὑπὸ Εὐήμερου, Αα 36.
- Παγωμένοι**, Νικόλαος καὶ Μιχαήλ, προύχοντες τῆς Πελοποννήσου, καταφεύγουσιν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, Εβ 29.
- Παιδομάζωμα**, βλέπε Γενίτσαροι· εἰκόν, Εα 182.
- Πάικος** Α, ὑπουργὸς ἐπὶ Ὀθωνος, Στ 244.
- Παίονες**, Παιονία, Αα 25· παρ' Ὀμήρου, 104· ὄρια, Βα 1· κατατρόπως ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, 11· στρατεία Ἀλεξάνδρου, 56.
- Πακουριανός**, ἀρμένιος στρατηγός, Δβ 29· δομέστικος τῆς Δύσεως, 52· πίπτει ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Πετσενέγους, 59.
- Παλαιολόγος** Ἀνδρόνικος, στρα-
- τηγὸς Ἀνδρονίκου Α', Δβ 166.
- Παλαιολόγος** Ἀνδρόνικος· τρεῖς αυτοκράτορες ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο· βλ. Ἀνδρόνικος Β', Γ' καὶ Δ'.
- Παλαιολόγος** Ἀνδρόνικος Ἀσάν, ἀνακτᾷ τὴν Ἀρκαδίαν, Εα 166, Εβ 43.
- Παλαιολόγος** Ἀνδρόνικος Κομνηνός, μέγας δομέστικος ἐπὶ Ἰωάννου Α' Βατάτση καὶ ἐπίτροπος αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ, Εα 54· θάνατος αὐτοῦ, 59.
- Παλαιολόγος** Ἀσάν, βλ. Ἀσάν Παλαιολόγος.
- Παλαιολόγος** Βριώνης, Εα 232.
- Παλαιολόγος** Γεώργιος, στρατηγός, β 28, 29, 30· ἡρωικὴ αὐτοῦ μάχη ἐν Δυρραχίῳ, 49-56· καὶ ἀλληγίς τῆς Καστορίας ὑπ' αὐτοῦ, 57.
- Παλαιολόγος** Γραϊτζας, ἥρωες τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγώνος ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ 1460, Εβ 28· ἀρχηγὸς τῶν ψιλῶν ἱππέων ἐν Ἑνετίᾳ, 28.
- Παλαιολόγος** Γραϊτζας Θεόδωρος, ἀρχηγὸς τῶν «στρατιωτῶν», Εβ 30.
- Παλαιολόγος** Δερμοκαϊτης, βλ. Δερμοκαϊτης Παλαιολόγος.
- Παλαιολόγος** Δημήτριος, ἀδελφὸς Ἰωάννου Ζ', ἀνθίσταται εἰς τὴν ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ καλεῖ τοὺς Τούρκους εἰς βοήθειαν, Εα 278· ὡς ἄρχων Σηλυβρίας, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρπάξῃ τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, 297· σφραγίς, 298 (εἰκ.)· συνηκολόγησις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους, Εβ 28.
- Παλαιολόγος** Ἐμμανουήλ, νόθος υἱὸς Ἰωάννου Ε', νικᾷ τὸν τουρκικὸν στόλον, Εα 236.
- Παλαιολόγος** Θεόδωρος, δεσπότης Μωρέως, βλ. Θεόδωρος Α' δεσπότης καὶ Θεόδωρος Β' δεσπότης.
- Παλαιολόγος** Θεόφιλος, ἑλληνιστῆς, ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 325· φόνος αὐτοῦ, 362.
- Παλαιολόγος** Θωμᾶς, ἄρχων Καλαβρύτων, κατατροπώνει τὸν Ζαχαρίαν καὶ λαμβάνει τὴν Ἀχΐαν, Εα 250· φεύγει εἰς Ἑνετίαν, Εβ 28.
- Παλαιολόγος** Ἰωάννης· δύο αὐ-

*Ορχησις, παρά τοῖς πρώτοις Ἑλλήσιν, Αα 112.

*Ορχομενός, πόλις βοιωτικῆ, Αα 14, 47, 136 καὶ ἐπ. νομίματα, 137 (εἰκ.)· παροχὴ βοήθειας εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τὸν κορινθιακὸν πόλεμον, 330· ἡ ἀκρόπολις, 330 (εἰκ.).

*Ορχομενός, πόλις τῆς Ἀρκαδίας, μετέχει τοῦ κατὰ τὸν Περσῶν πολέμου, Αβ 71, 107· δὲν μετέχει τῆς ἀρκαδικῆς ὁμοσπονδίας, 370· καταλαμβάνεται ὑπὸ Ἀντιγόνοῦ, Βα 284.

*Ορωπός, πόλις ἑλληνίς τῆς Συρίας, Βα 245.

*Οσμάν ἢ Ὁθμάν, καλὶφης, Γα 231.

*Οσμάν, ἀρχηγέτης τῶν ὁσμανιδῶν Τούρκων, Εα 131· αἱ πρῶται αὐτοῦ εἰσβολαὶ εἰς ἑλληνικὸν ἔδαφος, 132-133· ἄλωσης τῆς Προύσης, 134-135· θάνατος αὐτοῦ, 135.

*Οσμάν ἐφένδης, πρεσβευτῆς τῆς Πύλης ἐν Ἀθήναις, Στ 274.

*Οσμανίδαι, βλ. Τούρκος, ἀπὸ Εα 110.

*Οσσα, ὄρος, Αα 119 καὶ ἐπ.

*Οστρακισμός, εἰσαγωγή καὶ λειτουργία τοῦ θεσμοῦ, Αα 280-282, Αβ 63, 140 (εἰκ.), 269 (εἰκ.).

*Οστρογότθοι, βλέπε Γότθοι.

*Οστρυσ, ὑπάσπιστής τοῦ Ἀσπάρ, Ββ 259.

*Οτάνης, στρατηγὸς τοῦ Δαρείου, Αβ 12.

Οθάις, πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς υποθέσεως Πατισφίκου, Στ 276· ἡ ὕβριστική στάσις αὐτοῦ, 277 (εἰκ.).

Οθαλεντινιανός, αὐτοκράτωρ, Ββ 172· θάνατος αὐτοῦ, 188· ἐπὶ μεταλλίου, 188 (εἰκ.).

Οθαλεντινιανός Β', αὐτοκράτωρ, 188, ἐπὶ μεταλλίου, 188 (εἰκ.)· ἀναγνωρίζει συναρχοντα τὸν Μαξιμόν, 190· ἐκδιώκεται ὑπὸ τοῦ Μαξιμου καὶ ἀποκαθίσταται εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου, 202· φόνος αὐτοῦ, 203.

Οθαλεντινιανός Γ', αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, Ββ 253.

Οθαλεντίνος, στασιάζει κατὰ τῆς Μαρτίνης καὶ ἀναγορεύε-

ται καῖσαρ, Γα 228.

Οθάλεντος ὕδραγωγεῖον, τὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Γβ 95 (εἰκ.)· ἐπισκευὴ αὐτοῦ ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε', 96.

Οθαλεριανός, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 68· αἰχμαλωτίζει αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Σαπῶρ, 69, 81 (εἰκ.).

Οθάλης, αὐτοκράτωρ, ἀσπάζεται τὸν ἀρειανισμόν, Ββ 172· πολιτεία αὐτοῦ εἰς τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα, 180-181, 191· μετ' αὐτοῦ, 186 (εἰκ.)· πίπτει μαχόμενος κατὰ τὸν Γότθον, 187.

Οθαλίδ, καλὶφης, μῖσος αὐτοῦ κατὰ τὸν χριστιανισμόν, Γα 268· προετοιμάζεται διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 272· θάνατος αὐτοῦ 273.

Οθάλτερος Α', ὁ Βρυνέννιος, τελευταῖος γάλλος δούξ Ἀθηνῶν, Εα 125· φονεύεται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Καταλανούς, 161-162.

Οθάλτερος Βρυνέννιος, υἱὸς Οὔαλτέρου Α', Εα 173 (εἰκ.)· ἐπιχειρεῖ ἀνάγκησιν τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν, 174-175.

Οθάλτερος, ὁ «Μηδὲν ἔχων» σταυροφόρος, Δβ 70.

Οθαράνης, στρατηγὸς πέρας ἑπὶ Χοσρόου καὶ Ὁρμίσδα, Γα 169.

Οὔαρος, σοφιστὴς σμυρναῖος, Ββ 45.

Οὔαρων Μάρκος Τερέντιος, ὁ ρωμαῖος, Αα 53.

Οὔγγαρία, Οὔγγροι, βλέπε καὶ Μαγιάροι· ἐπέμβασις τοῦ Μανουήλ Α' εἰς τὰ εσωτερικὰ τῆς χώρας, Δβ 136-137· ἄδυνατα τῶν Τούρκων, Εα 280-283, 291-292.

Οὔγων, βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ζητεῖ βοήθειαν κατὰ τὸν Σαρακηνῶν, Δα 79.

Οὔγων, κόμης, ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Α' τῆς Γαλλίας, σταυροφόρος, Δβ 69· ἀφίξις εἰς Κωνσταντινούπολιν, 72· πρεσβευτὴς τῶν σταυροφόρων πρὸς τὸν Ἀλέξιον, 82.

Οὔγων, κόμης τοῦ ἁγίου Παύλου, μετέχει τῆς Δ' σταυροφορίας, Δβ 219, 232· θάνατος αὐτοῦ, Εα 26.

Οὔγων δὲ Σουλλί, ἐπίτροπος Καρόλου τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ· ἡττάται καὶ αἰχμα-

λωτίζεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, Εα 106.

Οὔγων Βρυνέννιος, κύριος τοῦ ἡμίσεος τῆς Καρυταίνης, Εα 118,

Οὔέλλιγκτων, δούξ τοῦ —, χαρακτηριστίζει τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου ὡς ἀτυγὲς γεγονός, Στ 141-142 (εἰκ.)· ἀρνεῖται νὰ βοηθήσῃ τὴν Τουρκίαν, 142.

Οὔνερεριανός, ρωμαῖος στρατηγός, Ββ 70.

Οὔεσπασιανός, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι τῶν Ἑλλήνων, Ββ 39· προτομή, 40 (εἰκ.)· ἐκδιώκει τῆς Ρώμης τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους, 42.

Οὔξιοι, φυλὴ τουρκικὴ· σύμμαχος τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους κατὰ τῶν Βουλγάρων, Δα 66· εἰσβολὴ αὐτῶν εἰς τὸ κράτος ἐπὶ Κωνσταντίνου Γ', Δβ 11-12.

Οὔηρῶνος σύνοδος, Στ 131· ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ τοὺς Ἕλληνας ἀντιπροσώπους, 132.

Οὔιγίλιος, πάπας ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Γα 137-138.

Οὔικτωρ, ἀντίπαπας, Δβ 135,

Οὔίνιμ, αἰγυπτιακὸν ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, Εἰς. οε'.

Οὔισιγόνθοι, βλέπε Γότθοι.

Οὔιτιγίς, γότθος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, 98, 99, 105, 106.

Οὔμβερτόπουλος, νορμαννὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 29, 45, 53.

Οὔμβερτος, ἀδελφὸς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, καταφεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν, Δβ 45.

Οὔμμεῖᾶδαι, βλέπε Ὁμμάδαι.

Οὔμούρμπης, τοῦρκος δυνάστης Κασταμώνος, Εα 133, 135.

Οὔμούρμπης, τοῦρκος δυνάστης Αἰδινίου, Εα 196, 207.

Οὔννοι, εἰσβολὴ αὐτῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, Ββ 187· εἰσβολὴ εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, 204 (εἰκ.)· νέα αὐτῶν εἰσβολὴ καὶ παγωλευθρία, 240· ὀλεθρία τῶν Οὔννων ὑπὸ τὸν Ἀττίλαν ἐπιδρομῇ, 249-250· εἰσβολὴ εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, Γα 109· εἰσβολὴ αὐτῶν ὑπὸ τὸν Ζαβεργάν καὶ ἦττα, 110-112· καταστρέφονται λόγῳ τῶν ἐμφυλίων διενέξεων, 152.

- τὸν Ἀρριδαῖον καὶ τὴν Εὐρυδι-
κην, 169· θανατοῦται ὑπὸ τοῦ
Κασσάνδρου, 169.
- ***Ολυμπιόδωρος**, ἀθηναῖος στρα-
τηγός, Αβ 108.
- ***Ολυμπιόδωρος**, ἄρχων τῶν
Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν διαδόχων,
Βα 214, 217.
- ***Ολυμπιόδωρος**, ἱστορικός, Γα
35.
- ***Ολυμπιόδωρος**, νεοπλατωνικός
φιλόσοφος, Γα 130.
- ***Ολυμπιονίκαι**, Αα 118· κατά-
λογος, 118, 173· ἀγάλματα,
175, 177.
- ***Ολύμπιος**, νομομαθής, ἀδελ-
φὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀνθε-
μίου, Γα 124.
- ***Ολύμπιος** Γεωργάκης, φιλικός,
Στ 14· συλλαμβάνει τὸν Βλα-
διμιρέσκον, 16· κατὰ τὴν μά-
χην τοῦ Δραγασσανίου, 17· ἀ-
νατινάσσει τὴν μονὴν Σέκκου
καὶ θάπτεται ὑπ' αὐτήν, 19·
εἰκόνας, 21, 25.
- ***Ολύμπιος** Ζεὺς, ὄρα Ζεὺς.
- ***Ολυμπος**, ὄρος, Αα 2· παρ'
Ὀμήρου, 99, 119 καὶ ἐπ.
- ***Ολυνθος**, πόλις τῆς Χαλκιδι-
κῆς χερσονήσου, Αα 307, Αβ
103· πρωτεύουσα τῆς ὀλυν-
θιακῆ· ὁμοσπονδίας, 345· νο-
μίματα, 345 (εἰκ.), 346 (εἰκ.)·
πόλεμος πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ
κατάλυσις τῆς ὁμοσπονδίας,
316-317· παραχώρησις τῆς
Ποτιδαίας εἰς τὴν Ὀλυνθον
ὑπὸ Φιλίππου, 394· πόλεμος
πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ ἄλλως
τῆς Ὀλυνθοῦ, 405-406, Βα
28-30.
- ***Ομάρ**, δεῦτερος καλὶφης τῶν
Ἀράβων, υπογράφει τὰς συν-
θήκας περὶ Ἱεροσολύμων, Γα
217· πέμπει τὸν Ἀμροῦ κατὰ
τῆς Αἰγύπτου, 221.
- ***Ομάρ Β'**, ὄγδοος καλὶφης τῶν
Ἀράβων, ἐνισχύει τὸν πολιορ-
κοῦντα τὴν Κωνσταντινούπο-
λιν στόλον, Γα 277.
- ***Ομέρ** Βριώνης, βλέπε Βριώ-
νης.
- ***Ομέρ**, παστῆς τῆς Καρύστου,
Στ 173, 175.
- ***Ομέρ παστῆς**, στέλλεται κατὰ
τῶν κρητῶν ἐπαναστατῶν, βλ.
Ὁμέρ.
- ***Ομηρος**, Αα 5, 6, 22· περὶ μύ-
θων, 39 καὶ ἐπ., 47· περὶ ἀρ-
γοναυτῶν, 48, 52· ἔπη, 62
καὶ ἐπ.· ἀποθέσεις, 63 (εἰκ.),
64 (εἰκ.), 72· βουλή παρ'
Ὀμήρου, 78· γεωγραφία Ὀμήρου,
99 καὶ ἐπ.· Ἄδης παρ'
Ὀμήρου, 100 (εἰκ.)· ποιήσεις Ὀμή-
ρου, 111· συναρμολόγησις ποι-
ημάτων ὑπὸ Περιστράτου, 114.
- ***Ομμιάδαι**, ἀραβικὴ δυναστεία
τῆς Δαμασκοῦ, Γβ 68.
- ***Ομφάλη**, βασίλισσα τῆς Λυδίας
Εἰσ. ρκζ'.
- ***Ομφαλόφυχοι**, οἱ πιστεύοντες
τὸ ἄκτιστον τοῦ θεοῦ φωτὸς,
Εα 192.
- ***Ονησίκριτος**, συγγραφεύς, Βα
70.
- ***Ονομακλῆς**, ἀθηναῖος, ὀλιγαρ-
χικός, Αβ 285.
- ***Ονομάκριτος**, ἐρημνευτὴς τῶν
χρησμῶν, Αα 272.
- ***Ονόμαρχος**, στρατηγὸς τῶν
Φωκέων, συλεῖ τὸ χρηστήριον
τῶν Δελφῶν, Αβ 392· νικᾷ δις
τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας
καὶ τοὺς Θηβαίους, 394· φόνος
αὐτοῦ, 394.
- ***Ονώριος**, αὐτοκράτωρ τῆς Λύ-
σεως, Ββ 203· μετάλλιον, 214
(εἰκ.), 215 (εἰκ.)· δίπτυχον,
219 (εἰκ.)· δὲν ἀνατίθεται εἰς
αὐτὸν ἡ ἐπιτροπεία τοῦ Θεο-
δοσίου Β', 239.
- ***Ονώριος Β'**, πάπας, Αβ 117.
- ***Οξάθρης**, υἱὸς Ἀβουλῆτου, φο-
νεῖται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα
111.
- ***Οξάτρης**, στρατηγὸς πέρσης,
Βα 94.
- ***Οξνάρτης**, βάκτριος, πατὴρ τῆς
Ρωξάννης, Βα 108, 146, 171,
176.
- ***Οξύλος**, ἡγεμὼν τῶν Αἰτωλῶν,
λαμβάνει τὴν Ἥλιν, Αα 153.
- ***Οπικοί**, οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας,
Εἰσ. οδ'.
- ***Οπλητες** ἢ Ὀπλίται, μία τῶν
ἀρχαίων ἀθηναϊκῶν φυλῶν,
Αα 229.
- ***Οποῦς**, πόλις τῆς Λοκρίδος,
Αα 126 (εἰκ.), 127.
- ***Οπτίματον**, θέμα τοῦ ἀνατο-
λικοῦ κράτους, Αα 29.
- ***Ορεβᾶσιος**, φίλος τοῦ Ἰουλι-
ανοῦ καὶ συνεργάτης αὐτοῦ, Ββ
165, 166.
- ***Ορέστης**, υἱὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος,
Αα 70 (εἰκ.), 94, 95.
- ***Ορέστης**, βασιλεὺς τῆς Μακε-
δονίας, Βα 6.
- ***Ορέστης**, ἑπαρχος Ἀλεξανδρεί-
ας, Γα 9.
- ***Ορέστης**, στρατηγὸς Βασιλείου
Β', φονεύεται ὑπὸ τῶν Βουλ-
γάρων, Δα 196.
- ***Ορέστης**, εὐνοῦχος, στέλλεται
ὑπὸ Βασιλείου Β' εἰς Ἰταλίαν
πρὸς καταστολὴν τῶν νορ-
μαννικῶν ἐπιδρομῶν, Δα 209·
ἀνακαλεῖται ὑπὸ Κωνσταντίνου
Η', 212.
- ***Ορέστης** Αὐρήλιος, πρέσβυς τῆς
Ρώμης παρ' Ἀγαιοῖς, Βα 301.
- ***Ορη**, τέκνα τῆς Γαίας, Αα 1.
- ***Ορθαγόρας** ἢ Ἀνδρέας, τύραν-
νος Σικυῶνος, Αα 207.
- ***Ορθρηνς**, ὄρος, Αα 2, 119 καὶ ἐπ.
- ***Ορθωσία**, πόλις ἑλληνισ ἐν Συ-
ρίᾳ, Βα 245.
- ***Ορλάνδος** Ἰωάννης, μέλος τοῦ
Ἐκτελεστικοῦ, Στ 58· ἀντιπρό-
εδρος, 102.
- ***Ορλώφ** Θεόδωρος, ναύαρχος
ρῶσος, στέλλεται εἰς τὴν Με-
σόγειον κατὰ τῶν Τούρκων,
Εβ 195· μετέχει τῆς ναυμαχίας
τοῦ Τσεσμέ, 197-198.
- ***Ορλώφ** Ἀλέξιος, ναύαρχος ρῶ-
σος, διοικητὴς τῆς δευτέρας
μοίρας τῆς Μεσογείου κατὰ
τὸν πόλεμον τοῦ 1769 πρὸς τὴν
Τουρκίαν, Εβ 196· ἐγκαταλεί-
πει τοὺς Ἑλληνας, 197.
- ***Ορμίδας**, υἱὸς Χοσρόου τοῦ
μεγάλου, βασιλεὺς τῶν Περ-
σῶν, Γα 169· νόμισμα, 169
(εἰκ.).
- ***Ορμίδας**, πάπας, Γα 69.
- ***Ορομάσδης**, θεὸς τῶν Περσῶν,
Αβ 15 (εἰκ.).
- ***Ορόντης**, ποταμὸς τῆς Συρίας,
Βα 244.
- ***Οροντοβάτης**, μῆδος, σατράπης
ἐπὶ Ἀντιγόνου, Βα 176.
- ***Ορτόκ**, Νογαῖος τουρκομάνος,
ἄρχων Ἱεροσολύμων, Αβ 36.
- ***Ορτιγία**, Αα 104· παρ' Ἡσιόδου,
106.
- ***Ορφενός**, συμπλωτὴρ ἀργοναυ-
τῶν, Αα, 16, 111.
- ***Ορφικοί**, Αα 36 καὶ ἐπ.
- ***Ορχάν**, υἱὸς Ὀσμάν, βλέπε
Οὐρχάν.

- ᾽Οδοάκερος**, βάρβαρος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, Ββ 263.
- ᾽Οδρύσαι**, λαὸς τῆς Θράκης, Βα 150, 298.
- ᾽Οδύσσεια**, Αα 62 καὶ ἐπ., 71, 72, 81, 83, 111.
- ᾽Οδυσεύς**, βασιλεὺς Ἰθάκης, Αα 23, 26 (εἰκ.), 32 (εἰκ.), 49, 51 (εἰκ.), 72, 79 (εἰκ.), 80, 81 (εἰκ.), 82 (εἰκ.), 83, 84· ἐν ἀγορᾷ ἐπιτιμᾷ τὸν Θεοσίτην, 85· ἐπὶ νομισματός, 26 (εἰκ.).
- ᾽Οδυσεὺς** Ἀνδρουττος, βλέπε Ἀνδρουττος ᾽Οδυσεύς.
- ᾽Οζόλαι** Λοκροί, ὄρα Λοκροὶ ᾽Οζόλαι.
- ᾽Οθμάν**, καλίφης, δολοφονεῖται, Γα 231.
- ᾽Οθμάν**, υἱὸς τοῦ καλίφου Μαχαδῆ, ἡττάται ὑπὸ τοῦ Λαχανοδράκοντος καὶ φονεύεται, Γβ 108.
- ᾽Οθων Α΄**, αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, στέφεται ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου, Δα 117· ζητεῖ ὡς νύμφην ἐπὶ τῷ υἱῷ τὴν Θεοφανώ, 117· ἀνδριάς, 122· ἡ δικτική αὐτοκρατορία ἐπὶ ᾽Οθωνος Α΄, 128 (χάρτης)· ἡ πρεσβεία Λουιπαρνδου, 117, 121-131, συνθήκη πρὸς Ἰωάννην Α΄, 160-162.
- ᾽Οθων Β΄**, αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, συζεύγνυται τὴν ἑλληνίδα Θεοφανώ, Δα 160-162· εἰσβάλλει εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἀλλὰ κατατροποῦται, 176-177.
- ᾽Οθων Γ΄**, αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, υἱὸς ᾽Οθωνος Β΄ καὶ Θεοφανοῦς, Δα 162.
- ᾽Οθων**, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, Στ 195· ἡ ἀναγγελία περὶ τῆς ἐκλογῆς οὗτοῦ, 218· ἐπιτροπὴ στέλλεται εἰς Μόναχον ὅπως ὀρκισθῇ πίστιν εἰς αὐτόν, 219· ἀφίξις αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα καὶ εἰσόδος εἰς Ναύπλιον, 219-220 (εἰκ.), 221 (εἰκ.)· μετάλλιον, 222 (εἰκ.)· ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, 229, 231 (εἰκ.)· μετὰβιαι εἰς Σμύρνην, 230· ἐνηλικίωσις, 231· προκήρυξις, 231-232· νυμφεύεται τὴν Ἀμαλίαν, 234· ἡ εἰσόδος εἰς Ἀθήνας, 236 (εἰκ.)· ἐχθρότης τοῦ Λαίνου, 236· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις, 247· ἡ ἐπανάστασις τῆς Γ΄ Σεπτεμβρίου καὶ ἡ μεταπολίτευσις, 248-249, 250 (εἰκ.)· ἀποκρούει περιστολὴν τοῦ Συντάγματος, 256· τὸ ἐπεισόδιον Μουσούρου, 264· ἐπιστολὴ τοῦ ᾽Οθωνος πρὸς τὸν σουλτάνον, 265· πρωτοστατεῖ εἰς τὸν φιλοπόλεμον ὀργασμὸν κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, 287, 291· αἰτία ἀντιδημοτικότητος τοῦ βασιλέως, 299· ἡ δυσμένεια τῶν Δυνάμεων, 300· ἕτερα αἰτία ἀντιδημοτικότητος, 303-305· στάσις ἐν Ναυπλίῳ, 305-306· ἐπανάστασις καὶ ἔξωσις τοῦ ᾽Οθωνος, 306-308· ἡ προκήρυξις, 309· θάνατος τοῦ ᾽Οθωνος, 310· εἰκό. ες, 195, 255, 309, 310, 311.
- ᾽Οθων** Λαρόσης, βλέπε Λαρόσης.
- Οἰδίπους**, Αα 19, 21 (εἰκ.)· ἐρμηνεία μύθου ὑπὸ Παλαιφάτου, 42.
- Οἰκογένεια**, κατὰ τοὺς ὁμηρικὸς χρόνους καὶ σχέσεις μελῶν αὐτῆς πρὸς ἄλληλα, Αα 91 καὶ ἐπ.
- Οἰκονομίδης** Χριστόδουλος, Στ 46.
- Οἰκονόμος** Κωνσταντῖνος, λόγιος, Εβ 166.
- Οἰκονόμος** Ἀντώνιος, πλοίαρχος ἕξ ᾽Υδρας, καταλαμβάνει τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ νήσῳ, Στ 78· ἐπαναστατεῖ τὴν ᾽Υδραν, 79 (εἰκ.)· φόνος αὐτοῦ, 79.
- Οἰκουμενικός**, τίτλος τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως σημασία αὐτοῦ καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἔρις πρὸς τὴν Ρώμην, Γα 145-150· σφραγὶς οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, 150 (εἰκ.).
- Οἰλεύς**, Αα 23.
- Οἰνιάτης**, στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Βασιλείου Α΄, ἀποκρούει ἀραβικὴν ἐπιδρομὴν, Δα 60· συνεργάζεται εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Καλαβρίας, 61.
- Οἰνὴ**, φρούριον παρὰ τὸν Κιθαιρώνα, Αβ 233.
- Οἰνοτροί**, φυλὴ τῆς Ἰταλίας, Αα 300.
- Οἰόβαζος**, πέροςης στρατηγός, ἡττάται ἐν Σηστῷ, Αβ 122.
- Οἰχαλία**, Αα 24.
- ᾽Οκταῖος** Αὐγουστος, βλέπε Αὐγουστος.
- ᾽Ολβία** ἡ Βορυσθενίς ἡ Μηλουπόλις, μεγάλη ἑλληνικὴ πόλις ἐν Σκυθίᾳ, Αα 308, 309-310· κοσμήματα, 313 (εἰκ.)· ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνίς κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127, 128.
- ᾽Ολβία**, πόλις ἑλληνίς ἐν Γαλατίᾳ, Αα 303.
- ᾽Ολβία**, πόλις τῆς Παμφυλίας, Αα 309.
- ᾽Ολβία**, πόλις ἑλληνίς ἐν Σαρδοῖ Αα 303.
- ᾽Ολβιανός**, στρατηγὸς τοῦ θέματος Ἀρμενιῶν ἐπὶ Μιχαὴλ Β΄, Γβ 2 1, 233.
- ᾽Ολγα**, βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος, Στ 332 (εἰκ.)· γάμος αὐτῆς, 333.
- ᾽Ολγα**, ἡγεμονίς τῶν Ρώσων δεχθεῖσα τὸν χριστιανισμόν. Δα 85· ὑποδοχὴ αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, Δα 86-88.
- ᾽Ολέγ**, ἡγεμὼν τῶν Ρώσων ἡ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατεία αὐτοῦ. Δα 69.
- ᾽Ολιγορχία**, τίνες ἀπετέλουν αὐτήν, Αα 20· γὰρ τὰς τυραννίδας, 207· ἀνατρέπει ἐν Κορίνθῳ 209· Θεόγνις ὁ ποιητὴς περὶ ὀλιγαρχίας, 2 1· ἀνατρέπει ἐν Μεγάροις, 212.
- ᾽Ολμωνες**, κώμη βοιωτικὴ, Αα 138.
- ᾽Ολπαι**, κώμη ἀκαρνανικὴ, Αα 144, Αβ 245.
- ᾽Ολύμπια**, ἀγῶνες (ὄρα καὶ Ἀγῶνες) Αα 118, 135· πρῶτοι κοινοὶ, 166· Ἰδρυσις 172· στεφανίτης, 173· ἀγῶνες πανελληνιοί, 174· ἀρματοδρομίαι, 174, 175 (εἰκ.)· παγκράτιον, 174, 179 (εἰκ.)· πένταθλον, 174· λαμπρότης τῶν ἀγώνων ἐποχῇ 175· συμμετοχὴ τοῦ Νέωνος, Ββ 36· παρακμὴ, 41· κατ' ὀργῆς τῶν ἀγώνων ἐπὶ Θεοδοσίου Α΄. Ββ 198· ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀλυμπιακὸς ἀγὼν, Γα 80.
- ᾽Ολυμπία**, Αα 118, 171, 172 (εἰκ.), 173 (εἰκ.), 176 (εἰκ.), 178 (εἰκ.), Αβ 193 (εἰκ.)· ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Εἰς. ε' (εἰκ.)· ἄγαλμα τοῦ ᾽Ολυμπίου Διός, Αα 177.
- ᾽Ολυμπιάδες**, πρώτη, Αα 53, 117· χρονολογικὸν σύστημα, 173· ὀγδόη, ἡ «ἀνολυμπιάς», 178· ἀναγραφὴ, 198· ἡ 99η, κατ' ἣν ἐξεφωνήθη ὁ Λυσίου λόγος, Αβ 350.
- ᾽Ολυμπιάς**, σύζυγος τοῦ Φιλίππου, Βα 13, 40 (εἰκ.), 41-42, 154, 163, 168 (εἰκ.)· θανατώνει

δικαιώματα αὐτῶν, Αα 93· κατὰ τὴν ἐκλογὴν νόμων, Γβ 55-56.

Νομίματα, οὐδεμία μνεία αὐτῶν παρὰ τοῖς πρώτοις ποιηταῖς, Αα 110 (διὰ τὰ καθέκαστα νομίματα βλ. δνόματα πόλεων)· τὰ πρῶτα νομίματα, 170· τὸ πρῶτον κεχαραγμένον νόμισμα τοῦ Φεῖδωνος, 171 (εἰκ.)· τὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Γα 7, 1β 52· νομίματα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους (βλέπε δνόματα αὐτοκρατόρων)· ξένα, φέροντα τὸν βυζαντινὸν τύπον, Δα 49 (εἰκ.), 50 (εἰκ.)· τὰ ἐπὶ φραγκοκρατίας χρυσά, Εα 38, 39. (εἰκ.)· τὰ τορνεζία, 70 (εἰκ.).

Νόμος, ἀντίληψις περὶ νόμου κατὰ τοὺς ὁμηρικους χρόνους, Αα 85 καὶ ἐπ.· νόμος Δράκοντος, 88, 89 (εἰκ.)· νόμοι Φιλαλάου, καλούμενοι θετικοί, 138· νόμοι Αἰγυμίου ἢ Αἰγυμίου ἢ Δωριῶν τεθμιοί, 156· νόμοι Λυκούργου, 156, 157· νομοθεσία Ἰουστινιανοῦ, Γα ιδ', 71-80, ἐκλογὴ τῶν νόμων ὑπὸ Λέοντος Γ', Γβ 53-58.

Νόννος, ὁ Πανοπολίτης, Γα 12.

Νόννος, ὁ ὑπάτος, εἰς τὸν συντακτῶν τῆς Ἐκλογῆς Νόμων, Γβ 54.

Νορμάν, φιλέλλην στρατηγός, σιλλεται εἰς βοήθειαν τῶν Σουλτανῶν, Στ 66· εἰκῶν, 66· τραυματίζεται εἰς Πέτα, 71.

Νορμαννοί, λαὸς σκανδιναυικός· πρώτη αὐτῶν ἀνάμιξις εἰς τὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 208-209· καθίστανται κύριοι τῆς κάτω Ἰταλίας, 220-221· καταλαμβάνουσι τὴν Κέρκυραν, Δβ 45· νορμαννικὸν πλοῖον, 42 (εἰκ.)· ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι, 45· πολεμισταί, 49 (εἰκ.)· καταλαμβάνουσι τὸ Δυρράχιον, 50-56· ἡττῶνται περὶ τὴν Λάρισσαν, 56· ὁριστικὴ ἀποτυχία τῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας, 58· νέα κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδρομὴ ἐπὶ Ρογέρου Β', 126-128· ἐκστρατεία Μανουήλ Α' κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Νορμαννῶν, 130-132· νέα ἐκστρατεία Νορμαννῶν ἐπὶ Ἀνδρονίκου Α', 163· ἄλωσις Δυρραχίου, 164· ἄλωσις Θεσσαλονίκης, 165-175· οἰκτρὸν τέλος τῆς ἐκστρατείας, 185.

Νοταράδες, ἐξέχων οἶκος ἐν Πελοποννήσῳ, Εβ 29.

Νοταρᾶς Λουκάς, μέγας δούξ

ἐπὶ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, κηρύσσεται κατὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, Εα 314· ἀρχηγὸς σώματος κατὰ τὴν πολιορκίαν, 325· αἰχμαλωτίζεται, 364· συνάντησις αὐτοῦ πρὸς τὸν σουλτάνον, 366· φόνος αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων του, 376.

Νοταρᾶς Ἰωάννης, Στ 105, 106, 109.

Νοταρᾶς Πανοῦτσος, μινίστρος τῆς οἰκονομίας, Στ 59· πρόεδρος τῶν Συνελεύσεων Τροϊζήν, Ἄργους καὶ τῆς Α' μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν, Στ 258.

Νοταρᾶς Γεωργαντᾶς καὶ Νοταρᾶς Σπυρίδων, μετέχουν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, Εβ 194-195.

Νουρεδδίν, σελδζουκίδης σουλτάνος Συρίας, καταλαμβάνει ἀπὸ τῶν στασιφόρων τὴν Ἐδεσσαν, Δβ 122· ἐξαιτεῖ εἰρήνην παρὰ τοῦ Μανουήλ Α', 134· ἐπέμβασις αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, 138· θάνατος αὐτοῦ, 189.

Νταπόντε Νικόλαος, δόγης τῆς Ἑνετίας· αἱ πρὸς αὐτὸν δύο ἐπιστολαὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου, Εβ 52-53.

Ντέκας Ἰωάννης, ἀθηναῖος, ἰδρύει σχολεῖον, Εβ 165.

Νύξ, Αα 1, 69.

Νῶε, σχέσις πρὸς Νοῦν, Αα 39.

Νῶνακρῖς, πόλις προομηρικὴ, Αα 111.

Ξάνθιππος, ὁ Ἀρίφρονος, στρατηγός, πατήρ τοῦ Περικλέους, Αβ 31-32, 49, 63, 85, 120, 122.

Ξάνθιππος, ὁ Περικλέους, Αβ 221, 222.

Ξανθόπουλος, ἀρχηγὸς σώματος Ζακυνθίων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.

Ξάνθος, ἵππος Πηλέως, Αα 25.

Ξάνθος, ποταμὸς ἐν Λυκίᾳ, Αα 102.

Ξάνθος, πόλις ἐλληνὶς ἐν Λυκίᾳ, Βα 182.

Ξάνθος, εἷς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Στ 6· ἀποστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Καποδίστριαν, 8.

Ξαντᾶς, ἀρχηγὸς τῶν Παυλιαν-

τῶν εἰς τὸν στρατὸν Ἀλεξίου Α', Δβ 52.

Ξανάκης, Ἕλλην πρόκριτος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Σελήμ Α', Εβ 87.

Ξένη, σύζυγος Μιχαὴλ Θ', συλλαμβάνεται ὑπὸ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, Εα 157.

Ξενοκλῆς, σπαρτιάτης ἀρχηγὸς τῶν ἱππέων τοῦ Ἀγιστάου, Αβ 325.

Ξενοκράτης, ὁ κολοφώνιος φιλόσοφος, Αα 292.

Ξένος Ἐμμανουήλ, Στ 160.

Ξενοφίλος, φρουραρχὸς τῶν Σούων, Βα 171.

Ξενοφῶν, στρατηγὸς καὶ ἱστορικὸς ἀθηναῖος, Αα 35· περὶ σπαρτιτικοῦ βίου, 192, 193· ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Αβ 285, 315-316.

Ξένων, τύραννος τῶν Ερμιονέων, Βα 281.

Ξέρξης, βασιλεὺς τῶν Περσῶν· ἡ περὶ ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπόφασις αὐτοῦ, Αβ 50· τὸ περσικὸν κράτος ἐπ' αὐτοῦ, 51 (χάρτης)· ἡ διέλευσις εἰς Εὐρώπην, 55· ὁ στρατός, 56-60· καταστροφὴ τοῦ στόλου ὑπὸ τεκνυμίας, 73· μάχη Θερμοπυλῶν, 74-78· ἡ ἐν Σαλαμῖνι ἡττα, 95-98· φυγὴ ἐξ Ἑλλάδος, 99-100· τὰ ἐν Περσεπολεὶ ἀνάκτορα, 100 (εἰκ.), 121 (εἰκ.).

Ξηρόμερον, ὑψώνει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, Στ 66.

Ξιφίας Νικηφόρος, πρωτοσπαθᾶριος ἐπὶ Βασιλείου Β', Δα 189, 190, 193, 195, 196· στασιάζει καὶ αἰχμαλωτίζεται, 205· ἀνακαλεῖται ἐκ τῆς ἐξορίας, 213.

Ξιφιλῖνος Ἰωάννης, πατριάρχης, Δβ 12-14.

Ξιφιλῖνος Βάρδας, ἀδελφὸς τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου, Δβ 13.

Ξιφιλῖνος Γεώργιος Β', πατριάρχης, Δβ 199.

Ξοῦθος, υἱὸς Ἑλληνος, Αα 6, 164.

Ξοῦθος, ἐπίθετον Ἀπόλλωνος, Αα 11.

Ὀδυσσός, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, Αα 308.

Ρέα, θεά, σύζυγος τοῦ Κρόνου, Εἰς. ρλ', Αα 2, Αβ 442.

Ρενάλδος, δούξ Ἀντιοχείας, δροῖ τὴν Κύπρον, Δβ 133' ἡ οἰκτρά αὐτοῦ ταπεινώσις πρὸ τοῦ Μανουήλ Α', 133-134.

Ρενιέρης Μάρκος, Εβ 523.

Ρενιέρης Νικόλαος, Στ 160.

Ρέντης Ἀρ., ταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, στασιαστής, Στ 272.

Ρεομήθης, πέροςης στρατηγὸς κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, Βα 71, 73.

Ρεσινὸς Κωνσταντῖνος, λόγιος, Εβ 43.

Ρεσιτ πασῶ, βλ. Κιουταχῆς.

Ρήγας Φεραίος· ἀνατροφή καὶ χαρακτήρ αὐτοῦ, Εβ 212' ἐνέργειαι αὐτοῦ ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων, σύλληψις καὶ θάνατος, 213' εἰκόνας, 212, 213.

Ρηγίλλη, σύζυγος Ἡρόδου τοῦ Ἀττικοῦ, Ββ 55.

Ρήγιον, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐν Ἰταλίᾳ. Αα 299, Αβ 124, Γα 97 νόμισμα, Αα 302 (εἰκ.).

Ρίζος Νερούλος Ἰάκωβος, βασιλικὸς ἐπιτροπὸς εἰς Ἀττικὴν, Στ 229' ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, 259' εἰκὼν, 258.

Ρικάρδος, κόμης, στρατηγὸς Γ' υἱέλιου Β', σταλεῖς κατὰ τὴν Ἑλλάδος, κυριεύει τὸ Δυοράχιον, Δβ 164' τὴν Θεσσαλονίκην, 174' αἰχμαλωτίζεται 185.

Ρικόρδος, κόμης Κεφαλληνίας, Εα 115.

Ρικάρδος, ναύαρχος ρώσος, Στ 216, 218.

Ρινοτομία, πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς ποινῆς ὑπὸ Ἡρακλείου, Γα 224' ῥινοτομία Ἡρακλεωνᾶ, 228' τῶν ἀδελφῶν τοῦ Παγωνάτου, 235' Ἰουστινιανοῦ Β', 263' Λεοντίου, 264.

Ρίτσος Ἀντώνιος, κυβερνήτης ἐνετικῆς γαλέρας, βυθισθείσης μὲ φορτίον κριθῆς διὰ τὴν πολιορκουμένην Κωνσταντινούπολιν, Εα 311.

Ριχάρδος, βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, καταλαμβάνει τὴν Κύπρον, Δβ 175' μετέχει τῆς Γ' σταυροφορίας, 191' ἐπιστρέφει εἰς Ἀγγλίαν, 196.

Ροβέρτος, δούξ τῆς Νορμαννίας,

σταυροφόρος, Δβ 69.

Ροβέρτος, κόμης Φλανδρίας· ἡ φερομένη ἱεστήριος· πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ Ἀλεξίου Α', Δβ 60-67' σταυροφόρος 69' ὀρκίζεται πίστιν πρὸς τὸν Ἀλέξιον, 77.

Ροβέρτος, ὁ Γυσκάρδος, ἡγεμὼν τῶν Νορμαννῶν τῆς κατὰ Ἰταλίας, Δβ 32, 34' χαρακτήρ αὐτοῦ, 38' ἐνέργειαι κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 39, 43' πολεμικαὶ αὐτοῦ παρασκευαί, 44-45' καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, 45' καταλαμβάνει τὸ Δυοράχιον, 50-56' διὰ τῶν πολιτικῶν ἐνεργειῶν Ἀλεξίου Α' ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰταλίαν, 56' νέα ἐκστρατεία καὶ θάνατος αὐτοῦ, 57, 58.

Ροβέρτος, τέταρτος λατίνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, Εα 47' κατάστασις τῆς αὐτοκρατορίας, 49' θάνατος αὐτοῦ, 50.

Ροβέρτος Βασεβίλιος, κόμης Λοριτέλης, σύμμαχος Μανουήλ Α', Δβ 131.

Ρογέρος Α', νορμαννός, ἀδελφὸς Ροβέρτου Γυσκάρδου, κατὰ τὴν Σικελίαν, Δβ 38, 126.

Ρογέρος Β', νορμαννός, βασιλεὺς τῆς Σικελίας, Δβ 123' ἐπέρχεται κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους καὶ καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, 126' ψηφιδωτὴ εἰκὼν, 127.

Ρογέρος Β', κόμης τοῦ Φουά, σταυροφόρος, Δβ 69.

Ρογέρος, ἀρχηγὸς τῶν Καταλάνων, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Ἀνδρονίκου Β', Εα 135' ἀρχιναύαρχος, 145' νικᾷ τοὺς Τούρκους, 146' δολοφονία αὐτοῦ, 147.

Ρογέρος Δεσλὼρ, γάλλος, αἰχμάλωτος τῶν Καταλάνων, ἀναγορεύεται ὑπ' αὐτῶν κυβερνήτης τοῦ δουκάτου Ἀθηνῶν, Εα 162-163' αὐθέντης Σαλῶνων, 167.

Ρογέρος Λόριος, βλέπε Λόριος.

Ρόδιος Π. Γ., προσωρινὸς γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήσεως, Στ 153.

Ροδοῦλδος, ἐπίσκοπος ἀπεσταλμένος τοῦ πάπα Νικολάου εἰς Κωνσταντινούπολιν, Γβ 293,

296, 297.

Ροδόπολις ἢ Ρόδη, κτίσμα ἑλληνικὸν ἐν Ἰβηρίᾳ Αα 306.

Ρόδος, νῆσος, Αα 24, 287, 289 καὶ ἐπ., Αβ 189 ἀποστασία ἀπὸ τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας, Αβ 327' ἀποστασία ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, 387' ὁ κολοσσός, 387 (εἰκ.)· πολιορκία ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου, Βα 198-208' ὁ ναυτικὸς κώδις, 200 (εἰκ.)· ἀκμὴ, 227' συμμαχία πρὸς Ρωμαίους κατὰ Φιλίππου 289-291' τιμωρία ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, 299' παρακμὴ, 312' κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ καταστροφή τοῦ κολοσσοῦ, Γα 230' ὑπὸ τοὺς Γαββαλάδες, Δα 300' Δβ 148, Εα 50' περιέρχεται εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίαν, Εα 96' κατάληψις τῆς νήσου τῶν Ἰωαννιτῶν, 128' κατάληψις τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 11.

Ρόδος, ἀποικία τῶν Ροδίων ἐν Γαλατίᾳ. Αα 306'.

Ροῖκος, σάμιος ἐφευρέτης, Αα 293.

Ροισάνης, πέροςης στρατηγός, φονεὺς κατὰ τὴν ἐν Γρανικῷ μάχην, Βα 74.

Ροκαφόρτε Βερεγγάριος, ἀρχηγὸς τῆς καταλανικῆς ἐταιρείας, Εα 148-150.

Ροκνεδίν, Σελδζουκίδης ἡγεμὼν Τοκατίου, Δβ 201.

Ροντόπουλος, νομαρχεὺς Ἀχαΐας κατὰ τὸ ἐπεισόδιον Μερεντίτου, Στ 269.

Ρόννε Θωμᾶς, πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει· συνεργασία αὐτοῦ πρὸς τὸν Λούκαριν, Εβ 67.

Ροσσέτος, ἐπιφανὴς ἑλληνικὴ οἰκογένεια ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα, Εβ 93, 108.

Ροσσέτος Μιχαήλης, μέγας σκευοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Εβ 93.

Ρόσσος Νικολός, λομβαρδός, πρέσβυς Ἀλεξίου Γ' πρὸς τοὺς σταυροφόρους, Δβ 224.

Ροτρούνδη, θυγάτηρ, Καρόλου τοῦ Μεγάλου, Γβ 111, 130.

Ρονδχάρδος Ἰγνάτιος, βαναρὸς πρωτοπυργός τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Ὀθωνος, Στ 235' ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ, 237 (εἰκ.).

Ρούκης, οπλαρχηγός, Στ 228.

Ρούμ Μεχμέτ πασάς, μέγας βεζίρης του Μωάμεθ Β' καταγωγής ελληνικής, Εβ 15.

Ρούμελι Χισσάρ, φρούριον κτισθὲν ὑπὸ Μωάμεθ Β' ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, Εα 304-310· εἰκόν, 305.

Ρουσέλιος, φράγκος στρατηγός εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 17· προδοσίαι αὐτῶν, σύλληψις καὶ μαρτύρωσις, 23.

Ρουφῖνος, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν Ἀνατολῇ ἐπὶ Ἀρχαδίου Ββ 204· φόνος αὐτοῦ, 205.

Ρούφος Μπενιζέλος, Στ 227· μετέχει τῆς ἐπανάστασεως κατὰ τοῦ Ὀθωνος, 307 (εἰκ.)· μέλος τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, 308· πρωθυπουργός, 318.

Ροχέτιος Ραούλ, γάλλος συγγραφεύς, Αα 43, 58.

Ρωμαίων βασιλεῖς, ὁ τίτλος τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Γα 143, Γβ 8.

Ρωμανὸς Α' Δεκαπηνός, αὐτοκράτωρ· νομοθετήματα κατὰ τῶν «δυνατῶν», Γα 55· συμβασιλεὺς Κωνσταντίνου Ζ', Δα 71· νομίσματα, 72 (εἰκ.), 80 (εἰκ.), 131 (εἰκ.), ἐπανάστασις τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων, 78-79· ἀξίωμα τοῦ κράτους ἐπὶ Ρωμανοῦ, 79-80· ἐκθρόνισις καὶ περιορισμὸς αὐτοῦ, 81.

Ρωμανὸς Β', αὐτοκράτωρ· συζευγνύται Βέργαν, τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας, Δσ 79· χαρὰ τῆς αὐτοῦ, 92· νόμισμα, 94· οἱ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πόλεμοι, 96-99· θάνατος, 99.

Ρωμανὸς Γ' Ἀργυρός, αὐτοκράτωρ· νυμφεύεται τὴν Ζωὴν, θυγατέρα Κωνσταντίνου Η', Δα 212· χαρὰ τῆς αὐτοῦ, 213· εἰκόν, 214· νόμισμα, 215 (εἰκ.)· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 214· ἀποπνίγεται ἐν τῷ βυλανεῖ, 216· εἰκόν ἐκ χειρογράφου (δημοσιευομένη, κατὰ λάθος, μετ' ἄλλον τίτλον), 226.

Ρωμανὸς Δ', ὁ Διογένης, αὐτοκράτωρ, Δβ 13· συζευγνύται τὴν χήραν τοῦ Κωνσταντίνου Ι', 14· καταγωγή καὶ χαρὰ τῆς αὐτοῦ, 14-15· νόμισμα, 16 (εἰκ.)· στρατεῖαι αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων, αἰχμαλωσία καὶ λύτρωσις, 16-20· εἰ-

κόν, 19· ἐκθρόνισις καὶ θάνατος αὐτοῦ, 20.

Ρωμανός, φρούραρχος τῆς ἐν Συ ἱε Βόστρας, παραδίδει τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἀράβας καὶ ἐξισλαμίζεται, Γα 215.

Ρωμανός, υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Πέτρου, συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ρώσων, Δα 107· δραπετεύει, 173· παραδίδει τὰ Σκόπια εἰς τὸν Βασίλειον Β', 190.

Ρωμανός, ὁ καὶ Γαβριήλ, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, βλέπε Γαβριήλ.

Ρωμανὸς Σκληρός, υἱὸς τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, Δα 179.

Ρωμανὸς Σκληρός, ὁ νεώτερος, μάγιστρος καὶ πρωτοστράτηγος ἐπὶ Κωνσταντίνου Μονομάχου, ἀδελφὸς τῆς ἐρωμένης τοῦ αὐτοκράτορος, Δα 232· μετέχει τῆς στάσεως κατὰ Μιχαὴλ ΣΤ', 247, 248.

Ρωμανὸς Εὐστάθιος, ἀρχηγὸς τοῦ ἐπανησιακοῦ στόλου κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1684 κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 186.

Ρώμη· ὁ περὶ κτίσεω· αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου μῦθος, Εἰσ. ὀνστ'· ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀντίθεσις τῆς τρωικῆς Ρ. μης, ὀνη'· πρώτη ἀνάμειξις εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς κάτω Ἰταλίας, Ρα 230· κατάληψις τῆς Ἰλνυρίας καὶ τῆς Κερκύρας, 280· πρώτη ἀνάμειξις εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος, 286-289· κατὰ πόλιν Φιλίππου καὶ Ἀντιόχου, 291-295· καταρτίσεις τοῦ Περασέως, 298· διοικήσεις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ρωμαίων, 306-307, 311-316, Εβ 9-10· ρωμαϊκαὶ νῆες, Ββ 7 (εἰκ.)· πρῶτος Μηθριδικὸς πόλεμος, 10-20· πειρατικὸς, 22-24· δεύτερος Μηθριδικὸς, 25· ἐμφύλιος Καίσαρος καὶ Πομπηίου, 26· βαρβαρικά ἐπιδρομαὶ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος, Εβ 67-75· πολίτευμα, 132· μεταρρυθμίσεις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, 133· κατάληψις τῆς Ρώμης ὑπὸ Βελισαρίου, Γα 98· πολιορκία ὑπὸ τῶν Γότθων, 98, 99 (εἰκ.)· διὰ τὴν Ρώμην ὑπὸ τοῦ Πάπας, βλ. Πάπας.

Ρωμύλος Ἀγνουστόλος, τελευταῖος ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, Ββ 263.

Ρωζάννη, σύζυγος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Εα 108, 138,

147, 159· περιορίζεται εἰς Ἀμφίπολιν ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου, 169· φόνος αὐτῆς, 181.

Ρώς Λουδοβίκος, ἀρχαιολόγος γερμα ὁ· ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα, Στ 229, 231.

Ρώσael I., πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας· κλονισμὸς τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπεισοδίου Πατσιφίκου, Στ 282-283.

Ρῶσοι, πρώτη αὐτῶν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιδρομή. Γβ 303-304· δευτέρα ἐπιδρομή. Δα 69· συναψι συνθήκης φιλίας καὶ ἐμπορίου, 69-71· νέα ἐπιδρομή καὶ καταστροφή τοῦ στόλου αὐτῶν, 73-74· νέα συνθήκη, 74-77· εἰσβολὴ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, 107· εἰκόνες· Ρώσων ἐπὶ σλαβονικῶν χειρογράφων, 107, 148, 156· κύριοι ἀπάσεις τῆς Βουλγαρίας, 147· ἡττῶνται εἰς Παισθλαύαν, 151-152 καὶ Ἀορδόστολον, 153-157· συναψις ἐιρήνης, 157· τελευταία ἐπιδρομή κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατατρίψεως τοῦ στόλου αὐτῶν, 233-235· αἱ ἐπὶ τῆς κληρονομίας τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ἀξιώσεις, Εβ 57· ἡ πολιτικὴ τοῦ Μεγάλου Πέτρου, 190-194· ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος τοῦ 1769 καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων, 194-204· τὸ περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν Ἑλλήνων βούλευμα τῆς Αἰκατερίνης Β', 204-206· αἱ ἐπὶ τὴν Ρωσίαν ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων, Στ 7· ἡ ρωσικὴ πρότασις περὶ ἐνόπλου ἐπεμβάσεως κατὰ τὴν ἐγὰρξιν τῆς ἑλλ. ἐπανάστασεως, 21· αἱ δύο διακονώσεις πρὸς τὴν Πύλιν, 22-26· ἡ μετέπειτα πολιτικὴ αὐτῆς, 131 καὶ ἐπ.· ἐκτίμησις τῆς πολιτικῆς αὐτῆς, 143-146· κληρονομία πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, 193, 211· πολιτικὴ τῆς Ρωσίας εἰς τὸ ζήτημα Πατσιφίκου, 281· Κριμαϊκὸς πόλεμος, 285-287· ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877, 349-350.

Σαβάζιος, φρουροπελασγικὴ θεότης Εἰσ. ὀλγ'.

Σάββας, δυνάστης Ἀμισοῦ, Εα 15.

Σάββας, φιλικός, Στ 14, 15, 16.

Σάββας πασάς, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, Στ 355.

Σαββάτιος, ὁ πατήρ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Γα 63,

Σαββάτιος, υἱὸς τοῦ Λέοντος Ε', Γβ 227.

Σαββάτιος, μοναχός, υπέρμαχος τῆς μεταρρυθμίσεως, Γβ 208.

Σαβανδικὸς Φίλιππος, τρίτος σύζυγος Ἰσαβέλλας Βιλλεαρδουίνου, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, Εα 119· στάσις τῶν ἀρχόντων Ἀρχαδίας, 122· μετέχει τῆς κατὰ τῆς Ἡλείρου ἐκστρατείας Φιλίππου τοῦ Ἀνδεγαυικοῦ, 124· καθαίρει αὐτοῦ, 124.

Σαβέρ, βεζίρης τῆς Αἰγύπτου, Δβ 138.

Σαβινιανός, στρατηγὸς τοῦ Ἰλνυρικοῦ, Γα 41.

Σαβίνος, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, Γβ 83, 84.

Σαγαλασός, ἀποικία Λακεδαιμονίων, Βα 243.

Σάγουντον, ὄρα Ζάκανθα.

Σαδήμας Κωνσταντίνος, ὄπλαρχηγὸς Ναυπακτίας, Στ 66, 168.

Σαιβούλφ, ἰσλανδός, περιηγητής, περὶ Ἀθηνῶν καὶ Πατρῶν, Δα 203.

Σαίντ-Ὁμέρ Νικόλαος Β', δυνάστης Θηβῶν, Εα 111· τὸ πλοῖσιν ἀνέκτορον αὐτοῦ, 112.

Σαίντ-Ὁμέρ Νικόλαος Γ', πρωτοστράτωρ τοῦ Μωρέως, Εα 115.

Σαῖσας, σελδζουκίδης ἡγεμὼν τοῦ Ἰκονίου, ταπεινοῦται πρὸ τοῦ Ἀλεξίου Α', Δβ 104.

Σαῖτ, ἐμίρης Κρήτης κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ἐπιχειρεῖ ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ κράτους, Δα 60.

Σαλαδδίν, σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου, Δβ 138· νόμισμα, 139 (εἰκ.)· καταλαμβάνει τὴν Συρίαν, 189· ἀρεταί αὐτοῦ, 189-190· θάνατος αὐτοῦ, 218.

Σαλαμῖς, νῆσος, Αα 23, 104· οἱ περὶ αὐτῆς πόλεμοι Ἀθηναίων καὶ Μεγαρέων, 244-245· ὁ περὶ αὐτῆς χρησμός, Αβ 66· ἡ ναυμαχία, 85-102· νόμισμα, 89· χάρις, 95.

Σαλαμῖς, πόλις τῆς Κύπρου, Αβ 165, 192, 195.

Σαλβιανός, ὑποστράτηγος ἐπὶ Μαυρικίου, Γα 157.

Σαλῆ πασᾶς, ναύαρχος τοῦρκος, καταγωγῆς ἑλληνικῆς, Εβ

16.

Σαλινιὰκ, πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Εβ 67.

Σαλμυδησός, ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.

Σαλμωνεύς, ἡγεμὼν τῶν Αἰολιδῶν, Αβ 451.

Σάλωνα, βλέπε καὶ Ἀμφισσα· ἡγεμονία τοῦ οἴκου Στρομογκούρτ, Εα 26, 84, 89· φραγκικὴ ἐκκλησία, 91 (εἰκ.)· τὸ κάστρον, 89 (εἰκ.), 144 (εἰκ.), 162 (εἰκ.).

Σαμόρεια, πόλις ἑλληνίζουσα τῆς Παλαιστίνης, Ββ 76-77.

Σαμοθράκη· μυστήρια, Αα 36 καὶ ἐπ.

Σάμος, νῆσος, Αα 214, 290-291, Αβ 5, 8-10, 26· νομίσματα, Αα 289 (εἰκ.), Αβ 1 (εἰκ.)· ἀποικίαι, Αα 308· ὑποταγὴ εἰς τοὺς Πέρσας, Αβ 8-10· ἐπανάστασις, Αβ 120· συμμαχία πρὸς Ἀθηναίους, 189· ἐπανάστασις κατ' Ἀθηναίους, 203· ἀπόδοσις εἰς τοὺς ἐαυτῆς κατοίκους, Βα 151-152· ἀνακηρυξίς τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ Αὐγούστου, Ββ 30· ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, Στ 81· οἱ Σάμιοι κινουσιν εἰς ἐπανάστασιν τὴν Χίον, 91· ἡ νῆσος καθίσταται αὐτόνομος, 246.

Σαμόσατα, πόλις ἐν Συρίᾳ, Βα 245.

Σάμου, θέμα, Γβ 13, Δα 29.

Σαμουήλ, ὁ μέγας ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, υἱὸς τοῦ Σίσμαν, καταλαμβάνει τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, Δα 173, 187· ἡττᾶται ὑπὸ Νικηφόρου Οὐράνου παρὰ τὸν Σπερχεῖον, 188· ἡττᾶται ὑπὸ Βασιλείου Β' παρὰ τὸν Ἀξιόν, 190· νεία ἡττα αὐτοῦ παρὰ τὸ Κλειδίον, 193· θάνατος αὐτοῦ, 195.

Σαμουήλ Α', πατριάρχης, Εβ 74· εἰκὼν, 79.

Σαμουήλ, μοναχός, ἀνατινάζει τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν διὰ νὰ μὴ παραδοθῇ εἰς τὸν Ἀλῆν, Εβ 218.

Σαμπλῖτης Γουλιέλμος, σταυροφόρος, ὁ πρῶτος λατίνος κυριάρχος Πελοποννήσου, Δβ 219, Εα 19· θάνατος αὐτοῦ, 26.

Σαμωνίβα, ἐν τῶν τεσσάρων χωρίων τῶν Σουλωτῶν, Εβ 145.

Σανδζάρ, σελδζουκίδης σουλτάνος, Δβ 14.

Σανδρόκοτος, ἰνδὸς ἡγεμὼν σχεσεῖς πρὸς Σέλευκον, Βα 209, 226.

Σανοῦτος Μάρκος Α', καταλαμβάνει Ἀνδρον, Πάρον, Μήλον, Σαντορίνην, Νάξον, Εα 24· καταλαμβάνει προσκαιρῶς τὴν Κρήτην, 40-41· θάνατος αὐτοῦ, 94.

Σανοῦτος Ἀγγελος, ἡγεμὼν Νάξου, Εα 94.

Σανοῦτος Μάρκος Β', ἡγεμὼν Νάξου, Εα 94, 113· πόλεμος πρὸς τὸν Βαρθολομαῖον Α' Γκίζην, 126.

Σανοῦτος Γουλιέλμος Α', ἡγεμὼν Νάξου, Εα 126, 128, 207.

Σανοῦτος Νικόλαος Α', ἡγεμὼν Νάξου, ἐκλιπαρεῖ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 172-173, 207.

Σανοῦτος Ἰωάννης Α', ἡγεμὼν Νάξου, Εα 207.

Σανοῦτος Μαρίνος, λατίνος ἱστορικός, Εα 80.

Σανσκριτικὴ γλῶσσα, σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν, Εἰς. λ'-λα', Αα 55.

Σανταρόζας, φιλέλλην ἰταλός, φονεῖται ἐν Σφακτηρίᾳ, Στ 164· εἰκόνες, 163, 164.

Σαντζῆς, βλέπε Σαουτζῆς.

Σάξ, ἀμερικανὸς στρατηγός, φιλέλλην, Στ 336.

Σαουτζῆς, υἱὸς Μουράτ Α', ἐπαναστατεῖ κατὰ τοῦ πατρός του, Εα 212, 216.

Σαπιέντσα· ἀξίωσις τῆς Ἀγγλίας περὶ παραχωρήσεως αὐτῆς, Στ 277.

Σαπόφω, ποιήτρια, Αα 290, 312.

Σαπὼρ, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, αἰχμαλωτίζει τὸν Οὐαλεριανόν, Ββ 69· πορθεῖ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, 81· ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Οὐαλεριανοῦ, 81 (εἰκ.).

Σαπὼρ Β', βασιλεὺς τῆς Περσίας· πρεσβεῖται αὐτοῦ πρὸς τὸν Κωνσταντίνον, Ββ 139, 147· ἐισβολὴ αὐτοῦ εἰς τὸ κράτος, 152· ὁ κατ' αὐτοῦ πόλεμος τοῦ Ἰουλιανοῦ, 170-171.

Σαραπειῶν, ναὸς τοῦ Σαράπιδος, Βα 259· τεμάχιον πατύρου, 261 (εἰκ.)· καταστροφὴ αὐτοῦ, Ββ 198 (εἰκ.), 199.

Σάραπισ, αἰγύπτιος θεός· ταυτισμός πρὸς τὸν Δία Ἄδην, Βα 259· πρὸς Ἀσκληπιόν, Ἡλίον καὶ Διόνυσον, 260.

Σαρδική, ἡ ὕστερον Σόφια, Γα 111· κυριεύεται ὑπὸ τοῦ Κρούμου, Γβ 174.

Σαρδῶ, νῆσος, Αα 305.

Σάρισσα, ἡ μακεδονικὴ λόγχη, Βα 16, 19.

Σαρκοφάγος ἐκ Κλαζομενῶν, Αα 61 (εἰκ.)· Ἀλεξάνδρου, Βα 51 (εἰκ.)· χριστιανική, Γα 11 (εἰκ.).

Σαροῦ-Χάν, τοῦρκος ἄρχων μέρους τῆς Λυδίας, Εα 133, 136.

Σαρπηδών, ἡγεμὼν τῶν Λυκίων κατὰ τὸν τρωικόν, θεοποιηθεὶς, πιθανῶς, ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Σάραπιν, Εἰσ. ξθ', Αα 25, 28.

Σαρπινῦ Οὐγὼν Δελίλλης, βαρῶνος Βοστίτης, Εα 34.

Σαρπινῦ Γουίδαν, βαρῶνος Βοστίτης, Εα 111, 118.

Σασάν, τοῦρκος ἡγεμὼν, καταλαμβάνει τὴν Ἐφεσον, Εα 135.

Σάτυρος, περιφρῆμος ὑποκριτὴς ἀθηναῖος, Αβ 397.

Σαχτούρης Γεώργιος, πρόκριτος ὕδρατος, Στ 79· ἀντιναρχος, 85, 119, 120 (εἰκ.)· νικᾷ τὸν τουρκικὸν στόλον περὶ Καφηρέα, 126, 127.

Σβάρτσεμπεργ, πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας· πολιτεία αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐπεισόδιον Πατισφίκου, Στ 283.

Σβιατοσλαῦος, ἡγεμὼν τῶν Ρώσων, Δα 85· εἰσβάλλει εἰς Βουλγαρίαν, 105· ἀπειλεῖ τὸν Ἰωάννην Α', 147· ἡττάται παρὰ τὸ Δορύστολον, 153-157· ζητεῖ εἰρήνην καὶ συναντᾶται πρὸς Ἰωάννην Α', 157, 158 (εἰκ.)· φόνος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Πετσενέγων, 157.

Σβιατοσλαῦος, ἡγεμὼν τῆς δυτικῆς Βουλγαρίας, ἀναγνωρίζει τὴν ἀρχὴν τῶν Φράγκων, Εα 23.

Σγουρομαλλαῖοι, ἰσχυρὸς οἶκος ἐν Πελοποννήσῳ ἐπὶ φραγκοκρατίας, Εα 79, 117.

Σγουρομαλλαῖος Γεώργιος, παραδίδει τὰς Καλάμας εἰς τοὺς Φράγκους, Εα 117.

Σγουῆρος Μορίκιος Βούας, ἄλβανὸς ἡγεμὼν Ἠπειροῦ, Εα

247.

Σγουρὸς Λέων, κύριος Ναυπλίου, Δβ 146-147· γίνεται κύριος τοῦ Ἀργους, τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Θηβῶν, 214· μολυβδόβουλων, 215 (εἰκ.)· συζεύγνυται τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα Ἀλεξίου Γ', Εα 17· θάνατος αὐτοῦ, 29.

Σεβалие, φιλέλλην ἑλβετός, Στ 68.

Σεβαστείας θέμα, Δα 29.

Σεβαστιανός, ἑπαρχος Κωνσταντινουπόλεως, ἐκθέτει εἰς δημοπρασίαν τὰ δημόσια λειτουργήματα, Γα 21.

Σεβριανός, φιλόσοφος ἐθνικός τῆς Ε' ἑκατ. μ. Χ., Γα 39.

Σεβῆρος Σεπτίμιος, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 66.

Σεβῆρος Φλάβιος, καῖσαρ, Ββ 100· ἀνακηρύσσεται Αὐγούστος 100· φονεύεται 101.

Σεζίν, πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντίθεσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Λούκαριν, Εβ 67-69.

Σειρήνες νῆσος αὐτῶν παρ' Ὀμήρῳ, Αα 105.

Σεισάχθεια, Αα 249.

Σέκερης Παναγιώτης, Φιλικός, Στ 6.

Σέκκου μονή· ἡ ἐν αὐτῇ ἄμυνα τοῦ Ὀλυμπίου, Στ 19.

Σεκοῦνδος, σοφιστὴς ἀθηναῖος, Ββ 44, 51.

Σέλγη, ἀποικία Λακεδαιμονίων ἐν Πισιδίᾳ, Βα 243.

Σελδζουκίδαι, βλέπε Τοῦρκοι.

Σελεύκεια, νεώτερον ὄνομα τῶν Τράλλεων, Βα 243.

Σελεύκεια, πόλις τῆς Λυκίας, Βα 243.

Σελεύκεια, πόλις τῆς Κιλικίας, Βα 243.

Σελεύκεια ἡ ἐν Πιερίᾳ, πόλις τῆς Συρίας, Βα 244.

Σελεύκεια ἡ πρὸς Ἡδυνῶντι, πόλις τῆς Συρίας, Βα 247.

Σελεύκεια, πόλις τῆς Μεσοποταμίας, Βα 245, 254.

Σελεύκεια ἡ ἐπὶ τῷ Τίγρει, πρωτεύουσα τῆς Βαβυλωνίας ἐπὶ Σελευκιδῶν, Βα 245, 246, 247.

Σελευκείας θέμα, Δα 29.

Σελευκίδαι, ἑλληνικὴ δυναστεία τῆς Συρίας, ἰδὲ ὀνόματα βασιλέων· ἐκτασις τοῦ κράτους, Βα 227· πολίτευμα, 253· στρατός, 254.

Σελευκόβηλον, πόλις ἑλληνίς τῆς Συρίας Βα 245.

Σέλευκος, ὁ Ἀντίοχου, ἡγεμὼν τῶν παίδων ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, χιλιάρχος ἐπὶ Ἀρριδαίου, Βα 143· ἐπὶ νομίσματος, 143 (εἰκ.)· σατράπης Βαβυλωνίας, 159· φυγὰς, 177· καταλαμβάνει τὴν Κύπρον, 178· κύριος τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας, 181· βασιλεὺς, 196· νόμισμα, 197 (εἰκ.)· αὔξησις τοῦ κράτους, 209· ἀγὼν πρὸς Ἀντίγονον, 210-211· λαμβάνει τὴν Συρίαν, 212· πόλεμος κατὰ Δημητρίον, 216· δέχεται τὸν Δημήτριον φυγάδα, 217· νικᾷ τὸν Λυσίμαχον, 219· φονεύεται ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Κεραννοῦ, 219· ἑλληνικαὶ πόλεις κτισθεῖσαι ὑπὸ Σελεύκου, 244· νομίσματα, 246 (εἰκ.)· σχέδιον ἐνώσεως Κασπίας καὶ Εὐξείνου, 254· πολιτεία πρὸς τὰ ἁσιανὰ θρησκείματα, 255.

Σέλευκος Β' καὶ Γ', βασιλεῖς τῆς Συρίας, Βα 292.

Σέλευκος Δ', βασιλεὺς τῆς Συρίας, Βα 252, 308.

Σελήνη, Αα 3.

Σελίμ Α', σουλτάνος, τὰ θρυλούμενα περὶ ἀποφάσεως αὐτοῦ περὶ σφαγῆς τῶν χριστιανῶν, Εβ 45, 71, 76· εἰκὼν, 47.

Σελίμ Γ', σουλτάνος· ἀνατροπὴ αὐτοῦ, Εβ 216· εἰκὼν, 216.

Σελινοῦς, ἀποικία ἐν Σικελίᾳ, Αα 170, 298, Αβ 124, 271.

Σελλοί, ὑποφῆται τοῦ Λωδωναίου Διός, Εἰσ. οη', Αα 104, 105· φυλὴ, Εἰσ. οη', βλέπε καὶ Ἑλλοί.

Σεναχειρίμ, βασιλεὺς τῆς Ἀσσυρίας, Εἰσ. πθ'.

Σεναχηρείμ, ἄρχων τῆς Ἄνω Μηδίας, παραδίδει τὴν χώραν του εἰς τὸν Βασίλειον Β', Δα 196.

Σεναχηρείμ, στρατηγὸς Νικοπόλεως, Εα 17.

Σέντιος, ρωμαῖος στρατηγὸς Μακεδονίας, Ββ 15.

Σεποῦ Θεοβάλδος, ἀπεσταλμένος τοῦ Καρόλου Βαλουᾶ, ἀνα-

- λαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τῆς Καταλανικῆς Ἑταιρείας, Εα 150· ὁδηγεῖ αὐτὴν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, 151.
- Σεραντάπηχοι**, Θεοφύλακτος καὶ Κωνσταντῖνος, πατρίκιοι, συγγενεῖς Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, Γβ 93, 141.
- Σαραπεῖον**, Σέραπης, βλέπε Σαραπεῖον, Σάραπης.
- Σεράπιον**, βλ. Σαραπεῖον.
- Σεραφεῖμ**, μητροπολίτης Σμύρνης, τελεῖ δοξολογίαν ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Ὁθωνος, Στ 230.
- Σερβίρ** πασάς, ἑκτακτος ἐπίτροπος τῆς Πύλης εἰς Κρήτην, Στ 330.
- Σέρβοι**, φυλὴ σλαβική· ἐπανάστασις αὐτῶν κατὰ τοῦ κράτους, Δα 222· ἡ Σερβία ἀνεξάρτητος, 224· ἀνάμειξις εἰς τὰ ἑσπεριώτικα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Εα 196· μεγάλη αὔξησις τοῦ σερβικοῦ κράτους ἐπὶ Στεφάνου Δουσάν καὶ ὁ μετέπειτα διαμλισμὸς αὐτοῦ, 202-203· τὸ σερβικὸν κράτος καθίσταται ὑποτέλεις εἰς τὸν Βαγιαζήτ, 213· ἀποστολὴ βοήθειας πρὸς τὸν Μωάμεθ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 310-311· ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία ζητεῖ τὴν σύμπραξιν τῆς Σερβίας, Στ 7· ἡ Σερβία τηρεῖ οὐδετερότητα, 8· συνεννόησις πρὸς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1860 περὶ κοινῆς ἐνεργείας, 303· ὁ πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμος τοῦ 1876, 348.
- Σέργιος**, πατριάρχης ἐπὶ Ἡρακλείου, Γα 182, 191, 202, 220, 224.
- Σέργιος**, στρατηγὸς τοῦ Ἡρακλείου, ἡττάται ὑπὸ τοῦ ἄραβος Ἀμποῦ, Γα 215.
- Σέργιος**, ὁ πατὴρ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, μέγας λογοθέτης τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, Γβ 44.
- Σέργιος**, ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Φωτίου, Γβ 244, 286.
- Σεργίου** καὶ Βάκχου μονὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, Γβ 207 (εἰκ.).
- Σέρμος**, βούλγαρος ἡγεμὼν Σιρμίου, δολοφονεῖται ὑπὸ Κωνσταντίνου Διογένης, Δα 204· Ἕλλητικὸν αὐτοῦ νόμισμα, 204 (εἰκ.).
- Σέρρας**, ἀρχηγὸς σώματος Ζακυνθίων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.
- Σέταινα**, πόλις ἐν ἣ τὰ βασίλεια τοῦ Σαμουήλ· μάχη τῆς —, Δα 197 (εἰκ.).
- Σεῦθης** βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν, Βα 150, 178, 179.
- Σεχαβεδὶν** πασάς, στρατηγὸς τοῦ Μουράτ Β', ἡττάται καὶ φονεῖται ὑπὸ τοῦ Οὐννὰδου, Εα 281.
- Σηλυβρία**, ἀποικία Μεγαρέων, Αα 308.
- Σημαῖαι** τῶν ναυτικῶν νήσων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ αἱ πρώται Ἕλληνικαὶ σημαῖαι, Στ 77 (εἰκ.).
- Σημυτικαὶ** γλῶσσαι, Εἰσ. λα' Αβ 411-413· κλάδοι, 412 (πίν.).
- Σηστός**, ἀποικία Αἰολέων, Αα 104, 308, Αβ 122, 296, Βα 66· νόμισμα, Αβ 122 (εἰκ.).
- Σθενελαΐδας**, ἔφορος ἐν Σπάρτῃ, Αβ 211, 214-215.
- Σθενέλαος**, ἀριστὴς λακεδαιμόνιος ἐν Βυζαντίῳ, Αβ 297.
- Σθένελος**, Αα 21, 23, 94.
- Σίβυλλαι**, αἱ ἀρχαιόταται προφῆτιδες· ὀνόματα αὐτῶν, Εἰσ. ρλδ'.
- Σιβύρτιος**, μακεδὼν σατραπὴς Ἀραχωσίας καὶ Γεδρωσίας, Βα 146, 170, 176.
- Σιγγιδῶν**, πόλις παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου νῦν τὸ Βελιγράδιον, καταλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, Αα 156, 157.
- Σίγειον**, πόλις Αα 271, Αβ 12· νόμισμα, 13 (εἰκ.).
- Σιγισμοῦνδος**, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, εἶτα αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἡττάται ἐν Νικοπόλει ὑπὸ τοῦ Βαγιαζήτ, Εα 215-216.
- Σιγισμοῦνδος Γ'**, βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ἐνεργεῖ ὑπὲρ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἀατολικῆς Ἑκκλησίας εἰς τὴν Δυτικὴν, Εβ 66.
- Σίδηρος**, χρῆσις αὐτοῦ ἐπὶ Ἡσιόδου, Αα 111· χώνευσις καὶ κόλλησις αὐτοῦ, 293.
- Σιδῶν**, Σιδόνιοι, Αα 100 καὶ ἐπ., 110.
- Σικανία**, ὄρα Σικελία.
- Σικανοὶ**, φυλὴ τῆς Σικελίας καὶ τῆς νοτίου Ἰταλίας, Αα 299, 300 (ὄρα καὶ Σικελία), Αβ 124.
- Σικελία**, Αα 104· αἱ ἐν αὐτῇ Ἕλληνικαὶ ἀποικίαι, 298 καὶ ἐπ., Αβ 124-128, Βα 230· νομίσματα τῶν ἀποικίων, Αα 299 (εἰκ.). Αβ 124 (εἰκ.), 128 (εἰκ.)· αἱ τῆσις βοήθειαι τῶν ἐν Κορίνθῳ Ἑλλήνων, Αβ 66· πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, 124-128· καρχηδονικαὶ ἀποικίαι, 124-125 (εἰκ.)· ἐκστρατεία Ἀθηναίων, 271-275· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, Βα 233· κατάληψις ὑπὸ Βελισαρίου, Γα 97· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γβ 235-236· θέμα, Δα 29· ὑπὸ τοὺς Νορμαννοὺς, 220-221, ὑπὸ τὸν ἀνδεγαυικὸν οἶκον, Εα 88 καὶ ἐπ.· σικελικὸς ἑσπερινός, 107.
- Σίκιννος**, δοῦλος τοῦ Θεμιστοκλέους σταλεῖς πρὸς τὸν Ξέρξην, Αβ 92-99.
- Σικυνών**, πόλις τῆς Πελοποννήσου, Αα 103, 134, 148, 166-168, 177-178, Αβ 72, 85, 107· τυραννίς, Αα 207· νομίσματα, Αα 168 (εἰκ.). 207 (εἰκ.)· ἀλωσις ὑπὸ Πτολεμαίου, Βα 183· εἰσδοξὶς εἰς τὴν ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, 271.
- Σικιντάρ** Πόττας, αὐτομολεῖ πρὸς τὸν Χουρσίτ, Στ 65.
- Σικλώ**, βασιλίσκος τῶν Νουβαδῶν γράφει Ἕλληνιστί, Γα 3.
- Σιμμάς**, φιλόσοφος θηβαῖος, Αβ 357.
- Σιμμάς**, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 95.
- Σίμος** Εὐστάθιος, πρεσβευτὴς ἐν Κων. πόλει, Στ 346.
- Σιμπλίκιος**, πάπας, Γα 26.
- Σιμπλίκιος**, φιλόσοφος τοῦ Ε' αἰῶνος· ἀποδημία αὐτοῦ πρὸς Χοσρόην, Γα 133.
- Σιμωνίδης**, κείος ποιητὴς· ἐπιγράμματα αὐτοῦ, Αα 175, 176· ἐπίγραμμα εἰς Μαθαδωνόμαχον, Αβ 47· ἐπίγραμμα εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις, 82, 83· ἐπίγραμμα εἰς Δημόκριτον, 96· ἐπίγραμμα εἰς δελφικὸν τρίποδα, 127.
- Σινάν** ἡ Καρα-Σινάμπεϋς, στρατηγὸς Μουράτ Β', κυριεύει τὰ Ἰωάννινα, Εα 253-254.
- Σίνας** Σίμων ἰδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας, Στ 295 (εἰκ.).
- Σινιάβιν**, ναύαρχος ρώσος, δε

- οικητής του στόλου της Μεσογείου κατά τους έναντιον του Ναπολέοντος πολέμους, Εβ 219.
- Σίντιες**, πανάρχαιοι κάτοικοι Λήμνου, Αα 97.
- Σίνων**, Αα 33.
- Σινόπη**, άποικία των Μιλησίων, Αα 308, Βα 237· καταλαμβάνεται υπό του Φαρνάκου Α', 238· ύφίστατο ως πόλις ελληνική κατά τον Δ' αιώνα μ. Χ., Ββ 127· νόμισμα, Αα 311 (εικ.).
- Σιρκούχ**, στρατηγός του σουλτάνου της Συρίας, εισβάλλει εις Αίγυπτον, Δβ 138.
- Σίρμιον**, φρούριον παρά τον Δούναβη, Γα 153· παραδίδεται εις τους Άβαρας, 156· καταλαμβάνεται υπό Κωνσταντίνου Διογένους, Δα 204.
- Σιρόης**, βασιλεύς των Περσών, φονεύει τον πατέρα του Χοσρόην και συνάπτει ειρήνην προς τον Ήράκλειον, Γα 198· νόμισμα, 203 (εικ.).
- Σισίνης**, Στ 105, 106.
- Σισίνιος**, στρατηγός, συντάσσεται προς τον στασιαστήν Άρτάβαδον, Γβ 63· τιμωρείται υπό Κωνσταντίνου Ε', 65.
- Σίσμαν**, βοεβόδας Τουρνόβου, Δα 173.
- Σίσμαν Γ'**, βασιλεύς των Βουλγάρων, καθίσταται ύποτελής του Μουράτ Α', 208, 209 (εικ.)· θανοῦται υπό του Βαγιαζίτ Α', 215.
- Σίσυφος**, υἱός Αιόλου, Αα 10, 12, 73· ό περί αυτού μύθος, Αβ 451.
- Σίφαι**, πόλις βοιωτική, Αα 138.
- Σίφνος**, νήσος· τὰ πλουσιώτατα όρυχεΐα αυτής, Αβ 9, 189.
- Σκαιά**, πύλαι Τροίας, Αα 29, 31.
- Σκαλτσάς** Δήμος, εξεγείρει την Λωριδα κατά των Τούρκων, Στ 61· μετέχει της μάχης της Άμπλιανης, 109· στέλλεται κατά των στασιαστών, 271.
- Σκάμανδρος**, ποταμός, Αα 22.
- Σκανδαλίδης** Άθ., Στ 46.
- Σκαρβέλης**, συνταγματάρχης, μετέχει της στάσεως της Γ' Σεπτεμβρίου, Στ 249.
- Σκάρλετ**, πρεσβευτής της Άγγλίας εν Έλλάδι, Στ 308.
- Σκεντέρμπεϋς**, ήγεμών της Άλβανίας, βλέπε Καστριώτης Γεώργιος.
- Σκήψις**, πόλις της Τρωάδος, Βα θ'.
- Σκίροι**, έθνος βαρβαρικών, τυγχάνει της βοηθείας του κράτους κατά των Γότθων, Ββ 257.
- Σκληραΐνα**, ή έρωμένη Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου, Δα 232· ό λαός ζητεί την άπομάκρυνσιν αυτής, 235.
- Σκληροί**, στρατιωτική οίκογένεια της Κωνσταντινουπόλεως· τὰ κυριώτερα μέλη αυτής, Δα 147· ιδε και όνόματα Βάρδας Σκληρός, Νικήτας, Κωνσταντίνος, Ρωμανός, Βασίλειος.
- Σκληροί**, Λεονάρδος και Δημήτριος, πρόκριτοι άθηναίοι, Εβ 127.
- Σκόδρας** πασάς, βλ. Μουσταής.
- Σκοπάδαι**, οίκος επιφανής, Αα 123, 208, 272.
- Σκοπελιανός**, σοφιστής κλαζομένος εν Άθήναις, Ββ 51, 58.
- Σκορδίλης** Σεβαστός, πρόκριτος κρής, Εα 40.
- Σκορδίλης** Κωνσταντίνος, πρόκριτος κρής, άρχηγός επανάστασεως κατά των Ένετών, Εα 96.
- Σκότουσα**, πόλις θεσσαλική, Αα 121· νόμισμα, 122 (εικ.).
- Σκουλενίου** μάχη, Στ 18-19.
- Σκούρτης** Κυριάκος, ύδραϊος, κυβερνήτης καταδρομικού, Εβ 219.
- Σκοντάρι**, καπετανάτον της Μάνης, Εβ 146.
- Σκουφάς**, εις των ιδρυτών της Φιλικής Έταιρείας, Στ 6.
- Σκύθαι**, Αα 106· ελληνικαί άποικίαι εν Σκυθία, Αα 308-310· ελληνισκίθαι, 309· επιφανείς Σκύθαι, 310· άστυνόμοι εν Άθήναις, 310, Αβ 10 (εικ.)· εκστρατεία Κύρου, 5· εκστρατεία Δαρείου, 10, 59 (χάρτης).
- Σκύθης**, τύραννος της Ζάγκλης, Αβ 124.
- Σκύθης**, σπαρτιάτης, άρχηγός των νεοδαμωδών του στρατού του Άγησιλάου, Αβ 325.
- Σκυθόπολις**, ελληνίζουσα πόλις της Παλαιστίνης, Ββ 76-77.
- Σκυλάκη**, πόλις πελασγική, Αα Αα 58.
- Σκύλαξ**, καρνανδεύς, γεωγράφος, Αα 7, 47.
- Σκυλίτσης**, χρονογράφος, Δβ 9, 13, 15, 17, 28, 29· αξία του έργου αυτού, 251-252.
- Σκύλλα**, Αα 49, 51 (εικ.), 104.
- «**Σκύλλα**», άγγλικόν πολεμικόν, δι' ου άνεχώρησεν εξ Έλλάδος μετά την εκθρόνισιν αυτού ό Όθων, Στ 308-309.
- Σκυλοδήμος**, διάσημος κλέφτης, Εβ 140.
- Σκῦρος**, Αα 32· άλλωσις και έξανδραποδισμός, Αβ 151-152· άφαιρέσεις από των Άθηναίων, Βα 151.
- Σκῶλος**, κόμη βοιωτική, Αα 137, Αβ 106.
- Σλαῦοι**· πρώται αὐτῶν εισβολαί εις τὸν άνατολικόν κράτος, Γα 108, 110· επίθεσις των Άβάρων κατ' αὐτῶν, 153· νέα εισβολή, 154· τὰ περί εγκαταστάσεως αὐτῶν εν Έλλάδι, 154-156· επίδρομή αὐτῶν και απόκρουσις υπό Κομεντιόλου, 156· κατατρόπως αὐτῶν υπό Πρίσκου, 157· ό Ήράκλειος δίδει εις αὐτοὺς χώρας εντός του κράτους, 177· σύμπραξις αὐτῶν προς τοὺς Άβαρας, 191· πολιορκία της Θεσσαλονίκης, 246-250· αἱ «ἐπτά γενεαί» υποτάσσονται υπό των Βουλγάρων, 251· κατατρόπως υπό Ίουστινιανου Β', 257· μεταφορά πολλῶν Σλαῦων εις Άσίαν, προδοσία και σφαγή αὐτῶν, 258, 260· εγκατάστασις εις ελληνικάς χώρας, Γβ 69-70· οἱ εν Μακεδονία κατατροπήνται υπό Κωνσταντίνου Ε', 82· νέα μετοικεσία εις Μικράν Άσίαν, 82· επανάστασις των εν Πελοποννήσῳ, 170-172· νέα επανάστασις των εν Πελοποννήσῳ Σλαῦων, Δα 78· αναλογία ελληνικοῦ και σλαυικοῦ πληθυσμοῦ εν τῷ άνατολικῷ κράτει, 295.
- Σμερδίσ**, βασιλεύς των Περσών, Αβ 5.
- Σμερίλιος** Κωνσταντίνος, υπάρχηγός της κατά των Ένετών επαναστάσεως του 1341 εν Κρήτη, Εα 206.
- Σμύρνη**, κτίσμα των Άμαζό-

- νων, Εἰς. ρλζ' πόλις ἰωνική, Αα 290, Βα 242· κατακτάται τῷ 1343 ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῷ 1402 ὑπὸ τῶν Μογγόλων, Εα 207· ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Ὁθωνος, Στ 230.
- Σογδιανή**, ἡ σημερινή Βουχάρα· κατάκτησις ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 106· χάρις, Βα 106.
- Σόκολης** Μεχμέτ, μέγας βεζίρης χριστιανικῆς καταγωγῆς, Εα 185, Εβ 15.
- Σολιμάν Α'**, σελδζουκίδης, κυρίαρχος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Δβ 23, 24, 49, 58.
- Σολιώτης Ν.** προβαίνει ἐν Καλαβρύτοις τῷ 1821 εἰς τὰς πρώτας κατὰ τῶν Τούρκων ἐχθροπραξίας, Στ 30.
- Σολόεις**, καρχηδόνιον ἐμπορεῖον ἐν Σικελίᾳ, Αβ 124, 125 (εἰκ.).
- Σολόμων**, διοικητὴς τῆς Ἀφρικῆς μετὰ τὸν βανδελικὸν πόλεμον, Γα 96, 103.
- Σόλυμοι**, λαός, Αα 101.
- Σολωμός** Διονύσιος· ὁ ὕμνος αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Εβ 162· εἰκὼν, 162.
- Σόλων**, ὁ νομοθέτης, Αα 118, 134· προτομή, 227 (εἰκ.)· ἀρχὴ τοῦ σταδίου του, 235· ποιητῆς, 238· στρατηγός 244· ἐπώνυμος ἄρχων, 246· σεισάχθεια, 249· ρυθμίσις τοῦ πολιτεύματος ὑπ' αὐτοῦ, 253· τιμοκρατία, 257· φορολογικὸν σύστημα, 259· ἀποδημία καὶ συνάντησις πρὸς Κροῖσον, 264· ἀπόπειρα πρὸς ἀνατροπὴν Πεισιστραάτου, 270· θάνατος, 270· ἐπίδρασις τῆς νομοθεσίας αὐτοῦ, Αβ 28-30.
- Σομαρίπα**, οἰκὸσχημον, Εα 66 (εἰκ.).
- Σόνμερ**, πρόεδρος τῆς ἀμερικανικῆς Γερουσίας, προτείνει τὴν παραχώρησιν αὐτονομίας εἰς τὴν Κρήτην, Στ 336.
- Σοράντσι**· οἰκὸσχημον, Εα 66 (εἰκ.).
- Σορβόλης**, κρῆς, μεταφέρει διὰ ξηρὰς τὸν στόλον τῶν Ἑνετῶν, Εα 332.
- Σουγδουρῆς** Γεώργιος, ἱερεὺς, διδάσκαλος ἐν Ἰωαννίνοις, Εβ 166.
- Σουλεϊμάν**, υἱὸς Ἀβδαλμελίκ, καλὶφης, Γα 269, 273· θάνατος αὐτοῦ, 279.
- Σουλεϊμάν**, υἱὸς Ἰσάμ, καλὶφης, ἡττάται ὑπὸ Λέοντος Γ', Γβ 50.
- Σουλεϊμάν**, υἱὸς Βαγιαζήτ Α', διεκδικεῖ τὸν πατρικὸν θρόνον, Εα 234· συμμαχεῖ πρὸς τὸν Μανουήλ Β', 235· δολοφονεῖται, 235.
- Σουλεϊμάν Β'**, σουλτάνος, Εβ 182-183 (εἰκ.).
- Σουλεϊμάν πασᾶς**, υἱὸς τοῦ Οὐρχάν, μέγας βεζίρης, Εα 186.
- Σουλεϊμάν πασᾶς**, μέγας βεζίρης, ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, Εα 15.
- Σουλεϊμάνσάχ**, ἀρχηγὸς τουρκικῆς φυλῆς, πάππος τοῦ Ὁσμάν, ἀρχηγέτου τῶν Ὁσμανιδῶν, Εα 131.
- Σούλι**, καὶ Σουλιῶται· πρῶτοι οἰκισταὶ τοῦ Σουλίου. Εβ 144-145· τὰ βουνὰ τοῦ Ζαλόγγου, 145 (εἰκ.)· ὁργάνωσις τῆς ὁμοσπονδίας καὶ τὰ μετέχοντα αὐτῆς χωρία, 145-146· πόλεμοι τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, 217· ἄλλωσις τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας, 218-219· οἱ Σουλιῶται προσποιοῦνται ὅτι βοηθοῦσι τὸν Ἀλῆν, 226-227· ἐπιθέσεις τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Χουρσίτ, Στ 32· ἡ συμμαχία τῶν πρὸς ἄλβανους ἀγάδες, 65· κατατροποῦσι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, 66· εἰς μάτην ζητοῦσιν ἐπικουρίαν, 67.
- Σουλτάνος**, ἡ σημασία τῆς λέξεως, Εα 189.
- Σουμίλας** Ἀγγελῆς, ἀρματολός, Εβ 186-188.
- Σούσα**, πρωτεύουσα τῆς Περσίας, Βα 100, 111.
- Σουσμάνης** Κωνσταντίνος, ὑψώνει τῷ 1770 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Κραββάροις, Εβ 195, 197.
- Σούτσοι**, ἐπιφανὲς οἶκος ἐν Κωνσταντινουπόλει, Εβ 93· τρεῖς ἡγεμόνες Σούτσοι, 108.
- Σούτσος** Ἀλέξανδρος, μέγας χαρτοφύλαξ, Εβ 93.
- Σούτσος** Μιχαήλ, ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, Εβ 111.
- Σούτσος** Νικόλαος, μέγας διερχομὲνός τῆς Πύλης, ἀποκεφαλίζεται, Εβ 195.
- Σούτσος** Κωνσταντίνος, ἡγεμὼν Βλαχίας, Εβ 215.
- Σούτσος** Ἀλέξανδρος, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας· θάνατος αὐτοῦ, Στ 14.
- Σούτσος** Μιχαήλ, ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, μνεῖται εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, Στ 7, 13· ἀπέρχεται εἰς Βεσσαραβίαν, 18· εἰκὼν, 17.
- Σούτσος** Ἀλέξανδρος, ποιητῆς, ἀντιπολιτεύεται τὸν Καποδίστριαν, Στ 214 (εἰκ.).
- Σοφία** Παλαιολόγου, θυγάτηρ Θωμᾶ καὶ συζυγὸς Ἰωάννου Γ' Βασιλειάδου, μεγάλου δουκὸς τῆς Ρωσίας, Εβ 31· ὁ γάμος αὐτῆς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἀποδοθεῖσα σημασία, 55-57.
- Σοφιανοί**, εἰς τῶν πρωτεύοντων ἐν Μονεμβασίᾳ οἰκῶν, Δβ 145, Εα 19.
- Σοφισταί**, οἱ ἐπισημότεροι καὶ αἱ ματαιοσχολῖαι αὐτῶν, Ββ 42-49· τελεταὶ τῆς περιβολῆς τοῦ τρίβωνος, Γα 35.
- Σοφοκλῆς**, Αβ 152, 179, 180 (εἰκ.), 198· στρατηγεῖ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 203, 245.
- Σοφοκλῆς**, ὁ ἐκ Σουνίου, προτείνει τὴν ἀπαγόρευσιν ἰδρύσεως ἰδιωτικῶν σχολῶν, Αβ 57.
- Σπαθόγιαννης**, ἀρματολός, Εβ 186, 187.
- Σπανός**, ἀρματολός ἐξ Ὑπάτης, Εβ 187, 188.
- Σπάρτη**, βλ. ἐπίσης Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
- Δίδεται εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀριστοδήμου, Αα 154· μνημεῖα ἐν Σπάρτῃ, 157· βοήθεια πρὸς τοὺς Ἥλειους, 178· πολίτευμα, 180 καὶ ἐπ' γερονσίαν καὶ δῆμος, 181, 184· βασιλεῖον γένος, 181· ἀπόπειρα πολιτείας ἀναμορφώσεως, 182· ἔφοροι, 183, 186· νομίσματα Σπάρτης, 183 (εἰκ.), 185 (εἰκ.), 186 (εἰκ.), 187 (εἰκ.)· βασιλεῖς, δικαιώματα καὶ καθήκοντα αὐτῶν, 184· τὸ κρυπτόν τῆς πολιτείας, 185· κυρίως Σπαρτιάται, 187· περιοικοὶ, 187· κυθηροδίκαι, 187· κέντρον ἐξουσίας, 187· εἰλωτες, 187 καὶ ἐπ' νεοδαμώδεις, 189· κρυπτεία καὶ φόνος εἰλωτῶν, 189· ἀνατροπὴ καὶ βίος Σπαρτιατῶν, 190 καὶ ἐπ., 190 (εἰκ.), 191 (εἰκ.)· βραχυλογία, 192· κοσμιότης, 192· στρατὸς καὶ στρατιωτικὴ ὁργάνωσις, 192 καὶ ἐπ' συστάσις.

ἡ φειδίτια, 193 καὶ ἐπ.· ἰσοκρημοσύνη, 194· πλεονεκτήματα καὶ ἐλαττώματα τῶν θεσμῶν, 195 καὶ ἐπ.· σπαρτιατικὴ τέχνη, 196 (εἰκ.)· ἀρχὴ τῆς ἀκμῆς, 198· μεσσηνιακοὶ πόλεμοι, 198 καὶ ἐπ.· «εὐνομία», 198· ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἀρκάδων, 203 καὶ ἐπ.· ἡ κρίσις περὶ Σαλαμῖνος, 205· ὁ Κροῖσος ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς —, 205· καταλύει τὰς τυραννίδας, 208 καὶ ἐπ.· 273· ἐκστρατεία κατὰ τῆς Σάμου, 214· ἐκστρατεία Κλεομένης κατὰ τῶν Ἀθηναίων, 273, 283· κτίσις τοῦ Τάραντος, 299· φόνος τοῦ κήρυκος τοῦ Δαρείου, Αβ 23· ἀρχηγία εἰς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, 67· ἐν Θερμοπύλαις, 71, 74-79· σεισμός καὶ ἐπαναστάσις τῶν εἰλωτῶν, 155-156· βοιωτικὴ ἐκστρατεία, 162-163· ἐκστρατεία εἰς Δελφοὺς, 194· ἀπόφασις περὶ πολέμου κατὰ τῶν Ἀθηναίων, 211· ἡ κατάστασις μετὰ τὴν Νιζίειον εἰρήνην, 263· ἐπαναληψὶς τοῦ πολέμου, 274· συμμαχία πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, 276-277· ἁλώσις Ἀθηναίων καὶ τέλος τοῦ πολέμου, 297-300· ἡγεμονία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, 302· δυσἀρέσκεια τῶν συμμάχων τῆς Σπάρτης, 303, 313-314· βοήθεια πρὸς τὸν Κύρον κατ' Ἀρταξέρξην, 315· αἰτία παρακμῆς, 316-319· παροχὴ βοηθείας πρὸς τοὺς Ἰωνας κατὰ τοῦ Τισσαφέρνη, 321· ἐκστρατεία Ἀγησιλάου εἰς Ἀσίαν, 322-329· βοιωτικὸς καὶ κορινθιακὸς πόλεμος, 327-340· ἡ ἀνταλκίδειος συνθήκη, 341-342· ἡ σημασία τῆς συνθήκης, 343· κατάληψις τῶν Θηβῶν, 346· ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν καὶ πόλεμος κατ' αὐτῶν, 347-384· ἀδυναμία τῆς Σπάρτης, 385-386· δωροδοκία τοῦ βασιλέως καὶ τῶν γερόντων ὑπὸ τῶν Φωκίων, 392.

Παρακμῆ, Βα 23-24· ἐρείπια, 24 (εἰκ.)· ἐπὶ διαδόχον, 185-186· ἀποτερεῖ ἀναβιώσεως τοῦ παλαιοῦ πολιτευματος, 281-285· κατάληψις ὑπὸ Ἀντιγόνου, 285· ὑπὸ τοὺς τυράννους, 289· εὐνοία Ὀκτανίου, Ββ 28· σχέσις πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, 33· λεηλασία τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Γότθων, 70· νέα ὑπὸ τῶν Γότθων λεηλασία αὐτῆς, 208.

Σφραγὶς τῆς ἐφορείας κατὰ τὸ 1826, Εβ 171· θεμελίωσις τῆς νέας πόλεως ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ἐπὶ Ὁθωνος, Στ 243.

Σπάτας Μπούας Γκίνης, ἄλβανὸς ἡγεμὼν Ἡλείου καὶ Αἰτωλίας, Εα 231.

Σπάτας Παῦλος Μπούας, ἄλβανὸς ἡγεμὼν, Εα 247.

Σπερθίας, εὐπορος σπαρτιάτης, Αα 194.

Σπερχιός, ποταμός, Αα 25, 120, Αβ 69, 70, 71.

Σπέτσαι, νῆσος· κοινοτικὴ ὁργάνωσις, Εβ 116· ναυτικὴ ἐπιδόσις, πλοῦτος καὶ κάτοικοι, 150-155· ἡ σημαία τῶν Σπετσῶν, 77· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος χρηματικαὶ θυσίαι, 79· ναυτικὴ ὁργάνωσις, 83.

Σπηλιωτάκης Ἀναγνώστης, Στ 103, 104, 130.

Σπιθριδάτης, πέρσης μεγιστάν, προσχωρεῖ μετ' Ἰππικὸν σώματος πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, Αβ 324.

Σπιθριδάτης, σατράπης Λυδίας καὶ Ἰωνίας, Βα 71, 73, 74· νόμισμα, Βα 71 (εἰκ.).

Σπονδύλης, εὐνοῦχος, δοῦξ Ἀντιοχείας, Δα 211· ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, 214.

Σπόμεν Γουλιέλμος, δανὸς σύμβουλος τοῦ Γεωργίου Α', Στ 314, 315 (εἰκ.).

Σποράδες, Αα 287-288.

Σπυρίδωφ, ρῶσος ναύαρχος· καταστρέφει τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς Τσεσμέν, Εβ 197-198.

Σπυρομήλιος, διοικητὴς τῆς Σχ. Εὐελπίδων, μετέχει τῆς στάσεως τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, Στ 249· ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, 334.

Στάγνων, μακεδὼν σατράπης Παρθυαίας, Βα 146.

Σταθᾶς Γιάννης, κλέφτης, ὁργανώνει στόλον καὶ ὀρίζεται ναύαρχος, Εβ 220.

Στάν Κάρολος, γερομανὸς πολιτικός, φιλέλληνας, Στ 202.

Στάκελβεργ, πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας ἐν Παρισίοις, Στ 340.

Στάνλεϋ λόρδος, κωτηριάζει τὴν ἐναντι τῆς Ἑλλάδος· πολιτικὴν τοῦ Πάλμερστον, Στ 280, 283· κηρύσσεται κατὰ τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν κρητικὴν ἐπαναστάσιν, 323 (εἰκ.).

Στασάνωρ, κύπριος, σατράπης Δραγγιανῆς, Βα 146, 176.

Στασίος, ποιητής, Αα 292.

Στάσις, ἑλληνὶς πόλις ἐν Περσίδι, Βα 249.

Στάτειρα, θυγάτηρ Δαρείου Κοδομανοῦ, σύζυγος Ἀλεξάνδρου, Βα 111· φόνος αὐτῆς, 147.

Σταυράκιος, αὐτοκράτωρ, νῦν Νικηφόρος Α', Γβ 177· λαμβάνει τὸ μοναχικὸν σχῆμα, 178· νομίσματα, 177, 178 (εἰκ.).

Σταυράκιος, εὐνοῦχος φίλος τῆς Εἰρήνης, διορισθεὶς ὑπ' αὐτῆς λογοθέτης τοῦ δρόμου, Γβ 111, 112, 132, 134, 135, 139, 142.

Σταυράκιος, ἔμπορος ἔχων τὸ μονοπώλιον τοῦ βουλγαρικῆς ἐμπορίου, Δα 65-66.

Σταύρου Γεώργιος, διοικητὴς τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης, Στ 292, 338.

Σταυροφορίαι· ἡ πρώτη ἰδέα περὶ σταυροφορίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, Αβ 37· τὸ κήρυγμα Πέτρου τοῦ Ἐρημίτου, 60· ἁλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 63 (εἰκ.)· οἱ πρῶτοι ἀσύντακτοι σταυροφόροι, 70· ἡττα αὐτῶν, 71· ἀφίξις τοῦ Γοδοφρέδου, 72· συνθήκη πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α', 73· ἐνδείξεις εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἀλέξιον, 74· ἁλώσις τῆς Νικαίας, 78-80· ἁλώσις τῆς Ἀντιοχείας, 82· παραβίασις τῶν συνθηκῶν πρὸς τὸν Ἀλέξιον, 83-84· ἁλώσις Ἱεροσολύμων καὶ ἱδρύσις φραγκικοῦ κράτους, 84-87· ἀναχώρησις τῶν πρῶτων σταυροφόρων καὶ ἀφίξις νέων, πανωλεθρία αὐτῶν, 88· πόλεμος Βοημούνδου κατ' Ἀλεξίου Α', 90-98· ἡ πρώτη σταυροφορία, 92 (χάρτης)· ἐπεισόδια μαχῶν, 98, 103 (εἰκ.)· κρίσεις περὶ τῆς πρώτης σταυροφορίας, 99-104.

Δευτέρα σταυροφορία, Αβ 122· συγκρούσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, 123· τελικὴ ἀποτυχία, 125.

Τρίτη σταυροφορία, αἰτία αὐτῆς, Αβ 189-190· περιπέτεια καὶ ἀποτυχία, 191-197.

Τετάρτη σταυροφορία, οἱ κωρύσσονται μοχλοὶ αὐτῆς, Αβ 216-218· αἱ πρῶται ἐνέργειαι, 219-221· στρατεία κατὰ τῆς Ζάρας, 222· κατάληψις τοῦ Δυραχίου 223· πρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 224· χάρις, 225· κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 226-227· κή-

- οὔεις τοῦ πολέμου κατὰ Ἀλεξίου Δ', 229· νέα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 231· συνθήκη διανομῆς τοῦ κράτους, 232· ἄλωσις τῆς πόλεως, 233 (εἰκ.), 235· φόνος, δηλώσεις καὶ βανδαλισμοί, 235-242· εἰκόν, 240· διχόνοια μεταξύ τῶν σταυροφόρων, Εα 13· εἰσαγωγή τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος, 14· πόλεμοι ἐν Πελοποννήσῳ καὶ Στερεᾷ Ἑλλάδι, 16-18· πόλεμος πρὸς τοὺς Βουλγάρους, 20-22· διὰ τὰ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, βλέπε Ἑρρίκος, Βονιφάτιος, Ἐνετία καὶ τὰ ὀνόματα ἡγεμόνων καὶ πόλεων.
- Στελιχων**, ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἐν τῇ Δύσει ἐπὶ Ὀνωρίου, Ββ 204· σπεύδει εἰς βοήθειαν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τῶν Γότθων, ἀλλὰ δὲν γίνεται δεκτός, 205· ἐπέρχεται κατὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Γότθων καὶ καταστρέφει αὐτοὺς, 208-209· σαρκοφάγος, 209 (εἰκ.)· ἐπιβουλὴ κατὰ τοῦ ἀνατ. κράτους 209.
- Στεφανόπολοι**, ἐξέχουσα οἰκογένεια τῆς Μάνης, μετέχει τοῦ επαναστατικοῦ κινήματος τοῦ 1612, Εβ 181.
- Στεφανόπολοι** Δῆμος καὶ Νικολός, στέλλονται εἰς Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου τῷ 1797 πρὸς παρασκευὴν επαναστατικοῦ κινήματος, Εβ 211.
- Στέφανος**, ὁ πρωτομάργης, ἑλληνιστής, Ββ 87.
- Στέφανος**, γεωγράφος, Βα 243.
- Στέφανος**, πέρσης, σακελλάριος Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 262· κατακαίεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ 263.
- Στέφανος**, ὁ Ρούσιος, στρατηγὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Β', Γα 262.
- Στέφανος**, ὁ Ἀσμητός, στέλλεται ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' νὰ φράξῃ τοὺς κατοίκους τῆς Χερσῶνος, Γα 269.
- Στέφανος**, στρατηγὸς τῶν Ἑλλαδικῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Κοσμᾶ, Γβ 39.
- Στέφανος Β'**, πάπας, στέφει τὸν βασιλέα Πιπίνον τὸν μικρόν, Γβ 74.
- Στέφανος Ε'**, πάπας· ἀγέρωχος αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς Βασίλειον Α', Δα 269-270.
- Στέφανος**, μοναχός, ἀντιδρῶν κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ φονεύεται, Γβ 84-85.
- Στέφανος**, υἱὸς Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, Δα 62· πατριάρχης ἐν ἡλικίᾳ 16 ἐτῶν, 63, 270-271.
- Στέφανος**, υἱὸς Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, Δα 72, 81.
- Στέφανος**, ἐπίσκοπος Ἀβύδου, μετέχει τῆς στάσεως Βάρδα Φωκά, Δα 148.
- Στέφανος**, πατριάρχης, ναύαρχος, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Δα 219-220.
- Στέφανος**, πατριάρχης, Βα 280.
- Στέφανος**, ἡγεμὼν τῶν Σέρβων, Δα 222· νικᾷ τὸν στρατηγὸν τοῦ Δυρραχίου, 232.
- Στέφανος** Δουσάν, βασιλεὺς τῶν Σέρβων, βλέπε Δουσάν.
- Στέφανος** Μιλιούτιν, ἡγεμὼν τῶν Σέρβων, καταλαμβάνει τὸ Δυρράχιον, Εα 120.
- Στέφανος**, βασιλεὺς τῶν Σέρβων, υἱὸς τοῦ Λαζάρου, καθίσταται ὑποτέλης Βαγιαζήτ Α', Εα 213· λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἐν Νικοπόλει μάχην ὡς σύμμαχος τῶν Τούρκων, 216· θάνατος αὐτοῦ, 249.
- Στέφανος**, ὁ κόμης Βλεσῶν καὶ Σαρτρῶν, σταυροφόρος, Δβ 82.
- Στέφανος**, ὁ Ἀγιοχριστοφορίτης, Δβ 166· προκαλεῖ στάσιν διὰ τῆς πολιτείας αὐτοῦ κατ' Ἀνδρονίκου Α', 177.
- Στέφανος**, υἱὸς Γεῖζα, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, παραιτεῖται, Δβ 136· ἐπανερχεται εἰς τὸν θρόνον, 137.
- Στέφανος**, ἀδελφὸς Γεῖτα, βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, Δβ 136-137.
- Στέφανος**, ἡγεμὼν Μολδαβίας, συμμαχεῖ πρὸς τὸν Οὐνιάδην κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 291.
- Στησαγόρας**, στρατηγὸς σάμιος, Δβ 203.
- Στησίλαος**, ὁ Θρασύλου, ἀθηναῖος στρατηγός, Δβ 41.
- Στησίχορος**, ποιητής, Δα 312.
- Στίλπιον**, φιλόσοφος μεγαρεὺς, Βα 187, 190.
- Στορλάδος** Ἰωάννης, ἐνετὸς δούξ Κρήτης, Εα 97.
- Στορνάρης** Νικόλαος, ὀπλαρχηγός Ἀσπροποτάμου, Στ 66, 168.
- Στουδίου** μονή, Γβ 147, 159 (εἰκ.), 216, Εα 100.
- Στουδίτης** Θεόδωρος, βλ. Θεόδωρος.
- Στουρνάρας**, ταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, συλλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ στασιαστοῦ Μερκενίτου, Στ 269.
- Στουρνάρης**, ἀρματολὸς περὶ τὸ 1710, Εβ 136.
- Στούρτζας** Ἀλέξανδρος, Στ 132.
- Στραβομύτης** Θεόδωρος, στρατηγός, στασιάζει κατὰ Κωνσταντίνου Θ', Δα 238· φονεύεται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Πετσενέγους, 243.
- Στραβορωμανός**, στρατηγός, Δβ 25.
- Στραβοσπόνδυλος** Λέων, πρῶτος σύμβουλος τῆς αυτοκρατορίας Θεοδώρας, Δα 244, Δβ 8.
- Στράβων**, ὁ γεωγράφος, Αα 36, Βα η', θ', Ββ 30, 46, 80.
- Στράγκφορντ**, λόρδος, πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐγκρίνει τὰ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μέτρα τῆς Πύλης, Στ 28· περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν, 116· νέει πρὸς αὐτὸν ὁδηγίαι, 139· ἡ πρὸς τὸν ναύαρχον Κόδριγκτον ἀπάντησις αὐτοῦ, 141.
- Στραζομήρ**, ὁ Χρυσός, βούλγαρος ἡγεμὼν, Στρουμνίτζης, Δβ 202.
- Στρατηγόπουλος** Ἀλέξιος, στρατηγὸς Μιχαὴλ Η', νικᾷ τοὺς Φράγκους, Εα 62· καταλαμβάνει τὴν Κωνσταντινούπολιν, 64-65· θρίαμβος αὐτοῦ, 100.
- Στρατηγόπουλος** Μιχαὴλ, στρατηγὸς Ἀνδρονίκου Β', Εα 142.
- Στρατηγόπουλος**, κατετάνιος Ἰωαννίνων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Παῦλος, Εα 254.
- Στράτος** Σ., συνταγματάρχης, μετέχει τῆς ἡπειρωτικῆς επαναστάσεως τοῦ 1854, Στ 288.
- Στρατιῶται**, σῶμα ἱππικὸν ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐνετίας, Εβ 29-30.
- Στρατιωτικός**, βλ. Μιχαὴλ ΣΤ'.
- Στρατοκλῆς**, δημαγωγὸς ἀθηναῖος, Βα 150, 190, 209.
- Στρατονίκη**, πόλις ἐν Καρίᾳ, Βα θ', 243.
- Στρατονίκη**, θυγάτηρ Δημητρίου τοῦ Ἀντιγόνου καὶ σύζυγος Σελεύκου, Βα 213.

Στρατός, περί στρατών κατά διαφόρους μάχας ή εξστρατείας βλέπε σχετικά ονόματα· σώματα του περσικού στρατού, Αβ 54· μακεδονιζός στρατός, βλέπε εις λέξιν φάλαγξ· ο στρατός της ελληνικής αυτοκρατορίας, Γα 101, Γβ 13-14, Δα 40, 51, 166-167· αι εξαιρέσεις εκ της στρατιωτικής υπηρεσίας, 305· στρατιωτική οργάνωσις των εν Πελοποννήσῳ Φράγκων και κατὰ τας Ἑλλήνων, Εα 75-80.

Στρατῆς, δεσπότης Χίου, Αβ 11.

Στρατών, τύραννος της εν Συρία Βερσίας, Βα 254.

Στρατώνος Πύργος, πόλις ἑλληνίς εν Συρία, Βα 245.

Στρέζας, βούλγαρος δυνάστης Προσάκου, ήττάται υπό τὸν Φράγκον και φονεύεται, Εα 41.

Στρογόνοφ, πρέσβυς της Ρωσίας εν Κωνσταντινουπόλει· ή κατά τας αρχάς της ελληνικής επαναστάσεως διπλωματική αλληλογραφία του με τὸν Ρεϊζ ἐφέντην, Στ 21-26· αναχωρεῖ εκ Κωνσταντινουπόλεως, 29.

Στρομογκούρτ Θωμᾶς Α', ἄρχων τῶν Σαλώνων, Εα 26.

Στρομογκούρτ Θωμᾶς Β', ἄρχων τῶν Σαλώνων, Εα 84.

Στρομογκούρτ Θωμᾶς Γ', ἄρχων τῶν Σαλώνων, Εα 89, 119· φονεύεται εν μάχῃ πρὸς τοὺς Καταλανούς, 162.

Στρούθας, ἀναπληρωτῆς σατραπῆς Ἰωνίας, βοηθεῖ τοὺς Ἀθηναίους κατά τῶν Σπαρτιατῶν, Αβ 341.

Στρομόνος, θέμα, Δα 29· σφραγίς, 39 (εἰκ.).

Στρυφνός Μιχαήλ, ἀρχιναύαρχος· παράλυσις τοῦ στόλου, Δβ 200· κατατροποῦται υπό τῶν σταυροφόρων, 224.

Στύρα, πόλις εν Εὐβοίᾳ, Αβ 72, 85, 107.

Σύβαρις, ἑλληνική ἀποικία εν Ἰταλίᾳ, Αα 299· νόμισμα, 303 (εἰκ.)· πλούτος και ἰσχύς, 303· τρυφηλότης, 304· καταστροφή, 304.

Σύννεσις, ἡγεμὼν τῶν Κιλίκων, κατά τὴν εν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, Αβ 97.

Σύλλας, στρατηγός ρωμαῖος, πέμπεται κατά Μιθριδάτου, Ββ 15, 16 (εἰκ.)· πολιורκία

και ἄλλωσις Ἀθηνῶν, 16-18· νίκη εν Χαιρωνείᾳ, 19.

Συλοσῶν, τύραννος της Σάμου, Αβ 10.

Συμβάτιος, γαμβρός τοῦ καίσαρος Βάρδα, μετέχει εις τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ, Γβ 306, 307· στασιάζει και φονεύεται, 309.

Συμεών, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων· ἑλληνική αὐτοῦ ἀνατροφή, Δα 66· κηρύττει πόλεμον κατά τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, 67· πρῶτος λαμβάνει τὸν τίτλον «βασιλέως», 68· θάνατος αὐτοῦ, 73.

Συμεών, μάγιστρος, χρονογράφος, Γβ 198, 201.

Συμεών, ὑπηρετῆς Κωνσταντίνου Η', διορίζεται δρουγγάριος της βίγλης, Δα 211· δομέστικος τῶν σχολῶν ἐπὶ Ρωμανοῦ Γ', 214.

Συμεών, πατριάρχης, ὁ τραπεζούντιος, ἀναλαμβάνει τὴν πληρωμὴν φόρου πρὸς τὴν Πύλην, Εβ 75.

Συμεών, πατριάρχης Ἱεροσολύμων· ή φερομένη αἰτήσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Πάπαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀγίων Τόπων, Δβ 61· ή πρὸς αὐτὸν συμπεριφορὰ τῶν σταυροφόρων, 86.

Συμεών Οὐδρῶς, ἐπιχαλούμενος Παλαιολόγος, δεσπότης Θεσσαλίας ή Μεγαλοβλαχίας, ἀδελφός Στεφάνου Δουσάν, Εα 231· κατασκευάζει τὰ ἐρημητήρια τῶν Μετεώρων, 232.

Σύμη, Αα 24.

Σύμμαχος, πάπας, περί της κοσμικῆς τῶν παπῶν ἐξουσίας, Γα 30.

Συμπληγάδες πέτραι, Αα 17· σύγκρισις πρὸς Σκύλλαν και Χάρυβδιν, Αα 50.

Συναδηνός Βασίλειος, στρατηγός Δυρραχίου, καθαιρεῖται υπό τοῦ Ὁρφανοτρόφου, Δα 222.

Συναδηνός Νικηφόρος, στρατηγός, πίπτει περί τὸ Δυρράχιον, Δβ 54.

Συναδηνός Ἰωάννης, στρατηγός, αἰχμαλωτίζεται περί Φάρσαλα, Εα 94.

Συνέσιος, ἀρχιερεὺς Πτολεμαῖδος, Ββ 212-222.

Σύνναδα, πόλις ἑλληνίς της Φρυγίας, Βα 238· νόμισμα, 239

(εἰκ.).

Σύνοδοι Οἰκουμενικαὶ και ἄλλαι· Α' Οἰκουμενική εν Νικαίᾳ (εν εἰς 325), Ββ 117-120· Β' Οἰκουμενική εν Κωνσταντινουπόλει (381), Ββ 191· Γ' Οἰκουμενική εν Ἐφέσῳ (431), Ββ 244· Δ' Οἰκουμενική εν Χαλκηδόνι (451), Ββ 245· Ε' Οἰκουμενική εν Κωνσταντινουπόλει (553), Γα 135-138· ΣΤ' Οἰκουμενική εν Κωνσταντινουπόλει (681), Γα 253· ή «Πενθέκτη», μὴ ἀριθμουμένη εν Τρούλῳ Κωνσταντινουπόλεως (691), Γα 260· Ζ' Οἰκουμενική εν Νικαίᾳ (787), Γβ 117-128.

Η λεγομένη «πρώτη και δευτέρα» εν Κωνσταντινουπόλει (861), Γβ 293-294.

Η «ψευδογδόη» κατά τοὺς ἡμετέρους, Η' κατά τοὺς Λατίνους, εν Κωνσταντινουπόλει (869), Δα 254· ή εν Λατερανῶν, Εα 43· ή εν Λυῶνι, ἀποφασίσασα τὴν ὑποταγὴν της Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εις τὸν Πάπαν, Εα 102-105· ή εν Βασιλείᾳ σύνοδος τῶν καθολικῶν ἀρχιερέων Εα 256-258.

Σύνταγμα της Ἑλλάδος, τὸ πρῶτον, Στ 258-260.

Συράκουσαι, ἑλληνική ἀποικία εν Σικελίᾳ, Αα 169, 298· νομίσματα, Αα 299 (εἰκ.), Αβ 124, 128 (εἰκ.)· πόλεμος πρὸς Καρχηδονίους, 126-128, 300, Βα 183-184· ἐκστρατεία Ἀθηναίων και παναθηναίων αὐτῶν, Αβ 275· θέατρον, 273 (εἰκ.)· τὰ λατομεῖα, 275 (εἰκ.)· υπό Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον, τύραννον, 347-350· κατάλυσις της τυραννίδος υπό Τιμολεόντος, 388· πόλεμος πρὸς τοὺς Ἑλληνας της κάτω Ἰταλίας, Βα 230· ἄλλωσις υπό τῶν Ρωμαίων, 233.

Συράκω, κόμη της Ἡλείρου, ἔδρα κοινοτικῆς δημοσπονδίας, Ββ 123· εἰκόν, 124· καταστροφή αὐτῆς υπό τῶν Τούρκων, Στ 66.

Συργιάννης, προτρέπει τὸν Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον νὰ στασιάσῃ κατά τοῦ πάππου του, Εα 155· συνεννοεῖται πρὸς τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον, 157· καταδικάζεται εις θάνατον, 158· φόνος αὐτοῦ, 191.

Συρία, σατραπεία Λαομέδοντος, Βα 144· ἐπὶ Σελεύκου, 243· ὁ εν αὐτῇ ἑλληνισμός, 244 και ἐπ.· κυβερνήσις και στρατός

- ἐπὶ Σελευκιδῶν, 253-256· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, Ββ 75· ὁ ἐν αὐτῇ ἑλληνισμός, 76-79· κατάληψις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 215-217.
- Συριανός**, ἑπαρχὸς Αἰγύπτου ἐπὶ Κωνσταντίου, Ββ 156.
- Συρεῖος** Μελέτιος, λόγιος καὶ ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, Εβ 93.
- Συρίξ**, πόλις ἑλληνίς ἐν Παρθικῇ, Βα 249.
- Σύριοι** ἢ Καππαδόκαι, Εἰς. ξθ'.
- Σύριος** ἢ Σύρος, υἱὸς καὶ ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος, Εἰς. σ', σσ', ρλβ'.
- Συρόπουλος**, ἱστοριογράφος τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, Εα 260, 261, 266.
- Σύρος**, παρ' Ὁμήρῳ, Αα 104.
- Σφακτηρία**, νῆσος, Αβ 246-255 (χάρτης ἐν σελ. 247), Στ 164.
- Σφέγγελος**, ρώσος στρατηγός, ἡττάται παρὰ τὴν Πραισθλαῦαν ὑπὸ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, Δα 151-152· φρονεῖται εἰς Δορύστολον, 154.
- Σφηνοειδεῖς** ἐπιγραφαὶ χεταίκαί, Εἰς. ρνα'.
- Σφίγξ**, τέρας, Αα 19, 20 (εἰκ.)· ἔρμηνεῖα μύθου ὑπὸ Παλαιφάτου, 42, 65· Σφίγξ Νάξου ἐν Δελφοῖς, 132 (εἰκ.).
- Σφοδρίας**, σπαρτιάτης ἄρμοστής, ἐπιχειρεῖ νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ, Αβ 323· φόνος αὐτοῦ ἐν Δεύκτοις, 367.
- Σχεδῖος**, ὁμηρικὸς ἦρως, Αα 24.
- Σχερία**, ἡ νῆσος τῶν Φαιάκων, Αα 104.
- Σχινᾶς**, λοχαγός, προσχωρεῖ εἰς τὸ κίνημα τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, Στ 250.
- Σχινᾶς** Κωνσταντῖνος, πρῶτος πρύτανης τοῦ πανεπιστημίου, Στ 240, 241 (εἰκ.).
- Σχινᾶς** Μιχαήλ, ὁ πρῶτος νομάρχης Ἀττικῆς, Στ 229· ὑπουργός, 250· ἀντιτίθεται εἰς τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, 259, παραιτεῖται, 260.
- Σχολαί**, ἐν Ἀθήναις, ὁργάνωσις αὐτῶν ἐπὶ Ἀδριανοῦ, Βα 56· προτέρα ὁργάνωσις, 57-58· φιλοσοφικαὶ κατὰ τὴν Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, Ββ 158· κατὰ τὴν Στ ἑκατονταετηρίδα,
- Γα 130.
- Σχολάριος**, βλέπε Γεννάδιος, πατριάρχης.
- Σχουλεμβούργιος**, κόμης, στρατηγὸς σάξων, ὑπερασπίζεται τὴν Κέρκυραν κατὰ τῶν Τούρκων, Εβ 189-190· ἄγαλμα, 189 (εἰκ.).
- Σωξόπετρα**, πόλις τῆς Κομαγενῆς, καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, Γβ 254.
- Σωξόπολις**, ἑλληνίς πόλις τῆς Βουλγαρίας, Δα 65.
- Σωκράτης**, ὁ σοφός, Αβ 198, 272· ἀντιτίθεται εἰς τὴν κατάδίκην τῶν ἐν Ἀργινούσαις νικητῶν, 294· ἀποκρούει πρόσκλησιν τοῦ βασιλέως Ἀρχελαίου, Βα 5· μολονότι ὀνειδίζει τοὺς τριάκοντα δὲν καταδιώκεται ὑπ' αὐτῶν, Αβ 308· ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ, 309· βίος αὐτοῦ καὶ θάνατος, 311-313· ὁ θάνατος, 313 (εἰκ.).
- Σωκράτης**, ἡγόρευς Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, Βα 72-73.
- Σωκράτης**, ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐκκλησίας, Γα 10, 11.
- Σώλσβαρν**, μαρκήσιος, ὑπουργὸς τῶν Ἑξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, Στ 355.
- Σωσθένης**, στρατηγός, σφίζει τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν Γαλατῶν, Βα 221, 223.
- Σωσίβιος**, σύμβουλος Πτολεμαίου Δ', Βα 292.
- Σωσιγένης**, ἀστρονόμος Ἀλεξάνδρου, Ββ 80.
- Σωσικλῆς**, ἀντιπρόσωπος τῶν Κορινθίων, Αα 284.
- Σώστρατος**, ὁ Δεξιφάνους, Κνίδιος, ὁ κατασκευαστὴς τοῦ Φάδρου, Βα 1α', 262.
- Σώτειρα**, ἑλληνίς πόλις ἐν Ὑρκανίᾳ, Βα 249.
- Σωφάνης**, στρατηγὸς τῶν Φωκέων Αβ 406.
- Σωφρόνιος**, πατριάρχης Ἱεροσολύμων, παραδίδει τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς τοὺς Ἀραβας ἐπὶ συνθήκῃ, Γα 217-218· ἀποκρούει τὴν συνεννόησιν πρὸς τοὺς μονοφυσίτας, 220.
- Ταγκρέδος**, ἱππότης νορμαννός, σταυροφόρος, Αβ 69, 76· καταλαμβάνει τὴν Κιλικίαν, 92.
- Ταίναρον**, ἀκρωτήριον, Αα 146.
- Τάϊχμανν**, φιλέλλην, φρονεῖται ἐν Πέτᾳ, Στ 70.
- Ταμερλάνος**, ἀρχηγὸς ταταρικών φυλῶν· ἐπιδρομὴ αὐτοῦ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, Εα 220-223· νίκη αὐτοῦ περὶ Ἀγκυραν, 223-224· ἡ ἀφορμὴ τοῦ κατὰ τοῦ Βαγιαζήτ πολέμου, 224-225· ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ταμερλάνου, 224 (χάρτης)· αἱ σχέσεις πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίαν, 225-226.
- Τάναγρα**, πόλις βοιωτικῇ, Αα 137, Αβ 106· νόμισμα, Αα 138 (εἰκ.)· μάχη, Αβ 163.
- Τάναϊς**, ἑλληνικὴ ἀποικία ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου, Αα 308· ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.
- Τάνταλος**, πατὴρ Πέλοπος, Αα 14, 73.
- Ταξίλης**, ἡγεμὼν ἰνδός, Βα 146.
- Ταξίλλης**, στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου Στ', Ββ 19.
- Τάρας**, πόλις ἑλληνικὴ ἐν Ἰταλίᾳ, Αα 299, 304· πόλεμοι πρὸς Λευκανοὺς, Βρεττίους, Σαρακουσίους, Ῥωμαίους, Βα 230-233· νόμισμα, Αα 302 (εἰκ.).
- Ταράσιος**, πατριάρχης· καταγωγὴ αὐτοῦ, παιδεία καὶ δοξασίαι περὶ μεταρρυθμίσεως, Γβ 114· ἀναγορεύεται πατριάρχης, 115-117· σχέσεις πρὸς τὸν πᾶπαν Ἀδριανόν, 117-118· πρόεδρος τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, 119-128· διενέξεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀντιμεταρρυθμιστάς, 128-130· θάνατος αὐτοῦ, 157.
- Ταρέλλα**, ἰταλὸς φιλέλλην, Στ 66, 70.
- Ταρμούνδος**, Ἰσαυρός, στρατηγὸς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α', Γα 103.
- Ταρσίσις** Θωμᾶς, διερχομένης, Εβ 102.
- Ταρσός**, πόλις τῆς Κιλικίας, Βα 1η· καταλαμβάνεται ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 80· νομίσματα, Βα 80 (εἰκ.)· καταλαμβάνεται ὑπὸ Νικηφόρου Β', Δα 105.
- Τάρταρος** ἢ Τάρταρα, Αα 1, 2, 73, 100.
- Ταρχανιώτης** Βασίλειος, στρατηγός, ἡττάται ὑπὸ τοῦ στασιαστοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, Δα 248.

Ταρχανιώτης Δημήτριος καὶ Ταρχανιώτης Γεώργιος· ἐκρωσίζονται, Εβ 31.

Ταρχανιώτης Ἰωσήφ, στρατηγός, ἐγκαταλείπει τὸν Ρωμανὸν Δ' κατὰ τὸν πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμον, Δβ 17-18.

Ταρωνίτης Ἀσώτης, υἱὸς Γρηγορίου, αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Δα 187· νυμφεύεται τὴν θυγατέρα τοῦ Σαμουήλ, 188· φεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν, 189.

Ταρωνίτης Γεώργιος, ἀρχηγὸς στρατιωτικῆς συνωμοσίας κατὰ τοῦ ὀφθαλμοτροφίου Ἰωάννου, Δα 224.

Ταρωνίτης Γρηγόριος, ἀρμένιος, μάγιστρος, Δα 186· φονεύεται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Βουλγάρους, 187.

Ταρωνίτης Μιχαήλ, αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων, Δβ 17· πανυπερσέβαστος, 32.

Τασσίκας Κ., Στ 46.

Τα αράκης Κωνσταντίνος, πλοίαρχος τοῦ στόλου τοῦ Κατσώνη, Εβ 207.

Τάταροι· ἐπιδρομὴ αὐτῶν εἰς τὴν Μικράν Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Ταμερλάνον, βλέπε Ταμερλάνος.

Τατζάτης, στρατηγὸς τῶν Βουλγαρίων, φεύγει πρὸς τοὺς Ἀραβας, Γβ 112.

Τατιανός, χριστιανὸς φιλόσοφος, Γα 13.

Τατίκιος, τοῦρκος ἐκχριστιανισθεὶς, στρατηγός τῶν Περσῶν Βαρδάρων εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δβ 53· νικᾷ τοὺς Πετсенέγους, 60· ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πρώτην σταυροφορίαν, 78· νίκη αὐτοῦ κατὰ τοῦ στόλου τῶν Πισατῶν, 90.

Τατίκιος Κωνσταντίνος, στασιάζει κατὰ Ἰσαακίου Β', Δβ 197.

Τατίσιεφ, μυστικοσύμβουλος τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Α', Στ 131, 132.

Ταῦγκετος, ὄρος, Αα 147, 150.

Ταυλάντιοι, φυλὴ ἱλλυρικὴ, Βα 56.

Ταυρόεις ἢ Ταυροέντιον, ἀποικία ἑλληνικὴ ἐν Γαλατίᾳ, Αα 306.

Ταφιασός, ὄρος, Αα 143.

Τάφοι, παρὰ τοῖς πρώτοις Ἑλλησιν, Αα 112· ἥρωικῆς ἐποχῆς 113.

Τάφος, νῆσος, Αα 89, 107, 110.

Ταχίε πασᾶς, ναύαρχος τοῦρκος κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, Στ 185.

Ταχίε Ἀμπάξης, τουρκαλβανὸς ἀρχηγός, Στ 66.

Ταχώς, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, καλεῖ εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν Περσῶν τὸν Ἀγισίλαον, Αβ 386.

Τεγέα, ἐστία κοινὴ τῶν Ἀρχάδων, Αα 203· νόμισμα, 203· (εἰκ.)· συμμαχία πρὸς τὴν Σπάρτην, 204· Τεγεᾶται ἐν Θερμοπύλαις, Αβ 71· ἐν Πλαταιαῖς, 107· ὀπλίτης, 114 (εἰκ.)· ἡ Τεγέα ἀφίσταται τῆς Σπάρτης καὶ μετέχει τῆς ἀρκαδικῆς ὁμοσπονδίας, 370· Τεγεατίδες, ἔργον τοῦ Σκόπα, 380 (εἰκ.)· ἡ κατάληψις ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ λεηλασία, Ββ 70.

Τεδισίας Ζαχαρίας, γενουήνσιος δυνάστης Θάσου, Εα 150.

Τεθμοὶ Δώριοι, Αα 156· βλ. καὶ Νόμος.

Τειρεσίας, μάντις, Αα 20.

Τειχομηρός, εἷς τῶν ἀρχηγῶν βουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως, Δα 222.

Τεκέ, τοῦρκος ἄρχων Λυκίας καὶ Παμφυλίας, Εα 133.

Τεκνέας, ἄβυδηνός, ναύαρχος, νικᾷ τοὺς Ἀραβας, Δα 215.

Τελαμών, Αα 16, 95.

Τελέοντες, βλ. Γελέοντες.

Τελέτης, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, ἠττάται περὶ Ἀγχιάλον καὶ φονεύεται ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του, Γβ 83.

Τελεντίας, ἀδελφὸς τοῦ Ἀγισίλαου· φονεύεται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Ὀλυνθίους, Αβ 347.

Τελχῖνες, φυλὴ, Εἰσ. ρη', Αα 57.

Τέμικες, φυλὴ, Αα 57.

Τεμουτζίν, βλέπε Τσιγγισχάν.

Τέμπη, Αα 120, Αβ 68, 69.

Τένεδος, νῆσος· πελεκυφόρα νομίσματα, Εἰσ. ρηθ' (εἰκ.)· σύμμαχος τῶν Τρώων, Αα 26, 32-33, 290· δίδεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ε' εἰς τοὺς Ἑνετούς,

Εα 213.

Τένεδος, πόλις ἐν Καρίᾳ, Εἰσ. ρηθ'.

Τερβέλης, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, βοηθεῖ τὸν Ἰουστινιανὸν Β' πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου, Γα 266.

Τερόξης, ἡγεμὼν τῶν ἐν Κιλικίᾳ Ἀρμενίων, Δβ 132.

Τετραφυλία, πόλις ἡπειρωτικῇ, Αα 145.

Τεῦκροι, Εἰσ. ηγ'.

Τεῦκρος, ὁ Τελαμώνιος, Αα 33.

Τευμησός, ὄρος, Αα 126.

Τεύταμος, ἡγεμὼν τῶν ἀργυροσπίδων, Βα 174.

Τεφρική, πόλις ἐν τῷ Πόντῳ, κτισθεῖσα ὑπὸ τῶν Παυλιανίων, Γβ 277.

Τέχνη· παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν, Αα 110, 111, Αβ 471. Τῶν πρώτων μ. Χ. αἰώνων, εἰκόνες: Ββ 85, 87, 113, 114, 115, 153, 196, 239, 257, 266.

Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, ἔργα μαρμαρογλυφικῆς, ξυλογλυφικῆς, ὑφαντουργικῆς, ψηφιδουρικῆς, ἐλεφαντουργικῆς, διακοσμητικῆς, μικρογραφίας, εἰκόνες: Γα 25, 34, 51, 57, 61, 75, 81, 93, 133, 147, 159, 173, 178, 207, Γβ 5, 6, 11, 20, 27, 29, 30, 37, 48, 61, 62, 79, 81, 90, 99, 114, 140, 152, 198, 199, 222, 223, 280, 285, 311, Δα 5, 11, 16, 60, 89, 103, 142, 191, 233, 234, 235, 249, 250, 262, 264, 279, 280, 290, 291, Δβ 8 (ἀπομίμησις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης), 19, 30, 113, 145, 148, 152, Εα 1, 2, 3, 99, 175, 278, 378. Βλ. ἐπίσης Ἁγία Σοφία, Ἅγιος Δημήτριος κλπ.

Τέως, ἀποικία ἰωνικὴ, Αα 291· νόμισμα, 293 (εἰκ.).

Τζαβέλλας Κίτσος, Εβ 218, Στ 105, 109, 228· πρωθυπουργός, 267· ἐσωτερικαὶ παραγαί, 268· τὸ ἐπείσοδιον Μερενδίου, 269-271· παραίτησις τοῦ Τζαβέλλα, 271· μετέχει τῆς ἡπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως, 288.

Τζαχᾶς, τοῦρκος πειρατής, κύριος Ἰωνίας, Χίου καὶ Λέσβου, Δβ 59.

Τζεζάεζλι Χασάν, ἀρχιναύαρχος τοῦ τουρκοῦ στόλου, Εβ 198· ἡ μετριοπάθεια αὐτοῦ ἐ-

- ναντι τῶν νησιωτῶν, 201· κατὰστροφὴν τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ Ἀλβανούς, 202.
- Τζέριγος**, ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, καταφεύγει πρὸς τὸν Λέοντα Δ', Γβ 100, 107.
- Τζέτζης**, βλέπε Τσέτσος.
- Τζιοβάρας** Νικολός, κλέφτης καὶ ἀρματολὸς ἐξ Ἡπείρου· τὸ περὶ αὐτοῦ ποίημα, Εβ 139.
- Τζόγκας**, κλέφτης, ὑποτάσσεται εἰς τὸν Ἀλῆν, Εβ 224.
- Τζόρλι** Ἀλῆ πασᾶς, μέγας βεζίρης, ἐλληνικῆς καταγωγῆς, Εβ 16.
- Τζουβάρας**, βλέπε Τζιοβάρας.
- Τζωρτζ** Ριχάρδος, δριζέται ἀρχιστράτηγος τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τῆς ἐπαναστάσεως, Στ 176 (εἰκ.)· διαφωνία αὐτοῦ πρὸς τὸν Καραϊσκάκη, 177· ἀναμειγνύεται εἰς τὰ τῆς στάσεως τῆς Γ' Σεπτεμβρίου, 249.
- Τηθύς**, σύζυγος Ὠκεανοῦ, Αα 10.
- Τηλεβόαι**, φυλὴ, Αα 57.
- Τηλεβόαι**, πρώτη ἀναφερομένη χρῆσις αὐτῶν ἐν Ἀνατολῇ, Εα 248· κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 314-316.
- Τήλεκλος**, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, Αα 165, 197.
- Τηλέμαχος**, ὁ υἱὸς τοῦ Ὀδυσσεώς, Αα 78, 80, 92, 110.
- Τήμενος**, ἀρχηγὸς τῶν Ἡρακλειδῶν, Αα 153, Βα 3.
- Τήνος**, νῆσος, Αβ 189. Εα 24.
- Τήριλλος**, τύραννος τῆς Τιμέρας, Αβ 124, 126.
- Τηβαρηνοί**, λαὸς τῆς Ἀσίας, Εἰσ. ρκε', ρκστ'.
- Τιβέριος**, ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, Ββ 34 (εἰκ.), 35.
- Τιβέριος**, αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χαρὰ τῆς αὐτοῦ, Γα 142· κατὰ τὸν ἀραβὰ Ἀβουλφάργιον, ὁ πρῶτος Ἕλλην αὐτοκράτωρ, 143· στρατηγὸς παρὰ τὸν Ἰστρον, 153· συνάρχων Ἰουστίνου Β', 154· νικηφόρος πόλεμος κατὰ Χοσρόου, 169.
- Τιβέριος** ἡ Ἀψίμαρος, αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Γα 264· νικᾷ κατὰ τὸν Ἀράβων, 264-265· θανάτωσις αὐτοῦ, 266.
- Τιγράνης**, στρατηγὸς τῶν Περσῶν, ἡττάται ἐν Μυκάλη, Αβ 119-120.
- Τιγράνης Α'**, βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, Ββ 238.
- Τιγράνης Β'**, βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας, σύμμαχος Μιθριδάτου, ἡττάται ὑπὸ Πτολεμαίου, Ββ 25.
- Τιγρανόκερτα**, πόλις τῆς Καπαδοκίας, ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκισθεῖσα, Βα 238.
- Τίειον**, μικρὸν ἑλληνικὸν πτόμα ἐν Πόντῳ, Βα 239.
- Τιέπολος** Ἰάκωβος, δούξ Κρήτης, εἶτα προεστὰς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνετικῆς παροικίας καὶ τέλος δόγης Ἐννετίας, Εα 40, 47 (εἰκ.).
- Τιθραύστης**, σατράπης Λυδίας, πείθει τὸν Ἀγησίλαον νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ Φαρναβάζου, Αβ 326· ἐπιτυχάνει τὴν σύναψιν συμμιχίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς Σπάρτης, 327.
- Τιμαία**, σύζυγος Ἀγίδος Α', Αβ 279.
- Τίμαιος**, ἱστορικός, Αα 44, Βα 235.
- Τιμάσιος**, στρατηγὸς ἐπὶ Οὐάλεντος καὶ Θεοδοσίου, Ββ 210.
- Τιμηγενίδης**, θηβαῖος, σύμβουλος τοῦ Μαρδονίου, Αβ 109, 117, 118.
- Τιμόδμητος**, ἀφιδναῖος, χλευάζει τὸν Θεμιστοκλέα, Αβ 103.
- Τιμόθεος**, ὁ Κόνωνος, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 353, 354, 360, 361.
- Τιμόθεος**, μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, Ββ 91.
- Τιμόθεος**, ὁ Εὐμολπίδης, ἐξηγητὴς τῶν Ἑλευσινίων, Βα 259.
- Τιμόθεος Α'**, πατριάρχης, πληρώνει 30.000 τάλληρα διὰ τὴν διατηρήσιν τὸν θρόνον, Εβ 75.
- Τιμόθεος** Τυπάλδος, βλέπε Τυπάλδος.
- Τιμοκράτης**, ρόδιος, ἀπεσταλμένος τοῦ πέρσου Τιθραύστου, ἐπιτυχάνει τὴν σύναψιν ὁμιχίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς Σπάρτης, Αβ 327.
- Τιμοκρατία**, πολιτεύμα καθ' ὃ ἀρχοῦσιν οἱ εὐπορώτεροι τῶν πολιτῶν, Αα 210· διαδέχεται τὰς τυραννίδας, 214· τὸ τιμοκρατικὸν πολιτεύμα τοῦ Σόλωνος, 257.
- Τιμοκρέων**, ποιητὴς ρόδιος, Αβ 32.
- Τιμολεών**, στρατηγὸς κορινθίος, καταλύει τὰς τυραννίδας ἐν Σικελίᾳ, Αβ 188.
- Τιμούρ**, βλέπε Ταμερλάνος.
- Τίμων**, ὁ Ἀνδροβούλου, ἔγκριτος Δελφός, Αβ 66.
- Τιπάρηνος**, Αα 147, βλ. καὶ Σπέτσαι.
- Τιρίβαζος**, σατράπης Ἰωνίας, βοηθεῖ τὸν Ἀνταλκίδαν διὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης, Αβ 341· νόμισμα, 341 (εἰκ.)· καλεῖ εἰς Σάρδεες τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ μάθουν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, 342.
- Τιριδάτης**, ἐπιφανὴς ἀρμένιος, πίπτει μαχόμενος κατὰ Κωνσταντίνου Ε', Γβ 64.
- Τίρυνς**, πόλις ἀρχαιοτάτη, Αα 23· εἰκόνες: Εἰσ. κγ', ργ', ρμα', ρμδ', ρμε', Αα 57, 58, 111, 149, 165, 204, Αβ 107.
- Τισαμενός**, υἱὸς Ὀρέστου, φονεύεται ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Ἡρακλειδᾶς, Αα 153.
- Τισαμενός**, μάντις σπαρτιάτης, μετέχει τῆς συνωμοσίας τοῦ Κινάδωνος, Αβ 321.
- Τισιφόνη**, Ἐρινύς, Αα 69.
- Τισίφορος**, ταγὸς τῶν Φερῶν, Αβ 388.
- Τισσαφέρνης**, σατράπης Ἰωνίας καὶ Καρίας, Αβ 276, 279· βραβεύεται ὑπὸ Ἀρταξέρξου διὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ, 321· συνάπτει ἀνακωχὴν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, 322-323· θανатоῦται κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, 326.
- Τιτᾶνες**, υἱοὶ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς, Αα 1, 2, Τιτανομαχία (εἰκ.), 3, 78.
- Τιτανίδες**, θυγατέρες Οὐρανοῦ καὶ Γῆς, Αα 1.
- Τίτος** Κοῖντιος Φλαμίνιος, βλ. Φλαμίνος.
- Τίφους**, κυβερνήτης τῆς Ἀργεῖς, Αα 16.
- Τληπόλεμος**, μακεδὼν σατράπης Καρμανίας, Βα 146, 170, 176.
- Τληπόλεμος**, ὁμηρικὸς ἥρωας, Αα 24.
- Τογρουβέλγ**, ἄρχων τῶν σελδζουκιδῶν Τούρκων, ἀναγορεῖται

- σουλτάνος Περσίας, Δα 239·
 ἀγώνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἑλ-
 ληνας, 240-241· θάνατος αὐ-
 τοῦ, Δβ 14.
- Τόκκοι**, φραγκικὸς οἶκος, ἡγε-
 μονεύσας Κεφαλληνίας καὶ Ζα-
 κύνθου, Εα 231· οἰκόσημον,
 66 (εἰκ.).
- Τόκκος** Κάρολος Α', Εα 231·
 λαμβάνει τὴν Κορινθίαν, 233·
 καταλαμβάνει τὴν Ἠπειρον καὶ
 λαμβάνει τὸν τίτλον δεσπότην,
 247· θάνατος αὐτοῦ, 248.
- Τόκκος** Κάρολος Β', ἡγεμὼν
 Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, Λευ-
 κάδος, Ἠλείου καὶ Ἀκαρνα-
 νίας, Εα 248· ἀποβάλλει τὰ Ἰ-
 ωάννινα καὶ καθίσταται ὑποτε-
 λῆς τοῦ σουλτάνου, Εα 253-254.
- Τόκκος** Λεονάρδος, Εα 231.
- Τόκος** ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων,
 Γβ 97.
- Τολμίδης**, ὁ Τολμαίου, στρατη-
 γὸς ἀθηναῖος, Αβ 164, 194.
- Τόμαρον**, ὄρος ἐν Ἠπείρῳ, Εἰσ.
 ν', νά'.
- Τόμις**, ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλλη-
 νικῇ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ.,
 Ββ 127.
- Τόμουροι**, ἱερεῖς Διὸς τοῦ Δω-
 δωναίου, Αα 145.
- Τομπαζαῖοι**, οἶκος ἐξ Ὑδρας·
 αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος θυσίαι,
 Στ 81.
- Τομπάξης** Ἐμμανουήλ, πλοί-
 αρχὸς ὁδρεῖος, Στ 120, 178.
- Τομπάξης** Ἰάκωβος Νικολάου,
 ναύαρχος ὁδρεῖος, Στ 85· εἰ-
 κὼν, 88.
- Τομπάξης** Νικόλαος, πλοίαρχος,
 Εβ 167-168.
- Τόξαις**, ἐπιφανὴς σκύθης, φι-
 λαθηναῖος, Αα 310.
- Τοπάλ** Ὁσμάν πασᾶς, μέγας βε-
 ζῖρης, ἑλληνικῆς καταγωγῆς,
 Εβ 16.
- Τόπερον**, παράλιον φρούριον
 τῆς Θράκης· κατάληψις αὐτοῦ
 ὑπὸ τῶν Σλαύων, Γα 110.
- Τόπιας**, βλέπε Κάρολος Τόπιας
 καὶ Γεώργιος Τόπιας.
- Τορνίκιοι**, στρατιωτικὴ οἰκογέ-
 νεια, Δα 80, 101, Εα 60.
- Τορνίκιος** Κωνσταντῖνος, στρα-
 τηγὸς Μιχαήλ Η', νικᾷ τοὺς
 Φράγκους, Εα 62'.
- Τορνίκιος** Λέων, στρατηγὸς Ἰ-
- βηρίας, στάσις αὐτοῦ κατὰ
 Κωνσταντῖνου Θ', Δα 238.
- Τόσκας**, ἀρματολὸς τῶν Γρεβε-
 νῶν, Εβ 138.
- Τουδέλας** Βενιαμίν· ἰουδαῖος
 περιηγητὴς, περὶ τοῦ πλούτου
 τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Γα
 57, Δα 37.
- Τουρανικαὶ** γλῶσσαι, Εἰσ. λβ'.
- Τουραχάν**, μπευλέρημπεϋς Ρού-
 μελῆς ἐπὶ Μουράτ Β', Εα 288,
 293· στέλλεται ὑπὸ Μωάμεθ
 Β' κατὰ τῆς Πελοποννήσου,
 313.
- Τουρκικαὶ** γλῶσσαι, Εἰσ. λβ'.
- Τουρκοβασίλης**, ὑπασπιστὴς τοῦ
 Κολοκοτρώνη, Στ 184.
- Τούρκοι**, πρώτη ἐμφάνισις αὐ-
 τῶν, Δα 237, 239· τουρανικὴ
 καταγωγὴ αὐτῶν, 239· οἱ Σελ-
 δζουκίδαι, 239· οἱ πρῶτοι πρὸς
 τοὺς Ἑλλήνας ἀγῶνες, 240,
 241· ἐπὶ Κωνσταντῖνου Ι' κυ-
 ριεύουν τὴν Ἰβηρίαν, Μεσοπο-
 ταμίαν καὶ μεγάλην Ἀρμενίαν,
 Δβ 11· προελαύνουν πρὸς τὴν
 Καισάρειαν καὶ τὴν Συρίαν, 13
 (χάρτης)· ἀκμὴ αὐτῶν, 14· νί-
 και κατὰ Ρωμανοῦ Δ', 15-20·
 κύριοι τῆς Κιζύκου καὶ τῆς
 Νικαίας, 28· ἡ πρώτη σταυρο-
 φορία καὶ ἄλλωσις τῆς Νι-
 καίας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱε-
 ροσολύμων 78-86· ταπεινώσις
 τῶν Τούρκων ὑπὸ Ἀλεξίου Α',
 104· νίκαι Μανουήλ Α' κατὰ
 τῶν Τούρκων, 132· μεγάλη νί-
 κη τῶν Τούρκων ἐν Μυριοκε-
 φάλῳ, 141· γίνονται κύριοι τῆς
 βορειοανατολικωτέρας Μικρᾶς
 Ἀσίας, 203· συμμαχία πρὸς τοὺς
 Φράγκους κατὰ τοῦ Λαस्कάρ-
 εως· παρακμὴ καὶ διάλυσις
 τοῦ σελδζουκικοῦ κράτους, 130-
 133· σελδζουκικὸν νόμισμα
 τῆς Ἐφέσου, 133 (εἰκ.).
- Ὁσμανίδαι Τούρκοι· ἡ πρῶ-
 τη ἐμφάνισις αὐτῶν, Εα 110·
 ζητοῦσιν ἄσυλον εἰς τὴν χώραν
 τῶν Σελζουκιδῶν, 131· αἱ πρῶ-
 ται αὐτῶν πολεμικαὶ ἐνέργειαι,
 132-133· ἄλλωσις τῆς Προύσης
 134-135· Γενίτσαροι καὶ ξει-
 σλαμισμοὶ χριστιανῶν, 178-
 185· ἄλλωσις Νικηδείας καὶ
 Νικαίας, 186· ἄλλωσις Ἀδρια-
 νουπόλεως, Φιλίππουπόλεως,
 Βιτωλίων καὶ Σόφιας, 208-209·
 κατάκτησις τῆς Βουλγαρίας,
 214-215· νίκαι κατὰ τῶν χρι-
 στιανῶν ἐν Νικοπόλει, 215·
 ἦττα καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Βα-
 γιαζήτ, 220-224· κατάκτησις
 τῆς Θεσσαλίας, 233· ἐμφύλιος
- πόλεμος, 235· ἐπέκτασις τοῦ
 κράτους πρὸς βορρᾶν καὶ νό-
 τον, 237· τὸ ἀνατολικὸν κρά-
 τος καθίσταται ὑποτελὲς εἰς
 τοὺς Τούρκους, 249· ἄλλωσις τῆς
 Θεσσαλονίκης, 251-253· τῶν
 Ἰωαννίνων, 254· νίκη περὶ
 Βάρναν, 283· νίκη εἰς Κοσσυ-
 φοπέδιον, 292· πολιορκία καὶ ἄ-
 λωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
 314-363· πόροι τοῦ τουρκικοῦ
 κράτους, Εβ 9· πολιτεία ἐναντι
 τῶν Ἑλλήνων, 44-113· ἡ πολι-
 ορκία τῆς Βιέννης, 100-101·
 (εἰκ.)· ἦττα τοῦ τουρκικοῦ
 στόλου περὶ Ναύπακτον, 178·
 κατάκτησις τῆς Κρήτης, 183-
 185· ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις
 τοῦ 1770 καὶ κρίσεις περὶ αὐ-
 τῆς, 194-203· ἡ μεγάλη ἑλλη-
 νικὴ ἐπανάστασις, 205-229, Στ
 5-212· Κοιμαϊκὸς πόλεμος,
 285-294· ἡ μεγάλη χρητικὴ
 ἐπανάστασις, 319-342· ὁ ρω-
 σσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ αἱ
 συνθήκαι Ἀγ. Στεφάνου καὶ
 Βερολίνου, 349-357.
- Τουρκοκωνσταντάκης**, προε-
 στὸς τοῦ Καρπενισίου, φίλος
 τῶν Τούρκων, Εβ 140.
- Τουρκομάνοι** Νογαῖοι, βλέπε
 Νογαῖοι.
- Τουρκοπαῖοι**, στρατιωτικὸν ὄσῳ-
 μα ἐκ τουρκοπαίδων ἐν τῷ ἀ-
 νατολικῷ κράτει, Δβ 79 Εα 152.
- Τουρκοχωρὶ**, νίκη τοῦ Καραϊ-
 σκάκη περὶ—, Στ 175.
- Τουτούς**, ἀδελφὸς τοῦ Σελδζου-
 κίδου σουλτάνου Μαλεσάχ,
 ἡγεμὼν τῆς Συρίας, Δβ 36, 58.
- Τραϊάνος**, ρωμαῖος αυτοκράτωρ,
 Ββ 49 (εἰκ.)· χάριτες ἐπιδιαι-
 λευθεῖσαι εἰς Ἑλλάδα, 50.
- Τράκας** Κομνηνός, ὑψώνει ἐν
 Παρνασσίδι τῷ 1770 τὴν ση-
 μαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, Εβ
 195, 197.
- Τράλλεις**, πόλις τῆς Μικρᾶς
 Ἀσίας, Βα 77, 243.
- Τραπεζούντιος** Γεώργιος, ἑλλην
 λόγιος, καθηγητὴς τῆς οἰητο-
 ρικῆς ἐν Ρώμῃ Εβ 18, 19.
- Τραπεζούντος** αυτοκρατορία,
 ἴδουσις αὐτῆς, Δβ 203· ἔκτασις
 Εα 16· ἀντιζηλία πρὸς τὸ κρά-
 τος τῆς Νικαίας, 22, 44· νό-
 μισμα, 44 (εἰκ.)· ὀνόματα αυτο-
 κρατόρων, 45· κατάλυσις αὐ-
 τῆς Εβ 74.
- Τραπεζοῦς**, ἑλληνικὴ πόλις ἐπὶ
 τοῦ Εὐξείνου, Αα 308, 312

- Βα 237· νόμισμα Αα 311 (εἰκ.)· αὐτοκρατορία Τραπεζούντος· βλέπε Τραπεζούντος.
- Τραυλός**, Παυλιανίτης, ὑπὸ ῥήτης Ἀλεξίου Α', προκαλεῖ ἐπανάστασιν τῶν ὁμοφύλων του, Δβ 59.
- Τρεβιζάνος** Γαβριήλ, ἄγει δύο ἐνετικὰς γαλέρας πρὸς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 311· μετέχει τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως, 325· ἐπιχειρεῖ τὴν πυρπόλησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, 334-335.
- Τριάκοντα** τύραννοι, βλ. Ἀθηναί, Θηραμένης, Κριτίας.
- Τριβαλλοί**, μεγάλη θρηκτική φυλή, Βα 56.
- Τριβίγλιδος**, ἡγεμὼν τῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ Ὀστρογόττων, στασιάζει, Ββ 210.
- Τριβωνιανός**, μέγας νομοδιδάσκαλος· χαρακτηρὸν αὐτοῦ, Γα 74-77· ἔργον, 78-80· ἐξέγεγρας τοῦ λαοῦ κατ' αὐτοῦ, 84, 88· ἀναλαμβάνει τὸ ἀξίωμα, 92.
- Τριθεῖται**, αἵρεσις διδασκομένη ἐν Ἀθήναις τὸν ΣΤ' αἰῶνα μ. Χ., Γα 233.
- Τριήρης**· ἡ πρώτη, Αα 299· οἱ Ἀθηναῖοι κατασκευάζουσι διακοσίας Αβ 65· περσικὴ ἐπὶ νομίσματος, 94 (εἰκ.)· φοινικικὴ ἐπὶ νομίσματος, 97 (εἰκ.).
- Τρίκκη**, Αα 24, 121· νόμισμα, 123 (εἰκ.)· θανάτωσις 3.000 Τρικκαληνῶν τῷ 1771 ὑπὸ τῶν Τούρκων, Εβ 196.
- Τρικούπης** Σπυρίδων, γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, Στ 207· ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας, 226· πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ 233· ὑπουργός, 261 (εἰκ.).
- Τρικούπης** Χαρίλαος, λαμβάνει τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐξωτερικῶν, Στ 326 (εἰκ.)· ἀποτυγχάνει κατὰ τὰς ἐκλογάς, 343· δὲν γίνεται δεκτὸς ὑπὸ τῆς Πύλης ὡς πρεσβευτὴς, 346· τὸ ἄρθρον «Τίς πταίει;», 347· σχηματίζει τὴν πρώτην κυβερνήσιν του, 347· μέλος τῆς οἰκουμ. κυβερνήσεως, 351· ἀναλαμβάνει τὸ δεύτερον τὴν ἀρχήν, 356.
- Τρινακρία**, Αα 104· βλ. καὶ Σικελία.
- Τρίπολις**, πολιορκία αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 53-54·
- ἄποψις, 66 (εἰκ.)· ἄλωσις τῆς πόλεως, 56.
- Τρίπους**, ὁ τῶν Δελφῶν, Αα 131, 132.
- Τρίτων**, θεός, Αα 18.
- Τριφυλία**, ἔγνη τῶν Μινυῶν, Αα 136-150, 178.
- Τροία**, θέσις καὶ κτίσις αὐτῆς, Αα 21· βασιλεῖον γένος, 22· Τρωικὸς πόλεμος, 23 καὶ ἐπ.· πολιορκία 26 καὶ ἐπ., 27 (εἰκ.)· Ἰλίου πέρσις, 34 (εἰκ.)· Θουκυδίδης περὶ τρωικοῦ πολέμου, 43 καὶ ἐπ.· χρονολογία ἀλώσεως κατὰ γάλλους χρονολόγους, 44· Βίων Χρυσόστομος περὶ τρωικοῦ πολέμου, 45· τετελειωμένη, 111· θυσίαι τοῦ Ξέρξου, Αβ 54· θυσίαι τοῦ Ἀλεξάνδρου, Βα 66-67.
- Τροισήν**, Αα 299, Αβ 84, 85, 107, Βα 271, 283.
- Τροισήνης** συνέλευσις, ἐκλέγει κυβερνήτην τὸν Καποδίστριαν, Στ 176.
- Τροκοῦνδος**, στρατηγός, Γα 22.
- Τρύφων**, πατριάρχης, Αα 280.
- Τρῶες**, συγγένεια πρὸς τοὺς Φρύγας, Εἰς. ξε'-ξξ'· κοινὰ Μακεδόνων καὶ Τρώων ὀνόματα, ξστ'· Ἰλίου ἐρείπια, ξστ' (εἰκ.)· ἀγγεῖα εὐρεθέντα ἐν Τροίᾳ, ξη' (εἰκ.)· ἀνθρωπόμορφοι κάλπαι ἐν Τροίᾳ, ριβ' (εἰκ.)· ὑπεροχὴ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τῶν Τρώων ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων, ρηγ'· καταγωγή καὶ γλῶσσα τῶν Τρώων, Αβ 424-425· (βλ. ἐπίσης Τροία καὶ Τρωικὸς πόλεμος).
- Τρωικὸς πόλεμος** (βλ. καὶ Τροία καὶ Τρῶες)· κατὰ τὰς αἰγυπτιακὰς ἐπιγραφάς, Εἰς. ρνβ'· ὁ τρωικὸς πόλεμος καὶ ἡ Ρώμη, ρνε'· ἡ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ ἰδέα περὶ τρωικοῦ πολέμου, ρνστ'· ὁ Θουκυδίδης περὶ τρωικοῦ πολέμου, Αα 43 καὶ ἐπ.· ἱστορικὸς ἔλεγχος Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, Αβ 459-462.
- Τρώς**, βασιλεὺς τῶν Δαρδάνων, Αα 22.
- Τσακάλωφ**, εἷς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Στ 6· εἰκὼν, 9.
- Τσακόπουλος**, ὑπολοχαγός, μετέχει τῆς θεσσαλικῆς ἐπανάστασεως, Στ 289.
- Τσαμαδὸς** Ἀναστάσιος, πλοίαρχος· ἡμερολόγιον αὐτοῦ περὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπανάστασεως, Στ 31-32· κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος, 120· θάνατος αὐτοῦ, 164.
- Τσαμάλας**, ἀντισυνταγματάρχης ἐπὶ Ὀθωνος, στασιάζει, Στ 268.
- Τσάρας**, Νίκος, βλέπε Νικοτσάρας.
- Τσεντερελῆς**, Καρα-Χαλήλ, βλέπε Χαλήλ.
- Τσεσμέ**, ναυμαχία, Εβ 197-199· εἰκὼν, 198.
- Τσέσης** Ἰωάννης, χρονογράφος· ὁ μῦθος αὐτοῦ περὶ τυφλώσεως τοῦ Βελισαρίου, Γα 119-120· συγγραφεὺς τῶν «Ἰλιακῶν», Δβ 207.
- Τσιγγισχάν**, ἀρχηγὸς μογγολικῶν σιφῶν· εἰσβολὴ εἰς Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην, Εα 55· νόμισμα 55 (εἰκ.).
- Τσιμισκῆς** Ἰωάννης, ἰδὲ Ἰωάννης Α'.
- Τσόγκας** Γεώργιος, ὀπλαρχηγὸς Βονίτσης, Στ 66.
- Τύανα**, πόλις ἑλληνικὴ ἐν Καπαδοκίᾳ, ἄλλως Εὐσέβεια, Βα 238· ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γα 269.
- Τυδεύς**, Αα 20.
- Τύλη**, Γαλατικὸν βασιλεῖον ἐν Θράκῃ, Βα 223.
- Τυμφρηστός**, ὄρος, Αα 119.
- Τυνδάρεως**, Αα 45, 46, 157 (εἰκ.).
- Τυνάλλδος** Τιμόθεος, ἐπίσκοπος Κεφαλληνίας, ἡγεῖται σώματος ἐξ ἱερέων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Λευκάδος ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, Εβ 186.
- Τύπος** Κωνσταντος, Γα 32· ἔκδοσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πούλου καὶ ἀναθεματισμοὶ ὑπὸ τῶν παπῶν Θεοδώρου καὶ Μαρτίνου, 232.
- Τυραννίδες**, πῶς ἐγεννήθησαν αἱ πρώται, Αα 207 καὶ ἐπ.· καταλύονται ἐν Πελοποννήσῳ, 208 καὶ ἐπ.
- Τυραννοκτόνοι**, Βα 273 (εἰκ.).
- Τύρας**, ὑφίστατο ὡς πόλις ἑλληνικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., Ββ 127.
- Τυράχ**, ἡγεμὼν τῶν Πετσειέγων, εἰσβάλλει εἰς τὸ κράτος,

- αίχμαλωτίζεται και βαπτίζεται, Δα 239 240.
- Τύρος**, πολιορκία και άλωση υπό 'Αλεξάνδρου, Βα 88-89· χάρτης, Βα 87· άλωση υπό 'Αντιγόνου, 179.
- Τύρον** σύνοδος· καταδικάζει τὸν Μέγαν 'Αθανάσιον, Ββ 140-144.
- Τυρρηνοί**, ἰταλικὴ φυλή, Εἰσ. με'-μέ', Αα 106· πόλεμος πρὸς τοὺς ἐν Κύρῳ Φωκαεῖς, 305. πόλεμος πρὸς τοὺς Συρακουσίους, Αβ 126.
- Τυρταῖος**, ποιητής, Αα 118, 191 198 καὶ ἐπ. 312.
- Τυρώ**, θυγάτηρ Σαλμωνέως, Αα 16, 93.
- Τυφών**, Αβ 262 (εἰκ.).
- Τωτίλας**, γότθος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, Γα 100, 106, 109, 110.
- Υακίνθια**, πανήγυρις ἐν Σπάρτῃ, Αα 188, Αβ 104.
- Υαντες**, φυλή, Αα 57.
- Υβλα**, ἀποικία Μεγαρέων ἐν Σικελίᾳ, Αα 298.
- Υβρέας**, ρήτωρ ἐν Μυλάσοις, Βα θ'.
- Υδάρνης**, στρατηγὸς πέρσης, Αβ 48, 74.
- Υδρα**, νῆσος· ἀγοράζεται ὑπὸ τῶν Σαμίων, Αβ 9· κοινοτικὴ ὀργάνωσις με' ἄρχοντα τὸν κληρὸν ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ, Εβ 117· ναυτικὴ ἐπίδοσις πλοῦτος· καὶ κατοικοί· 150-155· εἰκὼν, 151· ἡ σημαία τῆς "Υδρας Στ 77· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος χρηματικαὶ θυσίαι, 79· ναυτικὴ ὀργάνωσις, 83· οἱ "Υδραῖοι σπεύδουσι πρὸς βοήθειαν τῶν Ψαριανῶν, 117· ἡ "Υδρα καθίσταται κέντρον τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τοῦ Καποδιστρίου, 213.
- «Υδρα»**, πλοῖον χρησιμοποιοῦν ἥν πρὸς ἀνεφοδιασμόν τῶν κρητῶν ἐπαναστατῶν, Στ 320.
- Υηττός**, κόμη βοιωτικὴ, Αα 138.
- Υλλεῖς**, φυλὴ ἐν ἐκάστῃ τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου, Αα 154, 167, 184.
- Υλλος**, υἱὸς τοῦ 'Ηρακλέους, Αα 153.
- Υπασπισταί**, μακεδονικὸν στρατιωτικὸν σῶμα, Βα 19.
- Υπάτα** ἢ 'Υπάτη, ἐπισημοτάτη πόλις Αἰνιάνων, Αα 121· νόμισμα, 121 (εἰκ.).
- Υπατία**, ἀλεξανδρινὴ φιλόσοφος, Ββ 213, 215· φόνος αὐτῆς, Γα 9-10.
- Υπάτιος**, ἀνεψιὸς τοῦ 'Αναστασίου Α', ἀναγορεύεται βασιλεὺς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «Νίκα», Γα 89-90· θανατοῦται, 91.
- Υπατρος**, ὑπασπιστὴς τοῦ 'Αλ. 'Υψηλάντου, Στ 13.
- Υπέρβολος**, λυχνοπώλης καὶ δημαγωγὸς ἐν 'Αθήναις, Αβ 251, 270.
- Υπερείδης**, ρήτωρ ἀθηναῖος, Βα 57, 60, 148, 151, 152.
- Υπερμνήστρα**, μία τῶν Δαναίδων, Αα 14.
- Υπνος**, Αα 41 (εἰκ.).
- Υπομίσiones**, σπαρτιάται ἐστεργημένοι τῶν πολιτικῶν δικαίωσιν τῶν· συνωμοσία αὐτῶν κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον πρώτην εἰσβολὴν τῶν Θηβαίων, Αβ 372.
- Υρκανία**, χώρα τῆς 'Ασίας· σατραπεία ἐπὶ 'Αλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων, Βα 146· πόλις ἐλληνικαί, 249.
- Υρκανοί** Μακεδόνες, Βα 243.
- Υρνηθία**, φυλὴ ἐν 'Αργεὶ καὶ 'Επιδαύρῳ, Αα 165.
- Υφάντιον**, ὄρος, Αα 137.
- Υψηλάνται**, ἐπιφανὲς Ἕλληνοὶ οἰκοί, Εβ 108.
- Υψηλάντης** 'Αλέξανδρος, ἡγεμὼν Μολδανίας καὶ Βλαχίας, Εβ 110 (εἰκ.)· βασανίζεται καὶ θανατοῦται ὑπὸ τῶν Τούρκων, 216.
- Υψηλάντης** 'Αλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς 'Εταιρείας, καλεῖ τοὺς Σουλιώτας νὰ εἶναι ἐτοιμοὶ διὰ τὸν ἀγῶνα, Εβ 227· ὅσοι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν 'Ιασίῳ Στ 4 (εἰκ.)· ἀξίωμα αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ, 8· γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς, 9-10· χαρὰ καὶ ἐνέργειαι αὐτοῦ, 12-13· τὸ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κίνημα 13-17· φυγὴ αὐτοῦ εἰς Αὐστρίαν, 18· φυλάκισις αὐτοῦ καὶ θάνατος, 19· εἰκὼν, 15.
- Υψηλάντης** Γεώργιος, ἀδελφὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου, Στ 14.
- Υψηλάντης** Γρ., πρεσβευτὴς ἐν Βιέννῃ, Στ 327.
- Υψηλάντης** Δημήτριος ἀδελφὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου· ἀπόβασις αὐτοῦ εἰς 'Αστρος, Στ 31· χαρὰ καὶ ἀντιπολιτεῖς τῶν προεστώτων καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου, 38-41, 60· ἐνισχύει τὴν φρουρὰν τοῦ 'Αργους, 72· συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν μάχην τῶν Δερβενακίων, 73· ἀποκρούει εἰς Μύλους τὸν 'Ιβραήμ, 165· ἐπιτυχία αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ 'Ελλάδι, 211· εἰκὼν, 44.
- Υψηλάντης** Κωνσταντῖνος, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ὑποστηρίζει παρὰ τῇ Πύλῃ τὴν προσχώρησιν εἰς τὴν κατὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίαν, Εβ 215· εἰκὼν, 215.
- Υψηλάντης** Νικόλαος, ἀδελφὸς τοῦ 'Αλεξάνδρου, Στ 14, 17.
- Υφιστάριοι**, αἰρεσις χριστιανικῆ, ἰουδαίζουσα καὶ μονοθεΐουσα, Ββ 184.
- Φαβιέρος**, συνταγματάρχης γάλλος, ὑπηρετῶν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, Στ 173· διαφωνία αὐτοῦ πρὸς τὸν Καραϊσκάκη, 173, 174 (εἰκ.)· εἰσάγει ἐφόδια εἰς τὴν πολιορκουμένην 'Ακρόπολιν, 175.
- Φαβωρίνος**, σοφιστὴς γαλάτης ἐν 'Αθήναις, Ββ 51.
- Φαίαιες**, Αα 78, 80· λαὸς ναυτικός, 109-111.
- Φαίδιμος**, βασιλεὺς τῶν Σιδωνίων, Αα 110.
- Φαίδρα**, Αα 93.
- Φαιδριάδες** πέτραι, ἐν Φωκίδι, Αα 133.
- Φαιστός**, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, Εἰσ. ριέ', ἀνάκτορα, ριβ' (εἰκ.).
- Φάλαγξ** μακεδονικὴ, Βα 16, 19· ἡ περὶ αὐτῆς γνώμη τοῦ ρωμαίου Λευκίου, Βα 290-291.
- Φάλαικος**, στρατηγὸς τῶν Φωκέων· ἡττάται ὑπὸ Φιλίππου τοῦ μακεδόνος, Αβ 395, Βα 37· ἐγκαταλείπει τὴν Φωκίδα καὶ φεύγει εἰς Πελοπόννησον, Αβ 406.
- Φάλαρις**, τύραννος τοῦ 'Ακράγαντος, Αβ 124.

Φάλης, ὁ Τημέων. τύραννος Σικυώνας, Αα 207.

Φαλλμεράνε, ιστορικός γερμανός, υποστηρίξας τὴν περὶ ἔξον-
τώσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς δο-
ξασίαν, Γα 151· τὰ ἐπιχειρή-
ματα αὐτοῦ, 154-168· ἡ μαρ-
τυρία τοῦ Πορφυρογεννήτου,
Γβ 69.

Φαναγόρεια, ἀποικία τῶν Τηίων
ἐν τῷ Κιμμερίῳ Βοσπόρῳ, Αα
294, 308, Βα 313.

Φαναγόρεια, ὕψιστο ὡς πόλις
ἑλληνίς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ.
Χ., Ββ 127.

Φαναριῶται, ἡ πολιτικὴ ἀρι-
στοκρατία τοῦ ἔθνους, Εβ 108·
ἡ πολιτεία αὐτῶν, 109-113.

Φανίας, Αα 44.

Φαρανδάτης, ἔγκριτος πέρσης,
Αβ 117.

Φαρκηδών, πόλις θεσσαλική,
Αα 121.

Φαρμάκης, Φιλικός, Στ 14, 18·
θάνατος αὐτοῦ, 19.

Φαρμάκης Ι., συνταγματάρχης·
στάσις αὐτοῦ, Στ 268.

Φαρμακίδης, Θεόκλητος, ἀρχι-
μανδρίτης, ἐπιτυχῶς τὴν ἀ-
νακήρουσιν τῆς ἀνεξαρτησίας
τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, Στ
224 (εἰκ.)· δημοσιεύει τὸν «Ἀν-
τίτομον», 284· ἐπίδρασις αὐτοῦ
διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ καταστα-
τικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας,
285.

Φαρνάβαζος, σατραπὴς Φρυγίας,
φονεῖ τὸν Ἀλκιβιάδην, Αβ
314· πόλεμος τῶν Σπαρτιατῶν
κατ' αὐτοῦ, 322· νόμισμα, 322
(εἰκ.)· ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν Κό-
ωνα καταλαμβάνει τὰ Κύθη-
ρα, 334· ἀνάκλησις αὐτοῦ εἰς
Σοῦσα, 341.

Φαρνάβαζος, πέρσης στρατηγός
Περδίκκου τοῦ ἐπιμελητοῦ, Βα
156.

Φαρνάκης, ἐπιφανὴς πέρσης, Βα
71, 74.

Φαρνάκης Α', βασιλεὺς τοῦ Πόν-
του, Βα 237 (εἰκ.)· 238.

Φαρνακία, πόλις ἑλληνίς τοῦ
Πόντου, Βα 237.

Φάρος, νησίς παρὰ τὴν Ἀλεξάν-
δρειαν, Βα ια', 91, 262.

Φάρος, νήσος δαλματικὴ, πατρίς
Δημητρίου, Βα 286.

Φάσσαλος, Αα 113, 121· νόμι-

σμα 122 (εἰκ.).

Φάσηλις, πόλις δωρική, Αα 292,
Αβ 152, 189, Βα 182· νόμισμα
Αβ 157 (εἰκ.).

Φᾶσις, ποταμός, Αα 17, 106.

Φᾶσις, ἑλληνικὴ πόλις ἐπὶ τοῦ
Εὐξείνου, Αα 308.

Φᾶσις, ὕψιστο ὡς πόλις ἑλλη-
νίς κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ.
Ββ 127.

Φάυλλος, κροτωνιάτης, πυθιο-
νίκης, Αα 175, τριήραρχος ἐν
Σαλαμῖνι, Αβ 85.

Φάυλλος, στρατηγός τῶν Φω-
κίων, συμπληροῖ τὴν σύλησιν
τοῦ χρηστηρίου τῶν Δελφῶν,
Αβ 392· θάνατος αὐτοῦ, 394.

Φαῦστα, δευτέρα σύζυγος Κων-
σταντίνου τοῦ Μεγάλου, Ββ
101· ἡ κατὰ τοῦ Κρίσπου ἐ-
χθρότης αὐτῆς, 121· ἐπὶ νομί-
σματος, 122 (εἰκ.).

Φέδε, ταγματάρχης βαναρός,
καταβάλλει τοὺς ἐπαναστατή-
σαντας Μανιάτας, Στ 228 (εἰκ.).

Φειδίας, ὁ διάσημος ἀνδριαν-
τοποιός, Αα 177, Αβ 182, 214
(εἰκ.), 221, 223 (εἰκ.)· θάνατος,
Αβ 223· ἔργον, Αβ 224 (εἰκ.).

Φειδιππίδης, ἀθηναῖος ταχυ-
δρόμος, Αβ 35.

Φειδιππος, ὁμηρικὸς ἥρωες, Αα
24.

Φειδων, βασιλεὺς Ἀργούς, Αα
167· κόπτεται τὸ πρῶτον κεχα-
ραγμένον νόμισμα, 171 (εἰκ.)·
ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν αὐ-
τοῦ, 177 καὶ ἐπ.

Φέλδχαρς, φιλέλλην γερμανός,
φονεῖται ἐν Πέτρα, Στ 70.

Φερεός, πόλις ἀρκαδική· νόμι-
σμα, Αα 203.

Φέονδα Φοράγων ἐν Ἑλλάδι,
Εα 33-36· Ἑλλήνων ἐπὶ Φραγ-
κοκρατίας, 75· ἐν Κρήτῃ, 97.

Φεραί, Αα 24, 121· νομίσματα,
122 (εἰκ.)· κυριεύεται ὑπὸ τοῦ
Φιλίππου, Βα 25-26.

Φεραί, ἑλληνὴς πόλις ἐν Παρθι-
κῇ, Βα 249.

Φεραῖος Ρήγας, βλέπε Ρήγας.

Φερδινάνδος, ἀνεψιὸς Φρειδε-
ρίκου τοῦ Ἀραγωνικοῦ, κατέρ-
χεται εἰς Ἑλλάδα, Εα 149·
αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Κατα-
λάνων, 150· ἀναγνωρίζεται ἐπὶ
τινα χρόνον ἐπίτροπος τῆς ἀρ-

χῆς ἐν Ἀχαΐᾳ, αἰχμαλωτίζεται
καὶ φονεύεται, 161.

Φέρεκλος, ὁ Ἀρμονίδου, Αα
110.

Φερεκύδης, πεζογράφος, Αα 292.

Φερενδάτης, στρατηγός πέρσης,
Αβ 153.

Φερετίμη, βασίλισσα τῆς Κυρή-
νης, Αα 297.

Φεριόλ, μαρκίων Δαργεντάλ,
πρίσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Κων-
σταντινουπόλει, ἀρνεῖται νὰ
παρασυσθῇ πρὸ τοῦ σουλ-
τάνου ἄνευ ξίφους, Εβ 104-105.

Φήλιξ, συγγραφεὺς, Αα 36.

Φήλιξ Β', πάπας, Γα 26.

Φήμιος, αἰοδὸς παρ' Ὀμήρῳ,
Αα 112.

Φημονόη, ἡ πρώτη Πυθία, Αα
131.

Φθά, αἰγύπτιος θεός, σχέσις
πρὸς Ἡφαιστον, Αα 51.

Φθία, παρ' Ὀμήρῳ, Αα 103.

Φθῖος, ἀδελφὸς Ἀχαιοῦ, Αα 11.

Φθιώτις, Αα 121.

Φίλα, θυγάτηρ Ἀντιπάτρου καὶ
σύζυγος Κρατεροῦ, Βα 153·
εἶτα σύζυγος Δημητρίου, 209·
ὑπερασπίζεται τὴν Κύπρον·
216· αὐτοκτονεῖ, 216.

Φιλάγοριος, ἐπαρχος Αἰγύπτου
ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγά-
λου, Ββ 140.

Φιλάγοριος, ὑπουργός καὶ φίλος
Κωνσταντίνου Γ', Γα 228.

Φίλαγρος, ὁ Κυνέου, ἑρετριεὺς
προδότης, Αβ 28.

Φιλαδέλφεια, πόλις ἐν τῇ Μι-
κρῇ Ἀσίᾳ, Βα 242, Εα 214.

Φιλαδέλφεια, πόλις ἐν τῇ Κοί-
λῃ Συρίᾳ, Βα 245.

Φιλαδέλφεια, πόλις ἐν Ἀρμε-
νίᾳ, Βα 247.

Φιλαδέλφεια, πόλις ἐν Αἰγύ-
πτῳ, Βα 250.

Φιλανθρωπηνός Ἀλέξιος, ναύ-
αρχος Μιχαὴλ Η', Εα 90, 93.

Φιλανθρωπηνός Ἀλέξιος, στρα-
τηγός Ἀνδρονίκου Β', στασιάζει,
συλλαμβάνεται καὶ τυφλοῦ-
ται, Εα 142-143.

Φιλάρετος Ι., θυσιάζει τὴν πε-
ριοσίαν τὸν ὑπὲρ τοῦ θεσσε-
λικοῦ ἀγώνος, Στ 289.

Φιλέλληνες μετασχόντες τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, Στ 68, 69 (εἰκ.)· ἦττα ἐν Πέτῃ 70· ἢ ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνικὴ κίνησις, 175, 200.

Φιλέταιρος, φύλαξ τῶν θηστυρῶν Λυσιμάχου, Βα 219· ἰδρυτὴς τοῦ περγαμηνοῦ βασιλείου, 239.

Φιλήμων, κωμωδοποιός, Βα 187.

Φιλήμων Ι., δημοσιογράφος, Στ 292.

Φιλήμων Τιμ., δημοσιογράφος, Στ 347.

Φιλῆς Παλαιολόγος, βλέπε Παλαιολόγος.

Φιλητός, στρατηγὸς Εἰρήνης τῆς ἀθηναίας, ἦττάται ὑπὸ τῶν Ἀράβων, Γβ 132.

Φιλικὴ Ἑταιρεία, Εβ 133, 227· 228· σύμβολον τῆς Ἑταιρείας καὶ κρυπτογράφημα, Στ 5 (εἰκ.)· σύστασις καὶ ἐξάπλωσις αὐτῆς, 6· 8· ἐνέργειαι παρὰ τῷ Καποδίστρια καὶ τῷ Ὑψηλάντῃ, 8-12· προπαρασκευὴ τοῦ κινήματος, 12-13· σημασία αὐτοῦ, 13-14· ἀποτυχία τοῦ κινήματος ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, 14-18· ἢ γενομένη ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις ἐργασία, 30-31.

Φιλίππα, θυγάτηρ Ραιμουῦνδου τῆς Ἀντιοχείας, ἐρωμένη Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, Δβ 157-158.

Φίλιππικός, αὐτοκράτωρ, Γα 271-272.

Φιλία, δεσμοὶ μεταξὺ ἡρώων, Αα 93.

Φίλιπποι, πόλις ἐν Μακεδονίᾳ, Βα 13· μάχη παρὰ—, Ββ 27.

Φίλιππος, ὁ Ἀλεξάνδρου, ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας, Αβ 210, Βα 4.

Φίλιππος, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, Βα 72, 146, 170.

Φίλιππος, ὁ Μενελάου, στρατηγὸς τοῦ ἱππικοῦ τῶν συμμάχων Ἀλεξάνδρου ἐν Γρανικῷ, Βα 72.

Φίλιππος, ἀκαρνάν, ἱατρὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 81.

Φίλιππος πολέμαρχος θηβαῖος, φονεύεται ὑπὸ συνωμοτῶν, Αβ 352.

Φίλιππος Β', ὁ Ἀμύντου, βα-

σιλεὺς τῆς Μακεδονίας, πατὴρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· δεκατριετής προστατεύεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, Αβ 374· δίδεται ὁμηρος εἰς τοὺς Θηβαίους, 375· ἀνατροφή αὐτοῦ, Βα 8-9· ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν, Αβ 393· πρῶται αὐτοῦ πράξεις, 394· πρῶται πρὸς τοὺς Ἑλλήνας σχέσεις αὐτοῦ, Βα 11-13· διοργανώσεις τοῦ στρατοῦ, 13-21· νικᾷ τοὺς Φωκεῖς, Αβ 394· καταλαμβάνει τὴν Ὀλυμπον, 406, Βα 28-30· πολιορκεῖ Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, Αβ 407· ἢ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη, 407-408· καθίσταται κύριος ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, 408· στρατηγὸς αὐτοκράτωρ, Βα 41· θάνατος αὐτοῦ, 43· κρίσεις περὶ τοῦ ἀνδρός, Βα 43-50.

Φίλιππος, ὁ υἱὸς Δημητρίου, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, Βα 281-286· ἐπὶ νομίσματος, 287 (εἰκ.)· σύμμαχος τῶν Ἀχαιῶν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, 287· πόλεμος πρὸς Αἴγυπτον, Πέργαμον, Ρόδον, Ἀχαιοὺς, Αἰτωλοὺς, Σπάρτην καὶ Ρώμην, 289-291· ἦττα ἐν Κυνὸς Κεφαλῇς, 291· θάνατος, 297.

Φίλιππος ὁ ἄραψ, αὐτοκράτωρ ρωμαῖος, Ββ 67.

Φίλιππος, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, Δβ 216-217, 221.

Φίλιππος Α', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, Δβ 41, 92.

Φίλιππος, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Πέτρου Κουρτεναίου, ἀποποιεῖται τὸ στέμμα, Εα 47.

Φίλιππος Αὐγουστος, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, μετέχει τῆς τρίτης σταυροφορίας, Δβ 191· εἰκὼν, 192· ἐπιστροφή αὐτοῦ εἰς Γαλλίαν, 196.

Φίλιππος, ὁ Σαβανδικός, βλέπε Σαβανδικός.

Φίλιππούπολις, ἀλίσκεται ὑπὸ τῶν Γότθων καὶ δηοῦται, Ββ 68.

Φιλισταῖοι ἢ Πελασγοί, Εἰσ. μα', πβ'.

Φίλων ὁ ἰουδαῖος, γράφει εἰς τὴν ἑλληνικὴν, Ββ 79.

Φιλόθεος, ἐπίσκοπος Σαλῶνων, μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1684, Εβ 186-188.

Φιλοτίτος, δοῦλος τοῦ Ὀδυσσεως, Αα 80.

Φιλόκαλος Εὐμάθιος, στρατηγὸς Κύπρου, ἀποκρούει τοὺς

Πισάτας, Δβ 90· μάχεται πρὸς τοὺς Τούρκους, 104.

Φιλοκτήτης, Αα 24.

Φιλοκύνων, σπαρτιάτης, διακριθείς ἐν Πλαταιαῖς, Αβ 115.

Φιλόλαος, νομοθέτης τῶν Θηβῶν, Αα 138 καὶ ἐπ.

Φιλόμηλος, στρατηγὸς τῶν Φωκεῶν, συλεῖ τὸ χρηστήριον τῶν Δελφῶν, Αβ 390-392· ἦττάται καὶ αὐτοκτονεῖ, 393.

Φηλομήλιον ἢ Φιλόμηλον, πόλις ἑλληνίς τῆς Φρυγίας, Βα 238.

Φιλομούσων ἑταιρεία ἐν Ἀθῆναις, πόδρομος τῆς Φιλικῆς, Εβ 132-133.

Φιλοξενία, κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους, Αα 94 καὶ ἐπ.· ἱερότης τοῦ δεσμοῦ, 95.

Φιλόξενος, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 100.

Φιλόξενος, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως, ἀπαγορεύει τὰς εἰκόνας, Γα 25.

Φιλόπαππος ὁ Βησαιεύς, ἀπόγονος τῶν Σελευκιδῶν, Βα 50· μνημεῖον, 50 (εἰκ.).

Φιλόπατρις ἢ Διδασκόμενος, διάλογος, Γα ιβ' Αα 131-136.

Φιλοποίμην, μεγαλοπολίτης, στρατηγὸς τῆς ἀρχαίας συμπολιτείας, Βα 280, 285· χαρακτηριστὴ καὶ ἔργον αὐτοῦ, 288-289· νίκη περὶ Μαντινείαν, 289· θάνατος αὐτοῦ, 297.

Φιλορθόδοξοι, βλέπε Ναταῖοι.

Φιλόστρατος, ἱστορικὸς λήμιος, Ββ 38, 39, 44.

Φίλων, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, Αβ 57.

Φίλων, Αἰνιάν, στρατηγὸς Ἀλεξάνδρου, Βα 147.

Φιλώτας, ὁ Παρμενίωνος, στρατηγὸς μακεδόν, Βα 53, 67, 72, 104· φόνος αὐτοῦ, 105.

Φιλώτας, ταξίαρχος ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, σατράπης Κιλικίας ἐπὶ Ἀρριδαίου, Βα 144.

Φιλοτέρα, πόλις ἑλληνίς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ, Βα 245.

Φίμβριος, στρατηγὸς ρωμαῖος, στέλλεται κατὰ Μιθριδάτου. Ββ 21.

Φινεύς, μάντις, Αα 16 καὶ ἐπ., 20 (εἰκ.).

Φιννοουραλικά γλώσσαι. Εἰς. λα', λβ'.

Φιρούσμπεις, στρατηγὸς τοῦ Μουράτ Β', κατατροπώνει τὸν Δρακούλιν, Εα 249· φρούραρχος τοῦ Ρούμελι Χισσάρ, 310.

Φλαβιανός, ἐπίσκοπος Καισαρείας ἐπὶ Θεοδοσίου Α', Ββ 199.

Φλαβιανός, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας κατὰ τὴν στάσιν τῶν δῆμων. Ββ 224 226.

Φλαγγίνος Θωμᾶς, κεγκυραῖος, ἰδρύει ἑλληνικὸν φροντιστήριον ἐν Ἐνετίᾳ, Εβ 164.

Φλάκκος, στρατηγὸς ρωμαῖος, πέμπεται κατὰ Μιθριδάτου, Ββ 21.

Φλαμινῖνος Τίτος Κοῖντιος, ἀπεσταλμένος τῆς Ρώμης εἰς Ἑλλάδα, Βι 291, 295 (εἰκ.)· κηρύττει τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους, 295-296· μεταφέρει εἰς Ρώμην τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ἀνδριάντας, Ββ 60.

Φλαντανελᾶς, κυβερνήτης νηὸς βασιλικῆς, διασπᾷ τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ εἰσέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, Εα 329-331.

Φλεγύαι, Αα 20, 57.

Φλιοῦς, πόλις τῆς Ἀργολίδος, Αα 166, Αβ 71, 107, Βα 283· κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Σπαρτιатῶν, Αβ 347· κατάλυσις τῆς σπαρτιατικῆς τυραννίας, 370.

Φλογίας, ἥρως, Εἰς. σ'.

Φλουράνης, γάλλος φιλέλλην, πρῶην πρεσβευτῆς, Στ 335.

Φλωρέντιος Ἐννεγαυικός, καθίσταται ἡγεμὼν τῆς Πελοποννήσου, Εα 114· βοηθεῖ τὸν Ἰωάννην Α' κατὰ τοῦ Ἀνδρονίκου Β', 115· θάνατος αὐτοῦ, 118.

Φοιβίδας, στρατηγὸς σπαρτιάτης, καταλαμβάνει τὴν Καδμεΐαν Αβ 346.

Φοιδεράτοι, οἱ εἰς τὴν ὑπερησάν τοῦ ἀνατ. κράτους βάρβαροι, Γα 45, 101.

Φοίνικες, Φοινίκη· μικρὰ τῆς φοινικικῆς γλώσσης ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς, Εἰς. ρμα'· ἡ ὑπὸ Φοινίκων ἀρπαγὴ τῆς Ἰούς· πρώτη καθ' Ἡρόδοτον αἰτία ἐχθρότητος Ἑλλήνων καὶ Ἀσιατῶν, ρνζ'.

ἀποικίαι ἐν Ὀρχομενῷ καὶ Θήβαις, Αα 51, 52· ἀποικίαι ἐν ταῖς νήσοις καὶ τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι, 59· πολιτισμός, 97· ἐμπορικαὶ συναλλαγαί, 110· κατάληψις νήσων, 110· αἱ φοινικικαὶ ἀποικίαι, 113 (χάρτης), 306· ἔργα τέχνης ἐν Ἑλλάδι, 114· γράμματα, 114· κύπ. λλον, 116 (εἰκ.)· ὑποταγὴ τῶν Φοινίκων ὑπὸ τῶν Περσῶν, Αβ 5· συμμετοχὴ εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, 53 καὶ ἐπ.· πεντηκόντορος, 56 (εἰκ.)· καταγωγὴ τῶν Φοινίκων, 429-430· κατάληψις τῆς Κύπρου καὶ ἄλλων νήσων ὑπὸ τῶν Φοινίκων. 440-431· φοινικικὸν νόμισμα τῆς Κύπρου, 431 (εἰκ.)· Ἀσάριη, 441 (εἰκ.)· ἡ λατρεία τοῦ Μελέαρθ, 443· Μελέαρθ, 443 (εἰκ.)· φοινικικὸν ἀγγεῖον, 462 (εἰκ.)· κατάληψις φοινικικῶν πόλεων ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, Βα 86-88· ἡ Φοινίκη ἐπὶ Σελευκιδῶν, 253.

Φοινίκη, πόλις τῆς Ἠπείρου, Αα 145.

Φοῖνιξ, ὁ Ἀμύντορος, διδάσκαλος τοῦ Ἀχιλλέως, Αα 87.

Φοῖνιξ, ἀρχηγὸς τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος ἐν Θήβαις, Βα 58.

Φοῖνιξ, τενέδιος, στρατηγὸς Περγάμου τοῦ ἐπιμελητοῦ, Βα 156.

Φοῖνιξ, μυστικὴ φιλόρρωσος ἐταιρεία ἐν Πελοποννήσῳ, Στ 176.

Φολούιος Νοβίλιωρ, ρωμαῖος στρατηγός, ληστεύει τὸν ναὸν τῆς Ἀμυρακίας, Ββ 60.

Φόνος, ἡ ἐπιβαλλομένη κατὰ τοὺς δημρικοὺς χρόνους τιμωρία, Αα 87, 88 καὶ ἐπ.

Φορμίων, ναύαρχος ἀθηναῖος, Αβ 242.

Φορμόζος, πάπας, ἀξιοὶ ὅτι οἱ χειροτονηθέντες ὑπὸ Φωτίου εἶναι λαϊκοί, Δα 272.

Φορολογία ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει. Αα 48-59, Γβ 167-170, Δα 307.

Φορτούνης, ἀρχηγὸς σώματος Ζακυνθίων κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770, Εβ 196.

Φόσκολος Λεονάρδος, κύριος Ἀνάφης, Εα 24.

Φουάτ, ἐκτακτος ἐπίτροπος τῆς

Πύλης εἰς Ἠπειρον καὶ Θεσσαλίαν, Στ 290.

Φουάτ πασάς, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, ὑπογράφει τὴν συνθήκην τοῦ Κάνλιτσα, Στ 293 (εἰκ.)· ἀποκρούει τὸ δημοψήφισμα διὰ τὴν Κρήτην, 322-324· ἐπίσκεψις αὐτοῦ πρὸς τὸν τσάρον, 328· ἀντιτίθεται εἰς τὴν ἀνακηρύξιν τῆς Κρήτης εἰς ἡγεμονίαν, 331.

Φούλκων, βασιλεὺς Ἱεροσολύμων, Δβ 115, 116.

Φραγκίσκος, αυτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας· ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν τσάρον Ἀλέξανδρον Β', Στ 134.

Φραγκίσκος Ἰωσήφ, αυτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, Στ 296, 328, 329 (εἰκ.).

Φράγκοι, γερμανικὴ φυλὴ· ἐπιδρομὴ αὐτῶν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπὶ Προβίου, Ββ 95· κατάληψις τῆς Γαλατίας ὑπ' αὐτῶν, 152.

Φραγκόπουλοι, ἐπιφανὲς οἰκογένεια Γασμούλων ἐν Πελοποννήσῳ, Βα 286.

Φραγκόπουλος Μανουήλ, μέγας δούξ, ἐπίτροπος τοῦ δεσποτάτου Μωρέως, Εα 238.

Φραγκόπουλος Λέων, πρωτοστράτωρ Θεοδώρου Β', δεσπότης, Εα 286.

Φραγκόπωλος Ἐρβέβιος, ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων Φράγκων, Δα 243· ἀπέχγεται πρὸς τοὺς Τούρκους, 307.

Φραιζερ, γραμματεὺς τοῦ Ὁθωνος, μετέχει τῆς ἡπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως, Στ 287.

Φραντζῆς Γεώργιος, φίλος καὶ ὑπουργὸς Κωνσταντίνου ΙΑ' Παλαιολόγου, ἱστορήσας τὰ πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀλωσιν, Εα 285· κηρύσσεται ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, 314· αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐξαγοράζεται, 364.

Φραουῖτος, γότθος στρατηγός, νικᾷ τὸν Γαϊνάν, Ββ 210.

Φραταφέρης, πέρσης σατράπης Ὑρκανίας ἐπὶ Ἀλεξάνδρου, Βα 146.

Φρειδερίκος Α', ὁ Βαρβαρόσσας, αυτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ἐχθρὸς τοῦ πάπα, Δβ 135 (εἰκ.)· μετέχει τῆς τρίτης σταυ-

ροφορίας, 191· διενέξεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσαάκιον Β', 192-194· χρυσόβουλλον, 195 (εἰκ.)· καταλαμβάνει τὸ Ἰκόνιον, 196· πνιγμὸς αὐτοῦ ἐν τῷ Καλνκάδνφ, 196.

Φρειδερίκος Β', αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας· συμμαχικαὶ καὶ συγγενικαὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην Α' Βατάσην, Εα 56-57· εἰκόν, 60.

Φρειδερίκος Γ', αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, δὲν παρέχει βοήθειαν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, Εα 310.

Φρειδερίκος Β', βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας, καταλαμβάνει τὴν Σικελίαν, Εα 145· στέλλει εἰς Ἀθήνας ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς, 167.

Φρερέτος, γάλλος συγγραφεὺς, Αα 43.

Φριξος, Αα 14, 15, 48 (εἰκ.)· βλ. καὶ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία.

Φριτιγέρνης, ἡγεμὼν τῶν Γότθων, Ββ 188.

Φρύγες, λαὸς θρακομακεδονικὸς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Εἰσ. γγ'· σύγκρισις τῆς φρυγικῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἀρμενικὴν, ξα', ξβ'· ὁ τάφος τοῦ Μίδα, ξα' (εἰκ.)· συγγένεια πρὸς τὴν μακεδονικὴν γλῶσσαν, ξγ', Αβ 424· ἡ χώρα αὐτῶν, Αα 43· αἱ ἐν αὐτῇ ἑλληνικαὶ πόλεις, Βα 238.

Φρύνιχος, ὁ τραγικός, Αβ 22.

Φρύων, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, Αα 291.

Φυλαὶ ἑλληνικαί, βλ. "Ἑλληνες" ἐν ταῖς πελοποννησιακαῖς πόλεσιν, Αα 167, 184· νέαι φυλαὶ ἐν Σικυῶνι, 208· αἱ πρῶται ἐν Ἀθήναις, 229· αἱ δέκα φυλαὶ τῶν Ἀθηναίων, 275.

Φυλάκη, Αα 24, 25.

Φυλακοπὴ Μήλου, τοιχογραφία, Εἰσ. ρη' (εἰκ.).

Φύλακος, σάμμος, τριήραρχος ἐν Σαλαμῖνι, Αβ, 97.

Φύλακος, ἥρω; δελφός, Αβ 86.

Φυλή, φρούριον ἐν Ἀττικῇ, καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου, Αβ 306· εἰκόν, 306.

Φυλλίδας, θηβαῖος συνωμότης, Αβ 352.

Φώκαια, Αα 107, 291· νόμισμα,

Αα 291 (εἰκ.)· ἀποικίαι, 305· παρακμή, Αβ 18· ὑπὸ τοῦς Γενοβάτας ἀδελφοῦς Ζαχαρία, Εα 95.

Φωκάδες, οἰκογένεια καταλαβούσα ἀνώτατα ἀξιώματα ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, Δα 80, 81, 125· τὰ κυριώτερα μέλη αὐτῆς, 82-84· βλ. ἐπίσης Βάρδας Φωκάς, Κωνσταντῖνος, Λέων, Νικηφόρος, στρατηγός, Νικηφόρος Β', αὐτοκράτωρ.

Φωκάς, ἑπαρχος τῆς αὐλῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Γα 88.

Φωκάς, αὐτοκράτωρ, Γα 142· ἑξομοιοὶ πρὸς τοὺς μάρτυρας τῆς πίστεως τοὺς ἐν πολέμῳ πίπτοντας, 151· ἀναγόρευσις αὐτοῦ, 170-171· θανάτωσις Μαυρικίου, 171· εἰκόν, 171· καθάρσεις καὶ θανάτωσις αὐτοῦ, 172· ὀλεθρία ἐπίδρασις τῆς τυραννίας αὐτοῦ, 175.

Φωκάς Νικόλαος, εἰς τῶν μετασχόντων εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770 Κεφαλλήνων, Εβ 196.

Φωκεῖς, Φωκίς, Αα 20, 134, 135. Αβ 70, 71, 86, 104· ὁ Ὀμηρος περὶ Φωκίδος, Αα 103· ὁμοσπονδία Φωκίων, 127 καὶ ἐπ. νομίσματα, 128 (εἰκ.)· συνέδριον, 128· οἱ Φωκεῖς ἀρνοῦνται ὑποταγὴν εἰς τὸν Ξέρξην, Αβ 86· συμπεράττουσι πρὸς τὸν Μαρδόνιον, 104-107· παρέχουσι βοήθειαν εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον, Αβ 330· σὺλῶσι τὸ χρηστήριον τῶν Δελφῶν, 390-392· πόλεμος πρὸς τοὺς Θηβαίους (ὁ Ἰερός), 393· πρὸς τὸν Φίλιππον 394-406· κατασκαφὴ τῶν πόλεων, 406, Βα 37· εἰσόδος εἰς τὴν αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, Βα 268.

Φωκίων ὁ Φώκου, ρήτωρ καὶ στρατηγὸς ἀθηναῖος· χαράκτηρ αὐτοῦ, Αβ 403-404· ἀναγκάζει τὸν Φίλιππον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Περίνθου, 407· στέλλεται κατὰ τὸν εὐβοέων στασιαστῶν, Βα 29· ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποτρέψῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, 54, 57· πρεσβευτὴς παρ' Ἀλεξάνδρῳ, 60· ἀποτρέπει ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Μακεδόνων, 103, 147· δὲν κατορθώνει νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, 149· στρατηγὸς κατὰ τῶν Μακεδόνων, 150-151· ἀποκρούει πρεσβεσίαν παρὰ τῷ Ἀντιπάτρῳ, 162· πρεσβευτὴς παρ' Ἀλεξάνδρῳ

τῷ Πολυσπέρχοντος, 165· καταδίκη καὶ θάνατος αὐτοῦ, 166-167· ἄγλαμα, 167 (εἰκ.).

Φωτάκος, γραμματεὺς τοῦ Κολοκοτρώνη, Στ 56.

Φωτεινός, στρατηγὸς ἐπὶ Μιχαήλ Β', ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, Γβ 235· ὑποτάσσει τὴν ἀποστατήσασαν Σικελίαν, 236.

Φωτῆλας Ἀσημάκης, μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Στ 104· παραιτεῖται, 105.

Φωτιάδης Ἰωάννης, πρεσβευτὴς τῆς Πύλης ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866-1869, Στ 336· διακόπτει τὰς σχέσεις, 337· ἐπιστρέφει εἰς Ἀθήνας, 341.

Φωτιάδης Λάμπρος, λόγιος, Εβ 166.

Φώτιος, ὁ μέγας πατριάρχης· ἀξία τοῦ ἔργου αὐτοῦ, Γα ιστ'· καταγωγή καὶ παιδεία αὐτοῦ, Γβ 284-287· εἰκόν, 285· ἐκλογή αὐτοῦ ὡς πατριάρχου, 287-290· κρίσεις περὶ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ, 291· διαμαρτύρεται διὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν ἰγνατιακῶν, 292· ἐλευθεριάζει ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος, 294-295· ἡ πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολὴ αὐτοῦ, 296· καθαιρεῖται ὑπὸ τοῦ πάπα, 297· καλεῖ σύνοδον καὶ καθαρὲν τὸν πάπαν, 299-302· διαγωγή αὐτοῦ κατὰ τὴν στέφιν Βασιλείου Α', 308· καταβιβάζεται τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ Βασίλειου, Δα 54· ἀρχηγὸς ἐκκλησιαστικῆς μερίδος, 250· καταδίκη αὐτοῦ, 256· ἀναλαμβάνει τὸν θρόνον, 261· πολιτεία αὐτοῦ ἐναντι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, 262-269· δευτέρα αὐτοῦ πῶσις ἐπὶ Λέοντος, 270· θάνατος αὐτοῦ, 271.

Φώτιος, Ἕλλην, μετασχὼν τῆς κατὰ τοῦ κράτους ἐπιδρομῆς τοῦ ἐμίρου Σαῖτ, Δα 60.

Φωτομάρας Χρήστος, Στ 168.

Χαβείας, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 353· νικᾷ κατὰ θάλασσαν τοὺς Σπαρτιάτας, 359· πίπτει μαχόμενος κατὰ τῶν Χίων, 387.

Χάγα Κορνήλιος, πρεσβευτὴς τῆς Ὀλλανδίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Εβ 67.

Χαγὲ Κωνσταντῖνος, στρατηγός

- Κιβυρραιωτῶν, κατατροπώνει τοὺς Ἀραβας, Δα 218· νικᾷ καὶ αἰχμαλωτίζει τὸν στασιαστὴν Ἐρωτικόν, 233.
- Χαζάροι**, φυλὴ τουρκικὴ· συμμάχια μετὰ τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν, Γα 195· βοηθοῦσιν εἰς τὴν ἀνατροπὴν Ἰουστινιανοῦ Β', 270· συμμαχία πρὸς τὸν Λέοντα ΣΤ' κατὰ τῶν Βουλγάρων, Δα 66· ὑποτάσσονται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μογγού, 196.
- Χαιρέας**, θηβαῖος στρατηγός, Αβ 365.
- Χαῖρεδιν** πασᾶς, ὁ πρότερον Χαλὴλ Τσεντερελῆς, βλ. Χαλὴλ.
- Χαιρώνεια**, πόλις ἐν Βοιωτίᾳ, Αα 137, 138.
- Χαιρωνείας μάχαι**· ἡ μεταξὺ Φιλίππου καὶ Θηβαίων καὶ Ἀθηναίων, Αβ 407-408· ὁ στηθεὶς μαρμάρινος λέων, 408 (εἰκ.)· ἡ πρώτη μεταξὺ Ἀρχελάου καὶ Ρωμαίων, Ββ 15· ἡ δευτέρα, 19.
- Χαλὴλ**, ἀρχηγὸς τούρκων μισθοφόρων τῆς καταλανικῆς ἐταιρείας, Εα 152.
- Χαλὴλ** πασᾶς, μέγας βεζίρης, δωροδοκῆς, πεῖθει τὸν Μουράτ Β' νὰ μὴ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Εα 259· ἡττᾶται περὶ Νίσσαν ὑπὸ τοῦ Οὐνυάδου, 281· διαμνησκει τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ περὶ τοῦ μεγάλου τηλεβόλου τοῦ Μωάμεθ, 316· ἡ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ θανάτωσις αὐτοῦ, 317· ἡ τελευταία αὐτοῦ ἀπόπειρα πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας, 342.
- Χαλὴλ Τσεντερελῆς**, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Εα 178-181· καθίσταται βεζίρης ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαῖρεδιν πασᾶς, 210.
- Χαλὴλ** βέης, πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις, Στ 293.
- Χαλκηδὼν**, ἀποικία Μεγαρέων, Αα 308, Αβ 12, 297· δ' Οἰκουμένην Σύνδοδος ἐν—, Ββ 245.
- Χαλκιδικὴ** χερσόνησος, Αα 307, Αβ 103· αἱ ἐν αὐτῇ ἀποικίαι, Αα 307· κοινοτικὴ ὁργάνωσις ἐπὶ τουρκοκρατίας, Εβ 118-119· ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Στ 61.
- Χαλκιόπη**, θυγάτηρ Αἰήτου, Αα 16-51.
- Χαλκίς**, πόλις τῆς Εὐβοίας, Αα 103, 137, ὁ κατὰ τῶν Ἀθηναίων πόλεμος, 283· νόμισμα, 287 (εἰκ.)· πλοῦτος καὶ ἀποικίαι, 288, 298, 307· μετοχὴ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, Αβ 72, 87, 107· ὑπὸ τὴν Ἑνετίαν βλ. Εὐβοία· ἄλλως ἐπὶ τῶν Τούρκων, Εβ 175.
- Χαλκίς**, νύμφη ἐπὶ νομίματος, Αα 287 (εἰκ.).
- Χαλκίς**, πόλις τῆς Ἡπείρου, Αα 145.
- Χαλκοκονδύλης** Δημήτριος, καθηγητὴς τῆς ἑλληνικῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Φλωρεντίας, Εβ 18· βίος αὐτοῦ, 26.
- Χαλκοκονδύλης** Λαόνικος, ἱστορικός, Εα 218.
- Χαλκοκονδύλης** Σταμάτης, πρόκριτος ἀθηναῖος, Εβ 127.
- Χαλκός**, χρῆσις αὐτοῦ, Αα 111· ἡ χυτὴ διαμόρφωσις αὐτοῦ, 293.
- Χαλκούσης** Νικήτας, στρατηγὸς ἐπὶ Νικηφόρου Φωκά, ἀνακτὴ τῆς Κύπρου, Δα 105.
- Χαλούφης** Νικηφόρος, στρατηγός, παραδίδει τὴν Κόρινθον εἰς τοὺς Νορμαννοὺς, Δβ 127.
- Χάλυβες**, βλέπε Ἀλίζωνες.
- Χάλυψ**, θεὸς τῶν Τιβαρηγῶν καὶ τῶν Μόσχων, Εἰς. ρε'.
- Χαμάρετος** Λέων, δεσπότης Λακεδαιμόνος, Δβ 214, Εα 18.
- Χαμίτ**, τοῦρκος ἄρχων Πισιδίας καὶ Ἰσαυρίας, Εα 133· παραχωρεῖ πόλεις αὐτοῦ εἰς τὸν Μουράτ Α', 209.
- Χάν**, στρατηγός, καταβάλλει τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ναυπλίου, Στ 306, 307 (εἰκ.).
- Χάνδαξ**, πρωτεύουσα τῆς Κρήτης ἐπὶ τῆς ἀραβικῆς κατοχῆς, Γβ 235· κατάληψις ὑπὸ Νικηφόρου Φωκά, Δα 95.
- Χάονες**, φυλὴ τῆς Ἡπείρου, Αα 144 καὶ ἐπ., 300.
- Χάονες**, φυλὴ τῆς Ἰταλίας, Αα 300.
- Χάος**, Αα 1.
- Χάους**, ἀμερικανὸς φιλέλλην· βοήθεια αὐτοῦ πρὸς τοὺς κρητικὰς ἐπαναστάτας, Στ 332.
- Χαράδρα**, πόλις τῆς Ἡπείρου, Αα 145.
- Χαραλάμπης** Σωτήριος, πρόκριτος Καραβούτων, Στ 74· μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, 102.
- Χαράλδ**, ὁ μικρός, ἀρχηγὸς τῶν Βαριάγων, καταβάλλει στάσιν ἐν Ἀθήναις, Δα 224-225· βίος αὐτοῦ, 225-227.
- Χάραξ**, πόλις ἑλληνίς ἐν Μηδίᾳ, Βα 249.
- Χαρβούρης** Μαρῖνος, διάσημος μηχανικός, Εβ 152.
- Χάρης**, στρατηγὸς ἀθηναῖος, Αβ 406-408, Βα 60.
- Χαρίδημος**, ρήτωρ ἀθηναῖος, ἐξόριστος παρὰ Δαρεῖω τῷ Κοδομανῶ, Αβ 60, Βα 78.
- Χαρίδημος**, μισθοφόρος στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, Βα 27, 57, 60.
- Χαρικλῆς**, ἀθηναῖος ἄρχων, Βα 165.
- Χάρις**, πόλις ἑλληνίς ἐν Ἀρείᾳ, Βα 249.
- Χάριτες**, Αα 4.
- Χαριτώνμμος** Γεώργιος ἡ Ἑρμῶνμμος, ἑλλήν λόγιος, ὁ πρῶτος διδάξας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Παρισίοις, Εβ 26.
- Χαρσιανοῦ**, θέμα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, Δα 29· σφραγίς, 38 (εἰκ.).
- Χάρυβδις**, Αα 49, 104.
- Χάρων**, βοιωτάρχης, Αβ 352.
- Χάρων**, ὁδηγὸς τῶν νεκρῶν, Αα 73 (εἰκ.).
- Χάρων**, βοιωτάρχης, Αα 141.
- Χάρων**, συγγραφεὺς, Βα θ'.
- Χὰς Μουράτ** πασᾶς, μπεϊλέρ-μπεῦς τῆς Ρούμελης ἐπὶ Μωάμεθ Β', καταγόμενος ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων, Εβ 18.
- Χασάν**, στρατηγὸς τοῦ Ἀβδελμαλίκ, Γα 263.
- Χασάν** Τζεζάερλι, βλέπε Τζεζάερλι.
- Χασέ**, πρωτοσπαθάριος, σαρακηνός, Δα 202.
- Χασσεκῆς**, τύραννος τῶν Ἀθηναίων, Εβ 132.
- Χατζῆ Ἰλβεκῆ**, στρατηγὸς τοῦ Μουράτ Α', Εα 208.
- Χατζῆ-Κώστα** Γεώργιος καὶ Αἰκατερίνη, ἰδρυταὶ ὁρφανοτροφείου,

φείου, Στ 295.

Κατζηπέτρος Χριστόδουλος, όπλαρχηγός, Στ 66.

Κατζή-Τούκας 'Αντώνιος, ύδραϊός, κυβερνήτης καταδρομικού, Εβ 219.

Κάττι-Χουμαγιούν, σουλτανικόν διάταγμα περί ίσοπολιτείας Τούρκων και Χριστιανών, Στ 294.

Κειρίσοφος, εις των Μυρίων, κατ' όνομα στρατηγός αυτών κατά την κάθοδον, Αβ 315.

Κείρων, Κένταυρος, Αα 25.

Κερσέν 'Αχμέτ πασάς, μέγας βεζίρης, υίός του ήγεμόνος της 'Εορζεγοβίνης Στεφάνου, Εβ 15.

Κερσών, πόλις της Ταυρικης, 'Ιουστινιανός Β' αποφασίζει την σφαγήν των κατοίκων της, Γα 266, 269· θέμα, Γβ 11, Δα 29· νόμισμα, 119 (εικ.)· κατάληψις της πόλεως υπό Βλαδимиρου και απόδοσις αυτής, 177· κατά τὸ ρωσικὸν χρονικόν, 181-185· διοικήσις τοῦ θέματος, 246· διορισμός στρατηγού υπό Θεοφίλου, 247· σφαγίς στρατηγού, 247 (εικ.).

Κέρυτ, ύποστράτηγος βαναρός, καταλαμβάνει τὰς 'Αθήνας, Στ 229.

Κετταίοι, πανάρχαιος λαός της Μ. 'Ασίας, Εισ. πδ'-η'. σχέσις πρὸς τοὺς Κατόνας, η', ια'. ή κατά της Αιγύπτου επίθεσις αυτών, ρνα'. άκηή και παρακηή τοῦ κράτους αυτών, ρνα'-ρνβ'. εικόνας, πδ', πε', πστ', πη', πθ', ηβ'.

Κιλᾶς 'Ιωάσαφ, λόγιος, Εβ 43.

Κιλδούβιος, στρατηγός Θράκης επί 'Ιουστινιανού, Γα 109.

Κίλων, εις των έπτά σοφών, Αα 210.

Κίμαιρα, πόλις 'Ηπειρωτική, Αα 145.

Κίμαιρα, τέρας, επί νομίσματος της Κορίνθου, Αα 11 (εικ.)· φονος αυτής, 12· έρμηνεία μύθου, 43, 65· επί νομίσματος της Σικυώνος, 168.

Κιμενές Φερνάνδος, εις των άρχηγών της καταλανικής εταιρείας, Εα 145, 149.

Χίος, νήσος, Αα 290, 291, Αβ 189· νόμισμα, Αβ 1 (εικ.)· αποστασία από των 'Αθηναίων,

387· κατάληψις υπό των 'Ενετών, Δβ 114· κοινοτική όργάνωσις, Εβ 116· πλούτος των Χίων, 125· επανάστασις κατά των Τούρκων και καταστροφή της νήσου, Στ 91-92.

Χλομούτσι, φραγκικόν φρούριον έν 'Ηλιδι, Εα 69 (εικ.)· περιγραφή αυτού, 70· ή ειρκτή αυτού, 80 (εικ.).

Χόβαρτ πασάς, ναύαρχος του τουρκικού στόλου, αποκλείει την Σύρον, Στ 340-341 (εικ.).

Χοιρίλος, έποποιός, Βα 5.

Χοιροσφάκτης, πρέσβυς 'Αλεξίου Α' πρὸς 'Ερρίκον Δ' της Γερμανίας, Δβ 46.

Χορμόπουλος, άρματολός έξ 'Αρχαφών, Εβ 186, 187.

Χορτάτζαι, βλέπε Χορτάτοι.

Χορτάτοι, εις των πρωτευόντων έν Κρήτη οίκων, Δα 300, Δβ 148, 148· μετονομάζονται Χορτάτζαι, Εα 5· Γεώργιος και Θεόδωρος Χορτάτζαι, ήγουνται επανάσταςεως κατά των 'Ενετών, 97· Μιχαήλ Χορτάτζης, μετέχει της επανάσταςεως 'Αλεξίου Καλλέργη, 205· Γεώργιος Χορτάτζης, ποιητής της 'Εριφύλης, Εβ 160.

Χοσρέφ Μεχμέτ πασάς, άρχιναύαρχος, στέλλεται κατά της 'Ελλάδος, Στ 110· τρέπεται εις φυγήν πρὸ του ελληνικού στόλου, 111· κυριεύει και καταστρέφει τὰ Ψαρά, 114-116· ήττάται παρὰ τον Γέροντα, 120-122.

Χοσρόης, ό μέγας, βασιλεύς των Περσών, ήττάται υπό Βελισαρίου, Γα 70· νέος πόλεμος κατά του ανατολικού κράτους, 106· ή πρὸς αυτόν αποδημία των φιλοσόφων, 133-134· νικηφόρος αυτού πόλεμος κατά 'Ιουστίνου, 168· νέος πόλεμος, ήττα και θάνατος Χοσρόου, 169.

Χοσρόης Β', βασιλεύς των Περσών, ζητεί την προστάσιάν του Μαυρικίου, Γα 169-170· νυμφεύεται 'Ελληνίδα, 170· κηρύττει τον πόλεμον κατά του ανατολικού κράτους, 171-172· ειζών, 181· προσελάνει μέχρι Χαλκηδόνας, 181· νόμισμα, 182 (εικ.)· κατάληψις των 'Ιεροσολύμων, 183 (εικ.)· αί δύο εκστρατείαι αυτού (χάρτης), 189· αποκλείει την Κωνσταντινού-

πολιν από της ασιατικής όχθης, 191· θησαυροί αυτού, 197· φόνος αυτού υπό του υίου του Σιρόου, 198· κύπελλον φέρον εικόνα αυτού, 199 (εικ.).

Χοσρόης, βασιλεύς της ανατολικής 'Αρμενίας, Ββ 249.

Χότζα Μουσταφά πασάς, μέγας βεζίρης, ελληνικής καταγωγής, Εβ 15.

Χοτζᾶς Βασίλειος, στασιάζει κατά 'Ισαακίου Β', Δβ 197.

Χοῦμνος, στρατηγός επί 'Ανδρονίκου Α', Αβ 166.

Χουρσίτ πασάς, διοικητής της Πελοποννήσου, στέλλεται υπό του Μαχμούτ Β' κατά του 'Αλή, Εβ 227, Στ 32· πέμπει στρατόν κατά της 'Ελλάδος, 53· ήττάται υπό των Σουλωτών, 66-67· ή κατ' αυτού ζηλοτυπία του σουλτάνου, 71· απέχει πάσης παροχής βοηθείας πρὸς τον Δράμαλην, 73· αυτοκτονία αυτού, 75.

Χουσεϊμπεύς, στρατηγός αϊγύπτιος, καταστρέφει την Κάσον, Στ 114· καταλαμβάνει την Σφακτηριάν, 164· φονεύεται πρὸ του Μεσολογγίου, 167.

Χρησμοί, βλ. Μαντική, Δελφοί, Πυθία.

Χρηστίδης Δ., γραμματεὺς του Κωλέττη, Στ 217· πρεσβευτής έν Κωνσταντινουπόλει, 244· πρωθυπουργός, 245· ευρύνει την δικαιοδοσίαν του συμβουλίου 'Επικρατείας, 246· ύπουργός των εξωτερικών της κυβερνήσεως Κανάρη, 274· ύπουργός της κυβερνήσεως Βούλγαρη, 318, 326· αντιπολίτευσις αυτού κατά του Κουμουνδούρου, 333.

Χριστόπουλος Χ., ύπουργός της κυβερνήσεως Κουμουνδούρου, Στ 326.

Χριστιανισμός (βλ. και 'Εκκλησία), διάδοσις αυτού διά του ελληνισμού, Ββ 85· ελληνικός αυτού όργανισμός, 93· τὸ λάβαρον του Κωνσταντίνου, 103-105· τὸ θρησκευτικόν του Κωνσταντίνου σύστημα, 105-107· αντίδρασις του πολυθεϊσμού, 111· 'Αρειανοί, 111-146· προσωρινός θρίαμβος του 'Αρειανισμού, 154-155, 172· κατίσχυσις της 'Ορθοδοξίας επί Θεοδοσίου, 190· διωγμοί των ένθιζών, 197-199· αίρέσεις Νεστο-

- γίου καὶ Εὐτυχοῦς, 244-247.
- Χριστιανός**, βασιλεὺς τῆς Δανίας, Στ 345.
- Χρίστιτζ** Θωμᾶς, ἡγεμὼν τῆς Βοσνίας, συμμαχεῖ πρὸς τοὺς Οὐγγροὺς κατὰ τῶν Τούρκων, Εα 281.
- Χριστόπουλος** Ἀναστάσιος, πρόκριτος Ἀνδριταίνης, μετέχει τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770, Εβ 195.
- Χριστοφόρος**, καῖσαρ, υἱὸς Κωνσταντίνου Ε', Γβ 106, 109, 137, 141.
- Χριστοφόρος**, συγγραφεὺς ποιημάτων διὰ τὴν ἐμπορίαν τῶν λειψάνων, Γβ 217-220.
- Χριστοφόρος**, υἱὸς Ρωμανοῦ Δεκαπηνού, συμβασιλεὺς, Δα 72· θάνατος αὐτοῦ, 80.
- Χριστοφόρος** στρατηγὸς Βασιλείου Α', νικᾷ τοὺς Παυλιανίτας, Δα 59.
- Χριστοφόρος**, πατριάρχης· συνομιλία αὐτοῦ πρὸς Λουιπράνδον περὶ τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος, Δα 129-130.
- Χριστοφόρος**, πατριάρχης Ἀντιοχείας, φονεύεται ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, Δα 146.
- Χρονᾶς**, ἀρματολὸς ἐκ Χρυσοβίτης, Εβ 136.
- Χρονικά** τῶν ἐν Ρωμανίᾳ καὶ μάλιστα τῶν ἐν Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων, Εα 9-10.
- Χρονολογικά**· πάριος πίναξ, Αα 44· γάλλοι χρονολόγοι. 44· ἀλεξανδρινοί, 44.
- Χρονομετρία**, παρὰ τοῖς πρώτοις Ἕλλησιν, Αα 108.
- Χρυσάνθιος**, διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, Ββ 167.
- Χρυσάγγελον**, φόρος, Γα 48-49.
- Χρυσάφιος**, εὐνοῦχος, διδάσκαλος Θεοδοσίου Β', Ββ 240, 244, 253.
- Χρυσήϊς**, Αα 26.
- Χρυσήλιος**, δυνάστης τοῦ Δυρραχίου, παραδίδει τὴν πόλιν, Δα 189.
- Χρυσολᾶνος** Πέτρος, ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων, στέλλεται πρὸς τὸν Ἀλέξιον Α' ὑπὸ τοῦ πάπα, Δβ 106.
- Χρυσολωρᾶς** Μανουήλ, Ἕλλην λόγιος διδάξας ἐν Φλωρεντίᾳ, Εβ 18· εἰκὼν, 23.
- Χρυσολωρᾶς** Ἰωάννης, Ἕλλην λόγιος, διαδεχθεὶς τὸν Μανουήλ Χρυσολωρᾶν, Εβ 18.
- Χρυσόστομος** Ἰωάννης, βλέπε Ἰωάννης Χρυσόστομος.
- Χρυσόχειρ**, ἀρχηγὸς τῶν Παυλιανιτῶν, πολεμεῖ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, Δα 56· φόνος αὐτοῦ, 59.
- Χρυσόχειρ**, ρῶσος ἄρχων, ἐπιχειρεῖ ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ κράτους ἀλλὰ καταναυμαχεῖται, Δα 206.
- Χωματιανός**, ἀρχηγὸς σώματος στρατιωτικοῦ ἐπὶ Φραγκοκρατίας, Εα 79.
- Χωνιάτης** Νικήτας, χρονογράφος, Δβ 110, 205· πολιτικὴ αὐτοῦ δοᾶσις, 208-209· περὶ τῶν δηλώσεων τῶν σταυροφόρων ἐν Κωνσταντινουπόλει, 236.
- Χωνιάτης** Μιχαήλ Ἀκομινάτος, ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν, Δβ 205-214· μολυβδόβουλλον 211· ἀνθίσταται εἰς τὸν Λέοντα Σγουρόν, 215· θάνατος αὐτοῦ ἐν Κέα, Εα 17.
- Ψαλίδας** Ἀθανάσιος, λόγιος, Εβ 166, 206.
- Ψαμμήνιτος**, βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, Αβ 5.
- Ψαμμήτιχος**, ὁ Γορδίου, τελευταῖος τύραννος τῆς Κορίνθου, Αα 210.
- Ψαρά**, νῆσος· κοινοτικὴ ὁργάνωσις, Εβ 116· ναυτικὴ ἐπίδοσις, πλοῦτος καὶ κάτοικοι, 150-155· συμμετοχὴ τῶν Ψαριανῶν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. 199-200· ἡ σημαία τῶν Ψαρῶν, Στ 77· αἱ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος χρηματικαὶ θυσίαι, 79· ναυτικὴ ὁργάνωσις 83· ἄλλωσις καὶ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν, 114-116.
- Ψαρομήλιγκοι** Μιχαήλ καὶ Ἰωάννης, ἀρχηγοὶ ἐπαναστάσεως τῶν Κρητῶν κατὰ τῶν Ἑνετῶν, Εα 206.
- Ψαρὸς** Ἀντώνιος, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769 καταλαμβάνει τὸν Μυστράν, Εβ 195· ἀποτυγχάνει εἰς τὴν κατὰ τῆς Τριπολιτζᾶς ἐκστρατείαν, 196.
- Ψελλὸς** Μιχαήλ, φιλόσοφος ἐπὶ Μιχαήλ Α', Γβ 250.
- Ψελλὸς** Μιχαήλ, ὁ ἐπιλεγόμενος ὕπατος τῶν φιλοσόφων, καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ σύμβουλος Μιχαήλ ΣΤ' καὶ Ἰσαακίου Α', Δα 248, Δβ 8· ἄθλιος αὐτοῦ χαρακτήρ, 22.
- Ψευδοσεσώστριος** μνημεῖον, Εἰσ. πς' (εἰκ.), ργ'.
- Ψυττάλεια**, νησίς, Αβ 93, 98.
- Ψυχή**, παρ' Ἑλλήσιν, Αα 71 καὶ ἐπ' ψυχαστάσι, 71 (εἰκ.)· ψυχοπομπὸς, 73 (εἰκ.).
- Ψωφίς**, πόλις τῆς Ἀρκαδίας, Αα 148.
- Ῥαβδύτης**, βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς, ὁ ἐπ' αὐτοῦ κατακλισμός, Αα 5.
- Ῥαγνρία**, νῆσος Αα 5, 105.
- Ῥαδένανθος**, βασιλεὺς τῆς Παλμύρας, Ββ 82.
- Ῥακεανός**, εἷς τῶν Τιτάνων, Αα 4, 10, 17· κατ' Ὀμηρον, 99.
- Ῥαμὲρ** πασᾶς, στρατηγός, στέλλεται κατὰ τῶν κρητῶν ἐπαναστατῶν, Στ 330 (εἰκ.), 331.
- Ῥορὺφας**, στρατηγός, ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, Γβ 235.
- Ῥορὺφας** Νικήτας, ναύαρχος Βασιλείου Α', λύει τὴν πολιορκίαν τοῦ Ραουσίου, Δα 57· ἀνακτᾷ τὴν Βάριν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν, 58· νικᾷ ἐπανειλημμένως τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς Κρήτης, 60.
- Ῥωπος** Κωνσταντίνος, διοικητὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐπὶ Ἀλεξίου Α', Δβ 52.
- Ῥωπος** Λέων, κατεπάνω τῆς κάτω Ἰταλίας, νικᾷ τοὺς Ἀραβας ἐν Σικελίᾳ, Δα 219.
- Ῥωρᾶι**, Αα 65, 108.
- Ῥωρίων**, Αα 72.
- Ῥωροπός**, Αα 137.
- Ῥωρος** Ἀρταξέρξης, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, Βα 63-64.

ΟΛΙΓΑΙ ΤΙΝΕΣ ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

(Σελ. 136 τοῦ παρόντος τόμου). Ὅ,τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠπάτησε τὸν πρίγκιπα Μέτερνιχ ἦτο τὸ ἀπὸ 4/16 Νοεμβρίου 1828 πρωτόκολλον, δι' οὗ αἱ χῶραι αἱ ὑπὸ τὴν προσωρινὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων τεθεῖσαι περιορίσθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὰς παρακειμένας αὐτῇ νήσους καὶ τὰς Κυκλάδας· καὶ προσέτι τὸ ἐπισυνημμένον Β τοῦ εἰρημένου πρωτοκόλλου, ἦτοι ἡ προφορικὴ διακοίνωσις τοῦ πληρεξουσίου τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, ἐν ἣ οὗτος ἀντίστατο τῶντι εἰς πᾶσαν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν ὅμως ὁ πρίγκιψ Μέτερνιχ δὲν παρᾶσφρετο ὑπὸ τῶν πόθων αὐτοῦ, ἐξετίμα δὲ ἄνευ προκαταλήψεως οὐ μόνον τὰς ἀπαραιτήτους συνεπειὰς τῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν θέσιν αὐτῶν, ὅπως εἶχον ὅτε ἔγραφε τῇ 28 Νοεμβρίου πρὸς τὸν βαρῶνον Ὅττενφελς, ἥθελε παρατηρήσει

1ον ὅτι τὸ ἐπισυνημμένον Α (ἦτοι τὸ ὑπόμνημα τοῦ πληρεξουσίου τῆς Γαλλίας) καὶ τὸ ἐπισυνημμένον Γ (ἦτοι ἡ προφορικὴ διακοίνωσις τοῦ πληρεξουσίου τῆς Ρωσίας) ἐπέμενον τὸ μὲν πρῶτον νὰ δοθῶσι μεγαλύτερα ὅρια εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ καταλάβωσι προσέτι τὰ γαλλικὰ στρατεύματα τὰς ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ χώρας, τὸ δὲ δεύτερον νὰ μὴ προδικασθῇ διὰ τῆς ἐγγυήσεως τὸ ζήτημα τῶν ὁριστικῶν ὁρίων·

2ον ὅτι ὡς ἐκ τούτου αὐτὸ τὸ πρωτόκολλον ὥρισεν ὅτι ἡ ἐγγύησις καὶ οὐδὲν προδικάζει τὸ ζήτημα τῶν ὁριστικῶν τῆς Ἑλλάδος ὁρίων·

3ον ὅτι τὸ πρωτόκολλον τοῦτο, καίτοι ἀφῆσαν ἄλυτον τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων, δὲν ἐκονοποιήθη οὐδὲν ἦττον ἐπισήμως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν (ἴδε τὴν ἐκθεσιν τοῦ Κυβερνήτου ἐνώπιον τῆς ἐν Ἀργεὶ Ἑθνικῆς Συνελεύσεως)·

4ον ὅτι κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀφορμὰς νὰ εἶναι σφόδρα δυσηρεστημένη διὰ τὴν τροπὴν ἣν εἶχον λάβει τὰ ἀνατολικά πράγματα. Ἡ μὲν Ρωσία κατεῖχε τὰς ἡγεμονίας καὶ μέρος τῆς Βουλγαρίας, ἡ δὲ Γαλλία τὴν Πελοπόννησον, καὶ μὴ ἀρκουμένη εἰς τοῦτο ἐξίτηι νὰ καταλάβῃ προσέτι τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ χώραν ἐπὶ πᾶσιν ἡ Ἑλλὰς ἐκυβερνᾶτο ὑπ' ἀνδρὸς ὅστις ἐλογίζετο, ἀδίκως μὲν, ὅπωςδῆποτε ὅμως ἐλογίζετο, ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ὡς ἀπλοῦς τῆς Ρωσίας πράκτωρ. Ἐντεῦθεν ἡ Ἀγγλία, θεωροῦσα ἑαυτὴν ὑποσκελισθεῖσαν ὑπὸ τῶν δύο ἄλλων Δυνάμεων ἐν τῇ πραγματικῇ ὀυθίμει τῆς τύχης τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, ἠθέλησε πρὸ πάντων ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἔξοδον τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ μὴ παραχωρηθῶσιν εἰς τὸν Κυβερνήτην ἰδίως νέαι ὁσμανικαὶ χῶραι· τὸ τελευταῖον τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τῆς ἀπὸ 8/20 Δεκεμβρίου 1828 ἐπιστολῆς τοῦ λόρδου Ἀβερδὴν πρὸς τὸν Στράτφορντ Κάννιγγ, ἐν ἣ, λόγου γινομένου ἰδίως περὶ Κρήτης, ὁ πρῶτος ἔλεγεν ὅτι ἡ Βρεταννικὴ κυβέρνησις δὲν θέλει ποτε ἐπιτρέψει ὥστε ἡ μεγάλη αὕτη νῆσος νὰ μεταβῇ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ κόμητος Καποδιστρίου ἢ οἵαυδῆποτε ἄλλης Δυνάμεως (le gouvernement britannique ne permettra jamais que cette île importante passe sous la domination du comte Capodistrias ou de quelque autre puissance que ce soit). Ἀλλ' ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων ἦτο προδήλως προσωρινή. Ἄμα ἡ Ἀγγλία ἐπέτυχε τὴν περιστολὴν τῆς γαλλικῆς κατοχῆς, δὲν ἐδίστασε νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου 1829 πρωτοκόλλου· ἅμα δὲ ἐξέλιπε, διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὁ ἀπὸ τῆς

Ρωσίας κίνδυνος, ἡ Ἀγγλία ἐπανῆλθεν ἔτι ὀριστικώτερον εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα εὐμένειαν, ὥς δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπὸ 12 Ὀκτωβρίου ἔ.ν. 1829 ἐκθέσεως τοῦ πρίγκιπος Ἑστερχάζυ πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέτερνιχ (σελ. 142 τοῦ παρόντος τόμου).

Ἰδὼν ὅτι καὶ ὅπως εἶχον τὰ πράγματα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1828 δεινὴ διαφωνία ὑφίστατο περὶ τῶν ὁρίων μεταξὺ τοῦ λόρδου Ἀβερδὴν καὶ τοῦ Στράτφορντ Κάννιγγ (ἴδε τὴν τε προμνημονευθεῖσαν ἀπὸ 8/20 Δεκεμβρίου ἐπιστολὴν περὶ Κρήτης καὶ τὴν ἑτέραν τῆς αὐτῆς ἡμερομηνίας τὴν πραγματευομένην ἐν γένει περὶ τῶν ὁρίων), ὁ δὲ Στράτφορντ Κάννιγγ ἐπέμενεν εἰς ὅρια πολὺ μεγαλύτερα.

Ἐπαναλαμβάνω ἐνταῦθα τὸ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς παρουσίας ἱστορίας ῥηθέν, ὅτι γράφων κυρίως ἐπροσπάθησα νὰ γίνω ὅσον ἔνεστι καταληπτός. Οἱ περὶ τὴν γλῶσσαν ἀκριβολογοῦντες θέλουσιν εὖρει τὸν λόγον μου πολλάκις ἀνώμαλον καὶ ἐνίοτε ἡμαρτημένον. Ἀλλ' ἵνα τύχω τῆς προσηκούσης ἐπιεικειᾶς ὥς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο λέγω ὅτι παρηκολούθησα μὲν τὴν ὁσημέραι προαγομένην διόρθωσιν τῆς γλώσσης, οὐχὶ ὅμως ὅσον ἐπεθύμουν, ἅτε περισπώμενος ὑπὸ τῆς ἀδιακόπου ἱστορικῆς μελέτης καὶ ἀφηγήσεως. Ὡς δὲ πρὸς τὸ ἀνώμαλον, ἃς ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ δίκαιοι ἐπικριταὶ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ παροῦσα ἱστορία περιλαμβάνει περίοδον 2500 ἐνιαυτῶν ὅτι ἐν τῷ ἀχανεῖ τούτῳ διαστήματι αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ ἀδιακόπως μετεβάλλοντο, παρακολουθοῦσαι τὰς ποικίλας ἀλλοιώσεις ὅσας ὑπέστη ἡ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας πατέρων, ἀπὸ τούτων μέχρι τῶν μεσαιωνικῶν χρονογράφων, ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν μέχρι τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρονογράφων καὶ ἀπὸ τούτων μέχρι τῆς γλώσσης τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὅτι ἦτο δυσκολώτατον εἰς τὸν συγγραφέα νὰ διαφυγῇ πάντοτε τὴν ἐπίδρασιν τῶν τοσοῦτο διαφόρων ἐκείνων χρωματισμῶν καὶ ὅτι ἐνίοτε οὐδὲ ἠθέλησεν ἴσως νὰ τὴν διαφυγῇ, ἵνα ἐκ διαλειμμάτων παραστήσῃ τὸν ἰδιάζοντα ἐκάστης περιόδου χαρακτήρα.

Τὰ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν παροράματα δὲν ἐσημειώθησαν. Καλὸν εἶναι βεβαίως νὰ μὴ γίνωνται, ἀλλ' ὅταν γίνωνται δὲν ἐννοῶ εἰς τί χρησιμεύει ἡ ἀναγραφὴ αὐτῶν ἐν τῷ τέλει τοῦ βιβλίου.

Πολὺν σπουδαιότερα εἶναι τὰ παροράματα τὰ παραμορφοῦντα τὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου. Τοιοῦτό τι συνέβη λ. χ. ἐν σελ. 156 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ πρώτου τόμου, ὅπου ἐν στίχῳ 2 ἐτυπώθη «ὅτι τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς ἀποκατέστησαν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν οἱ Αἰτωλοί», ἀντὶ τοῦ «ὅτι τοὺς μὲν Ἑπείους ἀποκατέστησαν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν οἱ Αἰτωλοί». Ὡσαύτως ἐν τῇ αὐτῇ σελ. 156, ὅπου ἐν στίχῳ 29 ἐτυπώθη «ὅτι ἅπαντες οἱ ἐκ τῆς Πελοποννήσου οἰκοῦντες ὠνομάζοντο Δωριεῖς», ἀντὶ τοῦ «ὅτι ἅπαντες οἱ ἐκ τῆς Πελοποννήσου οἰκοῦντες ὠνομάζοντο Δωριεῖς». Ὡσαύτως ἐν σελ. 71 τοῦ πρώτου μέρους τοῦ πέμπτου τόμου, στίχῳ 9-10, ὅπου ἐτυπώθη ἐδήμευσαν ὅμως αὐτὰ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀντὶ τοῦ «ἐδήμευσαν ὅμως αὐτά, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, οὐχὶ ὑπὲρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας».

Τὰ τοιαῦτα ἠθέλεν εἶναι χρήσιμον τῷ ῥηθέντι νὰ διορθωθῶσιν ἅπαντα, ἐπὶ τούτῳ ὅμως ἔπρεπε νὰ ἀναγνώσω αἰτίαι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοὺς πέντε τόμους τῆς ἱστορίας μου, ὅπερ ὁμολογῶ ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ πράξω ἐπὶ τοῦ παρόντος. Πέποιθα δὲ ὅτι οὔτε εἶναι πολλὰ τὰ σπουδαῖα ἐκεῖνα παροράματα.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	ζ'	στίχῳ	5	γραπτέον	1891
»	»	»	35	»	<i>διευκρινουσῶν</i>
»	ι'	»	5	»	<i>τοιούτων ἀγκυλῶν</i>
»	ιγ'	»	10	»	1830
»	ιε'	»	1	»	<i>ἐλογίζετο μονοноύ</i>
»	»	»	9	»	ἠθικῶς συνέχοντος
»	»	»	22	»	ἢ ἐπακολουθήσασα <i>ταύτη</i>
»	»	»	45	»	ὅτε
»	ιστ' σημ. 1	»	»	»	<i>τοσοῦτο κάλλος</i>
»	ιζ'	»	8-9	»	τῆς ἀναδημιουργήσεως
»	ιθ' σημ. 1	»	3	»	ἐπεκτείνουσι
»	κδ'	»	14-15	»	καὶ ἐπιδρῶντος ἐπὶ <i>τοῦτον</i>
»	κε'	»	3	»	καὶ οἱ μεγάλοι Ρωμαῖοι
»	»	»	17	»	B. Περικλέους
»	κζ'	»	9	»	προγενεστέρας τυχὸν <i>περιόδου</i>
»	κη'	»	8	»	δοῖδιμος
»	»	»	11	»	Εὐρωπαῖοί τινες
»	λ'	»	15	»	<i>προωδοποιοῦν</i>
»	»	»	25	»	ὁ γάλλος <i>Ἀνκετίλ</i>
»	λβ' σημ. 2	»	3	»	(πληθυντ. Τουρ-άν ἐν τῇ περσικῇ· Τουρ-κ ἐν τῇ τουρκικῇ)
»	λη' » 2	»	5	»	παραγωγῶν
»	λθ'	»	20	»	παραδεδομέναι
»	μζ' σημ. 1	»	6	»	<i>ὕλ</i> πρόσφερε ὕλ
»	»	»	4	»	νοῦσα=νύμφη
»	μθ'	»	6	»	(ἢ <i>Ποδανδός</i> ἢ <i>Ποδενδός</i> ἢ Ποδυανδός)
»	»	»	38	»	καὶ <i>παρὰ</i> Πέρσ. <i>τέμνειν</i>
»	να' σημ. 1	»	1	»	τὸ ἐνταῦθα <i>τομοῦρος</i> =χρησμός
»	νε'	»	4	»	ὀνόματα καὶ <i>δηθεν</i> παραδόσεις
»	ξα'	»	7	»	τὰ μὲν ὡς λέξεις, τὰ δὲ ὡς εὕρισκόμενα
»	» σημ. 1	»	4	»	<i>Φάναξ</i>
»	ξε'	»	12	»	νὰ καθορίσωμεν
»	οα' σημ.	»	12	»	τὸ καλεῖν τὴν Ρόδον
»	οστ' »	»	1	»	<i>Αἰγυπτιστί</i>
»	πα'	»	33	»	Γαθθαίων
»	πε'	»	24	»	καὶ οἱ τοῦ Ἡροδότου Ἀλαρόδιοι
»	» σημ. 2	»	7	»	Ἐντεῦθεν
»	πθ'	»	1	»	Σαβακῶ ἢ Σαβάκωνος
»	ιγ' σημ. 1	»	4	»	δίων
»	ια'	»	15	»	Ἄλλ' ἐνῶ
»	»	»	20	»	περὶ τῶν δεσμῶν μεταξὺ τῶν δ. Χαιταίων... ἀπο-τελούντων ἔρουμα
»	ιστ'	»	2	»	καὶ ταῖς πέριξ ἀπταῖς
»	ρ' σημ. 1	»	27	»	ὅλως τοῦναντίον συμβαίνει ἐν τῇ ποιητικῇ ἠθικῇ ἀντιλήψει τοῦ σιδήρου ὡς κτλ.
»	ρβ' » 2	»	10	»	εὕρισκόμενον ἐν Λονδίνῳ
»	ρδ'	»	8	»	ὀρειχάλκου
»	» σημ. 1	»	20	»	ἐπτά στρωμαῖ
»	ρε'	»	13	»	ἢ Τιβαρηνῶν
»	»	»	30	»	(=ἀργύρια)
»	ρστ'	»	2	»	εἰς πλημμελῆ παραδόσιν
»	ρζ'	»	13-14	»	ἐκκλησιαστικῶς
»	»	»	32-33	»	διαφερουσῶν ἀπ' ἀλλήλων φυλῶν

Ἐν σελ.	ρδ'	στίχῳ	32	γραπτέον	πάντες
»	ριβ'	»	21	»	ἐπεχειρήθησαν
»	ριστ'	»	4	»	οὐ μακρὰν
»	»	»	10	»	νὰ ἐκταθῶμεν
»	ρη' σημ. 1	»	2	»	πραγματεῖσάμενων
»	ργ'	»	20	»	(ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν παναρχαίων
»	»	»	33	»	μύθων τῶν Ἀρίων)
»	»	»	3	»	τὴν μεταξὺ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου...
»	ρκστ'	»	3	»	Αὐτὸν δὲ τὸν ἐν Πόντῳ τῷ Καππαδοκικῷ
»	ρκζ'	»	29	»	χρησιμεῖον δῆθεν
»	ρλ'	»	25	»	Δίκτυννα
»	ρλα'	»	6	»	Λύκαιον
»	ρλβ'	»	1	»	Ἀπολλύοντι
»	ρμε'	»	38	»	μετὰ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἐκ τοῦ Πελασγικοῦ κτλ.
»	ρνβ'	»	24-24	»	Σέθω

Ἐν σελ.	1	στίχῳ	3	γραπτέον	ἄρχαιοι (οὐχὶ οἱ ἄρχαιοι)
»	»	»	13	»	κυριώτατα
»	2	»	7	»	ἐβασίλευσεν
»	»	»	8	»	ἔμειναν
»	»	»	26	»	Ὀθρυν
»	3	»	1	»	πολύ
»	5	»	32	»	Πέρος.
»	»	»	39	»	A 38, 7
»	6	»	24	»	μένη
»	7	»	33	»	διζύς
»	8	»	35	»	ἐκ Προμηθέως
»	9	»	3	»	ἀνθρωπίνου
»	10	»	27	»	οἱ ἐγγονοὶ
»	11	»	3	»	πολύ
»	»	»	17	»	Ἀκρισίου
»	» (ὑπὸ τὰς εἰκόνας καὶ ἀλλαγῶν)	»	»	»	Βελλεροφόντης
»	12	στίχῳ	1	»	ἀνεφέρομεν
»	»	»	5	»	πράξεις
»	17	»	19	»	μικρὸν
»	19	»	8	»	εἰς ποιμένα
»	»	»	29	»	ἐβασίλευσε
»	20	»	12	»	οἱ κατὰ τῆς πόλεως
»	22	»	27	»	θέον
»	23	»	19	»	ὁ ὁμοιος
»	24	»	12	»	Κραπάθου
»	25 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	Γόρτυνος
»	28	»	13	»	ἀκατάπληκτος
»	»	»	4	»	τὸν κοινορτόν
»	»	»	26	»	συνανατραφῇ
»	29	»	8	»	πολεμίους
»	» (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	Ἀντίλοχος
»	31	»	20	»	αὐτός
»	»	»	39	»	μετὰ τῶν τοῦ Πατρόκλου
»	»	»	40	»	ἀπέθηκαν
»	32	»	23	»	Ἐπειός
»	34	»	2	»	ἀπ' αὐτῶν
»	39	»	23	»	ἐκεῖνος
»	»	»	30	»	οἰκεῖν μονίμως
»	»	»	38	»	γεννηθῆτω φῶς
»	»	»	45	»	εἰσέρχεται
»	42	»	41	»	Καδμείοι
»	45	»	9	»	ὑμνηθεῖσα
»	»	»	13	»	καί
»	»	»	»	»	ἀμφισβητηθέντων
»	46 μετὰ τὸν στίχον	16	»	»	Πρὸς τὰ τοῦ Δίωνος ταῦτα τὰ παρ' Ἡρο-
»	»	»	»	»	δότῳ (B' 113-117) περὶ μεταβάσεως Ἀλε-
»	»	»	»	»	ξάνδρου καὶ Μενελάου εἰς Αἴγυπτον ἐκτιθέ-
»	»	»	»	»	μενα
»	49	»	10	»	ταί τ'
»	50	»	36	»	στονόνεντας

Ἐν σελ.	52	στίχῳ	28	γραπτέον	εἰς τὴν διάκρισιν
»	55	»	20	»	προσηλθε
»	57	»	4	»	Αἰνιάνας
»	58	»	23	»	τὸ μὴ δυνάμενον
»	»	»	34	»	περιρρέοντος
»	59 σημ.	»	»	»	φοινικικόν
»	68	»	31	»	ὑπὸ τοῦ Προμηθέως
»	69	»	10	»	περιφανῇ
»	72	»	2	»	λειμῶνας
»	» σημ.	»	12	»	θητευμέν
»	75	»	8	»	ὑπάρχουσαι
»	78	»	35	»	καὶ δωτῖναι
»	82	»	28	»	βεβαρηότες
»	»	»	31	»	ψηφοφορία
»	88	»	8	»	γενόμενον
»	»	»	32	»	πολύ συνετωτέραν
»	89	»	21	»	ἐν στήλῃ
»	92	»	24	»	πολλάκις νὰ δώσῃ
»	94	»	28	»	δῶρα, δεσμοῦ
»	96	»	27	»	ἀκάθεκτον
»	97	»	6	»	Μαστίας,
»	98	»	42	»	πλουτήσῃ
»	» σημ. 1	»	7	»	Ἐν Λιβύῃ δὲ βαρβάρους ἐκάλουν
»	»	»	12	»	οἱ αὐτόσε κτλ.
»	»	»	»	»	ἐν φ (οὐχὶ ἐν φ)
»	»	»	»	»	ἐν φ
»	»	»	»	»	προνάσται
»	99 » 1	»	»	»	mare
»	101	στίχῳ	11	»	ὁ Τυφωεύς
»	102	»	13	»	ὅτι τεθῇ ἐν παρενθέσει ἡ φράσις — Ὅμοίως παρὰ τὴν μεσό-
»	»	»	»	»	γειον οἰκοῦσιν—ἵνα εὐοδωθῇ ἡ σύνδεσις πρὸς
»	»	»	»	»	τὰ πρὸ τῶν ἀγκυλῶν τῆς σελ. 101 γραφόμενα
»	»	»	»	»	τεχνῖται
»	»	»	»	»	χαλκός
»	109	»	»	»	μετενίσσετο
»	121	»	31	»	οἱ κυρίαρχοι
»	122	»	15	»	τῆς
»	»	»	22	»	μέ
»	»	»	33	»	λιβανομαντεία
»	»	»	35	»	ἄν
»	129	»	16	»	τὸ δὲ χρηστήριον
»	130	»	2	»	ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ
»	133	»	3	»	τὴν Πυθίαν
»	»	»	6	»	τὸν Ὀρχομενόν
»	»	»	7	»	τὸ ὁποῖον
»	»	»	8	»	περὶ νίκης
»	141	»	35	»	τὰς ἡγεμονικάς
»	»	»	41	»	ἀναλησίσια
»	144	»	9	»	περὶ τῆς
»	»	»	30	»	ἐτέλουν ἐν Ἀκτίῳ
»	146	»	15	»	καὶ περιστάσεων
»	150	»	39	»	οὐδὲν ἥττον
»	154	»	38	»	ἐνταῦθα
»	155	»	28	»	ὑμεῖς
»	156	»	4	»	ἰδρυθεῖσαι
»	166	»	10	»	παρέμειναν
»	170	»	18	»	συνασπισμός
»	»	»	21	»	ὄργασμός
»	»	»	25	»	τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ τῆς Ἰλιάδος
»	171	»	28	»	τὰ νομισματικά
»	174	»	34	»	τοσαύτη
»	»	»	36	»	τεθριπποτρόφον
»	175	»	14	»	τὸν ἐκ Συρακουσῶν
»	179	»	19	»	ἕκτης

Ἐν σελ.	184	στίχῳ	9	γραπτέον	ἐγίνοντο
»	185	»	11	»	60
»	»	»	14	»	ἐγίνετο
»	»	»	23	»	ἡ περὶ
»	»	»	36	»	ἐγίνετο
»	186	»	26	»	ὄργανα
»	187	»	42	»	πολίται
»	188	»	35	»	ἀκριβής
»	»	»	38	»	τοιούτοι ἦσαν
»	189	»	5	»	Οἱ
»	191	»	7	»	ὁ χορὸς αὐτός
»	»	»	12	»	αἱ δὲ λῆς
»	» σημ.	»	2	»	Ἐρινεόν
»	192	»	3	»	πικρᾶς
»	»	»	33	»	ἦτο ἐν Σπάρτῃ
»	»	»	37	»	ἡ
»	»	»	38	νὰ διαγραφῶσιν αἱ ἐξῆς ἐπαναληφθεῖσαι ἑνδεκα λέξεις: ἐνῶ εἰς Σπάρτῃν ἀείποτε ὑπῆρχον εἰδικαὶ στρατιωτι- καὶ διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις αὐτοῦ	
»	»	»	41	γραπτέον	ἡ 36
»	»	»	43-45	»	ἐνωμοτία—ἐνωμοτίας
»	»	»	»	»	ἐνωμοτάρχης - ἐνωμοτίαν
»	194	»	9	»	ἰσοκτημοσύνη
»	»	»	26	»	ἐς τὰ πρῶτα
»	»	στ. 35 καὶ ἄλλαχού	»	»	κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον
»	198	»	17	»	κατὰ
»	206	»	17	»	εἰς τινὰς
»	»	»	31	»	γ')
»	207	»	19	»	περὶ τό
»	209	»	11	»	τὸν Ἀλκμαίωνος
»	210	»	9	»	περὶ τούτων
»	»	»	25	»	582
»	211	»	18	»	Θεαγένῃ
»	»	»	33	»	καὶ τοῦ
»	212	»	15	»	καταβῇ
»	213	»	10	»	ἴσος
»	»	»	25	»	ἀπεδήμησαν
»	»	»	26	»	εἰς τὴν Ρωσίαν
»	220	»	42	»	τοῦ

ΜΕΡΟΣ Β'

Ἐν σελ.	83 σημ. 1	στίχῳ	1-2	γραπτέον	ὁ ἀθηναῖος ρήτωρ
»	87 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	τοῦ... λεγομένου τάφου τοῦ Λεωνίδου
»	126	»	24	»	τῆς πόλεως Καῖρε (ἢ Καῖρες ἢ Καίρεας)
»	188 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	4	»	Φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας
»	373	»	3	»	Ἐρείπια τῆς Μεγάλης πόλεως

ΤΟΜΟΣ Β'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	54 (ἐπικεφαλ.)	γραπτέον	Ὁ Ἀλέξανδρος ἀναγορεύεται ἐν Κορίνθῳ αὐτοκράτωρ στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος
»	»	στίχῳ 27	αὐτοκράτορα στρατηγόν (οὐχὶ ἡγεμόνα)
»	121	» 28	ὡς στρατηγοὶ καὶ συμπολεμισταὶ
»	127	» 35	Ὁμηρικοῦ
»	129	» 3	τὰ δύο Κόμανα (οὐχὶ δύο κόμματα)
»	»	» 7	πνεῦμα ἐλληνισμοῦ ἰσχυρὸν διαπνέει τὴν χειρ- σόνησον
»	131	» 14-15	Pā (Ἀμμών Pā). Ὁ Ἀμμών Pā

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	79 σημ. 1	στίχῳ 15	γραπτέον	ἐκλαβόντος ταῦτα
»	»	» 16	»	δὲν ἐπέζησε τῇ ἀποκαλύψει τοῦ ψεύδους
»	177 σημ.	» 3	»	ἀδελφοὺς ἐν τῇ εἰς τὴν Βίβλον πίστει
»	191 »	» 2	»	μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν
»	222 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	τοῦ Κωνσταντος
»	243 σημ.	» 8	»	ἐφ' ὅσον πυκνῶν
»	254 »	» 14	»	προσῆλθον εἰς αὐτοὺς

ΤΟΜΟΣ Δ'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	179	στίχῳ 35-36	»	τῆς βασιλοπαιδος Ἀννης, ἀδελφῆς τῆς εἰς τὸν Ὁθωνα Β' τῆς Γερμανίας ἐκδοθείσης Θεοφανοῦς
»	180	» 4	»	ἐν τῷ ἀνω εἰρημένῳ
»	226	» 26	»	ἀστὴρ ἐν τῇ βουλῇ (ἐν τῷ βουλευέσθαι)
»	255 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	» 5	»	τοῦ <i>δαίου Λουκά</i> (οὐχὶ τοῦ ἁγίου Λουκά (τοῦ Εὐαγγελιστοῦ))
»	271 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	κτῆτωρ τῆς Μονῆς
»	298 σημ. 1	» 3	»	καὶ τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν ὀνομάτων
»	303 » »	» 1	»	μετὰ ἢ ἀνευ τοῦ ἵνα (Κύριε, ποῦ θέλεις ἐτοιμάσω- μέν σοι τὸ Πάσχα (Μάρκος) καὶ «οὐ χορεῖαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ» πρβλ. τὸ τοῦ Ξενο- φώντος Βούλει σκεψώμεθα;)

ΜΕΡΟΣ Β'

Ἐν σελ.	64 σημ. 1	στίχῳ 11	»	οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Ἀλέξιος
»	65 » »	» 28	»	εἰς τὰ ὑμέτερα λατινικά
»	86 » 2	» 9	»	τῷ 1106
»	87 » τέλος	»	»	πατριάρχῃν
»	111 » 1	» 17	»	ἐκ τοῦ λατ. caesar' c'sar

ΤΟΜΟΣ Ε'

ΜΕΡΟΣ Α'

Ἐν σελ.	38 σημ. 1	στίχῳ 5	γραπτέον	(nummus)
»	72 » »	» 5	»	ἐν τῇ ἀνω εἰρημένη συνηθείᾳ
»	145 » »	» 4	»	ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Ἀλμογοβάρων
»	179 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	ΙΕ' αἰῶν
»	181 σημ. 1	» 1	»	τῆς πασῶν τῶν ἁλλων
»	187 » α'	» 13	»	παρὰ τοῖς Ζεϊβέκαις
»	» » β'	» 3	»	ἀρχοντικῇ τάξει
»	189 » δ'	» 10 11	»	Προτασσόμενον τοῦ κυρίου ὀνόματος σημαίνει ἡγεμῶν (χανζαδὲ=ἡγεμονόπαις)
»	190 » στ'	» 3	»	ἡγεμῶν, ὑποκείμενον
»	» σημ. η'	» 3	»	Μεχμέτ Β'
»	» »	» 17	»	δικαίωμα .. τοῦ περιζωννύνει τὸν σουλτάνον <i>ξίφει</i>
»	204 (ὑπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	ἐν τῇ μονῇ Certosa di Val d'Ema
»	225 σημ.	» 9-10	»	Μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους διετήρει σχέσεις
»	248 » 1	» 3	»	τοῦ <i>Διοδωράτου</i> (Metz)
»	261 »	» 19-20	»	(ὁ Δόνσκοϊ=Ταναϊκὸς ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ παρὰ τὸν Τάναϊν (Δόν) ἐναντίον τῶν Μογγ. νίκης)
»	302 »	» 3	»	τοῦ μουσουλμάνου ἢ Σουλεϊμάν

Ἐν σελ.	360	στίχῳ	7	γραπτέον	καὶ οἶκτος αὐτὸν ἐπῆει
»	368	»	23	»	πλησίον τοῦ αὐθεντός μου

ΜΕΡΟΣ Β'

Ἐν σελ.	31	σημ.	στίχῳ	21	γραπτέον	(τῷ 1623)
»	135	»	»	1	»	ν' ἀναφέρωμεν, ἀνάλογόν τι ὑπῆρχε
»	173	» 2	»	4	»	τοῦ διδομένου ἄνω (οὐχὶ ἄνωθι) ἀριθμοῦ

ΤΟΜΟΣ ΣΤ'

Ἐν σελ.	54	σημ. 1	στίχῳ	1-2	γραπτέον	ἀποκλεισμός τῆς Τριπόλεως
»	82	»	»	5	»	ἰδιαιτέρως δέ
»	97	(ὕπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	ὁ μοίραρχος (οὐχὶ ναύαρχος)
»	116	σημ. 1	»	4	»	τῆς φερωνύμου τῆς νήσου
»	120	(ὕπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	τοῦ Γέροντα
»	150	σημ. 2	στίχῳ	2-3	»	τὸ ἀνακηρυττόμενον περὶ αὐτῆς
»	200	»	»	29	»	εἰς τὴν σωτηρίαν
»	201	»	»	25-26	»	ἐν τοῖς μεγάλοις... συνεδρίοις
»	»	»	»	29	»	τῆς φιλανθρωπικῆς τούτου τάσεως
»	»	σημ. 1	»	2	»	ἐν Ἰστροῖς
»	202	»	»	19	»	δευτέραν Παρισιανὴν συνθήκην
»	203	»	»	7	»	ἀπὸ φιλελληνισμοῦ
»	»	»	»	9	»	παρὰ τοῦ βασιλέως Γ.
»	»	σημ. 1	»	4	»	αἱ παραδανούβ. Ἡγεμονίαι
»	205	»	»	11	»	πολιτειακῆς μονιμότητος
»	»	»	»	19	»	(Μπαρπαγιάννη)
»	»	»	»	23	»	ἐπακοῦν ταῖς...
»	211	»	»	20	»	ὀρμωμένων
»	215	»	»	25	»	ἐν αὐτῷ
»	»	»	»	29	»	τὴν χεῖρα αὐτοῦ
»	217	»	»	13	»	προσέρχοντο
»	»	»	»	34	»	ὅτε ἐτι ἔζη
»	218	»	»	2	»	ἀπέτυχον
»	219	»	»	29	»	φιλοξενηθέντες ἐν τῇ Β. αὐλῇ
»	220	»	»	17	»	πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν
»	222	»	»	31	»	ἐπὶ τούτου δέ
»	225	»	»	22	»	Κυβερνητικὴν
»	227	»	»	24	»	μειονοψηφησάντων
»	233	»	»	32	»	κυβερνήσει αὐτῶν
»	»	»	»	36	»	ἀπαλλαγῇ οὗτος
»	»	σημ. 1	»	4	»	καὶ ἐπιμόνους ἀντιρρήσεις
»	237	»	»	26	»	ἐφημερίδος Ἑλπίδος
»	239	(ὕπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	περιστοιχιζόμενος
»	246	»	»	18	»	τῶν πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔθνος
»	250	»	»	4	»	μετὰ διαταγῆς νὰ φέρωσι
»	»	»	»	12	»	βοῶντος
»	252	(ὕπὸ τὴν εἰκόνα)	»	»	»	Ἐδμόνδος
»	254	»	»	10	»	ἢ το ἀρχιγραμματεὺς
»	»	»	»	17	»	καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν ἔποψιν
»	255	»	»	7	»	ἀπέλανε
»	259	»	»	17	»	ἔμενεν αὐτὴ
»	»	»	»	33	»	εἰς τὰ μέλη
»	260	»	»	6	»	περὶ αὐτοῦ
»	»	»	»	30	»	ἐγκριθεῖσα κυβερνήσις
»	263	»	»	24	»	τοῦ τορικοῦ ὑπουργείου (οὐχὶ τῶν τριῶν ὑπουργείων)
»	»	»	»	41	»	Ταχυδρόμου Ἀθηνῶν
»	264	»	»	2	»	καθ' ἑαυτήν
»	»	»	»	18	»	καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτων φυγῶν
»	268	»	»	31	»	Μερεντίτου
»	271	»	»	35	»	ὅθεν ἐμελλον
»	272	»	»	7	»	οὐδεμίαν διὰ τῶν προκηρύξεων αὐτῶν εὕρισκον ἡχώ

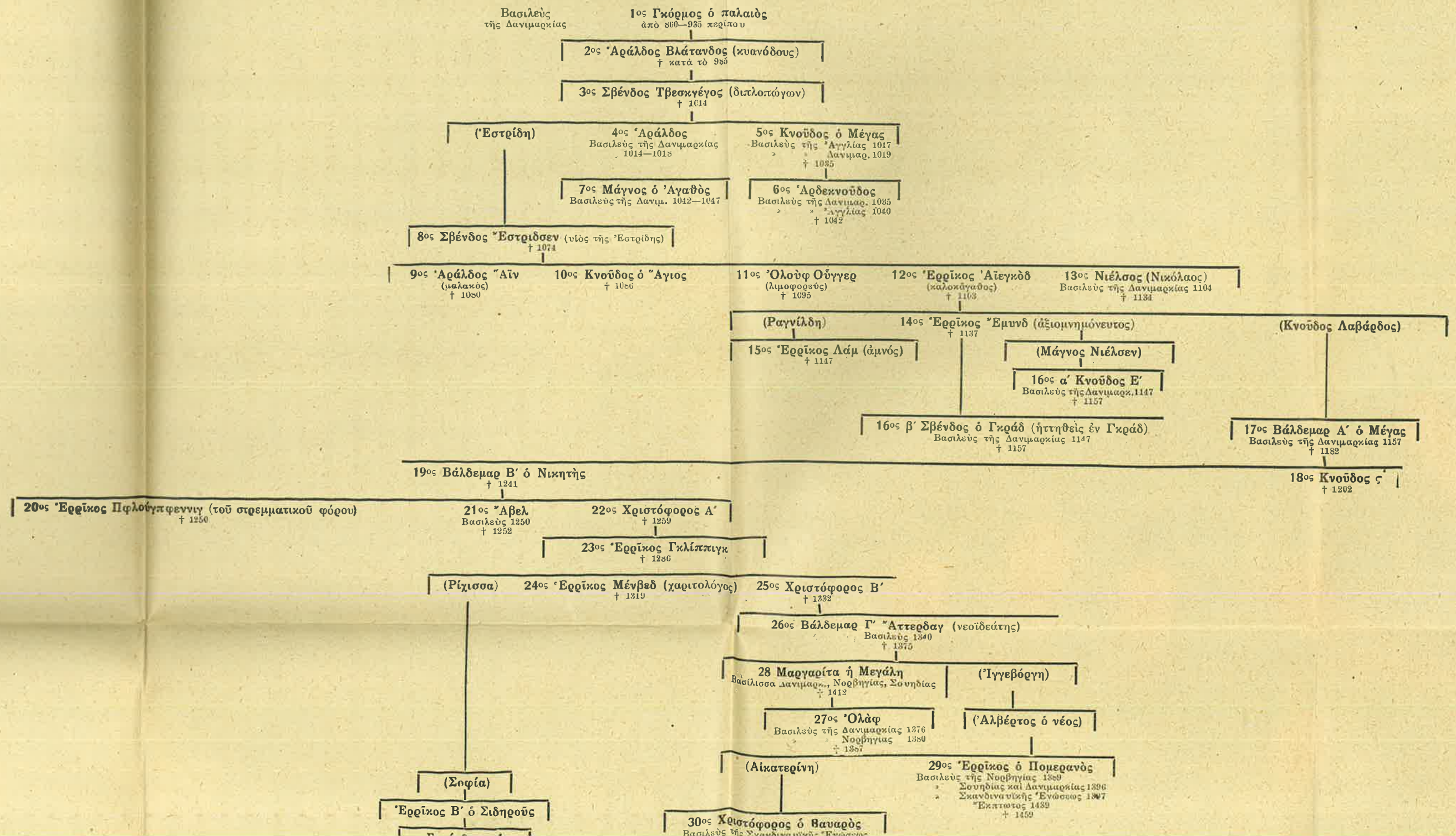

Ἐν σελ.	274	στίχῳ	38	γραπτέον	πρὸς τὴν ἐν τῷ ὑπουργείῳ
»	281	»	25	»	ζωηροτάτου διαφέροντος
»	288	»	31	»	(ὁ γραμματεὺς τοῦ βασιλέως)
»	290	»	6-7	»	τοῦ Π. Σούτσου, τὰ πολλαχού
»	298	»	26	»	πλανωμένης
»	314	»	14	»	κηρυχθεῖς ὑπὸ τῆς Ἐθν. Συνελεύσεως
»	316 σημ.	»	10	»	παντὸς ὅ,τι ἐλληνικόν
»	»	»	15	»	ἔσβησαν
»	»	»	20	»	ὡς εἶναι πρόδηλον (οὐχὶ ὡς παράδοσις)
»	317	»	31	»	πρὸς πολλὰς ἐπάλαιεν
»	319	»	11	»	τῆς τε μεγάλης καὶ τῆς μικρᾶς
»	»	»	19	»	ἀντιστάθμῳ
»	»	»	23	»	Δερσέ (Derché)
»	324	»	5	»	τῆς ἰδίας αὐτῆς
»	»	»	28	»	καὶ μὴ κατακτώμενον
»	»	»	37	»	ὑπολογίσει
»	325	»	19	»	Συμβουλίου κοτσαμπασίδων
»	326	»	23	»	πρὸς τοῖς ἄλλοις καλέσας (ὁ Βούλγαρος) τὴν
»	»	»	»	»	Ἑλλάδα κατὰ πρωτότυπὸν τινὰ ἀντίληψιν
»	327	»	6	»	ἀτιμάσεις
»	»	»	14	»	Βουτάκωφ
»	»	»	33	»	διορίσασα
»	» σημ. 1	»	5	»	Ἰζεττίν
»	»	»	6	»	ἔξοκείλῃ
»	330	»	9	»	τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στίλου
»	333	»	11	»	Ἐθνοφύλακος
»	»	»	12	»	διὰ περιγραφῶν ἐκτενεστάτων
»	337	»	14	»	αὐτόσε
»	339	»	3	»	μηδ' ἰσχυρᾶς
»	343	»	2	»	ἐξαλειπτέον
»	345	»	7-8	»	γραπτέον
»	»	»	»	»	καὶ ἡ εὐθύς... ἀναγνώρισις τῆς κυβερνήσεως
»	346	»	7	»	ταύτης
»	»	»	»	»	βουλευθέντας
»	»	»	19	»	Σλοισμὸς καὶ Πανσλανισμὸς
»	349	»	7	»	ὑπωρεΐαις
»	»	»	30-31	»	εἰς δυτικὴν μετὰ Σόφιας καὶ ἀνατολικὴν μετὰ
»	»	»	»	»	Φιλιππουπόλεως
»	351	»	41	»	εἰ μὲν νικήσει...
»	352	»	3	»	εἰ δὲ νικήσει ἡ Τουρκία, θὰ ἀφεθῇ ἡ Ἑλλάς
»	355	»	6-7	»	καὶ ἐν τῷ ὀριστικῷ κειμένῳ αὐτῷ τῆς συνθηκῆς
»	»	»	»	»	(acte final)
»	356	»	22	»	στρατιωτικῆς
»	»	»	31-32	»	τῶν δικαίων τῶν λαῶν
»	357	»	7	»	τῆς Λαρίσης (διὰ λόγους θρησκευτικούς)
»	»	»	14	»	Δεμουί (De Moui)
»	»	»	29	»	καὶ φιλάνθρωπον ἄνδρα

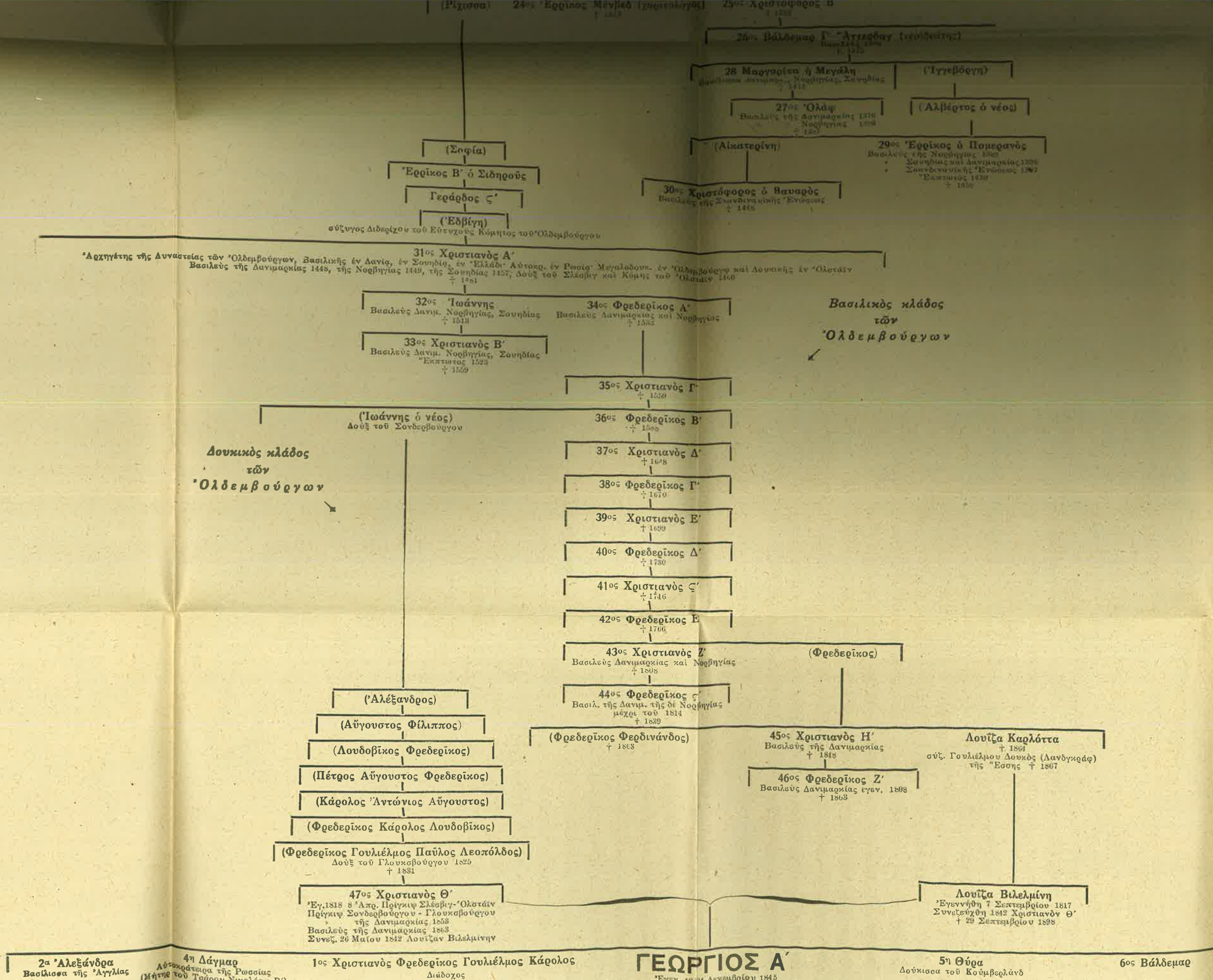

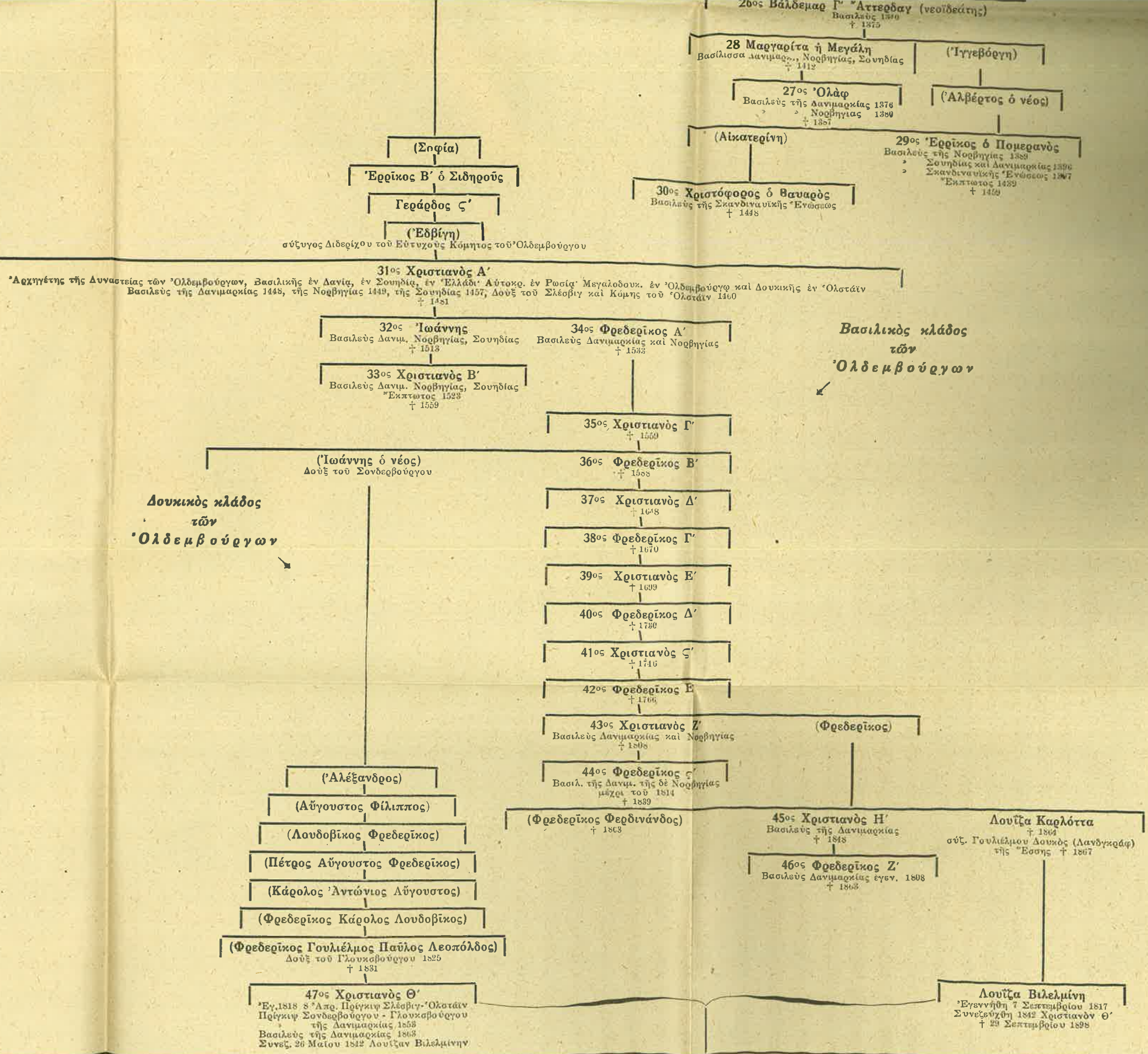
ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΚΑΙ ΔΟΥΚΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α'
(860 - 1881 μ. χ.)

2^α **Αλεξάνδρα**
Βασίλισσα της Αγγλίας

4^η **Δάμαρ**
Αυτοκράτειρα της Ρωσίας
(Μήνηρ του Τσάρου Νικολάου Β')

1^{ος} **Χριστιανός Φρεδερίκος Γουλιέλμος Κάρολος**
Διάδοχος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'
Εγν. 12/24 Δεκεμβρίου 1845
Βασίλευς των Ελλήνων 1863
Συνεξ. 15 Οκτωβρίου 1867
Εγν. 22 Απριλίου 1861

5^η **Θύρα**
Δούκισσα του Κούμπεργλάντ

6^{ος} **Βάλδεμαρ**

5^η **Μαρία**
Εγ. 20 Φεβρουαρίου 1876

3^η **Αλεξάνδρα**
Εγ. 18 Αυγούστου 1870

2^{ος} **Γεώργιος**
Εγγενήθη 12 Ιουνίου 1869

1^{ος} **ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ**
Διάδοχος

4^{ος} **Νικόλαος**
Εγν. 9 Ιανουαρίου 1872

6^η **Όλγα**
Εγ. 27 Μαρτίου 1880

Γεράρδος Σ' (Εδβέργη)
σύζυγος Αιδεσίχου του Εύτουχης Κόμητος του Όλδεμβούργου

31ος Χριστιανός Α'
*Αρχηγός της Δυναστείας των Όλδεμβούργων, Βασιλικής εν Δανία, εν Σουηδία, εν Ελλάδα, Αύτοκρα, εν Ρωσία, Μεγαλόδουκ, εν Όλδεμβούργω και Δουκικής εν Όλσταιν
Βασιλεύς της Δανιμαρκίας 1448, της Νορβηγίας 1449, της Σουηδίας 1457, Δούξ του Σλέσβιγ και Κόμης του Όλσταιν 1460
† 1481

32ος Ιωάννης
Βασιλεύς Δανικ, Νορβηγίας, Σουηδίας
† 1513

34ος Φρεδερίκος Α'
Βασιλεύς Δανιμαρκίας και Νορβηγίας
† 1533

33ος Χριστιανός Β'
Βασιλεύς Δανικ, Νορβηγίας, Σουηδίας
*Εκπτώσις 1523
† 1559

35ος Χριστιανός Γ'
† 1559

36ος Φρεδερίκος Β'
† 1568

37ος Χριστιανός Δ'
† 1648

38ος Φρεδερίκος Γ'
† 1670

39ος Χριστιανός Ε'
† 1699

40ος Φρεδερίκος Δ'
† 1730

41ος Χριστιανός Σ'
† 1746

42ος Φρεδερίκος Ε'
† 1766

43ος Χριστιανός Ζ'
Βασιλεύς Δανιμαρκίας και Νορβηγίας
† 1808

44ος Φρεδερίκος Σ'
Βασιλ. της Δανικ, της δε Νορβηγίας
μέχρι του 1814
† 1839

(Φρεδερίκος Φερδινάνδος)
† 1863

45ος Χριστιανός Η'
Βασιλεύς της Δανιμαρκίας
† 1848

46ος Φρεδερίκος Ζ'
Βασιλεύς Δανιμαρκίας έγεν. 1808
† 1863

Λουίζα Καρλόττα
† 1864
σύζ. Γουλιέλμου Δουκός (Λανδγκράφ)
της Έσσης † 1867

Λουίζα Βιλελμίνη
*Έγεν. 7 Σεπτεμβρίου 1817
Συνεζεύχθη 1842 Χριστιανόν Θ'
† 29 Σεπτεμβρίου 1898

Δουκικός κλάδος
των
Όλδεμβούργων

(Αλέξανδρος)

(Αύγουστος Φίλιππος)

(Λουδοβίκος Φρεδερίκος)

(Πέτρος Αύγουστος Φρεδερίκος)

(Κάρολος Αντώνιος Αύγουστος)

(Φρεδερίκος Κάρολος Λουδοβίκος)

(Φρεδερίκος Γουλιέλμος Παύλος Λεοπόλδος)
Δούξ του Γλουκσμπουργου 1826
† 1881

47ος Χριστιανός Θ'
*Έγ. 1818 8 *Απρ. Πρίγκιψ Σλέσβιγ-Όλσταιν
Πρίγκιψ Σονδερμπουργου - Γλουκσμπουργου
της Δανιμαρκίας 1863
Βασιλεύς της Δανιμαρκίας 1863
Συνεζ. 26 Μαΐου 1842 Λουίζαν Βιλελμίνη

2α *Αλεξάνδρα
Βασίλισσα της Αγγλίας

4η Δάγμαρ
Αυτοκράτειρα της Ρωσίας
(Μήτηρ του Τσάρου Νικολάου Β')

1ος Χριστιανός Φρεδερίκος Γουλιέλμος Κάρολος
Διάδοχος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

*Έγεν. 12/34 Δεκεμβρίου 1845
Βασιλεύς των Ελλήνων 1863
Συνεζ. 15 *Οκτωβρίου 1867 ΟΛΓΑΝ θυγατέρα Μεγ. Δουκός της Ρωσίας Κωνσταντίνου
- *Έγεν. 22 Αυγούστου 1851

5η Θύρα
Δούκισσα του Κόμπεργλάνδ

6ος Βάλδεμαρ

3η *Αλεξάνδρα
έγ. 18 Αυγούστου 1870

2ος Γεώργιος
*Έγεννήθη 12 *Ιουνίου 1869

1ος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
Διάδοχος
*Έγεν. 21 *Ιουλίου 1868

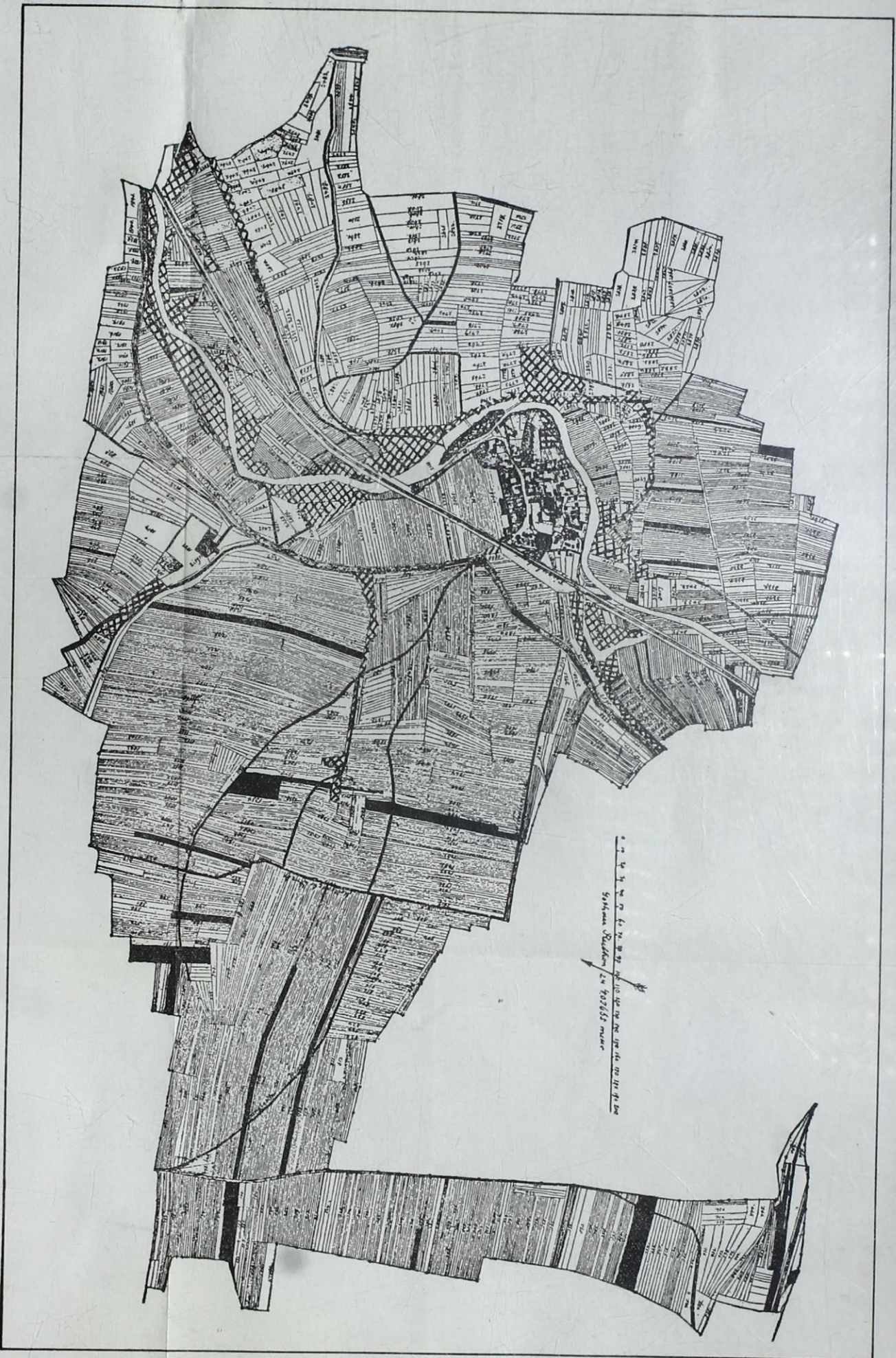
4ος Νικόλαος
*Έγεν. 9 *Ιανουαρίου 1872

6η *Ολγα
έγ. 27 Μαρτίου 1880
† 20 *Οκτωβρίου 1880

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ 'ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,

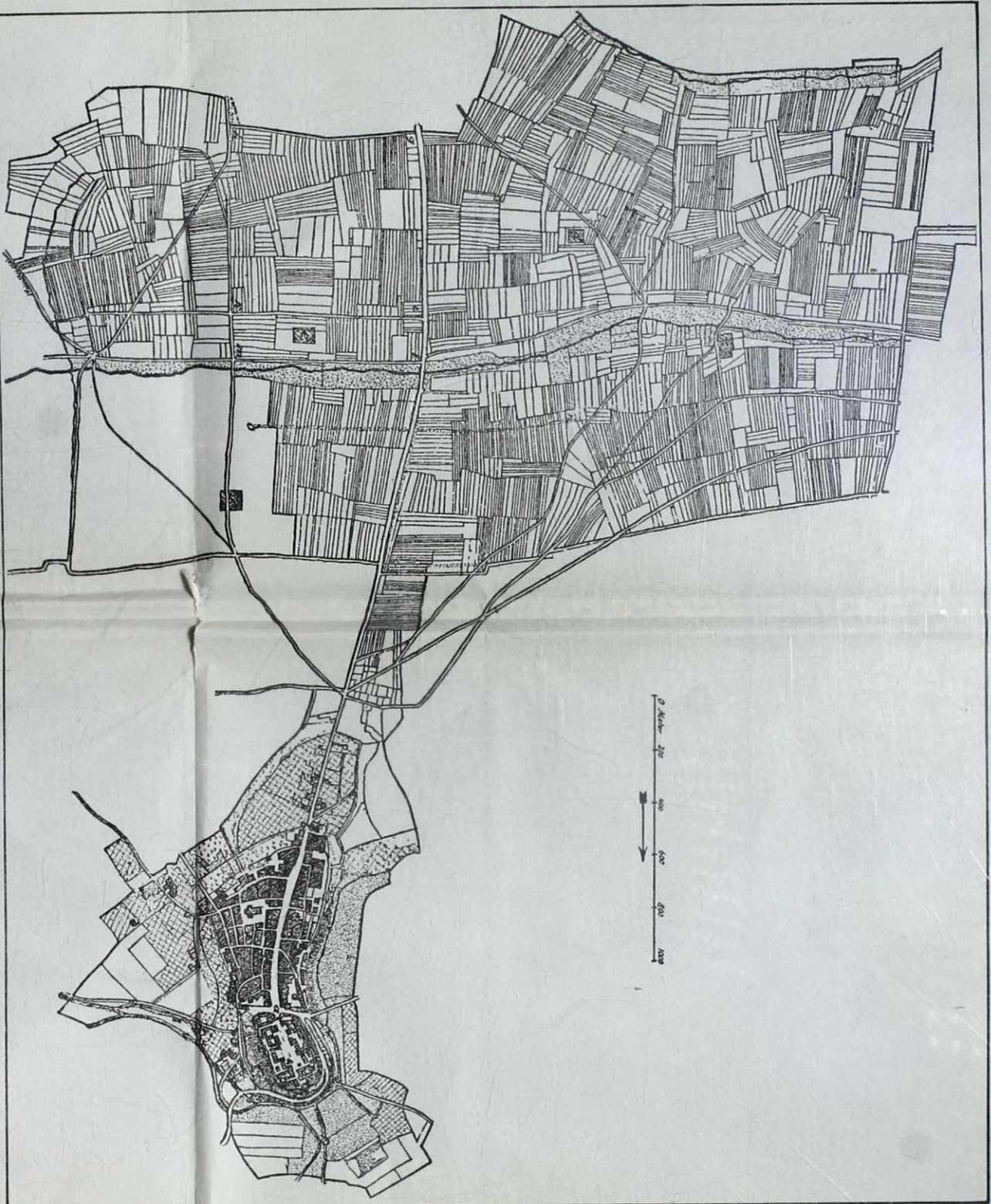
(Κατὰ Δ. Καμπούρογλου)

Survey of the village Bishleben, reproduced from August Meitzen's Atlas—Supplement of his work, "Siedelung und Agrarwesen der Westgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slaven." Berlin, 1895.

Survey of the village Friedberg in Wetterau, reproduced from Meitzen's "Siedlung und Agrarwesen," Vol. III, Atlas.